תלמוד בבלי

עם ביאור

עיון העמוד

עיקרי הסוגיות וביאוריהן על פי דברי הראשונים
והאחרונים עד למסקנת ההלכה למעשה
בתוספת ביאור 'שפה ברורה' מהדורת 'עוז והדר'

פסחים א

דפים ב - ל

דרשו ד' ועוזו
העמוד היומי

מהדורה מיוחדת ללומדי 'העמוד היומי'

יו"ל ע"י 'דרשו ה' ועוזו'
קרן עולמית לחיזוק ועידוד לימוד התורה

תלמוד בבלי ופירוש 'שפה ברורה' בהוצאת 'עוז והדר'

הפצה בישראל:
'דרשו' 02-5609000
ת.ד. 39061 ירושלים

כתובת להערות:
לת"ד 39061 ירושלים
או לפקס 02-6540269

הפצה וכתובת להערות בחו"ל:
Dirshu – US Office
911 E. County Line Rd
Suite 205
Lakewood, New Jersey 08701
1-888-5DIRSHU
info@dirshunj.org

© כל הזכויות שמורות
תלמוד בבלי וביאור שפה ברורה - ל'עוז והדר'
ביאור 'עיון העמוד' - לארגון 'דרשו ה' ועוזו'
אין להעתיק או לצלם או לאכסן מידע זה בכל אמצעי ללא רשות מפורטת מבעלי הזכויות

עימוד עיון העמוד: גיוון
כריכה ושערים: סטודיו S מקובר 03-5017540

תלמוד בבלי

עם ביאור

עיון העמוד

עיקרי הסוגיות וביאוריהן על פי דברי הראשונים
והאחרונים עד למסקנת ההלכה למעשה
בתוספת ביאור 'שפה ברורה' מהדורת 'עוז והדר'

פסחים א

דפים ב - ל

דרשו ד' ועוזו
העמוד היומי

מהדורה מיוחדת ללומדי 'העמוד היומי'

שו"ע או"ח סי' קי ס"ח: הנכנס לבית המדרש יתפלל

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁלֹּא יֵאָרַע דְּבַר תַּקָּלָה עַל יָדִי וְלֹא אֶכָּשֵׁל בְּדָבָר הֲלָכָה וְיִשְׂמְחוּ בִּי חֲבֵרַי וְלֹא אוֹמַר עַל טָמֵא טָהוֹר וְלֹא עַל טָהוֹר טָמֵא וְלֹא עַל מֻתָּר אָסוּר וְלֹא עַל אָסוּר מֻתָּר וְלֹא יִכָּשְׁלוּ חֲבֵרַי בְּדָבָר הֲלָכָה וְאֶשְׂמַח בָּהֶם: גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ:

וכתב הט"ז (שם ס"ק ח): נ"ל דהוא הדין במי שיושב ללמוד אפילו ביחידות, ונ"ל נוסחא אחרת קצרה כוללת הרבה וזו היא:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתָּאִיר עֵינַי בְּמְאוֹר תּוֹרָתֶךָ וְתַצִּילֵנִי מִכָּל מִכְשׁוֹל וְטָעוּת חֵן בְּדִינַי אִסּוּר וְהֶתֵּר חֵן בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת חֵן בְּהוֹרָאָה חֵן בִּלְמוּד: גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ: וּמַה שֶּׁשָּׁגִיתִי כְּבָר הַעֲמִידֵנִי עַל הָאֱמֶת וְאַל תַּצֵּל מִפִּי דְּבַר אֱמֶת עַד מְאֹד: כִּי ה' יִתֵּן חָכְמָה מִפִּיו דַּעַת וְתִבוּנָה:

וביציאתו יאמר:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁשָּׂמְתָּ חֶלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ וְלֹא שַׂמְתָּ חֶלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת. שֶׁאֲנִי מַשְׁכִּים וְהֵם מַשְׁכִּימִים, אֲנִי מַשְׁכִּים לְדִבְרֵי תוֹרָה וְהֵם מַשְׁכִּימִים לְדָבָרִים בְּטֵלִים. אֲנִי עָמֵל וְהֵם עֲמֵלִים, אֲנִי עָמֵל וּמְקַבֵּל שָׂכָר וְהֵם עֲמֵלִים וְאֵינָם מְקַבְּלִים שָׂכָר. אֲנִי רָץ וְהֵם רָצִים, אֲנִי רָץ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא וְהֵם רָצִים לִבְאֵר שַׁחַת, שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִדֵם לִבְאֵר שַׁחַת אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם וַאֲנִי אֶבְטַח בָּךְ:

ואלו המעלות

שיתעלה בהם הלומד בקונטרס 'עיון העמוד'

קונטרס עיון העמוד - נותן ללומד את האפשרות ללמוד את המסכת ברובד נוסף של הבנה כאשר לצד עמוד הגמרא מופיע באור הפשט מתמצית דברי הראשונים והאחרונים המבארים את פשט דברי הגמרא.

קונטרס עיון העמוד - מביא ללומד את הבנת הפשט מדברי הראשונים והאחרונים, בלשון קולחת בהירה ומתומצתת, כאשר הבאור מתמקד בהבנת וביאור הפשט ללא תוספת קושיות או נידונים שלא שייכים לביאור הפשט עצמו.

קונטרס עיון העמוד - מוגש ללומד במקביל לעמוד הגמרא, וכהמשך לציטוט דברי הגמרא עליהם נסוב הביאור, למען ירוץ הלומד בלימוד הגמרא בשילוב הבנת הפשט.

קונטרס עיון העמוד - מביא בכל נדון בגמרא ובסוגיא שיש בו הכרעה להלכה, את פסיקת ההלכה כפי שנפסק בשו"ע ברמ"א ובמשנה ברורה, כדי לקרב את הלומד להבנת השמעתתא אליבא דהלכתא.

יצירת מלאכת מחשבת זו של ביאור 'עיון העמוד', המאדירה ומרוממת, משביחה ומעמיקה את עיונה של תורה בלימוד 'העמוד היומי' בתלמוד בבלי, נכתבה וערכה בדיבוק חברים תלמידי חכמים אנשי המעלה, אשר צללו לעומקן של סוגיות ללבנן ולבררן בעיון נמרץ, והעלו מרגליות מזוקקות סולת נקיה ברורה ובהירה הראויה לעלות בפאר ובהדר על שולחן מלכים, לומדי 'העמוד היומי', דורשי התורה ומבקשי עיונה, בהדרכת ובהכוונת

הרה"ג רבי **דוד הופשטטר** שליט"א

נשיא 'דרשו', מייסד 'העמוד היומי' בתלמוד בבלי

פרק ראשון - אור לארבעה עשר

מְשְׁנָה. הקדמה: רבי הקדוש סידר את מסכת פסחים כמסכת אחת, אך בימי הגאונים חילקוה לשתים, את חלקה האחד כינו 'פסח ראשון', ואת החלק האחר כינו 'פסח שני'. החלק הראשון [פרקים א-ד, ופרק י] עוסק באיסור חמץ ודיני ביעורו, ובמצוות אכילת מצה ומרור, והחלק השני [פרקים ה-ט] עוסק בדיני קרבן הפסח. במשך השנים חזרו ואיחדו את שני החלקים למסכת אחת (מאירי).

אוֹר לְאַרְבָּעָה עָשָׂר, תיכף בתחילת הלילה, כאשר עדיין יש אור יום (השגות הראב"ד על בעל המאור), והוא קודם צאת הכוכבים (ב"ח או"ח תלא ג, ומג"א שם א, בדעת הראב"ד). ויש סוברים, שהוא אחר צאת הכוכבים (צל"ח, ואליה רבה שם, ה, בדעת הראב"ד). ■ להלכה, תיכף בתחילת הלילה אחר צאת הכוכבים, שיש עדיין קצת מאור היום, ראוי להתחיל לבדוק, כדי שלא יתרשל או שלא ישכח [כדעת הראב"ד, וכפירוש הצל"ח והאליה רבה] (שו"ע שם א, ומשנ"ב שם, א).

'אור לארבעה עשר' היא הגירסא הנכונה (רש"י), ולא 'לאור ארבעה עשר', שמשמעותה מוצאי יום ארבעה עשר – ליל פסח (תוס' רבינו פרץ, חי' הר"ן, רבינו דוד, בביאור דברי רש"י), שבדיקה בלילה זו היא מאוחרת, שהרי כבר חל איסור חמץ [כמבואר בגמ' להלן (ה, א)], ונמצא עובר עליו ב'בל יראה' ו'בל ימצא' (ע"פ ר"ן על הרי"ף).

בּוֹדְקִין אֶת הֶחָמֵץ, כדי שלא יעבור עליו ב'בל יראה' ו'בל ימצא' (רש"י), כי אף על 'חמץ שאינו ידוע' חייבה התורה ב'בל יראה' במקום שרגיל להימצא בו חמץ, ואחר שבדק את המקומות שרגיל להכניס בהם חמץ וביער את החמץ שמצא, כבר אינו חייב, ואינו צריך לחשוש שמא נשאר ברשותו חמץ, ואפילו אם מצא בפסח כזית חמץ שלא מצאו בבדיקה, אינו עובר עליו ב'בל יראה' למפרע (ר"ן על הרי"ף, בדעת רש"י), שהרי אנוס הוא (שו"ע הרב או"ח תלג, יב, אך ראה טור או"ח תלד, ב, וב"ח שם, ג, ומג"א שם, ה). ויש סוברים, שעל 'חמץ שאינו ידוע' לא עוברים מן התורה, ולכך אם לא מצאו בפסח אינו עובר עליו (מהרש"ל להלן ו, א, וב"ח או"ח תלא, ב, בדעת רש"י, וראה תוס' להלן כא, א ד"ה ואי, ופרי חדש או"ח תלא ד"ה ומאחר), אלא שצריך לבדוק (קושיית הפרי חדש שם, והאור חדש), מחשש שמא ימצא את החמץ בפסח והרי הוא 'חמץ ידוע' ויעבור עליו (דבר שמואל).

וטעם בדיקה זו, אף שלהלן (ו, ב) מבואר בגמ' שצריך לבטל את החמץ בליבו, ואחרי ביטול אין עוברים על 'בל יראה' (קושיית תוס'), הוא משום שאף שמדאורייתא כדי לא לעבור ב'בל יראה' די או בביטול או בבדיקה, מכל מקום רבנן חששו שמאחר וביטול הוא בלב, עלולים בני אדם להקל בו ולא יבטלו בליבם את החמץ לגמרי, ולכן תיקנו שיקיימו מצות השבתה דוקא על ידי בדיקה וביעור החמץ, ואמוראים חששו שמא ימצא חמץ בפסח ויתן דעתו עליו וישהה מלבערו רגע אחד ונמצא עובר על 'בל יראה', לכך תיקנו שלא לסמוך על בדיקה בלבד, אלא גם יבדקוהו וגם יבטלוהו (ר"ן על הרי"ף, ביישוב דעת רש"י, וראה רע"ב ורש"ש).

ויש סוברים, שמדאורייתא בדיקה אינה מועילה כדי לא לעבור על 'בל יראה' על החמץ שלא ימצא, ולכן הצריכו לבטל את החמץ, אלא שחכמים חששו שמא ימצא חמץ בפסח ויאכלו, לכן תיקנו לבדוק אחריו ולבערו. ומה שלא תיקנו כן בשאר איסורים [שיבדוק (קובץ שיעורים אות ג), או שיבער (שפת אמת; חזו"א או"ח קכד, לדף ב, א)], משום שחמץ מותר כל השנה ובני אדם אינם בדלים ממנו, וגם מצינו שהחמירה בו תורה ואסרתו ב'בל יראה' (תוס').

כָּל מָקוֹם שֶׁאֵין מַכְנִיסִין בּוֹ חָמֵץ אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה, שהיה מקום לומר שלא חילקו חכמים בין חדר לחדר, וחייבו בדיקה בכל החדרים, קמ"ל (ראש יוסף, וראה תוס' להלן ט, א ד"ה אין, ופני יהושע שם). או החידוש, שכיון שאין מכניסים במקום זה חמץ, הרי זה כמי שבדק את המקום מחמץ, שאפילו אם ימצא בו חמץ בפסח אינו עובר עליו ב'בל יראה' (הערות הגרי"ש אלישיב, בדעת רש"י).

גְּמָרָא. קָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ דְּמַאן דְּאָמַר נָגְהֵי נָגְהֵי מַמָּשׁ, כשיאיר שחר יום ארבעה עשר (רש"י), ועדיין לא האיר היום לגמרי, כי אז הבדיקה לא לאור הנר, אלא לאור היום [כמבואר להלן (ד, א, ורש"י שם ד"ה ואור)] (פני יהושע, וראה ראש יוסף).

לְעוֹלָם יִכָּנֵס אָדָם בְּכִי טוֹב וְיֵצֵא בְּכִי טוֹב, שהליכה לאור יום מצילה מחיות רעות וליסטים המצויים בלילות (רש"י כאן, ובתענית י, ב), ומנפילה לבורות (תוס'; רש"י בתענית שם), ומעלילה על ההולך שהוא מרגל או גנב (ע"פ מאירי כאן ורש"י בתענית שם). ואף שמתחיל להאיר בעלות השחר, ימתין לצאת עד נץ החמה (רש"י), ויש סוברים שטעם ההליכה לאור יום משום שמצילה ממזיקים, ולדבריהם יכול לצאת מעלות השחר (תוס' ב"מ פג, ב, ע"פ רש"ש כאן ומהרש"א שם. וראה חתם סופר כאן, שרש"י לשיטתו שהטעם מפני החיות רעות וליסטים, אך לתוס' שהטעם משום מזיקים, כיון שמזיקים רק בלילה, יכול לצאת כבר מעלות השחר, וראה עוד רש"ש). ■ להלכה, יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב, בנץ החמה [כדעת רש"י] (משנ"ב קי, כח, וראה שם פרטים נוספים).

וְהָא קָיְימָא לָן דְּעַד צֵאת הַכּוֹכָבִים יְמָמָא הוּא. ואף שהכוכבים נבראו רק ביום הרביעי, וכבר ביום הראשון אמר הכתוב 'ויהי ערב ויהי בוקר', מכך ראיה שמציאות של לילה אינה מחייבת הימצאות כוכבים, אלא הכוונה שהכוכבים הם רק סימן ללילה (קובץ שיעורים אות ב).

קָרְיֵיהּ רַחֲמָנָא לְנָהוֹרָא וּפַקְּדֵיהּ אַמְצְוָתָא דִּימָמָא וְכוּ' - קרא הקב"ה לאור וציווהו לשמש ביום, וקרא לחושך וציווהו לשמש בלילה (רש"י). ומה שהחושך נקרא שמשמש בלילה, יש ראיה שחושך אינו רק 'העדר אור', אלא הוא 'בריאה' של חושך. ולמרות שגם בהעדר אור היה חושך, ברא הקב"ה בריאת חושך לאותם הנמצאים במקום חשוך שידעו להבחין מתי יום ומתי לילה, שאור האש מאיר בחושך הלילה יותר מאשר מאיר ביום במקום חשוך (מרומי שדה, והעמק דבר בראשית א, ה). ויש מפרש, שדקדקה הגמ' ואמרה 'ופקדיה אמצותא דיממא' ולא 'ופקדיה אימממא', והכוונה שיש מצוות הנוהגות ביום, כגון ציצית ותפילין, וכן דקדקה ואמרה 'אמצותא דלילה', שיש מצוות הנוהגות בלילה, כגון ספירת העומר (תוס' רבינו פרץ).

לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ, לַנּוֹדָר מִן הָאוֹר דְּתַנְיָא הַנּוֹדֵר מִן הָאוֹר וְכוּ' - שמלמדנו הפסוק כי אור הכוכבים נחשב אור, ונפק"מ לנודר מן האור שאסור ליהנות אף מאור הכוכבים (רש"י). ואף שהולכים בנדרים אחר לשון בני אדם אף אם הוא נוגד ללשון המקרא (ראה נדרים מט, א), אך באופן שלשון בני אדם אינה ידועה, הולכים אחר לשון המקרא (תוס'; ריטב"א בתי' שני). או שמדובר באופן שהנודר אינו מבין לשון הקודש ונדר בה, שהולכים אחר לשון המקרא (ריטב"א בתי' ראשון). ודין זה ש'הנודר מן האור אסור באורן של כוכבים' אינו משנה או ברייתא [ולא גורסים בגמ' דתנן ואף לא דתניא], ולכך למסקנה ש'אור' היינו 'לילה', הנודר מן האור מותר באורן של כוכבים (צל"ח, ונודע ביהודה תנינא יו"ד קמד).

אָסוּר בְּאוֹרָן שֶׁל כּוֹכָבִים - אסור להסתכל על הכוכבים וליהנות מראייתם [ואין הכוונה שאסור ליהנות מאור הכוכבים, שהרי אין אפשרות ליהנות מאורם אלא מאור צורתם] (דברות משה פסחים ב טו, ג).

א לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר. כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בדיקה ובמה[ב] אמרו ב' שורות במרתף מקום שמכניסין בו חמץ בית שמאי אומרים ב' שורות על פני כל המרתף ובית הלל אומרים שתי שורות החיצונות שהן העליונות:

גמ' מאי אור רב הונא אמר נגהי ° ורב יהודה אמר לילי קא סלקא דעתך דמאן דאמר נגהי נגהי ממש ומאן דאמר לילי לילי ממש מיתיבי (א) הבקר אור והאנשים שולחו אלמא אור יממא הוא מי כתיב האור בקר הבקר אור כתיב כמאן דאמר צפרא נהר וכדרב יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב [ה] לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב מיתיבי (ב) וכאור בקר יזרח שמש אלמא אור יממא הוא מי כתיב אור בקר וכאור בקר כתיב והכי קאמר וכאור בקר בעולם הזה כעין זריחת שמש לצדיקים לעולם הבא מיתיבי (ג) ויקרא אלהים לאור יום אלמא אור יממא הוא הכי קאמר (ג) למאיר ובא קראו יום אלא מעתה ולחשך קרא לילה למחשיך ובא קרא לילה והא קיימא לן דעד צאת הכוכבים יממא הוא אלא הכי קאמר קרייה רחמנא לנהורא ופקדיה אמצותא דיממא וקרייה רחמנא לחשוכא ופקדיה אמצותא דלילה מיתיבי (ד) הללוהו כל כוכבי אור אלמא אור אורתא הוא הכי קאמר הללוהו כל כוכבים המאירים אלא מעתה כוכבים המאירים הוא דבעו שבוחי שאינן מאירין לא בעו שבוחי והא כתיב (ה) הללוהו כל צבאיו אלא הא קמ"ל דאור דכוכבים נמי אור הוא למאי נפקא מינה לנודר מן האור דתנן[ו] א הנודר מן האור אסור באורן של כוכבים מיתיבי (ו) לאור יקום רוצח יקטל עני ואביון ובלילה יהי כגנב הא

אור לארבעה עשר גרסי': לאור הנר. בגמרא (דף ז:) מפרש טעמא: בודקין. שלא יעבור עליו בבל יראה ובבל ימצא: ובמה אמרו. לקמיה במתניתין: שתי שורות. של חביות הסדורות במרתף של יין צריך לבדוק ביניהם, אחרי שאמרנו כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך לבדוק למה הוצרכו לבודקן, ומפרש לא אמרו אלא במרתף שמכניסין בו חמץ, כגון מרתף שמסתפק ממנו יין לשולחנו ופעמים שהשמש עומד למזוג יין ופתו בידו וכשהיין כלה נכנס למרתף להביא יין: שתי שורות על פני כל המרתף. בגמ' (דף ח:) מפרש מאי היא: שתי שורות החיצונות כו'. מפרש בגמ' (שם): **גמ'** ה"ג קא סלקא דעתך מאן דאמר נגהי נגהי ממש. כשיאיר השחר שחרית של י"ד: מאן דאמר לילי לילי ממש לא גרסי', דהא ודאי לילי הוא ממש: הבקר אור. קס"ד דה"ק ולבקר דהיינו אור, כלומר ששמו אור, האנשים שולחו: מי כתיב האור בקר. דלשתמע ולאור דהיינו בקר, דתימלי לומר דאור שם דבר הוא וקרי לבקר אור: הבקר אור כתיב. האי אור לאו שם דבר הוא, אלא הבקר האיר והאנשים שולחו, כמאן דאמר צפרא נהר, ולפי דרכו לימדך הכתוב דרך ארץ מאחי יוסף שהמתינו עד שהאיר המזרח כדרב יהודה, אבל אור שהוא שם דבר אינו אלא לילה: בכי טוב. היוצא לדרך יכנס ערבית לבית מלון בעוד החמה זורחת, ולמחר ימתין עד הנץ החמה ויצא, ואז טוב לו, שהאור טוב לו שנאמר באור כי טוב, ומה היא טובתו ° מפני החיות ומפני הלסטים[ז]: וכאור בקר. השתא משמע לן דשם דבר הוא, והכי קאמר דוד וכאור זה דהיינו בקר כן יזרח שמש לצדיקים שיצאו מאפילתן לעולם הבא: מי כתיב אור בקר. דהיינו שם דבר, ונימא אור הוא בקר וכן יזרח שמש: וכאור בקר כתיב. ואין זה שם דבר, אלא כמאיר של בקר יזרח שמש, כשמתחיל הבקר להאיר בעולם הזה והוא חשך ואפל בעלות השחר [ג] נוגה כזריחת השמש של עכשיו תהיה אותה שעה לצדיקים לעתיד לבא, לפי שיהא אור החמה גדול מאד ואפילו עלות השחר שלה יאיר כהנץ החמה של עכשיו: למאיר ובא קראו יום. משעה שמתחיל להאיר, והאי אור לאו שם דבר הוא: והא קיימא לן. בשמעתא קמייתא דברכות[ד]: עד צאת הכוכבים יממא. כדכתיב (ז) מעלות השחר ועד צאת הכוכבים דעזרא (נחמיה ד טו): אלא. תריך הכי: קריה רחמנא לנהורא כו'. האי ויקרא לאו קריאת שם הוא דתימא שקרא את שם האור יום, אלא קרא לבריאה המאירה שברא מהוד מעטה לבושו[ה]: ופקדיה אמצותא דיממא. צוהו לשמש ביום, ולחושך צוה לשמש בלילה. קרא, כמלך שקרא לעבדו שיבא לפניו: הא קמ"ל דאור כוכבים נמי אור הוא. לעולם כוכבים המאירים קאמר, ודקא קשיא לך הא שאינן מאירין לא, הא דנקט כוכבי אור לאו למעוטי כוכבים שאינן מאירין, דכל כוכבים יש להם אור וליכא למעוטי מידי, וקרא אשמעינן דאור כוכבים קרוי אור, ונפקא מינה לנודר הנאה מן האור שיאסר באורן של כוכבים: מדקאמר

אור לארבעה עשר בודקין את החמץ. פ"ה שלא לעבור עליו בבל יראה ובל ימצא. וקשה לר"י כיון דצריך ביטול כדאמרי' בגמ' (דף ו:) הבודק צריך שיבטל ומדאורייתא בביטול בעלמא סגי[י] אמאי הצריכו חכמים בדיקה כלל[ז]. **ונראה לר"י** דאע"ג דסגי בביטול בעלמא החמירו חכמים לבדוק חמץ ולבערו ° שלא יבא לאכלו וכן משמע לקמן (דף י:) דבעי רבא ככר בשמי קורה וכו' או דלמא זימנין דנפל ואתי למיכליה. והטעם שהחמירו כאן טפי מבשאר איסורי הנאה שלא הצריכו לבערם משום דחמץ מותר כל השנה ולא נאסר רק בפסח ולא[ד] בדילי מיניה כדאמרינן לקמן (דף יא.). ולא דמי לבשר בחלב וערלה וכלאי הכרם שאיסורם נוהג איסור עולם [ה] ונזיר נמי איסוריה שרי לאחריני[ה]. אי נמי שאני חמץ שהחמירה בו תורה לעבור בבל יראה ובל ימצא החמירו חכמים לבדוק ולבערו אפילו היכא דביטלו משום דילמא אתי למיכליה. ונראה לרשב"א דאפילו לפי טעם האחרון צ"ל דהחמירו חכמים בכל חמץ אפי' בחמץ נוקשה ועל ידי תערובת אף על גב דליכא בל יראה לפר"ת בריש אלו עוברין (מג.) דהא אמרינן[ט] שיאור ישרף והיינו חמץ נוקשה כדמוכח התם ואיכא למ"ד נמי התם דכ"ש חמץ גמור על ידי תערובת משמע דאסור להשהותו דאי מותר להשהותו אמאי ישרף ישהה אותו עד אחר הפסח ויהא מותר אפילו לרבי יהודה דלא אסר רבי יהודה חמץ אחר הפסח אלא בחמץ גמור דאיכא ג' קראי לתוך זמנו ולפני זמנו ולאחר זמנו (לקמן דף כח:) אבל בנוקשה דליכא אלא חד קרא אפי' ר' יהודה מודה:

קא סלקא דעתך מ"ד נגהי וכו'. לא נקט קס"ד אלא משום מאן דאמר נגהי דלא קאי הכי ואגב אורחיה נקט נמי לילי ממש ומש"ה אין לשבש הספרים:

וכדרב יהודה. לא קאי אמאי דמשני כדאמר צפרא נהר אלא מילתא באפי נפשה היא ומפרש מה השמיענו הפסוק לכ"ע:

יכנס בכי טוב. אור"י דבפרק הכונס (דף ס: ושם) משמע דטעם הוי משום מזיקין דמפיק ליה התם [ח] מלא תצאו איש מפתח ביתו וקרא משום מזיקין קא מזהיר דמפקינן מיניה התם כיון שניתן רשות למשחית וכו'. ולפי זה אפילו מעירו אדם צריך ליזהר שיצא בכי טוב. והא דנקט כניסה תחלה היינו משום דאורחא דגמרא למינקט הכי כמו מטפס ועולה ומטפס ויורד בפרק עושין פסין (דף כא.) דנקט עליה תחלה ובפ' במה מדליקין (דף לד:) בין השמשות כהרף עין זה נכנס וזה יוצא. וקשה הא דריש רב יהודה הא דרשה גופה[י] מקרא אחרינא דלא תנאו בפרק הכונס (ס. ושם:). **ואומר רשב"א** דצריכי תרי קראי הבקר אור צריך לעיר אחרת ואפי' היכא דליכא למיחש למזיקין כגון אחי יוסף דהוו י"א [י] והטעם מפני הפחתים וקרא דלא תצאו איצטריך לעירו ומפני המזיקין:

וכאור בקר בעולם הזה. פי' ר"ת דהיינו עד חצי היום כדמוכח בפ' תמיד נשחט (דף נח.) דעד ו' שעות נקרא בקר כעין זה יהיה תחלת זריחת השמש דהיינו הנץ החמה לצדיקים לעתיד לבא:

והא קיימא לן עד צאת הכוכבים יממא הוא. אומר ר"י דפשיטא ליה לגמרא דעד צאת הכוכבים יממא משום דמסקינן בספ"ב דמגילה (דף כ:) למעלות השחר יום הוא דכתיב [ו] ואנחנו עושים במלאכה מעלות השחר עד צאת הכוכבים ואומר [ט] והיה לנו הלילה משמר והיום מלאכה ומהתם נמי מוכח דעד צאת הכוכבים יום הוא **ולא קשה** מההוא קרא לתנאי דפרק במה מדליקין (דף לד: ולה.) דקאמר ר' יהודה משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין ואיכא למאן דאמר התם שני חלקי מיל שהוא לפי הנראה שעה גדולה לפני צאת הכוכבים דאין אנו בקיאין בצאת הכוכבים כדאמרינן התם[כ] לא כוכבים גדולים הנראין ביום ולא כוכבים קטנים הנראין בלילה אלא בינונים:

כדתנן[ו] הנודר מן האור. מיהו היכא דלשון בני אדם אינו כלשון המקרא אזלינן אחר לשון בני אדם כדאמרינן בערכין (ד' יט:) גבי האומר משקל ידי עלי מדאורייתא קיבורת כולה בנדרים הלך אחר לשון בני אדם דהיינו עד האציל[ל]:

עין משפט
נר מצוה

א א מיי' פ"ב מהלכות חמץ ומצה הלכה ג סמג עשין לט טור וש"ע או"ח סי' תלא סעיף א:

רבינו חננאל

אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר כו'. מאי אור רב הונא אמר נגהי רב יהודה אמר לילי. אף על גב דאסיקנא לדברי הכל אור אורתא הוא קס"ד דמאן דאמר נגהי קסבר האי אור צפרא הוא ומאן דאמר לילי קסבר לילי הוא. **ואותבינן** עליה **והכתיב הבקר אור** ואיך תאמר האור לילי הוא. ופריק מי כתיב האור בקר דשמעת מינה שהאור בקר הוא הבקר אור כתיב ופי' הבקר האיר ולא כי האור הוא הבקר: **מיתיבי וכאור בקר יזרח שמש** אלמא אור יממא הוא ושנינן וכאור בקר כתיב. כלומר כאור בקר קודם זריחת שמש לצדיקים לעתיד לבוא הוא כעין זריחת שמש בעולם הזה נמצא זריחת שמש בעולם הזה כעין אור בקר קודם זריחת שמש לצדיקים לעתיד לבוא: **ויקרא אלהים לאור יום**. ושני' למאיר ובא קראו יום. כלומר משיאיר היום ולהלן קרא יום: **הללוהו כל כוכבי אור**. פי' בא הכתוב להודיע דאפילו זוהר הכוכבים נקרא אור נפקא מינה לנודר דאמר מר הנודר מן האורה אסור באורן של כוכבים:

הגהות
מהר"י לנדא

א] גמרא דתנן הנודר מן האור. אין זה לא משנה ולא ברייתא (ועי' צל"ח שמגיה לנודר מן האור **שאסור** באורן וכו', ו"דתנן הנודר מן האור" ל"ג):

ליקוטי רש"י

יכנס אדם בכי טוב. בערב בעוד שהחמה זורחת שאין ליסטין מצויין. א"נ שלא יפלו בבורות ובקעים שבעיר שלא יעלילו עליו עלילות מרגל אתה או גנב [תענית י:]. **בכי טוב.** לישנא מעליא האור כי טוב כלומר טוב הוא לצאת בו וליכנס בו מפני המזיקין והליסטין [ב"ק ס:]. **וכאור בוקר.** והבטיחני שתלך גדולתי הלוך וגדל כאור נוגה אשר הולך ואור [שמואל-ב' כג, ד]. **הללוהו כל כוכבי אור.** כוכבי לילה [תהלים קמח, ג]. **לאור יקום.** אם היו עומדים ביום היו הורגים עוברי דרכים [איוב כד, יד].

מסורת הש"ס
עם הוספות

א) בבא קמא ס: תענית י: ע"ש, ב) מגילה כ:, ג) סוטה כא., ד) ב:, ה) ב"ר ג ד, ו) לקמן ד:, ז) עי' רש"י ד. ד"ה חובה, ח) עיין מהרש"א, ט) לקמן מג., י) עי' ברכות ריש ג:, כ) לה:, ל) [וע"ע תוס' יבמות עא. ד"ה וסוי מולין] ותוס' ע"ז כז. ד"ה אלמא.

גליון הש"ס

גמ' ור"י אומר לילי. עי' תוי"ט תרומות פ"ט מ"ג: רש"י ד"ה בכי טוב וכו' מפני החיות ומפני הלסטים. עיין יומא כא ע"א ברש"י ד"ה סיולא יחידי: תוס' ד"ה אור לי"ד וכו' שלא יבא לאכלו. עי' לקמן י ע"ב תוס' ד"ה ואם לא בדק:

הגהות וציונים

א] [במשנה שבמשניות וברי"ף איתא ולמה] (גליון) ועי' מלאכ"ש: ב] [דתניא] (גליון): ג] ברש"י שבע"י נוסף יהיה נוגה: ד] אולי צ"ל לא (בכור שור, ועיין ילקוט מפרשים): ה] גליון כת"י ועוד נראה דלא דמי לערלה ולשאר איסורין דחמץ איכא כרת ולא בדילי וכן הביא המרדכי בשם ר"י, ועי' צל"ח שדן למה תוס' לא מביא טעם זה שחמץ בכרת משא"כ בכל האיסורין: ו] בכת"י רב יהודה גופיה האי דרשה: ז] [כדתניא] (גליון):

תורה אור השלם

א) הַבֹּקֶר אוֹר וְהָאֲנָשִׁים שֻׁלְּחוּ הֵמָּה וַחֲמֹרֵיהֶם: [בראשית מד, ג]

ב) וּכְאוֹר בֹּקֶר יִזְרַח שָׁמֶשׁ בֹּקֶר לֹא עָבוֹת מִנֹּגַהּ מִמָּטָר דֶּשֶׁא מֵאָרֶץ: [שמואל ב כג, ד]

ג) וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד: [בראשית א, ה]

ד) הַלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ הַלְלוּהוּ כָּל כּוֹכְבֵי אוֹר: [תהלים קמח, ג]

ה) הַלְלוּהוּ כָל מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ כָּל צְבָאָו: [תהלים קמח, ב]

ו) לָאוֹר יָקוּם רוֹצֵחַ יִקְטָל עָנִי וְאֶבְיוֹן וּבַלַּיְלָה יְהִי כַגַּנָּב: [איוב כד, יד]

ז) וַאֲנַחְנוּ עֹשִׂים בַּמְּלָאכָה וְחֶצְיָם מַחֲזִיקִים בָּרְמָחִים מֵעֲלוֹת הַשַּׁחַר עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים: [נחמיה ד, טו]

ח) וּלְקַחְתֶּם אֲגֻדַּת אֵזוֹב וּטְבַלְתֶּם בַּדָּם אֲשֶׁר בַּסַּף וְהִגַּעְתֶּם אֶל הַמַּשְׁקוֹף וְאֶל שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת מִן הַדָּם אֲשֶׁר בַּסָּף וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח בֵּיתוֹ עַד בֹּקֶר: [שמות יב, כב]

ט) גַּם בָּעֵת הַהִיא אָמַרְתִּי לָעָם אִישׁ וְנַעֲרוֹ יָלִינוּ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלָיִם וְהָיוּ לָנוּ הַלַּיְלָה מִשְׁמָר וְהַיּוֹם מְלָאכָה: [נחמיה ד, טז]

הא מדקאמר ובלילה יהי כגנב אלמא אור יממא הוא התם הכי קאמר אי פשיטא לך מילתא כנהורא דאנפשות קאתי רוצח הוא וניתן להצילו בנפשו ואי מספקא לך מילתא כליליא יהי בעיניך כגנב ולא ניתן להצילו בנפשו מיתיבי [א] יחשכו כוכבי נשפו יקו לאור ואין ואל יראה בעפעפי שחר מדקאמר יקו לאור ואין אלמא אור יממא הוא התם מילט הוא דקא לייט ליה איוב למזליה אמר יהא רעוא דליצפיה הך גברא לנהורא ולא לישכחיה מיתיבי [ב] ואומר אך חשך ישופני ולילה אור בעדני אלמא אור יממא הוא התם הכי קאמר דוד אני אמרתי אך חשך ישופני לעוה"ב שהוא דומה ליום עכשיו העולם הזה שהוא דומה ללילה אור בעדני מיתיבי ר' יהודה אומר בודקין אור לארבעה עשר ובארבעה עשר שחרית ובשעת הביעור מדקאמר רבי יהודה בודקין אור ארבעה עשר ובארבעה עשר שחרית אלמא אור אורתא הוא ש"מ מיתיבי מאימתי ארבעה עשר אסור בעשיית מלאכה ר' אליעזר בן יעקב אומר משעת האור רבי יהודה אומר משעת הנץ החמה אמר ליה ר"א בן יעקב לרבי יהודה וכי היכן מצינו יום שמקצתו אסור בעשיית מלאכה ומקצתו מותר בעשיית מלאכה אמר ליה הוא עצמו יוכיח שמקצתו מותר באכילת חמץ ומקצתו אסור באכילת חמץ מדקאמר רבי יהודה משעת הנץ החמה אלמא אור דקאמר ר"א בן יעקב אורתא הוא לא מאי אור עמוד השחר אי הכי דקאמר ליה היכן מצינו יום שמקצתו מותר בעשיית מלאכה ומקצתו אסור בעשיית מלאכה נימא איהו לנפשיה הא איכא לילה דקא שרי ר"א בן יעקב ה"ק בשלמא לדידי אשכחנא דקא פלגי רבנן בין יממא לליליא דתנן גבי תענית צבור עד מתי אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר דברי ר' אליעזר בן יעקב ר' שמעון אומר עד קרות הגבר אלא לדידך היכא אשכחנא יממא גופיה דפלגי ביה רבנן אמר ליה הוא עצמו יוכיח שמקצתו מותר באכילת חמץ ומקצתו אסור באכילת חמץ שפיר קאמר ליה ר' יהודה לר"א הכי קאמר ליה רבי אליעזר אמינא לך אנא מלאכה דרבנן ואת אמרת לי חמץ דאורייתא דעד הכא אסר רחמנא ועד הכא שרא רחמנא ואידך שעות דרבנן ואידך הרחקה הוא דעבוד רבנן לדאורייתא מיתיבי אין משיאין משואות אלא על החדש שנראה בזמנו לקדשו ואימתי משיאין משואות לאור עבורו אלמא אור אורתא הוא ש"מ מיתיבי היה עומד כל הלילה ומקריב על המזבח לאורה טעון קידוש ידים ורגלים דברי רבי אורה שאני: מתיב מר זוטרא

רש"י

מדקאמר ובלילה יהי כגנב. מכלל דאור דרישיה דקרא יממא הוא, והכי קאמר ביום כשעוברי דרכים הולכים עומד רוצח בראש הדרכים והורגן ונוטל את ממונם, ובלילה הוא נעשה כגנב לחתור בתים ולגנוב: הכי קאמר. מה שנתנה לך תורה רשות על הבא במחתרת להורגו כדכתיב (שמות כב א) [ג] אם במחתרת ימצא הגנב והוכה ומת אין לו דמים, אם ברור לך הדבר כאור שהוא בא על עסקי נפשות, דהיינו כל אדם חוץ מאב על הבן וכיוצא בו שמכיר בו שהוא אוהבו מאד אבל שאר כל אדם אם היה בעל הממון עומד כנגדו להציל ממנו ממונו זה עומד עליו והורגו, רוצח הוא, וניתן רשות לכל הקודם להציל את בעל הממון בנפשו של בא במחתרת. ובלילה, אם מספקא לך כלילה, כגון שאדם [זה] אוהבך שהוא אביך ורחמיו עליך ואם היית עומד כנגדו להציל ממונך אינו הורגך, יהי בעיניך כגנב ולא ניתן להורגו, והכי אמרינן בסנהדרין (דף עב:) דאב על הבן אינו נהרג במחתרת: כוכבי נשפו. כוכבי לילו: יקו לאור. יצפה ליום: עפעפי. זיהור: לנהורא. לדבר המאיר, ולא שיהיה שם היום אור, ולא קאמר יקו ליום אלא יקו שיאיר ואין: ואומר אך חושך ישופני. ואומר, סבור הייתי בעוניי כשהייתי נרדף, אך בחשך זה אמות והוא ישופני והוא יחשיך תמיד עלי, לשון נשף. ולילה וחשך שהייתי שרוי בו נעשה אור בעדני אצלי, וגבי לילה שייך למימר יום, אלמא הכי קאמר דוד הלילה נעשה לי יום: אני אמרתי. מפני חטאי שאף מן העולם הבא אטרד, ועכשיו שמחל לי על אותו עון אף מן העולם הזה שהייתי שרוי בו בחשך ובחרפה האיר בעדני, שהודיע הקב"ה לשונאי דוד בימי שלמה שמחל לדוד, כשבקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים ודבקו שערים זה בזה, במועד קטן (דף ט.[ח]): בודקין. חמץ: מדקאמר ובי"ד שחרית מכלל דאור אורתא הוא. וטעמא דר' יהודה מפרש לקמן בפירקין [ט]: אסור בעשיית מלאכה. במקום שנהגו בו לנהוג איסור, דאמרינן לקמן (דף נ.) מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה אין עושין: משעת האור. אבל קודם לכן אפילו נהגו בטלה דעתן: מותר באכילת חמץ. עד שש שעות, כדלקמן בפרקין (ד' יא:): אורתא הוא. משחשיכה ושקעה חמה של שלשה עשר: נימא איהו לנפשיה. היכן מצינו שהיום אסור והלילה מותר: הכי קאמר ליה. הך איסורא דרבנן היא ולאו דאורייתא, ובשלמא לדידי דאמינא משעת עמוד השחר אשכחן בעלמא במילי דרבנן דהלילה מותר והיום אסור: דפלגי ביה רבנן. שנתנו חילוק בשיעורים זה לאיסור וזה להיתר: אמינא לך אנא דרבנן. היכן הורגלו לעשות כן, דנימא דהכא נמי כך גזרו: ואת אמרת לי. ראיה במילי דאורייתא שגזירת הכתוב כך היא, ואין זו מדת חכמים: שעות דרבנן. לבד איסור של תורה שהוא משש שעות ולמעלה כדלקמן (ד' יא:) הוסיפו חכמים שתי שעות, כדתנן אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש ושורפין בתחלת שש, הרי לך בשל דבריהם שתי שעות אסורות והארבע ראשונות לא אסרו: ואידך. ההוא לא דמי להכא, דהרחקה עבוד רבנן לדאורייתא משום יום המעונן [י] ובני אדם שאין בקיאין בשעות ויטעו בין שש לשבע, אבל באיסור זה כוליה דרבנן, אחר שגזרו איסור כל היום גזרו: אין משיאין משואות. אבוקות בראשי הרים היו שלוחי בית דין עושין, להודיע שהיום קידשו בית דין את החדש: אלא על החדש שנראה בזמנו לקדשו. ביום שלשים שנראה לקדש, דאילו כשהחדש מעובר ועושין ראש חדש ביום שלשים ואחד אין מקדשין אותו שכבר קדשוהו שמים[כ], ואשמעינן האי תנא דלאסר עבדינן משואות ומאלא לא עבדינן משואות, וכשאין רואין משואות יודעין שהחדש מעובר: לאור עבורו. ליל שעבר שלשים, להודיע שהיום נתקדש. (ליל) שלשים [ואחד] קרי (אור)[ל] עבורו, על שם שבו נעשה החדש מעובר כשאין קובעין בו את ראש חדש: אלמא אור אורתא הוא. דהא ביום אין משואות של אור נראין מרחוק: עומד ומקריב כל הלילה לאורה טעון קידוש ידים ורגלים. דקסבר רבי לינה פוסלת בקידוש ידים ורגלים, וטעמא מפרש בזבחים[מ]: אורה שאני. היכא דתני אורה לא פליג רב יהודה דהוא לשון יום:

המפלת

תוספות

אי פשיטא לך דאנפשות קאתי. אומר ר"י וריב"א דהאי קרא באב על הבן מיירי דסתם אב מרחם על הבן ולא יהרגנו אם יעמוד נגדו להציל ממונו ולכך לא ניתן להצילו בנפשו אלא כשיודע בברור שלהורגו בא כדמוכח בפרק בן סורר (דף עב: ושם) דמוקי הברייתא דתניא [ד] אם זרחה עליו השמש וכי עליו בלבד זרחה אלא אם ברור לך כשמש שאין לו שלום עמך הרגהו ואם לאו אל תהרגהו באב על הבן והאיך דתניא אם ברור לך שיש לו שלום עמך אל תהרגהו מוקי בבן על האב:

מאימתי י"ד אסור בעשיית מלאכה. פירש רש"י אסור בעשיית מלאכה במקום שנהגו. ואין נראה לר"י דבפ' מקום שנהגו (דף נה.) מוכח בהדיא דרבי יהודה אית ליה איסורא ולא מנהגא. ועוד תני [מ] תנא איסורא ואת אמרת מנהגא. ועוד ניחזי היכי נהוג. לכך נראה דבאיסור ודאי פליגי ובגליל כי היכי דפליגי התם במתני' ב"ש וב"ה:

רבי אליעזר ב"י אומר משעת האור. למאי דמסקינן אור ממש נקט ר' אליעזר בן יעקב שיעור למילתיה בתחלת היום ור' יהודה נקט הנץ החמה משעת כניסת פועלים למלאכה שהוא אחר זריחת השמש כדאמרינן בהשוכר את הפועלים (דף פג: ושם) פועל בכניסתו משלו ביציאתו משל בעה"ב פי' ביציאתו מביתו למלאכה כדכתיב (תהלים קד) [ה] תזרח השמש יאספון וגו' יצא אדם לפעלו. ולא הוי ר"א בן יעקב לא כב"ש ולא כב"ה דבית שמאי אוסרין [נ] הלילה וב"ה מתירין עד הנץ. ולמאי דס"ד דאור אורתא כב"ש יאמר רבי אליעזר בן יעקב לא נחלקו ב"ש וב"ה בדבר הזה[ס]:

היכן מצינו יום שמקצתו מותר ומקצתו אסור. פי' היכא דליכא סברא כי הכא וכן חמץ דאקשי ליה מיניה אבל היכא דאיכא סברא כגון [ע] לא יאכל אדם מן המנחה ולמעלה משום תיאבון וכיוצא בו לא מיירי:

אם

עין משפט נר מצוה

ב א מיי' פ"א מהלכות יו"ט הלכה יח [סמג לאוין עה]:

ג ב מיי' פ"א מהלכות תענית הלכה ח סמג עשין דרבנן ג טוש"ע או"ח סי' תקסב סעיף א:

ד ג מיי' פ"ה מהלכות ביאת מקדש הלכה ח:

רבינו חננאל

תא שמע בודקין אור ארבעה עשר ובארבעה עשר שחרית ובשעת הביעור מוקמי' ובארבעה עשר שחרית מכלל דאור אורתא הוא ש"מ. וכיון שנתברר כי זה האור ששנינו במשנתנו אורתא הוא למה לי למימר עוד ת"ש. יש לומר כי לא מזו המשנה לבדה שמענו כי אור אורתא הוא אלא גם יש לנו ללמוד מזו האחת: מאימתי ארבע' עשר אסור בעשיית מלאכה ר' אליעזר בן יעקב אומר משעת האור ר' יהודה אומר משעת הנץ החמה ש"מ מדקאמר ר"י משעת הנץ החמה מכלל דאור דקאמר ר' אליעזר בן יעקב אורתא הוא. ודחיי' מאי משעת האור דקאמר ר' אליעזר בן יעקב משיעלה עמוד השחר ויאיר אור היום והכי קאמר ליה בשלמא לדידי דאמינא בלילי י"ד שרי למיעבד מלאכה וביממא אסור אשכחן דשרו בליליא ואסרו ביממא כי האי גונא בתענית צבור דאמרי אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר אלא לדידך היכא אשכחן משיעלה עמוד השחר עד הנץ החמה מותר ושאר היום אסור. אמר לו ר' יהודה הוא עצמו ערב הפסח יוכיח שהוא מותר באכילת חמץ עד ארבע שעות ומכאן ולהלן אסור. ודחי ר' אליעזר שאני חמץ דהוא מדאורייתא והתורה התירה מקצת היום ואסרה מקצת היום ולא שמעי' אסור מדרבנן [דהיינו] המלאכה בארבעה עשר שהיא מדרבנן מן אכילת חמץ שהיא מן התורה אסורה. ור' יהודה אמר לך אנא נמי לא אמרי אלא בשעה ששית שאיסורה מדרבנן שמן התורה אכילת חמץ מותר עד חצי היום דקיימא לן אך ביום הראשון אך חלק והנה מצאנו לרבנן ביום אחד שאסרו מקצתו. ודחי ר' אליעזר לאו משום איסורא הוא אלא הרחקה עבוד כו': תא שמע אין משיאין משואות אלא על החדש שנראה בזמנו לקדשו ואימתי משיאין עליו לאור עבורו ש"מ אור אורתא הוא. ועוד יש משנה אחרת כי אור אורתא הוא

[מכאן שייך לדף ג.]

דתנן בכריתות פרק א' המפלת לאור שמונים ואחד ב"ש פוטרין מן הקרבן וב"ה מחייבין כו' פי' יולדת נקבה שטבלה לאחר י"ד ושמשה ונתעברה והפילה לילי פ"א כלומר שלמה פ' יום ימי טוהר ובמוצאי פ' בלילה לילי פ"א הפילה. ב"ש פוטרין מן הקרבן על

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [חגיגה יב: בבא מציעא פג:], ב) [לקמן י:], ג) תוספתא פ"ג הי"ב, ד) [בבא קמא דף מב:], ה) [תענית דף יב. ע"ש], ו) ראש השנה דף כב: וזבחים דף יט: תוספתא יומא פרק א הט"ו ומנחות פרק א ה"ז, ז) [שבת ל.], ח) י', י) לקמן יב:, כ) ר"ה כד., ל) יט:, מ) [ראש השנה טו: ועי' תוס' שם ד"ה וכן], נ) [לקמן נה.], ס) כבשבת דף מב., ע) [לקמן נט:].

הגהות וציונים

א] [ארבעה] (גליון) כבמתני' לקמן, ועי' השלמות: ב] [דתניא] (גליון): ג] ניום שלשים קרי יום עבורו. כצ"ל, עי' רש"י ראש השנה כב ע"ב (גליון), ומהרש"א גורס ליל שלשים ואחד קרי אור עבורו, ועי' עוד גירסא במהרש"ל:

תורה אור השלם

א) יֶחְשְׁכוּ כּוֹכְבֵי נִשְׁפּוֹ יְקַו לְאוֹר וָאַיִן וְאַל יִרְאֶה בְּעַפְעַפֵּי שָׁחַר: [איוב ג, ט]

ב) וָאֹמַר אַךְ חֹשֶׁךְ יְשׁוּפֵנִי וְלַיְלָה אוֹר בַּעֲדֵנִי: [תהלים קלט, יא]

ג) אִם בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְהֻכָּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים: [שמות כב, א]

ד) אִם זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אִם אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ: [שמות כב, ב]

ה) תִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ יֵאָסֵפוּן וְאֶל מְעוֹנֹתָם יִרְבָּצוּן: יֵצֵא אָדָם לְפָעֳלוֹ וְלַעֲבֹדָתוֹ עֲדֵי עָרֶב: [תהלים קד, כב-כג]

ליקוטי רש"י

כוכבי נשפו. מושך אישון. בעפעפי. בזהרורי כמו ועפעפינו יזלו מים (ירמיה ט') [איוב ג, ט]. ואומר אך חשך. אם אמרתי אשיה נסתר במחשך והחשך ישופני עלי ולא תראני [תהלים קלט, יא]. אסור בעשיית מלאכה. כדי שלא יהא טרוד במלאכה וישכח ביעור חמצו ושחיטת הפסח ותקון מצה לצורך הלילה [illegible] [לקמן ג. ד"ה שלא]. עד מתי אוכל ושותה. בלילה כשמתענה למחר בכל תעניות שהוא אוכל משתחשך ואפילו בתענית יחיד קא מיירי [תענית יב.]. לאור עיבורו. לערב של שלשים נגשי ל"א, יום שלשים קרי יום עיבורו [illegible] [ר"ה כב:].

[מכאן שייך לדף ג.]

אור לשמונים ואחד. שילדה נקבה ולאור פ"א

[illegible] ב"ש פוטרין מקרבן. [illegible] הילכך לענין קרבן [illegible]

אִי פְּשִׁיטָא לָךְ מֵילְתָא כִּנְהוֹרָא דְּאַנְפְּשׁוֹת קָאָתֵי רוֹצֵחַ הוּא וְכוּ' - שתחילת הכתוב מדבר על כל אדם שבא לגנוב במחתרת, שכאשר ברור הדבר כמו אור שאם יעמוד הנגנב כנגד הגנב להציל את ממונו הגנב יהרגנו, יש להקדים ולהורגו. וסוף הכתוב מדבר במי שספק לנו כלילה אם יהרוג, כגון אב הבא לגנוב אצל הבן, או אִם הגנב אוהב מאד את הנגנב, שבאופנים אלו הם לא יהרגו, לכן אסור להורגם (רש"י, וראה ראש יוסף). ויש סובר, שהנגנב עצמו מותר לו להרוג את הגנב אף אם לא ברור לו שיהרוג את הנגנב, ואנשים אחרים הם היכולים להורגו רק אם ברור להם שיהרוג (הערות הגרי"ש אלישיב, בדעת רש"י).

ויש סוברים, שאין צורך כלל שיתברר שהגנב יהרוג את הנגנב, אלא אף בסתמא שאנו תולים שיהרוג, יש להורגו [ותמהו על רש"י שכדבריהם מפורש בגמ' בסנהדרין (עב, ב)]. והכתוב כולו מדבר באב הבא לגנוב אצל הבן, שתחילת הכתוב מדבר באופן שידוע שהוא שונאו ויהרוג את הבן, ואילו סוף הכתוב מדבר בסתם אב שאין ידוע ששונא את בנו, שתולים שמחמת אהבתו את הבן לא יהרגנו (ע"פ תוס' כאן, ובסנהדרין שם ד"ה כאן).

רוֹצֵחַ הוּא וְנִיתָּן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ, שכשם ששאר איסורים נדחים מפני 'פיקוח נפש', כך הצלת נפשו של הנגנב מתירה את איסור רציחת הגנב, ואף שבעלמא 'פיקוח נפש' אינו דוחה איסור רציחה, משום שאנו אומרים 'מאי חזית דדמך דידך סומק טפי' (וראה סנהדרין עד, א), אך בבא במחתרת גילתה תורה שנפשו של הנגנב חביבה מנפשו של הגנב (קובץ שיעורים אות ד). ויש סובר, שאין זה משום היתר 'פיקוח נפש', שנאמר רק אצל ישראל ולא אצל בני נח, שהרי היתר רציחת בא במחתרת נאמר גם אצל בני נח, אף שאין אצלו היתר להרוג משום 'פיקוח נפש' (וראה סנהדרין נז, ב), אלא הוא גזירת הכתוב להתיר הריגת הרודף (חי' רבינו חיים הלוי רוצח א, ט, וראה הגהות רא"מ הורביץ), ואין זה נחשב לרציחה כלל (חי' רבי שמואל שיעורים על סדר הדף, טו).

אַלְמָא אוֹר אוֹרְתָא הוּא, שְׁמַע מִינָּהּ. מֵיתִיבִי וְכוּ'. ואף שכבר הסיקה הגמ' מהמשנה כדעת רב יהודה, היא מוסיפה להוכיח כדבריו, משום שמשמעות הפשוטה של 'אור' הוא יום, וכדי להוכיח כרב יהודה שהוא לילה, הוצרכה הגמ' להוכיח זאת ממקומות נוספים (רבינו דוד, להלן ג, א). או שההוכחות נאמרו בבתי מדרשות שונים, ורבינא ורב אשי מסדרי התלמוד הביאו הכל יחד (מהר"ם חלאווה, בשם הרשב"א).

מַאֵימָתַי אַרְבָּעָה עָשָׂר אָסוּר בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה, כדי שלא יהא טרוד במלאכה וישכח ביעור חמצו ושחיטת הפסח ותיקון מצה לצורך הלילה (רש"י להלן נ, א). ויש סוברים, שאיסור עשיית המלאכה הוא משום שהוא זמן הקרבת קרבן הפסח, ובשעת הקרבת קרבן של אדם הוא אסור בעשיית מלאכה (תוס' שם, בשם הירושלמי, וראה מה שכתבנו כאן להלן ד"ה ואידך).

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר מִשָּׁעַת הָאוֹר וְכוּ' - במקום שנהגו איסור מלאכה, לדעת רבי אליעזר בן יעקב אסור משעת האור, אבל קודם לכן, אפילו אם נהגו שלא לעשות מלאכה, בטלה דעתם (רש"י). וכן לדעת רבי יהודה שאסור משעת נץ החמה, אם נהגו שלא לעשות מלאכה קודם לכן, בטלה דעתם [ונחלקו רבי אליעזר בן יעקב וחכמים, מתי בטלה דעתם, אם קודם שעת האור, או אפילו קודם הנץ] (פני יהושע, ביישוב קושיית תוס' על רש"י שאם תלוי במנהג נבדוק מה המנהג). ויש מפרשים, שלדעת תנאים אלו עשיית מלאכה בערב פסח הוא איסור, וכלשונם מאימתי ארבעה עשר 'אסור' בעשיית מלאכה, וחולקים על המשנה להלן (נ, א) האומרת 'מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין, מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין', הסוברת שהוא רק מנהג (תוס'). ■ להלכה, מקום שנהגו לעשות מלאכה מנץ החמה, עושין, מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין [כדעת רבי יהודה, וכדעת רש"י שהוא מנהג ולא איסור] (שו"ע או"ח תסח, ג ומשנ"ב שם, יא, וראה שם ולהלן ה פרטים נוספים).

וְכִי הֵיכָן מָצִינוּ יוֹם שֶׁמְּקָצָתוֹ אָסוּר בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה וּמְקָצָתוֹ מוּתָּר בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה, כשאין סברא לחלק את אותו יום עצמו, אך כאשר יש סברא לחלק, מצינו שחילקו את אותו היום, כגון מה ששנינו להלן (צט, ב) שלא לאכול בערב פסח סמוך למנחה, בכדי שיאכל מצה לתיאבון (תוס'), וכן איסור עשיית מלאכה בערב פסח לאחר חצות, משום שהוא זמן שחיטת הפסח ואיסור חמץ, ויש לעסוק בו בצרכי יום טוב (חי' הר"ן, אך ראה רבינו דוד).

עַד קָרוֹת הַגֶּבֶר, ואיסור אכילה מקרות הגבר אינו מצד הלילה [שאם כן נאמר שדעת רבי יהודה כדעת רבי אלעזר ב"ר שמעון שמחלק את הלילה, שמקצתו אסור באכילה ומקצתו מותר באכילה], אלא האיסור מצד תענית היום, ובכדי שלא יבא אדם לטעות ולאכול ביום, אסרו אכילתו כבר מקרות הגבר (חי' הר"ן). ■ להלכה, תענית שאוכלים בו בלילה, אוכל ושותה עד עלות השחר [כדעת רבי אליעזר בן יעקב] (שו"ע או"ח תקסד, א, וראה שם ובמשנ"ב שם פרטים נוספים).

וְאִידָךְ הֲרֵחָקָה הוּא דַּעֲבוּד רַבָּנָן לְדְאוֹרַיְיתָא - שרבי אליעזר סובר, שאיסור אכילת חמץ משעה חמישית הוא סייג שעשו חכמים כדי להרחיק מאיסור דאורייתא, שעלולים אנשים לטעות ביום המעונן ולאכול חמץ לאחר חצות, לא כן באיסור מלאכה בערב פסח שכל היום אינו אסור במלאכה אלא מדרבנן, לא מצינו שחילקו בין שעות היום, ולכן לדעתו איסור המלאכה הוא מעלות השחר ולא מנץ החמה (רש"י). ויש סוברים, שאף איסור עשיית מלאכה בערב פסח לאחר חצות הוא מדאורייתא, משום שאותה שעה היא זמן שחיטת הפסח, ואדם אסור בעשיית מלאכה בזמן הקרבת קרבנו, וכיון שנאסר אז, אסור לעולם אף בזמן הזה שאין הקרבה (תוס' להלן נ, א ד"ה מקום, בדעת הירושלמי להלן ד, א), ומדאורייתא (מהרש"א ופני יהושע שם, ובאר אברהם [לבעל ה'מצפה איתן'] כאן, וראה רש"ש כאן, שרש"י יסבור כדעת הר"ן בחי' שם להלן, שאף לדעת הירושלמי איסור מלאכה בערב פסח הוא מדרבנן, וראה הגהות יפה עיניים).

וְאֵימָתַי מַשְׁאִיאִין מַשּׁוֹאוֹת לְאוֹר עִבּוּרוֹ, אַלְמָא אוֹר אוֹרְתָא הוּא - שהשיאו את המשואות בליל שלשים ואחד, שהרי ביום אין אורן נראה למרחוק, ואם כן ראיה ש'אור' הוא לילה (רש"י). ואין לומר שהשיאו את המשואות בעלות השחר, שעה שעדיין נראה אורן למרחוק, משום שהיו משיאים את המשואות במקומות רבים מקום אחר מקום, עד שנראית כל הגולה כמדורת אש (וראה ראש השנה כב, ב), ונמשך זמן של כמה שעות, ואילו היו מתחילים לעשות זאת בעלות השחר, לא היו מספיקים לסיימו עד נץ החמה (חתם סופר).

■ המשך במילואים עמ' 128

הַמַּפְלֶ"ת. הקדמה: אשה היולדת וולד או מפילה נפל זכר, טמאה שבעת ימים וטובלת בליל שמיני, ושלשים ושלשה הימים הבאים [כלומר, עד ארבעים יום מהלידה] הם 'ימי טהרה', שאפילו אם תראה בהם דם, טהורה. ילדה או הפילה נקבה, טמאה ארבעה עשר יום וטובלת בליל חמשה עשר, ולאחר מכן היא טהורה במשך שישים ושתה ימים [כלומר, עד שמונים יום מהלידה]. בסיום ימי הטהרה, הן של זכר והן של נקבה, עליה להביא קרבנות עולה וחטאת (ראה ויקרא יב, א-ח).

אוֹר לִשְׁמוֹנִים וְאֶחָד, אשה שילדה או הפילה נקבה, ובתוך שמונים יום מהלידה התעברה שוב והפילה, אינה מביאה אלא קרבן אחד של עולה וחטאת עבור שתי הלידות. הפילה לאחר שמונים יום מהלידה, עליה להביא שני קרבנות עולה וחטאת. הפילה בלילה שבין היום השמונים ליום השמונים ואחד ללידת נקבה, נחלקו בית שמאי ובית הלל, האם כיון שכבר השלימה את ימי הטהרה, עליה להביא שני קרבנות, או כיון שאין שוחטים קרבנות בלילה, אינה מתחייבת אז בקרבן נוסף (רש"י).

ונקטה המשנה דוקא אופן זה שילדה בפעם הראשונה נקבה, שבאופן זה בלבד יתכן שתפיל בתוך ימי טהרתה ותטמא בטומאת לידה, שהרי כאמור ימי טהרה של נקבה הם שמונים יום, ויכולה לטבול לאחר שבועיים מהלידה, להתעבר, ולהפיל לאחר ארבעים יום. אבל אם היתה יולדת בפעם הראשונה זכר, שימי הטהרה שלו הם רק ארבעים יום, הרי כיון שאינה יכולה לטבול אלא לאחר שבוע מהלידה ורק אז תוכל להתעבר, נמצא שאינה יכולה להפיל בתוך ימי טהרתה עובר בן ארבעים יום, ובאופן זה אינה טמאה טומאת לידה, לפי שאין הוולד נוצר עד יום הארבעים לעיבורו, ועד אז נחשב מים בלבד (רש"י כריתות ט, ב).

מָה לְהַלָּן לַיְלָה אַחַר הַיּוֹם אַף כָּאן לַיְלָה אַחַר הַיּוֹם - כשם שתודה נאכלת ליום ולילה, ופסח נאכל בלילה, משום שהלילה הולך אחר היום, כך שלמים יהא מותר לאוכלם בליל שלישי (רש"י), שאמנם הפסח נאכל רק בלילה ואינו נאכל ביום שלפניו (קושיית הצל"ח, וראה חי' הר"ן), אולם מצד דין ה'קרבן' שבו היה נאכל יום ולילה, ומה שנאכל רק בלילה הוא מדין הפסח, שדין פסח להיאכל רק בלילה (חי' רבי שמואל, שיעורים על סדר הדף, כג).

ולדעת רבי אלעזר בן עזריה שפסח נאכל רק עד חצות (ראה להלן קכ, ב), להוה אמינא זו שנלמד שלמים מפסח, כשם שפסח נאכל רק עד חצות כך שלמים היו נאכלים בליל שלישי רק עד חצות (צל"ח), משום שלדעתו אחר חצות הפסח נעשה נותר (ראה צל"ח ברכות ט, א). אך יש סוברים, שמצד דין 'קרבן' מודה רבי אלעזר בן עזריה שהקרבן נאכל כל הלילה ומטעם זה גם אינו נעשה נותר בחצות, אלא הוא זמן במצות אכילת הפסח שיאכל רק עד חצות (חי' רבי שמואל שם כא-כב, בשם הגר"ח והגרי"ז) [ויש שסוברו, שגם למעשה מודה רבי אלעזר בן עזריה שמותר לאכול את הפסח אחר חצות, ומקיים בזה מצות אכילת קדשים, רק שאינו יוצא בזה ידי אכילת פסח (אור שמח חמץ ומצה ו, א)], ולדעתם להוה אמינא זו שנלמד שלמים מפסח, היו שלמים נאכלים כל ליל שלישי גם לדעת רבי אלעזר בן עזריה (חי' רבי שמואל שם).

שַׁחֲרִית מִתְפַּלֵּל שֶׁבַע וּמִתְוַדֶּה, ומה שמתוודה בכל תפילה, כי שמא חטא בין תפילה לתפילה (תוספתא יומא ד, יג), ויום הכיפורים מכפר בסופו (רמב"ן שם פז, ב).

בְּעַרְבִית מִתְפַּלֵּל מֵעֵין שְׁמוֹנֶה עָשְׂר - שלש ברכות ראשונות ושלש אחרונות, ובאמצע ברכת 'הביננו' הכוללת את כל הברכות האמצעיות, שתיקנוה עבור הולכי דרכים (ראה ברכות כט, א), אך מפני טורח התענית התירו לכל להתפלל במוצאי יום הכיפורים תפילה זו (רש"י יומא פז, ב). או משום שצריך להכין סעודה ללילה זה, שנחשב יום טוב (תוס' ישנים שם), או שכיון שהוא עדיין בתענית, נחשב כיום הכיפורים לענין זה שיתפלל תפילת שבע ולא תפילת שמונה עשרה, אך מאידך כיון שיום הכיפורים הסתיים והוא כבר יום חול, מתפלל מעין שמונה עשרה (תוס' שם ד"ה מתפלל, בשם רשב"ם).

מִתְפַּלֵּל שְׁמוֹנֶה עָשְׂר שְׁלֵימוֹת מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ לוֹמַר הַבְדָּלָה בְּחוֹנֵן הַדֵּעַת, וכן מבואר בגמ' בברכות (כט, א) שמטעם זה אין מתפללים תפילת 'הביננו' במוצאי שבתות וימים טובים. ואמנם הגמ' שם מקשה מדוע אי אפשר להזכיר הבדלה בתוך ברכת 'הביננו' ומסיימת ב'קשיא', אולם כשהגמ' נוקטת לשון 'קשיא', המשמעות היא שיש מקום לתרץ קושיא זו, ולכן אין הדין נדחה מחמתה, ואכן יש לתרץ, שבברכת 'הביננו' מזכירים משפט קצר כנגד כל ברכה וברכה, ולהבדלה לא תיקנו ברכה נפרדת בתפילה, אלא כוללים אותה בתוך ברכת 'אתה חונן', ולכן אם יוסיפו בתפילת 'הביננו' גם משפט קצר כנגד הבדלה, יהא נראה שההבדלה היא ברכה בפני עצמה (רבינו יונה ברכות יט, ב מדפי הרי"ף).

וְתַנָּא דִּידָן מַאי טַעְמָא לֹא קָתָנֵי לֵילֵי. ועל המשניות והברייתות המובאות לעיל לא הקשתה הגמ' כן, משום שברור מלשונם שכוונתם ללילה, ולכן לא הוקשה לגמ' מה שנקטו לשון 'אור', אבל על התנא של משנתנו קשה, שכיון שלא ברור מלשונו שכוונתו ללילה, היה צריך לומר במפורש 'ליל ארבעה עשר' (חי' הר"ן).

לִישָׁנָא מְעַלְיָא הוּא דְּנָקֵט, שאמנם 'ליל' אינו לשון מגונה, אך מצוה ודרך חכמי נקיי הדעת לדבר בלשון נקיה (רש"י). ואמנם בכמה מקומות כתבה המשנה לשון 'ליל', אך כיון שמשנתנו היא פתיחת מסכת, בפתח דברים ראוי לתפוס לשון מהודר, וכמאמר הכתוב 'פתח דבריך יאיר' (ע"פ בעל המאור, ומאירי). ויש שסוברו, שהתנא נוקט לשון 'אור' רק כאשר מדובר בתחילת הלילה כאשר עדיין יש מעט אור יום, וגם בדיקת חמץ זמנה בתחילת הלילה, אבל לולא זאת לא היה מכנה התנא את החושך 'אור', והקשתה הגמ' מדוע נקטה המשנה 'אור לארבעה עשר' ולא 'ליל ארבעה עשר', שכן אפשר לטעות בלשון 'אור' והיה לו לפרש שכוונתו לתחילת הלילה, ועל כך תירצה שנקט לשון נקיה (ראב"ד בהשגות על הרי"ף).

לְעוֹלָם אַל יוֹצִיא אָדָם דָּבָר מְגוּנֶּה מִפִּיו, ולהלן (ע"ב) מקשה הגמ' שמצינו שהתורה כותבת לשון 'טמא' פעמים רבות, ומתרצת, שכאשר הלשונות שוים באורכם ואין צורך להאריך כדי להשתמש בלשון נקיה, מדבר הכתוב בלשון נקיה, אך במקום שבלשון נקיה יהיה צורך באריכות דברים, מדבר הכתוב בלשון קצרה יותר אף שאיננה נקיה כמו הארוכה, וכאן האריכה התורה כדי ללמד לחזר אחר לשון נקיה (רש"י כאן ולהלן ע"ב). ואמר 'לעולם', שאפילו אם מדבר עם אשה שצריך לקצר בדיבורו, כמאמר חכמים 'אל תרבה שיחה עם האשה' (אבות א, ה, וראה עירובין נג, ב), יאריך בלשונו כדי שלא להוציא דבר מגונה מפיו (בן יהוידע, בשם בנו רבי יעקב).

המשך במילואים עמ' 128

תלמוד

א המפלת אור לשמונים ואחד בית שמאי פוטרין מקרבן ובית הלל מחייבים אמרו להן בית הלל לבית שמאי מאי שנא אור שמנים ואחד מיום שמנים ואחד אם שיוה לו לטומאה לא ישוה לו לקרבן מדקאמרי ב"ה לב"ש מאי שנא אור שמונים ואחד מיום שמונים ואחד שמע מינה אור אורתא הוא שמע מינה מיתיבי ב יכול יהא נאכל אור לשלישי ודין הוא זבחים נאכלים ליום אחד ושלמים נאכלים לשני ימים מה להלן לילה אחר היום אף כאן לילה אחר היום ת"ל א ביום זבחכם יאכל וממחרת והנותר עד יום ב בעוד יום הוא נאכל ואינו נאכל לאור שלישי יכול ישרף מיד ודין הוא זבחים נאכלין ליום ולילה אחד ושלמים נאכלין לשני ימים ולילה אחד מה להלן תיכף לאכילה שריפה אף כאן תיכף לאכילה שריפה תלמוד לומר ב והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף ג ביום אתה שורפו ואי אתה שורפו בלילה מדקאמר יהא נאכל אור לשלישי אלמא אור אורתא הוא שמע מינה תא שמע ד אור של יום הכפורים מתפלל שבע ומתודה שחרית מתפלל שבע ומתודה במוסף מתפלל שבע ומתודה במנחה מתפלל שבע ומתודה בערבית מתפלל מעין שמונה עשר ר' חנינא בן גמליאל אומר משום אבותיו ה מתפלל שמונה עשר שלימות מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת אלמא אור אורתא הוא שמע מינה תא שמע דתני דבי שמואל לילי ארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר אלמא אור אורתא הוא אלא בין רב הונא ובין רב יהודה דכולי עלמא אור אורתא הוא ולא פליגי מר כי אתריה ומר כי אתריה באתריה דרב הונא קרו נגהי ובאתריה דרב יהודה קרו לילי. ותנא דידן מאי טעמא לא קתני לילי לישנא מעליא הוא דנקט וכדר' יהושע בן לוי דאמר ר' יהושע בן לוי לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו שהרי עקם הכתוב שמונה אותיות ולא הוציא דבר מגונה מפיו שנאמר ג מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה רב פפא אמר תשע שנאמר ד כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה רבינא אמר עשר וי"ו דטהור רב אחא בר יעקב אמר שש עשרה שנאמר ה כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור. תניא דבי רבי ישמעאל לעולם יספר אדם בלשון נקיה שהרי בזב קראו ו מרכב ובאשה קראו ז מושב ואומר ח ותבחר לשון ערומים ואומר ט ודעת שפתי ברור מללו מאי ואומר וכי תימא הני מילי בדאורייתא אבל בדרבנן לא תא שמע ואומר ותבחר לשון ערומים וכי תימא הני מילי בדרבנן אבל במילי דעלמא לא ואומר ודעת שפתי ברור מללו ובאשה לא כתיב בה מרכב והכתיב י ותקם רבקה ונערותיה ותרכבנה על הגמלים התם משום ביעתותא דגמלים אורחא היא והכתיב כ ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור התם

משום

רש"י

המפלת אור לשמונים ואחד. בכריתות בפרק קמא (ז:), לקיימא לן ל) זאת תורת היולדת מלמד שמביאה קרבן אחד על ולדות הרבה יכול שתביא על הלידה שלפני מלאות ועל הלידה שלאחר מלאות קרבן אחד ולא יותר תלמוד לומר זאת, שאם ילדה לאחר מלאות כגון שטבלה לסוף שבועיים של נקבה ונתעברה והפילה, אם תוך מלאות הפילה נפטרת בקרבן אחד, ואם לאחר מלאות הפילה כבר נתחייב' בקרבן הראשון קודם לידה שניה ולבסוף מלאות של לידה שניה תביא שתי קרבנות. ואם הפילה ליל של כניסת שמונים ואחד שכבר עברה מלאות שלה אבל עדיין אינה ראויה להבאת קרבן שאין קרבן נשחט בלילה: בית הלל מחייבין. שתי קרבנות, דלאחר מלאות קרינא ביה, ובית שמאי פוטרין אותה בקרבן אחד כדמפרש טעמייהו: מאי שנא אור שמונים ואחד מיום שמונים וא'. הלא אתם מודים לנו שאם לא הפילה הלילה והפילה למחר שחייבת, אף כשהפילה אור לשמונים ואחד תתחייב, שהרי לכל דבר זמן היום והלילה שוים: אם שיוה לו לטומאה לא ישוה לו לקרבן. בתמיה, ועוד ראיה אחרת, דהואיל ושוה לו לטומאה, שעד שקיעת החמה של שמונים דמיה טהורים ואם תראה לאחר שקיעת החמה דמיה טמאין כאילו היא רואה למחר, ולמה לא ישוה לו אף לקרבן, שכשם שאם תפיל למחר תתחייב כך תתחייב על הוולד של לילו. ותשובת בית שמאי במסכת כריתות היא שנויה, לא אם אמרתם ביום שמונים ואחד שכן יצתה לשעה הראויה להביא בה קרבן לפיכך נתחייבה בקרבן הראשון ושוב אין לידה השניה נפטרת בו, תאמרו במפלת אור לשמונים ואחד שלא יצתה מידי וולד הראשון לשעה הראויה לקרבן, והדמים שאתם אומרים אין מוכיחים, שהרי הפילה תוך מלאות דמיה של לידה טמאין ופטורה מן הקרבן: אור לשלישי. לאור כניסתו של שלישי, הכא נמי גרסינן אור לשלישי, ואשלמים קאי דכתיב בהו א ביום זבחכם יאכל וממחרת והוה לשורפו לבוקרו של שלישי, יכול יהא נאכל ליל שלפניו: זבחים נאכלים ליום אחד. תודה, דכתיב ב ביום קרבנו יאכל, ושלמים נאכלים לשני ימים, מה להלן לילה אחר היום דכתיב בגופיה דקרא ג לא יניח ממנו עד בוקר הא כל הלילה אוכל, וכן פסח ג לא תותירו ממנו עד בוקר, אף כאן לילה אחר הימים הכתובים בה: ת"ל וממחרת והנותר עד יום. בעוד שהוא יום ממחרת אכול, ולא משתחשך: מה להלן תיכף לאכילה שריפה. כשכלה זמן אכילתן מתחיל זמן שריפתו, כדכתיב ג והנותר ממנו עד בקר באש תשרופו: אף כאן. זמן אכילתו כלה ערבית כדאמרן וישרף בלילה: תלמוד לומר. בנו את אהרן ב ביום השלישי באש ישרף, כאן לא נאמר עד יום אלא ביום, משום דהאי קרא לא איירי בזמן אכילה אלא בשריפה להורות שביום הוא נשרף ולא בלילה, וקרא דלעיל בקדושים תהיו: באתריה דרב הונא קרו. לאורתא נגהי: מאי טעמא לא תני לילי. כדתנא דבי שמואל. ומשני אלישנא מעליא קא מיהדר, שמאוה ודרך נקיי הדעת לספר בלשון נקיה: דבר מגונה. לאו משום דלילי דבר מגונה הוא, והא דר' יהושע בן לוי בעלמא איתמר, ומיהו שמעינן מינה לשון חכמים לחזר אחר לשון נא ונקי: אשר איננה טהורה. ולא כתיב הבהמה הטמאה כי אורחיה, הרי שמונה אותיות עקם, הטמאה חמש אותיות הן אשר איננה טהורה שלש עשרה אותיות. ואע"ג דבאורייתא כתיב טמא ז, שני אורחיה בחד דוכתא ללמדך לחזר על לשון נקיה: אשר לא יהיה טהור. הוה ליה למיכתב איש טמא, וכי נמי משוית לטהור חסר ו' איכא עיקום תשע, שהרי שתים עשרה יש וטמא אינו אלא שלש: ו' דטהור. דהא לא חסר הוא: כי אמר מקרה ח. טמא הוא לכתוב ולשתוק, ויש כאן עיקום י"ו אותיות: בזב כתיב (ויקרא טו) ו וכל המרכב אשר ירכב, ובאשה כתיב (שם) ז או על הכלי אשר היא יושבת, לפי שאין הגון להזכיר רכיבה ופיסוק רגלים באשה, ואע"פ שהמרכב והמושב שוין בטניהם: ותבחר לשון ערומים. מגוה עליך כך: ברור מללו. ל' נקי ומבורר: מאי ואומר. למה לו ואומר הא נפקא ליה מקמא: ה"ק וכי תימא ה"מ בדאורייתא. תורה הקפידה בלשונה שילאתה מפי הגבורה, אבל חכמים במשנה וברייתא אין להקפיד על לשונם: ת"ש ותבחר לשון ערומים. שמעינו שהערומים בוחרי לשון הס: משום ביעתותא דגמלים. שהוא גבוה ומתיירא שלא תפול, אורחא לאשה לרכוב כדי שתהא מחזקת בו בידים ורגלים:

משום

תוספות

אם שיוה לו לטומאה. חזרו ב"ה מזה הטעם מתשובתם של ב"ש וטעמייהו כדתניא בפ"ק דכריתות (דף ח.) ס) או לבת לרבות אור לשמונים ואחד: תלמוד לומר ביום. תימה אמאי איצטריך עד יום תיפוק ליה דאינו נאכל אור לשלישי מדאיצטריך ביום דאי ס"ד דנאכל פשיטא דאינה נשרפת באותו לילה דתיכף לאכילה שריפה. ויש לומר דאי לאו עד יום ה"א נאכל ואיצטריך ביום למעוטי שלא ישרף בלילה של אחרי כן מ): שהרי בזב קראו מרכב וכו'. מרכב ומושב אין דינם שוה דנוגע במרכב אין טעון כבוס בגדים י] כדמוכח בתורת כהנים כ) ובריש מסכת כלים ל) והשתא קשה לר"י היכי קאמר דבאשה קרוי מושב אם ר"ל אפי' אוכף שיש לו דין מרכב אף באשה שינה הכתוב לקרותו מושב לדבר דרך כבוד דהא לקמן משני משום ביעתותא דגמלא אורחא הוא אלמא לשנות הדבר ממה שהוא אין לכתוב דרך כבוד. ונראה לר"י דה"פ ובאשה קראו מושב מרבויא דקרא דמושב דהכי איתא בתורת כהנים כ) ז) אשר היא יושבת עליו זה מושב כלי זה מרכב לימדנו הכתוב לספר בלשון נקיה שלא כתבו בהדיא כמו בזב:

כל

ה א מיי' פ"א מהלכות מחוסרי כפרה הלכה ח סמ"ג עשין ריח:
ו ב מיי' פ"י מהלכות מעשה הקרבנות הל' ו:
ז ג מיי' פי"ט מהלכות פסולי המוקדשין הלכה ד:
ח ד מיי' פ"ב מהלכות תפלה הלכה ז [ופ"ב מהל' תשובה ה"ז טור או"ח סי' תריט]:
ט ה מיי' פ"ב מהל' תפלה הלכה ד טוש"ע או"ח סי' תרכד סעיף א:

ליקוטי רש"י

[נדפס בדף ב:]

רבינו חננאל

[ההתחלה בדף ב.]

שהיה מקודם אותו הקרבן פוטרם זה הקרבן. וב"ה אומרים לילי פ"א כיום פ"א הוא חשוב הלא אם ראתה דם לילי פ"א דם נדה הוא ולא דם טוהר פירוש הנה הלילה והיום שוין לטומאה כי ראיתה לילי פ"א וראיתה יום פ"א שוין לטומאה נדה היא בין ביום בין בלילה כך אם הפילה לילי פ"א כאלו יום פ"א הפילה וכשם שחייבת קרבן אחר המפלת יום פ"א כך חייבת קרבן המפלת לילי פ"א ומדקאמרי ב"ה מאי שנא [אור] פ"א מיום פ"א ש"מ אור אורתא הוא ש"מ: [ועוד] ת"ש דתניא יכול יהא זבח השלמים נאכל לאור שלישי ודין הוא וכו' ונסיב ליה תלמודא ת"ל והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף ביום אתה שורפו ואי אתה שורפו בלילה ש"מ אור אורתא הוא ש"מ. פשוטה היא מיהו אנו מפרשי' ראשי דברים התודה נאכלת ביום שנשחטת ובלילה והנותר בבקר נשרף שנאמר ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל וגו' דינה להאכל יום שנשחטה וכל הלילה ובקר שהוא תכף לאכילתה כלומר עכשיו כשנאסר באכילתה תהיה שרפתה וזהו זבחים נאכלין ליום אחד כך זבח השלמים נאכלין לשני ימים ולילה אחד שנאמר ביום הקריבו את זבחו יאכל וממחרת נאכלין בו ביום שנשחטין ובלילה ומחר וכיון שחשך נאסר באכילתן הייתי אומר ישרפו אותה הלילה ותהא שריפתן תיכף לאיסור אכילתן ת"ל והנותר ביום השלישי באש ישרף ביום ישרף ולא בלילה ש"מ אור אורתא הוא ש"מ: ת"ש אור יום הכפורים מתפלל שבע ומתודה וכו' ועוד תא שמע לילי ארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר ש"מ אור אורתא הוא שמע מינה. ותנא דידן אמאי קרי ללילה אור ואמרינן לישנא מעליא כלומר לא בעי למיתנא לילה שהוא חשך אלא קראו לחשך אור כגון דקרו לסמיא סגיא נהורא וכדאמרינן אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו שהרי עקם הכתוב שמונה אותיות שנאמר ומן הבהמה אשר איננה טהורה שהן י"ג אותיות ואלו כתב בה"א הטמאה היה די לו ומפני מה הוסיף שמונה אותיות משום שלא להזכיר שם טומאה. ודברי רב פפא ורבינא ורב אחא כענין הזה ופשוטין הן: בזב קראו מרכב שנאמר וכל המרכב אשר ירכב עליו יטמא ובאשה כתיב (ויקרא טו כ) וכל אשר תשב עליו יטמא ומפני מה לא הזכיר באשה מרכב שהמרכב הוא בפיסוק רגלים והוא דרך גנאי באשה הזכרת פיסוק רגלים במקום שאפשר לו להזכירו בלשון שבח אבל ברכיבת הגמל וכיוצא בה משום פחד שמתיראה לרכוב דרך ישיבה שלא תפול אי אפשר שלא להזכיר רכיבה אין עליו כלום.

א) כריתות ז: עדיות פרק ד משנה י, ב) זבחים נו: [ע"ש כמה שינויים], ג) יומא פז: נדה ח:, ד) [לקמן דף ז: ע"ש], ה) [שבת קנו. ביצה טו. יומא נה. נדרים מט. נב: בבא מציעא מ. קיז. בבא בתרא יב. מנחות קו: בכורות לב. חולין סו.], ו) [פירוש כינוי הוא כמו שקורין לסומא סגי נהור והעיקר "נגה" מן ולא יגה שביב אשו (איוב יח) ערוך], ז) [ברכות יא: יומא עה. יבמות יא: קג. כתובות יג. קה: גיטין עו: פ: בבא מציעא לא. סנהדרין נד. תמורה ל.], ח) כריתות ט: נדה מ., ט) ז:, י) עיין תוס' זבחים נו: ד"ה ת"ל עד, כ) זבים פרשתא ד הט"ו, ל) [משנה ג].

גליון הש"ס

גמ' שהרי עקם הכתוב. עי' מדרש רבה ריש פ' אמור:

הגהות וציונים

א] [להם] (גליון) עי' תוי"ט פ"ב דגיטין מ"ז ד"ה בחזקת: ב] [שורפו] (גליון): ג] ביומא ובנדה נוסף בנעילה מתפלל שבע ומתודה (גליון): ד] [ת"ש ואומר כצ"ל] (גליון): ה] נדצ"ל כדמפרש טעמייהו בכריתות: ו] צ"ל אור (מהרש"ל): ז] ברש"י שבע"י נוסף בדוכתי אחריתי טובא: ח] ברש"י ע"י נוסף הוא. מצי לכתוב כי אמר מקרה טמא הוא ולשתוק: ט] בגליון כ"י ומשם הר"ר משה מדרוייי"ש מק' דבהדיא בריש הערל (יבמות עב ע"ב) ממעט שאר לילות מהנותר וי"ל דצריכי לפי שיש קדשים שהליל הולכת אחר היום ויש להיפך ולכן צריך ב' פסוקים וגבי מילה אמרינן פרק הערל דאין כאן כ"א פסוק אחד, ועי' צל"ח שהקשה כן ותי' באופן אחר: י] בתוס' שאנץ נוסף ונוגע במשכב טעון כבוס בגדים:

תורה אור השלם

א) בְּיוֹם זִבְחֲכֶם יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר עַד יוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף: [ויקרא יט, ו]
ב) וְהַנּוֹתָר מִבְּשַׂר הַזָּבַח בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף: [ויקרא ז, יז]
ג) מִן הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אֵינֶנָּה טְהֹרָה וּמִן הָעוֹף וְכֹל אֲשֶׁר רֹמֵשׂ עַל הָאֲדָמָה: [בראשית ז, ח]
ד) כִּי יִהְיֶה בְךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקְּרֵה לָיְלָה וְיָצָא אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה לֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה: [דברים כג, יא]
ה) וְלֹא דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי לֹא טָהוֹר: [שמואל א כ, כו]
ו) וְכָל הַמֶּרְכָּב אֲשֶׁר יִרְכַּב עָלָיו הַזָּב יִטְמָא: [ויקרא טו, ט]
ז) וְאִם עַל הַמִּשְׁכָּב הוּא אוֹ עַל הַכְּלִי אֲשֶׁר הִוא יֹשֶׁבֶת עָלָיו בְּנָגְעוֹ בוֹ יִטְמָא עַד הָעָרֶב: [ויקרא טו, כג]
ח) כִּי יְאַלֵּף עֲוֹנְךָ פִיךָ וְתִבְחַר לְשׁוֹן עֲרוּמִים: [איוב טו, ה]
ט) יֹשֶׁר לִבִּי אֲמָרָי וְדַעַת שְׂפָתַי בָּרוּר מִלֵּלוּ: [איוב לג, ג]
י) וַתָּקָם רִבְקָה וְנַעֲרֹתֶיהָ וַתִּרְכַּבְנָה עַל הַגְּמַלִּים וַתֵּלַכְנָה אַחֲרֵי הָאִישׁ וַיִּקַּח הָעֶבֶד אֶת רִבְקָה וַיֵּלַךְ: [בראשית כד, סא]
כ) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו וַיַּרְכִּבֵם עַל הַחֲמֹר וַיָּשָׁב אַרְצָה מִצְרָיִם וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת מַטֵּה הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ: [שמות ד, כ]
ל) וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי יְיָ וְכִפֶּר עָלֶיהָ וְטָהֲרָה מִמְּקֹר דָּמֶיהָ זֹאת תּוֹרַת הַיֹּלֶדֶת לַזָּכָר אוֹ לַנְּקֵבָה: [ויקרא יב, ז]
מ) וּבְשַׂר זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו בְּיוֹם קָרְבָּנוֹ יֵאָכֵל לֹא יַנִּיחַ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר: [ויקרא ז, טו]
נ) וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וְהַנֹּתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ: [שמות יב, י]
ס) וּבִמְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ לְבֵן אוֹ לְבַת תָּבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ לְעֹלָה וּבֶן יוֹנָה אוֹ תֹר לְחַטָּאת אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֶל הַכֹּהֵן: [ויקרא יב, ו]

כל היכא דרבי הדדי וכו'. ולכך עקם הכתוב לגמדנו שלעולם יסקר אדם בגופו נקיים ואם לא היה עוקם אם כן מהיכא תיתי שיפטר היכא דרבי הדדי ניתנו: **רבבת בתיב.** ות"ת לכתוב נמי יפתח. ותוספ' ר"י ז"ל מלי למיכתב יפתח דכתיב יפ

משום בניו. שהן זכריס כתב לשון זכריס: **דבי הדדי ניתנו.** שלין אורך בלשון אח מן המנוסה, משמעי בלשון כעוד: **וכ' היכא ב'.** והיי לעיל עיקס ללמדך שנרחך למזר אחר לשון נקי, ובשאר מקומות כתיב לשון מגוסה וקלר ללמדך שהשם מדקדק למזמיליו לשון קלרה, לפי שמתקיימת גירסתן שלא יומר מן המרוכה: **רבבת בתיב.** ותני"ג למלי למיכתב נמי יפתח פתר, מיהו כל מסריות שבמוסרה לדרוש הן כתין, ומלן למלך מתכוין זה שמתפוש לשון קלרה ותפילו הוה מגוסה ותקלר: **בנדי מפנק.** ◦כגלי עייף. סיעוס לשון עייפות, ודומה לו גד גדי ושיעס לפ שנגמרת בשבא בפרק במה בהמה (זבחים דף פח:), שלמר מקום בנדי עייף: **מפני מה בוצרים בטהרה.** בשלים טהורים: **ואין מוסקין בטהרה.** בזיתים קל קלי מסיקה, ואין לריך למוסקן בטהרה ◦[ד]כדמלי׳ במסכת שבת ביליות שבת (דף יח.) דלמ׳ תמיב מהול היוסף מהן לחבשיר, שלין שמן נשמר מלא היוסף ע״י הבד, אבל יש הוא על[ה] המגיעים מכשילין לזיעתה ליה בית: **הגיעני כפות.** מלמס הפיעס למלקו: **שחין פשוט.** פשול בהווס, מלל: **אין בודקין.** לענין יוחמין ליעל אדם: **מן המוכה ושעלה.** שם שיעס במוכה אין לריך לבדוק למעלה מיעמו, לשם לא היה לאוי לכהוס לא היו מיעמין אומו בשמש, כדתנן במסכת מדות (ס״א משנה ד) לשכת הגזית שם היו יושבים ב״ד מיעמי כהוס ולויס, כל כהן שנעמלו בו פסול בשביס רולה להתעתך בעבודה ליכם שחוליס ויולא: **שחין פשוט.** הוא עלמו היה גם ריח ומכה קלשי שעיס, ואין לאוי לשמש, ◦דקיעיתא לן [במתניתן] (דף יח:) עבודה המסורה לבני אהרן כהן שיהיו מוליס בכולן לף במוגוס שבהן אין לו חלק בהוס: **דארע אנפשיה.** והלעיל בזיקה אחריו, וגלה שלא בקוהנו יפה מתחלה: **מי קא פסי ליך.** כלוס נותנין לך מן המלוים לאכול, אין נותנין לך אלא מן הממוח שבו, ותמוהין להעטותו לכשילך שוב יפחל מן המלוים, ויל"ל ר' יהודה כן בתיכ לא היה לוהגו: **פסי לי מאליה.** שלעטותו מן המלוים, וכבש היה ותלייתה קיניס לגבוה, דכתיב בכבש (ויקרא ג, ט) ◦[ה]חלוים תמימה: **ר' יהודה בן בתירא.** קמ"ל לי שאין אחס מוחיס לו חלק יפה אלא מן המוח, ותני נמחי דמיס כמו כן[ז]: **מאי דקמ"ל.** מה הלבר הזה שבא לפניהו: **צניבין.** שם עיכו. מאי עובדא נקט הכא משום הכוח לעיל דגרמו לניסס לבדוק מבמיסס, והכוח נקט משום לשון מגוסה: **בדוק מאי דיניה.** בדוק ועט מה נלייסה בו: **אהדדי ◦[ט]קריעה ◦[י]אהוריה.** שלא יניחו מהר לחליה ויקל עליו: **חקוקאה.** כיולי המס: **◦[יא]קריאתא.** לכפיריס, לשון מגוסה: **שעורין נעשו יפות.** משום בניו אורחא הוא והכתיב [ח] והיא הוכבת על החמור התם משום בעיתותא דלילא אורחא הוא ואיבעית אימא משום בעיתותא דלילא ליכא משום בעיתותא דדוד איבא ואיבעית אימא בעיתותא דדוד נמי ליכא משום בעיתותא דהר איבא ובאורייתא מי לא כתיב טמא אלא כל היכא דבי הדדי ניתנו משתעי בלשון נקיה כל היכא דנפישין מילי משתעי בלשון קצרה כדאמר רב הונא אמר רב ואמרי לה אמר רב הונא אמר רב משום ר"מ [א]לעולם [ב] ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה וכל היכא דבי הדדי ניתנו משתעי בלשון כבוד והא הוכבת ויושבת בבי הדדי ניתנו ואקאמר רוכבת רכבת כתיב. התנו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דרב חד אמר שויתינן האי שמעתא כדבר אחר מסנקן וחד אמר שויתינן האי שמעתא כגדי מסנקן ולא אישתעי רב בהדי דהאיך התנו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דהלל וחד מיניהו רבן יוחנן בן זכאי ואמרי לה קמיה דרבי וחד מיניהו רבי יוחנן חד אמר [ג] מפני מה בוצרין בטהרה ואין מוסקין בטהרה וחד אמר מפני מה בוצרין בטהרה ומוסקין בטומאה אמר מובטח אני בזה שמורה הוראה בישראל ולא היה ימים מועטים עד שהורה הוראה בישראל התנו תלתא כהני חד אמר להו הגיעני בפול וחד אמר הגיעני כזית וחד אמר הגיעני כוזב הלטאה בדקו אחריו ומצאו בו שמץ פסול והא תניא [ד] ◦[ב]אין בודקין מן המוכה ולמעלה לא תימא שמץ פסול אלא אימא שחין פסול ואי בעית אימא שאני התם דאיהו דארע נפשיה. ההוא ארמאה דהוה סליק ואכיל פסחים בירושלים אמר כתיב [ה] כל בן נכר לא יאכל בו [ו] כל ערל לא יאכל בו ואנא הא קאכילנא משופרי שופרי אמר ליה רבי יהודה בן בתירא מי קא ספו לך מאליה אמר ליה לא כי סלקת להתם אימא להו ספו לי מאליה כי סליק אמר להו מאליה ספו לי אמרו ליה [ז] ◦[ג]אליה לגבוה סלקא אמרו ליה מאן אמר לך הכי אמר להו רבי יהודה בן בתירא אמרו מאי האי דקמן בדקו בתריה ואשכחוהו דארמאה הוא וקטלוהו שלחו ליה לרבי יהודה בן בתירא שלם לך ר' יהודה בנציבין ומצותך פרוסה בירושלים. רב כהנא חלש שדרוה רבנן לר' יהושע בריה דרב אידי אמרו ליה זיל בדוק מאי דיניה אתא אשכחיה דנח נפשיה קריעה ללבושה ואהדריה לקריעה לאחוריה ובבי ואתי אמרו ליה נח נפשיה אמר להו אנא לא קאמינא [ח] ומיהא דבה הוא כמיל יוחנן חקוקאה נפק לקרייתא כי אתא אמרו ליה חטין נעשו יפות אמרו ליה צא ובשר לסוסים ולחמורים דכתיב [ט] השעורים והתבן לסוסים ולרכש מאי הוי ליה למימר אשתקד נעשו חטין יפות אי נמי עדשים נעשו יפות. ומכלל דבריו משמע שהחטים לא נעשו יפות ולא היה רוצה להוציא דבר קלנה מפיו: **עדשים נעשו יפות.** מלכל לדס: **משום דבריו משמע שהחטים לא נעשו יפות, ולא היה רוצה להוציא דבר קלנה מפיו:** [א] ויקס לקראתם וישתחו אפים ארלה; [ב] [בראשית יט, א] וירא משה את העם כי פרע הוא כי פרעה האהרן לשמצה בקמיהם; [שמות ה, ה] [ג] אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה' בירושלים כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם; [מלכים ב כג, ט] [ד] וכי יגור אתך גר בארלכם לא תונו אתו; [ויקרא יט, לג] ממלכתו בבל ואתך ואבד וכלכה באלון שנער; [בראשית י, י] [ה] ושב הבבול עפר אונות תבור ויצא משם חוקוקה ונפנע בוקבלון מנפב ובאשר פנע משם ובירושה הוריך מוזרה השמש; [הושע יט, לד]

א) מוין סנ:, 2) שבת יז., 3) קדושין טו., 4) [נקמן דף פ:], 5) [שם מז.], 6) [ע"ז כח.], 7) [נקמן דף פ:], 8) [נקמן דף יח:], 9) תניגה דף ב, 10) ספ"ק פ, 11) [עי' מ"ש במשנה למלן בפ"ק מהל' קיב ה"ל ופיוס מוש"ל סוף דבר דבני מוח, שלא מתמלנם ועל סוס שניים לניים אלני מלמוד].

רש"י ד"ה בנדי מסנקן. בנדי עייף. פ' בהר"ש ברש"י ברפ"ק למסכת תמיד:

א) [תנן] (גליון): ב) בריין ורש"י שבריי"ף וכה"ש ברפ"ק למסכת בבילים מהורים: ג) רש"י על הרי"ף וע"ש וכה"ש ורי"ן ורי"ו בלונדל מן: ד) ברש"י שבע"י בטוחבה:

דבר אחר. מוזל [שכח קכו:]. לקמן עו:]. מן המובח בשלמים ולמעלה. המחלל בקדוש מחמוות ומעלה שלמי שלמים שמיעס על המוקד. פיליט שמיעס טוח [קדושין עו:]. ◦לקריאתא. בהמעמק בעבודת מחוסכ [בורכות יח:]. לכפריס [ילמות שלוחיהן נלויה יב:].

א) וְהָיָה הִיא רֹכֶבֶת עַל הַחֲמוֹר וְיָרַדְתִּי בְּסֵתֶר הָהָר וְהָפַה דָּוִד וַאֲנָשָׁיו יְרִידִים לְקִרְאָתָהּ וַתִּפְגַּע אֹתָם: [שמואל א כה, כ]

ב) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן זֹאת חֻקַּת הַפֶּסַח כָּל בֶּן נֵכָר לֹא יֹאכַל בּוֹ: [שמות יב, מג]

ג) וְכִי יָגוּר אִתְּךָ גֵּר וְעָשָׂה פֶּסַח לַיְיָ הִמּוֹל לוֹ כָּל זָכָר וְאָז יִקְרַב לַעֲשׂתוֹ וְהָיָה כְּאֶזְרַח הָאָרֶץ וְכָל עָרֵל לֹא יֹאכַל בּוֹ: [שמות יב, מח]

ד) מְכֻסָּה שְׁנָאָה שִׁפְלֵי שֵׁכֶר וּמוֹצָא דִבָּה הוּא כְּבוֹדוֹ: [משלי י, יח]

ה) וְהַשְּׁעִירִים וְהַתֶּבֶן לַסּוּסִים וְלָרֶכֶשׁ יָבִאוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִהְיֶה שָּׁם אִישׁ כְּמִשְׁפָּטוֹ: [מלכים א ה, ח]

ו) וְהַקְּרִיב מִנְחָה הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁה לַיְיָ חַלֹּתוֹ הָאֲלִיָּה תְּמוּמָה לְעֻמַּת הַעֲצָה יְסִירֶנָּה וְאֶת הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת הַקֶּרֶב וְאֶת כָּל הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל הַקֶּרֶב: [ויקרא ג, ג]

ז) וְכַאן שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדוֹמָה בָּעֶרֶב וְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר סְדֹם וַיַּרְא לוֹט וַיָּקָם לִקְרָאתָם וַיִּשְׁתַּחוּ אַפַּיִם אָרְצָה: [בראשית יט, א]

ח) וירא משה את העם כי פרוע הוא כי פרעה האהרן לשמצה בקמיהם: [שמות לב, כה]

ט) אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה' בירושלים כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם: [מלכים ב כג, ט]

י) וכי יגור אתך גר בארלכם לא תונו אתו: [ויקרא יט, לג]

ואקשינן אטו טמא מי לא כתיב בהוהה. ופרקינן אלא כל היכא דכי הדדי ניתנו משתעי דרך קצרה אלא במקום טמא שנגרוך לומר לא טהור שזה שלש אותיות וזה שש אותיות משתעי דרך קצרה. ואמרינן וכל היכא דכי הדדי ניתנו משתעי בלשון קצרה הוא רוכבת ויושבת דכי הדדי ניתנו ולא משתעי דרך כבוד. ופרקינן רכבת כתיב מפי ראם ר"ל נכתוב ישבת חסר ו"ו כן ר' יוסה מלא נכתב כגון (איכה ד' כא) ישבת בארץ עוץ (שופטי ד' ה) והיא ישבת תחת תומר וכשנתפשטו ר' יוסה מחסירו ואין שם פרשה: **בנדי מסנקן.** מפי רבנו שמן מלא בכל אבריו כלומר נתמלאו מלא מעיו שלנו מזו ההלכה שבינו ממנה כדתנן בתמיד (דף כח) האברים והפדרים שלא נתאכלו פערב מנקין אותן בצדי המזבח. וי"א גדי שנתפשט בפים ומתחבט לצאת משם ואינו יכול הוה שאמר כדבר אחר מסנק ולא אשתעי בהדיה רב לפי שדבר על עצמו גנאי הוא דבר אחר כמו חזיר: **בוצרין בטהרה.** כלומר נזהרין על בצירת ענבים ומסקי במסיקת זיתים אינן נזהרין כל כך. **פי' העובדים עלוליס לקבל שומאה מפני שהמשקה שבהן מצוי להיות שותת בשעתו מה שאינו כן בזיתים ואע"פ שעיקר המשקין הן השל המפים והיין השמן הדם והחלב ודבש דבורים. ושבח לזה שאמר מפני מה אין מוסקין בטהרה דלא הוציא שומאה פפי: וזה שאמר ההוא כהן הנגעי כוזב הלטאה שהיא שרץ, ומצא בו שמץ פסול פי' ע"י כדכתי' (משלי לב כה) לשמצה בקמיהם ושניהם פסולין לכהונה כי הכהנים ששמשו לע"ז פסולין כדתנן בסוף מנחות כהנים ששמשו בבית חוניו לא ישמשו במקדש בירושלים ואין צריך לומר לדבר אחר שנאמר (מלכים ב כג ט) אך לא יעלו כהני הבמות חזניו פסול וכל שכן ע"ז עצמה. **ואקשינן** והתנן במסכת קדושין אין בודקין לא מן המוכה ולמעלה ולא מן הדבוק ולמעלה כלומר כל כהן שהוחזק להקריב למזבח ובן לוי שהוחזק לדבוק אין צריכין לדקדק אחריו שלא עלה למזבח ולא לדבוק עד שבדקו הכשירוהו ישיבי לשכת הגזית כדתנן בסוף מדות לשכת הגזית היתה

מנהדרי גדולה ישיבת ודנה את ההכונה כהן שנמצא בו פסול כר', ושנינן לא הימא שמץ פסול אלא שחין פסול. **פי' שחין פסול** פסולים גסות הרוח ולעיגה לשון כדאמרינן במסכת שבת פרק במה אשה (סב:) אנשי ירושלים אנשי שחין היו: **רבי יהושע בריה דרב אידי** לא בקש לומר דנח נפשיה דרב כהנא דאמר ומציא דבה הוא כפיל: **חקוקאה** פי' סומר כדכתיב (ישעיה ו' א) הוי החוקקים:

מְשׁוּם בָּנָיו אוֹרְחָא הוּא - משום בניו הזכרים כתב לשון רכיבה (רש"י), שרק הם רכבו בפיסוק רגליים, אבל צפורה אשת משה לא רכבה בפיסוק רגליים (ראש יוסף, והוסיף שנראה ברש"י שלא גרס בגמ' 'אורחא הוא'). או שהכוונה שבן אחד רכב לפניה ובן אחר מאחוריה והסתירו את פיסוק רגליה, שאין גנאי לה ברכיבה כזו (בן יהוידע, בפי' שלישי).

וְאִיבָּעֵית אֵימָא מֹשֶׁה בִּיעֲתוּתָא דְּלֵילְיָא לֵיכָּא וְכוּ', שהתירוץ הראשון סובר, שאמירת דוד לאביגיל 'כי אם נותר לנבל עד אור הבוקר משתין בקיר' (שמואל א כה, לד), מוכיחה שנפגשו בלילה. והתירוץ השני סובר, שנפגשו ביום, ומה שאמר לה 'עד אור הבוקר', הוא משום שידע שלא יגיע למקומו של נבל עד הלילה. והתירוץ השלישי סובר, שכיון שאף לאחר מות נבל, שעה שכבר לא פחדה מדוד, אמר הכתוב 'ותמהר ותקם אביגיל ותרכב על החמור' (שם, נב), מוכח שרכיבותיה היו מחמת פחדה מן ההר (מהרש"א).

כֹּל הֵיכָא דְּכִי הֲדָדֵי נִינְהוּ מִשְׁתַּעֵי בְּלָשׁוֹן נָקִיָּה, כֹּל הֵיכָא דִּנְפִישִׁין מִילֵּי מִשְׁתַּעֵי בְּלָשׁוֹן קָצָרָה, והכתובים שהאריכו לדבר בלשון נקיה, נכתבו כך כדי ללמדנו שבמקום שאין אריכות יספר בלשון נקיה (רש"י), שאילו היו נוקטים לשון נקיה ללא אריכות לשון, לא היתה ראיה שמקפידים על כך (תוס'). והוצרך הכתוב להאריך ביותר ממקום אחד עבור לימוד זה (קושיית רבינו פרץ), משום שאת הראיה מאמירת הכתוב בנח 'אשר איננה טהורה' יש לדחות, שכיון שבני נח לא נצטוו על איסור בהמות טמאות, לכן לא אמר הכתוב 'הטמאה'. ומהכתוב 'אשר לא יהיה טהור' במקרה לילה, יש ללמוד רק שמקפיד הכתוב לחזר אחר לשון נקיה כלפי בני אדם, אבל לא כלפי בהמות (חי' הר"ן, וראה הערות הגרי"ש אלישיב, מדוע לא התייחס הר"ן גם לכתוב השלישי שהאריך בלשונו – 'בלתי טהור הוא' וגו').

לְעוֹלָם יִשְׁנֶה אָדָם לְתַלְמִידוֹ דָּבָר קָצָר, כדי שיזכור תלמודו (רש"י), או משום שאריכות דברים היא סכלות (רמב"ם דעות ב, ד, וראה שיעורי רבי גרשון, שהרמב"ם כתב זאת בהל' דעות ולא בהל' תלמוד תורה, לומר שאין זה הלכה וחיוב, אלא רק הנהגה טובה). וגם בכתב ראוי לקצר לשונו ולדקדק שלא לכתוב אפילו מילה אחת מיותרת [כמבואר ברש"י (גיטין פז, ב ד"ה וכן)] (גליוני הש"ס. וראה מה שכתבנו להלן ד"ה מובטח).

וְהָא רוֹכֶבֶת וְיוֹשֶׁבֶת דִּכְי הֲדָדֵי נִינְהוּ וְקָאָמַר רוֹכֶבֶת, ואמנם כבר ביארה הגמ' לעיל שהפסוק נקט לשון זו משום שלא היה גנאי ברכיבתה [מחמת פחדה מהלילה, מדוד או מההר], אך לשונה שנקטה 'אלא כל היכי דכי הדדי נינהו', מוכיח שחזרה בה מהתירוצים הללו (אור חדש, וראה צל"ח).

שַׁוִּיתִינָן הָאי שְׁמַעְתָּא כְּגִרְדִי מְסַנְּקָן - שמועה זו עשתה אותנו כגדי עייף (רש"י), או ששבענו הימנה כגדי שמן ומלא בכל אבריו (רבנו חננאל, בפי' ראשון), או שהיא קשה לנו כגדי הנתפס במים ואינו יכול לצאת משם (רבנו חננאל, בפי' שני).

וְלֹא אִישְׁתַּעִי רַב בַּהֲדֵי דְּהַאי, ויש גורסים 'ולא אישתעי רב בהדי דהאיך שלשים יום' (שו"ת מהרי"ק קסט). ואמנם לשון 'כגדי מסנקן' אף היא אינה נקיה, אך אינה חמורה עד כדי שרב לא ידבר עמו מחמתה (הערות הגרי"ש אלישיב).

מוּבְטָח אֲנִי בָּזֶה שֶׁמּוֹרֶה הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל - מובטח אני שהתלמיד שדיבר בלשון קצרה ואמר 'מוסקין בטומאה' יהיה מורה הוראה בישראל (חי' הר"ן, בשם תוס'). ויש שביארו, שהכוונה לתלמיד, שבכדי לדבר בלשון נקיה הארין ואמר 'אין מוסקין בטהרה', ואף שלמדנו לעיל שיש לדבר בלשון קצרה אף שאינה נקיה, היינו דוקא רב לתלמיד, אבל תלמיד לרב צריך להאריך ולברר שאלותיו (המכתם), או שכיון שלשון 'מוסקין בטומאה' אינה ברורה, שעלולים לפרשה שיש למסוק דוקא בטומאה, במקרה כזה עדיף לדבר בלשון ארוכה (חי' הר"ן; מאירי, וראה מהרש"א ורש"ש).

הַגִּיעֲנִי כְּפוֹל, שרק לכתחילה עדיף לאכול כזית באכילת קדשים (תוס' ישנים יומא לט, א), שבשאר מצוות אכילה, כגון מצה, המצוה היא דוקא בכזית משום שהמצוה היא על האדם שיאכל, מה שאין כן אכילת קדשים שאינה מצוה על האדם, אלא המצוה שהקדשים ייאכלו, ובאכילת כולם יחד מתקיימת המצוה (שו"ת חתם סופר או"ח קמ; שו"ת בית הלוי א ב, ז, ו-ג נא, ג, וראה תוס' רא"ש יומא שם). ויש שביאר, שבאמת היה מצרף זאת לשאר קדשים לשיעור כזית (משך חכמה ויקרא ו, ט).

הַגִּיעֲנִי כְּזַיִת, כפשוטו, ואמנם יש מצוה לחלק קדשים לכל אנשי המשמר בשוה (קושיית המנחת חינוך מצוה קלד אות ב, ע"פ רמב"ם מעשה הקרבנות י, יד), אך לחם הפנים התחלק לשתי משמרות, משמר היוצא קיבל ששה לחמים, ומשמר הנכנס קיבל ששה לחמים, ואם משמר אחד גדול מחבירו, אנשי משמר זה קיבלו חלקים קטנים יותר (מקדש דוד יד, ו). או שהכוונה שבאמת גם הוא קיבל פול, אולם אמר 'הגיעני כזית' משום שהיה חשוב בעיניו כזית (חתם סופר).

בָּדְקוּ אַחֲרָיו וּמָצְאוּ בּוֹ שֶׁמֶץ פְּסוּל, שהיה חלל, הפסול לכהונה (רש"י, וראה תוס' רבינו פרץ שתמה לפירושו מדוע אמרו 'שמץ פסול' ולא 'פסול'). או שמצאו בו חטא של עבודה זרה הנקראת 'שמץ', כלשון הכתוב (שמות לב, כה) 'לשמצה בקמיהם', ולכן פסול לכהונה (תוס'), ולמדו זאת מתוך דבריו, כי דיבור האדם מעיד עליו ועל שורשו (ראשית חכמה שער הקדושה יג, נג).

שֶׁאֲנִי הָתָם דְּאִיהוּ דְּאַרַע נַפְשֵׁיהּ, שראינו שהוא בעל מידות מגונות ומנבל את פיו בלשון גנאי, וכל שכן כשדיבר גנאי על קדושת לחם הפנים (מאירי), והצריך בדיקה אחריו, והתגלה שמתחילה לא בדקוהו יפה (רש"י).

קָאָכֵילְנָא מִשּׁוּפְרֵי שׁוּפְרֵי, ומכאן ראיה שכל הבא לפנינו ואומר ישראל אני, נאמן (תוס' יבמות מז, א ד"ה במוחזק), ואמנם יש לדחות, שרוב עולי הרגל הם ישראלים ולכן הולכים אחר הרוב, אך יש להוכיח מסוגיות אחרות שנאמן (תוס'; תוס' רבנו פרץ), ומשום ד'מילתא דעבידא לאיגלויי, לא משקרי אינשי' (ריטב"א יבמות שם).

כִּי סָלְקַתְּ לְהָתָם אֵימָא לְהוּ סְפוּ לִי מֵאַלְיָה, והוצרך רבי יהודה בן בתירא לפעול בערמה לגרום לנכרי להתגלות, ולא גילה זאת בעצמו בעת עלייתו לרגל, משום שהוא לא עלה לרגל, מחמת שלא היתה לו קרקע [וכמבואר להלן (ח, ב) שמי שאין לו קרקע פטור לעלות לרגל], או שהיה בחוץ לארץ, או שהיה זקן שאינו יכול להלך ברגליו, שפטור מן הפסח כמו שפטור מראיה (תוס'), שחיוב פסח אינו חל אלא על מי שהוא בירושלים ויכול לעשות את הפסח לאחר חצות, ואפילו פסח שני לא מתחייב אלא מי שעולה לירושלים להיראות, ומחמת היותו בדרך רחוקה הגיע רק לאחר שחיטת הפסח, אבל מי שלא הגיע לירושלים בפסח, פטור (מרומי שדה, וראה משנה למלך קרבן פסח א, א, ומנחת חינוך מצוה ה אות יג).

המשך בעמ' 15

אִימָּא קַיֶּימֶת וְכוּ', בלשון בתמיה, עד שאתה שואלני האם אבי קיים, שאל האם אמי קיימת (רש"י), או שהכוונה שכאשר שאלו על אביו, השיב לו בניחותא שאמו קיימת, ומכלל הן אתה שומע לאו, שאביו אינו קיים, וכן השיבו כאשר שאלו על אמו (רש"י, בשם יש אומרים). והטעם שאין מבשרים בשורה רעה בפירוש, משום שהשי"ת שוכן על לב נשבר לרפאותו ולנחמו, ואילו על דיבור רע שוכנת רוח טומאה, ובבשורה רעה בפירוש, מזיק המבשר למבושר שתסתלק השכינה בגלל הטומאה ולא תנחמהו (חתם סופר). ■ להלכה, אין חובה להודיע על פטירה, אפילו על פטירת אב ואם, ואם נשאל עליהם, אין לשקר ולומר 'חי הוא', שנאמר 'מדבר שקר תרחק' (שו"ע יו"ד תב, יב), אך נהגו להודיע לבן על פטירת הוריו, כדי שיאמר אחריהם קדיש (רמ"א שם).

חֲלוֹץ לִי מְנָעָלַי. מכאן יש ללמוד שמי ששמע שתי שמועות רחוקות ביום אחד, אינו נוהג עליהן אלא שעה אחת של אבלות לשתיהן יחד (רמב"ן תורת האדם, שער האבל נד, בשם ר"י גאות), והטעם שהגמ' לא מנתה זאת בין החידושים העולים מדברי רבי חייא, משום שדין זה היה פשוט לה (הערות הגרי"ש אלישיב מו"ק כ, ב). ■ וכן הלכה (שו"ע יו"ד תב, ט).

שְׁמַע מִינָּהּ אָבֵל אָסוּר בְּנְעִילַת הַסַּנְדָּל. באבלות גמורה יש ללמוד מן הכתוב ביחזקאל (כד, יז) שאבל אסור בנעילת הסנדל (ראה מו"ק טו, ב), אך בשמועה רחוקה, כיון שאינה נוהגת אלא לשעה אחת (כמבואר להלן), ואין אפשרות לקיים כל דיני אבלות בשעה אחת, היינו סבורים שאינו אסור בנעילת הסנדל, אך מדברי רבי חייא למדנו שגם בשמועה רחוקה אסור בכל מצוות לא תעשה שאבל אסור בהם, כנעילת סנדל, רחיצה וסיכה, אך אינו חייב במצוות עשה ככפיית המיטה ועטיפת הראש, שכן רבי חייא רק חלץ את מנעליו והלך מיד לבית המרחץ, ולא הלך לביתו לכפות את מיטתו. אמנם, אם בשעת הבשורה הוא ללא מנעלים, חייב לכפות מיטתו או להתעטף כאבל שעה אחת, משום שיש צורך לעשות מעשה המוכיח שהוא באבלות (חי' הר"ן; רבינו דוד, וראה ריטב"א). והטעם שהגמ' לא הוכיחה ממה שאמר 'והוליך כלי אחרי לבית המרחץ' שאבל אסור ברחיצה, משום שיש ללמוד זאת ממשנה בברכות (טז, ב), האומרת בפירוש שאבל אסור לרחוץ (חי' המאירי, בשם 'בעל ההשלמה'). ויש שסוברי, שבשמועה רחוקה מותר ברחיצה (רמב"ן תורת האדם ענין שמועה ולקוט עצמות), ומה שאמר 'והוליך כלי אחרי לבית המרחץ', כוונתו היתה לנעליים, שיקחם לבית המרחץ כדי לנעלם כשיצא משם (חי' המאירי, בשם אבי 'בעל ההשלמה'). ■ להלכה, השומע שמועה רחוקה, מותר ברחיצה וסיכה [כדעה שניה], אלא צריך רק לעשות מעשה אחד המוכיח על אבלות [חליצת מנעל, כפיית המיטה או עטיפת הראש] (שו"ע יו"ד תב, ב, ראה ערוך השלחן שם, ה).

וּשְׁמַע מִינָּהּ שְׁמוּעָה רְחוֹקָה אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא יוֹם אֶחָד, וּשְׁמַע מִינָּהּ מִקְצָת הַיּוֹם כְּכוּלּוֹ. חילקה הגמ' זאת לשני חידושים, ולא אמרה 'שמע מינה שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא שעה אחת', ללמדנו ש'מקצת היום ככולו' אף לענין אבלות שבעה ושלשים (ריטב"א).

שְׁמַע מִינָּהּ מִדָּן קָאָתֵי, שאנשי ישראל דומים במעשיהם כברכת השבט שבירכם יעקב, ולדן ניתנה ברכה זו להעמיד דבריו על הדין (מהרש"א).

בָּדְקוּ וְאִשְׁכְּחוּהוּ דְּמִזְּבּוּלוֹן קָאָתֵי, והטעם שהוצרכו לבדוק אחריו ולא הכרינו על פי דיבורו כבמעשה הראשון, משום שהרבה בני אדם אוהבים את שפת הים, ולכן אין מכך ראיה שהוא משבט זבולון, אך במעשה הראשון שהיה דרכו לומר 'דונו דיני' על כל דין ודברים שהיה לו, ואפילו על פחות משוה פרוטה שאין בית דין נזקקין לו, הוכיחו שהוא משבט דן אף ללא בדיקה (בניהו, אך ראה מהר"ם חלאווה שלגירסתו בגמ' אף במעשה הראשון בדקוהו). ויש שפירש, משום שמלבד שבט זבולון, אף שבט אשר ישב על חוף ימים, כמאמר הכתוב (שופטים ה, יז) 'אשר ישב לחוף ימים ועל מפרציו ישכון', לכך הוצרכו לבדוק אם הוא משבט זבולון או משבט אשר (בעל האבני נזר, הובא בשמו בספר שלמים מציון פר' ויחי, וראה מהרש"א מגילה [ו, א] שאף לשבט יששכר היו ימים).

חָמֵץ אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא מַשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעְלָה, באכילה ובאיסור 'בל יראה' (ראש יוסף, בדעת רש"י כאן; צל"ח להלן ו, ב, בדעת רש"י שם, ובב"ק כט, ב; ראב"ד חמץ ומצה ג, ח, בדעת הרמב"ם שם). ויש סוברים שאיסור 'בל יראה' הוא רק בשבעת ימי הפסח, וכוונת הגמ' למצות עשה של 'תשביתו' (מהרש"א להלן י, ב, בדעת רש"י שם ד"ה לאחר; ראב"ד שם, וראה צל"ח לקמן סג, א ד"ה חייב, ונודע ביהודה קמא או"ח כ). ■ להלכה, הסכימו כמה פוסקים שאיסור 'בל יראה' הוא רק בשבעת ימי הפסח [כדעה שניה] (משנ"ב תמג, א), אולם יש שהסתפק בכך (שעה"צ שם, ב).

וְנִבְדּוֹק בְּשִׁית – אין הכוונה שנבדוק בשעה השישית ממש, שהרי מתחילת שעה זו החמץ אסור בהנאה מדרבנן וכבר לא נוכל לבטל את החמץ לאחר הבדיקה [כמבואר להלן (ז, א)], וגם אי אפשר להספיק לבדוק את כל הבית בתוך שעה, אלא הכוונה שנתחיל את הבדיקה בזמן שנספיק לסיימה עד תחילת השעה השישית (ע"פ ראש יוסף, חתם סופר, ושו"ת מנחת שלמה א, טז, וראה צל"ח).

בְּשָׁעָה שֶׁבְּנֵי אָדָם מְצוּיִין בְּבָתֵּיהֶם וְאוֹר הַנֵּר יָפֶה לִבְדִיקָה. והוצרך לשני הטעמים, שאם היה אומר רק בשעה שבני אדם מצויין בבתים, היינו אומרים שאם הוא בביתו ביום, יכול לבדוק ביום, ואילו היה אומר רק שאור הנר יפה לבדיקה, היינו אומרים שבבית אפל בודק ביום, ולכן השמיענו את שניהם (המכתם; רבינו מנוח חמץ ומצה ב, ג, ראה ט"ז או"ח תלא, א שביאר באופן נוסף, וראה עוד ביאורנו לעיל ב, א ד"ה אור לארבעה עשר).

ודין זה שהבדיקה היא דוקא לאור הנר, נדרש בגמ' להלן (ז, ב) מן הכתובים, וכיון שאור הנר יפה רק בלילה, לכך היא יכולה להיעשות רק בליל ארבעה עשר (רש"י; ראב"ד בהשגות על בעל המאור להלן שם; רמב"ן במלחמות שם), וגם לא יבדוק ביום שלשה עשר לאור הנר בבית אפל, כי אור הנר יפה לבדיקה בלילה יותר מביום גם בבית אפל (ריטב"א ומהר"ם חלאווה, ע"פ הירושלמי), וגם לא יקדים לבדוק בליל שלשה עשר לאור הנר, שכיון שאינו זמן בדיקה לכל, שמא יתעצל בבדיקה ויפסיק באמצע, ולמחרת לא יחזור לסיימה כי יסמוך על מה שכבר בדק אתמול (מהר"ם חלאווה). ויש סוברים, שאפשר להקדים ולבדוק ביום שלשה עשר לאור הנר, שעיקר הטעם לבדוק בליל ארבעה עשר הוא משום שבני אדם מצויים בשעה זו בבתיהם ולא יבואו לידי פשיעה, וכיון שהוא נמצא בבית רשאי לבדוק, והטעם של אור הנר יפה לבדיקה בלילה מביום, אינו לעיכובא (רבינו דוד, בשם יש מפרשים).

■ להלכה, בדיקת החמץ היא בליל ארבעה עשר ולאור הנר (שו"ע או"ח תלא, א, ו-תלג, א). הקדים ובדק ביום שלשה עשר לאור הנר,

■ המשך בעמ' הבא

רב בר אחוה דר' חייא ובר אחתיה כי סליק להתם אמר ליה איבו קיים א"ל אמר ליה אימא קיימת אמר ליה אימא קיימת אמר ליה איבו קיים אמר ליה לשמעיה ב)חלוץ לי מנעלי והוליך כלי אחרי לבית המרחץ שמע מינה תלת ש"מ ג)אבל אסור בנעילת הסנדל ושמע מינה ד)שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד ושמע מינה ה)מקצת היום ככולו. ההוא דאמר דונו דיני אמרי שמע מינה מדן קאתי דכתיב א)דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל ההוא דהוה קא אזיל ואמר אכיף ימא אסיסני ביראתא בדקו ואשכחוהו דמזבולן קאתי דכתיב ב)זבולון לחוף ימים ישכון: והשתא דקיימא לן דלכולי עלמא אור אורתא הוא מכדי בין לרבי יהודה ובין לר' מאיר חמץ אינו אסור אלא משש שעות ולמעלה ונבדוק בשית ו)וכי תימא זריזין מקדימין למצות נבדוק מצפרא דכתיב ג)וביום השמיני ימול בשר ערלתו ותניא ז)כל היום כולו כשר למילה אלא שזריזין מקדימים למצות שנאמר ד)וישכם אברהם בבקר אמר רב נחמן בר יצחק בשעה שבני אדם מצויין בבתיהם ואור הנר יפה לבדיקה אמר אביי ח)הילכך האי צורבא מרבנן לא לפתח בעידניה באורתא דתליסר דנגהי ארבסר דלמא משכא ליה שמעתיה ואתי לאימנועי ממצוה. בעו מיניה מרב נחמן בר יצחק המשכיר בית לחברו בארבעה עשר על מי לבדוק על המשכיר לבדוק דחמירא דידיה הוא או דלמא על השוכר לבדוק דאיסורא ברשותיה קאי ת"ש ח)המשכיר בית לחברו על השוכר לעשות לו מזוזה התם הא אמר רב משרשיא י)מזוזה חובת הדר היא הכא מאי אמר להו רב נחמן בר יצחק תנינא ט)המשכיר בית לחברו אם עד שלא מסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על המשכיר לבדוק ואם משמסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על השוכר לבדוק. בעו מיניה מרב נחמן בר יצחק המשכיר בית לחברו בארבעה עשר חזקתו בדוק או אין חזקתו בדוק למאי נ"מ י)לישייליה דליתיה להאי דלשיוליה לאטרוחי להאי מאי אמר להו רב נחמן בר יצחק תניתוה הכל נאמנים על ביעור חמץ אפילו נשים אפילו עבדים אפילו קטנים מאי טעמא מהימני

לאו

רב בר אחוה ובר אחתיה דר' חייא הוה. איבו אביו של רב אחיו של ר' חייא היה מן האב, כדאמרינן בפ"ק דסנהדרין (דף ה.) איבו וחנא ושילא ומרתא ור' חייא כולהו בני דר' אחא מכפרי הוו, ואימא שהיתה אמו של רב אחותו של רבי חייא היתה מן האם: **כי סליק.** רב מעירו מבבל לארץ ישראל שהיה ר' חייא שם: **אמר.** ר' חייא לרב איבו אביך הוא קיים: **א"ל.** רב: **אימא קיימת.** בלשון שאלה, כלומר עד שאתה משאיל על אבי שאל על אמי, שאף היא אחותך: **אמר לו.** עוד ר' חייא לרב ואימא אחותי קיימת: **אמר ליה.** רב: **איבו קיים.** ואבי כלום קיים הוא, עדיין לא השיבותיך עליו, ומאליו הבין. וי"א בניחותא היה משיבו רב על מי שאינו שואל כדי שיבין מן הכלל, וקשה בעיני לומר שיוציא רב דבר שקר מפיו: **חלוץ לי מנעלי.** להתאבל על אחי ואחותי: **והולך כלי אחרי לבית המרחץ.** ללמד הלכה לתלמידים נתכוון, שאין שמועה רחוקה שלאחר שלשים יום[י] נוהגת אלא יום אחד ומקצתו ככולו ואינו צריך לישב כל היום כולו, מדאמר ליה והולך לי כלי אחרי לבית המרחץ ולא המתין עד למחר אלמא שעה אחת די: **ההוא דהוה קאמר דונו דיני.** בכל דבר משא ומתן שהיה לו עם אדם היה אומר תמיד בא לדין, ואינו נשמע לדבר אדם אלא על פי דיין: **אכיף ימא אסיסני ביראתא.** אתקן בירונות, אם היו לי פלטין לבנות לא הייתי קובעם אלא על שפת הים, ותמיד היה משתבח בשפת הים. ובתשובות הגאונים מצאתי אכיף ימא אסנא בראתא, ופירוש כך היה משתבח בשפת הים ואומר תמיד סנאים שעל שפת הים ברושים הם במקומות אחרים, ולשון זה הגון. סנה בלשון ארמי אסנא, ברוש ברותא: **בין לר' מאיר בין לרבי יהודה.** דאיפליגו במתניתין[ס] בהרחקה דעבוד רבנן לאורייתא, חמץ אינו אסור מן התורה בבל יראה ובאכילה אלא משש שעות משעברו שש שעות, כדיליף לקמן[ט] מן ה)אך חלק ומן ו)לא תשחט על חמץ: **נבדוק.** חמץ בתחלת שש וקודם איסורו יבערנו, למה לי לאקדומי כולי האי, דבשלמא אי אור יממא הוא איכא לתרוצי דמתניתין נמי בשש קאמר, אבל השתא תקשה: **נבדוק מצפרא.** דאיכא הקדמה לזריזים, כדאשכחן גבי מילה, ובזריזותיה דאברהם שנאמר ד)וישכם אברהם בבקר שלא המתין עד הנץ החמה, ומכל מקום בלילה לא הקדים: **ואור הנר יפה לבדיקה.** בלילה, אבל ביום [אורו] מחשיך[י]. ואם תאמר יבדוק לאור היום, הא ילפינן לקמן[כ] מחיפוש שמלותו בנר: **לא יפתח בעידנא.** לא יתחיל בגירסא, אם קבע עת לתורה בלילות לא יתחיל להתעסק בשמעתתא: **באורתא דתליסר נגהי ארבסר.** ליל יציאת שלשה עשר שהוא כניסת ארבעה עשר, והוא ליל בדיקת חמץ: **דחמירא דידיה הוא.** החמץ שבבית שלו הוא: **ברשותיה קאי.** שהרי עתה הבית שלו: **לעשות לו מזוזה.** אלמא מידי דמצוה עליה רמיא: **חובת הדר.** לפי שהיא משמרתו, וכתיב ביתך ביאתך נכנס ויוצא בה, אבל הכא בדיקת חמץ דרבנן, דאי משום בל יראה ובל ימצא הא אמרי לקמן[ל] דסגי ליה בבטול בעלמא אי מסיק דעתיה מיניה ומשוי ליה כעפרא ואמר כל חמירא דאיכא ברשותי וכו', ורבנן הוא דאצרוך בדיקה, והשתא כי האי גוונא מיבעיא ליה מי מוטל: **מסירת מפתח.** הוא קנין השכירות, ואם עד שלא מסר המפתח נכנס ליל ארבעה עשר חלה חובת הבדיקה על המשכיר שעדיין היתה ברשותו, ואף על פי שמסר לו ביום ככר חלה חובה עליו: **בארבעה עשר.** שחרית, מי מחזקינן ליה להאי משכיר דודאי בדקו אחד ממצות חכמים אי לא: **למאי נפקא מינה לישיילה.** להאי אם בדקו אם לאו: **כגון דליתיה להאי.** משכיר למישייליה, ומיבעי לן לאטרוחי להאי שוכר לבדוק מספק מאי: **נאמנין על ביעור חמץ.** להעיד שארבעה עשר שבדקו בעליו אמש: **מאי טעמא נאמנין.** הא לאו בני אסהודי נינהו, לאו משום דבלאו אמירה דידהו נמי מחזקינן ליה בדוק דודאי לא עבר זה על דברי חכמים, ואפי' הוא עם הארץ לשאר דברים חבר הוא לענין בדיקה, הלכך זריזין

דקסבר

אבא קיים א"ל אבא קיים אימא קיימא א"ל אימא קיימא. **זאת גירסת פר"ח** פי' ר' חייא שאל על אביו אם הוא קיים ורב השיב לו שאביו של רב קיים וכן באם. **ולפי גירסת הספרים** ר' חייא שאל על אביו אם הוא קיים והשיב לו רב אימא קיימת פי' אימא של רב היא קיימת ולא רצה להשיב אבא קיים שלא יטעה רבי חייא ויסבור שמשיבו על מה ששאלו דקרי אינשי לאבי אבא אבא לכך פירש הגמרא דרב בר אחוה ובר אחתיה דר' חייא הוה לפרש טעמא למה משיב כן: **שנאמר** וישכם אברהם בבקר. ואם תאמר והיכי מוכח מהאי קרא דזריזין מקדימין למצות ואין מקדימין טפי מצפרא והא בפרק גיד הנשה (חולין צא: ושם) יליף ר' אבהו מהאי קרא דתלמיד חכם לא יצא יחידי בלילה. ויש לומר דהכא מוכח מקרא דעקידה דלא היה נמנע אברהם מלצאת יחידי בלילה דשלוחי מצוה אינן נזוקין[ס] ועוד דשני נעריו היו עמו והתם מוכח מוישכם אברהם בבקר[ח] דכתיב גבי סדום דלא היה מצוה ויחידי היה שלא רצה שיראו במפלתן של סדום[ע]: **על** המשכיר לבדוק דחמירא דידיה הוא. **אין לפרש** הטעם כיון דשלו הוא ואין אדם יכול לבטל אלא הוא [ד] חייב לבדוק דא"כ אמאי נקט משכיר לחברו בי"ד אפילו בי"ג יתחייב המשכיר מהאי טעמא לבדוק. **לכך מפרש ר"י** דחמירא דידיה הוא וחל עליו חיוב בדיקה שעה אחת קודם שהשכירה ומייתי ראיה ממזוזה דאע"פ דחל חיוב קודם שהשכיר על השוכר לעשות מזוזה ודאי דמזוזה חובת הדר הוא כלומר אפי' לא היה משכירה היה יכול ליפטר ממזוזה שלא היה דר ומשתמש בבית אבל גבי חמץ אפילו לא ישכיר לאחר יצטרך לבדוק: **אם** משמסר המפתח. **פירש"י** דמסירת המפתחות קונה. ואין נראה לר"י דהא אמרי' במרובה (ב"ק עט.) כשם שקרקע נקנית בכסף בשטר ובחזקה כך שכירות [קרקע] נקנה בכסף וכו' ולא אמרינן דמהני מסירת המפתח אלא כמאן דאמר[ה] לך חזק וקני כדאמרינן בהפרה (ב"ק נב. ושם). **ומפרש ר"י** דהכא שמסר לו המפתח ולא החזיק ומי שיש בידו מפתח כשחל י"ד חייב לבדוק דאותו שאין בידו מפתח איך יכנס ויבדוק. מיהו אם הפקיד אדם מפתח ביתו אצל אדם אחר אינו חייב הנפקד לבודקו אלא דוקא כשרוצה להחזיק בבית ולקנותו[פ]:

ז) לא תשחט על חמץ דם זבחי ולא ילין לבקר זבח חג הפסח: [שמות לד, כה] ז) וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך: [דברים יא, כ] ח) וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את פני יי: [בראשית יט, כז]

רבי חייא ונשא איבו הנה ונולד רב ולא כל איבו בר אחוה דרבי חייא מאבוה ובר אחתיה מאמיה [פר"ק כ.]. שנאמר וישכם אברהם בבקר. [בראשית כב, ג]. מזוזה חובת הדר היא. דלדידן (מנחות לג.) ביתך דרך ביאתך למי שנכנס ויוצא לא זה הדר בה [ב"מ קא.].

עין משפט נר מצוה

יב א טור שו"ע יו"ד סי' תב סעיף יג:
יג ב שם סעיף ג:
יד ג מיי' פ"ה מהלכות אבל הלכה א סמג עשין מדרבנן ב טוש"ע יו"ד סי' שפב סעיף א:
טו ד ה מיי' פ"ז שם הל' א סמג שם טור שו"ע יו"ד סי' תב סעיף א:
טז ו מיי' פ"א מהלכות מילה הל' ח סמג עשין כח טוש"ע יו"ד סי' רסב סעיף א:
יז ז מיי' פ"ב מהל' חמץ ומצה הל' ג סמג עשין לט טוש"ע או"ח סימן תלג סעיף ב:
יח ח מיי' פ"ה מהלכות מזוזה הל' יא סמג עשין כג טוש"ע יו"ד סי' רלא סעיף ב:
יט ט מיי' פ"ב מהלכות חמץ ומצה הלכה יז סמג עשין לט טוש"ע או"ח סי' תלז סעיף ד:
כ י טור שו"ע או"ח שם סעיף ג:

רבינו חננאל

רבי חייא שאל לרב בן אחיו שהוא בן אחותו כשעלה לארץ ישראל אמר ליה אבא קיים כלומר אבי חי הוא לא בקש רב לומר לו כי מת אלא אמר לו אבי שלי חי כלומר אביך אינו חי וכן השיב לו על אמו כענין הזה. ולמדנו ממנו שלשה דברים שאבל אסור בנעילת הסנדל וכי מקצת היום ככולו וכי שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד: ולמה שנינו אור ארבעה עשר בודקין את החמץ כלומר למה אין בודקין ביום אלא בלילה ואוקימנא בשעה שבני אדם מצויין בבתיהם מפני שביום טרודין הן בשוק ובערב באין לבתיהן וכן בלילה יפה אור הנר לבדוק בו כי ביום אינו מאיר. וכן אמר רב הונא בתלמוד ארץ ישראל כהדין עוקין באלין בתוחה דסדרא רובא היינו מדליקין כשהיה כהים היינו יודעין שהוא יום וכד הוו מבהיקין היינו יודעין שהוא לילה: המשכיר בית לחברו השוכר חייב במזוזה שהמזוזה חובת הדר היא: המשכיר בית בארבעה עשר בניסן על מי לבדוק ופשטנא על המשכיר לבדוק דתניא המשכיר בית לחברו אם עד שלא חל י"ד מסר לו המפתח על השוכר לבדוק ואם משחל י"ד מסר לו המפתח על המשכיר לבדוק שכבר נתחייב מבערב. ועלה בעינן המשכיר בית לחבירו בי"ד והלך חזקתו בדוק או לא ופשטינן לה מהא דתניא הכל נאמנין על ביעור חמץ אפי' נשים ואפילו עבדים ואפילו קטנים מאי טעמא

ליקוטי רש"י

רב בר אחוה וכו'. דרבי חייא מפני שנשא לאה והוליד ממנה איבו מתה ונשא רחל ולא בת מאיש אחר וממנה נולד

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [סנהדרין ה.] מועד קטן כ ע"א, ב) [לקמן נה. מועד קטן טז: יז: כ: נזיר ה: ו. טו: בכורות כ: כה. נדה לג.], ג) [ראש השנה דף לב:], ד) יומא דף כח:, ה) [בבא מציעא קב.], ו) עבודה זרה כא. בבא מציעא קא: ועי' תוס' מנחות מד. ד"ה טלית, ז) עי' עירובין מו., ח) [לקמן יא:], ט) [דף ה.], י) ירושלמי הובא בר"ן, כ) [דף ז:], ל) מנחות לג:, מ) עיין תוס' לעיל דף ב' ע"א ד"ה אור, נ) עמוד ב, ס) לקמן דף ח., ע) [וע"ע תוס' יומא כח. ד"ה אמר ותוס' בבא קמא ס: ד"ה לעולם ותוס' לעיל ג. ד"ה יכנס], פ) [וע"ע תוס' בבא קמא נב. ד"ה כיון ותוס' בבא בתרא נב: ד"ה נעל].

גליון הש"ס

רש"י ד"ה רב בר אחוה כו'. בני דר"א מכפרי. בסנהדרין שם איתא בני אבא בר אחא כרסלא מכפרי:

הגהות וציונים

א) [במועד קטן כ ע"ב איתא אבא כצ"ל, עיין קדושין לא ע"ב וטור ש"ע יו"ד סימן ר"מ סעיף ב] (גליון): ב) בהרי"ף גורס וכי תימא זריזין מקדימין למצות כדכתיב וביום השמיני ימול מלמד שכל היום כשר למילה אלא שזריזין מקדימין למצות שנאמר וישכם אברהם בבוקר ונבדוק מצפרא אמר רב נחמן בר יצחק בשעה שבני אדם כו' (גליון). ועי' מהרש"א דלפ"ז מיושבת קושית התוס' ד"ה שנאמר: ג) בכת"י הנכנס: ד) בכת"י ודפוסי נוסף הכי נמי חייב לבדוק: ה) נדצ"ל כמאן דאמר ליה לך (באה"ח) ובכת"י אלא כאומר לך:

תורה אור השלם

א) דָּן יָדִין עַמּוֹ כְּאַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: [בראשית מט, טז]
ב) זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן וְהוּא לְחוֹף אֳנִיֹּת וְיַרְכָתוֹ עַל צִידֹן: [בראשית מט, יג]
ג) וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: [ויקרא יב, ג]
ד) וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֵת יִצְחָק בְּנוֹ וַיְבַקַּע עֲצֵי עֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים: [בראשית כב, ג]
ה) שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְּׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם כִּי כָּל אֹכֵל חָמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשֹׁן עַד יוֹם הַשְּׁבִעִי: [שמות יב, טו]

צריך לחזור ולבדוק בליל ארבעה עשר אך ללא ברכה [כי יש הסוברים שיצא בבדיקה ראשונה]. הקדים ובדק בליל שלשה עשר לאור הנר, אין צריך לחזור ולבדוק, והרוצה להחמיר על עצמו לחזור ולבדוק, לא יברך (משנ"ב תלג, א, וראה שעה"צ שם, ה).

אָמַר אַבַּיֵי הֵילְכָךְ, מאחר שהשמיענו רב נחמן בר יצחק שהבדיקה בלילה משום שאנשים מצויים אז בבתים ואור הנר יפה לבדיקה, אסור ללמוד בתחילת הלילה, אך מעצם דין המשנה שהבדיקה בליל ארבעה עשר איננו למדים איסור זה, משום שהיינו מפרשים שכל הלילה כשר לבדיקה, ומצד דין 'זריזים מקדימים למצוות' אין לאסור ללמוד בתחילת הלילה (ע"פ ריטב"א, מהר"ם חלאווה, וב"ח או"ח תלא, ד).

הַאי צוּרְבָּא מֵרַבָּנָן לָא לִפְתַח בְּעִידְנֵיהּ – אם קבע עת לתורה בלילות, לא יתחיל להתעסק בשמעתתא (רש"י), בין לומד ביחידות ובין לומדים רבים [ולא סומכים על כך שיזכירו זה לזה] (רמב"ם חמץ ומצה ב, ג, וכסף משנה שם). ודוקא לימוד קבוע אסור, אך בדרך עראי לעיוני בעלמא, מותר (ריטב"א). ואם התחיל ללמוד מבעוד יום אינו פוסק, אלא יקצר ככל יכלתו (ריטב"א; טור או"ח תלא, ב, בשם רבנו יונה), וכמדויק מלשון אביי 'לא ליפתח בעידניה', שרק להתחיל אסור (ב"י שם). ויש שסוברים שכיון שהטעם הוא שמא ימשך בלימודו, אין חילוק, ואפילו אם התחיל פוסק (טור שם, ולדעתו מדוע אמר אביי 'לא ליפתח', ראה ט"ז שם, ד, וחתם סופר).

בְּאוּרְתָא דִּתְלֵיסַר דְּנָגְהֵי אַרְבֵּסַר – בליל יציאת שלשה עשר, שהוא כניסת ארבעה עשר, ליל בדיקת חמץ (רש"י). ויש שסוברים שממה שהאריך אביי בלשונו ולא אמר 'ליל ארבעה עשר', יש ללמוד שכבר בסוף יום שלשה עשר סמוך ללילה ארבעה עשר אסור הלימוד (רמב"ם חמץ ומצה ב, ג, ע"פ כסף משנה שם, וראה פמ"ג או"ח תלא משב"ז ב).

דִּלְמָא מָשְׁכָא לֵיהּ שְׁמַעְתֵּיהּ וְאָתֵי לְאִימְנועֵי מִמְצָוָה, שישכח לבדוק (ר"ן), וכל שכן בעל מלאכה שאסור לו להתחיל במלאכתו עד השלמת המצוה, שאם תלמיד חכם שדעתו ומחשבתו תמיד על מצוות השם, אנו חוששים שמא יפשע, שאר בני אדם לא כל שכן (רבנו מנוח חמץ ומצה ב, ג), וכן אכילה, מרחץ וכדו', אסורים (ריטב"א; טור או"ח תלא, ב). ■ להלכה, ללמוד בחצי שעה שקודם הזמן, יש אוסרים ויש מתירים (משנ"ב שם, ז), ובהגיע הזמן, אפילו יש לו עת קבוע ללמוד, לא ילמד עד שיבדוק (שו"ע שם, ב), וכשם שלימוד אסור, כך גם אכילה, מרחץ וכדו' אסורים (שו"ע שם, וראה משנ"ב שם, ו, וביאה"ל שם ד"ה ולא יאכל, פרטים נוספים). ואם התחיל ללמוד מבעוד יום, לדעת השו"ע אין צריך להפסיק (שם, ב), ולדעת הרמ"א צריך להפסיק (שם), ואם התחיל ללמוד בהגיע זמן האיסור, הכל מודים שצריך להפסיק (משנ"ב שם, י). ולימוד של רבים, יש להקל בחצי שעה שקודם הזמן, אך ללא פילפול (משנ"ב שם, ז, ושעה"צ שם, ז).

הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵירוֹ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר עַל מְי לְבְדּוֹק, באופן שביטל את החמץ ושוב אינו עובר עליו ב'בל יראה' מן התורה, מסתפקת הגמ' על מי הטילו חכמים חובת בדיקה (רש"י), שתיקנו חכמים שהבית צריך בדיקה, וספק על מי מוטלת החובה (חי' רבי שמואל, שיעורים על סדר הדף, מו). ובאופן שלא ביטל את החמץ וחובת בדיקת חמץ היא מדאורייתא, יש סוברים שהמשכיר הוא שיעבור ב'בל יראה' והוא החייב לבדוק, שהרי ביתו הוא (תוס' רבינו פרץ; מהרש"ל; רש"ש). ויש סובר שבאופן זה השוכר יעבור ב'בל יראה', והוא החייב לבדוק (חי' רבי שמואל שם, בדעת רש"י). ויש סוברים ששניהם לא יעברו, השוכר כיון שהחמץ אינו שלו, והמשכיר כיון שהחמץ אינו ברשותו (רבינו דוד; חי' הר"ן; מאירי). ויש סוברים ששניהם עוברים, שבכדי לעבור ב'בל יראה' די באחד מהתנאים, או שהחמץ שלו או שהחמץ ברשותו (תורת חיים; מג"א תלו, טז, וראה מחצית השקל שם; ביאור הגר"א תמג, ב).

ויש שביארו את צדדי הספק, לשיטתם שחובת בדיקה היא מחשש שמא יבוא לאוכלו, ונמצא שחיוב הבדיקה הוא על מי ששוהה בבית, ולכן אם שכר בי"ג על השוכר לבדוק, וספק הגמ' הוא כששכר בי"ד [ומטעם זה דקדקה הגמ' ואמרה 'המשכיר בית לחבירו בארבעה עשר'], האם חובת הבדיקה על המשכיר, שכיון שכבר חלה עליו שעה אחת לפני שהשכיר, שוב אינה פוקעת (ע"פ תוס' ותוס' רא"ש), או שכשם שהבית בא לידי השוכר, כך חובת הבדיקה עוברת אליו, ופוקעת מן המשכיר (תוס' רבינו פרץ). ויש שביארו שמדובר באופן שלא ביטל, וזה גופא ספק הגמ', האם חובת בדיקה היא כדי לא לעבור על 'בל יראה' [וכדעת רש"י (לעיל ב, א, וראה מה שכתבנו שם ד"ה בודקין את החמץ) ע"פ מסקנת הגמ'], ולכן המשכיר חייב לבדוק כדי שלא יעבור [וכדעת תוס' רבינו פרץ הנ"ל], או שחובת הבדיקה היא מחשש שיבוא לאכול את החמץ [כדעת תוס' לעיל שם], ולכן השוכר חייב לבדוק (פני יהושע; רש"ש, וראה דבר שמואל).

וספק הגמ' הוא רק במשכיר בית לחבירו, אבל מוכר בית לחבירו, כיון שאין לו כל זכות ממונית בבית, פשיטא שעל הלוקח לבדוק, אף אם המפתח ביד המוכר (חק יעקב תלז, ב, ומקור חיים שם, ג. וראה חי' הרי"ם). ■ וכן הלכה (משנ"ב שם, ג).

הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵירוֹ עַל הַשּׁוֹכֵר לַעֲשׂוֹת לוֹ מְזוּזָה, וסברה הגמ' עתה שחובת מזוזה היא חובת הבית, והיה מן הדין שיעשה אותה בעל הבית כיון שהבית שלו, ואעפ"כ הטילו אותה על השוכר, ואם כן גם כאן דין הוא שיטילו את הבדיקה על השוכר (רבינו דוד).

מְזוּזָה חוֹבַת הַדָּר הִיא, שהיא משַׁמרתו, ואמר הכתוב (דברים יא, כ) 'על מזוזות ביתך', ודרשו חכמים (מנחות לד, א) ש'ביתך' היינו 'ביאתך', אם כן החובה היא על השוכר שנכנס ויוצא בבית (רש"י, ובחוט שני מזוזה עמ' נג, נשאר בצ"ע לשם מה הוסיף שהיא משמרתו). וחיובו של השוכר במזוזה הוא מדאורייתא (רש"י, ע"פ פני יהושע), ויש סוברים, שהוא מדרבנן, משום שחובת מזוזה מן התורה היא רק אם דר בבית שלו (מהר"ם חלאווה; תוס' ע"ז כא, א ד"ה הא, ומנחות מד, א ד"ה טלית).

וְאִם מִשֻּׁמָּסָר לוֹ מַפְתְּחוֹת חָל אַרְבָּעָה עָשָׂר, עַל הַשּׁוֹכֵר לִבְדּוֹק, שמסירת המפתח היא קנין השכירות (רש"י; רשב"ם ב"ב נג, א ד"ה והשתא קעיילי), ומתחייב בבדיקה דוקא על ידי קנין זה, כי בכדי לחייב את השוכר צריך גם שיהא הבית קנוי לו, וגם שיהא ביכולתו להיכנס אליו (פמ"ג או"ח תלז משב"ז א). ואמנם מבואר בב"ק (עט, א) שכשם שקרקע נקנית בכסף שטר וחזקה, כך שכירות קרקע נקנית בהם (קושיית תוס'), אולם אין הכוונה ששכירות נקנית רק בדרכים אלו, אלא היא נקנית גם במפתח, ומשום ששכירות אינה קנין גוף הבית, אלא זכות שימוש בבית, ובמסירת המפתח יכול להשתמש בו, מה שאין כן מכירה שהיא קנין גוף הקרקע וגוף הבית, ולכן לא מועילה בה מסירת מפתח (קרבן נתנאל א, ד, וכע"ז במגיני שלמה).

ויש שסוברים, שמסירת מפתח אינה קנין, אלא שחיוב הבדיקה תלוי בה, שהוא מוטל על מי שהמפתח בידו ויכול לבדוק, ולכן אם נמסר המפתח לשוכר, הוא חייב בבדיקה אפילו אם עדיין לא עשה קנין, ואם המפתח ביד המשכיר, הוא חייב בבדיקה אפילו אם השוכר כבר עשה קנין (מהרש"א בדעת תוס', ע"פ פמ"ג או"ח תלז משב"ז א). ויש שסוברים, שהשוכר חייב לבדוק בין אם רק נמסר לו המפתח, ובין אם רק עשה קנין (ב"ח או"ח תלז, בדעת תוס', הרי"ף, הרא"ש והרמב"ם). ויש סוברים, שהשוכר חייב לבדוק רק בתנאי שגם נמסר לו המפתח וגם עשה קנין (ר"ן על הרי"ף ובחי'; מגיד משנה חמץ ומצה ב, יח, וכן דעת רש"י הנ"ל ע"פ הפמ"ג, אלא שלשיטתו מסירת המפתח עצמה היא הקנין), כיון שעיקר החיוב ראוי להיות על המשכיר שהחמץ שלו, ואין השוכר מתחייב בבדיקה אלא משום שהוא מצוי בבית והחמץ ברשותו, ולכן צריך גם מסירת מפתח [שעל ידה יוכל להיות מצוי בבית] וגם קנין [שבכך נכנס הבית עם החמץ לרשותו] (חתם סופר).

■ להלכה, אם קודם ארבעה עשר עשה השוכר קנין וגם נמסר לו המפתח, השוכר חייב בבדיקה [כדעת הר"ן והמגיד משנה] (שו"ע או"ח תלז, א), ונכון להחמיר שאף אם לא עשה עדיין קנין, אלא רק נמסר בידו המפתח, שיתחייב השוכר בבדיקה [כדעת תוס'], ולכן שניהם חייבים בבדיקה [שמחמירים כשתי הדעות, ולדעת הר"ן באופן זה על המשכיר לבדוק] (משנ"ב שם, ב).

הַמַּשְׂכִּיר בַּיִת לַחֲבֵירוֹ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, חֲזָקָתוֹ בָּדוּק אוֹ אֵין חֲזָקָתוֹ בָּדוּק – השכיר בית ביום ארבעה עשר, האם מוחזק המשכיר שבדק את הבית אמש כמצות חכמים או לא (רש"י). אבל אם השכירו באמצע ליל ארבעה עשר, פשיטא שאינו בחזקת בדוק, משום שזמן הבדיקה כל הלילה, ואף ש'זריזים מקדימים למצוות', אך אין הכל זריזים (צל"ח להלן ע"ב; ראש יוסף). ויש סוברים, שהספק הוא אפילו אם השכירו באמצע הלילה לאחר שכבר עבר זמן שהיה יכול המשכיר לבדוק את ביתו (חק יעקב תלז, ח; עולת שבת שם, ב; אליה רבה שם, ו). והספק אינו אלא לענין הבדיקה, משום שיש בה טורח מרובה, אבל לענין ביטול כיון שהוא בלב, אנו תולים שבודאי ביטל (מקור חיים תלז, ח).

לִישַׁיֵּילֵיהּ, שאף אם הבית בחזקת בדוק, כשאפשר לברר אין סומכים על החזקה (ר"ן על הרי"ף ובחי', ראה עוד להלן ע"ב ד"ה דתניא) [אולם יש שכתב, שאין ללמוד מכאן לשאר חזקות, כי לא כל החזקות שוות (ריטב"א)]. ויש שפירש, שכוונת הגמ' היא שאין נפקא מינה בספק הנדון אם חזקתו בדוק, כיון שאפשר לשאול את בעל הבית ולהוציא מידי ספק (ב"ח או"ח תלז, ב, ראה שם שהוכיח כן מדברי התוס' והרא"ש).

המשך מעמוד ג:

וְקָטְלוּהוּ, משום שיש איסור על הנכרים לאכול מן הפסח, ואינם צריכים התראה, ש'אזהרתן זו היא מיתתן' (מנחת חינוך מצוה יד אות ב, ע"פ סמ"ג ל"ת שנד, וראה תוס' רא"ש יבמות עא, א), ויש שסוברים, שהאיסור הוא על ישראל להאכיל את הנכרי, אבל אין איסור על הנכרי לאכול (כסף משנה קרבן פסח ט, ז, בדעת הרמב"ם שם), והרגוהו מחמת שעבר על איסור גדל, שקדשים ממון גבוה הם, ובן נח נהרג על הגזל [כמבואר בסנהדרין (נז, א)] (מנחת חינוך שם, בתי' שני, ע"פ שיטת רש"י [קידושין נב, ב ד"ה כי] שקדשים קלים לאחר שחיטתם הם ממון גבוה). או שכיון שפסח נאכל למנויים בלבד ומינויו היה בטעות, נמצא שאכל את שאינו שלו (קובץ שיעורים אות ו). ויש שביאר, שהרגוהו מחמת איסור אונאה שעבר ברמאותו (מהרש"ם ט, קנו, ע"פ תוס' ב"מ ע, ב ד"ה תשיך, וראה ביאור נוסף במרומי שדה).

לאו משום דחזקתו בדוק דקסבר הכל חברים הם אצל בדיקת חמץ [א] דתניא [א] חבר שמת והניח מגורה מליאה פירות אפי' הן בני יומן הרי הן בחזקת מתוקנים וממאי דילמא שאני הכא משום דקאמרי הני אטו אמירה דהני מידי מששא אית ביה אלא מאי דחזקתו בדוק האי הכל נאמנים כל הבתים בחזקת בדוקין בארבעה עשר מיבעי ליה אלא מאי משום אמירה דהני הא לא אמרי הני לא תפשוט מינה דאין חזקתו בדוק לא לעולם אימא לך [ב] חזקתו בדוק והכא במאי עסקינן [ג] דמוחזק לן דלא בדק וקאמרי הני בדקיניה מהו דתימא לא להימנינהו רבנן קמ"ל כיון דבדיקת חמץ מדרבנן הוא [ב] דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה הימנוהו רבנן בדרבנן: איבעיא להו המשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק ומצאו שאינו בדוק מהו מי הוי כמקח טעות או לא תא שמע דאמר אביי [ד] לא מיבעיא באתרא דלא יהבי אגרא ובדקו דניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בגופיה אלא אפילו באתרא דיהבי אגרא ובדקו [ג] [ה] דניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בממוניה: [ד] תנן התם ר"מ אומר אוכלין כל חמש ושורפין בתחלת שש ר' יהודה אומר אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש ושורפין בתחלת שש דכולי עלמא מיהא חמץ משש שעות ולמעלה אסור מנלן אמר אביי תרי קראי כתיבי כתיב [א] שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם וכתיב [ב] אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם הא כיצד [ה] לרבות ארבעה עשר לביעור ואימא לרבות ליל חמשה עשר לביעור דסלקא דעתך אמינא ימים כתיב ימים אין לילות לא קא משמע לן אפילו לילות ההוא לא איצטריכא ליה דהא

רש"י

דקסבר. האי תנא: הכל חבירין אצל בדיקה. ואפילו עם הארץ, ובדבר שהוא מוחזק חבר מחזקינן ליה שלא עבר זמנו עד שעשאוהו: דתניא חבר. הנאמן על המעשרות ומת והניח מגורה מליאה פירות אפילו הן בני יומן שנתמרחו היום הרי הן בחזקת מתוקנים, דודאי לא יצא מתחת ידו עד שגמר כל מצותו, והכא נמי כיון דאף עמי הארץ חבירין הן על הבדיקה חזקתן שבדקוהו: וממאי. דהא דקתני נאמנין טעמא משום דהכל חבירים הם אצל בדיקה, דלמא אין עמי הארץ חבירים על כך, וטעמא משום דקאמרי הני אנו ראינו שבדקו: כל הבתים בחזקת בדוקים מיבעי ליה למיתני. ולא הוה למיתליה באמירה דהני. ומקשינן אלא מדתלא באמירה ודאי איכא למידק הא לא אמרי לא, אם כן מאי קא מיבעיא לך תיפשוט מינה דאין חזקתו בדוק, ומשני מהא ליכא למידק למיפשט מידי, דאיכא לאוקמא להא כגון דמוחזק לן בהאי דלא בדק כגון שראינוהו טרוד או יצא מבעוד יום לדרך ואמרי הני אנחנו בדקינוהו: בביטול בעלמא. דכתיב [ב] תשביתו ולא כתיב תבערו, והשבתה דלב[א] היא השבתה: בדרבנן. הימנוהו רבנן בחיובא דליתא אלא מדרבנן, דהם הצריכו והם התירו לסמוך באמירתן של אלו, וכח בידיהם להאמינם במידי דלאו דאורייתא: מי הוי מקח טעות. ואם בא השוכר לחזור בו על ידי עלילותיו[ב] ולומר לא כך שכרתי ואין תנאי שלנו קיים, מהו לחזור: לא מבעיא היכא דלא יהבי אגרא. לאחרים ובדקי אלא כל איש ואיש בודק את ביתו, דלא מצי למימר ליה מקח טעות [הוא] דאם הייתי יודע שאינו בדוק לא הייתי שוכרו, דודאי ניחא לאיניש למעבד מצוה בגופיה ואי נמי הוה ידע דלא בדיק לא היה מניחו בכך: אלא אפילו באתרא. דנהיגי כל בני העיר לשכור בודקין כל איש בביתו דאיכא השתא חסרון כיס, אפילו הכי [ג] אי ידע ביה אתמול דלא בדיק לא הוי הדר ביה דניחא ליה כו', והאי דקא הדר ביה משום מלתא אחריתי היא דאשכח ביתא אחריתי דשפירא מיניה: תנן התם גרסינן, ואף על גב דבפירקין היא: ושורפין בתחלת שש. ולא ימתין עד תחלת שבע שהוא אסור מן התורה, [ה] לפי שאדם טועה בשעות[ד]: ר' יהודה אומר. טועה אדם יותר מכאן, וצריך להתרחק מן העבירה יותר, ולא יאכל מסוף ארבע ולמעלה: תולין. לא אוכלין ולא שורפין, כלומר אין צריך לשרוף ומאכיל הוא לבהמתו כל חמש[ו] אבל הוא לא יאכל: דכולי עלמא מיהא חמץ משש שעות ולמעלה אסור. מן התורה, דאי לא מיתסר עד אורתא לא הוו גזרי ביה, דבין יממא ללילא לא טעו אינשי[ז]: [ח] שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם. אפילו שעה אחת בתוך השבעת ימים, וכתיב אך ביום הראשון תשביתו הרי שהה בו שעה אחת: הא כיצד לרבות כו'. דעל כרחיך האי הראשון ראשון קודם לכל שבעה קאמר, דהיינו ארבעה עשר: ואימא לרבות ליל חמשה עשר. שלא ימתין עד הבוקר, והכי קאמר אך בכניסת יום הראשון מיד תשביתו, דאי משבעת ימים הוה אמינא ימים אין לילות לא: השבתת

תוספות

לאו משום דחזקתו בדוק. תימה מאי ס"ד דאי חזקתו בדוק אם כן מה צריך לאמירה דהני כלל. ואומר ר"י דמיירי כגון שבעל הבית בעיר אע"ג דחזקתו בדוק כיון דאיתיה בעיר צריך לישאל הימנו ולהכי מהני אמירה דהני דלא שאלינן. אע"ג דגבי טבל סמכינן אחזקת חבר ואין צריך אפילו לישאל[ח] היינו משום דכיון שסולה לו לאכול[ט] מסתמא תיקנס שלא יבא לידי מכשול אבל גבי בדיקה אפילו לא יהיה בדוק לא יהיה כל כך מכשול לכך צריך לישאל אם הוא בעיר. ומסיק אי חזקתו בדוק כל הבתים בחזקת בדוקין מיבעי ליה וממילא ידעינן דאמירה דהני מהני ואין צריך לישאל הימנו אפילו אם הוא בעיר. ועוד פירש ר"י דס"ד דאיירי דאמרי הני לא היה בדוק ואנן בדקנו דאי חזקתו בדוק מהימני מגו דאי בעי שתקי אבל אי אין חזקתו בדוק אמאי מהימני ופריך אי הכי כל הבתים בחזקת בדוקין מיבעי ליה דממילא ידעינן דמהימני במגו: מדאורייתא בביטול בעלמא סגי. פי' בקונטרס מדכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו אלמא השבתה בלב היא. וקשה לר"י דהאי השבתה הבערה היא ולא ביטול דתניא במעתין[י] רע"א אין צריך הרי הוא אומר תשביתו ומלינו להבערה שהיא אב מלאכה ועוד דתשביתו אמרינן לקמן[י] מאך חלק שהוא משש שעות ולמעלה ואחר איסורא לא מהני ביטול. ואומר ר"י דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי מטעם דמאחר שביטלו הוי הפקר ויצא מרשותו ומותר מדקאמרינן[כ] אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה והא דאמרינן בנדרים (דף מה.) הפקר בפני שלשה מדאורייתא אין צריך[ל]: הימנוהו רבנן בדרבנן. אף על גב דכל דבר שהוא בידם מהימנינן להו לנשים ועבדים ואפילו מדאורייתא[מ] דמעשים בכל יום שאנו מאמינים לאשה ועבד על השחיטה ועל הניקור ובפ' המדיר (כתובות עב. ושם) גבי מאכילתו שאינו מעושר משמע שסומך עליה לענין חלה ומעשר מכל מקום גבי בדיקת חמץ אע"ג דבידם (מ"מ) אי הוי מדאורייתא לא מהימנינן להו משום דאיכא טירחא יתירתא וצריך דקדוק גדול כדמוכח בירושלמי[מ] שמפרש מפני שנשים עצלניות הן. ותחומין דרבנן מהימנינן[ז] להו לאשה ועבד ולא קטן מדתניא בפ' כילד מעברין (עירובין נח: ושם) אפילו עבד ואפילו שפחה נאמנים לומר עד כאן תחום שבת אבל קטנים לא דגריעי טפי מדחשיב להו במעתין בסוף ובפרק שני דכתובות (דף כח. ושם) אלו נאמנים להעיד בגודלן מה שראו בקוטנן עד כאן היינו מהלכין בשבת משמע אבל בקוטנן לא היינו משום דתחומין אין בידם כלל לכך אין נאמנים כמו בבדיקת חמץ[ס]: המשכיר בית לחבירו בחזקת שהוא בדוק. נראה לרשב"א דבשלשה עשר איירי דבארבעה עשר על המשכיר לבדוק: וכתיב אך ביום הראשון תשביתו. פי' הקונטרס מדמחייב ביום הראשון להשבית מכלל דמקצתו מותר. ואין נראה לר"י דהא תשביתו הבערה היא ולא צוה הכתוב לשורפו אלא לאחר איסורו. ועוד אי ממשמעות דיום ראשון משמע מקצת מותר מה צריך לאך חלק מיהו ללישנא שני שפירש הקונטרס דא"ך ת"ך באח"ס בט"ע אתי שפיר. ונראה לר"י דמייתורא דקרא קדריש. ועוד מדכתיב אך ודרשינן לקמן[י] אך חלק פריך: ואימא לרבות ליל חמשה עשר לביעור. [פ] הוי מצי לשנויי ביום כתיב כדמשני בסמוך. וכי נמי משני דאיתקש השבתת שאור לאכילת חמץ לא צריך לקרא דמייתי שבעת ימים שאור לא ימצא דמדאיתקש השבתת שאור לאכילת חמץ יכול לדרוש הכל כמו שדורש רבי יוסי (הגלילי[פ]) לקמן[ע]: דהא

עין משפט נר מצוה

כא א מיי' פ"י מהלכות מעשר הלכה ג:
כב ב מיי' פ"ב מהל' חמץ ומצה הלכה יז סמג עשין לט טוש"ע או"ח סי' תלז סעיף ג:
כג ג מיי' שם הלכה יז טוש"ע או"ח שם סעיף ד:
כד ד מיי' שם הלכה יח טוש"ע או"ח שם סעי' ג:

רבינו חננאל

לאו משום דחזקתו בדוק וקסבר הכל חברין אצל ביעור חמץ ותניא חבר שמת והניח מגורה מליאה פירות אפילו הן בני יומן הרי הן בחזקת מתוקנין ודחי' לא אלא משום דאמרי הני. והדרינן ומוקמינן לעולם כי האי גונא חזקתו בדוק והא דתניא הכל נאמנין על ביעור חמץ כגון דמוחזק לן בהאי ביתא דלא בדיק ואמרי הני דבדיק אמרינן כיון דבדיקת חמץ מדרבנן היא דאי מדאורייתא בביטול בעלמא סגי לה הימנינהו רבנן להני נשי ועבדים וקטנים במילתא דהיא מדרבנן ונדחית: המשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק ונמצא שאינו בדוק כי האי גונא מקח טעות הוא או לא. ופשטה אביי דלא הוי מקח טעות דניחא ליה לאיניש למעבד מצוה בממוניה וכל שכן בגופיה: וכולי עלמא חמץ בי"ד משש שעות ולמעלה אסור מדאורייתא' מנא לן. ופשיט לה אביי הכן בהאי טעמא והאי דאביי שייכא בדר' יוסי הגלילי כדבעינן למימר קמן שנאמר (שמות יב) שבעת ימים מצות תאכלו וגו' ואי אפשר לומר זה ביום הראשון ביום טוב הראשון הוא וביום ההוא אתה אוכל מצה ומשבית שאור שנאמר שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם ואי אפשר לומר נמי השבתת שאור לילי ט"ו הוא משום דביום הראשון תשביתו שאור כתיב ולא בלילה שמעי' דזה ביום הראשון קודם יום טוב הראשון הוא ותוב איתקש השבתת שאור לאכילת (מצה) [צ"ל חמץ] שנאמר שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם וגו' ומשעה [ביום] שאסור באכילת חמץ הזהיר לאכילת מצה שנאמר כל מחמצת לא תאכלו וגו' וכתיב בערב תאכלו מצות וגו' ש"מ דבעינן השבתת שאור ביום קודם אכילת מצה וכיון דחיוב אכילת מצה ליל ט"ו הוא נמצא חיוב השבתת שאור שהוא בי"ד.

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לקמן ט. עבודה זרה מא: נדה טו:, ב) [לקמן י.], ג) [בבא מליעא כט: בכורות יח: נח.], ד) לקמן יא: ודף כא., ה) לקמן יב:, ו) לקמן כא., ז) לקמן יב., ח) עירובין לב., ט) עיין תוס' חולין ו: ד"ה והתיר ובע"ז לד: שלח לר"י בריבי אתרוג כו', י) ה., כ) ה:, ל) עי' שבת יח: תוד"ה דמפקרא ושי"נ, מ) ג., נ) [וע"ע תוספות עירובין לא: ד"ה כאן ועוד שם נט. ד"ה ותחומין], ס) עיין מהרש"ל, ע) [דף ה.].

גליון הש"ס

גמ' דניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בממוניה. עי' לקמן דף י ע"ב תוס' ד"ה בממוניה: שם לרבות י"ד לביעור. עי' תשובת הר"ן סימן (כ"ג) [נ"א]:

הגהות וציונים

א] בכת"י ובראשונים בלב: ב] בכת"י על ידי עלילה זאת וכעי"ז בהגהות הב"ח על רש"י שברי"ף: ג] בכת"י אפילו הכי קים לן דאי נמי הוה ידע: ד] [בשעה] (גליון): ה] בכ"י נוסף דבור זה: מנלן. לר' מאיר דהא לר' יהודה מפיק טעמיה בפרק כל שעה (לקמן כח ע"ב) מלא תאכל עליו חמץ, וכן מביאים רבינו דוד ומהר"ם חלאוה בשם רש"י (ועי' בעל העיטור הלכ' ביעור חמץ ד"ה זמן השבתה ופני יהושע): ו] צ"ל בדאורייתא (ב"ש): ז] נדצ"ל ותחומין דרבנן דמהימנינן לאשה ועבד ולא קטן מדתנן בפ' כיצד וכו', והוא בדרך קושיא (באה"מ): ח] אין צריך למחוק וכן הסכים הצל"ח (ב"ש). עיין לקמן ה ע"א בהג' מהר"י לנדא:

תורה אור השלם

א) שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם כִּי כָּל אֹכֵל מַחְמֶצֶת וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל בַּגֵּר וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ: [שמות יב, יט]

ב) שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְּׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם כִּי כָּל אֹכֵל חָמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשֹׁן עַד יוֹם הַשְּׁבִעִי: [שמות יב, טו]

ליקוטי רש"י

מגורה. גורן. בני יומן. דניכרין כן שהיום נתמרחו [לקמן ט.]. ושורפין בתחלת שש. ואע"ג דכל שעה ששית דהא

מדאורייתא שריא גזור רבנן עלה דילמא טעי וסבר על השביעית שהוא ששית אבל אחמישית לא טעי למימר על השביעית שהוא חמישית ומותר. תולין כל חמש. ואינו אוכל דטעי וסבור על שביעית שהוא חמישית ומיהו לשרוף אינו צריך ומאכיל לבהמתו אבל שישית אף בהנאה אסור מדרבנן גזירה משום שביעית [לקמן יא:].

דְּקָסָבַר הַכֹּל חֲבֵרִים הֵם אֵצֶל בְּדִיקַת חָמֵץ, ואמנם זמן הביעור הוא רק למחרת, אך אנו מניחים שלא רק בדק את הבית מחמץ, אלא אף ביער אותו טרם עזיבתו את הבית [כדין מפרש ויוצא בשיירה (ראה להלן ו, א)] (מקור חיים תלז, ח). וממה שאומרת הגמ' 'הכל חברים הם אצל בדיקת חמץ', משמע שכל הספק היה רק על עמי הארץ, שאמנם אינם נאמנים על המעשרות ועל שאר דברים, אך שמא כיון שבדיקת חמץ היא מצוה הבאה מזמן לזמן וחביבה עליהם, הרי הוא בחזקת בדוק, אבל בחבר שהשכיר בית לא הסתפקה הגמ', והוא בחזקת בדוק (רבינו דוד).

דְּתַנְיָא חָבֵר שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ מְגוּרָה מְלֵיאָה פֵּירוֹת אֲפִילּוּ הֵן בְּנֵי יוֹמָן הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת מְתוּקָנִים, וכך גם לענין בדיקת חמץ הכל נחשבים חברים, ואף בבעל הבית עם הארץ יש להניח שהבית בחזקת בדוק, ולכן נשים עבדים וקטנים נאמנים באמירתם שהבית בדוק (רש"י). ואף שהבית בחזקת בדוק, מכל מקום צריכים אנו את אמירתם, משום שמדובר שבעל הבית נמצא בעיר ואפשר לשואלו, וכאמור לעיל, כשאפשר לברר אין לסמוך על החזקה. [ואמנם לגבי טבל, אם החבר שולח לו פירות, סומכים על החזקה שעישר את הפירות ואין צורך אפילו לשאול אותו על כך, משום שיש להניח שלא יביאנו לידי מכשול, אולם בחמץ, שאפילו אם הבית לא יהיה בדוק מחמץ לא יהיה כל כך מכשול לשוכר, כי מדאורייתא די בביטול, אין לסמוך על החזקה במקום שאפשר לבררה] (תוס' וחי' הר"ן בתי' ראשון). ויש שתמה מדוע אם בעל הבית אינו בעיר סומכים על החזקה ואין צורך באמירתם כדי לברר זאת במידת האפשר (דבר שמואל).

דְּמוּחְזָק לָן דְּלֹא בָּדַק וְקָאָמְרִי הָנֵי בְּדָקִינֵיהּ, כגון שראינוהו טרוד או שיצא מבעוד יום לדרך, והאשה, העבד או הקטן אומרים שהם בדקו את הבית, שכיון שבדיקת חמץ מדרבנן, סומכים עליהם (רש"י), ואילו היתה הבדיקה מדאורייתא לא היו סומכים עליהם, לפי שיש בבדיקה טורח גדול ונשים עצלניות הן (תוס', ע"פ הירושלמי), וכן עבדים עצלנים הם (רשב"א בתורת הבית בית א שער א, ע"פ גמ' קידושין מט, ב). ויש שסובר, שבאופן שאומרים על עצמם שהם בדקו את הבית, היו נאמנים אפילו אם הבדיקה היתה מן התורה, כשם שסומך אדם על אשתו בבדיקת ירקות מתולעים, או בבדיקת הניקור של גיד הנשה, אלא מדובר באופן שאומרים על אחרים שבדקו את הבית, ולכן אינם נאמנים (ראב"ד על הרי"ף, וראה מאירי לעיל ע"א, שלשיטה זו יש לגרוס בגמ' 'דאמרו בדיק ליה מאן דהו'). ■ להלכה, בית שהוחזק שהמשכיר לא בדקו, ואשה עבד או קטן שיש בו דעת לבדוק אמרו קודם השעה השישית [כשעדיין אפשר לבטל] שהם בדקוהו, כיון שמדאורייתא די בביטול של השוכר וחיוב הבדיקה הוא מדרבנן, הרי אלו נאמנים [וכדעה ראשונה] (שו"ע או"ח תלז, ד, ומשנ"ב שם, טז, וראה שו"ע יו"ד פד, יא, ש"ך שם, לה, וערוך השלחן שם, פ-פב), ונכון לכתחילה לא לצוות עליהם לבדוק, שהבדיקה יש בה טורח גדול, ויש לחוש שיתעצלו (משנ"ב שם, יח).

דְּמִדְאוֹרַיְיתָא בְּבִיטּוּל בָּעֲלְמָא סַגֵּי לֵיהּ, שהרי הכתוב לא אמר 'תבערו שאור', אלא 'תשביתו שאור', והכוונה להשבתה בלב (רש"י). ואף שבודאי מתקיימת השבתה גם בביעור – שהרי לדעת רבי עקיבא [ראה להלן (ה, א)] 'תשביתו' היינו דוקא בשריפה (קושיית תוס'), וכן מלשון הכתוב 'מבתיכם' משמע שמדובר על ביעור בפועל (קושיית מהר"ם חלאווה לעיל ב, א) – אולם ממה שנקטה התורה לשון השבתה ולא לשון ביעור, יש ללמוד שהיא מתקיימת גם על ידי ביטול בלב (רמב"ן, ביישוב דעת רש"י). [ואמנם מבואר להלן שזמן קיום 'תשביתו' הוא מחצות ואילך, ולאחר שנאסר החמץ שוב אינו יכול לבטלו, שכבר אינו ברשותו, כדין איסורי הנאה שאינם ברשות הבעלים (קושיית תוס'), אלא שמצות עשה של 'תשביתו' אינה 'קום ועשה' להשבית את החמץ, כי אם 'שב ואל תעשה', שיהא החמץ מושבת בשעה השישית, וכוונת התורה לבטל את החמץ מעט קודם השעה השישית, כדי שבשעה השישית יהא מושבת (רמב"ן ביישוב דעת רש"י, ע"פ מנחת חינוך מצוה ט אות א, המבאר שמקושיית התוס' משמע שהם סוברים שמצות 'תשביתו' היא ב'קום ועשה' להשבית את החמץ)].

ואופן ההשבתה בלב, הוא שמסיח את דעתו מן החמץ ומשווה אותו כעפר (רש"י לעיל ע"א ד"ה חובת, וראה רמב"ם חמץ ומצה ב, ב), ולדעה זו שהוא נלמד מן הכתוב 'תשביתו שאור', כוונת הכתוב היא שתשביתו אותו משאור ולא יראה בעיניכם כשאור אלא יהא בעיניכם כעפר ואפר ולא תהיו רוצים בקיומו (רמב"ן, בביאור דעת רש"י). ויש שפירש, שמקור דין ביטול מדאורייתא הוא מהכתוב 'לא יראה לך חמץ', וגדר הביטול הוא שמבטלו במחשבתו מתורת אוכל לגמרי ושוב אינו נקרא חמץ, שהרי זה כאילו טח את פניו בטיט, ואינו עובר עליו ב'בל יראה' משום שנאמר 'לא יראה לך חמץ' בתורת חמץ, אבל בתורת עפר יראה (רבינו מנוח שם ג, ז, וכע"ז בר"י מלוניל ובריטב"א להלן ו, ב בשם יש שפירש, ובשו"ת מהרי"ק קמב).

אמנם, רבים מן הראשונים פירשו שהביטול מועיל משום שהוא מוציא את החמץ מרשותו [וממילא אינו עובר עליו, שהרי אמרו להלן (ה, ב) 'שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים'], אלא שנחלקו בביאור הענין, כיצד מועיל הביטול להוציא את החמץ מרשותו. יש שפירש, שעל ידי שביטל את החמץ במחשבתו מתורת אוכל ועשאו כעפר הוציאו מרשותו, וטעם הדבר, משום שבאמת אינו ראוי שייחשב ממונו לעבור עליו ב'לא יראה לך', שהרי הוא אסור בהנאה, אלא שעשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו מפני שדעתו עליו והוא רוצה בקיומו, אבל אם הסכימה דעתו לדעת התורה ובא לבטלו ומוציא אותו בדעתו מכלל ממון, דהיינו שאינו בעיניו כשאור שלו אלא כעפר שאינו שוה כלום ואין בו דין ממון, הרי זה חוזר לדינו שהוא אסור בהנאה ואינו נחשב ממון (רמב"ן, וכ"כ המאירי להלן ז, א בשם יש מפרשים). ויש שפירשו שגדר הביטול הוא כעין הפקר, שמטעם זה שבאמת אין החמץ שלו ורק הכתוב הוא שעשאו כאילו הוא ברשותו, די בגילוי דעת בעלמא שאינו רוצה בו, כדי להוציאו מרשותו (מאירי שם, ריטב"א להלן ו, ב, ר"ן על הרי"ף לעיל במשנה ובחי' להלן ו, ב, ראה מקור חיים פתיחה לסי' תלא ופמ"ג שם. ונחלקו האחרונים האם לדעה זו חל הביטול מיד או רק בהגיע זמן האיסור, ראה נודע ביהודה קמא או"ח יט, אמרי אש או"ח כד, ואחיעזר ג, א, ג).

ויש שפירשו, שביטול מועיל מדין הפקר ממש, ומה שצריך בעלמא להפקיר בפני שלשה אנשים, הוא רק מדרבנן, אבל מדאורייתא מועיל גם בינו לבין עצמו (ע"פ תוס' ותוס' רבינו פרץ), והטעם שאומרים בלשון 'ביטול' ולא בלשון 'הפקר' (קושיית הרמב"ן), משום שלשון הפקר שייכת כאשר מוציא מרשותו ואחר זוכה בו, מה שאין כן חמץ שאסור לכל איש ישראל לזכות בו (מהר"ם חלאווה להלן ו, ב וכ"כ המאירי שם לפי דרכו). ולדעתם, צריך שיבטל בפיו, שהפקר בלב אינו מועיל (ר"ן להלן ט, ב מדפי הרי"ף, ובית מאיר תלא, א, ופמ"ג שם א"א ב).

■ המשך במילואים עמ' 128

דְּהָא אִיתְּקֵשׁ הַשְׁבָּתַת שְׁאוֹר לַאֲכִילַת חָמֵץ וְכוּ' דִּכְתִיב 'שִׁבְעַת יָמִים שְׁאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם כִּי כָּל אֹכֵל מַחְמֶצֶת וְנִכְרְתָה'. ואין ללמוד מהיקש זה חיוב כרת על 'בל ימצא' (קושיית תוס'), משום שאמר הכתוב 'כי כל אוכל חמץ ונכרתה', ומשמע שרק על אכילה יש כרת (פני יהושע, בתי' ראשון), או משום שהוא 'לאו שאין בו מעשה', ומלבד פסח ומילה לא מצינו כרת על שב ואל תעשה, וכאשר יש סברא שלא ללמוד היקש, הוא נדרש לענין אחר (פני יהושע, בתי' שני, וראה תוס' רא"ש).

'אַךְ' חֻלִּין, שכן כל 'אכין' ו'רקין' שבתורה הן מיעוטים, ומאחר ומקצת היום אסור ומקצתו מותר, מסתבר לחלקו חציו להיתר וחציו לאיסור (רש"י, בפי' ראשון), או משום שלפי חלוקת האותיות של אח"ס בט"ע גי"ך דכ"ץ [- אחד מסדרי האלפא ביתא שבספר יצירה (ראה שבת קד, א ורש"י שם ד"ה אמר ליה)], אותיות 'אכ' מתחלפות עם אותיות 'חצ' שהוא מלשון מחצה, ללמד שחציו להיתר וחציו לאיסור (רש"י, בפי' שני; מאירי), או שכיון שגילה הכתוב שמקצת היום אסור, מסתבר שהוא מזמן שחיטת הפסח, שהוא משש שעות ולמעלה (חי' הר"ן לעיל ד, ב, בתי' השני).

מָצִינוּ אַרְבָּעָה עָשָׂר שֶׁנִּקְרָא 'רִאשׁוֹן' שֶׁנֶּאֱמַר 'בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ'. ואמנם לפי פשוטו של מקרא הכוונה לחודש הראשון (ראה אונקלוס וראב"ע שמות יב, יח), אולם התנא דבי רבי ישמעאל מפרש שהכוונה ליום ארבעה עשר (שפת אמת, וראה קובץ ענינים [לרבי אלחנן וסרמן]).

רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר רִאשׁוֹן דִּמְעִיקָּרָא מַשְׁמַע וְכוּ', שהתנא דבי רבי ישמעאל אמר שמצינו ארבעה עשר שנקרא 'ראשון', אבל כיון שבודאי גם חמשה עשר נקרא כן, בהכרח שדבריו מבוססים על דברי אביי שהקשה סתירה בין הפסוקים, שמכוחה למדים לרבות את יום ארבעה עשר, אך רב נחמן בר יצחק מוכיח שיום ארבעה עשר נקרא כן אף ללא הסתירה בין הפסוקים (מגיני שלמה, בתוס' ד"ה דברי רבי ישמעאל).

מַה שְּׁבִיעִי שְׁבִיעִי לֶחָג, אַף רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן לֶחָג, ואין לומר שכשם שבתחילת הפסוק 'ולקחתם לכם ביום הראשון' הכוונה לי"ד תשרי, כך גם בהמשך הפסוק 'ושמחתם לפני ה' אלוקיכם שבעת ימים' הכוונה עד כ' תשרי שהוא שביעי לערב החג, משום שאם 'ביום הראשון' הכוונה ליום הקודם לשבעת ימי החג, הרי הוציאו הכתוב מכלל 'שבעת ימים', ואם כן בודאי שהיום השביעי של שבעת הימים הללו הוא שביעי לחג (שפת אמת).

לְמִעוּטֵי חוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, שהמלאכה בו מותרת מדאורייתא, ואסורה רק מדרבנן (תוס' רבינו פרץ, בשם ר"ת). ויש שפירש, שהכוונה למלאכת דבר האבד שמותרת במועד (שם בשם רש"י, לשיטתו שמלאכה בדבר שאינו אבד אסורה מן התורה, וראה תוס' חגיגה יח, א וביאה"ל תקל ד"ה ומותר).

בְּשִׁכְבָר שְׁלִשָּׁה 'רִאשׁוֹן' זָכוּ לְשִׁלְשָׁה 'רִאשׁוֹן' וְכוּ', שטעם השביתה בחג הפסח שנאמר בו 'הראשון' הוא משום שבו נגאלו ישראל ממצרים, והקב"ה דן אותם בכל מיני מכות ובטביעה בים, ובזכות שביתה זו יגאלו גם לעתיד לבוא מַעֲשיו שנקרא 'ראשון' אשר משעבד אותנו [וכמו שאמרו חז"ל (ר"ה יא, א) 'בניסן נגאלו ובניסן עתידים להיגאל']. והוא טעם השבתת שאור בפסח, כי שאור שבעיסה הוא יצר הרע, הוא כוחו של הסיטרא אחרא שרו של עשיו שיכרת בזמן הגאולה. וטעם השביתה בחג הסוכות שנאמר בו 'הראשון' הוא, משום שכשהוציאנו ה' ממצרים פרס את סוכת שלומו עלינו, וכמאמר הכתוב 'כי בסוכות הושבתי' וגו', ובזכות זה יזכו לגאולה בבנין בית המקדש להשרות את שכינתו עלינו, כמאמר הכתוב 'ויהי בשלם סוכו'. וטעם מצות לולב שנאמר בו 'הראשון' הוא משום שמחה, וכמו שנאמר בו 'ושמחתם לפני ה' אלקיכם', ובזכות זה נזכה לשמחה לעתיד לבוא בביאת המשיח שנקרא 'ראשון'. ולכן דקדקה הברייתא ואמרה 'לשמו של משיח' ולא 'למשיח', ששמו של משיח מנחם, שהוא ינחמנו וישמחנו, כמאמר הכתוב 'שמחנו כימות עניתנו' (מהרש"א).

'לֹא תִשְׁחַט עַל חָמֵץ דַּם זִבְחִי' לֹא תִשָּׁחֵט הַפֶּסַח וְעַדַיִן חָמֵץ קַיָּיִם. ואמנם שוחטים את הפסח רק לאחר תמיד של בין הערבים, שזמנו חצי שעה לאחר חצות, אולם כיון שבדיעבד אם הקדים ושחט את הפסח מיד לאחר חצות קודם תמיד של בין הערבים, הפסח כשר (ראה לקמן סא, א), לכן נחשב שזמן שחיטת הפסח הוא כבר מחצות (תוס'; מהר"ם חלאווה בתי' השני). או שזמן שחיטת הפסח הוא כבר מחצות, אלא שהתמיד מעכבו (מהר"ם חלאווה בתי' הראשון).

ואף שאיסור חמץ תלוי בזמן הקרבת הפסח, אין לומר שזמן האיסור בכל העולם יתחיל בזמן חצות שבירושלים, שכן בזמן היתר הבמות היה מותר לעשות במה אפילו בחוץ לארץ ולהקריב עליה את קרבן הפסח, ולכן הולכים בכל מקום לפי שעת חצות המקומית (מנחת סולת מצוה ט, ג ד"ה ודע). או משום שכלל הוא בכל מצוה או איסור, שאף על פי שתלויים במאורע שבאופק אחר, מכל מקום אין הולכים אלא לפי האופק המקומי (מקראי קודש פסח א, יד, ע"פ משך חכמה במדבר ט, ג. וראה מקראי קודש שם שמציין, שבמה גדולה אסור לעשות בחו"ל [ופסח קרב רק בבמה גדולה]).

זְמַן שְׁחִיטָה אָמַר רַחֲמָנָא, שכיון שהוא איסור השווה בכל, מסתבר שלא נתנה התורה לכל אדם זמן אחר לאיסור (רש"י), כדי שלא ייעשו אגודות אגודות (פני יהושע ברכות ב, א ד"ה תנא היכא).

דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. ואף שלעיל אמרו בשם תנא דבי רבי ישמעאל שהשבתה בי"ד משום שנקרא 'ראשון' [ומצינו שמקשים סתירה בין תנא דבי רבי ישמעאל לרבי ישמעאל] (שאלת תוס'), יש צורך בשני הלימודים, משום שממה שי"ד נקרא 'ראשון' לחוד אי אפשר ללמוד, שהרי אף ט"ו נקרא ראשון, ולולי זה שי"ד נקרא 'ראשון' לא היה אפשר ללמוד מ'לא תשחט' זמן השבתה לכל, אלא רק למי ששוחט את הפסח (פני יהושע). או שעיקר הלימוד הוא ש'אך ביום הראשון' הוא י"ד, הוא מ'לא תשחט', אולם כדי שלא יקשה היכן מצינו שי"ד נקרא 'ראשון', הביאו מתנא דבי רבי ישמעאל שמצינו כן בפסוק 'בראשון בארבעה עשר' (נימוקי הגרי"ב).

'אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם' וְכוּ', וּמְצִינוּ לְהַבְעָרָה שֶׁהִיא אַב מְלָאכָה, שהרי הבערה המותרת ביום טוב היא רק לצורך אוכל נפש, והבערה זו אינה לצורך אוכל נפש (רש"י), והיא מלאכה הצריכה לגופה, כיון שלדעת רבי עקיבא אין ביעור אלא בשריפה, כמבואר להלן (שפת אמת). ואמנם, בחמץ הנשרף ונעשה גחלים [שאז כבר אין לו שם חמץ ומותר להסיקו תחת תבשילו] נחשבת ההבערה לצורך אוכל נפש, אולם לא מסתבר להעמיד את הכתוב 'תשביתו' דוקא באופן זה (תוס' בתי' ראשון; חי' הר"ן), או שכיון שבתחילת ההבערה אסור ליהנות מהחמץ, אסור להבעירו ביום טוב, וכמו נדרים ונדבות שאינם קרבים ביום טוב [לפי כמה דעות (ראה ביצה יט, א-ב, וכן דעת רבי עקיבא, ראה שבת קיד, א)], אף שלבסוף הם נאכלים לבעלים (תוס' בתי' שני, ראה מג"א תקז, ג).

המשך במילואים עמ' 129

דהא איתקש השבתת שאור לאכילת חמץ ואכילת חמץ לאכילת מצה השבתת שאור לאכילת חמץ דכתיב [א] שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם כי כל אוכל מחמצת ונכרתה ואכילת חמץ לאכילת מצה דכתיב [ב] כל מחמצת לא תאכלו בכל מושבותיכם תאכלו מצות (וגו') דכתיב ביה במצה [ג] בערב תאכלו מצות ואימא לרבות ליל י"ד לביעור [ד] ביום כתיב ואימא מצערא [ה] [ו] אך חלק. דבי רבי ישמעאל תנא מצינו י"ד שנקרא ראשון שנאמר [ז] בראשון בארבעה עשר יום לחדש. רב נחמן בר יצחק אמר [ח] ראשון דמעיקרא משמע דאמר קרא [ט] הראשון אדם תולד אלא מעתה [י] ולקחתם לכם ביום הראשון הכי נמי ראשון דמעיקרא משמע שאני התם דכתיב [יא] ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים מה שבועי שבועי לחג אף ראשון ראשון לחג הכא נמי כתיב [יב] אך ביום הראשון תשביתו שבעת ימים מצות תאכלו אם כן נכתוב קרא ראשון הראשון למה לי שמע מינה לכדאמרן אי הכי התם נמי [יג] הראשון למה לי ותו התם דכתיב [יד] ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון אימר ראשון דמעיקרא משמע שאני התם דאמר קרא וביום השמיני שבתון מה שמיני שמיני דחג אף ראשון ראשון דחג הראשון למה לי למיעוט חולו של מועד חולו של מועד מראשון ושמיני נפקא איצטריך סד"א הואיל דכתב רחמנא וביום השמיני [טו] וי"ו מוסיף על ענין ראשון דאפילו בחולו של מועד קמ"ל ולא לכתוב רחמנא לא וי"ו ולא ה"א ותו התם כתיב [טז] ביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם ראשון דמעיקרא משמע אלא הני שלשה ראשון מיבעי ליה לכדתניו דבי רבי ישמעאל דתנא דבי ר' ישמעאל בשכר שלשה ראשון זכו לשלשה ראשון להכרית זרעו של עשו לבנין בית המקדש ולשמו של משיח להכרית זרעו של עשו דכתיב [יז] ויצא הראשון אדמוני כולו כאדרת שער ולבנין בית המקדש דכתיב [יח] כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו ולשמו של משיח דכתיב [יט] ראשון לציון הנה הנם. רבא אמר [כ] מהכא [כא] לא תשחט על חמץ דם זבחי לא תשחט חמץ קיים ואימא כל חד וחד כי שחיט זמן שחיטה אמר רחמנא תניא נמי הכי [כב] אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם מערב יום טוב או אינו אלא ביום טוב עצמו ת"ל לא תשחט על חמץ דם זבחי לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים דברי רבי שמעאל רבי עקיבא אומר אינו צריך הרי הוא אומר [כג] אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכום וכתיב [כד] כל מלאכה לא תעשו [כה] ומצינו להבעירה [כו] שהיא אב מלאכה רבי יוסי [כז] אומר אינו צריך הרי הוא אומר אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם מערב יום טוב אינו אלא ב"ט תלמוד לומר אך חלק ואי ביום טוב עצמו מי שרי הא איתקש השבתת שאור לאכילת חמץ ואכילת חמץ לאכילת מצה אמר רבא

השבתת שאור לאכילת חמץ. מקשה שהזהיר שלא לאכול ממן לזה להצניעם למחר, דכתיב [א] שאור לא יאכל מכל ממך[ב]. **ואכילת חמץ בערב מצה השבתה שאור ומעשה שהוא בלא תעשה ו' שאינן בלוין עליה ומכהן לא מצי למילף מילי דלא הוקשה מילתא ממן להצניעם שאור שאינם שעות ומעשה שלא להצניעם שאור של שבעת ימים. וקשה נפשי"ש** אמתי לא ליף כרת להצניעם שאור מלמיתקש למילתא ממן: **למעוטי חו"ט ש"מ מוזר.** מתרווייהו קאי לולבג פיו יוצא במהשב שלא לולבג **כדרתנא דבי ר' ישמעאל.** תע"ג דכתיבי טובא. בסוכ ג' מצות כתיבי כולהו וכל הכתוב מצוה אחת מצוה אחת מלא. **ותין לתקשות** מעגן דתניא ג' לתקון כדרשין [ז] ולך ביום הראשון לכלכלתיכם [ח] הוה אומינא לכל הפירות תלמוד לומר ולקחתם לכם ביום הראשון הכי נמי הכי; רבא אמר מהכא לא תשחט על חמץ דם זבחי תודיע לי' ה' את דרכך: **לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים.** תקשה רשב"ג היכי ליף מהכא דלא תשחט מי שיש לו חמץ בתוך מ' שעות ולמעלה והלא זמן שחיטת הפסח שהיא משעה שביעית ולמעלה קאמר. תניא כרבה ואליבא דר' ישמעאל. ר"ש אומר הרי הוא אומר כל מלאכה לא תעשה ומצינו להבערה שהיא אב מלאכה לפיכך כיון שטענן שרופה אי אפשר להשבתת שאור כיו"ט אלא מערב יו"ט.

איתקש השבתת שאור לאכילת חמץ וכו'. בפרק כל שעה (לקמן מה:) ליף ר' יהודה לחוכל ממן מי' שעות ולמעלה שהוא בלא תעשה ו' שאינן בלוין ומכהן לא מצי למילף מילי דלא הוקשה מילתא ממן להצניעם שאור שאינם שעות ומעשה שלא להצניעם שאור של שבעת ימים וכו'.

למעוטי חו"ט ש"מ מוזר. מתרווייהו קאי לולבג פיו יוצא במהשב שלא לולבג **כדרתנא דבי ר' ישמעאל.** תע"ג דכתיבי טובא. בסוכ ג' מצות כתיבי כולהו וכל הכתוב מצוה אחת מלא. **ותין לתקשות** מעגן דתניא ג' לתקון כדרשין [ז] ולך ביום הראשון לכלכלתיכם [ח] הוה אומינא לכל הפירות תלמוד לומר ולקחתם לכם ביום הראשון הכי נמי הכי; רבא אמר מהכא לא תשחט על חמץ דם זבחי תודיע לי' ה' את דרכך: **לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים.** תקשה רשב"ג היכי ליף מהכא דלא תשחט מי שיש לו חמץ בתוך מ' שעות ולמעלה והלא זמן שחיטת הפסח שהיא משעה שביעית ולמעלה קאמר. תניא כרבה ואליבא דר' ישמעאל. ר"ש אומר הרי הוא אומר כל מלאכה לא תעשה ומצינו להבערה שהיא אב מלאכה לפיכך כיון שטענן שרופה אי אפשר להשבתת שאור כיו"ט אלא מערב יו"ט.

זמן שחיטה קאמר רחמנא. תע"ג לתמת הוא דלא תמצא מי שמחמץ עד שמחמץ לי' מיד לאחר מ' שעות עד שמחמץ לי' מיד לאחר מ' שעות עד דלעיטה לא שמעו שמקריבין קודם לכך כשר דלמחר הוא[ט] ומקריב זמן שחיטה מחלות ולילך: **דברי ר' ישמעאל.** תמה לר"ע שמעאל נפקא ליה מקרא למילף ובכמה דוכתי[י] פריך מר' ישמעאל לתנא דבי רבי ישמעאל:

ואומר[כ] ב"ד בי"אאבה א"א תעשו. תע"ג דכשיקדח ויעשה גחלים הגמ' מותרת כדלמילין בפרק כל שעה (לקמן מו:) גבי עלה ביצלו על גבי גחלים דכחי הכל הפת מותרת וס"ס ממן והא לחמן בפ' כל שעה (ד' פח.). **תוי"ט** לפרבנן. **תוי"ט** לפרבנן דקרא הוא דמצימו מיירי בכל ענין אפילו מיט לריך לגחלתו. **מי נמי** כיון דממתנא הפעה לה מיט יכול להטות ממנו תע"ג שיהא לו הנאה ממנו אחר כך מאכל כמו נלריס ונדפוס[כ] שמין קיניין ג"ט עמ"ד (פיפ קף עט, כ:) אף על פי שיש בהן מאכל דיוטו לנסוף ומתן דשרי שרי מלטעות[ל] למלק

כה א מיי' פ"ג מהל' ממרן ומלה הלכה ה (ונ"ע סה סלמה ה)

ואימא מצערא בי"ד ופרקינן אין חלק כדקיימא לן אכיל ורקיק למעט וכא דא אך חולק יום ר"ד חציו מותר וחציו אסור; רב נחמן בר יצחק אמר אך ביום הראשון הראשון של יום שור ראשון משמע כלומר קודם יום טוב דדייק מהא דכתיב הראשון אדם תולד (איוב ט ו); כלומר הראשון של אדם הראשון נולדת ואקשינן עליה אלא מעתה ולקחתם לכם ביום הראשון הכי נמי רבי; רבא אמר מהכא לא תשחט על חמץ דם זבחי תודיע לי' ה' את דרכך; **לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים.** הקשה רשב"ג היכי ליף מהכא דלא תשחט מי שיש לו חמץ בתוך מ' שעות ולמעלה והלא זמן שחיטת הפסח שהיא משעה שביעית ולמעלה קאמר. תניא כרבה ואליבא דר' ישמעאל. ר"ש אומר הרי הוא אומר כל מלאכה לא תעשה ומצינו להבערה שהיא אב מלאכה לפיכך כיון שטענן שרופה אי אפשר להשבתת שאור כיו"ט אלא מערב יו"ט.

תוכן הש"ס

א מי שהחיינו ברכות ומועד קטן ראש השנה יומא סוכה ביצה תענית מגילה חגיגה

ב יבמות כתובות נדרים נזיר סוטה גיטין קדושין

ג בבא קמא בבא מציעא בבא בתרא סנהדרין מכות שבועות עבודה זרה הוריות

ד זבחים מנחות חולין בכורות ערכין תמורה כריתות מעילה תמיד מדות קנים

ה תמיד נדה

ב) [לקמן עמ'. עירובין קה. יומא פה: סוכה מה. בבא קמא יח. מנחות לו: בכורות טו. כריתות ו. תמורה כה.].
ג) [יומא ע. ירושלמי יח: בבא מציעא לה. שבועות י. זבחים מח. [מוקן עמ'] כריתות כב:]. **ג)** [כריתות כא פרשה יח, **ד)** מנחי שבת עג., **ה)** ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה (צג:), רעי' שבועות קל.], **ו)** [ערין שמח קל.], **ז)** [לקמן נח., **ח)** [לקמן פא.], **ט)** [לקמן פא.], **י)** [מגילה כב. זבחים נב.], **יא)** עיין תוס' לקמן מה. ד"ה לא מז. ד"ה ואי ושבת כד: ד"ה לפי ובילה כו: תוד"ה ועל.

תוס' ד"ה ובתיב כל' ביאמה נסוף פסנוי שרי מלטעות. [ל"ל מ"ה: [נכ"ה בדפוסים]:

אן גמ' רבי יוסי אומר אינו צריך דבר. [ל"ל רבי יוסי הגלילי:[ו].

ה) [לא יעשה בהם] (גליון): **ג)** [בהמצות] (גליון) רעי' ניסוקי הגרי"ב על ההתרש"א: **ג)** צ"ל אימורי (מהרש"ל): **ד)** צ"ל דרשינן דרך דרישה (באה"ט): **ה)** [ובתיב כל מלאכת] (גליון): **ו)** וכ"ה בכה"לחא, רעי' צל"ח וילקוט הפרשיות

הראשון אדם תולד. הכתוב מדבר על הראשון שנולד אדם הראשון ומילתא דמשמע לן אכיל ורקיק למעט יום ר"ד חציו אסור וחציו מותר, רב נחמן בר יצחק אמר אך ביום הראשון הראשון של יום שור ראשון משמע כלומר קודם יום טוב דדייק מהא דכתיב הראשון אדם תולד (איוב יד, ד). **ולקחתם לכם ביום הראשון.** הקודם לאדם הראשון הוא נולד: **הבא נמי הא כתיב.** בהאי קרא גופיה כתיב יומיד: **התם נמי.** גבי לולב ס' להראשון למה לי: **בראשון ושבעי נפקא.** מלכתיב בהאי כתיב ביום השמיני עצרת תהיה לכם: **אך ביום הראשון תשביתו שאור.** על ענין ראשון. על ימים הקדומים לו להיותו תולו של מועד: **א"א כתוב רחמנא א"א וי"ו.** למשמע ריבוי דמו מיבעיך ס"ל למיעוט: **א"א.** מהכי אלמא לחמן דכתיב במקרא קודש דקרא דפסח ומקרא קודש דסוכות ומלות לולב לא תוכל לרב ממן, דהכי לחמן דכתיב בהו לחו למשמעותיהו קלחו, אלא שמע מינה דמקרא הוא דנקרו ומקרא הוא דנקרו: **א"א תשחט** על חמץ דם זבחי לרב ממן, דהכי לחמן דכתיב במקרא קודש דפסח ומקרא קודש דסוכות ומלות לולב לא תוכל לרב ממן, דהכי לחמן דכתיב בהו לחו למשמעותיהו קלחו, אלא שמע מינה דמקרא הוא דנקרו ומקרא הוא דנקרו: **א"א תשחט על חמץ דם זבחי.** אפילו מיט לריך לגחלתו. **מי נמי** כיון דממתנא הפעה לה מיט יכול להטות ממנו תע"ג שיהא לו הנאה ממנו אחר כך מאכל כמו נלריס ונדפוס שמין קיניין ג"ט עמ"ד אף על פי שיש בהן מאכל דיוטו לנסוף ומתן דשרי שרי מלטעות למלק

דברי ר' ישמעאל. תמה לר"ע שמעאל נפקא ליה מקרא למילף ובכמה דוכתי פריך מר' ישמעאל לתנא דבי רבי ישמעאל:

ואומר ב"ד בי"אאבה א"א תעשו. תע"ג דכשיקדח ויעשה גחלים הגמ' מותרת כדלמילין בפרק כל שעה (לקמן מו:) גבי עלה ביצלו על גבי גחלים דכחי הכל הפת מותרת וס"ס ממן והא לחמן בפ' כל שעה (ד' פח.). **תוי"ט** לפרבנן. **תוי"ט** לפרבנן דקרא הוא דמצימו מיירי בכל ענין אפילו מיט לריך לגחלתו. **מי נמי** כיון דממתנא הפעה לה מיט יכול להטות ממנו תע"ג שיהא לו הנאה ממנו אחר כך מאכל כמו נלריס ונדפוס שמין קיניין ג"ט עמ"ד (פיפ קף עט, כ:) אף על פי שיש בהן מאכל דיוטו לנסוף ומתן דשרי שרי מלטעות[ל] למלק

ז [סוכות] אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באספכם את תבואת הארץ תחגו את חג יי שבעת ימים ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון: [ויקרא כג, לט]

ח [פסח] ביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם: [שמות יב, טו]

ט) [ויקרא כג, ז] **י)** [בראשית מח, כה] **יא)** [דברים יב, יח] **יב)** [שמות יב, טו] **יג)** [שמות יב, יח] **יד)** [שמות יב, טז] **טו)** ויצא הראשון אדמוני כולו כאדרת שער ויקראו שמו עשו: [בראשית כה, כה] **טז)** ביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו בהם: [שמות יב, טז] **יז)** בסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו: [ירמיה יז, יב] **יח)** ראשון לציון הנה הנם ולירושלים מבשר אתן: [ישעיה מא, כז] **יט)** לא תשחט על חמץ דם זבחי ולא ילין לבקר זבח חג הפסח: [שמות לד, כה] **כ)** ואומר ב"ד בי"אאבה לא תעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם: [שמות יב, טז]

שמע מינה מדרבי עקיבא תלת שמע מינה [א] אין ביעור חמץ אלא שריפה ושמע מינה [ב] הבערה לחלק יצאת ושמע מינה לא אמרינן הואיל והותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך: ת"ר [א] שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם מה ת"ל והלא כבר נאמר [ב] לא יראה לך שאור [ולא יראה לך חמץ [א]] בכל גבולך לפי שנא' לא יראה לך שאור [ג] שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה [א] יכול יטמין ויקבל פקדונות מן הנכרי ת"ל לא ימצא [ד] אין לי אלא בנכרי שלא כיבשתו ואין שרוי עמך בחצר נכרי שכיבשתו ושרוי עמך בחצר מנין ת"ל לא ימצא בבתיכם אין לי אלא שבבתיכם בבורות בשיחין ובמערות מנין ת"ל [ב] בכל גבולך ועדיין אני אומר בבתים עובר משום בל יראה ובל ימצא ובל יטמין ובל יקבל פקדונות מן הנכרי בגבולין שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה מניין ליתן את האמור של זה בזה ושל זה בזה ת"ל שאור שאור לגזרה שוה נאמר שאור בבתים [א] שאור לא ימצא בבתיכם ונאמר שאור בגבולין [ב] לא יראה לך שאור מה שאור האמור בבתים עובר משום בל יראה ובל ימצא ובל יטמין ובל יקבל פקדונות מן הנכרי' אף שאור האמור בגבולין עובר משום בל יראה ובל ימצא ובל יטמין ובל יקבל פקדונות מן הנכרי' ומה שאור האמור בגבולין שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה אף שאור האמור בבתים שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה: אמר מר אין לי אלא בנכרי שלא כיבשתו ואין שרוי עמך בחצר נכרי שכיבשתו ושרוי עמך בחצר מנין ת"ל לא ימצא כלפי [ה] לייא אמר אביי איפוך רבא אמר לעולם לא תיפוך ורישא קאי שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה אין לי אלא בנכרי שלא כיבשתו ואין שרוי עמך בחצר [ב] נכרי שכיבשתו ושרוי עמך בחצר מנין ת"ל לא ימצא והאי תנא מיהדר אהיתירא ונסיב לה קרא לאיסורא ° משום שנאמר [ב] לך [ג] לך תרי זימני: אמר מר יכול יטמין ויקבל פקדונות מן הנכרים תלמוד לומר לא ימצא הא אמרת רישא שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה לא קשיא [ג] הא דקביל עליה אחריות הא דלא קביל עליה אחריות כי הא דאמר להו רבא לבני מחוזא [ד] בעירו חמירא דבני חילא מבתייכו כיון דאילו [ו] מיגנב ואילו מיתביד ברשותייכו קאי ובעיתו לשלומי כדילכון דמי ואסור הניחא למאן דאמר [ז] דבר הגורם לממון כממון דמי אלא למאן דאמר לאו כממון דמי מאי איכא למימר שאני הכא דאמר [א] לא ימצא איכא דאמרי הניחא למאן דאמר דבר הגורם לממון לאו כממון דמי

היינו

תוספות

לחלק יצאת. מדקרי לה אב מלאכה. **ועוד אומר ריב"א** דלמ"ד ללאו יצאתה ° לא היה אסור ביו"ט כיון דאין שם מלאכה עליה: **לא** אמרינן מתוך. דאי אמרינן מתוך שרי אע"ג דבעינן צורך היום קצת הכא מה שמבער הוי צורך [ס]: **אבל** אתה רואה של אחרים ושל גבוה. הקשה הרב ר' יעקב דאורליינ"ש דהכא לא מצריך תרי קראי למעוטי נכרי וגבוה דמחד לך ממעטינן תרוייהו אע"ג דתלתא לך כתיבי בפרק כל שעה (לקמן כג.) משמע דצריכי כולהו ובמנחות בפרק רבי ישמעאל (דף סז. ושם) קאמר תרי עריסותיכם כתיבי חד למעוטי נכרי וחד למעוטי הקדש. ומיהו בספרים מדויקים גרסינן חד כדי עריסותיכם פירוש כשיעור עיסת מדבר וחד לעיסת הקדש וכן נראה דבראשית הגז (חולין קלה:) דרשינן מעריסותיכם כדי עיסתכם: **משום** דכתיב לך לך תרי זימני. פ"ה כיון דמייתר לך שדייה אלא ימצא **וקשה לרשב"א** דמיתורא דלך גופיה אפילו בלא [לא] ימצא מצינו למעוטי נכרי שכיבשתו. ואור"י דאי לאו מלא ימצא מלך לא ממעטינן נכרי שכיבשתו דההוא נמי לך חשיבא וה"א דאתי לדרשה אחרינא אבל השתא דשדינא אלא ימצא ממשמעותיה ממעטינן נכרי שכיבשתו דלא ימצא לך משמע אפילו במצוי בעינא לך [י]. אבל עוד קשה לו כיון דשדינא אלא ימצא אמאי איצטריך ליה לעיל למדרש מה שאור האמור בגבולים וכו' אף שאור האמור בבתים שלך אי אתה רואה וכו'. ותירץ ר"י דאי לאו דרשה דשאור שאור הוה מוקי לה למעוטי של אחרים ושל גבוה בבתים כמו בגבולים ולא למעוטי נכרי שכיבשתו. ודוחק. **הקשה רבינו תם** דבשום דוכתא לא מצריכנא תרי קראי לכיבשתו ושלא כיבשתו בראשית הגז (חולין קלה:) גבי ביתך דגנך שדך וטובא דמייתי התם בכולהו לא מצריך אלא חד קרא לכיבשתו ולשלא כיבשתו. ותי' רשב"א דכיון דגלי לן הכא נכרי שכיבשתו לא חשיב שלך בשום דוכתא תו לא צריך תרי קראי וממעטינן תרוייהו מחד קרא. וכן יש לתרץ מה שהקשה ה"ר יעקב דאורליינ"ש מעריסותיכם [ט]:

התם

רש"י

ש"מ. מדלא נפקא ליה דהאי יום הראשון ערב יום טוב הוא אלא משום דאסור להבעיר ביום טוב, שמע מינה סבירא ליה כר' יהודה דאמר לקמן בפרק כל שעה [כא. וכז:] אין ביעור חמץ אלא שריפה, ויליף לה מנותר, דאי השבתתו בכל דבר סבירא ליה לוקמיה ביו"ט ויבערנו בדבר אחר, יאכילנו לכלבים או ישליכנו לים: וש"מ. מדקאמר שהוא אב מלאכה סבירא ליה כר' נתן דאמר הבערה לחלק יצאתה, דתניא (שבת דף ע.) הבערה ללאו יצאת [ס], שהיתה בכלל לא תעשה כל מלאכה חזר והוציאה מכללו ופרט בה לאו לעצמה לומר לך שאינה במיתת בית דין כשאר מלאכות אלא בלאו זה לבדו, רבי נתן אומר לחלק יצאתה, שלא תאמר העושה ארבעה או חמשה אבות מלאכות בשוגג בשבת אינו חייב אלא אחת דהא חד לאו איכא בכולהו וחד כרת, לפיכך פרט בה בפני עצמה להקיש אליה מה היא מיוחדת שהיא אב מלאכה וחייבין עליה לעצמה כו', אלמא לר' יוסי לאו אב מלאכה היא: והלא כבר נאמר ולא יראה לך שאור בכל גבולך. הרי בתים במשמע: לפי שנאמר ולא יראה לך. דמלכתב לך משמע מינה שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה בגבולך של אחרים כגון נכרי, ושל גבוה אם הקדישם לבדק הבית: יכול. נלמוד ממקרא זה שיטמין את שלו ביד[ג] שלא יראנו ודיו, דהא לא יראה כתיב: ויקבל פקדונות מן הנכרי. דהא כתיב לך: ת"ל לא ימצא. אסר לך הטמנה שאף היא בכלל מציאה, ואסר לך של אחרים דהכא לא כתיב לך: אין לי. מלא ימצא לאסור אלא נכרי שלא כבשתו תחת ידיך ואינו שרוי עמך בחצר, ולקמיה פריך איפכא מסתברא: נכרי שכיבשתו תחת ידך. דהוי ממונו כממונך, או שלא כיבשתו אבל שרוי בחצרך מנין, תלמוד לומר לא ימצא, לקמיה מפרש לה: ואין לי אלא בבתים. כלומר ואם נאמר זה ולא נאמר ולא יראה לך שאור הייתי אומר אין לי שאסור לשהות חמץ אלא בבתים מפני שהוא מצוי אצלו תמיד, דהא בהאי קרא בתים הוא דכתיב: תלמוד לומר בכל גבולך. בקרא דלא יראה כתיב: ועדיין. אע"פ שנאמרו שניהם יש לי לומר בבתים עובר בכל אלו דהא לא ימצא דמשמע אפילו הטמנה לא כתב אלא בבתים, ולא כתב בהו נמי לך להוציא של אחרים, אבל בגבולין בורות שיחין ומערות כתב לך ואני אומר אבל אתה רואה בהן של אחרים, מנין ליתן קולו של זה בזה וחומרו של זה בזה ת"ל כו'. ולקמיה פריך מאי קאמר, דמייתי לה של אחרים ושל גבוה לאיסורא ולהתירא הכא והכא: כלפי לייא. שתי מלות, כלפי היכן נוטה דבר זה, הא איפכא מסתברא נכרי שכבשתו מסתברא לאסור טפי: לייא. היכן, ותבירו בברכות בפרק הרואה (דף נח.) חאבי לנהרא כגני לייא, חרסים שבורים להיכן הולכין: איפוך. אין לי לאסור אלא בנכרי שכיבשתו דהוי דומיא דשלך, נכרי שלא כיבשתו מניין, תלמוד לומר לא ימצא ולא כתב לא תמצא אבל לא ימצא לגמרי משמע: ורישא קאי. להיתירא, אין לי דמותר לראות של אחרים בדלא קביל עליה אחריות כדלקמיה אלא שלא כיבשתו, נכרי שכיבשתו מנין דמותר, ת"ל לא ימצא: ופרכינן לרבא תנא מהדר אהיתירא ונסיב לה למילתיה קרא לאיסורא. ומשני להיתירא קא נסיב לה, משום שנאמר בגבולין בשאור לך לך תרי זימני, לא יראה לך שאור בכל גבולך שבעת ימים בפרשת ראה וכתיב לא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך בפרשת בא, ואם אינו ענין להאי לך בגבולין גבי ראייה דהא כבר אמור תניהו ענין ללא ימצא, ודרוש ביה לא ימצא לך אף במצוי אצלך והיינו שרוי עמך קאמינא לך דאין חמץ אסור אלא אם כן שלך, אבל אתה מוצא את שלו. והיא לך דחמץ לא קחשיב, דשאור וחמץ מיצרך צריכי כדאמרינן בביצה (דף ז:) דחד מחבריה לא יליף: מחוזא. עירו של רבא: דבני חילא. גייס של בית המלך, ומטילין תיקון טורח מזונותיהן על העיירות: הניחא. הא דאמרינן דמשום אחריות אסור: למאן דאמר כו'. רבי שמעון קאמר ליה בבבא קמא (דף עא:) קדשים שחייב באחריותן חייב:

עין משפט נר מצוה

כו א מיי' פ"א מהלכות חמץ ומצה הלכה ב ופ"ד הלכה א ב סמג לאוין עט:

כז ב ג ד מיי' פ"ד שם הלכה ג ג ד סמג שם טוש"ע או"ח סי' תמ סעיף א:

רבינו חננאל

אמר רבא ש"מ מדר"ע תלת ש"מ אין ביעור חמץ אלא שרפה דאי ס"ד בלא שרפה ישביתהו אפילו ביו"ט שלא בשרפה ושמעי' מינה הבערה לחלק יצאתה דאי ס"ד ללאו יצאתה תיתי עשה דהשבתת חמץ לידחי לאו דהבערה וש"מ לא אמרינן מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך: ת"ר **שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם** מה ת"ל והלא כבר נאמר לא יראה לך שאור בכל גבולך שבעת ימים וכו' עד מנין ליתן את האמור של זה בזה ואת האמור של זה בזה ת"ל שאור שאור לגזרה שוה נאמר שאור בבתים שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם ונאמר שאור בגבולין לא יראה לך שאור בכל גבולך מה שאור האמור בבתים כיון שהוא מצוי בביתו עובר בבל יראה ובבל ימצא ובבל יטמין ובבל יקבל פקדונות מן הנכרי' שאילו כולן נכנסין בכלל דבר המצוי בביתו שאין אדם רואה בביתו אלא דבר המצוי בביתו וכן כלם אף שאור האמור בגבולין כן ומה שאור האמור בגבולין כתיב ביה לא יראה לך שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה אף שאור האמור בבתים של אחרים ושל גבוה מותר: **אמר מר יכול יטמין ויקבל פקדונו' מן הנכרי'** ת"ל לא ימצא אין לי אלא נכרי שלא כבשתו ואין שרוי עמך בחצר הוא שלא ימצא אצלך לא טמון ולא פקדון נכרי שכבשתו ושרוי עמך מנין ת"ל לא ימצא. **ואקשי' כלפי אליה** כלומר דברים מהופכין הן כמו שהאליה הפוך מן הראש שכל המהלך בדרך המהלכין הולך ראשו לפנים וזנבו לאחריו והמהופך הולך זנבו לפנים והראש אחריו כך גם זה כלומר אם אסרה לך התורה בנכרי שלא כבשתו עאכ"ו בנכרי שכבשתו שהוא כמו שלך שודאי אסור. **אמר אביי איפוך** כלומ' נכרי שכבשתו ושרוי עמך בחצר כמו שלך הוא חשוב ואסור אלא מנין שאף נכרי שלא כבשתו ואינו שרוי עמך בחצר שהוא אסור ת"ל לא ימצא כלל. **רבא אמר לעולם לא תיפוך ורישא קאי** כלומר בתחלת הענין הדברים אמורים שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה אין לי אלא שמותר לך לראות חמצו של נכרי אלא בנכרי שלא כבשתו ואין שרוי עמך שאין בך יכולת למנוע נכרי שכבשתו ושרוי עמך

[המשך בדף ו.]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לקמן יב: כא ע"א וע"ב כז: תמורה לג.], ב) [שבת דף ע. וש"נ], ג) [לקמן כג. כט.], ד) עי' תוס' לקמן כא. ד"ה ואי, ה) [בערוך ערך כלפי גרס אליה פירוש דברים מהופכין כמו שהאליה הפוך מן הראש כו'] וכ"ה בר"ח, ו) [עיין תוספות שבועות מב. סוף ד"ה שומר] ותוס' ב"מ פב: ד"ה אימור, ז) [לקמן דף כט: וש"נ], ח) עי' תוס' ביצה יב. ד"ה ה"ג, ט) לעיל בד"ה אבל.

גליון הש"ס

גמ' משום שנאמר לך לך תרי זימני. עי' בריטב"א קדושין כא ד"ה ביובל: תוס' ד"ה לחלק וכו' לא היה אסור ביו"ט. עיין ביצה דף כ"ג ע"א תוס' ד"ה על גבי חרס:

הגהות וציונים

א] נוסחא ישנה ומהר"ם (גליון), וצריך להפך הסדר, לא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור. כלשון הקרא (פני יהושע וכן איתא ברי"ף ובילקוט רמז רג): ב] יש להוסיף דברי רבי יוסי (רש"ש): ג] נ"א כדי (גליון) ובכת"י ורש"י שעל הרי"ף בכלים: ד] גליון כת"י ואע"ג דשדי לך אלא ימצא דרשינן שפיר בל יטמין דלישנא דלא ימצא משמע אפי' טמון א"נ מדלא כתיב בהדיא לא ימצא לך (ועיין מהרש"א):

תורה אור השלם

א) שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם כִּי כָּל אֹכֵל מַחְמֶצֶת וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל בַּגֵּר וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ: [שמות יב, יט]

ב) מַצּוֹת יֵאָכֵל אֵת שִׁבְעַת הַיָּמִים וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל גְּבֻלֶךָ: [שמות יג, ז]

ג) וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל גְּבֻלְךָ שִׁבְעַת יָמִים וְלֹא יָלִין מִן הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לַבֹּקֶר: [דברים טז, ד]

ליקוטי רש"י

הבערה לחלק יצאת. שלא תאמר אינו חייב סקילה עד שיחלל שבת בכל מלאכות לכך יצאת הבערה מן הכלל לחלק מה הבערה מיוחדת שהיא אב מלאכה וחייב עליה כרת וסקילה בפני עצמה אף כל שהוא אב מלאכה כו' [יבמות ו:]. הבערה שיצאה מכלל לא תעשה כל מלאכה (שמות כ) דשבת, לחלק, לחלוק ולומר לך מה זו מיוחדת שהיא מאבות מלאכות הנעשית במשכן וחייב עליה הכתוב בפני עצמו שפרט לה

[המשך בדף ו.]

שְׁמַע מִינָּהּ אֵין בִּיעוּר חָמֵץ אֶלָּא שְׂרֵיפָה, כדעת רבי יהודה (להלן כא, א), שהרי רבי עקיבא הוכיח שביעור חמץ אינו ביום טוב מכך שאסור להבעיר ביום טוב, ואילו היה סובר כדעת חכמים שביעור חמץ בכל דבר, הרי אפשר לבער אף ביום טוב על ידי זריקתו לים או האכלתו לכלבים (רש"י) של הפקר (פני יהושע). ומה שדרשו בירושלמי (להלן ב, א) את הכתוב 'לא יאכל חמץ', שאסור להאכיל חמץ אף לבהמת הפקר [משום שיש לאדם הנאה בכך שמתמלא רצונו להאכיל ולהשביע את הבהמה (לבוש או"ח תמח, ו, ומג"א שם, ט, ע"פ משנ"ב שם, כח)], זהו מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא הוא (שו"ת פני יהושע או"ח, יב, אולם ראה שעה"צ שם, עה, שיש סוברים שהוא דמאורייתא, וראה ביאורנו להלן כב, א ד"ה ואי אתה).

וּשְׁמַע מִינָּהּ הַבְעָרָה לְחֶלֶק יָצָאת – שכל מלאכות שבת נאסרו בלאו של 'לא תעשה כל מלאכה', ואילו הבערה נאסרה בלאו בפני עצמו של 'לא תבערו אש' וגו', ונחלקו תנאים [בברייתא בשבת (ע, א)] אם 'לחלק יצאת' – שפירט אותה הכתוב כדי ללמד על כל המלאכות שנחשבת כל אחת מהן לאיסור נפרד, והעושה כמה מלאכות בשוגג בהעלם אחד חייב חטאת על כל אחת ואחת, או 'ללאו יצאת' – לומר שאין בה מיתת בית דין כמו בשאר מלאכות, אלא לאו בלבד. וממה שאמר רבי עקיבא שהבערה היא 'אב מלאכה', משמע שהוא סובר כדעת רבי נתן, שהבערה היא אב מלאכה כשאר מלאכות שבת (רש"י; תוס' בביאור ראשון). ויש שפירש, שהראיה היא ממה שאמר שאין עשה של 'תשביתו' דוחה הבערה, והיינו משום שהיא אב מלאכה ולכן יש בה גם עשה של 'שבתון', ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה. אבל אילו היה סובר ש'הבערה ללאו יצאת', הרי כיון שאינה אב מלאכה אינה בכלל העשה של 'שבתון', והיה העשה של 'תשביתו' דוחה אותה (רבנו חננאל, ע"פ ישועות מלכו שבת א, א ד"ה גם, ודברי יחזקאל י, א-ב, ראה שם שהביאו את דברי הרשב"א ביבמות [ו, א] בשם רבו, שכל שאינו בכלל אבות ותולדותיהם לא נאמר בו עשה ד'שבתון').

אֲבָל אַתָּה רוֹאֶה שֶׁל אֲחֵרִים, כגון חמץ של נכרי (רש"י; ר"ן), אבל חמץ של ישראל אחר הנמצא ברשותו, עובר עליו ב'בל יראה' [שהכתוב 'לא יראה לך חמץ' אינו מכוון על כל יחיד, אלא על כלל ישראל המכונים בלשון יחיד (בית מאיר תמג, ב)] (פני יהושע והגר"א או"ח תמג, יא, בדעת רש"י שדקדק וכתב רק נכרי, ובדעת תוס' נשאר הפני יהושע בצ"ע), ויש סוברים שאין עובר עליו (רמב"ן להלן ו, א; רבינו דוד וחי' הר"ן לעיל ד, ב, בענין שוכר ומשכיר, וראה מה שכתבנו שם ד"ה המשכיר [הראשון]). ■ להלכה, חמץ של ישראל אחר הנמצא ברשותו, חייב לבערו (שו"ע או"ח תמג, ב), יש סוברים שטעם החיוב הוא כדי שבעל החמץ לא יעבור עליו, וכל ישראל ערבים זה לזה [כדעה השניה]. ויש סוברים שהטעם הוא כדי שהוא עצמו לא יעבור עליו [כדעה הראשונה] (משנ"ב שם, יד, ושעה"צ שם, כ).

וחמץ של הפקר הנמצא ברשותו, אינו עובר עליו (בית מאיר שם, בדעת רש"י; תוס', שכתבו שביטול מטעם הפקר; רמב"ן שם, שאחר שמסתפק בזה, מביא שבירושלמי ב, ב מבואר שאינו עובר עליו), ויש שסובר שעובר עליו (פני יהושע בדעת רש"י, המוסיף שרש"י לשיטתו לעיל ד, ב שלא פירש שביטול מועיל מדין הפקר, כי אף בהפקר עובר עליו). ■ להלכה, חמץ של הפקר שנמצא ברשותו, אינו עובר עליו [כדעה הראשונה] (משנ"ב תמח, ב ו-כה), אך אם משתמש באותו מקום, צריך לבערו מחשש שמא יבוא לאוכלו (משנ"ב תלה, ג).

וְשֶׁל גָּבוֹהַּ – שהקדיש חמץ לבדק הבית (רש"י), אבל אם הקדישו לקדשי מזבח, עובר ב'בל יראה', שבקדשי בדק הבית אחר ההקדש הוא של ההקדש לגמרי, ואין למקדיש כל זכות בו, מה שאין כן בקדשי מזבח יש לבעלים זכות אכילה וכפרה, ודי בזה כדי להיחשב 'לך' ולעבור עליו (ממגד גרש יחים [לגרי"ג אדלשטיין, תשע"ט] בדעת רש"י, וראה קובץ שיעורים אות יח ודבר שמואל), ויש שסובר, שגם אם הקדיש חמץ לקדשי מזבח אינו עובר עליו (מהר"ם חלאווה להלן יג, ב ד"ה אין). וגזבר ההקדש, כיון שחייב בפשיעה, די בזה כדי לעבור על חמץ הקדש שלא ביערו (פני יהושע בדעת רש"י, שלכן ביאר בהקדיש חמץ, ולא ביאר באופן הפשוט יותר בגזבר הקדש).

יָכוֹל יַטְמִין, שכיון שאמר הכתוב 'ולא יראה', אם הטמינו שלא יראנו, די בזה בכדי שלא לעבור עליו (רש"י), וכן על עשה של 'תשביתו' לא יעבור, שכיון שאמר הכתוב 'תשביתו שאור מבתיכם', אם יטמין שלא בביתו לא יעבור על עשה זה (ברכת אברהם [לרבי אברהם אביש מפרנקפורט], אולם ראה פני יהושע שעמד בענין זה ונשאר בצ"ע).

תַּלְמוּד לוֹמַר 'לֹא יִמָּצֵא', שכתוב זה מגלה שמה שאמרה תורה 'לא יראה' הוא לאו דוקא, אלא לישנא בעלמא הוא, ועוברים על חמץ טמון ב'בל יראה' ו'בל ימצא' (חי' הר"ן). ויש סוברים, שבטמון אין עוברים על 'בל יראה' אלא רק על 'בל ימצא' (רש"י להלן כא, א ד"ה ואי תנא, ע"פ מהרש"ל שם; כסף משנה חמץ ומצה א, ג, בדעת הרמב"ם). ואף ששנינו לקמן (לא, ב) שחמץ שנפלה עליו מפולת הרי הוא כמבוער ואין עוברים עליו, 'לא ימצא' מלמד שאסור בידיים להטמין (ט"ז או"ח תלג, ח, בדעת רש"י). ■ להלכה, אסור להטמין בידיים, אך אם נפלה מפולת על החמץ, אינו עובר עליו [כדעת הט"ז], ויש סוברים שבמפולת שיכול לפקחה, עובר עליו (משנ"ב שם, לח).

נָכְרִי שֶׁכִּיבַּשְׁתּוֹ, שממונו הוא כממונך (רש"י), כלומר, אף שהוא ממון העכו"ם, אבל כיון שהם מסורים בידי ישראל ואין בהם איסור 'גזל עכו"ם' (ראה ב"ק קיג, ב) ויכול ליטלו, היינו אומרים שעובר ב'בל יראה' (חי' רבי שמואל שיעורים על סדר הדף, קז). ו'כיבשתו' הכוונה לגר תושב, שיד ישראל שולטת עליו (רמב"ם חמץ ומצה ד, ב, וראה חי' רבי שמואל שם, שצידד שאין הכוונה ששולטת ממש, אלא הכוונה שהוא שומע למה שישראל אומרים לו, וכפירוש רבנו חננאל להלן בגמ'), ואין הכוונה לכיבוש מלחמה, כי אם כן למה נתמעט, הלא באופן זה החמץ הוא של ישראל ממש (הערות הגרי"ש אלישיב, דבר שמואל, אך ראה תוס' חכמי אנגליה).

וְשָׁרוּי עִמְּךָ בֶּחָצֵר, כלומר, או נכרי שלא כיבשתו, אבל שרוי בחצר עם הישראל (רש"י), שכיון שהחמירה תורה ב'בל יראה' משום שאנו רגילים בחמץ ויש בו איסור כרת, היה מקום לומר שגם באופן זה יש להחמיר ולחשוש שיבוא לאכול מחמצו של הנכרי, כיון שדרך שכנים שלא להקפיד זה על זה, ואם כן יעבור עליו ב'בל יראה', ולכן הוצרך הכתוב להשמיענו שאינו עובר עליו (דבר שמואל). ויש שסובר, ש'גוי שכיבשתו' ו'שרוי עמך בחצר' הם דבר אחד, גר תושב שכיבשתו ושרוי עמך בחצר (חתם סופר השלם, בדעת הרמב"ם).

דְּקַבִּיל עֲלֵיהּ אַחֲרָיוּת, בפירוש, שקבלת שמירה ללא קבלת אחריות בפירוש אינה מחייבת, שהרי אין דין שומרים לעכו"ם (ריטב"א; מאירי). ו'אחריות' הכוונה לאחריות של שומר שכר החייב בגניבה ואבידה, אך אם קיבל עליו רק אחריות של שומר חינם,

■ המשך במילואים עמ' 129

סְלָקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא הוֹאִיל וְכִי אִיתֵיהּ הָדַר בְּעֵינֵיהּ, לָאו בְּרְשׁוּתֵיהּ קָאֵי, ש'דבר הגורם לממון כממון דמי' אינו מחשיב אותו לבעלים כשהחפץ בעין, כיון שאין לו שום זכות שימוש בחפץ, ובעלותו על החפץ היא רק לענין ההפסד אם אינו בעין, כגון שנגנב ממנו, שנחשב שנחסר ממונו, מכיון שחייב באחריותו (ע"פ חי' רבי שמואל שיעורים על סדר הדף, קט, בשם הגר"ש שקופ, וקובץ שיעורים אות יח).

קָמַשְׁמַע לָן, 'לא ימצא' ש'דבר הגורם לממון כממון דמי' הוא גם כשהדבר בעין (צל"ח; עונג יו"ט או"ח כד ד"ה והנה; אפיקי ים ב, י), ויש סוברים, שקמ"ל כן רק כלפי חמץ בלבד (קצות החושן שפו, ז, בשם צמח צדק, ה; שאגת אריה עז).

בְּהֶמַת אַרְנוֹנָא – בהמה החייבת במס המלך הנוטל מעשר מן הבהמות מדי שנה (רש"י כאן, ובב"ב ח, א). ויש שפירש, ש'ארנונא' היא סעודת המלך, שכשהולך ממקום למקום, מצוה על בני המדינות להכין צרכי חיילותיו (ר"ן נדרים סב, ב, בפי' ראשון). וכיון שנדון שאלה זו דומה לנדון הוראת רבא לבני מחוזא (לעיל ה, ב) על חמץ של אנשי חיל המלך, לכן הביאה הגמ' ספק זה כאן (מהר"ם חלאווה; שו"ת הרשב"א א, שמ).

חַיֶּבֶת בִּבְכוֹרָה אוֹ אֵין חַיֶּבֶת בִּבְכוֹרָה, שקיימא לן (בכורות ב, א) 'כל שיד נכרי באמצע' פטורה מן הבכורה, כלומר, ששותפות נכרי פוטרת, שנאמר 'לי כל בכור בישראל' אבל לא באחרים (רש"י). [ולדעה הסוברת ש'דינא דמלכותא דינא' אינו עושה קנין, אלא רק הפקעת הבעלות הקיימת (רבינו יונה ב"ב נה, א), הטעם שבהמת ארנונא תהא פטורה מבכורה, אינו משום ש'יד הנכרי באמצע', אלא מדין בהמת הפקר (שיעורי רבי גרשון)]. ובבהמת ארנונא שנוטל המלך עשירית מהולדות, יש להסתפק האם הכהן יכול לומר לישראל 'שמא יקח המלך בהמה אחרת ולא את בהמת הבכור', וא"כ הבכור קדוש בבכורה, או שמא בעל הבית יכול לומר לכהן 'שמא יקח המלך את בהמת הבכור', ואינו קדוש בבכורה (הערוך, ערך ארנון [ב]). ולמפרשים לעיל ש'בהמת ארנונא' הכוונה לסעודת המלך, הספק הוא בבהמה שהועידו אותה לסעודת המלך, אך שמא לבסוף לא יעברו שם, או אפילו אם יעברו שמא לא יצטרכו אותה (מאירי, ושו"ת הרשב"א א, שמ).

כִּי קָא מִיבַּעְיָא לָן הֵיכָא דְּלֹא מָצֵי מְסַלֵּק לֵיהּ בְּזוּזֵי, באופן שהמלך לא גבה לבסוף את הבהמה [שכאמור, כיון שיתכן והמלך יגבה את הבכור, הוא אינו קדוש בבכורה], שבזה לא שייך לומר 'בעל חוב למפרע הוא גובה' [כמבואר בתוס' בב"ק (לג, א)], כי אילו לבסוף גבה, פשיטא שאינה חייבת בבכורה, משום שבאופן שאינו יכול לסלק במעות לכולי עלמא אומרים שבעל חוב למפרע הוא גובה [כמבואר בתוס' בגיטין (מא, א)], והרי היא ככל בהמה שאם 'יד נכרי באמצע' פטורה מבכורה (קובץ שיעורים אות כא).

עִיסָּה לֵית לָהּ קָלָא, שיש למלך חלק בה, והרואהו אוכל ממנה מבלי להפריש חלה, יחשוד שאוכל טבל, ולכן חייבוהו חכמים להפריש חלה (רש"י). ויש שפירש, שלא מתפרסם דבר קיומה לגזבר המלך, ועל כן מסתמא מבריחה מן הארנונא, וחייב מן הדין בחלה (ריטב"א). ■ להלכה, בהמת ארנונא פטורה מבכורה (שו"ע יו"ד שכ, ה), עיסת ארנונא חייבת בחלה (ש"ך שם של, ה).

נָכְרִי שֶׁנִּכְנַס לְחֲצֵירוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל וּבְצִיקוֹ בְּיָדוֹ אֵין זָקוּק לְבַעֵר – אינו צריך להוציא את הנכרי מן הבית, וכמבואר בברייתא לעיל (ה, ב) 'שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים' (רש"י). וגם מדרבנן אינו זקוק לבער, שדוקא אם מפקיד הנכרי חמצו ביד הישראל חוששים שמא יבוא לאוכלו, אך אם הנכרי משמרו, הישראל בדל מהחמץ. ומכל מקום אסור להם לאכול יחד בשולחן אחד, שכיון שמכירים הם זה את זה, קרוב הדבר שיבוא לידי פשיעה, ואפילו בהפסק מפה אסור, שכיון שחמץ אסור אפילו במשהו, שמא יתערב פירור מהנכרי במאכל של הישראל (שו"ת הרשב"א א, קעז). ■ וכן הלכה (שו"ע או"ח תמ, ג), ואפילו אם אין לו היכרות עם הנכרי אסור (משנ"ב שם יח, וראה שם פרטים נוספים).

הִפְקִידוֹ אֶצְלוֹ זָקוּק לְבַעֵר יְחֵד לוֹ בַּיִת אֵין זָקוּק לְבַעֵר – הפקיד אצלו וקיבל אחריות, חייב לבער, ואם לא קיבל אחריות, אלא אמר לו 'הרי הבית לפניך, הנח באחת מן הזויות', אינו חייב לבער (רש"י). אבל אם לא יחד לו בית, אף אם לא קיבל אחריות חייב לבער (קושיית תוס'), כיון שהישראל קיבלו בסתמא בתורת פיקדון, שבאופן כזה חייב באחריות מדין שומר חינם (ראה ב"ק מח, ב). ואף שאין דיני שמירה בפיקדון של נכרי (קושיית הרמב"ן), יתכן שבדיניהם הוא חייב, והרי זה כ'חמירא דבני חלא' המובא בגמ' לעיל (ה, ב). וביחד לו בית שלא קיבלו בתורת פיקדון, אינו חייב באחריות (ראה ב"מ מט, ב), ולכן אינו חייב לבער (מהר"ם חלאווה, בדעת רש"י). ויש סוברים, שביחד לו בית, נחשב ביתו של הנכרי, ואינו זקוק לבער אפילו כשקיבל עליו אחריות (תוס'). ובאופן כזה, אפילו אם החמץ של ישראל, אינו עובר עליו מן התורה, ואינו חייב לבערו אלא מדרבנן (רמב"ן; רבינו דוד; מהר"ם חלאווה). ויש סוברים, שחייב לבערו מן התורה (תוס' רבינו פרץ; תוס' רי"ד). ■ להלכה, חמץ של נכרי שקיבל עליו אחריות, אף שיחד לו מקום בביתו חייב לבערו [כדעת רש"י], ובדיעבד, אינו אסור מדין 'חמץ שעבר עליו הפסח' [שסומכים על דעת התוס'] (משנ"ב תמ, ג).

לְמֵימְרָא דִּשְׂכִירוּת קָנְיָא וְהָתְנַן וְכוּ', שאמנם קנין שכירות מועיל שלא יוכלו השוכר והמשכיר לחזור בהם מן השכירות, אך דנה הגמ' על שם מי קרוי החפץ השכור בשעת השכירות, אם על השוכר או על המשכיר (תוס' רי"ד).

הַמּוֹצֵא חָמֵץ בְּבֵיתוֹ בְּיוֹם טוֹב כּוֹפֶה עָלָיו אֶת הַכְּלִי, כדי שלא ישכח ויאכלנו. אך לטלטלו ולהוציאו אסור, משום שהחמץ מוקצה. ודוקא כשביטל את החמץ מאתמול, שאינו עובר ב'בל יראה', אבל אם לא ביטל, איסור 'בל יראה' דוחה את איסור מוקצה, ומוציאו מביתו ומבערו על ידי השלכתו לנהר, אך אסור לשורפו, שכיון שיכול להשביתו באופן אחר, נמצאת ההבערה שלא לצורך (רש"י, ע"פ ב"ח או"ח תמו, א, וראש יוסף בפי' ראשון; מהר"ם חלאווה, בשם רוב המפרשים). ויש סוברים, שהדין הוא 'מתוך שהותרה הבערה שלא לצורך הותרה שלא לצורך' - אם יש צורך קצת, ועל כן יכול להוציאו ולשורפו (ר"ן על הרי"ף; טור שם, בשם אחיו ר' יחיאל; שו"ת הרשב"א א, עא). ויש סוברים, שלטלטלו ולהוציאו אסור משום איסור מוקצה, אבל יכול לבערו במקומו מבלי לטלטלו (רש"י, ע"פ ראש יוסף בפי' שני; רמב"ם חמץ ומצה ג, ח, ע"פ הגהות מיימוני). ויש סוברים, שאפילו אם לא ביטל את החמץ כופה עליו את הכלי ואסור לטלטלו ולהוציאו, משום איסור מוקצה (תוס' כתובות ז, א ד"ה מתוך; רמב"ם שם, ע"פ מגיד משנה שם ומאירי), וכן לא לשורפו במקומו (בית הלוי א, יב, בדעת תוס', אך ראה ביאור הגר"א שם, ג).

■ המשך במילואים עמ' 129

היינו דאיצטריך [א] לא ימצא אלא למאן דאמר כממון דמי לא ימצא למה לי איצטריך סלקא דעתך אמינא הואיל וכי איתיה הדר בעיניה לאו ברשותיה קאי קמשמע לן. בעו מיניה מרבא [ה]בהמת ארנונא חייבת בבכורה או אין חייבת בבכורה כל היכא דמצי מסלק ליה בזוזי לא קא מיבעיא לן דחייבת כי קא מיבעיא לן היכא דלא מצי מסלק ליה בזוזי מאי אמר להו פטורה והתניא [ה] חייבת התם דמצי מסלק ליה איכא דאמרי אמר רבא [א]בהמת ארנונא פטורה מן הבכורה ואע"ג דמצי מסלק ליה [ב]עיסת ארנונא חייבת בחלה ואע"ג דלא מצי מסלק ליה מאי טעמא בהמה אית לה קלא עיסה לית לה קלא: תנו רבנן [ג] [ג]נכרי שנכנס לחצירו של ישראל ובציקו בידו אין זקוק לבער הפקידו אצלו זקוק לבער יחד לו בית אין זקוק לבער שנאמר [א] לא ימצא מאי קאמר אמר רב פפא ארישא קאי והכי קאמר הפקידו אצלו זקוק לבער שנאמר לא ימצא רב אשי אמר לעולם אסיפא קאי והכי קאמר [ד]יחד לו בית אין זקוק לבער שנאמר לא ימצא בבתיכם והא לאו דידיה הוא דנכרי כי קא מעייל לביתא דנפשיה קא מעייל למימרא דשכירות קניא [ג] והתנן [ה]אף במקום שאמרו להשכיר לא לבית דירה אמרו מפני שמכניסין[ה] לתוכו ע"ז ואי סלקא דעתך דשכירות קניא כי קא מעייל לביתיה דנפשיה קא מעייל שאני הכא דאפקיה רחמנא בלשון לא ימצא מי שמצוי בידך יצא זה שאינו מצוי בידך. אמר רב יהודה אמר רב [ו]המוצא חמץ בביתו ביום טוב [ד] כופה עליו את הכלי אמר רבא אם של הקדש הוא אינו צריך מאי טעמא מיבדל בדילי מיניה ואמר רב יהודה אמר רב [ז]חמצו של נכרי עושה לו מחיצה עשרה טפחים משום היכר ואם של הקדש הוא אינו צריך מאי טעמא מיבדל בדילי אינשי מיניה ואמר רב יהודה אמר רב [ה] [ח]המפרש והיוצא בשיירא קודם שלשים יום אין זקוק לבער תוך שלשים יום זקוק לבער אמר אביי הא דאמרת תוך שלשים יום זקוק לבער לא אמרן אלא שדעתו לחזור אבל אין דעתו לחזור אין זקוק לבער אמר ליה רבא ואי דעתו לחזור אפילו מראש השנה נמי אלא אמר רבא [ט]הא דאמרת קודם שלשים יום אין זקוק לבער לא אמרן אלא שאין דעתו לחזור אבל דעתו לחזור אפילו מראש השנה זקוק לבער ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא [י]העושה ביתו אוצר קודם שלשים יום אין זקוק לבער תוך שלשים יום זקוק לבער וקודם שלשים נמי לא אמרן אלא שאין דעתו לפנותו אבל דעתו לפנותו אפילו קודם שלשים יום נמי זקוק לבער. הני שלשים יום מאי עבידתייהו [ו] כדתניא [כ]שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלשים יום רבן שמעון בן גמליאל אומר שתי שבתות מאי טעמא דתנא קמא

רש"י

להכי איצטריך לא ימצא. משום דבעלמא לאו כממון דמי איצטריך קרא למימר דגבי חמץ מיהא מתסר: הואיל וכי איתיה הדר. הוא גופיה למריה בעיניה, וזה עדיין לא נאבד, וכי אמרה ר' שמעון להוא היכא דאינו בעין, כגון גבי גונב קדשים שהיו הבעלים חייבין באחריותן אמר רבי שמעון אף על פי שאין כפל להקדש דכתיב [ב]לרעהו ולא להקדש[י] הכא חייב, דכיון דזה חייב באחריותן רעהו קרינא ביה דהא גרם לו להתחייב ממון: ארנונא. המלך נוטל עישור מן הבהמה ומן התבואה: חייבת בבכורה. דקיימא לן[ח] כל שיד נכרי באמצע פטורה מן הבכורה שנאמר [ג]לי כל בכור בישראל אבל לא באחרים, ועדר זה שעישורו של מלך בתוכו חייבת בבכורה לתת לכהן הבכורות שלהם או לא: דמצי מסלק ליה. לנכרי במעות: לא תיבעי לן. כיון דאכתי לא זכה נכרי בהן ודינו אינו קבוע בהן יותר ממעות, איכא למימר לא יתן לו בהמות אלא מעות: ואע"ג דמצי מסלק ליה. דכל כמה דלא סלקיה ידו שייכא בבהמות: עיסת ארנונא חייבת. ואע"ג דעיסת נכרי פטורה ואוכל ישראל בלא חלה דהא [ד]עריסותיכם כתיב[ט], זו חייבת, דלית לה קלא והרואה אומר שלו היא ואוכלה בלא חלה, אבל בהמה אית לה קלא. והדתניא חייבת בעיסה הוא דתניא: אין זקוק לבער. לא הזקיקוהו להוציא את הנכרי מן הבית, כדאמרן אבל אתה רואה של אחרים: הפקידו אצלו. וקביל עליה אחריות כדמפרש ואזיל, זקוק לבער: יחד לו בית. כלומר לא קיבלו[כ] עליו אלא אמר ליה הרי הבית לפניך הנח באחת מן הזויות, אין זקוק לבער: מאי קאמר. היכי יליף מלא ימצא: לעולם אסיפא. ולא ימצא משמע המצוי בידך לכל חפצך, היינו דקביל עליה אחריות דהוי כדידיה: אף במקום שאמרו להשכיר. בפ"ק דע"ז[ל] תנן אין משכירין בתים לנכרים בארץ ישראל אבל בסוריא משכירין וכל שכן בחוצה לארץ, ואף במקום שהתירו להשכיר לא לבית דירה התירו אלא להעמיד בו בהמות ועצים, ולא שידור הוא בה: שאין מצוי בידך. שהרי אותה זוית מסורה לנכרי: כופה עליו את הכלי. דהא לא חזי לטלטולי ואפוקי, ומיהו בבל יראה לא עבר דהא בטליה בליביה מאתמול כדאמרינן לקמן[מ] הבודק צריך שיבטל בלבו, אלא משום שלא ישכח ויאכלנו צריך כפיית כלי: מיבדל בדילי מיניה. אפילו בחול מועד הוא לפרוש ממנו: חמצו של נכרי. המופקד אצלו ולא קיבל עליו אחריות, דמותר לשהותו: עושה לו מחיצה. בארבעה עשר משום היכר שלא ישכח ויאכלנו, ולא סגי ליה בכפיית כלי כל שבעה שהכלי ניטל לצורך, ומיהו ההוא דלעיל לא אפשר ליה במחיצה, ומשום חד יומא סגי ליה בכפיית כלי ובלילה יבערנו: המפרש. מן היבשה לים: בשיירא. למקום רחוק: קודם שלשים יום. לפסח. ולקמן מפרש כנגד ששואלין בהלכות הפסח קודם הפסח שלשים יום, ומאז חל עליו להיזהר בצרכי הפסח: דעתו לחזור. בימי הפסח: אפילו מראש השנה נמי. דכי הדר (ביה) בימי הפסח עבר עליה, וההיא שעתא לאו ברשותיה היא דליבטליה שהרי איסור הנאה הוא ואינו שלו, וכשראהו עובר עליה: אוצר. שהכניס שם תבואה ותחתיה חמץ, ואמרינן לקמן[נ] חמץ שנפלה עליו מפולת הרי הוא כמבוער: תוך שלשים זקוק לבער. לכתחלה לא זהו ביעורו: קודם שלשים. לא חלה חובת ביעור עליו, וכי מטי ההיא שעתא לא מחוייב כדאמרן דהא נפלה עליו מפולת:

תוספות

התם דמצי מסלק ליה. הק' ר"י דבפ' איזהו נשך (ב"מ דף ע: ושם) אמרי' דהמקבל צאן ברזל מן הנכרי הוולדות פטורים מן הבכורה אף על גב דמצי מסלק ליה לנכרי בזוזי כדאמר התם כיון דאלו בעי נכרי זוזי ולא משכח שקיל בהמה. ותי' ר"י דשאני התם [ס]שמתחלה היתה הבהמה של נכרי וכיון דאי בעי זוזי ולא משכח שקיל בהמה לא נפקא מרשותיה אבל כשהבהמה של ישראל ומצי מסלק ליה לנכרי בזוזי לא נכנסה לרשותו[מ]: בהמת ארנונא פטורה מן הבכורה אע"ג דמצי מסלק ליה. והא דתניא חייבת פ"ה דגבי עיסה תניא. וק' לרשב"א דהא גבי בהמה תניא בהדיא בתוספתא[י] דחייבת בבכורה וכן גבי עיסה תניא[פ] עיסת ארנונא חייבת בחלה אע"ג דלא מצי מסלק ליה. ואית ספרים דגרסי בהמת ארנונא פטורה והוא דלא מצי מסלק ליה ולפי זה מתיישבות שתי הברייתות[ע]: יחד לו בית. פ"ה דלא קיבל עליו אחריות אלא אמר ליה הרי הבית לפניך. וק' לר"י מאי איריא יחד אפילו לא יחד נמי. והיכי נמי מסיק בסמוך למימרא דשכירות קניא. ופר"ת דאפילו באחריות מיירי ומשום הכי מפיק מלא ימצא דלא חשיב מצוי כיון שיחד לו בית ורב פפא אית ליה מסברא כיון שיחד לו בית הוי כאלו קיבל עליו אחריות על חמצו של נכרי בביתו של נכרי[פ]: כופה עליו כלי. אע"ג דאיכא למ"ד בפ' כירה (שבת מג.) אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל איכא לאוקמי בצריך למקומו. אי נמי הכא שרי משום דילמא אתי למיכליה:

תורה אור השלם

א) שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם כִּי כָּל אֹכֵל מַחְמֶצֶת וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל בַּגֵּר וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ: [שמות יב, יט]

ב) עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה עַל כָּל אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ: [שמות כב, ח]

ג) כִּי לִי כָּל בְּכוֹר בְּיוֹם הַכֹּתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הִקְדַּשְׁתִּי לִי כָל בְּכוֹר בְּיִשְׂרָאֵל מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה לִי יִהְיוּ אֲנִי יְיָ: [במדבר ג, יג]

ד) רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְרוּמָה כִּתְרוּמַת גֹּרֶן כֵּן תָּרִימוּ אֹתָהּ: [במדבר טו, כ]

הגהות וציונים

א] צ"ל שמכניסים (גליון): ב] בתוס' ובראשונים העתיקו לא קיבל עליו אחריות:

ליקוטי רש"י

[שייך לדף ה:]

לז א מיי׳ פ״ג מהלכות חמץ ומצה הלכה ז סמג עשין לט טוש״ע או״ח סי׳ תלד סעיף ב:
לח ב מיי׳ פ״ו מהלכות מעשר הלכה יב:
לט ג מיי׳ פ״ג מהלכות חמץ ומצה הלכה ז ח סמג עשין לט טוש״ע או״ח סימן תלד סעיף ב:

רבינו חננאל

שנאמר ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם וגו׳ דהא עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני. **רשב״ג אמר שתי שבתות** שנאמר וידבר ה׳ אל משה במדבר סיני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים בחדש הראשון לאמר ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו וגמר במדבר במדבר גזרה שוה שנא׳ וידבר ה׳ אל משה במדבר סיני באחד לחדש השני וגו׳ מה במדבר הזה אחד בחדש הזה אף במדבר האמור בענין פסח אחד בחדש הזה קאי באחד לחדש ומזהיר בפסח שני שבתות. **ואקשי׳** מעשה דניסן הוה ליה למכתב ברישא למה פתח תחלת הספר בחדש השני ולאחר כמה ענינים הזכיר מעשה דניסן. **ואמר** משמיה **דרב אין מוקדם ומאוחר בתורה** והני מילי בתרי עניני כגון האי במדבר סיני באחד לחדש השני הכתוב בתחלת הספר שהוא ענין שאו את ראש כל עדת בני ישראל וזה במדבר סיני בשנה השנית שהוא בחדש הראשון הכתוב אחרי כמה פרשיות והוא ענין הפסח כי האי גונא אומר אין מוקדם ומאוחר בתורה אלא אע״פ שזה כתב אחר זה באמירה ובצואה ענין הפסח שהוא בחדש הראשון הוא נאמר תחלה ואחריו נאמר ענין הפקודים. **אבל בחד ענינא מאי דמוקדם מוקדם ומאי דמאוחר מאוחר** דאי לא תימא הכי המדות שהתורה נדרשת בהן באות להתחלף כי מה שאתה דן אותו בכלל ופרט כגון (ויקרא א ב) אדם כי יקריב מכם קרבן לה׳ מן הבהמה כלל כל הבהמה מן הבקר ומן הצאן פרט ואין בכלל אלא מה שבפרט בקר וצאן אין מידי אחרינא לא ואם תאמר אין מוקדם ומאוחר שמא מן הבקר ומן הצאן תקריבו נאמר תחלה בצואה ואחר כן נאמר מן הבהמה שנמצא פרט וכלל וקיימא לן פרט וכלל נעשה הכלל מוסף על הפרט ואתרבו להו כל מילי לפיכך אמרנו לעולם בחד עניינא המוקד׳ מוקדם והמאוח׳ מאוחר. **ואקשי׳** אי הכי דחיישינן כל האי גונא אפי׳ בתרי עניני נמי משכחת לה דדיין כלל ופרט מתהפך לפרט וכלל כאשר כבר אמרנו בחד עניינא. **הניחא לר׳ דאמר כלל ופרט המרוחקין זה מזה** אין דנין אותו בכלל ופרט כגון (שמות כא כה) כויה תחת כויה כלל ואפילו כויה שאין בה חבורה בא חבורה תחת חבורה ופרט שהכויה יש בה חבורה והם כלל ופרט המרוחקין זה מזה כי פצע תחת פצע הפסיק ביניהם ונמצאו רחוקים זה מזה ואמרי׳ כי האי גונא אין דנין אותו בכלל ופרט וכל שכן אם רחוקין בשני מקראות ומקרא אחר מפסיק ביניהן. **אלא לבן עזאי דאמר** אפי׳ כי האי גונא דנין אותו בכלל [ופרט] מאי איכא למימר. **ושנינן** לבן עזאי נמי דאמר דנין לא אמר אלא בענין אחד דשיתין הכויה והחבורה ענין הכאת הגוף וצער הן אבל בתרי עניני לא אמר ולהלוקת

[המשך בדף ז.]

(א) שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על הפסח שני שנאמר (א) ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו [א] וכתיב (ב) ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ורבן שמעון בן גמליאל אמר לך אידי דאיירי במילי דפסחא מסיק להו לכל מילי דפסחא מאי טעמא דרשב״ג שהרי משה עומד בראש החדש ומזהיר על הפסח שנאמר (ג) החדש הזה לכם ראש חדשים וכתיב (ד) דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשור לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות וגו׳ ממאי דבריש ירחא קאי דילמא בארבעה בירחא או בחמשה בירחא קאי אלא אמר רבה בר שימי משמיה דרבינא מהכא (ה) וידבר ה׳ אל משה במדבר סיני בשנה השנית בחדש הראשון וכתיב (א) ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו הכא נמי ממאי דבריש ירחא קאי דילמא בארבעה בירחא או בחמשה בירחא קאי אמר רב נחמן בר יצחק אתיא מדבר ממדבר כתיב הכא (ה) במדבר סיני וכתיב התם (ו) וידבר ה׳ אל משה במדבר סיני באהל מועד באחד לחדש השני מה להלן בראש חדש אף כאן בראש חדש וניכתוב ברישא דחדש ראשון והדר ניכתוב דחדש שני אמר רב מנשיא בר תחליפא משמיה דרב (ב) זאת אומרת אין מוקדם ומאוחר בתורה אמר רב פפא לא אמרן אלא בתרי ענייני אבל בחד עניינא מאי דמוקדם מוקדם ומאי דמאוחר מאוחר דאי לא תימא הכי כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט דילמא פרט וכלל הוא ותו פרט וכלל נעשה כלל מוסף על הפרט דילמא כלל ופרט הוא אי הכי אפילו בתרי ענייני נמי הניחא למאן דאמר (ג) כלל ופרט המרוחקין זה מזה אין דנין אותו בכלל ופרט שפיר אלא למאן דאמר דנין מאי איכא למימר אפילו למ״ד דנין הני מילי בחד עניינא אבל בתרי ענייני אין דנין:

אמר רב יהודה אמר רב [א] הבודק צריך שיבטל מאי טעמא אי נימא משום פירורין הא לא חשיבי וכי תימא כיון דמינטר להו אגב ביתיה חשיבי (ג) והתניא (ב) סופי תאנים ומשמר שדהו מפני ענבים סופי ענבים ומשמר שדהו מפני מקשאות ומפני מדלעות בזמן שבעל הבית מקפיד עליהן אסורין משום גזל וחייבין במעשר בזמן שאין בעל הבית מקפיד עליהן מותרין משום גזל ופטורין משום מעשר אמר רבא גזירה שמא ימצא גלוסקא יפה ודעתיה עילויה (ה) וכי משכחת ליה לבטליה [ג] דילמא משכחת ליה לבתר איסורא ולאו ברשותיה קיימא ולא מצי מבטיל דא״ר אלעזר (ד) שני דברים אינן ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאילו [ה] ברשותו ואלו הן בור ברשות הרבים וחמץ משש שעות ולמעלה (ה) וניבטליה בארבע וניבטליה בחמש כיון דלאו זמן איסורא הוא ולאו זמן ביעורא הוא דילמא פשע ולא מבטל ליה

וניבטליה

שנאמר ויהי אנשים. והא דאמרי׳ בהניזקין (גיטין ס. ושם) שמונה פרשיות נאמרו ביום שהוקם המשכן והיינו בראש חדש ניסן פרשת טמאים לא כפ״ה דפי׳ פרשת טמאים ויהי אנשים דזו הפרשה נאמרה בערב הפסח כדמשמע הכא אלא פרשת טמאים טומאת תרומה וקדשים:

ומזהיר על פסח שני. אע״ג שעל ידי שאלתן הוזקק לומר להן מ״מ לא היה צריך להאריך אלא אל תעשו פסח ותו לא:

ממאי דבריש ירחא קאי. **תימה** דשבת בפרק רבי עקיבא (דף פו: ושם) קאמר רבה [ו] דכ״ע בר״ח אתו למדבר סיני כתיב הכא (ח) ביום הזה באו מדבר סיני וכתיב התם (ג) החדש הזה וגו׳ מה להלן ר״ח אף כאן ראש חדש אלמא פשיטא דהחדש הזה נאמר לו בר״ח והיינו משום דאמרינן בהקומץ רבה (מנחות כט.) שנתקשה משה רבינו בראיית הלבנה עד שאמר לו הקב״ה כזה ראה וקדש. **ותי׳ ר״ת** אע״ג שאמר הקב״ה למשה בריש ירחא דילמא משה לא אמר להם לישראל אלא בג׳ או בד׳ בירחא ומסיק דיליף מדבר ממדבר דבהיא דבאחד לחדש השני אמירת הקב״ה ואמירת משה הוי בריש ירחא דכתיב (ט) באחד לחדש השני ויתילדו וגו׳. **ור״י מפרש** אע״ג דהחדש הזה הוה בריש ירחא מיהו דילמא הא דקאמר דברו אל כל עדת ישראל לא הוה בריש ירחא. **ואם תאמר** אמאי לא יליף התם מדבר מבמדבר כי הכא. וי״ל דמדבר מבמדבר לא ילפינן:

אבל בחד עניינא מאי דמוקדם מוקדם. היינו דוקא היכא דליכא דרשה וטעם דהא תנן בפ׳ נגמר הדין (סנהדרין מה. ושם) דדחיית הנסקל קודם לסקילתו אע״ג דסקילה כתיב ברישא דכתיב (י) כי סקל יסקל או ירה יירה היינו משום דכתיב במקום אחר סקילה בגמר מיתה דכתיב (כ) וסקלתם באבנים ומתו:

אבל בתרי ענייני אין דנין. והא דפריך בסוף הפרה (ב״ק נד: ושם) ולימא בהמתך דדברות ראשונות כלל שור וחמור [ז] פרט בהמתך דדברות האחרונות חזר וכלל אע״ג דמרוחקין טובא היינו משום דעשרת הדברות חשיבי כחד עניינא דבדיבור אחד נאמרו (י):

ודעתיה עילויה. **פירוש** ולא בטל מאיליו כמו פירורין. **ועל פ״ה קשה** מאי פריך כי משכחת ליה ניבטלה הא פי׳ ודעתיה עילויה שחס עליה לבטלה:

*) **משש** שעות ולמעלה. **פ״ה** מתחלת שש. ולא נהירא לר״ת דע״כ הא דאמרי׳ לעיל (ח) חמץ מו׳ שעות ולמעלה אסור היינו מסוף שש. **ופר״ת** דמסוף שש קאמר ומייתי ראיה מהיתי קורדנייתא שהן קשין והוה חמץ נוקשה שאינו אסור נמי אלא מדרבנן (ט):

*) שייך לדף ז ע״א

לפני

שהרי משה רבינו עומד בפסח ראשון. ודורש להן בהלכות פסח השני, דהיינו שלשים יום שהוא בארבעה עשר באייר: **מה להלן** ראש חדש. דכתיב ביה באחד לחדש השני: **וניכתוב ברישא כו׳**. לא אשמעתין פריך אלא אסדר פרשיות קפריך, מכדי פרשת פסח נאמרה תחלה שהרי בחדש הראשון נאמרה כדכתיב (ה) בחדש הראשון לאמר, ופרשת (ו) פקודים נאמרה באייר, ומאי טעמא אקדמה להאי בראש הספר ופרשה זו בפרשת בהעלותך: **אין** מוקדם ומאוחר בתורה. לא הקפידה תורה על סדר מוקדם ומאוחר, ופרשיות דנאמרו תחלה הקדימו [ג] המאוחרות לה: **בתרי ענייני**. בשתי פרשיות: **בחד עניינא**. במקראות הסדורות בפרשה אחת: **דאי לא תימא הכי**. דכסדר כתיבתן נאמרו, הא דקיימא לן כל כלל ופרט אין בכלל אלא מה שהוא בפרט לפי שבא הפרט ופרט שזהו הכלל, היכי סמכינן עלה, דילמא פרט וכלל הוא: **נעשה** כלל מוסף על הפרט. שלא תאמר אין כאן אלא פרט, או כיוצא בו נביא בדינו בבנין אב, לכן הוסיף הכתוב כלל אחריו להביא כל דבר ואפילו אינו דומה לפרט: **אי הכי**. קשיא לך, אפילו בתרי ענייני תיקשי לך, דהא דיינינן כלל ופרט כשנאמר אחד מהן בפרשה זו ואחד מהן בפרשה אחרת: **הא ניחא**. דלא קשיא לך: **למאן** דאמר כלל ופרט המרוחקין אין דנין כו׳. (ה) ופלוגתא היא במנחות בפרק כל המנחות באות מצה (דף נה:) ובבבא קמא בהחובל (דף פה.): **הבודק צריך** שיבטל. בלבו, סמוך לבדיקה מיד, ואומר כל חמירא דאיכא בביתא הדין ליבטיל: **מאי טעמא**. הרי מבער כל הנמצא: **וכי תימא** כיון דמנטר להו אגב ביתיה. עם שאר ממונו הוא משמרן, שכשהוא נועל ביתו לשומרו נמצא משמר כל מה שבתוכו, הלכך חשיבי. ושימור דלאו אדעתא דידיה הוא מי מחשיב ליה: **והתניא** סופי תאנים. סוף לקיטת תאנים נמצאים בתאנה תאנים שאינן מתבשלות כל צרכן עולמית: **ומשמר** שדהו מפני ענבים. ובעל הבית זה משמר שדה זו שלא יכנסו בני אדם לתוכה, ואין דעתו מפני התאנים אלא מפני שיש בה ענבים שעדיין לא הגיע עת הבציר. או סופי ענבים שלא יתבשלו עולמית, ובעל הבית משמר שדהו זו שהן בתוכה ולא בשבילן אלא מפני מדלעות ומקשאות שבה: **קשואין** ודלועין שם הפרי עצמו. מקשאות ומדלעות קרי כל האילנות [ד]: **וחייבין** במעשר. אם ליקטן בעל הבית או נתנן לאחר: **ופטורין** מן המעשר. דהפקר פטור מן המעשר (ו): **ודעתו** עליה. חשובה היא בעיניו, וחס עליה לשורפה ומשהה אפילו רגע אחד, ונמצא עובר עליה בבל יראה ובבל ימצא, אבל משבטלה אינו עובר, דלא כתב אלא (ו) תשביתו: **דלאו ברשותיה** הוא. אינו שלו: **דאמר ר׳ אלעזר** ב׳ דברים (ה) אינן שלו ועשאן הכתוב כאילו הן ברשותו. להתחייב עליהן: **בור** ברשות הרבים. הפותחו חייב בניזקין, ואין הבור שלו אלא של הפקר, שהרי ברשות הרבים הוא, ואף על פי שכרהו אין רשות הרבים קנויה לו: **וניבטליה בארבע**. כלומר למה הוצרכו לבטל בלילה, ליתקנו רבנן לכל אדם שיבטל קודם איסורו: **פשע**. ישכח ויבא לידי פשיעה, שעל ידי מה יזכר, אבל עכשיו שעסוק בבדיקתו יזכר:

וניבטליה

א) עיין תוס׳ בכורות נג ע״ב ד״ה בפרוס, ב) [בבא קמא פה. מנחות נה: נדה לג.], ג) תוספתא (פרק ג) [פרק ג סי״ג] דמעשר, ד) [בבא קמא כט: [ע״ש], ה) עיין תוס׳ מנחות שם ד״ה כלל שהקשו ע״ז, ו) חולין פרק א מ״ג, ז) שבועות כ: עיי״ש, ח) ד ע״ב, ט) [ועיין תוספות חולין ד׳ ע״ב ד״ה מותר מיד וכו׳ דבשעות דרבנן ומשום דרבנן דחוששין לקדושין מ״מ מקודשת גמורה שם ד״ה כלל דאי הוי דלא כה אחר וקדשה חוששין לקידושי שניהן ועי׳ תוספות קדושין נח ע״ב ד״ה אלמא].

גליון הש״ס

גמ׳ זאת אומרת אין מוקדם. עיין ברש״י בחומש בראשית ו׳ ג׳ י״ח ג׳. שמות ד׳ כ׳: שם וכי משכחת ליה לבטליה. עי׳ לקמן כא ע״א תד״ה ולא אשמעי׳ שם וניבטליה בד׳. כר״ף הג׳ תחלה וניבטליה בשית ואח״כ וניבטלי׳ בד׳ וכו׳:

הגהות וציונים

א] צ״ל ויעשו את הפסח בראשון (גליון), ועיין השלמות: ב] [כאילו הן, כן נכון להיות וכן איתא בבבא קמא וכן איתא בשאילתות (גליון): ג] הקדימו המאוחרות להן (כ״ש): ד] צ״ל כל הנטיעות (באה״מ): ה] ברש״י שבר״ף ובר״ן אינן ברשותו של אדם. אינן שלו. ומה״ד ועשאן הכתוב וכו׳: ו] [רבא] (גליון): ז] שור וחמור דדברות אחרונות פרט ומשני בהמתך בצ״ל עיין מהרש״א (גליון).

ליקוטי רש״י

וחמץ משש שעות ולמעלה. אין חמץ ברשותו דכל היכא דאיתיה אסור בהנאה ועשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו לעבור עליו בבל יראה ובל ימצא [ב״ק כט:]. אין מוקדם ומאוחר. לא דקדקו להקדים המוקדם ולאחר את המאוחר שיש מקום ששנוי מאוחר במשנה צריך להקדימו למעשה [סנהדרין מט:].

תורה אור השלם

א) וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפָּסַח בְּמוֹעֲדוֹ: [במדבר ט, ב]

וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַפֶּסַח בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעַרְבַּיִם בְּמִדְבַּר סִינָי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֶת מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: [במדבר ט, ה]

ב) וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם וְלֹא יָכְלוּ לַעֲשֹׂת הַפֶּסַח בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּקְרְבוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי אַהֲרֹן בַּיּוֹם הַהוּא: [במדבר ט, ו]

ג) הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: [שמות יב, ב]

ד) דַּבְּרוּ אֶל כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בֶּעָשֹׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה לְבֵית אָבֹת שֶׂה לַבָּיִת: [שמות יב, ג]

ה) וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה בְמִדְבַּר סִינַי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר: [במדבר ט, א]

ו) וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: [במדבר א, א] ז) שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְּׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם כִּי כָּל אֹכֵל חָמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשֹׁן עַד יוֹם הַשְּׁבִעִי: [שמות יב, טו] ח) בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַּר סִינָי: [שמות יט, א] ט) וְאֵת כָּל הָעֵדָה הִקְהִילוּ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּתְיַלְדוּ עַל מִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה לְגֻלְגְּלֹתָם: [במדבר א, יח] י) לֹא תִגַּע בּוֹ יָד כִּי סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ יָרֹה יִיָּרֶה אִם בְּהֵמָה אִם אִישׁ לֹא יִחְיֶה בִּמְשֹׁךְ הַיֹּבֵל הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר: [שמות יט, יג] כ) וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִוא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה אֶל שְׁעָרֶיךָ אֶת הָאִישׁ אוֹ אֶת הָאִשָּׁה וּסְקַלְתָּם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ: [דברים יז, ה]

וּמַזְהִיר עַל הַפֶּסַח שֵׁנִי, שאף שהוצרך משה להשיבם על שאלתם, אבל היה יכול להשיבם בקצרה שלא יעשו פסח ראשון, או להשיבם שיעשו פסח שני, ולא היה צריך להאריך בכל הלכות פסח שני (ע"פ תוס', תוס' רא"ש, וחי' הר"ן). ולדעת הסוברים ש'שואלין ודורשין' וכו' הכוונה להקדמת תשובה לשואל בהלכות הפסח, הראיה היא ממה שמשה רבינו התפנה להשיב בשעת עשיית פסח ראשון לטמאים ששאלו על פסח שני, וזאת משום ששאלו שלשים יום קודם לכן, ולכן נחשבו גם הם שואלים לענין (חתם סופר, וראה ר"ן על הרי"ף).

אַיְידֵי דְּאַיְירֵי בְּמִילֵּי דְּפִסְחָא, מַסִּיק לְהוּ לְכָל מִילֵּי דְּפִסְחָא, שכיון שלימדם הלכות פסח ראשון, לימדם אף הלכות פסח שני, ששניהם הלכות פסח הם, ונחשבים כהלכה אחת (חי' הר"ן).

שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה עוֹמֵד בְּרֹאשׁ הַחֹדֶשׁ וּמַזְהִיר עַל הַפֶּסַח וְכוּ', 'וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה לְבֵית אָבוֹת', ואף שעל לקיחת הפסח שהיתה 'בעשור לחודש', הזהירם רק בראש חודש, דהיינו עשרה ימים בלבד קודם לכן, אך ממה שהזהירם אז על כל הלכות הפסח שזמנן רק בארבעה עשר, ראיה שצריך להזהיר על הפסח שתי שבתות לפניו (רבינו דוד; חי' הר"ן). ולדעת רבנן שצריך להזהיר שלשים יום קודם לחג, המתין משה עד ראש חודש ואז הזהירם, משום שהוא עצמו לא נצטוה מפי הגבורה עד יום זה, ועליו יתברך בודאי אין מקום לשאול למה לא הזהירם קודם לכן (צל"ח).

אֵין מוּקְדָּם וּמְאוּחָר בַּתּוֹרָה. והטעם שאיחרה התורה את המוקדם – פרשת הפסח, מפני שהיא גנותן של ישראל, שכל ארבעים שנה הקריבו פסח זה בלבד (רש"י במדבר ט, א, וראה תוס' רבינו פרץ ותוס' קידושין לז, ב ד"ה הואיל).

הַבּוֹדֵק צָרִיךְ שֶׁיְּבַטֵּל, סמוך לבדיקה מיד (רש"י), ולכן אמרו 'הבודק צריך שיבטל' ולא 'צריך לבטל', ללמד שהביטול צריך להיות סמוך לבדיקה (ע"פ ריטב"א וצל"ח).

והביטול הוא בלב (רש"י כאן, ע"פ ב"ח או"ח תלד, ד, ורמב"ן לעיל ד, ב, בביאור דעת רש"י שם, אך ראה צל"ח), שאילו היה דין לבטל בפה, היה לגמ' להזכיר זאת, ולכן לא תיקנו ברכה על הביטול, שלא תיקנו ברכה על דברים שבלב. ולרווחא דמילתא נהגו לבטל בפה, ואולי משום עמי הארץ, שמא ישכחו לבטל בלב (ע"פ טור שם תלו, וב"ח שם תלד). ויש סוברים, שצריך לבטל בפה (ר"י מלוניל), ומה שאמר רב חסדא להלן (לא, ב) 'וצריך שיבטל בלבו', הכוונה שאינו צריך להשמיע לאזנו, אבל צריך שיוציא בפיו, משום ש'דברים שבלב אינם דברים' (ר"ן להלן ט, ב מדפי הרי"ף, בביאור שיטה זו). ויסוד המחלוקת הוא, האם ביטול מדין הפקר [כשיטת התוס' לעיל (ד, ב, ראה ביאורנו שם ד"ה דמדאורייתא)], ולכן צריך ביטול בפה, שהפקר בלב אינו מועיל, או שביטול הוא רק גילוי דעת שאינו רוצה שהחמץ יהיה שלו וברשותו [כשיטת הר"ן ועוד (ראה לעיל שם)], ולכן אפשר לבטל בלב (בית מאיר או"ח תלא, א; פמ"ג שם א"א ב). ■ להלכה, אחר הבדיקה מיד בלילה, יבטל את החמץ (שו"ע או"ח תלד, ב), ויכול לבטלו בלבו ודיו (שו"ע שם תלו, ב, וראה ביאה"ל שם ד"ה בלבו, ומשנ"ב מהדו' דרשו תלד הע' 2).

אִי נָמֵי מְשׁוּם פִּירוּרִין וְכוּ' – הקטנים מכזית ועלולים להישאר אף אחרי הבדיקה, הלא אינם חשובים (מאירי, וראה רא"ש). ויכלה הגמ' לדחות, שכיון שאין בהם כזית אינו עובר עליהם ב'בל יראה', אך רצתה הגמ' לדחות גם לדעת הסובר 'חצי שיעור אסור מן התורה', שאף לדעתו אין עוברים בפירורים על 'בל יראה' כי אינם חשובים (רבינו דוד). ויש מפרשים שכוונת הגמ' אפילו לפירורים שיש בהם כזית (שו"ע הרב או"ח תמב קונטרס אחרון יח, בהגה"ה; שפת אמת).

הָא לֹא חֲשִׁיבִי, ומאליהם הם בטלים ונעשים הפקר, ואינו עובר עליהם (רא"ש, ומאירי, שלדעתם ביטול הוא מטעם הפקר). או שהכוונה שאינו נותן דעתו עליהם, וחמץ שאינו נותן דעתו עליו, לא עשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו ואינו עובר עליו (רמב"ן לעיל ד, ב ורבינו דוד כאן, לשיטתם בגדר ביטול חמץ, ראה ביאורנו לעיל שם).

ומכאן ראיה שאין חובת בדיקה וביטול על פירורי חמץ (ביאור הגר"א או"ח תמב, יא; פרי חדש תמד, ד). ויש סובר, שאין על פירורים חובת ביטול כיון שהם קטנים ואין דרך לאוספם, אך חובה לבדוק אחריהם ולבערם שמא יבוא לאוכלם (חיי אדם קיט, ו), או משום שלענין חיוב בדיקה לא חילקו חכמים בין כזית לפחות מכזית (חזו"א או"ח קטז, יג ד"ה והגר"א). ■ להלכה, אין חובה לבדוק אחר פירורים הקטנים מכזית (שעה"צ תלג, לג, ע"פ הליכות שלמה פסח ה דבר הלכה י, וראה משנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 20).

מוּתָּרִין מִשּׁוּם גֶּזֶל וּפְטוּרִין מִשּׁוּם מַעֲשֵׂר, כיון שיש אומדנא דמוכח שמפקיר. ואף הסובר שהפקר בלב אינו הפקר (ראה רמב"ם גזילה ואבידה יא, יא), מודה שבאופן כזה נחשב הפקר, שנחשב כמפקיר בפה (תורת זרעים דמאי ג, ב, בשם החזו"א).

גְּזֵירָה שֶׁמָּא יִמְצָא גְּלוּסְקָא יָפָה וְדַעְתֵּיהּ עֵילָוֵיהּ – שחששו חכמים שמא ימצא גלוסקא יפה [שהניח במקום שאין מכניסים בו חמץ (מאירי), או שמא עכברים גררו לשם חמץ (ר"י מלוניל)] שתהא חשובה בעיניו, וישהה מלשורפה אפילו רגע אחד ויעבור ב'בל יראה', לכך תיקנו ביטול, שעל ידו כבר אינו עובר, שקיים בזה 'תשביתו' (רש"י). והחשש הוא דוקא בגלוסקא 'יפה', אבל על סתם גלוסקא אינו חס (מאירי). ומה שהקשתה הגמ' להלן 'וכי משכחת ליה ליבטליה', אף שהחשש הוא שמחמת חשיבותה יחוס עליה (קושיית תוס'), אינו חס עליה אלא מלשורפה [מיד], אך מלבטלה אינו חס (ט"ז או"ח תלד, ג; צל"ח). ויש שפירשו, שהגזירה היא שמא ימצא גלוסקא יפה שמפני חשיבותה אינה בטלה מאיליה כפירורים (תוס'; רמב"ן לעיל ד, ב; רבינו דוד), ולפי זה גלוסקא 'יפה' לאו דוקא, אלא כל שיצא מכלל פירורים נחשבת גלוסקא 'יפה' (ר"ן על הרי"ף).

וְלָאו בְּרְשׁוּתֵיהּ קָיְימָא - שהחמץ הוא איסורי הנאה, ואיסורי הנאה אינם שלו, כיון שאין בהם שווי ממוני מחמת איסור ההנאה (רש"י כאן, ובב"ק כט, ב ובסוכה לה, א). ואף לשיטות שאיסורי הנאה נחשבים ממונו (רמב"ם נזקי ממון יא, ט ו-יג; ריב"ש תא, ועוד), מכל מקום נחשבים שאינם ברשותו לענין זה שאינו יכול להקדישם ולהפקירם (קצות החושן תו, ב, ואבני מילואים כח, נו).

וְלָא מָצֵי מְבַטֵּיל, שאינו יכול להפקיר דבר שאינו שלו או שאינו ברשותו [ראה לעיל בסמוך]. וגם לדעות שביטול אינו מטעם הפקר (ראה ביאורנו לעיל ד, ב ד"ה דמאורייתא), מכל מקום אינו יכול לבטלו מתורת אוכל ולהחשיבו כעפר, שכל שאינו שלו אין לו בו עסק כלל, ודומה למבטל חמצו של חבירו (ע"פ רבינו דוד ואבני נזר או"ח שיז, ג). או משום שלאחר זמן איסורו הוא כבר נחשב כעפר, ומחשבתו לבטלו לא מוסיפה כלום (קובץ שיעורים אות ח).

כִּדְאוֹרַיְיתָא דָּמְיָא, וְלָאו בְּרַשּׁוּתֵיהּ קָיְימָא, וְלֹא מָצֵי מְבַטֵּיל, אף שבשאר איסורי הנאה מדרבנן אין מתבטלת בעלותו מהם כיון שיש להם שווי מהתורה, אלא שחל עליו איסור מדרבנן ליהנות מהם (ראה חולין קלה, א, ובכורות לז, א), בחמץ הפקיעו חכמים את בעלותו [כדי שלא יזלזלו באיסור זה (ממגד גרש ירחים [לגרי"ג אדלשטיין])], ולכן המקדש בחמץ בשעה זו אינה מקודשת כלל, וגם אינו יכול לבטלו, שאין אדם מבטל דבר שאינו שלו (חי' רבי שמואל, ו, וראה מה שכתבנו להלן ד"ה אין חושש).

והטעם שעובר עליו ב'בל יראה' אף שכבר אינו בבעלותו משעה שישית, משום שאיסורם של חכמים הוא לזמן בלבד, עד לשעה שהחמץ נאסר מן התורה, ובשעה זו פוקע איסורם וחל עליו איסור 'בל יראה' (אחיעזר ג א, ח, בתי' שני). או משום שחכמים הפקירו את בעלותו משעה שישית רק לחומרא, שלא יוכל לבטלו או לקדש בו אשה, אבל לא לקולא שלא יעבור עליו ב'בל יראה' (קובץ שיעורים אות כו).

הַמְקַדֵּשׁ מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעְלָה אֲפִילּוּ בְּחִיטֵּי קוּרְדְּנִיתָא, מתחילת שעה שישית, שחמץ אסור אז מדרבנן (רש"י), ואף ש'חיטי קורדניתא' אסורות רק מדרבנן, ויש כאן 'תרי דרבנן', אינה מקודשת (רש"י, ע"פ ב"ח או"ח תמג, ד, וט"ז שם, ב, וביאור הגר"א אה"ע כח, נז). ויש סוברים, ש'חיטי קורדניתא' אסורות מדאורייתא, אבל המקדש ב'תרי דרבנן', חוששים לקידושיו (רש"י, ע"פ חק יעקב או"ח שם, ו, ופני יהושע להלן כא, ב). ויש סוברים, שהכוונה לסוף שעה שישית, שחמץ אסור בשעה זו מדאורייתא, אלא שקידשה ב'חיטי קורדניתא' שהן חמץ נוקשה האסור מדרבנן (תוס' לעיל ו, ב), והביאה הגמ' ראיה מזה שאינו יכול לבטל חמץ גמור בתחילת שש, שכמו שבחמץ דרבנן ושעות דאורייתא אינה מקודשת, הוא הדין בחמץ דאורייתא ושעות דרבנן (תוס' רבינו פרץ), אבל המקדש ב'תרי דרבנן', חוששים לקידושין (ר"ן על הרי"ף ובחי').

אֵין חוֹשְׁשִׁין לְקִידּוּשִׁין, מדרבנן, שכל המקדש אדעתא דרבנן מקדש, והפקר בית דין הפקר, והם הפקירו ממונו (רש"י), כלומר, שאפילו אם יקדש מפורש שלא על דעת רבנן (ראה תוס' ב"מ מח, ב ד"ה תינח) לא יועיל לו, משום שהפקר בית דין הפקר (הערות הגרי"ש אלישיב, וראה ראש יוסף, והפלאה כתובות ג, א). ויש סוברים, שאחרי שרבנן אסרוהו בהנאה, אינו שוה פרוטה, ולכך אינה מקודשת אפילו מן התורה (תוס' רבינו פרץ; ריטב"א, וראה שערי יושר א, י). ויש סובר, שאינה מקודשת מדרבנן, אך מן התורה היא מקודשת (רא"ש קידושין ב, לא), שאע"פ שמדרבנן אינו שוה כלום, די במה שנחשב ממון מן התורה שתהא מקודשת מן התורה (אבני מילואים כח, נד).

הָכָא בְּתַלְמִיד יוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ עַסְקִינַן וְכוּ', שמפני אימת רבו אינו יכול לקום ולילך ולאפותה (רש"י). ■ להלכה, היתה לו עיסה בביתו והוא טרוד במקום אחר וירא שמא תחמיץ, מבטלה בלבו קודם שתחמיץ (שו"ע או"ח תמד, ח), שלאו דוקא 'תלמיד היושב לפני רבו' שאינו יכול לבערה מפני אימת רבו, אלא אפילו טרוד בכל טירדה, שלא תיקנו באופן כזה תקנת ביעור (שעה"צ שם, לא, בשם פמ"ג שם משב"ז י).

וְנִזְכַּר שֶׁיֵּשׁ עִיסָּה מְגוּלְגֶּלֶת בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, והניח בני בית שיתעסקו בעיסה כדי שלא תחמיץ, שהרי עיסה שנילושה ומתחממת מחמת לישת כפות הידים, אם עוזבים אותה ללא שמתעסקים עמה היא מחמיצה מיד (ע"פ ריטב"א כאן, ושו"ת הרא"ש יד, ד). ויש סוברים, שעד שיעור מיל אינה מחמצת, ועזב את העיסה בביתו ללא שיתעסקו עמה, וחושש שעד שישוב מבית המדרש יעבור שיעור זה (שו"ת הרשב"א א, קכד).

הַפַּת שֶׁעִיפְּשָׁה, ואינו יודע אם הפת חמץ או מצה, משום שבזמנם היו אופים את המצות קצת עבות, והיו נראים כמו פיתות חמץ (משנ"ב תמו, יב).

מָעוֹת שֶׁנִּמְצְאוּ לִפְנֵי סוֹחֲרֵי בְּהֵמָה לְעוֹלָם מַעֲשֵׂר, משום שרוב המעות שקונים בהן בהמות בירושלים הן מעות מעשר שני, ומעות שנמצאו ספק אם נפלו מידי המוכר אחר הקניה ונתחללו המעות והן מעות חולין, או נפלו מידי הקונה לפני הקניה והן מעות מעשר שני, וספק דאורייתא לחומרא (רש"י). ומה שלא מצרפים את מיעוט מעות החולין שביד הקונים למחצה מעות שביד המוכרים שאף הם כאמור חולין, וימצא שרוב המעות חולין (קושיית תוס'), משום שלדעת רבנן שלא חוששים למיעוט (ראה יבמות סא, ב), נחשב המיעוט כמי שאינו, ואי אפשר לצרפו למחצה (מאירי, בתי' שני, בשם גדולי הדורות שלפנינו). ויש שפירשו, שהמעות הנמצאות הן ודאי מעשר, משום שהדרך הוא שכמה בני אדם עומדים על בהמה אחת לקנותה והם הרוב, ויש לנהוג כפי הרוב (תוס' כאן ובב"מ כו, א ד"ה לעולם), ועוד, מפני שאנו מעמידים את המעות בחזקת הקונה שהיו בידו בתחילה (תוס' שם).

בָּהָר הַבַּיִת חוּלִּין, משום שהולכים אחר הרוב, ורוב המעות המצויות שם הן חולין (רש"י), ואמנם מעות מעשר שני הן 'דבר שיש לו מתירין' על ידי פדיון (ראה נדרים נח, א), וכלל בידינו ש'דבר שיש לו מתירין, אפילו באלף לא בטיל' (ראה ביצה ג, ב), כלל זה נאמר רק לגבי דין ביטול ברוב, אך לא לגבי הדין שהולכים אחר הרוב (תוס' רבינו פרץ).

וההקדש אינו זוכה במעות, משום שהר הבית נחשב 'חצר שאינה משתמרת' (דרכי דוד ב"מ כו, א). או משום ש'אין יד להקדש' (קצות החושן ה, א, לדעת תוס' הסוברים [גיטין כא, א ד"ה אטו] ש'אין יד להקדש'), או משום שהמעות הגיעו לרשותם קודם יאוש ['באיסורא אתי לידיה'], שבאופן כזה יאוש לא קונה, ולא אומרים 'אדם עשוי למשמש בכיסו כל שעה', באופן כזה שקודם שהספיק למשמש כבר הגיע הממון לרשות ההקדש (שם, לדעת הרמב"ן הסובר [ב"ב עט, א] ש'יש יד להקדש').

שֶׁרַבּוּ יְמֵי מַצָּה עֵילָוֵיהּ, בפסח (רש"י). ויש סובר, שמותרת רק לאחר ימי הפסח, ומשום שחמץ שעבר עליו הפסח הוא רק איסור דרבנן, ואפילו לדעת הסובר שהיא דאורייתא, היא מותרת כיון שאין בה איסור כרת, אך בימי הפסח כיון שאיסור חמץ הוא בכרת, לא היינו מקילים לאכול דבר שהוא ספק חמץ גמור (רבנו חננאל, ע"פ ביאה"ל תמו, ד ד"ה מותר). ■ להלכה, מצא פת בביתו ואינו יודע אם הוא חמץ או מצה, מותר בפסח אפילו באכילה [כדעת רש"י] (שו"ע שם), ולמעשה בודאי אין להקל בתוך הפסח [כדעת רבנו חננאל] (ביאה"ל שם).

תֵּיבָה שֶׁנִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָהּ מָעוֹת חוּלִּין וּמָעוֹת מַעֲשֵׂר וְכוּ', וקודם שמניחים בה מעות, רגילים בני אדם לבדוק אותה ולפנותה ממעות ישנות שבה, ולכן הולכים אחר השימוש האחרון, כשם שאמרה הגמ' לעיל על מעות שנמצאו בירושלים, שהולכים אחר האחרון משום שעשויים שוקי ירושלים להתכבד בכל יום (תוס' רא"ש).

■ המשך במילואים עמ' 130

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לקמן כא. [ע"ש] ועי' תוס' ב"ק עב: ד"ה דאי וקידושין נו: ד"ה המקדש ולקמן כט. ד"ה אין (ב'), ב) בבא מציעא כו. שקלים פרק ז משנה ב, ג) תוספתא מעשר שני פ"ב הי"א, ד) [עיין תוס' נדה ט: ד"ה בגומא] וב"מ כו. ד"ה הכא, ה) [יבמות ל: וש"נ], ו) ברכות נד., ז) וע"ע ב"מ כו. תוד"ה לעולם, ח) [וע"ע תוספות בבא מציעא כו. ד"ה נהר] שהוסיפו להקשות א"כ מסתמא של הקדש הם ונפלו מן המביאים לשכה בניסן, ט) תוד"ה שמע, י) [וע"ע תוספות בבא מציעא כו. ד"ה הכא] ועיי"ש בתוד"ה עשוין, כ) תוד"ה אבי, ל) ע"ז כו:, מ) שם כז.

הגהות וציונים

א] [כרי"ף (עמוד ה) ובהרא"ש ליתא, עיי"ש הגירסא] (גליון): ב] יש להוסיף הכא (באורות המים) או שצ"ל וכל שכן זה דמסתמא בדקה אור לארבעה: ג] בכת"י ומקצת דפוסי' נוסף כאן דבור דאשתכח בגומא. אע"ג דאמרינן במס' נדה (נו ע"ב) מאן דבדיק בגומא נמי בדק הכא איירי בגומא עמוקה: (וכן הביא החכמת מנוח. ועי' תוס' שאנץ ותוס' נדה נו ע"ב וב"מ כו ע"א): ד] נדצ"ל לידינו (באה"מ): ה] צ"ל הייא, פי' מהר, כ"ה בר"ח לקמן כא ע"ב:

ליקוטי רש"י

המקדש משש שעות ולמעלה. על כרחך מתחלת שש משמע דאי לאו מדאורייתא מאי אתא לאשמועינן פשיטא דאין מקדשין באיסורי הנאה. אפילו בחיטי קורדניתא. קשות הן ואם בא עליהן מים אסור [לקמן כא.]. לפני סוחרי בהמה. בירושלים. לעולם. בין בשעת הרגל בין שלא בשעת הרגל. בהר הבית חולין. ואפילו בשעת הרגל, ואע"פ שרוב מעות שבעיר רגלים מביאין מעות מעשרותיהם לאכלם, לא שכיחי רובא דשתא ואזלינן בתר רגל, אלא אמרינן מלפני הרגל נפלו כאן וחולין הן. ובירושלים. בשאר שווקים שנה. בשעת הרגל מעשר. שרוב מעות העיר מעשר. עשויין להתכבד בכל יום. אבל הר הבית אין צריך להתכבד בכל יום שאין טיט ועפר קולט שם מתוך שהוא משופע, ועוד שאין אדם נכנס שם במנעל ובאבק שעל רגליו [ב"מ כו.].

וניבטליה בשית כיון דאיסורא דרבנן עילויה כדאורייתא דמיא ולאו ברשותיה קיימא ולא מצי מבטיל [א] דאמר רב גידל אמר ר' חייא בר יוסף אמר רב [א] המקדש משש שעות ולמעלה אפילו בחיטי קורדניתא אין חוששין לקידושין ולבתר איסורא לא מצי מבטיל ליה והא תניא היה יושב בבית המדרש ונזכר שיש חמץ בתוך ביתו מבטלו בלבו אחד שבת ואחד יום טוב בשלמא שבת משכחת לה כגון שחל ארבעה עשר להיות בשבת אלא יום טוב בתר איסורא הוא אמר רב אחא בר יעקב הכא [ב] בתלמיד יושב לפני רבו עסקינן ונזכר שיש עיסה מגולגלת בתוך ביתו ומתיירא שמא תחמיץ קדים ומבטיל ליה מיקמי דתחמיץ דיקא נמי דקתני היה יושב בתוך בית המדרש שמע מינה: אמר רבה בר רב הונא אמר רב הפת שעיפשה כיון שרבתה מצה מותרת היכי דמי אילימא דידע בה דחמץ היא כי רבתה מצה מאי הוי אלא דלא ידעינן בה אי חמץ הוא אי מצה הוא מאי איריא כי רבתה מצה אפילו כי לא רבתה מצה נמי ניזיל בתר בתרא מי לא תנן [ב] [ג] מעות שנמצאו לפני סוחרי בהמה לעולם מעשר בהר הבית חולין בירושלים בשעת הרגל מעשר בשאר ימות השנה חולין ואמר רב שמעיה בר זירא מאי טעמא הואיל ושוקי ירושלים עשויין להתכבד בכל יום אלמא אמרי' קמאי קמאי אזלי ליה והני אחריני נינהו [ד] הכא נמי נימא קמא קמא אזיל והאי דהאידנא הוא שאני הכא דעיפושה מוכיח עילויה אי עיפושה מוכיח עילויה כי רבתה מצה מאי הוי אמר רבה לא תימא שרבתה מצה אלא אימא [ה] שרבו ימי מצה עילויה אי הכי פשיטא לא צריכא דעיפושה מרובה מהו דתימא כיון דעיפושה מרובה איגליא מילתא דודאי חמץ מעליא הוא קא משמע לן כיון שרבו ימי מצה עילויה אמרינן כל יומא ויומא נהמא חמימא אפה ושדא עילויה ועפשא טפי ומי אזלינן בתר בתרא והא תניא [ג] ר' יוסי בר יהודה אומר [ו] תיבה שנשתמשו בה מעות חולין ומעות מעשר אם רוב חולין חולין אם רוב מעשר מעשר ואמאי ליזיל בתר בתרא אמר רב נחמן בר יצחק הכא במאי עסקינן כגון שנשתמשו בה מעות חולין ומעות מעשר ואין יודע איזה מהן בסוף רב זביד אמר כגון שנשתמשו בה ציבורין ציבורין רב פפא אמר כגון דאשתכח [ז] בגומא: אמר רב יהודה הבודק צריך שיברך מאי מברך רב פפי אמר משמיה דרבא (אומר[ה]) לבער חמץ רב פפא אמר משמיה דרבא על ביעור חמץ בלבער כולי עלמא לא פליגי דודאי להבא משמע כי

רש"י

וניבטליה בשית. ליתקנו רבנן לכל אדם ליבטל בלבו בתחלת שש, דהשתא לא פשע דאיכא זכרון טובא שהרי עסוק בשריפתו: כיון דאיסורא דרבנן. דמשעברו חמש אסור בחמץ לדברי הכל: כדאורייתא דמי. ואינו שלו ולא מצי מבטל ליה בלבו, וכיון דחס עליה ומשהי ליה פורתא עבר עליה: המקדש. אשה: משש שעות ולמעלה. מתחלת שש, דאיסורא דרבנן הוא: אפילו בחיטי קורדנייתא. הלומחים בהרי אררט, קשין הם מאד, ואפילו הכי אין חוששין לקדושין אם באו עליהם מים. ואף על גב דאתי איסור הנאת חמץ דרבנן דשש ומפקע קידושי תורה ושרי אשת איש לעלמא, הא מתרלינן בכמה דוכתין [ס] כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש והפקר ב"ד הפקר והם הפקירו ממונו: עיסה מגולגלת. שלא החמילה, ומפני אימת כבוד רבו אין יכול לקום ולילך ולאפותה: דקדים ומבטל לה. בלבו, דעדיין היא ברשותו שלא נאסרה עליו: דיקא נמי. דעדיין לא החמילה, דקתני היה יושב בבית המדרש דמשמע מפני שאין יכול לקום ולילך משם הוא מבטלה בלבו, ואי בחמץ גמור למה לי יושב בבית המדרש ואפילו אם היה פנוי מה בידו לעשות יותר השבתה בלב זהו ביעורו, אלא ודאי כשיש בידו לתקן קאי, ובידו לאפותה אם היה פנוי הואיל ולא החמילה עדיין, ומשום יום טוב נקט יושב בבית המדרש, ודשבת מתוקמא בחמץ גמור ובארבעה עשר שחל להיות בשבת: כיון שרבתה מצה. קס"ד אם נשתמשו בתיבה זו מצה יותר מחמץ אזלינן בתר רובא ומותרת: רוב אוכלי בשר בירושלים כל ימות השנה ממעות מעשר שני הן, לפי שלא היו מספיקין לאכול כל מעות מעשר שני שלהן ברגל ונותנין אותם לבני העיר בטובת הנאה והן אוכלים אותם בקדושתן, ועיקר אכילת מעות מעשר שלמים היו מביאין מהן כדקיימא לן במנחות (דף פב.), הלכך לוקחין מהן בהמות, דכל זמן שיש לו מעות מעשר אינו מוליא מעות חולין, ואע"ג דאיכא למימר שמא מיד המוכר נפלו ומעות חולין הן, ספק איסורא לחומרא: בהר הבית לעולם חולין. ואפילו בשעת הרגל שיש מעות מעשר מרובין בירושלים ממעות חולין לא מספקינן להו במעשר, דאזלינן בתר רובא דשתא ואמרינן לאו האידנא נפול אלא קודם הרגל. ובירושלים בשאר ימות השנה חולין דרוב מעות העיר חולין, ובשעת הרגל מעשר, כדמפרש טעמא מה טעם בשעת הרגל מעשר ולא אמרי' קודם הרגל נפול כדאמרן בנמצאין בהר הבית, הואיל ושווקי ירושלים עשויים להתכבד בכל יום מפני הטיט, ואי נפול קודם הרגל הוו משתכחי בשעת כיבוד, אבל הר הבית מתוך שהוא משופע והרוח מכבדתו מעפרו ועוד שאין אדם נכנס באבק שעל גבי רגליו [י] אינו עשוי להתכבד, אלמא בכל דבר העשוי להתכבד אמרינן קמאי קמאי אזלו, וכתם תיבות שמשתמשין בהן אוכלין נוטלין ראשון ראשון כדי שלא יתעפשו, וכל שכן [ב] דמסתמא בדקה זה אור לארבעה עשר, והאי דבתרא היא ומצה היא: מוכיח עליה. שהרי הוא זה ימים רבים וחמץ הוא: שרבו ימי המצה. ורלוי להיות מעופש משנכנס הפסח: אי הכי פשיטא. אפי' ספק ליכא, דמסתמא ודאי בדקה והא מצה היא: אם רוב חולין נשתמשו בה חולין. אלמא בתר רובא אזלינן ולא בתר בתרא: ציבורין ציבורין. של מעשר בזוית זו ושל חולין בזוית זו, וביום אחד: בגומא. דליכא למימר זיל בתר בתרא דקמאי הא שקלינהו, משום דיש לחוש שמא בגומא נטמנו ולא ראוהו: בלבער כולי עלמא לא פליגי דלהבא משמע. ושפיר דמי, דברכה קודם עשיית המצוה בעינן כדלקמן:

תוספות

לפני סוחרי בהמה לעולם מעשר. פ"ה אע"פ דאיכא למתלי במוכר כמו בלוקח מספיקא תלינן לחומרא. ואין נראה לר"י דסמוך מיעוטא דחולין דשאר מעות לפלגא דמוכר וה"ל רובא להיתר. ואור"י דלוקחים הוו רובא דכמה בני אדם עומדים על בהמה אחת לקנות [ו]: בהר הבית לעולם חולין. מקשה ר"י היאך נמצאו שם הא אמרי' בפ' הרואה (ברכות סב:) לא יכנס בהר הבית במעות הצרורות בסדינו. ואור"י דאינו אסור אלא היכא דנושאן בפרהסיא בסדינו דגנאי הוא דנראה כהולך שם לסחורה אבל בצינעא לא [ח]:

עשויין להתכבד בכל יום. קשה לר"י דמסקי' בפרק דם הנדה (נדה נו: ושם [ט]) גבי שרץ שנמצא במבוי אין חזקתו מתכבד אלא על ידי בדיקה. ותירץ דשרץ שהוא בכעדשה אין חזקתו כל כך מתכבד כמו במעות [י]: [ג]

בלבער כ"ע לא פליגי דלהבא משמע. מכאן היה מגריך רשב"א לברך לפני המילה להכניסו דאי לאחר המילה ישקר בברכתו דלהכניסו להבא משמע. ועוד שצריך לברך עובר לעשייתו. ולא נראה לר"ת דבפרק ר' אליעזר דמילה (שבת דף קלז: ושם [כ]) תניא המל אומר אקב"ו על המילה אבי הבן אומר להכניסו משמע לאחר המילה מקומו. אע"ג דלהכניסו משמע להבא לא קשה דלא על זאת הנעשה עכשיו מברך אלא משבח ומודה להקב"ה שלונו על המילה כשתבא לידו [ד] ותיקנוה כאן לגלות ולהודיע שזו המילה נעשה לשם יוצרנו ולא לשם ע"ז ולא לשם מורנא [ל] ולא לשם הר גרזים [מ]. ואין צריך לברך עובר לעשייתו אלא במקום שהעושה המצוה הוא מברך אבל כשמברך אחר לא ותדע שהרי ברכת אירוסין אינו מברך אלא אחר אירוסין:

עין משפט נר מצוה

לט א מיי' פ"י מהל' אישות הלכה א סמג עשין מח טור או"ח סי' תמג טוש"ע אה"ע סי' לח סעיף לא:
מ ב מיי' פ"ג מהלכות חמץ ומצה הלכה י טוש"ע או"ח סי' תמד סעיף ח:
מא ג מיי' פ"ז מהלכות מעשר שני ונטע רבעי הלכה י:
מב ד ה טוש"ע או"ח סי' תמו סעיף ד:
מג ו מיי' פ"ז מהלכות מעשר שני ונטע רבעי הלכה יא:

רבינו חננאל

[שייך לדף ו:]

ר' וכן עזאי מפורשת בפ' החובל בחבירו בתחלתו [דף פ"ה:]. אמר רב יהודה הבודק אחר שיבער הכל צריך שיבטל בלבו מה שאינו ידוע לו עכשיו ודייקי' מאי טעמא אי משום פרורין אע"פ שלא בטלן כמו בטלין הן דהא לא קפיד עלייהו ואע"ג (דלא מינטרי) [דמנטרי] אגב בית לא חשיבי מידי כדתניא אסיפת תאנים ומשמר שהדור מפני עבירו כו' עד בזמן שאין בעל הבית מקפיד עליהן מותרין משום גזל ופטורין מן המעשר. פי' אסיפת תאנים שכבר אספו התאנה ונשתיירו בה שתים שלש תאנים והסיח דעתו מהן ואינו שומר אלא הענבים כו'. ופירש רבא למה צריך לבטל לאו משום פירורין אלא גזירה שמא ימצא גלוסקא דעדיפא עלה. ואקשי' למה צריך לבטל אור ארבעה עשר בשעת הבדיקה עת שימצאנה יבטלנה. ודחי' שמא ימצאנה אחר זמן איסורה וביטולו אותו העת אינו מועיל כלום כי אין אדם מבטל אלא דבר שלו והחמץ בזמן איסורו יוצא מרשותו ואינו קרוי חמצו אלא להתחייב בו בראייתו ובהיותו מצוי ברשותו בלבד כדאמר ר' אלעזר משום ר' ישמעאל שני דברים אינן ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאלו הן ברשותו ונתחייב בהן ואלו הן בור ברשות הרבים וחמץ משש שעות ולמעלה.

[ע"כ שייך לדף ו:]

וניבטליה בשעה ששית למה בזמן הביעור כו' פשוט' היא. פי' קורדניאתא חטים חזקים ואין מחמיצין (היא) [אפי'] אלו כיון שהוכשרו במים איסורי הנאה הן כחמץ גמור. ואקשי' וכי בתר איסורא לא מצי מבטל ליה והתניא היה יושב בבית המדרש ונזכר שיש לו חמץ בבית מבטלו בלבו אחד שבת ואחד יום טוב והנה יום טוב לא משכחת לה אלא בתר איסורא וקתני דמבטל. ושנינן לא בתלמיד חכם שיש לו עסה מגולגלת בביתו ביום טוב ומתיירא שמא תחמיץ שמקדים ומבטלה קודם שתחמיץ מעיקרא

דיקא נמי מדקתני היה יושב בבית המדרש ש"מ: פת שעיפשה ולא ידע אי מצה אי חמץ הוא אם רבו ימי מצה מותרת היא פי' אחר הפסח. ואקשי' וניזל בתר בתר' כלומר כמעו' מעשר כיון שעכשיו כל הפת שעושין מצה היא [גם זו] מצה היא שהחמץ כבר עבר מי לא תנן [בפ"ז דשקלים] מעות שנמצא לפני סוחרי בהמה לעולם מעשר כלומר במעות מעשר שני קונין בהמה כדכתיב (דברים יד כו) ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך וגו' ואמרי' מה טעם הואיל ושוקי ירושלים עשוין להתכבד בכל יום אלמא אמרי' קמאי קמאי אזלו והני אחריני נינהו וכו'. ואקשינן ומי אזלינן אחר האחרון והתניא ר' יוסי אומר תיבה שנשתמשו בה מעות חולין ומעשר אם רוב חולין חולין ואם רוב מעשר מעשר ולא קתני אחר אחרון. ופרקי' בדלא ידעינן איזה מהן אחרון או כגון שנשתמשו צבורין כלומר צבור מכאן וצבור מכאן ואין אחד מהן אחרון ונמצא בגומא דאיכא למימר לא ראה אותה: אמר רב יהודה הבודק צריך שיברך קודם שיתחיל לבדוק מאי מברך

כי פליגי בעי ביעור מר סבר ש"שעבר משמע. פירש ר"ת לשעבר משמע טפי מלהבא לפי מ"ש משמע מתיבי בפרק המל גרים למול את הגרים [1] שהמעבד מיד למול כמו שנימול אבי הבן מאי איכא למימר אין הכי נמי מיתיבי [2] המאוה שהעושה לולב לעצמו מברך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה נטלו לצאת בו אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת לולב שאני התם דבעידנא דאגבהיה נפק ביה אי הכי לצאת בו יצא בו מיבעי ליה אין הכי נמי [3] ומשום דקא בעי למיתנא סיפא לישב בסוכה תנא רישא נמי לצאת בו דקתני סיפא [4] העושה סוכה לעצמו אומר ברוך אתה ה' שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה נכנס לישב בה אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו לישב בסוכה [5] והלכתא על ביעור חמץ. דכולי עלמא מהא מעיקרא בעינן לברוכי מנלן דאמר רב יהודה אמר שמואל [6] כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן מאי משמע דהאי עובר לישנא דאקדומי הוא אמר ר"נ בר יצחק דאמר קרא [7] וירץ אחימעץ דרך הככר ויעבר את הכושי אביי אמר מהכא [8] והוא עבר לפניהם ואבע"א מהכא [9] ויעבר מלכם לפניהם וה' בראשם בי רב אמרי חוץ מן הטבילה ושופר בשלמא טבילה דאכתי גברא לא חזי אלא שופר מ"ט וכי תימא משום דילמא מיקלקלא תקיעה אי הכי אפילו שחיטה ומילה נמי אלא אמר רב חסדא [10] חוץ מן הטבילה בלבד איתמר תניא נמי הכי [11] טבל ועלה בעלייתו טבילה; לאור הנר (וכו'): מנא הני מילי אמר רב חסדא למדנו מציאה ממציאה ומציאה מחיפוש וחיפוש מחיפוש וחיפוש מנרות ונרות מנר מציאה ממציאה כתיב הכא [12] שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם וכתיב התם [13] ויחפש בגדול החל ובקטן כלה וימצא ומציאה מחיפוש דידיה וחיפוש מנרות דכתיב [14] בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות ונרות מנר דכתיב [15] נר (אלהים) [ה'] נשמת אדם חופש כל חדרי בטן [16] תנא דבי ר' ישמעאל לילי י"ד בודקים את החמץ לאור הנר אף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר שבעת ימים שאור לא ימצא ואומר ויחפש בגדול החל ובקטן כלה [17] ואומר בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות ואומר נר (אלהים) [ה'] נשמת אדם חופש מאי ואומר וכי תימא הא בעת ההיא קולא הוא דקאמר רחמנא לא בדיקנא לה בירושלים בנהורא דאבוקה דנפיש נהורא טובא אלא בנהורא דשרגא דזוטר נהורא טפי דעון רבה משכחה תא שמע נר ה' נשמת אדם: תנו רבנן [18] יאין בודקין לא לאור החמה ולא לאור הלבנה [19] ולא לאור האבוקה אלא לאור הנר

כי פליגי בעי ביעור מר סבר מעיקרא משמע ומ"ם להבא משמע מיתיבי ברוך [6] אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה התם היכי נימא נימא למול לא קניא דלאו אהדו מהיל אבי הבן מאי איכא למימר אין הכי נמי מיתיבי ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על השחיטה התם נמי היכי נימא נימא לשחוט לא קניא דלאו אהדו שחט פסח מאי איכא למימר אין הכי נמי מיתיבי [3] המאוה שהעושה לולב לעצמו מברך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה נטלו לצאת בו אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת לולב שאני התם דבעידנא דאגבהיה נפק ביה אי הכי לצאת בו יצא בו מיבעי ליה אין הכי נמי [3] ומשום דקא בעי למיתנא סיפא לישב בסוכה תנא רישא נמי לצאת בו דקתני סיפא [4] העושה סוכה לעצמו אומר ברוך אתה ה' שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה נכנס לישב בה אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו לישב בסוכה [5] והלכתא על ביעור חמץ. דכולי עלמא מהא מעיקרא בעינן לברוכי מנלן דאמר רב יהודה אמר שמואל [6] כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן מאי משמע דהאי עובר לישנא דאקדומי הוא אמר ר"נ בר יצחק דאמר קרא [7] וירץ אחימעץ דרך הככר ויעבר את הכושי אביי אמר מהכא [8] והוא עבר לפניהם ואבע"א מהכא [9] ויעבר מלכם לפניהם וה' בראשם בי רב אמרי חוץ מן הטבילה ושופר בשלמא טבילה דאכתי גברא לא חזי אלא שופר מ"ט וכי תימא משום דילמא מיקלקלא תקיעה אי הכי אפילו שחיטה ומילה נמי אלא אמר רב חסדא [10] חוץ מן הטבילה בלבד איתמר תניא נמי הכי [11] טבל ועלה בעלייתו טבילה; לאור הנר (וכו'): מנא הני מילי אמר רב חסדא למדנו מציאה ממציאה ומציאה מחיפוש וחיפוש מחיפוש וחיפוש מנרות ונרות מנר מציאה ממציאה כתיב הכא [12] שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם וכתיב התם [13] ויחפש בגדול החל ובקטן כלה וימצא ומציאה מחיפוש דידיה וחיפוש מנרות דכתיב [14] בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות ונרות מנר דכתיב [15] נר (אלהים) [ה'] נשמת אדם חופש כל חדרי בטן [16] תנא דבי ר' ישמעאל לילי י"ד בודקים את החמץ לאור הנר אף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר שבעת ימים שאור לא ימצא ואומר ויחפש בגדול החל ובקטן כלה [17] ואומר בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות ואומר נר (אלהים) [ה'] נשמת אדם חופש מאי ואומר וכי תימא הא בעת ההיא קולא הוא דקאמר רחמנא לא בדיקנא לה בירושלים בנהורא דאבוקה דנפיש נהורא טובא אלא בנהורא דשרגא דזוטר נהורא טפי דעון רבה משכחה תא שמע נר ה' נשמת אדם: תנו רבנן [18] יאין בודקין לא לאור החמה ולא לאור הלבנה [19] ולא לאור האבוקה אלא לאור הנר

לא סגי דלאו אידהו מהיל. דעל המצוה מוטל כדפירש הקונטרס משמע [1] המל גרים מעבד למול את הגרים [2] שהמעבד מיד למול כמו שנימול אבי הבן. **בעידנא דאגבהיה נפיק ביה.** וא"ת כיון דנפק היאך יכול ולמה לו לברך לבתר עובר לעשייתו. [3] ומיהו ר"י ותע"ב דנפק לכתחילה עוסק במצוה שלריך לגמרה ולא יפסיק בקריאת שמע (סוטה ט:) **לצאת יצא מיבעי ליה.** לנפק משמע שלא יפטר עדיין מחוסר גמילה ומשמחם לה כשהסבו כלמעלה בסוכה (ר' מב.) למיתנ לאו דגדלתו אלא דרך גדלתו או שגמלו שלא לנפק בו מחוסר גמילה. **וכשלשם** גומל לולב אין לריך לכוונה כדפיי ר"י כיון שלריך לנענע בהלל. או משום שאינו רוצה לנפק בחוסר גמילה [4]: **והלכתא על ביעור חמץ.**

יכול הוא לומר כן שלף זה הלשון משמע להכי **או שמא** דוקא על ביעור חמץ יש טעם בכרכות. ור"י לא מלא טעם לכל הברכות: **על הטבילה. אומר ר"ת נשם הגפן** דוקא בטבילה גר ללא מז קודם טבילה ללא מלי למימר ואינו יכול לומר אשר קדשנו על טבילת גרים אומרין כן שמא אינו מברך אלא אחר הטבילה דתנן בתוספתא פ"א (מ"ה) המשנה לא יתרומנו ואם תרמו תרומתן תרומה האלם והשכור והערום והסומא ובעל קרי ואפרוני כנמ' (הלכה ד) הללו שנשנה אין תורמין לכתחילה יש מהם ממני הבדוקה והוא האלם והערום ובעל קרי ממני שאינן יכולין לכוין ולהורות ויש מהן שאין מכוונים את המדבור והן הסומא והשכור. שתוי אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תחנונים כלומר ידי תפלה יצא שכור אל יתפלל ואם התפלל תפלתו גידופין איהו שתוי זה ששתה ריבית שכור ששתה יותר מרביעית. ר' זירא בעי קמיה דר' אסי שכור מהו לכוין א"ל ואכלת ושבעת אפי' מדומדם וכו'; **אמר רב חסדא למדנו מציאה ממציאה** הכא כתיב שאור לא ימצא והתם כתיב ויחפש בגדול החל וגו' והכא כתיב מציאה בחפוש וכתיב קרא אחרינא בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות ומצאתי זה המציאה בשאור כאלו כתיב כה חפוש בנר ואם [תאמר] חפוש ירושלים בנרות קלא הוא כלומר שכור אינו חפוש יפה הנה הפסוק אמר נר ה' נשמת אדם וגו' חפש לי מה שכחותיי: **ת"ר** אין בודקין לא לאור החמה ולא לאור הלבנה ולא לאור האבוקה אלא לאור

בערות ופקדתיך על האנשים הקפאים על שמריהם האמרים בלבבם לא יטיב ה' ולא ירע: [צפניה א, יב] ז) נר ה' נשמת אדם חפש כל חדרי בטן: [משלי כ, כז] ח) וקבוק ריקן על ראש העלה ונרצה לו לכפר עליו: ושחט את בן הבקר לפני ה' והקריבו בני אהרן הכהנים את הדם וזרקו את הדם המזבח סביב אשר פתח אהל מועד: [ויקרא א, ה-ה]

מסורת חש"ם עם הוספות

1) [שבת קנ:] ממעט טפי מלהבא לפי מ"ש משמע כמי קלא להבא מלא לשעבר ק"ת ומיהו כלל לא הבא מלא לשעבר ק"ת היכי קאמר משמע כלל לא הבא מלא לשעבר משמע ומיהו לומר לא קני דלאו אידהו מהיל וכי בעבד אשלן לומר יאמר נקח: 2) [מנחות מג.], 3) סוכה קף מו. [תוספתא ברכות פרק ו הל"ו ד"ה ע"ש], 4) [שבת ג. ושם], 5) תוספתא שם [ממנחות מג.], 6) נקמן קט:. ממעות לה: סוכה לט:. 7) [מגילה לא:]. 8) [שבת קנ:]. 9) [ועיין תוספות סוכה לט. ד"ה עובר], 10) [ועיין תוספות מנחות קט:]. 11) [ברכות נג., תוספות מגילה לא. ד"ה מהו], 12) [ברכות נג., ד"ה מעיקרא], 13) לקמן קיט:. 14) [שבת קנ:]. 15) [ועיין תוספות סוכה לט. ד"ה עובר], 16) [ועיין תוספות מנחות קט:]. 17) [בשבת ד"ה ד"ה דבר], 18) [שבת ג.]. 19) [ועיין תוספות מנחות קט:].

גליון הש"ס

רש"י זבר ד"ה דבר. דר"ת מד"ק ניעבה. מהר' מפוגיא ו ע"ש:

הגהות וציונים

ב) [וימבצא] (גליון): ג) [בצבאוות] (גליון): ד) [נר ה'] כצ"ל (גליון): ז) בן בתירא (גליון):

ליקוטי רש"י

השושה ה"ב. בעז"ע. ד"שבטו. ולא לתחריס [שמות פו:]. **ויעבר את הכושי.** ויקרב את סנחי [מגילה כא:]. קלמו למין לפניו [שמות לט:]. **אחפש את ירושלים בנרות.** מלקוק בעטותיהם [צפניה א, יב]. **נר ה' נשמת אדם.** משמה שנקרנו משלה עליו כלין [משלי כ, כז].

תורה אור השלם

א) ויהי מה אדוני ואמר לו רבן ילדין אחימעץ דרך הככר ועבור את הכושי: [שמואל ב יח, כג]

ב) והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו: [בראשית לג, ג]

ג) עלה הפרץ לפניהם פרצו וישברו שער ויצאו בו ויעבר מלכם לפניהם וה' בראשם: [מיכה ב, יג]

ד) שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם כי כל אכל מחמצת ונכרתה הנפש ההוא מעדת ישראל בגר ובאזרח הארץ: [שמות יב, יט]

ה) ויחפש בגדול החל ובקטן כלה וימצא בתוך העלה הנמצא באמתחתו בענין: [בראשית מד, יב]

ו) והיה בעת ההיא אחפש את ירושלים

מד א מיי' פ"ג מהלכות ממרין הלכה ו סמג לאוין לט עוש"ע סי"ם סי' תלב סעיף ג: מה ב מיי' פ"ג מהלכות ברכות הל' ג ופ"ל מהלכות נ ופ"ד מהלכות תפילין הלכה ז סמג עשין כג עוש"ע או"ח סימן כה סעיף ח ופי' קמא סעיף ה: רכ אלפס נסב: תפילין

שמות כה:

מו ג מיי' פי"ם מהלכות מלכים הלכה יב סמג עשין מ עוש"ע י"ד סי' רמח סעיף ג: נח מיי' פ"ב מהלכות ממרים הלכה ג סמג לאוין לט עוש"ע או"ח סי' תלב סעיף ג: מח ה שם סעיף ג:

רבינו חננאל

האמיקצא והלכתא אקבי"ר על ביעור חמץ וכל המצות כולן מברך עליהן קודם עשייתן חוץ מן הטבילה בלבד כדתניא שבל הבלה בעליותו אומר אקבי"ר על הטבילה. **רש"י** מי שאומר דבשבילה דגר בלבד הוא זה הדבר דתנן עלה [3]ובי"ה אומרים הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר אבל שאר חיובי שבילות מברכין ואחר כך שובלין דגרסי' (בכורות כו.) נדה קוצה לה הלה הלא נדה שמאה היא ומברכת וקוצה לה הלה. **וי"ש** אומרין כל שמא אינו מברך אלא אחר השבילה דתנן בתוספתא פ"א (מ"ה) המשנה לא יתרומנו ואם תרמו תרומתן תרומה האלם והשכור והערום והסומא ובעל קרי ואפרוני כנמ' (הלכה ד) הללו שנשנה אין תורמין לכתחילה יש מהם ממני הבדוקה והוא האלם והערום ובעל קרי ממני שאינן יכולין לכוין ולהורות ויש מהן שאין מכוונים את המדבור והן הסומא והשכור. שתוי אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תחנונים כלומר ידי תפלה יצא שכור אל יתפלל ואם התפלל תפלתו גידופין איהו שתוי זה ששתה ריבית שכור ששתה יותר מרביעית. ר' זירא בעי קמיה דר' אסי שכור מהו לכוין א"ל ואכלת ושבעת אפי' מדומדם וכו'; **אמר רב חסדא למדנו מציאה ממציאה** הכא כתיב שאור לא ימצא והתם כתיב ויחפש בגדול החל וגו' והכא כתיב מציאה בחפוש וכתיב קרא אחרינא בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות ומצאתי זה המציאה בשאור כאלו כתיב כה חפוש בנר ואם [תאמר] חפוש ירושלים בנרות קלא הוא כלומר שכור אינו חפוש יפה הנה הפסוק אמר נר ה' נשמת אדם וגו' חפש לי מה שכחותיי: **ת"ר** אין בודקין לא לאור החמה ולא לאור הלבנה ולא לאור האבוקה אלא לאור

מר סָבר מֵעִיקָּרָא מַשְׁמַע, ומודה רב פפי ש'על' משמעו גם 'להבא', אך סובר שמשמעו 'לשעבר' יותר מאשר 'להבא', ולכן יברך במטבע לשון זו (תוס'; תוס' רבינו פרץ).

מֵיתִיבִי 'בָּרוּךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל הַשְׁחִיטָה'. אין משנה או ברייתא האומרת שזו מטבע לשון ברכת השחיטה, וקושיית הגמ' היא ממעשים בכל יום שכך היא מטבע לשון הברכה השגורה בפי כל (חי' הר"ן).

לֹא סַגְיָא דְּלָאו אֵיהוּ שָׁחַט, ולא זו בלבד שאין השחיטה חובה על השוחט, גם אין השחיטה חובה כלל, שהרי אין מצוה חיובית לשחוט, אלא רק אם רוצה לאכול צריך לשחוט (חי' הר"ן; מאירי, המוסיף שלכן צריך לגרוס 'לא סגיא דלא שחיט', אך הר"ן כתב, שהגמ' נקטה לא סגיא דלאו 'איהו' שחיט, אגב מה שנקטה כן לעיל על המילה).

פֶּסַח וְקָדָשִׁים מַאי אִיכָּא לְמֵימַר, הרי הבעלים נצטוו על שחיטתן, שנאמר (ויקרא א, ד-ה) 'וסמך ידו וגו' ושחט' (רש"י), וכאשר כהן שוחט, הוא בתורת שלוחו של הבעלים (עונג יו"ט נד, בהגה"ה, בדעת רש"י, אך ראה מה שהקשה שם). ויש סובר, שאין מצוה על הבעלים לשחוט בעצמם [שאילו היה עליהם מצוה, איך מצינו בכל הש"ס שהכהנים היו רגילים לשחוט ולא קיימו הבעלים מצוותן], אלא מצות הבעלים לדאוג שקרבנם ישחט, על ידם או על ידי אחרים (רש"ש, בדעת רש"י).

הָעוֹשֶׂה לוּלָב לְעַצְמוֹ וְכוּ', הָעוֹשֶׂה סוּכָּה לְעַצְמוֹ אוֹמֵר בָּרוּךְ אַתָּה ה' 'שֶׁהֶחֱיָינוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה', אם עושה אותם תוך שלשים יום לחג, שאז כבר חלה על האדם חובה לדאוג למצוות החג [כמבואר בגמ' לעיל (ו, א) לענין חובת ביעור חמץ] (ריטב"א סוכה מו, א). ודקדקה הברייתא לומר שעושה 'לעצמו', כי אם עושה לאחרים, אינו מברך (רש"י שם; תוס' שם ד"ה העושה [הראשון]). ואם בירך בשעת עשיה, אינו מברך בליל החג, משום שהברכה באה מחמת החג, וכשבירך פטר אף את ברכת 'שהחיינו' של החג (תוס' שם ד"ה נכנס, אך ראה ריטב"א שם), ומנהגנו שלא לברך בשעת עשיה, אלא בשעת קיום המצוה (רא"ש שם ד, ב).

ואין מברכים 'לאגוד לולב' או 'לעשות סוכה', שאין העשיה גמר המצוה, אלא נענוע הלולב או הישיבה בסוכה (גמ' מנחות מב, א-ב). ולדעת הירושלמי (ברכות ט, ג), בנוסף ל'שהחיינו', אם עושה לעצמו מברך 'לעשות סוכה', ואם עושה לאחרים מברך 'על עשיית סוכה' (תוס' סוכה שם ד"ה העושה, ע"פ גירסת הגר"א שם). ■ להלכה, לא יברך על עשיית הסוכה, וכן לא יברך 'שהחיינו' בשעת עשייתה, שסומכים על 'שהחיינו' שמברכים על כוס הקידוש בליל החג (שו"ע או"ח תרמא, א), וכן אין מברכים בשעת אגד הלולב, אלא בשעת נטילתו (שו"ע שם תרנא, ו).

שַׁאנִי הָתָם דִּבְעִידְנָא דְּאַגְּבְהֵיהּ נָפֵק בֵּיהּ. ואף שמבואר להלן שצריך לברך 'עובר לעשייתן' [כלומר, קודם עשיית המצוה], מאחר וצריך לנענע את הלולב בשעת ההלל [ובשעת הנטילה (שאגת אריה כו)], נחשב עדיין עוסק במצוה (תוס'). ולברך על הלולב קודם הנטילה בעודו מונח לפניו אי אפשר, משום שכל זמן שאין המצוה מזומנת עדיין בידו, לא מסתבר שיוכל לברך (תוס' סוכה לט, א ד"ה עובר). ויש שכתבו, שכדי שיהא מחד גיסא 'עובר לעשייתן' ומחד גיסא סמוך למצוה, יגביה רק את הלולב, וקודם שיטול את האתרוג יברך, שמכיון שארבעת המינים מעכבים זה את זה, נחשב 'עובר לעשייתן' (תוס' שם). או שאת אחד מהם יטול הפוך עד לאחר הברכה, שנטילה שאינה 'דרך גדילתו', אינו יוצא בה (תוס' שם). או שיכוין לא לצאת ידי חובת המצוה עד לאחר הברכה, שאף ש'מצוות אינן צריכות כוונה' (ראה ר"ה כח, ב), אם מכוין מפורש שלא לצאת ידי חובה, אינו יוצא (תוס' שם).

■ להלכה, יגביה את הלולב, וקודם שיטול את האתרוג יברך, או יהפוך האתרוג עד שיברך (שו"ע או"ח תרנא, ה), או יגביה את שניהם, ויכוין שלא לצאת ידי חובה עד לאחר הברכה (משנ"ב שם, כה), וזו העצה היותר מובחרת מכולם (שם, בשם הגר"א, אך ראה שעה"צ שם, ל, ומשנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 42-39).

וְהִלְכָתָא 'עַל בִּיעוּר חָמֵץ' – שיכול לברך אף 'על ביעור חמץ' (רש"י), אך בודאי יכול גם לברך 'לבער', וכמבואר בגמ' לעיל שלכו"ע 'לבער' משמע 'להבא' (המכריע, סא; שלטי הגיבורים, בשם ריא"ז). והגמ' רצתה ללמד ש'על ביעור חמץ' גם משמעו 'להבא', שאילו היו מתקנים לברך 'לבער חמץ' היו עלולים לטעות ולסבור שאם בירך 'על ביעור חמץ' לא יצא. ויש עדיפות לברך בנוסח 'על', שבכך ניכר שהוא תלמיד חכם (ראה ברכות נ, א), היודע ש'על' משמעו אף 'להבא' (רמב"ן לעיל ע"א, בשם הראב"ד בפי' ראשון, ובדעת רש"י; רא"ש). ויש שהסתפקו, שמא כוונת הגמ' שמברכים רק 'על ביעור חמץ' (תוס', ראה שם שלא ידוע הטעם בזה). ■ להלכה, יברך 'על ביעור חמץ' (שו"ע או"ח תלב, א), ואם בירך 'לבער', יצא (משנ"ב שם, ג).

כָּל הַמִּצְוֹת מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן עוֹבֵר לַעֲשָׂיָיתָן, כדי שיתקדש תחילה בברכה, ויגלה וידיע שהוא עושה אותה מפני מצות השי"ת. ועוד, כי הברכות מעבודת הנפש, וראוי להקדים עבודת הנפש למעשה שהוא עבודת הגוף (ריטב"א). ומה שאמר כל 'המצוות' וכו', לא בא למעט 'ברכות הנהנין', שהרי חובה לברכן קודם אכילה, כי אסור ליהנות מן העולם הזה ללא ברכה, אלא בא למעט 'ברכות השבח', כגון הרואה את הים הגדול וכדו', שאינו יכול לברכן אלא לאחר ראיה או שמיעה [ובירושלמי (ברכות ט, ג) אמרו, שיברכן תוך כדי דיבור]. ודקדק לומר 'עובר' לעשייתן, שמשמעו אף בריחוק זמן קצת (ריטב"א; מאירי).

חוּץ מִן הַטְּבִילָה וְכוּ' דְּאַבַּתִּי גַּבָּרָא לֹא חֲזֵי – טבילת בעל קרי, שמברך לאחר הטבילה, שאסור בשעת קריו בברכה, וכדי לא לחלק בין הטבילות, תיקנו רבנן שכל הטובלים יברכו לאחר הטבילה (רש"י, ובברכות נא, א הוסיף, שרוב טבילות הן של בעל קרי). ויש מפרשים, שכוונת הגמ' על כל הטובלים שיברכו אחר הטבילה, משום שקודם הירידה למים אין לברך מחשש שמא יפחד להיכנס למים, ונמצאת ברכתו לבטלה, ולאחר שירד למים אינו יכול לברך, כי לבו רואה את הערוה (תוס', בשם יש מפרשים). ויש סוברים, שהלכה כדעת הסובר שבעל קרי מותר לברך (ראה שם כב, א), אלא כוונת הגמ' על טבילת גר בלבד, שקודם שטבל הוא גוי ואינו יכול לומר 'וצונו' (רבנו חננאל בתוס', בשם 'הגאון'). ויש סובר, שכוונת הגמ' לכל הטובלים, שכיון שגר כאמור אינו יכול לברך קודם טבילתו, לא חילקו רבנן בין הטבילות, וכל הטובלים מברכים לאחר הטבילה (ר"י בתוס'; רמב"ן). ■ להלכה, כל המצוות מברך עליהן 'עובר לעשייתן' (שו"ע או"ח כה, ח, ו-קנח, יא), ואם לא בירך 'עובר לעשייתן', שוב אינו מברך (רמ"א שם תלב, א, ומשנ"ב שם, ד, ו-קנח, מד). וגר יברך אחר טבילתו (שם יו"ד רסח, ב, וראה שם, ר, א).

■ המשך במילואים עמ' 131

הָאָמַר רָבָא אִכְּסַדְרָה לְאוֹרְחֵהּ נִבְרֶאת. ביום, ואפילו ביום י"ג, ואינו צריך לבודקה בלילה לאור הנר (רש"י, ורי"ף, ע"פ הב"ח או"ח תלג, ב). ויש שפירש, שדוקא אם לא נבדקה בליל י"ד ובא לבודקה ביום י"ד, רשאי לבודקה לאור החמה, אבל לכתחילה צריך לבודקה לאור הנר בליל י"ד ולא ימתין ליום לבודקה לאור החמה (רא"ש א, יא). ויש שפירש, שגם ביום י"ד צריך לבדוק לאור הנר, אלא שבדיעבד אם בדק לאור החמה די בכך (ב"ח שם, בדעת הרמב"ם חמץ ומצה ב, ד, אולם ראה מחצית השקל שם, ג שכתב, שדעת הרמב"ם כהרא"ש בזה, וכן נקט המשנ"ב שם, ה).

■ להלכה, אכסדרה שלא נבדקה בליל י"ד, בודקה ביום י"ד לאור החמה, אבל לכתחילה צריך לבודקה לאור הנר בליל י"ד (שו"ע שם, א, ומשנ"ב שם, ה). וכן אסור להקדים ולבדוק לאור החמה ביום י"ג, ובדיעבד אם בדק אין צריך לבדוק שנית (משנ"ב שם, ו).

אִי לְבַהֲדֵי אֲרוּבְּתָא הֵיינוּ אַכְּסַדְרָה וְכוּ'. וכן בחדר שיש בו חלון יכול לבדוק לאור החמה כנגד החלון, ואין צריך לבדוק שם לאור הנר (טור או"ח תלג). ויש שכתב, שדוקא כנגד ארובה מותר לבדוק לאור החמה, אבל לא כנגד חלון שבכותל, שאין האור שכנגדו רב כמו נגד הארובה שהיא בתקרת הבית, ולכן דינו כצדדים (ב"י שם, א, בשם רבינו ירוחם, ראה מג"א שם, ד). ■ להלכה, מותר לבדוק כנגד החלון לאור החמה, ודוקא כשאין בו זכוכית, אבל אם יש בו זכוכית דינו כצדדים (משנ"ב שם, ז).

אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק זֶה יָכוֹל לְהַכְנִיסוֹ וְכוּ'. בגמ' הובאו ארבעה טעמים מדוע אין בודקים באבוקה. ונפקא מינה בין הטעמים, שלטעמו של רב פפא שחושש משריפה, אסור לבדוק באבוקה בשום מקום, מה שאין כן לטעמו של רב נחמן בר יצחק שאי אפשר להכניסה לחורים ולסדקים, בשאר מקומות חוץ מחורים וסדרים מותר לבדוק באבוקה. כמו כן, לטעמו של רב זביד שאורה לאחוריה ולטעמו של רבינא שאורה קופץ, בדיעבד אם בדק עלתה לו בדיקה, אבל לטעמיהם של רב נחמן בר יצחק ורב פפא אף בדיעבד לא עלתה לו בדיקה וצריך לחזור ולבדוק (ב"ח או"ח תלג). ויש שכתב שלכל הטעמים צריך לחזור ולבדוק (מג"א שם, ה). ■ וכן נפסק להלכה (משנ"ב שם, י).

וְגַּג הַיָּצִיעַ. אינו צריך בדיקה אף על פי שהוא נמוך, לפי שהיו עושים אותו משופע, כך שאינו נוח לשימוש (רש"י ור"י מלוניל, וראה תוס' רבינו פרץ שכתב 'שהחמץ אינו יכול לעכב'), אבל אם אינו משופע צריך בדיקה, שאין העורבים מצויים עליו מפני שהוא נמוך ועומד כנגד החלונות שבעלייה (תוס' רי"ד). ויש שפירשו שהיציע נמצא בתוך הבית, שאין שם עורבים (תוס' הרשב"א משאנץ, תוס' רבינו פרץ).

וְרֵפֶת בָּקָר וְלוּלִין. ודוקא כשלא ידוע שהיה שם חמץ, אבל אם ידוע שהיה שם חמץ צריך לבדוק (רמב"ם חמץ ומצה ב, ו, ושו"ע או"ח תלג, ו), משום שאין ספק [שמא אכלוהו] מוציא מידי ודאי. ומה שמותר לזרוק לכתחילה חמץ קודם זמן איסורו למקום שהעורבים מצויים (ראה שו"ע שם תמה, ג), ולא אוסרים מטעם שאין ספק מוציא מידי ודאי, היינו משום שזורק למקום הפקר, שאף אם ישאר קצת חמץ לאחר זמן איסורו אינו עובר עליו כיון שהוא מונח במקום הפקר (ב"ח תלג, ח, וכן דעת רבים מהאחרונים). ויש שכתב, שכל מקום שיש בו בעלי חיים שאוכלים חמץ, בין חצר שמצויים בה עורבים ובין רפת ולולים, מותר לזרוק שם חמץ, וכל שכן שאינו צריך לבדוק, אף אם ידוע שהיה שם חמץ (רמ"א שם). ■ להלכה, אסור לזרוק חמץ לחצרו [והוא הדין לחצר משותפת (ראה ב"ח שם וט"ז תמה, ה)], אף אם מצויים בה בעלי חיים שיאכלוהו, ואם ידוע שהיה בה חמץ, צריכה בדיקה [כדעת השו"ע ע"פ הב"ח] (משנ"ב שם, כח). ודוקא אם ידוע שהיה שם חמץ בליל י"ד אחר שהגיע זמן הבדיקה (משנ"ב שם, כז, ראה שם שהביא דעה נוספת, וראה להלן שם תמג, ה ושעה"צ שם, ו).

מִשָּׁה הַחוֹלֶקֶת בְּתוֹךְ הַבַּיִת וּמַפְסֶקֶת צְרִיכָה בְּדִיקָה וְכוּ' הָא דְּמִידַּלְיָא הָא דְּמִיתַּאי. 'מפסקת' היינו שיש הפסק בין שוליה לקרקע, שיש לה רגליים גבוהות, והנדון הוא אם צריך לבדוק תחתיה, ומסקנת הגמ' שאם היא גבוהה הרבה, נוח להשתמש תחתיה וצריך לבדוק, ואם אינה גבוהה הרבה, אין נוח להשתמש תחתיה ואין צריך לבדוק (רש"י). ולפי זה, מה שנקטה הגמ' 'מטה החולקת', היינו משום שדוקא באופן זה שהיא עומדת באמצע הבית [שכביכול 'מחלקת' אותו] ומשתמשים משני צידיה, רגילים להשתמש גם תחתיה וצריכה בדיקה, אבל אם עומדת סמוך לכותל הבית, אין רגילים להשתמש תחתיה ואין צריכה בדיקה (מהר"ם חלאווה).

ויש שפירשו, ש'מפסקת' היינו שהיא תופסת את כל רוחב הבית, כך שאי אפשר לעבור לחלק הפנימי אלא על גבה או מתחתיה, והנדון הוא לגבי בדיקת המקום שמעבר למיטה [אבל תחתיה צריך בדיקה בכל אופן (מהר"ם חלאווה)]. ואת תירוץ הגמ' יש לפרש בשני אופנים: א. שכשהיא גבוהה עד כדי שנוח לעבור תחתיה בלי להתכופף, צריך לבדוק גם את החלק הפנימי של הבית, וכשאינה גבוהה עד כדי כך, לא צריך. ב. שכשהיא גבוהה עד כדי שלא נוח לעבור על גבה, לא צריך לבדוק את החלק הפנימי של הבית, וכשאינה גבוהה עד כדי כך, צריך לבדוק (תוס').

ויש שפירש, שחלוקה זו נעשית כדי להניח מעבר למיטה חפצים יקרים, ולכן אין דרך להכניס לשם חמץ, ולפיכך בכל מקרה אין צריך לבדוק את חלק הבית שמעבר למיטה. ומה שאמרו בברייתא השניה שצריכה בדיקה, היינו תחת המיטה באופן שהיא גבוהה ונוח להשתמש תחתיה [אבל בברייתא הראשונה מדובר באופן שהיא נמוכה ואין נוח להשתמש תחתיה, ולכן סתמו שאינה צריכה בדיקה כלל, לא תחתיה ולא מעבר לה] (תוס' רי"ד).

אוֹצָרוֹת יַיִן צָרִיךְ בְּדִיקָה אוֹצָרוֹת שֶׁמֶן אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה וְכוּ' בְּמִסְתַּפֵּק, אִי הָכִי שֶׁמֶן נַמִּי, שֶׁמֶן יֵשׁ קֶבַע לַאֲכִילָה וְכוּ'. ויש מהראשונים שהשוו את דין אוצרות שמן לאוצרות יין, שאם מסתפק מהם לסעודתו צריכים בדיקה (רבנו חננאל, רמב"ם חמץ ומצה ב, ו, וכן נקט הר"ן [ד, ב מדפי הרי"ף] בדעת הרי"ף), משום שבזמנם היו משתמשים בשמן להדלקה, ואם כן דינו כ'בי קירי' [-אוצר של נרות שעוה], שמבואר להלן בגמ' שצריך בדיקה משום שעומד מתוך הסעודה להביא נרות (ר"ן שם). ויש שכתבו, שהיתה להם גירסה אחרת בגמ', ולפיה גם אוצרות שמן צריכים בדיקה (מהר"ם חלאווה, מגדל עוז על הרמב"ם שם). ■ להלכה, אוצרות יין [וכן שאר משקים, כמבואר להלן לענין שכר] שאינו מסתפק מהם לסעודתו, אינם צריכים בדיקה, אבל אם מסתפק מהם, צריכים בדיקה (שו"ע או"ח תלג, ג ומשנ"ב שם, טו). ויש שמחמירים גם באוצרות של שמן (שעה"צ שם, כה, ע"פ גירסת הראשונים הנ"ל).

מַאי סָפְנָה וְכוּ' שהרי עיקר התקנה של בדיקה בנר היא כדי שיוכל לבדוק בו בחורים ובסדקים, כמבואר לעיל [לדברי רב נחמן בר יצחק], ואם נאמר שבכל חורים וסדקים יש סכנה, הרי שאין משתמשים בהם, ומקום שאין מכניסים בו חמץ פטור מבדיקה.

■ המשך במילואים עמ' 131

מפני שאור הנר יפה לבדיקה. לקמיה מפרש מאי מעליותיה מהכוונה: אודאה נבדקת. לאור שלה נבדקת, ואין לריך להביא לה אור הכי גלוית אלא נוקרה סיום: ודהיבא. בחיטה מקום כחדר לה קפיץ לה לאור הלחוכה: אי נימא הדי אורבה. נגד הסור ממש, אלמאי לא, היינו אכסדרה.

מפני שאור הנר יפה לבדיקה ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר [א] שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם ואומר [ב] ויחפש בגדול החל ואומר [ג] בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות ואומר [ד] נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן האי אור החמה היכי דמי אי נימא בחצר האמר רבא [ה] חצר אינה צריכה בדיקה מפני שהעורבין מצויין שם אלא באכסדרה האמר רבא [ו] אכסדרה לאורה נבדקת לא צריכא לאורובה דבחדר ודהיכא אי לבהדי אורובה היינו אכסדרה אלא לצדדין. ואבוקה לא ואהאמר רבא מאי דכתיב [ז] ונוגה כאור תהיה קרנים מידו לו ושם חביון עזו [ח] למה צדיקים דומין בפני שכינה כנר בפני האבוקה ואמר רבא [ט] אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר אמר רב נחמן בר יצחק זה יכול להכניסו לחורין ולסדקין וזה אינו יכול להכניסו לחורין ולסדקין רב זביד אמר זה אורו לפניו וזה אורו לאחריו רב פפא אמר האי בעית והאי לא בעית רבינא אמר האי משך נהורא והאי מיקטף איקטופי: כל מקום שאין מכניסין כו': כל מקום לאתויי מאי לאתויי הא דתנו רבנן [י] חורי בית העליונים והתחתונים [יא] וגג היציע וגג המגדל [יב] ורפת בקר ולולין ומתבן [יג] ואוצרות יין ואוצרות שמן אין צריכין בדיקה רשב"ג אומר מטה החולקת בתוך הבית ומפסקת צריכה בדיקה ורמינהו [יד] חור שבין אדם לחבירו זה בודק עד מקום שידו מגעת מגעת וזה בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו רבן שמעון בן גמליאל אומר מטה החולקת בתוך הבית ועצים ואבנים סדורים תחתיה ומפסקת אינה צריכה בדיקה קשיא אמטה קשיא חורין חורין אחורין לא קשיא הא בעילאי ובתתאי והא במיצעי מטה אמטה לא קשיא הא דמידליא הא דמיתתאי ואוצרות יין אין צריך בדיקה והתניא אוצרות יין צריך בדיקה אוצרות שמן אין צריך בדיקה הכא במאי עסקינן במסתפק אי הכי שמן נמי שמן יש קבע לאבילה יין [טו] אין קבע לשתיה תני רבי חייא עשו אוצרות שכר בבבל כאוצרות יין בארץ ישראל במסתפק אמר רב חסדא בי דגים אין צריך בדיקה והתניא צריכין בדיקה לא קשיא הא בזוטרי אמר רבה בר רב הונא בי מילחי ובי קירי צריך בדיקה אמר רב פפא בי ציבי ובי תמרי צריך בדיקה. תנא אין מחיבין אותו להכנים ידו לחורין ולסדקין לבדוק מפני הסכנה מאי סכנה אי נימא מפני סכנת עקרב כי משתמש אישתמש [טז] לא צריכא דנפל אי נפל למה לי בדיקה והתנן [יז] חמין שנפלה עליו מפולת הרי הוא כמבוער התם שאין הכלב יכול לחפש אחריו הכא שהכלב יכול לחפש אחריו והא אמר ר' אלעזר [יח] שלוחי מצוה אינן ניזוקין אמר רב אשי שמא תאבד לו מחט ואתי לעיוני בתרה וכה"ג לאו מצוה הוא והתניא [יט] האומר סלע זו לצדקה לשבילי שיחיה בני או שאהיה בן העוה"ב הרי

מטה החולקת בתוך הבית ומפסקת. פרש"י לעניין מחמיה מיירי. וקשה לרבי מ"ל למימר החולקת אלא מפסקת ומו לא. אלא י"ל מולקת בתוך הבית ומפסקת היינו שמונחת בתוכה הבית ומולקת היינו שמגעת מכותל לכותל ואינו יכול לעבור מלד אחד על גבי המטה או יכול ועובר מחמיה וקאמר לעין צריך בדיקה לגד הפסימי. וכן משמע בירושלמי [כ] ומפסקת [כא] דקאמר רבי"ע תומר מטה שהיא מולקת המולקת [כב] בתוך הבית ועליה ולבניה מונחים מחמיה בודק לד המיטן ואינו בודק לד הפסימי ומתוך היותנו מסתפקין בדבר זה אנו אומרים דבי"ח דקאמר גם עליה ולבניה גרסינן אין צריך בדיקה. והא לא מצי למיגרס אלא בדיקה. והא לא מצי למיגרס הכי שהרי"ף אמר צריך בדיקה לפי שמצי למיגרס כך אין צריך בדיקה [כג] משום דאין דרך לשום ולעבור מחת המטה. ומשמי הא דמיתתא אמר צריך בדיקה לפי שרגילים בגזוזטן ויכול לעבור מחמיה בלא שמייה לי נמי במילתא ד"ל ללא ניחא ליעלות על גבה ולעבור. וי"מ דגרסי אין צריך בקמייתא ובבתרייתא צריך. ולפי גירסה זו נקט עליה ולבניה סדורים מחמיה לרבותא. ור"ח גרס מהרי"ו אין צריך ופריך מהא דבקמייתא לא בעינן עליה סדורים ובבתרייתא בעינן: הכא בשהכלב יכול לחפש אחריו. [כד] בפ"ק [כה] ומניא כמה מפיקא הכלב שלפה טפחים: שמא תאבד לו מחט. קודם לכן, ואחי שמא תאבד לו מחט ואתי לעיוני בתרה וכה"ג. למחברתו למצוה ונלרכו לאו שלים מצוה הוא, בתמיה: הרי

מפני שאור הנר יפה לבדיקה. נלקמיה מפרש מאי מעליותיה מהכוונה: אודאה נבדקת. לאור שלה נבדקת, ואין לריך להביא לה אור הכי גלוית אלא נוקרה סיום: ודהיבא. בחיטה מקום כחדר לה קפיץ לה לאור הלחוכה: אי נימא הדי אורבה. נגד הסור ממש, אלמאי לא, היינו אכסדרה.

מטה החולקת בתוך הבית ומפסקת. פרש"י לעניין מחמיה מיירי. וקשה לרבי מ"ל למימר החולקת אלא מפסקת ומו לא. אלא י"ל מולקת בתוך הבית ומפסקת היינו שמונחת בתוכה הבית ומולקת היינו שמגעת מכותל לכותל ואינו יכול לעבור מלד אחד על גבי המטה או יכול ועובר מחמיה וקאמר לעין צריך בדיקה לגד הפסימי. ומתוך היותנו מסתפקין בדבר זה אנו אומרים דבי"ח דקאמר גם עליה ולבניה גרסינן אין צריך בדיקה. והא לא מצי למיגרס אלא בדיקה. והא לא מצי למיגרס הכי שהרי"ף אמר צריך בדיקה לפי שמצי למיגרס כך אין צריך בדיקה [כג] משום דאין דרך לשום ולעבור מחת המטה. ומשמי הא דמיתתא אמר צריך בדיקה לפי שרגילים בגזוזטן ויכול לעבור מחמיה בלא שמייה לי נמי במילתא ד"ל ללא ניחא ליעלות על גבה ולעבור. וי"מ דגרסי אין צריך בקמייתא ובבתרייתא צריך. ולפי גירסה זו נקט עליה ולבניה סדורים מחמיה לרבותא. ור"ח גרס מהרי"ו אין צריך ופריך מהא דבקמייתא לא בעינן עליה סדורים ובבתרייתא בעינן: הכא בשהכלב יכול לחפש אחריו. [כד] בפ"ק [כה] ומניא כמה מפיקא הכלב שלפה טפחים: שמא תאבד לו מחט. קודם לכן, ואחי שמא תאבד לו מחט ואתי לעיוני בתרה וכה"ג. למחברתו למצוה ונלרכו לאו שלים מצוה הוא, בתמיה: הרי

מסורת הש"ס עם הוספות

ב) [פר' תורה מילו של הקב"ה לו לנקיים כמו כי קלן עור פרי משה ושם מבואן עוזו אמפ"ש שם אלא המקום עזוז בלומר תוקף האור הגדול אלא הקב"ה יותר מאלו הנרותיקים. עיין בערוך קלן]. ג) [נקמן קג:, ג) תוספתא פ"א ה"ג, ד) שבת קיח., ה) נקמן לג: ובמהרש"א שם, ו) [נקמן עמוד ב ושי"ן], ז) [נקמן במדבר י: ולפי הסמה ד"ה, ח) ביר פרי"א פסוק ואורח צדיקים כאור נוגה. ט) [נקמן ה"ג], י) כ:, כ) [נקרא ג בגמ' שלחן]. ל) [עיין תוספות בגמ' שלחן. ל"ה שלחן].

הגהות יצחונים

ג) [ג"א מקום שאין מכניסין בו (גליון)]: ב) [בגין נמוך מצדי הבית או מאחוריו (רשב"ם ב"ב ס. סא)], ונגנו יורד בשיפוע מקרי הבית (רשב"ם בקיעה). ד) [ג"ל רשב"ם (גליון)]. ה) כ"ה ותוס' שאין "בר": ו) [ג"ל "שהחלקת" ליתא בכתי"], והגר"א גרס בתוספתא תוצרת רחוקה]. ז) [ה"ה הרשב"ץ (גליון) ועי' מהרש"א: ח) בכתי"י לשבור:

תורה אור השלם

א) שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם כִּי כָּל אֹכֵל מַחְמֶצֶת וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל בַּגֵּר וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ: (שמות יב, יט)

ב) וְיָחְפֵּשׂ בְּגָדוֹל הַחֵל וְכַקָּטֹן כָּלָה וּמָצָא הַגָּבִיעַ בְּאַמְתַּחַת בִּנְיָמִן: (בראשית מד, יב)

ג) וְהָיָה בָּעֵת הַהִיא אֲחַפֵּשׂ אֶת יְרוּשָׁלַ‍ִם בַּנֵּרוֹת וּפָקַדְתִּי עַל הָאֲנָשִׁים הַקֹּפְאִים עַל שְׁמָרֵיהֶם הָאֹמְרִים בְּלִבָּבָם לֹא יֵיטִיב יְיָ וְלֹא יָרַע: (צפניה א, יב)

ד) נֵר יְיָ נִשְׁמַת אָדָם חֹפֵשׂ כָּל חַדְרֵי בָטֶן: (משלי כ, כז)

ה) וְנָנָה כָּאוֹר תִּהְיֶה קְרָנַיִם מִיָּדוֹ לוֹ וְשָׁם חֶבְיוֹן עֻזּוֹ: (חבקוק ג, ד)

ו) וַיְהִי בְּרִדְתָּ מֹשֶׁה מֵהַר סִינַי וּשְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת בְּיַד מֹשֶׁה בְּרִדְתּוֹ מִן הָהָר וּמֹשֶׁה לֹא יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אִתּוֹ: (שמות לד, כט)

ז) הַקְּטֻפִים מְלוּחֵי עֲלֵי שִׁיחַ וְשֹׁרֶשׁ רְתָמִים לַחְמָם: (איוב ל, ד)

ליקוטי רש"י

קרנים. לשון מאור כמותו מקו חוזח לרך מקוב נרמה ממין קרנים ומין (שמות ל"ד) כי קרן עור פניו. פירוש, של הקב"ה נקט לשם (חבקוק ג, ד). הרי הוא כבכיוכר. ואין לריך לנעריו לאין כאן עור כל ילמה (ב"מ מב:).

רבינו חננאל

הנר מפני שאור הנר יפה לבדיקה ואע"ג דקי"ל חצר אין צריכה בדיקה הואיל ועורבין מצויין שם אכסדרה לאורה נבדקת אותא לא לאור החמה לאשמעינן שהבודק ביום בזמן שהחמה מצויה בעולם כשהוא נכנס בבית אינו בודק אלא בנר וכן באבוקה אע"ג שהאבוקה להבדלה מצוה מן המובחר אין בודקין אלא בנר דמשיך והורה ואורו למניו ויוכל להכניסו בחורין ובסדקין: תנו רבנן חורי הבית העליונים כגי' פי' העליונים שאין רגילות להשתמש בהן וכן התחתונים שם הקיבול וחנג שאין בני אדם משתמשין בו וכן היציע. דזה היציע יש לו שלש שמות יציע צלע החוא יציע דכתיב (מ"א ו ח) היציע התחתונה וגו' ומפרש בפ' המוכר את הבית בחחלתו (ב"ב סא.) וכן הרפת דכתיב (חבקוק ג טז) ואין בקר ברפתים ולולין דכתי' (מ"א ו ח) ובלולים יעלו. ומתבן כמשמעו. ואוצרות יין ושמן ואוצרות שאין מסתפקין מהן ואין נכנסין בהם כבל שנה דליכא למיחש שמא נכנס אדם שם בפת שבידו ושכחו כל אלו אין צריכין בדיקה. וכן מטה החולקת בבית אם היא מונחת בקרקעית הבית ומפסקת כלומר היא מחיצה מן הכותל של בית עד הכותל שכנגדו ואין אדם יכול לעבור לא מתחתיה ולא מצדדיה כל הבית שהוא אחורי המטה אין צריך בדיקה. ואם משה זו מילא עד שיחזיר עציים ואבנים סדורין מתחיה שאין מי שיכול לעבור מתחתיה. ואם הם אוצרות יין ושמן במסתפק מהן וכן אוצרות שכר בבבל ובי דגים קטנים ובי ציבי ובי תמרי צריכין בדיקה. ובי מילחי ובי קירי כולן צריכין בדיקה. פי' קירי שנונה: תנא אין מחייבין אותו להכניס ידו לחור שנפל עכשיו ואע"ג שהכלב יכול לחפש אחריו דחזינן דקיימי בהו הקיבול ואע"ג דאמר ר' אלעזר שלוחי מצוה אין ניזוקין חיישינן שמא יזכירון לחפש אבל מחט שאבדה לו קודם לכן. ואמרינן ובה"ג לאו מצוה היא והתניא האומר סלע זו

ח: אור לארבעה עשר פרק ראשון פסחים

שיזבה שיעם הבא הרי זה צדיק גמור. והלמען (מטת פ״ת מ״ע) אל תהי כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס היינו בכה״ע שאם לא תנוח לו תזהב הטובה שהוא מצפה מהשם ומתמרט על הצדקה שעשה אבל מי שיהיו מוהא ומתמרט ח״ו לזיק גמור וכן משמע בירש מסכת ר״ה (ף ט.) וכפ״ל דכ״ג (דף י:)[ב]:

מלמד שהוא פרנס דיוצי באפר. ומאת קדיש את מלאך הטפל למלאך:

לכדרבי אמי. ואם תאמר והשתא אם למה לי למילתא דלעיכה. ותוי״ט דלא נפקא לא משום דכר שנתמלא בה משום מדום למלאך כתב נמי אם למלכה מע״ב דלא מינקרא **רב** דייק חיצונות. ולמה לר״י דכ׳ סנר לאיכא למידק טפי מחיצונות משום דתנן בריש חיצונות ואמ״ל סנר לאיכא למידק כיון דעליונות מחיצונות קאי ומפרש מה הן מיצונות:

אין הרי זה צדיק גמור דילמא בתר דבדק אתי לעיוני בתרה ר״נ בר יצחק אמר משום סבנת הנכרים ופלימו היא דתניא חור שבין יהודי לארמאי בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו פלימו אמר [א]כל עצמו אינו בודק מפני הסכנה מאי סכנה אי נימא סכנת כשפים כי אישתמיש היכי אישתמיש התם כי אישתמיש יממא ונהורא ולא מסיק אדעתיה הכא ליליא ושרגא הוא ומסיק אדעתיה והאמר רבי אלעזר [ב] שלוחי מצוה אינן ניזוקין היכא דשכיח היזיקא שאני שנאמר [ג] ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני ויאמר ה׳ עגלת בקר תקח בידך וגו׳. בעו מיניה מרב הני בני בי רב דדיירי בבאגא מהו למיתי קדמא וחשובא לבי רב אמר להו [ד] ניתו עלי ועל צוארי ניזיל מאי אמר להו לא ידענא איתמר אי״ר אלעזר שלוחי מצוה אינן ניזוקין לא בהלכתן ולא בחזירתן כמאן כי האי תנא דתניא איסי בן יהודה אומר כלפי שאהבה תורה ולא [ה] עשתה כתורה אומרת לו לכך נבראת. אי״ר אבין בר רב אדא אמר ר׳ יצחק מפני מה אין פירות גינוסר בירושלים כדי שלא יהו עולי רגלים אומרים [ו] אלמלא לא עלינו אלא לאכול פירות גינוסר בירושלים דיינו נמצאת עליה שלא לשמה כויצא בו אמר ר׳ דוסתאי בר׳ יגאי מפני מה אין חמי טבריא בירושלים כדי שלא יהו עולי רגלים אומרים [ז] אלמלא לא עלינו אלא לרחוץ בחמי טבריא דיינו ונמצאת עליה שלא לשמה: ובמה אמרו ב׳ שורות וכו׳: מתרתף מאן דכר שמיה [ח]רבי קאמר כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בדיקה ואוצרות יין ואוצרות שמן נמי אין צריך בדיקה ובמה אמרו שתי שורות שלפנים הימנה ושלמטה הימנה אין צריך בדיקה: בית הלל אומרים שתי שורות החיצונות שהן העליונות: אמר רב [ט]עליונה ושלמטה הימנה אמר עליונה ושלפנים הימנה מאי טעמא דרב דייק חיצונות והא עליונות קתני למעוטי תתאי דתתייתא ושמואל אמר עליונה ושלפנים הימנה מאי טעמא דייק עליונות והא חיצונות קתני למעוטי גייאתא דגייאתא רבי חייא תני כוותיה דרב[ט] וכולהו תנאי תנו כוותיה דשמואל ולהכי תנא כוותיה דשמואל[ט]:

מתניתין

שתהא פרתך דיוצה באפר. ומאת קדיש את מלאך הטפל למלאך:

לכדרבי אמי. ואם תאמר והשתא אם למה לי למילתא דלעיכה. ותוי״ט דלא נפקא לא משום דכר שנתמלא בה משום מדום למלאך כתב נמי אם למלכה מע״ב דלא מינקרא **רב** דייק חיצונות. ולמה לר״י דכ׳ סנר לאיכא למידק טפי מחיצונות משום דתנן בריש חיצונות ואמ״ל סנר לאיכא למידק כיון דעליונות מחיצונות קאי ומפרש מה הן מיצונות:

אין הרי זה צדיק גמור דילמא בתר דבדק אתי לעיוני בתרה ר״נ בר יצחק אמר משום סבנת הנכרים ופלימו היא דתניא חור שבין יהודי לארמאי בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו פלימו אמר [א]כל עצמו אינו בודק מפני הסכנה מאי סכנה אי נימא סכנת כשפים כי אישתמיש היכי אישתמיש התם כי אישתמיש יממא ונהורא ולא מסיק אדעתיה הכא ליליא ושרגא הוא ומסיק אדעתיה והאמר רבי אלעזר [ב] שלוחי מצוה אינן ניזוקין היכא דשכיח היזיקא שאני שנאמר [ג] ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני ויאמר ה׳ עגלת בקר תקח בידך וגו׳. בעו מיניה מרב הני בני בי רב דדיירי בבאגא מהו למיתי קדמא וחשובא לבי רב אמר להו [ד] ניתו עלי ועל צוארי ניזיל מאי אמר להו לא ידענא איתמר אי״ר אלעזר שלוחי מצוה אינן ניזוקין לא בהלכתן ולא בחזירתן כמאן כי האי תנא דתניא איסי בן יהודה אומר כלפי שאהבה תורה ולא [ה] עשתה כתורה אומרת לו לכך נבראת. אי״ר אבין בר רב אדא אמר ר׳ יצחק מפני מה אין פירות גינוסר בירושלים כדי שלא יהו עולי רגלים אומרים [ו] אלמלא לא עלינו אלא לאכול פירות גינוסר בירושלים דיינו נמצאת עליה שלא לשמה כויצא בו אמר ר׳ דוסתאי בר׳ יגאי מפני מה אין חמי טבריא בירושלים כדי שלא יהו עולי רגלים אומרים [ז] אלמלא לא עלינו אלא לרחוץ בחמי טבריא דיינו ונמצאת עליה שלא לשמה: ובמה אמרו ב׳ שורות וכו׳: מתרתף מאן דכר שמיה [ח]רבי קאמר כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בדיקה ואוצרות יין ואוצרות שמן נמי אין צריך בדיקה ובמה אמרו שתי שורות שלפנים הימנה ושלמטה הימנה אין צריך בדיקה: בית הלל אומרים שתי שורות החיצונות שהן העליונות: אמר רב [ט]עליונה ושלמטה הימנה אמר עליונה ושלפנים הימנה מאי טעמא דרב דייק חיצונות והא עליונות קתני למעוטי תתאי דתתייתא ושמואל אמר עליונה ושלפנים הימנה מאי טעמא דייק עליונות והא חיצונות קתני למעוטי גייאתא דגייאתא רבי חייא תני כוותיה דרב[ט] וכולהו תנאי תנו כוותיה דשמואל ולהכי תנא כוותיה דשמואל[ט]:

מתניתין

שיזבה שיעם הבא הרי זה צדיק גמור. והלמען (מטת פ״ת מ״ע) אל תהי כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס היינו בכה״ע שאם לא תנוח לו תזהב הטובה שהוא מצפה מהשם ומתמרט על הצדקה שעשה אבל מי שיהיו מוהא ומתמרט ח״ו לזיק גמור וכן משמע בירש מסכת ר״ה (דף ט.) וכפ״ל דכ״ג (דף י:)[ב]:

מלמד שהוא פרנס דיוצי באפר. ומאת קדיש את מלאך הטפל למלאך:

לכדרבי אמי. ואם תאמר והשתא אם למה לי למילתא דלעיכה. ותוי״ט דלא נפקא לא משום דכר שנתמלא בה משום מדום למלאך כתב נמי אם למלכה מע״ב דלא מינקרא **רב** דייק חיצונות. ולמה לר״י דכ׳ סנר לאיכא למידק טפי מחיצונות משום דתנן בריש חיצונות ואמ״ל סנר לאיכא למידק כיון דעליונות מחיצונות קאי ומפרש מה הן מיצונות:

אין הרי זה צדיק גמור דילמא בתר דבדק אתי לעיוני בתרה ר״נ בר יצחק אמר משום סבנת הנכרים ופלימו היא דתניא חור שבין יהודי לארמאי בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו פלימו אמר [א]כל עצמו אינו בודק מפני הסכנה מאי סכנה אי נימא סכנת כשפים כי אישתמיש היכי אישתמיש התם כי אישתמיש יממא ונהורא ולא מסיק אדעתיה הכא ליליא ושרגא הוא ומסיק אדעתיה והאמר רבי אלעזר [ב] שלוחי מצוה אינן ניזוקין היכא דשכיח היזיקא שאני שנאמר [ג] ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני ויאמר ה׳ עגלת בקר תקח בידך וגו׳. בעו מיניה מרב הני בני בי רב דדיירי בבאגא מהו למיתי קדמא וחשובא לבי רב אמר להו [ד] ניתו עלי ועל צוארי ניזיל מאי אמר להו לא ידענא איתמר אי״ר אלעזר שלוחי מצוה אינן ניזוקין לא בהלכתן ולא בחזירתן כמאן כי האי תנא דתניא איסי בן יהודה אומר כלפי שאהבה תורה ולא [ה] עשתה כתורה אומרת לו לכך נבראת. אי״ר אבין בר רב אדא אמר ר׳ יצחק מפני מה אין פירות גינוסר בירושלים כדי שלא יהו עולי רגלים אומרים [ו] אלמלא לא עלינו אלא לאכול פירות גינוסר בירושלים דיינו נמצאת עליה שלא לשמה כויצא בו אמר ר׳ דוסתאי בר׳ יגאי מפני מה אין חמי טבריא בירושלים כדי שלא יהו עולי רגלים אומרים [ז] אלמלא לא עלינו אלא לרחוץ בחמי טבריא דיינו ונמצאת עליה שלא לשמה: ובמה אמרו ב׳ שורות וכו׳: מתרתף מאן דכר שמיה [ח]רבי קאמר כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בדיקה ואוצרות יין ואוצרות שמן נמי אין צריך בדיקה ובמה אמרו שתי שורות שלפנים הימנה ושלמטה הימנה אין צריך בדיקה: בית הלל אומרים שתי שורות החיצונות שהן העליונות: אמר רב [ט]עליונה ושלמטה הימנה אמר עליונה ושלפנים הימנה מאי טעמא דרב דייק חיצונות והא עליונות קתני למעוטי תתאי דתתייתא ושמואל אמר עליונה ושלפנים הימנה מאי טעמא דייק עליונות והא חיצונות קתני למעוטי גייאתא דגייאתא רבי חייא תני כוותיה דרב[ט] וכולהו תנאי תנו כוותיה דשמואל ולהכי תנא כוותיה דשמואל[ט]:

מתניתין

שיזבה שיעם הבא הרי זה צדיק גמור. והלמען (מטת פ״ת מ״ע) אל תהי כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס היינו בכה״ע שאם לא תנוח לו תזהב הטובה שהוא מצפה מהשם ומתמרט על הצדקה שעשה אבל מי שיהיו מוהא ומתמרט ח״ו לזיק גמור וכן משמע בירש מסכת ר״ה (דף ט.) וכפ״ל דכ״ג (דף י:)[ב]:

מלמד שהוא פרנס דיוצי באפר. ומאת קדיש את מלאך הטפל למלאך:

לכדרבי אמי. ואם תאמר והשתא אם למה לי למילתא דלעיכה. ותוי״ט דלא נפקא לא משום דכר שנתמלא בה משום מדום למלאך כתב נמי אם למלכה מע״ב דלא מינקרא **רב** דייק חיצונות. ולמה לר״י דכ׳ סנר לאיכא למידק טפי מחיצונות משום דתנן בריש חיצונות ואמ״ל סנר לאיכא למידק כיון דעליונות מחיצונות קאי ומפרש מה הן מיצונות:

אין הרי זה צדיק גמור דילמא בתר דבדק אתי לעיוני בתרה ר״נ בר יצחק אמר משום סבנת הנכרים ופלימו היא דתניא חור שבין יהודי לארמאי בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו פלימו אמר [א]כל עצמו אינו בודק מפני הסכנה מאי סכנה אי נימא סכנת כשפים כי אישתמיש היכי אישתמיש התם כי אישתמיש יממא ונהורא ולא מסיק אדעתיה הכא ליליא ושרגא הוא ומסיק אדעתיה והאמר רבי אלעזר [ב] שלוחי מצוה אינן ניזוקין היכא דשכיח היזיקא שאני שנאמר [ג] ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני ויאמר ה׳ עגלת בקר תקח בידך וגו׳. בעו מיניה מרב הני בני בי רב דדיירי בבאגא מהו למיתי קדמא וחשובא לבי רב אמר להו [ד] ניתו עלי ועל צוארי ניזיל מאי אמר להו לא ידענא איתמר אי״ר אלעזר שלוחי מצוה אינן ניזוקין לא בהלכתן ולא בחזירתן כמאן כי האי תנא דתניא איסי בן יהודה אומר כלפי שאהבה תורה ולא [ה] עשתה כתורה אומרת לו לכך נבראת. אי״ר אבין בר רב אדא אמר ר׳ יצחק מפני מה אין פירות גינוסר בירושלים כדי שלא יהו עולי רגלים אומרים [ו] אלמלא לא עלינו אלא לאכול פירות גינוסר בירושלים דיינו נמצאת עליה שלא לשמה כויצא בו אמר ר׳ דוסתאי בר׳ יגאי מפני מה אין חמי טבריא בירושלים כדי שלא יהו עולי רגלים אומרים [ז] אלמלא לא עלינו אלא לרחוץ בחמי טבריא דיינו ונמצאת עליה שלא לשמה: ובמה אמרו ב׳ שורות וכו׳: מתרתף מאן דכר שמיה [ח]רבי קאמר כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בדיקה ואוצרות יין ואוצרות שמן נמי אין צריך בדיקה ובמה אמרו שתי שורות שלפנים הימנה ושלמטה הימנה אין צריך בדיקה: בית הלל אומרים שתי שורות החיצונות שהן העליונות: אמר רב [ט]עליונה ושלמטה הימנה אמר עליונה ושלפנים הימנה מאי טעמא דרב דייק חיצונות והא עליונות קתני למעוטי תתאי דתתייתא ושמואל אמר עליונה ושלפנים הימנה מאי טעמא דייק עליונות והא חיצונות קתני למעוטי גייאתא דגייאתא רבי חייא תני כוותיה דרב[ט] וכולהו תנאי תנו כוותיה דשמואל ולהכי תנא כוותיה דשמואל[ט]:

מתניתין

כמין קפ שלנו פתוחה. סוכה מחת כמין גפס היינו סוכה מזקיפה ושוכה עליונה בשפיכה, כלומר הסוכה מגמתן ומגג: **הרואה את הקורה.** להיות לו גג בסוכות: **שלפנים הימנה.** של מיטות: **ושלמטה הימנה.** של עליונה, מימה לריכה בזיקה: **בית הלל אומרים כו׳.** מפני קפ נקע: **עליונה ושלמטה הימנה.** מאי עליונה לא גג של סוכות כתוב במקום שהקורה מגמת שתי יותנן שלנה בתים ומת שהקורה: **ושלמטה הימנה.** שהוא מבית מחת עד פני רוחב של מגמתן, ולא מן מהכן ועד הקורה, אלא מוחב סוכה שהקורה מוחב את הפחת ומת הקורה: **ושלמטה הימנה.** ועוד סוכת מבית מחת לפחת למטה מן העליונה היא מעורה הזקופה בגגד הפחת. ומאי פחת לאו דוקא, אלא הכוחו ממקום שהקורה מגמת, אלא שהקורה מגמת מן העליונה ולפנים הימנה כלומר: **ושלפנים הימנה.** בגג החניות בתוך שני סוכות של מגמתן הקורה מגמת, אלא הכוחו ממקום שהקורה מגמת, ולפנים הימנה כלומר: **מאי טעמא דרב.** דלא בעי למימר עליונה ולפנים הימנה כמשמעותיה דמתניתין, דהא מתניתין עליונות קתני: **דייק חיצונות.** ומוחב שלפנים לאו מיוחב היא, ולא שכר כי דחמא דמתני׳ בחיצונות דק עליונה מבל בעליונות לא דק בעליונה: **תתאי דתתייתא.** כגון שלפנים ומתחתיה: **ושמואל דייק עליונות.** והא לא מטה לאו עליונה היא: **גאם.** היא [ט] גימ״ל יוונית ועשוה

מתניתין

שיזבה שיעם הבא הרי זה צדיק גמור. והלמען (מטת פ״ת מ״ע) אל תהי כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס היינו בכה״ע שאם לא תנוח לו תזהב הטובה שהוא מצפה מהשם ומתמרט על הצדקה שעשה אבל מי שיהיו מוהא ומתמרט ח״ו לזיק גמור וכן משמע בירש מסכת ר״ה (דף ט.) וכפ״ל דכ״ג (דף י:)[ב]:

מלמד שהוא פרנס דיוצי באפר. ומאת קדיש את מלאך הטפל למלאך:

לכדרבי אמי. ואם תאמר והשתא אם למה לי למילתא דלעיכה. ותוי״ט דלא נפקא לא משום דכר שנתמלא בה משום מדום למלאך כתב נמי אם למלכה מע״ב דלא מינקרא **רב** דייק חיצונות. ולמה לר״י דכ׳ סנר לאיכא למידק טפי מחיצונות משום דתנן בריש חיצונות ואמ״ל סנר לאיכא למידק כיון דעליונות מחיצונות קאי ומפרש מה הן מיצונות:

אין הרי זה צדיק גמור דילמא בתר דבדק אתי לעיוני בתרה ר״נ בר יצחק אמר משום סבנת הנכרים ופלימו היא דתניא חור שבין יהודי לארמאי בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו פלימו אמר [א]כל עצמו אינו בודק מפני הסכנה מאי סכנה אי נימא סכנת כשפים כי אישתמיש היכי אישתמיש התם כי אישתמיש יממא ונהורא ולא מסיק אדעתיה הכא ליליא ושרגא הוא ומסיק אדעתיה והאמר רבי אלעזר [ב] שלוחי מצוה אינן ניזוקין היכא דשכיח היזיקא שאני שנאמר [ג] ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני ויאמר ה׳ עגלת בקר תקח בידך וגו׳. בעו מיניה מרב הני בני בי רב דדיירי בבאגא מהו למיתי קדמא וחשובא לבי רב אמר להו [ד] ניתו עלי ועל צוארי ניזיל מאי אמר להו לא ידענא איתמר אי״ר אלעזר שלוחי מצוה אינן ניזוקין לא בהלכתן ולא בחזירתן כמאן כי האי תנא דתניא איסי בן יהודה אומר כלפי שאהבה תורה ולא [ה] עשתה כתורה אומרת לו לכך נבראת. אי״ר אבין בר רב אדא אמר ר׳ יצחק מפני מה אין פירות גינוסר בירושלים כדי שלא יהו עולי רגלים אומרים [ו] אלמלא לא עלינו אלא לאכול פירות גינוסר בירושלים דיינו נמצאת עליה שלא לשמה כויצא בו אמר ר׳ דוסתאי בר׳ יגאי מפני מה אין חמי טבריא בירושלים כדי שלא יהו עולי רגלים אומרים [ז] אלמלא לא עלינו אלא לרחוץ בחמי טבריא דיינו ונמצאת עליה שלא לשמה: ובמה אמרו ב׳ שורות וכו׳: מתרתף מאן דכר שמיה [ח]רבי קאמר כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בדיקה ואוצרות יין ואוצרות שמן נמי אין צריך בדיקה ובמה אמרו שתי שורות שלפנים הימנה ושלמטה הימנה אין צריך בדיקה: בית הלל אומרים שתי שורות החיצונות שהן העליונות: אמר רב [ט]עליונה ושלמטה הימנה אמר עליונה ושלפנים הימנה מאי טעמא דרב דייק חיצונות והא עליונות קתני למעוטי תתאי דתתייתא ושמואל אמר עליונה ושלפנים הימנה מאי טעמא דייק עליונות והא חיצונות קתני למעוטי גייאתא דגייאתא רבי חייא תני כוותיה דרב[ט] וכולהו תנאי תנו כוותיה דשמואל ולהכי תנא כוותיה דשמואל[ט]:

מתניתין

כמין קפ שלנו פתוחה. סוכה מחת כמין גפס היינו סוכה מזקיפה ושוכה עליונה בשפיכה, כלומר הסוכה מגמתן ומגג: **הרואה את הקורה.** להיות לו גג בסוכות: **שלפנים הימנה.** של מיטות: **ושלמטה הימנה.** של עליונה, מימה לריכה בזיקה: **בית הלל אומרים כו׳.** מפני קפ נקע: **עליונה ושלמטה הימנה.** מאי עליונה לא גג של סוכות כתוב במקום שהקורה מגמת שתי יותנן שלנה בתים ומת שהקורה: **ושלמטה הימנה.** שהוא מבית מחת עד פני רוחב של מגמתן, ולא מן מהכן ועד הקורה, אלא מוחב סוכה שהקורה מוחב את הפחת ומת הקורה: **ושלמטה הימנה.** ועוד סוכת מבית מחת לפחת למטה מן העליונה היא מעורה הזקופה בגגד הפחת. ומאי פחת לאו דוקא, אלא הכוחו ממקום שהקורה מגמת, ולפנים הימנה כלומר: **מאי טעמא דרב.** דלא בעי למימר עליונה ולפנים הימנה כמשמעותיה דמתניתין, דהא מתניתין עליונות קתני: **דייק חיצונות.** ומוחב שלפנים לאו מיוחב היא, ולא שכר כי דחמא דמתני׳ בחיצונות דק עליונה מבל בעליונות לא דק בעליונה: **תתאי דתתייתא.** כגון שלפנים ומתחתיה: **ושמואל דייק עליונות.** והא לא מטה לאו עליונה היא: ממתני׳

ציל הסוכה ריל כף ששוטה או פתוחה ל שהא הסוכה) [ירושלמי נהן]. לות יוגש עשוה ככף שטוחה שלנו [ובחיט נג].

הימנה דייק חיצונות ואע״פ שכל השורות ראשיהם שכנגד הפתח כלן חיצונות אינך מוצא שתים חיצונות כאחת אלא אם תפשיט וחקח השורה העליונה ושלמטה הימנה כי אם חקח שורה אחת מן הארון ועד שמי קורה שלפנים

א) יומא יח. קידושין נט: מולין קמב. 3) [עבודה זה ב]. ג) [עין מוספות ר״ה ד״ה אלמלא]. ד) [עיין ערך כף פיכ מתו ד׳ מוכה]. ה) מוספות פ״א ה״ב, ו) ב״ק דף כ:, ו) מגילה ד״ה ולא]. ז) [עיין מוספות ע״ז עיזהין נה:]. ח) [ועי״ע בתוספות לקמן הסנה ד״ה ובעכו] ובעבודה זה יט. ד״ה על מנת].

גמ׳ ישאין לו קרקע. ומן מיתה בירושלמי פ״ק דשקלים: תוס׳ ד״ה ״בדרי״א וכו׳ משום דבר שנתחדש. בלשון מוספות יט ע״ב ל פרשה גלמה בשנת ז. גמרא בשנת ה שנתמה זה שנתמה ז.

ב) בציון יעקב נוסף **אלא** (מצאה אוזן): 3) [מכל הפוסקים ראשונים ואחרונים דפסקו כרב מוכח דלא היה בגרסתם ״והלכתא כוותיה דשמואל״. וכן כתב הרמ״ך ד״ה שתין] (גליון) ועי׳ רבינו חננאל. 3) [מ״קאי ליתא בכתבי״. 3) יש כאן ט״ס וצ״ל ״ואבדרי בריש ב״ש (ב״ש) ועיין ביאור הלכה סי׳ תלז ד״ה ארבע ארבע לבדוק ופתח הדביר על ספר העיטור הלכ׳ ביעור חמץ אות כד:

א) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵיךְ אֵלֵךְ וְשָׁמַע שָׁאוּל וַהֲרָגָנִי וַיֹּאמֶר יְיָ עֶגְלַת בָּקָר תִּקַּח בְּיָדֶךָ וְאָמַרְתָּ לִזְבֹּחַ לַיְיָ בָּאתִי: [שמואל א טז, ב]

ב) כִּי אֹהֲבֵי גוֹיִם מְפַנֵּיךָ וְהִרְחַבְתִּי אֶת גְּבֻלֶךָ וְלֹא יַחְמֹד אִישׁ אֶת אַרְצֶךָ בַּעֲלֹתְךָ לֵרָאוֹת אֶת פְּנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה: [שמות לד, כד]

ג) וּבְשִׁלַּחְתָּ וְאָבַלְתָּ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ וְפָנִיתָ בַבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאָהָלֶיךָ: [דברים טז, ז]

ד) לְהַלֹּוֹתוֹ שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר מֵעָל הַשָּׁמָיִם: [תהלים קמח, ד]

הרי זה צדיק גמור. שם כמין גפס מחת כמין גפס היינו סוכה מזקיפה ושוכה עליונה בשפיכה. ועל כגון זה [ב״ב ד:]. על דבר זה ומתנכה זו [ב״ב נג:]. ג) **פירות גינוסר.** שהיו מביאין לכרכין ירושלים מרי. כלומר אלמלא לא עלינו אלא לאכול פירות הללו ונמצאת עליה שלא לשמה. ומפני מה אין חמי טבריא בירושלים כדי שלא יהו עולי רגלים אומרים לרחוץ בחמי טבריא ונמצאת עליה שלא לשמה. ומפני מה אין צריך בדיקה אם כן למה אמרו שתי שורות בתרתף מקום שמכניסין בו חמץ בני חבין הכי קאמר דמי שמואל מן הארון ועד שמי קורה ר׳ יוחנן אמר שורה א׳ כמין גמא כלומר מפשש המרתף השורה התיצונה הרואה את הפחת והעליונות הרואות את הקורות והשורות הראשונות ר׳ יוחנן ותנא דתניא כותיה: ב״ה אומרים שתי שורות החיצונות שהן העליונות. פי׳ כל השורות שבתרתף ראשיהם של כלם וראות את הקורות ובדי כל השורות וראות את הפחת. לפיכך אמר רב עליונה ושלמטה

חֲרִי זֶה צְדִיק גָּמוּר, בדבר זה, ואינו נחשב שעושה שלא לשמה, שכן כוונתו לקיים את מצות הבורא שציוה לעשות צדקה, ומתכוון גם שיחיה בנו או שיזכה לעולם הבא (רש"י, ויש שגרסו 'הרי זו צדקה גמורה', ראה תוס' רבינו פרץ, ורבנו חננאל ר"ה ד, א, בשם יש מפרשים).

ודוקא כשכוונתו לצורך נוסף מלבד המצוה עצמה, אבל אם כוונתו לכבוד עצמו, נענש על כך, וכמו שמצינו בכתובות (סו, ב) בבתו של נקדימון בן גוריון שהיתה מלקטת שעורים מבין גללי בהמתן של ערביים בזמן החורבן, ושאלה רבי יוחנן בן זכאי היכן הוא כל הממון של בית אביה, והשיבה שאבד מפני שלא נתן צדקה, והקשתה הגמ' שהרי עשה צדקה, ותירצה שעשה זאת לכבוד עצמו (מהרש"א שם סז, א).

ומה ששנינו באבות (א, ג) 'אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס', היינו כאשר עושה רק על מנת לקבל פרס (רש"י, ע"פ פמ"ג או"ח תלג א"א יד, ואהבת חסד ב, כג אות ב בהגה"ה), או באופן שאם לא יקבל את הפרס יתחרט על המצוה (תוס', ראה אהבת חסד שם). ויש שכתב שכוונת המשנה באבות היא, שמידה מעולה היא שיהא אדם עובד את בוראו מאהבה ולא על מנת לקבל פרס, אולם אף כשעובד על מנת לקבל פרס הרי זה צדיק גמור, אבל לא חסיד (חי' הר"ן). ויש שכתב שהמשנה באבות עוסקת במצוות שאדם חייב לעשותן, ומה שאמרו כאן שהוא צדיק גמור מדובר במצוות שאינו חייב לעשותן אלא עושה מנדבת לבו (עונג יו"ט יו"ד פט).

הָכָא לֵילְיָא וּשְׁרָנָא הוּא וּמַסִּיק אַדַּעְתַּיהּ. ולכן לא יבדוק בלילה, אבל חייב לבדוק ביום לאור החמה (רבינו מנוח חמץ ומצה ב, ה). וכן פסק המשנ"ב (תלג, לא) שאפילו בודאי חמץ לא יבדוק בלילה אלא ביום לאור החמה.

הֵיכָא דְּשָׁכִיחַ חֱיוִיקָא שַׁאנִי. וכן יכלה הגמ' לתרץ שחוששים שמא תיפול לו מחט ויבוא לחפש אחריה, וכמו שתירצה לעיל לגבי מפולת, אלא שטעם זה עדיף משום שבמקום ששכיח הזיקא פטור מבדיקה גם אם ידוע שהיה שם חמץ [מה שאין כן במפולת, שאם ידוע שהיה שם חמץ צריך לבדוק אחריו (ראה ביאורנו לעיל ע"א ד"ה התם)] (ב"ח תלג, י). ויש שכתב, שדוקא בכותל שנפל, שכבר אינו משתמש בו, יש לחוש שמא בשעה זו שבודק יבוא לחפש בו מחט, אולם בחור שמשתמש בו בכל יום, אין טעם לחוש שדוקא כעת יחפש בו מחט (מג"א שם, יב). ויש שכתב שדוקא במפולת מצוי הדבר שתיפול לו שם מחט, אבל בחור אין רגילות שתאבד שם מחט (חק יעקב שם, טו).

וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵיךְ אֵלֵךְ וְשָׁמַע שָׁאוּל וַהֲרָגָנִי וַיֹּאמֶר ה' עֶגְלַת בָּקָר תִּקַּח בְּיָדֶךָ וְגוֹ'. ואף שכבר הורה לו ה' לילך, שאל באיזו צורה ילך ואיזה תחבולה יעשה שלא יהרוג אותו שאול, משום שבדרך כלל אין הקב"ה עושה ניסים גלויים לעין כל עם הצדיקים, ויש להם לחפש תחבולה כיצד למעט הנס, וכמו שמצינו ביעקב אבינו שהכין עצמו לפגישתו עם עשיו בדורון תפילה ומלחמה, וכך יש ללמוד גם מתשובת ה' לשמואל 'עגלת בקר תקח בידך', שאין ראוי לאדם ללכת במקום סכנה ולסמוך על הנס (רד"ק שמואל א טז, ב). ויש שפירש ששמואל לא התיירא והיה בטוח שיעשה לו הקב"ה נס ויצילנו, אלא שרצה שיצווהו ה' לילך בפירסום כדי שאז יעשה ה' את הנס לגדל שמו, אבל אם יצווהו לילך בהצנע, אם יוודע לשאול במקרה וירצה להורגו ויעשה לו ה' נס, לא יהיה הנס לצורך השליחות אלא נס פרטי להצלתו, וכל שנעשה לו נס מנכין לו מזכויותיו [והשיב לו ה' שילך בצנעה ויעשה תחבולה כדי שלא יצטרך לנס] (מלבי"ם שם).

שְׁלוּחֵי מִצְוָה אֵינָן נִיזּוֹקִין לֹא בְּהַלִּיכָתָן וְלֹא בְּחֲזִירָתָן. יש שכתב שמימרא זו שאמרו בשם רבי אלעזר שאף בחזרתם אינם ניזוקים, חולקת על המימרא הקודמת שאמרו בשמו בסתם שאינם ניזוקים ולא פירשו שגם בחזרתם, ומשמע שדוקא בהליכתם אינם ניזוקים, ולכך אמרה הגמ' 'כמאן', לפרש שמימרא זו היא כשיטת איסי בן יהודה, והמימרא הראשונה סוברת כברייתא שהביאה הגמ' לעיל, שחוששים שאחר שיבדוק את המפולת מחמץ יחפש אחר המחט שנפלה לו וינזק, אף שעסק זה בא לו על ידי מצוה – והרי זה כשליח מצוה בדרך חזרתו, שאף שכבר גמר את המצוה, מכל מקום גם כעת הליכתו היא על ידי עסק מצוה – שכן הברייתא סוברת שהכלל ששלוחי מצוה אינם ניזוקים הוא דוקא בהליכתם, אבל לא בחזרתם (תורת חיים). ויש שכתב, שלהלכה שלוחי מצוה אינם ניזוקים אפילו בחזירתם, אבל חיפוש שאחר הבדיקה אינו נחשב מכלל עסק המצוה ולא נאמר בו כלל זה (פמ"ג או"ח תלג משב"ז ז, בדעת השו"ע, וראה להלן ד"ה כל אדם, מדברי הצל"ח).

וְלֹא יַחְמֹד אִישׁ אֶת אֲרָצֶךָ, מְלַמֵּד שֶׁתְּהֵא פָּרָתְךָ רוֹעָה בְּאָפֶר וְכוּ' תַּרְנְגוֹלְתְּךָ מְנַקֶּרֶת בָּאַשְׁפָּה וְכוּ'. ונדרש מ'את' לרבות את הטפל לארצך (תוס'). ויש שפירש, שפרה נדרשת מ'ארצך', שאף היא קרויה ארץ, כמו שאמר רבי יוסי (שבת קיח, ב) 'מימי לא קריתי לאשתי אשתי ולשורי שורי אלא לאשתי ביתי ולשורי שדי', ותרנגולת נדרשת מ'איש' כמו שאמרו בסוכה (נא, ב) 'קרא הגבר' (תוס' רבינו פרץ). ויש שפירש, שפשוטו של מקרא שבא לומר שלא יכבשו אומות העולם את הארץ בזמן שיעלו ישראל לרגל, אינו מתאים ללשון 'איש', שמשמעה אדם יחידי [והיה לו לומר 'ולא יחמוד גוי את ארצך'], ולכן יש לפרש שהלשון 'ארצך' מתייחסת לפרה הרועה בארצך ולתרנגולת המנקרת בארצך, שהם דברים המטלטלים, ובהם שייך לומר שלא יחמוד אותם אדם יחידי בעלותך לרגל (מהרש"א).

כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַרְקַע עוֹלֶה לָרֶגֶל וְשֶׁאֵין לוֹ קַרְקַע אֵין עוֹלֶה לָרֶגֶל. ודין זה נאמר רק כלפי חיוב העליה לירושלים, אבל לא כלפי חיוב הראיה בבית המקדש, אלא שמאחר שהוא פטור מלעלות לירושלים, ממילא הוא נפטר גם מחיוב הראיה, לפי שאין אדם מתחייב בראיה אלא אם הוא נמצא בירושלים. ולפי זה, הנמצא בירושלים ברגל, אף אם אין לו קרקע, מכל מקום חייב בראיה (מדומי שדה ושפת אמת חגיגה ב, א; אבני נזר או"ח שלו, טז. ולפי זה יישבו את קושיות האחרונים מדוע לא הוזכר פטור זה במשנה בתחילת חגיגה, ומדוע גרים ועבדים משוחררים חייבים בראיה אף שאין להם קרקע).

ובטעם הדין יש שכתב, שעיקר מצות עליה לרגל היא לשמוח שם במצות פירות הארץ, שהם הביכורים ומעשר שני, ולשמח שם בהם את העני והגר והלוי באכילתם, והיא העליה לשם שמים, אבל מי שאין לו קרקע ואינו יכול לקיים מצוות אלו, אין עלייתו לשם שמים (מהרש"א, וראה שם שביאר לפי זה את טעם הסמיכות בין המימרות בגמ'). ויש שכתב, שגדר המצוה הוא לעזוב את רכושו מתוך בטחונו בה' ולעלות לירושלים (וכמבואר לעיל שדין זה אמור כלפי חיוב העליה לירושלים), ולכן היא מתקיימת רק במי שיש לו קרקע, שאז הוא מוכרח לעזבה בעת עלייתו לירושלים, מה שאין כן במטלטלים שיכול לקחתם עמו, ואין עזיבתם מוכרחת מצד

המשך במילואים עמ' 132

מִשְּׁנָה. אֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא גֵּירְרָה חוּלְדָּה מִבַּיִת לְבַיִת וּמִמָּקוֹם לְמָקוֹם דְּאִם כֵּן וְכוּ', ואלמלא הסברא של 'אם כן מחצר לחצר ומעיר לעיר', היתה תקנה לחשש זה, שיניח שומרים במקומות הבדוקים, עד לסיום הבדיקה (רבינו יהונתן; מאירי), או שיבדקו בפעם אחת הוא וכל בני ביתו זה בזו"ת זו וזה בזו"ת זו (מהרש"א, ע"פ תוס' להלן ע"ב ד"ה ולא. וראה שם שכל זה דוקא לגבי החשש של 'ממקום למקום' באותו בית, אבל החשש של 'מבית לבית' הוא בכלל 'אין לדבר סוף', כי אי אפשר שכל בעלי הבתים יבדקו בבת אחת. וראה ראש יוסף ודבר שמואל).

ומבואר במשנה, שאם היינו חוששים שגיררה החולדה חמץ מבית לבית, דהיינו מבית שאינו שלו לבית שלו, היה צריך לחזור ולבדוק. ואף לדעת הסוברים (רש"י לעיל ב, א ד"ה בודקין) שטעם הבדיקה הוא כדי שלא יעבור עליו ב'בל יראה', מכל מקום היה צריך לחזור ולבדוק, כי גם על חמץ שאינו שלו עובר ב'בל יראה' [וראה תוס' (ד"ה כדי [הראשון]) שדנו אם מדובר במשנתנו בחמץ שביטלו, וראה גם ביאורנו לעיל (ה, ב)]. אך כל זה דוקא בחמץ שגיררה מבית של ישראל, אבל מבית של גוי אין חשש אם גיררה, שעל חמץ של גוי אינו עובר על 'בל יראה' (פני יהושע, ע"פ רש"י לעיל ה, ב ד"ה לפי). ולדעת הסוברים (תוס' לעיל ב, א ד"ה אור) שטעם הבדיקה הוא מחשש תקלה שלא יבוא לאכול את החמץ, חשש הגרירה שייך בכל חמץ שאינו שלו [ואף בשל גוי, וכן מבואר להלן בסמוך מדברי מהר"ם חלאווה], גם אם אינו עובר עליו ב'בל יראה' (קובץ שיעורים אות לד).

אֵין לַדָּבָר סוֹף, שאם כן, יצטרכו כל ישראל לבדוק את חמצם כאחת, וזה דבר שאי אפשר (ירושלמי, הובא בר"ן על הרי"ף). ועוד, שאם כן, נחשוש שמא גירדה מבתי הגויים [וראה לעיל בסמוך], ולחשש זה אין תקנה (מהר"ם חלאווה).

וכיון שאין חוששים מחצר לחצר ומעיר לעיר, אין חוששים גם מבית לבית וממקום למקום (רבינו דוד), שהואיל ואין תקנה גמורה לחשש זה, לא הצריכו חכמים לחשוש לכך כלל, והעמידוהו על דין תורה שדי בביטול (שפת אמת), וכמו שאין גוזרים גזירה על הציבור אלא אם כן רוב הציבור יכול לעמוד בה (קובץ שיעורים אות לה). ובאופן אחר יש לפרש, שאין זה בתורת טעם אלא בתורת הוכחה, שכיון שאין לדבר סוף, מוכח שמצד הדין אין צריך לחשוש לזה [משום שזה חשש רחוק] (קובץ שיעורים שם).

ולולא טעם זה ש'אין לדבר סוף', לא היינו מקילים מצד ספק ספיקא [שמא גירדה, ואף אם גירדה, שמא אכלתו], או מצד ספק דרבנן לקולא [כשביטל], כיון שבדיקת חמץ נתקנה מתחילה על ספק ספיקא, שמא לא הכניס לשם חמץ, ואף אם היה שם, שמא אכלתו חולדה (רבינו דוד; פני יהושע, וראה ביאורנו להלן ע"ב ד"ה ואתא). ויש שכתב, שכיון שאיתחזק איסורא, שהרי הוא מקום שמכניסים בו חמץ, ואפשר לברר את הספק על ידי בדיקה, לא אומרים בזה ספק ספיקא לקולא (הגהות ר"ש טוויבש, אך ראה פני יהושע להלן ע"ב, שבדיקת הבית מחמץ יש בה טורח, ועל כן אינה כשאר ספק שמחמירים בו כשאפשר לברדו בקל, וראה עוד בביאורנו שם).

גְּמָרָא. הָא חֲזִינָא דְּשָׁקֵל חַיְּישִׁינַן וּבָעֵי בְּדִיקָה, ודוקא כשראינו שהכניסה את החמץ לבית זה, אבל אם ראינו רק שנטלה מבית אחר, אין צריך לחשוש שהכניסתו לכאן (רש"י, ע"פ ראש יוסף), כיון שבזה יש להקל משום ספק ספיקא, ספק שמא הכניסה, ואף אם הכניסה, שמא אכלתו [שאף שתקנת חכמים היתה לבדוק אף בספק ספיקא, כמבואר לעיל בסמוך, אין זה אלא קודם הבדיקה, אך לאחר שכבר בדק, מקילים בספק ספיקא (מקדש דוד ד, א, אך ראה לעיל בסמוך ד"ה ולולא)] (תוס' רבינו פרץ). או משום שאם לא ראינו שהכניסה את החמץ לבית זה, אלא רק שנטלתו בפיה, אם כן אין לדבר סוף, שיש לחשוש לזה גם מחצר לחצר ומעיר לעיר (מהר"ם חלאווה).

וְאַמַּאי נֵימָא אֲכַלְתֵּיהּ, ואף שראינו שהכניסה החולדה את החמץ לבית, ובאופן זה שיש כאן ודאי חמץ, לכולי עלמא אין אומרים שסתם ספק מוציא מידי ודאי, אפילו בדרבנן [ומלבד זאת, בדיקת חמץ מתחילה נתקנה על הספק, כמבואר לעיל בסמוך], מכל מקום כאן אינו סתם ספק שמא אכלתו, אלא יש חזקה שאכלתו, שדרך החולדה לאכול מה שבפיה, ומועיל אף להוציא מן הודאי (רבינו דוד).

ועל עצם חיוב בדיקת חמץ לא קשה מדוע לא תולים שאכלוהו חולדה או עכבר, שאין לתלות כך, כיון שחולדה חוששת להיכנס לבית שדרים בו אנשים. ועוד, שהדרים בבית מניחים את החמץ במקום שמור מהעכברים (שם).

וְכַמָּה יִשְׁהֶה בְּמָדוֹר וְיִהְא הַמָּדוֹר צָרִיךְ בְּדִיקָה, אַרְבָּעִים יוֹם, כדי יצירת הולד (רש"י), כלומר, בשיעור זמן שעשויה אשת הנכרי להתעבר ולהפיל נפל הראוי לטמא (מאירי). ואין חוששים שמא באה לשם כשהיא כבר מעוברת, שאין מרבים להחמיר בספק זה שעיקרו אינו אלא חומרא בעלמא, שמעיקר הדין אין לחשוש בסתם שנקבר שם נפל, ובפרט שרוב נשים יולדות בן קיימא (שם, ומשנה אחרונה אהלות יח, ז, ע"פ תוס' ד"ה ואם). ויש שפירשו, שהולכים אחר הרוב שאינן מעוברות (תוס' חכמי אנגליה).

וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה, לפי שחשוד הוא על הזנות (רש"י), וחוששים שהביא אשה לביתו בלילה (ר"ש אהלות יח, ז. וראה סדרי טהרות רס, א, שתמה לפי זה מה ענין ארבעים יום לכאן, והלא מאחר שאינה קבועה שם, אין טעם לחשוש שהתעברה ממנו בלילה הראשון וחזרה ובאה לשם ביום הארבעים והפילה, ואם כן בהכרח החשש הוא שמא הביא לשם אשה מעוברת). ויש שפירש, שגזרו משום מדור שיש בו אשה (פיהמ"ש לרמב"ם שם).

וְאֵין סָפֵק מוֹצִיא מִידֵי וַדַּאי וְהָא תַּנְיָא וְכוּ'. ואמנם פשוט הדבר שספק שקול אינו מוציא מידי ודאי, אולם כוונת הגמ' לספק הקרוב לודאי כגון זה, שהרגילות היא שהחולדה אוכלת את החמץ, והגמ' מבקשת להוכיח מהברייתות שלפנינו שספק כזה אכן מוציא מידי ודאי (ע"פ תוס', חי' הר"ן ומהר"ם חלאווה).

וְקָאָתֵי סָפֵק וּמוֹצִיא מִידֵי וַדַּאי, שרוב חברים מעשרים מיד קודם שיצא מתחת ידם (רש"י). ואף שיש רוב מעשרים נגד חזקת טבל, ו'רובא וחזקה רובא עדיף', מכל מקום נקרא 'ספק' ולא 'ודאי', כיון שהוא רוב התלוי במעשה האדם ולא רוב שהוא בטבע (בינת אדם רוב וחזקה ז). וראה עוד להלן בסמוך.

הָתָם וַדַּאי וְוַדַּאי הוּא דְּוַדַּאי מְעַשְּׂרִי, שאין זו רק תלייה על פי רוב, אלא חזקה ודאית היא על כל החברים (רש"י). ובתחילה סברה הגמ' שאין זו חזקה גמורה אלא רק דבר הרגיל על פי רוב שחבר מעשר את פירותיו מיד, כדי שלא להעביר על המצוה, ולכן נחשב רק ספק קרוב לודאי שאינו מוציא מידי ודאי, אבל למסקנא זו היא חזקה גמורה של 'ודאי', מחמת שחבר מצווה ומוזהר שלא להוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן [כדי שלא יכשלו בו אחרים] (רבינו דוד).

המשך במילואים עמ' 132

מתני' אאין חוששין שמא גיררה חולדה מבית לבית וממקום למקום דא"כ מחצר לחצר ומעיר לעיר אין לדבר סוף: גמ' טעמא דלא חזינא דשקל הא חזינא דשקל חיישינן ובעי בדיקה ואמאי נימא אכלתיה מי לא תנן א) במדורו' העכו"ם טמאים וכמה גישהה במדור ויהא המדור צריך בדיקה ארבעים יום ואע"פ שאין לו אשה ב) דוכל מקום שחולדה וחזיר יכולין להלוך א"צ בדיקה א"ר זירא לא קשיא הא בבשר והא בלחם בבשר לא משיירא בלחם משיירא אמר רבא האי מאי בשלמא התם אימור לא הוה ואם תמצא לומר הוה אימור אכלתיה אבל הכא דודאי דחזינא דשקל מי יימר דאכלתיה הוי ספק וודאי ג) ואין ספק מוציא מידי ודאי. ואין ספק מוציא מידי ודאי והא ד) התניא חבר שמת והניח מגורה מליאה פירות ואפילו הן בני יומן הרי הן בחזקת מתוקנין והא הכא דודאי טבילי הני פירי וספק מעושרין וספק לא מעושרין וקאתי ספק ומוציא מידי ודאי התם ודאי וודאי הוא דודאי מעשרי כדר' חנינא חוזאה ה) דא"ר חנינא חוזאה חזקה על חבר שאין מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן ואי בעית אימא ספק וספק הוא דילמא מעיקר' אימור דלא טבילי כר' אושעיא דא"ר אושעיא ו) המערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר. ואין ספק מוציא מידי ודאי והתניא אמר ר' יהודה ז) מעשה בשפחתו של מציק אחד ברימון שהטילה נפל לבור

ובא

מתני' אין חוששין שמא גיררה חולדה כו'. אין חוששין כשבדק זוית זו ובא לבדוק זו שמא בתוך שבא לבדוק זו גיררה חולדה חמץ למקום הבדוק, וצריכא לחזור ולבדוק: שאם כן. שבאת לחוש לכך, הרי גם מחצר לחצר יש לומר כך אני בדקתי קודם לחבירי ולאחר בדיקתי הביאה חולדה חמץ מחצר חבירי לחצרי, ואין לדבר סוף, ולאו חצר ממש קאמר אלא כל בתי החצר קרוי חצר: גמ' הא חזינן. שהביאתו לכאן חיישינן שמא עדיין הוא כאן וצריך לבדוק, ואמאי נימא אכלתיה: מי לא תנן במסכת אהלות מדורות העובדי כוכבים טמאין. מפני שקוברין נפליהם בבתיהם, והעכו"ם מטמאין במיתתן אף באהל לרבנן ט), ולר"ש בן יוחי נמי דאמר קברי העובדי כוכבים אינם מטמאין [באהל] במגע ומשא מודה הוא דלא אימעוט אלא מטומאת אהל דלא מקרו א) אדם י): וכמה ישהה. העכו"ם במדור ויהא המדור צריך בדיקה לכשיצא העכו"ס וירצה ישראל לדור בו: מ' יום. כדי יצירת הולד כ): ואע"פ שאין עמו אשה. לפי שחשוד הוא על הזנות: וכל מקום שחזיר וחולדה יכולין להלוך אין צריך בדיקה. שאם הושלך שם חטטוהו ואכלוהו: הא. דאהלות בבשרא מיירי, הלכך ודאי אכלוה דלא משיירא: האי מאי. כלומר מאי קושיא, א"נ אורחא דמשייר' בבישרא ליכא לן למיחש התם מידי, דהתם חששא בעלמא הוא אימור הוה אימור לא הוה, הלכך היכא דשכיחא חולדה תלינן לקולא ואמרי' אם תמצא לומר הוה אימור אכלתיה, וספק אכילה יכול להוציאנו מידי ספק השלכה: אבל הכא. גבי חמץ דקשיא לך היכא דחזינן דגררה נמי נימא אכלתיה ודאי הוה: מי יימר דאכלתיה. הוי ספק ביעור, ודאי חמץ היה כאן, ואין ספק היתר מוציא את הבית הזה מידי ודאי איסור: מגורה. גורן: בני יומן. דניכרין הן שהיום נתמרחו: והא הכא. דכיון דממורחין הן והרי הן בבית, דכל מגורה בבית היא: ודאי טבילי. דהא נגמרה מלאכתן וראו פני הבית, וחל שם טבל עליהן משעה שראה פני הבית, ספק עישרן חבר זה ספק לא עישרן, ואתי ספק זה ומוציא פירות הללו מידי ודאי טבל, משום דרוב חברים מעשרין הם מיד קודם שיניחם מתחת ידו: התם ודאי וודאי הוא. כי היכי דפשיטא לן דטבילי מעיקרא הכי נמי פשיטא לן דעשרינהו, ואין גמגום והילוך אחר הרוב בדבר אלא חזקה ודאית על כל החברים: ואי בעית אימא ספק וספק הוא. כי היכי דמספקא לן אי עשרינהו אי לא עשרינהו הכי נמי איכא לספוקי אי חל עלייהו שם טבל מעולם אי לא ומעיקרא אימור לא טבול, ואע"פ שהן ממורחין ובתוך הבית אימור עבד להו כדר' אושעיא שהכניסה לבית במוץ שלה ואחר כך דש וממרח א], וחובת הטבל חלה בראיית פני הבית בבבא מציעא בהשוכר (דף פח:), וזה בראיית פני הבית לא נגמרה מלאכתן לחול עליו שם טבל וכשגמר מלאכתן כבר בתוך הבית הוא, ואין אלו פני הבית אלא כשנכנס דרך פתחים, כדתניא ל) חסידים הראשונים היו מכניסים פירותיהן דרך טרקסמון כדי לחייבן במעשר עכשיו מכניסין דרך גגות חצירות וקרפיפות לבית כדי לפוטרן, הלכך לא חייל עלייהו שם טבל ומותר היורש הזה לאוכלן אכילת קבע. ולא מ) תימא נהי דלא חייל עלייהו טיבלא לאכילת עראי אכילת קבע מיהא ליתסרו, דהא דמיתסרא אכילת קבע קודם קביעות גורן וגמר מלאכה מדרבנן הוא, וגבי איסור דרבנן סמכינן אחזקת חבר שעישרן: כדי שתהא בהמתו אוכלת. ואפילו קבע, דכל זמן שאין שם גורנו של טבל עליו אינו אוסר באכילת עראי, וכל אכילת בהמה לא גזרו עלה משום אכילת קבע דתנן במסכת פאה (פ"א מ"ו) מאכיל לבהמה ולחיה ולעופות ופטור מן המעשרות עד שימרח, אבל למאכל אדם נהי דלא טביל מדאורייתא מיהו אפילו קודם מירוח אסרו לאכול קבע בכולי גמרא: מציק. איניש אלמא, וישראל הוה:

ובא

אין חוששין שמא גיררה חולדה. ואם תאמר והא מרישא שמעי' דקתני (לעיל ב.) כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בדיקה. תריך דהוה מוקמינן בשאין חולדה וברדלס יכולין להלך שם:

כל מקום שחולדה וברדלס וחזיר מצויין שם אין צריך בדיקה. אומר ר"י דכהנים מותרין ליכנס בבתי עובדי כוכבים אפי' אין חזיר וחולדה מצויין שם משום דתניא בתוספתא מ) דאין מדורות העובדי כוכבים בחוצה לארץ:

בבשר לא משיירא. אומר ר"ת דהיינו דוקא בשר נפלים דרכיך דהא בפרק [שני] דב"ק (דף יט: ושם) חשיב חזיר שאכל בשר אכילה על ידי הדחק: ואם תמצא לומר הוה אימור אכלתיה. וא"ת והא מדורות העובדי כוכבים רשות היחיד הן ותנן במסכת טהרות (פ"ו מ"ד) כל מקום שאתה יכול להרבות ספיקות וספיקי ספיקות ברשות היחיד טמא. וי"ל דלא דמי הך ספיקא לשאר ספיקי דהתם אית לן למימר שיהא בו נפל ודמי לספק ביאה נ). א"נ אימר אכלתיה עדיף משאר ספיקות דספק הרגיל הוא וקרוב לודאי ותדע דאפילו מידי ודאי בעי למימר שיוציא זה הספק:

כדי שתהא בהמה אוכלת. ותימה דמ"מ הוי ודאי טבל מדרבנן לענין אכילת קבע אפי' הכניסה במוץ שלה כדאמר כדי שתהא בהמה אוכלת משמע אבל הוא עצמו אסור ובתוספת' תניא ומייתי לה בפ"ק דביצה (דף יג.) הכניס לבית שבולין לעשות מהן עיסה אוכל מהן עראי ופטור וקאתי ספק ומוציא מידי ודאי דרבנן וחשיב להו בחזקת מתוקנים וגבי חמץ אמאי לא אתי ספק ומוציא מידי ודאי בדיקה דרבנן דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי. ואומר ר"י דמתני' איירי בשלא ביטלו דהוי ודאי דאוריי'. ועוד אומר ר"י דהא דקאמר הרי הן בחזקת מתוקנין היינו בהנך דלא חזו אלא לבהמה. והא דפריך במנחות בפרק רבי ישמעאל (דף סז: ושם) אמאי דקאמר מירוח הנכרי אינו פוטר משום בעלי כיסין פירוש עשירים שמוכרין תבואתן לנכרי קודם מירוח וחוזרין וקונין מהן אחרי מירוח תרומה נמי אפשר דעביד כרבי אושעיא וכו' משמע דלגמרי פטור ה"פ עביד להו כרבי אושעיא ובמידי דמאכל בהמה מה הועילו חכמים בתקנתן:

כדי שתהא בהמה אוכלת. משמע דטבל שראה פני הבית אפילו בהמה נמי לא אכלה ותימה לר"י מאי שנא משאר הנאה דשרי דלא מלינו טבל שהוא אסור בהנאה. ויש לומר דדרשינן בבמה מדליקין (שבת כו. ושם) גבי אין מדליקין בטבל טמא משום דכתיב את משמרת תרומותי בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת טהורה ואחת טמאה מה טהורה אין לך בה אלא משעת הרמה ואילך אף טמאה כן והיינו הדלקה והדר גמר טהורה מטמאה מה טמאה דמיתסר בהדלקה קודם הרמה אף טהורה וכן להאכיל לבהמה וכל הנאה של כילוי. ומהכא נמי ידעינן דאין ישראל מאכיל לבהמתו כרשיני תרומה ס). ורש"י לא פי' כן בשבת ע):

בשפחתו של מציק ובא כהן והציץ לידע אם זכר אם נקבה. מכאן אין להוכיח דשפחה מטמאה בלידה דשמא של גבירתה היה. מיהו בת"כ פ) אמרינן בהדיא ב) דבר אל בני ישראל אין לי אלא בני ישראל מנין לרבות גיורת ושפחה משוחררת ושאין משוחררת ת"ל אשה. והא דפריך בפ' הערל (יבמות עד: ושם) מי מלית אמרת תרומה כתיב הכא והתניא דבר אל בני ישראל גיורת ושפחה משוחררת מנין ת"ל אשה הא דנקט התם משוחררת לאו למעוטי שאין משוחררת אלא קיצר הברייתא משום דלא פריך אלא ממשוחררת כדמסיק ואי ס"ד לתרומה משוחררת בנות מיכל תרומה נינהו ושאין משוחררת אכלה שפיר אם היא של כהן צ). ואומר ר"י דכהן שוטה היה דאפילו אם נאמר של גבירתה היה וכהן זה קרוב היה לא היה לו ליטמא דאמרינן בתורת כהנים ק) דאין כהן מטמא לנפלים דדומיא דאביו ואמו בעינן בני קיימא ועוד דכאן לא היה לצורך המת:

ספק

לאסור בו אכילת ערלי כדאמרינן בהשוכר את הפועלים (ב"מ דף פח.) וכיון דהכניסה קודם גמר מלאכה לא קבעה ליה לכך וכי מהדר להו ומעמר להו בתוך הבית לא מקבעי דבעי' שיראו פני הבית ואלו אוכל בתוך הבית דליליף התם [שם] מחצר ושעריך ואפילו מירחו בשדה והכניסו דרך גגות וקרפיפות ממעטינן בברכות (דף לה:) דלא מקבעי [ע"ז מא:].

הוא דאסרו קבע בדבר שלא נגמר מלאכתו אבל אכילת עראי לא אסרו ומאכל בהמה עראי הוא דתנן במסכת פאה (פ"א מ"ו) מאכיל לבהמה מיהו ועד שימרח הלכך בהמתו אוכלת ופטורה אבל איהו אסור באכילת קבע [ברכות לא.]. אבל אי ראה פני הבית אפילו מאכל בהמה חייב במעשר, דהא תנן (דמאי פ"א מ"ג) הלוקח לזרע ולבהמה פטור, דבמאי

מסורת הש"ס עם הוספות

א) אהלות פרק יח משנה ז, ב) [שם משנה ח], ג) [יבמות יט: לח ע"א ע"ב עבודה זרה מח: חולין י.] נדה טו: [ועיין תוס' חולין שם ד"ה טבל ועי"ז מא: ד"ה ואין, ד) לעיל ז: מ"ח מא: נדה טו:, ה) [עירובין לב.], ו) ברכות לה. מנחות סז: נדה טו:, ז) מנחות ונדה ועבודה זרה שם [תוספתא לאהלות פרק טו ה"ו], ח) ירושלמי סוף הל' ב, ט) [יבמות דף פא.], י) יבמות סא. כרבינא, כ) נדה דף ל. ל) [ברכות לה:], מ) פרק יח דאהלות ה"ו, נ) לקמן י., ס) יבמות סו:, ע) [וע"ע תוספות לקמן לב. ד"ה מממון], פ) ריש פ' תוריע, צ) [וע"ע בתוספות יבמות עד: ד"ה ושפחה מנין], ק) ריש פ' אמור ה"ז.

הגהות וציונים

א] צ"ל ואחר כך זרה ומירה (רש"ש). ב] ואי (רש"ש).

ליקוטי רש"י

חבר. הנאמן על המעשרות. הרי הן בחזקת מתוקנין. דודאי לא יצא מתחת ידו עד שגמר כל מצוה [לעיל ד:]. מתחת ידו. דהואיל ופירי דידיה הוא וחייש עליה דידיה רמי [עירובין לב.]. ואי בעית אימא ספק וספק הוא. דכי היכא דמספקא לן אי מעשרי אי לא ה"נ מספקא לן דלמא לא טביל ולא מחייב במעשר דאימא כרבי אושעיא דמכניסה במוץ שלה דלאו טבל מחייב במעשר אלא בראיית פני הבית, וכיון שלא ראתה פני הבית לא נתחייבה במעשר תו לא מתחייבא לאחר שהכניסה, מידי דהוה אפירות לכך גגו וקרפיפו לבית אפילו היא ממורחת דקיימא לן דפטורה מן המעשר עד שתראה פני הבית [נדה טו:]. כר' אושעיא. דמכניסה במוץ שלה ולא ראתה פני הבית, ואע"ג דטבל שלא ראה פני הבית מיתסר באכילת קבע והכא מתוקנין ואכלינן להו באכילת קבע אין כאן ספק מוציא מידי ודאי להאכילת קבע דלאורייתא לא נתחייב ולרבנן הוא דמיתסר והוא הדין לגבי חבר דלתקנתא דידיה, אבל אי הוה חזינן דראו פני הבית ודאי טבל ואין אוכלין מהן עד שיתקנו [ע"ז מא:]. במוץ שלה. קודם שיראה את פני התורה אלא בראיית פני הבית ומשנגמרה בכרי, אבל לפני הבית קוטעתו, דגבי תרומה ומעשר כתיב דגן ראשית דגנך (דברים יח) והוא המירוח לפיכך כשמכניסה לבית קודם מירוח לא הוקבעה למעשר מן התורה ורבנן

תורה אור השלם

א) וְאַתֵּן צֹאנִי צֹאן מַרְעִיתִי אָדָם אַתֶּם אֲנִי אֱלֹהֵיכֶם נְאֻם אֲדֹנָי אֱלֹהִים: [יחזקאל לד, לא]

ב) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר וְטָמְאָה שִׁבְעַת יָמִים כִּימֵי נִדַּת דְּוֹתָהּ תִּטְמָא: [ויקרא יב, ב]

ליקוטי רש"י [המשך מטור א]

תנינן לה [ע"ז מא: ד"ה כדין]. כעין מאכל בהמה ומאכל בהמה פטור מן המעשר ל"א במוץ שלה שלא יראה פני הבית [מנחות סז:]. ומכניסה. לחצר במוץ שלה ולא ימרחנה בכרי כגורן שבשדה דמירוח הוא גמר מלאכה והכנסתו לבית הוא קובעתו למעשר

עין משפט נר מצוה

ס א מיי' פ"ב מהלכות חמץ ומצה הלכה ז סמג עשין לט טוש"ע או"ח סי' תלג סעיף ח:
סא ב מיי' פי"א מהל' טומאת מת הלכה ז:
סב ג שם הלכה ח:
סג ד שם הלכה ט:
סד ה מיי' פ"ג מהלכות מעשר הלכה ו סמג עשין קלו טוש"ע י"ד סי' שלא סעיף פד:

רבינו חננאל

אין חוששין שמא גררה חולדה מבית לבית. חששא הוא דלא חיישי' הא אי חזינן לחולדה דשקלא נהמא קמן צריך לבדוק עד דמשכח לה ואמאי נימא אכלתיה כדתנן בסוף אהלות בענין מדורות העובדי כוכבים טמאים וכו' כ"ם שחולדה וחזיר יכולין להלך אין צריך בדיקה דאמרי' כל (שרץ) שהיה שם הללו אכלוהו. ופריק ר' זירא מתני' דאהלות בבשר (שרץ) דלא משיירא לפיכך לא חיישי' מתני' דהכא בלחם שום דמשייר. רבא אומר התם באהלות ספק וספק הוא אמרינן שמא שרץ היה שם [שמא לא היה] ואם היה שמא אכלוהו הכא ודאי היה שם פת ושמא אכלוהו לא שרינן ליה דאין ספק דוחה הודאי. ומתמהי' ולא והתניא חבר שמת והניח מגורה מלאה פירות וכו'. ודחי' התם נמי ודאי הוא שעשרן דחזקה הוא על החבר שאין דבר יוצא מתחת ידו שאינו מתוקן. ירושלמי (מעשרות פ"ב סה"א) ובלבד שמת ביישוב הדעת. אי נמי דלמא [לא] טבילי כר' אושעיא דאמר מערים אדם על התבואה ואינו עושה אותה גורן אלא מכניסה במוץ שלה כדי שתהא בהמתו אוכלת ממנו ופטור מן המעשר לפיכך אומר בחזקת מתוקן אבל אילו נתברר דוודאי טבילי לא אמרינן בחזקת מתוקנין: ולא והתניא מעשה בשפחתו של מציק אחד ברימון. פי' שם מקום שהטילה נפל לבור

עין משפט נר מצוה

סה א מיי' פ"ט מהל' טומאת מת הל' ח:
סו ב מיי' פ"ג מהלכות חמץ ומצה הלכה ז ופ"ב הלכה ג סמג עשין לט טוש"ע או"ח סי' תלג סעיף א וסי' תלט ס"ג:
סז ג מיי' שם פ"ב הל' יא וסמג שם טוש"ע או"ח סי' תלט סעיף א:
סח ד מיי' פ"ח מהל' מאכלות אסורות הל' יא סמג לאוין קלז טור שו"ע י"ד סי' קי סעיף ג:
סט ה מיי' פ"ב מהל' חמץ ומצה הל' יא סמג עשין לט טוש"ע או"ח סי' תלט סעיף ב:
ע ו מיי' פי"ג מהלכות תרומות הל' יד טוש"ע י"ד סי' קיא סעיף א:

ובא כהן והציץ בו לידע אם זכר הוא אם נקבה היא ובא מעשה לפני חכמים וטיהרוהו מפני שחולדה וברדלס מצויין שם והא הכא דודאי הטילה וספק גררוהו וספק לא גררוהו ההיא שעתא וקאתי ספק ומוציא מידי ודאי [א]לא תימא שהטילה נפל לבור אלא אימא שהפילה[א] כמין נפל לבור והוי ספק וספק והא לידע אם זכר הוא אם נקבה היא קתני הכי קאמר לידע אם רוח הפילה אם נפל הפילה ואם תמצא לומר נפל הפילה לידע אם זכר הוא ואם נקבה היא ואיבעית אימא התם ודאי וודאי הוא כיון דחולדה וברדלס מצויין שם ודאי גררוהו בההיא שעתא נהי דשיורי משיירא מיגרר מיהת ודאי גררום בההיא שעתא (לישנא אחרינא נהי דודאי אכלום לא אמרינן ודאי גררוהו לחורייהו אמרינן[ב]). ומי אמרינן אין חוששין שמא גררה חולדה והא קתני סיפא [ג]מה שמשייר יניחנו בצנעה שלא יהא צריך בדיקה אחריו אמר אביי לא קשיא הא בארבעה עשר הא בשלשה עשר בשלשה עשר דשכיח ריפתא בכולהו בתי לא מצנעא בארבעה עשר דלא שכיחא ריפתא בכולהו בתי מצנעא אמר רבא וכי חולדה נביאה היא דידעא דהאידנא ארביסר ולא אפי עד לאורתא ומשיירא ומטמרא אלא אמר רבא מה שמשייר יניחנו בצנעה שמא תטול חולדה בפנינו ויהא צריך בדיקה אחריו תניא כוותיה דרבא הרוצה לאכול חמץ אחר בדיקה כיצד יעשה מה שמשייר יניחנו בצנעה שלא תבוא חולדה ותיטול בפנינו ויהא צריך בדיקה אחריו רב מרי אמר גזירה [ב]שמא יניח עשר וימצא תשע: [ג]תשע ציבורין של מצה ואחד של חמץ ואתא עכבר ושקל ולא ידעינן אי מצה שקל אי חמץ שקל היינו תשע חנויות פירש ואתא עכבר ושקל היינו סיפא דתנן[ג] [ד]תשע חנויות כולן מוכרין בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבלה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהן לקח ספיקו אסור ובנמצא הלך אחר הרוב. [ה]שני ציבורין אחד של מצה ואחד של חמץ ולפניהם שני בתים אחד בדוק ואחד שאינו בדוק ואתו שני עכברים אחד שקל מצה ואחד שקל חמץ ולא ידעינן הי להאי עייל והי להאי עייל היינו שתי קופות דתנן[ד] [ו]שתי קופות אחת של חולין ואחת של תרומה ולפניהם שני סאין אחד של חולין ואחד של תרומה ונפלו אלו לתוך אלו מותרין שאני אומר חולין לתוך חולין נפלו ותרומה לתוך תרומה נפלה אימור דאמרינן שאני אומר בתרומה

רש"י

ובא כהן והציץ. על שפת הבור: לידע אם זכר אם נקבה. וכהן קרוב או מבני הבית היה, ושלחוהו שם להגיד לאמו מה טיבו ותבחין בין טומאת וטהרת זכר לימי טומאת וטהרת נקבה, ולא נזכר[ה] אותו כהן על אזהרת [א]לנפש לא יטמא, והלך בו בבור, והנפל לא ראה, וטיהרוהו ממאהיל על המת: שחולדה וברדלס מצויין שם. וספק חור חולדה וברדלס פותח טפח הוא, וגיררוהו לחורן ולא האהיל: רוח הפילה. שפיר מלא רוח: ואם תמצא לומר נפל היה. כלומר לכל אלה הוצרך, שמא רוח הוא ואגיד ואין כאן לא טומאת זכר ולא טומאת נקבה, ואם אראה שהוא וולד צריכני לראות אם זכר אם נקבה: ודאי גררוהו. מוחזקין הן בכך, ולא דמי למתניתין דקתני הא חזינא חיישינן, דנהי דודאי אכלוה לא אמרינן אבל גיררוהו לחור שלהן אמרינן: ברדלס. אלנמ"ש[ו] פוטויש"י[ז]: ומה שמשייר. אחר בדיקה מאכילתו[ח] יניחנו בצנעה: בשלשה עשר. רישא דקתני אין חוששין בבודק בשלשה עשר, שמצוי פת הרבה לחולדה בתוך הבתים ואינה חוששת לשייר, וסיפא בהדיא תנן בה בי"ד, וכיון דלא חזיא החולדה פת הרבה בבתים כמות שהיא רגילה משיירא: וכי חולדה נביאה היא. לתת לב על כך ולראות את הנולד ויודעת שלא יאפו עוד היום: ותיטול בפנינו. והיכא דחזינן על כרחיך חיישינן: וימצא תשע. דהכא ודאי איכא למיחש, דהא מוכחא מילתא שנטלה פרוסה אחת: תשע ציבורין כו'. פיסקי הלכות הן: ואתא עכבר ושקל. ונכנס לבית בפנינו, ולא ידעינן אי חמץ שקל וכיון דחזינא צריכין אנו לבדוק, או דילמא מצה שקל: היינו תשע חנויות. דקיימא לן בהו לקמיה דכל קבוע שנטלו ממקום קבועו אין הולכין בו אחר הרוב אלא הרי הוא כמחצה על מחצה, וספק איסורא לחומרא: פירש. פרוסה מאחת מן הציבורין לאח' מן הזויות ולא ידענא מהי מינייהו פירש, ואתא עכבר ושקליה ונכנס לבית: היינו סיפא. דמתניתא דתשע חנויות, דהיכא דלא לקחו במקום קבועו הולכין בו אחר הרוב: ולקח מאחת מהן. בתוך החנות ספקו אסור, דכל קבוע כמחצה על מחצה נידון, דנפקא לן מן [ב]וארב לו וקם עליו (בפ' בתרא דיומא[ז]) (פד:) ובפ"ק דכתובות (טו.): ובנמצא. בשר הנמצא בקרקע בין החנויות הלך אחר הרוב, דכל דפריש מרובא פריש, דכיון דפריש אין כאן תורת קבוע: שתי קופות. דבר זה אנו יכולין ללמדו ממשנת שתי קופות דתלינן לקולא: ולפניהן שני סאין. של פירות: ונפלו אלו לתוך אלו. הסאין לתוך אלו הקופות, וידוע לנו שהאחד נפל בזו והאחד בזו ואין ידוע אי זה בזו ואי זה בזו: הרי אלו מותרין. פירות של קופות[ט] החולין מותרין לזר כבתחלה, אפי' אין בקופה כדי להעלות הסאה באחד ומאה, שאנו אומרים חולין לתוך חולין נפלו, אלמא תלינן לקולא היתר בהיתר ואיסור באיסור ואע"ג דאיכא למימר איפכא, הכא נמי לקולא תלינן ואמרינן החמץ נכנס לשאינו בדוק והמצה לבדוק:

תוספות

ספק גרורוהו ההיא שעתא. ואם תאמר האי בור היכא קאי אי ברשות הרבים אפי' בספיקא אחת טהור ואי ברשות היחיד מאי משני שהטילה כמין נפל לבור והתנן (טהרות פ"ו מ"ד) כל ספיקות וספיקי דספיקות שאתה יכול להרבות ברשות היחיד טמא. ויש לומר דגרירת חולדה וברדלס הוי ספק הרגיל כדפי' לעיל[ס]. אומר ר"י דל"ל דרגלי הכהן היו ברשות הרבים דע"כ בחורייהו ליכא פותח טפח דאי איכא פותח טפח (מפני) מה מועלת גרירה והא פותח טפח מביא את הטומאה ואי רגליו ברשו' היחיד ניחוש שמא גררוהו נגד רגליו וטומאה בוקעת ועולה[ט]. ועוד י"ל דרגלי כהן ברשות היחיד היו וגררוהו ואכלוהו הוי ספק הרגיל:

ולא חיישינן לחולדה. הא לא פריך דניחוש לחולדה אפילו מבית לבית דא"כ אין לדבר סוף דאי אפשר שלא יבדוק אחד קודם חבירו ואיכא למיחש שמא הביאה חולדה מבית שאין בדוק לבדוק אלא ממקום למקום פריך דהיינו באותו הבית כלומר ולא חיישינן לחולדה באותו בית עצמו:

בשלשה עשר לא משיירא. פי' פעמים שאינה משיירת ולהכי היכא דלא חזינן לא חיישינן כיון דאפי' גררה פעמים שאין משיירת אבל היכא דחזינן חיישינן כיון דפעמים משיירת ובי"ד לעולם משיירת ואפי' לא חזינן חיישינן וגבי בשר אפילו חזינן לא חיישינן דלעולם לא משיירת וא"ש אביי כרבי זירא:

היינו תשע חנויות. לפי[י] מה שפי"ה לענין בדיקה לא נהירא דהיכי מייתי ראיה מתשע חנויות דהוי ספיקא דאוריית' ואזלינן לחומרא והכא ספיקא דרבנן הוא כדאמרינן בסמוך. מיהו י"ל דאיירי כגון שלא ביטל. ועוד קשה דגבי תשע חנויות ליכא חזקת היתר אבל הכא אוקמא אחזקת בדוק דהא בבדוק איירי דאי לאו הכי פשיטא דבעי בדיקה[כ]. ונראה לר"י דלענין שהביא עכבר לבית ונמצא קבעי אי שרי לאכילה אי לאו. ואם תאמר כי אתא עכבר ושקל מהני ציבורין אמאי חשיב ליה קבוע מאי שנא נמצא בפי עכבר מנמצא ביד נכרי דבפ' גיד הנשה (חולין צה. ושם) פריך לרב דאמר בשר שנתעלם מן העין אסור מבנמצא הלך אחר הרוב ומשני שנמצא ביד נכרי. ואומר ר"י דהכא מיירי כשראינו שלקח מן הקבוע שנולד הספק במקום קביעות אבל אם לא ראינו הוה ליה כפירש ואזלינן בתר רובא. והא דפריך בהתערובות (זבחים דף עג:[ו]) גבי זבחים שנתערבו בחטאות המתות או בשור הנסקל אמאי ימותו כולם נכבשינהו ונידיינהו וניזיל כל דפריש מרובא פריש אע"פ שכבר נולד הספק במקום קביעות שאני התם דלא הוי קבוע גמור שהאיסור מעורב בהיתר ואינו ניכר ומדרבנן אסרו בקבוע זה דמדאורייתא לא חשיב קבוע אלא כשהאיסור ידוע במקומו ולהכי נמי גזרינן התם טפי שמא יקח מן הקבוע מבנמצא כיון שאין האיסור ידוע:

היינו שתי קופות. הך סוגיא דמדמה בדיקת חמץ לשתי קופות לא אתי כר"ל דמוקי בשלישי הערל (יבמות פב.) להך דשתי קופות כשרבו חולין על התרומה אלא כר' יוחנן דלא בעי התם רבייה דלדידיה א"ש דמדמי להכא. וכולה שמעתא מיירי שהככר כל כך גדול דליכא למימר אכלתיה:

רבינו חננאל

ובא כהן והציץ בו לידע מה הפילה וטהרוהו חכמים מפני שחולדה וברדלס מצויין בבור דאמרינן שמא גררוהו בעת שהציץ ולא היה שם בחור שלהם ולא האהיל עליו. ופרקי' לא תימא שהטילה נפל אלא אימא כמין נפל דהוה ספק וספק כו'. ושמא גררה חולדה לא חיישי' והתנן מה שמשייר יניחנו במקום מוצנע מאי לאו דחיישי' כי האי גונא וקתני שלא יהיה צריך בדיקה מכלל שאם לא יניח במקום מוצנע צריך בדיקה. אמר רבא הכי תנן במתניתין יניחנו במקום מוצנע שמא תטול חולדה בפנינו ויהא צריך בדיקה אחריו תניא כוותיה וכן הלכה: תשע צבורין של מצה ואחד של חמץ ושקל עכבר חד מינייהו היינו תשע חנויות דתניא תשע חנוי' כלן מוכרי' בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבלה ולקח ואינו יודע מאיזה מהן לקח ספיקו אסור. פירוש אם נפל ככר ונטלו עכבר והכניסו לבית היינו סיפא ובנמצא הלך אחר הרוב הלכך אם הרוב מצה הן הבית אינו צריך בדיקה ואם הרוב חמץ צריך בדיקה וכן סוגיא דהדין שמעתא כולה: [היינו] דתנן שתי קופות אחת של חולין ואחת של תרומה ולפניהם שני סאין א' חולין [ואחד תרומה] ונפלו אלו לתוך אלו מותרות שאני אומר חולין לתוך חולין נפלו כו' כך כאן העכבר שנטל המצה הוא נכנס בבית הבדוק ואינו צריך בדיקה אחרת. ואמרי' דאמרי' שאני אומר חולין לתוך חולין

תורה אור השלם

א) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו: [ויקרא כא, א]

ב) וְכִי יִהְיֶה אִישׁ שֹׂנֵא לְרֵעֵהוּ וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ וָמֵת וְנָס אֶל אַחַת הֶעָרִים הָאֵל: [דברים יט, יא]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לקמן י:], ב) כתובות טו. חולין לה. נדה יח., ג) לקמן מד. יבמות פב. נזיר נו: תוספתא דתרומות פרק ו הט"ו, ד) [בפרק ט דסנהדרין עט. כל"ן, ה) ש. ד"ה ואם, ו) אהלות פרק ז מ"א, ז) ושם.

הגהות וציונים

א] צ"ל שהטילה (כת"י וכ"ה בעבודה זרה): ב] ס"א ל"ג (גליון) והמהרש"ל מוחק את הלישנא קמא ומקיים את הלישנא בתרא וכן נראה מרש"י, ועיין תורת חיים שמקיים ומבאר את ב' הלשונות: ג] [דתניא] כצ"ל (גליון): ד] [צ"ל] דתניא, והא דלא מייתי משנה דתרומות פרק ז משנה ה עיין פירוש ר"ש שם וכן בתוס' יבמות פב. ד"ה שתין (גליון): ה] צ"ל נזהר (גליון): ו] הוא הפי' בלשון ישמעאל, ובכת"י ליתא: ז] חיה טורפת קטנה ("אילטיס", בואש), ואינה הנקראת בזמנינו ברדלס. ועי' תוס' סנהדרין טו ע"ב: ח] צ"ל לאכילתו (גליון) ועי' במרדכי סי' תקמא בשם רבינו יעב"ץ שנראה מדבריו שהגירסא מאכילתו היא בדוקא: ט] צ"ל קופת (רש"ש): י] "לפי" ליתא בכת"י: כ] בכת"י נוסף ואי מיירי בשלא ביטלו אתי שפיר דכיון דהוי ספיקא דאורייתא ואפשר לבדוק לא מוקמינן אחזקתיה כגון גבי שתי קופות:

ליקוטי רש"י

ובא כהן. מכס ומורה הוראה הוה ונתמנו להורות לה ישיבת ימי הטומאה וימי טהרה [נדה מב.]. אי נמי שגורה אלא בבית ומנוגעת במתמותו ורוצה להזכר ממנה כל ימי טומאתה, וי"ל לידע אימתי יהא זמן הבאת קרבנה אם ילפנו במשמרתם אם לאו, ולא סבירא לי דבעל עור עולה אחת לבולה ממשמרה לא עייל האי כהן נפשיה לעבר, ועוד שערי היה יכולה לאתר קרבנה כל זמן שתרצה, וגם לשון לאשון אינו נראה, דאי מכס הוא כלום הוא בא להאהיל ולעבור על לאו דטומאת מת, אלא כהן עם הארץ היה או קטן ונגרוהו אמה להגיד ולהלות [נדה טו:]. ברדלס. הוא נמיה זכר וכו' וזו אפה וכו', לשנא אחרינא ועיקר הוא וכו', לצבוע נקבה וכו' ותרוייהו מיקרו אפא וכו' מפי מורי (ולא"ל) [נו"ל] שמעתי [ב"ק טז.]. ולדכו להרוג אווזים ותרנגולים [ב"מ כד.]. מיה היא [סנהדרין טו:]. בלשון ארמי אפא. ובכר מצויין שם. ובכר אכלתהו או גררוהו לחור שלהן [עי' מב.]. כמין נפל. הלכך ספק וספק הוא [נדה יח.]. דשמא לא נפל היה אלא שפיר מלא רוח [עי' מב.]. ודאי גררוהו. הלכך ואי ודאי הוא [נדה טו.]. קופות. גדולות ונתונין לכן דהוא תרומה דאורייתא [לקמן מד.].

וּבָא כֹּהֵן וְהַצִּיץ בּוֹ וְכוּ' וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים וְטִיהֲרוּהוּ וְכוּ', שהכהן לא ראה את הנפל בבור, ועל כן טיהרוהו, משום שתולים שחולדה וברדלס גררו לפני כן את הנפל לחוריהם ולא האהיל הכהן עליו (רש"י). ומצד עצם הדבר שלא ראה את הנפל בבור לא ניתן היה לטהרו, כיון שמדובר היה באופן שלא היתה אפשרות לראות בבירור את קרקעית הבור ולוודא שאין שם נפל (תורת חיים ע"ז מב, א).

וְקָאָתֵי סָפֵק וּמוֹצִיא מִידֵי וַדַּאי, שהספק אינו שקול אלא הוא קרוב לודאי שגררו את הנפל לחורם [ראה ביאורנו לעיל (ע"א) שהנדון אם ספק מוציא מידי ודאי הוא רק בספק הקרוב לודאי] (תוס'; רבינו דוד).

וְהָוֵי סָפֵק וְסָפֵק, שאף שספק גרירה אינו מוציא מידי ודאי נפל, מוציא הוא מידי ספק נפל, כיון שספק הגרירה הוא ספק הקרוב לודאי. אך מדין ספק ספיקא אי אפשר היה לטהרו, כיון שמדובר בבור ברשות היחיד שכל ספק טומאה בו לחומרא, אפילו בספק ספיקא (רבינו דוד). ויש שפירש, שהכוונה היא שיש בזה ספק ספיקא, ספק אם הפילה נפל או רוח, ואף אם הפילה נפל, שמא גררוהו (רש"י ע"ז מב, א). ואף שברשות היחיד ספק ספיקא טמא, כאן שהספק של גרירת החולדה הוא קרוב לודאי, מטהרים בספק ספיקא (ראה תוס'; תוס' רא"ש).

בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר דְּשָׁכִיחַ רִיפְתָּא בְּכוּלְּהוּ בָּתֵּי לָא מַצְנְעָא, דהיינו, שמדובר במשנתנו במי שבדק בשלשה עשר (רש"י). ויש שכתב, שלאו דוקא בשלשה עשר, אלא אפילו בליל ארבעה עשר, שגם אז עדיין מצוי הרבה חמץ. ובהכרח שזו הכוונה, שהרי המשנה שאמרה 'אין חוששין שמא גירדה חולדה' בודאי דיברה על ליל ארבעה עשר שהוא זמן הבדיקה. והחשש להצנעת החמץ על ידי החולדה בארבעה עשר שאמר אביי, הכוונה היא ביום ארבעה עשר לאחר זמן איסור אכילת חמץ, שאז מבערים את החמץ ואינו מצוי לה (חי' הר"ן).

בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר דְּלָא שְׁכִיחָא רִיפְתָּא בְּכוּלְּהוּ בָּתֵּי מַצְנְעָא, ועל מקרה זה שבודק ביום ארבעה עשר, אמרה המשנה להלן (י, ב) 'מה שמשייר יניחנו בצנעה' (רש"י). ומכל מקום בשעת הבדיקה עצמה, אף שהפת כבר לא מצויה, אין חשש שהחולדה תגרור חמץ בבית ממקום שלא בדק למקום שבדק, כי הבדיקה אינה אורכת אלא זמן מועט, ואין חשש שבתוך שיעור זמן כזה תגרור החולדה. מה שאין כן לאחר הבדיקה, יש חשש לגרירה, לפי שיש שהות מרובה עד זמן הביעור, ועל כן צריך להניח בצנעה את מה שמשייר (חי' הר"ן).

רַב מָרֵי אָמַר גְּזֵירָה שְׁמָא יַנִּיחַ עֶשֶׂר וְיִמְצָא תֵּשַׁע, שבאופן זה בודאי יש לחשוש לגרירת חולדה, שהרי יש הוכחה שנטלה פרוסה אחת (רש"י), שיותר מסתבר לתלות את הפרוסה החסירה בגרירת חולדה, מאשר לומר שאדם נטל פרוסה זו. וגם רבא מודה לרב מרי בזה, אלא שרבא נקט כלשון הברייתא שאמרה שהחשש הוא שלא תבוא חולדה ותיטול 'בפנינו', וביאר רב מרי שלאו דוקא 'בפנינו', אלא הוא הדין אם הניח עשר ומצא תשע (חי' הר"ן, וראה רבינו דוד).

ומה שאמרה המשנה שיצניע את מה שמשייר, אין זו אלא עצה טובה, שמא תבוא חולדה ותיטול בפנינו או שמא יניח עשר וימצא תשע, אך אין זה חיוב, שהרי בסתם אין לחשוש לכך (רבינו דוד). ויש שכתב, שהוא חיוב שהטילו עליו חכמים להצניע, שמא יתברר לו שגירדה החולדה חמץ לבית ויצטרך לבדוק, ויש חשש שישכח או לא ידע שצריך לחזור ולבדוק (שו"ע הרב או"ח תלד, א וקונטרס אחרון שם, ב, ע"פ תוס' להלן כא, א ד"ה ואי).

■ להלכה, יזהר בחמץ שמשייר להצניעו, כדי שלא יצטרך בדיקה אחרת, כגון אם יטלנו עכבר בפניו [כרבא], או אם יחסר מהחמץ, כגון שיניח עשר ככרות וימצא תשע [כרב מרי]. אבל בסתם, שאינו יודע אם חסר ממנו אם לאו, אינו צריך לחזור ולבדוק (שו"ע שם, א). והדין להצניע אינו רק עצה טובה אלא חובה (שו"ע הרב שם, שכך משמע מהב"ח והמג"א שם).

וְאָתָא עַכְבָּר וְשָׁקַל וְלָא יְדַעִינַן אִי מַצָּה שָׁקַל אִי חָמֵץ שָׁקַל הֵיינוּ תֵּשַׁע חֲנִוּיוֹת, והנדון הוא האם מחמת הספק צריך לחזור ולבדוק את הבית שנכנס העכבר לתוכו, ועל זה אמרה הגמ' שכמו שבתשע חנויות אומרים 'קבוע כמחצה על מחצה' וספק איסור דאורייתא לחומרא, כך גם בעניננו צריך לחשוש שמא נטל העכבר משל חמץ (רש"י).

ואף שבגמ' להלן (י, א) מבואר, שבבדיקת חמץ, כיון שהיא מדרבנן [שמדאורייתא די בביטול], תולים להקל בספק, כאן מדובר כשלא ביטל, שאז הספק הוא מדאורייתא (תוס'). ויש שביאר, שאף כשביטל, שהבדיקה היא מדרבנן, מכל מקום לא אומרים בזה ספק דרבנן להקל, משום שבדיקת חמץ מתחילתה נתקנה על ספק אם יש שם חמץ, ולכן החמירו בספיקה יותר משאר ספיקות של דבריהם (מגיד משנה חמץ ומצה ב, י, בביאור דעת רש"י והרמב"ם שלא חילקו בזה). ויש שביאר באופן אחר, שכיון ששעת נפילת הספק היא קודם שנכנס העכבר לבית, והנדון אז הוא בדין דאורייתא האם יהיה מותר לאכול בפסח את הפרוסה שנטל העכבר, וכיון שספק דאורייתא לחומרא, הוכרע הדבר שהפרוסה היא של חמץ, וממילא כשנכנס העכבר לבית, דנים זאת כבית שודאי נכנס בו חמץ, ועל כן חייב לחזור ולבדוק (חי' הר"ן).

ואין להתיר כאן מצד ספק ספיקא, שמא הפרוסה היא של מצה, וגם אם היא של חמץ שמא אכלה העכבר, משום שמדובר בפרוסה גדולה שאין העכבר יכול לאוכלה (תוס' ד"ה היינו). ויש שכתב, שגם אם הפרוסה קטנה ויתכן שאכלה העכבר, חייב בדיקה, משום שבדיקת חמץ מתחילתה נתקנה על ספק אם יש שם חמץ, ועל כן כל שהוחזק הבית שאינו בדוק, אף שיש כמה ספיקות חייב בדיקה (רמב"ן ב"ב נה, ב, הביאו רבינו דוד; מאירי כאן, וראה ט"ז או"ח תלט, ב שהוכיח כן מהגמ' לעיל ע"א, ראה ביאורנו שם ד"ה ולולא).

ויש שכתבו, שהנדון כאן אינו לענין בדיקה, כי מאחר שמדובר בבית בדוק [שאם לא כן, הרי צריך בדיקה גם לולא העכבר], יש לו חזקת היתר, ואינו דומה לתשע חנויות שאין שם חזקת היתר, אלא הנדון הוא לענין אכילת הפרוסה בפסח, האם עליו לחשוש שהיא של חמץ (תוס'. ולשיטת רש"י, ראה פני יהושע שביאר, שכיון ששורש הספק הוא על הפרוסה, לא מועילה לו חזקת הבית. ועוד, שיש כאן ריעותא לחזקה במה שראינו שנכנס העכבר עם הפרוסה לבית).

■ להלכה, תשעה ציבורים של מצה ואחד של חמץ, ובא עכבר ונטל בפנינו ממקום הקביעות [שאם נטלו העכבר שלא בפנינו, דינו כאילו פירש שלא בפנינו שהולכים בזה אחר הרוב כמבואר להלן, וכן כתבו התוס'], ולא ידוע אם נטל חמץ או מצה ונכנס העכבר לבית בדוק, צריך לחזור ולבדקו [כרש"י] (שו"ע או"ח תלט, א ומשנ"ב שם, א), ואף אם ביטל את החמץ [כסברת המגיד משנה] (משנ"ב שם, ב). ואם הפרוסה קטנה ויכול העכבר לאכול את כולה,

■ המשך בעמ' 41

דְּרַבָּנָן הִיא דְּמַדְאוֹרַיְיתָא בְּבִיטּוּל בָּעָלְמָא סַגֵּי לֵיהּ, ואף שבציבורי מצה וחמץ, מבואר בגמ' לעיל (ט, ב, לרש"י שם) שכשנטל עכבר מאחד הציבורים ונכנס לבית צריך לחזור ולבדוק, ולא אומרים שפק דרבנן להקל, יש שכתבו ששם מדובר כשלא ביטל, שאז הבדיקה היא מדאורייתא (תוס' שם בדעת רש"י. אך ראה תוס' וחי' הר"ן שם, הובאו בביאורנו שם).

וּלְפָנָיו שְׁנֵי בָתִּים בְּדוּקִין וְכוּ' וְלָא יַדְעִינַן אִי לְהַאי עָל אִי לְהַאי עָל, אף שבבית אחד בדוק ובית אחד אינו בדוק, מבואר בגמ' לעיל (ט, ב) שכשלא ידוע לאיזה מהם נכנס העכבר עם החמץ, אינו צריך לחזור ולבדוק את הבית הבדוק, משום ששם לא הורעה חזקת הבית הבדוק, שתולים שנכנס לבית שאינו בדוק, אבל כאן הורעה חזקת הבתים הבדוקים, שהרי בודאי נכנס חמץ לאחד מהם, אלא שיש ספק לאיזה מהם נכנס (חי' הר"ן לעיל שם).

אִם נִשְׁאֲלוּ זֶה בְּפָנֵי עַצְמוֹ וְזֶה בְּפָנֵי עַצְמוֹ טְהוֹרִין, שספק טומאה ברשות הרבים טהור (רש"י), ואף אם אין חזקת טהרה (רש"י נדה ב, א ד"ה כגון). ויש שכתבו, שבאופן זה שאינו יכול להיות ששניהם טהורים, אין לטהר מדין ספק טומאה ברשות הרבים, אלא משום שמעמידים כל אחד על חזקתו שהוא טהור (תוס' נדה ב, א ד"ה והלל). [ויש סוברים, שעיקר הדין שספק טומאה ברשות הרבים טהור אינו אלא כשיש חזקת טהרה, והצורך בהלכה למשה מסיני הוא כדי שלא נלמד מספק טומאה ברשות היחיד שטמא (תוס' סוטה כח, ב ד"ה מכאן)].

לֹא נֶחְלְקוּ אֶלָּא בְּבָא לְהַשְׁאֵל עָלָיו וְעַל חֲבֵירוֹ, ששואל 'מה הדין של שנינו'. רבי יוסי מדמה זאת ל'בת אחת' מאחר שנותנים הוראה אחת לשניהם, 'טמאים אתם' או 'טהורים אתם', ולכן אי אפשר לומר 'טהורים אתם', שהרי זה 'תרתי דסתרי'. ואף אם נשיב לשואל על עצמו בלבד ולא נזכיר את חבירו כלל, מכל מקום הרי הוא מבין מעצמו שחבירו גם כן טהור, והרי זה כאילו אמרנו לשניהם בבת אחת 'טהורים אתם'. ורבי יהודה מדמה זאת ל'זה אחר זה' כיון שאנו מורים לשואל רק על עצמו, ואף שהוא מבין מעצמו שחבירו גם כן טהור, מכל מקום אין כאן הוראה מפורשת לשניהם (רש"י, ע"פ ביאור השטמ"ק כתובות כז, א).

ויש שכתבו, שכששואל על שניהם בבת אחת מודה רבי יהודה ששניהם טמאים, ואדרבה, באופן זה נראה יותר 'תרתי דסתרי' לטהר את שניהם מאשר באופן שבאו שניהם בבת אחת לשאול כל אחד על עצמו, אלא מדובר כששאל על עצמו וטיהרוהו ואחר כך בא ושאל באותו מעמד גם על חבירו, שרבי יוסי מדמה זאת ל'בת אחת' כיון ששאל על שניהם במעמד אחד, ורבי יהודה מדמה זאת ל'זה אחר זה' כיון שטיהרוהו לפני ששאל על חבירו (תוס' כתובות כז, א ד"ה בבא, וראה ריטב"א שם שלאו דוקא באותו מעמד, וראה תוס' רבינו פרץ כאן שאפילו אם שואל היום וחוזר ושואל למחר מדמה זאת רבי יוסי ל'בת אחת', וראה עוד מנחת שלמה כתובות שם).

רַבִּי יוֹסֵי מְדַמֵּי לֵיהּ לְבַת אַחַת וְכוּ', והוא הדין בנדוננו בחמץ, אם באו לשאול זה בפני עצמו וזה בפני עצמו, אומרים לכל אחד שפטור מלבדוק, שבדיקת חמץ דרבנן ותולים מספק להקל, ואם באו שניהם לשאול בבת אחת, אומרים לשניהם שצריכים לבדוק (רש"י). ואם בא אחד מהם לשאול על ביתו ועל בית חבירו, הדין תלוי במחלוקת רבי יוסי ורבי יהודה (רבנו חננאל). ויש שכתב, שלענין בדיקת חמץ מודה רבי יוסי ששניהם פטורים, שלא החמיר אלא לגבי טומאה דאורייתא, ולא בבדיקת חמץ [לאחר ביטול] שהיא מדרבנן [ולכן לא אמרה הגמ' כאן 'ובפלוגתא דרבי יהודה ורבי יוסי', כפי שאמרה להלן על בקעה] (תוס' רבינו פרץ).

ויש שדעתו, שאף בבאו שניהם בבת אחת, שניהם פטורים מלבדוק מטעם זה שאינה אלא מדרבנן, ולא החמירו בבאו בבת אחת אלא בשני שבילין שאחד מהם בודאי טמא מהתורה [והגמ' דימתה בדיקת חמץ לשני שבילין רק לענין זה שמצינו שתולים להקל לשני הצדדים] (רמב"ם חמץ ומצה ב, יא, ע"פ המגיד משנה שם ושרשי הים שם בדעתו). או משום שבשני שבילין בבאו בבת אחת אינם טמאים אלא מדרבנן [כמבואר בתוס'], ולא החמירו בזה אלא בטומאה שהיא מדאורייתא, אבל בבדיקה שהיא מדרבנן לא החמירו (כסף משנה שם בדעת הרמב"ם), שהרי זה כגזירה לגזירה (שרשי הים שם, בביאור הכסף משנה). או משום שבבדיקת חמץ אין זה 'תרתי דסתרי', כי יתכן שהעכבר אכל את החמץ, כך ששני הבתים נקיים (משנה למלך שם, ע"פ הגמ' בכתובות כז, א).

■ להלכה, שני בתים בדוקים וציבור אחד של חמץ, ובא עכבר ונטל ונכנס לאחד הבתים ואין ידוע לאיזה מהם, אם ביטלו את החמץ, יש סוברים ששניהם פטורים מבדיקה אף אם באו שניהם לשאול בבת אחת [כהרמב"ם] (שו"ע או"ח תלט, ב, ומשנ"ב שם, ח). ויש סוברים, שאם באו לשאול בבת אחת, שניהם צריכים לחזור ולבדוק, אף אם ביטלו [כרש"י] (רמ"א שם, ומשנ"ב שם).

וּבְפָלוּגְתָּא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבָּנָן, יש שלא גרסו תיבות אלו (רבינו דוד וחי' הר"ן ומהר"ם חלאווה; וראה דקדוקי סופרים כ, שבכת"י לא מופיעות תיבות אלו, ושכן משמעות רש"י, ומשמעות תוס' ד"ה על [שלא הקשו על רש"י כאן]), שכן לגבי בדיקת חמץ אפילו רבנן מודים שתולים להקל כיון שהיא מדרבנן (רש"י). ואף שבדיקת חמץ נתקנה על הספק, אין זה אלא בבית שאינו בדוק או בבית בדוק שהורעה חזקתו, אבל כאן שהבית נבדק ועתה נולד ספק אם יצא מחזקתו, תולים להקל (השגות הראב"ד ה, א מדפי הרי"ף). [ואף שכבר אמרה הגמ' בנדון הקודם שמקילים כשיש ספק לאיזה בית נכנס, כאן יש חידוש נוסף, משום שכאן מדובר שהעכבר גרר את החמץ בחצר (כמפורש ברש"י) וספק אם נכנס לבית, והנדון הוא האם להחשיב את הבית והחצר כרשות אחת שאז בודאי הבית צריך בדיקה כחלק מהחצר, או שנחשבים כרשויות נפרדות, ולכן הוצרכה הגמ' לדמות זאת לדין בקעה, שאם נכנס לשדה שהטומאה בתוכה נחשב ספק ביאה, ואין מחשיבים את כל הבקעה כשדה אחת (חי' הר"ן לעיל ט, ב)].

ויש שכתב, שגם אם לא ביטל, שאז חיוב הבדיקה הוא מדאורייתא, מכל מקום מודים רבנן שאינו צריך לבדוק, משום שהבית בחזקת בדוק (מהרש"א בדעת התוס'. ולדעת רש"י אין כאן חזקת בדוק, שכיון שדרך עכבר להיכנס מהחצר לבית, הורעה חזקתו, וראה תוס' רבינו פרץ. וראה גם לעיל בסמוך בשם הר"ן). אולם יש שכתב, שגם בבדיקת חמץ תלוי הדין במחלוקת רבי אליעזר ורבנן (רבנו חננאל).

שֶׁהָיָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר סָפֵק בִּיאָה טָהוֹר, לפי שספק ספיקא ברשות היחיד טהור [כי המקור לדין ספק טומאה ברשות היחיד הוא מסוטה, ושם יש רק ספק אחד (ר"י בתוס')], וספק ביאה הוא ספק ספיקא, שמא לא נכנס, וגם אם נכנס שמא לא האהיל על הטומאה. וחכמים מטמאים, לפי שלדעתם גם ספק ספיקא ברשות היחיד טמא [כי גם בספק אחד היה לנו לטהר ולהעמיד על חזקת טהרה, ומאחר שהתחדש שטמא, הוא הדין אפילו בשני ספיקות (ר"י בתוס')] (רש"י, ע"פ רבינו דוד ורמב"ן ב"ב נה, ב; תוס'). ויש

■ המשך בעמ' הבא

עא א מיי' פ"ב מהל' חמץ הל' יא סמג לאוין עט טוש"ע או"ח סי' תלט סעיף ג:
עב ב ג מיי' פי"ט מהל' אבות טומאה הלכה ...
עג ד מיי' שם פ"כ הל' ט ופ"ב מהל' חמץ הלכה יב:
עד ה ו מיי' שם הלכה יא ופ"ט מהלכות טומאת מת הל' ... טוש"ע או"ח סי' תלט ס"ב:
עה ז ח מיי' פ"ו מהל' מעשר שני הלכה ג ופ"ב מהל' חמץ ומצה הלכה יב טוש"ע או"ח סי' תלט סעיף ג:

[א] בתרומה דרבנן בחמץ דאורייתא מי אמרינן אטו בדיקת חמץ דאורייתא דרבנן היא [ב] דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה. [א] צבור אחד של חמץ ולפניו ב' בתים בדוקין ואתא עכבר ושקל ולא ידעינן אי להאי על אי להאי על היינו שני שבילין [ג] דתנן שני שבילין א' טמא וא' טהור והלך באחד מהן ועשה טהרות ובא חבירו והלך בשני ועשה טהרות רבי יהודה אומר אם נשאלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו טהורין שניהן בבת אחת טמאין רבי יוסי אומר בין כך ובין כך טמאין אמר[ד] רבא ואיתימא רבי יוחנן [ב] בבת אחת דברי הכל טמאין בזה אחר זה דברי הכל טהורין לא נחלקו אלא בבא להשאל עליו ועל חבירו רבי יוסי [ג] מדמי ליה לבת אחת ורבי יהודה מדמי ליה לזה אחר זה. ספק על ספק לא על היינו בקעה ובפלוגתא דר"א ורבנן[ה] [ו] דתנן הנכנס לבקעה בימות הגשמים וטומאה בשדה פלונית ואמר אחד[ז] הלכתי במקום הלז ואיני יודע אם נכנסתי באותה שדה ואם לא נכנסתי ר"א מטהר וחכמים [ד] מטמאין שהיה ר"א אומר ספק ביאה טהור ספק מגע טומאה טמא. על ובדק ולא אשכח פלוגתא דר"מ ורבנן [ח] דתנן היה ר"מ אומר כל דבר שבחזקת טומאה לעולם הוא בטומאתו עד שיודע לך הטומאה היכן היא [ה] וחכמים אומרים בודק עד שמגיע לסלע או לקרקע בתולה. [ו] על ובדק ואשכח פלוגתא דרבי ורשב"ג [ט] דתניא שדה שנאבד בה קבר הנכנס לתוכה טמא נמצא בה קבר הנכנס לתוכה טהור שאני אומר קבר שאבד הוא קבר שנמצא דברי רבי רשב"ג אומר תיבדק כל השדה כולה. הניח ט' ומצא י' פלוגתא דרבי ורבנן [י] דתניא הניח מנה ומצא מאתים חולין ומעשר שני מעורבין זה בזה דברי רבי וחכ"א [ז] הכל חולין. הניח י' ומצא תשע היינו סיפא [כ] דתניא הניח מאתים ומצא מנה מנה מונח ומנה מוטל דברי רבי וחכ"א [ח] הכל חולין.
הניח

רש"י

בתרומה דרבנן. בזמן הזה: ולא ידעינן אי להאי על ואי להאי על. אי מצרכינן בדיקה לתרוייהו אי לא: היינו שני שבילין. מהא דתנן גבי שני שבילין מצינו למיפשט: אחד טמא. קבר מוטל בו לרחבו וממלא את כולו, ואין עובר בו שלא יאהיל: והלך ועשה טהרות. נגע בטהרות אח"כ: והלך בשני. יודעין הן שבשביל שהלך זה לא הלך זה, דהשתא ודאי אחד מהן טמא: אם נשאלו. כל א' לחכם ספקו בפני עצמו טהור ואין ב"ד יכול לטמאו, כדקיימא לן[ח] בספק טומאה ברה"ר ספקו טהור. ואם באו בבת אחת, הואיל ובהוראה אחת יש לנו לומר טמאין או טהורין אי אפשר לנו לומר להם טהורים אתם שהרי האחד ודאי טמא: רבי יוסי אומר בין כך ובין כך טמאין גרסינן: בזה אחר זה דברי הכל טהורין. אע"פ שכל אחד אומר לפנינו כך היה המעשה שלי ושל חבירי, אבל איני נשאל אלא על עצמי מה תהא עלי: עליו ועל חבירו. מה תהא על שנינו: ר' יוסי מדמי להו לבת אחת. ואע"פ שאין שניהן לפניך צריך אתה הוראה אחת לשניהן או טמאין אתם או טהורין אתם, והרי אין אתה יכול לומר טהורין אתם: ר' יהודה מדמי להו לזה אחר זה. הואיל ואין כאן שואל אלא אחד משיבין לו טהור אתה, שהרי ספק ביאה הוא, ומעצמו יבין שאף חבירו כמוהו, אבל כששניהן שואלין בתוך כדי דיבור צריך אתה להשיב לשניהן כאחד. וגבי בתים נמי אם באו לשאול זה לעצמו וזה בפני עצמו אמרינן ליה לכל חד אי אתה צריך לבדוק, דכיון דבדיקת חמץ דרבנן תלינן לקולא ואמרינן ספקו מותר, ואי בבת אחת באו שניהן צריכין בדיקה: ספק על ספק לא על. ראה עכבר שנטל חמץ בחצר, והבית בדוק, ואין יודע אם נכנס או לא נכנס: בקעה. הרבה שדות הסמוכים יחד קרי בקעה: בימות הגשמים. הויא בקעה רשות היחיד לטומאה, מפני שכבר צמח הזרע ואין רשות לכל אדם ליכנס לה, וקי"ל[ט] ספק טומאה ברשות היחיד ספקו טמא: בשדה פלונית. כלומר באחת השדות, ויודעין אנו באיזו היא, וכל שדה ושדה מסויימת במצריה: במקום הלז. בבקעה זו: וחכמים מטמאין. דהויא ליה ספק טומאה ברה"י, ור"א לא חשיב לה ספק טומאה אא"כ נכנס לשדה אבל אינו יודע אם האהיל אם לא, אבל השתא הוה ליה ספק ספיקא. וגבי בתים אפילו רבנן מודו דכיון דבדיקת חמץ דרבנן תלינן לקולא: על. העכבר נכנס לבית לפנינו, ובדק בעל הבית אחריו ולא אשכח: כל דבר שבחזקת טומאה. במסכת נדה גל טמא שנתערב עם שני גלין טהורין, בדקו אחד מהן ונמצא טהור הוא טהור ושנים טמאים, שנים ומצאן טהורין הן טהורין והשלישי טמא, שלשתן ומצאן טהורים כולן טמאים, שהיה ר"מ אומר כל דבר שבחזקת טומאה לעולם היא בטומאתה עד שיודע לך טומאה היכן היא, וחכמים אומרים בודק בקרקע וחופר עד שיגיע לסלע או לקרקע בתולה שלא זזה ממקומה לעולם, ואם לא מצא תולין ואומרים בא עורב ונטלה בא עכבר ונטלה. וגבי בדיקת חמץ אפילו לר"מ אמרינן עכבר אכלה, דבדיקת חמץ דרבנן: על ובדק ואשכח. נכנס העכבר בפניו ובדק בעל הבית אחריו ואשכח פרוסה, ואינו יודע אם זו היא אם לאו: אבד בה קבר. לאחר זמן, ואין ידוע אם זהו קבר האבוד בה: נמצא בה קבר. אין ידוע היכן מקומו: הניח מנה. של מעשר שני: מעורבין. ומביא סלעים בשוה מנה ואומר כ"מ שהן מעות מעשר שני הרי הן מחוללים על הסלעים הללו, ומעלה הסלעים לירושלים: הכל חולין. שהמנה ניטל ואלו הובאו אחרי כן. וגבי חמץ נמי לרבנן הט' (נמי) שהניח אינן כאן וצריך לבדוק כל הבית שמא גררום חולדות, והעשר הנמצאות איש אחר הביאן כאן: היינו סיפא. לרבי (מאיר) [דאמר] זה הנמצא זהו א' מן הראשונים הכא נמי א"צ לבדוק ולחזור אלא על הפרוסה האבודה, ולרבנן צריך לחזור אחר כולן שאין כאן א' מן הראשונים:
הבית

תוספות

הלך באחד מהן ועשה טהרות. הא דנקט טהרות ולא קאמר אדם טהור משום דלגברי אע"ג דמוקמינן להו בחזקת טהורים מצריכין להו טבילה והזאה שלא יגעו שניהם בתרומה דאז התרומה טמאה ודאית והאוכל במיתה[ד] ואם נגעו שניהם באחד ונכנס למקדש חייב[ה]:

בבת אחת ד"ה טמאים. נראה דהיינו מדרבנן דמדאורייתא אפי' בבת אחת טהורים:

ספק על ספק לא על היינו בקעה. תימה לר"י מה שייך לדמויי לבקעה דהכא אפי' ליכא אלא ספק אחד אוקמא אחזקת בדוק כדאמרינן לעיל[ו]. ולעיל דימה אותו לספק טומאה ברשות הרבים והכא מדמי לספק טומאה ברשות היחיד:

ספק ביאה טהור. פר"י דבספק ספיקא פליגי וכן פר"ת במסכת ע"ז פרק בתרא (ד' ע.[ז]) אבל רש"י פירש שם בע"א. ונראה לר"י דטעמא דרבי אליעזר דמטהר בספק ספיקא משום דלא גמרינן מסוטה לטמא ברשות היחיד אלא ספיקא אחת כסוטה אבל תרי ספיקי לא ורבנן סברי כיון דמן הדין אפי' בספיקא אחת היה לטהר דאוקמא אחזקת טהרה ואפ"ה טמא הוא הדין אפילו בתרי ספיקי[ח]:

על ובדק ולא אשכח פלוגתא דר' מאיר ורבנן. תימה אפי' לר"מ דאמר לעולם היא בחזקת טומאה וכו' ונפקא מינה לטהרות שנעשו על גביו הכא גבי בדיקה כיון שבדק ולא מצא מה יעשה אם יצריכוהו לבדוק פעם שניה נמי לא ימצא. ורש"י פירש דאפי' לר' מאיר אמרינן אימר עכבר אכליה דבדיקת חמץ אינו אלא מדרבנן. וקשה דהא בהדיא אמר פלוגתא דר' מאיר ורבנן. וי"ל דמיירי בשלא בטלה וקאמר דלר' מאיר לא סגי בבדיקה כיון דלא אשכח והוי בספק לאו דלא ימצא וצריך לבטלו וסגי אפילו לרבי מאיר דלא איירי אלא בספק טומאה דאורייתא אבל הכא דבדיקת חמץ דרבנן שרי:

חולין ומעשר שני מעורבים זה בזה. פ"ה שיביא סלעים בשוה מנה ואומר כל מקום שהוא מעות מעשר שני יהיו מחוללים על מעות הללו ובחנם פירש כן דמינייהו גופייהו היה יכול ליקח שיעור מעות מעשר ואומר אם אלו מעות מעשר הרי טוב ואם לאו כל מקום שהן הרי הן מחוללין על אלו. וריב"א הקשה לפרש"י דאיך יכול לחלל אסלעים ובפרק הזהב (ב"מ ד' מה.) אמר טיבעא אטיבעא לא מחללין ושם פי'[ט]:

הניח עשר ומצא תשע פלוגתא דרבי ורבנן. דרבי לטעמיה דאמר הוא קבר שאבד הוא קבר שנמצא וכיון שמצא אחד א"צ לבדוק ולרבנן עד שימצא עשר כדפ"ה. ומיירי שכל הככרות קשורים זה בזה דומיא דפלוגתא דרבי ורבנן דבפ"ק דביצה (דף י:) אמרינן מחלוקת בכיסים קשורים אבל כשאין קשורים דברי הכל חולין ומע"ש מעורבין זה בזה[י] ואף על גב דהשתא אין לתלות בעכברים תלינן בקטנים:
הניח

מסורת הש"ס

א) [עיין תוספות ביצה י: ד"ה הכל], ב) [לעיל ד:], ג) כתובות כז. טהרות פרק ה [משנה ה] ועי' תוס' נדה ב. ד"ה הלל, ד) עבודה זרה ע. טהרות פרק ו [משנה ה] ועיין בתוס' ב"ב שם ד"ה ורבי אליעזר (הב') שיש לגרוס רבי אלעזר ולא רבי אליעזר, ה) בכורות כה: נדה סא., ו) בכורות כה., ז) ביצה י: [תוספתא מעשר שני פרק ה ה"ה], ח) נדה ג., ט) טהרות פרק ו מ"ד, י) [וע"ע תוספות כתובות כז. ד"ה והלכך], כ) ט: עיי"ש תוד"ה היינו תשע, ל) עיי"ש ע: תוס' ד"ה ההוא פולמוסא, מ) [וע"ע תוספות בבא מציעא נה: ד"ה רבי אליעזר], נ) [עיין תוס' בבא מציעא מה. ד"ה לפלגי ותוס' ביצה י: ד"ה חולין ועיין שם היטב גם ברש"י דהחליפו שיטותיהן].

הגהות וציונים

א) בכת"י ואמר וכ"ה בכתובות: ב) בכת"י ליתא "ובפלוגתא דר"א ורבנן", וכן מוכח מרש"י להלן ד"ה וחכמים דל"ג ליה, ועיין השלמות: ג) בכת"י ובמתני' דטהרות ליתא תיבת "אחד": ד) נדצ"ל האוכל בעשה (מצור דבש) ועיין צל"ח: ה) נדצ"ל דברי הכל מנה מונח ומנה מוטל (מראה כהן) וכעי"ז הגיה המהר"ם ועיין מהרש"א:

רבינו חננאל

נפלו בדרבנן [וכן] אוקמי' להא בהדיא בפ' ואלו עוברין בפסח [דף מד.] בתרומה בזמן הזה שהיא מדרבנן: צבור אחד חמץ ושני בתים בדוקין ושקל עכבר ככר אחד מהן ולא ידעינן בהי מינייהו על. פשטינן להא משני שבילין וקיי"ל כר' יוחנן דאמר הכל מודים שאם נשאלו לחכם שניהם ביחד דברי הכל טמאים נשאלו בזה אחר זה דברי הכל טהורין לא נחלקו אלא בבא לשאול עליו ועל חבירו רבי יהודה מדמה ליה לבת אחת ושניהם טמאים ור' יוסי מדמה לה לזה אחר זה ושניהן טהורין. וכן אם באו אלו הבעלי בתים ושאלו שניהם ביחד צריכין בדיקה בזה אחר זה אין אחד מהן צריך בדיקה בא אחד [מהם] לשאול על ביתו ועל בית חברו הלכה כר' יוסי ואליבא דר' יוחנן: ספק על ספק לא על פשטי' לה מבקעה בימות הגשמים שהיא רשות היחיד וחלקו בו ר' אליעזר וחכמים והלכה כחכמים שמטמאין כן כבאן צריך לבדוק. על בדק ולא אשכח פשטי' לה מדרבנן דאמרי בודק עד שמגיע לסלע או לבתולה פי' ארץ בתולה. על בדק ואשכח פשטי' לה חלוקת ר' ורשב"ג ר' אומר הקבר שנמצא הוא הקבר שאבד רשב"ג אומר תבדק כל השדה כולה: הניח תשע ומצא עשר חלוקת ר' ורבנן דתניא הניח מנה ומצא מאתים חולין ומעשר שני מעורבין כלומר המנה שהניח היה מעשר שני ובא אחר והוסיף עליו מנה אחר של חולין וחכמים אומרים הכל חולין כלומר אותו המנה של מעשר ניטל ואלו אדם אחר הניחום וכולן חולין הם: הניח עשר ומצא תשע חלוקת ר' ורבנן דתניא הניח מאתים ומצא מנה מונח ומנה מוטל דברי רבי כלומר אדם בא ונטל חצים הניח חצים המנה הנמצא מעשר שני הוא וחכמים אומרים הכל חולין כלומר אותם המאתים של מעשר שני נלקחו וזה המנה אחר הניחו וחולין הן.

ליקוטי רש"י

דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי. דכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו והשבתה דלב היא השבתה [לעיל ד:]. אחד טמא. שיש בו קברות מספיק כל ... ואין ידוע איזהו טמאה אבל כל ... מחזקין באחד מהן. בבת אחת. באו לשאול בבת אחת [כתובות כז:]. בימות הגשמים. הויא רה"י לטומאה וספיקה טמא שהרי אין מהלכין בה בימי הגשמים ... [רשב"ם ב"ב נה:]. וטומאה בשדה פלונית. באחת מן השדות ואין אנו יודעין איזו היא [ע"ז ע:]. וחכמים מטמאים. ... מה לי שדה אחת מה לי ב' שדות ... ספיקה היא שמא הלך עד הקבר והאהיל שמא לא הלך ... ספק ביאה טהור. היכא דמספקא ליה אם נכנס באותה שדה ואם תמצא לומר נכנס ספק אם בא על מקום הקבר אם לאו ... ספק ספיקה הוא ... ספק ביאה הוא וטהור ולא ליכא מגע ... היתים ספק מגע ליכא ולא ספק ביאה דכולהו שדה אחת הן וטמא [רשב"ם ב"ב נה:]. לעולם הוא בטומאתו. אם לא נמצא הקבר שנאבד בשדה אף על פי שנבדק כל השדה בטומאתו הוא. וחכמים אומרים בודק. עד שמגיע לסלע דודאי מאותו סלע ולמטה לא נעשה קבר שקשה הוא. או לקרקע בתולה. עד שימצא קרקע קשה שלא היתה עבודה [בכורות כה:]. ואם לא מצא הגל טהור [נדה סא.]. הניח מנה. ממעות ... חולין ומע"ש מעורבין זה בזה. האחד חולין ואינו יודע איזהו ונוטל היפה שבהן ואומר אם זו היא של מעשר הרי יפה ואם חולין היא תהא חברתה מחוללת עליה. הכל חולין. הואיל ולא מצא ... להקל ולומר נטל את הראשון והניחו במקום אחר והניח שוב את אלו ושכח שאין אדם מניח מעות חולין ומעות מעשר ביחד [ועי' רש"י כאן]. מנה מונח ומנה מוטל. ונשאר הך מנה ממעשר. הכל חולין. הואיל ולא העלהו לירושלים לא הפרידן זה מזה ושניהם נטלן והניחם במקום אחר וזה חולין היא שהניח הלוס אחרי כן ושכח [ביצה י:].

שפירש, שלדברי הכל ספק ספיקא ברשות היחיד טהור, אלא שלחכמים הכל ספק אחד הוא, האם האהיל על הקבר או לא, ולרבי אליעזר שני ספיקות הם (רשב"ם ב"ב שם; ורש"י ע"פ מהר"ם חלאווה). ויש שפירש, שלדברי הכל אין כאן אלא ספק אחד, כי מדובר שהשדה היתה מלאה טומאה, ואם נכנס לתוכה בודאי האהיל על הטומאה, אלא שלרבי אליעזר 'ספק ביאה' טהור, שכל זמן שלא הוחזק בודאי שנכנס למקום הטומאה הרי הוא טהור, כי המקור לדין ספק טומאה הוא מסוטה, ושם הוא 'ספק מגע' ולא 'ספק ביאה' (רש"י ע"ז ע, א, ע"פ תוס' ותוס' רי"ד ב"ב שם).

עַד שֶׁיִּוָּדַע לְךָ הַטּוּמְאָה הֵיכָן הָיא, אך לגבי בדיקת חמץ שהיא מדרבנן, מודה רבי מאיר שתולים שעכבר אכלו (רש"י). ויש שכתבו, שמלשון הגמ' 'פלוגתא דרבי מאיר ורבנן', משמע שמחלוקתם היא גם לענין בדיקת חמץ, ומדובר כשלא ביטל, ונחלקו אם צריך ביטול מדאורייתא, שלרבי מאיר כיון שלא מצא צריך ביטול מדאורייתא, כדי שלא יעבור ב'בל יראה', ולחכמים מדאורייתא תולים שבא עכבר ונטלו, ורק מדרבנן צריך ביטול כמו לאחר כל בדיקה (תוס', ע"פ מהרש"א. ובמגיני שלמה כתב שגם רש"י מודה לזה, וכוונת הגמ' לפירושו היא, שאם ביטל הדין הוא לכולי עלמא, ואם לא ביטל הדין הוא בפלוגתא). ויש שכתבו, שלחכמים גם מדרבנן אינו צריך לבטל, שדי בכך שביטל לאחר הבדיקה הראשונה, ולא תיקנו לבטל שוב עבור חתיכה אחת שנכנסה לבית (מהר"ם חלאווה; פרי חדש או"ח תלט, ב, בדעת התוס').

ויש שכתב, שמדובר כשלא ביטל, ונחלקו לענין הבדיקה שחיובה באופן זה הוא מדאורייתא, שלרבי מאיר אף שבדק ולא מצא צריך לחזור ולבדוק שוב ושוב עד שימצא (רבינו דוד בשם הרמב"ן). ויש שכתב, שלרבי מאיר אם בדק ולא מצא צריך לבדוק את חורי הבית העליונים והתחתונים, שלולא כניסת העכבר לא היה צריך לבודקם [כמבואר בגמ' לעיל (ח, א)] (תוס' רבינו פרץ).

■ להלכה, נכנס עכבר עם חמץ לבית ונכנס אחריו ובדק ולא מצא כלום, אף אם לא ביטל אינו צריך לחזור ולבדוק או לבטל, שתולים שאכלו [כחכמים וכתוס' לפי הפר"ח] (שו"ע או"ח תלט, ב, וב"ח שם, ומשנ"ב שם ט ו-יא, אך ראה משנ"ב תלד, ג, שאם לא ביטל צריך לחזור ולבטל).

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר תִּיבָּדֵק כָּל הַשָּׂדֶה כּוּלָּהּ, והוא הדין לגבי בדיקת חמץ, אין די בכך שמצא כיכר כשחזר ובדק, אלא צריך לגמור לבדוק את הבית כולו, כי שמא מה שמצא אינו מה שהכניס העכבר אלא כיכר אחרת היא (ראב"ן). ואף אם כבר ביטל את החמץ, שחיוב הבדיקה אינו אלא מדרבנן, אין אומרים בזה ספק דרבנן לקולא כמו ב'ספק על ספק לא על', כיון שכאן ודאי נכנס עכבר עם חמץ לבית [והרי הוא בחזקת שאינו בדוק שאין אומרים בזה ספק דרבנן לקולא] (צל"ח). ויש שכתב, שאם כבר ביטל את החמץ מודה רשב"ג שאינו צריך להמשיך ולבדוק, אלא תולים להקל, משום שאינו אלא ספק דרבנן (ההשלמה; מאירי בשם יש פוסקים; טור או"ח תלט, ע"פ הב"י).

■ להלכה, עכבר שנכנס לבית וכיכר בפיו, ונכנס אחריו ובדק מקצת מהבית ומצא כיכר, יש שכתב, שאף אם לא ביטל אינו צריך להמשיך לבדוק [כרבי] (שו"ע או"ח תלט, ב, ומשנ"ב שם, י). ויש שכתב, שרק אם ביטל אינו צריך להמשיך לבדוק [כרשב"ג לדעת הטור] (רמ"א שם, ומשנ"ב שם), אך בכיכר קטנה שיתכן שגם אם נשארה בבית העכבר אכלה, כך שזה ספק ספיקא, נחלקו הפוסקים אם יכול להקל אף כשלא ביטל (שעה"צ תלח, ב, וראה להלן ע"ב ד"ה או).

הִנִּיחַ תֵּשַׁע וּמָצָא עֶשֶׂר פְּלוּגְתָּא דְּרַבִּי וְרַבָּנָן וְכוּ', לדעה אחת בגמ' בביצה (י, ב), מחלוקת רבי ורבנן היא דוקא באופן שקשורים המנים זה לזה [שאז כשנוטל אחד ניטל גם השני עמו], אבל כשאינם קשורים מודים רבנן לרבי. ולפי דעה זו, יש לפרש גם כאן לענין הניח תשע ומצא עשר, שמדובר שהכיכרות קשורות זו לזו, שאם לא כן, גם לרבנן תולים שאלו התשע שהניח מתחילה, וכן לענין עשר ומצא תשע להלן, נחלקו רבנן דוקא בכיכרות קשורות (תוס', ע"פ מהרש"א; מהר"ם חלאווה).

ויש שכתבו, שדוקא לענין עשר ומצא תשע צריך שיהיו הכיכרות קשורות, אבל בהניח תשע ומצא עשר, גם אם הכיכרות אינן קשורות צריך לחזור ולבדוק לרבנן (טור או"ח תלט, ג ומג"א שם, ז), כיון שלענין הוספה אין חילוק בסברא בין אם הן קשורות או לא, שאם נאמר שבאינן קשורות לא תולים שאחרות הן, אלא שבא אחד והוסיף על הכיכרות שהיו כאן, גם בקשורות ניתן לומר כן, ואף אם נמצאו כל העשר קשורות, אפשר לומר שמי שהוסיף את העשירית, קשרה לתשע שהיו כאן, ובהכרח שלדעת רבנן כיון שהכיכר העשירית הובאה לכאן על ידי אדם אחר, תולים שגם שאר הכיכרות הן שלו [ראה להלן בסמוך טעם הדבר] (חמד משה שם, י).

הִנִּיחַ מָנֶה וּמָצָא מָאתַיִם וְכוּ' וַחֲכָמִים אוֹמְרִים הַכֹּל חוּלִּין, שלדעת חכמים תולים שנטל את המנה של המעשר שני שהיה כאן והניחו במקום אחר, ושני המנים הנמצאים כאן עתה הם מנים אחרים של חולין שהניח ושכח (רש"י כאן ובביצה י, ב), שאין דרך אדם להניח יחד מעות של מעשר שני ושל חולין (רש"י שם), ולכן אנו מניחים שבודאי כך היה ומקילים גם במעשר שני שהוא מדאורייתא (תוס' ביצה שם).

והוא הדין לענין בדיקת חמץ, תולים לרבנן שתשע הכיכרות שהניח אינן כאן, ועשר הכיכרות שלפנינו הובאו לכאן על ידי איש אחר, ולכן צריך לבדוק את כל הבית, שמא גרדו חולדות את תשע הכיכרות הראשונות למקום אחר בבית (רש"י), שגם בזה אין דרך אדם להניח את כיכרו יחד עם כיכרות חבירו (לבוש או"ח תלט, ג. אך ראה שער המלך חמץ ומצה ב, יב בשם גופי הלכות [למהר"ש אלגאזי] תקלא, שספרא זו אינה שייכת כאן).

ואף אם ביטל את החמץ צריך לבדוק אחר תשע הכיכרות, והגם שהבדיקה היא מדרבנן, אין תולים להקל שאלו אותן הכיכרות שהיו כאן מתחילה אלא שנוספה להן כיכר אחת, לפי שתליה זו – שכל עשר הכיכרות הן אחרות ואין בהן מאותן כיכרות שהיו כאן בתחילה – היא בתורת ודאי, שהרי תולים כך גם לקולא במעשר שני שהוא מדאורייתא [וכמו שהתבאר לעיל], ועל כן אין לתלות לאידך גיסא להקל (השגות הראב"ד; מהר"ם חלאווה. וראה שער המלך שם). ויש שכתב, שהמחלוקת היא לענין ביטול, אבל לענין הבדיקה שהיא מדרבנן, מודים חכמים לרבי שאינו צריך לבדוק (בעל המאור).

■ להלכה, הניח תשע ומצא עשר, צריך לבדוק אחר כל התשע [כחכמים] (שו"ע שם) אפילו אם כבר ביטל את החמץ [כהראב"ד והמהר"ם חלאווה] (משנ"ב שם, יב), ואף אם אינן קשורות יחד [כהטור (לעיל ד"ה הניח תשע)] (משנ"ב שם, יד ו-יז, ושעה"צ שם, טז).

מָנֶה מוּנָּח וּמָנֶה מוּטָּל דִּבְרֵי רַבִּי וַחֲכָמִים אוֹמְרִים הַכֹּל חוּלִּין, וסברת חכמים, שהואיל ולא העלם לירושלים, מסתבר שלא

הפרידם זה מזה, אלא נטל את שניהם והניחם במקום אחר, ומנה זה חולין הוא שהניחו כאן לאחר מכן ושכח שהניחו (רש"י ביצה י, ב). וראה לעיל (ד"ה הניח תשע, בשם תוס'), שיש הסובר [בגמ' בביצה שם], שלחכמים אין תולים כך אלא כששני המנים היו קשורים, והוא הדין לענין חמץ.

■ להלכה, הניח עשר ומצא תשע, צריך לבדוק אחר כל העשר [כחכמים] (שו"ע או"ח תלט, ג) אפילו אם כבר ביטל את החמץ [כהראב"ד והמהר"ם חלאווה] (משנ"ב שם, יג). ויש שכתבו, שזה דוקא אם הן קשורות [כתוס'] (שו"ע שם, בשם יש אומרים, ומשנ"ב שם, טז, בשם האחרונים), ויש להקל כדעה זו כשביטל (משנ"ב שם, יז).

המשך מעמוד ט:

יש שכתב, שתולים להקל שאכלה, ואין צריך לבדוק [כתוס'] (רמ"א שם, וראה משנ"ב שם, ג, שיש דעות באחרונים אם גם השו"ע מודה לזה או לא, ולדינא יש לסמוך על הכרעת הרמ"א, ובפרט כשביטלו שאז הוא ספק ספיקא בדרבנן). ולכתחילה בודאי מהנכון שיבטל ולא לסמוך על ספק ספיקא בלבד (משנ"ב שם).

פֵּירֵשׁ וְאָתָא עַכְבָּר וְשָׁקַל חַיְינוּ סֵיפָא. ■ וכן נפסק להלכה, שאם פירשה הכיכר ממקום קביעותה ונטלה העכבר משם, אין צריך לחזור ולבדוק, כי 'כל דפריש מרובא פריש' (שו"ע או"ח תלט, א). ודוקא כשלא פירשה בפנינו, אבל אם פירשה בפנינו, נקרא קבוע (משנ"ב שם, ה). וכשפירשה שלא בפנינו, אין לסמוך על הרוב אלא לענין שאין צריך לחזור ולבדוק את הבית, ואפילו אם לא ביטל, אבל לא שיהא מותר מחמת זה לאוכלה בפסח, שלענין אכילה אין הולכים אחר הרוב בחמץ [שלא כתוס'. וכמו שהחמירו בחמץ בתערובת שאינו בטל, כמבואר בגמ' לקמן ל, א (ראה רבינו דוד; חק יעקב שם, ו)] (משנ"ב שם, ו).

וְלִפְנֵיהֶם שְׁנֵי בָתִּים אֶחָד בָּדוּק וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ בָּדוּק - דוקא באופן זה שיש תלייה של 'שאני אומר' כמבואר בגמ' להלן, אבל בבית אחד בדוק ויש ספק אם העכבר נטל מהמצה או מהחמץ, חייב לבדוק (השגות הראב"ד, ומאירי בשמו). ויש שכתב, שגם אם היה רק בית בדוק והיה ספק אם נכנס אליו העכבר עם החמץ, מקילים מספק דרבנן, אלא שחידשה הגמ' שאפילו באופן זה, שבודאי נכנס עכבר עם חמץ לאחד הבתים, אינו נחשב שיש כאן חזקת איסור, אלא תולים להקל שנכנס לבית שאינו בדוק (חי' הר"ן).

הניח בזוית זו ומצא בזוית אחרת פלוגתא דרשב"ג ורבנן דתניא [א] קרדום שאבד בבית הבית טמא שאני אומר אדם טמא נכנס לשם ונטלו רשב"ג אומר הבית טהור שאני אומר השאילו לאחר ושכח או שנטלו מזוית זו והניח בזוית האחרת ושכח זוית מאן דכר שמיה חסורי מחסרא והכי קתני [א] קרדום שאבד בבית הבית טמא שאני אומר אדם טמא נכנס לשם ונטלו או שהניחו בזוית זו ומצאו בזוית אחרת הבית טמא שאני אומר אדם טמא נכנס לשם ונטלו מזוית זו והניחו בזוית אחרת רשב"ג אומר הבית טהור שאני אומר השאילו לאחר ושכח או שנטלו מזוית זו והניח בזוית זו ושכח. אמר רבא [ב] עכבר נכנס וככר בפיו ונכנס אחריו ומצא פירורין צריך בדיקה מפני שאין דרכו של עכבר לפרר ואמר רבא [ג] תינוק נכנס וככר בידו ונכנס אחריו ומצא פירורין א"צ בדיקה מפני שדרכו של תינוק לפרר בעי רבא עכבר נכנס וככר בפיו ועכבר יוצא וככר בפיו מהו מי אמרינן היינו האי דעל והיינו האי דנפק או דילמא אחרינא הוא אם תמצא לומר [ד] היינו האי דעל והיינו האי דנפק עכבר לבן נכנס וככר בפיו ועכבר שחור יוצא וככר בפיו מהו האי ודאי אחרינא הוא או דילמא ארמויי ארמיה מיניה ואת"ל [ה] עכברים לא שקלי מהדדי עכבר נכנס וככר בפיו וחולדה יוצאה וככר בפיה מהו חולדה ודאי מעכבר שקלתיה או דילמא אחרינא הוא דאם איתא דמעכבר שקלתיה עכבר בפיה הוה משתכח ואת"ל [ו] אם איתא דמעכבר שקלתיה עכבר בפיה הוה משתכח עכבר נכנס וככר בפיו וחולדה יוצאה וככר ועכבר בפי חולדה מהו הכא ודאי איהו הוא או דילמא אם איתא דאיהו ניהו ככר בפי עכבר משתכח הוה בעי אישתכוחי או דילמא [ז] משום ביעתותא הוא נפל ושקלתיה תיקו. בעי רבא ככר בשמי קורה צריך סולם להורידה או אין צריך מי אמרינן כולי האי לא אטרחוהו רבנן כיון דלא נחית מנפשיה לא אתי למיכלה או דילמא זימנין דנפל ואתי למיכלה ואם תמצי לומר [ח] זימנין דנפל ואתי למיכלה ככר בבור צריך סולם להעלותה או אין צריך [ט] הכא ודאי דלא עבידא דסלקה מנפשה או דילמא זימנין דנחית למעבד צורכיה ואתי למיכליה את"ל זימנין דנחית לצורכיה ואתי למיכלה ככר בפי נחש צריך חבר להוציא או אין צריך [י] בגופיה אטרחוהו רבנן בממוניה לא אטרחוהו רבנן או דילמא לא שנא תיקו:

מתני' [ג] ר' יהודה אומר בודקין אור י"ד ובי"ד שחרית ובשעת הביעור וחכ"א [כ] לא בדק אור י"ד יבדוק בי"ד לא בדק בי"ד יבדוק בתוך המועד [א] לא בדק בתוך המועד יבדוק לאחר המועד. [ג] [ל] ומה שמשייר יניחנו בצינעא כדי שלא יהא צריך בדיקה אחריו:

גמ' מ"ט דרבי יהודה רב חסדא ורבה בר רב הונא דאמרי תרוייהו כנגד שלש השבתות שבתורה [א] לא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור [ב] שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם [ג] אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם מתיב רב יוסף רבי יהודה אומר כל שלא בדק בשלשה פרקים הללו שוב אינו בודק אלמא ר' יהודה מר זוטרא מתני הכי מתיב רב יוסף רבי יהודה אומר כל שלא בדק באחד משלשה פרקים הללו שוב אינו בודק אלמא בשוב אינו בודק הוא דפליגי אלא רבי יהודה נמי אם לא בדק קאמר והכא בהא קמיפלגי מר סבר מקמי איסורא אין בתר איסורא לא גזירה דילמא אתי למיכל מיניה ורבנן סברי לא גזרינן. ומי גזר ר' יהודה דילמא אתי למיכל מיניה והא [ד] תנן משקרב העומר יוצאין ומוצאין שוקי ירושלים שהם מלאים קמח וקלי

שלא

רש"י

הבית טמא. כל כלי הבית טמאין, שאני אומר אדם טמא נכנס לשם ומשמש בכל כלי הבית: זוית מאן דכר שמיה. פתח באבוד וסיים בנמצא בזוית אחרת: חסורי מיחסרא והכי קתני. שאני אומר אדם טמא נכנס לשם ולקחו לאבוד, וגבי מצא בזוית אחרת שמא אדם טמא הניחו שם, רבן שמעון כו'. וגבי חמץ נמי לרבנן חוששין שמא עכבר עשה, וכיון דחוששין לעכבר יש לחוש נמי לא זהו אלא אחר, ולרבן שמעון תולין באדם עלמו שהוא עשה ושכח וא"ל בדיקה: ונכנס אחריו ומצא פירורין צריך בדיקה. ואין תולין הככר בו[א], שאין דרכו של עכבר לפרר ולא זהו ככר שהכניס העכבר: אם תמצא לומר היינו האי כו'. דאי פשטת ליה דחיישינן דילמא אחרינא הוא אי תו לא לריכנא למיבעי שחור ולבן, אבל אי פשטת ליה דלא חיישינן אכתי שחור ולבן מיבעיא לן: ארמוייה. השליכו ממנו ונטלו הוא, וחבירו בחגיגה (ד' טו:) אי נקטיה ביד מאן מרמי ליה מן ידי: לדידיה הוה שקיל ליה[ב]. את העכבר עלמו היה מביא: ככר ועכבר בפי חולדה. עכבר נכנס וככר בפיו, וחולדה יולא' כשנכנס בו לבדוק ובפיה ככר מכאן ועכבר מכאן: ככר בפי נחש. בעיא באנפי נפשה היא ולא דמי להנך דלעיל, ול"ג את"ל: לא אטרחוהו. ויבטל בלבו: בממוניה. לשכור חבר: מתני' בתוך המועד. בשעה ששית, שהוא מועד הביעור: לאחר המועד. משש שעות ולמעלה עד שתחשך[ג]: גמ' שלש השבתות. שלש לשונות של השבתה, ראייה מליאה והשבתה: אלמא במכאן ואילך הוא דפליגי. ולאו במידי אחרינא, דרבי יהודה לא מלריך שלש בדיקות, אלא הכי קאמר או אור לארבעה עשר או שחרית או בשעה ששית, ורבנן אמרי אם לא בדק בתוך המועד יבדוק לאחריו: ומר זוטרא מתני. בהדיא באחד משלשה פרקים: לבתר איסורא. לא יבדוק, דגזרינן דילמא איידי דעסיק ביה אתי למיכל מיניה: משקרב העומר. בו ביום יוצאים ומוצאים שוקי ירושלים מלאים קמח וקלי מן החדש למכור, וקודם יו"ט נקטף ונטחן ונתייבש הקלי בתנור:

שלא

תוספות

הניח בזוית זו ומצא בזוית אחרת פלוגתא דרבן שמעון בן גמליאל ורבנן. דלרבנן צריך בדיקה דחוששין שמא עכבר עשה ולא זהו שהניח **ולית להו לרבנן** הוא שאבד הוא שנמצא אלא כרשב"ג[י] דאמר תיבדק כל השדה כולה. **אי נמי** אתי אפי' כרבי ומיירי כגון שאין יודע כמה ככרות הניח וצריך בדיקה שמא לא מצא כולם:

שאני אומר אדם טמא נכנס לשם. וא"ת דהכא ובפרק קמא דחולין (דף ט:) גבי צלוחית תלינן באדם טמא ובפרק קמא דנדה (דף ד.) גבי ככר הנתון על גבי הדף ומדף טמא מונח תחתיה תלינן באדם טהור. **ותירץ ר"ת** דאמרינן בפ"ק דשבת (דף טו:) גזרו על ספק כלים הנמצאים ולא גזרו על ספק אוכלין הנמצאים. **אי נמי** גבי ככר רגלים לדבר שטהור הסירו שלא יפול על המדף ויטמא[י]:

מפני שדרכו של תינוק לפרר. ומיירי שיש פירורין כדי כל הככר ולכך אין צריך בדיקה. **ואפי'** לרבן שמעון בן גמליאל דאמר תיבדק כל השדה כולה הכא רגלים לדבר יש שהפרורים מן הככר שהרי מיד נכנס אחריו:

מי אמרינן היינו הא דעל היינו הא דנפק. ואפילו לרשב"ג דאמר תיבדק כל השדה כולה הכא רגלים לדבר שהרי הוא עם הככר:

או דילמא אחרינא הוא. ואפי' לר' דאמר[ה] הוא שנמצא הוא שנאבד הכא חיישינן דמסתמא הראשון נשאר בבית וזהו אחר שילא:

בממוניה לא אטרחוהו רבנן. פי' הכא דוק' דשמא יוליאנה או יאכלנה אבל היכא דאיכא חמץ אמרינן לעיל (ד:) דניחא ליה לאינש דליעבד מלוה בממוניה[ט]:

ואם לא בדק בתוך המועד. פי' **הקונטרס** בשעה ששית. וקשה דלרבי יהודה קרי ליה שעת הביעור ולמה שינה לשונו. **אלא** בתוך המועד היינו מתחלת שבע עד סוף הפסח ולאחר המועד יבדוק כדי שלא יתערב לו חמץ של איסור בשל היתר ויאכלנו. ורש"י לא רצה לפרש כן מפני שפירש במשנה דבודקים שלא יעבור בבל יראה[י]:

קולרין

עין משפט נר מצוה

עו א מיי' פי"ב מהל' משכב ומושב הל' טז ופ"ב מהל' חמץ הל' יג טוש"ע או"ח סי' תלט סעיף ד:

עז ב ג מיי' פ"ב מהל' חמץ הל' ח ט טוש"ע או"ח סי' תלח סעיף א:

עח ד ה ו ז מיי' שם הל' יג וטור שם:

עט ח ט מיי' שם הל' יד וטוש"ע שם ס"ב:

פ י מיי' שם הל' יג:

פא כ מיי' פ"ג מהל' חו"מ הל' ה סמג עשין לט טוש"ע או"ח סי' תלה:

פב ל מיי' שם הל' ג וסמג שם טוש"ע או"ח סי' תלד סעיף א:

רבינו חננאל

הניח בזוית זו ומצא בזוית אחרת חלוקת רשב"ג ורבנן וקיימא לן כרבנן דאמרי הבית טמא שאני אומר אדם טמא נכנס לבית ונטלו מזוית זו והניחו בזוית אחרת: אמר רבא עכבר נכנס וככר בפיו נכנס אחריו ומצא פירורין צריך בדיקה שאין דרך עכבר לפרר אלא העכבר עם הככר שנטל הלך לו ואלו הפירורין אינן ממנו לפיכך צריך לבדוק. אבל אם נטל תינוק ככר ונכנס לבית ונכנס אחריו ומצא פירורין אין צריך בדיקה שכן דרך התינוק לפרר: בעי רבא עכבר נכנס וככר בפיו ועכבר יוצא וככר בפיו כו'. בעי רבא ככר בשמי קורה צריך סולם להורידו או לא כו'. בעי רב אשי ככר בפי נחש צריך חבר להוציאו או לא כו' אלו כולן עלו בתיקו: מתני' ר' יהודה אומר בודקין אור ארבעה עשר ובארבעה עשר בשחרית ובשעת הביעור. ירושלמי בשעת הביעור שעה חמישית. וחכמי' אומרים לא בדק באור ארבעה עשר יבדוק בי"ד כו' כלומר אין צריך לבדוק שחרית בי"ד אלא אם לא בדק באור י"ד אבל אם בדק אור י"ד אין צריך אחרי כן בדיקה כלל. פירש רב חסדא טעמא דר' יהודה דבעי שלש בדיקות כנגד שלש אזהרות שהזהירה תורה על השבתת חמץ. ומותבינן עליה מהא דר' יהודה אומר כל שלא בדק אחד משלשה פרקים הללו שוב אינו בודק אלמא ר' יהודה חדא זימנא בעי. ואוקימנא לעולם חדא זימנא בעי ובהא פליגי ר' יהודה סבר עד שעת ביעור בודק שאם ימצא חמץ ישרפנו אבל אחר זמן ביעורו אינו בודק חיישינן דילמא אתי למיכל מיניה פי' כגון שהיה במדינת הים ובא במועד ולאחר המועד שחייב כל זמן שבא (לדלוק) [לבדוק]. ואקשי' ומי גזר ר' יהודה והתנן במנחות פ' [רבי ישמעאל] משקרב העומר יוצאין ומוצאין שוקי ירושלים מלאין קמח וקלי

מסורת הש"ס עם הוספות

א) תוספתא נדה פ"ו ה"ט, ב) [לעיל דף ג: מנחות סז:], ג) [לעיל ט: ועיין רש"י שם ולשון הר"ן כאן הניחו תוי"ט ומה שמשייר בלילה לצורכו שיאכל בלילה גם בבוקר], ד) מנחות דף סז:, ה) [עיין פירש"י מנחות סז: ד"ה ובשעת], ו) לעיל ע"א, ז) [ועיין תוס' חולין ט: ד"ה שאני], ח) לעיל ע"א, ט) עיין תוס' ב"מ מב. ד"ה שאין ועיין נמוקי הגרי"ב על מהרש"ל, י) עי' תוס' מנחות סז: ד"ה ובשעת.

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] מתני' לא בדק כו' לאחר המועד. ע' ערוך ערך מעד ודו"ק:

הגהות וציונים

א] בדפו"י בהן, ועיין ראש יוסף ופרמ"ג סי' תלח משב"ז ס"ק א: ב] גי' רש"י בגמ' דאם איתא דמעכבר שקלתיה לדידיה הוה שקיל ליה (מנחם משיב נפש, וכעי"ז בהגהות מיימוניות חמץ ומצה פ"ב אות פ):

תורה אור השלם

א) מַצּוֹת יֵאָכֵל אֵת שִׁבְעַת הַיָּמִים וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל גְּבֻלֶךָ: [שמות יג, ז]

ב) שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם כִּי כָּל אֹכֵל מַחְמֶצֶת וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל בַּגֵּר וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ: [שמות יב, יט]

ג) שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְּׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם כִּי כָּל אֹכֵל חָמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשֹׁן עַד יוֹם הַשְּׁבִעִי: [שמות יב, טו]

ליקוטי רש"י

ארמויי ארמיה מיניה. מרמי לשון נוטל מידי [חגיגה טו: ד"ה אין]. חבר. וחובר חבר. שמלחש נחשים או עקרבים או שאר חיות למקום אחד [דברים יח, יא]. בודקין. חמץ: ובשעת הביעור. בשעה ששית אבל מכאן ואילך לא בדקינן אפילו לא בדק בזמנו דגזרינן משום דלמא אתי למיכל כשמוצא אותו [בפסח] ורבנן פליגי עליה ואמרי לא בדק בתוך המועד כלומר בשעה ששית יבדוק לאחר המועד בתוך הפסח עלמו ולא גזרינן דלמא אתי למיכל מיניה [מנחות סז:]. ומה שמשייר. אחר בדיקה לאכילתו יניחנו בצנעה [לעיל ט:]. משקרב העומר. מיד כשיוצאים מוצאין שוקי ירושלים מליאות קמח וקלי מתבואה חדשה [מנחות סז:].

[מכאן שייך לדף יא.] שלא ברצון חכמים. דגזרינן שמא יאכל כשיקצור ויאכל חדש קודם העומר ואף זה שכבר הוא קמח ודאי נקצר קודם העומר. רבי יהודה אומר ברצון חכמים כו'. דלא גזר שמא יאכל [מנחות סז:]. מתוך שלא התרת לו. לקצור במגל אלא ע"י קטוף ביד ולא במגל כמו (דברים כג) וקטפת מלילות בידך דקצירה קודם העומר אסורה כדקתני במתני' ואסור לקצור לפני העומר. זכור הוא. את איסור החדש ולא אכיל. טחינה והרקדה מאי איכא למימר. מאי שינוי איכא דליהוי זכור ולא יאכל. ברחיא דיד. ריחים המתגלגלת ביד ולא בשל מים [שם סח.]. קוצרין בית השלחין שבעמקים. מפני שמפסידים מהר, ועוד דרעות הן ואין בהם איסור בקצירה [שם עא.]. דכיון דשדה יבשה היא אי משהו לה לאחר בשולה אזלה לאיבוד. ל"א רעות הן ואין עומר בא מהן ואמרינן בהאי פירקין (דף עא.) ממקום שאתה מביא אי אתה קוצר וממקום שאי אתה מביא אתה קוצר ולשון זה עיקר וכן מפורש לקמן. אבל לא גודשין. לא יעשנו גדיש עד לאחר העומר [שם סח.]. דכמה דאפשר לשנויי משנינן [שם עא. בשטמ"ק]. חדש בדיל מיניה. שהרי לא אכל חדש כל השנה. חמיץ לא בדיל מיניה. כל השנה שהרי אכלו עד הנה הלכך אתי למיכליה. קמח וקלי תנן. דאין ראוין לאכילה, קמח כעין קמח שלנו, וקלי תבואה שנתייבשה בתנור. עד קלי מאי איכא למימר. כגון בשעת קלירה דראוי לאוכלו [שם סח.]. שתהא מנטפת. ויתקיים הנר שתהא השמן מטפטף כל שעה לתוך הנר וטעמא משום גזרה שמא יסתפק הימנו וכיון שהקלהו לנר חייב משום מכבה ואפי' אותה שפופרת של חרס דמאיסא ליה גזרינן [שבת כט:].

הָנִיחַ בְּזָוִית זוֹ וּמָצָא בְּזָוִית אַחֶרֶת פְּלוּגְתָּא דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְרַבָּנָן וְכוּ', שלרבנן אין אומרים שהוא עצמו נטלו לזוית האחרת ושכח, אלא חוששים שמא עכבר נטל את החמץ, ועל כן יש לחשוש שהחמץ שהיה מתחילה בזוית זו, נמצא בבית במקום אחר, והחמץ שבזוית האחרת חמץ אחר הוא [שהבית הוחזק שיש בו חמץ, וכיון שדרך העכבר להחביא את החמץ בחורים וסדקים, לכן חוששים שהחמץ שבזוית האחרת הובא לשם על ידי אדם אחר (רדב"ז ה אלף תקיב; יד דוד)]. ולרבן שמעון בן גמליאל תולים באדם עצמו שהוא נטל את החמץ לזוית האחרת ושכח, ואין צריך בדיקה (רש"י, וראה תוס').

ואף לאחר שביטל את החמץ, שהבדיקה היא רק מדרבנן, מכל מקום לחכמים חוששים שמא עכבר נטל את החמץ, שהרי גם לענין טומאה אין זה אלא חשש מדרבנן, שמדאורייתא הולכים אחר הרוב ותולים שטהור היה, ורק מדרבנן חוששים שכיון שהוא רשע שנטל את הקרדום ללא רשות, הרי הוא בחזקת טמא (ראש יוסף, בדעת רש"י, ע"פ שו"ת הרמב"ם שמג [בלאו] שהביא הכסף משנה מטמאי משכב ומושב יב, טז. וראה תוס' בשם ר"ת, שטעם הטומאה הוא משום שגזרו טומאה על סתם כלים שאין ידוע שהם טהורים). ויש שכתב, שאם ביטל, אינו צריך לחזור ולבדוק אף לחכמים (טור או"ח תלט, ד, ע"פ הב"י).

■ להלכה, הניח חמץ בזוית זו ומצא בזוית אחרת, צריך לחזור ולבדוק [כחכמים] (שו"ע שם). ואם כבר ביטל, או שיש עדיין שהות לבטלו, אין צריך לחזור ולבדוק [כהטור] (משנ"ב שם, יח).

צָרִיךְ בְּדִיקָה מִפְּנֵי שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ שֶׁל עַכְבָּר לִפְרֵר, ואם כן הפירורים אינם מהכיכר שהכניס העכבר אלא מחמץ שהיה שם כבר, והעכבר הלך עם הכיכר למקום אחר בבית והניחה שם (רבנו חננאל ורש"י). ודוקא באופן שיש בפירורים כדי כל הכיכר הוצרכו לטעם 'שאין דרכו של עכבר לפרר', שאם לא כן, גם אם היתה דרכו לפרר, היה צריך לחזור ולבדוק אחר יתר הכיכר (תוס' הרשב"א משאנץ, תוס' רא"ש, מהר"ם חלאווה בשם הרמב"ן). ויש שפירשו, שאף באופן שאין בפירורים כדי כל הכיכר, אילו היתה דרכו לפרר לא היה צריך לחזוק ולבדוק, משום שיש לתלות שאכל את השאר, והפירורים נפלו בשעת אכילה (ביאור הגר"א או"ח תלח, ב-ג, בדעת הרי"ף והרמב"ם, ראה דמשק אליעזר על ביאור הגר"א שם, וראה עוד מהר"ם חלאווה).

אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה מִפְּנֵי שֶׁדַּרְכּוֹ שֶׁל תִּינוֹק לְפָרֵר, ומדובר באופן שהפירורים הם בשיעור כל הכיכר כולה, שאם לא כן היה צריך לחזור ולבדוק אחר יתר הכיכר (תוס'). ויש שפירשו, שאף אם אין בפירורים כדי כל הכיכר, אין צריך בדיקה, כיון שתולים שהתינוק אכל מהכיכר והפירורים הללו הם ממה שפירר בשעה שאכל, שדרך התינוק לפרר בשעת אכילתו (רמב"ם חמץ ומצה ב, ט, ע"פ ב"י או"ח תלח, א, וכ"כ בביאור הגר"א או"ח תלח, ב-ג בדעת הרי"ף). וגם אם יש בפירורים כדי כל הכיכר, תולים לדעה זו בתינוק, כי דרכו לפרר גם שלא בשעת אכילתו (ב"י שם, בדעת הרמב"ם).

■ להלכה, עכבר שנכנס לבית בדוק וכיכר בפיו, ונכנס אחריו ומצא פירורים אפילו כדי כל הכיכר, צריך לחזור ולבדוק אחר הכיכר שהכניס (שו"ע שם). ואפילו בכיכר קטנה שיכול עכבר לאוכלה. ואף אם ביטל את החמץ, אין תולים להקל מטעם ספק דרבנן, שכיון שידוע בודאי שהעכבר גרר את החמץ לפנינו, אין ספק מוציא מידי חזקת ודאי איסור (משנ"ב שם, א). אבל אם תינוק נכנס לבית בדוק וכיכר בידו, ונכנס אחריו ומצא פירורים, בין אם היו רק מעט פירורים ובין אם היו כדי כל הכיכר, אינו צריך לחזור ולבדוק [כהרמב"ם וכב"י], ואפילו לא ביטל. ויש שכתב, שאם אין בפירורים כדי כל הכיכר, צריך לחזור ולבדוק [כתוס'] (שו"ע שם ומשנ"ב שם, ח-ט). והעיקר כדעה ראשונה, אך אם לא ביטל, יש להחמיר לחזור ולבדוק (משנ"ב שם, יא).

אוֹ דִילְמָא אַחֲרִינָא הוּא, ואין לפוטרו משום ספק ספיקא, ספק שמא זהו אותו עכבר, וגם אם הוא עכבר אחר, שמא העכבר הראשון אכל את הכיכר כולה, שהספק שמא אכלו העכבר הוא ספק גרוע, ואינו מצטרף לספק ספיקא כשהוחזק הבית שנכנס בו חמץ (משנה למלך חמץ ומצה ב, יג). ויש שכתב, שאינו נחשב ספק ספיקא אלא ספק אחד, האם החמץ שהכניס העכבר נמצא עדיין בבית, או שאינו נמצא מחמת שאכלו או הוציאו (דרכי משה או"ח תלט, ב). ויש שכתב, שמדובר דוקא בכיכר גדולה שאין העכבר יכול לאכול את כולה, אבל בכיכר שהעכבר יכול לאכול את כולה, אינו צריך בדיקה, לפי שיש כאן ספק ספיקא (ראש יוסף).

כּוּלֵי הַאי לָא אַטְרְחוּהוּ רַבָּנָן, ודי בכך שיבטל בלבו את החמץ (רש"י). ומוכח מכאן כדעת הסוברים שאף ב'חמץ ידוע' מועיל ביטול (פרי חדש או"ח תלא, א, וראה ב"י שם שהביא מחלוקת ראשונים בזה). ויש שכתב, שאף לדעת הסוברים שביטול אינו מועיל לחמץ ידוע, כיכר בשמי קורה היא כחמץ שנפלה עליו מפולת שהרי הוא כמבוער, ועל כן מועיל הביטול (ארחות חיים [לר"א מלוניל] חמץ ומצה לג).

כֵּיוָן דְּלָא נָחֵית מִנַּפְשֵׁיהּ לָא אָתֵי לְמֵיכְלֵהּ, ואף לדעת הסוברים שטעם הבדיקה הוא שמא לא ביטל בלב שלם (ר"ן על הרי"ף לעיל א, א מדפי הרי"ף, בדעת רש"י ב, א), אינו צריך להוריד את הכיכר אם אין חשש שיבוא לאוכלה [למרות שגם במקום טורח אינו יכול לסמוך על הביטול, כמו שמצינו במשנה להלן (מט, א)] (קושיית הבית מאיר שם), משום שהחשש שמא לא ביטל בלב שלם הוא רק בחמץ שאינו ידוע לו [שבזה יש חשש שאם היה יודע את שוויו לא היה מבטלו], אבל בחמץ ידוע, כיון שביטלו להדיא, אין לנו לחוש שלא היה זה בלב שלם (מנחת שלמה; הערות הגרי"ש אלישיב).

אִם תְּמָצָא לוֹמַר זִימְנִין דְּנָחֵית לְצוֹרְכֵיהּ וְאָתֵי לְמֵיכְלֵהּ, ויש שלא גרס כאן 'אם תמצא לומר', כיון שספק בפני עצמו הוא ואינו תלוי בספק הקודם (רש"י, וראה להלן שכן דעת הרמב"ם), כיון שגם אם נאמר שבחמץ שבבור פטור מלהעלותו אף שהיא טירחא מועטת, משום שאין חשש שירד ויאכלנו, מכל מקום בכיכר בפי נחש יש להסתפק, שכיון ששכיח שמשליך הנחש את הכיכר מפיו, צריך לטרוח אפילו טירחא מרובה כדי להוציאה (מרכבת המשנה חמץ ומצה ב, יד).

■ להלכה, חמץ שעל הקורה, מחייבים אותו להביא סולם להורידו, ואין די לבטלו, כי חוששים שמא יפול בפסח מהקורה ויבא לאוכלו. אבל חמץ בבור אין מחייבים אותו להעלותו, אלא מבטלו בלבו ודיו. ואם נודע לו מכך לאחר זמן איסורו, שאז לא מועיל ביטול, צריך להוציאו ולבערו (רמב"ם חמץ ומצה ב, יד [שלגבי כיכר בשמי קורה פוסק כ'אם תמצא לומר', ובספק של כיכר בבור, אינו גורס בגמ' 'אם תמצא לומר', וכמבואר ברש"י (מגיד משנה שם)]; שו"ע או"ח תלח, ב ומשנ"ב שם, יג ו-טז).

■ המשך במילואים עמ' 132

מִתּוֹךְ שֶׁלֹּא הִתִּרְתָּ לוֹ אֶלָּא עַל יְדֵי קְטוּף וְכוּ' - וטעם ההיתר לקטוף בידים קודם קצירת העומר הוא, שדוקא 'קצירה' אסרה תורה קודם העומר, וכלשון הפסוק (ויקרא כג, י) 'ראשית קצירכם אל הכהן', וכיון שאין דרך לקטוף בידים בכל השנה, אין זה בכלל קצירה (נתיבות הקודש ושיעורי הגרמ"ד הלוי מנחות סח, א. וראה שאגת אריה החדשות י).

קוֹצְרִין בֵּית הַשֶּׁלָחִים וְשֶׁבַּעֲמָקִים - שהאיסור לקצור תבואה לפני שנקצר העומר הוא רק ממקום שמביאים מתבואתו את העומר [כנלמד בגמ' (מנחות עא, א)], ובית השלחים ובית העמקים תבואתם אינה מן המובחר, ואין מביאים מהם את העומר (רש"י). ואף שבדיעבד אם הביאוהו מהם כשר, כיון שלכתחילה אין מביאים מהם, נחשבים מקום שאין מביאים ממנו את העומר. ואין להקשות היכן מצאנו בדינים דאורייתא דבר שאסור לכתחילה ומותר בדיעבד, שהרי מצאנו כן בקדשים, שדינים שהכתוב לא שנה עליהם [-חזר וכתבם] הינם רק לכתחילה, ואינם מעכבים בדיעבד (תוס' ד"ה קוצרין; תוס' רבינו פרץ). ויש שפירש, שקרבן העומר גופא הוא קדשים, וכיון שלא שנה הכתוב דין זה שאין להביא את העומר מבית השלחים ומבית העמקים, דינו כקדשים שאינו מעכב בדיעבד (חי' הר"ן. וראה ברכת אברהם שביאר מדוע התוס' לא תירצו כן).

אֲבָל לֹא גּוֹדְשִׁין - לא יעשה גדיש מהתבואה שקצר, עד לאחר הקרבת העומר (רש"י מנחות סח, א ד"ה אבל), שדוקא קצירה התירו, כיון שהתבואה תיפסד אם לא יקצרוה, אבל אם לא יעשו ממנה גדיש, לא תיפסד. וקושיית הגמ' היא, שכשם שבקצירת העומר לא אסר רבי יהודה, משום הפסד, כך בדיקת חמץ לא יאסור, משום קיום מצות ביעור (תוס' ד"ה אבל. וראה מהרש"ל ומהרש"א).

אָמַר רָבָא דְּרִבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה קַשְׁיָא דְּרַבָּנָן אַדְּרַבָּנָן לֹא קַשְׁיָא, הרי במשנתנו חכמים לא גזרו שמא יבוא לאוכלו, ומדוע לגבי הוצאת קמח וקלי לשוקי ירושלים אמר רבי מאיר [שגם הוא מהחכמים שנחלקו במשנתנו על רבי יהודה] שהיה זה 'שלא ברצון חכמים', ומשמע שגזר שמא יבואו לאוכלו (רש"י).

ורבא לא הקשה כן לפי ביאורו בדעת רבי יהודה, משום שאפשר לתרץ שדוקא בחמץ לא גזר רבי מאיר שמא יבוא לאוכלו, כיון שבני אדם בדילים ממנו הואיל ויש בו עונש כרת, ואין חשש שיבוא לאוכלו, אבל בחדש שאינו אלא לאו, אין בני אדם בדילים ממנו, ויש חשש שמא יבוא לאוכלו. אבל לפי ביאור אביי בדעת רבי יהודה שבחמץ חשש משום שבני אדם לא בדילים ממנו בכל השנה, קשה לומר שרבי מאיר חולק וסובר שבחמץ בני אדם בדילים מחמת עונש כרת שבו, שאם כן נחלקו בסברות הפוכות לגמרי (צל"ח. וראה פני יהושע).

הוּא עַצְמוֹ מְחַזֵּר עָלָיו לְשׁוֹרְפוֹ וְכוּ' - ונקט לשון 'לשורפו', אף שהגמ' כאן עוסקת בדעת חכמים שחולקים על רבי יהודה שסובר (להלן כא, א) שאין ביעור חמץ אלא שריפה, ולדעתם יש לפורר את החמץ ולזרותו לרוח או להטילו לים, משום שגם לחכמים אפשר לשרוף את החמץ ואין צריך דוקא לזרותו לרוח או להטילו לים, ונקט הדין לכו"ע (צל"ח, והוכיח מכאן שלא כדעת הסוברים שלחכמים אי אפשר לשרוף את החמץ, ראה ביאורנו להלן שם ד"ה וחכמים).

קֶמַח וְקָלֵי תֶּבֶן - שקמח אינו ראוי לאכילה, וכן קלי, כיון שהבהבו אותו באש אינו ראוי לאכילה (ע"פ רש"י כאן, ורבינו גרשום מנחות סח, א). ויש חולקים, משום שבהברה מקומות מבואר שקלי ראוי לאכילה, ולכן גרסו 'קמח קלי תבן', והיינו שבאמת לא היו מוכרים קליות, שמא יבואו לאוכלם, אלא היו טוחנים אותם לקמח, וקמח זה אינו ראוי לאכילה בלא בישול (תוס' רי"ד; תורת חיים; רבינו גרשום שם בשם יש ספרים).

הָא דְּרַב אַשֵׁי בְּדוּתָא הִיא הָתִינַח מִקְּלֵי וְאֵילָךְ וְכוּ' - ורב אשי סבר שדוקא בלחם שהוא עיקר מאכלו של אדם, ועל הלחם יחיה האדם, יש לחשוש שמא יבוא לאוכלו, אבל בקמח וקלי שאינם עיקר מאכל האדם, אין לחשוש שמא יבוא לאוכלם, וכן חיטים שעדיין לא נתייבשו ונעשו קלי, אין לחשוש שמא יבוא לאוכלם, שאינם עיקר מאכל האדם (שפת אמת מנחות סח, א).

לֹא יִקּוֹב אָדָם שְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל בֵּיצָה וִימַלְּאֶנָּה שֶׁמֶן וְכוּ' - שמא יבוא לאכול מהשמן שבשפופרת, והמסתפק [-נוטל ואוכל] משמן שבנר חייב משום מכבה [כמבואר בביצה (כב, א)] (רש"י). ואין חיובו משום שממהר את כיבוי הנר, שדבר זה אינו אלא 'גרם כיבוי' ואין חייבים עליו, אלא חיובו משום שבאותו זמן שנוטל מהשמן, מכבהו קצת וממעט אורו (תוס' ביצה שם ד"ה והמסתפק). ויש שדחה, שהמסתפק מהשמן שבשפופרת אינו ממעט את אור הנר, שהרי השמן מטפטף מהשפופרת לנר, והנר עצמו מלא שמן, ולכן פירש שחיובו משום שמקרב את כיבוי הנר, ועל 'גרם כיבוי' כזה שנוגע בדבר הדולק בעצמו, חייבים (רא"ש שם ב, יז. ובדעת התוס', ראה ט"ז או"ח תקיד, ו, שכיון שהמסתפק מהשמן שבנר חייב, אסרו להסתפק גם מהשמן שבשפופרת, שלא יבוא מתוך כך להסתפק מהשמן שבנר). ויש שפירש, שהאיסור הוא משום מוקצה, שהשמן מוקצה מחמת איסור (רמב"ם שבת ה, יב), אבל משום מכבה אין איסור, שאינו מסתפק מהשמן שבנר עצמו (לחם משנה שם).

ודוקא בשפופרת חששו חכמים שמא יסתפק ממנה, לפי שהיא כלי בפני עצמו ואינה חלק מהנר, אבל מהנר עצמו לא חששו שמא יסתפק ממנו, שכיון שהאש דולקת בו, האדם זוכר שלא להסתפק ממנו (ע"פ מאירי).

הָתָם מְשׁוּם חוּמְרָא דְּשַׁבָּת מִבְדָּל בְּדִילֵי - ולגבי חדש, טעם זה של 'בדילי' לא מועיל, שהרי רבי יהודה התיר רק משום עולי רגלים למכור קמח וקלי בשוקי ירושלים, וכן התיר רק משום הפסד לקצור תבואה שבבית השלחים או בבית העמקים [ולכן לא התיר לעשות ממנה גדיש, כיון שאין הפסד אם לא יעשה זאת], משום שאיסור חדש אינו חמור כאיסור שבת, ואין בני אדם בדילים ממנו כל כך (חי' הר"ן, בשם תוס'). ועוד יש לפרש, שלגבי חדש טעמים אלו של עולי רגלים או הפסד, מצטרפים לטעם של 'בדילי', וכן באיסור שבת, טעם זה של 'בדילי', הוא בצירוף טעם נוסף, שיש עונג שבת בכך שהנר דולק זמן מרובה (שם).

וְרָמֵי דְּשַׁבָּת אַשַּׁבָּת וְכוּ' קַשְׁיָא דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה - ודוקא במקום שהחשש שמא יבוא לאוכלו, סובר רבי יהודה שאין לגזור, שבני אדם בדילים ממנו מחמת האיסור, ולא יבואו לאוכלו, אבל מודה הוא בשאר איסורי 'שבות' שאסרו חכמים כדי שלא יבואו לעשות מלאכה דאורייתא, ואין אומרים שבני אדם בדילים ממלאכה דאורייתא מחמת האיסור ולא יכשלו. וקושיית הגמ' היא, שמכך שרבי יהודה אסר לעשות עניבה בחבל דלי שנפסק, ולא אמר סתם שאסור לעשות עניבה בשבת גזירה שמא יבוא לעשות קשר, משמע שדוקא בחבל דלי גזר, הואיל והאדם להוט לשאוב מים כדי לשתותם, אבל בשאר עניבה שאינה לצורך אכילה לא גזר, ואם כן מוכח שרבי יהודה גזר גם במקום שהחשש הוא בענייני אכילה ושתיה, ולא אמר שבני אדם בדילים מחמת האיסור (טל תורה [לר"מ אריק]. וראה שם שהקשה על ביאור זה).

שלא ברצון חכמים (הן עושין) דברי ר"מ רבי יהודה אומר ברצון חכמים היו עושין ולא קא גזר ר' יהודה דילמא אתי למיכל מיניה אמר (א) רבא שאני חדש מתוך שלא התרת לו אלא על ידי קטוף הוא זכור א"ל אביי תינח בשעת קטיפה טחינה והרקדה מאי איכא למימר הא לא קשיא טחינה ברחיא דיד הרקדה ע"ג נפה אלא הא דתנן [א] קוצרין בית השלחים ושבעמקים אבל לא גודשין ואוקימנא כרבי יהודה מאי איכא למימר אלא אמר אביי חדש בדיל מיניה חמץ לא בדיל מיניה אמר רבא דרבי יהודה אדרבי יהודה קשיא דרבנן אדרבנן לא קשיא (ב) דר' יהודה אדר' יהודה לא קשיא כדשנינן דרבנן אדרבנן נמי לא קשיא הוא עצמו מחזר עליו לשורפו מיכל קאכיל מיניה. רב אשי אמר דר' יהודה אדר' יהודה לא קשיא קמח וקלי תנן (ג) הא דרב אשי [ב] בדותא היא התינח מקלי ואילך מעיקרא עד קלי מאי איכא למימר וכ"ת על ידי קיטוף (ד) כדרבא אלא קוצרין בית השלחין ושבעמקים ואוקימנא כרבי יהודה מאי איכא למימר אלא דרב אשי בדותא היא. וכל היכא דלא בדיל מיניה מי גזר רבי יהודה [ג] והתנן [א] לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה בצד[ג] הנר בשביל שתהא מנטפת ואפי' היא של חרס ור' יהודה מתיר התם משום חומרא דשבת מבדל בדילי ורמי דשבת אשבת [ד] דתניא חבל דלי שנפסק לא יקשרנו אלא עונבו רבי יהודה אומר כורך עליו פונדא או פסקיא ובלבד שלא יענבנו קשיא דרבי יהודה אדרבי יהודה קשיא דרבנן אדרבנן דרבנן לא קשיא שמן בשמן מיחלף עניבה בקשירה לא מיחלף דרבי יהודה אדר' יהודה לא קשיא טעמא דרבי יהודה לאו משום דגזר עניבה אטו קשירה אלא משום דקסבר עניבה גופה קשירה היא ורמי רבנן אדרבנן [ה] דתנן [ב] קושרין דלי בפסקיא אבל לא בחבל ורבי יהודה מתיר חבל דמאי אילימא חבל דעלמא ורבי יהודה מתיר קשר של קיימא הוא דודאי אתי לבטולי אלא פשיטא הגרדי וגזרו רבנן חבל דגרדי אטו חבל דעלמא אין חבל בחבל מיחלף עניבה בקשירה לא מיחלפא. וכל היכא דבדיל מיניה לא גזר רבי יהודה (ה) והתניא [ו] בכור שאחזו דם אפי' הוא מת אין מקיזין לו דם דברי ר' יהודה וחכ"א [ג] יקיז ובלבד שלא יטיל בו מום התם מתוך שאדם בהול על

שלא ברצון חכמים. דאיכא למיגזר דילמא כי מעסקי ביה אתי למיכל מיניה: **ר' יהודה אומר כו' מתוך שלא התרתה לו.** קצירה כדרך כל השנה אלא בידים קוטפין המלילות מן הקרקע, דהא אסור לקצור לפני העומר דכתיב (ויקרא כג י) [א] עומר ראשית קצירכם אל הכהן שהוא תחלה לקצירה: **זכור הוא.** את איסור החדש על ידי שינוי המעשה ולא אתי למיכל: **טחינה והרקדה.** שהרי קמח תניא דהיה בידם, וכשטחנוהו והרקידוהו איזה שינוי היה שם דלא ליתי למיתב לפומיה ההיא שעתא: **ומשנינן טחינה.** לא היו טוחנין אותו ברחים של מים אלא ברחים של יד, דהוי שינוי לזכרון: **על גבי נפה.** לצד תחתון של נפה, הופך הנפה על פניה: **אלא הא דתנן.** במנחות קוצרין בית השלחין כדרך חול קודם לעומר: **ושל בית העמקים.** תבואה הגדילה בין העמקים, וטעמא מפרש התם כתוב אחד אומר [א] וקצרתם את קצירה והבאתם אלמא מותר לקצור קודם לעומר, וכתוב אחד אומר [א] עומר ראשית קצירכם דמשמע שהוא קודם לכל קציר, הא כיצד, ממקום שאתה מביא עומר אי אתה קוצר קודם לו וממקום שאי אתה מביא עומר אתה קוצר, ותנן בפרק כל הקרבנות (מנחות פה.) אין מביאין סולת למנחה לא מבית הזבלין ולא מבית השלחין ולא מבית העמקים מפני שתבואה שלהן אינה מן המובחר: **מאי איכא למימר.** הא ליכא התם שינויא דהא קוצרין קתני ובמגל, ולא גזרינן דילמא אתי למיכל, ואוקמיה להיא כר' יהודה במסכת מנחות בפרק ר' ישמעאל (דף עא.), מדקתני סיפא אנשי יריחו קוצרין לפני העומר כו' ולא מיחו בידם חכמים ואמרינן מאן שמעת ליה דאמר מיחו ולא מיחו ר' יהודה: **חדש מבדל בדילי מיניה.** שהרי לא הורגלו לאוכלו כל השנה ואין למודין לפשוט יד להושיט לפיהם, אבל חמץ למודין הן בכך כל השנה: **דרבנן אדרבנן לא קשיא.** בתמיה, דלא משנית אלא לר' יהודה והא דרבנן נמי קשיא, דבמתני' לא גזרינן[ד], והתם קתני שלא ברצון חכמים דמשמע דגזר ר' מאיר דהוא מבני פלוגתיה דילמא אתי למיכל: **הוא עצמו מחזר עליו לשורפו.** אע"ג דבעלמא גזרינן בדבר שעסוק בו שלא יושיט לפיו, הכא בבדיקת חמץ ליכא למיגזר, דהוא עצמו כל עסקו זה בחמץ אינו אלא מחזר עליו לשורפו אין לך זכרון לאיסור גדול מזה: **ומיכל קא אכיל מיניה.** בתמיה: **קמח וקלי תנן.** ואין אלו ראוין לאכילה: **מקלי ואילך.** לאחר שנתייבש בתנור אין ראוי לאכול: **מעיקרא.** בעודו רך בקליות קודם שיתייבש מאי איכא למימר: **וכי תימא.** זכור הוא ע"י הקיטוף כדשני רבא לעיל, בית השלחים דליכא קיטוף מאי איכא למימר: **אלא בדותא.** וטעמא דרבי יהודה משום דבדילי מיניה, וחמץ לא בדיל מיניה שרגיל בו כל שעה: **כל נר שבגמ'** היינו הכלי, קרוייסי"ל[ה]: **מנטפת.** טיפין דקות כשהפתילה מבערת: **ואפי' היא של חרס.** אותה שפופרת, דמאיסא, אפ"ה אסור דילמא אתי למיכל מינה, ותניא [ו] הנותן שמן לנר חייב משום מבעיר והמסתפק ממנו חייב משום מכבה: **ורבי יהודה מתיר.** ואע"ג דשמן הכל תדירין בו. ודרבנן אדרבנן ליכא לאקשויי, דהא אוקימנא טעמא בחמץ משום דהוא עצמו מחזר עליו לשורפו: **קשר של קיימא** שהוא עשוי שלא להתירו לעולם הוי אב מלאכה, במסכת שבת[ו]: **לא יהא קושרו.** דהוי קשר של קיימא **אלא עונבו,** ולא גזרי' עניבה אטו קשירה: **כורך.** כריכה בעלמא: **פונדא.** אזור חלול: **פסיקייא.** פייסל"א[ז] שכורכין סביבות שוקיים: **שלא יענבנו.** גזירה משום קשירה, הואיל ועסוק בכך: **קשיא דרבנן.** דשפופרת אדרבנן דחבל: **שמן.** זה בשמן דכל השנה מיחלף ואתי למיכליה: **קושרין דלי בפסקייא.** דלאו קשר שעשוי להתקיים הוא, דאינו מפסיד פסיקייא שלו בכך: **אבל לא בחבל.** שמא יניחנו שם עולמית: **אי נימא חבל דעלמא.** שתשמישו לכך, ואיכא למיחש שמא יניחנו שם: **חבל דגרדי.** שאינו ראוי למילוי מים תמיד, ורבי יהודה מתיר ולא גזר גבי שבת כדאוקימנא טעמא דמשום חומרא דשבת פרשי אינשי מאיסורא דיליה ומזכרין הן, אבל דרבנן דהכא אדרבנן דעניבה קשיא: **ומשנינן חבל בחבל מיחלף כו'.** והשתא איתרצו כולהו, דרבנן גזרו כל היכא דמיחלף בין בשבת בין בשאר איסורי, הילכך בחדש לפני העומר גזרו וכן בשפופרת וכן בחבל, אבל בחמץ לא משום (ו) דמחזר עליו לשורפו, ובעניבה נמי לא משום דלא מיחלפא, ורבי יהודה גזר בכל מילי דלא בדילי מיניה, ובמידי דבדילי מיניה לא גזר, הילכך בחמץ גזר, אבל בחדש בדילי מיניה, ובכל הנך דשבת משום דבדילי מינייהו, ודקא מחמיר בעניבה משום דקסבר היא גופא קשירה היא: **בכור.** אסור להטיל בו מום ואפי' לגרום, כדתניא [ב] מום לא יהיה בו אין לי אלא שלא יטיל בו מום מניין שלא יגרום לו ת"ל כל מום, במסכת ביצה (ד' כז:): **אין מקיזין דם.** אפי' במקום שאינו עושה בו מום, דהיינו בכל מקום שבו אם אינו חותך ממנו עלם או פוגם שפתו או אזנו, וכל[ח] דבר שאינו חוזר לקדמותו הוי מום אידך לא הוי מום, וקא גזר רבי יהודה אטו מקום שעושה בו מום, ואע"ג דקדשים הכל בדילין מהן. מחלוקת רבי שמעון ורבי יהודה בתורת כהנים[ט]:

קוצרין בית השלחין. פירש רש"י ממקום שאי אתה מביא אתה קוצר וכו'. ובית השלחין וכל הנהו אע"ג דתניא בפרק כל הקרבנות (מנחות דף פה.) אם הביא כשר כיון דלכתחלה לא יביא חשבינן ליה ממקום שאי אתה מביא ואין לתמוה מי איכא מידי דמדאורייתא לכתחלה אסור ודיעבד שרי דאיכא מילי טובא דבעינן שינה הכתוב עליו לעכב כגון קדשים[י]: **אבל לא גודשין.** דבגדישה ליכא פסידא אם ימתין אחר העומר דדוקא משום פסידא התירו קצירה שממהרין ליקצר משאר פירות ואי לא קצרי להו פסדי והא דשרי רבי יהודה קמח וקלי לעיל יש לומר משום עולי רגלים הקילו ור' מאיר אוסר בקמח ושרי קצירה לקמן בפ' מקום שנהגו (דף נו.) דקתני במילתיה קוצרין ברצון חכמים והיינו משום פסידא וכן פי' הקונטרס במנחות **ואם תאמר** א"כ מאי פריך דילמא הכא שרי רבי יהודה משום פסידא אבל גבי חמץ גזרינן. ויש לומר משום מצות ביעור יש להתיר כמו משום פסידא: **כורך** עליו פונדא. לאו דוקא כורך דאפילו לקשור יכול דלא מבטל ליה ובלבד שלא יענבנו אחבל קאי: **כל** היכא דבדיל מיניה לא גזר ר' יהודה. דר' מאיר אדר"מ לא רצה להקשות דלעיל גזר גבי חדש וגבי בכור לא גזר דבפרק כל פסולי המוקדשין (בכורות לג:) תניא בכור שאחזו דם מקיזין לו במקום שאין עושין לו מום דברי ר' מאיר ורבי יהודה אומר וכו' משום דאיכא לשנויי שאני בכור דאיכא פסידא:

פג א מיי' פ"ה מהל' שבת הלכה יב סמג לאוין סה טוש"ע או"ח סי' רסה סעיף א:
פד ב מיי' פ"י מהלכות שבת הלכה ג סמג לאוין שם טוש"ע או"ח סי' שיז סעיף ד:
פה ג מיי' פ"ב מהלכות בכורות הל' יג סמג לאוין שטו טוש"ע י"ד סי' שיג סעיף ו:

רבינו חננאל

שלא ברצון חכמים דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר ברצון חכמים היו עושין דאלמא מתעסקין היו בחדש בזמן איסורו ולא גזר ר' יהודה שלא יאכל ממנו. **ופריק רבא שאני** חדש הואיל ולא התירו חכמים לקצור כדרכו אלא בקטוף כדכתיב (דברים כג כו) וקטפת מלילות זכור הוא כי אסור לאכול מן החדש וכן בטחינה לא התירו לטוחנו אלא ברחים של יד והרקדה ע"ג נפה כיון דחזי כל הני שינויי אתי למדכר ולאימנועי. **ואקשי' בית השלחין** דתנן קוצרין בית השלחין מה איכא למימר הנה קוצרין בלא שינוי. **ופריק אביי חדש בדיל מיניה** פי' מובדל הוא ממנו ואינו אוכלו אלא עד שיראה שהותר אבל החמץ שאינו מובדל ממנו כלל אלא אוכלו יתראה לו כי בהתירו עומד ויבא לאכול ממנו לפיכך גזרו עליו. אמרי' עלה והא דקשיא ר' יהודה אדר' יהודה שנינן כאביי והא דתנינן במתניתין בלשון חכמים הוא ר' מאיר קשיא דר' מאיר אדר' מאיר אמאי בחמץ לא גזר ובחדש גזר משנינן הנה הוא מחזר על החמץ לשרפו ואוכל אותו לפיכך גוזר אבל החדש דלא מתעסק ביה כדי לשרפו אלא כדי לאכלו מתעסק ביה גזרינן ביה. ובא רב אשי לפרש שאני חדש דקמח וקלי תנן כלומר לא התירו לו אלא על ידי קליה ודחי' לה הכי הא בדותא היא כלומר חיצונה היא ולא נשנת בין החכמים. ואקשי' אפירוקא דאביי וכללא הוא דכל היכא דלא בדיל מינה גזר ביה ר' יהודה והתנן לא יקוב אדם שפופרת של ביצה כו' ור' יהודה מתיר הנה השמן לא בדיל מיניה ולא גזר ר' יהודה שמא יסתפק מן השמן שבשפופרת של ביצה ושני' שאני שבת דחמיר ליה. איני והא קשירת דלי בחבל דבשבת היא וחכמים מתירין לענבו ור' יהודה אוסר קשיא דרבנן אדרבנן ודר' יהודה אדר' יהודה. ושני' רבנן אסרי בשפופרת דכיון דמאיסא אתי לאסתפוקי מיניה דשמן מיחלף כלומר [הוראה] אותך אוכל שמן יאכל הוא גם זה לפיכך גזרו לעשות שפופרת על פי הנר אבל הוראה אותך ענוב בשבת לא יקשור דאתי למימר אלו היתה קשירה מותרת לא היה ענוב אלא קושר לפיכך לא גזרו בו ר' יהודה לא משום דגזר עניבה אטו קשירה אלא משום דאמר העניבה קשירה מעליא היא. והא דרמינן דרבנן אדרבנן קושרין דלי בפסקיא אבל לא בחבל כו' ור' יהודה אומר בהדיא כל קשר שאינו של קיימא מותר וכן הא דרמינן אדר' יהודה והתניא בכור שאחזו דם כו' דברים פשוטין הן.

א) מנחות עא., ב) [וכן איתא בשבת כו. יבמות כא. גיטין פח: ב"ק קמה. זבחים ק: איתא בדותא בה'. פרש ב"מ ע. עא: ב"ב קא: מנחות סח. לה: כריתות יד. איתא ברותא בהרי"ש. ובערוך ערך בר ד' כתב פי' במקום שטעו חכמי' ולא דבקו בהלכה לא רצו לגנותם ואמר טעו אלא אמרו ברותא כלומר דעת חיצונית היא] ועיין צל"ח ד"ה והנה בעמדי, ג) [שבת קיג.], ד) שם קיג., [וש"נ], ה) ג"ז שם, [וע"ש], ו) בכורות לג:, ז) [ביצה כב.], ח) ער"ב, ט) פ' אמור פרשתא ז ה"י [וכן בבכורות לג:], י) לקמן סא. וש"נ.

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר רבה שאני חדש [וכ"ה במנחות וע"י פני יהושע]: (ב) שם דרבנן אדרבנן לא קשיא אלא אמר רבא דר' יהודה אדרבי יהודה: (ג) שם וקלי תנן והא דרב אשי וכו': (ד) שם על ידי קטוף כדרבה אלא: (ה) שם והתניא בכור שאחזו דם: (ו) רש"י ד"ה ומשנינן וכו' בחמץ לא משום דמחזר עליו לשורפו:

הגהות וציונים

א] צ"ל על פי כמש"כ במשנה בשבת (רש"ש, וכ"ה בכת"י): ב] צ"ל לא גזרי (בארות המים) וכ"ה בכת"י: ג] יכול להיות מתרס (כ"פ ברש"י) או מכסף וזהב (רש"י ערכין ו:): ד] רצועה: ה] צ"ל דכל (בארות המים).

תורה אור השלם

א) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וּקְצַרְתֶּם אֶת קְצִירָהּ וַהֲבֵאתֶם אֶת עֹמֶר רֵאשִׁית קְצִירְכֶם אֶל הַכֹּהֵן: [ויקרא כג, י]

ב) וְאִישׁ כִּי יַקְרִיב זֶבַח שְׁלָמִים לַיְיָ לְפַלֵּא נֶדֶר אוֹ לִנְדָבָה בַּבָּקָר אוֹ בַצֹּאן תָּמִים יִהְיֶה לְרָצוֹן כָּל מוּם לֹא יִהְיֶה בּוֹ: [ויקרא כב, כא]

ליקוטי רש"י

[ההתחלה בדף י:]

חבל דלי שנפסק. באמצעיתו. **כורך.** מחבר שני ראשי הפיסוק זה על זה וכורך עליהם פונדא. **ובלבד שלא יענבנו.** לחבל, דר"י סבר גזרינן עניבה אטו קשירה ורבנן לא גזרו. **קושרין דלי בפסקיא.** ע"פ הטור דפסקיא לא מבטל [ליה] התם. **אבל לא בחבל.** דמבטל ליה התם והוי קשר של קיימא שהרי קשור ותלוי שם תמיד. **אלא פשיטא בחבל דגרדי.** פליגי דלריך לה ולא מבטל לה. **חבל בחבל מיחלף.** אינו ניכר בין זה לזה ואי שרינן בגרדי אתי למישרי בדעלמא [שם קיג.]. **בכור שאחזו דם אפי' הוא מת.** אם לא יקיזוהו. **אין מקיזין לו את הדם.** ואפי' במקום שאין עושין בו מום דיכול לחזור ולהתרפאות המכה. **וחכ"א יקיז ובלבד שלא יטיל בו מום.** שלא יחתוך ושלא יפגוס את אזנו ואת ניב שפתיו שאין עתיד לחזור ולהתרפאות [בכורות לג:].

יא: אור לארבעה עשר פרק ראשון פסחים

עין משפט נר מצוה

סז א מיי׳ פ״ג מה״ל ממץ ומלה הלכה ט ופמג לאוין עז עוש״ע ס״ת סי תמג סעיף ה:

סח ב מיי׳ פ״ג מהלכות עשות מל״ד ל עוש״ע ס״מ סי קיף ג סעיף ז: סט ג שם הלכה ה:

רבינו חננאל

ולרבי יהודה מי אמרינן אדם בהול על ממונו דאי שרית ליה בחדא אתי למעבד טובא והתנן ביום טוב כפ״ב ר׳ יהודה אומר אין מקדדין ביום טוב מפני שעושה חבורה אבל מקרצפין וחכמים אומרים אין מקדדין אף לא מקרצפין והתניא איזהו קידוד קטנים ונושין חבורה ואיזהו קרצוף גדולים ואין עושין חבורה אלא שנים שנים כבשי הכהנה אלא בעשירית חבורה כנון האלכסו שאין שולחין אותה מן השער אלא בקישוי אבל הפרוח הגדולים נקראת קרצוף הנה התיר ר׳ יהודה הקרצוף ולא חשש משום דאבל צערא בעלמא הוא דאיתי ליה לא גזר רבי יהודה הקרצוף אטו קידוד דקידוד נמי אפשר דעביד ליה לאהדורא. אבל הכא גבי בכור אי שרית ליה במקום שאין עושין ב׳ כהנים מום כיון שהוא כהול על ממונו אתי למעבד במקום שעושין כו׳ מום. וחכמים נמי דמיחלף בכמאה דכולה פת היא גזר ר׳ יהודה. קרצוף כקידוד דלא מיחלף דהני קטנים לא גזר: מתני׳ ר׳ יהודה אומר אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש ושורפין בתחלת ששי. פי׳ חיישי ר׳ יהודה דלמא אתי למעבד בין שעה רביעית לששית: תנן התם בסמוך׳ פ״ה תלת והא דקאמר שתים בסוף שעה ושלש בתחלת שלש לדברי רבי יהודה אם טועה מעשה כי הוה בפלגא דארבע הוה ואי דקאמר שלש בסוף שלש וקטעי פלגא דשעתא לקמיה והאי דקאמר חמש בתחלת חמש וקטעי פלגא דשעתא לאהורה איכא דאמרי אמר אביי כשתמצא לומר לדברי רבי מאיר אדם טועה משהו לדברי רבי יהודה אדם טועה שעה ומשהו לדברי ר״מ אדם טועה משהו מעשה כי הוה או בסוף שתים הוה או בתחלת שלש וחד מיניהו טועה משהו לדברי רבי יהודה אדם טועה שעה ומשהו מעשה כי הוה או בסוף שלש או בתחלת חמש וחד

זה **ידע בעיבורו שֶׁל חדש.** והא״ם הא למימר זה ידע מקרוונו של מדש וזה לא ידע למדש שעבר מכר היא. **והקשה ריב״ץ** ומה לנו לידיעה בכדי שהדי המעיבור ידעי בעיבורו של מדש וה״ל עדות מומחים ואין ניקום וניקבול מפקיעה דהסי פריך בסמוך מע״א דבפ׳ בן סורר (סנהד׳ סט.) דייק מהכא לרובה דאיכא דיחמה דאיכא עדידי דטעי בעיבורא דירחא ד״מ מה נפקיד מם מדקתני בהסם. וי״ל דהכא דיעקע בהו שפיר כיון דשייכי להו בחחם יום וקמיעוטי ליום אחד ס״מ שזה לא ידע ומ״מ שפיר מוכיח בהן בעיבור (שם) מהכא לחולין בחר רובא בדיני בעיבור דיעמא דלמי לא חולי בחר רובא כיון שזה שומר בשנים וזה שומר בשלשה חכמים אומרים אין מקדדין אף לא מקרצפין והתניא איזהו קידוד קטנים ונושין חבורה ואיזהו קרצוף גדולים ואין עושין חבורה אלא שנים שנים כבשי הכהנה אלא בעשירית חבורה כנון האלכסו שאין שולחין אותה מן השער אלא בקישוי אבל הפרוח הגדולים נקראת קרצוף והנה התיר ר׳ יהודה הקרצוף ולא חשש משום דאבל צערא בעלמא הוא דאיתי ליה לא גזר רבי יהודה הקרצוף אטו קידוד דקידוד נמי אפשר דעביד ליה לאהדורא. אבל הכא גבי בכור אי שרית ליה במקום שאין עושין ב׳ כהנים מום כיון שהוא כהול על ממונו אתי למעבד במקום שעושין כו׳ מום. וחכמים נמי דמיחלף בכמאה דכולה פת היא גזר ר׳ יהודה. קרצוף כקידוד דלא מיחלף דהני קטנים לא גזר: מתני׳ ר׳ יהודה אומר אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש ושורפין בתחלת ששי. פי׳ חיישי ר׳ יהודה דלמא אתי למעבד בין שעה רביעית לששית: תנן התם בסמוך׳ פ״ה תלת והא דקאמר שתים בסוף שעה ושלש בתחלת שלש לדברי רבי יהודה אם טועה מעשה כי הוה בפלגא דארבע הוה ואי דקאמר שלש בסוף שלש וקטעי פלגא דשעתא לקמיה והאי דקאמר חמש בתחלת חמש וקטעי פלגא דשעתא לאהורה איכא דאמרי אמר אביי כשתמצא לומר לדברי רבי מאיר אדם טועה משהו לדברי רבי יהודה אדם טועה שעה ומשהו לדברי ר״מ אדם טועה משהו מעשה כי הוה או בסוף שתים הוה או בתחלת שלש וחד מיניהו טועה משהו לדברי רבי יהודה אדם טועה שעה ומשהו מעשה כי הוה או בסוף שלש או בתחלת חמש וחד

עדותן בטלה. אפילו לגירי יהודה, דבחמש ממה במזמנו של רקיע, ויכול להבין על ידי הלל בשעתן זו בעוד הממזמן הוה הלל לגד מעבר: **ובשבע חמה במערב.** והלל לגד מזמה: **כשתמצא יומר.** כשתלקלק בדביסיה ותעמוד על מכונן ממלא לדברי רבי מאיר דמקיים עדות דב׳ וג׳ ומעגל על ג׳ וכל ה׳ אין לה אם טועה זה ולא זה. ולדברי רבי יהודה דמקיים לה אלא ואמת אלא אם טועה: **דברי מאיר אין אדם טועה** (ג) **בּיום.** והטועה שקבן הוא, והאי דמקיים רבי מאיר עדות של שתים ושלש משום שהיתה העיבור שנים שנים בשעות שהיא ממשית, ומיהו לעניין שיהא צריך ידיעה ומשכיל על העיבור: **תלת שעות.** שהיא ממשית ומותר: **תוֹלין בּי׳ חמש.** ואינו תוכל, דטעוי שקבן על שעות שהיא ממשית, ומיהו לעניין שיהא צריך ידיעה ומשכיל להבחמנו, אבל שתים אף בהגאם אסור משהו מלדבון גזירה משום שניות: **שתי חוֹתות.** של ממן: **שׁי תודה פטוּלוֹת.** ובגמרא (ד) מפרש מאן דמפקיעה: **היו מונחות.** בכל ערב פסח: **על גב האיצטבא.** סטיח שהיה בהר הבית שעם מתקבלין ויוצאים בני מלם, והיו רואין אותן לסימן: **נימּוֹה אחת נתן.** בחחלת ממן נם שלים היא דין ונוטל בחחת: **ותרומה בּי׳ חמש.** לשאור להפסיד קדשים ביניס כל זמן שיכול לאוכלן: **ושורפין בתחלת ששי.** דהא ודאי ריוה טעו בין שם לשבוע: **גמ׳ אחד אומר בשנים בחדש.** הכא זה אח הפסח ואחד מן הטעים אומר בשלשה בחדש שעדותן קיימת, ובית היו בוקעין אותן בשבוע מקיומת בלבקמן (ה), וכיון דסוסוי שניהן לומר בשלישי [בשבת] אם נרציעי, ובשבתוס פיחס יום בחדש אחד ואחד אומר בשנים בחדש שעדותן קיימת, ואחד אומר בשלשה (ו) עדותן קיימת שזה יודע בעיבורו של חדש וזה אינו יודע בעיבורו של חדש: **אחד אומר בשלשה ואחד אומר בחמש עדותן בטלה** אחד אומר בשלש ואחד אומר בחמש עדותן בטלה (ז) דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר עדותן קיימת אחד אומר בחמש ואחד אומר בשבע עדותן בטלה שבחמש חמה במזרח ובשבע חמה במערב. אמר אביי בשחמצא לומר לדברי רבי מאיר (ח) אין אדם טועה ולא כלום לדברי רבי יהודה אדם טועה חצי שעה לדברי רבי מאיר אין אדם טועה ולא כלום מעשה כי הוה בסיפק תרתי ומעיל תלת והא דקאמר שתים בסוף שתים והא דקאמר שלש בתחלת שלש לדברי רבי יהודה אם טועה מעשה כי הוה בפלגא דארבע הוה ואי דקאמר שלש בסוף שלש וקטעי פלגא דשעתא לקמיה והאי דקאמר חמש בתחלת חמש וקטעי פלגא דשעתא לאהורה איכא דאמרי אמר אביי כשתמצא לומר לדברי רבי מאיר אדם טועה משהו לדברי רבי יהודה אדם טועה שעה ומשהו לדברי ר״מ אדם טועה משהו מעשה כי הוה או בסוף שתים הוה או בתחלת שלש וחד מיניהו טועה משהו לדברי רבי יהודה אדם טועה שעה ומשהו מעשה כי הוה או בסוף שלש או בתחלת חמש

על ממונו אמרינן אי שרית ליה במקום שאין עושין בו מום ורבנן כל שכן דאי לא שרית ליה כלל אתי למעבד. ומי אמרינן לרבי יהודה אדם בהול על ממונו (ו) והתנן ר׳ יהודה אומר אין (ז) מקדדין בהמה ב״ט מפני שהוא עושה חבורה אבל מקרצפין וחכ״א אין מקדדין אף אין מקרצפין (ז) ותניא איזהו קידור ואיזהו קרצוף קידור קטנים ועושין חבורה קרצוף גדולים ואין עושין חבורה התם דאי שביק ליה מיית אמרינן אדם בהול על ממונו הכא אי שביק לי׳ צערא בעלמא הוא לא אמרי׳ אדם בהול על ממונו ור׳ יהודה מאי שנא גבי חמץ דגזר (ח) ומאי שנא גבי קרצוף דלא גזר לחם בלחם מיחלף קידור בקרצוף לא מיחלף: **מתני׳** (ט) ר״מ אומר אוכלים כל חמש ושורפין בתחלת שש רבי יהודה אומר (י) אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש ושורפין בתחלת שש. ועוד א״ר יהודה שתי חלות של תודה פסולות מונחות על גבּ(כ) האיצטבא כל זמן שמונחות כל העם אוכלין ניטלה אחת תולין לא אוכלין ולא שורפין ניטלו שתיהן התחילו כל העם שורפין. (כ) ר״ג אומר חולין נאכלין כל ארבע ותרומה כל חמש ושורפין בתחלת ששי: **גמ׳** (ל) תנן התם (מ) אחד אומר בשנים בחדש ואחד אומר בשלשה (נ) עדותן קיימת שזה יודע בעיבורו של חדש וזה אינו יודע בעיבורו של חדש (ס) אחד אומר בשלשה ואחד אומר בה עדותן בטלה אחד אומר בשתי שעות ואחד אומר בשלש שעות עדותן קיימת אחד אומר בשלש ואחד אומר בחמש עדותן בטלה (ג) דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר עדותן קיימת אחד אומר בחמש ואחד אומר בשבע עדותן בטלה שבחמש חמה במזרח ובשבע חמה במערב. אמר אביי כשתמצא לומר לדברי רבי מאיר (ע) אין אדם טועה ולא כלום לדברי רבי יהודה אדם טועה חצי שעה לדברי רבי מאיר אין אדם טועה ולא כלום מעשה כי הוה בסיפק תרתי ומעיל תלת והא דקאמר שתים בסוף שתים והא דקאמר שלש בתחלת שלש לדברי רבי יהודה אם טועה מעשה כי הוה בפלגא דארבע הוה ואי דקאמר שלש בסוף שלש וקטעי פלגא דשעתא לקמיה והאי דקאמר חמש בתחלת חמש וקטעי פלגא דשעתא לאהורה איכא דאמרי אמר אביי כשתמצא לומר לדברי רבי מאיר אדם טועה משהו לדברי רבי יהודה אדם טועה שעה ומשהו לדברי ר״מ אדם טועה משהו מעשה כי הוה או בסוף שתים הוה או בתחלת שלש וחד מיניהו טועה משהו לדברי רבי יהודה אדם טועה שעה ומשהו מעשה כי הוה או בסוף שלש או בתחלת חמש

עדותן בטלה. אפילו לגירי יהודה, דבחמש ממה במזרח של רקיע, ויכול להבין על ידי הלל בשעתן זו בעוד הממזמן הוה הלל לגד מעבר: **ובשבע חמה במערב.** והלל לגד מזמה: **כשתמצא יומר.** כשתלקלק בדביסיה ותעמוד על מכונן ממלא לדברי רבי מאיר דמקיים עדות דב׳ וג׳ ומעגל על ג׳ וכל ה׳ אין לה אם טועה זה ולא זה. ולדברי רבי יהודה דמקיים לה אלא ואמת אלא אם טועה: **דברי מאיר אין אדם טועה** (ג) **בּיום.** והטועה שקבן הוא, והאי דמקיים רבי מאיר עדות של שתים ושלש משום שהיתה העיבור שנים שנים בשעות שהיא ממשית, ומיהו לעניין שיהא צריך ידיעה ומשכיל להבחמנו, אבל שתים אף בהגאם אסור משהו מלדבון גזירה משום שניות: **תלת שעות.** שהיא ממשית ומותר: **תוֹלין בּי׳ חמש.** ואינו תוכל, דטעוי שקבן על שעות שהיא ממשית, ומיהו לעניין שיהא צריך ידיעה ומשכיל להבחמנו, אבל שתים אף בהגאם אסור משהו מלדבון גזירה משום שניות: **שתי חוֹתות.** של ממן: **שׁי תודה פטוּלוֹת.** ובגמרא (ד) מפרש מאן דמפקיעה: **היו מונחות.** בכל ערב פסח: **על גב האיצטבא.** סטיח שהיה בהר הבית שעם מתקבלין ויוצאים בני מלם, והיו רואין אותן לסימן: **נימּוֹה אחת נתן.** בחחלת ממן נם שלים היא דין ונוטל בחחת: **ותרומה בּי׳ חמש.** לשאור להפסיד קדשים ביניס כל זמן שיכול לאוכלן: **ושורפין בתחלת ששי.** דהא ודאי ריוה טעו בין שם לשבוע: **גמ׳ אחד אומר בשנים בחדש.** הכא זה אח הפסח ואחד מן הטעים אומר בשלשה בחדש שעדותן קיימת, ובית היו בוקעין אותן בשבוע מקיומת בלבקמן (ה), וכיון דסוסוי שניהן לומר בשלישי [בשבת] אם נרציעי, ובשבתוס פיחס יום בחדש אחד ואחד אומר בשנים בחדש שעדותן קיימת, ואחד אומר בשלשה (ו) עדותן קיימת שזה יודע בעיבורו של חדש וזה אינו יודע בעיבורו של חדש: **אחד אומר בשלשה ואחד אומר בחמש עדותן בטלה** אחד אומר בשלש ואחד אומר בחמש עדותן בטלה (ז) דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר עדותן קיימת אחד אומר בחמש ואחד אומר בשבע עדותן בטלה שבחמש חמה במזרח ובשבע חמה במערב. אמר אביי כשתמצא לומר לדברי רבי מאיר (ח) אין אדם טועה ולא כלום לדברי רבי יהודה אדם טועה חצי שעה לדברי רבי מאיר אין אדם טועה ולא כלום מעשה כי הוה בסיפק תרתי ומעיל תלת והא דקאמר שתים בסוף שתים והא דקאמר שלש בתחלת שלש לדברי רבי יהודה אם טועה מעשה כי הוה בפלגא דארבע הוה ואי דקאמר שלש בסוף שלש וקטעי פלגא דשעתא לקמיה והאי דקאמר חמש בתחלת חמש וקטעי פלגא דשעתא לאהורה איכא דאמרי אמר אביי כשתמצא לומר לדברי רבי מאיר אדם טועה משהו לדברי רבי יהודה אדם טועה שעה ומשהו לדברי ר״מ אדם טועה משהו מעשה כי הוה או בסוף שתים הוה או בתחלת שלש וחד מיניהו טועה משהו לדברי רבי יהודה אדם טועה שעה ומשהו מעשה כי הוה או בסוף שלש או בתחלת חמש

מסורת חש״ס עם הוספות

ה) גיטין פג. [בפירוש שכבשונות איתא נגן וכן גרס התוספות] (גליון) ועי׳ בגמ׳ לקמן יג ע״ב: ו) לקרוס שערות בהמה עם מסרק ברזל: ז) בביאור הנ״א איתי מי תנן ד״ה ושיעור מיל הגיה פולל ד׳ מילין (לקמן צד:). וע״ע צ״ת ורש״ש:

תורה אור השלם

א) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶקְרָא נְאֻם יְהוָה תִּקְרְאִי אִישִׁי וְלֹא תִקְרְאִי לִי עוֹד בַּעְלִי: הושע ב, יח

ליקוטי רש״י

אין מקרדין. לשמעון״ל ממגרפת של ברזל שמעיה קרוס. אבל מקרצפין. ממגרפת של עץ שמעיה גסות ולפן

הגהות הב״ח

(ה) גמ׳ בשלשה בחדש שעדותן קיימת. (ו) שם ואחד אומר בחמש שעדותן בטלה ר׳ יהודה אומר בשלש ואינו שומע לר׳ יהודה דבי ר׳ מאיר ואינו שומע לרבי׳ ד״ה רבי יהודה אומר: (ז) משנה עדה, ט) [תוספתא פרק ב הי״ב], י) [מנחות מ:]. כ) שבת עה., ל) יב. ס) יב סוף ע״ב.

גליון הש״ס

גמ׳ ומאי שנא גבי קרצוף. ק״ל הא קידור הוא רק לדבנן הכא מטי מתכוין ולא הוי פ״ק מתכוין לחלל ובפלה דלעיל ד״ה ומאי שנא ר׳ יהודה דלא גזר ופ״ב הוי רק לאסור לדבנן הכא בשבת אף פ״ג ופ״ב ופ״ג ד״ה מיחם מתני׳ אלא״י מתכוין אבל אסור מדבנן ופ״ב הוי רק לדבנן ובפ״ב הוי פ״ק ופ״ג ופ״ב ופ״ג ד״ה בשבת אף קמ ע״ב ד״ה [דלעמן] לפי תומו ופ״ב ד״ה פ״ה גזר קידור גסות הוא קידור דקידור לדבנן אבל מתני׳ גזרו אפי׳ בפלה אבל ר׳ יהודה אוסר אפי׳ בפלה ועי׳ ב״ק קיא. תוס׳ ד״ה בפוסקו״ א שהקשו כן בפוסק ישנים יומא דף לד ע״ב ד״ה מי מילי]:

הגהות וציונים

ה) [בכתשנה שכבשונות איתא נגן וכן גרס התוספות] (גליון) ועי׳ בגמ׳ לקמן יג ע״ב: ו) לקרוס שערות בהמה עם מסרק ברזל: ז) בביאור הנ״א איתי מי תנן ד״ה ושיעור מיל הגיה פולל ד׳ מילין (לקמן צד:). וע״ע צ״ת ורש״ש:

מסורת חש״ס עם הוספות

ה) גיטין פג. [בפירוש שכבשונות איתא נגן וכן גרס התוספות] (גליון) ועי׳ בגמ׳ לקמן יג ע״ב: ו) לקרוס שערות בהמה עם מסרק ברזל: ז) בביאור הנ״א איתי מי תנן ד״ה ושיעור מיל הגיה פולל ד׳ מילין (לקמן צד:). וע״ע צ״ת ורש״ש:

תורה אור השלם

א) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶקְרָא נְאֻם יְהוָה תִּקְרְאִי אִישִׁי וְלֹא תִקְרְאִי לִי עוֹד בַּעְלִי: הושע ב, יח

ליקוטי רש״י

אין מקרדין. לשמעון״ל ממגרפת של ברזל שמעיה קרוס. אבל מקרצפין. ממגרפת של עץ שמעיה גסות ולפן

הגהות הב״ח

(ה) גמ׳ בשלשה בחדש שעדותן קיימת. (ו) שם ואחד אומר בחמש שעדותן בטלה ר׳ יהודה אומר בשלש ואינו שומע לר׳ יהודה דבי ר׳ מאיר ואינו שומע לרבי׳ ד״ה רבי יהודה אומר: (ז) משנה עדה, ט) [תוספתא פרק ב הי״ב], י) [מנחות מ:]. כ) שבת עה., ל) יב. ס) יב סוף ע״ב.

גליון הש״ס

גמ׳ ומאי שנא גבי קרצוף. ק״ל הא קידור הוא רק לדבנן הכא מטי מתכוין ולא הוי פ״ק מתכוין לחלל ובפלה דלעיל ד״ה ומאי שנא ר׳ יהודה דלא גזר ופ״ב הוי רק לאסור לדבנן הכא בשבת אף פ״ג ופ״ב ופ״ג ד״ה מיחם מתני׳ אלא״י מתכוין אבל אסור מדבנן ופ״ב הוי רק לדבנן ובפ״ב הוי פ״ק ופ״ג ופ״ב ופ״ג ד״ה בשבת אף קמ ע״ב ד״ה [דלעמן] לפי תומו ופ״ב ד״ה פ״ה גזר קידור גסות הוא קידור דקידור לדבנן אבל מתני׳ גזרו אפי׳ בפלה אבל ר׳ יהודה אוסר אפי׳ בפלה ועי׳ ב״ק קיא. תוס׳ ד״ה בפוסקו״ א שהקשו כן בפוסק ישנים יומא דף לד ע״ב ד״ה מי מילי]:

עשה מטורה (ביצה כג.). וישורין בתחלת ששי. ולא ימתין עד תחלת שבע שהוא סוף זמן הטורה לפי שלפס טועה בשעה. ר׳ יהודה אומר. טועה פלס יומר מכלל ולכיך לחתוכן מן המעברה יומר ולא לאכל מקוף פרבע ולמעלה. תניא. לא תוכלון ולא שורפין בלומר אין צריך לשרוף ומשכיל הוא לבחמנו כל שתים לא לאכל (לעיל דף). **על גב האיצטבא.** על הסקף ממש [לקמן יג:]. שזה יודיע בעבורו של חדש. שהיה פלס שעבר מלא ו״ח ביום ל״ו הוא שלמה נר׳ קטן שהמלך שעבר מפך ומשב ר״ח מיום ל׳ [סנהדרין סט:]. רבי יהודה אומר שדותן קיימת. לעולי פלי טעי לומים [שם ס].

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵין מְקַדְּרִין אַף אֵין מְקָרְצְפִין - ודוקא בהקזת דם בכור התירו חכמים במקום שאין עושה מום, משום שאם לא יתירו יבוא להקיז גם במקום שעושה מום, הואיל ויש בכך הפסד מרובה, אבל בקירוד לא התירו מטעם שאם לא יתירו יבוא לעשות קירצוף, שאין בכך הפסד מרובה, ועושים אותו רק משום צער הבהמה (תוס' רבינו פרץ. וכע"ז בחי' הר"ן).

וְרַבִּי יְהוּדָה מַאי שְׁנָא גַּבֵּי חָמֵץ דְּגָזַר וּמַאי שְׁנָא גַּבֵּי קְרִצּוּף דְּלֹא גָּזַר - ואף שיש לחלק שדוקא בחמץ גזר רבי יהודה שמא יבוא לאוכלו, משום שאם יאכלנו יעבור על איסור דאורייתא, אבל בקירצוף לא גזר שמא יבוא לעשות קידור, משום שגם אם יעשה קידור, יעבור רק על איסור דרבנן [שהרי אינו מתכוין לעשות חבורה, וגם אינו 'פסיק רישיה'], מכל מקום העדיפה הגמ' לתרץ תירוץ יותר טוב (תוס' ישנים יומא לד, ב. וראה גליון הש"ס).

מַשְׁנָה. אוֹכְלִים כָּל חָמֵשׁ - ושעות אלו שבמשנתנו הן 'שעות זמניות', כלומר, 'שעה' היא אחד חלקי שתים עשרה מ'יום', ואורכה משתנה לפי אורכו של היום (רמב"ם בפיה"מ ברכות א, ב). ו'יום' נמדד מעלות השחר עד צאת הכוכבים (משנ"ב תמג, ח, בשם הרבה אחרונים). ויש שסוברים שנמדד מהנץ החמה עד השקיעה (משנ"ב שם, בשם אחרונים). ויש שסובר ששעות אלו הן 'שעות בינוניות', כלומר, 'שעה' היא אחד חלקי עשרים וארבע מהיממה, ואורכה קבוע (תרומת הדשן א, קכא, ע"פ משנ"ב שם, ט).

■ להלכה, שעות אלו הן 'שעות זמניות', ולכן בשנת העיבור שהיום ארוך יותר, סוף זמן אכילת חמץ - שלהלכה הוא בסוף ארבע שעות (ראה ביאורנו להלן יג, א ד"ה הלכה), הרי הוא מאוחר מבכל שנה [כדעת הרמב"ם]. ותחילת שיעור של 'יום', יש אומרים שהוא מעלות השחר עד צאת הכוכבים, ויש אומרים שהוא מהנץ החמה עד שקיעתה, ולכתחילה טוב להחמיר כדעה ראשונה (משנ"ב שם, ח). ויש אומרים ששעות אלו הן 'שעות בינוניות', ולעולם מותר לאכול עד שתי שעות קודם חצות [כדעת התרומת הדשן] (רמ"א שם, א). והעיקר כדעה ראשונה, ובמקום הפסד מרובה יש לסמוך על דעת היש אומרים (משנ"ב שם, ט).

וְשׁוֹרְפִין בְּתְחִלַּת שֵׁשׁ - ואף שלרבי מאיר יכול לבער את החמץ בכל ענין ואין צריך דוקא לשורפו (כדעת חכמים להלן כז, ב), מכל מקום נקט 'שורפין', משום שאופן זה של הביעור קל ומצוי יותר (תוס' רא"ש להלן יב, ב). או, שנקט 'שורפין' לאו בדוקא, וכאילו אמר 'מבערין' (רבינו דוד שם). ויש שפירש, שאכן רבי מאיר סובר כרבי יהודה שאין ביעור חמץ אלא בשריפה (להלן כז, ב), ולכן נקט לשון 'שורפין' (בעל המאור טו, א מדפי הרי"ף).

וְתוֹלִין כָּל חָמֵשׁ - ואסור מדרבנן לאכול, ומותר בהנאה וכגון להאכיל לבהמתו (רש"י, ע"פ הגמ' להלן כא, א). ואף שגם איסור הנאה מחמץ הוא מדאורייתא ומדוע הקלו בו יותר מאכילה, אלא שהחשש שיטעו בשעות הוא חשש רחוק, ורוב בני אדם אינם טועים, לא החמירו לאוסרו בהנאה בשעה חמישית, מפני הפסד ממון ישראל [ובאיסור האכילה אין הפסד כל כך, שיכול להאכיל לבהמתו] (פני יהושע. וראה רש"ש).

וכיון שבשעה חמישית החמץ מותר בהנאה, אין חיוב לשורפו (רש"י). ויש שפירש, שדברי רבי יהודה 'ותולין כל חמש' אמורים על תרומה ולחמי תודה העשויים מחמץ, שאסור לאוכלם ואסור לשורפם משום איבוד קדשים, ויש להמתין מלשורפם עד שעה שישית, אבל חמץ של חולין, אין איסור לשורפו בשעה חמישית (רמב"ם חמץ ומצה א, ט, וחי' מרן ריז"ז הלוי שם, בדעתו). והטעם לכך שתרומה ולחמי תודה בשעה חמישית אסורים באכילה ואסור לשורפם, הוא משום שגדר האיסור בשעה חמישית הוא 'איסור אכילה' בלבד, אבל אינו נחשב כחפצא של חמץ מדרבנן [ורק בשעה שישית נחשב כחפצא של חמץ מדרבנן]. וכיון שהחמץ אינו חפצא של איסור, אסור לשורפו משום איבוד קדשים, ורק בשעה שישית שנחשב כחפצא של איסור, אין בו איסור איבוד קדשים (חי' מרן ריז"ז הלוי שם).

וְשׁוֹרְפִין בְּתְחִלַּת שֵׁשׁ - מדרבנן, שמא יטעה ויסבור על שעה שביעית שהיא שישית (רש"י). ו'שורפין' היינו שמשעה זו החמץ עומד לשריפה, אבל אין חיוב לשרוף בתחילת שעה שישית (ראש יוסף; פרי יצחק א, יח, בדעת רש"י להלן יב, ב ד"ה שלא, וראה ביאורנו שם ד"ה איתיביה). ויש שפירשו, שאסור להשהות את החמץ ברשותו מתחילת שעה שישית (פרי יצחק שם, בדעת בעל המאור ג, א מדפי הרי"ף; כסף משנה חמץ ומצה א, ט, ופרי יצחק שם בדעתו), ויש לשורפו מיד בתחילתה (שו"ע הרב או"ח תמה, א).

גְּמָרָא. עֲדוּתָן קַיֶּימֶת שֶׁזֶּה יוֹדֵעַ בְּעִבּוּרוֹ שֶׁל חֹדֶשׁ וְכוּ' - וכיון שיש טועים בכך, אנו נוקטים ששניהם כיוונו לאותו יום (רש"י), שכיון ששניהם כיוונו עדותם על אותו יום בשבוע, מסתבר שמה שלא כיוונו עדותם על אותו היום בחודש אינו מפני שמשקרים, אלא מפני שאחד מהם טעה ולא ידע בעיבורו של החודש (תוס' ד"ה זה; פני יהושע וראש יוסף בדעת רש"י, וכן כתב התוס' רבינו פרץ בשמו).

ודוקא כשנמצא שאחד מהעדים כיוון ליום החודש ששה ליום בשבוע שהעיד עליו, והשני לא כיוון, אבל נמצא ששניהם לא כיוונו את יום החודש ליום השבוע שהוא חל בו, עדותם בטילה, שדוקא באחד אנו תולים שטעה ולא ידע בעיבורו של חודש, ולא בשנים (רש"ש. וכעין דברי התוס' להלן יב, א ד"ה אלא, ראה ביאורנו שם ד"ה לדברי).

אֶחָד אוֹמֵר בִּשְׁתֵּי שָׁעוֹת וְאֶחָד אוֹמֵר בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת עֲדוּתָן קַיֶּימֶת - שאדם עשוי לטעות בכך (רש"י). ואף שלפי דבריו של העד שאומר שהמעשה היה בשתי שעות, נמצא שהמעשה היה קודם הנץ החמה [כמבואר בגמ' להלן (יב, ב) שהנץ החמה הוא לאחר תחילת שעה שניה], ולפי דבריו של העד שאומר שהמעשה היה בשלש שעות, נמצא שהמעשה היה לאחר הנץ החמה [ואין אדם טועה בין קודם הנץ החמה לבין אחר הנץ החמה, כמבואר בגמ' להלן (יב, א)], מכל מקום, כיון שלא דקדקו לומר 'קודם הנץ' ו'לאחר הנץ', אנו אומרים שאותו שאמר 'בשתי שעות' טעה וסבר שהנץ החמה הוא קודם תחילת שעה שניה (תוס' ד"ה אחד).

ולדעת הסוברים שמנין שעות היום אינו מתחיל מעלות השחר אלא משעת הנץ החמה (ראה ביאורנו לעיל ד"ה אוכלים), אין צריך לומר שהעד שאמר 'בשתי שעות' טעה בזמן הנץ החמה, הואיל וגם אם לא טעה, כוונתו שהמעשה היה לאחר הנץ החמה (רש"ש).

לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר אֵין אָדָם טוֹעֶה וְלֹא כְּלוּם - דוקא באופן האמור כאן, ששני העדים ענו על החקירה באיזו שעה היה המעשה, ולא אמר אחד מהם 'איני יודע', ומוכח שדקדקו וכיוונו עדותם (פני יהושע).

אִיכָּא דְּאָמְרִי אָמַר אַבַּיֵי וְכוּ' - ופירשו כן מפני שהוקשה להם שלפי הלישנא קמא צריך לדחוק ולומר שלפי רבי מאיר המעשה היה בדיוק בסוף שעה שניה וכניסת שעה שלישית [ולכן פירשו שהמעשה היה או בסוף שעה שניה או בתחילת שעה שלישית]. ועוד, שללישנא קמא צריך לדחוק שתולים ששני העדים טעו [ולכן פירשו שתולים שרק עד אחד טעה] (תוס' רא"ש. אמנם ראה ראש יוסף להלן יב, א בתוס' ד"ה אלא, שגם ללישנא בתרא תולים ששני העדים טעו).

וַאֲנַן נֵיקוּם וְנִקְטוֹל מִסְפְּקָא - ואביי סבר, שאף שאין להרוג מספק, מכל מקום כיון שיש לעדים חזקת כשרות, נחשב שודאי אינם שקרנים, אלא טעו בעדותם (רבינו דוד).

וְרַחֲמָנָא אָמַר וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה וְהִצִּילוּ הָעֵדָה - ולכן אף שיש לעדים חזקת כשרות והיה מקום לתלות שטעו, מכל מקום בפסוק זה נתחדש שיש לחפש כל צד זכות כדי להציל את הנידון, ולכן יש לחשוש שמא העדים שיקרו, ולא להורגו מספק (שיעורי רבי דוד פוברסקי; הערות לגרי"ש אלישיב. וראה צל"ח).

ודוקא בדיני נפשות שנאמר בהם 'והצילו העדה', חוששים שמא העדים שיקרו, אבל בדיני ממונות שלא נאמר בהם דין זה, אין חוששים שמא שיקרו, אלא מעמידים אותם על חזקת כשרותם ותולים שטעו (נתיבות המשפט ל, ה). ויש שסובר שגם בדיני ממונות חוששים ששיקרו ועדותם בטלה (תומים שם, י), וכיון שלאביי לא חוששים ששיקרו כיון שיש להם חזקת כשרות, לכן הגמ' הוצרכה להקשות שמכל מקום מדין 'והצילו' יש לבטל עדותם ולא לסמוך על החזקת כשרות. והוא הדין שגם בדיני ממונות שלא נאמר בהם 'והצילו' לא תועיל החזקת כשרות של העדים להוציא ממון מחזקתו, כיון ש'המוציא מחבירו עליו הראיה' (הערות לגרי"ש אלישיב).

לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר אָדָם טוֹעֶה שְׁתֵּי שָׁעוֹת חָסֵר מַשֶּׁהוּ - ולכן כשאחד אומר שהמעשה היה בשתי שעות וכוונתו לתחילת שעה שנית, ואחד אומר שהיה בשלש שעות וכוונתו לסוף שעה שלישית, עדותם קיימת, שאפשר שאחד מהם טעה ושניהם כיוונו לאותה עדות (רש"י). ואין אומרים שמשום 'והצילו העדה' יש לחוש שמא שיקרו בעדותם, שכיון שרוב בני אדם עשויים לטעות בשיעור זה, יש לתלות שמסתמא טעה בכך (ראש יוסף).

וכשאחד אומר שהמעשה היה בשלש שעות ואחד אומר שהיה בחמש שעות עדותם בטילה, ואין אומרים שהמעשה היה בשעה רביעית וכל אחד מהעדים טעה, משום שלא מסתבר ששני העדים טעו (תוס' ד"ה אלא. וראה ראש יוסף שדעת רש"י שגם בשני עדים תולים ששניהם טעו). ויש שפירש, שאין אומרים שכל אחד מהעדים טעה, כיון שעצם עדותם זו עדות מוכחשת, ובעדות מוכחשת אין לתרץ את דברי העדים ולומר שטעו והתכוונו לשעה הרביעית, כדי לקיים עדותם, ואדרבא יש לומר שלא טעו ועדותם בטילה, כדי לקיים 'והצילו העדה' [ודוקא באחד אומר בשתים ואחד אומר בשלש, עדותם קיימת, שכיון שאדם טועה בשיעור זה, אין זו עדות מוכחשת] (ע"פ רבינו דוד).

בְּאֵיזֶה יוֹם - ואף שכבר העידו באיזה יום בחודש היה המעשה, גזירת הכתוב היא שצריך לחקור אותם גם באיזה יום בשבוע היה המעשה (תוס' ד"ה באיזה, בתי' ראשון). ועוד יש לפרש, שלא די במה שהעידו באיזה יום בחודש היה המעשה, שהרי גם אם אחד אמר שהיה בשנים בחודש ואחד אמר שהיה בשלשה בחודש, תולים שטעה בעיבורא דירחא ומקיימים עדותם, ולכן צריך לחקור את העדים גם על היום בשבוע, כדי שיכוונו עדותם בזה (תוס' שם, בתי' שני).

ויש שביאר, שכיון שהטעם לחקירות אלו הוא כדי שיוכלו עדים אחרים להזימם על ידי שיעידו שבזמן שמעידים עליו היו עימם במקום אחר, לכן מוסיפים לחקור גם על היום בשבוע, שיתכן שהעדים שיכלו להזימם לא העלו על דעתם שבאותו יום בחודש שהעידו עליו היו עימם במקום אחר, ורק כשישמעו מהו היום בשבוע שמעידים עליו, יתנו דעתם שיכולים להזימם (רש"י סנהדרין מ, א ד"ה באיזה יום).

דְּהָווּ לָהּ עֵדוּת שֶׁאִי אַתָּה יָכוֹל לַהֲזִימָהּ, לומר 'עמנו הייתם' באותו זמן במקום אחר, ועדות שאין אתה יכול לקיים בה דין הזמה אינה עדות, שנאמר (דברים יט, יח-יט) 'והנה עד שקר העד וגו' ועשיתם לו כאשר זמם' וגו' (רש"י. וראה רש"י סנהדרין מא, א ד"ה לא). ויש שפירש, שאם אמר אחד מהם 'איני יודע' עדותם בטילה, מפני שאנו חוששים שהעיד שקר ומתיירא שיזימוהו ויאמרו 'עמנו היית' באותו זמן במקום אחר, ולכן אמר 'איני יודע' כדי שלא יוכלו להזימו ועדותו תהיה 'עדות שאי אתה יכול להזימה' (פיה"מ להרמב"ם סנהדרין ה, ב).

דְּיָהֲבִינָן לְהוּ כּוּלֵּי טָעוּתַיְיהוּ וְכוּ' - ואפשר להזימם אם יאמרו המזימים שהיו עימם במקום אחר במשך כל שיעור הטעות שיתכן שטעו (רש"י). ואין לומר שהמזימים טעו, ומה שאומרים שהמוזמים היו עימם בשעה זו במקום אחר, לא היה באותה שעה שהעידו אלא בשעה אחרת, ובאמת המוזמים לא שיקרו בעדותם, משום שבשני עדים אין לתלות שטעו (תוס' ד"ה לרבי. וראה ביאורנו לעיל ד"ה לדברי). ויש שפירש, שדוקא כששני העדים מכחישים זה את זה, תולים שאחד מהם טעה בשעות, אבל כששני העדים המזימים מכוונים עדותם לאותה שעה, אין אומרים שטעו בשעות (תוס' רבינו פרץ).

מסורת הש"ס עם הוספות

א) עי' תוס' ב"ב נ: ד"ה וספק, ב) סנהדרין דף מ., ג) [שם], ד) מ:, ה) לעיל יא: ד"ה זה, ו) ד"ה אלא.

הגהות הב"ח

(א) גמ' בודקין אותן בשבע: (ב) רש"י ד"ה אמר רבא וד"ה והא רחמנא הד"א: (ג) ד"ה אלא אמר רבא לר' מאיר שהיה מקיים עדותן אדם טועה: (ד) באו"ד את אלו דהיינו כצ"ל ותיבות שהיה מקיים עדותן נמחק:

עין משפט נר מצוה

פט א מיי' פ"ב מהלכות עדות הלכה ד סמג עשין קט:
צ ב מיי' פ"ב מהלכות עדות הלכה א:

וחד מינייהו קטעי שעה ומשהו אזל רב הונא בריה דרב יהודה אמרה לשמעתתא קמיה דרבא אמר ומה אילו דייקינן בהני סהדי דהאי דקאמר שלש בתחילת שלש והאי דקאמר חמש בסוף חמש והויא עדות מוכחשת ולא קטלינן ואנן ניקום ונקטיל מספקא [ה] ורחמנא אמר [א] ושפטו העדה והצילו העדה אלא אמר רבא לדברי רבי מאיר אדם טועה שתי שעות חסר משהו לדברי רבי יהודה אדם טועה שלש שעות חסר משהו לדברי רבי מאיר אדם טועה שתי שעות חסר משהו מעשה כי הוה או בתחלת שתים או בסוף שלש וחד מינייהו קטעי ב' שעות חסר משהו לדברי רבי יהודה אדם טועה שלש שעות חסר משהו מעשה כי הוה או בתחלת שלש או בסוף חמש וחד מינייהו קטעי שלש שעות חסר משהו. [ב] [א] תנן היו בודקין (א) אותו בשבע חקירות באיזו שבוע באיזו שנה באיזה חדש בכמה בחדש באיזה יום באיזו שעה באיזה מקום ותניא [ו] [ג] מה בין חקירות לבדיקות חקירות אמר אחד מהן איני יודע עדותן בטלה בדיקות אפילו שניהם אומרים אין אנו יודעים עדותן קיימת והוינן בה מאי שנא חקירות ומאי שנא בדיקות ואמרינן חקירות אמר אחד מהן איני יודע עדותן בטילה דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה בדיקות עדות שאתה יכול להזימה היא ואי אמרת טעי איניש כולי האי חקירות דאיזו שעה נמי עדות שאי אתה יכול להזימה היא דאמרי מטעי קטעינן דיהבינן להו כולי טעותייהו לרבי מאיר יהבינן להו מתחילת שעה ראשונה עד סוף חמש ובדין הוא דניתיב להו מעיקרא טפי אלא בין יממא לליליא לא טעו אינשי ולרבי יהודה יהבינן להו מתחילת שעה ראשונה ועד סוף ששית ובדין הוא דניתיב להו מעיקרא טפי אלא

שלש, והאי דאמר בתחילת חמש טעי שעה רביעית ומשהו של סוף שלש, אי נמי בתחילת חמש הוה, והאי דאמר בסוף שלש טעה שעה רביעית ומשהו: לשמעתתא. דאביי: אמר. רבא וכי אפשר לומר שאין תולין טעות אלא משהו לר' מאיר ושעה ומשהו לר' יהודה, א"כ היאך אתה מצרף עדותן, מי אמר לך שזה המקדים נתכוין לסוף השעה והמאחר נתכוין לתחילת השעה כדי לקרבן זה אצל זה ולצרף עדותן שלא תהא ביניהן אלא שיעור טעות האדם, ומה אילו דייקת בהני סהדי לחלק עדותן מצית למימר האי דאמר שלש בתחלת שלש והאי דאמר חמש בסוף חמש ויש חילוק ביניהן שלש שעות חסר משהו, וכיון דאין אדם טועה כל כך נחלקת עדותן והויא מוכחשת ולא קטלינן ליה להאי, ואנן ניקום ונקרב עדותן כדי שיהרג זה (ג): והא רחמנא אמר והצילו העדה. את הרוצח דמחפשין לזכות, אלא ודאי מדקאמר עדותן קיימת ש"מ דסבירא להו דאפי' אתה מחלקן כמו אשר תוכל ולומר שהמוקדם נתכוין לתחלת השעה והמאוחר לסופה יש לך לתלות בטעות ואינך יכול להכחישם, שאדם טועה בכל זאת: אלא אמר רבא לר' מאיר (ג) אדם טועה. כל מה שאתה יכול לחלק את אלו (ד) שהיה מקיים עדותן דהיינו שתי שעות חסר משהו, ומשום הכי עדותן קיימת, דכי נמי אמרת זה שאמר שתים בתחלת שתים וזה שאמר שלש בסוף שלש, כל רגעים שבינתיים שאירע המעשה בהן יש לאלו לטעות ולומר כמו שאמרו: מעשה כי הוה אי בסוף שלש אי בתחילת שתים. כלומר לא מיבעיא אם היה המעשה בסוף שתים או בתחילת ג' דטעות מועטת הוא, דאי נמי נאמר [ו] האי בתחילת שתים אין כאן טעות אלא שעה והאי אי נמי אמר בסוף שלש אין כאן טעות אלא שעה, אלא אפילו הוה מעשה בתחילת שתים והאי דאמר שלש בסוף שלש, ויש כאן טעות שתי שעות חסר משהו, אפי' הכי אין כח לנו לבטלן, שאף בכך אדם טועה. (ה) ולר' יהודה נמי כו', ובהאי [ג] עניא דפרישית, דכי נמי מרחקת להו בכל היכולת אכתי טעו בהכי, דהיינו שלש שעות חסר משהו. מעשה כי הוה כו', כלומר בכל מה שאתה יכול להרחיק אפי' האחד אמר שבאותה [ז] שעה היה המעשה אין עד הרחוק ממנו מוכחש, דטעו בהכי: היו בודקין (ו) אותו. לעדי נפשות: בשבע חקירות. מקראי נפקא לן בסנהדרין בההוא פירקא (דף מ.): שבוע. שמיטה, באיזו שמיטה של יובל שיש בו שבע שמיטות: באיזו שנה. של שמיטה: באיזה חודש. בשנה: בכמה ימים. בחודש: באיזה יום. בשבת, באחד בשבת או בשני בשבת או בשלישי בשבת או א' מן האחרים: ותניא [ה] מה בין חקירות לבדיקות. דקתני התם מכירין אתם אותו, התריתם בו, במה הרגו בסייף הרגו או באריכן הרגו, כליו שחורים או לבנים, וכל המרבה בבדיקות הרי זה משובח, ומה בין חקירות הנך שבע קמייתא לבדיקות אוחרנייתא: חקירות אמר אחד (ז) איני יודע. באחת מהן, ואפי' בשעות [ו] אומר איני יודע, עדותן בטילה: דהויא ליה עדות שאי אתה יכול להזימה. דרחמנא אמר [ב] ודרשו השופטים היטב והנה עד שקר העד וגו' ועשיתם לו כאשר זמם לעשות וגו', עדות שאתה יכול לקיים בה תורת הזמה הוי עדות ואי לא לא, והזמה אינה אלא בעמנו הייתם, באותו היום ובאותה שעה שאתם אומרין שראיתם עדות זו במקום זה הייתם עמנו במקום פלוני, וכי אמרי באחת מהן אפי' בחקירות דאיזו שעה איני יודע שוב אינך יכול לומר לו עמי היית באותה שעה. וא"ת אתה יכול להזימה ע"י היום אם יבואו עדים ויאמרו כל היום הייתם עמנו, מיהא בצרה להו תורת הזמה מן חקירות השעות, ורחמנא רבי שבע חקירות בגזרה שוה דהיטב היטב בסנהדרין [ז]: בדיקות. כי אמרי אין אנו יודעין עדות שאתה יכול להזימה היא, שאין ההזמה תלויה בהן אלא בחקירות, דמה עמנו הייתם יש לומר בכליס שחורים או לבנים: ואי אמרת טעי איניש כולי האי חקירות דאיזו שעה נמי. אין לך בה הזמה אפי' כי לא אמר איני יודע, דהא כי אמר בחמש ואמרי ליה בחמש עמנו היית יכול לומר בארבע היה אבל טעיתי: ומשני דיהבינן להו כולי טעותייהו. ואם יש מזימין כאן יכולין להזימן ע"י שעה וטעותה ולומר לו כל השעה וטעותה היית עמנו: לרבי מאיר. דאמר אדם טועה ב' שעות יהבינן להו להני דשתים ושלש מתחילת שעה ראשונה עד סוף חמש בין שניהן, להאי דשתים יהבינן ליה שעה ראשונה ושניה ושלישית ורביעית, ולהאי דשלש יהבינן ליה עוד חמישית ותו לא, דכי אמרי ליה להאי דשתים בשניה עמנו היית יש [לו] לומר טעיתי שתי שעות לאחוריי ומעשה היה בראשונה, ועוד היה לו לומר מעשה היה קודם לראשונה שעה אחת [ח] אלא בין יממא לליליא לא טעו אינשי, וכי אמרי ליה ראשונה ושניה עמנו היית יש לו לומר טעיתי ב' שעות לפני שלישית ורביעית, ואי אמרי ליה כל ארבע שעות עמנו היית הרי הוזם, ולבעל שלש נמי יהבינן לקמיה ראשונה ושניה ולבתריה יהבינן רביעית וחמישית ואי מזמי ליה לכולהו חמש הרי הוזם: ולרבי יהודה. דאמר אדם טועה ג' שעות יהבינן להו להנך דשלש וחמש דאיירי ר' יהודה בהן מתחילת שעה ראשונה ועד סוף שית, ולבעל שלש יהבינן לקמיה ראשונה ושניה, ובדין הוא דניתיב ליה טפי אלא

אלא אמר רבא לדברי ר' מאיר אדם טועה ב' שעות חסר משהו. ואם תאמר א"כ אחד אומר בג' ואחד אומר בה' אמאי עדותן בטילה נימא דעובדא ברביעית הוה. וי"ל דסבר רבא דאין לתלות הטעות בשניהם. אך יש להקשות אחד אומר בג' ואחד אומר בה' אמאי עדותן בטילה אילו דייקת בהני סהדי דילמא האי דקאמר בג' בסוף ג'. ויש לומר דלהחמיר ולקיים עדותן לא בדקינן להו:

באיזה יום. תימה כיון דכבר כיוונו יום אחד לחדש למה למשיילינהו באיזה יום והלא אפי' לא כיוונו איזה יום ה"ל חוזרין ומגידין ואין יכולין לחזור בהם אחר כדי דבור. ויש לומר כיון דז' חקירות ילפינן מקראי בפרק היו בודקים (סנהדרין דף מ.) לרי' שלא יכחישו זה את זה ושלא יכחישו את עצמן. א"נ נפקא מינה לאחד אומר בב' בחודש ואחד אומר בג' כדפרישית [ה]:

לרבי מאיר יהבינן להו מתחילת שעה ראשונה עד סוף ה'. הקשה ריב"א אמאי לא נתלה הטעות במזימים וכשאומרים המזימים עמנו הייתם עד סוף ה' נאמר שטעו וקרו לד' ה' והמעשה היה בה' ולא יהיו מוזמים בכך וגהי שהעדות מוכחשת היא שהרי אותו שאמר שתים לא היה יכול לטעות עד ה' מ"מ מוזמים לא יהיו. ואור"י דלא תלינן הטעות כלל בשני עדים כדפרישית לעיל [ו]:

ניכול

רבינו חננאל

לדברי ר' מאיר אדם טועה משהו ולדברי ר' יהודה אדם טועה שעה ומשהו. ובא רבא ודחה להני תרי לישני דאביי ופשטות נינהו. ואוקמי' רבא הכי לדברי ר' מאיר אדם טועה שתי שעות חסר משהו ומעשה כי הוה פירוש השעה שראו העדות אי בתחלת שעה שניה היה וזה שאמר שנים שפיר אמר והאי דאמר שלש טעה שתי שעות חסר משהו לפיכך אמרינן עדותן קיימת אי בסוף שלש היה המעשה והאי דקאמר בשתי שעה שתי שעות חסר משהו והאי דקאמר שלש שפיר קאמר. לדברי ר' יהודה אדם טועה ג' שעות חסר משהו מעשה כי הוה בתחלת שעה ג' והאי דקאמר ה' טועה ג' שעות חסר משהו או בסוף ה' היה המעשה והאי דקאמר ג' טועה ג' שעות חסר משהו. ואקשי' על הא דרבא תנן היו בודקין אותן בשבע חקירות אחת מהן באיזו שעה וקתני סיפא מה בין חקירות לבדיקות אמר אחד בחקירות איני יודע עדותן בטלה בבדיקות אמר אחד איני יודע ואפי' שנים אומרים אין אנו יודעין עדותן קיימת. והוינן בה מכדי חקירות ובדיקות תרוייהו מדאורייתא נינהו דכתיב (דברים יג טו) ודרשת וחקרת ושאלת והתרגמו והבדוק מה לי חקירות מה לי בדיקות. ואמרי' חקירות כיון שאמר איני יודע הויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה וכל עדות שאינך יכול להזימה אינה עדות ואי ס"ד טעי איניש כולי האי חקירות דאיזו שעה עדות שאינך יכול להזימה היא שאם יכוונו שני העדים ויעידו בשעה ג' ויזומו בשעה ג' יאמרו טעינו שעה ה' היה המעשה וכיון שאמרו יתכן שיטעו זה השיעור הדין עמהם (על זה הדין) נמצא כי בטלה תורת חקירות דאיזו שעה שהיא לדברי הכל בין לת"ק דאמר שבע חקירות הן בין לר' יוסי דאמר שלש חקירות הן ואלו הן איזה יום איזה שעה איזה מקום מ"מ לדברי הכל איזו שעה הכל מודים שהיא מן החקירות. ופריק רבא דיהבינן להו כולהי טעותייהו פי' כל עדות שיעיד אדם משעה שניה של יום עד שעה ששית ומשעה שביעית עד שעה י"א של יום יהבינן להו

תורה אור השלם

א) וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה בֵּין הַמַּכֶּה וּבֵין גֹּאֵל הַדָּם עַל הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה: וְהִצִּילוּ הָעֵדָה אֶת הָרֹצֵחַ מִיַּד גֹּאֵל הַדָּם וְהֵשִׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל עִיר מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר נָס שָׁמָּה וְיָשַׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל אֲשֶׁר מָשַׁח אֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ: [במדבר לה, כד-כה]

ב) וְדָרְשׁוּ הַשֹּׁפְטִים הֵיטֵב וְהִנֵּה עֵד שֶׁקֶר הָעֵד שֶׁקֶר עָנָה בְאָחִיו: וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ: [דברים יט, יח-יט]

ליקוטי רש"י

היו בודקין אותן. אחר שאלימו עליהן היו בודקין אותן [סנהדרין מ. ד"ה היין]. באיזו שבוע. של יובל. באיזו שנה. של שבוע. בבמה בחדש. בעשרים וחמשה. באיזה יום. של שבת. אע"פ שאמרו בכך וכך בחודש אעפ"כ שואלין לכן

באיזה יום בשבת היה לפי שכל השבע הללו באות להביאן לידי הזמה ושמא יש עדים להזימן ואין מעלין על לבן חשבון של חודש אם היה עמהן אותו היום במקום אחר וכשאומרים אותו באיזה יום והם אומרים ביום פלוני נזכרים עדי הזמה להזימם. באיזו שעה. של יום שמא אין עדים להזימן לכל היום ויש עדים להזימן אותה שעה. באיזה מקום. שאו היא המועלת להביא את כל החקירות להזמה דבלא מקום אין מזימין. חקירות אמר אחד איני יודע עדותן בטלה. דשבע חקירות מקראי נפקי לן ועכיון בכולהו שאתה יכול להזימן באות כמו שפרשתי בהן ולכן לאמר איני יודע אי אתה יכול להזימן באותה חקירה, וכיון דלא אפשר לקיים בה מצות הזמה לגמרי הוא עדות שעוקר נמי בדיקות...

לר' מאיר שתי שעות חסר משהו ולר' יהודה שלש שעות חסר משהו. כיצד לר' יהודה אם יעידו בשעה של יום צריכין המזימין להעיד בו עמנו הייתם משעה שניה עד שעה רביעית ואם יעידו בשלישית יאמרו עמנו הייתם משעה שניה עד שעה ד' יאמרו עמנו הייתם משעה שניה עד שעה ששית כשם שיש לומר טעו לפניהם ג' שעות חסר משהו כך י"ל טעו לאחור וכל היכא דאיכא למתלי בטעות תלינן ולא קטלינן אלא אם יעידו

אלא בין יממא לליליא לא טעו אינשי ובדין הוא דניתיב לקמיה טפי אלא שבה' חמה במזרח ובז' חמה במערב. תנן ר"מ אומר אוכלין כל ה' ושורפין בתחילת ו' רבי יהודה אומר אוכלין כל ד' ותולין כל ה' ושורפין בתחילת ו' לאביי אליבא דר"מ דאמר אין אדם טועה ולא כלום ניכול כולה שית ולהך לישנא נמי דאמר אדם טועה משהו ניכול עד סוף שית ואביי אליבא דר' יהודה דאמר אדם טועה חצי שעה ניכול עד פלגא דשית ולהך לישנא נמי דאמרת אדם טועה שעה ומשהו ניכול עד סוף ה' (אלא) אמר אביי עדות מסורה לזריזים חמץ לכל מסור. ורבא אליבא דר"מ דאמר אדם טועה שתי שעות חסר משהו מתחילת ה' לא ניכול ה' חמה במזרח וז' חמה במערב אי הכי בשית נמי ניכול אמר רב אדא בר אהבה שית יומא בקרנתא קאי ורבא אליבא דר' יהודה דאמר אדם טועה ג' שעות חסר משהו מתחילת ד' לא ניכול ה' חמה במזרח ושבע חמה במערב וכל שכן ד' אי הכי בה' נמי ניכול [א] תרגמה אביי אליבא דרבא עדות מסורה לזריזים חמץ לכל מסור ורבא אמר לאו היינו טעמא דרבי יהודה אלא רבי יהודה לטעמי' דאמר [ב] אין ביעור חמץ אלא שריפה ויהבו ליה רבנן שעה אחת ללקוט בה עצים איתיביה רבינא לרבא א"ר יהודה אימתי שלא בשעת ביעורו אבל בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר אלא אמר רבא [א] גזירה משום יום המעונן אי הכי אפילו בארבע שעות נמי לא ניכול אמר רב פפא ד' זמן סעודה לכל היא. ת"ר [ג] שעה ראשונה מאכל לודים שניה מאכל ליסטין שלישית מאכל יורשין רביעית מאכל פועלין חמישית מאכל תלמידי חכמים ששית מאכל כל אדם והאמר רב פפא רביעית זמן סעודה לכל היא אלא איפוך [ב] רביעית מאכל כל אדם חמישית מאכל פועלים ששית מאכל תלמידי חכמים מכאן ואילך כזורק אבן לחמת אמר אביי לא אמרן אלא דלא טעים מידי בצפרא אבל טעים מידי בצפרא לית לן בה. אמר רב אשי כמחלוקת בעדות כך מחלוקת בחמץ פשיטא היינו הך דאמרינן הא קא משמע לן [ד] שינויי דשנינן שינויא הוא ולא תימא תנאי היא. [ה] אמר רב שימי בר אשי לא שנו אלא בשעות אבל אחד אומר קודם הנץ החמה ואחד אומר אחר הנץ החמה עדותן בטילה פשיטא אלא [ג] אחד אומר קודם הנץ החמה ואחד אומר בתוך הנץ החמה עדותן בטילה הא נמי פשיטא מהו דתימא תרוייהו חדא מילתא קאמרי והא דקאמר בתוך

רש"י

אלא בין יממא לליליא לא טעו אינשי ולבתריה יהבינן ליה רביעית חמישית וששית, ולבעל חמש יהבינן לקמיה רביעית ושלישית ושניה ולבתריה ששית, והכי הוה לן למיכתב ליה[א] אלא הא פריש רבי יהודה בהדיא דבין חמש לשבע לא טעו שבחמש חמה במזרח ובשבע במערב. וכל הנך טעותא דיהבינן להו ה"מ לאצולינהו ולמפטרינהו מקטלא, אבל מ"מ משעה שהוזם אחד מהן באותה שעה לבדה ובשל אחריה מיד בטלה העדות ואפי' לא הוזם בטעות שלפניו, דהא כי אמרו ליה לבעל ג' שלישית ורביעית וחמישית עמנו היית והולרך לומר בשניה היה אלא שטעיתי הרי נחלקה עדותן, שאם בשניה היה המעשה אין כאן אלא עד אחד, דהא חבירו אמר בחמש ובין שנייה לחמישית לא טעו: ניכול עד סוף ששית. דהא מן התורה אינו אסור אלא משעברו שש, ורבנן למה (א) הוא דעבוד הרחקה במידי דלא טעו אינשי ביה: עדות מסורה לזריזים. אין אדם בא להעיד על הנפש אא"כ בקי בשעות, לפי שיודע הוא שסופו להדרש בדרישה וחקירה, אבל חמץ על הכל מוטל, ושאינו בקי בשעות טועה בהן: בחמש חמה במזרח ובשבע במערב. וחמץ אינו אסור אלא בשבע, ואין טעות בין חמש לשבע: אי הכי בשש נמי ניכול. דהא בשש עדיין לא נטתה חמה לצד מערב אלא באמצע הרקיע, וזריחתה תחתיה בראש כל אדם, ואין צל נוטה לא לכאן ולא לכאן אלא תחתיו: יומא. חמה: בי קרנתא קאי. באמצע הרקיע קרובה לנטות למזרח וקרובה לנטות למערב, ואין עומדין עליה. ולהכי נקט לישנא דבי קרנתא ולא נקט בי מילעי[ב] דדרום קאי, לפי שגלגל חמה שחמה סובבת בו עגול הוא, ודבר עגול אין חילוק ארבע רוחות ניכר בו, ומזרחו מתעגל עד חצי דרומו וחצי לפונו, ומיחזי פלגי דרום בסוף מזרח וראש מערב: מתחילת ארבע לא ניכול. דהא טעי שש וחמש וארבע: ומשני שמעי' ליה לרבי יהודה דאמר בין חמש לשבע לא טעו, וכ"ש ארבע: עדות מסורה לזריזין. והילכך מודי בה רבי יהודה דלא טעו בין חמש לשבע, אבל חמץ לכל מסור וטעו, ומיהו כולי האי לא טעו, ואע"ג דטעו בין תחילת שלש לסוף חמש דהיינו שלש שעות, לא טעו בין סוף ארבע לתחיל' שבע לאסריניהו בד' משום שבע אע"ג דאיכא בציר מתלת, משום דאיכא היכירא בחמה: ורבא אמר. טעמא דר' יהודה בחמץ לאו משום טעותא היא, דלא טעו אינשי בין חמש לשבע כדקאמר חמש חמה במזרח כו', והאי דקאמר תולין כל חמש ר' יהודה לטעמיה דאמר באידך פירקין (דף כא.) אין ביעור חמץ אלא שריפה, הילכך אסרו רבנן באכילתו כדי שיהא לו פנאי ללקט עצים בינתיים, ואי שרית ליה כל חמש אינו נזכר, אבל עכשיו דתלי ליה רמי אנפשיה ומדכר ללקט: אימתי. אני אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה: שלא בשעת ביעורו. בתחילת שש וכל שש, דאכתי מדאורייתא שרי: אבל בשעת ביעורו. בשבע שהוא מוזהר מן התורה השבתתו בכל דבר, וטורח זה למה, אם אין לו עצים ימתין עד שעת ביעורו וישביתנו בכל דבר: יום המעונן. שאין חמה זורחת, ואין יכולין לבדוק בחמה: זמן סעודה לכל היא. והכל בקיאים בה: לודים ולסטים רעבתנים הן, אלא שהליסטים נעורין כל הלילה וישנים שחרית שעה ראשונה ואוכלין בשניה: יורשין. לאו משום רעבתנות אלא הואיל ולא עמלו בו: כמחלוקת. דרבי מאיר ור' יהודה בעדות משום דלרבי יהודה טעי אינשי טפי, כך מחלוקת במתניתין נמי בחמץ משום דלר' יהודה טעי אינשי טפי, ובין לר' מאיר ובין לר' יהודה דלא[ג] מרחקי כולי טעותא כדאמרן בעדות למר שתי שעות ולמר שלש שעות (ב): משום שינוייא דשנינן. חמץ לכל מסור, דלא תימא תנאי היא, כי קשיא לך מתני' דסנהדרין ומתני' דהכא לא תימא תנאי היא אליבא דר' מאיר ור' יהודה, דתנא דמתני' סבר לר' מאיר אדם טועה שעה אחת ולר' יהודה אדם טועה שתים, ותנא דסנהדרין סבר לר"מ אדם טועה שתים ולר' יהודה שלש, אלא ודאי כאותו מחלוקת של שם כך הוא כאן, אלא משום דחמץ לכל מסור הוא[ו]. א"נ כי קשה לך לר' יהודה דאמר התם אין טעות בין חמש לשבע משום חמה והכא אמר טעו, לא תימא תנאי היא, אלא כטעמו שם כך טעמו כאן, אלא שהחמץ לכל מסור, אי נמי משום יום המעונן: לא שנו. הך דסנהדרין אלא שהעידו על השעות, אבל הוציאו בפיהם שם הנץ החמה אין כאן טעות אלא כזו: בתוך הנץ. כשמתחיל הנץ:

הלכה

תוספות

ניכול כולה שית. לאו דוקא כולה שית דהא צריך לשרוף תוך שש: **ולהך** לישנא דאדם טועה שעה ומשהו ניכול עד סוף חמש. אפי' טועה בשתי שעות היה יכול להקשות ניכול עד סוף חמש שבחמש חמה במזרח ובשבע חמה במערב:

בשית חמה בי קרנתא קאי. הקשה ריב"א לאביי דאמר לר' יהודה (דאמר) אדם טועה חצי שעה ותלינן הטעות בשניהן אם כן אחד אומר בה' ואחד אומר בשבע אמאי עדותן בטלה כיון דאין הכירא בתחילת[ד] שש לז' נימא האי דקאמר ה' בסוף ה' והאי דקאמר ז' בתחילת ז' ועובדא הוה בפלגא דשית וטעה כל אחד חצי שעה. וי"ל דהא דקאמר שית חמה בי קרנתא קאי וטעו בין תחילת שש לז' היינו חמץ דלכל מסור אבל עדות מסורה לזריזין. אי נמי הך שינויא דקאמר בי קרנתא קאי לית ליה לאביי:

אימתי שלא בשעת ביעורו. פירש הקונטרס שלא בשעת ביעורו בשש ובשעת ביעורו מכאן ואילך ופריך הואיל ובשעת ביעורו השבתתו בכל דבר ימתין עד שבע. וקשה לר"ת היכי ימתין עד שבע לבערו הא אסקינן לעיל (י:) דגזר ר' יהודה בשעת איסורו לבדוק דילמא אתי למיכל מיניה. ועוד שעת ביעורו דמתני' (לעיל י:) היינו בשש. ועוד דמנותר יליף ר' יהודה[ז] דחמץ בשריפה ונותר אחר איסורו טעון שריפה וכמו כן חמץ. ומפר"ת דשלא בשעת ביעורו היינו אחר שש שרוב העולם מבערין בשש כתיקון חכמים (ג) וטעם משום דיליף מנותר[ח] והיינו לאחר איסורו אבל בשעת ביעורו דהיינו בשש כיון שאינה מצוה לבערו אלא מדרבנן השבתתו בכל דבר וכן איתא בירושלמי פרק כל שעה[ט]:

ארבע זמן סעודה לכל היא. לא שייך האי טעמא אלא לענין אכילה אבל לענין עדות לא: ר"ג

עין משפט נר מצוה

צא א מיי' פ"א מהל' חמץ הלכה ט:
צב ב טוש"ע או"ח סי' תנו:
צג ג מיי' פ"ב מהלכות עדות הלכה ה סמג לאוין טו:

רבינו חננאל

הזמינך שיהו עמהן כדי שיתכן שיטעו אבל אם יעידו בשעה ה' אין נותנין שלש שעות שהן חמישית וששית ושביעית בטעותם למה שבחמש חמה במזרח ובשבע חמה במערב ואין אדם טועה בזה וכענין הזה נותנין למעיד בשעה שביעית ולא יוזמו אלא אם כן יעידו עליהם כי עמנו הייתם משעה שביעית עד שעה עשירית ואם יעידו בשעה ט' לא יוזמו אלא עד שיעידו שהיו עמהם משעה שביעית עד שעה י"א. ולמה שנינו אחד אומר בשתי שעות ולא שנינו אחד אומר בשעה ראשונה לפי ששעה ראשונה שהוא שחרית ושעה י"ב שהוא ערבית אין אדם טועה בהן. ודייקי' הני מילי מדקתני ר' יהודה אומר אחד אומר בג' ואחד אומר בה' עדותן קיימת ואמר רבא מעשה כי הוה בתחלת ג' שעות הוה וטעי האי דאמר ה' שלש שעות (והוה טעי האי ה' ג' שעות) חסר משהו אי בסוף ה' הוה מעשה האי (דקתני) [דקאמר] ג' טעי ג' שעות חסר משהו לפניו ולאחריו. ש"מ דטעי אדם זה השיעור לפניו ולאחריו. וכענין הזה אליבא דר' מאיר שתי שעות חסר משהו זולתי השעות כגון שעה ראשונה שאין אדם טועה בהן וכגון שעה שהיא שלישית וכ"ש רביעית וכיוצא בה. ואקשינן ממתני' אמאי תאני ר' מאיר אוכלין כל חמש ושורפין בתחלת שש לאביי דאמר אין אדם טועה ולא כלום יאכל עד סוף שש דהא קיימא לן אך חלק מחצי היום איסורו של חמץ ולילשנא אחרינ' דאביי כו'. ולרבא אליבא דר' מאיר דאמר אדם טועה שתי שעות חסר משהו מתחלת חמש לא יאכל למה אמר רבי מאיר אוכלין כל ה' וכן לר' יהודה מתחלת ד'. ופרקי' בהא אליבא דר' יהודה הא אוקימ' לגבי עדות דלא טעי אינש בין שעה ה' לז' דבה' חמה במזרח ובז' חמה במערב וכל שכן בד' דודאי לא טעי בה'. ואסיקנא תרגמה אביי בין לדידיה בין אליבא דרבא עדות מסורה לזריזין חמץ לכל מסור ולפיכך עבדו רבנן הרחקה. ואתא רבא לאוקומי טעמא דר' יהודה משום דקסבר אין ביעור חמץ אלא שריפה ונתנו דבריו ואוקמה גזרה משום יום המעונן. אסקינן [ב](כ)מחלוקת דר' מאיר ור' יהודה בעדות דמשום טעותן הוא כך מחלוקת בחמץ קאמר לן דשנויא דשנינן שינויא הוא ולא תימא שנויי ניגהו וסמכינן עלייהו. אמר רב שימי בר אשי לא שנו דטעו אלא בשעות'

כלומר אחד [אומר] כך וכך שעה ביום אבל אחד אומר קודם הנץ החמה ואחד אומר אחר הנץ החמה עדותן בטלה כי עדות מכחשת היא וכענין הזה פירשנו למעלה כי בכל מקום שהטעות דחויה העדות בטלה היא:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [שבת דף נב: וש"נ], ב) [לקמן כא. כז: תמורה לד.], ג) שבת י. [ע"ש], ד) [כתובות דף לא:], ה) סנהדרין מב., ו) עיין מהרש"ל, ז) [לקמן כז:] ח) [שם], ט) שה"א.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ניכול וכו' למה להו לטעוד: (ב) ד"ה כמחלוקת וד"ה משום הס"א: (ג) תוס' ד"ה אימתי וכו' מכמים (וטעמם) [וטעמו] משום:

הגהות וציונים

א] בכת"י למיתב טפי אלא: ב] יש להוסיף דבפלגא (בארות המים וב"ש): ג] צ"ל לא (בארות המים, ב"ש): ד] צ"ל בין תחילת (בארות המים, וכ"ה בכת"י ובחידושי הר"ן):

ליקוטי רש"י

שבה' חמה במזרח. דבחמש חמה במזרחו של רקיע ויכול להבין על ידי הצל כשנוטין ידו כנגד המזרח הוא הצל לצד מערב [לעיל יא: ד"ה אחד]. ובז' חמה במערב. והצל לצד מזרח [שם]. תנן ר"מ אומר וכו' ושורפין בתחילת ו'. ולא ימתין עד תחלת שבע שהוא אסור מן התורה לפי שאדם טועה בשעה [לעיל ד:]. ואע"ג דכל שעה ששית מדאורייתא שריא גזור רבנן עלה דילמא טעי וסבור על השביעי' שהיא ששית אבל אחמישי' לא טעי לומר על השביעית שהיא חמישית ומותר [לעיל יא.]. רבי יהודה אומר. טועה אדם יותר מכאן וצריך להתרחק מן העבירה יותר ולא יאכל מסוף ארבע ולמעלה. תולין כל חמש. לא אוכלין ולא שורפין כלומר אין צריך לשרוף ומאכיל הוא לבהמתו כל חמש אבל הוא לא יאכל [לעיל ד:]. ואינו אוכל דטעי וסבור על שביעית שהיא חמישית. ומיהו לשרוף אינו צריך ומאכיל לבהמתו אבל ששית אף בהנאה אסור מדרבנן גזירה משום שביעית [לעיל יא:]. לודים. אומה שקורין קנלינגש ואוכלי אדם הן וסס רעבתנין. מאכל יורשים. יורשי הון רב שלא טרחו בו ואין עסוקים ודואגין לשום אחר מזונות ולעסוק במלאכה. כזורק אבן לחמת. קשה לגוף, ולי נראה לא קשה ולא יפה [שבת י.]. לא שנו אלא בשעות. דמר סבר טעי אינש הכי ומר סבר לא טעי כולי האי. אבל אחד אומר קודם הנץ החמה וכו' עדותן בטלה. הנץ החמה סימן מובהק הוא ואין לטעות בהנץ החמה בתוך שהיא זורחת [סנהדרין מב.].

נִיכּוֹל כּוּלָּהּ שִׁית - לשון זו לאו דוקא, שהרי צריך לשרוף את החמץ לפני סוף שעה שישית (תוס' ד"ה ניכול; תוס' הרשב"א משאנץ), אלא כוונת הגמ' שיהיה מותר לאכול עד רגע אחד לפני סוף שעה שישית (ראש יוסף. והוסיף, שללשון שני שאדם טועה משהו, קושיית הגמ' להלן היא שיהיה מותר לאכול עד שני רגעים לפני סוף שעה שישית. וראה גם במנחת שלמה, שאף שלשיטת התוס' לעיל [ד, ב ד"ה מדאורייתא], 'תשביתו' הוא לאחר זמן איסורו, היינו מדאורייתא, אבל מדרבנן ודאי שצריך לשרוף רגע לפני שעה שביעית). ויש שפירש, שלשון זו דוקא, וקושיית הגמ' היא שיהיה מותר לאכול את החמץ כל שעה שישית ולשורפו לאחריה, משום שגדר החיוב לאחר שעה שישית [קודם יום טוב עצמו] אין הכוונה שלאחר שעה שישית החמץ לא יהיה ברשותו, אלא לבער את החמץ, וכיון שמתחיל לשורפו לאחר שעה שישית ועוסק בביעורו, אינו עובר עליו (רבינו דוד).

אֵיתִיבֵיהּ רָבִינָא לְרָבָא אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אֵימָתַי שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת בִּיעוּרוֹ אֲבָל בִּשְׁעַת בִּיעוּרוֹ הַשְׁבָּתָתוֹ בְּכָל דָּבָר - 'שלא בשעת ביעורו' היינו בשעה שישית, שמדאורייתא עדיין מותר לקיימו, ובזה אין ביעורו אלא בשריפה, ו'בשעת ביעורו' היינו מתחילת שעה שביעית ואילך, שחייב לבערו מדאורייתא, ביעורו בכל דבר [ומה שרבי יהודה למד מנותר (להלן כז, ב) שצריך שריפה, היינו רק לגבי חיוב הביעור מדרבנן קודם שעה שביעית, אבל משעה שביעית שחיובו מדין 'תשביתו', השבתתו בכל דבר (קרבן נתנאל על הרא"ש ב, ג אות ח. וראה תוס' ד"ה אימתי. ובשעה חמישית, דעת הרא"ש שם שגם לרש"י ביעורו בכל דבר, ודעת הטור או"ח תמה, שדוקא בשריפה)].

וקושיית רבינא היא, מדוע צריך לטרוח ולאסוף עצים כדי לשרוף את החמץ בשעה שישית, ימתין עד שעה שביעית, ויבערנו בכל דבר (רש"י) [ואף ש'שורפין בתחילת שש', כיון שמשהה את החמץ על מנת לבערו בשעה שביעית, אינו עובר בשהייה זו (תוס' הרשב"א משאנץ להלן כט, ב), שגדר האיסור בשעה שביעית אינו שלא יהיה חמץ ברשותו, אלא שיעסוק בהשבתתו (רבינו דוד). ויש שפירש, שאין איסור להשהות את החמץ עד לאחר שעה שישית, ומה שאמרו 'שורפין בתחילת שש' הוא רק שאסור בהנאה (פרי יצחק א, יח, בדעת רש"י כאן, וכע"ז בצל"ח להלן יג, ב. וראה בזה גם ביאורנו לעיל יא, ב ד"ה ושורפין)].

ויש שפירשו, 'שלא בשעת ביעורו' היינו לאחר שעה שישית [שהיא 'שעת ביעורו', שרוב העולם מבערים בה, כתקנת חכמים], ובזה אין ביעורו אלא בשריפה, ו'בשעת ביעורו' היינו בשעה שישית, ובזה ביעורו בכל דבר, כיון שחיובו בשעה זו הוא רק מדרבנן (תוס' ד"ה אימתי, בשם ר"ת; חי' הר"ן). וכיון שרוב העולם מבערים בשעה שישית, אין כל כך נפקא מינה במחלוקת רבי יהודה וחכמים, שהרי בשעה זו לכולי עלמא השבתתו בכל דבר (ע"פ רא"ש להלן ב, ג, וטור או"ח תמה).

ולפירוש זה קושיית רבינא היא, מדוע נתנו לו חכמים שעה אחת כדי ללקט עצים לצורך שריפת החמץ, הרי בשעה שישית יכול לבערו בכל דבר (תוס' רבינו פרץ).

■ להלכה, ביעור חמץ הוא בכל דבר, ולאו דוקא על ידי שריפה [כדעת חכמים] (שו"ע או"ח תמה, א). והמנהג לשורפו (רמ"א שם) בשעה חמישית, שחוששים לדעת הפוסקים כרבי יהודה שאין ביעורו אלא בשריפה [וחוששים לטור בדעת רש"י שגם בשעה חמישית ביעורו בשריפה דוקא, וכל שכן שאם מצא חמץ לאחר שעה שישית שיש לשורפו לכתחילה, כדי לחוש לדעת ר"ת ורוב הראשונים שלרבי יהודה לאחר שעה שישית אין ביעורו אלא בשריפה] (משנ"ב שם, ו, ושעה"צ שם, טז-יז).

אֶלָּא אָמַר רָבָא גְּזִירָה מִשּׁוּם יוֹם הַמְעוּנָּן, שאין יכולים לראות את החמה ולדעת האם כבר הגיעה שעה שביעית (רש"י). ובעדים שלא כיוונו עדותם בשעות, אין אומרים שלא שיקרו אלא טעו מפני שראו את המעשה ביום המעונן, משום שרוב הימים אינם מעוננים, ולא הולכים אחר מיעוט הימים להחמיר [ולומר שלא שיקרו], שהרי ספק נפשות להקל (תוס' הרשב"א משאנץ; תוס' רבינו פרץ).

אַרְבַּע זְמַן סְעוּדָה לַכֹּל הֵיא - והכל בקיאים בו, ולא יבואו לטעות (רש"י). ודוקא לענין זמן אכילת חמץ, נותן דעתו לזמן אכילת כל אדם ואינו טועה, אבל לענין עדות, שאינו קשור לענייני אכילה, רגילותו לאכול בשעה זו אינה גורמת שיתן דעתו ולא יטעה בין שעה רביעית לשעה אחרת (תוס' הרשב"א משאנץ; תוס' רבינו פרץ; מהר"ם חלאווה).

וְהָאָמַר רַב פָּפָּא רְבִיעִית זְמַן סְעוּדָה לַכֹּל הֵיא אֶלָּא וְכוּ' רְבִיעִית מַאֲכַל כָּל אָדָם - ומשמע שזמן אכילת כל אדם הוא בשעה רביעית מעלות השחר, שהרי דברי רב פפא נאמרו לגבי זמן אכילת חמץ בערב פסח, וזמן זה מחשבים מעלות השחר. ודוקא בערב פסח שרוב העולם עומדים משנתם בעלות השחר, זמן אכילה בשעה רביעית נמדד מעלות השחר, אבל בשאר ימות השנה זמן אכילה בשעה רביעית נמדד משעמד משנתו, כל אדם לפי עניינו (מג"א או"ח קנז, א, ומחצית השקל בדעתו).

חֲמִישִׁית מַאֲכַל פּוֹעֲלִין, שמשועבדים למלאכת בעל הבית, ומאחרים אכילתם יותר מכל אדם (מהר"ל שבת י, א, בפי' שני).

שִׁשִּׁית מַאֲכַל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שעסוקים בלימודם (ע"פ טור ושו"ע או"ח קנז, א). ויש שפירש, שזובחים את יצרם ומרעיבים עצמם עד שעה זו (תניא ליקוטי אמרים כז).

מִכָּאן וָאֵילָךְ כְּזוֹרֵק אֶבֶן לַחֻמֶּת - של יין כדי למלאותה, שאינו מעלה או מוריד, שהרי כמות היין עצמו לא גדלה, ועדיף היה שימלא את החמת ביין, וכך אכילה זו, אינה מוסיפה לו כח (ע"פ רש"י שבת י, א ד"ה כזורק, בפי' שני, ופמ"ג או"ח קנז א"א ג בדעתו, ושל"ה, הובא במג"א שם, ג). ועוד יש לפרש, שאכילה זו קשה לגוף, שאם נוהג כן תמיד, גופו נחלש (רש"י שם בפי' ראשון, ושפת אמת שם בדעתו).

לֹא אָמְרָן אֶלָּא דְּלֹא טָעֲמִי מִידֵּי בָּצְפְּרָא וְכוּ'. ■ להלכה, יקבע סעודתו כשתגיע שעה רביעית משעת קומו ממיטתו [כדעת המג"א]. ותלמיד חכם שעוסק בתלמודו, יכול להמתין עד תחילת שעה שישית, ולכל המאוחר עד סוף שעה שישית. ולא יאחר סעודתו יותר, שאכילה זו אינה מוסיפה כח [כרש"י בפי' שני]. ואם טעם דבר בבוקר יכול לאחֵר סעודתו, אלא שלכתחילה גם בזה נכון לקבוע סעודה בשעה שישית (שו"ע או"ח קנז, א, ומשנ"ב שם, ב-ה).

אֲבָל אֶחָד אוֹמֵר קוֹדֶם הֶנֵּץ הַחַמָּה וְאֶחָד אוֹמֵר אַחַר הֶנֵּץ הַחַמָּה עֲדוּתָן בְּטֵילָה, ואין אומרים שטעו בשעות (רש"י). ומה שאמרו לעיל (ע"א) שאפשר שהעדים טעו בזמן שמתחילת שעה ראשונה עד סוף שעה חמישית [והמוזמים צריכים להעיד שהיו עימם בכל זמן זה], אף ששעה ראשונה היא קודם הנץ החמה, משום שדוקא כשמזכירים בעדותם את הנץ מדקדקים ואינם טועים בו, אבל אם הזכירו בעדותם רק שעות, עשויים לטעות בין קודם הנץ לאחריו (תוס' הרשב"א משאנץ לעיל ע"א בפירוש ראשון; רבינו דוד שם; תוס' רבינו פרץ).

הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. ■ להלכה, חמץ ביום ארבעה עשר, מתחילת שעה שביעית אסור מדאורייתא בין באכילה ובין בהנאה, ומתחילת שעה חמישית אסור מדרבנן באכילה, ומתחילת שעה שישית אסור אף בהנאה [כרבי יהודה] (שו"ע או"ח תמג, א).

לָאו מִכְרִיעַ הוּא טַעַם דְּנַפְּשֵׁיהּ קָאָמַר - שהרי רבי מאיר ורבי יהודה לא הזכירו בדבריהם חולין או תרומה, ולא משמע מדבריהם שיש מקום לחלק בין חולין לתרומה כדברי רבן גמליאל (רש"י. וראה קובץ שיעורים אות נב). ויש שפירשו, שרבן גמליאל קדם הרבה לרבי מאיר ורבי יהודה, ולא שייך לומר שהכריע במחלוקת שלא שמע מעולם (רבנו חננאל, ורבינו דוד בשמו; תוס' רי"ד).

מְבָעֲרִין אֶת הַכֹּל מִלְּפְנֵי הַשַּׁבָּת - ואף שלדעת חכמים (להלן כז, ב) אפשר לבער את החמץ בכל דבר ולאו דוקא בשריפה, ואם כן יכול להמתין מלבערו עד למחר בבוקר יום השבת, ואם לא יבואו אנשים שיאכלוהו, יאכילנו לכלבים, מכל מקום סובר רבי אלעזר בן יהודה שלא מסתבר שבזמן זה יבואו אנשים שיאכלו את החמץ, ואם כן אין טעם להמתין עד למחר (קובץ שיעורים אות נג).

וְשׁוֹרְפִין תְּרוּמוֹת וְכוּ' וּטְהוֹרוֹת - ואף אם מהפסוק 'משמרת תרומותי' (במדבר יח, ח) יש ללמוד שאסור לשרוף תרומה טהורה [כשם שלומדים מפסוק זה שאסור לטמאה (ראה בכורות לד, א)], בערב פסח שחל בשבת מותר לשורפה, שכיון שסופה להיאסר כשיגיע זמן איסור חמץ וללכת לאיבוד, אין בה דין 'משמרת תרומותי', וכשם שלדעת רבי מאיר (להלן כ, ב) מותר לטמאות תרומה טהורה בערב פסח שחל בשבת, שכיון שסופה להיאסר וללכת לאיבוד, אין בה דין 'משמרת תרומותי' (תוס' ד"ה ושורפין, וראה קובץ שיעורים אות נט; תוס' הרשב"א משאנץ; חי' הר"ן). ויש שסוברשאין איסור מדאורייתא לשרוף תרומה טהורה, ולכן מותר לשרוף את התרומה בערב פסח שחל בשבת (חי' הר"ן ותוס' הרשב"א משאנץ ותוס' רא"ש בשם רבינו אפרים).

ומדובר בתרומה שכבר ניתנה לכהן והרי היא בידו, או בתרומה שירש ישראל מאבי אמו כהן, אבל תרומה שביד ישראל [שהפרישה ועדיין לא נתנה לכהן], הרי היא פיקדון אצלו ואסור לו לשורפה עד זמן איסורה, כמבואר בגמ' להלן בדין פיקדון ביד שומר (הערות לגרי"ש אלישיב).

וּמְשַׁיְּירִין מִן הַטְּהוֹרוֹת מָזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת - דוקא, ולא מזון סעודה שלישית, שזמנה הוא רק מן המנחה ולמעלה, ובערב פסח מן המנחה ולמעלה אינו יכול לאכול פת, ואף מצה אסור לאכול (רש"י, ופני יהושע בדעתו, וראה יד דוד; מרדכי רמז תקמב והגהות אשר"י א, יד, בשם יש אומרים; תוס' רבינו פרץ). ויש שהוסיפו, שכיון שאפשר לקיים סעודה שלישית גם בפירות ואין צריך דוקא פת, בערב פסח שחל בשבת יקיים סעודה שלישית על ידי פירות (תלמיד הרשב"א בשם ר"ת; מאירי בשם מקצת רבני צרפת; שלטי הגבורים ה, א מדפי הרי"ף; פני יהושע בדעת רש"י), או במצה עשירה (רא"ש י, א, וטור או"ח תמד, שכך נהג ר"ת). ויש שסוברים שאפשר לקיים סעודה שלישית גם בבוקר, ולדעתם יקיים סעודה שלישית במזון שמשייר לסעודת הבוקר, שיחלקנו לשתי סעודות, ויקיים בו גם סעודה שלישית (מרדכי והגהות אשר"י שם בשם יראים שב). ויש שסובר, שרק בערב פסח שחל בשבת, שאינו יכול לאוכלה מן המנחה ולמעלה, יכול לקיימה בבוקר, אבל בכל שבת אפשר לקיימה רק מן המנחה ולמעלה (מהר"ם חלאווה). ויש שסוברים, שאף שבכל השנה יכול לקיימה בבוקר, בערב פסח שחל בשבת לא יעשה כן [ולא יאכל כלל סעודה שלישית בשבת זו], שמא ימשך באכילתו גם לאחר זמן איסור חמץ (ר"י מלוניל; תלמיד הרשב"א בפי' ראשון).

■ להלכה, י"ד בניסן שחל בשבת, יבער את כל החמץ לפני השבת (שו"ע או"ח תמד, א), וטוב לבערו בערב שבת בתחילת שעה שישית (שם, ב, ומשנ"ב שם, ט, וראה משנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 17), ואפילו אם יש לו תרומה טהורה יבערנה לפני השבת [כדעת רבי אלעזר בן יהודה בשם רבי יהושע] (רמב"ם חמץ ומצה ג, ד, ומגיד משנה בדעתו). וישייר מזון שתי סעודות לצורך השבת, ויקיים בו סעודה ראשונה ושניה, וסעודה שלישית שזמנה אחר המנחה יקיים במצה עשירה [כמנהג ר"ת] (שו"ע שם, א). ולמנהג האשכנזים שאין אוכלים מצה עשירה, יקיים סעודה שלישית בפירות או בבשר ודגים (רמ"א שם). וטוב, שמלבד אכילת מאכלים אלו לאחר המנחה, יחלק גם את סעודת הבוקר לשתים, כדי להרויח דעת הסוברים שיכול לצאת באכילה בבוקר ידי סעודה שלישית [דעת היראים] (משנ"ב שם, ח, וראה שם פרטים נוספים).

שֶׁמָּא יָבֹא אֵלִיָּהוּ וִיטַהֲרֵם, ויהיה נאמן עליהם כעד אחד שנאמן באיסורין (קובץ שיעורים ב קונטרס דברי סופרים ה, ד).

שֶׁאֵין אֵלִיָּהוּ בָּא לֹא בְּעַרְבֵי שַׁבָּתוֹת וְלֹא בְּעַרְבֵי יָמִים טוֹבִים מִפְּנֵי הַטִּרְחָה, שצריכים לעסוק בהם בהכנת סעודות השבת והיום טוב (רש"י). ואף שבערב פסח שחל בשבת אינם טורחים בהכנת סעודות היום טוב, מכל מקום כשם שבשאר ערבי ימים טובים אינו בא מפני טורח הכנת הסעודות [שאסור לטרוח משבת ליום טוב (מהרש"א כאן)], כך בערב פסח שחל בשבת אינו בא מפני טורח אכילת סעודת השבת לפני זמן איסור חמץ (תוס' עירובין מג, ב ד"ה האי, ע"פ מהרש"א שם). [ואף שמצינו שמתענים תענית חלום בשבת מפני שהתענית עונג היא לו שגורמת ליישב דאגתו מפני החלום, ואין עונג שבת גדול מביאת אליהו לגאול את עם ישראל, מכל מקום אם זמן ביאתו בערב שבת, יקדים לבוא יום קודם, כדי שלא להטריחם (קובץ שיעורים אות נה)].

וְנִקְבּוּהָ עַכְבָּרִים וְהָיָה חָמֵץ מְבַצְּבֵץ וְיוֹצֵא ונחסר, וערב פסח היה והחמץ בזול (רש"י), ובכל זאת לא התיר לו רבי למוכרו עד שיאסר באכילה בשעה חמישית ויפסד כולו (מהר"ם חלאווה).

חֲמִישִׁית אָמַר לוֹ צֵא וּמוֹכְרָהּ בַּשּׁוּק - ואף שהחמץ לא היה שייך ליוחנן חקוקאה, ואין אדם מוכר דבר שאינו שלו, מכל מקום כיון שאם לא ימכרנו יאסר בהנאה, נמצא שנוח לבעל החמץ במכירה זו, והשומר יכול למוכרו מדין 'זכין לאדם שלא בפניו' (באר יצחק או"ח א. וראה חזו"א יו"ד קצט, ב, שאף הקצווה"ח [רמג, ח] שסובר שאין דין 'זכין' אלא 'לאדם' ולא 'מאדם', מודה כאן, הואיל והשומר זוכה בדמי החמץ עבור הבעלים).

גַּבָּאֵי צְדָקָה שֶׁאֵין לָהֶם עֲנִיִּים לְחַלֵּק פּוֹרְטִין לָאֲחֵרִים - ואינם צריכים לעשות כן בפני בית דין, בניגוד לשומר פיקדון שבמקום הפסד לבעלים צריך למכור את הפיקדון דוקא בפני בית דין (ראה ב"מ לח, א; וראה תוס' ד"ה מאי, בשם ירושלמי פסחים א, ד), משום שגבאי צדקה נחשבים כבעלים של המעות, ויכולים לעשות בהן מה שירצו (רשב"א וריטב"א ב"מ שם).

■ המשך במילואים עמ' 133

בתוך הנץ החמה בגילוייא הוה קאי וזהרורי בעלמא הוא דחזא קא משמע לן. אמר רב נחמן אמר רב הלכה כרבי יהודה אמר ליה רבא לרב נחמן ונימא מר הלכה כר' מאיר דסתם לן תנא כוותיה דתנן (א) כל שעה שמותר לאכול מאכיל ההיא לאו סתמא הוא משום דקשיא (ג) מותר ונימא מר הלכה כרבן גמליאל דהוה ליה מכריע א"ל רבן גמליאל לאו מכריע הוא טעם דנפשיה קאמר ואיבעי' אימא רב דאמר כי האי תנא (ג) א דתני' ארבעה עשר שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת ושורפין תרומות טמאות תלויות וטהורו' ומשיירין מן הטהורו' מזון שתי סעודות כדי לאכול עד ד' שעות דברי רבי אלעזר בן יהודה איש ברתותא שאמר משום ר' יהושע אמרו לו טהורות לא ישרפו שמא ימצאו להן אוכלין אמר להן כבר בקשו ולא מצאו אמרו לו שמא חוץ לחומה לנו אמר להם לדבריכם אף תלויות לא ישרפו שמא יבא אליהו ויטהרם אמרו לו (ד) כבר מובטח להן לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים מפני הטורח אמרו לא זזו משם עד שקבעו הלכה כרבי אלעזר בן יהודה איש ברתותא שאמר משום רבי יהושע מאי לאו אפילו לאכול (ה) אמר רב פפא משמיה דרבא לא לבער. ואף רבי סבר להא דרב נחמן דאמר רבין בר רב אדא ב מעשה באדם אחד שהפקיד דיסקיא מלאה חמץ אצל יוחנן (ו) חקוקאה ונקבוה עכברי' והיה חמץ מבצבץ ויוצא ובא לפני רבי שעה ראשונה אמר לו המתן שניה אמר לו המתן שלישית אמר לו המתן רביעית אמר לו המתן חמישית א"ל צא ומוכרה בשוק מאי לאו ג לנכרים כרבי יהודה אמר רב יוסף לא לישראל כרבי מאיר אמר ליה אביי אי לישראל נישקלי' לנפשיה משום חשדא (ז) דתניא ד גבאי צדקה שאין להם עניים לחלק פורטין לאחרים ואין פורטין לעצמן גבאי תמחוי שאין להם עניים לחלק מוכרין לאחרים ואין מוכרין לעצמן משום שנאמר א) והייתם נקיים מה' ומישראל אמר ליה רב אדא בר מתנה לרב יוסף בפירוש אמרת לן צא ומוכרן לנכרים כרבי יהודה. אמר רב יוסף כמאן אזלא הא שמעתא דרבי כרשב"ג (ח) דתנן ה המפקיד פירות אצל חבירו אפילו הן אבודין לא יגע בהן רשב"ג אומר מוכרן בב"ד מפני השבת אבידה אמר ליה אביי ולאו איתמר עלה אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ו לא שנו אלא בכדי

רש"י

הלכה כר' יהודה. דתולין כל חמש: ונימא [מר] הלכה כר' מאיר. דאוכלין כל חמש, דהא סתם לן תנא כוותיה, דתנן כל שעה שמותר לאכול מאכיל לבהמה לחיה ולעופות דמשמע כשאינו מותר לאכול אינו מאכיל, ואי רבי יהודה הא איכא חמש דאינו אוכל ומאכיל, אלא ר' מאיר היא דאמר אוכל עד תחלת שש ומשעה שאינו אוכל אין מאכיל: משום דקשיא מותר. בפרק כל שעה מקשינן כל שעה שאוכל מאכיל מיבעי ליה, ומותר משמע כל שעה שמותר אדם אחר לאכול מאכיל זה האסור לאכול, ומדוקקא דהא קושיא אוקימנא כרבן גמליאל והכי קאמר כל שעה שמותר כהן לאכול בתרומה מאכיל ישראל חולין לבהמה, אלמא סתמא לא כר"מ היא: כרבן גמליאל. במתני': לאו מכריע הוא. כדפרשינן לקמן בפירקין (ד' כא.) דאין הכרעת דעת שלישית מכרעת, והא הכרעת דעת שלישית היא דהא ר"מ ורבי יהודה לא איירו דניהוי שייך חילוק בין זמן תרומה לזמן חולין כלל, דאי הוה תנן ר"מ אומר אחד חולין וא' תרומה כל חמש ר' יהודה אומר א' חולין ואחד תרומה כל ארבע ורבן גמליאל אומר חולין כל ארבע תרומה כל חמש הויא הכרעה, אבל השתא דאיניהו לא אדכור תרומה וחולין כלל ולא גלו לעתם שיהא שום רמז דין לחלק ביניהם לאו הכרעה היא אלא דעת שלישית: הכ"ג ואיבעית אימא רב דאמר כי האי תנא. דקבע הלכתא כרבי אלעזר ברבי יהודה דאמר אפי' תרומה כל ארבע ותו לא, דקתני דקבעו הלכה כמותו: תלויות. ספק טמאות ספק טהורות: מזון שתי סעודות. ולא שלש, דכל שלש סעודות דשבת ערבית שחרית ומנחה, וערב פסח אסור לאכול מן המנחה ולמעלה (ט): טהורות לא ישרפו. כלל הואיל ולא הגיע זמנן לבער, ואע"פ שיש לו שיור (א) כדי לאנשי ביתו של כהן שמא ימצא כהנים אורחים שיאכלום ולא נפסיד תרומה בידים, ואם לא ימצא יאכילום למחר לכלבי כהנים או יבטלם בלבו: כבר בקשו ולא מצאו. כלומר כל מה שיש לו לבקש כבר ביקש, דהא בשבת לא יבואו אורחים, וכבר יודע ובקי הוא באותן שבעיר מי יבוא אצלו: לנו. לשון מלון, שמא בתוך התחום לניס כהנים אורחים הלילה ויבואו למחר: אף (ב) לדבריכם. דחיישינן לשמא, אמאי לא פליגיתו אלא בטהורות, אף תלויות לא ישרפו קודם זמנן שמא יבוא אליהו היום או מחר קודם זמן ביעורן ויטהרם ויאמר לא נגע בהן טומאה ויאכלום: לא בערבי שבתות כו'. והיום ערב שבת ולמחר ערב יום טוב (ט): מפני הטורח: מאי לאו אפי' לאכול. בכל דבריו קבעו כמותו, ואף במה שקבע זמן האכילה עד ד' שעות ואפי' בתרומה: לא לבער. לא איירי באכילה, אלא בביעור, שהרי חבריו חלוקין עליו שלא יבערו טהורות עד למחר, קבעו דשורפין מערב שבת בשלשה עשר, אבל בשיור לעולם אימא לך כדי לאכול עד חמש שעות והיא בכלל: דיסקייא. שתי מלות מורכבות, שני שקים, אמתחת של עור: ונקבוה עכברים. והיה נחסר, וארבעה עשר בניסן היה והמתין בזול, ובא לפני רבי לידע אם ימכרוהו מפני חסרונו של מפקיד: המתן. שמא יבא ויאכל בעליו: חמישית. לאחר שעתא תו לא אכיל ליה: אמר לו צא ומוכרן בשוק. בעוד שהוא מותר בהנאה: לא לישראל וכרבי מאיר. והכי קאמר ליה אי שהי תו הא שעתא לא מפסלת ישראל דזבין ליה: נישקליה לנפשיה. ויאכלנו ויתן דמיו לבעלים, למה לו לטרוח ולילך בשוק אחרי שנותן לו רשות למכור: פורטין. פרוטות של נחשת שגבו לצדקה, וכשמשהין אותם מתלידות, צריך לפורטן בכסף: תמחוי. מאכל לחם ומיני מאכל שגובין לחלק: ואין מוכרין לעצמן. שמא יחשדוס שלקחוס בזול: בפירוש אמרת לן כו'. רב יוסף חלה ושכח תלמודו, ולאחר זמן כשהיה מחליף דבריו היו מזכירין אותו תלמידיו כך לימדתנו בראשונה: כמאן אזלא הא דרבי. שהורה למכור פקדון מפני שאבד: אבודין. נחסרין והולכין:

תוספות

רבן גמליאל לאו מכריע הוא. וקשה לר"י דלימא הלכה כר"ג דסתם לן תנא כוותיה בפ' כל שעה (לקמן כא.) מדקתני מותר ואפי' אם מספקא ליה אם יש לדקדק בלשון מותר אם לאו מ"מ נימא הלכה כר' מאיר או כרבן גמליאל דממה נפשך ההיא דכל שעה כחד מינייהו אתי. וי"ל דלאיבעית אימא סמיך. ודין הכרעה אפרש בסוף פירקין (ב) בע"ה:

ושורפין תרומות טמאות ותלויות וטהורות. אפילו אם נאמר דאסור לשרוף טהורות משום דכתיב (במדבר יח ח) ב) את משמרת תרומותי כמו שאסור לטמאם הכא שרי אע"ג דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ואין צריך לשורפה מכל מקום כיון דסופה ליאסר ולילך לאיבוד שרי לשורפה כמו לטמאותה דשרי ר' מאיר בסוף פירקין (ג) לשרוף טמאה עם הטהורה:

ומשיירין מזון שתי סעודות. וכ"ש בחולין שאוכליהן מרובין דמשיירין כדמשמע בתוספתא' (ד):

מאי לאו לנכרים. להכי משמע לנכרים דאי לישראל לישקול לנפשיה כדפריך אביי בסמוך. בירושלמי (ה) גרסינן לא ומוכרה בבית דין בשוק משמע אע"פ שנתן לו רשות רבי שהיה אב"ד למכור אפי' הכי צריך ב"ד בשעת מכירה כדי לשומן. וא"ת מ"ש מאלמנה דמוכרת שלא בב"ד ובב"ד יכולה לעכב אפילו לעצמה דאמרינן בכתובות (ד' צח. וצט) אלמנה ששמה לעצמה לא עשתה ולא כלום דאמר מאן שם ליך משמע דבבית דין יכולה לשום וקאמרינן נמי התם ההוא גברא דאפקידו גביה כיסתא דיתמי אזל שמה לנפשיה לסוף אייקר אמר ליה מאן שם ליך. וי"ל דמוכרת שלא בבית דין משום חינא. וגבי כיסתא דיתמי דיכול לעכב לעצמו היינו דוקא בדיעבד א"נ גבי יתמי בית דין עצמן הן המפקידים ולכך יכול לעכב לעצמו על פיהם אבל פקדון של אחרים לא. והא דאמרי' בהלו מציאות (ב"מ כח:) שם דמיהם ומניחן (ג) גבי מציאה התם ליכא חשד שהרי הוא מחזיר אבידה:

רבינו חננאל

אמר רב נחמן אמר רב הלכה כר' יהודה ואע"ג דלאכילת חמץ משמע כיון דאמרי' כמחלוקת בעדות כך מחלוקת בחמץ ושינויא דשנינן שינויא הוא ממילא שמעי' דהלכתא נמי כר' יהודה בעדות: אמר ליה רבא ונימא מר הלכה כר' מאיר שהרי שנינו סתמא כל שעה שמותר לאכול מאכיל כוותיה דר' מאיר. אמר ליה לא עמדה ההיא סתמא כר' מאיר דאי הות כר' מאיר כל שעה שאוכל מאכיל מבעי לי' למיתנא ונדחת. ור"ג נמי לאו מכריע הוא דהא ר"ג קדים טובא ואין ראשון מכריע לדברי אחרון. ועוד אין ר"מ ור"י דבריהם שוין דהא ר"ג לא התיר בחמץ אלא התרומה הלכך לא אמרינן מכריע הוא לדחות דברי ר' יהודה ולקיים דברי ר' מאיר אלא טעמא דנפשי' קאמר. איבעית אימא רב דאמר כי האי תנא דתאני ארבעה עשר שחל להיות בשבת כו' ומשיירין בטהורות מזון שתי סעודות כדי לאכול עד ארבע שעות דברי ר' אלעזר בן יהודה איש ברתותא וכו'. ודחה רב פפא משמעא דרבא ואמר לא קבעו הלכה כמותו אלא לבער בלבד שאמר מבערין את הכל מלפני השבת. ואמרי' אף רבי סבר דהלכתא כר' יהודה מההוא מעשה דאפקיד ההוא גברא דיסקיא מלאה חמץ אצל ר' יוחנן חקוקה ולא התיר לו ר' למכרה אלא עד שעה חמישית. ואסקינן משמעא דרב יוסף כי שעה חמישית התיר לו למכרה לגוים כר' יהודה: והא דברי כרשב"ג הוא דתנן המפקיד פירות אצל חבירו אפילו הן אובדין לא יגע בהן רשב"ג אומר ימכרם בב"ד מפני השב אבדה לבעלים. ודחי' לא כי אמרו רבנן לא

ליקוטי רש"י
[המשך מטור א]
הזבחים (לף עה:) דקתני אשם שנתערב בשלמים ר"ש אומר שניהם ישחטו

עין משפט נר מצוה

צד א מיי' פ"ג מהל' חמץ ומלה הל' ג ד סמג עשין לט טוש"ע או"ח סי' תמד סעיף ב:
צה ב ג מיי' פ"ז מהל' שאלה הל' ג טוש"ע או"ח סי' תמג סעיף ג וטוש"ע ח"מ סי' רלב סעיף יט [רב אלפס ב"מ פ"ג עמוד נא]:
צו ד מיי' פ"ט מהלכות מתנות עניים הלכה יא סמג עשין קסב טוש"ע י"ד סי' רנז סעיף ב:
צז ה ו מיי' פ"ד מהל' שאלה הלכה ח סמג עשין פח טוש"ע ח"מ סי' רלב סעיף טז:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לקמן כא., ב) [שס], ג) לקמן כ: (מט.), ד) עירובין מג:, ה) [עיין תוספות לעיל ג: ד"ה חקוקאה], ו) בבא מציעא לח. בבא בתרא ח:, ז) בבא מציעא שם, ח) לקמן דף צט:, ט) [עיין תוספות עירובין מג: ד"ה הא תנא וכו' ומפורש דלא כפירש"י הכא], י) [נדרים מא.], כ) כא. תוד"ה אין, ל) לקמן יד., מ) [פרק ג ה"ט], נ) פ"א ה"ד ב"מ פ"ב ה"ד, ס) [ועיין עוד בתוספות לב. ד"ה כ"ד].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה טהורות וכו' שיור לאנשי ביתו של כהן דשמא כצ"ל ותיבת כדי נמחק: (ב) תום' ד"ה מאי לאו וכו' ומניחן התם גבי מציאה ליכא חשד כצ"ל:

גליון הש"ס

גמ' אמר ר"פ משמיה דרבא לא לבער. עיין זה תענית י"ח ע"ב מנחות ל"ב ע"ב:

הגהות וציונים

(א) רש"י מחוק אף. בארות המים מגיה לדבריכם. דחיישינן אף לשמא:

תורה אור השלם

א) וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לִפְנֵי יְיָ וְאַחַר תָּשֻׁבוּ וִהְיִיתֶם נְקִיִּם מֵיְיָ וּמִיִּשְׂרָאֵל וְהָיְתָה הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם לַאֲחֻזָּה לִפְנֵי יְיָ: [במדבר לב, כב]

ב) וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל אַהֲרֹן וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ אֶת מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמֹתָי לְכָל קָדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ נְתַתִּים לְמָשְׁחָה וּלְבָנֶיךָ לְחָק עוֹלָם: [במדבר יח, ח]

ליקוטי רש"י

בגילויא. גילוי לילה אישטושטר"א בלע"ז בגילוי הוה קאי כמס' פסחים ורוב גילוי בלילה שלה [תענית ג.]. מבערין את הכל. בין תרומה בין חולין מוץ מכדי סעודתו לשבת אבל כל מה שעתיד לבער בער [לקמן מט.]. ושורפין תרומות טמאות תלויות וטהורות. הכל ביחד, ר' מאיר לטעמיה דאמר (לקמן יד.) מדבריהם למדנו שאסור שורפין תרומה טהורה עם הטמאה בפסח [לקמן כ:]. מפני הטורח. שממינין לרכי שבת והולכין להקביל פניו [עירובין מג:]. חקוקאה. כינוי השם [לעיל ג:]. פורטין לאחרים. מחליפין פרוטות נחשת בכסף מפני שמעפשות ומשהוהו נמצאת מתעפשות ושנוגין להם לקמן [ב"מ לח.]. פרוטות שגבו לקמון דינרי כסף לפי שהפרוטות

של נחשת מתלידות. ואין פורטין לעצמן. פן יחשדום שפורטין בזול [ב"ב ח:]. תמחוי. מאכל שגובין מבעלי בתים לחלק לעניים בכל יום. אפילו הן אבודין. ע"י עכברים או ריקבון. לא יגע בהן. לפי שמוכרן בזול ויאמר לו לא ניחא לי במכירתך [ב"מ לח.]. אבל אם אבודין יותר מכדי חסרונן. אפי' רבנן מודו דימכרם בב"ד [ב"מ לח.]. עד גב האיצטבא. ספסל שיושבין עליו... [illegible]

בלמון ויאכלו כמותר שנהם והיינו ליום ולילה כדין אשם שהרי אין מביאין קדשים לבית הפסול ... [illegible]

אבל לא יותר מכדי יום ולילה אחד [ברכות ט: רש"י כת"י]. דאמר זו תודה וזו לחמה. ...

בבדי חסרונן אבל יותר מכדי חסרונן מוכרן בבית דין וכל שכן הכא דהא פסידי לגמרי: ועוד אמר ר' יהודה שתי חלות כו': תני תנא קמיה דרב יהודה על גב האיצטבא א"ל וכי להצניען הוא צריך תני על גג האיצטבא [א] אמר רחבא אמר רבי יהודה [א] הר הבית סטיו כפול היה [ב] תניא נמי הכי הר הבית סטיו כפול היה רבי יהודה אומר איסטוונית היתה נקראת סטיו לפנים מסטיו: פסולות וכו': אמאי פסולות אמר רבי חנינא מתוך שהיו מרובות נפסלות בלינה דתניא [ג] [ב] אין מביאין תודה בחג המצות מפני חמץ שבה פשיטא אמר רב אדא בר אהבה הכא [ג] בי"ד עסקינן וקסבר [ג] אין מביאין קדשים לבית הפסול וכולי עלמא בשלשה עשר מייתי להו ומתוך שהן מרובות נפסלות בלינה. משום ר' ינאי אמרו כשירות היו ואלא אמאי קרי להו פסולות שלא נשחט עליהן הזבח ונשחוט שאבד הזבח ונייתי זבח אחר ונשחוט דאמר זו תודה וזו לחמה וכדרבה דאמר רבה [ד] [ד] אבד הלחם מביא לחם אחר אבדה תודה אין מביא תודה אחרת מ"ט לחם גלל תודה ואין תודה גלל לחם וניפרקינהו ונפקינהו לחולין אלא לעולם שנשחט עליהן הזבח ונשפך הדם וכמאן כרבי דאמר רבי [ה] שני דברים המתירין מעלין זה בלא זה דתניא [ו] [ה] כבשי עצרת אין מקדשין את הלחם אלא בשחיטה כיצד שחטן לשמן וזרק דמן לשמן קידש הלחם שחטן שלא לשמן וזרק דמן שלא לשמן לא קידש הלחם שחטן לשמן וזרק דמן שלא לשמן לחם קדוש ואינו קדוש דברי רבי ר' אלעזר בר"ש אומר לעולם אינו קדוש הלחם עד שישחוט לשמן ויזרוק דמן לשמן אפי' תימא ר' אלעזר ברבי שמעון הכא במאי עסקינן כגון [י] שנתקבל הדם בכוס ונשפך ור"א בר"ש סבר ליה כאבוה [ז] דאמר כל העומד לזרוק כזרוק דמי. תנא משום רבי אלעזר אמרו כשירות היו כל זמן שמונחות כל העם אוכלין ניטלה אחת מהן תולין לא אוכלין ולא שורפין ניטלו שתיהן התחילו כולן שורפין תניא אבא שאול אומר שתי

רש"י

בבדי חסרונן. כשאין נחסרין אלא כדרך חסרון של פירות הקצוב בב"מ בהמפקיד (ד' מ.) לחטין ולאורז תשעה חצאי קבין לכור: **דקא פסיד לגמרי.** שנאסרים בהנאה: **על גב האיצטבא.** על הכסא ממש: **וכי להצניעם הוא צריך.** והלא למראה העין הם ניתנות שם: **גג האיצטבא.** גג היה בנוי למעלה מפני הגשמים: **סטיו כפול היה.** האיצטבא סביב סביב מקפת, ובתוך אותו הקף עוד אחר: [ג] **מתוך שהן מרובות.** לחמי תודה בשלשה עשר בניסן, שכל מי שיש לו להביא תודה ברגל מביאה בשלשה עשר: **נפסלות בלינה.** לבוקרו של י"ד. לחמי תודה מ' חלות וי' מהן חמץ [ח] שנאמר (ויקרא ז) [א] על חלות לחם חמץ: **אין מביאין קדשים לבית הפסול.** אין מביאין קרבן ביום שיתמעט זמן אכילתו שקבעה לו תורה ונמצא בא לידי נותר, ותודה נאכלת ליום ולילה [ט], ואם יביאום בי"ד אין נאכלות של חמץ אלא עד שש שעות: **וכולי עלמא בי"ג מייתי להו.** כל מי שעליו תודה מביאה בי"ג, לפי שלא יקריבנה למחר וכו"ש בפסח: **נפסלות בלינה.** שאין להם אוכלין כל כך, ומשום דפסולות ועומדו' היו ניתנין שם, דאם היו כשירות לא היו נותנין אותן שם כדי לפוסלן בידים, שמונחות שם עד זמן הביעור ונשרפות: **כשירות היו.** כלומר אפילו לא היה להן פסול גדול כלינה שהן כבר לשריפה, אפ"ה מאחר שאין להם תקנה ליאכל ואפילו הן עדיין טעונות עיבור צורה יהבינן להו התם. והיכי דמי כגון **שלא נשחט עליהן הזבח,** ויש להן קדושת דמים משהוקדשו ואין להן היתר עד שישחט עליהן הזבח ויזרק הדם, דלחמי תודה אין קדושין קדושת הגוף אלא בשחיטת הזבח כדתניא במנחות [י] [א] על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו על זבח מלמד שאין הלחם קדוש אלא בזביחת התודה, והאי קדוש קדושת הגוף קאמר, דהא משעה שאמר הרי עלי [ד] לתודתי חל עליהם שם הקדש, אבל אין קדושות ליפסל בלינה ובטבול יום ואם נטמאו נפדין [כ] ויוצאין לחולין עד שישחט הזבח עליהן, וכשם שהזבח מקדשן כך בזריקת הדם ניתרין הם לאכילה כבשר התודה עצמו, דהואיל ותלויין בה הרי היא [ה] כמוה, וזריקת הדם מתרת קדשים דכתיב [ב] ודם זבחיך ישפך והדר והבשר תאכל [ל]: **אין מביא תודה אחרת.** על אותו לחם, ופודין אותו ויוצא לחולין, דלחם גלל תודה וכיון דהוקבע לזו פסול לאחרת, אבל בדמים יקח תודה או לחם תודה אחרת: **ואין תודה גלל לחם.** שהיא עיקר: **ונפרקינהו.** דכל זמן שלא קדשו לגופן יש להם פדיון, והואיל ויש להם תקנה בכך למה אנו מפסידין קדשים: **אלא לעולם שנשחט עליהן הזבח.** דשוב אין להם תקנה [ו]: **וכגון שנשפך הדם.** ומיהו עדיין אינן טעונות שריפה וצריכות לעבר צורתן, דתנן בכילד צולין (לקמן פב. [מ]) כל שפסולו בגופו ישרף מיד בדם ובבעלים תעובר צורתו ויצא לבית השריפה, ואפ"ה מזלזלין בהו ויהבינן להו התם: **כמאן.** קאמרת דבשחיטה לתודה קדוש גופו שלא לפדות עוד: **שחיטה וזריקה** הן מתירין את הזבח ואת התלוי בו: **מעלין.** אותו מעלה אחת ליקדש בגופו, ואע"פ שאינו ניתר עד שתבוא השניה: **שתי הלחם** של עצרת תלויין בשני כבשי שלמים, דכתיב (ויקרא כג) [ג] ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים והניף הכהן אותם על לחם הבכורים תנופה לפני ה', וגמרינן להו מלחמי תודה שאין קדושים אלא בזביחתה, במנחות בפרק התכלת (מז.): **קדוש.** ליפסל ביוצא, ושלא יפדה עוד: **ואינו קדוש.** ואינו ניתר באכילה, ואף על פי שהכבשים עצמן מותרין, דקיימא לן [נ] כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשירין אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה, ותניא בפרק שני דזבחים (ד' ב:) כבשי עצרת ששחטן שלא לשמן הדם יזרק והבשר יאכל, איהו הוא דמתאכלי כשלמים בעלמא, אבל לחם כיון דכבשים אין שמן עליהן דהא לא עלו לשם חובה אלא לשם [ז] שלמי נדבה עליהן [ס] מי יתירנו: **כאבוה.** בב"ק בפרק מרובה (ד' עו:): **העומד ליזרוק.** שאינו מחוסר אלא זריקה: **כזרוק דמי.** לחול עליו כל שם פסול קדשי קדשים, אבל לאישתרויי לא מישתרי עד דזריק: שתי

תוספות

בבדי חסרונן. פ"ה כדרך חסרונם של פירות. וקשה לר"י א"כ מ"ט דרשב"ג דאמר מוכרן בב"ד. ואור"י דמיירי דנחסר במדה אחד יותר ממה שחסרון עולה לחדש וקרי בבדי חסרונן לפי שעדיין לא נתחסרו יותר מכדי חסרון העולה לשנה כדמפר' בהמפקיד (ב"מ מ.) לחטין ולאורז תשעה חצאי קבין לכור אבל אם נחסרו יותר ד"ה מוכרן בב"ד:

אמר רחבא אמר רבי יהודה. לפי שהיה רבו מובהק קרי ליה רבי [ט]:

אין מביאין תודה אחרת. פ"ה ואותו לחם פודים ויוצא לחולין ויקח בדמים תודה אחרת או לחם לתודה אחרת. **ואין נראה** כיון דלחם גופיה לא חזי לתודה אחרת דמים נמי לא חזו לתודה אחרת דמאי שנא ובפרק התודה (מנחות פ.) אמר בהדיא הפריש מעות ללחמי תודה וניתותרו אין מביא בהן תודה אחרת. ואע"ג דהדמים אסורים פריך שפיר וניפרקינהו דשמא תמצא תודה שאבדה. א"נ ניפרקינהו בשוה פרוטה דלכתחלה יכול לחלל שוה מנה על פרוטה כשאין הפסד להקדש כדמוכח בערכין (ד' כט.):

אלא לעולם שנשחט עליהן הזבח. אומר ריב"א דהשתא הדר ביה ממה שאמר כשירות היו דבי"ג איירי שנשחט הזבח כדאמרי' לעיל אין מביאין תודה בי"ד והשתא מיפסלו טפי שנשפך הדם וגם נפסלו בלינה ולכך מעמיד בנשפך הדם שהטעם הראשון שאמר רבי חנינא מתוך שהן מרובות נפסלות בלינה נראה לו דוחק דאיך יתכן דמפני ריבוי שלהן לא ימצא אוכלים הלא מותרין לזרים. ובירושלמי [פ] רבי חנינא גופיה משני האי שינויא דגרסינן התם רבי חנינא אומר פסולות היו מפני שהיו ממהרים להביא תודותיהן מפני חמץ שבתודות ואי אפשר שלא ישפך דמה של אחת מהן והן נפסלות מדקאמר מפני שממהרין משמע דבי"ג מיירי דכולם היו מביאין:

שחטן שלא לשמן ונזרק דמן שלא לשמן. נראה דנזרק דמן שלא לשמן לאו דוקא דהוא הדין אם נזרק לשמן [צ]:

הלחם קדוש. בהתכלת (מנחות ד' מז:) איכא מאן דאמר קדוש לתפוס פדיונו ולא בעי למימר שיצא לחולין אלא תופס פדיונו ואינו יוצא לחולין דאל"כ אכתי תיקשי וליפרקינהו:

כל העומד ליזרק כזרוק דמי. וא"ת זרק דמן שלא לשמן נימא נמי כזרוק דמי ואמאי קאמר רבי אלעזר ב"ר שמעון דאינו קדוש. וי"ל כיון שעקרן מלשמן גרע מנשפך הדם ואיגליא מלתא דלא הוי כזרוק בשעת קבלה וקשה דבפרק המנחות והנסכים (מנחות קב.) אמר פיגל בזריקה מטמא טומאת אוכלים לר"ש משום דכל העומד ליזרוק כזרוק דמי ודוחק לחלק בין פיגול לשלא לשמו. וי"ל לגביה גופיה דזבח חשיב כזרוק אע"ג דפיגל בזריקה אבל לגבי דברים המתקדשים עם הזבח כגון לחם לא חשיב כזרוק כשנעשה הזריקה שלא בהכשר [ק]:

כשירות היו. וא"ת מאחר דכשירות היו אמאי משהין אותן עד שעת איסור. וי"ל דהיינו כרשב"ג [ח] דאמר לעיל (ד' יא:) תרומה כל חמש ולחמי תודה כתרומה והיו נוטלים האחרונה בסוף חמש וכן משמע בירושלמי [ר]:

שתי

עין משפט נר מצוה

צח א מיי' פ"ה מהל' בית הבחירה הל' א:
צט ב ג מיי' פ"ט מהל' חגיגה הלכה יג:
ק ד מיי' פי"ב מהלכות פסולי מוקדשין הל' יא:
קא ה מיי' פי"ט שם הלכה יז:
קב ו מיי' פ"ג שם הל' יח ופ"ו מהל' איסורי מזבח הל' ד ה:

רבינו חננאל

יצע בהן כו'. ר' יוחנן דאמר מחלוקת אם אבד בבדי חסרונן אבל יותר מכדי חסרונן אפי' רבנן מודו שמוכרין אותן וכל שכן הכא בפסח שאם ישארו יפסדו לגמרי וכבר פרשנוה בגמ' במקומו באר היטב: מתני' ועוד אמר ר' יהודה שתי חלות של תודה פסולות כו'. תאני תנא על גב האצטבא אמר ליה רב יהודה וכי להצניען הוא צריך שמניחין בתוך הבית תני על גג האצטבא שיהו הכל מביטין עליהן: למה פסולות מפני שיש בחלות של תודה חמץ לפיכך אין מביאין תודה בחג המצות ואפילו בארבעה עשר אין מביאין שכיון שאין התודה נאכלת אלא ליום ולילה וארבעה עשר אינו מותר לאכלן אפילו בו ביום כלו אין מביאין אותו להפסל לפיכך מקדימין ומביאין הכל ביום שלשה עשר ומפני שהיו באות הרבה היו נותרות ונפסלות. והאי דר' ינאי דאמר כשירות היו נדחו ואוקימנא בשנשחט עליהן הזבח ועדיין לא נזרק הדם וכדר' דאמר שני דברים המתירין הן שחיטה וזריקה שמתירין חלבים למזבח והבשר לאכילה מועלין זה בלא זה כלומר מקדיש האחד בלא חבירו והנהנה ממנו כנהנה מן ההקדש שחייב קרבן מעילה. ור' מאי היא דתניא כבשי עצרת אין מקדשין אלא בשחיטה כיצד שחטן לשמן חורק דמן (שלא) לשמן קדש הלחם שחטן שלא לשמן וזורק דמן שלא לשמן לא קדש הלחם שחטן לשמן וזרק דמן שלא לשמן לחם קדוש ואינו קדוש דברי רבי ר' אלעזר בר' שמעון אומר לעולם אינו קדוש עד שישחוט לשמן ויזרוק דמן לשמן. ואמרי' אפי' תימא רבי אלעזר בר' שמעון כגון דקבליה לדם ואשתפיך ובהא קא סבר לה כר' שמעון אבוה דאמר כל העומד לזרוק כזרוק דמי: משום ר' אלעזר אמרו כשירות היו כל זמן שמונחות הכל אוכלין כו'. תניא אבא

תורה אור השלם

א) עַל חַלֹּת לֶחֶם חָמֵץ יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ עַל זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו: [ויקרא ז, יג]

ב) וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל מִזְבַּח יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְדַם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ עַל מִזְבַּח יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל: [דברים יב, כז]

ג) וַעֲשִׂיתֶם שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת וּשְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה לְזֶבַח שְׁלָמִים: וְהֵנִיף הַכֹּהֵן אֹתָם עַל לֶחֶם הַבִּכֻּרִים תְּנוּפָה לִפְנֵי יְיָ עַל שְׁנֵי כְּבָשִׂים קֹדֶשׁ יִהְיוּ לַייָ לַכֹּהֵן: [ויקרא כג, יט-כ]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לקמן נג: סוטה מה. ברכות לג:, ב) ביצה יט:, ג) [ביצה שם לקמן נח:] זבחים עה: בכורות ט: נדה ע:], ד) מנחות פ., ה) [מנחות דף עט.], ו) יבמות קד: מנחות מז. ודף עב:, ז) בבא קמא עו: [מנחות עט: קג: כריתות כג:], ח) מנחות עו ע"א וע"ב, ט) זבחים דף נה., י) עח:, כ) מנחות קא. ע"ש, ל) לקמן עג:, מ) [ולקמן דף לד:], נ) זבחים ב., ס) עי' רש"י ביצה יא: ד"ה ורחבא ובתוס' שם, פ) פ"א ה"ה, צ) כן איתא בלשון הברייתא ביבמות דף קד:, ק) ועי' מה שתירצו התוס' במנחות מז. ד"ה עד, ר) סוף ה"ה.

הגהות וציונים

א] [כפול היה סטיו לפנים מסטיו כצ"ל] (גליון): ב] במנחות איתא ר' אבא (גליון): ג] בכת"י נוסף כאן דיבור אמאי פסולות. היאך הדבר מאורע תמיד שמזדמני' לחם חלות תודה בערב הפסח פסולות דהא שתי חלות של תודה היו דמשמע דבר מזומן: ד] הרי אלו (גליון): ה] צ"ל הם (באה"מ וכ"ה בכת"י): ו] צ"ל פדיון (כת"י): ז] צ"ל אלא שם שלמי (רש"ש, וכ"ה בדפו"י): ח] [צ"ל בר"ג] (גליון):

ליקוטי רש"י

[ההתחלה בעמוד א]

מקדקן אלא שחיטתן דגמר מאיל נזיר דכתיב (במדבר ו) ואת האיל יעשה זבח שלמים לה' על סל המצות תלה הכתוב עשיית סל המצות בזביחת האיל בפ' התכלת (מנחות מז.) [יבמות קד:]. **אלא בשחיטה.** אבל בשפיכה לא קדשי [מנחות עב:]. **שחטן לשמן וכו' קידש הלחם.** מותר באכילה. **שחטן שלא לשמן וכו' לא קידש הלחם.** ולא תפיס פדיונו בקדושת שתי הלחם אלא בקדושת שאר תרומות הלשכה, ובה"כ ילפי לה מקרבנו על זבח תודת שלמיו, מגיד שאם זבחה שלא לשם תודה לא קדש לחמו, וכבשי עצרת דמקדשי לחם מתודה ואיל נזיר גמרי [שם מז.]. **אפי' תימא ר' אלעזר ברבי שמעון.** דאמר לעולם אינו קדוש עד שישחט לשמן וזרק דמן לשמן, התם לשני דברים המתירין, שחיטה וזריקה המתירין לבשר, אין מעלין זה בלא זה משום דהוי זריקה פסולה כגון שנזרק הדם שלא לשמן, והכא כגון שנשפך הדם בקרקע [שם עט. רש"י כת"י]. **הכא במאי עסקינן כגון שנתקבל הדם בכוס ונשפך.** אחר כך ונפסל בזריקה [שם]. **ור"א בר"ש סבר ליה כאבוה.** סבר לה כר"ש אבוה דאמר לקמן בפרק המנחות והנסכים (דף קב:) כל העומד ליזרוק כזרוק דמי ולא פסיל שלא בזריקה [שם. רש"י כת"י].

בִּכְדֵי חֲסָרוֹנָן - כשהפירות נחסרו בשיעור שדרכם להיחסר (רש"י). ומדובר שנחסרו בחודש אחד יותר מהשיעור שדרכם להיחסר בחודש לפי החשבון השנתי, ולכן סובר רבן שמעון בן גמליאל שמוכרם בבית דין, אבל אם נחסרו בחודש אחד יותר מהשיעור שדרכם להיחסר בשנה, לדברי הכל מוכרם בבית דין (תוס' ד"ה בכדי; תוס' הרשב"א משאנץ). ויש שפירש, שמדובר שהפירות נחסרו בפחות משנה בשיעור שדרכם להיחסר בשנה שלימה, ולכן סובר רבן שמעון בן גמליאל שמוכרם בבית דין, שכיון שנחסרו בשיעור גדול כל כך, יש לחשוש שיוסיפו להיחסר [אבל אם נחסרו בפחות משנה יותר מהשיעור שדרכם להיחסר בשנה, לדברי הכל מוכרם בבית דין] (חי' הר"ן).

■ להלכה, ישראל שהיה בידו חמצו של ישראל אחר בפיקדון, יעכבנו עד תחילת שעה חמישית, שמא יבוא הבעלים ויאכלנו, ואם לא בא בעליו ונאסר באכילה [כרבי יהודה], ימכרנו לנכרי. ואם לא מכרו, חייב לבערו בזמן איסורו, ואפילו אם אינו חייב באחריותו (שו"ע או"ח תמג, ב ומשנ"ב שם. וראה במשנ"ב שם פרטים נוספים).

ואם השומר התעצל ולא ביער את החמץ ונשאר ברשותו, נחשב שפשע בשמירתו וצריך לשלם לבעלים את דמיו (משנ"ב שם, יב בשם מג"א שם, ה. וכשהחמץ בעין, ראה שם ובשעה"צ שם, יט). ויש שסובר שאינו נחשב פושע אלא כעין גניבה ואבידה, ואם כן רק אם הוא שומר שכר חייב לשלם (שם, בשם חק יעקב שם, ח). ורוב האחרונים סוברים שבין אם הוא שומר חנם ובין אם הוא שומר שכר פטור, שמצד חיוב השמירה שקיבל עליו חייב רק לשמור את החפץ ולהחזירו בשלימות לבעלים, אבל לא למוכרו ולהוציאו בכך מרשות בעלים, והטעם שצריך למוכרו הוא רק מחמת מצות 'השבת אבידה', ואינו חייב בתשלומין על שלא קיים מצוה זו (משנ"ב שם).

אַמַּאי פְּסוּלוֹת - כלומר, כיצד היו מצויות להם בכל שנה חלות תודה פסולות, הרי כהנים זריזים הם, ונזהרו שהחלות לא יבואו לידי פסול (רבינו דוד, וראה צל"ח).

מִתּוֹךְ שֶׁהָיוּ מְרוּבּוֹת נִפְסָלוֹת בְּלִינָה - והביאו פסולות דוקא, אבל כשירות אין להשהותן עד שעה שישית ולגרום בכך שיאסרו באכילה וישרפו, שאין מביאים קדשים לבית הפסול (מהר"ם חלאווה).

הָכָא בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר עַסְקִינַן - והברייתא נקטה לשון אין מביאין תודה 'בחג המצות', לומר שאין מביאים תודה באופן שסוף זמן אכילתה – שהוא יום ולילה – יהיה בתוך חג המצות (מהר"ם חלאווה. וראה רש"ש).

וכיון שאין מקריבים קרבן תודה בערב פסח, אין אומרים בו 'מזמור לתודה', שהוא כנגד קרבן תודה (רמ"א או"ח נא, ט. וראה באר היטב שם, י).

וְקָסָבַר אֵין מְבִיאִין קָדָשִׁים לְבֵית הַפְּסוּל - ולכן אסור להביא קרבן תודה בערב פסח, שנמצא מביאו לידי פסול נותר, לפי שאסור לאכול את חלות החמץ שבו לאחר שש שעות (רש"י). והברייתא נקטה שטעם האיסור הוא 'מפני חמץ שבה', אף שגם את החלות מצה שבה אסור לאכול, שהרי אסור לאכול מצה בערב פסח (ירושלמי פסחים י, א), משום שאיסור זה הוא רק מדרבנן, ובמקום מצות עשה של אכילת קדשים לא העמידו חכמים דבריהם והתירו לאכול מצה בערב פסח (צל"ח). ועוד יש לפרש, שהאיסור להקריב קרבן במקום שממעט מזמן אכילתו הוא דוקא כאשר ממעט מסוף זמן אכילתו, אבל לא כאשר ממעט מתחילת זמנו, ובחלות מצה בערב פסח אינו ממעט מסוף זמן אכילתן, שהרי בליל הסדר יהיה מותר לאוכלן (צל"ח ביצה יט, ב). ויש שפירש, שכיון שאין יוצאים ידי חובת מצה בליל הסדר בחלות תודה [כמבואר במשנה להלן (לה, א)], אין איסור לאוכלן בערב פסח (מרחשת א יא, ענף ג, ה. ולהלכה, ראה משנ"ב מהדו' דרשו תעא הע' 6, שגם מצה שנאפתה בפירוש שלא לשם מצת מצוה, אסור לאוכלה בערב פסח).

וְנִשְׁחוֹט - כלומר, מדוע המתינו ולא שחטו אותו ביום שלשה עשר, אבל אין לפרש שקושיית הגמ' היא שישחטו אותו ביום ארבעה עשר, שהרי אין שוחטים תודה בערב פסח כדי שלא להביאה לבית הפסול (מהר"ם; צל"ח).

וְנִיפְרְקִינְהוּ וְנִפְקְינְהוּ לְחוּלִּין - שכל זמן שלא נשחטו לא קדשו קדושת הגוף, ומדוע אנו מפסידים את הלחמים (רש"י). ובדמי הפדיון, יכול לקנות קרבן תודה אחר, או לחם לקרבן תודה אחר (רש"י ד"ה אין מביא). ויש שסובר שאי אפשר לקנות בדמי הפדיון לחם לקרבן תודה אחר, וקושיית הגמ' היא שעדיף לפדות את הלחמים, שמא ימצאו את הקרבן שאבד, ויוכלו לקנות בדמי הפדיון לחם לאותו קרבן שהלחם הראשון הופרש עליו (תוס' ד"ה אין, בתי' ראשון). ועוד יש לפרש, שקושיית הגמ' היא שכיון שעדיף למעט באיבוד ההקדש ככל האפשר, יחללו את הלחמים על שוה פרוטה, כך שלא יצטרך לאבד אלא הקדש בשווי פרוטה ולא בכל שווי הלחמים [אף שאין להקדש כל תועלת בכך, שהרי בלאו הכי מפסיד את שווי הלחמים, מכל מקום יש לנו למעט באיבוד הקדש] (תוס' שם בתי' שני, ע"פ קובץ שיעורים אות סא).

אֶלָּא לְעוֹלָם שֶׁנִּשְׁחַט עֲלֵיהֶן הַזֶּבַח וְנִשְׁפַּךְ הַדָּם - ואי אפשר לזורקו, וכיון שנשחט הזבח אי אפשר לפדות את הלחם, אלא צריך להמתין עד שיפסל בלינה ויהיה טעון שריפה (רש"י). ורבי ינאי מעמיד את המשנה כשנשחט הזבח בערב פסח (תוס' רא"ש, בדעת רש"י), שממה שאמר 'כשירות היו', מוכח שלדעתו מותר לשחוט קרבן תודה בערב פסח, ומביאים קדשים לבית הפסול [אלא שעדיין לא נפסלו] (צל"ח בדעת רש"י; מאירי ומהר"ם חלאווה בפי' שני). ומה שרבי יהודה אמר שהיו 'פסולות', אין כוונתו שבכל שנה עושים כן, שהרי לא בכל שנה נשפך הדם של קרבן התודה שנשחט בערב פסח, אלא כוונתו שאף אם נפסלו באופן זה שנשפך הדם, יכולים להניחן ואין צריך שיפסלו בלינה דוקא (תוס' רבינו פרץ). ולא רצה רבי ינאי לפרש כרבי חנינא שנפסלו בלינה, שאם כן יש לשורפן מיד, שמא יבואו לידי תקלה ויאכלום (מהר"ם חלאווה).

ויש שפירש, שגם רבי ינאי סובר שאסור להקריב קרבן תודה בערב פסח, אלא מדובר שהזבח נשחט ביום שלשה עשר ונשפך הדם, ולכן אין החלות נאכלות וטעונות שריפה, וכיון שלא שרפום, נפסלו בלינה, ונמצא הגמ' חוזרת ממה שאמרה 'כשירות היו', אלא פסולות היו. ואף שמדובר שנפסלו בלינה, הוצרך רבי ינאי להוסיף שנפסלו גם בשפיכת הדם, משום שלא רצה לפרש כרבי חנינא שמתוך שהן מרובות נפסלות בלינה, שלא מסתבר שמחמת ריבויין לא ימצא מי שיאכלן, שהרי מותר לזרים לאוכלן, ולכן פירש שנפסלו בשפיכת הדם, שמתוך שהן מרובות אי אפשר שלא ישפך הדם מאחת מהן (תוס' ד"ה אלא, ותוס' רבינו פרץ, בשם ריב"א).

■ המשך במילואים עמ' 133

שְׁתֵּי פָּרוֹת הָיוּ חוֹרְשׁוֹת בְּהַר הַמַּשְׁחָה - ואף שבערב פסח היו בירושלים עולי רגלים שבאו ממקומות שונהגו שלא לעשות מלאכה בערב פסח קודם חצות, וכל הנמצאים בירושלים אסורים במלאכה מחמתם [כמבואר להלן (נא, א) שדברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור, אי אתה רשאי להתירם בפניהם (מג"א תצג, ו, בדעת התוס'; מהר"ם חלאווה בפי' ראשון)], אין כוונת אבא שאול שהיו חורשות ממש, אלא שהיו נראות כחורשות (ירושלמי פסחים א, ה, ע"פ תוס' ד"ה שתי).

סוגיית 'רבי חנינא סגן הכהנים'. ממשנה זו עד סוף הפרק, עוסקת הגמ' בענייני טומאה וטהרה. סוגיה זו עמוקה וכל ענייניה שזורים ותלויים זה בזה (צל"ח, ובהקדמתו למסכת כתב אודות סוגיא זו: 'לא יאומן כי יספור גודל היגיעה שיגעתי בה, כמה לילות נדדתי שינה מעיני', וראה רמב"ם בהקדמה לסדר טהרות, לאחר שהזכיר חלק מסוגייתנו, כתב: 'הנה כבר התבאר לך שהענין קשה בעצמו ואפילו בזמנים הקודמים'). ולפי שאין גמ' על רוב סדר טהרות [מלבד מסכת נדה], דרך הגמ' להאריך בעניינים אלו (ע"פ רש"י סוכה יד, א ד"ה משום, ראה חודש האביב [לבעל הפלא יועץ] שבת נב, ב, וערוך לנר נדה ז, ב).

מְשָׁנָה. הקדמה: משנתנו דנה בשריפת קדשים או תרומה באחד משני אופנים שיש חיוב לבערם באש: [א] באופן שנטמאו [המקור לחיוב שריפת קדשים טמאים הוא מן הפסוק (ויקרא ז, יט) 'והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף', ובחיוב שריפת תרומה טמאה נחלקו ראשונים אם הוא מדאורייתא או מדרבנן (ראה דרך אמונה תרומות ב ציה"ל שפא)]. [ב] חמץ בערב פסח [שנחלקו חכמים ורבי יהודה (להלן כא, א) האם ביעור חמץ דוקא בשריפה, או בכל דבר (וראה להלן ד"ה אמר)].

מִימֵיהֶם שֶׁל כֹּהֲנִים לֹא נִמְנְעוּ מִלְּשָׁרְפָן וְכוּ'. דין שריפת קדשים טמאים הובא במשנתנו כהקדמה לדברי רבי מאיר, שלמד ממנו לדין שריפת תרומה של חמץ (רש"י. וראה עוד רש"י להלן טו, א ד"ה אמר, ותוס' שם, וצל"ח שם אות לו), או כהמשך לדין שריפת חלות תודה פסולות שהוזכר במשנה הקודמת (פיהמ"ש לרמב"ם, וביאור הצל"ח אות ב, הטעם שמיאן לפרש כרש"י, משום שדין המשנה בשריפת תרומה של חמץ שייך רק לדעת רבי יהודה הסובר שאין ביעור חמץ אלא שריפה [ראה להלן ד"ה אמר], ועדיין לא שנינו את דברי רבי יהודה אלו).

אַף עַל פִּי שֶׁמּוֹסִיפִין טוּמְאָה עַל טוּמְאָתוֹ. שהואיל ובלאו הכי עומדים לשריפה מחמת הטומאה הקלה, אין חוששים לטמאם בטומאה חמורה יותר (רש"י), שגדר האיסור לטמא קדשים הוא משום שאסור לגרום להם פסול, וכלשון הרמב"ם (פסולי המוקדשין יח, יב) "אסור לטמא את הקדשים או לסבב להם טומאה שהרי פוסלן", וכיון שכבר נפסלו על ידי הטומאה הראשונה, אין איסור להוסיף טומאה על טומאתם [בשונה מכהן טמא שאסור לו לחזור ולהיטמא פעם נוספת, שאיסור הטומאה שלו הוא בעצם ההיטמאות ולא משום שהוא פוסלו לעבודה] (ע"פ לשון הרמב"ם שם, יט ו, וחזו"א או"ח קכד, א בפי' הראשון, ושיעורי הגרב"ד פוברסקי).

מְלַהֲדְלִיק אֶת הַשָּׁמֶן של תרומה (רש"י), שמדליקין בו הכהנים נר ונהנים ממנו תוך כדי ביעורו [ולכן נקטה המשנה לשון 'הדלקה' בניגוד ללשון 'שריפה' האמור לעיל במשנה כלפי קדשים טמאים שאסור להנות מהם בשריפתם], אבל אין לפרש שמדובר על שמן של קדשים, כיון שלא שייך בו דין הדלקה באופן שמותר להנות ממנו (ראה רש"י להלן ע"ב ד"ה נוקמה).

שֶׁנִּפְסַל בְּטָבוּל יוֹם, ונעשה שלישי לטומאה, ולשון 'נפסל' מיוחדת לדבר שהוא בעצמו טמא אך אינו מטמא אחרים שהם באותה דרגת קדושה כמותו, וכגון שלישי של תרומה שאין בכוחו לטמא תרומה אחרת, או רביעי בקדשים שאין בכוחו לטמא קדשים אחרים (ראה רש"י ומהר"ם חלוואה, וכמבואר חילוק זה בין לשון 'פסול' ללשון 'טומאה' בסוגיות הגמ' דלהלן). [והיינו דוקא בלשון חכמים במשניות ובגמ', אבל בלשון תורה מצינו לשון טומאה גם על דבר שאינו מטמא אחרים (מלבי"ם על התורה שמיני, קלא)].

אָמַר רַבִּי מֵאִיר מִדִּבְרֵיהֶם לָמַדְנוּ - מדברי רבי חנינא שהתיר לשרוף יחד קדשים טמאים בדרגות טומאה שונות, ניתן ללמוד שמותר לשרוף תרומת חמץ טהורה עם טמאה בערב פסח (ראה רש"י ד"ה משנה, וראה מה שכתבנו לעיל ד"ה מימיהם, שהדבר תלוי במחלוקת אמוראים), והיינו משום שרבי מאיר סובר כדעת רבי יהודה (להלן כא, א) שאין ביעור חמץ אלא שריפה, ולכן דין חמץ ודין קדשים שווים שביעורם בשריפה דוקא, שאילו לדעת חכמים הסוברים (שם) שהשבתת חמץ בכל דבר, אין להוכיח משריפת קדשים, שיתכן שלא התירו אלא בהם משום הפסד עצים (צל"ח אות ב, ע"פ סברת רבא בגמ' להלן [כ, ב], וראה בעל המאור ה, א ו-טו, ב מדפי הרי"ף, שלדעת רבי מאיר ביעור חמץ בשריפה, ובראב"ד [שם] חולק).

שֶׁשּׁוֹרְפִין תְּרוּמָה טְהוֹרָה עִם הַטְּמֵאָה בַּפֶּסַח - תרומה של חמץ בזמן הביעור בערב פסח, שכיון שעומדת לאיבוד, שהרי עתידה להיאסר באיסור הנאה מדאורייתא כשתגיע השעה השביעית, מותר לשורפה עוד קודם לכן עם תרומה טמאה אם יודע בוודאי שלא ימצא לה אוכלים (צל"ח אות יד, בביאור דעת רש"י, וכתב שהיינו דוקא כדעת ריש לקיש בביאור דברי רבי מאיר, שאילו לדעת רבי יוחנן, ביאור דברי רבי מאיר הוא משום שחל עליה כבר עתה איסור אכילה, והיינו מתחילת השעה השישית ואילך שנאסרה על כל פנים מדרבנן [כמבואר ברש"י להלן טו, ב ד"ה נימא]).

גְּמָרָא הָכָא בְּוַולַד וְוַולַד עַסְקִינַן - שהבשר נטמא בשני לטומאה (רש"י), שלשון 'וולד' שנקטה המשנה נכונה גם לשאר דרגות הטומאה [ולא רק ל'ראשון לטומאה'], שכולן תולדותיו של אב הטומאה הן (פיהמ"ש לרמב"ם).

וְאֵין עוֹשֶׂה כֵּיוֹצֵא בּוֹ טָמֵא, שמאורייתא אוכל מטמא רק משקה ולא אוכל, ומשקה מטמא רק אוכל ולא משקה (רש"י, ע"פ גמ' להלן יח, ב), ואינו גורם לו לא טומאה ולא פסול [כמשמעות הלשון 'אין עושה', שהרי לא נקט לשון 'אין מטמא'] (מהר"ם חלאווה).

וּלְרַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא נַמִּי וְכוּ' - שלשיטתו אמנם מובנת תחילת המשנה שאוכל של קדשים נטמא מאוכל טמא של קדשים, אולם המשך המשנה שאוכל של תרומה נטמא מאוכל טמא של תרומה, אינו מובן גם לפי שיטתו (חי' הר"ן).

דְּקָא מִיטַּמֵּא מֻחַמַּת מַשְׁקִין - שהבשר הטהור נטמא מהמשקה הטופח על הבשר הטמא (רש"י), והיינו באופן שיש בו שיעור רביעית (מהר"ם חלאווה), שאילו משקים פחות מרביעית אין מְטמאים אפילו מדרבנן (ראה רש"י להלן המצויין בגליון הש"ס כאן, וצל"ח אות יז, וראה ערוך לנר כריתות יג, ב, בדעת רש"י, שהיינו גם מדרבנן, וראה שיטות נוספות בתוס' כאן ד"ה דאיכא).

המשך במילואים עמ' 133

שתי פרות היו חורשות. תוֹנו היוס לסימן: **בהר המשחה.** הוא הר הזיתים: **מתני'** מימיהם של **כהנים.** הכל נקרו לה מזוס סיפא דקתני ממלאכיהן למדנו שסודרוס **מה שנשתייר** גרמוס **אבל** תרומה **וקדשים עושין כיוצא בהן.**

שתי פרות היו חורשות בהר המשחה כדי שתהיה חורשות כל העם אובלין ניטלה אחת מהן תולין לא אובלין ולא שורפין ניטלו שתיהן התחילו כל העם שורפין: **מתני'** [ב] רבי חנינא סגן הכהנים אומר [א]מימיהם של כהנים לא נמנעו מלשרוף את השבר שנטמא בוולד הטומאה עם הבשר שנטמא באב הטומאה אע"פ שמוסיפין טומאה על טומאתו. הוסיף ר' עקיבא [ב] ואמר מימיהם של כהנים לא נמנעו מלהדליק את השמן שנפסל בטבול יום בנר שנטמא בטמא מת אף על פי שמוסיפין טומאה על טומאתו. אמר רבי מאיר מדבריהם למדנו ששורפין תרומה טהורה עם הטמאה בפסח א"ר יוסי [ג] אינה היא המדה ומודים ר' אליעזר ורבי יהושע ששורפין זו עצמה וזו עצמה על מה נחלקו על התלוית ועל הטמאה שר' אליעזר אומר [ד]תשרף זו עצמה וזו עצמה ור' יהושע אומר שתיהן כאחת: **גמ'** מכדי בשר שנטמא בוולד הטומאה מאי הוי שני כי שריף ליה בהדי בשר שנטמא באב הטומאה מאי הוי שני שני ושני הוא מאי מוסיף לו טומאה על טומאתו איכא אמר רב יהודה הכא [ה]בוולד וולד עסקינן דהוי ליה שלישי וקסבר שלישי מותר לעשותו שני. והא אין אוכל ממנו אוכל דתניא יכול יהא אוכל ממנו אוכל ת"ש [ו] וכי יתן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו טמא הוא הוא טמא ואין עושה כיוצא בו טמא הניחא לאביי דאמר לא שנו אלא בחולין אבל בתרומה וקדשים עושה כיוצא בו ולרב אדא בר אהבה משמיה דרבא נמי דאמר לא שנו אלא חולין ותרומה אבל בקדשים עושה כיוצא בהן שפיר אלא לרבינא מאי איכא למימר מקרא מלא דיבר הכתוב לא שנא קדשים אינו חולין לא שנא תרומה לא שנא קדשים אינו עושה כיוצא בו מאי איכא למימר הכא בבאי עסקינן דאיכא משקין בהדי בשר דקא מיטמא מחמת משקין אי הכי האי שני בשר שנטמא באב הטומאה בשר ומשקין מיבעי ליה אלא ה[ז]נהי דאין אוכל ממנו אוכל מדאורייתא מדרבנן מיהו ממנו: הוסיף ר' עקיבא [ח] מימיהם של כהנים לא נמנעו מלהדליק כו': מכדי שמן שנפסל בטבול יום מאי הוי שלישי כיון שמדליק ליה בנר שנטמא בטמא מת מאי הוי שני מאי קסבר [ט] שלישי מותר לעשותו שני היינו דק אמר רב יהודה הכא בנר של מתכת עסקינן דדחמנא אמר

בחלל

שתי פרות היו חורשות. ביהושלמי [י] ליית לרושלים לה מקום שנהגו בו שלא לעשות מלאכה בלומר שבעל הוא לנהוג שם איסור כיון שמתקבלין שם אף ממקומות שנהגו בהן איסור ומשני **אבל** תרומה וקדשים עושין כיוצא בהן.

פירש רבינו שמשון לפיסק מקלת למני אל כלמס ואל המיר. **ולר"ת** למפסק לקמן [יא] אל כל המיר אור"י לפסקה ליה [יב] מוהכשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל [יג] ומכוונה בלשון זה כיון דלא מצינו למימר מקלת מלא דבר הכמוה דהא מיכל קדשים דטעון מיוסד הוא קרא [יד] בלשון טופי דהייט תולין:

דאיבא

משקין בהדי בשר. ממלן מדקתני ריש"ג [א] ממשקין מטמאין בפמוס מרציעת לפמס משקין בהדי בשר ליס בהן רציעות ולקמן (לקמן יח:) [ב] ממי מגי מים אבל פחות מרציעת טמאים. ואי לאמרינן בפרק קין מעמידין (ע"ז דף נ"ב. ושם) גבי יין נסך דמטמא טומאת משקין ברציעות ובפ"ג דנזיר (יט:) [ג] גבי בת היוסן ובכמה דוכתי לומר ריש"ג דבפסול גויס לחייב דשיעורו ברציעות כלתמרים במעילה בפרק קדמי מזבח (לקמן יח:) לכל המקוס טמיטרפין לפסול בגויס ברציעות. **ול"ת מפרש** דהכי קתני רציעות היינו בהגך דעיקר טומאתן לפו לחומריים כגון פמס יין וחס פיוסן [ד] לפפר ביתר מרציעות של טמאת מדאורייתא אבל שאר משקין מדאורייתא בכל שהוא. **ור"ת לומר** למדאורייתא בעין רציעות לטמא אבל מדרבנן טמאת אפילו בעין רציעות בכל שהוא. ולפי ר"ל דהבמת לא מסיק לאפוקי מדרבנן דאפילו טמאת אבל לאפוקי מדרבנן ולא מוקי לאפוקי מדרבנן ומדרבנן ולא מוקי כמשקנא דלומר טמאת אבל מדרבנן ולא מוקי לאפוקי מדרבנן ומדרבנן ולא מוקי כמשקנא דלומר טמאת אבל מדרבנן ומדרבנן ולא מוקי ולף אף על גב דאין לומר טמאת אבל מדרבנן אפילו מדרבנן מכל מקום משמשמת אלישע ע"ש עליס ולבוזה לו לפי שמקרן לאכמי לס גזרו לכל הפוסל את המרומה טמאת משקין [ה] להיות תמלה [ו] ס:

עם

בשר ומשקין מיבעי ליה. וא"ת אמאי לא פריך מאי אירע שטמאת בשר הטומאה אפי' בטמאת משקין ומני מני כדפריך לקמן גל ר"ש. וי"ל משום דרבי מניח קלמר מיניסס של כהנים משמע שמטלה כך הוא לא קולס ר"ש דבר לגזרו לכל הפוסל את המרומה טמאת משקין להיות תמלה בפ"ק דבמה (דף יז. וסס) מוקי אפילו לכהנים וכהנים שטמאת משקין בפמוס מטמאת יוסי ולפי שגזרו לייסס פוסלין את המרומה טומאת משקין שנגעו בהן תמלה:

מאי

קא משמע לן דשלישי מותר לעשותו שני היינו הך. למ"ד אין לומל טומאת לומל מלדאורייתא לא פריך לדידיה הוסיף למומר לעשותו אף שני לתולין ולחולין

בו שלא לעשות מלאכה בלומר שבעל הוא לנהוג שם איסור כיון שמתקבלין שם אף ממקומות שנהגו בהן איסור ומשני אבל תרומה וקדשים עושין כיוצא בהן.

פירש רבינו שמשון לפיסק מקלת למני אל כלמס ואל המיר. **ולר"ת** למפסק לקמן [יא] אל כל המיר אור"י לפסקה ליה [יב] מוהכשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל [יג] ומכוונה בלשון זה כיון דלא מצינו למימר מקלת מלא דבר הכמוה דהא מיכל קדשים דטעון מיוסד הוא קרא [יד] בלשון טופי דהייט תולין:

דאיבא

משקין בהדי בשר. ממלן מדקתני ריש"ג [א] ממשקין מטמאין בפמוס מרציעת לפמס משקין בהדי בשר ליס בהן רציעות ולקמן (לקמן יח:) [ב] ממי מגי מים אבל פחות מרציעת טמאת. ואי לאמרינן בפרק קין מעמידין (ע"ז דף נ"ב. ושם) גבי יין נסך דמטמא טומאת משקין ברציעות ובפ"ג דנזיר (יט:) [ג] גבי בת היוסן ובכמה דוכתי לומר ריש"ג דבפסול גויס לחייב דשיעורו ברציעות כלתמרים במעילה בפרק קדמי מזבח (לקמן יח:) לכל המקוס טמיטרפין לפסול בגויס ברציעות. **ול"ת מפרש** דהכי קתני רציעות היינו בהגך דעיקר טומאתן לפו לחומריים כגון פמס יין וחס פיוסן [ד] לפפר ביתר מרציעות של טמאת מדאורייתא אבל שאר משקין מדאורייתא בכל שהוא. **ור"ת לומר** למדאורייתא בעין רציעות לטמא אבל מדרבנן טמאת אפילו בעין רציעות בכל שהוא. ולפי ר"ל דהבמת לא מסיק לאפוקי מדרבנן דאפילו טמאת אבל מדרבנן ולא מוקי לאפוקי מדרבנן ומדרבנן ולא מוקי כמשקנא דלומר טמאת אבל מדרבנן ומדרבנן ולא מוקי ולף אף על גב דאין לומר טמאת אבל מדרבנן אפילו מדרבנן מכל מקום משמשמת אלישע ע"ש עליס ולבוזה לו לפי שמקרן לאכמי לס גזרו לכל הפוסל את המרומה טמאת משקין להיות תמלה [ו] ס:

עם

בשר ומשקין מיבעי ליה. וא"ת אמאי לא פריך מאי אירע שטמאת בשר הטומאה אפי' בטמאת משקין ומני מני כדפריך לקמן גל ר"ש. וי"ל משום דרבי מניח קלמר מיניסס של כהנים משמע שמטלה כך הוא לא קולס ר"ש דבר לגזרו לכל הפוסל את המרומה טמאת משקין להיות תמלה בפ"ק דבמה (דף יז. וסס) מוקי אפילו לכהנים וכהנים שטמאת משקין בפמוס מטמאת יוסי ולפי שגזרו לייסס פוסלין את המרומה טומאת משקין שנגעו בהן תמלה:

רבינו חננאל

שאול אומר שתי פרות חורשות היו חורשיר בהר המשוחה כר': נתני' אמר רבי חנינה סגן הכהנים מימיהם של כהנים לא נמנעו מלשרוף הבשר שנטמא בוולד הטומאה עם הבשר שנטמא באב הטומאה כר'. נקוט האי כללא ביידך השורץ וכיוצא בו הוא אב הטומאה כדתנן (כלים פ"א מ"א) אבות הטומאה השורץ ושכבת זרע וטמא מת כר' התנהג בהן נקרא ולד ראשון והנגוע בולד ולד שני הנגוע נקרא ולד שני נקרא ולד שלישי. **אקשי' אנתני'** מכדי בשר שנטמא בולד הטומאה ולד שני הוא כי שריף ליה בהדי בשר שנטמא באב הטומאה הלא נעשה הנגוע באב הטומאה ולד ראשון כי נגע באחר משוי ליה ולד שני כי בבשר שהיה ולד שני לא הוסיף לו שומאה ולד שני הוה הוה הכא שנטמא בוולד ולד שני מה הוסיף לו ד'קתני בתחלה אע"פ שמוסיף לו טומאה על טומאתו. **ופריק** רב יהודה ולד דתחלי ולד שהיו הוא שעשה הבשר שנגע בו ולד שלישי והבשר שנגע באב הטומאה נעשה הוא ולד ראשון כאשר נגע בבשר שהיה ולד שלישי עשאו שני הנה הוסיף לו טומאה שעד עתה היה ולד שלישי ועכשיו נעשה שני. **ואקשי'** היאך הבשר שהוא אוכל יטמא אוכל כיוצא בו והתניא יכול יהא אוכל ממנו אוכל ת"ל כי יתן מים על זרע וגו' הוה אומר שמא ואין עושה טמא כיוצא בו ונניחא למאן דאמר בחולין אינו עושה ולמאן דאמר בחולין ובתרומה נמי אין עושה אבל בקדשים עושה טומאה כיוצא בה שפיר דהני קדשים ניתנו אלא לרבינא דאמר אפילו קדשים אין עושה אוכל שמא כיוצא בו מאי איכא למימר. ופריק רב נחמן בר יצחק מהא דתנן (פרה פ"ח) אין כלי חרס מטמא (חבירו) [חבירתן] אלא במשקה נטמא המשקה מטמאהו הכא נמי כגון דאיכא משקין בהדי האי בשרא דמטמי' הבשר מחמת משקין ונדחה. ואסיקנא דאין אוכל ממנו אוכל מדאורייתא ומהני' דקתני בשר ממנו אוכל מדרבנן: נתני' הוסיף ר' עקיבא כו' מימיהם של כהנים כו'. אקשי' מכדי שמן שנפסל בטבול יום מאי הוי שלישי כיון דמדליק ליה בנר שנטמא בטמא מת מאי הוי שני מאי קסבר שלישי מותר לעשותו שני היינו דק אמר רב יהודה הכא בנר של מתכת עסקינן דדחמנא אמר

א) משנה פרק ג משנה ב) ג"ז נס ג) לקמן כ:, ג"ז בכורות לד., ד) [ע"ז נ:], ה) ג"ז לקמן דף יז., ו) ה"ה, ז) [ע"ז נ:], ח) [ועיין תוספות ע"ז ד"ה אפי' נגע בכאבל (ב"ש)], ט) ל"ל מאי לית ליה, י) נראה דש"ס הגי"ל ובגמרא נמי [שפוח אמת. ע"ש], יא) לקמן ע"ב.

גליון הש"ס

תום' ד"ה דאיבא. דמשעיק מטמאין בפחות מרביעית כו'. עי' בגמ"י לקמן דף י"ח ע"א ד"ה אבל לית ליה כהנו דהיפוס:

הגהות וציונים

ב) בכמ"י ליתא "ממני". רשי"ש מגיה עם מי: ג) ציל בזבין (כתי"ע): ד) כת"י ומיטמטי. ה) בכתי"ע נוסף דבור זה שנו אלא והוא קתני אלא נמנעו מלשרוף הטהורה עם הטמאה זכיון דאין עושה בתרומה ביוצא בה מאי לא נמנעו ותניין ר"א כל המוסיף פיגול מאיבריה דרבנן לא קאי אלא אראשי. ו) ציל הם מנחת. ומיהו לא משנה שהוא מדרבנן (שורש ביח יצחק אות ג): ז) בכמ"י נוסף כאן מיהו קשה ר"י בפ"ק דאין מעמידין ד"ה ומיבעי ליה אפי' מדרבנן והא מתני' היא בפסחים חלה (פ"ב מ"ח) ביצד תורמין (מטמא על הטהור) [מטהור על הטמא] עושה חלה פחות מכביצה משמע דלא מטמא אוכל מדרבנן:

ליקוטי רש"י

(נדפס בעמוד ב)

תורה אור השלם

א) וְכִי יִתֵּן מַיִם עַל זָרַע וְנָפַל מִנִּבְלָתָם עָלָיו טָמֵא הוּא לָכֶם:
[ויקרא יא, לח]

ב) וְשִׁלְשִׁים יוֹם תִּשְׁלַשׁ יָמִים תֵּשֵׁב בְּרִמּוֹנִי בְּתָרָהּ בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגָּע וְאֶל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא עַד מְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ:
[ויקרא יב, ה]

ג) וְכָל אֲשֶׁר יִגַּע בּוֹ הַמֵּטָא וְנֶפֶשׁ הַנֹּגַעַת תִּטְמָא עַד הָעָרֶב:
[במדבר יט, כב]

ד) וְכָל כְּלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר יִפֹּל מֵהֶם אֶל תּוֹכוֹ כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא וְאֹתוֹ תְשַׁבֵּרוּ:
[ויקרא יא, לג]

ה) הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם יִטְמָא וְכָל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל כְּלִי יִטְמָא:
[ויקרא יא, לד]

ו) וַיְדַבֵּר ה' אֶל אַהֲרֹן וְאֵנִי הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ אֶת מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמֹתָי לְכָל קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ נְתַתִּים לְמָשְׁחָה וּלְבָנֶיךָ לְחֻקַּ עוֹלָם:
[במדבר יח, ח]

ז) חֵן אִשֶּׁה אִישׁ בְּשַׂר קָדְשׁוֹ בְּבָקְרוֹ בְּעֶבְרוֹ וְגַבּוֹ בְּבָקְרוֹ אֶל הַחֵלֶב וְאֶל הַעֵזִר וְאֶל הַיָּד וְאֶל שֹׁק וְאֶל בָּאבֶל הַיְקֻדָּשׁ וְיָצְאוּ הַבְּהֵמִים וְאִמְּרוּ לֹא:
[ויקרא ז, לג]

ח) וְהִכְשַׁר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף וְהִכְשַׁר כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר:
[ויקרא ז, יט]

א) בחלל חרב ה) ג) חרב הרי הוא כחלל והויא ליה אב הטומאה וקסבר שלישי מותר לעשותו ראשון. ומאי דוחקיה דרב יהודה לאוקמיה בנר של מתכת נוקמיה בנר של חרס ומאי הוסיף דאילו התם טמא וטמא ואילו הכא פסול וטמא אמר רבא מתניתין קשיתיה מאי איריא דתני נר שנטמא בטמא מת ניתני שנטמא בשרץ אלא איזהו דבר שחלוקה טומאתו בין טומאת מת לשרץ הוי אומר זה מתכת. ° אמר רבא ש״מ קסבר ר״ע ו) טומאת משקין לטמא אחרים דאורייתא דאי ס״ד דרבנן מכדי האי נר מאי קא מהניא להאי שמן אי לאיפסולי גופי׳ הא פסיל וקאי ממאי דילמא לטמא אחרים מדרבנן אי מדרבנן מאי איריא באב הטומאה אפילו בראשון ושני נמי תחלה הוי ז) דתנן א כל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה ב חוץ מטבול יום אלא ש״מ דאורייתא היא: א״ר מאיר מדבריהם למדנו וכו׳: מדבריהם דמאן אילימא מדברי ר׳ חנינא סגן הכהנים מי דמי התם טמא וטמא הכא טהור וטמא ואלא מדברי ר״ע מי דמי התם פסול וטמא הכא טהור וטמא נימא קסבר רבי מאיר מתניתין באב הטומאה דאורייתא וולד הטומאה דרבנן דמדאורייתא טהור מעליא ומאי

רש״י

בחלל חרב. הקיש חרב לחלל, מתכת שנגע במת הרי הוא אבי אבות הטומאה כמת עצמו, ושנגע בטמא מת הרי הוא אב הטומאה כמוהו, גזירת הכתוב היא במתכת אבל טומאת מת ולא אבל שאר טומאות: וה״ד נר אב הטומאה. וכשנותן שמן שלישי לתוכו נעשה ראשון: נוקמה בנר של חרס. דאינו אלא ראשון כשנגע בטמא מת, ואשמעינן ר״ע דשלישי מותר לעשותו שני, ודקשי׳ לך מאי הוסיף אדר׳ חנינא, הוסיף טובא, דאילו התם גבי בשר קדשים כי שריף שלישי בהדי ראשון ועשהו שני טמא היה מתחלה לטמא אחרים, שהשלישי עושה רביעי בקודש ה), ועכשיו כשהוא שני הוי טמא, כלומר לא נשתנה שמו לקלקול יותר מבראשונה, ואלו גבי עדותו של ר״ע גבי תרומה קאי, דאילו שמן קודש אינו אלא של מנחות ונאכל הוא ואינו ראוי להדליק נר, ואם נטמא קודש שנתנו במנחה משקדש בכלי אין לו היתר להכניס ונשרף בקודש בבית הדשן כשאר פסולי קדשים, אבל שמן תרומה שנטמא כהנים מדליקין בו, דכתיב ב) נתתי לך את משמרת תרומותי בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת תרומה טהורה ואחת תרומה טמאה ואמר רחמנא שלך תהא להסיקה תחת תבשילך ביבמות בפ׳ הערל (דף עד.), ושמן שלישי של תרומה אינו טמא לטמא אחרים אלא פסול, דאין שלישי עושה רביעי בתרומה ו), וכי הדר עביד ליה שני ה״ל טמא: מתני׳ קשיתיה. לרב יהודה, מאי איריא דתני טמא מת, אי בנר של חרס קאי ובראשון עסקינן למה לי דנקט שקיבל טומאה זו מאב הטומא׳ של מת, ליתני שנטמ׳ סתם ואנן קי״ל ז) דאין כלי מקבל טומאה אלא מאב הטומאה, ומה לי אב הטומאה דמת מה לי אב הטומאה דשרץ, אלא מדנקט מת ש״מ בנר של מתכת עסקינן דיש חילוק בו בין נגיעת אב הטומאה דמת לאב הטומאה דעלמא, ואשמעי׳ דבנר שהוא עצמו אב הטומאה קאמר: ש״מ. מדקאמר הוסיף ר״ע, קסבר טומאת משקים לטמא אחרים דאורייתא היא, ודלא כהני תנאי דפירקין דאמרי לקמן ח) שאין משקין מטמאין אוכל מן התורה אלא מדרבנן, דאי ס״ד דאין משקין מטמאין אחרים אלא מדרבנן, מאי תוספת דאוסיף ר״ע דאמר שהשמן שהיה שלישי עשאוהו ראשון ומה בכך, האי נר אב הטומאה כי עשאו ראשון להאי שמן מאי מהני ליה אחרי שלא יטמא אחרים: לאפסולי גופיה. הוא דמהני ליה, הא פסול וקאי: דילמא. אהני ליה שיטמא אחרים מעכשיו מדרבנן: אי. תוספת דרבנן אתא לאשמעי׳, מאי איריא דנקט שמדליקין אותו בנר אב הטומאה שעושין אותו להאי שמן ראשון דאורייתא, א״נ אשמעינן שמדליקין אותו בראשון לטומאה או בשני לטומאה נמי תחלה הוי, כלומר איכא נמי תוספת מדרבנן כי ההיא שנעשה ראשון מדרבנן ומטמא עוד שני ושלישי, דהא גזור רבנן על המשקין שאפילו נגעו משקין בשני יעשו ראשונים: דתנן כל הפוסל את התרומה. כל הני דמייתינן בפ׳ יציאות השבת (דף יג:) גבי שמונה עשר דבר שגזרו עליהם תורת שניים לפסול את התרומה, מטמאין משקין אפילו חולין להיות תחלה, חוץ מטבול יום שפוסל לתרומה מן התורה, וגזירת הכתוב היא ט), ומ״מ איקלישא טומאה דידיה י), ולא גזרו ביה לעשות משקין תחלה דאין דברי תורה צריכין חיזוק כ). ומשום דמשקין עלולים לקבל טומאה, ומה היא עלילתן שמקבלין טומאה שלא בהכשר ל), גזרו עליהן חומר הרבה שיהו כהנים נזהרין לשומרן: אלא ש״מ. מדמהדר למעבדיה ראשון דאורייתא, ש״מ לטמויי אחרים ולעשותן שני דאורייתא קאמר. כל סדר טומאה, דאב עושה ראשון, וראשון שני בחולין ותו לא, ושני שלישי בתרומה, ושלישי רביעי בקודש, כולה מדאורייתא הוא בפירקין מ): נימא קסבר ר״מ. מדיליף מדבריהן, קסבר מתני׳ דר׳ חנינא בשר שנטמא באב הטומאה דקתני באב הטומאה דאורייתא, דכל אב הטומאה דאורייתא הוא, אבל בשר שנטמא בוולד הטומאה דקתני, כגון שנטמא בוולד הטומאה דרבנן, כגון כלי שנטמא במשקין, דמדאורייתא אין אוכלין ומשקין מטמאין כלי נ) שאין אוכל נעשה אב הטומאה ס), ורבנן גזרו שיהיו משקין מטמאין כלי משום משקה זב וזבה שהן אב הטומאה כגון רוקו ומימי רגליו, בפ״ק דנדה (דף ז:), והאי בשר נטמא באותו כלי דהוי וולד וולד דרבנן, שהמשקין היו וולד הטומאה והכלי הוי וולד וולד דרבנן, ומדאורייתא טהור הוא, והאי בשר שנעשה שלישי על ידו טהור גמור מן התורה הוא, ואשמעינן ר׳ חנינא דכיון דאיכא עלה טומאה דרבנן מטמאין לה בראשון דאורייתא: ומאי

תוספות

ואילו הכא פסול וטמא. ° אע״ג דשלישי של תרומה מטמא הקודש כמו שלישי דקודש דתנן במסכת טהרות (פ״ב משנה ז) שלישי שבכולן מטמא משקה קודש ופוסל אוכלי קודש ותרומה קאי ° מ״מ אור״י דמגע טבול יום לא חשיב כשלישי דאפילו בקודש גופיה לא מטמא דבמעילה בפ׳ חטאת העוף (דף ח.) תנן חטאת העוף מועלין בה משהוקדשה נמלקה הוכשרה ליפסל בטבול יום ודייק בגמרא לאיפסולי אין לטמויי לא והכי סבר רבי עקיבא לקמן (דף יט.) בהסולת והקטורת והלבונה וכו׳. מיהו תימה דשלישי דטבול יום יעשה רביעי מק״ו ממחוסר כפורים כדמסיק רבי יוסי שלישי דעלמא ט) ונימא מה מחוסר כפורים שמותר בתרומה פסול בקודש שלישי דטבול יום שפסול בתרומה אינו דין שיעשה רביעי בקודש ואם יש שום מיעוט בשלישי דטבול יום א״כ כי עביד לקמן ק״ו נימא שלישי דטבול יום יוכיח ובירושלמי במסכת חגיגה פ) פריך לה:

אפילו בראשון ושני נמי תחלה הוי. מכאן משמע דשמן חשוב משקה ולקמן (דף יז.) גבי משקה בית מטבחייא וכן בכמה דוכתי והא דתנן (טהרות פ״ג משנה ב) ר״מ אומר שמן תחלה לעולם וחכ״א אף הדבש ור״ש שזורי אומר היין פירוש דווקא יין אבל הנך לא ופסקינן בהקומץ רבה (מנחות לא.) דהלכתא כוותיה. אור״ת דהתם מיירי בנקרש ואחר כך נמוח כדמשמע בתוספתא צ) דקאמר התם במה אמרו שמן תחלה לעולם בנקרש ואחר כך נמוח ובלא נקרש משמע דכ״ע מודו וכן משמע ברי״ש פ״ג דמסכת טהרות (משנה א) דקתני התם הרוטב והגריסין וחלב ושמן שהן משקה טופח הרי הן תחלה קרשו ואח״כ נימוחו א] הרי הן שניים ובתר הכי קתני ר״מ אומר השמן תחלה לעולם והיינו לעולם אפי׳ קרשו והא קאי ר״ש שזורי והכא משמע ליה בלא נקרש ק):

הכא טהור וטמא. הקשה ר״י לוקמ׳ בז׳ דאסור מדאורייתא והיינו מדבריהם כי היכי דשלישי דאורייתא מותר לעשותו שני ה״נ איסור דאורייתא ורבי יוסי דאמר אינה היא המדה אית ליה דלית לן למילף איסור מטומאה כמו שאפרש לקמן ר) לר״ל משום בר קפרא דלא ילפינן איסור מטומאה. ואור״י דלא בעי לאוקמא בשבע דשורפין תרומה טהורה עם הטמאה משמע ליה כדרך שבני אדם רגילין לשרוף והיינו בשש:

התם פסול וטמא והכא טהור וטמא. וקשה לר״י בשלמא למ״ד אוכל מטמא אוכל א״ש דלא יליף איסורא דרבנן בשעה ששית מפסול דאורייתא אבל למ״ד אין אוכל מטמא אוכל מדאורייתא אמאי לא יליף שפיר כמו שמותר לעשות מפסול דאורייתא ראשון דאורייתא ה״נ מותר לעשות מאיסורא דרבנן שני דרבנן כדקמדמי בסמוך דקאמר נימא דקסבר ר״מ כו׳. ואור״י דלא דמי דמקלקול דאורייתא שיכול לקלקלו עוד יותר אין ללמוד שיוכל לקלקל קלקול דרבנן יותר אפי׳ בקלקול דרבנן אבל בסמוך מדמי שפיר קלקול איסור דרבנן לקלקול שלישי דרבנן תדע דהא ר׳ יוסי דס״ל לקמן (טו:) טומאת משקין לטמא אחרים דאורייתא וה״ל וולד טומאה דר׳ חנינא דאורייתא לא יליף מיניה איסורא דרבנן שיהא מותר לעשותו שני דרבנן דלמ״ד אין אוכל מטמא אוכל כשורפו עם טמאה לא הוי אלא שני דרבנן וא״ת למאי דמוקים לה בולד טומאה דרבנן ° ר׳ חנינא נמי מוסיף אדר׳ עקיבא דמר״ע דאמר פסול מדאורייתא מותר לעשותו ראשון לא שמעינן שיהא שלישי דרבנן מותר לעשותו שני. ובירושלמי ש) פריך לה וקאמר למ״ד בולד טומאה דרבנן לא בא ר״ע אלא לפחות תיפתר בטבול יום דבית הפרס שהוא מדבריהם אך שמחליף דברי רבי יוחנן לבר קפרא:*)

*) עוד דיבורי תוס׳ השייכים לכאן נמצאים בעמוד הבא

קח א מיי׳ פ״ו מהלכות אבות הטומאה הלכה ה:
קט ב מיי׳ פ״ו שם הלכה ג:

רבינו חננאל

סגן הכהנים. ומוקים רב יהודה למתני׳ בנר של מתכת דרחמנא אמר בחלל חרב ודייקי׳ מדהו״ל ליה למכתב בחלל כדכתי׳ [במדבר יט יח] ועל הנוגע בעצם או בחלל וכתי׳ וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב או במת או בעצם אדם מינ׳ דלא כתבו אלא ללמד כי החרב הרי הוא כחלל. ותניא בספרי דבר כי בחלל חרב בא הכתוב ולמד על החרב שמטמא טומאת שבעה הנוגע בו טמא טומאת שבעה הא למדנו לכלים ולאדם וגרסי׳ בתחלת שחיטת חולין (ג:) בענין טמא השוחט בקדשים הא טמא דאימי׳ במאי אי נימא דאימי׳ במת בחלל חרב כתיב וילפינן חרב הרי הוא כחלל אב הטומאה [הוא] טמייה לסכין תיזל סכין ותטמייה לבשר. נתברר כי כל כלי מתכת הנוגעים בטמא מת הן אב והשמן שהיה שלישי כשיו בנגיעתו בנר שנטמא בטמא מת נעשה ולד ראשון וקאמ׳ לן ר׳ עקיב׳ שלישי מותר לעשותו ראשון וכבר פרשנוהו בתחלת שחיט׳ חולין. וראינו לרבותינו הגאונים שהעמידו זה הנר שנגע בו אדם והוא מכלל שאם לא נהרג בו אין זה הדין עליו ונתקש׳ לנו לפי שמועות מוכחות כאשר פירשנו. ונדחק רב יהוד׳ ואמר נר של מתכת ולא אמר נר של חרש שאע״פ שהנר של חרש הנוגע בטמא מת טמא הוא והרי הוסיף ר״ע על ר׳ חנניה סגן הכהנים דר׳ חנניה לא אמר אלא טמא שלישי מותר לעשותו שני אבל טמא ופסול לא אמר ואלו ר׳ עקיבא הוסיף אפי׳ פסול [מותר] לעשותו טמא. מתני׳ קשיתי׳ מאי איריא מתני׳ נר שנטמא בטמא מת: אמר רבא ש״מ מדר׳ עקיבא דקתני הוסיף דטומאת משקין כגון השמן וכיוצא בו לטמא אחר דאורייתא היא דאי ס״ד מדרבנן הוא אבל אותו המשקה טמא הוא ואינו מטמא אחרים וכל שאינו מטמא פסול הוא הנה הטומאה השניה לא הוסיפה לו ולשמן כלום פסול היה מקודם ועכשיו פסול הוא ואלא מאי לטמא אחרים מדאוריי׳ הוא. מכדי משקה לא שנא כי נגעו באב הטומאה ולא שנא כי נגעו בראשון ובשני אינהו שני עבדי דתנן בפ״ח [דפרה] כל הפוסל בתרומה מטמא משקין להיות תחלה חוץ מטבול יום ומה לי למתני בנר שנטמא בטמא מת ולאוקמא בנר של מתכת ליתני בנר ואפי׳ בנר של חרש שמעינן מינה שלישי מותר לעשותו שני ראשון וטומאת משקים לטמא אחרים דאורייתא: מתני׳ אמר רבי מאיר מדבריהם למדנו ששורפין תרומה טהורה עם הטמאה בפסח כו׳. סברינן דתנא דמתני׳ סבר שיש לאדם לטמא התרומה

מסורת הש״ס עם הוספות

א) [דהוי ליה לכתוב כחלל בלא חרב כמו למעלה הנוגע בעצם או בחלל אלא להכי כתב חרב מיותר להורות דחרב הרי הוא כחלל. ערוך ערך של יד] ועי׳ רש״ש שמגיה דברי הערוך, ב) [לקמן יט:] עט. שבת קמ: נזיר נג: חולין ג.], ג) [לקמן טו:], ד) פרה פרק ח [משנה ז] [חולין לד.], ה) טהרות פרק ב מ״ה, ו) טהרות שם מ״ד, ז) ב״ק ב:, ח) דף טו., ט) יבמות עה., י) זבחים דף יז., כ) יבמות דף פה:, ל) לקמן יח:, מ) יח:, נ) לקמן יז ע״א ועי״ב, ס) עי׳ גליון הש״ס לקמן יז ע״א, ע) לקמן יח:, פ) פרק ג ה״ב, צ) טהרות פרק ג ה״ב, ק) [וע״ תוספות עירובין עא: ד״ה שמן ותוס׳ מנחות לא. ד״ה אימא], ר) דף טו: ד״ה נימא (מהרש״א), ש) ה״ד.

גליון הש״ס

תוס׳ ד״ה ואילו הכא וכו׳ אע״ג דשלישי. עיין חולין פו ע״ב תוד״ה משקה טבול יום: בא״ד מ״מ אור״י דמגע טב״י. ע׳ חגיגה כ ע״א תוד״ה ראב״ל: גמ׳ אמר רבא ש״מ קסבר ר״ע. ע׳ טורי אבן מגילה דף יט ע״ב ד״ה ר׳ מתיר: תוס׳ ד״ה התם פסול וכו׳ ור״ח נמי מוסיף. עיין זבחים ג ע״א תוד״ה הכותב:

הגהות וציונים

א] תיבות "ואח״כ נימוחו" ליתא בכת״י ובמשנה שם.

תורה אור השלם

א) וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל חֶרֶב אוֹ בְמֵת אוֹ בְעֶצֶם אָדָם אוֹ בְקָבֶר יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים: [במדבר יט, טז]

ב) וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל אַהֲרֹן וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ אֶת מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמֹתָי לְכָל קָדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ נְתַתִּים לְמָשְׁחָה וּלְבָנֶיךָ לְחָק עוֹלָם: [במדבר יח, ח]

ליקוטי רש״י

[שייך לעמוד א]

וכי יתן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו טמא הוא. מיעוטה והוכל דכותיה קא ממעט [לקמן שם: ד״ה הוא].

[ע״כ שייך לעמוד א]

מטמא משקין להיות תחלה חוץ מטבול יום. דאיקלשא טומאה מיניה ואע״ג דפסיל תרומה לא עביד משקה ראשון [חולין לד:].

חֲרֵב הֲרֵי הוּא כֻּלָּלְ וְכוּ'. שדין זה נאמר רק בכלי מתכות ולא בכלי חרס (כמבואר בגמ'). ולגבי שאר הכלים, יש סוברים שלא נאמר בהם דין 'חרב הרי הוא כחלל' (רש"י; ראב"ד טומאת מת ה, ג, ע"פ כסף משנה שם), ויש סוברים שגם בהם נאמר בהם דין 'חרב הרי הוא כחלל' (רמב"ם שם, ע"פ כסף משנה שם).

וּמַאי הוֹסִיף דְּאִילּוּ הָתָם טָמֵא וְטָמֵא וְאִילּוּ הָכָא פָּסוּל וְטָמֵא, שדבר המטמא אחרים הדומים לו בדרגת הקדושה נקרא 'טמא', וכגון שלישי של קודש שבכוחו לטמא קדשים אחרים ולעשותם רביעי, ובזה שמענו מעדותו של רבי חנינא שמותר לעשותו לדרגת שני, כיון שלא נשתנה שמו, שגם קודם לכן היה נקרא 'טמא', והוסיף רבי עקיבא שגם שלישי של תרומה שנקרא 'פסול' לפי שאין בכוחו לטמא תרומה אחרת [שהיא באותה דרגת קדושה שלו, למרות שבכוחו לטמא קדשים], מותר לעשותו לדרגת שני, למרות שהוא משנה את שמו מטמא לפסול (רש"י, ע"פ מרומי שדה, וכן מבואר בתוס' חולין פח, א בתי' השני).

ויש מפרשים, שההוספה של רבי עקיבא על רבי חנינא אינה מצד 'שם הטומאה' [כיון שאין חילוק ביניהם בדינים למעשה, שגם שלישי של קודש וגם שלישי של תרומה מטמאים קדשים ואינם מטמאים תרומה], אלא שרבי עקיבא מדבר על תרומה שנעשתה 'שלישי לטומאה' על ידי טבול יום שנגע בה, והיא אינה עושה רביעי אפילו כשהיא נוגעת בקדשים [בניגוד לתרומה או קדשים שנעשו 'שלישי לטומאה' על ידי מגע של שני לטומאה ממש, שהם עושים רביעי בקדשים, ועל זה דיבר רבי חנינא] (תוס' ד"ה ואילו).

ולפי פירוש זה, מובן מדוע בתחילת דברי הגמ' כשהקשו שדברי רבי עקיבא זהים לדברי רבי חנינא, לא תירצו בפשיטות שדברי רבי חנינא הם ב'טמא וטמא' ואילו דברי רבי עקיבא הם ב'פסול וטמא' [וכפי שהקשו כאן על דברי רב יהודה 'נוקמיה בנר של חרס' וכו'], שכן לולי דברי רב יהודה לא היה ניתן לפרש שרבי עקיבא מוסיף שמותר להפוך מפסול לטמא, משום שאם כן למה הוצרך רבי עקיבא להדגיש שמדובר על שמן שנפסל בטבול יום [שהרי פשוט שעל זה מדובר, שאילו היה מדובר על שמן שנפסל על ידי שני לטומאה אין בדברי רבי עקיבא כל הוספה על דברי רבי חנינא], אבל לאחר שאמר רב יהודה שיש דין ש'חרב הרי הוא כחלל', חזר המקשן והקשה שכעת ניתן לפרש שרבי עקיבא מוסיף על דברי רבי חנינא שמותר להפוך מפסול לטמא, ומכל מקום הוצרך להדגיש שמדובר על שמן שנפסל בטבול יום, משום שאם היה נוקט בלשונו 'שמן שנפסל', היינו מפרשים שמדובר בשמן שנפסל על ידי שני לטומאה, וההוספה היא שמותר לשורפו בנר של מתכת אף שנעשה ראשון, משום שחרב הרי הוא כחלל [ואילו שמן שנפסל בטבול יום, אסור להעלותו אפילו לדרגת שני] (צל"ח אות יח).

אִי מִדְּרַבָּנָן מַאי אִירְיָא בְּאַב הַטּוּמְאָה אֲפִילּוּ בְּרִאשׁוֹן וְשֵׁנִי נַמִּי תְּחִלָּה הֲוֵי וְכוּ', ואין לתרץ שיש הבדל בין הנטמא באב הטומאה שאיסורו חמור כיון שמהתורה יש רק סיבה אחת להתירו [וצריכים רק גזירה אחת מדרבנן לטומאה זו, שגזרו שמשקין יטמאו אחרים, והוא בגדר 'חד דרבנן'], לבין הנטמא בראשון או בשני לטומאה, שאיסורו קל יותר כיון שמהתורה יש שתי סיבות להתירו [שהרי צריכים שתי גזירות מדרבנן לטומאה זו, גם גזירת משקים שמטמאים אחרים, וגם הגזירה שמשקין הופכים להיות תחילה, והוא בגדר 'תרי דרבנן'], שמאחר שמכל מקום שניהם אינם טמאים אלא מדרבנן, אין לחלק ביניהם (טורי אבן מגילה יט, ב המצויין ברעק"א. והקשה מכאן על שיטת תוס' [מגילה שם] שחילקו בין 'חד דרבנן' ל'תרי דרבנן', וראה באר יצחק [לרבי יצחק אלחנן ספקטור] יו"ד כו, ואבני נזר אה"ע רכא, יג, תי' לקושייתו).

לִהְיוֹת תְּחִלָּה – שדינם כדין 'ראשון לטומאה', אכן כדי להבדיל בינם לבין 'ראשון לטומאה' רגיל שנטמא מאב הטומאה, כינו אותם חכמים בלשון 'תחילה' (הקדמת הרמב"ם לטהרות).

מִדְּבְרֵיהֶם דְּמַאן וְכוּ'. קושיית הגמ' היא, כיצד השווה רבי מאיר 'דרבנן' ל'דאורייתא', שרבי מאיר עוסק בתרומה שנאספה מדרבנן בשעה שישית של ערב פסח, וכיצד הוא לומד שמותר לטמאותה מדברי רבי חנינא ורבי עקיבא שהתירו לטמא דבר שנטמא מדאורייתא [ולא כפי שניתן לטעות מלשון הגמ' שהקושיא היא כיצד השווה רבי מאיר בין 'איסור' לבין 'טומאה', שאין זו קושיא, כיון שאין חילוק אם הדבר נפסל באכילה משום טומאה או משום איסור] (רבינו דוד).

וְאֶלָּא מִדְּבָרֵי רַבִּי עֲקִיבָא מִי דָּמֵי הָתָם פָּסוּל וְטָמֵא הָכָא טָהוֹר וְטָמֵא, וקושיא זו היא אפילו לדעת הסוברים (לעיל ע"א) שגם בתרומה אין אוכל מטמא אוכל אלא מדרבנן, שאין ללמוד ממה שהתיר רבי עקיבא להוסיף קלקול מדאורייתא על דבר שכבר מקולקל מדאורייתא, שמותר להוסיף קלקול מדרבנן [דהיינו אוכל שנטמא מאוכל] על דבר שכבר מקולקל מדרבנן [באיסור חמץ קודם חצות] (תוס' ד"ה התם), שדבר המקולקל מדאורייתא קלקולו הוא ב'חפצא', וכיון שכבר מקולקל בעצמותו מותר להוסיף לו קלקול, מה שאין כן בדינים דרבנן שעיקרם נאמר על ה'גברא', הדבר בעצמותו אינו מקולקל כל כך (מנחת שלמה; אור לישרים [לרבי אורי קלרמן], וראה שם ושם, מה שהביאו מדברי האור שמח).

מַתְנִיתִין בְּאַב הַטּוּמְאָה דְּאוֹרַיְתָא, שכל מקום שמוזכר בו 'אב הטומאה' בסתם, היינו 'אב הטומאה' מדאורייתא [אלא אם כן מוזכר במפורש שהוא 'אב הטומאה מדרבנן', וכפי שמצינו בכמה מקומות, כמובא בתוס'] (פאר הלכה [מהדו' תשס"ד עמ' כו], בהסבר דברי רש"י).

וְוָלַד הַטּוּמְאָה דְּרַבָּנָן, שלשון 'וולד הטומאה' כולל גם טומאות שאינן אלא מדרבנן, ולכן אפשר להסביר שרבי חנינא עוסק בטומאת וולד מדרבנן, כגון שנגע בכלי שנטמא במשקים, שמדאורייתא הוא טהור ומדרבנן הוא שלישי [ובניגוד להסבר של רב יהודה בדברי רבי חנינא (לעיל ע"א) שמדובר על שלישי מדאורייתא] (רש"י). ויש מפרשים, שטומאת הוולד מדרבנן האמורה כאן היא בשר שנטמא במשקים שנטמאו בשרץ (תוס' [נדפס להלן טו, א ד"ה וולד טומאה מדרבנן], והיינו כפי ההסבר של רבי ירמיה בדברי רבי יוחנן [להלן טו, ב], וראה צל"ח אות ל, שביאר לפי שיטתם מדוע העמידה הגמ' כאן הסבר זה בלשון קושיא, בעוד שלהלן הביאה אותו בלשון ניחותא).

וּמַאי מַדְּבְרֵיהֶם, מִדְּבְרֵי רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים. ונקט 'מדבריהם' לשון רבים, משום שגם רבי עקיבא הודה לדברי רבי חנינא סגן הכהנים [שהרי הוסיף על דבריו] (תוס' רבינו פרץ להלן ד"ה מדבריו), וביאור זה שהגמ' מציעה כאן, הוא אפילו לדעת הסוברים שאין אוכל מטמא אוכל אלא מדרבנן, שלמד רבי מאיר שכשם שהתיר רבי חנינא להוסיף טומאה מדרבנן על בשר שכבר נטמא מדרבנן, כך יש להתיר להוסיף טומאה מדרבנן על חמץ בשעה שישית שאסור באכילה מדרבנן, וכל שכן לדעת הסוברים שאוכל מטמא אוכל מדאורייתא, שלמד כן רבי מאיר מדברי רבי חנינא שהתיר להוסיף אפילו טומאה מדאורייתא על בשר שכבר נטמא מדרבנן (פני יהושע, בביאור דעת רש"י).

אכן, רבי יוסי חולק על רבי מאיר וסובר שאין לדמות איסור לטומאה, שלא התיר רבי חנינא בן אנטיגנוס אלא להוסיף טומאה על דבר שכבר טמא, אבל אין לטמא דבר שאין בו טומאה כלל אלא רק איסור אכילה (תוס' ד"ה ולד טומאה דרבנן, בדעת רש"י, וראה בביאורנו להלן ע"ב ד"ה שאני התם, הסברא לחלק בזה), ולכן סובר רבי יוסי שאין מטמאים תרומה טהורה אפילו בשעה השביעית שאסורה מדאורייתא [היינו לפי ביאור זה בגמ', אכן להלן בסוגיא יתבאר שרבי יוסי מודה בשעה השביעית] (מהרש"א).

וּמַאי מִדְּבְרֵיהֶם מִדְּבְרֵי רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. שלמרות שיש דוחק מסוים בביאור זה, שרבי מאיר למד מדבריהם של רבי אליעזר ורבי יהושע שאינם מוזכרים כלל במשנתנו, מכל מקום בביאור הקודם שהגמ' הציעה יש דוחק גדול יותר, שרבי חנינא מדבר על שריפת בשר טמא מדאורייתא עם בשר טמא מדרבנן, בניגוד למשמעות הפשוטה של לשונו, שכל ההבדל בין שתי חתיכות הבשר הוא שזה אב הטומאה וזה וולד הטומאה (ראה רש"י ופני יהושע).

חֲבִית שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּטַּלְטֵל לָהּ סְפֵק טוּמְאָה - שנכנס אדם טמא למקום בו היא נמצאת ואירע ספק אם נגע בחבית (רש"י), והיינו באופן שנולד ספק בהלכה האם נגיעתו היא נגיעה המטמאת, אבל במקרה שנולד ספק במציאות האם הוא נגע, הרי הדין בטומאה הוא שברשות הרבים ודאי טמא וברשות היחיד ודאי טהור (קובץ שיעורים אות עז, ביישוב קושיית תוס'). ויש שפירש, שמדובר שהחבית שנולד לה ספק טומאה היתה ברשות היחיד [והספק הוא במציאות אם נגע בחבית או לא], כך שהיא ודאי טהורה, ומכל מקום כיון שתרומה נפסלת ב'היסח הדעת', כל שאירע לה ספק טומאה נפסלה ונאסרה באכילה, למרות שהיא ודאי טהורה (מרומי שדה).

אִם הָיְתָה מוּנַּחַת בְּמָקוֹם הַתּוּרְפָּה יַנִּיחֶנָּה בְּמָקוֹם הַמּוּצְנָע, שעדיין מוזהר הוא על שמירתה (רש"י), שלא לגרום לה טומאה ודאית (מהר"ם חלאווה), שמכלל דין 'משמרת תרומתי' נאסר מדאורייתא גם לגרום טומאה לתרומה (אחיעזר יו"ד מ), ויש אומרים שהאיסור לגרום טומאה הוא מדרבנן (דרך אמונה תרומות יב ציהה"ל טו).

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר אִם הָיְתָה מוּנַּחַת בְּמָקוֹם הַמּוּצְנָע יַנִּיחֶנָּה בְּמָקוֹם הַתּוּרְפָּה - שמותר להניחה במקום התורפה ולגרום לה טומאה, כיון שאינה ראויה אלא להדלקה (רש"י), והטעם שהיא מותרת בהדלקה [למרות שהיא ספק טהורה, ואסור להדליק תרומה טהורה], משום שכל האיסור בהדלקת תרומה טהורה הוא משום שמבטל בכך מצות אכילתה, ותרומה זו בלאו הכי כבר אסור לאוכלה מחמת ספק הטומאה שנולד בה (דבר שמואל). ודנה הגמ' לומר, שמכאן למד רבי מאיר שמותר לטמא תרומת חמץ בערב פסח, שעומדת לשריפה (רש"י), ולמרות שבחבית זהו דין דאורייתא, ובחמץ בשעה זו אין איסור אלא מדרבנן, מכל מקום כיון שהיתר ההדלקה תלוי בסברא שכאשר אינה ראויה לאכילה מותר לטמאה, שוב אין חילוק אם היא אינה ראויה לאכילה מחמת איסור דאורייתא או מחמת איסור דרבנן (מהרי"ט אלגאזי בכורות מד, א מדפי הרמב"ן). [אכן, דעת רבנו חננאל (המובא להלן בסמוך) והרמב"ם (תרומות יב, ג), ויש אומרים שכך גם הדין לדעת רש"י לפי מסקנת הגמ', שאסור לשרוף תרומה שהיא ספק טמאה (ראה רש"ש ודבר שמואל שם ושיעורי רבי דוד פוברסקי)].

ויש שביאר, שלדעת רבי יהושע לא רק שמותר להניחה במקום התורפה, אלא מוטל עליו לעשות זאת, כדי לקרב את האפשרות שתטמא ובכך יוכל להדליקה וליהנות ממנה (רבנו חננאל, שלדעתו אסור לשרוף תרומה שהיא ספק טמאה, וכמבואר לעיל בסמוך), משום שהכהן צריך ליהנות מהתרומה בשריפתה [שכך הוא 'קיום דין התרומה', לאוכלה כשהיא טהורה, או ליהנות בשריפתה כשהיא טמאה], וכיון שאינו יכול לאוכלה, עליו לדאוג שתטמא ויקיים את דין התרומה כאשר הוא נהנה ממנה בשריפתה (שיעורי הגרב"ד פוברסקי. ובעיקר הנדון, האם הכהן חייב ליהנות מתרומה טמאה בשריפתה או שהוא דין היתר, ראה דרך אמונה תרומות יא, יז, וברכת אברהם שבת כד, ב, ו).

מִי דָּמֵי הָתָם גַּרְמָא בְּעָלְמָא הָכָא בִּידַיִם, שהאיסור לגרום טומאה לתרומה הוא משום דין 'משמרת' (וכמבואר לעיל ד"ה אם היתה), ואיסור זה לא נאמר כאשר התרומה הולכת לאיבוד, בשונה מהאיסור לטמא תרומה בידים שהוא איסור בפני עצמו שנלמד מהפסוק (ויקרא יב, ד) 'בכל קדש לא תגע', ואם כן אין לנו הוכחה מדברי רבי יהושע שיהיה מותר גם לטמא בידים תרומה שהולכת לאיבוד (אחיעזר יו"ד מ, וקובץ שיעורים אות סח, בדעת כמה ראשונים).

שֶׁאִם יָכוֹל לְהַצִּיל מִמֶּנָּה רְבִיעִית בְּטָהֳרָה יַצִּיל, שדין 'משמרת' לשמור על טהרת התרומה הוא בשביל שיהיה ניתן לקיים בה מצות אכילה או שתיה, שלכך ניתנה התרומה, וכיון שהמצוה מתקיימת רק בשיעור רביעית, ממילא גם דין 'משמרת' הוא רק ברביעית (ראה קובץ שיעורים אות סט. וראה גי' הגר"א המובאת בדרך אמונה תרומות י, כב). ויש מפרשים, שכיון שהתרומה הולכת לאיבוד, לא החמירו בה אלא בשיעור חשוב של רביעית (דרך אמונה שם יב ציהה"ל ס).

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר אַף יְטַמְּאֶנָּה בַּיָּד - שמותר לו מדאורייתא לקבלה בכלים טמאים (רש"י, ודרך אמונה תרומות יב ציהה"ל סב בדעתו), ונקטה הגמ' לשון 'יטמאנה ביד', לפי שגם המכניס תרומה לכלים טמאים נחשב שמטמאה בידים (קובץ שיעורים אות ע. אך אם האדם טמא בעצמו, ראה אחיעזר יו"ד מ, ב). ויש סוברים, ש'יטמאנה ביד' היינו 'יטמאנה עם ידיו הטמאות מדרבנן (רמב"ם תרומות יב, ד, ראה טעם הדבר בדרך אמונה שם. וראה עוד בציהה"ל שם, שיתכן שאין מחלוקת בין הביאורים הנ"ל, אלא שהם מדברים באופנים אחרים).

אֲבָל הֵיאַךְ נִשְׂרָף הַתְּלוּיָה, שֶׁמָּא יָבֹא אֵלָיָהוּ לאחר זמן (רש"י), שהרי באותו היום [שהוא ערב פסח] לא יבוא, שכבר מובטח להם לישראל שאין אליהו בא בערבי שבתות וימים טובים (צל"ח אות לז). וכיון שאפילו תרומה תלויה לא נוכל ללמוד מעדותם שמותר להפכה לטמאה ודאי, כל שכן שלא נוכל ללמוד מעדותם להתיר לטמא תרומת חמץ טהורה (מהרש"ל).

ומאי מדבריהם מדברי ר' חנינא סגן הכהנים אמר ריש לקיש משום בר קפרא מתניתין באב הטומאה דאורייתא וולד הטומאה דאורייתא ומאי מדבריהם מדברי ר"א ורבי יהושע הי ר' יהושע אילימא הא רבי יהושע דתנן [א] חבית של תרומה שנולד לה ספק טומאה רבי אליעזר אומר אם היתה מונחת במקום התורפה יניחנה במקום המוצנע ואם היתה מגולה יכסנה רבי יהושע אומר אם היתה מונחת במקום המוצנע יניחנה במקום התורפה ואם היתה מכוסה יגלנה מי דמי התם גרמא בעלמא הכא בידים אלא הא ר' יהושע דתנן [ב] חבית של תרומה שנשברה בגת העליונה ותחתונה חולין טמאין מודה ר"א ורבי יהושע [א] שאם יכול להציל ממנה רביעית בטהרה יציל ואם לאו ר' אליעזר אומר תרד ותטמא ואל יטמאנה ביד רבי יהושע אומר [ב] אף יטמאנה ביד אי הכי האי מדבריהם מדבריו מיבעי ליה ה"ק ממחלוקתן של ר"א ור"י למדנו דיקא נמי דקתני מודה ר"א ור' יהושע ש"מ וכן א"ר נחמן אמר רבה בר אבוה מתני' באב הטומאה דאורייתא וולד הטומאה דאורייתא ומאי מדבריהם מדברי ר"א ורבי יהושע. איתיביה רבא לרב נחמן [ג] אמר רבי יוסי אין הנדון דומה לראיה שכשהעידו רבותינו על מה העידו אם על הבשר שנטמא בוולד הטומאה ששורפין אותו עם הבשר שנטמא באב הטומאה זה טמא וזה טמא אם על השמן שנפסל בטבול יום שמדליקין אותו בנר שנטמא בטמא מת זה פסול וזה טמא אף אנו מודים בתרומה שנטמאת בוולד הטומאה ששורפין אותה עם התרומה שנטמאת באב הטומאה אבל היאך נשרוף התלויה[ג] עם הטמאה שמא יבא אליהו ויטהרנה

הפיגול

ומאי מדבריהם. דר' מאיר: **מדברי ר' חנינא.** דתרומה טהורה בשש שעות דמיא להוא דשלישי דטהור דאורייתא וטמא דרבנן, והא נמי שריא מדאוריי' עד תחילת שבע ואסירא מדרבנן, וכיון דאשמעינן ר' חנינא דמטמינן טומאה דרבנן בטומאה דאורייתא דמטמא ליה מדרבנן אוכל את אוכל, מטמינן נמי תרומה טהורה דאסירא מדרבנן בטומאה דתרומה טמאה דאורייתא דלא מטמיא לה אלא מדרבנן, דאין אוכל מטמא אוכל אלא מדרבנן: **ארשב"ל.** לא תדחק לאוקמא הכי, דמאי מדבריהן דקאמר מדברי רבי אליעזר ורבי יהושע קאמר, ולאו אמתני' קאי ר"מ אלא בעלמא קאי, והכי קאמר מדברי סופרים שמעו ששורפין כו' ומאן נינהו סופרים רבי אליעזר ור' יהושע. והאי עדות דר' חנינא ורבי עקיבא לא שייך גבי פסח, ואיידי דבעי לאורויי ששורפים קדש טהור עם הטמא נקט לה: **שנולד.** שאירע, כגון שנכנס אדם טמא לשם ספק נגע בה ספק לא נגע: **התורפה.** הפקר: **יניחנה במקום המוצנע.** עדיין מוזהר על שמירתה, וטעמא מפרש בבכורות בפ' עד כמה[ד], [א] את משמרת תרומתי שתים במשמע אחת טהורה ואחת תלויה ואמר רחמנא עביד לה שימור: **יניחנה במקום התורפה.** כלומר אם רצה יכול לגרום לה טומאה, דקסבר יש אם למסורת[ה] [א] ותרומתי כתיב, אלמא שמעינן ליה לרבי יהושע דכיון דאינה ראויה אלא להדלקה יכול לגרום לה טומאה, והא נמי אפי' טהורה בת ביעור היא ומטמאין אותה: **חבית של תרומה בגת העליונה.** היינו עדשים של גת שקורין מייט"ש[ב] שהענבי' בתוכה: **והתחתונה.** היינו בור שהיין יורד לתוכו: **טמאין.** חולין טמאין יש בה, וראויין לו בימי טומאתו או למי שאינו אוכל חולין בטהרה, ואם תפול תרומה זו לתוכן ה"ל מדומע טמא, ולא חזי לישראל משום תרומה ואפי' טהורה, ולא למכור לכהן דכיון דטמאה היא אסורה, ביבמות בהערל (דף עג:) נפקא לן שהאוכל תרומה טמאה עובר בעשה, [ב] בשעריך תאכלנו לזה הטמא והטהור יחדו ולא לאחר: **מודה ר"א ור' יהושע.** אע"פ שנחלקו באין יכול בסיפא, מודין ושוין הן בכך שאם יכול להציל ממנה רביעית בטהרה, אם יכול לחזור אחר כלים טהורין ולקבל קודש שתרד כולה לתוך הטמאין ויקבל הימנה רביעית הלוג: **יציל.** יחזור אחריהן, ואל יקבלנה בכלים טמאין כדי להציל את החולין שלא יתערב ממנה בהן ויאסרו, ואע"פ שבתוך כך ירד ממנה לתוכם ויפסדם, לא מטמאין לה לתרומה משום הצלת חולין: **ואם לאו.** שלא ימצא כלי טהור, וסוף סוף לטומאה אזלא כולה, בזו נחלקו רבי אליעזר ור' יהושע, דר' אליעזר אומר אעפ"כ תרד ותטמא מאליו ויפסיד החולין ואל יטמאנה ביד כדי להצילן, ר' יהושע אומר יטמאנה ביד, אלמא לרבי יהושע כיון דסופה לאיבוד שרי לטמוייה ביד, ובפסח נמי לא שנא, ור' מאיר מדברי יהושע יליף: **ממחלוקתן למדנו.** שהרי הלכה כרבי יהושע בטהרות, דרבי אליעזר נמנו עליו שלא לקבוע הלכה כמותו מפני תנורו של עכנאי בב"מ (דף נט:): **דיקא נמי.** דר"מ מדרבי יהושע יליף, מדקא מהדר ליה רבי יוסי אינה היא המדה דמודה ר"א ורבי יהושע בזו, ש"מ מינייהו הוה יליף לה. ולקמיה פריך אמאי אינה היא המדה: **א"ר יוסי לר"מ, אין הנדון דומה לראיה.** נדון שריפת חמץ בפסח שאתה דן ולמד מאלו אינו דומה לדברים שאתה מביא ראיה מהן עליו: **על מה העידו.** שתוכל ללמוד מהן: **זה טמא וזה טמא.** שלישי בקודש טמא הוא, והראשון שהוא נשרף עמו טמא הוא: **שמא יבא אליהו.** לאחר זמן ויאמר טהורה היתה, ונמצא למפרע שטימאתו תרומה בידים, אף על פי שהיא טעונה שריפה מפני איסור חמץ אסור לטמאה בידים:

[ג] **באב הטומאה דאורייתא.** נראה לר"י דלהכי נקט דאורייתא משום דאיכא אב הטומאה דרבנן כגון מעת לעת שבנדה[ו] ובית הפרס וארץ העמים והרבה כיוצא בהן. **והא דנקט** דאורייתא לא נפקא מינה מידי למ"ד אין אוכל מטמא אוכל דמ"מ לא מטמא אלא מדרבנן ולא נקט דאורייתא אלא משום דבעי למימר ולד טומאה דרבנן דהוי דווקא דרבנן:

[ג] **ולד טומאה דרבנן.** פ"ה כגון כלי שנטמא במשקין. והק' ה"ר יעקב דאורלינ"ש א"כ היכי יליף רבי מאיר מדברי ר' חנינא הא בשר קודש שנטמא מכלי שנטמא במשקין אינו נשרף אלא בעיבור צורה כדמוכח במס' חגיגה (דף כג: וכם) ובפ' על אלו מומין (בכורות דף לג. וכם) דקאמר כלי שנטמא במשקין מאחוריו תוכו ואזנו ואוגנו וידיו טהורין דעבוד בהו רבנן היכרא דלא לישרוף עליה תרומה וקדשים ומאחר שנעש' נותר אפי' היה טהור לגמרי מותר לשורפו עם הטמא' כדמוכח לקמן (ע"ב) מיהו אי עיבור צורה היינו לינה בעלמא אע"ג דלא הוי נותר[ז] לא קשה מידי. ולפרש"י אינה היא המדה דר' יוסי היינו דלא מדמינן איסור דרבנן לטומאה דרבנן. **ונראה לר"י** דוולד טומאה דרבנן היינו כדמפרש ר' ירמיה[ח] הכא בבשר שנטמא במשקין ור' מאיר לטעמיה וכו' ור' יוסי לטעמיה דאמר טומאת משקים לטמא אחרים דאורייתא אע"ג דבכלי שנטמא במשקין אין שורפין קדשים אלא בעיבור צורה בשאר טומאה דרבנן שורפין דלא כל הטומאות שוות. **ואור"י** דלמ"ד אוכל מטמא אוכל לא איצטריך לאוקמא לעיל בולד ולד אלא לרבי יוסי דאמר[ט] (א) משקין לטמא אחרים דאורייתא והוי ולד טומאה דאורייתא אבל לרבי מאיר דהוי ולד טומאה דרבנן בלא ולד ולד איכא תוספת טומאה דמעיקרא טמא דרבנן והשתא כששורפין טמא דאורייתא. **הקשה ר"י** למ"ד אין אוכל מטמא אוכל מדאוריי' א"כ לר' יוסי לא משכחת שלישי דאורייתא אלא שנגע שלישי במשקין שנגעו באוכל ראשון א"כ מאי תוספת טומאה איכא כששורפו עם הבשר שנטמא באב הטומאה דכיון דאין אוכל מטמא אוכל לא הוי שני אלא מדרבנן ובלאו הכי הוי שני דרבנן כיון שנטמא מן המשקין דהוי תחלה. **ואור"י** דאכתי לא נגזרה גזירה דכל הפוסל התרומה מטמא משקין להיות תחלה כדפי' לעיל[י]. **א"נ** דהאי שלישי נטמא בעצים ולבונה כדפירש ר"ת לקמן[כ] גבי רביעי בקדש וסבירא ליה השתא דחיבת הקודש מהני למימני ביה ראשון ושני אע"ג דר"ל בעי לה (לקמן דף כ.) ולא איפשיט:

[ג] **דמדאורייתא** טהור מעליא הוא. הקשה ר"י הניחא למ"ד[כ] אוכל מטמא אוכל יליף שפיר איסור דרבנן לעשותו שני משלישי מדרבנן אע"ג דאיסור הוי כמו פסול ולעיל משמע דטמא ופסול אינם שוין דחשיב ליה הוסיף מ"מ בטומאה דרבנן לא משמע ליה לחלק אלא למאן דסבר אין אוכל מטמא אוכל מדאורייתא מאי קסבר אי קסבר דיש להשוותם א"כ בלא שום ראיה יהא איסור דרבנן מותר לעשותו שני דרבנן ואי קסבר דאין להשוותם אם כן היכי יליף משלישי. וי"ל דלא יליף טפי אלא מכיון דחזינא דשלישי שהוא מקולקל דרבנן מותר לעשותו שני א"כ אין לחלק בין דרבנן לדאורייתא וילפינן איסורא דרבנן מפסול דאורייתא לרבי עקיבא דמותר לעשותו טמא. **ואור"י** דהא דשרי ר' יהושע במתני' לשרוף תלויה עם הטמאה לר' יוסי היינו תלויה דאורייתא דלדידיה שלישי דרבנן אסור לעשות שני:

ולד טומאה דאורייתא. הכא דקיימינן אליבא דר"ל לא אשכחן שלישי דאורייתא למ"ד[ל] אין אוכל מטמא אוכל אלא ע"י משקין ואז הוי שני דרבנן ומאי תוספת איכא. וי"ל דלא נגזרה גזרה עדיין דכל הפוסל וכו' כדפי'[ל]. וע"י עצים ולבונה ליכא לאוקמא דר"ל הוא דבעי בפ"ב דחולין (דף לו.) אי מהני חיבת הקודש למימני ביה ראשון ושני. **והא דנקט** ר"ל ולד טומאה דאורייתא כלומר אפי' אם נאמר בולד טומאה דאורייתא איכא לפרושי מדבריהם דר' אליעזר ור' יהושע. **א"נ** נקט דאורייתא לאוקמא אפי' לר"א אבל לר' יהושע אפי' שלישי דרבנן מותר לעשותו שני וכן חמץ בשש שעות שהוא איסור דרבנן יליף ר"מ מדבריו של רבי יהושע: **מדברי** ר"א ור' יהושע. והא דתני במתני' מילתיה דר' חנינא ור"ע משום דר' יוסי קטעי וסבר דר"מ מר' חנינא סגן הכהנים קאמר כדקאמר בסמוך: **חבית** שנולד לה ספק טומאה. **פירש הקונטרס** כגון שנכנס שם אדם טמא

עין משפט נר מצוה

קי א ב מיי' פי"ב מהל' תרומות הלכה ז:

רבינו חננאל

הטהורה בידים לא שנא אב הטומאה ולא שנא ולד הטומאה הכל מדאוריי'. **ומאי** מדבריהם מדברי ר' **יהושע** דחבית של תרומה שנולד בה ספק טומאה ואמר ר' יהושע אם היתה מונחת במקום מוצנע יניחנה במקום תורפה ואם היתה מכוסה יגלנה כלומ' יעשה אלו הדברים אולי יפול בה שרץ או יבא אדם טמא ויגע בה ותטמא כדי ליהנות ממנה כדכתיב (במדבר יח ח) ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת תרומה טהורה ואחת תרומה טמאה וכתיב ונתתי לך בשתיהן הכתו' מדבר. ומפורש ביבמות בפ' הערל דאמר ר' אבהו כתיב לא בערתי ממנו בטמא ממנו אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר בשמן של תרומה שנטמא. **ודחי'** אימור דאמר ר' יהושע לגרום לו טומאה בעלמ' אבל לטמא' בידים מי אמר. **אלא הא רבי יהושע** דתני בחבית של תרומה שנשברה בגת העליונה והתחתונה טמאה [רבי יהושע אומר] אף יטמאנה ביד. **ודחינן** אי הכי מדבריו היה צריך לשנות התנא כלומר שהוא ר' יהושע לבד למה שנה מדבריהם. **וקשיא** לן ולמה לא דחה בזו התשובה בתיובתא דאותבי' למעלה מזו (אלא פרק לו כגון שנולד בה ספק טומאה). ואית לן לשנויי לפי שכן דרך התלמוד כל מקום שיש ראיות לדחות דברי המקשה שתים שלש דוחה באחת מהן ואע"פ שיש אחרות וכשישתבר אחת ישיב אחרת. **ופרקי'** עכשיו בזו הכי קאמר ממחלוקתן של ר' אליעזר ור' יהושע שמעי' הכי ואמרי' דיקא נמי דקתני מודה ר' אליעזר ורבי יהושע ש"מ: וכן אמר רב נחמן מתני' באב הטומאה דאורייתא ולד הטומאה דאורייתא ותרווייהו טמאה דאורייתא היא ומאי מדבריהם מדברי ר' אליעזר ור' יהושע: איתיביה רבא אמר ר' יוסי אין הנדון דומה לראיה שכשהעידו רבותינו לא העידו אלא על הבשר שנטמא בולד הטומאה ששורפין אותו עם הבשר שנטמא באב

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לקמן כ: בכורות לג: תרומות פרק ח [משנה ח], **ב)** תרומות שם [משנה ט] [לקמן כ:] מנחות מח. [הך קיפא דרבי יהושע אומר אף יטמאנה ביד ליתא במשנה ט דתרומות ועיין ר"ש שם], **ג)** לקמן כ: תוספתא פסחים פרק א הלכה ה, **ד)** [נ"ל בפרק כל פסולי המוקדשין דף לד.], **ה)** בכורות שם, **ו)** עיין נדה ה., **ז)** עי' תוס' לקמן פב. ריש ד"ה בשלמא, **ח)** עמוד ב, **ט)** יד. ד"ה עם, **י)** יט. ד"ה לא, **כ)** לעיל יד ע"א, **ל)** בסד"ה ולד טומאה דרבנן.

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה ולד טומאה דרבנן וכו' לר' יוסי דאמר טומאת משקין:

הגהות וציונים

א] בכת"י **אפילו תלויה** עם הטמאה, וכ"ה לקמן כ ע"ב, ועיין מהרש"ל: **ב]** החלק של הגת שבו אוצרים את הענבים (ר"ג ב"ב סז ע"ב): **ג]** שייך לעיל יד ע"ב:

תורה אור השלם

א) וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל אַהֲרֹן וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ אֶת מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמֹתָי לְכָל קָדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ נְתַתִּים לְמָשְׁחָה וּלְבָנֶיךָ לְחָק עוֹלָם: [במדבר יח, ח]

ב) בִּשְׁעָרֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו כַּצְּבִי וְכָאַיָּל: [דברים טו, כב]

ליקוטי רש"י

במקום התורפה. במקום הגלוי ואינו משומר. **ר' יהושע אומר כו'.** מעכשיו אינה ראויה לאכילה שמא טמאה היא ולא לזילוף שמא טהורה ואסור לאבדה הלכך יגלנה ומיטמא ותהא ראויה לזילוף [בכורות לג:]. **חבית של תרומה שנשברה בגת העליונה.** היינו עדשים שקורים מי"ן. **תחתונה.** בור שלפני הגת. [מנחות מח.]. **מודה רבי אליעזר כו'.** אמקנא קאי דאם לאו תרד ותטמא, ולקמן פריך מודה רבי יהושע לרבי אליעזר מבעי ליה [לקמן כ:]. **מודה רבי אליעזר ורבי יהושע כו'.** אע"ג דחייש רבי יהושע לקמן בהפסד חולין, מודה הוא שאם יכול לחזור אחר כלי טהור לקבל בו אפי' רביעית יציל ואע"פ שבין כך ובין כך תפול התרומה לתוך החולין וילך הכל לאיבוד לפי שתרומה טמאה אין לה תקנה [מנחות מח.]. **תרד ותטמא.** אע"ג דמיפסלא לחולין דעד השתא הוי חזו ליה בימי טומאתו והשתא לא חזו למידי. **ולא יטמאנה ביד.** לקבלה בכלים טמאים כדי להציל החולין [שם ע"ב].

הפיגול והנותר והטמא בית שמאי אומרים אין נשרפין כאחת וב"ה אומרים [א]נשרפין כאחת ואי סלקא דעתך ר"מ מדברי רבי יהושע קאמר אמאי מהדר ליה ר' יוסי מדר' חנינא סגן הכהנים א"ל רב נחמן רבי יוסי לאו אדעתיה דהוא סבר ר"מ מדרבי חנינא סגן הכהנים קא"ל וא"ל אנא מדר' יהושע קאמינא וא"ל ואפילו לרבי יהושע נמי אינה היא המדה דהא מודה ר' אליעזר ורבי יהושע ששורף זו בפני עצמה וזו בפני עצמה ואמאי אינה היא המדה מדה ומדה היא שאני התם דאיכא הפסד חולין מתקיף לה רב ירמיה מתניתין נמי איכא הפסד דעצים א"ל ההוא סבא [א]להפסד מרובה חששו להפסד מועט לא חששו. א"ר אסי א"ר יוחנן מחלוקת בשש [ב]אבל בשבע דברי הכל שורפין א"ל רבי זירא לר' אסי נימא קסבר רבי יוחנן מתני' באב הטומאה דאורייתא וולד הטומאה דרבנן ומאי מדבריהם מדברי רבי חנינא סגן הכהנים א"ל אין איתמר נמי אמר רבי יוחנן מתניתין באב הטומאה דאורייתא וולד הטומאה דרבנן ומאי מדבריהם מדברי רבי חנינא סגן הכהנים ומחלוקת בשש אבל בשבע דברי הכל שורפין. לימא מסייע ליה הפיגול והנותר והטמא ב"ש אומרים אין נשרפין כאחת וב"ה אומרים נשרפין כאחת שאני התם דאית להו טומאה מדרבנן [ג]דתנן הפיגול והנותר מטמאין את הידים. לימא מסייע ליה [ד]הפת שעיפשה ונפסלה מלאכול לאדם והכלב יכול לאכלה מטמאה טומאת אוכלין בכביצה ונשרפת עם הטמאה בפסח שאני התם דעפרא בעלמא הוא. אי הכי מאי מודה הכי קא"ל ר' יוסי לר"מ אפי' לר' יהושע דמיקל כי מיקל בתלויה וטמאה אבל בטהורה וטמאה לא אי הכי אמאי אינה היא המדה מדה ומדה היא א"ר ירמיה הכא בבשר שנטמא במשקין שנטמאו מחמת שרץ ואזדא ר"מ לטעמיה ורבי יוסי לטעמיה ר"מ לטעמיה דאמר [ה]טומאת משקין לטמא אחרים דרבנן ור' יוסי לטעמיה דאמר [ו]טומאת משקין לטמא אחרים דאוריי' דתניא ספק

הפיגול. לא צריך הכא, אלא מסיים הברייתא: הפיגול והנותר של קדשים והטמא. בשר קודש שנטמא דקיימא לן בפ' אחרון (ד' קכ:) דגזרו עליהן שיטמאו את הידים, ואע"פ שאין אוכל מטמא אדם גזרו עליהן לטמא מיהת את הידים ולא לטמא את הגוף משום חשדי כהונה ועללי כהונה כדמפרשין התם, ואפילו הכי דאית עלייהו טומאה דרבנן אמרי ב"ש דאין שורפין פיגול ונותר שאין טמאים מן התורה עם הטמא שהוא טמא מן התורה, וכ"ש בתרומה טהורה וטמאה, ואפי' ב"ה לא קשרו אלא משום דאית לפיגול ונותר טומא' דרבנן: וא"ל. רבי יוסי לרבי מאיר, כי ילפת ליה מדרבי יהושע נמי אינה היא המדה, דמודין הן בזו, ולקמיה פריך אמאי אינה היא המדה: מדה ומדה היא. דהא טהורה גמורה היא החבית הזאת, ומשום דסופה לאיבוד שרי לטמויי בידים: דעצים. שצריך להיסק[א] שתי היסקות: מחלוקת בשש. שעדיין אין על הטהורה אלא איסור דרבנן, אבל בשבע שנאסרה כבר מן התורה, אין לך טומאה גדולה מזו, ודברי הכל אף לר' יוסי שורפין: נימא קסבר ר' יוחנן. דמתני' דרבי חנינא בולד הטומאה דרבנן, ור"מ מיניה יליף, ודוקא נקט שש רבי יוחנן ומשום דאית עליה איסור דרבנן הוא טעמא דר' מאיר, אבל אם בא לשורפ' בחמש וארבע מודה רבי מאיר דאין שורפין ואע"ג דסופה לאיבוד, דלאו מדרבי יהושע קא יליף, דטעמי' דרבי יהושע התם משום הפסד חולין, או דילמא לר' יוחנן נמי ר' מאיר מדרבי יהושע יליף, וטעמא דרבי מאיר לאו משום איסורא דרבנן הוא, דהוא הדין נמי לחמש וארבע, והאי דקאמר ר' יוחנן שש אורחא דמילתא נקט: א"ל אין. ודווקא שש קאמר, ולקמיה פריך אמאי קאמר ר' יוסי אינה היא המדה: נימא מסייע ליה. דבשבע מודה ר' יוסי: הפיגול ונותר כו'. רבי יוסי אמר לה לעיל, וקאמר ליה לר' מאיר בהא הוא דאמרי בית הלל נשרפין כאחת משום דפיגול ונותר אסירי מדאורייתא, אבל באיסורא דרבנן לא שרו לטמויי בידים, שמעינן מינה מיהא דבאיסור דאורייתא מודה רבי יוסי ואע"ג דליכא שם טומאה עליה: שאני התם כו'. מהא לא מיסתייעא לר' יוחנן, ואפי' בשבע אימא לך דפליג ר' יוסי ואע"ג דאסירא[ט] הואיל ואין עליה שם טומאה לא מטמינן ליה, והא דמודה בפיגול ונותר משום דאית עלייהו שם טומאה דרבנן: מטמאה טומאת אוכלין. הואיל ומתחלה נראית לאדם ירדה לה תורת טומאה, ואין עולה ממנה עד שתפסל מאכילת כלב[י]: ונשרפת עם הטמאה בפסח. ואפילו היא תרומה טהורה, והא ודאי ר' יוסי קאמר לה, דאי ר' מאיר אפילו פת מעלייתא שרי, וש"מ דמודה ר' יוסי היכא דלאו בת אכילה היא, והוא הדין לפת מעלייתא בשבע שעות: אי הכי. דרבי מאיר מדרבי חנינא יליף, מאי מודה ר' אליעזר דקאמר ליה ר' יוסי, הא קא יליף רבי מאיר מדרבי חנינא ומהדר ליה איהו מדרבי אליעזר ורבי יהושע: הכי קאמר ליה. הא דקא ילפת מדרבי חנינא אינה היא מן המדה כדמפרש לקמיה, ואפילו לרבי יהושע נמי דשמעינן ליה דמיקל טפי גבי חבית דקאמר יטמאנה ביד, מודה בשריפה בפסח דאין שורפין, דהתם משום הפסד חולין הוא, וכי איכא למימר דמיקל בשריפה, בתלויה וטמאה הוא דאיכא למימר דמיקל, כדשמעינן ליה גבי חבית שנולד לה ספק טומאה דאמר יגלגה, ותנא גרמא והוא הדין בידים, אבל בטהורה ליכא למימר דמיקל: אי הכי. דרבי מאיר מדרבי חנינא יליף, אמאי אינה היא המדה, מדה ומדה היא, דהא בשש דאיכא איסורא דרבנן על הטהורה כי התם דאיכא טומאה דרבנן[ג], והא ר' יוסי לא שני ליה בין שם טומאה לשם איסור, דהא אמרת דמודה רבי יוסי בשבע הואיל ואיכא איסור דאורייתא ואע"פ דליכא עלה שם טומאה, אלמא לא שני ליה, וכיון דלא שני ליה, שפיר יליף רבי מאיר מדרבי חנינא דאמר דמטמאין טומאה מדרבנן בטומאה דאורייתא, הכא נמי מטמינן איסור דרבנן בטמא טומאה דאורייתא: א"ר ירמיה הכא. בבשר שנטמא בוולד הטומאה דקתני, כגון שנטמא במשקין שנטמאו בשרץ: ואזדא ר' מאיר לטעמיה. דאמר משקין אין מטמאין אחרים ואפילו אוכלין אלא מדרבנן, והוה ליה מדאורייתא טהור מעליא, ושרפי ליה בהדי בשר שנטמא באב הטומאה דטמא מדאורייתא, וגבי תרומה טהורה בשש דאיכא נמי איסור דרבנן עלה לא שנא: ורבי יוסי לטעמיה. דמשקין טימאוהו לבשר זה מדאורייתא, הלכך אינה היא מן המדה דטמא וטמא הוא. ולר' ירמיה איכא לאקשויי א"כ בין לר"מ בין לר' יוסי מאי מוסיפין לו טומאתו קא מסהיד ר' חנינא, מעיקרא בראשון נגע וה"ל שני והשתא נמי בהדי ראשון שרפינן להו, ונראה בעיני דרבי ירמיה אוולד וולד דקאמר רב יהודה[ז] סמיך, ולא חש למידק כולי האי, ונקט מילתיה בתר לישנא דמתני' דתני בוולד הטומאה, ולעולם בבשר שנטמא במשקין שנטמאו בכלי שנטמא בשרץ דהוו להו משקין שניים והוא שלישי, ואשמעינן דשלישי מותר לעשותו שני. והכתי איכא לאקשויי סוף סוף כיון דאין אוכל מטמא אוכל אלא מדרבנן, מאי קא מהני ליה האי בשר ראשון לבשר שלישי, אי לשוויה שני מדרבנן, מעיקרא נמי שני מדרבנן הוה, דאילו משקין שנגע בהן תחלה היו מדרבנן דהא נגעי בראשון, ואפי' ע"י שני הן נעשין תחלה, אלא על כרחך ר' ירמיה כרב אדא או כאביי ס"ל דאמרי[ו] קדשים עושין טומאה כיולא בהן, ואשמעינן ר' חנינא דשני דרבנן עבדינן ליה שני דאורייתא, ולר' מאיר שמעינן מינה דשני דרבנן דהוא טהור מעליא דאורייתא מותר לעשותו שני דאורייתא, והוא הדין לתרומה טהורה שנשרפת עם הטמאה, ולר' יוסי אשמעינן דשני דרבנן דהוא שלישי דאורייתא עבדינן שני דאורייתא, הלכך אינה היא מן המדה, ורבינא דאית ליה מקרא מלא דבר הכתוב לא ס"ל דרבי ירמיה, ומוקי לה לתוספת טומאה דרבנן דמתניתין כדאוקימנא ברישא[ח], ומאי מדבריהן מדברי ר' אליעזר ורבי יהושע:

ולא ידעינן אי נגע אי לא נגע. וקשה לריב"א אי ברה"י ספיקו טמא ואי ברה"ר ספיקו טהור. ונראה לר"י לפרש כגון שתי חביות ברה"י ונגע באחת מהן ואינו יודע באיזה מהן נגע דהשתא שתיהן תלויות דבר תורה דלא ילפינן מסוטה דברשות היחיד ספקו טמא[ז] אלא דבר שיכול להיות אמת כעין סוטה אבל הכא דודאי אחת מהן טהורה אין לטמאות שתיהן מספק כדתנן בפרק שני נזירים (נזיר ד' נז.) ב' נזירים שאמר להם אחד ראיתי אחד מכם שנטמא מביאין קרבן טומאה וטהרה ומפרש בגמ' דהוי ספק טומאה ברה"י ואפ"ה לא אמרי' דכל אחד יביא קרבן טומאה משום דודאי לא נטמא רק אחד מהן: נימא קסבר ר' יוחנן כו' מדברי ר' חנינא. פ"ה דמשמע ליה מדקאמר מחלוקת בשש דאי מדרבי יהושע מאי איריא בשש אפי' בד' וה' נמי כיון דאזיל לאיבוד. ואין נראה לר"י דדילמא הא דנקט שש לאו למעוטי ד' וה' אלא משום דבעי למימר אבל בז' ד"ה שורפין. ועוד דבד' וה' לא אזיל לאיבוד דכיון דשרי באכילה ימצא להן אוכלין הרבה. ונראה לר"י דדייק מדקאמר אבל בז' ד"ה שורפין ואי מדברי רבי יהושע קאמר א"כ מנלן דבז' שורפין לרבי יוסי כיון דסבירא ליה דהתם שאני דאיכא הפסד חולין אבל בעלמא לא אע"ג דאזיל לאיבוד א"כ אפי' בז' לא ישרפו עם הטמא. וא"ת הא דבז' שורפין אפילו לרבי יוסי משום דיליף מדברי רבי עקיבא דשרי לשרוף פסול עם הטמא. וי"ל כיון דמדרבי יהושע יליף ולא מצינו דר"מ יליף איסור מטומאה מסברא אין לנו ללמוד איסור מטומאה אבל אי מדבריה' היינו מדברי רבי חנינא ויליף[ט] ר"מ איסור מטומאה ורבי יוסי דאמר אינה היא המדה משום דסבירא ליה ולד טומאה דאורייתא ולא ילפינן מיניה איסור דרבנן דהיינו בשש אבל בז' איסור דאורייתא ילפינן מיניה: ונשרפת עם הטמאה. נראה לו לדמות האי דאזיל לאיבוד לז' אבל בו' אין שורפין כיון דלא אזיל לאיבוד אלא משום גזירה דרבנן: רבי יוסי לטעמיה. קשה רבי יוסי גופיה אית ליה לקמן (דף יח:) טומאת משקין לטמא אחרים דרבנן והא דאית ליה הכא דאורייתא בשיטת ר' עקיבא רבו אמר[ח] ואין זה לטעמיה[ו]. ועוד קשה

עין משפט נר מצוה

קיא א מיי' פי"ט מהל' פסולי המוקדשין הלכה ה:
קיב ב מיי' פ"ג מהל' חמץ ומצה ה"ד [עיי"ש בלח"מ משנה]:
קיג ג מיי' פי"ז מהל' אבות הטומאה ה"א:

רבינו חננאל

הטומאה כו' ואי ס"ד ר' מאיר מדברי ר' יהושע קאמר היכי מהדר ליה ר' יוסי מדברי ר' חנניה סגן הכהנים וכו'. ופרקי' טעה ר' יוסי דהוה סבר דר' מאיר מדברי ר' חנניה דייק ואמר ליה ר' מאיר מדברי ר' יהושע קאמינא והדר אמר ליה ר' יוסי גם לדברי ר' יהושע אינה היא המדה. [ופריך הרי] מדה אחת היא שהרי ר' יהושע בהדיא אמר יטמאנה ביד. ודחי' שאני התם דאיכא הפסד חולין כלומר כיון שהגת התחתונה יש בה יין שהוא חולין ואם תרד התרומה הזו עליהן תפסד לגמרי שאינו שמן שראוי להדלקה לפיכך אמר ר' יהושע יטמאנה ביד. ואקשי' מתני' נמי אית בה הפסד כי אם תשרף כל אחת במדורה בפני עצמה צריכות עצים הרבה. ודחי' הפסד של חולין שהוא מרובה חששו להפסד מועט כגון הפסד של עצים לא חששו: אמר ר' אסי אמר ר' יוחנן מחלוקת בשעה ששית שהיא גזירה מדרבנן דמדאורייתא שעה ששית שרי באכיל' אבל בשבע שהיא איסור מן התורה דברי הכל שורפין הכל כאחת לפי שהכל איסורא מדאורייתא היא ומאי מדבריהם מדברי ר' חנניה סגן הכהנים ומתני' באב הטומאה דאורייתא וולד הטומאה דרבנן. נימא מסייע לי' הפיגול הנותר והטמא ב"ש אומרי' אין נשרפין כאחת וב"ה אומרים נשרפין כאחת דייקי' מדברי ב"ה כיון דמאחר דכולן השתא אסורין מדאורייתא הן אע"ג דהפיגול והנותר טהורין הן נשרפין כאחד אף הני בעידן איסורא מדאורייתא והיא משעה שביעית ולמעלה נשרפין כאחד. ודחי' לעולם לא מסייע ליה ושאני פיגול ונותר דאית בהו מיהו טומאה מדרבנן דתנן הפיגול והנותר מטמאין הידים. ואתינן תוב לסיועיה מן הפת שעפשה שהיא טהורה ונשרפת עם תרומה טמאה בפסח. ודחי' שאני פת שעפש' דכעפרא בעלמא היא. ואקשי' לר' יוחנן דאמר ר' מאיר מדברי ר' חנניה סגן הכהנים קאמר אי הכי אמאי אומר לו ר' יוסי לר' מאיר מודה ר' אליעזר ור' יהושע נימא ליה אנא אמינא לר' חנניה סגן הכהנים ואת אמרת לי מדברי ר' יהושע. ושנינן הכי קאמר לו ר' יוסי לר' מאיר לא מבעיי' הני דמחמרי אלא אפי' ר' יהושע דמיקל לא מיקל אלא בתלויה וטמאה אבל בטמאה וטהורה לא. אי הכי כי ר' מאיר מדברי ר' חנניה סגן הכהנים אמר לר' יוחנן דאמר אב הטומאה דאורייתא וולד הטומאה מדרבנן הוא טמא אבל מדאורייתא טהור הוא אמאי אמר ר' יוסי אינה היא המדה הלא האב טמא [דאורייתא] והולד מדאורייתא טהור ואמר ר' חנניה לא נמנעו לשורפן כאחת והיא היא המדה ששורפין תרומה טהורה עם הטמאה. ופריק ר' ירמיה הכי מתני' בבשר שנטמא בספק משקין הבאין מחמת שרץ שהוא ולד שאביו ספק כדתנן בטהרות פ"ד ר' יוסי אומ' ספק משקין לאוכלין טמאין לכלים טהורין (ר' מאיר) כיצד שתי חביות אחת טמאה ואחת טהור' עשה עיסה מאחת מהן ואין ידוע באיזה מהן עשה זהו ספק משקין לאוכלין טמאין לכלים טהורין. ואזדא ר' מאיר לטעמיה דשמעינן ליה דאמר

[המשך בדף טז.]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [שבת קנד: לקמן כ: נה: בילה לו. בבא קמא קיז. בבא מליעא לח:], ב) לקמן פה. קכ:, ג) לקמן מה:, ד) [לעיל יד:], ה) טהרות פ"ח מ"ה, ו) לעיל יד., ז) נדה ב., ח) ע' רש"י לקמן יט. ד"ה א"ל בא"ד ואי קשיא וכו'.

הגהות וציונים

א] בכת"י להסיק. ב] יש להוסיף מדאורייתא (באה"מ). ג] בכת"י נוסף טומאה דרבנן על בשר שנטמא בולד ולד דרבנן והא ליכא למימר דר' יוסי שאני התם דאיכא שם טומאה דרבנן, דהא ר' יוסי: ד] צ"ל דרבנן כדאוקימנא ברישא דמתניתין (באה"מ). ה] צ"ל יליף (באה"מ). ו] ומיהו יש לומר דר' מאיר מרבי חנינא ורבי עקיבא יליף ושפיר שייך לטעמיה כיון דעליהו קיימי ועוד כו'. העתק מחלופי גירסאות (גליון):

ליקוטי רש"י

הפיגול והנותר מטמאין את הידים. מדרבנן [לקמן פה.]. הפת שעיפשה ונפסלה מלאכול לאדם. ונתקלקלה בעיפושה ממאכל אדם. מטמאה טומאת אוכלין. דכל זמן שהיא ראויה לכלב לא פקע תורת אוכל מינה. ונשרפת עם הטמאה בפסח. אם תרומה טהורה היא דכיון דלא חזיא לאדם מותר לטמאה בידים ואפילו לרבי יוסי דאמר בפרק קמא (דף יד.) זו לעצמה וזו לעצמה [לקמן מה:].

[מכאן שייך לדף טז.]

ספק משקין. לכל טומאה משקין קרי ספק משום דלית להו עיקר מן התורה לפי שלא מצינו מטומאה למשקין בפירוש מן התורה והאי דכתיב וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא (ויקרא יא) הכשר הוא. ליטמאו טמא. לקבל טומאה לעצמן ולאו למטמין [נדרים יט.]. שהרי העיד וכו' ועוד משקין בית מטבחיא. דם והמים שהן בבית המטבחיים בעזרה דכן. לא גזרו עליהם טומאה משקין, ופלוגתא היא לקמן רב אמר דכן ממש וקסבר אין משקין מקבלין טומאה אלא מדרבנן וכוכי לא גזור, ושמואל אמר דכן מלטמא טומאה לאחרים אבל טומאת עצמן יש בהן קסבר שמואל יש למשקין טומאה מן התורה לטומאת עצמן ולא מצו רבנן לדכינהו [ע"ז לז.].

הַפִּיגּוּל וְהַנּוֹתָר וְהַטָּמֵא וְכוּ'. זהו המשך ההוכחה של רבי יוסי שאסור לשרוף תרומה טהורה בערב פסח (כמבואר ברש"י להלן ד"ה הפיגול ונותר), ואמנם רבא לא היה צריך להביא כאן דברים אלו, אלא שמביא את הברייתא בשלימותה (פני יהושע, בביאור רש"י כאן).

בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים אֵין נִשְׂרָפִין כְּאַחַת, לפי שבשריפתם כאחת יהפכו הפיגול והנותר – שטומאתם מדרבנן – לטמאים מדאורייתא (רש"י), והיינו לדעת הסוברים שאוכל מטמא אוכל מדאורייתא, או באופן שיש כאן אוכלים ומשקים המטמאים זה את זה מדאורייתא (צל"ח אות מח).

רַבִּי יוֹסֵי לָאו אַדַּעְתֵּיהּ דְּהוּא סָבַר וְכוּ'. שכשהיו עוסקים בבית המדרש בעדותם של רבי חנינא ורבי עקיבא [בדין שימור קדשים טמאים], היו עוסקים גם בדברי רבי אליעזר ורבי יהושע [בדין שימור תרומה], משום שביסוד דינם הם עניינים הנלמדים זה לזה, ולכן ניתן לפרש את דברי רבי מאיר שאמר 'מדבריהם למדנו' בשני אופנים (פני יהושע, וראה שם, שיתכן שהאמוראים ידעו את מה שלא ידע רבי יוסי שהוא 'בר פלוגתא' של רבי מאיר, משום שהדבר תלוי בנדון איך להבין את דעת רבי מאיר, וכמו שמצינו בגמ' בכורות [לג, ב]).

שַׁאנִי הָתָם דְּאִיכָּא הֶפְסֵד חוּלִּין, שהאיסור לטמא תרומה זו [שהיא הולכת לאיבוד] בידים אינו אלא מדרבנן, והתירוהו במקום הפסד (פני יהושע לעיל ע"א).

אִיכָּא הֶפְסֵד דְּעֵצִים, שצריך לעשות מדורה אחת לטמאה ומדורה אחרת לטהורה (רש"י), שסובר רבי מאיר שאין ביעור חמץ אלא שריפה (צל"ח לעיל יד, א אות ב, וראה ביאורנו שם ד"ה אמר). ויש מפרשים, שחובת השריפה היא מדין התרומה, שכשם שתרומה טמאה טעונה שריפה, כך תרומת חמץ שעומדת לאיבוד טעונה שריפה (שירת דוד, בישוב קושיית הקובץ שיעורים על הסוברים שביעור חמץ בשריפה רק אחר שעת איסורו).

אָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מַחֲלוֹקֶת בְּשֵׁשׁ וְכוּ'. עד כאן דנה הגמ' בדברי ריש לקיש, ומכאן ואילך מביאה הגמ' את דברי רבי יוחנן [שהם מעין הביאור שהציעה הגמ' בתחילת הסוגיא, כמובא בביאורנו לעיל (יד, ב ד"ה נימא)]. ושלשה חילוקים בין רבי יוחנן לריש לקיש, בדעת רבי מאיר: [א] בביאור מה שאמר 'מדבריהם למדנו', שלריש לקיש למד כן מדברי רבי אליעזר ורבי יהושע, ולרבי יוחנן למד כן מדברי רבי חנינא. [ב] ביסוד דין ההיתר לטמא תרומה טהורה בשריפתה בערב פסח, שלריש לקיש הוא משום שהתרומה עומדת לאיבוד, ולרבי יוחנן הוא משום שחל עליה איסור. [ג] בזמן ההיתר, שריש לקיש לשיטתו שגדר ההיתר משום שהתרומה הולכת לאיבוד, וממילא מותר גם קודם השעה השישית, כאשר ידוע שלא יהיו אוכלים לתרומה זו [ובאופן שחיפש אנשים שיאכלוה ולא מצא (פני יהושע)], ואילו רבי יוחנן לשיטתו שגדר ההיתר משום שחל עליה איסור, ולכן אין זה אלא בשעה שישית. אכן, בדעת רבי יוסי לא נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש, שלדעת כולם הוא סובר שמותר לטמא תרומה רק בשעה השביעית שאסורה מדאורייתא (ראה רש"י ד"ה נימא, וצל"ח לעיל יד, א אות יד).

אֲבָל בְּשֵׁבַע דִּבְרֵי הַכֹּל שׂוֹרְפִין, שכיון שהיא אסורה באכילה מדאורייתא, הרי היא כמו תרומה טמאה שמותר לחזור ולטמאה (רש"י), למרות שהתרומה עצמה טהורה ואין כאן אלא איסור חיצוני של חמץ, כיון שהאיסור לטמא תרומה נלמד מהפסוק (במדבר יח, ח) "הנה נתתי 'לך' את משמרת תרומתי", ודרשו חז"ל ממה שנאמר 'לך', שרק תרומה הראויה לאכילת הכהן אסור לטמאה (מהרי"ט אלגאזי בכורות מג, ב מדפי הרמב"ן, ע"פ גמ' שם לד, א). ולמרות שלאחר הפסח תהא מותרת מדאורייתא [לדעת רבי שמעון (להלן כח, ב) שהלכה כמותו, שחמץ לאחר הפסח מותר באכילה מדאורייתא], הדין נקבע לפי מצב החמץ בשעה זו, וכעת היא אסורה בהנאה וצריך להשביתה (ראה משנת רבי אהרן או"ח ח, וראה מה שהוסיף לבאר שם).

נִימָא קָסָבַר רַבִּי יוֹחָנָן וְכוּ', שמסתפק רבי זירא בביאור דברי רבי יוחנן, האם כוונתו שדוקא בשעה שישית מותר לרבי מאיר, אבל בשעות שקודם לכן אסור (פני יהושע, בישוב דעת רש"י מקושיית תוס' ד"ה נימא). ויש שפירש, שרבי זירא מצדד שמדברי רבי יוחנן מוכח שדוקא בשעה שישית מותר לרבי מאיר, ולא בשעות שקודם לכן, שאם לא כן היה רבי יוחנן כולל בלשונו, שהמחלוקת היא 'בשעת ביעורו' [שלשון זו כוללת מהשעה הרביעית ועד לשעה השביעית], אבל 'שלא בשעת ביעורו' לדברי הכל מותר [היינו משעה שביעית ואילך, וכמו שכתב רש"י (לעיל יב, ב)] (צל"ח אות סא).

וְהַכֶּלֶב יָכוֹל לְאָכְלָהּ. ויש עליה איסור חמץ, כיון שמתחילתה היתה ראויה למאכל אדם, וגם כעת היא עדיין ראויה לאדם, להחמיץ בה עיסות אחרות (ר"ן להלן יג, ב מדפי הרי"ף, ושעה"צ תמב, כה). ■ וכך נפסק להלכה (שו"ע או"ח תמב, ב, ומשנ"ב שם).

מְטַמְּאָה טוּמְאַת אוֹכָלִין, שאוכל שהיה ראוי בתחילה לאדם, נחשב 'אוכל' כל זמן שלא נפסל לאכילת כלב [בניגוד לאוכל שמתחילתו אינו ראוי אלא לכלב, שאינו מטמא טומאת אוכלים] (ראה רש"י וראב"ד טומאת אוכלים ב, יד), או שנחשב אוכל משום 'מיגו', שכיון שנחשב אוכל לענין איסור חמץ [וכמו שנתבאר לעיל בסמוך], נחשב אוכל גם לענין קבלת טומאה (דובב מישרים א, קכח, בדעת הרמב"ם שם, שאוכל שנפסל מאכילת אדם, אינו מקבל טומאה).

בִּכְבֵיצָה – שאוכל פחות מכביצה אינו מטמא, ויש אומרים שגם אינו מקבל טומאה (ראה תוס' להלן לג, ב ד"ה לאימת).

וְנִשְׂרֶפֶת עִם הַטְּמֵאָה בְּפֶסַח, ומוכח שלדעת רבי יוסי מותר לטמא תרומה שאינה ראויה לאכילה, והוא הדין שמותר לטמא תרומת חמץ בשעה שביעית שאסורה באכילה מדאורייתא (רש"י), שהאיסור לטמא תרומה הוא רק בשביל שיהיה ניתן לקיים בה מצות אכילה (וכמבואר בביאורנו לעיל ע"א ד"ה שאם), וסוברת הגמ' שתרומת חמץ בשעה שביעית פקעה ממנה מדאורייתא מצות אכילה (קובץ שיעורים אות עה).

שַׁאנִי הָתָם דְּעַפְּרָא בְּעָלְמָא הוּא, שיש לומר שדוקא תרומה טמאה פקעה ממנה מצות אכילה, ולכן מותר לטמאה [וכמבואר לעיל בסמוך], אבל תרומת חמץ לא פקע ממנה מצות אכילה, שאיסור החמץ הוא איסור חיצוני, אלא שבפועל אסור לאוכלה משום שאין כח למצות אכילתה לדחות את איסור אכילת חמץ (ראה קובץ שיעורים אות עה).

וְרַבִּי יוֹסֵי לְטַעְמֵיהּ דְּאָמַר טוּמְאַת מַשְׁקִין לְטַמֵּא אֲחֵרִים דְּאוֹרַיְיתָא, ולכן שתי חתיכות הבשר ששורפן יחד הן טמאות מדאורייתא, והיינו כדעת הסוברים שאוכלים מטמאים אוכלים מהתורה בקדשים, אבל רבינא שסובר שגם בקדשים אין אוכלים מטמאים אוכלים, מוכרח לפרש את משנתנו כדעת ריש לקיש שרבי חנינא העיד שמותר להוסיף טומאה לבשר שכבר טמא

■ המשך במילואים עמ' 133

סְפֵק מַשְׁקִין. הקדמה: המשקים המקבלים טומאה הם שבעת המשקים שמנו חכמים (מכשירין ו, ד) לענין הכשר לקבלת טומאה [-יין, דבש, שמן, חלב, טל, דם, מים], אבל שאר משקים אין מקבלים טומאה כלל (רמב"ם טומאת אוכלין א, ד). ויש סוברים, שגם שאר המשקים מקבלים טומאה (ראב"ד שם, וראה ספר המפתח שם, אם כוונת הראב"ד ל'טומאת משקים' או ל'טומאת אוכלים').

לִיטַמֵּא טָמֵא, כיון שלדעת רבי מאיר משקים נטמאים מהתורה, וספק דאורייתא לחומרא (רש"י), וכפי הכללים הרגילים של ספק טומאה דאורייתא, שברשות היחיד טמא אם אירע על ידי אדם שיש בו דעת לישאל (ראה תוס' רי"ד כאן ואליה רבא טהרות ד, ט, ושיעורי רבי גרשון בדעתם). ויש מפרשים, שלדעת רבי מאיר החמירו במשקים שיהיה ספקם טמא בכל אופן, גם ברשות הרבים וגם אם אירע על ידי מי שאין בו דעת לישאל, וכמו שמצינו במקומות נוספים שהחמירו חכמים בדין משקים (מנחת שלמה וממגד גרש ירחים [לגרי"ג אדלשטיין], ע"פ לשון רש"י. וכעין זה במקדש דוד טהרות מו, ז, בדעת הרמב"ם). [והיינו לענין טומאת המשקים עצמם, אבל כשהמשקים מטמאים אחרים, לדעת הסוברים להלן בסוגיא שמשקים מטמאים אחרים, דינם ככל ספק טומאה, שהוא טמא רק ברשות היחיד ועל ידי מי שיש בו דעת לישאל (ראה רש"י להלן ד"ה לכל וד"ה רבי יוסי)].

לְטַמֵּא אֲחֵרִים טָהוֹר – שמשקה טמא אינו מטמא מספק, כגון כאשר ספק אם נגע בדבר אחר, ואפילו ברשות הרבים [שבטומאה דאורייתא ספקה טמא כמבואר לעיל], שספק דרבנן לקולא (רש"י, ע"פ משנה טהרות ד, ט. וראה הכלל בזה בשערי דעת ח"א עמ' תכא). אכן, באופן שהספק היה על המשקה עצמו אם נטמא והוכרע הספק לטומאה משום ש'ספק משקים ליטמא', הרי הוא מטמא גם אחרים [ולכן הוצרך רש"י (ע"פ המשנה שם) לתת דוגמה חדשה להלכה של 'לטמא אחרים טהור' באופן שהמשקה ודאי טמא, ולא המשיך באותו אופן של הרישא, שאותם משקים שספק נטמאו חזרו ונגעו באחרים] (פני יהושע).

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר לַכֹּל טָמֵא, שסובר רבי יהודה שמשקים מטמאים מהתורה אפילו כלים (רש"י), שכך היא גזירת הכתוב, למרות שאוכלים או אדם שהם ראשון לטומאה אינם מטמאים כלים (ממגד גרש ירחים [לגרי"ג אדלשטיין]).

רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים לְאוֹכָלִין טְמֵאִין לְכֵלִים טְהוֹרִין, שלדעתם משקים מטמאים אוכלים במגע מדאורייתא ולכן ספיקו להחמיר, אבל כלים אין מטמאים אלא מדרבנן ולכן ספיקו להקל (רש"י). ויש שפירשו 'לאוכלין טמאין' היינו שלש עיסה במשקה שהוא ספק טמא, שהעיסה טמאה כיון שהמשקה המסופק בתוכה, אבל בטומאת מגע מודה רבי יוסי שספק משקים אין מטמאים משקים אחרים (רא"ש טהרות ד, י).

מַשְׁקִין בֵּית מַטְבְּחָיָא – דם ומים שנמצאים במקום הנקרא 'בית המטבחיים' [-מקום שחיטת הקרבנות, הפשטתם והדחתם, בצפונו של המזבח החיצון (מדות ג, ה ופי' הרא"ש שם)], או בשאר המקומות בעזרה (ראה רש"י ורמב"ם טומאת אוכלין י, טז), שמדרבנן הקלו בהם (כמבואר בגמ' כאן) [ויש אומרים, שהקולא בהם הלכה למשה מסיני (דעת רב פפא להלן יז, ב ורמב"ם שם)]. והמים שנכללים בדין זה הם המים שמשתמשים בהם להדחת בשר הקרבנות (רש"י חולין לו, ב), ויתכן שדי בייחוד המים לכך עוד קודם שהשתמשו בהם בפועל (מקדש דוד קדשים לז, ב, בדעת תוס' שם, וראה עוד בביאורנו להלן יז, א ד"ה גופא, בגדר 'משקי בי מטבחיא' ו'משקי בי מדבחיא').

קְרִי כָּאן וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל, שמשמעות הפסוק שכל דבר טמא מטמא קדשים, וקשה על שמואל שאמר שמשקים טמאים ואין מטמאים קדשים (רש"י), ובהכרח כוונת שמואל לומר שמשקים לא מטמאים אפילו קדשים, שהרי דבריו נאמרו אודות ההיתר של 'משקי בית מטבחיא' שנתקן משום הפסד קדשים (ראש יוסף). והטעם שלא הקשו קושיא זו על רבי מאיר שאמר [בברייתא לעיל] שמשקים טמאים ואין מטמאים, משום שניתן לפרש שלא אמר כן אלא בחולין ולא בקדשים [ואמנם מדברי רבי ירמיה (לעיל טו, ב) מוכח שסובר שלפי רבי מאיר גם קדשים לא נטמאים, אך אין הוכחה לכך מדברי רבי מאיר עצמו] (תוס' רא"ש).

והטעם שלא הקשו קושיא זו על דעת הסוברים (לעיל יד, א) שאין אוכל מטמא אוכל אפילו בקדשים, משום שהם דרשו כן מפסוק, ואין להקשות עליהם ממשמעות הפסוק המובא כאן, ודוקא על שמואל שטיהר את המשקים רק משום שלא מצא פסוק שהם מטמאים, ניתן להקשות ממשמעות הפסוק כאן שקדשים כן נטמאים (צל"ח אות עד, וראה מנחת שלמה שישב בדרך דומה את שיטת רש"י להלן [לג, ב ד"ה בכביצה] שאוכל פחות מכביצה מקבל טומאה ואינו מטמא).

וְחַד בְּמָחוּבָּרִין, שהאוכלים נכנסו לתוך מים מחוברים והוכשרו ביציאתם מהמים, אבל אם נגעה טומאה באוכלים בעודם במים לא נטמאו, שאין ההכשר מועיל בעוד האוכלים במים מחוברים (תוס' ד"ה חד), ואלמלא הפסוק שמועיל הכשר במחוברים, לא היה די בכך שלאחר יציאת האוכלים מהמים עדיין טופחים עליהם מים שהפכו כבר לתלושים, משום שהמים צריכים להיות ראויים להכשיר בזמן שהם מכשירים את האוכל, ולכן אילו היו נופלים האוכלים לתוך מים שאין ראויים להכשיר, לא היו יכולים מים אלו להכשירם גם לאחר שנעשו ראויים להכשיר (תוס' חולין לא, ב ד"ה ופירות, ע"פ מקדש דוד טהרות מג, ט). ויש סוברים, שגם בעוד האוכלים במים הם נעשים מוכשרים לקבל טומאה (ראה רש"י חולין טז, א ד"ה לענין, ודבר שמואל כאן בדעתו).

דְּאִי אַשְׁמְעִינַן בְּתְלוּשִׁין מִשּׁוּם דְּאַחְשְׁבִינְהוּ, שהואיל ומילאם בכלים, גילה בדעתו שהוא צריך להם (רש"י), ודוקא באופן שמילאם בכלים, אבל מים שהוכנסו לכלים שלא מדעת הבעלים, לא היו מכשירים לפי הוה אמינא זו (מנחת שלמה).

אֲבָל תְּלוּשִׁין אֵימָא לֹא. אכן לדעת שמואל שהכתוב 'יטמא' נאמר על טומאת משקים ולא על הכשר, נמצא שאין לנו אלא פסוק אחד להכשר, ולדעתו רק מים מחוברים מכשירים מדאורייתא ולא מים תלושים (תוס' להלן כ, א ד"ה ובשעת, וראה רש"י ד"ה אלא ותוס' להלן שם ד"ה לא, שמדרבנן מים תלושים מכשירים גם לדעת הסוברים שאינם מכשירים מדאורייתא). מאידך, יש סוברים שגם לדעת שמואל מים מכשירים מדאורייתא בין מחוברים ובין תלושים (מהר"ם חלאווה; ראה רמב"ם טומאת אוכלין ב, ח ופני יהושע להלן כ, ב בדעתו), שלדעתו אין לחלק בין תלושים למחוברים [ושניהם נלמדים מפסוק אחד], כיון שלא נזכר במפורש חילוק ביניהם בפסוק (מהר"ם חלאווה; ליקוטי הלכות [לחפץ חיים] כאן בדעת הרמב"ם).

המשך בעמ' הבא

מסורת הש"ס עם הוספות

א) נדרים יט. תוספתא דטהרות פרק ה ה"ה [ומשום דבמשנה דטהרות משנה ז ומשנה ט בפרק ד לא נזכר דברי ר' מאיר לכן שפיר איתא דתניא ספק משקין], ב) [לקמן יז:] תו"כ שמיני פרשתא ח ה"ה, ג) [לקמן יז:] עדיות פרק ח משנה ד נדרים יט. עבודה זרה לז. [ע"ש], ד) [לקמן יז. עבודה זרה לז:] ועיין תוס' זבחים לד. ד"ה והבשר וכתובות פד. סוד"ה לכתובה (הב'), ה) [עיין רש"י חולין טז. ד"ה לענין הכשר], ו) חולין לו: [לקמן כ.], ז) לקמן כ. וכב: [חולין לג. לו:], ח) פ' שמיני פרשתא ח ה"ה, ט) יח., י) דף יח:, כ) לקמן יח., ל) ע"ע תוס' חולין לא: ד"ה ופירות.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ספק משקה וכו' כגון היה מקל בידו ובראשו משקין:

הגהות וציונים

א] [צ"ל רבי יוסי בן יועזר] (גליון) כ"ה בעדיות ועיין מלאכ"ש שם והגהות הב"ח לקמן ע"ב: ב] צ"ל הכשר הכשיר (חכמת מנוח, וכ"ה בקצת כת"י וברש"י). בקצת כת"י יכשיר יכשיר, וכ"ה בילקוט ובר"ח: ג] בכת"י אשמעינן: ד] במתני' בטהרות איתא לבין משקין טהורין: ה] בכת"י טמאין:

תורה אור השלם

א) וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף וְהַבָּשָׂר כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר: [ויקרא ז, יט]

ב) וְכָל כְּלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר יִפֹּל מֵהֶם אֶל תּוֹכוֹ כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא וְאֹתוֹ תִשְׁבֹּרוּ: מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם יִטְמָא וְכָל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל כְּלִי יִטְמָא: [ויקרא יא, לג-לד]

ג) אַךְ מַעְיָן וּבוֹר מִקְוֵה מַיִם יִהְיֶה טָהוֹר וְנֹגֵעַ בְּנִבְלָתָם יִטְמָא: [ויקרא יא, לו]

ד) לֹא תֹּאכְלֶנּוּ עַל הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם: [דברים יב, כד]

ה) וְכִי יֻתַּן מַיִם עַל זֶרַע וְנָפַל מִנִּבְלָתָם עָלָיו טָמֵא הוּא לָכֶם: [ויקרא יא, לח]

ליקוטי רש"י

[ההתחלה בדף טו:]

ושמואל אמר דכן מלטמא טומאת אחרים. אבל טומאת עצמן מדאורייתא רמיא עלייהו אם טמאת [ע"ז לז:]. חד בתלושין וחד במחוברין. ... [חולין טז.]. משקין בית מטבחיא. ... [לקמן כ.]. לא דיין שהן דכן. ... אלא שאין מכשירין. ... מנין לדם קדשים שאינו מכשיר. ... שנשפך כמים. ... כמים ומכשיר [שם לג.].

עין משפט נר מצוה

קיד א מיי' פי"ד מהל' אבות הטומאה הלכה ז:
קטו ב ג ד מיי' פ"י מהלכות טומאת אוכלין הלכה טז:
קטז ה מיי' פ"א מהל' פסולי המוקדשין הלכה לו:

רבינו חננאל

ספק משקה הוא טמא אבל לטמא אחרים טהור וכיון שזה הבשר שנוגע במשנתנו ולד הטומאה שנטמא בספק משקה הוא אמר ר' מאיר זה טהור מאחר שלא נגע הבשר עם הבשר שנטמא באב הטומאה כך מותר לשרוף התרומה הטמאה והטהורה יחדו ואמר ליה ר' יוסי לא כי אלא ולד שנטמא מספק משקין לאוכלין טמא מן התורה הוא ונמצאת משנתנו לר' מאיר טמא וטהור לר' יוסי טמא וטמא. לפיכך השיב ר' יוסי לטענתיה אינה היא המדה שזה טמא וטמא וזה טמא וטהור ונמצאת לטעמא דר' מאיר מדה ולטעמא דר' יוסי אינה היא מדה.

[ע"כ שייך לדף טו:]

ואקשי' אהא דתניא ספק משקין ליטמא טמא לטמא אחרים טהור דברי ר' מאיר וכן היה ר' אליעזר אומר כדבריו איני דר' אליעזר כר' מאיר סבירא ליה דאמר משקה ליטמא טמא לטמא אחרים טהור. והתניא ר' אליעזר אומר אין טומאה למשקין כל עיקר תדע שהרי העיד יוסף בן יועזר איש צרידה על משקה בית מטבחיא דכן הניחא לשמואל דאמר דכן מלטמא אחרים אבל טומאת עצמן יש בהן היינו דר' מאיר אלא לרב דאמר דכן ממש היכי אמרי' ר' אליעזר כר' מאיר סבירא ליה דסבר ליטמא טמא אבל טומאת עצמן יש בהן. ופרקי' אליבא דרב מאי כדבריו אחדא פי' מודה ר' אליעזר לר' מאיר אסיפא דאמר לטמא אחרי' טהור ופליג עליה ארישא דאמר ליטמא טמא והא דתניא דאמר וכן היה ר' אליעזר אומר כדבריו דנפשיה שאין טומאה למשקין כלל עלתה בקשיא: אמר מר ועל משקה בית מטבחי' דכן רב אמר דכן ממש קסבר טומאת משקין מדרבנן היא ובמשקה בית מטבחיא לא גזרו ושמואל אמר דכן שאין מטמאין אחרים אבל הן עצמן מטמאין דקסבר טומאת משקין לעצמן היא מדאורייתא ולטמא אחרים דרבנן וכי גזור רבנן לטמא אחרים וזולת משקה בית המטבחים. וקשיא לן אליבא דשמואל דאמר טומאת משקין עצמן יש בהן ואינן מטמאין אחרים מדאורייתא והכתיב והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל הנה כלל המקרא כל מגע טמא לא יאכל ואיך אמר שמואל הן עצמן טמאין והן דכן מלטמא אחרים. ושנינן עשאוהו כרביעי שהוא עצמו פסול הנוגע בו טהור. ודחי' רביעי לא איקרי טמא פסול איקרי ועלתה בקשיא לשמואל. וחזרנו להקשות לרב דאמר דכן ממש ת"ש וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא הנה משמע מטמא ושנינן מאי יטמא דכתיב בהאי קרא יכשיר (ו)האוכל זה המשקה שנופל עליו לקבל טומאה ודחי' ההכשרה של אוכלין כבר למדנו מרישיה דקרא דכתיב מכל האוכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים יטמא. ושני' לעולם תרוייהו להכשיר האי קרא דכתיב בכל כלי יטמא לתלושין מן הקרקע ונתונים בכלים למכשרי והאי קרא דכתיב אשר יבוא עליו מים יטמא למחוברין בקרקע דמכשרי כגון המעינות והנהרות והבורות וכיוצא בהן וצריכי. ת"ש אך מעין ובור מקוה

רש"י

ספק משקה ליטמא טמא לטמא אחרים טהור. כשנולד ספק במשקה בתחילת טומאתו, כגון טמא שפשט רגלו במשקין[ד] טהורין ספק נגע ספק לא נגע, זהו ספק משקה ליטמא, שנולד לו ספק טומאה, טמא מן הספק, דקסבר טומאת משקין להיות עצמן טמאין דאורייתא היא דכתיב (ב)וכל משקה אשר ישתה וגו', הלכך הויא ליה ספיקא דאורייתא ולחומרא. ספק משקה לטמא אחרים, כגון (א) היתה מקל בידו ובראשה משקין טמאין וזרקה לבין הככרות טהורין ספק נגעה ספק לא נגעה, זה הוא ספק משקה לטמא אחרים, כך היא שנויה במסכת טהרות: טהור. אותן הככרות טהורות הן, דקסבר משקין לטמא אחרים מדרבנן הוא ולא מדאורייתא, ולא דורש יִטְמָא דכתיב גבי משקין בלשון יְטַמֵּא, הלכך הויא ליה ספיקא דרבנן ולקולא. וגירסא הכי איתא, ספק משקה ליטמא טמא לטמא אחרי' טהור: רבי אלעזר. גרסי': לכל טמא. אספק משקה לטמא אחרים קאי, כשנולד ספק נגיעת שום דבר טהור במשקין טמאין, בין שנולד ספק זה בכלים בין שנולד באוכלין הרי הוא טמא מספק, דקסבר משקין מטמאין כלים מן התורה, ויליף טעמא (ב)מאשר ישתה בכל כלי יטמא ודריש יִטְמָא יְטַמֵּא ומדסמכיה לכלי משמע יטמא את הכלי, והכי דרשינן ליה בתורת כהנים[ח], הלכך כי הוי ספק הוי ליה ספיקא דאורייתא, וכה"ג ספיקו טמא: ר' יוסי ור' שמעון אומרים לאוכלין טמאין. אם נולד ספק זה באוכלים, כגון משקין טמאין שנשפכו לבין הככרות ספק נגעו ספק לא נגעו, טמאין, דקא סברי משקין מטמאין אוכלין מדאורייתא, הלכך ספק נמי ברשות היחיד טמא: לכלים טהורים. אבל אם נולד ספק זה בכלים, כגון משקין טמאין שנשפכו לבין הכלים ספק נגעו ספק לא נגעו, טהורין, דקסברי משקין אין מטמאין כלי אלא מדרבנן ועל ספיקו לא גזרו, ורבי יוסי ור"ש דרשי יִטְמָא יְטַמֵּא כרבי יהודה, ומיהו כלים לא, כדיליף בפירקין[ט] יטמא לטמא את האוכלים, או אינו אלא לטמא את הכלי אמרת לא כך היה: טומאה בעולם. מדאורייתא, ואפילו לטומאת עצמן: ר' אלעזר אומר אין טומאה למשקין מן התורה כל עיקר. ואפילו לטומאת עצמן, והאי כל משקה אשר ישתה מוקי לה לקמן לענין הכשר בשמעתין: תדע. דאין להם טומאה מן התורה כל עיקר ואפילו לטומאת עצמן: שהרי העיד יוסף בן יועזר על איל קמצא דכן. מין חגב שמו איל קמצא, דכן שהוא טהור וכשר לאכילה: ועל משקה בית מטבחיא דכן. על משקין של בית המטבחים שבעזרה כגון הדם והמים, שהן דכן שאינן מקבלין טומאה, אלמא טומאת משקין דרבנן, ובהני לא גזרו משום הפסד קדשים, דאי דאורייתא היכי מצו רבנן לטהרינהו: הא ניחא. הא דאמרת לר' אלעזר יש להן טומאה, לשמואל דאמר האי דכן דיוסף בן יועזר דכן מלטמא אחרים קאמר אבל טומאת עצמן יש בהן, מצית לתרוצי דהאי אין טומאה למשקין דקאמר רבי אלעזר לטמא אחרים קאמר, דהא מעדותו דיוסף בן יועזר מביא ראיה לדבריו ויוסף בן יועזר לטמא אחרים קאמר: אלא לרב דאמר דכן ממש. קאמר יוסף בן יועזר ואפי' מטומאת עצמן, על כרחך רבי אלעזר נמי מטומאת עצמן קאמר: אחדא. הא דקאמר ר' אלעזר כדבריו דרבי מאיר, אלטמא אחרים טהור דרבי מאיר קאי, אבל ליטמא טמא לא סבירא ליה כוותיה: ה"ג והא כדבריו דנפישי קאמר ועוד הא וכן קתני קשיא. דנפישי, כלומר כדבריו לשון דברים רבים משמע: קסבר. יוסף בן יועזר טומאת משקין אפילו לטומאת עצמן דרבנן: ושמואל אמר כו' קסבר. יוסף בן יועזר טומאת משקין דאורייתא לעצמן מן וכל משקה אשר ישתה, אבל לטמא אחרים דרבנן, וכי גזור רבנן לטמא אחרים במשקין דעלמא, אבל משקין בית מטבחיא לא גזור לטמא אחרים, אבל טומאת עצמן יש בהן, דהא מדאורייתא רמיא עלייהו ולא מצו רבנן למשקליה: קרי כאן והבשר אשר יגע כו'. והני דמשקין לא מטמאו אוכלין דחולין, מיהו גבי קדשים אשר יגע בכל טמא כתיב, וכיון דאמר משקין מטמאין[ס] מדאורייתא לעצמן, בשר קודש הנוגע בהן הרי נגע בטמא: מידי דהוה ארביעי בקודש. דהוא עצמו פסול, ואינו מטמא קודש: רביעי בקודש לא איקרי טמא. ומק"ו הוא דנפיק לן ביה פסולא לקמן[ל], הלכך כי נגע ביה קודש לא קרינן ביה הבשר אשר יגע בכל טמא: ת"ש וכל משקה אשר ישתה כו'. דקא משתעי בכלי חרס שקיבל טומאה מן השרץ, וכתיב (ב)כל אשר בתוכו יטמא מכל האוכל וגו' וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא (וגו'), וקס"ד דהכי קאמר אחד אוכלין שבתוכו ואחד משקין שבתוכו יטמאו, ונהי דלא דרשת יִטְמָא יְטַמֵּא מיהו טומאת עצמן מיהא מיטמו: מאי יטמא הכשר. והכי קאמר, כל אשר בתוכו יטמא מכל האוכל אשר יבא עליו מים או שיבא עליו כל המשקה אשר ישתה בכל כלי הוי הכשר, ויטמא האוכל מחמת אויר כלי חרס טמא: בכל כלי היינו משקין תלושין: דאחשבינהו. הואיל ומלאן גילה דעתו שהוא צריך להם, וזהו חשיבתן: אך מעין ובור יהיה טהור. דאשמעינן הואיל ומחוברין נינהו לא מיטמו, הא תלושין מקבלין טומאה, וקשיא לרב: יהיה טהור מטומאתו. והכי קאמר, אם יבא הטמא במעין ובור מקוה מים יהיה טהור הואיל וטבל, הא שאובין לא מטהרי ליה: ותלושין מי מכשרי. אמים הוא דמתמה, משום דמים תלושין לא חשיבי, אבל אשאר משקין לא מתמה, דכולהו תלושין נינהו: אלא שאין מכשירים. אלמא הכשר תלושין דרבנן הוא, דאי מדאורייתא מאן שקליה ממשקי בית מטבחיא דלא ליכשרו: תירגמא. להא דקתני אין מכשירין, אדם דמשקה בית מטבחיא ולא אמים, ודם קדשים רחמנא אפקיה דלא ליכשר כדרבי חייא: שנשפך כמים. דם חולין שאין חשין לקבלו בכלי מכשיר, דאיתקש למים, אבל דם קדשים מתקבל בכלי וצריך ממנו למזבח, ואינו נשפך לאיבוד כמים, אינו מכשיר, דלא איתקש למים:

גמרא

(א) ספק משקין ליטמא טמא לטמא אחרים טהור דברי ר"מ וכן היה רבי אלעזר אומר כדבריו רבי יהודה אומר לכל טמא רבי יוסי ור"ש אומרים לאוכלין טמאין לכלים טהורין. וסבר רבי אלעזר משקין אית להו טומאה בעולם והתניא ר' אלעזר אומר אין טומאה למשקין כל עיקר תדע שהרי העיד יוסף[א] בן יועזר איש צרידה על איל קמצא דכן ועל משקין בית מטבחיא דכן הניחא לשמואל דאמר דכן מלטמא טומאת אחרים אבל טומאת עצמן יש להן שפיר אלא לרב דאמר דכן ממש מאי איכא למימר אמר ר"נ בר יצחק אחדא והא כדבריו קאמר דנפישי ועוד והא וכן קתני קשיא. גופא רב אמר דכן ממש ושמואל אמר דכן מלטמא טומאת אחרים אבל טומאת עצמן יש להן רב אמר דכן ממש קסבר טומאת משקין דרבנן וכי גזרו רבנן במשקין דעלמא ובמשקין בית מטבחיא לא גזור ושמואל אמר דכן מלטמא טומאת אחרים אבל טומאת עצמן יש להן קסבר טומאת משקין עצמן דאורייתא לטמא אחרים דרבנן וכי גזור רבנן במשקין דעלמא במשקין בית מטבחיא לא גזור וכי לא גזור רבנן לטמויי אחרים אבל טומאת עצמן יש להן. א"ל רב הונא בר חיננא לבריה כי עיילת לקמיה דרב פפא רמי ליה מי אמר שמואל דכן מלטמא טומאת אחרים אבל טומאת עצמן יש להן קרי כאן (א)והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל אמר רב שישא בריה דרב אידי מידי דהוה ארביעי בקדש מתקיף לה רב אשי רביעי בקדש לא איקרי טמא האי איקרי טמא קשיא. ת"ש (ב)וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא מאי יטמא הכשיר[ב] הכשיר מרישא דקרא שמעת ליה (ב)מכל האוכל אשר יאכל וגו' חד בתלושין וחד במחוברין וצריכי דאי אשמעינן בתלושין משום דאחשבינהו אבל מחוברין אימא לא ואי תנא[ג] מחוברין משום דקיימי בדוכתיהו חשיבי אבל תלושין אימא לא צריכי. ת"ש (ג)אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור מאי יהיה טהור מטומאתו. ותלושין מי מכשירין והאמר ר' יוסי בר' חנינא משקין בית מטבחיא לא דיין שהן דכן אלא שאין מכשירין תירגמא על דם דאמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן מנין לדם קדשים שאינו מכשיר שנא' (ד)על הארץ תשפכנו כמים דם שנשפך כמים מכשיר

דם

תוספות

קשה במה חולקין כיון דר' יוסי אליבא דרבי עקיבא אומר וכי אינו מודה ר' מאיר דלר' עקיבא משקין לטמא אחרים דאורייתא הא ר' עקיבא דריש בהדיא (ב)יִטְמָא יְטַמֵּא בההיא דבו ביום דרש ר' עקיבא[ט]. ותי' ה"ר יוסף מירושלים דסבירא לי' לר' מאיר דיטמא דכתיב גבי משקין היינו הכשר ומשקה דמקבל טומאה נפקא ליה מדדריש ר' עקיבא גבי חולין יטמא דשני עושה שלישי ובחולין לכ"ע אין אוכל מטמא אוכל שלישי ע"כ היינו משקין:

בשלמא לשמואל דאמר דכן מלטמא אחרים. אע"ג דרבי אלעזר קאמר אין להן טומאה כל עיקר היינו משום דקאי בת"כ[ח] אמילתיה דר' שמעון דאמר לאוכלין טמא לכלים טהור:

חד בתלושין וחד במחוברין. והא דכתיב (ויקרא יא) (ה)וכי יותן מים על זרע הא אמרינן בפ"ב דחולין (ד' לו: ושם) דחד במת וחד בשרץ וצריכי וכיון דגלי לן קרא בחד מינייהו דאין חילוק בין תלושין ובין מחוברים ה"ה באידך. ומחוברים[ל] פי' ריב"א דבשעת חיבורן נדבקו באוכל והעלה האוכל מן המים אבל אם נגע בעודו במים אינו מוכשר דתנן במסכת מכשירין (פ"ד מ"ו) לגון במערה נדה מדיתתו והוא טהור העלתו כל שהוא מן המים טמא:

תירגמא אדם. בפ"ב דחולין (דף לו:) פריך אהא שינויא והא משקי קאמר ביו"ד דמשמע ב' משקין והכא לא חייש אהאי פירכא משום דמצי לשנויי מאי משקי משקה דעלמא כדאמרינן (קדושין ד' סד:) בוגרות דעלמא והתם פריך משום דלית ליה שינויא אחרינא:

דס

מים יהיה טהור הא תלושין מיטמו. ודחי' מאי יהיה טהור הכין פירושיה דקרא כל כלי (יטמא) [טמא] שיבוא במעין ובור מקוה מים יהיה טהור מטומאתו. ואקשי' נמי לרב דאמר כי כתיב קרא לתלושין דלא מטמו ואפילו משקה בית מטבחיא מכשרי והאמר ר' יוסי בר' חנינא משקה בית מטבחיא לא דיין שהן דכן אלא שאינן מכשירין. ושני' הדם אינו מכשיר כר' יוחנן דאמר דם הנשפך כמים מכשיר אבל דם קדשים

עין משפט נר מצוה

קיז א מיי' פ"י מהל' טומאת אוכלין ה"ג:

דם שאינו נשפך כמים אינו מכשיר מתקיף לה רב שמואל בר אמי הרי דם התמצית דנשפך כמים ואינו מכשיר אמר ליה ר' זירא הנח לדם התמצית [א] דאפי' בחולין נמי לא מכשיר קבלה מיניה רב שמואל בר אמי דאמר רחמנא [א] רק חזק לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש דם שהנפש יוצאה בו קרוי דם דם שאין הנפש יוצאה בו אינו קרוי דם. תא שמע [א] דם שנטמא וזרקו בשוגג הורצה במזיד לא הורצה מדרבנן ודלא כר' (א) יוסי בן יועזר איש צרידה. ת"ש [ב] על מה הציץ מרצה על הדם ועל הבשר ועל החלב שנטמא בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון בין ביחיד בין בצבור מדרבנן ודלא כיוסף [ב] בן יועזר איש צרידה. ת"ש [ב] ונשא אהרן את עון הקדשים [ג] וכי איזה עון הוא נושא אם עון פיגול הרי כבר נאמר [ג] לא ירצה אם עון נותר הרי כבר נאמר [ד] לא יחשב הא אינו נושא אלא עון טומאה שהותרה מכללה בציבור מאי לאו טומאת דם אמר רב פפא לא טומאת קמצים. תא שמע [ה] הן ישא איש בשר קדש בכנף בגדו ונגע בכנפו אל הלחם ואל הנזיד ואל היין ואל שמן ואל כל מאכל היקדש ויענו הכהנים ויאמרו לא (יקדש) ואמר

רש"י

דם התמצית. אינו ראוי לזריקה, דכתיב [ו] כי הדם הוא (הנפש) בנפש יכפר, דם שהנפש יוצאה בו מכפר ושאין הנפש יוצאה בו אינו מכפר [ז], אלמא נשפך כמים ואינו מכשיר כדרבי יוסי בר חנינא: דאפי' בחולין לא מכשיר. כדמפרש טעמא: קיבלה מיניה ר' שמואל. לפירושא דהאי טעמא מרבי זירא, אמאי לא מכשיר דם התמצית, לפי שאינו קרוי דם, והקרוי דם קרוי משק' כדכתיב (במדבר כג כד) [ז] ודם חללים ישתה, ומכשיר כדכתיב [ח] וכל משקה וגו' ואוקימנא [ט] אהכשר, ושאינו קרוי דם אינו קרוי משקה: הורצה. קרבן לבעלים, דמרצה ציץ כדלקמן: במזיד לא הורצה. להיות בשר קרבן נאכל לכהנים, דקנסא הוא, אבל בעלים נתכפרו כדאמרינן ביבמות בהאשה רבה (ד' צ.) דכיון דמדאורייתא מרצי נמי אמזיד לא מצו רבנן למימר ליה זיל אייתי חולין לעזרה. קתני מיהת דם שנטמא, אלמא דם קדשים שהוא משקין בית מטבחיא מקבל טומאה, אלמא משקין טומאת עצמן דאורייתא ודכן דיוסף בן יועזר מלטמא אחרים הוא, וקשיא לרב: ומשני לעולם טומאת משקין דרבנן והך טומאת דם דרבנן היא, ודקשיא לך הא העיד יוסף בן יועזר דגזירת רבנן לא אגזור אמשקי בית מטבחיא, האי תנא לית ליה דיוסף בן יועזר: על הדם ועל הבשר ועל החלב. בין שנטמא הדם בין שנטמא הבשר בין שנטמא החלב, הציץ מרצה, ולא שיהא בשר טמא נאכל, דאין ציץ מטהר ודוחה לא תעשה [ט] והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל, אלא לר' יהושע איצטריך דאמר בכילד צולין (לקמן עז.) אם אין בשר אין דם, וקאמר הכא ה"מ כשיצא בשר חוץ למחיצתו שאין ציץ מרצה על היוצא [י], או שאבד הבשר, אבל נטמא בשר קודם זריקת דם הציץ מרצה עליו להתיר דם לזריקה: בין בשוגג בין במזיד. והאי דתני לעיל בשוגג הורצה במזיד לא הורצה, בכילד צולין [י] פליגי בה אמוראי, חד אמר טומאתו בין בשוגג בין במזיד אבל זריקתו בשוגג אין במזיד לא, וחד אמר איפכא: בין ביחיד. בקרבן יחיד. מזיד ורצון אחד הוא, אבל גבי שוגג שייך מזיד וגבי אונס שייך רצון [מ], ושוגג ואונס תרי מילי נינהו. וקתני מיהת על הדם, אלמא דם קדשים מקבל טומאה, וש"מ טומאת משקין דאורייתא ולא רצו [ס] רבנן לטהר משקי בית מטבחיא, וקשיא לרב: מדרבנן. וקסבר האי תנא דאמשקי בית מטבחיא נמי גזור, ודלא כיוסף: ונשא אהרן. בציץ כתיב: את עון הקדשים. פסול הקרבן יכשיר וירצה, ואינו מכפר על האוכלין אותו טמא, דעון הקדשים כתיב ולא עון הכהנים [ע]: איזה עון הוא נושא. איזה פסול הוא מכשיר, אם עון פיגול הרי כבר נאמר לא ירצה גרסי' בת"כ [פ], ואם עון נותר הרי כבר נאמר לא יחשב, והכי פי', אם עון פיגול והוא מחשבת חוץ למקומו שנקראת פיגול, כדכתיב בקדושים תהיו [ג] ואם האכל יאכל ביום השלישי פגול הוא לא ירצה ומוקמינן לה בזבחים בפ"ב (דף כח:) אם אינו ענין לחוץ לזמנו תנהו ענין לחוץ למקומו, הרי כבר נאמר לא ירצה בקדושים תהיו כדפרשינן. ואם עון נותר מחשבת נותר ששחטו על מנת להותיר ולאכלו חוץ לזמנו, הרי כבר נאמר לא יחשב, [ד] ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי וגו' בפרשת צו את אהרן ואמרינן בזבחים (כט.) ובתורת כהנים [ס] במחשב לאכול שלא בזמנו ביום השלישי הכתוב מדבר, וכתיב לא יחשב לו, אלמא לית ליה תקנתא. ורובא גרסי איפכא [ל], אם עון פיגול הרי כבר נאמר לא יחשב, ומוקמינן ליה לפיגול חוץ לזמנו שכן לשונו בכל הגמרא, ואם עון נותר הרי כבר נאמר לא ירצה, ומוקמי' ליה בנותר ממש, ולא יתכן, חדא דלא כתיב לא ירצה אלא במחשבת חוץ למקומו וחוץ לזמנו, ועוד אי נותר ממש למאי לא ירצה, אי לאכשורי קרבן הרי כשר ועומד הוא משעה שנעשו עבודות דמו בהכשר, כדאמרינן בתורת כהנים [מ] או אינו אלא באוכל מזבחו ביום השלישי הכתוב מדבר וכי אפשר לומר כן מאחר שהוכשר חוזר ויפסל, ואם לא ירצה לא יתכפר האוכל נותר קאמר, וכי יש [ט] כפרה לחייבי כריתות, ועוד לא ירצה הקרבן משמע, ותו מי איצטריך למימר דציץ לא מכפר על המחוייב כרת, והא עון הקדשים כתיב ולא עון האוכלים. וכלישנא קמא גרסי' בתורת כהנים ועיקר הוא, והאי דקרי ליה להאי פיגול ולהאי נותר, משום דתורת כהנים מדרש הוא ונקט לישנא דקרא: הא. כמו הרי, כלומר הרי יש לך להבין על כרחך שאין לך עון הקדשים שיוכל ציץ לרצות עליו אלא עון טומאה. ומאי שנא טומאה מפסול יוצא ושאר הפסולין: שהותרה מכללה בצבור. דנדחית מפני קרבן צבור, דכתיב [י] במועדו ואפי' בשבת ואפי' בטומאה [ס], וכיון דהיקלתה אצלה לכך היקלתה אף ביחיד שלא הותרה אצלו לכתחלה בלא ציץ ירצה הציץ עליה: מאי עון טומאה לאו טומאת דם. דאין מרציך רצוי אלא א"כ נטמא דם שהכפרה תלויה בו, אלמא דם מקבל טומאה: לא טומאת קמצין. שהקומץ מתיר את המנחה כדם המתיר את הזבח [פ], וכל הכפרה תלויה בו. והוא הדין דמצי לשנויי לא בטומאת בשר וחלב ואליבא דר' יהושע בעי ציץ דאמר [ס] אם אין בשר אין דם, אלא ניחא ליה לאוקמיה כדברי הכל: בשר קדש. שרץ, לשון [כ] קדש היה בארץ (מלכים א' יד כד), טומאה, והיה חגי הנביא בודק את הכהנים בשנת שתים לדריוש שהיה בבנין בית שני לידע אם בקיאין בהלכות טומאה, לפי שנשתכחו מהן בגולה, שלא נתעסקו בה בקדשים: ונגע בכנפו. באותו כנף שהשרץ בו, כלומר השרץ עצמו, ועל כרחך הכי הוא, דאי משום כנף שהוא ראשון, כוליה בגד נמי ראשון הוי ומאי איריא דנקיט כנף, אלא משום שרץ, שהשרץ עצמו נגע אל הלחם והלחם אל הנזיד והנזיד אל היין והיין אל השמן או אל כל מאכל, היקדש, כלום נטמא האחרון הזה שהוא רביעי בקודש, דלחם ראשון ונזיד שני ויין שלישי ושמן רביעי. נזיד תבשיל, כמו [ל] ונזיד עדשים (בראשית כה), יין ושמן של נסכים:

תוספות

דם שאינו נשפך כמים אינו מכשיר. הקשה ה"ר יעקב דאורלינ"ש א"כ דם חיה ועוף דטעונים כיסוי לא יהיו מכשירים דכיון דטעונים כיסוי לא חשיב נשפך כמים דאמרינן בפ' כיסוי הדם (חולין פד. ושם) אמריתו חיה בכלל בהמה לסימנים אימא נמי בהמה בכלל חיה לכיסוי ומשני אמר קרא על הארץ תשפכנו כמים אלמא דם חיה לא חשיב נשפך כמים. ולאו פירכא היא דכל דם הנשפך כמים לארץ ואין צריך לקבלו בכלי כגון דם חיה הוקש למים לענין הכשר וגם לענין כיסוי היה ראוי להקישו למים אי לאו דגלי קרא [ט] להדיא:

מדרבנן ודלא כרבי יוסי בן יועזר. ה"מ לאוקמא מדאורייתא וכמ"ד טומאת משקין דאורייתא אלא ניחא לאוקמא מדרבנן וסבר האי תנא מאי נטמא [ד] הכשר כמו שאמר רב:

על הבשר. בפ' כילד צולין (לקמן עח.) אמרינן לרבי אליעזר דאמר יש דם אע"פ שאין בשר הציץ מרצה על האכילות למאי הלכתא לאקבועי בפגול ולאפוקי מידי מעילה ודלא כפ"ה דפי' דלא אתי אלא כר' יהושע:

ה"ג ר"ת אם עון פיגול הוא נושא הרי כבר נאמר לא יחשב ואם עון נותר הרי כבר נאמר לא ירצה. דהכי איתא במסקנא בהדיא בפ"ב דזבחים (כח:) דדריש תרוייהו מחד קרא אריכא [ה] דפרשת צו ורישיה דקרא דכתיב ביום השלישי מוקי למחשב לאוכלו חוץ לזמנו וסיפא במחשב לאוכלו חוץ למקומו ובת"כ אהאי קרא דצו [פ] איתא האי גירסא. ורש"י הגיה איפכא על פי ת"כ דפרש' קדושים [ס] דהתם ודאי דריש מקרא זוטא [ג]. ואותה ברייתא' נשנית לפי מה שרצה הגמרא בזבחים בתחל' ללמוד חוץ למקומו מקרא זוטא דקדושים. ולכל הפי' ק"ק אמאי נקט עון פיגול ברישא [ק]:

הא אינו נושא אלא עון טומאה שהותרה מכללה. תימה לר"ת למ"ל שהותרה מכללה תיפוק ליה דליכא לאוקמא לקרא אלא בהכי כדמפרש אי עון פיגול וכו'. ואור"ת משום דקרא משמע דלא מרצה אלא דבר שיש לו היתר בשום מקום דכתיב בסיפא דקרא לרצון להם ופיגול ונותר נמי הותרו מכללם במנחת כהנים ובמנחת נסכים דתנן בפ' ב"ש (זבחים מג. ושם) דאין חייבים עליהם משום פיגול [ר] ועוד דפיגול חוץ למקומו הותר מכללו בבמה וכן משמע בהקומץ רבה (מנחות כה.) דפריך אימא עון שאמל שהותר מכללו ביום הכפורים אמר קרא עון עון שהיה בו ודחיתיו והיינו משום דאלרצון סמיך וה"ק עון שהוא לרצון וא"ת דהתם פריך נמי ואימא עון יוצא דהותר מכללו בבמה ומשני לרצון להם לפני ה' עון דלפני השם הוא נושא ולא יוצא וא"כ בפיגול דחוץ למקומו נמי נימא הכי ומאי קאמר אם עון פיגול וכו'. וי"ל דיוצא ודאי אינו לפני ה' אבל מחשב להוציא לפני השם קרינן ביה:

רביעי

רבינו חננאל

שאינו נשפך כמים אלא מתקבל במזרק אינו מכשיר. והרי דם התמצית שאין מתקבל. כלומר שאין מתכפרין בו ואינו מכשיר. ואסקי' הנח לדם התמצית שאינו דם שנאמר כי הדם הוא הנפש דם שהנפש יוצא בו הוא קרוי דם ואמרינן התם איזהו דם הנפש כל זמן שמקלח ויצא דם התמצית שהוא שותת. ואע"ג דתנן ר' יהודה מחייב בדם התמצית הרי אמרינן עלה מודה היה ר' יהודה לענין כפרה שאינו מכפר. והא לא דיין שהן דכן קתני כלומר דכן לשון משקין הרבה הוא ואיך תאמר תרגומה אדם לבדו ועלת' בקשיא: ת"ש דם שנטמא וזרקו בשוגג הורצה במזיד לא הורצה אלמא הדם מטמא. ושנינ' טומאת הדם מדרבנן הוא ולא כיוסף שהעיד על משקה בית מטבחיא דכן: ת"ש על מה הציץ מרצה כו' ושנינן כדשנינן לעולא. תוב אקשי' מיהא ונשא אהרן את עון הקדשים וכו' מאי לאו טומאת דם והנה הדם מטמא וצריך כפרה. ודחי' לא טומאת קמצים כלומר אם נטמא קומץ המנחה והקריבו אותו העון נושא הציץ כדתנינן נטמא הקומץ והקריבו הציץ מרצה יצא והקריבו אין הציץ מרצה: ת"ש הן ישא איש בשר קדש בכנפו וגו'.

תורה אור השלם

א) רַק חֲזַק לְבִלְתִּי אֲכֹל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר: [דברים יב, כג]

ב) וְהָיָה עַל מֵצַח אַהֲרֹן וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת עֲוֹן הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר יַקְדִּישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכָל מַתְּנֹת קָדְשֵׁיהֶם וְהָיָה עַל מִצְחוֹ תָּמִיד לְרָצוֹן לָהֶם לִפְנֵי יְיָ: [שמות כח, לח]

ג) וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פִּגּוּל הוּא לֹא יֵרָצֶה: [ויקרא יט, ז]

ד) וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל מִבְּשַׂר זֶבַח שְׁלָמָיו בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לֹא יֵרָצֶה הַמַּקְרִיב אֹתוֹ לֹא יֵחָשֵׁב לוֹ פִּגּוּל יִהְיֶה וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא: [ויקרא ז, יח]

ה) הֵן יִשָּׂא אִישׁ בְּשַׂר קֹדֶשׁ בִּכְנַף בִּגְדוֹ וְנָגַע בִּכְנָפוֹ אֶל הַלֶּחֶם וְאֶל הַנָּזִיד וְאֶל הַיַּיִן וְאֶל שֶׁמֶן וְאֶל כָּל מַאֲכָל הֲיִקְדָּשׁ וַיַּעֲנוּ הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ לֹא: [חגי ב, יב]

ו) כִּי נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר בַּדָּם הוּא וַאֲנִי נְתַתִּיו לָכֶם עַל הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי הַדָּם הוּא בַּנֶּפֶשׁ יְכַפֵּר: [ויקרא יז, יא]

ז) הֶן עָם כְּלָבִיא יָקוּם וְכַאֲרִי יִתְנַשָּׂא לֹא יִשְׁכַּב עַד יֹאכַל טֶרֶף וְדַם חֲלָלִים יִשְׁתֶּה: [במדבר כג, כד]

ח) מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם יִטְמָא וְכָל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל כְּלִי יִטְמָא: [ויקרא יא, לד]

ט) וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף וְהַבָּשָׂר

מסורת הש"ס עם הוספות

א) יומא ז. יבמות ל. גיטין נד. זבחים מה. מנחות כה., ב) [יומא ויבמות שם] לקמן פ: [מנחות כה:], ג) יומא ז. זבחים כג. מנחות כה., ד) לקמן סה., ה) לעיל ע"א ועי' חולין לה:, ו) זבחים פב., ז) לקמן פ:, ח) עי' רש"י יומא ז. ד"ה רצון, ע"ז נד. ד"ה מזיד ורצון, מנחות ריש כה:, ט) עיין זבחים כג ע"א וע"ב, י) נדבה פרק ד ה"ט, כ) צו פרשתא ח ה"א, ל) וכ"ה הגי' במנחות כה., מ) צו פרש' ח ה"א [וכן בזבחים כט.], נ) לקמן עז., ס) מנחות כו:, ע) ויקרא יז יג, פ) ליתא שם אלא בת"כ ויקרא דיבורא דנדבה פרק ד ה"ט (יפה עינים), צ) פרק א ה"ד, ק) [ותוספות יומא ז. ד"ה אם תירצו ב' תירוצים על זה. ובזבחים כג: וכן מנחות כה. כתבו תירוץ אחר], ר) ועיין תוס' זבחים כג: ד"ה הא.

הגהות הב"ח

(א) גמ' הורצה מדרבנן ודלא כר' יוסף בן יועזר איש צרידה כצ"ל וכן לקמן:

הגהות וציונים

א] [צ"ל כר' יוסי בן יועזר] (גליון) ועי' הג' הב"ח: ב] בכת"י ולא מצו, ועי' צל"ח אות פז: ג] בדפו"י וכי אין כפרה, ועי' רש"ש. ולפנינו ע"פ מהרש"ל: ד] צ"ל יטמא (באורות המים וב"ש), וכ"ה בכת"י:

ליקוטי רש"י

דם שהנפש יוצאה בו קרוי דם. כלומר על איזה דם מן המי אקור הא דם הנפש כתיב על דם הקזה של בהמה שהנפש יוצאה בו, יש ד' מיני דמים בהיקז כדאמרינן בכריתות (דף כב.) בתחלה שותת ולבסוף מקלח וא"כ משחיר וסופו שותת, יש מהן שאין הנשמה יוצאה בו ויש מהן שהנשמה יוצאה בו, והתם תניא איזהו דם היקז שהנשמה יוצאה בו כל זמן שמקלח וכו' [לקמן כב: ד"ה ואיזה]. דם שנטמא וזרקו בשוגג הורצה. דהציץ מרצה ומותר בשר באכילה [גיטין נד.]. במזיד לא הורצה. ואע"פ שהציץ מרצה קנסוהו רבנן שלא יהא בשר נאכל אבל בעלים מיהו נתכפרו דלא ניתו חולין לעזרה דהא מדאורייתא חזי [יומא ז.].

[המשך בהשמטות]

תורה אור השלם

[המשך מטור א]

כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר: [ויקרא ז, יט]

י) צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ: [במדבר כח, ב]

כ) וְגַם קָדֵשׁ הָיָה בָאָרֶץ עָשׂוּ כְּכֹל הַתּוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְיָ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: [מלכים א' יד, כד]

ל) וְיַעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלַךְ וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת הַבְּכֹרָה: [בראשית כה, לד]

דָּם שֶׁאֵינוֹ נִשְׁפָּךְ כַּמַּיִם אֵינוֹ מַכְשִׁיר – שדם קדשים המתקבל בכלי, אינו מכשיר (רש"י לעיל ע"א). אך דם חיה ועוף מכשיר, למרות שהוא טעון 'כיסוי הדם' [והיה מקום לומר שמשום כך הוא אינו נחשב לדם שנשפך כמים] (תוס' ד"ה דם). ויש מפרשים, שמדאורייתא דם חיה ועוף אינו מכשיר, שכיון שהוא טעון 'כיסוי הדם' אינו נחשב לדם שנשפך כמים, אלא שרבנן החמירו שיכשיר, כיון שההבדל בין דם בהמה לבין דם חיה ועוף אינו ניכר, אבל בדם קדשים לא החמירו משום הפסד קדשים (חי' הר"ן).

דַּם הַתַּמְצִית – הדם היוצא לאחר מיתת הבהמה [- המתמצה ונסחט מגופה, מלשון 'ונמצה דמו' (רע"ב כריתות א, א)], שאינו כשר לזריקה, שהדם הכשר לזריקה הוא רק 'דם הנפש', היוצא מהבהמה תיכף לאחר שחיטתה עם יציאת נפשה (ראה רש"י כאן, ותוס' חולין לו, א ד"ה ודם חללים, ושפת אמת כריתות כב, א).

דָּם שֶׁנִּטְמָא וּזָרְקוֹ. הקדמה: הציץ של הכהן הגדול מרצה על קרבנות שהוקרבו בטומאה, ונחלקו תנאים האם הוא מרצה דוקא כאשר הוא מונח על מצחו של הכהן, או אפילו כאשר אינו מונח על מצחו, ובלבד שיהא שלם (יומא ז, ב). ומדאוריתא מועיל ריצוי הציץ לענין שמותר אפילו לזרוק לכתחילה את הדם על המזבח בטומאה (ראה גיטין נד, א ורש"י שם, ותוס' זבחים צב, א ד"ה שלנה), ויש סוברים, שגם מדאורייתא רק בדיעבד אם נזרק הדם בטומאה הציץ מרצה (חזו"א זבחים ד, יא, בדעת הירושלמי).

בְּשׁוֹגֵג הוּרְצָה, שהקרבן כשר לגמרי אפילו לענין שהבשר נאכל לכהנים [בשונה ממזיד שאף שהורצה הקרבן לבעלים, אין הכהנים אוכלים את בשרו] (מהרש"א בביאור רש"י).

בְּמֵזִיד לֹא הוּרְצָה, ומבואר בברייתא שיש מציאות של דם קדשים טמא, בניגוד לדעתו של רב שאמר שאין דם קדשים טמא (רש"י), ובהכרח שמדובר בברייתא על דם שעדיין הוא נוזלי ונחשב כמשקה [שאילו לאחר קרישתו, הרי הוא מקבל 'טומאת אוכלים' באופנים מסויימים, ולא היתה קושיא על רב מדברי הברייתא], שהרי מפורש בברייתא שזרקו את הדם על המזבח, ואילו דם שקרש אינו ראוי לזריקה (ראש יוסף חולין לה, ב בתי' שני; הגר"ח סולוויצ'ק בחי' הגרי"ז [סטנסיל] מנחות כא, א). ולמרות שלא מצינו פסול בחפצא בזריקת דם קרוש, ואם יחזור וימס יהיה ראוי לזריקה, אין להעמיד את הברייתא באופן זה שקיבל טומאה בעודו קרוש ולאחר מכן נמס, שהרי תיכף כשנמס וחזר להיות משקה נטהר, שהרי חזר להיות 'משקה בית מטבחיא' שלא שייכת בו טומאה (הגר"ח שם).

וְעַל הַבָּשָׂר וְעַל הַחֵלֶב, שלדעת רבי יהושע (לקמן עז, א) אין זורקים את דם הקרבנות על המזבח אלא אם כן נשאר מהקרבן כזית מהבשר או מן האימורים, אבל אם גם הבשר וגם האימורים אינם קיימים או שאינם ראויים, כגון שאבדו או שנטמאו, אין זורקים את הדם, ועל זה אומרת הברייתא שבמקרה שאחד מהם אבד ואחד מהם נטמא, הציץ מרצה להחשיב את הטמא כאילו הוא עדיין קיים וזורקים את הדם [וכל שכן אם שניהם נטמאו, אך על האבוד אין הציץ מרצה] (רש"י, ע"פ עוד יוסף חי, נדפס בועד לחכמים; שיעורי ר' דוד פוברסקי להלן יז, ב).

אִם עָוֹן פִּיגּוּל – 'פיגול' הוא כינוי ל'פסול', ובלשון חכמים מתייחד 'פיגול' למחשבת 'חוץ לזמנו' בעבודת הקרבן, שהיא דבר חמור הגורם לחיוב כרת [בניגוד ל'פסול' שנאמר על מחשבת 'חוץ למקומו', שהיא פסול קל יותר שאינו גורם לחיוב כרת], אכן בלשון המקרא 'פיגול' כולל גם מחשבת חוץ למקומו, וכיון שברייתא זו נסדרה על סדר חומש ויקרא, נקטה הברייתא לשון 'פיגול' על מחשבת חוץ למקומו (רש"י ורבינו דוד). ויש מפרשים שגם 'פיגול' האמור בברייתא זו הוא מחשבת חוץ לזמנו (ראה לשון שני שרש"י דוחה, וראה תוס' רבינו פרץ שיישב את קושיותיו).

עָוֹן טוּמְאָה שֶׁהוּתְּרָה מִכְּלָלָהּ בְּצִיבּוּר – שמותר להקריב קרבנות ציבור לכתחילה בטומאה אף ללא ריצוי ציץ (רש"י), ומלשון הברייתא שהטומאה 'הותרה', משמע שהיא סוברת שטומאה בציבור היא בגדר 'הותרה' ואין צורך לחזר אחר עשיית הקרבן בטהרה [באופנים המבוארים בגמ' ביומא (ו, ב)], ובניגוד לדעת הסוברים שטומאה דחויה היא בציבור, דהיינו שההיתר להקריב בטומאה הוא בקושי ובדוחק, ואינו היתר גמור, ולכן הם סוברים שיש לחזר לכתחילה אחר עשיית הקרבן בטהרה (ראה יומא שם ורש"י שם).

מַאי לָאו טוּמְאַת דָּם וְכוּ' לֹא טוּמְאַת קְמָצִים – שדין ריצוי ציץ נאמר רק לענין כפרת הקרבן, שמותר [מדאוריתא (ראה לעיל ד"ה דם שנטמא)] לזרוק את דם הקרבן על המזבח בטומאה, שהזריקה היא המתירה את הקרבן ובלעדיה הקרבן פסול אפילו בדיעבד, וכעין זה מועיל הציץ להתיר בטומאה הקטרת קומץ מנחה, שהקטרת הקומץ היא המתירה את המנחה, אבל על הקטרת האימורים לא מועיל ריצוי ציץ [אכן, לדעת רבי יהושע מועיל ריצוי ציץ גם על האימורים, באופן שנטמאו הבשר והחלב, לענין שיהא מותר לזרוק את הדם, אלא שהגמ' אינה רוצה לדחוק את הברייתא ולהעמידה כדעת יחיד] (רש"י, ע"פ מקדש דוד קדשים כו, ג).

בְּשַׂר קֹדֶשׁ – בשר טמא של שרץ, שמצינו לפעמים לשון 'קדש' על דברים טמאים, וכמו שמצינו בפסוק (מלכים א, יד) 'קְדֵשׁ היה בארץ' (רש"י), כי 'קדש' הוא מענין הפרשה והבדלה, שפורש מקדושה לטומאה (ראש יוסף, נדפס לעיל ע"א). ונקט הכתוב לשון נקיה, כדרך שאמרו לעיל (ג, א) שעיקם הכתוב שמונה אותיות ולא הוציא דבר מגונה מפיו (הערות הגרי"ש אלישיב).

וְאֶל שֶׁמֶן של מנחת נסכים (ראה רש"י, וראה משנה מנחות נט, א 'מנחת נסכים טעונה שמן', והיא לשון מושאלת, כמבואר בהקדמת הרמב"ם למסכת מנחות).

המשך מעמוד קודם

מִנַּיִן לְדַם קָדָשִׁים – כל דמו של הקרבן שכשר להקרבה [למעט דם התמצית, שאינו כשר להקרבה (כמבואר להלן בגמ')]. אכן דם של קרבן שנפסל, הרי הוא מכשיר (תוס' להלן יז, ב ד"ה אבל).

שֶׁאֵינוֹ מַכְשִׁיר, שאין לדם קדשים 'תורת משקה', וממילא אינו מכשיר לקבלת טומאה, שאין מכשירים אלא שבעה משקים שיש להם 'תורת משקה' בלבד [ולענין טומאה נחלקו ראשונים האם דם קדשים מקבל טומאה, והיינו משום שנחלקו האם רק שבעה משקים שיש להם 'תורת משקה' מקבלים טומאה, או כל המשקים מקבלים טומאה (ראה הקדמתנו לעמוד זה)] (חי' רבי שמואל סי' י).

וְאָמַר רַב אִישְׁתַּבַּשׁ כָּהֲנִי, בכך שטיהרו רביעי בקודש, שהרי רביעי בקודש טמא, והיה להם לומר שהשמן טמא (רש"י ומהר"ם חלאווה), והרי זו סתירה לדברי רב שאמר ש'משקי בי מטבחיא' אין בהם אפילו טומאת עצמם (רש"י). אכן אילו היה רב סובר שלא אשתבוש כהני, היה ניתן לפרש שחגי שאל את הכהנים בין על היין האם הוא נעשה שלישי ובין על השמן האם הוא נעשה רביעי [ולמרות שנקט בשאלתו 'היקדש' בלשון יחיד, אין ללמוד מכך ששאל רק על השמן ואילו היין טמא, שכן יש לפרש שהשאלה היתה על כל פרט בפני עצמו האם הוא טהור או טמא], וענו הכהנים שגם היין וגם השמן טהורים, כיון שמשקי 'בי מטבחיא' אין בהם אפילו טומאת עצמם (פני יהושע לעיל טז, ב וכאן).

מִידֵּי הוּא טַעְמָא אֶלָּא לְרַב וְכוּ' אֲבָל מַשְׁקֵי בֵּי מַדְבְּחֵיָא מְטַמְּאִי, מדרבנן, וחגי שאל אותם על טומאת משקים מדרבנן שכבר נתקנה בבית ראשון, ובגלות שכחו הכהנים את התקנה ולכן התשתבשו בתשובתם (פני יהושע, ע"פ רש"י על הפסוק בחגי [ב, יא]. אך ראה אגרות משה [קדשים א, לא], שמרש"י כאן משמע שהתקנה נתקנה רק בימי חגי, והאריך להסביר איך השתבשו הכהנים בתקנה שנתקנה רק לאחר שחזרו מהגלות). [לביאור מהותם של 'משקי בית מטבחיא' ו'משקי בי מדבחיא', ראה להלן (ד"ה גופא)].

בְּקִיאִין הֵן בְּטוּמְאַת מֵת וְאֵין בְּקִיאִין הֵן בְּטוּמְאַת שֶׁרֶץ, שטעו לחשוב שרק בטומאה הבאה מן המת יש רביעי בקדשים, אבל בטומאה הבאה מן השרץ אין רביעי בקדשים (רש"י). שסברו שדוקא במת גזרו חכמים רביעי בקודש, משום הטועים שאינם יודעים שהמת הוא 'אבי אבות הטומאה', או ש'חרב הרי הוא כחלל', ויסברו שרביעי זה שלישי הוא, שטעויות אלו שייכות רק בטומאת מת ולא בטומאת שרץ (פני יהושע, וראה להלן יט, א וברש"י שם ד"ה אמר, האם רביעי בקודש הוא מדאורייתא או מדרבנן).

רָבִינָא אָמַר וְכוּ' הָכָא שְׁלִישֵׁי, שהלחם נגע במת ונעשה אב הטומאה, ועשה את הנזיד ראשון לטומאה (רש"י), שכל מה שמצינו שאין אוכל נעשה אב הטומאה [כפי הכלל 'שכל שאין לו טהרה במקוה אינו נעשה אב הטומאה'], היינו דוקא שאין לו את החומרא של אב הטומאה לענין לטמא כלים, אך יש לו את החומרא של אב הטומאה לענין זה שכאשר הוא נוגע באוכלים ומשקים הרי הם נעשים ראשון לטומאה (תוס' ד"ה רביעי, בדעת רש"י). אכן משמעות הסוגיות ודעת רוב המפרשים, שאוכל אינו נעשה אב הטומאה כלל, אלא גם אם נגע במת דינו כראשון לטומאה לכל דבר, ואוכלים ומשקים הנוגעים בו נעשים שני לטומאה (ראה טורי אבן חגיגה כג, א המצויין בגליון הש"ס כאן; סדרי טהרות כלים א, ב ד"ה אינן).

בַּשְּׁלָמָא לְרַב הַיְינוּ דִּכְתִיב טָמֵא, כיון שאינם בקיאים בהלכות טומאה וטהרה (רש"י), ונמצא שכל הקרבנות שהם עושים יש בהם ספק טומאה (מהר"ם חלאווה).

מִתּוֹךְ שֶׁקִּלְקְלוּ אֶת מַעֲשֵׂיהֶם וְכוּ'. שהתנבא שעתידים לקלקל את מעשיהם בעבירות (רש"י). ויש מפרשים, שהוכיח אותם על מה שהתעצלו באותו זמן מלבנות את בית המקדש (רד"ק חגי ב, יד), שכיון שלא אשתבוש כהני [לדעת שמואל] והם בקיאים בהלכות טהרת המקדש, גדולה התביעה עליהם שלא להתעצל בבנייתו (עין אליהו).

גּוּפָא רַב תָּנֵי וְכוּ'. המשקים הנמצאים במקדש נחלקים לשני סוגים, יש מהם הנמצאים בעזרה [-'בי מטבחיא'], ויש מהם שיעודם לעלות על גבי המזבח [-'בי מדבחיא], ולדעת רב רק משקי 'בי מדבחיא' טהורים (כמבואר בגמ' לעיל), ואילו לדעת לוי רק משקי 'בי מדבחיא' טהורים (מהר"ם חלאווה; מור וקציעה תרנ). ונפרט את המשקים השונים שמצינו: [א] המים העומדים לרחיצת הקרבנות, נחשבים 'בי מטבחיא' (וראה ביאורנו לעיל טז, א ד"ה משקין), והמים העומדים לניסוך המים נחשבים 'בי מדבחיא' (רש"י), ואינם 'בי מטבחיא' (יעב"ץ להלן לד, ב, ובמור וקציעה תרנ; מקדש דוד קדשים לג, ב). [ב] הדם, ובכלל זה גם דם העומד לזריקה על גבי המזבח, לדעת רב נחשב 'בי מטבחיא' (ראה תוס' רי"ד, רמב"ם טומאת אוכלין י, טז, הערות הגרי"ש אלישיב וברכת אברהם), אולם לדעת לוי, הדם העומד לזריקה נחשב 'בי מדבחיא' (ראה רש"י ד"ה משקין). [ג] יין לנסכים, נחשב 'בי מדבחיא', וכן שמן העומד למנחות (רש"י). ואילו שמן העומד להדלקת המנורה, נחשב 'בי מטבחיא' (מור וקציעה שם, ראה שם שדן כיצד נטמאו כל השמנים בימי חשמונאי, וראה הערות הגרי"ש אלישיב לעיל טז, א).

מַשְׁקֵי בֵּית מִטְבְּחַיָּא, שהם המשקים המצויים יותר, ולכן לדעת רב לא גזרו עליהם חכמים טומאה (מהר"ם חלאווה). ויש מפרשים, שלדעת רב לא גזרו חכמים טומאה כלל במשקי המקדש, אלא ש'משקי בי מדבחיא' טמאים מדין 'חיבת הקודש' (פני יהושע, אולם ראה תוס' זבחים לד, א ד"ה והבשר, וחולין לו,ב ד"ה עצים, שכתבו בהדיא שמשקי בי מדבחיא אינם טמאים מדין 'חיבת הקודש').

וְלֵוִי תָּנֵא מַשְׁקֵי בֵּי מַדְבְּחֵיָא. לאחר שהתקדשו בקדושת הגוף (ראש יוסף לקמן בסוף העמוד), שלדעת לוי חששו חכמים דוקא לתקנת משקים העולים על המזבח (מהר"ם חלאווה).

שֶׁנִּטְמְאוּ בִּפְנִים וְהוֹצִיאָן לַחוּץ, ופקע מהם שֵׁם 'משקי בי מדבחיא' כאשר נפסלו מהמזבח על ידי יציאתם (ע"פ רש"י). אולם הטומאה אינה מפקיעה מהם שֵׁם 'משקי בי מדבחיא' [כל עוד לא נפסלו ביוצא], כיון שהציץ מרצה על הטומאה ואפשר להקריבם בטומאה (דבר שמואל).

טָהוֹרִין. שלמרות שפקע מהם שֵׁם 'משקי בי מדבחיא', אין דינם משתנה, לפי שבתחילה חלה עליהם טומאה בדרגה קלושה שאין בכוחה לטמא אחרים [כדין 'משקי בי מדבחיא'], ולאחר יציאתם מהעזרה לא נתחדשה סיבה חדשה להחיל עליהם טומאה בדרגה כזו שתועיל לטמא אחרים (רש"י, ע"פ הערות וביאורים בעניני טהרות [להגרי"ג אדלשטיין]).

נִטְמְאוּ בַּחוּץ, לפני שהתקדשו בקדושת הגוף ועדיין לא נקראו משקי 'בי מדבחיא' (רש"י, ע"פ ראש יוסף), והוא הדין אם התקדשו כבר בקדושת הגוף בפנים ונקראו משקי 'בי מדבחיא' ואחר כך יצאו ונטמאו, שכל זמן שהם מחוץ לעזרה חלה עליהם טומאה שאינה פוקעת גם לאחר כניסתם לעזרה (שפת אמת, והוסיף שרש"י נקט את האופן המצוי יותר שנטמאו לפני שהתקדשו).

וְהֶכְנִיסָן בִּפְנִים טְמֵאִין, שדין 'משקי בי מדבחיא' מועיל רק שלא תחול טומאה, אבל אינו מועיל לטהר משקים שכבר נטמאו (רש"י), והיינו גם באופן שקידשם בקדושת הגוף לאחר שהכניסם לפנים וחל עליהם שֵׁם 'משקי בי מדבחיא' [ולמרות שהם כבר טמאים חלה עליהם קדושת הגוף, משום שהציץ מרצה, כמבואר לעיל (ד"ה שנטמאו)] (הערות וביאורים בעניני טהרות [להגרי"ג אדלשטיין], וראה מה שהרחיב בזה).

מַאי לַאו לְמֵעוּטֵי נִטְמְאוּ בִּפְנִים וְהוֹצִיאָן לַחוּץ, שלאחר שהוציאם החוצה ונפסלו ביוצא, חלה עליהם טומאה למפרע (רש"י). אך אין

המשך בעמ' הבא

ואמר רב. לקמן: אישתבש בהני. שמטהו לרביעי בקודש, פלמא יין ושמן ממקוה פיח מטמאין ניהו ומיטמאו, ומי מומחא מקמן לדבעי למא אמרת הלא גזור עלייהו, ואי נמי בטומחות דרבנן קא בדיק להו מגי לרבעי, וכבר נגזר טומחה על המשקין בימי מגי הגפיה שהיה מגביו כעפה הגדולה, קשיא לרב דהא אמר לקמן ממש, ור"ש מי בטומריית קא מטמעי קשיא לרב. והא ליכא למימר מדלרבעי ולא קיימא לן כרשב"ג יוצא, דתקנה לא פליג, דמשמע דמיא עלייהו טומחה מי בלוריית מי לרבנן. **מידי הוא טעמא אלא** דרב. כלום אתה מקשה אלא לרב, רב לא קשיא ליה מידי, לעולם אגי בדרבנן בדיק להו וכבר נגזר טומאה גזירה על המשקין, ולרב אליבא דיוסף בן יועזר לא מיקשי, דרב משני בי מטבחיא תני בעזרות של יוסף, מקשה ממטמאים זב ומיט, אבל משקה מדבריא היין והשמן שהם מקשה ממזבח נזכו רבנן טומאה עליהם, והיינו דכתיב טומאת הפלי קלח ומקל מיכל טומאת מקשה, דמדרבנן טומאה עזה מטומאת מקשה, דכתיב מי כתים וגגע בנפו. אלא לרב מאי שנא הכא דאשתבש מי כתים וגגע בנפו. אלא לרב מאי שנא הכא דאשתבש אמר רבה בר אבוה בקיאין הן בטומאת מת ואין בקיאין הן בטומאת שרץ רבינא אמר התם רביעי הכא שלישי. ת"ש [ז] ויען חגי ויאמר כן העם הזה וכן הגוי הזה לפני נאם ה' וגו' בשלמא לרב דכתיב טמא אלא לשמואל אמאי טמא איתמוהי קא מתמה והא וכן כל מעשה ידיהם כתיב אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי מתוך שקלקלו את מעשיהם מעלה עליהם הכתוב כאילו הקריבו בטומאה. גופא רב תני משקי בית מטבחיא ולוי תנא משקי בי מדבריא ללוי הניחא אי סבירא ליה כשמואל דאמר [ח] דכן מלטבא טומאת אחרים אבל טומאת עצמן יש להן משכחת לה דנגעי כולהו בראשון אלא אי סבר לי' כרב דאמר דכן ממש היכי משכחת לה על כרחך כשמואל סבירא ליה ולשמואל הניחא אי סבר לה כרב דתני משקי בית מטבחיא אבל משקי בי מדבריא אחריני נמי מיטמאו[ט] רביעי הוא דלא עביד חמישי הא שלישי עביד רביעי אלא אי סבר ליה כלוי דתני משקי בי מדבריא מאי אירא רביעי דלא עביד חמישי אפילו שני ושלישי[י] נמי לא עבדי אי כרחך כרב סבירא ליה. תניא כוותיה דרב תניא כוותיה דלוי תניא כוותיה[יא] הדם והיין והשמן והמים משקי בי מדבחיא שנטמאו בפנים והוציאן לחוץ טהורין שנטמאו בחוץ והכניסן בפנים טמאין אינו ואמר רבי יהושע בן לוי משקי בי מדבחיא לא אמרו דכן אלא במקומן מאי לאו למעוטי שנטמאו בפנים והוציאן לחוץ לא למעוטי שנטמאו בחוץ והכניסן בפנים והא במקומן קאמר הכי קאמר לא אמרו דכן אלא שנטמאו במקומן. תניא כוותיה דרב הדם והמים משקי בית מטבחיא שנטמאו בין בכלים בין בקרקע טהורין ר'

רביעי בקודש **בעא מיניה.** פ"ש לעגע בכגפו היינו שרץ מל שאשתבש בהני כלומר אלא כולם הוכרחים כי שנטמאו מכלל דשמאין הן מכלל דרב סבר כי היין והשמן שהן משקין ומטמי' דאין אמר דבן ממש. דפרקי' מיהו הוא שנעגע אלא לרב (כלומר) [כלום] תקשה אלא דרב אדרב תני רב משקה בית מטבחיא דכן הוין המים והדם כדבעינן למימר קמן אבל משקה בית מדבחיא כגון היין שנמנסכין על המזבח שאם שהקריבן ונפסל הקמבץ (מטבא) לא אמר רב שהן דכן אלא אטבא ושנעגע הכהני שאמרו אין מטמא. ובשהזכירו דברי רב דאמר אשתבש כהני הגדרנה לבאר שעמו לפיכך אמרנו גופא רב אמר אשתבש כהני שהשיהה על מגע רביעי בשלישי בקדשים פיגול שהוה ואינו אלא פסול ושאוהל אמר חמישי בקודש בעא מיניה חני הנביא השיבה כהלכה שהה. בשלמא לרב משכחת לה מן הקרבנות רביעי שאל חני הנביא מן הכהנים שנאמר הן ישא איש בשר קדש בכנף בגדו שנגע בו שרץ וגגע הבשר בכנף בגדו ונטמא ונגע עור הבשר בלחם או בנדיר או בירק או בשמן ונגעו אלא אל כל האכל נמצא הכנף של בגדו שנגע בשרץ ולד ראשון כו' הוא ולד ראשון הנגע בו ולד ראשון הבשר שנגע בכנף ולד שני ואלו הלחם הנזיד והמשקין הללו שנגעו בבשר ולד שלישי והאכלו שנגע באלו נמצא ולד רביעי. ושאל ואמר לחם הקיבוץ האכל אר לאו ונעגי השיבה לא קדש כלומר לא נפסל האכל האכלו המחניה שעל האכל לבדו שאלם באחרו הקדש לשון קיבוץ ולא אמר הקידוש דמשמע דברים הרבה. ושנאמר אמר חמישי שאלן דייק מזה הכתוב שכתב בכנפו שמביא מגע דבר אחר באמצע יתר מאלו מי דברים ולדברי הכל התחמישי בקדש שהוה ולמיקר אמר לא אשתבוש כהני: **ומוחבין מנהאי קרא** ואמר חני אם יגע טמא נפש בכל אלה ושיטא וינגו הכהנים ואיאמרי טמא פי אלו כלון באר מכח כנף הבגד שנטמא בשורץ חזור שאלן אם תהיה הכנף שהאכה טומאת נפש ונגע בו ונעגי בשר ולד ראשון ב) כי השומאת נפש אב תתן ושכבה זרע טמא מת וכי ונגעו הלחם הנזיד ושאר המשקין שנגעי בבשר ואכל בלחם או באלו ולד ראשון הלחם והלה ולד שני חפי האכל ולד שלישי נמצאו כאו שאמר ביבא מיניה ושאל כאו שאמר בכה שנגע בכפר שכנסיים בין הכנף לבשר דבר אחר הוה אלבעה נמצא ללדות ואמרת שנא נמצא לדברי שמואל דלא אשתכוחי בהדורייתו אלא לה: **אלא** שנו בראשון ולא [נשנן] באחרון.

ואמר רב (אשי) שאשתבש בהני כלומר שנו הכהנים באמרם כי אלו כולם הוכרחים כי שנטמאו מכלל דשמאין הן מכלל דרב סבר כי היין והשמן שהן משקין ומטמי' דאין אמר דבן ממש. דפרקי' מיהו הוא שנעגע אלא לרב (כלומר) [כלום] תקשה אלא דרב אדרב תני רב משקה בית מטבחיא דכן הוין המים והדם כדבעינן למימר קמן אבל משקה בית מדבחיא כגון היין שנמנסכין על המזבח שאם שהקריבן ונפסל הקמבץ (מטבא) לא אמר רב שהן דכן אלא אטבא ושנעגע הכהני שאמרו אין מטמא. ובשהזכירו דברי רב דאמר אשתבש כהני הגדרנה לבאר שעמו לפיכך אמרנו גופא רב אמר אשתבש כהני שהשיהה על מגע רביעי בשלישי בקדשים פיגול שהוה ואינו אלא פסול ושאוהל אמר חמישי בקודש בעא מיניה חני הנביא השיבה כהלכה שהה. בשלמא לרב משכחת לה מן הקרבנות רביעי שאל חני הנביא מן הכהנים שנאמר הן ישא איש בשר קדש בכנף בגדו שנגע בו שרץ וגגע הבשר בכנף בגדו ונטמא ונגע עור הבשר בלחם או בנדיר או בירק או בשמן ונגעו אלא אל כל האכל נמצא הכנף של בגדו שנגע בשרץ ולד ראשון כו' הוא ולד ראשון הנגע בו ולד ראשון הבשר שנגע בכנף ולד שני ואלו הלחם הנזיד והמשקין הללו שנגעו בבשר ולד שלישי והאכלו שנגע באלו נמצא ולד רביעי. ושאל ואמר לחם הקיבוץ האכל אר לאו ונעגי השיבה לא קדש כלומר לא נפסל האכל האכלו המחניה שעל האכל לבדו שאלם באחרו הקדש לשון קיבוץ ולא אמר הקידוש דמשמע דברים הרבה. ושנאמר אמר חמישי שאלן דייק מזה הכתוב שכתב בכנפו שמביא מגע דבר אחר באמצע יתר מאלו מי דברים ולדברי הכל התחמישי בקדש שהוה ולמיקר אמר לא אשתבוש כהני: **ומוחבין מנהאי קרא** ואמר חני אם יגע טמא נפש בכל אלה ושיטא וינגו הכהנים ואיאמרי טמא פי אלו כלון באר מכח כנף הבגד שנטמא בשורץ חזור שאלן אם תהיה הכנף שהאכה טומאת נפש ונגע בו ונעגי בשר ולד ראשון ב) כי השומאת נפש אב תתן ושכבה זרע טמא מת וכי ונגעו הלחם הנזיד ושאר המשקין שנגעי בבשר ואכל בלחם או באלו ולד ראשון הלחם והלה ולד שני חפי האכל ולד שלישי נמצאו כאו שאמר ביבא מיניה ושאל כאו שאמר בכה שנגע בכפר שכנסיים בין הכנף לבשר דבר אחר הוה אלבעה נמצא ללדות ואמרת שנא נמצא לדברי שמואל דלא אשתכוחי בהדורייתו אלא לה: **אלא** שנו בראשון ולא [נשנן] באחרון.

מסורת הש"ס עם הוספות

ב) [נעגל דף טו:]. ג) עי' תוספות כלים ב"מ פ"ה ה"ו וכנ"ל ברש"ש כלים ס"פ טו"ר. ג) וכעיזובין דף קל:. ד) פ"ה ה"ב.

גליון הש"ס

תוס' ד"ה רביעי בכתבי יבו' והא קיי"ל בהמפ"ת. עם מזכר כלים מזכ ד"ל כלומר סוף עיזובין קל ע"א עי' ב"ק כה ע"ב תוס' ד"ה וקמייתי: באיי' בירוש' ר"פ. עי' מוכי אחן מגיעה כג ע"ב ד"ה מת מתוך:

הגהות וציונים

ם) מאי שנא הכא דאמ אישתבש ומאי שנא התם דאשתבש (כתי"ב. וכ"ה בילקו"ש תני רמז תקסה): ב) בכת"י אפילו שני שלישי נמי לא עבדי, וכ"ג שהיא גרסת רש"י: ג) ל"ל במיטבו (כת"י): ד) נדצ"ל הקרביים:

תורה אור השלם

א) הֵן יִשָּׂא אִישׁ בְּשַׂר קֹדֶשׁ בְּכָנָף בִּגְדּוֹ וְנָגַע בְּכָנָפוֹ אֶל הַלֶּחֶם וְאֶל הַנָּזִיד וְאֶל הַיַּיִן וְאֶל שֶׁמֶן וְאֶל כָּל מַאֲכָל הֲיִקְדָּשׁ וְיֵעָנוּ הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ לֹא: (חגי ב, יב)

ב) וַיֹּאמֶר חַגַּי אִם יִגַּע טְמֵא נֶפֶשׁ בְּכָל אֵלֶּה הֲיִטְמָא וַיַּעֲנוּ הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ טָמֵא: (חגי ב, יג)

ג) וַיַּעַן חַגַּי וַיֹּאמֶר כֵּן הָעָם הַזֶּה וְכֵן הַגּוֹי הַזֶּה לְפָנַי נְאֻם יְיָ וְכֵן כָּל מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם וַאֲשֶׁר יַקְרִיבוּ שָׁם טָמֵא הוּא: (חגי ב, יד)

לקוטי רש"י

אם יגע טמא נפש. מת עצמו (חגי ב, יג). כן הנעם הזה. ממו שלחם טועים בו בן חם טועים כעמה הגלות (שם) פסוק יג). **הניחא אי סבירא ליה כשמואל דאמר** דבן בשמא טומאת אחרים. אבל טומאת עצמן מהסורייתא כמ"ש לעיל אם טמא נפש (ע"ז לז: ד"ה [שמא]). **אלא אי סבר ליה כרב דאמר** בן יונתן ואפי' טומאת עצמן [לעיל מז].

חשק שלמה על ר"ח

ם) דבני רביע ל"ג גם בשלמא ז' שלא רביעי בקדש וכמו שמטיק בעלמו ואסקר פי' מנכרי שהקבן כלומר שלכתי מיטהו ומטה ניישב.

ופרוק בקראין הן בטומאת טמא כי הרביעי בטמא מת פסול הוא בקדש ואין בקראין הן בטומאת למה אומר להם כי מה שמקריבין טמא הוא. דהדי שנואל אתמודי קא מתמה הניחא לרב דאמר אשתבש הכהני הגדרנה שהשיהה על מגע רביעי בשלישי בקדשים פיגול שהוה ואינו אלא פסול ושאוהל אמר חמישי בקודש בעא מיניה חני הנביא השיבה כהלכה שהה. בשלמא לרב משכחת לה מן הקרבנות רביעי שאל חני הנביא מן הכהנים שנאמר הן ישא איש בשר קדש בכנף בגדו שנגע בו שרץ וגגע הבשר בכנף בגדו ונטמא ונגע עור הבשר בלחם או בנדיר או בירק או בשמן ונגעו אלא אל כל האכל נמצא הכנף של בגדו שנגע בשרץ ולד ראשון כו' הוא ולד ראשון הנגע בו ולד ראשון הבשר שנגע בכנף ולד שני ואלו הלחם הנזיד והמשקין הללו שנגעו בבשר ולד שלישי והאכלו שנגע באלו נמצא ולד רביעי. ושאל ואמר לחם הקיבוץ האכל אר לאו ונעגי השיבה לא קדש כלומר לא נפסל האכל האכלו המחניה שעל האכל לבדו שאלם באחרו הקדש לשון קיבוץ ולא אמר הקידוש דמשמע דברים הרבה. ושנאמר אמר חמישי שאלן דייק מזה הכתוב שכתב בכנפו שמביא מגע דבר אחר באמצע יתר מאלו מי דברים ולדברי הכל התחמישי בקדש שהוה ולמיקר אמר לא אשתבוש כהני: **ומוחבין מנהאי קרא** ואמר חני אם יגע טמא נפש בכל אלה ושיטא וינגו הכהנים ואיאמרי טמא פי אלו כלון באר מכח כנף הבגד שנטמא בשורץ חזור שאלן אם תהיה הכנף שהאכה טומאת נפש ונגע בו ונעגי בשר ולד ראשון ב) כי השומאת נפש אב תתן ושכבה זרע טמא מת וכי ונגעו הלחם הנזיד ושאר המשקין שנגעי בבשר ואכל בלחם או באלו ולד ראשון הלחם והלה ולד שני חפי האכל ולד שלישי נמצאו כאו שאמר ביבא מיניה ושאל כאו שאמר בכה שנגע בכפר שכנסיים בין הכנף לבשר דבר אחר הוה אלבעה נמצא ללדות ואמרת שנא נמצא לדברי שמואל דלא אשתכוחי בהדורייתו אלא לה: **אלא** שנו בראשון ולא [נשנן] באחרון.

[המשך בעמוד ב]

ר' שמעון אומר בכלים טמאין בקרקע טהורין. א"ר פפא אפילו למ"ד טומאת משקין דאורייתא משקי בית מטבחיא א) הלכתא גמירי לה א"ל רב הונא בריה דרב נתן לרב פפא ואלא הא דאמר ר' אלעזר ה) אין טומאה למשקין כל עיקר תדע שהרי העיד יוסף א) בן יועזר איש צרידה על משקי בית מטבחיא דכן ואי הלכתא גמירי לה מי גמרינן מינה א"ל רבינא לרב אשי והא ר"ש דאמר טומאת משקין דאורייתא ג) דתניא ר' יוסי ור' שמעון אומרים לכלים טהורין לאוכלין טמאין והכא קאמר רבן ב) שמעון בכלים טמאין בקרקע טהורין ואי הלכתא היא מה לי בכלים מה לי בקרקע קשיא. אמר רב פפא הא דאמרת בקרקע טהורין לא שנו ב אלא מים אבל דם לא ומים נמי לא אמרן אלא דהוי רביעית ג) דחזי להטביל ביה מחטין וצינורות אבל ג לא הוי רביעית טמאין: אמר מר ג) רבי יהודה אומר לכל טמא למימרא דסבר רבי יהודה טומאת משקין לטמא טומאת ג) כלים דאורייית' ז) והתנן ד) ד כל הכלים שיש להן אחורים ותוך כגון הכרים והכסתות והשקין והמרצופין נטמא תוכו נטמא גבו נטמא גבו לא נטמא תוכו אמר רבי יהודה ה במה דברים אמורים שנטמאו מחמת משקין אבל נטמאו מחמת שרץ נטמא תוכו נטמא גבו נטמא גבו נטמא תוכו ואי סלקא דעתך טומאת משקין לטמא כלים דאורייתא מה לי נטמא מחמת משקין מה לי נטמא מחמת שרץ אמר רב יהודה אמר שמואל חזר בו ר' יהודה רבינא אמר לעולם לא הדר הא במשקין הבאין מחמת ידים הא במשקין הבאין מחמת שרץ אי הכי אדתני במה דברים אמורים שנטמאו מחמת משקין ליפלוג וליתני בדידה במה דברים אמורים במשקין הבאין מחמת ידים אבל במשקין הבאין מחמת שרץ נטמא תוכו נטמא גבו נטמא גבו נטמא תוכו אלא מחוורתא כדשנין מעיקרא חזר בו רבי יהודה. איבעיא להו מכלים הוא דהדר ביה אבל באוכלין כרבי יוסי ורבי שמעון סבירא ליה או דילמא לגמרי הדר ביה כרבי מאיר אמר רב נחמן בר יצחק תא שמע ה) פרה ששתתה מי חטאת בשרה טמא ה) ו רבי יהודה אומר בטלו

אבל דם לא. ° וא"ת אדרבה בדם יש לטהר טפי אפי' בכלים דדם קדשים לא איתקש למים כדאמרי' לעיל י) שאינו נשפך כמים אין מכשיר. וי"ל דהכי פי' אבל דם היכא דמטמא כגון דם חולין או בעלי מומין או זבח שנפסל לא: **אלא** דהוי רביעית דחזי להטביל בהו מחטין וצינורות. מכאן אומר ר"י שיש לדקדק דמקוה שכולו שאוב אינו פסול אלא מדרבנן דמשקין בית מטבחיא שהן דכן ע"כ הן שאובין מדמפליג בין דם למים ולא מפליג בין שאובין למחוברין ואמר דחזי להטביל בהו מחטין וצינורות ועוד תניא בתוספתא דמסכת מקוואות (פ"ב ה"א) מקוה שהניחו ריקן ומצאו מלא כשר והיינו משום דספיקא דרבנן לקולא וריקן נמי משמע שלא היה בו כלום מדלא קאמר שהניחו חסר. והא דתניא בת"כ ל) אך מעין ובור יכול אפילו מלא בכתף תלמוד לומר מעין מה מעין בידי שמים אף מקוה בידי שמים נ"ל דאסמכתא בעלמא הוא. ואם תאמר כיון דכולו שאוב כשר מדאורייתא אמאי גזרו רבנן בשאיבה כלל. ויש לומר דגזרו שאיבה אטו דילמא אתי לאטבולי במנא דבתוך הכלי ודאי אסור לטבול מדאורייתא מ). ואור"י דכי נמי בטלו רביעית דמקוה י) מכל מקום כל שהוא דמעין לא בטלו מדתנן בת"כ ל) דמעין מטהר בכל שהוא והמקוה בארבעים סאה והא דמקוה במ' סאה היינו לבתר דביטלו רביעית ואפילו הכי קתני דמעין מטהר בכל שהוא. הקשה ר"י בשם הרב רבינו שלמה דאמרינן בפרק חומר בקודש (חגיגה כב.) גבי מקוה שחלקו בשל תדע דבעי' כשפופרת הנוד דהא ארעא חלחולי מחלחלא ובעינן ארבעים סאה במקום אחד וארעא חלחולי מחלחלא לא שייך אלא במעין ובעינן ארבעים סאה במקום אחד והתם מיירי בדבר שכל גופו עולה בפחות דאם לא כן מה ראיה נ) צריך ס): ה"ג **נטמא** תוכו נטמא גבו נטמא גבו לא נטמא תוכו. וכן גרס רש"י **ואף על גב** דכל כלי שטף נמי דינו כן מכל מקום נקט כרים וכסתות ושקין ומרצופין משום דרבי מאיר פליג בהני דווקא דקתני סיפא רבי מאיר אומר כל שיש לו תוברואות יש לו אחורים ותוך ושאין לו תוברואות וכו' תוברואות פירושו תפירות שפה לפיהן סביב כעין מכנסים דאז אין מהפכין אותן להשתמש בצד אחר ויש לו דין אחורים ותוך לענין שאם נטמא גבו לא נטמא תוכו כמו שאר כלי שטף:

ר' שמעון אומר בכלים טמאין. ר' שמעון לטעמיה דאמר לעיל י) טומאת משקין דאוריי' ואפי' לטמא אחרים, כדתניא גבי ספק משקה לטמא אחרים ר' שמעון אומר באוכלין טמא, הלכך במשקי בית מטבחיא לא מלו רבנן לטהורינהו: בקרקע טהורין. ולקמיה מתרגם ליה אמים ודאיכא רביעית, דאיכא תורת מקוה עלה למחטין וצינורות, דמדאורייתא לא מקבלי טומאה כדכתיב (ויקרא יא) א) מקוה מים יהיה טהור י), ורביעית הויא מקוה מדאוריית', דכי כתיבי ארבעים סאה באדם הוא דכתיבי דנפקא לן מ) מאת כל בשרו מים שכל גופו עולה בהן, אבל לכלים קטנים אין צריך אלא כדי שיתכסו במים, ובציר מרביעית גמרא גמירי לה דלא חשיב למיהוי מקוה, וכיון דבעלמא מדאורייתא לא מיטמו, ורבנן הוא דבטלו רביעית דמקוה שלא יטבילו כלים בפחות מארבעים סאה, כדאמרינן בנזיר (דף לח.) עשר רביעיות הן ופרכינן והא איכא רביעית דמקוה ומשנינן בר מינה דההיא דבטלו רבנן, בפרק שלשה מינין, ותניא נמי ט) זה הכלל כל שאדם טובל בו ידים וכלים טובלי' בו, וגזרו טומאה אף על המשקין שבקרקע כל כמה דהוי בציר מארבעים סאה, והכא גבי מטבחיא אוקמוה אדאורייתא וטהורים: הלכתא גמירי לה. מסיני דלא מיטמאו: מי גמרינן מינה. דטומאת שאר משקין לאו דאורייתא, הא אמרת אפילו היא דאורייתא גמירי בהני דטהורין, והיכי מייתי רבי אלעזר טעם למילתיה מהכא: והא רבי שמעון. דמשום דסבירא ליה טומאת משקין דאורייתא קאמר הכא בכלים טמאין משום דבשאר משקין דאורייתא, ובקרקע הוא דטהורין משום דגבי שאר משקין דרבנן, אלמא לאו הלכה למשה מסיני הוא, וקשיא לרב פפא, דאי הלכתא היא, מה לי בכלים דגבי שאר משקין דאורייתא מה לי בקרקע: קשיא גרסינן, הא דרב פפא לאו מילתא היא, וכי אמרה לאו אדעתיה ולא היה זכור למשניות ז) הללו: א"ר פפא הא דאמרת. לרבי שמעון בקרקע טהורין, לא שנו אלא מים דאיכא שם מקוה עליהן במחובר: אבל דם. אין בו חילוק בין קרקע לכלים, דטומאה דידיה דאורייתא אף בקרקע, ולר"ש כי איתמר דכן דיוסף בן יועזר אמים לחודייהו איתמר דהוי רביעית כדפרשינן: צינורות. שטווין בהם זהב: אבל לית בהו רביעית. דמדאורייתא לא חזו למקוה ומדאוריי' טמאין אף במחובר, ה"נ טמאין. ודקיימא לן שיעור טומאת משקין ברביעית, ° הני מילי לטמא אחרים, אבל לעצמן טמאין בכל שהן, כדתנן בטהרות (פ"ג מ"ג) ומייתינן לה בנגמרא דכל שעה (דף לג:) טמא מת שסחט כו' כיון שילתה טפה ראשונה נטמאת בכבילה: אמר מר רבי יהודה אומר. גבי ספק משקה לטמא אחרים לכל טמא ואפילו לכלים, אלמא ודאי נגיעתן מטמא כלים מדאורייתא, מדמטמינן ספק דידהו: שיש להם אחורים ותוך. שראויין להשתמש בהן בתוכן ובאחוריהן: מרצופין. של עור: שנטמאו (א) במשקין. דטומאתן לאו דאורייתא לכלים, ורבנן הוא דגזור בהו משום משקה זב וזבה שהן אב הטומאה, ועבדי בהו רבנן היכירא שאם נטמא גבו לא נטמא תוכו, כי היכי דלידעו דהך טומאה לאו דאורייתא דלא לשרפו עליה תרומה וקדשים, כדאמרינן בבכורות (דף לח.) בעדותו של חזקיה אבי עקש: אבל מחמת שרץ. דטומאתן דאורייתא: חזר בו ר' יהודה. מההיא דלעיל: הא במשקין הבאין מחמת ידים. שגזרו חכמים טומאות שניות על ידים סתם פ), וגזרו עליהן שיטמאו משקין להיות תחלה צ), וההיא דרבנן הוא: אי הכי. הא דתני אבל נטמאו מחמת שרץ וכו' דלא אשכח נטמא גבו נטמא תוכו אלא בנגעו בשרץ עצמו, לישמעינן אפילו משקין: אבל באוכלין כרבי יוסי ורבי שמעון סבירא ליה. דמשקין מטמאין אוכלין מדאורייתא: כרבי מאיר. דאמר לא מיטמא ק) אפי' אוכלין אלא מדרבנן: פרה. של זבח או של חולין: ששתתה מי חטאת. ושחטוה בעודן במעיה: בשרה טמא. שמקבלת טומאה מהן, דמי חטאת מטמאין אפי' אדם וכלים כדכתיב (במדבר יט כא) ב) והנוגע במי הנדה וגו': בטלו

עין משפט נר מצוה

קיח א [מיי' פ"י מהל' טומאת אוכלין הלכה טז]:
ב [עי' מיי' שם פט"ו הל' ה. מהגהות מהר"ש לנדא זצ"ל]:
ג (מיי' פ"ד מהלכות טומאת אוכלין הלכה ג) ועי' השגות הראב"ד שם פט"ו ה"א:
קיט ד ה מיי' פ"ט מה' כלים הל' א ג:
קכ ו מיי' פט"ו מהל' פרה אדומה הלכה ז:

ליקוטי רש"י

[נדפס בהשמטות]

רבינו חננאל

[שייך לעמוד א]

ורב ושמואל לא חלקו אלא במשקה בית מטבחיא שהן הדם והמים שזה אומר דכן ממש וזה אומר דכן מלטמא אחרים אבל ביין ובשמן הכל מודים דאחריני נמי מטמא מדפריש שמואל וחשיב בעא מיניה ואמר טהור מכלל שהרביעי והוא האמצעי הבא מכח היין השני טמא הוא שנטמא ממגעם: תניא כלוי הדם הזה הן היין השמן משקה בית מדבחיא שנטמא בפנים וכו' ואע"פ שיצאו לחוץ בטהרתן הן עומדין. ותניא כרב הדם הזה והמים משקה בית מדבחיא שנטמאו בין בקרקע ובין בכלים טהור

[ע"כ שייך לעמוד א]

ר' שמעון אומר נטמאו בכלים טמאין [בקרקע] טהורין. סוגיא דשמעתא רב סבר עיקר טומאת משקה מדרבנן ומשקה בית מטבחיא אוקמינהו אדאורייתא ודכן ממש ולא גזרו בהו כלל. ושמואל אמר טומאת משקין לעצמן מדאורייתא לטמא אחרים מדרבנן ובמשקה בית מטבחיא לא גזרו לטמא אחרים. אמר רב פפא אפילו למאן דאמר טומאת משקין דאורייתא משקה בית מטבחיא דכן הלכתא גמירי לה הכי. ואקשי' עליה רב הונא בריה דר' נתן מר' אליעזר דאמר אין טומאה למשקין כל עיקר תדע שהרי העיד כו' ואי הלכתא היא מהלכתא מי גמרינן. ולא מצא רב פפא תשובה ולא דחינן לה דהא לא עלתה בחיובתא. אבל הא דאמ' רבינא דאמר ר' שמעון דאמר טומאת משקין דאורייתא דתני' ר' יוסי ור' שמעון אומר לאוכלין טמאים לכלים טהורין וקתני הכא בכלים טמאים בקרקע טהורים ואי הלכתא גמירי לה מה לי בכלים מה לי בקרקע. א) הא פירק' רב פפא ואמר הא דאמר ר' שמעון בקרקע טהורין לא אמרן אלא במים שיש בהן כדי רביעית דחזי לאטבולי בהו מחטין וצינורות כגון מקוה מים שהוא טהור אבל אין בהן כדי רביעית לא. וזהו שאמר רב פפא בזבחים דגרסי' בשחיטת קדשים פ"ב מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות

ונתן סאה ונטל סאה הרי זה כשר ואמר משמיה דר' יוחנן עד רובו אמר רב פפא ואם קדח ממנו רביעית מטבילין בו מחטין וצינורות דמהכשרא דמקוה קא אתו: אמר מר ר' יהודה אומר לכל טמא כלומר בין ליטמא בין לטמא בין לכלים בין לאוכלין. ואקשי' וכי ר' יהודה אית ליה טומאה למשקין מדאורייתא כלל ג) והא תניא כל הכלים שיש להם אחורי' ותוך כגון הכרים והכסתות והשקין והמרצופין שיש להם אחורים שפעמים ישן עליהם ויש להם תוך שפעמים טוען בתוכם כגון אלו נטמא גבן לא נטמא תוכם נטמא תוכם נטמא גבן אמר ר' יהודה במה דברים אמורים בטומאת משקין כלומר שהוא מדרבנן ואין טומאה מן התורה אבל טומאת שרץ נטמא תוכו נטמא גבו נטמא גבו [נטמא תוכו]. הא אשכחן לר' יהודה דשני ליה בין טומאת משקה לטומאת שרץ ואי טומאת משקין מדאורייתא היא מה לי טומאת משקין מה לי טומאת שרץ כולה טומאה דאורייתא היא. ואמרינן חזר בו ר' יהודה ואמר אין למשקין טומאה מדאורייתא ואע"ג דאמר רבינא לעולם לא הדר ביה ואוקמ' להאי דתני ר' יהודה לכל טמא במשקין הבאין מחמת שרץ והא דתני נטמא גבו לא נטמא תוכו במשקין הבאים מחמת ידים נדחו דבריו ועמדה השמועה ש"מ הדר ביה. איבעיא להו מכלים הדר ביה ואמר המשקין אין מטמאין את הכלים מן התורה ולא מדרבנן אבל באוכלין כר' יוסי ור' שמעון סבירא ליה דאמרו לאוכלין טמאין או דלמא לגמרי הדר ביה כר' מאיר דאמר לטמא אחרים טהור: ת"ש פרה ששתתה מי חטאת בשרה טמא מעת לעת ר' יהודה אומר

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לעיל דף טו. וש"נ], ב) [לעיל טז.], ג) [עיין תוספות עבודה זרה דף עה: ד"ה מים שהנדה כו'], ד) כלים פרק כה משנה ו עיין ר"ש שם, ה) פרה פרק ט [משנה ה], ו) טז., ז) לעיל טז סע"א, ח) [לקמן דף קט.], ט) תוספתא מקוואות פרק א ה"ו, י) שבת יד., כ) לעיל יד:, ל) שמיני פרשתא ט ה"א, מ) [ועיין תוספות בבא בתרא קו. ד"ה מכללן], נ) [מדאיתא נזיר לח.], ס) [ועיין תוספות נזיר לח. ד"ה בר מהאי].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה שנטמאו מחמת משקין:

גליון הש"ס

ברש"י ד"ה אבל לית בהו רביעית וכו' הנ"מ לטמא אחרים. עי' לעיל יד ע"א תוד"ה דאיכא משקין: תוס' ד"ה אבל דם לא. תמוה לי במה דפשיטא להו לתוספות דדם ליכא טומא' דאוריי' ומדמו טומאתו להכשר והא לעיל דף טו ע"ב אמרינן מ"ש ונשא אהרן וכו' מאי לאו טומאת דם הכי דדם שלמים מדאורייתא' וכן מבואר מדברי' תוס' שם ד"ה מדרבנן הוא מאי לאוקמי מדאורייתא ובמ"ד וכו' הרי דס"ל דלמ"ד דטומאת משקין דאורייתא גם דם קדשים טמא דאורייתא וצע"ג:

הגהות וציונים

א) [צ"ל ר' יוסי בן יועזר] (גליון): ב) [צ"ל רבי שמעון] (גליון): ג) "טומאת" נמחק (יעב"ץ) וכן ליתא בכת"י: ד) צ"ל והתניא (רש"ש, דק"ס בשם ראשונים ועוד, וכ"ה בדפו"ר). ולפנינו ע"פ חכמת מנוח: ה) [מעת לעת] (גליון): ו) צ"ל לברייתות הללו (קשות מיושב): ז) בכת"י לא מטמו, וכעי"ז ברש"ש:

תורה אור השלם

א) אַךְ מַעְיָן וּבוֹר מִקְוֵה מַיִם יִהְיֶה טָהוֹר וְנֹגֵעַ בְּנִבְלָתָם יִטְמָא: [ויקרא יא, לו]

ב) וְהָיְתָה לָהֶם לְחֻקַּת עוֹלָם וּמַזֵּה מֵי הַנִּדָּה יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְהַנֹּגֵעַ בְּמֵי הַנִּדָּה יִטְמָא עַד הָעָרֶב: [במדבר יט, כא]

חשק שלמה על ר"ח

א) מדברי רבינו נראה דלא גרס בגמ' קשיא ואפשר דלזה רמז רש"י קשיא גרסינן לאפוקי מגי' הר"ח. ב) ר"ל לטמא את הכלים וכן במסקנא דאמר דחזר בו ר"י ואמר דאין למשקין טומאה דאורייתא ר"ל לטמא את הכלים.

בְּקַרְקַע טְהוֹרִין. שחכמים השאירו את דין המים שבעזרה כדין תורה (רש"י). אכן, יש להסתפק האם השאירו את דינם לגמרי כדין תורה שיהא אפשר גם לטהר בהם מחטים וצינוריות, או שרק לענין טומאה השאירו אותם כדין תורה, אבל לענין מקוה אין מטבילים בהם כשהם פחות מארבעים סאה [כדין מים שמחוץ לעזרה (כמו שיתבאר להלן ד"ה דחזי)] (דבר שמואל).

אָמַר רַב פָּפָּא וְכוּ'. הקדמה: רב פפא בא לחלוק על מה שהיה פשוט בסוגיא עד כאן, שטהרת משקים של המקדש ['בי מטבחיא' או 'בי מדבחיא'] נוהגת רק לדעת הסוברים שאין טומאה למשקים מהתורה אלא מדרבנן, שמשום כך ניתן לומר שבמשקים אלו לא גזרו (וראה צל"ח [אות קב], הטעם שהובאו דברי רב פפא רק בשלב זה של הסוגיא).

וְאִי הִלְכְתָא הֵיא מַה לִּי בִּכְלִים מַה לִּי בְּקַרְקַע, שהלכה למשה מסיני יכולה לטהר גם משקים שבכלים שטומאתם מדאורייתא (רש"י), וכמו כן היתה יכולה הגמ' להקשות שאין צורך בהלכה למשה מסיני לטהר מים שבקרקע שאינם טמאים כלל מהתורה (רש"ש).

קַשְׁיָא. שנדחו דברי רב פפא שאמר את דבריו כאשר לא היה זכור את המשניות הללו (רש"י). ויש סוברים, שלא נדחו דבריו, וכמדוייק בלשון הגמ' שהניחה ב'קשיא' ולא ב'תיובתא' (רבנו חננאל, וכן פסק הרמב"ם טומאת אוכלים י, טז, שטומאת משקין דאורייתא, והלכה למשה מסיני ש'בית מטבחיא' טהור. וראה ביאור הדברים בצל"ח אות קה).

לֹא שָׁנוּ אֶלָּא מַיִם אֲבָל דָּם לֹא, שדם מקבל טומאה מדאורייתא בין כשהוא בכלים ובין כשהוא בקרקע (רש"י), ואף שמדובר כאן על דם קדשים, הרי גם דם קדשים מקבל טומאה מדאורייתא, שדוקא לענין 'הכשר' אין דם קדשים נחשב כמים ואינו מכשיר [כמבואר לעיל (טז, א)], אבל לענין טומאה הרי הוא מקבל טומאה (מהרש"א), שגדר דם קדשים הוא שאין לו דין של שבעה משקים [וכפי שנלמד לעיל שדם קדשים שאינו נשפך כמים אינו נחשב משקה], ולכן אינו מכשיר, שהרי רק שבעה משקים מכשירים, אבל לענין טומאה כל המשקים מקבלים טומאה (חי' רבי שמואל י, ב בדעת רש"י, וכדעת הראב"ד פסולי המוקדשין א, לו). ויש מפרשים, שדם קדשים אינו מקבל טומאה כשם שאינו מכשיר, וכוונת הגמ' כאן לדם חולין או לדם קדשים פסולים (תוס' ד"ה אבל, וכדעת הרמב"ם שם), שלדעתם טומאת משקים נוהגת רק בשבעה משקים, וכיון שדם קדשים אינו נחשב דם, ממילא אין נוהגת בו טומאה (חי' רבי שמואל שם).

דְּחָזֵי לְהַטְבִּיל בֵּיהּ מְחָטִין וְצִינּוֹרוֹת, מדאורייתא, אבל מדרבנן גם טבילת כלים צריכה מקוה של ארבעים סאה (כמבואר במשנה מקוואות א, ז, ור"ש שם ותוס' כאן ע"פ נזיר לח, א). ולענין טבילת כלים שנקנו מגויים, יש סוברים שמהתורה צריך להטבילם בארבעים סאה (תוס' ע"ז עה, ב ד"ה מים, וראשונים נוספים), ויש סוברים שרק מדרבנן צריך להטבילם בארבעים סאה (מרדכי ע"ז תתנט, וראשונים נוספים).

וממשמעות הסוגיא כאן נראה שפסול מים שאובים למקוה אינו אלא מדרבנן, ואפילו מקוה שכולה שאובים כשרה מדאורייתא (ראה תוס' ד"ה אלא, וכן דעת הרמב"ם מקוואות ד, ב), אולם יש סוברים שמקוה שכולה מים שאובים פסולה מדאוריתא (דעת רשב"ם ור"ת בתוס' ב"ב סו, א ד"ה מכלל). ■ להלכה, מקוה שכולה או רובה מים שאובים, פסולה מהתורה [כדעת רשב"ם ור"ת], ולכן פסולה אפילו באופן שיש ספק בדבר, אבל אם רק מיעוט המים שאובים, אינה פסולה אלא מדרבנן, ולכן כאשר יש ספק אינה פסולה (רמ"א יו"ד רא, ג). ויש סוברים, שאפילו מקוה שכולה מים שאובים אינה פסולה אלא מדרבנן [כדעת תוס' כאן והרמב"ם] (ראה ש"ך שם, יז, בדעת השו"ע, וכן הביאור הגר"א שם, כג, הביא דעה זו).

אֲבָל לֹא חֲזֵי רְבִיעִית טָמֵאין. שמשקים מקבלים טומאה מהתורה אפילו בשיעור כל שהוא, למרות שאין מטמאים אחרים עד שיהא בהם שיעור רביעית (רש"י, וראה ביאורנו לעיל יד, א ד"ה דקא). ויש סוברים, שרק משקים של תרומה או קדשים נטמאים מהתורה בשיעור כל שהוא [אבל שאר משקים נטמאים רק ברביעית] (ראה ר"ש מכשירין ו, ז, בדעת רש"י ע"ז לא, א).

לְמֵימְרָא דְּסָבַר רַבִּי יְהוּדָה טוּמְאַת מַשְׁקִין לְטַמֵּא טוּמְאַת כֵּלִים דְּאוֹרַיְתָא, ולכן הוא מחמיר בספק טומאה של משקים לטמא כלים (רש"י). שאין לפרש שהטעם שמחמיר רבי יהודה הוא משום שאפשר להטבילם במקוה ונחשב ל'דבר שיש לו מתירין' שספיקו אסור, שרק בדברים שאפשר להשתמש בהם פעם אחת בלבד, כדוגמת מאכלים, מחמירים בהם כשיש להם מתירים, משום שאנו אומרים 'עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר', אבל בדברים שאפשר להשתמש בהם פעמים רבות כמו בכלים, אין מחמירים בהם אפילו כשיש להם מתירים, שלא שייך כאן סברת 'עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר', שהרי הוא חפץ ליהנות מהם גם עכשיו וגם לאחר זמן (נמוקי הגרי"ב, ראה שם שציין לדברי הצל"ח שכתב סברא כעין זו, אולם ראה רעק"א עירובין לח, א שהוכיח מדברי הש"ך יו"ד קב, ח שאינו סובר כן).

פָּרָה שֶׁשָּׁתְתָה מֵי חַטָּאת בְּשֹׁרֶה טָמֵא, ממי החטאת שהם מטמאים (רש"י), ודוקא לאחר שחיטתה בשרה טמא, שאילו בחייה, אין בעלי חיים מקבלים טומאה (תוס' רבינו פרץ).

המשך מעמוד קודם

לפרש שחלה עליהם טומאה מכאן ולהבא, שהרי ביציאתם החוצה לא נתחדשה להם סיבת טומאה חדשה (דבר שמואל, ע"פ רש"י ד"ה טהורין). אכן, אין זו טומאה למפרע ממש, ולכן אם נגעו המשקים במאכלים לפני יציאתם, אין מטמאין אותם למפרע, אלא הרי זה בגדר 'מכאן ולהבא ולמפרע', שמכאן ולהבא נחשבים המשקים האלו כטמאים משעה ראשונה שנגעה בהם הטומאה, ולכן אם הם נוגעים כעת במאכלים אחרים, נטמאים אותם המאכלים (ראה דבר שמואל והוספות בסוף הספר מהג"ר שלמה פישר).

בָּטְלוּ, שאינם ראויים עוד למי חטאת ופקע מהם שם 'מי חטאת' (רש"י). ויש שפירשו שכיון שנכנסו למעיה, הסיח דעתו מהם, ומי חטאת שהסיח דעתו מהם נפסלו (תוס' ד"ה הא), שנאמר בהם (במדבר יט, ט) 'למשמרת', שצריך לשומרם (תוס' ד"ה בטלו, בשם תוספתא, וראה יומא מב, ב; רמב"ם פרה אדומה טו, ז), ואפילו טומאה מדרבנן לא גזרו בהם [כדרך שגזרו בשאר 'מי חטאת' שנפסלו בהיסח הדעת], לפי שאין זה שכיח שהמים יתגלו לאחר ששתתה אותם הפרה, ומילתא דלא שכיחא לא גזרו ביה רבנן (רש"ש), או משום שנחשבים שאינם בעולם, ולא גזרו חכמים על מים שאינם בעולם (חזו"א פרה ה, יז).

בְּמֵעֶיהָ, אבל בעוד המים בפיה לא נפסלו, כיון שמדובר במים שכבר נתקדשו למי חטאת [שאילו מים שלא נתקדשו למי חטאת, נפסלים בכניסתם לפיו של בעל חי] (תוס' ד"ה בטלו). ויש מפרשים, שמיד כאשר נכנסו המים לפיה נפסלו ואינם ראויים להיות למי חטאת, כיון שנתערב בהם רוק שבפיה [ולמרות שיש רוב של מי חטאת, רוב אינו מועיל לחדש דינים, ואינו יכול להחיל שם 'מי חטאת' על הרוק המועט (קובץ שיעורים גיטין אות נט)], ומכל מקום הם מטמאים כדין מי חטאת, כיון שאין פסולם בגופם אלא מחמת התערובת (תוס' רבינו פרץ, בדעת רש"י בגיטין פו, ב).

נֶהֱי דְּטוּמְאָה חֲמוּרָה לֹא מְטַמְּאוּ טוּמְאָה קַלָּה מִיהָא נִיטַמְּאוּ, שכשם שהם מטמאים אחרים כך הם מטמאים את עצמם, שאין לך נגיעה גדולה ממה שהם נוגעים בעצמם (רש"י), שאמנם כל זמן שלא נפסלו המים, אינם טמאים [בטומאת קלה זו של טומאת משקים], אבל בשעה שנפסלו, ברגע האחרון שבו יוצאים מטהרה לטומאה, נחשב כאילו נגעו ה'מי חטאת' הטהורים בסתם מים [שזה נכנס וזה יוצא] וטמאום בטומאה קלה (חזו"א כלים לא, א), ואין זה נחשב ל'מגע בית הסתרים' [שהדין הוא שמגע טומאה במקום שאינו גלוי אינו מטמא], כיון שכל טיפות המשקה נחשבות כנפרדות זו מזו (קובץ שיעורים אות פד, בשם הגרמ"מ עפשטיין; חזו"א טבול יום ד, ו; שיעורי ר' דוד), ועוד שמשקים מתנועעים בכל שעה ונוגעים זה בזה (חזו"א טבול יום שם). ולמרות שהכלל הוא שמשקה אינו מטמא משקה [כמבואר להלן בסוגיא], יתכן שכלל זה לא נאמר אלא על משקה שהוא ראשון לטומאה, אבל מי חטאת שהם אב הטומאה, הרי הם מטמאים משקים (ראה שיעורי ר' דוד).

ויש שפירשו הטעם ש'מי חטאת' מטמאים טומאה קלה, משום הכלל שכל דבר שיש עליו טומאה חמורה, יש בו ממילא גם טומאה קלה, ואף לאחר שפוקעת הטומאה החמורה נשארת הטומאה הקלה (תוס' ד"ה הא), משום שהטומאה החמורה שיש עליו שעה אחת מחילה עליו טומאה קלה לעולם [ולא שהטומאה הקלה מתחדשת כל רגע מכח הטומאה החמורה] (קובץ שיעורים כתובות אות טו). אבל לדעתם אין המים נטמאים בטומאת מגע, שלא מצינו טומאה על ידי נגיעת הדבר בעצמו (תוס' רבינו פרץ), שלדעתם הרי זה נחשב למגע בית הסתרים (הערות וביאורים בעניני טהרות [לגרי"ג אדלשטין]), או משום שמי חטאת מטמאים רק בנגיעה שלא לצורך, ולדעתם נגיעת המים בעצמם אינה נחשבת נגיעה שלא לצורך (דברי יחזקאל א, יג).

מְשׁוּם דְּהַוָּה לֵיהּ מַשְׁקֶה סָרוּחַ, ומשקה סרוח אינו נחשב למשקה, ואפילו אם היתה עליו טומאה, טומאתו פוקעת ממנו (רש"י, ע"פ תורת כהנים שמיני ח, ד). ויש מפרשים, שפוקעת ממנו הטומאה משום שבמעיה של הפרה נחשבים המים כמעוכלים, ולאחר עיכול אינו נחשב עוד משקה אלא פֶּרֶשׁ (ראב"ד בפי' לתורת כהנים שם, ודברי יחזקאל א, יא, לדעת הסוברים שמשקה לאחר שנטמא לא פקעה ממנו טומאה לעולם משום שראוי הוא לשתיית בהמה).

אכן כל זה רק לדעת רבי יהודה, אבל לדעת חכמים מי חטאת הם אב הטומאה למרות שהם משקה סרוח [שלמרות שגם הם מודים שמשקה סרוח אינו מקבל טומאה מאחרים, מכל מקום אם הוא אב הטומאה נשאר בטומאתו] (מהר"ם חלאווה), והרי הם מטמאים גם אדם וכלים, ונקטו בלשונם שהבשר טמא, אגב דברי רבי יהודה, שמחדש שאפילו הבשר טהור (רש"ש פרה ט, ה).

רַבִּי יוֹסֵי בְּשִׁיטַּת רַבִּי עֲקִיבָא רַבּוֹ אֲמָרָהּ, שרבי יוסי היה אחד מחמשה תלמידי רבי עקיבא שבדרום (רש"י), וכמו כן רבי שמעון [שדעתו שווה לדעת רבי יוסי, שמשקים מטמאים אוכלים מדאורייתא, ולכן ספקם טמא] אמר את דבריו כרבי עקיבא רבו [שאף הוא היה מאותם חמשה תלמידים] (תוס' חכמי אנגליה, וראה להלן ע"ב ד"ה רבי יוסי).

בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ רַבִּי עֲקִיבָא וְכוּ', שחולק רבי עקיבא על שאר התנאים [שהלכה כדבריהם] הסוברים שאין שני עושה שלישי אלא בתרומה ובקדשים בלבד (ראה גמ' סוטה ל, א; רמב"ם שאר אבות הטומאה יא, ב).

לִימַּד עַל כָּכָר שֶׁנֵּי שֶׁעוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחוּלִּין, כשנוגע במשקים, אבל אם נוגע באוכל אינו מטמא, שגם רבי עקיבא מודה לכלל שאין אוכל מטמא אוכל (רש"י). ויש מפרשים, שלדעת רבי עקיבא אוכל מטמא אוכל (ראה רבינו גרשום חולין לג, ב ורמב"ם פירוש המשניות סוטה ה, ב. אך ראה רש"י שדחה פירוש זה).

וְהָכָא הֵיכִי דָּרִישׁ, מהיכן דורש רבי יוסי שמשקה מטמא רק אוכל ולא משקה (רש"י), שאילו היה סובר שמשקה מטמא משקה אחר מדאוריתא בניגוד לדעה הפשוטה, היה צריך לומר כן במפורש (צל"ח אות קיג).

יִטְמָא דְּרֵישָׁא נַמִּי לְטַמֵּא טוּמְאַת מַשְׁקִין, ש'יטמא' דרישא נאמר על אוכל שמטמא, ואין טמא עושה כיוצא בו (רש"י). ויש מפרשים, ששאלת הגמ' היא לולא הכלל שאין טמא עושה כיוצא בו, ושואלת הגמ' שאם כן היה ראוי שהפסוק לא יחלק בין הרישא לסיפא, אלא יכללן יחד, ויהא הדין שבין אוכל ובין משקה מטמאים בין אוכל ובין משקה (תוס' רבינו פרץ).

וְאִימָא לְטַמֵּא אֶת הַכֵּלִים, שמשקה יטמא רק כלים ולא אוכלים (רבנו חננאל), וכמשמעות הפסוק 'בכל כלי יטמא' – 'יְטַמֵּא' [כדרשת רבי יוסי], שהמשקה מטמא את הכלי (ראה פני יהושע). ויש מפרשים, ששאלת הגמ' היא שמשקה יטמא גם אוכלים וגם כלים (ראש יוסף).

וּמַה כְּלִי שֶׁמְּטַמֵּא מַשְׁקֶה אֵין מְטַמֵּא כְּלִי, שאין כלי מקבל טומאה אלא מאב הטומאה (ע"פ רש"י כאן ולהלן כ, ב ד"ה תלמוד), או לפי שאין טומאה עושה כיוצא בה [וכדרך שמצינו שאין אוכל מטמא אוכל ואין משקה מטמא משקה] (רבנו חננאל).

מַשְׁקִין הַבָּאִין מֵחֲמַת כְּלִי אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא יְטַמְּאוּ אֶת הַכֵּלִים, שלא יתכן שהמשקים יהיו חמורים יותר מהכלי שטימא אותם, שכשם שהכלי אינו מטמא כלי אחר, כך גם המשקים שנטמאו ממנו אינם יכולים לטמא כלי אחר (בעל המאור).

בטלו במעיה ואי סלקא דעתך מכלים הוא דהדר ביה אבל באוכלין כר' יוסי ור' שמעון סבירא ליה אמאי בטלו במעיה לגמרי נהי דטומאה חמורה לא מטמאו טומאה קלה מיהא ניטמאו מאי בטלו במעיה נמי בטלו מטומאה חמורה אבל טומאה קלה מטמאו מכלל דתנא קמא סבר טומאה חמורה נמי מטמאו הא בשרה טמא קתני כולה ר' יהודה היא וחסורי מיחסרא והכי קתני פרה ששתתה מי חטאת בשרה טמא בד"א טומא' קלה אבל טומאה חמורה לא שרבי יהודה אומר בטלו במעיה רב אשי אמר לעולם בטלו במעיה לגמרי [א] משום דהוה ליה משקה סרוח. [ב] ר' יוסי ורבי שמעון אומרים לאוכלין טמאין לכלים טהורים אמר רבה בר בר חנה אמר ריש לקיש רבי יוסי בשיטת ר"ע רבו אמרה דדריש יטמא יטמא [ג] דתנן בו ביום דרש ר"ע א) וכל כלי חרש אשר יפול מהם וגו' אינו אומר טמא אלא יטמא יטמא אחרים לימד על ככר שני שעושה שלישי בחולין והכא היכי דריש א) וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא יטמא לטמא טומאת אוכלין אתה אומר לטמא טומאת אוכלין או אינו אלא לטמא טומאת משקין אמרת לא כך היה מאי לא כך היה אמר רב פפא לא מצינו טומאה שעושה כיוצא בה רבינא אמר מגופיה דקרא נמי לא מצית אמרת יטמא לטמא טומאת משקין דאי סלקא דעתך יטמא דסיפא לטמא טומאת משקין יטמא דרישא נמי לטמא טומאת משקין ניערבינהו וניכתבינהו א) מכל האוכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא תרי יטמא למה לי אלא יטמא דרישא לטמא טומאת משקין יטמא דסיפא לטמא טומאת אוכלין. ואימא לטמא את הכלים ולאו ק"ו הוא ומה כלי שמטמא משקה אין מטמא כלי משקין הבאין מחמת כלי אינו דין שלא יטמאו את הכלים ואימא כי לא מטמאו משקין הבאין מחמת כלי אבל משקין הבאין מחמת שרץ ה"נ דמטמאו משקין הבאין מחמת שרץ מי כתיבי

ולאו

רש"י

בטלו במעיה. דאינן ראוין למי חטאת ואין עוד שמן עליהן, ואי אית ליה לרבי יהודה משקין בעלמא מטמאו אוכל, נהי דבטלי מתורת מי חטאת לענין דלא הוי טמא אב הטומאה לטמא אדם וכלים, שם משקה טמא מי ליכא עלייהו כשאר משקין לטמא בשר זה שהוא אוכל, ואמאי בטלו במעיה לגמרי אפילו מלטמא בשר זה דהיינו טומאת אוכלין קלה, נהי דטומאה חמורה לא מטמאו אם נגעו אדם וכלים בהן בתוך המעים, דהא אין שם מי חטאת עליהן, טומאה קלה כגון את הבשר לטמאו, דהא משקין בעלמא נינהו, ושם טומאה לא פקע מינייהו, דניטמאו מחמת עצמן, דאין נגיעה גדולה ממה שהן נוגעין בעצמן, וכי אזיל שם מי חטאת מינייהו הוו להו משקין שנגעו במי חטאת, אלא ש"מ מכולהו הדר ביה, וכיון דבחוץ לא מטמאו משקין אוכלין אלא מדרבנן, הכא דמילתא דלא שכיחא לא גזור: טומאה חמורה. אדם וכלים, טומאה קלה אוכלין: והא בשרה טמא קאמר. דלא טימא אלא את הבשר, ולא תנא אדם וכלים הנוגעין בהן טמאין: אבל טומאה חמורה. שיהא עדיין שמן עליהן לטמא אדם הנוגע בהן, לא מטמאי, שר' יהודה אומר בטלו במעיה מתורת מי חטאת: רב אשי אמר לעולם לגמרי. דאפי' שם משקה בעלמא ליכא עלייהו, דה"ל משקה סרוח, ותניא [ד] בת"כ א) וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא פרט למשקה סרוח: ר' יוסי תלמידו של ר' עקיבא היה, כדתניא ביבמות בהבא על יבמתו (דף סב:) והיה העולם שמם עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם ואלו הן ר"מ ורבי יהודה ור' יוסי ור"ש ור"א בן שמוע: דדריש יטמא. דכתיב גבי אוכלין טמאין יְטַמֵּא, ואיהו נמי דריש יטמא דכתיב גבי משקין טמאין יְטַמֵּא: בו ביום. ביום שמינו את ר"א בן עזריה לנשיאות [ה]: אשר יפול מהם אל תוכו. ותניא בהכל שוחטין (חולין כד:) אע"פ שלא נגע אלא נתלה באוירו ה"ל כלי ראשון, וכתיב א) כל אשר בתוכו יטמא מחמת הכלי ה"ל אוכל שני, ואינו אומר טמא אלא יטמא לדרוש ביה יְטַמֵּא: לימד על ככר שני. דהא קרא משתעי באוכלין, כדכתיב בתריה א) מכל האוכל אשר יאכל והוא היה בתוך הכלי יטמא, אלמא ככר שני עושה שלישי ואף בחולין, דקרא סתמא כתיב. והא ליכא למימר דאוכלין שבו מקבלין טומאה מן השרץ דליהוי אויר כלי כמאן דמלי טומאה וניהוו אוכל ראשון, דא"כ אף כלים שבאוירו יטמאו, ובפרקין [ו] מפרשינן לה בהדיא דעל כרחך שני הוא ומן הכלי הוא מקבלה שמטמא את השלישי. ואני שמעתי ככר עושה כיוצא בו, ואית ליה לר"ע אוכל מטמא אוכל, וא"א לומר כן, משום דלא אשכחן לה בהדיא וע"י הדחק נאמר, וא"כ כי אקשי לעיל [ז] והא אין אוכל מטמא אוכל ודחיק נפשיה ואוקמה מדרבנן טמא, נימא כר"ע ס"ל, דהא ר"ע גופיה איירי ביה והוסיף עדות על עדותו, ולקמן דקאמר לא כך היה ולא מצי לדחויה אלא ע"י טעם זה לא מצינו טומאה עושה כיוצא בה, הרי מצינו לר"ע, ועוד בהדיא אמר לקמן בההוא יטמא לטמא את המשקין ולא אוכל כיוצא בו: והכא. גבי יטמא דמשקין דקאמר רבי יוסי דמטמא אוכל, היכי דריש ליה רבי יוסי דמוקי ליה לטמא אוכל ולא לטמא משקה כיוצא בו ולא כלי: וכל משקה אשר ישתה בכל כלי. אם היה המשקה הזה בתוכו של כלי חרס דהא עלה קאי יטמא, ודריש ביה יטמא לטמא את האוכל: לא מצינו טומאה שעושה כיוצא בה. כדאמרינן לקמן [ח] דלהכי קרינא יטמא למימר דהוא טמא ואין עושה כיוצא בו: דאי ס"ד. האי יטמא דכתיב במשקה בסיפיה דקרא לטמא משקים קאמר, ויטמא דרישא דכתיב גבי אוכל ע"כ לטמא משקין מוקמי ליה לקמיה, דהכתיב א] לעיל מהאי קרא ג) טמא הוא ואמרינן [ח] הוא טמא ואין עושה כיוצא בו ומדאיצטריך למעוטי אוכל מכלל דמשקין מטמאי, א"כ יטמא יטמא למה לי, ליערבינהו ונכתבינהו כו': ואימא. יטמא דסיפא לטמא את הכלים, ואמאי קאמר רבי יוסי לכלים טהור: ומה כלי. שטימא את המשקה הזה לא יוכל לטמא את הכלי, כדאמרינן לקמן [ט] א) כל אשר בתוכו יטמא מכל האוכל אוכלין ומשקין מיטמאים מאויר כלי חרס ואין כלים מיטמאים מאויר כלי חרס, משקין אלו שבאין מחמת כלי אינו דין כו': ואימא כי לא מטמאו משקין הבאים מחמת כלי. דבהאי קל וחומר הוא דנפקא לן דאין משקה מטמא כלי (אימא כי לא מטמאו משקין כלי) הני מילי משקין הבאין מחמת כלי, אבל משקין שנגעו בשרץ יטמאוהו:*)

*) עוד דיבור רש"י השייך לכאן נדפס בע"ב

תוספות

הא בשרה טמא קתני. משמע דוקא בשרה אבל אדם וכלים לא והיינו משום דנפסלו בהיסח הדעת. ואם תאמר כיון דפרחה מהן טומאה חמורה אפי' טומאה קלה לא לטמאו דהא אמרי' בפ' בא סימן (נדה נא.) ובפ' טבול יום (זבחים קה.) כל שסופו לטמא טומאה חמורה לא בעי הכשר שרץ וחשיב כאילו נגע בשרץ והיינו דוקא בעוד שסופו לטמא טומאה חמורה אבל כשאין ראוי כבר לטמא טומאה חמורה בעי הכשר כדאמרינן בפרק בהמה המקשה (חולין עג:) גבי בשר הפורש מאבר מן החי דלא מהני ליה מה שסופו[א] לטמא טומאה חמורה כשהיה עם אביו לשויה מוכשר כיון דלאחר שפירש ממנו אין ראוי לטמא טומאה חמורה. וי"ל דשאני התם כששימש מעשה עץ שימש כדאמרינן בהעור והרוטב (שם דף קכט.) ולכך כשפירש מאביו בעי הכשר אבל מי חטאת צריך שיהו ראויין מתחלה לשתיה ומצא טומאה חמורה שלהן אינו מעשה עץ אלא מטעם שיהיו[ב] ראויין לשתיית אדם דבע"א לא היו ראויין להזאה ולכך אף כשנפסלו לא פרחה טומאת משקין:

בטלו במעיה. אבל בעודם בפיה לא בטלו אע"ג דאמרינן במסכת פרה (פ"ט מ"ג) דכל העופות פוסלין מי חטאת אור"י דהתם מיירי קודם קדוש ונפסלים כדפ"ה בהנזקין[י] (גיטין נג) דבעינן שתהא היותן בכלי או משום מלאכה[ג] והכא איירי לאחר קידוש מדחשיב להו סופו[ד] לטמא טומאה חמורה ומלאכה אינה פוסלת אחר קידוש כדתנן במסכת פרה (פ"ד מ"ד) מים מלאכה פוסלת בהן עד שיתן לתוכן אפר ובסיפא[ה] יליף לה מדכתיב ב) למי נדה וכבר הם למי נדה ובטלו במעיה משום היסח הדעת ובתוספת' (דמקוואות פ"ח ה"ו) מפרש טעמ' דר"י משום דכתיב למשמרת יאלו אלו שאינם למשמרת הואיל ששתתה מהן הפרה:

לא מצינו טומאה עושה כיוצא בה. פי' הקונט' כדדרשינן לקמן יטמא שאין טומאה עושה כיוצא בה. ואית ספרים דל"ג[ו] לקמן. ולשון לא מצינו לא משמע כן דמשמע דמעלמא נפקא לן ממשמעות[ז]. ומפרש ר"י לא מצינו טומאה עושה כיוצא בה כדדרשינן לעיל (דף יד.) מטמא הוא:

רבינא אמר מגופיה דקרא לא מצית אמרת דאי ס"ד לטומאת משקין לא לכתוב אלא חד יטמא תרי זימני למה לי למעוטי שאין טומאה עושה כיוצא בה:

ומה כלי שמטמא משקין. וא"ת משקין הבאין מחמת אוכל לא יטמאו אוכל מהאי ק"ו וכן אוכל הבא מחמת משקין לא יטמא משקין. וי"ל דהכא עביד שפיר ק"ו דמה כלי שאין מטמא כלי משום שהוא קל שאינו אב הטומאה דכשהוא אב הטומאה מטמא כלי וכ"ש משקין הבאים מחמת כלי דקילי טפי אבל מה שאין אוכל מטמא אוכל היינו לפי שאין עושה כיוצא בו. וא"ת משקין הבאים מחמת כלי שנגע במת מנלן דלא מטמאו כלי דמק"ו דכלי לא אתי דכלי שנגע במת מטמא כלי. וי"ל דהאי קרא בשרץ כתיב אבל משקין שנגעו בכלי שנגע במת לא כתיב:

ולאו

ומשני

רבינו חננאל

בטלו במעיה ואי ס"ד סבר ר' יהודה דיש טומאה למשקין באוכלין וכי בהאי כר' יוסי ור' שמעון סבירא ליה נהי דלא מטמא טומאה חמורה כאב לטמא במשא כאשר עקר מי חטאת ותורתם שהן מאבות הטומאה מטמא אדם וכלים כדתנן למעלה מהן נבלה ומי חטאת שיש בהן כדי הזיה שמטמא האדם במשא לטמא בגדים טומאה קלה מיהת שהיא טומאת אוכלין תטמא ואמאי תני בטלו במעיה. והא ת"ק נמי בשרה טמא קתני ולא (היא) טומאת מי חטאת עצמן שהן טומאה חמורה אלא טומאה קלה והיא טומאת אוכלין הוא דמטמאה ואי הכי מאי בינייהו. ואמרינן חסורי מחסרי והכי קתני בשרה טמא טומאה קלה אבל טומאת מי חטאת שהיא חמורה שמטמ' במשא לא דברי ר' יהודה שר' יהודה אומר בטלו במעיה ולעולם באוכלין ר' יהודה כר' יוסי ור' שמעון סבירא ליה. רב אשי אמר לעולם בטלו לגמרי משום דהוי משקה סרוח: אמר מר ר' יוסי ור"ש אומרים לאוכלים טמאים כו'. אמרי' ר' יוסי ור"ש בשטת ר' עקיבא אמרה שהמשק' מטמ' האוכלין דדרש יטמא יטמא הנוגע בו דתנן בסוטה פ"ה בו ביום דרש ר' עקיבא וכל כלי חרש וגו' וכוותיה דרש הכא ר' יוסי וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא האוכל הנוגע במשקה הזה יטמא אתה אומר אוכל מטמא מן המשקה או אינו אלא המשקה מטמא מן המשקה ולא האוכל מן המשקה. אמרת לא כך היה כלומר אין טומאה עושה כיוצא בזה ומאי היא אין מטמא משקה ממשקה אלא האוכל הוא מטמא מן המשקה. רבינא אמר אין טומאה עושה כיוצא בה מרישא דקרא נפקא מכל האוכל אשר יאכל אשר יבא עליו מים יטמא טמא לא אמר אלא יטמא לא למדך כי הוא טמא וגם הנוגע בו יטמא ואי ס"ד כל האוכלין לעולם אין מטמאין (את) [מן] המשקין וכי יטמא דכתיב הכא במשקה אשר ישתה שניהן לטמא את המשקין באו והוה לי' לקרא למכתב חד יטמא תרי למה לי אלא יטמא דכתיב באוכל לטומאת משקין וטומאה דכתיב במשקין אשר ישתה לטומא' אוכלין. ואימא יטמא דכתיב במשקה אשר ישתה לטומא' כלי' הוא דאתי ולא לטומאת אוכלין. ודחי' ומה כלי המטמא את המשקה אינו מטמא כלי שאין דקיימא לן שאין טומאה עושה כיוצא בה משקין הבאין מחמת כלי דתנינן בספרא שהכלי' מטמאין את המשקין שנאמר וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא. התינח משקין הבאין מחמת הכלי אין מטמאין את הכלי כדאמרת משקין הבאין מחמת שרץ אמאי לא יטמא את הכלי. ודחי' וכי תמצא מן התורה בפי' כתוב שהשרץ מטמא משקין

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לקמן כ.], ב) לעיל טז., ג) חולין לג: סוטה כז:, ד) שמיני פרשתא ח ה"ד, ה) ברכות כח., ו) כ., ז) דף יד., ח) עמוד ב, ט) דף כ:, י) [לא מצאתי שם רק בהמגרש פו: רש"י ד"ה מפני שמוצלת מאמת כן מתנם כרש"י חולין ט: ד"ה אם מבואר כן להדיא], כ) [וע"ע תוספות גיטין פו: ד"ה כל ותוספות חולין ט: ד"ה אם יכולה].

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רש"י ד"ה ואי ס"ד וכו' דהכתיב לעיל מהאי קרא. מלת לעיל נמחק ונ"ב צ"ל בתר האי קרא (ויקרא יא לח):

הגהות וציונים

א] מה שטימא לטמא כצ"ל מהר"מ (גליון): ב] צ"ל שהיו (ב"ש) וכ"ה בכת"י: ג] תיבת "סופר" ל"ג (מצור דבש): ד] [צ"ל ובספרי (פ' חקת סי' קכד) כצ"ל (גליון): ה] בכת"י דל"ג ליה לקמן, וכן העתיק הקרבן אהרן שמיני פרשתא ח ה"ה עיי"ש: ו] מתוס' שאנן נדצ"ל ממשמעות דיטמא (ברכות שמים). ובכת"י נפקא לן: ז] ולא ממשמעותיה דהכא: ח] מהר"מ כתב שדיבור זה עם דיבור הקודם הם דיבור אחד (גליון):

תורה אור השלם

א) וְכָל כְּלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר יִפֹּל מֵהֶם אֶל תּוֹכוֹ כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא וְאֹתוֹ תִשְׁבֹּרוּ: מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם יִטְמָא וְכָל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל כְּלִי יִטְמָא: [ויקרא יא, לג-לד]

ב) וְאָסַף אִישׁ טָהוֹר אֵת אֵפֶר הַפָּרָה וְהִנִּיחַ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם טָהוֹר וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי נִדָּה חַטָּאת הִוא: [במדבר יט, ט]

ג) וְכִי יֻתַּן מַיִם עַל זֶרַע וְנָפַל מִנִּבְלָתָם עָלָיו טָמֵא הוּא לָכֶם: [ויקרא יא, לח]

ליקוטי רש"י

דתנן. בפרק כשם שמשים (סוטה דף כז:) [חולין לג:]. בו ביום. דרש. במס' ברכות (דף כח.) דאמרינן דכל היכא דתני בו ביום הוא יום שהושיבו את ר"א בן עזריה לנשיאות שנתרבו תלמידים שנתנו רשות ליכנס לכל שר"ג אומר כל ת"ח שאין תוכו כברו לא יכנס לבהמ"ד וכתבה תורה בו ביום ולא היתה הלכה תלויה בבהמ"ד שלא פירשוה. כלי חרש הוא ראשון שנטמא מן השרץ והאוכל שבתוכו שני שנטמא בכלי [סוטה כז:]. שרץ שנפל לאויר תנור שהוא כלי חרס נטמא תנור והוי ראשון והתנור מטמא מה שבתוכו והוי שני וכתיב יִטְמָא ומשמע יְטַמֵּא אלמא עביד שלישי [חולין לג:]. אינו אומר טמא. כל אשר בתוכו יטמא אלא יטמא למדרש נמי יטמא שמטמא אחרים. לימד על ככר שני. להכי נקט ככר לפי שהוא מצוי בתנור שהוא כלי חרס [סוטה כז:]. דקתם תנור ככרות בתוכו [חולין לג:]. שעושה שלישי בחולין. בתרומה ואפי' בחולין.

ולאו מקל וחומר קאתי ומה משקין הבאין מחמת כלי מטמאין משקין הבאין מחמת שרץ לא כל שכן דיו לבא מן הדין להיות כנדון. יטמא דרישא היכי דריש א) מכל האוכל אשר יאכל אשר יבא עליו מים יטמא לטמא את המשקין אתה אומר לטמא את המשקין או אינו אלא לטמא את הכלי אמרת ק"ו ומה משקה שמטמא אוכל אינו מטמא כלי אוכל שאין מטמא אוכל אינו דין שלא יטמא כלי הא מה אני מקיים יטמא לטמא את המשקין שהן עלולין לקבל טומאה מאי איריא משקין משום דעלולין לקבל טומאה תיפוק ליה משום דליכא מידי אחרינא ה"ק וכ"ת אוכל חמור דמטמא משקין ניטמייה לכלי ההוא חומרא דמשקין הוא משום דמשקין עלולין לקבל טומאה ומה היא עלילתן שמקבלין טומאה שלא בהכשר א) יטמא דאין עושה כיוצא בה מהכא נפקא מהתם נפקא ב) וכי יותן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו טמא הוא טמא ואין עושה טומאה כיוצא בה חד במשקין הבאין מחמת שרץ וחד במשקין הבאין מחמת כלי וצריכי דאי אשמועינן במשקין הבאין מחמת כלי משום דלא חמירי אבל במשקין הבאין מחמת שרץ דחמירי אימא עושה טומאה כיוצא בה ולשמעינן משקין הבאין מחמת שרץ וכ"ש משקין הבאין מחמת כלי ג) מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא. א"ל רבינא לרב אשי והא אמר רבא לא ר' יוסי סבר כר' עקיבא ולא ר"ע סבר כר' יוסי אמר ליה ר' יוסי בשיטת ר"ע רבו אמרה וליה לא ס"ל אמר ליה רב אשי לרב כהנא בשלמא ר' יוסי לא סבר לה כר"ע ג) דתניא א"ר יוסי מניין לרביעי בקודש שהוא פסול ודין הוא ומה מחוסר כפורים שמותר בתרומה פסול א] בקודש שלישי שפסול בתרומה אינו דין שיעשה רביעי בקודש ולמדנו שלישי בקודש מן התורה ורביעי מקל וחומר שלישי מן התורה דכתיב ג) והבשר אשר יגע בכל

רש"י

ג] ומשני משקין הבאין מחמת שרץ מי כתיבי. באורייתא ג], ממשקין מחמת כלי הוא דאתו, ומה כו', וכיון דמינייהו הוא דילפי, דיו למשקין שנגעו בשרץ הבאין מן הדין דמשקין שנגעו בכלי להיות כנדון, מה אלו אין מטמאין כלי אף אלו אין מטמאין כלי: יטמא דרישא. גבי אוכל, היכי דריש ליה ר"ע: משקה שמטמא אוכל. כדאמרן לעיל, אינו מטמא כלי כדאמרן, אוכל שאין מטמא אוכל דאין טומאה עושה כיוצא בה, אינו דין כו'. והוא הדין דמצי למימר נמי קל וחומר מיניה וביה כדאמרן גבי משקין, דנימא הכי מה כלי שמטמא את האוכל הזה אינו מטמא כלי אוכל שבא מחמת כלי כו', אלא משום דהדר מצטריך ליה למימר כדלעיל ואימא הני מילי אוכל הבא מחמת כלי אבל אוכל הבא מחמת שרץ לטמא כלי, וניחא ליה למילף ממשקה דאוקימנא בהו דלא שנא נגעו בשרץ לא שנא ניטמאו מן הכלי לא מטמאו כלי: וכי תימא אוכל חמור. ממשקה, דאילו משקה אין מטמא משקה ואילו אוכל קאמרת מטמא משקה, הלכך אע"ג דאין משקה מטמא כלי יהא אוכל מטמא כלי: ההוא. דאוקימנא האי יטמא דאוכל לטמא משקה, חומרא דמשקין היא, דעלולין לקבל טומאה: יטמא דאין עושה כיוצא בה. כלומר השתא דרשינן יִטְמָא יְטַמֵּא, והאי דקרינן בתרוייהו (א) יטמא ללמדך מיעוט דאין מטמא כיוצא בו כגון אוכל אוכל ומשקה משקה: הוא. מיעוטא, ואוכל דכוותיה קא ממעט: חד. למעוטי (ב) משקין הבאין מחמת שרץ, אע"ג דלא כתיבי בהאי קרא משקין, דכי יותן מים על זרע וגו' דמשמע אפילו שנגע בהן שרץ לאחר שניגבו, מיהו גלי באוכל והוא הדין למשקה: וחד במשקין הבאין מחמת כלי. ההוא יטמא דלעיל איירי בבאין מחמת כלי: והא אמר רבא לא רבי יוסי. דלקמן דדריש ק"ו ממחוסר כפורים סבר לה כר' עקיבא שיהא שני עושה שלישי בחולין, ולא רבי עקיבא סבר לה כרבי יוסי במאי דמייתי לקמן רביעי בקודש מקל וחומר ממחוסר כפורים, ומילתיה דרבא פרשוה רב אשי ורב כהנא לקמן בסמוך, וכיון דאית ליה לרבי יוסי משקין מטמאין אחרים דאורייתא ולא משכח ראיה אלא מיטמא דדריש יטמא, על כרחך אית ליה שני עושה שלישי בחולין, דהא בין יטמא דאוכלין בין יטמא דמשקין אשני כתיבי: בשיטת רבי עקיבא רבו אמרה. להא דאמר טומאת משקין לטמא אחרים דאורייתא ומיבעי ליה למדרש יטמא יטמא, אליבא דר"ע אמרה דדריש ליה גבי אוכלין, וקא"ר יוסי הואיל ודריש ר"ע יטמא יטמא אית ליה דמשקין מטמאין אחרים דאורייתא, אבל רבי יוסי לא סבירא ליה טומאת משקין לטמא אחרים דאורייתא ולא דריש יטמא יטמא: בשלמא רבי יוסי לא סבר ליה כר"ע. דשני עושה שלישי בחולין: דתניא אמר רבי יוסי מניין לרביעי בקודש שפסול ודין הוא מה מחוסר כפורים שמותר בתרומה. כדילפינן ביבמות פרק הערל (ד' עד:) מקראי, טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה, כדכתיב ד) ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים: אסור בקודש. כדיליף התם ה) מוכפר עליה הכהן וטהרה מכלל שהיא טמאה עד עכשיו: שלישי שפסול בתרומה. לרבנן דפליגי אדר' עקיבא, ונפקא לן ז] בקל וחומר מטבול יום ומה טבול יום דמותר בחולין אסור בתרומה שני שפסול בחולין אינו דין שיעשה שלישי בתרומה, במסכת סוטה בפרק כשם שהמים בודקין ז), ובקודש דין הוא שיעשה בה רביעי מקל וחומר ממחוסר כפורים: ולמדנו שלישי בקודש מן התורה. ולא תימא דיו לבא מן הדין להיות כנדון מה תרומה עושה שלישי ותו לא אף זה קודש יעשה שלישי ותו לא, דמשום שלישי לא איצטריך לן קל וחומר, דמן התורה למדנו שלישי, וכי אתא ק"ו לרביעי הוא דאתא, דקיימא לן בב"ק פ' שני (ד' כה.) דהיכא דמיפרך ק"ו לא אמרינן דיו:

תוספות

ולאו מק"ו קאתי ומה משקין הבאין מחמת כלי. וא"ת נילף מק"ו דאוכל ומה אוכל הבא מחמת שרץ מטמא משקין שרץ גופיה לא כל שכן והשתא נימא דבין משקין ובין אוכל מטמא כלי. וי"ל דע"כ אין אוכל מטמא כלי אפילו בא מחמת שרץ מק"ו דמשקין הבאין מחמת כלי שמטמא אוכל ואין מטמא כלי אוכל הבא מחמת שרץ שאין מטמא אוכל [מהוא טמא] אינו דין שלא יטמא כלי: דיו לבא מן הדין להיות כנדון. הקשה הרב רבי יעקב דאורלינ"ש אם כן יהיו משקין הבאין מחמת שרץ שניים כמשקין הבאין מחמת כלי ואהני קל וחומר דמטמו ואהני דיו דהוו שניים דכה"ג אמרינן בכילד הרגל (ב"ק כה:) גבי קל וחומר דמפץ במת לימא אהני קל וחומר לטומאת ערב ואהני דיו לאפוקי מטומאת ז' וגבי קרן בחצר הניזק ה) אמרינן נמי אהני קל וחומר לנזק שלם ואהני דיו למגופו. ואומר ר"י דלא קשה דהכא לא אשכחן מידי שנגע בשרץ שלא יהיה ראשון הלכך אין לחלק אבל גבי מת אשכחן דבר הנוגע בו שלא יהיה אלא ראשון כגון אוכלים וכלי חרס ונזק שלם ומגופו תרי מילי נינהו. אבל אין לתרץ משום דאיכא למימר ק"ו הכי ומה אדם וכלים שאין מיטמא מאויר כלי חרס מיטמא משרץ משקין שמיטמא מאויר כלי חרס לא כל שכן שמיטמא משרץ דהשתא נמי איכא למימר דיו כדמוכח בכילד הרגל (שם): וכי תימא אוכל חמור דמטמא משקין. הוי מצי למילף דאין אוכל מטמא כלי מקל וחומר ומה כלי שמטמא אוכל אין מטמא כלי אוכל שאינו מטמא אוכל אינו דין שלא יטמא כלי: ומהו עלילותן שמקבלין טומאה בלא הכשר. תימה לר"י דאכתי לא הוי קל וחומר דהא עלילותן לא מהני להו לקבל טומאה ממשקין ולענין אוכל מהני להו א"כ אוכל חמור. ולעיל דיליף דמשקה לא מטמא כלי לא מצי למילף בק"ו מאוכל שמטמא משקה ואין מטמא כלי משקה דלא מטמא משקה לא כ"ש דהיא גופה מנלן דאוכל לא מטמא כלי. ועוד דמשקין חמור מאוכל דמטמא אוכל. והכא לא מצי למיעבד ק"ו כדלעיל דמה כלי שמטמא אוכל אין מטמא כלי אוכל הבא מחמת כלי לא כ"ש דמ"מ אוכל הבא מחמת שרץ מנלן: ומה מחוסר כפורים. אפי' מאן דלית ליה דיו אפילו היכא דמיפרך קל וחומר ו) הכא מודה דמה מלינו ילפינן שלישי ממחוסר כפורים דמחוסר כפורים כשלישי הוא שאינו עושה כלום בתרומה ופוסל בקודש והוא הדין בכל שלישי הלכך אלים קל וחומר דהכא ולא שייך למימר דיו מה התם שלישי ותו לא אף כאן שלישי ותו לא: למדנו שלישי מן התורה. ניחא ליה להביא מקרא וה"מ למידרש שלישי לקודש קל וחומר מטבול יום. ורש"י פירש להכי איצטריך למימר למדנו שלישי מן התורה דלא תימא דיו ט) אבל השתא דלמדנו מן התורה לא אמרינן דיו משום דמיפרך קל וחומר:

ניתני

רבינו חננאל

מק"ו מייתינן ליה הכי ומה כלי הבא מחמת שרץ מטמא את המשקין דתנינן בתורת כהנים אם כן למה נאמר משקה בכל כלי יטמא מלמד שהכלים מטמאין את המשקה שרץ שמטמא את הכלי אינו דין שיטמא משקין. וכיון דטומאת משקין מחמת שרץ בק"ו גמר מן הכלי אמרי' דיו לבא מן הדין הן משקין הבאין מחמת שרץ להיות כנדון והוא הכלי מה כלי אין מטמא כלי שאין טומאה עושה כיוצא בה אף משקין הבאין מחמת שרץ לא יטמאו את הכלי. יטמא דרישא לטמא האוכל את המשקה ואימא לטמא האוכל את הכלי אמרת ק"ו ומה משקה המטמא אוכל אין מטמא אוכל שאין מטמא אוכל כיוצא בו אינו דין שלא יטמא כלי הא מה אני מקיים יטמא דרישא דקרא לטמא את המשקין שהן עלולים לקבל טומאה. ואמרינן לא צריכ' לכולי האי חדא דליכא מידי אחרינא לרבוייה כי (מה יטמא) [שיטמאו] כלים מן אוכל הרי דחינום מק"ו שלא יטמאו מן האוכל וכל שכן אדם לא נשאר אלא אוכלין ומשקין אוכלין ליכא למימר דהא אין טומאה עושה כיוצא בה לא נשארו אלא המשקין ותו מפני שהן עלולין לקבל טומאה שלא בהכשר. ואין טומאה עושה כיוצא בה מהתם נפקא וכי יתן מים על זרע וגו' הוא טמא ואין עושה כיוצא בה ואוקמ' חד למשקין הבאין מחמת שרץ וחד למשקין הבאין מחמת כלי וצריכא וכו' זהו כלו לדברי ר' יוסי ור' שמעון דאמרי לאוכלין טמאין לכלים טהורין. ואסקי' ר' יוסי בשיטת ר' עקיבא אמרה ולא סבירא ליה כוותיה דיש טומאה שלישית בחולין כמו שדרש ר' עקיבא בו ביום. וכן ר' עקיבא לא סבירא ליה כר' יוסי. דתניא ר' עקיבא אומר למד על ככר שני שהוא עושה שלישי בחולין. ור' יוסי תני בתוספתא בסוף חגיגה מנין לרביעי בקודש שפסול ודין הוא ומה מחוסר כפורים שמותר בתרומ' כדקיימ' לן טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים נמצא מעורב שמש מחוסר כפורים טהור בתרומה פסול בקדש שלישי שפסול בתרומה אינו דין שיעשה רביעי בקדש. למדנו שלישי לקדש מן התורה שנאמר והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל בטמא לא נאמר אלא בכל טמא אלו נאמר [בטמא] הייתי אומר זה טמא ראשון למה נאמר בכל טמא להוסיף טמא אחר זה טמא שני

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לעיל יז., ב) [לקמן עז: יומא מג. יבמות כב: קדושין ד ע"א וע"ש סוטה כט. בבא מציעא לד: סנהדרין מ: מא. זבחים פב: קב: חולין קיח:], ג) סוטה כט: חגיגה כד. [תוספתא דחגיגה פרק ג ה"ין], ד) כט., ה) ב"ק יח:, ו) ב"ק כה ע"א.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה יטמא דאין וכו' דקרינן בתרוייהו יטמא. נ"ב כלומר מדלא קרינן יְטַמֵּא: (ב) ד"ה חד למעוטי במשקין וכו' משמע אפילו:

הגהות וציונים

א] הרש"ש בחגיגה ובסוטה הגיה פסול בקודש, וברש"י אסור בקודש: ב] תחילת הדיבור שייך לע"א: ג] בכת"י נוסף באורייתא לטמא אחרים נהי דכתיבי לטומאת עצמן בדלקמן אבל לטמא אחרים מקל וחומר ממשקין: ד] תנפקא להו (באה"מ): ה] בכ"י נוסף כיון דלא מיפרך ק"ו דאהני ק"ו לענין שלישי אע"ג דאתי מק"ו אחר דטבול יום אפי' הכי ה"א דיו דמה לי ק"ו אחד מה לי שנים:

תורה אור השלם

א) וְכָל כְּלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר יִפֹּל מֵהֶם אֶל תּוֹכוֹ כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא וְאֹתוֹ תִשְׁבֹּרוּ: מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם יִטְמָא וְכָל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל כְּלִי יִטְמָא: [ויקרא יא, לג-לד]

ב) וְכִי יֻתַּן מַיִם עַל זֶרַע וְנָפַל מִנִּבְלָתָם עָלָיו טָמֵא הוּא לָכֶם: [ויקרא יא, לח]

ג) וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף וְהַבָּשָׂר כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר: [ויקרא ז, יט]

ד) וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר וְאַחַר יֹאכַל מִן הַקֳּדָשִׁים כִּי לַחְמוֹ הוּא: [ויקרא כב, ז]

ה) וְאִם לֹא תִמְצָא יָדָהּ דֵּי שֶׂה וְלָקְחָה שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֶחָד לְעֹלָה וְאֶחָד לְחַטָּאת וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֵרָה: [ויקרא יב, ח]

ליקוטי רש"י

דקרא שמא כתיב [סוטה כז:]. וקרא משמע בין חולין ובין תרומה [חולין לג:]. וכי יותן מים על זרע וגו' הוא טמא. משמע מיעוטא. ואין עושה טומאה כיוצא בה. ואין מטמא אוכל כיוצא בו [לעיל יד.]. מנין לרביעי בקודש שהוא פסול. ולא אמרינן טמא הוא כבתרומה. מחוסר כיפורים. בטומאות הצריכות קרבן כגון זב וזבה ויולדת ומצורע [סוטה כט:]. שלישי שפסול בתרומה. כדנפקא לן ק"ו במסכת סוטה (דף כט.) ומה טבול יום שמותר במעשר אסור בתרומה שני שפסול במעשר אינו דין שיעשה שלישי בתרומה וכיון דשלישי פסול לתרומה דין הוא שיעשה רביעי בקדש [חגיגה כד.]. אינו דין שיעשה רביעי בקודש. ולא תימא דיו לבא מן הדין להיות כנדון ומימא הכי שלישי שפסול בתרומה דין הוא שיהא פסול לקודש, דאם כן בטיל ליה האי קל וחומר דשלישי בקודש לא איצטריך דלא מיבעיא לכי היכי דבתרומה אייתיניה בקל וחומר מטבול יום הכי נמי אתי קודש בהשוה קל וחומר, אלא אפילו מן התורה למדנוהו והיינו דקאמר למדנו שלישי לקודש מן התורה הילכך אי אמרינן דיו איפרך ליה ק"ו כו' [סוטה כט:]. וא"ת דיו וכו' א"כ ק"ו לא צריך שהרי למדנו שלישי לקדש מן התורה והיכא דמיפריך ק"ו לא אמרינן דיו לבא מן הדין להיות כנדון כדאמרינן בבבא קמא (דף כה.), ולמ"ד נמי אמרינן דיו, הני מעלות דרבנן נינהו ולאו דאורייתא והאי דנקט ולמדנו שלישי לקדש מילתא היא דאשמעינן דשלישי לקדש מן התורה הוא [חגיגה כד.].

יְטָמֵא דְּרֵישָׁא הֵיכִי דָּרֵישׁ וְכוּ'. במהלך הסוגיה מצינו שני ביאורים עיקריים: יש שביארו, שמשקים חמורים יותר מאוכלים, משום שמשקים מטמאים אוכלים ואין אוכלים מטמאים אוכלים. ועל זה מקשה הגמ' 'וכי תימא אוכל חמור' וכו', שיש לומר להיפך, שאוכלים חמורים יותר ממשקים, משום שאוכלים מטמאים משקים ואין משקים מטמאים אוכלים. ומתרצת הגמ', שאין זה משום חומרתם של האוכלים אלא משום חומרתם של המשקים, שהם עלולים לקבל טומאה (ראה רש"י, ותוס' רא"ש ביישוב קושיית תוס' ד"ה ומהו).

ויש שביארו, שאין כוונת הגמ' לומר שמשקים חמורים יותר מאוכלים, כי באמת הם שווים בדינם, ששניהם אינם מטמאים אלא כיוצא בהם [שאוכל מטמא רק משקה, ומשקה מטמא רק אוכל], אלא שלומדים בדרך של 'במה מצינו', שכשם שמשקה אינו מטמא כלי, כך אוכל אינו מטמא כלי [ואין זה לימוד של 'קל וחומר' כפשטות לשון הגמ'] (בעל המאור; מהר"ם חלאווה לעיל ע"א). והמשא ומתן בגמ' הוא לברר האם אכן אוכל ומשקה שווים בחומרתם, שקושית הגמ' 'וכי תימא אוכל חמור' היא שמא אוכלים חמורים יותר ממשקים בכך שהם מטמאים גם דבר שלא הוכשר, שהרי משקים אינם צריכים הכשר, ותירוץ הגמ' הוא, שאין זה חומרא באוכלים אלא חומרא במשקים, שהם עלולים לקבל טומאה בלא הכשר, ונמצא שאוכלים ומשקים שווים בחומרתם (מהר"ם חלאווה).

אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לְטַמֵּא אֶת הַכֶּלִי, ואי אפשר לענות על שאלה זו כדרך שהגמ' ענתה לעיל (ע"א) על שאלה דומה על משקה – בקל וחומר ממה שכלי אינו מטמא כלי – שכן תשובה זו תועיל רק לאוכל שנטמא מכלי, אבל עדיין יהיה קשה מאוכל שנטמא משרץ, שטומאתו מפורשת בתורה ואינה נלמדת מאוכל שנטמא מכלי. [ומשום כך לא נוכל גם להשיב כדרך שהגמ' השיבה בתחילת העמוד על משקים שנטמאו משרץ – שכיון שהם נלמדים ממשקים שנטמאו מכלי בקל וחומר, יש לומר בהם 'דיו' שאינם מטמאים כלי – שכן תשובה זו לא תועיל אלא לאוכל שנטמא מכלי, אך לא לאוכל שנטמא משרץ, וכמו שנתבאר] (רש"י ד"ה משקה, ע"פ מהרש"א).

שֶׁהֵן עֲלוּלִין לְקַבֵּל טוּמְאָה. אכן, טעם זה שמשקים עלולים לקבל טומאה אינו יכול לשמש מקור לנדון הגמ' לעיל וללמד בקל וחומר שאין אוכל מטמא כלי [שאם משקים שעלולים לקבל טומאה אין מטמאים כלי, כל שכן אוכלים], שיש לומר שטעם זה שמשקים עלולים לקבל טומאה אינו שייך אלא לענין קבלת טומאה, אבל לא לענין לטמא אחרים (פני יהושע).

וּמָה הִיא עֲלִילָתָן שֶׁמְּקַבְּלִין טוּמְאָה שֶׁלֹּא בְּהֶכְשֵׁר, שאין צריכים תיקון הכשר להביאם לידי טומאה, בניגוד לאוכלים שצריכים תיקון הכשר על ידי נתינת מים (רש"י שבת יד, ב), שרק אוכל שלא הוכשר על ידי מים נחשב כלא נגמרה מלאכתו, אבל משקים אינם חסרים כלום בשביל לקבל טומאה (שיעורי ר' דוד לעיל יז, ב. וראה גמ' חולין קיח, א, שאוכל שלא הוכשר ככלי שלא נגמרה מלאכתו, וברש"י ויקרא יא, לח, שההכשר נותן 'שם אוכל', ורשב"ם שם, לד, שנתינת המים היא תחילת תיקונם והחשבתם לצורך אכילה).

ואין לומר שגם משקים צריכים הכשר אלא שהם מכשירים את עצמם, שהרי מצינו משקים שמקבלים טומאה שאינם מכשירים [כגון משקים שאינם כלולים בשבעה משקים, לסוברים שיש בהם טומאת משקים (ראה ביאורנו לעיל טז, א ד"ה ספק)] (ברכת אברהם).

[ויש סוברים שגם משקים צריכים הכשר, אלא שהם מכשירים את עצמם (משמעות דברי המאירי שבת יד, א, וכן כתב בצפנת פענח תרומות, השמטות עמ' 125, בדעת הרמב"ם, וראה מנחת אברהם יומא פ, א)].

יְטָמֵא דְּאֵין עוֹשֶׂה כַּיּוֹצֵא בָּהּ מֵהָכָא נַפְקָא וְכוּ'. שאמנם לפי ה'כתיב' דורשים את הפסוק 'יְטָמֵא', אבל לפי ה'קרי' דורשים את הכתוב 'יִטְמָא' ללמד שאין אוכלים ומשקים מטמאים כיוצא בהם, ושואלת הגמ' שדין זה נלמד מפסוק אחר (רש"י). ויש מפרשים שקושית הגמ' היא על הברייתא לעיל (יד, א), שלומדת שאין טומאה עושה כיוצא בה מהפסוק 'טמא הוא' – הוא טמא ואין עושה טומאה כיוצא בה, ושואלת הגמ' שדין זה נלמד מפסוק אחר (רבינו פרץ, ע"פ ביאור תוס' לעיל ע"א ד"ה לא. וראה בתוס' שם גירסה נוספת בגמ' כאן).

חַד בְּמַשְׁקִין הַבָּאִין מֵחֲמַת שֶׁרֶץ. שבפסוק מבואר שאוכלים מטמאים מחמת שרץ, והוא הדין שמשקים מטמאים מחמת שרץ (רש"י), שלמרות שאין למדין אוכלים ממשקים [וכמבואר בסוגיא לעיל], אך כיון שכבר למדנו את עיקר הדין שמשקים שווים לאוכלים בכך שכאשר הם נטמאו מכלי אינם מטמאים כיוצא בהם, מסתבר שהם שווים לגמרי לאוכלים, שאף כאשר נטמאו משרץ אין מטמאים כיוצא בהם (פני יהושע, בהסבר דברי רש"י). ויש מפרשים, שפשטות הפסוק 'וכי יותן מים על זרע' משמעותו למשקים הבאים מחמת שרץ, שהמשקים שעל הזרע נטמאים בשרץ [ומה שמבואר בגמ' לעיל שלא מצינו פסוק למשקים מחמת שרץ, היינו משום שאלמלא הקל וחומר שנתבאר שם, היינו נדחקים לפרש את הפסוק שהנבילה נפלה על הזרע לאחר שהתנגבו המשקים] (רבינו פרץ, בשם רבי יחיאל מפריש).

מִילְּתָא דְּאָתְיָא בְּקַל וָחוֹמֶר טָרַח וְכָתַב לָהּ קְרָא, כיון שהדבר יכול לבוא לידי עונש מיתה או מלקות, ואילו הדין היה נלמד בקל וחומר היה מקום לטעות ולומר שאין עונשים מן הדין [למרות שבאמת דבר כעין זה אינו נחשב 'עונשים מן הדין', כיון שהעונש אינו נלמד באופן ישיר מהקל וחומר] (גינת ורדים מב, אך ראה שם שהדבר תלוי במחלוקת ראשונים האם גם בגזירה שוה והיקש 'טרח וכתב לה קרא').

רַבִּי יוֹסֵי בְּשִׁיטַת רַבִּי עֲקִיבָא רַבּוֹ אֲמָרָהּ וְלֵיהּ לֹא סָבִירָא לֵיהּ. אכן, רבי שמעון שאמר גם הוא כדברי רבי יוסי, סובר כך בעצמו, ובכך יש לפרש מה שנקטה הגמ' לעיל (ע"א) 'רבי יוסי בשיטת רבי עקיבא רבו אמרה' ולא נקטה שרבי יוסי ורבי שמעון בשיטת רבי עקיבא רבם אמרוה (ראה ביאורנו שם ד"ה רבי יוסי), משום שרבי יוסי בשיטת רבי עקיבא רבו אמרה והוא עצמו אינו סובר כן, ואילו רבי שמעון אמר כן בדעת רבי עקיבא רבו, ואף הוא עצמו סובר כן (צל"ח אות קי).

מְחוּסַּר כְּפוּרִים וְכוּ' פָּסוּל בָּקוֹדֶשׁ, גירסת רש"י שמחוסר כפורים 'אסור בקודש', משום שמחוסר כיפורים אמנם אסור באכילת קדשים, אך אינו פוסל קדשים במגעו לעשותם רביעי (ראה תוס' יו"ט נדה י, ז, בדעת הרמב"ם; וראה טורי אבן חגיגה כא, א, שדן בה). מאידך, יש שגורסים שמחוסר כפורים 'פוסל בקודש', שלדעתם מחוסר כיפורים שנוגע בקדשים פוסלם בנגיעתו לעשותם רביעי, ובזה מובן הקל וחומר שלמדים מטומאה לטומאה, שכשם שמחוסר כיפורים פוסל קדשים במגעו כך שלישי פוסל קדשים במגעו (רש"י שם ושם כד, א, שזו גירסת התוספתא. וראה דבר שמואל, שגם לגירסת רש"י כאן ש'אסור בקודש' יש לפרש שאסור בנגיעה בקודש משום שפוסלו).

המשך במילואים עמ' 133

בְּכָל טָמֵא לֹא יֹאכַל מִי לֹא עִסְקִינַן דְּנָגַע בְּשֵׁנִי, שהרי גם שני נחשב 'טמא', וכמו שמצינו לגבי אוכלין שבכלי חרס שנטמא, שנאמר בהם (ויקרא יא, לג) 'כל אשר בתוכו יטמא', והאוכלין שבתוך הכלי הם שני, שנטמאו מהכלי שהוא ראשון (רש"י). או שדורשים מהיתור של תיבת 'בכל' שמדובר גם על שני (רבנו חננאל לעיל יח, ב).

רַבִּי עֲקִיבָא לֹא סָבַר כְּרַבִּי יוֹסֵי, שרבי עקיבא דוחה את הקל וחומר שאמר רבי יוסי, וסובר שאין ללמוד מטבול יום ומחוסר כיפורים, שכן הם היו בתחילתם אב הטומאה (רש"י, ע"פ תוס' חכמי אנגליה). או שסובר רבי עקיבא, שאומרים 'דיו לבא מן הדין להיות כנדון' גם כאשר הקל וחומר כולו מופרך (ראה פני יהושע, ובביאורנו לעיל יח, ב ד"ה ולמדנו). אכן, בזאת לא נחלק רבי עקיבא, שבתרומה יש טומאה עד לדרגת שלישי, ובקדשים עד לדרגת רביעי (ראה את הלימוד לכך ברש"י).

אמנם, לדעת רבי מאיר ורבי אלעזר הסוברים (לעיל טז, א) שמשקים לא מטמאים דבר אחר מהתורה, אין מציאות של רביעי בקדשים מדאורייתא, אלא מדרבנן (רש"י). ויש סוברים, שגם לדעתם יש מציאות של רביעי בקדשים מדאורייתא על ידי עצים ולבונה שמקבלים טומאה מדאורייתא [לסוברים כן], שהכלי שהוא ראשון טימא אוכלים, והאוכלים טימאו עצים ולבונה, והעצים והלבונה טימאו אוכלים (תוס' ד"ה לא). שטומאת העצים והלבונה אינה בגדר 'טומאת אוכלים' [למרות שקבלת הטומאה שלהם היא מדין 'חיבת הקודש' שמחשיבה אותם כאוכלים], ולכן הם יכולים להעביר טומאה לאוכלים אחרים, ואין זה נחשב ש'טומאה עושה כיוצא בה' (קובץ שיעורים אות סה). ויש סוברים, שטומאת עצים ולבונה היא 'טומאת אוכלים', אבל כיון שבמציאות אינם אוכלים, הם יכולים לטמא אוכלים אחרים, שזה נחשב שמטמא דבר שאינו כיוצא בו [שדין זה שאינו מטמא כיוצא בו, תלוי במציאות הדבר, ולא בדין הטומאה שלו] (אבן האזל איסורי מזבח ו, ח אות ב). מאידך, יש סוברים שעצים ולבונה שמקבלים טומאה מדין 'חיבת הקודש' אין מטמאים אוכלים אחרים, שלא יהיו אלו חשובים יותר מאוכלים ממש שאין מטמאין אוכלים אחרים (תוס' חגיגה כד, א ד"ה מנין).

הָכְלֵי מְצָרֵף אֶת מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ לְקוֹדֶשׁ, שאוכלי קודש שנמצאים בתוך כלי אחד, אף שאינם נוגעים זה בזה, נטמאים כולם כשטומאה נוגעת באחד מהם (רש"י), שהכלי מצרפם להחשיבם כאילו הם גוף אחד ממש, שכאשר טמא נגע במקצתו טימא את כולו (ראה קהלות יעקב מנחות טז, שלענין טומאה אין די בכך שיחשבו כנוגעים זה בזה, אלא דוקא כשנחשבים כגוף אחד). וצירוף האוכלים על ידי הכלי, יתכן שהוא מחמת עצם הימצאותם יחד בכלי, אך מאידך, יתכן שאינם מצטרפים אלא באופן שעל פי הדין עליהם להיות יחד בכלי (ראה חי' רבי אריה לייב מאלין ב, לח, שתלה זאת במחלוקת ראשונים).

ודין צירוף כלי אינו מועיל אלא באופן שהחתיכות היו יחד בכלי בשעת מגע הטומאה באחת מהן, אבל חתיכה שנטמאה מחוץ לכלי והכניסוה לתוך כלי שיש בו חתיכות אחרות, אין החתיכות האחרות נטמאות ממנה (ראה טורי אבן חגיגה כג, ב, ע"פ רש"י שם. ובדין צירוף כלי לענין הכשר לקבלת טומאה, ראה ביאורנו להלן כ, א ד"ה צריד).

וְהַלְּבוֹנָה וְכוּ', שאף שלבונה וגחלים אינם אוכלים, מכל מקום 'חיבת הקודש' נותנת להם חשיבות של אוכל (רש"י, ע"פ ברייתא לקמן לה, א). וזוהי חומרא מדרבנן (רש"י ד"ה אלמא). ויש סוברים, שזהו דין מדאורייתא (ראה תוס' ד"ה אלמא). ויש סוברים, שבלבונה הוא דין מדאורייתא, כיון שראויה להיאכל בשעת הדחק, ובעצים זו חומרא מדרבנן, כיון שאינם ראויים לאכילה כלל (תוס' חגיגה כד, א ד"ה והא, ע"פ אבן האזל פסולי המוקדשין יח, כד). אכן, במשקים לא נאמר דין זה, כיון שאינם דומים לאוכל, ולכן 'משקי בית מטבחיא' [או 'בית מדבחיא'] אינם מקבלים טומאה מדין 'חיבת הקודש' (תוס' חולין לו, ב ד"ה עצים, וזבחים לד, א ד"ה והבשר). או משום שדין 'חיבת הקודש' מועיל לתת חשיבות לדבר שאין לו חשיבות כגון עצים ולבונה, אבל אינו מועיל למשקים שיש להם חשיבות אלא שהם טהורים משום גזירת הכתוב (מנחת חינוך קמה, ו).

וְהַגֶּחָלִים שחותה במחתה ביום הכפורים, שבמחתה זו הוא מכניסם להיכל, אבל בגחלים שחותה בכל יום במחתה של כסף, לא נאמר דין צירוף כלי, שהרי אין מכניסים את הגחלים להיכל באותה המחתה (רמב"ם טומאת אוכלין ח, ט). ויש מפרשים, שנאמר דין צירוף כלי גם בגחלים שחותה בכל יום במחתה של כסף (ראב"ד שם).

אֲלָמָּא קָסָבַר צֵירוּף דְּרַבָּנָן, שמדברי רבי יוחנן מוכח שהוא סובר שצירוף דרבנן, כשם שדין 'חיבת הקודש' מדרבנן, אבל לרבי חנין שסובר שצירוף דאורייתא, דין צירוף אינו שייך לעדותו של רבי עקיבא (רש"י ורבינו דוד). ויש מפרשים, שההוכחה שצירוף מדרבנן היא מדברי רבי עקיבא בעצמו, ששנינו בתחילת המשנה (עדויות ח, א) דין של טומאת אפר חטאת, שאינו אלא מדרבנן, ועל זה הוסיף רבי עקיבא דין צירוף כלי, ומשמע שגם דין זה מדרבנן (תוס' ד"ה אלמא, לשיטתם שדין 'חיבת הקודש' דאורייתא, וכמצויין לעיל). [מאידך, יש סוברים שגם טומאת אפר חטאת מדאורייתא מדין 'חיבת הקודש' (ראה שו"ת הרשב"א א, לב. וראה תוס' ב"ק עז, א ד"ה פרה)].

שֶׁנֶּאֱמַר כַּף אַחַת, שמהייתור של המילה 'אחת', למדנו דין צירוף בקודש (רבנו חננאל חגיגה כג, ב; תוס' חולין כד, ב ד"ה התורה).

מַחַט שֶׁנִּמְצֵאת בַּבָּשָׂר, באופן שהבהמה לא נעשתה טריפה [שאילו היתה נעשית טריפה היתה מטמאת, שכך הוא הדין בקדשים], ולכן נקט שנמצאת 'בבשר', שאילו מחט שנמצאת באברי הבהמה הפנימיים מטריפה את הבהמה (מרומי שדה).

זָכִינוּ, שטהרת הידים היא זכות וטובה שעל ידי זה לא נגרם הפסד קדשים (רש"י), שאם היו גוזרים טומאה על סתם ידים [ראה להלן בסמוך], היה בכך הפסד גדול בקדשים לפי שטומאת ידים היא דבר מצוי (פני יהושע). ויש מפרשים, 'זכינו' ללמוד דין זה שאין טומאת ידים במקדש (רש"ש).

שֶׁאֵין טוּמְאַת יָדַיִם בַּמִּקְדָּשׁ, שלא גזרו במקדש שידים יקבלו טומאה מדבר שאינו מטמא אדם, שאילו מחוץ למקדש, גזרו טומאה אפילו על 'סתם ידים' משום שידים עסקניות הן (רש"י). ואילו היו גוזרים על סתם ידים במקדש, היו גוזרים גם על ידים שנגעו בראשון לטומאה שיהיו שניות (תוס' ד"ה שאין).

א) חגיגה כ: [מנחות כד.], ב) ג) חגיגה כג: יומא מח. עדיות פרק ח משנה א, ג) חגיגה שם, ד) [עדיות פרק ב משנה ג], ה) לעיל יד:, ו) לעיל טז, ז) לעיל יח:, ח) טז: (ע"ש תוס' בד"ה ר"י לטעמיה), ט) טו. סוד"ה ולד טומאה דרבנן, י) לקמן כ., כ) עיין תוס' חגיגה כד. ד"ה ומנין, ל) לעיל יד., מ) [וע"ע תוספות חגיגה כג: ד"ה והא ותוספות זבחים לד. ד"ה ואפי' הכי ותוספות מנחות כד. ד"ה ילאו ותוספות חולין לה. ד"ה אין לך], נ) עיין חגיגה כג ע"ב.

גמרא

בכל טמא לא יאכל [א]מי לא עסקינן דנגע בשני רביעי מקל וחומר כדאמרינן ואי ס"ד סבר כר"ע ניתני נמי רביעי בתרומה וחמישי בקודש אלא ר"ע לא סבר כר' יוסי מנלן א"ל דלא לישתמיט תנא וליתני רביעי בתרומה וחמישי בקודש ונימא ר"ע היא ואנן אהכי ניקום ונסמוך נפק רב אשי ואי תימא רב כהנא דק ואשכח הא [א]דתנן [ב]הכלי מצרף את מה שבתוכו לקודש אבל לא לתרומה והרביעי בקודש פסול והשלישי בתרומה ואמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן מעדותו של ר"ע נשנית משנה זו [ב]דתניא [ג]הוסיף ר"ע הסולת והקטורת והלבונה והגחלים שאם נגע טבול יום במקצתן פסל את כולן רביעי אין חמישי לא שלישי אין רביעי לא. אלמא קסבר [ג]צירוף דרבנן ופליגא דרבי חנין דאמר [ג]צירוף דאורייתא שנאמר [א]כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת הכתוב עשה [ה]כל מה שבכף אחת. [ו]תנן התם [ד]על מחט שנמצאת בבשר שהסכין והידים טהורות והבשר טמא נמצאת בפרש הכל טהור אמר רבי עקיבא [ה]זכינו שאין טומאת ידים במקדש ונימא

רש"י

בכל טמא מי לא משמע נמי דאי נגע בשני. דהא שני נקרא טמא, [ג]כל אשר בתוכו יטמא. והשתא דשמעינן ליה לר' יוסי בשלישי לתרומה ולא רביעי ורביעי לקודש ולא חמישי, על כרחיך לית ליה שני עושה שלישי בחולין ולא דריש יטמא יטמא, דאי אית ליה לייתיה לרביעי בתרומה בק"ו מטבול יום, ומה טבול יום שמותר בחולין פסול בתרומה שלישי שפסול בחולין אין דין שיעשה רביעי בתרומה, ודיו ליכא למימר דא"כ מפריך ק"ו, דהא שלישי לתרומה נפקא לן מקרא כי היכי דנפקא לן שלישי בחולין, ורביעי בקל וחומר, וחמישי בקודש בק"ו ממחוסר כפורים, אלא ודאי לית ליה לרבי יוסי שני עושה שלישי בחולין: אלא רבי עקיבא לא סבר לה כר' יוסי מנלן. דילמא ר"ע אית ליה נמי ק"ו דר' יוסי, ומייתי ליה בהאי ק"ו רביעי בתרומה וחמישי בקודש: א"ל. אם איתא דיש חולקים בדבר הזה, וכי לא לישתמיט שום תנא וליתני רביעי בתרומה בחד דוכתא, וכי תיקשי לך מני נימא ר"ע היא, אלא ודאי לית ליה לר"ע ק"ו דרבי יוסי משום פירכא דדור אחרון, כדאמר במסכת סוטה (דף ל:) עתיד דור אחרון לטהר את השלישי בתרומה, שאנו מטמאין אותו בקל וחומר מטבול יום כדאמרן, ודור אחרון פריך מה לטבול יום שכן אב הטומאה, הלכך לר"ע נמי דאית ליה שלישי בחולין לא מייתי שום מעלה טפי לתרומה בק"ו מטבול יום משום הא פירכא, ושלישי בין בתרומה בין בחולין נפקא לן[ב] מקרא בהדיא דדריש יטמא יטמא, ורביעי בקודש נמי מוהבשר אשר יגע בכל טמא מי לא עסקינן דנגע בשלישי, דהא לר"ע הואיל ודריש יטמא יטמא אשכחן שלישי דאיקרי טמא. ומשכחת לה דאתי קודש לידי רביעי הכי, שרץ טימא כלי וה"ל ראשון, וכלי אוכל ואוכל משקה ומשקה אוכל, דהא לר"ע טומאת משקין דאורייתא[ה], וחמישי בקודש לא מייתי בק"ו ממחוסר כפורים, דאיכא למיפרך מה למחוסר כפורים שכן אב הטומאה. ומבעיא לן לר"מ ור' אלעזר דאמרו[ו] בהדיא דמשקין אין מטמאין דבר אחר מן התורה, ולרבי יוסי נמי דאוקימנא[ז] דליה לא ס"ל, היכי משכחת קודש בא לידי רביעי, שרץ כלי הוי ראשון, וכלי אוכל הוי שני, ואוכל משקה הוי שלישי, והיאך יבא לידי רביעי, וצ"ל דעל כרחיך לא משכחת לה אלא מדרבנן, ותדע דקתני לה גבי מעלות דחומר בקודש (חגיגה כ:) דקי"ל התם דכולהו מדרבנן נינהו, וזהו מחמש מעלות האחרונות היא ואמרינן התם ה' אחרונות לית להו דררא דטומאה דאורייתא, ובמסכת סוטה (כט:) נמי סוגיא דשמעתא דרבי יוסי מדרבנן אזלא. ואוכל שלישי לר' יוסי בקודש דקאמר לעיל (יח:) ולמדנו שלישי בקודש מן התורה, מהיכן קיבלה הואיל ואין משקה מטמא אוכל, על כרחיך מאוכל קיבלה, וס"ל טומאה עושה כיוצא בה בקדשים. ואוכל דמטמא משקה, כיון דלא דרשי יטמא יטמא לא ידענא מהיכא נפקא להו, אי לאו מהאי קרא [ב]וכי יותן מים על זרע וגו' ודרשינן[י] הוא טמא ואינו עושה כיוצא בו, ומדאיצטריך קרא למעוטי כיוצא בו מכלל דמטמא אחרים, וכ"ת טמא הוא הרי הוא טמא ואינו מטמא אחרים, א"כ לשתוק קרא מיניה ולכתוב טמא ומהיכא תיתי לן טומאה לאחרים. ואי קשיא הואיל ומשקין לא מטמאי אחריני לרבי יוסי, תו לא מיתוקמא מתני' כתרלתא דתריך ר' ירמיה לעיל[ח] ואזדא ר' יוסי לטעמיה, והדר קושיין לדוכתה מאי אינה היא המדה מדה ומדה היא, לא תיקשי, דכי אוקימנא ואזדא רבי יוסי לטעמיה בתר טעמא דהא מתני' דר' יוסי אליבא דר"ע אוקימנא דדריש יטמא יטמא, דהא מהא מייתינן סייעתא עליה. ואני שמעתי דר' יוסי אית ליה יטמא יטמא גבי משקין, והא דאמר לא ס"ל, בההיא דאוכלין דר"ע אמרן לענין טומאה עושה כיוצא בה, ועכשיו אתה בא לידי רביעי, שרץ כלי כלי אוכל ואוכל משקה ומשקה אוכל, ואי אפשר להעמידו מפני כמה תשובות, ומיהו לר"מ דאמר בהדיא טומאת משקין לטמא אחרים לאו דאורייתא לא משכחת לה רביעי אלא מדרבנן: ואנן אהכי נסמוך. משום דלא אשכחן תנא, נימא דר"ע לית ליה ק"ו: דק ואשכח. בהדיא דאמר ר"ע רביעי ולא חמישי: הכלי מצרף מה שבתוכו. עריבה ארוכה ובה אוכלי קודש מכאן ומכאן ואין נוגעין זה בזה, ונגע טמא באוכלין שבראש אחד ובכלי לא נגע, והאוכל אין מטמא כלי אפי' מדרבנן, ואפ"ה האוכלין שבשני ראשיה טמאים, שהכלי מצרפן: מעדותו. ע"י עדותו: הוסיף ר"ע. בעדיות[ד]: לבונה וגחלים. אע"ג דלאו אוכלין נינהו, חיבת הקודש מכשרתן ומשויא להו אוכל, בפ' כל שעה (לה.): פסל את כולן. אלמא מצרף כלי מה שבתוכו, דאי משום דנגעי אהדדי, נהי דגחלת שנגע בה מטמאה את חברתה, אבל חברתה תו לא מטמיא, דא"כ ה"ל ששי ושביעי עד ק', ומאותו עדות נשנית משנה זו דהכלי מצרף, וקתני בהדיא רביעי בקודש פסול, אלמא דר"ע חמישי לית ליה, שלישי בתרומה אין רביעי לא, אלמא לית ליה לר"ע ק"ו דר' יוסי. בלשון אחר שמעתי יורד לעמקי תהום, וא"א להעמידו: אלמא קסבר צירוף דרבנן. מילתא באנפי נפשה היא, מדקאמר ר' יוחנן מעדותו של ר"ע נשנית, אלמא קסבר ר' יוחנן צירוף דכלי לקודש דקתני גבי מעלות לאו דאורייתא הוא אלא מדרבנן, מעדותו של ר"ע למדרבנן הוא, דגחלים ולבונה לאו בני קבולי טומאה ניהו אלא מדרבנן, ואע"ג דאמר מר והבשר לרבות עצים ולבונה, אמרי' בכל שעה (שם) דמעלה מדרבנן היא: ופליגא. דר' יוחנן אדר' חנין: כף אחת. בקטורת כתיב, לקודש הוא: תנן התם. בעדיות, ועל המחט העיד עם שאר עדיות, שאם נמצאת בבשר קודש, שהסכין שנגעו בה והידים של כהן שנגעו בה טהורין והבשר טמא, ולקמיה מפרש האי מחט מאי טומאה הוה ביה: זכינו.

זכות

תוספות

ניתני נמי רביעי בתרומה. וה"ה דהוה מצי למימר אי סבר לה כר"ע אמאי איצטריך לאיתויי בקל וחומר רביעי בקודש ממחוסר כפורים מגופיה דקרא שמעינן ליה כיון דשלישי טמא בחולין קרי כאן והבשר אשר יגע בכל טמא וגו' כי היכי דדרשינן השתא לענין שלישי: לא לישתמיט תנא וליתני רביעי בתרומה וחמישי בקודש. פ"ה דלמ"ד טומאת משקין לטמא אחרים דרבנן לא משכחת רביעי בקודש אלא מדרבנן. ועל ידי עצים ולבונה משכחת לה שפיר כדפי' לעיל[ט]. ור"ל דמיבעיא ליה[י] אי מהני חיבת הקודש למימני ביה ראשון ושני יסבור דאוכל מטמא אוכל[כ]. ומה שפ"ה מדקתני לה גבי מעלות בפרק חומר בקודש (חגיגה כ: ושם) אם כן דרבנן היא אין נראה לר"י דהא אוקמא כר"ע ואיהו דריש יטמא יטמא ע"כ רביעי בקודש דאורייתא דקרי כאן והבשר אשר יגע וגו' וצירוף נמי דאורייתא לרבי חנין והא דאמרינן בחגיגה (שם כג:) חמש מעלות אחרונות לית להו דררא טומאה דאורייתא רבינו חננאל לא גרס דאורייתא ואפילו אי גרסינן ליה ה"פ לית להו דררא טומאה דאורייתא שלא היה לכתוב לטמא לפי שהן רחוקין מן הטומאה דמן הדין היה להם להיות טהורים. ועוד פ"ה דמאן דלא דריש יטמא נפקא ליה דאוכל מטמא אחרים מדאיצטריך טמא הוא למעוטי שאין טומאה עושה כיוצא בה ואור"י הניחא לאביי ולרב אדא בר אהבה[ל] אבל לרבינא דאמר מקרא מלא דבר הכתוב דילמא אתא הוא לקדשים דה"א עושין כיוצא בהן מוהבשר אשר יגע בכל טמא: אלמא קסבר צירוף דרבנן. יש פי' מרש"י שמפרש דדייק לר"ע דצירוף דרבנן דמדאורית' אין טומאה ללבונה וגחלים דהא לאו אוכל נינהו דמעלה דרבנן היא מה שמקבלין טומאה ובפ' כל שעה (לקמן לה.) קרי לה מעלה. ואין זה ראיה דהתם נמי קרי (לה) מעלה להביא כפרתו אוכל בקדשים אף על גב דהוי דאורייתא כדדריש בפרק הערל (יבמות עד:). ועוד דבהדיא מוכח בפרק שני דחולין (דף לו:) דוהבשר לרבות עצים ולבונה לאו אסמכתא היא דמוכח התם מינה דחיבת הקודש מכשר דאורייתא[מ]. ונראה לר"י כמו שהוגה בפי' דדייק דצירוף דרבנן מהא דקתני רישא[י] על אפר חטאת שאם נגע טמא במקצת טימא את כולו וזהו מדרבנן שאפר חטאת אינו קודש אלא חול כדמוכח בפרק התכלת (מנחות נב. ושם) שאין מועלין באפר פרה וקתני הוסיף ר"ע משמע דהוי דרבנן כמו רישא: שאין טומאת ידים במקדש. תימה לר"י אמאי היה להם להיות טמא הא אין בהן היסח הדעת ואי משום דאמרינן בפ' בתרא דחגיגה (דף כד. ושם) כל הפוסל התרומה מטמא ידים להיות שניות א"כ מאי קא פריך תרוייהו בו ביום גזרו והא הנהו ידים שפוסלות התרומה איירי בסתם

עין משפט נר מצוה

קכא א מיי' פ"א מהל' אבות הטומאה הלכה ד:

קכב ב ג מיי' פ"ב מהל' אבות הטומאה הלכה ז:

קכג ד מיי' פ"י מהל' טומאת אוכלין הלכה יז:

קכד ה מיי' פ"ח מהל' אבות הטומאה הלכה ו:

רבינו חננאל

וכתיב לא יאכל הנוגע בזה הטמא. הנה שלישי מן התורה. רביעי מקל וחומר כדאמרן ומה מחוסר כפורים שמותר בתרומה כו'. ואי ס"ד דר' יוסי סבר לה כר' עקיבא דאית ליה שלישי בחולין ליתני רביעי בתרומה וחמישי בקדש דהא מעלה לכל אחד ואחד ניתנו מכאן למדנו דר' יוסי לית ליה הא דר"ע. ותו אשכחנן בהדיא במסכת סוטה דר' יוסי סבר אין (שלישי) [שני] עושה שלישי בחולין ור' עקיבא נמי לית ליה הא דר' יוסי דתאני ר' יוסי שלישי שפסול בתרומה אינו דין שיעשה רביעי בקדש דאי ס"ד דאית ליה כיון דאית ליה לר' עקיבא דשני עושה שלישי בחולין כמפורש בתורת כהנים נימא שלישי שפסול בחולין אינו דין שיעשה רביעי בתרומה וכי האי דינא ניתני חמישי בקדש ולימא ר' יוסי אליבא דר' עקיבא רביה אמרה מדלא אשכחן תנא דתני הכי ש"מ דאפילו ר' עקיבא לית ליה רביעי בתרומה ולא חמישי בקדש ולית ליה האי דינא דדיין ר' יוסי. ונתמהו' וכי אהאי סברא נסמוך ודוק רב כהנא ואשכח הא דתניא במס' חגיגה הכלי מצרף מה שבתוכו לקדש אבל לא לתרומה הרביעי בקדש והשלישי בתרומ'. ואמרי' מעדותו של ר' עקיבא נשנית משנה זו דתנן הוסיף ר' עקיבא הסלת הקטורת והלבונ' והגחלים שנגע טבול יום במקצת פסל את כולן כלומר אם נגע טבול יום במקצת הסלת נפסלה כולה וכן הלבונה והקטורת כיוצא בה. ויש אומרים פי' אחר אם נגע טבול יום בסלת נעשה תחלת הסלת ראשון והקטורת שני והלבונה שלישי והגחלי' רביעי עד כאן של תורה פי' הוא דנגעי אהדדי אבל אי לא נגעי אהדדי או אם יש שם עוד חמישי הכלי הוא דמצרפן מדרבנן הוא דפסלו. ופליגא דר' חנן דאמר צירוף דאורייתא דכתיב כף אחת עשרה זהב עשה הכתוב כל מה שבכף אחד וקתני סיפא דהא דדייקינן עלה מעדותו של ר' עקיבא נשנית הרביעי בקדש פסול רביעי ולא חמישי: תנן התם בעדיות פ"ב ועל המחט שנמצאת בבשר שהסכין והידים טהורות מכלל שלא גוזר

גליון הש"ס

גמ' כל מה שבכף אחת. עי' חולין לו ע"א תוס' ד"ה לרבי:

הגהות וציונים

א] צ"ל דתנן (גליון): ב] צ"ל נפקא ליה (באה"מ): ג] בכת"י במסכת עדיות:

תורה אור השלם

א) כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: [במדבר ז, יד]

ב) וְכִי יֻתַּן מַיִם עַל זֶרַע וְנָפַל מִנִּבְלָתָם עָלָיו טָמֵא הוּא לָכֶם: [ויקרא יא, לח]

ג) וְכָל כְּלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר יִפֹּל מֵהֶם אֶל תּוֹכוֹ כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא וְאֹתוֹ תִשְׁבֹּרוּ: [ויקרא יא, לג]

ליקוטי רש"י

מי לא עסקינן. מי לא משתמע נמי מהאי קרא [חגיגה כג:]. דנגע בשני. מי לא מלינן למשמע מיניה דאיירי נמי בשני...

אוכל ניהו חיבת הקדש מכשרתן לטומאה. פסל את כולן. לפי שהכלי מצרפן יחד, וכן עדות זו היא מדרבנן היא מדקתני רישא על אפר חטאת כו' והשיא ולאו ע"כ דרבנן היא הא דלא מקרא דר' חנין ליכא למילף אלא קדשי מזבח אבל אפר פרה לא [שם כ:]. שזו היא מאחת עשרה מעלות שנאמרו בחומר בקדש (חגיגה דף כ:) [יומא מח.]

עין משפט נר מצוה

קכה א מיי' פ"ב מהל' אבות הטומאה הלכה ג:

קכו ב מיי' שם פי"ו הלכה ג:

קכז ג שם הלכה ו:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) שבת יג: [זבים פרק ה משנה יב], ב) [ברכות נב: חגיגה כ.], ג) עי' רש"י לקמן כ: ד"ה ת"ל וכו', ג) שקלים פרק ח [משנה א], ד) שם [משנה ב], ה) [לעיל יד: וש"נ], ו) [סוטה כח: נדה ד: ה:], ז) נדה ה., ח) שבת יג:, ט) שבת יג., י) יד., כ) שם ע"ב, ל) בכורות לח., מ) כלים פ"א מ"ג, נ) סי' קל, ס) סוטה כח:, ע) [שבת טו.], פ) [וע"ע תוספות שבת טו. ד"ה אלא], צ) עי' ידים פרק ב מ"ד, ק) שם ד"ה כשחברותיה.

ונימא שאין טומאת ידים וכלים במקדש אמר רב יהודה אמר רב ואיתימא ר' יוסי בר' חנינא ידים קודם גזירת כלים נשנו אמר רבא והא תרוייהו בו ביום גזרו [א] דתנן הספר והידים והטבול יום והאוכלין והכלים שנטמאו במשקין אלא אמר רבא הנח לטומאת סכין דאפי' בחולין נמי לא מטמא האי סכין דנגע במאי אילימא דנגע בבשר הא אין אוכל מטמא כלי ואלא דנגע במחט והא [ב] אין כלי מטמא כלי. האי מחט מאי עבידתיה אי נימא ספק מחט והא איתמר ר' אלעזר ור' יוסי בר' חנינא חד אמר לא גזרו על ספק הרוקין שבירושלים וחד אמר לא גזרו על ספק הכלים שבירושלים אמר רב יהודה אמר רב כגון שאבדה לו מחט טמא מת והכירה בבשר ר' יוסי ברבי אבין אמר כגון שהיתה פרה חסומה ובאה מחוץ לירושלים: גופא ר' אלעזר ור' יוסי בר' חנינא חד אמר לא גזרו על ספק הרוקין שבירושלים וחד אמר לא גזרו על ספק הכלים שבירושלים רוקין תנינא כלים תנינא רוקין תנינא [ג] דתנן כל הרוקין הנמצאין בירושלים טהורין חוץ משל שוק העליון לא צריכא אף על גב דאיתחזק זב כלים תנינא [ד] דתנן כל הכלים הנמצאים בירושלים דרך ירידה לבית הטבילה טמאין הא דעלמא טהורין ולטעמיך אימא סיפא דרך עליה טהורין הא דעלמא טמאין אלא רישא דוקא וסיפא לאו דוקא ולאפוקי גזייתא. ולרב דאמר כגון שאבדה לו מחט טמא מת והכירה בבשר כיון דאמר מר [א] בחלל חרב [ה] חרב הרי הוא כחלל אדם וכלים נמי ליטמא אמר רב אשי זאת אומרת [א] עזרה רשות הרבים היא והוה ליה ספק טומאה ברשות הרבים וכל ספק טומאה ברשות הרבים ספיקו טהור הא ברשות היחיד ספיקו טמא הוא מכדי האי מחט דבר שאין בו דעת לישאל הוא [ו] [ב] וכל דבר שאין בו דעת לישאל בין ברה"ר בין ברה"י ספיקו טהור משום דהוי ספק טומאה הבאה בידי אדם ואמר רבי יוחנן [ז] [ג] ספק טומאה הבאה בידי אדם נשאלין

זכות וטובה וריוח ותקנה היא לנו מהפסד קדשים, שלא נגזרה גזירת ידים במקדש ליטמא בדבר שאין מטמא אדם, דהאי מחט מוקמי ליה דלאו בר טמויי אדם הוא, דאילו חוץ למקדש מטמאים ידים בטומאה כל דהו אפילו סתמן משום ידים עסקניות [ח]: **ונימא.** נמי זכינו שאין טומאת כלים במקדש מדרבנן בדבר שאין מטמא מן התורה, דאילו בחולין גזור רבנן ביה טומאה ואף על גב דמדאורייתא טהור, כדתנן גבי י"ח דבר והאוכלים והכלים שנטמאו במשקין, והכא קתני סכין טהור: **ידים קודם גזירת כלים נשנו.** ליטמא מדרבנן, וכשהעידו עדות זו עדיין לא נגזרה גזירת חכמים על טומאת כלים דרבנן, לפיכך לא יוכל לומר זכינו שאין טומאת כלים במקדש, דההיא שעתא אפי' בעלמא נמי לא הואי: **בו ביום.** בעליית חנניה בן חזקיה בן גרון ביציאות השבת [ט]: **דתנן אלו פוסלין את התרומה הספר.** והתם [י] מפרש טעמא משום תקנת ספרים, שהיו מניחין את הספרים עם התרומה ועכברים אוכלים אותם: **והידים.** אפילו סתמן, אם נגע בתרומה בלא נטילת ידים: **והטבול יום.** והתם [כ] פריך הא דאורייתא היא, ומשני סמי מכאן טבול יום: **אלא אמר רבא.** ודאי כבר נגזרה על הכלים מדרבנן שיטמאו במשקין, ומיהו הכא ליכא משקין, והנח **לטומאת סכין דאפילו בחולין** שלא חשו להפסידן לא שייכא בהו הכא טומאה לסכין, דהאי סכין דנגע במאי שיטמאוהו, לא בשר ולא מחט אין יכולין לטמאו דאין אוכל ולא כלי שאינו אב הטומאה מטמאין כלים אפילו מדרבנן, ולא גזרו חכמים מדבריהם טומאה על הכלים אלא שיטמאו מן המשקין ומשום משקה זב וזבה [ל]: **מאי עבידתיה.** למטמא בשר: **ספק מחט.** לא ידעינן אי טמא אי טהור, ושל מי היתה: **על ספק הרוקין.** לומר שמא של זב או של נדה הן, ורוקין [א] אב הטומאה הן לטמא אדם [מ] דכתיב (ויקרא טו) [ב] וכי ירוק הזב: **מחט של טמא מת.** שהוא אב הטומאה, והמחט עצמו אב הטומאה דחרב הרי הוא כחלל. ולקמיה פריך אמאי הסכין והידים טהורין, אף גופו של כהן טמא הוא וצריך טבילה והערב שמש לאורייתא: **רבי יוסי בר' אבין אמר.** לעולם ספק מחט, וכגון שהיתה פרה חסומה ובאה מחוץ לירושלים, דודאי מעלמא אתי, דמשנכנסה לשם לא בלעתה, דהוו להו ספק כלים של מקומות אחרים: **של שוק העליון.** שם היו מתקבצין טמאין שלא לטמא את חביריהם: **אע"ג דאיתחזק זב.** שראינוהו עובר בשוק זה שנמצא בו רוק, אשמעינן דלא גזרו, דכולי האי לא שמענו ממתני': **בדרך אחת היו יורדין לבית הטבילה ועולין בדרך אחרת. הנמצאין בדרך הירידה טמאין,** דמאי בעו התם, אלא טמאין היו והיה רוצה להטבילן ונפלו ממנו. **דרך עליה טהורים** שהטבילן: **ולטעמיך אימא סיפא כו'.** ומהא ליכא למשמע מינה, דאיכא למילק מרישא הכי ומסיפא הכי, ואשמעינן הנך אמוראי דלעיל דאמרי לא גזרו, דרישא דוקא דקתני בדרך ירידה הוא דמטמאין, הא דכל העיר טהור, וסיפא דקתני דרך עליה טהורין לא תידוק מינה הא דכל העיר טמאין, אלא **לאפוקי גזייתא** מבואות קטנים שהיו סמוך לדרך ירידה ועליה, ופעמים שהיו יורדין דרך אותן מבואות ופעמים עולין, והנהו טמאין מספק, שהרי מתחלה טמאין היו, ספק נפלו בירידה ספק בעליה, ומספיקא לא נפקי מטומאה, אבל שאר כלים ספק נטמאו ספק לא נטמאו, לא גזרו עליהן מספק: **כיון דאמר מר חרב הרי הוא כחלל.** וזו נגעה בטמא מת שהוא אב הטומאה ונעשה גם המחט אב הטומאה, ואמאי הסכין והידים טהורות: **אדם וכלים נמי ליטמא.** דכל אב הטומאה מטמא אדם וכלים, בין כלי את כלי בין אדם את אדם בין אדם כלי וכלי אדם, בפרשת זאת חקת התורה בספרי [ס]: **עזרה רשות הרבים היא.** לטומאה, ואדם וסכין ספק נגעו במחט זה ספק לא נגעו, והויא לה ספק טומאה ברה"ר דספיקו טהור: ופרכינן **הא רה"י הוי ספיקו טמא.** הא דבר שאין בו דעת לישאל הוא הסכין, ול"ג האי מחט, אלא מכדי דבר שאין בו דעת לישאל הוא, ואי גרסי' ליה הכי מפרשינן, מכדי האי עדות למחט לדבר שאין בו דעת לישאל הוא הסכין, וכל מי שאין בו דעת לישאל כו', דכל ספק טומאה מסוטה גמרי', מה סוטה רה"י ועל הספק טמאה, אף כל ספק טומאות ברשות היחיד ספיקו טמא, ומינה, מה סוטה יש בה דעת לישאל אם נטמאה אם לאו, אף כל שיש בו דעת לישאל [נ], כגון אדם ספק נגע בשרץ ספק לא נגע דיש בו דעת שיכולין לשואלו אם נגע והוא אינו יודע, ספיקו טמא: **הבאה בידי אדם.** אדם היה עסוק בה, ואם נגע בו הסכין במחט על ידי אדם נגע בו, הלכך אם עזרה רשות היחיד ספיקו טמא: נשאלין

בסתם ידים והנהו ידים דכל הפוסל התרומה מטמא ידים להיות שניות אינו אלא לקדשים כדמוכח בחגיגה. ותירץ ר"י דהך גזירה ודאי אינה ההיא דחגיגה אלא מסתמא כשגזרו אסתם ידים שיהיו שניות (א) גזרו כמו כן מסתמא על ידים הנוגעות בראשון שיהיו שניות הלכך הני ידים שנגעו במחט שהוא ראשון היה להם להיות שניות אלא דאין טומאת ידים במקדש:

ונימא אין טומאת ידים וכלים במקדש. תימה לר"י ממה היה לו לכלי ליטמא אי ממשקין הא משקין בית מטבחיא דכן. וי"ל דר"ע היא דאמר טומאת משקין לטמא אחרים דאורייתא א"כ לית ליה שיהא דכן וזה אין נראה לו דלר' עקיבא יהיו דכן מלטמא כלים. **וא"ת** דילמא כי אמר ר"ע זכינו עדיין לא נגזרה גזירה דכלים וגזירה דידים לקדש כבר נגזרה כדאמרינן בפ"ק דשבת (ד' טו. ושם) דשלמה גזר לקודש ואינהו גזרו לתרומה. וי"ל דגזירה דכלים היינו בי"ח דבר וי"ח דבר קדמו לר"ע. וא"ת מנא ליה לגמרא שאין טומאת כלים במקדש דילמא בי"ח דבר גזרו על כלים אף במקדש והא דקתני שהסכין טהור ההיא נשנית קודם י"ח דבר שהיא מעדותו של ר' חנינא סגן הכהנים. וי"ל דאם איתא דגזרו בי"ח דבר טומאה על הכלים במקדש ה"ל למיתני בהדיא בשום מקום לאשמעינן דההיא דקתני שהסכין טהור קודם גזירה נשנית:

תרוייהו בו ביום גזרו. תימה דידים לקודש [ע] שלמה גזר. וי"ל דר"ע אי"ח דבר קאי שהיתה מחדש וה"ק בי"ח דבר כשעסקו בדיני ידים לא רצו לגזור טומאת ידים במקדש [פ]:

האי סכין דנגע במאי. וס"ל דמיירי בלא משקין:

אין כלי מטמא כלי. ולית ליה דרב יהודה דמוקי לה במחט טמא מת דההוא כלי מטמא כלי אלא כרבי יוסי דאמר כגון שהיתה פרה חסומה:

הא ברשות היחיד ספיקו טמא. תימה הא איצטריך לאוקמא ברשות הרבים משום ידים דספיקו ברה"י טמא [צ]:

מכדי האי מחט דבר שאין בו דעת לישאל הוא. פי' האי מחט כלי שנגע במחט דבטומאה לא בעינן שיהא בו דעת לישאל אלא המיטמא לחודיה דאם לא כן כל טומאת מת ושרץ אפילו ברה"י יהא ספיקו טהור:

ואמר רבי יוחנן וכו'. ה"מ לאתויי דזעירי דמשני (נדה ד' ה: [ק]) דמעת לעת שבנדה עושה משכב ומושב אע"ג דמשכב ומושב אין בו דעת לישאל כשחברותיה נושאות אותה במטה:

לא

רבינו חננאל

על הידים טומאה במקדש. אקשי' עלה והא על הסכין נמי קתני טהור ליתני ר"ע זכינו שאין טומאה במקדש לא לידים ולא לכלים. ודחי' בעת שנשנית משנה זו לא גזרו רבותינו טומאה על הכלים ואפילו בחוץ והכלים בכל מקום טהורים היו אם נגעו במשקין טמאין וכל שכן במקדש אבל הידים שבחוץ טמאות הוצרך ר"ע לומר כי במקדש לא גזרו עליהן טומאה. ואתקיף עלה רבא והא אשכחן דידים וכלים כאחת גזרו עליהן דתנינן י"ח דבר גזרו בו ביום ומהן הידים וטבול יום והאוכלין והכלים שנטמאו במשקין. ונשני רבא הנח לסכין דאפי' בחולין לא מטמיא כי מאין תרד טומאה בסכין כו אם מנגיעת הבשר בסכין הא קיימא לן אין אוכל מטמא כלי הסכין כלי הוא ואם נאמר כיון שנגע בה המחט נטמא הסכין מן המחט המחט כלי ואין כלי מטמ' כלי ועמדו דברי רבא. ובאנו לחקור על זה המחט מאיזה דרך טומאה הבשר ואמרנו אם המחט עצמה מטמאתה מספק דחיישי' שמא מחט זו טמאה היתה הא אמרי' לא גזרו על ספק כלים הנמצאים בירושלים. ואוקמא רב יהוד' במחט ידועה שנטמאת טמא מת ונמצא עכשיו בבשר שאינה ספק אלא ודאי. ור' יוסי בר אבין אוקמא בפרה חסומ' ובאה מחוץ לירושלים שנתברר כי זו המחט מחוץ לירושלים בלעתה וכי לא גזרו טומאה על ספק כלים הני מילי בירושלים אבל חוץ לירושלים גזרו וזו המחט מחוץ לירושלים היא. והזהרנו לדקדק על מי שאמר לא גזרו על ספק הרוקין שבירושלים למה הוצרך לומר זה והלא שנינו כל הרוקין הנמצאים בירושלים כו' ופשוטה היא. ועוד הא דאמרי' לא גזרו על ספק כלים הנמצאים בירושלים למה הוצרך לאמרו והרי משנה שלימה שנינו בשקלים פ"ח כל הכלים הנמצאין בירושלים דרך ירידה לבית הטבילה טמאים. ודייקינן הני ודאי טמאים דמוכחא מילתא דלאטבולינהו בעי הא ספק טהורין. ואמרינן אדרבה אימא דייק מסיפא דקתני דרך עליה טהורין דמוכחא מילתא דודאי הטבילן הא אחרים כלומר דאיכא למיחש שמא טמאין הן טמאין. ואסקינן לעולם רישא דוקא וסיפא למעוטי גזיאתא פי' הכלים הנמצאים דרך מעבר בבית הטביל' דלא ידיע דרך עליה או דרך ירידה ואתיא סיפא לאשמעינן שהן טמאים וכי אינן טהורין אלא הנמצאין דרך עליה בלבד. ופי' גזיאתא כדכתיב (נחום א י"ב) וכן נגוזו ועבר וכדמתרגמינן עברו גזו. והני מילי בבית הטבילה בלבד אבל בירושלים הכל טהור וגם מי שאמר לא גזרו על ספק כלים שבירושלים דוקא דהא קמ"ל. והזהרנו להקשות כי מחט זו אם מחט טמא מת היא ודאי אי הכי אדם וכלים נמי תטמא דהא קיימא לן בחלל חרב חרב הרי הוא כחלל וכבר פי' למעלה בענין נר של מתכת שהוא טמא מת. ודחי רב אשי עזרה רשות הרבים היא ותנן בטהרות פ"ו ספק טומאה ברשות הרבים טהור עד שיאמר נגעתי. ואקשינן עליה מכלל דברשות היחיד כי האי גונא טמא והתנן בפ"ג חרש שוטה וקטן שנמצאו במבוי שיש בו טומאה הרי זו בחזקת טהרה וכל פקח בחזקת טומאה וכל שאין בו דעת לישאל ספקו טהור והא חרש שוטה וקטן מפני שאין בו דעת להשאיל ספקו טהור וכל שכן מחט. ומשני כיון שהיא ספק טומאה הבאה בידי אדם פי' שהמתעסק בבשר הרי פקח הוא כמי שיש בו

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה שאין וכו' אסתם ידים שיהיו שניות לתרומה גזרו כמו כן מסתמא על ידי' הנוגעו' בראשון שיהיו שניות לתרומה הלכך הני ידים שנגעו בבשר שהוא ראשון:

הגהות וציונים

א] צ"ל ורוקו (רש"ש).

תורה אור השלם

א) וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל חֶרֶב אוֹ בְמֵת אוֹ בְעֶצֶם אָדָם אוֹ בְקָבֶר יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים: [במדבר יט, טז]

ב) וְכִי יָרֹק הַזָּב בַּטָּהוֹר וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעָרֶב: [ויקרא טו, ח]

ליקוטי רש"י

והספר. כל כתבי הקודש תורה נביאים וכתובים פוסלין תרומה במגען [שבת יג:]. אין כלי. שאינו אב הטומאה מטמא כלים ולא אדם [ברכות נב:]. כיון דאמר מר בחלל חרב. למידק מיניה דכלי מתכת המיטמא במת נעשה כיוצא בו שנגע בו [לקמן עט. ד"ה דהזמנא]. הקיש חרב לחלל, מתכת שנגע במת הרי הוא אבי אבות הטומאה כמת עצמו ושנגע בטומאת מת הרי הוא אב הטומאה כמוהו כו' גזירת הכתוב היא במתכת כלל טומאת מת ולא אלא שאר טומאות [לעיל יד:]. אבל ראשון ושני אין מטמאין לא כלים [חולין ב. ד"ה הרוב]. וכל דבר שאין בו דעת לישאל. אם נגע או לא נגע. ספיקו טהור. דהא קיי"ל משום דגמרינן מסוטה מסוטה יש בה דעת לישאל אם נטמאה אם לאו [נדה ד:]. ספק טומאה הבאה בידי אדם. וכגון שעשה שרץ בידו ספק נגע בכלי המונח על גבי קרקע ספק לא נגע, ואע"פ שאדם לא היה עסוק בכלי הואיל והטומאה באה ע"י אדם ספק נגע ספק לא נגע, משנינן לה כמו שיש בו דעת לישאל וכו' ספיקו טמא [שם ה:].

וְנֵימָא שֶׁאֵין טוּמְאַת יָדַיִם וְכֵלִים בַּמִּקְדָּשׁ – מפני מה לא אמר רבי עקיבא שזכינו גם שלא גזרו חכמים במקדש טומאה על כלים שנטמאו במשקים (רש"י), שהבינה הגמ' שהמחט נגעה במשקים והמשקים נגעו בסכין, שאלמלא שהיו שם משקים, לא היתה המשנה צריכה לומר שהסכין טהורה, שהרי אפילו הידים טהורות ואינן נטמאות מהמחט (חי' הר"ן). ואף שלשון 'זכינו' אינה מתאימה כל כך לדין זה של טומאת כלים [שאינה דומה לטומאת ידים שהיא דבר מצוי במקדש, ואילו היו גוזרים היה נגרם הפסד במקדש (וכמובא לעיל ע"א ד"ה זכינו)], אך כיון שאמר רבי עקיבא שזכינו שאין טומאת ידים, היה צריך להוסיף שזכינו שאין טומאת ידים וכלים במקדש (פני יהושע).

ויש מפרשים את שאלת הגמ', מפני מה לא אמר רבי עקיבא שזכינו גם שלא גזרו חכמים במקדש טומאת טמא מת על 'כלים הנמצאים' [כפי שגזרו בשאר מקומות, כמובא להלן (ד"ה אי נימא)], שמשום גזירה זו היינו צריכים לדון את המחט ככלי טמא שמטמא את הסכין (בעל המאור).

הַנַּח לְטוּמְאַת סַכִּין דְּאֲפִילּוּ בְּחוּלִּין נַמִּי לֹא מְטַמֵּא, שמדובר כאן באופן שלא נגעה הסכין במשקים ולכן לא נטמאה [שגם מדרבנן כלים נטמאים רק מהמשקים] (רש"י), והקדימה המשנה את הדין הפשוט יותר שהסכין טהורה והוסיפה עוד שגם הידים טהורות (חי' הר"ן).

ולדעת המפרשים ששאלת הגמ' היתה שראוי לטמא את הסכין משום שהמחט טמאה בטומאת טמא מת של 'כלים הנמצאים', תירוץ הגמ' הוא שאין חוששים ל'כלים הנמצאים' אלא רק שמא הם ראשון לטומאה, אך אין חוששים להם שהם אב הטומאה, ולכן אינם מטמאים כלים (בעל המאור, וראה להלן בסמוך דיון בזה).

אִי נֵימָא סְפֵק מַחַט, שגזרו חכמים על כלים הנמצאים שלא ידוע אם הם טהורים ושל מי הם, שיהיו טמאים בטומאת ראשון לטומאה (רש"י), כיון שזו טומאה מצויה, אך לא גזרו עליהם טומאת אב הטומאה, משום שהיא טומאה שאינה מצויה (חי' הר"ן), או משום שזהו ספק ספיקא, שמא הכלי טהור, וגם אם הוא טמא שמא אינו טמא בטומאת אב הטומאה (בעל המאור). מאידך, יש סוברים שגזרו עליהם טומאת אב הטומאה, שמא נטמאו ממת או ממדרס הזב (פיהמ"ש לרמב"ם שקלים ח, ובהל' אבות הטומאות יג, ד).

לֹא גָּזְרוּ עַל סְפֵק הַכֵּלִים שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם, לפי שירושלים מוחזקת בטהרה, ולא מצוי בה טומאה (מאירי שקלים ח, ב).

כְּגוֹן שֶׁאָבְדָה לוֹ מַחַט טְמֵא מֵת, שכאשר נגעה בטמא מת, נעשית 'אב הטומאה' מדין 'חרב הרי הוא כחלל' (רש"י). שאילו היה מדובר במחט שטמאה בדרגת 'ראשון לטומאה', אין שום חידוש בכך שאינה חוזרת ומטמאת את הסכין, שהרי אין כלי מטמא כלי (תוס' רא"ש; מהרש"א).

וְהִכִּירָהּ בַּבָּשָׂר – שיודע בבירור שזו המחט הטמאה שאבדה לו (כתוב שם [לראב"ד], וכן נראה מרש"י להלן ד"ה עזרה). ויש מפרשים, שהוא מסופק האם זו המחט הטמאה (בעל המאור).

שֶׁהָיְתָה פָּרָה חֲסוּמָה וּבָאָה מִחוּץ לִירוּשָׁלַיִם, שאז בודאי המחט הגיעה מחוץ לירושלים, ולכן היא טמאה (רש"י). אבל אילו לא היתה חסומה והיה ספק שמא בלעה את המחט בירושלים, היתה המחט טהורה, משום שנחשב לספק טומאה ברשות הרבים [כמבואר לקמן שעזרה רשות הרבים היא], או משום שזהו הדין שכל ה'כלים הנמצאים' בירושלים טהורים אף שיתכן שהגיעו מחוץ לירושלים (חזו"א טהרות ז, ז).

חוּץ מִשֶּׁל שׁוּק הָעֶלְיוֹן, שהיו מתקבצים בו טמאים בשביל שלא יגרמו טומאה לאחרים (רש"י). ויש שפירש, שהיו מצויים שם גויים, ועל הגויים גזרו שיהיו טמאים כזבים (מאירי שקלים ח, א).

דֶּרֶךְ יְרִידָה לְבֵית הַטְּבִילָה טְמֵאִין, שהיו שתי דרכים למקוה, באחת היו יורדים הטמאים, ובשניה היו עולים הטהורים (רש"י), כדי שלא יגעו זה בזה (רע"ב שקלים ח, ב). ויש מפרשים 'דרך ירידה' ו'דרך עליה' באופן אחר, שניכר על צורת הנחת הכלי האם הוא כלי טמא שהיה בדרכו לרדת ולהיטהר במקוה, או שהוא כלי טהור שכבר עלה מהמקוה (פיהמ"ש לרמב"ם שם), שבדרך לטבילה רגילים להחזיק את הכלי כאשר פיו למעלה, כדי שבטבילה יכנסו המים לתוכו, ואילו בדרך היציאה מהמקוה רגילים להופכו כדי להריק את המים (שואל ומשיב תליתאה ב, נד).

דֶּרֶךְ עֲלָיָה טְהוֹרִין, שבודאי נפלו שם לאחר שהטבילום (רש"י), ויש לתלות שאירע הדבר לפני ימים רבים, וכבר העריב שמשם ונטהרו לגמרי (רש"ש). ולדעת הסוברים שגזירת טומאת כלים היא גם מחשש טומאת מת (ראה לעיל ד"ה אי נימא), כיון שהטבילום בודאי גם היזו עליהם שלישי ושביעי קודם לכן (מקדש דוד טהרות מז ב, ושהרמב"ם לשיטתו, שאין צריכים להטביל את הכלי לפני ההזאות).

עֲזָרָה רְשׁוּת הָרַבִּים הִיא, גם כאשר אין בה שלשה אנשים [שהוא השיעור להיחשב רשות הרבים לענין טומאה, כמבואר בגמ' בנזיר (נז, א)], כיון שהיא מיוחדת לכל ישראל, וכל ישראל מצויים שם. אך אינה נחשבת לרשות הרבים מחמת הדין שכל מקום שיש לו שני פתחים נחשב לרשות הרבים לענין טומאה [כמבואר במשנה בטהרות (ו, ח-ט)], כיון שדרך היציאה היתה תמיד מהשער המזרחי [כמבואר בגמ' ביומא (נג, א)] (ראה חזו"א טהרות ה, כג, שצידד כן).

אכן, לדעת רבי יוסי בר אבין שמדובר במחט שנטמאת בטמא שרץ, אלא שהיתה הפרה חסומה, אין הכרח שעזרה רשות הרבים, ויתכן שנחשבת לרשות היחיד (ראה נודע ביהודה יו"ד מהדו"ק ד; רעק"א חולין ב, ב).

וַהֲוָה לֵיהּ סְפֵק טוּמְאָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, שספק אם האדם והסכין נגעו במחט, ולכן הם טהורים אף שהמחט ודאי טמאה (כמבואר לעיל ד"ה והכירה), ורק הבשר נטמא לפי שהמחט נמצאה בו (רש"י). ואין האדם והסכין נטמאים בטומאת אהל, משום שיש סוברים שהעזרה לא היתה מקורה, או משום שיש סוברים שרק המת עצמו מטמא באהל ולא דברים שנטמאו ממנו אפילו כשטומאתם חמורה מדין 'חרב הרי הוא כחלל' (ראה אור המאיר [לרבי מאיר שפירא מלובלין], מז).

ויש מפרשים, שהספק הוא האם המחט טמאה, ולכן האדם והסכין טהורים. והבשר טמא משום שעשו מעלה בקדשים (בעל המאור, הובא לעיל ד"ה והכירה). או משום שכיון שבלעה הפרה מחט שהיא ספק טמאה, הרי שלא נזהרו על שמירתה מטומאה, וקרבן שלא נזהרו בשמירתו נפסל בכך (אור שמח טומאת אוכלין י, יז).

מִכְּדֵי הָאי מַחַט דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לִישָּׁאֵל הוּא וְכוּ', כלומר, העדות לגבי הימצאות המחט בבשר, היא עדות על דבר שאין בו דעת לישאל, דהיינו על הסכין, שספק אם נטמא מהמחט (רש"י, לפי הגירסא בגמ' שלפנינו). והגמ' היתה יכולה לתרץ שמבואר במשנה שגם הידים טהורות, והאדם הרי יש בו דעת לישאל, אלא שהגמ' תירצה כפי האמת, שגם המחט טמאה כיון שזהו ספק טומאה הבאה בידי אדם (חי' הר"ן; וראה תוס' ד"ה הא, ופני יהושע).

אֲפִילּוּ בִּכְלִי הַמּוּנָּח עַל גַּבֵּי קַרְקַע, ובו לא נעשה מעשה על ידי האדם, מכל מקום כיון שספק הטומאה בא על ידי מעשה האדם, שהאדם נשא בידו את הדבר המטמא, דהיינו השרץ, וספק אם נגע בכלי, נחשב ל'דבר שיש בו דעת להישאל' (רש"י), והוא הדין בנדוננו, שהאדם עשה מעשה בדבר הנטמא, שאחז בידו את הסכין, ויש ספק אם נגע במחט, נחשב ל'דבר שיש בו דעת להישאל' (תוס' רבינו פרץ).

וְאֶלָּא דְּאִיתַּכְּשַׁר בְּחִיבַּת הַקּוֹדֶשׁ, שמלבד מה שמועיל דין 'חיבת הקודש' להחשיב דברים שאינם אוכלים כאילו הם אוכלים המקבלים טומאה (כמבואר לעיל יט, א), נאמר דין נוסף, ש'חיבת הקודש' נותנת 'שם אוכל' לאוכלי קדשים שלא הוכשרו ולכן הם מקבלים טומאה (רש"י), שיסוד דין ההכשר הוא ליתן 'שם אוכל' למאכלים, שדרך בני אדם להדיח פירות וירקות לפני אכילתם, וההכשר הוא כגמר מלאכת האוכלים, וכשם שדין 'חיבת הקודש' מועיל להחשיב חפצים שאינם אוכלים כלל כאילו הם אוכלים, כך מועיל דין זה להחשיב אוכל שלא הוכשר כאוכל שהוכשר (ראה חי' רבי שמואל שיעורים על סדר הדף, קלג). ויש שביארו באופן אחר, שכיון שלמדנו מהכתוב שאפילו עצים ולבונה מקבלים טומאה מדין 'חיבת הקודש', למרות שאינם אוכלים כלל, נכלל בזה גם שיש דין קבלת טומאה בקדשים גם ללא הכשר כלל, שהרי לא שייך הכשר אלא באוכלים ולא בעצים ולבונה שאינם אוכלים (הגר"ח סולוויצ'יק בחי' הגרי"ז זבחים לד, א).

צְרִיד שֶׁל מִנְחוֹת - מקום יבש במנחה שלא נגע בו שמן (רש"י), שלמרות ששאר המנחה שבכלי זה הוכשרה על ידי השמן שנגע בה, מכל מקום לא הוכשר המקום היבש, שדין צירוף כלי בקדשים נאמר רק לענין טומאה, ולא לענין הכשר (תוס' רא"ש חולין לו, א, בישוב דעת רש"י). ויש מפרשים, ש'צריד של מנחות' זו מנחה יבשה שאין בה שמן כלל, כגון מנחת חוטא [שלדעתם, דין צירוף כלי מועיל גם לענין הכשר, שכלי שמונחים בו כמה חתיכות של קודש והוכשרה אחת מהן הוכשרו כולן] (תוס' רי"ד; וכע"ז בתוס' חולין שם ד"ה צריד). והוא הדין שהיה יכול ריש לקיש להסתפק על בשר קדשים שהוכשר מדין 'חיבת הקודש', האם מונים בו ראשון ושני, אלא שנקט דבר מצוי, שמנחה רגילים להיזהר בה מביאת מים בשביל שלא תחמיץ, ומקבלת הכשר רק מדין 'חיבת הקודש' (תוס' רא"ש שם).

מוֹנִין בּוֹ רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי. ולפי זה מה שאמרו ש'משקי בית מטבחיא דכן', היינו לענין הכשר דברים שאינם קדושים שמביאים לעזרה, כגון ביכורים, שלא נאמר בהם דין 'חיבת הקודש' [שאילו דברים קדושים, מקבלים טומאה אף ללא הכשר, מדין 'חיבת הקודש'] (תוס' ד"ה אלא), או לענין מנחות קודם שנתקדשו בכלי שאין בהם דין 'חיבת הקודש' (תוס' רא"ש חולין לו, ב).

אוֹ לֹא, והספק הוא גם על עצים ולבונה שמקבלים טומאה מדין 'חיבת הקודש', האם מונים בהם ראשון ושני (תוס' לעיל טו, א ד"ה ולד טומאה דאורייתא). ויש מפרשים, שהספק הוא רק על צריד של מנחות, אבל עצים ולבונה, פשוט שאין מונים בהם ראשון ושני (שטמ"ק על גליון הגמ' חולין לו, א).

כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה פָּרָה שֶׁל זִבְחֵי שְׁלָמִים וְהֶעֱבִירָהּ בְּנָהָר, סמוך לשחיטתה בשביל להשקותה שיהא נוח להפשיטה, ולכן נקט 'זבחי שלמים' שיש בהם חלק לבעלים, ודרך הבעלים לדאוג ליפוי עורם ובשרם (רש"י). ויש מפרשים, שהטעם שנקט 'זבחי שלמים', משום שהכשר אינו מועיל אלא כשנעשה לרצון בעלים, ושייך דוקא בקדשים קלים [כגון שלמים] שהם ממון בעלים (קצות החושן תו, א). אך יש סוברים, שמועיל רצון הבעלים של הקרבן גם ללא הדין של 'קדשים קלים ממון בעלים', לפי שדין ההכשר אינו תלוי בבעלות הממונית לענין מכירה וכדו' (הגהות ברוך טעם על הקצות שם), או לפי שהבעלים של הקרבן נחשבים כעין אפוטרופוס וגזבר של הקדש, ששמירת הבהמה והטיפול בה מסורים בידו (חזו"א מכשירין א, יב), או משום שבממון שאין לו בעלים [כעין הקדש] מועיל ההכשר לדעת מי שעושה את ההכשר בפועל אף שאינו הבעלים (אחיעזר ב, א, אות ג).

וּשְׁחָטָהּ וַעֲדַיִין מַשְׁקֶה טוֹפֵחַ עָלֶיהָ, ובודאי נפל כל שהוא מהמשקה על הבשר בשעה שהפשיטה (רש"י), ודי בביאת מים על מקצת הבשר כדי להכשיר את הבשר כולו (דבר שמואל, וציין לערוך לנר כריתות טו, ב, שדן בזה, האם צריך הכשר בכל המאכל או די בהכשר מקצתו כדי להכשיר את כולו). ולמרות שהמשקה הטופח נמצא כעת בעזרה, לא נאמר בו דין 'משקי בית מטבחיא' שאינם מכשירים, שדין זה נאמר רק על משקים שנמצאים במקדש לצורך, שהם מצויים ולא רצו חכמים להרבות בהם טומאה (חי' הר"ן לעיל יט, ב). ויש מפרשים, שהמשקה שנופל על הבשר הוא תלוש, ואינו מכשיר, אלא על ידי שנרטב העור במי הנהר המחוברים הוכשר הבשר [ואע"פ שאז היתה הבהמה חיה ולא היתה ראויה להכשר, מכל מקום כיון שעדיין המשקה ההוא טופח עליה, רואים אותה כמי שהוכשרה במים מחוברים (חי' הר"ן)], שהעור נחשב 'שומר' על הבשר. ועוד, שהמים שנפלו מהעור על הבשר לא באו על כולו, משא"כ המים שבאו על העור, כיסו את כל העור (תוס' ד"ה ובשעת), שלדעתם לא די בביאת מים על מקצת המאכל [או השומר], אלא צריך שיבואו המים על כולו (דבר שמואל, שלא כרש"י הנ"ל).

ושיעור 'משקה טופח' היינו 'טופח על מנת להטפיח' שבפחות משיעור זה, אינו נחשב משקה (חי' רבינו חיים הלוי טומאת אוכלין ז, ה. וראה אגרות משה יו"ד ג, ו, שהסתפק בזה, אך הוסיף שלדעת רש"י המשקה הטופח שעל עורה בהכרח יש בו על מנת להטפיח את הבשר).

יָכוֹל יְהוּ כָּל הַכֵּלִים מְטַמְּאִין מֵאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס - שכלי שטף שנמצאים בתוך כלי חרס ששרץ בתוכו יקבלו טומאה מהשרץ, כיון שהכלי נחשב כאילו הוא מלא מטומאת השרץ (ראה רש"י כאן, ובשבת קלח, ב), אבל אם כלי חרס נמצא בתוך כלי חרס אחר, ושרץ בכלי החיצון, פשוט שלא נטמא הכלי הפנימי, שגם אם הכלי החיצון נחשב כאילו מלא טומאה, אין כלי חרס נטמא אלא מתוכו ולא מגבו, ואין הטומאה נוגעת בתוך הכלי הפנימי (רש"י חולין כה, א ד"ה תוכו).

נשאלין עליה אפילו בכלי המונח על גבי קרקע כדבר שיש בו דעת לישאל. [א]והבשר טמא האי בשר דאיתכשר במאי אי נימא דאיתכשר בדם והא [ב]א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מנין לדם קדשים שאינו מכשיר שנאמר [א]לא תאכלנו על הארץ תשפכנו כמים דם שנשפך כמים מכשיר ושאינו נשפך כמים אינו מכשיר ואלא דאיתכשר במשקי בית מטבחיא והא א"ר יוסי בר' חנינא [ג]משקי בית מטבחיא לא דיין שהן דכן אלא שאין מכשירין ואלא דאיתכשר בחיבת הקודש אימור דמהניא ליה חיבת הקודש לאיפסולי גופיה למימנא ביה ראשון ושני נמי תיפשוט [ג]דבעי ריש לקיש צריד של מנחות [א]מונין בו ראשון ושני או לא [ד]אמר רב יהודה אמר שמואל [ב]כגון שהיתה פרה של זבחי שלמים והעבירה בנהר ושחטה ועדיין משקה טופח עליה. [ב]נמצאת בפרש הכל טהור ונידהדר פרש וניטמייה לבשר אמר רב אדא בר אהבה בפרש עבה רב אשי אמר [ג]אפי' תימא בפרש רכה [ו]משום דהוי משקה סרוח. תני תנא קמיה דרב ששת שרץ מטמא את המשקין ומשקין מטמאין את הכלי וכלי מטמא את האוכלין והאוכלין מטמאין את המשקין ולמדנו שלש טומאות בשרץ הני ארבעה הן גוז משקין דרישא אדרבה גוז משקין דסיפא לא אשכחן תנא דאמר משקין מטמאין כלי אלא רבי יהודה [ז]והדר ביה וסימניך נזייתא. [ח]תנן התם [ד]שרץ שנמצא בתנור הפת שבתוכו שניה מפני שהתנור תחלה אמר ליה רב אדא בר אהבה לרבא וניחזי להאי תנור כמאן דמלי טומאה דמי ותיהוי האי פת ראשונה אמר ליה לא סלקא דעתך [ט]דתניא יכול יהו כל הכלים מטמאין[ג] מאויר כלי חרס ת"ל

רש"י

נשאלין עליה. כלומר חשבינן לה לטמא אותה כאילו יש בה דעת לישאל. לשון אחר, נשאלין לב"ד מה תהא (א) עליו, וזו עיקר, נשאלין עליה, בעלים יהו נשאלין בעל כרחן בשבילה לב"ד מה תהא עלה: ואפילו הוא כלי מונח על גבי קרקע. כלומר אע"ג דכלי טהור זה שנולד בו הספק אין בו דעת לישאל, וגו לא היה אדם עוסק שיהא מוליכו ומביאו בידו, אבל אדם עסוק בטומאה שהיה נושא שרץ בידו ספק נגע בכלי ספק לא נגע, אם רה"י הוא ספיקו טמא: האי בשר דאיתכשר במאי. ה"נ מלי בעי אקרא [ב]והבשר אשר יגע בכל טמא במאי איתכשר[ט], ואיכא למימר בשר דקרא פשיטא דאיכא הכשר טובא, דבשר של שלמים נאכל בכל העיר ולכל אדם[י] ושם מדיחין אותו ומבשלין אותו ואיכא הכשר טובא, אבל בהמה זו שנמצאת בבשרה מחט בעזרה היא במקום שחיטה ומהיכן קבל הבשר הכשר, דמה אינו מכשיר מדר' חייא בר אבא א"ר יוחנן כו': משקה בית מטבחיא. שהודחה בהן אינו מכשיר: אלא דאיתכשר בחיבת הקודש. חיבת הקודש מכשרתה לבוא לידי טומאה, דקיימא לן בפרק שני דשחיטת חולין (לו:) חיבת הקודש משווה לה אוכל לקבולי טומאה: למימני ביה ראשון ושני. שיהא הוא מטמא אחרים, דקתני הבשר טמא ולא קתני הבשר פסול: נמי. בתמיה, א"כ תיפשוט מדקתני טמא משמע מטמא אחרים משום הכשר חיבת הקודש, תיפשוט דבעי ריש לקיש בשחיטת חולין: צריד של מנחות. יבש של מנחות, מקום שלא נגע לשם שמן: צריד. לשון יבש[כ], ודומה לו גבי שופר (ר"ה ד' כז:) היה קולו דק או עבה או צריד: להכי נקט פרה של זבחי שלמים, לפי שהעור והבשר לבעלים[ל], ומתעסק ליפות העור והבשר ומעבירה בנהר סמוך לשחיטה ומשקין אותה כדי שתהא נוחה להפשיט, כדאמרינן בסיומא דבילה[מ]: ועדיין משקה טופח עליה. ואי אפשר שלא יפול מן המשקה על הבשר כל שהוא בשעת הפשט: ונהדר פרש. דקא סלקא דעתך תורת משקה עליו, שהרי בשעה זו השקה אותה: בפרש עבה. דלאו משקה הוא: שרץ מטמא את המשקין. מקל וחומר מכלי כדלעיל[נ], ומשקין שבאו מחמת שרץ מטמאין כלי, כדיליף [ג]מכל כלי יטמא וקא סבר יטמא הכלי מן המשקה כדהוה דריש לה ר' יהודה מיקמי דהדר ביה[ס], ודריש ביה נמי להאי יִטְמָא יְטַמֵּא, ויליף מיניה דחוזר כלי זה ומטמא את האוכלין, כדאשכחן בהו דכלים מטמאין (ג) [ג]מכל אשר בתוכו יטמא מכל האוכל משמע שנטמא האוכל מאויר כלי חרס, ואוכלין את המשקין כו'. ומיהו לא מיתרצא היא, דהאי אוכל הבא מחמת כלי דקאמר קרא דמטמא משקה, לאו מכלי הבא מחמת משקה קאי אלא בבא מחמת שרץ, ותנא תני למדנו שלש טומאות בשרץ דמשמע דטומאה הולכת מזה לזה ומזה לזה, ומהכא הוה מצינו למיפרכיה למילתיה, אלא דאקשי ליה קושיא אחריתי מפורשת טפי, דקתני שלש וקא חשיב ארבע, והיא היא: ואוכלין מטמאין את המשקין. דדריש [ג]יִטְמָא דגבי אוכלין יְטַמֵּא לטמא אוכלין [ד] המשקין כדדריש ליה ר"ע[ע], והוא הדין דמלי למיתני וכלי מטמא את המשקין ומשקין מטמאין אוכלין כיון דאית ליה יִטְמָא יְטַמֵּא, אלא חדא מינייהו נקט. ותרווייהו לא מלי למיתני דנימא כלי מטמא את האוכלין ואוכלין את המשקין ומשקין שבאו מן האוכלין מטמאין את האוכלין, דהא ליתא בקרא אפי' לר' עקיבא, דהוה ליה שלישי עושה רביעי, [ג]דוכל משקה אשר ישתה אתוכו דכלי חרס קאי שקיבל המשקה הזה טומאה מן הכלי, וכי דרשת יטמא אכתי שני עושה שלישי משכחת מיניה, אבל שלישי עושה רביעי לא ילפת מיניה: הני ארבעה הויין. שלישי עושה רביעי לא משכחת ליה בקרא, דכי כתיב אוכל הבא מחמת כלי מטמא משקה, לאו בכלי הבא מחמת משקה כתיב אלא בכלי הבא מחמת שרץ, ותנא גופיה חשיב ארבע ותני שלש: גוז משקין דרישא. מתוך משקין הראשונים, ואימא שרץ מטמא את הכלי והכלי את האוכל ואוכל את המשקה, וכן הן סדורין במקרא ור' עקיבא הוא דדריש יִטְמָא יְטַמֵּא ושני עושה שלישי, והוא הדין דמלי למיתני נמי שרץ כלי וכלי משקה ומשקה אוכל, וחדא מינייהו נקט כדפרשינן, דתרווייהו לא מלי למתני, והא אתא לאשמעינן דשני עושה שלישי בחולין: אדרבה גוז משקין דסיפא. ואימא שרץ משקה ומשקה כלי מבכל כלי יטמא כדהוה דריש ליה ר' יהודה, וכלי אוכל דרוש ביה להאי יִטְמָא דכלי יְטַמֵּא, ומשקין דסיפא לא תיתני משום דרביעי לא כתיב, ואע"ג דאוכל ודאי מטמא משקה, הכא לא תנייה, דהאי אוכל דהכא שלישי הואי: אמר ליה לא אשכחן תנא כו'. ואי הכי תדרוש, כמאן תוקמיה: וסימניך. שלא תטעה בסדרן: נזייתא. סדר מטילי שכר שעורין, תחלה נותנין כלי ואח"כ אוכל ואח"כ משקה: שרץ שנמצא בתנור. ולא נגע בפת, הפת שבתוכו שני לטומאה ואינה מטמאה חולין לרבנן: מפני שהתנור תחלה. התנור קיבל טומאה מן השרץ, והפת מן התנור: וליחזייה להאי תנור כמאן דמלי טומאה. כיון דקיימא לן אויר כלי חרס מיטמא מן השרץ אף על פי שלא נגע, אלמא כמאן דמלי טומאה הוא, דהא לא נגע בו ומטמאו, ותיהוי נמי פת כאלו נוגעת בשרץ: יכול יהו כל הכלים. אם כלי שטף נתון בתוך כלי חרס ושרץ באויר החיצון, יכול יהא כלי עץ או כלי מתכת שבתוכו טמא משום דכתיב [ג]כל אשר בתוכו יטמא: ת"ל

תוספות

לא דיין שהן דכן אלא שאין מכשירין. לא בעי לשנויי תרגומא אדם דלעיל[ט] תירץ כן מחמת דוחק. וזה שאין מכשירין משום דס"ל דתלושים לא מכשירין דדריש יטמא דכתי' גבי משקין יטמא ממש ולא הכשר וליכא אלא חד קרא בהכשר וס"ל לאוקמי טפי במחוברין מבתלושין: אלא דאיתכשר בחיבת הקודש. וא"ת אי חיבת הקודש מהניא למימני ביה ראשון ושני מאי נפקא מינה דהאי משקין בית מטבחיא דכן ואין מכשירין. ואור"י דאיצטריך לכמה דברים שמביאין בעזרה דלא שייך בהו חיבת הקודש כגון ביכורים או חולין שאוכלין בעזרה כדי לאכול המנחה והזבח על השובע כדאיתא בהקומץ רבה (מנחות כא:)[פ]: ובשעת שחיטה עדיין משקה טופח עליה. פירש הקונטרס דאי אפשר שלא יפול מן העור על הבשר. ואין נראה דאם כן הוי ליה תלושין ותלושין לא מכשירין כיון דדריש שמואל יטמא ממש[צ] ליכא אלא חד קרא בהכשר וההוא מוקי לה במחוברים ולהכי נקט והעבירה בנהר משום דבעי הכשר מן הנהר שהוא מחובר. ואומר ר"י דעל ידי העור הוכשר הבשר דבהעור והרוטב (חולין קיח:) פליגי אי יש יד להכשיר אבל לכולי עלמא יש שומר להכשיר ובכל[ק] העור באו מים בעודם מחוברים: מי

עין משפט נר מצוה

קכח א מיי' פ"ח מהל' אבות הטומאה הלכה ג:

קכט ב ג מיי' פ"י מהל' טומאת אוכלין הלכה יז:

קל ד מיי' פי"א מהל' אבות הטומאה ה"ב:

רבינו חננאל

דעת להשאל דמי כר' יוחנן דאמר נשאלין עליה אפילו בכלי המונח על [גבי] קרקע ולפיכך אמר ברשות הרבים ספיקו טהור [אבל] ברשות היחיד כל האי גונא ספיקו טמא. והאי ספק טומאה ברשות הרבים ספיקו טהור ברשות היחיד ספיקו טמא גמרי' לה מסוטה דכתיב בה (במדבר ה יג) ונסתרה והיא נטמאה הנה כיון שנסתרה ספיקה הוא אלא כיון שברשות היחיד נסתרה אמרה תורה נטמאה וכו' ופשוטה היא וכבר פרשנוה בכמה מקומות לפיכך לא הארכנו בה: ואקשי' זה הבשר היאך נטמא בלא הכשר משקה הא אוקימ' לדם קדשים ולמשקה בית מטבחיא דלא מכשרי היכן הוכשר שנטמא. ושני' דאיתכשר בחיבת הקדש כלומר תאות אדם לקדש משום הדבר שמקדיש אע"פ שלא הוכשר במים כאלו הוכשר. ואמרי' אימור דמהניא חיבת הקדש כר'. ואמרינן אי הכי תפשוט בעיא דריש לקיש דבעי צריד של מנחות פי' שהוא פסולת הסלת כגון המורסן וכיוצא בו. מונין בו ראשון ושני או לא כלומר אם נגע השרץ בהאי צריד שלא הוכשר במים ונטמא אם יגע הוא באחרים מטמא או לא ולא איפשטא וכיון דלא איפשטא לא איתברר לן דמטמא. ושני' דרך אחרת כגון בהמה של זבחי שלמים והעבירה בנהר ועדיין היה משקה טופח עליה ונשחטה והוכשר הבשר באותו משקה הטופח שהיה בעור. נמצאת המחט בפרש הכל טהור אוקימ' אפי' בפרש רך שהוא כמים כיון דהוה ליה משקה סרוח אינו מטמא ואפילו למאן דאית ליה טומאה למשקין נהי דמטמא משקין הראויין לשתיה דאינון מקרי משקין אבל הני דסרוחין נינהו לא: תאני תנא הא דתנינן בתורות כהנים שהן דברי ר' עקיבא היה התנא שונה סתם השרץ מטמא את המשקה והמשקה את הכלי והכלי את האוכל והאוכל את המשקה למדנו שלש טומאות בשרץ. אמר ליה רב ששת הני לפי מה שפירשת משקה וכלי ואוכל ומשקה ארבעה טומאות הן. אלא גוז משקין דרישא. כלומר העבר אותו ולא תאמר משקין ברישא אלא שנה כלי אוכל ומשקה. ולמען שלא יתחלף לך שים לך סימן. נזייתא. פי' המשקין שאמרת מטמאין הכלים שהוא שם הכלי של משקין נזייתא כדגרסינן בערבי פסחים תמרי דלבי נזייתא רהוט. יש אומרים נזייתא כדגרסינן הא מסובריא דנזייתא וסימן כשם שראשה של זו גזוזה כך משקין דרישא בהך ברייתא גזוזים. ולא סבירא לן. סמי אותן המשקין דלא אשכחן תנא דתני משקין מטמא כלים אלא ר' יהודה הדר ביה כדפרשינן לעילא. תנן התם השרץ שנמצא בתנור הפת שבתוכו שניה שהתנור תחלה ואמר ליה רבא לרב אדא בר אהבה הלא זה השרץ לא נגע בכותלי התנור אלא נתלה באוירו ואתה רואה אותו כאלו נגע בכותלי התנור ושמאהו כן נחזיהו לזה התנור כמאן דמלי שרצים ונימא כאלו השרץ עצמו נגע בפת ותהוי הפת תחלה.

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לעיל דף טז. [וש"נ], ב) [לעיל טז. חולין לו:], ג) חולין לו. מנחות קב: ועי' תוס' מנחות שם ד"ה כי, ד) חולין לו:, ה) [לעיל יח.], ו) לעיל יז:, ז) שבת קלה:, ח) שבת דף יא משנה ה, ט) שבת דף קלט., ע) כן מקשה בחולין לו: עי"ש (הגהות ר"ב פרנקיל), י) זבחים נה., כ) עיין תוס' חולין לו. ד"ה צריד, ל) זבחים קג:, מ) [דף צו:], נ) יח ריש ע"ב, ס) לעיל יח., ע) [דף נז.], פ) [וע"ע תוספות חולין דף לו. סוף ד"ה כי], צ) לעיל טז ע"א.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה נשאלין וכו' מה תהא עליה חו: (ג) ד"ה שרץ וכו' מטמאין אותן מכל אשר בתוכו:

הגהות וציונים

א] "והבשר טמא" קאי אלעיל יש סע"א, והוא כמו אמר מר (ב"ש): ב] "נמצאת בפרש הכל טהור" קאי אלעיל יש סע"א, והוא כמו אמר מר (ב"ש): ג] צ"ל מיטמאין (מנחם משיב נפש) וכ"ה בשבת שם: ד] יש להוסיף את (באה"מ): ה] נדצ"ל ועל העור, ועי' דבר שמואל:

תורה אור השלם

א) לֹא תֹּאכְלֶנּוּ עַל הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם: [דברים יב, כד]

ב) וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף וְהַבָּשָׂר כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר: [ויקרא ז, יט]

ג) וְכָל כְּלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר יִפֹּל מֵהֶם אֶל תּוֹכוֹ כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא וְאֹתוֹ תִשְׁבֹּרוּ: מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם יִטְמָא וְכָל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל כְּלִי יִטְמָא: [ויקרא יא, לג-לד]

ליקוטי רש"י

נשאלין עליה. כלומר טמא. כמי שיש בו דעת לישאל. וכי אמרינן בו דעת לישאל ספקו טהור כגון שרץ המוטל אצל כלי ע"ג קרקע ספק נגע ספק לא נגע [נדה ה:]. מנין לדם קדשים שאינו מכשיר. אם נפל על הזרעים. דם שנשפך כמים. כמו דם חולין ומכשיר [חולין לג.]. דם חולין שאין ... אבל דם קדשים שמתקבל בכלי וצריך ... ואינו נשפך כמים אינו מכשיר דלא איתקש למים [לעיל טז.]. ואלא דאיתכשר במשקי בית מטבחיא. כמים שרחצו כהן הבשר בבית המטבחים. משקי בית מטבחיא לא דיין שהן דכן. שאין מיטמאין [בכ"י (בשטמ"ק)] [שאינם מטמאין] כדאמרינן בפסחים גבי עדותו של יוסי בן יועזר [חולין לו:]. ואלא דאיתכשר בחיבת הקודש. למיהוי אוכלא ולקבולי טומאה דתניא ... והבשר לרבות עצים ולבונה דאע"ג דלאו אוכלא נינהו חיבת הקודש משויא להו אוכלא [שם לג. ד"ה ...]. אימור דמהניא ליה חיבת הקודש לאיפסולי גופיה. ליתסר באכילה. צריד של מנחות. קורטי קמח ... [ממחבת] ואין שמן נכנס לתוכו [שם לה.]. קלת מן הסולת שלא נגע בשמן ולא הוכשר ונגע בו שרץ, מונין בו ... צריד לשון יובש כדאמרינן לענין שופר היה קולו צרור [צרוד], ואותו צרור הייני יבש שאין הקול נשמע ... מונין בו ראשון ושני. לשרוף גם את השני או אין מונין בו מדאורייתא [מנחות קב:]. כלומר אם נטמא ... לו לא, אבל בעלים ולבונה פשיטא דאין מונים [חולין לו.]. פרה של זבחי שלמים. משום תרתי מילי נקט זבחי שלמים ... שותין להפשיט, כדאמרינן בפרק משילין פירות, משקין ושוחטין את הבייתות ואמרינן התם דאורחא ארעא לאשקויי משום ... אשר ישתה בכל כלי יטמא פרט למשקה סרוח [לעיל יח. ד"ה רב אשי]. מפני שהתנור תחילה. שנטמא מן האויר ... כשנפל השרץ באוירו דהא בלא נגיעה מטמא והלכך כמאן דמלי טומאה הוא ותהוי פת ראשונה. אמר ליה לא ס"ד.

עין משפט
נר מצוה

קלא א מיי' פ"ה מהל' טומאת מת הלכה ו ופי"ג מהל' כלים הלכה ג:
קלב ב שם הלכה ג:
קלג ג ד מיי' פי"ב מהל' תרומות הלכה ה:
קלד ה שם הלכה יב:

ת"ל [א] כל אשר בתוכו יטמא וסמיך ליה מכל האוכל [א] אוכל מיטמא מאויר כלי חרס [ב] ואין כל הכלים מיטמאין מאויר כלי חרס: רב חסדא רמי פיסחא אפיסחא ומשני מי א"ר יהושע שתיהן כאחת ורמינהו [ח] א"ר יוסי אין הנדון דומה לראיה כשהעידו רבותינו על מה העידו אם על הבשר שנטמא בולד הטומאה ששורפין אותו עם הבשר שנטמא באב הטומאה זה טמא וזה טמא אם על השמן שנפסל בטבול יום שמדליקין אותו בנר שנטמא בטמא מת זה פסול וזה טמא אף אנו מודים בתרומה שנטמאת בולד הטומאה ששורפין אותה עם התרומה שנטמאת באב הטומאה אבל היאך נשרוף אפילו תלויה עם הטמאה שמא יבא אליהו ויטהרם ומשני הא ר"ש ואליבא דר' יהושע הא ר' יוסי ואליבא דר' יהושע [ג] דתניא י"ד שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת ושורפין תרומות טמאות תלויות וטהורות דברי ר' מאיר ר' יוסי אומר טהורה בפני עצמה ותלויה בפני עצמה וטמאה בפני עצמה אמר ר"ש [ג] לא נחלקו ר' אליעזר ור' יהושע על הטהורה ועל הטמאה שאין שורפין על התלויה ועל הטהורה ששורפין על מה נחלקו על התלויה ועל הטמאה שר' אליעזר אומר תישרף זו בעצמה וזו בעצמה ור' יהושע אומר שתיהן כאחת והא מתניתין ר' יוסי היא הכי קאמר ר' יוסי לר' מאיר אפילו ר"ש ואליבא דר' יהושע דמיקל כי מיקל בתלויה וטמאה אבל בטהורה וטמאה לא. רבי יוסי בר' חנינא רמי תרומה אפיסחא ומשני מי אמר ר' יהושע שתיהן כאחת ורמינהו [ד] חבית של תרומה שנולד בה ספק טומאה רבי אליעזר אומר אם היתה מונחת במקום התורפה יניחנה במקום המוצנע ואם היתה מגולה יכסנה רבי יהושע אומ' אם היתה מונח' במקום המוצנע יניחנה במקום התורפה ואם היתה מכוסה יגלנה גרמא אין בידים לא ומשני הא רבי שמעון אליבא דר' יהושע הא ר' יוסי אליבא דר' יהושע. ר' אלעזר רמי תרומה אתרומה ומשני מי אמר ר' יהושע גרמא אין בידים לא ורמינהו [ה] חבית של תרומה שנשברה בגת העליונה ותחתיה חולין טמאין מודה ר' אליעזר ורבי יהושע שאם יכול להציל ממנה רביעית בטהרה יציל ואם לאו ר' אליעזר אומר תרד ותטמא ואל יטמאנה ביד [י] ר' יהושע אומר יטמאנה ביד ומשני שאני התם דאיכא הפסד חולין מתקיף לה רבא מתני' נמי איכא הפסד עצים א"ל אביי [ז] [ג] להפסד מרובה חששו להפסד מועט לא חששו ומנא תימרא דלהפסד מרובה חששו ולהפסד מועט לא חששו דתניא [ד] חבית של שמן תרומה שנשברה בגת העליונה ובתחתונה חולין טמאין מודה ר' אליעזר לר' יהושע שאם יכול להציל ממנה רביעית בטהרה יציל ואם לאו תרד ותטמא ואל יטמאנה ביד [ט] מ"ש שמן דראוי להדליק יין נמי ראוי לזילוף וכ"ת זילוף לאו מילתא היא והאמר שמואל משום ר' חייא שותין מלוג בסלע ומזלפין מלוג בשתים בחדש והא ראוי לישנו [ט] אתי ביה לידי תקלה שמן נמי אתי ביה לידי תקלה [ה] דרמי ליה בכלי מאוס יין נמי רמי ליה בכלי מאוס לזילוף קא בעי ליה בכלי מאוס רמי ליה. [י] ותקלה עצמה תנאי היא דתניא חבית של יין של תרומה שנטמאת ב"ש אומרים תשפך חבל[א] ובית הלל אומרים תעשה זילוף אמר רבי ישמעאל ברבי יוסי אני אכריע בשדה תשפך חבל בבית תעשה זילוף איכא דאמרי בחדש תשפך חבל בישן תעשה זילוף אמרו לו אין

מי אמר ר' יהושע שתיהן כאחת ורמינהו חבית. אומר ר"י הא דלא משני פסח שאני דמשמע ליה דפסח לא מעלה ולא מוריד מדשרי בתלויה ואסר בטהורות א"כ מה שהיא תלויה הוי הטעם: הא ר' שמעון אליבא דר' יהושע. תימה לר"י לר' שמעון כיון דשרי תלויה לטמא ביד א"כ שרי לשורפו ואמאי קרי ליה תלויה דתלויה היינו לא אוכלין ולא שורפין. וי"ל דתלויה לר"ש היינו דלא מחייב לשורפו: ראוי לזילוף. אף על גב דתרומה טמאה בשריפה כיון דמסקינן בפ' בתרא דתמורה (ד' לג:) הראוי לשריפה שרפה הראוי לקבורה קבורה הוא הדין בכי האי גוונא הואיל וראוי לזילוף[מ]: אין

ת"ל וכו' וסמיך ליה מכל האוכל. כלומר האי כל אשר בתוכו שאמרתי לך, באוכל אמרתי לך, ואי כמאן דמלי טומאה חשיב ליה לחילון, נמצאת טומאה נוגעת בגבו של כלי שטף וכלי שטף מיטמא מגבו, אלא שמע מינה כל אשר בתוכו יטמא מחמת כלי הוא דמיטמא, ואשמעינן קרא דאוכלין ומשקין הוא דמקבלי טומאה מולד הטומאה אבל כלי לא, ומהאי פירוקא נפקא לן בכל דוכתא הא דאשכחן דאין כלי ראשון מטמא כלי, ואין אוכלין ומשקין מטמאין כלי כדיליף לעיל[ד] מק"ו, ואדם נמי שאינו אב הטומאה כגון נוגע בטומאת נבלה ובשרץ לא מטמא כלי, דכתיב [ב]) והנוגע בנבלתם יטמא ולא כתיב כבוס בגדים, אבל גבי נושא גזירת הכתוב היא בטומאת משא שמטמא אדם לטמא בגדים שעליו בשעת משא ולא בגדים הבאין לאחר מכאן[ה], אלמא ולד הטומאה לא מטמא כלי, חוץ מטמא מת שהוא אב הטומאה, וכן אדם לא מצינו לו טומאה בכל התורה אלא מאב הטומאה, כגון ע"י שרץ ונבלה ושכבת זרע, ועל ידי זב ומעיינותיו ומדרסו, ועל ידי נדה ומעיינותיה ומדרסה, וע"י טמא מת: שתיהן כאחת. בתלויה וטמאה בחמץ בפסח: ורמינהו כו'. וקתני היאך ישרף אפילו תלויה עם הטמאה: מתניתין ר' שמעון היא ואליבא דרבי יהושע. וברייתא רבי יוסי אמרה, כדקתני אמר ר' יוסי אין הנדון כו'. ולקמיה פריך והא מתני' ר' יוסי נמי קאמר לה, דתנן א"ר יוסי אינה היא המדה: ושורפין תרומה תלויה וטמאה וטהורה. הכל ביחד, ר' מאיר לטעמיה דאמר מדבריהם למדנו ששורפין תרומה טהורה עם הטמאה בפסח: ה"ג לא נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע על טהורה ועל טמאה שאין שורפין על התלויה ועל הטהורה ששורפין. דהואיל ולא הוחזק טומאה, אין נראה כמטמא בידים: על מה נחלקו על התלויה ועל הטמאה. דהואיל ואין לה טומאה ודאית, הרי הוא מטמאה בידים לר' אליעזר, ור' יהושע סבר כיון דתלויה היא אי אתה מוזהר על שמירתה: רמי תרומה אפיסחא. תרומה דעלמא אתרומה דפיסחא: ומי א"ר יהושע שתיהן כאחת. למותר לטמא תלויה בידים: בידים לא. ואע"ג דתלויה היא: הא. דקתני בידים לא, ר' יוסי היא ואליבא דר' יהושע, דגבי תלויה דפיסחא נמי הכי אמר ואנן[ג] היאך נשרוף אפילו תלויה עם הטמאה: מתני' נמי איכא הפסד עצים. ואמאי קאמר רבי יוסי אליבא דרבי יהושע דלא: מודה רבי אליעזר כו'. אמסקנא קאי אאם לאו תרד ותטמא, ולקמיה פריך מודה רבי יהושע לרבי אליעזר מבעי ליה, מכל מקום קתני גבי שמן דכולהו מודו שלא יטמאנה בידים משום הפסד חולין, דשמן חולין שנתערב תרומה בהן יאסרו לכהן ולזר משום טומאה דתרומה, משום דהפסד מועט הוא כדמפרש דראוי להדליק: לאו מילתא היא. לא חשיב, והרי הפסידו: שותין מלוג. שנמכר בסלע, נוח לקנות לוג בשתי סלעים לזילוף מלקנותו לשתיה, ומי שאינו עשיר יקח יין בזול לשתייתו לוג בסלע, ויין ביוקר לזילוף: בחדש. דאין ריחו נודף, ואין ראוי לזילוף: אתי ביה לידי תקלה. אם ישהנו אללו עד שיתיישן אתי למשתי מיניה: לזילוף קבעי ליה. וצריך שיהא לו ריח טוב, ובכלי מאוס רמי ליה, בתמיה: ותקלה עצמה. אי חיישינן לה ואסור לשהויי אי לא, תנאי היא: תשפך חבל (א). לשון חבילה, כלומר תשפך יחד ולא לזלף, דילמא אדמזלף קלי קלי אפי' בו ביום אתי למשתיה: בשדה תשפך חבל. שאין מזלפין בשדה, והא לא אמרינן שיביאנה בבית לזלפו, דלהכי אתי ביה לידי תקלה: ואיכא דאמרי. לשהייה מועטת (לא חיישינן) כי הא מן השדה לבית לא חיישינן, אלא בחדש תשפך חבל כו': (ב) [ג] אמר רבי ישמעאל ברבי יוסי. כמה שנים אחר בית הלל וב"ש היה: אמרו לו. בני דורו: אין

רבינו חננאל

אמר ליה לא אמרינן דהאי תנור כמאן דמלי שרצים דמי דתניא יכול יהו הכלים מטמאין מאויר כלי חרס ת"ל מכל האוכל אשר יאכל אוכלין ומשקין מטמאין מאויר כלי חרס ואין כלים מטמאין מאויר כ"ח. ואי ס"ד דאמרינן כמאן דמלי [שרצים] דמי הא קא נגעי שרצי' בכלים אמאי לא מטמו אלא כיון דלא מיטמו הכלים מאויר כלי חרס ש"מ דלא אמרי' כמאן דמלי שרצים דמי. אחרי כל הדברים הללו חזרנו למשנתנו: רב חסדא רמי פסחא אפסחא תנן במתני' כי אמר ר' יוסי על התלויה ועל הטמאה נחלקו ר' אליעזר אומר תשרף זו בעצמה וזו בעצמה ר' יהושע אומר שתיהן כאחת. איני והתניא אומר ר' יוסי אין הנדון דומה לראיה כו' אבל היאך נשרוף אפי' תלויה עם הטמאה שמא יבוא אליהו ויטהרנה פי' התלויה. ומשני משנתנו כר' שמעון דמתני' ששורפין התלויה והטמאה יחדו דברי ר' יהושע. וברייתא דקתני אבל היאך נשרוף אפילו תלויה וטמאה כאחת שמא יבא אליהו ויטהרנה ר' יוסי אליבא דר' יהושע. ומקשי' והא ר' יוסי היא דקתני במתני' כי ר' יהושע אומר התלויה והטמאה שתיהן כאחת ואיך מוקמת לה לברייתא כר' יוסי שדבריו בברייתא חילוף במשנה דתניא אבל היאך נשרוף אפי' תלויה וטמאה. ושנינן הכי קאמר ליה ר' יוסי לר' מאיר לדידי אפי' תלויה עם הטמאה אין שורפין אלא אפי' לר' שמעון אליבא דר' יהושע דמיקל לא מיקל אלא בתלויה וטמאה אבל טהורה וטמאה לא שרפינן: ר' יוסי בר' חנינא רמי תרומה אפסח ומשני איך אתה שונה שר' יהושע אומר שתיהן כא' שנמצא מטמא התלויה בידים והלא בחבית של תרומה שנולד בה ספק טומאה לא התיר לטמאותה בידים אלא ע"י גרמא. ומשני כרב חסדא כי זה ששנינו במשנה ר' יוסי אפי' לר' שמעון שמיקל אליבא דר' יהושע חשיב לר' מאיר. ומשנה דתרומה אליבא דר' יהושע שנאה ר' יוסי אליבא דידיה דמחמיר: ר' אלעזר רמי תרומה אתרומה ומשני איני דלא התיר ר' יהושע בתלויה לטמא בידים והא בחבית של תרומה שנשברה בגת העליונה והתחתונה יש בה חולין טמאה אמר ר' יהושע אף יטמאנה ביד. ומשני שאני התם דאיכא הפסד כלומר כיון שהגת התחתונה בתוכה חולין טמאים אם תרד התרומה עליהם יפסידם. ואקשינן והא מתני' דאיכא הפסד עצים שאתה מצריכו לעשות שתי מדורות ולשרוף הטהרות באחת והטמאות [באחת] ולא חייש אלא אמר זו לעצמה וזו לעצמה. ושנינן להפסד מרובה כגון הפסד של חולין חששו אבל הפסד מועט שהוא של עצים לא חששו. ושמעינן האי סברא מהא דתניא חבית של שמן של תרומה שנשברה בגת העליונה והתחתונה טמאה ולא התיר ר' יהושע לטמאה ביד כדרך שהתיר ביין אלא אמר תרד ותטמא ואל יטמא ביד לאו מכלל דכיון שאינו הפסד מרובה בשמן דהא ראוי להדליקו לפיכך לא חששו. ואמרינן למה בשמן אינו הפסד מרובה משום דראוי להדליקו בנר ובין שמן העומד לאכילה לשמן העומד להדלקה הפסדו מועט. גם היין הטמא נמי ראוי לזלף בו כשמן. ולא עוד אלא שהיין הטוב הוא הנמכר לזילוף ואין בו הפסד דהא אמרי' שותין מלוג בסלע אבל לזילוף אין מזלפין אלא מן המובחר הנמכר לוג בשני סלעים. ודחי' זה היין חדש הוא שאינו ראוי לזילוף כשמן. ואמרי' יניחנו עד שתישן. ודחינן חיישינן דלמא אינשי ושתי ליה. אי הכי שמן נמי ניחוש דלמא אכיל ליה ודחי' שמן רמי ליה בכלי מאוס אבל יין דבעי ליה לזילוף וריחו הוא דבעיא אי רמי ליה נמר ריחו חייס ולא שדי ליה ואתי ביה לידי תקלה. ותקלה תנאי היא דתניא חבית של יין של תרומה שנטמא. ב"ש אומרים תשפך הכל וב"ה אומרים תעשה זילוף ולא חייש לתקלה והלכה כב"ה. ואע"ג דאמר ר' ישמעאל בר' יוסי אני אכריע וקיימא לן כל מקום ששנים חלוקים ואחד מכריע הלכה כדברי המכריע. ר' ישמעאל תלמיד הוא ולא חשיב ר' ישמעאל בר' יוסי לאכרועי דהא ר' יוסי אביו של ר' ישמעאל שאמר שמועה זו משמו תלמיד שלישי לגבי ב"ה וב"ש הוא לכשתחשוב מרבן יוחנן בן זכאי שהוא תלמיד להלל עצמו עד ר' יוסי אתה מוצא אותם שלשה ר' יהושע ור' עקיבא ור' יוסי ולא עדיף ר' ישמעאל

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לעיל טו., ב) לעיל יג. לקמן מט., ג) עיין בכורות לד., ד) לעיל טו. [וש"נ], ה) שם [וש"נ], ו) [ועיין מ"ש לעיל טו. על הגליון], ז) לעיל טו: וש"נ שבת קנד:, ח) בבא קמא קטו:, ט) [שם ע"ב לקמן לג: חולין עג:], י) [יומא סו.] עיין תוס' חולין נג: ד"ה אתי, כ) משקין יח סע"א אוכלין יח ע"ב, ל) כ"ז מבואר בכלים פ"א מ"ה רובים פ"ה מ"ח וי', מ) [וע"ע תוספות שבת דף כה. ד"ה קן].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה תשפך חבל. נ"ב ובב"ק קטו ע"א גרס הכל וכן נ"ל נכון: (ב) רש"י מתה"ד אמרו לו לאו ב"ש וב"ה קאמרי דהא ר' ישמעאל בר' יוסי כמה שנים אחר ב"ה וב"ש היה אלא אמרו לו בני דורו כל"ל והד"א:

הגהות וציונים

א] [בבבא קמא קטו ע"א איתא הבל ופי' רש"י כולה ביחד ובערוך גרס הבל פי' לאלתר] (גליון): ב] צ"ל אנן (באה"מ): ג] [נ"ל דזה הדבור הוא מיותר. מראה אש] (גליון) ועי' הג' הב"ח:

תורה אור השלם

א) וְכָל כְּלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר יִפֹּל מֵהֶם אֶל תּוֹכוֹ כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא וְאֹתוֹ תִשְׁבֹּרוּ: מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם יִטְמָא וְכָל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל כְּלִי יִטְמָא: [ויקרא יא, לג-לד]

ב) וּלְאֵלֶּה תִּטַּמָּאוּ כָּל הַנֹּגֵעַ בְּנִבְלָתָם יִטְמָא עַד הָעָרֶב: וְכֹל הוֹלֵךְ עַל כַּפָּיו בְּכָל הַחַיָּה הַהֹלֶכֶת עַל אַרְבַּע טְמֵאִים הֵם לָכֶם כָּל הַנֹּגֵעַ בְּנִבְלָתָם יִטְמָא עַד הָעָרֶב: [ויקרא יא כד, כז]

ליקוטי רש"י

בתוכו שיטמא מחמת השרץ שבאויר המילון או מחמת שיטמאנו אויר כלי המילון שהוא טמא [שבת קלח:]. ת"ל כל אשר בתוכו יטמא וכו'. אוכלין ומשקין שבתוכו טמאים ולא כלים שמע מינה תרתי חדא דלא אמרי' חזייה כמאן דמלי טומאה דאם כן אם כלי שטף הוא הפנימי שמיטמא מגבו יהא טמא דהא נגע בטומאה אלא לא אמרי' חזייה כמאן דמלי טומאה, ואוכלין ומשקין שבמילון הוא דמטמאי מחמת הכלי שהכלי ראשון והם שניים אבל כלים לא דהואיל דאין טומאה זו באה אלא מחמת הכלי ואשמעינן האי קרא שאין כלי שאינו אב הטומאה מטמא כלי [שבת קלח:].

[המשך בהשמטות]

רַב חִסְדָּא רָמֵי פִּיסְחָא אַפִּיסְחָא וְכוּ'. הקדמה: הגמ' חוזרת לדברי רבי יוסי בסוף המשנה לעיל (יד, א), שאומר שלדעת רבי יהושע מותר בערב פסח לשרוף תרומה תלויה יחד עם תרומה טמאה ודאי [בניגוד לדעת רבי אליעזר שאוסר], ומקשה הגמ' סתירה לכך מברייתא [שהובאה כבר בגמ' לעיל (טו, א)], שאמר רבי יוסי בפשיטות שאסור לעשות כן, ולא אמר שלפי רבי יהושע מותר.

אִם עַל הַבָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא בְּוֶלַד הַטּוּמְאָה שֶׁשּׂוֹרְפִין אוֹתוֹ עִם הַבָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא בְּאַב הַטּוּמְאָה - שהבשר נטמא בשני לטומאה [שהוא 'ולד ולד הטומאה'] ונעשה שלישי לטומאה, ובשריפתו יחד עם אב הטומאה נוספה בו טומאת שני לטומאה (ראה גמ' לעיל יד, א).

שֶׁמָּא יָבֹא אֵלִיָּהוּ וִיטַהֲרֵם, ראה ביאורנו לעיל (טו, א ד"ה אבל).

הָא רַבִּי שִׁמְעוֹן וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הָא רַבִּי יוֹסֵי וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שהמשנה שנויה כדעת רבי שמעון, שלדעתו מותר רבי יהושע לשרוף תרומה תלויה עם תרומה טמאה, ואילו הברייתא שנויה כדעת רבי יוסי, שלדעתו אוסר רבי יהושע לשרוף תרומה תלויה עם תרומה טהורה (רש"י). שלדעת רבי שמעון סובר רבי יהושע שאין חיוב כלל לשמור שלא תיטמא תרומה תלויה, ואפילו בידים מותר לטמאה, ואילו לפי רבי יוסי סובר רבי יהושע שגם תרומה תלויה צריכה שימור, שמא יבוא אליהו ויטהרנה (פני יהושע).

וְשׂוֹרְפִין תְּרוּמוֹת טְמֵאוֹת תְּלוּיוֹת וּטְהוֹרוֹת דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, שרבי מאיר לשיטתו (במשנה לעיל יד, א) שמותר לשרוף בערב פסח תרומה טהורה יחד עם הטמאה (רש"י), וכדעת ריש לקיש (ראה ביאורנו לעיל טו, ב ד"ה אמר) שגדר ההיתר של רבי מאיר הוא משום שהתרומה הולכת לאיבוד, וממילא ההיתר נאמר גם בערב פסח שחל להיות בשבת כאשר ידוע שלא יהיו עוד אוכלים לתרומה זו (צל"ח אות קמז, שבהכרח לפרש כן את דברי רש"י כאן). ואף לדעת הסוברים שלא התיר רבי מאיר לשרוף תרומה קודם זמן האיסור (ראה תוס' לעיל טו, ב ד"ה נימא), היינו דוקא בערב פסח שחל בימות החול, שהחמירו חכמים כיון שיכול למצוא אוכלים הרבה, אבל כאן מדובר בערב פסח שחל להיות בשבת ולא החמירו חכמים בדבר (מרומי שדה).

וּתְלוּיָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, והוא הדין שאם יש לו כמה תרומות תלויות יכול לשורפן יחד, למרות שיתכן שאחת מהן טהורה ואחת מהן טמאה (רדב"ז אלף תקיז), לפי שיש 'ספק ספיקא' שמא שתיהן טהורות או שמא שתיהן טמאות (שפת אמת. וראה שם ובגרדב"ז שם הרחבה בביאור הענין).

עַל הַתְּלוּיָה וְעַל הַטְּהוֹרָה שֶׁשּׂוֹרְפִין, שכיון שלא הוחזקה כתרומה טמאה, אינו נראה כמטמא בידים (רש"י), שהאיסור לטמא תרומה שהולכת לאיבוד אינו אלא מדרבנן, ולא גזרו אלא באופן שנראה כמטמא בידים (ראש יוסף, והתקשה ממשמעות רש"י לקמן ד"ה על מה, שמשמע שלרבי אליעזר האיסור מדאורייתא).

וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר שְׁתֵּיהֶן כְּאַחַת, שלדעתו אין חיוב לשמור על תרומה תלויה מטומאה (רש"י), והוא הדין שמותר לשורפה, אלא שנקראת 'תלויה' [על שם שאינה נאכלת ואינה נשרפת] כיון שאין חיוב לשורפה (תוס' ד"ה האי), שחיוב שריפה אינו אלא מדרבנן, וספק דרבנן להקל (ראה קובץ שיעורים לעיל אות עג, שכך היה ניתן לפרש את דברי תוס', אלא שהתקשה שתוס' בשבת כה, א ד"ה כך, הסתפקו בדבר זה, וכן התקשה בשערי יושר שער הספקות, יא).

מִי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שְׁתֵּיהֶן כְּאַחַת וּרְמִינְהוּ חָבִית שֶׁל תְּרוּמָה וְכוּ'. משנה זו הובאה לעיל (טו, א), וכן הובא שם החילוק (המובא בגמ' להלן) בין איבוד בגרמא לבין איבוד בידים, וראה ביאורנו שם (ד"ה חבית, ואילך).

גָּרְמָא אֵין בִּידַיִם לֹא, ונמצא שיש סתירה בין מה שהתיר רבי יהושע במשנתנו לשרוף תרומה תלויה עם הטמאה, לבין מה שאסר רבי יהושע במשנה בתרומות לטמא בידים תרומה תלויה (רש"י), ואין ליישב שלא התיר רבי יהושע אלא במשנתנו שעוסקת בערב פסח שהתרומה הולכת לאיבוד, ואילו המשנה בתרומות מדברת על שאר ימות השנה, שכיון שרבי יהושע במשנתנו מתיר רק תלויה ולא טהורה, משמע שלדעתו מותר לטמא תרומה תלויה גם בידים (תוס' ד"ה מי, ע"פ תוס' רבינו פרץ).

מִי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ גָּרְמָא אֵין בִּידַיִם לֹא וּרְמִינְהוּ חָבִית שֶׁל תְּרוּמָה וְכוּ'. גם משנה זו הובאה לעיל (שם טו, א) והתבארה בביאורנו שם (ד"ה שאם, ואילך).

שַׁאנִי הָתָם דְּאִיכָּא הֶפְסֵד חוּלִּין וְכוּ'. ראה ביאורנו לעיל (טו, ב ד"ה שאני, ואילך).

מוֹדֶה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְכוּ'. ולקמן (כא, א) תשאל הגמ' על ברייתא נוספת שאמרה דברים דומים, שמהראוי לומר להיפך שרבי יהושע מודה לרבי אליעזר, ותשובות הגמ' שם מתאימות גם לישוב ברייתא זו (רש"י, ע"פ תוס' רבינו פרץ להלן שם).

יַיִן נִמְזֶה רָאוּי לְזִילּוּף, שמותר ליהנות מיין של תרומה טמאה בזמן שמאבדו מהעולם על ידי הזילוף, כדרך שמותר ליהנות מתרומה טמאה בשעת שריפתה (רבינו דוד). והטעם שמזלפים יין טמא למרות שתרומה טמאה דינה בשריפה [מדאורייתא או מדרבנן (ראה תוס' שבת כה, א ד"ה כך)], היינו משום שיין אינו ראוי לשריפה (תוס' ד"ה ראוי), שמשקים שמשליכים אותם לאש אינם נשרפים אלא מתייבשים ומתאדים (קהלות יעקב תמורה, טו), ותרומה טמאה שאינה ראויה לשריפה דינה בקבורה (תוס' הנ"ל), וזילוף היין על גבי קרקע זהו קבורתו (תוס' רבינו פרץ). ויש סוברים, שתרומה טמאה שאי אפשר לשורפה אין צריכים דוקא לקוברה, כיון שהיא מותרת בהנאה, ולכן מותר לזלפה [שדוקא בערלה ובכלאי הכרם שהם איסורי הנאה, שנינו (תמורה לג, ב) שכאשר אי אפשר לשורפם דינם בקבורה] (ראה רש"י תמורה שם ד"ה את, ע"פ רש"ש שם; ראה תוס' שבת כה, א ד"ה כך).

■ להלכה, המנהג בזמננו להקל שלא להצריך לשרוף תרומה טמאה, שכיון שזהו טורח בשבילנו חוששים שיבוא לידי תקלה, אבל אסור לקלקל את התרומה בידים, אלא יעטפנה בנייר ויכניסנה לאשפה, ויין של תרומה אין שופכים לכיור או לבית הכסא, שיורד לביב ונחשב לבזיון, אלא ישליכנו בחוץ על גבי קרקע, במקום שאין דורסים שם (ראה דרך אמונה תרומות ב, קלט וציה"ל שם שצח-שצט). [דין חשש תקלה, וזילוף ביין טמא, להלכה, ראה להלן].

ומכל מקום, יין של תרומה טהורה הראוי לשתיה, אסור לזלפו (ראה רש"י בכורות לג, ב ד"ה רבי יהושע; דרך אמונה מעשר שני ג ציה"ל קטז. וראה גמ' ב"ק קב, א לענין שביעית).

שֶׁמָּן נִמְזֶה אָתֵי בִּיהּ לִידֵי תַּקָּלָה, שכיון שהדרך להדליקו מעט מעט, עלול לבוא בו לידי תקלה (דרך אמונה תרומות יב ציה"ל קנב, ע"פ רש"י להלן לג, ב; מאירי שם).

■ המשך במילואים עמ' 133

אֵין הַכָּרָעַת שְׁלִישִׁית מַכְרַעַת, דעה שלישית היא שלא הזכירוה בית שמאי ובית הלל, שרק רבי יוסי ישמעאל ברבי יוסי חושש לתקלה אבל אין זה טעמם של בית שמאי (רש"י), אלא טעמם הוא שריח נחשב כשתיה, ותרומה טמאה אסורה בשתיה (ראה תוס' שבת מ, א ד"ה הלכה, וב"ק קטז, א ד"ה אתי, ומהרש"א כאן. והוסיף המהרש"א, שחשש תקלה שכתב רש"י לעיל [כ, ב ד"ה תשפך], הוא לרבי ישמעאל). ובית הלל [ורבי ישמעאל] שמתירים לזלף, סוברים שריח אינו חשוב כשתיה (ראה תוס' ע"ז סז, ב ד"ה אביי).

מַהוּ דְּתֵימָא נִיגְּזוֹר דִּילְמָא נָגֵע גַּבּוֹ בְּתִרוּמָה, ונמצא מטמא את התרומה בידים בגב הכלי הטמא (רש"י). ואף שאינו מתכוין לכך, מכל מקום כיון שצריך להציל תרומה גם מטומאה הבאה מאליה, כל שכן שאסור לטמאותה בידים אפילו ב'אינו מתכוין' (קובץ שעורים אות פז).

פרק שני - כל שעה

מִשְׁנָה. כָּל שָׁעָה שֶׁמּוּתָּר לֶאֱכוֹל מַאֲכִיל, ואף שדין זה פשוט הוא, כתבו כן ללמדנו שבשעה שאסור לאכול אסור להאכיל (רש"י), ואף שעיקר דין זה מבואר בסיפא ש'עבר זמנו אסור בהנאתו', מכל מקום היינו סוברים שרק את בהמותיו אסור להאכיל, אבל מותר להאכיל בהמות הפקר, ולכן הוצרכה המשנה להשמיענו ברישא שגם בהמות הפקר אסור להאכיל לאחר זמן האיסור, כיון שיש לו הנאה מכך (שפת אמת, ע"פ פרי חדש תמח, ו, אולם ראה ביאורנו להלן כב, א ד"ה ואי, שלדעת רש"י מותר להאכיל חמץ לבהמות של הפקר. וראה עוד מהר"ם חלאווה, שלמסקנת הגמ' יש חידוש בעצם הדין שמותר להאכיל בהמה וחיה בשעה חמישית).

עָבַר זְמַנּוֹ אָסוּר בַּהֲנָאָתוֹ, ואם עבר ומכרו מותר להשתמש בדמים, שהדמים שניתנו תמורת החמץ, אינם נאסרים בהנאה כמו החמץ עצמו (תוס'), ומשמע שגם למוכר עצמו מותר להשתמש בדמים (שפת אמת). ויש סוברים, שלמוכר עצמו אסור להשתמש בדמים אלו, שכיון שעבר על איסור תורה, קנסוהו חכמים שלא יהנה מהדמים, ורק אם אחרים מכרו את חמצו ללא ידיעתו, מותר לו להשתמש בדמים (ע"פ רש"י חולין ד, ב ד"ה מפני; תוס' שם ד"ה מותר). ■ להלכה, מותר להשתמש בדמים שניתנו תמורת החמץ (שו"ע או"ח תמג, ג), ויש סוברים שלמוכר עצמו אסור להשתמש בדמים, ויש להחמיר כדעה זו (משנ"ב שם, טז).

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אֵין בִּיעוּר חָמֵץ אֶלָּא שְׂרֵיפָה, ולומד כן בקל וחומר משריפת נותר (גמ' להלן כז, ב). ודין זה הוא רק כשמבער חמץ לפני זמן איסורו מהתורה, אבל לאחר זמן איסורו מהתורה, מודה רבי יהודה שהשבתתו בכל דבר (רש"י לעיל יב, ב ד"ה שלא, בביאור הגמ' שם, וראה טור או"ח תמה). ויש סוברים להיפך, שקודם זמן איסורו מהתורה מודה רבי יהודה שהשבתתו בכל דבר, ורק לאחר זמן איסורו סובר שצריך לשורפו (תוס' שם ד"ה אימתי, בביאור הגמ' שם).

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אַף מְפָרֵר וְזוֹרֶה לָרוּחַ אוֹ מֵטִיל לַיָּם, ומכל מקום גם לחכמים עדיף לשרוף את החמץ ולאבדו, אלא שאפשר גם לפררו ולזרותו לרוח או להטילו לים (ב"ח או"ח תמה, א, ע"פ רמב"ם חמץ ומצה ג, יא). ואמנם מבואר בגמ' בתמורה (לד, א), שאיסורי הנאה שאין דינם בשריפה [אלא בקבורה] אסור לשורפם, שמא יבוא להנות מאפרם שגם הוא אסור בהנאה, אולם בחמץ לא שייך דין זה, שאף שאין עיקר דינו בשריפה [לדעת חכמים], מכל מקום מקיים בשריפתו מצות ביעור חמץ, ולכן נחשב שנעשית מצותו ומותר ליהנות מאפרו [מה שאין כן באיסורי הנאה הנקברים שדינם דוקא בקבורה] (שו"ת אבני מילואים יט; מקור חיים תמה א, ע"פ התוס' תמורה לג, ב ד"ה הנשרפין).

אמנם יש שנקטו, שגם חמץ דינו כאיסורי הנאה הנקברים שאפרם אסור (תוס' להלן ע"ב, טור או"ח תמה), ומכל מקום מותר לשרוף חמץ, כיון שרק באיסורי הנאה שאיסורם איסור עולם חששו שמא יבוא ליהנות מהאפר, אבל בחמץ שאסור רק שבעה ימים, לא חששו שיבוא ליהנות מהאפר בימים אלו (תוס' חדשים על המשניות בשם בעל הקדושת לוי). ויש שאינם גורסים במשנה 'אף מפרר' וכו', אלא 'מפרר' וכו' (רי"ף ורא"ש), ולפי זה יש לפרש שבאמת לדעת חכמים אין לשרוף חמץ, וכדין איסורי הנאה הנקברים שאסור לשורפם (מג"א שם, א, וראה שם שיתכן שגם לפי הרמב"ם שמתיר לשרוף חמץ, צריך לאחר מכן לקבור את האפר).

גְּמָרָא. וְתוֹלִין כָּל חָמֵשׁ וְשׁוֹרְפִין בְּתְחִלַּת שֵׁשׁ, והטעם שבשעה חמישית לא שורפים את החמץ אף שהוא אסור באכילה, כיון שעדיין מותר ליהנות ממנו, ויכול להאכילו לבהמותיו (מהר"ם חלאווה, וכע"ז ברש"י לעיל יא, ב ד"ה תולין). ויש שפירש, שרבי יהודה סובר שבשעה חמישית אסור לשרוף תרומה וקדשים של חמץ (רמב"ם חמץ ומצה א, ט), כיון שבשעה זו אף שהחמץ אסור באכילה, מכל מקום איסורו אינו איסור חפצא, אלא רק איסור גברא, גזירה שמא יטעה ויבוא לאוכלו בשעה שישית (חי' מרן רי"ז הלוי שם), ולביאור זה ראיית הגמ' שבשעה חמישית החמץ מותר בהנאה, כיון שאם גם בשעה זו החמץ היה אסור בהנאה, הוא היה נחשב לאיסור חפצא, והיה מותר לשרוף בשעה חמישית תרומה וקדשים של חמץ (דבר שמואל תנינא).

וְהֵכִי קָאָמַר כָּל שָׁעָה שֶׁמּוּתָּר לֶאֱכוֹל כֹּהֵן בִּתְרוּמָה יִשְׂרָאֵל מַאֲכִיל חוּלִּין לַבְּהֵמָה וְכוּ', ומכיון שמותר לכהן לאכול תרומת חמץ בשעה החמישית, הוא הדין שמותר לישראל ליהנות אז מחמץ ולהאכיל ממנו את בהמותיו (רש"י). ויש שפירש, שכמו שהתירו לאכול תרומה בשעה חמישית משום שחששו להפסד תרומה, הוא הדין שחששו להפסד ממונו של ישראל והתירו לו ליהנות מהחמץ ולהאכיל בו את בהמותיו (רבינו דוד).

דְּאִי תָּנָא בְּהֵמָה דְּאִי מְשַׁיֵּירָא חָזֵי לֵיהּ, כיון שאין דרכה להצניע, אבל חיה כגון חתול וחולדה שדרכם להצניע, היינו סוברים שאסור להאכילה חמץ בשעה חמישית, כדי שלא תשייר חמץ בפסח, ולכן שנינו חיה, שאף שדרכה להצניע מותר להאכילה חמץ בשעה חמישית (רש"י). ואמנם שנינו לעיל (י, ב) שצריך להצניע את החמץ לאחר בדיקת חמץ שמא תיטול חולדה בפנינו ויצטרך לבדוק שוב, אך כאן מדובר בחיה כפותה שאין חשש שתצניע חמץ, וכוונת הגמ' היא שאם היה כתוב במשנה רק בהמה, היינו סוברים שאסור להאכיל חיה גם כשהוא עומד ורואה שהיא אוכלת, גזירה שמא יעלים את עיניו ממנה ותצניע את החמץ (רא"ש שם). ויש שפירש, שאכן המשנה מתירה להאכיל רק את שאר החיות, שאין דרכן כל כך להצניע ומסתמא אוכלות מיד את מה שמניחים בפניהן, אבל לא את החולדה שדרכה להצניע (תוס', ע"פ פרי חדש תמג, א, וראה עוד מהר"ם חלאווה).

■ המשך במילואים עמ' 134

עין משפט נר מצוה

קדה א מיי' פי"ב מהל' תרומות הלכה ה:
א ב מיי' פ"א מהלכות חמץ הלכה י סמג לאוין עו טוש"ע או"ח סי' תמג סעיף א:
ב ג [מיי' שם הלכה יא טוש"ע או"ח סי' תמה סעיף א]:
ג ד מיי' שם פ"ג הלכה יא טוש"ע או"ח סי' תמה סעיף ב וסי' תמה סעיף ג:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) שבת לט: [עי' תוס' מ. ד"ה הלכה] נזיר נג. חולין קלו. [בבא קמא קטז.], ב) לעיל יג., ג) תמורה לג. [לעיל יב: לקמן כז:] [עי' תוס' לעיל יב: ד"ה איתמר], ד) לעיל ד: יא:, ה) [לעיל יג.], ו) [לעיל יא:], ז) שבת יח: תוספתא פסחים פ"א ה"ג, ח) עיין מהרש"א, ט) כלים פכ"ה מ"ו וצ"ל כדתנן (רש"ש), י) עמוד ב, כ) [דף יג.], ל) [וע"ע אריכות בתוספות בבא קמא קטז. ד"ה הכרעה], מ) לעיל ה ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אין הכרעה וכו' בין בשדה תשפך חבל וכו"ה.

גליון הש"ס

בתוס' ד"ה לימא. אף לפי המסקנא. עי' נזיר דף ג' ע"ב [סוף] תד"ה ס"ג.

הגהות וציונים

א] [ברב אלפס והרא"ש ליתא מלת "אף" ועיין מג"א ריש סימן תמה] (גליון); ב] צ"ל תוכו אגנו אזנו וידיו טהורין (כת"י, וכ"ה בכלים); ג] ס"א ונהי דעבר בבל ימצא בבל יראה לא עבר (גליון) ע"פ מהרש"ל, ועי' אור חדש; ד] בדפו"ר לבערו, והמהרש"ל הגיה כלפנינו, ועיין יהושע; ה] בכת"י בין חולדה לחיה המגדלת בבית דהחיה, ועיין מראה כהן שהגיה כעי"ז.

ליקוטי רש"י

אין הכרעת שלישית מכרעת. כל הכרעה שהיא במקלת כדברי זה ומקלת כדברי זה אינה הכרעה עד שתהא כולה כדברי א' מהן דהכרעה לשון שיקול מאזנים שמכריע דברי שנים יותר מאחד [נזיר נג.]. [illegible]

גמרא

א) אין הכרעת שלישית מכרעת. אמר ר' יוסי בר' חנינא א מחלוקת שנפלה לפחות ממאה סאה חולין טמאין אבל נפלה למאה חולין טמאין דברי הכל תרד ותטמא ואל יטמאנה ביד תניא נמי הכי חבית שנשברה בגת העליונה ותחתיה מאה חולין טמאין מודה רבי אליעזר לרבי יהושע שאם יכול להציל ממנה רביעית בטהרה יציל ואם לאו תרד ותטמא ואל יטמאנה ביד האי מודה רבי אליעזר לרבי יהושע מודה רבי יהושע לר' אליעזר מיבעי ליה אמר רבא איפוך רב הונא בריה דרב יהושע אמר לעולם לא תיפוך הכא במאי עסקינן בכלי שתוכו טהור וגבו טמא מהו דתימא ניגזור דילמא נגע גבו בתרומה קמ"ל:

הדרן עלך אור לארבעה עשר

כל שעה ב שמותר לאכול מאכיל לבהמה לחיה ולעופות ומוכר לנכרי ומותר בהנאתו עבר זמנו אסור בהנאתו ולא יסיק בו תנור וכירים. ג ר' יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה ג וחכמים אומרים אף א] מפרר וזורה לרוח או מטיל לים: **גמ'** כל שעה שמותר לאכול מאכיל הא כל שעה שאינו מותר לאכול אינו מאכיל לימא מתני' דלא כר' יהודה דאי ר' יהודה הא איכא חמש דאינו אוכל ומאכיל ד דתנן ר' מאיר אומר אוכלין כל חמש ושורפין בתחלת שש רבי יהודה אומר אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש ושורפין בתחלת שש ואלא מאי ר' מאיר היא האי כל שעה ה שמותר לאכול מאכיל כל שעה שאוכל מאכיל מיבעי ליה אמר רבה בר עולא מתניתין רבן גמליאל היא ו דתנן רבן גמליאל אומר חולין נאכלין כל ארבע תרומה כל חמש ושורפין בתחלת שש והכי קאמר כל שעה שמותר לאכול כהן בתרומה ישראל מאכיל חולין לבהמה לחיה ולעופות. למה לי למיתנא בהמה למה לי למיתנא חיה צריכא דאי תנא בהמה דאי משיירא חזי לה אבל חיה דאי משיירא קמצנעא לה אימא לא ואי תנא חיה משום דאי משיירא מיהת מצנעא אבל בהמה זימנין דמשיירא ולא מסיק אדעתיה וקאי עליה בבל יראה ובבל ימצא אימא לא צריכא עופות ל"ל אידי דתנא בהמה וחיה תנא נמי עופות: ומוכרו לנכרי: פשיטא לאפוקי מהאי תנא ז דתניא ב"ש אומרים לא ימכור אדם חמצו לנכרי אא"כ יודע בו שיכלה קודם פסח וב"ה אומרים ד כל שעה שמותר לאכול מותר למכור

רש"י

אין הכרעת שלישית מכרעת. דעת שלישית היא זו, שבית שמאי ובית הלל לא הזכירו לגלות דעתם דניהוי חיישינן לתקלה כלל, דאי הוו אמרו הכי ב"ש אומרים בין בבית בין בשדה (א) תאבל תשפך וב"ה אומרים בין בבית בין בשדה תיעשה זילוף, ואתה בא להכריע ולומר בבית כב"ה בשדה כבית שמאי, הויא הכרעה, אבל השתא דלא הזכירו בית ושדה טעמא אחרינא הוא ולאו משום תקלה ה), ור' ישמעאל חייש לתקלה, והיינו תנאי: מחלוקת. ר' אליעזר ור' יהושע שנפלה לפחות ממאה חולין טמאים, שיש בגת התחתונה פחות ממאה חולין טמאים דאין תרומה בטילה בהן ופסדי לגמרי, דתרומה צריך אחד ומאה לבטלה, אבל היו בתחתונה מאה חולין, מאה חביות כמו זו של תרומה, דברי הכל לא יטמאנה ביד, הואיל ולא פסדי חולין, דתרומה עולה בהן, וחזו בימי טומאה כלמעיקרא לזר: מודה ר' אליעזר כו'. קס"ד אמסקנא קאי אאם לאו, דהא פלוגתייהו באם לאו הוא, ולהכי פריך מודה ר' יהושע דאמר לעיל יטמאנה ביד לר' אליעזר דאמר לא יטמאנה ביד מיבעי ליה למיתני: בכלי שתוכו טהור וגבו טמא. והאי מודה לאו אסיפא קאי, אלא ארישא דקתני אם יכול להציל רביעית בטהרה יציל, ואפי' כלי זה שהוא בא להציל רביעית זו בתוכו תוכו טהור וגבו טמא, ושמעינן ליה לר' אליעזר דאמר אל יטמאנה ביד, מודה הוא דמותר להציל בזה, ולא חיישינן דילמא נגע גבו בתרומה ומטמא לה בידים, ובכלי שנטמא במשקין דטומאתן דרבנן היא דמשכחת לה, כדתניא ט) כלי שנטמאו אחוריו במשקין, אחוריו טמאין, תוכו או ב] אוגנו או אזנו או ידיו טהורין:

הדרן עלך אור לארבעה עשר

כל שעה שמותר לאכול מאכיל. לדוקיא איצטריך, דתידוק הא משעה שאינו מותר לאכול אינו מותר להאכיל: ולא יסיק בו תנור וכירים. בגמרא י) פריך פשיטא, הא נמי הנאה היא: גמ' כל שעה שאוכל מאכיל מבעי ליה. אבל השתא דנקט לה בתרי לישני משמע דאתרי גברי קאי. והא ליכא למימר דהכי קאמר כל שעה שמותר לאכול מן התורה מאכיל אפילו מדרבנן ותיתוקם אליבא דר' יהודה, דהא איכא שש דמותר לאכול מן התורה ואסור להאכיל לדברי הכל: אלא הכי קאמר כל שעה. שיש היתר לשום אדם לאכול, מאכיל אף האסור לאכול לבהמתו כו': בהמה אי משיירא חזי ליה. שאין דרכה להצניע, אבל חיה כגון חולדה ונמיה ותחול דרכן להצניע: ואי תנא חיה. הוה אמינא היא עדיפא משום דאי משיירא מצנעא לה, ולא עבר עליה בבל יראה ג]: ולאו אדעתיה. לבטלו ד]: קודם שיבוא הפסח. דקסברי מצוה עליו לבערו מן העולם ולא שיהא קיים:

תוספות

אין הכרעת שלישית מכרעת. פ"ה הואיל ולא הזכירו בית שמאי ובית הלל בית ושדה א"כ טעמא אחרינא הוא ולא משום תקלה. ולר"י נראה אע"ג דטעמא דבית שמאי משום תקלה לא חשיב הכרעה לפי שלא גילו הראשונים דעתן לחלק בין בית לשדה שלא הזכירו בדבריהם אחד בית ואחד שדה וכן פ"ה לעיל כ) גבי ר"ג לאו מכריע הוא. וההיא דקולי מטלניות בין מן המוכן ובין שלא מן המוכן טמא דברי ר"א ר' יהושע אומר בין מן המוכן ובין שלא מן המוכן טהור ר"ע אומר מן המוכן טמא שלא מן המוכן טהור וחשיב ליה בפ' כירה (שבת לט: ושם מ. ד"ה הלכה) הכרעה שהרי גילו ר' אליעזר ור' יהושע דשייך לחלק בין מן המוכן ובין שלא מן המוכן. וההיא דפ' כיצד מברכין (ברכות מג:) דקאמרי ב"ש מברכים על השמן וקאמר ר"ג אני אכריע שמן זכינו לריחו וזכינו לסיכתו הדס לריחו זכינו לסיכתו לא זכינו וקאמר רבי יוחנן הלכה כדברי המכריע לאו משום דמכריע גמור הוא אלא מפרש ונותן טעם לדבריו ותדע דאי מכריע הוא למה הוצרך לפסוק הלכה כמותו הא כבר א"ר יוחנן בפרק כירה הלכה כדברי המכריע וק"ק לפי' זה דהכא מאי איריא הכרעה שלישית שאין הכרעה תיפוק ליה דהכרעת תלמיד לאו הכרעה היא כדאמר בפ' כירה (שבת לט:) ארבי עקיבא. ור"ת פי' הכרעת שלישית דור שלישי דהיינו הכרעת תלמיד כדאמר בפ' כירה ל):

הדרן עלך אור לארבעה עשר

כל שעה. עבר זמנו אסור בהנאה. ואסור למכור ואם מכר דמיו מותרין דאין תופס את דמיו כדתנן בפ"ב דקדושין (דף נו:) מכרן וקידש בדמיהן מקודשת:

לימא מתניתין דלא כר' יהודה. ° אף לפי המסקנא לא אתיא כר' יהודה אלא הכי קאמר לימא מתני' דלא כר' יהודה אלא כר' מאיר ומסיק דכר' מאיר נמי לא אתי:

ואי אשמעינן חיה משום דמצנעא לה. ואין עובר משום בל יטמין דבל יטמין נפקא לן מ) מלא ימצא ואין זה מצוי כיון שאין ידוע היכן הוא וכן משמע בפ"ק (דף ו:) דפריך וכי משכחת לה ליבטלה משמע דכל כמה דלא משכחת לא עבר בבל יראה. הק' רשב"א היכי שרי להאכיל לחיה שדרכה להטמין הא תנן בפ"ק (דף ט:) מה שמשייר יניחנו בצינעא כדי שלא תטול חולדה בפניו ויהא צריך בדיקה אחריו וכ"ש שאסור ליתן בפניהם. ויש לחלק בין חיה לחולדה המגדלים בבתים ה] דההיא לא מצנעא כולי האי כמו חולדה הטומנת בחורים ובסדקין:

וקאי עליה בבל יראה. פי' אם לא ביטלו והוא הדין דהוה מצי למימר דילמא אתי למיכל מיניה:

רבינו חננאל

לאכרועי על ב"ה. והוא שאמר אין הכרעת שלישי מכרעת. [illegible]

רבי

[illegible]

ר' יהודה בן בתירא אומר כותח וכל מיני כותח אסור למכור שלשים יום קודם לפסח: ומותר בהנאה: פשיטא לא צריכא שחרכו קודם זמנו וקמ"ל (א) כדרבא דאמר רבא [א] חרכו קודם זמנו מותר בהנאה אפילו לאחר זמנו: עבר זמנו אסור בהנאתו: פשיטא [ב] לא צריכא לשעות דרבנן [ה] דאמר רב גידל אמר רב חייא בר יוסף א"ר יוחנן המקדש משש שעות ולמעלה אפילו בחיטי קורדניתא אין חוששין לקדושין: ולא יסיק בו תנור וכירים: פשיטא לא צריכא (ג) לר' יהודה דאמר אין ביעור חמץ אלא שריפה סלקא דעתך אמינא הואיל ואמר ר' יהודה מצותו בשריפה בהדי דקא שריף ליה ליתהני מיניה קמ"ל: אמר חזקיה [ג] מנין לחמץ בפסח שאסור בהנאה שנאמר [א] לא יאכל חמץ לא יהא בו היתר אכילה טעמא דכתב רחמנא לא יאכל חמץ הא לא כתב לא יאכל הוה אמינא איסור אכילה משמע איסור הנאה לא משמע ופליגא דר' אבהו [ו] דא"ר אבהו [ד] כל מקום שנאמר לא יאכל לא תאכל לא תאכלו אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה משמע[א] עד שיפרט לך הכתוב כדרך שפרט לך בנבילה [ז] דתניא [ב] לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי וגו' אין לי אלא לגר בנתינה ולנכרי במכירה לגר במכירה מנין ת"ל לגר אשר בשעריך תתננה או מכור לנכרי בנתינה מנין תלמוד לומר תתננה ואכלה או מכור לנכרי נמצאת אומר אחד גר ואחד נכרי בין במכירה בין בנתינה דברי ר' מאיר [ח] ר' יהודה אומר [ה] דברים ככתבן לגר בנתינה ולנכרי במכירה מאי טעמא דרבי יהודה אי סלקא דעתך כדאמר ר' מאיר ליכתוב רחמנא לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה ומכור או למה לי שמע מינה לדברים ככתבן ור' מאיר או להקדים נתינה דגר למכירה דנכרי ורבי יהודה הא לא [ט] צריך קרא כיון דגר אתה מצווה להחיותו ונכרי אי אתה מצווה להחיותו לא צריך קרא סברא הוא. בשלמא לר' מאיר דאמר אחד גר ואחד נכרי בין במכירה בין בנתינה מדאיצטריך קרא למישרא נבילה בהנאה הא כל איסורין שבתורה אסורין בין באכילה בין בהנאה אלא לרבי יהודה דאמר לדברים ככתבן הוא דאתא הא כל איסורים שבתורה מנא ליה דאסורין בהנאה נפקא ליה [ג] מלכלב תשליכון אותו

אותו

רבי יהודה אומר כותח וכל מיני כותח. אור"י בשם ר"ת דר"י אתי כב"ה ואסר בכותח משום דשם בעליו עליו ויודעים שהוא כותח של פלוני ויסברו שמכרו בפסח ע"י נכרי אי נמי יסברו שבפסח מכרו ישראל לנכרי ולכן אוסר ר' יהודה למכור כותח לנכרי וא"ש אף לר"ת דמפרש בריש אלו עוברים (לקמן מב.) דמותר להשהות כותח בפסח:

חרכו קודם זמנו מותר בהנאה אף לאחר זמנו. וכגון שנפסל מלאכול לכלב דבענין אחר לא הוי שרי דומיא דפת שעיפשה בפ"ק (דף טו:): עבר זמנו אסור בהנאה פשיטא. רש"י ל"ג פשיטא דהא רבי יוסי הגלילי פליג ושרי חמץ בהנאה כל שבעה. ואין לפרש פשיטא לאסור בהנאה מדיוקא דרישא [ס] דדרך התנא בכמה מקומות לכפול את דבריו ועוד דלא משני שפיר. ונראה דפריך פשיטא משום דתנא בפ"ק (דף יא:) דשורפין חמץ אלמא אסור בהנאה דלר' יוסי הגלילי א"כ לשורפו אלא ירילנו לפני כלבו או ימכרנו לנכרי:

בהדי דקשריף ליה ליתהני מיניה. משום דלר' יהודה דאמר חמץ בשריפה אפרו מותר דתניא בפ' בתרא דתמורה (ד' לד.[מ]) כל הנשרפין אפרן מותר וקס"ד בהדי דקשריף ליה ליתהני מיניה אבל לרבנן דאין מצותו בשריפה והוי מן הנקברים דאמרינן בפרק בתרא דתמורה אפרן אסור ופשיטא[נ] לדידהו דבהדי דקשריף ליה אסור ליהנות ממנו:

כל מקום שנאמר לא יאכל. וא"ת יהא נהנה מחמץ בפסח בכרת דהא כתיב [ה] כי כל אוכל חמץ ונכרתה וכי תימא אין הכי נמי א"כ לקמן (דף כג:) דבעי מאי איכא בין חזקיה לר' אבהו לימא דאיכא בינייהו הא. ואור"י דלא יאכל ולא תאכל ילפינן מלא תאכלו אבל כי כל אוכל לא ילפינן מלא תאכלו:

ליכתוב רחמנא תתננה ואכלה ומכור. משמע דאי הוי כתב הכי לא הוה דרשינן אלא כר"מ וכן באיזהו נשך (ב"מ סא.) גבי נשך ותרבית. והא דאמרי' בקדושין (ד' לג:) ורבנן אי ס"ד כרבי יוסי הגלילי ליכתוב רחמנא מפני שיבה תקום והדרת תקום והדרת פני זקן היינו משום דלשון והדרת לא שייך אמפני ולשון פני לא שייך אתקום. והנך קראי דאין לנו הכרעה שאת ארור מחר משוקדים וקם (יומא ד' נב.) אין עניינם לכאן דהתם מני קאי אדלעיל או אלתחת אבל הכא תרוייהו לא מני קיימי אגר לחודיה או אנכרי לחודיה. ובפ"ב דזבחים (מ.) פליגי תנאי גבי [ו] ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו ונתן איכא דמוקי אצבעו אלקיחה ולא אנתינה משום דפשטיה דקרא קאי אלקיחה דלפניו ואיכא דמוקי לה אנתינה דלאחריו ולא אלקיחה משום דמסכתת בדוכתא אחרינא [ז] ולקחת מדם הפר ונתת על קרנות המזבח באצבעך דקאי אצבע אנתינה ואיכא דמוקי לה אתרווייהו משום דמשמע ליה אלקיחה כפשטא דקרא ואנתינה נמי כדמוכח בקרא אחרינא[ס]:

בשלמא לרבי מאיר. תימה לר"מ נמי יקשה דהא איצטריך לאקדומי נתינה דגר. ותי' ר"י דודאי אי לא הוה כתב קרא כל עיקר הוה ידעינן מסברא לאקדומי אבל השתא דכתב נתינה [ע] תתננה ואכלה ומכור אי לא הוה כתב או ה"א דאתא למידרש שאין צריך להקדים. וצריך ליכתב נמי גר ונכרי דאי לא הוה כתב אלא גר הוה אמינא דאתא למעוטי נתינה דנכרי ואי הוה כתוב נכרי לחודיה הוה אמינא דאתא למעוטי מכירה דגר:

אותו

ר' יהודה אומר כותח. נותנין בו פירורי לחם, ואסור משום חמץ: שלשים יום. דס"ל כב"ש, וזה אינו נאכל מהר שאין אוכלין אותו אלא מטבילין בו[י]. והני שלשים יום משעה שחל עליו חובת ביעור משמשואלין בהלכות הפסח[ז]: ומותר בהנאתו. קס"ד אשעה שמותר לאכול קאי: פשיטא. דהא אמרת מאכיל ומוכר, היינו הנאה: לא צריכא כו'. והאי מותר אלאחר זמן קאי, וכגון שחרכו באור יפה קודם זמנו שבטל טעמו ומראיתו: (ג) עבר זמנו אסור בהנאה לשעות דרבנן ה"ג ולא גרסי' פשיטא, דהא אפי' בפסח איצטריך לאשמעי' דהא איכא רבי יוסי הגלילי דשרי בהנאה כל שבעה לקמן[ח]: לשעות דרבנן. כלומר האי זמנו זמן אכילתו משמע, ואפילו שעה ששית שאין איסורו אלא מדרבנן הוי אסור אף בהנאה: משש שעות. על כרחך מתחלת שש משמע, דאי לאחר שש לאסור מדאורייתא מאי אתא לאשמעינן, פשיטא דאין מקדשין באיסורי הנאה[ט]: חיטי קורדניתא. קשות הן, ואפ"ה אם באו לחשש חמץ כגון שנפלו עליהן מים אסור: פשיטא. דהא אמרת אסור בהנאתו: לא יאכל. מדקרינא לא יֵאָכֵל משמע לא יהא בו היתר המביא לידי שום אכילה, וסתם הנאות לידי אכילה הם באות שלוקח בדמים דבר מאכל: עד שיפרוט לך הכתוב בו. היתר הנאה כדרך שפרט לך בנבלה, שלא היה כתוב בה אלא לא תאכלו והוצרך להתירה בהנאה כדכתיב או מכור לנכרי. לגר בנתינה לנכרי במכירה לא גרסינן[י], אלא ה"ג כדרך שפרט לך בנבלה דתניא וכו': ת"ל לגר תתננה ואכלה או מכור. דרוש ליה אגר, וכן גבי לנכרי נמי דרוש תתננה ואכלה או מכור לנכרי: דברים כבתבן. כך מצותה, לא יתננה לנכרי ולא ימכרנה לגר: או. לשון חילוק, ואי כר' מאיר קאמר קרא דתרווייהו אגר ותרווייהו אנכרי לא נכתוב או: להקדים נתינה דגר למכירה דנכרי. אם יש גר ליתנה לו נתינתו קודמת למכירתה לנכרי, והאי גר בגר תושב קאמר, שקיבל עליו שלא לעבוד עכו"ם ואוכל נבלות[כ]: גר אתה מצווה להחיותו. דכתיב (ויקרא כה לה) [ד] גר ותושב וחי עמך[ל]: סברא היא. מסברא אנו יודעין שנתינה לגר קודמת, דחיות הגר מצוה, אבל מכירה לנכרי מאי מצוה איכא, ואיצטריך קרא לחלק ולאסור ליתן במתנה לנכרי ולמכור נבלה לגר: בשלמא. לר' אבהו אליבא דר"מ, מאי למילף מדאיצטריך קרא למישרי נבלה הא כל איסורין שבתורה דכתיב בהו לא תאכל כי הכא אי לא הדר פריט בהו היתרא אסורין הן באכילה ובהנאה: אלא. לר' אבהו אליבא דרבי יהודה מנא ליה, דילמא האי פרט דנבלה לאו למשרייה בהנאה אתא דלא איצטריך אלא להחמיר ולומר דלנכרי במכירה ולגר בנתינה, דאי לא כתביה הוה אמינא כל הנאות מותרות בה: נפקא ליה. לרבי אבהו ואליבא דרבי יהודה מדכתב בטרפה [ג] לא תאכלו ומיעט בה לכלב תשליכון אותו:

אותו

עין משפט נר מצוה

ג א מיי' פ"ג שם הלכה יא סמג שם טוש"ע או"ח סי' תמח ס"ב וסי' תמג סעיף ט:
ד ב מיי' פ"א שם הל' ט סמג שם טוש"ע א"ח סי' תמג סעיף א:
ה ג מיי' פ"א שם הלכה ב:
ו ד מיי' פ"ח מהלכות מאכלות אסורות הל' טו סמג לאוין קלט:
ז ה מיי' פ"ה מהל' הלכה ד [וש"ג מהל' זכיה ומתנה הי"א]:

רבינו חננאל

מותר למכור ר' יהודה בן בתירא אומר כותח וכל מיני כותח אסור למכור שלשים יום קודם לפסח: והלכתא כסתמא דמתני' דאם חרכו לפני זמנו מותר בהנאתו אפי' לאחר זמן איסורו: עבר זמנו אסור בהנאתו. אוקימנא בזמן איסורו משש שעות ולמעלה. תנן סתמא כרב המקדש משש שעות ולמעלה [בחיטין שנתן בהן מים] אפילו בחיטי קרדניתא שהן חזקות ולא מחמצי היא אין חוששין לקדושין: אמר חזקיה מנין לחמץ שאסור בהנאה שנאמר לא יאכל חמץ לא יהא בו היתר אכילה ומתנן דבריו שמענו דכל איסורי דלא כתיב בהו לא יאכל אכילה. ופליגא דר' אבהו דאמר כל היכא דכתיב לא יאכל לא תאכל לא תאכלו אסור בין באכילה בין בהנאה עד שיפרט לך הכתוב כדרך שפרט בנבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה. וחלוק במקרא הוא ר' מאיר אומר אחד גר ואחד נכרי בין במכירה בין בנתינה ר' יהודה אומר דברים ככתבן כלומר כדכתיב קרא לגר במתנה ולנכרי במכירה. ואמרינן לר' מאיר דאמר הנכרי והגר דינם אחד הוא התורה התירה לך אמרי' מדאצטריך קרא למישרא נבלה בהנאה מכלל דשאר איסורין שבתורה אסורין אפילו בהנאה. אלא לר' יהודה דאמר דברים ככתבן כלומר לא איצטריך קרא [אלא] למיסר מתנה דנכרי ומכירה [דגר] ולגופיה הוא דאתי שאר אסורין שבתורה מנא ליה דאסירי. ואמרינן מהאי קרא נפקא ליה ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו. דייקינן אותו אתה משליך לכלב פי' זה מותר לך בהנאה שהרי

תורה אור השלם

א) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם זָכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיא יי אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חָמֵץ: [שמות יג, ג]

ב) לֹא תֹאכְלוּ כָל נְבֵלָה לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ אוֹ מָכֹר לְנָכְרִי כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיי אֱלֹהֶיךָ לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ: [דברים יד, כא] ג) וְאַנְשֵׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ: [שמות כב, ל] ד) וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ גֵּר וְתוֹשָׁב וָחַי עִמָּךְ: [ויקרא כה, לה] ה) שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם כִּי כָּל אֹכֵל מַחְמֶצֶת וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל בַּגֵּר וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ: [שמות יב, יט] ו) וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ אֶל יְסוֹד מִזְבַּח הָעֹלָה: וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת כָּל דָּמָהּ יִשְׁפֹּךְ אֶל יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ: [ויקרא ד כה, לד] ז) וְלָקַחְתָּ מִדַּם הַפָּר וְנָתַתָּה עַל קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ בְּאֶצְבָּעֶךָ וְאֶת כָּל הַדָּם תִּשְׁפֹּךְ אֶל יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ: [שמות כט, יב]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לעיל ז., ב) קדושין ט: [ע"ש] בבא קמא מא. [ע"ש] חולין קיד: [ע"ש], ג) עבודה זרה כ. ועי' תוס' נדרים מז. ד"ה אמר, ד) שם [לקמן כג:] ועי' תוס' ע"ז כ. ד"ה ורבי מאיר, ה) [ועיין בתוספות שבועות כג: ד"ה איבעית אימא], ו) לקמן מד., ז) לעיל דף ו., ח) דף כג., ט) עיין תוס' לעיל דף ו: ד"ה משש, י) עי' רש"י קידושין נו: מובא בליקוטי רש"י, כ) ע"ז דף סד: ע"ש, ל) תו"כ בהר פרשתא ה ה"א, מ) [ולקמן דף כו:], נ) [וע"ע תוספות יומא לא: נב: בבא מציעא סא. עבודה זרה כ. חולין קיד:].

הגהות הב"ח

(א) גמ' כדרבה דאמר רבה חרכו קודם זמנו: (ב) שם לא צריכא אלא לר' יהודה: (ג) רש"י מתה"ד ה"ג עבר זמנו וכו' דרבנן ולא גרסינן כצ"ל:

גליון הש"ס

גמ' ליתהני מיניה קמ"ל. עי' לעיל דף ה ע"א תד"ה ולומר: תוס' ד"ה עבר זמנו וכו' דדרך התנא. עי' עירובין ל ע"ב תד"ה וליפרוק עליה. ועיין לקמן לה ע"ב ול"ע:

הגהות וציונים

א] [צ"ל במשמע וכן איתא בבבא קמא מא ע"א] (גליון): ב] צ"ל פשיטא (בארות המים, וכ"ה במלאכ"ש): ג] יש להוסיף ומכירה (באה"מ):

ליקוטי רש"י

ר' יהודה אומר כותח. נותנין בו חמץ כדאמרינן באלו עוברין ואינו עשוי לאכול יחד אלא לטבול בו ואינו כלה עד זמן מרובה. שלשים יום. משמתחילין לדרוש בהלכות הפסח מלה אזהרת פסח עליו [שבת יט.]. המקדש משש שעות ולמעלה. מתחלת שש דאיסורא דרבנן הוא. חיטי קורדניתא. הגומסים בהרי אררט קשים הם מאד ואפ"ה אין חוששין לקידושין אם באו עליהם מים, ואע"ג דאי איסור הנאת חמץ דרבנן דשש ומפקע קידושי תורה ושרי אשת איש לעלמא הא מתרצי' בכמה דוכתין כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש והפקר ב"ד הפקר והם הפקירו ממונו [לעיל ז.]. עד שיפרט לך הכתוב. דמדאיצטריך לפרש בנבילה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה למשרייה בהנאה ולא נכתב בו אלא לא תאכלו ש"מ לא תאכלו איסור הנאה הוא ובפסחים פרכינן עלה טובא [קידושין נו:].

[המשך בהשמטות]

כּוּתָּח וְכָל מֵינֵי כּוּתָּח אָסוּר לְמִכּוֹר שְׁלֹשִׁים יוֹם קוֹדֶם לַפֶּסַח, ורבי יהודה בן בתירא סובר כבית שמאי שאסור למכור חמץ לגוי אם אינו יודע שיכלה קודם הפסח (רש"י), דהיינו שלשיטתו לא נחלקו בזה בית שמאי ובית הלל, אלא הכל מודים שאסור למכור חמץ לגוי שלשים יום קודם הפסח אם אינו יודע שיכלה קודם הפסח (חי' הר"ן; רבינו דוד). ויש סוברים, שרבי יהודה בן בתירא סובר כבית הלל שמותר למכור חמץ לגוי גם כשאינו יודע שיכלה קודם הפסח, והטעם שאסור למכור כותח לגוי, משום שכותח שם בעליו עליו ויודעים שהוא כותח של פלוני, ויחשבו שמכר אותו לגוי בפסח עצמו (תוס'; תוס' רבינו פרץ), אך יותר משלשים יום לפני פסח מותר למכור כותח לגוי, כיון שרק בתוך שלשים יום, שהוא חזק וטוב, עדיין שם בעליו עליו כביום מכירתו, ויחשבו שמכר אותו לגוי בפסח עצמו, ועוד, שאין רגילים להשהות אותו יותר משלשים יום (מהרש"ל).

■ להלכה, מותר למכור חמץ לגוי קודם זמן איסורו [כבית הלל] (שו"ע או"ח תמה, ב), אך לכתחילה ראוי להשאיר כזית חמץ כדי לשורפו בזמנו ולקיים בו מצות 'תשביתו' כתיקונה (משנ"ב שם, י, וראה משנ"ב תלו, לב, שבמכירה לגוי מקיימים מצות ביעור חמץ).

שֶׁחָרְכוֹ קוֹדֶם זְמַנּוֹ, ובטלו טעמו ומראיתו (רש"י), ומשמע שאם אינו ראוי למאכל אדם מותר ליהנות ממנו, אף אם לא נפסל מאכילת כלב (שפת אמת; פמ"ג או"ח תמב משב"ז ח). ואף ששנינו להלן (מה, ב) שחייבים לבער פת מעופשת אם היא ראויה למאכל כלב, היינו רק מדרבנן, כיון שהיא דומה לפת רגילה, אבל פת חרוכה שאינה דומה לפת רגילה, מותר ליהנות ממנה גם אם היא ראויה לאכילת כלב (פמ"ג שם). ויש סוברים, שמותר ליהנות מחמץ רק אם חרכו עד שנפסל מאכילת כלב, אבל אם נפסל רק מאכילת אדם, אסור ליהנות ממנו (תוס'; רא"ש ב, א).

דְּאָמַר רָבָא חֲרָכוֹ קוֹדֶם זְמַנּוֹ וְכוּ', ואם חרכו לאחר זמנו אסור בהנאה, שהרי גם איסורי הנאה הנשרפים [שאפרם מותר (ראה להלן כז, ב)] אסורים בהנאה עד שישרפו ויעשו אפר ממש (תוס' רבינו פרץ; מהר"ם חלאווה, וראה שעה"צ תמב, יט שדן, האם דין זה הוא מדאורייתא או מדרבנן). ויש שסוברי, שנחרך לאחר זמנו אסור בהנאה רק משום קנס, הואיל ולא ביער חמץ בזמנו (ספר המנהיג, וראה חי' רבי שמואל יא, שמבאר מה החילוק בין חמץ לשאר איסורי הנאה).

מוּתָּר בְּהֲנָאָה אֲפִילּוּ לְאַחַר זְמַנּוֹ, והוא הדין שמותר לאוכלו, והטעם שרבא אמר 'מותר בהנאה', ולא 'מותר באכילה', כיון שאין דרך לאכול פת חרוכה (ריטב"א בשם הרא"ה, חי' הר"ן). ויש שסוברי, שחמץ זה מותר רק בהנאה, ואף שמדאורייתא מותר לאוכלו, שהרי אינו ראוי למאכל, מכל מקום מדרבנן אסור, כיון שהוא עצמו אוכלו ומחשיבו למאכל (ט"ז או"ח תמב, ח, ע"פ רא"ש ב, א).

■ להלכה, חמץ ששרפו באש ונפסל מאכילת כלב קודם זמנו, מותר לקיימו בפסח וליהנות מאפרו [כתוס'] (שו"ע או"ח תמב, ט ומשנ"ב שם, מג), אבל מדרבנן אסור לאוכלו, כיון שהוא מחשיב אותו למאכל [כהרא"ש] (משנ"ב שם).

פְּשִׁיטָא, לֹא צְרִיכָא לְשָׁעוֹת דְּרַבָּנָן, דהיינו בשעה שישית שאיסורו הוא רק מדרבנן (רש"י), ואף שהחמץ אסור בהנאה מדרבנן רק שעה אחת, נקטו 'שעות דרבנן' בלשון רבים, כיון שבשתי שעות החמץ אסור מדרבנן, בשעה חמישית אסור רק באכילה, ובשעה שישית אסור גם בהנאה (מהר"ם חלאווה). ויש שפירש, שנקטו 'שעות' בלשון רבים כדעת רבי שמעון (להלן כח, א), שגם בערב פסח אחרי חצות החמץ אסור בהנאה רק מדרבנן (רבינו דוד, ע"פ הבעל המאור ג, א מדפי הרי"ף). ■ להלכה, חמץ בשעה בשעה שישית אסור בהנאה מדרבנן (שו"ע או"ח תמג, א).

הַמְקַדֵּשׁ מַשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעְלָה – אדם שקידש אשה בתחילת שעה שישית, אף שהחמץ אסור בהנאה רק מדרבנן, אין קידושיו קידושין, כיון ש'כל המקדש אדעתיה דרבנן מקדש'; ועוד, ש'הפקר בית דין הפקר' והם הפקירו את הממון שקידש בו. ואין לומר שכוונת רב גידל היא למקדש מסוף שעה שישית ולמעלה שהחמץ אסור מדאורייתא, כיון שדין זה פשוט הוא שאסור לקדש אשה באיסורי הנאה דאורייתא ורב גידל לא היה צריך לחדשו (ע"פ רש"י לעיל כאן ולעיל ז, א ד"ה אפילו). ויש מפרשים, שכוונת רב גידל היא למקדש מסוף שעה שישית ולמעלה שהוא זמן איסור חמץ מדאורייתא, והחידוש בדבריו, שאפילו שחיטים אלו הן חמץ נוקשה [-חמץ רע שאינו ראוי לאכילה כל כך] שאסור רק מדרבנן, מכל מקום אין קידושיו קידושין [אבל המקדש בחמץ נוקשה בשעה שישית, שכל איסורה הוא רק מדרבנן, קידושיו קידושין] (תוס' לעיל ו, ב, ע"פ ט"ז או"ח תמג, ב, וראה שם שגם לדעת רש"י חיטים אלו הן חמץ דרבנן, אלא שלדעתו גם בתרי דרבנן [דהיינו חמץ דרבנן בשעות דרבנן] אין קידושיו קידושין, אולם הפני יהושע כתב שלדעת רש"י חיטים אלו הן חמץ מדאורייתא).

אֵין חוֹשְׁשִׁין לְקִדּוּשִׁין, ולמפרשים (לעיל ד"ה המקדש) שדברי רב גידל שאסר לקדש בחיטי קורדנייתא אשה רק מסוף שעה שישית שהוא זמן איסור חמץ מדאורייתא, כוונת הגמ' היא שכשם שמבואר במשנה שאין לקדש עם חמץ דאורייתא בשעות דרבנן, הוא הדין שאין לקדש עם חמץ דרבנן בשעות דאורייתא (רא"ש ב, ב, אולם לרש"י שסובר שרב גידל מדבר על חמץ דאורייתא בשעות דרבנן, דינו של רב גידל הוא ממש דין המשנה).

וְלֹא יַסִּיק בּוֹ תַּנּוּר וְכִירַיִם, פְּשִׁיטָא וְכוּ', ואף שהנאה זו היא שלא כדרך הנאתו, שהרי אין דרך להסיק פת תחת תבשילו, מכל מקום הנאה שלא כדרך אסורה, אלא שאין לוקים עליה (מהר"ם חלאווה). ויש שפירש, שכיון שבערב פסח החמץ עומד רק לשריפה ולא לאכילה, נחשבת ההנאה מהשריפה כדרך הנאתו (קובץ שיעורים אות יא, ע"פ התוס' לעיל ה, ב ד"ה וכתיב).

בַּהֲדֵי דְּקָא שָׁרֵיף לֵיהּ לִיתְהֲנֵי מִינֵּיהּ, קָא מַשְׁמַע לָן שמותר ליהנות מהחמץ רק לאחר שנשרף לגמרי ונעשה אפר, אבל כל עוד שלא נעשה אפר אסור ליהנות ממנו (ר"ן), ואף שהלהבה בוערת ממה שנשרף כבר ואינו בעין, מכל מקום כיון שבתוך הלהבה עדיין קיים חמץ, אסור ליהנות ממנה (הערות הגרי"ש אלישיב).

והטעם שחידוש זה הוא רק לרבי יהודה שסובר שמצוותו בשריפה, כיון שמבואר בתמורה (לד, א) שאיסורי הנאה הנשרפים אפרן מותר והנקברים אפרן אסור, ואם כן רק לרבי יהודה שביעור חמץ הוא בשריפה מותר ליהנות מאפרם, אבל לרבנן שאפשר לפוררו ולזרותו לרוח, דינו כדין איסורי הנאה הנקברים שאפרם אסור בהנאה, ואם כן פשיטא שאסור ליהנות הימנו בשעת שריפתו (תוס', וראה עוד בביאורנו לעיל ע"א ד"ה וחכמים, שיש סוברים שגם לחכמים אפרן מותר). ואף שעיקר הטעם שאיסורי הנאה הנקברים אפרם אסור הוא רק משום שלא נעשית מצוותם, שהרי אין מצוה לבערם מן העולם, וכאן הרי גם לרבנן הוא מקיים בשריפת החמץ מצות 'תשביתו', מכל מקום, כיון שחכמים סוברים שהשבתתו בכל דבר, הרי שאין מצוה בעצם השריפה, אלא המצוה היא על

■ המשך במילואים עמ' 134

אוֹתוֹ אַתָּה מַשְׁלִיךְ לַכֶּלֶב, והלימוד הוא רק משום שהתורה מיעטה את שאר האיסורים מ'אותו', אבל לולי המיעוט לא היינו אומרים שמכך שהוצרך הכתוב להתיר טריפה בהנאה משמע ששאר האיסורים אסורים בהנאה [וכמו שאמר רבי אבהו לעיל (כא, ב) לגבי נבילה], כיון שיתכן שהתורה באה ללמדנו שמצוה לתת טריפה לכלב כשכר על כך שכשבני ישראל יצאו ממצרים לא חרץ כלב לשונו, ואין מכך ראיה ששאר האיסורים אסורים בהנאה (רש"י, וראה ביאור נוסף בתוס'). אכן, מאחר שהתורה מיעטה מ'אותו' ששאר האיסורים אסורים בהנאה, שוב אין ראיה מכאן שמצוה לתת טריפה לכלב, אלא יכול למוכרה לגוי, ולכן לא נזכר דבר זה בפוסקים (שפת אמת, ובכך מיישב את קושיית התוס' רא"ש על רש"י, וראה עוד רש"י עה"ת שמות כב, ל, אולם ראה מנחת חינוך מצוה עג אות ג).

וְאִי אַתָּה מַשְׁלִיךְ לַכֶּלֶב כָּל אִיסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה, ורק את כלבו אסור להאכיל באיסורי הנאה, כיון שיש לו הנאה באכילת הכלב (רש"י מנחות קא, ב ד"ה מה), אבל מותר להאכיל כלבי הפקר באיסורי הנאה (אור שמח מאכלות אסורות ד, כב, וכן הוכיח מרש"י לעיל ה, ב ד"ה ש"מ). ויש סוברים, שאסור להאכיל אף כלבי הפקר באיסורי הנאה, כיון שיש לו הנאה בכך שמתמלא רצונו להשביע את הבהמה (תשב"ץ ג, רצג; שעה"צ תמח, עה, ע"פ לבוש ומג"א, וראה אור שמח שם, שיש סוברים שבכל איסורי הנאה מותר להאכיל כלבי הפקר, ורק בחמץ אסור להאכילם לפי שנאמר בו 'לא יֵאָכֵל', וכע"ז בשעה"צ שם).

וְרַבִּי מֵאִיר אוֹתוֹ אַתָּה מַשְׁלִיךְ לַכֶּלֶב וְכוּ' - וקושיית הגמ' היא מה ממעט רבי מאיר מ'אותו', שהרי לדבריו לומדים מנבילה ששאר האיסורים אסורים בהנאה, אבל עיקר הכתוב שמתיר טריפה בהנאה נצרך גם לרבי מאיר, ללמדנו שטריפה אינה כשאר איסורים ומותרת בהנאה (רש"י). ואין ללמוד שטריפה מותרת בהנאה מכך שנבילה מותרת בהנאה, כיון שהם שני איסורים שונים, ואף שהרמב"ם (מאכלות אסורות ד, יז) כתב שנבילה וטריפה מצטרפים לכזית משום שטריפה תחילת נבילה היא [דהיינו שמיד כשנטרפה התחילה מיתתה], מכל מקום דין זה אינו מוסכם ותלוי במחלוקת אמוראים בירושלמי, ודברי רש"י כאן הם לפי הדעה האחרת בירושלמי [הסוברת שנבילה וטריפה אינם מצטרפים, ולכן הוצרך רבי מאיר לעיקר הכתוב המתיר טריפה בהנאה] (שיעורי רבי שמואל מכות, תח, ובכך מיישב את קושיית הקובץ שיעורים אות צג, וראה שם שתירץ באופן נוסף).

וְאִידָּךְ חוּלִּין שֶׁנִּשְׁחֲטוּ בַּעֲזָרָה לָאו דְּאוֹרַיְיתָא הִיא, שמהתורה הם אסורים רק באכילה ולא בהנאה (רש"י, וראה תוס'), והטעם שחולין שנשחטו בעזרה לא התמעטו מ'אותו' כמו שאר האיסורים, כיון שמטריפה לומדים רק איסורים שנאמרו בלשון 'לא תאכל' שהיא אותה לשון של האיסור האמור בטריפה, מה שאין כן חולין שנשחטו בעזרה שלא נאמר בהם לאו, אלא איסורם נלמד מהפסוק 'כי ירחק ממך המקום' (שפת אמת, בדעת רש"י).

ויש מפרשים, שחולין שנשחטו בעזרה אין בהם איסור תורה כלל (תוס', וראה רש"י קידושין נח, א ד"ה ובחולין), אבל אילו היו אסורים באכילה מהתורה, היינו ממעטים מטריפה רק אותם, ולא שאר איסורים, כיון שאיסור זה דומה לאיסור טריפה, שהרי באיסור טריפה נכלל גם עובר שהוציא ידו ממעי אימו בשעת שחיטה, שאינו ניתר בשחיטתה [כמבואר בחולין (סח, ב)], ואיסור זה דומה לחולין שנשחטו בעזרה, כיון ששניהם אסורים באכילה בגלל שיצאו ממחיצתם (שפת אמת, בדעת התוס').

קָסָבַר רַבִּי אַבָּהוּ כְּשֵׁהוּתְּרָה נְבֵילָה הִיא וְחֶלְבָּהּ וְגִידָהּ הוּתָּרָה, ומכיון שגיד הנשה של נבילה מותר בהנאה, בהכרח שמה שנאמר בתורה 'לא יאכלו' בגיד הנשה, אינו כולל איסור הנאה, ולכן גם גיד של בהמה כשרה שאינה נבילה מותר בהנאה (מהרש"א, ע"פ רש"י).

והטעם שהגמ' אמרה דוקא 'כשהותרה נבילה' ולא 'כשהותרה טריפה', אף שטריפה גם היא מותרת בהנאה ונכתבה בתורה לפני נבילה, כיון שבטריפה כתבה התורה בפירוש 'ובשר בשדה טריפה', וגיד הנשה אינו נחשב בשר, ורק בנבילה שהתורה לא אמרה בפירוש בשר, סוברת הגמ' שגיד הנשה נכלל בהיתר הנאה של נבילה (צל"ח).

הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר יֵשׁ בְּגִידִין בְּנוֹתָן טַעַם אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר וְכוּ', ומחלוקתם היא האם התורה אסרה רק את הגידים הקטנים שיוצאים מגיד הנשה, שיש בהם טעם, אבל גיד הנשה עצמו שהוא קשה כעץ ואין בו טעם מותר, או שמא התורה אסרה את גיד הנשה עצמו אף שהוא קשה כעץ ואין בו טעם. אבל אין לומר שנחלקו במציאות האם יש טעם בגיד הנשה, כיון שאפשר לתת לטבח גוי לטעום אם יש בו טעם. ויש מפרשים, שמחלוקתם היא בגיד הנשה עצמו האם יש בו טעם, והטעם שלא נותנים לגוי לטעום, כיון שיש בו רק טעם קלוש ולא סומכים בזה על טעימת טבח גוי (ע"פ רשב"א חולין צב, ב ד"ה הא, וראה מהר"ם חלאווה).

אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר אֵין בְּגִידִין בְּנוֹתָן טַעַם מַאי אִיכָּא לְמֵימַר, ולדעה זו גיד הנשה אינו בכלל נבילה, ואין בו את היתר הנאה שנאמר בנבילה (רש"י), ואם כן איסור האכילה שנאמר בו הריהו כשאר כל איסורי הנאה שבתורה [לדעת רבי אבהו], שכוללים גם איסור הנאה, ואף שאין בגידין בנותן טעם, טעם קלוש יש בהם, וגם הנאה זו אסורה (קהלות יעקב כג, אולם ראה רעק"א כא, ב ד"ה דאמר ר' אבהו).

רַבִּי שִׁמְעוֹן הָכִי נַמֵּי דְּאָסַר בְּהֶנְאָה. הרמב"ם (מאכלות אסורות ח, יד) פסק שגיד הנשה מותר בהנאה, ומאידך פסק (שם טו, יז) שאין בגידין בנותן טעם – אף שהגמ' כאן מסיקה שלמאן דאמר אין בגידין בנותן טעם, גיד הנשה אסור בהנאה [לרבי אבהו שהלכה כמותו] – משום שלהלן (כג, ב) למדו שגיד הנשה מותר בהנאה מקל וחומר מחלב, ומה שאמרו כאן שגיד הנשה מותר בהנאה רק למאן דאמר יש בגידין בנותן טעם, אינו אלא לרווחא דמילתא (חי' הר"ן, וראה עוד קובץ שיעורים אות צז). ■ להלכה, גיד הנשה מותר בהנאה (שו"ע יו"ד סה, ט-יא).

וַהֲרֵי דָּם דִּרְחֶמְנָא אָמַר וְכוּ', ודם אינו בכלל בהמה, ולכן אין לומר שכשהתירה התורה ליהנות מנבילה התירה ליהנות מדמה (תוס'). ויש שפירש, שגם אם דם בכלל בהמה, אין ללמוד מזה שדם מותר בהנאה, כיון שהתורה כתבה את היתר ההנאה בלשון 'אכילה', ובדם לא שייכת אכילה אלא שתיה (פני יהושע). ויש שפירש, שאיסור דם אינו נכלל בהיתר של נבילה, כיון שדם שבלוע בגוף הבהמה אינו אסור באיסור דם, כמבואר בחולין (צג, א), ורק לאחר שפירש אסור הוא באיסור דם, ואז כבר אינו בכלל בהמה (רא"מ הורוויץ, וראה דבר שמואל שלדבריו מיושב מדוע לא הביאו ראיה שדם מותר בהנאה, ממה שמותר לחרוש בשור אפילו שנהנה מדמו בעת החרישה).

■ המשך במילואים עמ' 135

מסורת הש"ס עם הוספות

א) קדושין נז. [לקמן כג:], קדושין נח. ב) [לקמן כג. ב"ק עב:], ג) חולין דף צג:, ד) [לקמן כג:], ה) חולין ק:, ו) עבודה זרה מח. יומא נח:, ז) מכילתא משפטים פר' כ', ח) [קדושין דף נו:], ט) חולין צב:, י) יומא נח:, יא) זבחים פז., יב) [לקמן כז.] פב:, יג) כג:, יד) פרשתא ט ה"ה, טו) [בתוספתא פרק ג ה"ה], טז) סנהדרין דף נט., יז) דף כג., יח) [וע"ע בתוספות מנחות קד. ד"ה שולל] ובתוס' סנהדרין ד. ד"ה מניין, יט) לקמן כג:, כ) כעי"ז בתוס' לקמן כג: ד"ה בבהמה, כא) כריתות דף ד:, כב) [וע"ע תוספות חולין לג. ד"ה דם] וע"ע תוס' סנהדרין ד. ד"ה מניין, כג) עיין הקדמת בני רע"א לדרוש וחי' ד"ה והנה כבר.

עין משפט נר מצוה

ח א [מיי' פ"ב מהלכות שחיטה הלכה כג]:
ח ב מיי' פ"ח מהלכות מאכלות אסורות הל' יד סמג לאוין קלט טוש"ע י"ד סי' סה סעיף יא:
ט ג מיי' פט"ו שם הל' יז סמג שם טוש"ע שם סעיף ט:
י ד מיי' פ"ד שם הלכה יח ופ"ח הלכה ה:
יא ה מיי' פ"ח שם הל' (טו) [יד] טוש"ע שם ס"י:
יב ו מיי' פ"ב מהלכות מעילה הלכה יא:

גמרא

אותו אתה משליך לכלב ואי אתה משליך לכלב כל איסורין שבתורה ור' מאיר אותו אתה משליך לכלב ואי אתה משליך לכלב חולין שנשחטו בעזרה ואידך חולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא היא. מתיב רבי יצחק נפחא והרי גיד הנשה דרחמנא אמר על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה ותנן שולח אדם ירך לנכרי וגיד הנשה בתוכו מפני שמקומו ניכר קסבר ר' אבהו כשהותרה נבילה היא וחלבה וגידה הותרה הניחא למאן דאמר יש בגידין בנותן טעם אלא למאן דאמר אין בגידין בנותן טעם מאי איכא למימר מאן שמעת ליה דאמר אין בגידין בנותן טעם רבי שמעון דתניא האוכל מגיד הנשה של בהמה טמאה רבי יהודה מחייב שתים ורבי שמעון פוטר רבי שמעון הכי נמי דאסר בהנאה דתניא גיד הנשה מותר בהנאה דברי רבי יהודה ורבי שמעון אוסר. והרי דם דרחמנא אמר כל נפש מכם לא תאכל דם ותנן אלו ואלו מתערבין באמה ויוצאין לנחל קדרון ונמכרין לגננין לזבל ומועלין בו שאני דם דאיתקש למים דכתיב לא תאכלנו על הארץ תשפכנו כמים מה מים מותרין אף דם מותר ואימא כמים המתנסכים על גבי המזבח אמר רבי אבהו כמים רוב מים מידי רוב מים כתיב אלא אמר רב אשי כמים הנשפכין ולא כמים הניסכין ואימא כמים הנשפכין לפני ע"ז התם נמי ניסוך איקרי דכתיב ישתו יין נסיכם

ולחזקיה

רש"י

אותו אתה משליך כו' כל איסורין. שנאמר בהן לא תאכל כגון זה. ומדאיצטריך קרא למשריה לא מצי למילף טעמא, דאי לאו אותו הוה אמינא קרא למעוטיה איצטריך, שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, ונאמר במצרים לא יחרץ כלב לשונו (שמות יא) לפיכך הקפידה תורה ליתן שכרו, וככבד הכלב מן העובד כוכבים שהנבלה ימכור לנכרי וטרפה לכלב: **ור"מ.** דנפקא ליה איסור הנאה בשאר איסורים מדפרט בנבילה, בשלמא פרט היתר דטריפה לגופיה איצטריך למיפרט בה היתר, משום דאי לאו דפרט ביה הוה אמינא ליתסר בהנאה, אלא אותו למה לי, ומשני לאיסור הנאה חולין שנשחטו בעזרה, דנפקא לן בהו איסור אכילה מלכתב (דברים יב כא) כי ירחק ממך המקום וזבחת ואכלת בריחוק מקום דהיינו חוץ למחנה שכינה אתה זובח ואוכל ואי אתה זובח ואוכל בקרוב מקום, ומשום דאין מפורש בהן לאו בהדיא באכילה איצטריך למילף להו איסור הנאה מהכא, והכי משמע אותו שנאסר משום חוץ למחיצה אתה משליך לכלב, דהא מהאי קרא ובשר בשדה טרפה נפקא לן איסור מחיצה כגון הושיט העובר את ידו בשעת שחיטה בפרק בהמה המקשה לילד (חולין סח:), אבל יש לך אחר הנאסר משום מחיצה ואי אתה משליכו לכלב, ואיזה זה, זה חולין שנשחטו בעזרה: **חולין שנשחטו בעזרה** דאסירי בהנאה **לאו דאורייתא.** בפרק שני דקדושין (דף נח.) איפליגו בה: **שולח אדם ירך לנכרי.** ולא מצרכינן ליטול גידה, ולא גזרינן שמא יראה ישראל חבירו כשיתננה לו וילך ויקנה אותה מן הנכרי, וכסבור שניטל גידה הואיל ומתחת יד ישראל יצתה, ויאכלנה בגידה: **מפני שמקומו ניכר.** אם הוא נטול ואם לאו. שמעינן מינה מיהא דגיד מותר בהנאה, וקשיא לר' אבהו: **היא וחלבה וגידה הותרה.** לפיכך כל חלב וכל גיד מותרין בהנאה, שהן בכלל לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה שגם הן קרויין עמה נבלה, והרי לך היתר הנאה בלאו דגיד ל"ש נבילה ול"ש כשירה: **הניחא למ"ד יש בגידין.** טעם בשר, הרי הוא בכלל נבילה: **אלא למ"ד אין בגידין.** לאיסור נותן טעם בשר אם נתבשלו עם הבשר, אלמא לאו טעם בשר אית בהו, ולאו נבילה מיקרו אלא כעצמות להן עץ בעלמא ולא אישתרי בכלל נבילה, ועץ הוא והתורה חייבה עליו, מאי איכא למימר, ופלוגתייהו בגיד הנשה (חולין צט:): **ור"ש פוטר.** לגמרי, מבהמה טמאה פטור דקסבר אין בגידין בנותן טעם בשר, ומגיד נמי פטור דכי אזהריה רחמנא אגיד היכא דבשרה מותר דהיינו בהמה טהורה, דהכי משמע גיד לא תאכל הא בשר אכול, אבל טמאה לא הזהיר על גידה, והכי מפרש' לה בגיד הנשה (שם קא.), ולרבי שמעון הכי נמי דאסור גיד דטהורה אפילו בהנאה, אלמא לא תאכלו איסור הנאה משמע, וכשהותרה נבילה בהנאה היא לא הותרה לר"ש דלאו בכלל נבילה היא, אבל לרבי יהודה מותר, משום דקסבר יש בגידים בנותן טעם כדקתני רבי יהודה מחייב שתים, הלכך גיד בכלל בשר, וכשהותרה נבילה הותרה גם היא: **אלו ואלו.** שירי דם חטאות הפנימיות הנשפכין על יסוד מערבי של מזבח החיצון, ושירי דם חטאות החיצונות הנשפכין על יסוד דרומי, יוצאין מן היסוד לרצפה דרך שני נקבים קטנים, ומתערבין באמה, סילון שהיה עובר בעזרה: **ויוצאין לנחל קדרון.** כמו לנחל איתן (דברים כא), עמק: **לגננים.** בעלי גנות, לזבל: **ומועלין בהן.** כלומר אסור להנות מהן בלא דמים מפני שהן של הקדש, מכל מקום דם מותר בהנאה: **כמים המתנסכין.** שאסורות בהנאה, שהרי קדש הן, שקדשו בכלי שרת וכתיב (שמות ל כט) כל הנוגע בהם יקדש:

ולחזקיה

תוספות

אותו אתה משליך. פ"ה דבלאו אותו לא מצי למידרש מגופיה דקרא דאיצטריך שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה. **והר"י דאורלינ"ש מפרש** דאיצטריך למישרי עובר שהוציא את ידו משום דמקרא דבשר בשדה טרפה דריש נמי קדשים שיצאו חוץ למחיצתם בריש בהמה המקשה (חולין סח:) והוה אסרינן יד העובר בהנאה מדאיתקש לקדשים לאסור בהנאה כדאמר' כל שבקודש פסול באש תשרף ולכך איצטריך אותו לכל איסורים: **חולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא.** פ"ה איסור הנאה. **ולא משמע** פשט ההלכה כן אלא לגמרי קאמר לאו דאורייתא וכן בסוף שמעתין גבי הא דאמרי' איכא בינייהו חולין שנשחטו בעזרה אי אפשר לפרש בענין אחר ובפרק מי שאמר הריני נזיר ושמע חבירו ואמר ואני (נזיר כט. ושם) פריך למ"ד כדי לחנכו במצות הא קמייתי חולין לעזרה ומשני קסבר חולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא ואי לענין איסור אכילה הוו דאורייתא אכתי תיקשי ליה היאך הקרבן נאכל דמשמע התם שנאכל. **וקשה לרשב"א** דבת"כ בפ' נו גבי נותר דרש רבי יהודה לא יאכל כי קודש הוא יכול חטאת העוף הבא על הספק ואשם תלוי וחולין שנשחטו בעזרה ישרפו ת"ל הוא מדאיצטריך למעוטי שאינם בשריפה מכלל דאסירי בהנאה מדאורייתא: **ורבי שמעון** נמי מיסר **אסר בהנאה.** משמע דההיא דהשולח ירך לנכרי אתיא כר' יהודה **הק' ריב"א** דהא רבי יהודה אית ליה בפ"ק דמס' ע"ז (דף כ. ושם) דאסור ליתן להם מתנת חנם. וי"ל דהא אמרינן התם אם היה שכינו מותר מפני שהוא כמוכרו לו **הקשה הר"י דאורלינ"ש** היכי מצי אתי כר' יהודה ורבי יהודה אית ליה בפ' גיד הנשה (חולין ק:) דגיד הנשה אסור לבני נח וקעבר משום לפני עור לא תתן וגו'. ואומר ר"י דלא קשה מידי דלא קאסר אלא לבני יעקב דוקא דקודם מתן תורה איקרו בני נח דהא לא ניטנית בסיני. **ול"ת** תיקשי לחזקיה מרבי שמעון דסבירא ליה דלא תאכלו איסור הנאה משמע מדאסר גיד הנשה. **וי"ל** כיון דסבר אין בגידין בנ"ט סברא הוא דכי אסור בהנאה נמי אסור דלא שייכא ביה אכילה. **א"נ** חזקיה לא סבר כרבי שמעון אלא כרבי יהודה דלכאורה נמי לא אתיא חזקיה כרבי מאיר דלרבי מאיר פשיטא לן לעיל מדאיצטריך למישרי נבילה דכל איסורים אסורים בהנאה וכן לקמן (דף כג:) גבי יתיב ההוא מרבנן פשיטא ליה לגמרא דלרבי מאיר גמר מנבילה. והא דקאמר לקמן לימא כתנאי היינו לרבי אבהו דחזקיה לא מצי אתי ככ"ע: **והרי** דם **דרחמנא אמר.** משמע דדם לא הוי בכלל בהמה מדלא משני כשהותרה בהמה דמה נמי הותרה **וקשה לר"ת** דאמרינן בהמוציא יין (שבת עז. ושם) דם נבילה ב"ה מטמאין וקאמר התם ר' יוסי ברבי יהודה דלא מטמא ב"ה אלא כשיש רביעית דם הואיל ויכול לקרוש ולעמוד על כזית אלמא חשיב ליה כבשר. ותי' ר"י דהתם לאו משום דחשיב ליה כבשר אלא יש שום פסוק דדרשינן מיניה דדם נבילו' טמא ומסברא מצערינן ברביעי' כדאמר התם אבל בלא ריבוי לא חשבינן דם כבשר ובמעילה (דף יז. ושם) נמי מפיק דם השרץ מוזה לכם הטמא ומשרץ גופיה לא ידעינן ליה: **מועלין** בהן. מדרבנן ולא מדאורייתא דבסוף הוציאו לו (יומא נט: ושם) אמרינן אין לך דבר שנעשה מצותו ומועלים בו. ואור"י דבמעילה בפרק ולד חטאת (דף יא.) ת"ר מועלים בדמים דברי רבי מאיר ורבי שמעון וחכמים אומרים אין מועלין ופלוגתתם אחר שיצא לנחל קדרון דקודם זריקה קתני ר"ש התם דאין מועלין בו והיה שם בספרים מאי טעמא דמ"ד אין מועלין ול"ג דמ"ד דא"כ הוה משמע לרבי מאיר ורבי שמעון מועלין בו מן התורה אלא ה"ג מאי טעמא אין מועלין ואמתני' קאי דקתני דם בתחלה אין מועלין בו: **מה** מים מותרים אף דם מותר. אף על גב דדם קדשים שאין נשפך כמים לא הוקש למים מ"מ כיון דמשמע קרא בדם חולין דשרי בהנאה ולא תאכל דידיה היינו אכילה ולא הנאה הוא הדין לדם קדשים ואף על גב דאיכא תרי לאוי חד לדם חולין וחד לקדשים מ"מ גילוי מילתא בעלמא הוא דכולהו לאוי דדם הוי איסור אכילה דוקא: **ואימא** כמים הניסכים על גבי המזבח. לא פריך למילף שיהא דם אסור בהנאה דממילא ידעינן מלא תאכל אלא כלומר מהכא לא מצי למילף דשרי בהנאה:

רבינו חננאל

אתה משליכו לכלב ואינך משליך שאר איסורין שבתורה. מיהא שמעינן לכל שאר איסורין דאסירי ואפילו בהנאה וקרא דנבלה הוא דאתי למישר שאר אסורין אפילו בהנאה ור' יהודה אומר חולין שנשחטו בעזרה אינו מן התורה: ומותבינן לר' אבהו הרי גיד הנשה דכתיב ביה לא יאכל והוא מותר בהנאה דתנן שולח אדם ירך שגיד הנשה בתוכה וכו'. ושנינן קסבר ר' אבהו כשהותרה הנבלה היא וחלבה וגידה הותרה כי הנבלה כמות שהיא בחלבה וגידה הותרה להמכר לנכרי. ואקשי' איני שהגידים הותרו בנבלה הא התנא ואכלה כתיב לא הותר אלא מידי דבר אכילה וגידים לאו בני אכילה נינהו דלית בהו בנותן טעם (איני והתנן ירך שנתבשל בה גיד הנשה וכו'). ואמרינן מאן אית ליה האי סברא דאין בגידין בנותן טעם ר"ש הוא ור"ש הכי נמי דאוסר בהנאה דתניא גיד הנשה מותר בהנאה דברי ר' יהודה ור' שמעון אוסר: הרי דם דכתיב לא תאכל דם ומותר בהנאה [דתנן] ונמכרין לזבל ומועלין בהן. ודחי' שאני דם דאיתקש למים שנאמר על הארץ תשפכנו כמים וכו'.

תורה אור השלם

א) עַל כֵּן לֹא יֹאכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנָּשֶׁה אֲשֶׁר עַל כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָגַע בְּכַף יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנָּשֶׁה: [בראשית לב, לג]
ב) עַל כֵּן אָמַרְתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל נֶפֶשׁ מִכֶּם לֹא תֹאכַל דָּם וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם לֹא יֹאכַל דָּם: [ויקרא יז, יב]
ג) לֹא תֹּאכְלֶנּוּ עַל הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם: [דברים יב, כד]
ד) אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה: [דברים לב, לח]
ה) וּלְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יֶחֱרַץ כֶּלֶב לְשֹׁנוֹ לְמֵאִישׁ וְעַד בְּהֵמָה לְמַעַן תֵּדְעוּן אֲשֶׁר יַפְלֶה יְיָ בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל: [שמות יא, ז]
ו) לֹא תֹאכְלוּ כָל נְבֵלָה לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ אוֹ מָכֹר לְנָכְרִי כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַייָ אֱלֹהֶיךָ לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ: [דברים יד, כא] ז) וְאַנְשֵׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ: [שמות כב, ל] ח) כִּי יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ אֲשֶׁר נָתַן יְיָ לְךָ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ וְאָכַלְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ בְּכֹל אַוַּת נַפְשֶׁךָ: [דברים יב, כא] ט) וְאַנְשֵׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ: [שמות כב, ל]
י) וְהוֹרִדוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא אֶת הָעֶגְלָה אֶל נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ וְעָרְפוּ שָׁם אֶת הָעֶגְלָה בַּנָּחַל: [דברים כא, ד] כ) וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְהָיוּ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים כָּל הַנֹּגֵעַ בָּהֶם יִקְדָּשׁ: [שמות ל, כט] ל) וְאִם יִוָּתֵר מִבְּשַׂר הַמִּלֻּאִים וּמִן הַלֶּחֶם עַד הַבֹּקֶר וְשָׂרַפְתָּ אֶת הַנּוֹתָר בָּאֵשׁ לֹא יֵאָכֵל כִּי קֹדֶשׁ הוּא: [שמות כט, לד] מ) וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא בַּשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ הַחֹלֶד וְהָעַכְבָּר וְהַצָּב לְמִינֵהוּ: [ויקרא יא, כט]

גליון הש"ס

גמ' ור"מ אותו אתה משליך לכלב. תמוה לי דלמא מה דאמ' ר"מ דאמר גר ואמר בין במכירה ובין בנתינה היינו לפי דאמת דכתיב אותו לפי אתה משליך לכלב כל איסורין שבתורה ממילא אצטריך קרא גבי נבילה לגר אשר בשעריך להתיר נבילה בהנאה מש"ה לא דלא מייתר קרא. אבל אי לא היה כתוב אותו לדינוקא מקרא דנבילה דלא תאכל איסור הנאה משמע היינו אומרים באמת דמיותר דקרא אתי לדברים ככתבן ול"ע. רש"י ד"ה ור"מ. ומשום דאין מפורש בהן לאו וכו'. ק"ל הא מכל מקום ילף מקרא דלא תאכל כל תועבה לגבם הנאה ממשמע לר' אבהו. וכן קשה לר' יהודה דס"ל דחולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא דלכולהו לפלפולים רש"י דשיטתו דאורי' ליתסר בהנאה משום לא תאכל כל תועבה ול"ע: תוס' ד"ה ור' שמעון וכו' שהוא כמוכרו לו. ע' עירובין דף סב ע"ב תוס' ד"ה ולמעלה: באד"ה היכי מצי אתיא כר"ש. תמוה לי הא זהו ליבא קושי' כ"ב דיי"ל דמתני' דיליך קי"ל כר"י בזה דג"ה מותר בהנאה אבל בזה לא קי"ל כר"י דמבני יעקב נאסר. ומאי לא הלימא קושיתם יותר דאיך ס"ל לר"י דכשהותרה נבילה היא וחלבה וגידה הותרה הא ע"כ דלגר אשר בשעריך לא קאי לבני נח אלא לבני ישראל ולגמרי לא ס"ל ול"ע: באד"ה א"נ חזקיה לא סבר כר"ש. ע' חולין דף קא ע"א תוס' ד"ה למשרי:

הגהות וציונים

א] גירסת המהרש"א ואי אפשר לפרש בענין אחר בפרק מי שאמר, עיי"ש (ולפי זה צריך להגיה גם להלן דפריך למ"ד, ב"ש): ב] בתוס' הרשב"א נבילה, ועיין מהרש"א:

ליקוטי רש"י

[נדפס בהשמטות]

עין משפט
נר מצוה

יג א סמג לאוין קסח:
יד ב מיי' פ"ו מהלכות מאכלות אסורות הל' ג סמג לאוין קלז:
טו ג מיי' פ"ד שם הל' כב סמג לאוין קלה:
טז ד מיי' פ"י שם הל' ט סמג לאוין קמד טוש"ע י"ד סימן רלד סעיף א:
יז ה שם סעיף כה:

ולחזקיה למאי הלכתא איתקש דם למים לכדר' חייא בר אבא דאמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן [א] מנין לדם קדשים שאינו מכשיר שנאמר [א] לא תאכלנו על הארץ תשפכנו כמים דם שנשפך כמים מכשיר שאינו נשפך כמים אינו מכשיר. והרי אבר מן החי דכתיב [ב] לא תאכל הנפש עם הבשר ותניא [ג] רבי נתן אומר [א] מנין שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח ת"ל [ג] ולפני עור לא תתן מכשול הא לכלבים שרי שאני אבר מן החי דאיתקש לדם דכתיב [ב] רק חזק לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש ולחזקיה למאי הלכתא איתקש אבר מן החי לדם אמר לך דם הוא דאיתקש לאבר מן החי מה אבר מן החי אסור אף דם מן החי אסור ואי זה [ב] זה דם הקזה שהנפש יוצאה בו. והרי שור הנסקל דרחמנא אמר [ד] לא יאכל את בשרו [ג] ותניא [ג] ממשמע שנאמר [ד] סקול יסקל השור איני יודע שהיא נבלה ונבלה אסורה באכילה ומה ת"ל לא יאכל מגיד לך הכתוב שאם שחטו לאחר שנגמר (את) דינו אסור אין לי אלא באכילה בהנאה מנין ת"ל [ד] ובעל השור נקי מאי משמע שמעון בן זומא אומר כאדם שאומר לחבירו יצא פלוני נקי מנכסיו ואין לו בהם הנאה של כלום טעמא דכתב ובעל השור נקי דאי מלא יאכל איסור אכילה משמע איסור הנאה לא משמע לעולם לא יאכל איסור אכילה ואיסור הנאה משמע ובעל השור נקי להנאת עורו הוא דאתא ואיצטריך ס"ד אמינא לא יאכל את בשרו כתיב בשרו אין עורו לא קמ"ל ולהנך תנאי דמפקי ליה להאי קרא לדרשה אחרינא לחצי כופר ולדמי וולדות הנאת עורו מנא להו נפקא להו מאת בשרו את הטפל לבשרו ואידך [ז] את לא דריש [ה] כדתניא שמעון העמסוני ואמרי לה נחמיה העמסוני [ו] היה דורש כל אתים שבתורה כיון שהגיע [ה] לאת ה' אלהיך תירא פירש אמרו לו תלמידיו רבי כל אתים שדרשת מה תהא עליהן אמר להם כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אני מקבל שכר על הפרישה עד שבא ר"ע ודרש את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים. והרי ערלה דרחמנא אמר [ו] ערלים לא יאכל ותניא [ו] ערלים לא יאכל אין לי אלא איסור אכילה [ד] מנין שלא יהנה ממנו שלא יצבע בו ולא ידליק בו את הנר ת"ל [ו] וערלתם ערלתו ערלים לא יאכל לרבות את כולם טעמא דכתב רחמנא וערלתם ערלתו ערלים הא לאו הכי הוה אמינא איסור אכילה משמע איסור הנאה לא משמע לעולם לא יאכל משמע בין איסור אכילה בין איסור הנאה ושאני התם דכתיב [י] לכם ואצטריך סלקא דעתך אמינא הואיל וכתב לכם שלכם יהא קמשמע לן ואלא השתא דכתיבי הנך קראי לכם למה לי לכדתניא [ה] לכם לרבות את הנטוע לרבים

רש"י

ולחזקיה. דאמר לעיל [ו] איסור הנאה דחמץ [ז] מלא יאכל, הא לא תאכל ולא תאכלו לא משמע ליה הנאה: למאי הלכתא איתקש דם למים. למשרייה בהנאה, ומהיכא תיתי לך דניתסרו. ומנבילה לא אותביניה לחזקיה למאי איצטריך קרא למשרייה, דאי כר' יהודה סבר לדברים ככתבן הוא דאתא, ואי כר"מ סבר לה אצטריך להקדים נתינה דגר למכירה דנכרי: לא תאכל הנפש עם הבשר. בעוד שהנפש בו: בני נח נאסר להם אבר מן החי, דכתיב (בראשית ט) [ח] אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו [ט]: לפני עור. אלמא לא מיתסר אלא משום לפני עור לא תתן מכשול, אבל בהנאה אחריתי כגון לכלב שרי: לבלתי אכול הדם. סיפיה דקרא לא תאכל הנפש וגו': מה אבר מן החי אסור. באיסור האמור בו אף דם מן החי אסור באיסור האמור בו, כלומר כרת משום דם גמור, מהו דתימא [ב] רק חזק לבלתי אכול הדם [ט] אוזבחת מבקרך ומלאנך דכתיב לעיל קאי, ודם זביחה הוא דאסור אבל דם הקזה מותר: ואיזה זה. כלומר על איזה דם מן החי אסור משום דם, הא דם הנפש כתיב, על דם הקזה של בהמה שהנפש יוצאה בו. יש ד' מיני דמים בהיקז כדאמרינן בכריתות (דף כב.) בתחלה שותת ולבסוף מקלח ואח"כ משחיר וסופו שותת, יש מהן שאין הנשמה יוצאה בו ויש מהן שהנשמה יוצאה בו, והתם תניא איזהו דם היקז שהנשמה יוצאה בו כל זמן שמקלח כו': שאם שחטו כו'. והכי אמר קרא סקול יסקל השור, ואי לא סקלו אעפ"כ לא יאכל את בשרו: איסור הנאה לא משמע. וקשיא אפילו לחזקיה, וכ"ש לרבי אבהו: ולהנך תנאי. דבב"ק פ' שור שנגח (דף מא: ומב.) דמפקי ליה להאי נקי לדרשה אחרינא, לאשמועי' דתם פטור מחצי כופר דקאמר נקי מחצי כופר אם המית איש, דאילו מועד משלם כופר שלם והתם אפי' חצי כופר לא משלם, ואיכא דמפיק ליה לדמי וולדות אם נגח אשה הרה ויצאו ילדיה: ואידך. דנפקא ליה הנאת עור מנקי: את לא דריש. לריבויא, דסבר לה כשמעון העמסוני שפירש כל אתים שבתורה לרבות, כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא אמר מה ארבה לירא עמו, פירש מכולן וחזר בו מכל ריבויין שדרש, דמדהא לאו לרבויי אתא כולהו נמי לאו לרבויי אתו: לרבות תלמידי חכמים. שיהא מורא רבך כמורא שמים [י]: ולא יצבע בו. כגון בקליפי אגוזים, שהשומר אסור משום ערלה כפרי עצמו [כ]: ולא ידליק בו את הנר. כגון בשמן של ערלה: והשתא דכתיבי הני קראי. לאסריה: לכם. דמשמע התירא למאי אתא:

תוספות

ואבר מן החי לבני נח. תימה כיון דבאבר מן החי של נכרי איירי כדאמר בפ"ק דמסכת ע"ז (דף ו: ושם [ל]) מדקתני לא יושיט ולא קתני לא יתן א"כ היכי דייק דשרי בהנאה אי לאו לפני עור. וי"ל דכיון דבשכר היה אסור להושיט דאסור להשתכר באיסורי הנאה אף על גב דדיעבד שכרו מותר כדמשמע בפ' בתרא דמס' ע"ז (סב.) מכל מקום אסור לכתחלה ובחנם נמי אסור דמה שמחזיק לו העכו"ם טובה חשיב כמשתכר. והא דאמרי' בסוף אלו מציאו' (ב"מ לב:) גבי אם היתה טעונה יין נסך אין זקוק לה ואי אמרת צער בעלי חיים דאורייתא אמאי אין זקוק לה אע"ג דחשיב כמשתכר באיסורי הנאה ואסור אפילו בחנם מ"מ כיון דאינו מתכוון שיחזיק לו טובה ומשום צער בעל חיים חשיב כמו [מ] לא אפשר ולא מיכוון דשרי א"נ אין זקוק לה משמע ליה אפילו שלא בפני נכרי דאין מחזיק לו טובה:

סלקא דעתך אמינא בשרו אין עורו לא. וא"ת ליפתוק מעורו ומבשרו. ויש לומר דאיצטריך בשרו אע"ג דעבדיה כעין בשר ומאן דלית ליה הא דרשה בפ' שור שנגח ד' וה' (ב"ק מא.) אתא לדרשה אחרינא [י]:

מנין שלא יצבע. וא"ת כיון דנפקא לן דאסור בהנאה אמאי איצטריך לאסור לצביעה והדלקה. ואור"י דס"ד דלצביעה לא חשיב הנאה דלא הוי אלא חזותא בעלמא כדאמר בהגוזל (שם קא. ושם) אהך מילתא גופא וכן הדלקה סלקא דעתך דשריא כיון דהוי דרך ביעורו. **ולמ"ד** [ס] אין שבח עצים בפת דשרי עצים בהדלקה הא דאסר קרא הכא היינו בשמן דהוי בעין כשדולק בנר אבל עצים נעשה גחלים והשלהבת בא מן הגחלים. **ואם תאמר** אמאי איצטריך קרא גבי תרומה טמאה להתיר דדרשינן [ע] [י] לך שלך תהא להסיקה תחת תבשילך דהכא [א] איצטריך קרא למיסר. ויש לומר דסלקא דעתך דנילף ממעשר הקל דאסר ביה הבער' דכתיב [כ] לא בערתי ממנו כדאמרינן בפ' במה מדליקין (שבת כה. תוד"ה הא) ומה מעשר הקל אמרה תורה וכו':

לכם למ"ל לכדתניא. הקשה הר"י מקורבל אמאי איצטריך ג' ערלים ליכתוב תרי ערלים לצביעה והדלקה ועל כרחך אתי' לכם לנטוע לרבים דאי להיתר הדלקה אתא לא לכתוב לכם ולא חד מהנך ערלים ונאסור מלא יאכל הנאה ומחד ערלים לצביעה ולהדלקה אין קרא לאסור. ואין לומר דמלא יאכל משמע לאסור אפילו לצביעה והדלקה ואי הוה כתיב לא יאכל וחד ערלים הוה אסרינן מלא יאכל כל הנאה וערלים לשום דרשה והא דמצרכי' קראי לצביעה והדלקה היינו משום דכתיב לכם דלכם משמע להתיר כל הנאה ולהכי אי הוה כתיב תרי ערלים ולכם הוה שרינן הדלקה אי אפשר לומר כן דמלא יאכל לא שמעינן צביעה דהא חזותא בעלמ' הוא כדאמרינן בהגוזל (ב"ק קא. ושם):

רבינו חננאל

ולחזקיה דאמר כל איסור דלא כתיב ביה לא יאכל מותר בהנאה הרי דם דלא כתיב בהו לא יאכל למה לי למתני כמים למשריה הא שרי וקאי. ושני' לא אתא למשרי לדם בהנאה דהא פשיטא ולא אתא אלא האי מנין לדם קדשים שאינו מכשיר שאין אני קורא בו תשפכנו כמים אלא על המזבח: הרי אבר מן החי שנא' לא תאכל הנפש עם הבשר ותניא ר' נתן אומר מנין שלא יושיט אדם כוס לנזיר ואבר מן החי לבני נח כו'. ולחזקיה למאי הלכתא איתקש לדם אמר לך חזקיה דם למד מן אבר [מן] החי שנאמר רק חזק לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר מה אבר מן החי אסור אף דם מן החי אסור להאכילו לבני נח ואיזה זה דם הקזה שהנשמה יוצא בו וענוש כרת: הרי שור הנסקל דכתיב ולא יאכל את בשרו וטעמא דכתיב ובעל השור נקי לאסרו אפי' בהנאה מכלל דלא יאכל איסור הנאה לא משמע וקשיא לתרווייהו. ושנינן לעולם מלא יאכל נפקא ליה אפילו איסורי הנאה והאי ובעל השור נקי מבעי ליה דאסור אפי' להנאת עורו כו'. והרי ערלה דכתיב ערלים לא יאכל כו' וקשיא לתרווייהו. ושני' לעולם לא יאכל אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע ואצטריך סלקא דעתך אמינא הואיל וכתב שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל הוי אמינא שלכם הוא ומותר בהנאה קמ"ל הני קראי למיסר. ואמרי' לכם מבעי ליה לכדתניא לכם להביא

[מכאן שייך לדף כג.]

הנטוע לרבים שחייב בערלה ר' יהודה אומר לכם פרט לנטוע לרבים: והרי תרומה דכתיב וכל זר לא יאכל קדש ותנן מערבין לנזיר ביין ושנינן שאני התם דכתי' תרומתכם שלכם תהא: והרי חדש דכתיב ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו ותנן קוצר לשחת ומאכיל לבהמה והנה בזמן איסור אכילתו מאכיל לבהמה הא מותר בהנאה ושנינן שאני התם דכתיב קצירכם [שלכם] יהא להתיר בהנאה: והרי שרצים דכתיב בהו וכל השרץ השורץ על הארץ לא יאכל ותנן בשביעי' פ"ז ציידי חיה עופות ודגים שנתמנו להם מינין טמאין מותר למכרן וקשיא לתרווייהו. ושני' שאני התם דכתי' לכם להתיר בהנאה. אי הכי אפי' לכתחלה אמאי תאני שנתמנו דאיעבד אפי' לכתחלה יהיו מותרין לצודן ודחי' אמר קרא שקץ הוא בהוייתו יהא. ואקשי' לחזקיה למה לי למכתב בשרצים לא יאכל דמשמע אפילו איסור הנאה והוצרך לכתוב לכם להתיר בהנאה הוה ליה כתב לא

מסורת הש"ס עם הוספות

א) חולין [לג.] עו: לעיל טו. [כ.], ב) עבודה זרה ו., ג) בבא קמא מא. קדושין נז., ד) [קדושין נו. נזיר סה: שוטה יז. בבא קמא מא: מנחות יא: בכורות ו: נדה לה:], ה) בבא קמא מא: קדושין נז. בכורות ו: [ע"ש], ו) [חגיגה יב.], ז) קדושין נו: בבא קמא קא., ח) כא:, ט) סנהדרין נו., י) אבות פרק ד מ"ב, כ) ברכות לו:, ל) [ע"ש בתוספות ד"ה מנין], מ) [לקמן דף כה:], נ) [בעבודה זרה לד:], ס) [לקמן כו:], ע) [שבת כה.].

הגהות וציונים

א] צ"ל והכא (בכ"ש), וכ"ה בכתי"י

תורה אור השלם

א) לֹא תֹּאכְלֶנּוּ עַל הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם: [דברים יב, כד]

ב) רַק חֲזַק לְבִלְתִּי אֲכֹל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר: [דברים יב, כג]

ג) לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל וְיָרֵאתָ מֵּאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְיָ: [ויקרא יט, יד]

ד) וְכִי יִגַּח שׁוֹר אֶת אִישׁ אוֹ אֶת אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי: [שמות כא, כח]

ה) אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ: [דברים ו, יג]

ו) וְכִי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל עֵץ מַאֲכָל וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ אֶת פִּרְיוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל: [ויקרא יט, כג]

ז) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם זָכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיא יְיָ אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חָמֵץ: [שמות יג, ג]

ח) אַךְ בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ: [בראשית ט, ד]

ט) כִּי יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ אֲשֶׁר נָתַן יְיָ לְךָ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ וְאָכַלְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ בְּכֹל אַוַּת נַפְשֶׁךָ: [דברים יב, כא]

י) וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל אַהֲרֹן וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ אֶת מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמֹתָי לְכָל קָדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ נְתַתִּים לְמָשְׁחָה וּלְבָנֶיךָ לְחָק עוֹלָם: [במדבר יח, ח]

כ) לֹא אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא וְלֹא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְיָ אֱלֹהָי עָשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי: [דברים כו, יד]

ליקוטי רש"י

מנין לדם קדשים שאינו מכשיר. אם נפל על הזרעים. דם שנשפך כמים. הוי כמים ומכשיר [חולין לג.]. דם חולין שאין משפך לאיבוד כמים ואינו מכשיר לאמים אבל דם קדשים מתקבל בכלי ולגיך ממנו למזבח ואינו נשפך לאיבוד כמים ואינו מכשיר דלא איתקש למים [לעיל טו.]. והרי אבר מן החי דכתיב לא תאכל הנפש עם הבשר. לאכול מן החי מקרינן נפש שאם יחתכנו אינו עושה אליבין שלא ישוב עוד כנפש הנוטלת שלמה מוחזת [חולין קב.]. שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר. שמא יבא לשתותו [ע"ז ו:]. דם הקזה. בתחלה שותת ואחר כך יוצא לאדם ומתחיל בשמתים כלה קילוחו כלתחלה ואחר כך מקלח וסוף כשהדם משתתק שותת ויוצר נטמס [כריתות כב.]. איני יודע שהיא נבלה. הואיל ופסולה ונבלה בכך למדנו שהיא נבלה שמוש ובלה כשרה לא יאכל בנבלה [כריתות יח] שאסורה באכילה [קידושין נו:]. שאם שחטו לאחר שנגמר דינו. הכי קאמר קרא סקול יסקל ואי לאו קאמרינן סקילה יסקל השור שהוא לא בנמתו לאכולו (ב"ק מא.). ולהנך תנאי דמפקי ליה לחצי כופר. שאם הרג את האדם שהוא נקי מלחצי כופר ואי מקילי מילתא ליה אפיה לו אם מועד משלם כופר שלם ואע"ג דתם כך נקי שלם כופר לא יוכל לשלם. ואידך. להנהו דמאן נקי דסבר כופר גבי מחצי כופר שלא כמו שהאדם הנוגע כתיב (שמות כא) ואם נגף אשה הרה ויצאו ילדיה ואין גבי מזיק וגו' [קידושין נו:]. ולדמי וולדות. אם נגח אשה הרה ויצאו ילדיה אינו משלם דמי ולדות ואיסורו ומנין ריבוים [ב"ק מא:]. אלא כופר כי היכי דגברי נזקין משלם חצי נזק

[המשך בהשמטות]

וְתַנְיָא רַבִּי נָתָן אוֹמֵר מִנַּיִן שֶׁלֹּא יוֹשִׁיט אָדָם כּוֹס יַיִן לְנָזִיר וְאֵבָר מֵן הַחַי לִבְנֵי נֹחַ, והברייתא נקטה שתי דוגמאות אלו, ללמדנו שאסור להושיט יין לנזיר גם אם אינו יודע בוודאות שהוא רוצה לשתות יין, כיון שאינו רגיל להימנע מכך, אבל מותר להושיט נבילה לישראל, אם אינו יודע בוודאות שהוא רוצה לאוכלה, כיון שרגיל להימנע ממנה. והטעם שנקטו אבר מן החי לבן נח, ללמדנו שאיסור 'לפני עיור' שייך גם בגוי (רא"ש ע"ז א, ב). ויש שפירש, שהטעם שנקטו כוס יין לנזיר, ללמדנו שאפילו שלמושיט עצמו מותר לשתות יין, אסור לו ליתנו לנזיר (פלתי כז, ב).

וממה שנקטה הברייתא 'שלא יושיט' ולא נקטה 'שלא יתן', משמע שמדובר כאן באבר מן החי של גוי, ואם אבר מן החי היה אסור בהנאה, אפילו בחינם היה אסור להושיטו, כיון שהגוי מכיר לו טובה על כך (תוס', וראה יד דוד שביאר לפי דבריהם את לשון הגמ' להלן 'הא לכלבים שרי'). ואף שמכיר לו טובה רק על הטירחה, ואם כן אינו נהנה מה'איסור הנאה' עצמו, מכל מקום כיון שבלי האבר לא היה מכיר לו טובה, נמצא שנהנה בגרמת ה'איסור הנאה', וגם הנאה זו אסורה מהתורה (קובץ שיעורים אות צד, וראה משנ"ב תנ, ט, שהנאה זו אסורה מדרבנן). ויש סוברים, שמותר ליהנות מהנאה הנגרמת מאיסורי הנאה (טור או"ח תנ, וראה עוד הגהות רעק"א יו"ד רצד, ח. וראה פני יהושע שלדעת הגמ' כאן מדובר באבר מן החי של ישראל). ■ להלכה הובאו שתי הדעות (שו"ע שם, ז, ורמ"א שם, ג, וראה שעה"צ שם, יד).

תַּלְמוּד לוֹמַר וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹל, ומפסוק זה למדו בתורת כהנים (קדושים ב, יד) שאסור לתת לחבירו עיצה שאינה הוגנת. ויש שסובר שכשם שמבואר כאן בגמ' שאסור להכשיל גוי בעבירה, הוא הדין שאסור לתת לו עיצה שאינה הוגנת (מנחת חינוך מצוה רלב אות א), אולם יש שסובר שרק להכשילו בעבירה אסור, כיון שעיקר רצון התורה שלא תיעשה עבירה על ידי ישראל, אבל אין איסור להכשילו בעיצה שאינה הוגנת, כיון שהוא איסור של בין אדם לחבירו, וכל העבירות שבין אדם לחבירו נוהגות רק בישראל ולא בגוי (קובץ שיעורים אות צה, ע"פ החינוך שם ושערי תשובה [לרבינו יונה] ג, נג).

הָא לִכְלָבִים שָׁרֵי, שהאיסור להושיט אבר מן החי לגוי הוא רק משום 'לפני עיור', אבל מותר בהנאה אחרת. ואמנם מצינו אבר מן החי שאסור לבן נח ומותר לישראל, והיינו אבר מן החי של בהמה טמאה, שלישראל שהיא אסורה באכילה אין בה איסור אבר מן החי, אבל לגוי שהיא מותרת באכילה יש בה איסור אבר מן החי [כמבואר בחולין (קב, א)], אולם אין לפרש שכוונת הברייתא לאבר כזה [ולכן אסור רק להושיטו לגוי משום 'לפני עיור', אבל לכלבים מותר], משום שאין איסור 'לפני עיור' בדבר שאצלו הוא מותר, אף שהוא אסור אצל המקבל [ומכל מקום אסור להושיט כוס יין לנזיר אף שהמושיט עצמו מותר ביין (ראה לעיל ד"ה ותניא), משום שהוא שייך באיסור זה, שהרי בידו לקבל נזירות] (אמונת שמואל יד, והובאו דבריו ברעק"א וביד דוד). ויש שסובר שבכל מקרה שאצל המקבל הוא דבר איסור, יש בו משום 'לפני עיור', והטעם שלא העמידו את הברייתא בבהמה טמאה, כיון שנקטה אבר מן החי סתם, ומשמע שמדובר באבר מן החי האסור גם לישראל וגם לגוי (יד דוד, ע"פ פרי חדש סב, ג).

ולא הוצרכה הגמ' להוכחה זו שאבר מן החי מותר בהנאה, אלא למאן דאמר (חולין קב, ב) שאיסור אבר מן החי הוא רק כשאוכל את הבהמה איברים איברים, אבל למאן דאמר שגם אם אוכל בהמה שלימה חייב משום אבר מן החי, פשוט שאבר מן החי אינו אסור בהנאה, שהרי מותר לרכב על בהמות ולחרוש בהן, כפי שמוכח בכמה מקומות בתורה (רעק"א).

מָה אֵבֶר מִן הַחַי אָסוּר אַף דָּם מִן הַחַי אָסוּר וְאִי זֶה זֶה דָּם הַקָּזָה שֶׁהַנֶּפֶשׁ יוֹצְאָה בּוֹ, ומההיקש לומדים שכמו שאבר מן החי אסור באיסור האמור בו, כך גם דם מן החי אסור באיסור האמור בו שהוא איסור דם, וחייב כרת על אכילתו (רש"י), וההיקש נצרך רק בכדי לחייב כרת על אכילתו, אבל גם בלי היקש לומדים בקל וחומר שדם מן החי אסור באכילה כבשר מן החי, וכל שכן הוא, שאם בשר שהוא מין היתר, אסור לאוכלו בחיי הבהמה, כל שכן דם שהוא מין איסור שאסור לאוכלו בחיי הבהמה (מהרש"ל). ויש שפירש, שבלי ההיקש לא היה נאסר דם הקזה מדין אבר מן החי, כמבואר בסנהדרין (נט, א), ומההיקש לומדים גם את האיסור בדם הקזה (יד דוד, וראה שם שהניח דברי מהרש"ל בצ"ע, וראה עוד מהר"ם חלאווה).

אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהִיא נְבֵלָה וּנְבֵלָה אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה, הרי התורה ציותה לסוקלו ולא לשוחטו, ואם כן ודאי שהוא נבילה, ומדוע הוצרכה התורה לכתוב שאסור לאכול את בשרו. והברייתא היתה יכולה לומר שהפסוק בא להשמיע שגם בן פקועה [-ולד שהוצא מרחם הבהמה לאחר שחיטתה, שאינו טעון שחיטה] של שור הנסקל אסור באכילה, אלא שדוחק להעמיד את הפסוק רק בבן פקועה. ועוד, שגם אם הפסוק מדבר על בן פקועה, עדיין יש ראיה ששחטו לאחר שנגמר דינו אסור באכילה, שהרי בן פקועה אסור אפילו שהוא נחשב כשחוט קודם גמר דינו (תוס' רא"ש, וראה עוד תוס' ב"ק מא, א ד"ה איני).

וּמָה תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא יֵאָכֵל, ואין לומר שלולי הפסוק היינו אומרים שסקילתו זו היא שחיטתו, כמו שמצינו ביומא (סד, א) לגבי שעיר המשתלח שזריקתו מן הצוק זו היא שחיטתו, כיון שדין זה רק מטהר אותה מטומאת נבילה, אבל עדיין אסורה באכילה (אחיעזר ב, ז ד, וראה אבי עזרי שאר אבות הטומאה ב, י). ויש מפרשים, שרק בשעיר המשתלח שזריקתו מן הצוק מצוה היא, שאם לא יזרקו אותו מהצוק יצטרכו לזרוק שעיר אחר, בזה אומרים שזריקתו זו היא שחיטתו, אבל בשור הנסקל שצריך רק לבערו מהעולם, והסקילה היא עונש לו, לא אומרים שסקילתו זו היא שחיטתו (אור גדול חולין ה, ג; שיח השדה [לגר"ח קניבסקי] בשם החזו"א).

שֶׁאִם שָׁחַטוֹ לְאַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ אָסוּר, ואיסור ההנאה חל מיד לאחר שנגמר דינו. ויש סוברים, שאיסור ההנאה חל רק לאחר הריגת הבהמה, אם בסקילה אם בשחיטה, אבל בחייה אינה אסורה בהנאה (ע"פ תוס' ב"ק מה, א ד"ה מכור ובזבחים ע, ב ד"ה אפילו, וראה שפת אמת).

וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי לַהֲנָאַת עוֹרוֹ הוּא דַּאֲתָא, ומה שאמרו בברייתא 'אין לי אלא אכילה' – היינו דבר הראוי לאכילה שאסור גם בהנאה [כגון בשר], ומה שאמרו 'בהנאה מנין' – היינו דבר שראוי רק להנאה ולא לאכילה [כגון עור] (תוס' רא"ש; חי' הר"ן). ויש שפירש, שכוונת הברייתא היא, שאם לא היינו לומדים איסור הנאה מ'לא יאכל', היה אפשר ללומדו מ'בעל השור נקי' (תוס' רא"ש קידושין נו, ב ד"ה האי).

■ המשך במילואים עמ' 135

הָנָטוּעַ לָרַבִּים - שנטע אילן ברשות הרבים לצורך הרבים (רש"י), ואין זה אילן הפקר, אלא אילן שמיועד לרבים, כמו בית הכנסת של רבים (חזו"א ערלה א, טו). ויש מפרשים, שנטע אילן ברשות היחיד לצורך הרבים, אבל אם נטע אילן ברשות הרבים לצורך רבים, מודה רבי יהודה שחייב בערלה (תוס', תוס' רא"ש, וראה פני יהושע).

וְנִטַּעְתָּם לָיֵחִיד מַשְׁמַע לְרַבִּים לֹא מַשְׁמַע, כיון שאין דרך רבים לנטוע, ומה שכתוב 'ונטעתם' בלשון רבים, היינו לכל אחד מכם שנוטע (רש"י), וכלל גדול הוא בכל דיני התורה, שנאמרו רק כדרכם ולא נאמרו שלא כדרכם, ומטעם זה אכילה שלא כדרך אינה נחשבת אכילה, לא לגבי אכילת מצוה ולא לגבי אכילת איסור (קובץ שיעורים אות צו).

וַהֲרֵי תְּרוּמָה דְּרַחֲמָנָא אָמַר וְכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ, ואין להוכיח שתרומה מותרת בהנאה ממה שציותה התורה ליתנה לכהן, אף שהוא מחזיק לו טובה על כך, כיון שכל איסור ההנאה של תרומה הוא רק בגלל שהיא שייכת לכהן, ולכן את ההנאה הזו ודאי שהתורה לא אסרה, גם אם שאר ההנאות אסורות (מנחת שלמה, ובכך מיישב את קושיית האחיעזר ג, פא, יח, וראה עוד דבר שמואל).

וְתַנְן מְעָרְבִין לְנָזִיר בְּיַיִן וְלִישְׂרָאֵל בִּתְרוּמָה, לפי שהנזיר יכול להישאל על נזירותו, וכן הישראל יכול להישאל על התרומה שתחזור להיות טבל [ויפריש חלק ממנה לתרומה] (רש"י), ומשום כך בתרומה צריך שיערב ביותר משיעור עירוב [שהוא מזון שתי סעודות], כיון שאם ישאל על התרומה, הוא יצטרך להפריש חלק ממנה לתרומה, ויחסר משיעור העירוב (דבר שמואל, וכע"ז בחז' רעק"א). ויש מפרשים, שהטעם שמערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה, משום שדי בכך שהסעודה ראויה לאחרים, ואין צורך דוקא בסעודה שראויה לו (תוס'; רש"י עירובין כו, ב ד"ה ביין, וראה מהרש"א ורעק"א שתמהו על סתירת דברי רש"י).

וראיית הגמ' מעירוב, היא רק למאן דאמר שמערבים לדבר הרשות, כיון שלמאן דאמר שמערבים רק לדבר מצוה, מותר לערב באיסורי הנאה, כיון ש'מצוות לאו ליהנות ניתנו' (תוס'), ויש שפירש, שגם למאן דאמר שמערבין רק לדבר מצוה אינו יכול לערב באיסורי הנאה, כיון שאין בעלות באיסורי הנאה, ואינו יכול לערב בסעודה שאינה שלו (בית הלוי א מח, ב בדעת רש"י; אחיעזר ג, פא יז, וראה קצות החושן תו, ב, שדן האם יש בעלות על איסורי הנאה).

וַהֲרֵי נָזִיר וְכוּ', ואף שבמשנה בעירובין נכתב דין נזיר לפני דין תרומה, מכל מקום הקדימה הגמ' כאן לשאול מתרומה, כיון שהיא כתובה בתורה לפני נזיר (חתם סופר).

נִזְרוֹ שֶׁלּוֹ יְהֵא, והטעם שלא שאלו מה חזקיה דורש מפסוק זה [כמו ששאלו בתרומה], כיון שדרשה זו אינה חזקה כל כך, שכן פסוק זה לא נאמר בדיני שתיית יין של נזיר (רבינו דוד; חי' הר"ן). ויש שגורסים כאן, שלפי חזקיה לומדים מפסוק זה שנזיר מגלח רק על קרבנות שהפריש בעצמו לנזירותו, ואינו מגלח על קרבנות שהפריש אביו לנזירותו ומת (תוס'; תוס' הרשב"א משאנץ).

וַהֲרֵי חָדָשׁ דְּרַחֲמָנָא אָמַר וְכוּ' – שכל התבואה שנשרשה לאחר ט"ז בניסן בשנה הקודמת, אסורה באכילה עד הקרבת העומר, וכן אסור לקצור תבואה חדשה לפני קצירת השעורים לקרבן העומר, שנאמר (ויקרא כג, י) 'ראשית קצירכם' (ע"פ רש"י, ראה משנה מנחות ע, א).

וּתְנַן קוֹצֵר לְשַׁחַת וּמַאֲכִיל לִבְהֵמָה - והמשנה כתבה כאן שני דינים: א. קוצר שחת שהיא תבואה שלא הביאה שליש שאין בה איסור חדש. ב. מאכיל לבהמה חיטים גמורות, שלא קצר אותן בכלי אלא תלש אותן בידיו, ומדין זה מוכח שאפילו חיטים גמורות שאסור לאוכלן מדין חדש, מותר ליהנות מהן ולהאכילן לבהמותיו (ע"פ רש"י ותוס', ונחלקו הראשונים האם גם לאדם מותר לאכול שחת או שרק לבהמה מותר, ראה תוס' כאן ובמנחות עא, ב ד"ה אלא). ויש מפרשים, שגם תבואה שלא הביאה שליש אסורה משום חדש, והמשנה כתבה רק דין אחד, שמותר לקצור שחת כדי להאכילה לבהמה, כיון שקצירה לשחת אינה נחשבת קצירה, ולהאכיל לבהמה מותר כיון שאין בחדש איסור הנאה (תוס' רבינו פרץ, וכע"ז בתוס' רא"ש, וראה מנחת חינוך מצוה שג אות ו, שלמסקנא יתכן שגם תוס' מודה לכך).

אָמַר רַב שְׁמַעְיָה שַׁאנִי הָתָם דְּאָמַר קְרָא קְצִירְכֶם קְצִירְכֶם שֶׁלָּכֶם יְהֵא, ובירושלמי (ערלה ג, א) תירצו, שחדש אינו אסור בהנאה משום שאינו אסור לעולם אלא עד זמן הקרבת העומר, ואינו חמור כשאר איסורים שאסורים לעולם, וכן חמץ בפסח אסור בהנאה כיון שאיסורו איסור עולם, שחמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה עולמית (ביאור הגר"א שם, וכדעת רבי יהודה להלן כח, א שאיסורו מדאורייתא, וראה עוד אבן האזל חמץ ומצה א, ז).

וַהֲרֵי שְׂרָצִים דְּרַחֲמָנָא אָמַר שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל וּתְנַן צַיָּדֵי חָיָה וְכוּ', והטעם שהגמ' שאלה רק משרצים, ולא מכל המינים הטמאים שנכתבו בתורה לפני שרצים, כיון שבשרצים כתוב 'לא יֵאָכֵל', והקושיה היא גם לחזקיה ולא רק לרבי אבהו (פני יהושע, וראה שם שביאר מדוע לא שאלו מעופות שכתוב בהם 'לא יאכלו'), ואף שהמשנה לא מתירה בפירוש למכור שרצים לגוי, אלא רק חיות עופות ודגים טמאים, מכל מקום אם שרצים היו אסורים בהנאה, גם שאר המינים הטמאים היו אסורים בהנאה, כיון שהם נאמרו בפרשה אחת, וה'לא יֵאָכֵל' שנאמר בשרצים נאמר על כל הפרשה (ע"פ ראש יוסף).

אִי הָכִי אֲפִילּוּ לְכַתְּחִלָּה נַמִּי, ואין לומר שמדרבנן אסור ליהנות מהם, כיון שהתורה התירה אותם בפירוש בהנאה, ואין כח ביד חכמים לאסור דברים שהתורה התירה בפירוש, אבל אם נאמר ש'לא יֵאָכֵל' הוא רק איסור אכילה ולא איסור הנאה [וכמו שהבינה הגמ' בקושיא], הרי אין זה היתר מפורש בהנאה, רק שאין מקור לאסור, ואם כן יתכן שרבנן אסרו ליהנות מהם, ולכן רק לאחר שהגמ' מסיקה שיש דרשה להתירם בהנאה, שואלת הגמ' מדוע לכתחילה אסור ליהנות מהם (רעק"א, ע"פ הט"ז יו"ד קיז, א, וכע"ז בתוס' רא"ש ובתוס' רבינו פרץ).

שַׁאנִי הָכָא דְּאָמַר קְרָא יִהְיוּ בְּהֶוְיָיתָן יְהוּ, והטעם שמותר למכור סוסים וחמורים, כיון שהם עומדים רק לעשות בהם מלאכה ואינם עומדים למאכל (תוס'), ומכיון שאיסור ההנאה נלמד משרצים, ושרצים עומדים רק לאכילה ולא למלאכה, אסרו רק מינים שעומדים לאכילה ולא למלאכה (רבינו דוד). ומשמע שאיסור זה הוא מדאורייתא (ט"ז יו"ד קיז, א). ויש שסובר שאיסור זה הוא רק מדרבנן, שחששו שמא יבוא לאכול מהם (שו"ת הרשב"א ג, רכג), והפסוק הוא אסמכתא בעלמא (תרומת הדשן ו, בשם גליון תוס', הובאו דבריו בט"ז שם).

לרבים רבי יהודה אומר להוציא את הנטוע לרבים מאי טעמא דתנא קמא דכתיב (א) ונטעתם ליחיד משמע לרבים לא משמע כתב רחמנא לכם להביא את הנטוע לרבים ורבי יהודה ונטעתם משמע בין לרבים בין ליחיד ולכם בין יחיד בין רבים משמע הוי (א) רבוי אחר רבוי ואין רבוי אחר רבוי אלא למעט. והרי תרומה דרחמנא אמר (ב) וכל זר לא יאכל קדש ותנן (ג) א מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה אמר רב פפא שאני התם דאמר קרא (ג) תרומתכם שלכם תהא ואידך תרומתכם דכל ישראל קאמר. והרי נזיר דרחמנא אמר (ד) מחרצנים ועד זג לא יאכל ותנן מערבין לנזיר ביין אמר מר זוטרא שאני התם דאמר קרא (ד) נזרו שלו יהא רב אשי אמר (ה) קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו (ו) גידולו קדוש ואין דבר אחר קדוש מידי ואין דבר אחר כתיב אלא מחוורתא כדמר זוטרא. והרי חדש דרחמנא אמר (ו) ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה ותנן (ז) ב קוצר לשחת ומאכיל לבהמה אמר רב שמעיה שאני התם דאמר קרא (ז) קצירכם קצירכם שלכם יהא ואידך קצירכם דכל ישראל משמע. והרי שרצים דרחמנא אמר (ח) שקץ הוא לא יאכל ותנן (ט) ג ציידי חיה ועופות ודגים שנזדמנו להם מינין טמאין מותרין למוכרן לנכרים שאני התם דאמר קרא (ט) לכם שלכם יהא אי הכי אפי' לכתחלה נמי שאני הכא דאמר קרא (י) יהיו בהוייתן יהו ולחזקיה למה לי למיכתב לא יאכל ומייתי לכם למישרייה לא לכתוב רחמנא לא יאכל ולא בעי לכם אמר לך חזקיה טעמא דידי נמי מהכא. והרי חמץ דרחמנא אמר (כ) לא יאכל חמץ ותניא (י) ר' יוסי הגלילי אומר ° תמה על עצמך היאך חמץ אסור בהנאה כל שבעה שאני התם דאמר קרא (ל) ולא יראה לך שאור שלך יהא ורבנן (י) שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה ואידך תרי לך כתיבי ואידך חד בנכרי שכיבשתו וחד בנכרי שלא כיבשתו ואידך תלתא לך כתיבי ואידך חד בשאור וחד בחמץ וצריכי. (כ) לימא כתנאי (מ) יעשה לכל מלאכה מה ת"ל לכל מלאכה שיכול למלאכת גבוה יהא מותר למלאכת הדיוט יהא אסור תלמוד לומר לכל מלאכה דברי רבי יוסי הגלילי רבי עקיבא אומר שיכול למלאכת הדיוט יהא טהור למלאכת גבוה יהא טמא תלמוד לומר לכל מלאכה ורבי יוסי הגלילי לטומאה ולטהרה לא איצטריך קרא כי איצטריך קרא לאיסור ולהיתר ורבי עקיבא איסור והיתר לא צריך קרא כי איצטריך קרא לטומאה ולטהרה מאי

רש"י

לרבים. לצורך רבים, כגון באמצע הדרך לכל עובר: **ונטעתם ליחיד משמע.** דאין דרך רבים לנטוע, ולכל חד וחד קאמר ונטעתם: **מערבין לנזיר.** עירובי תחומין ביין, אע"פ שסעודה שאינה ראויה לו היא, הואיל ואי מתשיל אנזירותיה שריא ליה, מערבין, וכן לישראל **בתרומה,** דאי בעי מיתשל עליה, דתרומת טעות אינה תרומה והדרא לטיבלה, והדר מפריש עלה מינה ובה (ט): **תרומתכם.** ונחשב לכם תרומתכם, ובתרומת מעשר דמפרשי לוים כתיב, ותרומה גדולה איתקש בההוא קרא כדכתיב (ג) כדגן מן הגורן דהיינו תרומה גדולה (י): **ואידך.** חזקיה דאמר לא תאכלו לא משמע הנאה, האי תרומתכם לאו למישרי הנאה אתא אלא **תרומתכם דכל ישראל** קאמר, ואורחיה דקרא לאישתעויי הכי. ישראל לאו דוקא, דהא בלוים כתיב: **גידולו.** שיער שלו אסור בהנאה, וטעון שריפה, כדכתיב (ג) ונתן על האש אשר תחת זבח השלמים: **מידי ואין דבר אחר כתיב.** דילמא גידולו והוא הדין לדבר אחר, דמאי מיעוט כתיב הכא: **חדש.** לפני העומר: **קוצר לשחת.** אע"ג דכתיב (ז) עומר ראשית קצירכם אל הכהן דמשמע דאסור לקצור לפני העומר, מותר לקצור לשחת כשהוא עשב, דלאו קציר הוא: **ומאכיל לבהמה.** אף חיטין גמורין על ידי קיטוף, מכל מקום חדש מותר בהנאה: **ואידך.** חזקיה דלא נפקא ליה הנאה מלא תאכלו ולא איצטריך קצירכם למישרי, אמר לך קצירכם דכל ישראל קאמר, ואורחיה דקרא לאישתעויי הכי: **שנזדמנו.** דווקא שנזדמנו, דלא מנכרינן להו להפקירן, אבל לכתחלה אסור לחזר אחריהן, כדתנן התם במס' שביעית (פ"ז מ"ג) אין עושין סחורה לא בנבילות וטריפות ולא בשקצים ורמשים: **יהיו.** (י) ושקץ יהיו לכם: **ולחזקיה למה לי למכתב לא יאכל ומייתי לכם למישרייה.** בשלמא לרבי אבהו לא מצינו לאקשויי בכל הנך דכתיב בהו לא תאכל והדר כתיב בו היתר הנאה, דאיצטריך לא תאכלו לאכילה ואיצטריך היתירא להנאה, אלא לחזקיה כיון דסוף סוף שרי ליה רחמנא בהנאה, למה לי קרא דשני בדיבורא וכתב לא יאכל דמשמע הנאה ואיצטריך לכם למישרייה בהנאה, ליכתוב לא תאכל ותו לא איצטריך לכם: **טעמא דידי.** דאמינא לא יאכל משמע הנאה, מהא נפקא לי, (א) ואי לאו האי קרא דכתיב לא יאכל ותו כתב לכם למישרייה לא הוה ידענא דלא יאכל איסור הנאה הוא, וכל הנך קראי דהיתר הנאה דכתיבי גבי לא תאכל הא דרשינהו חזקיה למילתא אחרינא, כדאמרן לעיל תרומתכם קצירכם דכל ישראל: **תמה על עצמך היאך נאסר חמץ בהנאה.** דס"ל מותר בהנאה כל שבעה וכ"ש לאחר הפסח, ופליגא דרבי יהודה דאמר חמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה, לקמן בפירקין (דף כח:): **תלתא לך כתיבי.** (ל) לא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך, ועוד קרא אחרינא ולא יראה לך שאור בכל גבולך שבעת ימים: **וצריכי.** דאי כתב שאור, משום דחימוצו קשה, אבל חמץ אימא מותר, ואי כתב חמץ, משום דראוי לאכילה, אבל שאור דלא אתי למיכליה אימא לא עבר עליה, הכי מפרש להו בפ"ק דביצה (דף ז:): **לימא כתנאי.** לא תאכל דרבי אבהו: יעשה למלאכה הוה מצי למיכתב גבי חלב דנבילה: **שיכול.** אי לא הוה כתב לכל הוה אמינא **למלאכת גבוה יהא מותר,** אם צריך למשוח ממנו עורות למלאכת בדק הבית יהא מותר, דהא מישתרי חלב באכילה לגבי גבוה למזבח, **אבל למלאכת הדיוט יהא אסור,** שהרי נאמר בו (מ) לא תאכלו ואיסור הנאה במשמע, ת"ל לכל מלאכה: **רבי עקיבא אומר כו'.** כלומר לא הוצרך הכתוב להתיר דלא הוה ס"ד לאיסור, ולא בא אלא לטהרו מכלל טומאת הבשר, ולומר שאין חלב בכלל נבילה ואינו חושש לטומאה אלא מותר לישתמש טהרות בעור המשוח בחלב נבילה, ואם לא ריבה לכל מלאכה הייתי אומר למלאכת הדיוט להשתמש בו חולין יהא טהור אבל למלאכת גבוה להשתמש קדשים יהא טמא:

תוספות

נטוע לרבים. ברה"ר לצורך רבים ולא כמו שפ"ה באמצע הדרך דקתני במסכת ערלה (פ"א מ"ב) הנוטע לרבים חייב ורבי יהודה פוטר והדר קתני הנוטע ברה"ר והנכרי שנטע והגזלן כו' מדקתני בתרי בבי ש"מ תרי מילי נינהו:

מערבין לנזיר ביין. בפ' בכל מערבין (עירובין כח.) מפרש טעמא משום דאע"ג דלא חזי להאי חזי להאי ולא פריך הכא אליבא דמ"ד (שם דף לא.) אין מערבין אלא לדבר מצוה ומצות לאו ליהנות ניתנו:

נזרו שלו יהא. תימה לחזקיה נזרו למאי אתא. ואית ספרים דגרסי [א] על נזרו מגלח ° ואינו מגלח על נזירות אביו:

קוצר לשחת ומאכיל לבהמה. **אף על גב** דהא דקוצר לשחת היינו דווקא לבהמה כדמוכח במנחות בפ' רבי ישמעאל (ד' עא:) מ"מ ומאכיל לבהמה לא משמע ליה דקאי אקוצר לשחת דא"כ לא פריך מידי לחדש שאסר הכתוב היינו תבואה גמורה אלא מאכיל לבהמה היינו אפילו חיטין גמורין ועל ידי קיטוף כפ"ה **ועוד** דקתני סיפא רבי שמעון אומר יקצור ויאכל [ב] אף משהביא שליש (ל):

קצירכם שלכם יהא. תימה לרשב"א מנ"ל דאתא להכי הא איצטריך לכדדרשינן במנחות בפרק ר' ישמעאל (דף עב. ושם) (ז) קצירכם ולא קציר מצוה וחזקיה נמי לישני הכי. וי"ל מדלא כתב ראשית קציר והוי מצי למיכתב קצירך וכתב קצירכם שמע מינה תרתי:

אמר קרא יהיו בהוייתן יהו. וא"ת א"כ סוסים וחמורים היכי זבנינן. וי"ל דבמידי דאכילה מיירי דווקא ובירושלמי דמסכת שביעית ספ"ח (ל) פריך והרי חמור וגמל ומשני למלאכתן הן גדילים. **וא"ת** דאמרי' במרובה (ב"ק פב: ושם) ארור המגדל חזירים תיפוק ליה דמדאורייתא אסור. **וי"ל** דנפקא מינה למיקס בארור. **אי נמי** הא דאסור מדאורייתא היינו להשתכר ולמכור לנכרי לאכול אבל להשתכר בשומנן או בעורן לא או שמגדל שלא למכור אלא למשוח ולהדליק אפילו הכי בחזירים אסור. **א"נ** בנזדמנו לו כגון שנפלו בירושה אין לגדלן:

שאני התם דאמר קרא לא יראה לך. תימה דליכתב לא יאכל לחזקיה ולא בעי לך [ג]: ומה

עין משפט נר מצוה

יח א מיי' פ"א מהלכות עירובין הל' יד סמג עשין דרבנן א טוש"ע או"ח סי' שפו סעיף א:
יט ב מיי' פ"ז מהלכות תמידין הלכה טו:
כ ג מיי' פ"א מהלכות מאכלות אסורות הלכה יז סמג לאוין קלט טוש"ע י"ד סימן קיז סעיף א:

רבינו חננאל

[ההתחלה בדף כב:]

יאכל ולא יכתוב לכם להתיר ואנא ידענא דכל היכא דכתי' לא יאכל מותר בהנאה. **ואמר חזקיה אדרבה טעמא דידי מהכא** מדאצטריך קרא למכתב לכם להתירו בהנאה ש"מ דכל היכא דכתיב לא יאכל אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע: **והרי חמץ** דכתיב לא יאכל ואמר ר' יוסי הגלילי תמה על עצמך היאך חמץ אסור בהנאה כל שבעה ודחי' שאני התם דכתיב לך שלך יהא כו': **נימא כתנאי** וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה [מה ת"ל לכל מלאכה] ר' יוסי הגלילי אומר בין למלאכת גבוה בין למלאכת הדיוט מותר שנאמר לכל מלאכה ר' עקיבא אומר שיכול למלאכת הדיוט הוא טהור למלאכת גבוה יהא טמא ת"ל לכל מלאכה יהא טהור אם לגבוה הוא טהור א) קל וחומר להדיוט. **דיקי'** מדדרש ר' עקיבא לקרא בטומאה וטהרה מכלל דפשיטא ליה דמותר

חשק שלמה על ר"ח

א) [נראה דחסר כאן איזה תיבות ואולי דקאי על הא דאמרינן ור"י הגלילי לטומאה ולטהרה לא איצטריך קרא ודו"ק].

תורה אור השלם

[המשך מטור א]

השרץ השרץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל: [ויקרא יא, מא]

ט) כל שרץ העוף ההלך על ארבע שקץ הוא לכם: [ויקרא יא, כ, ע"פ מהרש"ל]

י) ושקץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו ואת נבלתם תשקצו: [ויקרא יא, יא]

כ) ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחזק יד הוציא יי אתכם מזה ולא יאכל חמץ: [שמות יג, ג]

ל) מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבלך: [שמות יג, ז] ולא יראה לך שאר בכל גבלך שבעת ימים ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר: [דברים טז, ד]

מ) דבר אל בני ישראל לאמר כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [בבא קמא דף מה:], ב) עירובין כו: [כח.], ג) קדושין נז:, ד) מנחות עא., ה) שביעית [פרק ז משנה ד], ו) [לקמן כח: לב.], ז) [לעיל ה: וש"נ], ח) [עיין תוספות לעיל כב. ד"ה וכו' שמעון], ט) עירובין לו, י) ביצה דף יג:, כ) [ועיין תוספות מנחות עא: ד"ה לימור], ל) צ"ל פ"ז ה"א (יפה עינים).

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה טעמא דידי וכו' דאי נמי לאו:

גליון הש"ס

גמ' תמה על עצמך היאך חמץ.

הגהות וציונים

א] נראה דיש להוסיף ואידך על נזר וכו' (וכ"ה בתוס' הרא"ש ובתוס' שאנץ, וכן נוסף נוסח זה בגמ' בכמה כת"י, ועי' תוס' חכמי אנגליה). ב] צ"ל ויאכל (מלא הרועים). ג] בכת"י נוסף וי"ל דרבי יוסי הגלילי ע"כ דלא כחזקיה כדאמ' בסמוך ואינו מחלק בין יאכל לאכל ואצטריך למכתב לך. בתוס' ... ועי' מהרש"א.

ליקוטי רש"י

[נדפס בהשמטות]

תורה אור השלם

א) וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל: [ויקרא יט, כג]

ב) וכל זר לא יאכל קדש תושב כהן ושכיר לא יאכל קדש: [ויקרא כב, י]

ג) ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגרן וכמלאה מן היקב: [במדבר יח, כז]

ד) כל ימי נזרו מכל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג לא יאכל: [במדבר ו, ד]

ה) כל ימי נדר נזרו תער לא יעבר על ראשו עד מלאת הימים אשר יזיר ליי קדש יהיה גדל פרע שער ראשו: [במדבר ו, ה]

ו) ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם חקת עולם לדרתיכם בכל משבתיכם: [ויקרא כג, יד] ז) וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה ואכל לא תאכלהו: [ויקרא ז, כד] ח) דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם וקצרתם את קצירה והבאתם את עמר ראשית קצירכם אל הכהן: [ויקרא כג, י] ט) וגלח הנזיר פתח אהל מועד את ראש נזרו ולקח את שער ראש נזרו ונתן על האש אשר תחת זבח השלמים: [במדבר ו, יח]

ומה חלב שענוש כרת מותר בהנאה. וא"ת לימא שור הנסקל ושאר איסורי הנאה יוכיחו שאינן בכרת ואפ"ה אסורין בהנאה. וי"ל דה"פ ומה חלב (א) שענוש כרת ואסור באכילה ומותר בהנאה כמו נבילה עצמה גיד שאין ענוש כרת לכ"ש שיהא בכלל היתר נבילה והשתא לא שייך למימר תוכיח ולא מצי למיעבד נמי ק"ו מדם דדם אינו בכלל נבילה ואפילו טומאה אין בו מטעם נבילה כדפרישי' לעיל (דף כב.) אבל חלב הוה שפיר בכלל נבילה דלטומאה לא הוה צריך קרא דאדרבה לטהרו מידי נבילה מצריך קרא והא דקאמר היא הותרה וחלבה לא הותרה לאו משום דלא הוי בכלל נבילה אלא משום דלא הותר בנבילה אלא מה שהותר בטהורה באכילה והשתא א"ש הא דקאמר ואידך אנן בבהמה קיימינן דלא ילפינן אלא שיהא בכלל היתר נבילה אבל בעלמא מודה דפריך שפיר[י]:

בבהמה מיהא לא אישתרי. אין להקשות דגיד חיה מיהא ליתסר דכיון דשל בהמה לא מיתסר בהנאה אם כן [ט]לא יאכלו דכתיב גבי גיד הנשה באכילה דוקא קאמר ומהיכא תיתי לן לאסור של חיה בהנאה:

מאי בינייהו. תימה לרשב"א לימא דאיכא בינייהו חמץ נוקשה וחמץ דגן גמור ע"י תערובת דמרבינן בריש אלו עוברין (לקמן מג.) [י]מכל מחמצת לא תאכלו דלחזקיה מותר בהנאה ולרבי אבהו כל מקום שנאמר לא תאכלו משמע איסור הנאה וכי תימא כיון דמרבינן ליה לאכילה ה"ה להנאה אם כן כרת נמי ליחייב[כ]:

דכתיב והנה שורף. פרש"י בשעיר נחשון. **ובת"כ**[ל] דריש בהדיא אשעיר דראש חודש מדכתיב [ו]ואותה נתן לכם וגו' והיינו של ר"ח דמכפר (ב) עון על טומאת מקדש וקדשיו[מ]:

דהא כתיב והנה שורף. פרש"י ואמר להו משה [ו]הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה מכלל דאם הובא שפיר עבוד דשרפוה. הקשה הרב רבינו שלמה מטרויש הא על כרחיך לאו שפיר עבוד דשרפוה דהא שרפוה בלא עיבור צורה ואמרי' בפרק כילד צולין (לקמן פב:) כל שפסולו בגופו ישרף מיד בדם ובבעלים תעובר צורתו ויצא לשריפה וקרא ה"ק מדוע לא אכלתם את החטאת הן לא הובא את דמה הא אם הובא שפיר עבוד דלא אכלוה. **ואומר ר"י** דה"פ אם אינו ענין לגופו דהא קיי"ל בפרק כילד צולין (גם זה שם) כל שפסולו בקדש בשריפה וחטאת דאהרן משום מעשה שהיה תנהו לכל איסורים:

ואם

מאי לאו בהא קמיפלגי דר' יוסי הגלילי סבר [א]לא תאכלו משמע בין איסור אכילה בין איסור הנאה וכי אתא קרא למישרייה לנבילה[א] בהנאה הוא דאתא ורבי עקיבא סבר איסור אכילה משמע איסור הנאה לא משמע וכי אתא קרא לטומאה וטהרה לא דכ"ע לא תאכלו משמע בין איסור אכילה בין איסור הנאה והכא בהא קמיפלגי רבי יוסי הגלילי סבר כשהותרה נבילה היא הותרה חלבה וגידה לא הותרו וכי איצטריך קרא להיתר הנאה הוא דאתא ורבי עקיבא סבר [א]כשהותרה נבילה חלבה וגידה נמי הותרו וכי איצטריך קרא לטומאה וטהרה. ור' יוסי הגלילי אשכחן חלב דשרייה רחמנא בהנאה ◦אלא גיד נימא דאסור איבעית אימא הכי נמי דאסור איבעית אימא מייתי לה בק"ו ומה חלב שענוש כרת מותר בהנאה גיד שאינו ענוש כרת לא כל שכן ור"ש דאסר איכא למיפרך [ג]מה לחלב שכן הותר מכללו אצל חיה תאמר בגיד שלא הותר מכללו אצל חיה ואידך בבהמה קאמרינן בבהמה מיהת לא אישתרי. מכדי אותבינהו כל הני קראי ושנינהו חזקיה ורבי אבהו במאי פליגי בחמץ בפסח ואליבא דרבנן בשור הנסקל ואליבא דדברי הכל חזקיה נפיק ליה [ב]מלא יאכל ורבי אבהו נפיק ליה [ג]מנבילה מכדי בין למר ובין למר אסורין בהנאה מאי בינייהו איכא בינייהו חולין שנשחטו בעזרה חזקיה סבר [ב]לא יאכל למעוטי הני [ד]אותו למעוטי חולין שנשחטו בעזרה רבי אבהו סבר אותו למעוטי הני [ג]חולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא נינהו. יתיב ההוא מרבנן קמיה דרבי שמואל בר נחמני ויתיב וקאמר משמיה דר' יהושע בן לוי מנין לכל איסורין שבתורה דכי היכי דאסורין באכילה הכי נמי אסורין בהנאה ומאי ניהו חמץ בפסח ושור הנסקל מנין תיפוק ליה [ב]מלא יאכל לא יאכל איסור אכילה משמע ליה איסור הנאה לא משמע ליה תיפוק ליה [ג]מנבילה סבר לה כר' יהודה דאמר [ד]דברים ככתבן אי סבר לה כר' יהודה תיפוק ליה מהיכא דנפקא ליה לר' יהודה [ד]מלכלב תשליכון אותו קסבר חולין שנשחטו בעזרה דאורייתא מנין דכתיב [ה]כל חטאת אשר יובא מדמה וגו' שאין ת"ל באש תשרף ומה ת"ל באש תשרף אם אינו ענין לגופו דכתיב [ו]והנה שורף תנהו ענין לכל איסורין שבתורה

ואם

חלבה וגידה לא הותרו. דחלב אינו בכלל בשר, הלכך לא הוה במשמע [ו]תתננה ואכלה, וגבי [ז]נוגע בנבלתה נמי לאו חלב במשמע, הלכך [ח]יעשה לכל מלאכה לא הוצרך לטהרו אלא להתירו מכלל הנאות [א]לא תאכל חלב: ורבי עקיבא סבר. חלב בכלל נבילה בין להיתר הנאה בין לטמא, הלכך כי איצטריך קרא לטהרו איצטריך: ורבי שמעון. דאמר לעיל[ב] גיד אסור בהנאה משום דסבירא ליה אין בגידין בנותן טעם ולא הותר בכלל נבילה, מאי טעמא לא מייתי ליה כרבי יוסי [הגלילי] להתיר הנאה מקל וחומר מחלב: מכללו. אף באכילה: ואידך. רבי יוסי [הגלילי] אמר לך אנא בחלב בהמה קא מייתינא קרא להתיר בהנאה, דקרא בחלב שור וכשב קאי וקא שרי ליה בהנאה, ובבהמה לא הותר מכללו באכילה, הלכך אתי גיד הנשה מיניה: מכדי אותבינהו כל הנך קראי. דכל איסורין שנאמ' בהן לא תאכל ומותרין בהנאה: ושנינהו. רבי אבהו ואשכח בהו פרטא להיתר, לא מלינו באחד מכולם שהחמיר בו רבי אבהו ויאמר שאסור בהנאה ולחזקיה ליסתרו, אלא דבר האסור אסור לדברי שניהן והמותר מותר לדברי שניהן: במאי פליגי. דאין לך איסורי הנאה[ב] בדבר שנאמר בו לאו באכילתו שלא נאמר בו פרט להתיר, אלא הנך שני דברים דכתיב בהן לא יאכל כגון שור הנסקל וחמץ בפסח, ובין למר ובין למר אסורין: ואליבא דרבנן. דפליגי עליה דרבי יוסי [הגלילי] דאמר לעיל[ג] חמץ בפסח מותר בהנאה: מנבילה. מדאיצטריך קרא למישרי נבילה, ואי הוה כתיב לא תאכל נמי הוה מיתסרי: איכא בינייהו חולין שנשחטו בעזרה. ואליבא דר' יהודה דאמר[ד] מנבילה לא מצי למיגמר דלדברים ככתבן אתא, דחזקיה סבר הני תרי מדשני בדיבוריה איתסר, ולכלב תשליכון אותו לא הוצרך למעט את אלו ולאוסרן בהנאה, וכי אתא למעוטי חולין שנשחטו בעזרה אתא וכדפרישית לעיל[ה], ורבי אבהו סבר אין חילוק בין לא יאכל בין לא יֵאָכֵל, ואצטריך אותו למעוטי הני, והכי משמע, טריפה אף על גב שכתבתי לך לאו באכילתה אני מתיר לך הנאתה, אבל לא חמץ ושור הנסקל שלא פרטתי לך בהן היתר: חולין בעזרה לאו דאורייתא. וכי אמר רבי אבהו לא יֵאָכֵל איסור הנאה משמע, אליבא דרבי מאיר אמרה דלית ליה לדברים ככתבן, ומדאיצטריך למישרי נבילה מכלל דשאר איסורין כגון חמץ ושור הנסקל אסירי, ולאו משום שינוי הלשון, שאין חילוק בין לא יאכל ללא יאכל לרבי אבהו, אלא מדאיצטריך למישרי נבילה, ואותו לר"מ למעוטי חולין בעזרה: ה"ג ומאי ניהו חמץ בפסח ושור הנסקל: ותיפוק ליה מהיכא דנפקא ליה לרבי יהודה. לעיל (כא:) אליבא דרבי אבהו, דמייתי ליה מאותו אתה משליך לכלב ואי אתה משליך שאר איסורין: קא סבר. האי תנא: חולין שנשחטו בעזרה אסורין בהנאה מדאורייתא. ונפקא ליה מאותו, ומיבעי ליה קרא אחרינא לשאר איסורין: כל חטאת אשר יובא מדמה. לאו בחטאות הפנימיות שהובא דמן כמלוותן לפנים כתיב, דהא בהדיא כתיב בהן[ט] בפר כהן משיח והעלם דבר שריפתן מחוץ למחנה, אלא ללמד על חטאת החיצונה דאם הכניס דמה לפנים פסולה: אם אינו ענין לגופו דהא כתיב והנה שורף. בשעיר נחשון בויהי ביום השמיני, וקאמר להו משה למה שרפתם אותו [ו]הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה, מכלל דאם הובא שפיר עבוד דשרפוה, אלמא בת שריפה היא: לכל איסורין. שנאמר בהן לאו באכילתן כזה, ועל כרחיך לא מייתי אלא חמץ בפסח ושור הנסקל, דבשאר איסורים כתיב פרטא להיתירא:

ואם

רבינו חננאל

בהנאה נמצא חזקיה כר' עקיבא ור' אבהו כר' יוסי הגלילי. **לא לעולם ר' עקיבא נמי לא תאכלהו איסור הנאה נמי משמע** ולמה דרש הפסוק לטומאה וטהרה משום [דהיתר הנאה] כבר (למה) [למד] מנבלה קסבר כשהותרה הנבלה הבשר והחלב והגידים הותרו מ"ט שנא' ואכלה כולה משמע כמות שהיא ולא איצטריך קרא אלא לטהרה וטומאה ור' יוסי הגלילי סבר היא הותרה חלבה וגידה לא הותרו כו': **ואמרינן** מכדי אותבי' כל הני תיובתא ושני כל חד לנפשיה חזקיה ור' אבהו במאי פליגי ואמרינן פליגי בחמץ בפסח ואליבא דרבנן דאסרי אפילו בהנאה ולא כר' יוסי הגלילי דשרי ובשור הנסקל ואליבא דדברי הכל כו': **תוב אמרי'** מכדי חזקיה ור' אבהו בחמץ בפסח ובשור הנסקל מיסר אסרי בין באכילה בין בהנאה מאי בינייהו. **ואמרי' איכא בינייהו חולין שנשחטו [בעזרה]** דקיי"ל אמרה תורה שחוט חולין בחוץ וקדשים בפנים והז [פי'] שחוט שלי בשלי ושלך בשלך שחוט שלי בשלי כלומר קדשים שהם שלי במקדש שהוא שלי ושחוט שלך בשלך כלומר חולין שהן שלך בגבולין מה קדשים בחוץ אסורין אפילו בהנאה אף חולין בפנים כך אסורין. **חזקיה סבר** איסו' חמץ בפסח ואיסו' שור הנסקל ששניהם אסורין בהנאה מלא יאכל נפקא והנבלה לדברים ככתבן הוא דאתי בא אותו למעוטי חולין שנשחטו בעזרה שיהיו אסורין בהנאה דדרשינן הכי אותו בשר טריפה אתה משליכו לכלבך ונהנה בו ואי אתה משליך חולין שנשחטו בעזרה. **ור' אבהו סבר** בין לא יאכל בין לא תאכל [בין לא תאכלון] כולו אחד הוא ובא לא תאכלו כל נבלה למעוטי שאר אסורין ובא אותו למעוטי חמץ בפסח ושור הנסקל אבל חולין שנשחטו בעזרה איסורן לאו דאורייתא ור' אבהו לא סבר לה כר' מאיר דאמר חולין שנשחטו בעזרה דאורייתא: **יתיב ההוא מרבנן וקאמר מנין לחמץ ושור הנסקל שאסורין בהנאה** ואמרי' ותיפוק ליה מלא יאכל כדחזקיה. קסבר לא יאכל ולא תאכל ולא תאכלו חד הוא. ותיפוק ליה מנבלה כר' אבהו. סבר לה כר' יהודה דאמר (ארבעה) דברים ככתבן. ותיפוק ליה מאותו כר' יהודה. קסבר חולין שנשחטו בעזרה מדאוריי'. **ואלא מנא ליה** ופרשי' מדכתי' וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד לכפר בקדש לא תאכל באש תשרף. **שאין** ת"ל באש תשרף דנפקא ליה מהנה שורף דכתיב (ויקרא י יז) מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקודש (שם יח) הן לא הובא את דמה אל הקודש פנימה מכלל שאם הובא דמה פנימה ודאי בת שריפה היא. מה ת"ל באש תשרף אם אינו ענין לגופו תנהו ענין לכל איסורין

ליקוטי רש"י

כשהותרה נבילה חלבה וגידה נמי הותרו. לפיכך כל חלב וכל גיד מותרין בהנאה שהן בכלל לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה שגם הן קרויין שמה נבלה. חולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא. דאיסורי הנאה לאו דאורייתא, בפרק שני דקדושין (דף נח.) ופליגינן בה [לעיל כב.]. אלא מדרבנן דילמא אתי למימר קדשים שנשחטו לאחר שחיטה

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לעיל כב.], ב) [חולין דף קכ.] וע"ע תוס' חולין קטו: ד"ה כלאי, ג) [לעיל דף כב. וש"נ], ד) [לעיל דף כא: וש"נ], ה) כב., ו) עמוד א, ז) לעיל כא:, ח) כב. ד"ה ור"מ, ט) ויקרא ד יב וכא, י) [עיין תוספות חולין קכ. ד"ה חלב], כ) עי' מהרש"א לקמן כח ע"ב (ב"ש), ל) פ' שמיני פרק ב ה"ב, מ) [וכן הוא להדיא בשבועות ט: וברש"י שם וכן בזבחים קא: וכן פירש"י בחומש להדיא אשל ר"ח וכן פירש"י לקמן פב: ד"ה לכך נאמר וכן כתב רש"י יומא ה: ד"ה כאשר לוה וכן כתב רש"י חולין קח: ד"ה הכל סיון].

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה ומה חלב וכו' וי"ל דה"פ ומה חלב נבילה שענוש: (ב) ד"ה דכתיב וכו' דמכפר על עון טומאת כצ"ל:

גליון הש"ס

גמ' **אלא גיד נימא דאסור.** ק"ל לפמ"ש תוס' חולין ר"פ גיד הנשה (פט: ד"ה בולדות) דחלב הוא למדשים גרמי דכתי' חלב שור אבל גיד של מיד א"כ י"ל דדוקא בחלב ל"א כשהותרה דהא משכחת לה הקרא לגר אשר בשעריך תתננה דנותן לו כולו עם החלב כגון שהפילה הבהמה דליכא איסור חלב אבל גיד דל"ש כן י"ל דאמרינן כשהותרה ועי':

הגהות וציונים

א] תיבת "לנבילה" ליתא בכת"י וכ"ה נכון דאחלב קאי (דק"ס): ב] נדצ"ל דאין לך **איסורים** בדבר שנאמר בו לאו באכילתו שלא נאמר בו פרט להתיר **הנאה** אלא (רש"ש):

תורה אור השלם

א) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כָּל חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז לֹא תֹאכֵלוּ: [ויקרא ז, כג]

ב) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם זָכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיא יְיָ אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חָמֵץ: [שמות יג, ג] וְכִי יִגַּח שׁוֹר אֶת אִישׁ אוֹ אֶת אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי: [שמות כא, כח]

ג) לֹא תֹאכְלוּ כָל נְבֵלָה לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ אוֹ מָכֹר לְנָכְרִי כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַייָ אֱלֹהֶיךָ לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ: [דברים יד, כא]

ד) וְאַנְשֵׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ: [שמות כב, ל]

ה) וְכָל חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף: [ויקרא ו, כג]

ו) וְאֵת שְׂעִיר הַחַטָּאת דָּרֹשׁ דָּרַשׁ מֹשֶׁה וְהִנֵּה שֹׂרָף וַיִּקְצֹף עַל אֶלְעָזָר וְעַל אִיתָמָר בְּנֵי אַהֲרֹן הַנּוֹתָרִם לֵאמֹר: מַדּוּעַ לֹא אֲכַלְתֶּם אֶת הַחַטָּאת בִּמְקוֹם הַקֹּדֶשׁ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא וְאֹתָהּ נָתַן לָכֶם לָשֵׂאת אֶת עֲוֹן הָעֵדָה לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם לִפְנֵי יְיָ: הֵן לֹא הוּבָא אֶת דָּמָהּ אֶל הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה אָכוֹל תֹּאכְלוּ אֹתָהּ בַּקֹּדֶשׁ כַּאֲשֶׁר צִוֵּיתִי: [ויקרא י, טז-יח]

ז) וְכִי יָמוּת מִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר הִיא לָכֶם לְאָכְלָה הַנֹּגֵעַ בְּנִבְלָתָהּ יִטְמָא עַד הָעָרֶב: [ויקרא יא, לט]

ח) וְחֵלֶב נְבֵלָה וְחֵלֶב טְרֵפָה יֵעָשֶׂה לְכָל מְלָאכָה וְאָכֹל לֹא תֹאכְלֻהוּ: [ויקרא ז, כד]

ט) עַל כֵּן לֹא יֹאכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנָּשֶׁה אֲשֶׁר עַל כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָגַע בְּכַף יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנָּשֶׁה: [בראשית לב, לג]

י) כָּל מַחְמֶצֶת לֹא תֹאכֵלוּ בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם תֹּאכְלוּ מַצּוֹת: [שמות יב, כ]

הן שלא נזרק דמן וקא מתכוי מינייהו ואפי' ליטעת מקדשים שלא נזרק דמן [קידושין נח. ר"ה ובחולין]. דברים ככתבן. כך [illegible]

וְכִי אָתָא קְרָא לְמֵישְׁרָיֵיהּ לִנְבֵילָה בַּהֲנָאָה הוּא דַּאֲתָא, וי"ש שאינם גורסים 'לנבילה' (ראה הגהות וציונים במהדו' עוז והדר), שהרי הפסוק בא להתיר כל חלב בהנאה, ולא רק חלב של נבילה (דבר שמואל, וראה עוד משך חכמה ויקרא ז, כד).

כְּשֶׁהוּתְּרָה נְבֵילָה הֵיא הוּתְּרָה חֶלְבָּהּ וְגִידָהּ לֹא הוּתְּרוּ וְכוּ', לפי שחלב וגיד אינם נחשבים כבשר, ולכן אינם נכללים בהיתר הנאה שנאמר בנבילה וצריך פסוק מיוחד להתירם, ומטעם זה גם לא צריך פסוק מיוחד ללמדנו שאינם בכלל טומאת נבילה (רש"י). ויש מפרשים שחלב וגיד נחשבים כבשר, והטעם שאינם נכללים בהיתר ההנאה שנאמר בנבילה, כיון שההיתר נאמר רק על בשר ממש, שבבהמה שחוטה מותר באכילה, ולא על חלב וגיד שגם בשחוטה אסורים באכילה (תוס'), והטעם שלרבי יוסי הגלילי חלב אינו מטמא טומאת נבילה, כיון שלדעתו די בלימוד אחד ללמדנו שחלב אינו טמא בטומאת נבילה לגבוה ולהדיוט, ואין צריך לימוד מיוחד שאינו בכלל טומאת נבילה לגבוה (מהרש"ל ופני יהושע בדעת התוס'). ויש שסובר, שלפי רבי יוסי הגלילי חלב מטמא טומאת נבילה (מהרש"א בדעת התוס', וראה עוד חי' הר"ן לעיל ע"א).

וּמָה חֵלֶב שֶׁעָנוּשׁ כָּרֵת מוּתָּר בַּהֲנָאָה גִּיד שֶׁאֵינוֹ עָנוּשׁ כָּרֵת לֹא כָּל שֶׁכֵּן, והטעם שהגמ' מוכיחה כן רק מחלב, ולא מדם שגם הוא ענוש כרת ומותר בהנאה – אף שלכאורה הוכחה זו עדיפה, שהרי בדם לא שייכת דחיית הגמ' שהותר מכללו אצל חיה – כיון שכל הטעם להתיר גיד בהנאה, הוא רק משום שהוא חלק מהבהמה כבשרה ולכן הוא נכלל בהיתר ההנאה שנאמר בנבילה, אבל מדם אי אפשר ללמוד, משום שאינו ממש חלק מהבהמה כבשרה (תוס', וכע"ז בחי' הר"ן. וראה פני יהושע). ויש שפירשו, שגם דם הותר מכללו כמו חלב, שהרי דם הנבלע באיברים וכן דם דגים וחגבים מותר, ואי אפשר ללמוד ממנו היתר הנאה בגיד (תוס' הרשב"א משאנץ; תוס' הרא"ש).

תֹּאמַר בְּגִיד שֶׁלֹּא הוּתַּר מִכְּלָלוֹ אֵצֶל חַיָּה, ואף שלדעת רבי שמעון גיד הנשה מותר מכללו בבהמה טמאה, כמבואר לעיל (כב, א), מכל מקום גם חלב הותר מכללו בבהמה טמאה כמו גיד, ואין היתר בגיד יותר מבחלב, אך חלב מותר יותר מגיד, כיון שהותר מכללו אצל חיה טהורה, וגיד לא הותר מכללו אצל חיה טהורה (תוס' רבינו פרץ).

מַכְּדֵי בֵּין לְמַר וּבֵין לְמַר אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה מַאי בֵּינַיְיהוּ, והטעם שלא אמרו שמחלוקתם היא האם חמץ נוקשה או חמץ גמור בתערובת אסור בהנאה, אף שאיסורם אינו נלמד מן הכתוב (שמות יג, ג) 'לֹא יֵאָכֵל' חמץ', אלא מן הכתוב (שם יב, כ) 'כל מחמצת לא תאכלו' [כמבואר להלן (מג, א)] – ואם כן לכאורה יהיו אסורים בהנאה רק לרבי אבהו ולא לחזקיה – כיון שלאחר שלומדים מהכתוב 'כל מחמצת לא תאכלו' שגם חמץ זה נכלל באיסור חמץ, נכלל בלימוד זה שיהיה דינו כחמץ רגיל שאסור גם בהנאה [ומכל מקום אין עליו חיוב כרת, כיון שהוא נכלל באיסור חמץ רק לגבי איסור הנאה שהוא דומה לאיסור אכילה ולא לגבי חיוב כרת] (חי' הר"ן, וראה עוד ר"ן להלן מג, א ד"ה אלא, שיש מיעוט שבחמץ נוקשה אין כרת, והתוס' כאן הקשו כן ולא תירצו). ויש שפירש, שהגמ' לא אמרה שמחלוקתם היא בחמץ נוקשה, כיון שיש מאן דאמר שסובר שחמץ נוקשה אינו אסור כלל מהתורה (רבינו דוד).

חֲזָקִיָּה סָבַר לֹא יֵאָכֵל לְמֵעוּטֵי הָנֵי וְכוּ', **רַבִּי אַבָּהוּ סָבַר אֹתוֹ לְמֵעוּטֵי הָנֵי וְכוּ'**, ונמצא שכל מחלוקתם היא האם חולין שנשחטו בעזרה אסורים בהנאה מהתורה או לא (ע"פ רש"י, וראה שם שזה רק לרבי יהודה, אבל לרבי מאיר חולין שנשחטו בעזרה דאורייתא גם לרבי אבהו), והטעם שלא אמרו שמחלוקתם היא האם לוקים על הנאה משור הנסקל ומחמץ בפסח – שלפי חזקיה שהאיסור נלמד ממה שנאמר בהם 'לא יֵאָכֵל', לוקים עליו כיון שהוא לאו גמור, אבל לרבי אבהו שלומדים זאת מ'אותו', אין זה לאו גמור אלא רק לאו הבא מכלל עשה שדינו כעשה שאין לוקים עליו – כיון שאין לוקים כלל על איסורי הנאה (צל"ח, ע"פ שיטת הרמב"ם מאכלות אסורות ח, טז).

ויש שפירש, שגם לרבי אבהו לוקים על חמץ בפסח ושור הנסקל, כיון שלא לומדים מ'אותו' את איסור ההנאה עצמו, אלא לומדים שכל מקום שנאסר באכילה נאסר גם בהנאה (פני יהושע להלן כד, ב ד"ה א"ר אבהו, ע"פ רוב הראשונים שסוברים שלוקים על איסורי הנאה).

קָסָבַר חוּלִּין שֶׁנִּשְׁחֲטוּ בָּעֲזָרָה דְּאוֹרַיְיתָא, ואין כוונת הגמ' שרבי יהושע בן לוי סובר שחולין שנשחטו בעזרה אסורים בהנאה מהתורה וחמץ בפסח ושור הנסקל מותרים בהנאה, שהרי לעיל (כב, א) מבואר שרק מי שלומד מפסוק אחר ששור הנסקל וחמץ בפסח אסורים בהנאה, לומד מפסוק זה שחולין שנשחטו בעזרה אסורים בהנאה, אלא כוונת הגמ', שכיון שהוא לומד מפסוק זה שחולין שנשחטו בעזרה אסורים בהנאה מהתורה, בהכרח שאת איסור ההנאה בשור הנסקל ובחמץ בפסח הוא לומד ממקור אחר, והגמ' דנה מה הוא מקור זה (שפת אמת; פני שלמה).

מַנַּיִן דִּכְתִיב כָּל חַטָּאת וְכוּ', והגמ' היתה יכולה לומר שתנא זה לומד שכל איסורי אכילה אסורים בהנאה, ממה שהתורה כתבה 'לכם' בשרצים להתירם בהנאה (מהרש"א, ע"פ הגמ' לעיל ע"א, וראה עוד צל"ח שהאריך בזה).

דִּכְתִיב וְהַנֶּפֶשׁ שֹׁרֶפֶת - ביום השמיני למילואים שרפו הכהנים את אחד משעירי החטאת שהוקרבו באותו יום ולא אכלוהו, ומשה רבינו שאל אותם מדוע עשיתם כן, הרי דמו לא נכנס להיכל, ולמדנו מזה שאם הדם היה נכנס להיכל צריך לשרוף את הקרבן, ונמצא שהפסוק 'כל חטאת וגו', באש תשרף' מיותר הוא, ואפשר ללמוד ממנו דין אחר (רש"י, ראה בדבריו שפירש שהכוונה לשעיר נחשון, ובתוס' הביאו מהתורת כהנים [וכן הוא בזבחים קא, ב וברש"י ויקרא י, טז] שהכוונה לשעיר ראש חודש, וראה פני יהושע שביאר את דברי רש"י), ואף שמבואר לקמן (פב, ב) שרק קרבן שגופו נפסל שורפים אותו מיד, אבל קרבן שרק דמו נפסל אסור לשורפו מיד, אלא רק למחרת, שנפסל משום נותר, כל זה דוקא בדם שיצא החוצה, שאז רק הדם שיצא נפסל ושאר הקרבן כשר, ואם נשאר עוד דם בפנים מותר להזותו, ולכן אסור לשרוף את הקרבן לפני שהוא נפסל בנותר, אבל דם שנכנס להיכל, פוסל את כל הקרבן, ואפילו אם נשאר דם בחוץ אסור להזותו [לדעת חכמים (זבחים פב, א)], ולכן מותר לשורפו מיד (קובץ שיעורים אות צט; קהלות יעקב טו, בדעת רש"י).

ויש שסובר, שקרבן שדמו נכנס להיכל אסור לשורפו מיד [כיון שאף שכל דם הקרבן נפסל, מכל מקום הבשר לא נפסל (קובץ שיעורים שם)], וכוונת הגמ' שכיון שהלכה למשה מסיני שקרבן שדמו נכנס פנימה צריך לשורפו, משום כך הפסוק 'וכל חטאת' וגו' מיותר הוא, ואפשר לדרוש ממנו דין אחר (תוס', וראה ראש יוסף שלפי תוס' לא גורסים 'דכתיב והנה שרף').

וְאִם אֵינוֹ עָנְיָן לְאֲכִילָה, כיון שכתוב בהם [בשור הנסקל וחמץ בפסח] בפירוש איסור אכילה (רש"י). אולם אם לא היה כתוב בהם איסור אכילה, היינו לומדים מ'באש תשרף' רק שהם אסורים באכילה, אך לא בהנאה, שכן ממה שצריך לשורפם אין ללמוד שהם אסורים בהנאה, שיתכן שמותר ליהנות מהם בשעת השריפה, וכמו שמצינו בתרומה טמאה שצריך לשורפה ומותר ליהנות ממנה בשעת השריפה (אבני נזר או"ח שעו, ה בהגה"ה, ובכך מיישב את קושיית תוס').

ויש שאינו גורס כאן בגמ' 'אם אינו ענין לאכילה', כיון שאם לומדים את האיסור מ'באש תשרף', בהכרח שהם אסורים גם בהנאה (מהר"ם חלאווה, וכע"ז ברבנו חננאל).

בַּקֹּדֶשׁ בִּשְׂרֵיפָה וְאֵין כָּל אִיסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה בִּשְׂרֵיפָה, ומכל מקום אפשר ללמוד מפסוק זה את איסור ההנאה בשאר איסורים, כיון שהאיסור ההנאה אינו חלק מדין השריפה [שהתמעט בכל האיסורים], אלא איסור נפרד שנלמד מהכתוב 'באש תשרף', ואיסור זה לא התמעט בשאר איסורים (אבי עזרי חמץ ומצה א, ד).

פְּסוּלֵי קָדְשֵׁי קָדָשִׁים וְאִמּוּרֵי קָדָשִׁים קַלִּים מְנַיָּן וְכוּ', ומפסוק זה לומדים שצריך לשרוף קדשים פסולים במקום אכילתם, ולכן בשר קדשי קדשים ואימורי קדשים קלים נשרפים בעזרה, אבל בשר קדשים קלים שנפסל, נשרף מחוץ לעזרה בירושלים, שהרי מקום אכילתו הוא בכל ירושלים (ע"פ רש"י לקמן מט, א ד"ה ואם; פב, א ד"ה פסולי). ויש שסובר, שלימוד זה הוא רק על בשר קדשי קדשים ואימורי קדשים קלים, כיון שאינם נאכלים לזרים, אבל בשר קדשים קלים שנאכל לזרים אינו נכלל בפסוק זה, ומדאורייתא יכול לשורפו גם מחוץ לירושלים, אלא שחכמים גזרו לשורפו בירושלים, גזירה משום קדשי קדשים (תוס' להלן מט, א ד"ה ואם).

כָּל שֶׁבְּקֹדֶשׁ פָּסוּל בָּא הַכָּתוּב לִיתֵּן לֹא תַעֲשֶׂה עַל אֲכִילָתוֹ, שממה שכתבה התורה 'כי קדש', לומדים שיש לאו על אכילת פסולי קדשי קדשים (רש"י). ומשמע שאין לאו על אכילת פסולי קדשים קלים (רש"ש, בדעת רש"י, אולם ראה רש"י מכות יח, ב ד"ה בא, שכתב שלאו זה הוא ב'כל הקדשים שנפסלו'). ויש שסובר, שהלאו נאמר גם על פסולי קדשים קלים (רש"ש, ע"פ רמב"ם פסולי המוקדשים יח, י).

וקושיית הגמ' אינה רק מדינו של רבי אלעזר, כיון שגם לולי דבריו של רבי אלעזר שמפסוק זה לומדים לאו על אכילת קדשים פסולים, מכל מקום ודאי שהוא לאו על אכילת נותר, והגמ' שאלה מרבי אלעזר כיון שבאמת לאו זה נאמר על כל הקדשים ולא רק על נותר (מהרש"א, על התוס' ד"ה הקישא, וכע"ז במהר"ם חלאווה).

דְּאִי מִדְּרַבִּי אֶלְעָזָר אֵין לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת, שהרי לאו זה כולל בתוכו את כל הפסולים (רש"י), ונחשב כלאו שבכללות כיון שכולל בתוכו כמה שמות של איסור, כגון יוצא וטמא ופסולים אחרים, אבל לאו שכולל בתוכו כמה אופנים של איסור אחד, אינו נחשב כלאו שבכללות (תוס' מכות יח, א ד"ה ולילקי משום ובשר). והטעם שאין לוקים על לאו שבכללות, כיון שאינו דומה ללאו של 'לא תחסום שור בדישו', שהלאו שבו נאמר על איסור אחד בלבד, והתורה כתבה את פרשת מלקות סמוך ללאו זה, ללמדנו שלוקים רק על לאוים שדומים לו (ע"פ גמ' לקמן מא, ב ורש"י שם ד"ה וא"ד).

ואף שאין לוקים על לאו שבכללות, מכל מקום לוקים על אכילת פיגול ונותר [כמבואר במכות (יג, א)], כיון שלאו זה נאמר בפירוש על נותר, ופיגול הוקש לנותר (תוס'; תוס' הרשב"א משאנץ, אולם ראה תוס' זבחים עח, א ד"ה פיגול בסופו). ויש מפרשים, שכוונת הגמ' היא, שאם לא היה נאמר לאו על חטאת שנכנס דמה לפנים, היינו סוברים שהלאו שנאמר בנותר הוא לאו שבכללות שאין לוקים עליו, אבל לאחר שהתורה כתבה לאו נפרד על חטאת שנכנס דמה לפנים, יש ללמוד מכך שעל לאו זה לוקים אף שהוא לאו שבכללות (רמב"ן מכות יג, א ד"ה מתני'; ריטב"א שם ד"ה ופיגול).

וּמַה מַּעֲשֵׂר הַקַּל אָמְרָה תּוֹרָה לֹא בְעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטֻמְאָה - פסוק זה נאמר בפרשת וידוי מעשרות, שהוא מתוודה על כך שנהג במעשר שני כדין, ולא הדליק בו את הנר בשעה שהיה טמא ולא היה ראוי לאכילה, וכל שכן שלא הדליקו בשעה שהיה טהור, שניתן רק לאכילה ושתיה ולא להדלקה. וממה שנכתב בפסוק 'בטמא', מוכח שמעשר שני טמא אסור באכילה, שאם לא כן אין הבדל בין טמא לטהור (ע"פ רש"י יבמות עג, ב ד"ה ואיכא). ויש מדייקים ממה שנקט הפסוק 'בטמא', שרק בטומאה אסור להדליק בו את הנר, אבל מותר להדליק בו כשהוא טהור (ר"ש ורע"ב שביעית ח, ב, וראה תוס' רעק"א שם שכתב שאין לזה מקור בגמ', וכן אין לזה ראיה מלשון הכתוב, כיון שהפסוק מלמדנו שאפילו שהוא טמא אסור להדליק בו).

ואף שהגמ' כאן אומרת שהאיסור נלמד מ'לא ביערתי ממנו בטמא', אין כוונת הגמ' שהלאו נאמר בפסוק זה, שהרי לא נאמר כאן כלל איסור אלא סיפור דברים בעלמא הוא, והלאו נלמד מפסוק אחר (רש"י וסמ"ג לאוין רסד, ע"פ גמ' יבמות עג, ב). ויש מפרשים, ש'לא ביערתי ממנו בטמא' הוא לאו, אף שהוא רק סיפור דברים בעלמא (תוס' יבמות שם ד"ה והיכן; מהרש"א שם, ע"פ רמב"ם מעשר שני ג, א, וראה בתוס' שם שהסוגיה כאן אינה כהסוגיא ביבמות).

וְכִי תֵּימָא אֵין מַזְהִירִין מִן הַדִּין, שאף שאדם דן קל וחומר מעצמו, מכל מקום אין לומדים אזהרה מקל וחומר [ועל לאו שאין בו אזהרה אין חיוב מלקות] (רש"י), כיון שיש לחוש שמא יש פירכא לקל וחומר, ועוד, שכיון שאיסור זה חמור יותר, יתכן שאין די לו במלקות (גינת ורדים א, ע"פ קרבן אהרן ומהרש"א).

הֲקֵישָׁא הוּא, ורק קל וחומר שאדם דן מעצמו אפילו שלא קיבלה מרבו אינו נחשב אזהרה, אבל היקש שאין אדם דן מעצמו נחשב כאזהרה (ע"פ רש"י סנהדרין עג, א ד"ה היקשא).

מָה תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא יֵאָכֵל וְכוּ' תְּנֵהוּ עָנְיָן לַהֲנָאָה, ולחזקיה ולרבי אבהו שלומדים איסור הנאה מפסוקים אחרים, כמבואר לעיל (כא, ב), בהכרח שהפסוק מתפרש כפשוטו, ויש שני לאוים על אכילת בשר קדשים טמא, וכקושיית רבינא בסמוך (מנחת חינוך מצוה קמה אות א; שפת אמת, וראה שם שתמהו על הרמב"ם שפסק כרבי אבהו, ולא כתב שחייב שתים על אכילת בשר קדשים טמא).

אָכַל פּוּטִיתָא לוֹקֶה אַרְבַּע, כיון שנאמרו בתורה שני לאוים בשרץ המים, ושני לאוים בסתם שקצים (רש"י), ולאו שהתורה כתבה אותו פעמיים לוקה עליו שתים (רמב"ן ספר המצוות שורש ט; מגיד משנה מאכלות אסורות ב, כג, בשם הגאונים). ויש שסובר, שלאו שנכתב פעמיים לוקה עליו רק פעם אחת, ובשרצים לא נאמרו שני לאוים על אותו שרץ, אלא כל לאו נאמר על סוג אחר של שרץ, ובפוטיתא לוקה ארבע, כיון שיש בו תכונות של ארבעה סוגי שרצים (רמב"ם ספר המצוות שורש ט ובעשין קעט, וראה מגיד משנה מאכלות אסורות שם). ולביאור זה, הטעם שרבינא סבר שילקה פעמיים על אכילת בשר קדשים טמא, הוא משום שהם שני איסורים שונים, שהאיסור שנלמד מ'והבשר אשר יגע בכל טמא' הוא איסור על אכילת קרבן טמא, והאיסור שנלמד בהיקש ממעשר הוא איסור על אכילת קודש טמא (חי' מרן רי"ז הלוי מאכלות אסורות שם, וראה שם שיש נפק"מ לדינא בין איסורים אלו, וראה עוד מגילת אסתר על הרמב"ם ספר המצוות שם).

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לקמן פב:, ב) עיין מהרש"ל בביאור הדרשה, ג) מכות יח. מעילה יז:, ד) [לקמן מה: נזיר לח: בבא מציעא קטו: סנהדרין סג. מנחות נח: תמורה ז: כריתות ד. ה.], ה) [שבת כה.] עיין תוס' יבמות עג ע"ב ד"ה והיכן, ו) [יבמות כב: מכות ה:], ז) מכות טז: עירובין כח. ועיין תוס' מו"ק ב: ד"ה חייב, ח) עג:, ט) כריתות ה. ועי' ספר יראים סי' ג, י) [ועיין תוספות יומא לו: ד"ה לאו ותוספות מכות יח: ד"ה כל], כ) מכות יח ע"א.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לוקה ארבע וכו' בשקלים סתם אל תשקצו:

גליון הש"ס

גמרא הקישא הוא. עיין זבחים לד ע"א תד"ה והבשר:

הגהות וציונים

א] [במכות ובמעילה איתא אליעזר ביו"ד ודע עוד דבמעילה ברייתא היא דתניא ר"א אומר לא יאכל כו'] (גליון) ועיין יפה עינים: ב] צ"ל לרבות כל שאר (ב"ש, וכ"ה בכת"י):

תורה אור השלם

א) וְכָל חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף: [ויקרא ו, כג]

ב) וְאִם יִוָּתֵר מִבְּשַׂר הַמִּלֻּאִים וּמִן הַלֶּחֶם עַד הַבֹּקֶר וְשָׂרַפְתָּ אֶת הַנּוֹתָר בָּאֵשׁ לֹא יֵאָכֵל כִּי קֹדֶשׁ הוּא: [שמות כט, לד]

ג) וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף וְהַבָּשָׂר כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר: [ויקרא ז, יט]

ד) לֹא אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא וְלֹא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יי אֱלֹהָי עָשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי: [דברים כו, יד]

ה) לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ וְכָל נְדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדֹּר וְנִדְבֹתֶיךָ וּתְרוּמַת יָדֶךָ: [דברים יב, יז]

ו) וְשֶׁקֶץ יִהְיוּ לָכֶם מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ וְאֶת נִבְלָתָם תְּשַׁקֵּצוּ: [ויקרא יא, יא] ז) וְכֹל אֲשֶׁר אֵין לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת לֹא תֹאכֵלוּ טָמֵא הוּא לָכֶם: [דברים יד, י] ח) אַל תְּשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָּהֶם וְנִטְמֵתֶם בָּם: [ויקרא יא, מג] ט) וְכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל: [ויקרא יא, מא] י) כֹּל הוֹלֵךְ עַל גָּחוֹן וְכֹל הוֹלֵךְ עַל אַרְבַּע עַד כָּל מַרְבֵּה רַגְלַיִם לְכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ לֹא תֹאכְלוּם כִּי שֶׁקֶץ הֵם: [ויקרא יא, מב] כ) כִּי אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אָנִי וְלֹא תְטַמְּאוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ: [ויקרא יא, מד] ל) וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל מִבְּשַׂר זֶבַח שְׁלָמָיו בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לֹא יֵרָצֶה הַמַּקְרִיב אֹתוֹ לֹא יֵחָשֵׁב לוֹ פִּגּוּל יִהְיֶה וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא: [ויקרא ז, יח] מ) וְאִם יִוָּתֵר מִבְּשַׂר הַמִּלֻּאִים וּמִן הַלֶּחֶם עַד הַבֹּקֶר וְשָׂרַפְתָּ אֶת הַנּוֹתָר בָּאֵשׁ לֹא יֵאָכֵל כִּי קֹדֶשׁ הוּא: [שמות כט, לד]

גמרא

ואם אינו ענין לאכילה תנהו ענין לאיסור הנאה אי מה כאן בשריפה אף כל איסורין שבתורה בשריפה אמר קרא א) בקדש באש תשרף בקדש בשריפה ואין כל איסורין שבתורה בשריפה והאי בקדש באש תשרף להכי הוא דאתא האי מיבעי ליה לכדרבי שמעון א) דתניא רבי שמעון אומר בקדש באש תשרף לימד על חטאת ששורפין אותה בקדש ואין לי אלא זו בלבד פסולי קדשי קדשים ואמורי קדשים קלים מנין א) תלמוד לומר ב) וכל בקדש באש תשרף אמר ליה רבי יונתן רבך מהאי קרא קאמר לה ב) ואם יותר מבשר המלואים ומן הלחם עד הבקר וגו' שאין תלמוד לומר לא יאכל ומה תלמוד לומר לא יאכל אם אינו ענין לגופיה דהא כתיב ב) ושרפת את הנותר באש תנהו ענין לשאר איסורין שבתורה ואם אינו ענין לאכילה תנהו ענין לאיסור הנאה אי מה כאן בשריפה אף כל איסורין שבתורה בשריפה אמר קרא ושרפת את הנותר נותר בשריפה ואין כל איסורין שבתורה בשריפה והאי לא יאכל להכי הוא דאתא האי מיבעי ליה לכדרבי אלעזר א) דאמר ר' אלעזר ג) ב) לא יאכל כי קדש הוא ב) כל שבקדש פסול בא הכתוב ליתן לא תעשה על אכילתו אמר אביי לעולם מקרא קמא ואיפוך דליכתוב באש תשרף ולא בעי לא תאכל מה תלמוד לומר לא תאכל אם אינו ענין לגופו דנפקא ליה מדרבי אלעזר תנהו ענין לכל איסורין שבתורה ואם אינו ענין לאכילה תנהו ענין לאיסור הנאה אי מה כאן בשריפה אף כל איסורין שבתורה בשריפה אמר קרא ב) הנותר הנותר בשריפה ואין כל איסורין שבתורה בשריפה אמר ליה רב פפא לאביי ואימא ליחודי ליה לאו לגופיה הוא דאתא דאי מדרבי אלעזר ד) אין לוקין על לאו שבכללות אלא אמר רב פפא מהכא ג) והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף שאין תלמוד לומר לא יאכל מה תלמוד לומר לא יאכל אם אינו ענין לגופו דהא נפקא ליה מקל וחומר ממעשר הקל ה) ומה מעשר הקל אמרה תורה ד) לא בערתי ממנו בטמא בשר קדש חמור לא כל שכן וכי תימא ו) אין מזהירין מן הדין ה) הקישא הוא דכתיב ה) לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וגו' מה תלמוד לומר לא יאכל אם אינו ענין לגופו תנהו ענין לכל איסורין שבתורה ואם אינו ענין לאכילה תנהו ענין להנאה אי מה כאן בשריפה אף כל איסורין שבתורה בשריפה אמר קרא ב) הנותר הנותר בשריפה ואין כל איסורין שבתורה בשריפה אמר לי' רבינא לרב אשי ואימא לעבור עליו בשני לאוין לאו מי ז) אמר אביי ג) אכל פוטיתא לוקה ארבע נמלה לוקה חמש צירעה

רש"י

ואם אינו ענין. לאוסרם באכילה, דהא איסור אכילה בגופייהו כתיב. זו מדה בתורה, דבר שלא הוצרך לגופו תנהו ענין לענין אחר ותלמוד דבר לדבר אחר, וכל המדות הלכה למשה מסיני: לימד על חטאת. פסולה שריפתה בקדש בעזרה, דמוהגה שורף לא הוה שמעינן מקום שריפתה היכן: פסולי. כל שאר קדשי קדשים, כגון מנחה ועולה ואשם שנטמאו, או שנשפך דמן, ומנחה שלא נקטר קומצה, ואימורי קדשים קלים שנטמאו. ודוקא נקט הני שמאכילתן בתוך חומת העזרה, אבל פסולי בשר קדשים קלים שאכילתן בכל העיר אף שריפתן אם נפסלו חוץ לעזרה הן, והכי נמי תנן באלו עוברין (לקמן מט.) שורפן לפני הבירה והיינו חוץ לעזרה, ושם היה בית הדשן לכך, וכן מפורש בזבחים בפרק טבול יום (דף קד:): אמר ליה. ההוא מרבנן לרבי שמואל בר נחמני דאקשי ליה האי קושיא: רבי יונתן רבך. נמי לא הוה מייתי איסור הנאה לכל איסורין מבקדש באש תשרף, דמבעי ליה לכדאמרת שתשרף בעזרה, אלא מהאי קרא אמר להו: דהא כתיב ושרפת. אלמא לאו בר אכילה הוא: לכל איסורין. דוגמתן שנאמר בהן לאו באכילתן: ואם אינו ענין לאכילה. דהא בגופייהו כתיב, תנהו ענין להנאה: אמר קרא הנותר. דהוה ליה למכתב ושרפתו באש: מיבעי ליה לכדרבי אלעזר. ליתן לא תעשה, דאי מושרפת לא הוה ידעינן ביה איסור לאו למלקות: כל שבקודש פסול. מדכתיב כי קודש הוא יתירה, לרבות על[ט] שאר פסולי קדשי קדשים בלאו, כגון פיגול ויוצא ונשפך דמו: מקרא קמא. וכל חטאת, ולאו מבאש תשרף, דאיצטריך לומר שישרף בעזרה, אלא מלא תאכל, דליכתוב באש תשרף אלמא לאו בר אכילה הוא, וממילא נפקא לן ביה נמי איסור לאו מהא דרבי אלעזר דמפיק מלא יאכל כי קודש הוא כל פסולי קדשים: לאו שבכללות. כגון זה שנכלל כל הפסולין יחד: לא בערתי. אזהרה נפקא לן ביה ביבמות בהערל (דף עג:): אין מזהירין. מדין קל וחומר, אף על פי שאדם דן קל וחומר מעצמו אינה אזהרה ללאו, במסכת מכות (דף ה:) נפקא לן: היקשא הוא. ולאו קל וחומר, דאיתקש נדריך ונדבותיך דהיינו שלמים למעשר דגן דכתיב ביה לא בערתי ממנו בטמא, ותייתי לן מינה דאף קדשים לא יאכלו בטומאה. ולא בערתי ממנו בטמא אע"ג דוידוי בעלמא הוא ואינו לאו, הא נפקא לן ביה איסור לאו ביבמות בהערל[ח] מהאי קרא דלא תוכל לאכול בשעריך, ולהלן הוא אומר בפסולי המוקדשים שנפדו (דברים טו כב) בשעריך תאכלנו הטמא והטהור יחדיו, טמא וטהור אוכלין בקערה אחת, יש כאן טומאת בשר לטהור וטומאת הגוף לטמא, וקא אמר רחמנא גבי מעשר וקדשים, ההוא בשעריך דשראי לך ביה טומאה התם בפסולי המוקדשין, הכא לא תאכל: אכל פוטיתא. שרץ המים: לוקה ארבע. חד לאו בשרץ המים בתורת כהנים דהוא ספר ויקרא[י], וחד במשנה תורה[ז], ושני לאוין כתובים בתורת כהנים בשקלים סתם (א) ח) לא תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהן, והכא לא כתיב על הארץ ומשמע בין שרץ המים ובין שרץ הארץ, הרי ארבע: נמלה. שהוא שרץ הארץ: לוקה חמש. הני תרי ח) דסתם שרצים, וחד ט) וכל השרץ השורץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל, וחד י) לכל השרץ השורץ על הארץ לא תאכלום כי שקץ הם, וחד כ) ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש על הארץ:

תוספות

ואם אינו ענין לאכילה. לא אתי שפיר דהיכי מצי לאוקמי' באיסור אכילה דהא כתיב באש תשרף: הא אין לוקין על לאו שבכללות. הקשה הר"ר אליעזר ממיץ דבאלו הן הלוקין (מכות יג.) אמרי' דלאו דנותר ופיגול הוה בכלל הלוקין ואמאי והא לאו שבכללות הוא. ותירץ דלגבי נותר שמפורש בהדיא דכתיב ב) ושרפת את הנותר באש לא יאכל כי קדש הוא לא חשיב לאו שבכללות ופיגול נמי גמרינן ל) עון מ) עון מנותר[ט]. אך קשה דבפרק בתרא דמכות (דף יז: יח.) גבי זר שאכל עולה לפני זריקה לוקה חמש פריך ולילקי נמי מדרבי אלעזר דאמר כל שבקודש פסול ומאי קושיא והא לאו שבכללות הוא[י]: אם אינו ענין לגופו דאתי בקל וחומר ממעשר. ואם תאמר והא איצטריך לרביעי בקודש כדאמרינן בפרק קמא (דף יט.). וי"ל דלא ליכתוב לא יאכל אלא ישרף: הקישא הוא. תימה אמאי קרי ליה הקישא תיפוק ליה דקודש כתיב בהדיא בקרא ובכורות בקרך ולאו ואזהרה למעשר נמי יליף מהאי קרא. וי"ל דצריך הקישא משום איסור הנאה דלא תוקי קרא דוהבשר לאיסור הנאה שיהא בלאו דבפ' שני דשבת (דף כה.) לא ילפי' איסור הנאה בשמן קדש שנטמא אלא ממעשר: דכתיב לא תוכל לאכול בשעריך. האי לא חשיב לאו שבכללות מדלא כתיב מעשר דגנך ובכורות בקרך לא תוכל לאכלם ש"מ ליחודי לאו אכל חד דכתי' בקרא אתא[כ]:

עין משפט נר מצוה

כא א מיי' פי"ט מהל' פסולי המוקדשין הלכה א ג:
כב ב מיי' פי"א שם הלכה ג ד:
כג ג מיי' פ"ב מהלכות מאכלות אסורות הל' כג [רב אלפס חולין סוף פ"ג עמ' ע האריך בפירושו]:

רבינו חננאל

שבתורה שיהו אסורין אפי' בהנאה. ואם תאמר כל איסורין שבתורה בשרפה תלמוד לומר [בקדש] באש תשרף כל פסול שהוא בקדש בשרפה ולא שאר איסורין שבתורה: והאי בקדש מבעי ליה לכדתניא בקדש באש תשרף לימד על חטאת כו'. והא דאמר ר' יונתן ואם יותר מבשר המלואים וגו' נדחו דבריו. ותרצה אביי לעולם מקרא קמא והוא וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד. וא"כ נימא קרא בקדש באש תשרף ונשתוק לא תאכל למה לי אם אינו ענין לגופיה דנפק' ליה מדר' אלעזר דאמר לא יאכל כי קדש הוא כל שבקדש פסול ליתן לא תעשה על אכילתו תנהו ענין לשאר איסורין שבתורה. ודחי' תוב ואימא ליחודי ליה לאו לגופיה דאי מדר' אלעזר הוה ליה לאו שבכללות כדפירש כל שבקדש כלל כל פסולין שבקדש [וכל לאו] שבכללות אין לוקין עליו. אלא א"ר פפא מהכא והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל שאין ת"ל (באש ישרף) [לא יאכל] כו' עד וכי מזהירין מן הדין. ודחי' הקישא הוא כלומר התורה הקישה הקדש למעשר שנאמר לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך וגו' וכל נדריך אלו קדשים: אמר ליה רבינא לרב אשי ואימא לעבור עליו בשני לאוין כלומר לא בא מופנה שתדרוש בו אם אינו ענין לגופו תנהו ענין לשאר איסורין אלא לגופיה בא. וא"ת [והלא] כבר הוקש למעשר דכתי' ביה לאו שנאמר לא תוכל לאכול בשעריך לא יאכל עוד למה בא לחייבו בשני לאוין. מי לא אמר אביי אכל פוטיתא לוקה ארבע נמלה לוקה חמש צרעה

[מכאן שייך לעמוד ב]

לוקה שש הכא נמי לוקה על שני לאוין. והא דאביי מפורש בפ' אלו הן הלוקין. פוטיתא הוא דג טמא וכתיב בדגים (ויקרא יא יא) ושקץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו א) וכתיב (עוד לכל השרץ השורץ לא יאכל כי שקץ הם) ועוד כתיב (שם מג) אל תשקצו את

חשק שלמה על ר"ח

א) דברי רבינו תמוהים דהא בהאי קרא כתיב בהדיא לכל השרץ השורץ על הארץ וגו' ובאמת הרי"ף קו"פ אלו טרפות וברש"י כאן ובמכות ע"ז הביאו ללאו ד' הן קרא דמשנה תורה וכל אשר אין לו וגו'.

ליקוטי רש"י

לימד על חטאת ששורפין אותה בקדש. בעזרה. פסולי שאר קדשים. שמאכילתן בכשרותן בעזרה דכתיב בהן (ויקרא ו) בחצר אהל מועד. ואמורי קדשים קלים...

צירעה לוקה שש א"ל כל היכא [א]דאיכא למדרש דרשינן ולא מוקמינן בלאוי יתירי. [א]והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל[א] דרישיה (א) למה לי [ב]א לרבות עצים ולבונה והבשר כל טהור יאכל בשר דסיפיה למה לי לרבות אימורין אימורין מהתם נפקא [ג]דתניא [ב]והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה' לרבות את האימורין [ב]התם טומאת הגוף בכרת [ג]הכא טומאת בשר בלאו. א"ר אבהו א"ר יוחנן [ד]כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא דרך אכילתן למעוטי מאי אמר רב שימי בר אשי למעוטי שאם אכל חלב חי שפטור איכא דאמרי א"ר אבהו אמר ר' יוחנן [ד]כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא דרך הנאתן למעוטי מאי אמר רב שימי בר אשי למעוטי °שאם הניח חלב של שור הנסקל על גבי מכתו שהוא פטור וכל שכן אוכל חלב חי שהוא פטור אתמר נמי אמר רב אחא בר [ב]עויה אמר רב אסי א"ר יוחנן הניח חלב של שור הנסקל על גבי מכתו פטור לפי שכל איסורין שבתורה אין לוקין עליהם אלא דרך הנאתן אמר ר' זירא אף אנן נמי תנינא [ה]אין סופגין את הארבעים משום ערלה אלא על היוצא מן הזיתים ומן הענבים בלבד ואילו מתותים תאנים ורמונים לא מאי טעמא לאו משו' דלא קאכיל להו דרך הנאתן אמר ליה אביי בשלמא אי אשמעינן פרי גופא דלא קאכיל ליה דרך הנאתו שפיר אלא הכא משום דזיעה בעלמא הוא. אמר אביי [ו]הכל מודים [ז]בכלאי הכרם שלוקין עליהן אפילו שלא כדרך הנאתן מאי טעמא משום דלא כתיב בהו אכילה מיתיבי איסי בן יהודה אומר [ח]מנין לבשר בחלב שהוא אסור נאמר כאן [ג]כי עם קדוש אתה ונאמר להלן [ד]ואנשי קדש תהיון לי מה להלן אסור אף כאן אסור ואין לי אלא באכילה בהנאה מנין אמרת ק"ו ומה ערלה שלא נעבדה בה עבירה אסורה בהנאה בשר בחלב שנעבדה בו עבירה אינו דין שיהא אסור בהנאה

מה

רש"י

צירעה. שרץ העוף היא, וגם שורצת על הארץ, ויש בה אלו חמש לאוין, ומוסיף עליה לאו דשרץ העוף במשנה תורה (יד) [ה]וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו. שרץ לשון רחוש ונענוע ואינו נראה, ואין בהמה וחיה הגבוהין מן הארץ בכלל שרץ, הלכך [ו]לא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף וגו' דכתיב בקדושים תהיו אינו מן המנין, דלאו בשרצים כתיב: והבשר למה לי. השתא דאמרת קרא לאו לגופיה אתא אלא לאם אינו ענין, תינח ואשר יגע בכל טמא לא יאכל, והבשר למה לי. ומשני לרבות עצים ולבונה לקבל טומאה ואע"ג דלאו אוכלא הוא: והבשר כל טהור יאכל למה לי. והבשר יתירה מבעיא ליה, דאילו כל טהור יאכל בשר דריש ליה במנחות (דף כה:) כל טהור יאכל בשר והנפש אשר תאכל בשר וגו' הניתר לטהורין חייבין עליו משום טומאה [ז]יצא בשר שנטמא לפני זריקת דם. לשון אחר, בין ברישא בין בסיפא ו' יתירה מיבעי' ליה: לרבות את האימורין. שאם נטמאו ואכלן טהור שיעבור עליהן משום ב' לאוין, לאו דזרות שאף הכהן זר אצלם, ולאו דטומאת בשר, ואדלעיל קאי והכי קאמר, לא יאכל, והבשר נמי שנטמא לא יאכל: אשר לה'. קרא יתירה הוא, דה"ל למכתב מזבח השלמים וטומאתו עליו, וכתיב אשר לה', לרבות אף בשר הקרב לה' שאם אכלו בטומאה ענוש כרת: ומשני התם בטומאת הגוף איירי, (ב) והאי וטומאתו עליו מוקמינן לה בזבחים בפרק ב"ש (דף מג:) בטומאת הגוף הכתוב מדבר, והכא רבינהו לאזהרת טומאת בשר כשנטמאו הם והוא טהור שיהא מוזהר עליהן, והכא ליכא כרת אלא לאו דאימעט מכרת בזבחים בפרק ב"ש (שם): אלא דרך אכילתן. אלא אם כן אכלן דרך אכילתן: איכא דאמרי. הא דרבי אבהו אהנאה איתמר, ואהנך דאסירי בהנאה: חלב. אין דרך הנאתו אלא בהבערה ולמשוח עורות ולא לרפואה, וכ"ש אוכל חלב חי: אין סופגין את הארבעים כו'. גבי משקין קאי במסכת תרומות, וקאמר דאין כל מי פירות קרויין משקין אלא אלו בלבד. אין סופגין את הארבעים על שום מי פירות של ערלה, משום דכולהו שלא כדרך הנאתן הוא אלא אלו: בשלמא אי אשמעינן בפרי גופא. דאי אכיל שלא כדרכו כגון שבישל אגוזים או אפרסקין ואכלן ואשמעינן דלא מחייב: שפיר. שמעינן מינה דאין לוקין אלא כדרך אכילתן, אבל השתא טעמא דפטור משום דלאו פרי אכל: כלאי הכרם. כתיב (דברים כב) [ז]פן תקדש המלאה[ח] דמשמע לא תהנה ממנו אלא תשרפנו, ופן לאו הוא[ט]: שהוא אסור. באכילה: ערלה שלא נעבדה בה עבירה. בנטיעותה: בשר בחלב שנעבדה בו עבירה. כשבישלו, ועבר עליו על לאו [ג]לא תבשל:

ערלה

תוספות

צירעה לוקה שש. פ"ה דהא (ג) דכתיב בקדושים [ז]אל תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמוש האדמה וגו' לא חשיב ליה דבגדולים איירי דלא כתיב (ד) שרץ ולשון שרץ דבר שהוא נד בארץ ואינו נראה אלא ע"י שירוצו מפני קטנו. וקשה לדפ' ד' מיתות (סנהדרין נט:) דרשינן [ח]וכל חיה הרומשת זה הנחש משמע דרמישה הוה נמי בדבר הרוחש כמו נחש שהולך על גחונו. ותירץ הר"י דאורליינ"ש דההוא קרא איירי בח' שרצים דאמרינן במעילה בפרק קדשי מזבח (דף טז: ושם) במובדלים ממך דיבר הכתוב דכתיב בסיפא דקרא אשר הבדלתי לכם לטמא והיינו ח' שרצים שהן טמאים: לרבות את האימורים. דסד"א אין חייבין עליהם משום טומאה הואיל ואין ניתרים ודרשינן במנחות בפרק הקומץ את המנחה (דף כה:) הניתר לטהורי' חייבים עליהם משום טומאה להכי איצטריך לרבוייהו. מיהו קשה דבמעילה בפ' חטאת העוף (דף י:) דריש התם מאשר יקרב בכל הקדשים הכתוב מדבר ויליף התם אימורים וכל שאין ניתר לטהורים[ד]. ורבינו שמשון תירץ דאיצטריך לרבויי דסד"א דלא יבא איסור טומאה ויחול על איסור חלב: פרט לאוכל חלב חי. והא דאמרי' בגיד הנשה (חולין קב:) אכל צפור טהורה בחייה בכל שהוא במיתתה בכזית שאני עוף שהוא רך וחזי לאומצא וחשיב כדרך הנאתו. והא דאמרי' בהקומץ רבה (מנחות כא.) דם שבשלו אינו עובר עליו ופריך אביי מהא דתניא הקפה את הדם ואכלו או שהמחה את החלב וגמעו חייב ומשני כאן שהקפה באור וכאן שהקפה בחמה ולפי הך דהכא נ"ל שהברייתא לגלדים קתני הקפה את הדם בחמה ואת החלב באור דאי בחמה חי הוא ופטור: אלא הכא משום דזיעה בעלמא הוא. תימה לר"י דבהעור והרוטב (חולין קכא. ושם) יליף מקרא דאין חייב משום ערלה אלא על היוצא מזיתים וענבים דגמר ערלה [ט]פרי [י]פרי מבכורים ובכורים מתרומה ובתרומה כתיב [כ]תירוש ויצהר אם כן אמאי איצטריך למימר הכא זיעה בעלמא הוא. ° וי"ל דהא דאיצטריך למילף התם פרי פרי מבכורים לאו למעוטי שאר משקין איצטריך דמן הדין אפילו תירוש ויצהר לא היה (ה) ליחשב למשקין פרי דזיעה בעלמא הוא כדאמרינן הכא והתם איצטריך למילף שנחשוב משקה של תירוש ויצהר כמו הפרי והשתא א"ש הא דאמר בשמעתין דזיעה בעלמא הוא דמהאי טעמא הוא דשמעינן דמשקה אינו כפרי. מיהו תימה אמאי אמר דזיעה בעלמא הוא והא טעם כעיקר דאורייתא[ל]: אמרת קל וחומר. תימה היכי אתיא ק"ו לאפוקי מג"ש[מ] דנילף מנבילה בג"ש שלא תאסר בהנאה כמו נבילה ובפרק כל הבשר (חולין קטז.) איכא תנא דיליף הכי וסבר דבשר בחלב לא אסור בהנאה. ואור"ת דבההוא קרא דאנשי קדש כתיב ביה נמי איסורי הנאה דמבשר בשדה דרשינן [נ]קדשים שיצאו חוץ למחיצה וגלי לן ק"ו דגמרינן מקדשים ולא מנבילה[ס] וא"ת בלא ק"ו נמי מקשינן לחומרא[ע]. וי"ל דהכא ס"ד לאקשויי לקולא משום דמפורש בהדיא בקרא היתר הנאה דכתיב [ד]לכלב תשליכון אותו. הקשה הר"י דאורליינ"ש אמאי לא ילפינן מנותר איסור אכילה ואיסור הנאה [ל]מקדש [מ]קדש דמההוא קדש דנותר דריש ג"ש בפ' לולב וערבה (סוכה מט:) ובפרק כל הזבחים (זבחים כח:). וי"ל דהכא עם קדוש מאנשי קדש דרשי' שהן ענין אחד דקיימא קדושה אגברי. אי נמי דנין חולין מחולין ואין דנין חולין מקדשים[פ]: הכל מודים בכלאי הכרם. (לעיל) הא דלא קאמר הכל מודים בחולין שנשחטו בעזרה משום דכתיב בהו אכילה [ג]דמוזבחת ואכלת נפקא לן[צ]. ועוד דאיכא מאן דאמר לאו דאורייתא[ק]. ° והא דלא קאמר הכל מודים בבשר וחלב שמא משום דאין מזהירין מן הדין: אמרת ק"ו. איסור אכילה לא מצי למילף בק"ו מערלה כדאמרינן בכל הבשר (חולין קטו:) משום דאיכא למימר חורש בשור וחמור ומוסף פי פרה יוכיח דנעבדה בהו עבירה ושרו באכילה אבל השתא דיליף מקרא איסור אכילה ליכא למימר תוכיח דהנהו שרו באכילה:

מה

עין משפט נר מצוה

כד א מיי' פ"ו מהלכות איסורי מזבח הלכה ח ופי"ט מהל' פסולי המוקדשין הלכה יב:
כה ב שם הלכה יח:
כו ג שם הלכה יב:
כז ד מיי' פי"ד מהל' מאכלות אסורות הל' י [ופ"ה מהל' יסודי התורה הלכה ח] טוש"ע י"ד סי' קנה סעיף ג:
כח ה מיי' פ"י מהל' מאכלות אסורות הלכה כ:
כט ו מיי' פ"ד שם הלכה י טוש"ע י"ד סי' קנה סעיף ג:

ליקוטי רש"י

[נדפס בדף כה.]

רבינו חננאל

[התחלה בעמוד א]

נפשותיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהם ונמצאו ארבעה לאוין באוכל שרץ סתם ולא פירש באחד מהם בארץ דרושי' הלאוין בכל שרץ בין שרץ של ים ובין שרץ של יבשה. לפיכך אמר אביי אכל פוטיתא שהיא שרץ הים לוקה עליה הללו ארבעה לאוין כלם. אכל נמלה שהוא שקץ היבשה עובר ב) בארבעה לאוין הללו והוסיפה התורה על שקץ של יבשה לאו חמישי שנא' (שם מד) ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ על הארץ הלכך לוקה חמש. אכל צרעה שהיא שרץ העוף עובר על חמשה לאוין הללו הוסיפה עליו התורה לאו אחד שנא' (דברים יד יט) וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא (יאכלו) [יאכל] הלכך לוקה שש מלקיות. ופרקי' הני מילי דמוקמי' ליה בלאו יתירי היכא דליכא מידי למדרש [אבל אי איכא למדרש] כי האי גונא דרשי'. מכדי כתיב ואם האכל יאכל מבשר זבח השלמים וגו' והבשר אשר יגע בכל טמא למה לי. לרבות עצים ולבונה שאם נטמאו ישרפו. והבשר כל טהור יאכל בשר למה לי. לרבות אימורין שנטמאו סד"א כיון דהכהן טהור מצי למיכליה אם אכלו בטומאה חייב אבל חלבים דלא יכול למיכלינהו אפי' הוא טהור אימא לית להו חיוב משום טומאה קמ"ל. שנינו בתוספתא פ' הזורע והמחליף הקוצה נוהגין בכלאים כר' ם). ואסיקנא מהאי קרא דכתיב והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה' ונכרתה ואמרי' לה' לרבות האוכל אימורין בטומאת הגוף שהוא בכרת. ובא הבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל לרבות בשר קדש שנטמא אכלו כהן טהור בלאו: אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא דרך הנאתן וכל שכן דרך אכילתן למעוטי אכל חלב חי דדרך הנאתן למעוטי [אם הניח] חלב של שור הנסקל על מכתו שפטור. אמר ר' זירא אף אנן נמי תנינא אין סופגין ארבעים משום ערלה אלא על היוצא מן הזיתים ומן הענבים הא מן התותים ומן הרמונים לא משום דאינו דרך הנאתן. ושני אביי שאני התם דזיעה בעלמא הוא: אמר אביי הכל מודים בכלאי הכרם כיון דלא כתיב בהו אכילה לוקה עליהן אפי' שלא כדרך הנאתן. ומותיב עליהן איסי בן יהודה

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [מכות יז:] לקמן עז: וש"נ, ב) [לקמן לה. וש"נ ע"ש בפירש"י] ד"ה והבשר ועי' רש"י חולין לו: ד"ה והבשר, ג) [זבחים לו: כריתות כג: לקמן נו.], ד) [עיין תוספות עבודה זרה יב: ד"ה אלא] עיין תוס' לקמן כה. ד"ה שאני וכו' סוד"ה אין ושבועות כב: ד"ה אהיתרא וע"ז מג: ד"ה אמרו, ה) חולין קכ: תרומות פרק יא [משנה ג], ו) [עיין תוספות עבודה זרה יב: ע"ב ד"ה אלא וכו' דאפשר דס"ה בעבודה זרה לוקין אפילו שלא כדרך הנאתן ע"ש], ז) חולין קטו., ח) קידושין נו: ע"ש, ט) עירובין דף צו., י) לקמן דף מד: ועי' תוס' ברכות לט. ד"ה מיא, כ) עי' חולין כד. תוד"ה טעמא (ב"ש), ל) [מכות יח.], מ) יבמות ח., נ) [וע"ע תוספות בכורות ה: ד"ה מה להלן], ס) קדושין נז., ע) לעיל כב ע"א, פ) חולין פרק ט ועיין השלמות.

הגהות הב"ח

(א) גמרא לא יאכל דרישיה דקרא למה לי: (ב) רש"י ד"ה ומשני וכו' איירי דהאי: (ג) תוס' ד"ה צירעה וכו' פ"ה דהא. נ"ב עי' פרק כל מערבין דף כח: (ד) בא"ד דלא כתיב בהו שרץ ולשון שרץ וכו' ואינו נראה מפני קוטנו אלא על ידי שירוצו וקשה כצ"ל: (ה) ד"ה אלא וכו' לא הוי ליה ליחשב:

גליון הש"ס

גמ' שאם הניח חלב של שור הנסקל. עיין נדה לב ע"א תד"ה וכשמן: תוס' ד"ה אלא וי"ל כו' דהא דאיצטריך למילף. עי' בספר כתנות אור להגאון בעל פנים מאירות סוף פרשת בראשית: תוס' ד"ה הכל מודים. והא דלא קאמר וכו' משום דאין מזהירין מן הדין. עי' ע"ז יב ע"ב תד"ה אלא וכו' ע"ק:

הגהות וציונים

א] "אשר יגע בכל טמא לא יאכל" ליתא בכת"י, וכן ליתא ברש"י ע"ש, וכן בסמוך הנוסח בכמה כת"י והבשר דסיפיה למה לי (ועי' ברש"י): ב] [בר רב עויא וכן איתא לקמן לג ע"ב (גליון): ג] בכת"י נוסף ושאינו ניתר לטהורין אינם חייבים עליו משום טומאה: ד] וכל שאין לו מתירין כצ"ל. מהרש"ל (גליון) ועי' מהרש"א שמקיים הגירסא: ה] [ולא מטרפה כצ"ל] (גליון). ועי' רש"ש שמקיים הגירסא.

תורה אור השלם

א) והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף והבשר כל טהור יאכל בשר: [ויקרא ז, יט]

ב) והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר ליי וטמאתו עליו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה: [ויקרא ז, כ]

ג) לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכר לנכרי כי עם קדוש אתה ליי אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו: [דברים יד, כא] ד) ואנשי קדש תהיון לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשלכון אתו: [שמות כב, ל] ה) וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו: [דברים יד, יט] ו) והבדלתם בין הבהמה הטהרה לטמאה ובין העוף הטמא לטהר ולא תשקצו את נפשתיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמש האדמה אשר הבדלתי לכם לטמא: [ויקרא כ, כה] ז) לא תזרע כרמך כלאים פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם: [דברים כב, ט] ח) ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשת על הארץ: [בראשית א, כח] ט) וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל: [ויקרא יט, כג] י) ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך אשר יי אלהיך נתן לך ושמת בטנא והלכת אל המקום אשר יבחר יי אלהיך לשכן שמו שם: [דברים כו, ב] כ) כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן ראשיתם אשר יתנו ליי לך נתתים: [במדבר יח, יב] ל) ואם יותר מבשר המלאים ומן הלחם עד הבקר ושרפת את הנותר באש לא יאכל כי קדש הוא: [שמות כט, לד] מ) לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכר לנכרי כי עם קדוש אתה ליי אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו: [דברים יד, כא] נ) כי ירחק ממך המקום אשר יבחר יי אלהיך לשום שמו שם וזבחת מבקרך ומצאנך אשר נתן יי לך כאשר צויתך ואכלת בשעריך בכל אות נפשך: [דברים יב, כא]

חשק שלמה על ר"ח

א) גם זה צ"ע דקרא דשקץ יהיה לכם מבשרם לא תאכלו כתיב רק בשרץ המים ושרץ הארץ לא נכלל כלל בהך קרא ועי' בר"ח ובתוס' ודברי רבינו צ"ע.

צִירְעָה לוֹקֶה שֵׁשׁ, כיון שהיא גם שרץ העוף וגם שורצת על הארץ (רש"י). ויש שפירש, שהיא שרץ הארץ כיון שהיא ניזונת וגדילה מהקרקע (ריטב"א עירובין כח, א ד"ה והאמר). ויש שפירש, כיון שבתחילת ברייתה אין לה כנפיים, והיא שורצת על הארץ כמין תולעת (מאירי מכות טז, ב ד"ה אכל צרעה).

אכן, איסור 'ולא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף' וגו' שנאמר בפרשת קדושים (ויקרא כ, כה), אינו נוהג אלא בבעלי חיים גדולים (רש"י), כדוגמת הבהמות שנזכרו בתחילת הפסוק [ובשונה ממקומות אחרים שמצינו שהשרצים בכלל רמשים (ראה תוס' ד"ה צירעה שהקשו כן ותירצו באופן אחר)]. ויש סוברים, שגם באכילת שרצים עוברים על איסור זה, אלא שאין לוקים עליו, משום שהוא 'לאו שבכללות', או משום שלא נוסף בכתוב זה איסור בפני עצמו, ואינו אלא אזהרה נוספת שלא לעבור על איסור מאכלות אסורות (רמב"ן ספר המצות שורש ט).

לַרְבּוֹת עֲצִים וּלְבוֹנָה, שהם נטמאים בטומאת אוכלים אף שאינם אוכל, כיון ש'חיבת הקודש' מחשיבה אותם לאוכל ומכשירה אותם לקבל טומאה (ע"פ גמ' חולין לו, ב). ואף שבגמ' כאן מבואר שלומדים דין זה מ'והבשר' שנכתב בתחילת הפסוק, מכל מקום בגמ' בחולין (שם) מבואר שלומדים כן מ'בשר' שנכתב בסוף הפסוק, כיון ש'והבשר' מיותר רק לפי סברת הגמ' כאן שפסוק זה אינו לאו על אכילת בשר טמא, אלא לומדים ממנו איסור הנאה בכל התורה כולה, אבל לחזקיה ולרבי אבהו שלומדים איסור הנאה מפסוקים אחרים, כתוב זה מתפרש כפשוטו ולומדים ממנו לאו על אכילת בשר טמא, ואם כן ה'והבשר' שנכתב בתחילת הפסוק אינו מיותר, ובהכרח שעצים ולבונה התרבו מ'בשר' שנכתב בסוף הפסוק (צל"ח).

ודין זה [של 'חיבת הקודש'] הוא רק מדרבנן והפסוק הוא אסמכתא בעלמא (רש"י זבחים מו, ב ד"ה לפסולא, וכע"ז לעיל יט, א ד"ה אלמא). ויש סוברים שהוא דין דאורייתא (תוס' לעיל שם ד"ה אלמא, ובזבחים לד, א ד"ה ואפי'). ויש סוברים, שבלבונה הוא דין דאורייתא כיון שהיא ראויה להיאכל בשעת הדחק, ואילו בעצים זו רק חומרא מדרבנן, שהרי אינם ראויים לאכילה כלל (אבן האזל פסולי המוקדשין יח, כד, ע"פ תוס' חגיגה כד, א ד"ה והא דרבנן, ורמב"ם שם, יב. וראה עוד חי' רבינו חיים הלוי שם).

כָּל אִיסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה אֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶן אֶלָּא דֶּרֶךְ אֲכִילָתָן, ומסתבר שהוא הדין במצוות אכילה, כגון קרבן פסח ומצה, שאם אכלם שלא כדרך אכילה, לא יצא ידי חובתו (משנה למלך יסודי התורה ה, ח ד"ה אך ראיתי, וכע"ז ברש"ש להלן לה, א ד"ה אין).

לְמֵעוּטֵי שֶׁאִם אָכַל חֵלֶב חַי שֶׁפְּטוּר, והחידוש בכך הוא, שאכילה שלא כדרך אינה רק אם אכל דבר שאינו עומד לאכילה כלל כגון המשקה היוצא מתאנים ורימונים, אלא גם אם אכל חלב שראוי לאכילה כשהוא מבושל, אם אכלו שלא כדרך אכילה אינו חייב עליו (חי' הר"ן).

אִיכָּא דְּאָמְרִי וְכוּ' כָּל אִיסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה אֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶן אֶלָּא דֶּרֶךְ הֲנָאָתָן, ומכל מקום מדרבנן אסור ליהנות גם שלא כדרך הנאתו (ריטב"א; ר"ן על הרי"ף ו, ב ד"ה דרך). ויש שסובר שמהתורה אסור ליהנות שלא כדרך הנאתו, אלא שאין לוקים עליו, כדין חצי שיעור שאסור מהתורה ואין לוקים עליו (מגיד משנה מאכלות אסורות ח, טז). ויש סוברים, שמותר לכתחילה ליהנות מהם שלא כדרך הנאתו (משנה למלך יסודי התורה ה, ח [ד"ה וראיתי להתוס' בפ"ק], בדעת התוס', וכע"ז במרדכי תקמה).

והמחלוקת בין הלשונות היא, שללישנא קמא אכילה שלא כדרך אינה נחשבת אכילה ואין לוקים עליה, אבל הנאה שלא כדרך נחשבת הנאה ולוקים עליה, וללישנא בתרא אין לוקים גם על הנאה שלא כדרכה, כיון שהתורה כתבה את איסור ההנאה בלשון אכילה, ללמדנו שכשם שאין לוקים על אכילה שלא כדרכה כך אין לוקים על הנאה שלא כדרכה (רבינו דוד, וכע"ז בחי' הר"ן). ויש מפרשים, שמחלוקתם היא מה נחשב אכילה או הנאה שלא כדרכה, ללישנא קמא רק אכילת חלב חי נחשבת אכילה שלא כדרך, כיון שלעולם אין דרך לאכול חלב חי [אלא רק מבושל], אבל להניח חלב על גבי מכתו, אינו נחשב הנאה שלא כדרך, שכשיש לו מכה דרכו להניח עליה חלב, ולכן אף שהחלב עומד להנאות אחרות, מכל מקום נחשב כדרך הנאתו, וללישנא בתרא גם להניח חלב על גבי מכתו נחשב שלא כדרך הנאתו, כיון שהחלב עומד להנאות אחרות (רש"ש, וכע"ז במשנה למלך שם, בדעת רש"י).

שֶׁאִם הִנִּיחַ חֵלֶב שֶׁל שׁוֹר הַנִּסְקָל עַל גַּבֵּי מַכָּתוֹ שֶׁהוּא פָּטוּר, אבל מותר להניח חלב סתם על גבי מכתו אף שאסור לאוכלו וסיכה כשתיה [כמבואר בשבת (פו, א)], כיון שמדובר כאן שהוא מניח את החלב בתחבושת ואינו סך אותו על גבי הבשר עצמו. ועוד, שרק סיכה של תענוג נחשבת כשתיה, אבל סיכה לרפואה אינה כשתיה (תוס' רא"ש; תוס' הרשב"א משאנץ).

לְאוֹ מִשּׁוּם דְּלֹא קָאֲכֵיל לְהוּ דֶּרֶךְ הֲנָאָתָן, ואף שלאחר שסחט את הפרי, הדרך היא לשתות את המשקה, מכל מקום כיון שאינם עומדים לסחיטה, נחשב שלא כדרך הנאתו (קובץ ענינים [לרבי אלחנן וסרמן]). ולמפרשים [ראה לעיל (ד"ה איכא)] ששתי הלשונות נחלקו מה נחשב שלא כדרך – שללישנא קמא רק אכילת חלב חי נחשבת הנאה שלא כדרך משום שלעולם אין דרך לאוכלו כך, אבל הנחת חלב על גבי מכתו נחשבת הנאה כדרך משום שכשיש לו מכה הדרך היא להניח עליה חלב, ורק ללישנא בתרא גם זה נחשב הנאה שלא כדרך – בהכרח שראיית הגמ' מתותים ורימונים היא ללישנא בתרא, שללישנא קמא אין זו הנאה שלא כדרך, משום שלאחר שסוחטים את הפרי הדרך היא לשתות את המשקה (רש"ש).

אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי בְּשִׁלְמָא אִי אַשְׁמְעִינַן פְּרִי גּוּפָא וְכוּ' אֶלָּא הָכָא מִשּׁוּם דְּזִיעָה בְּעָלְמָא הוּא, ואף שגם לאביי אין לוקים על הנאה שלא כדרך, מכל מקום משקה היוצא מתותים תאנים ורימונים, אינו נחשב הנאה שלא כדרך, כיון שלאחר שעשו ממנו משקה, הדרך היחידה ליהנות ממנו הוא רק על ידי שתיית המשקה, ורק כשיש אפשרות ליהנות ממנו בדרך אחרת, נחשב הנאה שלא כדרך (צל"ח).

ומשקה זה נחשב כזיעה בעלמא גם לדעת הסוברים שטעם כעיקר, דהיינו שטעם המאכל נחשב כגוף המאכל, כיון שהטעם של המשקה אינו כטעם הפרי [ורק על ידי בישול הפרי במים, נכנס טעם הפרי עצמו במים], ומשום כך מברכים עליו 'שהכל נהיה בדברו' ולא 'בורא פרי העץ' (רש"ש, ע"פ הרא"ש ברכות ו, יח, ובכך מיישב את קושיית התוס', וראה עוד קהלות יעקב יח).

אָמַר אַבַּיֵי הַכֹּל מוֹדִים בְּכִלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶן אֲפִילּוּ שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הֲנָאָתָן, ונקט לשון 'הכל מודים', ללמדנו שגם ללישנא בתרא שסוברת שאין לוקים על הנאה שלא כדרך, מכל מקום מודים הם שלוקים על כלאי הכרם שלא נאמרה בהם לשון אכילה (רבינו דוד).

המשך במילואים עמ' 136

מָה לְעָרְלָה שֶׁכֵּן לֹא הָיְתָה לָהּ שְׁעַת הַכּוֹשֶׁר, שהפרי נאסר כבר משעת חנטה (רש"י). ואף שקודם חנטה לא נאסר, מכל מקום משעה שנחנט ונהיה פרי, לא היתה לו שעת הכושר (רבינו דוד).

תֹּאמַר בְּבָשָׂר בְּחָלָב שֶׁהָיְתָה לוֹ שְׁעַת הַכּוֹשֶׁר, לפני שעירבו את הבשר בחלב (רש"י). ויש מפרשים, שהיתה להם שעת הכושר לאחר שעירבו אותם יחד לפני הבישול, אבל מה שהיו מותרים כל אחד בפני עצמו, אין זה נחשב כשעת הכושר, שאין כאן בשר בחלב (מהר"ם חלאווה, וכע"ד ברש"י מנחות קא, ב ד"ה הואיל, ובתוס' שם ד"ה פיגל, אולם ראה רש"י ד"ה זאת, שסובר שאין רבותא בכך שעירבם יחד כל עוד לא התבשלו יחד).

מָה לְחָמֵץ בַּפֶּסַח שֶׁכֵּן עָנוּשׁ כָּרֵת, ואין לומר 'שור הנסקל יוכיח שאינו ענוש כרת ואסור בהנאה', כיון שיש לדחות 'מה לשור הנסקל שלא היתה לו שעת הכושר לאכילה', שהרי גם לפני שנגח היה אסור לאוכלו ללא שחיטה (תוס', ע"פ מהרש"א). ואף אם שור זה היה בן פקועה [- ולד שנמצא במעי בהמה לאחר שחיטתה], והיה מותר לאוכלו לפני הנגיחה ללא שחיטה, אין זה נחשב שהיתה לו שעת הכושר, כיון שאסור לאוכלו קודם שתצא נפשו (צל"ח, וראה מצפה איתן).

כְּלֵאֵי הַכֶּרֶם יוֹכִיחוּ שֶׁאֵין עָנוּשׁ כָּרֵת וְאָסוּר בַּהֲנָאָה, והטעם שהוצרכנו ללמוד שבשר בחלב אסור בהנאה משלשה מלמדים [ערלה, חמץ בפסח, כלאי הכרם], כיון שאם היינו לומדים רק משני מלמדים [ערלה וכלאי הכרם], היה אפשר לפרוך פירכא כל דהו - 'מה לערלה וכלאי הכרם שהם גידולי קרקע', אף שאין בכך חומרא, אבל כשהלימוד הוא משלשה מלמדים, אי אפשר לפרוך פירכא כל דהו, אלא רק פירכא שיש בה קולא [של הדבר הנלמד] או חומרא [של המלמדים] (מהרש"א ומהר"ם, ע"פ גמ' חולין קטז, א, ובכך יישבו את קושיית המהרש"ל).

מָה נְּבֵילָה דֶּרֶךְ הֲנָאָתָהּ אַף בָּשָׂר בְּחָלָב דֶּרֶךְ הֲנָאָתוֹ, ונבילה שאמרו כאן היינו טריפה, שהרי לעיל (כד, ב) למדו בשר בחלב מטריפה (רש"י). ואין כוונת הגמ' שבשר בחלב דומה ממש לטריפה, שהרי טריפה מותרת בהנאה ובשר בחלב אסור בהנאה, אלא כשם שטריפה אסורה באיסור האמור בה [שהוא איסור אכילה] רק בדרך אכילה, הוא הדין בשר בחלב אסור באיסור האמור בו [שהוא איסור הנאה] רק בדרך הנאתו (מהר"ם חלאווה).

לוֹמַר שֶׁלּוֹקִין עָלָיו אֲפִילּוּ שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הֲנָאָתוֹ, ואין כוונת הגמ' שלוקים עליו, שהרי איסור הנאה בבשר בחלב נלמד רק מקל וחומר, ואין לוקים על איסור שנלמד מקל וחומר, אלא כוונת הגמ' שלאביי יש איסור דאורייתא גם שלא כדרך הנאתו (מהר"ם חלאווה, וראה לעיל כד, ב ד"ה בהנאה). ויש שפירש, שכוונת אביי היא שלוקים על אכילת בשר בחלב שלא כדרך, שאיסור אכילה נלמד מגזירה שוה ולא מקל וחומר (מהרש"א לעיל כד, ב ד"ה הכל מודים).

■ להלכה, כלאי הכרם ובשר בחלב אסור ליהנות מהם גם שלא כדרך הנאתם [כאביי] (שו"ע יו"ד קנה, ג).

זֹאת אוֹמֶרֶת כִּלְאֵי הַכֶּרֶם עִיקָּרָן נֶאֱסָרִין, וגם הקש והגבעולים שגדלו באיסור נאסרים (תוס' כאן, ובכתובות פ, א ד"ה אכלה). ויש מפרשים, שרק הזרעים נאסרים, אבל הקש והגבעולים אינם אסורים משום כלאים (שיטמ"ק כתובות שם ד"ה עבד). ■ להלכה, גם הקש והגבעולים נאסרים משום כלאי הכרם [כתוס'] (שו"ע יו"ד רצו, ג). ויש שכתב, שרק הזרעים נאסרים [כשיטמ"ק] (ביאור הגר"א שם, י).

זְרוּעַ מֵעִיקָּרוֹ בְּהַשְׁרָשָׁה וְכוּ', אבל קודם השרשה אינו נאסר, כיון שאינו נחשב כזרוע אלא כמונח בכד (רש"י). ומשמע שאינו לוקה קודם השרשה (מנחת חינוך מצוה רחצ אות יד, ראה שם שיש חולקים בזה, וראה עוד דבר שמואל). ■ וכן נפסק להלכה, שזרוע מעיקרו נאסר משעת השרשה (שו"ע יו"ד רצו, ט), וזרוע ובא דוקא אם הוסיף (שם, יז).

לְעוֹלָם דְּאִיכָּא סַכָּנָה וַאֲפִילּוּ הָכִי עֲצֵי אֲשֵׁירָה לֹא, משום שנראה כמודה בעבודה זרה (רש"י), או משום שיבוא להימשך אחריה (תוס', ובתוס' רא"ש משמע שהכל טעם אחד). ודוקא שרפואתו היא רק על ידי עצים אלו של עבודה זרה [כגון על ידי שדים או דבר אחר] ולא על ידי שאר עצים ממין זה, אבל אם הגוי אומר לו שרפואתו היא על ידי עץ פלוני, מותר לו להתרפאות גם בעצי עבודה זרה, כיון שגם אם לא היו של עבודה זרה, היו מועילים לרפואתו (תוס' רא"ש, וכע"ז בתוס' כאן). ויש מפרשים, שבכל מקרה אסור מדאורייתא להתרפאות בעצי עבודה זרה, כיון שעובר על 'ולא ידבק בידך מאומה מן החרם'. ומחוייב למסור על זה את הנפש אפילו שאינו עובד עבודה זרה, כיון שכל הלאוין שנאמרו בעבודה זרה דינם כעבודה זרה ממש (חי' הר"ן; נמוקי יוסף). ■ להלכה, הובאו שתי הדעות (שו"ע יו"ד קנה, ב).

אִם נֶאֱמַר בְּכָל נַפְשְׁךָ לָמָּה נֶאֱמַר בְּכָל מְאֹדֶךָ וְכוּ', ואף שפסוק זה מדבר על כל המצוות, שקיומן אהבת ה' הוא, מכל מקום כיון שדרשו בגמ' (יומא פה, ב) מ'וחי בהם', שפיקוח נפש דוחה את כל התורה כולה, בהכרח ש'בכל נפשך' לא נאמר על כל המצוות אלא רק בעבודה זרה החמורה, שכל הכופר בה כאילו מודה בכל התורה כולה (חי' הר"ן; רבינו דוד).

והטעם שהגמ' הביאה כאן את הברייתא, אף שבפסוק עצמו מפורש שצריך למסור נפש לאהבתו של הקב"ה, משום שרצתה לאפוקי מדעת רבי ישמעאל (ע"ז כז, ב) שסובר שגם בעבודה זרה אין צריך למסור את הנפש, ולדבריו מה שנאמר בפסוק 'בכל נפשך', אין הכוונה למסירות נפש ממש, אלא שיאהב את הקב"ה בכל ליבו ונפשו (חי' הר"ן; רבינו דוד, וראה עוד אמרי נועם להגר"א ברכות סא, ב).

וְיֵשׁ אָדָם שֶׁמְּמוֹנוֹ חָבִיב עָלָיו מִגּוּפוֹ לְכָךְ נֶאֱמַר בְּכָל מְאֹדֶךָ, ודין זה אינו רק בעבודה זרה, אלא גם בשאר לא תעשה שבתורה צריך למסור את כל ממונו כדי לא לעבור (רשב"א ב"ק ט, ב ד"ה מהא; ר"ן על הרי"ף סוכה טו, א ד"ה ולהדור), כי ההיתר לעבור על איסור מהתורה הוא רק במקום פיקוח נפש, כפי שדרשו מ'וחי בהם' – ולא שימות בהם, אבל את ממונו, סברא היא שחייב למסור כל אשר לו כדי לא לעבור על איסור (לבוש יו"ד קנז, א, ראה ערוך לנר סנהדרין עד, א ומרחשת א מג, יג). והתורה הוצרכה להשמיע כן בעבודה זרה אפילו שהיא יותר חמורה מכל העבירות שבתורה, ללמדנו שצריך למסור את ממונו אף שאינו עובד אותה בגלל שמאמין בה, אלא רק כדי להציל את ממונו (אבני נזר יו"ד קכח, וראה עוד קובץ שיעורים אות קה). ויש סוברים, שאדם שממונו חביב עליו מגופו, צריך למסור את כל ממונו רק בשלש עבירות ולא בשאר מצוות (תוספת יום הכיפורים יומא פב, א ד"ה תניא; שנות חיים [לרבי שלמה קלוגר] קלו). ויש שהוכיח מהגמ' כאן, שרק בעבודה זרה צריך להפסיד את כל ממונו, אבל בשאר לאוין אין צריך להפסיד את כל ממונו (ביאור הגר"א יו"ד קנז, ה, בדעת מהר"י וויל, ולדבריו לא אומרים שמסברא חייב למסור את כל ממונו בשאר לאוין). ■ להלכה, צריך למסור את כל ממונו כדי לא לעבור על לא תעשה (רמ"א שם, א).

■ המשך במילואים עמ' 136

מה לערלה שכן לא היתה לה שעת הכושר תאמר בבשר בחלב שהיתה לו שעת הכושר חמץ בפסח יוכיח שהיה לו שעת הכושר ואסור בהנאה מה לחמץ בפסח שכן ענוש כרת תאמר בבשר בחלב שאינו ענוש כרת כלאי הכרם יוכיחו שאין ענוש כרת ואסור בהנאה ואם איתא ניפרוך מה לכלאי הכרם שכן לוקין עליהן אפילו שלא כדרך הנאתן ואביי תאמר במאי תאמר בבשר בחלב שאין לוקין עליו אלא דרך הנאתו [א]אטו בבשר בחלב אכילה כתיבה ביה ואידך דקא מותיב לה סבר להכי קא גמר מנבילה מה נבילה דרך הנאתה אף בשר בחלב דרך הנאתו ואביי להכי לא כתב אכילה בגופו לומר שלוקין עליו אפי' שלא כדרך הנאתו. וליפרוך מה לכלאי הכרם שכן לא היתה לו שעת הכושר א"ר אדא בר אהבה זאת אומרת כלאי הכרם עיקרן נאסרין הואיל[א] והיתה להן שעת הכושר קודם השרשה מתיב רב שמעיה [ב]המעביר עציץ נקוב בכרם אם הוסיף מאתים אסור הוסיף אין לא הוסיף לא אמר רבא תרי קראי כתיבי כתיב [א]הזרע[ב] וכתיב [א]המלאה הא כיצד [ג]זרוע מעיקרו בהשרשה [ג]זרוע ובא הוסיף אין לא הוסיף לא. א"ר יעקב א"ר יוחנן בכל מתרפאין חוץ מעצי אשירה היכי דמי אי נימא דאיכא סכנה אפילו עצי אשירה נמי ואי דליכא סכנה אפילו כל איסורין שבתורה נמי לא לעולם דאיכא סכנה ואפי' הכי עצי אשירה לא [ה]דתניא ר' אליעזר אומר אם נאמר [ב]בכל נפשך למה נאמר בכל מאודך ואם נאמר בכל מאודך למה נאמר בכל נפשך אלא לומר לך אם יש אדם שגופו חביב עליו ממונו לכך נאמר בכל נפשך (א) ויש אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאודך. כי אתא רבין אמר רבי יוחנן [ד]בכל מתרפאין [ג]חוץ מע"ז וגילוי עריות ושפיכות

רש"י

ערלה לא היתה לה שעת הכושר. שהפרי הזה חנט באיסור ונגמר באיסור: תאמר בבשר בחלב שיש לו שעת הכושר. קודם שניתן בחלב: כלאי הכרם יוכיחו. ובשחיטת חולין[ד] פריך ונימא ערלה תוכיח וחזר הדין, והתם מתרץ לה בכל הבשר[ד], ולקמן פריך ונימא מה לכלאי הכרם שכן לא היתה להם שעת הכושר: ואם איתא. דכלאי הכרם אלוקין להחמיר משאר איסורין, ליפרוך האי: ואביי. אמר לך היכי ניפרוך, היכי נסיימה למילתיה דלא נילף בשר בחלב מיניה, נימא תאמר בבשר בחלב כו', אטו בשר בחלב אכילה כתיבה ביה, התם נמי לוקין עליו אפי' שלא כדרך הנאתה: מנבילה. ונבילה אכילה כתיבא ביה. נבילה לאו דוקא קאמר, דהא מטריפה גמרינן לה, ויש מפרשים דמשום דהאי טריפה דקרא איירי באבר ובבשר המדולדל בה ושחטה כדאמרינן בבהמה המקשה לילד (חולין עג:), קרי ליה נבילה, דדמי לנבילה דלא מישתרו בשחיטה, ואין נראה לי, דטריפה נמי לא מישתריא בשחיטה, ואי משום דלא מיטמיא הנך נמי לא מיטמאו: ואידך. אביי אמר לך להכי לא כתיב אכילה בגופו ללמדך שלוקין כו' הלכך לא מצי פריך תאמר בבשר בחלב כו': וליפרוך מה לכלאי הכרם שכן לא היתה להם שעת הכושר. וקא סלקא דעתך שאין נאסרין אלא גידוליהן, ולכן לא היתה להן שעת הכושר: זאת אומרת. מדלא פריך הכי, שמע מינה כלאי הכרם עיקרן נאסר, אף עיקר הזריעה עצמה נאסרה, וזריעה היתה לה שעת הכושר כל ימיה עד שנשרשה. י"מ דהאי מקשה נמי ידע שאף הזריעה נאסרת אלא סבור משעת זריעה נאסרת, וכן שמעתי, אבל א"א להעמידה, דמיבעי לן לפרושי הכי, מה לכלאי הכרם שכן לא היתה להן שעת הכושר משעה שבאו לכלל כלאים, תאמר בבשר בחלב שהיתה לו שעת הכושר משעה שבא לכלל זה, דאם שורהו כל היום בחלב אינו נאסר בכך[ה], ומשני עיקרן נאסרו משנשרשו ולא משנזרעו, וכמה גמגומים יש בה, חדא דטעמא דלא מיתסר [ס]משום דאכתי לא בשר בחלב חשיב ליה והרי הוא כאילו זה לבד וזה לבד, וכן כלאים כ"ז שלא נשרשו הרי הן כמונחין בכדא[ו], ועוד כי אמר לעיל חמץ בפסח יוכיח מיבעי ליה למימר שהיתה לו שעת הכושר משנקרא חמץ בפסח, והא ליתא, ועוד מדמותיב רב שמעיה הוסיף אין לא הוסיף לא מכלל דליכא מאן דסליק אדעתיה משעת זריעה, אלא הוה סלקא דעתיה תוספת אין עיקר לא, ולשון עיקרן משמע כדפרישית, דללישנא בתרא הכי הוה ליה למימר זאת אומרת כלאי הכרם בהשרשה נאסרו: המעביר עציץ נקוב בכרם. וזרעים בתוכו שכבר צמחו: הוסיף הצמח בכרם מאתים. אחד מן המאתים שיש בו עכשיו, שמתחלה היו בו קנ"ט שיעורים כתוספת זו ועכשיו יש בו מאתים, אסורין, לפי שאין בהיתר הראשון כדי לבטל התוספת האסור, שהערלה וכלאים אין בטלין אלא במאתים[ז] של היתר לבד האיסור, לא הוסיף מאתים אלא פחות כל שהוא מותר[ג] דיש בו כדי להעלות באחד ומאתים, ובספרי[ח] יליף ליה מתרומה שעולה באחד ומאה, וכלאים שכפל את אסוריו שאסורין בהנאה כפל את עלייתן. ודוקא נקט נקוב, דיונק מקרקע דרך אויר: לא הוסיף לא. אלמא אין הזריעה נאסרת: מליאה. גידולין: הזרע. הראשון: זרוע מעיקרו. בכרם, בהשרשה, דכתיב הזרע משמע שאף הזריעה נאסרת, מיהו קודם השרשה כמאן דמנחא בכדא דמי[ו]: זרוע ובא. קודם לכן: הוסיף אין לא הוסיף לא. דכתיב מלאה: בכל מתרפאין. אפילו באיסורי הנאה: למה נאמר בכל מאודך. יאמר החביב משניהן ודיו, ומפרש לפי שפעמים שזה חביב ופעמים שזה חביב, לכך הוצרכו שניהן לומר לאהוב את בוראך יותר מן החביב עליך, והמתרפא בעצי אשירה נראה כמודה בה: ושפיכות

תוספות

מה לערלה שכן לא היתה לה שעת הכושר. הקשה ריב"א נילף מערלה שהיתה לה שעת הכושר כגון [ט]נטל ענף מאילן של היתר שלא נגמרו פירותיו והרכיבו או נטעו. ואומר ר"י דאינו אוסר אלא מה שגדל אחר שהרכיבו או נטעו וזה לא היה לו שעת הכושר והענף עצמו אינו נאסר אלא מפני תערובת האיסור ואם היה יכול להבדיל אותו הענף ממה שגדל אחרי כן היה מותר וכן כלאי הכרם אי לא היה עיקרו נאסר או מעביר עציץ נקוב חשוב לא היה לו שעת הכושר שהאיסור הגדל אחרי כן לא היה לו מעולם שעת הכושר: מה לחמץ בפסח שכן ענוש כרת. ושור הנסקל לא מצי למימר יוכיח דמה לערלה ולשור הנסקל שכן לא היה להם שעת הכושר לאכילה:

כלאי הכרם יוכיחו. בפ' כל הבשר (חולין קטו:) פריך ונימא ערלה תוכיח ומשני. ונראה לר"י דהוה מצי למילף במה מצינו מכלאי הכרם לחודייהו דמה כלאי הכרם שכן נעבדה בו עבירה ואסורה באכילה ובהנאה אף אני אביא בשר בחלב וכו' אלא ניחא ליה למילף מכל הני בק"ו דאלים טפי: מה לכלאי הכרם שכן לוקים עליו שלא כדרך כו'. תימה לרשב"א היא גופא נילף במה מצינו מכלאי הכרם שילקו על בשר בחלב שלא כדרך הנאה. ואומר ר"י דליכא למילף דאיכא למימר דשור הנסקל וחמץ שעבר עליו בבל יראה יוכיח שנעבד בו עבירה ואסור באכילה ואינו אסור אלא כדרך הנאתו דאכילה כתיב בהו:

עיקרן נאסרין. אומר ר"י שגם הגבעולים והקש שגדל ממנו נאסר כדאמרינן לקמן (ד' כו:) תנור שהסיקו בקליפי ערלה או בקשין של כלאי הכרם חדש יותץ וקשה לר"י דבפרק האשה שנפלו (כתובות דף פ. ושם) גבי מוליא הוצאות על נכסי אשתו וכו' מפרש רב יהודה אפי' לא אכל אלא חבילי זמורות רב יהודה לטעמיה דאמר אכלה ערלה וכלאים ושביעית הוי חזקה פי' אע"פ שבכל אלו אין יכול לאכול רק העלים שהפירות אסורין אלמא עלי כלאים שרו. ואומר ר"ת דהתם מיירי באותן עלים שהיו קודם זריעת כלאים וקודם שהוסיף מאתים אבל אותן שגדילין אחרי כן אסורין מאחר שהוסיף מאתים:

הואיל והיתה לו שעת הכושר קודם השרשה. והא דאמרינן בפ"ק דמנחות (דף ו. ושם) גבי טריפה דכלאים לא היה להם שעת הכושר התם קאי על משקה ישראל ומשקה לא היה לו מעולם שעת הכושר:

חוץ מעצי אשירה. נראה לר"י דמיירי כגון שאין יכול להתרפא משאר עלים אלא בזה כגון על ידי שדים או שום דבר אחר משום דאתי למיטעי בתר ע"ז. וגבי בן דמא בע"ז פרק שני (דף כז: ושם) שנשכו נחש ובא יעקב איש כפר סכניא לרפאותו ולא הניחו ר' ישמעאל משום דמינות משכא ומפרש בירושלמי בפ' שמנה שרצים[י] שהיה רוצה ללחוש לו בשם זר אבל ע"י תחבושת שרי כדאמרי' התם (דף כח.) דר' אבהו רמא ליה יעקב מינאה סמא אשקיה: אף

רבינו חננאל

מהא ברייתא דמייתי איסור בשר בחלב בק"ו מערלה. ודחי' מה לערל' שכן וכו' חמץ בפסח יוכיח ופרכי' מה לחמץ שכן ענוש כרת כלאי הכרם יוכיחו ואם איתא נפרוך מה לכלאי הכרם שכן לוקין עליהן אפי' שלא כדרך הנאתן. ופריק אביי הכי בשר בחלב נמי לוקה עליו אפי' שלא כדרך אכילתו דהא לא כתיבא ביה אכילה. (ואיסי) [ואידך] אמר לך כיון דבשר בחלב איתקש לנבלה שנאמר כי עם קדוש אתה לה' אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו וכתי' ואנשי קדש תהיון לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו הנה נאמר בכאן כי עם קדוש ונאמ' להלן ואנשי קדש תהיון לי וכתיב בטרפה לא תאכלו הרי אכילה כתיבא ביה בשר בחלב [נמי כאלו] אכילה כתיב' ביה. ואביי אדרבה נימא להכי לא כתיב ביה אכילה בגופו לומר שלוקה שלא כדרך הנאתו. ונפרוך מה לכלאי הכרם שכן לא היתה להם שעת הכושר תאמר בבשר בחלב שאם שרה בשר בחלב היום כולו מותר ואינו אסור אלא בישולו. ודחי' כלאי הכרם נמי מדלא פריך הכי שמע' מינה דהיתה להם שעת הכושר משעת זריעה עד שעת השרשה א) כי לא נאסר אלא עיקרן. ומהאי [טעמא] דייק רב אדא בר אהבה ואמ' זאת אומרת כלאי הכרם עיקרן נאסרין. איני דכלאי הכרם בהשרשה נאסרין. והתניא המעביר עציץ נקוב בכרם אם הוסיף מאתים אסור כלומר אם הוסיף עציץ זה בכרם כשיעור שיש בו חלק אחד במאתים חלקים כמה שיש בו נאסר. דייקי' מינה דמקדמי הוסיף נאסר מכלל שאם לא הוסיף אפי' השרישו לא נאסר. ופריק רבא כתיב המלאה וכתיב הזרע הא כיצד אם היה זרוע עד שימלא כדכתי' המלאה לא היה זרוע אלא עכשיו נזרע בהשרשה בעת שנזרע הזרע בהשרשה נאסר שנאמר הזרע: אמר רבי יוחנן בכל מתרפאין חוץ מע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים

עין משפט נר מצוה

ל א מיי' פי"ד מהלכות מאכלות אסורות הל' י טוש"ע י"ד סי' קנה סעיף ג:

לא ב מיי' פ"ה מהל' כלאים הל' יג טוש"ע י"ד סי' רצו סעיף ט:

לב ג מיי' שם הל' כג טוש"ע שם סעיף יז:

לג ד מיי' פ"ה מהלכות יסודי התורה הלכה ו סמג עשין ג טוש"ע י"ד סי' קנה סעיף ג [רב אלפס כאן עמ' טו ובע"ז פ"ב עמ' כב]:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) חולין קטז. כלאים פרק ז משנה ח, ב) ברכות סא: יומא פב. סנהדרין עד., ג) [עיין תוספות סוטה י: ד"ה נטה], ד) חולין קטו:, ה) לקמן דף מד:, ו) מנחות סט., ז) ערלה פרק ב מ"א, ח) סר"פ קרח, ט) ערלה פ"א מ"ה, י) ה"ד (צב.) ע"ש.

הגהות הב"ח

(א) גמ' ואם יש אדם שממונו חביב:

גליון הש"ס

ברש"י זאת אומרת. משום דאכתי לאו בשר בחלב. עי' מנחות קה. ברש"י ד"ה הואיל ובתוספ' שם ד"ה פיגל (מעמוד הקודם):

הגהות וציונים

א] בכתה"י ובחולין קטז ע"א ליתא תיבת "הואיל" וכן נראה מרש"י דל"ג לה: ב] והמלאה וכתיב הזרע וכן איתא בחולין קטז ע"א וכן כתב בפירש"י דהכא (גליון). ג] נדצ"ל פחות כל שהוא דיש בו כדי להעלות באחד ומאתים מותר (רש"ש):

תורה אור השלם

א) לֹא תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם פֶּן תִּקְדַּשׁ הַמְלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע וּתְבוּאַת הַכָּרֶם: [דברים כב, ט]

ב) וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ: [דברים ו, ה]

ליקוטי רש"י

[שייך לדף כד:]

צירעה לוקה שש. [illegible]

חשק שלמה על ר"ח

א) דברי רבינו הוא כפי' רש"י שהובא ברש"י כאן ד"ה זאת אומרת ואולי דרש"י כוון בזה על דברי הר"ח ז"ל.

עין משפט נר מצוה

לד א מיי' פ"א מהל' רוצח הל' ו ז סמג לאוין קסד:
לה ב מיי' פ"ה מהלכות יסודי התורה הל' ז סמג עשין ה טוש"ע י"ד סימן קנז סעיף א:
לו ג ד מיי' שם הלכה ח סמג שם טוש"ע יו"ד סי' קנה סעיף ג [ורב אלפס כאן עמ' טז ובמסכת ע"ז פ"ב עמ' כב]:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [יומא פב. סנהדרין עג. עד.], ב) [שם חולין כח. קיז. ערכין כט.], ג) סנהדרין עד. יומא פב:, ד) שבת מא: [ג. פא: קלג. ביצה כג. יומא לד: כתובות ה: בבא קמא קיג. כריתות כ:], ה) סנהדרין עג., ו) [דף כט:], ז) [וביומא פב. האריכו תוספות טובא וע"ע תוספות יבמות נג: ד"ה אין אונס], ח) [בפרק בירה מו: כל"ל], ט) עי' מהרש"א, י) [דף כט:].

ושפיכות דמים ע"ז הא דאמרן גילוי עריות ושפיכות דמים דתניא א) רבי אומר א) כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה וכי מה ענין רוצח אצל נערה המאורסה ב) הרי זה בא ללמד ונמצא למד מקיש רוצח לנערה המאורסה מה נערה המאורסה ניתן להצילה בנפשו א אף רוצח ניתן להצילו בנפשו ונערה המאורסה מרוצח ב מה רוצח יהרג ואל יעבור אף נערה המאורסה תהרג ואל תעבור ושפיכות דמים גופיה מנלן סברא הוא ג) כי ההוא דאתא לקמיה דרבא א"ל מרי דוראי אמר לי זיל קטליה לפלניא ואי לא קטלינא לך א"ל ליקטלוך ולא תיקטול מאי חזית דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דההוא גברא סומק טפי. מר בר רב אשי אשכחיה לרבינא דשייף לה לברתיה בגוהרקי דערלה אמר ליה ג אימור דאמור רבנן בשעת הסכנה שלא בשעת הסכנה מי אמור א"ל האי אישתא צמירתא נמי כשעת הסכנה דמיא איכא דאמרי א"ל ד ד) מידי דרך הנאה קא עבידנא. איתמר הנאה הבאה לו לאדם בעל כרחו אביי אמר מותרת ורבא אמר אסורה אפשר וקא מיכוין לא אפשר וקמיכוין כולי עלמא לא פליגי דאסור לא אפשר ולא מיכוין כולי עלמא לא פליגי דשרי כי פליגי דאפשר ולא מיכוין ואליבא דר' יהודה דאמר ה) דבר שאין מתכוין אסור כולי עלמא לא פליגי דאסור כי פליגי אליבא דר"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר אביי כרבי שמעון ורבא אמר עד כאן לא קא א"ר שמעון אלא היכא דלא אפשר אבל היכא דאפשר לא. איכא דאמרי אפשר ולא מיכוין היינו פלוגתייהו דר' יהודה ור' שמעון לא אפשר ולא קא מיכוין כולי עלמא לא פליגי דשרי כי פליגי דלא אפשר וקא מיכוין ואליבא דר' שמעון דאזיל בתר כוונה כולי עלמא לא פליגי דאסור כי פליגי אליבא דר' יהודה דאמר לא שנא מתכוין ולא שנא שאין מתכוין אפשר אסור אביי כרבי יהודה ורבא

רש"י

ושפיכות דמים. כגון אמרו לו הרוג ישראל חבירך ואם לאו תיהרג: מה למדנו מרוצח לנערה המאורסה. והלא פירש בה אונס פטור כדכתיב א) ולנערה לא תעשה דבר, אלא נראה כמי שרוצה בא ללמד כאן, ונמצא שהוקש כאן להיות למד מכאן, והכי קאמר כרוצח כנערה שניהן שוין, כמו ג) והיה כעם ככהן (ישעיה כד ב) ולא נאמר והיה העם ככהן: ניתן להצילה. ניתן רשות לרואה שהוא רודף אחריה שיצילנה ממנו בנפשו של רודף, כדכתיב (דברים כב) ב) ואין מושיע לה הא אם יש מושיע צריך להושיעה בכל אשר יכול אפילו בהריגתו, אם אין יכול להציל באחד מאבריו יהרגנו ה): יהרג. אם אמר לו עו"ג הרוג או תיהרג, יהרג ואל יעבור עבירה זו: מרי דוראי. מושל עירי: מאי חזית דדמא דידך סומק. כלומר כלום באתה לישאל על כך אלא מפני שאתה יודע שאין מצוה עומדת בפני פיקוח נפש, וסבור אתה שאף זו תדחה מפני פיקוח נפשך, אין זו דומה לשאר עבירות, דמ"מ יש כאן אבוד נפש, והתורה לא התירה לדחות את המצוה אלא מפני חיבת נפשו של ישראל, וכאן עבירה נעשית ונפש אבודה, מי יאמר שנפשך חביבה לפני המקום יותר משל זה דילמא של זה חביבה טפי עליו, ונמצא עבירה נעשית ונפש אבודה: שייף. מושח: גוהרקי דערלה. בוסר זיתים קטנים, משום רפואה, דקסבר מותר להתרפאות באיסורי הנאה: אישתא צמירתא. חולי שקורין מלוי"י א). למירתא חס, כמו דלמרה למורי בבבא קמא (דף ס.): דרך הנאתו. לאחר שיתבשלו ויוצא שמנן בבית הבד: מותרת. אין צריך לפרוש הימנה, כדמפרש: הכי גרסינן אפשר וקא מיכוין לא אפשר וקא מיכוין כולי עלמא לא פליגי דאסיר. אפשר לו ליבדל, וקא מיכוין להתקרב כדי ליהנות כגון ריח של ע"ז, או אפילו אי אפשר לו ליבדל, ומיהו מתכוין הוא וחביב הוא לו ליהנות: לא אפשר. לו ליבדל, ולא קא מיכוין ליהנות, דאיכא תרתי להיתר, לכ"ע שרי: כי פליגי דאפשר. לו ליבדל ולא נבדל, ומיהו לא קא מיכוין: פלוגתא דרבי יהודה ורבי שמעון במסכת שבת (דף כב.) בגרירת מטה וכסא וספסל, ובמסכת ביצה (דף כג:): דלא אפשר. כגון שצריך לאותן כלים ואין יכול להגביהן על כתיפו. ואביי סבר בקטנים נמי שרי רבי שמעון אע"פ שאפשר להגביהן על כתיפו והכי אמרינן במסכת שבת ו), ולרבא לא שרי ר' שמעון אלא בגדולים: איכא דאמרי. מודה רבא היכא דלא קא מיכוין אע"ג שאפשר שרי ר' שמעון, דהכי פלוגתייהו דר' יהודה ור' שמעון, ובין לאביי ובין לרבא לר' יהודה אסור לרבי שמעון שרי: כולי עלמא. אביי ורבא לא פליגי דשרי ואפי' לרבי יהודה: כי פליגי דלא אפשר וקא מיכוין. ומיהו אליבא דר' שמעון דחשיבא ליה כוונה, דמתיר אפי' בדאפשר הואיל ולא קא מיכוין אלמא אכוונה קפיד, היכא דקא מכוין אע"ג דלא אפשר אסור: ה"ג כי פליגי אליבא דר' יהודה דאמר לא שנא מתכוין ולא שנא אין מתכוין אפשר אסור. ולא גרסינן ולא אפשר שרי, דהא לא שמעינן ליה דאמר הכי, דאי שמעינן ליה הכי היכי פליג רבא למיסר: אביי כר' יהודה. דקסבר כיון דאסר רבי יהודה בדאפשר אע"ג דלא קא מיכוין, שמע מינה לא חשבינן ט) ליה כוונה, אלא בדאפשר ולא אפשר תליא טעמא, הלכך היכא דלא אפשר אע"ג דקא מיכוין לא איכפת ליה לרבי יהודה: ורבא

תוספות

אף נערה המאורסה יהרג ואל יעבור. פי' הבועל אבל היא תיבעל ולא תיהרג דקרקע עולם היא כדאמרינן בבן סורר ומורה (סנהדרין עד:) וברים כתובות (דף ג:) נמי פריך ולידרוש להו דאונס שרי. ור"י אומר דשפיר גר' תיהרג דהא דמשמע בבן סורר ומורה וברים כתובות דאונס שרי היינו היכא שהיא קרקע עולם ולא עבדה מעשה אבל לעשות מעשה כגון שאומר לה שתביא הערוה עליה תיהרג ואל תעשה מעשה דמרוצח ילפינן ורוצח לא מיחייב למימסר נפשיה אלא כשאומר לו להרוג בידים אבל אם אומר הנח לזרוק עצמך על התינוק או תיהרג אינו חייב למסור עצמו כדי להציל חבירו דאדרבה איכא למימר מאי חזית דדמיה דחבריה סומק טפי דילמא דמא דידי סומק טפי. ומיהו לדידיה אם אומרים לו הנח לתקוע אותך בערוה יהרג ואל יעבור דלא מצי למימר לא עבידנא מעשה כיון שתוקעין אותו דאין קישוי אלא לדעת כדאמרי' בריש הבא על יבמתו (יבמות נג:) ומה שהוא מתקשה הוי מעשה ז):

לא אפשר ולא מיכוין כולי עלמא לא פליגי. ללישנא קמא נראה לפרש דכ"ע קאי אאביי ורבא ולא פליגי דשרי היינו לרבי שמעון דרבי יהודה אסר דהא רבא מוקי פלוגתא דרבי יהודה ור' שמעון בלא אפשר ולא מיכוין דבאפשר קאמר דמודה רבי שמעון דאסור ולאיכא דאמרי לא אפשר ולא מיכוין לכולי עלמא דשרי האי כולי עלמא היינו ר' יהודה ור' שמעון וא"ש דבאיכא דאמרי לא הדר ונקיט אלא מה ששנה מלשון ראשון ולהכי לא נקט בדאיכא דאמרי אפשר ומיכוין לכ"ע אסור. ומיירי כגון דלא הוי פסיק רישיה דבפסיק רישיה מודה רבי שמעון. וליכא למימר דאפילו בפסיק רישיה שרי הכא ר' שמעון משום דהכא מיירי בגרירה דכלים דליכא אלא איסורא דרבנן שהוא חופר כלאחר יד כדאמר בבמה מדליקין ח) (שבת כט:) דהא בשמעתין מייתי עלה מידי דאורייתא כגון מעילה וכלאים ופסול פרה וצ"ל דכל הנהו דמייתי לא הוי פסיק רישיה. ולא אפשר דכולי שמעתא נראה לר"י דלא אפשר כדרכו אלא בטורח גדול דהא שילשול האומנין בקופות חשיב לא אפשר. והא דאמרינן בכתובות (דף ה:) גבי מהו לבעול בתחלה בשבת דקאמר לר' יהודה דאסור משום דבר שאין מתכוון אע"ג דהוי לא אפשר ולא מיכוין. ט) וצריך לומר דההיא סוגיא כרבי ירמיה דבמה מדליקין י) דאסר לר' יהודה לא אפשר ולא מיכוין אע"ג דאיתותב במאי דאמר קטנים אסורים אפילו לר"ש (איתותב) מ"מ במאי דאסר אפילו בגדולים לר' יהודה לא איתותב: אביי כרבי יהודה. נראה דסבר אביי הואיל ואפשר אסור ובלא אפשר ולא מיכוין שרי אלמא דאיסורא משום דאפשר הוא. ומה שהיה בספרים בבמה מדליקין (שבת כט:) ופליגא דעולא דאמר עולא מחלוקת בקטנים אבל בגדולים ד"ה אסור שיבוש הוא דבכולי שמעתא שרי טפי לא אפשר מהיכא דאפשר וגדולים היינו לא אפשר אלא גרסינן ד"ה מותר והיינו כלישנא בתרא דהכא דבלא אפשר ולא מיכוין כ"ע ל"פ דשרי:

רבינו חננאל

ושפיכות דמים. ע"ז הא דאמרן. עריות ושפיכות דמי' מנא לן כדתניא רבי אומר כתיב אין לנערה חטא מות כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש וכי מה למדנו לרוצח מעתה וכי יש לומר אם יקום על רעהו ורצחו אין לו דין מות כמו זו הנערה שכתוב בה אין לנערה חטא מות. אלא הרי זו הנערה באת ללמד לאחרים ונמצאת היא למדה הוקשה זו הנערה לרוצח מה רוצח יהרג ואל יעבור כך נערה המאורסה אם יאמר לה הישמעאלי השמעי לי ואם לאו הנני הורגך תהרג ואל תשמע לו ואם תפסה ונתחזק עליה אין לה חטא מות. ורוצח גופיה שלמדה ממנו הנערה מנא לן דדינו ליהרג ואל יהרוג. סברא [הוא] כההוא דאתא קמי' דרבא א"ל אמר לי מרי דוראי זיל קטליה לפלניא ואי לא קטלינא לך וכו': מר בר רב אשי הוה שאיף גרקי דערלה פי' גרגרים של ערלה לברתיה דהוה בה אישתא צמירתא ואמר ליה לרבינא האי אישתא צמירתא סכנה היא ובמקום סכנה שרי. איכא דאמרי מידי דרך הנאתן קא עבידנא ושלא כדרך הנאתן שרי: איתמר הנאה הבאה לו בעל כרחו כגון שהיה עובר והריח ריח בשמים של ע"ז אביי אמר מותר רבא אמר אסור. כל היכא דאפשר פי' יש דרך אחרת ואפשר לו שלא יעבור דרך שם ומתכוין לעבור שם כדי ליהנות מן הריח של ע"ז כולי עלמא לא פליגי דאסור כי פליגי דאפשר לו שלא יעבור שם וכשעובר שם אינו מתכוין ליהנות. ועלתה זו בתיובתא דרבא אבל אי לא אפשר ומתכוין קיימא לן דאסור כרבא.

תורה אור השלם

א) ולנער לא תעשה דבר אין לנער חטא מות כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה: [דברים כב, כו]
ב) כי בשדה מצאה צעקה הנער המארשה ואין מושיע לה: [דברים כב, כז]
ג) והיה כעם ככהן כעבד כאדניו כשפחה כגברתה כקונה כמוכר כמלוה כלוה כנשה כאשר נשא בו: [ישעיה כד, ב]

גליון הש"ס

גמ' מידי דרך הנא' קעבידנא. עי' בב"ק קא. תוס' ד"ה ולא יצבע: שם כי פליגי דאפשר ולא מיכוין. עי' בחידושי הרמב"ן ע"ז ד' (יג ע"א) [יב ע"ב] אהא דאמרינן שם דמיתהני מריח ע"ז:

הגהות וציונים

א] קדחת: ב] צ"ל לא חשיבא (בארות המים, וכ"ה בכת"י):

ליקוטי רש"י

אהבתו חביבה לך יותר מכל החביב לך [סנהדרין עד.]. כי כאשר יקום. בנערה המאורסה כתיב [יומא פב.]. הרי זה בא ללמד ונמצא למד. אלא משמע שזה בא ללמד על הנערה ונמצא שנכתב כאן ללמד הימנה כלומר נמצא אף למד דמשום מילי אחריני איתקוש ותרוייהו ילפי מהדדי [סנהדרין עג. ד"ה וכו']. מקיש רוצח וכו'. שהוקש רוצח לנערה המאורסה, וכל היקש וגז"ש המופנת הרי הוא כמפורש במקרא ועונשין ממנו לפי שלא ניתנה למדרש מעצמו, אבל מק"ו שאדם דן ק"ו מעצמו אע"פ שלא קבלו מרבו, אין עונשין ממנו כדילפינן במכות (דף ה:) [שם ד"ה הקישא]. מה נערה המאורסה ניתן להצילה. מן העבירה בנפשו [שם]. ניתן רשות למציל להצילה מבעילה זו בנפשו של בועל להורגו עד שלא בא עליה כדכתיב ואין מושיע לה (דברים כב) הא יש מושיע יושיענה בכל דבר שיוכל להושיעה. מה רוצח יהרג ואל יעבור. אם אמרו לו הרוג חבירך או תיהרג, יהרג ואל יעבור עבירה זו כדמפרש לקמן. אף נערה המאורסה. אם יאמרו בעול ארוסת חבירך או תיהרג יהרג ואל יעבור, אבל היא אינה מצווה למסור את נפשה דהיא אינה עושה כלום דקרקע עולם בעלמא היא, וראיה לדבר אסתר [יומא פב.]. ושפיכות דמים גופיה מנלן. דיהרג ואל יעבור [שם:]. סברא הוא. שלא תדחה נפש חבירו דאיכא תרתי אבוד נשמה ועבירה, מפני נפשו דליכא אלא חדא אבוד נשמה והוא לא יעבור, דכי אמר רחמנא לעבור על המצות משום וחי בהם משום דיקרה בעיניו נשמה של ישראל והכא גבי רוצח כיון דסוף סוף איכא איבוד נשמה למה יהא מותר לעבור מי יודע שנפשו חביבה ליוצרו יותר מנפש חבירו הלכך דבר המקום לא ניתן לדחות [סנהדרין עד.]. מרי דוראי. שלטון של כפר שאני דר שם [יומא פב:]. אדון עירי ונכרי הוא. מאי חזית דדמא דידך סומק טפי. מי יודע שיהא דמך חביב ונאה ליוצרך יותר מדם חבירך הלכך אין כאן לומר וחי בהם ולא שימות בהם שלא התיר הכתוב אלא משום חביבות נפשם של ישראל להקב"ה וכאן שיש אבוד נפש חבירו לא ניתן דבר המלך לדחות שלוה על הרציחה [סנהדרין עד.]. מאי חזית. כלומר מאי דעתיך למשרי מילתא משום וחי בהם ולא שימות בהם, טעמו של דבר לפי שחביבה נפשן של ישראל לפני המקום יותר מן המצות אמר הקב"ה תבטל המצוה ויחיה זה, אבל עכשיו שיש כאן ישראל נהרג והמצוה בטילה למה ייטב בעיני המקום לעבור על מצותו למה יהיה דמך חביב עליו יותר מדם חבירך ישראל [יומא פב:]. אישתא צמירתא. חולי חמה בלע"ז מלווי"ד צמירתא לשון שריפה וחמימות, ודוגמתו בהכונס לאן לדיר (ב"ק דף ס.) דצמרא למורי [ע"ז כח.].

אַף נַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה תֵּהָרֵג וְאַל תַּעֲבוֹר, כשכופים אותה לעשות מעשה ולהביא עליה את הערוה, אבל אם אדם בא עליה והיא לא עושה מעשה, אינה צריכה למסור את נפשה, כמו שבשפיכות דמים צריך למסור את נפשו רק כשכופים אותו לרצוח בידים, אבל אם כופים אותו לרצוח בשב ואל תעשה, אינו מחויב למסור את נפשו (תוס' בשם ר"י, ע"פ דעת ריב"ם, תוס' סנהדרין עד, ב).

ויש שסובר, שנערה המאורסה צריכה למסור את נפשה אפילו כשאינה עושה מעשה (מנחת חינוך מצוה רצו אות יז, חי' רבינו חיים הלוי יסודי התורה ה, א, בדעת הרמב"ם), כיון שבגילוי עריות חומרת העבירה היא הסיבה לכך שיהרג ואל יעבור, ואין הבדל בזה בין קום ועשה לשב ואל תעשה. ורק בשפיכות דמים יש חילוק בזה, לפי ששם הטעם שיהרג ואל יעבור אינו מחמת חומרת העבירה אלא משום שאין דוחים נפש מפני נפש, שכל מה שאינו חייב למסור נפש בשאר עבירות הוא משום שהתורה הקפידה על איבוד נפש של ישראל יותר מעל העבירות, ואילו ברציחה, כיון שנפשות שניהם שקולות הן [כמבואר להלן], אינו רשאי לעשות מעשה ולהציל עצמו בנפש חבירו אלא ישאר בשב ואל תעשה, אבל כשהרציחה היא בשב ואל תעשה, שוב אינו חייב למסור את נפשו (חי' רבינו חיים הלוי שם, וראה שם שביאר באופן נוסף).

מַאי חֲזִית דְּדָמָא דִידָךְ סוּמָק טְפֵי דִּילְמָא דְּמָא דְּהַהוּא גַּבְרָא סוּמָק טְפֵי, ואין עבירה זו דומה לשאר העבירות, כיון שכל העבירות נדחות מפני פיקוח נפש משום שנפשו של ישראל חביבה לפני הקב"ה, אבל אם הוא יהרוג את חבירו כדי שלא יהרגו אותו, נמצא שהוא גם עובר עבירה של רציחה, וגם נפשו של ישראל אבודה, ומי יאמר שנפשו חביבה לפני הקב"ה יותר מהנפש של השני (רש"י). ומשמע מזה שאם אומרים לו תהרוג את חברך, ואם לא, נהרוג את שניכם, מותר לו להרוג את חבירו, שהרי אם יהרוג אותו, תאבד רק נפש אחת מישראל, ואם לא יהרוג אותו, יאבדו שתי נפשות מישראל (הגהות הרמ"ך יסודי התורה ה, ה; כסף משנה שם). ויש שכתב, שגם באופן זה יהרג ואל יעבור (רמב"ם שם), שכך היתה קבלה בידם, אלא שנאמרה סברת 'מאי חזית' למקרה ששייכת בו סברא זו (כסף משנה שם, וראה עוד זכרון שמואל סה, ט, בשם רבי שמעון שקאפ).

מַר בַּר רַב אַשִׁי אַשְׁכְּחֵיהּ לְרָבִינָא דְּשָׁיֵיף לֵהּ לִבְרַתֵּיהּ בְּגוּהַרְקֵי דְּעָרָלָה, ואף שערלה היא מאיסורי הנאה הנשרפין, כמבואר במשנה בתמורה (לג, ב), ויתכן שמדאורייתא צריך לשורפה (תוס' סוכה לה, א ד"ה לפי), מכל מקום ערלת חוץ לארץ אין דינה בשריפה (יבין דעת [לרבי יהושע מקוטנא] קג).

אִיכָּא דְּאָמְרִי אָמַר לֵיהּ מִידֵּי דֶּרֶךְ הֲנָאָה קָא עָבֵידְנָא, ששמן זה נסחט מזיתי בוסר שלא התבשלו כל צורכם, ולכן נחשב שלא כדרך הנאתו (רש"י; מאירי כד, ב ד"ה כל איסורין). ויש מפרשים, שהשתמש בשמן המעורב בפסולת זיתים, ולכן נחשב שלא כדרך הנאתו (ר"ן על הרי"ף ו, ב ד"ה דרך; ר"י מלוניל). ויש מפרשים, שרק סיכה לתעניג והדלקת הנר נחשבת כדרך הנאתו, אבל סיכה לרפואה אינה נחשבת כדרך הנאתו (תלמיד הרשב"א; ר"י מלוניל).

ואף לשיטות הסוברות שמדרבנן אסור ליהנות שלא כדרך הנאתו [ראה לעיל (כד, ב ד"ה איכא דאמרי)], מכל מקום לרפואה מותר ליהנות מהם שלא כדרכו אפילו שלא במקום סכנה. אכן כל זה דוקא בהנאה, אבל אכילה שלא כדרך, אסורה לרפואה שלא במקום סכנה (ריטב"א; חי' הר"ן). וכשם שמותר להתרפאות באיסורי הנאה דאורייתא שלא בדרך הנאתם כיון שהם אסורים רק מדרבנן, הוא הדין שמותר להתרפאות באיסורי הנאה דרבנן, אפילו בדרך הנאתם (ריטב"א). ויש שסובר, שאסור להתרפאות באיסורי הנאה דרבנן כדרכם, שאיסורם חמור יותר מאיסורי הנאה דאורייתא שלא כדרך הנאתם (חי' הר"ן).

והמחלוקת בין הלשונות בגמ' היא, שלפי הלשון הראשון אף שהזיתים הם בוסר [לביאור רש"י והמאירי], מכל מקום כיון שיוצא מהם שמן, זה נחשב כדרך הנאתו, ולפי הלשון השני זה נחשב שלא כדרך הנאתו. עוד אפשר לבאר, שלפי הלשון הראשון אסור מדאורייתא ליהנות שלא כדרך הנאתו, ולכן אסור להתרפאות בהם שלא במקום סכנה, אבל לפי הלשון השני האיסור ליהנות שלא כדרך הנאתו הוא רק מדרבנן (משנה למלך יסודי התורה ה, ח ד"ה אבל שלא כדרך).

■ להלכה, מותר להתרפאות באיסורי הנאה שלא כדרך הנאתם אפילו שלא במקום סכנה [כלישנא בתרא], ויש מתירים להתרפאות באיסורי הנאה דרבנן גם בדרך הנאתם [כהריטב"א] (שו"ע יו"ד קנה, ג).

הקדמה: בכל איסורי התורה צריך שיעשה האדם מעשה כדי שיתייחס האיסור אליו, ואינו עובר על האיסור כשנעשה מאליו. וקיבלו חז"ל, שגם באיסורי הנאה, אף שהנאה היא דבר הבא מאליו, אינו עובר על האיסור באופן שהגיעה ההנאה מאליה אל האדם, אלא רק אם עשה מעשה של נטילת הנאה מהחפץ האסור. ובסוגיא זו יתבאר באיזה אופן ניתן לייחס את ההנאה אליו כאשר הגיעה מאליה אגב מעשה אחר שלא נעשה לשם אותה הנאה (שערי יושר ג, כה; קובץ שיעורים אות קטז).

הֲנָאָה הַבָּאָה לוֹ לְאָדָם בְּעַל כָּרְחוֹ, אין הכוונה שהוא אנוס על כך, וגם אין הכוונה שאינו רוצה בהנאה זו [שהרי מבואר בגמ' להלן, שגם אם 'אפשר' לו להימנע מהמעשה והוא 'מתכוין' ליהנות, עדיין הוא בכלל 'הנאה הבאה לו בעל כרחו'], אלא הכוונה היא שההנאה באה לו מאליה אגב מעשה אחר, כגון שעבר בדרכו כנגד בית עבודה זרה והריח ריח קטורת של עבודה זרה (רבנו חננאל ורש"י).

ולאו דוקא בהנאת ריח, אלא הוא הדין בשאר הנאות, כגון ראיית נוי עבודה זרה, או שמיעת נגינה שמנגנים בפני עבודה זרה, כי קול ומראה אע"פ שאין בהם ממש [ואין בהם מעילה כמבואר בגמ' להלן (כו, א)], אסור ליהנות מהם (ריא"ז בשלטי גבורים א על הרי"ף שם, חפץ חיים באר מים חיים ו, יד). והוא הדין בשאר איסורי הנאה שאינם של עבודה זרה (כסף משנה מאכלות אסורות יד, יב, בדעת הרמב"ם, משמעות רבינו דוד, חפץ חיים שם), וכן בכל האיסורים שבתורה (פני יהושע, חפץ חיים שם, שכן מוכח מכל הסוגיא להלן). ומה שנקטה הגמ' דין זה לענין הנאה, הוא כדי להשמיענו שבאינו מתכוין מותר אפילו באיסורי הנאה [לדעת רבי שמעון], ואינו דומה ל'מתעסק' באיסורי הנאה שבזה הם חמורים משאר איסורים, כמבואר בגמ' (סנהדרין סב, ב) שהמתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה, ואילו בשאר איסורים פטור (פני יהושע).

וְקָא מְכַוֵּין, אין פירושו שמתכוין ממש להריח ונותן דעתו לשאוף את הריח, כי אם כן אין זה נחשב 'הנאה הבאה לו בעל כרחו' מאליה, שהרי אף שמתחילה אינו עובר שם אלא בדרך הליכתו, מכל מקום עתה עושה הוא מעשה חדש של שאיפת הריח, אלא הפירוש הוא שהריח ערב ורצוי לו ומתכוין ליהנות ממנו, ו'אינו מתכוין' היינו שהוא מאותם בני אדם שאינם נהנים מריח זה של הקטורת, ואינו ערב להם (ע"פ רבינו דוד וריטב"א). ויש שכתב, ש'מתכוין' פירושו שמתכוין להתקרב למקום הריח ולעבור שם כדי ליהנות מהריח (רבנו חננאל. וראה רש"י שלכאורה יש סתירה בדבריו).

■ המשך במילואים עמ' 136

שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בְּצִילוֹ שֶׁל הֵיכָל וְדוֹרֵשׁ כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ, שלא היה בית המדרש גדול דיו כדי להכיל את כל השומעים, ולכן היה דורש ברחוב שלפני הר הבית, שהיה רחוב גדול ומחזיק בני אדם הרבה. ובחר לדרוש דוקא ברחוב זה, כדי שיוכלו להיות בצילו של היכל, מפני החמה (רש"י). ויש שכתב, שמה שבחר לדרוש ברחוב זה לא היה זה מפני הצל, כי אם כן אין זו הנאה הבאה לאדם מאליה ['בעל כרחו'], ולא ניתן להתירה מצד 'לא אפשר ומיכוין' כסברת אביי בגמ' להלן, אלא דרש שם רק מפני שהיה הרחוב גדול דיו כדי להחזיק את כל העם, וההנאה מהצל באה להם מאליה, ומכל מקום נחשב 'מתכוין', כיון ששמחו בצל ונהנו ממנו [ראה ביאורנו לעיל (כה, ב) שזהו גדר 'מתכוין'] (רבינו דוד, וראה להלן בסמוך).

שַׁאנִי הֵיכָל דִּלְתוֹכוֹ עָשׂוּי, ואין איסור ליהנות מצילו, לפי שאינו כדרך הנאתו (רש"י). ואף שהנאה שלא כדרך אסורה מדרבנן, מכל מקום כיון ש'לא אפשר' לו להימנע ממנה, לא גזרו בה איסור (רבינו דוד, וכן מבואר ברש"י ד"ה אין) במקום הצורך (תוס' ד"ה ותסברא). ויש שפירש, שכיון שהיכל לתוכו עשוי, אין קדושה בצילו (רבנו חננאל), שלא הוקדש אלא לצורך תוכו (מאירי). ויש שפירש, שכיון שעשוי לתוכו, אין ההנאה מהצל שחוצה לו נחשבת כלל הנאה מן ההיכל, ומותר אפילו ב'אפשר ומיכוין' (רבינו דוד, וראה שם שכתב, שלפי מסקנת הגמ' אכן ניתן לפרש שהיה דורש שם גם מפני הצל).

וְרֵיחַ לְאַחַר שְׁתַּעֲלֶה תְּמְרוֹתוֹ אֵין בּוֹ מִשּׁוּם מְעִילָה, אבל קודם לכן יש בו משום מעילה, ואינו כקול ומראה, לפי שיש בו ממש בסממנים (רש"י). ואף שגם הדבר שהקול או המראה יוצאים ממנו יש בו ממש (קושיית תוס' רא"ש), מכל מקום אינם דומים לריח, כי הקול אינו נמצא בגוף כלי השיר, אלא האדם שומע את הקול היוצא מכלי השיר, וכן המראה אינו נמצא בגוף הדבר הנראה, אלא הוא תלוי ברואה, מה שאין כן ריח יוצא מגוף הסממנים, ולכן נחשב שיש בו ממש (תוס' חכמי אנגליה). ויש שביאר, שריח יש בו ממש משום שהוא נכנס לגוף והנשמה נהנית ממנו (תוס' רא"ש).

הוֹאִיל וְנַעֲשֵׂית מִצְוָתוֹ - שכבר התקיימה מצות הקטורת ואין בה עוד צורך לגבוה, ולפיכך יצאה מכלל 'קדשי ה'' ואין בה עוד מעילה [שלגבי מעילה נאמר (ויקרא ה, טו) 'כי תמעל מעל וגו' מקדשי ה'] (רש"י). ויש שכתב, שלומדים זאת מ'חטאות המתות' שאינן עומדות למצוה ואין מועלים בהן, והוא הדין לכל דבר שנעשית מצותו (תוס' ישנים יומא נט, ב).

והיתר זה של 'נעשית מצותו' הוא משום שאין בו עוד צורך לגבוה, ועל כן שייך דוקא בקדשים ולא בשאר איסורי הנאה, שאיסור קדשים הוא איסור שמתחדש בכל שעה כל זמן שהוא מיוחד לגבוה, וכיון שבטל ממנו צורך גבוה, ממילא פקע איסורו (קובץ שיעורים ב, כא, ב, בדעת רש"י והתוס' ישנים). ויש שכתבו, שגם באיסורי הנאה נאמר היתר זה, ומשום כך 'הנשרפין אפרן מותר' [כמבואר להלן (כז, ב)], שכיון שציוה הכתוב לשורפם, אחר ששרפם נחשב כאילו נעשית מצוותם, ולפיכך פקע איסורם (תוס' תמורה לג, ב ד"ה הנשרפין). שלדעה זו, איסור קדשים הוא איסור שחל בתחילה ואינו פוקע לעולם, וההיתר של 'נעשית מצותו' הוא גזירת הכתוב שעשיית מצוותו מתירתו, ולפיכך לומדים מזה גם לאיסורי הנאה של חולין שמשנעשית מצוותם הותרו, שניתן ללמוד חולין מקדשים להקל (קובץ שעורים שם, וראה שם שתלה מחלוקת זו במחלוקתם המובאת להלן ד"ה וכל, אם 'שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין' הוא מיעוט לשאר מקומות, וראה עוד להלן שם).

וְיֵשׁ בָּהּ מַשּׁוּם מְעִילָה, שכיון שאסורה בהנאה [כמבואר בגמ' להלן] משום קדושתה, יש בה גם משום מעילה (רש"י ד"ה תרומת, וביומא נט, ב ד"ה והרי; ר"י בתוס' שם ד"ה והרי). ויש שכתבו, שאין בה משום מעילה כיון שנעשית מצוותה ואינה עוד בכלל 'קדשי ה'', ואין בה אלא איסור הנאה מחמת הדרשה של 'ושמו', ומה שאמרה הגמ' שיש בה משום מעילה, הוא לאו דוקא (ריצב"א בתוס' שם). ויש שביאר, שגם לדעה זו [של הריצב"א], אין זה אלא למסקנא שתרומת הדשן ובגדי כהונה הם שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין, שהתחדש בזה איסור הנאה ללא מעילה, אבל בהוה אמינא בודאי סברה הגמ' שיש מעילה בתרומת הדשן, שאם לא כן מה הקושיא מכאן על ריח שאין מועלים בו לאחר שתעלה תמרתו (אבי עזרי מעילה ב, יד).

וְשָׁמוֹ שֶׁלֹּא יֵהָנֶה, והיה נבלע במקומו בדרך נס (רש"י), כדי שלא ימעלו בו (רש"י מעילה יא, ב ד"ה בשלמא). ומכל מקום הוצרך הכתוב להזהיר שלא ליהנות ממנו אף שהיה נבלע בקרקע, משום שהכתוב לא סמך על הנס ואסר ליהנות ממנו במקרה שלא נבלע, או למקרה שלאחר שנבלע, חפר והוציאו (תוס' יומא כא, א ד"ה נבלעין), או משום שיתכן שלא היה נבלע מיד (תוס' זבחים סד, א ד"ה דישון). אך יש שכתב, שמכך שהוצרך הכתוב להזהיר שלא ליהנות ממנו, יש להוכיח שלא היה נבלע (ר"ת ביומא שם ובזבחים שם, המפרש תמיד כח, ב סוף ד"ה צבר).

וְכָל שְׁנֵי כְתוּבִין הַבָּאִין כְּאֶחָד אֵין מְלַמְּדִין, שהיה די לכתוב פסוק אחד וללמוד ממנו לפסוק השני ב'בנין אב', ומכך שהוצרך להיכתב דין זה בשני פסוקים, מוכח שאין ללמוד דין זה ב'בנין אב' (ע"פ רש"י קידושין כד, א וסנהדרין סז, ב, וביד רמ"ה שם). ו'אין מלמדין' פירושו הוא רק שאין ללמוד דין זה בבנין אב משני פסוקים אלו, אך אין זה מיעוט ללמד שלא נוהג דין זה במקום אחר (רש"י קידושין לה, א, ע"פ תוס' ותוס' ישנים במהרש"א שם. וראה ביאורנו לעיל ד"ה הואיל, המקור לדין 'נעשית מצותו', וראה גם ביאורנו להלן ד"ה תרי). ויש שכתבו, ש'אין מלמדין' פירושו שכפילות הפסוקים היא כמו מיעוט המלמד להיפך, שבשאר מקומות לא נוהג דין זה (תוס' שם ותוס' ישנים במהרש"א שם; רבנו חננאל יומא ס, ב. וראה לעיל ד"ה והיתר, שלדעה זו מיעוט זה מלמד שגם איסורי הנאה מותרים אם 'נעשית מצוותם'. וראה נודע ביהודה אה"ע קמא פ, כז, שלא נחלק בדבר זה אדם מעולם, וברור ש'אין מלמדין' הוא מיעוט שבשאר מקומות אינו כן, וראה עוד להלן ד"ה תרי).

דְּהָווּ תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן וְעֶגְלָה עֲרוּפָה שְׁנֵי כְתוּבִין הַבָּאִין כְּאֶחָד, אך בעגלה ערופה הכתוב אינו בא לחייב במעילה, אלא רק לאיסור הנאה, כי לא מצינו שיש מעילה בעגלה ערופה (תוס' ישנים יומא ס, א ד"ה ועגלה, ריצב"א בתוס' שם נט, ב ד"ה והרי), שכיון שאין לה פדיון, הרי היא כחטאות המתות שאין בהן מעילה (מאירי). ויש שכתבו, שגם בעגלה ערופה יש מעילה, כיון שנאמר בה 'כפרה' כקדשים [כמבואר בגמ' (חולין יא, א)] (תוס' הרשב"א משאנץ).

ולדעת הסוברים שאין בה מעילה, אף שבשאר איסורי הנאה לא נאמר היתר זה של 'נעשית מצותו' [לדעת הסוברים כך לעיל (ד"ה הואיל)], מכל מקום עגלה ערופה נחשבת כקדשים כיון שנאמר בה 'כפרה' (תוס' ישנים שם, כביאור הקובץ שיעורים ב, כא, ה). ולדעת הסוברים [לעיל שם] שגם באיסורי הנאה נאמר ההיתר של 'נעשית מצותו', מובן היטב, שגם אם עגלה ערופה אינה בכלל קדשים, מכל מקום שייך בה ההיתר של 'נעשית מצותו' (שפת אמת, קובץ שיעורים שם, ד).

המשך במילואים עמ' 137

ורבא אמר לך עד כאן לא קאמר ר' יהודה שאין מתכוין כמתכוין אלא לחומרא אבל מתכוין כשאין מתכוין לקולא לא. אמר אביי מנא אמינא לה דתניא אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שהיה יושב בצילו של היכל ודורש כל היום כולו והא הכא דלא אפשר ומיכוין ושרי ורבא אמר שאני היכל דלתוכו עשוי. אמר רבא מנא אמינא לה דתניא לולין היו פתוחין בעליית בית קדשי הקדשים שבהן משלשלין את האומנים בתיבות כדי שלא יזונו עיניהם מבית קדשי הקדשים והא הכא דלא אפשר וקא מיכוין ואסור ותסברא והאמר ר' שמעון בן פזי א"ר יהושע בן לוי משום בר קפרא קול ומראה וריח אין בהן משום מעילה אלא מעלה עשו בבית קדשי הקדשים. איכא דאמרי אמר רבא מנא אמינא לה (דתניא) [ד]אמר ר' שמעון בן פזי אמר ר' יהושע בן לוי משום בר קפרא קול ומראה וריח אין בהן משום מעילה מעילה הוא דליכא הא איסורא איכא מאי לאו לאותן העומדין בפנים דלא אפשר וקא מיכוין ואסור לא לאותן העומדין בחוץ. גופא א"ר שמעון בן פזי אמר ריב"ל משום בר קפרא קול ומראה וריח אין בהן משום מעילה וריח אין בו משום מעילה והא תניא המפטם את הקטורת להתלמד בה או למוסרה לציבור פטור להריח בה חייב והמריח בה פטור אלא שמעל אלא אמר רב פפא קול ומראה אין בהן משום מעילה לפי שאין בהן ממש וריח לאחר שתעלה תמרותו אין בו משום מעילה הואיל ונעשית מצותו. למימרא דכל היכא דנעשית מצותו אין בו משום מעילה והרי תרומת הדשן דנעשית מצותה ויש בה משום מעילה דכתיב ושמו אצל המזבח שלא יפזר ושמו שלא יהנה משום דהוו תרומת הדשן ובגדי כהונה שני כתובין הבאין כאחד וכל שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין תרומת הדשן הא דאמרן בגדי כהונה דכתיב והניחם שם מלמד שטעונין גניזה הניחא לרבנן דאמרי מלמד שטעונין גניזה אלא לר' דוסא דפליג עלייהו דאמר אבל ראויין הן לכהן הדיוט ומאי והניחם שם שלא ישתמש בהם ביום כפורים אחר מאי איכא למימר משום דהוו תרומת הדשן ועגלה ערופה שני כתובין הבאין כאחד וכל שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין הניחא למ"ד אין מלמדין אלא למאן דאמר מלמדין מאי איכא למימר תרי מיעוטי כתיבי כתיב ושמו וכתיב הערופה. ת"ש הכניסה לרבקה ודשה כשירה בשביל שתינק ותדוש פסולה והא הכא דלא אפשר וקא מיכוין וקתני פסולה שאני התם דכתיב אשר לא עובד בה מכל מקום אי הכי אפילו רישא נמי הא

רש"י

ורבא אמר לך עד כאן. לא שמעת ליה לרבי יהודה דלא אזיל בתר כוונה אלא דלא פטר ליה משום אין מתכוין בדאפשר, דמתכוין אסור לדברי הכל ומשוי שאין מיכוין כמתכוין לחומרא לאסור, אבל דלא חשיבא ליה כוונה דמשוי מכוין כשאין מתכוין לקולא, כגון דלא אפשר בשאין מתכוין שרי ונישרי נמי רבי יהודה במתכוין דלא חשיב כוונה כלל, הא לא שמעת ליה: ההיכל גובהו מאה אמה וצילו הולך למרחוק מאד ברחוב שלפני הר הבית, ומתוך שרחוב גדול היה ומחזיק בני אדם הרבה היה דורש שם מפני החמה, שאין לך בית המדרש מחזיקן: **דלא אפשר.** מלדרוש לרבים הלכות החג: **וקא מיכוין.** ליהנות מצל הקודש: **דלתוכו עשוי.** ואין הנאת צילו נאסרה, דאין זה דרך הנאתו: **לול.** ארובה שבעלייה היורדת לבית קרי לול: **האומנין.** כשיש בדק בחומת בית קדשי הקדשים: **יזונו.** לשון הנאה, כמזונות, שמשביע עצמו ממראית נוי המלאכה ונהנה: **והא הכא דלא אפשר.** שלא ירדו לתקן, ואפילו הכי צריך לתת אותן בתיבות שלא יוכלו להסתכל אנה ואנה, דילמא מיכווני ליהנות ואסור: **קול.** של כלי שיר שהן הקדש: **וריח.** הקטורת: **אין בהן משום מעילה.** לאורייתא, הואיל ואין בהם ממש, וכיון דמדאורייתא שרו, כי לא אפשר כגון הכא אמאי אטרחינהו רבנן, אלא מעלה בעלמא הואי: **העומדים בפנים.** לשמש, דלא אפשר מלעמוד שם, ואסור להו להיות מתכוונים: **לאותן העומדים בחוץ.** קאמר אין מעילה הא איסורא איכא, אבל לעומדין בפנים אפילו איסורא ליכא: **המפטם את הקטורת.** קטורת זרה שאינה של ציבור: **אם להתלמד בה או למוסרה.** אחר פיטומה לציבור, **פטור** מכרת, אבל אם דעתו להצניע לצורכו **להריח בה** ועשאה בסממנין הכתובים, חייב כרת, דכתיב (שמות ל לח) איש אשר יעשה כמוה להריח בה ונכרת: **והמריח בה.** בקטורת של ציבור, **פטור** מכרת ומחטאת, דלא חייבה תורה אלא מפטם להריח: **אלא שמעל.** שנהנה מן הקודש, ומביא אשם מעילות: **קול ומראה.** אין בהם ממש, ופטור לעולם: **וריח.** יש בו ממש בסממנין לפיכך חייב, ודקא אמר רבי יהושע פטור, **לאחר שתעלה תמרתו** במקדש קאמר, למשום דנעשית מצותו ואין צורך גבוה עוד בה יצאת מכלל קדשי ה', ובברייתא במריח בה בביתו, שנותן ממנה על הגחלים: **תמרתו.** עמוד עשנו: **תרומת הדשן.** בכל יום היה נוטל מלא מחתה ונותנה אצל המזבח והיא נבלעת במקומה כדכתיב והרים את הדשן וגו', ואסורה בהנאה ומועלין בה, כדכתיב ושמו אצל המזבח אלמא טעונה גניזה: **ובגדי כהונה.** ארבעה בגדי לבן שכהן גדול נכנס בהם לפני ולפנים ביום הכפורים, דאסורין שוב להשתמש בהן כדכתיב והניחם שם: **הא ניחא לרבנן.** פלוגתייהו במסכת יומא (דף כד.): **כשירין הם לכהן הדיוט.** כל השנה, שהן הן הבגדים הראויין לשימוש הדיוט, כתונת ומכנסים ומצנפת ואבנט: **עגלה ערופה.** כתיב שם דמשמע שם תהא קבורתה: **אלא למ"ד מלמדין.** ר' יהודה, במסכת סנהדרין בשלהי ארבע מיתות (סז:): **הכא מיעוטי כתיבי.** בהני למימרא דלא תיגמר מינייהו, ושמו לזה ולא לאחר, הערופה ולא דבר אחר: **הכניסה לרבקה.** עגלה ערופה. רבקה קופל"א בלע"ז, שקושרין ארבע פרות ביחד: **ודשה.** תבואה עם חברותיה: **כשירה.** שלא נתכוין לכך, ולאו עבודה היא: **ואם נתכוין שתינק ותדוש פסולה.** והא לא אפשר שלא יכניסנה שתינק, וכי מתכוין שתינק ותדוש פסולה: **אשר לא עובד בה מכל מקום.** דאע"ג דבעלמא לא מיתסר, הכא אסור: הא

תוספות

שאני היכל דלתוכו עשוי. פ"ה ואין הנאת צילו נאסרת שאין זה דרך הנאתו **וא"ת** והא לא כתיב אכילה ואפילו שלא כדרך הנאה יהא אסור. וי"ל דמעילה ילפינן חטא חטא מתרומה ובתרומה כתיב אכילה. **והא דאסר** בפ' כל הצלמים (ע"ז מח:) לישב תחת אשירה משום דאשירה לצל עשויה והיא דרך הנאה. **ועוד** דגבי ע"ז לא כתיב אכילה: **והא** הכא דלא אפשר וקמיכוין ואסור. ה"מ אביי לאוקמא כרבי שמעון דאליבא דרבי יהודה פליגי:

ותסברא והאמר רבי שמעון בן פזי קול ומראה וריח אין בהן משום מעילה. פ"ה וכיון דמדאורייתא שרי כי לא אפשר אמאי אטרחוה רבנן. וקשה לר"י הא בגרירה דליכא איסורא דאורייתא ופליג רבא ואסר בלא אפשר ומיכוון ומאי קא מוכיח אביי לרבא. וי"ל דה"פ כיון דלא אסירי אלא מדרבנן א"כ כשהוא לצורך כגון לתקן בית קדשי הקדשים סברא הוא דאפילו איסורא דרבנן ליכא:

מעילה הוא דליכא הא איסורא איכא. תימה דבפרק החליל (סוכה נג. ושם) תניא אשה בוררת חטים לאור של בית השואבה והשמן והפתילה היו של קודש כדתנן התם ובירושלמי דייק מינה דקול ומראה וריח אין בהן משום מעילה:

לאותן העומדים בחוץ. ליכא איסורא אלא שלא יקרבו עצמן לעזרה כדי להריח יותר דהא אמרינן (יומא דף לט: ושם) לא היתה כלה צריכה להתבשם בירושלים מפני ריח הקטורת:

כתיב הכא ושמו וכתיב התם הערופה. תימה לר"י אמאי איצטריך תרי מיעוטי בחד סגי דלהכי כתביה דלא למילף מינייהו. וי"ל דאי לא כתיב אלא חד מיעוטא לא הוה מצי למעוטי אלא מילתא דלא דמי כל כך למיסר אבל מילתא דדמי למיסר לא להכי איצטריך תרווייהו:

הכניסה לרבקה. בתוספתא תני ליה גבי פרה: הא

תורה אור השלם

ז) וְהוֹרִדוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא אֶת הָעֶגְלָה אֶל נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ וְעָרְפוּ שָׁם אֶת הָעֶגְלָה בַּנָּחַל: [דברים כא, ד]

ח) וְשָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ אֲנִי יְיָ מְקַדְּשָׁם: [ויקרא כב, ט]

ט) וְכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ תּוֹשַׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ: [ויקרא כב, י]

רבינו חננאל

וסמיך אביי אהא דרבן יוחנן בן זכאי שהיה

הא לא דמיא אלא להא [א] שכן עליה עוף כשירה עלה עליה זכר פסולה מ"ט אמר רב פפא אי כתיב [א] עבד וקרינן עבד עד דעביד בה איהו אי כתיב עובד וקרינן עובד אפילו ממילא נמי השתא דכתיב עבד וקרינן עובד עובד דומיא דעבד מה עבד דניחא ליה אף עובד דניחא ליה. ת"ש [ב] אבידה לא ישטחנה לא על גבי מטה ולא על גבי מגוד לצורכו אבל שוטחה לצורכה על גבי מטה ועל גבי מגוד נזדמנו לו אורחין לא ישטחנה לא על גבי מטה ולא על גבי מגוד בין לצורכה בין לצורכו שאני התם דקלי לה אי משום עינא בישא אי משום גנבי. ת"ש [ג] מוכרי כסות מוכרין כדרכן ובלבד שלא יתכוין בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים והצנועין מפשילין לאחוריהם במקל והא הכא דאפשר למעבד כצנועין וכי לא מכוין שרי [ד] תיובתא למאן דמתני לישנא קמא דרבא תיובתא: ולא יסיק בו וכו': [ה] ת"ר תנור שהסיקו בקליפי ערלה או בקשין של כלאי הכרם חדש יותץ ישן יוצן אפה בו את הפת רבי אומר [ד] הפת אסורה וחכמים אומרים הפת מותרת [ה] בישלה על גבי גחלים דברי הכל מותרת והא תניא [ו] בין חדש ובין ישן יוצן לא קשיא הא רבי והא רבנן אימור דשמעת ליה לרבי [ז] משום דיש שבח עצים בפת זה וזה גורם מי שמעת ליה אלא לא קשיא הא ר' אליעזר הא רבנן. הי רבי אליעזר אילימא רבי אליעזר דשאור [ח] דתנן שאור של חולין ושל תרומה שנפלו לתוך עיסה ואין בזה כדי להחמיץ ואין בזה כדי להחמיץ ונצטרפו וחמצו רבי אליעזר אומר אחר אחרון אני בא וחכמים אומרים בין שנפל איסור לכתחלה[א] ובין שנפל איסור לבסוף לעולם אינו אוסר

עד

רש"י

הא לא דמיא. תירוצא הוא: שכן עליה עוף. בפרה אדומה קאי שפרח ונח על גבה, אע"ג דכתיב [ב] לא עלה עליה עול דמשמע עליה אפילו עלייה בעלמא, ואי משום דכתיב עול הא מרבינן ביה שאר עבודות במסכת סוטה (דף מו.), אפ"ה בהא עלייה כשרה דלא ניחא ליה, והוא הדין להכניסה לרבקה ודשה: עלה עליה זכר פסולה. דניחא ליה, והוא הדין לתינק ותידוש: עובד. משמע ממילא, עבד משמע בידים. ואף על גב דהאי בעגלה כתיב, תרווייהו ילפינן מהדדי בגזרה שוה [א] דעול [ב] עול, במסכת סוטה (דף מו.): לא ישטחנה. במוצא בגד אבודה קאי: מגוד. קביל"א: לצורכה. כדי שלא יאכלנו עש: נזדמנו לו אורחין וכו'. אלמא אף על גב דלצורכה הוא והיינו לא אפשר, הואיל ומתכוין להתכבד בשל חבירו באורחין חשיב ליה גזל ואסיר: ומשני לאו משום כוונה הוא, אלא משום דבשטיחה זו קלי לה כלומר מאבדה בידים, אי משום עינא בישא, אי משום דלמא אורחין גנבי נינהו וגנבי לה: מוכרין כדרכן. מעוטפין בכסות כלאים, דאין מתכוין להנאת לבישה: והצנועים. פרושים שמתרחקין מן הכיעור ומן הדומה לו: לישנא קמא דרבא. אפשר ולא מתכוין אסור אפילו לרבי שמעון, דא"כ הא מני: יש שטועין שמקשין על משנה זו אותה ששנינו בגד שאבד בו כלאים לא ימכרנו לנכרי, אלמא כלאים אסור למכור, וטעות בידם, דהתם אבד דוקא, שמא יחזור נכרי וימכרנו לישראל ולא יכיר שיש בו כלאים וילבשנו, אבל כלאים הניכר מותר בכל הנאות מכירה: בקליפי ערלה. קליפי אגוזים ורמונים, שאף הם בכלל [ג] פרי ואסורין משום ערלה, וכן קשין של כלאי הכרם הכל אסור, דבכלאים לא כתיב פרי [ד]: חדש יותץ. שהרי על ידי היסק זה של ערלה נגמר ומתקיים כולו: ישן. שאין היסק זה מועיל לו אלא שאופה בו פת: יוצן. שלא יאפה בו פת בהיסק זה: אפה בו פת. בהיסק זה, לקמן מוקי לה כשאבוקה כנגדו, שכל שעה שהיתה פת בתנור היה דולק האור ואופהו, שהיה נהנה מן האיסור בשעה שהאיסור בעין: רבי אומר הפת אסורה. דיש שבח עצי איסור בפת: וחכמים אומרים הפת מותרת. דהא [ג] סברי אין שבח עצים בפת ממש, והוא הדין דלית להו נמי חדש יותץ אלא יוצן, והכי אמרי' בשמעתין: בישלה על גבי גחלים דברי הכל הפת מותרת. ואפילו לרבי, דכי איתהני פת מאיסור כבר כלה ובטל, וגחלים איצטריכא ליה דלא תימא אכתי איסורא בעיניה, וכל שכן בתנור גרוף ואין אבוקה כנגדו: הא רבי. דקתני חדש יותץ רבי היא דאמר הפת אסורה משום דגמרה באיסור, והוא הדין לתנור חדש שנגמר נמי ע"י האיסור: אימור דשמעת ליה לרבי דיש שבח עצים בפת. כי שמעת ליה דפליג רבי אדרבנן, ביש שבח עצים בפת לחודא הוא דשמעת ליה, דרבנן הוו מקילי טפי ושרו אפי' פת לאכול, דאמרי אין שבח עצים בה אלא שבח היסק (א) ואיסור שבה כבר כלה הוא, ורבי סבר הואיל ואבוקה כנגדו יש שבח עצים ואיסור גמור בה, וגבי תנור חדש נהי דיש שבח עצים בו מיהו הוא עצמו אין נאכל אלא להיסק אחר עומד ויאפו בו ונמצאת פת הנאפת בו נגמרת ע"י איסור והיתר, עצי איסור שגמרו (בו) את התנור ועצי היתר שגמרו את הפת, והא היכא שמעינן ליה לאסר רבי: הא ר' אליעזר. דשמעינן ליה זה וזה גורם אסור, דבר שאיסור והיתר גרמו לו שיבא אסור בהנאה: לתוך עיסה. של חולין: אחר אחרון אני בא. אם סילק את הראשון, כדמתרץ ליה אביי: לא

תוספות

הא לא דמיא אלא להא שכן עליה עוף. מייתי לה משום דרב פפא אמר מילתיה עלה לפי שהיא משנה:

עלה עליה זכר פסולה. וא"ת אמאי פסולה הא ודאי לא ניחא ליה להפסיד פרה שדמיה יקרים בשביל דבר מועט. וי"ל שאם נאמר כשירה הוה ניחא ליה ולכך אין להכשירה. וא"ת הכניסה לרבקה ודשה אמאי כשירה מ"מ מעלה עליה זכר דפסולה. וי"ל דהתם לא ניחא ליה בדישתה שאין מרויח כלום בדישתה דבלאו הכי נידושה התבואה. וה"ר יהודה פירש דהתם פרה בחורה היא ומסתמא אין אדם רוצה להטריחה. וא"ת והא דתנן [י] פרה מעוברת ר' אליעזר מכשיר וחכמים פוסלין והכא אמרינן עלה עליה זכר פסולה. וי"ל דהכא כחכמים דפוסלין וה"נ ר' יהודה פליג ואמר דוקא העלה עליה זכר אבל עלה מעצמו כשירה. אי נמי הא דאמרי' הכא פסולה היינו כשרואה בשעת עלייה וניחא ליה כדאמרינן גבי הכשר בפ"ק דחולין [ס] (דף יג.) עודהו הטל עליהן ושמח הרי זה [ה] בכי יותן נגבו אין בכי יותן דבעינן יותן דומיא דיתן אף על פי שאם היה יודע בעוד הטל עליהן היה שמח. והא דאמרינן בפרק עגלה ערופה (סוטה מו.) [ב] עול פוסל בין בשעת עבודה ובין שלא בשעת עבודה שאר דברים אין פוסלין אלא בשעת עבודה מה שהזכר משמש בה חשוב עבודה:

מגוד. פירש ר"ח כמו נגוד ליה גלימא ([ל] עירובין ד' לו.):

חדש יותץ. קסבר יש שבח עצים בפת וה"נ יש שבח עצים בתנור וזה וזה גורם אסור ויש שבח עצים בפת היינו העצים שהן גורמים אפיית הפת כשאבוקה כנגדו. ורבנן סברי אין שבח עצים בפת אף על פי שהאבוקה כנגדו דשלהבת אינה באה מן העצים אלא מחמת משהו הנשרף וא"כ היא כמו גחלת דאין האיסור בעין וכן פירש"י [מ].

הקשה ה"ר אהרן לרבי [ד] הא דאמרי' (תרומות פ"ב מ"ג) המבשל בשבת בשוגג יאכל ואפילו בשבת ואמאי נימא יש שבח מוקצה בפת דגחלים מוקצין הן. ואומר ר"י דלא שייך אלא באיסורי הנאה דווקא וכן פי' הקונטרס בפרק בתרא דע"ז (סו: וסס) גבי תנור שהסיקו בכמון של תרומה:

בישלה על גבי גחלים. בישלה דווקא בדיעבד אף על גב דכל הנשרפין אפרן מותר [י] אפילו לכתחלה יש לחלק בין אפרן לגחלים:

בין חדש בין ישן יוצן. דזה וזה גורם מותר אף על גב דזה וזה גורם דוקא בדיעבד מותר כדמוכח בסוף פרק כל הצלמים (ע"ז מח:) דאמר רבי יוסי אין נוטעין אגוז של ערלה ומודה ר' יוסי שאם נטע שהוא מותר ומשיב ליה זה וזה גורם דהכא [נמי] הוי כדיעבד דאם נאמר חדש יותץ יפסיד התנור:

בין חדש ובין ישן יוצן. ואף על גב דזה וזה גורם מותר מ"מ ישן כיון דסגי ליה בצינון ולא מפסיד מידי אלא איסור הנאה לחודה לכך צריך צינון:

עין משפט נר מצוה

מז א מיי' פ"א מהל' פרה הלכה ז:

מח ב מיי' פי"ג מהל' אבידה הל' יא סמג עשין עד טוש"ע חו"מ סי' רסז סעיף יז:

מט ג מיי' פ"י מהל' כלאים הל' טז סמג לאוין רפג טוש"ע י"ד סי' שא סעיף ו:

נ ד מיי' פט"ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה כב טוש"ע י"ד סי' קמב סעיף ד:

נא ה מיי' שם הל' כד טוש"ע שם סעיף ו:

נב ו ז מיי' שם הל' כב ופ"ז מהלכות שבת הל' יג טוש"ע שם סעיף ד:

רבינו חננאל

ת"ש כסות המופקדת אצלו לא ישטחנה לא על גבי מטה ולא על גבי מגוד לצורכו אבל שוטחה לצרכה נזדמנו לו אורחין בין לצורכו בין לצרכה לא ישטחנה הנה אפי' לצורכה אסור. ושנינן שאני התם דקא קלא ליה. כלומר כיון שרואין אותה האורחין באין בלילה וגונבין אותה ונמצא כשטוחה כאלו שורפה באש: ת"ש הכניסה לפרה אדומה בגורן לרבקה פי' לפטמה' מלשון (ירמיה מו) עגלי מרבק ודשה כשרה. בשביל שתינק ותדוש פסולה הנה כיון שנתכוון לדוש פסלה. ואוקימ' מה עבד דניחא ליה [אף עובד דניחא ליה] אע"פ שעובד בה מלאכה שלא על ידי אלא ניחא ליה עבודה היא ונפסלה בה. ת"ש מהא דתנן בסוף כלאים מוכרי כסות מוכרין כדרכן כלומר נושאין בגדי כלאים על כתפיהן והמהגין מהן ובלבד שלא יתכוין בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים והצנועין מפשילין לאחוריהן במקל והא הכא דאפשר למעבד כצנועין ואע"ג דלא עביד כצנועין כי לא מיכוין שרי ותיובתא למאן דאמר לישנא קמא דרבא תיובתא. וקיימא לן אפי' אפשר ולא קא מיכוין שרי: ולא יסיק בו וכו'. ת"ר תנור שהסיקו בקליפי ערלה או בקשין של כלאי הכרם חדש יותץ ישן יוצן אפה בו את הפת רבי אומר הפת אסורה וחכמים אומרים הפת מותרת בשלה על גבי גחלים דברי הכל מותרת (א פי' יוצאי מותר עצים). איני והתניא אחד ישן ואחד חדש יוצן ושנינן הא דתני [אפילו חדש] יוצן רבנן והא דתני [חדש] יותץ רבי. ואקשי' אימור דשמעת ליה לר' דיש שבח עצים בפת כלומר שבח עצי האיסור שרוי בפת והוא אפיית הפת הנה הוא ידוע בפת לפיכך שנה הפת אסורה. אבל עצי היתר בתנור חדש שהוסק בעצי איסור שנמצאו עצים של היתר והתנור של איסור שטעון נתיצה גורמין אפיית הפת [מין] שמעת לרבי שאוסר בזה. ואתינן לאוקמינהו לר' אליעזר ורבנן דפליגי בשאור של חולין ושל תרומה שנפלו בעיסה ואין באחד מהן שיעור להחמיץ הוא לבדו העיסה ונצטרפו וחימצו ר' אליעזר אומר אחר אחרון אני בא וחכמים

חשק שלמה על ר"ח א) דברי רבינו אלו מסולגלים הנהנה הם ואולי איזה ט"ס נפל בדבריו. ובכת"י אחר, פי' שכבר יצאו מתורת כלי עצים.

מסורת הש"ס עם הוספות

א) פרה פרק ב משנה ד, ב) בבא מציעא ל. [ע"ש], ג) שבת כט: מו: כלאים פרק ט משנה ב, ד) עיין תוס' קידושין נב. ד"ה ביע"ל, ה) לקמן עה., ו) עבודה זרה מט. עג: תמורה לג. ערלה פרק ג משנה ה, ז) חולין מד:, ח) לקמן דף מ., ט) דף כז., י) [פרה פרק ב משנה א], כ) [נ"ל בפרק ב דבבא מציעא כב.], ל) [וויותר מבואר בכורות מד:], מ) לקמן כז. ד"ה יוליך, נ) [תמורה לג. ולקמן כז:].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אימור וכו' היסק דאיסור שבה:

גליון הש"ס

גמ' בישלה על גבי גחלים. עי' לקמן דף עה ע"א תוס' ד"ה וגרפו ובתשובת פני יהושע סי' י"ח:

הגהות וציונים

א] צ"ל בתחלה, וכן איתא במשנה (גליון): ב] יותץ: ג] [צ"ל דהם סברי] (גליון) ובכתי' וברש"י על הרי"ף דקסברי: ד] מהרש"ל גרס לר"י, ועיין מהרש"א (גליון):

תורה אור השלם

א) וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל הֶחָלָל וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא עֶגְלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא עֻבַּד בָּהּ אֲשֶׁר לֹא מָשְׁכָה בְּעֹל: [דברים כא, ג]

ב) זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ לֵאמֹר דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל: [במדבר יט, ב]

ג) וְכִי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל עֵץ מַאֲכָל וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ אֶת פִּרְיוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל: [ויקרא יט, כג]

ד) לֹא תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם פֶּן תִּקְדַּשׁ הַמְלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע וּתְבוּאַת הַכָּרֶם: [דברים כב, ט]

ה) וְכִי יֻתַּן מַיִם עַל זֶרַע וְנָפַל מִנִּבְלָתָם עָלָיו טָמֵא הוּא לָכֶם: [ויקרא יא, לח]

ליקוטי רש"י

[שייך לעמוד א]

דנעשית מצותה ויש בה משום מעילה. וכיון דבהנאה אסור משום קדושתו מעילה נמי אית ביה [יומא נט:]. ונגמר מיניה הכא, ומשני משום הכי לא גמרינן מיניה דהוי תרומת הדשן כו' [מעילה יא:]. בגדי כהונה. ארבעה בגדי לבן שכ"ג נכנס בהן לפני ולפנים ביום הכפורים וטעונין גניזה עולמית ואין הדיוט עובד בהן כל השנה ולא [כ"ג] ליום כפורים אחר כדכתיב ופשט את בגדי הבד והניחם שם [חולין קיז.]. וכל שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין. מדלא כתיב אחד ונגמור כולהו מיניה [קידושין כה.]. הוה ליה למכתב חד וכו' ולשתוק [סנהדרין סז:]. כשגילה שני כתובין בשני דברים לאמרי' דאי ניחא למילף מינייהו נכתוב חד ונילף אידך מיניה [מנחות ט:]. אלא לר' דוסא. דאמר כשרין הן לכהן [הדיוט] לעבוד כהן במקדש כל ימות השנה [זבחים מו.]. שכהן הדיוט משמש בהן בארבעה כלים ומה ת"ל והניחם שם מלמד שלא ישתמש הוא ליוה"כ אחר מאי איכא למימר [חולין קיז.]. דאמר אבל ראויין הן לכהן הדיוט. וקיימא לן בגדי כהונה אין בהן מעילה מפני שלא ניתנה תורה למלאכי השרת שיהו זריזין לפושטן מיד [יומא ס.]. משום דהוו כו' ועגלה ערופה שני כתובין. אף על פי שנעשה מצותה אסורה בהנאה [חולין קיז.]. דכתיב וערפו שם (דברים כא) והאי שם קרא יתירה הוא לומר שם תהא קבורתה [זבחים מו.]. אלא למ"ד מלמדין. וכלל דוכתי לאמר אלא למ"ד מלמדין מאי איכא למימר ר' יהודה היא [סנהדרין סז:]. תרי מיעוטי כתיבי. לומר שאין למדין מהן [זבחים מו.]. אפילו למ"ד בעלמא מלמדין הכי אין מלמדין למיעוטי כתיבי בהו למשמע הכי ולא אחריני [חולין קיז:]. כתיב ושמו. מדהוה ליה למכתב ושם וכתיב ושמו לזה ולא לאחר [זבחים מו.]. דו"ו בתראה מייתרא לומר לך הכי הוא דמועלין בהן לאחר שנעשית מצותם אבל אחריני לא [כריתות ו.]. דה"א קמייתא יתירה היא [מעילה יא:]. משמע היא אין מידי אחרינא לא [כריתות ו.]. זו ולא אחרת כזו [זבחים מו.]. וכתיב הערופה. זו ולא אחרת כזו [מעילה יא.]. הכניסה לרבקה. למקום אסיפת הבהמות וקיטורן כמו כעגלי מרבק (מלאכי ג) [גיטין נג:]. בעגלה ערופה קאי שמדבקים שלש בהמות או ארבעה בגלגליהן זו אצל זו ודשים הדישה. בשביל שתינק ותדוש. שהיתה אמה דשה והכניס את הבת לשם שתינק ואף מתכוין שתדוש פסולה [ב"מ ל.]. [ע"כ שייך לעמוד א]

מוֹכְרֵי כְסוּת מוֹכְרִין כְּדַרְכָּן, ודוקא בהעלאה על כתפיהם, אבל לבישה גמורה אסורה אף כשאינם מתכוונים להנאת לבישה, כי התורה אסרה את עצם מעשה הלבישה אף ללא הנאה, ורק לגבי העלאה דרשה הגמ' ביבמות (ד, ב) שצריך שתהיה בה הנאה (רמב"ם כלאים י, טז, ע"פ ביאור הכסף משנה שם, יח, ושו"ת בית הלוי א, א, ו, וכן משמע ברבנו חננאל). ויש שכתבו, שגם לבישה גמורה מותרת אם אינו מתכוין ליהנות (רא"ש נדה ט, כלאי בגדים י). ■ להלכה, העלאה מותרת באינו מתכוין, ולבישה גמורה אסורה [כהרמב"ם] (שו"ע יו"ד שא, ה-ו, ע"פ הב"י והש"ך שם, ח). ויש מתירים גם בלבישה גמורה [כהרא"ש] (רמ"א שם).

וְהָא הָכָא דְּאֶפְשָׁר לְמֶעְבַּד כִּצְנוּעִין וְכִי לָא מְכַוְּין שְׁרֵי, ואף שהוא 'פסיק רישיה' שיהנה מהבגד, וב'פסיק רישיה' מודה רבי שמעון שאסור גם אם אינו מתכוין [כמבואר בגמ' בשבת (עה, א)], מכל מקום לענין לבישת שעטנז לא אסרה תורה אלא דרך לבישה, דהיינו לבישה שיש בה הנאה [כמבואר בגמ' ביבמות (ד, ב, וכדעת הרא"ש הנ"ל, שדרשת הגמ' מתייחסת גם ללבישה ולא רק להעלאה)], וכיון שאינו מתכוין ליהנות, אינו נחשב לבישה אלא משוי בעלמא, ולפיכך אף שהוא 'פסיק רישיה' מותר [וראה ביאורנו לעיל (כה, ב), שלדעת הר"ן כל איסורי הנאה מותרים כשאינו מתכוין אף ב'פסיק רישיה'] (רבינו דוד בשם הרמב"ן [שבת קיא, א], וראה חי' רבי שמואל יבמות ה, ב שביאר, שלדעת רבי יהודה הסובר שאינו מתכוין כמתכוין, כיון שלמעשה נהנה נחשב לבישה). ויש שפירש, משום שהוא 'פסיק רישיה דלא ניחא ליה' ומותר (רמב"ן ורבינו דוד שם בשם הערוך [והטעם שבגרור ש'לא ניחא ליה', ראה קהלות יעקב ביצה יא, ב]. אך דעת הרא"ש שבת יד, ט, הובא במשנ"ב שכ, נג, שגם הערוך אינו סובר כך אלא בשבת, שצריך 'מלאכת מחשבת', אבל בשאר איסורי תורה, מודה ש'פסיק רישיה דלא ניחא ליה' אסור). ויש שכתבו, שמדובר באופן שאינו 'פסיק רישיה' שיהנה מהבגד, כגון שהיה לבוש בגדים אחרים שיש בהם כדי להגן עליו מפני החמה ומפני הצינה (תוס' שבת כט, ב ד"ה ובלבד, וכן מבואר בתוס' לעיל כה, ב ד"ה לא, שבכל הסוגיא מדובר באופן שאינו 'פסיק רישיה').

תְּיוּבְתָּא לְמַאן דְּמַתְנֵי לִישָׁנָא קַמָּא דְּרָבָא תְּיוּבְתָּא, וכיון שהלכה כרבי שמעון שדבר שאינו מתכוין מותר [כמבואר בגמ' בשבת (כב, א)], ואף ב'אפשר', שהרי נדחו דברי רבא ללישנא קמא, נמצאנו למדים שכל שאינו מתכוין מותר בין 'אפשר' ובין 'לא אפשר', וכל שמתכוין אסור בין 'אפשר' ובין 'לא אפשר', שהרי אביי ורבא שנחלקו ללישנא בתרא ב'לא אפשר ומיכוין', בשיטת רבי יהודה הוא שנחלקו, אבל לרבי שמעון לכולי עלמא אסור כשמתכוין [כמבואר בגמ' לעיל (כה, ב)] (רבינו דוד שם).

■ וכן נפסק להלכה, שדבר שאינו מתכוין מותר [כרבי שמעון] והוא שלא יהא 'פסיק רישיה', ומותר גם ב'אפשר' [כלישנא בתרא], ולפיכך מותר לגרור בשבת מיטה כסא וספסל, בין גדולים בין קטנים, אף שיתכן שיעשה חריץ בקרקע [שהיא תולדת חורש], כיון שאינו מתכוין לכך ואין זה 'פסיק רישיה', וגם אם הם קטנים שיכול לשאת אותם על כתפו מותר, כיון שאינו מתכוין מותר גם ב'אפשר' (שו"ע או"ח שלז, א, ומשנ"ב שם, ג-ד).

וכמו כן, אסור לשמוע כלי שיר של עבודה זרה או להסתכל בנוי עבודה זרה [כמבואר בגמ' לעיל (ע"א) שקול ומראה אסורים אף שאין בהם ממש] או להריח ריח עבודה זרה, אך אם אינו מתכוין לכך מותר [כרבי שמעון], אפילו אפשר לו לילך למקום אחר [כלישנא בתרא], ובלבד שאינו 'פסיק רישיה' שיהנה [ושלא כהר"ן המובא לעיל (כה, ב) שבאיסורי הנאה אף ב'פסיק רישיה' מותר], דהיינו שיכול לאטום אזניו ולעצום עיניו ולסתום נחיריו שלא יהנה מן הקול והמראה והריח, אבל אם הוא 'פסיק רישיה', אסור אפילו אם אינו מתכוין. וכשמתכוין ליהנות, אפילו אם אי אפשר לו לילך למקום אחר אסור [כרבי שמעון לכולי עלמא] (שו"ע ורמ"א יו"ד קמב, טו, וש"ך שם, לב, לד).

חָדֵשׁ יוּתַּן, שכיון שההיסק מועיל לחזקו ולהקשותו, נמצא שעל ידי איסורי הנאה נגמר ומתקיים כולו (רש"י). ו'יש שבח עצים בתנור', דהיינו שנחשב כאילו שבח זה מאיסורי ההנאה ניכר בתנור [וכשיאפה בו מעתה, נחשב שנהנה מאיסורי ההנאה (תוס' ע"ז סו, ב ד"ה אמר)], ואף אם יסיקנו בעצי היתר, הרי הפת נעשית גם מחמת התנור שנגמר באיסור, ו'זה זה גורם אסור' [לדעת ברייתא זו] (תוס' ור"ן על הרי"ף, ע"פ הגמ' להלן). והטעם שצריך לנתצו, משום שחוששים לתקלה שיבוא להשתמש בו, וכדעת התנאים הסוברים לעיל (כ, ב) שאסור להשהות מאכל או משקה של איסור ברשותו, משום שחוששים לתקלה שיבוא לאוכלו או לשתותו (שפת אמת).

רַבִּי אוֹמֵר הַפַּת אֲסוּרָה, משום ש'יש שבח עצי איסור בפת'. ואינה נאסרת אלא כש'אבוקה כנגדו', כלומר, שהאש דלקה בכל שעת האפיה, כך שנהנה מן האיסור בשעה שהוא בעין, כשהעץ קיים ועדיין לא נעשה גחלים (רש"י, ע"פ הגמ' להלן כז, א לדעת חד מאן דאמר). והפת אסורה מהתורה (משמעות תוס' לקמן עה, א, ע"פ מג"א תמה, ו, אך ראה חזו"א ערלה ט, ז, שגם תוס' מודים שאסורה מדרבנן, כיון שאין כאן תערובת איסור אלא רק דבר שנגמר מחמת האיסור). ויש שכתבו, שאסורה מדרבנן (ר"י בתוס' שם).

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים הַפַּת מוּתֶּרֶת, שלדעתם אין שבח עצים בפת ממש (רש"י), כיון שהאיסור בטל ואינו ניכר בפת. ולפי זה גם אם הם איסורי הנאה שדינם בקבורה, הפת מותרת (ראש יוסף בדעת רש"י, אך ראה שם שברש"י ד"ה אימור לא משמע כן, וראה להלן שגם תוס' לא פירשו כך בדעת רש"י). ויש שכתבו, ש'אין שבח עצים בפת' פירושו שהאיסור אינו בעין, כי השלהבת אינה באה מהעצים הקיימים אלא מהחלק הכלה והנשרף (תוס', ושכן פירש רש"י). ולפי זה, בדוקא נקטה הברייתא איסורי הנאה של ערלה וכלאי הכרם, לפי שטעונים שריפה, ו'כל הנשרפים אפרם מותר' [כמבואר בברייתא להלן (כז, ב)], אבל איסורי הנאה שטעונים קבורה, אפרם אסור [כמבואר בתמורה (לד, א)], ועל כן אפילו אם אפה את הפת על גבי גחלים שנעשו מהם, הפת אסורה, שלא גרע מאפרם שאסור בהנאה (ר"ן, וראש יוסף בביאור דעתו).

בִּישְׁלָהּ עַל גַּבֵּי גֶּחָלִים דִּבְרֵי הַכֹּל מוּתָּר, וכל שכן שמותר בתנור גרוף ואין אבוקה כנגדו, אלא שאפילו כשיש בו גחלים אינו נחשב שהאיסור בעין (רש"י). ויש שכתבו להיפך, שבגחלים פשוט יותר שמותר, כיון שהחום שלהן אינו בא מחמת השלהבת של האיסור אלא מחמת עצמן והן כבר עפר בעלמא, אבל לתנור הגרוף אין חום מחמת עצמו, אלא רק מחמת חום השלהבת של עצי האיסור שהוא איסור גמור, ועל כן היה צד בגמ' להלן (עה, א) שכשאפה בתנור גרוף תיאסר הפת [אך למסקנת הגמ' שם, גם בתנור גרוף הפת מותרת] (תוס' להלן שם ד"ה וגרפו, וראה מהרש"א ושפת אמת שם).

זֶה וָזֶה גּוֹרֵם מִי שֶׁמֵּעַתָּה לֵיהֶוֵי, שהפת הנאפית בתנור חדש נגמרת על ידי איסור והיתר, דהיינו על ידי עצי האיסור שגמרו

■ המשך בעמ' 111

עַד שֶׁיְּהֵא בּוֹ כְּדֵי לְהַחְמִיץ, כלומר, עד שיהא באיסור ולא בהיתר, שאז רק האיסור גורם, אבל אם גם בהיתר לבד יש כדי להחמיץ, נחשב 'זה וזה גורם' ומותר (תוס' בשם רשב"א, ע"פ מהרש"א). ויש שכתבו, שכל שיש באיסור לבד כדי להחמיץ הרי הוא אוסר אף אם גם בהיתר לבד יש כדי להחמיץ, ואינו נחשב 'זה וזה גורם' (תוס' ע"ז מט, א ד"ה עד; ושם סח, ב ד"ה לרבי). ■ הלכה כדעה האחרונה (ט"ז יו"ד פז, יג, וש"ך שם, לו; מחצית השקל שיח, לא, בדעת המג"א שם. אך ראה ט"ז יו"ד שם, שלדעת הרמ"א שם, יא, נחשב 'זה וזה גורם').

לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁקָּדַם וְסִילֵּק אֶת הָאִיסּוּר - מיד לאחר שנפל בו ההיתר וקודם שהחמיצה העיסה (רש"י). ובאופן אחר פירש, שקדם וסילק את האיסור קודם שנפל לתוכו ההיתר (רש"י ע"ז מט, א ד"ה ואמר).

דִּילְמָא טַעֲמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מִשּׁוּם דְּאַחַר אַחֲרוֹן אֲנִי בָּא, שהולכים אחר גמר המעשה (רש"י). ועל כן אף ש'זה וזה גורם מותר', אם נפל האיסור אחרון הרי הוא אוסר על אף שלא סילק את ההיתר (שפת אמת). ויש שכתבו, שאינו אוסר כשנפל האיסור אחרון אלא אם קדם וסילק את ההיתר, אבל אם השאיר את ההיתר, אף שהאיסור נפל אחרון נחשב 'זה וזה גורם' ומותר, ורק לגבי האופן שנפל ההיתר אחרון אמרה הגמ' שאין חילוק אם קדם וסילק את האיסור או לא, כיון שבכל אופן גם ההיתר גרם לחימוץ (ראש יוסף, חזו"א ערלה ו, ד, אך כתבו שאינו מתיישב כל כך בלשון הגמ').

נָטַל הֵימֶנָּה עֵצִים אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, ודוקא באשירה של ישראל שאין לה ביטול, אבל באשירה של גוי, העצים מותרים בהנאה לפי שביטלם מעבודה זרה כשנטלם ממנה (מאירי, ע"פ גמ' ע"ז מב, א, ותמה על רוב המפרשים שלא סייגו זאת).

אֲפָה בּוֹ אֶת הַפַּת אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, אפילו אם אפה את הפת בגחלים של עצי האשירה. שדוקא בשאר איסורי הנאה אמרה הברייתא לעיל (כו, ב) שכשאפה את הפת בגחלים שלהם הרי היא מותרת, כיון שלאחר שנשרפו פקע איסורם [כמבואר בגמ' להלן (ע"ב)], משא"כ עבודה זרה שאפילו אפרה אסור [להלן שם], גם גחליה אוסרים את הפת (מאירי לעיל שם). ויש שכתבו, שאף בגחלים של עצי אשירה אם אפה בהן הפת מותרת, שמשנעשו גחלים הלך איסורן, ואין איסור ההנאה מגחלים של עבודה זרה אלא לכתחילה [מדרבנן], אבל בדיעבד מותר (שו"ע יו"ד קמב, ו ובב"י שם, וכן מבואר ברמ"א שם, ד. וראה ש"ך שם, י, וט"ז שם, ח, שחלקו עליו, וראה פתחי תשובה שם, ב, וראה רבינו דוד המובא בביאורנו להלן ע"ב).

ויש שחילק בזה, שעצי אשירה שנעשו גחלים, הרי איסורם בהם, אלא שאינם בחשיבותם כבתחילה, ולכן האיסור כשאפה בגחלים של עצי אשירה, הוא דוקא כשהאפיה נעשית מכח הגחלים בלבד, אבל כשנעשה יחד עם כח נוסף, אז אבדה חשיבותם ונחשב 'זה וזה גורם' שמותר, ולכך כשאפה על גבי הגחלים מחוץ לתנור, שאז כח האפיה הוא רק מהגחלים, אז הם חשובים כדי לאסור את הנאפה בהם, אבל אם אפה בתוך התנור שהוסק בגחלים אלו, הפת מותרת, מדין 'זה וזה גורם', שאינו נחשב כגורם אחד [ראה ביאורנו לעיל (כו, ב ד"ה ולדברי)] אלא כשאפה כנגד האבוקה של גוף העצים, שעדיין הם בעין והם חשובים (ש"ך שם [אך ראה שו"ת אבני מלואים ו, שנראה שהבין בש"ך שגם כשאפה בתנור עם גחלים אלו אסור], וראה ביאורנו לעיל שם בדעת המהרש"א).

ויש שכתבו, שבעצי אשירה אין כלל היתר של 'זה וזה גורם' [וכפי שחילקה הגמ' להלן], משום שעבודה זרה איסורה במשהו [ראה ביאורנו להלן שם] (ט"ז שם, ד ו-ח; מג"א תמה, ה. וראה נקודות הכסף על הט"ז שם, שתמה עליו, שהרי הגמ' למסקנא חזרה בה מחילוק זה).

■ להלכה, אם אפה בגחלים או באפר של איסורי הנאה שאפרן אסור [כעבודה זרה וחמץ], הפת אסורה (משנ"ב תמה, יב). ואף אם אפה בתנור שהוסק בגחלים אלו, ואינו נחשב 'זה וזה גורם' [ושלא כדעת הש"ך, וראה לעיל] (ביאה"ל שם, ב). ואפילו אם גרף את האפר והגחלים ואפה בחום התנור, הפת אסורה (משנ"ב שם, וראה שעה"צ שם, כב). ויש שכתב, שכשגרף, הפת מותרת, כיון שלא נשאר דבר מהאיסור, והחום הוא דבר בפני עצמו (חזו"א ערלה ט, י-יא). ואם הסיק את התנור גם בעצי היתר וגם בעבודה זרה, או בעצי היתר ובחמץ, נחלקו הפוסקים אם נאמר בזה היתר של 'זה וזה גורם' [כיון שאיסורם במשהו], ועל כן בשעת הדחק שאין לו מה לאכול, או במקום הפסד, יש לסמוך להקל (ביאה"ל שם).

וַאֲחֵרוֹת בַּאֲחֵרוֹת, שאחת מהכיכרות שבתערובת הראשונה, התערבה בכיכרות אחרות של היתר. ואף שכשנוטל כיכר מהתערובת השניה יש ספק ספיקא להתיר [שמא לא הכיכר האסורה נפלה לתערובת השניה, וגם אם היא שנפלה, שמא הוציא מהתערובת השניה כיכר אחרת], מכל מקום בעבודה זרה אף ספק ספיקא אסור, ועל כן כל אחת מהכיכרות אסורה מספק שמא היא הכיכר האסורה (ע"פ רש"י זבחים עד, ב ד"ה ואי). ויש שפירשו, שכל הכיכרות שבתערובת הראשונה [או רובן] חזרו והתערבו בכיכרות אחרות של היתר, אבל אם נפלה אחת מהתערובת הראשונה, הרי היא מותרת מדין ספק ספיקא (תוס' ע"ז מט, א ד"ה נתערבה, בשם ר"י בר ברון, וראה תוס' כאן בשם ר"ת, שמחקו לגמרי תיבות אלו של 'ואחרות באחרות'). ולפי זה, החידוש ב'אחרות באחרות' הוא, שהיה מקום לומר שמותרות הואיל ויש כאן כעין 'תרי רובי', שהכיכר האסורה התערבה פעמיים ברוב כיכרות המותרות, קמ"ל שכולן אסורות כיון שסוף כל סוף אין כאן אלא ספק אחד (תוס' ביצה ג, ב ד"ה ואחרות). ■ להלכה, ראה שו"ע (יו"ד קמ, א) וש"ך (שם, ב).

כּוּלָּן אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, שעבודה זרה אינה בטילה אפילו באלף [כמבואר במשנה (ע"ז עד, א)] (ר"ן שם כב, א מדפי הרי"ף, בשם יש מפרשים). ויש שפירשו, שמדובר ב'כיכרות של בעל הבית' שחשובות הן ואינן בטילות [לדעת רבי עקיבא (ערלה ג, ז)], אבל כיכרות שאינן חשובות, בטילות ברוב (ר"ן שם כא, ב מדפי הרי"ף, בשם יש מפרשים). ■ להלכה, עבודה זרה אינה בטילה דוקא אם היא דבר חשוב (רמ"א יו"ד קלד, ב, וראה ביאור הגר"א שם, שהביא את דעת החולקים, שעבודה זרה אסורה במשהו אפילו כשאינה דבר חשוב).

יוֹלִיךְ הֲנָאָה לְיָם הַמֶּלַח, שאין ספינה עוברת בו, ולכך אין חשש שמא יטלו אנשי הספינה את האיסור מבלי לדעת שהוא איסור (רש"י להלן כח, א). ויש שפירש, ש'ים המלח' הוא כל ים גדול שמימיו מלוחים [לאפוקי ים כינרת וכדו'], שכיון שהוא גדול, בודאי לא ימצא אדם את האיסור, ואין חשש שיבוא אדם ליהנות ממנו (פיהמ"ש לרמב"ם ע"ז ג, ט, ע"פ אמת ליעקב [לגר"י קמנצקי] להלן שם). והוא הדין שיכול לאבד את ההנאה על ידי השלכתה לנהר עמוק, או לקבורה או לשורפה (כסף משנה עבודה זרה ז, י; ש"ך יו"ד קלד, י).

וה'הנאה' שצריך לאבד, אלו שווי דמי העצים [כלומר, שכר האפיה (ריטב"א, בשם רבנו חננאל)], ולא שווי דמי הפת עצמה, שהרי אין בה תערובת ממשו של איסור אלא שאפייתה נגרמה על ידי עצי האיסור, וכשמשליך את שווי דמי העצים, נמצא שאינו נהנה מהם. ועל כן מועיל להשליך את דמי העצים גם אם הפת עומדת

■ המשך בעמ' הבא

עד שיהא בו כדי להחמיץ ואמר אביי לא שנו אלא שקדם וסילק את האיסור אבל לא קדם וסילק את האיסור אסור אלמא [א] זה וזה גורם אסור וממאי דטעמא דר' אליעזר כאביי דילמא טעמא דר' אליעזר משום דאחר אחרון אני בא לא שנא קדם וסילק את האיסור לא שנא לא קדם וסילק את האיסור אבל בבת אחת ה"נ דשרי אלא ר' אליעזר דעצי אשירה [ב] דתנן נטל הימנה עצים אסורין בהנאה הסיק בהן את התנור חדש יותץ ישן יוצן אפה בו את הפת אסורה בהנאה נתערבה באחרות ואחרות באחרות כולן אסורין בהנאה רבי אליעזר אומר [א] יוליך הנאה לים המלח אמרו לו אין פדיון לע"ז אימור דשמעת ליה לר' אליעזר בע"ז דחמיר איסורה בשאר איסורין שבתורה מי שמעת ליה אלא אם כן אמאן תרמייה ועוד הא תניא בהדיא וכן היה ר' אליעזר אוסר בכל איסורין שבתורה. אמר אביי אם תמצא לומר [ב] זה וזה גורם אסור רבי היינו ר' אליעזר ואם תמצי לומר זה וזה גורם מותר והכא משום דיש שבח עצים בפת הוא [ג] הני קערות וכוסות וצלוחיות אסירי כי פליגי בתנור וקדירה למ"ד זה וזה גורם אסור אסור למאן דאמר [ג] זה וזה גורם מותר שרי איכא דאמרי אפי' למ"ד זה וזה גורם מותר [ג] קדירה אסורה דהא קבלה בישולא מקמי דניתן עצים דהיתירא. א"ר יוסף א"ר יהודה אמר שמואל תנור שהסיקו בקליפי ערלה או בקשין של כלאי הכרם חדש יותץ ישן יוצן אפה בו את הפת רבי אומר הפת מותרת וחכמים אומרים הפת אסורה והתניא איפכא שמואל איפכא תני ואב"א בעלמא קסבר שמואל [ד] הלכה כרבי מחבירו ולא מחבירייו ובהא אפי' מחבירייו וסבר אתנייה איפכא כי היכי דניקום רבנן לאיסורא: בישלה על גבי גחלים דברי הכל הפת מותרת: (אמר) רב יהודה אמר שמואל ור' חייא בר אשי א"ר יוחנן חד אמר לא שנו אלא גחלים עוממות אבל גחלים לוחשות אסורין וחד אמר [ד] אפילו גחלים לוחשות נמי מותרין בשלמא למ"ד לוחשות אסורין משום דיש שבח עצים בפת אלא למ"ד אפילו לוחשות מותרות פת דאסר דיש שבח עצים בפת לרבי היכי משכחת ליה א"ר פפא [ה] כשאבוקה כנגדו

מכלל

רש"י

לא שנו. דאחר אחרון אני בא ואם נפל היתר בסוף מותר: אלא שקידם. את האיסור וסילקו מכיון שנפל בו היתר מיד, דהואיל וסילקו ועדיין לא החמיץ בטל והלך לו, ואע"ג דהועיל בה קצת שיכול זה האחרון לגמור חימוץ על ידו, אעפ"כ כבר בטל לו ושוב אין חוזר וניעור בו: אבל לא קדם וסילק. ונגמר על ידי שניהם ואינו יכול ליבטל אסור, אלמא זה וזה גורם אסור: דאחר אחרון אני בא. וטעמא משום דאזל בתר גמר מעשה, גמרו בהיתר מותר ואפי' לא קדם וסילק, דאיכא זה וזה גורם, גמרו באיסור אסור ([ב] ואפילו קדם וסילק את האיסור): אבל בבת אחת. אם נפלו כאחת, דליכא גמרו באיסור, הכי נמי דשרי, דזה וזה גורם מותר: הימנה. מן האשירה: יוליך הנאה לים המלח. דמי עצים [ו], מכל מקום שמעינן ליה כל כמה דלא ממטי הנאה לים המלח מודה הוא לת"ק בין אחדש יותץ בין אישן יוצן בין אאיסור פת, אלמא כיון דקתני חדש יותץ אית ליה זה וזה גורם אסור, והא דתניא לעיל (כו:) חדש יוצן, רבנן היא דפליגי עליה דרבי ואמרי הפת מותרת, משום דלא חשיבא להו הנאת היסק ואפילו בגורם אחד לבדו משום דליתיה לאיסורא בעיניה, וכל שכן בתנור שאינו נאכל הוא בעצמו ואין הנאתו בגורם אחד לבדו אלא בשני גורמים שלו ושל היתר. ואם תאמר לרבנן יוצן למה לי הא שרו לפת האפויה בהיסק איסור, הני מילי דיעבד, אבל לכתחלה לא קא שרו לאפות בהיסק איסור, ולקמן (ע"ב) פריך עלים דאיסור לרבנן היכי משכחת לה דאסירי מדאורייתא. והוא הדין דמצי לאוקמא להא דחדש יותן דלעיל כתנא קמא דר' אליעזר, אלא משום דלא ידעינן מנו, וניחא ליה למינקט ר' אליעזר, והוא ומחלוקתו קאמר: א"ב. דפרכת דילמא שאני ליה, אמאן תרמייה להא דתניא לעיל (כו:) גבי ערלה יותן, על כרחיך כיון דלא משכחת תנא דאמר זה וזה גורם אסור אלא רבי אליעזר ומחלוקתו במסכת ע"ז [ז], וחזינא סתמא דתני בשאר איסורי נמי הכי, רבי אליעזר קאמר לה ולא שני ליה: אמר אביי אם תמצי לומר. ברייתא מפורשת הכי דכי היכי דאסר רבי בפת הכי נמי אסר בתנור ואע"פ שאין עצמו נאכל, דאית ליה זה וזה גורם אסור, וריישא דברייתא דלעיל (כו:) דערלה רבי קאמר לה כולה: היינו ר' אליעזר. בניחותא, וליכא למיבעי מידי: ואם תמצי לומר. דסבירא ליה זה וזה גורם מותר, ורישא דההוא לאו רבי הוא אלא רבי אליעזר הוא, והתם בפת הוא דאסר רבי משום דיש שבח עצים בגופה ונמצא כשאוכלה גופו הוא הנהנה מן האיסור בגורם אחד, אבל בתנור חדש ולינתו שרי: הני קערות כוסות וצלוחיות. של חרס שצרפן בעצי אשירה [ג] אסירי אפילו לרבי, דהא יש שבח עצים בהן והנאתן בלא גורם שני הוא, ועל ידי גורם ראשון הוא משתמש בהן הנאת גופו, ולא דמו לתנור דלא מטיא הנאה לגוף מיניה עד דאיכא גורם שני: כי פליגי. רבי דלא אסר אלא בפת ור' אליעזר דאית ליה זה וזה גורם אסור, בתנור וקדירה, שאין הגוף נהנה מהן עד שיבא גורם שני והוא של היתר: קדירה. שצרפה כשהיא חדשה בעצי איסור: דהא מקבלה בישולה. ואיכא הנאת תשמיש שמשתמש בה בלא גורם אחר, אבל תנור אין נותנין בו פת אלא לאחר הסיקה של גורם היתר: איפכא תני לה. להא ברייתא דלעיל, ואיפכא אתנייה: ואי בעית אימא. שמואל נמי הכי אתנייה ואית ליה דרבי אסר ורבנן שרו, ואיהו הפך לה כדי שלא ילכו בני אדם אחר רבים להתיר, דבעלמא במחלוקות אחרות שנחלקו רבים על רבי סבירא ליה לשמואל דאע"ג דהלכה כרבי מחבירו במקום יחיד אין הלכה כמותו מחביריו כלומר במקום רבים, ובהא סבירא ליה דהלכה כמותו ואע"ג דרבים פליגי עליה: אפכה ואתנייה. אפכנה ואשנינה, כי היכי דתיקו הא מילתא לאיסורא בשם רבנן ויעשו בני אדם כמותן שהכל הולכין אחרי רבים, שאם אני אומר הלכה כרבי שהוא יחיד לא יאמינו לי: גחלים עוממות. כבויות, כדכתיב (יחזקאל לא ח) [א] ארזים לא עממוהו ומתרגמינן [ב] כהה עמיא: לוחשות. גחלים בוערות, נראות כמתנענעות ולוחשות זו לזו: אסורין. לרבי: כנגדו. כנגד הפת מבעיר העצים בפי התנור:

עצים

תוספות

עד שיהא בו כדי להחמיץ. פי' באיסור דאי יש באיסור וגם בהיתר כדי להחמיץ נראה לרשב"א דשרי דהא בפ' [ד] בתרא דמסכת ע"ז (דף סח.) תניא שאור של חולין ושל תרומה שנפלו לעיסה ובזה כדי להחמיץ ובזה כדי להחמיץ וחימצו אסור ור' שמעון מתיר והשתא הוי ר' שמעון כרבנן [ה] דהכא. והא דתנן בסוף פ"ק דתמורה (יב.) אין מחמץ אחר מחמץ [אוסר] אלא לפי חשבון שבה שאם נפל שאור של תרומה בעיסה וחימצה וחזרה ונפלה לעיסה אחרת גדולה מזאת אם יש בשאור כדי להחמיץ השניה אסורה אע"פ שנתחמצה על ידי שאור של איסור ועל ידי עיסה ראשונה שהיה של היתר ומוקמינן לה התם כרבנן דהכא אור"י דמצי למימר דהתם מיירי כגון שאין בעיסה כדי להחמיץ ובשאור של תרומה יש כדי להחמיץ:

נתערבו באחרות. אור"ת דלא גרסי' ואחרות באחרות דבסדר המשנה לא גרס ליה לא במסכת ע"ז ולא בסדר זרעים [ט]:

וכן היה רבי אליעזר אוסר בכל איסורין שבתורה. השתא משמע דבכל מקום אית ליה לרבי אליעזר דזה וזה גורם אסור ותימה לרשב"א דתיקשי מהכא לרב הונא בר חיננא דתניא בתמורה בפרק כל האסורין (דף ל: ושם) כל האסורין לגבי מזבח ולדותיהן מותרין ותניא עלה ר"א אוסר וקאמר רב הונא בר חיננא מחלוקת כשעיברו ולבסוף נרבעו דרבי אליעזר סבר עובר ירך אמו הוא אבל נרבעו ולבסוף עיברו ד"ה מותרין אלמא לרבי אליעזר זה וזה גורם מותר [י]: ובהא אפילו מחביריו. וטעמא דרבי משום דיש שבח עצים בפת ולא מטעם דזה וזה גורם דשמואל פסיק בהדיא בפרק כל הצלמים (ע"ז מט.) הלכה כר' יוסי דזה וזה גורם מותר:

מכלל

רבינו חננאל

אומרים בין שנפל בתחלה בין שנפל בסוף לעולם אין אסור עד שיהא בשאור של תרומ' כדי לחמץ. ואמר אביי לא שנו שאם יהיה האחרון שאור של חולין שהעיסה מותרת. אלא שקדם וסלק את האיסור שיחמיץ. אבל לא קדם וסלק את האיסור אע"ג שהאחרון חולין אסור ש"מ לר' אליעזר זה וזה גורם אסור. ודחי' וממאי דכדאביי היא דלמא טעמא דר' אליעזר דסבר הכל אחר גמר אי גמר באיסורא אסור אי גמר בהיתרא מותר בין סלקו בין לא סלקו לא שנא לפיכך שנה אחר אחרון אני בא אבל הכא שנתערבו שני עצים ושבהו תנור ובבת אחת הן באין על הפת דברי הכל שרי. אלא הא ר' אליעזר דתנן בע"ז פ"ג נטל הימנה מן האשרה עצים והסיק בה התנור כו' עד ר' אליעזר אומר יוליך הנאה לים המלח כו'. פי' כשיעור שכר אפיית הפת יפדה הפת ויוליך דמיה לים המלח. קתני מיהת הפת אסורה ש"מ לר' אליעזר זה וזה גורם אסור. ודחי' שאני התם משום חומרא דע"ז. אם כן הערלה וכלאי הכרם לאיזה איסור נדמה אותם. ועוד תניא בהדיא וכן היה ר' אליעזר אוסר בכל איסורין שבתורה. אליבא דמאן דאמר דלרבי זה וזה [גורם] מותר והכא בפת אמאי אסר משום דיש שבח עצים בפת סבירא ליה ומש"ה קתני הפת אסורה. קערות וכוסות וקיתוניות וצלוחיות שנתבשלו בעצים של איסור דברי הכל אסורות דחד גורם הוא. בתנור וקדירה פליגי כי התנור אינו אופה אלא ע"י הדלקת עצים וכן הקדירה אינה מבשלת אלא בעצים שנמצאו התנור והקדירה איסור והעצים שמדליקין בהן תוך התנור ותחת הקדירה של היתר והרי שניהם גורמין לאפיית הפת ולבישול מאן דאמר זה וזה גורם מותר גם אלו מותרות ומאן דאמר אסור גם אלו אסורות. איכא דאמרי בקדירה דברי הכל אסור מאי טעמא דהא קדים עייל בישולא מכח הקדירה מקמי דניתזי כח עצים. שמואל הוה מהפך דברי רבי לרבנן ואמר רבי אומר הפת אסורה וחכמים אומרים הפת מותרת וגם הברייתא דתניא וחכמים אומרים הפת מותרת הוה מהפך לה ותאני וחכמים אומרים הפת אסורה כי

עין משפט נר מצוה

נג א מיי' פט"ו מהלכות ע"ז הלכה יג טוש"ע י"ד סי' קמב סעיף ז:
נד ב מיי' פט"ו מהל' מאכלות אסורות הל' כג טוש"ע שם סעיף ה:
נה ג ד מיי' שם הלכה כד טוש"ע שם סעיף ו ז:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [סנהדרין דף פ. וש"נ], ב) עבודה זרה דף מט:, ג) [עבודה זרה מט. סנהדרין פ. חולין נח. תמורה לא.], ד) [ערכין מו: כתובות מה. בבא בתרא קכד:], ה) עיין לקמן דף עה. תוד"ה וגרפו, ו) עיין תוס' ע"ז מט. ד"ה יוליך שחולק ומקשה ע"ז, ז) מט:, ח) [ועיין תוספות עבודה זרה דף סח. ד"ה [ר'] שמעון], ט) [עיין תוספות עבודה זרה מט. ד"ה נתערבו], י) [ועיין תמורה ל: מה שהקשו תוס' ד"ה אבל].

הגהות וציונים

א] בכת"י נוסף את"ל קסבר רבי זה וזה גורם כו' ואת"ל קסבר זה וזה גורם: ב] מהרש"ל מוחק זה (גליון) ועי' תוס' חכמי אנגליה שמבארים דברי רש"י אלו: ג] בכת"י וברש"י שעל הרי"ף בעצי איסור, ועיין רש"ש ופנ"י: ד] צ"ל והא דבפרק (מהרש"א, עיי"ש ובמהרש"ל):

תורה אור השלם

א) אֲרָזִים לֹא עֲמָמֻהוּ בְּגַן אֱלֹהִים בְּרוֹשִׁים לֹא דָמוּ אֶל סְעַפֹּתָיו וְעַרְמֹנִים לֹא הָיוּ כְּפֹארֹתָיו כָּל עֵץ בְּגַן אֱלֹהִים לֹא דָמָה אֵלָיו בְּיָפְיוֹ: [יחזקאל לא, ח]

ב) וְאִם יִרְאֶנָּה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה אֵין בָּהּ שֵׂעָר לָבָן וּשְׁפָלָה אֵינֶנָּה מִן הָעוֹר וְהִיא כֵהָה וְהִסְגִּירוֹ הַכֹּהֵן שִׁבְעַת יָמִים: [ויקרא יג, כא]

ליקוטי רש"י

[שייך לדף כו:]

טעמא. משום דמתכסה בהם ולאו לאינצוחי ולצורכו. שאני התם דקלי לה. בשעתיה זו שורפה והיא שרופה. אי משום עינא בישא. שמתלוט בה עין רע של רואים. אי משום גנבי. מן יגנבוה הלומדים [ב"מ ל:]. מוכרי כסות מוכרין בדרכן. כסות של כלאים לובשו בשוק כדי להראותו למוכרו ולא אסרה תורה אלא לבישה שהיא להתחמם כדרך כל הלובשים והעלאה דומיה ללבישה נמי למיתחמם בה [שבת כט:]. ובלבד שלא יתכוין. להנאת חימום [illegible] [שם מו:]. והצנועין. [illegible] עצמן במקל לאחוריהן [illegible]. והוא דאפשר. [illegible] לנעבד על ידי אחרים ואפילו לא שרי ליה [שם כט:]. [illegible] תנור שהסיקו [illegible] חדש יותץ. [illegible] ישן. [illegible]

[illegible] היכי דתיקום דרבנן לאיסורא וקיימא לן הכי: בשלה על גבי גחלים דברי הכל הפת מותרת יש מי שאומר לא שנו אלא גחלים עוממות קרובות לכבוי מלשון (יחזקאל ל"א ח) ארזים לא עממוהו וכמוהו (איכה ד' א') איכה יועם זהב דהא קלי ליה איסורא אבל גחלים לוחשות הפת אסורה. ויש מי שאומר אפי' לוחשות הפת מותרת אי הכי לרבי קסבר יש שבח עצים בפת היכי משכחת לה. ורשי' בשאבוקה כנגדה [illegible]

[illegible]

בעין ולא התערבה באחרות (רש"י כאן, ובע"ז מט, א ד"ה אפה, ושם ע"ב ד"ה אלא, וריטב"א כאן בדעתו). ויש שכתבו, שצריך להשליך את שווי דמי הפת, משום שנחשב כאילו עצי האיסור מעורבים ממש בפת, ועל כן אינו מועיל להשליך את שווי דמי הפת אלא כשהתערבה באחרות ולא כשהיא בעין (תוס' שם ע"א ד"ה יוליך, רבינו דוד וריטב"א כאן ושם בביאור שיטתם). ויש שכתב, שדי להשליך את שווי דמי העצים, ומכל מקום אינו מועיל אלא כשהתערבה הפת (רא"ש שם ג, ט, וראה ב"ח יו"ד קמב, ז שתמה עליו, שכיון שדי בדמי עצים, מדוע לא יועיל גם בלא נתערבה).

והולכת ההנאה לים המלח, יש שכתבו שמתירה את הפת באכילה, כיון שאין מעורב גוף האיסור בפת וכל איסורה הוא רק מחמת שנהנה באכילתה מעבודה זרה, וכשהוליך את דמי העבודה זרה לים המלח, שוב אינו נהנה ממנה (רא"ש שם וריטב"א כאן ושם, בשם רבינו יונה). ויש שכתבו, שמתירה רק בהנאה ולא באכילה (השגות הראב"ד על הרי"ף כאן; בעל המאור שם כב, ב מדפי הרי"ף). שאף לאחר שהוליך את דמי ההנאה לים המלח ושוב אין לו הנאת ממון מהעבודה זרה, מכל מקום כשאוכלה הרי הוא נהנה ממנה הנאת הגוף (חזו"א יו"ד נט, ה).

■ להלכה, פת שנאפתה בעצי אשירה והתערבה באחרות, יוליך את דמי הפת לים המלח [כרבי אליעזר וכפירוש התוס'], וכל הכיכרות מותרות אף באכילה [כרבינו יונה] (ש"ך יו"ד קמב, י, ממשמעות השו"ע שם, ד). וכשהפת בעין ולא התערבה, לא מועילה הולכת דמי הפת לים המלח (ש"ך שם, ממשמעות השו"ע שם. וראה ש"ך שם ובית מאיר שם, שנחלקו אם יכול להתיר כשלא התערבה הפת, ע"י מכירתה לגוי בניכוי דמי העצים, וראה משנ"ב תמה, יג).

אָמְרוּ לוֹ אֵין פִּדְיוֹן לְעֲבוֹדָה זָרָה, וגם רבי אליעזר מודה שאין פדיון ממש לעבודה זרה שיפקע איסורה, אלא שכיון שמצינו [בגמ' בע"ז (נד, ב)] שהמוכר עבודה זרה, האיסור נתפס בדמים, לכך כשהתערבה באחרות שמדאורייתא היא בטילה ברוב, הקילו שכשמוליך את דמי ההנאה לים המלח שיחשב כפדייה גמורה, והרי זה כאילו הוליך את גוף האיסור לים המלח, והדמים נתפסים באיסור ההנאה והכיכרות מותרות בהנאה [אבל לא באכילה, כמבואר לעיל בסמוך לדעה זו] (בעל המאור שם כב, ב מדפי הרי"ף, ע"פ ר"ן על הרי"ף שם כב, א וראו"ש שם). ולדעה זו, בשאר איסורי הנאה שהתערבו, כיון שאינם תופסים את דמיהם כשמוכרם, אין בהם היתר זה של הולכת דמי ההנאה לים המלח (שם).

ויש שכתב, שגם בשאר איסורי הנאה שייך היתר זה, כי לדעת רבי אליעזר ההיתר כלל אינו מדין פדיון, שהרי עבודה זרה תופסת את דמיה אך היא עצמה אינה ניתרת על ידי פדיון, אלא ההיתר הוא רק מצד עצם הולכת דמי ההנאה לים המלח [שבזה הקילו להעמידה כדינה מדאורייתא שבטלה ברוב]. ולדעת חכמים, מכל מקום נראה כפודה עבודה זרה, ועל כן אין להתיר (רמב"ן במלחמות כאן ושם, וראה שם שלדעתו ההיתר הוא רק בתערובת של חבית בחבית, וראה תוס' יבמות פא, ב ד"ה כולן). ולדעת הסובר [רש"י, הובא לעיל בסמוך] שהולכת הנאה לים המלח מתירה גם את הפת כשהיא בפני עצמה, מכל מקום כיון שעיקר האיסור של 'זה וזה גורם' הוא מדרבנן [ראה מחלוקת בזה לעיל (כו, ב ד"ה רבי)], הקילו להתירה על ידי הולכת ההנאה לים המלח שנראית כפדיון (חזו"א יו"ד נט, ז).

אִימּוּר דְּשָׁמְעַתְּ לֵיהּ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, ש'זה וזה גורם אסור'. שהרי כל זמן שאינו מוליך את ההנאה לים המלח, מודה הוא לתנא קמא ש'חדש יותץ', אף שמשהסיקו לאחר שהצטנן מעורב בו גורם של היתר (רש"י). ויש שפירש, שמכך שאם אפה בו את הפת, הפת אסורה, מוכח ש'זה וזה גורם אסור', כיון שהפת שנאפית בתנור באה ע"י גורם של איסור וגורם של היתר, שבתנור ישן שהסיקו בעצי איסור, התנור הוא גורם של היתר והעצים הם גורם של איסור, ובתנור חדש שהסיקו בעצי איסור וציננו והסיקו בעצי היתר, התנור הוא גורם של איסור, שהתחזק התנור מעצי האיסור, וההיסק השני הוא גורם של היתר (רש"י ע"ז מט, א ד"ה אפה).

ויש שכתב, שהתנור אינו נחשב גורם לאפיה אלא רק עצי ההיסק, ועל כן תנור חדש שהסיקו בעצי איסור וציננו וחזר ואפה בו בעצי היתר, יש כאן רק גורם אחד של היתר, ואפילו למאן דאמר 'זה וזה גורם אסור' [ושלא כדברי רש"י כאן], הפת מותרת. ואם אפה את הפת בתנור ישן שהסיקו בעצי איסור, יש כאן רק גורם אחד של איסור, ואפילו למאן דאמר 'זה וזה גורם מותר', הפת אסורה [ושלא כדברי רש"י בע"ז, וראה כסברא זו בביאורנו לעיל (כו, ב ד"ה ולדברי)]. וההוכחה ש'זה וזה גורם אסור' היא מהדין של 'תנור חדש יותץ', שאסור לאפות בו לכתחילה משום שהתחזק על ידי עצי איסור ונמצא שנעשה על ידי איסור והיתר [ואף שבדיעבד אם אפה בו בהיסק שני של עצי היתר לאחר שהצטנן, אינו נחשב 'זה וזה גורם', מכל מקום לכתחילה אסור], אבל אם 'זה וזה גורם מותר', היה מותר לאפות בו אף לכתחילה והיה מותר לצננו ולאפות בו בעצי היתר [וכמבואר בתוס' לעיל (כו, ב ד"ה בין [הראשון]) שאף ש'זה וזה גורם מותר' הוא רק בדיעבד, מכל מקום כאן נחשב כדיעבד, כי אם נאמר שיותץ, יפסיד את התנור] (תוס' רי"ד שם).

בְּעַבּוֹדָה זָרָה דַּהֲמִיר אִיסּוּרָהּ, שאסורה בכל שהוא ואין לה ביטול. ולפי זה הוא הדין שבחמץ אומרים 'זה וזה גורם אסור', כיון שאיסורו בכל שהוא ואין לו ביטול (מג"א תמה, ה). והביאור בזה הוא, ש'זה וזה גורם' הוא מדין ביטול [ראה ביאורנו לעיל (כו, ב ד"ה זה וזה), וראה שם שיש חולקים], ועל כן דבר שאין לו ביטול לא שייך בו היתר זה (שו"ת אבני מילואים ו). ויש שנראה מדבריו, שהטעם בעבודה זרה הוא משום שעצם איסורה חמור ולא משום שאין לה ביטול (ראה ביאור הגר"א שם, ט).

חֲנִי קְעָרוֹת וְכוֹסוֹת וּצְלוֹחִיּוֹת אֲסִירִי, אף לרבי, משום שיש שבח עצי איסור בהן (רש"י). וכיון שכל איסורן הוא מצד איסור ההנאה שיש בהן, ולא משום שנותנים טעם, לכך בדיעבד אם עבר ונתן בתוכן מאכלים ומשקים, אף אם הם רותחים והכלים בני יומם, יכול להוציאם ולהניחם בכלי אחר והרי הם מותרים, שכיון שאין בהם איסור של נתינת טעם, אלא נאסרו מצד שהכלים עצמם אסורים בהנאה, כל שסילק הנאתו מותר (מאירי לעיל כו, ב).

קְדֵירָה אֲסוּרָה דְּהָא קָבְלָה בִּישּׁוּלָא מִקַּמֵּי דְּנִיתַּן עָצִים דְּהֶיתֵּירָא, ויש הנאת תשמיש כשמשתמש בה בלא גורם אחר (רש"י), ולכך גם בזה, בדיעבד אם עבר והניח בה את התבשיל קודם שהניחה על גבי הכירה, אין התבשיל נאסר ויכול להוציאו ולהעבירו לקדירה אחרת, שכל שסילק הנאתו מותר. אך דוקא קודם שהתבשל, אבל אם התבשל בה, נאסר התבשיל, שהרי הוכשרה אכילתו על ידי הקדירה (מאירי לעיל כו, ב). ויש שכתבו, שאפילו בישל בה, התבשיל מותר, כי מאחר שמותר בדיעבד קודם שהתבשל, אין הבישול הבא אח"כ בעצי היתר מחדש בו איסור, אלא אדרבה הבישול מוסיף היתר מצד גורם היתר שבא עליו, שלא הוכשר

התבשיל על ידי מה שקיבלה הקדרה את התבשיל, אלא בצירוף ההיסק שאחר כך, ונמצא שיש כאן 'זה וזה גורם' ומותר (שם, בשם תלמידי הרשב"א).

■ להלכה, קערות וכוסות וקדירות וצלוחיות שנצרפו ונגמרו בהיסק של עצי אשירה [או שאר איסורי הנאה], אסורות בהנאה, שהרי עשייתן היא על ידי דבר האסור בהנאה (שו"ע יו"ד קמב, ה), ומשתמשים בהן בלא גורם היתר. וגם קדירה, אף שאי אפשר לבשל בה בלא עצים, מכל מקום הדרך לתת בה מים ובשר ואחר כך שופתה על האש, ואם כן משתמש בה בתחילה בלא גורם היתר [כסברת לישנא בתרא בגמ'], ועל כן התבשיל שהתבשל בה אסור [כהמאירי]. אולם אם לא נתן התבשיל בקדירה עד לאחר ששפתה באש של עצי היתר, התבשיל מותר, אלא שלכתחילה אסור לבשל בה גם באופן זה (ש"ך שם, יא), כיון ש'זה וזה גורם' הוא מדין ביטול, ו'אין מבטלין איסור לכתחילה' (שו"ת אבני מלואים ו, בביאור דברי הש"ך). ויש שצידד, שגם אם נתן את התבשיל בקדירה קודם ששפתה באש, התבשיל מותר בדיעבד, כיון שנתינת התבשיל בעודו קר לתוך הקדירה, לא הכשירה אותו לאכילה [כתלמידי הרשב"א] (שו"ת אבני מלואים שם).

המשך מעמוד כו:

את התנור ועל ידי עצי ההיתר שגמרו את הפת (רש"י, וראה להלן שיש סוברים שגם התנור עצמו וכן חום התנור נחשבים גורמים של היתר, כיון שאין האיסור בהם בעין). והטעם להתיר ב'זה וזה גורם' הוא מדין 'ביטול', שהאיסור כאילו בטל בהיתר, שדוקא באיסור בעין צריך ביטול ברוב, אבל כאן שאינו בעין בטל אפילו חד בחד, שדי לנו בזה שמעורב האיסור בהיתר כדי לבטלו (ר"ן על הרי"ף ע"ז כא, ב מדפי הרי"ף, ע"פ שו"ת אבני מלואים ו, וראה שערי יושר ג, כה). ויש שביאר הטעם ב'זה וזה גורם', שכיון שאין מעורב בהיתר טעמו וממשו של האיסור וכל מה שנאסר הוא רק מחמת שנעשה בסיועו ובגרמתו של האיסור, אינו אסור אלא כשכולו נגרם על ידי האיסור, ולא כשמעורב בו גורם אחר של היתר (רבינו דוד).

ולדברי הגמ' כאן שרבי לא אסר ב'זה וזה גורם', מה שאמר רבי שאם אפה בו את הפת הפת אסורה, זהו דוקא בתנור חדש וב'היסק ראשון' של עצי איסור, שאין כאן אלא גורם של איסור, אבל בתנור ישן, אפילו בהיסק ראשון נחשב 'זה וזה גורם', שנאפה מחמת התנור שהוא היתר ומחמת העצים שהם של איסור (מהרש"א [אך ראה שם, שמסקנתו שגם בתנור חדש בהיסק ראשון נחשב שיש כאן גורם של היתר, כיון שחום התנור אין בו איסור בעין, ואינו אסור אלא כשאפה לאור האבוקה בלא תנור כלל, וראה עוד ביאורנו להלן כז, א], וכן משמע ברש"י ע"ז מט, א ד"ה אפה). ויש שכתבו, שתנור ישן בהיסק ראשון אינו נחשב כ'זה וזה גורם' אלא רק כגורם אחד, לפי ש'יש שבח עצים בפת', ו'גורם העצים' שבהם הפת נאפית, ניכר יותר ושבחו נראה יותר לעין מאשר 'גורם התנור' שרק שומר על החום (ע"פ ריטב"א, ור"ן על הרי"ף, ומשנ"ב תמה, יב).

■ להלכה, תנור שהסיקו באיסורי הנאה, בין חדש בין ישן יוצן, ואחר כך יכול לחממו ולאפות בו בעצי היתר [כחכמים ש'זה זה גורם מותר']. ואם לא צננו ואפה בו את הפת בעוד שהאבוקה כנגדו, הרי זה אסור בהנאה [כרבי ש'יש שבח עצים בפת', וכהריטב"א והר"ן שגם בתנור ישן אסור] (שו"ע ורמ"א יו"ד קמב, ד, ומשנ"ב שם). אך אם בישל את הפת על גבי הגחלים של איסורי הנאה, הפת מותרת, כיון שמשנעשו גחלים הלך איסורן, אף על פי שהן בוערות (שו"ע שם, ו, וכלישנא בתרא להלן כז, א שמותר אף בגחלים לוחשות. ופסק כן לענין עצי אשירה, אך ראה ביאורנו להלן שם, שיש מחמירים בעצי אשירה גם כשאפה בגחלים). וכן אם גרף את האפר והגחלים ואפה בחום התנור שהוסק באיסורי הנאה, הפת מותרת, שהרי האיסור הלך לו (שו"ע שם, ד. וראה ביאורנו להלן כנ"ל). ואפילו אם התנור חדש נחשב 'זה וזה גורם', כיון שהתנור עצמו אינו אסור אלא מחמת שנגמרה מלאכתו על ידי איסור ההנאה, והאיסור אינו קיים עוד (ט"ז שם, ו, בדעת השו"ע, ע"פ הב"י, וראה לעיל כע"ז מדברי המהרש"א לגבי חום התנור). ויש שכתבו, שדוקא בתנור ישן, אבל בתנור חדש, נחשב גורם אחד של איסור והפת אסורה (ט"ז שם, וביאור הגר"א שם).

מכלל דרבנן דפליגי עליה שרו אפי' כשאבוקה כנגדו אלא עצים דאיסורא לרבנן היכי משכחת להו א"ר אמי בר חמא בשרשיפא. בעא מיניה רמי בר חמא מרב חסדא תנור שהסיקו בעצי הקדש ואפה בו הפת לרבנן דשרו [א] בקמייתא מאי א"ל הפת אסורה ומה בין זו לערלה אמר רבא הכי השתא ערלה בטילה במאתים הקדש אפילו באלף לא בטיל אלא אמר רבא אי קשיא ליה[א] הא קשיא והלא מעל המסיק [ב] וכל היכא דמעל המסיק נפקו להו לחולין אמר רב פפא הכא בעצי שלמים עסקינן ואליבא דר' יהוד' דאמר הקדש בשוגג מתחלל במזיד אינו מתחלל במזיד מאי טעמא לא כיון דלאו בר מעילה הוא לא נפיק לחולין שלמים נמי כיון דלאו בר מעילה נינהו לא נפקא לחולין. וכל היכא דמעל המסיק נפקי לחולין והא [ג] תניא כל הנשרפין אפרן מותר [א] חוץ מעצי אשירה [ב] ואפר הקדש לעולם אסור אמר רמי בר חמא כגון שנפלה דליקה מאיליה בעצי הקדש דליכא אינש דנמעול רב שמעי' אמר [ג] באותן שטעונין גניזה [ד] דתניא [א] ושמו בנחת ושמו כולו ושמו שלא יפזר: ר' יהודה אומר אין ביעור וכו': תניא [ה] א"ר יהודה אין ביעור חמץ אלא שריפה והדין נותן ומה נותר שאינו בבל יראה ובל ימצא טעון שריפה חמץ שישנו בבל יראה ובל ימצא לא כל שכן שטעון שריפה אמרו לו [ו] כל דין שאתה דן תחלתו להחמיר וסופו להקל אינו דין לא מצא עצים לשורפו יהא יושב ובטל והתורה אמרה [ב] תשביתו שאור מבתיכם בכל דבר שאתה יכול להשביתו חזר ר' יהודה ודנו דין אחר נותר אסור באכילה וחמץ אסור באכילה מה נותר בשריפה אף חמץ בשריפה אמרו לו נבילה תוכיח שאסורה באכילה ואינה טעונה שריפה אמר להן הפרש נותר אסור באכילה ובהנאה וחמץ אסור באכילה ובהנאה מה נותר טעון שריפה אף חמץ טעון שריפה אמרו לו שור הנסקל יוכיח שאסור באכילה ובהנאה ואינו טעון שריפה אמר להן הפרש נותר אסור באכילה ובהנאה וענוש כרת וחמץ אסור באכילה ובהנאה וענוש כרת מה נותר בשריפה אף חמץ בשריפה אמרו לו חלבו של שור הנסקל יוכיח שאסור באכילה ובהנאה וענוש כרת ואין טעון שריפה

חזר

רש"י

עצים דאיסורא. דמתסרי בהנאה לרבנן היכי משכחת להו: בשרשיפא. כסא לישב עליו או להדוס רגליו, דהנאתן כשהן בעין ועל ידי ממש, אבל הנאת היסק אין הנאתו אלא לאחר ביעורו או בשעת ביעורו: בטילה במאתים. הלכך לא חמירא מכלה ונבער איסורו: והלא מעל המסיק. וחייב קרבן מעילה, וכל דבר שאין בו קדושת הגוף כגון בהמה שאינה של קרבן וכלי שאינו כלי שרת כיון שמעל בו יצא לחולין, דתנן (מעילה דף יט:) אין מועל אחר מועל במוקדשין אלא בהמה וכלי שרת בלבד, אבל כל מידי אחרינא ממעילה ראשונה נפקא לחולין דקי"ל[י] אין מעילה בכ"מ אלא שינוי שנשתנה מקדושתו, ואמאי פת אסורה, הא קודם שנתנו הפת היה ההיסק חולין: בעצי שלמים. שהתפיסן לדמי שלמים למוכרן וליקח בדמיהן שלמים, וקדשים קלים אין להם מעילה, דלאו [ג] קדשי ה' קרינן ביה, שכולן לבעלים ואין לגבוה בהן אלא לאחר זריקת דמים את האימורין, ואיסורא מיהא רכיבא עלייהו, וממעילה הוא דאימעיטי במסכת מעילה[י]: ואליבא דרבי יהודה. פשט ליה רב חסדא, בקדושין בפ"ב (דף נה.) דאמר הקדש במזיד אין מתחלל, אם נהנה ממנו במזיד לא יצא לחולין, הלכך בשלמים שוגג דידהו כמזיד דהקדש, דהא לאו בני מעילה נינהו. והכי נמי הוה מצי למימר הכא כשהסיקו מזיד עסקינן, מיהו שהסיקו משמע שוגג ומזיד, וכיון דמצי לאוקמה בין בשוגג בין במזיד, אוקמה: כל הנשרפין. בשילהי פרק בתרא דתמורה[ס] מפרש אלו נשרפין ואלו נקברין: ואפר הקדש לעולם אסור. להכי נקט גבי הקדש לעולם וגבי אשירה לא נקט לעולם, משום דאשירה יש לה היתר אם שורפה עו"ג ובטלה, אבל הקדש אין בו ביטול, והכי מפורש בשילהי תמורה: רמי בר חמא ורב שמעיה אאפר הקדש לעולם אסור מהדרי: באותו אפר שטעון גניזה. קאמר לעולם אסור, וזהו אפר של תרומת הדשן שלא היתה מעילה בהסיקו: כל דין שאתה דן. שמתחלתו אתה דנו כדי להחמיר עליו, שהרי חמור הוא ואתה מביא לו חומר אחר, כדקאמרת חמץ שהוא בבל יראה אינו דין שטעון שריפה, וסופו נמצא שחומר שאתה מוסיף עליו גורם לו להקל: אינו דין. שהרי הדין מלמד שיהא חמור, והרי הוא מקילו: שאם לא מצא עצים ישב ויבטל. בתמיה, ואף על גב דאמרי' בפרק קמא (דף יב:) לרבי יהודה אבל בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר, גבי פלוגתייהו מיהא קולא היא במי שהוא רוצה לצאת בשיירא (או) בתוך שלשים דאמרינן [ט] זקוק לבער, וכשאין עצים לשורפו יהא יושב ובטל ולא יבערנו: ודנו דין אחר. שאינו קל וחומר אלא גזירה שוה, ובין לקולא ובין לחומרא בתרה אזלינן, דגזירת הכתוב הוא, ואין להשיב עליו תחלתו להחמיר וסופו להקל:

חמץ

תוספות

מכלל דרבנן שרו כשאבוקה כנגדו. ואם תאמר לרבנן הואיל ובאבוקה כנגדו חשיב כמו שלהבת באה מן הגחלים מאי פריך בסוף לולב הגזול (סוכה מ.) ובהגוזל עצים (ב"ק קא:) והא איכא עצים דמשחן שהנאתן וביעורן שוה הא בשעת הנאה מבוערין הן כבר במקום השלהבת. ויש לומר (א) משום דשיעור כזה לא חשיב הנאה אחר ביעורן לענין שביעית שהרי באכילה דמינה ילפינן התם ליכא לגמרי הנאה וביעורן שוה ולא ממעטינן אלא שאר עצים שאין הנאתן אלא אחר שנעשו גחלים לגמרי ולרבי עצים דלא משחן נמי הוה ליה למיסר דלדידיה כשאבוקה כנגדו הנאתן וביעורן שוה. ואיכא למימר הואיל ורוב הנאה אחר ביעור אית לן למימר דלא אסרה תורה בהן אבל תימה למאן דאמר לוחשות לרבי אסורים אמאי לא אסר בכל עצים בשביעית שהרי הנאתן וביעורן שוה הואיל ולא חשיב להו מבוערות כשהן לוחשות דבאותן הוי עיקר הנאה:

הקדש אפי' באלף לא בטיל. תימה מה חומר היא זו הלא הקדש דבר שיש לו מתירין הוא ע"י חילול ומטעם זה אין דינו להיות בטל אפילו באיסור קל ואפילו מדרבנן [ב] כדאמרינן בריש ביצה (דף ד.):

בעצי שלמים. ה"מ לאוקמי בעצי הקדש ובמזיד ואליבא דרבי יהודה אלא דלאו אורחא דמלתא לעבור במזיד:

ורמינהו כל הנשרפין וכו'. ה"מ לאוקמי בעצי שלמים:

חוץ מעצי אשירה. תימה לרשב"א תיהוי כעבודה זרה שנשתברה מאליה דשריא כדאמרינן בפרק כל הצלמים (ע"ז מא:). ואין לומר דהכא מיירי באשירה של ישראל דאין לה ביטול עולמית[י] דהא בסוף תמורה (ד' לד.) מפרש להכי לא עריב ותני אפר הקדש ואשירה לעולם אסורין משום דאשירה יש לה היתר אם שורפה עו"ג דבטלה:

אין ביעור חמץ אלא שריפה. נראה דהלכה כרבי יהודה דסתם לן תנא כותיה בפרק בתרא דתמורה (ד' לג:). וא"ת א"כ בהא דאמר[כ] ר' יהודה סוכה אינה נוהגת אלא בארבע מינין שבלולב יהא נמי הלכה כמותו דהתם נמי לא פליגי רבנן אלא מטעם דכל דין שתחלתו להחמיר וסופו להקל (ב) אין דין ובפ"ק דסוכה (ד' יא.) סתם לן תנא כרבנן דקתני הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת אם קצצן כשירה. וי"ל דהכא קיימא לן כרבי יהודה משום דין אחר דיליף במה מצינו אף על גב דאמרו לו חטאת העוף ואשם תלוי יוכיחו ושתיק מ"מ לדידן סבירא לן כרבנן דאמרי חטאת ואשם בשריפה וליכא תוכיח:

מה נותר בשריפה אף חמץ בשריפה. וא"ת למאן דדריש לעיל (ד' כד.) הנותר בשריפה ואין דבר אחר בשריפה היכי יליף רבי יהודה חמץ בשריפה מנותר. ותירץ רשב"א דלית לן למעוטי מנותר אלא שאר איסורין אבל חמץ דדמי לנותר בכרת ובבל תותירו לא ממעטינן וא"ת לעיל היכי יליף שאר אסורין באם אינו ענין נוקי קרא בחמץ בפסח דוקא דדמי ליה טפי. וי"ל דלחמץ בפסח לא צריך [קרא] דמצי למילף במה מצינו:

חלבו של שור הנסקל יוכיח. הקשה ריב"א היא גופה נילף מנותר שיהא בשריפה דדמי ליה. ותירץ דלא דמי ליה בבל תותירו:

חזר

עין משפט נר מצוה

נו א מיי' פ"ז מהלכות ע"ז הל' י טוש"ע י"ד סי' קמב סעיף א:
נז ב ג מיי' פ"ט מהל' פסולי המוקדשין הלכה יג:

רבינו חננאל

ורבנן דשרי אפי' כשאבוקה כנגדו עצי איסור היכי משכחת לה. ושני' בשרשפא פי' כסא לשבת בו כגון זה אסרה תורה: בעי מיניה רמי בר חמא מרב חסדא תנור שהוסק בעצי הקדש ואפה בו פת לדברי המתיר מהו וא"ל הפת אסורה ומה בין זו לעצי ערלה אמר רבא משום דערלה בטלה במאתים והקדש אפי' באלף לא בטיל. קשיא ליה לרבא הא קיי"ל כי הסיק בעצי הקדש מעל וכיון דמעל נפקי להו העצים לחולין הפת אמאי אסורה. ומשני רב פפא בעצי הקדש שאמרנו במאי עסקינן כגון שהקדישם בתורת שלמים וכר' יהודה דתני בקדושין פ"ב הקדש בשוגג מתחלל במזיד אין מתחלל במזיד מאי טעמא אינו מתחלל משום דלאו בר מעילה הוא הכא נמי בעצי הקדש המוקדשים בתורת שלמים כיון דשלמים לאו בני מעילה נינהו לא נפקי לחולין. ומקשי' וכל היכי דמעל המסיק נפקי לחולין והתניא כל הנשרפים אפרן מותר חוץ מעצי אשירה ואפר הקדש לעולם אסור. ואוקי' כגון שנפלה דליקה מאיליה דליכא איניש דלימעול לפיכך תאני אפר הקדש לעולם אסור. רב שמעיה אמר אפר הקדש לעולם אסור כגון תרומת הדשן שטעון גניזה. ושמעינן זו תרומת הדשן שהוא טעון גניזה בסוף תמורה כדתניא ושמו אצל המזבח ושמו בנחת ושמו כלו (בנחת) ושמו שלא יפזר: ר' יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה. תניא אמר ר' יהודה אין ביעור חמץ אלא שריפה והדין נותן ומה נותר שאינו בבל יראה ובבל ימצא וכו' עד

תורה אור השלם

א) וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנְסֵי בַד יִלְבַּשׁ עַל בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים אֶת הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת הָעֹלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ: [ויקרא ו, ג]
ב) שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְּׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם כִּי כָּל אֹכֵל חָמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשֹׁן עַד יוֹם הַשְּׁבִעִי: [שמות יב, טו]
ג) נֶפֶשׁ כִּי תִמְעֹל מַעַל וְחָטְאָה בִּשְׁגָגָה מִקָּדְשֵׁי יְיָ וְהֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ לַייָ אַיִל תָּמִים מִן הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ לְאָשָׁם: [ויקרא ה, טו]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לעיל כו., ב) [ענין כזה תמצא ראש השנה כח.], ג) תמורה דף לד. ועיין תוס' מנחות דף נב. ד"ה ואין, ד) תמורה לד. לעיל כו. [ע"ש], ה) [לעיל ה: יב: כא. תמורה לד.], ו) מעילה יח:, ז) דף ז:, ח) דף לג:, ט) [לעיל ו.], י) סוכה לא:, כ) [סוכה לו: וש"נ].

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה מכלל וכו' וי"ל דמשום שיעור מועט כזה לא חשיב: (ב) ד"ה אין ביעור וכו' וסופו להקל אינו דין:

גליון הש"ס

גמ' כל דין שאתה דן תחלתו להחמיר. עי' שבת קלו ע"ב תוס' ד"ה דתניא וזבחים יב ע"ב תד"ה בן עזאי:

הגהות וציונים

א] בכת"י אי קשיא לי הא קשיא לי והלא: ב] צ"ל בדרבנן (כת"י, וכן הגיה היעב"ץ בפסקי תוס' סי' ע'):

ליקוטי רש"י

כל הנשרפין. כגון חמץ ותרומה וערלה וכלאי הכרם אפרן מותר לכיבוס בגדים. כגון שנפלה דליקה מאיליה בעצי הקדש דליכא איניש דנמעול. דאי הדליקה אדם מעל המסיק ונפק אפר לחולין, והכא דמעונין שרפה בלא שום מעילה יצא אפרן לחולין דקליטא קדושתייהו הואיל ומפסלו. והא דקתני אפר הקדש אסור היכא דליכא מעילה ולא הוה איניש דלמעול ובעצי הקדש קאמר. רב שמעי' אמר באותן שטעונין גניזה. דאפר הקדש אסור במלה קומץ של הדשן קאמר, שהכהן תורם בכל יום שחרית ונותנו אצל המזבח כדאמר בפ"ב דיומא (דף כד.) נאמר כאן והרים ונאמר להלן והרים מה להלן בקומצו אף כאן בקומצו [תמורה לד.]. דתניא ושמו אצל המזבח ושמו כולו. שלמא טעונה גניזה [לעיל כו. ד"ה תרומת]. וכיון דטעון גניזה אסור בהנאה [תמורה לד.].

אֶלָּא עֵצִים דְּאִיסּוּרָא לְרַבָּנָן הֵיכִי מִשְׁכַּחַתְּ לְהוּ, שבמשנה בעבודה זרה (מט, ב, הובאה בגמ' לעיל ע"א) נאמר בסתם 'נטל הימנה [מן האשירה] עצים אסורין בהנאה', ומשמע שדין זה הוא לכולי עלמא ואין מי שחולק על כך (פני יהושע, וראה מהר"ם חלאווה).

לְרַבָּנָן דְּשָׁרוּ בְּקַמְיֵיתָא - בברייתא לעיל (כו, ב), בפת שנאפתה בעצי ערלה או כלאי הכרם, וסוברים שאינה נאסרת, וחולקים על רבי האוסר, לפי שלדעתם 'אין שבח עצים בפת'. ו'בקמייתא' בא לאפוקי מגירסתו ההפוכה של שמואל בברייתא (לעיל ע"א) שרבנן הם האוסרים ורבי הוא המתיר בזה (תוס' רבינו פרץ, בשם רש"י). ויש שפירשו, שהנדון אינו מצד 'יש שבח עצים בפת', משום שבזה ברור שיש חילוק בין ערלה שאפרה מותר בהנאה להקדש שאפרו אסור בהנאה, אלא הנדון הוא מצד 'זה וזה גורם', ו'קמייתא' היינו הרישא של הברייתא שם, בתנור חדש שהסיקו בעצי איסור, שלרבנן הדין הוא שהתנור אינו צריך נתיצה אלא ימתין עד שיוצן ויכול להסיק בו בעצי היתר, משום ש'זה וזה גורם מותר', והסתפק רמי בר חמא האם כך הדין גם כשהוסק תחילה בעצי הקדש (תוס' רא"ש, תוס' רבינו פרץ, מהרש"ל).

וּמָה בֵּין זוֹ לְעָרְלָה, שסברה הגמ' שגם אפר הקדש מותר בהנאה, והוא הדין שהפת הנאפית מהשלהבת שנוצרה מהעץ שנשרף תהא מותרת. אך למסקנא אפר הקדש אסור בהנאה ואינו כאפר ערלה המותר בהנאה (מהרש"א). ויש שכתבו, שהנדון הוא מצד 'זה וזה גורם', ועל כך הקשתה הגמ' שבזה אין חילוק בין הקדש לערלה (תוס' רא"ש, תוס' רבינו פרץ, מהרש"ל, ע"פ פירושם לעיל בסמוך).

הֶקְדֵּשׁ אֲפִילּוּ בְּאֶלֶף לֹא בָּטֵיל, וכיון שמצינו חומרא בהקדש מערלה שאינו בטל, מחמירים בו גם שאוסר את הפת לאחר שכלה והתבער (ע"פ רש"י ותוס'). ואף שמה שהקדש אינו בטל אינו מצד חומרת הקדש מערלה, אלא מצד שנחשב 'דבר שיש לו מתירין' כיון שיש לו פדיון [קושיית תוס'], יש שביאר, שטעם ההיתר בפת הנאפית בעצי ערלה, הוא משום שההנאה מהאיסור בטילה בפת, ואם כן זה דוקא לגבי ערלה שיש לה ביטול, אבל הקדש שאין לו ביטול מאיזה טעם שהוא, הפת אסורה (מנחת ברוך לו, א [וראה שם שהתוס' לא תירצו כן, משום שלדעתם טעם היתר הפת אינו משום ביטול אלא משום שהחום היוצא מהעצים מותר, וכמבואר בדבריהם לעיל כו, ב ד"ה חדש, וראה בדבריו שם, ג, ביאור נוסף], וכע"ז בפני יהושע).

ואף שעצי אשירה גם כן אינם בטלים אפילו באלף [כמבואר במשנה (ע"ז עד, א)], ומכל מקום מבואר לעיל (ע"א) שלדעת חכמים תנור חדש שהסיקו בעצי אשירה, יוצן, והפת שתיאפה בו מותרת, אין ללמוד מזה להקדש, לפי שהקדש חמור יותר לענין זה מעצי אשירה, שהקדש אין לו ביטול בשום אופן [ואף שיכול להישאל עליו או לפדותו, מכל מקום כמות שהוא בלא פדיון אין לו היתר (מהר"ם חלאווה)], ואילו עבודה זרה יכולה להתבטל על ידי גוי. ואכן, באשירה של ישראל יתכן שיודו חכמים שהפת אסורה [אך ראה ביאורנו לעיל (ע"א ד"ה נטל), שהמאירי העמיד את המשנה בעצי אשירה של ישראל שאין להם ביטול], או שלא פלוג רבנן בזה, והתירו בכל עצי אשירה. ומאידך יתכן, שעצי אשירה אוסרים כעצי הקדש, משום שאפרן אסור בהנאה ואין להם בטלה עולמית, ולעיל (ע"א) לא חלקו חכמים על רבי אליעזר אלא בתנור חדש שציננו והסיקו בעצי היתר, משום ש'זה וזה גורם' מותר, אבל אם אפה בו קודם שהצטנן, הפת אסורה, אף לאחר שנשרפו עצי האשירה ונעשו אפר (רבינו דוד, וראה עוד ביאורנו לעיל שם).

שְׁלָמִים נַמִּי כֵּיוָן דְּלָאו בַּר מְעִילָה נִינְהוּ, לפי שאינם קרויים 'קדשי ה'' כיון שבשרם לבעלים. ומכל מקום אף שאין בהם מעילה, אסורים הם בהנאה (רש"י) משום 'בל יחל', שכשנהנה בהם הנאת חולין, הרי הוא משנה ממה שנדר שישמשו לשלמים (שטמ"ק מנחות ד, ב אות יח). ויש שביאר, שכשנהנה מהם עובר על איסור גזל, שגוזל בכך מההקדש [אם הם 'ממון גבוה'] או מהבעלים [אם הם 'ממון הדיוט'] שהקדישום לצורך שלמים (אור שמח מעילה ה, טז, בדעת הרמב"ם נדרים ה, א, שרק המדיר עובר ב'בל יחל').

וְכָל הֵיכָא דְּמָעַל הַמַּסִּיק נָפְקִי לְחוּלִּין וְהָא תַּנְיָא וְכוּ', ואף שבודאי ידעה הגמ' שהקדש יוצא לחולין על ידי מעילה [כמפורש במשנה במעילה (יט, ב)], מכל מקום סברה הגמ' בקושיה שבהנאה הבאה משריפת עצי הקדש, אין ההקדש מתחלל, כיון שההנאה באה לאחר שנשרפו עצי ההקדש, ולא שייך לומר שההקדש יצא לחולין אחר שכבר אינו קיים (שפת אמת). ולמסקנת הגמ' גם באופן זה ההקדש יוצא לחולין, כיון שהמעילה היא מיד כשהצית בהם את האש על מנת ליהנות, ואז העצים עדיין קיימים ויוצאים לחולין (קובץ שיעורים אות קכה. ובמנחת שלמה כתב, שמועל מיד כשהפת מתחילה להיאפות).

כָּל הַנִּשְׂרָפִין אֶפְרָן מוּתָּר, משום שהתקיימה מצוותם, וכמבואר לעיל (כו, א) שבדבר שנעשית מצוותו, אין בו משום מעילה (תוס' תמורה לג, ב ד"ה הנשרפין). וראה ביאורנו לעיל (שם ד"ה הואיל).

חוּץ מֵעֲצֵי אֲשֵׁירָה, שאף שמצוותם בשריפה, שנאמר (דברים יב, ג) 'ואשריהם תשרפון באש', אין אפרם מותר, משום שנאמר בשלל עיר הנידחת [לעבודה זרה] (שם, יג, יח) 'ולא ידבק בידך מאומה מן החרם' (תוס' תמורה שם).

לֹא מָצָא עֵצִים לְשׂוֹרְפוֹ יְהֵא יוֹשֵׁב וּבָטֵל, ואין הכוונה על שעת ביעורו, דהיינו מחצות היום בערב פסח, שכן אז מודה רבי יהודה שיכול לבערו בכל דרך שהיא [כמבואר בגמ' לעיל (יב, ב)]. וגם אין הכוונה קודם חצות, שכן אז עדיין לא חלה מצות 'תשביתו' מן התורה [אלא רק מדרבנן כמבואר בגמ' שם, אך ראה להלן], ואין בזה קולא במה שאינו יכול לבער אז את החמץ, אלא הקושיא היא על היוצא לדרך בתוך שלשים יום לפסח, שחייב מן התורה לבער את החמץ קודם יציאתו [כמבואר בגמ' לעיל (ו, א)], ואם לא מצא אז עצים לשורפו, יהא יושב ובטל ולא יוכל לקיים את מצות 'תשביתו' המוטלת עליו (רש"י, ע"פ ביאור הפני יהושע). ויש שכתב, שגם בתחילת שעה שישית יש מצות 'תשביתו' (ראש יוסף בדעת רש"י יב, ב, ומהרש"א ד, ב), ומכל מקום בזה מודה רבי יהודה, שכשאין לו עצים יכול להשבית בשעה חמישית בכל דבר, כדי שלא יגיע זמן האיסור ויעבור על 'בל יראה', משא"כ ביוצא לדרך שהוא זמן רב קודם האיסור, בזה יוצאת קולא לרבי יהודה, שאם לא מצא עצים יהא יושב ובטל (ט"ז או"ח תמה, ג, ע"פ ביאור הפמ"ג במשב"ז שם).

שֶׁתַּק רַבִּי יְהוּדָה, אך מכל מקום לא חזר בו רבי יהודה משיטתו שאין ביעור חמץ אלא בשריפה, שלמד זאת בקל וחומר מנותר [כמבואר לעיל (כז, ב)], כי לדעתו דנים קל וחומר אף אם 'תחילתו להחמיר וסופו להקל' [כמבואר בברייתא (סוכה לו, ב)]. ומה שאמרה הברייתא לעיל 'חזר רבי יהודה ודנו דין אחר', אין פירושו שחזר בו מהקל וחומר, אלא רק שרצה למצוא לימוד שיודו בו חכמים (מהר"ם חלאווה לעיל שם).

■ להלכה, מצות ביעור אינה דוקא בשריפה, אלא יכול גם לפוררו ולזרות לרוח או לזורקו לים [כחכמים] (שו"ע או"ח תמה, א). אך המנהג הוא לשורפו (רמ"א שם), לפי שחוששים לדעת הפוסקים שפסקו כרבי יהודה (משנ"ב שם, ו).

מְפָרֵר וְזוֹרֶה לָרוּחַ, שאם יזרקנו שלם, יש חשש שמא ימצא אותו אדם אחר ויאכלנו מבלי לדעת שהוא חמץ (רש"י). ויש שכתבו, שאין הטעם מחשש תקלה, שזהו חשש רחוק, ובפרט בפת שניכר שהיא חמץ, אלא הטעם הוא משום שקיים מצות 'תשביתו' הוא בהשבתת החמץ באופן שלא יהיה שייך ליהנות ממנו, ולכן לא די בהשלכתו שלם לים, שמצד עצמו ראוי הוא עדיין להנאה [באם ימצאנו אדם] (מקור חיים תלא בהקדמה ד"ה אמנם לולי; שפת אמת).

עֲבוֹדָה זָרָה דִּלְיָם הַמֶּלַח קָא אָזְלָא לָא בָּעֵי שְׁחִיקָה, שאין ספינה עוברת בים המלח [מפני שהמים כבדים מחמת מליחותם ואין עצים יכולים לשוט בו (הגהות הרד"ל פרקי דרבי אליעזר יח, ו)], ועל כן אין חשש שמא תפגע הספינה במה שהשליך ויטלוה אנשי הספינה מבלי לדעת שהיא עבודה זרה (רש"י). ויש שפירש, ש'ים המלח' הוא כל ים גדול שמימיו מלוחים [לאפוקי ים כינרת וכדו'], שכיון שהוא גדול, בודאי לא ימצא אדם את העבודה זרה, ואין חשש שיבוא אדם ליהנות ממנה (פיהמ"ש לרמב"ם ע"ז ג, ט, ע"פ אמת ליעקב [לגר"י קמנצקי] והגהות הרד"ל שם, ה).

חָמֵץ דְּלִשְׁאָר נְהָרוֹת קָאָזֵיל בָּעֵי פֵּירוּר, שמא תפגע בו ספינה ויטלוהו אנשי הספינה מבלי לדעת שהוא חמץ (רש"י). ואף שהמים מפוררים את החמץ מאליו [כמבואר בגמ' להלן בסברת רב יוסף], מכל מקום יש חשש שתפגע בו ספינה לפני שיספיק להתפורר (ראש יוסף). ויש שביאר, שצריך פירור לפי שלרבה אינו מקיים מצות השבתה אלא אם מתבער מיד בשעת מעשה (מקור חיים תלא בהקדמה ד"ה אמנם לולי, לשיטתו לעיל ד"ה מפרר).

עֲבוֹדָה זָרָה דְּלָא מִמִּיסָּה בָּעֵי שְׁחִיקָה - בשאר נהרות, אבל בים המלח מודה רב יוסף לרבה שאין צריך שחיקה, כיון שאין ספינה עוברת בו. ולפי זה, בעבודה זרה אין מחלוקת ביניהם אלא רק על איזה ים מדובר במשנה, האם על ים המלח ולא צריך שחיקה, או על שאר נהרות ועל ידי שחיקה (תוס' ותוס' רבינו פרץ). ויש שכתבו, שלרב יוסף גם בים המלח צריך שחיקה [שחוששים שמא תעבור שם ספינה, כי בדוחק גדול עשויה לעבור בו ספינה (ראש יוסף, וכמוכח בגמ' להלן שסברה ש'היה מהלך בספינה שוחק ומטיל לים' מדובר בים המלח)], ושלא כדעת רבה (תוס' ע"ז מג, ב ד"ה שוחק; רבינו דוד, וכן משמע ברש"י ד"ה תניא [השני]).

■ להלכה, הזורק עבודה זרה לים המלח, אינו צריך שחיקה, ולשאר נהרות צריך שחיקה (שו"ע או"ח תמה, יד, ע"פ ב"י שם, ט"ז שם, יא וש"ך שם, יג). ויש שכתב, שגם בים המלח צריך שחיקה [כתוס' בע"ז], וכיון שלא נפסקה הלכה, מחמירים כרב יוסף] (ב"ח שם).

הָא בְּחִיטֵּי שהחמיצו, צריך פירור, כלומר פיזור, שינערן מהשק ויפזרן על פני המים, באופן שלא יוכל אדם ללקטן מעל פני המים (רש"י ומהר"ם חלאווה). ויש שפירש, שהחיטים טעונות פירור ממש, כלומר, שיחתוך כל גרגיר חיטה לכמה חתיכות (מג"א תמה, ב, ע"פ הרמב"ם חמץ ומצה ג, יא, והמגיד משנה שם, ושעה"צ שם, ז, ע"פ רבנו חננאל). ויש שפירש להיפך, שחיטים שהחמיצו אינן צריכות פירור אלא זורקן לתוך המים כפי שהן ואין צריך אפילו לפזרן, שהמים מפזרים אותן, אבל נהמא צריך פירור, לפי שאין המים מחתכים אותו (כסף משנה שם וב"י שם, בדעת הרמב"ם).

ואף שבלאו הכי חיטים השרויות במים אסורות באכילה מחשש שהחמיצו [כמבואר להלן (מ, ב)], ואם כן אין חשש שהמוצא את החיטים בים יבוא להיכשל באכילתן, מכל מקום יש חשש שמא ימצאן גוי וימכרן לישראל מבלי שידע שהן חיטים שהחמיצו. וגם לדעת הסוברים [ראה ר"ן שם] שחיטים השרויות במים אינן חמץ אלא אם הן מבוקעות, יש חשש שחלקן אינן מבוקעות, והגוי ימכרן לישראל והישראל לא ישים לב שחלקן מבוקעות, או שהגוי יטחן את החיטים וימכרן לישראל [כביאור הר"ן שם] (חי' מהר"י שפירא). וראה ביאורנו לעיל (ד"ה מפרר וד"ה חמץ), שיש הסוברים שהטעם שצריך לפרר אינו משום חשש מכשול, אלא שאינו מקיים 'תשביתו' כל זמן שאינו מאבד את החמץ מן העולם שלא יוכל אדם ליהנות ממנו.

■ להלכה, יכול לזורקו לים מבלי לפוררו קודם לכן [כרב יוסף]. ואם היה החמץ קשה ואין הים מחתכו במהרה, הרי זה מפררו ואחר כך זורקו לים (שו"ע או"ח תמה, א, וראה ט"ז שם, א). וכן בחיטים, יחתכן דק דק או יטחנן [כהרמב"ם]. ויש הסוברים, שבחיטים די לפזרן על פני המים [כרש"י], ובמקום הדחק, כגון שיש לו הרבה חיטים וישתהה עד שיחתכן או יטחנן, יכול להקל שדי לפזרן. ויש מהראשונים שפסקו להצריך פירור אפילו בחמץ שאינו קשה [כרבה], ויש להחמיר כדעתם (משנ"ב שם, ה).

מְשָׁנָה. הקדמה: חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור בהנאה, שקנסוהו חכמים כיון שעבר על 'בל יראה' (ראה להלן כט, א). וחמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה, כיון שלא עבר על 'בל יראה'.

חָמֵץ שֶׁל נָכְרִי שֶׁעָבַר עָלָיו הַפֶּסַח מוּתָּר בַּהֲנָאָה - ואף באכילה מותר, ונקטה המשנה 'מותר בהנאה' אגב הסיפא שעוסקת בחמץ של ישראל, ששם החידוש שאסור אף בהנאה (רי"ף ז, א מדפיו; פיה"מ להרמב"ם ב, ב). ויש שפירשו, שהמשנה לא כתבה שחמץ של נכרי מותר באכילה, משום שמדובר במקום שנהגו איסור באכילת **פת נכרי** (פיה"מ שם, וראו"ש ב, ד, ע"פ ירושלמי פסחים ב, ב).

חזר רבי יהודה ודנו דין אחר נותר ישנו א) בבל תותירו וחמץ בבל תותירו מה נותר בשריפה אף חמץ בשריפה אמרו לו אשם תלוי וחטאת העוף הבא על הספק לדבריך יוכיחו שהן בבל תותירו שאנו אומרים בשריפה ואתה אומר בקבורה שתק ר' יהודה אמר רב יוסף היינו דאמרי אינשי כפא דחטא נגרא בגווה נשרוף חרדלא אמר אביי א) סדנא בסדני יתיב מדויל ידיה משתלים רבא אמר גיראה בגיריה מקטיל מדויל ידיה משתלים: וחכ"א א מפרר וזורה וכו': איבעיא להו היכי קאמר מפרר וזורה לרוח ומפרר ומטיל לים או דילמא מפרר וזורה לרוח אבל מטיל לים בעיניה ב) ותנן נמי גבי ע"ז כי האי גוונא ר' יוסי אומר ב שוחק וזורה לרוח או מטיל לים ואיבעיא להו היכי קאמר שוחק וזורה לרוח ושוחק ומטיל לים או דילמא שוחק וזורה לרוח אבל מטיל לים בעיניה אמר רבה מסתברא ע"ז דלים המלח קא אזלא לא בעי שחיקה חמץ דלשאר נהרות קאזיל בעי פירור א"ל רב יוסף ג אדרבה איפכא מסתברא ע"ז דלא ממיסה בעי שחיקה חמץ דממים לא בעי פירור תניא כוותיה דרבה תניא כוותיה דרב יוסף תניא כוותיה דרבה היה מהלך במדבר מפרר וזורה לרוח היה מהלך בספינה מפרר ומטיל לים תניא כוותיה דרב יוסף היה מהלך במדבר שוחק וזורה לרוח היה מהלך בספינה שוחק ומטיל לים. שחיקה קשיא לרבה פירור קשיא לרב יוסף שחיקה לרבה לא קשיא הא לים המלח הא לשאר נהרות פירור לרב יוסף לא קשיא הא בחיטי הא בנהמא: **מתני'** ג) ד חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה ושל ישראל ה אסור בהנאה שנאמר ב) לא יראה לך שאור ב): **גמ'** מני מתניתין לא רבי יהודה ולא רבי שמעון ולא רבי יוסי הגלילי מאי היא דתניא חמץ ו בין לפני זמנו בין לאחר זמנו עובר עליו בלאו תוך זמנו עובר עליו בלאו וכרת דברי רבי יהודה רבי

רש"י

חמץ ישנו בבל תותירו. ב)לא יראה ולא ימצא: אשם תלוי. בא על ספק כרת, כגון חלב ושומן לפניו ושגג באחד מהן ואינו יודע איזה מהן אכל. ואם שחטו ואירע בו פסול או נותר, פליגי ר' יהודה ורבנן בשילהי פרק בתרא דתמורה ג), לר' יהודה בקבורה לרבנן בשריפה: חטאת העוף הבא על הספק. כגון הפילה ספק ולד ספק אינו ולד, אינה אוכלת בקדשים שמא ולד הוא עד שתביא כפרתה, העולה באה על תנאי, אם ילדתי הרי היא לחובתי ואם לאו הרי היא נדבה, וחטאת העוף מביאתו על הספק ואין כאן משום חולין בעזרה דמקראי נפיק במסכת נזיר בפרק מי שאמר (דף כט.), ואסורה באכילה שמא חולין היא ומליקתה שויה נבילה, ופליגי בה רבי יהודה ורבנן בפרק בתרא דתמורה ג) חטאת העוף הבא על הספק תשרף רבי יהודה אומר יטילנה לאמה: ואתה אומר בקבורה. אאשם תלוי קאי דקאמר ר' יהודה יקבר, ואע"ג שהנותר ממנו אסור באכילה ובהנאה וענוש כרת והוא בבל תותירו: כפא דחטא נגרא. כף בזך שחקק האומן, בתוכו ישרוף את לשונו ואת חכו בחרדל. לישנא אחרינא, ישרוף הומי"ר ג) בלע"ז, כמו שורפה חיה בע"ז (דף כט:): סדנא. נגר עושה סד לשום בו רגלי אסירים, כמו ג) ותשם בסד רגלי (איוב יג כז): מדויל ידיה משתלים. מהרמת ידו וממלאכתו משתלם שכרו כשנמצא גנב: גיראה. עושה חצים: או דילמא. לרוח הוא דבעי פירור, שמא ד) יזרקנו שלם וימצאנו אחר ויאכלנו, אבל לים מטיל בעיניה, דממיס ונימוק מאליו. לשון שחיקה שייך במתכת, ולשון פירור שייך בפת: ים המלח. [הנקרא מי"ר בטיא"ה ה)] אין ספינה עוברת בו: בעי פירור. שמא תפגע בו ספינה ותטלנו ולאו אדעתייהו: לא ממסה. אין המים ממסות אותו: תניא כוותיה דרבה. דחמץ בעי פירור: תניא כוותיה דרב יוסף. דע"ז בעי שחיקה: בחיטי. שהחמילו בעי פירור, כלומר פיזור, שלא יתנם בשק ויזרקם, אלא יפזרם על פני המים שלא יוכל אדם ללקטן מעל פני המים: **מתני'** משום שנאמר לא יראה לך. בגמרא ד) מפרש לה משום קנסא דעבר עליה משום בל יראה: **גמ'** בין לפני זמנו. משש שעות עד שתחשך: (א) לאחר זמנו. משעבר הפסח, עובר עליו בלאו, ואם אכלו אינו ענוש כרת. ולקמן ה) מפרש ללאו: תוך זמנו. במועד: ומשעה

תוספות

חזר ר' יהודה ודנו דין אחר. הא דקרי ליה השתא דין אחר טפי מהני דלעיל אומר ריב"א משום דהשתא אין צריך לאיסור אכילה והנאה וענוש כרת אלא בלד דבל תותירו לחודיה מלינו למילף דליתיה בכולהו: **וחמץ** הרי הוא בבל תותירו. תימה לר"י היכי עביד לעיל קל וחומר מנותר שאינו בבל יראה ובל ימצא והא חשיב הכא בל תותירו כמו בל יראה. ואומר ר"י דמכל מקום נראה דעביד שפיר קל וחומר דנותר אינו בבל יראה דמיד שהותיר עובר ושוב אינו עובר אבל חמץ אפי' לאחר שהותיר עובר בכל שעה בבל יראה:

אמרו לו אשם תלוי יוכיח. תימה לרשב"א לדבריהם דרבנן דאמרו שהם בשריפה אמאי לא ילפינן חמץ מנותר שהוא בשריפה. ואומר ר"י דמשמע להו ו) הנותר בשריפה ולא כל איסורין שבתורה בשריפה ואפי' חמץ: **ואתה** אומר בקבורה. טעמא דר' יהודה דריש בת"כ ו) ד) מכי קדש הוא הוא בשריפה ולא חטאת עוף ואשם תלוי בשריפה:

ותנן נמי גבי ע"ז. אומר ר"י דרבנן דמתניתין היינו רבי יוסי דפרק כל הצלמים (ע"ז מג:). אי נמי מתני' דהכא א"ש כרבנן דהתם דאמרו לו אף היא נעשה זבל ומגדל למחים ורחמנא אמר ה) לא ידבק בידך וגו' והא דשרו הכא היינו משום דבחמץ כתיב ו) לא יאכל ואינו אסור אלא כדרך הנאה וכי האי גוונא לאו דרך הנאה היא אבל בע"ז לא כתיב אכילה ח) ואסור אפי' שלא כדרך הנאה:

חמץ דלשאר נהרות. דלא מלינו שהיה שונה בשום מקום גבי חמץ ים המלח אבל גבי ע"ז אשכחן בכמה דוכתין כי האי דלעיל ט) יוליך הנאה לים המלח הלכך סתם ים דתני גבי ע"ז הוי ים המלח מיהו לרבה מועלת שחיקה בשאר נהרות כדקאמר בסמוך כאן בים המלח כאן בשאר נהרות: **איפכא** מסתברא. לשון איפכא אינו מיושב דמה שייך איפכא כיון שרבה משוה אותם:

ע"ז דלא ממיסה בעי שחיקה. לכאורה משמע דלרב יוסף בעי שחיקה אפילו בים המלח דמסתמא אמאי דקאמר רבה אין צריך שחיקה דהיינו בים המלח קאמר רב יוסף דבעי שחיקה ועוד אי בשאר נהרות דוקא קאמר רב יוסף דבעי שחיקה ולא בים המלח ולא פליג ארבה בע"ז אלא בחמץ א"כ מאי קאמר תניא כוותיה דרב יוסף ומאי קאמר נמי שחיקה קשיא לרבה ולפי זה לרב יוסף בשאר נהרות לא מהני שחיקה מדקמצריך להוליך לים המלח. ואין נראה דהא ר' יוסי מייתי ראיה ז) מויזר על פני המים ח) משמע דמהניא שחיקה בשאר נהרות. ועוד דבכל מקום דמזכיר ים המלח בע"ז ובשאר דוכתין לא מזכיר שחיקה ובכמה דוכתין מלינו דקתני ים המלח ואפי' הכי מהני בשאר נהרות דבסוף כל הצלמים (ע"ז מט:) תנן ר' אליעזר אומר יוליך הנאה לים המלח ואמרינן התם בגמרא גבי חבית שקול ד' זוזי ושדי לנהרא וכן בנזיר (דף כד.) ובמעילה (דף יח.) תנן גבי מפריש מעות לנזיר ומת יוליך לים המלח ובערכין (דף כט.) אמרינן גבי הקדש שקול ארבעה זוזי ושדי בנהרא ט). **לכך נראה** דגם לרב יוסף לא בעי שחיקה אלא בשאר נהרות כמו לרבה אלא דרבה סבירא ליה דמטיל לים סתם דע"ז היינו ים המלח ובלא שחיקה כדתנא רישא ט) גבי גורת לבנה וגורת חמה ובכמה דוכתי יוליך לים המלח ורב יוסף מוקי לה בשאר נהרות ועל ידי שחיקה מדלא תני בהדיא יטיל לים המלח וליכא בין רבה לרב יוסף אלא חמץ בשאר נהרות. **וא"ת** לרבנן דלית להו בע"ז (מפרר) [שוחק] וזורה לרוח מה יעשו מע"ז אטו כל שעה יוליך לים המלח דלרבנן לא מהני שחיקה בשאר נהרות דקתני התם (ע"ז מג.) אמרו לו משם ראיה הרי הוא אומר ז) ויזר על פני המים לא נתכוין משה אלא לבודקן כסוטה ומדאיצטריך להאי טעמא מכלל דלא מהני שחיקה בשאר נהרות וטעמא לפי שהמים מוליכים אותו על ידות הנהר. ויש לומר דלרבנן מפרר וזורה לרוח במקום שאין מגדל למחים (ג) וכן אמרינן התם: רבי

עין משפט נר מצוה

נח א מיי' פ"ג מהלכות חמץ הלכה יא סמג עשין לט טוש"ע או"ח סימן תמה סעיף א:

נט ב מיי' פ"א מהלכות ע"ז הלכה ו טוש"ע י"ד סי' קמו סעיף יד:

ס ג מיי' שם הל' ו ופ"ג מהל' חמץ הלכה יא סמג עשין לט טוש"ע או"ח סי' תמה סעיף א:

סא ד מיי' פ"ד מהלכות חמץ הלכה א ב טוש"ע או"ח סי' תמח סעיף א:

סב ה מיי' פ"א מהל' חמץ הל' ד סמג לאוין עו טוש"ע שם סעיף ג:

סג ו מיי' שם הלכה ח:

ליקוטי רש"י

סדנא בסדני יתיב. עץ גדול שנותנין בו רגלי האסורים ובל' יוני אשתו"ק [איוב יג, כז]. שוחק וזורה לרוח. המוצא עבודת כוכבים של מתכת [ע"ז מב.]. שלא יכשל בה ישראל ליהנות ממנה [שם מג:].

רבינו חננאל

חזר ר' יהודה ודנו דין אחר נותר הרי הוא בבל תותירו וחמץ הרי הוא בבל תותירו מה נותר טעון שריפה אף חמץ טעון שריפה. **אמרו לו** חטאת העוף הבאה על הספק ואשם תלוי לדבריך יוכיחו שהן בבל תותירו כדכתיב (ויקרא ז טו) לא יניח ממנו עד בקר. **ואנו אומרים בשריפה ואתה אומר בקבורה** דתנן בסוף תמורה אשם תלוי ישרף [ר"י אומר יקבר] חטאת העוף הבא על הספק ישרף ר' יהודה אומר יטילנה לאמה ותניא כיצד אמר רבי יהודה יטילנה לאמה מנתחה אבר אבר ומשליכה לפני אמה ומתגלגלת ויורדת לנחל קדרון: ל) ת"ר אשם תלוי וחטאת [העוף] הבאה על הספק וחולין שנשחטו בעזרה ר' יהודה אומר יקברו ר' שמעון אומר ישרפו. **שתק ר' יהודה** ירושלמי אשם תלוי בשיטתך יוכיח שאסור באכילה ובהנאה וחייבין עליו ויש בו זמן ואתה אומר בקבורה ולא בשרפה. פירושו אשם תלוי שנודע לו אחר שחיטה וחטאת העוף הבאה על הספק שנודע לו אחר מליקתה דתנן בכריתות פ' [המביא אשם (ד' כה)] חטאת העוף הבאה על הספק אם משנמלקה נודע לו הרי זו תקבר. **שתק ר' יהודה היינו דאמרי אינשי כפא דחטט נגרא כו'** פירוש כמו משל אומרין בני אדם הכף שחטטו (בני) [בן] אדם וחקקו כי חטט וחקק אחד הוא כגון החוטט בגדיש לעשות לו סוכה (סוכה טו.) בתוכו שורפין חרדל שלו כלומר שאלו לא מצא הכף שחקקו לא היו שורפין החרדל שלו וכן (היה) ר' יהודה (אומר) אילולי לא השיבוהו מדבריו לא היו משתקין אותו. **פי' סדנא** כמו היה יושב בספינה או באסדא (ברכות כח.) והם כבלים שנותנין ברגלי הכלואים בבית הכלא. **גיראה** האומן העושה החצים: **וחכמים אומרים מפרר וזורה לרוח או מטיל לים.** ותנן נמי גבי ע"ז כי האי גוונא ר' יוסי אומר שוחק וזורה לרוח ומטיל לים. **[ואיבעיא לן היכי קאמר** מפרר ושוחק וזורה לרוח או מפרר ושוחק ומטיל לים] או כשמטיל לים לא בעי לא פרידה ולא שחיקה. **ופשיט רבא** כי החמץ דאזיל אפילו בשאר נהרות לעולם צריך פירור אבל ע"ז דלים המלח הוא דאזיל לא בעי פירור. **ואקשי' עלה** והתניא היה מהלך במדבר שוחק וזורה לרוח בספינה שוחק ומטיל לים. **ומשני** הא דתניא שוחק בשאר נהרות כי קאמינא אנא דע"ז לא צריכה שחיקה שמשליכה לים הגדול. **רב יוסף אמר** חמץ כשמשליכין אותו לים לא בעי פירור אבל ע"ז לעולם בעי שחיקה. והתניא היה מהלך במדבר מפרר וזורה לרוח בספינה מפרר ומטיל לים ומשני' הא דתניא מפרר בחטים כי קאמינא דלא בעי פרידה בנהמא. והלכתא כרבה דאמר חמץ בעי פירור: **מתני'** חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר כו'. מני מתני' לא ר' יהודה ולא ר' שמעון ולא ר' יוסי הגלילי מאי היא דתניא חמץ לפני זמנו ולאחר זמנו וכו'.

מסורת הש"ס עם הוספות

א) עבודה זרה דף מג:, ב) [עירובין דף סד:], ג) [דף לא.], ד) דף כט., ה) עמוד ב, ו) [לעיל כד.], ז) פ' צו פרשתא ט סוף פרק יג ה"ה, ח) עי' תוס' ע"ז יב: ד"ה אלא ולעיל כו. ד"ה שאני, ט) כז., י) עיין תוס' בכורות נג. ד"ה מעות, כ) ע"ז מב ע"ב, ל) תוספתא תמורה פ"ד ה"ד ועיין הגר"צ תמורה לד. שיש גורסים כן בגמ' שם.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה בין לפני וכו' שתחשך בין לאחר זמנו כצ"ל והד"א: (ב) תוס' ד"ה ע"ז וכו' למחים והכי אמרינן התם:

הגהות וציונים

א] [צ"ל אביי אמר] (גליון): ב] "שאור" ליתא בכת"י ובמשנה שבירושלמי, ברי"ף ובראש הגי' חמץ ועי' בפנ"י: ג] לבלוע בשאיפת אויר: ד] בכת"י שאם יזרקנו שלם ימצאנו אחר: ה] "ים קפוא", ים שלא עוברים בו: ו] נדצ"ל ראיה מואכות אותו טחון וגו' ואשליך עפרו אל הנחל (דברים ט כא, מראה כהן):

תורה אור השלם

א) [בקרבן פסח] וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וְהַנֹּתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ: [שמות יב, י] [בקרבן תודה] בַּיּוֹם הַהוּא יֵאָכֵל לֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר אֲנִי יְיָ: [ויקרא כב, ל]

ב) מַצּוֹת יֵאָכֵל אֵת שִׁבְעַת הַיָּמִים וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל גְּבֻלֶךָ: [שמות יג, ז]

ג) וְתָשֵׂם בַּסַּד רַגְלַי וְתִשְׁמוֹר כָּל אָרְחוֹתָי עַל שָׁרְשֵׁי רַגְלַי תִּתְחַקֶּה: [איוב יג, כז]

ד) וְאִם יִוָּתֵר מִבְּשַׂר הַמִּלֻּאִים וּמִן הַלֶּחֶם עַד הַבֹּקֶר וְשָׂרַפְתָּ אֶת הַנּוֹתָר בָּאֵשׁ לֹא יֵאָכֵל כִּי קֹדֶשׁ הוּא: [שמות כט, לד]

ה) וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם לְמַעַן יָשׁוּב יְיָ מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ: [דברים יג, יח]

ו) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם זָכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיא יְיָ אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חָמֵץ: [שמות יג, ג]

ז) וַיִּקַּח אֶת הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ וַיִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ וַיִּטְחַן עַד אֲשֶׁר דָּק וַיִּזֶר עַל פְּנֵי הַמַּיִם וַיַּשְׁק אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: [שמות לב, כ]

עין משפט
נר מצוה

סד א מיי׳ פ״ל מהל׳ ממרים הלכה ד׳:
סה ב מיי׳ שם הלכה ו ממג לאוין עו:

רבינו חננאל

כני אי ר׳ יהודה חנץ סחמא קתני דאמרי ראפי׳ דזכרי אי ר׳ שמעון דאמר לאחר

תורה אור השלם

א) וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לַיי אֱלֹהֶיךָ צֹאן וָבָקָר בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם: לֹא תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עָלָיו מַצּוֹת לֶחֶם עֹנִי כִּי בְחִפָּזוֹן יָצָאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ:
(דברים טז, ג-ג)

ב) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם זָכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי בְחֹזֶק יָד הוֹצִיא יְיָ אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חָמֵץ:
(שמות יג, ג)

ג) כָּל מַחֲמֶצֶת לֹא תֹאכֵלוּ בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם תֹּאכְלוּ מַצּוֹת:
(שמות יב, כ)

ד) הַיּוֹם אַתֶּם יֹצְאִים בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב:
(שמות יג, ד)

ה) בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצֹּת עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בָּעָרֶב:
(שמות יב, יח)

ו) וְכִי יָגוּר אִתְּךָ גֵּר וְעָשָׂה פֶּסַח לַיי הִמּוֹל לוֹ כָּל זְכוּר וְאָז יִקְרַב לַעֲשׂתוֹ וְהָיָה כְּאֶזְרַח הָאָרֶץ וְכָל עָרֵל לֹא יֹאכַל בּוֹ:
(שמות יב, מח)

ז) וְאָמַרְתָּ יֵיָ אֶל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן זֹאת חֻקַּת הַפֶּסַח כָּל בֶּן נֵכָר לֹא יֹאכַל בּוֹ:
(שמות יב, מג)

ח) בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם בֵּין הָעַרְבַּיִם יַעֲשׂוּ אֹתוֹ עַל מַצּוֹת וּמְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ:
(במדבר ט, יא)

ט) שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם כִּי כָל אֹכֵל חָמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשֹׁן עַד יוֹם הַשְּׁבִעִי:
(שמות יב, טו)

י) מִצּוֹת יֵאָכֵל אֶת שִׁבְעַת הַיָּמִים וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל גְּבֻלֶךָ:
(שמות יג, ז)

כ) שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם כִּי כָל אֹכֵל חָמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשֹׁנִים עַד יוֹם הַשִּׁבְעִי:
(שמות יב, יט)

רבי שמעון אומר חמץ מ״פני זמנו״ ומ״אחר זמנו״ אינו עובר עליו בלא״ת. ביום. נראה לרבי שמעון מהי לעיל מלאו בלילה ומנו מותר בלילה בתחילה משום שעות ומעלה למחר לפני זמנו מותר בלילה משום שעות ומעלה קאמר למיתר בהנאה, וקא משמע לה׳ תאכל עליו. ומשעה שאסור באכ״ה. היינו משום שעות ומעלה שמחה נוטה להעריב: הבי גרסינן ממן, אין לי אלא שנתמעך מנליון: מנין ״פסח מצרים״. שלא נהגו בו איסור ממן אלא יום אחד: ת״ל ״לא יאכל חמץ וגו׳״ היום אתם יוצאים. אין לי אלא שנתמעך היום: ואי בעית אימא ממזון ״לא תראה״. רבי יהודה אומר אף במקצה תוכה לאוד, ואסי שמעינן ליה בפרק קמא דיבמות (י׳ ב׳), אלמד ניח ליה דרבי יוסי הגלילי: ״קובעי חובה. אלו שבעת ימים (ג) מתלגו מצות יאלו לשקוביי איסור ממן לשנות מלילה מלא אחת, אלא לשקוביי מלילה מצה לשהכרת ממן, לקבוע איסור מלילי מלא מוכה לדורות כל זמן שהוא מוחזר על הממן ומלילו נזמן שאין פסח, אלא מיומא ד׳ [ה] על מצות ומרורים יאלכלוהו כתיב בי ליכא פסח מיומיא בתלילא מלא ואי לא: בערב תאכלו מצות. קרא יתירה הוא, דהא כתיב [ו]על מצות ומרורים יאכלוהו: ״אמא ושחיה בדרך רחוקה. אלא על פי שאינו עושה פסח מייב בתלילא מלא: ״לא ניצול״. לא נתמייב: ערל. שנתמו אחוי ממתת מילה: בן נכר. משומד שנתכוננו מעשיו לגדוי שנשמדים[ז], ולא לכל התורה: כתיב בהאי. גבל ובן נכר, ומפיק בעמ ומפיק בדרך רחוקה לשיכול מצות, ואף על גב דמלי לילף מיניה, הלכך מיצטריך היקישא לקוצעו מוכה. ומקרא מפרטי טובא כגון [ח]שבעת ימים מצות תאכלו וכגון [ט]מצות יאכל את שבעת הימים לא נקרא ליה קבישות מוכה, דהכא לאו מוכה ניהו אלא מלא מצות יאכל ואף ממך, ואם לא ליזון אלא ממתך ואלא ממלה מהכשת בידו, ומדש דהא בכולהו כתיב את שבעת הימים[ט] ומוכה מלא היו אלא מלילה דהכא לכלילתן בפרק במה[י], אבל מהכא קרא נפקא לן מוכה אלילה דהכא מדכתיב לחיקישא גבי פסח, ודכתיב [א]מאכל עליו מצות כי פסח[ב] לילה דהכא, אף על היקישא אלא זמן פסח לילה דתשובה, ואהני היקישא לקוצעו מוכה מזמן הזה, ואהני עליו למימרא דקניעת מוכה דהיקישא לאו דכל שבעה אלא גרע [ג]מערל [ד]ובן נכר דכתיב [ה]וכל ערל לא יאכל בו [ו]בו הוא אינו אוכל אבל אוכל הוא במצה ובמרור ורבי יהודה כתיב בהאי וכתיב בהאי. מני מתניתין אי רבי יהודה חמץ סתמא קאמר אפילו דנכרי ואי רבי שמעון

רבי שמעון אומר חמץ מ״פני זמנו״ ולאחר זמנו אינו עובר עליו בלא״ת כלום תוך זמנו עובר עליו בכרת ובלאו ומשעה שאסור באכילה אסור בהנאה אתאן לתנא קמא [ו] ר׳ יוסי הגלילי אומר תמה על עצמך היאך חמץ אסור בהנאה כל שבעה ומנין לאוכל חמץ משש שעות ולמעלה שהוא עובר בלא תעשה שנאמר [ח] לא תאכל עליו חמץ דברי רבי יהודה אמר לו ר׳ שמעון וכי אפשר לומר כן והלא כבר נאמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים ובשעה שאינו בקום אכול מצה אינו בבל תאכל חמץ. מ״ט דר׳ יהודה תלתא קראי כתיבי [ב] לא יאכל חמץ [ג] וכל מחמצת לא תאכלו [ד] לא תאכל עליו חמץ חד לפני זמנו וחד לאחר זמנו וחד לתוך זמנו ורבי שמעון חד לתוך זמנו וכל מחמצת מבעי ליה [ה] לכדתניא (ו) [ז]אין לי אלא שנתחמץ מאליו מחמת דבר אחר מנין תלמוד לומר כל מחמצת לא תאכלו לא יאכל חמץ מיבעי ליה [ט] לכדתניא רבי יוסי הגלילי אומר מנין לפסח מצרים שאין חימוצו נהוג אלא יום אחד תלמוד לומר [י] לא יאכל חמץ וסמיך ליה [כ] היום אתם יוצאים ור׳ יהודה מחמת דבר אחר מנא לי׳ מדאפקיה רחמנא בלשון מחמצת דר׳ יוסי הגלילי מנא ליה אי בעית אימא מדסמיך ליה היום אי בעית אימא [ל] סמוכין לא דריש. אמר מר ומנין לאוכל חמץ משש שעות ולמעלה שהוא עובר בלא תעשה שנאמר [מ] לא תאכל עליו חמץ דברי רבי יהודה אמר לו ר׳ שמעון וכי אפשר לומר כן והלא כבר נאמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות ורבי יהודה שפיר קאמר ליה רבי שמעון ורבי יהודה אמר לך מה להקובעו חובה אפילו בזמן הזה הוא דאתא ור׳ שמעון לקובעו חובה מנא ליה נפקא ליה [נ] מבערב תאכלו ור׳ יהודה [ס] מיבעי ליה לכתוב יהושה בדרך רחוקה סלקא דעתך אמינא הואיל ובפסח לא יאכל מצה ומרור נמי לא ניכול קמ״ל ור׳ שמעון מצא ושהיה בדרך רחוקה לא אצטריך קרא דלא גרע [ע] מערל [פ] ובן נכר דכתיב [צ] וכל ערל לא יאכל בו [ק] בו הוא אינו

מסורת חש״ס
עם הוספות

ז) [נעיל׳ כו. לקמן לב ע״ב], ב) [לקמן מג., ג) לקמן ט׳, ד) [כרתות כה: יבמות ד. קהלכתין סו:], ה) לקמן קכ., ו) לקמן ט. וקכ. יבמות ע״ב], ז) [וכן בכרתות כה:], ח) עיין זבחים כה:], ט) [לקמן כג.], י) [עיין כתובות כ״ב ע״ב בתוד״ה לה. ועיש״ב בתוד״ה ומי פירות], כ) [וע״ש תוספות לקמן קכ. ד״ה רב אחא בר יעקב], ל) זבחים נו:], מ) [וע״ש תוספות לקמן קכ. ד״ה כל בן נכר] ריבמות עא. ד״ה בו.

הגהות הב״ח

(ג) בגמ׳ לכתובת חמניך לון לי: (ב) רש״י ד״ה לקוצעו וכו׳ שנעשה יומם תאכל עליו מצות וכו׳ נמחק:

הגהות וציונים

ב) יש להוסיף ודו״ק (באה״מ): ג) בכת״י כתוב: שבעת ימים: ג) בכת״י מצות בפסח:

ליקוטי רש״י

תמה על עצמך היאך חמץ אסור בהנאה כל שבעה. דמ״ל מוקי בהנאה כל שבעה וכ״ש לאחר הפסח, ושלוגע לרבי יהודה למחר ממן שנאכל עליו הפסח לאסור בהנאה (לעיל כג.). ור׳ יהודה מיבעי ליה ״לא תאכל עליו חמץ״ ושהיה בדרך רחוקה. ומוסיף מ״ש [ומזמן שביומ״ק קיש (ומשנה שיוה לקן כט.)].

[מכאן שייך לדף כט.]

שלך אי אתה רואה. למחלמה לך משמע מיהו שלך לו אתה רואה אבל אתה רואה נגנולך של חבירך כגון נכרי ועבד גנוה אם הקישם לנדק (ערל׳ ה: ד״ה לפן). רבי נחוניא בן הקנה היא. למחר ממחמיע כמה פטור מן התשלומין ולקמן נעשה מלקון לקון (לקמן לב.). היה עושה את יום הכפורים בשבת. לעטור ממלוק לקון מלא הגדים ביום הכפורים כשלו מלוכין בשבת. בד שבת. שהוא מיתת ב״ד. ופשוט לן התשלומין. מלמען מחמני׳ נגי כח על נחו ולוקי לה מלוא יהיה לקון מעט ועגנ.

ערל. פי׳ הקונטרס שמתו מחמי ממנת מילה. ולפירושו קשה נמי בתרומה דהטהרה (יומא ע. ושם) ילף תרומה מפסח מגז״ש [ד]למזבח ומסיב. והא למיבעיא לן התם (עמ). ערל קטן מהו לקרוב שמן של תרומה עליה שלא בזמנה פוקלא מו לן יש לומר לקטן נין שלא בזמנה דקטן שמין מייב למול מיומא ד׳ למחר מחמי ממנת מילה דכיומא גו מייבין ומדש דאי מייבין למול מיומא ד׳ מוכל בתרומה בפרק הערל (שם עב.) אף על גב דמסכנת מין מייב לקרוב הוא הדין מתו מחמי ממנת מילה לשיהו מוכל אף על גב דלשיהו מייב למול.

[ל] בפסח תּוֹשַׁב וְשָׂכִיר לֹא יֹאכַל בּוֹ: (שמות יב, מה) [מ] בתרומה וְכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ תּוֹשַׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ: (ויקרא כב, י)

גְּמָרָא. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר חָמֵץ לִפְנֵי זְמַנּוֹ וְכוּ' אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו - והחמץ מותר בין באכילה ובין בהנאה, אלא שמתחילת שעה שביעית מצווה לבערו משום 'תשביתו שאור מבתיכם' (שמות יב, טו), ויכול לבערו באכילה, שאין לך השבתה גדולה מזו (בעל המאור ג, א מדפי הרי"ף. וראה שם מקור נוסף לחיוב ביעור מתחילת שעה שביעית). ויש שפירשו, ש'אינו עובר עליו' היינו שאין לאו באכילתו, אבל אסור מדאורייתא לאוכלו, שמהפסוק 'תשביתו' לומדים שיש להשבית את החמץ שלא כדרך הנאתו, ואכילה היא דרך הנאתו (תוס' ד"ה רבי; תוס' רבינו פרץ; רא"ש ב, ד), או משום, שאין לך דבר שצריך השבתה ומותר באכילה (רמב"ן במלחמות שם. וראה חזו"א או"ח קיז, א שביאר כן גם בדעת תוס'). ולדעתם החמץ אסור מדאורייתא באכילה, אבל בהנאה אסור רק מדרבנן, גזירה שמא ישהה את החמץ ולא יבערנו (רמב"ן במלחמות שם; רא"ש שם, ב ו-ד, בשם בעל העיטור הל' ביעור חמץ. וכן דעת הראב"ד חמץ ומצה א, ח). ויש שסוברים שאף בהנאה אסור מדאורייתא, שלדעתם מהפסוק 'תשביתו' לומדים שיש להשבית את החמץ ולא ליהנות ממנו בשום דרך הנאה (חי' הר"ן, וראה בדבריו לעיל ו, ב; מהר"ם חלאווה).

וגם רבי שמעון שסובר שאין איסור 'בל יראה' עד הלילה, דעתו שצריך לשרוף את החמץ בשעה השישית (נודע ביהודה קמא או"ח כ), ויהיה אסור לשורפו מעט מעט תחת תבשילו עד הלילה, גזירה שמא יבוא לאוכלו (תוס' שם). [ומשום 'תשביתו' אין איסור לשורפו מעט מעט, שמשהה חמץ על מנת לבערו אינו עובר (פרי יצחק א, יח, שתוס' לשיטתם להלן כט, ב ד"ה רב אשי)].

וּמִשָּׁעָה שֶׁאָסוּר בַּאֲכִילָה אָסוּר בַּהֲנָאָה אַתָּאן לְתַנָּא קַמָּא - אבל לרבי שמעון אף שהחמץ אסור באכילה משעה שישית, מותר בהנאה עד הלילה (תוס' ד"ה רבי; תוס' רבינו פרץ. וכשיטתם המובאת בביאורנו לעיל ד"ה רבי שמעון). ויש שפירשו - לשיטתם שלרבי שמעון החמץ אסור בהנאה מדאורייתא (ראה ביאורנו שם) - שכוונת הגמ' שבבא זו אינה כדעת רבי שמעון, משום שלדעתו איסור האכילה בערב הפסח הוא רק מדין 'תשביתו', ופשוט שמטעם זה אסור אף בהנאה, והברייתא לא צריכה להשמיענו דבר זה, ורק לרבי יהודה שסובר שבערב הפסח החמץ אסור בלאו של אכילת חמץ, היה מקום לומר שדוקא באכילה אסור אבל בהנאה מותר [לדעת חזקיה (לעיל כא, ב) שאיסור הנאה נלמד ממה שנאמר 'לא יֵאָכֵל', הוה אמינא שפסוק זה נאמר רק בתוך הפסח, ולדעת רבי אבהו (שם) שגם במקום שנאמר בו 'לא יֹאכל' או 'לא תֹאכל' או 'לא תֹאכלו', איסור הנאה בכלל, הוה אמינא שהלימוד הוא כחזקיה, ופסוק זה נאמר רק בתוך הפסח], ולכן הוצרכה הברייתא להשמיענו שגם בהנאה אסור [לחזקיה משום שהפסוק 'לא יֵאָכֵל' מגלה על כל הפסוקים שלומדים מהם איסור אכילה, שאיסור הנאה בכלל, ולרבי אבהו משום שאכן הלימוד אינו כחזקיה, אלא גם במקום שנאמר 'לא יֹאכל' או 'לא תֹאכל' או 'לא תאכלו', איסור הנאה במשמע] (ע"פ חי' הר"ן כאן ולעיל ו, ב. וכע"ז במהר"ם חלאווה).

וּבְשָׁעָה שֶׁאֵינוֹ בָּקוּם אֲכוֹל מַצָּה אֵינוֹ בִּבְל תֹּאכַל חָמֵץ - ואף שחיוב אכילת מצה אינו אלא בלילה הראשון, אבל בשאר החג אין חיוב לאכול מצה (ראה להלן צא, ב), מכל מקום כיון שנאמר (דברים טז, ג) 'שבעת ימים תאכל עליו מצות', שאם רוצה לאכול הרי אסור בחמץ וצריך לאכול מצה, זה נחשב שבכל שבעת הימים הרי הוא בקום אכול מצה (ע"פ פני יהושע בתי' ראשון). ועוד יש לפרש, שרבי שמעון סובר שחיוב אכילת מצה הוא כל שבעת הימים, ולכן כולם בכלל 'קום אכול מצה' (פני יהושע בתי' שני. וראה שפת אמת).

תְּלָתָא קְרָאֵי כְּתִיבִי וְכוּ' - ומפסוקים אלו יש לדייק על איזה זמן נאמרו, שהפסוק 'לא תאכל עליו חמץ', נאמר קודם זמנו, ש'עליו' היינו על הפסח בזמן שחיטתו, והפסוק 'כל מחמצת לא תאכלו' נאמר בתוך זמנו, ויש ללמוד כן מהמשך הפסוק 'בכל מושבותיכם תאכלו מצות', וזמן אכילת המצות הוא בתוך זמנו, והפסוק 'לא יאכל חמץ' נאמר לאחר זמנו, ויש ללמוד כן ממה שלא נאמרה בו מצות אכילת מצה (רבינו דוד; חי' הר"ן).

לֹא יֵאָכֵל חָמֵץ וְכוּ' - ולדעת חזקיה (לעיל כא, ב) שרק במקום שנאמר 'לא יֵאָכֵל' משמע גם איסור הנאה, אף שלשון זה נאמר רק בפסוק אחד משלשת הפסוקים האמורים, מכל מקום גם לפני זמנו וגם לאחר זמנו אסור בהנאה, שכיון שאחד מהפסוקים מלמד גם על איסור הנאה, אין לחלק ביניהם (תוס' ד"ה וחד, בשם ר"י). ודוקא לענין איסור הנאה אין לחלק ביניהם, אבל כרת יש רק בתוך זמנו, שמהפסוק (שמות יב, טו) 'כי כל אוכל חמץ ונכרתה הנפש ההיא מישראל מיום הראשון עד יום השביעי' יש ללמוד, שקודם היום הראשון ולאחר היום השביעי, אין כרת (פני יהושע; צל"ח. וראה מהרש"א).

מְחֻמֶּצֶת דָּבָר אַחֵר מְנִין וְכוּ' - כשנתחמץ על ידי שאור (רבנו חננאל להלן מג, א; תוס' רבינו פרץ בשם רש"י). ויש שפירש, כשנתחמץ על ידי דבר שאינו מחמשת מיני דגן, וכגון על ידי שמרי יין (תוס' ד"ה מחמת, בשם ריב"א), אבל נתחמץ על ידי שאור נחשב שנתחמץ מאליו (תוס' רבינו פרץ).

מְנִין לְפֶסַח מִצְרַיִם שֶׁאֵין חִימּוּצוֹ נוֹהֵג אֶלָּא יוֹם אֶחָד - כלומר, ליל חמשה עשר, אבל ביום חמשה עשר לא נאסרו באכילת חמץ (מהר"ם חלאווה לקמן קטז, ב; שבלי הלקט ריח, בשם הרי"ד). ויש שפירשו, שנאסרו מזמן שחיטת הפסח ביום ארבעה עשר, עד ליל חמשה עשר [-ועד בכלל] (צל"ח שם; מלבי"ם שמות יב, לד). ויש שפירשו ש'יום אחד' הוא כל יום חמשה עשר (מלבי"ם שם, בשם המפרשים).

והטעם לכך, שפסח מצרים הוא על עצם הגאולה ממצרים, שהיתה רק יום אחד. ולדורות איסורו כל שבעה, כיון שקריעת ים סוף היתה ביום השביעי, נחשב שהגאולה נמשכה עד היום השביעי (גבורות ה' [למהר"ל] לז).

וְרַבִּי שִׁמְעוֹן לְקוֹבְעוֹ חוֹבָה וְכוּ' נָפְקָא לֵיהּ מִבָּעֳרֵב תֹּאכְלוּ - ומלבד הלימוד מפסוק זה, הגמ' בקידושין (לז, ב) מבארת שחיוב מצה בזמן שאין הפסח נוהג נלמד מהפסוק (שמות יב, כ) 'בכל מושבותיכם תאכלו מצות'. ושני פסוקים אלו נצרכים, אחד ללמד שחיוב מצה נוהג גם בזמן הזה שאין בית המקדש קיים ואין הפסח קרב, ואחד ללמד שחיוב מצה נוהג בזמן שבית המקדש קיים גם בחוץ לארץ שאין שם קרבן פסח (תוס' קידושין שם ד"ה בזמן, ע"פ מהרש"א שם, וראה מהרש"ל שם; מהר"ם חלאווה. וראה תוס' כאן ד"ה ואידך, שהניחו בקושיא).

סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא הוֹאִיל וּבְפֶסַח לֹא יֹאכַל מַצָּה וּמָרוֹר נַמִּי לֹא נֵיכוֹל - ו'מרור' לאו דוקא, שחיוב מרור הוא רק כשנאכל יחד עם קרבן פסח [ומטעם זה בזמן הזה שאין קרבן פסח, חיוב מרור רק מדרבנן (לקמן קכ, א)], וכיון שאינו אוכל בקרבן פסח אינו חייב במרור (רבינו דוד; חי' הר"ן; מאירי בשם יש שפירש). ויש שפירש, ש'מרור' דוקא, ואף שאינו אוכל בפסח, חייב במרור (מאירי בפי' ראשון). ■ להלכה, ערל חייב במצה ובמרור (רמב"ם קרבן פסח ט, ח. וראה מנחת חינוך מצוה יז אות כז).

המשך במילואים עמ' 137

אַף שְׁאוֹר דְּאַכִּילָה שֶׁלְּךָ אִי אַתָּה אוֹכֵל אֲבָל אַתָּה אוֹכֵל שֶׁל אֲחֵרִים וְשֶׁל גְּבוֹהַּ - ואוכלם אפילו בתוך הפסח [ומכל מקום מדרבנן אסור לאוכלם] (רש"י, וראש יוסף וצל"ח בדעתו). ואף שכאשר הישראל אוכל את החמץ, הרי הוא ברשותו – או משום שהנכרי נתנו לו במתנה או שגזלו והוא ברשותו להתחייב באחריותו (ראה תוס' ד"ה בדין, ובראשונים, שהקשו כן על רש"י) – מכל מקום כיון שאינו רוצה לזכות בחמץ אלא לאוכלו בלבד, אינו זוכה בו בעל כרחו (קובץ שיעורים אות קלא, בדעת רש"י). או שמדובר שאדם אחר גזל את החמץ מהנכרי ותחבו בבית הבליעה של הישראל, ואינו יכול לפולטו אלא בדוחק, שבאופן זה אינו קונה אותו (ראה כתובות ל, ב. ראב"ד ז, ב מדפי הרי"ף; תוס' רא"ש. וראה רבינו דוד).

ויש שפירשו, שאין הכוונה שחמץ של נכרי בתוך הפסח מותר באכילה, שכיון שהישראל אכלו, אפילו גזלו מהנכרי, על כרחו הרי הוא שלו (תוס' שם, וקובץ שיעורים שם בדעתם), אלא הכוונה שחמץ של נכרי בתוך הפסח מותר בהנאה [כשנהנה באופן שהנכרי אינו חסר בכך כלום, ואין ההנאה גורמת שהחמץ יחשב כגזול וכעומד ברשות הישראל (מהרש"א)], ומה שאמר 'אבל אתה אוכל' וכו', לאו דוקא, או ש'אתה אוכל' היינו שלאחר הפסח מותר לאכול חמץ של נכרי (תוס' שם, בשם ריב"א).

וחמץ של ישראל שנמצא ברשות ישראל אחר ולא קיבל עליו אחריות, אף לסוברים שהישראל האחר שהחמץ נמצא ברשותו לא עובר עליו ב'בל יראה' (ראה ביאורנו לעיל ה, ב ד"ה אבל), מכל מקום אינו מותר באכילה, כיון שבעל החמץ עובר עליו ב'בל יראה', וכשיש דין 'בל יראה' בחמץ זה, זהו הגורם לאיסור אכילה. ודוקא בחמץ של נכרי שאף אדם אינו עובר עליו ב'בל יראה', אמר רב אחא בר יעקב שמותר באכילה [או בהנאה, לסוברים כן] (קובץ שיעורים אות קל).

וְרַבִּי שִׁמְעוֹן קָנָסָא קָנֵיס הוֹאִיל וְעָבַר עֲלֵיהּ בְּבַל יֵרָאֶה וְכוּ' - ואף חמץ שלא עבר עליו ב'בל יראה', כגון חמץ גזול שהיה ביד הגזלן (ראה ב"ק צו, ב), אסור לרבי שמעון משום קנס, הואיל ואפשר לעבור עליו ב'בל יראה' (רמב"ן להלן לא, ב; רבינו דוד; ריטב"א), ומה שאמר רבא 'הואיל ועבר' וכו', כוונתו שהיה עובר עליו אם היה ברשותו (רבינו דוד; ריטב"א).

וקנס זה שהחמץ אסור, אינו רק על בעל החמץ שעבר באיסור 'בל יראה', אלא גם לאדם אחר שלא עבר ב'בל יראה' (המכתם; ר"ן על הרי"ף). ויש שסוברים שלאדם אחר החמץ מותר, הואיל ולא עבר ב'בל יראה' (המכתם בשם י"א; רבינו מנוח חמץ ומצה א, ד, בשם תשובת הרי"ף).

ואם ביטל את החמץ שברשותו, ולאחר הפסח מצא חמץ בביתו, מעיקר הדין החמץ מותר, שכיון שביטלו לא עבר עליו ב'בל יראה' ואין לקונסו, אלא שבירושלמי (פסחים ב, ד) נחלקו אם יש לאוסרו מטעם אחר, שלדעת רבי יוחנן החמץ אסור, שחוששים להערמה, שיאמר 'הפקרתי' אף שלא הפקירו, ולדעת ריש לקיש לא חוששים להערמה והחמץ מותר (רא"ש ב, ד). ויש שפירש שהחמץ אסור מטעם אחר, שכיון שלא קיים בו מצות ביעור חמץ כדינו, גם בזה קנס רבי שמעון (רבינו דוד), ויש שהוסיף, שקנס זה הוא בגדר 'קנסינן התירא אטו איסורא', שאילו החמץ יהיה מותר, שמא יבוא לכתחילה להשהותו ולא יבערנו (מהר"ם חלאווה). ויש שחילק, שבאכילה, אסור, ובהנאה, מותר (בעל העיטור הל' ביעור חמץ קכ, א), שדוקא באכילה שהנאתה מרובה יש לחשוש להערמה (ב"י או"ח תמח ד"ה ומ"ש רבינו).

■ להלכה, חמץ ביום ארבעה עשר אסור מדאורייתא באכילה ובהנאה משש שעות ולמעלה, ומדרבנן אסור באכילה מתחילת שעה חמישית, ובהנאה מתחילת שעה שישית [כרבי יהודה (לעיל כח, א)] (שו"ע או"ח תמג, א, וראה שעה"צ שם, א, שיש סוברים שמדאורייתא אסור בהנאה רק בפסח עצמו). ואיסור 'בל יראה' ו'בל ימצא' אינו אלא בפסח עצמו, ומשש שעות עובר רק על מצות עשה של 'תשביתו' בכל רגע שמשהה את החמץ בביתו (משנ"ב שם, א, וראה שעה"צ שם, ב, שיש סוברים שעובר גם ב'בל יראה').

וחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח, אסור בהנאה (שו"ע שם תמח, ג), וקנס הוא שקנסוהו חכמים מפני שעבר על 'בל יראה' [כדעת רבי שמעון, וכרבא] (משנ"ב שם, ז). ואיסור זה הוא על כל אדם [כדעת המכתם והר"ן] (משנ"ב שם, יז).

וכן, חמץ גזול שהיה ביד גזלן ישראל ועבר עליו הפסח, אסור לנגזל לאחר הפסח [כדעת הרמב"ן, רבינו דוד והריטב"א] (ביאה"ל שם ד"ה חמץ. וראה שם שהנודע ביהודה צידד להקל). ואף אם ביטלו או הפקירו, ונמצא אחר הפסח בביתו, אסור באכילה ובהנאה, שחששו חכמים שאם לא יקנסוהו, כל אדם יניח את חמצו לאחר הפסח, ויאמר שהפקירו קודם הפסח [כדעת הרא"ש, וכרבי יוחנן] (שו"ע שם, ה, ומשנ"ב שם, כה). ואפילו בדק וביטל ונמצא חמץ לאחר הפסח, יש אומרים שאסור באכילה ובהנאה, משום 'לא פלוג', ויש שהתירו בהנאה, ובמקום הפסד מרובה יש לסמוך עליהם (משנ"ב שם).

הָאוֹכֵל חָמֵץ שֶׁל הֶקְדֵּשׁ בַּמּוֹעֵד מָעַל - שהפסיד את ההקדש, וכדעת רבי שמעון לעיל (כח, ב) שחמץ לאחר הפסח מותר בהנאה ולפיכך יש לו דמים, ואע"ג שרבי שמעון קנס שאסור לאוכלו, זה דוקא בחמץ של הדיוט שעבר עליו ב'בל יראה', אבל בחמץ של הקדש שלא עבר עליו, לא קנס (רש"י). ואף שבפסח עצמו החמץ אסור בהנאה גם לרבי שמעון, סובר התנא שהוא 'דבר הגורם לממון' (ראה להלן ע"ב), ונחשב כממון (מהרש"א). ויש שפירש, שהתנא סובר כרבי יוסי הגלילי (לעיל שם) שחמץ מותר בהנאה גם בתוך הפסח, ולכן יש לו דמים, והאוכלו מעל (בעל המאור), ולפירוש זה החמץ הוא ממון גמור [ולא רק 'גורם לממון'], ואפשר שהתנא סובר שדבר הגורם לממון אינו נחשב כממון (מהרש"א).

וְיֵשׁ אוֹמְרִים לֹא מָעַל - שכיון שנתחייב כרת באכילתו, פטור מתשלומי קרן מדין 'קים ליה בדרבה מיניה', ואף מחומש פטור, שחיובו אינו אלא במקום שיש תשלומי קרן (רש"י). והטעם שפטור מחומש הוא רק משום שפטור מקרן, אבל מדין 'קים ליה בדרבה מיניה' אין לפוטרו מחומש, שדין זה אינו פוטר אלא מחיובי ממון, וחומש חיובו משום כפרה (קובץ שיעורים אות קלד). ויש שפירשו, שגם טעם הפטור מחומש הוא מדין 'קים ליה בדרבה מיניה', שחיוב חומש הוא חיוב ממון (תוס' ד"ה רבי נחוניא, וקובץ שיעורים שם בדעתם; תוס' רבינו פרץ).

מַאן יֵשׁ אוֹמְרִים אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה וְכוּ' - וכיון שחייב כרת על אכילת החמץ, פטור מתשלומי מעילה. וכגון ששגג במעילה [שהרי אין מעילה אלא בשוגג], והזיד באיסור חמץ, וכיון שחייב כרת משום אכילת חמץ, לא מעל [אבל אם שגג גם באכילת החמץ, לא היה נפטר בכך מתשלומין, שדינו שונה מעובר עבירה שיש בה חיוב מיתת בית דין, שגם בשוגג פטור מתשלומין (כתובות לה, א)] (רש"י, ע"פ תוס' הרשב"א משאנץ. אמנם ראה מהרש"א כאן, ולהלן לב, א). ויש שסוברים שגם אם שגג באכילת החמץ פטור מתשלומין, שדינו שוה לעובר עבירה שיש בה חיוב מיתה, שגם בשוגג פטור מתשלומין (תוס' ד"ה רבי נחוניא).

■ המשך במילואים עמ' 137

דישראל נמי מישרא קא שרי ואי ר' יוסי הגלילי אפי' תוך זמנו נמי מישרא קא שרי בהנאה אמר רב אחא בר יעקב לעולם ר' יהודה היא ויליף שאור [א] דאכילה משאור [ב] דראייה מה שאור דראייה [א] שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה אף שאור דאכילה שלך אי אתה אוכל אבל אתה אוכל של אחרים ושל גבוה ובדין הוא דאיבעי ליה למיתנא דאפי' באכילה נמי שרי ואיידי דתנא דישראל אסור בהנאה תנא נמי דנכרי מותר בהנאה ובדין הוא דאיבעי ליה למיתנא דאפילו בתוך זמנו מותר בהנאה ואיידי דתנא דישראל לאחר זמנו תנא נמי דנכרי לאחר זמנו. רבא אמר לעולם רבי שמעון היא [ג] ורבי שמעון [א]קנסא קנים הואיל ועבר עליה בבל יראה ובל ימצא. בשלמא לרבא היינו דקתני של ישראל אסור משום שנאמר לא יראה אלא לרב אחא בר יעקב משום [א] לא יאכל חמץ מיבעי ליה מי סברת אסיפא קאי ארישא קאי והכי קאמר חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה משום שנאמר לא יראה לך שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה ויליף שאור דאכילה משאור דראייה. ואזדו לטעמייהו דאיתמר האוכל שאור [ה] של נכרי שעבר עליו הפסח לדברי ר' יהודה רבא אמר לוקה ורב אחא בר יעקב אמר אינו לוקה רבא אמר לוקה לא יליף רבי יהודה שאור דאכילה משאור דראייה ורב אחא בר יעקב אמר אינו לוקה יליף שאור דאכילה משאור דראייה. והדר ביה רב אחא בר יעקב מהההיא דתניא האוכל חמץ של הקדש במועד מעל ויש אומרים לא מעל [ג] מאן יש אומרים אמר רבי יוחנן רבי נחוניא בן הקנה היא [ד] דתניא ר' נחוניא בן הקנה היה עושה את יום הכפורים כשבת לתשלומין מה שבת מתחייב בנפשו ופטור מן התשלומין אף יום הכפורים מתחייב בנפשו ופטור מתשלומין. רב יוסף אמר בפודין את הקדשים להאכילן לכלבים קמיפלגי מאן דאמר מעל קסבר [ה] פודין את הקדשים להאכילן לכלבים ומאן דאמר לא מעל קסבר [ו] אין פודין. רב אחא בר רבא תנא לה

להא

רש"י

דישראל נמי מישרא שרי. בהנאה לאחר זמנו: לעולם ר' יהודה היא. דאע"ג דנפקא ליה מקראי דלאחר זמנו אסור, קרא בשאור דישראל קאמר, אבל דנכרי שרי: ויליף שאור דאכילה. כלומר חמץ דגבי לא יאכל משאור דראייה, ומותר חמצו של נכרי אף באכילה ואפי' בפסח מן התורה: לעולם ר' שמעון היא. דאמר מדאורייתא לא מיתסר חמץ אחר זמנו, הלכך דנכרי שרי, ומיהו דישראל אסור מקנסא, דקנסוהו רבנן משום דעבר בבל יראה: בשלמא לרבא. דאמר טעמא דאסור בהנאה משום קנסא דעבר בבל יראה הוא, היינו דתנא מתני' אסור משום לא יראה לך: ואזדו לטעמייהו. רבא ורב אחא בר יעקב: מעל. חייב קרבן מעילה, דקסבר חמץ דהקדש בפסח בר דמים הוא ואפסדיה להקדש, כר' שמעון דאמר חמץ לאחר הפסח מותר, ואע"ג דקנסא קניס, ה"מ בחמצו של הדיוט הואיל ועבר עליו בבל יראה, אבל האי דבהתירא שהייה גביה, דאמר מר (לעיל דף ה:) אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה, אחר הפסח הוה מזבין ליה גיזבר לישראל ואכלי ליה: ויש אומרים לא מעל. כדמפרש דהואיל ונתחייב כרת משום אכילה פטור מן התשלומין כרבי נחוניא, ובמקום שאין קרן אין חומש ואין מעילה: את יוה"כ כשבת. המדליק גדיש ביוה"כ ומתחייב כרת, פטור מן התשלומין כאילו הדליקו בשבת שהוא מתחייב בנפשו מיתת ב"ד דפשיטא לן דפטור מלשלם, כדכתיב (שמות כא) [ג] ולא יהיה אסון ענוש יענש הא אם אסון יהיה לא יענש[ז], שאף יוה"כ שמיתתו בידי שמים שנכרתים חייו ובניו אסון הוא קרוי שנא' (בראשית מב) [ד] וקראהו אסון[ח], הלכך פטור מלשלם, והכי פרשינן לה באלו נערות. יש טועים דקשיא להו כי פטר ר' נחוניא במזיד פטר דבר כרת הוא, והכא בשוגג עסקינן מדקתני מעל ושוגג לאו בר כרת הוא, וטעות הוא זה, לגבי חמץ מזיד הוא, וגבי הקדש שוגג הוא דלא ידע שהוא של הקדש: ורב יוסף אמר. אי הוה סבירא להנך תנאי כרבי שמעון דאמר תוך זמנו אסור בהנאה, לכולי עלמא מודו דפטור הואיל והשתא מיהא לא חזי ולאו ממונא הוא, ואע"ג דסופו גורם הוא לממון לאחר הפסח, אלא אליבא דר' יוסי הגלילי פליגי דאמר תוך זמנו נמי שרי בהנאה, ובפודין קדשים להאכילן לכלבים קא מיפלגי, מאן דאמר מעל סבר דראוי היה באותה שעה לפדות לאכילת כלבים ובר דמים הוא, ודר' נחוניא לית ליה: ומאן דאמר לא מעל סבר אין פודין. הלכך לא חזי. ופלוגתא דתנאי היא בתמורה (דף לא.), [ה] תזבח ולא גיזה בשר ולא חלב ואכלת ולא לכלבים, מכאן שאין פודין, ואיכא דדריש תזבח ואכלת אין לך בהן היתר אכילה אלא לאחר זביחה, למעוטי גיזה וחלב, אבל לא לכלבים לא דריש: להא

תוספות

בדין הוא דאפי' תוך זמנו מותר[ב]. פרש"י מותר באכילה. וקשה דאי אפשר אם לא[ג] יהא שלו בשעת אכילה דאם נתן לו הנכרי הרי הוא שלו ואם גזל מנכרי הרי חייב באחריותו ולא גרע מחמץ שחייב באחריותו דהוי כשלו[ט]. ועוד לקמן דקאמר ואזדו לטעמייהו דפליגי בחמץ שעבר עליו הפסח ליפלגו בפסח גופיה. ונראה לריב"א דהא דקאמר אפי' תוך זמנו מותר היינו בהנאה. והא דקאמר אבל אתה אוכל של אחרים לאו דוקא אי נמי אחר זמנו קאמר. ומיהו בשל גבוה קשה לפרש בתוך הפסח דאם לא פלאו אסור בהנאה ואם פלאו הרי הוא שלו. ושמא י"ל אבל אתה נהנה משל גבוה שלא יהא איסור חמץ אבל איסור הקדש יש:

מאן יש אומרים ר' נחוניא. תימה לר"י למאן דיליף [ו] אסון [ד] אסון בריש אלו נערות (כתובות ל.) (א) ואית ליה מיתה בידי שמים פטור מן התשלומים לר' נחוניא אם כן לרבי דאמר לקמן (דף לג.) הזיד במעילה במיתה אמאי פוטר כרת מתשלומים והא אע"ג דבעלמא פוטר מיתה מתשלומין הכא לא פטר דגלי לן קרא דבשוגג חייב וה"ה כרת אע"ג דבכרת הוא במזיד בשוגג יתחייב. ואור"י דבמיתה דגלי לן קרא דלא פטרה הכא מתשלומים גלי בכרת דלא גלי לא גלי. וא"ת והא אמרינן לקמן (לג.) האוכל תרומת חמץ בפסח בשוגג משלם קרן וחומש ומוקמי' לה כר' נחוניא ואפ"ה מיחייב בתשלומין משום דכי היכי דלא מיפטר מתשלומין משום חיוב מיתה דתרומה הכי נמי לא מיפטר משום כרת של חמץ. ואור"י דתשלומי תרומה מחמת כפרה הם כדמוכח במסכת תרומות (פ"ו מ"א[ל]) דתנן אם רצה כהן למחול אינו יכול למחול וכיון דכפרה הוא אין כרת פוטרו משום קם ליה בדרבה מיניה ותדע דהא מאן דלא יליף אסון אסון[כ] ולא פטר מיתה בידי שמים מתשלומין אם כן אוכל תרומת חמץ אמאי משלם דלא שייך למימר כיון שמיתה אינה פוטרת ה"ה כרת דהא מיתה לא פטרה בשום מקום אלא ע"כ מטעם כפרה הוא. ועוד אור"י דהכא אתי אליבא דרבנן דאמרי הזיד במעילה באזהרה[ל]:

רבי נחוניא היא. אע"ג דהכא בשוגג איירי מדקתני מעל ולא מעל מ"מ קיימא לן כחזקיה דאמר[מ] חייבי מיתות שוגגין פטורים מן התשלומין וה"ה כרת לר' נחוניא. הקשה ריב"א אמאי פטורין הכא מקרבן מעילה משום דקם ליה בדרבה מיניה הא אמרינן בהמצניע (שבת צג.) המוציא אוכלים בכלי שגג באוכלים והזיד בכלי חייב על האוכלים חטאת ועל הכלי סקילה[נ] אלמא קם ליה בדרבה מיניה לא פטר מקרבן. ותירץ כיון דפטר מקרן וחומש פטר נמי מקרבן שאין אשם מעילות בא אלא כשיש קרן וחומש: אין פודין את הקדשים וכו'. הקשה הר"ר חיים דבפ"ב דבכורות (דף יד:) משמע דלא פליגי אלא היכא שקדם הקדישן למומן אבל קדם מומן להקדישן הואיל ומעולם לא קדשו קדושת הגוף כ"ע מודים דפודים והכא משמע דפליגי אפי' בקדושת דמים. ותי' ר"י דהכא קאמר אין פודין מדרבנן ואין לתמוה אטו משום חששא דרבנן נפקיע מעילה דאורייתא דכיון דאמרו רבנן אין פודין לא שויא מידי. והא דאמרינן בהתערובות (זבחים עא:[ס]) נתערבו בשור שנעבדה וכו' בכלאים וטריפה ירעו עד שיסתאבו וימכרו והשתא ע"כ יאכיל לכלבים דלישראל טריפה אסורה ליה אתי שפיר אפילו למאן דאמר אין פודין דהא דאין פודין היינו היכא דלא חזו לאכילה אבל הכא חזו לאדם אם היו ניכרים דהא רבי עקיבא שרי בבכורות (דף לג:) לזמן נכרי על הבכור ובזבחים בפ' טבול יום (דף קד.[ע]) מוכח שר' עקיבא אוסר בכור טריפה בעל מום להאכיל לכלבים שאפילו העור אסור כשנמצא טריפה קודם הפשט והיכא דשרי לישראל איתקש [ה] לצבי ולאיל: אין פודין. תימה לר"י אע"ג דאין פודין נמעול דהא לאחר שנשרף ונעשה אפר יכול לפדותו

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לעיל ה: כג.], ב) [לקמן לג.], ג) [ע"פ מ"ש תוספות בבא בתרא לג: ד"ה מאן וכו' יתבאר נמי הכא], ד) כתובות ל. שבועות לג. לקמן לג. [מגילה ז: תוספות בבא קמא פרק ז ה"ה] מגילה פ"א ה"ח כתובות פ"ג ה"ג, ה) [בכורות טו: תמורה יז. לג.], ו) [עי' מע"ש פ"ג מ"א ובפיה"מ שם], ז) [בכורות טו.], ח) [תמורה יז. לג.], ט) כתובות לו:, י) שם ל., מ) לעיל ה:, נ) עי' ר"ש שם שחולק על התוס' דהכא, ס) כתובות דף ל:, ע) [ועי' עוד תוספות כתובות ל: ד"ה זר] ועי"ש תוספות יבמות צ. ד"ה אכל, [כתובות לה.], צ) כפרש"י שם דלא כפי' הר"י בתוס' שם צג: ד"ה שוגג, ק) [ועי"ש תוספות ד"ה ובכריסים], ר) [ועי"ש תוספות ד"ה אמר רבי עקיבא].

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה מאן וכו' בריש אלו נערות. נ"ב וע"ש בדף ל' תוס' בד"ה זר שאכל:

הגהות וציונים

א] בפי' ר"ח וכת"י חמץ (וכבר אמרו בביצה ז ע"ב דשאור אינו ראוי לאכילה, דק"ס): ב] מדברי התוס' מוכח דל"ג בגמ' מותר "בהנאה" (רש"ש), וכ"ה בכת"י של הגמ': ג] נדצ"ל דאי אפשר "שלא" (ב"ש) וכ"ה בכת"י:

עין משפט נר מצוה

סו א מיי' פ"א מהלכות חמץ הל' ד סמג לאוין עו:

רבינו חננאל

זמנו דישראל נמי שרי בהנאה אי ר' יוסי הגלילי כו'. ואוקמה רב אחא בר יעקב כר' יהוד' ואמר דר' יהודה יליף שאור דאכילה שנאמר (שמות יב יט) שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם כי כל אוכל מחמצת וכתיב (שם טו) תשביתו שאור מבתיכם כי כל אוכל חמץ וגו' ויליף האי שאור דאכילה משאור דראיה שנאמר ולא יראה לך שאור ומפרש בשאור דראיה לך ודרשי' ביה שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה. ובדין הוא דליתני במתני' הכי חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר באכילה ובתוך זמנו נמי מותר בהנאה ואיידי דבעי מיתנא סיפא ושל ישראל אסור דאפי' בהנאה נמי חמץ ישראל שעבר עליו הפסח אסור תנא רישא נמי של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה. רבא אמר מתני' ר' שמעון היא דסבירא ליה דלפני זמנו ולאחר זמנו אינו עובר עליו בלא כלום ומתני' דקתני ושל ישראל אסור לאחר זמנו קנסא הוא דקניס ליה משום דשהיי' גביה ועבר עליה על לא יראה ועל לא ימצא. בשלמא לרבא דאוקמה למתני' לר' שמעון ומשום דעבר על לא יראה קנסוהו היינו דקתני במתני' ושל ישראל אסור משום שנאמר לא יראה לך אלא לרב אחא דמוקים כר' יהודה משום לא תאכל מבעי ליה למיתנא. ומשני רב אחא בר יעקב מי סברת אסיפא דקתני ושל ישראל אסור קאי. לא ארישא קאי והכי קתני חמץ של נכרי מותר שנאמר לא יראה לך שאור ויליף שאור דאכילה משאור דראיה כדאמרן. ואזדו לטעמייהו דאיתמר האוכל חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח לדברי ר' יהודה רבא אמר לוקה דהא סתמא קתני לא שנא דישראל ולא שנא דנכרי חמץ לפני זמנו ולאחר זמנו עובר בלאו. ואמרי' מאי טעמיה דר' יהודה תלתא קראי כתיבי חד לפני זמנו שנאמר לא תאכל עליו חמץ והוא משעה ששית עד שחיטת הפסח וחד לאחר זמנו לא יאכל חמץ וחד תוך זמנו שחייב לאו וכרת שנאמר כי כל אוכל מחמצת ונכרתה וגו' ולא יליף שאור דאכילה משאור דראיה. רב אחא בר יעקב אומר אינו לוקה יליף שאור כו'. והדר ביה רב אחא בר יעקב דתניא האוכל חמץ של הקדש במועד מעל ויש אומרים לא מעל. מאן יש אומרים א"ר חסדא ר' נחוניא הוא דפטר מחויב כרת מן תשלומין כמחויב מיתת ב"ד וכיון שאוכל חמץ בפסח חייב כרת הוא ופטור מלשלם קרבן מעילה. רב יוסף אמר בפודין קדשים להאכילם לכלבים פליגי. פי' החמץ אע"פ שהוא קדש בין בפסח בין לאחר הפסח אסור באכילה מיהו פודין אותו להאכילו לכלבים הרי ממון הוא והנהנה ממנו של הקדש מעל ת"ק סבר פודין ולפיכך מעל ויש אומרים סבר אין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים.

תורה אור השלם

א) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם זָכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיא יְיָ אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חָמֵץ: [שמות יג, ג]

ב) מַצּוֹת יֵאָכֵל אֵת שִׁבְעַת הַיָּמִים וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל גְּבֻלֶךָ: [שמות יג, ז]

ג) וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים: [שמות כא, כב]

ד) וַיֹּאמֶר לֹא יֵרֵד בְּנִי עִמָּכֶם כִּי אָחִיו מֵת וְהוּא לְבַדּוֹ נִשְׁאָר וּקְרָאָהוּ אָסוֹן בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ בָהּ וְהוֹרַדְתֶּם אֶת שֵׂיבָתִי בְּיָגוֹן שְׁאוֹלָה: [בראשית מב, לח]

ה) רַק בְּכָל אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ בָשָׂר כְּבִרְכַּת יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יֹאכְלֶנּוּ כַּצְּבִי וְכָאַיָּל: [דברים יב, טו]

ו) וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים: [שמות כא, כב]

ליקוטי רש"י

[ההתחלה בדף כח:] אף יוהכ"פ. שהוא בכרת חייב נפש הוא זה ופטור מן התשלומין [כתובות ל.]. מתחייב בנפשו. לאיסור כרת כמיתת בית דין דמי. ופטור מן התשלומין. אם הדליק גדיש של חבירו ביום הכפורים שאין תשלומין אלא חיוב מיתה שנאמר ולא יהיה אסון ענוש יענש (שמות כא) הא אם יהיה אסון לא יענש [מגילה ז:]. קסבר אין פודין. את הקדשים להאכילן לכלבים אלא למיתה וטעון קבורה לאחר מיתה [תמורה יז.].

לְהָא שְׁמַעְתָּא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף בְּהָא לִישָּׁנָא דְּכוּלֵּי עָלְמָא אֵין פּוֹדִין אֶת הַקֳּדָשִׁים לְהַאֲכִילָן לִכְלָבִים וְהָכָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי בְּדָבָר הַגּוֹרֵם לְמָמוֹן כְּמָמוֹן דָּמֵי מַאן דְּאָמַר מָעַל א) קָסָבַר א דָּבָר הַגּוֹרֵם לְמָמוֹן כְּמָמוֹן דָּמֵי וּמַאן דְּאָמַר לֹא מָעַל קָסָבַר דָּבָר הַגּוֹרֵם לְמָמוֹן לָאו כְּמָמוֹן דָּמֵי. רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב אָמַר דְּכוּלֵּי עָלְמָא דָּבָר הַגּוֹרֵם לְמָמוֹן כְּמָמוֹן דָּמֵי וְהָכָא בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן קָמִיפַּלְגִי מַאן דְּאָמַר לֹא מָעַל כְּרַבִּי יְהוּדָה וּמַאן דְּאָמַר מָעַל כְּר"ש וְהָא רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב הוּא דְּאָמַר דְּר' יְהוּדָה יָלֵיף שְׂאוֹר דַּאֲכִילָה מִשְּׂאוֹר דִּרְאִיָּה אֶלָּא הֲדַר בֵּיהּ רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב מֵהַהִיא. רַב אַשִׁי אָמַר דְּכוּלֵּי עָלְמָא אֵין פּוֹדִין וְדָבָר הַגּוֹרֵם לְמָמוֹן לָאו כְּמָמוֹן דָּמֵי וְהָכָא בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי וְרַבָּנַן קָמִיפַּלְגִי מַאן דְּאָמַר מָעַל כְּרַבִּי יוֹסֵי וּמַאן דְּאָמַר לֹא מָעַל כְּרַבָּנַן: אָמַר רַב חָמֵץ בִּזְמַנּוֹ בֵּין בְּמִינוֹ בֵּין שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ אָסוּר שֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ בְּמִינוֹ אָסוּר שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ מוּתָּר בְּמַאי עָסְקִינַן אִילֵּימָא בְּנוֹתֵן טַעַם שֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ מוּתָּר הָא יָהֵיב טַעְמָא אֶלָּא בְּמַשֶּׁהוּ חָמֵץ בִּזְמַנּוֹ בֵּין בְּמִינוֹ בֵּין שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ אָסוּר רַב לְטַעְמֵיהּ ג) דְּרַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ כׇּל אִיסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה בְּמִינוֹ בְּמַשֶּׁהוּ שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם רַב גָּזַר חָמֵץ בִּזְמַנּוֹ שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ אַטּוּ מִינוֹ וְשֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ בְּמִינוֹ אָסוּר כְּרַבִּי יְהוּדָה ג) וְשֶׁלֹּא בְּמִינוֹ מוּתָּר דְּשֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ וְשֶׁלֹּא בְּמִינוֹ אַטּוּ מִינוֹ כּוּלֵּי הַאי לָא גָּזְרִינַן. וּשְׁמוּאֵל אָמַר חָמֵץ בִּזְמַנּוֹ בְּמִינוֹ אָסוּר שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ מוּתָּר שֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ בֵּין בְּמִינוֹ בֵּין שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ מוּתָּר חָמֵץ בִּזְמַנּוֹ בְּמִינוֹ אָסוּר שְׁמוּאֵל לְטַעְמֵיהּ דְּרַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ כׇּל אִיסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה בְּמִינָן אֲסוּרִין בְּמַשֶּׁהוּ שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם שֶׁלֹּא בְּמִינָן אַטּוּ מִינָן לֹא גָּזַר שֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ בֵּין בְּמִינָן בֵּין שֶׁלֹּא בְּמִינָן מוּתָּרִין כְּר' שִׁמְעוֹן. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר חָמֵץ בִּזְמַנּוֹ בֵּין בְּמִינוֹ וּבֵין שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ אָסוּר בְּנוֹתֵן טַעַם שֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ בֵּין בְּמִינָן בֵּין שֶׁלֹּא בְּמִינָן מוּתָּר חָמֵץ בִּזְמַנּוֹ בֵּין בְּמִינוֹ בֵּין שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם ר' יוֹחָנָן לְטַעְמֵיהּ ד) דְּר' יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ ב כׇּל אִיסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה בֵּין בְּמִינָן בֵּין שֶׁלֹּא בְּמִינָן בְּנוֹתֵן טַעַם שֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ בֵּין בְּמִינָן בֵּין שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ מוּתָּרִין כְּר' שִׁמְעוֹן.

אָמַר

רש"י

להא שמעתא. דרב יוסף: דכולי עלמא אין פודין. ואליבא דר' שמעון הוא דפליגי דשרי ליה לאחר פסח אף לאכילת ישראל, ובהא פליגי, מאן דאמר מעל סבר אף על גב דהשתא לא חזי הואיל ולקמיה גורם לממון הוא כממון דמי: הכי גרסינן רב אחא בר יעקב אמר דכולי עלמא כממון דמי: מאן דאמר לא מעל כרבי יהודה. דאמר ה) אף לאחר הפסח אסור בהנאה וכל שכן בפסח עצמו, הלכך לאו ממון איכא דלישראל לא חזי, ולאו גורם לממון איכא שאם יפדה לא יהנה ממנו ולנכרי לא מזדבן, דאין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים: ומ"ד מעל כר"ש. דאמר ו) ראוי הוא לאחר הפסח אף (לאדם) [לישראל], והו"ל גורם לממון: משאור דראייה. ושל הקדש אף בפסח מותר, והכא אמר לרבי יהודה לא מעל: הכי גרסינן רב אשי אמר דכולי עלמא אין פודין ודבר הגורם לממון לאו כממון דמי. כלומר דכולי עלמא לנכרי לא מזבנינן ליה בפסח, ומשום דלאחר הפסח דחזי לישראל לא מחייבי ליה דדבר הגורם לממון לאו כממון דמי, והכא טעמא דמעילה משום דסבר לה כרבי יוסי הגלילי דאמר אף תוך זמנו מותר בהנאה, הלכך חזי למפרקיה ולהסיקו תחת תבשילו, ומאן דאמר לא מעל כרבנן דאמרי חמץ בפסח אסור בהנאה, ואי משום דמלי לשהויי לאחר זמן כר"ש, השתא מיהא לאו ממון הוא: חמץ בזמנו וכו'. מפרש כוליה לקמיה: אי נימא בנותן טעם שלא בזמנו שלא במינו מותר. בתמיה, הא יהיב טעמא, ורב מדקאמר שלא בזמנו במינו אסור גלי דעתיה דכר' יהודה סבירא ליה דאמר אף לאחר הפסח אסור: שלא במינו נמי בזמנו אסור, ואע"ג דאית ליה לרב בכל איסורין שלא במינו בנותן טעם, רב גזר בחמץ בזמנו הואיל וכרת הוא שלא במינו אטו מינו, ואע"ג דבחלב ודם לא גזר שלא במינו אטו מינו, התם הוא דבדילי מיניהו, אבל חמץ לא בדילי מיניה ז) הואיל ואוכלו כל ימות השנה: שלא בזמנו במינו אסור כרבי יהודה. דאמר לאחר הפסח דאורייתא, הלכך אף תערובתו אסור: שלא במינו מותר דשלא בזמנו דאינו בכרת, שלא במינו אטו מינו לא גזר, כי היכי דלא גזר בבשר בחלב ובשאר איסורין: ושמואל אמר כו'. במשהו עסקינן, שלא במינו מותר כשאר איסורין, דלא גזר שמואל בחמץ שלא במינו אטו מינו: כרבי שמעון. דלאחר זמנו שרי, ואפי' בנותן טעם נמי שרי. ולקמן פריך והא אסר ליה ר' שמעון משום קנסא:

אמר

תוספות

לפדותו ומותר בהנאה. ויש לומר דכיון דכמו שהוא עכשיו לא שוי מידי לא שייכא ביה מעילה והיינו נמי טעמא דכל איסורי הנאה אין מקדשין בהן האשה ח) אע"ג דכל הנשרפין אפרן מותר ט). ואפילו אי דבר הגורם לממון כממון דמי ומעל לא דמי דהתם חזי לאחר הפסח כמו שהוא בעין. ועוד יש לומר הא דאין מקדשין באיסורי הנאה היינו היכא דלית ביה שוה פרוטה לכשיהא אפר. ולתירוץ קמא קשה (א) הא חזי בעיניה שלא כדרך הנאה י): הדר ביה רב אחא. תימה דבפרק קמא דחולין (דף ד:) אמרינן סברוה הא מני ר' יהודה כ) דאמר חמצן של עוברי עבירה לאחר הפסח מותר מיד מפני שמחליפים והכא מסקינן לר' יהודה אפילו חמץ של נכרי אסור אחר הפסח. ויש לומר דהתם סברוה כס"ד דהכא לרב אחא מעיקרא. ורבינו תם מפרש לאו דווקא מיד דהא צריך שיהא שיעור להחליף והוא הדין שיהא חמץ זה ראוי לעשות אחר הפסח:

רב אשי אמר דכולי עלמא. וקשה לר"י היכי גרסינן אי גרסינן דכולי עלמא פודין אם כן לרבנן אמאי לא מעל אף על גב דלישראל אסור בהנאה מכל מקום ימכרנו לנכרי ההקדש עצמו ואי גרים אין פודין אפילו לרבי יוסי הגלילי אמאי מעל. ויש לומר דגרסי' אין פודין ואף על גב דאין פודין להאכיל לכלבים מכל מקום שרי להסיק תחת תבשילו וכדפרישית ל) דהכא דקדושת דמים אין פודין מדרבנן ולא גזרו רבנן אלא שלא להאכילו לכלבים אבל היכא דאין פודין מדאורייתא דהיינו היכא דאיכא קדושת הגוף אין פודין אפי' להסיק דהא תניא בפ"ק מ) דבכורות (דף טו.) אם מתו יקברו וקאמר התם ממאי דהאי אם מתו יקברו משום דבעי העמדה והערכה דילמא משום דאין פודין הקדשים להאכילן לכלבים והשתא אי טעמא משום דאין פודין אמאי יקברו והא ראוי להסיקו תחת תבשילו אלא ודאי מדאורייתא אין חילוק וכן לעיל (דף כב.) דרשינן ואי אתה משליך לכלב כל איסורין שבתורה ואסירי אפילו להסקה אלמא מדאורייתא אין לחלק בהנאה ואם תאמר לרבנן אמאי לא מעל הלא הקדש יכול למכור לנכרי על מנת שיסיקנו לפניו. ויש לומר דגזרינן שמא יאכלנו הנכרי וכהאי גוונא אמרי' במסכת ע"ז (דף כ:) אין מוכרין בהמה לנכרי על מנת לשוחטה וכו'. ומכאן מוכיח ר"י שהמשהה חמץ בפסח ודעתו לבערו אינו עובר באותה שעה דאי אמרת עובר אכתי אמאי מעל לרבי יוסי הא מיד כשיפדה אותו הוא שלו ומודה רבי יוסי דשלך אי אתה רואה אלא ודאי לא עבר וטעמא משום דלא יראה נ) ניתק לעשה ולכך אינו עובר כשמבערו לבסוף:

אמר

עין משפט נר מצוה

סז א מיי' פ"ז מהלכות חובל הלכה ז טוש"ע ח"מ סי' שפו סעיף א:
סח ב מיי' פט"ו מהל' מאכלות אסורות הלכה ו סמג לאוין קמא טוש"ע י"ד סימן לא סעיף א:

רבינו חננאל

פי' דבר הגורם לממון כגון מי שגזל חמץ זה של הקדש אם הוא בעינו מחזירו לו לנגזל ופטור דתנן גזל חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך וכיון שאכלו נתחייב הגזלן לשלם לו ממון ואע"פ שחמץ בפסח אינו ממון השבתתו גורם ממון. רב אחא בר יעקב אומר כולי עלמא דבר הגורם לממון לאו כממון דמי והכא בפלוגתא דר' שמעון ורבנן פליגי ת"ק כר' שמעון דאמר תוך זמנו הוא דעבר עליו בלאו לאחר זמנו אינו עובר עליו בלא כלום וממון מעליא הוא לפיכך מעל ויש אומרים כר' יהודה דאמר אפי' לאחר זמנו עובר בלאו. ואמרינן והא רב אחא הוא דאמר דר' יהודה יליף שאור דאכילה משאור דראיה מה שאור דראיה של גבוה מותר בראיה כך שאור דאכילה של גבוה מותר לאחר זמנו אפי' באכילה ולמה לא מעל אלא ודאי הדר ביה. רב אשי אמר כולי עלמא אין פודין קדשים להאכילן לכלבים ודבר הגורם לממון לאו כממון דמי והכא בפלוגתא דר' יוסי הגלילי ורבנן קא מיפלגי ת"ק כר' יוסי הגלילי דקתני ותמה על עצמך האיך חמץ אסור בהנאה כל שבעה ויש אומרים כרבנן. ירושלמי מתני' דקתני חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה במקום שלא נהגו לאכול פת של גוים אבל במקום שנהגו לאכלו מותר אפי' באכילה פי' כגון שהיה ישראל רואהו ומסייעהו באפיית אותה הפת וקיי"ל בזמן שישראל רואהו כגון הבצקת של גוים דאמור רבנן אדם ממלא כרסו מהן אלו וכיוצא בהן. אם היה גגו של נכרי סמוך לגגו של ישראל הרי זה דוחפו בקנה היתה שבת או יום טוב כופה עליו כלי. רב אמר צריך שיאמר בשעה שיבער בא"י אמ"ה אקב"ו על בעור חמץ וצריך נמי שיאמר כל חמץ שישנו ברשותי ואיני יודע בו יהא בטל: אמר רב חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור אפי' במשהו רב לטעמיה דאמר כל איסורין שבתורה במינו במשהו וגזרה שלא במינו אטו במינו. שלא בזמנו כלומר אחר הפסח. במינו אסור במשהו סבר לה כר' יהודה. שלא במינו לאחר הפסח מותר דלא גזר. ושמואל אמר חמץ בפסח במינו אסור במשהו שמואל לטעמיה דאמר כל איסורין שבתורה במינן במשהו. שלא במינו שרי ולא גזר שלא במינו אטו במינו. שלא בזמנו בין במינו בין שלא במינו מותר כר' שמעון. ור' יוחנן אמר חמץ בפסח בין במינו בין שלא במינו אסור בנותן טעם ר' יוחנן לטעמיה דאמר כל איסורין שבתורה בין במינן בין שלא במינן אסור בנותן טעם. לאחר הפסח בין במינן בין שלא במינן מותר כר' שמעון:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לעיל ה:] כתובות לד. בבא קמא עא: לח: [קה:] שבועות לב. לג., ב) עבודה זרה עג:, ג) עיין תוס' ע"ז סו: סוד"ה רבא, ד) ע"ז עג:, ה) כח., ו) כח:, ז) לעיל יא. ועי' תוס' חולין צז. ד"ה אמר שכ' מטעם שעובר בבל יראה, ח) קידושין דף נו:, ט) תמורה לד., י) [וע"ע תוספות קדושין נו: ד"ה המקדש וכו'] ובע"ז סב. ד"ה בדמיהן, כ) עיין חכמת מנוח ותוס' ר"פ, ל) עמוד א ד"ה אין (א') [ועיין תוספות בבא קמא נג: ד"ה לענין כלים], מ) [נ"ל בפ"ב], נ) [עיין לקמן דף נה. תוד"ה בפרטיה].

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה אין פודין וכו' ולתירוץ קמא קשה. נ"ב עיין בתוס' פ' האיש מקדש דף ו בד"ה המקדש בערלה:

ליקוטי רש"י

קסבר דבר הגורם לממון כממון דמי. דר' שמעון בבבא קמא בפרק מרובה [דף עא:] קדשים שחייב באחריותן משלם ארבעה וחמשה משום דגורם לממון הוא ואע"ג דהקדש לאו ממון בעלים הוא והקדש לא שייך קנס דרעהו כתיב [כתובות לד.]. בנותן טעם. אם יש במין [האוסר] כדי ליתן טעם בשל היתר [ר"ן נדרים נב. ד"ה ונתערב]. וכל היכא דאיתמר נותן טעם ואין טעמו ניכר הוא שיעורא בששים [ע"ז סו. ד"ה חמרא].

מַאן דְּאָמַר מָעַל קָסָבַר דָּבָר הַגּוֹרֵם לְמָמוֹן כְּמָמוֹן דָּמֵי - וסובר כרבי שמעון שחמץ לאחר הפסח מותר אף באכילה, וכיון שעתיד להיות ראוי לאכילה, כבר כעת נחשב כממון ויש בו מעילה (רש"י). ומכל מקום ישראל שיש לו חמץ אינו יכול לבטלו בפסח, כיון שהחמץ אסור בהנאה ואינו ברשותו [כמבואר בגמ' לעיל (ו, ב)], ואף שלרבי שמעון עתיד להיות מותר לאחר הפסח, כיון שמדרבנן אסור בהנאה גם לאחר הפסח, אינו נחשב 'דבר הגורם לממון' (שאגת אריה עז. וראה חי' רבי שמואל ה, ג). ויש שביאר, שדוקא חמץ של הקדש שמותר להשהותו בפסח, נחשב גורם לממון מחמת היתרו לאחר הפסח, אבל חמץ שלו שחייב לבערו ולהשביתו, אין לך הפקר גדול מזה, ומה שלאחר הפסח יהיה מותר, אינו מחשיבו גורם לממון (מקור חיים תלא, הקדמה אות ג. וראה גם חי' רבי שמואל שם, ד, בשם הגר"ח).

ויש שפירשו, שחמץ של הקדש נחשב גורם לממון, כיון שהאדם שהקדישו חייב באחריותו ועליו לשלם ממון להקדש אם יגרם לו הפסד, נמצא שהוא גורם לתשלומי ממון להקדש, ולכן נחשב כממון ההקדש, אבל מחמת היתרו לאחר הפסח, אינו נחשב גורם לממון שהרי עכשיו אינו מותר (בעל המאור, ע"פ עונג יו"ט כו, וראה קצות החושן שפו, ז; וראה רבנו חננאל).

וּמַאן דְּאָמַר לֹא מָעַל קָסָבַר דָּבָר הַגּוֹרֵם לְמָמוֹן לָאו כְּמָמוֹן דָּמֵי - ואף שההקדש אינו מחויב לבער את החמץ ויכול להשהותו עד לאחר הפסח, אינו דומה לחפץ שיהיה ראוי לתשמישו רק לאחר זמן, שודאי שאינו מאבד בכך שם ממון, וכיון שכל השימוש שיש בחמץ של הקדש הוא לאכילת ישראל, ואיסור התורה גורם שיחשב כסם המוות שאין בו שום שימוש, לכן בטל ממנו שם ממון, והיתרו לאחר הפסח אינו מחמת כח הנמצא בטבעו כעת, ונחשב משום כך רק 'גורם לממון' [מה שאין כן חפץ שכעת אינו ראוי לתשמיש, ובטבעו מונח שלאחר זמן יהיה ראוי, כבר כעת יש לו תורת ממון] (שערי ישר א, ט).

אֶלָּא הֲדַר בֵּיהּ רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב מֵהַהִיא, ומודה שאסור באכילה. ומסתבר יותר לומר שחזר מדבריו כאן מאשר מדבריו לעיל, שכיון שרבא חלק עליו לעיל, מסתבר שכעת חזר והודה לרבא (שפת אמת לעיל ע"א. וראה צל"ח).

מַאן דְּאָמַר מָעַל כְּרַבִּי יוֹסֵי, שחמץ מותר בהנאה בתוך זמנו, וכיון שאפשר לפדות את החמץ ולהסיקו תחת תבשילו, נחשב כממון ומועלים בו (רש"י). ואף שמיד שיפדה אותו הרי הוא שלו וחייב לבערו, אינו עובר עליו ב'בבל יראה', שהמשהה חמץ ודעתו לבערו, אינו עובר עליו. והטעם לכך, משום שלאו זה ניתק לעשה של 'תשביתו', וכיון שמבערו לבסוף, אינו עובר עליו (תוס' ד"ה רב אשי, בשם ר"י; תוס' הרשב"א משאנץ, בדעת רש"י לעיל יב, ב, וראה גם שאגת אריה פ, בדעת רש"י). ואפילו אם אינו מבערו מיד, כגון המוצא חמץ ביו"ט שכופה עליו כלי ומבערו לאחר יו"ט (לעיל ו, א), כיון שדעתו לבערו אינו עובר עליו (מג"א תמו, ב). ויש שסובר, שדוקא אם עוסק בביעורו אינו עובר עליו (מקור חיים תלא, הקדמה אות ה; חזו"א או"ח קיח, ז; וכן משמע בתוס' רבינו פרץ כאן ולעיל ד, ב).

ואף על פי שאסור לעבור על לאו הניתק לעשה גם אם דעתו לקיים את העשה, דוקא בלאו שהעשה שבו הוא תיקון על עבירת הלאו, כגון לאו של 'לא תגזול' (ויקרא יט, ג) שניתק לעשה של 'והשיב את הגזילה' (שם ה, כג), אסור לעבור על הלאו על מנת לתקן הקלקול, מה שאין כן בלאו של 'בל יראה', העשה של 'תשביתו' אינו בא לתקן את הלאו, שהרי גם אם לא עבר על הלאו מצווֶה הוא להשבית את החמץ, וגדר הציווי הוא שעל האדם להשבית את החמץ ולבערו, ורק אם לא ירצה להשביתו, עובר על 'לא יראה לך', וכיון שכך, אם משהה את החמץ על מנת לבערו, ורוצה לבערו ולהשביתו, לא חל עליו כלל הלאו של 'בל יראה' (מקור חיים שם, ה. וראה שאגת אריה פא, שהקשה כן על תוס').

ויש שסוברים שהמשהה חמץ ודעתו לבערו עובר ב'בל יראה', שלדעתם הלאו של 'בל יראה' אינו ניתק לעשה של 'תשביתו', ולכן עובר עליו אף שדעתו להשביתו [ואפילו אם השביתו לבסוף] (רמב"ם חמץ ומצה א, ג, ע"פ שאגת אריה פ, וראה משנה למלך שם). והטעם שחמץ של הקדש נחשב ממון מפני שאפשר לפדותו, הוא משום שיכול לפדותו בשעה שמסיקו תחת תבשילו, שבאותו רגע שהחמץ נעשה שלו, הרי הוא מבערו [וכיון שמותר ליהנות ממנו באותה שעה, נחשב ממון] (ע"פ חי' הר"ן כאן ולעיל יב, ב. וראה עונג יו"ט ל, שדחה ביאור זה, שאף שמבערו מיד כשנכנס לרשותו, מכל מקום עבר על אותו רגע שנכנס לרשותו ועדיין לא נתבער). או משום שיכול לפדות פחות מכזית ולבערו, ואחר כך לפדות עוד פחות מכזית, שבאופן זה אינו עובר על 'בל יראה', שאינו אלא אלא בכזית (שאגת אריה פא).

אָמַר רַב חָמֵץ בִּזְמַנּוֹ בֵּין שֶׁלּוֹ בֵּין שֶׁלֹּא בִּמִינוֹ אָסוּר שֶׁלּוֹ בִּזְמַנּוֹ בְּמִינוֹ אָסוּר שֶׁלּוֹ בְּמִינוֹ מוּתָּר. הקדמה: איסור שנתערב בהיתר, ואינם מאותו המין, אם התערובת היא יבש ביבש, וההיתר מרובה מהאיסור, הרי האיסור בטל ברוב. ואם התערובת היא לח בלח, שטעם האיסור ניכר בהיתר, אינו בטל ברוב אלא כשיש שישים כנגד האיסור, שאז אין טעם האיסור ניכר בו (זבחים עח, ב, ורש"י שם ד"ה אלא). ואם האיסור וההיתר מאותו המין, לדעת רבי יהודה, אין האיסור בטל, ולדעת חכמים גם באופן זה האיסור בטל (מנחות כב, א-ב, וראה רא"ש חולין ז, לז, שלדעת חכמים מדאורייתא בטל ברוב, שכיון שהוא מינו אינו נותן בו טעם, ורק מדרבנן גזרו בו אטו שאינו מינו). ולהלכה נחלקו אמוראים, דעת רב ושמואל שהלכה כרבי יהודה, ודעת רבי יוחנן וריש לקיש שהלכה כחכמים (ראה ע"ז עג, ב).

אִילֵימָא בְּנוֹתֵן טַעַם שֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ מוּתָּר הָא יָהֵיב טַעֲמָא - וממה שאמר רב שחמץ שלא בזמנו אסור, מוכח שסובר שחמץ לאחר הפסח אסור, כרבי יהודה שאסור מדאורייתא (רש"י), או כרבי שמעון שאסור מדרבנן (מהרש"א. וראה פני יהושע וראש יוסף).

רַב גְּזַר חָמֵץ בִּזְמַנּוֹ שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ אָטוּ מִינוֹ - שחמץ בזמנו הוא איסור כרת, ולכן אם נתערב שלא במינו אוסר במשהו, גזירה אטו נתערב במינו (רש"י). ודוקא בפסח עצמו, שיש בו כרת על אכילת חמץ, אבל בערב פסח מחצות ואילך, שאין בו כרת על אכילת חמץ, לא גזר, ואם נתערב שלא במינו אסור רק בנותן טעם (פני יהושע וצל"ח בדעת רש"י; תוס' רבינו פרץ בשם ריב"א). ויש שסוברים שגם בערב הפסח אחר חצות גזר רב, כיון שבני אדם רגילים באכילת החמץ ובכל השנה אינם בדלים ממנו (רבינו דוד; חי' הר"ן).

אָמַר רָבָא הִלְכְתָא חָמֵץ בִּזְמַנּוֹ בֵּין בְּמִינוֹ בֵּין שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ אָסוּר בְּמַשֶּׁהוּ כְּרַב. ובשאר איסורים שבתורה, סובר רבא שמין במינו אוסר במשהו ושלא במינו בנותן טעם, וחמץ חמור משאר איסורים, שאף אם נתערב במין אחר אוסר במשהו, גזירה אטו נתערב במינו (רש"י).

ויש שפירשו, שבשאר איסורים סובר רבא שמין במינו אוסר רק בנותן טעם, וכדעת רבי יוחנן, ודוקא בחמץ שאיסורו חמור [שהוא בכרת, ועובר עליו ב'בל יראה' וב'בל ימצא', ורגילים לאוכלו בכל השנה], פסק כדעת רב שאוסר במשהו (תוס' ד"ה אמר רבא, ותוס' הרשב"א משאנץ, בשם ר"ת, ובשם רב יהודאי גאון; רי"ף, ורמב"ן במלחמות בפ' ראשון בדעתו). ויש שכתב, שאם נתערב בערב פסח אחר חצות, אף שאסור אז מדאורייתא, מכל מקום כיון שאין בו כרת דינו כשאר איסורים (רא"ש ב, ה).

ויש שפירשו, שרבא סובר שחמץ אוסר במשהו מטעם אחר, שכיון שהחמץ עתיד להיות מותר לאחר הפסח [שהרי איסור חמץ שעבר עליו הפסח אינו אלא מדרבנן (ראה לעיל כט, א)], נחשב 'דבר שיש לו מתירין' שאינו בטל (רמב"ם מאכלות אסורות טו, ט, וראה שם הלכה יב; רמב"ן במלחמות בפ' שני), ואף בנתערב בשאינו מינו [שבתערובת כזו בשאר איסורים גם 'דבר שיש לו מתירין' בטל], אוסר במשהו, גזירה אטו נתערב במינו (רמב"ן שם, וראה מרדכי תקעג שכתב בשם ר"ח כ"ץ, שחמץ אינו נחשב 'דבר שיש לו מתירין', משום שעתיד לחזור לאיסורו בשנה הבאה). ויש שכתב, שלפי זה גם אם נתערב בערב פסח אחר חצות אוסר במשהו, שהרי יש לו מתירין (ריטב"א; מגיד משנה חמץ ומצה א, ה, בשם י"א).

ודין זה שחמץ אוסר במשהו, יש שסובר שנאמר דוקא בתערובת לח בלח, אבל יבש ביבש בטל ברוב כשאר איסורים (רא"ש ע"ז ה, ל). ויש שסובר שחמץ אוסר במשהו אף בתערובת יבש ביבש (ב"י או"ח תמז ד"ה ויש לדקדק, בדעת הרי"ף ע"ז לז, א מדפיו, ראה טעם הדין בב"י שם).

וכשאוסר במשהו, התערובת אסורה גם בהנאה (רי"ף ע"ז שם, וראב"ד ורמב"ן בגמ' שם עד, א, ור"ן על הרי"ף שם בדעתו; ריטב"א; תוס' רא"ש). ויש שסובר, שהתערובת מותרת בהנאה (ראב"ד שם).

ויש שלא גרסו בדברי רבא 'אסור במשהו כרב', ולדעתם רבא פוסק כרבי יוחנן (לעיל שם) שחמץ בזמנו בין במינו ובין שלא במינו אוסר בנותן טעם, ודינו כשאר איסורים שאוסרים רק בנותן טעם (תוס' שם בשם ר"ת בפ' שני, ובשם בה"ג; בעל המאור).

■ להלכה, חמץ שנתערב בפסח, בין במינו ובין שלא במינו, אוסר את תערובתו במשהו [כדעת רבא, וכגירסה שלפנינו] בין באכילה ובין בהנאה [כדעת הרי"ף] (שו"ע או"ח תמז, א), וגם בתערובת יבש ביבש [כדעת הרי"ף] (שו"ע שם, ט ומשנ"ב שם, צה. וראה בשו"ע שם דעה נוספת שביבש ביבש בטל ברוב, וראה משנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 138, שדעת החזו"א שלענין הנאה אפשר להקל כדעה השניה). אבל אם נתערב בערב פסח אחר חצות, דינו כשאר איסורים, שלח בלח בטל בשישים, ויבש ביבש בטל ברוב (משנ"ב שם, טז, ו-צג. והוסיף, שבלבד שיאכלנו קודם הפסח), ואפילו נתערב במינו (ביאה"ל שם ד"ה חמץ, בדעת השו"ע, שאינו נחשב 'דבר שיש לו מתירין').

הָנֵי מִילֵּי בְּעֵינֵיהּ אֲבָל עַל יְדֵי תַּעֲרוֹבֶת לָא - ואפילו אם היה החמץ בעין ועבר עליו ב'בל יראה' ונתערב לאחר הפסח, לא קנסו שלא יתבטל ויאסור את התערובת (רש"י), אלא בטל ברוב ואינו אוסר אפילו אם אין בתערובת שישים כנגדו והוא נותן בה טעם (רש"י; ר"ן; רבינו דוד), משום שאיסור חמץ לאחר הפסח אינו אלא קנס בעלמא, והקלו בו [ודוקא אם נתערב לאחר הפסח, אבל אם נתערב בפסח או קודם הפסח, בשיעור שעובר עליו ב'בל יראה' (ראה שו"ע או"ח תמב, א, ומשנ"ב שם, א), התערובת אסורה אף לאחר הפסח] (ר"ן; רבינו דוד). ויש שסוברים, שדין חמץ לאחר הפסח כשאר איסורים, ואינו בטל אלא כשיש שישים כנגדו ואינו נותן טעם (טור או"ח תמז; ריטב"א בשם הרא"ה, ושעה"צ שם, קעה, בדעתו).

ואם עירב את החמץ במזיד, יש שסובר שאינו בטל, שדינו כשאר איסורים שאם עירבם בהיתר במזיד אינם בטלים (רא"ש ב, ה). ויש שסובר שבטל (רא"ש שם, בשם רבינו יונה).

■ להלכה, חמץ שעבר עליו הפסח, בתערובת לח בלח בטל בשישים [כדעת הטור והרא"ה], ובתערובת יבש ביבש בטל ברוב (שו"ע שם, יא, ומשנ"ב שם, קה. וראה שו"ע שם, ובמשנ"ב, שהוא הדין אם נתערב קודם הפסח או בפסח בשיעור שאינו עובר עליו ב'בל יראה'). ויש אומרים שגם לח בלח בטל ברוב [כדעת הר"ן ורבינו דוד], ובשעת הדחק או הפסד מרובה יש לסמוך להקל (משנ"ב שם). וכל זה דוקא כשעירבו בשוגג, אבל במזיד אינו בטל [כדעת הרא"ש] (משנ"ב שם, קד).

כִּי חֲווֹ נָפְקִי שִׁבְעָה יוֹמֵי דְּפִסְחָא אָמַר לָן פּוּקוּ וּזְבִינוּ וְכוּ' - ולאו דוקא שבעה ימים, שהרי גם ביום השמיני שהוא יום טוב שני של גלויות אסורים בחמץ, אלא כוונתו לאחר המועד (רש"י), או שהיו במקום שהגיעו לשם השלוחים שיצאו להודיע שקידשו בית דין את חודש ניסן, ולכן נהגו רק יום אחד (חתם סופר).

חֲמִירָא דְּבֵי חִילָּא - והיינו, שאמר להם לקנות את השאור שבאמצעותו מחמיצים את העיסה, או עיסה שאינה אפויה, אבל לא את הלחם עצמו, שהרי פת נכרי אסורה (תוס' רי"ד; רבינו דוד, בפי' ראשון; מהר"ם חלאוה; ב"י יו"ד קיב ד"ה פת - הראשון, בדעת רש"י ד"ה בני, והוסיף, שמה שכתב רש"י 'שאופיהו', לאו דוקא). ויש שפירש, שפת זו נאפתה על ידי ישראל קודם הפסח, והיתה שייכת לבני חילא (רבינו דוד, בפי' שני).

אָמַר רַב קְדֵירוֹת בַּפֶּסַח וְכוּ' - שבלוע בהן טעם חמץ שעבר עליו הפסח, ואף שלאחר שעברו ימי הפסח הטעם כבר פגום [שכן לאחר מעת לעת נפגם הטעם הבלוע], דעת רב ש'נותן טעם לפגם' אסור (רש"י). אבל אין לומר שטעמו של רב הוא משום שאסור לבשל בקדירה שבלוע בה טעם איסור אף שאינה 'בת יומה' [שלא בישלו בה בתוך מעת לעת], גזירה שמא יבשל בקדירה שהיא 'בת יומה' (ראה ע"ז עו, א), משום שכל הקדירות לאחר הפסח אינן בנות יומן, ואין חשש שיבוא לבשל בקדירה אחרת 'בת יומה' (תוס' הרשב"א משאנץ; תוס' רבינו פרץ; תוס' רא"ש).

ויש שפירשו, שאף אם דעת רב ש'נותן טעם לפגם' מותר (ראה ע"ז סח, ב), זה הוא דוקא בדיעבד, אבל לכתחילה אסור לבשל בקדירה שאינה 'בת יומה', גזירה שמא יבשל בקדירה 'בת יומה' [ולדעתם אין לחלק בין קדירות שבלעו משאר איסורים לבין קדירות לאחר הפסח שבלוע בהן טעם חמץ] (תוס' ד"ה אמר רב, בתי' ראשון, וכע"ז רמב"ן בתי' ראשון).

ויש שפירשו, שאף אם דעת רב ש'נותן טעם לפגם' מותר, זה הוא דוקא באיסורים שאוסרים בנותן טעם [שכיון שטעם האיסור פגום, אין זה 'נותן טעם' שאסרה תורה, ובטל (פמ"ג יו"ד קג משב"ז א, ע"פ רשב"א בתורת הבית ד, א)], אבל חמץ שאוסר במשהו, ולא הלכו בו אחר נתינת טעם, אוסר אפילו אם הוא 'נותן טעם לפגם'

■ המשך במילואים עמ' 137

אמר רבא הלכתא א חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור במשהו כרב ב שלא בזמנו בין במינו בין שלא במינו מותר כרבי שמעון ומי אמר רבא הכי והאמר רבא [א] רבי שמעון קנסא קניס הואיל ועבר עליו בבל יראה ובל ימצא הני מילי בעיניה אבל על ידי תערובת לא ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא כי הוינן בי רב נחמן כי הוו נפקי שבעה יומי דפסחא אמר לן פוקו וזבינו חמירא דבני חילא: [ב] אמר רב קדירות בפסח ישברו ואמאי לשהינהו אחר הפסח וליעבד בהו שלא במינן גזירה דילמא אתו למיעבד בהו במינו ושמואל אמר ג לא ישברו אבל משהי להו לאחר זמנו ועביד בהו בין במינו בין שלא במינו ואזדא שמואל לטעמיה דאמר שמואל להנהו דמזבני כנדי אשוו זביני אכנדיכי ואי לא דרשינא לכו כרבי שמעון ולידרוש להו הדהא שמואל כרבי שמעון סבירא ליה אתריה דרב הוה. [ג] ההוא תנורא דטחו ביה טיחיא אסרה רבא בר אהילאי למיכלי' לריפתא אפי' במילחא לעולם דילמא אתי למיכליה בכותחא מיתיבי [ד] ° ד אין לשין את העיסה בחלב ואם לש כל הפת כולה אסורה מפני הרגל עבירה כיוצא בו

אין

רש"י

אמר רבא הלכתא כו'. שמעינן מינה דפסק רבא הלכתא דכל איסורין שבתורה במינן במשהו, ולא שני לן בין חמץ לשאר איסורי אלא בהא מילתא דגזר שלא במינן אטו מינן, שמעינן מינה חלב[א] שנפל לקדירה [ב] אוסר במשהו, וכן הלכה. והא דקי"ל [ג] כל איסורין שבתורה בששים, בשלא במינן הוא: **שלא בזמנו בין במינו בין שלא במינו מותר.** אפילו בנותן טעם: **אבל ע"י תערובת לא.** ואפי' שהייה בעיניה ועבר עליה, לא קניס למיסר תערובת דיליה: **ואזדא רבא.** דאמר הלכה כר' שמעון, לטעמיה דאמר נמי בעלמא חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר אף באכילה הואיל וליכא למיקנס ביה מידי, ואי רבי יהודה חמץ סתמא קאמר ואפילו דנכרי: **בני חילא.** נכרים, אע"פ ° שאופיהו יום זה שעבר והוא פסח: **אמר רב קדירות בפסח ישברו.** רב לטעמיה דאמר חמץ אף לאחר זמנו אסור בהנאה כר' יהודה, ואית ליה במשהו, וקסבר נותן טעם לפגם אסור. ולית הלכתא כוותיה מתרי טעמי, חדא דאוקי רבא הלכתא דתערובת לאחר זמנו מותר כר"ש, והאי פחות מתערובת הוא, ועוד דקי"ל [ו] נותן טעם לפגם מותר, וזה משעברו עליו ימי הפסח הופג טעמו בדופני הכלי: **וליעבד בהו שלא במינו.** דהא מודי רב לעיל דחמץ שלא בזמנו שלא במינו במשהו מותר, והאי משהו חשיב להו: **כנדי.** קדרות, לאחר הפסח: **אשוו זבינייכו.** אל תעלו דמיהן יותר משווין: **כר"ש.** דמותרות הקדרות הישנות לאחר הפסח: **כר"ש ס"ל.** כדאמרן לעיל[ז]: **דטחו ביה טיחיא.** שומן נתנו בו בקרקעיתו, ונותן טעם בלחם: **לעולם.** אפילו חזר והוסק: **אפילו במילחא.** להכי נקט אפילו במילחא, שאין דרך לאכול פת בלא מלח או ליפתן:

טשין

תוספות

אמר רבא הלכתא חמץ בזמנו בין במינו ובין שלא במינו אסור בכל שהוא כרב. **פסק רש"י** בחולין [ח] דמין במינו במשהו כרבי יהודה דאמר בפ' כל הבשר (חולין קט.) מין במינו לא בטיל ואף רבי קאמר התם נראין דברי רבי יהודה מכלל דהלכתא הכי ועוד הביא ראיה מהא דפליגי אביי ורבא בפרק בתרא דע"ז (דף סו.) חלא דחמרא וחלא דשיכרא חמירא דחיטי וחמירא דשערי רבא אמר במשהו אביי אמר בנותן טעם משום דמר סבר בתר שמא אזלינן ומר סבר בתר טעמא אזלינן אלמא בין לאביי בין לרבא מין במינו במשהו ועוד פסק רבא בשמעתין מין במינו במשהו כרב. **ור"ת אומר** דכל אלו אינם ראיות דאין הלכה לא כר' יהודה ולא כרבי. וההיא דפ' בתרא דמס' ע"ז פלוגתא דאביי ורבא מלי למימר דחמירא וחלא דטבל ויין נסך דמודו ר' יוחנן ור"ל שהם במשהו [ט] **ודשמעתין** אי גר' במשהו כרב י"ל שפוסק בחמץ כרב ולא מטעמי' דרב ס"ל בכל איסורין שבתורה במינו במשהו ורבא לית ליה אלא דוקא בחמץ בפסח משום חומרא דחמץ וגם רב יהודאי גאון פסק כן דדוקא בחמץ פסק רבא כרב דשאלו מקמיה כל איסורין שבתורה במשהו כרב או בנותן טעם כר' יוחנן והשיב מדאמר רבא חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו במשהו א"כ בהא [מיהו] הלכה כרב במשהו אבל בשאר איסורין בנ"ט כר' יוחנן וכר"ל **ועוד אומר ר"ת** דלא גרסי' במשהו כרב וכן משמע בה"ג דלא גרס ליה וסבר רבא גם בחמץ כר' יוחנן והא דלא פסק בהדיא הלכה כר' יוחנן משום דה"א דלא פסק כוותיה אלא בזמנו אבל שלא בזמנו לא דלא תקשי דרבא אדרבא דהא אמר רבא קנסא הוא דקניס ר' שמעון כדפריך להכי איצטריך לפרש. ומביא ר"ת ראיה דבהדיא סבירא ליה לרבא בפ' גיד הנשה (חולין צז.-צז: ושם) מין במינו בששים דקאמר אמרו רבנן בטעמא כו' מין במינו דליכא למיקם אטעמא אי נמי מין שלא במינו וליכא קפילא בס' ואין לדחות דמיירי בחמרא חדתא ועינבי דהוי טעמא אחד והוי בס' משום דרבא בתר שמא אזיל ולא חשיב מינו דא"כ אמאי קרי ליה מין במינו. ובהקומץ רבה (מנחות כג. ושם) משני רבא דסבר ר' יהודה מין במינו וד"א וכו' מכלל דאיהו לית ליה. ובפ' התערובת (זבחים עט: ושם) קסבר ר"א בן יעקב מין במינו בטל וסתמא דגמרא קאמר בשילהי מסכת ביצה (ד' לט: ושם) שפיר עבוד דאחיכו עליה חיטי בחיטי נהי דלרבי יהודה לא בטל לרבנן מיבטל בטיל מכלל דהכי הלכתא. ורש"י גופיה פסק בפרק בתרא דמס' ע"ז (ד' סו.) גבי פלוגתא דאביי ורבא דהלכתא כרבי יוחנן דסבר בנ"ט. ובה"ג של אספמיא פסק דחתיכה בחתיכות בנ"ט ומייתי מדרבא בפ' גיד הנשה (חולין צז.) **ויין נסך** דקאמר התם [כ] במשהו אומר ר"ת דוקא כשנתנסך לפני ע"ז דאמתני' קאי דבעי תרתי [ל] דבר שבמנין ואיסורי הנאה ° אבל סתם יינן דשרי בהנאה בס'. ובתשובת הגאונים שכתב רבינו יוסף טוב עלם מלא ר"ת יין נסך שנתנסך ממנו לפני ע"ז אסור בהנאה ואינו בטל אפילו באלף כמו ששנינו [מ] אלו אסורין ואיסורן איסור הנאה בכל שהוא יין נסך וכו' מכלל דשאר איסורין וסתם יינן חוץ מטבל ויין נסך בין במינו ובין שלא במינו בנ"ט **ובחמץ בפסח לא עשה ר"ת מעשה** אע"ג דבשאלתות דרב אחאי [נ] נמי איתא דרבא אית ליה גם בחמץ בנ"ט: [וע"ע תוס' חולין צז. ד"ה אמר רבא]:

אמר רב קדירות בפסח ישברו. **בפ' בתרא דמס' ע"ז** (דף סח: ושם) גבי עכברא בשיכרא מספקא ליה אי קסבר רב נותן טעם לפגם אסור או מותר ועכבר' בשיכרא אשבוחי משבח ואי ס"ל מותר אפ"ה קאמר הכא שפיר ישברו דנ"ט לפגם דוקא בדיעבד שרי אבל לכתחלה אסור דגזרינן שאינו בת יומא אטו בת יומא [ס]. **ועוד** דהתם שרי לפי שפוגם טעמו כמו שהוא בעין אבל הכא אינו פוגם אלא מחמת ששהה בדופני הכלי: **לשהינהו** עד אחר הפסח וליעבד בהו שלא במינן. **תימה לר"י** נהי דסבירא לן דטעמא דחמץ בקדירה חשיב משהו שאין רגילין להשתמש הרבה ביחד מ"מ הא תנן [ע] אין מבטלין איסור לכתחלה ואפי' איסורא דרבנן אין מבטלין דאם לא כן מה הועילו חכמים בתקנתם שאסרו עד ששים הואיל שיכול להוסיף ולבטל האיסור ולא דמי לעצים שנשרו מן הדקל לתנור בי"ט שמרבה עליהן עצים מוכנים ומסיקן (ביצה ד' ד:) דהתם איסור מוקצה אין לו שורש מן התורה אבל מידי דאית לי' שורש מן התורה לא. **ומפרש ה"ר יוסף** הואיל ואיכא תרתי לטיבותא שהוא נותן טעם לפגם ומשהו שלא במינו בכה"ג מבטלין. ולדבריו צ"ל דה"פ וליעבד שלא במינו אי ס"ל לרב נותן טעם לפגם מותר. **ור"י מפרש** דכיון שהקדירות של חרס הן אם יהיו אסורין ואין להם תקנה זה חשוב דיעבד ואע"ג דלענין איסור קדירה שאין בת יומא אסרינן לה אע"פ שאין לה תקנה משום דהתם בלע איסור הרבה אבל הכא ליכא אלא משהו והואיל ושלא במינו הוא יכול לבטל וכדיעבד דמי: **דילמא** אתי למיעבד במינו. לעיל לא גזר שלא במינו אטו מינו דהא לא שכיח שיתערב לו חמץ אבל הכא להתיר לבשל בהן איכא למיגזר: **ואפילו** במלחא. והא דאמרינן בכילד צולין (לקמן עו:) פת שאפאה עם הצלי בתנור אסור לאוכלו בכותח אבל במלח שרי התם לא אסירא אלא מטעם ריח דליכא איסור כולי האי: **דילמא** אתי למיכליה בכותח. **ותימה** וליכליה בכותח דהא נותן טעם בנ"ט הוא כדאמרינן בפ' כל הבשר (חולין קיא: ושם) דגים שעלו בקערה מותר לאוכלן בכותח. **וי"ל** דקאמר התם נמי לגון שחתכו בסכין אסור לאוכלו בכותח ופירש"י משום חורפא דלגון בלע טפי מדגים רותחים שעלו בקערה. ולפי זה דגים שנתבשלו בקדירה אסור לאוכלן בכותח דע"י בישול בלעי יותר מדאי וכן נמי הכא מחום התנור בלעי טפי **ולפי' אחר שפ"ה שם** דלגון אסור לפי שפעמים שהשמנונית קרוש על הסכין ואינו ניכר ואיכא בלגון טעם בשר ממש קשה הכא כיון שנתקנת התנור יפה או הוסק פעם אחרת אמאי אסור לאוכלו בכותח. וי"ל דשומן שעל החרס אינו יכול ° לקנח יפה:

והלכתא

עין משפט נר מצוה

סט א מיי' פ"א מהל' חמץ הל' ה ופ"ו מהל' מאכלות אסורות הל' ט סמג לאוין עח טוש"ע או"ח סי' תמז סעיף א: ע ב מיי' שם טוש"ע שם סעיף יא:

עא ג מיי' פ"ה מהל' חו"מ הלכה כה סמג שם טוש"ע או"ח סי' תנא סעיף א:

עב ד מיי' פ"ט מהל' מאכלות אסורות הל' כב סמג לאוין קמא טוש"ע י"ד סימן צז סעיף א:

רבינו חננאל

אמר רבא הלכתא חמץ בפסח שהוא זמן איסורו בין במינו בין שלא במינו אסור במשהו כרב לאחר הפסח שלא בזמנו בין במינו בין שלא במינו מותר כר' שמעון דהא רב ושמואל ור' יוחנן שלא בזמנו שלא במינו כולהו שוין בזה שמותר. ואקשינן ומי אמר רבא הכי והא רבא הוא דאוקים למתני' כר' שמעון דאמר אע"ג דסבר ר' שמעון דחמץ לאחר הפסח שרי קנס משום דעבר עליה בבל יראה ובל ימצא. ושני' אין ר' שמעון לעולם קניס לאחר הפסח מיהו לא קניס אלא היכא דאיתיה לחמץ שעבר עליו הפסח בעיניה אבל על ידי תערובות אפי' במינו לא קניס. ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא כי הוינן בי רב נחמן כי הוו נפקי יומי דפסחא הוה אמר לן פוקו אייתו חמירא דבני חילא. מראין הדברים דחמירא [א] דא דבני חילא ברשות ישראל הוות ואע"ג דכדידהו הוות דמיא הוה שרי רב נחמן דהוא על ידי תערובות היא: אמר רב קדרות בפסח ישברו וחיישינן לשהיינהו לאחר הפסח ולבשל בהו שלא במינן גזרה דלמא אתי לבשל בהו במינן. ושמואל אמר אחר זמנו מותר לבשל בהו בין במינן בין שלא במינן. ואזדא שמואל לטעמיה דאמר שמואל להני דמזבני כנדי פי' כנדי כגון אגני דפחרא. אשוו זבינייכו כלומר מכרו בזול ולא תמכרו ביוקר. ואי לא דרשינא לכו כר' שמעון דשרי בישנים לאחר הפסח בין במינן בין שלא במינן. והאי דלא דרש להו דמשום אתריה דרב [ההוו] ולא הוה בעי לאורויי קמיה רב וקיי"ל בהא כשמואל: ההוא תנורא דטחוה בשומן של בשר אסריה [רבא] [רבה] בר אהילאי למיפא ביה פת לעולם אע"פ שמסיקין אותו וחייש דלמא אתו למיכל הפת ההוא בחלב. ומותבינן עליה אין לשין העיסה

חשק שלמה על ר"ח

א) עיין לעיל דף כט ע"ב ס"ל רבא לבני מחוזא בעירו דחמירה דבני חילא וכו' וע"ש היטב בהשגות הראב"ד בפ"ד מהל' חו"מ הלכה ג' ובכ"מ ובלח"מ שם ועיי' בספר קן יעקב סי' ח"מ סק"ד בשם הירושלמי ודו"ק.

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לעיל כט.], ב) זבחים לה:, ג) [שם], ד) לקמן לו. זבחים לה: בבא מציעא לא., ה) ע"ז סו., ו) קט., ז) קט., ח) ע"ז דף עג:, ט) ד"ה והא וכל מין. ועיין שם בהגהות הב"ח, י) ע"ז עג:, ל) שם עד., מ) [עבודה זרה עד. ע"ש], נ) [פרשת צו סימן פ], ס) ע"ז דף עד רע"א, ע) תרומות פ"ה מ"ט (ועיי' ר"ש ד"ה ואם ותוס' ביצה ד: ד"ה ותנן).

גליון הש"ס

גמ' אין לשין את העיסה בחלב. עי' שבת עט ע"ב תד"ה תחת איספוגי: רש"י ד"ה בני חילא כו' שאופיהו. עי' ב"י יו"ד סי' קיב: תוס' ד"ה אמר רבא אבל סתם יינם דשרי בהנאה. תמוה לי הא סתם יינם אסור בהנאה כדמוכח בכמה דוכתי במס' ע"ג ושם ובחולין כתבו תו' בס' אבל סתם יינם בס'. וכאן נלע"ד דט"ס הוא בתוך: תוס' ד"ה דלמא אתי כו' אינו יכול לקנח יפה. עי' מ"ק דף יא ע"א ברש"י ד"ה ומתכלא כי טמיא:

הגהות וציונים

א] חלב (תכמת מנוח ועי' מהרש"ל): ב] ברוב הספרים נוסף במינו (מהרש"ל):

ליקוטי רש"י

רבי שמעון קנסא קניס. דאמר מדאורייתא לא מיתסר חמץ אחר זמנו וכו' ומיהו דישראל אסור מקנסא דקנסוהו רבנן משום דעבר בבל יראה [לעיל כט. ד"ה לעולם]. דטחו ביה טיחיא. מין טיגון הוא שטשין בו ... ואופין את הלחם אחר שמשיחוהו ... לעולם. ואפילו הסיקוהו ... [זבחים צה:]. אין לשין את העיסה בחלב. כל ימות השנה שלא יאכל בשר עמה [לקמן לו.]. ואם לש כל הפת כולה אסורה. ואפילו לאוכלה במלח [ב"מ צא.]. מפני הרגל עבירה. שלא יאכל הפת עם הבשר [זבחים צה:].

עין משפט
נר מצוה

עג א מיי' פ"ה מהל' חמץ ומצה הלכה כב טוש"ע או"ח סי' תנא סעיף א:
עד ב מיי' פ"ה מהל' חמץ ומצה הלכה כד סמג לאוין עח טוש"ע או"ח סי' תנא סעיף ג:
ג [טוש"ע או"ח סי' תנא סעיף ה]:
עה ד מיי' שם הל' כה טוש"ע שם סעיף כג:
עו ה מיי' פי"א מהל' מאכלות אסורות הל' יט סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קלה סעיף ו:
עז ו ז מיי' פ"ה מהל' חמץ הל' כא סמג לאוין עח טוש"ע או"ח סי' תנא סעיף כב:
עח ח מיי' שם טוש"ע שם סעיף יז:
עט ט מיי' פ"ד מהלכות חמץ הלכה ה טוש"ע או"ח סי' תמא סעיף א:
פ י שם סעיף ב:

תורה אור השלם

א) וּכְלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר יִגַּע בּוֹ הַזָּב יִשָּׁבֵר וְכָל כְּלִי עֵץ יִשָּׁטֵף בַּמָּיִם: [ויקרא טו, יב, ועיין רש"ש]

ב) כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהֵר אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא בָּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַמָּיִם: [במדבר לא, כג]

ג) וּכְלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר תְּבֻשַּׁל בּוֹ יִשָּׁבֵר וְאִם בִּכְלִי נְחֹשֶׁת בֻּשָּׁלָה וּמֹרַק וְשֻׁטַּף בַּמָּיִם: [ויקרא ו, כא]

ד) וְאִישׁ כִּי יַקְדִּשׁ אֶת בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ לַיי וְהֶעֱרִיכוֹ הַכֹּהֵן בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כַּאֲשֶׁר יַעֲרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן כֵּן יָקוּם: [ויקרא כז, יד]

רבינו חננאל

בחלב מפני הרגל עבירה כלומר שלא יאכל הפת ההוא בבשר ואם לש כל הפת אסורה. כיוצא בו אין שטין[ב] את התנור באליה מפני הרגל עבירה שלא יאכל הפת בחלב ואם שט כל הפת שתאפה באותו תנור אסורה עד שיוסק התנור ש"מ שאם הוסק מותר ועלתה בתיובת' (לרבא) [לרבה] בר אהילאי. ואקשי' לרב נמי נסקינהו להני קדרות מבפנים ויבשל בהו. ומשני תנור היינו דרך תשמישו והסיקו מבפנים אבל קדרות דלאו היינו אורחייהו ואי אמרת לי' לאסוקינהו מבפנים חאיס עלייהו (חאיס) דלמא פקעי ולא עביד הלכך גזרי בהו. פי' בוביא כגון מגן של חרס שאופין עליו עוגו' אי מלייה גחלי' וארותה שפיר דמי למיפא עליה מצה. ואסקינא הסכינין וירורותיהן הלכתא ברותחין בכלי ראשון פי' ביורה מלאה מים רותחין והיא על גבי כירה. וכן עץ פרור הוא

והלכתא אידי ואידי ברותחין. **תימה** דתניא בתוספתא דע"ז[ז] הסכין והשפוד והאסכלא מלבנן באור ובפרק קמא דחולין (ח: ושם) אמרינן כגון שליבנה באור אלמא צריך ליבון. **ותירץ ר"ת** דאמר בירושלמי[ח] דמיירי בסכינים ארוכים שצולין בהם בשר דומיא דשפוד וכן ההיא דחולין. **ועוד יש לחלק** בין היתרא בלע ובין איסורא בלע כדמחלק רב אשי בשילהי מסכת ע"ז[ט]. והא דמצריך להו רב אשי הכא ליבון מחמיר על עצמו היה:

התורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם. דכתיב ביה [ג]ישבר. **וא"ת** תיפוק ליה דחזינן להו דמידייתי והיינו אחר הגעלה דאי לפני הגעלה שאר כלים נמי מידייתי. וי"ל דלעולם מיירי קודם הגעלה וכמו שפ"ה בע"ז (לג.) דמידייתי בחוץ וכיון דמידייתי מבחוץ בלעי טפי. **וא"ת** והלא יוצא מידי דופיו ע"י כבשונות דזבחים בפ' דם חטאת (דף צו. ושם) פריך וליהדרינהו לכבשונות ואמאי קדירות במקדש ישברו ומשני לפי שאין כבשונות בירושלים הא יש כבשונות שרו בחזרה לכבשונות וכן לעיל אמרינן (אבל) קדירה לא דלמא חייס עלה הא לאו הכי שרי קדירות בהיסק מבפנים וכן אמרינן אי מליא גומרי שפיר דמי. **ואור"ת** דזה לא חשיב יוצא מידי דופיו דכיון שהסיקו נעשה ככלי חדש שכן דרך כלי חרס כשעושין אותו נותנין אותו בכבשן להסיקו. **וא"ת** והיכי מייתי ראיה מדכתיב ישבר דילמא גזירת הכתוב הוא דאפי' תלאו באויר התנור בעי התם רבא[י] בר חמא אי קפיד רחמנא אבישול בלא בלוע או לא. וי"ל [כ] דלכלי נחושת מועיל שטיפה ומריקה אפילו בבישול ובלוע א"כ מה שהקפיד בכלי חרס אבישול בלא בלוע היינו לפי שעשאו כבישול וכבלוע. **ולר"ת יש להקשות** תנור שנטמא אמאי חולקו לשלשה[ל] כיון דחשיב [א] כאחד ליעבד ליה היסק ותו לא. ונראה לרשב"א דמיירי[מ] בקדרה שאין דרכה להסיק כשמחזירין אותה לכבשונות אז פניס חדשות באו לכאן אבל תנור כל שעה ושעה מסיקו מבפנים ולאו כפניס חדשות דמי וצריך שבירה: בתחריות

טשין. לשון טח: **מאחר דאיתותב רבא בר אהילאי.** דשמעינן דהיסק מועיל לכלי חרס, קדירות בפסח אמאי ישברו, יסיקם ויתלבנו: **א"ל.** רב מוקים ליה להוא דקתני עד שיוסק דמשמע הא הוסק שרי בתנור של מתכת, אבל של חרס התורה העידה עליו שאינו יוצא מידי דופיו לעולם: **חייס עלייהו.** ולא שרית ליה על ידי היסק פנים, מורה היתירא וסמיך אהיסק בחוץ: **בוכיא.** כלי שהוא מרעפים שקורין טיילי"ש[נ], ואופין ומטגנין בו ככר: **לדידי חדתא עבדו.** לצורכי עושין סכינים חדשים: **למר אפשר ליה.** שהרי עשיר אתה[ס]: **קתייהו בטינא.** להגן עליהם שלא ישרפם האור: **והלכתא.** לא צריך לאותבינהו בנורא, אלא פרזלייהו כי קתייהו נמי סגי להו בהגעל' ברותחין: **עץ פרור.** שמגיסין בו הקדרה: **כבולעו כך פולטו.** כבולעו מתוך כלי ראשון כך פולטו בכלי ראשון: **קוניא.** פלומי"ר[ע] בלע"ז, ושל חרס הוא וטוח באבר: **ירוקי.** עשויין מקרקע שחופרים ממנה צריף אלו"ם[פ] בלע"ז, והוא עז ובולע לעולם: **ה"ג ירוקי לא תיבעי לך דודאי אסירי דמצרפי** ובלעי: **דמצרפי.** צריף: **קרטופני.** בקעים: **כי תיבעי לך דשיעי.** שהן חלקים: **דמידייתי.** פולטין המשקין מדופנן החיצון, ובלע"ז טרשטלט"ש[צ], וכיון דמידייתי ודאי בלעי, והואיל ובלעי שוב אין פולטין, שהתורה העידה על כלי חרס שכיון שבלע אינו יוצא מידי דופיו לעולם, שהרי בכלי עץ ומתכות כתב לך [א]ישטף [ב]תעבירו באש [ג]ומורק ושוטף, אבל בכלי חרס [ג]ישבר: **חמץ.** תשמישו ע"י חמץ כל השנה, אבל יין נסך לא נשתמש בו אלא צונן: **בית חרוסת.** כלי שנותנין בו חומץ וכל דבר שיש לו קיהוי, ורגילין ליתן בו קמח, ועשוי לטבל בו בשר כל ימות השנה, והקמח מתחמץ מחמת הקיהוי. ולשון חרוסת קיהוי, אייגירו"ס[ק] בלע"ז: **בית שאור.** כלי שהאשה שורה ומנחת בו את השאור, ונותנתו בעיסה, ופעמים שהוא שוהה שם בלילה: **אגני.** עריבות, מיי"ך[ר]: **מתני' נכרי שהלוה את ישראל.** מעות על חמצו קודם הפסח, ועבר עליו הפסח, **מותר בהנאה,** ולקמיה בגמרא מוקי לה כשהרהינו אצלו בביתו ושוהה אצל הנכרי כל ימות הפסח, דכיון דמטא זמניה ולא פרעיה, ומחוסר גוביינא נמי לא הוה שהרי אצלו נתון, איגלאי מילתא למפרע דמשעה שהרהינו אצלו הוה דידיה: **ישראל שהלוה את הנכרי כו'.** נמי כיון דהרהינו אצלו ומטא זמניה ולא פרעי', מההיא שעתא לאוזפיה קם ליה ברשותיה: **גמ' בעל חוב.** המלוה את חבירו ונשעבד לו נכסיו שאם לא אפרע לך עד יום פלוני גבה מנכסי, והגיע זמן ולא פרע: **אביי אמר למפרע הוא גובה.** [ם]גבייתו שגבה עכשיו איגלאי מילתא למפרע שהלוהו עמדו נכסיו הללו בחזקתו: **ורבא אמר.** אינן בחזקתו אלא מיכן ולהבא, ולקמיה מפרש למאי נפקא מינה: **כל היכא דאקדיש לוה.** נכסיו בתוך הזמן: **או זבין לוה.** מכאן לאחרים: **כולי עלמא לא פליגי.** אפילו לרבא דאמר עד עכשיו היו ברשות לוה, מודה הוא דאין מכירתו לאחרים מכירה ואין הקדישו הקדש, שהרי ממושכנין הן למלוה, ואף על גב שהן שלו[ש] אינן ברשותו, ורחמנא אמר (ויקרא כז) [ד]ואיש כי יקדיש את ביתו קדש מה ביתו ברשותו[ת] אף כל ברשותו: **דאתי מלוה וטריף.** מן הלקוחות בחנם: ואתי

[א]אין טשין את התנור באליה ואם טש כל הפת כולה אסורה עד שיסיק את התנור הא הוסק התנור מיהא שרי תיובתא דרבא בר אהילאי תיובתא. אמר ליה רבינא לרב אשי וכי מאחר דאיתותב רבא בר אהילאי אמאי קאמר רב קדירות בפסח ישברו אמר ליה התם תנור של מתכת הכא בקדירה של חרס ואיבעית אימא הא והא בשל חרס זה הסיקן מבפנים וזה הסיקן מבחוץ וכי תימא ה"נ ליעבד ליה הסקה מבפנים [א]חייס עליה משום דפקעה הלכך האי בוכיא[ב] הסיקו מבחוץ הוא ואסור ואי מלייה גומרי שפיר דמי. א"ל רבינא לרב אשי הני סכיני (א) בפסחא היכי עבדינן להו אמר ליה לדידי חדתא קא עבדינן אמר ליה תינח מר דאפשר ליה דלא אפשר ליה מאי אמר ליה אנא כעין חדתא קאמינא קתיהו בטינא ופרזליהו בנורא והדר מעיילנא לקתיהו ברותחין [ב]והלכתא אידי ואידי ברותחין ובכלי ראשון אמר רב הונא בריה דרב יהושע [ג]עץ פרור מגעילו ברותחין ובכלי ראשון קסבר כבולעו כך פולטו. [ג]בעו מיניה (ב) מאמימר הני מאני דקוניא מהו לאישתמושי בהו בפסחא ירוקא לא תיבעי לך דודאי אסירי כי תיבעי לך אוכמי וחיורי מאי והיכא דאית בהו קרטופני לא תיבעי לך דודאי אסירי כי תיבעי לך דשיעי מאי א"ל [ד]חזינא להו דמידייתי אלמא בלעי ואסירי (ג) והתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם ומאי שנא [ו]לענין יין נסך דדריש מרימר [ה]מאני דקוניא בין אוכמא בין חיורי ובין ירוקי שרי וכי תימא יין נסך דרבנן חמץ דאורייתא (ד) [ז]כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון אמר ליה זה תשמישו על ידי חמין וזה תשמישו על ידי צונן. אמר רבא בר אבא אמר רב חייא בר אשי אמר שמואל [ו]כל הכלים שנשתמשו בהן חמץ בצונן משתמש בהן מצה חוץ מן בית שאור הואיל שחימוצו קשה אמר רב אשי [ז]ובית חרוסת כבית שאור שחימוצו קשה דמי אמר רבא [ח]הני אגני דמחוזא הואיל ותדירי למילש בהו חמירא ומשהו בהו חמירא כבית שאור שחימוצו קשה דמי פשיטא מהו דתימא כיון דרויחא שליט בהו אוירא ולא בלעי קמ"ל: **מתני'** [ט]נכרי שהלוה את ישראל על חמצו אחר הפסח מותר בהנאה [י]וישראל שהלוה את נכרי על חמצו אחר הפסח אסור בהנאה: **גמ'** איתמר בעל חוב אביי אמר למפרע הוא גובה ורבא אמר מכאן ולהבא הוא גובה כל היכא דאקדיש לוה וזבין לוה כולי עלמא לא פליגי דאתי מלוה וטריף ואתי

מסורת הש"ס
עם הוספות

א) [עיין תוספות בבא בתרא קי. ד"ה נטוט], ב) ע"ז לג:, כתובות קז:, ג) [ע"ז שם], ד) [לקמן לט: קטו: יומא לא. יבמות יא. גיטין סד: סה. עבודה זרה לג. בכורות נז.], ה) עי' גיטין נט., ו) ב"ק דף סט:, ז) פ"ט ה"ב, ח) סוף ע"ז, ט) דף עו., י) כלים פ"ה מ"ג.

הגהות הב"ח

(א) גמרא הני סכיני דפיסחא: (ב) שם בעו מיניה ממרימר הני מאני דקוניא: (ג) שם בלעי ואסירי נ"ט התורה העידה: (ד) שם חמץ דאורייתא והא כל דתקון:

גליון הש"ס

גמ' אין טשין. ועי' ב"ב קי ע"א תוד"ה נטוט:

הגהות מהר"ב לנדא

א] תוס' ד"ה התורה העידה וכו' כיון דחשיב כאחד. נ"ל כיון דחשיב כאחר:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] תוס' ד"ה התורה העידה כו' כיון דחשיב כאחד. נמחק מלת כאחד ונ"ב נ"ל כאחר ור"ל דחשיב ע"י הסיקו ככלי אחר וכ"ה בתוס' זבחים צו ע"א יעו"ש:

הגהות וציונים

ליקוטי רש"י

הָא הוֹסֵק הַתַּנּוּר מֵיהָא שָׁרֵי - והגמ' לא תירצה שרבא בר אהילאי דיבר על תנור של חרס, שהאיסור הבלוע בו אינו נפלט על ידי היסק, והברייתא שהתירה בהוסק התנור דיברה על תנור של מתכת שהאיסור הבלוע בו נפלט על ידי היסק [כדלהלן בגמ'], משום שהיה ידוע לה שאותו מעשה של רבא בר אהילאי היה בתנור של מתכת [ורבא אסר מחמת גזירה שמא יפשע ולא יסיק את התנור, הואיל ולא נבלע בו דבר אסור] (רבינו דוד).

חֲיֵיס עֲלֵיהּ מִשּׁוּם דְּפָקְעָה, ויסמוך על ההיסק שמבחוץ (רש"י). ויש שפירשו, שיחוס ולא יסיקם היטב (רש"ש בדעת הרא"ש ב, ז, הטור והשו"ע או"ח תנא, א), או שלא ימתין עד שיתלבנו (ראש יוסף, בשם יש מפרשים). ■ להלכה, קדירות או שאר כלי חרס שהשתמש בהם בחמץ בחמין, אין מועיל להם היסק שיסיקם באש, שהיסק שהוא מבחוץ אינו מועיל להפליט את בליעת האיסור. ואפילו ימלאם גחלים ויסיקם מבפנים אינו מועיל, שמא יחוס עליהם שלא יתבקעו, ולא יסיקם יפה (שו"ע שם, ומשנ"ב שם, ט). ותנורים של חרס שדרכם להסיקם מבפנים, לא חוששים שמא יתבקעו, ומועיל להם היסק (משנ"ב שם, יג).

וְאִי מַלְיֵיהּ גּוּמְרֵי שַׁפִּיר דָּמֵי - ולא חוששים שיחוס על הבוכיא ולא יסיקנו יפה, שהוא עבה ואין דרכו להתבקע מחמת החום (מאירי; ב"י או"ח תסא ד"ה ומה שכתב כאן, ומשנ"ב תנא, יח, בדעתו). ■ וכן הלכה (שו"ע שם, ב).

הָנֵי סַכִּינֵי בְּפִסְחָא הֵיכִי עֲבָדִינַן לְהוּ. הקדמה: כלי שנבלע בו מאכל אסור על ידי בישול או צליה, צריך להכשירו, ו'כבולעו כך פולטו', שבאותו אופן שהאיסור נבלע בכלי, כך הוא נפלט ממנו. ולכן, אם האיסור נבלע בכלי על ידי בישול, יש להגעילו במים רותחים כדי להפליט ממנו את האיסור. ואם האיסור נבלע בכלי על ידי צליה, יש ללבנו באש כדי להכשירו.

וּפַרְזְלַיְיהוּ בְּנוּרָא וַהֲדַר מְעַיְּילָנָא לְקַתְּיֵיהוּ בְּרוֹתְחִין - שיש לסכין שני שימושים, האחד במאכל שעל גבי האש [כעין שפוד], והשני בתבשיל רותח. השימוש על גבי האש נעשה רק בלהב הסכין [הברזל שמחוץ לקת], ולכן אינו גורם שהמאכל יבלע בברזל שבתוך קת הסכין, אבל השימוש בתבשיל רותח גורם שהמאכל יבלע גם בקת [שנכנסת לפעמים לתוך התבשיל], ולכן, כדי להגעיל את הסכין יש להכניס את הברזל [שמחוץ לקת] לאש כדי להגעילו מהמאכל שנבלע בו מחמת השימוש באש, וגם להכניס את הקת למים רותחים כדי להגעילה מהתבשיל שנבלע בה מחמת השימוש בתבשיל רותח (רבינו דוד; חי' הר"ן).

ויש שפירשו, שהשימוש בסכין במאכל שעל גבי האש גורם שהמאכל יבלע גם בברזל שבתוך הקת [שברזל שמקצתו מתחמם, מתחמם כולו (ראה לקמן עד, ב), ולכן הבליעה עוברת בכולו], אלא שהכנסת הברזל [שמחוץ לקת] והקת למים רותחים מועילה גם כדי להגעיל את הברזל שבתוך הקת [וגרסו בגמ' 'להו ולקתייהו', שיש להגעיל במים גם את הברזל שמחוץ לקת] (רשב"א בחי' לע"ז עו, א ובתורת הבית ד, ד דף לח, א; רבינו דוד בשם יש שאמרו; חי' הר"ן בשם אחרים).

וְהָלְכָתָא אִידֵי וְאִידֵי בְּרוֹתְחִין. ומה ששנינו בתוספתא (ע"ז ט, ב) שסכין של גוי צריכה ליבון [- הגעלה באש], מדובר בסכין ארוכה שצולים בה בשר, שכיון שתשמישה באש [דהיינו שמשמשת לכך באופן קבוע (תוס' ע"ז עו, ב ד"ה אמר)], צריכה ליבון, ובגמ' כאן מדובר בסכין קצרה שאינה משמשת לכך באופן קבוע (תוס' ד"ה והלכתא, בשם ר"ת, ויש שחילקו שבסכין ארוכה נכנס גוף הסכין לתוך האש, ואילו סכין קצרה משמשת רק לחיתוך הבשר מעל גבי השפוד, ראה ספר הישר לר"ת חידושים תשצ ואור זרוע ע"ז רצד). ויש שפירשו, שבתוספתא מדובר בסכין שבלעה איסור, ולכן צריכה ליבון [אף אם אין משתמשים בה באש באופן קבוע], ובגמ' כאן מדובר בסכין שבלעה חמץ קודם הפסח, שהוא היתר, ולכן די בהגעלה ברותחין [ואין חילוק בין סכין קצרה לארוכה] (ראב"ד ע"ז עו, א, הובא בר"ן כאן; מהרש"ל בתוס' שם בשם סמ"ג, וכן דעת ריב"א בתוס' ע"ז שם).

ויש שסובר, שגם כלי שנבלע בו חמץ קודם הפסח נחשב שבלוע בו איסור, כיון שכבר בשעת הבליעה היה עליו שם 'חמץ' [רק שעדיין לא הגיע זמן איסורו], ואין חילוק בין סכין שבלוע בה חמץ לבין סכין שבלוע בה איסור אחר, אלא שסכין אינה צריכה ליבון, כיון שבכל כלי הולכים אחר רוב תשמישו, ורוב תשמישי הסכין אינם באש [והתוספתא האומרת שסכין צריכה ליבון, משובשת] (רמב"ן שם, ור"ן כאן בשמו). והחמץ שנבלע בסכין על ידי צליה, באמת אינו נפלט ממנה בהגעלה בחמין, אלא שכיון שבליעה זו היא רק 'נותן טעם לפגם', שאין איסורו אלא מדרבנן (ראה שו"ע יו"ד קכב, ב, ובביאורנו לעיל ע"א ד"ה אמר רב), הקלו בה חכמים שאינה צריכה הכשר אלא לפי תשמישה העיקרי (רמ"ע מפאנו צו, וראה גם פמ"ג או"ח תנא משב"ז יא, ושו"ת לבוש מרדכי ו).

וּבִכְלֵי רִאשׁוֹן - שעל גבי האש (רבנו חננאל; ריטב"א). ויש שפירשו, שאפילו אינו על גבי האש אפשר להגעיל בו את הסכינים, משום שעיקר השימוש בהן אינו בכלי שעל גבי האש (ר"ן בשם הרמב"ן; טור או"ח תנא).

■ להלכה, סכינים, בין גדולות ובין קטנות, מגעילן בכלי ראשון ומותרות, ואפילו אינו עומד על האש, רק שעודנו רותח [כדעת הטור] (שו"ע או"ח תנא, ג, ומשנ"ב שם, יט. וראה שם פרטים נוספים).

עֵץ פְּרוּר וְכוּ' - שמערבבים בו את המאכל בקדירה (רש"י). **קָסָבַר כְּבוֹלְעוֹ כָּךְ פּוֹלְטוֹ** - וכיון שהאיסור נבלע בו בכלי ראשון, לכן יש להגעילו בכלי ראשון כדי להפליט ממנו את האיסור (רש"י). והשמיענו בזה, שאף שלפעמים משעינים אותו על גבי הקדירה מבחוץ בצד האש, וחום האש גורם שהשמנונית שעל גביו נבלעת בו, אין אומרים שנחשב משום כך דבר שתשמישו על ידי האור וצריך ליבון (תוס' רבינו פרץ).

ויש שפירש, ש'עץ פרור' הוא עץ שנעוצים בו עצים קטנים שבולטים ממנו, ונקרא כן משום שמשמש לפירור מאכלים עבים, והשמיענו בזה שאף שלפעמים משתמשים בו בקדירה שעל האש, אין צריך להגעילו דוקא בכלי ראשון שעל האש, אלא הולכים אחר רוב תשמישו שהוא לאחר שמסירים את הקדירה מעל האש, ולכן די להגעילו בכלי ראשון לאחר שהסירוהו מעל האש (ר"ן בשם הרמב"ן. וראה רבינו דוד ומהר"ם חלאווה בשם הרמב"ן).

הָנֵי מָאנֵי דְּקוֹנְיָא מַהוּ לְאֵישְׁתַּמּוּשֵׁי בְּהוּ בְּפִסְחָא - וצדדי הספק הם, האם דינם ככלי מתכות שהגעלה מועילה בהם, או שדינם ככלי חרס שאין הגעלה מועילה בהם (רבינו דוד; ר"ן. וראה שפת אמת).

כָּל הַכֵּלִים שֶׁנִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן חָמֵץ בְּצוֹנָן מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן מַצָּה בצונן (רי"ף), אבל בחמין אסור, שכיון שהם כלי חרס, חוששים שמא נבלע בהם טעם חמץ, הואיל ושהה בהם זמן מרובה ויש בו חריפות [מחמת חמיצותו], ואם ישתמש בהם מצה בחמין יפלט לתוכה טעם החמץ (רמב"ן במלחמות; רבינו דוד; ר"ן). ויש שפירשו, שמותר להשתמש אף בחמין, שכיון שהשימוש בהם בחמץ היה

■ המשך בעמ' הבא

בצונן, לא בלעו, ולא יפלט מהם טעם חמץ (בעל המאור; רא"ש ב, ט; ריטב"א, והוסיף שאפשר שגם הרי"ף מודה, ו'בצונן' לאו דוקא).

חוץ מִן בֵּית שְׁאוֹר וְכוּ'. יש מפרשים שהאיסור להשתמש בו הוא אפילו בצונן [ולשיטתם שההיתר בשאר כלי חרס הוא רק בצונן], שכיון ששאור חימוצו קשה, נחשב כאילו נשתמשו בו בחמין, וכל כלי חרס שנשתמשו בו בחמין אסור להשתמש בו בצונן, שמא יבוא להשתמש בו בחמין, אלא יש לשוברו (רמב"ן במלחמות; ר"ן. וראה רבינו דוד שדחה טעם זה). ועוד, שכיון שבולע הרבה מהאיסור, הרי הוא כגוף האיסור עצמו, וההיתר שנגע בו צריך הדחה כאילו נגע בחמץ עצמו (רבינו דוד; ר"ן. וכע"ז ברמב"ן במלחמות). ויש שפירש, שמותר להשתמש בבית שאור בצונן, ורק בחמין אסור להשתמש בו [ולשיטתו שההיתר בשאר כלים הוא אפילו בחמין] (רא"ש ב, ט. וראה שם דינים נוספים בבית שאור).

■ להלכה, כלי חרס שנשתמש בהם חמץ בצונן, מותר להשתמש בהם מצה אפילו בחמין, חוץ מבית שאור ובית חרוסת, שאף שנשתמש בהם בצונן, אסור להשתמש בהם מצה בחמין, אבל מותר להשתמש בהם מצה בצונן [כדעת הרא"ש] (שו"ע או"ח תנא, כב. וראה שם פרטים נוספים). ועריבה שלשים בה חמץ, צריכה הגעלה כדי להשתמש בה מצה (שו"ע שם, יז), והמנהג שלא להשתמש בעריבה שלשים בה כל השנה, אפילו על ידי הגעלה (רמ"א שם), שאי אפשר לנקותה יפה שלא ישאר בה חמץ באיזה סדק (משנ"ב שם, צד).

מילואים

המשך מעמוד ב:

הָיָה עוֹמֵד כָּל הַלַּיְלָה וּמַקְרִיב עַל הַמִּזְבֵּחַ, אברים ופדרים שלא נתעכלו מבעוד יום, שאין הקרבה בתחילת הלילה (מהר"ם חלאווה, וכדעתו דעת הריטב"א שבת כ, א, והשיטמ"ק תמורה יד, א. ורש"י שם ד"ה אין לי, אך ראה רש"י ברכות ב, א ד"ה מצותן, ושמות כג, יח).

טָעוּן קִידּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם דִּבְרֵי רַבִּי, שלדעתו לינה פוסלת קידוש ידיים ורגליים שקידש אתמול (רש"י, וראה זבחים [יט, ב] שרבי אלעזר ברבי שמעון חולק, ולדעתו לינה אינה פוסלת קידוש ידיים ורגליים). ולינה זו לדעת אביי פוסלת מדרבנן (גמ' שם כ, א), ולדעת רבא היא מדאורייתא (קרן אורה שם, ומנחת חינוך מצוה קו אות ג).

אוֹרָה שֶׁאֵנִי, ואף רבי יהודה הסובר ש'אור' הוא לילה, מודה ש'אורה' הוא יום (רש"י), משום ש'אור' היא מילה נסמכת, כמו 'אור הלילה' או 'אור הכוכבים', אם כן כשאמר התנא 'אור', כיון שהיא מילה נסמכת ניתן לפרש כוונתו ל'אור הלילה' רק שחיסר תיבת 'הלילה', לא כן 'אורה' שהיא מילה שאינה נסמכת, בהכרח פירושה יום (אור החמה [הגר"ז קרויזר], בפי' שני).

המשך מעמוד ג.

שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי לֹא טָהוֹר', ומלבד מה שהאריך לומר 'בלתי טהור הוא' במקום 'טמא', הוצרך לומר תיבות 'כי לא טהור' שלכאורה מיותרות, ש'בלתי טהור' הוא' נאמר על על טומאת מקרה לילה, ו'כי לא טהור' על שאר טומאות, ואילו היה אומר תחילה 'טמא הוא' היו כלולות בזה כל הטומאות, אך כיון שאמר 'בלתי טהור' שמשמע על טומאת מקרה לילה בלבד, הוצרך להוסיף 'כי לא טהור' לשאר הטומאות (תוס' רא"ש).

תַּנָּיָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל לְעוֹלָם יְסַפֵּר אָדָם בְּלָשׁוֹן נְקִיָּה, שלא זו בלבד שאל יוציא אדם מפיו דבר מגונה [כמאמרו של רבי יהושע בן לוי], אלא אף אין ראוי לתפוס לשון שאינה של כבוד אע"פ שגם אינה לשון מגונה (שערי תשובה ג, רל).

וְכִי תֵּימָא הָנֵי מִילֵּי בִּדְרַבָּנָן אֲבָל בְּמִילֵּי דְּעָלְמָא לֹא, וְאוֹמֵר 'וְדַעַת שְׂפָתַי בָּרוּר מִלֵּלוּ' – 'שפתי' לשון רבים, ללמד הן על דברי חכמים והן על דיבורי חול שיהיו בלשון נקיה (מהרש"א).

המשך מעמוד ד:

הֵימְנוּהוּ רַבָּנָן בִּדְרַבָּנָן. ונמצא שספק הגמ' במשכיר בית לחבירו בארבעה עשר האם הבית בחזקת בדוק לא נפשט (ריטב"א; חי' הר"ן), וספק דרבנן לקולא, ויבטלו בלבו ודיו (רא"ש א, ב). ■ להלכה, השוכר בית מחבירו בארבעה עשר [אפילו בלילה לאחר זמן בדיקת חמץ] ואינו יודע אם הוא בדוק, אם המשכיר בעיר שואלו אם בדקו, ואם אינו בעיר, הבית בחזקת בדוק ויבטל את החמץ בלבו ודיו (שו"ע או"ח תלז, ב, וביאה"ל שם ד"ה ומבטלו, וד"ה בלבו).

הַמַּשְׂכִּיר בַּיִת לַחֲבֵירוֹ בְּחֶזְקַת בָּדוּק וְכוּ', בשלשה עשר בניסן, כי אילו השכירו בארבעה עשר, הלא התבאר לעיל שעל המשכיר לבדוק (תוס', ע"פ חי' אנשי שם, יב), והספק בגמ' הוא האם יכול השוכר לכוף את המשכיר לבדוק או לא (ר"ן, ע"פ שפת אמת). ויש סוברים, שמדובר שהשכיר בארבעה עשר, ואמנם התבאר לעיל שעל המשכיר לבדוק, אולם הגמ' מסתפקת באופן שהמשכיר אינו רוצה לקיים את מצוותו, או שאינו נמצא בעיר, והספק האם נחשב מקח טעות מחמת כן (ר"ן על הרי"ף ובחי'), או שמדובר אפילו באופן שהמשכיר כעת לפנינו ומתרצה לבדוק, והספק האם נחשב מקח טעות כיון שהתנה עמו בפירוש ששוכר בית בדוק ותתבטל השכירות כדין כל מקח טעות שמתבטל המקח (ריטב"א, בשם הרמב"ן).

דְּנִיחָא לֵיהּ לְאִינִישׁ לְקִיּוּמֵי מִצְוָה בְּמָמוֹנֵיהּ, כשצריך להוציא מעט ממון, אך לא באופן שצריך להוציא ממון רב, ולכן להלן (י, ב) מסתפקת הגמ' על כיכר בפי נחש, האם הטריחו חכמים להוציא ממון בבדיקת חמץ וחייב לשכור מומחה להוציאו, כיון שהשכרת מומחה היא הוצאה גדולה (מאירי, וראה תוס' להלן שם ד"ה בממוניה, שתירץ באופן אחר). וכיון ש'ניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בממוניה', אפילו אם אדם זה מקפיד ורצונו לבטל את השכירות, יש להניח שאין זה משום קפידתו על מה שהבית אינו בדוק, אלא מחמת שמצא בית אחר או טעם אחר ונתלה בכך שאינו בדוק (מאירי). ואפילו אם באמת מקפיד, לא מועילה הקפדתו, משום שבטלה דעתו אצל כל אדם (נמוקי יוסף).

■ להלכה, המשכיר בית לחבירו בארבעה עשר בחזקת בדוק או שאמר לו המשכיר מפורשות שהבית בדוק ונמצא שאינו בדוק, על השוכר לבדוק, ואינו מקח טעות אפילו במקום שבודקים בשכר (שו"ע או"ח תלז, ג, ומשנ"ב שם, יא), ויש אומרים שאם התנה מפורש שהבית יהא בדוק, צריך להחזיר לו את שכר הבדיקה (רמ"א שם, ומשנ"ב שם, טו), והלכה כדעה ראשונה שאף אם התנה מפורש אינו צריך להחזיר לו את שכר הבדיקה (משנ"ב שם).

דְּכוּלֵי עָלְמָא מִיהָא חָמֵץ מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעְלָה אָסוּר. הקדמה: נחלקו תנאים להלן (כח, ב) לגבי איסור אכילת חמץ מחצות יום ארבעה עשר, לדעת רבי יהודה איסור זה הוא מן התורה, ונלמד מהפסוק 'לא תאכל עליו חמץ', שמעיקר זמן שחיטת הפסח שהוא בחצות היום, אסור לאכול חמץ [ואיסורי חמץ בפסח ולאחריו, נלמדים שם מפסוקים אחרים]. ולדעת רבי שמעון, מן התורה אין איסור בפני עצמו של אכילת חמץ לאחר חצות יום ארבעה עשר [והפסוק הנ"ל נדרש שם לדרשה אחרת], אלא שנחלקו הראשונים בדעתו, יש שסובר שאין כלל איסור אכילה, כי אם מצות 'תשביתו', ואפשר לקיים מצוה זו באכילת החמץ, 'שאין לך השבתה גדולה מזו' (בעל המאור ג, א מדפי הרי"ף). ויש סוברים, שמצד מצוה זו עצמה יש איסור אכילה, 'שאין לך דבר שיש בו חובת השבתה והוא מותר באכילה' (ע"פ תוס' להלן כח, ב ד"ה רבי שמעון, ורמב"ן במלחמות ג, א מדפי הרי"ף, וראה בדברי הראשונים שם דעות נוספות בענין זה).

מַנְלָן - שחמץ אסור באכילה מחצות יום ארבעה עשר. ושאלת הגמ' היא רק לדעת רבי מאיר, שהרי לדעת רבי יהודה מבואר להלן (כח, ב) שאיסור זה נדרש מהכתוב 'לא תאכל עליו חמץ' (רבינו דוד ומהר"ם חלאווה, בשם רש"י; רמב"ן במלחמות שם), או ששאלת הגמ' היא אף לדעת רבי יהודה, והשאלה היא מנלן שאסור בשהייה וחובה לבערו (רבינו דוד; מהר"ם חלאווה; מאירי).

ונקטה הגמ' כדבר פשוט שאיסור החמץ משש שעות ולמעלה הוא מן התורה, משום שאילו היה נאסר מן התורה רק מליל חמשה עשר, לא היו רבנן גוזרים בו איסור ביום ארבעה עשר, משום שבני אדם אינם טועים להחליף בין יום ללילה, אלא בהכרח שכבר אסור מן התורה ביום ארבעה עשר (רש"י), ומה שנקטה

הגמ' 'משש שעות ולמעלה', משום שכך האמת לפי המסקנה (חי' הר"ן, בדעת רש"י). או משום שאם מקצתו של יום אסור ומקצתו מותר, מסתבר שיהא אסור מזמן שחיטת הפסח שהוא מחצות היום (חי' הר"ן, בתי' השני), או משום שמן הסתם אם מקצת היום אסור ומקצתו מותר, האיסור הוא מחצות היום (רבינו דוד).

אָמַר אַבַּיֵי תְּרֵי קְרָאֵי כְּתִיבִי וְכוּ', ששני הכתובים נראים סותרים, שכן בכתוב הראשון נאמר שהאיסור הוא שבעה ימים, ואילו בכתוב השני נאמר שיש להשבית את החמץ ביום הראשון של פסח, והלא ברגעים הראשונים עד שישביתו נמצא החמץ ברשותו (רש"י). או שהקושיא היא שכיון שאמר הכתוב 'שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם', אם כן הכתוב 'אך ביום הראשון תשביתו' מיותר (תוס'; תוס' רבינו פרץ, המקשים כמה קושיות על רש"י, וראה מהרש"א).

המשך מעמוד ה.

חֲדֵי הוּא אוֹמֵר 'אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם' וְכוּ', תַּלְמוּד לוֹמַר 'אַךְ' חִלֵּק, אביי הוכיח כן לעיל מהנאמר 'שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם', אך לדעת רבי יוסי, רק ממה שאמר הכתוב 'אך' אנו למדים שההשבתה היא באמצע היום ומכך מוכח שאין הכוונה ליום ט"ו, אבל מהכתוב 'שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם' אין להוכיח, כי יתכן שזמן ההשבתה הוא כבר בי"ד בבין השמשות של כניסת ליל ט"ו (רש"י). ואין הכוונה שישבית בבין השמשות, שהרי שעה זו היא כבר ספק לילה, וספיקא דאורייתא לחומרא, אלא הכוונה שישבית מעט קודם בין השמשות, ובבין השמשות כבר יהא החמץ מושבת (מנחת חינוך מצוה ט אות א, ומוכיח שלדעת רבי יוסי העשה של 'תשביתו' אינו ב'קום ועשה', אלא ב'שב ואל תעשה', שבהגיע זמן האיסור יהא החמץ מושבת, וראה ביאורנו לעיל ד, ב ד"ה דמדאורייתא).

המשך מעמוד ה:

החייב רק בפשיעה, אינו עובר עליו (רא"ש, בשם ר"י, המוכיח כן מלשון הגמ' להלן 'דאילו מיגנב ואילו מיתבייד'; רמב"ם חמץ ומצה ד, ג), שכן חיוב פשיעה הוא מטעם מזיק ולא מתורת שמירה (מאירי). ויש סוברי, שדי בקבלת אחריות של פשיעה כדי לעבור עליו (רא"ש ומאירי, בשם הבה"ג, וביאר הרא"ש, שלדבריו מה שאמרו להלן במעשה דבני מחוזא 'דאילו מיגנב ואילו מיתבייד' היינו בפשיעה, והריטב"א מפרש שהגמ' נקטה זאת משום שכך היתה המציאות שם, שחייבו בגניבה ואבידה). ויש שסוברי, שאינו חייב עד שיקבל עליו אחריות אונסים (מאירי, ותוס' ב"מ פב, ב, בשם רש"י. ומבאר המהרש"ל שם, שלדבריו 'אילו מיגנב ואילו מיתבייד' הכוונה באונס). ■ להלכה, ישראל שקיבל עליו בפירוש אחריות גניבה ואבידה על חמץ של גוי, עובר עליו [כדעה הראשונה], ויש סוברים, שאפילו אם קיבל עליו רק אחריות על פשיעה, עובר עליו [כדעה השניה], ולכתחילה יש לחוש לדעה זו (שו"ע או"ח תמ, א, משנ"ב שם, ב ו-ח, וראה שם פרטים נוספים).

וביטול אינו מועיל לחמץ זה, כיון שאין גוף החמץ שלו (שאגת אריה עז ד"ה וכיון), ויש סובר שמועיל, שמבטל את החפץ והזכות שיש לו בו (בית מאיר או"ח תלא, א). ולענין חמץ שעבר עליו הפסח, אף באופן שהישראל עובר עליו, עדיין נחשב חמץ של נכרי להתירו לאחר הפסח (ריטב"א), ויש שסובר שאסור (רמב"ם חמץ ומצה ד, ג, ע"פ פמ"ג או"ח תמ א"א א). ■ להלכה, חמץ של נכרי שקיבל עליו אחריות, נחלקו האחרונים אם מועיל בו ביטול (משנ"ב תמ, ד, וראה שם גם לענין מכירה, וכתב המשנ"ב שם ובס"ק ב תקנה עבורו, וראה משנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 8-5). ואסור באכילה ובהנאה כחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח [כדעת הרמב"ם], ויש מקילים, ויש לסמוך עליהם לענין הנאה (משנ"ב שם, ה, וראה שם פרטים נוספים).

כִּי הָא דְּאָמַר לְהוּ רָבָא לִבְנֵי מְחוֹזָא וְכוּ', שהיו חייבים בדין המלכות באחריות החמץ, או שהכוונה שקיבלו עליהם אחריות על חמץ זה (ריטב"א; ראב"ד חמץ ומצה ד, ד). ויש שסובר שבכגון זה שאם יאבד החמץ יכפה הנכרי את הישראל לשלם, חייב לבערו אף אם לא קיבל עליו אחריות (רמב"ם שם). ■ להלכה, חמץ של נכרי שאם יגנב או יאבד יכפה בעליו את הישראל לשלם, חייב לבערו [כדעת הרמב"ם], ויש חולקים [כדעת הראב"ד והריטב"א] (שו"ע או"ח תמ, א), והלכה שחייב לבערו, אך בדיעבד אם עבר הפסח ולא ביערו, מותר אפילו באכילה כדין חמץ של נכרי (משנ"ב שם, ט).

הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר דָּבָר הַגּוֹרֵם לְמָמוֹן כְּמָמוֹן דָּמֵי. ואף ש'דבר הגורם לממון כממון דמי', צריך את הפסוק 'לא ימצא' ללמד שאין כוונת הכתוב 'לך' שיהא שלו לגמרי, אלא די בכך שהוא גורם לממון כדי להתחייב עליו (מנחת שלמה).

שַׁאנִי הָכָא דְּאָמַר 'לֹא יִמָּצֵא', וגילתה תורה שדי בכך שהוא מצוי אצלו כדי לעבור עליו, וכיון שחייב באחריותו, אף שאין עליו כלל דין שומר, די בזה להיחשב מצוי אצלו. או שכיון שהוא גורם לממון, שהרי על ידו יוכל לפטור את עצמו מאחריותו, אף שבעלמא לאו כממון דמי, מכל מקום נחשב מצוי אצלו ועובר עליו (חידושי רבי שמואל סי' ה, ב, בשם הגרי"ז).

המשך מעמוד ו.

■ להלכה, המוצא חמץ בביתו ביום טוב, אפילו אם לא ביטלו יכפה עליו כלי עד הלילה, ואז יבערנו [כדעה אחרונה] (שו"ע או"ח תמו, א, ע"פ משנ"ב שם, ו), אבל הרבה פוסקים סוברים שאם לא ביטלו, יטלטלו וישליכו לנהר או לבית הכסא, או יפוררו ויזרוק לרוח [כדעה ראשונה], ואפילו לשרוף מותר לכמה פוסקים [כדעה שניה]. ונהגו העולם לכפות כלי אפילו אם לא ביטלו, ובמקום שנהגו לבערו, לא יבטלו מנהגם (משנ"ב שם, וראה שם ובס"ק ז, ובמשנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 10-6 פרטים נוספים).

חֲמֵצוֹ שֶׁל נָכְרִי עוֹשֶׂה לוֹ מְחִיצָה טְפָחַיִם מִשּׁוּם הֵיכֵר – כדי שלא ישכח ויאכלו. ומדובר כשלא קיבל עליו אחריות, שמותר להשהותו, אבל אם קיבל עליו אחריות, עשיית מחיצה לא מועילה, אלא צריך לבערו מרשותו לגמרי (רש"י, ומגיד משנה חמץ ומצה ד, ב, בדעת הרמב"ם שם).

ויש סובר, שאם לא קיבל עליו אחריות, מפנהו למקום צדדי כדי שלא ישכח ויאכלו, ואין צורך אף במחיצה, ובקיבל עליו אחריות די בייחוד בית ומחיצת עשרה (מגיד משנה שם, בשם בעל העיטור והרמב"ן, וכדעת התוס' שייחוד בית מועיל אפילו בקיבל עליו אחריות, ראה מה שכתבנו לעיל ד"ה הפקידו אצלו), כלומר, גם ייחוד בית וגם מחיצת עשרה (פרי חדש תמ, ב, בדעת הרמב"ן, ומבאר, שמדאורייתא די בייחוד בית, כמבואר בברייתא לעיל, ורבנן הצריכו גם מחיצת עשרה. ותמה מדוע אם לא קיבל אחריות אין צורך במחיצה, ובגלל קבלת האחריות החמירו להצריך אף מחיצה). ויש סוברים, שהכוונה או ייחוד בית או מחיצת עשרה, שמחיצת עשרה הרי היא כייחוד בית (ר"ן על הרי"ף ומאירי, בשם 'יש מפרשים'; ריב"ש, תא), ולדעתם לא גורסים בגמ' 'משום היכר', שהרי

המחיצה היא כייחוד בית ולא בשביל היכר (רש"ש). ■ להלכה, חמצו של נכרי שלא קיבל עליו אחריות, עושה לו מחיצה, ואם קיבל עליו אחריות, חייב לבערו [כדעת רש"י ומגיד משנה בדעת הרמב"ם] (שו"ע או"ח תמ, א-ב, וראה משנ"ב שם, טו, וביאה"ל ד"ה כדי, פרטים נוספים).

קוֹדֶם שְׁלֹשִׁים יוֹם אֵין זָקוּק לְבַעֵר, וגם לא לבטל (רש"י ד"ה אפילו, ע"פ חי' הר"ן). ויש סובר שלבטל חייב כיון שהחמץ ברשותו (חי' הר"ן; וראה מהרש"א). ומדובר בחמץ ידוע, ואינו צריך לבער משום שדינו כמפולת (ראה להלן לא, ב) שמבטלו בלבו ודיו (מהרש"א, בדעת רש"י). ויש שסובר, שמדובר בחמץ שאינו ידוע, שאין עוברים עליו מן התורה, אלא שחייבוהו חכמים לבודקו ולבערו [לדעת תוס' להלן (כא, א)], וכשיוצא מביתו שלשים יום קודם הפסח, לא חייבוהו זאת (מהרש"ל, בדעת רש"י).

תּוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם זָקוּק לְבַעֵר, מדאורייתא (קובץ שיעורים אות כב, בדעת רש"י להלן כז, ב), ואף שלהלן מבארת הגמ' שהטעם לכך הוא משום שמאז שואלים ודורשים בענייני החג, ודין זה הוא מדרבנן, כוונת הגמ' להביא ראיה מדרבנן לדאורייתא, ומצינו כן בכמה מקומות (שם).

שֶׁהַדַּעְתּוֹ לַחֲזוֹר, בימי הפסח (רש"י), שאם דעתו לחזור קודם הפסח אין צריך לבער (ר"ן ורבינו דוד, בשם הירושלמי א, א). ויש סובר, שצריך לבער אף אם דעתו לחזור קודם הפסח, מחשש שמא יחזור בערב פסח בין השמשות, ולא יהא לו פנאי לבער (רמב"ם חמץ ומצה ב, יט).

אֲפִילּוּ מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה נָמֵי יבער חמצו, שכן כשיחזור לביתו בפסח ויראה את החמץ, יעבור עליו ב'בל יראה', ובאותה שעה החמץ כבר אינו ברשותו שיוכל לבטלו (רש"י). ואף אם ביטלו, יש חשש שמא יבוא לאוכלו (חי' הר"ן, לשיטתו לעיל ד"ה קודם). ואם מדובר בחמץ שאינו ידוע, יש חשש שכאשר יוודע לו על החמץ ונעשה חמץ ידוע, יתעצל לבערו [ובמיוחד אחרי שהוא בא מן הדרך], ונמצא עובר עליו (מהרש"ל, לשיטתו שם).

■ להלכה, המפרש או יוצא בשיירה קודם שלשים יום, אין צריך לבדוק (שו"ע או"ח תלו, א), וכשמגיע פסח, יבטלנו [כדעת הר"ן] (רמ"א שם), ואם תוך שלשים יום, צריך לבדוק (שו"ע שם). ואם דעתו לחזור קודם הפסח, צריך לבדוק ואחר כך יצא, מחשש שמא יחזור בערב פסח בין השמשות ולא יהיה לו פנאי לבער [כדעת הרמב"ם] (שו"ע שם), ויש אומרים, שקודם שלשים יום צריך לבדוק רק אם דעתו לחזור בפסח [כדעת רש"י] (שו"ע שם, ב, ומשנ"ב שם, כ), ויש להחמיר כדעה ראשונה, ובשעת הדחק יש לסמוך על דעה אחרונה (משנ"ב שם, כג).

הָעוֹשֶׂה בֵּיתוֹ אוֹצָר וְכוּ', תּוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם זָקוּק לְבַעֵר, שלכתחילה לא זהו ביעורו (רש"י), אך בדיעבד, מבטלו בלבו ודיו (בית מאיר ומאמר מרדכי או"ח תלו, בדעת רש"י). ויש סובר, שאף בדיעבד, צריך לפנות את האוצר ולבדוק (מג"א שם, ה, בשם מהרי"ל; מאמר מרדכי שם, בשם שו"ת הרשב"א א, ע). ■ להלכה, העושה ביתו אוצר, תוך שלשים יום זקוק לבדוק ולבער, ואחר כך כונס אוצרו (שו"ע שם, א), ואם לא בדק קודם, צריך לפנות האוצר ולבדוק [כדעת מהרי"ל] (משנ"ב שם, יב, וראה שעה"צ שם, טז). ואם עושהו אוצר קודם שלשים יום, אם דעתו לפנותו קודם הפסח, צריך לבדוק תחילה, ואם אין דעתו לפנותו קודם הפסח, אינו צריך לבדוק (שו"ע שם, וראה משנ"ב שם, יג-טו, פרטים נוספים).

שׁוֹאֲלִין וְדוֹרְשִׁין בְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח קוֹדֶם הַפֶּסַח שְׁלֹשִׁים יוֹם, בענייני החג (רש"י ר"ה ז, א; תוס' מגילה ד, א ד"ה מאי). ויש סוברים, שהכוונה לדין שכאשר תלמיד אחד שואל לענין וחבירו שואל שלא לענין, על הרב להשיב לשואל לענין תחילה, והשואל שלשים יום קודם החג בענייני החג, נחשב שואל לענין, שעל הרב להשיב לו תחילה (ר"ן על הרי"ף, ובמגילה שם; ריטב"א במגילה שם, בשם הרמב"ן; רשב"א שם). ■ ושתי הדעות נפסקו להלכה (שו"ע או"ח תכט, א, וראה משנ"ב שם, א-ב, וביאה"ל ד"ה שואלין, פרטים נוספים; ט"ז יו"ד רמו, ה).

המשך מעמוד ז.

אִם רוֹב חוּלִין חוּלִין, אִם רוֹב מַעֲשֵׂר מַעֲשֵׂר, ומחצה על מחצה, מעשר, משום ספק דאוריתא לחומרא (מהר"י קורקוס בדעת הרמב"ם מעשר שני ו, יא, בשם הראב"ד, ע"פ נוסחאות ישנות ברמב"ם).

הַבּוֹדֵק צָרִיךְ שֶׁיְּבָרֵךְ, שהיה מקום לומר, שכיון שביעור חמץ היא עיקר המצוה, יברך עליה, קמ"ל שיש לברך על הבדיקה שהיא תחילת הביעור (ר"ן על הרי"ף ובחי'). או שהיה מקום לומר שהבדיקה אינה כל כך מצוה, כיון שאינה אלא ביעור החמץ מן הבית, קמ"ל שצריך לברך (רא"ש, וראה ריטב"א). ותיקנו לברך 'על ביעור חמץ' ולא 'על בדיקת חמץ', כי עיקר כוונת הבדיקה הוא הביעור (ר"ן על הרי"ף ובחי'). או משום שמיד לאחר הבדיקה הוא מבטל, והבדיקה היא תחילת הביעור (רא"ש).

ומן הדין היה נכון לאסור לדבר מתחילת הבדיקה עד אחר הביעור, אך מאחר ובלתי אפשרי לא לדבר זמן רב כל כך, בהכרח שכך היתה התקנה מלכתחילה, שמותר לדבר באמצע (פי' התפילות לר"י בר יקר, מובא בקובץ שיטות קמאי). ואם דיבר באמצע הבדיקה, יש סוברים שלא יצא ידי חובתו (ר"ן על הרי"ף, בשם רב האי גאון; רא"ש, בשם יש אומרים). ויש סוברים, שאין לדבר בין ברכה לתחילת הבדיקה, אך אחרי שהתחיל לבדוק, הרי הוא דומה ליושב בסוכה שעל אף שאחרי שבירך ממשיך בקיום המצוה בישיבתו, יכול לדבר (ר"ן על הרי"ף; רא"ש), אך לכתחילה טוב להיזהר שלא לדבר דברים שאינם שייכים לבדיקה עד סיומה, כדי שישים לבו לבדוק בחדרים ובעליות, ובכל מקום שמכניסים בו חמץ (רא"ש).

■ להלכה, יברך 'על ביעור חמץ' (שו"ע או"ח תלב, א), ואם בירך 'על בדיקת חמץ', לא יצא (פמ"ג שם א"א א). ויזהר לא לדבר בין הברכה לתחילת הבדיקה (שו"ע שם), ואם דיבר בדברים שאינם צורך הבדיקה, יחזור ויברך (משנ"ב שם, ה, וראה משנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 7). וטוב שלא לדבר בדברים אחרים עד שיגמור כל הבדיקה (שו"ע שם), ואם דיבר, אינו צריך לחזור ולברך. ובדברים שהם צורך הבדיקה, יכול לדבר לכתחילה (משנ"ב שם, ו).

מַאי מְבָרֵךְ. וברכת 'שהחיינו' לא תיקנו לברך, משום שהיא ברכה על דבר שיש לאדם הנאה ממנו, ואילו בבדיקת חמץ אין לו הנאה (מהר"ם חלאווה). או כיון שמצות הבדיקה היא צורך החג, סומכים על ברכת 'שהחיינו' שמברכים בליל החג (רא"ש). ויש נוהגים לברך (מהר"ם חלאווה), ואין שמבטל מנהגם (ריטב"א, בשם הרא"ה). ■ להלכה, אין מברכים 'שהחיינו' על בדיקת חמץ (טור או"ח תלב, א).

לְבַעֵר חָמֵץ וְכוּ'. מצוות שקיומן מוטל על האדם ואינו יכול לעשותן על ידי שליח [כגון: מילה, פדיון הבן ועוד], הכל מודים שברכתן היא בלמ"ד ['להניח תפילין', 'לישב בסוכה'], שמטבע לשון זו מורה שהמצוה מוטלת עליו. ומצוות שאפשר לעשותן על ידי שליח [כגון: מילה, פדיון הבן ועוד], כשנעשות על ידי

שליח, שהוא אינו יכול לברך בלמ"ד ['למול', 'לפדות את הבן'], שהרי המצוה אינה מוטלת עליו, הכל מודים שהוא מברך 'על' ['על המילה', 'על פדיון הבן']. ונחלקו רב פפי ורב פפא בדעת רבא, על מצוות שאפשר לעשותן על ידי שליח אך עושה אותן בעצמו, האם יברך בלמ"ד או ב'על'. ומטעם זה לא שאלה הגמ' 'מאי מברך' על כלל המצוות, אלא רק על מצות ביעור חמץ, שהיא מצוה שחיובה מוטלת עליו ויכול לעשותה על ידי שליח, ושאלה הגמ' כאשר עושה אותה בעצמו מה מברך (ר"ן על הרי"ף כאן, ובחי' להלן ע"ב, וראה ריטב"א ורא"ש להלן ע"ב, ופני יהושע כאן).

המשך מעמוד ז:

וְכִי תֵּימָא מִשּׁוּם דְּיִלְמָא מִיקַּלְקְלָא תְּקִיעָה, אִי הָכִי אֲפִילּוּ שְׁחִיטָה וּמִילָה נַמִי, ואף שקלקול בתקיעות שופר שכיח, ואילו קלקול בשחיטה ומילה אינו שכיח, סברה הגמ' שאם משום חשש ברכה לבטלה אנו חוששים בשופר שהתקיעות לא יעלו יפה, כך גם יש לחשוש בשחיטה ומילה, אפילו שהקלקול בהן פחות שכיח (הערות הגרי"ש אלישיב).

לְאוֹר הַנֵּר וְכוּ' מְנָא הָנֵי מִילֵּי וְכוּ'. וקושיית הגמ' היא מה מקור דין בדיקה, ומה המקור שצריך לבדוק לאור הנר, ומכך שהביאו מקור מהפסוקים לדין בדיקה, מוכח שבדיקת חמץ היא מדאורייתא (ר"ן על הרי"ף א, א מדפיו). ותחילה הביאו שלמדים 'לא ימצא' שנאמר בחמץ ממציאה וחיפוש שנאמר בפסוק 'ויחפש בגדול וכו' וימצא', שמזה יש ללמוד שסתם לשון מציאה היא על ידי חיפוש, ונמצינו למדים שצריך לבדוק את החמץ. וכיון שהפסוק 'ויחפש' וכו' היה ביום, שנאמר 'הבוקר אור והאנשים שולחו' וכו', היה לנו לומר שצריך לבדוק דוקא ביום, שאורו רב מאור הנר, אולם תיקנו חכמים לבדוק דוקא בלילה ולא ביום, וכמו שאמר רב נחמן בר יצחק לעיל (ד, א) משום שאז בני אדם מצויים בבתיהם, וגם שאור הנר יפה לבדיקה משום שיכול להכניסו בחורין ובסדקין, ולכך הוצרכו להביא את הפסוק 'בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות', ללמד שגם לאור הנר נקרא חיפוש (פני יהושע, ע"פ הר"ן שם).

ויש שכתב, שדין הבדיקה לאור הנר הוא רק מדרבנן, והפסוקים כאן הם אסמכתא בעלמא (רש"י). אמנם גם לדעה זו עיקר דין הבדיקה הוא מדאורייתא, ורק מה שמועילה הבדיקה לאור הנר ואין צריך לבדוק דוקא לאור היום [כמו בחיפוש שבאמתחת בנימין], זה הוא מדרבנן, ומטעמו של רב נחמן בר יצחק, והפסוקים בענין זה הם אסמכתא בעלמא (צל"ח, ע"פ הר"ן שם בדעת רש"י). ויש שכתב שאף לדעה זו דין הבדיקה לאור הנר הוא מדאורייתא, משום שלגילוי מילתא בעלמא יש ללמוד דברי תורה מדברי קבלה [כמבואר בבבא קמא (ב, ב)] (פני יהושע, ראה שם שמה שכתב רש"י שהוא אסמכתא בעלמא, כוונתו לפרש את לשון הגמ' 'זכר לדבר').

ויש שפירשו, שגם עיקר דין הבדיקה הוא רק מדרבנן, וכל הפסוקים שהביאה הגמ' הם לאסמכתא בעלמא (תוס' לעיל ב, א, רמב"ם חמץ ומצה ב, ג, ראה פני יהושע שם).

מַאי וְאוֹמַר וְכוּ' תָּא שְׁמַע נֵר ה' נִשְׁמַת אָדָם. ומה שהוצרכה הברייתא להביא גם את הפסוק 'בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות', ולא הסתפקה רק בפסוק זה, משום שבפסוק זה לא נכתב במפורש שהחיפוש הוא על ידי נר, שכן יתכן שהמשך הפסוק 'חופש כל חדרי בטן' מתייחס להקב"ה, ולכך הביאו את הפסוק הראשון שבו החיפוש הוא על ידי הנר, וממנו יש ללמוד שגם בפסוק זה החיפוש הוא על ידי נר (תוס', ע"פ מהרש"א, תוס' רבינו פרץ). ויש שכתב, שאם היו מביאים רק את הפסוק השני היתה הגמ' יכולה לשאול מדוע לא הביאו את הפסוק הראשון, ולכך הביאו תחילה את הפסוק הראשון ועל זה אמרו 'ואומר' וכו', להשמיענו שמהפסוק הראשון אי אפשר ללמוד וכמו שפירשה הגמ' (תוס' רבינו פרץ, בפי' ראשון).

אֵין בּוֹדְקִין לֹא לְאוֹר הַחַמָּה - מי שלא בדק בליל י"ד וצריך לבדוק ביום י"ד, צריך לבדוק דוקא לאור הנר ולא לאור החמה (ריטב"א). ויש שפירש שכוונת הגמ' למי שמקדים ובודק ביום י"ג, שהדין שמותר לו להקדים, ובלבד שיבדוק לאור הנר. אמנם הביא, שבירושלמי משמע שלא יבדוק ביום י"ג, שכן אין הנר מאיר ביום כבלילה (חי' הר"ן). ■ להלכה, אם הקדים ובדק ביום י"ג לאור הנר, צריך לחזור ולבדוק בליל י"ד כתקנת חכמים, ומכל מקום אין לברך על בדיקה זו, משום שיש פוסקים שבדיעבד יצא בבדיקה ראשונה. אכן, אם בדק בליל י"ג לאור הנר, ולאחר מכן נזהר היטב שלא להכניס שם חמץ, אין צריך לחזור ולבדוק (משנ"ב תלג, א).

המשך מעמוד ח.

ותירוץ הגמ' הוא שבאמת אין סכנה אלא כשנפל הכותל [או רק בעומק החורים, ראה להלן בסמוך], אבל בעוד הכותל קיים [או בחלקם הנראה לעין] אין סכנה, ולכן חייבים בבדיקה (הערות הגרי"ש אלישיב).

לֹא צְרִיכָא דְּנָפַל. הכותל לאחר שנשתמש בחור, וכיון שנפל יש שם סכנת עקרבים שדרכם להימצא באשפות וגל של אבנים (רש"י). ויש שפירש ש'נפל' היינו החמץ, שנפל לעומק החור, והוא משתמש רק בחלק החיצון של החור שנראה לעין ושם לא מצויים עקרבים, אבל בעומק החור שאינו נראה מצויים עקרבים. והגמ' מדמה דין זה לחמץ שנפלה עליו מפולת, שכשם ששם לא צריך לבדוק לפי שהוא סמוי מן העין, כך גם כאן יהא פטור משום שהוא סמוי מן העין. ומתרצת שלא פטרו בסמוי מן העין אלא כשאי אפשר להוציאו, ואף בחור אם אי אפשר להוציאו פטור, אבל כאן מדובר שיכול להכניס את ידו ולהוציאו, ולכך אינו נפטר אלא משום סכנת עקרב (תוס' רי"ד).

הָתָם שֶׁאֵין הַכֶּלֶב יָכוֹל לְחַפֵּשׂ אַחֲרָיו, הָכָא כְּשֶׁהַכֶּלֶב יָכוֹל לְחַפֵּשׂ אַחֲרָיו. ודוקא בספק חמץ, אבל אם ידוע ודאי שיש שם חמץ, צריך לשכור פועלים שיוציאו את החמץ, ואינו נפטר מפני סכנת עקרבים, כמבואר במשנה להלן (לא, ב) שאם הכלב יכול לחפש אחריו חייב, ולא חילקו אם יש שם עקרבים או לא (תוס', חי' הר"ן).

ובאופן שנפלה עליו מפולת פחות משלשה טפחים, ורוצה להוסיף עליה עד שלשה טפחים כדי שלא יצטרך לבערו, תלוי הדבר בטעם השיעור של 'אין הכלב יכול לחפש אחריו', שאם הטעם הוא שבשיעור זה נחשב כמבוער ובפחות מכך אינו כמבוער, אסור להוסיף, שהרי זה כעושה את ביתו אוצר, שאסור תוך שלשים יום [כמבואר לעיל (ו, א)], ואם הטעם משום שחוששים שהכלב יגלה את החמץ [אבל באמת נחשב כמבוער גם בפחות משלשה טפחים], מותר להוסיף, שכן כבר נחשב החמץ כמבוער ואינו מוסיף אלא כדי שלא יגלנו הכלב (שפת אמת לא, ב).

■ להלכה, כותל שהיו בו חורים שמונח בהם חמץ, ונפל ונעשה גל, אין צריך לבדוק תחתיו אפילו אינו גבוה שלשה טפחים, משום

סכנת עקרב שמצוי בגל של אבנים, ודוקא במקום שמצויים עקרבים. ובמקום שמצויים נחשים יתכן שחייב לבדוק, שאין ההיזק מצוי כל כך, אבל במקום שהנחשים ממיתים דינם כעקרב. ואם ידוע שיש תחתיו חמץ, אם אין עליו גובה שלשה טפחים צריך להוציאו משם באופן שלא יבא לידי סכנה, ואם יש עליו גובה שלשה טפחים, מבטלו בלבו ודיו (שו"ע או"ח תלג, ח, ומשנ"ב שם).

וְהָא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר שְׁלוּחֵי מִצְוָה אֵינָן נִיזּוֹקִין. ובתחילה כשתירצה הגמ' שנפל הכותל [או החמץ לעומק החור], לא הקשתה שהרי שלוחי מצוה אינן ניזוקים ומדוע פטור מבדיקה, שכיון שעתה יש בו סכנה, הרי לא יבוא להוציאו משם ולאוכלו, ולכן פטור מבדיקה [לשיטת התוס' לעיל (ב, א) שחיוב הבדיקה הוא שמא יבוא לאוכלו]. אמנם מאחר שהעמידו את הברייתא באופן שהכלב יכול לחפש אחריו – שאפילו אם הוא לא ישתמש יש לחוש שהכלב יחפש אחריו ויוציאנו ואז עלול גם הוא לאוכלו – על כרחך שטעם הפטור מבדיקה הוא רק מפני הסכנה, ולכך הקשו שהרי שלוחי מצוה אינן ניזוקים (צל"ח).

המשך מעמוד ח:

העליה לירושלים (אבני נזר שם). ויש שכתב לפי זה, שאין בעזיבת המטלטלים אפילו מצוה קיומית של עליה לרגל, מאחר שגזירת הכתוב היא שמי שאין לו קרקע אינו עולה לרגל. [ובכך יתבאר כפל הלשון: "כל אדם שיש לו קרקע עולה לרגל, ושאין לו קרקע אין עולה לרגל", וכן הלשון 'אין עולה' – שמשמעה שבפועל אינו עולה ולא רק שפטור – שבאו להשמיענו שמי שאין לו קרקע אינו שייך כלל במצוה זו, ואף אם עוזב את מטלטליו אינו מקיים בכך את מצות העליה לרגל] (מועד לדוד א, ב, ראה שם בהרחבה בענין זה).

ויש שכתב, שדינו של רבי אמי הוא דוקא לדעת מי שסובר ששלוחי מצוה אינם ניזוקים גם בחזרתם, ודרש כן מהפסוק, ולשיטתו נתייתר הפסוק 'ולא יחמוד איש את ארצך' ללמד שמי שאין לו קרקע אינו עולה לרגל. אבל לדעת רב שהסתפק אם ניזוקים בחזירתם, פסוק זה אינו מיותר ובא ללמד שאינם ניזוקים בהליכתם, ואם כן לשיטתו אין מקור לכך שמי שאין לו קרקע אינו עולה לרגל, ולכך השמיט הרמב"ם דין זה (צל"ח, ונמצא שהרמב"ם לא פסק להלכה ששלוחי מצוה ניזוקים גם בחזרתם, וראה לעיל ד"ה שלוחי).

אָמַר רַב עֶלְיוֹנָה וְשֶׁלְמַטָּה הֵימֶנָּה וּשְׁמוּאֵל אָמַר עֶלְיוֹנָה וְשֶׁלְפָנִים הֵימֶנָּה. ■ והלכה כרב (שו"ע או"ח תלג, ט), אבל למעשה צ"ע, כיון שרבים מהגאונים והראשונים פסקו כשמואל (ביאה"ל שם, ראה שונה הלכות שם, יא).

המשך מעמוד ט.

חֲזָקָה עַל חָבֵר שֶׁאֵין מוֹצִיא מִתַּחַת יָדוֹ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְתוּקָן, ובחבר שמת, נחשב שיוצא מתחת ידו, ואם לא הספיק להפריש, בודאי היה מודיע על כך לבני ביתו קודם מותו. ולפי זה, אם מת פתאום ולא היה לו פנאי להודיעם, אין הפירות בחזקת מתוקנים, וכן מבואר בירושלמי (מעשרות ג, א, הובא ברבנו חננאל כאן ובתוס' ע"ז מא, ב) שהחזקה היא דוקא באופן שמת מתוך יישוב הדעת (שפת אמת). ויש שכתב, שהבבלי שלא חילק בזה, חולק על הירושלמי, ולדעת הבבלי אפילו מת פתאום, מאחר שהכניס את הפירות לבית, חזקה עליו שתיקנם כדי שלא יכשלו בהם בני ביתו (מאירי ע"ז שם).

כְּדֵי שֶׁתְּהֵא בְּהֶמְתּוֹ אוֹכֶלֶת וּפְטוּרָה מִן הַמַּעֲשֵׂר, ואף שלא נחשדו חברים להפקיע את תבואתם מיד מעשר, אין כוונתם בהכנסה באופן זה להיפטר מהמעשרות, אלא כדי שלא יבואו בהם בני ביתו לידי תקלה (תוס' רי"ד).

שֶׁהַטְּבִילָה נֶפֶל לְבוֹר, שאין מצוה לקבור נפלים (הגהות מיימוני מילה א, י). ויש שכתב, שמצוה לקוברם, ובהטלתם לבור מקיימים מצות קבורה (מג"א תקכו, כ). ויש שכתב, שאין יוצאים ידי קבורה בהטלתם לבור, כיון שאינם משתמרים שם מבעלי חיים, אלא נשים שהתעברו בזנות היו מטילות נפליהם לבור מחמת בושה, שלא ברצון חכמים (חזו"א יו"ד רח, ט). ■ ושתי הדעות הובאו להלכה (משנ"ב שם, מט, ודעת החזו"א שם שחובה לקוברם).

המשך מעמוד י:

מִשְּׁנָה. וּבְשָׁעַת הַבִּיעוּר - בשעה שישית, שהיא שעת שריפת החמץ (רש"י ד"ה אלמא; רבינו דוד). ויש שפירשו, בשעה חמישית שסופה הוא זמן הביעור מדרבנן (רבנו חננאל; בעל המאור ה, א מדפי הרי"ף).

לֹא בָּדַק בְּתוֹךְ הַמּוֹעֵד יִבְדּוֹק לְאַחַר הַמּוֹעֵד - 'בתוך המועד' היינו בשעה שישית שהיא מועד הביעור, ו'לאחר המועד' היינו משש שעות עד החשיכה (רש"י) [ונקטו לשון 'בתוך המועד' ולא 'בשעת הביעור' כרבי יהודה, משום שלדעתם גם לאחר שעה שישית יש חיוב ביעור, אם לא בדק וביער בשעה שישית (רבינו דוד; חי' הר"ן)].

ובפסח עצמו לא תיקנו לבדוק, שבאיסור חמור כחמץ בפסח שיש בו כרת, חוששים שמא ימצאנו ויבוא לאוכלו [ודוקא בערב הפסח עד שתחשך חייב לבדוק - כמבואר בגמ' - ולא חוששים שמא יבוא לאוכלו, שעדיין אין בו כרת] (ר"ן), או משום, שכיון שעיקר חיוב בדיקת חמץ הוא בחמץ שלא ביטלו, כדי שלא יעבור ב'בל יראה', לכן אין טעם לבדוק בפסח עצמו, שהרי אם ימצא חמץ בשעת הבדיקה הרי הוא 'רואה' אותו ועובר עליו, וכבר אינו יכול לבטלו [אבל משש שעות ולמעלה צריך לבדוק, כדי שלא יעבור על 'בל יראה' אם ימצא חמץ בפסח, ואף אם ימצא חמץ בשעת הבדיקה, אינו עובר אז על 'בל יראה', שאיסורו אינו אלא בפסח] (מהרש"א, וראה קרני ראם ודבר שמואל. ורש"י לשיטתו לעיל [ב, א ד"ה בודקין], שטעם הבדיקה משום 'בל יראה'. וראה גם ביאורנו לעיל [ד, א ד"ה חמץ], שיש סוברים בדעת רש"י שעובר על 'בל יראה' משש שעות ולמעלה). ואף לאחר הפסח אין צריך לבדוק, שכבר אינו עובר עליו ב'בל יראה' (תוס' ד"ה ואם; תוס' רבינו פרץ; רבינו דוד. ורש"י לשיטתו הנ"ל שטעם הבדיקה משום 'בל יראה').

ויש שפירשו, 'בתוך המועד' היינו מתחילת שעה שביעית עד סוף הפסח (תוס' שם; תוס' הרשב"א משאנץ. ולשיטתם לעיל ב, א, שטעם הבדיקה הוא שמא יבוא לאכול את החמץ), או, כפשוטו בתוך הפסח (רי"ף; תוס' רבינו פרץ), ו'לאחר המועד' היינו לאחר הפסח, שאף שכבר אין איסור 'בל יראה', צריך לבדוק כדי שלא יבוא לאכול חמץ שעבר עליו הפסח (תוס' שם; תוס' הרשב"א משאנץ; תוס' רבינו פרץ), או משום, שכיון שקנסו חכמים והחמירו בחמץ שעבר

עליו הפסח ואסרוהו אפילו בהנאה, עשו חיזוק לדבריהם ואמרו שדינו כחמץ שאסור מדאורייתא, שצריך לבדוק אחריו (ר"ן. וכע"ז ברבינו דוד).

גְּמָרָא. כְּנֶגֶד שֶׁלֹּשׁ הַשָּׁבָתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה וְכוּ' - והגמ' מבינה כעת שלרבי יהודה חייב מדאורייתא לבדוק שלש פעמים, כדי לקיים שלש השבתות אלו, שהן על ידי בדיקה [ואף אם ביטל את החמץ חייב מדרבנן לבדוק שלש פעמים, שחכמים חייבו לבדוק אחר ביטול כמו לפני ביטול] (רבינו דוד בפי' ראשון). ועוד יש לפרש, שהחיוב לבדוק שלש פעמים הוא רק מדרבנן, ואפילו לא ביטל את החמץ, ודרשה זו היא אסמכתא בעלמא (רבינו דוד בפי' שני. וראה פני יהושע מהו הטעם שקבעו זמנים אלו דוקא).

מַר סָבַר מִקְצֵי אִיסּוּרָא אִין וְכוּ' - לרבי יהודה יש לבדוק את החמץ דוקא בשעת היתר גמור, אבל לאחר שעה חמישית שכבר אסור מדרבנן, לא יבדוק (מהר"ם חלאווה, בדעת בעל המאור ש'בשעת הביעור' היינו בשעה חמישית). ויש שפירש, שלרבי יהודה יש לבדוק את החמץ דוקא קודם הזמן שאסור מדאורייתא, אבל לאחר שעה שישית שכבר אסור מדאורייתא, לא יבדוק (שם, בדעת רש"י ש'בשעת הביעור' היינו בשעה שישית).

■ להלכה, אם לא בדק את החמץ בליל ארבעה עשר, יבדוק ביום ארבעה עשר. ואם לא בדק ביום ארבעה עשר, יבדוק בתוך הפסח. ואם לא בדק בתוך הפסח, יבדוק לאחר הפסח [כדעת תוס' בדעת חכמים] (שו"ע או"ח תלה, א, ומשנ"ב שם. וראה שם פרטים נוספים, ובדין בדיקה ביום טוב עצמו).

המשך מעמוד יג.

כְּמַאן אָזְלָא הָא שְׁמַעְתָּא דְּרַבִּי וְכוּ' - שהורה לו למכור את החמץ משום השבת אבידה, שלא יאסר לאחר זמן איסורו (רש"י). ואין לדחות שציוהו למוכרו כדי שלא יעבור – השומר או הבעלים – ב'בל יראה', שהשומר אינו עובר כיון שמדובר שלא קיבל עליו אחריות, והבעלים אינו עובר כיון שהחמץ אינו ברשותו אלא ברשות השומר (מהר"ם חלאווה; פרי חדש או"ח תמג, ב. אמנם ראה משנ"ב תמג, יד, שיש סוברים שהשומר עובר ב'בל יראה' על חמץ של ישראל אַחֵר שנמצא ברשותו, גם אם לא קיבל עליו אחריות). ויש שפירש, שאם טעם המכירה הוא רק כדי שלא יעבור עליו ב'בל יראה', אסור לו למוכרו בשעה חמישית, אלא עליו לבערו בתחילת שעה שישית, ומכך שהורה לו למוכרו בתחילת שעה חמישית, מוכח שסובר כרבן שמעון בן גמליאל שמותר לשומר למכור את הפיקדון במקום הפסד (יד דוד).

המשך מעמוד יג:

מְשׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר אָמְרוּ כְּשֵׁירוֹת הָיוּ וְכוּ' - ורבי אלעזר סובר כרבן גמליאל (לעיל יא, א) שתרומה נאכלת עד סוף שעה חמישית, ולחמי תודה דינם כתרומה [שמחמת קדושתם מותר לאוכלם עד סוף שעה חמישית (ראה תוס' הרשב"א משאנץ ותוס' רא"ש)], ולכן היו שוהים באכילתם עד סוף שעה חמישית קודם תחילת שעה שישית (תוס' ד"ה כשירות), והכהנים זריזים היו, וידעו לכוון את השעה ולאוכלם קודם זמן האיסור (רבינו דוד). ואף שהלחמים היו ניטלים מעט קודם סוף השעה החמישית, מכל מקום כיון שהיו שם עד סמוך לשעה שישית ולא יותר מכך, היה בכך היכר לעם שמכאן ואילך אסור לאכול (תוס' רבינו פרץ).

המשך מעמוד יד.

מַאי קָא מַשְׁמַע לָן שְׁלִישִׁי מוּתָּר לְעַשּׁוֹתוֹ שֵׁנִי, הֵיינוּ הַךְ, ואילו מלשונו של רבי עקיבא משמע שהוא בא להוסיף על עדותו של רבי חנינא (רש"י). אכן, שאלה זו קשה רק לדעת אביי ורב אדא בר אהבה שאמרו לעיל שרבי חנינא עוסק בטומאה דאורייתא, אבל לדעת רבינא שסובר שרבי חנינא עוסק בטומאה מדרבנן, מובן שרבי עקיבא הוסיף על דברי רבי חנינא שמותר להוסיף גם טומאה מדאורייתא (תוס' ד"ה מאי). ויש שפירש, שקושיית הגמ' היא גם לדעת רבינא, שרבי עקיבא שאמר שמותר להוסיף טומאה דאורייתא על טומאה מדאורייתא, לא הוסיף כלום על דברי רבי חנינא שאמר שמותר להוסיף טומאה דרבנן על טומאה מדרבנן (רבינו דוד).

המשך מעמוד טו:

מהתורה, ורבי מאיר אינו יכול ללמוד מדבריו לטמא תרומת חמץ שאסורה מדרבנן [אלא למד את דבריו מדברי רבי אליעזר ורבי יהושע] (רש"י). ואינו יכול לפרש שרבי חנינא העיד על בשר טמא מדרבנן, ורבי מאיר למד מדבריו לתרומת חמץ, שאם כן לא תתבאר טענת רבי יוסי, שהרי גם הוא מדמה איסור לטומאה ולכן הוא מתיר בשעה השביעית, ואם כן מדוע שלא ילמד להתיר אף בשעה השישית (מהרש"א).

המשך מעמוד יח:

שְׁלִישִׁי שֶׁפָּסוּל בִּתְרוּמָה, אפילו לדעת חכמים שחולקים על רבי עקיבא וסוברים שבחולין אין טומאת שלישי (רש"י). אכן, גם רבי עקיבא הסובר שיש שלישי בחולין, מודה שאין רביעי בתרומה [וכמבואר בגמ' להלן] (מהרש"א, בביאור דברי רש"י).

וְלָמַדְנוּ שְׁלִישִׁי בַּקּוֹדֶשׁ מִן הַתּוֹרָה וּרְבִיעִי מִקַּל וָחוֹמֶר, שכיון שלמדנו לשלישי מהתורה, בהכרח שהקל וחומר בא ללמד לרביעי, ומשום כך אין אומרים כאן 'דיו לבא מן הדין להיות כנדון' שאילו היינו אומרים 'דיו', היה נפרך כל הקל וחומר, ובאופן זה אין אומרים 'דיו' (רש"י, וכדעת רבי טרפון בב"ק כה, א), שאילו היינו אומרים 'דיו', נמצא שהפסוק מיותר, שהרי היינו יכולים ללמוד טומאת שלישי בקל וחומר מטבול יום, ובהכרח שהקל וחומר מחדש משהו נוסף מעבר לפסוק (מהרש"א), אכן לדעת הסוברים שגם באופן שנפרך כל הקל וחומר אומרים 'דיו לבא מן הדין להיות כנדון', אין שלישי עושה רביעי אלא מדרבנן (רש"י חגיגה כד, א ד"ה אינו, לדעת חכמים בב"ק שם. אך ראה תוס' ד"ה ומה). ויש מפרשים, שלדעת הכל אין אומרים כאן 'דיו' משום שהוא קל וחומר אלים (ראה תוס' ד"ה מה), או משום שהקל וחומר לא בא ללמד דין חדש [שהרי כבר למדנו דין טומאה בקודש בשני ובשלישי], אלא רק בתורת גילוי מילתא שגם רביעי בקודש נקרא טמא (תוס' רבינו פרץ).

המשך מעמוד כ:

וְתַקָּלָה עַצְמָהּ תַּנָּאֵי הִיא וְכוּ'. ■ להלכה, שמן של תרומה טמאה, נותנו בכלי מאוס עד שידליק בו, כדי שלא יהא בו תקלה לאחרים (רמב"ם תרומות יב, יב), ואם רוצה להדליק את כולו מיד, מותר (דרך אמונה שם, קה). ויש סוברים, שבזמננו שאין שום תרומה נאכלת, אין חוששים לתקלה ואין צריכים להניחה בכלי מאוס, אלא יניחנה

במקום מיוחד שלא יבוא זר לאכלם (דרך אמונה שם, בשם הרמ"א יו"ד שלא, יט ואחרונים), ויש מפקפקים בהיתר זה (שם, בשם הגר"א). ומשקים שאין ראויים להדלקה, כגון יין, קוברים אותם (רמב"ם שם, ודין זילוף ביין להלכה, ראה דרך אמונה שם).

המשך מעמוד כא.

וְאִי תָּנָא חַיָּה מִשּׁוּם דְּאִי מְשַׁיְּרָא מִיהַת מַצָּנְעָא, ועובר רק על 'בל ימצא', אבל אינו עובר על 'בל יראה', כיון שאינו רואה את החמץ (רש"י לגי' מהרש"ל, כסף משנה בדעת הרמב"ם חמץ ומצה א, ג, וראה מנחת חינוך מצוה כ אות א, שלדעה זו סומא אינו עובר על 'בל יראה', אולם ראה רש"י לעיל ו, א ד"ה אפילו, ומהרש"ל שם). וכיון שאם החיה תשייר חמץ הוא יעבור רק על 'בל ימצא', אינו חמור כל כך, כיון שהוא 'לאו הניתק לעשה' [שהעשה של 'תשביתו' מתקן את הלאו של 'לא ימצא'] שאין לוקים עליו, אבל אם בהמה תשייר חמץ הוא ילקה, שהואיל ואין דרכה להצניע הוא יעבור גם על 'בל יראה', ועשה אחד אינו יכול לפטור שני לאוין ממלקות (אור חדש, ע"פ שאגת אריה עח). ויש סוברים, שגם אם יודע שיש לו חמץ בבית, אם אינו יודע היכן הוא מונח, אינו עובר על 'בל ימצא', ואם כן כשהחיה משיירת ומצניעה את החמץ אינו עובר כלל (פרי חדש תלא, א ד"ה ומאחר; מקור חיים שם בהקדמה, ע"פ התוס' כאן, אולם ראה פני יהושע).

אֲבָל בְּהֵמָה זִימְנִין דְּמְשַׁיְּרָא וְלֹא מַסֶּיק אַדַּעְתֵּיהּ לבטלו, ועובר על 'בל יראה' ו'בל ימצא' (רש"י), ואף שמבטל את החמץ לאחר הבדיקה [כמבואר לעיל (ו, ב)], מכל מקום חמץ זה אינו נכלל בביטול, כיון ששייר אותו להאכיל בו את בהמותיו (פני יהושע), ואמנם הנהיגו הגאונים לבטל ביום גם את החמץ הידוע, אולם בזמן הגמ' היו מבטלים רק את החמץ שאינו ידוע בלילה לאחר הבדיקה, ולא היו מבטלים ביום את כל החמץ, אלא היו נזהרים שלא לפורר את החמץ ששיירו ולבער את כולו (ראש יוסף).

אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדֵעַ בּוֹ שֶׁיֵּכְלֶה קוֹדֶם פֶּסַח, כיון שמצוה עליו לבערו שלא יהיה בעולם (רש"י), אבל אם יודע שהגוי יאכל את החמץ לפני פסח, יכול למכור לו, שאכילת הגוי עצמה נחשבת לביעור חמץ, כיון שאפשר לבער חמץ על ידי גוי, ואין צריך שליחות לביעור חמץ (קובץ שיעורים אות קצ, וראה מג"א תמו, ב ובהגהות רעק"א שם). וגם לרבי יהודה שסובר שאין ביעור חמץ אלא שריפה, מותר למכור חמץ לגוי אם יודע שהגוי יאכלנו לפני פסח, כיון שאכילה נחשבת כשריפה, הואיל והמזון מתעכל על ידי החום הטבעי שנמצא בבעלי חיים (רש"ש להלן ע"ב). ויש מפרשים, שרק מדרבנן אסור למכור חמץ לגוי אם אינו יודע שיכלה לפני הפסח, שמא יבואו לומר שהפקיד את החמץ אצל הגוי ולאחר פסח יקחנו באיסור, אבל מן התורה אין בזה איסור, כיון שבהגיע זמן האיסור כבר אין החמץ שלו אלא של הנכרי (תוס' רבינו פרץ, וכע"ז במהר"ם חלאווה).

וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים כָּל שָׁעָה שֶׁמּוּתָּר לֶאֱכוֹל מוּתָּר לְמַכּוֹר, ובמכירה עצמה מקיים מצות 'תשביתו', כיון שהמצוה היא שלא יהיה חמץ ברשות ישראל בפסח, אך אין מצוה לבערו מהעולם (מאירי; קובץ שיעורים אות קצ, ע"פ הרא"ש ב, ד, אולם ראה תוס' הרשב"א משאנץ ותוס' רבינו פרץ להלן כח, ב שמסתפקים בזה). ויש שפירש, שמותר למכור לנכרי אף שאינו מקיים מצות 'תשביתו' במכירה, והטעם שאינו נחשב כמבטל מצות 'תשביתו', משום שהמצוה להשבית היא רק כשהחמץ ברשותו, אבל כשמכרו לגוי ויצא מרשותו, נפקע ממנו החיוב לבערו, כשם שאדם שמכר את ביתו נפטר ממצות מזוזה (קובץ שיעורים שם, וראה עוד פרי יצחק יט).

המשך מעמוד כא:

הבעלים שלא יהיה לו חמץ, וקיום מצוה זו [שאינו בחפצא של החמץ] אינו מתיר את האפר בהנאה. אבל לרבי יהודה שצריך לבער את החמץ בשריפה, הרי עצם השריפה היא מצוה, ולכן האפר מותר בהנאה לאחר שנשרף ונעשית מצוותו (חי' רבינו חיים הלוי חמץ ומצה א, ג, ובכך מיישב את קושיית רעק"א).

מִנַּיִן לְחָמֵץ בְּפֶסַח שֶׁאָסוּר בַּהֲנָאָה שֶׁנֶּאֱמַר וְכוּ', והטעם שצריך לימוד מיוחד שחמץ אסור בהנאה, ולא לומדים כן ממה שהתורה ציוותה לאבדו מהעולם, כיון שהאיסור הוא גם בחמץ שאין מצוה לשורפו, כגון חמץ של גוי או פחות מכזית (אבני נזר או"ח שעו, ה). ויש שפירש, שהדין לשרוף את החמץ אינו ראיה לכך שהוא אסור בהנאה, כיון שהשריפה היא כדי שלא יעבור עליו ב'בל יראה' ו'בל ימצא' ולא משום שהוא אסור בהנאה (קהלות יעקב יג ד"ה אלא).

לֹא יֹאכַל חָמֵץ לֹא יְהֵא בּוֹ הֵיתֵּר אֲכִילָה, וסתם הנאות מביאות היתר אכילה, שהוא קונה דברי מאכל בדמים שהוא מקבל תמורת ההנאה (רש"י). ויש שפירש, שמהלשון 'לא יֹאכַל' משמע גם שאסור להאכיל את בהמתו חמץ, משום שבאכילתה הוא נהנה מהחמץ, ומזה למדו שגם שאר ההנאות אסורות (רש"ש). ומכיון שמפסוק זה לומדים שחמץ אסור באכילה ובהנאה, יש שסובר שלפי הדעה שאסור ליהנות מחמץ אף אם אין בו כזית [ראה להלן בסמוך ד"ה דאמר], הוא הדין שאסור לאוכלו אף אם אין בו כזית (מועד לדוד א, כט בביאור שיטת הרמב"ם חו"מ א, ז, וראה שם שיש חולקים).

דְּאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר וְכוּ', אֶחָד אִיסּוּר אֲכִילָה וְאֶחָד אִיסּוּר הֲנָאָה מַשְׁמַע, כיון שהאכילה היא מין ממיני ההנאות, וכשאסרה התורה לאוכלו, אסרה גם את כל ההנאות (ספר המצוות לרמב"ם ל"ת קפז), והטעם שהתורה נקטה את האיסור בלשון אכילה, כיון שהאכילה היא הנאה תמידית לאדם (ספר החינוך מצוה קיג). ואם אכל ונהנה מאיסורי הנאה אינו לוקה שתים, לפי שהן איסור אחד (משנה למלך יסודי התורה ה, ח ד"ה ודע, וראה עוד רעק"א). ויש שפירש, שאיסור ההנאה אינו נכלל באיסור האכילה, אלא הוא נלמד ממה שהתורה הוצרכה להתיר נבילה בהנאה, ומשמע מזה שבשאר האיסורים ההנאה אסורה (חי' הר"ן, ובכך מיישב את קושיית התוס' ד"ה כל, וראה עוד רעק"א).

ואם נהנה ממאכל האסור בהנאה לוקה [אף שעיקר האיסור נאמר בלשון אכילה] (משנה למלך שם ד"ה והיכא, ופרי חדש או"ח תמג, ע"פ התוס' כאן ד"ה כל). ויש שסובר שאינו לוקה (רמב"ם מאכלות אסורות ח, טז), כיון שאינו לוקה אלא אם נהנה כדרך הנאתו, ובדבר הראוי לאכילה, דרך הנאתו היא רק באכילה (מגיד משנה שם), או משום שהלאו נכתב על אכילה, ואיסור הנאה נלמד רק מדרשה ממה שהוצרכה התורה להתיר נבילה בהנאה (משנה למלך יסודי התורה שם ד"ה ודע דאחר).

ושיעור איסורי הנאה הוא כזית כשיעור אכילה, כיון שנכתב בתורה בלשון אכילה (צל"ח כב, ב ד"ה והרי; משנה למלך מעילה א, ג), ויש סוברים ששיעורו הוא בשוה פרוטה (רעק"א, ע"פ גמ' ב"ק מא, א; שפת אמת כג, ב ד"ה עיין). ויש שסובר ששיעורו בכל שהוא (צל"ח להלן מד, א ד"ה ועוד, בשיטת הרמב"ם).

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר דְּבָרִים כְּכְתָבָן לְגֵר בְּנָתִינָה וְלַגּוֹי בְּמְכִירָה, אבל אסור לתת לנכרי בחינם או למכור לגר תושב (רש"י), ויש שסובר שאסור לתת לנכרי בחינם, אבל מותר למכור לגר תושב (שפת אמת, ע"פ רמב"ם ע"ז י, י, וראה שם שכן משמע בגמ' בע"ז כ, א). והטעם שבגמ' בע"ז (שם) למדו שאסור לתת מתנה לגוי מ'לא תחנם', ולא מפסוק זה, כיון שפסוק זה הוא רק עשה, מ'לא תחנם' לומדים שיש גם לאו (תוס' ע"ז שם ד"ה רבי, וראה שם שתי' באופן נוסף, וראה עוד מהר"ם חלאווה).

וְרַבִּי מֵאִיר אוֹ לְהַקְדֵּים נְתִינָה דְּגֵר לִמְכִירָה דְּגוֹי, ואף שאין אדם מצווה לתת ממונו בחינם לישראל במקום למוכרו לנכרי, מכל מקום נבילה שהיא דבר מועט צריך ליתנה לגר ולא למוכרה לגוי, אבל מתנה מרובה יכול למכור לגוי ולא ליתנה לגר (תוס' רבינו פרץ בתי' ראשון; תוס' חולין קיד, ב ד"ה עד). ועוד יש לפרש, שכוונת הגמ' כאן ל'נתינה דגר' הכתובה בתורה, שכוללת גם מכירה [שהרי לדעת רבי מאיר הוראת הכתוב היא 'תתננה או מכור'], וכן ל'מכירה דגוי' הכתובה בתורה, שכוללת גם נתינה, וכוונתה שצריך להקדים נתינה לגר לנתינה לגוי, ומכירה לגר למכירה לגוי, אבל אין צריך להקדים נתינה לגר למכירה לגוי (תוס' רבינו פרץ בתי' שני, וראה קהלות יעקב ע"ז י, ב).

ולסוברים שצריך להקדים נתינה לגר בחינם למכירה לנכרי, אין זה אלא בגר עני, אבל מותר למכור לגר עשיר ואין צריך לתת לו בחינם, שהרי רבי מאיר מתיר למכור לגר, ואם צריך להקדים נתינה גם לגר עשיר, לעולם לא שייך מכירה לגר (פני יהושע; אהבת חסד ה, נתיב החסד ט).

המשך מעמוד כב.

וְיוֹצְאִין לְנַחַל קִדְרוֹן וְנִמְכָּרִין לַעֲבָדִים וּמוֹעֲלִין בּוֹ, וראיית הגמ' שדם מותר בהנאה היא ממה שמותר לגננים יהודים לזבל בו את שדותיהם, אבל אין ראיה ממה שמשלמים עליו להקדש, כיון שאיסור דם הוא רק להדיוט, ואדרבה עיקר הנאת הדם הוא לגבוה (פני יהושע, וראה הגהות ברוך טעם שם, שלהקדש מותר ליהנות מכל האיסורי הנאה ולא רק מדם, כמבואר להלן כט, ב, אולם ראה דבר שמואל). ואף שזיבול השדות בדם, הוא הנאה שלא כדרך, ולהלן (כד, ב) מבואר שהנאה שלא כדרך אין לוקים עליה, מכל מקום גם הנאה זו אסורה מדרבנן (קובץ ענינים [לרבי אלחנן וסרמן], אולם ראה פני יהושע שדחה תירוץ זה).

ודם זה יש בו מעילה רק מדרבנן אבל מהתורה אין בו מעילה, כיון שנעשית מצוותו, ואין מועלין בדבר שנעשית מצוותו (תוס'). ויש שסובר, שיש בו מעילה מהתורה, כיון שבית דין מקדישים אותו בפירוש בקדושת דמים (תוס' יומא נט, ב ד"ה הוא, בשם רבינו חיים).

המשך מעמוד כב:

כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְאֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא פֵּירַשׁ, אך כשדרש את הפסוק 'ואהבת את ה' אלוקיך' שהוא קודם לפסוק זה, דרש ממנו לרבות תלמידי חכמים, כיון שאפשר להשוות אהבת תלמידי חכמים לאהבת המקום, אבל אי אפשר להשוות מורא תלמידי חכמים למורא שמים, שהוא מורא מפני שכר ועונש (מהרש"א, וכע"ז בתוס' רא"ש). ויש שפירש, שמפסוק זה דרש רבי נחמיה שיש לאהוב את עבודת ה' (שיטמ"ק ב"ק מא, ב, בשם ה"ר ישעיה).

כָּךְ אֲנִי מְקַבֵּל שָׂכָר עַל הַפְּרִישָׁה, ואף שקבלה היתה בידיהם לדרוש את כל ה'אתין' שבתורה, מכל מקום אי אפשר להשתמש בדרכים אלו אלא אם אין עליהן פירכה מכל התורה כולה, אבל אם יש עליהן פירכה, בהכרח שנשכח מהם פרט מסוים בדרכי הלימוד (מכתב מאליהו ד עמ' 353).

עַד שֶׁבָּא רַבִּי עֲקִיבָא וְדָרַשׁ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא לְרַבּוֹת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שהרי אמרו (אבות ד, יב) שיהא מורא רבך כמורא שמים (רש"י), שגם מורא רבו בכלל כבוד ה' ותורתו הוא (מהרש"א קידושין נז, א ד"ה דריש). ודין זה הוא רק ברבו מובהק או בתלמיד חכם מופלג אף שאינו רבו, אבל בסתם תלמיד חכם אינו חייב במורא (תוס' ב"ק מא, ב ד"ה לרבות, וראה דבר שמואל). ויש סוברים שיש דין מורא גם ברבו שאינו מובהק (רא"ש פסחים י, כ; שו"ע או"ח תעב, ה, וראה עמק ברכה סדר ליל פסח ב, שתמה מדוע השו"ע סתם כדעת הרא"ש ולא הביא את דעת התוס').

שֶׁלֹּא יִצְבַּע בּוֹ וְלֹא יַדְלִיק בּוֹ אֶת הַנֵּר – שלא יצבע בקליפי אגוזים, ולא ידליק בשמן של ערלה (רש"י), אבל אם הוא צובע או מדליק בפרי שעומד לאכילה, אינו עובר על איסור תורה, כיון שזה הנאה שלא כדרך הנאתו (פני יהושע, ע"פ הגמ' להלן כד, ב, וראה שם, שבירושלמי מבואר שאף שאינו עובר על לאו מכל מקום עובר על עשה).

תַּלְמוּד לוֹמַר וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ עֲרָלִים וְכוּ', והטעם שצביעה והדלקת הנר צריכות לימוד מיוחד ואינן נכללות באיסור הנאה, כיון שהפסוק מלמדנו שגם הקליפות אסורות משום ערלה, וכן שגם השמן שהוא רק יוצא מהפרי אסור משום ערלה (פני שלמה, ע"פ רש"י, וראה בהערות הגרי"ש אלישיב, שרק הגרעינים והקליפות שטפילות לפרי אסורות משום ערלה, אבל העץ עצמו אינו ערלה). ויש מפרשים, שצביעה צריכה לימוד בנפרד, משום שאינו נהנה ממש מהצבע, אלא זה רק מראה בעלמא, והדלקת הנר צריכה לימוד כיון שהוא נהנה ממנו דרך ביעורו (תוס', וראה שו"ת הר"ן ע, לגבי צביעת בגדים בשאר איסורי הנאה).

המשך מעמוד כג.

לֹא לְכִתּוֹב רַחֲמָנָא לֹא יֵאָכֵל וְלֹא בָּעֵי לָכֶם, ומה'יהיו' נלמד שאסור לכתחילה למכור מינים טמאים, כיון שגם בלי ה'לכם' לא היינו לומדים מה'יהיו' לאסור בהנאה אפילו בדיעבד, שאם כן היתה התורה כותבת את איסור ההנאה בלשון 'לא יֵאָכֵל', וממה שהתורה כתבה את איסור ההנאה בלשון 'יהיו', משמע שהאיסור הוא רק לכתחילה ולא בדיעבד (תוס' רא"ש; מהרש"ל). ויש שפירש, שמהלשון 'יהיו' עצמה משמע שרק לכתחילה אסורים בהנאה אבל בדיעבד מותרים (מהרש"א, וראה שם שתמה על ביאור התוס' רא"ש והמהרש"ל).

וְתַנְיָא רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר תְּמַהּ עַל עַצְמְךָ וְכוּ', ואין לומר שחזקיה ורבי אבהו סוברים כמו התנאים שחולקים על רבי יוסי הגלילי וסוברים שחמץ אסור בהנאה, שהרי הטעם שהם אוסרים את החמץ בהנאה הוא לא בגלל שנאמר בו איסור אכילה, שאם כן רבי יוסי הגלילי לא היה נוקט לשון 'תמה על עצמך', ומלשון זו משמע שכולם מודים שדבר שאסור באכילה אינו אסור בהנאה, ולכן תמה רבי יוסי מדוע חכמים אוסרים אותו בהנאה (מהר"ם חלאווה), ובקושיא סברה הגמ', שהטעם שלפי חכמים חמץ אסור בהנאה הוא משום שלמדו בקל וחומר מערלה (ראש יוסף).

שֶׁאני הָתָם דְּאָמַר קְרָא וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׁאוֹר שֶׁלְּךָ יְהֵא, ורבי יוסי הגלילי סובר רק כרבי אבהו, כיון שלפי חזקיה שאיסור ההנאה הוא רק בגלל שנאמר 'לא יֵאָכֵל', עדיין יש להקשות כקושיית הגמ' לעיל לגבי חדש, שלא יכתבו 'לא יֵאָכֵל' שמשמע מזה איסור הנאה, ולא יצטרכו 'לך' להתיר בהנאה (חי' הר"ן; מהר"ם חלאווה, וראה בתוס' שתמהו כן והניחו בקושיא).

שֶׁיָּכוֹל לְמִלֵּאכֶת גְּבוֹהַּ יְהֵא מוּתָּר וְכוּ', שהרי חלב מותר בהנאה לגבי מזבח (רש"י), אבל אם לא היה פסוק שמתיר חלב בהנאה, היינו סוברים שאסור להשתמש באיסורי הנאה לצורך גבוה, אף שאין ההדיוט נהנה מהם (ע"פ הגה"ה מבן הנודע ביהודה יו"ד תנינא סב; קובץ שיעורים אות צח, וראה שם שתמהו על זה מכמה סוגיות).

שֶׁיָּכוֹל לְמִלֶּאכֶת הֶדְיוֹט יְהֵא טָהוֹר וְכוּ', והטעם שלגבי איסור הנאה היה מקום להקל בהקדש יותר מבהדיוט – שאם לא היה כתוב 'לכל' היינו סוברים שחלב מותר בהנאה רק להקדש ולא להדיוט – ואילו לגבי טומאה וטהרה היה מקום להקל יותר בהדיוט מבהקדש, כיון שלגבי איסור והיתר הקדש יותר קל מהדיוט, שהרי החלב מותר באכילה למזבח [דהיינו הקטרתו] אף שלהדיוט הוא אסור באכילה, ומאידך, לגבי טומאה וטהרה מחמירים בהקדש יותר מבהדיוט, שהרי רביעי לטומאה טמא רק לקודש ולא לחולין (תוס' רבינו פרץ, וכע"ז במהר"ם חלאווה).

המשך מעמוד כד:

מַאי טַעְמָא מְשׁוּם דְּלֹא כְּתִיב בֵּהּ אֲכִילָה, וכן ביום הכיפורים חייב על אכילה שלא כדרך, כיון שהתורה לא כתבה את האיסור בלשון אכילה, אלא 'כי כל הנפש אשר לא תעונה' (שאגת אריה עו, אולם ראה נודע ביהודה או"ח תנינא קטו).

בַּהֲנָאָה מִנַּיִן אָמַרְתָּ קַל וָחוֹמֶר, ומכיון שאיסור הנאה בבשר בחלב נלמד רק בקל וחומר, אינו לוקה עליו, שהרי 'אין מזהירין מן הדין' (תוס' ד"ה הכל). ויש סוברים, שלוקים גם על הנאה, כיון שלא לומדים את עצם איסור ההנאה מקל וחומר, אלא הקל וחומר הוא רק גילוי שהגזירה שוה היא מקדשים פסולים שאסורים בהנאה ולא מטריפה שמותרת בהנאה (פני יהושע ורעק"א, ע"פ תוס' ד"ה אמרת – הראשון, וראה ביאורנו להלן כה, א ד"ה לומר).

המשך מעמוד כה.

בְּכֹל מִתְרַפְּאִין חוּץ מֵעֲבוֹדָה זָרָה וְכוּ', ואם עבר ונתרפא בשלש עבירות, בית דין מענישים אותו בעונש הראוי לו (רמב"ם יסודי התורה ה, ו) על פי דין תורה, כיון שעשה את מעשה הרפואה מדעתו ולא היה אנוס על כך (מנחת חינוך מצוה רצו אות ג, אך ראה דברי ירמיהו שם), אבל אם אנסוהו לעבור על שלש עבירות ולא נהרג, אין בית דין מענישים אותו (רמב"ם שם, ד), שאף שהיה חייב למסור נפש על כך, מכל מקום כיון שכפוהו על כך ולא בחר מדעתו לעשות כך כמו ברפואה, נקרא אנוס ו'אונס רחמנא פטריה' (מנחת חינוך שם, אך ראה מעשה רקח שם, ו). ויש שסוברי, שגם כשאנסוהו לעבור ולא נהרג, בית דין מענישים אותו (הגהות הרמ"ך על הרמב"ם שם).

המשך מעמוד כה:

לֹא אֶפְשָׁר – שאין לו דרך אחרת ללכת בה, ואינו יכול להימנע מההנאה האסורה (ע"פ רבנו חננאל ורש"י) אלא בטורח גדול (תוס').

ויש אומרים, שגם כשיכול להימנע בטירחה מועטת, נחשב 'לא אפשר' (ריטב"א ומהר"ם חלאווה).

לֹא אֶפְשָׁר וְלֹא מִיכַּוֵּין כּוּלֵי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּשָׁרֵי, לפי לישנא קמא, 'כולי עלמא' היינו אביי ורבא בשיטת רבי שמעון [וגם מחלוקתם ב'אפשר ולא מיכוין' היא בשיטת רבי שמעון, כמבואר בגמ' להלן], אבל בשיטת רבי יהודה, נחלקו אביי ורבא, שלדעת אביי רבי יהודה ורבי שמעון נחלקו רק ב'אפשר ולא מיכוין', אבל ב'לא אפשר ולא מיכוין' מודה רבי יהודה לרבי שמעון שמותר, אך לדעת רבא שב'אפשר ולא מיכוין' לכולי עלמא אסור, בהכרח שמחלוקתם היא ב'לא אפשר ולא מיכוין', שרבי יהודה אוסר גם באופן זה (תוס', ע"פ מהרש"א, וראה רש"ש שיתכן שגם אביי מודה לרבא בזה).

כִּי פְּלִיגִי אַלִּיבָּא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן דְּאָמַר דָּבָר שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין מוּתָּר, ואף שרבי שמעון מודה ב'פסיק רישיה' [כפי שאמרו אביי ורבא עצמם בגמ' בשבת (עה, א)], כאן מדובר בהנאת ריח שאינה 'פסיק רישיה' (תוס'), כגון שיכול לסתום את אפו (רא"ש). ועל אף שעתה אינו סותם את אפו, מכל מקום כיון שבידו לסתום את אפו, אין ההליכה נחשבת שנעשתה לצורך ההנאה, מה שאין כן כשהוא 'פסיק רישיה' שיהנה, נחשב כאילו הליכתו היא כדי ליהנות (חפץ חיים באר מים חיים ו, יד בהגהה, ושלא כדעת החכמת אדם פד, טז, שצריך לסתום בפועל את אפו). ויש שכתב, שבאיסורי הנאה, כל שאינו מתכוין מותר לרבי שמעון, אף ב'פסיק רישיה', כי הנאה שאינו מתכוין לה אינה נחשבת הנאה (ר"ן חולין לב, א מדפי הרי"ף, וראה ביאור דבריו בשערי יושר ג, כה, ובקובץ שיעורים ב, כג, ח).

לֹא אֶפְשָׁר וְלֹא קָא מִיכַּוֵּין כּוּלֵי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּשָׁרֵי, לפי לישנא בתרא, 'כולי עלמא' היינו אפילו לשיטת רבי יהודה, בין לאביי ובין לרבא (רש"י ותוס'), ובשונה מלישנא קמא שלדעת רבא לרבי יהודה אסור באופן זה [ראה לעיל בלישנא קמא]. ומטעם זה חזרה הגמ' על דין זה בלישנא בתרא, כיון שיש חילוק בין הלשונות לענין זה, אבל לענין אפשר ומיכוין אין חילוק בין הלשונות, ולפיכך לא חזרה הגמ' על דין זה בלישנא בתרא (תוס').

כִּי פְּלִיגִי דְּלֹא אֶפְשָׁר וְקָא מִיכַּוֵּין וְכוּ' אֲבָיֵי כְּרַבִּי יְהוּדָה, שלדעת אביי, כיון שאסר רבי יהודה ב'אפשר' אף שאינו מתכוין, מוכח שאין חשיבות לכוונה אלא הכל תלוי ב'אפשר' ו'לא אפשר', ולפיכך ב'לא אפשר' מתיר רבי יהודה אף אם מתכוין (רש"י). כלומר, שלדעת אביי נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון אימתי מייחסים לעושה המעשה את התוצאה הנלווית מאליה למעשה, לרבי שמעון הכל תלוי ב'מתכוין' ו'אינו מתכוין', ולרבי יהודה הכל תלוי ב'אפשר' ו'לא אפשר', שכשאין לו דרך אחרת, נחשב שההנאה באה מאליה (קובץ שיעורים אות קטז, וכמבואר לעיל בהקדמה שהנאה אסורה רק ע"י מעשה).

ו'מתכוין' פירושו ששמח ורוצה באותה הנאה, כלומר, שהתוצאה של עשיית החריץ או של ריח הבשמים, רצויה לו ועריבה עליו, אך אין עיקר כוונתו במעשיו לעשיית החריץ בגרירת הספסל, או לשאיפת ריח הבשמים של עבודה זרה כשעובר שם, שאם עיקר כוונתו לכך, שָׁם המעשה נקרא כפי עיקר כוונתו, ואסור גם לרבי יהודה (תוס' רי"ד, וראה לעיל בד"ה וקא מיכוין).

ובאופן שהוא 'פסיק רישיה' שיהנה, יש שכתבו שיודה רבי יהודה שאסור (ע"פ תוס' הרשב"א משאנץ ותוס' רא"ש; שפת אמת). ויש שכתב, שגם ב'פסיק רישיה' מתיר רבי יהודה לשיטת אביי, כיון

ש'פסיק רישיה' אינו אלא כדי להחשיבו כמתכוין ליהנות, וכאן הרי בלאו הכי הוא מתכוין ליהנות, וההיתר הוא מצד ש'אי אפשר' לו להימנע מההנאה (פני יהושע, שמה שכתבו התוס' שאין זה 'פסיק רישיה', הוא רק לענין 'אפשר ולא מיכוין').

המשך מעמוד כו.

לְמַאן דְּאָמַר מְלַמְּדִין, ולדעתו, הטעם שנשנה הכתוב השני [אף שניתן ללמוד זאת מהכתוב הראשון], הוא אגב חידוש אחר שנאמר באותה פרשה, וכפי הכלל (סוטה ג, ב) 'כל פרשה שנאמרה ונשנית לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה' (תוס' יומא ס, א ד"ה תרי).

תְּרֵי מִיעוּטֵי כְּתִיבִי, אבל למאן דאמר שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין, אין דורשים מיעוטים אלו, שהרי לא נצרכו אלא למאן דאמר 'מלמדין' כדי שלא נלמד מהם [וראה לעיל (ד"ה הואיל), את המקור לכך שאין מועלים בנעשית מצותו למאן דאמר 'אין מלמדין'] (ראה תוס' ישנים יומא נט, ב ד"ה אין). ויש שכתב, שגם למאן דאמר 'אין מלמדין' הוצרכו המיעוטים הללו, כיון ש'אין מלמדין' אינו מיעוט המלמד שלא נוהג דין זה בשאר מקומות (השואל [בעל שו"ת תפארת צבי] בנודע ביהודה אה"ע קמא עח, ז, וכדעת רש"י המובאת לעיל בד"ה וכל. אך ראה נודע ביהודה שם פ, כז, שלא נחלק בדבר זה אדם מעולם, וברור ש'אין מלמדין' הוא מיעוט שבשאר מקומות אינו כן). ויש שביאר, שגם למאן דאמר 'אין מלמדין' יש צורך במיעוטים הללו, כי למסקנת הגמ' אין כאן 'שני כתובין הבאין כאחד', שכן בכל אחד מהפסוקים יש חידוש, שאילו נאמר הפסוק רק בתרומת הדשן, היינו אומרים שדוקא בקדשים אין מועלים משנעשית מצוותם, כיון שאינם עוד 'קדשי ה'', אבל עגלה ערופה שאינה קדשים ממש, אסורה בהנאה גם משנעשית מצוותה, ואילו נאמר הפסוק רק בעגלה ערופה, היינו אומרים שדין זה נאמר רק בשאר איסורים, אבל בתרומת הדשן שיש בה קדושת הגוף, מועלים לעולם (שיח יצחק יומא ס, א, ובזה תירץ גם את קושיית התוס' מדוע יש צורך בשני מיעוטים).

הָכְנִיסָהּ לִרְבָקָה וְדָשָׁה כְּשֵׁירָה, שהכניסה כדי שתינק (רבינו דוד, בדעת רש"י), או כדי לפטמה (רבנו חננאל), שכיון שלא נתכוין שתדוש אין זו 'עבודה' (רש"י). ואין זה 'פסיק רישיה' שתדוש [שבזה יש הסוברים שמודה רבי יהודה שאסור גם ב'לא אפשר', ראה ביאורנו לעיל (סוף כה, ב)], כיון שמדובר שיש שם פרות הרבה (תוס' רא"ש), או משום שיתכן שלא תדוש בדרך הילוכה (תוס' רא"ש ב"מ ל, א), כיון שאינה למודה לדוש ואינה מכוונת לכך (חזו"א פרה ב, יד).

וְהָא הָכָא דְּלָא אֶפְשָׁר וְקָא מִיכַּוֵּין וְקָתָנֵי פְּסוּלָה וְכוּ', שבהוה אמינא סברה הגמ', שכמו שלענין איסורים, 'הנאה הבאה מאליה' מותרת משום שהאיסור הוא דוקא אם עשה מעשה כדי ליהנות, כך גם לענין פסול עבודה, אין הבהמה נפסלת אלא אם עשה בה מעשה עבודה ולא כשנעשית העבודה מאליה, ואם כן לאביי בדעת רבי יהודה יהיה הדין ש'בלא אפשר ומיכוין' לא תיפסל. ועל כך תירצה הגמ' שגם עבודה שנעשית מאליה פוסלת, רק שצריך שיהיה 'ניחא ליה' (קובץ שיעורים אות קטז).

המשך מעמוד כח:

מַעֲרֵל - שמתו אחיו מחמת מילה (רש"י כאן, ורש"י שמות יב, מח), והטעם שנחשב 'ערל' ואסור בקרבן פסח אף שאינו יכול למול מחמת פיקוח נפש, שמכל מקום הוא חייב במצות מילה אלא שהוא אנוס מלקיימה (קובץ הערות מח, יט). ויש שפירשו, ש'ערל' היינו מומר לערלות (תוס' הרשב"א משאנץ ותוס' רא"ש בשם ר"ת), אבל מי שלא מל מחמת שמתו אחיו מחמת מילה יכול לאכול בקרבן פסח, שהוא אנוס ואינו נחשב 'ערל' (ע"פ תוס' חגיגה ד, ב ד"ה דמרבה, ותוס' ישנים יבמות ע, א), שבמקום פיקוח נפש אינו חייב כלל במצות מילה (קובץ הערות שם, כ, וכע"ז כתב האתוון דאורייתא יג), ודינו כתינוק קודם היום השמיני ללידתו שאינו נחשב 'ערל' כיון שעדיין לא הגיע זמנו למול (רשב"א וריטב"א יבמות שם, בשם ר"ת).

וּבֶן נֵכָר - כלומר, שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים, והוא מומר לדבר אחת, אבל אינו מומר לכל התורה (רש"י כאן ושמות יב, מג, וראה"ם שם בדעתו). ויש שפירשו, שהוא מומר לכל התורה (תוס' הרשב"א משאנץ ותוס' רא"ש בשם ר"ת). ויש שפירש, שהוא מי שעובד לאל נכר, כלומר, מומר לעבודה זרה (רמב"ם קרבן פסח ט, ז).

המשך מעמוד כט.

וּמַאן דְּאָמַר לֹא מָעַל קָסָבַר אֵין פּוֹדִין את הקדשים להאכילן לכלבים, והוא הדין שאין פודים את הקדשים להסיקם תחת תבשילו, ולכן החמץ אינו ראוי לשום דבר ואין לו דמים (רש"י, ומהרש"א בדעתו, והוסיף שרב יוסף חולק בזה על רב אשי [להלן ע"ב] שסובר שאף אם אין פודים לכלבים, פודים להסיקם תחת התבשיל). ואף שאם ישרוף את החמץ יוכל לפדות את אפרו ויהיה מותר בהנאה, האוכלו לא מעל, כיון שכעת אינו ראוי לשום דבר (תוס' ד"ה אין - השני, וראה שפת אמת; תוס' הרשב"א משאנץ; חי' הר"ן), וקודם שריפת החמץ האפר עדיין אינו בעולם, ולאחר השריפה הוא כגוף אחר שלא היה מעיקרא (ע"פ רשב"א קידושין נו, ב).

ואף שהחמץ ראוי לשימוש ההקדש, להסיק בו את המזבח או לקחת את גחליו להקטרת הקטורת, אין בו מעילה משום כך, שדין מעילה בדבר שקדוש קדושת דמים, הוא דוקא אם יש לו פדיון וההקדש יכול לקבל את דמיו (שפת אמת, והוסיף שלא ידע טעם דין זה). ויש שהוסיף ביאור בזה, שאם אין פודין את הקדשים להאכילם לכלבים, אין מעילה בחמץ, שדבר שאי אפשר למוכרו, אין לו שוויות ואינו ממון (משמר הלוי פסחים א, כז, וכן שבועות כב, ב, בשם הגרי"ז). ויש שפירש, שמעילה עניינה פדיון בעל כרחו של ההקדש, וכיון שאין פודים את הקדשים להאכילם לכלבים, הרי שאין להקדש זה דין פדיון, ולכן גם אין בו דין מעילה (משמר הלוי שם, בשם החזו"א).

המשך מעמוד ל.

(תוס' רבינו פרץ, בשם הר"ר יוסף דנבנדיוש; רבינו דוד, בשם תוס'; ר"ן, בשם יש שתירץ; וכן דעת הרשב"א בשו"ת א, תצט), שהרי אם נתערב משהו באלף בטל טעמו לגמרי, ומכל מקום החמירו בו בחמץ, והוא הדין ב'נותן טעם לפגם' (רא"ש ע"ז ו, ה, בשם יש אומרים). [ויש שדחו, שאם 'נותן טעם לפגם' מותר, טעם פגום אינו אסור כלל, ואם כן אינו צריך ביטול, וממילא גם בחמץ מותר (ר"ן; רבינו דוד; וכן דעת הרא"ש שם)].

■ להלכה, 'נותן טעם לפגם' מותר גם בפסח [כדעת רש"י (שחמץ אינו חמור משאר איסורים, ואין הלכה כרבי) והרא"ש] (שו"ע או"ח תמז, י. וראה במשנ"ב שם פרטים נוספים), ויש מחמירים [כדעת הרשב"א], וכן נוהגים במדינות אשכנז (רמ"א שם), ובמקום שאין מנהג ידוע, המיקל לא הפסיד, והמחמיר תבוא עליו ברכה (משנ"ב שם, צח).

יִשָּׁבְרוּ - ואסור להשהותן בביתו, ואף בצונן אסור להשתמש בהן, גזירה שמא ישתמש בהן בחמין (ריטב"א).

וְאַמַּאי לְשָׁהֵינְהוּ אַחַר הַפֶּסַח וְלֵיעָבֵד בְּהוּ שֶׁלֹּא בְּמִינָן - שהרי חמץ שנתערב שלא במינו לאחר הפסח אף לדעת רב אינו אוסר במשהו, וטעם החמץ הבלוע בקדירות נחשב 'משהו' (רש"י. וראה תוס' ד"ה לשהינהו, וחזו"א או"ח קיז, טו בדעתם). ואף שאין מבטלים איסור לכתחילה, כיון שאם הקדירות יהיו אסורות לא תהיה להן תקנה ויצטרכו לשוברן, נחשב כ'דיעבד' ומותר לבשל בהן תבשיל ולגרום שטעם החמץ הבלוע יתבטל בו (תוס' שם בשם ר"י, וראה שם בשם ה"ר יוסף). ויש שפירש, שכיון שאין כוונתו ליהנות מהאיסור, מותר לבטלו לכתחילה (תוס' רבינו פרץ, בתי' שלישי). ויש שפירש, שכיון שהשימוש בחמץ היה בהיתר, וכעת אינו בעין, מותר לבטלו לכתחילה (ר"ן, וכע"ז ברמב"ן).

אֲבָל מַשְׁהֵי לְהוּ לְאַחַר זְמַנּוֹ וְכוּ' - ואינו עובר ב'בל יראה' על החמץ שבלוע בקדירות, שאינו אלא 'טעם' האיסור, ולא 'ממשו' (ר"י מיגאש רה), ואף על 'טעם כעיקר' [שנחשב כעיקר האיסור] אין עוברים ב'בל יראה', כיון שלטעם אין צורת חמץ כלל (חק יעקב תמב, א). ואף לדעת הסוברים שעובר ב'בל יראה' על 'טעם כעיקר' (פרי חדש או"ח תמב, א; חמד משה שם, ב), דוקא על טעם חמץ הבלוע בתבשיל עובר, הואיל וגם התבשיל נהפך לאיסור ויש כאן כזית חמץ לעבור עליו ב'בל יראה', אבל על טעם חמץ הבלוע בקדירות אינו עובר, הואיל ולא שייך בהן ענין זה שההיתר נהפך לאיסור, ונמצא שאין כאן שיעור כזית, וב'חצי שיעור' אין איסור 'בל יראה' (ע"פ קהלות יעקב כב).

■ להלכה, קדירות של חרס שהשתמש בהם בחמץ, מותר להשהותן לאחר הפסח להשתמש בהן בין במינו ובין שלא במינו [כדעת שמואל] (שו"ע או"ח תנא, א, וראה שם שיש להצניען בפסח במקום שלא רגילים להשתמש בו, כדי שלא יבא להשתמש בהן בפסח, וטוב לסוגרן בחדר ולהצניע את המפתח).

אִתְּרֵיהּ דְּרַב הֲוָה - ומשום כבודו היה אסור להורות היתר שלא כדעתו. אבל אם מוכרי הקדירות היו מוכרים ביוקר, היה מותר לו להורות היתר, שמסתמא היה רב מוחל על כבודו כדי למנוע הפסד ממון ישראל (ברכת אברהם).

אֵין לָשִׁין אֶת הָעִיסָּה בְּחָלָב וְאִם לָשׁ וְכוּ'. ■ וכן הלכה (שו"ע יו"ד צז, א).

פירוש בהיר וצח
משולב על סדר הגמרא
מיוסד ע"פ רש"י והראשונים ז"ל
בשפה ברורה ונעימה

פסחים

ההפניות באותיות אלו: [א] הן למדור ה'עיונים'
המופיע במהדורה המלאה של 'שפה ברורה'

תלמוד בבלי עוז והדר המבואר
שפה ברורה
יוצא לאור על ידי
ממלכת התורה עוז והדר

©
כל הזכויות שמורות
ממלכת התורה "עוז והדר"
Rabbi Y. Leifer
8 Truman Ave.
New Square, N.Y. 10977

היות ומושקע במהדורה חדשה מפוארת זו הון רב ויגיעה רבה, לכן ע"פ דין תורה ולהבדיל עפ"י הזכויות בכל המדינות אנו אוסרים בכל תוקף כל הדפסה צילום והעתקה כולל העתקה חלקית מספר זה, וכן אין לתרגם או לאחסן במחשב או לקלוט בכל דרך שהיא כל חלק שהוא מהספר, וכן אין לעשות כל שימוש מסחרי בחומר הנדפס, בביאורים במקורות ובכל ההוספות. ואין הספר נמכר אלא על מנת שלא יעשה בו שימוש שלא כדין. ושארית ישראל לא יעשו עולה.

הפצה והזמנות:
'היכלי תורה'
בארץ ישראל: טלפון (02)9924603 פקס(03)5435884
בארה"ב: Fax.(718)437-3514 Tel.(718)437-0054
באירופה: Tel. 44-20-8806-0176

נדפס על נייר חו"ל שאין בו חשש חילול שבת

נדפס בארץ ישראל
Printed in E. ISRAEL

מהדורה שלישית – שנת תש"פ

הארות והערות יתקבלו בברכה
בת.ד. 9359 בית שמש פקס: 03-5423180
editor@oz-vehadar.com

לתרומות והנצחות: 845-406-9099
oiz@oizusa.com
PO Box 340 Monsey NY 10952

תלמוד בבלי "עוז והדר" המבואר
שפה ברורה

יוצא לאור על ידי
ממלכת התורה 'עוז והדר'

בנשיאות הגאון רבי **יהושע לייפער** שליט"א
אב"ד דק"ק 'באר משה' מאנסי
מייסד ונשיא ממלכת התורה "עוז והדר"

ראש בית המדרש ועורך ראשי
הרב מנחם מנדל פומרנץ

עורכי הביאורים במסכת פסחים

הרב שמואל חיים חדש
עורך אחראי וראש המערכת

הרב יהודה אבני	הרב מרדכי דוד גרוסגליק	הרב אפרים סגל
הרב אלעד אברמצ'יק	הרב נתנאל זילבר	הרב יואל סלומון
הרב יהודה לייב אגסי	הרב ישראל איסר זית	הרב מרדכי פופוביץ
הרב שמחה אולמן	הרב ישראל כהן	הרב שמואל פורטני
הרב בצלאל אוירבך	הרב אברהם יוסף כץ	הרב עקיבא פרוינדליך
הרב מאיר אסחייק	הרב רן יוסף לב	הרב נתנאל צלמון
הרב ישראל גד בוים	הרב אלעזר לוי	הרב נפתלי קראוס
הרב שמואל ניסן ברוורמן	הרב יוסף שלמה מאיר	הרב שרגא רוזנטל
הרב אברהם בריסק	הרב דוד מושקוביץ	הרב יעקב רוזנקרנץ
הרב מרדכי גורביץ	הרב אברהם מישקין	הרב רפאל שטלברג
הרב מאיר גריינר	הרב יצחק מרמרוש	הרב דוד שפריי

מבקרים:

הרב יאיר אנסבכר	הרב אברהם סלומון	הרב חיים רוזנטל
הרב מתתיהו הוכברגר	הרב מרדכי עמירם	הרב שמעון שוולב
הרב שמעון וויס	הרב משה פריד	הרב חסדיאל שופק
הרב ישראל יעקבי	הרב פנחס פרידמן	הרב מתתיהו שטיגל
הרב עדי כהן	הרב מיכאל קליין	הרב יהונתן שינדלר
הרב רן יוסף לב	הרב חזקיה צבי קנר	הרב יוסף שמעוני
הרב פנחס לייטנר	הרב אברהם קסטלניץ	הרב מנשה שניבוים
הרב לייביש לסקר	הרב שלמה רוזנבאום	הרב אליהו שנקר
הרב סער מיזל	הרב אברהם משה רוזנבוים	הרב דוד שפירא

שינון התלמוד:

הרב שמואל בלוי	הרב נתן צבי כהן	הרב מנדל פרנקל
הרב זאב בלעדי	הרב פנחס לובלינג	הרב דוד קוגל
הרב ישי דויטש	הרב ישראל זאב לוונטהל	הרב חיים קופילוביץ
הרב מנשה דייטש	הרב מרדכי אהרן ליברמן	הרב מנחם מנדל קרויזר
הרב אהרן דוד הוכברג	הרב פנחס לייטנר	הרב יוסף רדליך
הרב דוד הוכמן	הרב יהושע לינטופ	הרב שמואל רובינשטיין
הרב יוסף וולף	הרב יוסף שלמה מאיר	הרב זאב רוזובסקי
הרב יצחק זאב ויסבקר	הרב יהושע מלוביצקי	הרב משה צבי רוזנבך
הרב אלחנן וכסלר	הרב משה פלדמן	הרב אהרן שיף
הרב צבי טורק		הרב אליהו שנקר

חברי המערכת:

הרב ישראל זייברט	הרב משה פישביין	הרב יצחק קפלר
הרב לייביש לסקר	הרב משה פלדמן	הרב ישראל רכניצר
הרב יעקב מרדכי סופר	הרב יצחק אביגדור קלוגמן	הרב שמעון שפיצר

פרק ראשון - אור לארבעה עשר

התורה אסרה להשהות חמץ בפסח, והמשהה אותו ברשותו עובר בלאו, שנאמר (שמות יג יט) 'שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בָּבָתֵּיכֶם', וכן נאמר (שם יג ז) 'וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל גְּבֻלֶךָ'. וכן ישנה מצות עשה להשבית את החמץ מרשותו בחצות היום של י"ד ניסן [שהוא ערב פסח], שנאמר (שם יב טו) 'אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם'[א]. וחייב אדם לבדוק את ביתו קודם הפסח ולחפש אחר החמץ הנמצא בו, כדי שיוכל לבערו לכשיגיע זמן ביעורו[ב]. הפרק שלפנינו דן בדיני בדיקת וביעור החמץ.

משנה **המשנה מבארת מהו זמן בדיקת חמץ, ובאיזה מקום חייבים בה: 'אוֹר לְאַרְבָּעָה עָשָׂר'**[ג] - בליל י"ד בניסן[ד] **'בּוֹדְקִין אֶת הֶחָמֵץ לְאוֹר הַנֵּר'**[ה], בכל מקום שעלול להמצא בו חמץ, כדי לבערו למחרת ביום. ואולם **'כָּל מָקוֹם'** **שֶׁאֵין מַכְנִיסִין בּוֹ חָמֵץ** בכל השנה **אֵין צְרִיךְ בְּדִיקָה. שואלת המשנה:** ואם כן **מָפְנֵי** **מָה אָמְרוּ** חכמים בהמשך דברי המשנה[ו] **שִׁשְּׁתֵּי שׁוּרוֹת** של חביות יין **שֶׁבְּמַרְתֵּף** צריכות בדיקה ביניהן, הלא אין מכניסים חמץ למרתף[ז]. **משיבה המשנה:** רק **בְּמָקוֹם שֶׁמַּכְנִיסִין בּוֹ חָמֵץ** אמרו כן, וכגון במרתף של יין שממנו נוטלים יין לסעודה כל השנה, שלפעמים השמש עומד ומוזג יין בסעודה ופתו בידו, וכשהיין כלה הוא נכנס לשם עם הפת כדי ליטול יין ומשאירה שם[ח]. ובמרתף זה נחלקו חכמים, מה הן שתי השורות הצריכות בדיקה. **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, שְׁתֵּי שׁוּרוֹת עַל פְּנֵי כָל הַמַּרְתֵּף** - שתי שכבות של חביות לכל אורכן ורוחבן צריכות בדיקה[ט]. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים,** שורות אלו הן רק **שְׁתֵּי הַשּׁוּרוֹת הַחִיצוֹנוֹת** הסמוכות לפתח, **שֶׁהֵן** גם **הָעֶלְיוֹנוֹת,** ולא שתי שכבות שלימות[י].

★

גמרא **שנינו במשנתנו, אור לארבעה עשר בודקין את החמץ. ונחלקו אמוראים מהו הזמן הנקרא 'אור'. שואלת הגמרא: מַאי** [-מהו] **'אוֹר'** ששנינו במשנתנו. **משיבה הגמרא: רַב הוּנָא אָמַר,** נֶגְהִי - נוגה, אורי[יא]. **וְרַב יְהוּדָה אָמַר, לֵילְיָי** - לילה. **מבארת הגמרא: קָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ** - עלה עתה בדעתנו לומר, **דְּמַאן דְּאָמַר נֶגְהִי** כוונתו **לְנֶגְהֵי מָשָׁא,** שכאשר יאיר השחר[יב] של ארבעה עשר בניסן בודקים את החמץ. **וּמַאן דְּאָמַר 'לֵילְיָי'** כוונתו **לְלֵילְיָי מָשָׁא,** שבליל ארבעה עשר בניסן בודקים את החמץ[יג].

הגמרא מקשה על רב יהודה הסובר ש'אור' הוא לילה: מֵיתִיבֵי - הקשו בני הישיבה, נאמר בבני יעקב שירדו למצרים ובאו ליוסף אחיהם שהיה משנה למלך מצרים, ולאחר מכן שילחם יוסף לדרכם (בראשית מד ג), **'הַבֹּקֶר אוֹר וְהָאֲנָשִׁים שֻׁלָּחוּ'. אָמַר** [-ומוכח] מכאן, ש**'אוֹר' יוֹמָא** [-יום] **הוּא,** שהרי נאמר ששמו של הבוקר הוא 'אור'. **מתרצת הגמרא: מַי כְּתִיב** [-וכי כתוב] **'הָאוֹר בֹּקֶר',** שישתמע מכך ש'אור' הוא כינוי שמו של הבוקר, הלא **'הַבֹּקֶר אוֹר בֹּקֶר'**[יד]. ואם כן 'אור' אינו שם דבר אלא שם הפעולה של האדת הבוקר, **וּמַאן דְּאָמַר צַפְרָא נְהַר** - והמשמעות היא כמו שאמר 'הבוקר האיר'. ובא הכתוב ללמדנו דרך ארץ מבני יעקב שיצאו לדרכם רק בזריחת החמה[טו], **'וְקָרָךְ יְהוּדָה אָמַר רַב. דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, 'לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם** ההולך בדרך לבית מלונו **בְּאוֹר** היום שנאמר בו **'כִּי טוֹב'**[טז], בעוד החמה זורחת[יז], **וְכֵן יַצֵּא** לדרכו **בְּאוֹר** היום שנאמר בו **'כִּי טוֹב',** לאחר זריחת החמה[יח].

עוד מקשה הגמרא על רב יהודה: מֵיתִיבֵי, נאמר בנבואת דוד (שמואל ב' כג ד) **'וְכְאוֹר בֹּקֶר יִזְרַח שָׁמֶשׁ'.** והבינה הגמרא עתה במשמעות הדברים, שכאשר יצאו הצדיקים מאפילת העולם הזה לעולם הבא, יזרח להם השמש, כמו 'אור' שהוא בוקר[יט]. **מתרצת הגמרא: מַי כְּתִיב** [-וכי כתוב] **'אוֹר בֹּקֶר'** שישתמע מכך ש'אור' הוא שמו של הבוקר, הלא **'וְהָאוֹר בֹּקֶר'** שישתמע מכך ש'אור' הוא כינוי שמו של הבוקר. **מקשה הגמרא: אֲפִילּוּ** [-אפי'] **הָכִי קָאָמַר** - וכך אמר הכתוב, **'וְהָאוֹר בֹּקֶר כְּשׁוֹמְרוֹ הַזֶּה** הוא **כְּבֵנִי וְרִיחֵת הַשָּׁמֶשׁ לַצַּדִּיקִים לְעוֹלָם הַבָּא.** שבעולם הזה כשמתחיל הבוקר להאיר בעלות השחר עדיין הוא חושך ואפילה, אבל לעתיד לבוא יהיה אור החמה גדול מאד, ואף בעלות השחר כשמתחיל הבוקר להאיר, יהיה אור מרובה כמו בשעת זריחת השמש בעולם הזה[כ].

עוד מקשה הגמרא על רב יהודה: מֵיתִיבֵי, נאמר בבריאת העולם (בראשית א ה), **'וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם', אֲפִילּוּ הָכִי אוֹר יוֹמָא הוּא** - ומוכח ש'אור' הוא יום, שכן משמעות דברי הכתוב היא, שקרא ה' 'יום' לזמן ששמו הוא 'אור'. **מתרצת הגמרא:** לעולם 'אור' אינו שמו של היום, אלא הוא שם הפעולה של האדת היום. **וְהָכִי קָאָמַר** [-וכך אמר] הכתוב, **'לְזֵמַן הַמֵּאִיר וּבָא** [-שמתחיל להאיר] **קָרָאוֹ** ה' **'יוֹם'.**

דוחה הגמרא תירוץ זה: אֶלָּא מַעֲתָּה לפי פירוש זה, וכי נפרש גם במה שנאמר בהמשך הכתוב (שם) **'וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה',** לְזֵמַן **הַחֲשִׁיכָה וּבָא** [-שמתחיל להחשיך] **קָרָא לָיְלָה.** והרי אי אפשר לפרש כן, **הָא קָיְימָא לָן** - שהלא הלכה בידינו **דְּעַד צֵאת הַכּוֹכָבִים יְמָמָא הוּא**[כא], וכשמתחיל היום להחשיך עדיין הוא קרוי 'יום' ולא 'לילה'. ומאחר שסוף הכתוב אינו מתפרש בדרך זה, אף אין לפרש כך בתחילתו.

משום דחיה זו הגמרא מתרצת תירוץ אחר. מתרצת הגמרא: 'ויקרא' האמור כאן אינו במשמעות קריאת שם, **אֶלָּא הָכִי קָאָמַר** [-כך אמר] הכתוב, **קְרִיָּיהּ רַחֲמָנָא לְנַהוֹרָא וּקְרָיֵיהּ אַמַּזְוָתָא דְּיוֹמָא** - קרא ה' לאותה בריאה מאירה שברא מהוד מעטה לבושו וציוה עליה לשמש ביום, **וְקָרְיֵיהּ רַחֲמָנָא לְחַשׁוֹכָא וּקְרֵיהּ אַמַּזְוָתָא דְּלֵילְיָא** - וקרא לחושך וציוה אותו לשמש בשעות הלילה[כב]. וקריאה זו היא כמלך הקורא לעבדיו ומצוה עליהם[כג].

הגמרא מקשה על רב הונא הסובר ש'אור' הוא יום: מֵיתִיבֵי, נאמר בתהלים (קמה ג), **'הַלְלוּהוּ כָל כּוֹכְבֵי אוֹר',** והרי הכוכבים מאירים בלילה, ומכך שנקראו 'כוכבי אור' **אֲפִילּוּ הָכִי** [-אפי' הכי] **שְׁאוֹר אוֹרָתָא** [-לילה] **הוּא. מתרצת הגמרא: הָכִי קָאָמַר** - כך היא כוונת הכתוב, **הַלְלוּהוּ כָל כּוֹכְבֵי הַמְּאִירִים,** ו'אור' אינו הזמן שבו מאירים הכוכבים, אלא הוא על שם פעולת הארתם.

מקשה הגמרא על תירוץ זה: אֶלָּא מַעֲתָּה לפי תירוץ זה, וכי רק **כּוֹכָבִים הַמְּאִירִים הוּא דְּבָעֵינַן שִׁבּוּחֵי** [-צריכים לשבח] את ה', ואילו כוכבים **שֶׁאֵינָן מְאִירִין לָא בָּעֵינַן שִׁבּוּחֵי** - אינם צריכים לשבחו, **וְהָא כְּתִיב** [-והרי נאמר] בכתוב שלפנינו (שם קמה ג) **'הַלְלוּהוּ כָל צִבְאָיו',** ואף כוכבים שאינם מאירים בכלל זה, ואם כן לא יתכן לפרש בכוונת הכתוב שרק כוכבים המאירים צריכים להלל לה'. **מתרצת הגמרא:** אכן כוונת הכתוב היא לכוכבים המאירים, אולם לא בא הכתוב למעט כוכבים שאינם מאירים מלשבח את ה', שהרי לכל הכוכבים יש אור, ואין את מי למעט. **אֶלָּא הָא קָא מַשְׁמַע לָן** - משמיענו הכתוב בכך שקראם 'כוכבי אור', **דְּאוֹר דְּכוֹכָבִים נָמֵי** [-גם כן] **אוֹר הוּא. לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ** - ולאיזה דין היוצא מדבר זה נצרך הכתוב לאומרו, **לְאַדּוּר הַנֵּדֶר** הנאה **מִן הָאוֹר. (דתנן) [דְּתַנְיָא][כא], הַנּוֹדֵר** הנאה **מִן הָאוֹר, אָסוּר** גם **בְּאוֹרָן שֶׁל כּוֹכָבִים,** לפי שגם אור זה נחשב לאור, והוא בכלל נדרו[כה].

הגמרא חוזרת להקשות על רב יהודה הסובר ש'אור' הוא לילה: מֵיתִיבֵי, נאמר באיוב (כד יז) **'לָאוֹר יָקוּם רוֹצֵחַ, יִקְטֹל עָנִי וְאֶבְיוֹן, וּבַלַּיְלָה יְהִי כַּגַּנָּב'**[כו].

א. **ראה** בגמרא להלן (ד:-ה) מנין ש'ביום הראשון' הוא חצות היום של ערב פסח. ב. **כתב** רש"י (ד"ה פוקקן) בטעם הבדיקה, שהוא כדי שלא לעבור באיסור 'בל יראה ובל ימצא'[א]. ותמהו עליו התוספות (ד"ה מאכל) בגמרא להלן (ג:) שמדרבנן אין די בבדיקה בלבד אלא צריך אף לבטל את החמץ, ומאחר שביטול שוב אינו עובר בבל יראה ובל ימצא כמו שיבואר בגמרא להלן (ד:), על כן פירשו, שטעם הבדיקה והביעור הוא כדי שלא יבואו לאכול את החמץ בתוך הפסח[ב]. וכתב הר"ן (על הרי"ף ד"ה ופוקקן והי"ט פ"א ה"ב) ביישוב דברי רש"י, שמן התורה די באחד מן השנים, או בביטול או בבדיקה, ומכיון שבדק במקומות שרגיל להמצא בהם חמץ שוב אין לו לחוש לכלום, שכן מוחזק לנו שלא נשאר שם חמץ לאחר הבדיקה, ואף אם ימצא חמץ בתוך הפסח לא יעבור עליו למפרע, שהרי סמכה תורה על החזקות. ומעתה מיושב מה שכתב רש"י שהבדיקה באה להוציא מאיסור בל יראה. שכשם שניתן לומר שהביטול מצילו מידי 'בל יראה', כך ניתן לומר כן על הבדיקה[ג]. ג. **עלי** פי מסקנת הגמרא (לעיל ב.), ושם יתבאר מדוע נקרא הלילה 'אור'. ד. **בגמרא** (לעיל ד:-ה) יתבאר מדוע הבדיקה היא דווקא לאור הנר. רש"י (ד"ה לאור) כתב, שהיו בידי התנאים סדרי משניות קדומות לפני שיסדרן רבי, ושם היה שנוי דין שתי שורות שבמרתף, ועל כן פסקו מוסכים דברי משנתנו. ו. **השאלה** מוסבת על לשון 'כל מקום', שכן מבואר בגמרא להלן (ג.) ש'כל' בא לרבות אוצרות יין ושמן, ועל כן שואלת המשנה מדוע מרתף צריך בדיקה. גמרא ורש"י להלן (ג: ד"ה ואכל). ז. **דרך** אוצרי חביות יין, לסדרן בשורות בכל קרקעית המרתף, וחוזרים ומניחים חבית על חבית עד התקרה. רע"ב (פ"א מ"ח). ח. **בגמרא** (לעיל ג:) יובאו שתי שיטות בביאור דברי בית שמאי ובית הלל. ט. **הערוך** (ערך נשא - שלשלון). י. **וקרא** התנא לליל 'אור' משום שדרך חכמים לחזור אחר לשון צחה ונקיה. גמרא ורש"י להלן (ג. ד"ה מאי מעמא). והוא כדרך כמה דברים שמכונים על שם היפוכם. פירוש המשניות להרמב"ם. יא. **כן** הגירסה לפנינו אך רש"י (ד"ה מאי) כתב שאין לגרוס 'ומאן דאמר לילי לילי ממש', שהרי כך סובר רב יהודה גם למסקנת הגמרא (לעיל ג.), ולא רק לפי ההוה אמינא[ג]. יב. **שהרי** דרך הלשון היא להקרים את הסתום למפורש, ואם כא הכתוב לפרש שאור הוא בוקר, היה לו לומר 'האור בוקר', שהאור שמשמעותו סתומה מרוצה בוקר. תוספות חכמי אנגליה (ד"ה מן). יג. **דווקא** למסקנת הגמרא (לעיל ג.), על כן פירשו, שטעם הבדיקה והביעור הוא כדי שלא יבואו לאכול את החמץ בתוך הפסח[ב]. וכתב הר"ן (על הרי"ף ד"ה ופוקקן והי"ט פ"א ה"ב) ביישוב דברי רש"י, שמן התורה די באחד מן השנים, או בביטול או בבדיקה, ומכיון שבדק במקומות שרגיל להמצא בהם חמץ שוב אין לו לחוש לכלום, שכן מוחזק לנו שלא נשאר שם חמץ לאחר הבדיקה, ואף אם ימצא חמץ בתוך הפסח לא יעבור עליו למפרע, שהרי סמכה תורה על החזקות. ומעתה מיושב מה שכתב רש"י שהבדיקה באה להוציא מאיסור בל יראה. שכשם שניתן לומר שהביטול מצילו מידי 'בל יראה', כך ניתן לומר כן על הבדיקה[ג]. ג. **עלי** פי מסקנת הגמרא (לעיל ג.), ושם יתבאר מדוע נקרא הלילה 'אור'. ד. **בגמרא** (לעיל ג:-ה) יתבאר מדוע הבדיקה היא דווקא לאור הנר. רש"י (ד"ה לאור) כתב, שהיו בידי התנאים סדרי משניות קדומות לפני שיסדרן רבי, ושם היה שנוי דין שתי שורות שבמרתף, ועל כן פסקו מוסכים דברי משנתנו. ו. **השאלה** מוסבת על לשון 'כל מקום', שכן מבואר בגמרא להלן (ג.) ש'כל' בא לרבות אוצרות יין ושמן, ועל כן שואלת המשנה מדוע מרתף צריך בדיקה. גמרא ורש"י להלן (ג: ד"ה ואכל). ז. **דרך** אוצרי חביות יין, לסדרן בשורות בכל קרקעית המרתף, וחוזרים ומניחים חבית על חבית עד התקרה. רע"ב (פ"א מ"ח). ח. **בגמרא** (לעיל ג.) יובאו שתי שיטות בביאור דברי בית שמאי ובית הלל. ט. **הערוך** (ערך נשא - שלשלון). י. **וקרא** התנא לליל 'אור' משום שדרך חכמים לחזור אחר לשון צחה ונקיה. גמרא ורש"י להלן (ג. ד"ה מאי מעמא). והוא כדרך

מקשה הגמרא: הָא מַדְקָאָמַר [-ממה שאמר] בסוף הכתוב 'וַכַּוֹּנְיָה יְהֵי נֶגְנָב', **אַלְמָא** [-מוכח] **שׁ'אוֹר' שנאמר בתחילתו 'וְיָמָא** [-יום] **הוּא** ולא לילה, **ומשמעות הכתוב היא, 'לאור יקום רוצח'**, ביום שעוברי דרכים מהלכים בו עומד הרוצח עם אם הדרך והורגם ונוטל את ממונם, ו'בלילה יהי כגנב' לחתור בבתים. **מתרצת הגמרא: הָתָם** [-שם] בכתוב האמור משמעות 'אור' אינה יום, אלא כולו מדבר בגנב שבא במחתרת, **הָכִי קָאָמַר** - וכך היא כוונת הכתוב. 'לאור יקום רוצח', **אִי בְּשִׁעְתָּא דְּמִיתָּא בְּנֵהוֹרָא דְּאִנְפְּשׁוֹת קָאָתֵי** - אם ברור לה דרכו של הרוצח, שכאשר יעמוד הנגנב על ממונו ולא ייניחנו לגוננו יקום הנגב נגדו ויהרגנו, **גנב זה רוֹצֵחַ הוּא, וְנִיתֵּן** לכל אדם **לְהַצִּילוֹ** לנגנב **בְּנַפְשׁוֹ** של הגנב ולהורגו בטרם יהרגנו[א]. 'ובלילה יהי כגנב', **וְאִי מְסַפְקָא לָךְ מֵימָתָא בְּלֵילְיָא** - ואם ספק אצלך הדבר בלילה[ב] האם אכן יהרוג הגנב את הנגנב כשיעמוד על ממונו, **יְהֵי הוּא בְּעֵינֵיךְ** רק **בְּנֶגֶב** ולא כרוצח, **וְלָא נִיתֵּן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ** ולהורגו[ג].

הגמרא מוסיפה להקשות על רב יהודה: מֵיתִיבִי - הקשו בני הישיבה, נאמר באיוב (ג יז), **'שָׁם רְשָׁעִים רִגְזוּ וְשָׁם יְגִיעֵי כֹחַ'**, **וְנָחוּ לָאוֹר וְאֵין, וְאַל יִרְאֶה בְּעֶלְפֵּי שָׁחַר**[ד]. שקילל איוב את ליל שיעבורו ואמר, שיחשיכו לו הכוכבים, ויצפה לאור שיבוא וידמה בעיניו שאינו מגיע, ולא יראה בניצוצי האור של הבוקר. **וּמַדְקָאָמַר** [-וממה שנאמר] **'וְנָחוּ לָאוֹר וְאֵין'**, ומשמעות הדברים היא שיצפה ליום שיבוא[ה], **אַלְמָא** [-מוכח] **שׁ'אוֹר' יוֹמָא** [-יום] **הוּא. מתרצת הגמרא: הָתָם** [-שם] בכתוב האמור משמעות 'אור' אינה יום, אלא **מֵיקַּט הוּא דְּקָא אָתֵי** [-יום] **לֵיהּ אִיּוּב לְמֵיקַּט**[ו] - קילל איוב את מזלו ו**אֲמַר, יְהָא נְגָוָא דְּיָצְפֵיהּ הָךְ גַּבְרָא לְנְהוֹרָא וְלָא לֵיתֵי** - יהי רצון שיצפה אותו אדם [כלומר הוא עצמו] שיאיר לו מזלו, ולא ימצאנו.

הגמרא מוסיפה להקשות על רב יהודה: מֵיתִיבִי, נֶאֱמַר בתהלים (קלט יח) 'וְאָמַר אַךְ חֹשֶׁךְ יְשׁוּפֵנִי, וְלַיְלָה אוֹר בַּעֲדֵנִי'. שאמר דוד, בתחילה כשהיתי נרדף סברתי שכל ימי תחשיך עלי חשכת לילה זו[ז], ולבסוף אותו לילה וחושך נהפך לי ליום. ומכך שקרא ליום 'אור' **אַלְמָא** [-מוכח] **שׁ'אוֹר' יוֹמָא** [-יום] **הוּא**, ולא כדברי רב יהודה, הסובר שאור הוא לילה[ח]. **מתרצת הגמרא: הָתָם** [-שם] בכתוב האמור **הָכִי קָאָמַר** [-כך אמר] **דָּוִד, 'אֲנִי אָמַרְתִּי בתחילה לאחר שחטאתי במעשה בת שבע, 'אַךְ חֹשֶׁךְ יְשׁוּפֵנִי' לְעוֹלָם הָבָא שֶׁהוּא חֹשֶׁךְ לַיּוֹם**, ואעפ"כ אף ממנו. ואילו **עַכְשָׁיו** לאחר שנמחל לי חטאי, אפילו **הָעוֹלָם הַזֶּה שֶׁהוּא יוֹמָה לַיְלָה** - הייתי שרוי בו בחושך ובחרפה, **'אוֹר בַּעֲדֵנִי'** - האיר לי[ט]. ולפי זה משמעות 'אור' אינה יום, אלא הארה[י].

הגמרא חוזרת להקשות על רב הונא הסובר ש'אור' הוא יום: מֵיתִיבִי, שנינו במשנה (לעיל יט.) **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בּוֹדְקִין בְּאַרְבָּעָה** [ו]**עָשָׂר** את החמץ **אוֹר** [ל]**אַרְבָּעָה**[יא] **עָשָׂר** בניסן **בְּשַׁחֲרִית**. **מַאֵימָתַי אַרְבָּעָה עָשָׂר** בניסן **אָסוּר בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, מִשְּׁעַת הָאוֹר**[יב], ולהלן יבואר מהו זמן זה. **וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מִשְּׁעַת הָנֵץ הַחַמָּה**, לפי שאז היא שעת כניסת הפועלים למלאכה[יג]. **אָמַר לֵיהּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב לְרַבִּי יְהוּדָה**, לדבריך שאין המלאכה נאסרת אלא מהנץ החמה, **וְכִי הֵיכָן מְצִינוּ יוֹם שֶׁמְּקֻדָּשׁ אָסוּר בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה וּמְקֻדָּשׁ מוּתָּר בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה**[יג]. **אָמַר לֵיהּ** רבי יהודה, **הוּא** [יום י"ד] **עַצְמוֹ יוֹכִיחַ, שֶׁמְּקֻדָּשׁ מוּתָּר בַּאֲכִילַת חָמֵץ, וּמְקֻדָּשׁ אָסוּר בַּאֲכִילַת חָמֵץ**, שהרי רק מחצות היום הוא נאסר באכילה[יד]. ואף לענין איסור מלאכה, מקצת היום אסור ומקצתו מותר.

מסיקה הגמרא את קושייתה: מַדְקָאָמַר רַבִּי יְהוּדָה שיום י"ד נאסר בעשיית מלאכה **מִשְּׁעַת הָנֵץ הַחַמָּה, אַלְמָא** [-מוכח] ש'משעת **הָאוֹר' דְּקָאָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, אוֹרְתָא** [-ליל י"ד] **הוּא**, לאחר ששקעה החמה של יום י"ג, ולא י"ד שחרית, שאם לא כן מה בינו לבין רבי יהודה[טו]. ואם כן אף 'אור' האמור במשנתנו הוא לילה. **מתרצת הגמרא: לָא** לילה הוא, **אֶלָּא מַאי 'מִשעת האוֹר'** שאמר רבי אליעזר בן יעקב, **מִשּׁעת עמוּד הַשַּׁחַר** שאומתה שעה נאסר יום י"ד בעשיית מלאכה, ולא כרבי יהודה הסובר שנאסר רק מהנץ החמה.

מקשה הגמרא על תירוץ זה: אִי הָכִי - אם גם לדעת רבי אליעזר בן יעקב רק יום י"ד אסור בעשיית מלאכה ולא לילו, **אם כן מה דְּקָאָמַר לֵיהּ** - שהקשה לן לרבי יהודה **'הֵיכָן מְצִינוּ יוֹם שֶׁמְּקֻדָּשׁ מוּתָּר בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה וּמְקֻדָּשׁ אָסוּר בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה', נֵימָא אֵיהוּ דְּנָפְשָׁה** - הלא יש לו לרבי אליעזר בן יעקב להקשות כן גם על שיטת עצמו, **הָא אֵיכָא לֵילָה דְּקָא שָׁרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב** - שהרי גם לדבריו ליל י"ד מותר בעשיית מלאכה, והיכן מצינו שיהיה חלוק דין היום מדין הלילה שלפניו, הלא בכל מקום היום והלילה שוים.

מתרצת הגמרא: הָכִי קָאָמַר - כך אמר רבי אליעזר בן יעקב לרבי יהודה, **בְּשַׁלָּמָא לֵידִידִי** - הדבר מובן לשיטתי שהיום נאסר ולא הלילה, שהרי **אַשְׁכְּחָנָא דְּקָא פָּלְגִי רַבָּנָן בֵּין יְמָמָא לְלֵילְיָא** - מצינו במקום נוסף שחילקו חכמים בין היום לבין הלילה שלפניו, **(דתנן) [דְּתַנְיָא**[טז] **הָרֵי תַּנָּאֵי**[יז] **לְגַבֵּי תַּעֲנִית צִבּוּר**[יח], **עַד מָתַי אוֹכְלִין** אדם **וְשׁוֹתִין, עַד שֶׁיַּעֲלֶה עמוּד הַשַּׁחַר** של יום התענית, **דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר**, מותר לאכול

א. **שנאמר** (שמות כב ו) 'אִם בְּמַחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגנב והוכה ומת אין לו דמים', שכן חזקה היא שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו ורואה שנוטלים ונושכים, והגנב בא על מנת שכאשר יעמוד בעל הממון כנגדו יהרגנו, ואמרה תורה הבא להרגך השכם להורגו. משנה וגמרא (סנהדרין עג:). ב. **בלילה** הוא כיוני לספק, משום שהדברים אינם ניכרים בו, ואדם מסופק עליהם אם הם שחורים או לבנים וכדומה. ראש יוסף (כתב"י ר"י מקרקמסא). ג. **בתוספות** הכתוב מדובר בכל אדם, שאם ברור לך שבא להורג מותר להורגו. וסוף הכתוב מדבר באב שבא לגנוב אצל בנו, שאפילו אם יעמוד הבן על ממונו לא יהרגנו משום שרחמי האב על הבן, וכן בכל אדם שהוא מכיר בו שהוא אוהבו מאוד ולא יהרגנו (רש"י ר"י מכי - שפלשון) על פי הגמרא בסנהדרין (שם). והקשו התוספות (סנהדרין שם ר"י מקי סלז) על פירושו, הלא בכל אדם אין צריך שיתברר שבא להורגו, אלא גם בסתם מותר להורגו. שכן מבואר בגמרא (שם), שאם שבא לגנוב מהבן, בסתם יש לתלות שלא בא להורגו משום שרחמי האב על הבן, ואילו בן שבא לגנוב מהאב [או בשאר כל אדם], בסתם אם יעמוד האב על ממונו יקום עליו בנו ויהרגנו. על כן פירשו התוספות (שם, וכן ר"י מקי סלז) שהכתוב כולו מדבר באב על הבן, שבסתם אינו נחשב לרודף, אך אם ידוע לך שיהרוג מותר להורגו. וכתבו המהרש"א (שם שם ר"י מקי סלז) והמהר"ם (מתוס' שם) בשיטת דברי רש"י, שאין כוונתו שבכל אדם צריך בירור נוסף שבא להורגו, אלא אף בסתם הדבר מבורר שבא להורגו. ד. **'נשף' הוא** לילה. ה. **'עפעפי הוא** לשון זהרורית (נתיבות אור). רש"י (ר"י מקי שפסקה). והאבן עזרא (שיח שם) פירש, שהיא לשון מושאלת, שעפעף הוא אישון עין, ובקיעת אור השחר משולה לפתיחת עפעפי השחר. עוד הביא, שיש מפרשים שהוא מלשון השקפה, כשהוא (מצלי כג ה) 'התעיף עינך בו ואיננו'. ו. **בדרך** המצטערים מרוב פחד ובהלה בלילה, שמחכים לביאת היום, ונדמה להם שהוא מתעכב הרבה, כי שעה קצרה נראית בעיניהם כשנה. מהרש"ל (ר"י ליון), והמהרש"א (מ"ח ר"י מסס) פירש, שקילל את היום שיהיה כחושך. ז. **לדרך** המהרש"א שהובאה בהערה הקודמת. גם בקושיא ידעה הגמרא שאמר כן איוב בדרך קללה, אלא שסברה שקילל את עצם הזמן של היום, ותחה מפרשת הגמרא שקילל את אור מולו. ח. **'ישופני'** הוא מלשון נשף ולילה. ט. **שכבר** שנכתב 'אור' אצל 'לילה', מוכח ש'אור' היינו יום שהוא היפך הלילה. רש"י (ר"י ותוספות). י. **במשחת** דוד בבני עמון לקח דוד את בני שבע אשת אוריה החתי לאשה, ואחר כך מת אוריה במלחמה, כמאמר הכתוב (שמואל ב' יא ו-יז). אמנם באמת לא חטא דוד באשת איש, מפני שכל היוצא למלחמת בית דוד היה נותן לאשתו גט על תנאי, שאם לא ישוב מהמלחמה יחול הגט משעת נתינתו, וחטא רק בכך שגרם לאוריה ליהרג במלחמה. גמרא (שבת נו:). יא. **ביטי** שלמה הנביא הקדוש ברוך הוא שמחל לדוד על חטאו. שכאשר ביקש שלמה להכניס את הארון לבית קדשי הקדשים, דבקו שערים זה בזה, ולא יכול היה להכניסו, עד שאמר 'ה' אלהים אל תשב פני משיחך, זכרה לחסדי דוד עבדך' (דה"ב ו' ו מג), ומיד נענה. ובאותה שעה נתפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה, וידעו הכל שמחל לו הקדוש ברוך הוא. גמרא (מו"ק יח:). יב. **בתהילה** סברה הגמרא, שמשמעות 'לילה אור בעדני' היא שהלילה נתפך לי לאור, ומכיון שהיפך הלילה הוא יום משמע ש'אור' הוא שם דבר של היום. אך לפי התירוץ, לילה ואור שנזכרו בסוף הכתוב מוסבים על העולם הבא שהוא בבחינת יום ועל החושך שנזכרו בתחילתו. ולפי זה יש לומר שלילה הוא היפוכו של יום, ואור הוא היפוכו של החושך. תורת חיים (ר"י מסס). יג. **הוגה** על פי הגהות ויצינים. יד. **בשעה** השישית שלפני יום ר"ד, שהיא שעת איסור החמץ מן התורה. ושעמו של רבי יהודה יתפרש בגמרא להלן (שם). טו. **ואין** לומר ש'אור ארבעה עשר' הוא עמוד השחר, ר'ארבעה עשר שחרית' הוא הנץ החמה [כפי שפרשתם הגמרא להלן ב'אור' שנאמר לענין איסור מלאכה בארבעה עשר], שאם כן היה די לו לומר 'שחרית', שהרי גם 'אור ארבעה עשר' הוא רק יום י"ד, ולמה הוצרך להזכיר שוב 'ארבעה עשר'. אך מאחר ש'אור' הוא לילה הוצרך לומר 'ארבעה עשר שחרית', שהרי לא דיבר עד עתה מיום י"ד. אור חדש (ר"י מקקמסן). וראה עוד בפני יהושע (ר"י מיפיס) בביאור הכרח הגמרא שיאור ארבעה עשר' הוא לילי"ד. טז. **אף** על פי שכבר הסיקה הגמרא מהמשנה להלן כרבי יהודה, מבקשת היא להוכיח כדבריו ממקומות נוספים. רבינו חננאל (ר"י מפ שמט). יז. **בדי** לאלה יהא אדם טרוד במלאכה, ומתוך כך ישכח לבער את חמצו ולשחוט את הפסח ולתקן לו מצה לאכילת הלילה. רש"י (ג. ר"י מפ שלג). יח. **ואף** שאיסור זה תלוי במנהג, מכל מקום קודם האור המלאכה מותרת, ואפילו אם נהגו איסור באותה שעה בטלה דעתם. רש"י (ר"י מפ משנה). והקשו התוספות (ר"י מיפיס שם) על דבריו, הלא מבואר להלן (ג:) שלדעת רבי יהודה דין זה הוא איסור ולא מנהג. ועוד הקשו, שמשמע מלשון הברייתא 'מאימתי אסור בעשיית מלאכה' שהוא איסור ולא מנהג. [ובתב המפיני שלמה (מתוס' שם) ליישב, שאין להוכיח מלשון זו, שכן מבואר להלן (ג:) שרבי מאיר סובר שהוא מנהג ולא איסור, ומכל מקום אמר (שם ר"י) 'ושאינה לצורך המועד אסור', הרי שלשון איסור מתפרש גם על מנהג]. ועוד הקשו התוספות, שאם הוא מנהג אין נחלקו בו תנאים, הלא אפשר לברוח אין נהגו [אמנם רש"י יישב קושיא זו בדבריו שהובאו בתחילת ההערה, שאם נהגו מנהג זה קודם הזמן הראוי בטלה דעתם. פני יהושע (מתוס' שם)]. על כן פירשו, שאכן נחלקו רבי יהודה ורבי אליעזר בן יעקב באיסור ולא במנהג, ומדובר בבני גליל שהיו אוסרים את הדבר, כמבואר במשנה ובגמרא (שם). וראה עוד בילקוט ביאורים במובא מהפני יהושע (כתב"י שם) והאור חדש (מתוס' שם) ביישוב שיטת רש"י מקושיות התוספות. יט. **כמבואר** בבבא מציעא (פג:). תוספות (ר"י ביכי). כ. **דברי** רבי אליעזר בן יעקב אומרים רק בדבר שאין סברא לחלק בו באותו יום עצמו, אבל במקום שיש טעם לדבר מצינו שנחלק היום בהלכותיו, וכגון מי שנשינו להלן (קט:) ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שיאכל מצה לתיאבון. תוספות (ר"י מיכן). כא. **בבבואר** בגמרא להלן (ג:). כב. **שנינו** במשנה להלן (שם) שבית שמאי אוסרים גם את ליל י"ד בעשיית מלאכה, ובית הלל מתירים. ולפי מה שסברה עתה הגמרא, שלדעת רבי אליעזר בן יעקב גם הלילה אסור, צריך לומר שהוא חולק על משנה זו, וסובר שלא נחלקו בית שמאי ובית הלל בדבר זה, שכן לא מסתבר שיאמר כדברי בית שמאי. תוספות (ר"י מיכן). כג. **הוגה** על פי הגהות ויצינים. ומתעניים בהן רק ביום. משנה (מגילה ג:).

תעניות על הציבור, ומתעניים בהן רק ביום. משנה (מגילה ג:).

ולשתות **עַד** זמן **קְרוֹת הַגָּבָר** [-קריאת התרנגול] בפעם הראשונה[כה]. הרי שלדברי הכל רק יום התענית אסור באכילה ושתיה, ולא הלילה שלפניו. והוא הדין לעשיית מלאכה בערב פסח, שנאסרה רק ביום י"ד ולא בלילה שלפניו[כו]. **אֶלָּא דְּרֵדֵּף** - לשיטתך שנאסרה מלאכה רק מהנץ החמה ולא מעלות השחר, **הֵיכָא אֲשַׁכַּחְנָא וְקָמָא גּוֹפֵיהּ דְּפָלְגֵי בֵּיהּ רַבָּנַן** - היכן מצאנו שיחלקו חכמים ביום עצמו, ויאסרו דבר מסוים רק בחלק ממנו, והרי היום מתחיל מעמוד השחר ולא מהנץ החמה.

הגמרא מפרשת את המשך המשא ומתן שבין רבי אליעזר בן יעקב לרבי יהודה: שנינו בברייתא לעיל, **אָמַר** לָיהּ רבי יהודה, **הוּא** [יום י"ד] **עָצְמוֹ יוֹכִיחַ, שֶׁפִּקְּחָתוֹ מִזֹּהַר בָּאֲבֻיָּלֹת חָמֵץ, וּמִקְּחָתוֹ אֲסוּר בָּאֲבֻיָּלֹת חָמֵץ. שואלת הגמרא:** הלא **שָׁפִיר קָאָמַר** לָיהּ - יפה השיב לו **רַבִּי יְהוּדָה** לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שהרי מצינו בערב פסח עצמו שחלוק חלקו האחד מחלקו השני לענין איסור אכילת חמץ, ומה סבר רבי אליעזר.

משיבה הגמרא: הָכִי קָאָמַר לָיהּ [-כך אמר לו] **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** לרבי יהודה, **אֲמִינָא** לָךְ **אֲנָא מֻלְאָבָה דְּרַבָּנַן** - אני טוען לך שבאיסור דרבנן כגון עשיית מלאכה בערב פסח לא מצינו שאסרו חכמים רק את מקצת היום, **וְאַתְּ אֲמַרְתְּ לִי חֲמֵץ דְּאוֹרַיְיתָא** - ואילו אתה מוכיח לי שיתכן לחלק באותו יום עצמו ממה שמצינו כן באיסור חמץ שהוא איסור מן התורה. הלא ודאי שבאיסור תורה מצינו **דָּבָר הָבָא** [-שעד כאן, מחצות היום ואילך] **אָסַר רַחֲמָנָא** - אסרה התורה, **וְעַד הָבָא שָׁרֵא רַחֲמָנָא** - ועד לאותה שעה התירה התורה, וגזירת הכתוב היא. אבל באיסור דרבנן, כגון באיסור מלאכה, לא מצינו בשום מקום שיאסרו חכמים דבר מסוים רק במקצת היום.

הגמרא מפרשת מדוע לא קיבל רבי יהודה טענה זו: וְאִידָךְ - ורבי יהודה סובר, שגם באיסור דרבנן מצינו שחילקו חכמים באותו יום עצמו. שהרי איסור אכילת חמץ מן התורה הוא רק מחצות יום י"ד ואילך[כז], ואילו בְּשָׁעוֹת החמישית והשישית של יום י"ד האיסור אינו אלא מִדְּרַבָּנָן[כח]. הרי שאסרו חכמים רק מהשעה החמישית, ואילו את ארבע השעות הראשונות של היום לא אסרו. **הגמרא מפרשת מדוע מיאן רבי אליעזר בן יעקב בהוכחה זו: וְאִידָךְ** - ורבי יהודה סובר, מה שהוסיפו חכמים שתי שעות לאיסור חמץ אינו איסור בפני עצמו, אלא **הָהֶחָמֵּה הוּא דְּעָבוּד** [-שעשו] **רַבָּנַן** לְאיסור **דְּאוֹרַיְיתָא.** שהקדימו חכמים את זמן שריפת החמץ בשעה, משום שאדם טועה בשעה אחת, ואת איסור אכילתו הקדימו בשעתיים, גזירה משום יום המעונן שאין ניכר בו חצות היום, ועלולים בני אדם לטעות בו בין השעה החמישית לשעה השביעית שבה אסור החמץ מן התורה. ואם נתיר לאכול חמץ בשעה החמישית יבואו לאוכלו גם לאחר חצות היום, משום שיסברו שעדיין היא השעה החמישית[כט]. ואינו דומה לאיסור שכל עיקרו מדרבנן, שלא מצינו שיאסרו בו רק את מקצת היום.

הגמרא מוסיפה להקשות על רב הונא הסובר ש'אור' הוא יום: מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא, כשהיו בית דין מקדשים את החודש היו שלוחי בית דין מדליקים אבוקות בראשי ההרים, כדי להודיע לבני הגולה שהיום נתקדש החודש[ל]. **וְאֵין מַשִּׁיאִין מַשּׂוֹאוֹת** [-מדליקים אבוקות] **אֶלָּא עַל הַחֹדֶשׁ שֶׁנִּרְאָה בְּזְמַנּוֹ לְקַדְּשׁוֹ** - כשנראתה הלבנה ביום השלשים של החודש שעבר[לא] וקידשו בו את החודש[לב]. **וְאֵימָתַי** היו **מַשִּׁיאִין מַשּׂוֹאוֹת** אלו, **לָאוֹר** יום **עִבּוּרוֹ,** כלומר, במוצאי יום השלשים שהוא ליל שלשים ואחד[לג]. **אֶלָּמָא** [-ומוכח] **שׁ'אוֹר' אוֹרְתָא** [-לילה] **הוּא.** שהרי בודאי היו משיאים את המשואות בלילה, לפי שביום אין אורן נראה למרחוק. מסיקה הגמרא, אכן **שְׁמַע מִינָּהּ** ש'אור' הוא לילה, ולא כדברי רב הונא שהוא יום.

הגמרא חוזרת להקשות על רב יהודה הסובר ש'אור' הוא לילה: מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא, כהן **שֶׁהָיָה עוֹמֵד בָּל' הַלַּיְלָה וּמַקְרִיב עַל הַמִּזְבֵּחַ** אברי עולה ואימורי קרבנות[לד], **לָאוֹרָה** [-בבוקר] הוא **שָׁעוֹן קִידּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם** כדי להמשיך בעבודה[לה]. ואף שכבר קידש את ידיו ורגליו מאתמול, לינה [סוף הלילה] פוסלת קידוש זה, וצריך לקדש שוב, **דִּבְרֵי רַבִּי**[לו]. הרי ש'אור' הוא יום ולא לילה. **מתרצת הגמרא: 'אוֹרָה' שָׁאנֵי,** ואף רב יהודה הסובר ש'אור' הוא לילה, מודה הוא ש'אורה' הוא יום.

הגמרא חוזרת להקשות על רב הונא הסובר ש'אור' הוא יום: מֵיתִיבִי [-הקשה] **מָר זוּטְרָא,**

כה. **רש"י** (תענית יב. ד"ה עד קרוס). והוא קודם עלות השחר. כו. **הגמרא** יכלה להוכיח כן מהרובה מצוות שזמנן דווקא ביום ולא בלילה, כגון לולב ושופר, אלא שרצתה להוכיח שגם באיסורים מצינו שחלוק היום מהלילה. פני יהושע (ר"י פפמ"ג). כז. **כמבואר** להלן (ז:). כח. **שכן** שנינו להלן (ח:), ששלשת רבי יהודה אוכלים חמץ כל ארבע שעות ראשונות של היום, ותולים אותו בשעה החמישית [לא אוכלים ולא שורפים, לפי שעדיין החמץ מותר בהנאה], ושורפים אותו בתחילת השעה השישית. ובסמוך יבואר טעם תקנה זו. כט. **כמבואר** להלן (יב:). ל. **כך** עשו בראשונה, אך משקלקלו הכותים והיו משיאים משואות כדי להטעות את ישראל, היו מודיעים על קידוש החודש על ידי שלוחי בית דין. משנה (ר"ה כב:). לא. **יום** השלשים נקרא 'בזמנו' משום שרק מיום זה זמן הלבנה להיראות, ולא קודם לכן. תשב"ץ (מ"ק סי' קצ). לב. **אבל** אם היה החודש הקודם מעובר [בן שלשים יום], לא היו בית דין מקדשים את יום הל"א לראש חודש, אלא היה מתקדש מעצמו על ידי שמים. וכן לא היה אז צורך במשואות, שכן מתוך שלא הודלקו משואות ידעו הכל שחל ראש חודש רק ביום השלשים ואחד. לג. **יום** השלשים קרוי 'יום העיבור' משום שחודש מלא נעשה מעובר על ידי יום זה. לד. **הלילה** כשר להקטרה, וכל הלילה מעלים אברים ואימורים על המזבח, ואינם נפסלים בלינה אלא אם לא עלו עד עלות השחר. רש"י (ויקרא ג. ד"ה מנחתן ושם"ם שמות כג יח). אך רש"י בתמורה (יד. ד"ה אין פ"א ניקפא דשימשי"ק) כתב, שיש להעלותם על המזבח קודם שקיעת החמה כדי שלא יפסלו בלינה, אלא שכל הלילה אפשר לסדרם על גבי המערכה. לה. **בהן** שבא לעבוד עבודה במקדש צריך לקדש את ידיו ורגליו ולרוחצם במי הכיור, ואם לא קידש חייב מיתה בידי שמים. שמות (ל יח-כא). ועבודתו פסולה, כמבואר במסכת זבחים (פו:). לו. **ורבי** אלעזר ברבי שמעון חולק, וסובר שאינו צריך לקדש ידים ורגלים בבוקר, וטעם מחלוקתם מבואר בזבחים (יט:).

אשה היולדת נקבה מביאה לאחר מלאת שמונים ימי טהרתה[א] קרבנות עולה וחטאת[ב]. וכן אשה שהפילה את עוברה חייבת בקרבנות אלו. ושנינו במסכת נדה[ג]: שאם ילדה נקבה[ד], ושוב התעברה והפילה בתוך שמונים יום מלידתה, הרי היא יוצאת ידי חובתה בעולה וחטאת אחת לשתי הלידות, משום שבזמן שהפילה עדיין לא הגיעה שעת חיוב הקרבן של הלידה הראשונה. אך אם הפילה מיום השמונים ואחד ואילך, מאחר שכבר התחייבה בקרבן הראשון הרי היא צריכה להביא שני קרבנות לאחר שימלאו שמונים ימי הטהרה של הלידה השניה[ה], ואינה יוצאת בקרבן אחד לשתי הלידות[ו].

שנינו במשנה (פס ז:): **הַמַּפֶּלֶת אוֹר לְשָׁמוֹנִים וְאֶחָד** [-בליל השמונים ואחד] **לְלִידָתָהּ, בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין** אותה **מִקָּרְבָּן** שני, לפי שעדיין אינה ראויה להבאת הקרבן על לידתה הראשונה עד לבוקר השמונים ואחד, שכן אין קרבנות קרבים בלילה[ז]. **וּבֵית הִלֵּל מְחַיְּבִים** אותה בשני קרבנות, לפי שכבר שלמו ימי הטהרה של לידתה הראשונה. **אָמְרוּ לָהֶן בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי, מֵאי שָׁנָא** [-במה שונה] המפלת **לְאוֹר שְׁמוֹנִים וְאֶחָד מֵהַמַּפֶּלֶת בְּיוֹם שְׁמוֹנִים וְאֶחָד**, שבה אתם מודים שהיא חייבת, והלא לכל דבר היום והלילה שוים, ואם כן אף המפלת בלילה תתחייב. עוד אמרו להם בית הלל, **אִם כֵּן מִיּוֹם** [-מאחר שהשתווה] **לַיּוֹם** הלילה ליום **לְענין מוֹצָאֵי** שאינו בכלל ימי טהרתה[ח], וכי **לֹא יִשְׁוֶה לַיּוֹם** גם **לְענין קָרְבָּן**, וכשם שהמפלת ביום שמונים מתחייבת בקרבן נוסף, כמו כן אם הפילה בלילו יש לה להתחייב בו[ט].

מסיק מר **ווטרא את קושייתו: מְדָקָאָמְרִי** [-ממה שאמרו] **בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי: מֵאי שְׁנָא אוֹר שְׁמוֹנִים וְאֶחָד מִיּוֹם שְׁמוֹנִים וְאֶחָד, שֶׁבָּא מִיָּמָּה**- מוכח שאור ויום הם שני זמנים נפרדים, **ו'אוֹר' אוֹרְתָא** [-לילה] **הוּא**, ולא כדברי רב הונא שהוא יום. **מסיקה הגמרא:** אכן **שֶׁבָּא מִיָּמָּה** ש'אור' הוא לילה.

הגמרא מוסיפה להקשות על רב הונא: מֵיתִיבֵי - הקשו בני הישיבה, שלמים נאכלים ביום הקרבתם ובלילה שלאחריו וליום המחרת, ואילו תודה[י] נאכלת רק ביום הקרבתה ובלילה שלאחריו. **ושואלת הברייתא: יָכוֹל** [-שמא] **יְהֵא נֶאֱכָל** בשר שלמים גם **אוֹר לְכניסתו** של היום **שֶׁלְּיָּשִׁי** שהקרבתו, **וּמשום שֶׁדַּיִן הוּא** - שיש ללמוד כן בבנין אב' מתודה. שהרי **זְבָחִים** של תודה **נֶאֱכָלִים יוֹם אֶחָד, וּשְׁלָמִים נֶאֱכָלִים שְׁנֵי יָמִים. מָה תַּהֲלָּה** בתודה, **הַלַּיְלָה** שלאחר היום הראשון נמשך ואוכלת ומותר באכילת התודה[יא], **אַף כָּאן** בשלמים יש לומר שֶׁנֶּאֱכָלָה שלאחר היום השני נמשך **אַחַר הַיּוֹם** השני ויהיה מותר באכילתם. **משיבה הברייתא: תַּלְמוּד לוֹמַר** - מלמדנו הכתוב בשלמים (ויקרא יט ו), **'בְּיוֹם זִבְחֲכֶם תֵּאָכֵל' וּמִמָּחֳרָת, וְהַנּוֹתָר עַד יוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף'**, וממה שנאמר 'וממחרת והנותר עד יום' יש לדרוש, שרק למחרת ביום השני **מֻתָּר יוֹם הוּא נֶאֱכָל**[יב], **וְאוֹכֵל אֵינוֹ נֶאֱכָל לְאוֹר** היום **הַשְּׁלִישִׁי** לאחר שיחשך היום השני. **שואלת הברייתא: יָכוֹל** [-שמא] **יִשָּׂרֵף** הנותר מבשר השלמים **מִיָּד** בתחילת ליל היום השלישי שהוא סוף זמן אכילתו, **ומשום שדַּיִן הוּא** - שיש ללמוד כן בבנין אב מפסח. שהרי **זְבָחִים** של פסח **נֶאֱכָלִין יוֹם וְלַיְלָה אֶחָד, וּשְׁלָמִים נֶאֱכָלִין שְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד, מָה תַּהֲלָּה לְפסח תֵּירָא זמן הָאֲכִילָה** הוא זמן **הַשְּׂרֵיפָה** של הנותר[יג], **אַף כָּאן** בשלמים יש לומר שֶׁתֵּירָא לְסוף זמן **הָאֲכִילָה** בתחילת הלילה השלישי יהיה זמן **הַשְּׂרֵיפָה** של הנותר. **משיבה הברייתא: תַּלְמוּד לוֹמַר** - מלמדנו הכתוב (ויקרא ז יח) **'וְהַנּוֹתָר מִבְּשַׂר זִבְחַ הַשְּׁלָמָיו בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף'**, **בַּיּוֹם אֲתָה שׂוֹרֵף, וְאִי אַתָּה שׂוֹרְפוֹ בַּלַּיְלָה**, ומכאן שאין שורפים קדשים פסולים בלילה[יד].

מסיקה הגמרא את קושייתה: מְדָקָאָמַר - מכך שאמרה הברייתא **'יְהֵא נֶאֱכָל אוֹר לְשֶׁלְּיָּשִׁי'**, ובודאי כוונתה לליל שלישי ולא ליומו, **אָלְמָא** [-מוכח] **ש'אוֹר' אוֹרְתָא** [-לילה] **הוּא. מסיקה הגמרא:** אכן **שֶׁבָּא מִינָּהּ** - יש להוכיח ש'אור' הוא לילה.

הגמרא מוסיפה להוכיח ש'אור' הוא לילה: תָּא שְׁמַע - בא ושמע ראיה לדבר זה. שנינו בברייתא, **אוֹר** [-לילה] **שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים מְתַפֶּלֶּלֶת** אדם תפילה של **שַׁבָּע** ברכות[טו], **וּלאחריה מְתַנֶּדֶּה**[טז]. וכן **בְּשַׁחֲרִית** של יום הכיפורים **מְתַפֶּלֶּלֶת שַׁבָּע וּמִתְנַדֶּה**, וכן **בְּמוּסָף מְתַפֶּלֶּלֶת שַׁבָּע וּמִתְנַדֶּה**, וכן **בְּמִנְחָה מְתַפֶּלֶּלֶת שַׁבָּע וּמִתְנַדֶּה. וּבַעֲרֵבִית מְתַפֶּלֶּלֶת** שבע **מֵעֵין שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה** ברכות של תפילת כל השנה[יז], **ולא את כולן. רַבִּי חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר מְשׁוּם אַבְוָתָיו, מְתַפֶּלֶּלֶת** אדם **שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה** ברכות **שַׁלָּימוֹת** במוצאי יום הכיפורים כמו בכל השנה, **מִפְּנֵי שְׁגִיאוֹת זִמְרוֹ הַכְּבֵדָה** בברכת **חוֹנֵן הַדָּעַת**, **ובתפילת** מעין שמונה עשרה אין מזכירים הבדלה[יח]. **מסיקה הגמרא את קושייתו: אָלְמָא** - מכאן מוכח **ש'אוֹר' אוֹרְתָא** [-לילה] **הוּא**, שהרי מכנה הברייתא את ליל יום הכיפורים 'אור יום הכיפורים'. **מסיקה הגמרא: שֶׁבָּא מִינָּהּ** - אכן מוכח ש'אור' הוא לילה.

א. **היולדת** נקבה טמאה ארבעה עשר יום, ולאחר מכן טובלת ונטהרת. והימים שבין יום החמשה עשר ליום השמונים קרויים 'ימי טהרה', שאף אם היא רואה בהם דם הרי היא טהורה. ועד שתביא את קרבנותיה במלאת ימים אלו, הרי היא מחוסרת כיפורים ואסורה באכילת קדשים ובכניסה למקדש, כשאר בעלות מומין (ויקרא יב ב-ח).

ב. **יולדת** עשירה מביאה כבש לעולה ותור או בן יונה לחטאת, ויולדת עניה מביאה שתי תורים או בני יונה, אחד לעולה ואחד לחטאת. שם (יב ו-ח).

ג. **ראה** להלן בהערה בטעם מה שהיכרה המשנה דווקא ביולדת נקבה.

ד. **רשי"י** (ד"ה מפלת). וצריך עיון, למה היא צריכה להמתין עם קרבנה הראשון עד מלאת ימי הלידה השניה ואינה מביאה אותו עתה, הלא אף שהיא טמאה לענין קדשים, מכל מקום טמא יכול לשלח את קרבנותיו (לעיל סב.). ראש יוסף (בה"י שם). ה. **שכן** ממה שנאמר (ויקרא יב ז) 'זאת תורת היולדת' דרשו, שמביאה קרבן אחד על ולדות הרבה. אמנם ממה שנאמר 'זאת' דרשו, שאם נולד הולד השני לאחר מלאת ימי טהרה של הלידה הראשונה צריכה להביא קרבן לכל לידה ולידה. רש"י (ד"ה מפלת סב). על פי הברייתא בכריתות (ט:). ונקטה המשנה דין זה דווקא ביולדת נקבה, משום שהיולדת זכר מתחייבת בקרבנות לאחר ארבעים יום מלידתה, ואם התעברה שוב והפילה בתוך ימים אלו נחשב הנפל כמים בעלמא, לפי שאין הולד נוצר עד הימים הארבעים לעיבורו, ואינה מתחייבת עליו קרבן. רש"י (שם ד"ה מפלת). ו. **שכן** נאמר (ויקרא יב ב) 'יבים צוותו את בני ישראל להקריב את קרביהם', ביום ולא בלילה. זבחים (סח:). ז. **שכן** כבר נאמר מכלל ימי טהרה בשקיעת החמה של ימים השמונים, ומלילי השמונים ואחד ואילך אם תראה דם הרי היא טמאה. ח. **והישבו** בית שמאי לבית הלל, שאכן אף דין היום והלילה שוים, שכן ביום שמונים ואחד כבר הגיעה השעה הראויה להקרבת הקרבן הראשון, מה שאין כן בלילה שאינו ראוי להקרבה. ועל ראיית בית הלל משומאה השיבו בית שמאי, שממה שטמאים הדמים שרואה בליל שמונים ואחד אין ראיה על חיוב קרבנותיה, שהרי אם הפילה בתוך מלאת ימי טהרתה דמי לידתה טמאים, וממילא אף להדיוקים אינה מתחייבת עליה קרבן בפני עצמו. רש"י (ד"ה מפלת סב). על פי המשנה (שם). ואכן חזרו בהם בית הלל משנענם מפני תשובה זו, ומה שחייבו שני קרבנות הוא מדרשת הכתוב. תוספות (ד"ה מפלת סב) על פי הברייתא (שם ט). ט. **מי** שנעשה לו נס, כגון יורדי הים, והוולכי מדברות, וחברש שיצא מבית האסורים, וחולה שנתרפא, ובכדי להודות על הנס נדר שלמים, הרי אלו שלמי תודה. וכן מביאים עמהם ארבעה מיני לחם, עשרה לחמים מכל מין, והתודה והלחם נאכלים ליום ולילה בלבד, ככתוב בפרשת צו (ויקרא ז יב-טו).

י. **אחת** מידות שהתורה נדרשת בהן היא 'בנין אב', שכל דין שנאמר בדבר מסוים מלמד גם על שאר הדברים הדומים לו. יא. **שכן** נאמר בתודה (שם ז טו) 'ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל, לא ינית ממנו עד בקר', ומשמע שהוא נאכל עד הבוקר של מחר. רש"י (ד"ה ומשום). והוסיף בחידושי הר"ן (ד"ה וזיל), שמאחר שאין שורפים קדשים בלילה כפי שיבואר להלן, בהכרח שהוא נאכל בלילה. אך לכן לא מן שלא אכלו ביום אינו יכול שלא להניחו עד הבוקר, ואין ציווי עליו התורה שלא להניחו. עוד כתב רש"י (שם), שהבנין אב הוא גם מפסח שמצינו בו שנאכל בלילה שנאמר בו (שמות יב ח) 'ואכלו את הבשר בלילה הזה', בחידושי הר"ן (שם) כתב, שמפסח אין ללמוד על שלמים שהלילה הולך אחר היום שלפניו ואיכלו גם בלילה השני, שהרי פסח נאכל רק בלילה ולא ביום שלפניו. וכתב הצל"ח (ד"ה ומשום) בביאור דברי רש"י, שעיקר כוונת הברייתא באומרה 'מה לתלן לילה אחר היום' היא, שנלמד מפסח לשלמים שסיום זמן אכילתם הוא בלילה. יב. **רשי"י** (ד"ה מ"ל). ולפי זה קורא הכתוב לבשר השלמים 'נותר' כבר ביום השני, משום שמצוה לאוכלו ביום הראשון, כמבואר בתורת כהנים (פ"ט פרשתא ט). תוספות רבינו פרץ (ד"ה מ"ל ומשום). אך התוספות בזבחים (ט: ד"ה מ"ל) פירשו, שהלימוד הוא ממה שנאמר 'עד יום השלישי', שמשמעו שבים השלישי אינם נאכלים כלל, ואף לא בלילה. והפני יהושע (ד"ה מ"ל) פירש, שהדרשה היא מיתור תיבת 'עד', שכן היה לו לכתוב 'והנותר ביום השלישי'. ועל כן מתפרש הכתוב, שגם הנותר מסוף היום השני עד בוקר היום השלישי באש ישרף. יג. **שכן** נאמר בפסח (שמות יב י) 'והנותר ממנו עד בוקר באש תשרופו', וזמן אכילתו הוא בלילה. רש"י (ד"ה מן). והקשה הפני יהושע (ד"ה ומ"ל), הלא הפסח אינו נשרף מיד לאחר זמן אכילתו בבוקר יום טוב של פסח, אלא רק בבוקר השני של י"ו בניסן, שכן אין שורפים קדשים ביום טוב, כמבואר להלן (סג:). ואורדבה, מפסח מוכח שאין שורפים בלילה, שהרי אין שורפים אותו מיד במוצאי יום טוב, אלא רק בבוקר, ואם כן אף בשלמים אין לשרוף את הנותר בליל היום השלישי. ותירץ, שדווקא משום שאי אפשר לשורפו סמוך לאכילתו הרי הוא נדחה לבוקר השני, אבל שלמים שאפשר לשורפם סמוך לסוף זמן אכילתם יש להם להישרף בליל שלישי. וראה עוד בדבריו (פסוק"ז ד"ה מ"ל), בביאור הראיה מפסח על שלמים. והיד דוד (ד"ה מ"ל יכול) תירץ על פי המבואר להלן (קכ:), שרק לדעת רבי עקיבא הבוקר שנאמר בשריפת הפסח הוא בוקר שני, אבל רבי אלעזר בן עזריה (שם) חולק עליו, וסובר שכל מקום שנכתב בו 'בוקר' הוא בוקר ראשון. וכן שנינו בברכות (נ:) בשיטתו על מה שנאמר (דברים טז ז) 'ופנית בבוקר והלכת לאהליך', רבי אלעזר אומר 'מלמד שהפסח נאכל בחצות', ולדבריו אין לומר שהבוקר האמור בפסוק הוא בוקר שני, שהרי אם כן היה לו לכתוב 'והלכת לאהליך' ולא 'ופנית בבוקר והלכת'. יד. **לא** נאמר כאן 'עד יום השלישי' כמו בכתוב שהובא לעיל, אלא 'ביום השלישי', משום שכאן אין מדובר בזמן אכילתו אלא בזמן שריפתו, שהוא דווקא ביום השלישי ולא בלילה השלישי. רש"י (ד"ה ומ"ל). טו. **שכן** משלמים למדנו לכל הקדשים שאינם נשרפים בלילה. חידושי הר"ן (ד"ה ותיקו). הקשו התוספות (ד"ה מ"ל) הלא ממה שנצרך כתוב זה להשמיענו שאין שורפים שלמים בליל שלישי מוכח שאנים נאכלים באותה שעה, שאם לא כן פשוט שאין שורפים, שהרי עדיין ראויים הם לאכילה. ואם כן למה נצרכה דרשת 'ומחרת והנותר עד יום' למעט ליל שלישי מאכילת שלמים, הלא הדבר מוכרח מ'ביום השלישי' כאמור. ותירצו, שאין הכתוב מכתבו זה שאינם נאכלים בליל שלישי, אלא אף אם הם נאכלים בו עדיין צריך הכתוב ללמדנו שאינם נשרפים בליל רביעי. טז. **שלש** ברכות ראשונות ושלש אחרונות של תפילת שמונה עשרה, וברכה אמצעית מעניינו של יום. יז. **יום** הכפורים הוא זמן תשובה לכל, לפיכך חיבבים הכל לעשות תשובה ולהתוודות ביום הכפורים. רמב"ם (משנה ש"ת פ"ו). ותיקנו לומר את הזידוי בכל תפילת כל הברכות האמצעיות של תפילת כל השנה (כמבואר בגמרא (פסחים נג:)). והתירו להתפלל תפילה זו במוצאי יום הכיפורים מפני טורח התענית. רש"י (יומא פ: ד"ה שגיאת). יח. **ובן** מבואר בברכות (שם) שמעטום זה אין מתפללים 'הבינני' במוצאי שבת. ואף שהגמרא מקשה שם, מדוע אי אפשר להזכיר הבדלה בתוך ברכת 'הבינני', והניחה דין זה בקושיא, אין זה אלא במי שרגיל להתפלל ברכה זו כל השנה, אבל מי שמתפלל כל השנה ז"ח שלימות, אם יכלול הבדלה ב'הבינני' תטרד דעתו ויטעה בה. רמב"ן (מגה פ: ד"ה אלא). עוד הביא שיש מתרצים, שבכל מקום שהגמרא מסיקה 'קשיא' אין נדחה הדין מחמת הקושיא, ויש עליה תירוץ. וכתב רבינו יונה בברכות (שם ד"ה ומשני) בתירוץ קושיא זו, שאין להזכיר הבדלה ב'הבינני' משום שלא נתקנה הבדלה בתפלה כברכה בפני עצמה, אלא היא נכללת ב'אתה חונן'. ואם יזכירה ב'הבינני' תיראה כברכה בפני עצמה, שהרי כל פיסקא ב'הבינני' היא כנגד אחת מברכות שמונה עשרה.

עוד מוכיחה הגמרא: תָּא שְׁמַע - בוא ושמע ראיה לדבר זה, ממה **דְּתָנֵי דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל** - ששנינו בברייתא שנשנתה בבית מדרשו של שמואל, **לֵילְיָא דְּאוֹרְתָא** [-לילה] **הוּא, וְלָא פָּלְגִי** - ולא נחלקו על כך שבודקים את החמץ בליל ארבעה עשר. אלא **מַר** קרא ללילה **בְּי אַתְרֵיהּ** - כלשון הנהוגה במקומו, **וּמַר** קרא ללילה **בְּי אַתְרֵיהּ** - כלשון הנהוגה במקומו. **בְּאַתְרֵיהּ** [-במקומו] **דְּרַב הוּנָא קָרוּ** ללילה **עִנְהֵי**[כ] ועל כן אמר ש'אור' הוא נגהי, **וּבְאַתְרֵיהּ** [-ובמקומו] **דְּרַב יְהוּדָה קָרוּ** לו **לֵילְיָא**, ועל כן אמר ש'אור' הוא לילי.

שואלת הגמרא: וְתָנָא דִידָן מַאי טַעְמָא לָא קָתָנֵי 'לֵילְיָא' - מדוע תנא משנתנו לא נקט 'לילי ארבעה עשר', כלשון הברייתא שהובאה לעיל. **משיבה הגמרא:** תנא משנתנו **לִישְׁנָא מְצִיעְתָּא** [-לשון נקיה] **הוּא דְּנָקֵט**, ועל כן קרא ללילה 'אור'[כא]. שכן מצוה היא לדבר בלשון נקיה, וכן היא דרך נקיי הדעת, **וְכִדְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי. דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, לְעוֹלָם אַל יוֹצִיא אָדָם דָּבָר מְגוּנָה מִפִּיו**[כב], **שֶׁהֲרֵי עִמָּכֶם הַתָּווּךְ** את לשונו[כג] והוסיף **שְׁמוֹנָה אוֹתִיּוֹת, וְלָא הוֹצִיא דָּבָר מְגוּנָה** כ'טומאה' **מִפִּיו. שֶׁכֵּן נֶאֱמַר** 'מִן הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אֵינֶנָּה טְהוֹרָה' וגו' שְׁנַיִם שְׁנַיִם בָּאוּ אֶל נֹחַ אֶל הַתֵּבָה', כדי להינצל ממי המבול. ובמקום 'הטמאה' שהן חמש אותיות, נכתב 'אשר איננה טהורה' שהן שלש עשרה אותיות[כד], ויש בכך תוספת שמונה אותיות[כה].

הגמרא מביאה מקורות נוספים לדיון האמור: רַב פָּפָּא אָמַר, תַּשַׁע אותיות הוסיף הכתוב כדי שלא להזכיר לשון טומאה. **שֶׁכֵּן נֶאֱמַר** בבעל קרי[כו] (דברים כג יא), **'כִּי יִהְיֶה בְךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקְרֵה לָיְלָה וְיָצָא אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה לֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה'**[כז], ובמקום לכתוב 'טמא' שהן שלש אותיות כתב 'אשר לא יהיה טהור'[כח]. **רַבִּינָא אָמַר, עֶשֶׂר** אותיות הוסיף כתוב זה, שכן יש להחשיב גם את הי"ו דְּתֵיבוּת **'טָהוֹר'** שכתובה בכתיב מלא ולא חסר. **רַב אָחָא בַּר יַעֲקֹב אָמַר**, מצינו שהוסיף הכתוב **שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה** אותיות בכדי שלא להשתמש בלשון טומאה. **שֶׁכֵּן נֶאֱמַר** (שמואל ב' כ כו) **'כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא, בְּלִתִּי טָהוֹר הוּא כִּי לֹא טָהָרוּ'**, שדוד נערך מסעודת ראש חודש אצל אגוי המלך[כט], ותלה שאול את סיבת היעדרותו בטומאה שאירעה לו. ולא אמר 'מקרה טמא הוא', אלא האריך לכלשון האמור, והוסיף בכך שש עשרה אותיות בכדי שלא להוציא לשון מגונה מפיו.

הגמרא מביאה מקורות נוספים לדיון האמור: תַּנְיָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל - שנינו בברייתא שנשנתה בבית מדרשו של רבי ישמעאל, **לְעוֹלָם יִמְכֹּר אָדָם בָּלְשׁוֹן נְקִיָּה.** שֶׁהֲרֵי בְּזֶה קָרָאוֹ תורה רוכב לכלי שהוא רוכב עליו **'מֹרְכָּב'**, שנאמר (ויקרא טו ט) **'וְכָל הַמֶּרְכָּב אֲשֶׁר יִרְכַּב עָלָיו הַזָּב יִטְמָא'**, ואילו **בְּאִשָּׁה** זבה **קָרָאוֹ 'מוֹשָׁב'**, שנאמר (שם טו כג) **'אוֹ עַל הַכְּלִי אֲשֶׁר הִוא יֹשֶׁבֶת עָלָיו, בְּנָגְעוֹ בוֹ יִטְמָא עַד הָעָרֶב'**[ל]. ואפילו שדיני איש ואשה שוים לענין מרכב ומושב, מכל מקום כלל הכתוב את דין מרכב האשה בדין מושב, ולא כתבו בפירושלא, משום שרכיבה שהיא בפיסוק רגלים נחשבת לגנאי באשה. **וְעוֹד אוֹמַר** הכתוב (ויק"כ טו ח), **'וְהִבְהַר לֶשְׁוֹן צָרוּעִים'**, שאמר אליפז **לְעַ אִיּוֹב** לאיוב, מצוה עליך לבחור בלשון חכמים[לב] שהיא נקיה. **וְעוֹד אוֹמַר** הכתוב שאמר אליהוא לאיוב (שם לג ג), **'וְדַעַת שְׂפָתַי בָּרוּר מָלֵּלוּ'**, ר'ברור' היא לשון מבוררת ונקיה.

שואלת הגמרא: מַאי 'וְאוֹמַר' - לשם מה מוסיפה הברייתא ראיות אלו ולא הסתפקה בראיה מזבה. **משיבה הגמרא:** כך אמרה הברייתא, **וְכִי תֵּימָא** - אם תאמר לדחות את הראיה מזבה משום **דַּהֲנֵי מִיֵּי** - שדבר זה שצריך לבחור בלשון נקיה, נאמר רק **בְּדַאוֹרַיְיתָא** - בלשון התורה שיצאה מפי הגבורה, ועל כן הקפידה על לשון נקיה, **אֲבָל בְּדִרְבָּנָן** [-בדברי חכמים] במשנה ובברייתא **לָא** צריך להקפיד בזה, **תָּא שְׁמַע** - בא ושמע ראיה שגם במשנה ובברייתא יש להקפיד על הדבר, **וְאוֹמַר** [-הרי אומר] הכתוב, **'וְתִבְהַר לָשׁוֹן צְרוּעִים'**. ומכאן שאף הערומים [-החכמים] בוחרי לשון הם, ומשתמשים רק בלשון נקיה. **ומשמשיכה הברייתא: וְכִי תֵּימָא** - ואם תאמר **דַּהֲנֵי מִיֵּי** - שדבר זה שיש לבחור בלשון נקיה הוא רק **בְּדִרְבָּנָן** - בדברי חכמים, **אֲבָל בְּמִיֵּי דְּאוֹרַיְיתָא** [-בדברי חולין] **לָא** צריך להקפיד על לשון נקיה, **וְעַל כֵּן אוֹמַר** הכתוב, **'וְדַעַת שְׂפָתַי בָּרוּר מָלֵּלוּ'**, שבכל דיבור שהוא יש לבחור בלשון נקיה[לג].

הגמרא מקשה על מה שנינו בברייתא שלא הזכיר הכתוב לשון מרכב באשה משום שגנאי הוא לה. מקשה הגמרא: וְכִי בְּאִשָּׁה לָא כְּתִיב [-ונכתב] **בָּהּ** לשון **מֶרְכָּב, וְהָכְתִיב** [-והרי כתוב] ברבקה בשעה שעזבה את בית אביה והלכה עם אליעזר כדי להינשא ליצחק (בראשית כד נט), **'וַתָּקָם רִבְקָה וְנַעֲרוֹתֶיהָ וַתִּרְכַּבְנָה עַל הַגְּמַלִּים'**. הרי שגם באשה מצינו בתורה לשון רכיבה. **מתרצת הגמרא: הָתָם** [-שם] **מְשׁוּם בִּיעָתוּתָא דְּגַמָּלֵי אוֹרְחָא הִיא** - משום פחד הישיבה על הגמל שהוא גבוה והיא יראה ליפול ממנו אף דרך האשה לרכב עליו, כדי לאחוז בו בידיה וברגליה[לד]. אבל על שאר הבהמות אין האשה רוכבת, אלא יושבת עליהן כשתי רגליה בצד אחד של הבהמה.

עוד מקשה הגמרא: וְהָכְתִיב - והרי נאמר במשה כשהוא משדין למצרים (שמות ד כ) **'וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו וַיַּרְכִּבֵם עַל הַחֲמוֹר'**, ואם כן גם באשה נאמר לשון מרכב. **מתרצת הגמרא:** [-שם].

כ. **'ענהי'** הוא מלשון נוגה ואור שהוא היפך הלילה, אלא שקראו ללילה בשם זה בלשון 'סגי נהורי' [לשון הפוכה מהמציאות, כמו שקראים לסומא 'סגי נהורין']. ערוך (ערך נגה ו). כא. **כתב** הבעל המאור (לסלן ע"א בדפי הרי"ף מענין), שדווקא בפתיחת דבריו מחזר התנא אחר לשון מעולה יותר, ככתוב (משלי קיט קל) 'פתח דבריך יאיר' [ובכיון זה כתב בפירוש המשניות להרמב"ם]. אך תנא דבי שמואל נקט 'לילי ארבעה עשר', משום שלא היתה זו פתיחת דבריו. אמנם הראב"ד (בפסקות על סי"ף שם) כתב, שרק במקום שמדובר בתחילת הלילה נוקט התנא לשון 'אור', ואף בדיקת חמץ ומנה בתחילת הלילה כשעדיין יש קצת אור. אבל לולי זאת לא היה מכנה התנא את החושך 'אור' כדי לאחוז בלשון נטמא. מרכב הוא כלי המונח על הבהמה ומיועד לרכיבה, ואפילו שאין הזב יושב עליו, כגון צדדי האוכף מלפניו ומאחריו שהרוכב נסמך עליהם, אבל לאוכף עצמו שיושבים עליו יש דין מושב. רש"י על התורה (שם טו ט) על פי הרא"ם. כב. **אין** לפרש בכוונת הברייתא שקרא הכתוב לדין מרכב בשם מושב, שהרי דין מרכב חלוק ממושב, שכן הנוגע במושב מטמא אף את בגדיו, ואילו הנוגע במרכב אינו מטמא את בגדיו. אלא כוונת הברייתא היא, שבאשה לא נזכר דין מרכב בפירוש אלא נתרבה מייתור הכתוב. שכן שנינו בתורת כהנים (מצורע פרשת ז' ופרשת ד' סי"ז), 'אשר הוא יושבת עליו' זה המושב, 'כלי' זה המרכב. תוספות (ד"ה שפתי). לב. **'ערומים'** הוא מלשון ערמה וחכמה. לג. **שכן** 'שפתי' משמע אף מילי דעלמא, ואפילו שאינם דברי חכמים. מהרש"א (מ"ש ד"ה ושפתי). לד. **ואף** שיש לדבר בלשון נקיה, אין משנה הכתוב את המעשה מכפי שהיה. תוספות (ד"ה שפתי).

כג. **בעל** קרי [וכן שאר הטמאים בטומאה היוצאת מגופם] אסור בכניסה למחנה לויה, שהוא הר הבית, כמבואר להלן (סג:). כד. **רב** פפא מחשיב את 'אשר לא יהיה טהור' רק כשתים עשרה אותיות, כאילו נכתב 'טהור' חסר בלא ראי"ו. וכתב התורת חיים (ד"ה כי אם ששם), שלשיטתו אין להחשיב את הוא"ו כעיקום לשון, משום שהיא באה לאיזו דרשה. כה. **וביום** טוב או ראש חודש לא נמנע שום איש מאוכלי שולחן המלך מלסעוד אצל המלך. רש"י (שם כ ח). ל. **איש** או אשה שיוצאת דיבה מגופם נטמאים בטומאת זב, ומטמאים את המרכב שהם רוכבים עליו, ואת המושב שהם יושבים עליו, וכל הנוגע במרכב או מושב אלו נטמא. מרכב הוא כלי המונח על הבהמה ומיועד לרכיבה, ואפילו שאין הזב יושב עליו, כגון צדדי האוכף מלפניו ומאחריו שהרוכב נסמך עליהם, אבל לאוכף עצמו שיושבים עליו יש דין מושב. רש"י על התורה (שם טו ט) על פי הרא"ם. לא. **אין** לפרש בכוונת הברייתא שקרא הכתוב לדין מרכב בשם מושב, שהרי דין מרכב חלוק ממושב, שכן הנוגע במושב מטמא אף את בגדיו, ואילו הנוגע במרכב אינו מטמא את בגדיו. אלא כוונת הברייתא היא, שבאשה לא נזכר דין מרכב בפירוש אלא נתרבה מייתור הכתוב. שכן שנינו בתורת כהנים (מצורע פרשת ז' ופרשת ד' סי"ז), 'אשר הוא יושבת עליו' זה המושב, 'כלי' זה המרכב. תוספות (ד"ה שפתי). לב. **'ערומים'** הוא מלשון ערמה וחכמה. לג. **שכן** 'שפתי' משמע אף מילי דעלמא, ואפילו שאינם דברי חכמים. מהרש"א (מ"ש ד"ה ושפתי). לד. **ואף** שיש לדבר בלשון נקיה, אין משנה הכתוב את המעשה מכפי שהיה. תוספות (ד"ה שפתי).

מִשּׁוּם בְּנָיו הזכרים של משה שנתלוו לאמם, **אוֹרְחָא** [-הדרך] **הוּא** ברכיבה[א], ועל כן הזכיר שם הכתוב לשון רכיבה.

עוד מקשה הגמרא: וכי לא מצאנו לשון רכיבה באשה, **וְהָכְתִיב** באביגיל אשת נבל הכרמלי (שמואל ב' כה כ) 'וְהָיָה **הִיא רוֹכֶבֶת עַל הַחֲמוֹר** וְיָרְדָת בְּסֵתֶר הָהָר, **וְהִנֵּה דָוִד וַאֲנָשָׁיו יֹרְדִים לְקִרְאָתָהּ וַתִּפְגֹּשׁ אֹתָם'[ב]. **מתרצת הגמרא:** **הָתָם** [-שם] רכבה בלילה[ג], **וּמְשׁוּם בִּיעָתוּתָא דְּחֵילָא אוֹרְחָא הוּא** - ומשום פחד הלילה דרך האשה לרכב בפיסוח רגלים על החמור, כדי לאחוז בו היטב. **עוד מתרצת הגמרא:** **וְאִיבָּעֵית אֵימָא** - ואם תרצה תוכל לתרץ כך, **מְשׁוּם בִּיעָתוּתָא דְּחֵילָא** - אמנם לא היה לאביגיל פחד מן הלילה[ד], אך מכל מקום **מְשׁוּם בִּיעָתוּתָא דְּדָוִד אֵיקָא** - משום הפחד שפחדה מדוד שמא יהרוג את כל בית נבל משום שסירב לתת לו מנחה[ה], רכבה על החמור כדי להחזיק בו היטב, ולא ישבה עליו. **עוד מתרצת הגמרא:** **וְאִיבָּעֵית אֵימָא, בִּיעָתוּתָא דְּדָוִד נָמֵי אִיקָא** - אף פחד מדוד לא היה לה לאביגיל, אך **מְשׁוּם בִּיעָתוּתָא דְּהָרָא אִיקָא** - פחד מן ההר היה לה, ומחמתו רכבה ולא ישבה, שהרי רכבה במורד ההר.

הגמרא חוזרת לדון בדברי רבי יהושע בן לוי שהובאו לעיל (ע"ח), **שעיקם הכתוב והוסיף שמונה אותיות בכדי שלא לכתוב 'שמאה'. מקשה הגמרא:** **וְאַמַּאי** [**וְאַמַּאי**] **לֵיכְתּוֹב** 'שְׁמֹנֶה'? - וכי לא נאמר בתורה 'שמא', והרי במקומות רבים נזכרה תיבה זו בכתובים. **מתרצת הגמרא:** **אֶלָּא כָּל הֵיכָא דְּכִי חֲדָדֵי נִינְהוּ** - כל אימת ששתי הלשונות שוות באורכן, **מִשְׁתַּעֵי** [-מדבר] הכתוב **בְּלָשׁוֹן הַנָּקֵיהּ** - יותר. **ואולם כָּל הֵיכָא דְּלָא כִּי חֲדָדֵי נִינְהוּ** - בכל מקום שהלשון הנקיה ארוכה יותר, **מִשְׁתַּעֵי** [-מדבר] הכתוב **בְּלָשׁוֹן קָצְרָה**, אפילו שאינה נקיה. **דְּאָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, וְאָמְרֵי לַהּ** [-ויש אומרים] **שְׁאָמַר רַב הוּנָא שְׁאָמַר רַב מַתְיָא, לְעוֹלָם יְשַׁנֶּה אָדָם תָּמֵיד דֶּרֶךְ קְצָרָה**, משום שהיא מתקיימת וזכורה יותר מדרך ארוכה[ו].

שוב מקשה הגמרא: **וְכִי כָּל הֵיכָא** [-כל היכן] **דְּשִׁתֵּי הלשונות כִּי חֲדָדֵי נִינְהוּ** [-שוות הן] באורכן **מִשְׁתַּעֵי** [-מדבר] הכתוב **בְּלָשׁוֹן בָּבוּד, וְהָא** 'רוֹכֶבֶת' **וְ'רוֹכֶבֶת' דִּכִי חֲדָדֵי נִינְהוּ** [-ששוות הן] באורכן, **וּמכל** מקום **קָאָמַר** הכתוב באביגיל 'רוֹכֶבֶת' על החמור' ולא 'יושבת'[ז]. **מתרצת הגמרא:** 'רַכֶּבֶת' בלא וא"ו **כְּתִיב**, ויש בה אות אחת פחות מאשר ב'יושבת'[ח].

★

הגמרא מביאה מעשה בענין דיבור בלשון נקיה: הֲנָהוּ תְּרֵי תַּלְמִידֵי דַּהֲווּ יָתְבֵי קַמֵּיהּ דְּרַב - מעשה בשני תלמידים שישבו לפני רב ולמדו מפיו, **חַד**

א. **ואכן** רק בני משה רכבו על החמור, ולא אשתו. ראש יוסף (פרקי"א ד"ה משום) בשיטת רש"י. התוספות, שלפי זה אין לגרוס בדברי הגמרא 'אורחא הוא'. אך הבן יהוידע (פרקי"א שם) פירש, שכאשר בניה נמצאים עמה על החמור גם דרך האשה לרכב עליו בפיסוח רגלים, משום שהיא צריכה להחזיק את בניה שלא יפלו, וראה שם עוד בטעמים נוספים.

ב. **שישׁ** דוד את נערינו אל נבל הכרמלי לבקש ממנו שיתן להם את צרכי סעודתם, משום שבאותו יום עשה נבל משתה ויום טוב, או שהיה זה ערב ראש השנה, וביקשו שיתן להם לסעודת יום טוב. רש"י (שם כה ח). ולאחר שמיאן נבל לבקשתם יצא דוד עם אנשיו להלחם בו. כשנודע הדבר לאביגיל אשת נבל יצאה לקראת דוד עם לחם ויין וצאן ופירות כדי לרצותו.

ג. **שכן** אמר דוד לאחר שאביגיל פגשה אותו (שם כה כב) 'אם אשאיר מכל אשר לו עד הַבֹּקֶר משתין בקיר', ומכך משמע שנפגשו בלילה. מהרש"א (פ"ח ד"ה משום).

ד. **שכן** יתכן שלא היה מעשה זה בלילה כי אם ביום, ומכל מקום אמר דוד 'עד אור הבוקר' משום שידע שלא יגיע למקומו של נבל עד הלילה. מהרש"א (שם).

ה. **מהרש"א** (שם).

ו. **אמנם,** בשלשת המקומות שהובאו לעיל האריך הכתוב בלשונו וכתב בלשון נקיה, כדי ללמדנו שלעולם יספר אדם בלשון נקיה במקום שאין בו אריכות. ובשאר מקומות נכתב 'שמא' כדי ללמדנו שיש לאחוז בדרך קצרה. רש"י (פ"ח ובכ"ו). וכן בדבר שלא נאמר לתלמידים יש לספר בלשון נקיה, אף אם הוא ארוך יותר. פני יהושע (פרקי"א שם). והוצרך הכתוב ללמדנו זאת דווקא במקום שיש בו אריכות, שכן אם היה כותב לשון נקיה במקום שאין בו אריכות לא היתה מכך הוכחה שהקפיד הכתוב על דבר זה. תוספות (פ"ח כו). וראה בילקוט ביאורים במובא מחידושי הר"ן (פ"ח כו) בטעם מה שהוצרך הכתוב להשמיענו זאת גם בנח וגם במקרה לילה, ובבעל השטמ"ק (פ"ח סוע"ב) ובמהרש"א (פרקי"א שם) שפירשו שלא כרש"י.

ז. **תמה** הצל"ח (פ"ח ומה שהקשה"ק), הלא כבר תירצה הגמרא לעיל, שמשום פחד מהלילה או מדוד או מהחר דרך האשה לרכב על החמור ולא לשבת עליו, ועל כן נאמר 'רוכבת'. ותירץ, שגם רכיבה ניתן לכנות בשם ישיבה [ולא כדברי התוספות (לעיל פ"ח ד"ה שמא)]. אלא שבמקום שדרך האשה ברכיבה, אין הרכיבה נחשבת לגנאי, ועל כן לשון 'רוכבת' שנאמר באביגיל אינה לשון מגונה. אמנם אף שאין זו לשון מגונה, מכל מקום איננה לשון נקיה כמו 'יושבת'. אלא שמלשון רבי יהושע בן לוי 'לעולם לא יוציא אדם דבר מגונה מפיו' משמע שאין להקפיד אלא על לשון מגונה, ולא על לשון שאינה נקיה. ולשיטתו בהכרח שטומאה היא לשון גנאי, שהרי עיקם הכתוב את לשונו בכדי שלא לכותבה. אך הסיקה הגמרא, שמכך שנכתב בתורה 'שמא' פעמים רבות, מוכח שאין זו לשון מגונה, כי אם לשון שאינה נקיה, ומכך שעיקם הכתוב את לשונו בכדי שלא לכותבה מוכח שגם עליה יש להקפיד, על אף אין בכך משום אריכות לשון [כדרך בעל המאור בסוגייתנו] (פרקי"א סוע"ב). ולפי זה מקשה הגמרא, שאם כן אף במקום שדרך האשה ברכיבה יש לכתוב בה 'יושבת' שהיא לשון יותר נקיה, שהרי גם את הרכיבה ניתן לכנות בשם 'ישיבה' כאמור.

ח. **ואף** שהיה יכול לכתוב בקום שכא ואיו ולא תהיה זו אריכות לשון, מכל מקום לא נכתב בתורה כתיב חסר, אלא בקום שכא לאיזו דרשה. ועל כן נכתב 'רכבת' בכתיב חסר, ללמדנו שיש לתפוס לשון קצרה על אף שהיא מגונה. רש"י (פ"ח ד"ה כתיב). וכתב המהרש"ל (פרקי"א שם) שאין כוונתו שאם הכתוב ללמדנו שיש להעדיף לשון קצרה על לשון נקיה, שהרי דבר זה כבר נלמד ממה שכתבה התורה בהרבה מקומות 'שמא', אלא בא הכתוב ללמדנו שגם בלשון מגונה יש להקפיד על דרך קצרה. ותמה המהרש"א (פרקי"א שם) על דבריו, מה חידוש יש בדבר זה. על כן פירש, שבא להשמיענו שאפילו שבדיבור אין בתוספת הוא"ו אריכות לשון, שהרי אינה נשמעת, מכל מקום יש לקצר גם בכתיבה.

ט. **'סינוק'** הוא לשון עיפות, כפי שמצינו בגמרא (שבת קז:), 'גר גדי וסנוק לא' - התגבר מזלי ואל תהיה עייף. רש"י (פ"ח כגמ'). ורבינו חננאל (פ"ח שם) פירש, כגדי שמן ומלא בכל אבריו, כלומר נתמלאו בני מעינו ושבעו משמועה זו. עוד פירש, שגדי ממנקן הוא גדי שנתפם כמים ומתחבט לצאת משם, ואינו יכול לצאת.

י. **המהרי"ק** (סי' קסט) גורס בדברי הגמרא 'ולא אשתעי רב בהדיה תלתין יומין', שלא דיבר עמו שלשים יום.

יא. **קטוף** ענבים נקרא 'בציר', וקטוף דיתים נקרא 'מסיק'.

יב. **כפי** שנצינו בבריית (שבת קיח.), והוא משום שאין האוכלים נטמאים בלא שיוכשרו לטומאה על ידי שיפול עליהם משקה, כמתוב בפרשת שמיני (ויקרא יא כח), והמהול היינה מהזיתים בשעת המסיקה לא נשחב משקה להכשירו את הזיתים לקבל טומאה. מה שאין כן בענבים, שהיין היוצא מהם בשעת הבצירה נחשב משקה ומכשיר אותם לקבל טומאה, ועל כן יש לבוצרם בכלים טהורים כדי שלא ייטמאו מהכלי. ומבואר בגמרא (שם), שאפילו שאין היין יוצא מהענבים לרצון הבעלים, ושנינו במסכת מכשירין (פ"ב מ"ח) שאין משקה מכשיר את האוכלים אלא כשניתן עליהם לרצון הבעלים, מכל מקום גזרו עליו חכמים שיכשיר. וזה הוא אחד מי"ח דברים שגזרו עליהם בעליית חנניה בן חזקיה בן גרון, כמובא במשנה (שבת יג:). ושעם הגזירה הוא, שמא ייצבור לתוך קופות מוטפפות [-סלים מצופים בזפת], שהמשקה נשאר בתוכן ואינו הולך לאיבוד. ובאופן זה נתן לו ביציאת המשקה היוצא מהם, ועל כן הוא מכשירים לקבלת טומאה. וראה שם בגמרא בטעמים נוספים לכך שהמשקה היוצא מהענבים מכשיר אפילו שאינו יוצא לרצון הבעלים.

יג. **ואף** על פי שהשני שאמר 'מוסקין בטומאה' נקט לשון קצרה, והרי נתבאר לעיל שלשון קצרה עדיפה על לשון ארוכה, מכל מקום לא שיבחו הלל, משום שלשון זו אינה מדוייקת. שכן משמע ממנה שמוסקים דווקא בטומאה, ובודאי לא נכון הדבר. חידושי הר"ן (פ"ח מוסקין).

יד. **תמה** הצל"ח (פרקי"א שם) שפירשו שלא כרש"י.

טו. **הכתבים** מקיימים מצוה בכתיבתם, שכן עוד עליו, ועל כן נאמר 'ורוכבת', ותירץ, שגם רכיבה ניתן לכנות בשם ישיבה [ולא כדברי התוספות (לעיל פ"ח ד"ה שמא)]. אלא שבמקום שדרך האשה ברכיבה, אין הרכיבה נחשבת לגנאי, ועל כן לשון 'רוכבת' שנאמר באביגיל אינה לשון מגונה. אמנם אף שאין זו לשון מגונה, מכל מקום איננה לשון נקיה כמו 'יושבת'. אלא שמלשון רבי יהושע בן לוי 'לעולם לא יוציא אדם דבר מגונה מפיו' משמע שאין להקפיד אלא על לשון מגונה, ולא על לשון שאינה נקיה. ולשיטתו בהכרח שטומאה היא לשון גנאי, שהרי עיקם הכתוב את לשונו בכדי שלא לכותבה. אך הסיקה הגמרא, שמכך שנכתב בתורה 'שמא' פעמים רבות, מוכח שאין זו לשון מגונה, כי אם לשון שאינה נקיה, ומכך שעיקם הכתוב את לשונו בכדי שלא לכותבה מוכח שגם עליה יש להקפיד, על אף אין בכך משום אריכות לשון [כדרך בעל המאור בסוגייתנו] (פרקי"א שם). ולפי זה מקשה הגמרא, שאם כן אף במקום שדרך האשה ברכיבה יש לכתוב בה 'יושבת' שהיא לשון יותר נקיה, שהרי גם את הרכיבה ניתן לכנות בשם 'ישיבה' כאמור.

טז. **ואף** שהיה יכול לכתוב בקום שכא ואיו ולא תהיה זו אריכות לשון, מכל מקום לא נכתב בתורה כתיב חסר, אלא בקום שכא לאיזו דרשה. ועל כן נכתב 'רכבת' בכתיב חסר, ללמדנו שיש לתפוס לשון קצרה על אף שהיא מגונה. רש"י (פ"ח ד"ה כתיב). וכתב המהרש"ל (פרקי"א שם) שאין כוונתו שאם הכתוב ללמדנו שיש להעדיף לשון קצרה על לשון נקיה, שהרי דבר זה כבר נלמד ממה שכתבה התורה בהרבה מקומות 'שמא', אלא בא הכתוב ללמדנו שגם בלשון מגונה יש להקפיד על דרך קצרה. ותמה המהרש"א (פרקי"א שם) על דבריו, מה חידוש יש בדבר זה. על כן פירש, שבא להשמיענו שאפילו שבדיבור אין בתוספת הוא"ו אריכות לשון, שהרי אינה נשמעת, מכל מקום יש לקצר גם

אָמַר, שְׁנֵיתִינְהוּ הַאי שְׁמַעְתָּא בְּדַבָּר אַחֵר מְסָנְקָן - אחד מהם אמר, שמועה זו עשתה אותי כחזיר עייף מרוב יגיעתי בה, **וְחַד אָמַר, שְׁנֵיתִינְהוּ הַאי שְׁמַעְתָּא בְּגִדֵּי מְסָנְקָן** - ואחד אמר, שמועה זו עשתה אותי כגדי עייף[ט]. **וְלֹא אִישְׁתְּעֵי רַב בְּהָדֵי דַּהֲאִיךְ** - ולא דיבר רב עם התלמיד הראשון שדיבר בלשון מגונה[י].

הגמרא מביאה מעשה נוסף בענין זהירות הלשון: הֲנָהוּ תְּרֵי תַּלְמִידֵי דַּהֲווּ יָתְבֵי קַמֵּיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא - מעשה בשני תלמידים שישבו לפני הלל הזקן, **חַד מִינַּיְיהוּ** [-ואחד מהם] היה **רָגֵן יוֹתְנָן בֶּן זַכַּאי. וְאָמְרֵי לַהּ** [-ויש אומרים] שהיה מעשה זה בשני תלמידים שישבו **קַמֵּיהּ** [-לפניו] **דְּרַבִּי, וְחַד מִינַּיְיהוּ** היה **רַבִּי יוֹחָנָן. חַד** [-אחד] מתלמידים אלו **אָמַר, מִפְּנֵי מָה בּוֹצְרִין** את הענבים **בְּטָהֳרָה** - בכלים שהוזרים, **וְאֵין מוֹסְקִין** [-ואין צריך לקטוף] את הזיתים[יא] **בְּטָהֳרָה**[יב]. **וְחַד** מהם **אָמַר** כן בלשון אחרת, **מִפְּנֵי מָה בּוֹצְרִין בְּטָהֳרָה וּמוֹסְקִין בְּטוּמְאָה. אָמַר** הלל [ולפי הלשון השניה אמר רבי], **מוּטָב שֶׁאֵנִי בָּזֶה** שאמר 'ואין מוסקין בטהרה' ודיבר בלשון נקיה, **שֶׁיִּהְיֶה מוֹרֶה הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל**[יג]. **וְאִכָּן לֹא הָיָה** [-לא עברו] **יָמִים מוּעָטִים עַד שֶׁהוֹרָה** תלמיד זה **הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל**[יד].

הגמרא מביאה מעשה נוסף בענין זה: הֲנָהוּ תְּלָתָא דַּהֲווּ - מעשה בשלשה כהנים ששימשו בבית המקדש, **חַד** [-אחד] מהם **אָמַר לַהּ** [-להם, לחבריו], **הַגִּיעָנִי** [-הגיע לחלקי] מלחם הפנים[טו] שיעור קטן **בְּגוּדָל פּוֹל** [-מין קטניות[טז]], **וְחַד אָמַר הַגִּיעָנִי** ממנו **בְּזַיִת, וְחַד אָמַר הַגִּיעָנִי** ממנו בשיעור קטן **בְּזֵנֶב הַלָּטְאָה. בָּרְכוּ אַחֲרָיו** [אחר האחרון] שדיבר בלשון מגונה, **וְעָנוּ בּוֹ שֶׁיְּקֵא**[טז] **פִּסּוּל**.

הגמרא סברה שהכוונה לפסול כהונה של חללות[יז]**, ועל כן הקשתה: וְהָא** (**תניא**) **[תָּנַן]**[יח] בקידושין (עו:), שאף שהנושא אשה צריך לבדוק בכשרות יחוס אמהות משפחתה עד כמה דורות, מכל מקום **אֵין בּוֹדְקִין מִן הַמּוּזָּחָה וּלְמַעְלָה**. שאם נמצא אחד מאבותיה כהן המשמש במזבח, אין צריך לבדוק בדורות שלמעלה ממנו, שכן אם היה בו פסול לא היו מניחים לו לשמש במזבח[יט]. ואם כן מדוע בדקו אחרי כהן זה לאחר שכבר שימש במזבח.

מתרצת הגמרא: **לֹא תֵּימָא** [-אל תאמר] שמצאו **שֶׁקִּיץ פִּסּוּל** בדורות שקדמו לו, **אֶלָּא אֵימָא** [-אמור] שמצאו בו עצמו **שֶׁקִּיץ פִּסּוּל**, שגילו שיש בו גוטות הרוח והוא מבזה קדשי שמים, והרי הוא פסול לכהונה[כ]. **עוד מתרצת הגמרא:** **וְאִי בָּעֵית אֵימָא** - ואם תרצה תוכל ליישב זאת כך, אמנם אין בודקין מהמזבח ולמעלה, אך **שְׁאנִי הָתָם** - שונה הדין שם בכהן זה, **דְּאִיהוּ אָרֵע נַפְשֵׁיהּ** - שהוא עצמו הרע את חזקתו בכך שדיבר בלשון מגונה[כא], ועל כן

בדקו אחריו על אף ששימש במזבח, ואכן התגלה שלא בדקוהו יפה בתחילה ונמצא בו פסול.

★

אגב המעשה הקודם מביאה הגמרא מעשה נוסף, שגם בו עמדו על טיבו של אדם מתוך דבריו: הַהוּא אַרְמָאֵה דַּהֲוָה סָלֵיק וְאָכֵיל פִּסְחֵים בִּירוּשָׁלַיִם - מעשה באותו ארמי [נכרי] שהיה עולה לירושלים ואוכל מקרבן פסח על ידי ששיקר ואמר שהוא מישראל, ומינוהו על חבורת הפסח[כב]. וכשחזר אותו נכרי למקומו התפאר **וְאָמַר, בְּתִיב** (שמות יב מג) 'זֹאת חֻקַּת הַפָּסַח, **כָּל בֶּן נֵכָר לֹא יֹאכַל בּוֹ**', וכן נאמר (שם יב מח) 'כָּל עָרֵל לֹא יֹאכַל בּוֹ', **וַאֲנָא הָא קָאֲכֵינָא מְשׁוּחֲרֵי שׁוּחֲרֵי** - ואילו אני אוכל מהחלק המובחר שבמובחר של הפסח אפילו שהנני נכרי. **אָמַר לֵיהּ** - שאל אותו **רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא, מִי קָא סָפֵו לָךְ** [-האם האכילוך] בני חבורתך גם **מַאֲלֵיהָּ**[כג] של הפסח. **אָמַר לֵיהּ** - השיב לו הנכרי, **לָא** נתנו לי ממנה. אמר לו רבי יהודה בן בתירא, הרי לא נתנו לך אלא מהחלק הכחוש ולא מהאליה המשובחת. **כִּי סָלֵקְתָּ לְהָתָם אֵיקָא לָהּ** - כשתעלה בפעם הבאה לירושלים תאמר להם, **סָפוּ לִי** [-האכילוני] **מַאֲלֵיָּה** של הכבש. ורצה רבי יהודה בן בתירא להכשילו בכך, שהרי אליית הכבש קריבה על גבי המזבח ואסורה באכילה[כד]. ומתוך שיבקש לאכול ממנה יכירו בו שאינו מישראל, ויתפסוהו בשקרו[כה]. **כִּי סָלֵיק** - כאשר עלה הנכרי שוב לירושלים, **אָמַר לָהּ** [-להם] לבני חבורתו, **מַאֲלֵיָּה סָפוּ לִי** - האכילוני מאליית הפסח. **אָמְרוּ לֵיהּ**, הלא **אַלְיָה קָגְבוֹהּ סָלְקָא** [-היא עולה], וקריבה על גבי המזבח. והוסיפו **וְאָמְרוּ לֵיהּ, מַאן אָמַר לָךְ הָכֵי** - מי אמר לך לבקש מהאליה. **אָמַר לָהּ** - השיב להם, **רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא** אמר לי שאין אתם נותנים לי חלק יפה אלא כחוש, והרי נתתי דמים על הפסח כמותכם, ומדוע יגרע חלקי. **אָמְרוּ** לו זה, **מַאי הַאי דְּקָאָן** - מה פשר דבר זה שלפנינו, ואין אמר לו רבי יהודה בן בתירא לבקש מהאליה שקריבה למזבח. **בָּדְקוּ בָּתְרֵיהּ וְאַשְׁכְּחוּהוּ דַּאֲרַמָּאָה הוּא וְקַטְלוּהוּ** - בדקו אחריו ומצאו שהוא ארמי, והרגוהו[כו]. **שָׁלְחוּ לֵיהּ רַבֵּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא, שָׁלֹם** [-שלום] **לְךָ רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא, יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא, מִי גָּרַם לְךָ לְכָךְ?** [-לשחוט] **רַבָּנָן דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּרִיהּ דְּרַב אִידִי** שילך לבקר את רב כהנא. **וְאָמְרוּ לֵיהּ, זִיל גְּדוֹק מַאי דִּינֵיהּ** - לך ובדוק מה מצבו. **אֲתָא, אַשְׁכְּחֵיהּ דְּנָח נַפְשֵׁיהּ** - הגיע רבי יהושע בריה דרב אידי לרב כהנא, ומצא שנפטר. **קָרְעֵיהּ לְכוּשֵׁיהּ וְאַהֲדְרֵיהּ לְאַחוֹרֵיהּ וּבָכֵי וְאָתֵי** - קרע את לבושו והחזיר את הקרע לאחור כדי להסתירו[כז], וחזר ובא לפני חכמים כשהוא בוכה. **אָמְרוּ לֵיהּ** - שאלו אותו חכמים, **מַהּ נַפְשֵׁיהּ** [-נפטר] רב כהנא. **אָמַר לָהוּ** - השיב להם, **אֲנָא לָא קָאֲמִינָא** - אני לא אמרתי דבר זה, אלא מעצמכם הבנתם כן. ונמנעתי מלומר זאת בפירוש, משום שנאמר (משלי י יח) 'וּמוֹצֵא דִבָּה הוּא כְּסִיל', ואין לו לאדם להוציא בשורה רעה מפיו.

הגמרא מביאה מעשה נוסף בענין זה: יוֹחָנָן חִזְקִיָּאהּ[כח] **נָפַק לְקַרְיֵיתָא** [-לכפרים] לראות במצב התבואות. **בְּי אַתָא** - כאשר שב לעיר **אָמְרוּ לֵיהּ** - שאלוהו בני עירו, האם **חִיטִּין נַעֲשׂוּ** השנה **יְפוֹת. אָמַר לָהֶם, שְׂעוֹרִים נַעֲשׂוּ יְפוֹת**, כדי שיבינו מכלל דבריו שהחטים נעשו רעות. ולא רצה לומר להם כן בפירוש, כדי שלא לבשר בשורה רעה בפיו. **אָמְרוּ לֵיהּ** בני עירו, **צָא וּבְשָׂר** זאת **לְפוּמֵיהּ וְלַחֲמוֹרֵיהּ**, שכן כשהחטים מצויות מאכילים את השעורים להבהמה ולא לאדם[כט]. **דְּכְתִיב** (מלכים ב' ז א) 'וְהַשְּׂעֹרִים **וְהַתֶּבֶן לַפּוּסִים וְלָרֶכֶשׁ**'.

שואלת הגמרא: מדוע התרעמו בני עירו על תשובתו, וכי **מַאי הֲוֵי לֵיהּ** לְמֵימַר - וכי מה היה לו לומר, הרי אין לו לאדם לבשר בשורה רעה כמבואר לעיל. **משיבה הגמרא:** היה לו לומר, **אַשְׁתָּכַּח** - [בשנה שעברה] **נַעֲשׂוּ חִיטִּין יְפוֹת. אִי נָמֵי** - או באופן נוסף היה לו לומר, **עֲדַשִּׁים** [שאף הן מאכל אדם] **נַעֲשׂוּ יְפוֹת.**

כב. **ובדין** האמינוהו, כי האומר על עצמו שהוא ישראל נאמן. תוספות (ד"ה ואמנוהו). ונאמנותו היא מדין 'הלך אחר הרוב' (נמוק"י). שכן רוב הבאים לפנינו ואומרים שהם מישראל הם אכן ישראלים. תוספות ביבמות (מג. ד"ה ממזקק). כג. **אליה** היא החלק שמן הכליות ולמטה לצד הזנב ועד סוף הזנב. רש"י (מנחת אלעזר, ד"ה מאליה). ובקרבן תבא מן הכבשים היא קריבה לגבוה, שנאמר בשלמים (ויקרא ג ט) 'והקריב מזבח השלמים אשה לה' חלבו האליה תמימה'. ומייתור תיבת 'כשב' שנאמר בפרשה נתרבתה אף אלייית הפסח להקטרה, כמבואר בברייתא (מנחת יז:). כה. **שהבעידו** רבי יהודה בן בתירא ואמר לו, באמת הכירו בן שאתה נכרי, אלא שלא אסרה התורה לבן נכר כי אם מן המובחר שבפסח. והראיה, שאם תבקש לקבל מן האליה לא יתנו לך. מהרש"ל (ד"ה מן). והוסיף המהרש"א (ד"ה מן) שממה שאמר הנכרי שנתנו לו לאכול משופרא דשופרא הבין רבי יהודה בן בתירא שגם הוא סבר שרק החלק המשובח נאסר לבן נכר, ועל כן התפאר דווקא בכך שנתנו לו מהחלק היפה, שכן רק משום כך יש ראיה שהצליח להטעותם. ואף שהפסח בא גם מגדי עיזים שאין אלייתו קריבה כמובא להלן (ע:), מכל מקום רוב הפסחים באים מן הכבשים. עוד יש לומר, שסיפר הנכרי לרבי יהודה בן בתירא שהיה מנוי על כבש. תוספות (ד"ה מאליה). כה. **ומתוך** כך ידעו אותו למיתה, כפי שיבואר להלן. ולא היה ביד רבי יהודה בן בתירא להוריגו בעצמו, ולפיכך הטעוהו. וכתבו התוספות (ד"ה מאליה) שרבי יהודה בן בתירא עצמו לא עלה לרגל משום שלא היתה לו קרקע [שכן מבואר להלן (ח:) שמי שאין לו קרקע פטור מראייה], או משום שהיה זקן ולא היה יכול להלך ברגליו, שכן נאמר בראיה (שמות כג יז) 'שלש רגלים תחוג לי בשנה', ומ'רגלים' נתמעט כל מי שאינו יכול להלך ברגליו מראייה. כמבואר במסכת חגיגה (ב.). עוד תירצו, שלא עלה לרגל משום שנציבין עיר מגוריו היתה בחוץ לארץ, ובני חוץ לארץ פטורים מן הראייה, וראה בילקוט ביאורים במקור דין זה. ומפשטות דבריהם נראה, שמשום שהיה פטור מראייה היה פטור גם מלעשות את הפסח. אך ראה בילקוט ביאורים במחלוקת האחרונים בביאור דבריהם. כו. **ישיטת** הרמב"ם (קרבן פסח פ"ט ה"ו) על פי הכסף משנה (שם), איסור אכילת נכרי בפסח מוטל על הישראל שלא יאכילנו, ולא על הנכרי עצמו. ולפי זה צריך לומר שהרגוהו משום שעבר על איסור גזל, שהרי קדשים הם ממון גבוה, ולא היכחה התורה באכילתם אלא את הישראל ולא את הנכרי, ונמצא שגזל את הגבוה, ובן נח נהרג את הגזל (סנהדרין נו:). מנחת חינוך (מצוה יז שורש ג). וראה בילקוט ביאורים בהרחבת הדברים. כז. **ועשה** כן כדי שלא יראו חכמים את הקרע, וויבינו מיד שנפטר רב כהנא, שמא יצא לבם מתוך בהלה. רש"י (ד"ה קרעיה). ומתוך כבוי לא יכלו להבין שהוא בוכה על מיתת רב כהנא, שכן יתכן שבכה מחמת יסורין. תוספות חכמי אנגליה (ד"ה לא). עוד פירש המהרש"א (חי"ל ד"ה לאחוריה), שאילו היה מראה להם את הקריעה, היה נחשב כמוציא דיבה כאילו הגיד להם בפירוש שמת רב כהנא. אך מאחר שלא הראה להם את הקריעה, לא היה הדבר מובן מאליו, אלא שהם שאלוהו דרך שאלה, האם מת, ועל כן לא נחשב כמוציא דיבה. כח. **כך** היה כינוי שמו. רש"י (ד"ה חזקיאה). ורבינו חננאל (ד"ה חזקיאה) פירש, ש'חזקיאה' הוא סופר. והתוספות (ד"ה חזקיאה) פירשו, שבא מהעיר 'חקוקה', המחכרת בספר יהושע (יט לח). כט. **ואף** שהשעורה היא אחת מהמינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל (דברים ח ח), מכל מקום היא במדרגה אחת למטה מהחיטים, שכן נכתבה לאחריה, כמתוב (שם) 'ארץ חטה ושעורה' וגו', ובשעה שהחיטים גדילות יפה מאכילים את השעורים להבהמות. נמצא שכאשר אמר להם יחתכו חקוקה שהשעורים נעשו יפות, לא הועיל בכך כלום להיות נשמר מהוצאת דיבה. שכן מאחר שבישר להם שיאכלו שעורים, הרי זה כאילו אמר בפירוש שלא יהיו להם חיטים למאכלם. תחם סופר (ד"ה פיטין). ל. **בין** בהמה המהדרת לרוץ. מצודת ציון (שם). ויש אומרים שאלו הם הפרדים. רד"ק (שם).

הגמרא מביאה מעשה נוסף שבו גם רב נמנע מלהוציא בשורה רעה מפיו: רַב בַּר אֲחוֹתֵהּ דְּרַבִּי חִיָּיא וּבַר אֲחָתֵיהּ - רב היה בנו של אייבו שהיה אחיו של רבי חייא מן האב, וכן היה בנה של אימא שהיתה אחותו של רבי חייא מן האם[א]. **כִּי סְלִיק לְהָתָם** - כשעלה רב מבבל לארץ ישראל, **אֲמַר לֵיהּ** - שאל אותו רבי חייא שישב בארץ ישראל, האם אביך **אַיְיבוּ קַיָּים** - עודנו בחיים. **אֲמַר לֵיהּ** - השיבו רב בשאלה, האם **אִימָּא קַיְימָא** - כלומר, עד שאתה שואלני האם אבי קיים, שאל אותי האם אמי קיימת[ב]. ומתוך כך הבין רבי חייא, שאחיו אייבו נפטר. שוב **אֲמַר לֵיהּ** רבי חייא, האם **אִימָּא קַיְימָא. וְאֲמַר לֵיהּ** רב, וכי כבר השבתי לך על שאלתך הקודמת האם **אַיְיבוּ קַיָּים.** ומתוך כך הבין רבי חייא שגם אמו של רב נפטרה. **אֲמַר לֵיהּ** רבי חייא **לְשַׁמְעָיָה** [-לשמשן], **חַיְישִׁין לִי מִגְּעָלַי** כמנהג אבילות, **וְהוֹשִׁיךְ** את **עָלַי** [-בגדי] **אַחֲרַי לְבֵית הַמֶּרְחָץ,** כי ברצוני ללכת לרחוץ שם. ובסמוך יכואר מדוע אמר כן.

הגמרא מוכיחה מהנהגת רבי חייא כמה הלכות בדיני אבילות: שָׁמַע מִינָּהּ מכך שאמר לשמשו לחלוץ מנעליו, שגם **אֲבֵלּ** על שמועה רחוקה [שהגיעה לאזניו רק לאחר שלשים יום ממיתת קרובו] **אָסוּר בִּנְעִילַת הַסַּנְדָּל**[ג]. ב. **וּשְׁמַע מִינָּהּ** מכך שאמר לשמשו שיוליך את כליו לבית המרחץ, שאבילות על **שְׁמוּעָה רְחוֹקָה אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא יוֹם אֶחָד** בלבד[ד]. ג. **וּשְׁמַע מִינָּהּ שִׁמְקַצָּת הַיּוֹם כְּכוּלּוֹ,** ודי באבילות של מקצת אותו היום. ומשום כן הלך רבי חייא לבית המרחץ מיד ולא המתין עד למחר, כדי להורות הלכה לתלמידים, שאבילות על שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא שעה קלה בלבד[ה].

★

הגמרא מביאה מעשה שבו עמדו על מוצאו של אדם מתוך דבריו: הֲהוּא אדם **דַּאֲמַר** תמיד **דְּזוּנוּ דִּינַי** - שבכל משא ומתן שהיה לו עם הבריות היה אומר לבעל דינו בא עמי לבית דיני, ולא היה נשמע לשום אדם אלא לדיינים בלבד. **אֲמְרִי** הבריות, **שָׁמַע מִינָּהּ** שאדם זה **מִשְּׁבֵט דָּן קָאָתֵי** [-הוא בא], משום **דִּכְתִיב** (בראשית מט ט) בברכת יעקב קודם מותו לדן, **דָּן דִּין עַמּוֹ כְּאַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל**[ו].

הגמרא מביאה מעשה נוסף כעין זה: הֲהוּא אדם **דַּהֲוָה קָא אָזֵיל וַאֲמַר** - שהיה הולך תמיד ואומר, **אֲנָיָא יָמָא אֲסֵיקְנִי בִּירְאֲתָא** - אילו הייתי מקים לי ארמון הייתי מקימו על חוף הים[ז], ותמיד היה משתבח בחוף הים. **בָּדְקוּ**

הגמרא חוזרת לדון בדין בדיקת חמץ השני במשנתנו. מקשה הגמרא: וְהָתְנַיְיא [-ותניא] **דְּאִם** [-הרי] **בָּדַק בְּרַבִּי מֵאִיר** שנחלקו במשנה להלן (יח:) מאיזו שעה שעון חכמים הרחקה לאיסור חמץ ביום ארבעה עשר[ז], מכל מקום לדברי הכל **הַחָמֵץ אֵינוֹ אָסוּר** מן התורה[ח] וחיוב בהשבתה **אֶלָּא מְסוּף שֵׁשׁ שָׁעוֹת וְלְמַעְלָה** של יום זה[ט]. **וְאִם כֵּן גְּבוּלוֹ** את החמץ **בְּשֵׁשׁ** - בתחילת השעה השישית, ולכשיגיע זמן איסורו בסוף שעה זו יבערנו, ומדוע יש לבודקו בליל ארבעה עשר[י]. **מחוקת הגמרא את קושייתה: וְכִי תֵּימָא** [-ואם תאמר] שיש להקדים את הבדיקה לליל י"ד משום **שֶׁזְּרִיזִין מַקְדִּימִין לְמִצְוֹת,** הלא משום כך די **שֶׁנִּבְדּוֹק** אותו **בְּצָפְרָא** - בבוקר יום ארבעה עשר. **דְּכְתִיב** - שהרי נאמר במצות מילה (ויקרא יב ג), **וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ,** וְתָנֵיָא - ושנינו בברייתא, **כָּל הַיּוֹם** השמיני **כּוּלּוֹ כָּשֵׁר לְמִצוֹת מִילָה, אֶלָּא שֶׁמִּכָּל מָקוֹם הַזְּרִיזִין מַקְדִּימִים** למקיים **לְקַיֵּים הַמִּצוֹת,** ומלין בתחילת היום[יא]. **שֶׁכֵּן נֶאֱמַר** בפרשת העקידה (בראשית כב ג) **'וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר'**[יב], שהזדרז אברהם כדי להקריב לקיים את מצות ה' ולהקריב את יצחק בנו לעולה, ואף שהזדרז לצאת בעלות השחר קודם יום החמה, מכל מקום לא הקדים לצאת בלילה[יג]. הרי שמצינו במילה נמי החמה, מכל מקום לא הקדים לצאת בלילה[יד].

הגמרא מתרצת את קושייתה, מדוע יש לבדוק בליל י"ד: אֲמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, תיקנו חכמים לבדוק את החמץ **בְּלֵילָה** משום שהיא **שָׁעָה שֶׁבְּנֵי אָדָם מְצוּיִין בְּבָתֵּיהֶם,** אבל ביום רוב בני אדם אינם מצויים בבתיהם, ויש לחשוש שמא יתרשלו ולא יבדקו[טו]. **וְכֵן** משום שבלילה **אוֹר הַנֵּר עָשָׂה לְבְדִיקָה,** אבל ביום אין ניכר אורו, והבדיקה צריכה להיעשות דווקא לאור הנר ולא לאור החמה[טז], כמבואר להלן (ז:).

הגמרא מביאה דין שנקבע מחמת תקנה זו: אֲמַר אַבָּיֵי, הֵילָךְ - מאחר שתיקנו לבדוק את החמץ בליל ארבעה עשר משום הטעם האמור, ולא משום דרישות בעלמא[יז], **הָאי צוּרְבָּא מֵרַבָּנַן לָא לִפְתַח בְּעִידָנֵיהּ** - תלמיד חכם לא יתחיל[יח] בלימודו הקבוע[יט] לשעה זו[כ], **בְּאוֹרְתָא הִתְקִיף דְּנָהֲרֵי אַרְבָּסֵר** - את החמץ מתחילת השעה החמישית.

א. **אייבו** היה אחיו של רבי חייא מן האם, שכן אייבו, חנה, שילא, ורבי חייא היו בני אבא כר אחא מכפרי, כמובא בסנהדרין (כ:). ואימא היתה אחותו של רבי חייא מן האם, ונישאה לאייבו שלא היה קרוב לה. והקדימה הגמרא עובדה זו משום שהיא הסיבה לכך ששאל רבי חייא את רב לשלומם.

ב. **רש"י** (ד"ה קיימא) שיש מפרשים שהשיבו רב ביניהותא, וכששאלו על אביו אמר לו שאמו קיימת, ומכלל זן מתה שומע לאו שאביו אינו קיים, ועל דרך זו השיב לו כששאלו על אמו. אך כתב רש"י, שקשה לומר שהוציא רב דבר שקר מפיו. ורבינו חננאל (ד"ה זכי) גרס, 'אבא קיים, אמר ליה אבא קיים', ששאל רבי חייא את רב על אביו של רבי חייא, והשיבו רב על אביו של רב שהוא קיים. ומתוך כך הבין רבי חייא שאביו מת. וכן היתה משמעות השאלה והתשובה על אמו. והתוספות (ד"ה קיימא) פירשו בגרסו זה, אך גרסו 'אבא קיים, אמר ליה אימא קיימת'. ששאלו רבי חייא על אביו שלו, והשיבו רב ביניהותא 'אימא קיימת', שאמא שלי קיימת. ולא רצה רב להשיבו 'אבא קיים', כדי שלא יטעה רבי חייא ויסבור שכוונתו היא לאביו של רבי חייא שהוא אבי אביו של רב, שכן הדרך לקרוא לאבי אבא 'אבא'. והוסיפו התוספות, שמטעם זה הקדימה הגמרא לומר שרב היה בן אחיו ואחותו של רבי חייא, שכן משום זה לא השיב לו רב 'אבא קיים' ו'אמא קיימת'. ולגירסת רבינו חננאל כתבו התוספות במועד קטן (כ. ד"ה אימא), שצריכה הגמרא שהיה רב בן אחיו ואחותו משום שלולי זאת לא היה לו להשיבו בדווקא עליהם שהם קיימים, שהרי כמו כן היה יכול להשיבו על שאר בני אדם, אלא שמשום שהיו קרובי רבי חייא היה רב משיב לו בשורו בשורות טובות. ג. **אֲבֵל** הנוהג רבי חייא להשמיענו שנעילת הסנדל אסורה אלא בשמועה רחוקה, אבל באבילות גמורה מקרא מפורש הוא ביחזקאל (כד יז), 'ונעלך תשים ברגליך', כמבואר במועד קטן (שם). רבינו דוד ותיכף הר"ן (ד"ה ש"מ). עוד כתבו (שם) שבאבילות שמועה רחוקה אין נוהגים כל מצוות אבילות, כגון עיטוף הראש וכפיית המטה וקריעה, ורק איסורי לא תעשה של אבילות כגעילת הסנדל ורחיצה וסיכה נוהגים בה.

ד. **והיא** שיטת רבי עקיבא במועד קטן (כ.), אך לשיטת חכמים שם גם בשמועה רחוקה נוהגת אבילות שבעה ושלשים, ולשיטת הברייתא על אביו ואמו היא נוהגת שבעה ושלשים, ועל שאר קרובים יום אחד. ונפסקה שם ההלכה כרבי עקיבא. ה. **הגמרא** מחלקת את הדברים לשני חידושים, ולא אמרה 'שמע מינה שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא מקצת יום אחד', משום שרצתה להשמיענו שמקצת היום ככולו גם באבילות שבעה ושלשים, וביומא האחרון די במקצתו בלבד. ריטב"א (ד"ה שמע מינה - שמעו).

ו. **שכן** כל איש ישראל בטעמיו לבוכת השבט שהוא שייך אליו, ומאחר שבירך יעקב את דן שיעמיד את הדיינין על הדין, היה אותו אדם שמצאו משבט זו תובע תמיד את בעלי דינו לבית דין. מהרש"א (ח"א ד"ה ש"מ). ז. **רש"י** (ד"ה קמ"ל). עוד הביא מתשובות הגאונים שגרסו, 'אכיף ימא אנא בראתא', שהסנאים [שיחתם הקרויים 'סנהד'] שעל שפת הים בהוראתם בכוונותיהם שבמקומות אחרים. ח. **במעשה** הראשון באדם שהיה אומר תמיד 'דונו דיני' שהלכו מיד שאותו אדם הוא שבטו דן, כי נהג שלא על פי טבע בני אדם, כי מטבע האדם להיות בורח מבית דין, ובושה הוא לו לקבוע את חבירו בפני הדיינים. ועל כן מחמת מנהגו של אדם זה לחבוע לבית דין על כל דבר, היה נראה להם שהוא משבט זו אף ללא בדיקה. מה שאין כן במעשה זה, שאמר אותו אדם שהוא אוהב את השיבוה על שפת הים, אין זו אמירה שסותרת לדרך הטבע, כי כן היא דרך הרבה בני אדם לאהוב את שפת הים, ועל כן לא החליטו שהוא משבט זבולון עד שבדקוהו. ביניהו ובן יהודיע (ד"ה בקהו). ט. **שלדעת** רבי מאיר חששו לטעות של שעה אחת, ועל כן הקדימו את האיסור בשעה אחת קודם זמנו מן התורה, ואסרו את החמץ מתחילת השעה הששית. ולדעת רבי יהודה חששו לטעות של שתי שעות, והקדימו את האיסור בשתעים קודם זמנו מן התורה, ואסרו משמע מפשטות דברי הרמב"ם (ממץ ומצה ש"ג ה"ח) [אמנם המגיד משנה פירש את דבריו באופן אחר]. ולא נהדע מקור שיטתם, שכן לכאורה רק עשה של 'תשביתו' חל בחצות היום של ערב פסח, כמבואר להלן (ז:), ולא איסור 'בל יראה'. וכן השיג הראב"ד (שם) על דברי הרמב"ם, שאיסור 'בל יראה' לא נאמר אלא על שבעת ימי הפסח. וכתב הגודע ביהודה (מהדו"ק, סי' ס) בביאור שיטת רש"י והרמב"ם, שאיסור 'בל יראה' נלמד מהשעה של 'תשביתו' בנזירה שזה של 'שאור', 'שאור', ושנינו בברייתא, **כָּל הַיּוֹם** השמיני **כּוּלּוֹ כָּשֵׁר לְמִצוֹת מִילָה, אֶלָּא שֶׁמִּכָּל מָקוֹם הַזְּרִיזִין מַקְדִּימִים** ומהדרים **לְקַיֵּים הַמִּצוֹת,** ומלין בתחילת היום[יא]. **שֶׁכֵּן נֶאֱמַר** בפרשת העקידה (בראשית כב ג) **'וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר'**[יב], שהזדרז אברהם כדי להקריב לקיים את מצות ה' ולהקריב את יצחק בנו לעולה, ואף שהזדרז לצאת בעלות השחר קודם יום החמה, מכל מקום לא הקדים לצאת בלילה[יג]. הרי שמצינו במילה נמי החמה, מכל מקום לא הקדים לצאת בלילה[יד].

הגמרא מתרצת את קושייתה, מדוע יש לבדוק בליל י"ד: אֲמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, תיקנו חכמים לבדוק את החמץ **בְּלֵילָה** משום שהיא **שָׁעָה שֶׁבְּנֵי אָדָם מְצוּיִין בְּבָתֵּיהֶם,** אבל ביום רוב בני אדם אינם מצויים בבתיהם, ויש לחשוש שמא יתרשלו ולא יבדקו[טו]. **וְכֵן** משום שבלילה **אוֹר הַנֵּר עָשָׂה לְבְדִיקָה,** אבל ביום אין ניכר אורו, והבדיקה צריכה להיעשות דווקא לאור הנר ולא לאור החמה[טז], כמבואר להלן (ז:).

הגמרא מביאה דין שנקבע מחמת תקנה זו: אֲמַר אַבָּיֵי, הֵילָךְ - מאחר שתיקנו לבדוק את החמץ בליל ארבעה עשר משום הטעם האמור, ולא משום דרישות בעלמא[יז], **הָאי צוּרְבָּא מֵרַבָּנַן לָא לִפְתַח בְּעִידָנֵיהּ** - תלמיד חכם לא יתחיל[יח] בלימודו הקבוע[יט] לשעה זו[כ], **בְּאוֹרְתָא הִתְקִיף דְּנָהֲרֵי אַרְבָּסֵר** -

ז. **בְּאִיבּוּר** 'בל יראה', שכן אייבו, חנה, שילא, ורבי חייא היו בני אבא כר אחא מכפרי, כמובא בסנהדרין (כ:). ואימא היתה אחותו של רבי חייא מן האם, ונישאה לאייבו שלא היה קרוב לה. והקדימה הגמרא עובדה זו משום שהיא הסיבה לכך ששאל רבי חייא את רב לשלומם.

ח. **רש"י** (ד"ה מאיר) וראה להלן בהערה בטעמים נוספים.

ט. **רש"י** (ד"ה קיימא) שיש מפרשים שהשיבו רב ביניהותא, וכששאלו על אביו אמר לו שאמו קיימת, ומכלל זן מתה שומע לאו שאביו אינו קיים, ועל דרך זו השיב לו כששאלו על אמו. אך כתב רש"י, שקשה לומר שהוציא רב דבר שקר מפיו. ורבינו חננאל (ד"ה זכי) גרס, 'אבא קיים, אמר ליה אבא קיים', ששאל רבי חייא את רב על אביו של רבי חייא, והשיבו רב על אביו של רב שהוא קיים. ומתוך כך הבין רבי חייא שאביו מת. וכן היתה משמעות השאלה והתשובה על אמו. והתוספות (ד"ה קיימא) פירשו בגרסו זה, אך גרסו 'אבא קיים, אמר ליה אימא קיימת'. ששאלו רבי חייא על אביו שלו, והשיבו רב ביניהותא 'אימא קיימת', שאמא שלי קיימת. ולא רצה רב להשיבו 'אבא קיים', כדי שלא יטעה רבי חייא ויסבור שכוונתו היא לאביו של רבי חייא שהוא אבי אביו של רב, שכן הדרך לקרוא לאבי אבא 'אבא'. והוסיפו התוספות, שמטעם זה הקדימה הגמרא לומר שרב היה בן אחיו ואחותו של רבי חייא, שכן משום זה לא השיב לו רב 'אבא קיים' ו'אמא קיימת'. ולגירסת רבינו חננאל כתבו התוספות במועד קטן (כ. ד"ה אימא), שצריכה הגמרא שהיה רב בן אחיו ואחותו משום שלולי זאת לא היה לו להשיבו בדווקא עליהם שהם קיימים, שהרי כמו כן היה יכול להשיבו על שאר בני אדם, אלא שמשום שהיו קרובי רבי חייא היה רב משיב לו בשורו בשורות טובות. ג. **אֲבֵל** הנוהג רבי חייא להשמיענו שנעילת הסנדל אסורה אלא בשמועה רחוקה, אבל באבילות גמורה מקרא מפורש הוא ביחזקאל (כד יז), 'ונעלך תשים ברגליך', כמבואר במועד קטן (שם). רבינו דוד ותיכף הר"ן (ד"ה ש"מ). עוד כתבו (שם) שבאבילות שמועה רחוקה אין נוהגים כל מצוות אבילות, כגון עיטוף הראש וכפיית המטה וקריעה, ורק איסורי לא תעשה של אבילות כנעילת הסנדל ורחיצה וסיכה נוהגים בה.

ד. **והיא** שיטת רבי עקיבא במועד קטן (כ.), אך לשיטת חכמים שם גם בשמועה רחוקה נוהגת אבילות שבעה ושלשים, ולשיטת הברייתא על אביו ואמו היא נוהגת שבעה ושלשים, ועל שאר קרובים יום אחד. ונפסקה שם ההלכה כרבי עקיבא. ה. **הגמרא** מחלקת את הדברים לשני חידושים, ולא אמרה 'שמע מינה שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא מקצת יום אחד', משום שרצתה להשמיענו שמקצת היום ככולו גם באבילות שבעה ושלשים, וביומא האחרון די במקצתו בלבד. ריטב"א (ד"ה שמע מינה - שמעו).

ו. **שכן** כל איש ישראל בטעמיו לבוכת השבט שהוא שייך אליו, ומאחר שבירך יעקב את דן שיעמיד את הדיינין על הדין, היה אותו אדם שמצאו משבט זו תובע תמיד את בעלי דינו לבית דין. מהרש"א (ח"א ד"ה ש"מ). ז. **רש"י** (ד"ה קמ"ל). עוד הביא מתשובות הגאונים שגרסו, 'אכיף ימא אנא בראתא', שהסנאים [שיחתם הקרויים 'סנהד'] שעל שפת הים בהוראתם בכוונותיהם שבמקומות אחרים. ח. **במעשה** הראשון באדם שהיה אומר תמיד 'דונו דיני' שהלכו מיד שאותו אדם הוא שבטו דן, כי נהג שלא על פי טבע בני אדם, כי מטבע האדם להיות בורח מבית דין, ובושה הוא לו לקבוע את חבירו בפני הדיינים. ועל כן מחמת מנהגו של אדם זה לחבוע לבית דין על כל דבר, היה נראה להם שהוא משבט זו אף ללא בדיקה. מה שאין כן במעשה זה, שאמר אותו אדם שהוא אוהב את השיבוה על שפת הים, אין זו אמירה שסותרת לדרך הטבע, כי כן היא דרך הרבה בני אדם לאהוב את שפת הים, ועל כן לא החליטו שהוא משבט זבולון עד שבדקוהו. ביניהו ובן יהודיע (ד"ה בקהו). ט. **שלדעת** רבי מאיר חששו לטעות של שעה אחת, ועל כן הקדימו את האיסור בשעה אחת קודם זמנו מן התורה, ואסרו את החמץ מתחילת השעה הששית. ולדעת רבי יהודה חששו לטעות של שתי שעות, והקדימו את האיסור בשתעים קודם זמנו מן התורה, ואסרו

בליל מוצאי שלשה עשר שהוא אור לארבעה עשר[כג], עד שיבדוק. **דְּלָמָא מְשָׁכָא לֵיהּ שְׁמָעֲתָיךְ** - שמא ימשך אחר לימודו וישכח לבדוק בלילה, **וְאָתֵי לְאֵימְנוּיֵי מְצָנְזָה** - ויבוא להימנע מקיום מצוה זו כהלכתה.

★

הגמרא מביאה ספק בדין בית מושכר לענין חיוב בדיקה: בָּעוּ מִינֵּיהּ - שאלו בני הישיבה **מָרֵב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר** בניסן[כד], **עַל מְנָת** הטילו חכמים **לְבַדּוֹק** את הבית מחמץ[כה]. האם הטילו **עַל הַמַּשְׁכִּיר לְבַדּוֹק** משום **דַּחֲמִירָא דִּידֵיהּ הוּא** - שהחמץ הנמצא בבית הוא שלו, שהרי עד עתה הוא גר בבית. **אוֹ דִלְמָא**, הטילו **עַל הַשּׂוֹכֵר לְבַדּוֹק** את הבית, משום **דְּאִיסּוּרָא בִּרְשׁוּתֵיהּ קָאֵי** - שהחמץ נמצא ברשותו, שכן עתה הבית שלו[כו].

הגמרא מבקשת לפשוט ספק זה מחיוב מזוזה: תָּא שְׁמַע - בא ושמע ראיה לפשוט את הספק ממה ששנינו בברייתא, **הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ, עַל הַשּׂוֹכֵר עֲשׂוֹת לוֹ מְזוּזָה.** הרי לנו שחיוב מצוות הבית מוטל על השוכר ולא על המשכיר, ואם כן יש לחייב את השוכר גם במצות בדיקה[כז]. **דוחה הגמרא: הָתָם** במזוזה **הָא אָמַר רַב מְשַׁרְשִׁיָא, מְזוּזָה חוֹבַת הַדָּר הִיא** ולא חובת הבית[כח], ועל כן השוכר חייב בה ולא המשכיר. אבל **הָכָא** בבדיקת חמץ שאינה אלא מדרבנן[כט], עדיין יש להסתפק **מַאי** דינה. על מי הטילו חכמים את טורח הבדיקה, האם על המשכיר משום שהחמץ שלו, או שמא על השוכר משום שהוא נחשב לבעל הבית לענין הבדיקה[ל].

הגמרא מביאה את הכרעת ההלכה בספק זה: אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, תְּנִינָא - שנינו בברייתא, **הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ, אִם עַד שֶׁלֹּא מָכַר לוֹ** המשכיר לשוכר את **מַתְּחוֹת** הבית בכדי להקנותו לו[לא] כבר **חָל** [-נכנס] ליל **אַרְבָּעָה עָשָׂר, עַל הַמַּשְׁכִּיר לְבַדּוֹק** את החמץ, ואפילו שמכר לו את המפתחות ביום י״ד[לב], שכן כבר התחייב בבדיקה בתחילת הלילה קודם שחלה השכירות, ולאחר שנתחייב שוב אין פוקע חיובו. **וְאִם מִשְׁכָּרָן** [-לאחר שמכר] **לוֹ** את **הַמַּפְתְּחוֹת חָל אַרְבָּעָה עָשָׂר**, וקנין השכירות היה ביו״ג בניסן, **עַל הַשּׂוֹכֵר לְבַדּוֹק** את החמץ. שכן חיוב הבדיקה חל על בעל הבית, ומאחר שבשעת חלות החיוב כבר נקנה הבית לשוכר, נמצא שמעולם לא חל חיוב על המשכיר אלא על השוכר.

★

הגמרא מביאה ספק נוסף בדין בדיקת בית מושכר: בָּעוּ מִינֵּיהּ מָרֵב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בניסן בשחרית[לג], האם **חַזְקָתוֹ בָּדוּק**, שמאחר שהמשכיר חייב בבדיקתו כמבואר לעיל, יכול השוכר לסמוך על כך שהמשכיר קיים את מצות חכמים. **אוֹ** שמא **אֵין חַזְקָתוֹ בָּדוּק**[לד], ועל השוכר לבדקו[לה]. **שואלת הגמרא: לְמַאי נָפְקָא מִינַּהּ** האם הבית בחזקת בדוק או לא, **לֵישַׁיְיפֵיהּ** - הלא יכול השוכר לשאול את המשכיר האם בדק או לאו[לו]. **משיבה הגמרא:** הספק הוא באופן **לַיְיתֵיהּ לְהַאי דְּלֵישַׁיְיפֵיהּ** - שהמשכיר אינו נמצא לפנינו בכדי שנשאלנו, **לְאַטְרוּחֵי לְהַאי כַּאי** - האם יש להטריח את השוכר לבדוק מספק או לא.

פושטת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, תְּנִיתוּהָ - שנינו בברייתא, **הַכֹּל נֶאֱמָנִים** להעיד ביום י״ד[לז] **עַל בִּיעוּר חָמֵץ** - שהבעלים בדקו בליל אמש את החמץ, **אֲפִילּוּ נָשִׁים, וַאֲפִילּוּ עֲבָדִים, וַאֲפִילּוּ קְטַנִּים. ומוכיח רב נחמן בר יצחק: מַאי מַעֲמָא מְהֵימְנִי** כל אלו להעיד על בדיקת החמץ וביעורו, **הֲרֵי** אינם בני עדות[לח],

---

כג. **רש״י** (ד״ה בליל מוצאי) אך הרמב״ם (חמץ ומצה פ״א ה״ג) כתב, ׳אין קובעין מדרש בסוף יום שלשה עשר וכו׳, שמא ימשך ויעבור ויפסיד את תחילת הזמן׳. ורדב״ז הכסף משנה מהרבינו, ש׳תלוי נגהי ארביסר׳, הוא סוף יום שלשה עשר, ולא ליל ארבעה עשר, ואף קודם זמן הבדיקה אסור ללמוד, שמא ימשך תלמודו ויפסיד את תחילת הזמן. וכתב המגן אברהם (תרפ״ח סק״ג), שמיעור הזמן האסור בלימוד הוא חצי שעה קודם הלילה. עוד כתב הכסף משנה (שם), שמדברי הרמב״ם משמע שאוסר אביי את הלימוד בין על היחיד ובין על הציבור. כד. **ישיטת** התוספות (ד״ה שתובא להלן בהערה), הספק הוא באופן שהשכירות היתה ביום י״ד. והר״ן (על אלפ״ק, ד״ה ומסתמא) כתב, שהשכירות היתה לצורך י״ד ואילך. כה. **ספק** הגמרא הוא באופן שכבר ביטל את החמץ, ושוב אין עוברים עליו ב׳בל יראה׳ וב׳בל ימצא׳ מן התורה, וחיוב הבדיקה והביעור אינו אלא מדרבנן. רש״י (ד״ה תופס). אך בלא ביטול בדאי המשכיר חייב בבדיקה, כדי שלא יעבור על חמצו ב׳בל יראה׳ וב׳בל ימצא׳. תוספות רבינו פרץ (ד״ה על), והמהרש״ל (בכ״מ ד״ה תופס) כתב, שהמשכיר עובר משום שהבית שלו. אם כן יש לחייב גם במצות בדיקה[כז]. **דוחה הגמרא:** הָתָם שהבית חייב בה ולא המשכיר. אבל הָכָא בבדיקת חמץ שאינה אלא מדרבנן[כט], עדיין יש להסתפק **מַאי** דינה. על מי הטילו חכמים את טורח הבדיקה, האם על המשכיר משום שהחמץ שלו, או שמא על השוכר משום שהוא נחשב לבעל הבית לענין הבדיקה[ל]. **דוחה הגמרא:** הָתָם במזוזה הָא אָמַר רַב מְשַׁרְשִׁיָא, מְזוּזָה חוֹבַת הַדָּר הִיא ולא חובת הבית[כח], ועל כן השוכר חייב בה ולא המשכיר. אבל הָכָא בבדיקת חמץ שאינה אלא מדרבנן[כט], עדיין יש להסתפק **מַאי** דינה. על מי הטילו חכמים את טורח הבדיקה, האם על המשכיר משום שהחמץ שלו, או שמא על השוכר משום שהוא נחשב לבעל הבית לענין הבדיקה[ל]. **הגמרא מביאה את הכרעת ההלכה בספק זה:** אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, תְּנִינָא - שנינו בברייתא, הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ, אִם עַד שֶׁלֹּא מָכַר לוֹ המשכיר לשוכר את מַתְּחוֹת הבית בכדי להקנותו לו[לא] כבר חָל [-נכנס] ליל אַרְבָּעָה עָשָׂר, עַל הַמַּשְׁכִּיר לְבַדּוֹק את החמץ, ואפילו שמכר לו את המפתחות ביום י״ד[לב], שכן כבר התחייב בבדיקה בתחילת הלילה קודם שחלה השכירות, ולאחר שנתחייב שוב אין פוקע חיובו. וְאִם מִשְׁכָּרָן [-לאחר שמכר] לוֹ את הַמַּפְתְּחוֹת חָל אַרְבָּעָה עָשָׂר, וקנין השכירות היה ביו״ג בניסן, עַל הַשּׂוֹכֵר לְבַדּוֹק את החמץ. שכן חיוב הבדיקה חל על בעל הבית, ומאחר שבשעת חלות החיוב כבר נקנה הבית לשוכר, נמצא שמעולם לא חל חיוב על המשכיר אלא על השוכר.

★

הגמרא מביאה ספק נוסף בדין בדיקת בית מושכר: בָּעוּ מִינֵּיהּ מָרֵב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בניסן בשחרית[לג], האם **חַזְקָתוֹ בָּדוּק**, שמאחר שהמשכיר חייב בבדיקתו כמבואר לעיל, יכול השוכר לסמוך על כך שהמשכיר קיים את מצות חכמים. **אוֹ** שמא **אֵין חַזְקָתוֹ בָּדוּק**[לד], ועל השוכר לבדקו[לה]. **שואלת הגמרא: לְמַאי נָפְקָא מִינַּהּ** האם הבית בחזקת בדוק או לא, **לֵישַׁיְיפֵיהּ** - הלא יכול השוכר לשאול את המשכיר האם בדק או לאו[לו]. **משיבה הגמרא:** הספק הוא באופן **לַיְיתֵיהּ לְהַאי דְּלֵישַׁיְיפֵיהּ** - שהמשכיר אינו נמצא לפנינו בכדי שנשאלנו, **לְאַטְרוּחֵי לְהַאי כַּאי** - האם יש להטריח את השוכר לבדוק מספק או לא.

פושטת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, תְּנִיתוּהָ - שנינו בברייתא, **הַכֹּל נֶאֱמָנִים** להעיד ביום י״ד[לז] **עַל בִּיעוּר חָמֵץ** - שהבעלים בדקו בליל אמש את החמץ, **אֲפִילּוּ נָשִׁים, וַאֲפִילּוּ עֲבָדִים, וַאֲפִילּוּ קְטַנִּים. ומוכיח רב נחמן בר יצחק: מַאי מַעֲמָא מְהֵימְנִי** כל אלו להעיד על בדיקת החמץ וביעורו, **הֲרֵי** אינם בני עדות[לח],

---

כמשמשכיר את הבית וחל על השוכר. ואם כן גם בבדיקת חמץ יש לו לחייב לפקוע מהמשכיר אפילו שכבר חל עליו ב״י. כו. **שכן** נאמר ׳על מזוזות ביתך׳, ו׳ביתך׳ היינו ׳בשחרית׳, שהחיוב תלוי במי שנכנס ויוצא בבית, לפי שהמזוזה משמרתו. רש״י (ד״ה תופס). כז. **שכן** מן התורה די בביטול בלבד, ואם האדם מסית את דעתו מן החמץ, ואומר ׳כל החמץ שבבית זה יהיה כעפר׳, שוב אינו עובר עליו ב׳בל יראה׳. רש״י (שם). ל. **התוספות** (ד״ה על) לשיטתם פירשו בדחיית הגמרא, שחיוב מזוזה חל על המשכיר רק כל זמן שגר בבית, אך לאחר שיצא מהבית נפקע ממנו החיוב באופן שאם לא היה משכירו לאחר כלל, מה שאין כן בבדיקה שאפילו אם יצא מהבית לא יפטר מחיובה. לא. **מסורת** מפתח היא קנין השכירות. רש״י (ד״ה מפתחות). והקשו עליו התוספות (ד״ה על), הלא קרקע אינה נקנית אלא בכסף שטר וחזקה, ושנינו בבבא קמא (עט.) שכל הקניינים המועילים במכירה מועילים בשכירות. וכתבו המגיני שלמה (פתוס׳ ד״ה על) והקרבן נתנאל (סר׳ ל אות ד) ביישוב שיטת רש״י, שאמנם כל הקניינים שמועילים במקח מועילים גם בשכירות, אך עדיין יתכן שנוסף עליהם קנין מסירת מפתח שמועיל בשכירות אפילו שאינו מועיל במקח. והתוספות פירשו, שעדיין לא הקנה לו את הבית, וחיוב הבדיקה אינו תלוי בקנין אלא במי שמפתחות הבית מסורים בידו, ומאחר שמכר המשכיר את המפתח לשוכר שוב אין בידו לבדוק. אמנם אין מסירת המפתח מחייבת אלא במי שבדעתו להחזיר בבית ולקנותו. ובחידושי הר״ן (ד״ה על) כתב, שאין השוכר מתחייב אלא בקנין במסירת מפתח יחד, ומדובר באופן שהקנין היה ביו״ג ניסן, ומכל מקום אין השוכר מתחייב אלא אם כן גם מסירת המפתח היתה ביו״ג ניסן. לב. **רש״י** (שם). ולאו דווקא הוא, שהרי גם אם מסר לו את המפתח בלילה המשכיר חייב, ואין השוכר מתחייב אלא אם כן מסר לו את המפתחות קודם הלילה, כמבואר בתחילת דברי רש״י. ראש יוסף (בכ״מ שם). לג. **רש״י** (ד״ה בליל מוצאי), ומשמע מדבריו, שאם השכיר באמצע הלילה אין חזקתו בדוק, כ״ח (לח״ש סי׳ אות). ואף שזמן הבדיקה הוא בתחילת הלילה, מכל מקום עדיין אין הבית בחזקת בדוק, שכן כל זמן שלא עבר כל הלילה עדיין אינו מבטל לגמרי את מצות הבדיקה. ראש יוסף (בכ״מ שם). לד. **שבא** נמנע המשכיר מלבדוקו משום השדוכה היתירה שישנה בבדיקה. חתם סופר (ד״ה ומקשה). לה. **ואף** שעיקר החיוב הוא על המשכיר, מכל מקום אם לא בדק המשכיר על השוכר לבדוק כדי שלא ישאר החמץ ברשותו. רבינו דוד (ד״ה ואף). לו. **ואף** אם הבית בחזקת בדוק, מכל מקום כל היכן שיש בידינו לברר בנקל אין לסמוך על החזקה. ר״ן (על אלפ״ק, ד״ה ומסתמא). ואם יאמר המשכיר שלא בדק יהיה נאמן. ואף שאין עד אחד נאמן נגד חזקה, מכל מקום מאחר שהבית בחזקת בדוק רק מכוחו של המשכיר ובידו שלא לבדוק, הרי הוא נאמן אף נגד חזקה זו. ראש יוסף (ד״ה ומסתמא). לז. **שכן** רק ביום הבית בחזקת בדוק, כמבואר לעיל בהערה. אמנם לפי הצד שיובא בגמרא להלן (ע״ש), שהם נאמנים אף אם אין הבית בחזקת בדוק, גם אם יעידו באמצע הלילה שבדק יהיו נאמנים. ראש יוסף (בכ״מ ד״ה ומסתמא) על פי רש״י (שם). אך הצל״ח (ע״ז ד״ה קסבר) כתב, שמסתימת דברי הברייתא משמע שגם אם העידו בלילה נאמנים, ואפילו אם כל נאמנותם היא רק משום שחזקתו בדוק, שכן לפי הטעם המבואר בסמוך שהבית בחזקת בדוק משום שהכל חברים אצל בדיקת חמץ, הרי הם נוהרים לבדוק בתחילת הלילה. לח. **דברי** הגמרא אמוריים על קטנים, אבל נשים ועבדים נאמנים על דבר שבידם לתקנו. על פי הראש יוסף (בכ״מ שם). ועיין התוספות שהובאו לעיל מוכיחה הגמרא מהמזוזה, שאף שכבר נתחייב בה המשכיר קודם שהשכירה, פקע ממנו החיוב

וכי לָאו נאמנים הם מִשּׁוּם דְּחֶזְקָתוֹ של הבית שהוא בָּדוּק, ומשום דְּקָסָבַר התנא של הברייתא, שֶׁהַכֹּל חֲבֵרִים[א] הֵם אֲפִילּוּ בְּדִיקַת חָמֵץ. ואפילו עם הארץ שחשוד על המעשרות, מכל מקום לענין בדיקה הוא נחשב לחבר[ב], ובכל דבר שהוא מוחזק בו כחבר סומכים עליו שקיים את מצותו לפני שעבר זמנה, כשם שסומכים על חבר לענין מעשרות[ג]. דְּתַנְיָא, חֲבֵר הנאמן על המעשרות שֶׁמֵּת, וְהִנִּיחַ מְגוּרָה [-גורן][ד] מְלֵיאָה פֵּרוֹת, אֲפִילּוּ הֵן בְּנֵי יוֹמָן - שבאותו יום נתמרחו בגורן ונתחייבו במעשר[ה], הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת מְתוּקָנִים, לפי שאין חבר מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן. והוא הדין בכל אדם לענין בדיקת חמץ, שאינו חשוד שלא בדק בזמנו. ומאחר שהבית הוא בחזקת בדוק, אף עבד ואשה וקטן נאמנים להעיד שהוא בדוק[ו].

הגמרא דוחה ראיה זו: וּמַאי [-מנין] שהם נאמנים רק משום שהבית בחזקת בדוק, דִּילְמָא [-שמא] הבית אין חזקתו בדוק, ואין כל אדם מוחזק כחבר לענין בדיקה, וְשָׁאנֵי הָכָא - ושונה דין בית זה שנפטר מבדיקה, מִשּׁוּם דַּהֲאָמְרֵי הָנֵי - שאנו סומכים על מה שאומרים הנשים והעבדים והקטנים שראו שבדקו בעל הבית, אבל לולי אמירתם אכן לא היה הבית מוחזק לבדוק.

הגמרא מקשה על דחיה זו: אִטּוּ אֲמִירָה דְּהָנֵי מִידֵּי מְשָׁשָׁא אִית בֵּיהּ - וכי אמירתם של הקטנים יש בה ממשות[ז], הלא ודאי אין לסמוך על עדותם. אלא בהכרח שהבית בחזקת בדוק אף ללא אמירתם, ומשום כך הוא נפטר מבדיקה.

שוב דוחה הגמרא: אֶלָּא מַאי תאמר, דְּחֶזְקָתוֹ בָּדוּק, אם כן **הַאי** - מה שאמרה הברייתא **'הַכֹּל נֶאֱמָנִים'**, אינו מובן, הלא **'כָּל הַבָּתִּים בְּחֶזְקַת בְּדוּקִין בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר' מִיבָּעֵי לֵיהּ** - היה לה לומר, שהרי לא על נאמנותם אנו סומכים, אלא על כך שהבית בחזקת בדוק, ולא היה לה לתלות את פטור הבית באמירתם של אלו.

לאחר שהסיקה הגמרא שאנו סומכים על אמירת הנשים והעבדים והקטנים, היא מבקשת להוכיח מדברי הברייתא שהבית אינו בחזקת בדוק. מקשה הגמרא: אֶלָּא מַאי - אלא מה מוכח מדברי הברייתא, שדווקא מִשּׁוּם אֲמִירָה דְּהָנֵי - של אלו נפטר הבית מבדיקה, ויש לדייק **הָא לָא אֲמְרֵי הָנֵי** - אבל אם לא יאמרו שנבדק הבית, **לָא** יפטר, ואם כן **תִּפְשׁוֹט מִינַּיהּ** - יש לך להוכיח מדין הברייתא, **דְּאֵין חֶזְקָתוֹ** של הבית **כָּבְדוּק**, ומה יש לנו להסתפק במשכיר את ביתו בי"ד, האם הבית בחזקת בדוק והשוכר פטור מבדיקה. **מתרצת הגמרא: לָא** ראיה היא זו, אלא **לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ** שֶׁחֶזְקָתוֹ של הבית **כְּבָדוּק, וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן, דְּמוּחְזָק לָן דְּבעל הבית לֹא בָדַק** בליל ארבעה עשר, וכגון שארענוהו שהיה טרוד או שיצא לדרך מבעוד יום, **וְקָאָמְרֵי הָנֵי בָּדַקְנִינְהוּ** - ואמרו אלו אנחנו בדקנו את הבית. **מָהוּ דְּתֵימָא** - שמא תאמר **שֶׁלֹּא לְהֵימְנְיָנְהוּ** [-לאמינן] **רַבָּנַן** לעדותם, **קָא מְשַׁמַּע לָן** הברייתא, **שִׁעוּרָן דִּבְדִיקַת חָמֵץ מִדְּרַבָּנַן הוּא, דַּהֲרֵי מְדַאוֹרַיְיתָא בְּבִיטּוּל** החמץ **בְּעַלְמָא סָגֵי לֵיהּ**[ח] - מן התורה די בביטול החמץ, ואין צריך לבדוק אחריו ולבערו[ט]. **הֵימְנְיָנְהוּ** [-לאמינום] **רַבָּנַן** בְּחִיוּב **דְּרַבָּנַן** זה[י]. שכן יש כח ביד חכמים להאמין על דין שאינו אלא מדבריהם אף למי שאינו נאמן מן התורה[יא].

★

הגמרא מביאה ספק נוסף בדין המשכיר בית לחבירו קודם הפסח: אִיבָּעֵיָא לְהוּ - הסתפקו בני הישיבה, **הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵירוֹ** כשהוא בְּחֶזְקַת בָּדוּק, **וּמָצָאוֹ שֶׁאֵינוֹ בָּדוּק**, וטוען שאילו ידע שעליו לבדוק בעצמו לא היה שוכר, **מַהוּ** דין **הֲנֵי** [-האם היא] **בְּמֻקְדָּם** עשות[יב] דין שכירות זו[יג]?

א. **חברי** הוא מי שמקבל על עצמו הנהגות מיוחדות בהלכות טומאה וטהרה ובמעשרות, שהם דברים שעם הארץ אינו נוהג בהם, כמובאר בכבודות (ב: וברש"י שם (ד"ה דכייר)). ב. **משום** שבדיקת חמץ היא מצוה הבאה מזמן לזמן, וחביבה היא על בני אדם, ולכך זוהירים בה ביותר. רבינו דוד (ד"ה ומקשה). ג. **רש"י** (לקמן ט: ד"ה מגורה), והוא אורח פירות שבתוך הבית (רש"י שם ד"ה ופלג). ד. **שכן** אין הפירות מתחייבים בתרומות ומעשרות עד שתיגמר מלאכתם, וגמר מלאכה של חבואה הוא כמירוחה [התלקתה] בגורן. מעשרות (פ"ג מ"ו) ורע"ב שם. ה. **ואף** שגם בלא עדותם הבית מוחזק לבדוק, מכל מקום אם בעל הבית נמצא בעיר יש לנו לשאלו, שכן כל שאפשר לברר את הדבר יש לברר ולא לסמוך על החזקה, ולבירור זה די בעדות נשים ועבדים וקטנים. תוספות (ד"ה ופלג). וראה עוד בדברינו בפירוש נוסף בשם ר"י. ו. **קושיית** הגמרא אינה אלא על קטנים, אבל נשים ועבדים נאמנים להעיד על איסור שהותר במקום שבירם לתקנו. ראש יוסף (פסוס"י ד"ה ומקשה). אך למסקנת הגמרא אף נשים ועבדים נאמנים רק משום שחיוב בדיקה הוא מדרבנן, כמבואר בתוספות (שם). וראה להלן בהערה. ז. **ואף** שמועילה עדותם לענין הבירור הנצרך אף במקום חזקה, מכל מקום די שתאמר הברייתא 'כל הבתים בחזקת בדוקים', ומכך יובן שאמירתם מועילה לענין זה. תוספות (ד"ה לא), על פי דרכם שהובאה לעיל. ח. **שכן** לא נאמר 'תבערו שאור' אלא 'תשביתו שאור', והכוונה היא להשבתה בלב על ידי ביטול. רש"י (ד"ה כשיעורו). ט. **ויש** לסמוך על כך שבעל הבית ביטל, ואף שידוע לנו שלא בדק אין ידוע לנו שלא ביטל. ואף לפי הצד שאין חזקה שבעל הבית בדק, מכל מקום מוחזק לנו שביטל, ולא נסתפקה הגמרא אלא על בדיקה שיש בה טורח גדול. פני יהושע (ד"ה ומקשה). י. **אבל** אילו היה חיוב הבדיקה מן התורה לא היו נאמנים עליו. ואף שאשה ועבד נאמנים להעיד על איסור שהותר במקום שבירם לתקנו, כגון בשחיטה וניקור, מכל מקום סברה הגמרא שבבדיקת חמץ שיש בה טורח גדול אין סומכים על נשים, משום שעצלניות הן. תוספות (ד"ה שימעטיה) על פי הירושלמי. והוא הדין לעבדים, שכן שנינו בקידושין (מט:), 'עשרה קבים שינה [עצלות] ירדו לעולם, תשעה נטלו עבדים'. רשב"א (תוס' הביא ים ל סנהב ל). יא. **רש"י** (ד"ה ומקשה). יב. **אף** שמשנה זו שנויה בפרקנו, מכל מקום ניתן לומר עליה 'תנן התם', שכן אינה שנויה כאן אלא במהשך הפרק. יג. **אבל** אם היה איסורו רק מדרבנן, לא היו עושים לו חכמים הרחקה. רבינו דוד (ד"ה כיולת). יד. **ראה** להלן (יב:) בשיטות אבני נזר בביאור מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה. טו. **מפשטות** דברי רש"י (ד"ה ומקשה) משמע, שהקדימו חכמים גם את זמן הביעור להחילת השעה הששית. ראש יוסף (פסוס"י שם). וכן כתב בעל המאור (ו: ד"ה ומקשה), אך כתב הראש יוסף, שמדברי הפוסקים משמע שלא אסרו חכמים את השעה הששית בשחיטה, אלא רק באכילה והנאה (וראה בשו"ת פרי יצחק (מ"ק סי' יח), שהוכיח כן מדברי רש"י להלן (יב: ד"ה שבעת)). ולפי זה משמעות 'שורפין' היא, שהחמץ עומד לשריפה באותה שעה. טז. **שכן** אם לא היה נאסר מן התורה אלא מליל ט"ו, לא היו גוזרים עליו חכמים ביום שלפניו, לפי שבני אדם אינם טועים בין יום ללילה. אלא בוודאי מתחיל איסורו באחת משעות היום. יז. **מבואר** בגמרא להלן (יב.), שלא יתכן ש'ביום הראשון' הוא ליל י"ד, שכן 'ביום' אינו מתפרש על לילה. וכתבו התוספות (ד"ה ומקשה), שכמו כן יכלה הגמרא כאן לתרץ, שלא יתכן שבא כתוב זה לרבות את ליל ט"ו, שהרי לילה אינו בכלל 'ביום'. אך בתוספות רבינו פרץ (בגליון ש. ד"ה ביום) כתב, שליל ט"ו הראי בכלל במשמעות 'ביום הראשון', ואין למעט מ'ביום' אלא את ליל י"ד, שהרי פשוטו של מקרא אינו אלא ט"ו, ואם באנו להוציאו מפשוטו ולפרשו על י"ד, אין לדבות ממנו אלא יום י"ד ולא לילה. וכעין זה תירץ המהרש"ל (פסוס שם). יח. **תמה** רבינו דוד (ד"ה ומקשה), שלפי שיטת רש"י שהובאה לעיל בביאור דברי אביי, שלא יתכן שיהיה זמן ההשבתה לאחר זמן האיסור, אם כן איך יעלה על הדעת שזמן הביעור הוא בליל ט"ו, הלא באותה שעה כבר עוברים על החמץ ב'בל יראה'. ותירץ הפני יהושע (ד"ה ומקשה), שסברה הגמרא בקושייתה, שמאחר שלא היינו אוסרים את הלילה כלל לולי 'ביום הראשון', יתכן שגם לאחר ריבוי זה לא אסרה תורה ליל ט"ו ב'בל יראה' אלא רק לאחר הזמן הנצרך לביעור. ובחידושי רבי שמואל (פוס שם) כתב לפרש בקושיית הגמרא, שיתכן שלא נתרבה ליל ט"ו לאיסור 'בל יראה', אלא רק לחיוב 'תשביתו'.

דְּהָא אִיתְּקֵשׁ [-שהרי הוקשה] הַשְׁבָּתַת שְׁאוֹר[א] לְאֲכִילַת חָמֵץ, וַאֲכִילַת חָמֵץ הוקשה לַאֲכִילַת מַצָּה. הַשְׁבָּתַת שְׁאוֹר הוקשה לַאֲכִילַת חָמֵץ, דִּכְתִיב (שמות יב יט) 'שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם, כִּי כָּל אֹכֵל מְחֻמֶּצֶת וְנִכְרְתָה', שמשעה שנאסר החמץ באכילה נאסר אף בשהייה[ב]. וַאֲכִילַת חָמֵץ הוקשה לַאֲכִילַת מַצָּה, דִּכְתִיב (שם יב ט) 'לֹא תֹאכַל עָלָיו מַצּוֹת שִׁבְעַת יָמִים', שמשעה שחל חיוב אכילת חמץ[ג], תאכלו מצות' (וגו'), שמשעה שחל חיוב אכילת מצה חל איסור אכילת חמץ. וְהַיְינוּ דִּכְתִיב בְּיוֹם חֲמִישִׁי מַצּוֹת (שם יג יח) 'עֲשָׂרֵב תֹּאכְלוּ מַצּוֹת', ואם כן כשם שחיוב מצה הוא בליל חמשה עשר, אף איסור אכילת חמץ שהוקש למצה הוא גם בליל חמשה עשר. וכשם שאיסור אכילה מתחיל מהלילה, אף איסור בל ימצא' שהוקש לו מתחיל מהלילה. ומעתה אין צורך לרבות ליל חמשה עשר לביעור מ'ביום הראשון', ובהכרח בא כתוב זה לרבות את יום ארבעה עשר לביעור.

שוב מקשה הגמרא: וְאֵימָא - שמא נאמר ש'ביום הראשון' בא לְרַבּוֹת לֵיל אַרְבָּעָה עָשָׂר לְבִיעוּר, ומנין לנו שחיוב זה הוא רק ביום ארבעה עשר. **מתרצת הגמרא:** 'בְּיוֹם' הראשון' כָּתְיב, ולא בלילה. **שוב מקשה הגמרא:** וְאֵימָא - שמא נאמר שזמן הביעור הוא מִצָּפְרָא - מבוקר עוד יום ארבעה עשר, ומנין שהוא רק מחצות היום. **מתרצת הגמרא:** נאמר 'אך' ביום הראשון', ר'אך' שמשמעו מיעוט' חָלָק יום זה לשנים, שמקצתו מותר ומקצתו אסור, ומכאן שרק חצי השני חייב בהשבתת החמץ ולא כולו[ד].

הגמרא מביאה הוכחה אחרת לכך שזמן ההשבתה הוא ביום ארבעה עשר: בברייתא שנשנתה דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא [-שנינן], מְצִינוּ לְיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר בניסן שֶׁנֶּאֱמַר 'רִאשׁוֹן', שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצֹּת'י. אם כן אף מה שנאמר 'ביום הראשון תשביתו' הוא יום ארבעה עשר. **הגמרא מביאה מקור נוסף לדין האמור:** רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, 'רִאשׁוֹן' הַמְעִיטֵהוּ [-קודם] מָשָׁל, וכמו דְּאָמַר קְרָא (משלי טו ז) 'הָרִאשׁוֹן אָדָם תְּוַלֶּד'.

מקשה הגמרא: אֶלָּא מֵעַתָּה, מה שנאמר במצות לולב (ויקרא כג לט-מ) 'וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר', וגו', הֲבִי נָמֵי [-גם כן] שם נפרש שֶׁרִאשׁוֹן הַמְעִיטֵהוּ [-קודם] מָשָׁל, ויהיה זמן מצוה זו בארבעה עשר בתשרי הקודם לשבעת ימי חג הסוכות. **מתרצת הגמרא:** שָׁאנֵי הָתָם במצות לולב שבודאי זמנה הוא בחמשה עשר, משום דִּכְתִיב בה בהמשך הכתוב 'וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים', מַה היום הַשְּׁבִיעִי של שבעת ימים אלו הוא היום הַשְּׁבִיעִי לְחָגִּ, אַף 'ביום הָרִאשׁוֹן' שנכתב לפניהם הוא היום הָרִאשׁוֹן לְחָג, ולא יום י"ד.

שוב מקשה הגמרא: הָכָא נָמֵי כְּתִיב - הלא גם כאן במצות תשביתו נאמר 'אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹרֶת בָּתֵּיכֶם', ואף כאן יש לומר, שכשם שהיום השביעי הוא שביעי של פסח, אף היום הראשון הוא הראשון לפסח. **מתרצת הגמרא:** אִם כֵּן נִכְתּוֹב קְרָא 'אַך' ביום רִאשׁוֹן', ה"א של 'הָרִאשׁוֹן' לְמָּה לִי, אלא שֶׁמֵּעַתָּה מִיתּוּר זה לְבַדֶּאֲמָרַן - כאמור, ש'הראשון' הוא היום הקודם לשבעת ימי הפסח.

שוב מקשה הגמרא: אִי הָכִי - אם כן הָתָם בלולב נַמִּי יש לשאול, ה"א של 'הָרִאשׁוֹן' לְמָּה לִי, ומיתור זה יש ללמוד שכוונת הכתוב היא ליום י"ד. **עוד מקשה הגמרא:** וְתוּ קשה, הָתָם בחג הסוכות דִּכְתִיב (שם כג לט) 'וָחַגֹּתֶם אֶת חַג ה' שִׁבְעַת יָמִים', ומיתור זה יש ללמוד שכוונת הכתוב היא ליום י"ד. **עוד מקשה הגמרא:** וְתוּ קשה, הָתָם בחג הסוכות דִּכְתִיב (שם כג מב) 'בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים', ומיתור זה יש ללמוד שכוונת הכתוב היא ליום י"ד. **שוב מקשה הגמרא:** בְּיוֹם הָרִאשׁוֹן שֶׁבְּתוֹךְ שִׁבְעַת יָמִים הַמְּתֻלָּבִין בְּאֶתְרוֹג וְלוּלָב, וְהַיְינוּ דִּכְתִיב בו (ויקרא כג מ) 'וְלִיקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ עָבֹת וְעַרְבֵי נָחַל', ואף כאן יש לומר, שהיום הראשון שאור מבתיכם. יא. **ובכך** מתורצת גם הקושיא הראשונה, מדוע נכתבה ה"א יתירה במצות לולב. שכן באה למעט חולו של מועד מלולב, שאינו ניטל בגבולים אלא ביום הראשון בלבד. תוספות (ד"ה למעוטי). יב. **לישנא** רש"י במועד קטן (ח: ד"ה אלא) שחול המועד אסור בעשיית מלאכה מן התורה, צריך לומר שכוונת הגמרא היא למלאכה בדבר האבד שמותרת בחול המועד. אך לשיטת רבינו תם (תוי"ט מועד קטן פ"ק ד"ה אלא) כל הדרשות המובאות שם אינן אלא אסמכתא, ואיסור מלאכה בחול המועד אינו אלא מדרבנן. תוספות רבינו פרץ (ד"ה למעוטי). יג. **שהרי** גם שם נכתבה ה"א יתירה. ואף אם נתרץ על הקושיא הקודמת משבתון שנאמר בסוכות, שבאה ה"א למעט חולו של מועד, ונצרך הכתוב למעטו משום שהוא"ש של 'ביום השמיני' מוסיף על ענין ראשון, ונצרך הוא"ו לשום איזו דרשה, מכל מקום על שבתון שנאמר בפסח אי אפשר לתרץ כן, שהרי נאמר בכתוב שלאחריו (שם כג ח) 'ביום השביעי מקרא קודש' בלא ה"א, ואם כן כבר נתמעט חול המועד מ'ביום הראשון' ו'מביום השביעי', ומנמצא שהה"א מיותרת. תורת חיים (ד"ה ה"ג), וכעין זה כתב המהרש"א (חידושי אגדות ד"ה מתני'). יד. **ואף** שנאמר 'הראשון' כמה פעמים בכל אחת ממצוות אלו, כל האמור במצוה אחת נחשב לפעם אחת. תוספות (ד"ה ה"ג). טו. **הברייתא** נוקטת 'לשמו' של משיח', לפי ששמו הוא 'מנחם', על שם שינחמנו וישמחנו. שכן טעם לולב הוא משום שמחה, שהרי נאמר בו 'ושמחתם' וגו', וכזכות 'ראשון' שנאמר בלולב נזכה לשמחה לעתיד לבוא בביאת המשיח שנקרא 'ראשון'. מהרש"א (חי"א ד"ה ביום). והוסיף לבאר בקשר הדברים, שטעם השביעה מפלאכה בפסח הוא משום שבו נגאלו משיעבוד מצרים, ועל כן בזכותה יגאלו גם מעשו הקרוי 'ראשון' שהוא המשעבד הראשון. [וכן השבתת השאור היא כנגד יצר הרע שהוא השאור שבעיסה, והוא הס"מ שהוא שרו של עשו, שיכרת בזמן הגאולה העתידה]. וטעם השביעה בסוכות הוא משום שכשהוציאנו מצרים פרש ה' עלינו את סוכת שלומו, ככתוב (ויקרא כג מג) 'כי בסוכות הושבתי את בני ישראל', ובזכותה נזכה לבנין בית המקדש ולהשראת השכינה, ככתוב (מלאכי ג ג) 'ויהי בשלם סוכו'. טז. **ר"ש"י** (שם) פירש פשוטו של מקרא, שהמלך הראשון [כורש מלך פרס] שיתן לב לציון, 'הנה הינם', יהיו זקני ישראל נכונים על פי דברו לעלות מן הגולה ולהתחיל בבנין בית המקדש. והרד"ק (שם) פירש, הראשון שיבוא מהגולות יבשר ויאמר לציון, הנה הינם בניך. ואין להקשות מנין ש'הראשון' שנאמר בהשבתה הוא הקודם, שמא הוא לא לדרשת תנא דבי רבי ישמעאל, ו'הראשון' שנאמר באחת משלש אלו הוא הקודם, שכן מסתבר שכל שלש פעמים ה'ראשון' שנאמרו במקרא קודש נדרשות בענין אחד. תוספות (ד"ה מתני'), והוסיף בחידושי הר"ן (ד"ה מתני') שאף שבלולב לא נאמר 'מקרא קודש', מכל מקום מאחר ששני 'הראשון' שבמקרא קודש של פסח ושל סוכות נדרשות כתנא דבי רבי ישמעאל, אף 'ראשון' של לולב שנאמר באותה פרשה נדרש כענין זה.

א. **בוודאי** הגמרא אינה לעשה של 'תשביתו', אלא ללאו של 'בל ימצא'. חידושי הר"ן (ד"ה דהא).

ב. **דהן** (ב:ב) נחלקו תנאים בחמץ קודם זמנו, לדעת רבי יהודה להלן חמץ נאסר מן התורה באכילה מחצות היום של ערב פסח, ולדעת רבי שמעון אינו נאסר עד הלילה. וכתבו התוספות (ד"ה דהא), שאין ללמוד מהיקש השבתה לאכילה שיהיה החמץ אסור באכילה משש שעות ולמעלה כשם שהוא מחויב בהשבתה, משום שלא הוקשו השבתה ואכילה זו לזו אלא לענין שבעת ימי הפסח ולא לענין קודם הפסח. אך היקשו, מדוע אין למדים מהיקש זה חיוב כרת ל'בל ימצא'. והניחו בקושיא. וכתב הפני יהושע (פנים' שם) לתרץ, שלא יתכן כרת ב'בל ימצא' משום שהוא לאו שאין בו מעשה. וראה עוד בדברינו בתירוץ נוסף, ובתירוצי הצל"ח (ד"ה ומכל) והשפת אמת (ד"ה והנה) על קושיית התוספות.

ג. **וקשה**, למה צריך להקיש השבתת שאור לאכילת חמץ, ואכילת חמץ למצה, הרי יש להקיש השבתה לאכילת מצה, שכן נאמר 'שבעת ימים מצות תאכלו, אך ביום הראשון תשביתו'. ויש לומר, שאכילת מצה שנזכרה בכתוב זה אינה מצוה, שהרי כל ששה ימים הוא רשות. רבינו דוד (ד"ה ששה) וראה עוד בפני יהושע (ד"ה ששה) שתירץ באופן אחר.

ד. **שכן** כל 'אכין' ודקין' שבתורה באו למעט. רש"י (ד"ה אך - פרק ערבי פסחים). ה. **שמאחר** שמקצת היום מותר ומקצתו אסור, מסתבר שהוא חלוק לשני חלקים שונים. עוד יש לפרש, ש'אך' הוא 'חץ' [מלשון מחצה] לפי חשבון 'אח"ס בס"ע גי"ף ד"ק"ר' וכו', שבו מונים את האותיות שבמה שבעה, מא"ף עד ד"ר', ומח"ת עד נ"ץ, ומסמ"ך עד ע"ק', ומצרפים את האל"ף והחי"ת והסמ"ך לקבוצה אחת, ואת הבי"ת והט"ת והע"ק לקבוצה שניה, וכן הלאה. והאותיות שבכל קבוצה מתחלפות זו עם זו. רש"י (שם). ו. **בפשטות** כוונת הכתוב היא לעִרב שלאחר יום ארבעה עשר, שהרי כתוב זה נאמר לענין חיוב מצה. ומכל מקום דורשת הברייתא מכך שנאמר לשון 'ראשון' על י"ד, שאף 'ביום הראשון' שנאמר בהשבתה הוא יום י"ד. ז. **רש"י** (ריש שם), והמצודת דוד (שם) פירש, שאמר לו אליפז, למה תבוז לדברי צופר הנעמתי שהוכיחך קודם לכן [בפרק י"א שם], על כי הוא צעיר לימים ואתה ישיש, וכי נולדת לפני אדם הראשון עד שלא יקדם לך שום אדם, הלא יתכן שקיבל צופר את דבריו ממי שקדם לך.

ח. **מעצם** משמעות הכתוב יש להוכיח שביום י"ד הכתוב מדבר, ואין צורך בהוכחת אביי לעיל (פ:ב) מסתירת הכתובים. רש"י (ד"ה לתמוה). וכתב הפני יהושע (בפרש"י שם), שכותנתו בוזה, שאף לשיטת רב נחמן בר יצחק צריך את דרשת 'אך' חלק', שאם לא כן מנין לנו ש'ביום הראשון' הוא בחצות היום, אלא שאין צריך את ההוכחה מסתירת הכתובים. וראה עוד בדבריו במה שביאר בטעם מה שלא כתב כן רש"י בדברי תנא דבי רבי ישמעאל.

ט. **ואין** לומר שאף השביעי אינו שביעי לחג אלא שביעי מי"ד תשרי, שהרי אם משמעות 'ביום הראשון' הוא היום הקודם לשבעת ימי החג, הרי שהוציאנו הכתוב מכלל 'שבעת ימים', ואם כן בהכרח שהיום השביעי של שבעת ימים אלו הוא שביעי לחג. שפת אמת (ד"ה ומכ).

י. **לישן** הכתוב היא, 'שבעת ימים מצות תאכלו אך ביום

הגמרא מביאה מקור אחר לחיוב השבתה ביו"ד: רָבָא אָמַר, מֻחְזָא למדנו שזמן ביעור החמץ הוא בחצות יום י"ד בניסן, שנאמר (שמות כג יח) **'לֹא תִשְׁחַט עַל חָמֵץ דַּם זִבְחִי'**, ויש לדרוש מכתוב זה, **לֹא תִשְׁחַט** את קרבן **הַפֶּסַח וַעֲדַיִן חָמֵץ קַיָּים** ולא הגיע זמן ביעורו. ומאחר ששחיטת הפסח כשירה מחצות יום י"ד[יז], אף זמן השבתת החמץ הוא באותה שעה[יח]. **שואלת הגמרא: וְאֵימָא** - שמא נאמר **שָׁבָּת חַד וְחַד בְּי שָׁחֲיט** - כל אחד ואחד יתחייב בהשבתה בזמן שהוא שוחט את הפסח, שהרי אפשר לשוחטו עד הלילה, ומניין לנו שזמן חיוב אחד הוא לכולם. **משיבה הגמרא:** מסתבר שבְּזְמַן שֶׁחֲיטָה אָמַר רַחֲמָנָא [-אמרה התורה] שיש להשבית את החמץ, שכן לא חילקה בין אדם אחד לחברו, אלא נתנה זמן השבתה אחד לכולם בחצות היום, שהוא הזמן הראוי לשחיטה.

הגמרא מביאה סיוע לדברי רבא מדברי רבי ישמעאל בברייתא: תָּנְיָא נָמֵי הָכִי - כך שנינו בברייתא, מה שנאמר **'אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם'** הוא מַעֲרַב יוֹם טוֹב. **אוֹ** [-שמא תאמר] **אֵינוֹ אֶלָּא בְּיוֹם טוֹב, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אַךְ'**. שהוא לשון מיעוט, הרי שֶׁהַכָּתוּב את היום הראשון לשנים, יצויה להשבית את החמץ רק בחציו ולא בכולו. **וְאִי בְּיוֹם טוֹב עַצְמוֹ** מדבר הכתוב, **מַה שָּׁרֵי** - וכי מותר להשהות את החמץ עד חצות היום, **הָא אִיתָּקַשׁ** [-הלא הוקשה **הַשְׁבָּתַת שְׁאוֹר** [-איסור 'בל ימצא'[כו]] **לַאֲכִילַת חָמֵץ, וַאֲכִילַת חָמֵץ** הוקשה **לַאֲכִילַת מַצָּה**, ומאחר שאכילת מצה הוא בליל חמשה עשר, אף זמן איסור אכילת חמץ ואיסור 'בל ימצא' הוא מליל חמשה עשר. ואם כן לא יתכן שזמן השבתתו הוא בחצות יום חמשה עשר, אלא בהכרח שהוא בחצות יום ארבעה עשר[כה].

הברייתא מביאה שיטות אחרות במקור דין זה: רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ ל'לא תשחט על חמץ' כדי ללמדנו שההשבתה היא בי"ד, **שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר, 'אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם'** [-הכתוב] **אוֹמֵר** [-שמא תאמר] **אֵינוֹ אֶלָּא בְּיוֹם טוֹב, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אַךְ'**. שהוא לשון מיעוט, הרי שֶׁהַכָּתוּב את היום הראשון לשנים, יצויה להשבית את החמץ רק בחציו ולא בכולו. **וְאִי בְּיוֹם טוֹב עַצְמוֹ** מדבר הכתוב, **מַה שָּׁרֵי** - וכי מותר להשהות את החמץ עד חצות היום, **הָא אִיתָּקַשׁ** [-הלא הוקשה **הַשְׁבָּתַת שְׁאוֹר** [-איסור 'בל ימצא'[כו]] **לַאֲכִילַת חָמֵץ, וַאֲכִילַת חָמֵץ** הוקשה **לַאֲכִילַת מַצָּה**, ומאחר שאכילת מצה הוא בליל חמשה עשר, אף זמן איסור אכילת חמץ ואיסור 'בל ימצא' הוא מליל חמשה עשר. ואם כן לא יתכן שזמן השבתתו הוא בחצות יום חמשה עשר, אלא בהכרח שהוא בחצות יום ארבעה עשר[כה].

רבא מוכיח מדברי רבי עקיבא שהובאו לעיל שלשה דינים: אָמַר רָבָא,

---

יז. **זמן** שחיטת פסח הוא מתחילת שבע, שהוא בין הערבים, שבאותה שעה כבר נוטה החמה לצד שקיעתה במערב. וכן הוא זמנו של תמיד של בין הערבים. שכן שנינו בימא (כח:) שתפילת המנחה של אברהם היתה משעה שמשחירים הכתלים, כלומר מחצות היום. שעד לאותה שעה צירם המזרחי מואר על ידי החמה, ובחצות היום החמה עומדת מעליהם ואינה מאירה על צירם אלא על ראשם. ומשם למדו שזמן של תמיד של בין הערבים [שכנגדו תיקנו את תפילת המנחה] הוא מחצות היום. ומקשה שם הגמרא, הלא שנינו להלן (צה.) שהתמיד נשחט בשש שעות ומחצה. ותירצה, שכוחולי בית המקדש אינם מכוונים, והם רחבים מלמטה וצרים למעלה, ועל כן אין צירם המזרחי משחיר עד שש ומחצה. רש"י (ד"ה בין) (צה.). וכתבו התוספות (ד"ה בין) (צה.), שאף שלכתחילה ליש לשוחטו רק לאחר תמיד של בין הערבים שזמנו מחצות, ואם כן הפסח נשחט מעט אחר חצות, מכל מקום מאחר שאם שחטוהו בחצות קודם התמיד כשר בדיעבד, כבר מאותה שעה הוא נשחט לזמן הפסח. וראה עוד בתירוצים נוספים במהר"ם חלאוה (ד"ה לא) ובפני יהושע (פסחים ד"ה ובפני יהושע). יח. **אין** זה פשוט של מקרא, אלא עצם איסור 'לא תשחט' אכן מדבר בזמן השחיטה בפועל של כל אחד ואחד [כשאלת הגמרא בסמוך]. אך מאחר שציוותה התורה ב'תשביתו' וגם ב'לא תשחט', מסתבר שמצות 'תשביתו' היא בזמן הכללי של שחיטת הפסח. תוספות (ד"ה זמן). אך הראש יוסף (כרם ד"ה זמן) דקדק מדברי רש"י (שם), שכל המשהה חמץ ברשותו בזמן שחיטת הפסח עובר בלאו של 'לא תשחט' אפילו שאינו שוחט את הפסח בפועל. ושני דינים נאמרו בלאו זה, אחד לשוחטו, ואחד לכל ישראל, שלא יהיה ברשותם חמץ בזמן הפסח. יט. **רש"י** על התורה (שמות יג טו), צירף את טעמו של רב נחמן בר יצחק 'ראשון מעיקרא משמע' עם טעמו של רבי ישמעאל. וכתב המהרש"א (ד"ה רב נחמן) בביאור דבריו, שאף שמשמעות ראשון היא גם קודם, מכל מקום משמעותו המשוטה היא ראשון לימים המוזכרים בסמיכות לו, ולולי ה'לא תשחט' לא היינו מוציאים את ה'ראשון' ממשמעותו זו. ולא בא רב נחמן בר יצחק אלא לומר, שלאחר שנדרש מ'לא תשחט' שזמן ההשבתה הוא בי"ד, מתפרש הראשון במשמעות קודם, כמו 'הראשון אדם תולד'. אך הקשה המהרש"א, אם כן מה הקשתה הגמרא על רב נחמן בר יצחק מ'הראשון' שנאמר בלולב ובשבתון של סוכות ופסח. ותירץ, שאכן בא רבא לתרץ את דבריו מקושיות אלו, ולומר שכל עוד שאין לנו הכרח מדרשה אחרת ש'הראשון' הוא קודם, יש לפרשו כפשוטו. כ. **חקשו** התוספות (ד"ה דכתיב), הלא לעיל הובא בשם תנא דבי רבי ישמעאל שמקור דין ההשבתה בי"ד הוא ממה שמצינו ביום זה שנקרא 'ראשון', ואם כן רבי ישמעאל שדורש דין זה מ'לא תשחט' סותר את דבריו לעיל. ותירץ הפני יהושע (פסחים שם), שסובר רבי ישמעאל שצריך את שני הטעמים, משום שאין די בכך שיום י"ד נקרא 'ראשון', שהרי גם יום ט"ו נקרא כן. וכן אין די ב'לא תשחט' בלבד, משום שאם לא שמצינו ש"י"ד נקרא 'ראשון' לא היינו דורשים את הכתוב האמור לענין זמן השבתה לכל, אלא רק למי ששוחט את הפסח. וכן דקדק מדברי רש"י (ד"ה לתמוך). כא. **הוגה** על פי הגהות וציונים בשם גליון. כב. **ואף** שלאחר ששיקף החמץ ועשקה נחלים יהיה מותר להסיקו תחת תבשילו, מכל מקום נפש שמותר לה צורך אוכל נפש שמותר אף מסתבר להעמיד את ההשבתה האמורה בכתוב רק באופן זה. עוד יש לומר, שמאחר שבתחילת ההבערה אין לו הנאה מהחמץ אסור להבעירו, כשם ששלמי נדרים ונדבות אינם קרבים ביום טוב לשיטת תנא קמא בברייתא בביצה (יט:), ואפילו שלבסוף הם נאכלים לבעלים. תוספות (ד"ה ואפילו). והבין המגן אברהם (סי' תקי"ז סק"ג) את דבריהם כפשוטם, שכל דבר שאי אפשר ליהנות ממנו בתחילת ביעורו אסור לשורפו ביום טוב. אך תמה האבני מילואים (סוף סי' ג), מה בכך שהתנאה היא לאחר הביעור, הלא אף הנאה משחיטת בהמה שהותרה ביום טוב אינה אלא לאחר השחיטה. על כן פירש בדבריהם, שטעם מה שנדרים ונדבות אינם קרבים ביום טוב הוא משום שבשעת השחיטה עדיין לא זכה הבעלים בבשר, אלא רק לאחר זריקה הוא זוכה משולחן גבוה באכילתו, ועל כן אין זה חשוב כאוכל נפש של ישראל. ומטעם זה אף שריפת החמץ אינה נחשבת למלאכת אוכל נפש, שכן עד לאחר השריפה הוא איסורי הנאה שאינם ממן הבעלים. וראה שם בתירוצו. כג. **ואין** לומר שעשיה של 'תשביתו' דוחה לא תעשה של מלאכת יום טוב, שכן ביום טוב יש גם עשה של שבתון, ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה. תוספות חכמי אנגליה (ד"ה מפיטם). וראה בפני יהושע (ס: ד"ה ש"מ) ובחכם סופר (ד"ה שבאו) שביארו מדוע אין מסתבר לומר שחידוש מיוחד הוא בביעור חמץ שידחה איסור מלאכת יום טוב. כד. **על** פי חידושי הר"ן (ד"ה ואימא), וראה בהערה לעיל בתחילת העמוד. כה. **והיא** כעין שיטת אביי לעיל, אלא שאביי הוכיח כן ממה שנאמר 'שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם', ואילו לדעת רבי יוסי משם אין הכרח שזמן השבתה היא בי"ד, שכן יתכן שהוא בין השמשות של כניסת ליל ט"ו. ורק מכך שנכתב 'אך' ללמד שההשבתה היא באמצע היום מוכח שאין הכוונה ליום ט"ו. רש"י (ד"ה אך). והקשה המהרש"א (פרקי"א שם) על דבריו, הלא גם בלא 'אך' לא יתכן שהכוונה לליל ט"ו, שכן מבואר לעיל ש'ביום הראשון' משמע דווקא יום ולא לילה [ואם לא שנאמר דווקא יום זה, אם כן מנין לו שהבדיקה היא בחצות היום, שמא בא ה'אך' לחלק בין היום להלילה, וזמן הביעור הוא בשחרית. דובר מישרים (פוסק ח)]. וכתב הקרני ראם (פוסק ח), שקושיא זו אינה אלא לשיטת התוספות (לעיל ד: ד"ה ולימקי), אך לדברי המהרש"ל (פוסק שם) דווקא ליל י"ד נתמעט מ'ביום הראשון', ולא ליל ט"ו. ורבינו דוד (ד"ה ומצות) כתב, ששיטת אביי היא כשיטת רבי יוסי, וכן עולה מדברי התוספות (לעיל ד: ד"ה ובפיסקי) בפירושם השני. כתב המנחת חינוך (מצוה ט פוסק ח), שמה שכתב רש"י שלולי 'אך' חלק' יתכן שזמן ההשבתה הוא בין השמשות, אין כוונתו לבין השמשות ממש, שהרי הוא ספק לילה, ומשום ספיקא דאוריית אסור להשהותו בשעה זו, אלא כוונתו לזמן מועט קודם הלילה. ולפי זה הוכיח מדברי רש"י, שלדעת רבי יוסי 'תשביתו' אינו בקום ועשה, אלא המצוה היא שיהיה החמץ מושבת מרשותו, שאם לא כן אינו מקיים את המצוה קודם הלילה, אם 'ביום הראשון' הוא ט"ו, ומה שפירש רש"י (לעיל ד: ד"ה שבעת) שלא יתכן שהביעור הוא רגע קודם כניסת ט"ו, הוא רק בשיטת אביי שסובר שהמצוה היא בקום ועשה, ועל כן לשיטתו בין בלא ה'אך' חלק' לא יתכן ש'ביום הראשון' הוא ט"ו. עוד כתב המנחת חינוך, שכן מוכח גם בשיטת רבי עקיבא הסובר שלא יתכן שההשבתה היא בט"ו משום שהוא אסור בעשיית מלאכה, שהרי אם המצוה אינה בקום ועשה אלא רק שיהיה החמץ מושבת, הלא יתכן שציוותה התורה לשרוף מעט קודם הלילה כדי שביום הראשון שהוא ט"ו יהיה החמץ מושבת.

שֶׁמֶץ מִינָהּ - יש להוכיח מִדִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא שאסר ביעור חמץ ביום טוב משום שהוא אב מלאכה, **תֹּלֶת** [-שלשה] דינים. **שֶׁמֶץ מִינָהּ** - מוכח מדבריו, **שֵׁאֵין בִּיעוּר חָמֵץ אֶלָּא שְׂרֵיפָה.** שכן מחלוקת תנאים היא במשנה להלן (כח:). **אֲבָל אַתָּה רוֹאֶה, אֲבָל אַתָּה רוֹאֶה** שאור **שֶׁל אֲחֵרִים** [-של נכרים] **וְשֶׁל גְּבוֹהּ** [-הקדש]. ואם כן **יְכוֹל** [-שמא תאמר] שאם ירצה **יַמְתִּין** בפסח חמץ שלו בביתו באופן שלא יראה לעיניים, וכן אם ירצה **יַקְבֵּל פְּקֻדּוֹנוֹת** של חמץ **מִן הַנָּכְרִי** ויחזיקם בביתו אפילו כשהם נראים, משום שאינם שלו. לפיכך **תַּלְמוּד לוֹמַר** - מלמדנו הכתוב, **לֹא יִמָּצֵא** ברשותך כלל, ואפילו כשאינו נראה לעין, ואפילו כשאינו שלך אלא הוא פקדון של נכרי[ז].

ממשיכה הברייתא ואומרת: אֵין לִי לאסור מ'לא ימצא' **אֶלָּא** בְּחמץ של **נָכְרִי שֶׁלֹּא בִיבִּשְׁתּוֹ** תחת ידך, **וְגַם אֵין** הנכרי **שְׁרוּי** [-גר] **עִמְּךָ בֶּחָצֵר**, אבל חמץ של **נָכְרִי שֶׁבִּיבִּשְׁתּוֹ** תחת ידך וממונו כממונך[ח], **וְכֵן** של נכרי **שְׁרוּי עִמְּךָ בֶּחָצֵר, מְנַיִן לָנוּ לאוסרו. תַּלְמוּד לוֹמַר, 'לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם'.** ולהלן תבואר דרשה זו. **עוד שואלת הברייתא:** ממה שנאמר 'לא ימצא בבתיכם', **אֵין אֶלָּא** חמץ **שֶׁנִּמְצָא בְּבָתֵּיכֶם** שהוא מצוי אצלכם בכל עת, אבל חמץ הנמצא **בְּגוּדְרוֹת בְּשִׂיחִין וּבְמְעָרוֹת** שברשותכם **מְנַיִן** שעוברים עליו. **תַּלְמוּד לוֹמַר** 'לא יראה לך שאור **בְּכָל גְּבוּלְךָ**', בכל מקום שהוא ברשותך[ט].

ממשיכה הברייתא ואומרת: וַאֲנִי אֵינִי אוֹמֵר, שדווקא בחמץ **שֶׁבָּבָתִּים** שנאמר בו 'לא ימצא בבתיכם' **עוֹבֵר** גם **מִשּׁוּם בַּל יֵרָאֶה**, וגם משום **'בַּל יִמָּצֵא'**, וגם משום **'בַּל יַמְתִּין'** בחמץ טמון שאינו נראה לעין, וגם משום **'בַּל יַקְבֵּל פְּקֻדּוֹנוֹת מִן הַנָּכְרִי'** אתה עובר על חמץ של נכרי המופקד בידך, שהרי בבתים לא נאמר 'לך'. אבל בחמץ **שֶׁבַּגְּוִילִין** [בגורות שיחין ומערות] שנאמר בו 'לך', עדיין יש לומר שדווקא חמץ **שֶׁלְּךָ אִי אַתָּה רוֹאֶה, אֲבָל אַתָּה רוֹאֶה** חמץ **שֶׁל אֲחֵרִים וְשֶׁל גְּבוֹהּ**, ואפילו הוא מופקד בידך יהיה מותר בראייה[י]. **וּמְנַיִן לנו לִיתֵּן אֶת** החומר **הָאָמוּר שֶׁל** חמץ **זֶה** שבבתים, **בְּחמץ זֶה** שבגבולין, ולאסור גם בגבולין חמץ טמון וחמץ של נכרי. וכן מניין לנו ליתן את קולתו **שֶׁל** חמץ **זֶה** שבגבולין, **בְּחמץ זֶה** שבבתים, ולהתיר אף בבתים חמץ שאינו שלוי. **תַּלְמוּד לוֹמַר, 'שְׂאוֹר' 'שְׂאוֹר' גְּזֵרָה שָׁוָה.** שהרי **נֶאֱמַר 'שְׂאוֹר' בְּבָתֵּיכֶם** ככתוב **'שְׂאוֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם', וְנֶאֱמַר 'שְׂאוֹר' בַּגְּבוּלִין** ככתוב **'לֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאוֹר** בכל גבולך', **מָה שְּׂאוֹר הָאָמוּר בְּבָתִּים עוֹבֵר** עליו **מִשּׁוּם 'בַּל יֵרָאֶה' 'בַּל יִמָּצֵא' 'בַּל יַמְתִּין' 'בַּל יַקְבֵּל פְּקֻדּוֹנוֹת מִן הַנָּכְרִי, אַף שְׂאוֹר הָאָמוּר בַּגְּבוּלִין עוֹבֵר מִשּׁוּם 'בַּל יֵרָאֶה' 'בַּל יִמָּצֵא' 'בַּל יַמְתִּין'[יא] 'בַּל יַקְבֵּל פְּקֻדּוֹנוֹת מִן הַנָּכְרִי'.** וכן למדנו מגבולין לבתים, **מָה שְּׂאוֹר הָאָמוּר בַּגְּבוּלִין** דווקא כשהוא **שֶׁלְּךָ אִי אַתָּה רוֹאֶה** אותו, **אֲבָל אַתָּה רוֹאֶה** חמץ **שֶׁל אֲחֵרִים וְשֶׁל גְּבוֹהּ, אַף שְׂאוֹר הָאָמוּר בְּבָתִּים** דווקא כשהוא **שֶׁלְּךָ אִי אַתָּה רוֹאֶה** אותו, **אֲבָל אַתָּה רוֹאֶה** חמץ **שֶׁל אֲחֵרִים וְשֶׁל גְּבוֹהּ.** ולהלן יובאר באיזה אופן חמץ של אחרים אסור, ובאיזה אופן הוא מותר.

הגמרא מפרשת את תחילת דברי הברייתא: אֲמַר מָר - הובא לעיל בברייתא, **אֵין לִי** שעובר אף על חמץ של נכרי, **אֶלָּא בְּנִכְרִי שֶׁלֹּא בִיבִּשְׁתּוֹ וְאֵין שְׁרוּי**

א. **מקורו** של רבי יהודה הוא משריפת נותר, כמבואר בברייתא להלן (כז:). ב. **רש"י** (ד"ה ומ"מ) ותוספות (ד"ה למלן). עוד ביארו התוספות בשם ריב"א, שלדעת רבי יוסי הסובר שהבערה ללאו יצאת, הרי היא מותרת ביום טוב משום שם מלאכה, ואינה בכלל מה שנאמר ביום טוב 'לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה'. והתוספות בביצה (כב, ד"ה אם) כתבו, שכן מבואר בירושלמי (פסח פ"ב ה"ג)[ג].

ג. **ואף** שגם לשיטת בית הלל אין אומרים 'מתוך' כשהוא שלא לצורך כלל, מכל מקום בביעור חמץ יש משום צורך היום. תוספות (ד"ה לֹא) [וכתבו כן לשיטתם בביצה (יב, ד"ה ה"ג), אך לשיטת רש"י (פסחים פ"ב ד"ה לפלגו), סוברים בית הלל שמתוך שהותרה לצורך הותרה מן התורה אף כשהוא שלא לצורך כלל]. והקשה המהרי"ם חלאוה (לסלן ג, ד"ה ומפני) על דבריהם, שהלא מבואר בשבת (כד:) שאין שורפים קדשים פסולים ביום טוב אף שיש בהם משום שריפה, הרי שצורך מצוה אינו נחשב צורך היום ולא הותר ביום טוב. על כן פירש בדברי רבא, שלא בא לומר שנתלק רבי עקיבא על בית הלל, אלא הוכיח מדבריו שאין אומרים 'מתוך' במקום שאין בו צורך כלל. והפני יהושע (ד"ה ומ"מ) כתב בביאור דברי התוספות, שביעור חמץ נחשב צורך היום משום שעוברים עליו ב'בל יראה' כל רגע ורגע, מה שאין כן בנותר שאפשר לשורפו למחר. וכן מבואר בתוספות רבינו פרץ (ד"ה וה"מ - שמץ), שהצורך הוא משום איסור 'בל יראה', אך תמה השאגת אריה (סי' סה). הלא לשיטת התוספות להלן (כה: ד"ה כי) המשהה חמץ על מנת לבערו אינו עובר עליו ב'בל יראה', ואם כן אפשר לבער את החמץ למחר. והרהמ"א (ד"ה ומפני) כתב, שהצורך הוא משום מצות 'תשביתו', שאילו היה זמנה בט"ו אי אפשר היה לדחותה למחר. ד. **נוסף** והגה על פי המהר"ם. אך הרש"ש (ד"ה וה"ה) כתב שתוספות זו מיותרת, שכן הקושיא היא מ'לא יראה לך שאור' ולא מ'לא יראה לך חמץ', שכן ב'לא ימצא' לא הוזכר אלא שאור ולא חמץ. ה. **רש"י** (ד"ה לפי) ומשמע מדבריו שהוא עובר על חמץ של ישראל אחר שנמצא ברשותו. פני יהושע (בכורות יב:, ד"ה מי) נראה שהוכיח כן גם מדברי התוספות. אך מדברי תוספות רבינו פרץ (לעיל ד:, ד"ה מן) נראה, שרק בעל החמץ עובר, ולא זה שהחמץ ברשותו. ורבינו דוד (סם ד"ה ומ"מ) והמאירי (סם ד"ה ומ"מ) כתבו, שאין עובר ב'בל יראה' אלא מי שהחמץ שלו וגם נמצא ברשותו, אבל המפקיד את חמצו אצל ישראל אחר שניהם אינם עוברים, זה לפי שאין החמץ שלו, וזה לפי שאינו ברשותו. ו. **הקשו** התוספות (ד"ה לפלגו), איך מתמעט חמץ נכרי וחמץ גבוה ממיעוט אחד של 'לך', והלא בחלה מצריכה הגמרא (מנחות סו.) שני מיעוטים שונים, אחד לפיסה של נכרי ואחד לפיסה של גבוה. אך כתבו שלגירסת הספרים המדויקים (שם), גם בחלה די במיעוט אחד לשניהם. עוד תירצו (ד"ה מפוזם), שלאחר שגילה הכתוב בחלה שחץ נכרי ודין גבוה שוים, שוב די גם בחמץ במיעוט אחד לשניהם [והמחלוקת בין שתי הגירסאות היא, שלפי הגירסא הראשונה נתמעט ב'לך' שכל חמץ שאינו בבעלות ישראל אין עוברים עליו, וממילא די במיעוט אחד, שהרי סיבת היתר אחת היא לנכרי וגבוה, ושניהם מותרים משום שאינם של ישראל. ולפי הגירסא השניה המיעוט הוא בחפצא של חמץ נכרי ושל גבוה, ועל כן צריך ללמוד מחלה שדין אחד לשניהם.

קובץ שיעורים (פוס סח). וכתב הפני יהושע (פוס"ד ס"ק ס), שמוכח מדבריהם שעל חמץ של ישראל אחר שנמצא ברשותו עובר אף בלא קבלת אחריות, שהרי אין לנו מקור למעט. אך תמה, שאם כן יעברו גם על חמץ של הפקר שאין מקור למעטו, והרי לשיטתם (לעיל ד: ד"ה ומ"מ[פוס"ד]) שביטול מועיל מטעם הפקר, מוכח שאין עוברים על חמץ הפקר. וראה ברמב"ן (לעיל ד: ד"ה ושל גבוה) שהסתפק בדין זה. ז. **בגון** שהקדיש אדם את חמצו לבדק הבית. ח. **שכן** בכתוב זה לא נאמר 'לך'.

ט. **רש"י** (ד"ה בכלי). ורבינו חננאל (ד"ה ופא) כתב, שאם כיבשתו היכולת בידך למתנעו מלהחזיק את החמץ, ועל כן יותר מסתבר שאחה עובר עליו [ומדבריו נראה ש'כיבשתו' ו'שרוי עמך בחצר' דבר אחד הם, ולא כדברי רש"י]. וכן נראה מדברי הרמב"ם (ממץ ומפס פ"ב ס"ג), שכתב בבאור 'נכרי שכיבשתו', שהוא בר תושב שיד ישראל שולטת עליו. ולכאורה כוונתו שהוא נשמע לדברי הישראל, ואם יאמר לו לבער את החמץ יעשה כן. תידושי רבי שמואל (פוס קן). י. **להלן** תקשה הגמרא, הלא הסברא היא הפוכה, שהרי אם עוברים על חמץ של נכרי שלא כיבשתו ואינו שרוי עמך בחצר, כל שכן שעוברים על חמץ של נכרי שכיבשתו ושרוי עמך בחצר, ותחרץ בשני אופנים. יא. **שכן** משמע ממה שנאמר 'גבולך'. תוספות (ד"ה ומ"מ[פוס"ד]). אך הוסיף שכן הוא דווקא בחמץ של נכרי המופקד ברשותו, אבל על חמץ שלו עובר גם כשאינו נמצא ברשותו. וכן היא שיטת הרמב"ם (ממץ ומפס פ"ב ס"ג) ורבינו יונה (ד"ה ומפני) [אך לדעת הגאונים (הו"ד בהמב"ן (לסלן ג, ד"ה ומפני) והרמב"ן (לסלן ג, ד"ה ומפני)), אף על חמץ שלו אינו עובר כשאינו ברשותו]. יב. **וכן** חמץ שלך יהיה מותר בהטמנה. רש"י (ד"ה ומפני) ורי"ן (על סה"ד ד"ה לפי ס"ג). אך רבינו דוד (ד"ה ומפני) והר"ן (על סה"ד ד"ה ומפני) בפירושו הראשון כתבו, שלאחר שנכתב 'לא ימצא', הרי הוא מגלה שלשון ראייה שנאמר ב'לא יראה' אינו דווקא, ואף חמץ טמון הוא בכלל 'לא יראה', ואין צריך לגזירה שוה המובאת בסמוך בכתי לאוסרו. אמנם מדברי רש"י להלן (כפ, ד"ה ומ"מ) משמע שעל חמץ טמון אין עוברים אלא ב'לא ימצא'. וגם רבינו דוד כתב בן בהמשך דבריו (ד"ה ומ"מ). וכן נקט הכסף משנה (ממץ ומפס פ"ב ס"ג) בשיטת הרמב"ם.

יג. **ולהלן** יובאר באיזה אופן מותר חמץ שאינו שלך, ובאיזה אופן הוא אסור. **הקשה** הר"ן (ד"ה ומפני[פוס"ד]), מנין לנו ללמוד מבתים לגבולים איסור הטמנה, הלא יש לדרוש את הגזירה שוה להיפך, וללמוד היתר הטמנה מגבולים לבתים, כשם שלמדנו בגזירה שוה היתר חמץ של אחרים מגבולין לבתים. ותירץ על פי דרכו שהובאה לעיל, שאיסור הטמנה אינו נלמד מגזירה שוה, אלא שגילתה התורה בכך שהוציאה את האיסור בבתים בלשון 'לא ימצא', שלשון 'לא יראה' שנאמר בגבולין הוא לאו דווקא. עוד תירץ, שאין בגבולין ייתור להתיר הטמנה אלא הוא רק ממשמעות לשון 'לא יראה', ועל כן מסתבר יותר שבאה הגזירה שוה לאסור הטמנה בשניהם. מה שאין כן בהיתר חמץ של אחרים שהוא נלמד מייתור 'לך', ובהכרח באה הגזירה שוה להתיר אף בבתים. והמהר"ש"א (פוס"ד ס"ק מסוס) לא יראה לך' הוא לרבותא, שחמץ של אחרים ושל גבוה מותר אפילו בראייה.

עִמָּךְ בָּחֹצֶר, אבל **נְכָרִי שְׁכִיבְשָׁתוֹ וְשָׁרוּי עִמָּךְ בָּחֹצֶר, מִנַּיִן** שעובר הישראל על חמצו, **תַּלְמוּד לוֹמַר ׳לֹא יִמָּצֵא׳. מקשה הגמרא: בְּלָפֵי לֵיָיא** [-להיכן[ט]] פונה דבר זה, הרי מצד הסברא יש לומר להיפך, שהרי אם בנכרי שאינו כבוש תחת ידך ואינו גר יחד אתך אתה עובר על חמצו, כל שכן שאם הוא כבוש תחת ידך וממונו כממונך, או שגר יחד עמך, שאתה עובר על חמצו, ומדוע עלה על דעת הברייתא להקל בו. **מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, אִיפּוּךְ** - יש להפוך את גירסת הברייתא, וכך יש לשנותה, ׳אין לי אלא נכרי שכיבשתו ושרוי עמך בחצר, נכרי שלא כיבשתו ואין שרוי עמך בחצר מנין, תלמוד לומר לא יִמצא׳. שממה שנאמר ׳לא ימצא׳ ולא נאמר ׳לא תמצא׳, משמע שבשום אופן לא ימצא[ט].

הגמרא מביאה פירוש אחר בדברי הברייתא: רָבָא אָמַר, לְעוֹלָם לֹא תֵּיפּוֹךְ [-לא תהפוך] את דברי הברייתא, **וַאֲרַשְׁא קַאי** - ודבריה מוסבים על מה ששנינו ברישא, חמץ **שֶׁלֹּא אִי אַתָּה רוֹאֶה, אֲבָל אַתָּה רוֹאֶה שֶׁל אַחֵרִים וְשֶׁל גְּבוֹהַּ[י]**. ועל כך שואלת הברייתא, **אֵין לִי** שאין אתה עובר על חמצו של נכרי, **אֶלָּא בְּנָכְרִי שֶׁלֹּא כִיבְּשָׁתוֹ וְאֵין שָׁרוּי עִמָּךְ בָּחֹצֵר, אבל נָכְרִי שֶׁכִּיבְּשָׁתוֹ וְשָׁרוּי עִמָּךְ בָּחֹצֵר, מִנַּיִן** שאין אתה עובר על חמצו. **תַּלְמוּד לוֹמַר ׳לֹא יִמָּצֵא׳.**

מקשה הגמרא על התירוץ של רבא: וְהַאי תָּנָא מִיהַדַּר אַהֵיתֵירָא וְנָסִיב חָדָא קָרָא לְאִיסּוּרָא - הלא לדברי רבא מבקש התנא להביא מקור להיתר חמץ של נכרי שכיבשתו, ואיך הוא מביא על כך את הכתוב ׳לא ימצא׳ שמשמע ממנו איסור. **מתרצת הגמרא:** כך היא כוונת התנא בתשובתו, **מְשׁוּם שְׁנֶאֱמַר** באיסור ׳לא יראה׳ האמור על שאור ונמצא בגבולין ׳לְךָ׳ ׳תֵּרֵי זִימְנֵי [-שתי פעמים], פעם אחת בפרשת בא (שמות יג ז) ׳ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך׳[יא], ופעם אחת בפרשת ראה (דברים טז ד) ׳ולא יראה לך שאור בכל גבולך שבעת ימים׳. ומאחר ש׳לך׳ אחד אינו ענין ל׳לא יראה׳, שהרי כבר נאמר במקום אחר, תנהו ענין ל׳לא ימצא׳. וכך תדרשנו, אף חמץ של נכרי שכיבשתו והוא מצוי אצלך, מכל מקום אינך עובר עליו עד שיהיה שלך[יב].

הגמרא מפרשת את המשך דברי הברייתא: אָמַר מָר - הובא לעיל בברייתא, **יָכוֹל יְמַכְּרֶנּוּ וְיִקַּח מִמֶּנּוּ פְּקֻדּוֹנוֹת מִן הַגְּזָרִים, תַּלְמוּד לוֹמַר ׳לֹא יִמָּצֵא׳**, שעובר אף על חמץ שאינו נראה לעין וכן על חמץ של נכרים שהופקד אצלו. **מקשה הגמרא: הֵא אָמְרַת** [-הרי אמרת] **בְּרֵישָׁא, שֶׁלְּךָ אִי אַתָּה רוֹאֶה, אֲבָל אַתָּה רוֹאֶה שֶׁל אֲחֵרִים וְשֶׁל גְּבוֹהַּ, הָא** - מה ששנינו שחמץ של נכרי אסור, הוא באופן **דְּקָבֵיל עָלָיו** [-שקיבל עליו] הישראל **אַחֲרָיוּת** על החמץ שהופקד אצלו[יג], **וְהָא** לא נחשב כממונו[יד]. **וְהָא** - ומה ששנינו ברישא שאין עוברים עליו, הוא באופן **דְּלָא קָבֵיל עָלָיו** [-שלא קיבל עליו] הישראל **אַחֲרָיוּת.**

הגמרא מביאה את דברי רבא המבארים את החילוק האמור: כִּי הָא [-כמן] **דַּאֲמַר לָהוּ** [-להם] **רָבָא לִבְנֵי מְחוֹזָא** עירו, **בְּצִירוּ חֲמִירָא דִּבְנֵי חֵילָא מַטֲרַחְתְּיכוּ** - עליכם לבער לפני פסח את החמץ של אנשי חיל המלך המופקד בידכם כדי לתקנו ולהכינו לאכילה בעבורם, **בֵּינוֹ דְּאִיתֵּיהּ מִינֵּיגֵּב וְאִיתֵּיהּ מִיתְּבִיד בָּרְשׁוּתַיְיכוּ קָאֵי וּבְעִיתוּ לְמֵיזַל** - מאחר שאם יגנב או יאבד חמץ זה הרי הוא תחת אחריותכם, ותתחייבו לשלם תמורתו[טא], על כן **בְּדִיכְּלוֹן דָּמֵי** - הרי הוא כממון שלכם, **וְאָמְרוּ** הוא עליכם ב׳בל יראה ו׳בל ימצא׳[טב].

הגמרא מקשה על מה שמובאר בברייתא שבקיבל עליו אחריות חייב בין שנהשב כממונו: שנינו במשנה במסכת בבא קמא (עד:), שהגונב קדשי מזבח פטור מכפל ומתשלומי ארבעה וחמשה, משום שנאמר בחיובים אלו (שמות כב ו) ׳וגנוב מבית האיש׳, ומיעט חכמים ׳מבית האיש׳ ולא מבית הקדש[טג], שמאחר שקדשים הם ממון גבוה ואינם ממון הבעלים, אין הגנב מתחייב בתשלומי גניבה. אבל רבי שמעון אומר, שאם הם קדשים שהמקדיש חייב באחריותם[טד], ואם נגנבו או אבדו עליו להביא קרבנות אחרים תחתיהם, חייב הגנב לשלם לו תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה. שאף אף שהם ממון גבוה, מכל מקום מאחר שאיבודם גורם למקדיש הפסד ממון משום שיצטרך להביא אחרים תחתיהם, וקיומם מונע ממנו הפסד זה, הרי הם נחשבים כממונו.

מקשה הגמרא: הָנֵיחָא - מובנים דברי הברייתא **לְמַאן דְּאָמַר** [-לרבי שמעון הסובר] ׳**דָּבָר הַגּוֹרֵם לְמִמּוֹן כְּמִמּוֹן דָּמֵי**׳, שעובר אדם על חמץ שנתחייב באחריותו, שכן משום שקיומו גורם לו לריוח ממון הרי הוא נחשב כממונו. **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** ׳דבר הגורם לממון **לָאו כְּמִמּוֹן דָּמֵי**׳, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** - מה יש לנו לומר בטעם מה שהוא עובר עליו. **מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי הָכָא** - שונה הדין כאן בחמץ, משום **דְּאָמַר** הכתוב ׳**לֹא יִמָּצֵא**׳, ובכך ריבה אף חמץ שנמצא תחת אחריותו[טה].

הגמרא מביאה לשון אחרת בנידון זה: אִיכָּא דְּאָמְרִי - יש אומרים שכך יש להקשות, **הָנֵיחָא** - מובנים דברי הברייתא **לְמַאן דְּאָמַר דָּבָר הַגּוֹרֵם לְמִמּוֹן כְּמִמּוֹן דָּמֵי, לָאו כְּמִמּוֹן דָּמֵי,**

טו. **רש״י** (ד״ה כלפי). ורבינו חננאל (ד״ה ואפקיר) גורס ׳כלפי אליה׳ [-זנב], כלומר הדברים הפוכים כמו שהאליה הפוכה מן הראש. שכן בהמה המהלכת דרכה ראשה לפנים וזנבה לאחור, והמהופכת הולכת כשזנבה לפנים וראשה לאחור. טו. **רש״י** (ד״ה לימלך). אך רבינו דוד (ד״ה לימלך) כתב, שלא נראה שלכך כוונת אביי, שאם כן היה לו לפרש זאת. עוד הביא, שיש גורסים ׳תלמוד לומר לא ימצא בבתיכם׳, ומתיבת ׳בבתיכם׳ נתרבה אף נכרי שלא כיבשתו. אך כתב שגירסא זו אינה נכונה. על כן פירש בדברי אביי, שאין כוונת הברייתא לריבוי מחודש, אלא באה לפרש, שכשם שאיסור חמץ של נכרי שכיבשתו שקיבל עליו הישראל אחריות נכלל בריבוי ׳לא ימצא׳, הוא הדין שאיסור נכרי שלא כיבשתו שקיבל עליו הישראל אחריות נכלל בריבוי זה, שהרי לא יתכן לומר שאיסור חמץ של נכרי שנלמד מ׳לא ימצא׳ הוא בכיבשתו, וההיתור בחמץ שלא קיבל עליו אחריות שנלמד מ׳לך׳ הוא בלא כיבשתו, שכן מבואר להלן שממה שנאמר פעמיים ׳לך׳ למדנו שהיתור הוא בין בכיבשתו ובין בלא כיבשתו. לפיכך גם האיסור בחמץ שקיבל עליו אחריות הוא בין בכיבשתו ובין בשלא כיבשתו. יז. **ובאופן** שלא קיבל עליו אחריות, כפי שיבואר להלן. יח. **ואף** שגם בכתוב זה עצמו נאמר ׳לך׳ שתי פעמים, אחד בחמץ ואחד בשאור, מכל מקום אף אחד מהם אינו מיותר, שכן מבואר בביצה שאי אפשר ללמוד שאור ממחמץ או להיפך, לפי שבכל אחד מהם יש חומרא שאינה בחבירו, שהחמץ ראוי לאכילה, ולעומתו השאור ראוי לחמץ עיסות אחרות. רש״י (ד״ה ואפקיר) על פי הגמרא בביצה (ז:). יט. **רש״י** (שם). והקשו התוספות (ד״ה משום), מדוע צריך לומר את ה׳לך׳ ל׳לא ימצא׳, הלא מעצם ייתור תיבה זו יש למעט נכרי שכיבשתו. ותירצו, שאם לא היה מוסב ה׳לך׳ על ׳לא ימצא׳ היה לנו למעט ממנו דבר אחר ולא חמץ של נכרי שכיבשתו, משום שמסברא אף חמץ זה נחשב שלך. אבל עתה שה׳לך׳ מוסב על לא ימצא, יש למעט ממשמעות הדברים נכרי שכיבשתו, שכן מ׳לא ימצא לך׳ משמע שאפילו בחמץ מצוי אין עוברים אלא אם כן הוא שלך. עוד הקשו התוספות, למה צריך את הגזירה שוה ׳שאור׳ ׳שאור׳ למעט אף בתים מחמץ של נכרי, הלא ׳לך׳ אחד מוסב על ׳לא ימצא בבתיכם׳. ותירצו ברוחק, שלולי הגזירה שוה היינו מעמידים מיעוט זה דווקא בחמץ של אחרים ושל גבוה אך לא בנכרי שכיבשתו. עוד הקשה הרש״ש (ד״ה כלפי), הרי לעיל נתבאר שממה שב׳לא ימצא׳ לא נאמר ׳לך׳ אנו למדים שעובר אף על חמץ שאינו שלו, ואם ׳לך׳ מוסב על ׳לא ימצא׳ מנין לנו דין זה. ותירץ, שאף שאנו מעמידים את ה׳לך׳ באם אינו ענין על ׳לא ימצא׳, מכל מקום ממה שלא נכתב בסמוך לו מוכח שיש אופן שעובר גם על חמץ שאינו שלו. כ. **נחלקו** הראשונים בדין זה. התוספות (פ״מ סב: ד״ה לימלך) כתבו בשיטת רש״י, שאינו עובר אלא כשקיבל אחריות אף על אונסים (ולפי זה מה שאמר רבא בסמוך ׳מינגיב או מיתבד׳ היינו באונס. מהרש״ל (פנים׳ סב)). והרא״ש (פ׳ ד) הביא מד״ה שדי בשאחריות של גניבה ואבידה. והבה״ג (הובא בכלבו סב) כתב, שאף אם קיבל אחריות מפשיעה בלבד עובר. כא. **כתב** הרמב״ן (לעיל ו, ד״ה ומ״מ), שבני מחתא היו חייבים באחריותו מצד דיני המלכות, או שמרובר שקיבלו עליהם בפירוש אחריות, אבל בסתם פקדון של גוי אין הישראל מתחייב באחריות ואינו חייב לבערו, לפי שנתמעטו גוים מדיני שמירה ממה שנאמר בפרשת שומרים ׳רעהו׳ (שמות כב ו, ט). אך הרמב״ם (ממן ומפ״ה ס״ל כ״ג) כתב, שאם הנכרי כופהו ואנוסו לשלם, אף על פי שלא קיבל אחריות חייב לבערו. וכתב הראב״ד, שמקורו הוא מחמץ של בני חילא, אך נחלק עליו וכתב שאף שם היתה קבלת אחריות. כב. **כתבו** הנודע ביהודה (מהדו״ת סי׳ כ ד״ה ומפה דמפה) והשאגת אריה (סי׳ קמ), שכשם שעוברים עליו ב׳בל יראה׳, כן מתחייבים עליו בעשה של ׳תשביתו׳, אך המקור חיים (שמחמ״ב לסי׳ תמ״ח ד״ה ולפמ״ש) כתב שאין בו מצות ׳תשביתו׳. עוד כתב השאגת אריה (סי׳ עז ד״ה ומ), שאין מועיל ביטול לחמץ של נכרי שקיבל עליו אחריות, וראה שם עוד בדבריו שהארוך בראיות לדין זה. כג. **גמרא** (ד״ה עז:). אמנם בגמרא שם (פב:) מבואר שמקור פטור כפל בהקדש הוא ממה שנאמר בכפל (שמות כב ח) ׳ישלם שנים לרעהו׳, ודרשו מ׳רעהו׳ ל׳הוציא הקדש שאינו בכלל רעהו. וכתבו התוספות (שם סב. ד״ה ושמו) שעיקר הדרשה היא מ׳רעהו׳. אך ברמב״ם (גניבה פ״ג ה״ט) מבואר ששתי דרשות אלו נצרכות זו לזו. וראה בלחם משנה (שם) ובחירושי הגר״ח על הש״ס (שמחמ״ב סי׳ רמ״ב) בביאור שיטתו. כד. **בגון** שנדר ׳הרי עלי עולה׳. אבל אם אמר על ההמה מסוימת ׳הרי זו עולה׳ אין זה נדר אלא נדבה, ואם אבדה או מתה אינו חייב להביא אחרת תחתיה.

שלשיטתו דְּאֵיצְטְרִיךְ - על כן נצרך ה"לא יְמָצֵא" לאסור חמץ של נכרי שקיבל הישראל אחריות עליו, שכן בכל מקום דבר הגורם לאדם ריוח או הפסד ממון אינו נחשב כממונו. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר 'דבר הגורם לממון בְּמָמוֹן דָּמֵי', לֹא יִמָּצֵא לֹא קְשָׁה לִי, הלא הוא נחשב כממונו לכל דבר.

מתרצת הגמרא: אֵיצְטְרִיךְ - הצורך הכתוב לרבותו, משום דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא - שהיה עולה על דעתך לומר, הוֹאִיל וְכִי אִיתֵיהּ הֲדַר בְּעֵינֵיהּ לָאו בְּרְשׁוּתֵיהּ קָאֵי - מאחר שכל זמן שהחמץ קיים מחזירו הישראל לנכרי כמו שהוא, אין הוא עומד ברשות הישראל. ולא אמר רבי שמעון 'דבר הגורם לממון כממון דמי' אלא כשהדבר אינו בעין, כגון בגובר קדשים שהמקדיש חייב באחריותם, שאף על פי שאין חיוב כפל לגובר מהקדש, מכל מקום הוא חייב לשלמו למקדישי[א]. שכן מאחר שהמקדיש מתחייב להביא ממון אחר תחתיהם וגרם לו הגובר הפסד ממון, הרי זה כמו שגזב ממנו[ב]. קָמַשְׁמַע לַן - משמיענו הכתוב, שמכל מקום עובר הנפקד ב'לא ימצא' על חמץ שקיבל עליו אחריות, ואפילו שהוא עדיין בעין.

★

בכור בהמה טהורה הוא אחד מעשרים וארבע מתנות כהונה שהישראל חייב ליתנו לכהן, והכהן מקריבו למזבח. והיוב זה אינו נוהג אלא בבהמה ששייכת כולה לישראל, אבל אם יש לנכרי שותפות בה הרי היא פטורה מבכורה[ג]. אגב דברי רבא לעיל בחמץ של צבא המלך הנמצא ברשות ישראל, הגמרא מביאה ספק בדין בהמת ישראל שצריכה להיתן למלך לענין חיוב בכורה[ד]: בְּעוּ מִינֵּיהּ מֵרַבָּא - שאלו בני הישיבה את רבא, בְּהֶמַת אַרְנוֹנָא - בהמה מתוך עדר בהמות שבעליו מחויב לתת עשירית ממנו מס למלך[ה], האם היא חַיֶּיבֶת בִּבְכוֹרָה, שאם ילדה בכור חייב הבעלים ליתנו לכהן. אוֹ שמא אֵין היא חַיֶּיבֶת בִּבְכוֹרָה, משום שכל זמן שלא הופרש המס מעדר זה למלך, עדיין לא התברר חלקו, והרי הוא נחשב כשותף בכל בהמה ובהמה, ושותפות נכרי פוטרת מבכורה.

מפרשת הגמרא את הספק: כָּל הֵיכָא דְּמָסֵיק לֵיהּ בְּזוּזֵי - היכן שבעל העדר יכול לסלק את חובו למלך בדמים, ואינו חייב לתת מהבהמות עצמן, לֹא קָא מִיבָּעֲיָא לַן [-אין לנו ספק] דְּחַיֶּיבֶת בבכורה, משום שכל זמן שלא זכה המלך בבהמות, אין זכותו קבועה בהן יותר מאשר בדמים, שהרי יתכן שלבסוף יתן לו הבעלים דמים ולא בהמות. כִּי קָא מִיבָּעֲיָא לַן - ונסתפקנו רק הֵיכָא דְּלָא מָסֵיק לֵיהּ בְּזוּזֵי - באופן שאין בעל העדר יכול לסלק את חובו בדמים, אלא חייב הוא לתת למלך מגוף הבהמות, מַאי - מהו דין בהמות אלו לענין בכורה[ו]. הגמרא מביאה את הכרעת רבא בספק זה: אֲמַר לְהוּ [-להם] רבא לבני הישיבה, אם אינו יכול לסלק את חובו בדמים, פְּטוּרָה מבכורה. מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא - והרי שנינו בברייתא שבהמת ארנונא חַיֶּיבֶת בבכורה. מתרצת הגמרא: קָתָנֵי [-שם] בברייתא מדובר באופן דְּמָסֵיק לֵיהּ - שיכולים הבעלים לשלם את חובם למלך בדמים.

הגמרא מביאה לשון אחרת בתשובת רבא: אֵיבָא דְּאָמְרִי - יש אומרים שכך אָמַר רָבָא, בְּהֶמַת אַרְנוֹנָא פְּטוּרָה מִן הַבְּכוֹרָה, וְאַף עַל גַּב דְּמָסֵיק לֵיהּ בְּזוּזֵי - ואפילו אם בעל העדר יכול לסלק את חובו למלך בדמים, משום שכל זמן שלא סילק בדמים עדיין יש לו למלך חלק בבהמות אלו, ושותפות נכרי פוטרת מבכורה[ז]. אולם עִיטַּת אַרְנוֹנָא שבעליה חייב לתת עשירית ממנה מס למלך, חַיֶּיבֶת בְּחֻלִּין, וְאַף עַל גַּב דְּלָא מְצֵי מְסֵקָּא לֵיהּ - ואפילו אם אין בעל העיסה יכול לסלק את חובו למלך בדמים. ואף שהלכה בידינו, שעיסה השייכת לישראל ונכרי בשותפות, אם אין בחלק הישראל לבדו כדי שיעור חיוב חלה, הרי היא פטורה מחלה[ח], מכל מקום עיסת ארנונא חייבת. ולפי זה מה שנינו בברייתא שארנונא חייבת, לא נאמר כלל לענין חיוב בכורה[ט], אלא לענין חיוב חלה בעיסה זו'. **שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא** - מהו טעם החילוק שבין בהמה לעיסה. **משיבה הגמרא: בְּהֶמָה אִית לַהּ חָלָא** - יש עליה קול שיש למלך חלק בה, והכל יודעים שהיא פטורה משום שותפות נכרי. אבל **עִיסָּה לַיְית לַהּ חָלָא** - אין עליה קול שיש למלך חלק בה[י], ואם יאכלנה ללא הפרשת חלה יאמר הרואה שהוא אוכל טבל, ועל כן גזרו חכמים להפריש ממנה חלה משום מראית עין.

★

הגמרא חוזרת לדון בחמץ של נכרי, ומביאה ברייתא שדנה בענין זה: תָּנוּ רַבָּנָן, נְכְרִי שֶׁנִּכְנַס בפסח לְחֲצֵירוֹ שֶׁל יִשְׂרְאֵל, וּבְצִיקוֹ המחומץ בְּיָדוֹ, אֵין הישראל זָקוּק לָבֶעֳרָה חמץ זה[יא]. אבל אם הנכרי הִפְקִידוֹ אֶצְלוֹ, וקיבל עליו הישראל אחריות על חמץ זה, הרי הוא זָקוּק לָבֶעֳרָה אותו. ואם יָחַד לוֹ הישראל לנכרי בַּיִת, שאמר לו 'הרי ביתי לפניך, הנח את חמצך באחת מזויותיו', ולא קיבל עליו אחריות על החמץ[יב], אֵין הוּא זָקוּק לָבֶעֳרָה חמץ זה, שֶׁנֶּאֱמַר 'לֹא יִמָּצֵא'.

הגמרא מפרשת את דברי הברייתא. שואלת הגמרא: מַאי קָאֲמַר - מה אמר התנא בטעם מה שאם ייחד לו בית אינו זקוק לבער, ואיך משתמע דין זה מ'לא ימצא'. **משיבה הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא**, דרשה זו אֲרִישָׁא קָאֵי - מוסבת על תחילת דברי הברייתא, וְהָכִי קָאָמַר - וכך אמר התנא, הַפְקִידוֹ אֶצְלוֹ זָקוּק לָבֶעֳרָה, משום שֶׁנֶּאֱמַר 'לֹא יִמָּצֵא', ומכאן זה התרבה אף חמץ של נכרי שקיבל הישראל עליו אחריות, כמבואר לעיל (ה:).

הגמרא מביאה פירוש אחר בדברי הברייתא: רַב אַשֵׁי אָמַר, לְעוֹלָם דרשה זו אַפִּיקָא קָאֵי - על סוף דברי הברייתא היא מוסבת, וְהָכִי קָאָמַר - וכך אמר התנא, אם יָחַד לוֹ הישראל לנכרי בַּיִת אֵין זָקוּק לָבֶעֳרָה, משום שֶׁנֶּאֱמַר 'לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם', שמשמעו דווקא חמץ שמצוי בידך לכל חפצך, וכגון שקיבל עליו אחריות ונחשב כשלו, וְהָא לָאו הָכִי הוּא - והרי חמץ זה המונח במקום המושאל לנכרי אינו מצוי תחת יד הישראל, דְּנָכְרִי כִּי קָא מְעַיֵּיל לָבַיְתֵּיהּ דְּנַפְשֵׁיהּ קָא מְעַיֵּיל - שהרי הנכרי מכניס את החמץ לביתו שלו, ואין הישראל מקבל אחריות עליו[יג].

הגמרא מקשה על דברי רב אשי: מֵימָרָא - וכי יתכן לומר דְּשָׁכִיחַ קָנְיָא [-קונה] והשוכר או השואל נחשבים לבעל הבית, והמקום המושאל לנכרי בבית הישראל נחשב כבית הנכרי, ועל כן אין הישראל עובר עליו[יד]. **וְהָתְנַן** - והרי שנינו במשנה (ע"ז כא.), אַף בְּמָקוֹם שֶׁאָמְרוּ שמותר לְהַשְׁכִּיר בית לנכרי[טו], לֹא יְהֵא - ואפילו אם בעל העדר יכול לסלק את חובו למלך בדמים, משום שכל זמן שלא סילק בדמים עדיין יש לו למלך חלק בבהמות אלו, ושותפות נכרי פוטרת מבכורה[טז]. אולם עִיטַּת אַרְנוֹנָא שבעליה חייב לתת עשירית ממנה מס למלך, חַיֶּיבֶת בְּחֻלִּין, וְאַף עַל גַּב דְּלָא מְצֵי מְסֵקָּא לֵיהּ - ואפילו אם אין בעל העיסה יכול לסלק את חובו למלך בדמים. ואף שהלכה בידינו, שעיסה השייכת לישראל ונכרי בשותפות, אם אין בחלק הישראל לבדו כדי שיעור חיוב חלה, הרי היא פטורה מחלה[יז], מכל מקום עיסת ארנונא חייבת. ולפי זה מה שנינו בברייתא שארנונא חייבת, לא נאמר כלל לענין חיוב בכורה[יח], אלא לענין חיוב חלה בעיסה זו'. **שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא** - מהו טעם החילוק שבין בהמה לעיסה. **משיבה הגמרא: בְּהֶמָה אִית לַהּ חָלָא** - יש עליה קול שיש למלך חלק בה, והכל יודעים שהיא פטורה משום שותפות נכרי. אבל **עִיסָּה לַיְית לַהּ חָלָא** - אין עליה קול שיש למלך חלק בה[יט], ואם יאכלנה ללא הפרשת חלה יאמר הרואה שהוא אוכל טבל, ועל כן גזרו חכמים להפריש ממנה חלה משום מראית עין.

★

חששה הגמרא לדבריהן, ושמא לא נשנו על ידי רבי חייא ורבי אושעיא. יא. **לִפי** שאין למלך חלק ברור בה, אלא שעל הישראל לתת לו מקצת ממנה. חידושי הר"ן (ע"ז יט:) ורבינו דוד (ע"ז ויקיק). והרש"ש (ע"ז מ"ב) פירש, שלעיסה אין קול משום שדרך המלך לישול ארנונא מן התבואה ולא מן העיסה, כמשמעות דברי רש"י (ע"ז מ"ב).

יב. בְּיוֹמוֹ, אינו חייב להודיעו את הנכרי מרשותו, וכדברי הברייתא לעיל (ה:). 'שלך אי אתה רואה, אבל אתה רואה של אחרים'. רש"י (ע"ז מ"ב). ורבינו חננאל (ע"ז מ"ב) פירש, שאינו חייב להודיעו את החמץ מיד הנכרי ולבערו. וכתב המאירי (ע"ז נא) שאין בדין זה שום חידוש, אלא שהזכירה אותו הברייתא משום החידוש המבואר בהמשך הברייתא והמשנה ברורה (סי' תמ ס"ק עז) כתב בשם האחרונים, שהחידוש הוא שאין לחשוש שמא יבוא לאוכלו, שכן החמץ תחת יד הנכרי והוא משמרו.

יג. רש"י (ע"ז יחד). ותמהו התוספות (ע"ז יחד) על דבריו, הלא כלל קבלת אחריות אין הישראל עובר על חמץ הנכרי בכל אופן שהוא, ואפילו אם לא ייחד לו בית. וכתב הרמב"ן (ע"ז נה) ביישוב קושיא זו, שמדובר בנכרי שהתפקיד אצל הישראל בשתם, שאם לא אמר לו כלום, נעשה הישראל שומר חנם על החמץ, ומשום כן הוא עובר עליו. אבל אם אמר לו 'הרי ביתי לפניך', הנח את חמצך באחת הזויות', אינו מקבל עליו אחריות כלל, ואינו עובר. אך דחה הרמב"ן (ע"ז מ"ב) פירוש זה, שהרי בנכרי אין דיני שמירה, וכל זמן שלא קיבל הישראל אחריות בפירוש אינו מתחייב כלום, ותירץ השאגת אריה (סי' סה), שאחריות פשיעה ישנה גם בנכרי, משום שפושע הוא כמזיק, כמבואר ברמב"ם (פרקים ס"ע ה"ט), והתוספות פירשו, שמדובר באופן שהישראל קיבל עליו אחריות, ואף על פי כן אם ייחד את הבית לנכרי והשאילו את מקום החמץ, אינו עובר עליו, משום שאינו בכלל 'לא ימצא בבתיכם'. והוסיף התוספות רי"ד (ע"ז ונתמלמל), שדווקא בחמץ של נכרי שכל איסורו הוא משום קבלת אחריות אינו עובר עליו אלא כשהוא ברשותו, אבל בחמץ של ישראל עובר הבעלים אף כשאינו ברשותו. אך הרמב"ן (ע"ז נה:) והרי"ף (ע"ז יא.) כתב, שכל שאין החמץ ברשותו אינו עובר עליו מן התורה אפילו שהוא שלו, ואינו חייב לבערו אלא מדרבנן. יד. **רש"י** (ע"ז נ:ועוד). אך לשיטת התוספות שהובאה לעיל הניתן אינו על החמץ אלא על הבית, שכל שמושאל המקום לנכרי אינו נחשב לבית הישראל אלא לבית הנכרי.

טו. מִכאן הוסיפו התוספות (ע"ז יחד) להקשות על דרך רש"י בסוגיא, מה ראיה היא מדברי הברייתא ששכירות קונה, הלא איסור 'בל ימצא' אינו חלוי אלא בקבלת אחריות, וכל שאמר לו 'הרי ביתי לפניך' לא קיבל עליו אחריות. ותירץ בחידושי הר"ן (ע"ז יחד), שדווקא אם שכירות קונה אף הישראל מקבל עליו אחריות בחמץ. אבל אם שכירות אינה קונה, אפילו שלא קיבל אחריות בפירוש הרי הוא נחשב כאומר לו 'הנח את חמצך בביתי', ובאופן זה אינו מסלק מעצמו את אחריות החמץ.

טז. כגון בחוץ לארץ או בסוריה, אבל בארץ ישראל אסור להשכיר לו כלל, גזירה משום מכירה לנכרי, שאסורה משום 'לא תחנם'. רש"י (ע"ז מ"ב).

א. **ואף** על פי שנאמר בחיוב כפל (שמות כב ח) 'ישלם שנים לרעהו', ודרשו (ב"ק סג:) מ'רעהו' להוציא הקדש שאינו בכלל רעהו, מכל מקום המקדיש שנחשב לבעלים הוא בכלל 'רעהו'. ב. **שכן** נאמר (במדבר יח טו, ז) 'כל פטר רחם לכל בשר אשר יקריבו לה' באדם ובבהמה יהיה לך וגו'. אך באדם שור או בכור כשב או בכור עז לא תפדה קודש הם, את דמם תזרוק על המזבח, ואת חלבם תקטיר אשה לריח ניחוח לה'". ג. **שכן** נאמר בבכורות (שם ג יג) 'והקדשתי לי כל בכור בישראל, 'בישראל' ולא באחרים. משנה (בכורות ב:). ד. **מדרי"ם** חלאונות (ע"ז נ ושמות). וראה עוד בפני יהושע (ע"ז נמ:) בביאור שיטות נידון זה לסוגייתנו. ה. **וצריך** לומר שמדובר באופן שלבסוף לא נכבה המלך את בהמתה, שכן אם לבסוף גבאה פשוט שהיא פטורה מבכורה, שכן מבואר בתוספות (ניסיון מ:ד"ה הקדש) שדבר המשועבד לבעל חוב ואין הלוה יכול לשלקו ממנה בדמים אחרים, בשגובה אותה לבסוף הרי היא נשחטת שלו למפרע משעת התלוואה. קובץ שיעורים (אות כה). ו. **רש"י** (ע"ז נ"ב ד"ה ומי) וכתב הראש יוסף (שם). שכן הוא דווקא למלך, שהבהמה נחשבת כאילו כבר באה לרשותו. והקובץ שיעורים (אות כה) כתב, שסברא זו היא דווקא לענין בכורה, שכל שיש יד נכרי באמצע פטורה. אבל לענין שאר דיני התורה, כל שיכול הישראל לסלק בדמים הרי הוא נחשב בעלים בכולה, כשיטת רבא להלן (נ:) שבעל חוב מכאן ולהבא הוא גובה. ז. **החלה** היא אחת מעשרים וארבע מתנות כהונה, ומפרשים אותה מן העיסה או מן הלחם, ונותנים אותה לכהן. דין החלה היא כדין תרומה שאסורה לזרים, וכן אסור לאוכלה בטומאה. ח. **שכן** נאמר בחלה (במדבר טו כ) 'ראשית ערסותיכם' [עיסותיכם], ולא עיסת נכרי. מנחות (סו.). ואם שותפים בה ישראל ונכרי, ואין בחלק הישראל לבדו כדי שיעור חיוב חלה, הרי היא פטורה. חלה (פ"ג מ"ט). ט. **שהרי** לפי שיטה זו בהמת ארנונא פטורה בבכורה אפילו באופן שאפשר לסלק את החוב למלך בדמים. י. **כן** היא גירסת רש"י (ע"ז שיקס) ופירושו בסוגיא. והקשו התוספות (ע"ז כ"ב ד"ה ואי) על דבריו, הלא שנינו בפירוש בתוספתא (מכשות פ"ב ה"ט) 'בהמת ארנונא חייבת בבכורה'. והתוספות שאנץ והתוספות רבינו פרץ (ע"ז כ"ב ד"ה ומי) כתבו בביאו הרשב"ם שגרס להיפך, 'בהמת ארנונא חייבת, אף על גב דלא מצי מסלק. עיסת ארנונא פטורה, אף על גב דמצי מסלק'. כיון שבכור בהמה שנולד יוצא עליו קול שהוא בכור, ומאחר שאין הכל יודעים שנולד מבהמת ארנונא מכוער הדבר לנהוג בו מנהג חולין ולעבדו, אבל בעיסה אין הכל יודעים שלא הופרשה ממנה חלה. אך הביאו בשם רבינו חם, שגם על גירסא זו קשה ממה ששנינו בתוספתא אחרת (חלה פ"ב ה"ז) 'עיסת ארנונא חייבת בחלה'. על כן הביאו התוספות (שם), שיש גורסים בדברי האיבא דאמרי 'בהמת ארנונא פטורה, והוא דלא מצי מסלק ליה. עיסת ארנונא חייבת אף על גב דלא מצי מסלק ליה'. ולגירסא זו מתיישבות שתי התוספתות האמורות. והמגיני שלמה (ע"ז כ"ב ד"ה כתב) ביישב שיטת רש"י מקושיות התוספות, שלפי כל השיטות קשה מדוע נתעלמה הגמרא מדברי התוספתות אלו, הלא היה לה להביא מהן ראיה לדברי רבא לכל הפחות לענין עיסה. ומכך נראה שלא

עֵינָן בֵּית דִּירָה שידור בו הנכרי אָמְרוּ כן, מִפְּנֵי שֶׁהנכרים סוֹכְנִין תְּתוּכוֹ עַבוֹדָה זָרָה, והרי אסור לישראל להניח שתיכנס עבודה זרה לביתו, שכן נאמר (דברים ז כו) וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ. על כן לא התירו להשכיר לנכרי בית לדור בו, אלא רק להעמיד בו בהמות או עצים. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ דְּשָׁכִיחַ דְּשַׁכִּירוּת קָנְיָא - ואם יעלה על דעתך לומר ששכירות קונה והשוכר נחשב לבעל הבית, כִּי קָא מַעֲיֵיל לְבֵיתֵיהּ דְּנָפְשֵׁיהּ קָא מַעֲיֵיל - הלא כשמכניס הנכרי את עבודת הגלולים לבית הרי הוא מכניסה לביתו ולא לבית הישראל, ומדוע אסרו משום כן להשכיר לו בית לדירה. אלא מכאן ראיה ששכירות אינה קונה, ואין השוכר נחשב לבעל הבית אלא המשכיר[יז], ואם כן מדוע כשייחד את הבית לנכרי אינו עובר על חמץ הנכרי.

מתרצת הגמרא: אכן השכירות אינה מקנה לשוכר את הבית, אלא דְּשַׁאנֵי הָכָא - שונה הדין כאן בחמץ, שאפילו שהישראל נחשב לבעל הבית, מכל מקום אינו עובר על החמץ הנמצא במקום המושאל לנכרי, משום דְּאַפְקֵיהּ רַחֲמָנָא [-שהוציאה התורה] את איסורו בְּלָשׁוֹן 'לֹא יִמָּצֵא'. ומכך משמע שדווקא על מְי [-על חמץ] שֶׁנִּמְצָא בְּיָדְךָ אתה עובר, יָצָא חמץ זֶה הנמצא במקום המושאל לנכרי, שאינך עובר עליו משום שֶׁאֵינוֹ מְצוּי בְּיָדְךָ[יח].

★

הגמרא דנה בדין חמץ שנמצא בבית ביום טוב: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, הַמּוֹצֵא חָמֵץ בְּבֵיתוֹ בְּיוֹם טוֹב, כּוֹפֶה עָלָיו אֶת הַכְּלִי. שכן לאחר שנאסר החמץ בהנאה ואינו ראוי לכלום, אסור לטלטלו ביום טוב משום איסור מוקצה. ומאחר שכבר ביטלוהו בערב פסח, ושוב אין עוברים עליו מן התורה ב'בל יראה'[יט]. אך כדי שלא יבואו להיכשל בו ולאוכלו, צריך לכסותו בכלי[כ]. אָמַר רָבָא, אִם החמץ שנמצא ביום טוב שֶׁל הֶקְדֵּשׁ הוּא, אֵינוֹ צָרִיךְ לכפות עליו כלי. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא - מהו הטעם שחלוק חמץ הקדש משאר חמץ. משיבה הגמרא: מִיבְּדַל בְּדִילֵי מִינַּיהּ - משום שנבדלים בני אדם מחמץ של הקדש אף בכל ימות השנה, שהרי הוא אסור בהנאה משום איסור מעילה, ועל כן אין חשש שיבואו לאוכלו בפסח.

הגמרא מבארת האם צריכים לעשות היכר לחמץ של נכרי או של הקדש הנמצא בבית ישראל: וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, חֲמֵצוֹ שֶׁל נָכְרִי הנמצא בבית ישראל ולא קיבל עליו הישראל אחריות, ואינו עובר עליו ב'בל יראה', עוֹשֶׂה לוֹ הישראל בערב פסח עֲשָׂרָה טְפָחִים מִשּׁוּם הֵיכֵר, כדי שלא יבוא לאוכלו[כא]. וְאֵם החמץ שֶׁל הֶקְדֵּשׁ הוּא, אֵינוֹ צָרִיךְ לעשות לו מחיצה. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא - מהו טעם החילוק שבין חמץ של הקדש לחמץ של נכרי. משיבה הגמרא: מִיבְּדַל בְּדִילֵי אִינָשֵׁי מִינַּיהּ - משום שבדלים בני אדם מחמץ של הקדש בכל ימות השנה, ועל כן לא יבואו לאוכלו בפסח.

★

הגמרא מביאה בשם רב דין נוסף בביעור חמץ: וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, הַמְפָרֵשׁ [-הפורש] מן היבשה ויוצא להפליג בים, וְכֵן הַיּוֹצֵא מביתו ללכת בַּשָּׁיָרא למקום רחוק, אם יצא קוֹדֶם הפסח שְׁלֹשִׁים יוֹם, אֵין צוֹרֶךְ לְבַעֵר את החמץ מביתו[כא]. אבל היוצא מביתו בתוך שְׁלֹשִׁים יוֹם שלפני הפסח, הרי הוא זְקוּק לְבַעֵר את החמץ מביתו קודם יציאתו, שכן בתוך זמן זה כבר חל עליו חיוב להיזהר בצרכי הפסח, וכבר נתחייב בבדיקת החמץ וביעורו.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בביאור דברי רב: אָמַר אַבָּיֵי, הָא דְּאָמְרַת [-מה שאמרת] שאם יצא בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם זְקוּק לְבַעֵר, לֹא אָמְרַן [-לא אמרנו] כן אֶלָּא במקום שֶׁדַּעְתּוֹ לַחֲזוֹר לביתו בתוך הפסח, אֲבָל אם אֵין בְּדַעְתּוֹ לַחֲזוֹר לביתו בפסח, אֵין הוּא זְקוּק לְבַעֵר את החמץ קודם יציאתו. אָמַר לֵיהּ רָבָא לאביי, וְהֵי דָּעְתּוֹ לַחֲזוֹר לביתו בתוך הפסח, אִפֵּיפּוֹ אם יצא מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה נָמֵי [-גם כן] יש לו לבער את חמצו, שכן כשיחזור לביתו וירצה את החמץ יעבור עליו ב'בל יראה'[כב]. אֶלָּא אָמַר רָבָא, הָא דְּאָמְרַת [-מה שאמרת] שאם יצא קוֹדֶם הפסח שְׁלֹשִׁים יוֹם אֵין זְקוּק לְבַעֵר, לֹא אָמְרַן [-לא אמרנו] כן אֶלָּא במקום שֶׁאֵין בְּדַעְתּוֹ לַחֲזוֹר לביתו בימי הפסח, אֲבָל אִם דַּעְתּוֹ לַחֲזוֹר לביתו בפסח[כג], אִפֵּיפּוֹ אם יצא מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה זְקוּק לְבַעֵר קודם לכן את החמץ מהבית, משום שכבר נתחייב בביעור, ולכתחילה אינו יוצא ידי חובת ביעור בהטמנת החמץ תחת האוצר. וְקוֹדֶם שְׁלֹשִׁים נָמֵי לֹא אָמְרַן [-לא אמרנו] שאינו זקוק לבער, אֶלָּא במקום שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ לַחֲנוֹתוֹ [את האוצר] מהבית בתוך הפסח, אֲבָל אִם דַּעְתּוֹ לַחֲנוֹתוֹ מהבית בתוך הפסח, אִפֵּיפּוֹ אם עשאו אוצר קוֹדֶם הפסח שְׁלֹשִׁים יוֹם, נָמֵי [-גם כן] זְקוּק הוּא לְבַעֵר את החמץ ממנו. ומטעם זה מחייב רבא בביעור גם את המפרש והיוצא בשיירא אף קודם שלשים יום מהפסח, כל שבדעתו לחזור בתוך הפסח.

שואלת הגמרא: הֵנִי שְׁלֹשִׁים יוֹם מַאי עֲבִידְתַּיְיהוּ - שלשים יום אלו מה משמעותם, ומדוע דווקא מאותו הזמן ואילך חלה עליו חובת הביעור. משיבה הגמרא: דְּתַנְיָא, שׁוֹאֲלִין וְדוֹרְשִׁין בְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח, קוֹדֶם הַפֶּסַח שְׁלֹשִׁים יוֹם[כד]. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת [-שבועות] קודם הפסח שואלים ודורשים בהלכותיו. הרי ששלשת תנא קמא שלשים יום קודם הפסח חלה החובה לדאוג לצרכיו, ומשום כן מאותה שעה חלה חובת הביעור, ושוב אינו יכול להיפטר ממנה על ידי יציאה מביתו או עשייתו לאורצ.

הגמרא מפרשת מחלוקת תנאים זו: מַאי טַעְמָא [-מהו טעמו] דְּתַנָּא קַמָּא הסובר ששלשים יום קודם הפסח שואלים ודורשים בהלכותיו,

---

יז. **ואף** שבדאי קונה השוכר את הבית לענין שלא יוכל המשכיר להוציאו משם כל משך זמן השכירות, מכל מקום אינו קונה לענין שיפקע מהמשכיר שם בעל הבית. תוספות רי"ד (ד"ה ומשמע).

יח. **שאף** אם שכירות אינה קונה, מכל מקום אין הישראל עובר לפי שלא קיבל עליו אחריות. וכן הוא לשיטת רש"י, אך לשיטת התוספות מתרצת הגמרא, שאף שלכל דיני התורה נחשב המשכיר לבעל הבית, מכל מקום לענין איסור חמץ אינו נחשב לבעל הבית, לפי שאינו מצוי תחת ידו. על פי המאירי (ד"ה ניתן), והקשה הרמב"ן (ד"ה ומ"מ) על שיטת רש"י, הלא מה שבלי קבלת אחריות אין עוברים על חמץ של נכרי נלמד מ'לך' ולא מ'לא ימצא', כמבואר לעיל. וכן הקשה בחידושי הר"ן (ד"ה ייתר), שלשיטת רש"י אין תירוץ הגמרא מחוור. וכתב התחם סופר (ד"ה ופקח) ביישוב שיטת רש"י, שמ'לך' לא נתמעט אלא נכרי שנכנס לבית ישראל ובצקו בידו, אך חמץ של נכרי המונח שם לא נתמעט אלא מ'לא ימצא', שאין הישראל עובר על חמץ של נכרי שלא קיבל עליו אחריות, משום שאינו מצוי בידו.

יט. **ואף** לדעת רבי יצחק (שפת אמת), הסובר שאף כלי המותר בטלטול אינו ניטל לצורך דבר שהוא מוקצה, מכל מקום מותר לטלטלו באופן שהוא צריך למקומו של הכלי, עוד יש לומר, שהתירו איסור זה בכדי שלא יבוא לאכול את החמץ. תוספות (ד"ה ופסק). כ. **ובאופן** זה אין די בכפיית כלי לכל שבעת ימי הפסח, שכן הכלי עשוי להינטל משם. ודווקא במוצא חמץ ביום טוב כופה עליו כלי, משום שאסור לעשות מחיצה ביום טוב. וכן כפייית הכלי ביום טוב אינה אלא ליום אחד בלבד, שהרי במוצאי יום טוב יבערנו[ה]. כא. **מדברי** רש"י (ד"ה שלשה) לכאורה מוכח, שאף אינו צריך לבטל [ראה להלן בהערה]. אך בחידושי הר"ן (ד"ה ומ"מ) תמה עליו, הלא אם אינו מבטלו בודאי עובר עליו ב'בל יראה', שהרי החמץ נמצא ברשותו. על כן פירש, שאמנם צריך לבטל, ולאחר שביטל אינו מחויב בביעור אלא מדרבנן משום החשש שמא יבוא לאוכלו, ועל כן כל שיצא קודם שלשים יום לא חייבוהו חכמים בכך. וכתב המהרש"ל (פכ"ו ד"ה ועוד) בביאור שיטת רש"י, שמדובר בחמץ שאינו יודע, שלשיטת התוספות להלן (כג. ד"ה ת"ש) אין עוברים עליו מן התורה, ואין חייבים לבדוקו ולבערו אלא מדרבנן, וכל שיצא מביתו שלשים יום קודם הפסח לא חיובוהו חכמים בבדיקה ולא בביטול. וכן מבואר בירושלמי (פ"א ה"ג), שכתב, 'ובספק, אבל בודאי אפילו מראש השנה'. אך בחידושי הר"ן (ד"ה קודם) כתב, שמלשון הגמרא 'אין זקוק לבער' משמע שגם חמץ ידוע אינו צריך לבער. אמנם המהרש"א (פכ"ו ד"ה ועוד) פירש גם בשיטת רש"י כדברי הר"ן שמדובר גם בחמץ ידוע, ואכן צריך לבטלו, וראה בהערה בסמוך בדרכו בביאור דברי רש"י. כב. **ובאותה** שעה שוב לא יהיה בידו לבטלו, שכן לאחר זמן איסורו כבר נאסר בהנאה ושוב אינו ברשותו בכדי שיבטלו, כמבואר להלן (ג"ב). רש"י (ד"ה שלשה). ואף שאם יבערו מיד כשיראהו לא יעבור בבל יראה [שכן עד שלא ראהו אינו עובר עליו, לפי שאין עוברים אלא על חמץ ידוע], מכל מקום יש לחשוש שמא יתעצל מעט [ובפרט כשבא מן הדרך] ושהה רגע אחד לאחר שימצא את החמץ עד שיבערנו, ויעבור עליו. מהרש"ל (פכ"ו ד"ה ועוד) על פי דרכו בביאור שיטת רש"י. אך הר"ן (ד"ה ת"ש) פירש על פי דרכו שהזהבה לעיל, שמדובר אף במי שביטל את החמץ, שאם דעתו לחזור בתוך הפסח יש לחשוש שמא יבוא לאוכלו. והמהרש"א (פכ"ו ד"ה ופסק) פירש גם בשיטת רש"י שצריך לבטל, ומה שכתב רש"י שאם דעתו לחזור צריך לבער כדי שלא יעבור על 'בל יראה', הוא משום שחוששים שמא בהיותו בים או במדבר שאינם מקומות בדיקה ישכח לבטל קודם זמן האיסור, כמבואר להלן (ו:) שמטעם זה תיקנו לבטל בשעת הבדיקה.

כג. **שכן** מבואר להלן (מ.) שחמץ שנפלה עליו מפולת הרי הוא כמבוער. רש"י (ד"ה ת"ש). וגם כאן פירש בחידושי הר"ן (ד"ה מ"מ) שצריך לבטל, שהרי מבואר להלן (שם:) שגם בחמץ שנפלה עליו מפולת צריך לבטל. [אמנם משיטת רש"י על פי המהרש"ל שהובאה לעיל נראה, שגם ללא ביטול אין צריך לבער. ולכאורה הוא הולך לשיטתו להלן (שם ד"ה נתקן), שבנפלה עליו מפולת אין צריך לבטלו אלא מדרבנן, שמא יפקח את הגל בתוך הפסח. ולפי זה יתכן שאם אין דעתו לחזור בפסח לא חייבוהו חכמים בביעור].

שֶׁהָרֵי מֹשֶׁה היה עוֹמֵד בְּפֶסַח רִאשׁוֹן שהוא בארבעה עשר בניסן, וּמִיָּהִיר את ישראל עַל הַפֶּסַח שֵׁנִי שהוא בארבעה עשר באייר, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ט ג) 'וְיַעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ', ואחר כך בְּתִיב (שם ט ו) 'וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם, וְלֹא יָכְלוּ לַעֲשׂת הַפֶּסַח' משום טומאתם, ובאו לפני משה ואמרו לו (שם ט ז), 'לָמָּה נִגָּרַע לְבִלְתִּי הַקְרִיב אֶת קָרְבַּן ה' בְּמֹעֲדוֹ'. ובאותה שעה נצטוה משה מאת ה' להודיע להם את דיני פסח שני [כמוכא בהמשך הפרשה]. הרי שבאותה שעה שעשו כל ישראל את הפסח, ציוה משה לטמאים לעשות פסח שני שלשים יום לאחר מכן[א], ומכאן שיש להזהיר על הלכות הפסח שלשים יום לפניו[ב].

הגמרא מפרשת מדוע חולק רבן שמעון בן גמליאל על הוכחה זו: וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל הסובר שדי לשאול ולדרוש בהלכות הפסח שתי שבתות לפניו, **אָמַר לָךְ** [-יאמר לך] שאין משם ראיה, משום **דַּאֲיִדִי דַּאֲיִרִי בְּמִיַּי הַפְסָחָא, מַפִּיק לֵהּ לְכָל מִיַּי הַפְסָחָא** - אגב מה שפירש להם משה באותה שעה את עיקרי דיני פסח ראשון, השלים להם אף את הלכות פסח שני, שכן עניינם אחד, ולא משום שעמדו באותה שעה שלשים יום קודם פסח שני[ג].

הגמרא מבארת את מקור דינו של רבן שמעון בן גמליאל. שואלת הגמרא: מַאי טַעֲמָא [-מהו טעמו] **דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** הסובר שיש להזהיר על הלכות הפסח שני שבועות לפניו. **משיבה הגמרא: שֶׁהָרֵי מֹשֶׁה** היה **עוֹמֵד בְּראשׁ הַחֹדֶשׁ** של ניסן, **וּמְיָהִיר עַל הַפֶּסַח** שחל שני שבועות לאחר מכן[ד], **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות יב ג) 'הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים', ופרשה זו נאמרה למשה בראש חודש[ה], **וּבהמשך** הפרשה **כְּתִיב** (שם יב ג-ו) **'דַּבְּרוּ אֶל כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר, בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה, וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה לְבֵית אָבֹת וגו', וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה'[ו]. דיוהה הגמרא ראיה זו: מַאי דִּבְרִישׁ נִרְחָא קָאֵי** - מנין שמעד משה ואמר לישראל פרשה זו בראש חודש ניסן, **דִּילְמָא בְּאַרְבְּעָה בְּנִרְחָא אוֹ בַּחֲמִשָּׁה בְּנִרְחָא קָאֵי** - שמא בארבעה או בחמשה בחודש[ז] עמד משה והזהירם על הפסח[ח].

הגמרא מביאה מקור אחר לשיטת רבן שמעון בן גמליאל: אֶלָּא אֲמַר רַבָּה בַּר שִׁימִי מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּינָא - בשם רבינא, רבן שמעון בן גמליאל למד שיטתו **מֵהָכָא** [-מכאן], שנאמר (במדבר ט ו) **'וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי, בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר', וְאחר כך בְּתִיב** (שם ט ג) **'וְיַעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ'.** הרי שהזהיר משה את ישראל על הפסח במדבר בראש חודש ניסן, שהוא שבועיים לפני הפסח[ט]. **מקשה הגמרא: הָכָא נַמִּי** - הלא גם ראיה זו יש לדחות, **מְמַאי דִּבְרִישׁ נִרְחָא קָאֵי** - מנין שבראש חודש עמד משה ואמר לישראל פרשה זו, **דִּילְמָא בְּאַרְבְּעָה בְּנִרְחָא אוֹ בַּחֲמִשָּׁה בְּנִרְחָא קָאֵי** - שמא בארבעה או בחמשה לחודש עמד משה והזהירם על הפסח. **מתרצת הגמרא: אֲמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, אָתְיָא** [-למדנו] **'מִדְּבָר' מִ'מִּדְבָּר'** בגזירה שוה. שכן **כְּתִיב הָכָא** [-כאן] בפרשת הפסח **'בְּמִדְבַּר סִינַי', וּכְתִיב הָתָם** [-שם] בפרשת הפקודים שבה נצטוה משה על מנין בני ישראל (במדבר ו ו), **'וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי בְּאֹהֶל מוֹעֵד, בְּאֶחָד**

א. **ואף** שנצרך משה להשיב לטמאים על שאלתם, מכל מקום היה לו להשיב להם, אל תעשו עתה את הפסח, ולא לצוותם על פסח שני עד שיגיע זמנו. תוספות (ד"ה ומיהיר). והתוספות הרא"ש (ד"ה ומיהיר) והידושי הר"ן (ד"ה שנאמר) כתבו, שהיה לו למשה להשיב להם שיעשו את הפסח בחודש השני, ולא היה לו להאריך בכל הלכות פסח שני. ב. **שכן** מן הסתם באותה שעה של עשיית פסח ראשון נשאל משה הרבה על דיני עשייתו, ומכל מקום נתפנה להשיב לטמאים ששאלוהו על דינים, ולימדם בארוכות את דיני פסח שני, ולא נתשבו בשואלים שלא לענין שאין נוקקים לו במקום שיש אחרים ששואלים לענין. תחם סופר (ד"ה שכן) על פי הר"ן (על מ"ק ד"ה ואמר). לעיל (ד"ה ומיהיר) ד"ה חזדהר הר"ן (ד"ה ומיהיר). ג. **חזדהר** מכאן על שיטת תנא קמא ששואלים ודורשים שלשים יום קודם הפסח, מדוע לא הזהירם משה על הפסח בי"ד אדר, שכן עדיין לא נצטוה עליו מפי הגבורה. ועל הקדוש ברוך הוא בודאי אין לשאול מדוע לא ציוה קודם לכן על מצוה זו. צל"ח (ד"ה שכן). ה. **שכן** דרשו במנחות (כט.) מהכתוב האמור, שנתקשה משה בראיית הלבנה, עד שאמר לו הקדוש ברוך הוא 'כזה ראה וקדש'. תוספות (ד"ה מחלה). ו. **הקשו** רבינו דוד (ד"ה שבי - תשני) וחידושי הר"ן (ד"ה ומיהיר) מנין שצריך להזהיר על הפסח שתי שבתות לפניו, הלא היה צריך להזהירם על לקיחת הפסח בעשור לחודש, ומצא שהזהירם רק עשרה ימים קודם זמן זה. ותירצו, שההכרחה היא ממה שהזהירם על שאר הלכות הפסח שזמנן הוא רק בי"ד בניסן, והוסיף רבינו דוד, שעדיין יש לדחות שמאחר שהזהירם על לקיחת הפסח בכור הזהירם על שאר הלכותיו, אלא שהגמרא מקשה פירכא עדיפה יותר. והראש יוסף (ד"ה לפ גמ'ליאל) כתב, שאכן לשיטת רבן שמעון בן גמליאל די בעשרה ימים, אך מאחר שצריך להקדים את לקיחת הפסח ארבעה ימים לפני זמן הקרבתו, נמצא שיש לדרוש בהלכותיו מראש חודש ניסן. ואכן לפי ההוה אמינא שמקורו של רבן שמעון בן גמליאל הוא מפסח מצרים, דווקא בפסח צריך שתי שבתות לפניו לדרוש בהלכותיו, אך בחג השבועות ובחג הסוכות די בעשרה ימים. ז. **נקטה** הגמרא ארבעה או חמשה בהחרט, ולא שני ושלשים בחודש, שכן בשני לחודש בודאי לא אמר משה לישראל פרשה זו שהיה בה בשורת גאולת מצרים. שכן מבואר בשבת (פז:) שט"ו בניסן שהוא היום שיצאו ממצרים היה ביום חמישי בשבוע, ונמצא ששני בחודש היה בערב שבת, והרי מובא בגמרא להלן (יג.) שאין אליהו בא בערב שבת לבשר על הגאולה. וכן לא מסתבר שציוה אותם על לקיחת השה בשלישי בחודש, שכן חל יום זה בשבת, ולא היתה מצוה זו נוהגת בו ביום. הגהות יעב"ץ (ד"ה ולמ"ל). ח. **ואף** שבודאי אמר הקדוש ברוך הוא למשה פרשה זו בראש חודש, כמבואר לעיל בהערה, מכל מקום מקשה הגמרא, מנין לנו שאמר אותה משה לישראל בראש חודש. עוד פירש ר"י בשאלת הגמרא, שאף ש'החודש הזה לכם' ודאי נאמר בראש חודש, מכל מקום שגם מצות הפסח האמורה בהמשך הפרשה נאמרה למשה בראש חודש. תוספות (ד"ה ממלא). ט. **ואף** אמירת משה את הפרשה הזו לישראל היתה בראש חודש, שנאמר (שם פ ד"ה ממלא).

יח). **ואת** כל העדה ההקילו באחד לחודש השני ויתילדו על משפחותם". תוספות (ד"ה ממלא). י. **קושיא** זו אינה שייכת לנידון הקודם במקור שיטותיהם של תנא קמא ורבן שמעון בן גמליאל בזמן שבו שואלים ודורשים בהלכות הפסח, אלא הגמרא מקשה כן על עצם סדר המקראות. רש"י (ד"ה ומיהיר ומיהדוקו). [ב] יא. **רש"י** (ד"ה במ"י). וכן הוא רק למאן דאמר שאין דגים כלל ופרט המרחיקים זה מזה, אך למאן דאמר שדגים אותם, דווקא בשני עניינים שונים אין מוקדם ומאוחר בתורה, כמובאר למסקנת הגמרא. על פי המהרש"ל (ד"ה ת"ל) והמהרש"א (ד"ה ת"ל ת"ש) והמהרש"א (פנים יפות ד"ה ת"ל ת"ש). בשיטת רש"י, יב. **והיא** אחת מי"ג מידות שהתורה נדרשת בהן, שאם כתבה התורה כלל בדין פסוים ואחר כך חזרה ופירטה אותו, בא הפרט לפָרֵק ולומר שרק עליו נאמר דין זה, ולא בכל מה שמשתמע מהכלל. יג. **הקשה** המהרש"ל (ד"ה ת"ל), הלא יתכן שכל זמן שאין לנו סיבה לומר שנכתבו הדברים שלא כסדרם יש לסמוך על סדר כתיבתם, ורק במקום שמוכח שנכתבו שלא כסדרם, כגון בסדר פרשת הפסח ופרשת הפקודים הנידון בסוגייתנו, אנו אומרים אין מוקדם ומאוחר בתורה. ותירץ, שהוכחת הגמרא היא ממה שדורשים מכלל ופרט שאין בכלל אלא מה שבפרט, גם במקום שיש לדבות מקל וחומר או מבנין אב דברים נוספים. ומזה מוכח שיש מוקדם ומאוחר בתורה, גם במקום שהוא נגד הסברא. אך דאה במהרש"א (ד"ה ת"ל ת"ש) שהוכיח מדברי התוספות (ד"ה ת"ל ת"ש) שאף במקום שאין סיבה לומר שהדברים נכתבו שלא כסדרם, אין הכרח לומר בשתי פרשיות שנכתבו כסדרם. יד. **והיא** אחת מי"ג מידות שהתורה נדרשת בהן, שאילו נכתב בדין פסוים רק הפרט, היה לנו לומר שנאמר דין זה רק בפרט או בדבר אחר הדומה לו שאפשר ללומדו ממנו בבנין אב, ועל כן הוסיף הכתוב כלל אחריו, כדי להביא כל דבר, ואפילו אם אינו דומה לפרט. טו. **מ'לשון** הגמרא 'יתר', משמע שבראיה השניה מ'פרט לכלל' יש תוספת על ההוכחה הראשונה מ'כלל ופרט'. והוא משום שאם אין מוקדם ומאוחר בתורה גם בפרשה אחת, בפרט וכלל יותר מסתבר לומר שלא נכתבו כסדרם. שהרי אם נדרשם כמידת 'כלל ופרט' שבא הכלל לרבות כל דבר, אם כן יקשה למה נאמר הפרט [וכבר הקשו כן התוספות בגיטין (לה: ד"ה אלמא)]. ותירצו שהפרט נכתב לפני הכלל כדי ללמדנו שאין למעט מהכלל שום דבר, ואפילו אם יש למעטו משום קל וחומר]. מה שאין כן ב'כלל ופרט' שאין לנו סיבה לומר שלא נכתבו כסדרם ובאו ללמד שאין בכלל אלא מה שבפרט, שכן גם זו אין להקשות מדוע נכתב הכלל, שהרי אילו היה נכתב רק הפרט היינו למדים ממנו בבנין אב את כל הדברים הדומים לפרט. ראש יוסף (ד"ה ופרט). טז. **מוחזקת** תנאים ואמוראים היא במנחות (נב:) ובכבא קמא (סה:). יז. **ואפי"ה** כשהם כתובים בשתי פרשיות דנים אותם, כל שהם בענין אחד. מהרש"ל (ד"ה ת"ל ת"ש) ומהרש"א (פנים יפות ד"ה ת"ל ת"ש) בשיטת רש"י. אך כתבו, שלשיטת התוספות בבבא קמא (שם ד"ה ת"ל) לדברי הכל מרוחקים זה מזה באותה פרשה.

כלל ופרט. ואף מה שאמר רב ׳אין מוקדם ומאוחר בתורה׳, אינו אלא בשני עניינים שונים, אבל בעניין אחד אכן הקפידה התורה על סדר הדברים גם בשתי פרשיות.

★

הגמרא חוזרת לדון בביעור חמץ, ומביאה תקנת חכמים בדין זה: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, הַבּוֹדֵק את החמץ, **צָרִיךְ שֶׁיְּבַטֵּל** בלבו את החמץ לאחר הבדיקה[יח], ויאמר ׳כל חמץ שישנו בבית הרי הוא מבוטל׳[כג].

הגמרא דנה בטעמו של רב. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא - מהו הטעם שהבודק צריך לבטל, הלא הוא מבער את כל החמץ הנמצא ברשותו. **אִי נֵימָא** [-אם נאמר] שהוא **מִשּׁוּם** שיש לחשוש ל**קִירְוִירִין** של חמץ שלא נמצאו בבדיקה, **הָא לָא חָשְׁיְבִי** - הרי הפירורים אינם חשובים, והם בטלים מאליהם[כא]. **וְכִי תֵּימָא עֵינָן דְּמִינְטַר לְהוּ אֲגַב בֵּיתֵיהּ** - ואם תאמר שמאחר שהם נשמרים אגב הבית, שכאשר שומר האדם את ביתו ונועלו משום שאר ממונו הנמצא בו, אף הפירורים נשמרים יחד עם כל מה שבתוכו, ומשום כן **חָשְׁיְבִי** [-הם נחשבים] ואינם בטלים מאליהם[כב], הלא אי אפשר לומר כן, שהרי אינו משמר את הבית מחמת הפירורים אלא מחמת שאר ממונו, וכי מצינו כזו שאין דעתו עליו מחשיבו, **וְהָתַנְיָא** - והרי שנינו בתוספתא (מעשרות פ"ג ה"ג), **אִם נִמְצְאוּ בְשׂוּדָה סוֹפֵי תְאֵנִים** - תאנים שנותרו בסוף הלקיטה, שאינן מתבשלות לעולם כל צרכן ואינן חשובות בעיני בני אדם, **וְהוּא מְשַׁמֵּר** את **שָׂדֵהוּ** שלא יכנסו לתוכה בני אדם **מִפְּנֵי הָעֲנָבִים** הטובים שבה ולא מפני התאנים, וכן אם יש בה **סוֹפֵי עֲנָבִים** - ענבים שנותרו בסוף עונת הבציר, שאינם חשובים משום שלא יתבשלו לעולם, **וְהוּא מְשַׁמֵּר שָׂדֵהוּ מִפְּנֵי מְקֻשָּׁאוֹת וּמִפְּנֵי מְדֻלָּעוֹת** - מפני נטיעות של קישואים ודלועים הנמצאים בה ולא מפני הענבים, **בְּזְמַן שֶׁבַּעַל הַבַּיִת מְקַפִּיד עֲלֵיהֶן** [על סופי התאנים והענבים] הרי הם **אֲסוּרִין** לכל אדם **מִשּׁוּם גָּזֵל**, ואם ליקטם בעל הבית בעצמו או שנתנם לאחר[כג], הרי הם **חַיְּבִין בְּמַעֲשֵׂר**, ואינם כפירות הפקר. אבל **בְּזְמַן שֶׁאֵין בַּעַל הַבַּיִת מְקַפִּיד עֲלֵיהֶן**, הרי הם נעשים הפקר ו**מוּתָּרִין** לכל אדם **מִשּׁוּם גָּזֵל**, ואף אם ליקטם בעל הבית עצמו הרי הוא כזוכה בהם מן ההפקר[כד]. **וְקָטְנִית מִשּׁוּם מַעֲשֵׂר** כדין פירות הפקר[כה]. הרי שדבר שאינו חשוב בעיני הבעלים בטל ונעשה הפקר מאליו, ואפילו שהוא משמרו אגב ממון אחר, אינו נחשב לממונו מחמת שמירה זו.

משיבה הגמרא: אָמַר רָבָא, הצריכו חכמים ביטול אף לאחר הבדיקה משום **גְּזֵרָה, שֶׁמָּא יִמְצָא גְּלוּסְקָא** [-פת עגולה] **וְהָפָה** שלא נמצאה בבדיקה[כו], **וְדַעְתֵּיהּ עֵילָּוֵיהּ** - ותהיה דעתו עליה, ותיחשב בעיניו ויחוס עליה וימנע מלשורפה[כז], ויעבור עליה ב׳בל יראה׳[כח]. אבל לאחר שביטל את כל חמצו שוב אינו עובר עליה[כט]. **שואלת הגמרא: וְכִי מֵשְׁכַּחַת לֵיהּ לְבָתְּלֵיהּ** - הלא די שיבטלנה בשעה שימצאנה, ומדוע עליו לבטל בליל ארבעה עשר לאחר הבדיקה[ל]. **משיבה הגמרא: דְּיִלְמָא מֵשְׁכַּחַת לֵיהּ לְבָתַר אִיסּוּרָא וְלָאו בְּרְשׁוּתֵיהּ קָיְימָא** - יש לחשוש שמא ימצאנה לאחר זמן האיסור כשהחמץ כבר אינו ברשותו ואינו שלו[לא], **וְלָא מָצֵי מְבַטֵּל**[לב] - ובאותה שעה כבר אינו יכול לבטלו, **דְּהוֹרֵי אַמַּר רַבִּי אֶלְעָזָר, שְׁנֵי דְּבָרִים אֵינָן בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל אָדָם, וְנֶאֱשָׁתְּנוּ הֶפְקֵר בְּאֵיזוֹ וְהֶן לֹא בִּרְשׁוּתוֹ** להתחזיב עליהם. **וְאֵלּוּ הֶן, בּוֹר** שכרה אדם **בִּרְשׁוּת הָרַבִּים**, שאף שהוא בור של הפקר החשיבה הכתוב כאילו הוא שלו[לג], והרי הוא מתחייב על נזקיו כדין ממונו שהזיק. **וְכֵן חֲמִין מֻשָּׁהִין שְׁעוֹת וְקָמְעָה** - מסוף השעה השישית של ערב פסח ואילך, שמן הדין לא היה לו להיחשב לממונו, כדין כל איסורי הנאה שאינם ברשותו, שהרי מאותה שעה החמץ נאסר בהנאה[לד], ומכל מקום החשיבה אותו התורה כשלו לעניין שיתחייב עליו ב׳בל יראה׳[לה]. ומאחר שבאותה שעה כבר אינו ברשותו, שוב אינו יכול לבטלו[לו].

שואלת הגמרא: וְנִבְטְלֵיהּ בְּאַרְבַּע - הלא היה להם לחכמים לתקן שיבטל כל אדם את חמצו בשעה הרביעית של יום ארבעה עשר, **וְנִבְטְלֵיהּ בְּחָמֵשׁ** - או שיבטלנו בשעה החמישית של יום זה קודם זמן איסורו, ולמה עליו לבטלו כבר בלילה לאחר הבדיקה. **משיבה הגמרא: עֵינָן דְּאוּתָה שָׁעָה עָדְיִין אִית בַּהּ עֵילָּוֵי** [-עיון] **דְּאוּתָה שָׁעָה** - אינו זמן הבדיקה, מאחר שאין לו מה שיזכירנו יש לחשוש שמא ישכח ויאכל. שמתוך שהוא עסוק באותה שעה בבדיקת החמץ לא ישכח לבטלו[לז].

כן משמע מלשון רב ׳הבודק צריך שיבטל׳, שהביטול צריך להיות סמוך לבדיקה, שאם לא כן, היה די לו לומר ׳צריך לבטל׳, ולא היה לו להזכיר את הבדיקה. אור זרוע (ס"ע סי' נט). ומשום כך מקשה הגמרא להלן, ׳ניבטליה בארבע וניבטליה בחמש׳, ומדוע צריך לבטלו סמוך לבדיקה. צל"ח (ד"ה אמר) וראש יוסף (פכ"ט ד"ה ובזמן). עוד כתב השפת אמת (ד"ה אמר"י). שלשון ׳הבודק צריך שיבטל׳ בא ללמד, שרק מקום שחייב בבדיקה חייב בביטול, אבל מקום שאינו חייב בבדיקה, כגון מקום שאין מכניסים בו חמץ, אף אין צריך לבטל בו, ואין אומרים שלענין ביטול שאין בו טורח חששו חכמים לחמץ גם במקום כזה. עוד כתב, שתיקנו חכמים שהבודק עצמו יבטל ולא אדם אחר, שכן מתוך הבדיקה הוא זכור לבטל, כמבואר בהמשך דברי הגמרא, שמטעם זה תיקנו לבטל דווקא בשעת הבדיקה. **יט.** **רש"י** (ד"ה מבעי) אך הטור (סי' תלב סי"ג) כתב, שלא יאמר ׳בבית זה׳, אלא ׳כל חמץ שיש ברשותי׳, כדי לכלול אף את החמץ שיש לו במקומות אחרים. וכתב הב"ח (שם), שרש"י לשיטתו בביאור דברי הגמרא להלן, שטעם הביטול הוא משום ׳שמא ימצא גלוסקא יפה׳, שאין חוששים אלא לחמץ שימצא בתוך הפסח, וחשש זה אינו נוהג אלא בבית שהוא דר שם. והוסיף הראש יוסף (פכ"ט ד"ה ובזמן), שהטור סובר כשיטת הרא"ש (סי' ט) [ואה להלן בהערה], שחששו אף לחמץ שלא ימצאנו, ועל כן כתב שצריך לבטל את כל החמץ הנמצא ברשותו. **כ.** **רש"י** (ד"ה ספוקן). וראה בצל"ח (פכ"ט ד"ה שעמד) שעמד על התמיהה שבלשון רש"י, שפתח ׳שיבטל בלבו׳, וסיים ׳ואומר כל חמירא׳ וכו׳. והרמב"ן (לעיל ד: ד"ה וחז) כתב, שדי בביטול בלב. וכתב הר"ן (על אלפסי ג, ד"ה ומסו) שכן הוא לשיטת רש"י שבביטול מתקיים דין ׳תשביתו׳, אך לשיטת התוספות (לעיל ד: ד"ה מלמיתיב) שביטול הוא מדין הפקר צריך להתציאו בפה. **כא.** **ואפילו** פירורים בגודל כזית בטלים מאליהם, שהרי לשיטת הרא"ש (פ"א סי' ג) אם אין בהם כזית אין עוברים עליהם ב׳בל יראה׳ ואין צריך לבערם אפילו אם לא ביטלם. שולחן ערוך הרב (קונטרס אחרון סי"א סי' ממב סעיף יח) ושפת אמת (ד"ה מ"ש). **כב.** **ואף** שאינם נחשבים בעיניו, מכל מקום מאחר שהם משתמרים בתוך ביתו, הרי הוא מקפיד שלא יטולם ללא רשותו, ועל כן אינם נעשים הפקר. שפת אמת (ד"ה ובזמן). **כג.** **רש"י** (ד"ה ואיכא). ובא להשמיענו, שאם מקפיד בעל הבית עליהם הרי הם חייבים אפילו כשלא ליקטם בעצמו אלא הניח לאחרים ללקטם. **כד.** **חזון יחזקאל** (ד"ה פוסק) על פי רש"י (ד"ה ואיכא). אך הוכיח מלשון הרמב"ם (מעשרות פ"ג ה"י) שאם ליקטם בעל הבית לעולם הם חייבים, ואפילו שבתחילה לא הקפיד עליהם. וראה שם בדבריו בביאור מחלוקת רש"י והרמב"ם. **כה.** **שכן** נאמר במעשרות (דמיים יט כט) ׳ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך׳, ומכאן שדווקא דבר שלך יש בו חלק וללוי אין בו חלק חייב במעשר, יצא הפקר שגם ללוי יש חלק בו. ירושלמי (מעשרות פ"ג ה"ט). **כו.** **כתב** המאירי (ד"ה ומיהו), שחרושים שמא מתוך יפיה הצניעה במקום שאין מכניסים בו חמץ, שאין חייב לבדוקה. והשפת אמת (ד"ה ממלק) כתב, שחרושים שמא גדרה חולדה גלוסקא זו ממקום אחר. וכתב הר"ן (על אלפסי"ף ד"ה שמא), שהחשש אינו לגלוסקא יפה בדווקא, אלא לכל חמץ שיצא מכלל פירורים.

כז. **רש"י** (ד"ה ודעתיה). והקשו התוספות (ד"ה ודעתיה) על דבריו, שאם כן מה מקשה הגמרא בסמוך ׳וכי מיכשח ליה ניבטליה׳, הלא לדברי רש"י מבואר בגמרא שיש לחשוש שמא יחוס עליה וימנע אף מלבטלה. עוד הוסיף הרמב"ן (לעיל ד: ד"ה ובזמן) להקשות על רש"י, הרי אם לא ביטל עובר בכל רגע ששוהה מלבערה, אף אם לא חס עליה. עוד הקשה, שאם חס עליה אף ביטול לא יועיל לו, שכן תוכה לו חציורו את הגלוסקא [והקשה כן לשיטתו שגם באיסורי הנאה שייכת זכיה]. עוד הקשה רבינו דוד (ד"ה ומ"ש), מדוע יש לחשוש שירצה לקיים את החמץ, והרי הכל יודעים שאסור לקיימו, וכי אנו עוסקים בנשעים. ותירץ הט"ז (סי' תלב סק"ג) את שיטת רש"י, שאינו חס עליה אלא מלשורפה, אבל אין לחשוש שימנע מלבטלה, מכיון שאינו מבערה בכך מן העולם. והפני יהושע (ד"ה ממ"ש ממ"ה) תירץ, שאין כוונת רש"י שיחוס עליה וירצה לקיימה, אלא שירצה לבערה על ידי נתינה להכמת הפקר או לנכרי, ועל ידי כך יש ישהה מלבערה ויעבור על ב׳ יראה, אך לשם כך אין הוא צריך להימנע מביטול[מ]. **כח.** **שכן** לא נאמר בחמץ ׳תבערו׳ אלא ׳תשביתו׳, והשבתה היא ביטול בלב. רש"י (ד"ה ודעתיה). אך לשיטת התוספות לעיל (ד: ד"ה מלמיתיב), ביטול מועיל מטעם הפקר. וראה בילקוט ביאורים (שם) בשיטות ראשונים נוספות בגדר ביטול חמץ ובמקורו. **כט.** **כתב** התוספות הרא"ש (ד"ה ממ) על פי שיטתו שהובאה לעיל בהערה, שיכלה הגמרא לתרץ שאף קרום שימצאנה הוא עובר בשוגג על ב׳ יראה׳, אלא שהיא מתרצת תירוץ עדיף. והראש יוסף (בסוף ד"ה ודעתיה) כתב בביאור קושיית הגמרא לפי שיטת הרא"ש, ש׳וכי משכחת׳ אינו מוסב על הגלוסקא אלא על זמן האיסור, שיבטל לכשיגיע זמן האיסור, ומדוע עליו לבטל סמוך לבדיקה. **ל.** **רש"י** (ד"ה דלמא). אבל הריטב"א (סוכה לה. ד"ה ומ"ש, וביצה מב. ד"ה ומ"ש) כתב, שאיסורי הנאה הם שלו, וכן הוכיח הקובץ שיעורים (חוט ס) מדברי הגמרא בבבא קמא (סו:), וכתב שלפי זה צריך לפרש, שהחמץ אינו שלו לענין דין ממון [כלומר, שאינו ברשותו לענין שיוכל להקנותו או להפקירו, וכל לענין לעבור עליו ב׳בל יראה׳]. וכעין זה כתב הקצות החושן (סי' סו סק"ג). וראה עוד באבני מילואים (סי' כז ס"ק ט) שדן בשיטות הראשונים בענין זה. **לא.** **נוסף** על פי הגמרות וציונים בשם גליון. **לב.** **שכן** קראו הכתוב בעל הבור, שנאמר (שמות כא כה) ׳בעל הבור ישלם׳. ר"ן (על אלפסי"ף, ד"ה ונוק). והוסיף זאת, משום שמעצם חיובו עדיין אין האיה שהבור שלו, אלא יתכן שהוא חייב משום הכריה. אמנם לפי המבואר בבבא קמא (סו:), שלדברי רבי אלעזר המפקיר נזקיו חייב משום שעשאם הכתוב כאילו הם ברשותו [ואף שלא הוא הניחם ברשות הרבים אלא נפלו מעצמם], מובנים דברי רבי אלעזר גם בלי תוספת דברי הר"ן. ראש יוסף (פכ"ט ד"ה ובזמן). **לג.** **ככבואר** במשנה להלן (כה:). **לד.** **רש"י** (ד"ה דלמא) על פי הצל"ח (פכ"ט ד"ה ובזמן), וכן היא שיטת רש"י לעיל (ד: ד"ה וחז), שמשש שעות ולמעלה עוברים ב׳בל יראה׳ [ראה שם בביאור שיטתו בהרחבה]. אך כתב הצל"ח שמדברי רש"י כאן אין הכרח לזה, שכן יתכן שכוונתו שעשאר הכתוב כאילו הוא שלו לענין שילקה עליו משום הכתוב (שמות לג כה) ׳לא תשחט על חמץ דם זבחי׳.

שוב שואלת הגמרא: וְנִיבָּעֵי לֵיהּ בְּשִׁית - הלא היה להם לחכמים לתקן שכל אחד יבטל את החמץ בתחילת השעה הששית, שהרי בשעה זו הכל עסוקים בשרופת החמץ, ואין לחשוש שמא ישכחו באותה שעה לבטלו, ומדוע הוצרכו לקובעו בשעת הבדיקה. **משיבה הגמרא: בָּיוֹן דְּבתחילת** שש יש **אִיסּוּרָא** [-איסור] **דְּרַבָּנָן עֲלֵיהּ** - על החמץ[א], **בְּאִיסּוּרָא הנאה דְּאוֹרַיְיתָא הֲמֵיָא** [-הוא דומה], **וְלָאו בְּרַשּׁוּתֵיהּ קָיְימָא** - ובאותה שעה החמץ כבר אינו עומד ברשותו, ואם יצמא גלוסקא יפה **לָא מְצֵי מְבַטֵּל**[ב] - שוב לא יוכל לבטלה, שכן אף איסורי הנאה דרבנן אינם נחשבים לממון בעליהם. **הגמרא מוכיחה מדברי רב שאף איסורי הנאה דרבנן אינם ברשותו של הבעלים: דְּאָמַר רַב גִּידֵּל, אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר יוֹסֵף, אָמַר רַב, הַמְקַדֵּשׁ** אשה בחמץ[ג] בערב פסח **מִתחילת**[ד] **שֵׁשׁ שָׁעוֹת וְלִמַּעְלָה, אֲפִילּוּ** אם קידשה **בְּחֵיצֵי קוֹרְדָּנְיָתָא** - חטים קשות הגדילות בהרי ארדט שנפלו עליהן מים[ה], וספק הוא שמא החמיצו[ו], **אֵין חוֹשְׁשִׁין לְקִידּוּשֶׁיהָ** אלו. הרי שאף בשעה שאין החמץ אסור אלא מדרבנן אין הוא נחשב לממונו, ואינו יכול לקדש בו, ומטעם זה אף אינו יכול לבטלו בשעה זו[ז].

הגמרא מקשה מהמובאר בברייתא שאפשר לבטל גם בתוך הפסח: וְלָתֵיתֵי אִיסּוּרָא לָא מְצֵי מְבַטֵּל לֵיהּ - וכי לאחר זמן האיסור אי אפשר לבטל את החמץ, **וְהָא תַּנְיָא** - והרי שנינו בברייתא, מי **שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְנִזְכַּר שֶׁיֵּשׁ לוֹ חָמֵץ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ**, הרי הוא **מְבַטְּלוֹ**[ח] **בְּלִבּוֹ**[ט], **אֶחָד** [-בין] **בְּשַׁבָּת וְאֶחָד** [-ובין] **בְּיוֹם טוֹב** של פסח. **מפרשת הגמרא את קושייתה: בְּשַׁלָּמָא** [-הברייתא מובנת במה ששנינו בה שמבטל את החמץ ב**שַּׁבָּת, דְּמִשְׁתַּהֵי לֵיהּ** [-שמצינו אופן שיהא ביטול זה קודם זמן האיסור, **בְּגוֹן שֶׁהָלַךְ אַרְבָּעָה עָשָׂר** בניסן **לְהֵיוֹת בָּשַׁבָּת**, שמבטלו קודם השעה הששית. **אֶלָּא** מה ששנינו בה שמבטלו **בְּיוֹם טוֹב**, הלא **בָּתַר** [-לאחר] זמן **אִיסּוּרָא** [-איסור] החמץ **הוּא**, ואם כן מוכח מכאן שאפשר לבטלו אף לאחר זמן איסורו.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, הָכָא בְּתָלְמִיד הֵיאַךְ דְּ[י]**בֵיתֵיהּ** בפסח **לְמֵיכַל רַבּוֹ עַכְשָׁוְ**[יא]**, וְנִזְכַּר שֶׁיֵּשׁ לוֹ עִיסָּה מְגוֹלָּגֶלֶת בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ**[יב] שעדיין לא החמיצה[יג], **וְאִתְרְמֵי שֶׁמָּא תֶּחֱמִיץ**, ומפני אימת כבוד רבו אינו יכול לחזור לביתו ולאפותה, ועל כן **קָרֵים וּמְבַטֵּל לֵיהּ מֵיקַּמֵּי דְּתֶחֱמִיץ** - עליו להקדים ולבטלה בלבו לפני שתחמיץ ותיאסר בהנאה, ונמצא שבשעה שמבטלה עדיין היא ברשותו. **הגמרא מוכיחה מדברי הברייתא שאכן מדובר בעיסה שלא החמיצה: דְּיָקָא נָמֵי** - יש לדייק גם מעצם דברי הברייתא שמדובר בעיסה שעדיין לא החמיצה, **דְּהַרְיָ קָתָנֵי** [-שנינו כה], **'הָיָה יוֹשֵׁב בְּתוֹךְ בֵּית הַמִּדְרָשׁ'**, ומשמע שדווקא משום שאינו יכול לשוב לביתו מחמת כבוד רבו די לו בביטול, אבל אם אינו יושב לפני רבו אין די לו בביטול[יד]. ואם מדובר בעיסה שכבר החמיצה, ואפשר לבטל אף לאחר זמן האיסור, מדוע נקטה הברייתא 'יושב בבית המדרש' דווקא, הלא אף אם הוא בביתו אין בידו לעשות כלום מלבד ביטול, שהרי ביום טוב אסור לבער את החמץ[טו]. כמבואר לעיל (ו.)[יב]. **מסיקה הגמרא: שָׁמָע מִינָּהּ** - אכן מוכח מכאן שהברייתא מדברת בעיסה שעדיין לא החמיצה, שאילו לא היה בבית המדרש היה חייב לאפותה ביום טוב קודם שתחמיץ.

★

הגמרא דנה בפת שהיא ספק חמץ ספק מצה: אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמַר רַב, הַפַּת שֶׁעִיפְּשָׁה שנמצאה בתוך תיבה, **בֵּינוֹ שֶׁרְבְּתָה מַצָּה מוּתֶּרֶת.** והיכנה עתה הגמרא בכוונת רב, שאם נשתמשו בתיבה זו במצה פעמים רבות יותר ממה שנשתמשו בה בחמץ, הפת מותרת. **שואלת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי** - במה מדובר דין זה, **אִילֵּימָא** [-אם נאמר] **דְּיָדַע בָּהּ** בפת זו **דַּחֲמֵץ הֵיא, כִּי רַבְתָה מַצָּה מְאֵי הָוֵי** - מה בכך שרוב השתמשויות התיבה היו במצה, הלא סוף סוף חמץ היא. **אֶלָּא** בודאי מדובר בפת **דְּלָא יָדְעִינַן** [-שאין יודעים] **בָּהּ אִי חֲמֵץ הוּא אִי מַצָּה הוּא**, ואין צורתה ניכרת מחמת עיפושה[יז]. **וּלְפִי זֶה מִקְשָׁה הגמרא:** אם כן **מַאי אִירְיָא** [-מדוע התיר רב] דווקא **כִּי רַבְתָה מַצָּה**, הלא **אֲפִילּוּ כִּי לָא רַבְתָה מַצָּה** בתיבה זו אלא נשתמשו בה יותר לחמץ, **נָמֵי נֵיתֵּי בָּתַר בָּתְרָא** - גם כן יש לנו ללכת אחר השימוש האחרון שנעשה בתיבה זו, ואם בפעם האחרונה הניחו בה מצה יש לתלות שזו היא הפת המעופשת שעתה נמצאת בה, אף שברוב הפעמים הקודמות הניחו בה חמץ.

הגמרא מוכיחה כדבריה שהולכים אחר האחרון: כִּי לָא תָּנֵן - וכי לא שנינו במשנה בשקלים (פ"ז מ"ג), **מָעוֹת שֶׁנִּמְצְאוּ לְפָנֵי סוֹחֲרֵי בְּהֵמָה** - בשוק של מוכרי בהמות[יח] בירושלים, **לְעוֹלָם** יש לחשוש עליהן שהן קדושות בקדושת **מַעֲשֵׂר שני**[יט], משום שרוב ההבמות בירושלים נקנות כל ימות השנה ממעות מעשר שני[כ]. ואם נמצאו המעות **בְּהַר הַבַּיִת**, הרי הן בחזקת **חוּלִּין**, משום

א. **ואף** שמן התורה אין החמץ נאסר בהנאה אלא בסוף השעה הששית, הקדימו חכמים את איסור הנאתו לתחילת השעה הששית, כמבואר במשנה להלן (יב:). ב. **שכן** אשה נקנית בכסף ובשטר כסף, ונותן לה את חמצו בתורת קידושי כסף. ג. **רש"י** (ד"ה ממש). אך תמהו התוספות (לעיל ו: ד"ה ממש) על דברי רש"י נוכרה לשון 'משש שעות ולמעלה' על זמן שלאחר שש שעות שאסור בו החמץ בהנאה מן התורה. על כן פירשו, שרב גידל אכן מדבר בשעה האסורה מן התורה, אלא שחיטי קורדנייתא הן חמץ נוקשה שאין חימוצו גמור, שאין איסורו אלא מדרבנן [ואף לשיטת התנאים (לעיל מב.) שהוא אסור באיסור לאו מן התורה, אין זה אלא בחוץ לספת, ולא בערב פסח משש שעות ולמעלה. תוספות הרא"ש (ד"ה ממקדש). והמאירי (ד"ה ומקדש) כתב, שחיטי קורדנייתא מן התורה אין מתחמצות כלל על ידי שריחן במים, משום שהן יבשות, וכל שלא נתקבצו אינן מחמיצות. ועל כן איסורן אינו אלא מדברי סופרים]. ולפי זה מוכיחה הגמרא, שכשם שחמץ דרבנן בשעות האורייתא נחשב כאינו ברשותו, אף חמץ האורייתא בשעות דרבנן נחשב כאינו ברשותו. וכתב הר"ן (נסי' מב. ד"ה ולפי), שלפי זה יתכן שאף גם השעה אסורה רק מדרבנן גם החמץ אסור רק מדרבנן, חוששים לקידושין. וכן כתבו התוספות בקידושין (נח. ד"ה שלמה). אמנם הרמב"ן (מלחמת ה' ד"ה ומה) כתב, שאף בחמץ דאורייתא חוששים לקידושי בתחילת שש משום גזירה, משום שבאותה שעה עדיין אין בני אדם בדלים מהחמץ שכן הם עסוקים בשריפתו, ולא ניכר שהוא אסור בהנאה, ואם נאמר שאין חוששים לקידושיו יבואו לומר כן אף בשעה הרביעית והחמישית, ויבואו להתיר אשת איש לעלמא. והר"ן (על אלפ"ד, ד"ה לו) כתב כן מטעם אחר, שיש לחשוש לקידושין משום שבני אדם טועים בשעה אחת, ושמא תחילת חמש היא. ד. **ולא** נתקבצו החטים, שכן אם נתקבצו הרי הן חמץ הראי. מאירי (ד"ה זמן). והבית עזר, שיש מפרשים שאפילו אם נתקבצו אינן מחמיצות כשאר חטים, משום שהן קשות. ה. **ואף** שחטים אלו אינם אלא ספק חמץ, מכל מקום הן אסורות מן התורה, שהרי בכל ספק של איסור תורה יש להחמיר. פני יהושע (לעיל כא:). כרש"י (ד"ה ממש) ועוד אחרונים בשיטת רש"י. ועל פי דרכם מדבר רב גידל בחמץ דאורייתא ובשעות דרבנן. אך ראה בב"ח (או"ח סי' תמנ ס"ק ג) שנקט בשיטת רש"י שמדובר בחמץ דרבנן ושעות דרבנן. ו. **ואין** להקשות איך איסור חכמים מפקיע קידושי תורה ואיסור אשת איש דאורייתא, שכן מבואר בגיטין (נג.), שכל המקדש על דעת חכמים הוא מקודש, ואם מדרבנן אין קידושיו נחשבים לקידושין אינו חפץ בהם כלל, ועל דעת כן לא קידשה. רש"י (ד"ה לשחלו) על פי הגמרא בגיטין (שם). עוד כתב רש"י (על פי הראש יוסף בכתובות שם), שאין הקידושין חלים משום שהקדר בית דין הפקר, שכן כל ממון שאסורהו חכמים בהנאה נחשב כהפקר מדבריהם, והפקר חכמים חל גם מן התורה, ומכילא אף מן התורה אין חלים קידושיו. והתוספות רבינו פרץ (ד"ה ממש) והריטב"א (ד"ה דלמא) כתבו בטעם מה שאף מן התורה אינה מקודשת, שלאחר שאסרו חכמים את החמץ שוב אינו שוה כלום, שהרי אסור למוכרו, וגם לא ימצא מי שיקנהו. וכתב השערי ישר (ש"ב ש"י) בביאור שיטת רש"י, שסיבת מה שאיסורי הנאה אינם ממון, אינה משום שבפועל אי אפשר ליהנות מהם, אלא משום שעצם האיסור עושה את הדבר לאינו ראוי לכלום, וכשאסרו חכמים את הדבר בהנאה, הרי הוא נחשב מדבריהם כאילו הנאה של תורה שאינם ראויים לכלום. אמנם מן התורה אין הראיי שיחולו הקידושין, שהרי מדאורייתא הוא עדיין נחשב ממון, אך מאחר שמדרבנן אינם קידושין, אינם חלים אף מן התורה, משום ש'כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש' (גיטין שם). ז. **תמה** השערי ישר (שם), הלא מבואר ברש"י שטעם מה שאין הקידושין חלים הוא משום שכל המקדש על דעת חכמים הוא מקדש, והמפקיעו חכמים את קידושיו, והרי טעם זה אינו שייך לגבי ביטול. ותירץ עפ"י דרכו, שאכן מה שאין הביטול חל הוא רק מדרבנן, והוא משום שאף איסור הנאה של דברים שעשאוהו חכמים כאיסור הנאה של תורה, ואינו נחשב לכלום מדרבנן, ועל כן חמץ משעה ששית אינו ברשותו ואינו יכול לבטלו מדרבנן. ויסוד זה מוכיחה הגמרא מרב גידל, שכן אילו אף מדבריהם היה החפץ אסור רק באיסור גברא ולא היה נפקע מרשותו, לא היתה שייכת בו הסברא האמורה בקידושין, ורק משום שמדרבנן אין הממון נאסר ברשותו, הפקיעו חכמים את הקידושין גם מן התורה. איסור הנאתו לתחילת השעה הששית, כמבואר במשנה להלן (יב:). ב. **שכן** אשה נקנית בכסף ובשטר כסף, ונותן לה את חמצו בתורת קידושי כסף. ג. **רש"י** (ד"ה ממש). אך תמהו התוספות (לעיל ו: ד"ה ממש) על דברי רש"י נוכרה לשון 'משש שעות ולמעלה' על זמן שלאחר שש שעות שאסור בו החמץ בהנאה מן התורה. על כן פירשו, שרב גידל אכן מדבר בשעה האסורה מן התורה, אלא שחיטי קורדנייתא הן חמץ נוקשה שאין חימוצו גמור, שאין איסורו אלא מדרבנן [ואף לשיטת התנאים (לעיל מב.) שהוא אסור באיסור לאו מן התורה, אין זה אלא בחוץ לספת, ולא בערב פסח משש שעות ולמעלה. תוספות הרא"ש (ד"ה ממקדש). והמאירי (ד"ה ומקדש) כתב, שחיטי קורדנייתא מן התורה אין מתחמצות כלל על ידי שריחן במים, משום שהן יבשות, וכל שלא נתקבצו אינן מחמיצות. ועל כן איסורן אינו אלא מדברי סופרים]. ולפי זה מוכיחה הגמרא, שכשם שחמץ דרבנן בשעות דאורייתא נחשב כאינו ברשותו, אף חמץ דאורייתא בשעות דרבנן נחשב כאינו ברשותו. וכתב הר"ן (נסי' מב. ד"ה ולפי), שלפי זה יתכן שאף גם השעה אסורה רק מדרבנן גם החמץ אסור רק מדרבנן, חוששים לקידושין. וכן כתבו התוספות בקידושין (נח. ד"ה שלמה). אמנם הרמב"ן (מלחמת ה' ד"ה ומה) כתב, שאף בחמץ דאורייתא חוששים לקידושי בתחילת שש משום גזירה, משום שבאותה שעה עדיין אין בני אדם בדלים מהחמץ שכן הם עסוקים בשריפתו, ולא ניכר שהוא אסור בהנאה, ואם נאמר שאין חוששים לקידושיו יבואו לומר כן אף בשעה הרביעית והחמישית, ויבואו להתיר אשת איש לעלמא. והר"ן (על אלפ"ד, ד"ה לו) כתב כן מטעם אחר, שיש לחשוש לקידושין משום שבני אדם טועים בשעה אחת, ושמא תחילת חמש היא. ד. **ולא** נתקבצו החטים, שכן אם נתקבצו הרי הן חמץ הראי. מאירי (ד"ה זמן). והבית עזר, שיש מפרשים שאפילו אם נתקבצו אינן מחמיצות כשאר חטים, משום שהן קשות. ה. **ואף** שחטים אלו אינם אלא ספק חמץ, מכל מקום הן אסורות מן התורה, שהרי בכל ספק של איסור תורה יש להחמיר. פני יהושע (לעיל כא:). כרש"י (ד"ה ממש) ועוד אחרונים בשיטת רש"י. ועל פי דרכם מדבר רב גידל בחמץ דאורייתא ובשעות דרבנן. אך ראה בב"ח (או"ח סי' תמנ ס"ק ג) שנקט בשיטת רש"י שמדובר בחמץ דרבנן ושעות דרבנן. ו. **ואין** להקשות איך איסור חכמים מפקיע קידושי תורה ואיסור אשת איש דאורייתא, שכן מבואר בגיטין (נג.), שכל המקדש על דעת חכמים הוא מקודש, ואם מדרבנן אין קידושיו נחשבים לקידושין אינו חפץ בהם כלל, ועל דעת כן לא קידשה. רש"י (ד"ה לשחלו) על פי הגמרא בגיטין (שם). עוד כתב רש"י (על פי הראש יוסף בכתובות שם), שאין הקידושין חלים משום שהקדר בית דין הפקר, שכן כל ממון שאסורהו חכמים בהנאה נחשב כהפקר מדבריהם, והפקר חכמים חל גם מן התורה, ומכילא אף מן התורה אין חלים קידושיו. והתוספות רבינו פרץ (ד"ה ממש) והריטב"א (ד"ה דלמא) כתבו בטעם מה שאף מן התורה אינה מקודשת, שלאחר שאסרו חכמים את החמץ שוב אינו שוה כלום, שהרי אסור למוכרו, וגם לא ימצא מי שיקנהו. וכתב השערי ישר (ש"ב ש"י) בביאור שיטת רש"י, שסיבת מה שאיסורי הנאה אינם ממון, אינה משום שבפועל אי אפשר ליהנות מהם, אלא משום שעצם האיסור עושה את הדבר לאינו ראוי לכלום. וכשאסרו חכמים את הדבר בהנאה, הרי הוא נחשב מדבריהם כאילו הנאה של תורה שאינם ראויים לכלום. אמנם מן התורה אין שיחולו הקידושין, שהרי מדאורייתא הוא עדיין נחשב ממון, אך מאחר שמדרבנן אינם קידושין, אינם חלים אף מן התורה, משום ש'כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש' (גיטין שם). ז. **תמה** השערי ישר (שם), הלא מבואר ברש"י שטעם מה שאין הקידושין חלים הוא משום שכל המקדש על דעת חכמים הוא מקדש, והמפקיעו חכמים את קידושיו, והרי טעם זה אינו שייך לגבי ביטול. ותירץ עפ"י דרכו, שאכן מה שאין הביטול חל הוא רק מדרבנן, והוא משום שאף איסור הנאה של דברים שעשאוהו חכמים כאיסור הנאה של תורה, ואינו נחשב לכלום מדרבנן, ועל כן חמץ משעה ששית אינו ברשותו ואינו יכול לבטלו מדרבנן. ויסוד זה מוכיחה הגמרא מרב גידל, שכן אילו אף מדבריהם היה החפץ אסור רק באיסור גברא ולא היה נפקע מרשותו, לא היתה שייכת בו הסברא האמורה בקידושין, ורק משום שמדרבנן אין הממון נאסר ברשותו, הפקיעו חכמים את הקידושין גם מן התורה. איסור הנאתו לתחילת השעה הששית, כמבואר במשנה להלן (יב:). ב. **שכן** אשה נקנית בכסף ובשטר כסף, ונותן לה את חמצו בתורת קידושי כסף. ג. **רש"י** (ד"ה ממש). אך תמהו התוספות (לעיל ו: ד"ה ממש) על דברי רש"י נוכרה לשון 'משש שעות ולמעלה' על זמן שלאחר שש שעות שאסור בו החמץ בהנאה מן התורה. על כן פירשו, שרב גידל אכן מדבר בשעה האסורה מן התורה, אלא שחיטי קורדנייתא הן חמץ נוקשה שאין חימוצו גמור, שאין איסורו אלא מדרבנן [ואף לשיטת התנאים (לעיל מב.) שהוא אסור באיסור לאו מן התורה, אין זה אלא בחוץ לספת, ולא בערב פסח משש שעות ולמעלה. תוספות הרא"ש (ד"ה ממקדש). והמאירי (ד"ה ומקדש) כתב, שחיטי קורדנייתא מן התורה אין מתחמצות כלל על ידי שריחן במים, משום שהן יבשות, וכל שלא נתקבצו אינן מחמיצות. ועל כן איסורן אינו אלא מדברי סופרים]. ולפי זה מוכיחה הגמרא, שכשם שחמץ דרבנן בשעות דאורייתא נחשב כאינו ברשותו, אף חמץ דאורייתא בשעות דרבנן נחשב כאינו ברשותו. וכתב הר"ן (נסי' מב. ד"ה ולפי), שלפי זה יתכן שאף גם השעה אסורה רק מדרבנן גם החמץ אסור רק מדרבנן, חוששים לקידושין. וכן כתבו התוספות בקידושין (נח. ד"ה שלמה). אמנם הרמב"ן (מלחמת ה' ד"ה ומה) כתב, שאף בחמץ דאורייתא חוששים לקידושי בתחילת שש משום גזירה, משום שבאותה שעה עדיין אין בני אדם בדלים מהחמץ שכן הם עסוקים בשריפתו, ולא ניכר שהוא אסור בהנאה, ואם נאמר שאין חוששים לקידושיו יבואו לומר כן אף בשעה הרביעית והחמישית, ויבואו להתיר אשת איש לעלמא. והר"ן (על אלפ"ד, ד"ה לו) כתב כן מטעם אחר, שיש לחשוש לקידושין משום שבני אדם טועים בשעה אחת, ושמא תחילת חמש היא. ד. **ולא** נתקבצו החטים, שכן אם נתקבצו הרי הן חמץ הראי. מאירי (ד"ה זמן). והבית עזר, שיש מפרשים שאפילו אם נתקבצו אינן מחמיצות כשאר חטים, משום שהן קשות. ה. **ואף** שחטים אלו אינם אלא ספק חמץ, מכל מקום הן אסורות מן התורה, שהרי בכל ספק של איסור תורה יש להחמיר. פני יהושע (לעיל כא:). כרש"י (ד"ה ממש) ועוד אחרונים בשיטת רש"י. ועל פי דרכם מדבר רב גידל בחמץ דאורייתא ובשעות דרבנן. אך ראה בב"ח (או"ח סי' תמנ ס"ק ג) שנקט בשיטת רש"י שמדובר בחמץ דרבנן ושעות דרבנן. ו. **ואין** להקשות איך איסור חכמים מפקיע קידושי תורה ואיסור אשת איש דאורייתא, שכן מבואר בגיטין (נג.), שכל המקדש על דעת חכמים הוא מקודש, ואם מדרבנן אין קידושיו נחשבים לקידושין אינו חפץ בהם כלל, ועל דעת כן לא קידשה. רש"י (ד"ה לשחלו) על פי הגמרא בגיטין (שם). עוד כתב רש"י (על פי הראש יוסף בכתובות שם), שאין הקידושין חלים משום שהקדר בית דין הפקר, שכן כל ממון שאסורהו חכמים בהנאה נחשב כהפקר מדבריהם, והפקר חכמים חל גם מן התורה, ומכילא אף מן התורה אין חלים קידושיו. והתוספות רבינו פרץ (ד"ה ממש) והריטב"א (ד"ה דלמא) כתבו בטעם מה שאף מן התורה אינה מקודשת, שלאחר שאסרו חכמים את החמץ שוב אינו שוה כלום, שהרי אסור למוכרו, וגם לא ימצא מי שיקנהו. וכתב השערי ישר (ש"ב ש"י) בביאור שיטת רש"י, שסיבת מה שאיסורי הנאה אינם ממון, אינה משום שבפועל אי אפשר ליהנות מהם, אלא משום שעצם האיסור עושה את הדבר לאינו ראוי לכלום. וכשאסרו חכמים את הדבר בהנאה, הרי הוא נחשב מדבריהם כאילו הנאה של תורה שאינם ראויים לכלום. אמנם מן התורה אין שיחולו הקידושין, שהרי מדאורייתא הוא עדיין נחשב ממון, אך מאחר שמדרבנן אינם קידושין, אינם חלים אף מן התורה, משום ש'כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש' (גיטין שם). ז. **תמה** השערי ישר (שם), הלא מבואר ברש"י שטעם מה שאין הקידושין חלים הוא משום שכל המקדש על דעת חכמים הוא מקדש, והמפקיעו חכמים את קידושיו, והרי טעם זה אינו שייך לגבי ביטול. ותירץ עפ"י דרכו, שאכן מה שאין הביטול חל הוא רק מדרבנן, והוא משום שאף איסור הנאה של דברים שעשאוהו חכמים כאיסור הנאה של תורה, ואינו נחשב לכלום מדרבנן, ועל כן חמץ משעה ששית אינו ברשותו ואינו יכול לבטלו מדרבנן. ויסוד זה מוכיחה הגמרא מרב גידל, שכן אילו אף מדבריהם היה החפץ אסור רק באיסור גברא ולא היה נפקע מרשותו, לא היתה שייכת בו הסברא האמורה

שהולכים אחר רוב המעות המצויות שם שהן של חולין[יו]. ואף שבשעת הרגל רוב המעות המצויות שם הן של מעשר שני[יז], מכל מקום יתכן שהן נמצאות שם מלפני הרגל, ויש לנו ללכת אחר רוב מעות שישנן שם בכל ימות השנה. ואם נמצאו המעות **בִּירוּשָׁלַיִם** בשאר חלקי העיר, **בְּשָׁעַת הָרֶגֶל** יש לתלות שהן מעות **מַעֲשֵׂר** שני, משום שרוב המעות שביד עולי רגלים הן של מעשר שני. אבל **בְּשָׁאַר יְמוֹת הַשָּׁנָה** הרי הן בחזקת **חוּלִּין**, משום שרוב המעות שביד אנשי העיר הן חולין. **וְאָמַר רַב שְׁמַעְיָה בַּר זֵירָא, מַאי מַעֲמָא** [-מהו הטעם] שברגל אנו תולים שהן של מעשר, ואיננו תולים שהן נמצאות שם עוד מלפני הרגל, כשם שבמעות שנמצאו בהר הבית אנו תולין כן. והשיב, **הוֹאִיל וְשׁוּקֵי יְרוּשָׁלַיִם עֲשׂוּיִין לְהִתְבַּטֵּל בְּכָל יוֹם**, מכיון ומטאטאים אותם מפני הטיט, על כן אין לתלות שהמעות נמצאות שם מלפני הרגל[יח].

מסיקה הגמרא **את קושייתה: אַלְמָא אָמְרִינַן** [-הרי שאנו אומרים], **מֻקְמֵאי אֻקְמֵי לֵיהּ** - שהמעות הראשונות כבר נסתלקו משוקי ירושלים, **וַהֲנֵי אַחֲרִינֵי גִּינְהוּ** - ואלו שנמצאות עתה אחרות הן ונפלו שם בתוך הרגל, ואם כן **הָכָא נָמֵי נֵימָא** - גם כאן בפת יש לנו לומר, **דְּקָמֵא קָמֵא אָזֵיל** - שהכל הראשונות שהונחו בתיבה כבר נסתלקו משם, **וְהַאי דְּהַאידְּנָא הוּא** - וזו שנמצאת בה עתה היא מצה שהונחה באחרונה ויש להתירה[כ]. ומדוע התירה רב רק משום שרבתה מצה[כא]. **מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי הָכָא** בפת שנמצאה מעופשת, **דְּעִיפּוּשָׁהּ מוֹכִיחַ עֲלֶיהָ** - שעיפושה מוכיח עליה שהיא פת ישנה, ואין היא מצה שהונחה שם באחרונה, ועל כן לולי שרבתה המצה שהניחו בתיבה על ידי החמץ שהניחו בה לא היה לנו להתירה. **דוחה הגמרא תירוץ זה: אִי עִיפּוּשָׁהּ מוֹכִיחַ עֲלֶיהָ** [-על הפת] שהיא פת ישנה של חמץ, **כִּי רַבְּתָהּ מַצָּה מַאי הֲוֵי** - מה בכך שרוב השתמשויות התיבה היו במצה, הלא מוכח מתוך עיפושה שהונחה שם לפני זמן רב, בזמן שעדיין הניחו בה חמץ.

משום קושיא זו מפרשת הגמרא את דברי רב באופן אחר: אָמַר רַבָּה, לֹא תֵּימָא [-אל תשנה] בדברי רב **שָׁרְבָתְהָ הַמַּצָּה** שהניחו בתיבה על החמץ שהניחו בה, **אֶלָּא אֵימָא** [-תשנה בדבריו], **שָׁרְכוּ יָמֶיהָ מַצָּה עֲלֶיהָ** - על הפת, כלומר, שכבר עברו ימים מרובים מתחילת הפסח, והיתה ראויה מצה זו להתעפש במשך זמן זה[כב]. **מקשה הגמרא: אִי הָכִי** - אם מדובר לאחר שכבר נכנסו ימי הפסח, **פְּשִׁיטָא** - הלא פשוט שמצה היא, שהרי בודאי בדק את התיבה קודם הפסח ופינה ממנה את החמץ, ומה בא רב להשמיענו בדבריו אלו[כג]. **מתרצת הגמרא: לָא צְרִיכָא** - לא הוצרך רב להתיר את הפת אלא באופן **דְּעִיפּוּשָׁהּ מְרוּבֶּה. שֶׁכֵּן מֵהוּ דְּתֵימָא** [-שמא תאמר], **קָסָבַר דְּעִיפּוּשָׁהּ מְרוּבֶּה אֵינָהּ מוֹכַחַת חָמֵץ מֶעָלֶיהָ הוּא** - שעיפושה המרובה מוכיח שחמץ גמור הוא שנשאר שם מלפני הפסח, לפי שאין די בימים שעברו משחילת הפסח כדי להביאה לידי עיפוש מרובה כל כך. **קָא מַשְׁמַע לָן** - משמיענו רב, **שַׁיְּנֵין שָׁרְכוּ יָמֶיהָ מַצָּה עֲלֶיהָ** - שכבר עברו עליה ימים מרובים מתחילת הפסח, **אָמְרִינַן** - אנו תולים ואומרים, **כָּל יוֹמָא וְיוֹמָא נָהֲמָא חֲמִימָא אָפֵיהּ** - שבכל יום ויום אפה הבעלים פת חמה של מצה, **וְשָׁדֵי עֲלַהּ עִיפָּשָׁא וְנָפְשָׁא טָפֵי** - והניחה על הפת של אתמול, ומתוך כך נתעפשה ביותר, ועל כן יש ללכת אחר האחרון ולתלות שהונחה שם הפת בפסח, והרי היא מצה.

הגמרא מקשה מברייתא על מה ששנינו במשנה שהובאה לעיל שהולכים אחר האחרון: וְכִי אֶזְלִינַן בָּתַר בָּתְרָא - וכי אנו הולכים אחר האחרון ותולים שהדבר הנמצא הוא זה שהונח אחרון באותו מקום, **וְהָא תָּנֵיא** - והרי שנינו בברייתא, **רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אוֹמֵר, תֵּיבָה שֶׁנִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָהּ לְהניח מְעוֹת חוּלִּין וּמְעוֹת מַעֲשֵׂר שני, אֵם רוֹב** המעות שהונחו בה הם של **חוּלִּין, וְאֵם רוֹב** המעות שהונחו בה הם של **מַעֲשֵׂר**, אנו תולים שהמעות הנמצאות בה הן של **מַעֲשֵׂר. מסיקה הגמרא את קושייתה: וְאַמַּאי** הולכים אחר הרוב, **לֵיזִיל בָּתַר בָּתְרָא** - הלא יש ללכת אחר המעות שהונחו אחרונות בתיבה, ולתלות שהמעות שניתנו בה ראשונות כבר ניטלו ממנה[כד]. אלא בהכרח שאין הולכים אחר האחרון, ולא כדברי המשנה שהובאה לעיל. **מתרצת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן** [-כאן בבריתא במה מדובר], **בְּגִזֹּן שֶׁנִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָהּ** - בתיבה זו, **מְעוֹת חוּלִּין וּמְעוֹת מַעֲשֵׂר, וְאֵין יוֹדְעִין בְּאֵיזֶה מֵהֶן** נשתמש בה **בָּסוֹף**, ולכן הולכים אחר הרוב, אבל כשיודע באלו מעות נשתמש לבסוף אכן הולכים אחר השימוש האחרון[כה].

הגמרא מביאה תירוצים נוספים על קושיא זו: רַב זְבִיד אָמַר, בְּגִזֹּן שֶׁנִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָהּ בתיבה בזמן אחד **בְּצִיבּוּרִין** של מעות חולין **וְצִיבּוּרִין** של מעות מעשר שני, אלו בזוית זו ואלו בזוית אחרת, ואין כאן ראשונות ואחרונות. **רַב פָּפָּא אָמַר, בְּגִזֹּן דְּאִשְׁתַּכַּח** [-שנמצאו] המעות שאנו מסופקים עליהן **בְּגוֹמָא** שבתיבה, ועל כן אין ללכת אחר האחרון, שהרי יתכן שהמעות הנמצאות הונחו שם מלפני ימים רבים, ומשום שנטמנו בגומא לא ראה אותן הבעלים ולא הוציאן משם.

*

הגמרא דנה בברכת בדיקת חמץ: אָמַר רַב יְהוּדָה, הָבוֹדֵק את החמץ **צָרִיךְ שֶׁיְּבָרֵךְ** קודם הבדיקה על מצוה זו[כו]. **שואלת הגמרא: מַאי מְבָרֵךְ** - איזו ברכה הוא מברך על הבדיקה. **משיבה הגמרא: רַב פָּפִּי אָמַר מְשָׁמֵיהּ דְּרַבָּא (אוֹמֵר),** מברך 'אשר קדשנו במצותיו וציונו **לְבַעֵר חָמֵץ'. וְרַב פָּפָּא אָמַר מְשָׁמֵיהּ דְּרַבָּא,** מברך **'עַל בִּיעוּר חָמֵץ'. הגמרא מפרשת את מחלוקתם: בִּלְשׁוֹן 'לְבַעֵר'** כתב המהרי"ק שלאחר [כלומר: 'בערתי הקודש מן הבית' (אלא שלשיטתו הבדיקה היא מן התורה, והדבר תלוי במחלוקת הראשונים שהובאה לעיל (ו:)). האם יש חיוב לבער חמץ שאינו ידוע]. ולפי זה כתב, שאין צורך להניח חמץ בשעת הבדיקה כדי שלא תהא ברכה לבטלה, שהרי הברכה היא על עצם החיפוש. והמאירי (סה) והרמ"א (או"ח סי' תלב ס"ג) בשם הכל בו כתבו, שיש נוהגים להניח פתיתי חמץ קודם הבדיקה, אך הסיקו שאין צורך בזה, לפי שאנו מברכים על כך שאם נמצא את החמץ על ידי הבדיקה נבערנו. והכאר היטב (סה סק"ע) הביא בשם התמים דעים, שמנהג נשים הוא להניח פתיתים. וכן כתב הט"ז (סה סק"ע) שלכתחילה אין לעשות כן, שמא יניחם במקום שלא ימצאם בבדיקה [אך הכאר היטב (סה) הביא בשם האר"י, שסוד גדול יש בדבר]. אמנם בספר הפרדס [הו"ד במרדכי (מס' תמלוה)] כתב, שאין מברכים בתחלת החיפוש, אלא רק בשעה שמוצאים את החמץ. **רש"י** (ד"ה בגומא). אך ראה להלן (ע"ב) במובא מדברי התוספות (סה ד"ה והלכתא) ועוד ראשונים, שכתבו שלדעת רב פפא יש לברך דווקא 'על ביעור', ויבוארו שם טעמיהם בהרחבה.

יז. **הקשו** התוספות (ד"ה כאיל), איך נמצאו שם מעות חולין, הלא שנינו בברכות (נב:) 'לא יכנס אדם להר הבית וכו' במעות הצרורות לו בסדינו'. ותירצו, שלא נאסר הדבר אלא כשנושאן בפרהסיא, שנראה כהולך שם לסחורה, אבל לא בצינעא. יח. **שכן** רוב המעות שביד עולי רגלים הן של מעשר שני, משום שהם מעלים אותן לירושלים כדי לאוכלן בקדושתן. יט. **מה** שאין כן בהר הבית שאינו עשוי להתכבד כל יום, משום שהוא משופע והרוח מנקה אותו מעפרו, וגם משום שאין אדם נכנס לשם באבק שעל גבי רגליו משום מורא מקדש, כמבואר במשנה בברכות (נד:). רש"י (ד"ה כאיל וכאיש). כ. **שכן** גם בתיבה הדרך היא לפנות ממנה קודם את הככרות שהונחו ראשונות, כדי שלא תתעפשנה. וכל שכן שבפסח אין לחשוש שמא הפת נשארה שם מלפני הפסח, שהרי מן הסתם בדקו אותה בערב פסח ופינו ממנה את החמץ. רש"י (שם). כא. **כתב** רבינו חננאל (ד"ה שם), 'רבו ימי מצה מותרת היא, פירוש, לאחר הפסח'. ופירש הביאור הלכה (סי' תמו ד"ה מותר) בדבריו, שבתוך הפסח שאיסור החמץ בכרת אין להקל מחמת ריבוי ימי המצה, ואין לסמוך על היתר זה אלא בחמץ שעבר עליו הפסח שאינו אסור אלא מדרבנן. כב. **רשי"י** (ד"ה פ). ואין לומר שרב משמיענו שהולכים אחר האחרון, שכן כבר שמענו מהמשנה בשקלים דין זה. ורבינו דוד (ד"ה שמח). ובחידושי הר"ן (ד"ה פ) תירץ, שאם היה בא רב להשמיענו חידוש זה, לא היה לו לאומרו דווקא באופן שעיפשה הפת ורבו ימי מצה. כג. **וצריך** לומר שהיה פשוט לגמרא שהדרך היא לברוק את התיבה ולפנות את המעות הישנות ממנה, שאם לא כן אין מוכנת הקושיא ממעות הנמצאות בירושלים, שהרי מבואר לעיל שהטעם שהולכים בהן אחר האחרון הוא משום ששוקי ירושלים עשויים להתכבד בכל יום. תוספות שאנץ (ד"ה כגון) ותוספות הרא"ש (ד"ה ומיהו). כד. **הקשה** בחידושי הר"ן (ד"ה כגון - פרלשון), הלא מאחר שכלל הוא בידינו שהולכים אחר האחרון, אם כן אף כשאין יודע מי הוא האחרון אין ללכת אחר הרוב, שכן אם היה האחרון יש לנו לתלות שאף האחרון היה מהחולין. ותוספות הר"ן, שיתכן שרב זביד מיאן בתירוץ רב נחמן בר יצחק משום הקושיא האמורה. כה. **ובא** רב יהודה להשמיענו, שאף שאין הבדיקה עיקר המצוה אלא הביעור, מכל מקום מברכים בשעת הבדיקה, משום שהיא התחלת המצוה. ריטב"א (ד"ה שמח) ור"ן (נב: מד"ף, ד"ה שמחק). ואף שמברכים בשעת הבדיקה, מכל מקום תיקנו לומר בנוסח הברכה 'על ביעור חמץ' ולא 'על בדיקת חמץ', משום שעיקר תכלית הבדיקה היא לצורך הביעור. מאירי (ד"ה שמחק) ור"ן (שם) [ראה ברש"י (נסלן ע"ב ד"ה מעיקרא)] שכתב 'ביעור הניהו נמי בדיקה']. ורבינו דוד (ד"ה שמח, כשהוגה שמח) כתב, שהברכה היא על עצם הבדיקה. ואף שאינה אלא מדרבנן, מכל מקום מברכים גם על מצוות דרבנן. וכן כתב המהרי"ק חלאוה (ד"ה שמח), והוסיף ש'ביעור' אינו לשון שריפה אלא בדיקה, כלשון הכתוב (דברים כו יג) 'בערתי הקודש מן הבית' [אלא שלשיטתו הבדיקה היא מן התורה, והדבר תלוי במחלוקת הראשונים שהובאה לעיל (ו:)]. האם יש חיוב לבער חמץ שאינו ידוע]. ולפי זה כתב, שאין צורך להניח חמץ בשעת הבדיקה, משום שהיא ברכה לבטלה, שהרי הברכה היא על עצם החיפוש. והמאירי (סה) והרמ"א (או"ח סי' תלב ס"ג) בשם הכל בו כתבו, שיש נוהגים להניח פתיתי חמץ קודם הבדיקה, אך הסיקו שאין צורך בזה, לפי שאנו מברכים על כך שאם נמצא את החמץ על ידי הבדיקה נבערנו. והכאר היטב (סה סק"ע) הביא בשם התמים דעים, שמנהג נשים הוא להניח פתיתים. וכן כתב הט"ז (סה סק"ע) שלכתחילה אין לעשות כן, שמא יניחם במקום שלא ימצאם בבדיקה [אך הכאר היטב (סה) הביא בשם האר"י, שסוד גדול יש בדבר]. אמנם בספר הפרדס [הו"ד במרדכי (מס' תמלוה)] כתב, שאין מברכים בתחלת החיפוש, אלא רק בשעה שמוצאים את החמץ. כו. **רש"י** (ד"ה בגומא). אך ראה להלן (ע"ב) במובא מדברי התוספות (סה ד"ה והלכתא) ועוד ראשונים, שכתבו שלדעת רב פפא יש לברך דווקא 'על ביעור', ויבוארו שם טעמיהם בהרחבה.

כִּי פָּלִיגִי - במה נחלקו רב פפי ורב פפא, **בְּמַשְׁמָעוּת לְשׁוֹן 'עַל בִּיעוּרוֹ'.** **תַּר** [-רב פפי] **סָבַר, מַצִּיְּירָא מִשְׁמָע** - משמעותה היא על הבדיקה שכבר נעשתה מקודם לכן[א], ומאחר שהברכה נתיקנה להיאמר לפני עשיית המצוה, לפיכך אין לברך בלשון זו. **וְתַר** [-רב פפא] **סָבַר, שְׁאַף לְשׁוֹן 'עַל בִּיעוּרוֹ' יֶשְׁהָבָא מִשְׁמָע** - משמעותה היא על הבדיקה שעתידה להיעשות, לפיכך אפשר לברך גם בלשון זו[ב].

הגמרא מקשה על רב פפי הסובר ש'על' משמע מעיקרא: מֵיתִיבֵי - הקשו בני הישיבה, שנינו בברייתא, המל אומר **'בָּרוּךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל הַמִּילָה'.** והרי גם ברכה זו יש לברך קודם המילה, ואילו לרב פפי 'על' משמע שמברך ברכה על המילה שכבר נעשתה, ומדוע תיקנו לברך בנוסח זה. **מתרצת הגמרא: הָתָם** [-שם] במילה **הֵיכִי נָמֵי** - אין יאמר את הברכה המוהל שמל את כל בני העיר[ג], וכי **נֵימָא** [-יאמר] **'לְמוֹהֵל'**, הלא מלשון זו משמע שהחיוב מוטל עליו, ואין אפשר לומר כן, וכי **לֹא סָגֵיא דְּלָאו אִיהוּ מָהֵיל** - וכי אין די לו אם לא ימול הוא עצמו, הלא אין החיוב מוטל עליו אלא על אבי הבן[ד], ומאחר שאין ביד המוהל לברך 'למול' תיקנו לו שיברך 'על המילה'[ה]. **שואלת הגמרא:** כשמל **אֲבִי הַבֵּן** בעצמו את בנו **מַאי אֵימָא לְמֵימַר** - מה יש לנו לומר בטעם מה שהוא מברך 'על המילה', ומדוע לא יברך 'למול' במשמעות להבא. **משיבה הגמרא: אֵין הָכִי נָמֵי** - אכן לשיטת רב פפי כשהאב מל בעצמו הרי הוא מברך 'למול'[ו].

עוד מקשה הגמרא על רב פפי: מֵיתִיבֵי - הקשו בני הישיבה, הלא מעשים בכל יום[ז] הם שהשוחט מברך **'בָּרוּךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל הַשְּׁחִיטָה'.** והרי הברכה היא לפני השחיטה, ולדעת רב פפי 'על' משמע שמברך על השחיטה שכבר נעשתה, ואין תיקנו לברך בנוסח זה. **מתרצת הגמרא: הָתָם נָמֵי הֵיכִי נֵימָא** - גם בשחיטה אין נאמר את הברכה, וכי **נֵימָא** [-נאמר] **'לְשַׁחוֹטֵי'**, הלא משמעות זו שמשמע שהוא מחויב לשחוט, ואין אפשר לומר כן, וכי **לֹא סָגֵיא דְּלָאו אִיהוּ שָׁחֵט** - וכי אין די לו אם לא ישחוט הוא, והרי השחיטה אינה חובה עליו, שכן בידו שלא לאכול בשר כלל[ח]. ומאחר שאי אפשר לברך 'לשחוט', תיקנו לברך 'על השחיטה'. **שואלת הגמרא: בְּפֶסַח וְקָדָשִׁים** ששחיטתם היא חובה המוטלת על בעל הקרבן[ט], **מַאי אֵימָא לְמֵימַר** - מה יש לנו לומר בטעם מה שהוא מברך 'על השחיטה', ומדוע כשהוא שוחט בעצמו לא יברך 'לשחוט' במשמעות להבא. **משיבה הגמרא: אֵין הָכִי נָמֵי** - אכן בפסח וקדשים כשהבעלים עצמו שוחט את קרבנו הרי הוא מברך 'לשחוט'.

הגמרא מוסיפה להקשות על רב פפי: מֵיתִיבֵי, שנינו בברייתא **הַעוֹשֶׂה סוּכָּה** בערב סוכות **לְעַצְמוֹ** לצורך נטילתו בחג הסוכות[י], **מְבָרֵךְ 'שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה'.** וכאשר **נָטַל 'עַל נְטִילַת לוּלָב'.** והרי הברכה היא קודם המצוה, ואילו לדעת רב פפי משמעות 'על' היא שכבר נתקיימה המצוה, ואין תיקנו לברך בנוסח זה. **מתרצת הגמרא: שְׁאנִי הָתָם דְּכִעִידְנָא דַּאֲגֵיהָה נָפֵק בֵּיהּ** - שונה הדין בלולב משום שבזמן שנטל את הלולב בידו כבר קיים את המצוה, ונמצא שמברך לאחר שהתחיל לקיים את המצוה[יא], ועל כן הוא מברך 'על' שמשמעותו על הנטילה שכבר נעשתה[יב].

מקשה הגמרא: אִי הָכִי - אם כן מהו לשון 'נטלו' **'נְטָלוֹ בְּאַתּ בּוֹ'** שנקט תנא הברייתא, הלא **'עָבַר בּוֹ' מֵיבָּעֵי לֵיהּ** [-היה לו לומר, שכבר קיים את המצוה לפני הברכה][יג]. **מתרצת הגמרא: אֵין הָכִי נָמֵי** - אכן לשון 'נטלו לצאת בו' הוא לאו בדווקא, **וְאוּלַי מְשׁוּם הָכָא בְּצֵי לְמֵימְרִינָא קִיָּמָא** - משום שרצה התנא לשנות בסוף דבריו 'נכנס **לְיֵשֵׁב בַּסּוּכָּה', תָּנָא בְּרֵישָׁא נָמֵי** - לפיכך שנה גם בתחילת דבריו לגבי מצות לולב 'נטלו **לָצֵאת בּוֹ'. דְּהָתָנֵי בְּסֵיפָא** - שכן שנינו בסוף דברי הברייתא, **הַעוֹשֶׂה סוּכָּה לְעַצְמוֹ אוֹמֵר, 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה'**[יד]. וכאשר **נִכְנַס לְיֵשֵׁב בָּהּ אוֹמֵר, 'בָּרוּךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְיֵשֵׁב בַּסּוּכָּה'.**

הגמרא מביאה את הכרעת ההלכה במחלוקת האמורה: וְהִלְכְתָא כרב פפא, שאפשר לברך על הבדיקה **'עַל בִּיעוּר חָמֵץ'**[טו], כי גם לשון זו היא במשמעות להבא[טז].

★

הגמרא מבררת את המקור להקדמת הברכה למצוה. שואלת הגמרא: הָכוּ מַאי - בין רב פפי ובין רב פפא **מֵיתָא** [-מכל מקום] מודים **דְּמַצִּיְּירָא בָּעֵינַן לְבָרוּכֵי** - שיש לומר את הברכה קודם קיום המצוה, ולא נחלקו אלא בנוסח הברכה, **וְמַנָּן** - ומנין לנו דין זה. **משיבה הגמרא:** מקור הדבר הוא ממה **דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, כָּל הַמִּצְוֹת מְבָרְךְ עֲלֵיהֶן עוֹבֵר** [-קודם][יז] **לַעֲשִׂיָּיתָן.**

הגמרא מבארת את לשונו של שמואל 'עובר לעשייתן'. שואלת הגמרא: מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי 'עוֹבֵר' לְיֹאשְׁנָא דְּאַקְדּוּמֵי הוּא - היכן מצינו בכתובים שתיבת 'עובר' היא מלשון הקדמה. **משיבה הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק,** מצאנו לשון זו במה **דְּאָמַר קְרָא** - שאמר הכתוב (שמואל ב' יח כג), **'וַיָּרָץ אֲחִימַעַץ דֶּרֶךְ הַכִּכָּר, וַיַּעֲבֹר אֶת הַכּוּשִׁי',** ומשמעות הדברים היא שהקדים אחימעץ את הכושי[יח].

הגמרא מביאה מקורות נוספים למשמעות זו: אֲבָיֵי אָמַר, מקור משמעות 'עובר' היא **מֵהָכָא** [-מכאן], ממה שנאמר ביעקב אבינו (בראשית לג ג) **'וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם',** שהקדים יעקב ועבר על פני נשותיו ובניו כדי לפגוש את עשו לפניהם. **וְאַבָּעֵית אֵימָא מֵהָכָא** - ואם תרצה תוכל לומר שמקור משמעות זו הוא מכאן, ממה שאמר מיכה הנביא על זמן הגאולה (מיכה ב יג), **'יַעֲבֹר פָּרַץ לִפְנֵיהֶם וְהִ' בְּרֹאשָׁם',** שיקדים המלך המשיח לעבור לפני ישראל, והקדוש ברוך הוא יעבור בראש כולם להחזיר את שכינתו לציון.

הגמרא חוזרת לדון בדין הקדמת הברכה למצוה: בָּ"ר רַב אָמְרֵי - תלמידי בית רב אמרו, על כל המצוות מברכים קודם לעשייתן, **חוּץ מִן הַטְּבִילָה וְחוּץ**

א. **שכן** משמעות 'ביעור' היא גם בדיקה. ב. **על** פי רש"י (ד"ה ואכתפא) ותוספות (ד"ה ואכתפא). ג. **רש"י** (ד"ה ומשלח) וראה בראש יוסף (כנה"ג סה) שנתקשה, למה נצרך רש"י להוסיף זאת, הלא יש לפרש בפשטות שהכוונה היא לשליח האב. ד. **כמבואר** בברייתא בקידושין (נט:). אבל בביעור חמץ המצוה היא על כל איש ואיש לבדוק ולבער את חמצו, ומאחר שאפשר לברך 'לבער' אין לברך 'על'. ה. **וצריך** לומר שאף לדעת רב פפי 'על' מתפרש גם על להבא, אלא שהוא יותר מתפרש על העבר, שאם לא כן מה בכך שאי אפשר לברך 'למול', וכי משום כך יאמר שקר. תוספות (ד"ה כי). ו. **אבל** בבדיקת חמץ לדעת רב פפי לעולם מברכים 'לבער', ואפילו כשעשה בעל החמץ אדם אחר שליח על הבדיקה, משום שבדרך כלל כל אדם בודק את ביתו בעצמו, ועוד יש לומר, שהכל מצורים על החמץ לבערו כדי להסיר מכשול מבעל החמץ כמבואר בבבא קמא (נא:), ועל כן גם מי שאין החמץ שלו מברך 'לבער'. תוספות הרא"ש (ד"ה ומשלח). ז. **חידושי** הר"ן (ד"ה ואמר). ח. **מגילת** הגמרא 'לא סגיא דלאו איהו שחיט' עולה, שחירוץ הגמרא על שחיטה הוא כחירוץ על מילה, שהמצוה אינה מוטלת על השוחט, אלא על מי שרוצה לאכול את הבשר. אך כתבו האחרוני כלל, שכן אינה מצוה חיובית, ולא באה אלא להתיר את הבשר באכילה. [וכן כתב הרמב"ם (פכ"ח מ"ט), ומבררים 'על השחיטה' מפני שהיא דבר הרשות]. ועל כן כתב האחרוני שיש לגרוס בדברי הגמרא 'לא סגיא דלא שחיט'. והר"ן כתב, שאף לפי הגירסא שלפנינו לענין מילה. ט. **שכן** נאמר בבעל הקרבן (ויקרא ז ז-לו) 'וסמך ידו ושחט'. י. **אבל** אם אדם אחר שוחט בשבילו אינו יכול לברך 'לשחוט', שהרי אין חובת השחיטה מוטלת עליו. מאירי (ד"ה ומשלח). יא. **שאוגדו** את ההדסים והערבות ומתקנו. מאירי (סוכה מז. ד"ה ומיהו). יב. **ובזמנינו** אין נוהגים כן, אלא מברכים 'שהחיינו' קודם הנטילה. רא"ש (סוכה פ"ד סי' ג). יג. **ואף** שצריך לברך על המצוה עובר [-קודם] לעשייתה, מכל מקום כל זמן שלא נענע בהלל עדיין לא סיים את המצוה, וכל שמברך באמצע קיום המצוה הרי זה כעובר לעשייתה. תוספות (ד"ה ומשלח). יד. **משמע** מתוך דברי הגמרא שיש לברך דווקא לאחר הנטילה, והוא משום שכל זמן שהלולב מונח על הקרקע אין ניכר שבא לקיים את מצותו. ריטב"א (ד"ה ואכתפא). ובחידושי הר"ן (ד"ה שאני) כתב בטעם הדבר, שאם יברך קודם הנטילה יטעה ויסבור שהמצוה אינה אלא בנטילה בלבד, ולא ינענע. כתב הרמב"ם (כפרק פ"ד ה"י), שאם מברך על הלולב קודם שיצא בו מברך 'לישב'. אך הראב"ד (שם) השיגו, וכתב שלדעת רב פפא שהלכה כמותו, לעולם מברכים עליו ב'על'. וראה להלן בהערה בביאור שיטותיהם במטבע הברכה, מתי הוא ב'על' ומתי הוא בלמ"ד. והרמב"ן (לעיל ג' ד"ה ים) כתב, שלא רצו חכמים לקבוע נוסח אחד של ברכה לשמברך קודם הנטילה, ואין לשנות ממטבע שקבעו חכמים בברכות. טו. **שכן** מלשון 'נטלו לצאת בו' משמע שעדיין לא יצא כלל, וכגון שנטלו שלא כדרך גדילתו, או שנתכוין שלא לצאת עד לאחר הברכה. תוספות (ד"ה ובזמנינו). טז. **בזמנינו** אין נוהגים כן, אלא יוצאים בברכת 'שהחיינו' על הכוס בקידוש של ליל סוכות גם על עשיית הסוכה. רא"ש (סוכה פ"ד סי' ג) על פי הגמרא (שם מו:). יז. **מדברי** רש"י (ד"ה ואכתפא) משמע, שאין צריך לברך דווקא בנוסח זה, אלא אפשר לברך גם 'לבער' או 'למול', וכן משמע מדברי ליעל (ע"ז ד"ה וקשה) בשיטת רב פפא. אך התוספות (ד"ה ואכתפא) כתבו, שיתכן שמשום איזה טעם יש לברך דווקא 'על ביעור' ולא 'לבער', והביאו שר"י לא מצא טעם לכל החילוקים שבין הברכות. וכמה שיטות מצינו בראשונים בטעם מה שיש לברך דווקא 'על ביעור'. א. הרמב"ן (לעיל ג' ד"ה וקשה) בשם הראב"ד, והרא"ש (פרי ח), כתבו בטעם הדבר על פי המובא בברכות (נח:), שמברכותיו של אדם ניכר אם הוא תלמיד חכם. ועל כן עדיף לברך 'על ביעור' כדי להשמיע חידוש זה, שגם משמעות 'על' היא להבא [אך כתבו שטעם זה אינו מספיק, שהרי מצינו הרבה ברכות שמברכים בלמ"ד, ועדיין יש למצוא טעם בדבר]. ב. הרמב"ם (בפיהמ"ש ופכ"ח מ"ט) כתב, שיש לברך 'על ביעור', משום שמשעה שגמר בלבו לבטל כבר נתקיימה עיקר מצות הביעור, וכל שמברך לאחר עשיית המצוה מברך ב'על', כמבואר בגמרא לעיל לענין ברכת הלולב. ג. הראב"ד (סה"ש נקמפניז עם ר"ח ושם) כתב, שיש לברך על הבדיקה 'על', משום שהיא מצוה שמתקיימת בעשיה אחת, אבל מצוה שחיובה נמשך לזמן ממושך, כגון תפילין וציצית וסוכה, לדברי הכל יש לברך עליה בלמ"ד. וכן כתב בהשגות הראב"ד (שם) שמטעם זה מברכים 'על' נטילת לולב, וכן הביא הרא"ש (שם) בשם רבינו תם, שמטעם זה מברכים על אכילת מצה ומרור וכדומה ב'על'. ד. עוד פירשו הרמב"ן (שם ד"ה ואמר) והרא"ש (שם) בשם ריב"א, שמכיון שאפשר לקיים את מצות הבדיקה על ידי אדם אחר, על כן אף במקום שנוהגה אותה בעצמו מברך ב'על', שכן לא רצו חכמים לשנות במטבע הברכה. ומאחר שאם המצוה נעשית על ידי אחר מברכים עליה ב'על' [כמבואר לעיל לענין מילה ושחיטה]. תיקנו לברך כן אף במקום שנוהגה אותה בעצמו. אבל על מצוה שאפשר לעשותה על ידי אחר, כגון תפילין וציצית, לדברי הכל יש לברך בלמ"ד. יח. **ולפי** זה אף אבי הבן שמל בעצמו יכול לברך 'על המילה', וכן בעל הקרבן ששחט בעצמו יכול לברך 'על השחיטה', שכן גם משמעות נוסח זה היא להבא כמו 'למול' ו'לשחוט'. ורש"י ותוספות (ד"ה ואכתפא). אך הרמב"ם (פי"א מ"ב ופ"ב מ"ו) כתב, שאם אבי הבן מל בעצמו הרי הוא מברך 'למול'. וחמה עליו הר"ן (בל מקו"ס ד"ה ותפסקנא), הלא מתבאר מסוגייתנו שהילוק זה הוא רק לשיטת רב פפי, והרי הלכה כרב פפא. אכן הרמב"ם הוא כשיטתו שהובאה בהערה, שרק בבדיקה מברכים ב'על', משום שהברכה נאמרת לאחר שכבר התקיים עיקר המצוה על ידי ביטול בלב. ולפי זה יתכן לומר שפסק הרמב"ם להלכה כרב פפי ש'על' משמע לשעבר, ועל כן דווקא אדם אחר מברך 'על המילה' אבל אבי הבן מברך 'למול'. קובץ שיעורים (אות נמ). יט. **ונקט** שמואל 'עובר' ולא 'קודם' כדי ללמדנו שצריך לברך בסמוך לעשיית המצוה, ולא להתעכב או להתעסק בין הברכה לעשייה ברגע אחד שאינו מעכב. ריטב"א (ד"ה כל). כ. **כשישה** יוצאי בן צרויה את הכושי לבשר לדוד על מות אבשלום בנו, רץ אחימעץ ועבר על פני הכושי, כדי להקדימו ולבשר בעצמו בשורה זו לדוד.

מתקיעת **שׁוֹפָר**, שמברכים עליהן לאחר קיום המצוה. **שׁוֹאֶלֶת הגמרא:** **בְּשֶׁלָּמָא** - מובן מדוע **בְּטְבִילָה** מברכים לאחריה ולא לפניה, משום דְּבטבילת בעל קרי[א] **אֲבָרֵי נְבָרֵא לֵיהּ חֲזֵי** - עדיין אין הבעל קרי ראוי לברכה עד שיטבול, שכן שנינו בברכות (כ:) שבעלי קרי אסורים בדברי תורה ובברכות עד שיטבלו ויטהרו מטומאתם[בב], ומשום טבילת בעלי קרי שאינם יכולים לברך לפני הטבילה תיקנו חכמים בכל הטבילות לברך לאחריהן ולא לפניהן. **אֶלָּא** [-אבל] בתקיעת **שׁוֹפָר, מַאי טַעְמָא** [-מהו הטעם] שמברכים עליה לאחריה ולא לפניה. **וְכִי תֵּימָא** [-שמא תאמר] שהוא **מְשׁוּם** שיש לחשוש **דִּילְמָא מֵיקְלְקְלָא** [-שמא תתקלקל] **הַתְּקִיעָה** ולא תעלה כהלכתה ונמצא שהיתה הברכה לבטלה, הלא אי אפשר לומר כן, שהרי **אִי הָכִי** [-אם כן] **אֲפִילּוּ בִּשְׁחִיטָה וּמִילָה נָמֵי** [-גם] יש לחשוש שמא לא יעלו יפה, ומדוע ברכתן היא עובר לעשייתן.

מכח קושיא זו מסיקה הגמרא שדברי תלמידי בית רב נאמרו באופן אחר: אֶלָּא אָמַר רַב חִסְדָּא, חוּץ מִן הַטְּבִילָה בָּעֲבָד אִיתְּמַר [-נאמר] שמברכים לאחריה, אבל על תקיעת שופר אכן מברכים לפניה כשאר כל המצוות. **מוכיחה הגמרא** כדברי תלמידי בית רב: **תָּנְיָא נָמֵי הָכִי** - שנינו כן גם בברייתא, **טְבָלָּה וְעָלָה מהמים, בָּעֲלָיְיתוֹ** הוא **אוֹמֵר, 'בָּרוּךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל הַטְּבִילָה'.**

★

הגמרא חוזרת לדון בדין בדיקת חמץ שנשנה במשנתנו. שנינו במשנה: אור לארבעה עשר בודקים את החמץ **לְאוֹר הַנֵּר** וכו'. **שואלת הגמרא:** **מַנָּא הָנֵי מִילֵּי** - מנין דבר זה שיש לבדוק דווקא לאור הנר[בג]. **משיבה הגמרא:** **אָמַר רַב חִסְדָּא, דַּאֲמַר קְרָא** לשון **'מְצִיאָה'** שנאמרה בחמץ, **מִלְּשׁוֹן 'מְצִיאָה'** שנאמרה במקום אחר. **[את ה'מְצִיאָה' האחרת למדנו מִ'חִיפּוּשׂ'** שנאמר בסמוך לה, **וְ'חִיפּוּשׂ'** זה למדנו **מֵ'חִיפּוּשׂ'** שנאמר במקום אחר. **[את ה'חִיפּוּשׂ' האחר למדנו מִ'נֵּרוֹת'** שנאמרו בסמוך לו, **וְ'נֵּרוֹת'** אלו למדנו **מִ'נֵּר'** שנאמר במקום אחר.

רב חסדא מפרש את דבריו: למדנו 'מְצִיאָה' שנאמרה בחמץ **מִ'מְּצִיאָה'** שנאמרה בגביע יוסף שנמצא באמתחת בנימין. שכן **תָּנִיב הָבָא** בחמץ [פסוח יג יט] **'שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם', וּכְתִיב הָתָם** [-נאמר שם] בגביע יוסף [בראשית מד יב] **'וַיְחַפֵּשׂ בַּגָּדוֹל הֵחֵל וּבַקָּטֹן כִּלָּה, וַיִּמָּצֵא הַגָּבִיעַ בְּאַמְתַּחַת בִּנְיָמִן'**[בד]. **[ואותה 'מְצִיאָה' למדנו מִ'חִיפּוּשׂ' דִּידֵיהּ** [-שנאמר בסמוך להן], שהיתה על ידי חיפוש. **ומאחר שלמדנו ממציאה זו על לשון מציאה** שנאמר בחמץ, **אם כן כשם שמציאת הגביע היתה על ידי חיפוש, אף מציאת החמץ היא על ידי חיפוש. וּמעתה יש ללמוד שֶׁחִיפּוּשׂ החמץ הוא על ידי נר**[בה]**, מִ'נֵּרוֹת' שנזכרו בחיפוש שנאמר במקום אחר. דִּכְתִיב** (משלי ו כג) **'נֵר [אלהים] ה' נִשְׁמַת אָדָם, חֹפֵשׂ כָּל חַדְרֵי בָטֶן'**[בו]. **ומכאן שגם** החיפוש אחר החמץ צריך להיעשות על ידי נר[בז].

הגמרא מביאה ברייתא השונה כדברי רב חסדא: תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל - שנינו בברייתא שנשנתה בבית מדרשו של רבי ישמעאל, **'לֵילֵי אַרְבָּעָה עָשָׂר בּוֹדְקִים אֶת הֶחָמֵץ לְאוֹר הַנֵּר. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאִיָּה** מפורשת מן הכתוב **לְדָבָר** זה שצריך לבדוק דווקא לאור הנר, **זֵכֶר** בכתובים יש לו **לְדָבָר**[בח]. **שֶׁנֶּאֱמַר 'שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא'**, וְכן **אוֹמֵר** הכתוב **'וַיְחַפֵּשׂ בַּגָּדוֹל הֵחֵל וּבַקָּטֹן בִּלָּה, וַיִּמָּצֵא הַגָּבִיעַ בְּאַמְתַּחַת בִּנְיָמִן', וְכן אוֹמֵר** הכתוב **'בְּעֵת הַהִיא אֲחַפֵּשׂ אֶת יְרוּשָׁלַיִם בַּנֵּרוֹת', וְכן אוֹמֵר** הכתוב **'נֵר [אלהים] ה' נִשְׁמַת אָדָם חֹפֵשׂ כָּל חַדְרֵי בָטֶן'.**

הגמרא מפרשת את דברי הברייתא. שואלת הגמרא: **מַאי** [-מה הצורך] במה שהוסיפה הברייתא **'וְאוֹמֵר** נֵר ה' נִשְׁמַת אָדָם חֹפֵשׂ כָּל חַדְרֵי בָטֶן', ומה מוסיף ללמדנו כתוב זה, הלא כבר למדנו מ'אחפש את ירושלים בנרות' שחיפוש הוא בנר. **משיבה הגמרא:** אין די בכתוב האמור לגבי ירושלים שכן יש לדחות ראיה זו. וכך אומרת הברייתא, **וְכִי תֵּימָא** - שמא תאמר, **הָאי 'בְּעֵת הַהִיא** אחפש את ירושלים בנרות' **קוּשְׁיָא הוּא דְּקָאֲמַר רַחֲמָנָא** [-שאמר ה'] לגבי חיפוש ירושלים, שלעתיד לבוא **לָא בְּדִידְנָא דְּלָא בִּירוּשָׁלַיִם בְּנֵהוֹרָא דַּאֲנוּקָה**[ל] **דְּנִפְשׁ נְהוֹרָא מוֹצָא** - לא אבדוק את עון ירושלים לאור אבוקה שאורה רב מאד, **אֶלָּא בְּנֵהוֹרָא דִּשְׁרָגָא דְּזוּטַר נְהוֹרָא טָפֵי** - אלא לאור הנר שאורו מועט יותר, **הָוֵן רַבָּה מִשְׁתָּכְחָה וְעָוֹן זוּטַר לָא מִשְׁתָּכַח** - כדי שרק עון גדול ימצא על ידו ולא עון קטן. ואם כן אין להוכיח מהכתוב האמור על מציאה וחיפוש שנאמר בחמץ, שכן יתכן שלגבי חמץ נצרך חיפוש מעולה באבוקה ואין די בנר. על כן נצרכה הברייתא להוסיף, **תָּא שְׁמַע** - בא ושמע ראיה ממה שנאמר **'נֵר ה' נִשְׁמַת אָדָם**, חופש כל חדרי בטן', שגם חיפוש בנר הוא חיפוש מעולה.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת המחייבת בדיקה לאור הנר ולא לאור דברים אחרים: תָּנוּ רַבָּנָן, אֵין בּוֹדְקִין את החמץ **לֹא לְאוֹר הַחַמָּה**[לא]**, וְלֹא לְאוֹר הַלְּבָנָה, וְלֹא לְאוֹר הָאֲבוּקָה**[לב]**, אֶלָּא לְאוֹר הַנֵּר,**

כא. **אדם** שיצאה מגופו שכבת זרע נטמא עד שיטבול ויטהר מטומאתו, ככתוב בפרשת מצורע (ויקרא טו טז). כב. **והיא** אחת מתקנות עזרא הסופר, כמבואר בבבא קמא (פב:). רש"י (ד"ה לפניה) אך התוספות (ד"ה עזרא) כתבו, שמבואר בגמרא בברכות (כב.) שבזמן הזה בטלה תקנת עזרא, ובעל קרי מותר בדברי תורה. על כן פירשו שמדובר בטבילת גרים, שכל זמן שלא טבלו אינם יכולים לברך ולומר 'וצוונו', משום שעדיין נכרים הם. וכן כתבו רבינו חננאל (ד"ה ממר) והרי"ף (אך לדעת הרי"ף דווקא גרים מברכים לאחר הטבילה, אבל בשאר טבילות מברכים לפניהן, ולא כדברי רש"י ותוספות שמשום טבילת בעל קרי או גר תיקנו בכל הטבילות לברך לאחריהן). עוד פירשו התוספות (שם), שעל כל הטבילות אומרת הגמרא שאין ראוי לברך לפניהן, משום שקודם שירד הטובל למים אין לו לברך לפי שיש לחשוש שמא מחמת פחד צינת המים ימנע ולא יטבול, ולאחר ששפט את בגדיו וירד למים אסור לו לברך משום שליבו רואה את הערוה. והתוספות בחולין (קט: ד"ה כיצד) בפירושם השני פירשו כרש"י, וכתבו שאף שבטילת אותה עזרא, הרבה מהם היו מתמירין לטבול, ולכן אינם מברכים עד לאחר טבילה. והרא"ש (פרקים פ"ו אות נ"ב) כתב, שאף על פי שבזמן הזה בטלה טבילת עזרא (שם כב.), ובעל קרי יכול לברך אף קודם הטבילה, מכל מקום לא נשתנה המנהג מכפי שהיה בימות עזרא. כג. **ואף** שנתבאר במשנה לעיל (ג.) שזמן הבדיקה היא בליל י"ד, והרי אי אפשר לבדוק באפילה, מכל מקום מנין שצריך לבדוק דווקא לאור הנר, ולא לאור הלבנה או לאור האבוקה. על פי תוספות חכמי אנגליה (ד"ה לילי) והצל"ח (ד"ה לאור) פירש בשאלת הגמרא, מנין שהבדיקה היא בלילה לאור הנר ולא ביום לאור החמה (וכן נקט בפשיטות החתם סופר (לעיל ג. ד"ה לאור), והוכיח כן מדברי רש"י (לעיל ד. ד"ה לאור). אך הקשה, שמדברי רש"י (ב. ד"ה שיעשה) משמע, שהשאלה היא רק על מקור הבדיקה לאור הנר). וכתב הפני יהושע (ד"ה שיעשה), שאף שמבואר בגמרא לעיל (ד.) שיש לבדוק לאור הנר משום שאורו יפה לבדיקה, מכל מקום מבקשת הגמרא למצוא מקור לדין זה מן הכתובים. כד. **לפני** שחזרו אחי יוסף ממצרים לארץ כנען, ציווה יוסף לאיש אשר על ביתו לשים את גביעו בתוך אמתחת בנימין ללא ידיעתם. ולאחר שיצאו לדרכם שלח לדרוף אחריהם ולחפש את הגביע בכליהם, ואמר השליח שהאיש ימצא הגביע יהיה עבד ליוסף, ולבסוף נמצא הגביע באמתחת בנימין. כה. **בונת** הגמרא היא בהכרח לחיפוש החמץ ולא לחיפוש של גביע יוסף, שהרי אותו חיפוש היה ביום, שכן נאמר שם (בראשית מד ג) 'הבוקר אור והאנשים שולחו', וביום אין אור הנר מועיל כלום. תוספות חכמי אנגליה (ד"ה וחיפוש). כו. **כדי** לבער את הפרשעים מתוכה. רד"ק (שם).

כז. **שכשם** שדרך האדם לחפש בחושך על ידי הנר, כן מחפש ה' את כל מחשבות חדרי בטנו של האדם על ידי נשמתו, כי היא יודעת את כל מחשבותיו ומעידה עליו בדין. מצודת דוד (שם). הקשו התוספות (ד"ה ונ"מ), שהיה לו לרב חסדא לומר שלומדים 'חיפוש מנר' ולא 'נרות מנר', שהרי יש ללמוד מהכתוב 'נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן' על חיפוש החמץ שהוא בנר. ותירצו, שהחיפוש המוכר בכתוב זה אינו מוסב על הנר, אלא על הקדוש ברוך הוא, ועל כן נצרך הכתוב 'אחפש את ירושלים בנרות' ללמדנו שחיפוש הוא בנרות. אלא שמכתוב זה עדיין אין ראיה שהוא חיפוש מעולה, כמבואר בדברי הגמרא להלן, ואין ללמוד ממנו על חמץ. ועל כן נצרך הכתוב 'חופש כל חדרי בטן' ללמדנו, שכשם שחיפוש זה הוא חיפוש מעולה אף החיפוש האמור בירושלים הוא חיפוש מעולה. כח. **להלן** יבואר למה יש צורך בכתוב 'נר ה' נשמת אדם', ואין די בכתוב שנאמר בחיפוש ירושלים. כט. **שכן** אין זו דרשה גמורה אלא אסמכתא בעלמא, משום שאין ללמוד דברי תורה מדברי קבלה [-דברי נביאים]. רש"י (ד"ה זכר) ומשמע מדבריו שנעצם הבריתה היא מן התורה [אם לא ביטל את החמץ], ורק בדיקה לאור הנר אינה אלא אסמכתא בעלמא, שכן עצם דין הבדיקה נלמד מגביע יוסף שנאמר בו חיפוש, והוא מדברי תורה ולא מדברי קבלה. צל"ח (פכ"ו אות ס). ל. **נר** שיש לו כמה פתילות, וראה עוד בהערה בסוף העמוד בגדר אבוקה. לא. **מבואר** בירושלמי (פ"ו ה"ב), שהברייתא מדברת במי ששכח לבדוק בליל י"ד, ובא לבדוק למחרת ביום, ועליו אמרה שלא יבדוק לאור החמה אלא לאור הנר. אך בעל המאור (ד"ה לילי הב) כתב, שרשאי אדם להקדים ולבדוק ביום י"ג לאור הנר. וכתב רבינו דוד (לעיל ד. ד"ה לפיכך) בביאור שיטתו, שאף שמבואר בגמרא לעיל (שם) שתיקנו לבדוק בליל י"ד משום שבלילה אור הנר יפה לבדיקה, מכל מקום הסיבה העיקרית לבדיקה בלילה היא משום הטעם הראשון המובא שם, שבלילה בני אדם מצויים בבתיהם, ובאותה שעה אין לחשוש שמא יפשע ולא יבדוק. וכן בלילה רגילים הם להשתמש לאור הנר, והרי יש לבדוק דווקא לאורו ולא לאור החמה, ובאותה שעה הנר מצוי ברשותם. אך אם בא לבדוק ביום י"ג לאור הנר הרשות בידו. אך הראב"ד (השגות על פי"ב) והרמב"ן (מלחמות פ"ו) ועוד ראשונים הוכיחו מדברי הירושלמי (פ"ו ה"ב) שלא כדבריו, אלא אין לבדוק כי אם בלילה, ורק אם לא בדק בליל י"ד יבדוק ביום שלאחריו. לב. **שני** נרות נחשבים אבוקה, בין שהם קלונסים יחד, ובין שאינם קלונסים אלא דבוקים זה לזה. רמ"א (או"ח סי' תל"ג ס"ה) על פי המגן אברהם (שם סק"י). והמשנ"ב (שם ס"ק יב) כתב, שמדברי מגדים (פ"ו שם סק"י) משמע, שכל שאוחזם יחד בידו ואינו מפרידם זה מזה הרי הם נחשבים אבוקה.

מִפְּנֵי שְׁאוֹר הַנָּר יָפָה לְבְדִיקָה[א]**. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאִיָּה לְדָבָר**, יש זֶה לְדָבָר. **שֶׁנֶּאֱמַר** (משלי יג יט) **'שִׂבְעַת יָמִים שְׁאוֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם', וְאוֹמֵר** (בראשית מד יב) **'וַיְחַפֵּשׂ בָּגָדוֹל הַחֵל וּבַקָּטֹן כִּלָּה, וַיִּמָּצֵא הַגָּבִיעַ בְּאַמְתַּחַת בִּנְיָמִן', וְאוֹמֵר** (במדבר ו ג) **'יַיִן וְשֵׁכָר יָזִיר חֹמֶץ יַיִן וְחֹמֶץ שֵׁכָר לֹא יִשְׁתֶּה וְכָל מִשְׁרַת עֲנָבִים לֹא יִשְׁתֶּה וַעֲנָבִים לַחִים וַחֲמֻצִּים לֹא יֹאכֵל', וְאוֹמֵר** (משלי כ כז) **'נֵר ה' נִשְׁמַת אָדָם חֹפֵשׂ כָּל חַדְרֵי בָטֶן', וממקראות אלו אנו למדים** שלשון מציאה שנזכרה בחמץ היא על ידי חיפוש בנרות, כמבואר בדברי הברייתא הקודמת שהובאה לעיל (ד:).

★

הגמרא מברארת את תחילת דברי הברייתא 'אין בודקים לאור החמה'. שואלת הגמרא: הַאי 'אוֹר הַחַמָּה' הֵיכִי דָּמֵי - באיזה מקום מדובר, **אִי נֵימָא** [-אם נאמר] **שמדובר בְּחָצֵר** שאין לה כתלים, **וְהָאָמַר** [-והרי אמר] **רָבָא, חָצֵר אֵינָהּ צְרִיכָה בְּדִיקָה** כלל, **מִפְּנֵי שֶׁהַעוֹרְבִין מְצוּיִין שָׁם**, ויש לתלות שכבר אכלו העורבים את החמץ שנמצא בה. **אֶלָּא** - שמא תאמר שמדובר **בְּאַכְסַדְרָה** - חדר שיש לו תקרה ושלשה כתלים והדופן הרביעית פתוחה[ב], **וְהָאָמַר רָבָא, אַכְסַדְרָה לְאוֹרָהּ נִבְדֶּקֶת** - בודקים אותה לאור החמה שמאירה בה, ואין צריך לבודקה בלילה לאור הנר[ג]. **מְשִׁיבָה הגמרא: לָא צְרִיכָא** [-לא נצרכה] הברייתא לומר שאין בודקים לאור החמה אלא **לַאֲרוּבָּה דְּבַחַד** - לחדר סגור שיש בו חור שהחמה מאירה דרכו.

שוב שואלת הגמרא: וְדִלְמָא - באיזה מקום בחדר הדברים אמורים, **אִי לְמֶהֱוֵי** [-אם כנגד] **הָאֲרוּבָּה, הֵיינוּ אַכְסַדְרָה** - הלא דינה כדין אכסדרה שהיא נבדקת לאור החמה כדברי רבא שהובאו לעיל, שכן כנגד הארובה מאירה החמה כמו באכסדרה, ומדוע צריך לבדוק שם לאור הנר. **מְשִׁיבָה הגמרא: אֶלָּא** מה שאנו בברייתא שאין בודקים לאור החמה אלא לאור הנר, הוא **לְאַרוּבָּה דְּאַכְסַדְרָה** - בצידי הארובה, שאין אור החמה מרובה בהם כמו באכסדרה.

★

הגמרא דנה בהמשך דברי הברייתא, שאין בודקים לאור הנר. מקשה הגמרא: וְכִי אוֹר אֲבוּקָה לָא יפה לבדיקה, **וְהָאָמַר** [-והרי אמר] **רָבָא, מַאי דִּכְתִיב** [-מה שנאמר] (משלי ג ז) **'וְגִיהֹצְךָ בָּאוֹר תְּהֵיֶה, קְרֵינָיו מְיַדֵּי לֵיהּ, שֶׁם חֲבִיוֹן עוֹזִּי**, משמעות הדברים היא, **לְמָה צַדִּיקִים דּוֹמִין בְּפָנֵי** [-לעומת] **הַשְּׁכִינָה, בָּנֶה בְּנֵי הָאֲבוּקָה**. וכך הוא פירוש הכתוב, 'ונוגה כאור תהיה', שלעתיד לבוא יהיה האור של הצדיקים כאור שבעת ימי בראשית[ד]. 'קרנים מידו לו', שזהורורים[ה] מאור הקדוש ברוך הוא יקרינו את פני הצדיקים. ומכל מקום לא ידמה אורם לאור השכינה, אלא 'שם חביון עזוי', תוקף האור הגדול יהיה אצל הקדוש ברוך הוא בלבד, יותר מאשר אצל הצדיקים[ו]. וההבדל בין אור הקדוש ברוך הוא לאור הצדיקים, יהיה כעין ההבדל שבין אור הנר שאורו מועט לבין אור אבוקה שאורה מרובה[ז]. נמצא שאור האבוקה יפה יותר מאור הנר. וכן יש להוכיח ממה **שֶׁאָמַר רָבָא, אֲבוּקָה לְהַבְדָּלָה** היא **מִצְוָה מִן הַמּוּבְחָר** יותר מאור הנר[ח], שאור האבוקה יפה מאור הנר[ט]. ואם כן מדוע אין בודקים את החמץ לאורה.

א. **לְבְדִיקָה** יבואר מדוע אור הנר יפה יותר מאור האבוקה.

ב. **רש"י** במנחות (נג: ד"ה אכסדרה), רבינו תם (תוי"ט מתוספות שירופין טז. ד"ה אכסדרה) ועוד ראשונים. אך רש"י בעירובין (ל. ד"ה אכסדרה) פירש, שהיא פרוצה מכל צדיה ותקרתה נסמכת על ארבע יתידות.

ג. **רש"י** (ד"ה לאורה). וכתב הפני יהושע (בגמ"א שם), שכוונת רש"י היא ליום י"ג, שלכתחילה אפשר לבדוק בו את האכסדרה לאור החמה. ואפילו לפי השיטות שאין לבדוק ביום י"ג משום שהבדיקה צריכה להיות לאור הנר [ראה לעיל (ד.) בהגהה], והנר אינו מאיר יפה ביום, אין זה אלא בתוך הבית, אבל באכסדרה שאורו רב אין צריך נר כלל. אמנם הפרי חדש (סי' תלג סק"ג) הבין בדברי רש"י, שאפשר לכתחילה לבדוק את האכסדרה ביום י"ד, אך תמה, הלא מבואר לעיל (ד.) שתיקנו לבדוק דווקא בלילה משני טעמים, גם משום שבלילה אור הנר יפה לבדיקה, וגם משום שהוא שעה שבני אדם מצויים בבתיהם. ואם כן אין לבדוק לכתחילה ביום י"ד אפילו באכסדרה שאינה צריכה נר. וכתב, שיש לפרש, שבדיעבד אם לא בדק בלילה יכול לבדוק את האכסדרה לאור החמה, ואינו צריך נר. [וכן דקדק המגן אברהם (סי' תלג סק"ח)]. מלשון השולחן ערוך (שם ס"ג)[ז]. אך הצל"ח (ד"ה ואלמא) פירש בדברי רש"י על פי דרכו בביאור דברי הגמרא לעיל (שם), שגם בתחילת השחר בני אדם מצויים בבתיהם, ומה שתיקנו את הבדיקה דווקא בלילה הוא משום שבאותה שעה מצוי הנר ברשותם. על כן באכסדרה שאורו צריכה נר מותר לכתחילה לבדוק בשחרית של יום י"ד[א].

ד. **כדברי** רבי אלעזר במסכת חגיגה (יב.), אור שברא הקדוש ברוך הוא ביום הראשון, היה אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו. כיון שנסתכל הקדוש ברוך הוא בדור המבול ובדור הפלגה וראה שמעשיהם מקולקלים, עמד וגנז אור זה לצדיקים לעתיד לבוא.

ה. **'קרנים'** הם ההדורי אור, מלשון 'והנה קרן עור פניו' (שמות לד ל).

ו. **ספר** הערוך (ערך 'קנן' ד).

ז. **כן** הוא פירוש דברי רבא לפי רש"י (ד"ה קרניו), והמהרש"א (ד"ה מאי) פירש, 'נוגה כאור תהיה', שהנוגה של הקדוש ברוך הוא יהיה כאור אבוקה, [והוא כעין מה ששנינו במסכת סוטה (כ.), על מה שנאמר (במדבר ו כג) 'כי נר מצוה ותורה אור', שתורה הכתוב את התורה באור ואת המצוה בנר, משום שאורה גדול יותר מאור המצוה], 'קרנים מידו לו', שלצדיקים יאיר רק קרינו [-אורו] של נר מידו של הקדוש ברוך הוא.

ח. **כיומר** בנר שיש לו שתי פתילות [או יותר]. רמ"א (שו"ע סי' רפו סי"ב) בשם האגודה. וכתב המגן אברהם (שם סק"ל), שבגורות שעוה צריך שיהיו שני הנרות קלועים יחד. וכתבו הריטב"א (ז: ד"ה ואם) והמאירי (קנ: ד"ה ואבוקה) בטעם מעלת אבוקה לענין הבדלה, על פי המבואר בברכות (נג:), שלשיטת בית הלל מברכים על הנר בהבדלה בלשון רבים 'מאורי האש' משום שהרבה מאורות יש באור. ונפרש"י שם (ד"ה מאורי) שלוהבת אדומה ולבנה וירוקרוקת), ובאבוקה שאורה מרובה כולם נראים יפה.

ט. **ואף** שנראה לעיניים שאור אבוקה מרובה מאור הנר, מכל מקום הוצרכה הגמרא להוכיח כן מדברי רבא, שכן לולי דבריו היה מקום לומר שאור הנר מבהיק יותר לפי שכורכים סביב פתילתו הרבה שעוה, מה שאין כן באבוקה, שאף שיש בה כמה נרות דבוקים זה בזה מכל מקום בכל אחד מהם יש רק מעט שעוה. תורת חיים (ד"ה שנקוט). י. **'מיקמץ'** הוא מלשון הפסק, כמתוב (משלי ל ז) 'הקוטפים מלוחי'.

יא. **רש"י** (ד"ה כל) על פי הגירסא שלפנינו. אך יש גורסים ברש"י ששאלת הגמרא היא מדוע לא שנתה המשנה 'מקום שאין מכניסים בו חמץ אין צריך בדיקה' ללא תיבת 'כל'. הגהות יצירנים בשם גליון. יב. **טור** (סי"ח סי' תלג סי"ד), אך בירושלמי (פ"ב ה"ח) מבואר שמעל גובה עשרה טפחים הם נחשבים גבוהים, ופטורים מבדיקה. יג. **עד** גובה שלש טפחים מהקרקע. טור (שם) על פי הירושלמי (שם). יד. **ועל** כן אין צריך לבודקם. אבל אם ידוע בודאי שיש שם חמץ צריך לבערו, שכן משמעות הגמרא להלן (י:) בחמץ הנמצא בבור או בשמי קורה, האם חלה עליו חובת ביעור, ונשאר הדבר בספק, ואם כן כל שכן שיש להחמיר בחמץ הנמצא בחורי הכותל העליונים והתחתונים. וכן משמע מדברי הירושלמי (שם). מהר"ם חלאוה (ד"ה אותן) ועוד ראשונים. טו. **יבוא** הוא בית נמוך שבצידי הבית העיקרי או מאחוריו. רשב"ם (ב"ב סה. ד"ה בסוף) ועוד. טז. **אבל** גגות שאר הבתים שאינם משופעים צריכים בדיקה. רש"י (ד"ה ונגז), וכתבו התוספות שאנץ התוספות הרא"ש (ד"ה ונגז), שמדובר בציצע שאינו מגולה אלא הוא בתוך הבית. אבל ציצע מגולה אף שאינו משופע פטור מבדיקה, מפני שהעורבים המצויים שם אוכלים את החמץ, כמבואר לעיל לענין חצר. התוספות רי"ד (ד"ה ונגז) פירש, שגג הציצע נמוך ומכוון נגד פתחי חלונות העליה ואין העורבים מצויים בו, ועל כן לולי שיפועו היה חייב בבדיקה. אבל שאר הגגות אף שאינם משופעים פטורים מבדיקה מחמת העורבים המצויים בהם. והרמב"ם (ד"ה ונפסק) גרס בדברי הברייתא, 'ונגג והציעיר', שכל הגגות אין צריכים בדיקה מפני העורבים, וכן תוך הציצע אינו צריך בדיקה. יז. **שאף** שתוכו צריך בדיקה, גגו אינו צריך בדיקה, שכן מחמת גובהו אין נוח להשתמש בו. יח. **שכן** היה מקום לומר שדווקא חדרים שאין מכניסים בהם חמץ כלל פטורים מבדיקה, אבל בחורי הבית הגבוהים והנמוכים וכדומה, שנמצאים בחדר שמכניסים בו חמץ, יש לחשוש שמא אירע שעמד אדם על מקום גבוה או שהתכופף להכניס לתוכם חמץ. על כן נצרכה המשנה לרבות בתיבת 'כל' שגם מקומות אלו פטורים מבדיקה. צל"ח (ד"ה כל). יט. **הברייתא** נוקטת אופן זה משום שכך היא הרגילות, אך דין זה אמור בכל מיטה, ואף כשאינה משמשת כמחציה. רש"י (ד"ה מחוללקם). אך ראה להלן בהערה, שהתוספות הוכיחו ממה שנקטה הברייתא דווקא אופן זה שלא כפירוש רש"י שם בסוגייתנו. והמהר"ם חלאוה (ד"ה ואם שמעון) כתב בשיטת רש"י, שדווקא אם המיטה עומדת באמצע הבית הדרך להניח תחתיה חמץ, ולא כשהיא עומדת בצידו, ועל כן נקטה הברייתא שהמיטה 'חולקת בתוך הבית'.

כ. **רש"י** (ד"ה ומפקפק). אך ראה בעיוני הפשט בדרך התוספות בסוגייתנו.

זה צריך בדיקה[כא]. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, מִטָּה חְזוּקָה** [-החוצצת] **בְּתוֹךְ הַבַּיִת** ומחלקת אותו לשני חלקים, **וְעֲצִים וַאֲבָנִים סְדוּרִים תַּחְתֶּיהָ**[כב], **וּמַפְסֶקֶת, אֵינָהּ צְרִיכָה בְּדִיקָה. מסיקה הגמרא את קושייתה: קָשְׁיָא** [-קשה] ממה שאמר רבן שמעון בן גמליאל בברייתא הראשונה בדין **מִטָּה** שהיא צריכה בדיקה תחתיה, **אַמִּטָּה** - על מה שאמר בברייתא השניה שאינה צריכה בדיקה תחתיה[כג]. וכן **קָשְׁיָא** [-קשה] ממה ששנינו בברייתא הראשונה בדין **חוֹרִין** שבכותל שאינם צריכים בדיקה, **אֲחוֹרִין** - על מה ששנינו בברייתא השניה שצריך לבדוק את חורי הכותל עד מקום שידו מגעת.

מתרצת הגמרא: מדין **חוֹרִין** שבברייתא הראשונה **אֲחוֹרִין** [-על דין חורים] שבברייתא השניה **לָא קָשְׁיָא**, שכן **הָא** - הברייתא הראשונה שפוטרתם מבדיקה, מדברת **בְּגִיתֵּי וּבְתָתֵי** - בחורים גבוהים הרבה ונמוכים הרבה שאינם נוחים להשתמשות, **וְהָא** - והברייתא השניה המצריכה לבדקם, מדברת **בְּמִיצְעֵי** - בחורים שבאמצע גובה הכותל, שרגילים להשתמש בהם ולהניח בהם חמץ. וכן מדין **מִטָּה** שבברייתא הראשונה **אַמִּטָּה** [-על דין מיטה] שבברייתא השניה **לָא קָשְׁיָא**, שכן **הָא** [-מה] שאמר רבן שמעון בן גמליאל בברייתא הראשונה שצריך לבדוק תחתיה, מדובר במטה **דְּמִידְּלָיָא** [-שמוגבהת] הרבה מהקרקע ונוח להשתמש תחתיה, ועל כן יש לחשוש שמא הניחו שם חמץ. ואילו **הָא** [-מה] שאמר רבן שמעון בן גמליאל בברייתא השניה שאין צריך לבדוק תחתיה, מדובר במיטה **דְּמִיתַּתֵּי** [-נמוכה], ואף שיש קצת חלל תחתיה מכל מקום נוח להשתמש בו ולהניח שם חמץ, ועל כן אין צריך לבדוקו[כד].

★

הגמרא דנה בהמשך דברי הברייתא שהובאה לעיל, 'אוצרות יין ואוצרות שמן אין צריכים בדיקה'. מקשה הגמרא: וְכִי **בְּאוֹצָרוֹת יַיִן אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה, וְהָתַנְיָא** - והרי שנינו בברייתא אחרת, **אוֹצָרוֹת יַיִן צָרִיךְ בְּדִיקָה, וְאוֹצָרוֹת שֶׁמֶן אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה. מתרצת הגמרא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן** - במה מדובר כאן בברייתא השניה, **בְּאוֹצָרוֹת** יין שהוא **מִסְתַּפֵּק** מהם לצורך סעודתו, שצריך לבדוקם משום שלפעמים נגמר היין שעל השולחן, ונכנס לשם השמש כשפיתו בידו להביא יין, ושוכח שם את הפת.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי - אם מדובר באוצרות שמסתפקים מהם לצורך הסעודה, באוצרות **שֶׁמֶן נָמֵי** [-גם] יש לחשוש שמא נכנס לשם השמש כשפיתו בידו, ומדוע שנינו בהם שאינם צריכים בדיקה. **מתרצת הגמרא: שֶׁמֶן** יֵשׁ מידה של **קֶבַע לַאֲכִילָה** שלו, ויודע אדם כמה שמן יצטרך לכמות הסועדים שבסעודה זו, ואינו צריך להביא עוד ממנו באמצע הסעודה. אבל **יַיִן אֵין קֶבַע** לִשְׁתִיָּיתוֹ שלו, ולפעמים שתיית יום זה מרובה משל אתמול, ואין השמש יודע כמה ישתו היום, ועל כן לפעמים אין די ביין שהכין לפני הסעודה, וצריך להביא עוד ממנו באמצע הסעודה.

הגמרא מביאה ברייתא בדין אוצרות שכר: תָּנֵי [-שנה] **רַבִּי חִיָּיא** בברייתא, **עָשׂוּ אוֹצָרוֹת שֵׂכָר בְּבָבֶל, בְּאוֹצָרוֹת יַיִן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.** שמאחר שבבבל רגילים בשתיית שכר, ואין מידה קבועה לשתייתו, צריך לבדוק מחמץ בְּאוֹצָר שכר **שֶׁמִּסְתַּפֵּק** ממנו לצורך סעודתו.

הגמרא דנה בדין אוצרות דגים: אָמַר רַב חִסְדָּא, בֵּי [-בית אוצר] **דָּגִים אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה. מקשה הגמרא:** וְהָתַנְיָא - והרי שנינו בברייתא, אוצרות דגים **צְרִיכִין בְּדִיקָה. מתרצת הגמרא: לָא קָשְׁיָא** - אין זו קושיא, **הָא** - מה שאמר רב חסדא שאינם צריכים בדיקה הוא **בְּאוצרות** של דגים **רַבְרְבֵי** [-גדולים], שיש קבע ואומד כמה דגים יצטרכו לסעודה, ואין השמש צריך לעמוד באמצע הסעודה ולהביא מהם דגים נוספים. **הָא** - ומה ששנינו בברייתא שהם צריכים בדיקה, הוא **בְּאוצרות** של דגים **זוּטְרֵי** [-קטנים], שאין להם מידה קבועה, ולפעמים צריך השמש לעמוד בתוך הסעודה ולהביא מהם דגים נוספים, ונכנס לאוצר כשפיתו בידו.

הגמרא דנה בחיוב בדיקה של אוצרות נוספים: אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, בֵּי כִּיסֵּי [-אוצר מלח] **וּבֵי קִירֵי** [-אוצר שעוה למאור] **צְרִיךְ בְּדִיקָה,** לפי שאין להם מידה קבועה, ולפעמים צריך לעמוד בתוך הסעודה ולהביא מהם כמות נוספת. **וְאָמַר רַב פָּפָּא, בֵּי צִיבֵי** [-אוצר עצים] **וּבֵי תַּמְרֵי** [-אוצר תמרים] **צְרִיךְ בְּדִיקָה,** משום שאין להם מידה קבועה, ויש לחשוש בהם לחשש האמור.

★

הגמרא מביאה ברייתא הפוטרת מבדיקה במקום סכנה: תָּנָא - שנינו בברייתא, **אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ** [-את בעל הבית] **לְהַכְנִיס** את **יָדוֹ לְחוֹרִין וְלִסְדָקִין** כדי **לְבַדּוֹק** אם יש שם חמץ, **מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה. שואלת הגמרא: מַאי** [-מה] חשש **סַכָּנָה** יש בדבר, **אִי נְיקָא** [-אם נאמר] שהוא **מִפְּנֵי סַכָּנַת עֲקָרָב** העלול להימצא בחורים ובסדקים, **אם כן כִּי** [-כאשר] **מְשַׁתֵּשׁ** [-השתמש] בהם בעל הבית להניח בתוכם חמץ **הֵיכִי אֵישְׁתַּמַּשׁ** - איך השתמש בהם, ומדוע לא חשש לסכנה זו[כה]. **משיבה הגמרא: לָא צְרִיכָא** - לא הוצרכה הברייתא לומר דין זה אלא בבית **הֶגְפָּל**, ובזמן שהיה הבית קיים השתמש בחורי כתליו והניח בהם חמץ, ועתה כשנפל הבית יש בין אבניו סכנת עקרבים המצויים באשפתות ובגלי אבנים[כו]. ובאה הברייתא ללמדנו שאין צריך לבדוק את גל האבנים אלא רק לפי מראה העין, אבל אין צריך להכניס את ידו בין האבנים מפני הסכנה[כז].

מקשה הגמרא: אִי [-אם] מדובר בבית **שִׁנְפָּל, לָמָּה לִי בְּדִיקָה** באבניו כלל, ומדוע הוצרכה הברייתא לפוטרו מפני הסכנה, **וְהָתַנְיָא** - והרי שנינו במשנה להלן (פט:), **חָמֵץ שֶׁנָּפְלָה עָלָיו מַפּוֹלֶת הֲרֵי הוּא מְמֻכּוֹר,** ואין צריך לבערו[כז]. **מתרצת הגמרא: הָתָם** [-שם] במשנה מדובר בחמץ המצוי תחת המפולת באופן **שֶׁאֵין הַכֶּלֶב יָכוֹל לְחַפֵּשׂ אַחֲרָיו** ועל כן הוא נחשב כמבוער ואין צריך לבערו[כח]. אבל **הָכָא** [-כאן] בברייתא, מדובר **בְּשֶׁהַכֶּלֶב יָכוֹל לְחַפֵּשׂ אַחֲרָיו** - אחר החמץ שנמצא תחת המפולת, וחמץ זה אינו נחשב כמבוער, ועל כן לולי הסכנה היה צריך לבודקו[כט].

עוד מקשה הגמרא: מדוע פטרוהו חכמים מבדיקה מפני הסכנה, **וְהָא** [-והרי] **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, שְׁלֹשָׁה מִצְוָה אֵינָן נִיזּוֹקִין.** ואם כן בשעת קיום מצות ביעור חמץ אין לחשוש לסכנת העקרב[ל], ומדוע לא יבדוק תחת המפולת[לא]. **מתרצת הגמרא: אָמַר רַב אַשִׁי,** חששו חכמים **שָׁמָא תֹּאבַד לוֹ מָמוֹן** בתוך גל האבנים, **וְאָזֵל** בדיקת החמץ **אָתֵי לְמֵיזְנֵי בָּתְרֵהּ** - יבוא לחפש אחר המחט. ומאחר שאין כוונתו לשם מצוה בלבד אינו נחשב כשליח מצוה, ועל כן הוא עלול להינזק מעקרבים, ולפיכך פטרוהו מבדיקה.

שוב מקשה הגמרא: וְכִי הָאי גַּוְונָא [-האם באופן זה] שהבודק מכוין בבדיקתו אף לשם דבר אחר, **לָאו** מעשה **מִצְוָה הוּא. וְהָתַנְיָא** - והרי שנינו בברייתא, **הָאוֹמֵר סָלָע זוֹ אני נותן לְצְדָקָה בְּשָׁבְתִּי שְׁיָחֶה בְּנִי, אוֹ בשביל שֶׁאֲהֶיֶה בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא,**

כא. **שכן** מן התורה די בביטול, והבדיקה אינה אלא מדרבנן, ולא חיישו חכמים לבדוק אלא עד מקום שידו מגעת. אך אין לומר שניתן מקום זה כמקום שאין כנסיון בו חמץ, שאם כן אף אינו צריך ביטול. אלא צריך לומר שעלול חמץ להתגלגל לשם, ומכל מקום לא הטריחוהו לבדוק שם במכבדת, משום שאין לחשוש בחמץ זה שמא יבוא לאוכלו, שכן אינו בהישג יד. רבינו דוד (ל"מ חס). וראה עוד בדברי, שדוקא בחמץ שאינו ידוע לו הטריחוהו לבדוק במכבדת, אבל בחמץ ידוע יש לחשוש שמא יתגלגל החמץ החוצה בפסח, וצריך לבערו. כב. **מקושיית** הגמרא לחלק מוכח שתוספת זו היא לאו דווקא, והוא הדין באופן שאין עצים ואבנים סדורים תחתיה, כמובא בהערה הבאה. תוספות (ד"ה מסה) [כן הוא על פי גירסת המהרש"ל בדבריהם, אך ראה במהרש"א שגרס וביאר בדבריהם באופן אחר]. עוד הביאו התוספות, שיש גורסים בברייתא זו 'צריכה בדיקה', ובברייתא הקודמת 'אין צריכה בדיקה'. ולפי זה מה שהוסיפה ברייתא זו שעצים ואבנים סדורים תחתיה הוה לרבותא, שאפילו באופן זה היא צריכה בדיקה. כג. **ולא** רצתה הגמרא לחלק בין הברייתות, שבברייתא השניה מדובר שעצים ואבנים מונחים תחתיה ועל כן אינה צריכה בדיקה, משום שאין סברה לחלק בזה. תוספות (פט:). כד. **שהרי** בהכרח מדברת הברייתא במקום שמכניסים בו חמץ, שאם לא כן אף ללא חשש סכנה הוא פטור מבדיקה. כה. **רש"י** (ד"ה ובשלמא), והתוספות (ד"ה ומאי) ובעוד שבת (ס"ה מלא סק"ו) ובחק יעקב (שם ס"ק יח) בביאור קושיית הגמרא. לא. **ספי** ההזה אמנא שמדובר בחורי הכתלים לא קשה מדוע פטרוהו מפני הסכנה, שכן יש ליישב שאין לחשוש שמא יבוא לאכול את החמץ, שהרי לא יכניס ידו לחור מחמת הסכנה. אך לאחר שהעמדנו את הברייתא במפולת יש לחשוש שמא לאחר שיחפש הכלב אחר החמץ המצוי תחתיה ויוציאנו, יבוא לאוכלו. צל"ח (ד"ה ואפי') וראה עוד במשיב נפש (ד"ה ואפי') ובענין זה.

לשיטת הסמ"ק שחיוב זה הוא מן התורה, אף בחמץ שאינו ידוע צריך לבטלו. כו. **לישיטת** התוספות רי"ד שהובאה לעיל, מקשה הגמרא, שאף חמץ הנמצא בעומק החור נחשב למבוער כמו חמץ שנפלה עליו מפולת, ואינו חייב בביעור. כח. **בדברי** רבן שמעון בן גמליאל במשנה שם, ההוא שיעור שלשה טפחים, אך בפחות משיעור זה הכלב מריחו, ומחטט ומוציאו מבין האבנים. גמרא (שם:). כט. **מדברי** רבן שמעון בן גמליאל להלן (שם) משמע שאם הכלב יכול לחפש אחר החמץ יש לבדוק תחת המפולת ולא פטרוהו מפני הסכנה, והיינו משום שמה שפטרוהו מבדיקה מפני הסכנה הוא דווקא באופן שאין ידוע בבירור שיש שם חמץ, אבל בחמץ ידוע שנפלה עליו מפולת הטריחוהו חכמים לשכור פועלים שיציאוהו על ידי כלי חפירה. תוספות (ד"ה ובשלמא), ותמה הפרי חדש (סי' תלג סק"ו) על דבריהם, הלא להלן (ל:) מסתפק רבא בככר בפי נחש, האם הטריחוהו חכמים אף במצוי לשכור פועל כדי להוציאו ולבערו, או לא. והתוספות שאנן (ד"ה בשלמא) כתב, שבחמץ ידוע שנפלה עליו מפולת חייבוהו חכמים להוציאו על ידי מרא דחצינא [כלי חפירה], ולא הזכיר בדבריו שצריך לשכור פועלים. ל. **ואף** שלהלן (ד"ה) מבואר שאף לשלוחי מצוה יש לחשוש לסכנה שכיחה, מכל מקום מקשה הגמרא שאפילו שעקרבים מצויים במפולת מכל מקום אין היזוק כל כך שכיחה. ב"ח (סי' תלג סוף ס"ק ט). וראה עוד בשער המלך (ממן ומצה ד"ה ושלא) ובעולת שבת (סי' תלג סק"ו) ובחק יעקב (שם ס"ק יח) בביאור קושיית הגמרא. לא. **ספי** ההזה אמנא שמדובר בחורי הכתלים לא קשה מדוע פטרוהו מפני הסכנה, שכן יש ליישב שאין לחשוש שמא יבוא לאכול את החמץ, שהרי לא יכניס ידו לחור מחמת הסכנה. אך לאחר שהעמדנו את הברייתא במפולת יש לחשוש שמא לאחר שיחפש הכלב אחר החמץ המצוי תחתיה ויוציאנו, יבוא לאוכלו. צל"ח (ד"ה ואפי') וראה עוד במשיב נפש (ד"ה ואפי') ובענין זה. לב. **שחמץ** שתחת המפולת צריך ביטול, אין זה אלא בחמץ ידוע. אך המלא הרועים (ד"ה פ) כתב, שזה רק לשיטת רש"י (שם ד"ה למיזל), שחיוב ביטול בחמץ שתחת המפולת אינו אלא מדרבנן. אבל

חֲבֵי זֶה צָדִיק וְגָמוּר במצוה זו[א]. ואם כן מה בכך שהוא מתכוין בבדיקת החמץ גם למצוא את המחט, הלא מכל מקום מצוה היא, ויש לה להגן עליו מפני הסכנה שבדבר. **מתרצת הגמרא:** לא חייבוהו לבדוק במקום סכנה זה, משום ששחשו דִּילְמָא פָּתַח דְּבֵדֶק אָתֵי לְמֵיזַל בָּתְרֵהּ - שמא לאחר שיגמור לבדוק את החמץ ימשיך לחפש אחר המחט, ומאחר שכבר גמר את מצוותו, שוב אין המצוה מגינה עליו מפני הסכנה.

הגמרא מביאה ביאור נוסף בסכנה שבבדיקת חורים וסדקים: רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, מה ששנינו בברייתא שלא חייבוהו לבדוק בחורים ובסדקים מפני הסכנה, מדובר בחורים הנמצאים בכותל שבינו ובין הנכרי, והוא **מְשִׁים סַכָּנָה הַבְּרִיּוֹת**, וכשיטת **בֵּית שַׁמַּאי** היא. **תָּנֵי גִּיא** - שכן שנינו בברייתא, **חוֹר** שבכותל **שֶׁבֵּין** בית **יְהוּדִי** לְבֵית **אַרְמַאי** [-אדמי, נכרי], **בּוֹדְקִין** היהודי את החור מצד ביתו, **עַד מָקוֹם שֶׁיָּדוֹ מְגַעַת** ולא יותר, **וְאֶת הַשְּׁאָר** - ואת החמץ העלול להימצא במקום שאין ידו מגעת **מְבַטְּלוֹ בְּלִבּוֹ**[ב], ואין צריך לבדוק אחריו. **פְּלִימוֹ אָמַר, כָּל עַצְמוֹ** [-את החור כולו] **אֵינוֹ בּוֹדֵק** כלל. **מַתְנֵי הַסַּכָּנָה**, ובסמוך יבוארו דבריו.

שואלת הגמרא: מַאי [-מה] **סַכָּנָה** יש בבדיקת החור שבינו ובין הנכרי. **אִי נֵימָא** [-אם נאמר] שיש בה **סַכָּנַת נְפָשׁוֹת**, שהנכרי יעליל עליו שהוא עושה לו כשפים בכותל ויהרגנו, אם כן **כִּי אִישְׁתַּמְּשׁ** [-כשהשתמש] הישראל בחור שבכותל, **הֵיכִי אִישְׁתַּמְּשׁ** - איך השתמש בו, הלא היה לו לחשוש שיחשדנו הגוי שהוא עושה לו כשפים[ג]. **מֵשִׁיבָה הגמרא:** חָתֵם - שם בשעת השימוש בחור, **כִּי אִישְׁתַּמְּשׁ וְמָא וְנִחוֹרָא וְלָא מָסִיק אַדַּעְתַּיְיהוּ** - כאשר השתמש בו הישראל היה זה ביום ובשעת האור, ועל כן לא העלה הנכרי בדעתו להעליל עליו שהוא עושה כן לשם כשפים, אבל **הָכָא** [-כאן] בשעת בדיקת החמץ, **לֵילְיָא וְשִׁרְגָּא הוּא** - הרי בלילה היא, ונעשית לאור הנר, **וְעַל כֵּן מָסִיק אַדַּעְתַּיְיהוּ** - מעלה הנכרי על דעתו להעליל עליו שעושה כן לשם כשפים.

מקשה הגמרא: מדוע פטרוהו מלבדוק משום סכנת הנכרי, **וְהָאֲמַר** [-והרי אמר] **רַבִּי אֶלְעָזָר, שְׁלוּחֵי מִצְוָה אֵינָן נִיזּוֹקִין**, ואין לחשוש לסכנה בזמן עשיית המצוה. **מתרצת הגמרא: הֵיכָא דְּשָׁכִיחַ הֵיזֵיקָא שָׁאנֵי** - היכן שהדבר שכיח שיארע לו נזק על ידי קיום המצוה, יש לחשוש לו אף במקום מצוה. שֶׁכֵּן **נֶאֱמַר** לאחר שציוה ה' את שמואל ללכת ולהמליך את דוד למלך תחת שאול (שמואל א' ט"ז ג'), **'וְיאמַר שְׁמוּאֵל, אֵיךְ אֵלֵךְ, וְשָׁמַע שָׁאוּל וְהָרָגַנִי, וַיֹּאמֶר ה', עֶגְלַת בָּקָר תִּקַּח בְּיָדֶךָ וְגו' וְאָמַרְתָּ לִזְבֹּחַ לַה' בָּאתִי'**, ועל ידי תחבולה זו לא יֵדַע שאול שבאת להמליך את דוד. ואף על גב שנשלח שמואל על ידי ה', מכל מקום חשש מפני שאול שיהרגנו. ומכאן שאף לשלית מצוה יש לחשוש לסכנה שכיחה[ד].

★

הגמרא מביאה נידון בענין 'שלוחי מצוה אינם ניזוקין': בָּעוּ מִינַּיהּ מָרֵב - שאלו את רב, **הֲנֵי בְּנֵי בֵּי רַב דְּדַיְירֵי בָּבְאָנָא** - אותם תלמידים של בית רבי הגרים בכפרים שבבקעה, **מַהוּ לְמֵיתֵי מֵרָבָּא לְבֵי רַב** - האם יכולים הם לבוא בבוקר קודם עלות השחר, וכן בערב לאחר שחשיכה לישיבת רב, או שיש להם לחשוש מפני המזיקים המצויים בלילה ולצאת רק לאחר שמאיר היום[ה]. **אָמַר לְהוּ** [-להם] רב, **נֵיתֵי** - יבואו בחשיכה, **וְנֵילֵי וְנֵיזְדְּרוּ** יהיה עונש היזקם. כלומר, אני ערב להם שלא יזוקו, משום שמצות תלמוד תורה מגינה עליהם[ו]. **הוסיפו לשואלו: נֵיזִיל מַאי** - האם יכולים הם גם לחזור לאכסנייתם לאחר שיחשך היום, ולסמוך על המצוה שתגן עליהם מפני המזיקים גם בדרך חזרתם, או לא. **אָמַר לְהוּ** רב, **לָא וְדַנְגָא** - איני יודע האם גם בדרך חזרה המצוה מגינה מפני המזיקים.

הגמרא מביאה את ההכרעה בנידון זה: אִיתְּמַר - נאמר בבית המדרש, **אָמַר רַבִּי אֶלָּעָזָר, שְׁלוּחֵי מִצְוָה אֵינָן נִיזּוֹקִין לֹא בַּהֲלִיכָתָן וְאַף לֹא בַּחֲזִירָתָן** [-בחזרתם].

שואלת הגמרא: מַאן - כשיטת מי אמורים דברי רבי אלעזר. **משיבה הגמרא:** דבריו הם **כִּי הָאי תַּנָּא** - כמו שיטת תנא זה שבברייתא שלפנינו. **דְּתָנֵי**[ז]**, אֵימָתַי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּלֵפֵי** [-מתוך] **מה שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה** בעולי רגלים (שמות כ"ג כ"ז) **'וְלֹא יַחְמֹד אִישׁ אֶת אַרְצֶךָ בַּעֲלֹתְךָ לֵרָאוֹת אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה, מְלַמֵּד שֶׁתְּהֵא פָּרָתְךָ רוֹעָה בְּאַפְּרֵי וְאֵין חַיָּה מְזִיקָתָהּ, וְתִהְיֶה תַּרְנְגוֹלְתְּךָ מְנֻקֶּרֶת בְּאַשְׁפָּה וְאֵין חוֹלֶדָה מְזִיקָתָהּ. וְהָא דְּבָרִים קַל וְחוֹמֶר, וּמָה פרה ותרנגולת אֵלּוּ שֶׁדַּרְכָּן לְזוֹק מובטח להם שאֵינָן נִיזּוֹקִין, בְּנֵי אָדָם שֶׁאֵין דַּרְכָּן לְזוֹק, שכן אדם יש לו מזל, ואינו ממהר להינזק כמו ממונו[ח] **עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** שאינם ניזוקים. **ממשיכה הברייתא: אֵין לִי** שלא ינזקו עולי הרגל **אֶלָּא** בזמן **הַהֲלִיכָה** לבית המקדש, **אוֹלָם בְּזמן הַחֲזָרָה** משם לבתיהם **מְנַיִן** לנו שאינם ניזוקים. **תַּלְמוּד לוֹמַר** בעולים לירושלים לזבוח את הפסח (דברים ט"ז ז'), **'וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאָהָלֶיךָ'**[ט], **וְלַמֶּדְךָ** הכתוב **שֶׁתְּהֵא וְתַמְצָא אָהֳלֶךָ בְּשָׁלוֹם**, בלא שום נזק[י].

מקשה הגמרא: וְכִי מֵאַחַר שלמדנו מ'והלכת לאהלך' **הָאֲמִינּוֹ בַּחֲזִירָה** [-בזמן חזרתם] אינם ניזוקים, מה שנאמר **בַּהֲלִיכָה** 'ולא יחמוד איש את ארצך' **לָמָּה לִי**, הלא אם אינם ניזוקים בחזרה כל שכן שאינם ניזוקים בהליכה. **מתרצת הגמרא:** כתוב זה נצרך **לְכִדְרָבִּי אַמִּי. דְּאָמַר רַבִּי אַמִּי, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַרְקַע עוֹשֶׂה קַרְנָךְ, וְשֶׁאֵין לוֹ קַרְקַע אֵין עוֹשֶׂה קַרְנָךְ**[יא]. ודין זה נדרש ממה שנאמר 'ולא יחמוד איש את ארצך'[יב].

הגמרא מביאה שמועה נוספת בענין עליה לרגלים: אָמַר רַב אַבִּין בַּר רַב אַדָּא אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מִפְּנֵי מָה אֵין פֵּרוֹת גִּינּוֹסָר[יג] **גדלים בִּירוּשָׁלַיִם**[יד]**, בְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ עוֹזְלֵי רְגָלִים אוֹמְרִים, 'אִלְמָלֵא לֹא עָלִינוּ לִירוּשלים אֶלָּא בשביל פֵּרוֹת גִּינּוֹסָר בִּירוּשָׁלַיִם הֵיינוּ, וְנִמְצֵאת הָעֲלִיָּה לרגל שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ. מֵיתִיבִי בּוֹ אָמַר רַבִּי חוֹסְקַאי בְּרַבִּי יָנַאי, מִפְּנֵי מָה אֵין חַמֵּי מְבָרְיָא נמצאים בִּירוּשָׁלַיִם**[טו]**, בְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ עוֹזְלֵי רְגָלִים אוֹמְרִים, 'אִלְמָלֵא לֹא עָלִינוּ לירושלים אֶלָּא בשביל לְרַחוֹץ בְּחַמֵּי מְבָרְיָא הֵיינוּ, וְנִמְצֵאת הָעֲלִיָּה לרגל שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ**[טז].

★

א. **ואין** אומרים שעושה את המצוה שלא לשמה, אלא מקיים הוא את מצות בורא, ואפילו שמכוין בה גם להנאת עצמו. רש"י (י"ב ה"ו). ואף ששנינו במסכת אבות (פ"ב מ"ב) 'אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס', אין זה אלא במי שאם לא תבוא לו השובה אינו מצפה לה בזכות המצוה הוא תוהה ומתחרט על הצדקה שעשה, אך מי שאינו מתחרט עליה הרי הוא צדיק גמור. תוספות (י"ב ס"ה ד"ה מאי). ובחידושי הר"ן (י"ב ס"ה) כתב, שעבודה שלא על מנת לקבל פרס היא אכן המדה המעולה ביותר של עבודה מאהבה, אך גם מי שעובד לשם שכר נקרא צדיק גמור, אלא שאינו חסיד. ובתוספות רבינו פרץ (י"ב מ"ב) כתב, שיש גורסים 'הרי זה צדיק גמור' [כלומר, מצות צדקה גמורה היא], אבל אינו קרוי 'צדיק גמור'. ב. **שכן** מן התורה די בביטול והבדיקה אינה אלא מדרבנן, ולא חייבו חכמים לבדוק אלא עד מקום שידו מגעת. רבינו דוד (לעיל ב"י ה"ב ח"ב). וראה לעיל (כב) בהערה בהמשך דבריו. ג. **ובהכרזה** שהשתמש בו להניח את המצא, שאם לא כן הרי אף ללא חשש סכנה אין צריך לבדוק. ד. **ואף** הקדוש ברוך הוא הסכים על ידו, ואמר לו לעשות תחבולה כדי להינצל. רבינו חננאל (י"ב ס"ה ד"ה ממשיכין). ה. **הגמרא** יכלה לתרץ כמו שתירצה לעיל (כב) לענין סכנת עקרב, שיש לחשוש שמא יחפש שם מחט לאחר שיגמור את הבדיקה, אלא שתירצה תירוץ עדיף. ב"ח (או"ח סי' תל"ג סוף ס"ק ט). והחק יעקב (שם ס"ק טו) כתב, שאין דרך שיאבד לו חפץ בחורי הכותל. וראה עוד בתחם סופר (נקודת שו"ת שם) בטעם מה שלא תירצה הגמרא כן. ו. **תלמידים** שצריכים לכרם נקראים 'בני בי רב'. ז. **שכן** שנינו בבבא קמא (כ:), לעולם יכנס אדם בכי טוב [-בשעת האור] ויצא בכי טוב, שנאמר (שמות י"ח כ') 'ואת הדרך יודיעם', ואין לו אלא אחד, שהוא מהלך בחושך. ח. **ואף** שאם אינם מכוונים לשם מצוה אלא לצורך עצמם אינם שלוחי מצוה ועלולים להינזק, צריך לומר שהכיר רב את תלמידיו, וידע שהתכוונו לשם מצוה. קובץ שיעורים (חלק ג' ס"ג). ט. **אחו**, מקום מרעה הבהמות. י. **שכן** נאמר 'את ארצך' ולא 'ארצך', ו'את' בא לרבות את הטפל לארצך, שהם הבהמות והעופות. תוספות (י"ב מ"ב ד"ה שנאמר) ואף שנאמר 'ולא יחמוד איש', מצינו בכתוב (בראשית ז' ב') שאף שאר בעלי חיים נקראו בלשון 'איש'. רש"ש (י"ב ס"ה ד"ה ולמ"ד). ובתוספות רבינו פרץ (י"ב מ"ב ד"ה ולמ"ד) הביא בשם רבינו יקר, שפרה קרויה 'ארץ', שכן אמר רבי יוסי (פסחים קי"ח:), מימי לא קריתי לשורי שורי אלא שדי. ותרנגולת נלמדת מ'איש' שכן תרגום קרוי 'איש', כדרך שרגילים לומר 'קרא הגבר', וכן נאמר לגבי הכרובים (פסחים נ"ד ב') 'ופניהם איש אל אחיו', וכרובים הם עופות. והמהרש"א (י"ב ס"ה ד"ה ולמ"ד) כתב, שממה שנאמר 'ולא יחמוד איש' משמע שכוונת הכתוב היא לדבר המטלטל שדרכו להינזק על ידי איש יחידי, שכן אילו היתה הכוונה לארץ עצמה, היה צריך להיכתב 'ולא יחמוד גוי', שהרי אין דרך הארץ להיכבש אלא על ידי אומה שלימה ולא על ידי יחידים. וממה שלא נאמר 'את ביתך' אלא 'את ארצך' משמע שאין הכוונה למטלטלין המצויים בבית אלא לפרה ותרנגולת הרועים במקום הפקר. יא. **רש"י** (י"ב ס"ה ד"ה על

הגמרא חוזרת לבאר את דברי המשנה, שנינו במשנתנו: וְבַמָּה אֲמָרוּ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת וכו' במרתף, מקום שמכניסים בו חמץ. שואלת הגמרא: מַרְתֵּף מַאן דְּכַר שְׁמֵיהּ - היכן נזכר במשנה עד עתה שמרתף פטור מבדיקה, כדי שתשאל מהו המרתף שחייב בבדיקה. **משיבה הגמרא: הָכִי קָאָמַר** - כך אמר התנא במשנה, **כָּל מָקוֹם שֶׁאֵין מַכְנִיסִין בּוֹ חָמֵץ אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה,** ומכך משתמע **שאוֹצָרוֹת יַיִן וְאוֹצָרוֹת שָׁמָן נְמִי** [-גם כן] **אֵין צָרִיךְ** בהם **בְּדִיקָה,** שכן 'כל מקום' שנקטה המשנה בא לפטור גם אותם מבדיקה, כמבואר לעיל (ע"ב). ועל כך שואלת המשנה, **וְבַמָּה אֲמָרוּ** שצריך לברוק **שְׁתֵּי שׁוּרוֹת** של חביות יין הסדורות **בַּמְּרָתֵּף.** ומשיבה המשנה, דין זה נאמר **בְּמָקוֹם שֶׁמַּכְנִיסִין בּוֹ חָמֵץ,** וכגון **בְּמִסְתָּפֵק** - במרתף שמסתפקים ממנו יין לצורך הסעודה, שיש לחשוש שמא נכנס לשם השמש בתוך הסעודה כשפיתו בידו, ושכח אותה שם, כמבואר לעיל (שם)[כא].

★

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בביאור שיטת בית שמאי במשנתנו, שנינו במשנה: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, שְׁתֵּי שׁוּרוֹת וכו' על פני כל המרתף[כב]. **אֲמַר רַב יְהוּדָה, שְׁתֵּי שׁוּרוֹת** אלו **שֶׁאָמְרוּ** בית שמאי שצריך לבודקן, **בֵּין הָאֲרֵץ וְעַד שְׁמֵי קוֹרָה** [-גובה התקרה[כג]], לכל גובה ורוחב המרתף [ציור א]. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר,** שתי שורות שאמרו בית שמאי הן **שׁוּרָה אַחַת בְּכִוין נָאם** - גימ"ל יוונית שהיא כצורת אות כ"ף סופית, שורה אחת בזקיפה, והאחת בשכיבה. ואלו הן השורה החיצונית שעומדת ממול הפתח, מהארץ עד התקרה לכל גובה ורוחב המרתף, והשכבה העליונה הסמוכה לתקרה ששוכבת לכל אורך ורוחב המרתף [ציור ב][כד].

הגמרא מביאה סיוע מברייתא לכל אחת משיטות אלו: תַּנְיָא בְּרַיְיתָא דְּרַב יְהוּדָה, תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן - שנינו בברייתא אחת כשיטת רב יהודה, ובברייתא אחרת כשיטת רבי יוחנן. **תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ** [-שנינו כדבריו] **דְּרַב יְהוּדָה, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים,** צריך לברוק **שְׁתֵּי שׁוּרוֹת עַל פְּנֵי כָּל הַמְּרָתֵּף, וּשְׁתֵּי שׁוּרוֹת** אלו **שֶׁאָמְרוּ** שיש לבודקן, הן **בֵּין הָאֲרֵץ וְעַד שְׁמֵי קוֹרָה. וְתַנְיָא כְּוָותֵיהּ** [-ושנינו כדבריו] **דְּרַבִּי יוֹחָנָן,** בית שמאי אומרים, יש לבדוק **שְׁתֵּי שׁוּרוֹת עַל פְּנֵי כָּל הַמְּרָתֵּף,** את השורה **הַחִיצוֹנָה שרוֹאָה אֶת הַפֶּתַח** - הסמוכה לפתח[כה], **וְאֶת השורה הָעֶלְיוֹנָה שרוֹאָה אֶת הַקּוֹרָה,** כלומר, כל החביות העליונות הסמוכות לתקרה. אבל השורה **שֶׁפְּנִים הֵימֶנָּה** - מהשורה החיצונית, וכן השורה **שֶׁפְּנִימָה הֵימֶנָּה** - מהשורה העלינה, **אֵין צָרִיךְ** בהן **בְּדִיקָה.**

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בביאור שיטת בית הלל במשנתנו, שנינו במשנה: בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים, שְׁתֵּי שׁוּרוֹת הַחִיצוֹנוֹת שֶׁהֵן הָעֶלְיוֹנוֹת. אָמַר רַב, בודקים שתי שורות מהשורות החיצונות הסמוכות לפתח, את השורה **הָעֶלְיוֹנָה** ביותר[כו], **וְאֶת** השורה **שֶׁפְּנִימָה הֵימֶנָּה** - מהעלינה [ציור ג]. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר,** שתי שורות מהשורות העליונות הסמוכות לתקרה, את השורה **הָעֶלְיוֹנָה** והחיצונית ביותר, וְכן את השורה **שֶׁפְּנִים הֵימֶנָּה** - מהחיצונה [ציור ד][כז].

כא. **רש"י** (ד"ה סתם). אמנם השפת אמת (נעמ"ל ג. ד"ה ומ"מ) כתב, שמלשון המשנה 'מקום שמכניסין בו חמץ', משמע שהיא מדברת במקום שבודאי הכניסו לשם חמץ. ועל כן היה נראה לפרש שדברי הגמרא הם לצדדים, שדין שתי שורות שבמרתף נאמר בשני אופנים. או באופן שידוע שהכניסו לשם חמץ, או באופן שמסתפקים ממנו יין באמצע הסעודה, ויש לחשוש בו שמא הכניס השמש חמץ לשם.

כב. **שכן** דרך אוצרי יין לסדר את חביותיהם שורות שורות עד שממלאים את כל קרקע המרתף, ואחר כך חוזרים ומניחים שכבה נוספת על השכבה התחתונה, וכן הלאה, עד שממלאים את כל חלל המרתף בחביות.

כג. **'שמי'** הוא כינוי לגובה, כלשון הכתוב (מלכים קמא ז) 'שמי השמים'.

כד. **ואף** שכבה זו קרויה 'שורה' כאשר מונים את השורות מלמעלה למטה.

כה. **לאו** דווקא לפתח עצמו, אלא לכותל שבו הפתח. רש"י (ד"ה ומ"מ) ומלשון המשנה 'מקום שמכניסין בו חמץ', משמע שהיא מדברת במקום שבודאי הכניסו לשם חמץ. ועל כן היה נראה לפרש שדברי הגמרא הם לצדדים, שדין שתי שורות שבמרתף נאמר בשני אופנים. או באופן שידוע שהכניסו לשם חמץ, או באופן שמסתפקים ממנו יין באמצע הסעודה, ויש לחשוש בו שמא הכניס השמש חמץ לשם.

כו. **בין** היא שיטת רש"י (ד"ה עליונה - סלמ"ת).

כז. **ורבי יוחנן** שפירש רבי יוחנן בשיטת בית שמאי שהיא לכל אורך ורוחב המרתף, אלא היא רק השורה העליונה החיצונית. רש"י (ד"ה עליונה - סלמ"ת).

כח. **ואמר** רב יהודה שבברייתא אחרת כשיטת רבי יוחנן. ויש שפירשו, שאף לשיטת בית הלל כל שתי השכבות צריכות בדיקה ולא שתי שורות בלבד. אלא שלדעת רב בשיטתם, אלו הן שתי השכבות העליונות [ציור ה], ולשמואל הן השתים החיצוניות. ולדעת שמואל סוברים בית שמאי ששתי השורות הן כמין גא"ם, כדברי רבי יוחנן בשיטתם. רבינו דוד (ד"ה ויש). וכן פירש העיטור (הל' פיטורי חמץ קף קיב:). וכן משמע מדברי רבינו חננאל (ד"ה כ"ש), אך ראה בביאור הלכה (סי' תלג ד"ה ב"ש) שעמד על הסתירה שבדבריו.

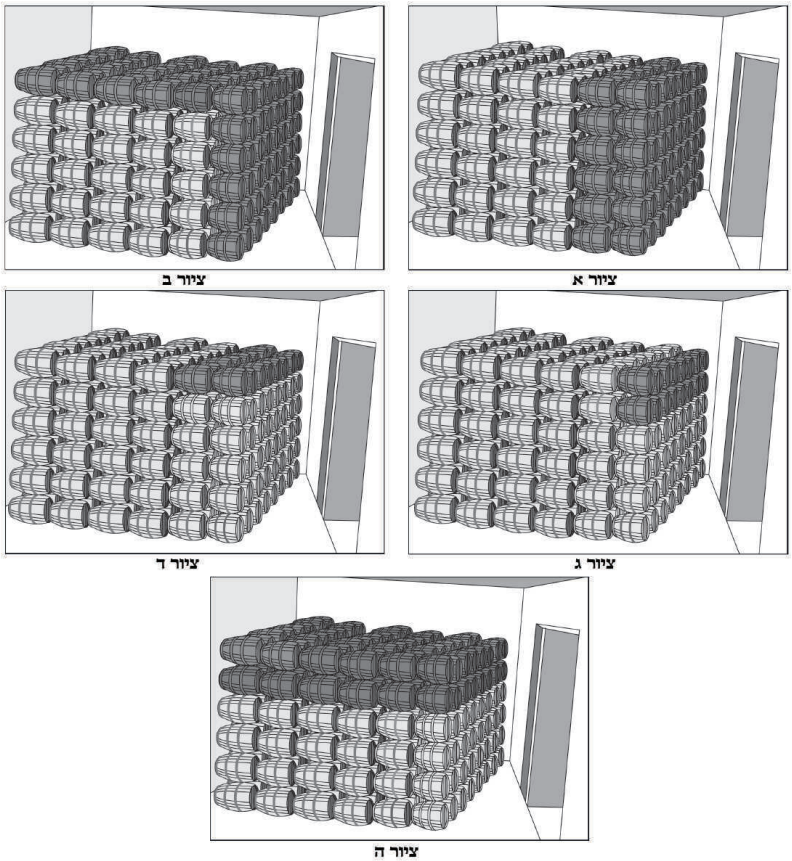

הגמרא מפרשת את טעמם של רב ושמואל. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּרַב - מהו טעמו של רב שלא פירש בדברי בית הלל שכוונתם לשתי השורות העליונות, והלא אמרו 'שהן העליונות'. **משיבה הגמרא: דְּיֵיק** [-דקדק] כן ממה שאמרו 'שתי שורות **הַחִיצוֹנוֹת**', שמשמעותן החיצוניות ביותר[כח]. **שואלת הגמרא: וְהָא** 'חיצונות שהן **עֶלְיוֹנוֹת**' [-שנינן] בדברי בית הלל, ואילו לדברי רב רק אחת מהן עליונה. **משיבה הגמרא: לְמַעוּטֵי תַּחְתָּאֵי דְּתַחְתֵּיתָא** - 'עליונות' בא למעט את התחתונות שבתחתונות, כלומר את כל השורות שמן השורה השלישית ולמטה[כט].

שואלת הגמרא: וּשְׁמוּאֵל שֶׁאָמַר 'עֶלְיוֹנָה וְשֶׁפָּנִים הֵימֶנָּה', מַאי טַעְמָא - מאיזה טעם פירש כן, ולא פירש שהן שתי שורות החיצונות. **משיבה הגמרא:** משום דְּדָיֵיק [-דקדק] כן ממה שאמרו בית הלל 'שהן **הָעֶלְיוֹנוֹת**'. **שואלת הגמרא: וְהָא חִיצוֹנָה הָתָנֵי** - והרי שנינו בדבריהם 'שתי שורות החיצונות', ואילו לדברי שמואל רק אחת מהן היא חיצונית. **משיבה הגמרא: לְמַעוּטֵי גַּוְוֵיאֲתָא דְּגַוְוֵיאֲתָא** - 'חיצונות' בא למעט את הפנימיות שבפנימיות, כלומר את כל השורות שמן השורה השלישית ולפנים.

הגמרא מביאה שנחלקו תנאים במחלוקת זו: רַבִּי חִיָּיא תָּנֵי [-שנה] ברייתא **בְּוָותֵיהּ דְּרַב** - כדברי רב, **וְכוּלְּהוּ תַּנָּאֵי** - ושאר שוני המשניות **תָּנוּ** [-שנו] ברייתא **בְּוָותֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל. מסיקה הגמרא: וְהִלְכְתָא בְּוָותֵיהּ** [-כמו] **דִּשְׁמוּאֵל**, שבודקים את שתי שורות עליונות, החיצונית ושלפנים הימנה.

* * *

כח. **וסבר** רב שיש לדייק את תיבת 'חיצונות' יותר מאשר את תיבת 'עליונות' משום שנכתבה לפניה. תוספות (ד"ה רב). כט. **רש"י** (ד"ה למעוטי). ותמה התורת חיים (ד"ה למעוטי), הלא כבר אמרו בית הלל שבודקים רק שתי שורות, ואף ללא התוספת 'שהן העליונות' מובן מאליו שאין בודקים מהשלישית ולמטה. על כן פירש, שלולי תוספת זו היה מקום לומר שהשורה העליונה אינה בכלל שתי השורות החיצונות לפי שהיא רואה גם את הקורה [והיא קרויה 'עליונה' ולא 'חיצונה']. ומלבדה יש לבדוק עוד שתי חיצונות, שהן השניה והשלישית. ועל כן הוסיפו בית הלל 'שהן העליונות', שיש לבדוק רק את שתי השורות העליונות ביותר. ועל דרך זו פירש גם את דברי הגמרא בסמוך בשיטת שמואל, ש'חיצונות' בא למעט את הפנימיות שבפנימיות. ל. **דעת** שמואל יש לדייק מ'עליונות' יותר מאשר 'חיצוניות', שכן מ'חיצוניות' שהן עליונות' משמע ש'עליונות' בא לפרש מה הן ה'חיצוניות', וה'עליונות' הן בדווקא. תוספות (ד"ה רב).

משנה המשנה מבארת שאין לחשוש שמא הכניסה חולדה חמץ לתוך בית בדוק[א]: **אֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא גְּרָרָה חוֹלֶדָה חָמֵץ מִבַּיִת** שעדיין לא נבדק **לְבַיִת** אחר באותה חצר שכבר נבדק, ויתחייב שוב בבדיקות[ב]. וכמו כן אין חוששים לגרירת חולדה **מִמָּקוֹם לְמָקוֹם** באותו בית, שמא לאחר שבדק זו״ח אחת והלך לבדוק זו״ח אחרת, גררה חולדה חמץ ממקום למקום שאינו בדוק למקום הבדוק[ג]. **דְּאָם כֵּן** - שהרי אם נחשוש לגרירת חולדה, הלא יש לחשוש לכך גם **מִבְּתֵּי חֲצַר** אחת **לְבָתֵּי חֲצַר** אחרת[ד], שלאחר שנבדקו בתים אלו גררה אליהם חולדה חמץ מבתי חצר אחרת שעדיין לא נבדקו[ה]. וכן יש לחשוש שמא גררה חמץ **מִבְּתֵּי עִיר** אחת שעדיין לא נבדקו **לְבָתֵּי עִיר** אחרת שכבר נבדקו, **וְאֵין לָהֶבֶר סוֹף**, שהרי אין תקנה לחשש זה עד שיבדקו את כל הבתים בבת אחת[ו]. ומאחר שאי אפשר שיעשו כן, בהכרח שלא חששו חכמים כלל לגרירת חולדה[ז], ואף לא ממקום למקום באותו בית[ח].

★

גמרא הגמרא מבררת מתי ניתן לסמוך על כך שהחולדה אכלה את מה שגררה, **ולא הותירה ממנו. מדייקת הגמרא:** ממה ששנינו במשנה שאין חוששים שמא גררה חולדה חמץ למקום הבדוק, משמע, **דַּעֲצָמָא** [-שהטעם] שאין צריך לשנות ולבדוק משום חשש גרירת חולדה, הוא רק מכיון **דְּלָא חֲזִינָא דְּשָׁכֲלָ** - שלא ראינו שנטלה חמץ והביאתו למקום הבדוק[ט]. **הָא חֲזִינָא דְּשָׁכֲלָ חֲדֵישִׁינַן** - אבל אם ראינו שנטלתו והביאתו למקום הבדוק, יש לחשוש שמא עדיין החמץ נמצא כאן, **וְכִי** [-וצריך] מקום זה **בְּדִיקָה** נוספת. **מקשה הגמרא: וְאַמַּאי** - מדוע צריך לחזור ולבדוק, **נֵימָא אֲכַלָתֵּיהּ** - הלא יש לתלות ולומר שהחולדה אכלתו, ולא נשאר שם חמץ.

הגמרא מוכיחה ממשנה שיש לסמוך על תליה זו: מִי לָא תְּנַן - וכי לא שנינו במסכת אהלות (פ״ח מ״ז), **מְדוֹרוֹת** [-דירות] **הָעֲבוּ״ם**[י] בארץ ישראל[יא], **מְטַמְּאִים** בטומאת מת, משום שהם קוברים את נפליהם בבתיהם[יב]. **וְכָמָּה** זמן **יִשְׁהֶה** הנכרי **בָּמְדוֹר וְיֵהָא הַמְדוֹר צָרִיךְ בְּדִיקָה** מנפלים לכשיצא ממנו הנכרי ויבוא הישראל לגור בו, **אַרְבָּעִים יוֹם**, כשיעור זמן יצירת הולד, שבמשך זמן זה יכולה אשת הנכרי להתעבר ולהפיל נפל שמטמא בטומאת מת[יב]. ואם גר שם נכרי כשיעור זה, הבית טמא **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה**, משום שהנכרים חשודים על הזנות, ושמא באה לשם אשה שאינה שלו ונתעברה ממנו, והפילה שם[יג]. **מוסיפה המשנה** (שם מ״ח): **וְכָל מָקוֹם שֶׁחוֹלֶדָה וְחָזֵיר יְכוֹלִין לַהֲלוֹךְ** בו, **אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה**[יד], שכן אף אם נקבר שם נפל יש לתלות שחפרו החולדה והחזיר בקרקע ואכלוהו. ולפי זה קשה, הלא כשם שסומכים על כך שנאכל הנפל על ידי החולדה, כמו כן בחמץ יש לתלות שאכלתו החולדה, ומדוע אם ראינו שהביאתו למקום הבדוק צריך לחזור ולבודקו[טו].

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי זֵירָא, לָא קַשְׁיָא - אין זו קושיא, שכן **הָא** - המשנה באהלות מדברת **בְּגָשֶׁם** [של הנפלים], **וְהָא** - ואילו משנתנו מדברת **בְּגֶהָּחָם. ומבאר רבי זירא את החילוק: בְּגָשֶׁם לָא מְשַׁיְּרָא** [-משיירת] החולדה, אלא בודאי אוכלת את כולו, ועל כן במקום שהיא מצויה אין לחשוש לבשר נפלים[טז]. אבל **בְּגֶהָּחָם מְשַׁיְּרָא** - היא משיירת ממנו, ואינה אוכלת את כולו, ועל כן אם ראינו שהכניסה לחם לתוך הבית צריך לבדוק אחריו[יז].

הגמרא מביאה את שיטת רבא הסובר שאין כלל מקום לקושיא האמורה: אָמַר רָבָא, הָאי מַאי - מה קושיא היא זו, הלא אפילו אם רגילה החולדה לשייר גם בבשר אין סתירה בין המשנה באהלות למשנתנו. שכן **בְּשַׂמָּא הָתָם** - מובן הדבר שם במשנה באהלות, שסומכים על אכילת החולדה משום **דַּאֲמִיזּוּר הָוֶה אֲמִיזּוּר לָא הָוֶה** - שיתכן לומר שהיו נפלים בבית ויתכן לומר שלא היו בו. ומאחר שאינו אלא ספק בלבד, במקום שמצויות חולדות אנו תולים לקולא. **וְאוֹמְרִים שֶׁאַף אֵם תְּמְצָא שְׁיָרֵי הָוֶה** [-שהיה] שם נפל, **אֲמִיזּוּר אֲכַלְתֵּיהּ** - הלא יתכן לומר שהחולדה אכלה את כולו, וספק אכילה מוציא מידי ספק נפל[יח]. **אֲבָל הָכָא** - כאן, בבית שהכניסה חולדה חמץ לתוכו, **דְּנָדְאֵי** נכנס חמץ לבית, **דְּחַזְיִנָא דְּשָׁכֲלָ** - שהרי ראינו שנטלתו חולדה והביאתו לכאן, **מִי אֲמִיזּוּר דַּאֲכַלְתֵּיהּ** - מנין לנו לומר בודאות שאכלה אותו. הלא אינו אלא ספק, **וְהָוֵי** [-והרי זה] **סָפֵק** אכילה **וְנָדְאֵי** חמץ, **וְאֵין סָפֵק** היתר **מוֹצִיא מִידֵי** איסור, ועל כן יש לחשוש שמא עדיין החמץ קיים, וצריך לבדוק אחריו.

שנינו במסכת מעשרות (פ״ג מ״ה), שאין הפירות נאכלים משום טבל ומתחייבים בתרומות ומעשרות מן התורה, עד שתגמר מלאכתם, כגון בתבואה שגמר מלאכתה הוא במירוח הכרי [-החלקת ערימת התבואה] בגורן. וכן אין הפירות

א. **רש״י** (ד״ה לית) ורוב הראשונים מפרשים שהמשנה מדברת על בית בדוק. אך הרמב״ם (ממץ ומ״ה ט״ו ה״ט) כתב, ׳אין חוששים שמא גררה חולדה חמץ למקום שאין מכניסים בו חמץ׳. וכתב המגיד משנה, שהרמב״ם מפרש שדברי משנתנו מוסבים על מה ששנינו במשנה הקודמת (לעיל ב,ג), ש׳כל מקום שאין מכניסים בו חמץ אין צריך בדיקה׳, ועל כך נאמר במשנתנו שאין לחשוש שחולדה גררה למקום זה חמץ.

ב. **הקשו** התוספות (ד״ה לפי) למה הוצרכה המשנה להשמיענו שאין חוששים לגרירת חולדה, הלא כבר שנינו במשנה לעיל (ג,ב) שכל מקום שאין מכניסים בו חמץ אינו צריך בדיקה. ומוכח משם שאין חוששים לחולדה, שאם לא כן מדוע לא יצטרך בדיקה משום החשש האמור. ותירצו, שלולי משנתנו היה מקום להעמיד את המשנה לעיל במקום שאין חולדה יכולה להלך שם. ותוספות הרא״ש (ד״ה לפי) והמאירי (ד״ה אמאי) תירצו, שאין החולדה מצויה אלא במקום שהפת מצויה, ולא במקום שאין מכניסים בו חמץ.

ג. **ואיתא** היינו חוששים לכך, יש צורך להעמיד שומרים במקומות שכבר בודק, עד שיגמור את בדיקת כל הבית. מאירי (ד״ה אמר).

ד. **כוותא** המשנה בדברייה ׳מחצר לחצר׳ היא לבתים שבחצר, ולא לחצר עצמה. רש״י (ד״ה בשמא).

שהרי חצר אינה צריכה בדיקה כלל, מפני שהעורבים המצויים בה וראי אכלו את החמץ שבה. כמבואר לעיל (ב,ה). ראש יוסף (ד״ה ומ״ה). אך בחידושי הר״ן (לעיל ח. ד״ה מ״ה) כתב, שדווקא אמצעה של החצר אינה צריכה בדיקה, אך חורים וסדקים שבה צריכים בדיקה משום שאין העורבים מחטטים שם. וכן נראה מדברי הרמב״ם (ממץ ומ״ה ט״ו ה״ז). וכתב בביאור הגר״א (ס״ק ט״ו) שלשיטתם אין צורך במה שכתב רש״י, אלא אפשר לפרש את המשנה כפשוטה, שאין חוששים שמא גירדה חולדה מחצר לחצר ממש.

ה. **ואף** שאין החמץ שלו, צריך לבערו, או משום שמא יבוא לאוכלו, או כשיטות שעובר ב׳בל יראה׳ גם על חמץ של ישראל אחר הנמצא ברשותו (ראה לעיל (ב. בשיטות הפוסקים בענין זה). על פי הפני יהושע (ד״ה ומ״ה).

ו. **מאירי** (ד״ה ומ״ה) וכן יש לחשוש שגירדה מבתי גויים. מהר״ם חלאוה (ד״ה ומ״ה). אך לשיטת רש״י לעיל (ג. ד״ה ומקיון) שטעם הבדיקה הוא כדי שלא לעבור על ׳בל יראה׳, אין לחשוש לחמץ של נכרים. פני יהושע (ד״ה ומ״ה).

ז. **הקשה** רבינו דוד (ד״ה ומ״ה), מדוע הוצרכה המשנה לטעם ׳אין לדבר סוף׳, הלא יש כאן שני טעמים, שמא לא גררה חולדה חמץ, ואף אם גררה שמא אכלתו (כמבואר בדברי הגמרא להלן), ופספק בפיקא מותר אפילו לאיסור תורה, וכל שכן בחיוב בדיקה שאינו אלא מדרבנן, ויש להקל בו אף בספק אחד, שכן ספק דרבנן לקולא. ותירץ, שבכל חיוב בדיקה יש שני ספיקות, שמא אין חמץ בבית, ושמא נאכל על ידי חולדה. הרי שעיקר חיוב בדיקה נתלן על ספק בפיקא, ואין ריבוי הספיקות פוטרו. ואף שבכיית שכבר נבדק יש סברא להקל ולומר שאין לחשוש שמא הוכנס לתוכו חמץ, ואינו דומה לכל בית שהוחזק בו חמץ שחייבוהו חכמים בבדיקה, מכל מקום אפשר שהיו מחמירים אף בזה, ורק משום שאין לדבר סוף לא חששו חכמים לגרירת חולדה.

ח. **תמה** השפת אמת (ד״ה לפי), מה בכך שמחצר לחצר ומעיר לעיר אין לדבר סוף ואין לו תקנה, הלא מפקח למקום יש תקנה לבדוק את כל הבית בבת אחת, כמבואר בתוספות (לעיל ג״ע ד״ה ופא) וכגון שיבדוק יחד עם בני ביתו, וכמה שביזיעו לתקן יש לתקן. וכתב בביאור הדברים, שמן התורה די בביטול, וכל חיוב הבדיקה אינו אלא מדרבנן, ולא חייבו חכמים לבדוק את כל הבית בבת אחת משום שראו שלא יעזלו בתקנתם, שכן עדיין ישאר החשש מעיר לעיר. וכעין זה כתב המקור חיים (פר׳ תג״ה ופא ג), והוסיף בגדר התקנה, שמשום שאין לדבר סוף לא חששו חכמים לחמץ הבא על ידי חיה, אלא רק לחמץ שבא על ידי אדם. [אמנם לשיטת התוספות שתובא להלן שהמשנה מדברת באופן שלא ביטל, אי אפשר לפרש כן]. ט. **רש״י** (ד״ה לפי פיקון). ומבואר מדבריו, שאף אם ראינו שנטלה החולדה חמץ, אין הבית צריך בדיקה עד שנראה שהכניסה אותו לבית. ראש יוסף (כהמ״ש בס״ק) ובהכרח שלכך כוונת הגמרא, שכן אם לא ראינו הכניסה לבית הרי זה ספק בפיקא, שמא לא הכניסה, ושמא אכלה אותו. תוספות רבינו פרץ (ד״ה לפי), והמהר״ם חלאוה (ד״ה ומ״ה) הכריחו שכוונת הגמרא אינה לאופן שראינו רק שנטלה, משום שכן אף אם תיטול בעיר אחת ויצטרכו לבדוק שוב בעיר אחרת, ואין לדבר סוף.

י. **ומברה** הגמרא בקושייתה שיש להקל בספק זה משום שאינו ספק שקול, אלא קרוב לודאי הוא

מתחייבים עד שיראו את פני הבית, כלומר, שיכנסו לבית דרך פתח הבית. **הגמרא מקשה על תירוצו של רבא מברייתא העוסקת בפירות של חבר שכבר נגמרה מלאכתם ונכנסו לבית:** וְכִי **אֵין** לְךָ **פָּסֵק** אכילת חולדה שהוא קרוב לודאי[כא] **מוֹצִיא מִידֵי וַדַּאי** איסור, **וְהָא תָּנֵיָא** - והרי שנינו בברייתא, **חָבֵר**[כב] הנאמן על המעשרות **שָׁמַת, וְהִנִּיחַ** בתוך ביתו **מְגוּרָה** [-גורן][כג] **מְלֵיאָה פֵּירוֹת, וַאֲפִילּוּ הֵן בְּגֵי יוֹמָן** - שניכר עליהם שהיום נתמרחו ונתחייבו במעשר, **הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת מְתוּקָּנִין** - מעושרים, לפי שאנו תולים שעישרם החבר. **מסיקה הגמרא את קושייתה: וְהָא הָכָא דְּנַדַּאי טְבָלֵי הֲוֵי פֵּירֵי** - והלא כאן שודאי חל שם טבל על פירות אלו קודם שנתעשרו, שהרי הם ממורחים וונגמרה מלאכתם, וגם ראו את פני הבית[כד], **וְאילו** עתה הם **פָּסֵק מְעוּשָּׂרִין** על ידי החבר קודם שמת **וְפָסֵק לֵיהּ מְעוּשָּׂרִין** על ידו, **וּמכל** מקום **קָאָתֵי** [-בא] **פָּסֵק** היתר שמא עישרם החבר **וּמוֹצִיא מִידֵי וַדַּאי** איסור אותם **וַדַּאי** איסור של טבל, משום שרוב חברים מעשרים את פירותיהם מיד כשהגיע זמן חיובם, שניחום מתחת ידם[כה]. ואם כן גם ספק זה שמא אכלה החולדה את החמץ, יש לו להוציא מידי ודאי איסור של חמץ, משום שברוב כלל היא אוכלת אותו, ולא כדברי רבא.

מתרצת הגמרא: הָתָם [-שם] בחבר שמת, **וַדַּאי** איסור **וְוַדַּאי** היתר **הוּא,** ואין זה ספק המוכרע על ידי רוב, אלא כשם שברור לנו שהפירות היו טבל מתחילה, כמו כן ברור לנו בלי פקפוק שעתה הם מעושרים. והוא משום **דְּחֶזְקַת וַדַּאי** היא על כל החברים **דְּמָעֲשְׂרֵי** [-שהם מעשרים] את הפירות מיד כשהגיע זמן חיובם, ולא רובם בלבד. **בְּדִבְרֵי דְּרַבִּי חֲנִינָא חוֹזְאָה**[כו]. **דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא חוֹזָאָה, חֲזָקָה עַל חָבֵר שֶׁאֵין מוֹצִיא מִתַּחַת יָדוֹ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְתוּקָּן** מאיסור, כדי שלא יכשלו בו בני אדם[כז]. על כן חזקה ודאית זו מוציאה מידי איסור ודאי של טבל. מה שאין כן בחולדה שראינוה שגררה חמץ לבית, שהחמץ הוא ודאי, ואילו אכילת החולדה אינה אלא ספק, ועל כן אמר שם רבא שאין ספק היתר מוציא מידי ודאי איסור.

הגמרא מתרצת תירוץ נוסף: וְאִי בָּעֵית אֵימָא - ואם תרצה תוכל לתרץ, **סָפֵק סָפֵק הוּא,** שהרי אף אם אין זה ודאי גמור שעישר החבר את הפירות, מכל מקום גם חיוב הפירות במעשר אינו ודאי, וכשם שאנו מסופקים האם עישרם החבר או לא, כמו כן יש להסתפק האם חל עליהם שם טבל כלל. שכן **דְּיַלְמָא מַעִיקָּרָא אֵימוּר דְּלָא טָבְלֵי** - שמא מלכתחילה לא היו הפירות טבל, **בַּאופן** שפשט בו **רַבִּי אוֹשַׁעְיָא** ממעשר. **דְּאָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, מַעֲרִים אָדָם עַל תְּבוּאָתוֹ** - יכול אדם לנהוג בעורמה עם תבואתו, **וּמַכְנִיסָהּ** לתוך הבית **בָּפוּז** [-זקן השיבולת העליון][כח] **שֶׁלֹּא** לפני דישתה, ואחר כך דש וזורה וממרח אותה בבית, **בְּדֵי שֶׁתְּהֵא בְּהֶמְתּוֹ אוֹכֶלֶת** ממנה[כט] **וְתִהְיֶה פְּטוּרָה מִן הַמַּעֲשֵׂר**[ל]. שכן בכדי שתתחייב התבואה במעשר צריכים להתקיים בה שני תנאים, גמר מלאכה שהוא המירוח, וראיית פני הבית [מעבר דרך פתח הבית][לא], ואין ראיית פני הבית מחייבת אלא לאחר שנגמרה מלאכתה[לב]. לפיכך אם הכניסה לבית קודם מירוחה אינה מתחייבת אפילו לאחר שימרחנה, שכן לאחר המירוח הרי היא כבר בתוך הבית, ושוב אינה עוברת בפתחו[לג]. נמצא שהתבואה שהניח אחריו החבר בביתו אינה אלא ספק טבל, שכן יתכן שהכניסה לבית לפני מירוח ונפטרה ממעשר[לד], ועל כן הספק שמא עישרה החבר מוציא מידי ספק איסור טבלה[לה].

הגמרא מוסיפה להקשות על דברי רבא מברייתא: וְכִי אֵין לְךָ **פָּסֵק** היתר **מוֹצִיא מִידֵי וַדַּאי** איסור, **וְהָתָנֵיָא** - והרי שנינו בברייתא, **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מַעֲשֶׂה בְּשִׁפְחָתוֹ** הכנענית[לו] **שֶׁל מַצִּיץ** [-אדם אלים][לז] **אֶחָד** מישראל שהיה **בְּמָקוֹם** ששמו **רִימּוֹן, שֶׁהִפִּילָה נֶפֶל לְתוֹךְ בּוֹר,**

כא. **על** פי התוספות (ד"ה ופסק). כב. **'חבר'** הוא מי שמקבל על עצמו הנהגות של זהירות בהלכות טומאה וטהרה ובמעשרות, כדברים שעם הארץ אינו נוהג בהם, והם מנויים במשנה (דמאי ב, ב"מ מ"ג) ובתוספתא (שם ב"ב ג-ג). כג. **רש"י** (ד"ה מגורה). ובכבא מציעא (ס, ד"ה מגורה) כתב רש"י, שהוא אוצר שאוגרים בו תבואה. כד. **שכן** כל מגורה היא בבית. רש"י (ד"ה ומלא). כה. **רש"י** (ד"ה ודאי) ותמה הבינת אדם (שפר ריב ומקק פוח ז), איך עלה על דעת המקשן להוכיח מכאן שספק מוציא מידי ודאי, הלא מאחר שרוב חברים מעשרים אין זה ספק אם עישר או לא, אלא ודאי הוא שעישר החבר, שהרי הלכה בידינו שהולכים אחר הרוב בכל מקום. ותירץ, שרוב חברים מעשרים אינו רוב שנעשה מעצמו, אלא צריך שיעשה החבר מעשה בכדי לתקן את הפירות, וכל רוב שבא על ידי מעשה אדם אינו נחשב לודאי, ואם אין ספק מוציא מידי ודאי אין לו לרוב זה להוציא מידי חזקה הראית של טבל. כו. **רבי** חנינא היה מהעיר 'בי חוזאי' שבבבל [ראה שאילתות (ויחי שלשלת נה) ורש"י בתענית (כב, ד"ה רבי)]. כז. **רש"י** (מיתיבון ב, ד"ה ממחה). ואף חבר שמת נחשב כמוציא את הפירות מתחת ידו, ובדורי עישרם קודם מיתתו. ובירושלמי (מעשרות פ"ג ה"ח) מבואר, שחזקה זו אינה אלא בחבר שמת מתוך יישוב הדעת, שאם לא היה מעשר את הפירות היה מודיע לבני ביתו קודם מיתתו שאינם מעושרים, אך אם מת מתוך טירוף הדעת ולא היה בידו לצוות את אנשי ביתו, אין חזקה שעישרם. ממנם המאירי (ע"ז סד: ד"ה כגון) כתב, שלדעת הבבלי בכל אופן הפירות בחזקת מעושרים, משום שמיד כשמכניסם החבר לביתו הוא מעשרם. [ולפי זה מה שנקטה הברייתא 'חבר שמת' לאו דווקא הוא]. כח. **שאינו** ראוי למאכל. רש"י (שבת קנ. ד"ה מגן). כט. **ואפילו** אכילת קבע. ומן התורה אף אכילת אדם מותרת, אך חכמים אסרו אכילת קבע של אדם אף קודם מירוח וראיית פני הבית. אך על אכילת קבע של בהמה לא גזרו, לפי שכל אכילתה נחשבת אכילת עראי, וכן שנינו במסכת פאה (ח"ב מ"ו), 'ומאכיל לבהמה ולחיה ולעופות ופטור מן המעשרות עד שימרח'. ל. **אבל** טבל גמור אסור להאכיל לבהמה. ואף שלא מצינו שטבל אסור בהנאה, מכל מקום הוא אסור בהנאה של כילוי כגון אכילת בהמה. ומקור איסור זה הוא ממה שנאמר בתרומה (במדבר יח ח), 'משמרת תרומותי', בשתי תרומות הכתוב מדבר, אחת טהורה ואחת טמאה. מה טהורה העומדת לאכילה אין לכהן בה אלא משעת הרמה [הפרשה], בתרומה מעורבת בטבל היא אסורה לו באכילה, אף תרומה טמאה שאינה עומדת אלא להנאה [כגון הדלקה] אין לו בה אלא משעת הרמה, בתרומה טבל אסור לו ליהנות ממנה הנאה של כילוי. ושוב יש ללמוד תרומה טהורה מטמאה, מה טמאה אסורה בהנאת כילוי קודם הרמה אף הוא הדין לטהורה כן. תוספות (ד"ה כגי - ושמן) על פי הגמרא בשבת (כו.). לא. **כן** היא שיטת רבי יצחק (ב"מ מז:). אך לדעת רבי יוחנן (שם שח.) אף ראיית פני החצר מחייבת במעשר. לב. **רש"י** (ד"ה ולא). והוא משום שסיכת החיוב היא גמר המלאכה, וזמן החיוב בפועל הוא בראיית פני הבית, ונמצא שגמר המלאכה גורם לפירות להתחייב לאחר מכן לכשיראו את פני הבית. ואם בשעה שראו את פני הבית עדיין לא נגמרה מלאכתם, נמצא שלא היה מה שיחייבם באותה שעה. אחרונים על פי הקובץ שיעורים (פיסח פוח מג). ורש"י במנחות (מז: ד"ה ממנו) פירש, שכאשר התבואה במרץ שלה היא כעין מאכל בהמה, ומאכל בהמה פטור מן המעשר. עוד פירש, שכאשר התבואה נכנסת לבית כשהיא מכוסה במרץ אינה רואה את פני הבית. לג. **וראיית** פני הבית אינה אלא בפתח הבית, שכן שנינו בברייתא (פרקות נה:), 'חסידים הראשונים היו מכניסים פירותיהן דרך טרקסמון [-שער הבית] כדי לחייבן במעשר, וענשיו מכניסן אותם דרך גגות או דרך חצירות וקרפיפות [-רחבה שאחורי הבתים] לבית, כדי לפוטרן מן המעשר'. לד. **בדורות** הראשונים לא היו עושים כן, אך בדורות האחרונים עשו כן אפילו חברים, ולא כדי להיפטר ממעשר, אלא כדי שלא יבואו לידי תקלה בפירותיהם. תוספות רי"ד (ד"ה לחמר) על פי הגמרא בברכות (שם). לה. **ומביון** שלא חל על הפירות שם טבל, מותר ליורש של החבר שמת אף לאכול בעצמו את הפירות. ואף שלפי תירוץ זה אין זה ודאי שהחבר עישר אלא ספק, מכל מקום מן התורה אף עיקר האיסור אינו ודאי אלא ספק, שכן אם נכנסה לבית קודם מירוח היא פטורה ממעשר מן התורה גם לאכילת אדם, וספק היתר מוציא מידי ספק איסור. ואף על פי שאסרו חכמים אכילת קבע לאדם גם קודם מירוח [ראה לעיל בהערה], ונמצא שלדבריהם הוא ודאי איסור וספק היתר, מכל מקום לענין איסור דרבנן סומכים על חזקת החבר שעישר. רש"י (ד"ה ולא). והתוספות (ד"ה כגי - ושמן) כתבו, שהוא משום שספק מוציא מידי איסור דרבנן [בספק הרגיל. ראש יוסף (פתוח שם)], ולא אמרו אין ספק מוציא מידי ודאי אלא באיסור תורה. ולפי זה הוסיפו, שצריך לומר, שהרי העולה ממשנתנו שאם הכניסה חולדה חמץ לבית צריך לשוב ולבדוק משום שאין ספק אכילה מוציא מידי ודאי, מדובר דווקא בחמץ שלא בישלוהו, אבל אם נתבשל אינו אסור בשהיה אלא מדרבנן, ואף ספק אכילה מוציא מידי איסור זה. וביאר הפני יהושע (פתוח שם) בדבריהם, שאף שעכשיו הוא יכול לבטלו ושוב לא יאסר אלא מדרבנן, מכל מקום מאחר שבשעה שנולד הספק היה החמץ אסור מן התורה והוכרע הספק לחומרא, שוב לא יועיל לו ביטול, אלא הוא בכלל תקנת חכמים שיש לבדוק ולבערו ולא לסמוך על ביטולו. וראה עוד בדבריו בביאור נוסף בדברי התוספות. ורבינו דוד (ד"ה ופשפה) פירש, שלענין איסור דרבנן של אכילת קבע, גם התירוץ השני מודה לתירוץ הראשון, שעישור החבר נחשב כודאי. ובדרך אחרת פירשו התוספות (שם), שגם באיסור דרבנן אין ספק מוציא מידי ודאי, ואכן לפי התירוץ השני בגמרא אסור ליורש לאכלם בלא מעשר, ומה ששנינו בברייתא שהפירות פטורים ממעשר, אינו אלא בפירות הראויים לאכילת בהמה בלבד. לו. **על** פי התוספות (ד"ה בשפחתו). לז. **רש"י** (ד"ה מציץ). והתוספות שאנץ (ד"ה בשפחתו) ועוד ראשונים גרסו 'מסיק' או 'מוסק' על שם אומנותו, שהיה מוסק זיתים.

זְבָא מֵהֵן לשפת הבור **וְהֲצִיץ בּוֹ**, כדי **לְיַדַּע אִם** נפל זה **זָכָר הוּא** ואמו טמאה בטומאת יולדת זכר, או **אִם נְקֵבָה הִיא** ואמה טמאה בטומאת יולדת נקבה[א], ולא ראה את הנפל בתוך הבור[ב]. **וְכִי מֵיעֲשֶׂה** זה **לְפָנֵי חֲכָמִים, וְטִיהֲרוּהוּ** - את הכהן, ולא חששו שמא האהיל על הנפל ונטמא בטומאת מת[ג]. **מִפְּנֵי שְׁחוֹלָדָה וּבָרְחָלִים** [-מין חיה[ד]] **מְצוּיִין שָׁם**, ויש לתלות שגרורוהו מהבור לחוריהם שבצידי הבור[ה], ונמצא שלא האהיל הכהן על הנפל. **מיקה הגמרא את קושייתה: וְהָא הָכָא** - והרי כאן במעשה זה, **דְּנָדֵי הֲטִילָה** השפחה נפל לבור, **וְקָפַץ** הוא האם **גְּרָרוּהוּ** משם חולדה וברדלס **וְקָפַץ לֹא גְּרָרוּהוּ הָהֵיא שְׁעָתָא** - באותה שעה שהציץ הכהן בבור, **וְכמל** מקום **קָאָתֵי** [-בא] **קָפַץ** גרירה **וְמוֹצִיא מִידֵי וַדַּאי** טומאה, והכהן טהור. ואם כן אף בחמץ שגררה אותו חולדה לתוך הבית, יש לומר שספק אכילתה יוציא מידי ודאי איסור חמץ, ומדוע יש לבדוק אחריו.

מתרצת הגמרא: לֹא תֵּימָא [-אל תאמר] **שֶׁהֲטִילָה** השפחה **נָפֶל** ודאי **לָבוֹר, אֶלָּא אִימָא** [-אמור] **שֶׁהִפִּילָה כְּמִין נָפֶל לָבוֹר**, וספק הוא האם היה זה נפל, או שלא היה אלא שפיר [-עור העובר] מלא רוח, שאינו מטמא כלל. **וְנמצא** דַּהֲוֵי [-שהיה] שם **קָפֵץ** טומאת נפל **וְקָפַץ** גרירת חולדה, ודי בספק זה כדי לטהר את הכהן, שהרי ספק מוציא מידי ספק כמבואר לעיל (ע"ח). אך אילו הפילה נפל ודאי, אכן היו מטמאים את הכהן, לפי שאין ספק מוציא מידי ודאי. **מקשה הגמרא על תירוץ זה: וְהָא** [-והרי] כדי **לְיַדַּע אִם זָכָר הוּא אִם נְקֵבָה הִיא**' [-שנינו] בברייתא, ומשמע מכך שודאי היה שם נפל, ולא הוצרך הכהן אלא לברוק האם הוא זכר או נקבה. **מתרצת הגמרא: הָכִי קָאָמַר** - כך היא כוונת הברייתא, הוצרך הכהן לברוק את מה שהוטל לתוך הבור כדי **לְיַדַּע אִם רוּחַ הִפִּילָה** ולהגיד לאמו שאינה טמאה כלל, **או אִם נָפֶל הִפִּילָה** והרי היא טמאה כטומאת לידה, **וְאִם תִּמְצָא לוֹמַר** [-ואם אראה] **שֶׁנָּפֶל הִפִּילָה**, עליו **לְיַדַּע אִם זָכָר הוּא וְאִם נְקֵבָה הִיא**, כדי להודיע לאמו כמה ימים עליה לשבת לימי טומאה וימי טהרה.

הגמרא מתרצת את הקושיא מדברי הברייתא על רבא באופן אחר: וְאִיבָּעְיָא אִימָא - ואם תרצה תוכל לתרץ, אכן מדובר בברייתא בנפל ודאי, **אַף הָכֵי** [-שם] **וַדַּאי הוּא, מֵעַיִן דְּחוֹלָדָה וּבָרְחָלִים מְצוּיִין שָׁם, וַדַּאי** כבר **גְּרָרוּהוּ** לחוריהם שבצידי הבור **בְּהָהִיא שְׁעָתָא** [-באותה שעה] שהאהיל הכהן על הבור, שכן מוחזקים הם בגרירות שכאלו[ו]. **נִיתֵּי הֲשְׁתָּא מֵיגְּרָא, מֵיגַּרְר מֵיהָת וַדַּאי גָּרְרוּם בְּהָהִיא שְׁעָתָא** - ואף אם החולדה משיירת ואינה אוכלת את הכל, מכל מקום ודאי גוררת היא את כל הבשר לתוך החור באותה שעה, ולא נשאר ממנו כלום בבור עצמו בזמן שהאהיל עליו הכהן, ועל כן אינו נטמא בטומאת אהל. ומעתה אין להקשות משם על משנתנו, מדוע אם ראינו שגררה חולדה חמץ לתוך הבית צריך לברוק אחריו, שכן אינה אוכלת את כולו. **(יְשַׁנָּא אַחֲרִינָא, נְהִי דְּנָדֵי אָכְלוּם לֹא אֲמַרִינַן, וַדַּאי גְּרָרוּהוּ לְחוֹרֵיהוּ אֲמַרִינַן[ז]).**

★

הגמרא מקשה מדברי המשנה להלן על מה ששנינו במשנתנו, שאין חוששים לגרירת חולדה: וְכִי אֲמַרִינַן [-וכי אנו אומרים] **שֵׁאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא גָּרְרָה חוֹלָדָה, וְהָא קָתָנֵי בַּסּוֹפָהּ** - והרי שנינו במשנה להלן (י:), שלאחר שברק אדם את חמצו, **מַה שֶּׁמְּשַׁיֵּיר** ממנו לאכול למחר **נִיחָלוּ בְּצִנְעָה** - במקום מוצנע ושמור, כדי **שֶׁלֹּא יָהָא צָרִיךְ** שוב **בְּדִיקָה אַחֲרָיו**. וסברה הגמרא, שאם לא יצנינו יש לחשוש שמא תגררנו חולדה למקום אחר בתוך הבית שלא בפנינו, ואם כן הדברים סותרים את המבואר במשנתנו שאין חוששים לכך.

מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, לֹא קַשְׁיָא - לא קשה מהמשנה להלן על משנתנו, שכן **הָא** - מה ששנינו שם שחוששים לגרירת חולדה, **הוּא בְּיוֹם אֲרֻבָּתוֹ עָשָׂר** בניסן, שכן מפורש במשנה זו שמדובר בבדיקת ארבעה עשר[ח]. **וְהָא** - ומה ששנינו במשנתנו שאין חוששים לכך, **הוּא בְּמֵי שבודק בְּשַׁלֹּשָׁה עָשָׂר** בניסן[ט]. **מפרש אביי את תירוצו: בְּשַׁלֹּשָׁה עָשָׂר דְּשָׁכִיחַ רִיסְקָא בְּכוּפְחָא בְּתֵי בָּתֵּי** - בשלשה עשר בניסן שמצוי לחולדה הרבה פת בכל הבתים, ואין החולדה חוששת שמא לא יהיה לה מה לאכול לאחר מכן, **לֹא מַצְנְעָא** - אין דרכה לשייר מהחמץ ולהצניעו, ועל כן שנינו במשנתנו שאין חוששים שגררה[י]. אבל ביום **אַרְבָּעָה עָשָׂר** בניסן, **דְּלֹא שְׁכִיחָא רִיסְקָא בְּכוּפְחָא בְּתֵי בָּתֵּי** - שאין הפת מצויה בכל הבתים ביום זה, וכשאין רואה בהם החולדה פת מרובה כמו שהיא רגילה בכל יום, הרי היא חוששת שלא יהיה לה מה לאכול לאחר מכן, **מַצְנְעָא** - ומשום כן היא ודאי[יא] משיירת מן החמץ ומצניעה אותו, ועל כן הצריכה המשנה להלן להצניע את החמץ לאחר הבדיקה ביום ארבעה עשר[יב].

רבא מקשה על תירוצו של אביי, ומתרץ באופן אחר: אָמַר רָבָא, וְכִי חוֹלָדָה נְבִיאָה הִיא לשים לב ולדעת את העתיד, **דְּיָדְעָא דְּהָאִידָּנָא אַרְבְּיסָר וְלָא אֲפֵי עַד לְאוֹרָתָא וְמְשַׁיְּירָא וּמַטְמְרָא** - עד שתדע שהיום הוא ארבעה עשר בניסן ולא יאפו עוד עד הלילה, שמשום כך תשייר מן החמץ ותצניעו. **אֶלָּא אָמַר רָבָא**, כך הוא פירוש דברי המשנה להלן, **מַה שֶּׁמְּשַׁיֵּיר** לאחר הבדיקה **נִיחָלוּ בְּצִנְעָה, שֶׁמָּא תָּבוֹל חוֹלָדָה בְּפָנֵינוּ, וְהָא צָרִיךְ בְּדִיקָה אַחֲרָיו**[יג]. אבל אם לא נראה שנטלה אותו חולדה, אכן לא נחשוש לכך, וכפי ששנינו במשנתנו. **הגמרא מוכיחה מברייתא כדברי רבא: תָּנָיָא כְּוָותֵיהּ דְּרָבָא** - שנינו בברייתא כדבריו של רבא, **הָרוֹצֶה לֶאֱכוֹל חָמֵץ אַחַר בְּדִיקָה, כִּיצַד יַעֲשֶׂה, מַה שֶּׁמְּשַׁיֵּיר נִיחָלוּ בְּצִנְעָה**, כדי **שֶׁלֹּא תָּבוֹא חוֹלָדָה וְתִיטּוֹל בְּפָנֵינוּ, וְהָא צָרִיךְ בְּדִיקָה אַחֲרָיו.**

הגמרא מביאה תירוץ נוסף: רַב מָרֵי אָמַר, מה שהצריכה המשנה להלן להצניע את החמץ שמשייר לאחר הבדיקה הוא משום **גְּזֵירָה, שֶׁמָּא יַנִּיחַ עֲשָׂר** פרוסות **וְיִמְצָא** רק **תֵּשַׁע**, ואפילו אם לא יראה שנטלה חולדה מהן, מכל מקום שחסירה פרוסה אחת, מוכח שגררה אותה חולדה, ועל כן יצטרך לבדוק אחריה[יד].

★

א. **היולדת** זכר טמאה שבעת ימים, ועוד שלשים ושלשה ימים היא טמאה לענין תרומה וקדשים ולאיסור כניסה למקדש בטומאה. וימים אלו קרויים 'ימי טהרה', לפי שכל הדמים שהיא רואה באותם ימים הם טהורים. ובמלאת ימי טהרתה אלו היא מביאה את קרבנותיה וניתרת בקדשים. והיולדת נקבה טמאה ארבעה עשר יום, וישבת עוד ששים ושמה ימים לימי טהרתה, כמפורש בכתובים (ויקרא פרק יב). ואף שפחה כנענית טמאה טומאת לידה, כמבואר בתורת כהנים (מהדורא קמא פרשה ו פ"ח). אמנם מבריימתא זו אין ראיה לדין זה, שכן יתכן שהטילה השפחה לבור את הנפל של בעיבתה. תוספות (לעיל פ"ו ד"ה בפשפשים). ב. **בתן** זה היה קרוב או אחד מבני הבית, ושלחתהו לשם כדי להודיע לאמו מה טיבו של נפל זה, כדי שתדע האם דינה כיולדת זכר או כיולדת נקבה. ושכח הכהן מאזהרת התורה (ויקרא פרק ו פ"ו) 'לנפש לא יטמא בעמיו', שאסור לכהן להיטמא למת מלבד לשבעת קרוביו. ורש"י (ד"ה לתתן), ורש"י בנדה (עז, ד"ה בפ) פירש, שהיתה דגילה שפחה זו אצל הכהן, ורצה לדעת כמה זמן ימי טומאתה שעליו להזהר בהם שלא תיגע בתרומתו ותטמאנה. ערד כתב, שכהן זה היה בן הארץ או קטן, ולכך לא נזהר מטומאת מת. והתוספות (לעיל פ"ו ד"ה בפשפשים) כתבו, שאפילו אם נאמר שהיה הנפל של בעלת הבית, והיה אחד משבעת הקרובים שהכהן מיטמא להם, מכל מקום עשה כהן זה שלא כדין בכך שהכניס את עצמו לחשש טומאה, לפי שאין כהן מיטמא לקרובי הנפלים, וגם לא היה זה לצורך המת, אלא כדי לברר את דין הטומאה של אמו. ג. **ראה** לעיל (ע"ח) בהערה במקור דין טומאת אהל המת. ד. **בלעזי** רש"י תרגם נמיה, או בואש. עוד פירש רש"י בבבא מציעא (כה, ד"ה כחלגל), שהוא צבוע, וכן פירש הרע"ב בבהלות (פ"ו מ"ח) [וראה במסכת בבא קמא (מה), ובספר שמואל (ב' יג יח) ובמפרשים שם]. ה. **ואף** שהיה הבור ברשות היחיד, והלכה בירידו שאף כשיש כמה פסיקות לטהר ברשות היחיד טמא, מכל מקום ספק גרירה הוא ספק הרגיל וקרוב לודאי שגררוהו, ואף ברשות היחיד הוא טהור. תוספות (ד"ה ספק) על פי דרכם שהובאה לעיל (ע"ח ד"ה ואם) ובמהר"ם (פאנו' ד"ה ספק), שבהכרח מה שטיהרו את הכהן אינו משום שהיה הספק ברשות הרבים, שאם כן למה נצרכו לטהרו משום חולדה וברדלס, הלא היה להם לטהרו משום שספק הוא אם האהיל על הנפל או לא. ו. **ומתם** חבר של חולדה וברדלס יש בו פותח טפח. רש"י (ד"ה שחולדים). כלומר, יש בו חלל טפח, שאם לא כן הרי הנפל שבתוכו הוא טומאה רצוצה [-מכווכה] שבוקעת ועולה, ושמא הכהן עומד מעליו ונטמא מחמתו. אבל בפתוח החזר לבור אין טפח, לפי שאם יש בו טפח, הטומאה מתפשטת לחלל הבור, וכל המאהיל עליו נטמא. מהרש"ל (בב"ק פב). אך בדברי התוספות (ד"ה ספק) מבואר שלא כדברי רש"י. שכן הקשו, הלא אם החור אינו פותח לבור בשיעור טפח הרי הטומאה בוקעת ועולה (ואפילו שיש בחללו טפח, כדין קבר סתום), ושמא עומד הכהן מעליו ונטמא. ותירצו, ששפת הבור שעליה עמדו רגלי הכהן היתה רשות הרבים, ומפני טומאה ברשות הרבים טהור. עוד תירצו, שאף אם היה מקום זה רשות היחיד הכהן טהור, משום שאלמלא הספק שמא גררוהו יש גם להסתפק שמא אכלוהו, וספק זה הוא ספק הרגיל שקורב לודאי שאכלוהו, והוא טהור גם ברשות היחיד. ובתוספות רבינו פרץ (ד"ה ספק) פירש כדברי המהרש"ל בשיטת רש"י, ותירץ על קושיית התוספות, שטומאת קבר סתום אינו אלא כשהתנו שם המת לשם קבורתו. ז. **עוד** העובר לפני שנגדו בו גידיו ועצמותיו קרוי 'שפיר', רש"י (נדה כה: ד"ה שפיר). ח. **רש"י** (ד"ה ובלח). אך רבינו דוד (ד"ה ואיפשטו) כתב, שלפי הגירסה שלפנינו 'ודאי גררום בההיא שעתא', מה שאנו תולים בודאות שגררו חולדה וברדלס הוא רק משום שמא שם נפל, ומאחר שבודאי גררוהו, יש לתלות שגררוהו כבר בשעה שהציץ בו הכהן, ולכך נקטה הגמרא שודאי גררוהו 'בההיא שעתא'. אך הביא שספרים ישנים לא גרסו תיבות 'בההיא שעתא'. ולגירסה זו צריך לומר שהגרירה נחשבת ודאית משום שחוקה עליהם שגוררים, וכעין מה שהביאה הגמרא לעיל (ע"ח) לענין חזקת חבר, שהיא נחשבת כודאי. ט. **המהרש"ל** (ד"ה ובח) מוחק תיבות אלו. וראה בתורת חיים (ד"ה לימא) שקיים גרסא זו. י. **הגמרא** הקשתה רק על כך שאין חוששים ממקום למקום באותו בית, אבל מבית לבית ומעיר לעיר לא הוקשה לה, שהרי מבואר במשנתנו שאין תקנה לחשש זה, משום שלא יתכן שיגדרו כולם את חמצם בבת אחת, ולעולם יהיה עלינו לחשוש שגררה חולדה מבית לבית לבית שאינו בודק, תוספות (ד"ה ומשום). יא. **רש"י** (ד"ה ומצנעא). שכן שנינו שם 'לא בדק אור ארבעה עשר יבדוק בארבעה עשר'. חידושי הר"ן (ד"ה מה). וכן פירש הראש יוסף (בכ"ר ד"ה ומה) בכוונת רש"י (ד"ה ומצנעא עצמו). אך כתב, שלולי דבריו היה נראה לפרש, שאף כשבודק בליל י"ד צריך להצניע את מה שמשייר, שהרי משייר לצורך שעדת מחר, ויש לחשוש שמא מחר תיטול החולדה ותצניע, שהרי ביום י"ד דרכה לשייר ולהצניע, כמבואר בסמוך. יב. **רש"י** (ד"ה ובפשפשים). ובתירוצו הר"ן (ד"ה אם) כתב, שאין כוונת הגמרא לי"ג בדווקא, שהרי גם במשנתנו שאינה חוששת לגרירת חולדה מדובר בבדיקת ליל י"ד, אלא הוא הדין לליל י"ד ויומו, עד לזמן ביעור החמץ, שכן על לאותה שעה החמץ שכיח ואין החולדה מצניעה אותו. יג. **ואף** לשיטת רבי זירא לעיל (ע"ח) שדרך חולדה לשייר בלחם, מכל מקום לפעמים אינה משיירת, דהוקא במקום שראינו שגררה אותו אנו תולים שעשיירה, אבל כל זמן שלא ראינו שגררה יש להקל ולומר שאפילו אם גררתו יתכן שאכלה את כולו, מה שאין כן בי"ד שתמיד היא משיירת. תוספות (ד"ה בפשפשים). יד. **תוספות** (ד"ה בפשפשים) אך ראה ברבינו דוד (ד"ה בפשפשים) שפירש באופן אחר. טו. **ויש** להקשות, אם כן איך מועילה בדיקה ביי"ד, הלא יש לחשוש שמא גררה חולדה ממקום ברוק למקום שאינו ברוק, וצריך לומר, שדווקא כשמשהה את החמץ זמן מרובה לאחר הבדיקה חששו לכך, אך בשעת הבדיקה שהיא שעה מועטת, אין לחשוש לכך שפילו ביי"ד. ולכאורה לפי זה יכול היה אביי להעמיד גם את משנתנו במי שבודק ביום י"ד, ומה שאינה חוששת לגרירת חולדה הוא משום שהיא מדברת בשעת הבדיקה שהיא שעה מועטת. אלא שמדברי המשנה 'אין חוששים' משמע לו שבשום ענין אין חוששים לדבר, ואפילו בזמן מרובה, ועל כן העמידה בברוק בי"ג. חידושי הר"ן (ד"ה מה) על התוספות שאנץ (ד"ה ורבינו דוד (ד"ה בפשפשים) כתבו, שלשיטת אביי אכן יש לחשוש לגרירת חולדה ממקום לפקום בתוך הבית גם בשעת הבדיקה [ויצטרך לברוק את כל הבית בפעם אחת יחד עם בני ביתן]. טז. **ובאופן** זה אין לסמוך על כך שהחולדה אכלה את מה שגררה, משום שאין ספק אכילה מוציא מידי ודאי גרירה, כמבואר לעיל (ע"ח). יז. **שהרי** במקום שודאי גררה אין סומכים על כך שאכלתו, שכן אין ספק מוציא מידי ודאי, כמבואר לעיל. וכתב בחידושי הר"ן (ד"ה כל מהן), שלא נחלקו רבא ורב

הגמרא מביאה פסקי הלכות שונים בספק חמץ: היו לפנינו **תֵּשַׁע צִיבּוּרִין** [-ערימות] **שֶׁל מַצָּה, וְצִיבּוּר אֶחָד שֶׁל חָמֵץ, וְאֵתָא** [-ובא] **עַכְבָּר וְשָׁקַל** [-ונטל] בפנינו פרוסה מאחד מעשרת הציבורים והכניסה בפנינו לבית בדוק, **וְלָא יָדְעִינַן אִי מַצָּה שָׁקַל אִי חָמֵץ שָׁקַל** - ואין אנו יודעים אם נטל מציבורי המצה, או שנטל מציבור החמץ וצריך לשוב ולבדוק את הבית[יז], **הֵיינוּ** [-הרי זה] כדין שנאמר בברייתא שתובא בסמוך **בְּתֵשַׁע חֲנֻיּוֹת**, שאין סומכים בו על רוב היתר, וצריך לשוב ולבדוק אחר פרוסה זו ולבערה[יח]. ואולם אם **פָּרַשׂ** [-פרשה] הפרוסה מאחד מהציבורים לאחת מן הזוויות, ואיננו יודעים מאיזה מהציבורים היא פרשה, **וְאֵתָא** [-ובא] **עַכְבָּר וְשָׁקַל** [-ונטל] אותה והכניסה לבית[3], **הֵיינוּ** [-הרי זה] כדין השנוי **בְּסֵיפָא** של הברייתא האמורה, שיש לסמוך על הרוב, ואין צריך לבדוק אחריה.

(דתנן) [דְּתָנְיָא][כא], היו לפנינו **תֵּשַׁע חֲנֻיּוֹת שִׁפּוֹן מוּכָרִין בָּשָׂר נִבְלָה, וְלֶקַח בשר מֵאַחַת מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מֵאֵיזֶה מֵהֶן לָקַח, סְפֵיקוֹ אָסוּר**, ואפילו שרוב החנויות מוכרות בשר שחוטה, מהטעם שיבואר בסמוך. ואולם **בְּנִמְצָא** - אם פרשה חתיכת בשר מאחת החנויות ונמצאה על הקרקע שבין החנויות, ואין ידוע מאיזו מהן פרשה, **הֲלָךְ אַחַר הָרוֹב** של החנויות, והבשר מותר. שכן הלכה בידינו, שהולכים אחר הרוב, ואם ישנו לפנינו דבר שמוטל בספק האם הוא מותר או אסור, יש לתלות שהוא מהרוב. אך אין זה אלא בדבר שפירש ממקום קביעותו ונולד בו הספק לאחר פירשתו, אבל אם נולד בו הספק כשניטל ממקום קביעותו, אין הולכים בו אחר הרוב, משום שכל קבוע הוא כמחצה על מחצה, והרי הוא כספק איסור שיש ללכת בו לחומרא[כב]. לפיכך כשנטלו את הבשר מהחנות שהיא מקום קביעותו ושם נולד בו הספק אין הולכים אחר רוב חנויות, אבל אם נולד הספק לאחר שפירש הבשר מהחנות שוב אין כאן תורת קבוע, ויש לתלות שפירש מאחת מרוב החנויות הכשרות.

הגמרא מביאה נידון נוסף בספק חמץ: היו לפנינו **שְׁנֵי צִיבּוּרִין, אֶחָד שֶׁל מַצָּה וְאֶחָד שֶׁל חָמֵץ, וְלָפָנֵיהֶם שְׁנֵי בָּתִּים, אֶחָד בָּדוּק וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ בָּדוּק, וְאָתוּ** [-ובאו] **שְׁנֵי עַכְבָּרִים, אֶחָד שָׁקַל** [-ונטל] **מַצָּה וְאֶחָד שָׁקַל חָמֵץ**, וכל אחד מהם הכניס את הככר שנטל לאחד הבתים, **וְלָא יָדְעִינַן הֵי לְהָאי עַיְּילָ וְהֵי לְהָאי עַיְּילָ** - ואין אנו יודעים איזה מהם נכנס לבית הבדוק, ואיזה נכנס לבית שאינו בדוק, **הֵיינוּ** [-הרי זה] כדין ששנינו בברייתא בענין **שְׁתֵּי קוּפּוֹת. (דתנן) [דְּתַנְיָא][כג]**, **שְׁתֵּי קוּפּוֹת** [-תיבות], **אַחַת** מהן **שֶׁל** פירות **חוּלִּין וְאַחַת שֶׁל** פירות **תְּרוּמָה, וְלָפָנֵיהֶם שְׁנֵי קְאָנִין, אֶחָד שֶׁל** פירות **חוּלִּין וְאֶחָד שֶׁל** פירות **תְּרוּמָה, וְנָפְלוּ** סאין **אֵלּוּ לְתוֹךְ** קופות **אֵלּוּ**, כל סאה לקופה אחרת, ואין ידוע לאיזו קופה נפלה כל אחת מהסאין, הפירות שבקופת החולין **מוּתָּרִין** לזרים כבתחילה. משום **שֶׁאֲנִי אוֹמֵר**, שפירות **הַחוּלִּין לְתוֹךְ** קופת **הַחוּלִּין נָפְלוּ**, **וְסאת הַתְּרוּמָה לְתוֹךְ** קופת **הַתְּרוּמָה נָפְלָה**[כד]. הרי שיש לתלות לקולא ולומר שההיתר נמצא בהיתר והאיסור באיסור, ואפילו שמצד המציאות יתכן שהאיסור נפל לתוך ההיתר. והוא הדין בספק האמור בשני בתים, שיש לתלות לקולא, ולומר שהעכבר שחמץ בפיו הכניסו לבית שאינו בדוק, והעכבר השני שמצה בפיו הכניסה לבית הבדוק, ואין צריך לחזור ולבדוקה[כה].

מקשה הגמרא: אֵימוֹר - הלא יש לנו לומר, **דַּאֲמְרִינַן** [-שמה שאנו אומרים] **שֶׁאֲנִי אוֹמֵר** שההיתר נפל להיתר וההיסור לאיסור,

---

מרי לדינא, אלא רבא נקט כלשון הברייתא שאמרה 'שלא תבוא חולדה ותטול בפנינו', ורב מרי פירש ש'בפנינו' אינו בדווקא, אלא אפילו אם חסירה פרוסה אחת מסחבר שחולדה נטלה אותה ולא אדם. **על רבינו דוד** (ד"ה בפלטה) כתב, שבהכרח כוונת רב מרי היא לאופן שיש ספק האם חולדה נטלה את החמץ או אדם, שאם לא כן הרי זה כאילו ראינו שנטלה חולדה, ומה בא להוסיף על דברי רבא. ולפי זה ביאר במחלוקת רבא ורב מרי, שלדעת רבא כל זמן שלא ראינו בבירור שנטלה חולדה את החמץ ויתכן שנטלו אדם, ומאחר שאינו אלא ספק יש להקל ולומר שאפילו אם נטלתו חולדה שמא אכלתו, שכן ספק מוציא מידי ספק. אבל לדעת רב מרי, אין אלו שני ספיקות אלא הכל ספק אחד, האם חמץ זה שאבד בתוך הבית עדיין נמצא בתוכו, או שנסחלק ממקום קביעותו ונולד בו הספק לאחר פירשתו, אבל אם נולד בו הספק כשניטל ממקום קביעותו, אין הולכים בו אחר הרוב, משום שכל קבוע הוא כמחצה על מחצה, והרי הוא כספק איסור שיש ללכת בו לחומרא[כב]. לפיכך כשנטלו את הבשר מהחנות שהיא מקום קביעותו ושם נולד בו הספק אין הולכים אחר רוב חנויות, אבל אם נולד הספק לאחר שפירש הבשר מהחנות שוב אין כאן תורת קבוע, ויש לתלות שפירש מאחת מרוב החנויות הכשרות. **הגמרא מביאה נידון נוסף בספק חמץ:** היו לפנינו **שְׁנֵי צִיבּוּרִין, אֶחָד שֶׁל מַצָּה וְאֶחָד שֶׁל חָמֵץ, וְלָפָנֵיהֶם שְׁנֵי בָּתִּים, אֶחָד בָּדוּק וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ בָּדוּק, וְאָתוּ** [-ובאו] **שְׁנֵי עַכְבָּרִים, אֶחָד שָׁקַל מַצָּה וְאֶחָד שָׁקַל חָמֵץ**, וכל אחד מהם הכניס את הככר שנטל לאחד הבתים, **וְלָא יָדְעִינַן הֵי לְהָאי עַיְּילָ וְהֵי לְהָאי עַיְּילָ** - ואין אנו יודעים איזה מהם נכנס לבית הבדוק, ואיזה נכנס לבית שאינו בדוק, **הֵיינוּ** [-הרי זה] כדין ששנינו בברייתא בענין **שְׁתֵּי קוּפּוֹת. (דתנן) [דְּתַנְיָא][כג]**, **שְׁתֵּי קוּפּוֹת** [-תיבות], **אַחַת** מהן **שֶׁל** פירות **חוּלִּין וְאַחַת שֶׁל** פירות **תְּרוּמָה, וְלָפָנֵיהֶם שְׁנֵי קְאָנִין, אֶחָד שֶׁל** פירות **חוּלִּין וְאֶחָד שֶׁל** פירות **תְּרוּמָה, וְנָפְלוּ** סאין **אֵלּוּ לְתוֹךְ** קופות **אֵלּוּ**, כל סאה לקופה אחרת, ואין ידוע לאיזו קופה נפלה כל אחת מהסאין, הפירות שבקופת החולין **מוּתָּרִין** לזרים כבתחילה. משום **שֶׁאֲנִי אוֹמֵר**, שפירות **הַחוּלִּין לְתוֹךְ** קופת **הַחוּלִּין נָפְלוּ**, **וְסאת הַתְּרוּמָה לְתוֹךְ** קופת **הַתְּרוּמָה נָפְלָה**[כד]. הרי שיש לתלות לקולא ולומר שההיתר נמצא בהיתר והאיסור באיסור, ואפילו שמצד המציאות יתכן שהאיסור נפל לתוך ההיתר. והוא הדין בספק האמור בשני בתים, שיש לתלות לקולא, ולומר שהעכבר שחמץ בפיו הכניסו לבית שאינו בדוק, והעכבר השני שמצה בפיו הכניסה לבית הבדוק, ואין צריך לחזור ולבודקה[כה]. **מקשה הגמרא: אֵימוֹר** - הלא יש לנו לומר, **דַּאֲמְרִינַן** [-שמה שאנו אומרים] **שֶׁאֲנִי אוֹמֵר** שההיתר נפל להיתר וההיסור לאיסורו,

---

היתר, כתב הצל"ח (לעיל י, סמוך לד"ה ספק), שהורעה חזקתו של הבית משום שודאי נכנסה לבית התיכה שהיא ספק חמץ. וראה עוד להלן בהערה בשיטת הר"ן, שמאחר שנולד הספק על עצם החתיכה קודם שנכנסה לבית לענין איסור אכילתה, אף לענין הבדיקה יש להחמיר. כ. **מה שנוכר כאן שפירשה התיכה**, אין הכוונה דווקא באופן שתחילה פירשה התיכה ואחר כך נטל העכבר, אלא אף אם נטל העכבר מהציבור עצמו אך לא ראינו בשעת הנטילה, הרי נולד הספק לאחר שפירשה התיכה ממקום קביעותה, ודינה כתיכה שפירשה. **תוספות** (ד"ה שיש שפנים). כא. **הגה** על פי הגהות וציונים בשם גליון [אך ראה בתוספות (מוגה סז: ד"ה ספק) וברשב"א (מגה ח: ד"ה ספק)], שלפעמים נוקטת הגמרא 'חנן' וכוונתה לברייתא]. כב. **מקור** דין קבוע הוא ממה שנאמר ברוצח (דברים יט ו) 'ארוב לו וקם עליו'. ובא הכתוב למעט מחיב מיתה את הזורק אבן לתוך חבורת אנשים שתשעה מתוכם ישראל ואחד עובד כוכבים, והרג את הישראל, שאין אומרים שמכיון שרובם ישראל הרי הוא כמתכוין להרוג את הישראל וחייב מיתה, אלא אפילו שהעובד כוכבים הוא מיעוט, מכל מקום מאחר שהוא קבוע במקומו הרי הוא כמחצה. **רש"י** (ד"ה ונקח) על פי הגמרא בכתובות (טו.). וכתב השערי יושר (ש"ד ש"נ) בביאור גדר 'קבוע' ו'פירוש', שהוא דין במיעוט, שכל שהמיעוט קבוע הרי הוא נחשב כמחצה משום חשיבותו. על כן אם נולד הספק על בשר שבתוך התנור, הרי הספק הוא על החנות מה היא, ואפאר שמיעוט חנויות הטריפה הוא דבר קבוע, הרי הוא נחשב למחצה. אך אם הבשר המסופק כבר פרש מהחנות, שוב אין הנידון על עצם החנות אלא על הפרישה, ואף הרוב והמיעוט אינם בחנויות אלא בפרישות שאינן דבר קבוע, ועל כן הולכים אחר רוב הפרישות שהן ההיתר, ותולים שאף פרישת בשר זה היא מההיתר. כג. **הגה** על פי הגהות וציונים בשם גליון. כד. **שאי"ו** נפלה החרוזה לתוך קופת החולין, היתה אוכלת אותם אפילו שהם מרובים ממנה, שכן אין תרומה בטילה ברוב עד שיהיו בחולין מאה חלקים כנגדה, כמבואר במשנה בתרומות (פ"ח מ"ט). כה. **להלן** (י.) יבואר שמקילים בספק זה משום שחיוב בדיקה אינו אלא מדרבנן. אך לשיטת רש"י שגם בנידון הקודם בתשעה ציבורים מדובר לענין בדיקה, צריך ביאור החילוק שבין נידון זה לנידון הקודם, ומדוע כאן מקילים משום ספק דרבנן לקולא, ואילו בנידון הקודם מחמירים באופן שנטל העכבר מן הקבוע, אפילו שהוא ספק דרבנן. וכתב רבינו דוד (ד"ה ספק - הפלג, וחי) על פי הראב"ד והרמב"ן, שבנידון הקודם ודאי נכנס דבר שהוא ספק חמץ לבית, ועל כן הוא חייב בבדיקה, שכן הבדיקה על הספק נתקנה. מה שאין כן בנידון זה, שהספק הוא בעצם הכניסה, ומשום סברת 'שאני אומר' שנכנס החמץ לבית שאינו בדוק, ונמצא שלא החזיק חמץ בבית הבדוק. ובחידושי הר"ן (ד"ה ספק שנמ) כתב על פי דרכו שהוברה לעיל, שלעיל אין ספק בכניסת התחיכה לבית, וכל הספק הוא האם היא חמץ או מצה, ומאחר שקודם כניסתה לבית מוכרע עליה שהיא חמץ לענין איסור אכילה, אף לענין בדיקה דרבנן יש להחמיר. מה שאין כן כאן שהספק אינו בגוף התחיכה, אלא רק לאיזה בית נכנסה, וכל הספק אינו אלא לענין חיוב בדיקה דרבנן, ועל כן הולכים בו לקולא. אמנם לשיטת התוספות (ד"ה שיש), הספק הקודם הוא לענין איסור אכילה דאורייתא, ואילו בספק זה הנידון הוא לענין חיוב בדיקה דרבנן, ופסיקא דרבנן לקולא.

כן הוא רק **בְּתַרְוֵיהּ** בזמן הזה שחיובה הוא מִדְּרַבָּנָן ולא מן התורה[א], ועל **דְּהֵמֵין**, אבל **בְּחֵמֵין** שאיסורו הוא **דְּאוֹרַיְיתָא**, **מִי אָמְרִינַן** - וכי אנו אומרים שיש להקל ולחלות הנידון בזמן הזה לבית שאינו בדוק והמצה נכנסה לבית הבדוק[ב]. **מתרצת הגמרא: אִטּוּ** [-וכי] **בְּדִיקַת חֵמֵין** היא **מִדְּאוֹרַיְיתָא**, הלא רק **מִדְּרַבָּנָן הִיא, דְּהוֵי מִדְּאוֹרַיְיתָא בְּכִישּׁוּ**? החמץ[ג] **בָּטֵל מָצָא** - **גַּבֵּי** יֵיהּ - דמדמה אופן זה[ד] **לְאוֹפַן** שבאו שניהם לשאול בְּזֶה **אַחַר** זֶה, שכן אין כאן אלא שואל אחד, ואין צורך להשיב לו על דין חבירו, אלא די להשיבו טהור אתה משום שספק הוא באיזה שביל הלכת[ה], ומאליו יבין שמאותו טעם גם חבירו טהור כמותו, ודווקא באופן ששניהם שואלים יחד בתוך כדי דיבור, ועלינו להשיב לשניהם כאחד, אי אפשר לומר שהם טהורים אתם[ו].

והוא הדין לספק האמור בחמץ, שאם כל אחד מבעלי הבתים בא בפני עצמו לשאול על ביתו האם הוא צריך בדיקה, משיבים לו שאינו חייב לבדוק, שכן חיוב בדיקה אינו אלא מדרבנן, אנו תולים לקולא ואומרים שספקו מותר. אבל אם באו שניהם לשאול בבת אחת, אי אפשר לפטור את שניהם בהוראה אחת, שהרי באחד הבתים בודאי נמצא חמץ, ועל כן שניהם חייבים לשוב ולבדוק[ז].

הגמרא דנה בעכבר שנטל חמץ וספק אם נכנס לבית: אם ראינו שנטל עכבר חמץ מהחצר[ח], **וְסָפֵק** הוא אם **עָל** [-ונכנס] לבית שכבר נבדק **סָפֵק לֹא עָל** לתוכו, **חַיְינוּ** [-הרי זה] כדין שנאמר **בְּקָמָה, וּבְסָלוּגְתָּא** [-שהוא שני במחלוקת] **דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבָּנַן**[ט]. **דְּתַנְיָא** - ששנינו במסכת שבועות (פ"ו מ"ה): **הַנִּכְנָס לְבָקְעָה** [-הרבה שדות הסמוכים יחד] **בֵּימוֹת הַגְּשָׁמִים**, ובתקופה זו דינה כדין רשות היחיד לפי שכבר צמחו בה הזרעים ואין רשות לרבים להלך שם, **וּמוּמְאָה** של מת נמצאת **בְּשָׂדֶה פְּלוֹנִית** - באחת משדות שבבקעה, וכל שדה מסומנת בגבולותיה, ואנו יודעים באיזו שדה נמצאת הטומאה, **וְאָמַר** אדם **אֶחָד, הֲלָכְתִּי בְּמָקוֹם הַזֶּה** - באותה בקעה, **וְאוּלַי אֵינִי יוֹדֵעַ אִם נִגְּעְתִּי בְּאוֹתָהּ שָׂדֶה** שנמצאת בה הטומאה, **וְאִם** [-או אם] **לֹא נִגַּעְתִּי** בתוכה, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְטַהֵר** אדם זה. **וַחֲכָמִים מְטַמְּאִין** אותו, שכן הלכה בידינו שספק טומאה ברשות היחיד טמא. ונעמא של רבי אליעזר המטהר, משום **שֶׁהֲיָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, סָפֵק בֵּיאָה** - כשיש ספק האם נכנס האדם כלל למקום שיש בו טומאה, ספיקו **טָהוֹר** אף ברשות היחיד, לפי שספק ספיקה הוא, ספק האם נכנס לשם, וגם אם נכנס ספק האם האהיל על הטומאה או לא[י]. ודווקא **אִם** ודאי נכנס לשם אלא שהוא **סָפֵק מַגַּע מוּמְאָה** - האם נגע או האהיל על הטומאה הנמצאת שם, ברשות היחיד ספיקו **לְמֵימָא**. ומדין זה יש ללמוד על הספק האמור בחמץ, שכל זמן שלא נודע שנכנס העכבר לבית, אין לחשוש שמא נכנס והשאיר בו חמץ[יא]. ואף חכמים שסוברים שספק ביאה ברשות היחיד טמא מודים בחמץ, שכן חיוב בדיקת חמץ הוא מדרבנן, ועל כן תולים את ספיקו לקולא ואומרים שלא נכנס העכבר לבית[יב].

הגמרא דנה בחמץ שאבד בבית ולא נמצא בבדיקה: אם **עָל** [-ונכנס] עכבר לבית בפנינו עם חמץ, **וּבָדַק** בעל הבית אחריו **וְלֹא אַשְׁכַּח** - ולא מצא את החמץ, **פְּלוּגְתָּא דְּרַבִּי מֵאִיר וְרַבָּנַן** - יש ללמוד על נידון זה מדין דומה

א. **נחלקו** תנאים (ירושלמי שב: ג ה"ב; מ"ו) בדין זה. לשיטת חכמים קדושה שניה שקידש עזרא את הארץ לא היתה אלא לשעתה, ולאחר שגלו מהארץ פקעה קדושתה ובטלו המצוות התלויות בה, אך לדעת רבי יוסי [על פי שיטת רבי יוחנן ביכמות שם] קדושה שניה קידוש לעולם, ואף בזמן הזה חייב תרומה הוא מן התורה. ולשיטה אחת במסכת ערכין (כג:), גם קדושה ראשונה של עולי מצרים נתקדשה לעולם. והתוספות (רי"ד ובעל ס' השלמה) כתב, שאין צורך להעמיד את דברי הברייתא דווקא בזמן הזה וכשיטת חכמים, אלא אפילו אם מדובר בתרומה דאורייתא מכל מקום באופן האמור בברייתא אין איסורה אלא מדרבנן, שכן כשנפלה לתוך קופת חולין הרי היא בטילה ברוב מן התורה, ורק מדרבנן נאסרת התערובת עד שיהיה בחולין מאה חלקים כנגד התרומה. ב. **ודעת** התוספות (בעל ס' ד"ס ויש שם) ועוד ראשונים, שפק זה מדובר באופן שאין להסתפק שמא אכלו העכבר, וכגון בכבר גדולה, שאם לא כן היה לנו להקל אף אם בדיקה דאורייתא ללא ביטול, משום שהוא ספק ספיקה. אך הרבינו דוד (שם ד"ס ויש) כתב על פי דרכו, שאין ספק ספיקה פוטר מחיוב בדיקה, משום שעיקר החיוב נתקן על הספק, ובספק אחד חייבה התורה בתורת ודאי, ונמצא שאין כאן אלא ספק אחד שיש להחמיר בו. עוד כתב, שאפילו באופן שביטל את החמץ וחיוב הבדיקה הוא רק מדרבנן, מכל מקום תיקנו חכמים שלא לסמוך על הביטול והשאירו את דין הבדיקה כחיוב התורה שלפני הביטול, ולכך יש להחמיר בספיקה. אלא שמשום סברת 'שאני אומר' אנו תולים לגבי חיוב בדיקה דרבנן שנכנס החמץ לבית שאינו בדוק, והבדוק לא יצא מחזקתו, ותליה זה היא דווקא באיסור דרבנן ולא באיסור דאורייתא. וכתב המהרש"א (פסוד"מ ד"ס ספק), שאף שכתבו התוספות לעיל (ט: ד"ס שיש ספק) לענין תשעה צינורות, שגם לא ביטול אין צריך לבדוק מספק, אלא יש לסמוך על כך שהבית בחזקת בדוק, מכל מקום בשני עכברים ושני בתים אין לסמוך על חזקה זו, ואם לא ביטל צריך לבדוק. שכן כתבו התוספות ביבמות (שב. ד"ס ספק) לענין הדין המובא לעיל בשתי סאים שנפלו לתוך שתי קופות, שאין להתיר את קופת החולין משום ש'יש לה חזקת היתר, שהרי לפירות שנפלו לתוכה אין שום חזקה, אלא שם ספק חולין ספק תרומה. והוא הדין בשני עכברים ושני בתים, שאין לסמוך על חזקת הבית משום שלחתיכה שנכנסה לתוכו אין חזקת היתר. ג. **ראה** לעיל (ד:) בשיטות הראשונים בגדר דין ביטול ובמקורו. ד. **כתב** בחידושי הר"ן (בעל ס: ד"ס ספק), שנקטה הגמרא שני עכברים ושני בתים לרבותא, שאין לומר שמכיון שודאי נכנס העכבר עם החמץ לאחד הבתים יחזור שניהם בחמץ, אלא הבית הבדוק נידון בפני עצמו, האם נכנס בו חמץ או לא, ומה שודאי נכנס חמץ לאחד משני הבתים אינו מעלה ואינו מוריד[ב]. ה. **בגון** מאכלים טהורים, שאדם טמא מת מטמא אותם במגעו. ו. **ואיזם** טמאים אלא מדרבנן, אבל מן התורה גם באופן זה שניהם טהורים. תוספות (ד"ס ספק). ז. **ואף** על פי שכל אחד מהם אומר לפנינו, כך היה המעשה שלי ושל חברי, אך אינו שואל אלא על עצמי מה דינו. ח. **מה** שאין כן כששניהם לפנינו והם שואלים יחד בתוך כדי דיבור, שיש להשיב לשניהם יחד, ועל כן אי אפשר לטהרם. ט. **רש"י** (ד"ס רבי יהושע). אך התוספות ורבינו פרץ (ד"ס ספק) כתב, שאופן זה הוא ודאי ככת אחת, ולא נחלקו רבי יהודה ורבי יוסי אלא בבא לשאול היום על עצמו ולמחר על חבירו, שלדעת רבי יוסי הרי זה דומה לבת אחת מכיוון שאחד אחד שאל על שניהם. י. **אף** לשיטת רבינו דוד שהובאה לעיל בהערה, שאין להקל בספק בדיקה משום שנתקנה על הספק, מכל מקום בבית שכבר נבדק ועתה נולד בו ספק האם נכנס אליו כלל דבר המחייבו שוב בבדיקה, הרי זה ככל ספק דרבנן, ודינו לקולא. וראה להלן בהערה, שכן כתב רבינו דוד בענין 'ספק על'. יא. **רש"י** (שם). וכתב התוספות ורבינו פרץ (ד"ס ספק), שבמחמץ אף רבי יוסי מודה שאם בא לשאול עליו ועל חבירו שניהם פטורים מבדיקה, משום שבדיקת חמץ אינה אלא מדרבנן[ב]. יב. **רש"י** (ד"ס ספק). ואפילו שראינו שהעכבר עומד בחצר קרוב מאד לבית, מכל מקום אין תולים שנכנס לבית. ראש יוסף (בכ"מ שם) על פי הטור (ס"ס סי' תנט). יג. **בבת"י** את שתי התיבות 'ובפלוגתא דרבי אליעזר ורבנן', וכן משמע מרש"י (ד"ס ומכמש) ותוספות (ד"ס על) שלא גרסו תיבות אלו. דקדוקי סופרים (סופ כ). יד. **רש"י** (ד"ס ומכמש), ופירש רבינו דוד (ד"ס על) בדבריו, שנחלקו רבי אליעזר וחכמים, האם רק ספק אחד ברשות היחיד טמא, או גם ספק ספיקה טמא [אך המהר"ם חלאוניה (ד"ס ר' שלמה) ביאר בדבריו כדרך הרשב"ם שתובא בסמוך]. וכן כתבו התוספות (ד"ס ספק פסק"ש), וביארו בשורש המחלוקת, שמקור דין ספק טומאה ברשות היחיד הוא מסוטה, שנאמר בה שאם קינא הבעל לאשתו ואמר לה אל תסתרי עם פלוני, והלכה ונסתרה עמו, הרי היא אסורה לבעלה כאילו ודאי נטמאה עד שתשתה מי סוטה, שכן נאמר בה (במדבר ה יג) 'והיא נטמאה', הרי שעשה הכתוב את ספיקה כודאי. וסובר רבי אליעזר, שמכיון שהכתוב מדבר בספק אחד [ספק נטמאה ספק לא נטמאה], אם כן יש ללמוד משם רק על ספק אחד שהוא טמא. אך חכמים סוברים, שמאחר שלמן הדין היה לנו להעמידה בחזקת היתר ומכל מקום גזר עליה הכתוב שהיא אסורה, אם כן אין לחלק בין ספק אחד לשני ספיקות, וגזירת הכתוב היא שכל ספיקות שאתה יכול להורות ברשות היחיד ספיקו טמא. אך רש"י בעבודה זרה (ד"ס ספי' שי) כתב, שאין בבקעה אלא ספק אחד בלבד, שכן הדבר השנוי מלאה טומאה, ואם נכנס אליה ודאי הטמאה [ורבי אליעזר סובר, שכל זמן שלא הוחזק שנכנס בודאי למקום שהטומאה נמצאת בו, ספיקו טהור. על פי התוספות (ד"ס ד' ובמכמש) ד"ס ויש ש"ס)]. והרשב"ם (ב"ב שם ד"ס ויש ומכמש) כתב, שלדברי הכל ספק ספיקה טהור, אלא שלדעת חכמים אין שם ספק אחד, האם הלך עד הקבר והאהיל עליו או לא, ולדעת רבי אליעזר שתי ספיקות הן. **הקשו** התוספות (ד"ס ספק על), כיצד מדמה הגמרא 'ספק על' לבקעה, הלא שם ההיתור הוא משום ספק ספיקה, ואילו בחמץ אף ספק אחד מותר משום שהבית בחזקת בדוק. עוד הקשו, הלא בספק הקודם מדמה הגמרא חמץ לספק טומאה ברשות הרבים שהוא טהור, ומדוע כאן מדמה אותו הגמרא לספק טומאה ברשות היחיד שהוא טמא. והניחו בקושיא. וכתב הצל"ח (פסוד"מ שם), שרש"י (ד"ס ומכמש) יישב קושיא זו בתוך דבריו, וכתב שאכן אין הגמרא מדמה לגמרי דין חמץ לבקעה שהיא רשות היחיד, אלא כוונתה שעד כאן לא נחלקו רבי אליעזר וחכמים אלא בספק טומאה ברשות היחיד, אבל בבדיקת חמץ שאינה אלא מדרבנן לדברי הכל ספיקה מותר. והתוספות ורבינו פרץ (ד"ס ספק) תירץ על קושיית התוספות הראשונה, שמכיון שדרכו של עכבר להכנס לבתים, הוורעה החזקה ואין לסמוך עליה. וראה עוד במגיני שלמה ובצל"ח (פסוד"מ שם), שהאריכו ביישוב קושיות התוספות. טז. **רש"י** (ד"ס ומכמש). והוסיף רבינו דוד (בעל ס: ד"ס ספק פסק"ש) על פי דרכו שהובאה לעיל, שאף שחייב בדיקת נתקן על הספק, אין זה אלא בבית שאינו בדוק או בבית שנבדק ויצא מחזקת בדוק [כגון בספק לעיל בשני בתים ושני עכברים, שבודאי נכנס חמץ לאחד

לענין טומאה שנחלקו בו רבי מאיר וחכמים. **דְּתָנַן** - שכן שנינו במסכת נדה (פט:), **הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל דָּבָר שֶׁהוּא בְּחֶזְקַת טוּמְאָה**, כגון גל אבנים שידוע שיש בתוכו כזית מבשר המת[יז], **לְעוֹלָם הוּא בְּטוּמְאָתוֹ עַד שֶׁיְּוַדַּע לָךְ הֵיאַךְ הַטּוּמְאָה הֵיכָן הִיא**, ואפילו שנבדק ולא נמצאה בו הטומאה אינו יוצא מחזקתו, וכל המהאיל עליו נטמא בטומאת מת. **וְחָכָמִים אוֹמְרִים, בּוֹדְקִין** בגל ובקרקע שמחתיו, וחופר **עַד שְׁמֹנֶה לְמַקֵּעַ אוֹ לְמַקְלֵעַ תְּחוֹמָהּ** שלא זזה ממקומה לעולם, ולא יתכן שנמצאת שם הטומאה, ואם לא מצאה תולים שנטלה ערב או עכבר, והמקום טהור. ויש ללמוד מכך על חמץ שהכניסו עכבר לבית ולא נמצא בבדיקה, שאין חוששים לו. ואפילו רבי מאיר הסובר שאין הטומאה יוצאת מידי חזקתה אף על ידי בדיקה, מודה בבדיקת חמץ שאינה אלא מדרבנן, שאם לא נמצא בבדיקה אין חוששים לו, אלא תולים שאכלו העכבר[יח].

הגמרא דנה עד כמה צריך לבדוק את הבית שעכבר הכניס לתוכו חמץ: עָלָּל-נכנס] עכבר בפנינו לבית בדוק כשחמץ בפיו, **וְבָדַק** בעל הבית אחריו **וְאָשְׁכַּח** [-ומצא] פרוסת חמץ, אך אינו יודע בודאי אימו היא אותה פרוסה שהכניס העכבר, דין זה תלוי **בְּפְלוּגְתָּא** [-במחלוקת] **דְּרַבִּי וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** לענין טומאה. **דְּתַנְיָא** - שכן שנינו בברייתא, **שָׁדֶה שֶׁנֶּאֱבַד בָּהּ כֶּבֶר** ואין ידוע היכן מקומו, **הֲנֵבֶנּוּ לְתוֹכָהּ מֻמָּא** מספק, שמא האהיל על הקבר. אולם אם לאחר מכן **נִמְצָא בָּהּ כֶּבֶר, הֲנֵבֶנּוּ לְתוֹכָהּ** שלא במקום הקבר **מְהוֹר**, משום **שֶׁאֲנִי אוֹמֵר, אוֹתוֹ כֶּבֶר הוּא שֶׁנֶּאֱבַד**, ושאר השדה היא בחזקת טהרה. **דִּבְרֵי רַבִּי. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, תֵּיבָדֵק כָּל הַשָּׂדֶה כּוּלָּהּ**, משום שיתכן שאותו קבר שנמצא אינו הקבר הידוע לנו, אלא הוא קבר אחר, ועד שלא תיבדק כולה עדיין היא עומדת בספק טומאה.

והוא הדין לחמץ, שלדעת רבי מאחר שנמצא חמץ יש לתלות שזה הוא אותו חמץ שהכניסו העכבר, ואין צריך להמשיך ולבדוק את כל הבית. אך לדעת רבן שמעון בן גמליאל יתכן שהחמץ הנמצא הוא חמץ אחר, והחמץ שהכניס העכבר עדיין בבית, ולפיכך צריך להמשיך ולבדוק את כולו[יט].

הגמרא דנה במי שהניח כמה חתיכות חמץ בבית ומצא פרוסה יתירה: הָנֵיחַ אדם בבית **תֵּשַׁע** פרוסות חמץ לאחר הבדיקה, **וְאַחַר כָּךְ מָצָא** במקום זה **עֲשָׂרָה** פרוסות, דין זה תלוי **בְּפְלוּגְתָּא** [-במחלוקת] **דְּרַבִּי וְרַבָּנָן. דְּתַנְיָא, הָנִיחַ מָנֶה** [-מאה זוז] של מעשר שני[כ], **וְאַחַר כָּךְ מָצָא שְׁנֵי מָאתַיִם** זוז, אנו תולים שמעות **חוּלִּין** ומעות **מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מְעוֹרְבִין זֶה בְּזֶה** בתוך מאתים אלו, מאה מהן הן מעות המעשר שהניח שם, והמאה האחרות הן של חולין, והונחו שם יחד עם המאה הראשונות שהיו שם תחילה[כא]. **דִּבְרֵי רַבִּי. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, הַכֹּל חוּלִּין**, שכן מאחר שמני המעות שמצא אינו כאותן מני שהניח, יש לתלות שהמנה הראשון ניטל מכאן, והונחו במקומו מאתים אחרות של חולין[כב]. והוא הדין בחמץ, שלדעת רבי אם הניח תשע פרוסות ומצא עשר אנו תולים שאלו הן התשע שהניח בתחילה, ואחר כך נוספה פרוסה נוספת אליהן. ולדעת חכמים יש לחשוש שמא התשע הראשונות נגררו על ידי חולדות למקום אחר בבית, ועשר הפרוסות שלפנינו הובאו על ידי אדם אחר, ועל כן עליו לברוק בכל הבית אחרי התשע הראשונות[כג].

הגמרא דנה באופן שנחסרה אחת מהפרוסות שהניח: הָנִיחַ עֲשָׂר פרוסות חמץ, ואחר כך **מָצָא** שם **תֵּשַׁע** פרוסות בלבד, **הֵיזִּיז**[כד] [-הרי זה] כדין השנוי **בְּסֵיפָא** של הברייתא שהובאה לעיל. **דְּתַנְיָא, הָנִיחַ מָאתַיִם** זוז של מעשר שני, **וְאַחַר כָּךְ מָצָא** שם **מָנֶה** [-מאה זוז] בלבד, אנו תולים **שְׁמָנֶה** אחד הוא המנה של המעשר שהיה **מוּנָּח** כאן מתחילה, **וְאִילּוּ הַמָּנֶה** השני **מוּתָּל** - ניטל מכאן. **דִּבְרֵי רַבִּי. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, הַכֹּל חוּלִּין**, לפי שאנו תולים שנטל את המאתים הראשונים והניחם במקום אחר, ולאחר כן הניח כאן מנה אחר של חולין, ושכח מכך[כה]. והוא הדין לחמץ, שלדעת רבי אנו תולים שתשע הפרוסות שנמצאו הן אותן תחיכות שהניח שם בתחילה, ועליו לברוק רק אחר הפרוסה העשירית שהופרדה מהתשע על ידי אדם אחר, ולאחר שמצא אחת אינו צריך להמשיך ולברוק אחר האחרות[כה]. ואילו לדעת חכמים יש לתלות שתשע אחרות הן, ועליו להמשיך ולבדוק עד שימצא את כל עשר הפרוסות שהניח בתחילה[כו].

מהבתים, ועל כן לולי סברת 'שאני אומר' היה לנו להחמיר בו], אבל בית שכבר נבדק ועתה נולד ספק האם יצא מחזקתו על ידי שנגרר אליו חמץ מבחוץ, אינו אלא ספק חיוב, והולכים בו לקולא[יז]. לשיטת רש"י (פס) מדובר באופן שכבר ביטל את החמץ, והבדיקה אינה אלא מדרבנן. אמנם המהרש"א (פמוס' ד"ה ספק פס ע"ב) כתב בדעת התוספות, שמדובר גם באופן שלא ביטל וחזינן שבדיקה הוא מן התורה, ומכל מקום הבית פטור מבדיקה משום שהוא בחזקת בדוק [וכשיטתם לעיל (ט: ד"ה חייב פס ע"ב)]. **יז. שׁנינוּ** שם, גל אבנים טמא [שיש בתוכו טומאת מת] שנתערב עם שני גלים טהורים, ואין ידוע איזה מהם הוא הטמא, ונבדק אחד מהם ונמצא טהור, הוא טהור והשנים האחרים טמאים. ואם נבדקו שנים מהם ונמצא שהורים, הם שהורים והשלישי טמא. ואולם אם נבדקו שלשתם ונמצאו טהורים, כולם טמאים, שהרי ודאי נמצאת הטומאה באחד מהם. **יח. רש"י** (ד"ה כל). אך התוספות (ד"ה על) כתבו, שמלשון הגמרא 'פלוגתא דרבי מאיר ורבנן' משמע שגם דין החמץ תלוי במחלוקת רבי מאיר וחכמים בטומאה. אך הקשו, איך יתכן שרבי מאיר חולק גם לגבי חמץ, הרי כבר בדק ולא מצא, ומה בידו לעשות עוד [ומה שאמר רבי מאיר שהגל בחזקת טומאה, הוא לענין שכל הטהרות שנעשו על גביו נטמאות, ולא לענין שעליו לשוב ולבדוק, שהרי כבר בדק ולא מצא, ומה בידו לעשות עוד]. והביא רבינו דוד (ד"ה על) בשם הרמב"ן ליישב, שלדעת רבי מאיר אין די בבדיקה אחת, אלא צריך לבדוק פעם אחר פעם. והתוספות רבינו פרץ (ד"ה על) תירץ, שלדעת רבי מאיר עליו לבדוק גם בחורי הבית העליונים והתחתונים, שלולי כניסת העכבר הם פטורים מבדיקה, כמבואר לעיל (ט:). **יט. אף** שלעיל ב'ספק על ספק לא על', וב'ברק ולא אשכח', כתב רש"י שלדעתו הכל אין צריך לבדוק משום שבדיקת חמץ דרבנן, כאן לא כתב כן, משום שבודאי נכנס חמץ לבית [וכל זמן שלא בדק את כל הבית הרי הוא עומד בחזקת שאינו בדוק], ועל כן לדעת רבן שמעון בן גמליאל יש לחשוש לו אפילו בבדיקה דרבנן. צל"ח (כ"מ ד"ה וחכמים). **כ. שנתחלף** על פירות מעשר שני. פירות מעשר שני מותרים באכילה רק בירושלים ובטהרה. ומי שיש בידו פירות אלו ואינו רוצה להעלותם לשם, הרי הוא מחללם על מעות, ומתפיס בהן את קדושת המעשר, ומעלה אותן לירושלים וקונה בהם דברי מאכל, ועל ידי כך מתחללות המעות וחלה קדושתן על המאכל. **כא. ויביא** טלעים בשווי מנה, ויחלל עליהם את מנה המעשר המעורב במאתים אלו בכל מקום שהוא. ויעלה אותם לירושלים. רש"י (ד"ה מעורבין)[ז]. **כב. ותולים** כן משום שאין דרך אדם להניח מעות מעשר וחולין יחד. רש"י בביצה (י: ד"ה אבל פס)[ח], ונראה מדבריו שמשום טעם זה אנו תולים בודאי שהוחלפו המעות, ועל כן יש להקל ולומר שאלו הנמצאות הן חולין. אמנם הרשב"א (שם ד"ה וחכמים) הסתפק בדבר, האם היא תליה ודאית, או שאינה אלא ספק. ולפי הצד שהתליה היא מספק, כתב הרשב"א שהקילו חכמים רק במעשר שני דרבנן. [אך דאה להלן בהערה, שלשיטה אחת בביצה (שם) דין זה אמור במעות קשורות זו לזו, ולפי זה נראה שהיא תליה ודאית שהוחלפו המעות. דבר שמואל (ד"ה וחכמים)]. **כג. תוספות** (ד"ה וחכמים) והוכיח מדברי רש"י (ד"ה אבל), וכלשון הגמרא 'פלוגתא דרבי ורבנן'. אך החתם סופר (ד"ה וחכמים) כתב, כמו שהזכיר בנידון הבא (ד"ה שיעור) בהניח עשר ומצא תשע. וראה שם בשעמו. וכתב הלבוש (תו"ס סי' תלט סק"ק) בטעם מה שבהניח תשע ומצא עשר יש לתלות שאלו הן פרוסות אחרות ואין אומרים שהוסיף אדם אחר פרוסה על התשע הראשונות, משום שאין דרך אדם להניח את כמותן יחד עם כמות חבירו. והיא כעין סברת רש"י בשיטת חכמים שהובאה לעיל, שהקילו במעשר משום שאין אדם מניח מעות מעשר וחולין יחד. אך ראה בשער המלך (ממע ומע"ש פ"ט ה"ט) שכתב, שסברת רש"י במעשר אינה שייכת בחמץ. ולפי זה הקשה, איך מדמה הגמרא חמץ למעשר, וראה שם בתירוצו. והחתם סופר (ד"ה וחכמים) כתב, שמשום קושיא זו פירשו התוספות שהמחלוקת במעשר היא במעות קשורות, וכן הניחו בחמץ מדובר בפרוסות קשורות [ראה להלן בהערה], ומוכיחה הגמרא משיטת חכמים, שאין דרך אדם לקשור שום דבר למה שהניח בעל הבית [או להפריד הקשורים], ועל כן יש לתלות שהוחלפו הפרוסות. **כד. שכן** מאחר שהוא עומד להעלות את כל המאתיים לירושלים, מסתבר שלא הפרידם זה מזה. רש"י (פס"ז ד"ה הכל - וחמץ). וגם כאן הקשה השער המלך (שם), הלא טעם זה אינו נוהג בחמץ, ואם כן מה מדמה הגמרא נידון זה חמץ. וראה לעיל בתירוצו. **כה. כן** הוא לשיטת רבי שהובאה לעיל, שאם הכניס עכבר חמץ לבית ובדק אחריו ומצאו, תולים שזה הוא אותו חמץ, ואין צריך להמשיך ולבדוק אחריו. אבל לשיטת רבן שמעון בן גמליאל, אף לאחר שמצא את הפרוסה כל הבית צריך בדיקה. תוספות (ד"ה חמץ). אך דאה בחידושי רבינו דוד (ד"ה שנתחלף) ובחידושי הר"ן (ד"ה על - שמע) שדחו הכרח זה. **כו. תוספות** (ד"ה חמץ), וכן נקטו בשיטת רש"י. ותמה המקור חיים (פיתו"ס, סי' תלט סק"ק), הלא מאחר שדי לו במציאת עשר פרוסות, מדוע אין התשע שנותרו במקומן הראשון נכללות במנין זה, ובמה נגרעו תשע אלו שמצאן במקומן הראשון מאשר אם מוצאן במקום אחר בבית. על כן כתב לפרש שלא כדברי התוספות, אלא לשיטת חכמים עליו לברוק את כל הבית, ואין די לו במציאת עשר פרוסות. במסכת ביצה (י:) נחלקו רבי יוחנן ורבי אלעזר בביאור מחלוקת רבי וחכמים לענין מעשר שני. אחד מהם סובר, שמחלוקתם היא דווקא באופן ששני המנים מונחים בשני כיסים הקשורים זה לזה, אך אם הכיסים לא היו קשורים, מודים חכמים שתולים שאחד מהם ניטל והשני נשאר במקומו. ואחד סובר, שמחלוקתם היא דווקא באופן ששני המנים מונחים בשני כיסים שאינם קשורים, אך אם היו הכיסים קשורים מודה רבי שתולים שאחד נטל את כולם ומעות אלו הם מעות אחרות. וכתבו התוספות (ד"ה חמץ) על פי השיטה הראשונה שם, שמכך שהגמרא תולה את הנידון בחמץ במחלוקת רבי וחכמים מוכח שגם בחמץ מדובר בפרוסות הקשורות זו לזו. [ולפי זה מיושבת קושיית המקור חיים שהובאה לעיל, מדוע אין התשע נכללות במנין עשר הפרוסות שעליו למצוא, שהרי אינן קשורות, ועליו למצוא עשר קשורות. דבר שמואל (פמוס' שם)].

הגמרא דנה במי שהניח חמץ בבית ומצא חמץ במקום אחר: הֲנִיחַ חֲמֵץ בְּזָוִית זו של הבית, וְאַחַר כָּךְ מָצָא חֲמֵץ **בְּזָוִית אַחֶרֶת**, דין זה תלוי בְּפְלוּגְתָּא [-במחלוקת] **דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְרַבָּנָן**. **דְּתַנְיָא** - ששנינו בברייתא, **קָרְדּוֹם שֶׁאָבַד בָּבַיִת**, כל כלי שנמצא בתוך **הַבַּיִת** הוא **מְצָא**, משום **שֶׁאֲנִי אוֹמַר**, שמא **אָדָם מְצָא נִכְנַס שָׁם וְנָטָלוֹ** לקרדום, ותוך כדי כך משמש בכל כלי הבית וטימאם[א]. כן היא שיטת חכמים, אך **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר**, **הַבַּיִת מְהֹרָה**, ואין לחשוש שמא נכנס לשם אדם טמא, משום **שֶׁאֲנִי אוֹמַר** שקרדום זה **הַשְׁאִילוֹ** הבעלים **לְאָדָם אַחֵר וְשָׁכַח** מכך, **אוֹ שְׁנָטָלוֹ מִזָּוִית זוֹ וְהִנִּיחַ בָּזָוִית הָאַחֶרֶת וְשָׁכַח** מכך.

הגמרא מבררת את סוף דברי רבן שמעון בן גמליאל. שואלת הגמרא: 'זָוִית' מַאן דְּכַר שְׁמַיהּ - היכן נזכר בדברי הברייתא שנמצא הקרדום בזוית אחרת, הלא מדובר בקרדום שאבד ולא נמצא. **מפרשת הגמרא: חַסּוּרֵי מְחַסְּרָא** - יש ללמוד את הברייתא כאילו היא חסירה, **וְהָכִי קָתָנֵי** - וכך יש לשנותה: **קָרְדּוֹם שֶׁאָבַד בַּבַּיִת, הַבַּיִת מְטַמֵּא**, משום **שֶׁאֲנִי אוֹמֵר שֶׁאָדָם מְטַמֵּא נִכְנַס שָׁם וְנָטָלוֹ. אוֹ כְּשֶׁהָנִיחוֹ** לקרדום **בָּזָוִית זוֹ וּמְצָאוֹ בָּזָוִית אַחֶרֶת**, גם באופן זה **הַבַּיִת מְטַמֵּא**, משום **שֶׁאֲנִי אוֹמֵר שֶׁאָדָם מְטַמֵּא נִכְנַס שָׁם, וְנָטָלוֹ מִזָּוִית זוֹ וְהִנִּיחוֹ בָּזָוִית אַחֶרֶת**, ותוך כדי כך נגע בשאר כלי הבית. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר**, בשני האופנים **הַבַּיִת טְהוֹר**, משום **שֶׁאֲנִי אוֹמֵר** שבעל הבית **הַשְׁאִילוֹ לְאָדָם אַחֵר וְשָׁכַח** מכך, **אוֹ שְׁנָטָלוֹ** בעל הבית **מִזָּוִית זוֹ וְהִנִּיחַ בָּזָוִית זוֹ וְשָׁכַח**.

והוא הדין במניח חמץ בזוית זו ומצאו בזוית אחרת, שלדעת חכמים יש לחשוש שעכבר הזיז את החמץ ממקומו. ומאחר שחוששים לעכבר, אף יש לחשוש שמא הכניס חמץ אחר, ואין זה אותו חמץ שהונח כאן בתחילה, ועל כן הבית צריך בדיקה[ב]. אך לדעת רבן שמעון בן גמליאל אין לתלות בעכבר, אלא תולים שהאדם נטלו מכאן והניחו בזוית אחרת, ושכח שעשה כן, וזה הוא אותו חמץ שהונח בבית מתחילה, ועל כן אין צריך לבדוק אחריו[ג].

★

הגמרא מביאה נידונים נוספים בחמץ שנכנס לבית: אָמַר רָבָא, עָכְבָר שִׁנְּכָנַס לבית **וְכָבַר בְּפָנַי, וְנִכְנַס** הֵאַחֲרָיו **וּמָצָא** שם **פֵּרוּרִין**, עדיין הבית **צָרִיךְ בְּדִיקָה** אחר ככר זו, **מִפְּנֵי שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ שֶׁל עָכְבָר לִפְרֹר**, ואין לתלות שפֵּרוּרים אלו הם הככר שהכניס העכבר לשם. **וְעוֹד אָמַר רָבָא, תִּינוֹק שִׁנְּכָנַס** לבית **וְכָבַר בְּיָדוֹ, וְנִכְנַס** הֵאַחֲרָיו **וּמָצָא** שם **פֵּרוּרִין**, **אֵין** הבית **צָרִיךְ בְּדִיקָה** אחר ככר זו, **מִפְּנֵי שֶׁדַּרְכּוֹ שֶׁל תִּינוֹק לִפְרֹר**, ויש לתלות שהתינוק פירר את הככר שבידו, ואלו הם הפֵּרוּרים שנמצאו[ד].

★

רבא מסתפק בכמה אופנים של הכנסת ככר והוצאתה מהבית על ידי עכבר: בָּעֵי [-הסתפק] **רָבָא**, אם ראינו **עָכְבָר שִׁנְּכָנַס** לבית **וְכָבַר בְּפָנַי**, וְאַחַר כָּךְ ראינו **שֶׁעָכְבָר יוֹצֵא וְכָבַר בְּפָנַי, מַהוּ** דין הבית. **מִי אָמְרִינַן שֶׁהוֹאִיל הַיְינוּ דְּאִי דָּבָק וְהַיְינוּ דְּאִי דָּבָק** - האם אנו אומרים שהעכבר שנכנס בפיו הוא אותו עכבר שיצא עם אותה ככר[ה], **אוֹ דִילְמָא אַחֲרִינָא הוּא** - או שמא עכבר אחר, והככר הראשונה עדיין בתוך הבית וצריך לבדוק אחריה[ו].

עוד הסתפק רבא: אִם תְּמְצֵי לוֹמַר הַיְינוּ דְּאִי דָּבָק וְהַיְינוּ דְּאִי דִּנְפַק - שאותו עכבר שנכנס הוא העכבר שיצא, עדיין יש להסתפק **בְּעָכְבָר שִׁנְּכָנַס** לבית **וְכָבַר בְּפָנַי**, וְאחר כך ראינו **עָכְבָר שִׁחֵר שֶׁיּוֹצֵא** משם **וְכָבַר בְּפָנַי, מַהוּ** דין הבית. **הַאי דְּאִי דָּבָק וְהַיְינוּ הַאי דִּנְפַק** - האם אנו אומרים שהעכבר שנכנס בפיו הוא אותו עכבר שיצא עם אותה ככר[ז], **אוֹ דִילְמָא אַחֲרִינָא הוּא** - או שמא עכבר אחר, והככר הראשונה עדיין בתוך הבית וצריך לבדוק אחריה[ח].

עוד הסתפק רבא: אִם תְּמְצֵי לוֹמַר הַיְינוּ הַאי דְּעַל וְהַיְינוּ הַאי דִּנְפַק - שאותו עכבר שנכנס הוא העכבר שיצא, עדיין יש להסתפק **בְּעָכְבָר שֶׁבָּן שִׁנְּכָנַס** לבית **וְכָבַר בְּפָנַי**, וְאחר כך ראינו **עָכְבָר שִׁחֹר שֶׁיּוֹצֵא** משם **וְכָבַר בְּפָנַי, מַהוּ** דין הבית. האם **הַאי דְּאִי דָּבָק וְהַיְינוּ הַאי דִּנְפַק** - האם ככר זו היא ודאי ככר אחרת, שהרי עכבר אחר הוציאה, **אוֹ דִילְמָא** [-שמא] אותה ככר היא, **וְאַרְמוּזֵי אַרְמֵיהּ מִינַּיהּ** - והשליכה[ט] העכבר הראשון ונטלה השני והוציאה.

עוד הסתפק רבא: וְאִם תִּמְצֵא לוֹמַר עָכְבָרִים לֹא שָׁקְלֵי מֵהֲדָדֵי - שאין דרכם של עכברים ליטול זה מזה, ואין זו אותה ככר, עדיין יש להסתפק **בְּעָכְבָר שִׁנְּכָנַס** לבית **וְכָבַר בְּפָנַי**, וְאחר כך ראינו **שְׁחוֹדָה יוֹצְאָה** משם **וְכָבַר בְּפָנַי, מַהוּ** דין הבית. האם **הַחוֹדָה וַדַּאי מֵעָכְבָר שָׁקְלָה תֵּי** [-נטלתן] לככר, ואותה ככר היא, **אוֹ דִילְמָא** ככר **אַחֲרִינָא** [-אחר] **הוּא**, משום **דְּאִם אֵיתָא דְּמֵעָכְבָר שָׁקְלָה תֵּי בְּפִיהּ חָזֵי מְשַׁתְּכָח** - שאם אכן נטלה את הככר מהעכבר, אף העכבר עצמו היה נמצא בפיה, שכן היתה נוטלת אותו יחד עם הככר.

עוד הסתפק רבא: וְאִם תְּמְצֵא לוֹמַר שאין זו אותה ככר, משום **שֶׁאִם אֵיתָא דְּמֵעָכְבָר שָׁקְלָה תֵּי בְּפִיהּ חָזֵי מְשַׁתְּכָח** - שאם נטלה אותה מהעכבר היה אף הוא נמצא בפיה, עדיין יש להסתפק **בְּעָכְבָר שִׁנְּכָנַס וְכָבַר בְּפָנַי**, וְאחר כך ראינו **חוֹדָה שִׁיּוֹצְאָה, וְכָבַר וְעָכְבָר** נמצאים זה בצד זה **בְּפִי הַחוֹדָה**[י], **מַהוּ** דין הבית. **הָכָא וַדַּאי אֵיהוּ הוּא** - האם כאן אנו אומרים שבוודאי אותו עכבר וככר הם, **אוֹ דִילְמָא** [-שמא] אין זו אותה הככר, שהרי **אִם אֵיתָא דְּאֵיהוּ נִיחוּ** - אם אכן הם אותו עכבר ואותה ככר, **כְּבָר בְּפִי עָכְבָר מִשְׁתַּכַּח חָזֵי בָּעֵי אִשְׁתְּכוּחֵי** - היתה הככר צריכה להמצא בפי העכבר הנמצא בפי החולדה, ולא בפי החולדה. **אוֹ דִילְמָא** [-שמא] אין מכך ראיה שעכבר וככר אחרים הם, שכן יתכן **שְׁמָשׁוּם בִּיעֲתוּתָא הוּא נָפַל וְשָׁקְלָתֵיהּ** - מתוך פחד העכבר מהחולדה נפלה הככר מפיו, ונטלתו החולדה בפיה יחד עם העכבר.

מסיקה הגמרא: תֵּיקוּ - כל שאלות אלו עומדות בספק ולא נפשטו[יא].

★

מן התורה די בביטול החמץ כדי שלא לעבור ב'בל יראה', אך חייבו חכמים לבער את החמץ אף לאחר ביטולו. הגמרא מביאה כמה ספיקות בחיוב זה: בָּעֵי [-הסתפק] **רָבָא, כְּבָר** הנמצאת **בְּשָׁבֵי קוֹרֶה** - על גבי קורה שמתחת לגגין[יב], האם **צָרִיךְ** להביא **סוּמָּם וְלֶהָוֵירֵהּ** כדי לבערה, **אוֹ אֵין צָרִיךְ** לעשות כן. **מפרש רבא את צדדי הספק: מִי אָמְרִינַן כּוּלֵּי הַאי לָא אַטְרְחוּהוּ רַבָּנַן** - האם אנו אומרים שלא הטריחוהו חכמים כל כך להביא סולם ולהורידו, **שַׁיָּנִין דְּלָא נָחִית נְפָשֵׁיהּ** - שאין החמץ נופל מעצמו משמי הקורה, **לָא אָתֵי לְמֵיכְלֵהּ** - אין לחשוש שמא יבוא לאוכלו, ודי לו בביטול. **אוֹ דִילְמָא, זֵיזְנִין דְּנָפֵל וְאָתֵי לְמֵיכְלֵהּ** - או שמא לפעמים החמץ נופל מעצמו והוא עלול לאוכלו, ועל כן הטריחוהו להורידו ולבערו.

עוד הסתפק רבא: וְאִם תְּמְצֵי [-תמצא] **לוֹמַר דִּזְמִנִּין דְּנָפֵל וְאָתֵי לְמֵיכְלֵהּ** - שלפעמים היא נופלת משמי הקורה ויש לחשוש שמא יבוא לאוכלה, ועל כן חייב לטרוח ולהורידה, עדיין יש להסתפק **בְּכָבַר** הנמצאת **בָּבוּר**, האם **צָרִיךְ** להביא **סוּמָּם וְלֶהַצְלוּתֵהּ, אוֹ אֵין צָרִיךְ** לעשות כן. **מפרש רבא את הספק: הָכָא וַדַּאי הָא עֲבִירָא דְּקָלְקָה מְנָפְשֵׁהּ** - האם מאחר שכאן ודאי אין עשויה הככר לעלות מהבור מעצמה ואין לחוש שיבוא לאוכלה, לא הטריחוהו לבערה, **אוֹ דִילְמָא, זֵיזְנִין דְּנָחִית מֵעָכְבָר צוֹרְבָיָה וְאָתֵי לְמֵיכְלֵהּ** - או שמא לפעמים הוא יורד לבור כדי להשתמש בו לצרכיו, והוא עלול לאכול ככר זו, ועל כן חייבוהו להעלותה ולבערה.

עוד הסתפק רבא: אִם תְּמְצֵי לוֹמַר דִּזְמִנִּין דְּנָחִית לְצוֹרְבָיָהּ וְאָתֵי לְמֵיכְלֵהּ[יג] - שלפעמים הוא יורד לבור להשתמש בו לצרכיו וחיבוא לאכול את הככר, ועל כן צריך לבערה, עדיין יש להסתפק **בְּכָבַר** הנמצאת **בְּפִי נָחָשׁ**, האם **צָרִיךְ** לשכור **חָבֶר** [-אדם הלוחש לנחשים[יד]] כדי **לְהוֹצִיא** אותה מפיו

א. **והוא** בכלל ספק כלים הנמצאים (שבת טו:), שכל הכלים שאין ידוע עליהם שהם טהורים הרי הם טמאים. תוספות (ד"ה שאני) והכסף משנה (ממאלי פ"ב ה"ט) כתב בשם תשובת הרמב"ם, שמאחר שנטל את הקרדום ללא רשות הבעלים הרי הוא בחזקת רשע, והרשע גורע מעם הארץ שהוא בחזקת טמא. ב. **כן** הוא לשיטת רבן שמעון בן גמליאל שהוכאה לעיל (ע"א), שאם אבדה ככר בבית צריך להמשיך ולבדוק את כולו, ואין די במציאת ככר אחת בלבד. אך לשיטת רבי, אם מצא חמץ בשיעור שהניח אינו צריך להמשיך ולבדוק את הבית. עוד יש לומר, שמדובר באופן שאינו זוכר כמה ככרות הניח בתחילה, ועל כן אם חרששים לעכבר אף לדעת רבי צריך לבדוק את כל הבית, שמא לא מצא את כולם, תוספות (ד"ה שאני). ג. **רש"י** (ד"ה אמרי), ואין לומר שאף חכמים המחמירים בטומאה מודים שיש להקל בברייתא חמץ משום שאינה אלא מדרבנן [כמו שפירש רש"י בכמה מן הספיקות שהובאו לעיל (ע"א)], שהרי גם מה שהבית טמא אינו אלא מדרבנן, שכן גם אם נכנס אדם אחר לבית מכל מקום אין התורה יחס לסמוך על כך שרוב בני אדם שהורים, אלא שתחשוש שמא נכנס לשם אדם רשע שגזרו עליו טומאת עם הארץ [כדברי הרמב"ם שהובאו לעיל בהערה]. ראש יוסף (פרש"י שם) וכן נקט הבית יוסף (סימן תמט סעיף ט"ו) בשיטת הרמב"ם (סימן תמט ס"ב ס"ג), שלשיטת חכמים גם לאחר הביטול צריך לשוב ולבדוק. אך הטור (שם) כתב, שאין להחמיר אלא כשלא ביטל והבדיקה היא מן התורה, אבל לא בבדיקה דרבנן. ד. **ומדובר** באופן שיש בפירורים כשיעור הככר כולה. תוספות (ד"ה ופפני) עוד כתבו, שאף לפי המבואר לעיל (ע"א) בשיטת רבן שמעון בן גמליאל, שאם אבדה ככר בתוך הבית אין די במציאת הככר אלא צריך לבדוק את כל הבית, מכל מקום באופן זה אף לשיטתו אין צריך לבדוק, משום שיש רגלים לדבר שהפירורים הם מהככר, שהרי מיד נכנס אחריו ומצאם. ה. **ואפי'** לפי המבואר לעיל (ע"א) בשיטת רבן שמעון בן גמליאל שאם אבדה ככר בבית אין די במציאת הככר אלא צריך לבדוק את כל הבית, מכל מקום באופן זה יש רגלים לדבר שזוהי מכת המצרים, ולא נגעה אלא בבתים שהיו בהם אדם. ו. **אפילו** לפי המבואר לעיל (ע"א) בשיטת רבן שמעון בן גמליאל, שאם אבדה ככר בבית צריך לבדוק את כל הבית, מכל מקום באופן זה יש רגלים לדבר שזוהי מכת המצרים, ולא נגעה אלא בבתים שהיו בהם אדם. ז. **כן** הוא לשיטת רבן שמעון בן גמליאל שהוכאה לעיל (ע"א), שאם אבדה ככר בבית צריך להמשיך ולבדוק את הבית. עוד יש לומר, שמדובר באופן שאינו זוכר כמה ככרות הניח בתחילה, ועל כן אם חרשושים לעכבר אף לדעת רבי צריך לבדוק את כל הבית, שמא לא מצא את כולם, תוספות (ד"ה שאני). ח. **רש"י** (ד"ה אמרי), ואין לומר שאף חכמים המחמירים בטומאה מודים שיש להקל בברייתא חמץ משום שאינה אלא מדרבנן [כמו שפירש רש"י בכמה מן הספיקות שהובאו לעיל (ע"א)], שהרי גם מה שהבית טמא אינו אלא מדרבנן, שכן גם אם נכנס אדם אחר לבית מכל מקום אין התורה יחס לסמוך על כך שרוב בני אדם שהורים, אלא שתחשוש שמא נכנס לשם אדם רשע שגזרו עליו טומאת עם הארץ [כדברי הרמב"ם שהובאו לעיל בהערה]. ראש יוסף (פרש"י שם) וכן נקט הבית יוסף (סימן תמט סעיף ט"ו) בשיטת הרמב"ם (סימן תמט ס"ב ס"ג), שלשיטת חכמים גם לאחר הביטול צריך לשוב ולבדוק. אך הטור (שם) כתב, שאין להחמיר אלא כשלא ביטל והבדיקה היא מן התורה, אבל לא בבדיקה דרבנן. ד. **ומדובר** באופן שיש בפירורים כשיעור הככר כולה. תוספות (ד"ה ופפני) עוד כתבו, שאף לפי המבואר לעיל (ע"א) בשיטת רבן שמעון בן גמליאל, שאם אבדה ככר בתוך הבית אין די במציאת הככר אלא צריך לבדוק את כל הבית, מכל מקום באופן זה אף לשיטתו אין צריך לבדוק, משום שיש רגלים לדבר שהפירורים הם מהככר, שהרי מיד נכנס אחריו ומצאם. ה. **ואפי'** לפי המבואר לעיל (ע"א) בשיטת רבן שמעון בן גמליאל שאם אבדה ככר בבית

ולבעורה, **אוֹ** שמא **אֵין צָרִיךְ** לעשות כן. **מפרש רבא את הספק: גְּזוּפֵיהּ אַטְרְחוּהוּ רַבָּנַן** - האם דווקא בגופו טריחוהו חכמים לבער את החמץ, אבל כשאינו יכול לבער בגופו, **בְּמְזוּנֵיהּ לֹא אַטְרְחוּהוּ רַבָּנַן** - לא הטריחוהו חכמים להוציא ממון כדי לבערו[ט], ויבטל בליבו. **אוֹ דִילְמָא לֹא שָׁנָא** - או שמא אין חילוק בין גופו לממונו, וחייבוהו גם להוציא ממון על הביעור.

מסיקה הגמרא: תֵּיקוּ - כל שאלות אלו עומדות בספק ולא נפשטו[כ].

* * *

משנה המשנה מפרטת את זמני בדיקת החמץ, מלבד עיקר זמנה בליל י"ד: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שלשה זמנים יש לבדיקת החמץ[יט]: **בּוֹדְקִין** אותו **אוֹר** [-בליל] **אַרְבָּעָה עָשָׂר** בניסן, **וּבְאַרְבָּעָה עָשָׂר בְּשַׁחֲרִית, וּבְשָׁעַת הַבִּיעוּר** של החמץ, שהיא השעה השישית של יום ארבעה עשר[כא]. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים**, ארבעה זמנים הם, אם **לֹא בָדַק אוֹר לְאַרְבָּעָה עָשָׂר, יִבְדּוֹק בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר** קודם זמן הביעור. ואם **לֹא בָדַק** גם **בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר** קודם זמן הביעור, **יִבְדּוֹק בְּתוֹךְ הַמּוֹעֵד** - בזמן הביעור, שהוא משך כל השעה השישית. ואם **לֹא בָדַק** גם **בְּתוֹךְ הַמּוֹעֵד** של הביעור, **יִבְדּוֹק לְאַחַר הַמּוֹעֵד**, מתחילת השעה השביעית של יום ארבעה עשר עד הלילה[כב], אבל לאחר מכן לא יבדוק[כג]. ובגמרא יבואר במה נחלקו רבי יהודה וחכמים.

המשנה מבארת כיצד לנהוג עם החמץ לאחר הבדיקה: וּמַה שֶּׁמְּשַׁיֵּיר מהחמץ לאחר בדיקתו לצורך אכילתו עד זמן איסורו, **נִיעְחְנוּ בְּצִינְעָא** - במקום שמור, **בְּדֵי שֶׁלֹּא** יאבד **וְיִהֵא צָרִיךְ בְּדִיקָה אַחֲרִיוֹ**[כד].

*

גמרא שנינו במשנה שנחלקו רבי יהודה וחכמים בזמני הבדיקה. וסברה הגמרא בתחילה, שנחלקו במנין הפעמים שיש לבדוק את החמץ. שלדעת רבי יהודה שאמר 'בודקין אור ארבעה עשר וארבעה עשר שחרית ובשעת הביעור', יש לבדוק את החמץ בכל אחד משלשת הזמנים האמורים. ולדעת חכמים שאמרו 'לא בדק אור ארבעה עשר יבדוק בארבעה עשר וכו' לא בדק בתוך המועד יבדוק לאחר המועד', די בבדיקה אחת, אלא שאם לא בדק בעיקר זמנה שהוא בליל י"ד יבדוק בזמן השני, ואם לא בדק בזמן השני יבדוק בשלישי או ברביעי[כה]. לפיכך שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא [-מהו טעמן] **דְּרַבִּי יְהוּדָה** שמצריך לבדוק שלש פעמים. **מִשִּׁיבָה הַגְּמָרָא: רַב חִסְדָּא וְרַב הוֹשַׁעְיָא דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ** - שניהם אמרו, שלש בדיקות אלו הן **בְּגֶמֶד שָׁלֹשׁ שַׁבָּתוֹת** [-לשונות השבתה] **שֶׁאָמוּרוֹת בָּתוֹרָה, לֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר**' (שמות יג ז), **'שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם'** (שם יב יט), **'וְאַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם'** (שם יב טו). הרי ששלש לשונות השבתה נאמרו בחמץ, העדר ראיה, העדר מציאה, והשבתה[כה].

הגמרא דוחה פירוש זה בדברי רבי יהודה: מָתִיב [-הקשה] **רַב יוֹסֵף**, הלא שנינו בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כׇּל שְׁלֹשָׁה בְּדָקָן בְּשָׁלֹשָׁה פְּרָקִים** [-זמנים] **הֲלָלוּ, שׁוּב אֵינוֹ בּוֹדֵק. אֶלָּמָא** [-ומוכח] **בְּמִצְוָאן וְאֵילָךְ הוּא דְּקָלֵינְהוּ** - שלא נחלקו אלא בחיוב בדיקה מהזמן השלישי ואילך, שלדעת רבי יהודה שלשה זמנים בלבד הם, ואם לא בדק בשעת הביעור שוב לא יבדוק, ולדעת חכמים יבדוק גם לאחר זמן הביעור. אך לדברי הכל די בבדיקה אחת, ואם בדק בליל ארבעה עשר שוב אינו צריך לבדוק[כג].

הגמרא מביאה גירסא אחרת בדברי הברייתא, שלפיה מפורש בדבריה שדי בבדיקה אחת: מָר זוּטְרָא מַתְנֵי הָכִי [-שונה כך] **מָתִיב** [-הקשה] **רַב יוֹסֵף** על דברי רב חסדא ורבה בר רב הונא, הלא שנינו בפירוש בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כׇּל שְׁלֹשָׁה בְּדָקָן בְּאֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה פְּרָקִים הֲלָלוּ, שׁוּב אֵינוֹ בּוֹדֵק. אֶלָּמָא** [-ומוכח] שרק **בְּשׁוּב אֵינוֹ בּוֹדֵק**' לאחר זמן הביעור **הוּא דְּקָלֵינְהוּ** [-נחלקו], שכן בפירוש אמר רבי יהודה 'באחד מזמנים אלו', הרי שרק בזמן אחד הוא בודק ולא בשלשתם. **מסיקה הגמרא: אֶלָּא רַבִּי יְהוּדָה נָמֵי** [-גם כן] רק **'אִם לֹא בָדַק'** בזמן הראשון **קָאָמַר** שיבדוק בזמן השני, ואם לא בדק בשני יבדוק בשלישי, ולא שיבדוק בכל שלשת זמנים אלו[כו]. **וְהָכָא בְּהָא קָמֵיפַּלְגִי** - וכאן בכך נחלקו, **מָר** [-רבי יהודה] **סָבַר, מִקְּפֵי אִיסּוּרָא אִיזְדָּרָא** - דווקא קודם זמן איסור החמץ מן התורה בשעה השביעית, תיקנו חכמים לבדוק[כד]. אבל **בָּתַר אִיסּוּרָא** [-לאחר איסורן] **לֹא** תיקנו לבדוק, **גְּזֵירָה דִּילְמָא אָתֵי לְמֵיכַל מִינַּיהּ** - שמא יבוא את החמץ במקום מצנעו אין לחשוש שמא גרדה חולדה מקצת ממנו למקום אחר בבית, כמבואר לעיל (ג:). **וְצָרִיךְ עִיּוּן** מדוע נאמר דין זה במשנתנו, ולא במשנה הקודמת (ט:), שעוסקת במעין חשש זה. ראש יוסף (ד"ה ומפי) כא. **ולפי** זה גם **רבי יהודה** מודה שאם לא בדק בשעת הביעור יבדוק לאחר הביעור, אלא שדי בשלש הבדיקות הראשונות בלבד. על פי התורת חיים (ד"ה שלשת) כב. **ואף** שהכתוב מדבר בחמץ שלא נתבטל, מכל מקום גם בבדיקה שלאחר הביטול שאינה אלא מדרבנן תיקנו חכמים שלש בדיקות כעין בדיקה דאורייתא. עוד יתכן שאף לדעת רב חסדא ורבה בר רב הונא אין זו דרשה גמורה אלא אסמכתא בעלמא, ואף מי שלא ביטל ותייב לבדוק מן התורה, די לו בבדיקה אחת, ושתי הבדיקות הנוספות אינן אלא מדרבנן. רבינו דוד (ד"ה ומפי). כג. **ולא** מסתבר לומר שנחלקו בשני דברים, גם במנין הבדיקות וגם בבדיקה לאחר זמן הביעור, שכן מלשון המשנה משמע שלא נחלקו אלא בדבר אחד בלבד. תורת חיים (ד"ה שלשת). וכן משמע מדברי רש"י (ד"ה שלשת) כד. **ואף** שהחמץ אסור מדרבנן באכילה גם בשעה שישית, מכל מקום מכיון שאינו אסור מן התורה הרי הוא כקורם זמן איסורו, ולא גזר רבי יהודה שלא לבדוק משום איסור דרבנן, רבינו דוד (ד"ה ומפי). אך ראה לעיל בהערה בשיטת בעל המאור, שלדעת רבי יהודה אין בודקים אלא עד סוף השעה החמישית. כה. **שנאמר** (ויקרא כג יא-יג) 'והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן, והניף את העומר לפני ה' לרצונכם ממחרת השבת יניפנו הכהן'. מנחה זו היתה קריבה משעורים קלויות וגרוסות בריחיים, והיו בוללים אותה בשמן ונותנים עליה לבונה, ואחר כך היה מניף אותה הכהן לפני המזבח, וקומץ ממנה ומקטיר את הקומץ על המזבח, ושיירים היו נאכלים לכהנים בעזרה. וראה במסכת מנחות (סה:-סו.) בכמה מקורות לכך שכוונת הכתוב 'ממחרת השבת' למחרת יום טוב של פסח. כו. **שנאמר** בפרשת העומר (שם כג יז), 'לחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה, עד הביאכם את קרבן אלהיכם'. וראה במסכת מנחות (סה:-סט:) בפרטי דיני חדש, ובזמן היתרו בזמן שאין בית המקדש קיים. כז. **גירסת** רש"י היא 'קמח וקלי', והם שני דברים שונים. אך יש גורסים 'קמח קלי', כלומר קמח שנטחן מתבואה קלויה. וראה להלן (יז.) בהערה, במובא מהתוספות ר"י"ד שהנוהים כגירסא זו מסוגיית הגמרא שם.

טו. **דווקא** כשהחמץ בפי נחש לא חייבוהו להוציא עליו ממון, משום שיתכן שהנחש יאכלנו או יוציאנו מהבית ויתחקים מצות ביעור בלא הוצאת ממון, אבל בסתם חמץ מבואר לעיל (ד:) שנוח לו לאדם לקיים מצוה בממונו, ולשכור אדם שיבדוק את הבית עבורו. תוספות (ד"ה מממונייהו), ורבינו דוד (ד"ה מממונייהו) והמהר"ל (פמ"ס סב) כתבו, שדווקא בחמץ שיכול אדם לבדוק בגופו ונתחייב בבדיקתו נוח לאדם להוציא ממון, אבל חמץ שאינו יכול לבדוק בגופו אלא רק בממונו, מלכתחילה לא חייבוהו חכמים בבדיקה. וראה בתוספות שאנץ (ד"ה מממונייהו) שתירץ באופן אחר. טז. **למסקנת** הגמרא די בבדיקה אחת, וכוונת רבי יהודה היא, שאם לא בדק בזמן הראשון יבדוק בשני, ואם לא בדק בשני יבדוק בשלישי. **רש"י** (ד"ה ומפי) על פי מה ששינו במשנה להלן (יז:), שאף שמן התורה זמן הביעור הוא בתחילת השעה השביעית, הקדימו חכמים את זמנו בשעה אחת. אך בעל המאור (לפלן יג: ד"ה ומפי) כתב, ששעת הביעור האמורה במשנתנו היא השעה החמישית, והיא קרויה כן משום שבסופה [בתחילת שש] הוא זמן הביעור מדרבנן. והוכיח כדבריו מהירושלמי (ד"ה). שטעם חיוב בדיקת חמץ הוא כדי שלא לעבור על 'בל יראה', שלפי זה אין לפרש ש'לאחר המועד' הוא כפשוטו דהיינו לאחר הפסח, שהרי באותו זמן כבר אין מוהרים ב'בל יראה', ושוב אין טעם לחייב בבדיקה. וכתב המהרש"ל (פמ"ס סב), שאף שבכשתנתו מדרבנן שלאחר ביטול אלא מדרבנן [שכן ללא ביטול ודאי מודה רבי יהודה לחכמים שיש לבדוק גם בתוך הפסח כדי שלא לעבור על 'בל יראה'], שגם לדעת רש"י טעמה הוא משום שמא יבוא לאוכלו [גם לאחר הפסח נוהג חשש זה, שהרי חמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה], מכל מקום לא חייבו חכמים בדיקה אלא בחמץ שללא ביטול עוברים עליו ב'בל יראה'. וביאר בחידושי רבי שמואל (מי פ' פתי ם) בדבריו, שתקנת חכמים של בדיקה וביעור אינה איסור מתרחש לקיים את החמץ ברשותו, אלא שמשום החשש שמא יבוא לאוכלו תיקנו שלא לסמוך על הביטול, וממילא עוברים על החמץ ב'בל יראה' מדרבנן. ועל כן לאחר הפסח אין חיוב בבדיקת וביעור החמץ, שהרי כבר אין נוהג איסור 'בל יראה' באותה שנה. אמנם המהרש"א (פמ"ס סב) כתב, שלשיטת רש"י משנתנו אכן מדברת באופן שלא ביטל. אך תמהו התוספות על פירוש רש"י, שאם כן היה להם לתכמים לומר 'בשעת הביעור' ולאחר הביעור', כלשונו של רבי יהודה. ותירץ בחידושי הר"ן (ד"ה ימפקן), שדווקא לרבי יהודה נקראת השעה השישית 'שעת הביעור', משום שהיא השעה האחרונה לבדיקה, מה שאין כן לשיטת חכמים שאף לאחר שעה זו חייבים בבדיקה אין ראוי לקרותה 'שעת הביעור'. והתוספות פירשו על פי שיטתם (לעיל סב ד"ה שוב) ששעם הבדיקה הוא כדי שלא יבוא לאכול את החמץ, ש'תוך המועד' הוא מתחילת השעה השביעית עד לאחר הפסח, ו'לאחר המועד' הוא לאחר הפסח, שיש לבדוק את החמץ כדי שלא יבוא לאוכלו, שכן חמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה. ורש"י בפנמנות (סה: ד"ה

ודבר זה היה שָׁגֵא בְּרְצוֹן חֲכָמִים (הַן עוֹשִׂין), משום שתבואה חדשה אסורה באכילה עד לאחר הקרבת העומר, ויש לגזור שלא להתעסק עמה עד לאחר הקרבתו כדי שלא יבואו לאוכלה[ה]. דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּרְצוֹן חֲכָמִים הָיוּ עוֹשִׂין כן, לפי שלא גזרו לאסור את ההתעסקות עם ה'חדש'[ב]. מסיקה הגמרא את קושייתה: וְהרי לֹא קָא גָּזַר רַבִּי יְהוּדָה ב'חדש' דִּילְמָא אָתֵי לְמֵיכַל מִינֵּיהּ - שמא יבואו לאכול ממנו[א], ואם כן מדוע אסר לברוך את החמץ לאחר זמן איסורו משום החשש האמור.

מתרצת הגמרא: אָמַר (רבא) [רַבָּה][ו], שָׁאנֵי [-שונה] דין חָדָשׁ מחמץ, משום שמְּתוּחָּ שָׁלֹא הִתָּרוּ לוֹ לתולשו אֶלָּא עַל יְדֵי קְטוּף [-קטיפת] השיבולים ביד, ולא על ידי קצירה בכלי כדרך כל השנה [שהרי אסור לקצור תבואה חדשה קודם קצירת העומר[ז], הרי הוּא זָכוּר על ידי שינוי מעשה זה שחדש הוא ואסור באכילה, ואין לחשוש שמא יבוא לאוכלו תוך כדי העיסוק בו. מה שאין כן בחמץ שאין מה שיזכירנו שהוא אסור באכילה, ועל כן חשש רבי יהודה שמא יבוא לאוכלו תוך כדי בדיקתו.

אבי מקשה על תירוצו של רבא: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרבא, תְּיוּבְתָּא [-אכן מוכן] מדוע בְּשַׁעֲתָא קָטְיֵיפָה אין לחשוש שמא יאכלנו באותה שעה, אך בשעת טְחִינָה וְהָרָקָדָה [-וניפוי הקמח] של החדש מַאי אִיכָּא לְמֵימַר - מה יש לנו לומר בטעם מה שהתירן רבי יהודה, ולא חשש שמא יתן לתוך פיו מהקמח, הלא אין בהן שום שינוי שעל ידו יזכר שקמח זה אסור באכילה, ואילו במשנה מבואר שהתיר רבי יהודה גם את טחינת הקמח והעיסוק בו, שכן שנינו בה שהיו שוקי ירושלים מלאים בקמח וקלי. תירץ לוֹ רבא: הָא לֹא קָשְׁיָא - אין זו קושיא, שכן גם מלאכות אלו נעשות בחדש על ידי שינוי כדי להזכיר שהוא חדש האסור באכילה, שהַטְּחִינָה הותרה בו רק בְּרֵיחַיִם [-בריחים] דִּיָּד ולא בריחים של מים[ח], וְהָרָקָדָה הותרה בו רק עַל גַּבֵּי נָפָה - על צירה התחתון של הנפה, שהופכים אותה ומניחים את הקמח על צידה החיצוני, ולא כדרך ניפוי רגיל שהוא בתוך הנפה.

שוב הקשה אבי על רבא: אֶלָּא עדיין קשה מֵהָא דְּתָנַן - ממה ששנינו במסכת מנחות (פג:), קוֹצְרִין [-מותר לקצור] קודם קצירת העומר במגל כדרך קצירה רגילה תבואה חדשה של בֵּית הַשַּׁחְיִם - שדה שצריכה השקאה בידי אדם, וְכן את התבואה שֶׁבָּעֲמָקִים, משום שלא נאסרה קצירה קודם העומר אלא בתבואה שמקריבים ממנה לעומר, ולא בתבואות אלו שאין מביאים מהן את העומר, לפי שאינן מן המובחר[ו]. אֲבָל לֹא גּוֹדְשִׁין - אין עושים מהן גדיש קודם הקרבת העומר[ז]. וְאוֹקִימְנָא [-והעמדנו] במנחות (פה:) משנה זו בְּשִׁיטַת רַבִּי יְהוּדָה[ח]. ובקצירה זו מַאי אִיכָּא לְמֵימַר - מה יש לנו לומר בטעם מה שהתירה רבי יהודה, הלא אין בה שום שינוי שיזכיר שהתבואה אסורה באכילה, ומדוע לא חשש בה רבי יהודה שמא יבוא לאוכלה.

משום קושיא זו דיחה אבי את תירוץ רבא ומתרץ באופן אחר: אֶלָּא אָמַר אַבָּיֵי, בְּחָדָשׁ לא חשש רבי יהודה שמא יבוא לאכול ממנו, משום דְּבֵילְיָא מִינֵּיהּ - שפורש ממנו כל השנה עד להקרבת העומר ואינו מורגל באכילתו. מה שאין כן בַּחֲמֵץ, שֶׁלֹּא בְּדֵילְיָא מִינֵּיהּ - שאינו פורש ממנו כל ימות השנה, שהרי נאסר באכילה רק בימות הפסח, ועד עתה היה מותר לאוכלו, ועל כן יש לחשוש בו שמא מתוך שיתעסק בו יבוא לאוכלו.

רבא מקשה על תירוץ אבי מסתירת דברי חכמים בחמץ על דבריהם בחדש: אָמַר רָבָא, וכי רק מדברי דְּרַבִּי יְהוּדָה בחמץ אֲדְרַבִּי יְהוּדָה [-על דבריו] בחדש שָׁנְיָא [-כפי שהקשינו לעיל, וְדִרְבָנַן אֲדְרַבָּנַן לֹא שָׁנְיָא - ומדברי חכמים בחמץ על דברי חכמים בחדש לא הקשה. הלא יש להקשות מדברי חכמים במשנתנו [שהוא רבי מאיר[ט]] שבודקים את החמץ גם לאחר זמן איסורו ואין חוששים שמא יבואו לאוכלו, על דברי רבי מאיר שהעסק בקמח וקלי קודם העומר לא היה ברצון חכמים, משום ששחשש שמא יבואו לאוכלו[כ]. מתרצת הגמרא: מִדְּרַבִּי יְהוּדָה אֲדְרַבִּי יְהוּדָה לֹא קָשְׁיָא, דְּדִלְמָא [-שונה] דין חָדָשׁ מחמץ, משום שמְּתוּחָּ שָׁלֹא הִתָּרוּ לוֹ לתולשו אֶלָּא עַל יְדֵי קְטוּף [-קטיפת] השיבולים ביד, ולא על ידי קצירה בכלי כדרך כל השנה [שהרי אסור לקצור תבואה חדשה קודם קצירת העומר[ז], הרי הוּא זָכוּר על ידי שינוי מעשה זה שחדש הוא ואסור באכילה, ואין לחשוש שמא יבוא לאוכלו תוך כדי העיסוק בו. מה שאין כן בחמץ שאין מה שיזכירנו שהוא אסור באכילה, ועל כן חשש רבי יהודה שמא יבוא לאוכלו תוך כדי בדיקתו.

אבי מקשה על תירוצו של רבא: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרבא, תְּיוּבְתָּא [-אכן מוכן] מדוע בְּשַׁעֲתָא קָטְיֵיפָה אין לחשוש שמא יאכלנו באותה שעה, אך בשעת טְחִינָה וְהָרָקָדָה [-וניפוי הקמח] של החדש מַאי אִיכָּא לְמֵימַר - מה יש לנו לומר בטעם מה שהתירן רבי יהודה, ולא חשש שמא יתן לתוך פיו מהקמח, הלא אין בהן שום שינוי שעל ידו יזכר שקמח זה אסור באכילה, ואילו במשנה מבואר שהתיר רבי יהודה גם את טחינת הקמח והעיסוק בו, שכן שנינו בה שהיו שוקי ירושלים מלאים בקמח וקלי. תירץ לוֹ רבא: הָא לֹא קָשְׁיָא - אין זו קושיא, שכן גם מלאכות אלו נעשות בחדש על ידי שינוי כדי להזכיר שהוא חדש האסור באכילה, שהַטְּחִינָה הותרה בו רק בְּרֵיחַיִם [-בריחים] דִּיָּד ולא בריחים של מים[ח], וְהָרָקָדָה הותרה בו רק עַל גַּבֵּי נָפָה - על צירה התחתון של הנפה, שהופכים אותה ומניחים את הקמח על צידה החיצוני, ולא כדרך ניפוי רגיל שהוא בתוך הנפה.

שוב הקשה אבי על רבא: אֶלָּא עדיין קשה מֵהָא דְּתָנַן - ממה ששנינו במסכת מנחות (פג:), קוֹצְרִין [-מותר לקצור] קודם קצירת העומר במגל כדרך קצירה רגילה תבואה חדשה של בֵּית הַשַּׁחְיִם - שדה שצריכה השקאה בידי אדם, וְכן את התבואה שֶׁבָּעֲמָקִים, משום שלא נאסרה קצירה קודם העומר אלא בתבואה שמקריבים ממנה לעומר, ולא בתבואות אלו שאין מביאים מהן את העומר, לפי שאינן מן המובחר[ו]. אֲבָל לֹא גּוֹדְשִׁין - אין עושים מהן גדיש קודם הקרבת העומר[ז]. וְאוֹקִימְנָא [-והעמדנו] במנחות (פה:) משנה זו בְּשִׁיטַת רַבִּי יְהוּדָה[ח]. ובקצירה זו מַאי אִיכָּא לְמֵימַר - מה יש לנו לומר בטעם מה שהתירה רבי יהודה, הלא אין בה שום שינוי שיזכיר שהתבואה אסורה באכילה, ומדוע לא חשש בה רבי יהודה שמא יבוא לאוכלה. מסיקה הגמרא, אֶלָּא תירוצו דְּרַבָּא לעיל, ולא בא רב אשי לתרץ אלא מדוע אין חוששים לאכילה בשעת הטחינה וההרקדה, אֶלָּא [-הלא] עדיין יקשה, מה ששנינו במנחות (פה:), קוֹצְרִין במגל את תבואת בֵּית הַשַּׁחְיִן וְאת התבואה שֶׁבָּעֲמָקִים, וְאוֹקִימְנָא [-והעמדנו] משנה זו בְּרַבִּי יְהוּדָה, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר - מה יש לנו לומר בטעם ההיתר, הלא רואיה אז התבואה לאכילה, וגם אין שינוי בקצירתה, ומדוע לא חשש רבי יהודה שמא יבואו לאוכלה. מסיקה הגמרא, אֶלָּא תירוצו דְּרַב אַשֵׁי בְּדוּתָא הֵיא, שהרי הגלגל מחובר לריחיים, וכאשר תנועת המים דוחפת את הדפים מסתובב הגלגל, ויחד עמו מסתובבות אבני הריחים ושוחנות את התבואה. ו. מבואר בברייתא במנחות (פג:), שממה שנאמר (ויקרא כג) 'כי תבואו אל הארץ וגו' וקצרתם את קצירה, והבאתם את עומר' משמע שמותר לקצור שאר תבואות קודם לעומר, ומכה שנאמר (שם) 'עומר ראשית קצירכם' משמע שהוא קודם לכל הקצירות. ולכאורה סותרים שני כתובים אלו זה את זה, אלא בהכרח צריך לומר, שממקום שאתה מביא עומר אי אתה קוצר קודם לו, וממקום שאי אתה מביא עומר אתה קוצר קודם לו. ושנינו במנחות (שם), אין מביאין סולת למנחה לא מבית הזבלין, ולא מבית השלחין, ולא מבית הטמקים, מפני שתבואותיהם אינן מן המובחר. רש"י (ד"ה ופג), וכתבו התוספות (ד"ה ופה) ורבינו חננאל גרס 'ברוחה היא', כלומר, סברא חיצונה היא ולא נשנית בין החכמים. יג. קושיית הגמרא היא על הזמן שלאחר קצירת החדש ועד לאחר יבישתו, אבל על שעת הקצירה עצמה אין להקשות מדוע אין חוששים שמא יבואו לאוכלו, שהרי אם לא יקצור תיפסד התבואה, ובמקום הפסד לדברי הכל אין חוששים לאכילה, כמבואר בהערה לעיל, צל"ח (ד"ה ואמר). יד. ואף בזמן שמתעסק בייבוש לאחר הקצירה אין לחשוש שמא יבוא לאוכלו, שכן בין הקצירה לקלי אינו אלא זמן מועט, ובמשך זמן זה עדיין הוא זכור מהשינוי שבקצירה, שנעשית על ידי קיטוף. צל"ח (שם). טו. פירוש המשניות להרמב"ם (פסקי פ"ג מ"ב) [דבר חלול נקרא שפופרת, ואף שופר נקרא בשם זה משום שהוא חלול, על פי הרשב"א והר"ן (ר"ה כו. ד"ה כל)]. אך המהרי"ל (פיקוסיים פוח סט) כתב, שתיבת 'ביצה' נקודה בחיריק"ף, ושפופרת היא קנה אגם של 'ביצה', שהיא בריכה שגדלים בה קנים.

א. ומה שחשש לכך בחדש יותר מבשאר איסורי תורה, כגון חֵלֶב וערלה וכדומה, שמותר להתעסק עמהם ולא גזרו שמא יבוא לאוכלם, הוא משום שאיסורם איסור עולם ועל כן בני אדם בדלים מהם, מה שאין כן ב'חדש' שאיסיורו הוא לזמן מוגבל בלבד, ועל כן אין בדלים ממנו, פני יהושע (ד"ה ולכאורה). ב. איסור אכילה מהתבואה החדשה קודם הקרבת העומר נקרא איסור 'חדש'. ג. רבא מקשה כן דווקא על תירוץ אביי, אבל על תירוצו של רבא עצמו לא קשה, שכן אפשר ליישב, שרק בחדש טובריס חכמים שיהיה הוא הראשון לכל התבואות הנקצרות, רש"י (ד"ה כי יהודה) על פי התורת כהנים (תומל פרשה ח). אך הקשו האחרונים, הלא מבואר ברש"י במנחות (פ: ד"ה ולקוטי), שלאחר קצירת העומר מותר לקצור מהחדש בכלי אפילו קודם הקרבת העומר, ואם כן יש לחשוש בתבואה הנקצרת במוצאי יום טוב לאחר קצירת העומר, שמא יבואו לאוכלה, שהרי היא נקצרת כדרכה בלא שום שינוי. ותירץ הרש"ש (שם פת. ד"ה ויש), שאין דרך לקצור בלילה, ולא גזרו חכמים על דבר שאינו שכיח. ה. שהמים זורמים בתעלה עד גלגל של עץ שקבועים סביבו דפים, וציר הגלגל מחובר לריחיים, וכאשר תנועת המים דוחפת את הדפים מסתובב הגלגל, ויחד עמו מסתובבות אבני הריחים ושוחנות את התבואה. ו. מבואר בברייתא במנחות (פג:), שממה שנאמר (ויקרא שם) 'כי תבואו אל הארץ וגו' וקצרתם את קצירה, והבאתם את עומר' משמע שמותר לקצור שאר תבואות קודם לעומר, ומכה שנאמר (שם) 'עומר ראשית קצירכם' משמע שהוא קודם לכל הקצירות. ולכאורה סותרים שני כתובים אלו זה את זה, אלא בהכרח צריך לומר, שממקום שאתה מביא עומר אי אתה קוצר קודם לו, וממקום שאי אתה מביא עומר אתה קוצר קודם לו. ושנינו במנחות (שם), אין מביאין סולת למנחה לא מבית הזבלין, ולא מבית השלחין, ולא מבית הטמקים, מפני שתבואותיהם אינן מן המובחר. רש"י (ד"ה ופג), וכתבו התוספות (ד"ה ופה) ורבינו חננאל גרס 'ברוחה היא', כלומר, סברא חיצונה היא ולא נשנית בין החכמים. יג. קושיית הגמרא היא על הזמן שלאחר קצירת החדש ועד לאחר יבישתו, אבל על שעת הקצירה עצמה אין להקשות מדוע אין חוששים שמא יבואו לאוכלו, שהרי אם לא יקצור תיפסד התבואה, ובמקום הפסד לדברי הכל אין חוששים לאכילה, כמבואר בהערה לעיל, צל"ח (ד"ה ואמר). יד. ואף בזמן שמתעסק בייבוש לאחר הקצירה אין לחשוש שמא יבוא לאוכלו, שכן בין הקצירה לקלי אינו אלא זמן מועט, ובמשך זמן זה עדיין הוא זכור מהשינוי שבקצירה, שנעשית על ידי קיטוף. צל"ח (שם). טו. פירוש המשניות להרמב"ם (פסקי פ"ג מ"ב) [דבר חלול נקרא שפופרת, ואף שופר נקרא בשם זה משום שהוא חלול, על פי הרשב"א והר"ן (ר"ה כו. ד"ה כל)]. אך המהרי"ל (פיקוסיים פוח סט) כתב, שתיבת 'ביצה' נקודה בחיריק"ף, ושפופרת היא קנה אגם של 'ביצה', שהיא בריכה שגדלים בה קנים.

מצות ביעור [שכן ביטול מצות ביעור דומה למקום הפסד]. תוספות (ד"ה שם). ח. שכן שנינו שם, 'אנשי יריחו גדושים שלא ברצון חכמים הם ולא מיחו בידם', ורק רבי יהודה שנה דין זה בברייתא בלשון זו, אבל רבי מאיר רק אמר שהיה זה שלא ברצון חכמים, ולא הוסיף שלא מיחו בידם. ט. שכן סתם חכמים המחולקים על רבי יהודה הוא רבי מאיר. י. רבא מקשה כן דווקא על תירוץ אביי, אבל על תירוצו של רבא עצמו לא קשה, שכן אפשר ליישב, שרק בחדש טוברים חכמים שיהיה הראשון לכל שמא יבואו לאוכלו, לפי שאינו אסור אלא באיסור לאו, מה שאין כן בחמץ שאיסורו בכרת בדלים ממנו בני אדם, ואין לחשוש שמא יבואו לאוכלו. אך מאחר שתירץ אביי בשיטת רבי יהודה שבני אדם בדלים רק מחדש ולא מחמץ לפי שכל השנה הוא מותר באכילה, אין מסתבר לומר שתולקים חכמים על רבי יהודה מן הקצה אל הקצה, וסוברים שדווקא מאיסור חמץ בני אדם בדלים ולא מאיסור חדש. צל"ח (ד"ה ואמר). וראה עוד בפני יהושע (ד"ה ותלמה) ובחתם סופר (ד"ה ואמר) בטעם מה שהקשה רב רבא רק לאחר תירוץ אביי. יא. לפי גירסת רש"י לעיל (י: ד"ה מקשה) במשנה במנחות (פה:), שמה שנאמר (ויקרא שם) 'כי תבואו אל הארץ וגו' וקצרתם את קצירה, והבאתם את עומר' משמע שמותר לקצור שאר תבואות קודם לעומר, ומכה שנאמר (שם) 'עומר ראשית קצירכם' משמע שהוא קודם לכל הקצירות. ולכאורה סותרים שני כתובים אלו זה את זה, אלא בהכרח צריך לומר, שממקום שאתה מביא עומר אי אתה קוצר קודם לו, וממקום שאי אתה מביא עומר אתה קוצר קודם לו. ושנינו במנחות (שם), אין מביאין סולת למנחה לא מבית הזבלין, ולא מבית השלחין, ולא מבית הטמקים, מפני שתבואותיהם אינן מן המובחר. רש"י (ד"ה ופג), וכתבו התוספות (ד"ה ופה) ורבינו חננאל גרס 'ברוחה היא', כלומר, סברא חיצונה היא ולא נשנית בין החכמים. יג. קושיית הגמרא היא על הזמן שלאחר קצירת החדש ועד לאחר יבישתו, אבל על שעת הקצירה עצמה אין להקשות מדוע אין חוששים שמא יבואו לאוכלו, שהרי אם לא יקצור תיפסד התבואה, ובמקום הפסד לדברי הכל אין חוששים לאכילה, כמבואר בהערה לעיל, צל"ח (ד"ה ואמר). יד. ואף בזמן שמתעסק בייבוש לאחר הקצירה אין לחשוש שמא יבוא לאוכלו, שכן בין הקצירה לקלי אינו אלא זמן מועט, ובמשך זמן זה עדיין הוא זכור מהשינוי שבקצירה, שנעשית על ידי קיטוף. צל"ח (שם). טו. פירוש המשניות להרמב"ם (פסקי פ"ג מ"ב) [דבר חלול נקרא שפופרת, ואף שופר נקרא בשם זה משום שהוא חלול, על פי הרשב"א והר"ן (ר"ה כו. ד"ה כל)]. אך המהרי"ל (פיקוסיים פוח סט) כתב, שתיבת 'ביצה' נקודה בחיריק"ף, ושפופרת היא קנה אגם של 'ביצה', שהיא בריכה שגדלים בה קנים.

בשבתס"ז. וְאסור לעשות כן **אֲפִילּוּ** בשפופרת **שֶׁהִיא שֶׁל חֶרֶס**, שהשמן שבתוכה נמאס, ואין דרך בני אדם לאוכלו, שמכל מקום חששו שמא יבוא להסתפק ממנו[ס"ח]. **וְרַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר** לעשות כן. הרי שרבי יהודה אינו חושש שמא יאכל מהשמן, ואפילו שהכל רגילים לאוכלו ואין בדלים ממנו, ומדוע בחמץ חשש שמא יבואו לאוכלו תוך כדי בדיקתו. **מתרצת הגמרא: הָתָם** [-שם] בשבת סובר רבי יהודה, **מְשׁוּם חוּמְרָא דְּשַׁבָּת מִבְּדִיקַת בְּדִיקַת** - שמשום חומר איסור שבת בדלים בני אדם מהשמן, ואין לחשוש שמא יאכלו ממנו ויעברו על איסור כיבוי[ס"ט]. מה שאין כן בחמץ שאינו חמור כל כך כמו שבת, ועל כן חוששים שמא יבואו לאוכלו.

הגמרא מקשה כתירה משיטות חכמים ורבי יהודה במשנה האמורה על דבריהם במקום אחר. מקשה הגמרא: וְרַמִּי דְּשַׁבָּת אַשַּׁבָּת - וקשה ממשנה זו בשבת על דין אחר בשבת שנחלקו בו רבי יהודה וחכמים בברייתא. **דְּתַנְיָא, חֲבָל חֲלָלִי** שדולים עמו מים מהבור, **שְׁנִפְסָקָה** באמצעיתו, **לֹא יֵהָא קוֹשְׁרוֹ** בשבת בקשר של קיימא [-קשר קבוע שעשוי שלא להתירו לעולם[ע"י], שכן קושר הוא אחד מל"ט מלאכות האסורות בשבת, **אֲפִילּוּ** יהא **עוֹנְבוֹ** בעניבה שאינה קשר של קיימא, ולא גזרו לאסור עניבה שמא מתוך כך יבוא לידי קשירה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, מחבר האדם את שני קצות החבל **וְכוֹרְךְ עָלָיו פּוֹנְדָא** [-חגורה חלולה] **אוֹ פָּקָקְיָא** - חגורה שחוגרים אותה סביב השוקיים, **וּבְלָבַד שֶׁלֹּא יַעֲנִבֶנּוּ** לפונדא ולפסקיא, אלא יכרוך אותו על החבל כבריכה בעלמא[ף], וסברה הגמרא שרבי יהודה אוסר עניבה בשבת משום גזירה, שמא מתוך שמתעסק בה יבוא לידי קשירה[כא]. ולפי זה הקשתה, **קָשְׁיָא** [-הלא קשה] מדבריו **דְּרַבִּי יְהוּדָה** בעניבה **אַדְּרַבִּי יְהוּדָה** - על דבריו בשפופרת, מדוע לא גזר בה שמא יבוא לאכול מהשמן, כשם שגזר בעניבה. וכן **קָשְׁיָא** [-קשה] מדבריהם **דְּרַבָּנָן** בעניבה **אַדְּרַבָּנָן** - על דבריהם בשפופרת, מדוע לא גזרו בעניבה כמו שגזרו בשמן.

מתרצת הגמרא: מִדְּרַבָּנָן אַדְּרַבָּנָן לָא קָשְׁיָא - לא קשה, משום ש**שָׁמֵן** שבשפופרת **בָּשָׂר** אחר **מִיחַּשַּׁךְ** [-מתחלף] אצל בני אדם, שהרי אותו שמן הוא, ומאחר שרגילים לאכול שמן יבואו לאכול גם את השמן שבשפופרת. ואולם **עֲנִיבָה בְּקַשְׁיָרָה לָא מִיחַּשַּׁךְ** - אינה מתחלפת, ואף אם נתיר עניבה לא יבואו מתוך כך לידי קשירה[כב]. וכן **מִדְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה לָא קָשְׁיָא** - לא קשה, משום **דַּעֲנִבָּא** [-שטעמו] **דְּרַבִּי יְהוּדָה** האוסר עניבה, **לָאו** [-אינו] **מִשּׁוּם דְּעָנִיבָה אֲגוּ קַשְׁיָרָה** - שאם נתיר עניבה יבואו לידי קשירה, **אֶלָּא** טעמו הוא **מִשּׁוּם דְּקָקָבַר שְׁעָנִיבָה גּוּפָהּ** [-עצמה] **קַשְׁיָרָה הִיא**, ואסורה מן התורה משום אב מלאכה של קושר.

הגמרא מקשה על שיטת חכמים בהיתר עניבה: וְרַמִּי [-וקשה] מדברי **דְּרַבָּנָן** בעניבה **אַדְּרַבָּנָן** - על דבריהם במקום אחר. **דְּתַנָּן** - שהרי שנינו במסכת שבת (קיג.), **קוֹשְׁרִין** בשבת **דַּיָּלִי** לפי הבור **בְּפָקָקְיָא** - בחגורה שחוגרים אותה סביב השוקיים, שכן אין אדם רוצה להפסיד את הפסקיא שלו ולהניחה שם בקביעות, ונמצא שאין זה קשר של קיימא. **אֲבָל לֹא** קושרים את הדלי **בְּחֶבֶל**, שמא יניחנו שם לעולם, ונמצא שהוא קשר של קיימא האסור בשבת. **וְרַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר** אף לקושרו בחבל. **הגמרא מברירת את דברי המשנה, ומסיקה את קושייתה: חֶבֶל דְּמַאי** - באיזה חבל נחלקו חכמים ורבי יהודה, **אִילֵימָא** [-אם נאמר] **בְּחֶבֶל דְּעַלְמָא** העשוי לקשור בו את הדלי, **וְכִי יתכן שֶׁרַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר** לקשור בו, **הָא שֶׁל מַיְימָא הוּא, דְּנַדְאֵי אֲתֵי לְמִבְטְלֵי** - שהרי ודאי יש לחשוש שמא יבוא לבטלו לדלי ולהשאירו שם בקביעות, שכן הוא עשוי לכך. **אֶלָּא פְּשִׁיטָא** [-פשוט] שמדובר בחבל **דְּגַרְדֵּי** [-של אורגים], שאינו ראוי למילוי מים באופן קבוע[כג], ועל כן אין לחשוש בו שמא יבטלוהו לדלי וישאירוהו שם לעולם, וזמכל מקום **גָּזְרוּ רַבָּנָן** שלא לקשור בחֶבֶל **דְּגַרְדֵּי** אפילו שאינו קשר של קיימא, **אֲגוּ** [-משום] החשש שמא יבואו לקשור בחֶבֶל **דְּעַלְמָא**. ואם כן מדוע התירו במשנה שהובאה לעיל לענוב חבל שנפסק, ולא גזרו על עניבה משום קשירה[כד]. **מתרצת הגמרא: אִין** - אכן אין דומה עניבה לחבל דגרדי, משום **שֶׁחֶבֶל בְּחֶבֶל מִיחַּשַּׁךְ** [-מתחלף], ואם נתיר בחבל דגרדי יבואו להתיר בכל חבל, אבל **עֲנִיבָה בְּקַשְׁיָרָה לָא מִיחַּשַּׁךְ** - אינה מתחלפת, ואם נתיר עניבה לא יבואו מתוך כך להתיר קשירה[כה].

הגמרא חוזרת להקשות על שיטת רבי יהודה באיסור חדש מדבריו במקום אחר: וְכָל הֵיכָא דְּבָרֵי מִינַּיהּ - וכי בכל דבר איסור שבני אדם בדלים ממנו, כגון באיסור חדש, **לָא גָּזַר רַבִּי יְהוּדָה** שמא יבוא לעבור עליו, והתיר להתעסק עמו. **(והתניא) [וְהָתַנְיָן**[כו]**]** - והרי שנינו במשנה בכבורות (נג:), **כְּבוֹר** בהמה טהורה **שֶׁאָחֲזוֹ דָּם** - שנתרבה דמו ומתוך כך הוא בא לידי סכנה, **אֲפִילּוּ הוּא מֵת** [-אם ימות] **לֹא הקזת** הקזת דמו **אֵין מַקְזִינִין לוֹ דָּם**. שכן בכור בהמה טהורה קדוש וקרב על גבי המזבח, ואם נפל בו מום מאליו הרי הוא נפסל להקרבה, ונאכל בכל מקום. ואולם אסור להטיל בו מום, כדין כל קדשי מזבח, שאסור לעשות בהם מום[כז]. ועל כן אסור להקיז לו דם אפילו במקום שאינו עושה בו מום[כח], שמא יעשה כן במקום שעושה בו מום, **הָכָא רַבִּי יְהוּדָה. וְהָכְתִיב אוֹמְרִים, וְקִיז לו דם. וּבְלָבַד שיהיה שֶׁלֹּא בו מום**[כט]. הרי שבכל אופן אוסר רבי יהודה להקיז דם לבכור, שמא יעשה כן באופן שיטיל בו מום, ואפילו שהכל בדלים מן הקדשים ונזהרים שלא להטיל בהם מום. ואם כן מדוע לא גזר גם בחדש שלא להתעסק עמו כלל, שמא יבוא לאוכלו?

מתרצת הגמרא: הָתָם [-שם] בכבורו, **מְתוֹךְ שֶׁאָדָם בָּהוּ**

סז. **שכן** שנינו בביצה (כב.), שהנותן שמן בנר חייב משום מבעיר, והמסתפק ממנו חייב משום מכבה. ופירוש רש"י בשבת (נט: ד"ה אפילו), שאף איסור נטילת שמן מהשפופרת הוא מהטעם האמור, שכן מאחר שהקצה את השמן לנר הרי הוא נחשב למכבה. אלא שנחלקו הראשונים בטעם איסור כיבוי בנטילת שמן מהנר עצמו, לדעת התוספות (פיסא סד ד"ה ומהמסתפק) הוא משום שנכבך מתמעט אורו. והוסיפו שאין לפרש שהוא משום שמהנה את הכיבוי, לפי שאין זה אלא גרמא בעלמא. אך הרא"ש (סי ס"ג סי' ח) הוכיח מדין שפופרת שלא כדברי התוספות, שהרי בנטילת שמן מהשפופרת בודאי אין מתמעט אור הנר, אלא טעם האיסור הוא משום שנכבך הוא ממהר את הכיבוי. ואף על גב שאין זה אלא גרם כיבוי, מכל מקום לא הותר גרם כיבוי אלא בדבר חיצוני, אבל כשהוא נעשה בשמן או בפתילה הגודמים את הדליקה הוא אסור משום כיבוי. וכתב הפני יהושע (סי ס"ב ומהמסתפק), שלפי זה מובן מדוע הצריך רש"י להוסיף שמאחר שהקצה את השמן לנר הרי הוא נחשב למכבה, שהרי לולי שהקצה את השמן אינו אלא גרמא בעלמא. אמנם הרמב"ם (שבת פ"ג ה"ג) כתב, שאיסור הנטילה מהשפופרת אינו משום כיבוי, אלא משום איסור מוקצה. וכתב הפני יהושע (שם) בשיטתו, שהוא סובר כתוספות, שטעם האיסור במסתפק הוא משום שממעט את האור, וטעם זה אינו שייך בשפופרת.

יז. **ואין** להקשות משיטת חכמים זו על שיטתם בחמץ, שהרי נתבאר לעיל, שהם מודים שגזרו בכל האיסורים שלא להתעסק עמהם שמא יבא לעבור עליהם, ורק בבדיקת חמץ לא חששו שמא יבוא לאוכלו, משום שמתוך שמחזר עליו לשורפו הרי הוא זכור שהוא אסור באכילה. יח. **ויש** להקשות, הלא גם בחדש בדלים ממנו, ומכל מקום לא התיר רבי יהודה אלא משום הפסד או משום עולי רגלים, כדברי התוספות שהובאו לעיל, ומדוע בשבת התיר אף ללא צירוף טעמים אלו. ויש לומר, שסברת 'מיבול בדיל' בשבת עדיפה, שכן משום חומר איסור שבת פורשים יותר מאשר מאיסור חדש, ועל כן סמכו עליה אף שלא במקום הפסד. תירוצו הר"ן (ד"ה ומהמ) בשם התוספות. והר"ן עצמו תירץ, שעונג שבת שיש בכך שהנר ממשיך לדלוק על ידי השמן המנוף מהשפופרת שקול כצורך עולי רגלים. יט. **רש"י** (ד"ה קשה) והראה ברמ"א (סי"ח סי' ש"ח ס"ג) בשיטות הראשונים נוספות בעניין זה. כ. **רש"י** (ד"ה וכתן). אך התוספות (ד"ה וכתן) כתבו, שמה שאמרו 'כורך עליו פונדא' וכו' לאו דווקא הוא, שהרי מבואר בגמרא להלן שקשר בפסקיא אינו קשר של קיימא, ומותר לקושרו גם בקשר גמור. ומה שסיים רבי יהודה 'ובלבד שלא יענבנו', אינו מוסב על הפונדא והפסקיא, אלא על החבל שנפסק [וכן פירש רש"י בשבת (קיג: ד"ה ופלגתה)]. וכתב התחם סופר (ד"ה וכתן), שלא נחלקו רש"י ותוספות במהות הקשר, שאף איסור נטילת שמן מהשפופרת הוא מהטעם האמור, שכן מאחר שהקצה את השמן לנר הרי הוא נחשב למכבה. אלא שנחלקו הראשונים בטעם איסור כיבוי בנטילת שמן מהנר עצמו, לדעת התוספות (פיסא סד ד"ה ומהמסתפק) הוא משום שנכבך מתמעט אורו. והוסיפו שאין לפרש שהוא משום שמהנה את הכיבוי, לפי שאין זה אלא גרמא בעלמא. אך הרא"ש (סי ס"ג סי' ח) הוכיח מדין שפופרת שלא כדברי התוספות, שהרי בנטילת שמן מהשפופרת בודאי אין מתמעט אור הנר, אלא טעם האיסור הוא משום שנכבך הוא ממהר את הכיבוי. ואף על גב שאין זה אלא גרם כיבוי, מכל מקום לא הותר גרם כיבוי אלא בדבר חיצוני, אבל כשהוא נעשה בשמן או בפתילה הגודמים את הדליקה הוא אסור משום כיבוי. וכתב הפני יהושע (סי ס"ב ומהמסתפק), שלפי זה מובן מדוע הצריך רש"י להוסיף שמאחר שהקצה את השמן לנר הרי הוא נחשב למכבה, שהרי לולי שהקצה את השמן אינו אלא גרמא בעלמא. אמנם הרמב"ם (שבת פ"ג ה"ג) כתב, שאיסור הנטילה מהשפופרת אינו משום כיבוי, אלא משום איסור מוקצה. וכתב הפני יהושע (שם) בשיטתו, שהוא סובר כתוספות, שטעם האיסור במסתפק הוא משום שממעט את האור, וטעם זה אינו שייך בשפופרת.

יז. **ואין** להקשות משיטת חכמים זו על שיטתם בחמץ, שהרי נתבאר לעיל, שהם מודים שגזרו בכל האיסורים שלא להתעסק עמהם שמא יבא לעבור עליהם, ורק בבדיקת חמץ לא חששו שמא יבוא לאוכלו, משום שמתוך שמחזר עליו לשורפו הרי הוא זכור שהוא אסור באכילה. יח. **ויש** להקשות, הלא גם בחדש בדלים ממנו, ומכל מקום לא התיר רבי יהודה אלא משום הפסד או משום עולי רגלים, כדברי התוספות שהובאו לעיל, ומדוע בשבת התיר אף ללא צירוף טעמים אלו. ויש לומר, שסברת 'מיבול בדיל' בשבת עדיפה, שכן משום חומר איסור שבת פורשים יותר מאשר מאיסור חדש, ועל כן סמכו עליה אף שלא במקום הפסד. תירוצו הר"ן (ד"ה ומהמ) בשם התוספות. והר"ן עצמו תירץ, שעונג שבת שיש בכך שהנר ממשיך לדלוק על ידי השמן המנוף מהשפופרת שקול כצורך עולי רגלים. יט. **רש"י** (ד"ה קשה) והראה ברמ"א (סי"ח סי' ש"ח ס"ג) בשיטות הראשונים נוספות בעניין זה. כ. **רש"י** (ד"ה וכתן). אך התוספות (ד"ה וכתן) כתבו, שמה שאמרו 'כורך עליו פונדא' וכו' לאו דווקא הוא, שהרי מבואר בגמרא להלן שקשר בפסקיא אינו קשר של קיימא, ומותר לקושרו גם בקשר גמור. ומה שסיים רבי יהודה 'ובלבד שלא יענבנו', אינו מוסב על הפונדא והפסקיא, אלא

עַל מְמוֹנוֹ כדי להצילו, ואם לא יקיזו את דם הבכור, הוא עלול למות ויפסיד הבעלים ממון, ועל כן **אָמְרִינַן** - אנו חוששים ואומרים, **אִי שָׁרִית לֵיהּ** [-שאם תתיר לן לכתן שהוא בעל הבכור להקיז לו דם **בְּמָקוֹם שֶׁאֵין עוֹשִׂין בּוֹ מוּם**, **אֲתֵי לְמֶעְבַּד** [-יבוא לעשות] כן אף **בְּמָקוֹם שֶׁעוֹשִׂין בּוֹ מוּם** מתוך בהילותו להציל את ממונו, ולכן אף שאדם בדל מן הקדשים, גזר רבי יהודה שלא להקיז את דם הבכור.

הגמרא מבארת את דעת חכמים החולקים על רבי יהודה, ומתירים להקיז את דם הבכור במקום שאינו עושה מום: וְרַבָּנַן [-וחכמים] סוברים, אדרבה, מכיון שאדם בהול על ממונו, **כָּל שֶׁכֵּן דְּאִי לֵיהּ בְּכָל אֲתֵי לְמֶעְבַּד** - שאם לא תתיר לו להקיז כדי אפילו במקום שאינו עושה מום, וראי שיש לחשוש שמא יבוא לידי איסור. שכן מתוך שהוא בהול להציל את ממונו, אם תאסור עליו להקיז את דם הבכור, הוא לא ישמע לך, ושוב לא יזהר להקיז דווקא במקום שאינו עושה מום, משום שיסברו שאין חילוק בין האיסור להקיז במקום זה שהוא מן התורה, לאיסור להקיז במקום שאינו עושה מום שאינו אלא מחמת גזירה. על כן עדיף להתיר לו להקיז במקום שאינו עושה מום, כדי שלא יקיז במקום שעושה מום.

מקשה הגמרא: וְכִי אָמְרִינַן [-וכי אנו אומרים] **לְדעת רַבִּי יְהוּדָה שֶׁאָדָם בָּהוּל עַל מְמוֹנוֹ**, ויש לחשוש שמתוך כך יבוא לידי איסור, **וְהָתְנַן** - והרי שנינו במסכת ביצה (כב.), **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין מְקַדְּרִין**[א] [-מסרקים] את **הַבְּהֵמָה** להסיר את הטיט שעליה[ב] **בְּיוֹם טוֹב, מִפְּנֵי שֶׁעל ידי הקירוד הוּא עוֹשֶׂה** בה **חֲבוּרָה** - מכה שעל ידה נצרר הדם מתחת לעור, ועשיית חבורה בבעלי חיים אסורה בשבת ויום טוב משום אב מלאכה של חובל[ג]. **אֲבָל מְקַרְצְפִין** את הבהמה ביום טוב, משום שהקירצוף אינו עושה בה חבורה. ובסמוך יבואר מה בין קירוד לקירצוף. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין מְקַדְּרִין וְאַף אֵין מְקַרְצְפִין** את הבהמה ביום טוב, ואף שהקירצוף אינו עושה חבורה, גזרו עליו משום קירוד. **וְתַנְיָא** - ושנינו בברייתא, **אֵיזֶהוּ קִידּוּר וְאֵיזֶהוּ קִרְצוּף, קִידּוּר** הוא **בְּקֻנָּמִים** - במסרק ששיניו דקות, **וְשיניים** אלו **עוֹשׂין חֲבוּרָה, וְאילו קִרְצוּף** הוא **בְּגַדְּדִים** - במסרק ששיניו גסות **וְאֵין עוֹשׂין חֲבוּרָה**. הרי שלא אסר רבי יהודה לקרצף, ולא חשש שאם נתיר קירצוף יבואו לידי קירוד, ואפילו שגם שם הוא בהול לנקות את בהמתו מחמת הפסד ממונו, שכן הטיט שעליה מכחיש אותה ומצערה[ד].

מתרצת הגמרא: הָתָם [-שם] בבכור, **דְּאִי שָׁבִיק לֵיהּ קָיֵית** - שאם יניחנו מבלי להקיז את דמו ימות, סובר רבי יהודה **דַּאֲמְרִינַן** [-שאנו אומרים] **אָדָם בָּהוּל עַל מְמוֹנוֹ**, ומשום כן יש לחשוש שמא יבוא להקיז ממקום שעושה בו מום. אבל **הָכָא** [-כאן] בקירצוף, **אִי שָׁבִיק לֵיהּ** - אם יניח את הבהמה מבלי לקרצפה, **צַעֲרָא בְּצַלְמָא הוּא** - צער בלבד יהיה לה בכך, ואין זו סכנת מיתה, ועל כן לדעת רבי יהודה **לָא אָמְרִינַן** [-אין אומרים] בה **שֶׁאָדָם בָּהוּל עַל מְמוֹנוֹ**, ואין חוששים שמא יבוא לידי קירוד.

הגמרא מקשה על דברי רבי יהודה בקירצוף מדברי רבי יהודה במשנתנו: וְעַדַיין קשה על **רַבִּי יְהוּדָה, מַאי שְׁנָא** [-במה שונה] הדין **לְגַבֵּי חָמִין דְּגָזַר** עליו שלא לבודקו לאחר זמן מאיסורו שמא יבוא לאוכלו, **וּמַאי שְׁנָא** [-ובמה שונה] הדין **לְגַבֵּי קְרִצוּף דְּלָא גָּזַר** עליו רבי יהודה לאוסרו שמא יבוא לקרדי? **מתרצת הגמרא: לְחֵם בָּלֶחֱם מִיחַלַּף** - הלחם שהוא מוצא עכשיו מתחלף עם הלחם שרגיל לאכלו בכל השנה, ועל כן אסר רבי יהודה לבדוק חמץ בשעה שהוא אסור באכילה, שמא יטעו בו ויאכלוהו. אבל **קִידּוּר בְּקִרְצוּף לָא מִיחַלַּף** - אינו מתחלף, ואין לחשוש שמא יטעו ביניהם[ה].

* * *

משנה מִן הַתּוֹרָה הַחמץ נֶאֱסָר בַּחֲצוֹת יוֹם י"ד בניסן שֶׁהוּא בְּסוֹף הַשָּׁעָה הַשִּׁשִּׁית[ו], **אֲבָל שֶׁהוֹסִיפוּ חֲכָמִים עַל זְמַן הָאִיסּוּר וְהִקְדִּימוּהוּ לִפְנֵי חֲצוֹת הַיּוֹם, מִשּׁוּם שֶׁהִשְׁשִׁיל לְמַעֵרוֹת, כְּפִי שֶׁיְּבוֹאַר לְהַלָּן**[ז]. **המשנה מביאה מחלוקת תנאים בשיעור הקדמה זו: רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אוֹכְלִים** את החמץ **כָּל חֲמֵשׁ** שעות ראשונות של יום י"ד, **וְשׂוֹרְפִין** אותו **בְּתְחִלַּת שֵׁשׁ**, שעה אחת קודם זמן ביעורו מן התורה, שכן עלול אדם לטעות בשעה אחת, ויסבור בשעה השביעית שהיא עדיין השעה הששית. **וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אוֹכְלִין** אותו **כָּל אַרְבַּע** שעות ראשונות של היום בלבד, **וְתוֹלִין כָּל חֲמֵשׁ** - כל השעה החמישית החמץ אסור באכילה ומותר בהנאה, ועל כן עדיין אין צריך לשורפו, **וְשׂוֹרְפִין**[ח] אותו **בְּתְחִלַּת שֵׁשׁ** שעות. שכן לענין אכילה חששו חכמים ביותר, שמא יטעה אדם בשעתיים, ויסבור על השעה השביעית שהיא עדיין השעה החמישית. אבל לענין איסור הנאה לא חששו כל כך, והקדימוהו רק בשעה אחת[ט].

וְעוֹד אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, שְׁתֵּי חַלּוֹת חמץ שֶׁל תּוֹדָה[י] **פְּסוּלוֹת**[יא] **הָיוּ מוּזָּחוֹת** בערב פסח **עַל גַּב הָאֵיצֻטְבָּא**[יב] שבהר הבית, ששם היו מתקבצים בני אדם וישובים עליה. והניחו אותן שם לסימן, **שֶׁבָּל זְמַן שֶׁשְּׁתֵּיהֶן מוּזָּחוֹת הָיוּ כָּל הָעָם אוֹכְלִין** חמץ. וכאשר **נִיטְּלָה אַחַת** בתחילת השעה החמישית על ידי שליח בית דין, **הָיוּ תּוֹלִין, לֹא אוֹכְלִין** את החמץ **וְלֹא שׂוֹרְפִין** אותו, שכן עדיין הוא מותר בהנאה. וכאשר **נִיטְּלוּ שְׁתֵּיהֶן** בתחילת השעה הששית, **הִתְחִילוּ כָּל הָעָם שׂוֹרְפִין** את חמצם.

המשנה מביאה שיטה שלישית המחלקת בין חולין לתרומה: רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, חוֹלִין של חמץ **נֶאֱכָלִין כָּל אַרְבַּע** שעות ראשונות של ערב פסח, ובשעה החמישית הם נאסרים באכילה. **וְאילו תְּרוּמָה** של חמץ נאכלת **כָּל חֲמֵשׁ** שעות, **וְשׂוֹרְפִין** אותה רק **בְּתְחִלַּת שֵׁשׁ**. שכן אסור להפסיד תרומה

א. **יש** לגרוס 'מקרדין', וכן בדברי הברייתא שבסמוך יש לגרוס 'קירדו' במקום 'קידדו'. הגהות וציונים בשם גליון. 'קירדו' הוא מלשון גירדו. רע"ב (פסח פ"ג מ"ח). שכן אותיות ג'יכ"ק שהן ממוצא החיך מתחלפות זו בזו. תוספות יום טוב (שם). ב. **רש"י** (ד"ה מקדרין וד"ה מקדרין), אך ראה להעירה בסמוך במובא מרבינו חננאל והרמב"ם שפירשו באופן אחר. ג. **רש"י** (ד"ה מקדרין), ורש"י בשבת (קמ, ד"ה ושמונ), כתב, שהוצאת הדם על ידי החבורה היא תולדה של שחיטה. עוד פירש, שחייבים עליה משום צובע, שכן נצבע העור על ידי הדם הנצרר תחתיו. והרמב"ם (שבת פ"ז ה"י), כתב, שחובל חייב משום 'מפרק', שהוא תולדה של 'דש'. ד. **רש"י** בביצה (שם ד"ה ומקרצפין וד"ה מקדרין) פירש, שקירוד הוא במסרק של ברזל ששיניו דקות, וקירצוף הוא במסרק של עץ ששיניו גסות. ורבינו חננאל (ד"ה ולכיבי) והרמב"ם (פירוש המשניות פסח פ"ב מ"ז) פירשו, שקירוד הוא הסרת התולעים הקטנים התפוסים בעור הבהמה בחזקה, ואי אפשר להסירם מבלי לפצוע אותה. אבל קירצוף הוא הסרת הזבובים הגדולים שאינם דבוקים בה כל כך, ואין הסרתם עושה בה חבורה. ה. **לאבורה** יש להקשות גם על שיטת חכמים האוסרים קירצוף משום קירוד, הלא לשיטתם יש להתיר משום סברת 'אדם בהול על ממונו', שאם נאסור קירצוף יבוא אף לקרד, כשם שהתירו להקיז לבכור במקום שאינו עושה מום, כדי שלא יבואו להקיז במקום שעושה מום. וצריך לומר, שהדוקא בבכור שיש בו סכנת מיתה שהוא הפסד מרובה סוברים חכמים שאם לא נתיר לו יבוא לעשות באיסור, ולא בקירצוף שאינו אלא משום צער בהמה. ואף שבשיטת רבי יהודה עדיין לא הועלתה הגמרא בדעתה חילוק זה, ורק בתירוץ חלקה בזה, בשיטת חכמים היה פשוט לגמרא כתילוק זה. תירוצי הר"ן (ד"ה ומקדרין). ו. **הקשו** התוספות ישנים ביומא (לה: ד"ה שני, סוכה גנגאן שם"ס לניקוי"ם), הלא שנינו בביצה (כב.) שקירוד הוא דבר שאינו מתכוין, שכן אינו מתכוין לחבורה אלא לסרוק הבהמה, ומטעם זה מתיר רבי אלעזר בן עזריה גם קירוד, ורבי יהודה שאוסר הוא לשיטתו שדבר שאינו מתכוין אסור, אמנם גם לשיטת רבי יהודה אינו מתכוין מותר מן התורה ואינו אסור אלא רק מדרבנן [כמבואר ברש"י (שבת קכ"ו: ד"ה דלמא) ותוספות (שבת נ: ד"ה ומיהו)]. ואם כן מה מקשה הגמרא מחמץ על קירצוף, הלא יש לומר שלא גזר רבי יהודה אלא משום איסור תורה כאכילת חמץ לאחר זמן איסורו, ולא משום קירוד שאין איסורו אלא מדרבנן. וכתבו, שאכן יכלה הגמרא לתרץ כן, אלא שתירצה תירוץ עדיף. ז. **וחכמים** חולקים על רבי יהודה וסוברים שקירצוף מתחלף בקירוד, ועל כן אסרוהו ביום טוב. רש"ש (ד"ה גם). ולא תירצה הגמרא שלא גזר רבי יהודה בקירצוף, משום שמחמת חומרת יום טוב בדלים ממנו, וכפי שתירצה הגמרא לעיל (ע"ב) לגבי איסורי שבת, שלא גזר מחמתם רבי יהודה לפי שמשום חומר שבת הכל בדלים מהם. מפני שדווקא מאיסורי שבת החמורה הכל בדלים, ולא מאיסורי יום טוב. מלא הרועים (ד"ה ומ"ש). וראה עוד בדבריו בתירוץ נוסף. ח. **לְהַלָּן** (כח:) [-שם] נחלקו תנאים באיסור החמץ מחצות יום ארבעה עשר עד הלילה, רבי יהודה דורש מהכתובים שהוא אסור באכילה לאו ולוקים עליו, אך לדעת רבי שמעון אין בו איסור לאו מן התורה. אמנם לדעת התוספות (שם ד"ה רבי) ורוב הראשונים, גם רבי שמעון מודה שהוא אסור באכילה באיסור עשה, משום שהוא מבטל בכך את מצות תשביתו שזמנה בחצות יום י"ד. אך לדעת בעל המאור (לעיל ז: ד"ה והא), לשיטת רבי שמעון הוא מותר באכילה מן התורה, משום שאכילתו זו היא השבתתו, ולא נאסר אלא להשהותו לפי שמאותה שעה יש חיוב להשביתו. ט. **משנה** דברי המשנה משמע שהקדימו חכמים גם את זמן השריפה בשעה אחת, וכן כתב בעל המאור (שם). אך הצל"ח (לעיל יג: פרש"י ד"ה לפי) הוכיח מדברי רש"י להלן (יג: ד"ה עד), שלא אסרו חכמים את השעה הששית שבתחילה אלא רק באכילה והנאה. וכן נקט הראש יוסף (ד"ה משנה), ולפי זה כתב, שׂורפין בתחילת ששי' אינו חיוב, אלא פירושו שאפשר שעה החמץ אינו ראוי לכלום ועומד לשריפה, אך אפשר לשורפו גם בסוף ששי. ויתר על כן כתב הצל"ח (לעיל ו: בתוס' ד"ה משמע), שאף לאחר חצות היום אינו עובר בעשה של 'תשביתו' על כל רגע ורגע, אלא כל יום י"ד הוא זמנו, וסוף ששי הוא תחילת הזמן לבדו. אך המגן אברהם (סי' תמד ס"ק ח) כתב, שאם לא ביערו מיד בחצות עוברים על עשה זה. י. **רש"י** (ד"ה תולין). אך הרמב"ם (ממרי ומלח פ"ג ה"ט) מביא דין זה לענין חמץ של תרומה וקדשים, וכתב שאסור לשורפם בשבת החמישית. וראה בחידושי מרן רי"ז הלוי (שם) בביאור דבריו. יא. **הבעל המאור** (לעלי מע. ד"ה ומפני) דייק מלשון המשנה 'ושורפין בתחלת ששי', שרבי מאיר סובר כדעת רבי יהודה (לעיל כח.) שאין ביעור חמץ אלא שריפה. אך הראב"ד (בהשגות על הרי"ף שם) כתב, שנקט רבי מאיר 'ושורפין' בתחילת ששי, משום שאף חכמים הסוברים שהשבתת החמץ היא בכל דבר, מודים שלכתחילה מצוה לבערו בשריפה, אלא שאם יש טורח בשריפתו אפשר להשביתו בכל דבר. אך ראה לעיל (ע"ב) בהערה במובא מהמגן אברהם (סי' תמד ס"ק ח), שכתב שלשיטת חכמים אין להשביתו בשריפה אלא דווקא באופנים אחרים. יב. **שכן** בשעה אחת טורים רוב בני אדם, אבל בשתי שעות רק מיעוט טורים, ולגבי איסור הנאה חששו רק לטעות הרוב. ואפילו שמן התורה משעה שנאסר החמץ באכילה הרי הוא נאסר גם בהנאה, מכל מקום מאחר שבאיסור הנאה יש הפסד גדול יותר מאיסור אכילה לא התמירו בו חכמים כל כך. פני יהושע (ד"ה ותולין). והצל"ח (ד"ה מתאי), כתב, שלא התחירו כל כך בהנאה כמו באכילה משום שאיסורה קל יותר מאיסור אכילה, שכן מבואר ברמב"ם (מאכלות אסורות פ"ו ה"ט) שכל מאכל שאסור גם בהנאה אין לוקים על הנאתו, וראה במגיד משנה שם בטעמו. וראה עוד בתחם סופר (ד"ה ע"ג) בטעם מה שלא גזרו בהנאה כמו באכילה. לשיטת הירושלמי (פ"ב) נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה בזמן איסור החמץ מן התורה. לדעת רבי מאיר מן התורה החמץ נאסר רק בליל ט"ו, וחכמים הם שאסרוהו מתחילת השעה השביעית עד הלילה, ומשום שבני אדם מחליפים בין השעה השביעית לשעה השישית גזרו גם עליה. ולדעת רבי יהודה החמץ נאסר מן התורה מתחילת השעה השביעית. ולפי זה יש לפרש שיטתו, שהשעה השישית אסורה לא משום גזירה, אלא היא אסורה מדברי סופרים [כמו מתחילת השעה השביעית לרבי מאיר], אלא שהוסיפו על איסור זה את השעה החמישית משום שמחליפים אותה בשישית. אך בדברי הבבלי בסוגייתנו מבואר שלא בכך נחלקו, אלא בשיעור הטעות שבני אדם טועים בו. פני יהושע (ד"ה ע"ג). יג. **בי** שנעשה לו גם, כגון יורדי הים, והולכי מדברות, וחבוש שיצא מבית האסורים, וחולה שנתרפא, מביא שלמי תודה כדי להודות על הנס. ומביא עמהם ארבעה מיני לחם, שלשה מיני מצה ומין אחד של חמץ, עשרה לחמים מכל מין, והתודה והלחם נאכלים ליום ולילה בלבד. יד. **בגמרא** להלן (יג:) יבואר כיצד נפסלו. טו. **לְהַלָּן** (יג:) יבואר מהו מקום זה.

בידים כל זמן שאפשר לאוכלה[ט], ולפיכך לא הקדימו את זמן איסור אכילתה אלא בשעה אחת בלבד, שבה טועים רוב בני אדם[י].

★

גמרא הגמרא מביאה מחלוקת תנאים בענין טעות בני אדם בזמנים[יא]: עדים שבאים להעיד בבית דין בעדות נפשות צריכים הדיינים לחקור אותם בשבע חקירות[יב], וביניהן, באיזה יום בחודש אירע המעשה, ובאיזו שעה ביום. ואם הכחישו העדים זה את זה באחת החקירות עדותם פסולה[יג]. **וְתָנָּן הָתָם** - ושנינו שם במסכת סנהדרין (מג.), עד **אֶחָד אוֹמֵר בְּשִׁנְּיִם בַּחֹדֶשׁ** הרג פלוני את הנפש, **וְעֵד אֶחָד אוֹמֵר בְּשִׁלִּשָּׁה** בחודש הרג, **עֵדוּתָן מְיֻמֶּתֶת**. ואין זו נחשבת להכחשה, משום שיש לתלות **שֶׁזֶּה יוֹדֵעַ בְּעִבּוּרוֹ שֶׁל חֹדֶשׁ**, שהיה החודש הקודם מעובר בן שלשים יום, ונקבע ראש חודש זה ביום השלשים ואחד, **וְזֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּעִבּוּרוֹ שֶׁל** אותו **חֹדֶשׁ**, וסבר בטעות שהיה החודש חסר בן עשרים ותשעה יום, ונקבע ראש חודש זה ביום השלשים[יא], ועל כן לפי חשבונו היום השני לחודש הוא השלישי בו, ונמצא ששניהם התכוונו לאותו היום[יב]. אבל אם **אֶחָד** מהם **אוֹמֵר בְּשִׁלִּשָּׁה** בחודש היה המעשה, **וְאֶחָד** מהם **אוֹמֵר בַּחֲמִשָּׁה** בו, **עֵדוּתָן בְּטֵלָה**, שכן אף אם טעה אחד מהם בעיבורו של החודש, לא היה לו לטעות אלא ביום אחד בלבד, ולא בשני ימים[יג].

המשנה ממשיכה לדון בהכחשה בשעות: עד **אֶחָד אוֹמֵר בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת** ביום היה המעשה, **וְעֵד אֶחָד אוֹמֵר בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת** ביום היה, **עֵדוּתָן מְיֻמֶּתֶת**, ואין זו הכחשה. אבל אם **אֶחָד** מהם **אוֹמֵר שִׁבְתָּחֹשׁ** שעות היה[יד], **עֵדוּתָן בְּטֵלָה. דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.** אבל **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, גם באופן זה **עֵדוּתָן מְיֻמֶּתֶת**, ואין זו הכחשה משום שיש לתלותה בטעות. ולהלן תבואר מחלוקתם. אולם אם **אֶחָד** מהם **אוֹמֵר בְּחָמֵשׁ** שעות **וְאֶחָד אוֹמֵר בְּשֵׁבֶע** שעות, לדברי הכל **עֵדוּתָן בְּטֵלָה**, משום **שֶׁבְּחָמֵשׁ** שעות ביום **הַחַמָּה** עומדת **בְּצַד מִזְרָח** של הרקיע, **וְאִילּוּ בְשֵׁבֶע** שעות **הַחַמָּה** עומדת **בְּצַד מַעֲרָב** של הרקיע, ועל כן אין אדם מחליף ביניהן[טו].

אבי מפרש את מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה: אָמַר אַבָּיֵי, כְּשֶׁתִּמְצָא לוֹמַר - כשתדקדק בדבריהם ותעמוד על יסודם תמצא, **שֶׁדִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר אֵין אָדָם טוֹעֶה וְלֹא בְּיוֹם**[טז], וכשאחד אומר שבשתי שעות ביום היה המעשה ואחד אומר שבשלש שעות היה, יש לתלות **שֶׁמַּעֲשֶׂה כִּי הָוֶה בְּמִיפַּךְ תַּרְתֵּי וּמַעֲיֵיל תְּלָת** - שהיה המעשה ביציאת השעה השניה וכניסת השעה השלישית. **וְהָא דְּקָאָמַר** [-ומה שאמר] העד הראשון **'שְׁתַּיִם'** - שהיה המעשה בשעה השניה, כוונתו **שֶׁבְּסוֹף שְׁתַּיִם** היה. **וְהָא** [-ומה] **דְּקָאָמַר** העד השני שהיה המעשה בְּ**שָׁלֹשׁ** שעות, כוונתו **שֶׁבְּתְחִלַּת שָׁלֹשׁ** היה, ונמצא ששניהם אמרו דבר אחר. אבל אם אחד אמר שהיה המעשה בשלש ושעות והשני אמר שהיה בחמש שעות, בהכרח שאחד מהם משקר, שהרי אין אדם טועה בזמני היום כלום. **וְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה, אָדָם טוֹעֶה** בְּחֲצִי **שָׁעָה**, ועל כן גם כשאחד אומר שלש ואחד אומר חמש עדותם קיימת. משום שיש לתלות **שֶׁמַּעֲשֶׂה כִּי הָוֶה, בְּשָׁלֹשׁ דְּאַרְבַּע הָוֶה** - באמצע השעה הרביעית היה, כלומר בשלש שעות ומחצה. **וְהָאי דְּקָאָמַר** [-וזה שאמר] שהיה המעשה בְּ**שָׁלֹשׁ** שעות, כוונתו **שֶׁבְּסוֹף שָׁלֹשׁ** היה, **וְקָמְטֵי פָּלְגָא דְּשַׁעְתָּא לְקַמַּיְיהּ** - ונמצא שטעה בחצי שעה לפני זמנו. **וְהָאי דְּקָאָמַר** [-וזה שאמר] שהיה המעשה בְּ**חָמֵשׁ** שעות, כוונתו **שֶׁבְּתְחִלַּת חָמֵשׁ** שעות היה, **וְקָמְטֵי פָּלְגָא דְּשַׁעְתָּא לַאֲחוֹרֵיהּ** - ונמצא שטעה ואיחר את המעשה בחצי שעה לאחר זמנו. לפיכך עדותם קיימת, שכן עד כמה שאפשר לתלות בטעות, אין זו הכחשה[טז].

הגמרא מביאה שיש ששונים את דברי אבי באופן אחר: אִיבָּא דְּאָמְרֵי - יש אומרים, שכך **אָמַר אַבָּיֵי, כְּשֶׁתִּמְצָא לוֹמַר** כשתדקדק בדברי תנאים אלו תמצא, **שֶׁדִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר אָדָם טוֹעֶה מַשָּׁהוּ** - שיעור זמן מועט בלבד, **וְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה אָדָם טוֹעֶה שָׁעָה וְעוֹד מַשָּׁהוּ**[יח]. **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, אָדָם טוֹעֶה מַשָּׁהוּ**, וכשאחד אומר 'שתים' ואחד אומר 'שלש', יש לתלות **שֶׁמַּעֲשֶׂה כִּי הָוֶה** - שהיה המעשה **אוֹ בְּסוֹף שְׁתַּיִם הָוֶה** [-היה], **אוֹ בְּתְחִלַּת שָׁלֹשׁ** היה. **וְאַחַד מִינַּיְיהוּ** - ואחד משני העדים **טוֹעֶה בַּמַּשָּׁהוּ**. שזה שאמר 'שתים' כוונתו לסוף שתים, וזה שאמר 'שלש' כוונתו לתחילת שלש, ונמצא שאם היה המעשה בתחילת שלש טעה העד הראשון במשהו, ואם היה בסוף שתים טעה העד השני במשהו. **וְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה** המכשיר את העדות גם כשאחד אומר שלש ואחד אומר חמש, **אָדָם טוֹעֶה שָׁעָה וְעוֹד מַשָּׁהוּ, וּמַעֲשֶׂה כִּי הָוֶה** - ושהיה המעשה **אוֹ בְּסוֹף שָׁלֹשׁ** היה **אוֹ בְּתְחִלַּת חֲמֵשׁ** היה.

ט.ז. **שכן** נאמר בתרומה (במדבר יח ט) 'ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי', ומכאן דרשו שיש לשמר אותה בטהרה ואסור לטמאותה. בכורות (לג.). וצידדו התוספות להלן (יג. ד"ה ופוטרין) שמשם למדנו שאף אסור מן התורה לאבדה. אף רבינו אפרים (הוא"ד פסוק' 55 ד"ה ופוטרין) כתב, שמן התורה אסור רק לטמאותה, והאיסור לאבדה אינו אלא מדרבנן. יז. **רש"י** (ד"ה ופוטרין). שכן אילו רק מיעוט בני אדם היו טועים ברבר, לא מסתבר שמשום כן היו גזרים גם על תרומה לאוסרה באכילה שעה אחת קודם זמן האיסור, שהרי בכך היא באה לידי הפסד, ואסור להפסיד תרומה. פני יהושע (פכ"א 55). יח. **בסוף** הסוגיא (לעיל יב:) תקשה הגמרא מדברי רבי מאיר ורבי יהודה בנידון זה על דבריהם במשנתנו. יט. **שנאמר** בעדות עיר הנדחת (דברים יג טו), 'ודרשת וחקרת ושאלת היטב והנה אמת נכון הדבר', ומכאן שהחיה עדותם מכוונת, ואם לא, אינו נהרג על פי עדותם. ומכתוב זה דרשו שלש חקירות, 'ודרשת', 'וחקרת', 'ושאלת היטב', ומכאן שנאמר בעדות שבודה זרה (פס ח ע"ב) 'ודרשת וחקרת עוד שתי חקירות, ומכאן שנאמר בעדים זוממין (פס יט יח) 'ודרשו השופטים היטב' דרשו עוד שתי חקירות, ויחד הן שבע חקירות. כ. **ומכל** מקום הם פטורים מענוש, משום שאינם נענשים בענוש 'כאשר זמם' אלא אם כן נפסלה עדותם על ידי הזמה, שבאו עדים אחרים ואמרו, עמנו הייתם במקום אחר באותה שעה שאתם מעידים עליה. כא. **כמו** כן יכלה המשנה לומר להיפך, שהחודש הקודם היה חודש חסר בן כ"ט יום, וזה שאמר שהיה המעשה בשלשה בחודש ידע מחסרונו של החודש, וזה שאמר בשנים בחודש טעה וסבר שהחודש הקודם היה מלא. תוספות (ד"ה ופוטרין) חלקו (ד"ה שם) כתב, שאם היה החודש הקודם חסר, לא יתכן שאחד העדים סבר בטעות שהיה מלא, שהרי אינו יכול לדעת מכך אלא על ידי ששמע שקדשו את החודש ביום שלשים ואחד, ואם האמת שלא כדבריו נמצא שהוא משקר. מה שאין כן בחודש מלא, שיתכן ששעה אחד העדים וסבר שהוא חסר, משום שראה את מולד הלבנה ביום השלשים, ומתוך כך סבר שבודאי קידשו בית דין את החודש ביום זה. וראה עוד בצל"ח בטעם מה שנקטה המשנה דווקא כאופן זה. כב. **שהרי** כשנשואלים אותם על היום בשבוע והם מכוונים לאותו יום, מוכח מכך שזה שאמר 'שלשה בחודש' טעה בעיבור החודש, שהרי ידוע לנו שאותו יום בשבוע הוא שנים בחודש. ואף על פי שאנו מצווים בדיני נפשות להשתדל לבטל את עדותם כדי להציל את הנידון [שנאמר (במדבר לה כה) 'והצילו העדה'], מכל מקום באופן זה אין בידינו לפסול את עדותם. רש"י (ד"ה ופוטרין). בסנהדרין (מג.) מוכיחה הגמרא מהמשנה זו שרוב בני אדם טועים בעיבור החודש.

ובדיני נפשות הולכים אחר הרוב. וביארו התוספות (ד"ה זה), שאפילו שמתוך עדותם על יום השבוע מוכח שזה שאמר שלשה בחודש טעה בעיבור החודש [כמובא לעיל בשם רש"י], מכל מקום אילו לא היו רוב בני אדם טועים בכך לא היה מועיל מה שכיוונו על יום השבוע לתקן את ההכחשה בימות החודש, שכן לאחר שאמר שהיה בשלשה בחודש אין בידו לחזור בו מעדותו ולומר שהיה ביום אחר, שכן הלכה בידינו, 'כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד'. ורק משום שרוב בני אדם טועים בעיבור החודש אין זו נחשבת לחזרה. כג. **ואין** לומר ששני החדשים הקודמים היו מלאים, ושעה אחד העדים וסבר שהיו שניהם חסרים ומשום כן הקדים את המעשה בשני ימים, שכן לאחר שעבר רוב החודש יודע כל האדם שהוא מעובר. ועוד, שאין אדם טועה אלא בעיבור אחד ולא בשני עיבורים. סנהדרין (מג.). כתב רש"י (ד"ה פחות) שעדותם בטילה משום שאינה מכוונת. ותמה הרש"ש (ד"ה אמת) הלא בהכחשה בימי החודש העדות בטילה משום שאחד העדים מכחיש את עצמו, שהרי לדבריו יום החודש אינו מתאים ליום השבוע, ואין צריך בזה לדין 'שתהא עדותם מכוונת' הנלמד מ'והנה אמת נכון הדבר'. וכתב שהשתבש סדר הדיבורים ברש"י, והדברים אלו מוסבים על הכחשה בשעות המובא בסמוך, ולא על הכחשה בימים. כד. **והוא** הדין באחד אומר 'שנים' ואחד אומר 'ארבע', אלא שנקט רבי מאיר 'שלש' ו'חמש' משום שסיים ברין הקודם ב'שלש'. תוספות שאנץ (ד"ה אמת). כה. **ובל** אדם מבחוץ בכך על ידי הצל, שכן כאשר החמה במזרח הצל נופל לצד מערב, וכן להיפך. כו. **ואף** שבודאי אין כל אדם יודע לכוון ולדעת בדיוק מתי היא תחילת השעה וסופה, מכל מקום בסתם עדים שמעידים על השעה אין לתלות שהם טועים, שכן אילו לא היו בטוחים בשעה, היו אומרים שאינם יודעים. פני יהושע (ד"ה אמת). כז. **להלן** (יג.) תקשה הגמרא על ביאור זה, שלשיטת רבי מאיר מנין לנו שזה כיון לסוף שתים וזה כיון לתחילת שלש, ולשיטת רבי יהודה מנין לנו שזה כיון לסוף שלש וזה כיון לתחילת חמש, הלא יתכן שזה שאמר שעה מוקדמת ומתכוין לתחילתה וזה שאמר שעה מאוחרת ומתכוין לסופה, והפרש כזה אין לתלות בטעות בין לרבי מאיר ובין לרבי יהודה, ואם אכן לכך כוונתם, הרי עדותם פסולה. ואיך אפשר להרוג את הנידון מספק, הלא מספק יש לנו לחלק את העדות ולהצילו. כח. **לשון** זו מצאנו לפרש כלשון הראשון, משום שנראה דוחק לומר שהמעשה היה מכוון בדיוק ברגע התחלפות השעות [כמבואר בשיטת רבי מאיר], וכן סוברת לשון זו שדוחק לומר ששני העדים טעו [כמבואר בשיטת רבי יהודה]. תוספות הרא"ש (ד"ה פחות).

וְחַד מִינַּיְיהוּ קָטָנִי - ואחד מהעדים טעה **בְּשַׁנָּה** אחת **וְעוֹד כַּשָּׁנָה הִיא.** שאם היה המעשה בסוף שלש, יש לתלות שזה שאמר 'חמש' התכוין לתחילת חמש וטעה בשעה ומשנה, ואם היה המעשה בתחילת חמש יש לתלות שזה שאמר 'שלש' התכוין לסוף שלש וטעה בשעה ומשנה.

רבא דחמה את דברי אביי: אֲזַל [-הלך] **רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה** - בנו של רב יהודה, **וְאָמְרָה לֵיהּ שַׁמַּיְתָּתָא מֵאֲבוּהּ דְּרַבָּא** - ואמר את שמועת אביי זו לפני רבא. **אָמַר** לו רבא, וכי אפשר לומר שלדעת רבי יהודה אדם טועה רק בשעה ומשהו, הלא לפי זה יקשה מדוע הכשיר את העדות כשאחד אומר שלש ואחד אומר חמש. שהרי **וְהָא אִיכָּא דְּיָתְבִינַן בְּהָנֵי סָהֲדֵי** - אילו היינו בודקים עדים אלו ומדקדקים בדבריהם, ומוצאים **דְּהָאי דְּקָאָמַר** [-שזה שאמר] **'שָׁלֹשׁ'** כוונתו לומר שהיה המעשה **בְּתְחִילַּת שָׁלֹשׁ, וְהָאי דְּקָאָמַר** [-וזה שאמר] **'חָמֵשׁ'** כוונתו לומר **שֶׁבְּסוֹף חָמֵשׁ** היה, **וְאם** אכן לכך היתה כוונתם ודאי **הֲוָיָא** [-היתה] זו **עֵדוּת מוּחְלֶטֶת,** שהרי יש ביניהם הפרש של כמעט שלש שעות, ולדברי אביי אין אדם טועה בשיעור כזה[א], **וְלֹא קָמְלִינַן** - ולא היינו הורגים את הנידון על פי עדות זו. **וְאם כֵּן אֲנַן נָיְקוּם וְנַקְטְלִינַן מְסָקָא** - עתה שאיננו יודעים מה היתה כוונתם וכי נקום ונהרגנו מספק, **וְרַחְמָנָא אָמַר** - והרי אמרה התורה (דברים יט, כא) **'וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה', 'וְהִצִּילוּ הָעֵדָה',** ומכאן שיש לחפש אחר זכותו של הרוצח ולהצילו ממיתה ככל שבידינו. ואם כן למה עלינו לקרב את עדותם זה לזה כדי שנוכל להורגו על פיה, ולתלות שזה שאמר שלש שנכוין לסוף שלש זה שאמר חמש נתכוין לתחילת חמש, הלא אדרבה יש לנו להרחיק את עדותם עד כמה שאפשר כדי להצילו[ב].

רבא מפרש את מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה באופן אחר: אֶלָּא אָמַר רַבָּא, דִּדְבְרֵי רַבִּי מֵאִיר אָדָם טוֹעֶה שְׁתֵּי שָׁעוֹת חָסֵר מַשֶּׁהוּ, וְלִדְבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה אָדָם טוֹעֶה שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת חָסֵר מַשֶּׁהוּ. דִּדְבְרֵי רַבִּי מֵאִיר שמכשיר את העדות באופן שאחד מהעדים אמר שהיה המעשה בשתים ואחד אמר שבשלש היה, **אָדָם טוֹעֶה שְׁתֵּי שָׁעוֹת חָסֵר מַשֶּׁהוּ, וְטָעָה בְּיוֹם הַמְעשָׂה** [-וכשהיה המעשה], **אוֹ בְּתְחִלַּת שָׁתִּים** היה **אוֹ בְּסוֹף שָׁלֹשׁ** היה, **וְנִמְצָא חַד מִינַּיְיהוּ קָטָנִי** [-שאחד מהם טעה] **בְּשָׁתֵי שָׁעוֹת חָסֵר מַשֶּׁהוּ.** שכן גם אם נרחיק את עדותם זה מזה ככל שנוכל, ונאמר שהיה המעשה בתחילת שתים, וזה שאמר 'שלש' התכוין לסוף שלש, או שנאמר שהיה המעשה בסוף שלש וזה שאמר 'שתים' התכוין לתחילת 'שתים', הרי לא הקדימו או איחרו את המעשה ביותר משתי שעות חסר משהו, ומשום שינוי זה אין עדותם נפסלת[ג], שכן אדם עשוי לטעות בשיעור זמן כזה[ד]. **וְדִדְבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה** המכשיר גם באופן שאחד אמר שלש ואחד אמר חמש, **אָדָם טוֹעֶה שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת חָסֵר מַשֶּׁהוּ. מַעֲשֶׂה בִּי הֲוָה** [-וכשהיה המעשה], **אוֹ בְּתְחִלַּת שָׁלֹשׁ** היה **אוֹ בְּסוֹף חָמֵשׁ** היה, **וְנִמְצָא חַד מִינַּיְיהוּ קָטָנִי שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת חָסֵר מַשֶּׁהוּ.** שכן גם אם נאמר שהיה המעשה בתחילת שלש וזה שאמר 'חמש' התכוין לסוף חמש, או שהיה המעשה בסוף חמש וזה שאמר 'שלש' התכוין לתחילת שלש, הרי לא הקדימו או איחרו את המעשה ביותר משלש שעות חסר משהו, ומאחר שאדם עשוי לטעות בשיעור זמן כזה עדותם קיימת.

הגמרא מקשה על ביאור רבא בדברי רבי מאיר ורבי יהודה מתחילת דברי המשנה בסנהדרין: תָּנַן - שנינו ברישא של המשנה בסנהדרין (מג) שהובאה לעיל, **הָיוּ בּוֹדְקִין (אותו) [אוֹתָן]** - את העדים **בְּשִׁבְעָה חֲקִירוֹת[ה], בְּאֵיזוֹ שְׁבוּעַ** - באלו שבע שנים מתוך שבע שביעיות השנים של היובל היה המעשה?, **בְּאֵיזוֹ שָׁנָה** של השבוע היה המעשה, **בְּאֵיזֶה חֹדֶשׁ** בשנה היה, **בְּכַמָּה** [-באיזה יום] **בַּחֹדֶשׁ** היה, **בְּאֵיזֶה יוֹם** בשבת [-בשבוע] היה[ו], **בְּאֵיזוֹ שָׁעָה** ביום היה, **וּבַאֵיזֶה מָקוֹם** היה. ומלבד שבע חקירות אלו היו מוסיפים לבודקם בבדיקות נוספות אודות פרטי המעשה[ז], וכל המרבה בבדיקות הרי זה משובח. **[ותניא]** - ושנינו בהמשך דברי המשנה, **מָה בֵּין חֲקִירוֹת לְבִדְיקוֹת,** בְּחֲקִירוֹת אם **אָמַר אֶחָד מֵהֶן אֵינִי יוֹדֵעַ** להשיב על אחת מהן, **עֵדוּתָן בְּטֵילָה.** ואילו **בִּבְדִיקוֹת, אֲפִילּוּ** אם **שְׁנֵיהֶם אוֹמְרִים אֵין אֲנוּ יוֹדְעִים** פרט מסוים מכל מקום **עֵדוּתָן קַיֶּמֶת[ח].**

נַהֲנִינן בָּהּ - ושאלנו בדין זה, **מַאי שְׁנָא** [-במה שונה] דין **חֲקִירוֹת** שאם אמר אחד העדים 'איני יודע' עדותם בטילה?, **וּמַאי שְׁנָא** [-ובמה שונה] דין **בְּדִיקוֹת** שאפילו אם לא ידעו שניהם להשיב עליהן שעדותם קיימת. **וְאָמְרִינַן** - והשבנו, **בְּחֲקִירוֹת** אם **אָמַר אֶחָד מֵהֶן אֵינִי יוֹדֵעַ עֵדוּתָן בְּטֵילָה,** משום **דְּהַוְיָא לֵיהּ** [-שזו היא] **עֵדוּת שֶׁאִי אַתָּה יָכוֹל לְהַזִּימָהּ.** שכן הזמת העדות היא רק על ידי שבאה כת אחרת של עדים ואומרת לראשונים, כיצד אתם אומרים שהיה המעשה בזמן פלוני ובמקום פלוני, הלא באותו זמן הייתם עמנו במקום אחר, שבאופן זה נענשים העדים הראשונים באותו ענוש שבאו לחייב את זה שהעידו עליו, שנאמר בעד זומם **(דברים יט יט) 'וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו'.** אבל אם הוכחשו העדים בדרך אחרת אינם נענשים. והלכה בידינו שכל עדות שאי אפשר להזימה פסולה[ט]. לפיכך אם לא ידעו העדים לומר באיזה זמן ובאיזה מקום היה המעשה, ואי אפשר להזימם, עדותם פסולה[י]. אבל **בִּבְדִיקוֹת** שאינן בזמן ובמקום המעשה, אף אם לא ישיבו עליהן העדים, עדיין **עֵדוּת שֶׁאַתָּה יָכוֹל לְהַזִּימָהּ הִיא,** ועל כן גם אם אמרו עליהן 'איני יודע' עדותם קיימת.

מסיקה הגמרא את קושייתה: וְאִי אָמְרַת קָטָנִי אֵינִישׁ כּוֹלֵּי הַאי - ואם תאמר שאדם טועה בשיעור גדול כל כך, לרבי מאיר בשתי שעות חסר משהו, ולרבי יהודה בשלש שעות חסר משהו, הלא אף לאחר שהשיבו העדים על **הַחֲקִירוֹת דְּאִיזוֹ שָׁנָה, נָמֵי** [-גם כן] **עֵדוּת שֶׁאִי אַתָּה יָכוֹל לְהַזִּימָהּ הִיא.** שהרי אם יאמרו העדים המזימים עמנו הייתם באותה שעה, עדיין אין הם מוזמים בכך, משום **דְּאָמְרִי מְטָעֵי קָטָנִינן** - שהרי יכולים הם לומר שטעינו בשעות, ואף שבאותה שעה שהענו אמנם היינו במקום אחר, מכל מקום היינו באותו מקום שהעדנו עליו שעתים או שלש חסר משהו קודם לכן או לאחר מכן, וראינו שם את המעשה[יא]. **מתרצת הגמרא: דְּיָהֲבִינַן לֵיהּ כּוֹלֵּי טְעוּתֵיהּ** - אכן נותנים לעדים את כל השעות שהם עלולים לטעות בהן, ומכל מקום ניתן להזימם אם יאמרו המזימים עמנו הייתם כל אותן שעות.

הגמרא מפרשת באיזה אופן תיתכן הזמה לשיטת רבי מאיר: דְּרַבִּי מֵאִיר הסובר שאדם טועה בשתי שעות חסר משהו, **יָהֲבִינַן לֵיהּ** - נותנים לשני עדים אלו שאחד מהם אמר 'שתים' ואחד אמר 'שלש' את כל הזמן **שֶׁמְּתְחִילַּת הַשָּׁעָה הָרִאשׁוֹנָה עַד סוֹף חֲמֵשׁ** שעות. לזה שאמר 'שתים' נותנים מתחילת השעה הראשונה עד סוף השעה הרביעית, ואם יאמרו לו המזימים עמנו היית בשעה השניה, בידו לומר אכן לא היה המעשה באותה שעה שאמרתי אלא לפניה או לאחריה?, וטעיתי בחשבון השעות. ולזה שאמר 'שלש' נותנים מתחילת השעה הראשונה עד סוף השעה החמישית, ואם יאמרו לו עמנו היית בשעה השלישית בידו לומר טעיתי בשתי שעות לפניה או לאחריה[יב]. **מוסיפה הגמרא: וּבְדִין הוּא דְּנִיתְיב לֵיהּ מֵעִיקָּרָא טְפֵי** - ולכאורה מן הדין היה לנו לתת לזה שאומר 'שתים' שעה נוספת בהתחלה, שכן יתכן שהיתה כוונתו לתחילת השעה השניה, וטעה בשתי שעות והיה המעשה בשעה האחרונה של הלילה הקודם. **אֶלָּא** שאין נותנים לו אותה משום **שִׁבְּיָן יָמָא דְּלֵילְיָא לָא טָעֵי אִינָשׁ** - בין יום ללילה אין בני אדם טועים, ועל כן אמרו המזימים שהיו עמו מתחילת השעה הראשונה אינו יכול לומר שהיה המעשה בשעה האחרונה של הלילה וטעה בשעות, שהרי לא היה טועה בשעה זו לחשוב שהיא שעה השניה של היום.

הגמרא מפרשת באיזה אופן תיתכן הזמה לשיטת רבי יהודה: וְדְרַבִּי יְהוּדָה יָהֲבִינַן לֵיהּ [-נותנים להם] את כל הזמן **שֶׁמְּתְחִילַּת הַשָּׁעָה הָרִאשׁוֹנָה וְעַד סוֹף** השעה **הַשִּׁשִּׁית.** לזה שאמר 'שלש' נותנים את כל הזמן הזה, ואם יאמרו לו המזימים עמנו היית בשעה השלישית, בידו לומר אכן לא היה המעשה באותה שעה שאמרתי אלא שלש שעות לפניה או לאחריה, וטעיתי בחשבון השעות. ולזה שאמר 'חמש' נותנים מתחילת השעה השניה עד סוף הששית, ואם יאמרו לו עמנו היית בשעה החמישית בידו לומר טעיתי שלש שעות לפניה או לאחריה[יג]. מוסיפה הגמרא, **וּבְדִין הוּא דְּנִיתְיב לֵיהּ מֵעִיקָּרָא טְפֵי** - ולכאורה מן הדין היה לנו לתת לזה שאומר 'שלש' שעה נוספת בהתחלה, שכן יתכן שהיתה כוונתו לתחילת השעה השלישית, וטעה בשלש שעות, והיה המעשה בשעה האחרונה של הלילה.

א. **וכן** קשה על רבי מאיר הסובר שאין אדם טועה אלא במשהו בלבד, הלא יתכן שזה שאמר 'שתים' התכוין לתחילת שתים, וזה שאמר 'שלש' התכוין לסוף שלש, ונמצא שאחד מהם טעה בשעה וחצי. על פי רש"י (ד"ה ממנו). ב. **וכ"כ** שכן אם נאמר שהיה המעשה בסוף שתים או בתחילת שלש, שנמצא שלא טעה אף אחד מהם ביותר מעשרה. ג. **נאמר** בתורה (ויקרא כה ח), 'וספרת לך שבע שבתות שנים, שבע שנים שבע פעמים, והיו לך ימי שבע שבתות השנים תשע וארבעים שנה', כל קבוצה של שבע שנים קרויה 'שבוע', והשנה השביעית שבה היא שנת השמיטה. ושנת החמישים שלאחר שבעה שבועות [שבע שמיטות] היא שנת היובל, כלשון (שם כה יז), 'וקדשתם את שנת החמישים שנה וגו' יובל היא'. ד. **כגון** האם מכירין אתם אותו, האם התריהם בו, במה הרגו, האם היו כליו שחורים או לבנים. רש"י (ד"ה ומעמ"ה). ה. **הוגה** על פי הגהות וציונים בשם גליון. ו. **ורק** אם הכחישו זה את זה בבדיקות עדותם בטילה. ז. **ואפילו** שידע להשיב על שש מהחקירות, ורק על השאה שאמר 'איני יודע'. ח. **ואם** תאמר, הלא גם אם לא יאמרו את השעה אפשר להזימם על ידי היום, כשיאמרו להם המזימים עמנו הייתם כל אותו היום. יש לומר, שמכל מקום בלי חקירת השעה מצטמצמת האפשרות להזימם, ומאחר שהתורה ריבתה שבע חקירות צריך שיהיה אפשר להזימם גם על ידי השעה. ט. **קושיית** הגמרא אינה אלא על אופן שהכחישו העדים הראשונים זה את זה בשעות, שמאחר שיש לנו לומר שטעו בשעות בכדי להשוות את דבריהם, שוב אי אפשר להזימם על פי השעה שאמרו, אבל בסתם עדים שעדותם מכוונת אין לתלות שטעו, ובדאי אפשר להזימם על פי השעה שאמרו. תוספות רבינו פרץ (ד"ה ומ"ק). י. **כלומר** שעה לפניה ושעתים אחריה. רש"י (ד"ה לפי מלא) על פי המהרש"ל (בד"ה שם). ובסמוך יבואר מדוע אין נותנים לו שעתיים גם לפניה. יא. **וכ"ד** שיעור זמן זה ניתן להם רק כדי להצילם מענוש 'כאשר זמם', אבל לא לקיים את עדותם. שכן אם אמרו המזימים להד שאמר 'שלש' עמנו היית כל שעה שלישית ורביעית וחמישית, בטלה עדותו, שהרי אם נאמר שטעה וראה את המעשה בשעה השניה, נמצא שנחלקה עדותו מעדות העד שאומר 'חמש', שכן יש ביניהם הפרש של יותר משלש שעות [שהרי יתכן שזה שאמר 'חמש' התכוין לסוף חמש, ולשיטת רבא מספק אין מצרפים את עדותם]. רש"י (לעיל ג ע"ב ד"ה אלא).

אֶלָּא שאין נותנים לו שעה נוספת זו, משום **שֶׁבֵּין יָמָא לְיֵיחֵיא לָא טָעֲנִי אִינָשֵׁי** - שבין יום ולילה לא טועים בני אדם. וזכמו כן **בְּדִין הוּא הֲיָיתִיב לְהָמִיהָ טָפֵי** - ומן הדין היה ראוי שניתן לזה שאומר 'חמש' שעתיים נוספות לאחר השעה השישית, שהן השעה השביעית והשמינית. **אֶלָּא** שאין נותנים לו שעות אלו משום **שֶׁבְּחֲמֵשׁ הַחַמָּה** נמצאת **בְּצַד מִזְרָח** של הרקיע, **וְאילו בְּשֵׁשׁ הַחַמָּה** נמצאת **בְּצַד מַעֲרָב** של הרקיע, ועל כן אין בני אדם טועים ומחליפים ביניהם[א]. לפיכך אם אמר שהיה המעשה בחמש ואמרו לו המזימים עמנו היית מהשעה הראשונה עד סוף השעה השישית הרי זו הזמה, שכן לא יתכן שהיה המעשה בשעה השביעית וטעה העד וסבר שהיא השעה החמישית.

★

הגמרא חוזרת למחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה במשנתנו לענין חמץ, ומקשה ממנה על מה שביאר אביי לעיל בשיטתם לענין עדות: תְּנַן - שנינו במשנתנו, **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אוֹכְלִין** את החמץ **כָּל חֲמֵשׁ** השעות הראשונות של יום י"ד, **וְשׂוֹרְפִין** אותו **בְּתְחִילַּת שֵׁשׁ.** ואף שזמן איסורו מן התורה הוא בתחילת שבע, יש לחשוש לטעות בשעה אחת, ואם נתיר את החמץ בשעה השישית יבואו להתירו בשעה השביעית, משום שיסברו בטעות שהיא השישית. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אוֹכְלִין** את החמץ **כָּל אַרְבַּע** שעות הראשונות, **וְתוֹלִין** [-ומשהים] אותו **כָּל חֲמֵשׁ,** שבאותה שעה הוא כבר נאסר באכילה, אך אין צריך לשורפו ועדיין הוא מותר בהנאה. **וְשׂוֹרְפִין** אותו רק **בְּתְחִילַּת שֵׁשׁ,** לפי שבאותה שעה הוא נאסר אף בהנאה.

מקשה הגמרא: לְפי הלשון הראשונה בדברי **אַבָּיֵי אַיְּיבָא** [-בשיטתו] **דְּרַבִּי מֵאִיר** לגבי עדים המכחישים זה את זה בשעות, **דְּאָמַר אֵין אָדָם טוֹעֶה** בשעות **וְלֹא כְּלוּם, נֵיכּוֹ כּוּפָּה שִׁית** - הלא יש להתיר את החמץ באכילה כל השעה השישית[ב], שכן מן התורה אין החמץ נאסר אלא בתחילת השעה השביעית, ולמה הקדימו חכמים את זמן איסורו.

ממשיכה הגמרא להקשות: וְלֶהֱוֵי לֵישָׁנָא נָמֵי - וכן יש להקשות גם על הלשון השניה בדברי אביי בשיטת רבי מאיר **דְּאָמַר אָדָם טוֹעֶה מֵשָׁהוּ** [-זמן מועט], **נֵיכּוֹ עַד סוֹף שִׁית** - הלא יש לאוכלו עד זמן מועט לפני סוף השעה השישית[ג], כדי שלא יטעה ויאכל בתחילת השעה השביעית האסורה מן התורה, ומדוע אסר רבי מאיר את כל השעה השישית. **ממשיכה הגמרא להקשות: וְלפי** הלשון הראשונה בשיטת **אַבָּיֵי אַיְּיבָא** [-בשיטתו] **דְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר אָדָם טוֹעֶה בְּחֵצִי שָׁעָה, נֵיכּוֹ עַד פַּלְגָא דְּשִׁית** - הלא יש להתיר את החמץ באכילה עד אמצע השעה השישית, חצי שעה לפני זמן איסורו מן התורה.

ממשיכה הגמרא להקשות: וְלֶהֱוֵי לֵישָׁנָא נָמֵי - וכן יש להקשות גם על הלשון השניה בדברי אביי בשיטת רבי יהודה **דְּאָמַרְתְּ** [-שאומרים] **אָדָם טוֹעֶה שָׁעָה** ועוד **מֻשָּׁהוּ, נֵיכּוֹ עַד סוֹף חֲמֵשׁ** - הלא יש לאוכלו עד זמן מועט לפני סוף השעה החמישית, שעה ומשהו קודם זמן איסורו מן התורה, ומדוע אסר רבי יהודה את כל השעה החמישית באכילה[ד].

מתרצת הגמרא: אֲמַר [**לְךָ**] **אַבָּיֵי,** אינו דומה דין הכחשה בעדות לדין חמץ, שכן **עֵדוּת מְסוּרָה לְזוּרִיזִים,** שהרי אין אדם בא להעיד עדות נפשות אלא אם כן הוא בקי בשעות, משום שהוא יודע שיחקרוהו בית דין בשבע חקירות. לפיכך לדעת רבי מאיר אין העדים טועים בשעות כלל, או שטועים במשהו בלבד, ולרבי יהודה אינם טועים אלא בחצי שעה, או בשעה ומשהו. אבל איסור **חָמֵץ כָּל** אדם הוא **מְסוּר,** וסתם אדם אינו בקי בשעות, ולשיטת רבי מאיר הוא עלול לטעות בשעה אחת, ולשיטת רבי יהודה בשתי שעות.

לפיכך הקדימו חכמים את איסור אכילת החמץ לפני זמן איסורו מן התורה בשיעור האמור.

הגמרא מקשה מדין חמץ שבמשנתנו על שיטת רבא בביאור מחלוקת התנאים בעדות: וּלדעת רָבָא אָמַר אַבָּיֵי [-בשיטתו] **דְּרַבִּי מֵאִיר, דְּאָמַר אָדָם טוֹעֶה שְׁתֵּי שָׁעוֹת בְּחֻמָּה, מִתְּחִילַּת חֲמֵשׁ לֹא נֵיכּוֹ!** - הלא יש לאסור את אכילת החמץ החמישית מתחילת השעה החמישית, שכן עלול אדם לטעות בשעה השביעית שאסורה באכילת חמץ מן התורה, ולסברו שהיא השעה החמישית ולאכול בה את החמץ, ומדוע התיר רבי מאיר לאוכלו בשעה החמישית. **מתרצת הגמרא:** בְּחֲמֵשׁ - בשעה החמישית **הַחַמָּה** עומדת **בְּצַד מִזְרָח** של הרקיע והצל נוטה למערב, **וְאילו** בתחילת **שֵׁשׁ** [-השעה השביעית] **הַחַמָּה** עומדת **בְּצַד מַעֲרָב** של הרקיע והצל נוטה למזרח, ועל כן אין לחשוש שמא יטעה אדם ויחליף ביניהן. **מקשה הגמרא: אִי הָכִי בְּשֵׁשׁ נָמֵי נֵיכּוֹ!** - אם כן יש להתיר את אכילת החמץ גם בשעה הששית, שהרי בשעה זו החמה עומדת באמצע הרקיע, ועדיין אינה נוטה לצד מערב, ומאחר שהיא ווודאי ברור לכל אדם אין הצל נוטה לשום צד, ואילו בשעה השביעית עומדת החמה במערב והצל נוטה למזרח, ומדוע יבואו לטעות ביניהן. **מתרצת הגמרא: אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, שִׁית, יוֹמָא בְּקָרְנָתָא קָאֵי** - בשעה הששית החמה עומדת באמצע הרקיע, בקרן הזווית שבה מתחברים מזרח ומערב[ה], והיא קרובה לנטות גם למזרח גם למערב, ואי אפשר להבחין להיכן היא נוטה, ועל כן יש לחשוש שמא יטעו בין השעה השביעית לששית[ו].

ממשיכה הגמרא להקשות: ולדעת **רָבָא אַיְּיבָא** [-בשיטתו] **דְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר אָדָם טוֹעֶה שְׁעוֹת חֲסֵר מֻשָּׁהוּ, מִתְּחִילַּת אַרְבַּע לֹא נֵיכּוֹ!** - הלא יש לאסור את אכילת החמץ מתחילת השעה הרביעית, שמא יטעו בשעה השביעית ויסברו שהיא השעה הרביעית. **מתרצת הגמרא:** הלא גם בעדות אמר רבי יהודה, שאין אדם טועה בין השעה החמישית לשביעית, שכן **בְּחֲמֵשׁ חַמָּה בָּאֲוִירָהּ** ואילו **בְּשֵׁבַע חַמָּה בַּמַּעֲרָב, וְכָל שֶׁכֵּן בְּאַרְבַּע** שהיא במזרח, ולא יטעו בין השעה השביעית לבינה. **מקשה הגמרא: אִי הָכִי בְּחֲמֵשׁ נָמֵי נֵיכּוֹ** [-נאכל] חמץ, שכן לא יטעו בין השעה השביעית לבינה, שהרי בחמש חמה במזרח ובשבע היא במערב, כמו שסובר רבי יהודה לענין עדות. **מתרצת הגמרא: תַּרְגְּמָהּ** [-פירש] **אַבָּיֵי אַיְּיבָא** [-בשיטתו] **דְּרַבָּא, עֵדוּת מְסוּרָה לְזוּרִיזִים,** ועל כן אין העדים טועים בין חמש לשבע, ואילו **חָמֵץ כָּל מְסוּר,** ואין הכל בקיאים להבחין בין חמש לשבע על פי מקום החמה ברקיע. אבל בין השעה הרביעית לתחילת השביעית ניכר הבדל מקום החמה לכל אדם, ואפילו שיש ביניהן פחות משלש שעות, ועל כן לא אסר בה רבי יהודה את החמץ.

רבא מפרש באופן אחר את שיטת רבי יהודה במשנתנו: וְאולם רָבָא עצמו **אָמַר** לתרץ את הקושיא האמורה, מדוע אסר רבי יהודה לאכול חמץ בשעה החמישית, הלא אין אדם טועה בינה לבין השעה השביעית, שאכן **לְאו הֵיינוּ מַעֲמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה** - טעמו של רבי יהודה האוסר בשעה החמישית אינו משום חשש טעות בשעות, ואכן מצד חשש זה היה די לאסור את החמץ מתחילת השעה השישית. **אֶלָּא רַבִּי יְהוּדָה לְמַעֲמֵיהּ** - הולך לשיטתו, על פי מה **דְּאָמַר** במשנה להלן (כט:), **אֵין בֵּיעוּר חָמֵץ אֶלָּא בְּשָׁרִיפָה!.** **וְרַבָּנַן** - ונתנו לו חכמים **שָׁעָה אַחַת** שהיא השעה החמישית כדי **שֶׁלֹּא יְהֵא עֲצִים לְצורך שריפת החמץ,** ועל כן אסרוהו באכילת חמץ במשך כל שעה זו כדי שיהיה לו פנאי לכך[ז]. **רבינא דיהה את תירוץ רבא: אִיתֵּיבֵיהּ** [-הקשה] **רָבִינָא לְרָבָא,** הלא שנינו בברייתא, **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אֵימָתַי** בֵּיעור חמץ הוא דווקא בשריפה, **שֶׁלֹּא בְּשָׁעַת בִּיעוּרוֹ** - במשך השעה הששית שעדיין לא הגיע זמן ביעורו מן התורה[ח], **אֲבָל** בתחילת השעה השביעית שהיא

א. **כפי** שכבר אמר רבי יהודה במשנה בסנהדרין, שאם אחד העדים אמר שבחמש היה המעשה ואחד אמר שבשבע היה עדותם בטילה, לפי שאין אדם טועה ומחליף בין שעות אלו. ב. **מה** שנקשה הגמרא כל השעה השישית הוא לאו בדווקא, אלא כותנתה עד רגע אחד לפני סופה, שכן בסוף שש צריך כבר לשרוף את החמץ, כדי שיהיה מבוער בתחילת שבע. תוספות (ד"ה ונימא). אך רבינו דוד אביר, שיהיה מותר לאכול את החמץ עד סוף שש, ומכך ששיעורה מלשונה ונקטה כאן 'כולה שית' ולהלן 'סוף שית', משמע שכאן בכוונתה להקשות על כל השעה הששית [ראה להלן בהערה במובא מהראש יוסף בביאור דברי הגמרא להלן לשיטת התוספות]. והוא משום שמן התורה זמן הביעור מתחיל רק בתחילת השעה השביעית. [וכן מבואר גם בתוספות לעיל (ד: ד"ה וכמה)]. ג. **לשיטת** התוספות שהובאה לעיל, יש לפרש בכוונת הגמרא, שאכל עד שני רגעים לפני סוף השעה הששית, שכן ברגע האחרון של שעה זו צריך לשרוף את החמץ, ומשום טעות יש להקרים את האיסור ברגע נוסף. ראש יוסף (פסוק"ז עם). ד. **גם** אם היה אדם טועה בשתי שעות יכלה הגמרא ילכה להקשות מעצם דברי רבי יהודה במשנה שם, שבחמש חמה במזרח ובשבע חמה במערב, ואין אדם טועה ביניהן. תוספות (ד"ה ולפני). ה. **והוא** בצד דרום, שכן החמה מקיפה את הארץ בכל רוחותיה, והולכת מצפון למזרח, וממזרח לדרום, ומדרום למערב, ומערב לצפון, ונמצא שמקום החיבור שבין מזרח למערב הוא בדרום. ומה שאמרה הגמרא שבשעה שישית החמה נמצאת בקרן שבין מזרח למערב ולא אמרה שהיא נמצאת באותה שעה בצד דרום, משום שמהלך החמה הוא בעיגול, ובדבר עגול אין ניכר חילוק ארבע הרוחות, והמזרח והמערב מתעגלים עד אמצע הדרום ואמצע הצפון. ו. **הקשו** התוספות (ד"ה כשית), הלא לשיטת אביי בדעת רבי יהודה תולים את הטעות בשניהם ואדם טועה בחצי שעה, ואם כן מדוע אף אחד אומר בחמש ואחד אומר בשבע עדותם בטילה לפי שבחמש חמה במזרח ובשבע היא במערב, הלא מבואר כאן שבין חמש לשש ובין שש לשבע אדם טועה.

שכן כל השעה הששית החמה עומדת באמצע הרקיע. ואם כן יש לומר שזה שאמר 'חמש' התכוין לסוף השעה החמישית, וזה שאמר 'שבע' התכוין לתחילת השעה השביעית. והמעשה היה באמצע השעה הששית, ונמצא שכל אחד מהם טעה בחצי שעה בלבד. ותירצו, שרק בחמץ תירצה הגמרא שאדם טועה בין שש לשבע, אך לא בעדות שמסורה לזרזיים. עוד תירצו, שאביי אכן לא יסבור כתירוץ הזה. ז. **ולא** כשיטת חכמים (שם) הסוברים שביעורו הוא גם על ידי פירור וזריה לרוח או הטלה לים. **שכן** אם נתיר לו בשעה זו לאכול חמץ לא יזכור ללקט עצים, אך מאחר שהחמץ תלוי ואסור באכילה הרי הוא נזכר שעליו להכין עצים לשריפתו. **רש"י** (ד"ה שלא) וכתב הרא"ש (פ"א סי' ג) בשיטת רש"י, שדווקא בשעה הששית מצותו בשריפה, אבל בשעה החמישית השבתתו בכל דבר. אך הטור (סי' תמח) הוכיח לא כן ממה שכתב רש"י להלן (ט: ד"ה שלשה), שהיוצא בשיירה בתוך שלשים יום קודם הפסח צריך לבער את החמץ דווקא בשריפה. והבית יוסף (שם) נדחק ליישב את דברי הרא"ש, שמכיון שיוצא בשיירה ולא יוכל אחר כך לבערו, נחשב אותו זמן כמו השעה הששית. וכתב המקור חיים (שם אות ג) בשיטת הט"ז (שם סק"ג), שלדעת רש"י אין דין השריפה בשעה שישית אלא מדרבנן. ומצות שריפה מן התורה היא דווקא בפסח עצמו, כשהחמץ הוא בכרת וב'כל יראה', שבאותה שעה דינו כנותר שהוא בשריפה. אך ראה בפרי יצחק (סי"ב סי' יז) שהוכיח מסוגיית הגמרא להלן (כט:) שלא כדבריו. ותמה דבינו דוד (ד"ה ואין) על שיטת רש"י, הלא אף ביטול מועיל קודם זמן איסורו [ולשיטת רש"י (לעיל ד: ד"ה ומשהו) אף מתקיים בו עיקר דין 'תשביתו'], וכל שכן שיש לפרורו וזריה לרוח להועיל, שהרי בוראי לא גרע ביטול במעשה מביטול בריבור, ואיך אמר רבי יהודה שמצותו דווקא בשריפה. אך ראה במקור חיים (הקדמה למר' סב) ובשו"ת לבן נקמה (סי' ד) שכתב, שבאמת לא יועיל הביטול אלא כדי להינצל מ'כל יראה' ולקיים מצות 'תשביתו', אבל עדיין הוא מחוייב לשורפו אף לאחר שביטל. שכן מצות שריפה אינה משום 'תשביתו', אלא הוא דין נוסף שנלמד מנותר, שחמץ הוא איסורי ההנאה הנשרפים. אך עדיין תמה החזון איש (סי' קמ

בְּיִצּוּרוֹ של החמץ מן התורה, **הַשְׁבָּתָתוֹ בְּכָל דְּבָר**, ולאו דווקא בשריפה אלא אף בפירורו וזרייתו לרוח או בהשלכתו לים'. ואם כן למה לנו לאסור אכילת חמץ בשעה החמישית ולהטריחו ללקט עצים בשעה זו, הלא בידו להמתין עד לתחילת השעה השביעית ולהשביתו בכל דבר[א], ולא יהיה לו צורך בעצים[ב].

משום קושיא זו חוזר בו רבא ומתרץ תירוץ אחר: אֲפִילּוּ אָמַר רַבָּא, אף שביום רגיל אין אדם טועה בין חמש לשבע משום מקום החמה, יש לאסור את אכילת החמץ בשעה החמישית, **גְּזֵירָה מִשּׁוּם יוֹם הַמְעוּנָּן** שאין נראית בו החמה, ויבואו לטעות ביום זה בשעה השביעית ולסברו שהיא השעה החמישית[ג]. **מקשה הגמרא: אִי הָכִי אֲפִילּוּ בְּאַרְבַּע שָׁעוֹת נָמֵי לֹא נֵיכוֹל** - אם כן אף מתחילת השעה הרביעית יש לאסור את אכילת החמץ, גזירה משום יום המעונן, שהרי לדעת רבי יהודה ללא היכר על פי מקום החמה אדם טועה בשלש שעות פחות משוה. **מתרצת הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא**, שעה **רְבִיעִית זְמַן סְעוּדָה לָכל** אדם **הִיא**, והכל בקיאים בה, ואינם מחליפים אותה בשעה אחרת[ד].

הגמרא מקשה סתירה מדברי רב פפא לדברי בריייתא: תָּנוּ רַבָּנָן, שָׁעָה רִאשׁוֹנָה של היום היא זמן **הַמָּאכָל** של **לוֹדִים** - אומה של אוכלי אדם[ה], ומתוך רעבתנותם הם מקדימים לאכול בתחילת היום. שעה **שֵׁנִיָּה** היא זמן **מָאכָל יִשְׂרְאֵלִים** [-גנבים] שאף הם רעבתנים, אך משום שהם ניעורים כל הלילה הם ישנים בשעה הראשונה של היום ואוכלים בשניה. שעה **שְׁלִישִׁית** היא זמן **מָאכָל יוֹרְשֵׁי** שירשו הון רב, שמקדימים את סעודתם לשעה זו, משום שלא עמלו עליה[ו]. שעה **רְבִיעִית** היא זמן **מָאכָל פּוֹעֲלִין**. שעה **חֲמִישִׁית** היא זמן **מָאכָל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים**. שעה **שִׁשִּׁית** היא זמן **מָאכָל כָּל אָדָם**. **מקשה הגמרא: וְהָאָמַר רַב פָּפָּא** שעה **רְבִיעִית זְמַן סְעוּדָה לָכל הִיא**, ולא כדברי בריייתא שזמן סעודת כל אדם הוא בשעה השישית. **מתרצת הגמרא: אָלָּא אֵיפוֹךְ** - הפוך את סדר הדברים בברייתא, וכך יש לשנותה, שעה **רְבִיעִית מָאכָל כָּל אָדָם, חֲמִישִׁית מָאכָל פּוֹעֲלִים, שִׁשִּׁית מָאכָל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים.**

הגמרא מביאה את המשך דברי הברייתא, ומבארת אותם: הָאוֹכֵל מָבָּאן - משעברה השעה השישית **וְאֵילָךְ, הֲרֵי הוּא כְּזוֹרֵק אֶבֶן לַחֲמַת** [-שק עורים][ז], לפי שאין אכילה זו מועילה לגוף כלום[ח]. **אָמַר אַבָּיֵי, לֹא אָמְרָן** [-לא אמרנו] שלאחר שש שעות אין המאכל מועיל גוף, **אֶלָּא דְּלֹא טָעֲמָא מִידֵי בְּצָפְרָא** - כשלא טעם כלום בבוקר. **אֲבָל** אם **טָעֲמָא מִידֵי בְּצָפְרָא** - אבל אם טעם משהו בבוקר לא אמרנו זאת, אלא באופן זה מועיל לו המאכל אפילו לאחר שש שעות.

הגמרא חוזרת לדון במחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה בעדות ובחמץ: אָמַר רַב אַשִׁי, בְּמַחֲלוֹקֶת בֶּעֱדוּת בָּזֶה מַחֲלוֹקֶת בָּהֶמֵּץ, וכשם שבעדות שיעור הטעות לדעת רבי יהודה גדול יותר משיעור הטעות לדעת רבי מאיר, הוא הדין בחמץ, שלדעת רבי יהודה חוששים בו לטעות של שתי שעות, ואילו לדעת רבי מאיר אין חוששים בו אלא לטעות של שעה אחת בלבד. ואף שבין לרבי מאיר ובין לרבי יהודה שיעור הטעות בעדות אינו שוה לשיעור הטעות בחמץ, אין בכך סתירה, כמבואר לעיל. **מקשה הגמרא: הלא פְּשִׁיטָא** [-פשוט] שכך הוא, **וְהָיְינוּ הַהִיא דַּאֲמָרִינַן** - והרי אלו הם דברי אביי ורבא שהובאו לעיל ביישוב הסתירה שבין שיטות רבי מאיר ורבי יהודה במשנה בסנהדרין לענין עדות, לבין שיטותיהם במשנתנו לענין חמץ. **מתרצת הגמרא: הָא קָא מַשְׁמַע לָן** - דבר זה בא להשמיענו רב אשי, **דְּשִׁנּוּיֵי דְּשִׁנְּנָן שִׁינּוּיָא הוּא** - שהתירוצים שתירצנו לעיל ביישוב הסתירה האמורה הם תירוצים אמיתיים[ט], **וְלֹא תֵּימָא תַּנָּאֵי הִיא** - ואין לומר שמחלוקת תנאים היא בשיטות רבי מאיר ורבי יהודה, שלדעת המשנה בסנהדרין סובר רבי מאיר שאדם טועה בשתי שעות ולדעת רבי יהודה בשלש שעות, ואילו לדעת משנתנו רבי מאיר סובר שאדם טועה בשעה אחת ורבי יהודה סובר בשתי שעות. ומשמיענו רב אשי שלא כן הוא, אלא אין סתירה בין שתי המשניות, כמבואר לעיל.

*

הגמרא חוזרת לדון בדין הכחשת העדים בשעות: אָמַר רַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי, לֹא שָׁנוּ במשנה בסנהדרין שאם הכחישו העדים זה את זה בשעה או בשעתיים עדותם קיימת, **אֶלָּא בְּאופן שהזכירו שָׁעוֹת** בלבד. **אֲבָל** אם **אֶחָד** מהם **אוֹמֵר** שהיה המעשה **קוֹדֶם הַנֵּץ** [-זריחת, זריחת] **הַחַמָּה, וְאֶחָד אוֹמֵר** שהיה **אַחַר הַנֵּץ הַחַמָּה, עֲדוּתָן בָּטֵלָה**, שכן אין אדם טועה בין קודם הנץ לאחר הנץ, ואין זו טעות אלא שקר. **מקשה הגמרא: הלא פְּשִׁיטָא** שאין אדם טועה בדבר זה, שהרי זריחת החמה היא סימן מובהק שאי אפשר לטעות בו, ומה הוצרך רב שימי להשמיענו דבר זה. **מתרצת הגמרא: אֶלָּא** כך אמר רב שימי בר אשי, **אֶחָד אוֹמֵר קוֹדֶם הַנֵּץ הַחַמָּה, וְאֶחָד אוֹמֵר בְּתוֹךְ** [-בתחילת] **הַנֵּץ הַחַמָּה, עֲדוּתָן בָּטֵלָה. שוב מקשה הגמרא: הָא נָמֵי פְּשִׁיטָא** - הרי גם מה שאין אדם טועה בין קודם הנץ לתחילת הנץ הוא דבר פשוט, ומה הוצרך רב אשי להשמיענו דבר זה. **מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא, תַּרְוַיְיהוּ חָדָא מִילְּתָא קָאָמְרִי** - שמא תאמר ששניהם אומרים דבר אחד, ולעולם היה המעשה קודם הנץ החמה, **וְהָא דְּקָאָמַר** - ועד זה שאמר

נקף מ: ד"ס בדברי רש"י, הלא קדם שש רשאי למוכרו לנכרי או לאוכלו, ולמה יאסור רבי יהודה לזורזו או לרוח. על כן פירש, שאכן גם לרבי יהודה אין איסור לזורזו לרוח, אלא שאינו מקיים בזה מצות 'תשביתו', ומכל מקום אינו עובר על עשה זה, שהרי אין לו חמץ ברשותו שיתחייב עליו, והרי הוא כמי שלא עבר ולא קיים. **ג. בן** היא שיטת רש"י (ד"ס שלא) שי"שעות ביעורו' היא השעה השביעית. אך הקשו התוספות (ד"ס שמא) על פירושו, הלא במשנה לעיל (י:) קורא רבי יהודה לשעה הששית 'שעת הביעור'. ותירץ הפני יהושע (פסוק שם), שלעיל מדובר בחיוב בדיקה דרבנן, ועל כן זמן הביעור דרבנן נקרא 'שעת הביעור', מה שאין כן בברייתא זו שמדובר בה על חיוב שריפה דאורייתא, ומן התורה 'שעת ביעורו' היא השעה השביעית ולא הששית. עוד הקשו התוספות על רש"י, הלא מבואר בברייתא להלן (מ:) שמקורו של רבי יהודה הוא משריפת נותר, והרי נותר טעון שריפה רק לאחר זמן איסורו (וראה בפני יהושע (שם) ביישוב קושיא זו). על כן פירשו להיפך, ש'שלא בשעת ביעורו' היא תחילת השעה השביעית שאינה הזמן שתקנו חכמים לביעור, ודווקא בשעה זו שהיא שעת הביעור מן התורה מצותו בשריפה. ר'שעת הביעור' היא השעה הששית שבה מבערים רוב בני אדם כתיקון חכמים, ובאותה שעה השבתתו אינה דווקא בשריפה אלא בכל דבר. וכתב רבינו דוד (ד"ס ואפנ"ו), שלפי זה מה שאמר רבי יהודה במשנתנו 'שורפין בתחלת שש' לאו דווקא הוא, אלא השבתתו בכל דבר. והביאו התוספות שכפירושם זה מפורש בירושלמי (פ"א ה"ג). אמנם כן מבואר בירושלמי בשיטת רבי יהודה, אבל בשיטת חכמים מבואר שם כרש"י. וכתב הפני יהושע (שם), שלא מצינו בשום מקום שגם לשיטת חכמים יש זמן שמצותו בשריפה. ובהכרח כוונת הירושלמי לשתי שיטות ברעת רבי יהודה, ושתי שיטות אלו תלויות בהוה אמינא ובמסקנא להלן (מ:) בביאור שיטת רבי יהודה. וראה עוד במאירי (ד"ס פיטל), שכתב שמדברי המכילתא (כפ' בשלח ח) משמע כדברי רש"י.

יא. רש"י (ד"ס שלא), ואף שלשיטת רש"י (לעיל ב. ד"ס בין) עוברים ב'בל יראה' משש שעות ולמעלה, מכל מקום מכיון שהוא משהה אותו על מנת לבערו אינו עובר עליו, וכשיטת התוספות להלן (כמו: ד"ס רב חסדא), על פי התוספות שאנן (לעיל שם ד"ס רב חסדא). עוד הוכיח הצל"ח להלן (יג: ד"ס והלעו"ד) מדברי רש"י, שבמצות השבתה לא חששו חכמים לטעות, ולא תקנו להקדימה בשעה, ומה שאנינו 'שורפים בתחילת שש' אינו חיוב, אלא מאחר שהוא אסור בהנאה ממילא הוא עומד לשריפה. וראה עוד לעיל (ג:) בהערה בענין זה. **יב. בן** פירש רש"י (שם) בקושיית הגמרא על פי דרכו בביאור דברי רבי יהודה. והקשו התוספות (ד"ס שמא), איך יתמהו עד זמן איסורו מן התורה, הלא מבואר לעיל (י:) שאסר רבי יהודה לבדוק את החמץ לאחר השעה השביעית שמא יבוא לאוכלו, ומטעם זה יש לאסור גם את השבתתו באותה שעה. ותירץ הפני יהושע (פסוק שם), שדווקא בבדיקה חשש רבי יהודה לכך, שכן מתוך שהוא טרוד לחפש בכל המקומות יש לחשוש שמא ימצא גלוסקא יפה וישכח ויאכלנה, מה שאין כן במי שכבר בדק והצניע את חמצו, כשנוטלו כדי לבערו אין לחשוש שמא יאכלנו. ולשיטת התוספות קושיית הגמרא היא כפשוטה, שבשעה שישית השבתתו בכל דבר, ואין צורך עצים לשרפו. והבעל המאור פירש כעין פירוש התוספות, אך כתב שטעות ביעורו היא השעה החמישית, ונקראת כן משום שבסופה מתבער החמץ. ומבואר מדבריו שמדרבון אף בשעה ששית ביעורו בשריפה. [וגם לענין חיוב שריפה חששו חכמים לטעות בשעה]. וכן כתב התוספות ברבינו פרץ (ד"ס שמא), והוסיף, שמכל מקום מקשה רבינא, שמכיון שאין השריפה באותה שעה אלא מדרבון, לא היה לחכמים לאסור אכילה בשעה חמישית כדי לתת לו זמן ללקוט עצים. **יג. אבל** בעדות אין להכשיר מטעם זה את עדותם כשאחד אומר בחמש ואחד אומר בשבע, שכן רוב הימים אינם מעוננים, ואין ללכת אחר המיעוט כדי שנוכל להרוג את הנידון על פי עדותם, שכן ספק נפשות לקולא. [ראה לעיל (ג:) בהערה במובא מהגמרא בסנהדרין (סט:), שכל מה שתולים בטעות הוא רק משום שהתולים בדיני נפשות אחר הרוב]. תוספות שאנן ותוספות רבינו פרץ (ד"ס נחיכ). **יד. מעם** זה אינו שייך אלא לענין אכילת חמץ, אבל לא לענין עדות. תוספות (ד"ס שמכנו) שכן כשעוסק אדם בענין אכילה הוא שם לבו שזו היא השעה שהוא רגיל לאכול בה כל יום, אבל כשבא להעיד אינו שם לב לזמן אכילתו. תוספות שאנן ותוספות רבינו פרץ (ד"ס שמכנו). **טו. רש"י** (שנח ע. ד"ס נחיכ). **טז. רש"י** (ד"ס ויהיקון). והוסיף המהר"ל (נתיבות עולם, נתיב ערך אחרון פ"ו ד"ס מאחרון). שאכילה בשעה שלישית נחשבת לבזבוז ממון, משום שבשעה זו עדיין אין האדם סובל מרעב, וירושים שאינם צריכים לטרוח על מזונותיהם מפזרים את ממונם באותה שעה לשוט אחר מזונותיהם ולעסוק במלאכה. **יח. רש"י** (שנח ע. ד"ס מחמת), והאבן עזרא (בתולדות כל יד) כתב, שהוא מעור או מעץ. **יח. רש"י** (שנח ע. ד"ס סומך) בפירושו השני, והוא דומה לחמת יין שחסירה מעט, ואם יניחנה כך תחמיץ, ואם יתן בה אבן יעלה היין ותחמלא החמת ולא יפסד היין כל כך, אבל גם לא ישבית כמו שהיה משביח אילו היתה החמת מליאה כולה יין. וכמו כן האוכל לאחר שש שעות, שאף על גב שהאוכל מועיל לו, מכל מקום אינו מועיל כמו שהיה מועיל אילו היה אוכלו קודם לכן. תורת חיים (ד"ס מלפנ"ו). עוד הביא רש"י (שם), שיש מפרשים שלא זו בלבד שאינו מועיל אלא הוא אף מזיק לגוף, אך דחה פירוש זה. **יט. שטעם** מה שרבי מאיר אינו חושש בחמץ יותר משעה אחת ואינו אומר גם בשעה החמישית, הוא משום שבחמש חמה במזרח ובשבע היא במערב. ומטעם זה רבי יהודה אינו חושש לטעות של שלש שעות ואינו אומר את השעה הרביעית. וכן אם תקשה, הלא בעדות אמר רבי יהודה שאין אדם טועה בין השעה החמישית לשביעית, ומדוע בחמץ חשש לטעות זו, יש להשיב שחמץ לכל מסור, או שחוששין ליום המעונן. וכן הוא לשיטת רבא, אך אביי מפרש באופן אחר את המחלוקת במשנה בסנהדרין, ואת היישוב על הסתירה שבין משנה זו לבין משנתנו, כמבואר לעיל.

שהיה המעשה **בְּתוֹךְ הֶעֵין הַחַמָּה, בְּגִי־וֵיוֵיא חֻוָּה קָאֵי** - היה עומד במקום שהאיר בו ברק[א], **וְזַהֲרוּרֵי בָּעַלְמָא הוּא דַּחֲזָא** - וראה ניצוצות אור אלו וסבר בטעות שהם אור החמה. **מָא כְּשָׁמְעָ֫ן לָ֫ן** - משמיענו רב שימי בר אשי, שאין לתלות את דבריו בטעות זו, אלא עדות מוכחשת היא.

★

הגמרא חוזרת למחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה במשנתנו בזמן איסור אכילת חמץ, ומבררת את ההלכה בדין זה: אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה שתולים את החמץ כל השעה החמישית של יום י"ד, ולא אוכלים ולא שורפים אותו, ועדיין הוא מותר בהנאה עד השעה השישית. **אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן, וְנֵימָא מַר** [-ויאמר אדוני] **שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי מֵאִיר** שבשעה החמישית עדיין החמץ מותר באכילה ואינו נאסר אלא בתחילת שש, משום **דְּסָתְמָ֫ן לָ֫ן** [-לנו] **הַתָּנָא** במשנה **בְּוַותֵּיהּ** [-כמותן], וכלל הוא בידינו שהלכה כסתם משנה[ב]. **רבא מפרש מה היא המשנה שסותמת כרבי מאיר: הֶתְנַן** - שלמדנו במשנה להלן (כט.), **כָּל שָׁעָה שֶׁמּוּתָּר לֶאֱכוֹל חמץ, מֻתָּר** אדם ממנו את המתמר. ומשמע מכך שבשעה שאסור לאכול חמץ אף אסור להאכילו לבהמה, משום שיש בהאכלתה הנאה לבעלים. ואם כן משנה זו בהכרח שנויה בשיטת רבי מאיר הסובר שכל חמש שעות ראשונות מותר החמץ בין באכילה ובין בהנאה, שכן לשיטת רבי יהודה אף על פי שאסור לאכול חמץ בשעה החמישית עדיין מותר להאכילו לבהמתו.

השיב רב נחמן לרבא: הֲהִיא לָאו סְתָמָא הִיא - משנה זו אינה סותמת כרבי מאיר, **מְשׁוּם דְּאִם** כרבי מאיר היא **מַשְׁמַע** [-קשה] לשון **מוּתָּר** לאכול, שנשנתה בה. שהרי היה לה לשנות 'כל שעה שאוכל מאכיל', ומלשון 'מותר לאכול' משמע שכל שעה שמותר לאדם אחר לאכול, מותר לאדם זה שאסור באכילה, להאכיל את בהמתו, והרי לרבי מאיר אין הבדל בין אדם אחד לחבירו. אלא בהכרח כוונת המשנה היא, שכל שעה שמותר לכהן לאכול תרומת חמץ, מאכיל ישראל חמץ של חולין להבהמתו. והיא שיטת רבן גמליאל במשנתנו, שחמץ של חולין מותר באכילה עד סוף שעה רביעית, אבל תרומת חמץ נאכלת לכהן עד סוף שעה חמישית, בכדי להימנע מהפסד התרומה. נמצא שדין אכילת בהמה והנאה מהחמץ הוא כדין אכילת הכהן בתרומה, שהן מותרות עד סוף השעה החמישית.

שוב שאל רבא את רב נחמן: וְנֵימָא מַר [-ויאמר אדוני] **שֶׁהֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל** שתרומה נאכלת כל חמש, משום **דַּהֲוָה לֵיהּ** רבן גמליאל **מַבְרִיעַ** בין שתי השיטות ומפשר ביניהן, שכן בתרומת חמץ הוא סובר כרבי מאיר שהיא מותרת באכילה בשעה החמישית, ואילו בחמץ חולין הוא סובר כרבי יהודה, שהוא מותר רק כל ארבע שעות, וכלל הוא בידינו שהלכה כדברי המכריע[ד]. **אָמַר לֵיהּ** [-לו] רב נחמן לרבא, **רַבָּן גַּמְלִיאֵל לָאו מַכְרִיעַ הוּא** בין רבי מאיר ורבי יהודה, **אֶלָּא מַעֲמֵד הֲנָשָׂיוּהּ קָאָמַר** - את שיטת עצמו אמר. שאילו היה רבי מאיר אומר שבין חולין ובין תרומה נאכלים כל חמש, ורבי יהודה היה אומר שבין חולין ובין תרומה נאכלים כל ארבע, היו נחשבים דברי רבן גמליאל להכרעה. אך מאחר שלא נרמז בדבריהם שיש מקום לחלק בין תרומה לחולין, ורק רבן גמליאל חידש חילוק זה, אין זו הכרעה אלא סברא מחודשת[ה] ודיעה שלישית[ו].

הגמרא מביאה טעם נוסף לכך שפסק רב כרבי יהודה: וְאִיבָּעֵית אֵימָא - ואם תרצה תוכל לומר, **רַב דְּאָמַר כִּי הַאי תַּנָּא** - מה שאמר רב שהלכה כרבי יהודה הוא על פי דברי התנא בברייתא הסותם כמותו. **דְּתַנְיָא, אַרְבָּעָה עָשָׂר** בניסן **שֶׁחָל לִ֫יוֹת בְּשַׁבָּת, מְבַעֲרִין אֶת הֶחָמֵ֫ץ** - את כל החמץ שברשותו, ביום י"ג **מִלִּפְנֵי הַשַּׁבָּת, וְשׁוֹרְפִין תְּרוּמוֹת** חמץ בין **טְמֵאוֹת** בין **תְּלוּיוֹת** [-ספק טמאות][ז] **וּבֵין טְהוֹרוֹת**[ח]. **וּמַשְׁיְירִין בֵּין** התרומות **הַטְּהוֹרוֹת מְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת** השבת[ט], **כְּדֵי לֶאֱכוֹל** אותן **עַד אַרְבַּע שָׁעוֹת** של יום י"ד. **דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יְהוּדָה אִישׁ בָּרְתּוֹתָא, שֶׁאָמַר כֵּן מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. אָמְרוּ לוֹ חֲכָמִים, תְּרוּמוֹת טְהוֹרוֹת לֹא יִשָּׂרְפוּ** כלל בערב שבת, ואפילו אם יש בהן יותר ממזון שתי סעודות הנצרכות לכהן ולבני ביתו, **שֶׁמָּא יִמְצְאוּ** כהנים **אֲוֹכְלִין** אותן קודם זמן האיסור, וכל זמן שהתרומה יכולה להיאכל אסור להפסידה[י]. **אָמַר לָהֶן** רבי אלעזר בן יהודה לחכמים, **הלא בְּבָר בָּקְשׁוּ** הבעלים לפני השבת בכל העיר כהנים שיאכלו את התרומות **וְלֹא מָצְאוּ** מי שיאכל את כולן, ומאחר שהם כבר מכירים את כל כהני העיר ויודעים שאין בידם לאכול את הכל, מנין **יִמְצְאוּ** אוכלים נוספים. הלא אין לחשוש שמא יבואו כהנים מחוץ לעיר, שכן בתוך השבת אסור לבוא מחוץ לתחום ולהיכנס לתוך העיר. **אָמְרוּ לוֹ** חכמים, **שֶׁמָּא מְחוּץ לָחוֹמָה** בתוך תחום העיר **לָנוּ**[יא] כהנים אורחים בליל שבת, ולמחר יכנסו אליה, ויאכלו את התרומה קודם זמן האיסור. **אָמַר לָהֶם** רבי אלעזר בן יהודה, **דִּבְרֵיכֶם** שיש לחשוש שמא יארע מקרה שתוכל התרומה להיאכל, אם כן מדוע אתם חולקים עלי דווקא בתרומות טהורות, הלא **אַף** בתרומות **תְּלוּיוֹת** [-ספק טמאות] יש לכם לומר **שֶׁלֹּא יִשָּׂרְפוּ** בערב שבת, **שֶׁמָּא יָבֹא אֵלִיָּהוּ** היום או מחר לבשר על הגאולה, וימשוט לנו את כל הספיקות שבידינו, ויתכן שיאמר על תרומות אלו שלא נגעה בהן טומאה **וְיִטַּהֲרֵם**, ותיאכלנה קודם זמן האיסור. **אָמְרוּ** חכמים, **דָּבָר מוּבְטָח הֵן לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵין אֵלִיָּהוּ בָּא לֹא בְּעַרְבֵי שַׁבָּתוֹת, וְלֹא בְּעַרְבֵי יָמִים טוֹבִים, מִפְּנֵי הַטּוֹרַח** שיש להם בהכנת סעודות שבת ויום טוב, ואם יבוא יהיו טרודים עמו ולא יספיקו להכינן. על כן אין לחשוש שמא יבוא היום או מחר, שהרי היום הוא ערב שבת ומחר הוא ערב יום טוב[יב]. **אָמְרוּ, לֹא זוּ מָשָׁל עַד שֶׁקִּבְּצוּ הֲלָכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן יְהוּדָה אִישׁ בָּרְתּוֹתָא שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ**, שמשיירים רק מזון שתי סעודות.

מסיקה הגמרא את ראייתה: מַאי לָאו [-האם לא] נפסק כדברי רבי אלעזר בן יהודה **אֲפִילּוּ** במה שאמר שמשיירים מהן כדי **לֶאֱכוֹל** עד ארבע שעות, וכשיטת רבי יהודה הסובר שאפילו תרומת חמץ נאכלת רק עד ארבע שעות ולא בשעה החמישית. **דוחה הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא מִשְׁמֵיהּ דְּרָבָא, לֹא** לענין זה נפסקה הלכה כמותו, אלא רק לענין תרומה היתירה על מזון שתי סעודות, שצריך **לְבַעֵר** אותה מערב שבת.

הגמרא מוכיחה שאף רבי פוסק כרבי יהודה: וְאַף רַבִּי סָבַר לָהָא [-את מה] **דְּאָמַר רַב נַחְמָן** שהלכה כרבי יהודה. **דְּאָמַר רַבִּין בַּר רַב אַדָּא, מַעֲשֶׂה בְּאָדָם** שאפילו אם נאמר שכשם שאסור לטמא תרומה טהורה מן התורה משום שנאמר (במדבר ג; ד"ה ושמרו וגו') ושמרת, ר' עקיבא' וגו' נגזר), ורש"י שם ד"ה ושמרתם), וגרס 'בגילהי'. והערוך (ערך נגע) פירש, ש'גילהי' הוא נגה. והיד רמ"ה (מסורת הש"ס ד"ה ושקיל) - ולשון) פירש, שעמד במקום מגולה שאינו מוקף במחיצות. ב. **כדברי** רבי יוחנן בשבת (מג.). ג. **וכן** מבואר בגמרא להלן (כה.). ד. **שכן** אמר רב תנחום אמר רבי יוחנן אמר רבי יוסי אמר רבי, 'כל מקום שאתה מוצא שנים חלוקים ואחד מכריע, הלכה כדברי המכריע'. שבת (נב:). ה. **רש"י** (ד"ה לא). והוסיף רש"י בבבא קמא (קנו. ד"ה לא). שהטעם שהלכה כדברי המכריע הוא משום שיחיד ורבים הלכה כרבים, שנאמר (שמות כג ב) 'אחרי רבים להטות', ומאחר שהלכל דין שאומר המכריע יש עוד שיטה המסייעת לו כנגד השיטה החולקת הלכה כמותו. אבל כשלא הזכירו השנים הראשונים את סברת חלוקתו השלישי לא שייכת סברא זו. אך תמה הקובץ שיעורים (אות נג), מה בכך שלא הזכירו רבי מאיר ורבי יהודה בדבריהם שיש מקום חילוק בין תרומה לחולין, הלא סוף סוף שיטת רבן גמליאל היא לעולם שיטת רבים כנגד שיטת יחיד, שכן בתרומה מצטרף אליו רבי מאיר להתיר כנגד רבי יהודה, ובחולין מצטרף אליו רבי יהודה לאסור כנגד רבי מאיר. ורבינו חננאל (ד"ה ורבי) פירש, שרבן גמליאל קדם הדבה לדורם של רבי מאיר ורבי יהודה, ואין הראשון חשוב מכריע לדברי האחרונים. עוד פירש (שם, ופיהמ' מיוחד להלן כט. ד"ה ורבי כהן) בשם רב האי גאון, שמכריע הוא רק מי שפוסק לגמרי כאחד הצדדים, שבאופן זה יש שנים כנגד אחד והלכה כרבים, אבל אם קיבל חצי מדבריו של זה וחצי מדבריו זה, דינה שלישית היא, ולא הכרעה. ו. **הקשו** התוספות (ד"ה רבן) שמכל מקום היה לו לרב לפסוק הלכה כרבן גמליאל משום שהמשנה להלן סותמת כמותו, שכל שעה שכהן אוכל ישראל מאכיל, כדיוק הגמרא לעיל. ואף אם נאמר ש'מותר' לאו דווקא הוא, מכל מקום מוכח ממשנה זו שלא כדברי רבי יהודה, אלא או כדברי רבי מאיר או כדברי רבן גמליאל. ותירצו, שסמך רב על האיבעיא אימא שבסמך, שמדברי הברייתא מוכח שהלכה כרבי יהודה. וכתב המהרש"א (בחוס' שם) שקשיה קשה קצת על תירוץ הגמרא לעיל, שרב פסק כרבי יהודה משום שהמשנה סותמת שלא כרבי מאיר, שהרי היא סותמת גם שלא כדברי רבי יהודה. ז. **ישיטת** הרי"ף (להלן מט.) רבי אלעזר בן יהודה איש ברתותא סובר כשיטת רבי אלעזר בר צדוק במשנה (שם), שדווקא תרומה יש לבער לפני השבת, לפי שאיתו גם לכהנים שהם מועטים. אבל חולין משיירים לשבת, לפי שיוכלו למצוא להם אוכלים בנקל, ומה שישתייר מהם ייבערו בשבת עצמה בזמן הביעור על ידי פירור ודוריה לרוח. וכן פסק הרי"ף (שם) להלכה. אך רבינו אפרים (הוי"ד בס"י של סמ"ק, יב. ד"ה ומיהו) ובעל המאור (ד"ה ואם) כתבו, שרבי אלעזר בן יהודה חולק על רבי אלעזר ברבי צדוק, וסובר כרבי מאיר (שם) שגם חולין מבערים לפני השבת, ואין משיירים מהם אלא מזון שתי סעודות. ח. **וכן** קרוויות 'תלויות' מפני שאינן נאכלות ואינן נשרפות. שכן תרומה טמאה דינה בשריפה, אבל אם היא ספק טמאה אסור לשורפה שמא טהורה היא, ואסור להפסיד תרומה טהורה בידים. ט. **כתבו** התוספות (ד"ה ושמרתם),

---

א. **רבינו** גרשום (מנחות נ: ד"ה בגוויא) ורש"י (שם ד"ה למעוטי ס"א מתמכנס), וגרס 'בגילהי'. והערוך (ערך נגה) פירש, ש'גילהי' הוא נגה. והיד רמ"ה (מסורת הש"ס ד"ה פיקפק) - ולפלגון) פירש, שעמד במקום מגולה שאינו מוקף במחיצות. ב. **כדברי** רבי יוחנן בשבת (מג.). ג. **וכן** מבואר בגמרא להלן (כה.). ד. **שכן** אמר רב תנחום אמר רבי יוחנן אמר רבי יוסי אמר רבי, 'כל מקום שאתה מוצא שנים חלוקים ואחד מכריע, הלכה כדברי המכריע'. שבת (נב:). ה. **רש"י** (ד"ה לא). והוסיף רש"י בבבא קמא (קנו. ד"ה לא). שהטעם שהלכה כדברי המכריע הוא משום שיחיד ורבים הלכה כרבים, שנאמר (שמות כג ב) 'אחרי רבים להטות', ומאחר שהלכל דין שאומר המכריע יש עוד שיטה המסייעת לו כנגד השיטה החולקת הלכה כמותו. אבל כשלא הזכירו השנים הראשונים את סברת חלוקתו השלישי לא שייכת סברא זו. אך תמה הקובץ שיעורים (אות נג), מה בכך שלא הזכירו רבי מאיר ורבי יהודה בדבריהם שיש מקום חילוק בין תרומה לחולין, הלא סוף סוף שיטת רבן גמליאל היא לעולם שיטת רבים כנגד שיטת יחיד, שכן בתרומה מצטרף אליו רבי מאיר להתיר כנגד רבי יהודה, ובחולין מצטרף אליו רבי יהודה לאסור כנגד רבי מאיר. ורבינו חננאל (ד"ה ורבי) פירש, שרבן גמליאל קדם הדבה לדורם של רבי מאיר ורבי יהודה, ואין הראשון חשוב מכריע לדברי האחרונים. עוד פירש (שם, ופיהמ' מיוחד להלן כט. ד"ה ורבי כהן) בשם רב האי גאון, שמכריע הוא רק מי שפוסק לגמרי כאחד הצדדים, שבאופן זה יש שנים כנגד אחד והלכה כרבים, אבל אם קיבל חצי מדבריו של זה וחצי מדבריו זה, דינה שלישית היא, ולא הכרעה. ו. **הקשו** התוספות (ד"ה רבן) שמכל מקום היה לו לרב לפסוק הלכה כרבן גמליאל משום שהמשנה להלן סותמת כמותו, שכל שעה שכהן אוכל ישראל מאכיל, כדיוק הגמרא לעיל. ואף אם נאמר ש'מותר' לאו דווקא הוא, מכל מקום מוכח ממשנה זו שלא כדברי רבי יהודה, אלא או כדברי רבי מאיר או כדברי רבן גמליאל. ותירצו, שסמך רב על האיבעיא אימא שבסמך, שמדברי הברייתא מוכח שהלכה כרבי יהודה. וכתב המהרש"א (בחוס' שם) שקשיה קשה קצת על תירוץ הגמרא לעיל, שרב פסק כרבי יהודה משום שהמשנה סותמת שלא כרבי מאיר, שהרי היא סותמת גם שלא כדברי רבי יהודה. ז. **ישיטת** הרי"ף (להלן מט.) רבי אלעזר בן יהודה איש ברתותא סובר כשיטת רבי אלעזר בר צדוק במשנה (שם), שדווקא תרומה יש לבער לפני השבת, לפי שאיתו גם לכהנים שהם מועטים. אבל חולין משיירים לשבת, לפי שיוכלו למצוא להם אוכלים בנקל, ומה שישתייר מהם ייבערו בשבת עצמה בזמן הביעור על ידי פירור ודוריה לרוח. וכן פסק הרי"ף (שם) להלכה. אך רבינו אפרים (הוי"ד בס"י של סמ"ק, יב. ד"ה ומיהו) ובעל המאור (ד"ה ואם) כתבו, שרבי אלעזר בן יהודה חולק על רבי אלעזר ברבי צדוק, וסובר כרבי מאיר (שם) שגם חולין מבערים לפני השבת, ואין משיירים מהם אלא מזון שתי סעודות. ח. **וכן** קרוויות 'תלויות' מפני שאינן נאכלות ואינן נשרפות. שכן תרומה טמאה דינה בשריפה, אבל אם היא ספק טמאה אסור לשורפה שמא טהורה היא, ואסור להפסיד תרומה טהורה בידים. ט. **כתבו** התוספות (ד"ה ושמרתם),

אֶחָד שֶׁהִפְקִיד דִּיסְקָנְיָא [-אמתחת עור כפולה[יד]] **מָלֵא חִטִּין אֵצֶל יוֹחָנָן חַמְרָאָה**[טו], **וְנִקְּבוּהוּ עֲכָבָרִים, וְהָיָה חִטִּין מְבַצְבְּצִין וְיוֹצְאִין** ממנה, ונחסר על ידי העכברים[טז]. **וּבָא** יוחנן **לִפְנֵי רַבִּי** בְּשֶׁעָה **רִאשׁוֹנָה** של ערב פסח, ושאל אותו האם יש לו למוכרו כדי למנוע הפסד מהמפקיד, או שיש לו להמתין עם מכירתו, שמא יבואו הבעלים ויאכלוהו[יז]. **אָמַר לוֹ** רבי, **הֲמְתֵּן**, ועדיין אל תמכרנו. בא יוחנן שוב בשעה **שְׁנִיָּה**, ושוב **אָמַר לוֹ** רבי, **הֲמְתֵּן**. בא שוב בשעה **שְׁלִישִׁית, וְאָמַר לוֹ** רבי, **הֲמְתֵּן**. שוב בא בשעה **רְבִיעִית, וְאָמַר לוֹ הֲמְתֵּן**. וכשבא שוב בשעה **חֲמִישִׁית, אָמַר לוֹ** רבי, **צֵא וּמוֹכְרָהּ** לדיסקיא זו **בַּשּׁוּק** כדי להצילה, כל זמן שהחמץ שבה מותר בהנאה, שכן אם תמתין עד לתחילת השעה השישית יאסר בהנאה ולא תוכל למוכרו[יח]. **מֵיקִיהּ הגמרא אֶת רֵאשֵׁיתָהּ: מַאי לָאו** [-האם לא] אמר לו רבי למכור את החמץ **לְנָכְרִים**[יט], **וּקְתָנֵי יְהוּדָה** הסובר שבשעה החמישית החמץ כבר אסור לישראל באכילה. **דּוּחֲהּ הגמרא: אָמַר רַב יוֹסֵף, לָא** לנכרים אמר לו רבי למוכרו, **אֶלָּא לְיִשְׂרְאֵל, וּקְתָנֵי מָאִיר** הסובר שבשעה זו עדיין החמץ מותר באכילה[כ].

אבי מקשה על החיית רב יוסף: אָמַר לֵיהּ [-לו] **אַבָּיֵי** לרב יוסף, **אִי** [-אם] כדבריך שאמר לו רבי למכור את החמץ **לְיִשְׂרְאֵל, נִישָׁקֳלֵיהּ לְנָפְשֵׁיהּ** - הלא יכול היה רבי לומר לו שיטלנו לעצמו ויאכלנו בשעה החמישית, ויתן את דמיו למפקיד, ולמה הצריכוהו לטרוח ולמוכרו בשוק. **השיב רב יוסף לאביי:** אסור לנפקד לקנות את הפקדון לעצמו אפילו כדי להציל את דמיו, **מָשׁוּם חֲשָׁדָא** - כדי שלא יחשד שקנה אותו בפחות משוויו. **רב יוסף מביא ראיה לדבריו מברייתא: דְּתָנְיָא** - וכן שנינו בברייתא, **גַּבָּאֵי צְדָקָה שֶׁאֵין עֲנִיִּים מְחַשָּׁקִים להם** את פרוטות הנחושת של הצדקה שבידיהם, וזן עלולות להחליך ולהתקלקל, הרי הם **פּוֹרְטִין** פרוטות אלו ונותנים אותן **לָאֲחֵרִים** תמורת מעות כסף, **וְאוּלַם אֵין** הם **פּוֹרְטִין** אותן **לָעַצְמָן**. וכן **גַּבָּאֵי תַּמְחוּי** [-מאכלים] **שֶׁאֵין לָהֶם עֲנִיִּים מְחַשָּׁקִים** להם את הלחמים ומיני המאכל שגבו לצורכם, הרי הם **מוֹכְרִין** אותם **לָאֲחֵרִים** קודם שיתקלקלו, **וְאוּלַם אֵין מוֹכְרִין לָעַצְמָן**. וטעם הדבר הוא, **מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר** (במדבר ג כג) **'וְהָיִיתֶם נְקִיִּים מֵה' וּמִיִּשְׂרָאֵל'**, ואם ימכרו לעצמם יחשדו בהם שפרטו או קנו אותם בפחות משווים.

הגמרא מביאה שרב יוסף עצמו פירש בדברי רבי כשיטת רבי יהודה[כא]**: אָמַר לֵיהּ רַב אַדָּא בַּר מַתְנָה לְרַב יוֹסֵף**, הלא **בְּפֵירוּשׁ אֲמַרְתְּ לָן** [-אמרת לנו], שאמר רבי ליוחנן חקוקאה בשעה החמישית, **צֵא וּמוֹכְרָן לְנָכְרִים**. ומכאן שסובר רבי **לְרַבִּי יְהוּדָה**, שהחמץ מותר באכילה רק עד סוף השעה הרביעית.

הגמרא דנה בפסק רבי במעשה האמור: אָמַר רַב יוֹסֵף, נָכוֹן אָמְלָא הָא שְׁמַעְתָּא דְּרַבִּי - בשיטת מי שנויה שמועתו של רבי שפסק שיש למכור את החמץ בשעה החמישית, **דְּשִׁיטַת רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל הִיא. דְּתָנַן** - ששנינו במסכת בבא מציעא (פ.), **הַמַּפְקִיד פֵּרוֹת אֵצֶל חֲבֵירוֹ, אֲפִילּוּ הֵן אֲבוּדִין לֹא יָגַע בָּהֶן** - אפילו שנחסרים והולכים לאיבוד לא ימכרם[כב]. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, מוֹכְרָן בָּשׁוּק** על פי שומת **בֵּית דִּין**[כג] **מִפְּנֵי הֶשְׁבַּת אֲבֵידָה**, כדי להציל את ממונו של המפקיד. ואף רבי ציוה למכור את החמץ מפני השבת אבידה[כד], כשיטת רבן שמעון בן גמליאל[כה]. **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי** לרב יוסף, **וְלָאו אִיתְּמַר עָלָּהּ** - וכי לא נאמר בביאור משנה זו, **אָמַר רִבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא שָׁנוּ** חכמים שלא יגע בהם, **אֶלָּא** כשהם נחסרים

יד. **'דיסקניא'** הן שתי תיבות מחוברות, 'די סקניא' - שני שקים מחוברים. טו. **כך** היה כינוי שמו. רש"י (לעיל נ: ד"ה חקוקאה), ורבינו חננאל (פס ד"ה חקוקאה) פירש, ש'חקוקאה' הוא סופר. והתוספות (פס ד"ה חקוקאה) פירשו, שבא מהעיר 'חקוקה', המוזכרת בספר יהושע (יט נה). טז. **הגמרא** מוסיפה פרט זה כדי להשמיענו, שלולי איסור חמץ לא היה לו למוכרו מפני הפסד העכברים, שכן לא היה זה יותר משיעור החיסרון הרגיל, כפי שיבואר להלן. מהר"ם חלאוה (ד"ה וקניט). יז. **שכן** בערב פסח החמץ נמכר בזול, כיון שהוא עומד להיאסר, ושמא מעדיפים הבעלים לאוכלו בעצמם. יח. **צריך** למוכרו בפני בית דין כדי לשום אותו במחיר ראוי. תוספות (ד"ה מפ) בשם הירושלמי. יט. **הוכרח** לגמרא כן, משום שאם הוא מותר לישראל מדוע אמר לו רבי למוכרו לאחרים, הלא היה יכול למוכרו לעצמו, כקושיית אביי בסמוך. תוספות (ד"ה מפ). כ. **ואמר** לו רבי למוכרו עתה משום שאם ישתהה במכירתו שוב לא ימצא ישראל שיקנה אותו. כא. **רב** יוסף חלה ושכח את תלמודו, וכשהיה מחליף את דבריו הראשונים היו תלמידיו מזכירים לו כיצד לימדם בראשונה. רש"י (ד"ה נפשיה). כב. **נחלקו** אמוראים בבבא מציעא (פס) בטעם הדבר, לדעת רב כהנא הוא משום שאדם רוצה בקב שלו יותר מחשעה קבים של חבירו, ואנו אומרים בדעת המפקיד שאינו רוצה שימכרוהו, ולדעת רב נחמן בר יצחק הוא משום שיש לחשוש שמא עשה המפקיד פירות אלו תרומה על פירות אחרים. כג. **עַל** פי התוספות (ד"ה מפ). כד. **ואם** לא ימכרנו ויאסר בהנאה, יתחייב השומר לשלם את דמיו למפקיד לפי שפשע בשמירתו, שהרי היה יכול להצילו מהפסד ולא הצילו. ודוקא כשאין החמץ בעין חייב, אבל אם הוא בעין אומר לו 'הרי שלך לפניך', כמבואר בבבא קמא (מה.). לענין שור הנסקל. מגן אברהם (פר' תמנ סק"ט). אך החק יעקב (פס סק"ט) כתב, שגם כשהחמץ אינו בעין פטור השומר מתשלומים. כה. **כתב** המהר"ם חלאוה (ד"ה כשפ"ג), שאין לומר שציוהו רבי למכור כדי שלא יעבור עליו המפקיד, שהרי אינו עובר מן התורה על חמץ שלו שהוא ברשות אחרים [ראה לעיל (ד.) במחלוקת הראשונים בענין זה]. וגם מדרבנן אינו צריך לבערו, משום שיש לו לסמוך על כך שמכרו הבעלים לנכרי. וכן כתב הפרי חדש (פר' תמנ סק"ג), וההוכיח מכאן כשיטת הראשונים שאינו עובר על חמצו ברשותו. אך המקור חיים (פס פות ו) דחה את ראייתו, שכן יתכן שלולי טעם השבת אבידה היה אסור למוכרו קודם זמן איסורו, אלא היה צריך לבערו בזמן הביעור. וכן פסק השלחן ערוך (פס ס"ב) שחייב השומר לבערו. עוד כתב המהר"ם חלאוה (פס) שבהכרח מדובר בחמץ שלא קיבל עליו הנפקד אחריות, שאם לא כן מנין לנו שרבי סובר כרבי שמעון בן גמליאל, שמא ציוה למוכרו משום שאם לא כן יצטרך הנפקד לבערו כדי שלא יעבור עליו בבל יראה. וכן כתב הפרי חדש (פר' תמנ ס"ק ד"ה ומעתה) והוכיח מכאן כשיטות הפוסקים שאף שומר חנם עובר ב'כל יראה' [ראה לעיל (ב.) בהרחבת הדברים]. והתחתם סופר (ד"ה במשלם) דחה את ראייתו, וכתב שאם לא היה לשומר חנם זכות למוכרו במקום הפסד, לא היה נחשב כחמץ שלו לעבור עליו, ורק לפי האמת שבכוחו למוכרו הוא עובר עליו.

בְּבֵדֵי חֲסָרוֹן - כשיעור חסרון רגיל של פירות[א], **אֲבָל** אם הם נחסרים **יוֹתֵר מִבְּדֵי חֲסָרוֹן** הרגיל, לדברי הכל **מוֹכְרָן בְּבֵית דִּין. וְאִם כֵּן כָּל שֶׁכֵּן הָכָא** [-כאן] בחמץ בערב פסח שצריך למוכרו, **דְּהָא** [-שהרי] אם לא ימכרנו **פְּסִידֵי לֵיגְמְרֵי** לכשיגיע זמן ביעורו. לפיכך מה שפסק רבי במעשה זה למכור את החמץ הוא אף לדברי חכמים.

★

שנינו במשנתנו: וְעוֹד אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, שְׁתֵּי חַלּוֹת כּוּ' של תודה היו מונחות על גב האיצטבא שבהר הבית, שהיתה כעין פספס שעליו היו יושבים בני אדם המתקבצים שם. ושימשו לסימן, שכל זמן ששתיהן היו מונחות היו כל העם מותרים באכילת חמץ. **הגמרא מבארת היכן הניחו חלות אלו: תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב יְהוּדָה** - האמורא שהיה שונה משניות לפני רב יהודה גרס לפניו במשנתנו שהיו החלות מונחות **'עַל גַּב הָאִיצְטַבָּא'**, כלומר, על מקום המוגבה ממש. **אָמַר לֵיהּ** רב יהודה, **וְכִי לְהַצְנִיעַ[ב] לְחלּוֹת הוּא צָרִיךְ**, והרי ניתנו שם כדי שיהיו לסימן לכל העם על זמן איסור החמץ, וממקום זה אינן נראות לעיני כל. אלא **תָּנֵי** [-תשנה] **'עַל גַּג הָאִיצְטַבָּא'**, שהיה בנוי מעל האיצטבא גג כדי להגן על הישובים שם מפני הגשמים, ועליו היו נותנים את לחמי התודה לסימן.

הגמרא מבארת את צורת האיצטבא: אָמַר רַחֲבָא אָמַר רַבִּי יְהוּדָה[ג], הַר הַבַּיִת קָטְנִיּוֹ [-איצטבא] **כְּפוֹסִּ[ד] הָיָה**, ששתי איצטבאות היו בהר הבית זו לפנים מזו, וכל אחת היתה מקיפה ונמשכת לאורך כל סביבותיו. **תַּנְיָא נָמֵי הָכִי** - וכן שנינו גם בברייתא, **הַר הַבַּיִת קָטְנִיּוֹ כְּפוֹסִּ הָיָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִיסְטַמְוונִית[ה] הָיְתָה נְקֻרַאת. וּקְטָנִיּוֹ לְפָנִים מִמֶּנּוּ** היתה, כדברי רחבא בשם רבי יהודה שסטיו כפול היה.

★

הגמרא ממשיכה לבאר את דברי המשנה. שנינו במשנתנו: שתי חלות של תודה פְּסוּלוֹת וכו' מונחות על גג איצטבא וכו'. **שואלת הגמרא: אֲמַאי פְּסוּלוֹת** - מדוע נפסלו. **משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, מְתוֹךְ שֶׁבִּ[ו]ג ניסן הָיוּ** חלות התודה **מְרוּבּוֹת** מהטעם שיובא להלן, לא הספיקו לאכול את כולן, וכמה מהן היו **נִפְסָלוֹת בְּלֵילְיָה** בבוקר י"ד, שכן התודה ולחמיה נאכלים רק ביום הקרבתה ובלילה שלאחריו[ז].

★

הגמרא מפרשת מדוע היו חלות תודה מרובות ביום זה: הָתָנְיָא - ששנינו בברייתא, **אֵין מְבִיאִין** קרבן **תּוֹדָה בְּחַג הַמַּצּוֹת, מִפְּנֵי** לחמי **הַחָמֵץ שֶׁבָּהּ.** שכן התודה היתה באה עם ארבעה מיני לחם, עשר חלות מכל מין, שלשה מיני מצה, חלות, רקיקים, ורבוכה[ח], ומין אחד של חלות חמץ. ועקשה על דברי הברייתא, הלא **פְּשִׁיטָא** [-פשוט] הוא שאי אפשר להביאה בפסח משום לחמי החמץ, ומה הוצרכה הברייתא להשמיענו זאת[ט]. **וְאָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, הָכָא בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר עָסְקִינַן** - מדובר כאן בי"ד ניסן, **וְקָסָבַר** התנא של

א. **בחיסים** ואורז השיעור הוא תשעה חצאי קבין לכור, ובשעורים ודוחן תשעה קבין לכור, ובכוסמין ודגי פשתן שלש סאין לכור, כמבואר במשנה (ב"מ נ:). ושיעור זה הוא כדי חסרון של שנה שלימה. רש"י (ב"ב כ"ב.). והקשו התוספות (ב"ב כ"ב:), אם מדובר באופן שלא נחסרו הפירות אלא בכדי חסרונם, מה טעמו של רבן שמעון בן גמליאל המתיר למוכרם. ותירצו, שהמחלוקת היא באופן שנחסרו בשעה חמישית, אחד יותר ממה שנרגילים להחסיר בחודש אחד. שלדעת חכמים לא יגע בהם, ולדעת רבן שמעון יכולים. ואין חכמים מודים אלא באופן שנחסרו בחודש אחד יותר מכדי חסרון של שנה שלימה. וכן כתב בחידושי הר"ן (ב"ב כ"ב:), והוסיף בביאור מחלוקתם, שרבן שמעון בן גמליאל סובר, שמכיון שנחסרו בחודש אחד יותר מכדי חסרון חודש, הראי יכולים להחסיר עד שיגיעו לכדי יותר מחסרון שנה, וחכמים סוברים, שכיון שיחסרו עוד בשנה זו, על כן לא יוכלו. ב. **בבל** הש"ס הוא קורי 'רב יהודה' [ככינוי כל אמוראי בבל], אלא שרחבא קראו 'רבי' לפי שהיה רבו המובהק, וקראו רבי בכדי שידעו שכוונתו לרב יהודה רבו ולא לרב יהודה אחר. רש"י (בילה ח:: ב"ק ק"ט:). וכעין זה כתבו התוספות (ב"ק ק"ט:). ורש"י להלן (נז: ד"ה פירש), שקראו 'רבי' משום שנסתפק האם שמע דבר זה מרב יהודה, או מרבי יהודה נשיאה שהיה אף הוא באותו דור. אך רש"י בביצה (ט:) מיאן בפירוש זה, משום שרחבא היה בפומבדיתא, ולא מצינו שעלה לארץ וראה את רבי יהודה נשיאה.

ג. **מקום** צר כאמה וגבוה כארבעה או חמשה טפחים. הערוך (ערך איטמוויס). ד. **רש"י** (בילה ח:: ב"ק ק"ט: ב"ב ב:) פירש, שקראו 'רבי' משום שנסתפק האם שמע כך בקבלנות. ובהגהות ויצינום הובאה גירסא ברש"י, ששאלת הגמרא היא, כיצד אירע שבכל שנה נזדמנו להם בערב פסח חלות תודה פסולות. והצל"ח (ב"ב ב:) דקדק מלשון הגמרא, שהשאלה היא מדוע הניחו שם דווקא חלות פסולות, וראה שם באורך דבריו. ה. **שנאמר** (ויקרא ז: טו) 'ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל, לא יניח ממנו עד בקר'. ו. **פוֹת** חלוטה במים רותחים, שאופים אותה מעט בתנור, ואחר כך מטגנים אותה במחבת. רמב"ם (מעשה הקרבנות פ"ט ה"ט). ז. **יש** להקשות, מדוע פשוט לגמרא שלא יתכן להקריב תודה בפסח, הלא להלן (נג.) סבר רב אחא בר יעקב לומר שכממון גבוה אין עוברים על איסור אכילת חמץ, ולפי הנה אמינא זו אין איסור באכילת לחמי הקדש שאופים שמן גבוה, ואם כן יש לומר שהוצרכה הברייתא להודיע מסברא זו, ולהשמיענו שאף חמץ של גבוה אסור באכילה ועל כן אין מקריבים תודה בפסח. ויש לומר, שאף אם אין איסור באכילת לחמי הקדש, מכל מקום כשמביאים לחמי תודה עם התודה עוברים על איסור 'לא תשחט על חמץ דם זבחי', כדין כל הקרבנות שנשחטים בפסח. מהרי"ם חלאונה (ב"ב ב:). עוד הקשה הצל"ח (ב"ב ב:), מדוע פשוט לגמרא שאי אפשר להקריב תודה בפסח, הלא אפשר להקריבה בשביעי של פסח ולאכול את לחמה בלילה של מוצאי פסח, ואף שהלחם צריך להיאפות לפני שחיטת הזבח מותר לקיימו בפסח, שהרי ממון גבוה הוא, ואין עוברים עליו ב'בל יראה'. ותירץ, שאכן קושיית הגמרא 'פשיטא' לא היתה על עצם דין הברייתא, אלא רק מדוע הוצרכה הברייתא להוסיף שהטעם הוא מפני החמץ, הלא מכך שרק על תודה אמרה שאין מביאים אותה בפסח, מוכח שהוא מפני החמץ שבה. והברייתא, **אֵין מְבִיאִין קָדָשִׁים לְבֵית הַפְּסוּ[י]** - אסור להקריב קרבנות באופן שיתמעט הזמן הראוי לאכילתם מזמן האכילה שקבעה להם התורה, כדי שלא יפסלו משום נותר ויצאו לשריפה. לפיכך אין להקריב תודה באורבעה עשר, שכן אף שאפשר לאכול את לחמיה בו ביום לפני זמן איסור החמץ, מכל מקום מתמעט זמן אכילתה. שכן הזמן המותר באכילתם הוא רק עד תחילת השעה השישית של יום י"ד[יא], ויש לחשוש שמא לא יספיקו לאוכלם ויצאו לשריפה. ומאחר שאין מקריבים תודה מיום י"ד עד לאחר הפסח, **כּוּלֵּי עָלְמָא** לְחמיה[יב]. **וְהַתּוֹדָה שֶׁחָלוֹת** - כל החייבים תודה מביאים אותה בי"ג עם **שֶׁנִּשְׁחֲטָה עָשׂר יָמִים** הראשונים **הֵן מְרוּבּוֹת** ביום זה, ואין די אנשים שיאכלו את כולן, יש מהן שלא הספיקו לאוכלן בזמנן[יג] והיו **נִפְסָלוֹת בְּלֵילְיָה**, ומשום שכבר נפסלו חלות אלו ויצאו לשריפה, היו מניחים אותן על גג האיצטבא בערב פסח עד לאחר זמן איסור חמץ, ואין בכך משום הפסד קדשים[יד].

הגמרא מביאה שיטה אחרת בסיבת פסול חלות אלו מאכילה: מְשׁוּם רַבִּי יַנַּאי אָמְרוּ, לעולם **כְּשֵׁרוֹת הָיוּ** חלות אלו מצד עצמן, ולא נפסלו בפסול גדול כלינה שמחמתו חל עליהן דין שריפה[טו]. **וְאֶלָּא אַמַּאי קָרֵי לְהוּ** [-מדוע הן קרויות] **'פְּסוּלוֹת'**, לפי **שֶׁאֵּי נִשְׁחַט עֲלֵיהֶן הַחֵבָּח** של התודה, ומשום כן הן אסורות באכילה, לפי שאין הלחם ניתר באכילה עד שישחט הזבח ויזרק דמו[טז]. ומאחר שאין להן תקנה להיאכל, הניחו אותן על האיצטבא עד לאחר זמן האיסור, ולא היה בכך משום הפסד קדשים.

מקשה הגמרא: מדוע הן אסורות באכילה, **וְנִשְׁחוֹט** - הלא בידינו לשחוט את הזבח בי"ג[יז] ולהתירן באכילה. **מתרצת הגמרא:** מדובר בחלות **שֶׁאָבַד חֲצָבָה שֶׁלָּהֶן**, ושוב אין להן תקנה. **שוב מקשה הגמרא:** בי"ג [-ובניא] **וְנֵיתֵי** תודה **אַחֶר, וְנִשְׁחוֹט** אותו על חלות אלו שאבד זבחן הקודם. **משיבה הגמרא:** מדובר בחלות **דְּאָמַר** בעליהן בשעה שהקדישו את תודתן, 'בהמה זו תהיה קרבן **תּוֹדָה, וְחלֹה זוֹ תהיה לַחְמָהּ', וּבאופן זה אינו יכול להביאה עם זבח אחר, בְּדַרְבָּה. דְּאָמַר רַבָּה**, האומר 'זו תודה וזו לחמה', **אִם אָבַד הַלֶּחֶם מֵבִיא לֶחֶם אַחֵר** במקומו עם בהמת תודה זו. אולם אם **אָבְדָה הַתּוֹדָה, אֵין מֵבִיא תּוֹדָה אַחֶרֶת** במקומה יחד עם לחם זה, אלא יביאנה עם לחם אחר.

מפרשת הגמרא: מַאי טַעְמָא - מה טעם חילוק זה, משום **שֶׁלֶּחֶם גַּלְּ תּוֹדָה** - שהלחם בא מחמת זבח התודה ונגרר אחריו, ומכיון שנקבע לזבח זה אינו יכול לבוא עם זבח אחר. **וְאולם אֵין הַתּוֹדָה גַּלְּ לֶחֶם** - הזבח אינו נגרר אחרי הלחם, אלא הוא העיקר, ועל כן יכול לבוא עם לחם אחר.

הגמרא דוחה פירוש זה, ומעמידה את דברי רבי יאי באופן אחר. מקשה הגמרא: וְנִיתְקְנִינְהוּ וְנַפְקְנִינְהוּ לְחוּלִּ[יח] - הלא אפשר לפדות את החלות על דמים ולהוציאן לחולין[יט], שהרי כל זמן שלא נשחט הזבח עדיין לא התקדשו בקדושת הגוף אלא רק בקדושת דמים שיש לה פדיון, ולמה עלינו להפסיד את הקדשים ולהניח חלות אלו עד שיאסרו וישרפו[כ]. **מסיקה הגמרא: אֶּא לְעוֹלָם** מדובר בחלות **שֶׁכבר נִשְׁחַט עֲלֵיהֶן הַזֶּבַח, וְנַעֲשָׂה הַדָּם** שלו, ושוב אינו ראוי להיזרק על גבי המזבח[כא], ומשום כך אין

שבה. [לפי דברי המהר"ם חלאוה שהובאו לעיל מישובת קושיית הצל"ח, שכן אם ישחט את התודה בשביעי של פסח יעבור על 'לא תשחט על חמץ דם זבחי'.] ח. **מחלוקת** תנאים היא בזבחים (עח:) בדין זה. ט. **רש"י** (ב"ק ק"ט: ופסחים ל"ו:) ותמה הצל"ח (בכ"מ שם) על דבריו, הלא החמץ אינו נאכל אלא עד סוף ארבע, ואף לדעת רבן גמליאל המתיר חמץ של תרומה וקדשים בשעה חמישית, מכל מקום אינו נאכל בתחילת שש. ודוחק לפרש בכוונת רש"י, ש'עד שש שעות' היינו עד ולא עד בכלל. [אך הנימוקי הגרי"ב והרש"ש (בכ"מ שם) השיבו על דבריו, וכתבו שכוונת רש"י היא עד תחילת השעה השישית]. עוד הקשה הצל"ח, שדברי רש"י אלו סותרים למה שכתב בביצה (ט:: ד"ה פירש), שאין מביאים תודה בי"ד משום שלחמה מותר באכילה רק עד ארבע שעות. וראה שם בתירוצו. י. **כדי** שלא לעבור על עשה, שכן כל המעכב את קרבנותיו לאחר רגל אחד עובר בעשה של 'יבאת שמה והבאתם שמה', כמבואר בראש השנה (ד:). ראש יוסף (ב"ק ק"ט:). יא. **מן** התורה זמן אכילת קדשים הנאכלים ליום ולילה הוא כל הלילה, אלא שאסרו חכמים לאוכלם לאחר חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה. משנה (פסחים ג:). יב. **אבל** אילו היו בשירות לא היו מניחים אותן עד זמן האיסור, אלא היו אוכלים אותן קודם שיאסרו, שהרי היו ניתנות שם עד זמן הביעור ולאחר מכן נשרפות, ואסור להביא קדשים לידי הפסד. רש"י (ב"ק ק"ט:). יג. **דבר** שפסולו בגופו, כגון בשר קדשים נותר או טמא, נשרף מיד, אבל אם אין פסולו בגופו אלא בדם או בבעלים, כגון שנשפך דמו או שמתו בעליו, אינו נשרף אלא לאחר שתעובר [-תשתנה] צורתו על ידי לינה של לילה. יד. **שכן** הלחם בא מחמת התודה ותלוי בה, וכשם שבשרה אינו ניתר באכילה אלא לאחר זריקת דמה [שכן נאמר (ויקרא יט: ו) 'ודם זבחיך ישפך' ואחר כך 'והבשר תאכל'], הוא הדין לילחמיה שהם כמותה. וקדים השחיטה אין הלחמים קדושים בקדושת הגוף, שכן דרשו במנחות (עח:) ממה שנאמר בתודה (ויקרא ז: יג) 'על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו על זבח תודת שלמיו', שאין הלחם קדוש בקדושת הגוף [להיפסל בפסולי קדשים, כגון לינה ומגע טבול יום, וכן לענין שם יוצא לו פדיון] אלא בשחיטת הזבח. אבל קדושת דמים יש בו משעה שהקדישם הבעלים בפיו לשם לחמי תודה, אלא שהשחיטה מקדשתם בקדושת הגוף, והזריקה מתירה אותם באכילה. רש"י (ב"ק ק"ט:). טו. **מהר"ם** (ב"ק ק"ט:) וצל"ח (ב"ק ק"ט:). טז. **והדמים** יתקדשו בקדושת תודה, ויקנו בהן תודה או חלות תודה אחרות. רש"י (ב"ק ק"ט:). והקשו התוספות (ב"ק ק"ט:), הלא מאחר שהלחם עצמו אינו ראוי להיקרב עם תודה אחרת, אף דמיו אינם ראויים להתדה אחרת. על כן פירשו, שיפדו את החלות, שמא תימצא התודה שאבדה, ויביאו מהדמים את לחמה. עוד פירשו בקרשית הגמרא, שיפדו אותן בפרוטה, ואף שאותה פרוטה תלך לאיבוד מכל מקום יוכלו להביא תודה משאר ערך החלות, שהרי אפשר לחלל הקדש שוה מנה על שוה פרוטה, כשאין להקדש הפסד בדבר. יז. **ואין** לומר שאכן פדו אותן על ידי מכירתם לנכרים, שכן אין פודים את הקדשים להאכילם לנכרים. ראש יוסף (ב"ק ק"ט:). יח. **שכן** שנינו במסכת זבחים (כה.) 'נשפך הדם על הרצפה ואספו פסול', ובירושלמי (ב"ק ק"ט:) מובא תירוץ זה בשם רבי חנינא, ומה שהובא לעיל בשמו 'שהיו

לחלות אלו תקנה[יט]. ואפילו שלא נזרק הדם, מכל מקום מתקדשות החלות בקדושת הגוף, ושוב אין להן פדיון. **וְכָמָאן** - כשיטת מי הדברים אמורים, **פְּשִׁיטָא רַבִּי. דְּאָמַר רַבִּי, שְׁנֵי דְּבָרִים הַמְּתִירִין**, כגון שחיטת הזבח וזריקת דמו המתירות יחד את הלחם באכילה, **מְצַלֵּין** אותו במעלה אחת להתקדש בקדושת הגוף אף **זֶה בָּלֹא זֶה**, שאף שאין די באחד מהם לבדו להתיר את הלחם, מכל מקום די בו כדי לקדשו לענין שלא יוכל להיפדות בדמים.

הגמרא מביאה את מקור שיטת רבי: תָּנְיָא - ששנינו בברייתא, שתי הלחם הבאים בחג השבועות[כ] מתקדשים בקדושת הגוף על ידי שני כבשי שלמים הבאים עמהם[כא]. **וּבְשֵׁי אֲצֶרֶת** אלו **אֵין מְקַדְּשִׁין אֶת הַלֶּחֶם אֶלָּא בְּשְׁחִיטָה**, ואף שאין הלחם ניתר באכילה אלא רק לאחר זריקת הדם, מכל מקום די בשחיטה לבדה כדי לקדשו בקדושת הגוף, ושוב אין לו פדיון[כב]. **כֵּיצַד, שְׁחָטָן** לכבשי עצרת **שֶׁשָּׁמָּן** [-לשם שלמי ציבור] **וְזָרַק** אֶת **דָּמָן שֶׁלֹּא שֶׁשָּׁמָּן, קִידֵּשׁ** [-התקדש] **הַלֶּחֶם** לגמרי וניתר באכילה. ואם **שְׁחָטָן שֶׁלֹּא שֶׁשָּׁמָּן** אלא לשם קרבן אחר, **וְזָרַק** אֶת **דָּמָן שֶׁלֹּא שֶׁשָּׁמָּן, לֹא קִידֵּשׁ הַלֶּחֶם** כלל[כג]. שכן שנינו בזבחים (ג:), כל הקדשים שנשחטו או שנזרק דמם שלא לשמם כשרים[כד], אך אינם עולים לשם חובה, ולפיכך אינם מקדשים את הלחם[כה]. ואם **שְׁחָטָן שֶׁשָּׁמָּן וְזָרַק** את **דָּמָן שֶׁלֹּא שֶׁשָּׁמָּן, הַלֶּחֶם קִדֵּשׁ** בקדושת הגוף, **וְאוּלַי אֵינוֹ קָדוֹשׁ** להיות מותר באכילה. **דְּבְרֵי רַבִּי. רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לְעוֹלָם אֵינוֹ קָדוֹשׁ** כלל **עַד שֶׁיְּשַׁחֲטוּ** את הכבשים **לְשֵׁם** [-לשם] **הַלֶּחֶם**. והוא הדין ללחמי תודה, שלדעת רבי די בשחיטה לבדה לקדש את הלחם בקדושת בגוף לענין שלא יהיה לו פדיון. וכן סובר אף רבי יוסי, ועל כן אמר ששתי חלות התודה שהונחו באיצטבא היו חלות שנשחט עליהן הזבח ולא נזרק דמו, שמאחר שנתקדשו בקדושת הגוף שוב לא היה להן תקנה על ידי פדיון.

דיוקה הגמרא: אין הכרח להעמיד את דברי רבי יוסי דווקא בשיטת רבי, אלא **אֲפִילּוּ תֵּימָא** [-אם תאמר] **כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן**, מכל מקום יש לומר, **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן** - בכמה דברי רבי יוסי אמורים, **בְּגוֹן שֶׁנִּתְקַבֵּל הַדָּם** של התורה **בְּכוּם** ואחר כך **נִשְׁפַּךְ**, שבאופן זה גם רבי אלעזר ברבי שמעון מודה שהחלות נתקדשו בקדושת הגוף, ושוב אין להן פדיון. ומשום **שֶׁרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן קָבָר יָהֵּיהּ בָּאֲבוּהּ** - כרבי שמעון אביו, **דְּאָמַר כָּל הָעוֹמֵד לְזָרוֹק בְּזָרוֹק דָּמָיו**, ולאחר שנתקבל הדם בכוס והוא עומד להזרק על גבי המזבח, הרי הוא כמי שכבר נזרק, ועל כן הוא מקדש את הלחם בקדושת הגוף[כו]. ומאחר שנשפך הדם ושוב אין לחלות אלו תקנה על ידי פדיון, הונחו על גג האיצטבא עד שהגיע זמן הביעור.

הגמרא מביאה ברייתא החולקת על משנתנו בענין חלות התודה שהונחו בהר הבית בערב פסח: תָּנָּא - שנינו בברייתא, **מְשׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי**, חלות אלו שהונחו על גבי האיצטבא, **פְּשִׁירוֹת הָיוּ**, ומותרות באכילה[כז]. **וְכָל זְמַן** ששתיהן היו **מוּנָּחוֹת** שם, **כָּל הָעָם** היו **אוֹכְלִין** חמץ. ובתחילת השעה החמישית כאשר **נִיטְּלָה אַחַת מֵהֶן**[כח], היו כל העם **תּוֹלִין** את חמצם, **וְלֹא** היו **אוֹכְלִין** אותו **וְלֹא שׂוֹרְפִין** אותו, אלא מאכילים ממנו לבהמתם. ובסוף השעה החמישית כאשר **נִיטְּלוּ שְׁתֵּיהֶן** וגם השניה נאכלה[כט], ונכנסה השעה הששית, **הִתְחִילוּ בּוֹעֲרִין** את חמצם.

הברייתא מביאה סימן אחר שעשו לזמן איסור החמץ: תָּנְיָא, אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר,

---

כ. **מלבד** פסח וחטאת, כמבואר במשנה שם. כא. **ואף** שהכבשים עצמם כשרים, שכן שנינו בברייתא בציבור (ב:) 'כבשי עצרת ששחטן שלא לשמן הדם יזרק והבשר יאכל', מכל מקום מאחר שלא עלו לשם חובה וצריך להביא כבשים אחרים תחתיהם, אין שם כבשי עצרת עליהם, ואינם אלא כשלמי נדבה, ועל כן אינם מקדשים את הלחם. רש"י (ד"ה וכגון). ומוכח מדבריו שמדובר מתודה שקרבה בי"ד, שכן אם נשחטה בי"ג הרי כבר נפסלה בלינה, ונשרפת מיד כדין כל הקדשים שפסולם בנופם. על פי הצל"ח (ד"ה ואפשוט). וכן כתבו המאירי והמהר"ם חלאוה (ד"ה ומפשט), והוסיפו שלפי זה חולק רבי יוסי על הברייתא הסוברת שלא הביאו תודה בי"ד, ולדבריו מדובר בתודה שקרבה בי"ד ונשפך דמה, שעדיין חלותיה כשירות, אלא שאין להם תקנה באכילה. אך התוספות (ד"ה אלא) כתבו, שעתה חוזרת בה הגמרא ממה שסברה בתחילה שהיו החלות כשירות, שהרי אם נשחט עליהן הזבח כבר נתקדש גופן, ומאחר שנשחט בי"ג [שהרי אין מביאים תודה בי"ד] נמצא שבבוקר י"ד כבר נפסלו בלינה. ומכל מקום הוצרכה הגמרא להעמיד שנשפך דמן, משום שנראה לה דוחק לומר כדברי רבי חנינא שנפסלו בלינה לפי שלא הספיקן לאוכלן, שהרי חלות תודה מותרות לזרים, ולא מטעמו שלא ימצא להם אוכלים. כב. **שבביאים** בו שתי חלות חמץ העשויות משתי עשרוני סולת, ומניפים אותם לפני המזבח, אך אין מקטירים מהן עליו, אלא כולם נאכלות לכהנים. ומביאים עמהן שבעה כבשים ופר ושני אילים לעולה, ושעיר עזים לחטאת, ושני כבשים לשלמים. ויקרא (כג י-כ). כא. **שבן** הלחם תלוי בכבשים, שנאמר בהם (שם כג כ) 'והניף הכהן אותם על לחם הבכורים', ומלחמי תודה למדנו על שתי הלחם שאין התנופה מקדשת אותם אלא השחיטה, כמבואר במנחות (מג:). כב. **וכן** לענין שיפסל בפסול יוצא כדין כל הקדשים שנפסלים כשיוצאים מחוץ למחיצתם. רש"י (ד"ה קידש). וכן מתקדשים הם לענין שיפסלו בלינה. רש"י ביכורים (קד: ד"ה אין). כג. **והוא** הדין כששחטם שלא לשמם וזרק את דמם לשמם, שכן לאחר שנשחטו שלא לשמם שוב אין שמם עליהם, וזריקתם אינה נחשבת לזריקת כבשי עצרת. תוספות (ד"ה שאמנן). וכן היא גירסת הברייתא מרובות', היא נתינת טעם לכך שנשפך דמה, שמשום שהיו קרבנות תודה מרובים בי"ג היו מהדרים להקריבם, ואי אפשר שלא ישפך דמה של אחת מהן מרוב תפוזן. יט. **ואף** שעדיין אסור לשרוף עד לאחר שתעובר צורתן, שהרי אין פסולן בגופן אלא בדם [כמובא לעיל בהערה], מכל מקום מותר לזלזל בחלות אלו ולהניחם על גג האיצטבא לסימן. רש"י (ד"ה וכגון). ומוכח מדבריו שמרובר מתודה שקרבה בי"ד, שכן אם נשחטה בי"ג הרי כבר נפסלה בלינה, ונשרפת מיד כדין כל הקדשים שפסולם בגופם. על פי הצל"ח (ד"ה ואפשוט). וכן כתבו המאירי והמהר"ם חלאוה (ד"ה ומפשט), והוסיפו שלפי זה חולק רבי יוסי על הברייתא הסוברת שלא הביאו תודה בי"ד, ולדבריו מדובר בתודה שקרבה בי"ד ונשפך דמה, שעדיין חלותיה כשירות, אלא שאין להם תקנה באכילה. אך התוספות (ד"ה אלא) כתבו, שעתה חוזרת בה הגמרא ממה שסברה בתחילה שהיו החלות כשירות, שהרי אם נשחט עליהן הזבח כבר נתקדש גופן, ומאחר שנשחט בי"ג [שהרי אין מביאים תודה בי"ד] נמצא שבבוקר י"ד כבר נפסלו בלינה. ומכל מקום הוצרכה הגמרא להעמיד שנשפך דמן, משום שנראה לה דוחק לומר כדברי רבי חנינא שנפסלו בלינה לפי שלא הספיקן לאוכלן, שהרי חלות תודה מותרות לזרים, ולא מטעמו שלא ימצא להם אוכלים. כב. **שבביאים** בו שתי חלות חמץ העשויות משתי עשרוני סולת, ומניפים אותם לפני המזבח, אך אין מקטירים מהן עליו, אלא כולם נאכלות לכהנים. ומביאים עמהן שבעה כבשים ופר ושני אילים לעולה, ושעיר עזים לחטאת, ושני כבשים לשלמים. ויקרא (כג י-כ). כא. **שבן** הלחם תלוי בכבשים, שנאמר בהם (שם כג כ) 'והניף הכהן אותם על לחם הבכורים', ומלחמי תודה למדנו על שתי הלחם שאין התנופה מקדשת אותם אלא השחיטה, כמבואר במנחות (מג:). כב. **וכן** לענין שיפסל בפסול יוצא כדין כל הקדשים שנפסלים כשיוצאים מחוץ למחיצתם. רש"י (ד"ה קידש). וכן מתקדשים הם לענין שיפסלו בלינה. רש"י ביכורים (קד: ד"ה אין). כג. **והוא** הדין כששחטם שלא לשמם וזרק את דמם לשמם, שכן לאחר שנשחטו שלא לשמם שוב אין שמם עליהם, וזריקתם אינה נחשבת לזריקת כבשי עצרת. תוספות (ד"ה שאמנן). וכן היא גירסת הברייתא

שְׁתֵּי פָּרוֹת הָיוּ חוֹרְשׁוֹת בְּהַר הַמִּשְׁחָה [-הר הזיתים] בערב פסח[א], **כָּל זְמַן שֶׁשְּׁתֵּיהֶן** היו **חוֹרְשׁוֹת, כָּל הָעָם** היו **אוֹכְלִין** את החמץ. וכאשר **נִיטְּלָה** משם **אַחַת מֵהֶן**, היה הדבר סימן לכך שהגיעה השעה החמישית, והיו כולם **תּוֹלִין** את החמץ, **לֹא אוֹכְלִין וְלֹא שׁוֹרְפִין** אותו. וכאשר **נִיטְּלוּ** משם **שְׁתֵּיהֶן**, היה זה סימן שהגיעה השעה השישית, **וְהִתְחִילוּ כָּל הָעָם שׁוֹרְפִין** את חמצם.

* * *

משנה ישנן כמה דרגות בטומאה: א. אבי אבות הטומאה, והוא המת עצמו.

ב. אב הטומאה, והוא הנוגע במת[ב]. וישנם עוד כמה אבות הטומאה, כגון שרץ ונבילה. ג. הנוגע באב הטומאה נעשה ראשון לטומאה, והוא הקרוי 'ולד הטומאה'. ד. אוכלים ומשקים שנגעו בראשון לטומאה נעשים שני לטומאה. ה. בתרומה וקדשים ישנה דרגת טומאה נוספת, שאם נגעו אוכלים ומשקים בשני לטומאה הרי הם נעשים שלישי לטומאה[ה]. אבל בחולין אין שני עושה שלישי. ו. בקדשים ישנה דרגת טומאה נוספת, שאם נגעו אוכלים ומשקים בשלישי לטומאה הרי הם נעשים רביעי לטומאה[ו], אבל בתרומה אין שלישי עושה רביעי.

חומר נוסף יש בתרומה וקדשים על חולין. שלענין חולין, אדם טמא שטבל נטהר מטומאתו מיד, ושוב אינו מטמא אותם במגעו. אבל לענין תרומה וקדשים, אין די לו בטבילה, אלא הוא טעון הערב שמש, ועד הלילה הוא אסור באכילת תרומה וקדשים, ופוסל אותם במגעו[ז]. והוא הקרוי 'טבול יום' שדיננו כשני לטומאה, ועושה את התרומה במגעו שלישי לטומאה[ח].

נאמר בענין תרומה (במדבר יח ח) 'וַיְדַבֵּר ה' אֶל אַהֲרֹן, וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ אֶת מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמֹתָי', ומכאן דרשו שיש לשמור אותה בטהרה ואסור לטמאותה[ט]. ומתרומה אנו למדים אף על קדשים שיש איסור לטמאותם[י].

המשנה שלפנינו מתירה להוסיף טומאה לתרומה וקדשים שכבר נטמאו, ודנה האם ניתן ללמוד מכך שמותר לטמא תרומת חמץ שיוצאת לשריפה בערב פסח[יא]:

רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים' אוֹמֵר, מִימֵיהֶם שֶׁל כֹּהֲנִים - מעולם, שכהיו הכהנים שורפים את בשר הקרבנות שנטמאו[יב], **לֹא נִכְנְסוּ מִשְּׁרוּף אֶת הַבָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא** על ידי מגע **בְּוֹלַד הַטּוּמְאָה**[יג], יחד **עִם הַבָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא** על ידי מגע **בְּאַב הַטּוּמְאָה** ונעשה ראשון לטומאה, **אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ מוֹסִיפִין** בכך **טוּמְאָה עַל טוּמְאָתוֹ**. שהרי בשעת שריפתם הם נוגעים זה בזה, והבשר שטומאתו חמורה מוסיף טומאה על טומאתו של הבשר שטומאתו קלה יותר. ומכל מקום לא חששו לכך, מאחר שגם קודם לכן היה דינו של הבשר הטמא בטומאה הקלה להישרף, כדין קדשים פסולים.

א. **בירושלמי** (פ"ט ה"ב) מבואר שלא תרשו ממש אלא היו נראות כחורשות, שכן במקומות שנהגו שלא לעשות מלאכה בערב פסח אסור לעשות מלאכה, כמבואר במשנה להלן (נ:), ומאחר שבירושלים ההתקבצו מכל המקומות, ואף מפקומות שנהגו שלא לעשות מלאכה בערב פסח, ממתבר שגם שם יש לנהוג איסור זה. תוספות (ד"ה שתי שם). ב. **חומרה** טומאת האב מטומאת הולד, שכן אב הטומאה מטמא אדם וכלים, אבל ולד הטומאה מטמא רק אוכלים ומשקים ולא אדם וכלים. ואף שהנוגע במת הוא אב הטומאה ומטמא אדם וכלים, הנוגע בשרץ אינו אלא ולד, ומטמא אוכלים ומשקים בלבד. ומקור חילוק זה הוא ממה שנאמר בטומאת מת (במדבר יט כב) 'וכל אשר יגע בו הטמא יטמא, והנפש הנוגעת תטמא עד הערב', ומלשון הכתוב 'וכל אשר יגע בו', משמע שכל דבר הנוגע בטמא מת נטמא, ואף אדם וכלים בכלל, ומכאן שדינו כאב הטומאה. אבל בכלי חרס שנטמא על ידי שרץ נאמר (ויקרא יא לג-לה) 'כל אשר בתוכו יטמא וגו' מכל האוכל אשר יאכל וגו' וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא', ומכאן שהנוגע בשרץ מטמא רק אוכלים ומשקים ולא אדם וכלים, כדין ולד הטומאה. רש"י (ד"ה כגון) ותמה הרש"ש (פכ"ט ה"ב) הלא הכתוב האמור בטומאת שרץ מדבר בכלי חרס, והרי מבואר במסכת נדה (סה:) שכלי חרס אינו נעשה אב הטומאה לעולם, ואפילו כשנגע במת, ומה כן אין ראיה מכך שאינו מטמא אדם וכלים שיש חילוק בין הנוגע במת לנוגע בשרץ. ותירץ על פי הר"ש באהלות (פ"א מט"ז), שכל זמן שלא פירש כלי החרס מהמת ועדיין הוא נוגע בו דינו כאב הטומאה, ומטמא אדם וכלים, ולפי זה נמצא שחלוקה טומאת מת מטומאת שרץ, שהרי כשנמצא משרץ אינו מטמא אדם וכלים אפילו בעודו נוגע בשרץ. ג. **מקור** דין זה הוא מקל וחומר, מה לטבול יום שהוא טהור לחולין, ואף על פי כן הוא אסור באכילת תרומה ואף פוסלה במגעו [ראה להלן בהערה במקור דין זה], ככר שני שהוא טמא בחולין, כל שכן שהוא פוסל את התרומה במגעו ועושה אותה שלישית. טוסה (כט:). ד. **מקור** דין זה הוא מקל וחומר ממחוסר כיפורים [וילדת זכר או זב או מצורע שחיטיכים בקרבנות טהרה, שהאוכלים באכילת קדשים ובכניסה למקדש עד הבאת קרבנותיהם]. מה מחוסר כפורים שהוא מותר באכילת תרומה ואף על פי כן הוא פוסל קדשים במגעו, שלישי שהוא אסור בתרומה כל שכן שהוא פוסל קדשים ועושה אותם רביעי לטומאה. בריייתא להלן (יח:). ה. **שנאמר** בטמא שרץ שטבל לטומאתו (ויקרא כב ז), 'ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים', וקדשים האמורים בכתוב זה הוא תרומה. יבמות (עד:). ועוד מבואר שם (עה:), שמקור הדין שטבול יום פוסל תרומה הוא שנאמר ביולדת בימי טהרתה (ויקרא יב ד) 'בכל קודש לא תגע'. ואף שנאמר 'בכל קודש לא תגע' בהכרח כוונת הכתוב היא לתרומה ולא לקדשים, שהרי לקדשים אינה נטהרת במלאת ימי טהרתה שהוא בליל ארבעים ואחד או שמונים ואחד, אלא רק לאחר שתביא את קרבנותיה [ככתוב לעולה ותור או בן יונה לחטאת ליולדת עשירה, ושני תורים או שני בני יונה אחד לעולה ואחד לחטאת ליולדת עניה (שם יב ו-ח)]. שכן מחוסר כיפורים אסור בקדשים [ראה בהערה הבאה], והרי אינה רואיה להביאם עד יום ארבעים ואחד ליולדת זכר ויום שמונים ואחד ליולדת נקבה. וממה שאסרה התורה על היולדת לגעת בתרומה כדי שלא תפסלנה למדנו לכל טבול יום שהוא פוסל את התרומה במגעו. שכן יולדת בימי טהרתה היא כטבולת יום אורך, שהרי לאחר ימי טומאתה שהם שבעה ימים ליולדת זכר ו"ד יום ליולדת נקבה, היא טובלת ומטהרת, אך עדיין היא אסורה בתרומה עד מלאות ימי טהרתה, שהם ארבעים יום ליולדת זכר ושמונים יום ליולדת נקבה. נמצא שמקיעת החמה של ימים אלו היא לגביה כ'הערב שמש' של שאר טמאים שטומאתם יום אחד בלבד, ורק משהגיע אותו לילה היא נעשית טהורה לענין תרומה. רש"י (ד"ה שנאמר) על פי הראש יוסף (פכ"ט ה"ב). וכן היא לשיטת רבי יוחנן בזבחים (נג:), אך לשיטת ריש לקיש (שם), הכתוב 'בכל קודש לא תגע' אמור בקדשים, כמובא להלן בהערה. וראה עוד ביכמות (שם) מקור נוסף לכך שטבול יום פוסל תרומה. ו. **חומר** נוסף ישנו בקדשים על תרומה, שטמאים החייבים בקרבן לאחר מלאות ימי טהרתם, כגון יולדת וזב ומצורע, אסורים באכילת קדשים ובביאת מקדש וכן טמאים קדשים אף לאחר שמלאו ימי טהרתם, עד שיביאו את קרבנותיהם, והם הקרויים 'מחוסרי כפורים'. ז. **רש"י** (ד"ה מקבל) על פי הגמרא בבכורות (נב:). ח. **רש"י** בחולין (ג: ד"ה ומקוקקין). וכמו כן נאמר ביולדת 'בכל קודש לא תגע', ומכאן דורש ריש לקיש בזבחים (שם:) שהזהרה לטמא הנוגע בקדשים, ורבי יוחנן (שם) מעמיד איסור זה בתרומה. ובפשטות לאו זה הוא רק בטמא המטמא בגדופו טומאה. וזהה באחיעזר (פ"ב ס' ג) שדן באריכות בדבריו, והקשה עליהם מסוגייתנו. ט. **משום** נידון זה נשנו כאן דברי רבי חנינא סגן הכהנים ורבי עקיבא. רש"י (ד"ה מימיהם) והרמב"ם בפירוש המשניות כתב, שנשנתה משנה זו אגב המשנה הקודמת המזכירה שתי חלות תודה פסולות, שהן מהקדשים הנשרפים [ואף במשנתנו מדובר בקדשים הנשרפים]. י. **כלומר**, סגנו של הכהן הגדול היה, שאם אירע פסול בכהן הגדול היה משמש תחתיו, כמבואר בברייתא בסוטה (מב:). יא. **קדשים** שנטמאו מצוה לשורפם, שנאמר (ויקרא ז יז) 'והנשאר אשר יגיע בכל טמא לא יאכל באש ישרף'. יב. **פשטות** דברי המשנה היא, שבשר זה נגע בראשון לטומאה ונעשה שני, אך להלן מקשה הגמרא, שאם כן אין נוספת לו שום טומאה כששורפים אותו עם בשר שנגע באב הטומאה שהוא ראשון לטומאה, ומשום כן היא מפרשת את דברי המשנה באופן אחר. יג. **תרומה** טמאה אסורה באכילה, ומצוה לשורפה, אלא שניתנה לכהנים ליהנות ממנה בשעת שריפתה, כגון בהדלקת הנר, כמבואר במסכת שבת (כה:). ומדברי רש"י (שם ד"ה מלפני) נראה, שמצות שריפתה היא מדרבנן, או משום שהיא דומה לקדשים, או משום חשש תקלה [שלא יבואו לאוכלה], וכן כתבו שם התוספות (ד"ה קן). בפירושם לראשון. אך בפירושם השני כתבו, שמצות שריפתה היא מן התורה. יד. **המשנה** מכנה אותו 'פסול' ולא 'טמא' משום שרק הוא עצמו טמא, אבל אינו מטמא אחרים, שכן דינו כשלישי לטומאה כמבואר לעיל, ושלישי אינו עושה רביעי בתרומה. טו. **נר** הוא הבלי שבו שמים את השמן. טז. **רש"י** (ד"ה מפני) מפרש כפי ההוה אמינא של הגמרא, שהנר שהוא ראשון עושה את השמן השלישי לשנר, ובכך הוא מוסיף טומאה על טומאתו. אך למסקנת הגמרא מדובר בנר של מתכת שנעשה אב הטומאה, ועושה את השמן לראשון. יז. **לדעת** רבי יוחנן להלן (שם ע"ב) הוכחת רבי מאיר היא מדברי רבי חנינא סגן הכהנים ורבי עקיבא במשנתנו, אך לדעת ריש לקיש להלן (עו:), הוכחת רבי מאיר היא מדברי רבי אליעזר ורבי יהושע במשנה בתרומות (פ"ג מ"ט). וכיוצאיר הדברים במקומם. יח. **רש"י** (ד"ה מדבריהן) ופירוש הצל"ח (לעיל יד) בדבריו, שנקט כשיטת רבי יוחנן להלן (עו:), שהמשנה מדברת בשעה השמיית [שכן משמע מלשון שמאן שהכהנים שורפים את הבשר], שהחמיר איסור בה רק מדרבנן, ומכל מקום מותר לשורפה משום שהיא עתידה להיאסר עם התורה בתחילת השעה השביעית. יט. **דְּהַלָּן** (עו:) תביא הגמרא את האופנים בהם מקל רבי יהושע באיסור זה. כ. **ונקראת** 'תלויה' משום שאין אוכלים אותה שמא היא טמאה, ואף אין שורפים אותה שמא היא טהורה, ואסור להפסיד בירים תרומה טהורה. כא. **דברי** רבי יוסי אלו יתבארו להלן (עו:).

כלומר בבשר שנגע בשני לטומאה[כב], דְּהַיְינוּ [-שנהיה] שְׁלִישִׁי לטומאה. ועתה כששורפים אותו עם בשר שנטמא באב הטומאה, שהוא ראשון לטומאה, הרי הוא נעשה שני לטומאה, ונמצא שנוספה לו טומאה על טומאתו הקודמת. וְקָסָבַר [-וסבר] רבי חנינא סגן הכהנים שבשר שְׁלִישִׁי העומד לשריפה מוֹתֵר לַעֲשׂוֹתוֹ שֵׁנִי, ולהוסיף טומאה על טומאתו.

הגמרא מקשה על דין משנתנו ממה ששנינו בברייתא שאין אוכל מטמא אוכל.

מקשה הגמרא: אין מטמא הבשר ה'ראשון' את הבשר ה'שלישי' ועושהו 'שני', וְהָא [-והרי] הלכה בידינו שֶׁאֵין אוֹכֶל מְטַמֵּא אוֹכֶל אחר. הֵתְנִיָא - שכן שנינו בברייתא, יָכוֹל [-שמא] יְהֵא אוֹכֶל מְטַמֵּא אוֹכֶל, תַּלְמוּד לוֹמַר בטומאת שרץ (ויקרא יא לה) 'וְכִי יִתָּן מַיִם עַל זֶרַע[כג] וְנָפַל מִנִּבְלָתָם עָלָיו טָמֵא הוּא', ומ'טמא הוא' משמע שרק הוּא (הזורע, המאכל) מְטַמֵּא על ידי מגע נבלת השרץ, וְאולם אֵין הוּא עוֹשֶׂה דבר אחר בְּיוֹצֵא בו [-כמותו] מְטַמֵּא, כלומר, אינו מטמא אוכל אחר במגעו, אלא מטמא רק משקה[כד].

**הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בביאור דברי הברייתא, ומפרשת שהקושיא האמורה היא רק לפי אחת השיטות: הַנִיחָא - מובן הדבר לְשיטת אַבָּיֵי דְּאָמַר, לֹא שְׁנוּ בברייתא שאין אוכל מטמא אוכל אֶלָּא בְּחוּלִּין, אֲבָל בִּתְרוּמָה וְקָדָשִׁים אוכל עוֹשֶׂה יְצִיאָה בּוֹ [-אוכל אחר] טמא[כה]. וּלְשיטת רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה מְשַׁמְיָה דְּרַבָּא [-בשמו של רבא] נָמֵי - גם כן מובנים דברי המשנה, דְּהוּי אֲמַר, לֹא שְׁנוּ בברייתא שאין אוכל מטמא אוכל אֶלָּא בחוּלִּין וּתְרוּמָה, אֲבָל בְּקָדָשִׁים אוכל עוֹשֶׂה יְצִיאָה בְּהֵן [-אוכל אחר] טמא[כו], ואם כן שַׁפִּיר [-יפה] שנינו במשנה שבכך שנשרף הבשר השלישי עם הבשר הראשון נוספת טומאה על טומאתו, שכן במשנה מדובר בבשר קדשים[כז]. אֶלָּא לְשיטת רַבִינָא מְשַׁמְיָה דְּרַבָּא [-בשמו של רבא] דְּאָמַר, מִקְרֶא מֻלָּא הֵיקֵּישׁ הַכָּתוּב האמור שממעט מ'הוא' שאין אוכל מטמא אוכל, ולא חילק בדבריו אלא כלל את כל האוכלים בדין זה, וְלֹא שָׁנָא [-ולא שונה] דין חוּלִּין, וְלֹא שָׁנָא [-ולא שונה] דין תְּרוּמָה, וְלֹא שָׁנָא [-ולא שונה] דין קָדָשִׁים, אלא בכולם אוכל אֵינוֹ עוֹשֶׂה יְצִיאָה בּוֹ [-אוכל אחר] טמא[כח]. מַאי אֵיכָּא לְמֵימַר - מה יש לנו לומר בביאור תוספת הטומאה האמורה במשנתנו.

מתרצת הגמרא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כאן במשנתנו במה דברים אמורים, בְּהָאֵיכָא [-כשיש] מַשְׁקִין בָּהֲדֵי [-על גבי] הַבָּשָׂר בשעה שנגע באב הטומאה, ונטמאו המשקים יחד עמו ונעשו ראשונים לטומאה, ובשעה ששורף את הבשר עדיין המשקים עליו, ונוגעים משקים אלו בבשר השלישי לטומאה שנשרף עימו. נמצא דְּהָא מְטַמְּאָה [-שנטמא] הבשר השלישי מַחֲמַת הַמַּשְׁקִין הראשונים שנוגעים בו ונעשה שני לטומאה[כט], ובכך מוסיפים טומאה על טומאתו הקודמת.

דוחה הגמרא תירוץ זה: אִי הָכִי - אם נטמא הבשר מהמשקים, **הָאי** - לשון זו ששנינו במשנתנו, 'לֹא נמצו מלשרוף את הבשר שנטמא בולד הטומאה עִם הַבָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא בְּאַב הַטּוּמְאָה' תמוהה, שהרי לפי זה 'עִם הַבָּשָׂר וּמַשְׁקִין שנטמאו באב הטומאה' מִיבָּעֵי לֵיהּ - היתה המשנה צריכה לומר, שהרי כל החידוש הוא בכך שמותר להוסיף טומאה לבשר השלישי על ידי המשקים שעל גבי הבשר הראשון. **מחמת קושיא זו חוזרת בה הגמרא ומתרצת תירוץ אחר:**

אֶלָּא נְהִי [-אפילו] דְּאֵין אוֹכֶל מְטַמֵּא אוֹכֶל מֵהָאוֹרַיְיתָא, מֵהָרַבָּנָן מִיהוּ [-מכל מקום] אוכל מְטַמֵּא אוכל. ובאה המשנה להשמיענו שמותר לשרוף את הבשר השלישי יחד עם הבשר הראשון, ואפילו שבכך מוסיפים לו טומאה מדרבנן, ועושים אותו שני לטומאה מדבריהם.

★

הגמרא מבררת את דברי רבי עקיבא במשנתנו. שנינו במשנה: הוֹסִיף רַבִּי עֲקִיבָא, מִימֵיהֶן שֶׁל כֹּהֲנִים לֹא נִמְנְעוּ מֵהַדָּלִיק בּוֹ שמן שנפסל בטבול יום בנר שנטמא בטמא מת. **מקשה הגמרא: מִבְּדֵי** - [-הרי] **שֶׁמֶן שֶׁנִּפְסַל בְּמַבּוּל יוֹם מַאי הֲוֵי** - מה הוא, הלא **שְׁלִישִׁי** לטומאה הוּא[ל], **וְכִי מַדְלִיק לֵיהּ** [-וכאשר מדליקים את השמן] **בְּתוֹךְ נֵר שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת** שהוא ראשון לטומאה, **מַאי הֲוֵי** - מה נהיה השמן, הלא הוא נעשה בכך **שֵׁנִי** לטומאה. ואם כן **קָאֵי קָא מְשַׁמְּעָא לַן** - מה משמיענו רבי עקיבא, הלא דין זה **שְׁלִישִׁי** לטומאה **מוֹתָּר לְעָשׂוֹתוֹ שֵׁנִי, הֵיינוּ הָךְ** - הוא אותו חידוש שהשמיענו רבי חנינא סגן הכהנים בבשר קדשים, כמבואר לעיל[לא], **וְכִי מַדְלִיק לֵיהּ** רבי עקיבא, ומדוע נקטה המשנה בלשונה 'הוסיף רבי עקיבא' שמשמע שיש בדבריו תוספת על דברי רבי חנינא. **מתרצת הגמרא: אֲמַר רַב יְהוּדָה, הָכָא** - כאן בדברי רבי עקיבא, **בְּגַר שֶׁל מַתְכֶּת עָסְקִינַן** - מדובר. **דְּרַחֲמָנָא אֲמַר** - שכן ה' אמר בתורה (במדבר יט מז),

---

כב. **ושנתה** המשנה 'בולד הטומאה' משום שכל מדרגות הטומאה למטה מאב הטומאה מכונות ולד, ואף השני והשלישי והרביעי. ראש יוסף (ד"ה ומפני) על פי פירוש המשניות לרמב"ם (מ"ו). כג. **מכאן** למדנו שאין אוכל מקבל טומאה עד שיוכשר לכך על ידי שיונתנו עליו מים או אחד משבעה משקים, כמובא במסכת מכשירין (פ"ו מ"ו). כד. **וכן** משקה אינו מטמא משקה אלא אוכל. רש"י (ד"ה מקבל) על פי הגמרא להלן (יח:). כה. **מוקמו** של אביי הוא מדברי חגי הנביא (חגי ב יג), 'הֵן שֹׁאֵל כֹּהֲנִים תּוֹרָה לֵאמֹר, איש בשר קדש בכנף בגדו, ונגע בכנפו אל הלחם אל הנזיד ואל היין ואל שמן ואל כל מאכל, היקדש'. שבדק חגי את הכהנים האם הם בקיאים בהלכות קדשים וטהרות ושאלם, אדם שיש לו בבגדו שרץ ונגע השרץ בלחם, והלחם נגע בנזיד, והנזיד ביין, והיין בשמן, האם נטמא השמן שהוא רביעי לטומאה. הורי שהלחם מטמא את נזיד הקדשים אף ששניהם אוכל. רש"י (ד"ה אוכל אחר) על פי הגמרא להלן (יח:). כתבו, שלשיטת רבינו תם שמפרש בדברי הנביא שנגע השרץ בלחם או בנזיד, ולא שנגע הלחם בנזיד, אין ראיה משם שאוכל מטמא אוכל [ראה להלן (יח.) בהחרפת הדברים]. על כן פירשו לשיטתו, שמקור אביי הוא ממה שנאמר בבשר קדשים (ויקרא ז יט) 'והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל', ומשמע שנטמא הבשר על ידי נגיעה בכל דבר טמא, ואף באוכל. וסובר אביי, שאחר שהמיעוט של 'טמא הוא' לא נאמר בכל דבר, שהרי קדשים בהכרח אינם בכלל מיעוט זה, שוב יש לומר שלא מיעט הכתוב אלא חולין הקלים בלבד ולא תרומה החמורה. תוספות (שם). כו. **וסובר** רב אדא בר אהבה, שמנבואת חגי [לשיטת רש"י], או מ'הבשר אשר יגע בכל טמא' [לשיטת רבינו תם], לא למדנו אלא לקדשים, אבל בתרומה אין אוכל מטמא אוכל, ודינה כדין חולין. על פי התוספות (שם). כז. **רק** הדרישא מיושבת לשיטת רב אדא בר אהבה, אמנם יכלה הגמרא להקשות גם על שיטתו מהסיפא הדנה בשריפת תרומת חמץ שנטמאה עם טמאה, שהרי לדבריו שגם בתרומה אוכל אינו מטמא אוכל, אין שום סיבה לאסור את הדבר. תוספות רבינו פרץ וחידושי הר"ן (ד"ה ת). כח. **ואף** על פי שבנבואת חגי נאמר שאוכל מטמא אוכל בקדשים, סובר רבינא, שדין זה אינו מן התורה, אלא שגזרו חכמים שיהיה אוכל מטמא אוכל כפי שיבואר בתירוץ הגמרא להלן, וכבר נגזרה גזירה זו בזמן חגי הנביא. רש"י (ד"ה מקבל). ולפי זה נתברר ידע גם המקשן שאוכל מטמא אוכל מדרבנן, אלא שלא רצה לפרש שהמשנה מדברת בתוספת טומאה מדרבנן בלבד [ולא כדברי התוספות המובאים בהערה הבאה]. ראש יוסף (בשו"ת ד"ה ולפיכך) [ולשיטת רבינו תם בתוספות (ד"ה אוכל)]. כט. **מכאן** לעיל בהערה, צריך לומר שרבינא אינו דורש את דרשת 'והבשר אשר יגע בכל טמא'. ל. **הוכיח** ריב"א (בשו"ת ד"ה ולפיכך) שמשקים מטמאים אף בפחות מרביעית, שהרי סחם משקים שעל גבי הבשר אין בהם רביעית. אך רבינו חם סובר שמן התורה אינם מטמאים בפחות מרביעית, אלא רק מדרבנן. וכן היא שיטת רש"י להלן (יח: ד"ה אוכל). [אך התוספות בחולין (מז: ד"ה כל) כתבו, שדווקא חולין אינם נטמאים על ידי פחות מרביעית, אבל תרומה וקדשים נטמאים על ידי משקה כל שהוא. ומקור הדבר הוא ממה שנאמר בקדשים 'והבשר אשר יגע בכל טמא'. שפת אמת (בשו"ת ד"ה ולפיכך)]. ולשיטת רבינו תם צריך לומר, שסברה הגמרא בקושייתה, שלדעת רבינא אפילו מדרבנן אין אוכל מטמא אוכל, שאם לא כן מה הועילה בתירוצה שתוספת הטומאה היא על ידי המשקים, הלא גם טומאה זו אינה אלא מדרבנן. תוספות (ד"ה אוכל). אך התוספות רבינו פרץ וחידושי הר"ן (ד"ה ולפיכך) הקשו על תירוץ זה, שהרי מוכח מהמשנה בחלה (פ"ב מ"ח) שאוכל מטמא אוכל לכל הפחות מדרבנן, ואין עלה על דעת הגמרא שאינו מטמא כלל. ותירצו בשם, שהעיקר שהרי שריפה בקדשים סברה הגמרא שאין אוכל מטמא אוכל כלל, כשם שהקילו בכמה טומאות דרבנן בקדשים. עוד כתבו התוספות (ד"ה ולפיכך), שלפי ההוה אמינא שאוכל אינו מטמא אוכל כלל, צריך לומר שהבשר השלישי שהתיר רבי חנינא לשורפו עם הבשר הראשון נטמא על ידי עצים ולבונה שנטמאו מאוכל ראשון, שאף שאינם אוכל מכל מקום הם מקבלים טומאה, משום שחיבת הקודש [חשיבות הקדשים] מחשיבה אותם להיות ראויים לקבל טומאה, כפי שיכואר להלן (כ:). אבל באופן אחר לא יכלה שיהיה בשר שלישי, שהרי אם נגע באוכלים אינו נטמא לפי שאין אוכל מטמא אוכל, ואם נגע במשקים שנגעו באוכל ראשון הרי הוא שני, לפי שגזרו על המשקים שיהיו ראשונים גם אם נגעו בשני, כפי שיובא להלן (ע"ב). אמנם התוספות בחגיגה (כב. ד"ה מעלין) כתבו בשם רבי אלחנן, שעצים ולבונה אינם עריפים מאוכל גמור, ואף הם אינם מטמאים אוכל, שהרי כל שמותאם היא משום שחיבת הקודש מחשיבה אותם לאוכל. וכתב הקובץ שיעורים (אות סט), שלכאורה דבריהם מוכרחים, שכן אם דבר הנטמא משום חיבת הקודש מטמא אוכל, מדוע כל אוכל של קדשים לא יטמא אוכל מדין חיבת הקודש, הלא אינו גרוע מעצים ולבונה. ל. **שכן** דין טבול יום הוא כדין שני לטומאה, שאינו מטמא אלא תרומה וקדשים, כמבואר לעיל בהקדמה למשנה. לא. **קושיית** הגמרא אינה אלא לשיטת אביי ורב אדא בר אהבה, הסוברים שבקדשים אוכל מטמא אוכל מן התורה. אך לשיטת רבינא שאין אוכל מטמא אוכל אלא מדרבנן, ודאי התוסיף רבי עקיבא על דברי רבי חנינא סגן הכהנים. שהרי מדברי רבי חנינא לא שמענו שמותר להוסיף אלא טומאה דרבנן, ואילו רבי עקיבא חידש שמותר להוסיף גם טומאה דאורייתא. תוספות (ד"ה מפני). וכרבינו דוד (ד"ה מפני) כתב, שקושיית הגמרא היא גם לשיטת רבינא, שכן לדברי הגמרא להלן (ע"ב) הבשר אינו אלא שלישי מדרבנן, ואם כן לשיטת רבי חנינא שמותר להוסיף עליו טומאה ולעשותו שני מדברנן, הוא הדין שמותר להוסיף טומאה דאורייתא על טומאה דאורייתא, ואין בכך תוספת חידוש.

יָכֹל אֲשֶׁר יִגַּע עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בָּחֵלֶב חָרֵב או כְּמֵת וגו' יְטָמָא שִׁבְעַת יָמִים, ומכך שסמך הכתוב 'חלל' ל'חרב' למדנו שהוקשו זה לזה[א], וְחָרֵב הֲרֵי הוּא בָּחֵלֶב [-כמת] שהיא נוגעת בו, ונעשית החרב אבי אבות הטומאה כמותו[ב]. וכן אם נגעה חרב באדם שנגע במת, שהוא אב הטומאה, הרי היא נעשית אב הטומאה כמותו. והוא הדין לכל כלי מתכת שנגע במת או בטמא מת, שהוא נטמא באותה דרגת טומאה של הדבר שטימאו[ג]. וְעל כן הָוְיָא לֵיהּ [-נחיה] נר המתכת שנגע בטמא מת לְאַב הַטּוּמְאָה כטמא מת עצמו, והרי הוא עושה את השמן שניתן בו לראשון לטומאה. ועל נר זה העיד רבי עקיבא שלא נמנעו הכהנים מלהדליק בו שמן שנגע בטבול יום ונעשה שלישי, וְקָסָבַר [-וסבר] רבי עקיבא שֶׁשְּׁיָרֵי לטומאה מוֹתָר לֶאֱשׁוֹתוֹ רִאשׁוֹן, והוסיף בכך על דברי רבי חנינא שלא אמר אלא שמותר לעשותו שני.

שואלת הגמרא: וְאַאי הוֹקְמֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה - מה דחק את רב יהודה לְאוֹקְמֵיהּ [-להעמיד] את דברי רבי עקיבא **בְּנֵר שֶׁל מַתֶּכֶת, גּוֹמְרֵיהּ** [-הלא אפשר להעמידם] **בְּנֵר שֶׁל חֶרֶס** שנגע בטמא מת ונעשה ראשון לטומאה בלבד, שהוא עושה את השמן הניתן בתוכו שני לטומאה. וְעל מה שהקשינו לעיל, **מַאי** [-מה] **הוֹסִיף** רבי עקיבא על דברי רבי חנינא סגן הכהנים, יש לתרץ, שהוסיף בכך רבי עקיבא, משום **דְּאִיפּוֹ הֲתָם** [-שם] בעדותו של רבי חנינא על בשר קודש, אף שנוספה לבשר השלישי טומאת שני, מכל מקום כבר היה **מֻתָּר** לכן, **וְגַם עתה הוא מֻתָּר**. שכן גם כשהיה שלישי לטומאה היה לכוחו לטמא אחרים, שהרי שלישי עושה רביעי בקודש, ובכך שנעשה שני לא נשתנה שם קלקולו יותר מבתחילה. **וְאִיפּוֹ הָכָא** [-כאן] בעדותו של רבי עקיבא על שמן של תרומה שנפסל בטבול יום[ד], בתחילה היה **פָּסוּל** בלבד[ה], שהרי לא היה בכוחו לטמא אחרים, שכן היה שלישי לטומאה, ושלישי אינו עושה רביעי בתרומה[ו], וְאילו עתה לאחר שנטמא מהנר ונעשה שני, הרי הוא **מֻתָּר**, ובכוחו גם לטמא אחרים, שכן שני עושה שלישי בתרומה. וחידש רבי עקיבא, שלא זו בלבד שמותר להוסיף טומאה על תרומה טמאה, אלא מותר גם לעשות תרומה פסולה לתרומה טמאה.

משיבה הגמרא: אֲמַר רַבָּא, מַתְנִיתִין קְשִׁיתֵיהּ - מכח קושיא שהיתה לרב יהודה בדברי משנתנו הוכרח להעמידה בנר של מתכת. שהוקשה לו, אם מדובר בנר של חרס שנטמא בטמא מת ונעשה ראשון לטומאה, **מַאי אִירְיָא דְּתָנֵי** [-מדוע שנה] רבי עקיבא דווקא **נֵר שֶׁנִּטְמָא בְּטֻמְאַת מֵת, נִיתְנֵי** - הלא היה יכול לשנות 'נר **שֶׁנִּטְמָא בְּשֶׁרֶץ**'[ז], שאף הוא נעשה ראשון לטומאה. **אֶלָּא** מכך שנקט רבי עקיבא דווקא נר שנטמא בטמא מת, מוכח שכוונתו לנר של מתכת, משום **שֶׁאֲזוּהוּ דָּבָר שֶׁחִלּוּקָה טוּמְאַת מֵת בֵּין טוּמְאַת שֶׁרֶץ** - שיש חילוק בין אם נגע בטמא מת לבין אם נגע בשרץ. **הֵנֵי אוֹמַר זֶה כְּלִי מַתֶּכֶת.** שהרי אם נגע כלי מתכת בטמא מת הוא נעשה אב הטומאה כמותו, ואילו אם נגע בשרץ אינו נעשה אלא ראשון לטומאה. מה שאין כן בכלי חרס, שאין בר חילוק בין אם נגע בטמא מת לבין אם נגע בשרץ, ובשני האופנים הוא נעשה ראשון לטומאה בלבד. לפיכך בהכרח בא רבי עקיבא להשמיענו שמותר להדליק את השמן בנר שהוא אב הטומאה ולעשותו ראשון, ועל כן הוכרח רב יהודה להעמיד את ברייתו דווקא בנר מתכת.

רבא מוכיח מהמשנה שלדעת רבי עקיבא משקים מטמאים מן התורה: אֲמַר רָבָא, שְׁמַע מִינַּהּ - מוכח ממה ששנתה משנתנו 'הוסיף רבי עקיבא', **דְּקָסָבַר** [-שסובר] **רַבִּי עֲקִיבָא, שִׁבּוּשְׁאֵי מַשְׁקִין קָטָמַר אַחֲרִים** היא מִדְּאוֹרָיְיתָא'. **דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** - כי אם יעלה על דעתך לומר שמשקים מטמאים רק **מִדְּרַבָּנָן, מִכְּדֵי הָאי נַר מַאי נָא מְהָנְיָא לֶהָאי שֻׁמְנָן** - אם כן מה מועיל נר טמא זה להוסיף טומאה לשמן זה. **אִי לְאִיפְּסוֹלֵי גּוּפֵיהּ, הָא פְּסִיל וְקָאֵי** - הלא אם לפסול את השמן גופו מאכילה, הרי כבר קודם לכן היה פסול ועומד מאחר שנגע בטבול יום, ומה ההבדל בין פסול ראשון לטומאה לבין פסול שלישי לטומאה, הלא שניהם אינם יכולים לטמא אוכלים אחרים. נמצא שעשיית השמן לראשון לטומאה לא הוסיפה לו כלום, ואם כן לא הוסיף רבי עקיבא כלום על רבי חנינא סגן הכהנים[ח]. אלא בהכרח סובר רבי עקיבא ששמשקים מטמאים אוכלים מן התורה, ובא להשמיענו שמותר לעשות שמן שלישי לראשון, ואפילו שבכך מוסיפים לו טומאה על טומאתו, שכן עד עתה לא היה בכוחו לטמא אחרים, ואילו מעתה בכוחו לטמא אוכלים. והוסיף על דברי רבי חנינא, שכן מדברי רבי חנינא לא שמענו אלא שמותר להוסיף על שלישי בקודש שמטמא אחרים ולעשותו שני.

מקשה הגמרא על דברי רבא: מַמַּאי [-מנין] שמשקים מטמאים מן התורה, **דִּילְמָא** [-שמא] טומאתם **מַמָּא אַחֲרִים** היא רק **מִדְּרַבָּנָן**, וכוונת רבי עקיבא היא אכן לתוספת טומאה מדרבנן, שמותר לעשות את השמן השלישי לראשון שיש בכוחו לטמא אחרים מדרבנן[ט]. **מתרצת הגמרא: אִי** [-אם] בא רבי עקיבא להשמיענו שמותר להוסיף לשמן טומאה שיש בכוחה לטמא אחרים **מִדְּרַבָּנָן, מַאי אִירְיָא** [-מדוע נקט] שמדליקים את השמן הפסול **בְּנֵר** שהוא **אַב הַטּוּמְאָה** ועושים אותו ראשון מן התורה, הלא **אֲפִילּוּ** אם ידליקו אותו **בְּנֵר רִאשׁוֹן** לטומאה **וְשֵׁנִי** [-או בנר שני] לטומאה, **נַמִּי תֵּיחֵיף הָוֵי** - גם כן יהיה השמן ראשון לטומאה מדרבנן ויטמא אחרים. **דְּתָנֵן** - שהרי שנינו במסכת פרה (פ"ח מ"ו), **כָּל** דבר שהוא שני לטומאה **הַפּוֹסֵל אֶת הַתְּרוּמָה** ועושה אותה שלישית לטומאה[י], **מְטַמֵּא** מדרבנן את **הַמִּשְׁקִין לִהְיוֹת תְּחִלָּה** - ראשונים לטומאה, ואפילו משקים של חולין[יא], **חוּץ מִטְּבוּל יוֹם**, שאף על פי שהוא פוסל את התרומה מכל מקום קלושה טומאתו, ואין המשקים שנגעים בו נעשים ראשון לטומאה[יב]. ואם נאמר שרבי עקיבא דן בטומאה דרבנן, למה הוצרך רבי עקיבא להשמיענו שמותר לעשות שמן תרומה שלישי לראשון דווקא באופן שמדליקים אותו בנר שהוא אב הטומאה, הלא גם אם הנר אינו אלא שני לטומאה, הרי הוא עושה את השמן לראשון, כדין כל דבר הפוסל את התרומה. **אֶלָּא שֶׁמֵּת** - מוכח ממה שנקט רבי עקיבא נר שנטמא בטמא מת, שלשיטתו טומאת משקים לטמא אחרים **דְּאוֹרָיְיתָא הִיא**. והוסיף רבי עקיבא, שמותר לטמא את השמן בטומאת ראשון מן התורה, ויטמא השמן אחרים ויעשה שני מן התורה, ועל כן דיבר דווקא בנר שנטמא מטמא מת ונעשה אב הטומאה.

★

הגמרא מבררת את דברי רבי מאיר במשנתנו, המוכיח שמותר לטמא תרומת חמץ בזמן הביעור. שנינו במשנתנו: אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מִדִּבְרֵיהֶם לָמְדוּ וכו' ששורפים תרומה טהורה עם הטמאה בפסח. **שואלת הגמרא: מִדִּבְרֵיהֶם הֲמַאן** [-של מי] מהתנאים למד רבי מאיר דין זה. **אִילֵימָא** [-אם נאמר] שלמד כן **מִדִּבְרֵי רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים**, שהתיר לשרוף בשר קודש שלישי לטומאה יחד עם בשר קודש ראשון לטומאה, אף שבכך נוספת לו טומאה ונעשה שני, **מִי דָּמֵי** - וכי דומים שני דינים אלו. הלא **הָתָם** [-שם] בבשר קודש, בתחילה היה הבשר **מָמָא**, וְגם עתה לאחר שנטמא במגע הבשר הראשון ונעשה שני הרי הוא **מָמָא**, ולא נשתנה שמו מבראשונה. אבל **הָכָא** [-כאן] בחמץ של תרומה, בתחילה היה **מָהוֹר**, וְאילו עתה כששורפים אותו עם תרומה טמאה הוא נעשה **מָמָא**. ואם כן לא יתכן שלמד רבי מאיר מדברי רבי חנינא שמותר לשרוף תרומת חמץ טהורה עם הטמאה[יג]. **וְאֶלָּא** [-ואם] תאמר שלמד רבי מאיר דין זה **מִדִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא** המתיר להדליק שמן שהוא שלישי לטומאה מחמת מגע טבול יום, בתוך נר שהוא אב הטומאה, ולעשותו בכך ראשון לטומאה, הלא עדיין יקשה, **מִי דָּמֵי** - וכי דומים שני דינים אלו זה לזה, הלא **הָתָם** [-שם] בשמן, גם בתחילה היה **פָּסוּל** ונאסר באכילה, וְעתה בנתינתו לתוך הנר אנו רק מוסיפים לעשותו ראשון לטומאה, ולהיות **מָמָא** גם לטמא אחרים. אבל **הָכָא** [-כאן] בחמץ של תרומה, בתחילה היה **מָהוֹר**, וְעתה בשויפתו יחד עם תרומה טמאה הוא נעשה **מָמָא**. ואם כן לא יתכן שלמד רבי מאיר מדברי רבי עקיבא שמותר לשרוף תרומה טהורה עם הטמאה[יד].

משיבה הגמרא: נִיכְּמָא - יש לנו לומר, **דְּקָסָבַר** [-שסובר] **רַבִּי מֵאִיר**, שדברי רבי חנינא **בְּמַתְנִיתִין** [-במשנתנו] אמורים בבשר אחד שנטמא **בְּאַב הַטּוּמְאָה דְּאוֹרָיְיתָא'** ונעשה ראשון לטומאה[טו], וּבבשר אחר שנטמא **בְּוָלָד הַטּוּמְאָה דְּרַבָּנָן** ונעשה שלישי לטומאה מדרבנן[טז], **דְּמִדְּאוֹרָיְיתָא** הוא **מָהוֹר מְעִיקָּרָא** [-לגמרי], ואף על פי כן התיר רבי חנינא לשורפו עם בשר הטמא בטומאת ראשון דאורייתא, ולעשותו טמא מן התורה, לפי שכבר נטמא קודם בטומאה דרבנן[יז].

א. **רש"י** (ד"ה כחלב), ורבינו חננאל (ד"ה ומקיש) כתב, שדין זה נלמד מייתור תיבת 'חרב', שכן די שיכתב 'בחלל' בלבד, כשם שנכתב לאחר מכן (פס יט יח) 'ועל הנוגע בעצם או בחלל'. ב. **גזירת** הכתוב היא דווקא בטומאת מת, אבל בשאר הטומאות, הנטמא יורד בדרגה אחת מדרגת המטמא, בין בכלי מתכת ובין בשאר דברים. ג. **שהרי** אמר רבי עקיבא שמדליקים בשמן זה, ובהכרח כוונתו לשמן של תרומה ולא לשמן של קדשים, שכן לא מצינו בקדשים אלא שמן של מנחות, שנבלל במנחה ונאכל ואינו ראוי להדלקה. וגם אם נפסל שמן זה בטבול יום קודם שניתן במנחה ולאחר שנתקדש בכלי, מכל מקום אינו ראוי להדלקה, אלא נשרף בבית הדשן ככל הקדשים הפסולים. שכן לאחר שניתן בכלי שרת נתקדש בקדושת הגוף, ושוב אין לו היתר בהדלקה לכהנים על ידי פדיון. אבל שמן תרומה טמא ניתן להדלקה לכהנים, שכן נאמר בתרומה (במדבר יח ח) 'משמרת תרומותי', ודרשו ביבמות (עב.), בשתי תרומות הכתוב מדבר, אחת תרומה טהורה ואחת תרומה טמאה, שגם תרומה טמאה ניתנה לכהן להסיקה תחת חבשיליו או להדליק בו את הנר. **רש"י** (ד"ה ונקמץ). ד. **דבר** שהוא עצמו טמא אך אין בכוחו לטמא אחרים נקרא 'פסול', ואילו דבר שהוא טמא אף לענין שיטמא אחרים נקרא 'טמא'. ה. **כן** היא הגירסה שלפנינו, אך מדברי **רש"י** (ד"ה מתני') נראה שגרס, 'ניתני שנטמא' סתם, וממילא נדע שנטמא באחד מאבות הטומאה, בין מטמא מת ובין משרץ, שכן הלכה בידינו שאין כלי מקבל טומאה אלא מאב הטומאה, ולא מולד הטומאה. ופירש הראש יוסף (בכתי"ב שם), שהוכרח לפרש כן, משום שלא יתכן שהקשתה הגמרא שיעיד רבי עקיבא על נר שנטמא בשרץ, שכן מנין לה שראה כדבר הזה, ואיך יעיד על דבר שלא ראה. ו. **ולא** כשיטת התנאים להלן (מח), שטומאת משקים לטמא אוכלים אינה אלא מדרבנן. ז. **והם** הדברים שגזרו עליהם טומאת 'שני' לפסול את התרומה, בנזירת ר"ח דבר (שבת יג:), כגון ספרים של כתבי הקודש וידים שאינן נטולות. ח. **והחמירו** ביותר במשקים כדי שיזהרו הכהנים לשומרם בטהרה, משום שהם מקבלים טומאה בנקל, מה שאין כן באוכלים שאינם מקבלים טומאה אלא על ידי הכשר משקים. ט. **שלא** גזרו אלא בשניים דרבנן שיעשו את המשקים לראשונים, אבל לא בטבול יום שטומאתו מן התורה, שכן דברי תורה אינם צריכים חיזוק. רש"י (ד"ה ומקמץ). י. **שכן** כל אב הטומאה הוא מן התורה. רש"י (ד"ה ונקמץ). אך התוספות (לעיל עו. ד"ה פסל) כתבו, שהוסיפה הגמרא 'דאוריתא' משום שמצינו הרבה אבות הטומאה שהם מדרבנן. יא. **ובגון** שנגע הבשר בכלי שנגע במשקים ראשונים לטומאה, ואף על פי שמן התורה אין אוכלים ומשקים מטמאים כלי, שכן אין כלי נטמא אלא מאב הטומאה, ואוכל לעולם אינו נעשה אב הטומאה, מכל מקום גזרו חכמים על כל המשקים הטמאים שיטמאו כלי ואפילו שאינם אלא ולד הטומאה, גזירה משום משקי הזב (זוקיר ומי רגלים) שהם אב הטומאה, ומטמאים כלים. נמצא שהבשר שנגע בכלי זה נעשה שלישי לטומאה מדרבנן. רש"י (ד"ה ונקמץ).

הגמרא ממשיכה לפרש את הוכחת רבי מאיר: וּמַאי [-ומה] שאמר רבי מאיר ׳מִדִּבְרֵיהֶם׳ למדנו׳ שמותר לטמא תרומת חמץ בשעה ששית של ערב פסח, כוותנו היא שיש להוכיח דין זה **מִדִּבְרֵי רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים**[ג] שכשם שהתיר רבי חנינא להוסיף טומאה לבשר קודש שאינו אלא שלישי דרבנן ולעשותו שני[ד], כמו כן מותר לטמא תרומת חמץ בשעה הששית על ידי שריפתה יחד עם תרומה טמאה[ה], ואפילו שעד תחילת השעה השביעית עדיין היא מותרת מן התורה, ואינה אסורה באותה שעה אלא מדרבנן[ו].

הגמרא מביאה פירוש אחר בדברי רבי מאיר: אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ מִשּׁוּם בַּר קַפָּרָא, מַתְנִיתִין [-משנתנו] מדברת בבשר אחד שנטמא **בְּאַב הַטּוּמְאָה דְּאוֹרָיְיתָא**, ובבשר אחר שנטמא **בְּוָלָד הַטּוּמְאָה דְּאוֹרָיְיתָא**, ואין צורך לחזור ולהעמיד את דברי רבי חנינא סגן הכהנים במשנתנו בבשר שנטמא בולד הטומאה דרבנן. **וּמַאי** [-ומה] שאמר רבי מאיר ׳מִדִּבְרֵיהֶם׳ למדנו׳ ששורפים תרומה טהורה עם טמאה בשעה ששית של ערב פסח, אין כוותנו לדברי רבי חנינא ורבי עקיבא במשנתנו, אלא לדברי תנאים אחרים, **וּמִדִּבְרֵי רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** שנאמרו במקום אחר הוכיח דין זה[ז].

הגמרא מבררת את דברי ריש לקיש: הֵי [-מה הם] דברי **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** שמהם למד רבי מאיר את דינו. **אִילֵימָא מֵהָא** - אם נאמר שלמד מדין זה של **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, דְּתָנַן** - ששנינו במסכת תרומות (פ״א מ״ח), **חֲבִית שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּוְּלַד** [-שאירע] **לָהּ פֶּסֶק טוּמְאָה**, כגון שנכנס אדם שמא למקום שבו נמצאת החבית, וספק אם נגע בתרומה או לא[ח]. **רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אִם הָיְתָה מוּנַּחַת בְּמָקוֹם הַתּוּרְפָּה** [-הפקר] שאינו משתמר, **יַנִּיחֶנָּה בְּמָקוֹם חָמוּר מִמֶּנּוּ**, כדי שלא יגע בה אדם שמא, **וְאִם הָיְתָה מְגוּפָּה בְּכַפָּה**, כדי שלא יפול לתוכה שרץ ויטמאנה[ט]. ואף שהיא ספק טמאה, מכל מקום אנו מזהירים עליה לשומרה משומאה[י]. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, אִם הָיְתָה מוּנַּחַת בְּמָקוֹם הַמְּוֻצְנָע יַנִּיחֶנָּה** [-רשאי להניחה] **בְּמָקוֹם הַתּוּרְפָּה**[יא], **וְאִם הָיְתָה מְכוּפָּה בְּגֶפָּה** - רשאי לגלותה, ואפילו שבכך הוא גורם לה להיות עלולה לקבל טומאה על ידי מגע אדם שמא או שרץ[יב]. שכן לא הזהירה התורה לשמור מפני הטומאה אלא בתרומה הראויה לאכילה, שהרי אם תיטמא תיאסר באכילה, ולא בתרומה ספק טמאה שאינה ראויה לאכילה[יג]. ולמד רבי מאיר מדברי רבי יהושע, שמותר לטמא אף תרומה טהורה בשעה ששית של ערב פסח, מכיון שהיא כבר אסורה באיסור חמץ וחייבת בביעור, ואינה ראויה לאכילה. **דוחה הגמרא: מִי דָּמֵי** - וכי דומה דינו של רבי מאיר לדינו של רבי יהושע, **הלא הָתָם** [-שם] בתרומה ספק טמאה, התיר רבי יהושע **גָּרְמָא בְּעָלְמָא** - לגרום לה טומאה על ידי הנחתה במקום התורפה או גילויה, אבל לא על ידי מעשה בידים, ואילו **הָכָא** [-כאן] בשריפת תרומת חמץ, התיר רבי מאיר לטמא את התרומה הטהורה **בְּיָדַיִם** על ידי הנחתה על העצים יחד עם הטמאה, ואין למד היתר זה מדברי רבי יהושע[יד].

משום קושיא זו הגמרא מפרשת שרבי מאיר למד את דבריו מדין אחר של רבי יהושע: אֶלָּא מֵהָא - מדין זה של **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** למד רבי מאיר את דינו. **דְּתָנַן** - ששנינו במשנה (פס״ מ״ט), **חֲבִית שֶׁל תְּרוּמָה** טהור **שֶׁנִּשְׁבְּרָה בְּגַת הָעֶלְיוֹנָה** - בכלי שבו דורכים את הענבים[טו], **וּבבור הגת הַתַּחְתּוֹנָה** שלתוכו נשפך היין נמצא יין **חוּלִּין טְמֵאִין**, ואם יפול יין התרומה לתוכו יִטְמָא ויאסור אף את יין החולין, אף על פי שבאופן שאין אפשרות להצילה נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע כפי שיובא בסמוך, מכל מקום **מוּדֶה** [-מודים] **רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁאִם יָכוֹל לְהַצִּיל מִמֶּנָּה** [-מהתרומה] לכל הפחות **רְבִיעִית** הלוג **בְּטָהֳרָה**, על ידי שיביא כלים טהורים ויקבל אותה בהם קודם שתיפול לתוך החולין, **יַצִּיל** - עליו לחזור אחר כלים אלו כדי להצילה משומאה[טז]. ואפילו שעד שימצא כלים טהורים יפול חלק מן התרומה לתוך החולין ויאסרם, לא יקבלנה בכלים טמאים כדי להציל את החולין, שכן אסור לטמא תרומה לצורך הצלת החולין. **וְאִם לָאו** - ואם אינו יכול למצוא כלים טהורים, ועתידה התרומה ליפול כולה לתוך החולין ולהיטמא, נחלקו תנאים בדינו. **רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, תֵּרֵד** התרומה לבור **וְתִטָּמֵא** מאליה על ידי החולין הטמאים, **וְאַל יָמֵאֲנָה בְּיָד** על ידי קבלתה בכלים טמאים, ואפילו שמחמת כן יאסרו החולין שבבור, לפי שאין לטמא תרומה בידים כדי להציל חולין מהפסד. **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, אַף יָמֵאֲנָה בְּיָד**, כדי שלא תפול לתוך החולין ותאסרם, ואין בכך משום איסור לטמא תרומה, שהרי בין כך ובין כך היא עומדת להיטמא וללכת לאיבוד. נמצא שלדעת רבי יהושע מותר לטמא בידים תרומה שסופה לאיבוד, ומדבריו אלו למד רבי מאיר שמותר לטמא תרומת חמץ בשעה ששית של ערב פסח, ואפילו שמן התורה היא עדיין מותרת באכילה, לפי שסופה לאיבוד, שהרי מדרבנן היא אסורה באכילה וחייבת בביעור.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי - אם אכן למד רבי מאיר את דינו מדברי רבי יהושע, **הַאי** [-מה] שאמר רבי מאיר ׳מִדִּבְרֵיהֶם למדנו׳, קשה הוא, שהרי רק מדברי רבי יהושע למד כן, ו׳מִדִּבְרֵיהֶן למדנו׳ בלשון יחיד **מֵיבָעֵי לֵיהּ** [-היה לן] לרבי מאיר לומר, ולא ׳מדבריהם׳ בלשון רבים. **מתרצת הגמרא: הָכֵי קָאָמַר** - כך אמר רבי מאיר, **מִפְּחִלּוּקְתָּן שֶׁל רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לָמַדְנוּ**, שלהלכה שורפים טהורה עם הטמאה, כשיטת רבי יהושע, שהרי הלכה כרבי יהושע בטהרות, ולא כרבי אליעזר[יז]. **הגמרא מוכיחה כפירושו של ריש לקיש בדברי רבי מאיר: דַּיְקָא נָמֵי** - כך מדויק גם ממה **דְּקָתָנֵי** [-ששנינו] בהמשך משנתנו, שחלק רבי יוסי על רבי מאיר והשיב לו, **מוֹדֶה** [-מודים] **רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ**, ששורפין זו לעצמה וזו לעצמה. ומשמע מכך, שגם כוותנו רבי מאיר היא לדברי רבי אליעזר ורבי יהושע, ולא לדברי רבי חנינא סגן הכהנים ורבי עקיבא[יח]. **מסיקה הגמרא: שָׁמַע מִינָּהּ** - אכן מוכח מדברי רבי יוסי שלכך כוונת רבי מאיר.

הגמרא מביאה אמורא נוסף שפירש את דברי רבי מאיר כריש לקיש: וְכֵן אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, מְתַנְיתִין - דברי רבי חנינא סגן הכהנים במשנתנו אמורים בבשר אחד שנטמא **בְּאַב הַטּוּמְאָה דְּאוֹרָיְיתָא**, ובבשר אחר שנטמא **בְּוָלָד הַטּוּמְאָה דְּאוֹרָיְיתָא**, ואין להוכיח מדבריו על תרומת חמץ בשעה ששית שאינה אסורה אלא מדרבנן. **וּמַאי** - ומה היא כוונת רבי מאיר באומרו ׳מִדִּבְרֵיהֶם למדנו׳, **מִדִּבְרֵי** [-ממחלוקת] **רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** למד זאת, שכשם שלדעת רבי יהושע מותר לטמא בידים תרומה שסופה להיטמא וללכת לאיבוד, כמו כן מותר לטמא בידים תרומת חמץ בשעה ששית משום שהיא עומדת לשריפה, והולכת לאיבוד.

רבא מקשה על פירושו של רב נחמן מברייתא: אִיתֵיבֵיהּ [-הקשה] **רָבָא לֵרַב נַחְמָן**, הלא שנינו בברייתא, **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי** לרבי מאיר, **אֵין הַנָּדוֹן** של שריפת תרומת חמץ טהורה עם טמאה **הוֹמָה לָרְאָיָה** - לעדויות של רבי חנינא סגן הכהנים ורבי עקיבא המובאות במשנתנו, שמהן אתה רוצה להוכיח לנידון האמור. **שֶׁכֵּן לְשֶׁהֵעִידוּ רַבּוֹתֵינוּ** שמותר להוסיף טומאה לקדשים ותרומה טמאים, **עַל מָה הֵעִידוּ** בכדי שתוכל ללמוד מהם על תרומת חמץ. **אִם** כוונתך לעדותו של רבי חנינא סגן הכהנים **עַל הַבָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא בְּוָלָד הַטּוּמְאָה, שֶׁיְּשׂוֹרְפִין אוֹתוֹ עִם הַבָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא בְּאַב הַטּוּמְאָה**, אין משם ראיה, שהרי בשר **זֶה** שנטמא בולד הטומאה כבר **מֻטְמָא** הוא כדין ראשון לטומאה, וכן בשר **זֶה** שנטמא באב הטומאה **מֻטְמָא** הוא כדין ראשון לטומאה, ודווקא משום שכבר נטמא הבשר השלישי מותר להוסיף לו טומאה. **וְאִם** כוונתך לעדותו של רבי עקיבא **עַל הַשָּׁמֵן שֶׁנִּסְפַּךְ בְּבִיעוּר יוֹם שֶׁמְּדַקְדְּקִין אוֹתוֹ בְּנֵר שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת**, גם משם אין ראיה, שהרי שמן **זֶה פָּסוּל** ׳נר **זֶה מֻטְמָא**, ודווקא משום שכבר נפסל שמן זה מותר להוסיף לו טומאה. **וְאֶת אֲנִי מוֹדִים בִּתְרוּמָה שֶׁנִּטְמְאוּ בְּוָלָד הַטּוּמְאָה, שֶׁיְּשׂוֹרְפִין אוֹתָהּ עִם הַתְּרוּמָה שֶׁנִּטְמְאוּ בְּאַב הַטּוּמְאָה. אֲבָל הֵיאַךְ נִשְׂרוֹף** בערב פסח תרומת חמץ **הַתְּלוּיָה** [-ספק טמאה ספק טהורה] **עִם הַוַּדָּאָה**, מכח עדויות אלו. הלא **שָׁמָא יָבֹא אֵלִיָּהוּ** לאחר זמן ויפשוט את הספק **וְיִטַּהֲרֶנָּה**, ויתברר שטימאנו תרומה טהורה בידים, ואף שצריך לבערה מכל מקום אסור לטמאותה[יט]. וכל שכן שאין ללמוד מדברי רבי חנינא סגן הכהנים ורבי עקיבא שמותר לשרוף תרומה טהורה עם טמאה ולטמאותה[כ].

א. **רש״י** (ד״ה מדברי) מפרש את דברי הגמרא על פי שיטת רבינא, שאף בקדשים אוכל אינו מטמא אוכל מן התורה, שלדבריו לא מצינו שהתיר רבי חנינא אלא לעשותו שני מדרבנן, שהרי יתכן שכל מה שהתיר לשרוף את הבשר השלישי עם הבשר הראשון הוא רק משום שמן התורה אינו מטמא כלל. וכן מה שמותר לשרוף תרומת חמץ שהורה עם טמאה הוא רק משום שמן התורה אוכל אינו מטמא אוכל. אך בדברי רש״י להלן (ע״ב ד״ה וכי יוסי) מבואר, שלשיטת אביי ורב אדא בר אהבה שבקדשים אוכל מטמא אוכל מן התורה, מוכח מדברי רבי חנינא שמותר אף לעשותו שני מן התורה. וכן כתבו התוספות (ד״ה דמקלקלי״ף). ב. **ואכן** מדברי רבי חנינא ורבי עקיבא אין ראיה שמותר לטמא תרומת חמץ בשעה ששינה אסורה אלא מדרבנן. ולפי זה דבריהם אינם שייכים לדיני שריפת חמץ, והחזרנו במשנתינו אגב דברי רבי מאיר, שהתיר לשרוף תרומה טהורה עם הטמאה. רש״י (ד״ה מדברי״ן), והתוספות (ד״ה מדברי״ן) כתבו, שהביאה המשנה את דבריהם משום שרבי יוסי טעה וסבר שרבי מאיר למד את דינו מדבריהם, כפי שיובאר להלן (ע״ב). ג. **רש״י**, (ד״ה ספוקי״ס) ובבכורות (נ: ד״ה מופקפ) פירש רש״י שהוא לשון גילוי, וכן פירש הראש יוסף (פרק״י סב) בכוונת רש״י כאן. ד. **על** פי רבינו חננאל (ד״ה ומפ״ה). ה. **רבינו** חננאל (סב). ו. **ואף** שבדין ׳משמרת׳ מן התורה אין חילוק בין האיסור לטמא תרומה בידים לבין לגרום לה טומאה, מכל מקום בתרומה תלויה שהאיסור לטמאותה הוא רק מדרבנן, אסרו חכמים רק לטמאה בידים, ולא על ידי גרמא. פני יהושע (ד״ה מי יומר). ז. **היא** העריכה הקרויה בברייתא בעבודה זרה (סב: ׳עדשה׳), על שם שהיא עגולה כעדשה. רש״י (ד״ה פניס) ורשב״ם (ב״ב קנ: ד״ה שפפא). ח. **וחולין** טמאים דאוירם לשתיה למי שאינו נזהר לאכול חולין בטהרה, וכן אף למי שנוהר בדבר, ראוי יין זה לשתותו בימי טומאתו. אבל תרומה אסורה לישראל באכילה, ותרומה טמאה אסורה אף להכהנים באיסור עשה, כמבואר ביבמות (סב:). ואם נתערבה תרומה בחולין, אם אין בהם מאה חלקים כנגדה נאסרת התערובת כולה באיסור ׳מדומע׳. ואם היא טהורה הרי היא נאסרת לישראל, ואם היא טמאה הרי היא נאסרת באכילה אף לכהנים. ט. **שכן** נמנו חכמים וגמרו שלא לקבוע הלכה כרבי אליעזר, מפני המעשה בתנור של עכנאי, שהכמים טימאוהו ורבי אליעזר שיהרו, ולא רצה רבי אליעזר לקבל את דעת חכמים, כמובא בבבא מציעא (נט:). וכן מובא במסכת נדה (מ:). שבסדר טהרות הלכה כרבי אליעזר באברעבה מקומות בלבד. צל״ח (פוס ט). י. **ה״ה** נחלק רבי יוסי על הוכחתו של רבי מאיר מדברי רבי יהושע בחבית שנשברה. יא. **ה״ה** (ב: תקשה הגמרא על דברי רבי יוסי בברייתא, ממה ששנינו במשנתנו, שמותר רבי יוסי שלדברי רבי יהושע שורפים תלויה עם טמאה. יב. **מהרש״ל** (ד״ה ספ״ק).

רבי יוסי מביא הוכחה נוספת לאיסור שריפת תרומת חמץ טמאה עם הטהורה[א]:
הֲפִיגוּל - קרבן שנשחט במחשבה לזרוק את דמו או לאוכלו או להקטירו חוץ לזמנו או חוץ למקומו[ב], **וְהַנּוֹתָר** - קרבן שעבר זמן אכילתו או הקטרתו, **וְהַטָּמֵא** - בשר קרבנות טמא, שהם פסולים ויוצאים לשריפה, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵין** הם **נִשְׂרָפִין בְּאֶחָת** - ביחד, אלא הבשר הטמא נשרף בפני עצמו, והפיגול והנותר נשרפים בפני עצמם, משום שאסור לטמא אף קדשים פסולים, ואם ישרף הטמא יחד עם הפיגול והנותר יטמא אותם[ג]. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, נִשְׂרָפִין בְּאֶחָת**, משום שאין איסור לטמא פיגול ונותר[ד]. ובהמשך הסוגיא תבואר מחלוקתם, וכיצד הוכיח מכאן רבי יוסי שלא כדברי רבי מאיר.

מסיק רבא את קושיותיו: וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ - ואם יעלה על דעתך לפרש כדברי רב נחמן, **שַׁרְבֵי מָאִיר** שאמר 'מדבריהם למדנו ששורפים תרומה טהורה עם הטמאה בפסח', **מִדִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** שהתיר לטמא תרומה טהורה בידים **קָאָמַר** - למד את דינו, **אֲמַאי מְהַדַּר לֵיהּ** [-מדוע השיב לו] **רַבִּי יוֹסֵי** שאין להוכיח **מֵעִדּוּתוֹ דְּרַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים** בבשר קודש 'שלישי' על תרומת חמץ. הרי לא מדברי רבי חנינא סגן הכהנים הוכיח רבי מאיר את דבריו, והיה לו לרבי יוסי לדחות את הוכחתו מדברי רבי יהושע בחבית של תרומה שנשברה, ולחלק בינה לבין תרומת חמץ.

רב נחמן מתרץ את קושיית רבא: אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לרבא, **רַבִּי יוֹסֵי לָאו אַדַּעְתֵּיהּ** - רבי יוסי לא ירד לסוף דעתו של רבי מאיר, **דְּהוּא סָבַר שַׁרְבֵי מָאִיר** מִדברי **דְּרַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים קָאָמַר לֵיהּ** [-אמר לו] שמוכח שישורפים תרומת חמץ טהורה עם הטמאה, ועל כן השיב לו שאין משם ראיה, לפי שאין לדמות תרומה אסורה לתרומה טמאה. **וְשׁוּב אָמַר לֵיהּ** רבי מאיר לרבי יוסי, **אֲנָא** [-אני] **מִדִּבְרֵי דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ קָאֲמִינָא** [-אמרתי] להוכיח ששורפים תרומת חמץ טהורה עם הטמאה, ולא מדברי רבי חנינא סגן הכהנים. **וְחָזַר וְאָמַר לֵיהּ** רבי יוסי, **וַאֲפִילּוּ דִּבְרֵי יְהוֹשֻׁעַ** המתיר לטמא בידים תרומה שסופה להיטמא **נְמִי אֵינָהּ הִיא הַמִּדָּה** - גם כן אין להוכיח מדבריו שמותר לטמא תרומת חמץ טהורה, **דְּהָא מוֹדֶה** [-שהרי מודים] **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שֶׁשּׂוֹרְפִין זוֹ** - תרומה טהורה **בְּפְנֵי עַצְמָהּ, וְזוֹ** - ותרומה טמאה **בְּפְנֵי עַצְמָהּ.**

הגמרא מפרשת את תשובת רבי יוסי במשנתנו, לשיטת ריש לקיש שהוכחת רבי מאיר היא מדברי רבי יהושע. שואלת הגמרא: וְאַמַּאי [-מדוע] **אֵינָהּ הִיא הַמִּדָּה** להוכיח מדברי רבי יהושע בחבית תרומה שנשברה על תרומת חמץ טהורה, הלא **מִדָּה זוֹ מִדָּה הִיא** להשוותן זו לזו. שהרי טענו של רבי יהושע שהתיר לטמא בידים את יין התרומה הטהור, הוא משום שסופו ליפול לתוך החולין הטמאים שבבור וללכת לאיבוד. ואם כן מטעם זה יש להתיר גם לשרוף תרומה טהורה עם טמאה ולטמאותה בידים, שהרי סופה להשרף משום איסור חמץ וללכת לאיבוד. **מְשִׁיבֵהּ הגמרא: שָׁאנֵי הָתָם** - שונה שם הדין בתרומה טהורה שסופה ליפול לתוך חולין טמאים, שהתיר רבי יהושע לטמאותה בידים משום **דְּאִיכָּא** [-ששם] **הֶכְשֵׁר חוּפִּין** בנפילתה לתוכם, שהרי בכך הם נאסרים מחמת תערובת התרומה, וכדי למנוע הפסד זה התירו לקבלה בכלים טמאים ולטמאותה. מה שאין כן בתרומת חמץ טהורה, שאין הפסד בכך שישרפוה בפני עצמה ולא עם הטמאה, ועל כן אף על פי שהיא הולכת לאיבוד לא התיר רבי יהושע לטמאותה[ה].

הגמרא מביאה קושיא על התירוץ האמור: מַתְקִיף לַהּ [-הקשה] **רַב יְרְמְיָה**, הלא כשם שבחבית שנשברה יש הפסד של יין החולין, כמו כן **בְּמַתְנִיתִין** [-במשנתנו] בנידון שריפת תרומת חמץ טהורה, **נְמִי אִיכָּא** [-גם כן יש] **הֶפְסֵד דְּעֵצִים**, שהרי אם נאסור עליו לשרוף את התרומה הטהורה עם הטמאה, יצטרך לשרוף בפני עצמם לשריפת כל אחת מהן לבדה[ו]. ואם כן לשיטת רבי יהושע יש להתיר את שריפת התרומה הטהורה יחד עם הטמאה, מאחר שהיא הולכת לאיבוד.

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ הַהוּא סָבָא [-אותו זקן] לרבי ירמיה, דווקא **הֶפְסֵד מְרוּבֶּה חָשְׁשׁוּ**, ועל כן התיר רבי יהושע לקבל את התרומה הטהורה בכלים טמאים כדי שלא תיפול לתוך החולין ותפסידם, אבל **הֶפְסֵד מוּעָט לֹא חָשְׁשׁוּ**, ועל כן אין להוכיח מדברי רבי יהושע שמשום הפסד זה מותר לשרוף תרומת חמץ טהורה עם הטמאה.

הגמרא מביאה את שיטת רבי יוחנן בביאור מחלוקת רבי מאיר ורבי יוסי במשנתנו: אָמַר רַבִּי אַפֵּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַחֲלוֹקֶת רבי מאיר ורבי יוסי היא רק **בְּשֵׁשׁ** - בשעה השישית של ערב פסח, שלדעת רבי מאיר מותר לשרוף באותה שעה את תרומת החמץ הטהורה עם הטמאה, ולדעת רבי יוסי אסור לשורפן יחד, משום שמן התורה עדיין מותרת הטהורה באכילה, ואסור לטמאותה. **אֲבָל בְּשֶׁבַע** - בשעה השביעית, כשהתרומה הטהורה כבר נאסרה באכילה מן התורה, **לְדִבְרֵי הַכֹּל שׂוֹרְפִין** אותה יחד עם הטמאה ומטמאים אותה, משום שהיא כמו תרומה שכבר נטמאה, שכן אין לך טומאה גדולה יותר מאיסור תורה של חמץ, ועל כן אין מוזהרים על שמירתה מטומאה.

הגמרא מבררת את דברי רבי יוחנן: אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְרַבִּי אַפֵּי, נֵימָא קָסָבַר - האם נאמר שסובר **רַבִּי יוֹחָנָן** שדברי רבי חנינא סגן הכהנים **בְּמַתְנִיתִין** אמורים **בְּבשר** אחד שנטמא **בְּאַב הַטּוּמְאָה דְּאוֹרַיְיתָא** ונעשה ראשון, **וּבבשר** אחר שנטמא **בְּוָלָד הַטּוּמְאָה דְּרַבָּנָן** ונעשה שלישי לטומאה מדרבנן, ואפילו שבכך נוספת טומאה דאורייתא לבשר ה'שלישי'. **וְאַמַּאי** [-ומה] שאמר רבי מאיר 'מִדִּבְרֵיהֶם למדנו', כוונתו שיש ללמוד זאת **מִדִּבְרֵי רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים**', שמכאן שהתיר לטמא בשר קודש שעד עתה היה טמא רק מדרבנן, יש להוכיח שמותר לטמא תרומת חמץ בשעה שישית משום שהיא כבר אסורה, ואפילו שבאותה שעה אין איסורה אלא מדרבנן? שכן ממה שאמר רבי יוחנן 'מחלוקת בשש', משמע שדווקא בשעה ששית התיר רבי מאיר לטמאותה, אבל בשעה הרביעית או החמישית כשתרומת החמץ עדיין מותרת באכילה גם מדרבנן, מודה רבי מאיר שאסור לטמאותה, ואפילו שסופה ללכת לאיבוד. ואם כן מוכח שהתיהר אינו משום דברי רבי יהושע שמותר לטמא תרומה שסופה לאיבוד[ז], אלא בהכרח שמקור ההיתר של רבי מאיר הוא מדברי רבי חנינא שמותר לטמא תרומה שטמאה מדרבנן, והוא הדין לתרומה שאסורה מדרבנן באיסור חמץ בשעה הששית. או שמא, גם לדעת רבי יוחנן הוכחת רבי מאיר היא מדברי רבי יהושע, שמותר לטמא תרומה שסופה לאיבוד, ומה שאמר 'מחלוקת בשש' לאו דווקא הוא, אלא הוא הדין בשעה הרביעית והחמישית, שלשיטת רבי מאיר מותר לטמאותה משום שסופה לאיבוד, ונקט רבי יוחנן 'מחלוקת בשש' משום שהדרך היא לבער את החמץ באותה שעה[ח].

אָמַר לֵיהּ רבי אסי לרבי זירא, **אִין** - אכן כן הוא, שלדעת רבי יוחנן הוכיח רבי מאיר את דבריו מעדותו של רבי חנינא סגן הכהנים ולא מדברי רבי יהושע, והתיר לטמא תרומת חמץ דווקא משעה שישית, משום שהיא כבר אסורה מדרבנן מאותה שעה, אבל קודם לכן לא התיר רבי מאיר לטמאותה, ואפילו שסופה ללכת לאיבוד. **הגמרא מביאה כדברי רבי אסי בשם רבי יוחנן עצמו: אִיתְּמַר נְמִי** - כך גם נאמר בבית המדרש, **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, דברי רבי חנינא סגן הכהנים **בְּמַתְנִיתִין**, לדעת רבי מאיר הם אמורים **בְּאַב הַטּוּמְאָה דְּאוֹרַיְיתָא וְוָלָד הַטּוּמְאָה דְּרַבָּנָן. וְאַמַּאי 'מִדִּבְרֵיהֶם** למדנו' שאמר רבי מאיר, **מִדִּבְרֵי רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים. וְהָתַנְיָא** רבי מאיר ורבי יוסי היא **בְּשֵׁשׁ, אֲבָל בְּשֶׁבַע, לְדִבְרֵי הַכֹּל** - בין לרבי מאיר ובין לרבי יוסי, **שׂוֹרְפִין** תרומת חמץ טהורה עם הטמאה.

הגמרא מבקשת להוכיח כדברי רבי יוחנן מדברי הברייתא שהובאו לעיל: תָּמְנֵיַּע לֵיהּ - האם יש סיוע לדברי רבי יוחנן, שלדברי הכל מותר לטמא תרומה שאסורה מן התורה, ממה שאמר רבי יוסי בברייתא, **הַפִּיגּוּל וְהַנּוֹתָר**

א. **סיפא** זו אינה שייכת לקושיית רבא לרב נחמן, אלא מאחר שהקשה רבא מתחילת דברי הברייתא, הביא את כל דבריה. רש"י (ד"ה ספיגול - ספ"ק).

ב. **זמן** זריקת דם כל הקרבנות הוא עד שקיעת החמה של יום שחיטתם, חוץ אכילת קדשים קלים [מלבד תודה] הוא שני ימים ולילה, ושל קדשי קדשים הוא ביום שחיטתם ובלילה שלאחריו עד הבוקר, וכן זמן הקטרת כל הקרבנות הוא עד הבוקר שלאחר יום שחיטתם. ואם חשב בשעת השחיטה לזורק או לאכול או להקטיר עד זמנים אלו, נפסל הקרבן באיסור פיגול, וכל האוכל מבשרו חייב כרת. כמו כן נפסל הקרבן במחשבת חוץ למקומו, וכגון שחשב בשעת השחיטה לזורק את הדם או להקטיר את החלב מחוץ לעזרה, או לאכול את הבשר מחוץ למקום אכילתו [מקום אכילת קדשים קלים הוא בכל העיר, ושל קדשי קדשים בעזרה], ונאסר הבשר באכילה לאיסור לאו, אך אין בו איסור כרת. **חקשו** הראש יוסף (ד"ה ספיגול) והצל"ח (פוס' מק), שלשיטת רבינא שאף בקדשים אין אוכל מטמא אוכל מן התורה, מדוע אסרו בית שמאי לשרוף את הפיגול והנותר עם הטמא, הרי גזרו עליהם חכמים טומאה כמבואר להלן, ואם כן במה שנשרפים אותם עם הטמא אין מוסיפים להם שום טומאה, שהרי אינם נטמאים בכך אלא מדרבנן, וגם קודם לכן היו טמאים מדרבנן. ותירץ הצל"ח, שאולי היו בקדשים פסולים אלו גם משקים וגם אוכלים, והרי הם מטמאים אלו את אלו מן התורה. ד. **רש"י** (ד"ה ואמאי ופסחים) מפרש במחלוקתם על פי המבואר בגמרא להלן, שגזרו חכמים טומאה על פיגול ונותר. שלדעת בית שמאי מאחר שאינם טמאים אלא מדרבנן אסור להוסיף עליהם טומאה דאורייתא, אך לדעת בית הלל מותר להוסיף טומאה דאורייתא על קדשים טמאים מדרבנן. והוכיח רבי יוסי מדבריהם שאסור לטמא תרומה טהורה שהולכת לאיבוד, שכן לא נחלקו בית הלל על בית שמאי אלא בקדשים טמאים מדרבנן, ואמרו שמותר להוסיף עליהם טומאה דאורייתא, אבל בקדשים טהורים או תרומה טהורה לדברי הכל אסור להוסיף טומאה. אמנם כן הוא רק לפי צד אחד למסקנת הגמרא, אך לשיטת רבי יוחנן להלן מתפרשת המחלוקת והוכחת רבי יוסי מדבריהם באופן אחר, ויבוארו הדברים במקומם. ה. **מכאן** מוכח שהאיסור לטמא תרומה שסופה לאיבוד אינו אלא מדרבנן, שהרי אם הוא מן התורה לא יתכן שהתירוהו משום הפסד. פני יהושע (לעיל ע"ש מ"ק). ו. **צריך** עיון, הלא לשיטת חכמים (לעיל כה.) ביעור חמץ הוא בכל דבר, ואף על ידי פירורו ורוייתו לרוח, ואין כלל צורך בעצים בכדי להשביתו. קובץ שיעורים (פוס' עמ). ז. **ולא** כדברי ריש לקיש לעיל (ע"ש) שהעמיד את דברי רבי חנינא סגן הכהנים בבשר שנטמא בולד הטומאה דאורייתא, ופירש שהוכרחת רבי מאיר היא מדברי רבי יהושע, ולא מדברי רבי חנינא סגן הכהנים. ח. **לחלן** תפרש הגמרא מדוע דחה רבי יוסי ראיה זו. ט. **שכן** יש לומר שלא התיר רבי יהושע אלא משום הפסד החולין, כמבואר לעיל. י. **כן** היא דרך רש"י (ד"ה ממנו) בביאור ספיקו של רבי זירא. אך תמהו התוספות (ד"ה ממנו) על דבריו, מה ראיה היא ממה שנקט רבי יוחנן 'מחלוקת בשש', הלא יתכן שאמר כן כדי למעט את השעה השביעית שלדברי הכל מותר לטמא בה את התרומה, ותירץ הפני יהושע (פנים' סב), שלא כתב כן רש"י בתורת הוכחה, אלא כוונתו רק לבאר את ספק רבי זירא, האם דברי רבי יוחנן הם בדווקא או לא. עוד הקשו התוספות על דברי רש"י, מדוע בשעה הרביעית והחמישית התרומה הולכת לאיבוד, הלא עדיין היא מותרת באכילה ואפשר למצוא לה אוכלים מרובים. ותמה הפני יהושע (שם) על קושייתם, הלא בהכרח מדובר שביקש לה אוכלים ולא מצא, שאם לא כן אסור לשורפה אפילו מבלי לטמאותה, שהרי אסור להפסיד תרומה. והתוספות פירשו, שממה שאמר רבי יוחנן שבשעה השביעית לדברי הכל מותר לטמא את תרומת

הפיגול והנותר על ידי שריפתם עם הבשר הטמא, **וּבֵית הַלֵּל אוֹמְרִים** כולם **נִשְׂרָפִין בְּאֶחָת**. והוכיח רבי יוסי משם, שלא נחלקו בית שמאי ובית הלל אלא בקדשים פסולים מן התורה, אבל בתרומה בשעה שישית שאינה אסורה אלא מדרבנן, אף בית הלל מודים שאסור לטמאותה. הרי שמודה רבי יוסי בקדשים האסורים מן התורה, שלדעת בית הלל מותר לטמאותם אפילו שעדיין אין עליהם שם טומאה כלל. ואם כן הוא הדין לתרומת חמץ בשעה השביעית, שהרי באותה שעה היא אסורה מן התורה.

דוחה הגמרא: שָׁאנִי הָתָם - שונה שם הדין בפיגול ונותר, שמותר לטמאותם משום **דְּאִית לְהוּ** [-שיש להם] כבר שם **טוּמְאָה מִדְּרַבָּנָן**, מלבד מה שהם אסורים מן התורה. **דְּתָנָן** - שכן שנינו במשנה להלן (קכ:), **הַפִּיגּוּל וְהַנּוֹתָר מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם**, שכן גזרו עליהם חכמים טומאה, כדי שלא יפגלו הכהנים את הקרבן בשביל להפסיד את הבעלים[יא], וכדי שלא יתעצלו הכהנים באכילתו ויביאוהו לידי נותר[יב]. ודווקא משום כן מותר לטמאותם, אבל תרומת חמץ טהורה בשעה שביעית, אפילו שהיא אסורה מן התורה יתכן שאסור לטמאותה, לפי שאין עליה שם טומאה כללי[יג].

הגמרא מבקשת להוכיח כדברי רבי יוחנן מברייתא אחרת: וְיֵימָא מְסַיֵּיעַ לֵיהּ - האם יש סיוע לדברי רבי יוחנן שלדברי הכל מותר לטמא תרומת חמץ בשעה שביעית, ממה ששנינו בברייתא, **הַפַּת שֶׁעֵרִיסָּתָהּ וְנִקְפָּלָה מְלֵאכוֹל לְאָדָם**, **וְעֵדִיין הַבָּצֵק יָכוֹל לְאָכְלָהּ**, עדיין יש עליה תורת אוכל לענין קבלת טומאה[יד], ואם נטמאה הרי היא **מְטֻמְּאָה** דבר אחר ב**טּוּמְאַת אוֹכְלִין** באופן שיש בה שיעור **כַּבֵּיצָה**[טו], כדין שאר אוכלים שמטמאים בשיעור זה. **וְאִם** פת זו היא של תרומה טהורה, הרי היא **נִשְׂרֶפֶת** [-מותר לשורפה] יחד **עִם** הפת **הַמְּטֻמְּאָה בָּפֶסַח**, ואפילו שתוך כדי שריפתן יחד נוגעת הטמאה בטהורה ומטמאה אותה. הרי שמותר לטמא תרומה שאינה ראויה לאכילה אף לשיטת רבי יוסי, שכן בברייתא זו בהכרח שנויה בשיטתו, שהרי לשיטת רבי מאיר מותר לטמא בערב פסח גם תרומת חמץ שראויה לאכילה. והוא הדין לתרומת חמץ בשעה השביעית, שאף לשיטת רבי יוסי מותר לטמאותה, לפי שהיא אסורה מן התורה באיסור חמץ ואינה ראויה לאכילה[טז]. **דוחה הגמרא: שָׁאנִי הָתָם** - שונה שם הדין בפת שעיפשה, משום **דְּעַפְּרָא בְּעַלְמָא הוּא** - שהיא כעפר, ואינה ראויה לאכילה מחמת עיפושה, ועל כן מותר לשורפה עם הטמאה בפסח. מה שאין כן בתרומת חמץ טהורה בשעה השביעית, שמצד המציאות היא ראויה לאכילה, ורק מחמת דין התורה אסור לאוכלה, ועל כן יתכן שאסור לטמאותה.

הגמרא מבררת את דברי רבי יוסי במשנתנו לשיטת רבי יוחנן. מקשה הגמרא: אִי הָכִי - אם אכן הוכחת רבי מאיר היא מעדותו של רבי חנינא סגן הכהנים, **מַאי** [-מה] השיב לו רבי יוסי **מוֹדֶה** רבי אליעזר ורבי יהושע,

---

החמץ, הוכרת לרבי זירא שהוכחת רבי מאיר שמותר לטמאותה גם בשעה הששית היא מדברי רבי חנינא, ומשום שלדעת רבי מאיר התיר רבי חנינא לטמא גם בשר שאינו טמא אלא מדרבנן. ועל כך השיבו רבי יוסי, שאין מדברי ראיה על שעה ששית, משום שלא התיר רבי חנינא להוסיף טומאה אלא על דבר שכבר נטמא מן התורה. אבל בשעה השביעית שאסורה מן התורה, מודה רבי יוסי שמותר מדברי רבי חנינא שמותר לטמאותה. אבל אם נאמר שהוכחת רבי מאיר היא מדברי רבי יהושע שהתיר לטמא תרומה טהורה שהולכת לאיבוד, והשיב לו רבי יוסי שאין ראיה מדברי משום שלא התיר אלא מחמת הפסד החולין, אם כן מנין לנו לומר שמודה רבי יוסי בשעה שביעית. הלא בשיטת רבי יהושע אין שום סברא לחלק בין אם הולכת התרומה לאיבוד משום שהיא אסורה מדאורייתא, או משום שהיא אסורה מדרבנן. וראה בצל"ח (פוש"ס פס). בטעם מה שמיאן רש"י בפירושו התוספות. **וְיֵאמְרוּ** שוגגים היינו בכדי לפטור את עצמם מתשלומים, שכן שנינו בגיטין (מג:), הכהנים שפיגלו במקדש במזיד חייבים [בתשלומי הקרבן לבעלים], ובשוגג פטורים. יב. **אך** אינם מטמאים אלא את ידי האדם הנוגע בהם ולא את כל גופו, שכן אין אוכל מטמא אדם. יג. **וְיִפֵּי** זה הוכיח רבי יוסי ממחלוקת בית שמאי ובית הלל, שלשיטת בית שמאי האוסרים להוסיף טומאה דאורייתא לקדשים פסולים שטמאים מדרבנן, כל שכן שאסור לטמא תרומת חמץ טהורה לגמרי. ואף בית הלל לא נחלקו עליהם אלא בפיגול ונותר שהם כבר טמאים מדרבנן, אבל תרומת חמץ טהורה לדברי הכל אסור לטמאותה. רש"י (ד"ה ויפי) ותוספות. יד. **שכן** מאחר שכבר חלה עליה תורת טומאת אוכלים בזמן שהיתה עדיין ראויה לאכילה, שוב אינה מסתלקת ממנה עד שתפסל גם מאכילת כלב. אבל אלו שמתחילתו היה ראוי לאכילת כלב בלבד, אינו מקבל טומאת אוכלים. רש"י (ד"ה ממעמ"ל) ונחלקו הרמב"ם והראב"ד (מטמ"א מאכ"ע פ"י ה"ד) בדין זה. לדעת הרמב"ם אם נפסל מאכילת אדם שוב אינו מקבל טומאה, אלא שאם נטמא בעודו ראוי לאכילת אדם אינו עולה מטומאתו עד שיפסל מאכילת כלב [ובאופן זה הוא מעמיד את דברי הברייתא]. אך הראב"ד כתב כרש"י, שאם היה בתחילתו ראוי לאכילת אדם הרי הוא מקבל טומאה אף לאחר שנפסל, כל זמן שהוא ראוי לאכילת כלב. טו. **כן** הוא ביאור דברי הברייתא לפי שיטת רש"י להלן (נג: ד"ה כביצה). שאוכל מקבל טומאה בכל שהוא אם הוא מהתורה, אולם אינו מטמא אחרים אלא אם כן יש בו כביצה. אך התוספות (פסחים פ"ח ד"ה כביצה) כתבו שרש"י חזר בו מדבריו, וסוברו שבין לטמא אחרים ובין לקבלת טומאה צריך שיעור כביצה. ולפי זה יש לפרש את דברי הברייתא גם לענין טומאת הפת עצמה. טז. **ומברה** הגמרא לדמות לפת שעיפשה רק חמץ שאסור מדאורייתא, אבל לא שאר מיני בשעה ששית שאיסורו הוא רק מדרבנן. תוספות (ד"ה ומברה). יז. **כמבואר** לעיל (ע"ח). לגבי חבית שנולד בה ספק טומאה, שהתיר רבי יהושע להניח את החלויות במקום התורפה. ואף שבכך הוא רק גורם לה להיטמא ואינו מטמא בידים, מכל מקום יתכן שלאו דווקא הוא, אלא יתכן שהתיר רבי יהושע אף לטמאותה בידים, ועל כך אף מותר לשרוף תרומת חמץ תלויה עם הטמאה. רש"י (ד"ה מסי"ל). אך להלן (כ:) מובא שנחלקו רבי יוסי ורבי שמעון בדבר זה, שלדעת רבי יוסי התיר רבי יהושע דווקא בגרמא, ולדעת רבי שמעון התיר רבי יהושע אף לטמא בידים. והשיב רבי יוסי במשנתנו לרבי מאיר, שאפילו אם תאמר כרבי שמעון שהתיר רבי יהושע לטמא אף בידים, מכל מקום לא התיר אלא בתלויה לא בטהורה. וכתב המהרש"א (נמוקי יוסף ד"ה כרשב"ג ד"ה ויפי) שזו היא אף כוונת רש"י. יח. **רש"י** (ד"ה לא מסי - חמצן). אמנם כן הוא רק לשיטת אבייי ורב אדא בר אהבה (יח.), אך לשיטת רבינא (פס) אין אוכל מטמא אוכל אפילו בקדשים, והבשר הראשון אינו עושה את הבשר השני לשלישי אלא מדרבנן. אך ראה לעיל (ע"ח) בהגרה, שרש"י (פס ד"ה מלמכיר) מבאר את דברי רבי מאיר [על פי דברי הגמרא שם שהם כעין שיטת רבי יוחנן] גם לשיטת רבינא. יט. **מפשטות** לשון רבי ירמיה משמע שהבשר הוא שני לטומאה. אך כתב רש"י (ד"ה ויפי יפה) שבין לרבי מאיר ובין לרבי יוסי לא יתכן לפרש כן, שהרי אם הוא שני אין נוספת לו שום טומאה בכך שנשרף עם הבשר הראשון. ועל כן צריך לומר שנטמא הבשר במשקים שנגעו בכלי שנגע בשרץ, שהמשקים שהם שניים עושים את הבשר לשלישי. והשמיענו רבי חנינא שמותר לעשות שלישי לשני. אלא שלא חשש רבי ירמיה לדקדק כל כך בדבריו ולפרש זאת, אלא נגרר אחר לשון המשנה 'בשר שנטמא בולד הטומאה', וסמך על דברי רב יהודה לעיל (יז.), שפירש בכוונת המשנה, שהבשר נטמא בולד ולד הטומאה ואינו אלא שלישי. עוד הוסיף רש"י (פס) שצריך לומר שסובר רבי יוחנן כשיטת אבייי ורב אדא בר אהבה לעיל (יז.), שאוכל מטמא אוכל בקדשים מן התורה. שכן לשיטת רבינא (פס) שאף בקדשים אין אוכל מטמא אוכל מן התורה, הבשר הראשון שנטמא מאב הטומאה אינו מוסיף שום טומאה לבשר זה, שהרי מן התורה אינו מטמא כלל, ומדרבנן הרי כבר נעשה בשר זה שני קודם לכן בנוגעו במשקים, שכן גזרו חכמים שהמשקים הם לעולם ראשונים, ואפילו כשנגעו בשני. והוסיף, שלפי זה צריך לומר שרבינא הסובר שגם בקדשים אוכל אינו מטמא אוכל מן התורה, בהכרח יפרש את דברי רבי מאיר במשנתנו שלא כרבי יוחנן ש'מדברייתא למדנו' היינו מדברי רבי חנינא סגן הכהנים, אלא כריש לקיש שרבי מאיר למד את דינו מדברי רבי יהושע, ואין מדובר במשנתנו בבשר שנטמא במשקים. אך לפי התוספות (נמוקי יוסף ד"ה ולר - ברכות וחסמ"ג לעיל יח. ד"ה פם) שיטת רבי יוחנן מתבארת גם לפי רבינא, שכן כתבו שעיוותו של רבי חנינא היתה על הזמן שלפני הגזירה שגזרו חכמים על המשקים להיות לעולם ראשונים לטומאה. כ. **כך** סובר רבי יוסי בשיטת רבי עקיבא, אך הוא עצמו סובר שטומאת משקים לטמא אחרים אינה אלא מדרבנן, ורבי מאיר סובר שאף לשיטת רבי עקיבא היא רק מדרבנן. תוספות (ד"ה ויפי) על פי הגמרא להלן (יח:), ותמה הפני יהושע (פסוק"ת פס), איך כתבו התוספות שנחלקו רבי יוסי ורבי מאיר בשיטת רבי עקיבא, הלא לעיל (יח:) הוכיח רבא מדברי רבי עקיבא במשנתנו, שלשיטתו טומאת משקים לטמא אחרים היא מדאורייתא. עוד תמה השפת אמת (פסוק"ת פס) על דברי התוספות, הלא הוכחת רבי מאיר היא מדברי רבי חנינא הלא מדברי רבי עקיבא, ואם כן מדוע דחה רבי יוסי את ראייתו, הלא גם רבי יוסי מודה שלהלכה טומאת משקים לטמא אחרים אינה אלא מדרבנן, ורק רבי עקיבא סובר שהיא מדאורייתא. וראה שם בתירוצו. והצל"ח (פוש"ס פס) כתב, שבקדשים סובר גם רבי יוסי עצמו שטומאת משקים לטמא אחרים היא דאורייתא, ומה שאמר להלן שהיא רק מדרבנן אין זה אלא בחולין. וראה עוד בדבריו (פוש"ס פס) שהכריח כן בשיטת הרמב"ם.

סָפֵק טומאה שנולד ב**ַמִּשְׁקִין**, כגון שהושיט אדם טמא את רגלו למשקה טהור, וספק אם נגע בו או לא[א], **לְיָטְמֵא** - לענין טומאת עצמו הרי הוא **טָמֵא**, שכן טומאת משקים עצמם היא מן התורה, וספק טומאה דאורייתא ברשות היחיד מוכרע לחומרא[ב]. אבל ספק משקים **לְטָמֵא אֲחֵרִים** - כשיש ספק האם נגע משקה טמא בדבר אחר, כגון שהחזיק אדם בידו מקל שבראשו משקה טמא וזרקו לבין ככרות טהורים, וספק האם נגע בהם המשקה או לא[ג], **טָהוֹר** - הככרות טהורים, לפי שטומאת משקים לטמא אחרים היא רק מדרבנן[ד], וספק דרבנן לקולא, שכן לא גזרו חכמים על טומאה זו אלא בודאי ולא בספק[ה]. **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, וְכֵן הָיָה רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר בְּדִבְרָיו.**

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, ספק טומאת משקים לטמא אחרים, **לְכָל** דבר הוא **טָמֵא**, בין לטמא אוכלים, ובין לטמא כלים. שכן סובר רבי יהודה שמשקים מטמאים אחרים מן התורה, בין אוכלים ובין כלים[ו], ועל כן יש להחמיר בספק גם לענין זה, כדין ספק טומאה דאורייתא ברשות היחיד שהוא טמא. **רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים**, אם הספק הוא **לְגַבֵּי אוֹכָלִין**, וכגון שנשפכו משקים טמאים לבין ככרות, וספק האם נגעו בהם או לא, הככרות **טְהוֹרִין**, שכן משקים מטמאים אוכלים מן התורה, וספק טומאה דאורייתא ברשות היחיד טמא. אבל אם הספק הוא **לְגַבֵּי כֵלִים**, וכגון שנשפכו המשקים לבין כלים, וספק האם נגעו בהם או לא, הכלים **מְהוּרִין**, שכן משקים אינם מטמאים כלים מן התורה אלא מדרבנן[ז], ולא גזרו חכמים על הספק אלא על הודאי[ח].

הגמרא מקשה על מה ששנינו בברייתא שרבי אלעזר סובר כרבי מאיר, שמשקים מקבלים טומאה מן התורה, אך אינם מטמאים אחרים: וְכִי סָבַר רַבִּי אֶלְעָזָר שְׁמַשְׁקִין אֵית לְהוּ [-יש להם] איזו שהיא **טוּמְאָה בָּעוֹלָם** מן התורה, **וְהָתַנְיָא** - והרי שנינו בברייתא, **רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אֵין טוּמְאָה לַמַּשְׁקִין** מן התורה **כָּל עִיקָּר, תַּדַּע** - וראיה לדבר שאינם מקבלים טומאה כלל, **שֶׁהֲרֵי** שנינו במסכת עדיות (פ"ח מ"ד), **הֵעִיד (יוֹסֵי) [וְיוֹסֵי] בֶּן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵידָה[ט] עַל** מין **חֹגֶב** ששמו **'אַבָּא'** שהוא **טָהוֹר** - טהור וכשר לאכילה. **וְעוֹד** העיד **עַל מַשְׁקִין שֶׁל בֵּית מִטְבְּחֵיָא** - על הדם והמים שבבית המטבחים שבעזרה[י], שהם **טְהוֹרִין**, ואינם מקבלים טומאה. ובהכרח שהוא משום שטומאת משקים היא מדרבנן, ובמקדש לא גזרו עליהם חכמים טומאה, כדי שלא ימצאו את הקדשים הנמצאים שם ויפסלום, שהרי אם טומאת משקים היא מן התורה, לא היה כח ביד חכמים להטהרם במקדש משום הטעם האמור. הרי שסובר רבי אלעזר שאף לענין טומאת עצמם אין המשקים מקבלים טומאה אלא מדרבנן, ואיך שנינו בברייתא שרבי אלעזר סובר כרבי מאיר שספק טומאת משקים לענין טומאת עצמם טמא משום שטומאת משקים היא מן התורה.

מפרשת הגמרא את קושייתה: הָנֵיחָא - מובן הדבר **לְשִׁיטַת שְׁמוּאֵל דְּאָמַר** שעדותו של יוסי בן יועזר על משקי בית מטבחיא שהם **הָכָא** [-בהטהרם], נאמרה רק לענין שהטהרם **מִלְּטַמֵּא טוּמְאַת אֲחֵרִים**, שאם נטמאו ואחר כך נגעו בדבר אחר אין הם מטמאים אותו, **אֲבָל טוּמְאַת עַצְמָן יֵשׁ לָהֶן** - המשקים עצמם נטמאים[יא], שלפי זה **שַׁפִּיר** [-יפה] אומרת הברייתא שסובר רבי אלעזר כרבי מאיר, ואין מכך סתירה על דברי רבי אלעזר בברייתא השניה. שהרי הוכיח רבי אלעזר את דבריו מעדותו של יוסי בן יועזר, ואם כן יש לפרש במה שאמר שאין למשקים טומאה מן התורה שכוונתו רק לענין לטמא אחרים[יב], אבל טומאת עצמם יש להם, וכשיטת רבי מאיר. **אֶלָּא** [-אבל] **לְשִׁיטַת רַב דְּאָמַר** שהעיד יוסי בן יועזר על משקי בית מטבחיא שהם **הָכָא** [-בהטהרם] **מְמַשׁ**, ואף טומאת עצמם אין להם[יב], **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** - מה יש לנו לומר ביישוב הסתירה בין שתי ברייתות אלו, הלא רבי אלעזר הוכיח את דבריו מדברי יוסי בן יועזר, ואם כן בהכרח שלשיטתו מן התורה משקים אינם מקבלים טומאה כלל.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מה שאמרה הברייתא שרבי אלעזר סובר כדברי רבי מאיר הוא רק **אֲחָדָא** - על דין אחד, שרבי אלעזר אמר כדברי רבי מאיר רק במה שאמר שספק משקין לטמא אחרים טהור, אבל חולק הוא על מה שאמר רבי מאיר שלענין טומאת עצמם ספיקם טמא, אלא סובר שגם לענין זה ספיקם טהור, שכן לשיטתו משקים אינם מקבלים טומאה מן התורה כלל, אלא רק מדרבנן, וספק דרבנן לקולא. **דיוקא הגמרא תירוץ זה: וְהָא** [-והרי] **'יכן היה רבי אלעזר אומר בְּדִבְרֵי' קָאָמַר** תנא הברייתא, **ו'כדבריו'** בלשון רבים משמע **דְּנָפְשֵׁי** - כדברים רבים ולא כדבר אחד בלבד. ומכאן שסובר רבי אלעזר ככל דברי רבי מאיר, בין לענין שיש למשקים טומאת עצמם מן התורה, ובין לענין שאינם מטמאים אחרים מן התורה. **וְעוֹד** דיוקא הגמרא, **וְהָא 'יָכֵן** היה רבי אלעזר אומר' **קָתָנֵי** [-שנה] התנא בברייתא, ומלשון 'יכך' משמע ששיטה אחת היא, וסובר רבי אלעזר ככל דברי רבי מאיר בדין טומאת משקים, ואם כן סותרים דבריו אלו לדבריו בברייתא השניה. **מסיקה הגמרא:** אכן **קָשְׁיָא** על דברי רב מדברי הברייתא.

★

הגמרא דנה במהלוקת רב ושמואל במשקי בית מטבחיא: גּוּפָא - נבאר את מחלוקת רב ושמואל בעדותו של יוסי בן יועזר. **רַב אָמַר**, מה ששנינו ששמשקי בית מטבחיא טהורים, היינו **דָּכֵן** [-טהורים] **מְמַשׁ**, ואינם מקבלים טומאה כלל. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, דָּכֵן** [-טהורים] הם רק **מִלְּטַמֵּא טוּמְאַת אֲחֵרִים, אֲבָל טוּמְאַת עַצְמָן יֵשׁ לָהֶן. מפרשת הגמרא: רַב אָמַר** שמשקי בית מטבחיא **דָּכֵן** [-טהורים] **מְמַשׁ**, משום שלשיטתו **קָסָבַר** [-סובר] יוסי בן יועזר שעיקר **טוּמְאַת מַשְׁקִין** היא **מִדְּרַבָּנָן, וְכִי** [-וכאשר] **גָּזְרוּ** עליהם **רַבָּנָן** טומאה, רק **בְּמַשְׁקִין דְּעָלְמָא** [שלא במקדש] גזרו, ואולם **בְּמַשְׁקִין** של **בֵּית מִטְבְּחֵיָא** שבעזרה **לָא גָּזְרוּ** [-לא גזרו], כדי שלא יטמאו את הקדשים שבעזרה ויביאום לידי הפסד. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, דָּכֵן** [-טהורים] הם רק **מִלְּטַמֵּא טוּמְאַת אֲחֵרִים, אֲבָל טוּמְאַת עַצְמָן יֵשׁ לָהֶן**, משום שלשיטתו **קָסָבַר** [-סובר] יוסי בן יועזר ש**טּוּמְאַת מַשְׁקִין עַצְמָן** היא **מִדְּאוֹרַיְיתָא**, שהרי נאמר (ויקרא יא נה) 'וְכָל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל כְּלִי יִטְמָא', אבל **לְטַמֵּא אֲחֵרִים** הם מטמאים רק **מִדְּרַבָּנָן. וְכִי גָּזְרוּ** [-וכאשר גזרו] עליהם **רַבָּנָן** שיטמאו אחרים רק **בְּמַשְׁקִין דְּעָלְמָא** גזרו, ואולם **בְּמַשְׁקִין בֵּית מִטְבְּחֵיָא לָא גָּזְרוּ** - לא גזרו כן, כדי שלא יטמאו קדשים. **וְכִי לָא גָּזְרוּ רַבָּנָן** - ומה שלא גזרו חכמים עליהם בעזרה, הוא רק לענין **לְטַמּוֹיֵי** [-שיטמאו] **אֲחֵרִים אֲבָל טוּמְאַת עַצְמָן יֵשׁ לָהֶן** גם בעזרה, שכן טומאה זו היא מן התורה, ואין כח ביד חכמים להפקיע טומאה דאורייתא.

הגמרא מביאה קושיא על שיטת שמואל: אָמַר לֵיהּ רַב הוּנָא בַּר חִינָּנָא לְבָרֵיהּ - לבנו, **כִּי עָיְילַתְּ לְקֻמֵּיהּ דְּרַב פָּפָּא רְמִי לֵיהּ** - כשתבוא לפני רב פפא תקשה לו, **מַי** [-וכי] **אָמַר שְׁמוּאֵל** שמשקי בית מטבחיא **דָּכֵן** [-טהורים] **מִלְּטַמֵּא טוּמְאַת אֲחֵרִים אֲבָל טוּמְאַת עַצְמָן יֵשׁ לָהֶן**, הלא אם הם עצמם טמאים מן התורה **קְרֵי** [-יש לקרוא] **בָּאן** את מה שנאמר בבשר קדשים (ויקרא ז יט) 'וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל', ומכאן שכל דבר טמא מטמא קדשים. אם כן אפילו אם נאמר שמשקה אינו מטמא חולין, מכל מקום לדברי שמואל שהמשקה עצמו טמא מן התורה יש לו לטמא קדשים, שכן כשנגעו במשקים הרי נגעו בדבר טמא, וכל דבר טמא מטמא קדשים כמוכח מהכתוב האמור, ואיך יתכן שמשקים אינם מטמאים קדשים מן התורה[יד]. **מתרצת הגמרא: אָמַר רַב שֵׁישָׁא בְּרֵיהּ** [-בנו] **דְּרַב אִידִי**, אין ללמוד מכתוב זה שכל דבר

א. **רש"י** (ד"ה ספק) על פי המשנה במסכת טהרות (פ"ד מ"ט). ב. **רש"י** (ד"ה ספק) על פי הראש יוסף (פרש"י שם), וכן מבואר ברש"י (ד"ה לכל) בשיטת רבי יהודה, וברש"י (ד"ה וכי יסי יוסי) בשיטת רבי יוסי ורבי שמעון. אבל ספק טומאה ברשות הרבים טהור. ומקור דין זה הוא מסוטה, כמובא להלן (יט: בהערה). ג. **רש"י** (ד"ה ספק) על פי המשנה במסכת טהרות (שם). ופירש הפני יהושע (פרש"י שם), שהתעמידה המשנה את הנידון בטומאת אחרים דווקא באופן זה, ולא באופן הקודם שפשט אדם טמא את רגלו לבין משקים וספק אם נגע בהם, ואחר כך נגעו משקים אלו בכתם, משום שבאופן האחרון כבר הוכרע דין המשקים לטומאה, כדין ספק טומאה ברשות היחיד שהוא טמא, והרי הם טמאים בתורת ודאי, ועל כן יש להחמיר עליהם לענין טומאת אחרים. ד. **ומה** שנאמר בטומאת משקים (ויקרא יא נה) 'וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יִטְמָא' הוא כמשמעות כתיבתו, 'יִטְמָא' בעצמו, ואין רבי מאיר דורשו במשמעות 'יִטְמָא' אחרים. רש"י (ד"ה שיטה). אך התוספות (לעיל מז: ד"ה רבי יוסי) כתבו על פי דרכם שהובאה לעיל (שם), שרבי מאיר אמר את דבריו בשיטת רבי עקיבא, ובשיטתו לא יתכן לפרש כן, שהרי רבי עקיבא סובר להלן (יח.) שאוכל שני עושה שלישי גם בחולין, שכן נאמר באוכלים 'מכל האוכל אשר יאכל וגו' יִטְמָא' ולא נאמר 'טמא', ומשום כך דרש את ה'יטמא' במשמעות 'יִטְמָא' אחרים. אלא בהכרח שלשיטת רבי מאיר 'יטמא' האמור במשקים היינו הכשר אוכלים ולא טומאה, כמבואר להלן בשיטת רב. ומקור טומאת המשקים עצמם אינו מהכתוב האמור, אלא ממה שנאמר באוכל 'יִטְמָא' אחרים, ובהכרח שהכוונה היא לכך שמטמא משקים, שהרי בחולין לדברי הכל אין אוכל מטמא אוכל מן התורה. ה. **עַל** פי רש"י (ד"ה ולמ"ל).

ו. **מקורו** של רבי יהודה הוא ממה שנאמר (שם) וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא', ודורש רבי יהודה את תיבת 'יטמא' במשמעות 'יִטְמָא', ומכאן שנאמר לפניו 'בכל כלי' משמע שהוא מטמא אף את הכלי. תורת כהנים (ממני פרשה ח פ"ט). ז. **ואף** שגם רבי שמעון ורבי יוסי דורשים 'יִטְמָא' במשמעות 'יִטְמָא', מכל מקום לשיטתם תיבת 'יטמא' אינה מוסכת על הכלי שנכתב לפניו, אלא על אוכלים. ח. **נמצא** שרבי מאיר ורבי יוסי במשנתנו הם לשיטתם. לשיטת רבי מאיר שטומאת משקים לטמא אחרים אינה אלא דרבנן, בשר קודש שנטמא במשקים שנטמאו בשרץ אינו טמא אלא מדרבנן, ואף על פי כן העיד רבי חנינא שמותר לשורפו יחד עם בשר שנטמא באב הטומאה, ועל ידי כך למטאותו בטומאה דאורייתא. ומכך למד רבי מאיר על תרומת חמץ בשעה ששית, שאפילו שהיא אסורה באותה שעה רק מדרבנן, מכל מקום מותר למטאותה בטומאה דאורייתא. אך לשיטת רבי יוסי שטומאת משקים לטמא אחרים היא מן התורה, בשר זה טמא מדאורייתא, ועל כן סבר שלא התיר רבי חנינא אלא להוסיף טומאה על קדשים ותרומה שהם כבר טמאים מן התורה, ועל כן התיר לשרוף תרומת חמץ טהורה עם הטמאה רק בשעה השביעית, כשהחמץ אסור מדאוריירתא, ולא בשעה השישית כשאינה אסורה אלא מדרבנן. ט. **הוגה** על פי גירסת המשנה בעדויות (שם). י. **צרידה**' הוא שם מקום, ונקרא יוסי בן יועזר 'איש צרידה' משום שהיה החכם והנזכר של מקום זה. רמב"ם (מקוצ"ע לשיחט סמטמא ד"ה ספק המפקיר). יא. **כן** גורס רב בדברי המשנה, אך לוי גורס 'משקי בית מדבחיא' [-משקי המזבח], כלומר יין ושמן הקרבים על גבי המזבח, כמובא להלן (יח.). יב. **ודברי** רבי אלעזר 'אין להם טומאה כל עיקר' מוסבים על דברי רבי שמעון שהובאו בתורת כהנים (ממני פ"ט) לפני דבריו, שמשקים מטמאים אוכלים ולא כלים, ועל כן אמר רבי אלעזר שאינם מטמאים אחרים כל עיקר, לא אוכלים ולא משקים, אבל לא בא רבי אלעזר למעטם מטומאת עצמם. תוספות (ד"ה ומשום בשמטמא). יג. **ומשום** שמשקים אינם מטמאים אחרים מן התורה אלא מדרבנן, לא גזרו חכמים על משקי בית מטבחיא שיטמאו אחרים, כדי שלא ימצאו את הקדשים. יד. **ואף** שנאמר (ויקרא יא נה) 'וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא', מפרש רב שמשמעות 'יטמא' היא שיכשיר את האוכלים לקבלת טומאה, כפי שיבואר להלן, שכן אין אוכל מקבל טומאה עד שיבוא עליו משקה, ולא שיטמא המשקה עצמו. טו. **הקשו** התוספות הרא"ש (ד"ה פיקוח) ותוספות רבינו פרץ (ד"ה קרי), מדוע מקשה כן הגמרא דווקא על שמואל, הלא יש להקשות כן גם על דברי רבי מאיר בברייתא, שטומאת המשקין עצמם היא מן התורה, ואולם אינם מטמאים אוכלים אלא מדרבנן. ותירצו, שאת דברי רבי מאיר שאין משקין מטמאים אחרים יתכן להעמיד דווקא

טמא מטמא קדשים, אלא יתכן שיהיה טמא ולא יטמא, **מִידֵי דַּהֲוָה אַרְבִיצֵי בָּקָדָשׁ** - כמו שמצאנו בדין רביעי לטומאה בקדשים, שהוא עצמו טמא ומכל מקום אינו מטמא קדשים אחרים. **דוחה הגמרא תירוץ זה: מָתְקִיף לַהּ** [-הקשה] **רַב אַשֵׁי, הלא רְבִיצֵי בְּקָדָשׁ לָא אִיקְּרֵי** [-לא נקרא] **'טָמֵא'** בשום מקום בתורה, אלא מקור פסולו הוא מקל וחומר, כפי שיבואר להלן (יח:), ועל כן אינו בכלל מה שנאמר 'והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל', ואינו מטמא את בשר הקדשים שנגע בו. אבל **הָאי** - משקה זה שנטמא בטומאת שרץ הלא **אִיקְּרֵי** [-נקרא] **'טָמֵא'**, שכן נאמר 'וכל משקה אשר ישתה בכל כלי טמא'[יז], ואם כן יש לו לטמא את בשר הקדשים. **מסיקה הגמרא: קָשְׁיָא** - אכן קשה על דברי שמואל מהכתוב האמור[יח].

הגמרא מקשה על שיטת רב שאין למשקים טומאה מן התורה כלל: תָּא שְׁמַע - בוא ושמע קושיא על דברי רב ממקרא מפורש. הלא נאמר בכלי חרס שנטמא משרץ (ויקרא יא, לג-לד), 'וְכָל כְּלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר יִפֹּל מֵהֶם[יט] אֶל תּוֹכוֹ, כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא וגו', מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם יִטְמָא, **וְכָל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל כְּלִי יִטְמָא**'. ופשוטו משמעות הכתוב היא, שכלי חרס טמא מטמא את כל אשר בתוכו[יט], בין אוכלים שהוכשרו על ידי מים ובין משקים[כ], ואם כן איך אומר רב שמשקה אינו מקבל טומאה כלל מן התורה. **מתרצת הגמרא: מַאי** [-מהו] **'יִטְמָא'** שנאמר במשקים, **הָכְשֵׁיר** את האוכלים לקבל טומאה, ולא שנטמא בעצמו. שכן עד שיבואו מים או שאר משקים[כא] על המאכל אין הוא ראוי לקבלת טומאה. וכך היא משמעות הכתוב לדעת רב, כל אוכל שיבוא עליו מים, או שיבוא עליו כל משקה אשר ישתה בכל כלי, יכשיר אותו המשקה להיטמא על ידי אויר כלי החרס הטמא[כב].

מקשה הגמרא: הלא מה שהַכְשֵׁיר המשקה את האוכלים מַרְשָׁא הֶקְרֵא שְׁמַעַת מִינַּהּ - כבר שמענו מתחילת דברי הכתוב, שכן נאמר שם **'מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל וגו' אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם יִטְמָא'**, ולמה הוצרך הכתוב לחזור וללמדנו שמשקה מכשיר את האוכלים[כג]. **מתרצת הגמרא: חַד** [-אחד] מכתובים אלו מדבר **בְּמַיִם תְּלוּשִׁין**[כד], **וְחַד** [-ואחד] מהם מדבר **בְּמַיִם מְחוּבָּרִין** לקרקע[כה]. **וּצְרִיכִי** - ונצרכים שני כתובים אלו, משום **דְּאִי אִשְׁמְעִינַן** [-שאם היה משמיענו] הכתוב רק **בְּמַיִם תְּלוּשִׁין** שהם מכשירים, היינו אומרים שהוא **מְשׁוּם דְּאַחְשְׁבִינְהוּ** - שהחשיבם למשקה בכך שתלשם מהקרקע ומילאם בכלי וגילה את דעתו שהוא צריך להם, **אֲבָל** במים **מְחוּבָּרִין אֵימָא** [-היינו אומרים] שהם **לָא** מכשירים את האוכלים, משום שאינם חשובים משקה. **וְאִי תְּנָא** [-ואילו נאמר] רק במים **מְחוּבָּרִין** שהם מכשירים, היינו אומרים שהוא **מְשׁוּם דְּגָרְמֵי בְּדוֹקְתֵּיהּ חָשְׁבִיהּ** - שמאחר שהם עדיין עומדים במקומם הראשון הרי הם חשובים כמשקה ומכשירים את האוכלים, **אֲבָל** במים **תְּלוּשִׁין** שנעקרו ממקומם, **אֵימָא** [-היינו אומרים] שהם **לָא** מכשירים, משום שאינם חשובים עוד כמים[כו]. על כן **צְרִיכִי** [-נצרכים] שני כתובים אלו ללמדנו, שבין מים תלושים ובין מחוברים מכשירים[כז].

הגמרא מקשה על שיטת רב מכתוב אחר: תָּא שְׁמַע - בא ושמע קושיא על דברי רב ממקרא מפורש. הלא נאמר במים מחוברים (משלי יח, ד), **'אֵדֶה מַעְיַן נוֹבָע מְקוֹר נַחַל מָיִם יְהֻיָּה מְהוּמָר'**. ומשמע שדווקא מים אלו שהם מחוברים אינם מקבלים טומאה, אבל מים תלושים מקבלים טומאה, ולא כדברי רב שאין למשקים טומאה מן התורה כלל. **מתרצת הגמרא:** אין כוונת הכתוב לטהרת המים עצמם, אלא **מַאי 'יְהֻיָּה מְהוּמָר'**, שהטמא הטובל בהם נטהר **מְטוּמְאָתוֹ**, ובא הכתוב להשמיענו שדווקא מי מעין ומקוה מטהרים, ולא שאר מאובים[כח].

הגמרא מקשה על המבואר לעיל בשיטת רב, ש'טמא' שנאמר במשקה בא לרבות משקים תלושים להכשר אוכלים: וְהָתַנְיָא [-והרי אמר] **רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, מַשְׁקִין של בֵּית מִטְבְּחַיָּא** שבעזרה, **לָא דַיְּינִין שֶׁהֵן דָּבָן** [-טהורים] ואין להם טומאה, **אֶלָּא שֶׁגַּם אֵין מַכְשִׁירִין** את האוכלים[כט]. ומוכח מזה שמים תלושים מכשירים רק מדרבנן, ובכדי למנוע טומאת קדשים לא גזרו חכמים על המשקים שבעזרה שיכשירו. שהרי אם תלושים מכשירים מן התורה, איך היה כח ביד חכמים להפקיע ממשקי בית מטבחיא דין הכשר דאורייתא. **מתרצת הגמרא: תֵּירְגְּמָהּ** [-תפרשו] את דברי רבי יוסי ברבי חנינא שמשקי בית מטבחיא אין מכשירים **עַל דָּם** של קרבנות שאינו מכשיר, ולא על מים. שכן דם קרבנות נתמעט מדין הכשר, כמו **דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִנַּיִן לְדָם קָדָשִׁים שֶׁאֵינוֹ מַכְשִׁיר** את האוכלים לקבלת טומאה, ממה **שֶׁנֶּאֱמַר** בדם (דברים יב, כז) 'וְלֹא תֹאכַל עַל הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם', ומכאן שדווקא **דָּם שֶׁנִּשְׁפָּךְ כַּמָּיִם** והולך לאיבוד ואין חוששים לקבלו בכלי הוקש למים, **וּמַכְשִׁיר** כמותם.

בחולין, אבל בקדשים הם מטמאים אחרים, אך מדברי שמואל מוכח שגם בקדשים אינם מטמאים אחרים, שהרי לדבריו לא גזרו על משקי בית מטבחיא כדי שלא יטמאו קדשים אף שהם עצמם טמאים. עוד הקשה הצל"ח (פסח עמ), מדוע לא מקשה כן הגמרא על רבינא הסובר לעיל (יז.) שאין אוכל מטמא אוכל בקדשים, הלא יש לו לפסוק משום 'אשר יגע בכל טמא לא יאכל' (וראה שם בתוספות (ד"ה אבל) שפירשו, שאכן זהו מקור אביי ורב אדא בר אהבה הסוברים שבקדשים אוכל מטמא אוכל), ותירץ, שבאוכל ישנו מיעוט מפורש שאינו מטמא אוכל, ולדעת רבינא מקרא מלא דיבר הכתוב, ועל כן אין להקשות שיש לו לטמא בקדשים משום 'אשר יגע בכל טמא', שהרי מיעטו הכתוב במקום אחר. אבל במשקים לא מצינו שמיעטה אותם התורה מטומאת אחרים, אלא שאין מקור לכך שמטמאים, ועל כן בקדשים יש לדבריהם לטומאת אחרים מהכתוב האמור. **טז. ואף** אם נאמר ש'טמא' שנאמר במשקים פירושו 'יכשיר' ואין הכתוב מדבר בטומאת משקין כלל [כדברי הגמרא להלן בדעת רב], ומקור טומאת משקים לשמואל הוא ממה שנאמר באוכל 'יטמא' ומשמעותו 'יְטַמֵּא' משקים [כמבואר בתוספות (נזיר נו: ד"ה ופי) בדעת רבי מאיר], מכל מקום מאחר שאמר הכתוב שהוא מטמא משקים בלשון 'יטמא', הרי הם קרויים 'טמאים'. מהרש"א (ד"ה ופי) יז. **ראה** להלן בהערה במובא מהשפת אמת, ביישוב תירוצו של רב שישא בריה דרב אידי על פי דברי הגמרא להלן. יח. **מנב"ת** אחד משמות השרצים שנזכרו שם בפרשה. יט. **כלי** חרס טמא מאויר, ואפילו אם לא נגע האוכל בדפנותיו אלא הוא תלוי בחללו הרי הוא נטמא מחמתו. כ. **ואפילו** אם אין נדרש הי'יְטָמֵא' במשמעות 'יְטַמֵּא' ללמדנו שמשקה אף מטמא אחרים, מכל מקום טומאת עצמם בודאי יש ללמוד מכתוב זה. כא. **ושבעה** משקים הם, הטל, המים, היין, השמן, הדם, החלב, ודבש דבורים. משנה (מכשירין פ"ו מ"ד). כב. **גם** לפי סברת המקשן מה שנאמר בתחילת הכתוב 'וכל משקה אשר ישתה' אמור לענין הכשר, שכן משם הוא המקור ששאר משקים מלבד מים מכשירים, אלא ש'יטמא' שנאמר בסוף הכתוב מדבר מטומאת משקים ולא מהכשר. מהרש"א (פרש"י ד"ה ומפרש). כג. **ואף** שנצרך הכתוב להשמיענו ששאר משקים מלבד מים מכשירים, כמבואר בתורת כהנים (שמיני פ"ח), מכל מקום ה'יטמא' השני שנאמר בסוף הכתוב מיותר. רש"ש (ד"ה הכשר). וכן עולה מדברי המהרש"א (בפרש"י ד"ה ומפרש) שהובאו לעיל. כד. **והוא** הכתוב שנאמר בו 'וכל משקה אשר ישתה בכל כלי' [שכן לאחר שניתן בכלי כבר נתלש מהקרקע]. רש"י (ד"ה כגון). אך התוספות הרא"ש (ד"ה ופי) כתב, שהיה דין לה בגמרא בצריכותא אחת, שכן אם היה נאמר רק כתוב אחד היינו מעמידים אותו במשקה שיותר מסתבר בו שהוא מכשיר. ומשמע מדבריו שלא התבאר איזה מהכתובים מדבר בתלושים ואיזה במחוברים, ואת כל אחד מהם אפשר להעמיד בתלושים או במחוברים. כה. **חבים** מכשירים את האוכל על ידי שנדבקו בו בעודו בתוכם רק לאחר שהעלוהו מהמים, אבל כל זמן שהוא בתוכם אין הם מכשירים אותו. תוספות (ד"ה חד) על פי המשנה במסכת מכשירין (פ"ב מ"ו). וכתבו התוספות בחולין (שם: ד"ה ומפרש), שאף שמבואר בסוגייתנו שנצרך כתוב אחד לתלושים ואחד למחוברים, והרי עתה בשעת ההכשר גם המחוברים נעשים תלושים, מכל מקום היה מקום לומר שרק הם מכשירים, משום שבתחילת דיבוקם לאוכל היו מחוברים. וההקשה התחזק איש (סי' קכ: ד"ה ואף מ) שקי"ל (מקוואות פ"ב מ"ו) מהמבואר בהמשך דברי הגמרא (שם), שאם היה נאמר הכשר רק במשקים מחוברים היינו אומרים שרק הם מכשירים משום חשיבותם, שכן הם עומדים במקומם, אבל תלושים שאינם במקומם אינם חשובים. ואם כדברי התוספות, הלא בין כך אינם מכשירים אלא לאחר תלישתם, ובאותה שעה אינם חשובים יותר משאר משקים תלושים. ורצה לפרש, שבאמת מציאות ההכשר נעשית במים, אלא שחלות ההכשר תלה רק לאחר שהעלם מהמים. ונפקא מינה, שאפילו אם ניגבום בתוך המים וכרכום במטפחת והעלום, הרי הם מוכשרים. וראה עוד בראב"ד (על סה"כ שמיני פ"ח ה"ב) ורש"ש (על סה"כ מכשירי המקח פ"ב מ"ו), שאף חישב להחזיק את הפירות במים קודם שנתחברו המים לארץ, הרי הם מכשירים גם לאחר שנעשו מחוברים, ולא כדברי התוספות. כו. **ראה** להלן בהערה במובא מרש"י, שהצד להלק בין תלושים למחוברים ולומר שתלושים אינם מכשירים הוא רק במים, אך שאר משקים הם לעולם תלושים, ובהכרח שהם חשובים משקה גם כשהם תלושים. כז. **כתוב** נוסף נאמר בהכשר משקים (ויקרא יא, לח), 'וכי יותן מים על זרע ונפל ממבלהם עליו טמא הוא לכם', ומבואר בחולין (ט:) שכתוב אחד נצרך לטומאת שרץ וכתוב אחד לטומאת מת. אך אין צורך בשני כתובים נוספים כדי לרבות תלושים ומחוברים גם בשרץ, אלא די שבאחת מטומאות אלו גילה הכתוב שגם תלושים וגם מחוברים מכשירים, ומכך יש ללמוד גם על הטומאה השניה. תוספות (ד"ה חד). אמנם בתורת כהנים (שמיני פ"ח) שנינו, שכתוב אחד נצרך לכלי שנטמא בשרץ וכתוב אחד לשרץ עצמו, שאף הוא אינו מטמא אלא אוכלים שהוכשרו. כח. **כתב** השפת אמת (ד"ה ומפקף), שאף שלדעת רב 'אך מעין ומקוה מים יהיה טהור' לא אמור לענין טהרת המים עצמם, אך בשיטת שמואל יש לפרש שאכן מקור טומאת משקים תלושים היא מכתוב זה, ולא ממה שנאמר בהם 'יטמא' [וגם שמואל מודה ש'יטמא' היינו יכשיר]. ולפי זה מיושב תירוצו של רב שישא בריה דרב אידי לעיל שדימה טומאת משקים לטומאת בריבי בקדש שאינו מטמא אחרים, מקרשיית רב אשי על דבריו, שמשקה טמא נקרא בתורה 'טמא' מה שאין כן בריבי בקודש, שכן גם בשפת תלוש לא מצינו שקראו הכתוב 'טמא', אלא מקור טומאתו הוא מהדיוק האמור, שדווקא מעין ומקוה אינם מקבלים טומאה, ועל כן הבשר הנוגע בו אינו בכלל 'והבשר אשר יגע בכל טמא'. כט. **קושיית** הגמרא אינה אלא ממים, שסברה שמים תלושים אינם חשובים משקה, אבל שאר משקים לעולם הם תלושים ולא מחוברים, ומכל מקום ודאי חשובים הם, שהרי הם מכשירים אפילו שהם תלושים. רש"י (ד"ה ומפרש).

אבל דָּם קדשים שֶׁאֵינוֹ נִשְׁפָּךְ והולך לאיבוד בָּמַיִם, אלא מתקבל בכלי כדי להיזרק על גבי המזבח, לא הוקש למים, וְאֵינוֹ מַכְשִׁיר כמותם[נא].

הגמרא מקשה על דברי רבי יוחנן שדם קדשים אינו מכשיר: מַתְקִיף לַהּ [-הקשה] **רַב שְׁמוּאֵל בַּר אַבְּוּי, חֲרֵי דַּם הַתַּמְצִית** - דם שמתמצה ושותת מבהמת הקרבן לאחר מיתתה, דְּנָשְׁפָּךְ בָּמַיִם ואינו נזרק על גבי המזבח[נב], וְאף על פי כן **אֵינוֹ מַכְשִׁיר** את האוכלים לקבלת טומאה[נג], ואם כן לא יתכן שטעמו של רבי יוסי בר חנינא שאמר שדם של בית מטבחיא אינו מכשיר הוא משום שאינו נשפך כמים. **מתרצת הגמרא: אָמַר לַהּ** [-לו] **רַבִּי זֵירָא** לרב שמואל בר אמי, **הָנָּח לָךְ דַּם הַתַּמְצִית, דַּאֲפִילּוּ בְּבהמת חוּלִּין נָמֵי לָא מַכְשִׁיר**, ועל כן אינו מכשיר בבהמת קדשים. **קָסָבַר** [-סבר] ממנן **רַב שְׁמוּאֵל בַּר אַבְּוּי** מרבי זירא, שטעם מה שדם התמצית אינו מכשיר, הוא משום שהמקור לכך שדם נחשב למשקה הוא ממה שנאמר בנבואת בלעם (במדבר כג כד) 'וְדָם חֲלָלִים יִשְׁתֶּה', ועל כן הוא בכלל מה שנאמר בהכשר 'יכל משקה אשר ישתה'. אבל דם התמצית אינו בכלל ריבוי זה, משום **דְּאָמַר רַחֲמָנָא** (דברים יב כג) **'רַק חֲזַק לְבִלְתִּי אֲכוֹל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ'**. הרי שרק **דָּם שֶׁהַנֶּפֶשׁ יוֹצְאָה בּוֹ קְרוּי דָּם**, ואילו **דָּם** התמצית **שְׁאֵין הַנֶּפֶשׁ יוֹצְאָה בּוֹ אֵינוֹ קָרוּי דָּם**, ועל כן אינו בכלל 'דם חללים ישתה' ואינו נחשב משקה לעניין הכשר.

★

הגמרא חוזרת לדברי רב הסובר שמשקי בית מטבחיא אינם מקבלים טומאה כלל, משום שטומאת משקים אינה מן התורה, ומקשה עליהם מברייתא: תָּא שְׁמַע - בוא ושמע ראיה מברייתא שלא כדברי רב. הציץ מרצה בדיעבד על קרבן שקרב בטומאה ומכשירו, ועל ידי כן הקרבן מכפר לבעלים. ושנינו בברייתא, **דָּם** הקרבן **שְׁנִטְמָא וְזָרְקוֹ** על גבי המזבח, אם נעשה הדבר **בְּשׁוֹגֵג, הוֹרְצָה** [-כיפר] הקרבן[נד], אף לענין שבשרו אינו נאכל לבעלים[נה]. אבל אם נעשה **בְּמֵזִיד, לֹא הוֹרְצָה** הקרבן לענין שיאכל בשרו[נו]. הרי שדם קרבן מקבל טומאה אפילו שהוא ממשקי בית מטבחיא, ואם כן עדותו של יוסי בן יועזר על משקים אלו שהם טהורים, בהכרח אמורה רק לענין לטמא אחרים, ולא כדברי רב הסובר שאינם נטמאים מן התורה כלל. **מתרצת הגמרא:** אכן טומאת הדם היא רק **מְדָרַבָּנָן** וכדעת רב, ומה ששנינו שבמזיד אינו מרצה אינו אלא מדרבנן, **וְסוֹבר** ברייתא זו **דָּלָא בְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרִידָה** שאמר שלא גזרו על טומאת משקים במקדש, אלא גזרו עליה בכל מקום, ועל כן דם נטמא אף במקדש, וצריך ריצוי ציץ כדי להכשירו[נז].

הגמרא מוסיפה להקשות על דברי רב מברייתא אחרת: תָּא שְׁמַע - בוא ושמע ראיה שלא כדברי רב. שנינו בברייתא, **עַל מְנָת הַציץ מְרַצֶּה, עַל הַבָּשָׂר עַל הַדָּם** של הקרבנות שנטמא, **וְעַל הַבָּשָׂר** של הקרבנות[נח] **שֶׁנִּטְמָא, בֵּין בְּשׁוֹגֵג וּבֵין בְּמֵזִיד, בֵּין בְּאוֹנֶס וּבֵין בְּרָצוֹן, בֵּין בְּקָרֵב וְחוּץ לַמַּחֲנֶה וּבֵין בָּקְרֵב בְּצִבּוּר**. הרי שדם נטמא מן התורה[נט], ולולי ריצוי ציץ היה נפסל לזריקה, ולא כדברי רב הסובר שאין למשקים טומאה מן התורה כלל. **מתרצת הגמרא:** טומאת הדם היא רק **מְדָרַבָּנָן**, ואכן מן התורה אינו צריך ריצוי ציץ,

---

א. **שאין** נזרק על המזבח אלא דם הנפש [שהבהמה מתה ביציאתו] בלבד, שכן נאמר (ויקרא ח יט) 'כי הדם הוא בנפש יכפר', ודרשו משם להלן (סה), שדווקא דם שהנפש יוצאה בו מכפר. ב. **שכן** מסתימת דברי רבי יוסי בר חנינא משמע שכל דם של בית מטבחיא אינו מכשיר, ואף דם התמצית בכלל. על פי רש"י (ד"ה דם). ג. **שכן** אין בשר הקרבן ניתר באכילה עד שיזרק דמו על המזבח.

ד. **אבל** הבעלים מתכפרים גם במזיד, שכן מה שבמזיד לא הורצה לענין אכילת הכהנים, אינו אלא משום קנס שקנסו אותם חכמים, ומאחר שמן התורה הציץ מרצה אף במזיד וכבר נתכפר בקרבן זה, אין כח ביד חכמים להתיר את הבעלים להביא קרבן אחר שאינו מחויב בו מן התורה, שהרי בכך הוא מביא חולין לעזרה, כמבואר ביבמות (ג). ה. **ריצוי** זה אינו מתיר את הבשר שנטמא באכילה, ואינו מטהרו ודוחה לה תעשה של 'והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל' (ויקרא ז יט) [שכן נאמר (פסוק כה לה) 'ונשא את עון הקדשים', ולא את עון הכהנים האוכלים אותו. רש"י (ד"ה ונשא)]. אלא הוא מרצה על טומאת הבשר רק לענין שיכשיר את הדם לזריקה. שכן לדעת רבי יהושע (לעיל ט ע:) אין זורקים את הדם כשאין בשר הראוי לאכילה, וכגון שנפסל על ידי שיצא מתוץ למחיצתו [שאין הציץ מרצה על פסול זה], או שאבד. ועל כן נאמר שמועיל ריצוי הציץ לטומאת הבשר, להתחשיב את הבשר כמי שראוי לאכילה לענין זריקת הדם. רש"י (ד"ה על). ו. **שמוקצה** על גבי המזבח. ז. **מזיד** ורצון הם ענין אחד, אלא ששונה שני עניינים הם, שכן שונג הוא מי שלא ידע שעושה מעשה איסור, ואונס הוא מי שנאנס לעבור עליו בעל כרחו. והיפוכו של שוגג הוא מזיד, והיפוכו של אונס הוא רצון. רש"י (ד"ה בין). ח. **ואין** כח ביד חכמים להתר טומאת משקי בית מטבחיא משום חשש הפסד קדשים, שהרי היא מן התורה. רש"י (ד"ה בין משתין) על פי גירסת בארות המים (פסחים פרשגנות ופירושים). ט. **הוגה** על פי גירסת המשנה בעדויות (פ"א מ"ב).

י. **קדשי** קדשים נאכלים בעזרה, וקדשים קלים נאכלים בכל ירושלים. יא. **שכן** נאמר (פסח) בשלמים, 'ואם האכל יאכל ביום השלישי פיגול הוא לא ירצה'. ומבואר בתורת כהנים (צו פרשה ח פ"ט), שלא יהבו שהכתוב מדבר בקרבן שנאכל בפועל תוך זמנו, שהרי כבר נרצה בשעת הקרבה דמו, אלא בהכרח שכוונת הכתוב היא למחשבת האכילה שמחשב הכהן בשעת הקרבת הקרבן לאכלו תוך זמנו. ואין להעמיד את הכתוב במחשב לאכול את הקרבן תוך זמנו, שהרי כבר נאמר (פסח ז יח) 'ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי לא ירצה', המקריב אותו לא יחשב לו פיגול יהיה', הרי שמחשבת תוך זמנו כבר אמורה. ומאחר שאי אפשר להעמיד את הכתוב הראשון ל'פיגול

הוא לא ירצה'] במחשבת חוץ לזמנו, שהרי כבר נאמר דין זה בכתוב השני, בהכרח יש להעמידו במחשבת חוץ למקומו. רש"י (ד"ה לחש) על פי התורת כהנים (קדושים פ"ג ס"ז) והגמרא בזבחים (נה:).

יב. **קדשי** קדשים נאכלים ביום שחיטתם ובלילה שלאחריו, וקדשים קלים [מלבד תודה] לשני ימים ולילה. חמן הזורקה בכל הקרבנות הוא ביום שחיטתם עד שקיעת החמה, וזמן הקטרתם הוא עד הבוקר שלאחריו. יג. **ואף** שגם מחשבת חוץ למקומו וגם מחשבת חוץ לזמנו הן מחשבות פיגול, שהרי מדובר בפסול מחשבה ולא בקרבן שעבר בפועל זמן אכילתו, מכל מקום מכנה הברייתא את הראשונה פיגול ואת השניה נותר, שכן אף שפעל פי מדרשו כוונת הכתוב היא למחשבת חוץ לזמנו, נוקטת הברייתא כלשון הכתוב 'ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי [שהוא מקור הפסול האמור כמבואר לעיל], שפעל פי פשוטו הוא פסול נותר. יד. **שכן** נאמר בקרבן תמיד (במדבר כח ג) 'תשמרו להקריב לי במועדו', וכן נאמר בפסח (במדבר ט ג) 'תעשו אותו במועדו', ודרשו להלן (עמ.) מ'במועדו', שמקריבים אותו אפילו בשבת ואפילו בטומאה. טו. **ובכך** הוא שנה מפסול יוצא ומשאר פסולי הקרבנות. רש"י (ד"ה על). טז. **הכהן** קומץ מן המנחה מלוא כהנים. יז. **לישטית** רבי יהושע (לעיל עג:) הסובר שאין זורקים את הדם אלא אם כן יש בשר לאכילה או חֵלֶב להקטרה [ראה ליעיל בהערה]. יש לתרץ שהכתוב מדבר בטומאת בשר או בטומאת חלב, שמועיל להם ריצוי הציץ לענין שיוכלו לזרוק עליהם את הדם. אך מכיון שעיין יקשה על רבי אליעזר הסובר שזורקים את הדם אף על פי שאין בשר או חלב, הערוך לו פפא לתרץ שהכתוב מדבר בקמצים של מנחות. רש"י (ד"ה על). יח. **שלאחר** שהתחיל בית שני להיכנות בימי כורש, פסקה מלאכת בנינו שנים רבות, ובשנה השניה למלכות דריוש מלך פרס נתנבא חגי לצוות על ישראל להשלים את בנין הבית, ולברוש את הכהנים. יט. **משום** שבזמן הגלות לא נתעסקו בקדשים ונשתכחו מהם הלכות אלו. כ. **'בשר** קודש' הוא שרץ, שכן 'קודש' הוא גם לשון טומאה, ככתוב (מלכים ב' ט יב) 'וגם קֹדֶשׁ היה בארץ', שמשמעותו טומאה. רש"י (ד"ה בשר).

כא. **ואף** שנאמר 'וגגע בכנפו אל הלחם', אין הכוונה שהאדם נוגע עם הכנף בלחם, אלא שהשרץ שבכנף נוגע בלחם, שכן אם הכוונה היא שהכנף שנגע בשרץ נעשה ראשון נוגע בלחם ועושהו שני, הלא כל הבגד נעשה ראשון, ומדוע אמר שנגע הכנף בדווקא. כב. **בלשון** הכתוב (ברכות פ ע"ב) 'ועוזיד עדשים'.

וְאָמַר רַב לְהַלָּן, **אֵישְׁתַּבַּשׁ כָּהֲנִי** - טעו הכהנים בתשובתם, ולפי האמת נפסל השמן ונעשה רביעי לטומאה, שהרי רביעי בקדשים פסול. והרי דברי חגי אמורים ביין ושמן שבעזרה, ומכל מקום אמר רב שהם נטמאים, ונמצא שסותרים דבריו אלו לדבריו לעיל (פז:) שטומאת משקים היא מדרבנן[א]. ואפילו אם תאמר שבדק חגי את הכהנים בטומאה דרבנן, וכבר נגזרו בימיו גזירת טומאת משקים[ב], מכל מקום לא גזרו עליה במשקים שבעזרה[ג], ואם כן מדוע נפסל השמן[ד].

מתרצת הגמרא: מִידֵּי הוּא טֻמְאָה אֶלָּא קָרֵב - הלא באת להקשות על שיטת רב, והרי **רַב** עצמו **מַשְׁכֵּי בֵּית מִטְבְּחֵיהָא** דכך **תָּנֵי** - שנה בעזרות של יוסי בן יועזר, שרק משקי בית המטבחיים שבעזרה טהורים[ה], ואלו הם הם הזבחים והמים שבעזרה[ו], שמאחר שטומאת משקים אינה אלא מדרבנן, לא גזרו עליהם חכמים טומאה. **אֲבָל מַשְׁכֵּי בֵּי מִדְרְחֵיהָא** - שמן ויין של נסכים שהם משקים הקרבים למזבח, **טְמֵאָה** כמשקי חולין שגזרו עליהם חכמים טומאה, ובדק חגי את הכהנים בטומאה דרבנן זו שכבר נגזרה בימיו[ז].

★

הגמרא דנה בשיטת רב שהובאה לעיל ובשיטת שמואל שנחלק עליו בשאלת חגי לכהנים ותשובתם: גּוּפָא - נבאר את דברי רב שהובאו לעיל ואת דברי שמואל. **רַב אָמַר, אִישְׁתַּבַּשׁ כָּהֲנִי** - טעו הכהנים בתשובתם שהשמן והמאכל שנגעו ביין, שנגע בנזיר, שנגע בלחם, שנגע בשרץ, אינם נפסלים. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר לֹא אִישְׁתַּבַּשׁ כָּהֲנִי** - לא טעו הכהנים אלא צדקו בתשובתם זו. מפרשת הגמרא את מחלוקתם, **רַב אָמַר, אִישְׁתַּבַּשׁ כָּהֲנִי** - טעו הכהנים, משום שעל **רְבִיעֵי** לטומאה **בְּקָדֵשׁ בָּעָא מִינַּיְיהוּ** [-שאל אותם] חגי האם באמת טמא הוא או לא, שכן הלחם שנגע בשרץ הוא ראשון לטומאה, והנזיר שני לטומאה, והיין שלישי לטומאה, והשמן והמאכל הם רביעיים לטומאה. **וְאָמְרוּ לֵיהּ** [-לו] הכהנים שהוא **טָהוֹר**. והרי שיבוש הוא, שכן רביעי בקודש פסול. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, לֹא אִישְׁתַּבַּשׁ כָּהֲנִי** - לא טעו הכהנים, משום שעל **חֲמִישִׁי בְּקָדֵשׁ בָּעָא מִינַּיְיהוּ** - שאל אותם, **וְאָמְרוּ לֵיהּ** [-לו] שהוא **טָהוֹר**, וכן היא האמת, שהרי אף בקדשים רביעי אינו עושה חמישי.

מקשה הגמרא על שמואל: בְּשְׁלָמָא קָרֵב הֵיינוּ דְּכְתִיב אַרְבָּעָה - לפי רב מובן מדוע נאמרו בכתוב ארבעה דברים, **לֶחֶם, וְנָזִיר, וְיַיִן, וְשֶׁמֶן** [או כל מאכל][ח]. **אֶלָּא** [-אבל] **לְשִׁיטַת שְׁמוּאֵל** קשה, **חֲמִשָּׁה מִנָּא לֵיהּ** - היכן מוזכר בדברי חגי שהיה שם דבר חמישי. **מתרצת הגמרא: מִי כְּתִיב** [-וכי נאמר] שם **וְנָגַע בָּהֶן** אל הלחם' שהתיה משמעות הדברים שהשרץ שנמצא בכנף נגע בעצמו בלחם ועשאו ראשון, הלא **וְנָגַע בְּכֻלָּם**[ט] אל הלחם' **כְּתִיב**, שמשמעותו שנגע הלחם **בָּמָה שֶׁנָּגַע בְּכֻלָּם**[ט]. כלומר, דבר אחר נגע בשרץ שבכנפו ונעשה ראשון[י], וראשון זה נגע בלחם ועשאו שני, והלחם נגע בנזיר ועשאו שלישי, והנזיר נגע ביין ועשאו רביעי, והיין נגע בשמן או במאכל ועשאו חמישי.

ומאחר שחמישי בקודש טהור, צדקו הכהנים בתשובתם שהשמן והמאכל טהורים[יא].

הגמרא מקשה על רב מהמשך דברי חגי: תָּא שְׁמַע - בוא ושמע קושיא על דברי רב. נאמר בכתוב שלאחריו (חגי ב יג), **'וַיֹּאמֶר חַגַּי, אִם יִגַּע טְמֵא נֶפֶשׁ בְּכָל אֵלֶּה, הֲיִטְמָא, וַיַּעֲנוּ הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ, יִטְמָא'**. וסברה הגמרא, שטמא נפש הוא אדם שנגע במת ונעשה אב הטומאה כשרץ. ושאלם חגי 'אם יגע טמא נפש בכל אלה', כאותו סדר ששאלם בטומאת שרץ, שנגע טמא מת בלחם[יב], והלחם נגע בנזיר, והנזיר ביין, והיין בשמן או מאכל, האם נטמא השמן או המאכל, והשיבוהו שהוא טמא. ותשובתם זו היתה כדין, שהרי באופן זה השמן ודאי טמא, שכן הוא רביעי בקודש. וקשה, **בָּשְׁלָמָא אִי אִישְׁתַּבַּשׁ הָתָם נָמֵי לֹא אִישְׁתַּבַּשׁ** - לפי שמואל מובנת תשובת הכהנים, שכן כשם שלא השתבשו בתשובה זו והשיבו כדין על השמן הרביעי שהוא טמא[יג], כמו כן לא השתבשו בתשובתם הקודמת לענין טומאת שרץ והשיבו כדין שהשמן טהור, שכן שם היה השמן חמישי בקודש[יד]. **אֶלָּא** [-אבל] הסובר שגם בשרץ היה השמן רביעי בקודש[טו], ושגו הכהנים בתשובתם וטיהרוהו, **מַאי שְׁנָא הָכָא דְּאִישְׁתַּבַּשׁ** - מה נשתנה כאן בטומאת שרץ שטעו הכהנים בתשובתם, **וּמַאי שְׁנָא הָתָם דְּלֹא אִישְׁתַּבַּשׁ** - ומה נשתנה שם בטמא מת שלא טעו, אלא השיבו כדין שהשמן הרביעי טמא, הלא בשתי השאלות שאלם על רביעי בקודש.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, בְּקִיאִין הֵן [היו] הכהנים **בְּטוּמְאַת מֵת, וְאֵין בְּקִיאִין הֵן בְּטוּמְאַת שֶׁרֶץ**[טז], וסברו שרק טומאת מת עושה רביעי בקודש, ולא טומאת שרץ. **הגמרא מביאה תירוץ נוסף: רַבִּינָא אָמַר**, הכהנים לא היו בקיאים בטומאת רביעי בקודש כלל, **וְהָתָם** [-שם] בטומאת שרץ היה השמן **רְבִיעִי**, ועל כן השיבו עליו שהוא טהור. ואילו **הָכָא** [-כאן] בטומאת מת היה השמן **שְׁלִישִׁי**, שכן 'טמא נפש' המוזכר בדברי חגי אינו אדם שנגע במת אלא הוא המת עצמו[יז], שהוא אבי אבות הטומאה[יח]. ונמצא שהלחם שנגע בו הוא אב הטומאה[יט], והנזיר הוא ראשון, והיין הוא שני, והשמן הוא שלישי, וידעו הכהנים ששלישי בקודש טמא[כ].

הגמרא מקשה על שמואל מהמשך דברי חגי: תָּא שְׁמַע - בוא ושמע קושיא על דברי שמואל. נאמר בכתוב שלאחריו (שם ב יד), **'וְעַיִן חַגַּי וַיֹּאמַר, כֵּן הָעָם הַזֶּה וְכֵן הַגּוֹי הַזֶּה״ לְפָנַי נְאֻם ה' וגו', וְכֵן כָּל מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם וַאֲשֶׁר יַקְרִיבוּ שָׁם טָמֵא הוּא'**. ונקשה, **בְּשְׁלָמָא קָרֵב הֵיינוּ דְּכְתִיב 'טָמֵא'** - לפי רב מובן מה שאמר חגי על מעשה ידיהם ועל קרבנותיהם שהם טמאים, שהרי לדבריו נשתבשו ושיטרחו את הטמא[כא]. **אֶלָּא** [-אבל] **לְשְׁמוּאֵל, אַמַּאי** [-מדוע] אמר שמעשה ידיהם וקרבנם **טָמֵא**, הרי לא נשתבשו בהלכות טומאה. **מתרצת הגמרא: אִיתְּמְרוּהָ אָבַּיְתְּמָהּ** - בלשון תמיהה אמר חגי דברים אלו, וכי כל מעשה ידיהם וקרבנותיהם טמאים הם, הרי בקיאים הם בדיני טומאה.

א. **דְּהָנֵי** מבואר בדברי הגמרא, שגם שמואל בהכרח סובר שמשקי המזבח מטמאים אחרים, שכן לשיטתו בביאור הכתוב בחגי השיבו הכהנים כדין, ומה שלא נטמא השמן הוא משום שהיה חמישי. ואם משקי המזבח טהורים מלטמא אחרים, הלא אפילו אם היו היין והשמן ראשונים לא היו מטמאים. וכתב המהרי"ם חלאוה (ד"ה ואמנם), שלפי זה יכלה הגמרא להשיב על הקושיא על רב 'ולישנעמין', שלא רק על רב קשה מדברי חגי, אלא גם על שמואל שמפרש לעיל (שם) בדברי יוסי בן יועזר שמשקי בית מטבחיא שהזוהים מלטמא אחרים. אלא שבהרבה מקומות מצינו שיכלה הגמרא להשיב 'ולישנעמין' ולא השיבה כן. וראה עוד בפני יהושע (ד"ה ואמנם) ובראש יוסף (ד"ה מילו) שביארו מדוע לא הקשתה כן הגמרא גם על שמואל. ב. **שכן** היה חגי מאנשי כנסת הגדולה, ובכר תיקנו תקנות רבות בימיהם. ג. **וכל** שכן שיקשה על רב גם נאמר שבדק חגי את הכהנים בטומאה דאורייתא, שהרי לשיטתו אין למשקים טומאה כלל מן התורה. ד. **ואין** לתרץ כאן כמו שתירצה הגמרא לעיל (פז:), שהתדרכים אמורים לשיטת חכמים השולטים על יוסי בן יועזר, שהרי כתוב מפורש הוא בחגי שיש למשקים טומאה, או מן התורה או מדרבנן, ולא יתכן שיחלקו חגאים על דברי. רש"י (ד"ה שמשקים), וראה בצל"ח (לוח ה) בביאור דבריו. ה. **דְּהָהֵן** תוכא מחלוקת רב ולוי בענין זה. ו. **כגון** מים שמדחיקים בהם את הקרבנות. ז. **ובן** מוכח לשיטת רבינא לעיל (ד:) שמן התורה אין אוכל מטמא אוכל ואין משקה מטמא משקה אפילו בקדשים, שהרי בסדר הטומאות שבכתוב זה מצינו שהלחם שהוא אוכל מטמא את הנזיר שאף הוא אוכל, וכן היין מטמא את השמן אפילו ששניהם משקים, אלא בהכרח שבדק חגי את הכהנים בטומאה דרבנן, ומדרבנן אוכלים משקים מטמאים את הכיתכא בהם, כמבואר לעיל (שם). ח. **דְּרַךְ** התוספות בסוגיא, שהכנף שהוא ראשון נגע בלחם או בנזיר, ואחד מהם נגע ביין או בשמן [ראה לעיל (פז:) בהערה], אין לגרוס לחם נוזיד ויין ושמן', שהרי לא היו שם כל ארבעה מינים אלו, אלא רק שנים מהם. אלא יש לגרוס כגירסת מקצת הספרים, 'בשלמא לרב היינו דמשכחת לה ארבעה, אלא לשמואל חמשה מנא ליה'. רבינו דוד (ד"ה ואמנם) וחידושי הר"ן (לעיל מז: ד"ה מיתיבי). ט. **רש"י** (ד"ה מי) על פי דרכו לעיל (מז: ד"ה ונגע), ש'כנף' הוא השרץ עצמו הנמצא בכנף. אך התוספות (ד"ה מי) פירשו על פי דרכם, שהכנף נגע בשרץ ונעשה ראשון, ודבר אחר נגע בכנף ונעשה שני, והלחם או הנזיר נגעו בדבר זה ונעשו שלישיים, ויין או שמן נגעו באחד מהם ונעשו רביעיים, והמאכל שנגע ביין או בשמן נעשה חמישי. וכתב התוספות רבינו פרץ (ד"ה מי) על פי שיטתם, שהדבר שנגע בכנף ונעשה לשני הוא משקה. וכן הכריח המהרש"א (פמוס ד"ה ומיהו) שכתב (פמוס ד"ה ומקום) שלא יתכן שהדבר שנגע בכנף היה כלי, שהרי כלי אינו נטמא אלא מאב הטומאה, והכנף אינו אלא ראשון. וכן אין לומר שהיה דבר זה מאכל, שאם כן לפי רבינא הסובר שאין אוכל מטמא אוכל אף בקדשים, איך טימא את הלחם [כן הוא לשיטת התוספות שנבראת חגי נאמרה קודם שגזרו שאוכל מטמא אוכל, כמובא לעיל (מז:) בהערה, אך לשיטת רש"י שהובאה לעיל בהערה כבר נגזרה גזירה זו בימי חגי]. י. **הקשו** התוספות (ד"ה ובשלמא) על דברי רש"י (לעיל מז: ד"ה ונגע) שמפרש ש'זאל כל מאכל' הוא לצדדים, ונגע היין או בשמן או בכל מאכל, מדוע נדחקה הגמרא לפרש בשיטת שמואל שהיה כאן דבר חמישי משום שנגע הלחם במה שנגע בשרץ, הלא יש לפרש שנגע היין השלישי בשמן ושעשו רביעי, והשמן נגע במאכל ושעשו חמישי. ותמה המהרש"א (פמוס שם) על קושיותם, הלא אם נפרש כן יקשה על המשך דברי חגי המובאים בסמוך, שבטמא מת המאכל טמא, שהרי המאכל הוא חמישי, וחמישי בקודש טהור, ותירץ על פי דרכו בביאור שיטת התוספות, שהקשו התוספות לשיטתם, שלדברי הכל 'טמא נפש' האמור הוא מת עצמו ולא אדם שנגע במת [ראה להלן בהערה בהרחבת הדברים], שלפי זה אף אם נגע המאכל בשמן שנגע ביין ולא ביין עצמו הרי הוא רביעי. והרש"ש (פמוס שם) כתב, שגם לשיטת רש"י להלן שנחלקו מהרי"ם חלאוה ומהרש"א אם 'טמא נפש' האמור שם, יש לפרש שקושיית התוספות אינה אלא לשיטת רבינא שהוא המת עצמו, וראה עוד בפני יהושע (פמוס שם) ובצל"ח (פמוס ד"ה ובשלמא) ביישובים נוספים על קושיית התוספות. יא. **ואף** שלשיטת שמואל שאלת חגי הראשונה היתה על לחם שנגע בדבר שנגע בשרץ ולא בשרץ עצמו, מכל מקום בשאלתו השניה היתה על לחם שנגע בטמא מת עצמו. ומה שנאמר 'אם יגע טמא נפש בכל אלה' מוסב רק על הדברים שנזכרו בפירוש בכתוב הקודם לענין שרץ, ולא על הדבר הנוסף שבין השרץ ללחם. תוספות הרא"ש (ד"ה ואמנם), וכן כתב המהרש"א (פמוס ד"ה ובשלמא) בשיטת רש"י. אך בשיטת התוספות כתב, ש'בכל אלה' מוסב על כל מה שנאמר בטומאת שרץ, וגם על הדבר שבין השרץ ללחם, כפי שיובא להלן בהערה. יב. **כתוב** 'ויענו הכהנים ויאמרו טמא'. יג. **שכן** בטומאת מת שאלם על אופן שנגע הלחם בטמא מת עצמו ונעשה ראשון, ואילו בטומאת שרץ שאלם על לחם שלא נגע בשרץ עצמו אלא בדבר שנגע בשרץ, ואינו נעשה אלא שני, כמבואר לעיל בשיטת שמואל. יד. **שכן** לשיטתו נגע הלחם בשרץ עצמו ונעשה ראשון. טו. **משום** שטומאת מת מצויה יותר מטומאת שרץ. גזר אריה (ד"ה בקיאים). טז. **ומשמעות** 'טמא נפש' אינה אדם שנטמא על ידי מת, אלא 'טומאת נפש'. יז. **רש"י** (ד"ה דמיתת), והקשו התוספות (ד"ה דמיתת), הלא שנינו בנגעים (פרק יב:), שכל דבר שאין לו טהרה במקוה אינו נעשה אב הטומאה, ואם כן אוכלים שאינם נוטהרים מטומאתם על ידי טבילה במקוה לעולם אינם נעשים אב הטומאה, ואפילו אם נגעו במת עצמו, ומכאן הוכיחו כשיטתם, שהכנף נגע בטומאה ולא הלחם, וכשנגע הכנף במת נעשה אב הטומאה, כדין כלי הנוגע במת. אמנם כתבו ליישב את שיטת רש"י, שאף שאוכלים שנגעו במת אינם נעשים אב הטומאה לטמא כלים [שכן כלי אינו נטמא אלא מאב הטומאה], מכל מקום הם נחשבים אב לעשות את הדבר לטמא כלים והמשקים הנוגעים בהם לראשונים. והתוספות יום טוב (פאלמא ד"ה ומיהו) והרש"ש (פמוס שם ד"ה ומיהו) כתבו ליישב שיטת רש"י, שאף שאין אוכלים נעשים אב כלל, מכל מקום בעודם מחוברים למת הם נחשבים אב אף לטמא כלים, וכמו שכתב הר"ש (פאלמא ד"ה ומיהו) לענין כלי חרס. ולדעת רבינא אף בנבראת חגי מדובר שנגע הלחם בנזיד בעודו מחובר במת. יח. **דהעם** הזה' אלו הכהנים, ר'הגוי הזה' הוא כלל ישראל. ורד"ק (שם) בפירושו השני. יט. **שכטיון** שאינם בקיאים בהלכות טומאת ושהרה נמצא שכל מעשה ידיהם הם ספק טמאים. מהרי"ם חלאוה (ד"ה ומ"ש ומעתה).

הגמרא תירוץ זה: וְהָא [-והרי] **קָא עָשֵׂה רַבִּיעֵי דְּלֵיכָּם' כְּתִיב** [-נאמר] בתחילת הכתוב, ולשון 'וכך' אינה במשמעות תמיהה אלא היא לשון ניחותא.

הגמרא מתרצת תירוץ אחר: אָמַר מָר זוּטְרָא, וְאִיתֵימָא [-ויש אומרים] שאמר כן **רַב אָשֵׁי**, לא משום שנשתבשו בהלכות טומאה קרא חגי על מעשה ידיהם וקרבנותיהם 'טמא', אלא שעל אחר זמן התנבא עליהם, שעתידים הם לקלקל את מעשיהם בבית שני בשאר עבירות[ב], **וּמִתּוֹךְ שֶׁקִּלְקְלוּ אֶת מַעֲשֵׂיהֶם** בזמן ההוא, **מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב כְּאִילּוּ הִקְרִיבוּ** את קרבנותיהם **בְּטוּמְאָה**, והרי הם כקרבנות טמאים שאינם עולים לרצון[בא].

★

הגמרא חוזרת לדון בדברי רב בביאור עדותו של יוסי בן יועזר, ובדברי לוי שנחלק עליו: גּוּפָא - נשוב לדברי רב שהובאו לעיל ולדברי לוי שנחלק עליו. **רַב תַּנְיָ** [-שנה] בדברי יוסי בן יועזר **'מַשְׁקֵי בֵּית מִטְבָּחַיָּא** דכך' - המים והדם שבבית המטבחיים שבעזרה טהורים, לפי שטומאת משקים אינה אלא מדרבנן, ולא גזרו חכמים על משקים אלו כדי שלא יטמאו את הקדשים. אבל שמן של מנחות שקרב על המזבח ויין נסכים שמתנסך על גביו, הרי הם בכלל גזירת חכמים האמורה, ויש להם טומאה מדרבנן[בב]. **וְלֵוִי תַּנָּא** [-שנה] בדברי יוסי בן יועזר, **'מַשְׁקֵי בֵּי מִדְבְּחַיָּא** דכך' - משקים הקרבים על המזבח, כגון דם שנזרק על המזבח, ויין נסכים, ושמן של מנחות, אינם מקבלים טומאה[בג].

הגמרא מבררת כיצד סובר לוי במחלוקת רב ושמואל: לֵוִי הסובר שעל משקי המזבח העיד יוסי בן יועזר שהם טהורים, **הָנִיחָא אִי סְבִירָא לֵיהּ כְּשְׁמוּאֵל** - מובנת תשובת הכהנים לחזי רק אם נאמר שהוא סובר כשמואל **דְּאָמַר** לעיל (מח.) בביאור דברי יוסי בן יועזר, שמשקי העזרה **[דְּכֵן]** [-טהורים] **מִשּׁוּם טוּמְאַת אֲחֵרִים, אֲבָל טוּמְאַת עַצְמָן יֵשׁ לָהֶן.** שכן לפי זה **מְשַׁכְּחַת לָהּ דְּנָגְעֵי בְּזָבָ"ז בְּרֵאשׁוֹן** - מצינו לפרש בשאלת חגי בטמא מת עצמו[בד], ועל כך השיבוהו הכהנים כהוגן שהם טמאים, שהרי יש למשקי העזרה טומאת עצמם. **אֶלָּא אִי סְבִירָא לֵיהּ** [-אבל אם סובר] **לוי דְּרַב דְּאָמַר** שמשקי העזרה **[דְּכֵן]** [-טהורים] **מָשׁוּם,** ואף טומאת עצמם אין להם, יקשה, **הֵיכִי מְשַׁכְּחַת לָהּ** - איך מצינו שיהיו היין והשמן טמאים[בה]. אלא **עַל כָּרְחָךְ כְּשְׁמוּאֵל סְבִירָא לֵיהּ** - בהכרח שלוי סובר כשמואל.

הגמרא מבררת כיצד סובר שמואל במחלוקת רב ולוי לגבי עדותו של יוסי בן יועזר על משקי בית מטבחיא: וְלִשְׁמוּאֵל שפירש לעיל שצדקו הכהנים בתשובתם שהשמן טהור משום שאינו אלא חמישי[בו] שהוא טהור אפילו בקדשים, ומשמע מדבריו שאילו היה רביעי היה נטמא, **הָנִיחָא** - מובנים דבריו רק **אִי סְבָר לָהּ** [-אם סובר הוא] **כָּרֵב, דְּתָנֵי** - ששונה בדברי יוסי בן יועזר **'מַשְׁקֵי בֵּית מִטְבָּחַיָּא** דכך' [-טהורים], **אֲבָל מַשְׁקֵי בֵּי מִדְבְּחַיָּא** [-משקי המזבח] כיין ושמן הנזכרים בנבואת חגי **אֲחֲרִינֵי נָמֵי מְיַטְּמָאוּ** - מטמאים גם אחרים. שלפי זה דווקא משום שהיין אינו אלא **רְבִיעִי** בקודש, **הוּא דְּלָא עָבִיד** [-משום כן אינו עושה] את השמן **לְחֲמִישִׁי** לטומאה, שכן חמישי בקודש טהור, **הָא** [-אבל] אילו היה היין **שְׁלִישִׁי, עָבִיד** [-היה עושה] את השמן **לְרְבִיעִי**, שכן משקי המזבח מטמאים אחרים. **אֶלָּא** [-אבל] **אִי סָבַר לֵיהּ** [-אם סובר] **כְּשְׁמוּאֵל דְּתָנֵי** - ששונה בדברי יוסי בן יועזר **'מַשְׁקֵי בֵּי מִדְבְּחַיָּא** [-טהורים],

יקשה, **מַאי אִירְיָא רְבִיעִי דְּלָא עָבִיד חֲמִישִׁי** - למה נצרך שמואל לפרש שהשמן טהור משום שהיין אינו אלא רביעי, ורביעי אינו עושה חמישי, **אֲפִילּוּ שֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי נָמֵי לָא עָבְדִי** - הלא יין שהוא ממשקי המזבח אינו עושה אפילו שני ושלישי, שהרי לשיטת לוי משקי המזבח אינם מטמאים כלל. **אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ** עליך לומר שאמר **כָּרֵב מִבְּרָיְיתָא** - סובר כרב, שעדותו של יוסי בן יועזר היא על משקי בית המטבחיים, אבל משקי המזבח מטמאים אחרים, ועל כן אילו היה היין שלישי היה עושה את השמן לרביעי, ועל כן הוצרך שמואל לפרש את שאלת חגי ביין רביעי, והשיבוהו הכהנים שאינו עושה את השמן לחמישי.

הגמרא מביאה ברייתות שנחלקו במחלוקת רב ולוי: תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב, וְתַנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּלֵוִי - שנינו בברייתא אחת כדברי רב, ושנינו בברייתא אחרת כדברי לוי. **תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּלֵוִי** - שנינו כדברי לוי שמשקי המזבח טהורים, **הַדָּם** הנזרק על גבי המזבח, **וְהַיַּיִן** המתנסך על גבי המזבח, **וְהַשֶּׁמֶן** של המנחה הקרב למזבח, **וְהַמַּיִם** המתנסכים בחג על גבי המזבח[בז], שהם **מַשְׁקֵי בֵּי מִדְבְּחַיָּא** [-משקי המזבח] שהעיד עליהם יוסי בן יועזר שהם טהורים, **שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמַגָּעִים** העזרה, **וְלאחר** מכן **הוֹצִיאָן לְחוּץ**[בח], עדיין הם **מְהוֹרִין** מלטמא אחרים, שכן בשעה שנטמאו בעודם בתוך העזרה לא חלה עליהם תורת טומאה לענין שיטמאו אחרים[בט]. אולם אם **נִטְמְאוּ בְּחוּץ**, **וְאחר** כך **הִכְנִיסָן בְּמַגָּעִים** העזרה, הרי הם **מְטַמְּאִין** אף לטמא אחרים, שהרי כבר חלה עליהם תורת טומאה לטמא אחרים, ושוב אינה נפקעת מהם. הרי מבואר בברייתא, שעדותו של יוסי בן יועזר על טהרת משקים נאמרה במשקי המזבח, וכדברי לוי.

הגמרא מקשה על מה שנינו בתחילת דברי הברייתא, שאף לאחר שיצאו משקי המזבח מחוץ לעזרה הם נשארים בדינם הקודם: אֲיני - האם אכן הם נשארים בטהרתם גם לאחר שיצאו מהעזרה, **וְהָאֲמַר** [-והרי אמר] **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מַשְׁקֵי בֵּי מִדְבְּחָא, לָא אָמְרוּ** עליהם שהם **דְּכֵן** [-טהורים] **אֶלָּא** כשהם **בְּקִבּוּלָן** בעזרה. **מַאי** - מה היא כוונת דבריו, **לָאו** - האם לא כך **לַמֵּיצְטֵי** [-למעט], שדווקא בעוד המשקים בעזרה הם טהורים, אבל אם **נִטְמְאוּ בְּמַגָּעִים וְהוֹצִיאָן לְחוּץ** חלה עליהם למפרע[א] טומאה לטמא אחרים. **מתרצת הגמרא: לָא** מיעט רבי יהושע בן לוי משקים שיצאו לחוץ, אלא **בָּא לְמֵיעוּטֵי** [-למעט] משקים **שֶׁנִּטְמְאוּ בְּחוּץ** ואחר כך **הִכְנִיסָן בְּמַגָּעִים**, שאין להם דין משקי המזבח אלא הם נשארים בטומאתם, אבל נטמאו בפנים ויצאו לחוץ הרי הם טהורים.

מקשה הגמרא על תירוץ זה: וכי יתכן לפרש בדברי רבי יהושע בן לוי שאם נטמאו בפנים ויצאו לחוץ הם טהורים, **וְהָא 'מְקַבְּלִין' קָאָמַר** - והרי אמר רבי יהושע בן לוי שלא אמרו על משקי המזבח שהם טהורים אלא במקומם, ומשמע שרק בעודם בפנים הם טהורים, ולא לאחר שיצאו לחוץ. **מתרצת הגמרא: הָכִי קָאָמַר** - כך אמר רבי יהושע בן לוי, **לָא אָמְרוּ** שהם **דְּכֵן** [-טהורים] **אֶלָּא כְּשֶׁנִּטְמְאוּ בְּמְקוֹמָן**, ולא כשנטמאו מחוץ לעזרה ואחר כך נכנסו לתוכה[לב].

הגמרא מביאה ברייתא אחרת השונה כדברי רב: תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב - שנינו כדברי רב, **הַדָּם** של הזבחים, **וְהַיַּיִן** שמרחיקים בהם את הקרביים של הקרבנות, שהם הקרויים **מַשְׁקֵי בֵּית מִטְבָּחַיָּא** שבעזרה, **שֶׁנִּטְמְאוּ**, **בְּתוֹךְ עֲזָרָה, וְיֵן** כשהם **בָּאֲרָעָא**, הרי הם **מְהוֹרִין**.

כ. **רש"י** (ד"ה שקלטן). והרד"ק (שם) פירש, שקרא על מעשה ידיהם 'טמא' משום שנתעצלו בבנין הבית[א]. כא. **רבינו** חננאל (ד"ה ומינן). כב. **והקיזו** רק במים דם שבבית המטבחיים, לפי שסכיתה טומאתם ועל כן הוציאום חכמים מכלל טומאת משקים, כדי שלא להרבות טומאה בקדשים, אבל במשקי המזבח שלא סכיתה בהם טומאה לא תששו לכך. מהר"ם חלאוה (ד"ה וזו גופא)[ג]. כג. **אבל** משקי בית המטבחיים שבעזרה, כגון דם הזבחים והמים, יש להם טומאה מדרבנן. דווקא על משקי המזבח לא גזרו חכמים, שכן יש לחשוש בהם לקלקול טומאה יותר מאשר במשקי בית המטבחיים. מהר"ם חלאוה (שם). כד. **ולא** שנגעו זה בזה כסדר האמור בטומאת שרץ, שנגע הלחם בנוזיר, והנוזיר ביין, והיין בשמן, שהרי משקי המזבח אינם מטמאים, אלא שאחד מכל אלו נגע בטמא מת. לפיכך בשאלת חגי הראשונה לגבי טומאת שרץ השיבוהו כהוגן שהשמן טהור משום שאין היין מטמא, שכן משקי בית מדבחיא טהורים מלטמא אחרים. רש"י (ד"ה ונגעי, ותמה המהרש"א (בגיליון ש"ס ונגעי) על דבריו, שמסתימת דברי הגמרא משמע שבין בכתוב הראשון ובין בשני מדובר שנגעו כולם בראשון. עוד הקשה, למה שאלם בשרץ על אופן שנגעו כל דברים אלו זה בזה, ואילו במת שאלם על אופן שכולם נגעו בטמא מת. עוד הקשה, שבדברי הגמרא מבואר שכולם נגעו בראשון ולא בטמא מת שהוא אב הטומאה. עוד הקשה, מדוע שאלם בשרץ דווקא על משקה שלישי האם הוא עושה רביעי, הלא גם משקה ראשון ושני אינו מטמא אחרים. וכתב הראש יוסף (בגיליון ש"ס) בישוב קושיא זו, שבשרץ היתה כוונת חגי לשואלם שתי שאלות, האם רביעי בקודש פסול, והאם משקה מטמא אחרים. והשיבוהו שרביעי בקודש פסול, אך בסדר האמור הוא טהור, מפני שהיין אינו מטמא את השמן, לפי שאין משקי המזבח מטמאים אחרים. והמהרש"א כתב, שלולי דברי רש"י היה נראה לפרש, שלא שאלם על עיקר טומאת מת ושרץ, שכן טומאתם מפורשת בתורה, אלא שאלם על טומאת ראשון, האם הוא עושה שני או לא. ובטומאת מת היו בקיאים והשיבוהו כדין, אבל בטומאת שרץ נשתכשו וסברו שראשון אינו עושה שני. כה. **ולשיטתו** רב עצמו הסובר שמשקי בית מטבחיא טהורים לגמרי אין להקשות מדוע נטמאו היין והשמן, שכן הוא שונה בדברי יוסי בן יועזר 'משקי בית מטבחיא', אבל שמן ויין שהם משקי המזבח יש להם טומאה מדרבנן. כו. **שכן** ממה שנאמר 'ונגע בכנפו' ולא 'ונגע בנפו' משמע, שדבר אחר שנטמא על ידי השרץ שבכנף נגע בלחם, ואם כן הלחם אינו אלא שני, ונמצא שהנוזיר שלישי, והיין רביעי, והשמן חמישי. כז. **מ"מבב** היין שהיה מתנסך על גבי המזבח כל ימות השנה, היו מנסכים מים על המזבח בכל שבעת ימי חג הסוכות בזמן הקרבת תמיד של שחר. וראה במסכת סוכה (מח ע"ב - ע"ב) בסדר ניסוך המים ובמקורו. מבואר בדברי הברייתא, שדם ומים שקרבים על גבי המזבח נחשבים למשקי בית מדבחיא, ולא למשקי בית מטבחיא. והקשה התוספות רי"ד (ד"ה מדם), שאם כן מה מקשה הגמרא לעיל על רב ממה שדם שעומד לזרוק על המזבח מקבל טומאה, הלא לדעת רב הוא נטמא משום שהוא ממשקי המזבח. והניח בקושיא. [וראה בקובץ שיעורים (אות סב) שהקשה כעין זה מעצמו]. ולדברי המהרי"ם חלאוה שהובאו לעיל, שלשיטת רב משקי בית מדבחיא מקבלים טומאה משום שטומאתם אינה שכיחה כטומאת משקי בית מטבחיא, יש ליישב, שאף שהם משקי בית מדבחיא ומשום כן לשיטת לוי אינם מקבלים טומאה, מכל מקום גם לפי רב אינם מקבלים טומאה כמו משקי בית מטבחיא, משום ששכיחה בהם טומאה. ברכת אברהם (בגיליון ש"ס מיץ). כח. **ובכיון** שיצאו חוץ למחיצתם שהיא חומת העזרה, נפסלו בפסול יוצא, ושוב אינם ראויים למזבח. כט. **אבל** הם עצמם ודאי טמאים כמפורש בנבואת חגי, כמובאר לעיל. ל. **לפני** שחל עליהם שם משקי בית מדבחיא. רש"י (ד"ה ולוי, ושם אות ב)[ד]. לא. **רש"י** (ד"ה ולוי). ואין לומר שרק מכאן ולהבא חלה עליהם טומאה לטמא אחרים, שהרי פירש רש"י לעיל (ד"ה פשוטין) שבעזרה לא ירדה עליהם תורת טומאה לטמא אחרים, ואם כן לא יתכן שלאחר שיצאו תתחדש בהם טומאה זו, שהרי באותה שעה כבר אינם נוגעים בטומאה, ובהכרח שלאחר שיצאו חלה עליהם הטומאה למפרע משעה שנגעו בטומאה. דבר שמואל (ד"ה ונמצא). לב. **כך** היה בדעת התרגן לפרש כבר בתחילת דבריו, אלא שקודם שסיים את דבריו הקשתה עליו הגמרא את קושייתה. רש"י (ד"ה לא).

(רבן) [רבי[א]**] שִׁמְעוֹן אוֹמֵר**, כשמשקי בית המטבחיים נמצאים בְּתוֹךְ **בָּלִים** הרי הם **טְמֵאִין**, שכן טומאת משקים היא מן התורה[ב], ואין כח ביד חכמים לטהר משקים אלו. אבל כשהם **בָּאֲרָקָא** הרי הם **טְהוֹרִין**, שכן משקים מחוברים לקרקע אין להם טומאה מן התורה אלא מדרבנן[ג], ולא גזרו עליהם חכמים טומאה בעזרה, כדי שלא יטמאו את הקדשים. הרי מבואר מדברי תנא קמא שמשקי בית מטבחיא שהורים כדברי רב, ולא כדברי לוי הסובר שעל משקי בית מדבחיא העיד יוסי בן יועזר שהם טהורים.

★

עד עתה נקטה הגמרא שסיבת טהרתם של משקי בית מטבחיא היא משום שטומאת משקים אינה אלא מדרבנן, ועל משקים אלו לא גזרו חכמים משום הפסד קדשים. אך רב פפא מבאר טעם אחר לטהרת משקי בית מטבחיא: אָמַר רַב פָּפָּא, אִפְּיוּ לְמַאן דְּאָמַר טוּמְאַת מַשְׁקִין דְּאוֹרַיְיתָא, מכל מקום **מַשְׁקֵי בֵּית מִטְבְּחֵיָא** שבעזרה טהורים, משום **דִּכְתִיב גְּמִירִי דָּם** - שלמדנו בהלכה למשה מסיני שהם טהורים.

הגמרא מקשה על דברי רב פפא: אָמַר לֵיהּ רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב נָתָן לְרַב פָּפָּא, וְאֶלָּא [-אם כן] איך תפרש **הָא** [-את מה] **דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר** בברייתא שהובאה לעיל (פז:), שמן התורה **אֵין טוּמְאָה מַמָּשְׁכִין בָּל עִיקָּר**, והביא רבי אלעזר ראיה לדבריו ואמר, **תָּדַע** שכן הוא, **שֶׁהֲרֵי הֶעִיד [יוסי] (יוסי') זָן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵדָה עַל מַשְׁקֵי בֵּית מִטְבְּחֵיָא** שהם **דָּבָן** [-טהורים], ואילו היתה טומאת משקים מן התורה לא היה כח ביד חכמים לטהר משקים אלו. **וְאֵי** [-ואם] כדבריך **דְּהַלָּכְתָא גְּמִירִי דָּם** - שמהלכה למשה מסיני למדנו שהם טהורים, **מַי גְּמִרִינְן מִינַּהּ** - וכי אפשר ללמוד מהם שטומאת שאר משקים אינה אלא מדרבנן, הרי אמרת שאפילו אם היא מן התורה מכל מקום נאמרה הלכה במשקים אלו שהם טהורים, ואין הוכיח משם רבי אלעזר כדבריו.

הגמרא מביאה קושיא נוספת על רב פפא: אָמַר לֵיהּ רַב יְהוּדָה לְרַב אָשֵׁי, וְהָא רַבִּי שִׁמְעוֹן הוא **דְּאָמַר שְׁמוּאֵל מַשְׁקִין** היא **דְּאוֹרַיְיתָא**. **דְּתָנְיָא** - שכן שנינו בברייתא, **רַבִּי יוֹסֵי** [**רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים**, כאשר נולד ספק במשקים האם טימאו אחרים או לא, אם הספק הוא **בְּעִנְיַן בָּלִים**, כגון שנשפכו משקים טמאים בין כלים, וספק אם נגעו בהם או לא, **הַכֹּל טְהוֹרִין**, משום שמשקים מטמאים בכלים רק מדרבנן, ולא גזרו חכמים טומאה זו אלא בודאי ולא בספק. ואולם אם הספק הוא **בְּעִנְיַן אוֹכָלִין**, כגון שנשפכו משקים טמאים בין ככרות לחם, וספק אם נגעו בהם או לא, הככרות **טְמֵאִין**, משום שמשקים מטמאים אוכלים מן התורה, וספק טומאה דאורייתא ברשות היחיד טמא[ד]. **וּמְשׁוּם כָּךְ הָכָא אָמְרִי** [-אמר כאן] **(רבן) [רַבִּי**[ה]**] שִׁמְעוֹן** לשיטתו שהובאה לעיל, שמשקי בית המטבחיא שנמצאים בְּתוֹךְ **בָּלִים** הם **טְמֵאִין** משום שטומאתם מן התורה ואין כח ביד חכמים לטהרם, ורק כשהם נמצאים **בָּאֲרָקָא** הרי הם **טְהוֹרִין**, משום שגם שאר משקים שבקרקע אינם טמאים אלא מדרבנן, ובמשקי בית מטבחיא לא גזרו חכמים טומאה זו. **וְאֵי** [-ואם] כדברי רב פפא, שאפילו אם טומאת משקים היא מן התורה מכל מקום **הַלָּכְתָא** למשה מסיני **הִיא** שמשקי בית מטבחיא טהורים, **מָה לִי** כשהם **בָּלִים וּמָה לִי** כשהם **בָּאֲרָקָא**, הלא בכל אופן יש לטהרם משום ההלכה שנאמרה בהם, ואפילו באופן שבשאר משקים הטומאה היא מן התורה[ו]. **מיקה הגמרא: גָּשְׁיָא** - אכן קשה על דברי רב פפא מברייתות אלו ונדחים דבריו מפניהן, וכשאמר את דבריו לא זכר אותן[ז].

★

הגמרא חוזרת לבאר את דברי רבי שמעון בברייתא, שמשקי בית מטבחיא שבקרקע טהורים: אָמַר רַב פָּפָּא, הָא דְּאָמְרַתְּ - מה שאמר רבי שמעון שמשקי בית מטבחיא **בָּאֲרָקָא** הם **טְהוֹרִין, לֹא שָׁנוּ** כן **אֶלָּא בַּיָּמִים**, שכן מים המחוברים לקרקע יש להם תורת מקוה שאינו מקבל טומאה, שכן נאמר (ויקרא יא לו), "אַךְ מַעְיָן וּבוֹר מִקְוֵה מַיִם יִהְיֶה טָהוֹר". ואף שאין מקוה כשר לטבילת אדם אלא אם כן יש בו ארבעים סאה[ח], מכל מקום כדי להיחשב מקוה לעניין טבילת כלים אין צורך בשיעור זה מן התורה. אלא שחכמים הצריכו שיעור ארבעים סאה אף לעניין טבילת כלים, לפיכך מקוה שאין בו כשיעור זה, בטל ממנו דין מקוה מדרבנן, והרי הוא מקבל טומאה מדבריהם. אך במים שבעזרה לא גזרו חכמים לבטל מהם תורת מקוה, אלא השאירו אותם כדינם מן התורה שאינם מקבלים טומאה, כדי שלא יטמאו קדשים. **אֲבָל בָּלִים** שנמצא על גבי קרקע העזרה **לֹא** טיהר רבי שמעון[ט], שכן אין לו תורת מקוה, והוא מקבל טומאה מן התורה[י].

עוד אמר רב פפא: וְאַף בַּיָּמִים נָמֵי לֹא אֲמָרָן שבקרקע העזרה הם טהורים, **אֶלָּא** רק **דְּהָנֵי** [-כשיש] בהם שיעור של **רְבִיעִית** הלוג[יא], משום **דְּשִׁיעוּר זֶה חֲזִי** [-ראוי] הוא **לְהַטְבִּילַ בֵּיהּ** [-בו] כלים קטנים **כְּמֹחְטֵי וְצִינּוֹרוֹת** שטווים בהם זהב, ויש בו תורת מקוה מן התורה, והעמידו חכמים את המים שבקרקע העזרה על דין תורה שלא יקבלו טומאה[יב]. **אֲבָל** אם **לֹא הֲוֵי** [-היה] במים שיעור **רְבִיעִית**, אף מן התורה אינם ראויים לטבילת כלים ואין להם תורת מקוה כלל, ועל כן אף בקרקע העזרה הם **טְמֵאִין**[יג].

★

הגמרא חוזרת לדון בשיטת רבי יהודה שהובאה לעיל (פז.) בדין טומאת משקים לשמא אחרים: אָמַר מָר - הובא לעיל בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, כשיש ספק האם משקים טמאים נגעו בדבר אחר וטימאוהו, **הַכֹּל** ענין הוא **טָמֵא**, ובין אם ספק נגעו באוכלים, ובין אם ספק נגעו בכלים, האוכלים והכלים טמאים[יד]. ומוכח מדבריו, שאם ודאי נגעו המשקים בכלי הרי הם מטמאים אותו מן התורה, ועל כן אף בספק נטמא הכלי, שכן ספק טומאה דאורייתא ברשות

א. **הוגה** על פי הגהות וציונים בשם גליון. ב. **רבי** שמעון הולך לשיטתו בברייתא לעיל (פז.). ג. **דהן** שמעון הוא שברשות היחיד ספיקו טמא. ד. **הוגה** על פי גירסת המשנה בעבודת (פ"ב מ"ב). ה. **רש"י** (בעל טז, ד"ה רבי יוסי). ו. **עי'** פי הגהות וציונים בשם גליון. ז. **כל** קושיית הגמרא מברייתא זו, היא רק מכח מה שהקדימה להוכיח מהברייתא הקודמת, שלדעת רבי שמעון טומאת משקים היא מן התורה. אך לולי זאת היה אפשר לומר שלדעת רבי שמעון טומאת משקין דרבנן, ולשיטתו רק במשקי בית מטבחיא שבקרקע לא גזרו חכמים, אבל בכלים גזרו. מהרש"א (ד"ה והא). ח. **רש"י** (ד"ה והא). אך רבינו חננאל (ד"ה ולמקצה) כתב, שאין נדחים דברי רב פפא, שכן לא העלתה הגמרא את דבריו ב'תיובתא' [וכן כתב הרא"ש בברכות (פ"ב סי' ג) בשם רב האי גאון, שבכל מקום שמסיקה הגמרא שיטה מסוימת ב'קשיא' אין זו שיטה מושבשת, ויש תירוץ על קושיא זו, להבדיל מ'תיובתא' שהיא שיבושו]. וכן הרמב"ם פוסק כמותו להלכה, שכן כתב (שלחן ערוך אורח חיים ס"ו ס"ח) שמשקין יש להם טומאת עצמם מן התורה, אבל אינם מטמאים אחרים מן התורה, ואילו בהלכות טומאת אוכלין (ס"א ה"ו) כתב, שמשקי בית מטבחיא טהורים לגמרי, ודבר זה הלכה פסי הקבלה. וכתב הפני יהושע (ד"ה אמר) שלכאורה דברי רב פפא מוכרחים, שהרי כל מסכת עדיות נשנית להלכה, והלכה כרבי עקיבא שהעיד (שם פ"ב מ"ה), וכן משמעו (שבת יב:) על שפן שנפסל בטבול יום, שמדליקין אותו בגר שנטמא באב הטומאה. ומוכיחה הגמרא לעיל (יב:) מדבריו שטומאת משקין לטמא אחרים היא מן התורה. והוי גם עדותו של יוסי בן יועזר על משקי בית מטבחיא שהם טהורים נשנתה במשנה שם (משניות פ"ב מ"ב), והבכרות שהם טהורים אפילו לשיטת רבי עקיבא, ומשום שהיא הלכה למשה מסיני, כדברי רב פפא [וראה שם במה שכתב ליישב את קושיות הגמרא על שיטת רב פפא]. אך תמה השפת אמת (ד"ה ולמקצה) על דברי, הרי אין הלכה כרבי עקיבא הסובר שמשקים אף מטמאים אחרים מן התורה, אלא רק טומאת עצמם יש להם מן התורה, אך אינם מטמאים אחרים, כמבואר ברמב"ם שהובא לעיל. ובהכרח שרק גופי הדינים שנשנו שם בפירוש הם להלכה, אבל לא כל הדיוקים שמשתמעים מאותן משניות. ט. **שכן** נאמר בבעל קרי (ויקרא טו טז) 'ורחץ את כל בשרו במים', ודורשת הברייתא להלן (קט:), מכתוב זה, ששיעור מי מקוה הוא מים שכל בשרו עולה [-מתכסה] בהם, ושיערום חכמים כארבעים סאה. י. **כבמבואר** בנדיר (נא:), וכן שנינו בתוספתא (מקואות פ"ו ס"ו), 'זה הכלל, כל שאדם טובל בו, אף ידים וכלים טובלים בו'. יא. **וקשו** התוספות (ד"ה ואפילו), הלא בדם של בית מטבחיא יש יותר סברא לטהר מאשר במים, שכן דם קדשים שאינו נשפך כמים אינו נחשב משקה מן התורה כלל, כמבואר לעיל (פז.) לענין הכשר אוכלים. ותירצו, שכוונת רב פפא היא לדם של חולין או של קדשים פסולים שאינו ראוי לזריקה, ונשפך כמים. ומפשטות דברי התוספות נראה, שלשיטתם דם שנזרק על המזבח אינו מקבל טומאה [וכן היא שיטת הרמב"ם (פסולי המוקדשין פ"ג ה"ו)]. אך המהרש"א (בכתו"א ד"ה אמר) נקט בשיטת רש"י (ד"ה והא), שדם קדשים שאינו נשפך כמים נתמעט מתורת משקה רק לענין הכשר, אך מקבל הוא טומאת משקים, ואין ללמוד טומאה מהכשר. וראה בחידושי רבי שמואל (פי' ו אות ל), בביאור מחלוקת רש"י והרמב"ם. ותמה רבי עקיבא איגר (גליון הש"ס פסחים שם) על תירוצי דברי התוספות, שהרי לעיל (פז:) מקשה הגמרא על רב ממה ששנינו בברייתא שהציץ מרצה על טומאת דם, וכתבו התוספות (שם ד"ה מהיכנן) שיכלה הגמרא לתרץ שהברייתא שנויה כמאן דאמר 'טומאת משקין דאורייתא'. ומבואר מדבריהם שדם קדשים מקבל טומאה אפילו שאינו נשפך כמים, ואילו כאן נקטו בפשיטות שדם קדשים אינו מקבל טומאה. וכתב הקהלות יעקב (פי' לישב), שדברי התוספות כאן אמורים על דברי רבי שמעון שבברייתא, ולשיטתו בזבחים (מז: על פי רש"י שם) שחיבת הקדוש [חביבות הקדשים] אינה מחשיבה קדשים שאינם ראויים לאכילה [כגון עצים ולבונה] לאוכל מן התורה. אבל הסוגיא לעיל סוברת שחיבת הקדוש מועילה מן התורה להחשיב עצים ולבונה לאוכל, והוא הדין שהיא מחשיבה את דם הקדשים למשקה לאמן דאמר שטומאת משקים דאורייתא, ואף שמן הדין אין לו להיחשב למשקה לפי שאינו נשפך כמים. והפני יהושע (בפסחים ד"ה אמר) כתב בביאור דברי התוספות, שלכאורה יש לתמוה בדבריהם, שהרי גם לענין הכשר רם קדשים שנתקבל בכלי כדי להזרק על המזבח אינו נשפך כמים. אבל סתם דם שבבית מטבחיא שאינו ראוי לזריקה ודאי נחשב למשקה, ואף לענין הכשר. ובהכרח שאין כוונת התוספות כאן שלהלכה דם קדשים אינו מקבל טומאה, ולא כתבו אלא שמסברא יש לטהר בדם יותר מאשר במים, שכן מצינו שישנו דם קדשים שאינו מכשיר. יב. **מבאן** יש להביא ראיה שמקוה שכולו מים שאובים אינו פסול אלא מדרבנן, שכן אם פסול מים שאובים הוא מן התורה, היה לו לרב פפא לחלק במים עצמם בין שאובים למחוברים. תוספות (ד"ה אלא) - יג. **הלכה** למשה מסיני היא, שאין למים תורת מקוה בפחות ממשיעור רביעית הלוג. וכתבו התוספות (ד"ה אלא), שכן הוא רק במקוה, אבל מעיין מטהר בכל שהוא גם מדרבנן. והעיר הקובץ שיעורים (אות סג) הלא לכאורה מהברייתא מעיין ומקוה שוים, ולמה תילקו חכמים ביניהם. וכתב ליישב, שגם מן התורה חלוק דין מעין מדין מקוה, שכן במעין רק בכל שהוא לטבילת כלים כאשר כל גופם מתכסה במימיו, אבל במקוה צריך רביעית בדווקא. ואפילו אם הם מתכסים בפחות משיעור זה. ומכיון שהחמירה התורה במקוה יותר מכמעיין, אף חכמים החמירו בו יותר מבמעיין להצריכו ארבעים סאה. [ולכאורה לדעת הרמב"ם (מקואות פ"ו ס"ו) והרא"ש (בעלי הנפש סוף סי' נ אב"י) שאף אדם נטהר במעין כל שהוא, יתכן שהשווו חכמים בגזירתם דין טבילת כלים לטבילת אדם, ועל כן גזרו רק על מקוה שלא יטהר כלים בפחות מארבעים סאה. אמנם לדעת התוספות (מיר לח. ד"ה כי מיתא) והרא"ש (ספסל מקואות סוף סי' ח), אף במעין אין האדם נטהר בפחות מארבעים סאה]. יד. **וסובר** רבי שמעון, שלא נאמרה עדותו של יוסי בן יועזר שמשקי בית מטבחיא טהורים אלא במים בשעור רביעית. טו. **ורשיעור** רביעית שנאמר בטומאת משקים אינו אלא לטמא אחרים, אבל טומאת עצמם יש להם בכל שהוא, שכן שנינו במסכת טהרות (פ"ב מ"ג), טמא מת שסחט זיתים וענבים שיש בהם יותר מכביצה, הטיפה הראשונה שיוצאת מהם נטמאת, שכן הטמא מטמא את הזיתים והענבים, והביצה שנותרה בהם מטמאת את הטיפה היוצאת, הרי שאף טיפה אחת מקבלת טומאה. רש"י (ד"ה לא) נימ), וראה לעיל (ע:) בהערה, במובא מדברי התוספות (שם ד"ה ולמקצה) בענין זה. טז. **ויא** כשיטת רבי מאיר (לעיל פז.) הסובר שאין משקים מטמאים אחרים מספק, ולא כשיטת רבי יוסי ורבי שמעון (שם), שחילקו בין אוכלים לכלים.

היחיד טמא[יד]. **מקשה הגמרא: לְמֵימְרָא** - וכי אפשר לומר **דְּסָבַר רַבִּי יְהוּדָה שְׁטוּמְאַת מַשְׁקִין לְטָמֵא טוּמְאַת בָּלִים** היא מִדְּאוֹרַיְיתָא, **(והתנן) [וְהָתַנְיָא[טו]]** - והרי שנינו בברייתא, **כָּל הַכֵּלִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אֲחוֹרַיִם וְתוֹךְ** - שהם ראויים לשימוש גם בצידם הפנימי וגם בצידם החיצוני, **כְּגוֹן הַקְּרָים וְהַקַּסְתּוֹת וְהַשַּׁקִּין וְהַמַּרְצוּפִין** [-שקי עור] שאפשר להופכם ולהשתמש בהם משני צידיהם, **נְטָמֵא בְּתוֹכוֹ** - אם נגעה טומאה בצידו הפנימי של אחד מכלים אלו, **נְטָמֵא אף גַּבּוֹ. נְטָמֵא גַּבּוֹ** - אבל אם נגעה טומאה בצידו החיצוני, **לֹא נְטָמֵא תּוֹכּוֹ**[טז]. **אֲמַר רַבִּי יְהוּדָה, בָּזֶה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁלֹּא נִטְמְאוּ מַשְׁקִין** שהם ראשונים לטומאה. כשנגעה טומאה בגבם, רק כְּשֶׁנִּטְמְאוּ מַשְׁקִין שהם ראשונים לטומאה. שכן טומאת כלים אלו היא רק מדרבנן, שכן מן התורה אין הכלי נטמא אלא מאב הטומאה[יז], והקילו חכמים בטומאה זו לענין שלא יטמא תוכם באופן האמור, כדי שיהיה ניכר שהם טמאים רק מדרבנן, ולא ישרפו קדשים ותרומה שנגעו בהם[יח], כדרך ששורפים קדשים ותרומה הטמאים מן התורה[יט]. **אֲבָל** אם **נִטְמְאוּ מַשְׁקִין שֶׁרֶץ** שהוא אב הטומאה ומטמא כלים מן התורה, בין אם **נִטְמֵא תּוֹכּוֹ נְטָמֵא גַּבּוֹ**, ובין אם **נִטְמֵא גַּבּוֹ נְטָמֵא תּוֹכּוֹ.**

מסיקה הגמרא את קושייתה: וְאִי קָלָא דַּעְתָּךְ - ואם יעלה בדעתך לומר שלדעת רבי יהודה **טוּמְאַת מַשְׁקִין לְטָמֵא בָּלִים** היא מִדְּאוֹרַיְיתָא, **מַה לִּי** אם **נִטְמֵא** גבו **מַחֲמַת מַשְׁקִין, וּמַה לִּי** אם **נִטְמֵא מַחֲמַת שֶׁרֶץ**, הלא בשני האופנים טמא הכלי מן התורה, ואם כן כשנטמא גבו יטמא אף תוכו. **מתרצת הגמרא: אֲמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, חָזַר בּוֹ רַבִּי יְהוּדָה** ממה שאמר בברייתא הראשונה שכלים שנספק אם נטמאו על ידי משקים, הרי הם טמאים כדין ספק טומאה דאורייתא, ושב להורות שהם טהורים, משום שאין משקין מטמאים כלים מן התורה אלא מדרבנן בלבד, ולא גזרו חכמים אלא על ודאי טומאה ולא על ספק.

הגמרא מביאה תירוץ נוסף: רַבִינָא אָמַר, לְעוֹלָם לָא חָזַר בּוֹ רַבִּי יְהוּדָה מדבריו שמשקים מטמאים כלים מן התורה. וְהָא [-ומה] שאמר בברייתא השניה שאם נטמא גב הכלי במשקים לא נטמא תוכו, הוא רק באופן שנטמא גבם **בְּמַשְׁקִין הַבָּאִין מֵחֲמַת יָדַיִם** - שהמשקין עצמם אינם טמאים אלא מדרבנן. שגזרו חכמים על אדם שלא נטל את ידיו שיהיו ידיו שניות לטומאה, אפילו כשלא נגעו בשום טומאה[כ]. ואם נגעו הידים במשקים, נעשים המשקים ראשונים לטומאה מדרבנן. שכן שנינו במסכת פרה (פ״ח מ״ז), שכל דבר הפוסל את התרומה, ובכלל זה ידים שאינן נטולות[כא], גזרו חכמים שיטמא את המשקים ויעשה אותם תחילה [-ראשונים לטומאה][כב]. ומאחר שאין טומאת משקים אלו מן התורה אלא מדרבנן, הקילו בהם חכמים בכלי שנטמא מהם, שלא יטמא תוכו על ידי טומאת גבו. **וְהָא** [-ומה] שאמר רבי יהודה בברייתא הראשונה שספק טומאת משקים לטמא כלים טמא משום שטומאתו מן התורה, הוא **בְּמַשְׁקִין הַבָּאִין מֵחֲמַת שֶׁרֶץ** - שנטמאו על ידי שנגעו בשרץ, שטומאתם היא מן התורה, ואף לטמא כלים.

הגמרא דוחה את תירוץ רבינא, מקשה הגמרא: אִי הָכֵי - אם לא טיהר רבי יהודה את תוך הכלי אלא באופן שנטמא במשקים הטמאים מחמת ידים, אם כן **אַדְתָּנֵי** [-עד ששנה] **׳שְׁמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** בכלים **שֶׁנִּטְמְאוּ מֵחֲמַת מַשְׁקִין׳** ולא בכלים שנטמאו מחמת שרץ, **לֵיפְלוֹג וְלֵיתְנֵי בְּדִידָהּ** - היה לו לחלק בכלים שנטמאו מחמת משקים עצמם, ולהשמיענו שגם בכלים שנטמאו במשקים מצינו אופן שיטמא תוכו על ידי טומאת גבו. וכך היה לו לשנות, **שָׁמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שאם נטמא גבו לא נטמא תוכו, כשנטמא **בְּמַשְׁקִין הַבָּאִין מֵחֲמַת יָדַיִם, אֲבָל** כשנטמא **בְּמַשְׁקִין הַבָּאִין מֵחֲמַת שֶׁרֶץ**, בין אם **נִטְמֵא תּוֹכּוֹ נְטָמֵא גַּבּוֹ**, ובין אם **נִטְמֵא גַּבּוֹ נְטָמֵא תּוֹכּוֹ**. ומכך שלא חילק רבי יהודה בחילוק זה, מוכח שאף משקה שנטמא משרץ אינו מטמא כלים מן התורה.

הגמרא מכריחה מכה קושיא זו כתירוץ שמואל שהובא לעיל. מסיקה הגמרא: אֶלָּא מְהָנְיוֹרְתָא דְּדָשָׁנִין מֵצִיקְרָא - התירוץ המחוור הוא התירוץ הראשון, **שֶׁחָזַר בּוֹ רַבִּי יְהוּדָה** מדבריו בברייתא הראשונה, וסובר שטומאת משקים לטמא כלים אינה אלא מדרבנן, כדבריו בברייתא השניה.

הגמרא מסתפקת בשיטת רבי יהודה לאחר חזרתו: אִיבָּעְיָא לְהוּ - הסתפקו בני הישיבה, האם רק **בְּמַשְׁקִין הוּא דְּחָדַר בֵּיהּ** - האם חזר בו רבי יהודה רק ממה שאמר שמשקים מטמאים כלים מן התורה, **אֲבָל** בטומאת משקים לטמא **אוֹכְלִין** בְּדברי **רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן** בברייתא לעיל **קָבְרִינְהוּ לֵיהּ** - עדיין הוא סובר שהיא מן התורה, ואם יש ספק האם נגעו המשקים באוכלים נטמאים האוכלים מספק. **אוֹ דִילְמָא** [-שמא], **לְגַמְרֵי חָדַר בֵּיהּ** [-חזר בו] רבי יהודה מדבריו, ואף ממה שאמר שטומאת משקים לטמא אוכלים היא מן התורה, וסובר הוא בְּדברי **רַבִּי מֵאִיר** בברייתא (לעיל מ:), שטומאת משקים לטמא אחרים אינה אלא מדרבנן, ואם ספק נגעו באוכלים, האוכלים טהורים.

הגמרא מבקשת לפשוט ספק זה ממשנה: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, תָּא שְׁמַע - בוא ושמע ראיה לפשוט את הספק האמור. שנינו במסכת פרה (פ״ח מ״ט), **פָּרָה** של קדשים או של חולין **שֶׁשָּׁתָתָה מֵי חַטָּאת**[כג], ושחטוה בתוך מעת לעת[כד] משתיתה בעור המים במציה, **בְּשָׁרָהּ טָמֵא** מחמת מים אלו[כה]. שכן מי חטאת הם אב הטומאה, ומטמאים אפילו אדם וכלים[כו]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,**

יז. **אך** אילו היתה זו טומאה דרבנן לא היה לנו לטמא מספק, שכן לא גזרו חכמים אלא על הודאי, ולא על הספק, כמבואר לעיל. יח. **תוכה** על פי הגהות ויצינום בשם הרש״ש. יט. **כן** היא גירסת רש״י ורוב הראשונים. וכתבו התוספות (ד״ה נטמא) שלפי גירסת רש״י דין זה אינו נוהג דווקא בכרים וכסתות, אלא בכל כלי שטף [-כלי שיש לו תורה במקרה, למעט כלי חרס שאין לו טהרה]. אלא שנקטה הברייתא דווקא כלים אלו, משום שרבי מאיר נחלק במשנה (כלים פכ״ט מ״ח) על רבי יהודה, וסובר שדווקא בכלים שיש להם לולאות בצידם החיצוני יש חילוק בין אחוריהם לתוכם, משום שאין דרך להופכם, אבל בכלים שאין להם לולאות אין חילוק בין אחוריהם לתוכם, ואם נטמא גבם נטמא תוכם. וחילוק זה אינו אלא בכרים וכסתות ולא בשאר כלי שטף. ערד גירסא הובאה בתוספות שאנץ (ד״ה נטמא) ובערוך הראשונים בסוגייתנו, ׳נטמא תוכו לא נטמא גבו, נטמא גבו לא נטמא תוכו׳. שכרים וכסתות שראוי להופכם ולהשתמש בהם משני צידיהם נחשב כל צד לעצמו, ואין גבו נגרר אחר תוכו [מה שאין כן בשאר כלים, שאם נטמא תוכם נטמא אף גבם, משום שתוכם חשוב יותר מגבם, והגב נטפל לתוך]. אך דחו הראשונים גירסא זו, וקיימו את גירסת רש״י. אמנם הכסף משנה (כלים פכ״א ה״ג) בשיטת הראב״ד (שם) גרס כגירסא זו, עוד פירש בכוונת הראב״ד, שאם נגעה טומאה מגבם אף גבם לא נטמא [וכן היא שיטת רבינו דוד (ד״ה כל), שנתנו חכמים לטומאה זו דין טומאה כלי חרס שאינם נטמאים אלא מתוכם]. אך ראה במשנה למלך (שם פ״ב ה״ב ד״ה ויש) שמאין בשני פירושים אלו בדברי הראב״ד, ופירשם באופן אחר. כ. **וגזרו** חכמים על כל המשקים הטמאים שיטמאו כלי, גזירה משום משקי הזב [דוקו ומי רגליו] שהם אב הטומאה ומטמאים כלי מן התורה. כא. **שכן** מאחר שמן התורה הם טהורים אסור לשורפם, לפי שאסור להפסיד קדשים ותרומה טהורים, כמבואר בכתובות (לא.) לענין עדותו של חזקיה אבי עקש. כב. **ראה** לעיל (יד.) בהערות, במקור דין זה. כג. **שלמה** המלך גזר על טומאת ידים לענין קדשים, והוסיפו חכמים לגזור גם לענין תרומה. והגזירה השניה נגזרה בעליית חנניה בן חזקיה כשעלו חכמים לבקרו, ועל י״ח דבר גזרו באותו היום, כמבואר במשנה (שבת יג:) ובגמרא (שם יד:). ואין דין שתי הגזירות שוה, אלא לקדשים צריכות הידים טבילה במקוה, ואילו לתרומה די בנטילה, כמבואר בחגיגה (כ:). ולטעם הגזירה הוא משום שידים עסקניות הן (שבת יד:). ופירש רש״י (שם ד״ה עסקניות), שהידים נוגעות בבשר ובמקום הטינופת, והן מאכילות את התרומה כשהן נוגעות בה, וגנאי הוא להתרומה. אך ראה להלן (יט. בהגהות פכסף משנה) בשיטה נוספת בטעם הגזירה. כד. **שכן** ידים הן שניות, ושני עושה שלישי בתרומה ופוסלו. כה. **שהחמירו** חכמים ביותר במשקים כדי שיזהרו הכהנים לשומרם בטהרה, משום שהם מקבלים טומאה בנקל, מה שאין כן באוכלים שאינם מקבלים טומאה אלא על ידי הכשר מים. גמרא להלן (יח:). כו. **מים** שעירבו בהם אפר פרה אדומה לצורך הזאתם על טמא מת. כז. **רבינו** חננאל (ד״ה מ״ט), וכן היא הגירסא במשנה שם, ׳בשרה׳ טמא מעת לעת׳. אך המלאכת שלמה (שם) תמה על מה שלא הגיהו המפרשים בסוגייתנו והוסיפו תיבות אלו בגירסת הגמרא כאן. וכתב, שיתכן שגם רש״י לא גרס כן בדברי המשנה. כח. **אך** בחייה אינה נטמאת, שכן בעלי חיים אינם מקבלים טומאה. כט. **שנאבר** (ממהכר יט כח) ׳והנוגע במי הנדה יטמא עד הערב׳.

אין המים מטמאים את בשרה, משום שכבר **בָּטְלוּ בְּמֵעֶיהָ**, שהרי כבר אינם ראויים למי חטאת[א], ושוב אין שם מי חטאת עליהם[ב].

מוכיחה הגמרא: וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ - ואם יעלה בדעתך לומר שרק ממה שמשקים מטמאים **בַּיִּם הוּא דַּהֲדַר בֵּיהּ** - חזר בו רבי יהודה, **אֲבָל בְּאוּכָלִין,** בְּשִׁיטַת **רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן סְבְרָא לֵיהּ** - סובר רבי יהודה, ולשיטתו משקים מטמאים אוכלים, אם כן **אַמַּאי בָּטְלוּ** המים **בְּמֵעֶיהָ דְּנָמֵרִי** ואינם מטמאים את בשרה. הלא **נָהֵי** [-אמנם] **דִּטְמְאָה חֲמוּרָה** של אב הטומאה לטמא אדם וכלים **לֹא מְטַמְּאוּ** [-מטמאים] המים שבמעי הפרה לפי שכבר בטל מהם שם מי חטאת, מכל מקום מכח **טוּמְאָה קָלָּה** של ראשון לטומאה **מִיהָא נְיטַמְּאוּ** - על כל פנים יש להם לטמא את הבשר[ג]. שהרי עד שנפסלו היו ראויים לטמא כל דבר הנוגע בהם כדין מי חטאת, וכל שכן שטימאו את עצמם, שהרי אין לך נגיעה גדולה ממה שנגעו בעצמם[ד]. וכשנפקע מהם שם מי חטאת הרי הם נעשים ראשון לטומאה מחמת נגיעה זו, ואם כן יש להם לטמא אוכלים אף לאחר שנפסלו מלהיות מי חטאת כדין שאר משקים שנגעו במי חטאת. ומכך שטיהר רבי יהודה את הבשר, מוכח שחזר בו לגמרי מדבריו הראשונים, ואינו סובר כרבי יוסי ורבי שמעון שמשקה מטמא אוכל, אלא כרבי מאיר שמשקים אינם מטמאים אוכל מן התורה אלא מדרבנן. אך על משקים שבמעי הפרה לא גזרו חכמים שיטמאו, משום שהם דבר לא שכיח.

דוחה הגמרא: מַאי בָּטְלוּ בְּמֵעֶיהָ שאמר רבי יהודה, כוונתו **נָמֵי** [-גם כן] רק לכך **שֶׁבָּטְלוּ מִטּוּמְאָה חֲמוּרָה** של מי חטאת ואינם מטמאים אדם וכלים, **אֲבָל בְּטוּמְאָה קָלָּה** של טומאת משקה ראשון **מְטַמְּאוּ** - אכן הם מטמאים את הבשר. **מקשה הגמרא על דחיה זו:** הלא אם רבי יהודה סובר את המתר רק טומאה חמורה, **מִבָּלֵי** [-מוכח] **דְּתָנָא קָמָא** החולק עליו **סָבַר שְׁטוּמְאָה חֲמוּרָה** של מי חטאת **נָמֵי** [-גם כן] **מְטַמְּאוּ** [-מטמאים] המים, והרי לא יתכן לפרש כן, **דְּהָא** [-שכן] **בִּשְׁלָהּ קָתָנֵי** בדברי תנא קמא, ומשמע שרק הבשר שהוא אוכל נטמא מהמים, ולא אדם וכלים שנוגעים בהם, ואם יש בהם טומאה חמורה של מי חטאת הלא היה לו לומר שאדם וכלים הנוגעים במים נטמאים.

מתרצת הגמרא: המשנה **פּוֹשֶׁטֶת** מדברי **רַבִּי יְהוּדָה הִיא, וְחַסְוְרֵי מִיחְסַרְא וְהָכִי קָתָנֵי** - יש לשנותה כאילו היא חסירה, וכך יש לשנות בה, **פָּרָה שֶׁשָּׁתְתָה מֵי חַטָּאת בִּשְׁרָהּ טָמֵא. בְּמֶה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שהמים שבמעיה מטמאים אחרים, רק מכח **טוּמְאָה קָלָּה** של משקה ראשון הם מטמאים, **אֲבָל** מכח **טוּמְאָה חֲמוּרָה** של מי חטאת הם **לֹא** מטמאים. שֶׁכֵּן **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בָּטְלוּ** המים **בְּמֵעֶיהָ** מתורת מי חטאת ואינם אלא ראשונים לטומאה, ועל כן אינם מטמאים אלא את בשרה בלבד, ולא אדם וכלים שנגעו בהם.

הגמרא מביאה דחיה נוספת להוכחה מדברי המשנה האמורה, שלדעת רבי יהודה משקה אינו ממטא אוכל מן התורה: רַב אַשִׁי אָמַר, לְעוֹלָם לדעת רבי יהודה **בָּטְלוּ** המים **בְּמֵעֶיהָ דְּנָמֵרִי,** ואינם מטמאים את הבשר כלל, ומכל מקום יתכן שהוא סובר שמשקה מטמא אוכל מן התורה, ומה שאין המים שבמעיה מטמאים הוא **מִשּׁוּם** דִּלְאחר ששתתה אותם הפרה **לֵיהּ** [-נעשים המים] **מַשְׁקֶה סְרוּחַ** שאין בו שם משקה כלל, ואין נוהגת בו טומאת משקים. שכן נאמר בטומאת משקים (ויקרא יא לד) 'וְכָל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל כְּלִי יִטְמָא', ומכאן שמשקה סרוח שאינו ראוי לשתיה אינו נחשב משקה[ה].

*

הגמרא חוזרת לבאר את שיטת רבי יוסי בברייתא לעיל (ח:) **בדין טומאת משקים.** **שנינו בברייתא: רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים,** משקה טמא שאנו מסופקים עליו האם טימא דבר אחר, אם הספק הוא **בְּעִנְיַן** שיטתו **אוֹכְלִין** הרי האוכלים **מְטַמְּאִין,** משום שמשקה מטמא אוכל מן התורה, וספק טומאה דאורייתא ברשות היחיד טמא. אבל אם הספק הוא **בְּעִנְיַן** שיטתו **כֵּלִים,** הרי הכלים **טְהוֹרִים,** משום שאין משקה מטמא כלי מן התורה אלא מדרבנן, ולא גזרו חכמים אלא על הודאי ולא על הספק. **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, רַבִּי יוֹסֵי בְּשִׁיטַת רַבִּי עֲקִיבָא רַבּוֹ אָמְרָהּ** להלכה זו, **דְּדָרֵישׁ** [-שכן דורש] רבי עקיבא את מה שנאמר בטומאת אוכלים **'וְטָמֵא'**, במשמעות **'וְתָנֵן'** - שכן שנינו במסכת סוטה (מ:), **בּוֹ בַּיּוֹם** שנתמנה רבי אלעזר בן עזריה לנשיא[ו], **דָּרַשׁ רַבִּי עֲקִיבָא** את מה שנאמר בטומאת שרץ (ויקרא יא מג-מד), **'וְכָל כְּלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר יִפּוֹל מֵהֶם וגו' אֶל תּוֹכוֹ כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא וְאוֹתוֹ תִּשְׁבֹּרוּ. מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם יִטְמָא, וְכָל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל כְּלִי יִטְמָא.** שהשרץ הוא אב הטומאה, וכשנופל לכלי הרי הוא עושה אותו לראשון לטומאה, והכלי עושה את האוכל או את המשקה שבתוכו לשני לטומאה. ואמר רבי עקיבא, הרי כתוב זה **אֵינוֹ אוֹמֵר** על האוכל שבתוך הכלי הטמא שהוא **'טָמֵא', אֶלָּא** הוא אומר עליו **'יִטְמָא'**, כדי שנדרוש אותו במשמעות **'יִטַּמֵּא' אַחֵרִים.** ובכך **לֵימֵּד** הכתוב **עַל כִּבְּרוֹ** שנפל לכלי הטמא ונעשה **שֵׁנִי** לטומאה, **שֶׁהוּא** מטמא דבר אחר במגעו **וּמַשָּׂאוֹ** אותו **לְשָׁלִישִׁי** לטומאה **אַף בְּחוּלִּין**[ז]. וכשם שדרש רבי עקיבא את מה שנאמר בטומאת אוכלים **'מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל** וגו' **יִטְמָא'** במשמעות **'יִטַּמֵּא'**, כן יש לדרוש את מה שנאמר בטומאת משקים **'וְכָל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל כְּלִי יִטְמָא'** במשמעות **יִטַּמֵּא**, ומכאן מקורו של רבי יוסי שמשקה מטמא אוכלים מן התורה.

הגמרא מבררת את דברי רבי יוסי. שואלת הגמרא: וְהָבָא הֵיכִי דָּרֵישׁ - כאן במשקה איך דורש רבי יוסי את ה'יטמא' שנאמר בסוף הכתוב בענין משקים, שהם מטמאים דווקא אוכל, ולא משקה אחר או כלים. **משיבה הגמרא:** כך

א. **שהרי** נפסלו להזאה משום היסח הדעת, שכן היסח הדעת פוסל במי חטאת, ומשעה שבאו המים למעי הפרה הסיחו את הדעת מהם. תוספות (ד"ה בטלו) עוד הביאו בשם התוספתא (מקוואות פ"ו ה"י), שמקור הפסול הוא ממה שנאמר במי חטאת (במדבר יט ט) 'למשמרת למי נדה', יצאו מים שלו ששתתה מהם הפרה ששוב אינם למשמרת. ולפי זה כתבו התוספות שנפסלו רק לאחר שנפסלו למעיה, אבל בעודם בפיה לא נפסלו. ורבינו דוד לעיל (ח: ד"ה בפלגתיה) פירש, שהמים נפסלים גם בעודם בפיה, משום שהם מתערבים במשקים שבפיה, ושנינו במסכת פרה (פ"ח מ"ב ב-ג), שמי חטאת שנתערבו בהם נפסלים. ב. **ואף** ששנינו (שם פ"ט מ"ח) שגם לאחר שנפסלו הם מטמאים, הרי כתב הרע"ב (שם) שטומאה זו אינה אלא מדרבנן, ולא גזרו חכמים עליהם כשהם במעי הפרה, משום שהוא דבר שאינו שכיח. רש"י (פסחים איש פסחים ה ופסחים יח) והחזון איש (פרה סי' ט אות ח) התוספות רבינו פרץ (ד"ה נפ) על דבריו, הרי לא מצינו בשום מקום שיטמא דבר את עצמו על ידי נגיעה בעצמו. והמקדש דוד (פסחים סי' מד אות ג) והקובץ שיעורים (פסח סד) כתבו, שהתוספות שפירשו את דברי הגמרא שלא כרש"י [כמובא בסמוך] מיאנו בפירושו, משום שאנינו בנדה (מב:) שמגע בית הסתרים [במקום שאינו נראה לעין] אינו מטמא, ומבואר בחולין (נב.) שבדבר שלם נחשב מקום הנגיעה של חלקו האחד בחלקו האחר לנגיעת בית הסתרים, ובדעת רש"י כתבו, ששונה דין משקים מדין אוכלים לענין זה, ומגע של משקה בעצמו אינו נחשב למגע בית הסתרים, משום שאין נחשב כל חלק מהם כמחובר לחבירו. וראה עוד בפתח הבית (פסח קיח) והדברי יחזקאל (סי' ג אות ב ואות יג), בטעמים נוספים לכך שסוברים התוספות שאין המים נטמאים על ידי הנגיעה בעצמם. והתוספות (ד"ה אם) פירשו, שהמים נטמאים בטומאה קלה משום שכלל הוא בידינו, שכל שטופו לטמא טומאה חמורה מטמא כבר מעתה טומאה קלה [כגון נבלת עוף טהור שטופה לטמא טומאה חמורה בבית הבליעה, שאדם האוכלה נטמא ומטמא את בגדיו, הרי היא מטמאה מתחילתה טומאה אוכלים אף ללא הכשר משקים וללא נגיעת שרץ, כמבואר בחולין (קכח:)]. והוא הדין למי חטאת, שמאחר שחלה עליהם טומאה חמורה של אב הטומאה לטמא אדם וכלים, חלה עליהם אף טומאה קלה של משקים לטמא אוכלים. ואף לאחר שפרחה מהם הטומאה החמורה עדיין נשארת בהם הטומאה הקלה. ה. **ואף** שנתלקח תנאים בתורת כהנים (ספרי פרשת פ' פ"ט ה"ב) בדין זה, ולדעת חכמים לא שהם ראויים לשתיית בהמה הם טמאים, מכל מקום לאחר שבטלו במעיה לדברי הכל הם כפרש בעלמא, ואין בהם תורת טומאה. ותנא קמא החולק על רבי יהודה וסובר שבשרה טמא, הוא משום חומר של מי חטאת. פירוש הרא"ש (שם). ו. **רבי** יוסי היה תלמידו של רבי עקיבא, כדברי הברייתא ביבמות (פג:), שלאחר שמתו כל תלמידי רבי עקיבא היה העולם שמם מתורה, עד שבא רבי עקיבא אצל רבותינו שבדרום ושנה להם, ואלו הם, רבי מאיר, רבי יהודה, רבי יוסי, רבי שמעון, ורבי אלעזר בן שמוע. רש"י (ד"ה ר' יוסי). וכמו כן יכול היה רישׁ לקיש לומר שגם רבי שמעון אמר כן בשיטת רבי עקיבא רבו, שהרי אף הוא אמר כדברי רבי יוסי בברייתא, וגם הוא היה מתלמידי רבי עקיבא. תוספות חכמי אנגליה (ד"ה ותנן). והצל"ח (פסח קן) כתב, שנקט רישׁ לקיש 'רבי יוסי' ולא 'רבי יוסי ורבי שמעון', משום שרצה ליישב בכך את הסתירה בדברי רבי יוסי, שכן מבואר להלן שרבי יוסי עצמו סובר שטומאת משקים לטמא אחרים אינה מן התורה, ולא כדבריו בברייתא. ותירץ רישׁ לקיש, שאכן דבריו בברייתא אינם בשיטת עצמו אלא בשיטת רבי עקיבא. ז. **שנינו** בברכות (כח.), שכל מקום שנאמר בו 'רבו ביום', הכוונה היא ליום זה. שכן כל זמן נשיאותו של רבן גמליאל, היה מכריז ואומר, כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש. ובאותו יום שהתמנה רבי אלעזר בן עזריה סילקו את שומר פתח בית המדרש, ונתינה רשות לתלמידים להיכנס, והתרבו ספסלי בית המדרש. ומתוך שהתרבו התלמידים התרבה החידוד והפלפול, ולא נותרה שום הלכה שהיתה תלויה בספק שלא פירשוה. גמרא ורש"י (שם ד"ה בו ביום). ח. **בלומר,** כל כלי חרס שיפול שרץ לתוכו, אפילו כשלא נגע השרץ בדפנותיו אלא נתלה באוירו, נטמא. רש"י (ד"ה בלומר) וראה בצל"ח (פסח קיב) בביאור שיטות דין זה לסוגייתנו. ט. **שהרי** הכתוב נאמר בסתם, ולא דווקא בקדשים ותרומה. וכן היא שיטת רבי עקיבא, אך לדעת חכמים אין שני עושה שלישי בחולין, אלא בתרומה וקדשים בלבד. ואין לומר שכאשר השרץ נמצא בתוך הכלי נחשב כל אוירו כמלא בטומאת שרץ, והכחר שבכלי נטמא מהשרץ עצמו, והרי הוא ראשון לטומאה ועושה אוכל אחר לשני, שאם כן גם כלי אחר שנמצא בתוך הכלי שבו השרץ היה צריך להיטמא מהשרץ עצמו. והרי לא כן הוא, אלא מוכח מהכתובים שכלי אחר שנמצא באוירו של הראשון אינו נטמא, ובהכרח שאין אויר הכלי נחשב כמלא בשרץ. רש"י (ד"ה לימד) על פי הגמרא להלן (כ.). יש מפרשים, שסובר רבי עקיבא שכחר שני עושה כבר שלישי בחולין, ולשיטתם אוכל מטמא אוכל מן התורה אפילו בחולין [והיא שיטת רבינו גרשום (מועק נב: ד"ה מ'ט) והרמב"ם בפירוש המשניות (טוהר פ"ח מ"ט)]. וכתב רש"י (ד"ה ליתני) שפירשו כן מתוך הדחק [ראה בראש יוסף וברש"ש (כרש"י שם) מדוע נדחקו לפרש כן]. אך הוכיח שלא כדבריהם ממה שמקשה הגמרא לעיל (ח.) על דברי רבי חנינא מגן הכתוב בשמנתון, הלא אין אוכל מטמא אוכל, ודחקה לתרץ שאכן לא דיבר רבי חנינא אלא בטומאה דרבנן. ואם סובר רבי עקיבא שאוכל מטמא אוכל היה לה למקרא לתרץ שרבי חנינא סובר כרבי עקיבא, שהרי רבי עקיבא עצמו גם סובר את עדותו של רבי חנינא, אלא שהוסיף עדות נוספת. עוד הוכיח רש"י שלא כדבריהם, ממה שנוקטת הגמרא להלן בפשיטות שלא מצינו שטומאה עושה כיוצא בה ומטמאת את מינה. עוד הוכיח כן מדברי רבינא להלן, שאמר בפירוש בשיטת רבי יוסי שמגוף הכתובים מוכח שאוכל מטמא רק משקה, ומשקה מטמא רק אוכל, ואין טומאה עושה כיוצא בה [והרי מבואר בגמרא להלן (כ"ב) ששיטת רבי יוסי שנויה בשיטת רבי עקיבא]. י. **ברש"י** (ד"ה ליתני) מבואר, שרבי עקיבא דורש את ה'יטמא' שנאמר בכתוב השני 'מכל האוכל אשר יאכל וגו' יטמא', ולא את ה'יטמא' שנאמר בכתוב הראשון 'כל אשר בתוכו יטמא'. וביאר הראש יוסף (כרש"י שם) שבכתוב הראשון היה אפשר לפרש שהכבר שנמצא בתוך הכלי שבו נמצא השרץ נטמא מהשרץ עצמו והרי הוא ראשון לטומאה, ועל כן הוא מטמא אחרים, ומשום כך דרש רבי עקיבא את הכתוב השני בדווקא, שכן מוכח ממנו שהכבר לא נטמא מהשרץ אלא מהכלי, שאם לא כן אף כלי שנמצא בתוך הכלי היה לו להיטמא מהשרץ, כפי שיובא להלן בהערה. אמנם בהמשך דבריו (ד"ה אבל) כתב רש"י, ש'היטמא' שנאמר בכתוב הראשון נדרש במשמעות 'יִטַּמֵּא'. וראה בראש יוסף (כרש"י שם) שעמד על סתירה זו.

הוא דורשו, 'וְכָל מְשָׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל כְּלֵי יִטָּמֵא', שיִּטָּמֵא המשקה שנמצא בתוך כלי החרס הטמא[יא] לענין לְטַמֵּא [-שיִּטָּמֵא] מאכל ב**בּוּמְאַת אוֹכָלִין**, ולא משקים וכלים. **מפרשת הגמרא את תשובתה: אַתָּה אוֹמֵר** שהכוונה היא **לְטַמֵּא** אוכל ב**בּוּמְאַת אוֹכָלִין, אוֹ** [-שמא] **אֵינוֹ** בא **אֶלָּא לְטַמֵּא** משקים אחרים ב**בּוּמְאַת מַשְׁקִין**[יב], ולא אוכלים[יג]. **מתרצת הגמרא: אָמַרְתְּ לֹא כָּךְ הָיָה** - יש לך לומר, שלא יתכן לפרש כך את הכתוב.

שואלת הגמרא: מַאי לֹא כָּךְ הָיָה - מדוע לא יתכן לפרש שמשקה מטמא משקה. **משיבה הגמרא: אֲמַר רַב פָּפָּא, לָא קָנִינוּ טוּמְאָה שֶׁעוֹשֶׂה כֵּיוֹצֵא בָּהּ** - אין דבר טמא מטמא דבר אחר כמותו, אלא אוכל מטמא משקה ומשקה מטמא אוכל, ואין אוכל מטמא אוכל, ואין משקה מטמא משקה[יד].

הגמרא מביאה הכרח אחר לכך שמשקה מטמא רק אוכל ולא משקה: רַבִינָא אָמַר, מִגּוּפֵיהּ דְּקָרָא [-מגוף הכתוב] המובא לעיל **נָמֵי** [-גם כן] מוכרח ד**לֹא מְצִית אֲמַרְתְּ** [-שאינך יכול לומר] ש**יִּטָּמֵא'** האמור במשקה בא ללמדנו שהוא טמא **לְטַמֵּא** משקה אחר ב**בּוּמְאַת מַשְׁקִין**. משום **דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** - שאם יעלה בדעתך לומר ש**יִּטָּמֵא'** [-שנאמר בסוף הכתוב] לגבי משקה הוא **לְטַמֵּא בּוּמְאַת מַשְׁקִין**, הרי אף **'יִּטָּמֵא' דְּרִישָׁא** [-שנאמר בתחילת הכתוב] לגבי אוכל הוא **נָמֵי** [-גם כן] לענין **לְטַמֵּא בּוּמְאַת מַשְׁקִין**[טו], ואם כן **נֵיעְרַבְנְהוּ וְנֵיכְתְּבִינְהוּ** - היה לה לתורה לערב אוכל ומשקה יחד, ולכתוב **'מִכֹּל הָאוֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מָיִם, וְכָל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל כְּלֵי יִטָּמֵא'**, **תְּרֵי** [-ושנים] **'יִּטָּמֵא'** שנאמרו בכתוב זה, אחד לאוכל ואחד למשקה, **לְמָה לִי**, הלא די ב'יִּטָּמֵא' אחד לשניהם[טז]. **אֶלָּא** בהכרח ש**יִּטָּמֵא' דְּרִישָׁא** [-שבתחילת הכתוב] שנאמר באוכל הוא **לְטַמֵּא** דווקא משקה **בּוּמְאַת מַשְׁקִין**, ו'יִּטָּמֵא' דְּסֵיפָא שנאמר במשקה הוא **לְטַמֵּא** דווקא אוכל ב**בּוּמְאַת אוֹכָלִין**, ומאחר ששונים הם זה מזה בדינם, על כן נכתב 'יִּטָּמֵא' לכל אחד מהם בפני עצמו.

שנינו בברייתא שהובאה לעיל, שלדעת רבי יוסי, כלים שספק נטמאו על ידי משקה הרי הם טהורים, משום שמשקה אינו מטמא כלי מן התורה אלא רק מדרבנן, ולא גזרו חכמים על הספק. הגמרא מבררת את מקורו של רבי יוסי. מקשה הגמרא: וְאֵימָא ש'יִּטָּמֵא' שנאמר במשקה הוא **לְטַמֵּא אֶת הַכֵּלִים**, ומדוע סובר רבי יוסי שאינו מטמא את הכלים אלא מדרבנן[יז], ומשום כן טיהר כלים שספק נטמאו במשקים. **משיבה הגמרא: וְכִי תֵּאוֹ כָּל וְחוֹמֶר הוּא** שמשקה אינו מטמא כלים, הלא יש לומר, **וּמָה כֵּלִים** ראשון לטומאה **שֶׁמְּטַמְּאִים עֲשָׂרָה**, ואף על פי כן **אֵין** הוא **מְטַמֵּא כֵּלִים** אחרים[יח], **מַשְׁקִין** שניים **הַבָּאִין** [-שנטמאו] **מֵהֶמְּתֵּת כֵּלִים** ראשון, **וכי אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא יְטַמְּאוּ אֶת הַכֵּלִים**, שהרי לא יתכן שיהיו חמורים יותר מהכלי שהם באים מכוחו[יט].

מוסיפה הגמרא להקשות: וְאֵימָא - שמא נאמר, **כִּי לֹא מְטַמְּאוּ** - מתי אין המשקים מטמאים כלי, כאשר הם **מַשְׁקִין** שניים **הַבָּאִין** [-שנטמאו] **מֵהֶמְּתֵּת כֵּלִים**, שכן מאחר שהכלי שהם באים מכוחו אינו מטמא כלי, קל וחומר שאף הם אינם מטמאים כלי. **אֲבָל מַשְׁקִין הַבָּאִין מֵהֶמְּתֵּת שֶׁרֶץ** שהם ראשונים לטומאה, **הֵכִי נָמֵי דְּמְטַמְּאוּ** - אכן הם מטמאים כלי. **מתרצת הגמרא: מַשְׁקִין הַבָּאִין** [-שנטמאו] **מֵהֶמְּתֵּת שֶׁרֶץ מִי** [-וכי] **כְּתִיבִי** כלל בתורה, הרי לא נזכרו בטומאת משקים אלא משקים שנטמאו בכלי, שנאמר 'וְכָל כְּלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר יִפֹּל מֵהֶם אֶל תּוֹכוֹ כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא וגו', וְכָל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל כְּלִי יִטְמָא',

---

יא. **שהרי** על משקה זה נאמר 'יִטמא', כנאמר בכתוב הקודם 'וכל כלי חרש וגו' כל אשר בתוכו יטמא'. יב. **ואף** שעד עתה היה פשוט לגמרא שאין טומאה עושה כיוצא בה ואין מין אחד מטמא את מינו, כל מקום הקשתה שיתכן שכלל זה לא נאמר אלא באוכל, שאינו מטמא אוכל אחר אלא משקה בלבד, אבל משקים שעלולים בנקל לקבל טומאה [שכן אינם צריכים הכשר מים כמו אוכל], מטמאים את מינם. ומטעם זה סברה הגמרא לומר שמשקה מטמא דווקא משקה ולא אוכל. פני יהושע (ד"ה ומכל). יג. **וכן** מנין לו שלא בא הכתוב ללמדנו שמשקים מטמאים כלי, כפי שתקשה הגמרא להלן. יד. **שכן** להלן (ע"ב) דורשת הגמרא מכך שאופן קריאתו של 'יִטמא' הוא 'יְטֻמָּא' ולא 'יְטַמֵּא', שדווקא הוא טמא, ואולם אינו עושה את הכיוצא בו [אוכל אחר] לטמא. רש"י (ד"ה לא). אך התוספות (ד"ה לא) כתבו, שלא משמע כן מלשון 'לא מצינו' [וראה להלן (פח) בהערה, שלשיטתם אין לגרוס כלל בדברי הגמרא שם את הדרשה האמורה]. על כן פירשו, שכוונת רב פפא היא לדרשת הברייתא לעיל (יב), שממה שנאמר (ויקרא יא נה) 'כי יותן מים על זרע יטמא' מובלתם עליו טמא הוא לכם', ר'הוא' בא למעט, שדווקא הוא [זורע, המאכל] טמא, אבל אינו עושה אוכל אחר כיוצא בו טמא. טו. **שהרי** אוכל אינו עושה כיוצא בו, כדרשת הברייתא שהובאה לעיל בהערה. רש"י (ד"ה הלא). עוד כתב רש"י (פח), שמכך שנאמר באוכל שנגע בשרץ (פח) 'טמא הוא', כבר למדנו שהוא מטמא משקה, שהרי בא כתוב זה למעט שדווקא הוא טמא, אבל אינו מטמא אוכל אחר, ואם אינו מטמא אחרים כלל מה הוצרך הכתוב להשמיענו שאינו מטמא אוכל. וכתב המהרש"א (פח), שדברי רש"י אלו אינם נצרכים לענין ראיית רבינא שמשקה אינו מטמא משקה, אלא דאייתו היא ממה שדרשו מ'טמא הוא' שאין אוכל מטמא אוכל, שהרי דבריו אמורים בשיטת רבי עקיבא הדורש 'יטמא' במשמעות 'יְטַמֵּא', ומאחר שאינו מטמא אוכל, בהכרח בא הכתוב להשמיענו שהוא מטמא משקה. אך ראה בפני יהושע ובשפת אמת (פח"ע ד"ה ובצל"ח (פח קיד), שביארו את דברי רש"י באופנים אחרים, ולפי דרכם תוספת זו נצרכת לענין ראיית רבינא. טז. **ואפילו** אם נאמר שאוכל מטמא משקה בלבד ומשקה מטמא בין אוכל ובין משקה, מכל מקום די ב'יטמא' אחד לשניהם. שכן מה שאוכל אינו מטמא אוכל למדנו מ'טמא הוא' כמובא לעיל. ומכך שנכתב פעמיים 'יטמא' למדנו שבא הכתוב למעט שמשקה אינו מטמא משקה, שכן אין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט. תוספות (ד"ה דסליק) על פי המהרש"א (פחוס"ב פח). אך התוספות רבינו פרץ (ד"ה מגופיה) כתב, שלשיטת התוספות שגם ראיית רב פפא היא מ'טמא הוא' [ראה לעיל בהערה], אי אפשר לפרש שכל ראיית רבינא היא רק לאחר שנדרש מ'טמא הוא' שאוכל אינו מטמא אוכל, שהרי משמע מדברי הגמרא שרבינא סובר שאין צורך לראיית רב פפא כלל. על כן כתב, שלא יתכן שאוכל לא יטמא אוכל ואילו משקה יטמא בין אוכל ובין משקה, אלא אם משקה עושה כיוצא בו ומטמא גם משקה, אף אוכל מטמא גם אוכל, ועל כן די ב'יטמא' אחד לשניהם. אך עדיין תמה, שמא אוכל מטמא דווקא אוכל, ומשקה מטמא דווקא משקה, ועל כן נאמר 'יטמא' בכל אחד מהם בפני עצמו. ותירץ, שיותר מסתבר לומר שהם מטמאים רק את מה שאינו כיוצא בהם, מאשר לומר שהם מטמאים דווקא את הכיוצא בהם, שכן מצינו בכלי שהוא מטמא רק אוכלים ומשקים ולא כלי אחר כיוצא בו. ובחידושי הר"ן (ד"ה כתב), שגם לרבינא צריך את המיעוט של 'טמא הוא' שנאמר באוכל, אלא שבא להוסיף, שאין צורך בתירוץ רב פפא שלמדים משקה מאוכל, שכשם שאוכל אינו מטמא כיוצא בו הוא הדין למשקה, אלא שלאחר שנאמר באוכל שאינו מטמא כיוצא בו אלא מטמא משקה, בהכרח ש'יטמא' שנאמר במשקה אין פירושו שמטמא דווקא משקה, שאם כן לא היה לתורה לכתוב פעמיים 'יטמא', אלא היה די ב'יטמא' אחד לשניהם. יז. **רש"י** (ד"ה ואימא - הלפסוק), וכתב הראש יוסף (פכ"ש פב), שלא הוקשה לגמרא שמשקה יטמא רק כלי ולא אוכל, שהרי אין סברא לומר כן, אלא הקשתה שיטמא גם אוכל וגם כלי. אבל רבינו חננאל (ד"ה ואימא) פירש בקושיית הגמרא, מנין לנו ש'יִּטָּמֵא' שנאמר במשקה הוא לענין אוכל, שמא אינו מטמא אלא כלי בלבד. יח. **שכן** ממה שנאמר בכלי חרס 'כל אשר בתוכו יטמא, מכל האוכל' וגו', דורשת הברייתא להלן (כ:), אוכלים ומשקים מיטמאים מאויר כלי חרס, ואין כלים מיטמאים מאויר כלי חרס. יט. **הקשו** התוספות (ד"ה ומכל), שאם כך אף משקים שנטמאו מאוכל לא יטמאו אוכלים משום קל וחומר זה, ומה אוכלים שמטמאים משקים אינם מטמאים אוכלים, משקים הבאים מהמתם וכי אינו דין שלא יטמאו אוכל. ותירצו, שסיבת מה שאין אוכל מטמא אוכל אינה מהמת קולתו, אלא משום שאין טומאה עושה כיוצא בה. מה שאין כן בכלי שסיבת מה שאינו מטמא כלי היא מהמת קולתו, שאין כלי נטמא אלא מאב הטומאה [וכלי שהוא אב הטומאה אכן יטמא כלי אחר]. ועל כן קל וחומר שמשקים הבאים מכוחו לא יהיו חמורים ממנו. עוד הקשה הבעל המאור (ד"ה ומכל), הלא כמו כן יש לדרוש מקל וחומר שאוכל לא יטמא משקה, ומה משקה שמטמא אוכל אינו מטמא משקה, אוכל שאינו מטמא אוכל לא כל שכן שלא יטמא משקה. ותירץ, שכמו כן אפשר לדרוש קל וחומר זה להיפך, ומה אוכל שמטמא משקה אינו מטמא אוכל, משקה שאינו מטמא משקה לא כל שכן שלא יטמא אוכל. נמצא שאם נדרוש קל וחומר זה לא יטמאו אוכל ומשקה כלום, והרי לא יתכן לומר כדבר הזה, שכן מ'יטמא' למדנו שהם מטמאים אחרים, ובהכרח שאין זה קל וחומר. ותמה המהרש"א (ד"ה ומכל) על תירוצו, הלא אפשר להעמיד את שני ה'יטמא' לענין כלי, ולומר שאוכל ומשקה מטמאים רק כלים. ותירץ שהקל וחומר שדורשת הגמרא לענין כלי אלים מהקל וחומר לענין אוכלים ומשקים, שכן סברא היא שלא יהיו יותר חמורים מהכלי שהם באים מכוחו.

ומשקים שנטמאו משרץ וְכִי תֹאכַל מִבְּשַׂר זִבְחִי - וכי אינם נלמדים בקל וחומר ממשקים שנטמאו מכלי, **וּמָה הַמַּשְׁקִין הַבָּאִין** [-שנטמאו] **מֵחֲמַת כֵּלִי** שנטמא משרץ **מְטַמְּאִין, מַשְׁקִין הַבָּאִין מֵחֲמַת שֶׁרֶץ לֹא כָל שֶׁכֵּן** שהם מטמאים[א]. ואם כן **דַּיּוֹ לָבָא מִן הַדִּין לִהְיוֹת נֶאֱזָרִין** - די לו לדבר הנלמד בקל וחומר להיות כדבר המלמד, ולא להיות חמור ממנו. לפיכך כשם שמשקים הבאים מחמת כלי אינם מטמאים כלים, כמו כן משקים שנטמאו בשרץ שנלמדים מהם אינם מטמאים כלים[ב].

הגמרא חוזרת לדון בשיטת רבי עקיבא בדין טומאת אוכלים לטמא אחרים. שואלת הגמרא: אָמְרוּ דְּרַשְׁנָא - שנאמר בתחילת הכתוב לענין אוכל טמא, **הֵיכִי דָּרֵישׁ** [-איך דורשו] רבי עקיבא. **משיבה הגמרא:** כך הוא דורשו, **מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבֹא עָלָיו מַיִם יִטְמָא, יִטְמָא לְעִנְיַן לְטַמֵּא** [-שיִטְמָא] **אֶת הַמַּשְׁקִין. מקשה הגמרא: אִתָּה אוֹמֵר** שטומאת אוכל היא **לְטַמֵּא אֶת הַמַּשְׁקִין, אוֹ** [-שמא] **אֵינוֹ** טמא **אֶלָּא לְטַמֵּא אֶת הַכֵּלִים. מתרצת הגמרא: אֲמַרְתָּ** - יש לך לומר, שאוכל אינו מטמא כלי מִכָּל וְחוֹמֶר. **וּמָה מַשְׁקֶה שֶׁמְּטַמֵּא אוֹכָלִין אֵינוֹ מְטַמֵּא כֵּלִים** כמבואר לעיל, **אוֹכֶל שֶׁאֵין מְטַמֵּא אוֹכָלִין**, וכי **אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא יְטַמֵּא כֵּלִים. הָא** [-אלא] **מַה אֲנִי מְקַיֵּים** [-מעמיד] את **הִיטְמֵא** שנאמר באוכל, בהכרח יש לפרשו לענין **לְטַמֵּא אֶת הַמַּשְׁקִין**, שאוכל מטמא משקים משום **שֶׁהַן צְלוּלִין** [-עומדים] בנקל **לְקַבֵּל טוּמְאָה**. ויבואר הדברים בסמוך.

מקשה הגמרא: מַאי אִירְיָא [-למה צריך לומר] ש'יטמא' שנאמר באוכל מתפרש לענין שיטמא **מַשְׁקִין מְשׁוּם** סברא זו דְּמשקים **צְלוּלִין לְקַבֵּל טוּמְאָה, תִּיפּוֹק לֵיהּ מְשׁוּם דְּלֵיקָא מִידֵּי אַחֲרִינָא** - הלא יש ללמוד זאת משום שאין שום דבר אחר שאפשר להעמיד בו את ה'יטמא' שנאמר באוכל, שלדעת רבי עקיבא משמעותו יְטַמֵּא אחרים, שהרי אינו מטמא כלים משום הקל וחומר ממשקה, ובהכרח שכוונת הכתוב היא לכך שהוא מטמא משקים. **מתרצת הגמרא: הָכֵי קָאָמַר** - כך היא כוונת התרצן, **וְכִי תִּיפּוֹק** - ואם תאמר לדחות את הקל וחומר ממשקה, משום **שֶׁאוֹכֶל חָמוּר** ממשקה בכך **דְּמְטַמֵּא כֵּלִים**, מה שאין כן במשקה שאינו מטמא משקה, ועל כן אפילו שמשקה אינו מטמא כלי, מכל מקום אוכל **נִיטְמֵיהּ** [-יטמא] **לְכֵלִי**, יש להשיב שאין זו פירכא על הקל וחומר. שכן **הֲוָה** [-מה] שרשנו מ'יטמא' שאוכל מטמא משקה אינה חומרא של האוכלים, אלא **חוּמְרָא דְּמַשְׁקִין הוּא, מְשׁוּם דְּמַשְׁקִין צְלוּלִין לְקַבֵּל טוּמְאָה**, ועל כן הם נטמאים על ידי אוכל. הרי שמשקה חמור מאוכל, ואם משקה אינו מטמא כלי, כל שכן שאוכל אינו מטמא כלי[ג].

הגמרא חוזרת לפרש במה משקים עלולים לקבל טומאה יותר מאוכלים. שואלת הגמרא: וּמָה הִיא עֲלִיתָתָן של משקים, ובמה הם מהמרים להיטמא יותר מאוכלים. **משיבה הגמרא:** בכך **שֶׁהֵם מְקַבְּלִין טוּמְאָה שֶׁלֹּא בְּהַכְשֵׁר** של דבר אחר, מה שאין כן באוכלים שאינם נטמאים על ידי מגע בטומאה אלא אם כן הוכשרו קודם לכן בנפילת משקים עליהם.

הגמרא מביאה מקור נוסף לכך שאוכלים ומשקים אינם מטמאים דבר שהוא כיוצא בהם. מפרשת הגמרא: ממה שנאמר **'וְטָמֵא'** באוכל ומשקה שנטמאו מכלי שנטמא משרץ, יש לדרוש **דַּיָּין** טומאה **עוֹשָׂה** דבר אחר שהוא **כְּיוֹצֵא בָּהּ** טמא. שכן אף שדורש רבי עקיבא 'יטמא' במשמעות 'יְטַמֵּא', מכל מקום מאחר שקריאת תיבה זו היא 'וְטָמֵא', יש בה גם מיעוט, שאף שאוכל ומשקה מטמאים אחרים, מכל מקום אינם מטמאים דבר שהוא כיוצא בהם, ואין אוכל מטמא אוכל ולא משקה מטמא משקה.

מקשה הגמרא: וכי **מַהְבָא נְפֵקָא** [-מכאן נלמד] שטומאה אינה עושה כיוצא בה, **מֵהֲתָם נְפֵקָא** - הלא מקור דין זה הוא ממה שנאמר בטומאת שרץ (ויקרא יא לה) 'וְכִי יִזַּח מִנִּם עַל זֶרַע וְנִפַּל מִנִּבְלָתָם עָלָיו טָמֵא הוּא', ושנינו בברייתא שהובאה לעיל (יד:), ש'הוא' בא למעט, שדווקא **'הוּא'** [הזרע, המאכל] **טָמֵא, וְלֹא אֵין עוֹשֶׂה טוּמְאָה כְּיוֹצֵא בָּהּ** - אין אוכל טמא מטמא דבר אחר שהוא כיוצא בו, כלומר אוכל אחרי. **מתרצת הגמרא: חַד** - אחד משני מיעוטים אלו, בא ללמד **שֶׁבַּמַּשְׁקִין הַבָּאִין** [-שנטמאו] **מֵחֲמַת שֶׁרֶץ** עצמו אין טומאה עושה כיוצא בה. שכן ממה נאמר באוכל שנטמא בשרץ 'טמא הוא', ונתמעט משם שאוכל אינו מטמא דבר אחר שהוא כיוצא בו, למדנו על משקים שנטמאו משרץ שאינם מטמאים דבר אחר שהוא כיוצא בהם, כלומר משקה אחר. **וְחַד** - והמיעוט השני של 'יטמא' נאמר **בְּמַשְׁקִין הַבָּאִין** [-שנטמאו] **מֵחֲמַת כֵּלִי** שנטמא מחמת שרץ, ללמד שאינם מטמאים משקה אחר. **מפרשת הגמרא את תירוצה: וְצָרִיכִי** - ונצרכים שני מיעוטים אלו, משום **דְּאִי אַשְׁמְעִינַן** [-שאם היה משמיענו] הכתוב רק **בְּמַשְׁקִין הַבָּאִין מֵחֲמַת כֵּלִי** שאינם מטמאים משקים, היינו אומרים שהוא **מְשׁוּם דְּלָא חֲמִירִי** [-שלא חמורה] טומאתם, שהרי אינם אלא שניים לטומאה, **אֲבָל בְּמַשְׁקִין הַבָּאִין מֵחֲמַת שֶׁרֶץ דַּחֲמִירִי** [-שחמורה] טומאתם משום שהם ראשונים לטומאה, **אֵימָא** [-היינו אומרים] **שְׁעוֹשֶׂה טוּמְאָה כְּיוֹצֵא בָּהּ** - שהם מטמאים אף דבר אחר שהוא כיוצא בהם.

מקשה הגמרא: וְלִשְׁמְעִינַן [-וישמיענו] הכתוב רק את מיעוט 'טמא הוא' שנאמר **בְּמַשְׁקִין הַבָּאִין מֵחֲמַת שֶׁרֶץ** שאינם עושים כיוצא בהם, **וּמֵהָכָא** נלמד **שֶׁבֶּן שֶׁבֶּן שֶׁמַּשְׁקִין הַבָּאִין מֵחֲמַת כֵּלִי** הקלים מהם אינם עושים כיוצא בהם.

א. **ואף** מה שמשקים הבאים מחמת שרץ טמאים בעצמם מקורו מקל וחומר זה. רבינו דוד (ד"ה ייז). אמנם הביא בשם רש"י שנערך הקל וחומר רק לענין שיטמאו אחרים, אך כתב שלא יתכן לומר כן, שהרי גם טומאת עצמם לא נזכרה בשום מקום בתורה. הקשו התוספות (ד"ה ומה) ולמ"ל. הלא יש ללמוד טומאת משקים הבאים מחמת שרץ מקל וחומר אחר, מה אוכל הבא מחמת שרץ מטמא משקים, שרץ עצמו לא כל שכן שיטמא משקים. ומעתה יש לנו לומר שבין אוכל ובין משקה שבאים מחמת שרץ יטמאו כלי. ותירצו, שאף אוכל הבא מחמת שרץ אינו מטמא כלי מקל וחומר, מה משקה הבא מחמת כלי שמטמא אוכל אינו מטמא כלי, אוכל הבא מחמת שרץ שאינו מטמא אוכל כל שכן שאינו מטמא כלי. ב. **הקשו** התוספות (ד"ה ייז), אם כן משקים הבאים מחמת שרץ לא יהיו אלא שניים לטומאה, כשם שמשקים הבאים מחמת כלי אינם אלא שניים. ותירצו, שלא מצינו דבר שנטמא באב הטומאה שלא יהיה ראשון. ג. **הקשה** הפני יהושע (ד"ה אלא) הלא יש לשאול שאלה זו גם על שיטת חכמים שאינם דורשים 'יטמא' במשמעות 'יְטַמֵּא', וסוברים ששני אינו עושה שלישי בחולין, מנין שאוכל ראשון מטמא דווקא משקה ולא כלי. אמנם כתב רש"י לעיל (ט"ו ב ד"ה ואם), שמכך שמיעט הכתוב בטומאת אוכלים 'טמא הוא' ואינו עושה כיוצא בו טמא, מוכח שהוא מטמא דבר אחר, שאם לא כן אין צורך במיעוט האמור, עי' שיירי כאן לשאול מנין שאינו מטמא כלי. אלא שדורשת הברייתא להלן (כ:) ממה שנאמר בכלי חרס (ויקרא יא לג) 'וכל האוכל', שדווקא אוכל נטמא מכלי חרס שנטמא משרץ והוא ראשון לטומאה, אבל כלי אינו נטמא מכלי חרס זה, וכתב רש"י לעיל (ד. ד"ה נגע), שמכאן למדנו שכלי אינו נטמא מאב הטומאה בלבד, ולפי זה בהכרח שהדבר שנטמא מאוכל ראשון הוא משקה ולכן אם גם לפי שיטת רבי עקיבא יש לומר שמ'מכל האוכל' למדנו שאין כלי נטמא אלא מאב הטומאה בלבד, ומדוע מקשה הגמרא לשיטתו מנין שאין שני מטמא כלי. ותירץ הפני יהושע, שהוקשה לגמרא, שלדעת רבי עקיבא הדורש 'יטמא' 'יְטַמֵּא', יש ללמוד מדרשה זו שאוכל מטמא גם כלים, ואין ללמוד מ'מכל האוכל' שאין כלי נטמא אלא מאב הטומאה, אלא יש לומר שרק מכלי ראשון אינו נטמא, אבל מאוכל ראשון הוא נטמא. ד. **שכן** נדרש 'יטמא' שנאמר במשקים במשמעות 'יְטַמֵּא' אחרים, ומאחר שאינו מטמא משקה לפי שאין משקה עושה כיוצא בו, וכן אינו מטמא כלי כמבואר לעיל, בהכרח שהוא מטמא אוכל, כמבואר לעיל (ט"ו). בשיטת רבי יוסי. ה. **שכן** דרשו ממה שנאמר באוכל שנטמא בשרץ (ויקרא יא לה) 'טמא הוא', שאינו מטמא כיוצא בו [אוכל אחר], כמבואר לעיל (יד:). ו. **הגמרא** יכלה ללמוד בקל וחומר מאוכל עצמו שאינו מטמא כלי, כאותו קל וחומר שנדרש לעיל לענין משקים, מה כלי שנטמא משרץ אינו מטמא כלי, אוכל שנטמא מחמת כלי זה כל שכן שאינו מטמא כלי. אלא שעל קל וחומר זה עדיין יש להשיב, שאינו מלמד אלא על אוכל שנטמא מכלי, אבל אוכל הבא מחמת שרץ עדיין יש לו לטמא כלים, כפי שהשיבה הגמרא לעיל לענין משקים, ועל כן הצדיקה הגמרא ללמוד שאוכל שאינו מטמא כלי בקל וחומר ממשקה. רש"י (ד"ה ומשקה). ומשמע מדבריו שגם על אוכל יכלה הגמרא לתרץ כמו שתירצה על משקה, שמכיוון שטומאת אוכל הבא מחמת שרץ אינה מפורשת בתורה. אלא מקורה מקל וחומר מאוכל הבא מחמת כלי, דיו לבא מן הדין להיות כנידון. אך צריך עיון, שהרי אוכל הבא מחמת שרץ מפורש בתורה, שכן נאמר 'וכי יזוח מים על זרע ונפל מנבלתם עליו טמא הוא', ואין צריך ללומדו מאוכל הבא מחמת כלי. וכן מבואר בתוספות (ד"ה ומאכל), שתשובת הגמרא לענין משקה אינה מועילה לאוכל. מהורש"ל (פכ"ו אות ב) כתב, שגם לדעת רש"י אין מרעילה תשובה זו לאוכל שנטמא מחמת שרץ. עוד כתבו התוספות (שם), שבנידון הגמרא ליעיל מנין שמשקה אינו מטמא כלי, אין לומר שקל וחומר הוא מאוכל [מה אוכל שמטמא משקה אינו מטמא כלי, משקה שאינו מטמא משקה כל שכן שאינו מטמא כלי], שהרי כל המקור לכך שאוכל אינו מטמא כלי הוא ממשקה, וכל זמן שלא נתברר שמשקה אינו מטמא כלי, עדיין יתכן שאוכל מטמא כלי. עוד כתבו התוספות (ד"ה ומ), שיכלה הגמרא ללמוד שאוכל אינו מטמא כלי מכלי עצמו, מה כלי שמטמא אוכל אינו מטמא כלי, אוכל שאינו מטמא אוכל כל שכן שאינו מטמא כלי [ובעין זה כתבו התוספות שאנן (ליעיל ד"ה ומשקה) ורעוד הראשונים לענין משקה, שיכלה הגמרא ללמוד מכלי שאינו מטמא כלי, מה כלי המטמא משקה אינו מטמא כלי, משקה שאינו מטמא משקה כל שכן שאינו מטמא כלי]. אך הראב"ד (פכ"ב מהל' כלים ה"ב) כתב, שיש לפרוך קל וחומר זה, שכן מה לכלי שיש לו טהרה במקוה, מה שאין כן באוכל שאין לו טהרה במקוה, ויתכן שמשום חומרא זו הוא מטמא כלי. ז. **כאן** לא מקשה הגמרא מנין ש'יטמא' שנאמר באוכל בא ללמדנו שמטמא משקים ולא אוכלים, כמו שהקשתה לעיל (ט"ו) מנין ש'יטמא' שנאמר במשקים הוא לענין שיטמא אוכלים ולא משקים, שהרי כבר תירצה לעיל (שם), שמוכח מהכתובים שאין טומאה עושה כיוצא בה, הינו דווקא מאב הטומאה (ד"ה אפילו) וראה עוד בצל"ח (חולין קיז) שתירץ באופן אחר. ח. **הקשו** התוספות (ד"ה ומכאן) הלא בהכרח שזו היא חומרא באוכלים המטמאים, שהרי מה שמשקה עלול לקבל טומאה אינו מועיל לו להיטמא ממשקה אלא רק מאוכל, ונמצא שחומר המאכל הוא זה שגורם לו לטמא את המשקה. והניחו בקושיא. והתוספות הרא"ש (ד"ה ומכאן) תירץ, שמכל מקום קולא היא לגבי אוכל שאינו מטמא אוכל, ומה שהוא מטמא משקה אינו משום חומרתו, אלא חומרת המשקים היא, שהם מקבלים טומאה בקל. עוד הקשה התוספות רבינו פרץ (ד"ה וכי - מהמקום) על מה שסברה הגמרא בתחילה לומר שאוכל חמור יותר משום שמטמא משקה, הלא כשם שאוכל חמור ממשקה בכך שהוא מטמא משקים, כמו כן משקה חמור מאוכל בכך שהוא מטמא אוכלים ואילו אוכל אינו מטמא אוכלים. על כן כתב, שמה שמשקה אינו מטמא משקה ואוכל אינו מטמא אוכל אינו ענין לקולא וחומרא כלל, שכן אין זה משום קלישות הטומאה, כי אם משום שטומאה אינה עושה כיוצא בה. אלא שיש לפרש את דברי הגמרא מתחילתם באופן אחר. שבתחילה למדנו מקל וחומר, מה משקה שמכשיר אוכל ומביאו לידי טומאה אינו מטמא כלי, אוכל שאינו מכשיר וכי אינו דין שלא יטמא כלי. ועל כך יש לומר שהגמרא, שאם תאמר שאוכל חמור בכך שמטמא משקים בלא שום הכשר, מה שאין כן במשקים שאינם מטמאים אוכל בלא הכשר, לא כן הוא, שהרי זו הטומאה של המשקים ולא של האוכלים, שמשום שהם עלולים לקבל טומאה אינם צריכים הכשר. ואין זה משום חומרא של האוכל. ט. **שכן** מאחר שהכתוב מדבר באוכל, מסתבר שבא למעט אוכל אחר כמותו. רש"י (ד"ה ומ). י. **ואף** שלא נזכרה בכתוב זה טומאת משקים, שהרי הכתוב מדבר אפילו באוכלים שכבר נגובו מהם המים שנפלו עליהם בשעה שנגע בהם השרץ, ואין בהם אלא טומאת אוכלים בלבד ולא טומאת משקים, מכל מקום יש ללמוד מאוכל על משקה, שאף הוא אינו עושה כיוצא בה. רש"י (ד"ה ומ). והתוספות רבינו פרץ (ד"ה מה) פירש בשם רבי יחיאל מפריש"ט, שכתוב זה מדבר בין באוכלים נגובים ובין באוכלים שאינם נגובים, ומיעוט 'טמא הוא' אמור גם על טומאת האוכלים וגם על טומאת המשקים, ואף שליעיל נתבאר שמשקים הבאים מחמת שרץ אינם כתובים בפירוש אלא נלמדים בקל וחומר, מכל מקום לאחר הקל וחומר שוב יש לומר שהם נכללים ב'כי יזותן מים'.

מתרצת הגמרא: מִ"שְׁתָּא דְּאָתְיָא בְּקַלָּ"ח וְחוֹמֶר טָרֵ"ח וְכָתַב ה' קְרָא - אף דבר שנלמד בקל וחומר טורח הכתוב וכותבו[א], ועל כן נכתב 'יטמא', ללמד על משקים הבאים מחמת כלי שאינם מטמאים משקים, אפילו שאפשר ללמוד דין זה ממשקים הבאים מחמת שרץ[ב].

★

הגמרא חוזרת לברר את דברי ריש לקיש לעיל (ע"ב), **שרבי יוסי הסובר שטומאת משקים לטמא אוכלים היא מן התורה, אמר כן על פי שיטת רבי עקיבא רבו, שיטמא' שנאמר באוכל שנטמא מכלי שנטמא משרץ והוא שני לטומאה, פירושו 'יְטַמָּא', ושני עושה שלישי בחולין. מקשה הגמרא: אֲמַר לַ"יה רַבִּינָא לְרַב אָשֵׁי, אִין יתכן שדברי רבי יוסי אמורים בשיטת רבי עקיבא, וְהָא אָמַר רַבָּא, לָא רַבִּי יוֹסֵי סָבַר כְּרַבִּי עֲקִיבָא שטומאת משקים שנית עושה שלישי בחולין, וְלָא רַבִּי עֲקִיבָא סָבַר כְּרַבִּי יוֹסֵי באותו קל וחומר שהוא דן בפסול רביעי בקודש, כפי שיובא להלן. ומאחר שסובר רבי יוסי שטומאת משקים לטמא אוכלים היא מן התורה, ומקור דין זה הוא ממה שנדרש 'יטמא' שנאמר במשקה במשמעות 'יְטַמָּא', בהכרח שיסבור ששני עושה שלישי בחולין, שהרי ה'יטמא' נאמר במשקה ובאוכל שנגע בכלי שנגע בשרץ שאינו אלא שני לטומאה. ואילו לדברי רבא שרבי יוסי חולק על רבי עקיבא וסובר ששני אינו עושה שלישי בחולין, לא יתכן שהוא דורש את דרשת רבי עקיבא האמורה.**

מתרצת הגמרא: אֲמַר לַ"יה [-לו] רב אשי לרבינא, אמנם **רַבִּי יוֹסֵי בְּשִׁיטָּתֵ"ה רַבִּי עֲקִיבָא רַבּוֹ אֲמָרָהּ** לשמועה זו שמשקה שהוא שני לטומאה, מטמא אוכל מן התורה, ואמר שכשם שמשמעות 'יטמא' שנאמר באוכלים היא 'יְטַמָּא' אחרים, הוא הדין ל'יטמא' שנאמר במשקים שמשמעותו היא 'יְטַמָּא' אחרים, וְלַ"יה לָא סְבִירָא לַ"יה - ואולם הוא עצמו אינו סובר כן, אלא לשיטתו משקה אינו מטמא אחרים אלא מדרבנן בלבד, ואינו דורש את ה'יטמא' במשמעות 'יְטַמָּא' אחרים.

★

הגמרא חוזרת לפרש את דברי רבא שהובאו לעיל: אֲמַר לַ"יה רַב אַשֵׁי לְרַב בַּהֲנָא, בְּשֶׁלָּ"מָא - מובן מה שאמר רבא שרַבִּי יוֹסֵי לָ"א סָבַר לַ"יה כְּרַבִּי עֲקִיבָא, שהרי מוכרח כן מדברי רבי יוסי במקום אחר. דְּתַנְיָא - שכן שנינו בברייתא, **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, מְנַיִן לָ"רַבִּיעִי** לטומאה **בְּקוֹדֶשׁ שֶׁהוּא פְּסוּלִ"יז, וְדִין הוּא** - מקור דין זה הוא מקל וחומר. שכן נאמר ביולדת (ויקרא יב ו-ז), 'וּבִמְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ לְבֵן אוֹ לְבַת תָּבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ לְעֹלָה וּבֶן יוֹנָה אוֹ תֹר לְחַטָּאת אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֶל הַכֹּהֵן, וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי ה' וְכִפֶּר עָלֶיהָ וְטָהֵרָה'. הרי שאף לאחר שמלאו ימי טהרתה[יח] עדיין היא טמאה לענין קדשים, ואינה ניתרת באכילת קדשים ובכניסה למקדש עד שתביא את קרבנותיה. והוא הדין לכל הטמאים שנתחייבו בקרבנות[יט], שכל זמן שלא הביאו את קרבנותיהם ועדיין הם מחוסרים כפרה, הרי הם אסורים בקדשים ובכניסה למקדש, וכן פוסלים הם את הקדשים במגעם[כ]. ואם כן יש ללמוד מהם בקל וחומר על שלישי לטומאה, **וּמָה מְּ"חוּסַּר כַּפָּרוֹת שֶׁהוּא מוּתָּר בָּתְּרוּמָה** ומכל מקום הוא **פָּסוּלִ"יז בְּקוֹדֶשׁ** - הוא אסור באכילת קדשים ופוסלם במגעו, אוכל **שְׁלִישִׁי** לטומאה **שֶׁהוּא פְּסוּלִ"יז בָּתְּרוּמָה**[כא], וכי **אֵינוֹ דִּין** שאם נגע בדבר אחר של קודש **שֶׁיַּעֲשֶׂה** אותו **רְבִיעִי בְּקוֹדֶשׁ** ויפסלנו.

והמשיך רבי יוסי ואמר: וְ"קַמָּדְנוּ פסול של **שְׁלִישִׁי בְּקוֹדֶשׁ מִן הַכָּתוּב** המפורש **בְּתּוֹרָה**, ואין צריך ללומדו מקל וחומר[כב], וְרַק מקור פסול **רְבִיעִי** בקודש הוא **מִקַּלָּ"ח וְחוֹמֶר. מפרשת הגמרא: שְׁלִישִׁי** בקודש מנין שהוא פסול **מִן הַתּוֹרָה**, ממה **דִּכְתִיב** בבשר קדשים (פס ז יט) **'וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע**

יא. דווקא על קל וחומר אומרת כן הגמרא, ולא על י"ג מידות שהתורה נדרשת בהן, משום שכל המידות מקובלות מסיני ואין אדם דן אותן מעצמו, מה שאין כן בקל וחומר שהוא לימוד שכלי, ובכדי שנדע שהתורה היא רצונו וחכמתו יתברך למעלה מן השכל, על כן דבר שכלי טרחה התורה לכותבו. בני יששכר (מפתחי תפארת מפתחי ז פתח ט). **יב. התוספות** (לעיל ע"ב ד"ה גם) [על פי המהרש"א בתוס' שם] כתבו, שאין לגרוס כל קטע זה בדברי הגמרא, ואין דורשים כלל מ'יטמא' שאין טומאה עושה כיוצא בה, אלא רק מ'טמא הוא'. אך רבינו דוד (שם ד"ה והיכן) כתב שגם לשיטת התוספות הסוברים ש'יטמא' אינו מיעוט, יש לקיים גירסא זו בשיטת רבינא לעיל (שם), הסובר שמכך שנאמר פעמיים 'יטמא' מוכח שאוכל אינו מטמא אלא משקה, ומשקה אינו מטמא אלא אוכל, שאם לא כן היה לה לתורה לערב אוכל ומשקה יחד, ולכתוב 'יטמא' אחד על שניהם. ועל כך מקשה הגמרא, הלא מה שאוכל אינו מטמא אוכל כבר נלמד מ'טמא הוא'. והמהר"ם (פתוס' שם) פירש כן גם בגוונא התוספות. אך תמה בחידושי רבי עקיבא איגר (ד"ה ומפיעין), הלא בשיטת רבינא מבואר שאין ללמוד משקים מאוכלים לענין שאין טומאה עושה כיוצא בה, ואם כן מה מקשה הגמרא מדוע צריך מיעוט נוסף במשקה. **יג. במעשר** שני ובחולין רק שני לטומאה טמא, אך שלישי טהור [כן הוא לשיטת חכמים, אך לדעת רבי עקיבא שהובאה לעיל גם אוכל ומשקה שלישי פסול], ובתרומה שני עושה שלישי, ואף שלישי לטומאה פסול ואסור באכילה כדין תרומה טמאה. ובקדשים שלישי עושה רביעי, ואף רביעי לטומאה פסול ונאסר באכילה כדין קדשים טמאים, 'פסול' הוא דבר טמא שאינו מטמא אחרים, ואילו 'טמא' הוא דבר המטמא אחרים. **יד. שהם** ארבעים יום מלידתה ליולדת זכר, ושמונים יום ליולדת נקבה. טו. **בגין** זב וזבה ומצורע. טז. **שלשה** כתובים נאמרו בטהרת טמאים. א. 'ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים' (ויקרא כב ו), שמשמעו שמיד לאחר הטבילה הוא טהור. ב. 'ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים' (שם שם ז), שרק לאחר הערב שמש הוא טהור לתרומה ['מן הקדשים' היינו תרומה, שכן דורשת הגמרא ביבמות (פד:) ממה שנאמר בתחילת הפרשה (שם כב ד) 'איש איש מזרע אהרן', איזהו דבר ששוה בכל זרע אהרן, הוי אומר זו תרומה, שכן קדשי קדשים אינם נאכלים אלא לזכרי כהונה בלבד, וכן חזה ושוק של שלמים אינם נאכלים לבת כהן שניאשת לישראל אף לאחר שנתגרשה או נתאלמנה וחזרה לבית אביה]. ג. 'וכיפר עליה הכהן וטהרה' (שם יב ח) שמשמעו שהטהרה נגמרת רק לאחר הבאת קרבנות הטהרה [בטמאים שחייבים בקרבנות, כגון זב, זבה, יולדת, ומצורע]. ומבואר ביבמות (שם), שהכתוב הראשון אמור לענין אכילת מעשר שני [שאסור לטמאים], שהטבילה לבדה מתירה את הטמא לאוכלו, שכן טהרה למעשר שני היא כטהרת חולין. והכתוב השני מדבר לענין אכילת תרומה, שהיא ניתרת רק לאחר הערב שמש, אבל עד הלילה הוא אסור באכילת תרומה, ופוסלה במגעו אף לאחר הטבילה, והוא הקרוי 'טבול יום'. והכתוב השלישי מדבר לענין אכילת קדשים, שטמא המחויב בקרבנות כפרה אינו ניתר באכילת קדשים עד שתביא את קרבנותיו, ואף פוסל קדשים במגעו. על פי רש"י (ד"ה דמפיק), אך העיר הראש יוסף (כריתות שם) על דבריו, שאין זה אלא ההוה אמינא בגמרא ביבמות (שם:), אך לבסוף מסיקה הגמרא שם שגם דין טבול יום נלמד מיולדת. שכן ממה שנאמר בה (שם יב ז) 'זאת תורת היולדת', למדנו שהיא אסורה בתרומה עד ליל ארבעים ואחד ללידת זכר, וליל שמונים ואחד ללידת נקבה, וכל אותם הימים הרי היא כטבולת יום אורלי. **יז. הרשי"ש** (מנחם כה. ד"ה ומפיק) גורס 'פוסל בקודש', וכן מפורש בתוספתא (מנחם פ"ג ה"ז) על פי נוסחאות כתב יד, וכתב הרש"ש (שם כה. ד"ה ומפיק), שכן מוכח מדברי רבי יוסי, שלא זו בלבד שמחוסר כיפורים אסור באכילת קדשים, אלא שהוא גם פוסלם במגעו, שאם לא כן אין למדנו ממנו בקל וחומר ששלישי עושה רביעי בקודש ופוסלו. ומכאן תמה על התוספות יום טוב (שם פ"ו מ"ב) שנקט בשיטת הרמב"ם (מאכל"א ומוסי שם ה"ח), שאף שמחוסר כיפורים אסור בקדשים מכל מקום אינו פוסלם. אמנם הגירסא ברש"י (ד"ה ומפיעין) היא 'אסור בקודש', אך כתב הדבר שמואל (ד"ה ומפ), שאף לפי גירסא זו יש לפרש, שאסור לו לגעת בקדשים משום שהוא פוסלם במגעו. וראה עוד בזוירי אבן (מנחם שם ד"ה ומפיקר) ובמרומי שדה (שם כה. ד"ה ומפ) בענין זה. **יח. אף** חכמים החולקים על רבי עקיבא וסוברים ששני אינו עושה שלישי בחולין, מודים הם ששני עושה שלישי בתרומה. וגם מקור דין זה הוא מקל וחומר, מה לטבול יום שהוא טהור לחולין, ואף על פי כן הוא אסור באכילת תרומה ואף פוסלה במגעו עד שיעריב שמשו, שני שהוא פסול בחולין כל שכן שהוא פוסל את התרומה במגעו ועושה אותה שלישי, כמבואר במסכת סוטה (כח:). **יט. שכן** אילו היה צריך ללמוד פסול שלישי בקודש בקל וחומר ממחוסר כיפורים, אי אפשר היה ללמוד ממנו על רביעי בקודש, שהרי הקל וחומר הוא גם ממה ששלישי פסול בתרומה [שהרי לולי דין זה היה לנו מקור ששלישי חמור ממחוסר כפורים], ומאחר שבתרומה רק שלישי פסול ולא רביעי, אי אפשר ללמוד ממנה שרביעי יפסל בקדשים, שכן דיו לבא מן הדין להיות כנידון. אך מאחר שלשלישי בקודש אין צורך בקל וחומר אלא פסולו מפורש בתורה [כמבואר בגמרא להלן], שוב אפשר ללמוד מקל וחומר זה לרביעי בקודש, שהרי אם נאמר 'דיו' נמצא שאי אפשר לדרוש קל וחומר זה כלל, ואין אומרים 'דיו' במקום שאם נאמר אותו יתבטל הקל וחומר לגמרי. רש"י (ד"ה ומפיעין). וכן היא דעת רבי טרפון בבבא קמא (פה:), אך לדעת חכמים (שם) אומרים 'דיו' גם במקום שמתבטל הקל וחומר לגמרי. וכתב רש"י בחגיגה (כד: ד"ה מינו), שלשיטת חכמים אכן פסול רביעי בקודש אינו מן התורה, אלא מעלה היא שעשו חכמים בקדשים. אך התוספות (ד"ה ומפ) כתבו, שכאן גם לדעת חכמים אין לומר 'דיו', שכן מכך שמחוסר כיפורים אינו פוסל תרומה מוכח שיש לו דין שלישי לטומאה, וכשם שהוא פוסל קדשים, הוא הדין לכל שלישי לטומאה שהוא עושה רביעי בקודש.

יט. אור לארבעה עשר פרק ראשון פסחים

בְּבָשָׂר טָמֵא לֹא יֵאָכֵל. שהרי **מִי לֹא עָסְקִינַן** - וכי אין כותב זה מדבר גם בבשר **הַנֶּגַע בְּשֵׁנִי** לטומאה ונעשה שלישי, הלא נאמר 'יגע בכל טמא', ואף שני לטומאה הוא בכלל 'טמא', שכן נאמר בכלי חרס שהוא ראשון לטומאה (ויקרא ו׳ כ״ג) 'כל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא', ומכאן שאוכל שנטמא מהכלי ונעשה שני נקרא 'טמא'. ואם כן מוכח מהכתוב האמור בבשר קודש, שאם נגע בשני ונעשה שלישי הרי הוא פסול[א]. ואולם פסול **רְבִיעִי** בקודש אינו מפורש בכתוב, אלא מקורו **מַקַּל וָחוֹמֶר** ממחוסר כיפורים, **דְּאָמְרִינַן** - כפי שנתבאר לעיל (יח.)[נ].

מסיק רב אשי את הוכחתו שרבי יוסי חולק על רבי עקיבא: וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ - ואם יעלה בדעתך לומר שרבי יוסי **קָבַר כְּרַבִּי עֲקִיבָא** ששלישי לטומאה פסול גם בחולין, **נִיתְנֵי נָמֵי** - היה לו לשנות שגם **רְבִיעִי בְּתְרוּמָה** פסול מקל וחומר[ב]. שכן מה לטבול יום שאפילו שהוא טהור לחולין מכל מקום הוא פוסל תרומה, שלישי שהוא פסול בחולין כל שכן שיש לו לפסול תרומה ולעשותה רביעית. ולפי זה יש לפסול אף **חֲמִישִׁי בָּקוֹדֶשׁ** מקל וחומר, שכן מה למחוסר כיפורים שאפילו הוא טהור לתרומה מכל מקום הוא פסול לקדשים, רביעי שהוא פסול בתרומה כל שכן שיש לו לפסול קדשים ולעשותם חמישי לטומאה[ג]. ומכך שלא פסל רבי יוסי אלא שלישי בתרומה ורביעי בקודש, בהכרח שהוא חולק על רבי עקיבא, ואינו דורש את ה'טמא' שנאמר באוכלים ומשקים שניים במשמעות 'יְטֻמָּא', וסובר ששלישי בחולין טהורין.

מסיים רב אשי את שאלתו: אֶלָּא מה שאמר רבא **שֶׁרַבִּי עֲקִיבָא לֹא קָבַר כְּאוּתוֹ קַל וְחוֹמֶר שֶׁדָּרַשׁ רַבִּי יוֹסֵי** מטבול יום לפסול שלישי בתרומה[ד], וכקל וחומר שדרש רבי יוסי ממחוסר כיפורים לפסול רביעי בקודש, **מְנָלַן** - מנין לו דבר זה, הלא יתכן שדורש רבי עקיבא קל וחומר זה ואכן פוסל מחמתו גם רביעי בתרומה וחמישי בקודש. **מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: אֲמַר לֵיהּ** רב כהנא לרב אשי, הרי אם סובר רבי עקיבא שיש לדרוש קל וחומר זה, ופוסל גם רביעי בתרומה וחמישי בקודש, לא יתכן **דְּלֵא יְלֵיפְנֵי תָּנָא וְיֵיתֵי** - שלא ימצא שום תנא במשנה או בברייתא שישנה **שֶׁרְבִיעִי בְּתְרוּמָה וַחֲמִישִׁי בְּקוֹדֶשׁ** פסולים, **וְכאשר** תשאל שיטת מי היא, **נִימָא** [-נשיב] ששיטת **רַבִּי עֲקִיבָא הִיא** זו. ומאחר שלא מצינו כשיטה זו בשום מקום, מוכח שאף לדעת רבי עקיבא רביעי בתרומה וחמישי בקודש טהורים, ואם כן בהכרח שאינו דורש את הקל וחומר האמור[ה].

תְּמַהּ רב אשי על ראיית רב כהנא: וְאֲנַן אֲהָכֵי נִיקּוּם וְנִקְמוֹךְ - האם על כך אנו נעמוד ונסמוך, וכי משום שלא מצאנו שום משנה או ברייתא השונה שרביעי בתרומה וחמישי בקודש פסולים, יש להוכיח שרבי עקיבא חולק על הקל וחומר של רבי יוסי, וסובר שרביעי בתרומה וחמישי בקודש טהורים. על כן **נָקֵיף** [-יצא] **רַב אַשִׁי, וְאִי תֵּימָא** [-ויש אומרים] שיצא **רַב כָּהֲנָא, דָּק וְאַשְׁכַּח** - ודקדק ומצא בפירוש שרבי עקיבא מטהר רביעי בתרומה וחמישי בקודש, **מַהָא דְּתָנֵן** - ממה ששנינו במשנה בחגיגה (כ:), **הַכְּלֵי מְצָרֵף אֶת מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ לְקָדֵשׁ**. שאם היו שני מאכלי קודש בתוך עריבה אורוכה, וכל אחד מהם נמצא בצד אחר ולא נגעו זה בזה, ונגע אדם טמא באוכל שבצד אחד, נטמא גם האוכל שבצד האחר, משום שהכלי מצרף את שניהם להיחשב לדבר אחד, שאם נטמא מקצתו נטמא כולו[ו]. וחומר זה של צירוף כלי נאמר רק לענין קדשים, **אֲבָל לֹא לְעִנְיַן תְּרוּמָה**. ועוד שנינו בהמשכה של משנה זו, **וְהָרְבִיעִי בָּקוֹדֶשׁ פָּסוּל**, וכן **הַשְּׁלִישִׁי בִּתְרוּמָה** פסול. **וְאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִכַּח עִדּוּתוֹ שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא נִשְׁנֵית מִשְׁנָה זוֹ** של צירוף כלי. **(דתניא) [דְּתָנְיָא]** - שכן שנינו במסכת עדיות (פ״ח מ״ו), **הוֹסִיף רַבִּי עֲקִיבָא** להעיד על **הַסּוֹפֶת** של המנחות, **וְעַל הַקְּטוֹרֶת**[ז] **וְהַלְּבוֹנָה**[ח] העומדים להיות מוקטרים על המזבח, **וְעַל הַנְּחָלִים** של המזבח, **שֶׁאִם** היו מונחים בתוך כלי **וְנָגַע טְבוּל יוֹם בְּמִקְצָתָן, פָּסַל אֶת כּוּלָּן**, ולא את מקום מגעו בלבד. והוא משום שהכלי מצרף את כל הסולת או הקטורת או הלבונה או הנחלים שבתוכו לדבר אחד, שאם נטמא מקצת ממנו נטמא כולו[ט].

מסיק רב אשי [או רב כהנא] את ראייתו: הרי שרבי עקיבא הוא זה שחידש דין צירוף כלי השנוי במשנה בחגיגה, ומכך שבסופה של אותה משנה השנויה בשיטתו שנינו שרביעי בקודש פסול, משמע **רְבִיעִי אִין** - פסול, אבל **חֲמִישִׁי** בקודש **לָא** פסול. וכן ממה שנינו ששלישי בתרומה פסול, משמע **שְׁלִישִׁי אִין** - פסול, אבל **רְבִיעִי** בתרומה **לָא** פסול. ומאחר שסובר רבי עקיבא שרביעי בתרומה וחמישי בקודש טהורים, בהכרח שאינו סובר את הקל וחומר שדרש רבי יוסי מטבול יום ומחוסר כיפורים, וכדברי רבא לעיל (יח:).

הגמרא מוכיחה מדברי רבי יוחנן, שלשיטתו צירוף כלי בקדשים אינו אלא מדרבנן, ונחלק בדין זה על רבי חנין הסובר שהוא מן התורה: ממה שאמר רבי יוחנן שמקור המשנה בחגיגה הוא מעדותו של רבי עקיבא, **אֶלָּא קָסָבַר** - מוכח שהוא סובר שדין **צֵירוּף** כלי הוא רק **מִדְּרַבָּנָן** ולא מן התורה[י]. שהרי העיד רבי עקיבא גם על גחלים ולבונה שאם נטמאו מקצתם נטמאו כולם, והרי אלו אינם אוכל או משקה[יא], וכל עיקר טומאתם הוא משום 'חיבת הקודש' שאינה אלא מדרבנן[יב]. ומאחר שכל מקור דין צירוף הוא מעדות זו שבכללה גם טומאה דרבנן, אין לנו מקור לכך שדין זה הוא מן התורה, ואם כן אף בסולת שעיקר טומאתה מן התורה הכלי מצרפה רק מדרבנן. **וְנִמְצָא דְּלֵיכָּא** [-שחולק] רבי יוחנן על דבריו **דְּרַבִּי חָנִין דְּאָמַר שֶׁצֵּירוּף** כלי הוא **מִדְּאוֹרַיְיתָא**, שכן **נֶאֱמַר** בקרבנות הנשיאים (במדבר ז׳ י״ד) **'כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת'**, ומכאן **שֶׁהַתּוֹרַת עֲשָׂה כָּל מַה שֶּׁבַּכַּף לְאַחַת'**, שאם נטמא מקצת מהקטורת נטמאה כולה.

*

הגמרא מביאה קושא שהקלו חכמים בטומאה במקדש: תָּנַן הָתָם - שנינו שם במסכת עדיות (פ״ג מ״ג), העיד רבי חנינא סגן הכהנים[יג], **עַל מָחַט** טמאה[יד] **שֶׁנִּמְצֵאת בְּבֵית** קדשים, **שֶׁהַפְּנִים** שנגע במחט, **וְהַחִיצוֹנִים** של הכהן שנגעו במחט, **מְהוֹרוֹת, וְאוּלַם הַבְּשָׂר טָמֵא**. ואם **נִמְצֵאת** המחט **בְּבָשָׂר** [-בצואה] של בהמת הקרבן, **הַכֹּל מְהוֹר**, וגם הבשר. **וְאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, וְכֵינוֹ** - זכות וטובה ורווח ותקנה היא לנו, **שְׁאֵין טוּמְאַת יָדַיִם בְּמִקְדָּשׁ**, לפי שבכך נמנע הפסד קדשים. שמן התורה אין אדם נטמא אלא מאב הטומאה, אך גזרו חכמים טומאה על ידים שנגעו בראשון לטומאה, ואפילו על סתם ידים שאינן נטולות במים, או שהסיח דעתו מהן לאחר נטילתן, שיהיו שניות לטומאה, והרי הן פוסלות תרומה וקדשים[טו]. ומשום כן היה לנו לטמא את ידי הכהן מחמת נגיעתן במחט[טז], אלא שלא גזרו חכמים על טומאת ידים במקדש. ועל כך אמר רבי עקיבא, שזכות ותקנה היא לנו שלא גזרו עליה במקדש, שכן בכך נמנעת טומאה מבשר קודש שנגעו בו ידים, ואין אנו באים לידי הפסד קדשים.

א. **רש״י** (ד״ה נמי) ורבינו חננאל (לשל״ה יח:: ד״ה נמי) כתב, שהוכחת רב אשי היא מיתור תיבת 'בכל', שכן היה די שיכתב 'אשר יגע בטמא', ונכתב 'בכל טמא', לרבות אף בשר הנוגע בשני לטומאה.

ב. **ואין** לומר 'ויו לבא מן הדין להיות כנידון', ולא יהיה שלישי בתרומה חמור משלישי בחולין, שאם כן יתכפל הקל וחומר לגמרי, שהרי לפסול שלישי בתרומה אין צורך בקל וחומר, אלא הוא בכלל 'עִסָּמָא' שנאמר בחולין, ששני עושה שלישי, כמבואר בשיטת רבי עקיבא, ואין אומרים 'דיו' במקום שעל ידו מתבטל הקל וחומר לגמרי [ראה לעיל (יח:) בהערה].

ג. **ואף** שאינו דורש 'טמא' 'עִסָּמָא', מכל מקום הוא מטמא אחרים מן התורה, שכן נאמר בטומאת שרצים (ויקרא י״א ג״ה) 'וכי יזוח מים על זרע ונפל מנבלתם טמא הוא', ודורשת הברייתא לעיל (יד:) מיותר 'הוא', שדווקא הזרע [המאכל] טמא, אבל אינו מטמא אוכל אחר כיוצא בו. ומכך שהצריך הכתוב למעט שאינו מטמא אוכל, משמע שדווקא אוכל אינו מטמא, אבל משקה הוא מטמא. ואין לומר שבא הכתוב למעט שאוכל אינו מטמא אחרים כלל, שהרי גם לולי המיעוט לא היינו אומרים מעצמנו שאוכל מטמא אחרים, ואם כן למה נכתב 'הוא'. ורש״י (ד״ה ס״ל), וכתבו התוספות (ד״ה ס״ל) שדברי רש״י מובנים רק לשיטת אבייי ורב אדא בר אהבה לעיל (סב) שאוכל מטמא אוכל בקדשים, אבל לשיטת רבינא (סב) שאוכל אינו מטמא אוכל אף בקדשים, אין ראיה מהמיעוט האמור שאוכל מטמא משקה. שהרי יתכן שבא הכתוב האמור למעט, שאפילו בקדשים שנאמר בהם 'והכבד אשר יגע בכל טמא', שלכאורה יש ללמוד משם שכל דבר טמא מטמא קודש, מכל מקום גם בהם אין אוכל מטמא אחרים כלל. וראה בפני יהושע (בתוספות סב ס״ע ותוד״ה) ביישוב דברי רש״י.

ד. **ולפי** זה אין מקור לכך שמשקים ראשונים מטמאים אחרים מן התורה, ואכן לשיטת רבי יוסי כל עיקר טומאת משקים לטמא אחרים אינה אלא מדרבנן[נא].

ה. **שכן** מבואר בסוטה (כט:), שלדעת רבי יוסי דורשים בקל וחומר, מה טבול יום שטהור בחולין פסול לתרומה, שני שהוא פסול בחולין כל שכן שפוסל תרומה. ואף שרבי יוסי לא דורש בפירוש קל וחומר זה, מכל מקום מוכח כן ממה שדרש קל וחומר ממחוסר כיפורים על רביעי בקודש כמובא לעיל (יח:), שהרי כל הקל וחומר האמור הוא מכח זה ששלישי פסול בתרומה.

ו. **אך** לולי צירוף זה לא היה האוכל שבצד השני נטמא שכן לא נגע בו הטמא, וגם לא נגע בכלי בכדי שנאמר שהכלי מטמא אותו. וכן אין הכלי נטמא מחמת האוכל הטמא, שכן אוכל אינו מטמא כלי כלל, ואף לא מדרבנן.

ז. **הוגה** על פי הגהות ויצינים בשם גליון.

ח. **הלבונה** ניתנת על המנחה, ומוקטרת על מזבח ההולה. וכן היו מניחים שני בזיכי לבונה על השלחן אצל לחם הפנים, ומידי שבת לאחר סילוק הלחם היו מקטירים את הלבונה על גבי מזבח העולה.

ט. **טבול** יום הוא טמא שטבל ונטהר מטומאתו לענין חולין, אך יש לו דין שני לטומאה לענין תרומה וקדשים, ואסור באכילתם ופוסל אותם במגעו עד הלילה.

י. **ובהברח** שהוא משום צירוף הכלי, שכן אם הוא משום שנגע האחד בשני, הלא אף להם להיטמא אלא עד הרביעי בלבד, שהגחלת שנגע בה הטבול יום נעשית שלישית, ומטמאה את הגחלת הסמוכה לה ועושה אותה רביעית, אבל הרביעית אינה מטמאה את החמישית. ולא יתכן שימצאו כל הגחלים שבכלי לולי צירוף הכלי, שאם כן נמצא שיש חמשי רביעי בקודש עד מאה, והרי לא כן הוא, אלא אין יותר מרביעי בקודש. רש״י (ד״ה שם) **וְלֹא** מצינו קבלת טומאה מן התורה אלא באדם וכלים ואוכלים ומשקים.

יא. **תקנת** חכמים היא, שכל דבר שקודש למובח יטמא אפילו שאינו אוכל או משקה, שכן חביבות הקדשים מחשיבה אותם כאוכל. ואף שהורשת הברייתא להלן (לג:), ממה שנאמר (ויקרא ז׳ י״ט) 'והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל וגו' והבשר', שייתור 'והבשר' בא לרבות עצים ולבונה לקבלת טומאה, אין זו אלא אסמכתא בעלמא, שכן מבואר בדברי הגמרא (שם), שמעלה היא בקדשים, ואינה מן התורה. רש״י (ד״ה שם) ותוספות (ד״ה שם) ומנחות ס״ד: ד״ה פנים).

יב. **בטבעיניות** שם נשנו כמה הלכות שהעיר עליהם, ואחת מהן היא הערות שלפנינו.

יג. **ובגמרא** להלן (ע״ב) יובאר איזו טומאה יש במחט.

יד. **שלמה** המלך גזר על טומאת ידים לענין קדשים, והוסיפו חכמים לגזור גם לענין תרומה. והגזירה השניה נגזרה בעליית חנניה בן חזקיה כשעלו חכמים לבקרו, ועל ר״ח דברים גזרו באותו היום כמובא במשנה בשבת (יג:) ובגמרא (שם טו:), ונוסע הגזירה הוא משום שידים עסקניות הן (שם יד:), ופירש רש״י (שם ד״ה עסקניות), שהידים נוגעות בבשר ובמקום הטינופת, והן מאמיצות את התרומה כשהן נוגעות בה, ונגעי הוא לתרומה[נב].

טו. **כן** הוא לשיטת רבי יוסי ברבי אבין להלן (ע״א), אך לשיטת רב היה להן להיטמא מחמת נגיעתם בכשר.

טז. **הקדמת** מוקטרת על מזבח ההזה פעמיים ביום, בשחרית ובבין הערבים.

יז. **הוגה** בשיטת רבי יוסי ברבי חנינא, שהוא סובר בחולין פסול לתרומה, שני שהוא פסול בחולין כל שכן שפוסל תרומה. ואף שרבי יוסי לא דורש בפירוש קל וחומר זה, מכל מקום מוכח כן ממה שדרש קל וחומר ממחוסר כיפורים על רביעי בקודש כמובא לעיל (יח:), שהרי כל הקל וחומר האמור הוא מכח זה ששלישי פסול בתרומה.

יח. **אך** לולי צירוף זה לא היה האוכל שבצד השני נטמא שכן לא נגע בו הטמא, וגם לא נגע בכלי בכדי שנאמר שהכלי מטמא אותו. וכן אין

מקשה הגמרא: וְנֵימָא - הלא היה לו לומר, זכינו **שְׁאֵין מְזַמְּאִין דַּיָּנִים וַכַּלִּים בְּמִקְדָּשׁ**, כלומר, היה לו להוסיף, שגם על כלים שנטמאו מדבר שאינו נמצאה בבשר, **מַאי עֲבַדְתְּיָה** - מה מעשיה, כלומר, איזו טומאה יש בה, ומדוע היא מטמאת את הבשר. **אִי נֵימָא** [-אם נאמר] שמדובר **בְּפֶסַח קָחֵט** שאין ידוע האם היא טמאה או טהורה ושל מי היתה[יב], שגזרו עליה חכמים להיות ראשון לטומאה כדין ספק כלים הנמצאים שאין ידוע האם הם טהורים או לא[יג]. **וְהוֹרֵי אִי אִשָּׁה לִפְרֹשׁ כֵּן, דְּהָא אִיתְּמַר** - שהרי נאמר בבית המדרש, **רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא** אמרו הלכות בספק טומאה. **חַד** [-אחד] מהם **אָמַר**, שאף שגזרו חכמים טומאה על רוק שאין ידוע של מי הוא, שיש לחשוש בו שמא הוא רוק של זב או נדה שהוא את הטומאה מן התורה ומטמא אדם וכלים[יד], מכל מקום **לָא גָּזְרוּ** טומאה **עַל סָפֵק חֲרוּזִין שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם. וְחַד** [-ואחד] מהם **אָמַר**, שאף שגזרו על ספק כלי טומאה, להחשיבו ראשון לטומאה, מכל מקום **לָא גָּזְרוּ עַל סָפֵק הַכֵּלִים שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם.** ואם כן, ספק מחט זו אינה מטמאה את הבשר, שהרי מדובר בבהמת קדשים שקריבה בירושלים, ושם בלעה מחט זו.

משיבה הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, המשנה מדברת במחט שהיא ודאי טמאה, **וְכֶגוֹן שֶׁאָבְדָה לוֹ מַחַט** של **טְמֵאָה מֵת**, שעל ידי נגיעתה בטמא מת נעשתה אב הטומאה כמותו[טו], **וְאַחַר כָּךְ הֶחֱזִירָהּ** כשמצא אותה **בְּבָשָׂר** הקרבן, וראה שזו היא המחט הטמאה שאבדה לו[טז]. **הגמרא מביאה תירוץ אחר: רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי** [-בן רבי] **אַבִּין אָמַר**, לעולם מדובר במחט שאין ידוע מה היא, **וְכֶגוֹן שֶׁהָיְתָה הַפָּרָה** שמנאכת בה המחט **חֲסוּמָה** בפיה, **וּבָאָה מִחוּץ לִירוּשָׁלַיִם**, וכך נשארה כשפיה חסום עד ששחטוה, ובהכרח בלעה מחט זו מחוץ לירושלים, ועל כן דינה כספק כלים מחוץ לירושלים שגזרו עליהם טומאה, והיא מטמאה את הבשר.

★

הגמרא דנה בדברי האמוראים שהובאו לעיל, בדין ספק רוקם וספק כלים בירושלים: גּוּפָא - נשוב לעצם דברי רבי אלעזר ורבי יוסי ברבי חנינא ונבאר אותם. **רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, חַד** [-אחד] מהם **אָמַר, לָא גָּזְרוּ עַל סָפֵק חֲרוּזִין שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם. וְחַד** [-ואחד] מהם **אָמַר, לָא גָּזְרוּ עַל סָפֵק הַכֵּלִים שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם. מקשה הגמרא:** הלא בספק **רוּזִין תְּנִינָא** - כבר שנינו במשנה שבירושלים הם טהורים, וכן על ספק **כֵּלִים תְּנִינָא** - כבר שנינו במשנה שבירושלים הם טהורים. אלו הם החידושים בדברי אמוראים אלו. **מפרשת הגמרא את קושייתה הראשונה:** ספק **רוּזִין תְּנִינָא** [-שנינו], **דִּתְנַן** במסכת שקלים (פ"ח מ"ה), **כָּל הָרוּזִין הַנִּמְצָאִין בִּירוּשָׁלַיִם טְהוֹרִין, חוּץ מִשֶּׁל** הרוקים

הגמרא מבררת מה היא טומאת המחט שמחמתה נטמא הבשר, כעדותו של רבי חנינא סגן הכהנים במשנה האמורה. שואלת הגמרא: הֵאי [-אותה] **מַחַט** שנמצאה בבשר, **מַאי עֲבַדְתָּיהּ** - מה מעשיה, כלומר, איזו טומאה יש בה, ומדוע היא מטמאת את הבשר. **אִי נֵימָא** [-אם נאמר] שמדובר **בְּפֶסַח קָחֵט** שאין ידוע האם היא טמאה או טהורה ושל מי היתה[יב], שגזרו עליה חכמים להיות ראשון לטומאה כדין ספק כלים הנמצאים שאין ידוע האם הם טהורים או לא[יג]. **וְהוֹרֵי אִי אִשָּׁה לִפְרֹשׁ כֵּן, דְּהָא אִיתְּמַר** - שהרי נאמר בבית המדרש, **רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא** אמרו הלכות בספק טומאה. **חַד** [-אחד] מהם **אָמַר**, שאף שגזרו חכמים טומאה על רוק שאין ידוע של מי הוא, שיש לחשוש בו שמא הוא רוק של זב או נדה שהוא את הטומאה מן התורה ומטמא אדם וכלים[יד], מכל מקום **לָא גָּזְרוּ** טומאה **עַל סָפֵק חֲרוּזִין שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם. וְחַד** [-ואחד] מהם **אָמַר**, שאף שגזרו על ספק כלי טומאה, להחשיבו ראשון לטומאה, מכל מקום **לָא גָּזְרוּ עַל סָפֵק הַכֵּלִים שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם.** ואם כן, ספק מחט זו אינה מטמאה את הבשר, שהרי מדובר בבהמת קדשים שקריבה בירושלים, ושם בלעה מחט זו.

משיבה הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, המשנה מדברת במחט שהיא ודאי טמאה, **וְכֶגוֹן שֶׁאָבְדָה לוֹ מַחַט** של **טְמֵאָה מֵת**, שעל ידי נגיעתה בטמא מת נעשתה אב הטומאה כמותו[טו], **וְאַחַר כָּךְ הֶחֱזִירָהּ** כשמצא אותה **בְּבָשָׂר** הקרבן, וראה שזו היא המחט הטמאה שאבדה לו[טז]. **הגמרא מביאה תירוץ אחר: רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי** [-בן רבי] **אַבִּין אָמַר**, לעולם מדובר במחט שאין ידוע מה היא, **וְכֶגוֹן שֶׁהָיְתָה הַפָּרָה** שמנאכת בה המחט **חֲסוּמָה** בפיה, **וּבָאָה מִחוּץ לִירוּשָׁלַיִם**, וכך נשארה כשפיה חסום עד ששחטוה, ובהכרח בלעה מחט זו מחוץ לירושלים, ועל כן דינה כספק כלים מחוץ לירושלים שגזרו עליהם טומאה, והיא מטמאה את הבשר.

★

הגמרא דנה בדברי האמוראים שהובאו לעיל, בדין ספק רוקם וספק כלים בירושלים: גּוּפָא - נשוב לעצם דברי רבי אלעזר ורבי יוסי ברבי חנינא ונבאר אותם. **רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, חַד** [-אחד] מהם **אָמַר, לָא גָּזְרוּ עַל סָפֵק הַכֵּלִים שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם. וְחַד** [-ואחד] מהם **אָמַר, לָא גָּזְרוּ עַל סָפֵק הַכֵּלִים שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם. מקשה הגמרא:** הלא בספק **רוּזִין תְּנִינָא** - כבר שנינו במשנה שבירושלים הם טהורים, וכן על ספק **כֵּלִים תְּנִינָא** - כבר שנינו במשנה שבירושלים הם טהורים. אלו הם החידושים בדברי אמוראים אלו. **מפרשת הגמרא את קושייתה הראשונה:** ספק **רוּזִין תְּנִינָא** [-שנינו], **דִּתְנַן** במסכת שקלים (פ"ח מ"ה), **כָּל הָרוּזִין הַנִּמְצָאִין בִּירוּשָׁלַיִם טְהוֹרִין, חוּץ מִשֶּׁל** הרוקים

א. **משנה** כובים (פ"ח מ"ג). ומבואר בשבת (יד:), שטעם הגזירה הוא משום מעיינות הזב [רוקו], זובו, ומי זרע[ין] שהם אב הטומאה, ומטמאים אדם וכלים מן התורה, שנאמר (ויקרא טו ח) 'וכי ירוק הזב בטהור וכבס בגדיו ורחץ במים ונטמא עד הערב', ומיאמו חכמים לענין תרומה אף כלים שנגעו במשקה שהוא ולד הטומאה, כדי שלא יבואו לטהר כלים שנטמאו במשקי זב וחבה. וזו היא אחת מגזירות י"ח דבר [ראה להלן בהערה]. ב. **רש"י** ותוספות (ד"ה ומפקי) שהרי מדברי המשנה מוכח שהיו משקים על הבשר, שאם לא כן מה הנערכה להשמיענו שהסכין טהור, הלא מכך ששנתה שהאדם טהור מוכח שהוא הדין לכלי. אלא בהכרח שהיו משקים על הבשר, שלכאורה היה לנו לומר שאפילו שהאדם טהור טמא מדרבנן משום גזירת כלים, ובאה המשנה להשמיענו שאין טומאת כלים במקדש. חידוש הר"ן (ד"ה ומפקי). אך ראה להלן בהערה בדרך בעל המאור בביאור הסוגיא. ג. **חכשו** התוספות (ד"ה ומפקי) על קושיית הגמרא, הלא העיד יוסי בן יועזר על משקי בית מטבחיא שהם טהורים (מגילה פ"ג מ"ד, לעיל מג), ואיך יטמאו את הסכין. ותירצו, שרבי עקיבא חולק על דין זה, שהרי לשיטתו טומאת משקים שלמטה אחדים היא מן התורה, כמבואר לעיל (יד:). ואף שגם לדעת רבי עקיבא יתכן שמשקי בית מטבחיא אינם מטמאים כלי, לא היה נראה לגמרא לומר כן, לביאר בתוספות הרא"ש (ד"ה ומפקי) בטעם הדבר, שמכיון שלא יתכן שיסכור רבי עקיבא כעיקר דברי יוסי בן יועזר שמשקי בית מטבחיא טהורים לגמרי מלטמא אחרים, מסתבר שאינו סובר כמותו אף לענין שיטמאו כלים. והמהרש"א (פסוס"ד סב) פירש בדברי התוספות, שלא היה נראה לגמרא שיתקנו חכמים שמשקי בית מטבחיא שהורים רק כדי שלא יטמאו כלים. וראה עוד ברש"ש (פסוס"ד סב) שפירש את דבריהם באופן אחר. אך בחזיר'ש הר"ן (ד"ה ומקמו) כתב, שאין תירוץ התוספות מחורר. על כן תירץ על פי מסקנת הגמרא (לעיל כ:), שהסכור הוכשר על ידי מי הנהר שעברה בו בהכמה קודם שחיטתה, ובשעת השחיטה עדיין היו משקים עליה, ומים אלו אינם משקי בית מטבחיא. ד. **חכמים** גזרו עליהם שיהיו שני לטומאה ויפסלו תרומה, מפני שהיו רגילים להניח אצלם תרומה, והעובדים שבאו לאוכלה אכלו את הספרים. גמרא (פסח יח.). ה. **ואפי'ו** סתם ידים שלא נגעו בשום טומאה, גזרו חכמים עליהן שאם נגעו בתרומה פסלוה, כדין שני לטומאה. ו. **כ"ז מיהו**, שיגיע צאת הכוכבים שאחר הטבילה. אמנם בגמרא בשבת (יד:) מבואר, שיש להסיר טבול יום ממנין י"ח דבר שנינו במשנה (שם יג:), שהרי הוא פוסל את התרומה מן התורה. ז. **שכן** שנינו במשנה בשבת (יג:), ראלו הן ההלכות שאמרו בעליית חנניה בן חזקיה בן גרון, שעלו לבקרו, ונמנו ורבו בית שמאי על בית הלל, ושמונה עשר דברים גזרו בו ביום, ומבואר בגמרא שם, שאף הדברים שנשנו במשנה האמורה בכלים י"ח דבר אלו. והקשו התוספות (ד"ה ומפקי), הלא גזירת ידים לקודש נגזרה על ידי שלמה המלך [בבשר שלמים שנאכל בכל ירושלים ואף מחוץ למקדש, שהרי במקדש לא גזרו על הידים. מהרש"א (פסוס"ד סב)], וגזירת ידים לענין תרומה וכן גזירת כלים לא נגזרו אלא ב"י"ח דבר, ואם כן מה מקשה הגמרא על רבי עקיבא שהיה לו לומר זכינו שאין טומאת כלים במקדש, הלא יתכן שדברי רבי עקיבא אמורים על הזמן שקדם לגזירת י"ח דבר, ועל כן לא הוזכר גזירת כלים. ותירצו, שמאחר שבזמנו של רבי עקיבא כבר נגזרה גזירה זו, היה לו להוסיף בדבריו שגם עליה לא גזרו במקדש. והוסיפו התוספות, שאין לומר שאכן גזרו גזירת כלים אף במקדש, אלא שעדותו של רבי חנינא סגן הכהנים נאמרה על הזמן שלפני גזירת י"ח דבר, שהרי קדם לגזירה זו [אך ראה בע"ח (פוס כ) שהוכיח מדברי הגמרא ביומא (ס.) שהיה רבי חנינא בזמן גזירת י"ח דבר], שאם כן היה נשנה באיזה מקום בברייתא שמשנה זו נשנתה לפני גזירה זו, ולאחר הגזירה הסכין טמאה. עוד כתבו התוספות (ד"ה ומפקי), שאף שהגירדן במשנה הוא על גזירת ידים בכשר קודש שנגזרה על ידי שלמה, וגזירת כלים נגזרה ב"י"ח דבר, מכל מקום אמר רבא שעל שניהם גזרו באותו היום, שכן באותו יום גזרו על הידים לענין תרומה, וכשעסקו באותו יום בגזירת ידים, לא רצו לכלול בגזירה גם קדשים במקדש. וכתבו האפר הלכה (לעיל יח: ד"ה ר"ש מפאריון) ועוד אחרונים, בביאור תירוץ רב יהודה בשם רב שידיים קודם גזירת כלים נשנו, שדברי רבי עקיבא אכן אמורים רק לגבי זמן עדותו של רבי חנינא שהיתה קודם י"ח דבר, ועל כן לא הוסיף שגם גזירת כלים לא נגזרה במקדש. ח. **תמהו** הפני יהושע (פסוס"ד יח ותמהו) והראש יוסף (פסוס"ד ד"ה ולכאורה), הלא עיקר תירוצו של רבא הוא שהמשנה מדברת באופן שאין משקים על הבשר, שלא כדעת המקשן שסבר שיש עליו משקים, ואם כן העיקר חסר מן הספר, שהרי ענין זה לא נזכר כלל בדברי המקשן ואף לא בדברי רבא. וראה בפני יהושע בישוב קושיא זו. וכתב הר"ן (ד"ה ומפקי) על פי דרכו שהוכאה לעיל בהערה, שאמנם המקשן היה סבור שמוכח מהמשנה שיש משקים על הבשר, שאם לא כן אין שום חידוש בדברי המשנה שהסכין טהור, שהרי כבר שנתה שהאדם טהור, ודין כלי הוא כדין אדם, אך רבא סובר, שאכן אם היתה המשנה מקדימה שהידים שהורות לא היתה צריכה להוסיף שהסכין טהור, אלא שבתחילה שנתה שמדין תורה אין הסכין נטמאת מהבשר, ולאחר מכן הוסיפה שאף הידים אינן נטמאות משום גזירת ידים, לפי שלא גזרו עליהן במקדש. ט. **כן** היא שיטת רבי יוסי בר אבין להלן, ואף רבא סובר כמותו. תוספות (ד"ה לוז). אך רב מעמיד את דברי המשנה במתט שהיא אב הטומאה, ויבוארו הדברים במקומם. י. **ראה** לעיל בהערה בטעם גזירה זו. יא. **כן** היא דרך רש"י בביאור הסוגיא, אך בעל המאור (ד"ה ומה) פירשה בדרך אחרת, על פי המובא להלן שגזרו חכמים טומאה על ספק הכלים הנמצאים שאין ידוע אם הן טהורים או לא. וסברה הגמרא בקושייתה, שיש לנו להסתפק עליהם שמא נטמאו בטמא מת ונעשו אב הטומאה, ועל כן יש להם לטמא אף כלים, ואם כן יש לה למחט לטמא את הסכין. ועל כן הקשתה הגמרא, שהיה לו לרבי עקיבא לומר, שמכך ששנינו שהסכין טהור מוכח שלא גזרו על ספק כלים במקדש. ותירץ רב, שבאותו זמן עדיין לא נגזרה גזירת ספק כלים, אלא רק גזירת ידים. והקשה עליו רבא, הלא כל גזירות אלו נגזרו באותו היום. על כן תירץ רבא תירוץ אחר, שלא עשו ספק כלים אלא ראשון לטומאה בלבד. וראה להלן בהערה בטעם הדבר. ובשיטת הראב"ד (פסוס סב ד"ה ולטומאתן) שהוכיח מדבריו. יב. **כ"ז מיהו**, האם היתה של אדם טמא והיא בחזקת טמאה. יג. **מן** התורה אין לחשוש על כלים הנמצאים שמא הם טמאים, אך חכמים גזרו עליהם טומאה משום החשש שמא נגעו באב הטומאה. ולדעת רש"י (ד"ה זכינו) ותוספות (ד"ה לא) ועוד ראשונים, גזרו עליהם להיות ראשון לטומאה. וכתב הבעל המאור (ד"ה ומפקי) בטעם הדבר, שהוא משום ספק ספיקא, ספק שמא הכלי טהור, ואף אם הוא טמא, ספק שמא נטמא משרץ ולא ממת והוא ראשון לטומאה. והר"ן (ד"ה ומפקי) כתב בטעם הדבר, שהוא משום שאינו מצוי שיהיה הכלי אב הטומאה. אך הראב"ד (פסוס סב ד"ה ולטומאתן) הוכיח מדברי המשנה בטהורות, שגזרו על כלים הנמצאים שיהיו אב הטומאה. יד. **מן** התורה אין לחשוש לכך, משום שהולכים אחר הרוב, על פי הרע"ב (מקלפים פ"ח מ"ט). טו. **כלי** מתכת שנוגע במת או בטמא מת נעשה כמותו, ולהלן תבאר הגמרא מקור דין זה. טז. **להלן** תקשה הגמרא מדוע הסכין והידים שהורות, הלא כל גופו של הכהן הנוגע בה נטמא מן התורה, כדין הנוגע באב הטומאה, והוא צריך טבילה והערב שמש לקדשים.

הנמצאים בְּשׁוּק הָעֶלְיוֹן של ירושלים, משום ששם היו מתקבצים הטמאים כדי שלא לטמא את חבריהם הטהורים, ויש לחשוש שמא הרוק הוא של אדם טמא[יז]. **מתרצת הגמרא:** **לֹא צְרִיכָא** - לא הוצרך אחד מאמוראים אלו להשמיענו שרוקים שבירושלים טהורים, אלא לחדש **שֶׁאַף עַל גַּב דְּאִיתְּחֲזַק** [-שהוחזק] **זָב** - שראינו שעבר זב באותו שוק שנמצא בו רוק, אף על פי כן הקלו בירושלים ולא חששו שמא הוא רוקו של הזב. שכן מדברי המשנה בשקלים לא שמענו חידוש זה.

מפרשת הגמרא את קושייתה השנייה: הלא בספק **כֵּלִים** כבר **תְּנִינָא** [-שנינו] שבירושלים הם טהורים, דְּהרי **תְּנַן** במשנה (סם מ״ט), **כָּל הַכֵּלִים הַנִּמְצְאִים בִּירוּשָׁלַיִם**, אם נמצאו **בְּדֶרֶךְ הִירִידָה לְבֵית הַטְּבִילָה**, הרי הם **טְמֵאִין**. שהיו לבית הטבילה שתי דרכים, באחת יורדים אליו ובשניה עולים וחוזרים ממנו[יח], וכלים שנמצאו בדרך הירידה ודאי הובאו לשם כדי להטבילם ולטהרם מטומאתם, ואבדו קודם שהספיקו לטובלם. **מדייקת הגמרא מדברי המשנה:** דווקא בדרך ירידה הכלים טמאים, **הָא דְּעָלְמָא** - אבל אם נמצאו בשאר העיר הרי הם **טְהוֹרִין**, ואם כן למה נצרך אחד מהאמוראים האמורים להשמיענו שספק כלים בירושלים טהורים. **מתרצת הגמרא:** **וְלָטַעְמָיךְ** - הלא לשיטתך שיש לדייק מדברי המשנה שדווקא אם נמצאו בדרך ירידה הם טמאים, **אֵיכָּא** בֵּינָא - אם כן אמור ובאר את מה ששנינו בסוף דברי המשנה, אם נמצאו הכלים **בְּדֶרֶךְ הָעֲלִיָּה** מבית הטבילה הרי הם **טְהוֹרִין**. והרי יש לדייק משם להיפך, שדווקא אם נמצאו בדרך העליה הם טהורים, משום שמן הסתם אבדו לאחר שהוטבלו ונטהרו, **הָא דְּעָלְמָא** [-אבל בשאר העיר] הם **טְמֵאִין**, ונמצא שדיוק הרישא סותר לדיוק הסיפא, ובהכרח אחד מהם אינו בדווקא, ואם כן אין להוכיח מדברי המשנה על ספק כלים בירושלים כלל. **אֶלָּא** משמיענו אחד מהאמוראים שהובאו לעיל, שדברי **הָרִישָׁא** דרך ירידה לבית הטבילה טמאים[יט] הם **בְּדַוְקָא**, **וְדִבְרֵי הַסֵּיפָא** דרך עליה טהורים הם **לָאו בְּדַוְקָא**, אלא הוא הדין לכלים הנמצאים בכל ירושלים שהם טהורים. **זמה** שנקטה הסיפא דרך עליה טהורין לא באה אלא **לְאַפּוֹקֵי גְּוָונֵיתָא** - למעט את המבואות הקטנים הסמוכים לדרכי העליה והירידה של בית הטבילה, שלפעמים יורדים בהם לבית הטבילה ולפעמים עולים בהם ממנו, ולהשמיענו שהכלים הנמצאים שם טמאים[כ]. שכן יש להסתפק בהם האם אבדו בדרכם לבית הטבילה קודם שהוטבלו או בדרכם חזרה ממנו לאחר טבילתם, אך משום שבתחילה ודאי היו טמאים, עלינו להעמידם מספק על חזקתם הראשונה ולטמאם, ואין לטהרם כשאר הכלים שבירושלים.

★

הגמרא חוזרת לדון בביאורו של רב במשנה בעדיות, לגבי מחט שנמצאת בבשר. **מקשה הגמרא:** **וְלָרַב דְּאָמַר** שהמשנה מדברת במחט הטמאה בודאי, **וְקָתָנֵי** שֶׁאִבְּדָה לוֹ מַחַט שנגעה בְּטֻמְאָה מֵת **וְהֶכִּירָהּ** שזו היא המחט שנמצאת **בָּבָשָׂר**, הלא מִדֵּיוֹן דְּאָמַר קָרֵי - ששנינו בברייתא, ממה שנאמר בטומאת מת (במדבר יט מו) וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה **בֶּחָלָל חֶרֶב** או בְּמֵת וגו׳ יִטְמָא שְׁבָעַת יָמִים, הרי שהקיש הכתוב את החרב לחלל [-להרוג] שנהרג על ידה, ומכאן למדנו שֶׁחֶרֶב **הֲרֵי הִיא כְּחָלָל** - שחרב שנגעה במת היא אבי אבות הטומאה כמת עצמו, וכן חרב הנוגעת בטמא מת נעשית אב הטומאה כמותו, וכל כלי מתכות דינם כחרב[כא], אם כן **אָדָם וְכֵלִים נָמֵי לִיטַמֵּא** - גם כן ייטמאו מן התורה, שהרי המחט שנגעה בטמא מת נעשית אב הטומאה, ואב הטומאה מטמא אדם וכלים[כא], ומדוע שנתה המשנה שהסכין והידים טהורות[כב].

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב אַשִׁי, זֹאת אוֹמֶרֶת** - מוכח מזה, **שֶׁהָעֲזָרָה** שבה נשחטה הבהמה **רְשׁוּת הָרַבִּים הִיא** לענין טומאה, והמשמר מדברת באופן ששפך הוא הדם ונעו הסכין והידים במחט או לא[כג], **וְנִמְצָא הֶחָזֶה לִיהּ** [-שהרי זה] **סָפֵק טוּמְאָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים**, **וְהִלְכָה** בידינו, **שְׁכָל סָפֵק טוּמְאָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים סָפֵיקוֹ טָהוֹר**, ועל כן הכהן הפוסק בבשר והסכין טהורים[כד].

הגמרא מקשה על דברי רב אשי. **מדייקת הגמרא:** ממה שהוצרך רב אשי להקדים שהעזרה היא רשות הרבים, מוכח שדווקא משום כן הספק טהור, **הָא** [-אבל] אם היה נולד ספק זה **בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, סָפֵיקוֹ טָמֵא הוּא**, ואף האדם והסכין שספק נגעו במחט היו נטמאים, משום שספק טומאה ברשות היחיד טמא. וקשה. **מִבְּדֵי הַאי מַחַט** - הלא בעודות זו של מחט שנמצאה בבשר, הסכין שספק נגע במחט **דְּבָר שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לְיִשָּׁאֵל** [-לשואלן] **הוּא**, שהרי אי אפשר לשואלו האם נטמא או לא, **וְהִלְכָה** בידינו, **שְׁכָל דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לְיִשָּׁאֵל** ונולד בו ספק טומאה, **בֵּין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים בֵּין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד סָפֵיקוֹ טָהוֹר**[כה]. ולא נאמר ספק טומאה ברשות היחיד טמא, אלא באדם בר דעת שאפשר לשואלו האם נגע בטומאה או לא. ואם כן, למה הוצרך רב אשי לומר שהסכין טהור דווקא משום ששפק טומאה ברשות הרבים הוא[כו].

מתרצת הגמרא: אילו היה הספק ברשות היחיד היה הסכין נטמא, **מְשׁוּם** [-שהוא] **סְפֵק טוּמְאָה הֻבְאָה בִּידֵי אָדָם**, שהרי היה אדם עסוק בטומאה זו, ואם נגע הסכין במחט הרי על ידי האדם היתה נגיעה זו, **וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, סְפֵק טוּמְאָה הֻבְאָה בִּידֵי אָדָם** - כלי שנולד בו ספק האם נגע בשרץ על ידי מעשה האדם,

---

יז. **נחלקו** תנאים במשנה שם בדין רוקים בירושלים. לדעת רבי מאיר, בכל מקום מלבד השוק העליון הם טהורים. ולדעת רבי יוסי, בכל ימות השנה, הרוקים שבאמצע הדרך טמאים, משום שזבים רוכחו מצויים שם, והרוקים שבצדדים טהורים, משום שדרך הטהורים ללכת שם כדי שלא להיטמא מהזבים. ובימות הגשמים הוא להיפך, באמצע הדרך הם טהורים ובצדדים הם טמאים, משום שברגל רוב ישראל טהורים, והטמאים מסתלקים לצדדים. יח. **רש״י** (ע״פ מעלה). והרמב״ם (פירוש המשניות שקלים פ״ב מ״ה) פירש, שמאותן הנמוכות הכלי ותוארו ניכר האם הוגה שם בדרך עלייתו לבית הטבילה או בדרך ירידתו משם. יט. **רש״י** (ע״פ הנמוק״י). וכתב להלן (קג. ע״פ גמ״ירושלמי) ובכבא מציעא (נט. ע״פ תוספות ד״ה ספוג כג ע״ב והמאור שמעתתו) שרבי שמעיה הוא מלשון השמטה. ולפי זה קרויים רדכים אלו כן על שם שהולכים בהם בני אדם שרוצים להשתמט מהדרך העיקרית. ורבינו חננאל (ע״פ ופ״ר) פירש, ש׳גוזיתא׳ הוא מעבר, כלשון הכתוב (משלי ו יג) ׳גוזר בעיניו׳ ועברו׳. והערוך (ערך גז ב) פירש, שהם שבילים עקומים שאינם מיוחדים לעליה וירידה. והמאירי (ע״פ כלים) פירש, שאם נמצאו הכלים במבואות קטנים כשהם מוקצים, וניכר עליהם שפינה אותם אדם לשם מחמת טומאתם, הרי הם טמאים. כ. **גזירת** הכתוב זו היא דווקא בטומאת מת, אבל בשאר הטומאות יורד הדבר הנטמא בדרגה אחת מדרגת טומאתו של הדבר המטמא. וראה עוד לעיל (יח:) בביאור דרשה זו, וכמחלוקת הראשונים בדין זה. כא. **כל** אב הטומאה מטמא אדם וכלים, יוצאה אותם ראשון לטומאה, בין כלי את הכלי ובין אדם את האדם, בין אדם את הכלי ובין כלי את האדם, כמבואר בספרי (פקוח פ״פ). כב. **קושיית** הגמרא היא רק משום שהעמיד רב את דברי המשנה במחט שנגעה בטמא מת, אך אילו היה מדובר במחט שנטמאה בשרץ, לא היתה נעשית אב, אלא ראשון לטומאה בלבד, ועושה את הבשר לשני, ואינה מטמאת אדם וכלים. שכן דין ׳חרב הרי הוא כחלל׳ נאמר רק בטומאת מת. ולא העמיד רב את המשנה במחט שנטמאה בשרץ, משום שבאותן זה פשוט שאינה מטמאת את הסכין, ולא הוצרכה המשנה להשמיענו דין זה. תוספות הרא״ש (ע״פ נגעים). מהרש״א (ע״פ שם). כג. **רש״י** (ע״פ שמעתי). אמנם הכשר ודאי נגע במחט ונעשה ראשון לטומאה, ומחוץ למקדש היה לו לטמא את הידים שודאי נגעו בו, אלא שלא גזרו על טומאת ידים במקדש. וכן הוא לשיטת רב, אך לשיטת רבי יוסי ברבי אבין ודאי נגעו הסכין והידים במחט, אך המחט אינה אלא ראשונה לטומאה, וראשון אינו מטמא אדם וכלים, אלא שמחזיק למקדש המחט מטמאת את הידים משום גזירת ידים. תוספות רבינו פרץ (ע״פ משום). כד. **מקור** דין ספק טומאה.

הוא ממה שנאמר בפרשת סוטה (במדבר ה יג-יח), שאם קינא הבעל לאשתו ואמר לה ׳אל תסתרי עם פלוני׳, והלכה ונסתרה עמו, וספק הוא האם זינתה עמו או לא, הרי היא נאסרת לבעלה עד שישקה אותה מי סוטה. ומכאן למדנו לכל ספק טומאה ברשות היחיד שהוא טמא. אלא שחידוש זה שמקורו מסוטה לא התחדש אלא ברשות היחיד, כלומר מקום שבשעת לידת הספק לא היו בו יותר משני בני אדם, כשם שבמקום הסתר שבסוטה לא היו כי אם האיש והאשה בלבד [שהרי אם היה שם אדם נוסף אין זו סתירה, ואינה נאסרת כלל]. לפיכך ספק טומאה ברשות הרבים שיש בה שלשה בני אדם או יותר ספיקו טהור (מוד נז). וכתב החזון איש (מסכות סי׳ ה אות כג ד״ה ומפס שמעתן), שרב אשי שאמר ׳זאת אומרת עזרה רשות הרבים׳, בא לחדש שאף בזמן שאין בעזרה שלשה בני אדם דינה כרשות הרבים, משום שהיא מיוחדת לכל ישראל. וראה בנודע ביהודה (קמא מהדו״ק יו״ד סי׳ ז) דרבי עקיבא איגר (מלוקט ג: ד״ה לך ג׳) ומרומי שדה (ע״פ לעמ״ש) שכתבו, שלשיטת רבי יוסי בר אבין המפרש שהמחט טמאה משום גזירת ספק כלים, אין הכרח שהעזרה נחשבת לרשות הרבים, ויתכן שהוא חולק על רב אשי בדין זה. כה. **שכן** מקור מה שספק טומאה ברשות היחיד טמא הוא מסוטה, וכשם שסוטה יש בה דעת לשאול אותה אם נטמאה או לא, אף בשאר טומאות הדוקא אם נולד הספק במי שיש בו דעת לישאל אם נטמא ומשיב שאינו יודע, ספיקו טמא. וכתב רש״י (ע״פ ופלוגין), ששאלת הגמרא היא על הסכין ולא על המחט, שכן צריך שיהיה בדבר הנטמא דעת לישאל, ולא בדבר המטמא, כמו בסוטה שהיא המקור לכל דין זה. ומשום כן כתב, שאין לגרוס ׳מכדי האי מחט דבר שאין בו דעת לישאל הוא׳, אלא ׳מכדי דבר שאין בו דעת לישאל הוא׳. וכתב עוד, שאף אם נגרוס ׳האי מחט׳, עלינו לפרש שהכוונה לעודות זו של המחט, ואין הכוונה למחט עצמה. ומעין זה פירשו התוספות (ע״פ ממלא), וכתבו, שבהכרח אין צריך שיהיה בדבר המטמא דעת לישאל, שאם לא כן כל ספק טומאת מת ושרץ ברשות היחיד יהיה טהור. כו. **יש** לתמוה על קושיית הגמרא, הלא הוצרך רב אשי לומר שהעזרה היא רשות הרבים, שאם לא כן יקשה על מה שאנו שהידים טהורות, שהרי אילו היתה העזרה רשות היחיד, היה לנו לטמא את כל גופו של האדם, שכן ספק טומאה באדם שיש בו דעת לישאל ברשות היחיד טמא. תוספות (ע״פ שם) [על פי הפני יהושע (פסחים שם)], והניחו בקושיא. ובתוספות הרא״ש (ע״פ ממלא - שקלים) תירץ, שהיה משמע לגמרא שרב אשי אמר עזרה רשות הרבים גם כדי לבאר מדוע הסכין טהור.

נִשְׁאֲלִין עָלֶיהָ, כלומר הכלי טמא[א], והבעלים צריך לשאול עליו בבית דין, מה יהיה עליו[ב]. **וְאִפְשׁוּ** שהספק הוא **בִּכְלֵי** טהור **הַמּוּזָּח עַל גַּבֵּי קַרְקַע**, ואין בכלי דעת לישאל, ואף האדם אינו עוסק בו להוליכו ולהביאו אל השרץ, אלא החזיק האדם את השרץ בידו וספק אם הביאו על הכלי, מכל מקום ברשות היחיד הוא טמא, **בְּדִין דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת לְיִשָּׁאֵל**, לפי שהאדם שעל ידו אב ספק הטומאה יש בו דעת לישאל[ג]. לפיכך הוצרך רב אשי לתרץ, שאין הסכין נטמא משום שהעזרה היא רשות הרבים, שהרי אילו היתה רשות היחיד, היה הסכין נטמא כדין ספק טומאה ברשות היחיד בדבר שיש בו דעת לישאל.

★

הגמרא ממשיכה לברר את דברי המשנה בעדיות שהובאה לעיל. שנינו במשנה: שאם נמצאה מחט טמאה בבשר הקרבן, הסכין והידים טהורות, **וְהַבָּשָׂר טָמֵא. מקשה הגמרא:** הלא אוכלים אינם מקבלים טומאה אלא אם כן הוכשרו על ידי ביאת משקים עליהם[ד], **וְהֵאי בָּשָׂר דְּאִיתְכְּשַׁר בְּמֵאי** - ובשר זה במה הוכשר לקבלת טומאה[ה]? **אִי נִימָא דְּאִיתְכְּשַׁר** - אם נאמר שהוכשר **בְּדָם** שחיטתו, **וְהָא** [-והרי] **אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מְנַיִן לְדָם** שֶׁאֵינוֹ מַכְשִׁיר את האוכלים לקבלת טומאה, **שֶׁנֶּאֱמַר** בדם (ויקרא יא מד) **"לֹא תִטַּמְּאוּ אֶת הָאָרֶץ תִּשְׁקְצוּ בָּהֶם"**, ומכאן שדווקא **דָּם שֶׁנִּשְׁפַּךְ בָּהֶם** הוקש למים, **וּמַכְשִׁיר** כמותם את האוכלים לקבלת טומאה, **וְאוּלַי** דם קרבנות **שֶׁאֵינוֹ נִשְׁפָּךְ בָּהֶם** אלא נזרק על המזבח, **אֵינוֹ מַכְשִׁיר** כמים, משום שאינו נחשב למשקה. ואם כן, לא יתכן שבשר הקרבן הוכשר על ידי דם שחיטתו. **וְאֶלָּא** מה תאמר, **דְּאִיתְכְּשַׁר** [-שהוכשר] הבשר **בְּמַשְׁקֵי בֵּית מְטַבְּחַיָּא** - במים שבבית המטבחיים שבעזרה שהורדו בהם, **וְהָא** [-והרי] **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, מַשְׁקֵי בֵּית מִטְבְּחַיָּא, לָא הֲיֵין שֶׁהֵן הֶכֵּן** - לא זו בלבד שהם טהורים[ו], **אֶלָּא שֶׁאַף אֵין** הם **מַכְשִׁירִין** את האוכלים לקבלת טומאה[ז].

ממשיכה הגמרא לברר במה הוכשר הבשר: וְאֶלָּא מה תאמר, **דְּאִיתְכְּשַׁר** [-שהוכשר] **בִּחְבִית הַקּוֹדֶשׁ**, שהלכה בידינו שחביות הקדשים מחשיבה

א. **רש"י** בנדה (ה: ד"ה נשאלין). ב. **רש"י** (ד"ה נשאלין) בפירושו השני. עוד פירש, שמשמעות 'נשאלין' היא שמחשיבים אותו כדבר שיש בו דעת לישאל. ג. **ומדמה** הגמרא אדם המחזיק במטמא לאדם המחזיק בדבר הנטמא, שבשני האופנים הוא נחשב לספק בדבר שיש בו דעת לישאל. תוספות רבינו פרץ (יומ: ד"ה משום). ד. **אובל'** אינו מקבל טומאה, עד שינתנו עליו מים, כמתוב (ויקרא יא לח) 'כִּי יוּתַּן מַיִם עַל זֶרַע נִדָּל אֲשֶׁר יִקָּבֶל עֲלֵיהֶם מִן טַמְאַתְכֶם'. ושנינו במסכת מכשירין (פ"ו מ"ד), שלא מים בלבד מכשירים אותו לקבלת טומאה, אלא כל אחד ומכשיר משקים, שהם יין, דבש, שמן, חלב, טל, דם, ומים. ה. **כמו** כן יכלה הגמרא להקשות זאת על מה שנאמר בבשר קדשים (ויקרא ז יט) 'וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל', במה הוכשר בשר זה. אלא שאת הכתוב יש ליישב, שהלא הוא מדבר בבשר שלמים שנאכל בכל העיר ולכל אדם, והוכשר מחוץ לעזרה על ידי המים שמדיחים ומבשלים אותו בהם. אבל המשנה מדברת בקרבן שנטמא על ידי מחט שנמצאה בו בשעת שחיטתו בעזרה, והרי דמו אינו מכשיר כמבואר בסמוך. רש"י (ד"ה ואלא), והמהר"א (לעיל יט: ד"ה כתב) כתב, שלכאורה בכתוב יש לפרש שהבשר מוכשר להפסל על ידי חיבת הקודש, אבל במשנה אי אפשר לפרש כן, כמבואר בגמרא בסמוך. אלא שדברי רש"י הם לשיטתו (לעיל יט. ד"ה אלמא), שחיבת הקודש אינה מכשירה אלא מדרבון, ועל כן אי אפשר לפרש בשבר שנזכר בכתוב שהוכשר על ידי חיבת הקודש. אך תמהו הפני יהושע (ד"ה אלא) והצל"ח (חולין קמ"ב, קנ"ב) על רש"י, הלא הגמרא בחולין (ש:) אכן מקשה על עצם הכתוב האמור, איך הוכשר הבשר, ובקיצור הקושיה היא משם שחיבת הקודש היא מן התורה, וראה שם בתירוצים, ובקצות החושן (סי' תו סק"ל) שביאר מדוע אכן אין הגמרא מתרצת כדברי רש"י, שהוכשר הבשר במים שמחוץ לעזרה. ו. **כשבודאו** של יוסי בן יועזר במשנה בעדיות שהובאה לעיל (פו:). ז. **התוספות** (ד"ה לא) מפרשים, שהטעם שהמים של בית המטבחיא אינם מכשירים, הוא משום שמים תלושים אינם מכשירים מן התורה, ולא גזרו עליהם חכמים. וכתבו, שלא רצתה הגמרא לתרץ כפי שתירצה לעיל (פו:) שכוונת רבי יוסי ברבי חנינא היא לדם קדשים בלבד ולא למים, ולעולם אף מים תלושים מכשירים, שכן תירוץ זה דחוק [שהרי מלשון 'משקי בית מטבחיא' בלשון רבים, משמע שהכוונה היא למשקים נוספים מלבד דם. מהרש"א (כתוס' בסד)]. ולעיל תירצה רבי הגמרא בדברי רבי יוסי ברבי חנינא שם שהיתישבו דברי רבי יוסי ברבי חנינא עם שיטת רבי יהושע שמשקים אין להם טומאה בכלל מן התורה, שלשיטתו מה שנאמר (ויקרא יא יז) 'וְכל מִשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכל כְּלִי יִטְמָא', בא לדבות אף מים תלושים להכשר. אך לשיטת שמואל הסובר שמשקים יש להם טומאה עצמם מן התורה, מתפרש כתוב זה כפשוטו לענין טומאה, ולשיטתו אין חילוי למים תלושים, ואכן אינם מכשירים מן התורה. ולפי זה דברי רבי יוסי ברבי חנינא אמורים גם במים, שמים תלושים של בית מטבחיא אינם מכשירים, לפי שלא גזרו חכמים עליהם בעזרה. וכתבו התוספות בחולין (ו: ד"ה אלמא), שלפי זה יכלה הגמרא לתרץ שהוכשר הבשר בשאר משקים, שכן רק מים צריכים להיות מחוברים בכדי שיכשירו, כמבואר ברש"י לעיל (פו: ד"ה אלמא) שהובאו לעיל בהערה עולה, שטעם מה שמשקי בית מטבחיא אינם מכשירים, אינו משום שהם תלושים ומים תלושים אינם מכשירים מן התורה, שכן מבוארו בדברי הגמרא שאותם מים שמכשירים מן התורה שנאבו מקומות אינם מכשירים כשהם בבית מטבחיא שבעזרה. וכלא ביאר את טעם הדבר. וכתבו הראש יוסף (כריתות סב) והצל"ח (חולין קמב) שרש"י מפרש סוגיא זו כשיטת רב פפא לעיל (יח:), שהלכה למשה מסיני היא שמשקי בית מטבחיא אינם טמאים ואינם מכשירים. ח. **בגמרא** בחולין (ו:) מבואר, שמקור דין חיבת הקודש הוא ממה שנאמר (ויקרא ז יט), 'והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף, והבשר כל טהור יאכל בשר', ותיבת 'והבשר' השניה מיותרת, ובאה לרבות אף עצים ולבונה של קדשים לקבלת טומאת אוכלים, ואפילו שאינם ראויים לאכילה. שכן חביבות הקדשים ותחשיבותם מחשיבה אותם כאוכל הראוי לקבלת טומאת אוכלים. ומכך אנו למדים שהיא גם מכשירה לקבלת טומאה אף בלא הכשר משקים. ובפשטות מה שמועילה חיבת הקודש גם לענין הכשר, הוא משום שכל עיקר דין הכשר הוא כדי להחשיבם למאכל, כדברי רש"י (ויקרא יא לו) 'למדך

ידי המחט [וְנִיטְמֵיהּ] בָּשָׂר, שהרי תורת משקה עליו, ומשקה מטמא אוכל[יט]. **מתרצת הגמרא:** אֲמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, המשנה מדברת בָּבָשָׂר [-בשר] שאין לו תורת משקה. **הגמרא מביאה תירוץ נוסף:** רַב אַשֵׁי אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא [-אם תאמר] שמדובר בָּבָשָׂר רָבָה שנחשב למשקה, מכל מקום אין הוא מקבל טומאה, מִשּׁוּם דְּהָוֵי [-שהוא] מַשְׁקֶה סָרוּחַ שאינו ראוי לשתיה, ומאחר שאינו בכלל מה שנאמר (ויקרא יא לד) 'וְכָל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל כְּלִי יִטְמָא', אינו מקבל טומאה[כ].

★

הגמרא מביאה ברייתא המפרשת את סדר טומאת שרץ האמורה בתורה, עד שלישי לטומאה: תָּנֵי תַּנָּא קָמֵיהּ דְּרַב שֵׁשֶׁת - שנה אחד החכמים [שהיה רגיל לשנות ברייתות] לפני רב ששת ברייתא זו. **שֶׁרֶץ מְטַמֵּא אֶת הַמַּשְׁקִין[כא], וּמַשְׁקִין** אלו שנטמאו מהשרץ **מְטַמְּאִין אֶת הַכֵּלִי[כב], וּכְלִי** זה **מְטַמֵּא אֶת הָאוֹכָלִין[כג], וְהָאוֹכָלִין** הללו **מְטַמְּאִין אֶת הַמַּשְׁקִין[כד]. וְלָמְדְנוּ שֵׁשׁ טוּמְאוֹת בָּשָׂרָן**, שטומאתו נמשכת עד שלישי לטומאה. וסוברת ברייתא זו כרבי עקיבא, ששני עושה שלישי גם בחולין.

אמר לו רב ששת לאמורא ששנה לפניו ברייתא זו: הלא לפי גירסתך, **הָנֵי** - דברים אלו השנויים בברייתא **אַרְבָּעָה הֵן** ולא שלשה, שהרי המשקה שנגע בשרץ הוא ראשון, והכלי שנגע במשקה הוא שני, והאוכל שנגע בכלי הוא שלישי, וההמשקה שנגע באוכל הוא רביעי. ואף לשיטת רבי עקיבא שהדרוש את ה'יטמא' שנאמר באוכל ומשקה שניים במשמעות 'יְטַמָּא' אחרים, מכל מקום לא מצאנו בכתובים אלא ששני עושה שלישי בחולין, ולא ששלישי עושה רביעי. ומדברי הברייתא עצמה מוכח כן, שהרי שנתה בסוף דבריה 'ולמדנו שלש טומאות בשרץ'. אלא **גּוֹז מַשְׁקִין דְּרִישָׁא** - חתוך מדברי הברייתא את המשקים ששנית בתחילת דבריה, וכך אמרה הברייתא, השרץ מטמא את הכלי ועושהו ראשון, והכלי עושה את האוכלים לשניים, והאוכלים עושים את המשקים לשלישיים, ובאה הברייתא להשמיענו ששני עושה שלישי בחולין, כשיטת רבי עקיבא[כא].

שאל האמורא את רב ששת: מה ראית לחתוך מדברי הברייתא את המשקים שהזכירו בתחילת דבריה, **אַדְּרַבָּה, גּוֹז** [-חתוך] את **הַמַּשְׁקִין דְּסֵיפָא** - שנזכרו בסוף דבריה[כב], וכך יש לשנות בדברי הברייתא, השרץ מטמא את המשקים, והמשקים את הכלי[כג], והכלי את האוכלים. ואל תשנה לבסוף שאוכלים אלו מטמאים את המשקים, שכן לא מצינו בכתובים ששלישי עושה רביעי בחולין[כד]. **השיבו רב ששת:** אי אפשר לגרוס בתחילת דברי הברייתא 'ומשקין מטמאין את הכלי', משום ד**לֹא אַשְׁכְּחַן** [-לא מצינו] שום **תַּנָּא דְּאָמַר שַׁבְּקֵן מְטַמְּאִין בְּלֵי** מן התורה, **אֶלָּא** רק **רַבִּי יְהוּדָה** אמר כן בברייתא לעיל (מז.), **וְאַף הוּא הָדָר בֵּיהּ** [-חזר בו] מדבריו, כפי שהוכיחה הגמרא לעיל (יח:)[כה]. ואם תגרוס כן בדברי הברייתא, בשיטת מי תעמידנה, ועל כן בהכרח יש למחוק את המשקים שנזכרו בתחילה, ולא את המשקים שנזכרו לבסוף.

הגמרא מביאה סימן לסדר שלש מדרגות הטומאה האבות משרץ: וְזֶימְנָיךְ, וְזֵיתֵיהּ - חבית של שיכר, כלומר, סדר עשיית שיכר שעורים יהיה לך לסימן, כדי שלא תטעה בסדר הדברים הנטמאים זה מזה בטומאת שרץ[כו]. שכך היא דרכם של עושי השיכר, תחילה מניחים כלי, ואחר כך נותנים בו את השעורים שהם אוכל, ואחר כך נותנים בו את המים. וכמו כן הוא הסדר שבו מטמא השרץ עד שלישי לטומאה, השרץ נגע בכלי, והכלי נגע באוכל, והאוכל נגע במשקה.

★

הגמרא ממשיכה לדון בסדר טומאת שרץ: תָּנַן הָתָם - שנינו שם במסכת כלים (פ"א מ"ח), **שֶׁרֶץ שֶׁנִּמְצָא בַּתַּנּוּר** חרס, ובאותו זמן נמצאת גם פת בתוך התנור ואינה נוגעת בשרץ, **הַפַּת שֶׁבְּתוֹכוֹ** נעשית **שֵׁנִיָּה** לטומאה[כז]. **מִפְּנֵי שֶׁהַתַּנּוּר** נטמא מהשרץ ונעשה **תְּחִלָּה** [-ראשון], והוא עושה את הפת שבתוכו לשניה. **מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה לְרָבָא, וְנֵיחֲזֵי לְהַאי תַּנּוּר כְּמַאן דְּקָאֵי טוּמְאָה דְּמֵי** - הלא יש לנו לראות את התנור כאילו כל חללו בא בטומאת השרץ, שהרי כלי חרס נטמא מהשרץ התלוי באוירו אפילו כשאינו נוגע בו, ומוכח מזה שרואים את השרץ כאילו הוא ממלא את כל חלל הכלי, ומשום כן הוא נחשב כנוגע בדופן הכלי, **וְאַם כֵּן תֵּיתֵי הַאי** [-תהיה אותה] **פַּת** הנמצאת בתוכו **רִאשׁוֹנָה** לטומאה, כאילו נגעה בשרץ עצמו. **מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ** [-לו] רבא, **לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ** - אל תעלה בדעתך לומר כן, **דְּתַנְּיָא** - שהרי שנינו בברייתא, כלי חרס ששרץ בתוכו, **יָכוֹל יְהוּ** [-שמא יהיו] **כָּל הַכֵּלִים** של עין או מתכת הנמצאים בתוכו **מְטַמְּאִין** [-נטמאים] **מֵאֲוִיר כְּלֵי חֶרֶס** זה[כח], שהרי נאמר בכלי חרס שנטמא משרץ (ויקרא יא לג) 'כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא' ואף כלים במשמע, ואם כן האוכל שנאמר עליו שהוא מטמא את המשקים הוא אוכל שנטמא מכלי שנטמא ממשקים). והגמרא היתה יכולה להקשות זאת, אלא שלהלן מקשה רב ששת קושיא עניפה, שהברייתא סותרת את דברי עצמה, ושתי הקושיות עולות בקנה אחד. רש"י (ד"ה שכן), ע"פ מהרש"א (כרש"י שם).

שדר הגמרא לפני האמורא 'אדרבה', משום שהיה נראה לו יותר לחתוך את המשקים שבסיפא מאשר את המשקים שברישא, וראה שם בעצמו, אמנם הבית אהרן (מגיה, פרץ אלחיים) הוכיח מהירושלמי ומכמה ראשונים שלשון 'אדרבה' נאמרה גם במקום שאין עדיפות לשום צד, ומשמעותה שאפשר לומר באופן כזה כמו שאפשר לומר באופן אחר. **שכן** משמעות הכתוב 'וכל משקה אשר יישתה בכל כלי יטמא' היא, שהכלי נטמא מהמשקה, ו'יטמא' הוא במשמעות 'יְטַמָּא', ועל כן הוא מטמא אוכל, כשיטת רבי יהודה לעיל (מז.). **ואף** שהראי אוכל מטמא משקה, אין זה אלא באוכל שני, ולא באוכל שלישי. **שכן** אמר רבי יהודה בברייתא שם, שכלים שראויים להשתמש בהם משני צידיהם, אם נטמאו מחמת משקים שנטמאו בשרץ, הקילו בהם שאם נטמא גבם לא נטמא תוכם. ומבואר בכבורות (נב.), שטעם קולא זו הוא משום שטומאת כלים אלו אינה אלא מדרבנן, והקילו חכמים בטומאה זו כדי שיהיה ניכר שהם טמאים רק מדבריהם, ולא ישרפו קדשים ותרומה שנגעו בהם. **כלומר**, שלא תטעה לומר בברייתא 'גוז משקין דסיפא'. על פי נחלת יהושע (כרש"י ד"ה גוז). **ו'לשיטת חכמים** הסוברים ששני אינו עושה שלישי בחולין, אין פת זו מטמאת חולין אחרים. **הברייתא** דנה דווקא בכלי שטף ('כלי עץ או מחכת שיש לו טהרה במקוה') הנמצא בכלי חרס, משום שכלי שטף נטמא מגבו, ועל כן היה מקום לומר שהשרץ ממלא את אויר הכלי החיצון ומטמא את הפנימי מגבו. אבל בכלי חרס הנמצא בתוך כלי חרס אחר אין מקום לנידון זה, שהרי אם מונה השרץ בתוך הכלי הפנימי ודאי נטמא, ואם הוא מונה באויר הכלי החיצון מחוץ לפנימי ודאי לא נטמא הפנימי, שהרי כלי חרס אינו נטמא מגבו. רש"י (ד"ה יכול), על פי ראש יוסף (כרש"י שם).

טו. ואין לתרץ שהפרש אינו מטמא משום שמשקי בית מטבחיא טהורים, שכן משקים שאין בהם צורך לעזרה אינם נחשבים משקי בית מטבחיא, חזון איש (מכשירין סי' ד סק"ט). ערוך כתב, שהקשתה הגמרא לפי השיטה הסוברת שמשקים מטמאים אוכל מן התורה, ואף משקי בית מטבחיא מטמאים.

טז. כן דרש רבי אלעזר בספרא (שמיני פ"ח), וראה בראב"ד (מובא מלחם משנה מאכלות אסורות פ"ט ה"ד) שאף חכמים שנחלקו עליו שם, מודים בפרש שהיה סרוח מתחילתו.

יז. שבן קל וחומר הוא, מה משקים שנגעו בכלי שנטמא משרץ טמאים [כאמור בתורה (ויקרא יא לג)], משקים שנגעו בשרץ עצמו כל שכן שהם טמאים, כמבואר לעיל (יח:).

יח. בשיטת רבי יהודה בברייתא לעיל (מז.), שמשקים מטמאים כלי מן התורה. ושיעור בתורת כהנים (שמיני פרשה ו פ"ו), שמקורו הוא ממה שנאמר (ויקרא יא לג) 'וכל משקה אשר יישתה בכל כלי יטמא', ומדובר במשקה שנטמא משרץ, ו'יטמא' מוסב על הכלי, שהוא נטמא מהמשקה. [כן פירש רש"י כאן (ד"ה שכן) על פי הראש יוסף (כרש"י שם). אך לעיל (מז. ד"ה גוז) פירש רש"י, ש'יטמא' שנאמר במשקה נדרש במשמעות 'יְטַמֵּא' אחרים כשיטת רבי עקיבא לעיל (יח.), ומכך שנסמכה תיבה זו לתיבת 'כלי', משמע שהמשקה מטמא את הכלי]. אמנם לעיל (יב:) מוכיחה הגמרא מברייתא אחרת שחזר בו רבי יהודה מדבריו, והודה שמשקה מטמא כלי רבי יהודה קודם חזרתו.

יט. שנאמר לגבי טומאת שרצים (ויקרא יא לג-לה) 'וכל כלי חרש אשר יפול מהם אל תוכו כל אשר בתוכו יטמא וגו', מכל האוכל אשר יאכל', הרי שכלי שנטמא משרץ מטמא את האוכל שנמצא בתוכו.

כ. משום שנאמר (ויקרא יא לד) 'מכל האוכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים יְטָמֵא', ובברייתא זו דורשת 'יטמא' במשמעות 'יְטַמֵּא', ללמד שהאוכלים מטמאים משקים, כפי שדרש רבי עקיבא לעיל (יח.). וכמו כן יכלה הברייתא לומר, שהמשקים שנגעו בשרץ מטמאים כלי, והכלי מטמא משקים אחרים, ומשקים אלו מטמאים אוכלים, שכן כשם ש'יטמא' שנאמר באוכל נדרש במשמעות 'יְטַמֵּא', כמו כן אף 'יטמא' שנאמר במשקה (שם) נדרש לענין שיטמא אוכל. אלא שנקטה הברייתא אחד משני האופנים. [אך אין לומר שמכיון שברייתא זו סוברת כרבי עקיבא שבין במשקה ובין באוכל יְטַמֵּא משמעותו יְטַמֵּא, אם כן היתה יכולה לומר שטרק מטמא את הכלי, והכלי את האוכל, ואוכל את המשקה, ומשקה את האוכל, שהרי באופן זה נמצא שהמשקה האחרון שהוא שלישי מטמא אוכל ועושה אותו רביעי, ואילו יְטַמֵּא שנאמר במשקים ובאוכלים מדבר במשקים ואוכלים שנטמאו מכלי שנטמא בשרץ שהם שני, ועושים שלישי, ואף לשיטת רבי עקיבא אין ללמוד ממנו ששלישי עושה רביעים. אכן ברייתא זו אינה מיושבת, שהרי כתוב זה הלמד שאוכל מטמא משקה, לא נאמר באוכל הבא מחמת כלי שנטמא במשקה שיעשה את המשקה לרביעי, אלא באוכל הבא מחמת כלי שנטמא משרץ, שהוא עושה את המשקה לשלישי. ואין לומר שאכן מה ששנינו בברייתא שאוכלים מטמאים משקים מדובר באוכלים שנטמאו מכלי שנטמא משרץ שהם שניים, שהרי מלשון הברייתא 'למדנו שלש טומאות בשרץ' משמע שבכל הדברים שנשנו בתחילתה, שהם משקה וכלי ואוכל ומשקה, הטומאה הולכת מדבר אחד לחבירו].

תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא יא מב) וְכֹל כְּלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר יִפֹּל מֵהֶם אֶל תּוֹכוֹ, כָּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא, וְסָמִיךְ לֵיהּ בכתוב שלאחריו (שם יא נה) שְׁמֹל כָּל הָאוֹכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם יִטְמָא. ומסמיכות זו משמע, שדווקא אוֹכֶל מַטְמֶא [-נשמא] מִשֵּׁרֶץ הנמצא בָּאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס, ורק עליו נאמר כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא, וְאֵין כָּל הַכֵּלִים מִטַּמְּאִין מֵאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס. ומכאן ראיה שאין רואים את הכלי כאילו הוא מלא בשרץ[א], שאם כן, אף הכלי שנמצא בתוכו היה נטמא מגבו, כמי שנגע בשרץ עצמו. אלא הדבר שבתוך הכלי נטמא מחמת הכלי ולא מחמת השרץ עצמו[ב]. ולפיכך הפת הנמצאת בתנור החרס, אינה אלא שניה לטומאה.

★

הגמרא חוזרת לבאר את משנתנו. שנינו במשנה, אמר רבי יוסי, מודים רבי אליעזר ורבי יהושע ששורפים בשעה שישית של ערב פסח תרומה טהורה בפני עצמה וטמאה בפני עצמה, בכדי שלא לטמא את הטהורה. ולא נהלקו אלא בתרומה תלויה [-ספק טמאה[ג]] וטמאה. שרבי אליעזר אומר, תשרף זו לעצמה וזו לעצמה, ורבי יהושע אומר, ישרפו שתיהן כאחת, ואין איסור לטמא את התלויה במומאה ודאית. מקשה הגמרא: רַב חִסְדָּא רַבִּי פִּיסְקָא אֲפֵיקְחָא - הקשה סתירה בדעת רבי יהושע[ד], ממשנתנו בדין תרומה בערב פסח על בריית'א באותו ענין, **וְקַשְׁיָא** - ותירץ סתירה זו. וכך הקשה, **מַי** [-וכן] **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** ששורפים את **שְׁתֵּיהֶן** [-התלויה והטמאה] **כְּאַחַת, וּרְמִינְהוּ** - והלא יש להקשות, שנינו בבריית'א שרבי מאיר ביקש להוכיח מדברי רבי חנינא סגן הכהנים ורבי עקיבא במשנתנו, שמותר לשרוף תרומה טהורה עם טמאה בערב פסח. **וְאָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי** לרבי מאיר, **אֵין הַדָּבוֹן דּוֹמֶה לָרֹאֶה**, שהרי **בְּשֶׁהֶעֱידוּ רַבּוֹתֵינוּ, עַל מָה הֶעֱידוּ** שתוכל ללמוד מכך לשריפת תרומת חמץ, **אִם** כוונתך להוכיח מעדותו של רבי חנינא סגן הכהנים **עַל הַכְּשֵׁר שֶׁנִּטְמָא בְּוַדַּאי הַטּוּמְאָה**, **שֶׁיִּשְׂרְפוּ אוֹתוֹ עִם הַפָּסֹל שֶׁנִּטְמָא בְּאֵב הַטּוּמְאָה**, הלא בשר **זֶה טָמֵא** [ובשר **זֶה טָמֵא**, ועל כן מותר לשורפם יחד אפילו שבכך נוספת טומאה לבשר שנטמא בודאי[ה], ואין ללמוד משם להתיר לשרוף תרומה טהורה עם טמאה. **וְאִם** כוונתך להוכיח מעדותו של רבי עקיבא **עַל הַשֵּׁנִי** של תרומה **שֶׁנִּטְמָא בְּמִגַּע אָבִי אָבוֹת הַטֻּמְאָה, שֶׁמְּדִיקִין אוֹתוֹ בְּנֶר שֶׁנִּטְמָא בְּמַגָּע** מֵת, הלא שמן **זֶה פְּסוּל** בעצמו מחמת טומאתו **וְנֵר זֶה טָמֵא**, ומאחר שאף קודם לכן היה השמן פסול, לא חששו להוסיף לו טומאה[ו], ואין ללמוד משם להתיר לשרוף טהורה עם טמאה. הוסיף רבי יוסי ואמר, **אַף אֲנִי מוֹדִים בִּתְרוּמָה שֶׁנִּטְמֵאת בְּאֵב הַטּוּמְאָה[ז], שֶׁיִּשְׂרְפוּ אוֹתָהּ עִם הַתְּרוּמָה שֶׁנִּטְמֵאת בְּאֵב הַטּוּמְאָה**, ואפילו שבכך אנו מוסיפים עליה טומאה. **אֲבָל הֵיאַךְ נְשַׂרְפֶנָּה אֶפְשָׁר** תרומה **תְּלוּיָה עִם הַמְּטַמְּאָה** בערב פסח, הלא **שָׁמָּא יָבֹא אֵלִיָּהוּ** לאחר זמן **וְיְטַהֲרֶם** - ויאמר שהתלויה טהורה היתה, ונמצא שעברנו על האיסור לטמא תרומה. וכל שכן שאסור לשרוף טהורה עם הטמאה, אף אף שהיא הולכת לאיבוד וצריך לבערה משום איסור חמץ. מבואר אם כן בבריית'א זו בדברי רבי יוסי, שלדברי הכל אין שורפים תלויה עם טמאה[ח], ואילו במשנתנו נאמר שלדעת רבי יהושע מותר לשורפן יחד ולטמאה בטומאה ודאית.

וְקַשְׁיָא - ותירץ רב חסדא על סתירה זו, מחלוקת תנאים היא בשיטת רבי יהושע. **הָא** - מה ששנינו במשנה שמותר לשרוף תרומה תלויה עם טמאה, זו היא דעת **רַבִּי שִׁמְעוֹן וְאַלִּיבָא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. וְהָא** - ומה ששנינו בבריית'א שאסור לשורפן יחד, זו היא שיטת **רַבִּי יוֹסֵי וְאַלִּיבָא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. תָּנָּא, אַרְבָּעָה עָשָׂר** בניסן **שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מְבָעֲרִין אֶת הַכֹּל** [-את כל החמץ]

א. **ומה** שהשרץ מטמא את כלי החרס כשהוא באוירו, הוא משום שאויר הכלי נחשב כגוף הכלי.

ב. **ומשמיענו** הכתוב במסכתו זו, שרק אוכלים ומשקים מקבלים טומאה מוולד הטומאה, ולא כלים. וזהו מקור הדין האמור בכל מקום שכלי שהוא ראשון לטומאה אינו מטמא כלי אחר. וכן זהו מקור הדין שאוכלים ומשקים שהם ראשון לטומאה אינם מטמאים כלי, שהרי אף דין זה נלמד מכך שכלי ראשון אינו מטמא כלי. וכפי שנתבאר לעיל (פ"א-ב).

ג. שמשקה שנטמא מכלי אינו מטמא כלי מקל וחומר, מה כלי אינו מטמא כלי, משקה שבא מחמת כלי כל שכן שאינו מטמא כלי. ואף משקה שנטמא משרץ אינו מטמא כלי, שהרי לא נתפרשה טומאתו בתורה, וכל מקורה הוא מקל וחומר ממשקה שנטמא מכלי, ואם כן דיו לבא מן הדין להיות נידון. ואף אוכל אינו מטמא כלי משום קל וחומר ממשקה, מה משקה שמטמא אוכל אינו מטמא כלי, אוכל שאינו מטמא אוכל כל שכן שאינו מטמא כלי, ואף אדם שהוא ראשון לטומאה [כגון שנגע בנבילה או בשרץ] אינו מטמא כלי, שכן נאמר בו (ויקרא יא מב) 'כל הנוגע בנבלתם יטמא עד הערב', ולא נאמר בו כיצוס בגדים כמו שנאמר באדם שהוא אב הטומאה (במקבר יט יט) 'וכבס בגדיו', ואילו היה אדם הנוגע בנבלה ושרץ מטמא כלים, היה מטמא את הבגדים שהוא לבוש בהם והיו טעונים טבילה. [אמנם אדם הנוגש בנבילה טעון כיבוס בגדים אפילו שאינו אלא ראשון, וגזירת הכתוב היא רק בבגדים שעליו בשעת המשא, אבל בגדים שהוא לבוש בהם לאחר מכן אינם טמאים]. אם כן, לא מצינו בשום מקום שכלי נטמא מוולד הטומאה, חרק מאדם או כלי הנטמא ממת, שאף שקיבל הטומאה מהמת הרי הוא אב הטומאה ומטמא כלים. רש"י (ד"ה מ"ל). עוד כתב רש"י, שאין ראשון לטומאה מטמא אדם, שכן לא מצינו טומאה לאדם אלא מאב הטומאה, כגון שנטמא משרץ או מנבילה או משכבת זרע, או מזב ומעיינותיו [דוקא, זובו ומי רגלים] ומדרסו, או על ידי נדה ומעיינותיה ומדרסה, או שנטמא על ידי טמא מת.

ג. **והיא** קרויה 'תלויה', משום שאין אוכלים אותה שמא היא טמאה, ואף אין שורפים אותה שמא היא טהורה ואסור להפסיד בידים תרומה טהורה.

ד. **מהרי"ם** חלאוה (ד"ה כאן). ה. **לעיל** (ד"ה). מבואר, שנטמא הבשר בולד ולד הטומאה [-בשני לטומאה] ונעשה שלישי לטומאה, ונעתה על ידי שריפתו עם הבשר הראשון הוא נעשה שני לטומאה.

ו. **'טבול יום'** הוא טמא שטהרתו היא על ידי טבילה והערב שמש [-שיגיע צאת הכוכבים שאחר הטבילה], וטבל ועדיין לא העריב שמשו. ודינו כשני לטומאה ועושה את הנוגע בו שלישי.

ז. **לעיל** (ד"ה). מבואר, שדברי רבי עקיבא אמורים בנר מתכת שנעשה אב הטומאה כטמא מת עצמו, מדין חרב בחלל. וטבול יום הוא בשני לטומאה, ועושה את השמן הנוגע בו לשלישי, והעיד רבי עקיבא, שמותר לטמא את השמן על ידי הנר שהוא אב הטומאה ולעשותו ראשון, ואפילו שקודם לכן היה רק פסול בעצמו, ולא היה טמא לטמא אחרים, ונעתה הוא נעשה טמא אף לטמא אחרים.

ח. **כיוצא** בזולד הטומאה [ראה הערה לעיל].

ט. **אמנם** בבריית'א לא נאמר במפורש שרבי יוסי אמר זאת בדעת רבי יהושע, אך מסתימת לשונו משמע כן.

י. **ובאמור** בבריית'א 'אמר רבי יוסי, אין הנדון דומה לראיה' וכו'. ולהלן תקשה הגמרא, הלא אף במשנתנו אלו דברי רבי יוסי, שנאמר בה 'אמר רבי יוסי אינה היא המירה' וכו', וכיצד אפשר לומר שמשנתנו כרבי שמעון.

יא. **אין** שורפים אותה עם הטמאה, שמא שהורה היא ותיטמא מהטמאה. ואין שורפים אותה עם הטהורה, שמא טמאה היא ותטמא את הטהורה.

יב. **רש"י** (ד"ה מ"ג). ומשמע מדבריו, שהאיסור לטמא תרומה טהורה ההולכת לאיבוד הינו מדרבנן, ולכך אפשר להקל בספק זה. ראש יוסף (בכורים פ"ב).

יג. **שלדעתו** דין 'משמרת תרומתי' (במדבר יח ח) לא נאמר בתרומה תלויה.

יד. **רש"י** (נעיל טו. ד"ה מי דמיי).

טו. **על** פי רש"י (נעיל טו. ד"ה ומיתמא). **רש"י** (נעיל טו. ד"ה ומיתמא - המשך). אך רש"י בבכורות (נב: ד"ה כי יחזקאל מ"ל) פירש, שלא זו בלבד שמותר לגרום לה לטומאה, אלא מוטב לעשות כן כדי שיוכלו לזלף ממנה.

טז. **מעם** ההיתר לטמא בגרמא, משום שהאיסור לטמא תרומה תלויה ההולכת לאיבוד הוא מדרבנן, ואסור לטמאה רק בידים. פני יהושע (נעיל טו. ד"ה מי דמיי).

יח. **ואין** לתרץ שדווקא משום שהיא אסורה באיסור חמץ והולכת לאיבוד התיר רבי יהושע לטמאה בידים, שהרי תרומה טהורה אסר לטמא אף בערב פסח, ואם כן בהכרח לא משום איסור חמץ התיר לטמאה, אלא משום שהיא תלויה. תוספות (ד"ה מיתי).

יט. **ואף** שבמשנתנו שנינו זאת בשם רבי יוסי, אך הוא אמר את דבריו בשיטת רבי שמעון, וכפי שתירצה הגמרא לעיל. רבינו חננאל (ד"ה ומפני כבוד).

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שדווקא על ידי **גְּרָמָא אֵין** - מותר לטמא תרומה תלויה, אבל **בְּיָדַיִם לֹא**, כפי ששנינו במשנה בתרומות שהובאה לעיל, **וְרַמְיָנְהוּ**, ששנינו במשנה שאחריה (פס ע"ש מ"ט), **חֲבִית** יין **שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּשְׁבְּרָה בְּגַת הֶעֱלְיוֹנָה** - במקום שבו דורכים את הענבים, **וְתַחְתֶּיהָ חוּפִּין טְמֵאִין** - ובבור הגת התחתונה שלתוכו היין יורד ומתקבץ, נמצא יין חולין טמא[ג], ואם יפול יין התרומה לתוכו יטמא יין התרומה, ויאסור בתערובתו אף את יין החולין[כא], אף על פי שאם אין אפשרות להציל מיין התרומה נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע כמובא בסמוך, מכל מקום **מוֹדֶה** [-מודים] **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁאִם יָכוֹל לְהַצִּיל מִמֶּנָּה** [-מהתרומה] לכל הפחות **רְבִיעִית** הלוג **בְּטָהֳרָה** על ידי שיביא כלים טהורים ויקבלנה, **יַצִּיל** בטהרה, ועליו לחזר אחר כלים טהורים[כב]. ואף על פי שעד שימצא כלים טהורים תפול רובה לתוך החולין ותאסרנו, מכל מקום לא יקבלנה בכלים טמאים, לפי שאסור לטמא תרומה לצורך הצלת חולין מהפסד. **וְאִם לָאו**, שאינו יכול להצילה כלל בכלים טהורים, אלא רק בכלים טמאים, ואם יקבל אותה בהם ישתמאנה, **רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, תָּרֵד** לבור **וְתִטָּמֵא** מאליה, **וְאַל יְטַמְּאֶנָּה בְּיָד** על ידי קבלתה בכלים טמאים, ואפילו שמחמת כן יאסרו החולין שבבור. **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, יְטַמְּאֶנָּה בְּיָד** ויקבלנה בכלים טמאים כדי שלא תפול לתוך החולין ותאסרם, ואין בכך משום איסור לטמא תרומה, שהרי בין כך היא עומדת להיטמא וללכת לאיבוד. הרי שלדעת רבי יהושע מותר לטמא תרומה שסופה לאיבוד אפילו בידים, ואם כן מדוע אסר במשנה הקודמת לטמא תרומה תלויה בידים, הלא אף היא אסורה באכילה וסופה ללכת לאיבוד.

וְשֵׁנִי - ותירץ רבי אלעזר סתירה זו, **שָׁאנִי הָתָם**, בחבית שנשברה בגת העליונה, **דְּאֵיכָא הֶפְסֵד חוּפִּין** אם לא יקבל את יין התרומה בכלים טמאים, שהרי הוא עומד ליפול לתוך יין החולין הטמא ולאסרו בשתיה, ולכך התיר רבי יהושע לקבלו בכלים טמאים ולטמאו בידים[כג]. אך באופן שאין הפסד לחולין, אוסר רבי יהושע לטמא תרומה בידים, וכאמור במשנה הראשונה.

רבא מקשה על תירוצו של רבי אלעזר: מַתְקִיף לָהּ רָבָא, הלא **בְּמַתְנִיתִין** - במשנתנו, שאמר רבי יוסי בשיטת רבי יהושע שאסור לשרוף בערב פסח טהורה עם טמאה ולטמאותה[כד], **נָמֵי אֵיכָא הֶפְסֵד עֲצִים**, שהרי אם נאסור לשרוף את שתי התרומות כאחת, יצטרך לשריפת כל אחת מהן עצים אחרים. וכיון שבמקום הפסד התיר רבי יהושע לטמא תרומה טהורה שהולכת לאיבוד, מדוע הצריך לשרוף תרומת חמץ טהורה בפני עצמה. **מתרצת הגמרא: אָמַר לָהּ אַבָּיֵי** לרבא, דווקא **הֶפְסֵד מְרוּבֶּה** של יין החולין שבבור **חָשְׁשׁוּ**, ועל כן התיר רבי יהושע לטמא את יין התרומה בידים, אבל **הֶפְסֵד מוּעָט** של עצים **לֹא חָשְׁשׁוּ**, ולא התירו מחמתו לטמא את התרומה אפילו כשהיא הולכת לאיבוד.

הגמרא מביאה ראיה לדברי אביי: וְנָנָא תֵּימְרָא [-ומנין אתה אומר] **דְּהֶפְסֵד מְרוּבֶּה חָשְׁשׁוּ וְהֶפְסֵד מוּעָט לֹא חָשְׁשׁוּ, ממה דְּתַנְיָא, חֲבִית שֶׁל שֶׁמֶן תְּרוּמָה שֶׁנִּשְׁבְּרָה בְּגַת הֶעֱלְיוֹנָה, וְכַתַּחְתּוֹנָה** נמצא שמן של **חוּפִּין טְמֵאִין**, ואם יפול שמן התרומה לתוכו יטמא, ויאסור את כל התערובת באכילה כדין התרומה הטמאה, אף שלגבי יין נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע באופן זה אם רשאי לטמא את יין התרומה ביד, מכל מקום לגבי שמן **מוֹדֶה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** [-רבי יהושע] **שֶׁאִם יָכוֹל לְהַצִּיל מִמֶּנָּה רְבִיעִית בְּטָהֳרָה יַצִּיל**, ועליו לחזר אחר כלים טהורים כדי לקבלה בהם, ואפילו שעד שימצאם תפול רובה לתוך החולין ותאסרם, מכל מקום לא יקבלנה בכלים טמאים, **וְאִם לָאו**, שאינו יכול להצילה כלל בכלים טהורים, לדברי הכל **תֵּרֵד** התרומה לתוך החולין הטמאים **וְתִטָּמֵא** מאליה, **וְאַל יְטַמְּאֶנָּה בְּיָד** על ידי קבלתה בכלים טמאים, ואפילו שבכך יאסר שמן החולין באכילה[כה]. ואף רבי יהושע שהתיר לטמא יין ביד באופן זה, אסר בשמן, משום שאף אם יפול השמן לשמן החולין ויאסרנו באכילה לכהנים ולזרים, אין זה כי אם הפסד מועט, שהרי עדיין ראוי הוא להדלקת הנר כדין תרומה טמאה שניתנה לכהנים להדלקה. ואילו ביין זהו הפסד מרובה, ולכך התיר רבי יהושע. ומוכח מכאן כדברי אביי, שיש לחלק בין הפסד מועט למרובה.

הגמרא מבררת את ההילוק בין יין לשמן: מַאי שְׁנָא שֶׁמֶן, שתערובת תרומה בחולין טמאים אין זה הפסד מרובה, משום **דְּרָאוּי לְהַדְלִיק** בו את הנר, הלא **יַיִן** שיש בו תערובת תרומה וחולין טמאים **נָמֵי רָאוּי לְזִיפּוּף** - לשפוך ממנו בתוך הבית לריח טוב[כו], ומדוע התיר רבי יהושע לטמא את יין התרומה בידים כדי למנוע ממנו להתערב בחולין ולאוסרם באכילה. **וְכִי תֵּימָא זִיפּוּף מְיַפְּקָא הֵיא** - ואם תאמר לתרץ שזילוף אינו כלום משום שאינו תשמיש חשוב, ועל כן אם היין בשתיה הרי זה הפסד גמור, **וְהָאֲמַר שְׁמוּאֵל מְשׁוּם רַבִּי חִיָּיא, שְׁתֵּי מַיִן שֶׁנִּמְכַּר זוֹג בְּסֶלַע, וּמְזַלְּפִין מַיִן הַנִּמְכָּר זוֹג בְּשִׁשָּׁה** - בשני סלעים. כלומר, מי שאין בידו לקנות הרבה יין משובח, עדיף לו לקנות את היקר והמשובח לזילוף ואת הזול לשתיה. הרי שזילוף הוא תשמיש חשוב, ואם כן מדוע תערובת יין תרומה טמא ביין חולין נחשבת להפסד מרובה, הלא עדיין הוא ראוי לזילוף.

מתרצת הגמרא: מה שהתיר רבי יהושע לטמא את היין, הוא **בְּיֵין חָדָשׁ** שאין ריחו נודף ואינו ראוי לזילוף, ואם יפול לתוכו יין התרומה ויאסרנו לא יהיה ראוי לכלום ויפסד לגמרי. **שוב מקשה הגמרא: וְהָא** אף יין חדש **רָאוּי לְיַיְשָׁנוֹ**, ואחר כך יזלפו ממנו, ולא ילך לאיבוד. **מתרצת הגמרא:** אם ישתנו אצלו עד שיתיישן, יש לחשוש שמא **אָתֵי בֵּיהּ** [-יבוא בן] **לִידֵי תַּקָּלָה**, שכן הוא עלול לשתותו ולעבור על איסור אכילת תרומה טמאה, ולכך אסור ליישנו[כז]. **שוב מקשה הגמרא: שָׁמֵן** טמא **נָמֵי אָתֵי בֵּיהּ לִידֵי תַּקָּלָה**, שכיון שמדליקים בו מעט מעט, שמא בתוך כך יבוא לאוכלו, ומדוע התירו להדליק בו. **מתרצת הגמרא:** אכן לא הותר להדליק בשמן זה אלא באופן **דְּרַמֵּי לֵיהּ** [-שנותנן] **בְּכֵלֵי מָאוּם**, כדי שלא יהיה ראוי לאכילה ולא יכשלו בו. **שוב מקשה הגמרא: יַיִן** טמא **נָמֵי** יש להתיר להשהותו באופן **דְּרַמֵּי לֵיהּ** [-שנותנן] **בְּכֵלֵי מָאוּם**, ובאופן זה אין לחשוש שמא יבואו לשתותו. **מתרצת הגמרא:** הרי **זִיפּוּף קָא בָּעֵי לֵיהּ** - הוא רוצה אותו, ואם כן וכי **בְּכֵלֵי מָאוּם רַמֵּי לֵיהּ** [-הוא נותנן], הלא בכך יפגם ריחו[כח].

★

הגמרא מביאה מחלוקת תנאים בחשש תקלה בתרומה טמאה: וְתַקָּלָה עַצְמָהּ, מחלוקת **תַּנָּאֵי** [-תנאים] **הִיא**, האם יש לחשוש לה בתרומה טמאה. **דְּתַנְיָא, חֲבִית שֶׁל יַיִן שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּטְמְאַת, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, תִּשְׁפֹּךְ חֻבָּהּ** - בחבילה אחת, כלומר תשפך כולה יחד, ולא יזלפו ממנה מעט מעט, שכן אפילו אם יזלפו את כולה בו ביום יש לחשוש שמא יבואו לשתות ממנה[כט]. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, תַּעֲשֶׂה זִיפּוּף** - יזלפו ממנה מעט מעט. **אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, אֲנִי אֶבְרִיר** במחלוקתם זו. אם החבית היא **בְּשָׁפָה, תִּשְׁפֹּךְ חֻבָּהּ** - כולה כאחת, לפי שהזילוף נעשה בבית, ויש לחשוש שמא עד שיביאוה לבית יבואו בה בינתיים לידי תקלה וישתו ממנה. אבל אם היא כבר **בַּבַּיִת** ואפשר לזלף ממנה מיד, **תַּעֲשֶׂה זִיפּוּף. אֵיכָא דְּאָמְרֵי** שכך הכריע רבי ישמעאל ברבי יוסי, **בְּחבית** של יין **חָדָשׁ** שנטמאה, **תִּשְׁפֹּךְ חֻבָּהּ**, ואסור להשהותה עד שתתיישן משום חשש תקלה, אבל **בְּיֵין יָשָׁן, תַּעֲשֶׂה זִיפּוּף** אפילו כשהחבית בשדה, שכן בזמן מועט כזה עד להבאתה לבית, אין לחשוש לתקלה. **אָמְרוּ לוֹ** בני דורו לרבי ישמעאל ברבי יוסי[ל],

---

כ. **וחוא** ראוי לשתיה למי שאינו נזהר לאכול חולין בטהרה, ואף למי שנזהר בכך, ראוי יין זה לשתותו בימי טומאתו. רש"י (לעיל טו. ד"ה מעלין). כא. **תרומה** טמאה אסורה אף לכהנים באיסור עשה הנלמד מהכתוב (ויקרא טו כג) 'בשעריך תאכלנו', כמבואר ביבמות (פנ:). ואם נתערבה בחולין הרי היא אוסרת את התערובת כולה, עד שיהיה בחולין מאה חלקים כנגדה. כב. **מעם** שיעור רביעית, מפני שבפחות משיעור זה אין מצות אכילת תרומה, ואין חיוב שמירה אלא בתרומה שיש מצות באכילתה. קובץ שיעורים (אות סט). כג. **מכאן** מוכח, שלדעת רבי יהושע האיסור לטמא בידים תרומה שסופה לאיבוד הוא מדרבנן, שכן אם הוא מן התורה לא יתכן להתירו משום הפסד. פני יהושע (לעיל טו. ד"ה מי זמן). כד. **וכן** מבואר בברייתות שהובאו לעיל, שרבי יוסי אוסר לדעת רבי יהושע לשרוף טהורה עם טמאה בערב פסח. כה. **מה** שאמרה הברייתא בתחילתה 'מודה רבי אליעזר לרבי יהושע',

כוונתה על הדין השני שאם לא יכול להציל בטהרה תרד ותטמא. ולהלן (כפ:) תקשה הגמרא, הלא היתה הברייתא צריכה לומר להפך, שרבי יהושע מודה לרבי אליעזר, שאף שהתיר ביין לטמא בידים מכל מקום בשמן הוא מודה לדברי רבי אליעזר. רש"י (ד"ה מודים). ואמנם הגמרא מקשה כן על ברייתא אחרת, אך כוונתה להקשות כן גם על ברייתא זו, ותירוצי הגמרא שם מיישבים גם ברייתא זו. על פי תוספות רבינו פרץ (לעיל כפ. ד"ה מודים). כו. **ראה** טבלת סיכום בעיוני הפשט. כז. **רש"י** (ד"ה משמאי). ופירש כן כהבנת רבי ישמעאל ברבי יוסי בשיטתו, אך ראה ברש"י להלן (כפ. ד"ה אין), שלדברי חבריו של רבי ישמעאל ברבי יוסי, טעמם של בית שמאי אינו משום חשש תקלה. מהרש"א (כפ"ש שם). כח. **ולא** בית שמאי ובית הלל אמרו לו כן, שהרי רבי ישמעאל ברבי יוסי היה כמה דורות אחריהם. רש"י (ד"ה אמרו) על פי גירסת הב"ח (אות ג) בדבריו.

אֵין הַכְרָעַת דיעה **שְׁלִישִׁית מַכְרַעַת.** כלומר, אף שבכל מקום שנחלקו בו שני תנאים ובא השלישי ומכריע ביניהם, הלכה כדברי המכריע[א], מכל מקום דעתך אינה הכרעה בין בית שמאי לבית הלל. שכן אילו היו מזכירים בית שמאי ובית הלל בדבריהם שדה ובית, והיו אומרים בית שמאי בין בבית ובין בשדה תשפך חבל, ובית הלל היו אומרים בין בשדה ובין בבית תיעשה זילוף, היה משתמע מדבריהם שמחלוקתם היא בחשש תקלה, וכשהיה רבי ישמעאל ברבי יוסי אומר בשדה כבית שמאי ובבית כבית הלל, היתה זו הכרעה. אך מאחר שלא הזכירו זאת בית שמאי ובית הלל, משמע שלא עסקו כלל בחשש תקלה ומחלוקתם היא מחמת טעם אחר[ב], ונמצא שרבי ישמעאל המתיר בבית ואוסר בשדה משום תקלה, שיטה שלישית היא, ואינה הכרעה. וזהו מה שאמרה הגמרא לעיל (כ:) שמחלוקת תנאים היא האם חוששים לתקלה, שלחבריו של רבי ישמעאל אין חוששים כלל לתקלה, כפי שביארו בדעת בית שמאי ובית הלל, ואילו לרבי ישמעאל ברבי יוסי יש לחשוש לתקלה בשהיה לזמן מרובה [כלומר בשדה, ויש אומרים ביין חדש][ג][א].

★

הגמרא חוזרת למחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע, בחבית יין תרומה שנשברה בגת העליונה, ועומדת ליפול לחולין טמאים, ואי אפשר להצילה בכלים טהורים: **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, מַחֲלוֹקֶת** רבי אליעזר ורבי יהושע, היא רק באופן **שֶׁנָּפְלָה** סאה תרומה **לְתוֹךְ פָּחוֹת מִמֵּאָה סְאָה חוּלִּין טְמֵאִין,** שאז התרומה אינה בטלה בחולין אלא אוסרתם והם נפסדים לגמרי[ד], וכדי למנוע הפסד זה התיר רבי יהושע לקבל את התרומה בכלים טמאים. **אֲבָל** אם **נָפְלָה** סאה תרומה **לְמֵאָה** סאה **חוּלִּין טְמֵאִין, לְדִבְרֵי הַכֹּל תֵּרֵד** התרומה לתוכם **וְתִטַּמֵּא, וְאַל יְטַמְּאֶנָּה בְּיָד,** שכן באופן זה התרומה בטלה בחולין, ודין התערובת כדין החולין הטמאים שהיו מתחילה, ומותרת באכילה גם לזרים[ה]. ומאחר שאין הפסד לחולין, לדברי הכל אסור לטמא את התרומה בידים בכדי שלא תיפול לתוכם.

הגמרא מסייעת לדברי רבי יוסי ברבי חנינא: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, חָבִית שֶׁנִּשְׁבְּרָה בַּגַּת הָעֶלְיוֹנָה, וְתַחְתֶּיהָ מֵאָה חוּלִּין טְמֵאִין, מוֹדֶה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁאִם יָכוֹל לְהַצִּיל מִמֶּנָּה רְבִיעִית בְּטָהֳרָה יַצִּיל**[ו]**, וְאִם לָאו תֵּרֵד וְתִטַּמֵּא וְאַל יְטַמְּאֶנָּה בְּיָד.**

הגמרא סברה עתה, שמה ששנינו בברייתא 'מודה רבי אליעזר' מוסב על סוף דבריה, שאם אינו יכול להציל רביעית בטהרה מודה רבי אליעזר שתרד ותיטמא ולא יטמאנה בידים, שהרי כל מחלוקתם במשנה היא באופן שאינו יכול להציל. ולפי זה מקשה הגמרא: **הַאי** - לשון זו **'מוֹדֶה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ'** שנקטה הברייתא תמוהה, הלא **'מוֹדֶה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר' מִיבְּעֵי לֵיהּ,** שהרי רבי יהושע הוא המתיר במשנה לטמא את התרומה בידים, והיתה הברייתא צריכה לומר שמודה הוא לרבי אליעזר שאסור לטמאה בידים באופן שיש בחולין מאה חלקים כנגדה. מתרצת הגמרא: **אָמַר רָבָא, אֵיפוּךְ,** ואכן יש **לִשְׁנוֹת** בברייתא 'מודה רבי יהושע לרבי אליעזר'.

תירוץ נוסף: **רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ אָמַר, לְעוֹלָם לֹא תֵּיפוּךְ** את גירסת הברייתא, שכן מה ששנינו 'מודה רבי אליעזר' אינו מוסב על סופה שאם אינו יכול להציל בטהרה לא יטמאנה בידים, אלא על תחילתה, שאם יכול להציל רביעית מהתרומה בכלי טהור יציל, **וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן,** באופן שיכול להציל **בִּכְלִי שֶׁתּוֹכוֹ טָהוֹר וְגַבּוֹ טָמֵא**[ז]**. מַהוּ דְּתֵימָא** שלדעת רבי אליעזר **נִיגְזוֹר** שלא יקבל בו את התרומה **דִּילְמָא נָגַע גַּבּוֹ בִּתְרוּמָה** ויטמאנה, **קָא מַשְׁמַע לָן** הברייתא, שאפילו רבי אליעזר האוסר לטמא תרומה בידים אינו חושש לכך, אלא מתיר לקבלה בכלי זה, ועל כן אמרה הברייתא 'מודה רבי אליעזר לרבי יהושע'[ח][ב].

הדרן עלך אור לארבעה עשר

פרק שני - כל שעה

פרק זה, עיקרו עוסק בענייני הפסח, רובו באיסור חמץ והלכותיו, אך גם בדיני מצות אכילת מצה, ובמצות אכילת מרור.

משנה במשנה זו יבוארו שתי הלכות: א. חמץ בזמן איסורו, נאסר לא רק באכילה, אלא גם בהנאה. ופרטי איסור ההנאה. ב. מחלוקת רבי יהודה וחכמים כיצד קיום מצות ביעור חמץ.

כָּל שָׁעָה שֶׁמּוּתָּר האדם **לֶאֱכוֹל** חמץ, **מַאֲכִיל** הוא חמץ **לַבְּהֵמָה לַחַיָּה וְלָעוֹפוֹת**[ט][ד]**, וּמוֹכְרוֹ**[ה] - וכן מותר אז למכור חמץ **לַנָּכְרִי**[י]**, וּמוּתָּר** האדם **בַּהֲנָאָתוֹ** מן החמץ[יא]. אך אם **עָבַר זְמַנּוֹ** - משעבר זמן היתר אכילת חמץ והגיעה שעת האיסור, **אָסוּר** האדם **בַּהֲנָאָתוֹ** מן החמץ. **וְאַף לֹא יַסִּיק בּוֹ תַּנּוּר וְכִירַיִם,** כיון שנהנה בכך מהחמץ[יב].

מלבד האיסור שלא יראה ולא ימצא חמץ ברשות ישראל בפסח, התורה ציותה לבער את החמץ בערב פסח מרשותו[יג]. ונחלקו התנאים כיצד יקיים מצוה זו: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין בִּיעוּר חָמֵץ אֶלָּא שְׂרֵיפָה**[יד][ו]**, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים,** המצוה מתקיימת **אַף**[ז] אם **מְפָרֵר** את החמץ **וְזוֹרֶה לָרוּחַ** - ומפזר[טו] אותו ברוח, **אוֹ מַטִּיל** החמץ **לַיָּם**[טז].

★

גמרא במשנה לעיל (יא:) שנינו שלש שיטות בזמן איסור חמץ וביעורו, הגמרא מבררת כדעת מי נשנתה משנתנו. שנינו במשנה: **כָּל שָׁעָה שֶׁמּוּתָּר לֶאֱכוֹל מַאֲכִיל** לבהמה וכו'. מדייקת הגמרא: משמע מכך, **הָא** [-אבל] **כָּל שָׁעָה שֶׁאֵינוֹ מוּתָּר לֶאֱכוֹל, אֵינוֹ מַאֲכִיל.** שואלת הגמרא: לפי זה, **לֵימָא** - האם יש לנו לומר, **מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרַבִּי יְהוּדָה**[ח]**, דְּאִי** - כי אם המשנה כדעת **רַבִּי יְהוּדָה,** איך שנינו במשנה שרק בשעה שמותר לאכול מותר להאכיל, **הָא אִיכָּא חָמֵשׁ** - והרי יש את השעה החמישית **דְּאֵינוֹ אוֹכֵל** - שאז אינו אוכל חמץ לדעת רבי יהודה, **וְאַף עַל פִּי כֵן מַאֲכִיל** בשעה זו לבהמתו. **דִּתְנַן** במשנה לעיל, **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אוֹכְלִין** חמץ **כָּל חָמֵשׁ** שעות ראשונות של ערב פסח, **וְשׂוֹרְפִין** את החמץ לאחר גמר חמש שעות, שזהו **בִּתְחִלַּת שֵׁשׁ**[יז]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אוֹכְלִין** חמץ **כָּל אַרְבַּע** שעות, **וְתוֹלִין כָּל חָמֵשׁ** - וכל השעה החמישית, נוהגים בחמץ כ'ספק', לא אוכלים, אך גם אין שורפים אותו, אלא מותר רק ליהנות מהחמץ[יח], **וְשׂוֹרְפִין** אותו **בִּתְחִלַּת שֵׁשׁ** שעות. נמצא שלפי רבי יהודה, בשעה חמישית אינו אוכל חמץ, ואף על פי כן מותר הוא ליהנות ממנו. ואילו משנתנו סברה שבשעה שאינו מותר לאכול אינו מאכיל. אם כן משנתנו כדעת רבי מאיר.

משיבה הגמרא בקושיא: **וְאֶלָּא מַאי** - ואלא מה תאמר, משנתנו בשיטת **רַבִּי מֵאִיר הִיא** שנויה, ולכן רק בשעה שמותר לאכול מותר להאכיל. אולם מלשון המשנה מוכח לא כך, כי יש לדקדק, **הַאי** - לשון זו של המשנה **'כָּל שָׁעָה שֶׁמּוּתָּר לֶאֱכוֹל מַאֲכִיל'** מדוע שינה התנא בלשונו, שלגבי אכילת האדם, נקט לשון 'מותר' לאכול, ואילו לגבי להאכיל לבהמתו שינה וכתב רק 'מאכיל', הרי **'כָּל שָׁעָה שֶׁאוֹכֵל מַאֲכִיל' מִיבְּעֵי לֵיהּ,** כלומר, לשון אחת בשני הדברים. ומכך ששינה התנא ולא נקט לשון אחת בשניהם, נראה שכוונתו לשני מיני בני אדם, שבשעה שהאחד מותר לאכול, אף השני שאסור באכילה מותר להאכיל לבהמה[יט]. אם כן משנתנו לא מיושבת גם לדעת רבי מאיר[ט].

א. **גמרא** (ברכות מג.). ב. **רש"י** (ד"ה אין), ולא פירש מהו טעם המחלוקת. וכתבו התוספות בשבת (מ. ד"ה הלכה) בשיטתו, שנחלקו בית שמאי ובית הלל האם ריח של תרומה טמאה אסור כמו שתיה. ג. **רש"י** (ד"ה אין), וכפי שביאר בתוספות חכמי אנגליה (לעיל כ: ד"ה ותקלה). אמנם רבי ישמעאל ברבי יוסי חלק על חבריו גם בהבנת מחלוקת בית שמאי ובית הלל, וסובר שמחלוקתם היא בחשש תקלה, ולכך היה סבור שהכרעתו נחשבת הכרעה. תוספות הרא"ש ותוספות הרשב"א משאנץ (ד"ה אין) בדעת רש"י. והמשנה שהובאה לעיל (כ:) שרבי יהושע חשש לתקלה ביין טמא, מתבארת כרבי ישמעאל. וראה בעיוני הפשט. ד. **מן** התורה תרומה בטלה בחולין מין במינו ברוב, אך חכמים אסרו תערובת תרומה עד שיהיו בחולין מאה חלקים כנגדה. וראה בתוספות (זבחים עג. ד"ה לפי יהודה), האם ברייתא זו היא אף כדעת רבי יהודה הסובר שמין במינו אינו בטל אפילו באלף. ה. **ואף** מי שנזהר באכילת חולין בטהרה שותה אותה בימי טומאתו. רש"י (ד"ה מסלקת). ו. **מפני** שמחמת דין 'משמרת תרומותי' יש איסור אף לבטל תרומה, ולכן צריך להציל בטהרה שלא תבוא התרומה לידי ביטול. על פי אבני מילואים (שו"ת סי' ים). ז. **מצינו** כלי כזה באופן שנגע כלי במשקים טמאים שטומאתו היא רק מדרבנן [שמן התורה כלי נטמא רק מאב הטומאה, כמבואר לעיל (כ:)]. ובכלי זה, אם נגעו המשקים הטמאים בגבו נטמא רק גבו, אבל תוכו ואוגנו [-שפתיו] ואזנו [-המקום שתוחבים בו את ידית הכלי] וידיו [-ידיותיו] טהורים, כדברי המשנה בכלים (פכ"ה מ"ו). אבל כלי שנטמא בטומאה דאורייתא, אם נטמא גבו נטמא כולו. ח. **כלומר**, לרבי יהושע ודאי אין לגזור זאת, שהרי הוא מתיר לקבל בידים אפילו בכלי טמא במקום הפסד, אך לרבי אליעזר האוסר לטמא בידים היה מקום לגזור, ומשמיעה הברייתא שאף הוא מודה לרבי יהושע ומתיר. ט. **כלומר** שמותר הוא בהנאה מהחמץ. ולכאורה פיסקה זו אין בה חידוש, כי ודאי שאם מותר לאכול מותר גם להנות. אלא נכתב הדבר לדייק מכך, שרק בשעה שמותר לאכול מותר להאכיל, אבל בשעה שאסור לאכול אסור גם להאכיל. רש"י (ד"ה כל שעה)[ג]. בגמרא יבואר מדוע נכתבו בפרטות, בהמה חיה ועוף, ולא די לכתוב אחד מהם. י. **בגמרא** להלן בסמוך יבואר מה החידוש בדין זה. יא. **לכאורה** דין זה מיותר, שהרי כבר אמרו שמותר הוא להאכיל לבהמתו דהיינו הנאה, ובגמרא להלן (כא:) יבואר מה באה המשנה לחדש בזה. יב. **בגמרא** לקמן (כא:) הקשו שדין זה פשיטא, שהרי כבר אמר התנא שאסור בהנאה. יג. **שנאמר** (שמות יב טו) 'אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם'. וראה בגמרא לעיל (ד: ה.) בראיות התנאים והאמוראים לכך ש'ביום הראשון' אין הכוונה ליום טוב ראשון, אלא זמן החיוב מן התורה הוא בערב פסח בחצות היום. יד. **הגמרא** להלן (כז.) מבארת שיסוד מחלוקת רבי יהודה וחכמים היא, האם יש ללמוד דין ביעור חמץ מאיסור 'נותר' [-קדשים שעבר זמן אכילתם] שמצוותו בשריפה, או לא. טו. **'זריה'** פירושה פיזור למרחוק. ע"פ רש"י (כריתות ו: ד"ה זורה) ומצודת ציון (ישעיה ל כב, כד). וכמו 'זורה' האמור בל"ט מלאכות שבת, שפירושו שמפזר את התבואה מול הרוח להפריח הפסולת. טז. **בגמרא** (להלן כח.) נחלקו רבה ורב יוסף האם מה שאמרו חכמים 'מפרר' עולה רק על 'זורה לרוח', אבל כשמטיל לים יכול להטילו כמות שהוא בלא פירור, או שכוונתם 'מפרר' ואחר הפירור או יזרה לרוח או יטיל לים, אבל להטילו לים כמות שהוא אסור. יז. **ואף** שמן התורה מותר לאוכלו עד סוף שש שעות, הקדימו חכמים את זמן ביעורו בשעה אחת, משום שאדם עלול לטעות בשעה אחת. גמרא לעיל (יב:). יח. **נימוקי** יוסף (לעיל יא: ד"ה אוכלין). הטעם שאסר רבי יהודה באכילה כבר משעה חמישית, מפני שחשש גם לטעות של שתי שעות. גמרא לעיל (שם) ורש"י (לעיל יא: ד"ה תולין)[ט]. יט. **רש"י** (ד"ה כל שעה שאוכל). וזה הרי לא שייך לא בדעת רבי מאיר ולא בדעת רבי יהודה כי לא מצאנו בדבריהם חילוק בין אדם אחד לשני לענין זמן איסור חמץ.

מיישבת הגמרא: אָמַר רַבָּה בַּר עוּלָּא, כַּיְתָנִיתִין כדעת **רַבָּן גַּמְלִיאֵל הֵיא, דְּתָנֵן** בהמשך אותה המשנה, **רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר**, מאכלי חמץ של **חוּלִּין נֶאֱכָלִין כָּל אַרְבַּע** שעות ראשונות[ב], ואילו חמץ של **תְּרוּמָה** נאכל **כָּל** שעה **חֲמֵשׁ**[כא], **וְשׁוֹרְפִין** את החמץ **בְּתְחִלַּת שֵׁשׁ. וְהָכִי קָאָמַר** התנא במשנה, **כָּל שָׁעָה שֶׁמּוּתָּר לֶאֱכוֹל**, הכוונה על **כֹּהֵן** שמותר **בִּתְרוּמָה** של חמץ, דהיינו כל שעה חמישית, אף **יִשְׂרְאֵל כַּאֲכִילַת בָּהּ** חמץ של **חוּלִּין בַּתְּחִלָּה וְעוֹפוֹת**, שלא נאסר ישראל בשעה זו אלא באכילת החמץ, ולא בהנאתו[יא].

★

שנינו במשנה: 'כל שעה שמותר לאכול מאכיל לבהמה לחיה ולעופות'. **מקשה הגמרא: לָמָּה לִי לְמֵיתְנָא בְּהֵמָה, לָמָּה לִי לְמֵיתְנָא חַיָּה** - מדוע הארין התנא בלשונו לפרט גם בהמה וגם חיה, והלא די לשנות אחת מהן. **מתרצת הגמרא: צְרִיכָא** לשנות שתיהן, **דְּאִי תְּנָא** רק **בְּהֵמָה**, היה מקום לומר שדווקא בהמה מותר להאכיל, משום **דְּאִי כְּשֵׁירָא חֲזֵי לֵיהּ** - שאף אם תשייר מהחמץ, יראנו הבעלים ויבערנו קודם זמן איסורו, כיון שאין דרך הבהמה להצניע שיירי מאכלה. **אֲבָל חַיָּה** כגון חולדה ונמיה וחתול שדרכן להצניע ממאכלן, יש לחשוש **דְּאִי כְּשֵׁירָא לָא חֲזֵי לֵיהּ** - שאם תשייר מהחמץ תצניענו, ולא ימצאנו הבעלים ולא יבערנו, ואם כן **אֵימָא לֹא** הותר להאכילה ממנו, לפיכך הוצרך התנא לשנות 'חיה'. **ממשיכה הגמרא לבאר: וְאִי תְּנָא** רק **חַיָּה**, לא היינו למדים ממנה על בהמה, כיון שהיה מקום לומר שדווקא לחיה מותר להאכיל, **מִשּׁוּם דְּאִי כְּשֵׁירָא מִיחַת מַצְנְעָא** - שאף אם תשייר מהחמץ, מכל מקום תצניענו, ואמנם יעבור עליו ב'בל יראה' כיון שהחמץ מוצנע, ובעליו אינו רואהו[ב], **אֲבָל בְּהֵמָה, זִימְנִין דְּמָשֵׁירָא וְלָא מַסְקִיק אֲדַעְתַּיְיהּ** - לפעמים תשייר מהחמץ ולא תצניענו, ולא יעלה על דעתו לבטלו[ג], **וְקָאֵי עֲלֵיהּ בְּ'בַל יֵרָאֶה' וּ'בַל יִמָּצֵא'**, אם כן **אֵימָא לֹא** התירו חכמים להאכיל לבהמתו מהחמץ, על כן **צְרִיכָא** המשנה להשמיענו שמותר להאכיל חמץ קודם שעה שישית, גם לחיה וגם לבהמה[יב]. **שוב שואלת הגמרא:** תרצנו מדוע נשנו גם בהמה וגם חיה, אבל **עוֹפוֹת, לָמָּה לִי** לפרט שמותר להאכילם. **משיבה הגמרא:** אכן אין חידוש בעופות, אלא **אֲיִידִי** [-אגב] **דְּתָנָא בְּהֵמָה וְחַיָּה, תָּנָא נָמֵי עוֹפוֹת.**

★

שנינו במשנה: וּמוֹכְרוֹ לַנָּכְרִי קודם זמן איסורו. **מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא** דין זה, כיון ששנינו שבאותה שעה מותר ליהנות מהחמץ, ודאי שמותר בשעה זו למכור את החמץ לנכרי. **מתרצת הגמרא:** המשנה באה **לְאַפּוּקֵי מַהֲאִי תַּנָּא** הסובר שאסור למכור חמץ אף קודם זמן איסורו. **דְּתַנְיָא, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, לֹא יִמְכּוֹר אָדָם חֲמֵצוֹ לַנָּכְרִי** קודם הפסח, **אֶלָּא אִם כֵּן** המוכר **יוֹדֵעַ בּוֹ שֶׁיִּכָּלֶה** אותו החמץ **קוֹדֶם פֶּסַח**, משום שסברו בית שמאי שמצוה עליו שיבוער חמצו מן העולם, ובפסח לא יהיה קיים כלל[יג]. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, כָּל שָׁעָה שֶׁמּוּתָּר לֶאֱכוֹל** מהחמץ, **אף מוּתָּר לְמָכְרוֹ** אותו לנכרי, ודי בכך שבשעת האיסור אינו ברשות הישראל[יד].

כ. **אבל** בשעה החמישית אסור לאכול, וכדברי רבי יהודה שיש לחשוש לטעות של שתי שעות.

כא. **ביון** שאסור להפסיד תרומה המותרת באכילה, והרי מן התורה מותר לאכול כל שעה ששית. ומכל מקום שורפים בתחלת שש, למרות שגם בשעה ששית מותר מן התורה לאכול חמץ, כיון שגזרו חכמים מפני שבשעה אחת טורעים רוב בני אדם. רש"י (לעיל יח: ד"ה ומימרא). כב. **רש"י** (ד"ה ולחו). ע"פ הגירסא בהגהה המובאת במהרש"ל ובגליון[טו]. כג. **רש"י** (ד"ה ולחו). ואף שהבודק צריך שיבטל, וכבר ביטלו מאמש, אין חמץ זה בכלל הביטול שמאחמול, שהרי שיירו על דעת להאכילו לבהמתו. פני יהושע (כתש"י סב). והתוספות (ד"ה וקא) כתבו, שיכלה הגמרא לומר שאף אם ביטלו היה לנו לאסור מחשש שמא יבוא לאכלו. וכעין זה כתב המאירי (ד"ה אמר). כד. **דעת** בית שמאי, כיון שמצוה על ישראל להשבית חמצו, דהיינו שלא יהיה קיים בשעת האיסור, מוטל עליו חיוב זה עוד קודם זמן האיסור. רש"י (ד"ה קודם), ולהלן (ע"ב ד"ה שלשים), ובשבת (יט. ד"ה שלשים). וכן נראה שפרשו ר"י מלוניל (ד"ה ומוכרו) וכן בפסקי הרי"ד (ד"ה ומוכרו) הרבה ראשונים נחלקו על פירוש זה, ראה בעיוני הפשט[טז].

רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר, כּוּתָּח - מאכל גבינה שנותנים בו פירורי לחם[א] ואסור משום חמץ, **וְכֵן כָּל מֵינֵי כּוּתָּח, אֲסוּר מִמְּעוֹר** לנכרי **שְׁלֹשִׁים יוֹם קוֹדֶם לַפֶּסַח**, משום שאינו נאכל מהר, כיון שאין אוכלים אותו בפני עצמו אלא מטבילים בו את המאכל, ולפיכך מן הסתם לא יכלה עד הפסח. וסבר רבי יהודה כבית שמאי, שחייב האדם שיבוער החמץ שלו, ולא יהיה בעולם בזמן האיסור, ולכן אסר רבי יהודה למכור הכותח, כיון שודאי יהיה בעולם בזמן האיסור[ב].

והתנא נתכוין במילים 'ומוכרו לנכרי' ללמדנו שמותר למכור לנכרי עד זמן האיסור ממש, ולהוציא מדברי בית שמאי האוסרים למכור חמץ לנכרי קרוב לפסח, וכן מדברי רבי יהודה בן בתירא האוסר כן בכותח[ג].

★

שנינו במשנה: וּמוּתָּר האדם **בָּהֲנָאָה** מהחמץ. **בפשוטו נראה שכוונת התנא לשעה שהוא עדיין מותר באכילה?, ועל כן מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא** שהוא מותר בהנאה, שהרי כבר שנה התנא מקודם, שבאותה שעה מותר להאכיל חמץ לבהמה ולמוכרו לנכרי, דהיינו הנאה. ולמה חזר ושנה שמותר בהנאה.

מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא אלא באופן **שֶׁחֲרָכוֹ** - כשהעביר חמץ זה באש, ונחרך עד שבטל טעמו ומראהו[ד], ועשה זאת **קוֹדֶם וְמַנּוֹ** של איסור אכילת חמץ, **וְקָא מַשְׁמַע לָן** התנא בזה **דְּרַבָּא, דְּאָמַר רַבָּא, אִם חֲרָכוֹ לְחמץ קוֹדֶם וְמַנּוֹ** של האיסור[ה], **מוּתָּר** אותו חמץ **בַּהֲנָאָה[ו] אֲפִילּוּ לְאַחַר וְמַנּוֹ** - אפילו בשעת האיסור, משום שבטל מן החמץ טעמו ומראהו[ז]. וזה באה המשנה לחדש במילים 'ומותר בהנאתו', אלא שלא רק בזמן ההיתר, אלא אפילו בזמן האיסור מותר בהנאה, אם חרכו קודם זמנו[ח].

★

שנינו במשנה: עָבַר וְמַנּוֹ של היתר החמץ, הרי הוא **אָסוּר בַּהֲנָאתוֹ. מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא** שחמץ לאחר שש שעות אסור בהנאה[ט], ולמה הוצרכה המשנה להשמיעו. **מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא** להשמיענו דין זה, **אֶלָּא לְשֵׁשׁ שָׁעוֹת דְּרַבָּנָן** - לשעה שבה איסור החמץ רק מדרבנן, כלומר בשעה ששית של ערב פסח[י], וללמדנו שבשעה זו אסרוהו חכמים גם בהנאה[יא].

הגמרא מוכיחה שמתחילת שעה ששית אסור החמץ בהנאה: דְּאָמַר רַב גִּידֵל, אָמַר רַב חִיָּא בַּר יוֹסֵף, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן[יב], **הַמְקַדֵּשׁ** אשה בחמץ[יג] בערב פסח **מֵשֵׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעְלָה** - מתחילת שעה ששית שהתחמץ אסור מדרבנן[יד],

אֲפִילּוּ אם קידשה **בְּחִיטֵּי קוּרְדְּנִיתָא** [-חטים קשות[טו] הצומחות בהרי ארמינ"ה] שבאו עליהן מים וספק הוא שמא התחמיצו[טז], **אֵין חוֹשְׁשִׁין לְקִדּוּשִׁין** אלו, כלומר, שאינה מקודשת כלל, משום שהן אסורות בהנאה[יז]. הרי שאף בשעה דרבנן החמץ אסור בהנאה.

★

שנינו במשנה: וְלֹא יָפִיק בּוֹ תַּנּוּר וְכִירַיִם משהגיע זמן איסורו. **מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא**, כי הלא כבר שנינו במשנה שהחמץ אסור בהנאה, ואם כן ודאי שגם לא יסיק בו, שהרי בכך הוא נהנה מהחמץ, ומדוע הוצרך התנא לשנות דין זה. **מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא** לשנות דין זה, **אֶלָּא לְרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר** במשנתנו **אֵין** מקיימים מצות **בִּיעוּר חָמֵץ אֶלָּא** על ידי **שְׂרֵיפָה**, ולפיכך **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא, הוֹאִיל וְאָמַר רַבִּי יְהוּדָה שִׂמְּנוּתוֹ בִּשְׂרֵיפָה**, אם כן **בְּהֶדְיָא תֵּיקָא שָׁרִיף לֵיהּ לֵיתְהֲנֵי בֵּיעוּרוֹ** - תוך כדי קיום מצות שריפתו יהיה החמץ מותר בהנאה בהסקתו[יט]. **קָא מַשְׁמַע לָן** שאין הדבר כן, אלא אף לפי רבי יהודה אסור להסיק בו.

★

שנינו במשנה, שבשעת האיסור, החמץ אסור בהנאה. הגמרא דנה מה המקור לאיסור הנאה מחמץ בפסח: אָמַר חִזְקִיָּה, מִנַּיִן לְחָמֵץ בְּפֶסַח שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג ג) **"לֹא יֵאָכֵל חָמֵץ"**, מכך שנוקט הכתוב את איסור האכילה בלשון "לא יֵאָכֵל"[כ], משמע ש**לֹא יְהֵא בּוֹ** שום **הֶיתֵּר** הנאה המביאה לידי **אֲכִילָה**, ומן הסתם, הנאה מהחמץ תביא לידי אכילה, שהוא מוכרו וקונה בדמיו דברי מאכל[כא].

הגמרא מבארת שחזקיה נחלק בדבריו אלו על רבי אבהו, מדייקת הגמרא מדברי חזקיה: מַתְנִי' שחמץ אסור בהנאה, הוא רק משום **דְּכָתַב רַחֲמָנָא** את איסור חמץ בלשון **"לֹא יֵאָכֵל חָמֵץ"** ומכך דרש חזקיה שהכוונה להנאה המביאה לאכילה. משמע מכך, **הָא לֹא כָּתַב** הפסוק בלשון **"לֹא יֵאָכֵל"** אלא בלשון אחרת של איסור אכילה, **הָוֵה אָמְרִינָא** רק **אִיסּוּר אֲכִילָה מַשְׁמַע** מדברי הכתוב, **אֲבָל אִיסּוּר הֲנָאָה לֹא מַשְׁמַע** מכך. **וְקָסָבַר רַבִּי אַבָּהוּ, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, כָּל מָקוֹם** בתורה **שֶׁנֶּאֱמַר** בו איסור אכילה בלשון **"לֹא יֵאָכֵל"**, או **"לֹא תֹאכַל"**, או **"לֹא תֹאכְלוּ", אֶחָד אִיסּוּר אֲכִילָה וְאֶחָד אִיסּוּר הֲנָאָה וְ[כָל]מַשְׁמַעְכב** - משמעותו, שבא לאסור בין באכילה ובין בהנאה, **עַד שֶׁיְּפָרֵט לְךָ הַכָּתוּב** במפורש שההנאה מותרת, **בְּדָבָר שֶׁפָּרַט לְךָ בִּנְבֵילָה** שאינה אסורה אלא באכילה ומותרת בהנאה, כפי שיבואר בסמוך[כב]. ואף שלא נאמר בנבילה אלא

א. **רש"י** כאן (ד"ה ר' יהודה ולמעלן מג. ד"ה כותחא ומתניתין דתולמ"ד). 'כותח' היה מאכל נפוץ בזמן הגמרא, ונזכר בש"ס פעמים רבות. ב. **יש** כמה מינים בכותח, כגון 'כותח הבבלי', הנזכר במשנה להלן (מב.). ובגמרא בשבת (יט:). שם הובאו דברי רבי יהודה אלו, הגירסא 'כותח הבבלי וכל מיני כותח'. ג. **רש"י** (ד"ה שבעים) והטעם שדווקא משלשים יום קודם הפסח אסור למכור, כיון שאפותחו הזמן חלה עליו החובה לעסוק בביעור החמץ. שכן שלשים יום קודם הפסח שואלים ודורשים בהלכות הפסח, כמובאר לעיל (כ:). רש"י (ד"ה שלשים) והקשה הב"ח (שו"ת סי' תמג ד"ה ומ"ש ותשלומין) אם כן מה הוסיף רבי יהודה על דברי בית שמאי, הלא כל חמץ אסור לבית שמאי, אם לא שידוע בודאי שיכלה קודם הפסח, וכבר עמדו בזה הראשונים וכתבו, שהוסיף רבי יהודה שהחמירו בכותח יותר משאר חמץ, שאפילו אם מוכר כמות מועטת, אסור למכור בתוך שלשים יום לפסח, כיון שהדרך לקימעי לזמן רב. חידושי מהר"ם חלאוה (ד"ה ורבי) וחידושי רבינו דוד (ד"ה ר' יהודה). אך רבינו תם (תוספות ד"ה רבי יהודה, ופעמ' (תשלומין) פירש, שדברי רבי יהודה בן בתירא בשיטת בית הלל המתירים למכור כל זמן שמותר לאכול, וסובר רבי יהודה בכותח שאסור למוכרו קודם הפסח, משום ש'כותח' הוא מאכל שניכר בו מי הכינו ושם בעליו עליו, והכל יודעים שהוא של פלוני, ושמא יסברו שהישראל מכרו לנכרי בפסח. וכתבו התוספות, שלפי פירוש רבינו תם יתיישבו דברי רבי יהודה גם לשיטת רבינו תם עצמו (תוספות לעיל מב. ד"ה ולמ"ד). הסובר שאף על פי שאסור לאכול כותח בפסח, אולם מותר להשהותו ברשותו, לפי שאינו אלא תערובת חמץ, אם כן לכאורה קשה מה סבר רבי יהודה כאן, וכי מדוע יאסר למכרו לנכרי, הלא אף ישראל עצמו מותר להשהותו. אכן לדברי רבינו תם כאן, הדבר מיושב, שכן גזירה דרבנן היא, לפי ששמו של בעליו עליו ונאף על פי שאין עוברים עליו ב'בל יראה', מכל מקום הוא אסור בהנאה בפסח, ולכן גזרו שלא יסברו לגרי קודם פסח שמא יבואו להשתי שמכר בפסח עצמו. מהרש"א]. והטעם שלא אסר רבי יהודה אלא שלשים יום קודם לפסח, משום שבתוך שלשים יום עדיין נראה הכותח בריא וטוב, ושם הבעלים ירוע על הכותח, והרי זה כאילו נמכר היום. מהרש"א] ד. **רש"י** (ד"ה ומותר). שהרי על זמן זה דיבר התנא מקודם 'כל שעה שמותר לאכול' וכו'. ה. **רש"י** (ד"ה לח). וראה עוד בזה להלן. ו. **אבל** אם חרכו לאחר זמנו, מאחר שכבר חל איסורו שוב לא פקע עד שישרפנו לגמרי ויישאר אפר. (ד"ה והתניתין) [ב]. ז. **הוא** הדין שמותר באכילה, כיון שהוא כעפר בעלמא [ראה גמרא לעיל (מו:)]. כך כתבו הרבה הראשונים, וביארו שנקטה הגמרא לשון 'הנאה' כיון שאינו ראוי לאכילה כלל, ואפילו אם הרכו לאחר זמנו, מאחר שכבר חל איסורו שוב לא פקע עד שישרפנו לגמרי ויישאר אפר. ר"ן (ד"ה והתניתין), מאירי (ד"ה ומוכרו) ורבינו דוד (ד"ה ומ"ש). אולם הרא"ש (ס"ק) נחלק עליהם וכתב שאסור באכילה, כי מכיון שאכלו הרי זה מתחשיבו, ומגלה שנחשב אצלו כאוכל. אמנם גם לדעת הרא"ש אין איסור זה אלא מדרבנן, שהרי מצאנו ליענין זה כיפור, שאם אכל אכילה שאינה ראויה פטור. ש"ך (ס"ק סי' תמב סק"ח) ושו"ת מנחת פתים סס ס"ק מנ). ח. **רש"י** (ד"ה לח). בדקדוקי סופרים הביא שיש שגרסו כאן ערב 'מאי טעמא עץ בעלמא הוא', וכך הובא בם במגיד משנה (מתן ומעט ס"ג ה"ח). וראה גם בגמרא לעיל (מו:) שחמץ שנאכל באכילת כלב אין בו איסור כלל והוא כעפר בעלמא. ואכן התוספות (ד"ה פרט) כתבו, שהחמץ שחרכו קודם זמנו אינו מותר בהנאה אלא אם כן נפסל באכילת כלב, אבל אם נפסל רק באכילת אדם הרי הוא אסור בהנאה, שכן שניהם לעיל (מו:), שפת שעיפשה ועדיין היא ראויה לאכילת כלב נשרפת בפסח [ואף על פי שבשאר איסורי הנאה די בכך שנפסלו מאכילת אדם, מכל מקום איסור חמץ חמור יותר בזה, כיון שאפילו אם אינו ראוי לאכילה, ראוי הוא לחמץ בו עיסות אחרות. ר"ן (מה: ד"ה ומ"ש)]. וכתבו התאחרונים שמלשון רש"י 'שבטל טעמו ומראיתו' משמע שלא כדברי התוספות, אלא כל שלטל ממנו מראית לחם, פקע איסורו, ואפילו אם ראוי לאכילת כלב. פרי מגדים (מ"ז סי' תמב סק"ח) שפת אמת (ד"ה ולמ"ד). ט. **רש"י** (ד"ה ס"ל). י. **שהרי** כבר שנינו ברישא שבכל שעה שמותר לאכול מותר להנות מהחמץ, ומובן מכך שבשעה שאסור לאכול אסור להנות ממנו. מהר"ם חלאוה (ד"ה שנינו). אך רש"י לא גרס כאן 'פשיטא' כלל. ואילו רוב הראשונים גרסו כן. ראה עיוני הפשט[ג]. יא. **שכן** מן התורה אין החמץ נאסר אלא בתחילת השעה השביעית, ואף על פי שמדובר רק בשעה אחת נקטה הגמרא בלשון רבים 'שעות' דרבנן, כיון שמדרבנן הוסיפו שתי שעות לאיסור, אחת לאיסור אכילה, ואחת להנאה [לדעת רבן גמליאל שכדבריו נשנתה משנתנו, כמובאר בגמרא לעיל (נ"ו)]. לכן אמרו 'שעות דרבנן' אף על פי שכאן מדובר רק על שעה אחת. מהר"ם חלאוה (ד"ה ששים). יב. **'עבר** זמנו' הנזכר במשנה לענין איסור הנאה משמע שעוסק בזמן האכילה הנזכר בתחילת המשנה, ובריש הדי הכוונה לשעה דרבנן, וכמובאר בגמרא (לעיל מ"ו) שהעמידו את המשנה כרבן גמליאל ובשעה חמישית שאסור ישראל לאכול חמץ של חולין מדרבנן, אם כן בהכרח גם 'עבר זמנו' הנזכר בסיפא עוסק בשעות דרבנן. רש"י (ד"ה לשעות). **עם** ד' אוצר שיטות שאלוניקי בביאור שיטתו. יג. **בגמרא** לעיל (נ:) הגירסא 'אמר רב גידל אמר רבי חייא בר יוסף אמר רב'. ועיין צל"ח (ד"ה ומ"ש) שכתב ליישב את שתי הגירסאות. יד. **שכן** אשה נקנית בכסף ובשטר כסף (קידושין ג), וכאן הוא נותן לה את ממכי בתורת קידושי כסף. טו. **בחברה** כותנת רב גידל כשאמר 'משש שעות ולמעלה' היינו מתחילת שעה ששית, כי אם תפרש כפשוטו, דהיינו לאחר סוף שש שעות, הרי בשעה זו החמץ כבר אסור מן התורה, ופשיטא שלא יחולו קידושיו [שהרי אסור לקדש באיסורי הנאה, וכמבואר להלן]. רש"י (ד"ה משש), שאילתות דרב אחאי גאון (פ, סוף שאילתא עח). אך רבינו תם פירש, שרב גידל דיבר בשעה שבינית האסורה בה מן התורה, אלא שהיתר קורדניתא כיון שהן קשות, הן בכלל 'חמץ ונקשה', שאינו חמץ גמור, ואין איסורו אלא מדרבנן. ומוכיחה הגמרא כאן, שכשם ש'חמץ דרבנן' בשעות דאורייתא אסור בהנאה, אף 'חמץ דאורייתא' בשעות דרבנן אסור בהנאה. הובא בתוספות (לעיל ו: ד"ה משש) ובר"ן (לעיל ז. ד"ה משקדש) וכן דעת עוד הראשונים[ד]. טז. **רש"י** (ד"ה מתקמח). ועדיין (ד"ה ומתני') (נכך קלקין).

יז. **רש"י** (לעיל ז. ד"ה משקדש). 'הרי אורדו' נזכרו כירידו בפרשת נח (בראשית ח ד). יחתוך התיכה בחודש השביעי בשבעה עשר יום לחודש על הרי אררט', ובתרגום אונקלוס ירושלמי (שם) נקראו הרים אלו הרי 'קרדו', וזה כנראה לשון 'קורדניתא' הנזכר כאן. יח. **דבר** שהתורה אסרתו בהנאה נחשב בהלכה כדבר שאין בו שוויות ממונית, ולכן שנינו (קידושין נ:) שהמקדש אשה באיסורי הנאה, אינה מקודשת. כאן חידש רב גידל שגם המקדש בדבר שאיסור ההנאה רק מדרבנן, אינה מקודשת. וכתב רש"י (לעיל ז. ד"ה משלח), שאף על פי שנמצא שמחמת איסור דרבנן פוקעים קידושיו דאורייתא, מכל מקום הכח ביד חכמים להפקיע הקידושין, שכן מבואר בגמרא (ניסין נג.), שכל המקדש על דעת חכמים הוא מקדש. ואם מדרבנן אין קידושין נחשבים לקידושין אינו חייב בהם כלל, ועל דעת כן לא קידשה. ומלבד זאת, ידוע הכלל 'הפקר בית דין הפקר', וכיון שמדבריהם הדבר אסור בהנאה הפקיעוהו חכמים, וכיון שאין החמץ שייך לו, ממילא אף מן התורה לא חלו קידושיו. יט. **ראה** עיוני הפשט[ה] השנוי שרק לפי רבי יהודה היה מקום לומר כן. כ. **ולא** נקט הכתוב בחוץ"ם, כתבוני בגבלה (לעיל מ"ו ב"ה) 'לא תאכלנה'. ר"י מלוניל (ד"ה שנאמר) שאילו כתב בחוץ"ם היה משמע שהכוונה על האדם שלא יאכל חמץ, אבל כשכתב בציר"ש 'לא יֵאָכֵל' משמע שהוא איסור על הפעול, כלומר, על החמץ עצמו, ולפיכך דרשו שכל הנאה המביאה לידי מאכל אסורה, שבכל צד שבעולם לא יהיה החמץ נאכל. ראש יוסף (ד"ה שנאמר). כא. **רש"י** (ד"ה לח לכלב). כלומר, וכיון שלמדנו שהתורה אסרה הנאה המביאה לאכילה, לכך אסרו להנות מן החמץ כיון שמן הסתם היא תביא לידי אכילה[ה]. כב. **על** פי הגהות ויציונים בשם גליון. כג. **איסור** 'נבילה' נאמר בבהמה או עוף טהור, ואילו 'נבלה' נאמר בבהמה או עוף טמא (ד"ה ר' יהודה ולמעלן מג. ד"ה ומתני' ותולמ"ד). 'כותח' היה מאכל נפוץ בזמן הגמרא, ונזכר בש"ס פעמים רבות. ב. **יש** כמה מינים בכותח, כגון 'כותח הבבלי', הנזכר במשנה להלן (מב.). ובגמרא בשבת (יט:). שם הובאו דברי רבי יהודה אלו, הגירסא 'כותח הבבלי וכל מיני כותח'. ג. **רש"י** (ד"ה שלשים) והטעם שדווקא משלשים יום קודם הפסח אסור למכור, כיון שאפותחו הזמן חלה עליו החובה לעסוק בביעור החמץ. שכן שלשים יום קודם הפסח שואלים ודורשים בהלכות הפסח, כמובאר לעיל (כ:). רש"י (ד"ה שלשים) והקשה הב"ח (שו"ת סי' תמב ד"ה ומ"ש ותשלומין) אם כן מה הוסיף רבי יהודה על דברי בית שמאי, הלא כל חמץ אסור לבית שמאי, אם לא שידוע בודאי שיכלה קודם הפסח, וכבר עמדו בזה הראשונים וכתבו, שהוסיף רבי יהודה שהחמירו בכותח יותר משאר חמץ, שאפילו אם מוכר כמות מועטת, אסור למכור בתוך שלשים יום לפסח, כיון שהדרך לקימעי לזמן רב. חידושי מהר"ם חלאוה (ד"ה ורבי) וחידושי רבינו דוד (ד"ה ר' יהודה). אך רבינו תם (תוספות ד"ה רבי יהודה, ופעמ' (תשלומים) פירש, שדברי רבי יהודה בן בתירא בשיטת בית הלל המתירים למכור כל זמן שמותר לאכול, וסובר רבי יהודה בכותח שאסור למוכרו קודם הפסח, משום ש'כותח' הוא מאכל שניכר בו מי הכינו ושם בעליו עליו, והכל יודעים שהוא של פלוני, ושמא יסברו שהישראל מכרו לנכרי בפסח. וכתבו התוספות, שלפי פירוש רבינו תם יתיישבו דברי רבי יהודה גם לשיטת רבינו תם עצמו (תוספות לעיל מב. ד"ה ולמ"ד). הסובר שאף על פי שאסור לאכול כותח בפסח, אולם מותר להשהותו ברשותו, לפי שאינו אלא תערובת חמץ, אם כן לכאורה קשה מה סבר רבי יהודה כאן, וכי מדוע יאסר למכרו לנכרי, הלא אף ישראל עצמו מותר להשהותו. אכן לדברי רבינו תם כאן, הדבר מיושב, שכן גזירה דרבנן היא, לפי ששמו של בעליו עליו ונאף על פי שאין עוברים עליו ב'בל יראה', מכל מקום הוא אסור בהנאה בפסח, ולכן גזרו שלא יסברו לגרי קודם פסח שמא יבואו להשתי שמכר בפסח עצמו. מהרש"א]. והטעם שלא אסר רבי יהודה אלא שלשים יום קודם לפסח, משום שבתוך שלשים יום עדיין נראה הכותח בריא וטוב, ושם הבעלים ירוע על הכותח, והרי זה כאילו נמכר היום. מהרש"א] ד. **רש"י** (ד"ה ומותר). שהרי על זמן זה דיבר התנא מקודם 'כל שעה שמותר לאכול' וכו'. ה. **רש"י** (ד"ה לח). וראה עוד בזה להלן. ו. **אבל** אם חרכו לאחר זמנו, מאחר שכבר חל איסורו שוב לא פקע עד שישרפנו לגמרי ויישאר אפר. (ד"ה והתניתין) [ב]. ז. **הוא** הדין שמותר באכילה, כיון שהוא כעפר בעלמא [ראה גמרא לעיל (מו:)]. כך כתבו הרבה הראשונים, וביארו שנקטה הגמרא לשון 'הנאה' כיון שאינו ראוי לאכילה כלל, ואפילו אם הרכו לאחר זמנו, מאחר שכבר חל איסורו שוב לא פקע עד שישרפנו לגמרי ויישאר אפר. ר"ן (ד"ה והתניתין), מאירי (ד"ה ומוכרו) ורבינו דוד (ד"ה ומ"ש). אולם הרא"ש (ס"ק) נחלק עליהם וכתב שאסור באכילה, כי מכיון שאכלו הרי זה מתחשיבו, ומגלה שנחשב אצלו כאוכל. אמנם גם לדעת הרא"ש אין איסור זה אלא מדרבנן, שהרי מצאנו ליענין זה כיפור, שאם אכל אכילה שאינה ראויה פטור. ש"ך (ס"ק סי' תמב סק"ח) ושו"ת מנחת פתים סס ס"ק מנ). ח. **רש"י** (ד"ה לח). בדקדוקי סופרים הביא שיש שגרסו כאן ערב 'מאי טעמא עץ בעלמא הוא', וכך הובא בם במגיד משנה (מתן ומעט ס"ג ה"ח). וראה גם בגמרא לעיל (מו:) שחמץ שנאכל באכילת כלב אין בו איסור כלל והוא כעפר בעלמא. ואכן התוספות (ד"ה פרט) כתבו, שהחמץ שחרכו קודם זמנו אינו מותר בהנאה אלא אם כן נפסל באכילת כלב, אבל אם נפסל רק באכילת אדם הרי הוא אסור בהנאה, שכן שניהם לעיל (מו:), שפת שעיפשה ועדיין היא ראויה לאכילת כלב נשרפת בפסח [ואף על פי שבשאר איסורי הנאה די בכך שנפסלו מאכילת אדם, מכל מקום איסור חמץ חמור יותר בזה, כיון שאפילו אם אינו ראוי לאכילה, ראוי הוא לחמץ בו עיסות אחרות. ר"ן (מה: ד"ה ומ"ש)]. וכתבו התאחרונים שמלשון רש"י 'שבטל טעמו ומראיתו' משמע שלא כדברי התוספות, אלא כל שלטל ממנו מראית לחם, פקע איסורו, ואפילו אם ראוי לאכילת כלב. פרי מגדים (מ"ז סי' תמב סק"ח) שפת אמת (ד"ה ולמ"ד). ט. **רש"י** (ד"ה לח). י. **שהרי** כבר שנינו ברישא שבכל שעה שמותר לאכול מותר להנות מהחמץ, ומובן מכך שבשעה שאסור לאכול אסור להנות ממנו. מהר"ם חלאוה (ד"ה ששים). אך רש"י לא גרס כאן 'פשיטא' כלל. ואילו רוב הראשונים גרסו כן. ראה עיוני הפשט[ג]. יא. **שכן** מן התורה אין החמץ נאסר אלא בתחילת השעה השביעית, ואף על פי שמדובר רק בשעה אחת נקטה הגמרא בלשון רבים 'שעות' דרבנן, כיון שמדרבנן הוסיפו שתי שעות לאיסור, אחת לאיסור אכילה, ואחת להנאה [לדעת רבן גמליאל שכדבריו נשנתה משנתנו, כמובאר בגמרא לעיל (נ"ו)]. לכן אמרו 'שעות דרבנן' אף על פי שכאן מדובר רק על שעה אחת. מהר"ם חלאוה (ד"ה ששים). יב. **'עבר** זמנו' הנזכר במשנה לענין איסור הנאה משמע שעוסק בזמן האכילה הנזכר בתחילת המשנה, ובריש הדי הכוונה לשעה דרבנן, וכמובאר בגמרא (לעיל מ"ו) שהעמידו את המשנה כרבן גמליאל ובשעה חמישית שאסור ישראל לאכול חמץ של חולין מדרבנן, אם כן בהכרח גם 'עבר זמנו' הנזכר בסיפא עוסק בשעות דרבנן. רש"י (ד"ה לשעות). **עם** ד' אוצר שיטות שאלוניקי בביאור שיטתו. יג. **בגמרא** לעיל (נ:) הגירסא 'אמר רב גידל אמר רבי חייא בר יוסף אמר רב'. ועיין צל"ח (ד"ה ומ"ש) שכתב ליישב את שתי הגירסאות. יד. **שכן** אשה נקנית בכסף ובשטר כסף (קידושין ג), וכאן הוא נותן לה את ממכי בתורת קידושי כסף. טו. **בחברה** כותנת רב גידל כשאמר 'משש שעות ולמעלה' היינו מתחילת שעה ששית, כי אם תפרש כפשוטו, דהיינו לאחר סוף שש שעות, הרי בשעה זו החמץ כבר אסור מן התורה, ופשיטא שלא יחולו קידושיו [שהרי אסור לקדש באיסורי הנאה, וכמבואר להלן]. רש"י (ד"ה משש), שאילתות דרב אחאי גאון (פ, סוף שאילתא עח). אך רבינו תם פירש, שרב גידל דיבר בשעה שבינית האסורה בה מן התורה, אלא שהיתר קורדניתא כיון שהן קשות, הן בכלל 'חמץ ונקשה', שאינו חמץ גמור, ואין איסורו אלא מדרבנן. ומוכיחה הגמרא כאן, שכשם ש'חמץ דרבנן' בשעות דאורייתא אסור בהנאה, אף 'חמץ דאורייתא' בשעות דרבנן אסור בהנאה. הובא בתוספות (לעיל ו: ד"ה משש) ובר"ן (לעיל ז. ד"ה משקדש) וכן דעת עוד הראשונים[ד]. טז. **רש"י** (ד"ה מתקמח). ועדיין (ד"ה ומתני') (נכך קלקין).

יז. **רש"י** (לעיל ז. ד"ה משקדש). 'הרי אורדו' נזכרו כירידו בפרשת נח (בראשית ח ד). יחתוך התיכה בחודש השביעי בשבעה עשר יום לחודש על הרי אררט', ובתרגום אונקלוס ירושלמי (שם) נקראו הרים אלו הרי 'קרדו', וזה כנראה לשון 'קורדניתא' הנזכר כאן. יח. **דבר** שהתורה אסרתו בהנאה נחשב בהלכה כדבר שאין בו שוויות ממונית, ולכן שנינו (קידושין נ:) שהמקדש אשה באיסורי הנאה, אינה מקודשת. כאן חידש רב גידל שגם המקדש בדבר שאיסור ההנאה רק מדרבנן, אינה מקודשת. וכתב רש"י (לעיל ז. ד"ה משלח), שאף על פי שנמצא שמחמת איסור דרבנן פוקעים קידושיו דאורייתא, מכל מקום הכח ביד חכמים להפקיע הקידושין, שכן מבואר בגמרא (ניסין נג.), שכל המקדש על דעת חכמים הוא מקדש. ואם מדרבנן אין קידושין נחשבים לקידושין אינו חייב בהם כלל, ועל דעת כן לא קידשה. ומלבד זאת, ידוע הכלל 'הפקר בית דין הפקר', וכיון שמדבריהם הדבר אסור בהנאה הפקיעוהו חכמים, וכיון שאין החמץ שייך לו, ממילא אף מן התורה לא חלו קידושיו. יט. **ראה** עיוני הפשט[ה] השנוי שרק לפי רבי יהודה היה מקום לומר כן. כ. **ולא** נקט הכתוב בחוץ"ם, כתבוני בגבלה (לעיל מ"ו ב"ה) 'לא תאכלנה'. ר"י מלוניל (ד"ה שנאמר) שאילו כתב בחוץ"ם היה משמע שהכוונה על האדם שלא יאכל חמץ, אבל כשכתב בציר"ש 'לא יֵאָכֵל' משמע שהוא איסור על הפעול, כלומר, על החמץ עצמו, ולפיכך דרשו שכל הנאה המביאה לידי מאכל אסורה, שבכל צד שבעולם לא יהיה החמץ נאכל. ראש יוסף (ד"ה שנאמר). כא. **רש"י** (ד"ה לח לכלב). כלומר, וכיון שלמדנו שהתורה אסרה הנאה המביאה לאכילה, לכך אסרו להנות מן החמץ כיון שמן הסתם היא תביא לידי אכילה[ה]. כב. **על** פי הגהות ויציונים בשם גליון. כג. **איסור** 'נבילה' נאמר בבהמה או עוף טהור, ואילו 'נבלה' נאמר בבהמה או עוף טמא (ד"ה ר' יהודה ולמעלן מג. ד"ה ומתני' ותולמ"ד).

׳לא תאכלו׳, ובכל זאת הוצרכה התורה להתיר בפירוש את הנאתה, מוכח שבשאר מקומות שנאמר איסור אכילה, ולא מפורש שההנאה מותרת, אף ההנאה אסורה[כד]. ובדברי חזקיה שהוצרך לדרוש שהחמץ אסור בהנאה מכך שנקט הכתוב לשון ׳לא יֵאָכֵל׳, מוכח שסבר שבשאר לשונות איסור אכילה, לא נכלל איסור הנאה, ושלא כדברי רבי אבהו.

הגמרא מביאה ברייתא שנשנתה בענין היתר הנאה בנבילה: דְּתָנְיָא, נאמר בתורה (דברים יד כא) **׳לֹא תֹאכְלוּ כָּל נְבֵלָה, לַגֵּר**[כה] **אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ, אוֹ מָכוֹר לָנָכְרִי׳ וגו׳.** מלשון הפסוק **אֵין לִי** ללמד **אֶלָּא** שהותר לישראל לתת את הנבילה **לְגֵר בְּנְתִינָה** [-במתנה], **וְלָנָכְרִי בְּמְכִירָה** - ואילו לתת לגוי, לא הותר לישראל, אלא למכור לו תמורת תשלום. אבל להיפך, דהיינו לתת את הנבילה **לְגֵר בְּמְכִירָה** תמורת תשלום, **מְנַיִן** שמותר, **תַּלְמוּד לוֹמַר ׳לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה אוֹ מָכוֹר׳,** כלומר, דורשים אנו את המלים ׳או מכור׳ לא רק על נכרי הנזכר אחר כך, אלא גם על הגר הנאמר קודם, ולשניהם רשאי הוא למכור. ולענין הנאה מנבילה על ידי שימסרנה לנכרי, לא שמענו בפסוק אלא שרשאי למוכרה לו, אבל לתת **וְלָנָכְרִי בְּנְתִינָה** [-במתנה], **מְנַיִן** שמותר, **תַּלְמוּד לוֹמַר ׳תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ אוֹ מָכוֹר לָנָכְרִי׳,** ונדרוש את המילה ׳תתנה׳ גם על הנכרי הנזכר לאחריו[כו]. **נִמְצָאתָ אוֹמֵר, אֶחָד גֵּר וְאֶחָד נָכְרִי** מותר לתת להם את הנבילה **בֵּין בְּמְכִירָה בֵּין בְּנְתִינָה.**

דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אין לדרוש את הפסוק כך, אלא **דְּבָרִים בְּכָתְבָן** - כפשוטו של מקרא, שמותר לתת את הנבילה **לְגֵר** רק **בְּנְתִינָה, וְלָנָכְרִי** רק **בְּמְכִירָה,** אבל אסור לתתה במתנה לנכרי ולמוכרה בדמים לגר[כז].

הגמרא מבארת מדוע נחלק רבי יהודה על רבי מאיר. מברר הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה ומדוע נחלק על רבי מאיר[כח]. **משיבה הגמרא: אִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** שהדין **דְּאָמַר רַבִּי מֵאִיר,** שבמלים ׳או מכור׳ כוונת התורה גם על גר, ובמילים ׳תתננה ואכלה׳ הכוונה גם על נכרי, **אִם כֵּן לֵיכְתּוֹב רַחֲמָנָא ׳לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ וּמְכוֹר** לנכרי׳ ללא המילה ׳או׳, **וְהַמִּלָּה ׳אוֹ׳** שמשמעה לשון חילוק[כט] **לָמָּה לִי,** אלא **שָׁמַע מִינָּהּ** כדברי רבי יהודה שכוונת הכתוב **דְּבָרִים בְּכָתְבָן,** כיון שלמדנו מהמילה ׳או׳ לחלק בין גר לנכרי, לא הותר לתת נבילה אלא דווקא לגר במתנה ולנכרי במכירה[ל].

מבררת הגמרא: וְרַבִּי מֵאִיר מה ישיב על סברת רבי יהודה. **משיבה הגמרא:** רבי מאיר סבר, שהמילה **׳או׳** נכתבה, ללמדנו **לְהַקְדִּים נְתִינָה דְּגֵר לִמְכִירָה דְּנָכְרִי** - שאם יש לפנינו גר, מצוה לתת לו את הנבילה במתנה ולא למוכרה לנכרי[לא]. אבל כשאין לפנינו גר, מותר ליתנה לנכרי ואפילו במתנה[לב]. **שואלת הגמרא: וְרַבִּי יְהוּדָה** מה ישיב על כך. **משיבה הגמרא: הָא** - דין זה שיש להקדים נתינה לגר למכירה לנכרי, לדעת רבי יהודה, **לָא צְרִיךְ קְרָא** להשמיענו, **דְּיָנִין דָּגֵר** תושב **אַתָּה מְצַוֶּה** מן התורה **לְהַחֲיוֹתוֹ** - להחזיקו ולפרנסו, שנאמר (ויקרא כה לה) ׳גֵּר וְתוֹשָׁב וָחַי עִמָּךְ׳. **וְאילו** סתם **נָכְרִי** שלא קיבל על עצמו שלא לעבוד עבודה זרה **אִי** [-אין] **אַתָּה מְצַוֶּה לְהַחֲיוֹתוֹ,** לפיכך **לֹא צְרִיךְ קְרָא** ללמדנו להקדים את הגר, כי **סְבָרָא הִוא,** שהרי בנתינה לגר יש מצוה, ואילו במכירה לנכרי אין שום מצוה[לג]. לפיכך בהכרח שנכתב ׳או׳ לדברים ככתבן, כדי לאסור מכירה לגר ונתינה לנכרי.

הגמרא חוזרת לדון בדברי רבי אבהו, מקשה הגמרא: בְּשְׁלָמָא - דברי רבי אבהו מובנים **לְפִי רַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר אֶחָד גֵּר וְאֶחָד נָכְרִי** מותר לתת להם את הנבילה **בֵּין בְּמְכִירָה בֵּין בְּנְתִינָה,** ולדבריו יש ללמוד **מִדְּאִיצְטְרִיךְ קְרָא לְמִישְׁרָא** - מכך שהוצרך הפסוק להתיר **גְּבֵי לָה בְּהָנָאָה,** מוכח שרק נבילה הותרה בהנאה, ומשמע **הָא כָּל אִיסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה** שנאמרו בלשון אכילה ולא נאמר בהם היתר הנאה, **אֲסוּרִין בֵּין בַּאֲכִילָה בֵּין בַּהֲנָאָה** וכדברי רבי אבהו. **אֶלָּא לְפִי רַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר דְּבָרִים בִּכְתָבָן הוּא דַּאֲתָא** - שבא הכתוב בנבילה להתיר נתינה לגר רק במתנה ולנכרי רק במכירה, קשה לרבי אבהו **הָא** - אותם **כָּל אִיסּוּרִים שֶׁבַּתּוֹרָה** שנאמר בהם סתם לשון איסור אכילה, **מִנָּא לֵיהּ** לרבי אבהו **דַּאֲסוּרִין** גם **בַּהֲנָאָה,** הרי ראייתו של רבי אבהו היתה מכך שבנבילה פירט הכתוב שמותרת בהנאה, ולפי רבי יהודה הרי מה שכאן פירט הכתוב את היתר ההנאה אין זה מיותר, כי נצרך הוא ללמד שהותר לגר רק בנתינה ולנכרי רק במכירה. ואם כן בשאר איסורים שלא נזכר אלא איסור אכילה, יתכן שבאמת מותרת ההנאה[לד].

מתרצת הגמרא: לשיטת רבי יהודה רבי אבהו נָפְקָא לֵיהּ דין זה **מִמה** שנאמר בטריפה[לה] שנאסרה באכילה, כנאמר (שמות כב ל) ׳וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ׳ ומשמיע הפסוק **׳לַכֶּלֶב תַּשְׁלִיכוּן אוֹתוֹ׳,**

מהמינים המותרים באכילה אלא שלא נשחטו כדין אלא ׳נתגבלו׳, כלומר מתו מאליהם, התורה אסרה את הנבילה באכילה והתירתה בהנאה כמבואר בברייתא דלהלן בסמוך. כד. **עם׳׳י** רש׳׳י (ד׳׳ה עכו״ם), ובחולין (קיז: ד׳׳ה עכו״ם). כה. **הבוזגה** ליגר תושב׳ דהיינו נכרי שקיבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה, והוא אוכל נבילות. רש׳׳י (ד׳׳ה לגקליס). אכן זו דעת רבי מאיר (פ״ו סד:), אך דעת חכמים (סה), שגר תושב הוא מי שקיבל על עצמו שבע מצוות בני נח. ואילו לדעת ׳אחרים׳ (סה), איזהו גר תושב, זה גר אוכל נבילות שקיבל עליו לקיים כל מצות האמורות בתורה חוץ מאיסור נבילות. ופסק הרמב״ם (מלכים פ״ט ה״ט) כחכמים. ונקרא שמו ׳תושב׳ לפי שמותר לנו להושיבו בינינו בארץ ישראל. רמב״ם (פיהמ״ש פ״ח מ״ז). כו. **בלשון**, יש לדרוש את הפסוק כמו שנכתב בשני פנים, ׳לגר תתננה או מכור׳, וכן ׳תתננה או מכור לנכרי׳, והטעם שראו חכמים לדרוש כך בפסוק זה, מפני שאילו היתה כוונת התורה לגר בנתינה ולעובד כוכבים במכירה דווקא, לא היתה כותבת ׳תתננה או מכור׳ ומסמיכה את תיבת ׳תתננה׳ לתיבת ׳מכור׳, אלא היתה כותבת ׳תתננה לגר ותמכרנה לנכרי׳, שלא היה אפשר לדרוש נתינה לנכרי ומכירה לגר. רש״י (פולין קיז: ד״ה עכו). כז. **רש״י** (ד״ה דכתיב). כח. **בגמרא** בעבודה זרה (כ:) שגם שם הובאה סוגיא זו, הגמרא מבררת את טעמו של רבי יהודה בדרך תמיהה על דבריו, והרי ׳שפיר קאמר רבי מאיר׳. כט. **רש״י** (ד״ה לו). ל. **וכך** היא משמעות הכתוב, ׳לגר אשר בשעריך תתננה׳, והיא עיקר המצוה, ׳או׳ אם אין גר אז ׳מכור לנכרי׳. רש״י (ע״ז סה ד״ה לגקליס). לא. **׳טריפה׳** זו בהמה או עוף המותר באכילה, אלא שיש באחד מאבריו מכה שסופה להמית אותו. ובפסוק זה נאמר שאסורה הטריפה באכילה מן התורה.

ודייקו חכמים מייתור המילה 'אותו' שבא הכתוב למעט, שדווקא **'אותו'**, את בשר הטריפה **אַתָּה מְשַׁלֵּיחַ לָבָשָׂר**, כלומר, רשאי אתה להנות ממנו, **וְאִי אַתָּה מְשַׁלֵּיחַ לָבָשָׂר בְּעוֹף אִיסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה** שנאמר בהם איסור אכילה. כלומר אסור אתה להנות מהם[א]. ולפי רבי יהודה, מכאן המקור שבכל מקום בתורה שנאמר איסור אכילה, הרי הוא אסור גם בהנאה[ב].

הגמרא מברתא מה דורש רבי מאיר מהמילה 'אותו'. שואלת הגמרא: ולפי **רַבִּי מֵאִיר** שלומדים מנבילה לאסור בהנאה בכל איסורי תורה, מה ידרוש במילה 'אותו'[ג]. **משיבה הגמרא:** לפי רבי מאיר דורשים אנו מפסוק זה דין אחר, דווקא **'אותו' אַתָּה מְשַׁלֵּיחַ לָבָשָׂר, וְאִי אַתָּה מְשַׁלֵּיחַ לָבָשָׂר** בשר **חוּלִּין שֶׁנִּשְׁחֲטוּ בָּעֲזָרָה**[ד] שאסורים הם מן התורה באכילה, וכאן למדנו שאף בהנאה נאסרו[ה].

הגמרא מברתא מה סובר רבי יהודה לגבי חולין שנשחטו בעזרה. שואלת הגמרא: ו**אֲרִיבָּךְ** - ורבי יהודה החולק על רבי מאיר, ודורש את 'אותו' לכל איסורים שבתורה, מנין ילמד דין זה שחולין שנשחטו בעזרה אסורים בהנאה[ו]. **משיבה הגמרא:** לדעת רבי יהודה, אין צריך מקור לזה בתורה, כיון שלשיטתו איסור הנאה מבשר **חוּלִּין שֶׁנִּשְׁחֲטוּ בָּעֲזָרָה לָאו דְּאוֹרַיְיתָא הִיא**, אלא רבנן גזרו לאוסרם בהנאה[ז].

הגמרא מחזרת לדון בדברי רבי אבהו שאמר שבכל מקום שנאמר בתורה איסור אכילה, נכלל בזה גם איסור הנאה: [-הקשה] **רַבִּי יִצְחָק נַפָּחָא** על דברי רבי אבהו, **וְהָרִי** איסור **גִּיד הַנָּשֶׁה' דִּכְתִיב בֵּיהּ אִכְּרוּ**[ח], וכיון שנכתב בו לשון 'לא יאכלו' הרי לרבי אבהו היה צריך להאסר גם בהנאה, ואילו במשנה (חולין נה:) **תַּנְיָן, שׁוֹלֵחַ אָדָם יָדָךְ** על בהמה **לְבֵרֵי וְגִיד הַנָּשֶׁה בְּתוֹכוֹ**, ואינו צריך אותו ישראל השולח, ליטול את הגיד מן הירך קודם לכן, שהרי הנכרי מותר באכילת גיד הנשה. ואף שהיה מקום לחייבו ליטול את הגיד מקודם, שמא ימכור הנכרי את הירך לישראל אחר ויסבור אותו הקונה שודאי ניטל הגיד מן הירך, שהרי מישראל הגיע אותו ירך, ויבוא לאוכלה עם הגיד שבתוכה, לא חששו חכמים לכך, **מִפְּנֵי שֶׁמְּזוֹמָּו** של הגיד **נִיבָּר**, וניתן להכיר אם ניטל משם או לא. הרי מפורש במשנה זו שמותר להנות מגיד הנשה בנתינה לנכרי, וקשה לרבי אבהו.

מתרצת הגמרא: **הָכָא בְּרַבִּי אַבָּהוּ דְּאָמַר בְּשֶׁהוּתְּרָה גְּבוֹהָּ**[ט] בהנאה, שנאמר בה (דברים יד כא) 'לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָה אוֹ מָכֹר לַנָּכְרִי', לא רק בשר הנבילה הותר בהנאה, אלא **הֵיא** - בשרה, **וְחֶלְבָּהּ וְגִידָהּ הוּתְּרָה**[י] בהנאה. כלומר, גם חֵלֶב הנבילה וגם גיד הנשה שלה קרויים 'נבילה', ולפיכך בהיתר נבילה נכלל היתר הנאה גם בחלבה וגידה.

כב. [א]

א. כאן הוכיחה הגמרא מדרשת המילה 'אותו', ולא מעצם ההיתר שהוצרכה התורה לפרט שטריפה מותרת בהנאה, משמע שבשאר איסורים אסורה הנאה, וכמו שדייקו בגמרא לעיל (כא:). **מנבילה.** והטעם לזה, כיון שמעצם ההיתר אין ראיה שבמקום אחר אסורה הנאה, מפני שאפשר לומר שבאמת גם בכל האיסורים מותרת ההנאה, ומה שהוצרך הכתוב לפרש בטריפה 'לכלב תשליכון אותו', כדי ללמדנו שדווקא באופן זה יהנה ממנה, כי מצוה לתת הטריפה לכלב, שכך דרשו חכמים בפסוק זה (מכילתא דרשב"י ד"ה לכלב תשליכון) 'לכלב תשליכון אותו', ללמדך שאין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר כל בריה, שנאמר (תהלים קמה טז) 'ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו', אמר הקדוש ברוך הוא, תן לו שכרו. ובזה הכלב מכובד מן הגוי, שהותרה נתנה טריפה לכלב ונבלה לגוי [ונטריפה חשובה מנבילה, שהיא נשחטה כדין, ואילו נבילה נתנבלה מאליה][יא]. רש"י (ד"ה אותו).

ב. כיון שרבי מאיר לומד מנבילה שכל איסורי אכילה אסורים גם בהנאה, מובן מדוע צריכה התורה לכתוב היתר הנאה בטריפה, משום שאם לא כן, היינו סוברים שטריפה אסורה בהנאה, אולם המילה 'אותו' מיותרת, ומה ידרוש בה רבי מאיר. רש"י (ד"ה וא"מ). **ג. אין** שוחטין בעזרה אלא קדשי מזבח בלבד, אבל החולין אסור לשחטן בעזרה בין בהמה ובין חיה ועוף. רמב"ם (פסוקים ע"א ה"ל). מקור האיסור מן הפסוק (דברים יב כא) 'כי ירחק ממך המקום אשר יבחר ה' אלהיך לשום שמו שם ובחת מבקרך ומצאנך אשר נתן ה' לך כאשר צויתך ואכלת בשעריך בכל אות נפשך', ודרשו חכמים (קידושין ח:) 'בריחוק מקום אתה זובח, ואי אתה זובח במקום קרוב', ובא למעט בהמות חולין שלא ישחטן בעזרה. ואם שחט חולין בעזרה, נאסר בשרן באכילה, שכן בפסוק זה נאמר בו 'ואכלת', ודרשו חכמים (שם) מה שאתה זובח בריחוק מקום אתה אוכל, ואי אתה אוכל מה שאתה זובח במקום קרוב. **ד. ביאור** הדרשה לפי שחכמים דרשו בפסוק זה שהוא מקום לאיסור טריפה, ודייקו חכמים בלשון 'בשדה' הנזכר בפסוק, שבא ללמד על שדה שהוא מקום ללא מחיצות. ודרשו מכך שבא למעט בשר שיצא 'מתוך למחיצתו' שנאסר, ולכן דרשו (חולין סא.) בענין עובר הניתר בשחיטה אמו, שאם הוציא העובר את אחד מאבריו מתוך למעי אמו והחזירה, מותר העובר באכילה ללא שחיטה, אך האבר עצמו אסור באכילה, כיון שהוא בכלל בשר שיצא 'מתוך למחיצתו'. וכן דרשו (שם ע"ב) מפסוק זה על בשר קדשים, שאם יצא בשר חוץ למחיצתו, דהיינו מתוץ לעזרה, נאסר, וכיון שבפסוק זה נאסר בשר היוצא ממחיצתו, יש לדייק בלשון 'אותו' שבא למעט כעין זה, דהיינו דבר הנאסר משום מחיצה, ודרשו 'אותו' משליכו לכלב, את הנאסר מחמת שיצא מתוץ למחיצתו, ולא את הנאסר ע"י כניסה לתוך מחיצה, וזהו חולין שנשחטו בעזרה. רש"י (ד"ה וא"מ, קידושין נח. ד"ה ולא) **ה.** והטעם שהוצרכו חכמים לדרשה מיוחדת בחולין שנשחטו בעזרה לאוסרם בהנאה, ואין אומרים בזה שמכך שלא פרט הכתוב בהתיר הנאה ודאי שאסורים הם בהנאה וכדברי רבי אבהו. כיון שבאיסור זה לא נכתב בתורה בפירוש לשון 'לא תאכל' או 'לא תאכלו', אלא מדרשה הוא נלמד וכנ"ל, ואין זה בכלל שאמר רבי אבהו 'כל מקום שנאמר לא יאכל וכו' אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע', שהרי כאן לא נאמרה אחת מהלשונות הללו. רש"י (ד"ה ולא ד"מ). תוספות רבינו פרץ (ד"ה ולא). **ה. הטעם** שגזור על כך, מפני שחששו שיכואו לטעות ולומר שבשר זה הוא מקדשים שנפסלו לאחר שחישוה, שלא נזרק דמן, ואם נתיר להנות מהם, יבואו להנות גם מקדשים שלא נזרק דמן, רש"י (קידושין נח. ד"ה ולא ופסולין). בדברי רש"י (ד"ה ולא פסולין) מבואר שרק איסור הנאה אינו מדאורייתא. אולם התוספות (ד"ה ולא פסולין) הוכיחו שלדעה זו לא רק ההנאה אינה אסורה מדאורייתא, אלא עיקר איסור שחיטה חולין בעזרה אינו מן התורה. גם רש"י עצמו בקידושין (שם ד"ה ולא פסולין) כתב בדעת רבי שמעון שאמר שהמקדש אשה בהם מקודשת, מפני שסבר שאיסורו אינו מדאורייתא, לא איסור שחיטתו ולא איסור הנאתו, אלא מדרבנן הוא[ז]. **ו. יגיד** הנשה' הוא גיד פנימי שעל כף הירך של בהמה וחיה, ואסור הוא באכילה, ומקורו כמובא בגמרא כאן מהספוק (בראשית לב לג) 'על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על כף הירך עד היום הזה כי נגע בכף ירך יעקב בגיד הנשה'. **ז. בדקדוקי** סופרים הביא להגיה כאן 'אותרי', וכך הובא גם בתוספות (פסחים שם. ד"ה סולין), וכך הגירסה גם בילקוט שמעוני (ויקהל תמז) 'לכלב תשליכון' (ד"ה על כן). **ח. רש"י** (ד"ה על כן). מכיוון שלפי התירוץ שבכלל היתר הנאה של בבילה הותר גם גידה, למדנו מכך, שלשון 'לא יאכלו' שנאמר בגיד הנשה כולל רק איסור אכילה ולא איסור הנאה, ולא שייך לחלק ולפרש שלגבי נבילה הכוונה רק לאכילה, ואילו בשחוטה נתכוין הפסוק גם להנאה. אלא ודאי שניהם נאסרו רק באכילה. ע"ש מהרש"א (בחי"א שם). **ט. זו** דעת רבי יהודה בברייתא להלן בסמוך. **י. הלשון** 'בנותן טעם', לפי שנפקא מינה בזה לענין גיד הנשה בתערובת, וכנון ירך שנתבשלה בלא שנטל ממנה הגיד, ששנינו בחולין (צ:) שאם יש בה בנותן טעם, כלומר כשיעור הראוי לתת טעם בתערובת, הרי זו אסורה. ודעת רבי שמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה (שם שם:), שאין בגידין בנותן טעם, ולדבריו משלוך את הגיד והשאר מותר באכילה. **יא. דעת** רבי שמעון בברייתא להלן בסמוך. **יב. בגמרא** בחולין (צ:) אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא אמר רב, שלא אסרה תורה בגיד הנשה אלא את הנקונות שבו [כלומר גידים דקים ההולכים באורך הירך מתחת הבשר מגיד החיצון לגיד הפנימי, והן האסורין, לפי שהן רכין ונותנין טעם, אבל גיד עצמו קשה הוא וכעץ בעלמא הוא, ולא מסתבר שהתורה אסרתו. רש"י (שם ד"ה קיקיונים)], ועולא אמר אע"פ שחסר שם הוא, וכעץ בעלמא הוא, התורה חייבה עליו[יב]. **יג. רש"י** (ד"ה ואפי' גיד הנשה). ורבינו חננאל (ד"ה ואפקיה) ביאר את קושיית הגמרא, כיון שלשון הפסוק 'ותתנה ואכלה' משמע שלא הותר אלא מה שהוא אכילה, ואם אין בגיד בנותן טעם, הרי אינו בר אכילה. **יד. ראה** רש"י (ויקרא ז כו ד"ה כל) על הפסוק 'מבשרם לא תאכלו' שפירש 'על בשרם באזהרה, ולא על עצמות שאין בהם טעם'. **טו. שכך** דרש רבי שמעון 'על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה, מי שגידו אסור ובשרו מותר, יצתה זו שגידו אסור ובשרו אסור'. גמרא (חולין קכ.). והובא ברש"י (ד"ה וא"מ). אולם רבי יהודה סובר שגיד הנשה נוהג גם בבהמה טמאה, וכמבואר בחולין (קכ:). **טז. רש"י** (ד"ה וא"מ). **יז. חטאות** הפנימיות' הן אותן קרבנות חטאת שדמן טעון הזאה ונתינה בפנים, והיינו בהיכל, על הפרוכת ועל מזבח הזהב, כגון פר כהן משיח ופר העלם דבר של ציבור [ראה ויקרא (פרק ד)], ושעירי עבודה זרה, שעברו הציבור בהוראת בית דין הגדול (במדבר פרק טו), ויש מהן שדמן טעון גם הזאה 'לפני ולפנים' דהיינו בקודש הקדשים, על 'בין הבדים', והן פר ושעיר של יום הכפורים (ויקרא פרק טז). **יח. חטאות** החיצוניות' הן סתם חטאות, בין של יחיד בין של ציבור, שדמן טעון ארבע מתנות על ארבע קרנות מזבח החיצון, ולא על קרנות המזבח הפנימי. הטעם ששיירי דמן של חטאות הפנימיות היה נשפך על יסוד מערבי של מזבח החיצון, ואילו של החיצונות היה נשפך על היסוד הדרומי, והו מגזירת הכתוב, בגמרא ביומא (נט.) דרשו חכמים כן מן הפסוקים. **יט. רש"י** (ד"ה לפני ולפנים). ראה משנה במסכת מידות (פ"ג מ"ב) ובקרן מערבית דרומית היו שני נקבים כמין שני חוטמין דקין שהדמים הניתנין על יסוד מערבי ועל יסוד דרומי יורדין בהן ומתערבין באמה ויוצאין לנחל קדרון". **כ. עפ"י** רש"י (שם) ורשב"ם להלן (קנ: ד"ה סיני מצה). באותה אמת הדמים שבעזרה היו מטבילים כלי שרת שנטמאו, והיתה רחבה אמה, ועל שם כך נקראת 'אמה'. רשב"ם (שם). **כא. כנאמר** בפסוק (מלכים ב' כג

את שיירי הדם לבעלי גינות לובל בהם את שדותיהם[כב], והמעות להקדש, **וּמוּתָּרִין בּוֹ**[כג] - אסור להנות מהדמים בלא לשלם תמורתם, מפני שהם של הקדש[כד]. הרי מוכח משם שדם מותר בהנאה למרות שכתוב בו 'לא תאכל', וקשה לרבי אבהו[ט].

מתרצת הגמרא: שָׁאנִי דָּם, שאף על פי שנאמר בו 'לא תאכל', לא נכלל בזה איסור הנאה, כיון **דְּאִיתְקַשׁ** - שהוקש דם **דְּכָתִיב** בפסוק על איסור דם (דברים יב כד) **'לֹא תֹאכֵלֶנּוּ עַל הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם'**, הקיש הפסוק את הדם למים כדי ללמדנו שדומה הוא למים, **מַה מַּיִם מוּתָּרִין** בהנאה, **אַף דָּם מוּתָּר** בהנאה[ט].

הגמרא דנה בתירוץ זה שדם הוקש למים, מקשה הגמרא: מנין לנו להקיש את הדם לסתם מים, **וְאֵימָא** שהכוונה להקישו **כַּמָּיִם הַמְּתֻנָּסִּין עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ** שאסורים הם בהנאה[יא].

מתרצת הגמרא: אין לומר כן, כי **הָתָם נָמֵי,** בעבודה זרה, **נִיסּוּךְ אִיקְּרִי** - שפיכת המים לפניה נקראת 'ניסוך' ולא 'שפיכה', **דִּכְתִיב** בענין עבודה זרה לשון ניסוך, (דברים לב לח) **'יְשֹׁתּוּ יֵין נְסִיכֵמוֹ'**[יב] ואם כן יש לקיים את תירוצו של רב אשי שיש לדרוש לשון 'תשפכנו' שהכוונה למים הנשפכים לארץ, ולהקיש את דם למים המותרים בהנאה.

מקשה הגמרא על תירוץ זה: מִידֵּי רוֹב מַיִם בָּתְּרֵיהּ - וכי בפסוק נכתב 'רוב מים', ומנין לנו לומר כן.

מתרצת הגמרא: אֲפִילּוּ **אֲמַר רַב אַשִׁי** תירוץ אחר מדוע יש להקיש את דם למים המותרים, מפני שבפסוק נאמר 'תשפכנו כמים', ולשון זו מלמדת שיש לדרוש ולדמות דם **כַּמַּיִם הַנִּשְׁפָּכִין** לארץ, דהיינו מים המותרים, **וְלֹא כַּמַּיִם הַנִּיסָּכִין** על המזבח.

מקשה הגמרא: גם על תירוץ זה יש לשאול, מנין שהכוונה להקיש למים הנשפכים לארץ, **וְאֵימָא** שכוונת הפסוק שדם הוקש **כַּמַּיִם הַנִּשְׁפָּכִין לְפָנֵי עֲבוֹדָה זָרָה,** שאסורים הם בהנאה[יג].

מתרצת הגמרא: אין לומר כן, כי **הָתָם נָמֵי,** בעבודה זרה, **נִיסּוּךְ אִיקְּרִי** - שפיכת המים לפניה נקראת 'ניסוך' ולא 'שפיכה', **דִּכְתִיב** בענין עבודה זרה לשון ניסוך, (דברים לב לח) **'יְשֹׁתּוּ יֵין נְסִיכֵמוֹ'**[יב] ואם כן יש לקיים את תירוצו של רב אשי שיש לדרוש לשון 'תשפכנו' שהכוונה למים הנשפכים לארץ, ולהקיש את דם למים המותרים בהנאה.

ט) 'וַיִּצַּע את האשרה מבית ה' מחוץ לירושלם אל נחל קדרון' וגו'. 'נחל קדרון' לא היה נחל מים, אלא הכוונה בלשון 'נחל' שהיה עמק ומישור. ומצאנו בכתוב שנקרא עמק בשם 'נחל' כמו 'נחל איתן' (דברים כא ד). רש"י (ד"ה ויוציא) ורלב"ג (מלכים שם יג). נחל קדרון היה סמוך לירושלים, והיה סימן לאחד מגבוליה, ככתוב שאמר המלך שלמה לשמעי (מלכים ב' ב לו-לז) 'בנה לך בית בירושלם וישבת שם ולא תצא משם אנה ואנה, והיה ביום צאתך ועברת את נחל קדרון' וגו'. כך. **רע"ב** (משנה ה ג) דרשו שיין של עבודה זרה אסור לשם עבודתה. ראה בהערה להלן. כח. **בגמרא** (ע"ז נט:) דרשו שיין של עבודה זרה אסור בהנאה, מהגמרא בתחילת פסוק זה 'אשר חלב זבחימו יאכלו' מה זבח אסור בהנאה אף יין הנאמר באותו פסוק אסור בהנאה. ופסק הרמב"ם (מאכלות אסורות פי"ג ה"ג) שכן הדין גם בכל תקרובת עבודה זרה, ואפילו מים ומלח, אסורים בהנאה, וחייב מלקות האוכל מהם כל שהוא [וכן הנהנה מהם. לחם משנה (שם)].

כג. **גירסת** רש"י ותוספות 'בהן'. וכן הגירסא במשנה ביומא (מה:). כה. **רש"י** (ד"ה ומועלין, ע"ז מז. ד"ה ומועלין) ובגדר מעילה זו ראה בעיוני הפשט[ז]. כה. **מוצות** ניסוך המים היתה נוהגת במקדש בכל שבעת ימי חג הסוכות. והיא הלכה למשה מסיני (סוכה מד:). המים שמתנסכים אסורים בהנאה משום שנתקדשו על ידי כלי שרת, שהרי נאמר (שמות ל כט) 'כל הנוגע

הגמרא שואלת על חזקיה שחולק על רבי אבהו וסובר שכל איסור אכילה אינו כולל איסור הנאה. שואלת הגמרא: **וּלְחִזְקִיָּה** שדרש לאיסור אכילת חמץ מלשון הכתוב 'לא יֵאָכֵל', וסבר שבכל מקום שנאמר איסור אכילה, לא נכלל בזה גם איסור הנאה, **לְמַאי הִלְכְתָא אִיתְקַשׁ** - לצורך איזו הלכה הוקש **דָּם לְמַיִם**, שהרי אין לומר שהוקש ללמדנו שדם מותר בהנאה, כיון שגם בלאו הכי לא היינו אוסרים את הדם בהנאה, שהרי לא נאמר בו אלא איסור אכילה[א].

משיבה הגמרא: לפי חזקיה, ההיקש נצרך **לְכִדְבָרָיו** של **רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִנַּיִן לְדָם** של **קָדָשִׁים** שאם נשפך על מאכלים, **שֶׁאֵינוֹ מַכְשִׁיר** אותם לקבל טומאת אוכלים[ב]. **שֶׁנֶּאֱמַר** באיסור דם **'לֹא תֹּאכְלֶנּוּ עַל הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם'**, הקיש הפסוק דם לשפיכת מים, כדי ללמדנו, **דָּם שֶׁנִּשְׁפָּךְ כַּמַּיִם**, כלומר, דם חולין שמניחים אותו להשפך לארץ, ואין מקפידים לקבלו בכלי, דם זה **מַכְשִׁיר** אוכל לקבל טומאה, אבל דם של קדשים **שֶׁאֵינוֹ נִשְׁפָּךְ** לאיבוד **כַּמַּיִם** אלא מתקבל בכלי, וצריך ממנו למזבח[ג], **אֵינוֹ מַכְשִׁיר**.

הגמרא מקשה על רבי אבהו מהדין שאבר מן החי מותר בהנאה: **וַהֲרֵי אֵבֶר** שנחתך **מִן הַחַי**[ד], **דִּכְתִיב** בו (דברים יב כג) **'וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר'**, כלומר, לא תאכל את האבר, בעוד שהנפש נמצאת בבשר[ה], ולדעת רבי אבהו שכל דבר שנאמר בו 'לא תאכל' אסור בהנאה, יש לנו לומר שאבר מן החי אסור בהנאה, וְאילו בברייתא **תַּנְיָא, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, מִנַּיִן שֶׁלֹּא יוֹשִׁיט אָדָם כּוֹס יַיִן לְנָזִיר**[ו] כדי שישתה ממנו, וְכן, מנין שלא יושיט אדם **אֵבֶר מִן הַחַי לִבְנֵי נֹחַ**[ז] כדי שיאכלוהו, **תַּלְמוּד לוֹמַר** - מלמדנו הכתוב (ויקרא יט יד) **'וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל'**, ומכאן שאסור להכשיל אחרים בעבירה[ח]. מדייקת הגמרא מדברי רבי נתן, שרק מפני שלבן נח אסור לאכול אבר מן החי, אסור לתיתו לו ולהכשילו בעבירה, **הָא לִכְלָבִים שָׁרֵי** - אבל לכלבים מותר להאכיל ממנו, אף על פי שהאדם נהנה בכך, שאינו צריך לתת לכלבים אוכל אחר[[א]]. הרי מבואר, שאבר מן החי מותר בהנאה, וקשה על רבי אבהו שאמר שכל דבר שנאמר בו 'לא תאכל' אסור אף בהנאה, שלדבריו יש לאסור אבר מן החי בהנאה.

מתרצת הגמרא: **שָׁאנֵי** [-שונה] **אֵבֶר מִן הַחַי**, שאף על פי שנאמר בו 'לא תאכל' מותר בהנאה, משום **דְּאִיתְקַשׁ** [-שהוקש] **לְדָם, דִּכְתִיב** באותו פסוק שנאמר בו איסור אבר מן החי (דברים יב כג), **'רַק חֲזַק לְבִלְתִּי אֲכֹל הַדָּם, כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ**, וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר', ומהיקש זה יש ללמוד, שכשם שדם מותר בהנאה, כמבואר לעיל (ע"א), כך אבר מן החי מותר בהנאה.

הגמרא מקשה על חזקיה, שלדעתו אין צריך פסוק לומר שאבר מן החי מותר בהנאה, מה ההיקש בא ללמד. מקשה הגמרא: וּלְחִזְקִיָּה שסובר שרק במקום שנאמר 'לא יֵאָכֵל' איסור הנאה במשמע, אבל במקום שנאמר 'לא תֹאכַל' אין איסור הנאה במשמע, ולשיטתו לא היה עולה בדעתנו לאסור בהנאה אבר מן החי שנאמר בו 'לא תֹאכַל', **לְמַאי הִלְכְתָא אִיתְקַשׁ** - לאיזה דין הוקש **אֵבֶר מִן הַחַי לְדָם**, הרי גם בלא היקש לא היינו אוסרים אבר מן החי בהנאה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לָךְ** חזקיה, **דָּם הוּא דְּאִיתְקַשׁ לְאֵבֶר מִן הַחַי** - ההיקש לא בא כדי ללמוד אבר מן החי מדם, אלא כדי ללמוד דם מאבר מן החי, ולדין זה הוא נאמר, **מָה אֵבֶר מִן הַחַי אָסוּר** באיסור לאו האמור בו, **אַף דָּם מִן הַחַי** - דם שיצא מהבהמה בחייה **אָסוּר** באיסור האמור בו, כלומר שיש בו חיוב כרת[ט]. שכן מפשטות הפסוקים משמע שרק בדם שיצא מהבהמה בשעת שחיטה יש חיוב כרת, אבל בדם שיצא מהבהמה בחייה, קודם שחיטה, אין חיוב כרת[י], ולכן צריך להיקש זה, כדי לרבות שגם בדם שיצא מהבהמה בחייה יש חיוב כרת[יא][ב]. **מבררת הגמרא: וְאֵי זֶה** הוא דם מן החי שיש בו חיוב כרת, הרי מלשון הפסוק 'כי הדם הוא הנפש' משמע שרק דם שיצא בשעה שנפשה של הבהמה יוצאת אסור משום דם. מבארת הגמרא, **זֶה דַּם הַקָּזָה שֶׁהַנֶּפֶשׁ** של הבהמה **יוֹצְאָה בּוֹ** - דם המוקז מגוף הבהמה בחייה, שנפשה של הבהמה יוצאת בשעת הקזתו[יב], אבל דם הקזה שאין נפשה של הבהמה יוצאת בשעת הקזתו, אין חייבים עליו משום דם[יג][ג].

הגמרא מקשה על חזקיה ורבי אבהו מדברי הברייתא בדין שור הנסקל שאסור בהנאה: וַהֲרֵי שׁוֹר הַנִּסְקָל[יד], **דְּרַחֲמָנָא אָמַר** - שהתורה אמרה בו (שמות כא כח) 'וְכִי יִגַּח שׁוֹר אֶת אִישׁ אוֹ אֶת אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר **וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ**', **וְתַנְיָא** בברייתא, **מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר** בשור הנסקל **'סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר'**, וכי **אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁ**כיון שנסקל ולא נשחט, גויתו **הִיא נְבֵלָה, וּנְבֵלָה אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה**[טו], **וּמָה תַּלְמוּד לוֹמַר** - ואם כן מה מלמדנו הכתוב באומרו **'לֹא יֵאָכֵל'**[[ד]], אלא **מַגִּיד לְךָ הַכָּתוּב, שֶׁאִם שְׁחָטוֹ לְאַחַר שֶׁנִּגְמַר (אֶת) דִּינוֹ** בבית דין לסקילה, קודם שהספיקו בית דין לסוקלו, אף על פי שנשחט ואינו נבילה, הרי הוא **אָסוּר** באכילה[טז]. **וְאֵין לִי** ללמוד מכאן **אֶלָּא** ששור הנסקל אסור

א. **הוקשה** לרש"י (ד"ה למאי) מדוע דווקא כאן הקשו כן, ולעיל כשהוכיח רבי אבהו מנבילה לא הקשו לחזקיה למה נצרך היתר זה. ותירץ, ששם בנבילה ההיתר אינו מיותר, כי לפי רבי יהודה הרי נצרך ההיתר להכתב כדי ללמדנו שדברים ככתבן ולגר בנתינה ולנכרי במכירה דווקא. ולרבי מאיר נצרך הפסוק להכתב כדי ללמדנו להקדים נתינה לגר למכירה לנכרי. אבל כאן לפי חזקיה לכאורה אין צורך בהיקש זה כלל. ב. **דין** 'הכשר' לקבל טומאה, כבר נידון כמה וכמה פעמים בגמרא לעיל בפרק ראשון, ואף דין זה עצמו של רבי חייא בר אבא כבר הובא פעמיים לעיל (טז. כ.). בירושלמי (פ"א ה"ט) דרשו מהיקש דם למים, לעיקר הדבר שדם נחשב משקה להכשיר אוכלים לקבל טומאה. וכתב בתוספות רבינו פרץ (ד"ה למאי) שקושיית הגמרא כאן לא היתה על עצם ההיקש, כי ודאי נצרך הוא כנ"ל, אלא הקושיא היתה על הדרשא מלשון 'תשפכנו' למה היא נצרכת. ג. **רש"י** (לעיל טז. ד"ה שנשפך). ואפילו דם הטעון מצוות 'כיסוי הדם' ואין משליכים אותו לאיבוד, הרי זה בכלל 'נשפכים' כיון שאין מקפידים לקבלו בכלי כדם קדשים. מאירי (ד"ה דם). ד. **כלומר**, שנחתך מבהמה או חיה או עוף קודם שחיטתם. איסור זה נלמד מהפסוק (דברים יב כג) 'ולא תאכל הנפש עם הבשר', וכדלהלן. דיני אבר מן החי מבוארים ברמב"ם (מאכלות אסורות פ"ה) ובטור ובשלחן ערוך (יו"ד סי' סב). איסור זה הוא אחד מהמצוות שאף בני נח מצווים בהם, שכן נאמר לנח ולבניו (בראשית ט ד), 'אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו' [כלומר, בעוד שנפשו בו, לא תאכלוהו (רש"י שם)]. רש"י (ד"ה לא), על פי הגמרא בסנהדרין (נט.). ה. **על** פי רש"י (ד"ה לא). בחולין (קב: ד"ה לא) ביאר רש"י, שאבר מן החי נקרא 'נפש', משום שכאשר הוא ניטל מהגוף אין לו חליפין, כשם שנפש שניטלה מהגוף אינה חוזרת, ומשמעות הכתוב היא, לא תאכל את הנפש בעוד שיש חִיּוּת בבשר. ובפרישה (יו"ד סי' סב אות א) ביאר בכוונתו, שהמילה 'נפש' נדרשת לפניה ולאחריה, כלומר 'לא תאכל הנפש', אבר מן החי שנקרא נפש, בעוד ש'הנפש עם הבשר', שיש חִיּוּת בשאר בשר הבהמה. ו. **הנודר** להיות נזיר, אסור במשך ימי נזרו לאכול דברים הבאים מגפן היין, וכן לגלח שער ראשו, וכן להטמא למתים, כמו שנאמר (במדבר ו ב-ו) 'איש או אשה כי יפליא לנדור נדר נזיר להזיר לה', מיין ושכר יזיר וגו' מכל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג לא יאכל, כל ימי נדר נזרו תער לא יעבר על ראשו וגו', כל ימי הזירו לה' על נפש מת לא יבוא'. ז. **הברייתא** כתבה כדוגמא לאיסור 'לפני עור', את הדין שלא יושיט אדם אבר מן החי לבני נח, אע"פ שאיסור אבר מן החי נוהג גם בישראל, כדי להשמיענו שאיסור 'לפני עור' נוהג גם בבני נח, שאסור לישראל להכשילם בעבירה. רא"ש (ע"ז פ"א סי' ג). וראה עוד בהערה להלן. ח. **איסור** 'לפני עור', שלא להכשיל את חבירו באיסור, נוהג גם בשאר איסורים. והטעם שהברייתא נקטה דווקא את הדין שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר כדוגמא לאופן שעובר בו על איסור לפני עור, הוא משום שביין לנזיר יש חשש גדול יותר שמא יבוא לשתותו, שהרי שאר אנשים שאינם נזירים, מותרים בשתיית יין, ואם כן יש לחשוש שמא שכח שהוא נזיר, ולכן אסור להושיט לו כוס יין גם אם לא ידוע שדעתו לשתותו. אבל בשאר איסורים, מותר להושיט לאדם את האיסור, ואין חשש שמא יבוא לאוכלו, ורק אם ידוע שדעתו לאכול את האיסור, אסור להושיטו לו. תוספות (ע"ז ו: ד"ה מנין). ובתוספות רבינו אלחנן (שם ד"ה לא) הוסיף, שבזה מיושב גם מדוע הברייתא כתבה את הדין שלא יושיט אדם אבר מן החי דווקא לבן נח, והיינו משום שבן נח אינו רגיל להזהר באבר מן החי, וכשאומר לישראל להושיטו לו, יש לישראל לחוש שמא הבן נח רוצה לאוכלו [וראה בהערה לעיל]. ומבואר מדברי התוספות, שגם אם הנזיר לא אמר שרוצה לשתות את היין, אסור להושיט לו את הכוס משום לפני עור. אמנם בדברי רש"י בעבודה זרה (ו: ד"ה לא יושיט, עפ"י הגירסא שבהגו"צ שם) מבואר, שהאיסור הוא רק אם הנזיר בא לשתות את היין שבכוס, אבל אם אינו רוצה לשתות את היין, אין איסור להושיטו לו. לפי פשוטו, הפסוק 'לפני עור לא תתן מכשול' מזהיר שלא לתת מכשול בדרכו של העור, שאינו יכול לראות את המכשול. אולם חז"ל (תורת כהנים קדושים פ"ב, הובא ברש"י ויקרא יט יד) דרשו, ש'עור' האמור בפסוק הוא 'סומא בדבר' [כלומר שהענין אינו גלוי לנגד עיניו, ואינו רואה אותו נכוחה, כסומא זה שאינו רואה מה שלפניו], והפסוק בא להזהיר שלא לתת עצה שאינה הוגנת לאדם שהוא סומא בדבר [וראה ברא"ם ובגור אריה (ויקרא שם) בביאור הטעם שחז"ל לא פירשו פסוק זה כפשוטו]. והוסיפו חז"ל ואמרו, שהוא הדין במי שמכשיל את חבירו בעבירה, שאף הוא עובר באיסור 'לפני עור' [והיינו שהפסוק מזהיר ש'מי שסגרה עיניו התאוה ויצר הרע, אל תעזור אותו להוסיף בעורונו ותוסיף להרחיקו מן היושר'. רמב"ם בפירוש המשניות (שביעית פ"ה מ"ו)]. ט. **באכילת** דם יש איסור כרת, כמו שנאמר (ויקרא ז כז) 'כל נפש אשר תאכל כל דם ונכרתה הנפש ההיא מֵעַמֶּיהָ'. י. **שכן** הפסוק 'רק חזק לבלתי אכול הדם' (דברים יב כג) כתוב לאחר הפסוק (שם יב כא) 'וזבחת מבקרך ומצאנך', ומשמע שדווקא דם שיצא מהבהמה בשעת זביחה [-שחיטה] אסור באכילה, אבל דם שיצא מהבהמה בחייה מותר. יא. **רש"י** (ד"ה מה) על פי גירסת המהרש"ל בדבריו. ומבואר בדברי רש"י, שההיקש בא לרבות שגם בדם מן החי יש חיוב כרת, אבל לומר שדם מן החי אסור באכילה כבשר של אבר מן החי אין צריך היקש, שהרי קל וחומר הוא, אם בשר של אבר מן החי, שהוא מין היתר [שמותר לאוכלו לאחר שחיטה], אסור באכילה בעודו מן החי, דם שהוא מין איסור, קל וחומר שאסור באכילה גם בעודו מן החי. מהרש"ל (ברש"י שם). ואע"פ שאין מזהירין מן הדין, כאן אינו לימוד דין חדש, אלא הוא רק גילוי מילתא שגם דם מן החי הוא בכלל אבר מן החי, ולכן אפשר ללמוד דין זה בקל וחומר. למודי ה' (לימוד לט), ועיין שם עוד בזה. יב. **בלא** ההיקש לא היינו אומרים שחייב בזה, כי בשעת יציאת הדם עדיין הבהמה חיה, ורק מחמת יציאתו נפשה יוצאת והיא מתה, ואינו דומה לדם זביחה, שהבהמה כבר מתה על ידי חיתוך הסימנים. יג. **במשנה** במסכת כריתות (כ:) מבואר שדם הקזה שהנפש של הבהמה יוצאת בו, חייבים עליו כרת. ובגמרא שם (כב.) מבואר, שיש ארבעה שלבים ביציאת הדם מהבהמה בשעת הקזה, בתחילה, צבעו של הדם שחור, והוא שותת ויורד בסמוך לבהמה, ואחר כך צבעו של הדם מאדים, והוא שותת, ואחר כך הוא מקלח למרחוק, ואחר כך הוא שוב שותת. ונחלקו שם רבי יוחנן וריש לקיש באיזה שלב של יציאת הדם יוצאת נפשה של הבהמה, לדעת רבי יוחנן, נפשה של הבהמה יוצאת בזמן שהדם מקלח, ולדעת ריש לקיש, נפשה של הבהמה יוצאת כבר בזמן שהדם האדום מתחיל לצאת. יד. **שור** תם שהרג אדם, דינו בסקילה, כמו שנאמר (שמות כא כח) 'וכי יגח שור את איש או את אשה ומת, סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו, ובעל השור נקי'. ואם הרג שלשה בני אדם קודם שסקלוהו, נעשה מועד להרוג בני אדם, וחוץ ממה שחייב סקילה צריך גם לשלם כופר ליורשי אותו שהרגו כשהועד, כמו שנאמר (שם כא כט-ל) 'ואם שור נגח הוא מתמול שלשום והועד בבעליו ולא ישמרנו והמית איש או אשה, השור יסקל וגו', אם כופר יושת עליו, ונתן פדיון נפשו ככל אשר יושת עליו' [ונחלקו תנאים (ב"ק מ.) כיצד שמים את דמי הכופר, לדעת תנא קמא, הכופר הוא בשווי דמי ההרוג, ולדעת רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא, הכופר הוא בשווי דמי בעל השור]. טו. **בהמה** שמתה בלא שחיטה, נבלתה אסורה באכילה, כמו שנאמר (דברים יד כא) 'לא תאכלו כל נבלה, לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה, או מכור לנכרי, כי עם קדוש אתה לה' אלהיך'. טז. **וכוונת** הפסוק היא, 'סקול יסקל השור', ואף אם שחטוהו קודם שסקלוהו, מכל מקום 'לא יאכל את בשרו'. בשפת אמת (ד"ה והרי שור) הקשה, מנין לתנא שהפסוק 'ולא יאכל את בשרו' בא ללמד רק שאם שחטו לאחר שנגמר דינו אסור, והרי יתכן שכוונת הפסוק היא שמצוה לסקול את השור, ואם לא סקלו, ביטל מצות עשה. שחטו ואכלו, אפילו קודם שנגמר דינו, עובר בלאו, וכפי שמשמע מלשון הפסוק 'סקול יסקל', וגם לא יאכל על ידי שחיטה כשאר שוורים. והגרי"מ בידרמן ז"ל חתן השפת אמת (בשפת אמת שם), כתב, שמדברי רש"י בבבא קמא (מא. ד"ה לאסור) נראה שהרגיש בקושיא זו, שביאר שמשמעות הכתוב היא שכיון שבא השור לידי סקילה, שוב לא יאכל את בשרו. וכיון שקודם שנגמר דינו לסקילה, עדיין לא בא השור לידי סקילה, אם כן הרי משמעות הכתוב היא שרק לאחר שנגמר דינו בשרו אסור באכילה, שאז בא לידי סקילה.

בַּאֲכִילָה, אבל בַּהֲנָאָה מְנַן שהוא אסור, תַּלְמוּד לוֹמַר - מלמדנו הכתוב 'וּבָעַל הַשּׁוֹר נְקִי', הרי שהוא אסור אף בהנאה.

מבררת הגמרא: מַאי [-כיצד] מַשְׁמַע מפסוק זה שהשור אסור בהנאה.

מבארת הגמרא: שִׁמְעוֹן בֶּן זוֹמָא אוֹמֵר, בְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ על מי שהפסיד כל רכושו, 'יְצָא פְּלוֹנִי נְקִי מִנְּכָסָיו, וְאֵין לוֹ בָּהֶם הֲנָאָה כְּלָל', הרי שלשון 'נקי' מורה על כך שאין שום הנאה בדבר, ואף כאן משמעות הכתוב 'ובעל השור נקי' היא, שבעל השור נקי מהשור ואין לו בו שום הנאה. מסיימת הגמרא את קושייתה, **מַתְקֵיף** - הטעם שהשור אסור בהנאה הוא רק משום **דִּכְתַב** הפסוק 'וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי', ופסוק זה נצרך, משום **דְּאִי** ממה שנאמר **לֹא יֵאָכֵל**, רַק **אִיסּוּר אֲכִילָה מַשְׁמַע**, אבל **אִיסּוּר הֲנָאָה לָא מַשְׁמַע**[יז], ונקשה על חזקיה שאמר שמ'לא יֵאָכֵל' משמע גם איסור הנאה, וכל שכן שקשה גם על רבי אבהו שאמר שגם במקום שכתוב 'לא תאכל', או 'לא תאכלו', משמע גם איסור הנאה[יח].

מתרצת הגמרא: לָעוֹלָם מהפסוק **'לֹא יֵאָכֵל'**, גם **אִיסּוּר אֲכִילָה** וְגם **אִיסּוּר הֲנָאָה מַשְׁמַע**, וְהפסוק 'וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי', שהברייתא לומדת ממנו איסור הנאה בשור הנסקל, לָאסור את **הֲנָאַת עוּרוֹ** של שור הנסקל **הוּא דַּאֲתָא** [-שבא].

הגמרא מבארת מדוע לדעה זו צריך פסוק לאסור את הנאת עורו: וְאֵיצְטְרִיךְ [-והוצרך] הכתוב להשמיענו שגם עורו של השור אסור בהנאה, משום **דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמְרִינָא** - שהיה עולה בדעתנו לומר, שכיון ש**'לֹא יֵאָכֵל' אֶת בְּשָׂרוֹ' כְּתִיב**, ולשון הפסוק 'את בשרו' משמע **דְּבָשָׂרוֹ אִין** - רק בשרו אסור בהנאה, אבל **עוֹרוֹ לָא** נאסר בהנאה, שהרי לא נאמר בו 'לא יאכל', **קָא מַשְׁמַע לַן** - משמיענו הכתוב שגם עורו אסור בהנאה[יט].

הגמרא מבררת לפי דעת אותם תנאים שדורשים את הכתוב 'ובעל השור נקי' לדרשות אחרות, מנין שעורו של שור הנסקל אסור בהנאה: וְלָהֶנְךְ תַּנָּאֵי דְּקַפְקֵי לֵיהּ לְהַאי קְרָא דְּרָשָׁה אַחֲרִינָא - ולאותם תנאים שדורשים מהפסוק 'ובעל השור נקי' דרשות אחרות, לשיטת רבי אליעזר בבבא קמא (מח:) פסוק זה נדרש לְפטור את הבעלים מֵחֲצִי כּוֹפֶר, ששור תם שהרג אדם, אינו משלם חצי כופר, ואין אומרים שדין כופר כדין תשלומי נזק, ששור מועד משלם נזק שלם ושור תם משלם חצי נזק, אלא מועד משלם כופר שלם, ותם אינו משלם כופר כלל. **וְלָרַבִּי וּוֹלְרוּת** - לפי דעת רבי יוסי הגלילי פסוק זה נדרש (פס מג.) לומר ששור שנגח אשה הרה ויצאו וולדותיה, בעל השור אינו משלם את דמי הוולדות[כ], **הֲנָאַת עוּרוֹ מְנָא לֵיהּ** - מנין להם שהיא אסורה[כא].

משיבה הגמרא: נִקְּבָה לֵיהּ - והתנא ששנה בברייתא לעיל שהדין שהנאת עורו אסורה מֵהפסוק **'אֶת בְּשָׂרוֹ'**, שהמילה **'אֶת'** באה לרבות שאף דבר **הַמֻּבְלָע לְבְשָׂרוֹ** כעורו, אסור בהנאה כבשרו.

מוסיפה הגמרא לפרש: וְאֵידָךְ - והתנא ששנה בברייתא לעיל שהדין שהנאת עורו אסורה נלמד מהפסוק 'ובעל השור נקי', לא למד דין זה מהמילה 'את' בשרו, משום ש**'אֶת' לֹא דָּרִישׁ** - שלדעתו אין לדרוש דרשות מהתיבה 'את', וכדעת התנא המובאת להלן, שאין דרשות מתיבת 'את'.

הגמרא מביאה את דעת התנא שסובר שאין לדרוש דרשות מתיבת 'את', ואת דעת התנא שחולק עליו בזה: דְּתַנְיָא בברייתא, **שִׁמְעוֹן הַתֵּימָנִי, וְאָמְרֵי לַהּ** [-ויש אומרים] שהיה זה **נְחֶמְיָה הַתֵּימָנִי, הָיָה דּוֹרֵשׁ כָּל 'אֶתִּים' שֶׁבַּתּוֹרָה**, שבאים לרבות שום דבר. **בְּיָון שֶׁהַגִּיעַ** לפסוק **'אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא'** (דברים ו יג) **פָּרַשׁ**, ולא דרש את תיבת 'את', לפי שהיה ירא לרבות שום דבר ולהשוותו למורא מהקדוש ברוך הוא[כב]. וכיון שראה שתיבת 'את' שבפסוק זה לא באה לדרשה, חזר בו משאר המקומות שדרש בהם תיבת 'את', שכשם ש'את' זה לא בא לרבות דבר, כך שאר 'את' שבתורה אינם באים לרבות דבר[כג].

ממשיכה הברייתא, **אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו** לשמעון [או נחמיה] התימני: **רַבִּי, כָּל 'אֶתִּים' שָׁדַרָשְׁתָּ** עד עתה **מָה תְּהֵא עֲלֵיהֶן** - על דרשות אלו, וכי לחזינם יגעת. **אָמַר לָהֶם** שמעון [או נחמיה] התימני לתלמידיו, **כְּשֵׁם שֶׁקִּבַּלְתִּי שָׂכָר עַל הַדְּרִישָׁה** של ה'אתים' שדרשתי עד עתה, **כָּךְ אֲנִי מְקַבֵּל שָׂכָר עַל הַפְּרִישָׁה** שפרשתי מלדרוש ה'אתים'[כד]. ומאותו זמן לא דרשו החכמים כל 'אתים' שבתורה. **עַד שֶׁבָּא רַבִּי עֲקִיבָא וְדָרַשׁ** גם את תיבת 'את' שבפסוק **'אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא'**, שבאה **לְרַבּוֹת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים**, לומר שיהיה מורא רבך כמורא שמים[כה], וכיון שדרש 'את' זה, חזרו ודרשו גם שאר 'אתים' שבתורה.

נמצא, שהתנא ששנה בברייתא שהדין שהנאת עורו של שור הנסקל אסורה נלמד מהפסוק 'ובעל השור נקי', ולא מ'את בשרו', סובר כשמעון [או נחמיה] התימני שנמנע מלדרוש כל 'אתים' שבתורה, ואילו התנאים האחרים שלמדו דין זה מהפסוק 'את' בשרו, סוברים כרבי עקיבא שדרש כל 'אתים' שבתורה.

הגמרא מקשה עוד על חזקיה ורבי אבהו מערלה. מקשה הגמרא: וַהֲרֵי עֲרֵלָה, דְּרַחֲמָנָא אָמַר (ויקרא יט כג) **שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים, לֹא יֵאָכֵל', וְתַנְיָא**, ממה שנאמר **'עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל', אֵין לִי** ללמוד **אֶלָּא אִיסּוּר אֲכִילָה, מְנַיִן שֶׁאף לֹא יֶהֱנֶה מֶהֶנּוּ** - מפרי הערלה, וכן **שֶׁלֹּא יִצְבָּע בּוֹ** - בצמר בקליפות אגוזי ערלה[כו], **וְכֵן שֶׁלֹּא יַדְלִיק בּוֹ** - בשמן של זיתי ערלה **אֶת הַגֶּפֶן, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וַעֲרַלְתֶּם עֲרְלָתְכֶם עֲרְלָתוֹ'** וגו' **עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל'**, וממה שחזרה התורה שלשה פעמים על ענין הערלה, 'וערלתם' 'ערלתו' 'ערלים', יש לנו **לְרַבּוֹת אֶת כּוּלָּם** - כל מיני ההשתמשות, הנאה, צביעה והדלקה[כז]. **מסיקה הגמרא את קושייתה: מַתְקֵיף** - הטעם שערלה אסורה בהנאה הוא רק משום **דְּכָתַב רַחֲמָנָא 'וַעֲרַלְתֶּם עֲרְלָתוֹ', 'עֲרֵלִים', הָא לָאו הָכִי** - אילו לא היה ריבוי מיוחד לאסור ערלה בהנאה, **הָוֵה אָמִינָא** - הייתי אומר שמהפסוק 'לא יֵאָכֵל' **אִיסּוּר אֲכִילָה מַשְׁמַע, אבל אִיסּוּר הֲנָאָה לָא מַשְׁמַע**, ונקשה בין על חזקיה ובין על רבי אבהו, הסוברים ש'לא יֵאָכֵל' משמעו אף איסור הנאה.

מתרצת הגמרא: לָעוֹלָם, בכל מקום שנאמר **'לֹא יֵאָכֵל', מַשְׁמַע בֵּין אִיסּוּר אֲכִילָה וּבֵין אִיסּוּר הֲנָאָה, וְשָׁאנֵי הָתָם** בערלה, כיון **דִּכְתִיב** 'שלש שנים יהיה **לָכֶם** ערלים', **וְלִכְן אֲצְטְרִיךְ** - צריך ריבוי לאסור בהנאה, **דְּלָקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא** - שהיה עולה בדעתך לומר, **הוֹאִיל וְכָתַב 'לָכֶם'**, יש ללמוד מכך שפרי הערלה **שָׁלָּכֶם יְהֵא** להנות ממנו, **קָמַשְׁמַע לַן** הכתוב 'וערלתם', 'ערלתו', 'ערלים', שהוא אסור אף בהנאה.

שואלת הגמרא: וְאֶלָּא הַשְׁתָּא דְּכָתְבֵי הָנָךְ קְרָאֵי - מאחר שכתבה התורה ייתורים אלו ללמוד שערלה אסורה בהנאה, אם כן **'לָכֶם'** שנאמר בערלה **לָמָּה לִי** - מה למדנו מכך. **מבארת הגמרא: לְכִדְתַנְיָא** - תיבה זו באה ללמדנו את הדין ששנינו בברייתא, **'לָכֶם', לְרַבּוֹת אֶת** האילן **הַנָּטוּעַ**

יז. **אדם** שהכה אשה הרה ומחמת המכה הפילה וולדותיה, המכה חייב לשלם לבעל האשה את דמי הוולדות [והם ההפרש שבין שווי האשה כשפחה בעורי הוולדות במציה, לבין שווי האשה לאחר שיצאו הוולדות. רש"י (שמות פ"ג כג)]. ורבי יוסי הגלילי דורש מהפסוק 'ובעל השור נקי', שרק אדם חייב בדמי וולדות, אבל שור שנגח אשה הרה והפילה וולדותיה, בעל השור אינו משלם את דמי הוולדות [ואע"פ שפסוק זה מדבר בשור תם, הוא הדין למועד, לפי שלא חייב הכתוב במועד אלא במקום שחייב בתם, כמבואר בתוספות (ב"ק מג. ד"ה כופ - הגמ'). רש"ש (פס מח: ברש"י ד"ה שור)]. וראה בזה גם בחיבורנו רעק"א (פס ד"ה שמור)]. רבי יוסי הגלילי חולק על האמור לעיל, וסובר ששור תם משלם חצי כופר, כמבואר בבבא קמא (מו.). יח. **הגמרא** היה פשוט שגם תנאים אלו סוברים שהנאת עורו אסורה, ולכן הקשתה מהו המקור לרין זה לדעתם. שפת אמת (ד"ה ולהנך). יט. **רש"י** (קידושין נ. ד"ה פרט). ובבבא קמא (מ"ב: ד"ה שהגיע) כתב רש"י שהטעם שפירש, הוא משום שלא ידע מה לרבות עוד מפסוק זה. כ. **רש"י**

(ד"ה לפ). וביאר בראש יוסף (פכ"ח), שרש"י פירש כן משום שמלשון הגמרא 'כיון' שהגיע וכו', משמע שכיון שהגיע לפסוק זה, חזר בו מכל דרשות ה'את' שדרש. ועוד, שמלשון הגמרא 'פירש', משמע שפרש וחזר בו מכל הדרשות, שאם לא כן היה לגמרא לומר שכיון שהגיע לפסוק זה לא דרשו. כא. **רש"י** (ד"ה לעולם). וכן שנינו באבות (פ"ד מ"ייב), שרבי אלעזר בן שמוע אומר, יהי מורא רבך כמורא שמים. כב. **קיצות** הפרי אסורות כמו פירות הערלה עצמם, משום שהם שומר לפרי. רש"י (ד"ה ופ). דין זה נלמד מייתור הכתוב את פריו', לרבות את הטפל לפרי, והיינו הקליפות שהם שומר לפרי. גמרא ברכות (נ:). כג. **אף** שהתרבה איסור הנאה, צריכים לרבות גם איסור מיוחד לצביעה וגם להדלקה, לפי שהיה מקום לומר שצביעה אינה נחשבת הנאה, משום שאין בה אלא מראה בעלמא. וכן היה מקום לומר שהדלקה מותרת, משום שמצות הערלה בשריפה, והיינו אומרים שמותר ליהנות ממנה תוך כדי קיום מצות בעירה. תוספות (ד"ה מעין).

הַקָּטוֹן הָרַבִּים, כגון אילן הנטוע באמצע הדרך לעוברים ושבים[א], שאף בו נוהג איסור ערלה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, הכותב 'לכם' בא **לְהוֹצִיא אֶת** האילן **הַגָּטוּעַ הָרַבִּים** מאיסור ערלה ולהתירו. ואין הכותב 'לכם' בא להתיר ערלה בהנאה.

הגמרא מבארת את מחלוקתם של תנא קמא ורבי יהודה: מַאי טַעְמָא דְּתַנָּא קַמָּא הדורש לאסור אילן הנטוע לרבים. משום **דִּכְתִיב 'וְנִטָּעֲתֶם כָּל עֵץ מַאֲכָל'** (ויקרא יט כג), ולשון 'ונטעתם', עץ הנטוע **לְיָחִיד מַשְׁמָע**, שדרך היחידים לנטוע עצים[ב], ואילו עץ הנטוע **הָרַבִּים לֹא מַשְׁמָע** מפסוק זה לחייב בערלה, שהרי אין דרך רבים לנטוע עצים[ג], **וּדְתַנְיָא רַחֲמָנָא 'לָכֶם'**, **לְהָבִיא** אף **אֶת הַגָּטוּעַ הָרַבִּים** לאיסור ערלה. **וְרַבִּי יְהוּדָה** סובר, שהכתוב **'וְנִטָּעֲתֶם'**, **מַשְׁמָע בֵּין** שכשהוא נטוע **הָרַבִּים**, כיון שנאמר בלשון רבים, **וּבֵין** כשהוא נטוע **לְיָחִיד**, שהכתוב מדבר לכל יחיד הנטוע אילן. וכן תיבת **'לָכֶם'** שבהמשך הפסוק, **בֵּין** שנטע **לְיָחִיד וּבֵין** שנטע לצורך **רַבִּים מַשְׁמָע**, **הֲוֵי** - נעשו שני כתובים אלו, **רַבּוּי אַחַר רַבּוּי**, וְכלל הוא **שֵׁאֵין רַבּוּי אַחַר רַבּוּי אֶלָּא לְמַעֵט** - כשריבתה התורה לדבר אחד פעמיים, בא הריבוי הנוסף למעט את אותו הדבר[ד], ולפיכך מתמעט אילן הנטוע לרבים מאיסור ערלה.

★

הגמרא מקשה על רבי אבהו מתרומה. מקשה הגמרא: וְהָרֵי תְּרוּמָה, דְּרַחֲמָנָא אֲמַר - שהתורה אמרה (ויקרא כב י) **'וְכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ'**, ולדעת רבי אבהו משמעו לאסור תרומה לזר אף בהנאה, **וְהֵרֵי תָּנֵן** בעירובין (סג:), **מְנָרְבִין** עירובי תחומין[ה] **לְנָזִיר בְּיַיִן**, **וְכֵן** מערבין **לְיִשְׂרְאֵל בִּתְרוּמָה**, אף שהעירוב אינו ראוי להם לאכילה! ואם תרומה אסורה בהנאה לזר, איך יכול לערב בה, הרי נהנה ממנה שעל ידי כך יכול לצאת מחוץ לתחום.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא שָׁאנֵי הָתָם בתרומה, **דְּאָמַר קְרָא** (במדבר יח לא), **'וַנְחַשְׁתֶּם לָכֶם תְּרוּמָתְכֶם'**, ולשון זו משמע **שֶׁשֶּׁלָּכֶם תְּהֵא** ליהנות בה[ו].

הגמרא מברירת לדעת חזקיה למה נכתב 'תרומתכם': וְאִידָךְ - וחזקיה הסובר ש'לא יאכל' אינו כולל איסור הנאה, סובר שמשמעות הפסוק **'תְּרוּמָתְכֶם'**, **דְּכָל יִשְׂרָאֵל[ז] קָאָמַר** - על התרומה של כל אחד מישראל הוא מדבר, ודרך הכתוב לדבר בלשון זו, ולא בא להתיר בהנאה.

★

הגמרא מקשה עוד על רבי אבהו מיין המותר לנזיר בהנאה. מקשה הגמרא: וְהָרֵי נָזִיר האסור באכילת ענבים וכל היוצא מהם, **דְּרַחֲמָנָא אֲמַר** (במדבר ו ד) **'כֹּל יְמֵי נִזְרוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מִגֶּפֶן הַיָּיִן וְעַד זֹג לֹא יֹאכַל'**[ח], ולדעת רבי אבהו משמעו שהם אסורים עליו אף בהנאה, **וְהֵרֵי תָּנֵן** בעירובין (סה) **מְנָרְבִין לְנָזִיר בְּיַיִן**, והרי נהנה ממנו בכך שיכול הוא לצאת מחוץ לתחום.

מתרצת הגמרא, **אָמַר מָר זוּטְרָא, שָׁאנֵי הָתָם** בנזיר, **דְּאָמַר קְרָא** (שם) **'כֹּל יְמֵי נִזְרוֹ'**, והלשון 'נזרו' משמעותו שהוא שלו, ובא לומר שאף מה שאסור עליו מחמת נזירותו, **שֶׁלּוֹ הֵא** ליהנות בו.

הגמרא מביאה תירוץ נוסף: רַב אַשֵׁי אָמַר, נאמר בנזיר (שם ו ח) **'קָדֹשׁ יִהְיֶה, גַּדֵּל פֶּרַע שְׂעַר רֹאשׁוֹ'**, ובא פסוק זה ללמדנו ששערות הנזיר קדושות ואסורות בהנאה[ט]. וממה שנאמר כך לגבי שערות הנזיר, יש ללמוד, שרק **גִּידּוּלוֹ** [-השער שגידל הנזיר] **קָדוֹשׁ, וְאֵין דָּבָר אַחֵר** שנאסר עליו מחמת הנזירות **קָדוֹשׁ** להיות אסור בהנאה, ומכאן שהיין מותר לו בהנאה.

הגמרא דוחה את תירוצו של רב אשי: מִידֵי [-וכי] **וְאֵין דָּבָר אַחֵר** קדוש **כָּתִיב**, הרי אין לשון מיותרת בפסוק למעט שדברים אחרים שהנזיר אסור בהם אינן אסורות לו בהנאה. מסיקה הגמרא, **אֶלָּא מֻחְזָקְתָּא** [-התירוץ הברור הוא] **קָתֵרוּצוּ דָּמֵר זוּטְרָא**, שמהלשון 'נזרו' משמע שיכול ליהנות בו.

★

הגמרא מקשה על רבי אבהו מאיסור חדש. שואלת הגמרא: וְהָרֵי חָדָשׁ - תבואה חדשה, **דְּרַחֲמָנָא אֲמַר** בה (ויקרא כג יד) **'וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה'** - עד יום ט"ז ניסן שבו מקריבים את קרבן העומר, **וְתָנַן** במשנה במנחות (פה.), מלבד איסור האכילה של התבואה החדשה, אסור אף לקצור מהתבואה החדשה לפני העומר[י], ומכל מקום **קוֹצֵר שֶׁשָּׁחַת** - מותר לקצור כשהתבואה עדיין עשבי[יא], לפי שקצירת עשב אינה נחשבת קצירה[יב]. וכן מותר לקטוף חטים גמורות מתבואה חדשה, שקטיפה אינה נחשבת קצירה, **וְמַאֲכִיל** אותן **לַבְּהֵמָה**, אבל הוא עצמו אינו יכול לאכול מהם מאחר שהן גמורות ואסורות באכילה באיסור חדש[יג]. הרי שאף שנאמר באיסור חדש 'לא תאכלו', הוא מותר בהנאה, ולקשה על רבי אבהו.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב שְׁמָעָיָה, שָׁאנֵי הָתָם - שונה הדבר שם באיסור חדש, **דְּאָמַר קְרָא** (שם כג י) **'וַהֲבֵאתֶם אֶת עֹמֶר רֵאשִׁית קְצִירְכֶם'**, והלשון **'קְצִירְכֶם'** משמע **שֶׁלָּכֶם יְהֵא** ליהנות בו[יד].

הגמרא מברירת לדעת חזקיה מדוע נאמר 'קצירכם': וְאִידָךְ - וחזקיה הסובר ש'לא יאכל' אין משמעו איסור הנאה, סובר שהלשון **'קְצִירְכֶם' דְּכָל יִשְׂרָאֵל מַשְׁמָע**, ודרך הכתוב לדבר בלשון רבים, ואין זה בא לדרשה.

★

הגמרא מקשה על חזקיה ורבי אבהו משרצים. מקשה הגמרא: וְהָרֵי שְׁרָצִים, דְּרַחֲמָנָא אֲמַר - שאמרה התורה בהם (ויקרא יא מג) **'וְכָל הַשֹּׁרֵץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל'**, **וְתָנַן** במשנה במסכת שביעית (פ"ז מ"ד), **צֵידֵי חַיָּה וְעוֹפוֹת וְדָגִים שֶׁגְּזָדָמָנוּ לָהֶם** בצידה, **מֵינִין** של בעלי חיים **טְמֵאִין, מוּתָּרִין** הציידים **לְמוֹכְרָן לָנָּכְרִים**. הרי שמותר ליהנות מבעלי חיים האסורים באכילה, ולקשה על חזקיה ורבי אבהו הסוברים ש'לא יֵאָכֵל' אוסר אף בהנאה.

מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי הָתָם - שונה הדבר שם בשרצים **דְּאָמַר קְרָא** (שם יא ט) **'שֶׁקֶץ הֵם לָכֶם'**, ומשמעו **שֶׁשֶּׁלָּכֶם יְהֵא** ליהנות מהם.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי - אם התיר הכתוב ליהנות מהמינים טמאים, **אַפִּיקּוּ לְהַתְחָלָה נָמֵי** - גם יש להתיר לצוד אותם כדי למוכרם, ומדוע התירה המשנה למוכרם רק באופן שהזדמנו לו באקראי, ולא התירה לצודם לכתחילה[טו].

מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי הָבָא, משום דְּאָמַר קְרָא 'וְשֶׁקֶץ יִהְיוּ לָכֶם', והלשון 'יהיו' משמעו **שֶׁבְּהֶוְיֵיתָן יְהוּ**, כלומר שישארו באיסורם ולא יעשו בהם שחורה כדי להשתכר בהם[טז].

א. **רש"י** (ד"ה לנטיעה). והקשה התוספות (ד"ה עופות), הלא שנינו במסכת ערלה (פ"ג מ"ט), הנוטע 'לרבים' חייב [בערלה], ורבי יהודה פוטר, ובהמשך (פה) שנינו, הנוטע 'ברשות הרבים' חייב בערלה. הרי שנוטע לרבים ונוטע ברשות הרבים שני עניינים שונים הם. וכתבו הפני יהושע (כאמור שם, בפלפול שם) והראש יוסף (פ"ג שם) בייישב דברי רש"י, שהנוטע לרבים היינו רק כשמתקיימים שני תנאים, הן שנוטע לצורך רבים והן שהנטיעה היא ברשות הרבים, ובזה מחייבים חכמים בערלה ורבי יהודה פוטר. והנוטע ברשות הרבים, היינו שנטע ברשות הרבים לצורך היחיד, ובזה לדברי הכל חייב בערלה. והתוספות פירשו, שנטע לרבים היינו הנוטע ברשות היחיד לצורך הרבים (ומפקיר את הנטיעה לרבים. חידושי הר"ן (לנד. בדפי הרי"ף), אבל נוטע ברשות הרבים לדברי הכל חייב בערלה. ב. **ומה** שנאמר 'ונטעתם' בלשון רבים, היינו לכל בני ישראל, לכל אחד ואחד מהם כשנוטע עץ. רש"י (ד"ה ונטעתם). ג. **רש"י** (שם). וכלל גדול הוא בכל התורה, שאין התורה מדברת אלא על דברים שנעשים כדרך עשייתם. וכשם שכבל איסורי אכילה התנה, אין בכללם אלא האוכל והנהנה כדרך אכילתו והנאתו. קובץ שעורים (פאה טז). ד. **כך** ניתנה התורה לדדרש במדת ריבוי, שאם ישנם שני ריבויים על דבר אחד, משמעותם למעט. ואף שלולי שניהם היה דבר זה מתמעט ממילא, מכל מקום הוצרכה התורה למעטו באופן מפורש, משום שהיה אפשר לדדרש בדרשה אחרת כלשהי לרבות את הדבר, ולכן פירשה התורה למעט דבר זה, על ידי ריבוי אחר ריבוי. כללי הגמרא (מהר"י קולון) בהלכות עולם (שפר לפיטיו פ"ד ד"ה זין ויפוי) על פי התוספות ביומא (פ, ד"ה תניא). ה. **אסור** לצאת בשבת מחוץ לתחום, שהוא אלפיים אמה מחוץ למקום ששבת בו או מחוץ לעיירו. ואם רצה לצאת בשבת יותר משיעור זה, תיקנו חכמים שיעשה עירוב תחומין מערב שבת, והיינו שמניח דבר מאכל בערב שבת לפני גבול האלפיים אמה המותרים לו, ועל ידי כך נחשב שהוא קבע שם את דירתו, ומשם ואילך יוכל ללכת אלפיים אמה נוספים. רש"י (עירובין נו: ד"ה חוץ). ו. **אף** שהוא אסור בשתיית יין, מכל מקום בידו להישאל על נזירותו ולהיות מותר ביין, ועל כן נחשב היין כסעודה הראויה לו. וכן יכולים לערב בתרומה לזר, והואיל ובידו להישאל על התרומה, ותחזור להיות טבל ויחזור ויתרום חלק אחר ממנה, הוישאר יהיה ראוי לו לאכילה. רש"י (ד"ה מנרבין). אכן בעירובין (כח.) מבואר טעם אחר, לפי שאף שהתעודה העירוב בעצמו אין זה ראוי למאכל, מכל מקום כיון שהוא ראוי לאנשים אחרים, שהיין ראוי לכולם [מלבד להנזיר עצמו] והתרומה ראויה לכהנים, יכול לערב בהם אף מי שאסור לו לאכול מהם. והתוספות כאן (ד"ה ממנרבין) הביאו טעם זה. ורבי עקיבא איגר (על משנת ערוכין פ"ג מ"ט) הגיה את דברי רש"י בהתימה, שפירש שלא כדברי הגמרא. ז. **פסוק** זה נאמר בתרומת מעשר שנותנים הלויים לכהנים מהמעשר שלהם, והוא הדין לתרומה גדולה שמותר על כל ישראל להפריש מטבלם, שהוקשו שתי תרומות אלו זו לזו, שכן נאמר בכתוב 'ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב', כלומר תרומה זו תיחשב כתרומה גדולה. רש"י (ד"ה מתרומתכם). ח. **לאו** דווקא 'ישראל' אלא לויים, שהרי הפסוק מדבר בתרומת מעשר שהלויים נותנים. רש"י (ד"ה ישראל) ופיקח). ט. **החרצנים** הם גרעיני הענבים, והזג הוא קליפתם. י. **הקשו** התוספות (ד"ה מאי) לחזקיה הסובר שהשלון 'לא יאכל' אין במשמעה איסור הנאה, לאיזה צורך כתבה התורה 'נזרו', והביאו שיש גורסים בדברי הגמרא 'ואידך', על נזיר מגלח ואינו מגלח על נזירות אביו'. והיינו שלדעת חזקיה הכתוב 'נזרו' בא ללמד שהנזיר מגלח רק על נזירות עצמו ולא על נזירות אביו. ופירוש הדבר שאם היו הוא ואביו נזירים והניח האב מעות לקרבנות נזירותו ומת, יפלו המעות לנדבה, ואין הבן יכול להביאם לחובתו. יא. **התבישׁ** בתורה הוא 'קדש' חסר ו', ומשמעו כאילו נאמר 'קודש', ונלמד מזה שהשער של הנזיר אסור בהנאה. קידושין (נ:) ורש"י (שם ד"ה קודש). יב. **שנאמר** (ויקרא כג י) 'והבאתם את עומר ראשית קצירכם', ודרשו מזה (מנחות נג.) שהעומר תהיה הראשונה לכל הקצירות. איסור זה הוא רק על המקומות הראויים להביא מהם את העומר, כמבואר שם (נח). יג. **רש"י** (ד"ה קוטף), ובמנחות (פה) שנינו, שלדעת רבי יהודה משהתחיל לקצור קודם שהביאה התבואה שליש, מותר אף להמשיך לקצור ממנה לאחר מכן להתמהר. ולדעת רבי שמעון, מותר אף כשהתבואה הביאה יותר משליש להתחיל לקצור ממנה לצורך בהמה, שקצירה לבהמה קרויה קצירת שחת, ואינה חשובה קצירה. יד. **רש"י** (ד"ה קוטף), ותבואה זו [קודם הבאת שליש] אינה אסורה כלל באיסור חדש, שאין איסור חדש אלא משהביאה התבואה שליש. תוספות (ד"ה קוטף). אמנם בתוספות רבינו פרץ (ד"ה קוטף) כתב, שאיסור חדש נוהג אף בתבואה שלא הביאה שליש. טו. **כך** פירשו רש"י (ד"ה קוטף) והתוספות (ד"ה קוטף, בפירוש ראשון), שהמשך המשנה 'ומאכיל לבהמה', אינו שייך לדין הקודם 'קוצר לשחת', אך בפירוש שני פירשו התוספות, שהכל הוא המשך אחד, שקצירה לשחת מותר רק להאכיל לבהמה. טז. **הכתוב** 'קצירכם' אמור על קציר העומר, ואף שהוא עצמו נאסר באיסור חדש עד הקרבתו, מכל מקום הוא מותר בהנאה אף לפני הקרבתו. שפת אמת (ד"ה ומקשה לכל). יז. **כמו** ששנינו (שביעית פ"ח מ"ב) 'אין עושין סחורה לא בגבילות וטריפות ולא בשקצים ורמשים', הקושיא היא רק לאחר שתירצנו שהיתר הנאה בשרצים נלמד מהכותב 'לכם', אך לולי דרשה זו, יש לומר שבאמת מן התורה מותרים בהנאה, ומדרבנן אסור לצוד אותם כדי למוכרם. אך מאחר שהתורה התירה בפירוש בכתוב 'לכם' ליהנות מהם, אין לומר שמדרבנן אסור ליהנות מהם לכתחילה, שאין יכולים חכמים לאסור את מה שהתיר התורה בפירוש. תוספות הרא"ש ותוספות רבינו פרץ (ד"ה לא תאכלו). יח. **בירושלמי** (שביעית פ"ח ה"ב) הקשו, הפני יהושע (ד"ה לא תאכלו), והט"ז (יו"ד סי' קח סק"ג).

שואלת הגמרא: וְתֶחֱזְקֵיהּ הסובר שרק כשנאמר ״לֹא יֵאָכֵל״ אסור בהנאה, אֲבָל ״לֹא תֹאכַל״ מותר בהנאה - **למה הוצרכה התורה לכתוב בשרצים ״לֹא יֵאָכֵל״, וּמַיְיתֵי לֵיהּ מִ״לֹא תֹאכַל״** - ומשום כך הוצרכה לכתוב ״לכם״ כדי להתירם בהנאה, **לֵימָא לֵיכְתּוֹב רַחֲמָנָא ״לֹא יֵאָכֵל״**, אלא ״לא יאכל״, **וְלֵימָא בָּעֵי** - ולא תצטרך התורה לכתוב ״לָכֶם״.

משיבה הגמרא: אָמַר לָךְ חִזְקִיָּה, **סְתָמָא דִּידֵי נָפְקָא מֵהָבָא** - דין זה ש״לֹא יֵאָכֵל״ בכל התורה כולל בו איסור הנאה, גם אני למדתי אותו מכאן, שממה שהוצרכה התורה לומר ״לכם״ כדי להתירו בהנאה, יש ללמוד שמשמעות ״לֹא יֵאָכֵל״ בכל מקום הוא לאסור אף בהנאה[יט].

★

הגמרא מקשה על חזקיה ורבי אבהו מחמץ. מקשה הגמרא: **וְהָרְתַנְיָא חָמֵץ, דְּרַחֲמָנָא אָמַר** (שמות יג ג) ״**לֹא יֵאָכֵל חָמֵץ**״, **וְתָנְיָא** בברייתא (לקמן פח:), חמץ וכו׳ משעה שאסור באכילה אסור בהנאה, **רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, תְּמַהּ עָלַי עַצְמְךָ** - יש לך לתמוה, **הֵיאַךְ** אתה אומר **שֶׁחָמֵץ אָסוּר בַּהֲנָאָה כָּל שְׁבָעָה** ימים של פסח, הלא לא מצינו בו שנאסר בהנאה. הרי שאף שנאמר בכתוב ״לֹא יֵאָכֵל״ אין במשמעותו איסור הנאה[כ].

מתרצת הגמרא: **שָׁאנֵי הָתָם** - שונה הדבר שם בחמץ, **דְּאָמַר קְרָא** (פסח יג ז) ״**וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאוֹר**״, ומתיבת ״לך״ יש לדרוש, **שֶׁלְּךָ יֵרָאֶה** להנות בו[כא].

הגמרא מפרשת את מחלוקת חכמים ורבי יוסי הגלילי מה דורשים מתיבת ״לך״, שואלת הגמרא: וְרַבָּנָן האוסרים חמץ בהנאה, מה למדו מתיבת ״לך״. **משיבה הגמרא:** הם סוברים שתיבת ״לך״ בא ללמד, שחמץ **שֶׁלְּךָ אִי אַתָּה רוֹאֶה** - אסור שיימצא בפסח ברשותך, **אֲבָל אַתָּה רוֹאֶה** חמץ **שֶׁל אֲחֵרִים** [-נכרים][כב], **וְשֶׁלּוֹ גְּבוֹהַּ** [-הקדש] המופקד ברשותך ונמצא בביתך.

שואלת הגמרא: וְאִידָךְ - ורבי יוסי הגלילי, איך דורש מ״לך״ להתיר חמץ בהנאה, הלא הוצרך ללמדנו שאין עוברים על חמץ של אחרים הנמצא ברשות ישראל. **משיבה הגמרא:** **תְּרֵי לְךָ תְּרֵיצִי** - נאמר בתורה פעמיים ״לך״ לגבי חמץ בפסח[כג], והשני בא להתיר את החמץ בהנאה.

חוזרת הגמרא ושואלת: וְאִידָךְ - וחכמים שאוסרים חמץ בהנאה, מה הם דורשים ממה שנאמר ״לך״ פעמיים. **משיבה הגמרא:** שניהם באים ללמד דיני חמץ של גוי המצוי ברשותו של ישראל, **חַד** [-אחד] מהם בא למעט שאין אתה עובר גם **בְּחָמֵץ** של **נָכְרִי שֶׁכְּיִשְׂתּוֹ** תחת ידך וממנו נחשב כממונך[כד]. **וְחַד** [-ואחד] מהם בא למעט שאין אתה עובר **בְּחָמֵץ** של **נָכְרִי שֶׁאֵי כְּיִשְׂתּוֹ** תחת ידך[כה].

שואלת הגמרא: וְאִידָךְ - ורבי יוסי הגלילי, מהיכן דורש להתיר את החמץ בהנאה, הלא התורה הוצרכה לכתוב תיבת ״לך״ פעמיים כדי למעט חמץ של גוי. **משיבה הגמרא:** **תְּלָתָא** ״לְךָ״ - שלשה פעמים נאמר בתורה תיבת ״לך״ בענין חמץ[כג], ומה״לך״ השלישי לומדים להתיר חמץ בהנאה.

חוזרת הגמרא ושואלת: וְאִידָךְ - וחכמים האוסרים חמץ בהנאה, מה הם דורשים ממה שנאמר פעם נוספת ״לך״. **משיבה הגמרא:** בפסוק אחד נאמר פעמיים ״לך״, **חַד** - אחד מהם **בְּשָׁאוֹר, וְחַד** - ואחד מהם **בְּחָמֵץ**, למעט את שניהם מלעבור עליהם בשל גויים ושל הקדש. **וְצָרִיכִי** - והוצרכו שני מיעוטים הללו, שממה שנאמר המיעוט שאין עובר בשאור של אחרים שברשותו, אין ללמוד על חמץ, שחמץ חמור משאור בכך שהוא ראוי לאכילה[כו]. וממה שנאמר המיעוט שאין הישראל עובר בחמץ של אחרים שברשותו, אין ללמוד על שאור, ששאור חמור מחמץ בכך שראוי לחמץ בו עיסות אחרות.

★

הגמרא דנה האם מחלוקת חזקיה ורבי אבהו שנויה במחלוקת תנאים. שואלת הגמרא: **לֵימָא תְּנָאֵי** - האם נאמר שמחלוקת זו אם כשנאמר בכתוב ״לא תאכל״ או ״לא תאכלו״ נכלל בזה גם איסור הנאה, תלויה במחלוקת תנאים. נאמר בתורה (ויקרא ז כג-ז) ״כָּל חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז לֹא תֹאכֵלוּ. וְחֵלֶב נְבֵלָה וְחֵלֶב טְרֵפָה יֵעָשֶׂה לְכָל מְלָאכָה״. ושנינו בברייתא, **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** - מה מלמדנו רישא הכתוב ״לְכָל מְלָאכָה״, הלא היה ניתן לכתוב ״עשה למלאכה״. ומבארת הברייתא, **שֶׁיָּכוֹל** הייתי לומר, שדווקא **לְמָאכֶלֶת גְּבוֹהַּ** - הקדש, כגון למשוח בו עורות לצורך בדק הבית, **יָהֵא** החלב **מוּתָּר**, שכן הותר לאכילת הקדש, שחלב הקרבנות קרב על גבי המזבח, ולכן מסתבר לומר שהותר להקדש ליהנות מחלב אף לצרכים אחרים. אבל **לְמָאכֶלֶת הֶדְיוֹט יְהֵא אָסוּר** ליהנות מחלב, שנאמר ״לֹא תאכלו״, ואף איסור הנאה במשמע. **תַּלְמוּד לוֹמַר** - מלמדנו הכתוב ״לְכָל מְלָאכָה״, שהחלב מותר אף למאכלת הדיוט, ולא נאסר בהנאה, **דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר**, שמה שכתבה התורה ״וחלב נבלה וגו׳ יעשה לכל מלאכה״, בא לומר שאין החלב מטמא כשבר נבלה, משום **שֶׁיָּכוֹל** הייתי לומר, שרק **לְמָאכֶלֶת הֶדְיוֹט יְהֵא** חלב נבלה **טָהוֹר**, אבל **לְמָאכֶלֶת גְּבוֹהַּ** - לקרשים, **יְהֵא** אף חלב נבלה **טָמֵא** בטומאת נבלה[כח]. **תַּלְמוּד לוֹמַר** - מלמדנו הכתוב ״לְכָל מְלָאכָה״, שחלב נבלה אין בו כלל טומאת נבלה, אף לקרשים.

לפני שהגמרא מברירת במה נחלקו, היא מפרשת שלא נחלקו להלכה, אלא על מה בא הפסוק לומר[כט]. אומרת הגמרא: וְרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי סובר **שְׁטוּמְאָה וְלִטָּהֳרָה** - לגבי דיני טומאה וטהרה **לֹא אִיצְטְרִיךְ קְרָא** - אין צורך פסוק שחלב נבלה אינו מטמא[ל], **וְכִי אִיצְטְרִיךְ קְרָא** - מה שהוצרך הכתוב ללמדנו הוא **לְאֵיסּוּר וְלִהֱיתֵּר** - לדיני איסור והיתר הנאה מהחלב. **וְרַבִּי עֲקִיבָא** סובר שלדיני **אֵיסּוּר וְהֶיתֵּר לֹא צָרִיךְ קְרָא** להתיר את החלב בהנאה[לא], **וְכִי אִיצְטְרִיךְ קְרָא** - מה שנצרך הפסוק, הוא **לְטוּמְאָה וְלִטָּהֳרָה** - לדיני טומאה וטהרה, ללמדנו שהוא טהור אף לקדשים.

מוכרים חמורים וגמלים, ותירצו, שאין הם עומדים לאכילה, אלא למלאכה, ובזה לא נאמר האיסור לעשות בהם סחורה. יט. **וכ״ה** אותם מקומות שנאמר בהם ״לֹא תאכל״ או ״לא תאכלו״, ונאמר בהם ייתור ללמד ממנו היתר הנאה, לדעת חזקיה אכן לא באו ייתורים אלו להתירם בהנאה, כמו שנתבאר בגמרא לעיל. רש״י (ד״ה טעמא). כ. **אף** החולקים על רבי יוסי שחמץ בפסח אסור בהנאה, אין זה משום משמעות הכתוב ״לֹא יֵאָכֵל״, שאם כן מה תמה עליהם רבי יוסי הגלילי, הרי הם דורשים כן מהכתוב ״לֹא יֵאָכֵל״. מהר״ם חלאווה (ד״ה ומ״ל). כא. **אבנם** עדיין יש להקשות על חזקיה, שלא היתה התורה צריכה לכתוב ״לֹא יֵאָכֵל״ אלא ״לֹא יאכל״, ומכיוון שהגמרא לא תצטרך לכתוב ״לך״, תוספות (ד״ה שאני) והניחו בקושיא, ובחידושי הר״ן (ד״ה שאני) תירץ, שנידון הגמרא הוא בשיטת רבי יוסי הגלילי, ולהלן (ע״ב) מבואר שאכן אינו סובר כחזקיה, ומכיוון אף אם היה כתוב ״לֹא יאכל״ היה במשמעותו איסור הנאה והיתה צריכה התורה לכתוב ״לך״ להתיר הנאה. כב. **רש״י** (לעיל ה: ד״ה לא). כג. **האחד** בפרשת בא (שמות יג ז) ״ולא יראה לך שאור בכל גבולך״, והשני בפרשת ראה (דברים טז ד) ״ולא יראה לך שאור בכל גבולך שבעת ימים״. כד. **רש״י** (לעיל ה: ד״ה נכרי). כה. **הייתור** הנוסף של הכתוב ״לך״ בפעם הנוספת, בא למעט נכרי שכיבשתו תחת ידך, שהוא חידוש גדול יותר שאין עובר עליו ב״לא יראה״. כו. **שכן** בפסוק הראשון שנאמר בו ״ולא יראה לך שאור״ (שמות יג ז), נאמר בו גם ״ולא יראה לך חמץ״. כז. **שאור** הוא בצק חמרץ ביותר שאינו ראוי לאכילה מרוב חמיצותו, ונותנים אותו בתוך בצק אחר כדי לחמצו. כח. **שכן** מצאנו במקומות אחרים ברישא טומאה וטהרה, שקדשים חמורים יותר מחולין, שהרי קדשים נפסלים אף מטומאה של שלישי, מה שאין כן חולין שאין בו אלא שני לטומאה. תוספות רבינו פרץ (ד״ה כי קתני). כט. **פני** יהושע (ד״ה וכי יומי). ל. **רבי** יוסי הגלילי סובר שחלב אינו בכלל בשר ואף בלא ריבוי לא היה מקור לומר שדינו כנבילה. רש״י (ע״ב ד״ה מלמד). לא. **הגמרא** בהמשך (ע״ב) תבאר מהו טעמו של רבי עקיבא בדבר זה.

הגמרא מבררת מה הוא שורש המחלוקת: מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי - האם לא נחלקו רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא, **דְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי סָבַר** כרבי אבהו שכשנאמר איסור אכילה משמעו גם איסור הנאה, וכיון שנאמר על חלב **'לֹא תֹאכְלוּ', מַשְׁמַע בֵּין אִיסּוּר אֲכִילָה וּבֵין אִיסּוּר הֲנָאָה, וְכִי אָתָא קְרָא** - וכשבא הכתוב 'עשה לכל מלאכה', **לְמִישְׁרְיֵהּ** [-להתיר] לְחלב של **נְבֵילָה**[א] **בְּהֲנָאָה הוּא דַּאֲתָא** - הוא בא. **וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר** שלשון **'לֹא תֹאכְלוּ' רַק אִיסּוּר אֲכִילָה מַשְׁמַע, וְאִיסּוּר הֲנָאָה לָא מַשְׁמַע**, ואין צורך לימוד להתיר חלב בהנאה, **וְכִי אָתָא קְרָא** - וכשבא הכתוב 'עשה לכל מלאכה', **לְמִטְּמָאָה וְלַהֲרָה** הוא בא, להשמיענו שאין בחלב טומאת נבילה כלל. נמצא שהכלל של רבי אבהו שאיסור אכילה משמעו גם איסור הנאה תלוי במחלוקת תנאים.

הגמרא דוחה, שאין הכרח שמחלוקת זו תלויה במחלוקת חוקיה ורבי אבהו:[ב] **דּוחֵי הגמרא: לָא** בכך נחלקו רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא, אלא **דְּכוֹלֵי עָלְמָא** מודים שכשכתוב **'לֹא תֹאכְלוּ', מַשְׁמַע בֵּין אִיסּוּר אֲכִילָה וּבֵין אִיסּוּר הֲנָאָה**, כדברי רבי אבהו. **וְהָכָא** - וכאן לגבי חלב נבילה, **בְּהָא קָמִיפַּלְגִי** - בדבר זה נחלקו. **רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי סָבַר, שֶׁכְּשֶׁהוּתְּרָה גְּבֵילָה** בהנאה[ג], **הֵיא** עצמה **הוּתְּרָה**, כלומר הכשר שלה, אבל **חֶלְבָּהּ וְגִידָהּ** - וגיד הנשה שלה, **לָא הוּתְּרוּ** בכלל זה בהנאה, כיון שאין הם נחשבים בשר, ומטעם זה אף אין צריכים פסוק לומר שחלב אינו מטמא בטומאת נבילה[ד], **וְעל כרחך כִּי אִיצְטְרִיךְ קְרָא** - מה שצריך את הפסוק בחלב נבילה 'עשה לכל מלאכה', **לְהֶיתֵּר הֲנָאָה הוּא דַּאֲתָא** - הוא בא להתירו בהנאה. **וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר, שֶׁכְּשֶׁהוּתְּרָה גְּבֵילָה** בהנאה, אף **חֶלְבָּהּ וְגִידָהּ נָמֵי הוּתְּרוּ** עמה, לפי שאף חלב וגיד בכלל בשר, ואין צריכים לימוד להתיר חלב בהנאה, שהוא בכלל מה שהתירה התורה את הנבילה בהנאה[ה], **וְכִי אִיצְטְרִיךְ קְרָא** - ומה שצריך את הפסוק 'עשה לכל מלאכה', **לְעִנְיַן מִטְּמְאָה וְלַהֲרָה** נצרך, כיון שחלב בכלל בשר והיה מקום לומר שהוא טמא, ובא הכתוב לומר שחלב נבילה אין בו טומאת נבילה כלל.

הגמרא מקשה על שיטתו של רבי יוסי הגלילי: וְלשיטת הגמרא: רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי הסובר שחלב וגיד אינם חשובים בשר ואינם נכללים במה שהתירה התורה נבילה בהנאה, אמנם **אֲשְׁכְּחַן חֵלֶב דְּשָׁרְיֵהּ רַחֲמָנָא בְּהֲנָאָה** - מצאנו שהתירה התורה חלב בהנאה בפסוק 'לכל מלאכה', **אֲלָא גִּיד** הנשה שהלשון **'לֹא יֹאכלו'** האמור בו, כולל גם איסור הנאה, ולא מצאנו שהתירו הכתוב בהנאה, **הָאי גִּימָא** שרבי יוסי הגלילי סובר **דְּאָסוּר** בהנאה.

עונה הגמרא: שתי תשובות בדבר, **אִיבָּעֵית אֵימָא** - אם תרצה אמור, שלדעת רבי יוסי הגלילי **הָכִי נָמֵי דְּאָסוּר** - אכן כן הדין שגיד הנשה אסור בהנאה. **וְאִיבָּעֵית אֵימָא** - ואם תרצה אמור באופן אחר, שרבי יוסי הגלילי סובר שגיד הנשה מותר בהנאה, **וּמַיְיתֵי לָהּ** - והוא לומד היתר זה, **מִקַּל וְחוֹמֶר** מחלב. **וּמָה חֵלֶב** החמור **שֶׁנָּגוּשׁ בָּרֶת** על אכילתו[ו], מכל מקום **מוּתָּר בְּהֲנָאָה, גִּיד** הקל **שֶׁאֵינוֹ נָגוּשׁ בָּרֶת** על אכילתו, **לָא כָּל שֶׁכֵּן** שהוא מותר בהנאה[ז].

לעיל (כב:) **הובא דעת רבי שמעון שגיד הנשה אסור בהנאה, לפי שלא הותר בכלל ההיתר של נבילה מאחר שאין בגידין בנותן טעם ואין גיד הנשה נחשב בשר. הגמרא מפרשת מדוע אינו לומד להתירו בקל וחומר מחלב. אומרת הגמרא: וְרַבִּי שִׁמְעוֹן דְּאָמַר** גיד הנשה בהנאה, **לֵימָא** לומד להתירו בקל וחומר מחלב, משום **דְּאִיכָּא לְמֵימַר** - יש לפרוך, **מָה לְחֵלֶב שֶׁכֵּן** מצאנו בו קולא **שֶׁהוּתַּר מִבְּלוֹ** - שהכלל שחלב אסור הותר **אֲצַל חַיָּה** באכילה, שרק חלב בהמה נאסר[ח], **תֹּאמַר** - האם תלמד מזה להתיר **בְּגִיד** שמצאנו בו חומרא **שֶׁלֹּא הוּתַּר מִבְּלוֹ אֲצַל חַיָּה** - שלא מצאנו שהתורה חילקה בו בין בהמה לחיה, ואם כן יתכן שאף לגבי איסור הנאה גיד הנשה חמור יותר מחלב.

אומרת הגמרא: וְאִידָךְ - ורבי יוסי הגלילי סובר שאין זה פירכא, לפי שהפסוק 'לכל מלאכה', **בְּבְהֵמָה דְּאָמְרִינַן**, בחלב של בהמה דיבר, **וּבְבְהֵמָה מִיהַת לָא אִישְׁתְּרִי** - ובבהמה על כל פנים לא הותר חלב, ואצלה חמור יותר חלב מגיד הנשה[ט].

*

הגמרא דנה מה ההבדל להלכה בין דעת החוקיה לדעת רבי אבהו. שואלת הגמרא: מִכְּדֵי - הרי **אוֹתָבִינְהוּ כָּל הֲנֵי קְרָאֵי** - הקשינו על רבי אבהו מכל אותם פסוקים שנאמר בהם 'לא תאכל' ומצאנו שהם מותרים בהנאה, **וְשָׁנִינְהוּ** - ושיננו אותם רבי אבהו, שבכל אחד מהם יש דרשה שבאה להתירו, ולדעת חזקיה הם מותרים בהנאה משום שאין במשמעות הכתוב של איסור אכילה לאסור בהנאה, ולא מצאנו אפילו איסור אכילה אחד שרבי אבהו מחמיר בו ואוסרו בהנאה וחזקיה מתירו. ונמצא **שְׁחִזְקִיָּה וְרַבִּי אַבָּהוּ בְּמַאי פְּלִיגִי** - במה נחלקו, הלא רק **בְּחֶמְיָן בָּסָח וְאָלְיָא דְּרַבָּנָן** - לפי דעת חכמים החולקים על רבי יוסי הגלילי וסוברים שהוא אסור בהנאה[י], וכן **בְּשׁוּר הַנִּסְקָל, וְאָלְיָא דְּדִבְרֵי הַכֹּל** - לדעת הכל, שאין חולק על כך שהוא אסור בהנאה[יא], ונחלקו מה המקור לאיסורם, **שְׁחִזְקִיָּה גָּזַק לֵיהּ מִ'לֹא יֹאכַל'** האמור בהם, **שמשמעותו** שלא יהיה לך בו היתר אכילה, והיינו איסור הנאה. **וְרַבִּי אַבָּהוּ גָּזַק לֵיהּ** - יצא לו איסור הנאתם **מִנְּבֵילָה** - ממה שהוצרך הכתוב בנבילה להתיר נתינה לגר ומכירה לנכרי, ומזה לומדים שבכל מקום שאסרה התורה באכילה בכלל גם איסור הנאה, עד שיפרט לך הכתוב שהם מותרים. אם כן יש להקשות, **מִכְּדֵי** [-הרי] **דִּין לָמֵד וְגִיד לָמֵד** - בין לחזקיה ובין לרבי אבהו, חמץ ושור הנסקל **אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה**, אם כן **מַאי בֵּינַיְיהוּ** - מה ההבדל ביניהם להלכה.

משיבה הגמרא: אִיבָּא בֵּינַיְיהוּ - יש חילוק ביניהם, בדין **חוּץ שֶׁנִּשְׁחֲטוּ בָּעֲזָרָה** לשיטת רבי יהודה, שלדבריו הנאמר בנבילה 'לגר אשר בשעריך תתנה ואכלה או מכור לנכרי', הדברים כפשוטם, שלא התירה תורה אלא לתת לנבילה לגר תושב ולמכור לנכרי, ולא להיפך[יב]. ולפי שיטתו אין לומדים מנבילה שכל איסורי אכילה אסורים בהנאה, שהרי נצרך הכתוב לגופו שאין למכור לגר ולא לתת לגוי[יג]. **חִזְקִיָּה סָבַר**, שהלשון **'לֹא יֹאכַל'** שנאמר בחמץ ובשור הנסקל, בא **לְמִשְׁמֵעִינַן הֲנָיָה** - למעט אותם ולאוסרם בהנאה, ומה שנאמר בטריפה 'לְכֶלֶב תַּשְׁלִיכוּן אוֹתוֹ', תיבת **'אותו'** באה **לְמֵמְעֵיטֵי** שרק טריפה מותר בהנאה ומותר להשליכו לכלב, אבל **חוּץ שֶׁנִּשְׁחֲטוּ בָּעֲזָרָה** אסור בהנאה. אבל **רַבִּי אַבָּהוּ סָבַר**, הנאמר **'אותו'** בא לומר שרק טריפה שנאסר באכילה מותר בהנאה, **וּלְמֵמְעוּטֵי הֲנֵי** - למעט חמץ ושור הנסקל שנאסרו בתורה באכילה, שאסורים גם בהנאה[יד]. ואין מקור לומר שחולין שנשחטו בעזרה אסורים בהנאה[טו], **וְחוּץ** שנשחטו **בָּעֲזָרָה** האסורים בהנאה, **לָאו דְּאוֹרָיְיתָא נִינְהוּ** - אין איסורם מן התורה[טז].

*

הגמרא מביאה שיטה אחרת למקור שחמץ בפסח ושור הנסקל אסורים בהנאה: יְתִיב הַהוּא מָרָבָּנָן - ישב אחד מהחכמים **קַמֵּיהּ** [-לפנין] **דְּרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, וְיָתִיב וְקָאָמַר מְשָׁיְיהּ** - וישב ואמר משמו **דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי** כדברים הבאים. **מַנַּיִן לָכָל אִיסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה, דְּכִי הֵיכִי** [-שכשם] **דַּאֲסוּרִין**

א. **בהגהות** וציונים הובא שבכתבי היד אין תיבה זו, שהרי לא מדובר כאן על נבילה, אלא על חלב [ובראיכים את הפסוק אף להתיר כל חלב בהנאה, ולא רק חלב של נבילה]. ב. **אמנם** מדברי רבי יוסי הגלילי ודאי מוכח כדעת רבי אבהו, אך הגמרא דוחה שאין הכרח לומר שרבי עקיבא חולק על כך וסובר להחזקיה. ראש יוסף (לעיל ע"ש ברש"י ד"ה לימא). ג. **שכן** נאמר בה (דברים יד כא), 'לגר אשר בשעריך תתנה ואכלה, או מכור לנכרי', וכפי שהובא לעיל (כב:). ד. **רש"י** (ד"ה חלבא). אך תוספות (ד"ה ומה) כתבו, שגם לרבי יוסי הגלילי חלב הוא בכלל נבילה, אלא שכשהותרה נבילה בהנאה לא נכלל בזה כי אם מה שהותר בבהמה כשרה לאכילה, ולא חלב וגיד שאסורים באכילה אף בכשרה. וביאור המהרש"ל (בתוספות שם) שאף לשיטתם רבי יוסי הגלילי מודה שחלב נבילה אינו מטמא טומאת נבילות, שלומדים כך ממה שהתיר הכתוב לעשות מלאכות בחלב, אלא שהוא סובר שאין צריכים ריבוי מיוחד 'לכל מלאכה' ללמדנו שאף לגבי קדשים אין בו טומאת נבילות, שאין סברא לחלק בזה בין קדשים לחולין, ולכן הוא דורש את הכתוב להתיר חלב בהנאה. וכן הסכימו הפני יהושע והצל"ח (בתוספות שם ד"ה ומטמאין) ואמנם המהרש"א (בתוספות שם) פירש, שלדבריהם רבי יוסי הגלילי סובר שאכן בחלב נבילה יש טומאת נבילות. ה. **וכל** שכן שחלב שלא שחוטה טהורה אינו אסור בהנאה, שהוא לא יותר חמור מחלב של נבילה שמותר בהנאה. ו. **נאמר** בפסוק (בראשית ט ג), 'על כל יקרת עור הימם הזה'. ז. **שנאמר** (ויקרא ז כה) 'כי כל אכל חלב וגו' ונכרתה הנפש האכלת מעמיה'. ח. **תוספות** (ד"ה ומה) מקשים, שיש לפרוך את הקל וחומר, שכן שור הנסקל ושאר דברים שנאסרו בתורה בהנאה, הוא על אף שאין עונשים כרת על אכילתם. ותירצו, שכך דורשים את הקל וחומר, ומה חלב נבילה החמור שאסור באכילה ונענשים כרת על אכילתו, התירה אותו התורה בהנאה כמו הנבילה עצמה, כל שכן גיד הנשה הקל שאין ענשים כרת על אכילתו, שהוא יהיה נכלל בהיתר הנאה שהתורה כתבה לגבי נבילה. ואם כן אין לפרוך על כך משור הנסקל ושאר איסורי הנאה, שאינם נכללים בכלל היתר הנאה של נבילה. דברים אלו של התוספות, הם לפי דרכם שאף לגבי יוסי הגלילי סובר שחלב הוא בכלל נבילה. אך רש"י (ד"ה ומה) סובר שלשיטת רבי יוסי הגלילי חלב וגיד אינם בכלל נבילה. ולשיטתו עדיין קשה קושיית התוספות. והשפת אמת (ד"ה ומה) יישב את קושיית התוספות בדרך אחרת, שיש ללמוד גיד מחלב, לפי שחלב וגיד דומים זה לזה, שנהנים מהם בחיי הבהמה, ולכן אף סברא לומר שנאסרו בהנאה לאחר שחיטה, ואין הם דומים לשאר איסורים שאסורים בהנאה אף שאין בהם כרת. ט. **בנאמר** (ויקרא ז כז) 'כל חלב שור וכשב ועז' הנאמר לא תאכלו'. י. **שהפסוק** שבו נאמר 'עשה לכל מלאכה' מדבר על 'חלב שור כשב ועז' הנאמר בפסוק שלפניו. יא. **אין** לומר שגיד הנשה של חיה יהיה אסור בהנאה, שכיון שגיד הנשה של בהמה מותר בהנאה, אם כן הפירוש של הכתוב 'לא יאכלו' שנאמר לגבי גיד הנשה, אינו כולל איסור הנאה, שהרי גיד של בהמה מותר בהנאה, ואם כן אין מקור לומר שגיד הנשה של חיה יהיה אסור בהנאה. תוספות (ד"ה ומה) ורש"י (בפסוק הנ"ל). יב. **כמו** שהתבאר לעיל (ע"ש). יג. **כפי** שהתבאר בגמרא לעיל (כב:). יד. **רש"י** (בעיל כב: ד"ה ומה). טו. **ומה** שאמר רבי אבהו שכל מקום שנאמר בתורה לשון של איסור אכילה, אף איסור הנאה במשמע, הוא רק לשיטת רבי מאיר הסובר שהאמור בנבילה 'לגר אשר בשעריך תתנה ואכלה או מכור לנכרי', בא ללמד שהנבילה מותרת בהנאה, ומזה לומדים שבשאר מקומות שנאמר איסור אכילה, אף איסור הנאה נכלל בזה, שאם לא כן לא היה צורך פסוק ללמד שנבילה מותרת בהנאה. רש"י (ד"ה חולין). טז. **רבי** אבהו סובר שאין בלשון 'לא יֵאָכֵל' משמעות לאסור בהנאה יותר משאר לשון אכילה, וכיון שלשיטת רבי יהודה אין ללמד מנבילה שבכל מקום שנאסר באכילה, מותר גם לאסור בהנאה, אין מקור לאסור חמץ בפסח ושור הנסקל בהנאה, ולכך צריך את המיעוט מ'אותו' ללמד שאסורים בהנאה. רש"י (ד"ה ואליבא). יז. **בחולין** שנשחטו בעזרה לא מצאנו שהתורה אמרה לאו על אכילתם, ולכן אין דורשים את המיעוט של 'אותו' האמור בטריפה על חולין שנשחטו בעזרה, אלא על חמץ ושור הנסקל שנאמר בהם לאו על אכילתם. רש"י (בד"ה ומ"מ). יח. **אמנם** לשיטת רבי מאיר לפי רבי אבהו אין צריכים את המיעוט של 'אותו' האמור בטריפה ללמוד שחמץ ושור הנסקל אסורים בהנאה, שהרי נאמר בהם בתורה שאסורים באכילה, ומובן ממילא שאסורים אף בהנאה, ומהמיעוט 'אותו' לומדים שחולין שנשחטו בעזרה אסורים בהנאה מן התורה, וכפי שהתבאר בגמרא לעיל (כב:).

בַּאֲבִיּוֹ, **הָכִי נָמֵי** [-כמו כן] **אָסוּרִין בַּהֲנָאָה**, **וּמַאי נִיהוּ** - ומה הם איסורים אלו שיש לנו ללמוד שאסורים אף בהנאה, **חָמֵץ בְּפֶסַח וְשׂוֹר הַנִּסְקָל**.

הגמרא מפסיקה באמצע דברי רבי יהושע בן לוי, ותמהה עליו: וכי יש לשאול **מִנַּיִן** שהם אסורים בהנאה, **תִּיפּוֹק לֵיהּ** - הלא יש ללמוד כן **מִמַּה** שנאמר בהם **'לֹא יֵאָכֵל'**, שמשמעותו איסור הנאה, כדברי חזקיה. **מתרצת הגמרא:** רבי יהושע בן לוי אינו סובר כדברי חזקיה, והלשון **'לֹא יֵאָכֵל'** רק **אִיפּוֹר אֲכִילָה מִשְׁמַע לֵיהּ**, אבל **אִיפּוֹר הֲנָאָה לָא מִשְׁמַע לֵיהּ**.

עוד מקשה הגמרא: תִּיפּוֹק לֵיהּ - הלא יש ללמוד שהם אסורים בהנאה **מִגְּבִילָה** - ממה שהוצרכה התורה להתיר לתת נבילה לגר ולמכרו לגוי, מוכח ששאר איסורי אכילה אסורים אף בהנאה, כפי שכן למד רבי אבהו לפי דעת רבי מאיר. **מתרצת הגמרא:** רבי יהושע בן לוי **סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה**, **דְּאָמַר דְּבָרִים** שנאמרו בנבילה הם **כְּתָבָן**, ובא הכתוב לאסור מכירה לגר ונתינה לנכרי, ואין לומדים מכך ששאר איסורי אכילה אסורים בהנאה.

חוזרת הגמרא ומקשה: אִי רבי יהושע בן לוי **סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה**, **תִּיפּוֹק לֵיהּ** - הלא יש ללמוד שהם אסורים בהנאה **מֵהֵיכָא דְּנָפְקָא לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה** - מהיכן שלמד כך רבי יהודה לפי דעת רבי אבהו, **מֵהָאמור בטריפה 'לֶאֱכֹל**

איסורים שבתורה שהתפרש בהם איסור אכילה, לפי שהם אסורים אף בהנאה[יט].

מתרצת הגמרא: מָסְבָר רבי יהושע בן לוי **שְׁחוּטִין שֶׁנִּשְׁחֲטוּ בָּעֲזָרָה** אסורים בהנאה **מִדְּאוֹרַיְיתָא**, ודרש דין זה מהמיעוט 'אותו', ואין הכתוב 'אותו' מיותר ללמד שחמץ ושור הנסקל אסורים בהנאה.

לאחר שהתבארה שאלתו של רבי יהושע בן לוי, חוזרת הגמרא לדבריו: מִנַּיִן לחמץ בפסח ושור הנסקל שאסורים בהנאה. לומדים זאת ממה **דְּכָתִיב** (ויקרא ו כג) **'וְכָל חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ וגו' לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף'**, ובא הפסוק לומר, שאם הכניסו מדם חטאת לפנים ההיכל שלא כדינה, הרי היא פסולה ויוצאת לשריפה[כ]. וכתוב זה מיותר, **שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר** - אין הכתוב צריך ללמדנו **ש'בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף'**, שיכולים אנו ללמוד ממקום אחר שהיא טעונה שריפה[כא], **וּמָה תַּלְמוּד לוֹמַר 'בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף', אִם** הפסוק **אֵינוֹ עָנִין** [-נצרך] **לְגוּפוֹ** ללמדנו את דינה של החטאת, שאנו לומדים כן ממה **דְּכָתִיב** בשעיר החטאת של יום השמיני למילואים (שם י טז), **'וְהִנֵּה שָׂרוֹף'**[כב], ומשה רבינו תמה מדוע נשרפה, ואמר **'הֵן לֹא הוּבָא אֶת דָּמָהּ אֶל הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה'** (שם י יח), ומכאן שאילו נכנס דמה לפנים אכן דינה בשריפה[כג]. **תְּנַהוּ עָנְיָן לְכָל אִיפּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה** שנאמר איסור על אכילתם[כד], כלומר לחמץ בפסח ושור הנסקל[כה], וללמדנו שהם אסורים בהנאה.

יט. **וכלו'** בכך רק חמץ בפסח ושור הנסקל, שבהם אין לימוד להתירם בהנאה כמו שלמדו על איסורי אכילה אחרים. כ. **אין** כוונת הכתוב לחטאות הפנימיות, כלומר חטאות שדין הדם שלהן להכנס לפנים ההיכל וזורקים אותם על המזבח הפנימי, כגון פר כהן משיח ופר העלם דבר של ציבור, שבשרם אינו נאכל אלא נשרף בבית הדשן, שכן כבר נכתב בהן דין זה במקומם. ועל כרחך שפסוק זה בא לומר על חטאת חיצונה, כלומר כל החטאות שדין דמן להיזרק על מזבח החיצון, שאם הכניסו את דמה שלא כדין לתוך ההיכל, החטאת נפסלת. רש"י (ז"ל כג). כא. **כפי** שתבאר הגמרא בסמוך. כב. **ביום** השמיני לאחר שבעת ימי המילואים בחנוכת המשכן, שהיה בראש חודש ניסן, הקריבו שלושה שעירים לחטאת, אחד חטאת מיוחדת למילואים, השני לחטאת של ראש חודש, והשלישי חטאת שהביא נחשון בן עמינדב נשיא שבט יהודה לחנוכת המזבח. רש"י בסוגייתנו (ז"ל שם) מבאר ששעיר חטאת זה שנשרף, היה השעיר שהקריב נחשון בן עמינדב. אך התוספות (ז"ל שם) דקשיא) הביאו שבתורת כהנים (צמצי ט"ז) נאמר בפירוש שהשעיר שנשרף היה שעיר של מוסף של ראש חודש [אותו היום היה ראש חודש ניסן], שהוא מכפר על עוון טומאת מקדש וקדשיו (שכוחות כ), ועל שעיר זה אמר משה רבינו (ויקרא י יז) 'ואתה נתן לכם לשאת את עון העדה לכפר עליהם לפני ה'". ליישוב דברי רש"י בסוגייתנו שמפרש ששעיר זה היה של נחשון, ראה בפני יהושע (מהוספות שם). כג. **רש"י** (ז"ל שם). כד. **מידה** היא בתורה, שדבר שלא הוצרך לגופו בא ללמד על ענין אחר, והיא הלכה למשה מסיני ככל המידות שהתורה נדרשת בהן. מידה זו מנויה בברייתא של ל"ב מידות שהתורה נדרשת בהן [המידה העשירים]. כה. **אין** לומר שנלמד מכאן על איסורים אחרים, שכן בכל שאר האיסורים התיר הכתוב את הנאתם, כפי שהתבאר בסוגיא לעיל. ועל כרחך לא בא ללמד אלא על חמץ בפסח ועל שור הנסקל, שלא התבאר בתורה איך דינם בהנאה. רש"י (ז"ל שם לכל).

וְאִם פסוק זה **אֵינוֹ עִנְיָן לְאֲכִילָה** - אין צריך ללמדנו שהם אסורים באכילה[א], שאיסור אכילתם כבר נכתב בדינם, **תְּנֵהוּ עִנְיָן לְאִיסּוּר הַנָּאָה** באיסורים אלו. **אִי** - ואם תאמר, **מָה לָאו** שבתחשאת שהובא דמה פנימה דינה **בְּשָׂרֵיפָה, אַף כָּל אִיסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה** הנלמדים ממנה לאוסרם בהנאה, יהיה דינם **בְּשָׂרֵיפָה**. יש לך ללמוד שאין זה כך, שכן **אָמַר קְרָא** בחטאת, **'כָּל הַנֹּגֵעַ בִּבְשָׂרָהּ יִקְדָּשׁ'**, וגו' **'אֲשֶׁר תִּזֶּה מִדָּמָהּ עַל הַבֶּגֶד'** וגו', **וְאֵין לְךָ** בחטאת **בְּשָׂרֵיפָה, וְאֵין כָּל אִיסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה בְּשָׂרֵיפָה.**

רבי שמואל בר נחמני הקשה לאותו חכם שאמר בפניו דרשה זו משמו של רבי יהושע בן לוי: וְהַאי - וכי פסוק זה, **'כָּל הַנֹּגֵעַ בִּבְשָׂרָהּ יִקְדָּשׁ'** וגו' **'אֲשֶׁר תִּזֶּה מִדָּמָהּ'**, **לְהֵכִי הוּא דַּאֲתָא** - ללמדנו דבר זה הוא בא, **הַאי מֵינְעֵי לֵיהּ לְכִדְרַבִּי שִׁמְעוֹן** - פסוק זה נצרך לומר שדרש ממנו רבי שמעון. **דְּתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר**, מה שנאמר **'כָּל הַנֹּגֵעַ בִּבְשָׂרָהּ יִקְדָּשׁ'** וגו' **'אֲשֶׁר תִּזֶּה מִדָּמָהּ עַל הַחֻטאת'** פסולה **שֶׁשָּׁנִּינוּ אוֹתָהּ בָּכָל קֹדֶשׁ** - בבית הדשן שבתוך העזרה[ב]. **וְאֵין לִי אֶלָּא** זו [-חטאת פסולה] **בְּלָבָד** שנשרפת בקודש, **פְּסוּלֵי** שאר **קָדָשִׁים**[ג] וכן **אֲמוּרֵי קָדָשִׁים קַלִּים**[ד] שנטמאו, **מְנַיִן** שגם בהם דין שריפתם הוא בקודש, **תַּלְמוּד לוֹמַר**, **'וְכָל'** וגו' **'בַּקֹּדֶשׁ** וגו' **בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף'**, ודורשים כאילו נאמר בפסוק 'וכל בקודש, בקודש באש ישרף'[ה], והיינו כל פסולי הקדשים שמקום הקטרתם או אכילתם בקודש, אף שריפתם הוא בקודש!. ואם כן פסוק זה בא לגופו ללמדנו שכל קדשים פסולים טעונים שריפה בקודש.

החכם קיבל את קושייתו של רבי שמואל בר נחמני ומביא מקור אחר לאיסור הנאה מחמין בפסח ומשור הנסקל: אָמַר לֵיהּ אותו חכם לרבי שמואל בר נחמני, אכן **רַבִּי יוֹנָתָן רַבָּךְ מֵהָאי קְרָא אָמַר לָהּ** - מפסוק זה שיובא בסמוך למד שחמץ בפסח ושור הנסקל אסורים בהנאה, שנאמר באיל השלמים שהובא בשבועת ימי המילואים (שמות כט לה), **'וְאֵם יִוָּתֵר מִבְּשַׂר הַמִּלּוּאִים וּמִן הַלֶּחֶם עַד הַבֹּקֶר** וגו' **וְשָׂרַפְתָּ אֶת הַנּוֹתָר בָּאֵשׁ לֹא יֵאָכֵל'**. **שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר** - אין הכתוב צריך ללמדנו בנותר ש**'לֹא יֵאָכֵל'**, כפי שיבואר בסמוך, **וּמָה תַּלְמוּד לוֹמַר 'לֹא יֵאָכֵל'. אֶם אֵינוֹ עִנְיָן לְגוּפוֹ** ללמדנו את דין הנותר שאסור באכילה, **דָּהָא** כבר **כְּתִיב 'וְשָׂרַפְתָּ אֶת הַנּוֹתָר בָּאֵשׁ'**, ומזה שהוא טעון שריפה מוכח שאין בו דין אכילה, **תְּנֵהוּ עִנְיָן לְשֶׁאַר אִיסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה** הדומים לו שנאמר איסור באכילתם, והיינו חמץ בפסח ושור הנסקל. **וְאֵם אֵינוֹ עִנְיָן לְאִיסּוּר** שאסור אותם **בַּאֲכִילָה**, שהרי כבר נכתב איסור אכילתם ברישם, **תְּנֵהוּ עִנְיָן** ללמוד מכאן **לְאִיסּוּר הַנָּאָה** של חמץ בפסח ושור הנסקל. **אִי** - ואם תאמר, מאחר שלמדים את איסור ההנאה מנותר, **מָה לָאו** בנותר דינו **בְּשָׂרֵיפָה, אַף כָּל אִיסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה** שלומדים מנותר, יהיה דינם **בְּשָׂרֵיפָה**. יש לך ללמוד שאין הדבר כן, שהרי **אָמַר קְרָא 'וְשָׂרַפְתָּ אֶת הַנּוֹתָר'**[ו], ותיבת 'הנותר' מיותרת, שהרי היה די שיכתוב הפסוק 'ושרפתו באש', ובא ללמדנו **'וְאֵין כָּל אִיסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה בְּשָׂרֵיפָה**.

רבי שמואל בר נחמני הקשה לאותו חכם אף על דרשה זו שאמר משמו של רבי יונתן רבו: וְהַאי - וכי פסוק זה, **'לֹא יֵאָכֵל'**, **לְהֵכִי הוּא דַּאֲתָא, הַאי מֵינְעֵי לֵיהּ לְכִדְרַבִּי אֶלְעָזָר** - הרי פסוק זה צריכים אותו למה שדרש ממנו רבי אלעזר. **דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר**, נאמר בנותר (שמות שם) **'לֹא יֵאָכֵל כִּי קֹדֶשׁ הוּא'**, והמילים 'כי קדש הוא' מיותרים, ובא הכתוב ללמדנו **שֶׁכָּל הַקָּדֵשׁ קָדְשׁוֹ** - כל קדשי קדשים שנפסלו[ז], **בָּא הַכָּתוּב לִיתֵּן לֹא תַעֲשֶׂה עַל**

א. **הקשו** התוספות (ד"ה ואם), איך יעלה על הדעת לומר שכוונת הכתוב היא ללמדנו שחמץ בפסח ושור הנסקל אסורים באכילה, הלא ממה שנאמר 'כאש תשרף' משמע איסור הנאה. ואכן, רבינו חננאל לא גרס מילים אלו בגמרא, וגרס במקום זה 'שיהיו אסורין אפי' בהנאה'. וכן כתב מהר"ם חלאוה (כנ: ד"ה שאין) שאין לגרוס כן. ליישוב גירסתנו, ראה מה שכיאר באבני נזר (יו"ד סי' שע, ס"ק ט"ו).

ב. **שבתחשאת** 'והנה שורף' לא היינו למדים היכן מקום שריפתה. רש"י (ד"ה למ"ל).

ג. **כגון** מנחה, עולה ואשם, שנטמאו או שנשפך דמם, או מנחה שלא נקטר קומצה, שכשהם כשרים מקום אכילתם והקטרתם של קרבנות אלו הוא בתוך העזרה.

ד. **וכן** השלמים ושאר הקרבנות הדומים לו, שהם מקודשים על גבי המזבח, אבל בשר קדשים קלים מקום אכילתו הוא בכל ירושלים, ולכן גם כשנפסל אין דין שריפתו בקודש בעזרה, אלא מחוץ לעזרה, והיה שם בית הדשן מיוחד לשריפת בשר קדשים קלים שנפסלו, כמבואר להלן (מט:).

ה. **מהרי"ם** חלאוה (ד"ה כל).

ו. **הספרנו** מלמד שכל קודש שנפסל נשרף במקום אכילתו. רש"י (לעיל מט: ד"ה ואין, פח: ד"ה שרפו). ז. **גירסת** רש"י (ד"ה למה) 'אמר קרא הנותר', וכן הגיה המנחם משיב נפש ברש"י, כמובא בהגהות וציונים).

ח. **כגון** פיגול [שחשבו בהם בשעת עבודת הקרבן לאכלם חוץ לזמנן] או שיצא דמם מחוץ לעזרה או שנשפך דמם. רש"י (ד"ה כל), והקשה הרש"ש (בכתי"ס שם), מדוע נקט דווקא קדשי קדשים, הלא מלשון הגמרא משמע שלאו זה אמור בכל קדשים שנפסלו, גם בקדשים קלים, וכן משמע מדברי הרמב"ם (פסולי המוקדשין פי"ח ה"י). וכן מבואר ברש"י עצמו (לקמן פח: ד"ה ואין). ט. **ואף** על אכילת נותר צריכים פסוק זה שעוברים עליו בלאו לחייבו מלקות, שמהכתוב 'ושרפת את הנותר' אין לומדים אלא איסור עשה על אכילתו. רש"י (ד"ה ואימא), וכתב המהרי"ם חלאוה (ד"ה שלמים) שכוונת הגמרא להקשות, שהרי פסוק זה נצרך לאיסור לאו, בין על אכילת נותר עצמו, ובין על אכילת שאר פסולי קדשים.

י. **מכך** שנאמר 'באש תשרף' מובן שהקרבן אסור באכילה, וכיון שהוא פסול ממילא למדים מדרשתו של רבי אלעזר לאו באכילתו. רש"י (ד"ה מקל"ח).

יא. **ממה** שמסמכה התורה את פרשת מלקות ללאו של 'לא תחסום שור בדישו' (דברים כה ד-ז),

לומדים שאין לוקים אלא על לאו המיוחד ומפורש לדבר אחד, כמו לאו של חסימה. [ראה רש"י לקמן (מז: ד"ה ופרכינן)].

יב. **מצשר** שני [והוא המעשר הנוסף שצריכים להפריש מהפירות בשנה הראשונה והשניה והרביעית והחמישית משנות השמיטה, מלבד המעשר הראשון שניתן ללוי, צריך להעלותו לירושלים ולאכלו שם בטהרה. ואינו הקדש, ואין מביאים אותו לבית המקדש כקרבן. (בשנים השלישי והשישי משנות השמיטה, במקום מעשר שני, מפרישים מעשר עני, ואין בו קדושה כלל).

יג. **הלשון** 'לא בערתי' מתפרש שלא ביערו באש ולא הדליק בו את הנר, ובוודאי שאף שהוי אסור להשתמש במעשר טהור להדליק בו נר, שלא הותר המעשר אלא לאכול אותו או לשתות אותו [או לסוך בשמן שלה, שסיכה כשתיה], וכבר הכתוב לומר שאפילו בשעה שלא היה ניתן לאכלו, כגון שהמעשר נטמא או שהבעלים נטמאו, מכל מקום לא השתמש בו לבער אותו. ומזה לומדים שהמעשר שני אסור באכילה בטומאה, שאם לא כן מה התירוץ שלא ביער ממנו בטומאה. רש"י (ריטמוך עמ': ד"ה שאכן), והרטב"א (מנחת יום: ד"ה ולתמיהן) פירש, שהלשון 'לא בערתי' מתפרש לא כליתי, כלומר לא נהניתי ממנו בטומאה לא באכילה ולא בשתיה ולא בסיכה, והלשון 'בטמא' מתפרש בין כשהאדם האוכל טמא, ובין כשהמאכל טמא. רש"י (ד"ה לפ ד"ה שיקפה) מבאר, שעצם האזהרה שלא לאכול מעשר שני כשהוא טמא, אינה נדרשת מהפסוק 'לא בערתי ממנו בטמא', שהרי פסוק זה הוא הידוע שהאדם מתוזהר בשעת ביעור המעשרות שלא נהג בו שלא כדין. והאזהרה עצמה מתבארת בגמרא ביבמות (פנ:) שלומדים אותה ממה שנאמר (דברים יב יז) 'לא תוכל לאכל בשעריך מעשר דגנך', ואף שפשטות הכתוב משמעו שאסור לאכלו מחוץ לירושלים, מכל מקום הלשון 'בשעריך' כולל גם אכילה בטומאה, שכן נאמר עוד פסולי המוקדשין שנפדו (שם טו ע"ב) 'בשעריך תאכלנו הטמא והטהור יחדיו', וכאשר הטמא והטהור אוכלים יחד בקערה אחת נטמא האוכל, נמצא שהתורה התירה לטהור לאכול בשר טמא, ואמרה התורה לגבי מעשר 'לא תוכל לאכל בשעריך' וגו', היינו אכילת 'בשעריך' שהתרתי לך בפסולי המוקדשין, כלומר בטומאה, נאסרה במעשר שני. והגמרא הביאה את הפסוק 'לא בערתי ממנו בטומאה' מפני שבו נאמר בפירוש שאסור לאכול מעשר שני בטומאה. מהר"ם חלאוה (ד"ה ומפ).

מנסה הגמרא לדחות: וְכִי תֵּימָא - ואם תאמר, שצריך הכתוב לומר איסור על אכילת בשר קודש שנטמא, משום **שֶׁאֵין מְזַהִירִין מִן הַדִּין** - אין לומדים אזהרה לאיסור לאו כדי ללקות עליו מקל וחומר[יד]. **דוחה הגמרא:** הלימוד על קדשים ממעשר הוא לא מהקל וחומר, אלא **הָקֵּישָׁא הוּא** - הוקשו קדשים למעשר[טו], **הָכְתִיב** (דברים יב יז) **'לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בְּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירוֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרוֹת בְּקָרְךָ וגו' וְצֹאנְךָ וְכָל נְדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדֹּר וְנִדְבֹתֶיךָ'[טז]**. הרי שהקיש הכתוב מעשר שני לקרבן שנדר או נדב, דהיינו קרבן שלמים, ומהיקש זה יש ללמוד שכשם שיש איסור לאו באכילת מעשר שני טמא, כמו כן יש איסור לאו באכילת בשר קודש טמא[יז], ואם כן **מָה תַּלְמוּד לוֹמַר** בבשר קודש שנטמא **'לֹא יֵאָכֵל'. אִם אֵינוֹ עִנְיָן לְגוּפוֹ, תְּנֵהוּ עִנְיָן לְכָל אִיסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה** הדומים לו שאסורים באכילה, והיינו חמץ בפסח ושור הנסקל. **וְאִם אֵינוֹ עִנְיָן לְאֲבִילָה** - ללמד על איסור אכילתם, שהרי כבר נכתב בדינם, **תְּנֵהוּ עִנְיָן לְאִסּוּר אוֹתם בֶּהֱנֵאָה. אִי** - ואם תאמר, מאחר שלמדים את איסור ההנאה מבשר קודש שנטמא, **מָה** בבשר טמא דינו **בְּשְׂרֵיפָה, אַף כָּל אִיסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה** שלמדו ממנו יהיה דינם **בִּשְׂרֵיפָה.** אין לך ללמוד כן, שכן **אֲמַר קְרָא** 'וְשָׂרַפְתָּ אֶת הַנּוֹתָר', ולא הוצרך לומר 'הנותר', ובא הכתוב למעט, שדווקא **הַנּוֹתָר בִּשְׂרֵיפָה**, וכן שאר קדשים שנפסלו שדינם כנותר, **וְאֵין כָּל אִיסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה בִּשְׂרֵיפָה.**

הגמרא מביאה להקשות על לימודו של רב פפא: אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אָשֵׁי, וְאֵימָא - אמור, שפסוק זה על בשר קודש שנטמא יש בו ענין לגופו, כדי **לְמֵעבַר עָלָיו בְּשֶׁנֵּי לָאוִין**, וללקות פעמיים מלקות, אחד משום הלאו של 'לא יאכל' האמור בעצמו, ואחד משום הלאו האמור במעשר שני שממנו למדו על כל קדשים פסולים.

רבינא מביא מקור לכך שכשנאמרה בתורה כמה אזהרות על דבר אחד, לוקים על כל אזהרה: לָאוּ מִי [-וכי לא] **אָמַר אַבָּיֵי**, אדם **שֶׁאָכַל פּוּמְיתָא** - מין שרץ המים [דג טמא], **לוֹקֶה אַרְבָּע** ענושי מלקות על אכילה אחת, שעל כל מיני השרצים נאמרו בתורה שתי אזהרות[יח], ובשרץ המים פירטה התורה עוד שתי אזהרות[יט]. אם אכל **נְמָלָּה** שהיא שרץ הארץ, **לוֹקֶה חָמֵשׁ** ענושי מלקות על אכילה אחת, שנים משום שתי האזהרות שנאמרו בכלל מיני השרץ, ועוד שלוש אזהרות נאמרו בתורה על שרץ הארץ[כ].

יד. **אף** שהתורה ניתנה לדרוש אותה בקל וחומר שאדם דן מעצמו, מכל מקום דבר שלמדו אותו בקל וחומר אינו נחשב כאזהרה לאיסור לאו שילקו ממנו. בגמרא במכות (כ:) למדו דבר זה מפסוקים.

טו. **בלימוד** מהיקש נחשב הדבר כאילו האזהרה נכתבה בפירוש על שניהם, ששניהם הוקשו לגמרי זה לזה, ולכן מענישים על פי אזהרה זו. רש"י (מנחת יעב. ל"ב הקשה). טז. **בפסוק** זה מתבאר האיסור לאכול מחרן לירושלים או מחרן לחומת העזרה, על כל הדברים שדינם לאכול בירושלים או בעזרה (לפי מכות ח). אף שנכללים בכתוב זה כמה איסורים, לוקים עליו, ואין זה לאו שבכללות, שכן מכך שהקדים הכתוב 'לא תוכל לאכול' ולא כתב 'מעשר דגנך ובכורות צאנך וגו' לא תוכל לאכלם', משמע שבא לייחד לאו בפני עצמו לכל אחד ואחד מהם. תוספות (ד"ה לכשיבא). יז. **יש** לעיין, מה צריך ללמוד איסור על קודש טמא בהיקש ממעשר שני, הלא פסוק זה עצמו הוא המקור לאזהרת לאו באכילת מעשר שני טמא וראה לעיל בהערה שהתבאר המקור לכך שבפסוק זה מבואר האיסור לאכול מעשר שני טמא], ובו נזכרו בפירוש גם קדשים, ואם כן מבואר בפסוק האיסור לאכול קדשים שנטמאו. תירצו התוספות (ד"ה הקישא), שמהפסוק 'לא תוכל לאכול בשעריך' לא שמענו אלא איסור אכילה, ולא איסור הנאה, ולולי ההיקש למעשר שני, היינו מעמידים את הפסוק לאיסור הנאה בבשר קודש שנטמא, ושוב לא היה זה מיותר ללמוד מזה לאיסור הנאה בכל איסורים שבתורה. אבל מההיקש למעשר שני לומדים שבשר שנטמא אסור גם בהנאה, שהרי במעשר שני מבואר שאין ליהנות ממנו בטומאה, כמו שנאמר 'לא בערתי ממנו בטמא', והיינו שלא נהניתי ממנו דרך ביעורו כשהיה טמא. יח. **שתי** האזהרות נאמרו בפרשת שמיני בפסוק אחד (ויקרא יא מג), שנאמר 'אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהם', והאמור 'אל תשקצו' הוא אזהרה שלא לאוכלם, והאמור 'ולא תטמאו בהם' הוא אזהרה נוספת, ולא נאמר בפסוק זה 'השורץ על הארץ' אלא 'השורץ', והוא כולל בין אם שורץ על הארץ ובין אם שורץ במים. אף שהלאוים כוללים כל מיני שרצים אין זה נחשב 'לאו שבכללות', שאין לוקים עליו, שדווקא לאו הכולל שני איסורים נפרדים הוא הנחשב לאו שבכללות, כגון אכילת בשר קדשים פיגול, ואכילת בשר קדשים שנטמא, אבל כשהלאו כולל כמה מינים של איסור אחד, אין זה נחשב ללאו שבכללות. מאירי (מכות טז: ד"ה כגון). יט. **אזהרה** אחת בפרשת שמיני (ויקרא שם יא-מ), 'וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים מכל שרץ המים ומכל נפש החיה אשר במים שקץ הם לכם, ושקץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו', ואזהרה נוספת בפרשת ראה (דברים יד ט) 'וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת לא תאכלו טמא הוא לכם'. כ. **שלושתם** נאמרו בפרשת שמיני (ויקרא שם), 'וכל השרץ השורץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל' (שם פסוק מא). 'לכל השרץ השורץ על הארץ לא תאכלום כי שקץ הם' (שם פסוק מב). 'ולא תטמאו את נפשתיכם בכל השרץ הרומש על הארץ' (שם פסוק מד).

אם אכל **צִירָבָה** שהיא גם שרץ הארץ וגם שרץ העוף[א], **זוֹקֶה שֶׁשׁ** מלקיות, חמש כמו שהתבאר בנמלה, ועוד אחת משום הלאו שנאמר בשרץ העוף[ב]. מוכח מדברי אביי שבדבר שהתורה חזרה ואמרה בו כמה אזהרות, לוקים על אותו דבר כפי מספר האזהרות שנאמרו בו בתורה. ואם כן יתכן שאף הלאו של 'לא יאכל' שנאמר בבשר קודש טמא בא כדי לעבור עליו בשני לאוים, ואין הוא מיותר ללמוד ממנו לאסור חמץ בפסח ושור הנסקל בהנאה.

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב אשי לרבינא, **בָּל הֵיכָא דְּאִיכָּא לְמִדְרַשׁ דָּרָשִׁינַן** - כל לאו שנשנה בתורה ואפשר לדרשו לדבר אחר, דורשים אותו, **וְלָא מְזַקְּקִינַן בָּאנֵי יְתֵירֵי** - ואין אומרים שבא לחייב לאו נוסף על אותו מעשה עבירה. ורק במקום שאין להעמידו בענין אחר, אנו אומרים שבא הכתוב לחייב בשני לאוים.

לאחר שהתבאר שהאיסור 'לא יאכל' שנאמר בבשר קדשים שנטמא, אין בו ענין לגופו, אלא בא ללמד על חמץ בפסח ושור הנסקל שאסורים בהנאה, הגמרא חוזרת לדרוש את כל הפסוק מה הוא בא ללמד. שואלת הגמרא: מה שנאמר בפסוק **'וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל'**, תיבת **'והבשר' דְּרָשִׁישָׁה** - שבתחילת הפסוק, **לְמָה לִי** - למה נכתב כן, הלא די שיכתב 'אשר יגע בכל טמא לא יאכל'[ג]. **עונה הגמרא: קָרְבוֹת עַצְמָן וּקְבוּעָה**[ד] שהתקדשו לעלות על גבי המזבח, שאף שאין הם ראויים לאכילה, מכל מקום מקבלים טומאה[ה].

נאמר בהמשך הפסוק: 'וְהַבָּשָׂר כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר'. שואלת הגמרא: תיבת **'והבשר' הֲכִי דָּרְשִׁיהּ** - שנאמר בסוף הפסוק, **לְמָה לִי** - מה באה ללמדנו. **עונה הגמרא: קָרְבוֹת אִיסּוּרִין** - אברי וחלבי הקרבנות הקרבים על המזבח, ולומדים מכאן שאם נטמאו ואכלן אדם טהור לוקה על אכילתם גם משום טומאה[ו]. ותיבת 'והבשר' נדרשת כהמשך למה שנאמר בפסוק קודם לכן, 'והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף והבשר', כלומר שאף על האימורים עובר באיסור זה אם נטמאו.

מקשה הגמרא: הלא על **אִימּוּרִין** טמאים **מֵהָתָם נָפְקָא** - מדרשה אחרת נדרשת איסור אכילתם. **הָתָנָּא**, נאמר באיסור אכילת קדשים בטומאה (ויקרא ז כ) **'וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל בָּשָׂר מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַה' וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו, וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ', והמילים 'אשר לה'' מיותרים, ובאים **קָרְבוֹת אֶת הָאִימּוּרִין** שהם החלקים בקרבן הקרבים לה', ללמד שעובר על איסור אם אכלם בטומאה. ואם כן מה נצרך 'והבשר' לרבות אימורים לטומאה. **מתרצת הגמרא: הָתָם** בא הכתוב לרבות אימורים לאוכלם **בְּטוּמְאַת הַגּוּף** - לאוכל אותם כשגופו טמא, לחייבו **בָּכָרֵת**, כדין אדם טמא האוכל בשר קדשים שהותרו[ז]. אבל **הָכָא** - כאן בכתוב 'והבשר', בא הכתוב לרבות אימורים **לִטּוּמְאַת בָּשָׂר** - כשהאימורים עצמם טמאים, ולחייב את האדם האוכל אותם **בְּלָאו**, כדין אדם טהור שאוכל קדשים טמאים שאינו אלא בלאו ואינו עונש כרת[ח].

*

הגמרא מביאה כלל בדין מאכלות אסורות: אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל אִיסּוּרִין של אכילה **שֶׁבַּתּוֹרָה, אֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶן אֶלָּא** כשאכל אותם כְּדֶרֶךְ **אֲכִילָתָן** - כדרך שרגילים לאוכלם[ט]. **שואלת הגמרא: לְמַעוּטֵי מַאי** - איזו אכילה שלא כדרך ניתן למעט ממלקות על פי דברי רבי יוחנן[י]. **משיבה הגמרא: אָמַר רַב שִׁימִי בַּר אַשֵׁי, לְמַעוּטֵי שֶׁאִם הֵנִיחַ חֵלֶב שֶׁל שׁוֹר הַנִּסְקָל**, שהוא אסור בהנאה[יא] **עַל גַּבֵּי מַטָּתוֹ, שֶׁהוּא פָּטוּר**[יב], משום שאין רגילים להשתמש בחלב לרפואה. אלא לאכילה או להבערה או למשיחת עורות[יג]. **וְכָל שֶׁכֵּן** שאם **אוֹכֵל חֵלֶב חַי שֶׁהוּא פָּטוּר**, שאם הנאה שלא כדרכה אינה חשובה הנאה, כל שכן שאכילה שלא כדרכה אינה חשובה אכילה[יד]. **הגמרא מביאה אמורא נוסף ששנה כן בשם רבי יוחנן: אָתְמַר נָמֵי, אָמַר רַב אֶחָא בַּר עֲוִירָא, אָמַר רַב אַפֵּי, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הֵנִיחַ חֵלֶב שֶׁל שׁוֹר הַנִּסְקָל עַל גַּבֵּי מַטָּתוֹ פָּטוּר, לְפִי שֶׁכָּל אִיסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה אֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶם אֶלָּא מִדֶּרֶךְ הֲנָאָתָן.**

רבי זירא מביא ראיה לדין האמור: **אָמַר רַבִּי זֵירָא אַף אֲנַן נָמֵי תְּנִינָא** - גם אנו שנינו (תמורות פ״ח מ״ג) כדברי רבי יוחנן, **אֵין סוֹתְגִין אֶת הָאֲרָבִּים מִשּׁוּם** שתיית משקה של פירות **עֲרֵלָה, אֲבָל עַל** משקה היוצא **מִן הַזֵּיתִים** [-שמן] **וּמִן הַשַּׁמְנִים** [-יין] **בְּלָבַד. וְאִיפּוֹ** על משקה היוצא **מִתּוֹתֵי תְּאֵנִים וְרִמּוֹנִים** של ערלה **לָא** לוקים. **מַאי טַעְמָא** אין לוקים על משקים אלו, **לָאו מִשּׁוּם דְּלָא קָאֲכִיל דְּהָוֵי דֶּרֶךְ הֲנָאָתָן** - שאינו אוכלם כדרך הנאתם, שפירות אלו דרכם להיאכל כמות שהם, ולא לשתות משקה היוצא מהם. הרי שאין חיבים משום ערלה אלא על אכילה והנאה כדרכן[יט], וכדברי רבי יוחנן.

אביי דוחה ראיה זו: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרבי זירא, **בְּשֶׁלָּמָא אִי אִשְׁתְּמִינוּ פְּרִי גוּפָא דְּלָא קָאֲכִיל לֵיהּ דֶּרֶךְ הֲנָאָתוֹ שָׁפִיר** - אילו היתה הברייתא משמיעה לנו שאין לוקים על אכילת גוף הפרי כשאכלו שלא כדרך אכילתה[כ], אכן היתה בכך ראיה לדברי רבי יוחנן. **אֶלָּא** [-אבל] **הָכָא** במשקה היוצא מהפרי, מטעם אחר אין לוקין עליו, **מִשּׁוּם דְּיָזְעָה בְּעֶלְמָא הוּא**[כא], שאינו נחשב לפרי[כב].

א. **ציר** שהיא גם שורצת על הארץ וגם מעופפת. רש״י (ל״ח ל״ט). ב. **זכל** שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו' (ויקרא יא יט). שרץ הוא מלשון ירחוש ונענוע, והוא כדבר נמוך שמפני קוטנו אינו נראה לעין אלא רק כשהוא מתנועע. אבל בהמה וחיה הגבוהות מן הארץ אינם בכלל שרץ, ועל כן מה שנאמר (ויקרא כ כה) 'ולא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמוש האדמה' אינו בכלל מנין הלאוים האמור על שרצים. רש״י (ל״ח ל״ט). ג. **פירוש** אחר, מה באה התורה להדגיש בבהמה שאמרה 'והבשר' עם ו' החיבור. רש״י (ל״ח ומפקד כו). ד. **מין** בושם שמקטירים אותו על גבי המזבח עם שאר סממני הקטורת, וכן על גבי המנחות. ה. **רש״י** (ל״ח ומפקד). ואם נטמאו טעונים שריפה. רבינו חננאל (ל״ח לעיל פ״ט). והטעם שהם מקבלים טומאה אף שאינם ראויים לאכילה מבואר בגמרא בחולין (ט:), שחיבת הקודש [-חביבות הקדושים וחשיבותם] מחשיבה אותם לאוכל ומכשירה אותם לקבל טומאה. ו. **שאלת** הגמרא היא רק על תיבת 'והבשר' [או על האות ו' בתיבת והבשר, לפי לשון אחר], אבל מה שנאמר 'כל טהור יאכל בשר' נצרך ללמד על איסור אכילת קדשים לאדם טמא שנאמר בכתוב שלאחריו שעונשים עליו כרת, ולומדים מכאן שטמא שאכל בשר קדשים אינו חייב כרת אלא אם כן מותר בשר זה לטהורים, אבל אם נטמא הבשר קודם זריקת הדם שלא היה מותר לטהורים, אין טמא נענש עליו, כמבואר במנחות (נה:). רש״י (ל״ח ומפקד). ז. **מלבד** מה שעוברים עליהם משום איסור זרות [ואף כהן נחשב לגביהם כזר, שכן לא ניתנו לאכילת כהנים אלא להקטרה], עוברים עליהם גם משום איסור טומאה. רש״י (ל״ח לעיל פ״ט). והוצרך הכתוב לרבות את האימורים לאיסור טומאה, לפי שבכל בשר קדשים הדין הוא שבבשר שלא הותר לטהורים אין עוברים עליו משום טומאה, כמובא בהערה לעיל. וכאן התחדש שאימורים אינם בכלל זה, ועוברים עליהם משום טומאה אף שאינם ניתרים באכילה. תוספות (ל״ח לעיל). עוד הביאו בשם רבינו שמשון, שהתורה הותרה לאוכלו משום שהיה מקום לומר שאיסור מוקדשים לא חל על איסור חלב, שכן אין איסור חל על איסור. ח. **הגמרא** בזבחים (מב:) דורשת מהפסוק 'וטומאתו עליו' שמדובר על הטומאה של האדם, שעל זה נאמר עונש כרת אם אוכל קדשים, שטומאה של האדם יכולה לפרוח ממנו שיכול להיטהר על ידי מקוה, ולכן הדגישה התורה שאוכל כשעדיין הטומאה עליו. מה שאין כן כשהטומאה בקדשים, אין להם אפשרות טהרה. ט. **הגמרא** בזבחים (שם) ממעטת מכרת אדם טהור שאכל בשר קדשים טמאים. י. **שהתורה** אסרה באכילה, ואכילה אכילה שלא כדרך הרגילה אין שמה 'אכילה'. רבינו דוד ורי״ן (ל״ח לעיל). יש מוסיפים, שכל דיני התורה לא נאמרו אלא כפי הדרך הרגילה. קובץ שעורים (חוט ט׳ וכתובות חוט יב) ושו״ת הרי״מ (סי׳ יד ס״ק יט), ראה גם אגלי טל (מפתח חוט ג מלאכת חוטה חוט מיב). יא. **אין** זו קרקוע, אלא ביאור איזה אופנים נכללים באכילה שלא כדרך, בלשון שאלה ותשובה. יב. **כתב** המרדכי (רמז תקמה) ש׳פטור׳ לאו דווקא, אלא מותר. ודעת תוספות (שבועות כה: ד״ה מאימתי, ופסח כב: ד״ה ותנשוחי כהכא חוט״ם סי׳ רכ דין ג בשם תשב״ץ). כב. **ובכך** מקום אסור לשתות משקה מפירות ערלה. המרכ״ם (מלאכת חוטות ס״ח סי״ב-יג). האיסור הוא מהתורה, משום ל׳יוצא מן הטמא׳ [קרן אורה (נמוקי יג: ד״ה ותימה) ומנחת ברוך (סי׳ ועוד), ולדמכ״ם (רמב״ם שם ס״ג ס״ו) אין לוקים עליו, ויש אומרים שלוקים, ראה תוספות בחולין (מד: ד״ה שלמא) ועוד. ויש סוברים שהאיסור מדרבנן, ראה רמב״ן (מולין קכ: ד״ה ומיהו).

כדרך אכילתו הרגילה, פטור. תירוצי הר״ן (ל״ח למעוטין), וראה שפת אמת (ל״ח כגמ׳ למעוטין). יד. **אבל** נהנה כדרך הנאתם, לוקה. פסקי ריא״ז (בלכם ג חוט נו) ושערי תשובה (ג״ב חוט עג). אמנם דעת התינוק (סוף מלוה קיג) שאין לוקים על הנאה, מפני שאפשר ליהנות בלי מעשה, וכן כתב המשנה למלך (יסודי התורה פ״ט ס״ח ל״ח ועיין לאחמ״ה) בדעת הרמב״ם (מלכות חמורות פ״ח סי״ו). והוסיף טעם, שאין לוקים אלא על איסור המפורש בתורה, ורוב איסורי הנאה לא נכתב איסורם בפירוש, אלא נלמד מריבוי. וראה בהערות להלן שלדעת המגיד משנה, דווקא בבאכלים אין לוקים על הנאה מהם, כי אין דרך הנאתם אלא באכילה, ושכמה אחרונים סוברים שמחלוקת הלשונות בדברי רבי יוחנן כאן [אם מדובר על אכילה או על הנאה], היא אם לוקים על הנאה. טו. **כמבואר** לעיל (כב:). טז. **אבל** חלב שאינו של שור הנסקל, שאסור באכילה ומותר בהנאה, מותר להניחו על גבי מכתו אפילו אם היתה כך דרך הנאתו, ותמהו ראשונים, שהרי 'סיכה כשתיה' (פסחים פו:), ואם כן אסור לסוך בדבר האסור באכילה. יז. **ראה** רש״י (ל״ח מלה), ומשנה למלך (יסודי התורה פ״ט ס״ח ל״ח ומלכות פ״ח ס״ו). אמנם המגיד משנה (מלכות חמורות פ״ח סי״ו) כתב, שכל דבר הראוי באכילה אין דרך הנאתו אלא דרך אכילה כתקנו, ולדעתו (על פי ממ״ש שם) אין לוקים על הנאה ממאכל, ואין לוקים על הבערת חלב או משיחה בו. יח. **רבינו** דוד (ל״ח מלה) פירש את המחלוקת בין הלשונות, שדווקא אכילה אלא כדרך אין שמה 'אכילה', אבל הנאה, אפילו שלא כדרך, לעולם הנאה היא, ולפיכך ללשון הראשון חייב עליה, וללשון שני, כיון שברוב איסורי הנאה נאמר האיסור בתורה בלשון 'לא יאכל', הרי שהוקשה הנאה לאכילה, ודינה באכילה [וזה ביאור לשון הגמרא 'כל שכן', שאם פטור על הנאה שלא כדרכה, הרי זה משום שאנו למדים מאכילה שלא כדרכה שפטור עליה, וכל שכן שפטור על אכילה שלא כדרכה]. וכעין זה כתב בחידושי הר״ן (ל״ח מלה), אלא שכתב שללשון שני הנאה שלא כדרך אינה נקראת הנאה. וראה רש״ש (כב:, ל״ח מלה) המפרש בענין אחר, וכעין דבריו במשנה למלך (שם ל״ח מלה). פירוש נוסף כתבו בבאר היטב על התורה (ויקרא יא כג) ובהצמק שאלה (שילתא עט חוט ו), שאין חילוק בין אכילה והנאה, אלא שלשון סובר שאין לוקים כלל על הנאה, ולפיכך לא נזכרה בלשון ראשון הנאה. יט. **כיון** שערלה אסורה בהנאה, יש מכאן ראיה שאין לוקים אלא על הנאה כדרך, כלשון השני [ושלא כלשון ראשון שלוקים אף על הנאה שלא כדרך, ראה הערה לעיל], שאילו היו לוקים על הנאה שלא כדרך, היו לוקים על אכילת ערלה שלא כדרך, משום שחשובה היא הנאה. וראה רש״ש שבהערה הקודמת. כ. **בגון** אגוזים ואפרסקים מבושלים. רש״י (ל״ח בשלמא). כא. **אבל** לוקים על יין ושמן, ובחולין (קכ:) דרשו כן מהכתוב. יש סוברים שמשם למדנו ששמן ויין חשובים פרי. רא״ש (בכורות פ״ח סי׳ ג), וכן משמע בתוספות (כלן ל״ח מלה). ויש סוברים שאף הם אינם אלא 'זיעה בעלמא', ונזירת הכתוב היא שדינם כפרי לכמה דברים (ל״ח ממנין, מוכן ב״מ פ״ב ס״ו ומלכות פ״ח ס״ו). ומהר״ם מן פנוך פ״ח סי׳ ג, ותשובות פרלה חוט״ם סי׳ רכ דין ג בשם תשב״ץ). כב. **ובכך** מקום אסור לשתות המרכ״ם כתבו מגיד משנה (מלכות חמורות פ״ח סי״ו) ולחם משנה (שם פ״ח ס״כ) ומשנה למלך (יסודי התורה פ״ט ס״ח ל״ח ומלכות פ״ח ס״ו), שאסור מן התורה [ובמגיד משנה שם מדמהו לחצי שיעור, וראה תוספות ומשנה למלך שם]. יג. **מדברי** רב שימי למדנו לאוכל דבר שאין דרך לאכול ממנו [בגון משקים שזבו מפירות] פטור, אלא אף באכילת דבר שדרך לאוכלו, כגון חלב, אם אכלו שלא

הגמרא מביאה שיש איסורי הנאה שחייבים עליהם גם שלא כדרך הנאתם: **אָמַר אַבָּיֵי, הָכִי מְזַדְּרִים[כג] בְּכֹלְּאֵי הַכֶּרֶם, שֶׁזּוֹקְרִין עֲלֵיהֶן אֲפִילּוּ** כשנהנה מהם **שֶׁלֹּא בְּדֶרֶךְ הֲנָאָתָן[כד]. מַאי טַעְמָא, מִשּׁוּם דְּלֹא כְּתִיב בָּהוּ** לשון **אֲכִילָה**, אלא איסורם מהכתוב (דברים כב ט) 'לֹא תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם פֶּן תִּקְדַּשׁ הַמְּלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע וּתְבוּאַת הַכָּרֶם', ר'תקדש' הוא נוטריקון 'תוקד אש', כלומר שלא תהנה מן הכלאים, אלא תשרפם[כה]. ודווקא איסור שנאמר בלשון אכילה נכנוס חמץ[כו], הרי הוקשה הנאה לאכילה, ולפיכך דינה כאכילה, שאין לוקים עליה אלא כדרכה[כז].

הגמרא מקשה על דברי אביי: **מֵיתִיבִי, אִיסֵּי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר, מִנַּיִן לָבָשָׂר** שנתבשל **בֶּחָלָב שֶׁהוּא אָסוּר** באכילה, **שֶׁנֶּאֱמַר בָּאן** בבשר וחלב (שם יד כא) 'כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ', **וְנֶאֱמַר לְהַלָּן**[כח] באיסור טריפה (שמות כב ל) 'וְאַנְשֵׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ', ויש לנו ללמוד בגזירה שוה, **מָה** בשר טריפה הנזכר **לְּהַלָּן אָסוּר** באכילה, **אַף** בשר בחלב הנזכר **בָּאן, אָסוּר** באכילה[כט]. **ממשיכה הברייתא ושואלת: וְאֵין לִי** איסור בבשר בחלב **אֶלָּא בַּאֲכִילָה**, אבל **בַּהֲנָאָה מְנַיִן** שאסור. **משיבה הברייתא: אֲמָרְתָּ** - יש לך ללמוד דין זה בקל **וְחוֹמֶר. וּמָה עֲרֵלָה שֶׁלֹּא נֶעֱבְדָה בָּהּ** שום **עֲבֵירָה** בנטיעתה **אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה, בָּשָׂר** שנתבשל **בֶּחָלָב שֶׁנֶּעֱבְדָה בּוֹ עֲבֵירָה** של 'לא תבשל גדי בחלב אמו'[ל], וכי **אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּהֵא** אף הוא **אָסוּר בַּהֲנָאָה.**

כג. **כִּלְאֵי**, כן הוא גם ללשון שני, שהנהנה מאיסורי הנאה שלא כדרך הנאתם פטור. רבינו דוד (ד"ה פרק) ופני יהושע (ד"ה אמר אביי). כד. **דְּרָאשׁוֹנִים** הסוברים שאין לוקים על הנאה מאיסורי הנאה (ממונא נעשה), כתב המשנה למלך (יסודי התורה פ"ה ה"ט) שכוונת אביי כאן היא לאוכל כלאי הכרם שלא כדרך הנאתם. ובפרי תואר (שמן שו ס"ק ג ד"ה ומה שכתב) כתב שדווקא בכלאי הכרם לוקים על הנאה, כשם שחייב בהם על אכילה שלא כדרכה. כה. **רש"י** (ד"ה כלאי) [על פי קדושין (נו:) וחולין (קטו.)]. ולמדים מהכתוב שיש איסור לאו בהנאה מהם, שכן כל מקום שנאמר בו 'פן' היא אזהרת לאו. רש"י (שם). ותמה הרש"ש (כתם שם), הלא ה'פן' מוסב על הזריעה, ולא על ההנאה, שלא תזרע כלאים פן יהיה דינה בשריפה. וכתב, שאולי אם אינו ענין לזריעה, שכבר נאמר 'לא תזרע', תנהו ענין לאכילה. כו. **בְּמוּ** שלמדנו לעיל (כג:). כז. **רבינו** דוד (ד"ה פרק) וחידושי הר"ן (ד"ה פרק). כח. **הַלָּשׁוֹן** 'להלן' משמש לעתים לדבר הנאמר במקום אחר, ולא דווקא לדבר הנאמר יותר מאוחר. כט. **וּרְאֵה** חולין (קיב:-קטו:) כמה שיטות תנאים ואמוראים נוספות במקור האיסור. ל. **בשר** שנתבשל בחלב אסור אפילו נתבשל על ידי נכרי [ראה רש"י בחולין (קיב: ד"ה הכי) ותוספות בתמורה (ז: ד"ה רבא)]. כוונת הגמרא שמעשה הבישול של בשר בחלב מתועב, ולכן אינו דומה לערלה, שנוצרת בלא שום מעשה איסור.

ואם תפרוך, מָה אָרְחָה שָׁבַן לֹא הָיְתָה לָהּ שְׁעַת הַכּוֹשֶׁר - שעת היתר[א], ואיך תֹּאמַר ללמוד ממנה לאסור הנאה בְּבָשָׂר בָּחָלָב שֶׁהָיְתָה לוֹ שְׁעַת הַכּוֹשֶׁר, שעד שנתבשל בחלב היה מותר. יש להשיב, חֲמֵין בְּפֶסַח יוֹכִיחַ, שֶׁהָיָה מותר באכילה לפני פסח, וְהוא אֲסוּר בַּהֲנָאָה, והוא הדין לבשר בחלב, שאף על פי שמתחילתו היה מותר, יהא אסור אף בהנאה. ואם תפרוך, מָה חֲמֵין בְּפֶסַח שֶׁבֵּן עָנוּשׁ כָּרֵת על אכילתו, ואיך תֹּאמַר ללמוד ממנו לאסור הנאה בְּבָשָׂר בְּחָלָב שֶׁאֵינוֹ עָנוּשׁ כָּרֵת על אכילתו. יש להשיב, בָּלְאֵי הַכֶּרֶם יוֹכִיחוּ, שֶׁאֵין עָנוּשׁ כָּרֵת על אכילתם, שאין בהם אלא לאו, ואף על פי כן אָסוּר בַּהֲנָאָה, ואם כן הוא הדין לבשר בחלב[ב].

מתרצת הגמרא: וְאַבָּיֵי ישיב על פירכא זו, תֹּאמַר בְּמַאי - איך תסיים פירכא זו, וכי אפשר לומר 'תֹּאמַר בְּבָשָׂר בְּחָלָב שֶׁאֵין עָנוּשׁ עָלָיו אֶלָּא כשאכלו דֶּרֶךְ הֲנָאָתוֹ', והרי לוקים על אכילתו גם שלא כדרך אכילה, שכן אָמוּ [-וכן] בְּבָשָׂר בְּחָלָב לשון אֲכִילָה תְּתֵיבָה בֵּיהּ, הרי לא נכתב לשון אכילה באיסורו, אלא למדים בגזירה שוה מטריפה, ואם כן, יש לחייב אפילו שלא כדרך אכילה.

הגמרא מפרשת את המחלוקת שבין המקשן לאביי: וְאֵידָךְ הָא מוֹתִיב לָהּ - המקשן סָבַר שיש לפטור אוכל בשר בחלב שלא כדרך אכילתו, לְהֶכֵי קָא מְנַבְּיָלָה - שלכן נלמד איסור בשר בחלב מנבילה, והיינו טריפה[ג], כדי להוסיף וללמוד ממנה, מָה נְּבֵילָה אין חייבים עליה אלא בְּדֶרֶךְ הֲנָאָתָהּ [דרך אכילתה], שאיסורה נאמר בלשון אכילה, אַף בָּשָׂר בְּחָלָב אין חייבים עליו אלא כשאכלוהו בְּדֶרֶךְ הֲנָאָתוֹ. וְאַבָּיֵי סבר שמכל מקום לְהֶכֵי [-לכן] לֹא כָּתַב אֲכִילָה בְּגוּפוֹ של איסור בשר בחלב, כדי לְזַמּוֹר שֶׁלֹּא עָלָיו אֶפְשִׁי שֶׁלֹּא בְּדֶרֶךְ הֲנָאָתוֹ.

הגמרא חוזרת לדברי הבריימתא הלומדת איסור הנאה בבשר בחלב מכלאי הכרם.

מקשה הגמרא: וְהרי יש לְיַקְּרוֹ עַל כָּךְ, מָה לְּכִלְאֵי הַכֶּרֶם שחומרים הם יותר מבשר בחלב, שֶׁכֵּן לֹא הָיְתָה לוֹ שְׁעַת הַכּוֹשֶׁר, שאין נאסר משום כלאים אלא הגדל לאחר שנזרעו יחד, שמעולם לא היה בו היתר[ד].

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, זֹאת אוֹמֶרֶת - מכאן ראיה, שבִּלְאֵי הַכֶּרֶם אף עִיקָּרָן [-הזרעים] נֶאֱסָרִין משעה שהשרישו בקרקע[ה], ומהזרעים אפשר ללמוד לבשר בחלב, שאינם חמורים ממנו הוֹאִיל וְהָיְתָה לָהֶן שְׁעַת הַכּוֹשֶׁר קוֹדֶם הַשְׁרָשָׁה שהיו מותרים לפני שהשרישו בקרקע[ו].

רב שמעיה מקשה על דברי רב אדא בר אהבה ממשנה: מֻתָּיב רַב שְׁמָעְיָה, הלא שנינו במסכת כלאים (פ"ו מ"ח), הַמְצַבְּרִין עֲצֵיוֹן נָקוּב ובו זרעים שכבר צמחו, בְּתוֹךְ הַכֶּרֶם, ומחמת הנקב ינקו הזרעים שבעציון דרך האויר מקרקע הכרם, אִם הוֹסִיף אותו הזרע אחד מֵאָתַיִם על מה שהיה בו תחילה[ז], הרי כולו אָסוּר, שהתוספת אסורה משום כלאים, והיא מעורבת בזרע ואוסרתו, שכלאים אינם בטלים בתערובת אלא כשיש מאתיים של היתר כנגדם[ח]. הרי מבואר ברברי המשנה שדווקא מה שהוֹסִיף הזרע שבעציון אֵין [-אכן] נאסר, ואוסר את החלק שהיה מתחילה משום שמעורב עמו', אבל אם לֹא הוֹסִיף לֹא נאסר, הרי שעיקר הזרעים והנפק אינו נאסר.

מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, תֵּרֵי קָרֵאי כְּתִיבִי - שני כתובים נאמרו בכלאי הכרם (דברים כב יא), 'לֹא תִזְרָע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם, פֶּן תִּקְדַּשׁ הַמְּלֵאָה, הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע וּתְבוּאַת הַכָּרֶם'. הרי ששני דברים אסר הכתוב[ט], כְּתִיב 'הַזֶּרַע' שהוא עיקר הזרע שנזרע באיסור, וּכְתִיב 'הַמְּלֵאָה' שהם הגידולים שגדלו לאחר מכן. הָא כֵּיצַד מתקיימים שני הכתובים, והרי מלשון 'המלאה' משמע שדווקא היא נאסרת, ולא הזרע[י]. תשובת הדבר היא, שִׁזְרִיעָה מֵעִיקָּרָהּ שתחילת זריעתו בכרם, נאסר מיד בְּהַשְׁרָשָׁה[יא], אבל זְרִיעָה בהיתר וּבָא לאחר מכן לכרם, כמו במעביר עציון בכרם, אזי דווקא אם הוֹסִיף הגידול אחד מאתיים אֵין - אותו זרע אסור, אבל לֹא הוֹסִיף, לֹא נאסר. לכן עציון אינו נאסר כשעבר בכרם אלא מחמת תוספתו, ורב אדא בר אהבה שאסר גם את עיקר הזרע הרי זה בזרע שתחילת זריעתו באיסור.

★

הגמרא דנה באיסור רפואה מאיסור[יב]: אָמַר רַבִּי יַנַּאי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בְּכָל האיסורים מְתַרְפְּאִין ואפילו באיסורי הנאה, חוּץ מֵעֲצֵי אֲשֵׁירָה - עצים שניטעו כדי לעבדם עבודה זרה, או שעבדו להם[יב]. **שואלת הגמרא:** הֵיכִי דָּמֵי - באיזה אופן מדובר, אִי נָיְמָא דְּאִיבָּא - אם נאמר שיש בחולי סַכָּנָה, אֲפִילּוּ בַּעֲצֵי אֲשֵׁירָה נָמֵי - גם כן יהיה מותר להתרפא, שפיקוח נפש ידחה את האיסור[יג]. וְאִי דְּלֵיכָא - ואם אין בו סַכָּנָה, אֲפִילּוּ בְּכָל אֵימוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה נָמֵי [-גם כן] לֹא יתרפא. **משיבה הגמרא:** לְעוֹלָם מדובר בחולי דְּאִיבָּא - שיש בו סַכָּנָה, וַאֲפִילּוּ הָכִי בַּעֲצֵי אֲשֵׁירָה לֹא יתרפא, שפיקוח נפש אינו דוחה את האיסור. **תְּנַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר,** נאמר בתורה (דברים יג ו) 'וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ', ו'מאודך' פירושו ממונך. ונקשה, אִם נֶאֱמַר 'בְּכָל נַפְשְׁךָ', שחייב למסור את נפשו על אהבת ה', לָמָּה נֶאֱמַר 'בְּכָל מְאֹדֶךָ', הרי כל שכן שיש למסור את ממונו, וְאִם נֶאֱמַר 'בְּכָל מְאֹדֶךָ' ויש איזה טעם להחשיבו יותר, לכאורה יש ללמוד מזה שצריך לאהבו אף בכל נפשו וְלָמָּה נֶאֱמַר 'בְּכָל נַפְשְׁךָ', די שיכתוב על החביב משניהם שצריך למוסרו למען אהבת ה'. אֶלָּא בא הכתוב לוֹמַר לָךְ, אִם יֵשׁ אָדָם שֶׁגּוּפוֹ חָבִיב עָלָיו יותר מִמָּמוֹנוֹ, לָכֵן נֶאֱמַר 'בְּכָל נַפְשְׁךָ', שעליו לאהוב את ה' יותר מנפשו, ולהמנע מעבודה זרה אפילו במקום סכנה. וְאִם יֵשׁ אָדָם שֶׁמָּמוֹנוֹ חָבִיב עָלָיו יותר מִגּוּפוֹ, לָכֵן נֶאֱמַר 'בְּכָל מְאֹדֶךָ', שיש לאהוב את ה' יותר מממונו, ולא יעבור על איסור אפילו יפסיד כל ממונו. וריפוי על ידי אשירה נראה כהודאה בעבודה זרה, ואסור אפילו במקום פיקוח נפש[יד].

הגמרא מביאה עבירות נוספות שאינן נדחות מפני פיקוח נפש: כְּגוֹן אָתָא - כשבא רַבִּין מארץ ישראל לבבל, אָמַר בשם רַבִּי יוֹחָנָן, בְּכָל מְתַרְפְּאִין במקום סכנה, חוּץ מֵעֲבוֹדָה זָרָה וְגִילּוּי עֲרָיוֹת

א. **שפירות** ערלה אסורים משעת חנטה. רש"י (ד"ה פעלה). ב. **הגמרא** בחולין (קנו:-קנז) מבארת למה אין הבריימתא משיבה שערלה תוכיח, שאף על פי שאין חייבים עליה כרת היא אסורה בהנאה. ג. **כן** משמע במהרש"א (לעיל כה: בתוס' ד"ה אכל), שקושיית הגמרא היא מאיסור אכילה. והמהר"ם תלאזה (ד"ה מה לנבלה אכילה) פירש, שכוונת הגמרא שאפילו אם יהיה בשר בחלב אסור בהנאה, מכל מקום לא יאסר אלא בדרך הנאה [ממנם ראה סוף דבריו]. ד. **רש"י** (ד"ה מנפשך), על פי הגמרא לעיל (כג:). וראה ברש"י פירוש נוסף, על פי הגמרא בחולין (נב:), ש'נבילה' כוונתה לאבר ובשר מדוללים של בהמה או חיה, שנחשבים כמי שכבר נחלשו ממנה, ואינם ניתרים בשחיטתה, אמנם רש"י דוחה פירוש זה. וראה פני יהושע (ד"ה מפרש"י), ושפת אמת (לעיל כה: ד"ה מעין), שמפרשים שכוונת הגמרא באמת לאיסור נבילה. ה. **רש"י** (ד"ה ולימיתן). ו. **אבל** קרום השרשה אינם נאסרים שהם כמונחים בכד. רש"י (ד"ה אחת). ז. **רש"י** (ד"ה אחת). ומביא פירוש נוסף, שאף המקשה ידע שהזרע נאסר, אלא היה סבור שנאסר משעת זריעה, ולכן לא היתה לו שעת הכושר, שמשעה שנעשה כלאים נאסר [ואינו חשוב 'היתה לו שעת הכושר' אלא כשלאחר שכבר יש עליו שם כלאים, עדיין מותר], ואילו בשר בחלב היתה שעת הכושר, עד שנתבשלו יחד, שהיו מותרים אפילו הבשר שרוי בחלב [ובכבר נקרא 'בשר בחלב']. ועל זה תירץ שאף כלאים אינם נאסרים משעת זריעה, אלא משעת השרשה. רש"י מקשה כמה קושיות על פירוש זה, ודוחהו. ח. **מאתיים** האמורים כאן, היינו שמתחילה היה שם מאה ותשעים ושעה חלקים, ונמצא שהגדיל הוא אחד מאתיים מכל הזרע. רש"י (ד"ה מפעציין). ט. **ואין** התוספת בטילה ברוב ככל איסורים שבתורה, שעורלה וכלאים אינם בטלים אלא בשיש מאתיים חלקי היתר כנגדם (מכלא פ"ב מ"ח), ורש"י כאן (ד"ה מפעציין) מביא דרשה לזה מספרי, שכן למדים מתרומה, שאסורה באכילה, ועולה באחד ומאה, ולפיכך כלאים שאיסורם כפול, שאסורים באכילה ובהנאה, השיעור שיתבטלו בו כפול, ובתוספות (ד"ה אין נב. ד"ה ועולה) כתבו שדרשה זו היא אסמכתא, ומן התורה כלאי הכרם בטלים ברוב. י. **רש"י** (ד"ה מפעציין). לפי זה האיסור מדרבנן, שרק מדרבנן כלאי הכרם אוסרים באחד ומאתיים, כמבואר לעיל. ראב"ן (סו"ס סי' נג), ומנחת חינוך (מצוה תקמטו). אמנם היראים (ירושלמי שבת פ"ט סי' שסב) כתב שבתוספת אחד ממאתיים אסור מן התורה, ומדרבנן אסור אפילו לא הוסיף מאתיים, וכתב בחזון יחזקאל (כלאים פ"ב סי"ג ומפעציין) שמן הכתוב 'פן תקדש המלאה' למדים שהכלאים נאסרים כאשר יש 'מלאה' [כלומר תוספת], ואחר מאתיים הוא שיעור 'מלאה', שבו נאסר כל הצמח מן התורה, ובכלל ההלכה למשה מסיני של כל השיעורים, נאמר גם שכך שיעור 'מלאה', ובתוספות ישנים (ד"ה ג: ד"ה נמי"אסם), כתב שמן התורה אין הכלאים נאסרים אלא כשנזרעו יחד, ואם נזרעו בהיתר אינם נאסרים אלא מדרבנן. יא. **הכתוב** הזכיר שנם תבואת הכרם נאסרת, והיינו העובדים, שכשם שהזרע נאסר, כך הענבים נאסרים, ולשון 'תבואת הכרם' אינו מדבר על הגידולים, אלא [בדומה ל'זרע'] על הענבים שבכרם בשעת הזריעה [והגמרא היתה יכולה להזכיר עם 'זרע' גם את 'תבואת הכרם', אלא שקיצרה]. יב. **על** פי רש"י (ד"ה מגופו). וראה רבינו גרשום (מולין קנו. ד"ה למכן), ור"ח כאן. יג. **אבל** קרום השרשה ראי אינו נאסר, שהוא כמונח בכד. רש"י (ד"ה ומיתן). יד. **בסוף** הסוגיא הדברים יתקשרו לענין שלא כדרך הנאה. טו. **שני** סוגי עצים אלו נקראים בשם 'אשירה' ואסורים בהנאה. ספרי דברים (ראה סט"ו), ומשנה בעבודה זרה (מט:-נ:). דיני האשירות, נתבארו במסכת עבודה זרה (מט: ומט. ומח. ושנה). טז. **כן** למדים מן הכתוב (ויקרא יט ח) 'יחי בהם', שדרשו חכמים 'יחי בהם, ולא שימות בהם', יומא (פג:). וראה שם דרשות נוספות, וראה צל"ח שם שעיקר דרשה זו של 'יחי בהם' מוסכמת על הכל, וביאר הטעם שנעקר לדרשות נוספות. יז. **רש"י** (ד"ה לגמרי). אבל עצם ההנאה מאשירה, כיון שהתנאה אינה עבודה זרה, היה ראוי שתותר במקום סכנה, ואסורה רק כיון שנראה כמודה בעבודה זרה. ואף על פי שאינו עובד עבודה זרה, אף 'אביזריהו' של עבודה זרה דינו יהרג ואל יעבור. כתבו התוספות (ד"ה חוץ), שמדובר באופן שאינו יכול להתרפא על ידי עצים אחרים כדוגמת האשירה, ולכן אם יתרפא ממנה יבואו לטעות אחר עבודה זרה ולעשותה אלהות, אבל אם רפואתו היא בעץ מסוג מסוים, ולא הצליח למצוא אלא עץ של אשירה, מותר להתרפא בו. אמנם הרמב"ן (תורת האדם, שער הסיומים ענף ה) ועוד האשונים סוברים שאסור אפילו יכול להתרפא בעצים דוגמתה.

וְשָׁפִיכוּת דָּמִים.

הגמרא מפרשת את המקור לכך שאיסורים הללו אינם נדחים מפני פיקוח נפש:

עֲבוֹדָה זָרָה אינה נדחית, **מֵהָא דַּאֲמָרַן** - מזו שאמרנו לעיל (ע"ש), שכן למדים מהכתוב 'ובכל נפשך'. **וְגִילּוּי עֲרָיוֹת וְשְׁפִיכוּת דָּמִים** אינם נדחים מפני פיקוח נפש, **כִּדְתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי אוֹמֵר**, נאמר באונס נערה המאורסה (דברים כב כז), **'כִּי בַּשָּׂדֶה יָקוּם אִישׁ עַל נַעֲרָה וּרְצָחוֹ וְגו' כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה'**. ויש לשאול, **וְכִי מָה עִנְיָן רוֹצֵחַ אֵצֶל נַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה** ולמה דימתה התורה את דיניהם, הרי לפוטרה מעונש סקילה משום שהיא אונסה אין צורך בדמיון זה, שכבר נאמר 'ולנערה לא תעשה דבר'[א]. אלא **הֲרֵי זֶה**, הרוצח **בָּא לְהָמֵת** על נערה המאורסה, **וְנִמְצָא** שאף הוא **לְהָמֵת** ממנה[ב]. והיינו **שֶׁכְּשֵׁם** הכתוב **רוֹצֵחַ נַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה נִיתַּן** רשות למי שיכול להצילה **לְהַצִּילָהּ בְּנַפְשׁוֹ** של הרוצח, שאם צריך, מותר להורגו כדי להצילה[ג], **אַף רוֹצֵחַ** הרוצח אחר חבירו להורגו, **נִיתַּן** רשות לכל הרואה **לְהַצִּילוֹ** לנרדף **בְּנַפְשׁוֹ** של הרודף ולהורגו. **וּמִצד** שני יש ללמוד **נַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה מֵרוֹצֵחַ, מָה רוֹצֵחַ** דינו **שֶׁהָרַג וְאַף יַעֲבוֹר**, שאם אמרו לו הורג את פלוני ואם לא נהרוג, יהרוג ולא ירצח, **אַף נַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה תְּהֵרֹג וְאַל תַּעֲבוֹר** על איסור עריות[ד].

שואלת הגמרא: וְשְׁפִיכוּת דָּמִים גּוּפֵיהּ [-עצמן] **מְנָלַן** - מנין לנו שהיא ביהרג ואל יעבור. **משיבה הגמרא: סְבָרָא הוּא. כִּי הֲהוּ דַּאֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבָּא** - כאותו מעשה באדם שבא לפני רבא, **וַאֲמַר לֵיהּ, מָרֵי דּוּכְתַאי** [-מושל העיר שאני דר בה] **אֲמַר לִי, זִיל קְטֹל לְפְלָנְיָא, וְאִי לָא קָטֵלְנָא לִי** - לך הרוג את פלוני, ואם לא אהרוג אותך. **אֲמַר לֵיהּ** רבא, **לְיִקְטְלוּךְ וְלָא תִּיקְטוֹל**[ה] - יהרגך מושל העיר, ואל תהרוג, משום **דְּמָאי חֲזֵית דִּדְמָא דִידָךְ סוֹמֵק טְפֵי, דִּילְמָא דְּמָא דַּהֲהוּא גַּבְרָא סוֹמֵק טְפֵי** - מה ראית שדמך אדום יותר, שמא דמו של אותו פלוני אדום יותר. כלומר, איך סבור אתה שמשום פיקוח נפשך תותר לך עבירת רציחה, הרי לא התירה התורה לעבור על איסור במקום פיקוח נפש אלא מפני חביבות נפשו של אדם מישראל, אבל במקרה זה אם תציל את נפשך ויהרגו ישראל אחר יהיה כאן איבוד נפש, ובנוסף גם יהא מעשה עבירה, ומנין לך שנפשך חביבה לפני המקום יותר מנפשו של האחר[ה].

הגמרא מביאה מעשה ברבינא שהתיר הנאת רפואה מערלה: מַר בַּר רַב אַשֵׁי [-מצא] **חַרְבִינָא, חָשְׁיֵיהּ לֵיהּ לְבַרְתֵּיהּ בְּגוּחֲרֵי דְּעַרְלָה** - שהיה מושח את בתו בשמן של זיתי בוסר קטנים של ערלה לצורך רפואתה[ו]. **אֲמַר לֵיהּ** מר בר רב אשי, **אֵימוּר** - מה שיכולים אנו לומר **דְּאָמוּר רַבָּנָן** שמתרפאים באיסורים, הוא דוקא **בְּשָׁעַת הַסַּכָּנָה**, ומשום פיקוח נפש, אבל **שְׁאָ בְּשָׁעַת הַסַּכָּנָה מִי אָמוּר** [-וכי אמרו] שהדבר מותר. **אֲמַר לֵיהּ** רבינא, **הַאי אִישְׁתָּא צְמִירְתָּא** - חום קרחת זה שאחז בבתי **נְמֵי בְּשָׁעַת הַסַּכָּנָה הֲוָיָא** - לשעת הסכנה הוא דומה, שיש בו משום פיקוח נפש. **אִיתָא דְּאָמְרֵי** - ויש אומרים שכך **אֲמַר לֵיהּ** רבינא, **מִידֵּי דֵּרֶךְ הֲנָאָה קָא עָבֵידְנָא** - וכי משיחה זו שעשיתי לה היא כדרך ההנאה מזיתים, הלא אין דרך להשתמש בהם אלא לאחר שנתבשלו הזיתים כל צורכם, ויוצא שמנם בכית הבד[ז]. ומאחר שאין זו דרך הנאתם, מותר הדבר לצורך רפואה[ח].

★

הגמרא דנה אם מותרת הנאה מאיסורי הנאה, כאשר האדם נהנה מהם שלא בכוונה תחילה[ט]: אִיתְּמַר - נאמר בבית המדרש, **הֲנָאָה** מדברים האסורים בהנאה, כגון להריח מריח עבודה זרה[י], **הֲבָאָה לוֹ לְאָדָם בְּעַל כָּרְחוֹ, אַבָּיֵי אָמַר**, הנאה זו **מוּתֶּרֶת**, ואינו צריך לפרוש ממנה, **וְרָבָא אָמַר**, ההנאה **אֲסוּרָה**[יא], ואף שהיא באה לו בעל כרחו, עליו לפרוש ממנה ולא להנות.

הגמרא מפרשת במה נחלקו: באופן **שֶׁאֲפָשָׁר** לו לאדם שלא לבוא לידי הנאה אסורה זו, כגון שלא להתקרב למקומה, **וְקָא מִיפַּיְּנֵין** - והוא מתכוין להתקרב ולהנות[יב], או שאפילו באופן **שֶׁלֹּא אֲפָשָׁר** לו שלא לבוא לידי הנאה זו, **וְקָמִיפַּיְּנֵין** - ומכל מקום הוא מתכוין וחביב עליו להנות[יג]. **בּוֹעֵי עָלְמָא לָא פָּלְגִי** - בין אביי ובין רבא אינם חולקים בדבר, **דְּאָמַר** - שאסור להנות ועליו לפרוש מן ההנאה[יד]. וכן באופן **שֶׁלֹּא אֲפָשָׁר** לו שלא לבוא לידי הנאה זו, **וּמכל** מקום הוא **לָא מִיפַּיְּנֵין** להנות ממנה, **בּוֹעֵי עָלְמָא לָא פָּלְגִי דְּשָׁרֵי** - הכל מודים שמותר הדבר ואינו צריך לפרוש מההנאה[טו]. **כִּי פְּלִיגִי** - ומה שנחלקו אביי ורבא, הרי זה באופן **דְּאֶפְשָׁר** לו שלא לבוא לידי הנאה זו, **וְאַף** שאינו נמנע מכך, מכל מקום הוא גם **לָא מִיפַּיְּנֵין** להנות ממנה.

הגמרא מפרשת לפי מיו דעה נחלקו, ומה הם טעמי מחלוקתם. אומרת הגמרא: וְאַיְּיבָא [-ובשיטתו] **דְּרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר דָּבָר שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין** - דבר שלא

א. **רש"י** (ד"ה מה). ב. **והרי** זה כאילו נכתב 'כרוצח בנערה', שבא הכתוב להשוות את דיניהם, וכעין מה שנאמר (שמואל ב יב ג) 'והיה כעם כאדון' ולא 'והיה העם ככהן'. שהימה הנביא את העם לכהן, ואת הכהן לעם. רש"ר (ד"ה מה). וראה רש"ר שנהדרין (פב, ד"ה וכי) ותוספות (פה ד"ה הכי). שדאבי אין הכוונה שרק זה שבא ללמד נמצא למד, אלא שני הדברים למדים זה מזה.

ג. **כך** למדו בגמרא (סנהדרין שג.) ממה שנאמר בה (שם כב כז), 'כי בשדה מצאה, צעקה הנערה המארסה ואין מושיע לה', משמע שאם יש שם מי שיושיענה, עליו להושיעה בכל אשר יוכל, ואם אינו יכול להצילה על ידי הכאת הרודף באחד מאבריו, רשאי להורגו. ד. **כתבו** התוספות (ד"ה אף) שיש לגרוס 'יהרג ואל יעבור', שרק איש מחויב למסור נפשו כדי לא לבא על עריה, אבל האשה אינה מחויבת בכך משום שהיא כ'קרקע עולם' כלומר שאינה עושה שום מעשה, בסנהדרין (שם). עוד פירשו, שיש לקיים את הגירסא 'יהרגו ואל תעברו', ובאופן שאומרים לה הביאי עליך את העריה ואם לא נהרגך, שעליה להיהרג ולא לעשות מעשה זה בידים. ה. **עי'** פי רש"י (ד"ה מה). וביד רמה (מנהיגות שנ). כתב ביתר ביאור, שלא ניתנו מצות לידחות אצל פיקוח נפש משום דכתיב (ויקרא יח ה) וחי בהם, אלא מפני חיבוב נפשן של ישראל לפני המקום, אבל לגבי רוצח שכין כן יש איבוד נשמה לא ניתנה מצות המקום לידחות, ואם תאמר אני ראוי להארוך ימים יתר מזה ומתקיים בי 'וחי בהם' יותר, מה ראית לומר שנשמך יקרה בעיני המקום ואתה ראוי לחיות יותר מחבירך כדי שתאמר מוטב ידחו חייו של זה שהם מרוטעים מפני חייך שהם מרודפים, שמא חברך ראוי לחיות ולהאריך ימים יותר ממך ונפשו יקרה בעיני המקום יתר מחייך. וראה שם מה שהוסיף לבאר, ובספר אור גדול (סי ג) שמאריך בזה.

ו. **שהיה** סבור שמותר להתרפאות באיסורי הנאה. רש"ר (ד"ה מותר) ורש"ש (ד"ה נהוכיח). טעם ההיתר מבואר בגמרא להלן. ז. **רש"ר** (ד"ה דתך). וההמשנה למלך (יסודי התורה פ"ה ה"ט) ולף לפי (שם) כתב בדעת הרמב"ם, שכל סיכת שמן חשובה הנאה שלא כדרכה, כיון שהשמן ראוי למאכל, דרך הנאתו היא באכילה דווקא. ח. **כבר** הבאנו לעיל שנחלקו ראשונים באכילה ובהנאה שלא כדרכה, אם אסורה. לסוברים שהנאה שלא כדרכה אסורה רק מדרבנן, הרי שלצורך רפואה התירוה חכמים. ריטב"א (ד"ה ת"ש). ובחידושי הר"ן (ד"ה מיהו) הוסיף, וכן הוא בבדק הבית (פיא ג שפר' ז), שאף איסורים דרבנן לא התורו לרפואה, אלא דווקא שלא כדרך הנאה, שהוא לך משאר איסורים דרבנן, אמנם בחידושי הרא"ה (ע"ז כח.) כתב שאין לחלק בזה. ולסוברים שהנאה שלא כדרכה מותרת לכתחילה, הרי שאין כאן היתר מיוחד משום החולי, אלא בכל ענין מותר למשוח שמן של זיתי בוסר. וראה משנה למלך (יסודי התורה פ"ה ה"ט ועש שמעתי) שמצדד בדעת הרמב"ם שאף על פי שהאיסור של הנאה שלא כדרך הוא איסור תורה, מכל מקום הותר משום חולי. והגהת משנה למלך (שם ה"ח) כיאר את המחלוקת בין שני הלשונות בשני אופנים: א. לדעת לשון ראשון אף זיתי בוסר לאחר שיצא מהם שמן, חשובה משיחה בהם דרך הנאתו, ולכן לא הותר לסוך בשמנם אלא במקום סכנה, ורק ללשון שני חשוב שמן של זיתי בוסר שלא כדרך שאוכלם. ב. לדברי הכל משיחה בשמן של זיתי בוסר הוא הנאה שלא כדרכה, אלא שלשון ראשון סובר שאף הנאה שלא כדרך אסורה לחולה, שלדעה זו האיסור בהנאה שלא כדרך הוא איסור תורה, כמו חצי שיעור, וללשון שני האיסור בהנאה שלא כדרך אינו אלא מדרבנן, ולפיכך הותר במקום חולי. ט. **המוגיה** דלהלן עוסקת באופנים שונים של קבלת הנאה אסורה, כאשר הוא באה על ידי מעשה שנעשה לצורך אחר ומתוך כוונות אחרות. ויש להקדים לכך את מה שיסדו האחרונים (ע"ג סכ"ה ד"ה ופשיקה), האבני נזר (שו"ת, סי"ט סנ"ב אות כג), והקובץ שיעורים (אות קמו), כי ברור שאין איסור בהנאה הבאה לאדם מאליה ללא כל מעשה מציד, כגון הליכה למקום שהוא עתיד ליהנות בו או נטילת הדבר להנות ממנו וכדומה, שלא אסרה תורה זה ההנאה כשלעצמה אלא כאשר היא באה על ידי מעשה. לולא כן, לא היה מקום לכל הנידונים דלהלן, שכיון שסוף סוף האדם נהנה, הרי הוא עובר איסור ועליו לפרוש משם. [ובשערי ישר שם כתב, שאסרה התורה הנאה רק כאשר היא באה על ידי השתמשות בדבר, ובקבלו כן חוז"ל ממה שנכתב בתורה איסור ההנאה בלשון אכילה, כמבואר בגמרא לעיל לדעת רבי אליעזר (פה:)

התכוין האדם לעשותו ונעשה אגב מעשה היתר שעשה[יד], **אַסּוּרִי**[טו], **כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי** - מודים אביי ורבא **דְּאָסוּר** הוא להנות, ועליו לפרוש משם, שכשם שאין לעשות מעשה איסור גם כאשר אין כוונה לעשייתו, כמו כן אין לעשות מעשה שכרוכה בו הנאה מאיסורי הנאה, גם כאשר אינו עושה את המעשה לשם כך אלא למטרה אחרת וההנאה ממילא באה. **כִּי פְּלִיגִי** - ומה שנחלקו אביי ורבא, הרי זה **אֲפִיכָּא** [-בשיטתו] **דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן דְּאָמַר דָּבָר שֶׁאֵין מְתַכָּוְּנִין מוּתָּר.** ובכך נחלקו, **אֲבָיֵי** שאמר שההנאה הבאה לו לאדם בעל כרחו, באופן של 'אפשר ולא מיכוין', מותרת, אמר זאת **בְּדעת רַבִּי שִׁמְעוֹן**, שכשם שמתיר רבי שמעון לעשות מעשה איסור כאשר הוא נעשה ללא כוונה, כך הוא מתיר גם לעשות מעשה המביא להנאת איסור, כאשר אינו מתכוין למעשה זה[טז]. **וְרַבָּא אָמַר, עַד כָּאן לֹא קָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן** שדבר שאינו מתכוין מותר, **אֶלָּא הֵיכָא** [-באופן] **דְּלֹא אֶפְשָׁר** לו שלא לעשות את אותו מעשה שאגב עשייתו בא מעשה האיסור[יז], **אֲבָל הֵיכָא דְּאֶפְשָׁר** לו שלא לעשות מעשה זה, **לֹא** אמר שמותר, אלא צריך הוא להמנע מלעשותו, ואף כאן, כיון שאפשר לו שלא לבוא לידי ההנאה, עליו להמנע ולפרוש ממנה[יח].

הגמרא מביאה דעה אחרת בביאור מחלוקתם: אִיבָּא דְּאָמְרִי - יש שאמרו שמועה זו בלשון אחרת, שבאופן **שֶׁאֶפְשָׁר** לו שלא לבוא לידי הנאה זו[יט] **וְהוּא לֹא מִיכַּוֵּין** להנות מהאיסור[כ], **הֲיֵינוּ פְּלוּגְתַּיְיהוּ** - זו היא מחלוקתם **דְּרַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן,** שרבי יהודה האוסר לעשות מעשה איסור גם ללא כוונה אליו, אוסר גם להנות מאיסור אף שלא כיון להנות, ורבי שמעון המתיר זאת, מתיר גם להנות מאיסור כאשר לא התכוין לכך, ולא בכך נחלקו אביי ורבא[כא], וכן באופן **שֶׁלֹּא אֶפְשָׁר** לו שלא לבוא לידי האיסור **וְלֹא קָא מִיכַּוֵּין** - ואינו מתכוין להנות ממנו, **כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּאָסְרִי** - מודים אביי ורבא שהדבר מותר אפילו לרבי יהודה, ואינו צריך לפרוש משם[כב]. **כִּי פְּלִיגִי** - ומה שנחלקו, הרי זה באופן **דְּלֹא אֶפְשָׁר** לו שלא לבוא לידי האיסור, **וְקָא מִיכַּוֵּין** - והוא מתכוין להנות מהאיסור והדבר חביב עליו, **וְאִיבָּא** [-ובשיטתו] **דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן דְּאָזֵיל בָּתַר כַּוָּונָה** - ההולך אחר כוונתו של אדם, **כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּאָסוּר** - מודים אביי ורבא שאסור הדבר, שכיון שהתיר ב'אפשר ולא מיכוין', הרי שלרעתו תלויים האיסור וההיתר בכוונת העושה, ויש ללמוד מכך גם להחמיר ולאסור באופן ההפוך, ב'לא אפשר ומיכוין'. **כִּי פְּלִיגִי** - ומה שנחלקו אביי ורבא, הרי זה **אֲפִיכָּא** [-בשיטתו] **דְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר לֹא שָׁנָא מִתְּנָיָין וְלֹא שָׁנָא שֶׁאֵין מִתְּנָיָין אֶפְשָׁר אָסוּר** - אסור לאדם לעשות מעשה איסור אם הוא יכול להמנע ולא לעשותו, בין אם הוא מתכוין לאיסור ובין אם אינו מתכוין לו, ובכך נחלקו, **אֲבָיֵי** שאמר שהנאה זו מותרת, **בָּרַבִּי יְהוּדָה** אמר זאת, שכיון שאסר רבי יהודה ב'אפשר ולא מיכוין', הרי שהאיסור וההיתר תלויים במעשה בלבד, ולא בכוונה, אם אפשר לו להמנע ולא לעשותו או שאי אפשר לו להמנע, ויש ללמוד מכך גם להקל ולהתיר באופן ההפוך, ב'לא אפשר ומיכוין'[כג].

יד. 'דבר שאין מתכוין' היינו עבירה הנעשית בלא שהעושה אותה כיון לה, אלא אגב מעשה אחר שעשה. כגון שגרר בשבת מיטה או כסא או ספסל על גבי האדמה, והוא עשוי על ידי כך לחרוץ בה חריץ [עשיית חריץ בקרקע בית אסורה משום בונה, ובקרקע שדה אסורה משום חורש]. עשיית החריץ נעשית ללא כוונה, שהרי דעתו לגרירה בלבד. טו. **בכפה** מקומות בש"ס (שבת כב. פסחים כג: ועוד) מבואר שנחלקו רבי יהודה ורבי שמעון אם יש לאסור 'דבר שאין מתכוין', כגון בדוגמא האמורה בגורר בשבת מיטה או כסא או ספסל ואגב כך עושה חריץ בקרקע, שרבי יהודה אוסרו, שהרי הוא עושה חריץ, ולדעת רבי שמעון, כיון שאין כוונתו לעשיית החריץ, מותר. הלכה כרבי שמעון [שבת (לא.) ועירובין (ק:). ורמב"ם (שבת פ"ז ה"ה) ושו"ע (או"ח סי' שמ ס"ו)]. כאמור לעיל, אין הנאה מאיסור אסורה כאשר היא באה מאליה, אלא כשהיא באה על ידי מעשה, וכאשר המעשה נעשה ללא כוונה ליהנות או כשאי אפשר להמנע ממנו, הרי זה תלוי בנידון 'דבר שאין מתכוין', שהוא עשיית מעשה איסור ללא כוונה למעשה או כשאי אפשר להמנע ממנו. טז. **בגגון** בגרירת ספסל כשאגב כך נעשה חריץ בקרקע, כאשר הוא צריך לספסל והספסל גדול ואינו יכול להגביהו על כתיפו מפני כובדו [ולאבאי התיר רבי שמעון גם בספסל קטן שהוא יכול להגביהו על כתיפו]. יז. **סיכום** לשון זה במחלוקת אביי ורבא: לדעת הכל, 'מיכוין' לעולם אסור, בין 'אפשר' ובין 'לא אפשר'. רבא סובר שגם 'אפשר' לעולם אסור, בין 'מיכוין' ובין 'לא מיכוין', ולשיטתו נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון באופן שגם 'לא אפשר' וגם 'לא מיכוין', שרבי יהודה אוסר אפילו באופן זה, ואילו רבי שמעון מתיר זאת. לדעת אביי, כאשר גם 'לא אפשר' וגם 'לא מיכוין', הכל מודים להיתר.

וְרַבָּא שאמר שהנאה זו אסורה, **אָמַר לָךְ, עַד כָּאן לָא קָאָמַר רַבִּי יְהוּדָה** שיש לדון את זה **שֶׁאֵין מְתַקְּנִין** למעשה האיסור **בְּמְתַקְּנִין** אליו, ואין חשובה לו הכוונה במעשה, **אֲבָל** לאסור מעשה שנעשה גם ללא כוונה, **אֲבָל** לדון את זה שהוא **מְתַקְּנִין** למעשה האיסור **בְּזֶה שֶׁאֵין מְתַקְּנִין** אליו **לְקוּלָּא** - להקל ולומר שאין חשובה הכוונה כלל ויהיה מותר לו הדבר כיון שאי אפשר לו להמנע, **לָא** אמר רבי יהודה[א].

לפי הלשון השניה, נחלקו אביי ורבא ב'לא אפשר ומיכוין'. הגמרא מביאה ראיות שהביאו אביי ורבא לדבריהם, לפי לשון זו.

ראית אביי לשיטתו: אָמַר אַבָּיֵי, מְנָא אֲמִינָא לָהּ - מנין למדתי את דברי, ש'לא אפשר ומיכוין' מותר לרבי יהודה, **דְּתָנְיָא** בברייתא, **אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בְּצִיפּוֹ שֶׁל הֵיכָל** בית המקדש, **וְדוֹרֵשׁ** את הלכות החג לרבים, במשך **כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ. וְהָא הָכָא** - והלא כאן, **דְּלָא אֶפְשָׁר** לו להמנע מלדרוש לרבים את הלכות החג, **וּמִיתָּנִין** הוא להנות מצל ההיכל האסור בהנאה ושיש מעילה בהנאתו[ב], **וְשָׁרֵי** - ומותר הדבר כיון שלא אפשר לו להמנע מכך, הרי ש'לא אפשר ומיכוין' מותר, ושלא כדברי רבא[ג].

הגמרא מביאה את דחיית רבא: וְרַבָּא אָמַר שיש לדחות ראיה זו, **שָׁאנִי** [-שונה] **הֵיכָל, דְּלֹא תַּזְכּוּ** הוא **עֲשׂוּי** - שלשם השימוש בתוכו נעשה, והנהנה מצילו שהוא מחוצה לו היא שלא דרך הנאתו, ולכך לא היה כלל איסור בדבר, ואפילו אם היה אפשר להמנע מכך[ד].

ראיית רבא לשיטתו: אָמַר רָבָא, מְנָא אֲמִינָא לָהּ - מנין למדתי את דברי, ש'לא אפשר ומיכוין' אסור לרבי יהודה, **(דתניא) [דְּתָנַן]** - ששנינו במשנה (מדות פ"ד מ"ה), **לוֹז**ְיִין [-ארובות] **הָיוּ פְּתוּחִין בָּעֲלִיַּת בֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים** אל קדש הקדשים שתחתיה[ה], **שֶׁבָּהֶן מְשַׁמְּשִׁין אֶת הָאוּמָּנִים** הבאים לתקן את חומת בית קדש הקדשים כאשר נתגלה בה נזק, כשהם סגורים **בְּתֵיבוֹת', בְּדֵי** שֶׁלֹּא **יְזִיקוּ** [-ישביעו את] **עֵינֵיהֶם מֵבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים**, כלומר שחוששים שמא יתכוונו להנות בראייתם את נויו, וימעלו בקדשים[ו]. **וְהָא הָכָא** - והלא אופן זה הוא **דְּלָא אֶפְשָׁר** לאומן שלא להכנס לבית קדש הקדשים, שהרי עליו לתקנו, **וְקָא מִיתָּנִין** האומן להנות, **וּמִבואר** במשנה **שֶׁאָסוּר** הדבר, שעל כן שלשלו את האומנים בתיבות, הרי ש'לא אפשר ומיכוין' אסור, ושלא כדברי אביי.

הגמרא דוחה את הראיה[ז]: וְתִסְבְּרָא - וכי סבור אתה שמעיקר הדין אסור הדבר, **וְהָאֲמַר** [-והלא אמר] **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי מִשּׁוּם בַּר קַפָּרָא, קוֹל** כלי שיר של המשוררים במקדש, **וְרֵיחַ** הקטורת, **אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם מְעִילָה**.

הגמרא מבררת את דברי רב פפא, שאמר שדבר שנעשתה מצותו אין בו מעילה. מקשה הגמרא: לְמֵימְרָא - האם אכן ניתן לומר **דְּכָל הֵיכָא** [-שכל דבר] **דְּנַעֲשֵׂית מִצְוָתוֹ** שוב **אֵין בּוֹ מִשּׁוּם מְעִילָה, וְהָרֵי תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן**[ח], **דְּנַעֲשֵׂית מִצְוָתָהּ** בכך שהורם הדשן והונח במקומו, **וְאִי** על פי כן **יֵשׁ בָּהּ** [-בדשן] **מִשּׁוּם מְעִילָה** גם לאחר שהורם והונח במקומו, **דִּכְתִיב** (ויקרא ו ג) **וְהֵרִים אֶת הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת הָעֹלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ**, ודורשים מ'רשמו'[ט] **שֶׁלֹּא יָזוּז** את הדשן, ועוד דורשים מ'וְשָׂמוֹ' **שֶׁלֹּא יְהֵא** ממנו, שכיון שהוא צריך גניזה[י], יש ללמוד מכך שהוא אסור בהנאה ויש בו מעילה אף שכבר נעשתה מצותו. כיון שנאמר כן בתרומת הדשן, יש ללמוד שיש מעילה גם בדבר שנעשתה מצותו, וכיצד אמר רב פפא בביאור דברי רבי יהושע בן לוי, שאין מעילה בריח הקטורת לאחר שנעשתה מצותה.

מתרצת הגמרא: אכן דבר שנעשתה מצותו אין בו משום מעילה, ואף על פי שאמרה תורה בתרומת הדשן שיש בה מעילה גם לאחר שנעשתה מצותה, שאין הנהנה מהם מחוייב בקרבן מעילה, ויש לדייק שדווקא **הָתָיְקָא** - אין הנהנה מהם מחוייב בקרבן מעילה, **הָא אִיסּוּרָא אִיצְּטָא** - אבל יש בידו איסור במה שנהנה. ועל מי המדובר שהוא אסור להנות מכל אלו, **מַאי לָאו** - והאם אין הכוונה **לְאוֹתָן הַכֹּהֲנִים הָעוֹמְדִין בְּפָנִים** - בתוך העזרה לעבודה, **דְּלָא אֶפְשָׁר** להם שלא להיות שם, **וְקָא מִיתָּנִין** - ומתכוונים הם להנות, **וְאָסוּר** להם להנות, הרי ש'לא אפשר ומיכוין' אסור.

הגמרא דוחה את הראיה: לָא תוכל להוכיח מדברי רבי יהושע בן לוי, **אוֹדוּת מְעִילָה בְּקוֹל וּמֵרֵיחַ הוּא גּוּפָא** - נשוב לדברי רבי יהושע בן לוי דלעיל ונבארם, **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מִשּׁוּם בַּר קַפָּרָא, קוֹל** כלי שיר של המשוררים במקדש, **וְרֵיחַ** הקטורת, **אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם מְעִילָה**, שאין הנהנה מהם מחוייב בקרבן מעילה.

הגמרא מבררת את דינו של הריח. מקשה הגמרא: וְרֵיחַ אֵין בּוֹ מִשּׁוּם מְעִילָה, וְהָא תַּנְיָא - והלא שנינו בברייתא, יחיד **הַמְקַטֵּם אֶת הַקְּטוֹרֶת** שאינה של ציבור[יא] **כְּדֵי לְהִתְעַסֵּק בָּהּ** כיצד היא נעשית, **אוֹ** שהוא מפטמה כדי **לְמוֹכְרָהּ לְצִיבּוּר**[יב], **פָּטוּר** מכרת. ואילו המפטם את הקטורת כדי **לְהָרִיחַ בָּהּ, חַיָּיב** כרת[יג], **וְהַמֵּרִיחַ בָּהּ** - בקטורת של ציבור, **פָּטוּר** מכרת[יד], **אֲבָל אֵינוֹ מְשַׁלֵּם** וחייב קרבן מעילה, שהרי נהנה מקדשים. הרי שיש מעילה בריח, ושלא כדברי רבי יהושע בן לוי.

אומרת הגמרא: אֲבָל אָמַר רַב פָּפָּא, כך אמר רבי יהושע בן לוי, **קוֹל וּמַרְאֶה** לעולם **אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם מְעִילָה, לְפִי שֶׁאֵין בָּהֶן מַמָּשׁ** [-ממשות], **וְאִילּוּ רֵיחַ** הקטורת, **לְאַחַר שֶׁתְּצָלָּה תִּמְרוּתוֹ** - לאחר שכבר הוקטרה במקדש ועלה עשנה, **אֵין בּוֹ מִשּׁוּם מְעִילָה, הוֹאִיל וְנַעֲשֵׂית מִצְוָתוֹ**. שטעם הדין שאין מעילה בריח, אינו משום שאין בו ממש, שהרי יש ממש בסממני הקטורת[טו] אלא שכיון שכבר נעשתה מצות הקטורת ואין בה עוד צורך לגבוה, יצאה מכלל 'קדשי ה'' שיש בהם מעילה[טז], ש'קדשי ה'' הם דברים העומדים לשימוש של קודש, ולא דברים שכבר השתמשו בהם. ולכן, קודם שהוקטרה הקטורת יש בה מעילה, וזהו ששנינו שהמריח בקטורת מעל, והיינו שהריח בה קודם שנעשתה מצותה, והיינו שנתן קטורת בביתו על גבי נחלים והריח בה[יז].

הגמרא מבררת את דברי רב פפא, שאמר שדבר שנעשתה מצותו אין בו מעילה. מקשה הגמרא: לְמֵימְרָא - האם אכן ניתן לומר **דְּכָל הֵיכָא** [-שכל דבר] **דְּנַעֲשֵׂית מִצְוָתוֹ** שוב **אֵין בּוֹ מִשּׁוּם מְעִילָה, וְהָרֵי תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן**[יח], **דְּנַעֲשֵׂית מִצְוָתָהּ** בכך שהורם הדשן והונח במקומו, **וְאִי** על פי כן **יֵשׁ בָּהּ** [-בדשן] **מִשּׁוּם מְעִילָה** גם לאחר שהורם והונח במקומו, **דִּכְתִיב** (ויקרא ו ג) **וְהֵרִים אֶת הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת הָעֹלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ**, ודורשים מ'רשמו'[יט] **שֶׁלֹּא יָזוּז** את הדשן, ועוד דורשים מ'וְשָׂמוֹ' **שֶׁלֹּא יְהֵא** ממנו, שכיון שהוא צריך גניזה[כ], יש ללמוד מכך שהוא אסור בהנאה ויש בו מעילה אף שכבר נעשתה מצותו. כיון שנאמר כן בתרומת הדשן, יש ללמוד שיש מעילה גם בדבר שנעשתה מצותו, וכיצד אמר רב פפא בביאור דברי רבי יהושע בן לוי, שאין מעילה בריח הקטורת לאחר שנעשתה מצותה.

א. **לְמֵאוּרֵי** ניתן היה לומר בפשיטות יותר, שלא התיר רבי יהודה אלא בצירוף שני היתרים, ש'לא אפשר' ו'לא מתכוין', וצ"ע. ראש יוסף (ד"ה עוד). סיכום הדברים, ראה בעיוני הפשט[כא]. ב. **הַהֵיכָל** הוא שמו של היכל בית המקדש ובו הקודש וקודש הקדשים, יחד עם האולם שלפניו ועם התאים שלצידו, וגודל כל אלו היה מאה אמה אורך על מאה אמה רוחב, ובגובה מאה אמה (מידות פ"ד מ"ו ופרש"י). מפני גובהו, הלך צילו של ההיכל למרחוק והגיע אל מחוץ לעזרה ולהר הבית שהקיפוהו, עד הרחוב שלפני ההר. מאחר שבאו רבים לדרשה ולא היה בבית המדרש די מקום עבורם, היה דורש רבן יוחנן בן זכאי ברחוב זה שהכיל עם רב, והיה מרגל מן החמה על ידי ההיכל. על פי רש"י (ד"ה שהיכל). ג. **אסור** להריח ליהנות מקדושי ה', בין מדברים הקרבים על גבי המזבח, בין מקדשי בדק הבית, וכל הנהנה בשוה פרוטה מקדשי ה', מעל. כל המועל בזדון, לוקה ומשלם מה שפגם מן ההקדש. מעל בשגגה, משלם מה שנהנה ומוסיף חומש, ומביא איל בשני סלעים ומקריבו אשם ומתכפר לו, והוא הנקרא אשם מעילות. רמב"ם (מעילה פ"א ה"ח וה"ט). ד. **ומשום** שמעילה נלמדת בגזירה שוה 'חטא' 'חטאת', מתרומה, מה בתרומה נאמר 'אכילה' ואין עוברים עליה אלא באכילה כדרך אכילה, אף איסור הנאה שבמעילה אין עוברים עליו אלא כאשר הוא נהנה כדרך ההנאה דווקא. תוספות (ד"ה שלא). ה. **מעל** ההיכל (הקדש וקדש הקדשים) היתה עלייה, וראה במידות (פ"ד מ"ד) כיצד עלו אליה. המשנה מלמדת כי במקום שמעל קדש הקדשים היו פתחים בקרקעיתה של העליה, בהם ירדו להוה, לקדש הקדשים, לצורך תיקון כתליו. ו. **והתיבה** היתה פרוצה לצד החומה אותה היו צריכים לתקן. תוספות חכמי אנגליה (ד"ה בפיבה). לא היו עושים כן אלא כשאפשר היה לתקן באופן זה, אבל כאשר אי אפשר היה לתקן אלא כשיכנסו ללא תיבות, מותר להכניסם באופן רגיל. תוספתא (כלים ב"מ פ"ו ה"ו) ורמב"ם (מת' כלים פ"ו ה"ב). ז. **דברי** רבי יהושע בן לוי יתבארו בהמשך. ח. **דיני** מעילה נתבארו בהערה לעיל [הלשון 'יש בו מעילה' בדברי חז"ל, פירושו שהנהנה ממנו בשוגג חייב בקרבן מעילה ובתשלומי קרן וחומש. 'אין בו מעילה' פירושו שאין בו חיובים אלו, ולפעמים גם ההנאה מותרת לגמרי]. ט. **ו'גבי** הנאה מריח הקטורת, מדובר שהם מקרבים את עצמם לעזרה כדי להריח יותר, אבל אם אינם מקרבים עצמם אין איסור, שהלא בין כך היה הולך ריח הקטורת והיה מתפשט בכל ירושלים, עד שאמרו (משנה שם ג:ט) שלא היתה כלה צריכה להתבשם בירושלים מפני ריח הקטורת. תוספות (ד"ה לחזן). אמנם המהרש"א (בחידושים שם) כתב שלמסקנא להלן שאין מעילה בריח אחר שעלתה תמרתו, יש לבאר את הגמרא ביומא שבריח זה היו מתבשמין, שכבר אין בו מעילה [וראה שם מה שכתב בביאור דעת תוספות]. י. **הקטורת** היתה נעשית מאחד עשר סממנים, ומוקטרת מדי יום בבוקר ובערב. עשיית הקטורת נקראת 'פיטום'. אסרה התורה ליתיר לפטם כדוגמת הקטורת לשם הרחה בה, והעובר ופפטם חייב כרת, כפי שנאמר (שמות ל ל-לג), 'הקטורת אשר תעשה, במתכונתה לא תעשו לכם וגו', איש אשר יעשה כמוה להריח בה ונכרת מעמיו'. יא. **כאמור** בפסוק שהובא בהערה לעיל. יב. **שאין** חיוב כרת אלא על עשייתה לשם הרחה [אך בהרחה עצמה אין כרת, ואפילו בקטורת של ציבור אין כרת אלא איסור מעילה]. יג. **כפי** שנאמר (ויקרא ה טו-טז) 'נפש כי תמעל מעל וחטאה בשגגה מקדשי ה', והביא את אשמו לה' וגו', ואת אם אשר חטא מן הקודש ישלם ואת חמישיתו יוסף עליו וגו'. יד. **בכל** יום היה כהן גדול דשן בשיעור מלא מחתה מהמערכה שפל המזבח [המקום בו הקטירו את הקרבנות], ונתנו בצד המזבח, והיה נבלע במקומו בדרך נס. רש"י (ד"ה פרומתם). טו. **ממה** שלא נאמר 'ושם'. רבינו גרשום בתמורה (לב. ד"ה מתמצין), עי"ש. טז. **כן** מבואר ברש"י (ד"ה מתמצין) שהדרשה היא להצריכה גניזה, ומכך למדים שלא יהנה ממנה. ואכן בכריתות (ג.) מובאת רק הדרשה 'ושמו אצל המזבח' ששענין גניזה [וכתב הרש"ש (ד"ה ולמדת) שדרשה זו נלמדת על ידי קריאת 'ושמו' בשי"ן ימנית, לומר שתשאר שם במקומה, כשם שנאמר בבגדי כהונה 'והניחם שם' וכמובא להלן].

אין ללמוד ממנה למקום אחר, **מִשּׁוּם דְּהָווּ תְּרוֹמוֹת הַדֶּשֶׁן וּבִגְדֵי כְּהוּנָּה**[יד], **שְׁנֵי כְּתוּבִין הַבָּאִין בְּאֶחָד** - שני פסוקים המלמדים דין אחד, שבשניהם נאמר שאין להנות מהם גם לאחר שנעשתה מצותם[טו], **וְכָל שְׁנֵי כְּתוּבִין הַבָּאִין בְּאֶחָד** -[ללמד דין אחר], **אֵין מְלַמְּדִין** לאחרים דבר, שאנו אומרים שרק בהם נאמר דין זה ולא באחרים[טז][יא]. ועל כן, דין מיוחד הוא בתרומת הדשן ובבגדי כהונה שיש בהם מעילה גם לאחר שנעשתה מצותם, ואין ללמוד מהם לדברים אחרים, שבהם אכן אין מעילה לאחר שנעשתה מצותם.

הגמרא מבארת מה הם שני הכתובים בתרומת הדשן ובבגדי כהונה: תְּרוֹמוֹת הַדֶּשֶׁן, נאמר בה שיש בה מעילה גם לאחר שנעשתה מצותה, **הָא דַּאֲמָרַן** - הדרשה שהובאה לעיל, 'ושמר שלא יהנה'. **וּבִגְדֵי כְהוּנָּה** נאמר בהם שיש בהם מעילה לאחר שנעשתה מצותם, **דִּכְתִיב** (ויקרא טז כג) 'וּבָא אַהֲרֹן אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וּפָשַׁט אֶת בִּגְדֵי הַבָּד אֲשֶׁר לָבַשׁ בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ וְהִנִּיחָם שָׁם'[יב], **וּמְלַמֵּד** הכתוב **שֶׁבְּגָדִים אלּוּ מְשׁוּנִּין גְּנִיזָה** כדי שלא יהנו מהם, הרי שההנאה מהבגדים אסורה אף שכבר נעשתה מצותם[יג]. וכאמור, דין מיוחד הוא בתרומת הדשן ובבגדי כהונה, ועל כן בשאר דברי קודש, כגון ריח הקטורת, אין בהנאה מהם לאחר שנעשתה מצותם משום מעילה.

הגמרא מבארת מה הם שני הכתובים לדעה שבגדי כהונה מותרים בהנאה.

שואלת הגמרא: הֲנִיחָא - מובנים הדברים **לְרַבָּנָן, דְּאָמְרִי** - הדורשים את הדרשה דלעיל 'והניחם שם **מְלַמֵּד שֶׁמְּשׁוּנִּין גְּנִיזָה**', שמכאן למדנו שיש מעילה בהנאה מבגדי כהונה אף לאחר שנעשתה מצותם, ונמצא שיש שני כתובים המלמדים שיש מעילה בדבר שנעשתה מצותו, ואין ללמוד מהם למקום אחר. **אֶלָּא לְרַבִּי יוֹסֵה, דְּקָיְיסִי לֵיהּ** - החולק על רבנן, **דְּאָמַר** שרק לכהן גדול אינם ראויים עוד, **אֲבָל רְאוּיִין הֵן לְכֹהֵן הֶדְיוֹט** בעת עבודתו במקדש[יא], **וּמַאי** - ומה יש לדרוש מן האמור 'והניחם **שָׁם**', שמשמע שלא ילבשם עוד, יש לדרוש **שֶׁלֹּא יְשַׁתְּמֵשׁ בָּהֶם** הכהן גדול **בְּיוֹם כִּפּוּרִים אַחֵר**, אבל כהן הדיוט משתמש בהם, ונמצא שלא נאמר כאן כלל שדבר שנעשתה מצותו מועלים בו[יב], ומעתה ניתר הפסוק בתרומת הדשן כתוב אחד בלבד, ונקשה, **מַאי אִיצְטְרִיכָא לְהָנֵי** - מדוע לא נלמד ממנו לכל מקום שיש מעילה גם בדבר שנעשתה מצותו.

משיבה הגמרא: אין ללמוד מתרומת הדשן למקום אחר, **מִשּׁוּם דְּהָווּ תְּרוֹמוֹת הַדֶּשֶׁן וְעֲגָלָה עֲרוּפָה**[יג][יג], **שְׁנֵי כְּתוּבִין הַבָּאִין בְּאֶחָד** - שני פסוקים המלמדים דין אחד, שבשניהם נאמר שאין להנות מהם לאחר שנעשתה מצותם [תרומת הדשן לאחר שהונחה במקומה ועגלה ערופה לאחר עריפתה][יד]. **וְכָל**

יד. **ארבעת** בגדי הלבן [כתונת, מכנסים, מצנפת ואבנט] שלובש כהן גדול לעבודת יום הכיפורים, כאשר הוא נכנס לקדש הקדשים, לעומת שאר עבודותיו ביום זה, וכן עבודותיו בשאר ימות השנה, בהן הוא לובש שמונה בגדים [ארבעת אלו ועוד נוספים עליהם חושן ואפוד ומעיל וציץ], המכונים 'בגדי זהב'[ב]. טו. **בתרומת הדשן** לאחר שהונח הדשן במקומו, ובבגדי כהונה לאחר שכבר אינם ראויים ללבישה. המקורות לדיונים אלו יתבארו להלן. טז. **אילו** היתה חפצה התורה ללמד דין זה לכל מקום, היתה כותבת אותו במקום אחד, ודי היה בכך ללמוד משם לשאר מקומות. מאחר שהתורה חזרה וכתבה דין זה במקום נוסף, יש ללמוד מכך שאין ללמוד מאלו למקום אחר, ורק בהם נאמר הדין. יא. **הפסוקים** שם עוסקים בעבודת הכהן גדול ביום הכיפורים, ונאמר שבסיום העבודה יפשוט את הבגדים המיוחדים שלבש לעבודתו זו, ויניחם באהל מועד. כא. **כהן** הדיוט לובש תמיד רק ארבעה בגדים [ולא שמונה ככהן גדול], ועל כן יכול הוא ללבוש בעת עבודתו את הבגדים הללו שפשט הכהן הגדול. הגמרא ביומא (יב:) אומרת כי רב חסדא סובר שהאבנט שלובש הכהן הגדול, שווי כאבנטו של הכהן ההדיוט, ולכן יכול הכהן ההדיוט ללבוש את בגדי הכהן הגדול כולם. אולם ראה שם דעה אחרת, לפיה אין האבנטים שווים. כב. **משום** שאין דורשים שהם טעונים גניזה. ועוד, שהלא לא נעשתה מצותם, שהרי הם ראויים לכהן ההדיוט [וראה ברש"י ביומא (ס. ד"ה ולמיתן) ובמיוחס לרש"י במעילה (יח: ד"ה אלא)] שביארו באופן אחר, שכיון שראויים הם לכהן הדיוט אין בהם מעילה כלל, משום שלא ניתנה תורה למלאכי השרת שיהיו זריזים לפשטם מיד, וראה מקדש דוד (מי לי סק"ג). כג. **כאשר** נמצא הרוג בדרך, ולא נודע מי הכהו, באים אנשי העיר הקרובה ומביאים עגלת בקר, מורידים אותה לנחל איתן [קשה שלא נעבד, רש"י בדברים (כא ב"ה ועגלת)], ועורפים אותה שם. דבר זה נעשה כדי לכפר על דמו של ההרוג. ראה בדברים (כא ג-ט). העגלה הנערפה נקברת במקומה בנחל, שנאמר (שם) 'וערפו שם את העגלה בנחל', ר"ש' היינו שתקבר שם, ולא יהנו ממנה [דרשה זו מובאת גם בכריתות (ו:), וראה בקידושין (נ:), ובעבודה זרה (כט:) שהביאו לכך דרשה אחרת]. עגלה ערופה אינה קדושה, אולם כיון שנאמר בה כפרה כקדשים, על כן היא נכללת עמהם לדיני שונים (ראה מעילה כא: תמיד ג. זבחים ט: יומא). וכיוצא בדבר כתב בתוספות הרא"ש (ד"ה משום) שהגמרא לא הביאה את ציפור מצורע השחוטה שיש בה איסור גם לאחר שנעשתה מצוותה, לפי שאין בה קדושה כלל, והיא שונה גם מעגלה ערופה שנאמר בה כפרה כקדשים. כד. **אולם** אינן שוות, שבתרומת הדשן יש מעילה, ואילו בעגלה ערופה, שאינה בהמת קדשים, אין מעילה. כה. **ראה** בסנהדרין (סה:) שהוכיחה הגמרא שכן היא דעת רבי יהודה. ויש להקשות, לדעה זו ששני כתובים הבאים כאחד מלמדים, מדוע כתבה התורה את הפסוק השני. וביארו תוספות ביומא (ס. ד"ה שמצוי הוא בתורה שנשנית פרשה שלימה בשביל דבר שנתחדש בה, וכיוצא בכך כאן), ונשנה הדין פעם נוספת אגב חידוש אחר שנאמר באותה פרשה. כו. **רש"י** (ד"ה מהמשקה). ורבינו תנחלאל (להלן ע"א ד"ה מ"ט - מהמשקה) פירש לשון פיטום. ומדברי רבינו דוד (ד"ה מהמשקה) נראה שנחלקו באופן קריאת המילה, שלרש"י יש לקרוא 'לְרָקְחָה', והוא שם עצם, ואילו לרבינו דוד יש לקרוא 'לְרַקֵּחָה', היינו לפטמה. וכתב רבינו דוד שפירושו של רבינו חננאל נראה יותר, שכיון שהכניסה לפיטום, ודאי שלא רצה שתדוש. כז. **עגלה** ערופה נפסלת אם נשתה בה מלאכה, שנאמר (דברים כא ג) 'ולקחו זקני העיר ההוא עגלת בקר אשר לא עובד בה אשר לא משכה בעול'. בסוטה (מז:) מבואר שעגלה אינה נפסלת אלא אם משכה בעול. לשיטה זו, הנידון בברייתא אודות הדישה, הוא רק כאשר התנור עליה כלי הדישה, או שנאמר שמשיכה לדוש נחשבת כמשיכה בעול. חזון איש (פרה סי' ג ס"ק יח). אמנם המאירי (ד"ה כל) כתב, שאין צורך במשיכה דווקא כדי לפוסלה, אלא שמשיכה בעול חמורה בכך שהיא פוסלת בה גם ללא שעשתה מלאכה. וראה ביפה עינים (ע"ג מתוד"ה עגלה) שכיון לתירוץ זה, וביאר על פיו את הסוגיא בסוטה שם. כח. **רש"י** בבבא מציעא (ג. ד"ה ופסלה). כט. **התיווך** בין הרישא לסיפא הוא רק בכך, שברישא לא הכניסה על מנת שתדוש, ואילו בסיפא הכניסה על מנת כן. אמנם המשנה שינתה בין הרישא לסיפא, שברישא נקטה שהכניסה לרקבה ובסיפא נקטה שהכניסה שתינק. ואף שיכלה המשנה לנקוט גם ברישא וגם בסיפא שהכניסה לרקבה או שהכניסה שתינק, נקטה באופן זה דווקא, שברישא באה לחדש שאפילו באופן שהכניסה לרקבה ושלא לצורכה [לפירוש רש"י שהכניסה לצמד הבקר, ולא כפירוש רבינו חננאל שהכניסה לפיטומה, ראה בהערה לעיל] כשרה, ובסיפא באה לחדש שאפילו שהכניסה לינק, והיינו שהכניסה לצורכה, כיון שהכניסה גם לצורכו, פסולה. ריטב"א (ב"מ ג. ד"ה מ"ט). וראה עוד בתוספות הרשב"א משאנין (ב"מ ד"ה מלמד). ל. **דעת** (כט:) בתחילת הסוגיא ביארנו שהנידון בסוגיא הוא בדברים התלויים במעשה. כיצד לדון בדבר שנפל אגב עשיית מעשה לכוונה אחרת, אם שם התוצאה של המעשה באופן שאפשרי ושמיכוין וכו'. נידון זה אינו רק לענין איסורים, כפי שהיה מדובר בסוגיא עד עתה, אלא גם לענין שאר דינים התלויים במעשה, כמו פסולה של עגלה ערופה, שאם העגלה נפסלת רק במעשה, כפי שהגמרא מבינה עתה, יש לדון אם עשתה מעשה שאינו פוסלה ואגב כך עשתה דבר הפוסלה, אם שם התוצאה הפוסלת של המעשה שעשתה, והיא נפסלת על ידו. על פי קובץ שיעורים (שות קנח). וראה בשפת אמת (ד"ה מ"ט) שכיוצא באופן אחר.

מתרצת הגמרא: הָא לָא דָּמְיָא - אין דומה דין זה **אֶלָּא לְהָא** - למה ששנינו במשנה[א] לגבי פרה אדומה[ב] (פרס פ״ג מ״ד), שאם **שָׁכַן עָלֶיהָ עוֹף** - פרח עוף ונח על גבה, **כְּשֵׁירָה, וְאִילּוּ אִם עָלָה עָלֶיהָ זָבְר פְּסוּלָה**[ג], **וְאִי** **מַטָּמְא** - מהו החילוק בין הרישא לסיפא, שמכיון שאנו אומרים שכל מה שעלה עליה פוסלה ועל כן אם עלה עליה זכר נפסלת, אף אם שכן עליה עוף יש לפוסלה, **וְאָמַר רַב פָּפָּא**, חילוק זה יש ללומדו מדרשת הכתובים בעגלה ערופה [ממנה למדים לפרה אדומה][ד], וכך היא הדרשה, נאמר בתורה להביא עגלה ׳אשר לא עבד בה׳, **וְאִי כְּתִיב** - אם היה נכתב **׳עָבָד׳, וְקָרִינַן** - ואף הקריאה היתה כפי הכתיבה ׳אשר לא **עָבָד** בה׳, היה הדין שאינה נפסלת **עַד דְּעָבִיד בָּהּ אִיהוּ** - עד שהוא עצמו עשה בה מלאכה, וכן **אִי כְּתִיב** - אם היה נכתב **׳עוֹבֵד׳, וְקָרִינַן** - וכן הקריאה היתה כפי הכתיבה ׳אשר לא **עוֹבֵד** בה׳, היה הדין **שֶׁאֲפִילּוּ** אם עשתה מלאכה **מְעִיקָּרוֹ** [-מעצמה] **נָמֵי** - גם כן היא נפסלת, אולם **הָשְׁתָּא דִּכְתִיב** - עתה שנכתב **׳עָבָד׳**, שיש לקוראו ׳אשר לא **עָבַד** בה׳, שמשמע שנפסלת רק אם עשה בה מלאכה בעצמו, **וְקָרִינַן** - והקריאה היא ׳אשר לא **עוֹבֵד** בה׳, שמשמע שנפסלת גם אם עשתה מלאכה מעצמה, כיצד יתפרשו יחד המשמעויות הסותרות שיש בקריאה ׳עובד׳ ובכתיבה ׳עבד׳[ה], אלא יש לדרוש שמה שנאמר **׳עובד׳**, אין זה בא לרבות שהיא נפסלת בכל אופן שעשתה מלאכה, אלא רק **דְּעָבַד** [-כמו] באופן **דְּ׳עָבַד׳, מָה ׳עָבַד׳**, כלומר כשעשה בה מלאכה בעצמו, ודאי **דְּנִיחָא לֵיהּ** - שנוח לו במלאכה שעשתה, **אַף ׳עוֹבֵד׳** - שעשתה מלאכה מעצמה, אינו פוסלה אלא באופן **דְּנִיחָא לֵיהּ** - שנוח לו במלאכתה. כלומר, כדי ליישב את הקרי והכתיב, יש לפרש שבאה התורה ללמד שהעגלה נפסלת כאשר עשתה מלאכה מעצמה [׳עובד׳] רק כאשר יש בה בחינה של מלאכה בידים [׳עבד׳], והיינו שנוח לו במלאכה שעשתה.

דין זה נאמר בעגלה ערופה, ולמדים אותו ממנה לפרה אדומה[ו], ועל כן חילקה המשנה בין אם עלה עליה עוף שאינה נפסלת בכך, להבין אם עלה עליה זכר שהיא פסולה, לפי שנוח לו בכך[ז]. ובכך מבוארת הבריית׳א שאנו לעיל (ע״ש) לגבי עגלה ערופה, שאף שאם הכניסה לרבקה ודשה בלא דעתו, כשירה[ח], מכל מקום אם הכניסה לינק ודשה פסולה, ואין זה משום שהתכוין לכך ו׳לא אפשר ומיכוין׳ נחשב ככוונה, כפי שסברנו להוכיח לעיל, אלא שאף אם אין הדבר נחשב ככוונה, כיון שנוח לו בדישתה הרי היא נפסלת בכך[ט].

ראיה אחרת לנידון של הנאה הבאה לאדם על כורחו: תָּא שְׁמַע - בוא ושמע ראיה לדבר, **אֲבִידָה** - בגד שאבד ומצאו אדם, ועדיין לא השיבו לבעליו והוא שומר על אבידתו עבורו[י], **לָא יִשְׁתַּחֲוֶה לֹא עָלֶיהָ גַּבֵּי מִטָּה וְלֹא עַל גַּבֵּי מִגּוֹד** [-יתד] **לְצוֹרְכָהּ**, כגון להתכבד בה, שכיון שאינה שלו, נמצא שבשימוש זה הרי הוא גוזלה. **אֲבָל שׁוֹחֶה לְצוֹרְכָהּ** - כדי שלא יאכלנה עש, ומניחה לשם כך **עַל גַּבֵּי מִטָּה וְעַל גַּבֵּי מִגּוֹד. נִזְדַּמְּנוּ לוֹ אוֹרְחִין לְבֵיתוֹ, לֹא יִשְׁתַּחֲוֶה לֹא עַל גַּבֵּי מִטָּה וְלֹא עַל גַּבֵּי מִגּוֹד, בֵּין לְצוֹרְכָהּ בֵּין לְצוֹרְכוֹ**. טעם הדין שבסיפא הוא, בפשטות, משום שכאשר באים לביתו אורחים, הוא מתכבד בה, ונמצא שהוא שוטחה גם לצורכו. והלא כאן אי אפשר לו שלא לשוטחה לצורכה, שהרי היא זקוקה שישוטחה[יא], ואף על פי כן אסור הדבר משום גזל שומאים).

ט. **נידון** זה של אבידה, שונה מנידון הסוגיא כאן, שבאבידה היה מקום להתיר לשוטחה לצורכה ולצורכו, כיון שהבעלים אינם נחסרים בכך, והרי ׳כופין על מידת סדום׳. שאלת הגמרא היא באופן של כל שכן, שאם שם שישנה סיבה להתיר לשוטחה לצורכה ולצורכו אסור זאת, כל שכן שבשאר איסורים יש לאסור משום הכונה האסורה. [ולמסקנת הגמרא אכן האיסור באבידה הוא רק משום שהוא שורפה ומאבדה, כדלהלן]. שפת אמת (ע״ש ס״ק).

י. **אסרה** התורה ללבוש בגד שיש בו צמר ופשתים יחדיו. כמבואר בדברים (כב ט). לבישה שלא להנאת לבישה, אינה בכלל האיסור והיא מותרת, כפי שיתבאר בהמשך. המשנה דנה אודות לבישת בגד כלאים כדי להראותו לקונים. ויש להקשות כיצד מותרת מכירת כלאים, הלא שנינו בבריית׳א (לעיל מ:) שבגד שאבד בו כלאים אין למוכרו לנכרי, וכל שכן לישראל. רש״י (ע״ש יט) מביא קושיא זו, וכותב שהיא שטות. שדווקא כאשר אבד בו כלאים אין למוכרו, משום שהחושדים שיחזור הנכרי וימכרנו לישראל בלא שהישראל ידע שהוא בגד כלאים, אבל בגד שהכלאים ניכרים בו, אין איסור למוכרו. [וש להקשות עור, כיצד מותר למכור לישראל בגד כלאים, והלא יש בכך משום הכשלת הקונה באיסור לבישת שעטנז. אמנם בפירוש רבינו נתן אב הישיבה למשנה (כלאים פ״ט מ״ט), כתב שהמשנה עוסקת במכירת הבגד לנכרי].

יא. **שיוכ״ו** לראות את מידות אורכם ורוחבם, אם הם לפי מידתם. הרא״ש בכלאים (שם).

יב. **כיון** שהלכה כרבי שמעון לגבי רבי יהודה במחלוקת אחרות ׳דבר שאין מתכוין׳, ראה לעיל (כה:) בהערה, ואבי ורבא לא נחלקו אלא לפי רבי יהודה [ללישנא בתרא, ואמנם ללישנא קמא נחלקו לפי רבי שמעון אולם דברי רבא נדחו כאמור כאן בגמרא], נמצא שאין צורך לפסוק במחלוקת אבי ורבא כלל, שהכל מודים שלדבי שמעון הכל תלוי ב׳מיכוין׳ בלבד, שאם התכוין אסור אפילו ב׳לא אפשר׳ ואם לא התכוין מותר אפילו ב׳אפשר׳. וכן כתבו הראשונים [רבנו חננאל (ע״ש ופקיעת), והריטב״א (לעיל כה: ד״ה שמע - תשבו) ורבינו דוד (שם ע״ש ויכין) ועוד].

יג. **פירות** אילן בשלושת השנים הראשונות לנטיעתן קרויים ׳ערלה׳, ואסורים בהנאה, שנאמר (ויקרא יט כג) ׳וערלתם ערלתו את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל׳, ודרשו (נזיר נה:) שהכתוב בא לאסור את הפירות אף בהנאה. ולא רק הפירות עצמם אסורים, אלא אף קליפתם בכלל פרי היא, ואסורה בהנאה. רש״י (ע״ש קליפים).

יד. **מיני** תבואה או ירקות שזרעו בכרם, אסורים בהנאה, שנאמר (דברים כב ט) ׳לא תזרע כרמך כלאים פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם׳, ודרשו (קידושין נ:) את לשון הפסוק ׳תקדש׳ מלשון ׳תוקר אש׳, והיינו שכלאי הכרם טעונים שריפה ואסורים בהנאה. באיסור כלאי הכרם נאסר אף הקש שבתבואה שכן לא נאמר ׳פרי׳ באיסור כלאים. רש״י (ע״ש קליפים).

טו. **ר״ן** (ע״ש תחש).

טז. **התם** שצריך לנתצו, היינו כדי שלא יאפה בו פת לאחר מכן ותיאסר, ואף על גב שאו ישתמש בעצים מותרים,

א. **הגמרא** מביאה עתה משנה לגבי פרה אדומה, שאף בה נאמר חילוק בין מלאכה הפוסלת למלאכה שאינה פוסלת, בדומה לחילוק הנאמר בברייתא דלעיל לגבי עגלה ערופה, ואת דברי רב פפא המבאר חילוק זה. הגמרא יכלה להביא את ביאורו של רב פפא גם בלא להביא את דברי המשנה, אלא שמאחר שדבריו נאמרו כביאור למשנה, הביאה הגמרא גם את המשנה. תוספות (ע״ש פס). כמו כן, יכול היה רב פפא לקבוע את דבריו על הברייתא דלעיל, ולבאר את החילוק האמור בה בעגלה ערופה בין מלאכה הפוסלת למלאכה שאינה פוסלת, אלא שהעדיף לקבוע אותם על משנה מאשר על ברייתא. תוספות בבבא מציעא (ג ד״ה כשמש).

ב. **כדי** לטהר אדם שנטמא במת, יש להזות עליו שלא רק עול שעלה עליה פוסלה, אלא גם כל דבר שהונח עליה. **הגמרא** (שם) דורשת שיש ללמוד פרה אדומה ועגלה ערופה בגזירה שוה זו מזו, ועל כן הדרשה דלהלן לגבי עגלה ערופה, מלמדת גם על פרה אדומה. רש״י (ע״ש עוכר). והתוספות בבבא מציעא (ג ד״ה לפי) כתבו שהדברי חלוי במחלוקת בסוטה שם, ולסוברי שאין למדים זו מזו, יש להשוותן מסברא, שכיון שהן שוות לגבי פסול עבודות ועול, אף לדין זה של ניחותא יש להשוותן.

ד. **נידון** זה, כאשר יש סתירה בין אופן הקריאה של התיבה לאופן כתיבתה כאילו מהם יש לנקוט, הוא מחלוקת תנאים בכמה מקומות (לעיל סו: ועוד), אם יש אם למקרא או יש אם למסורת, אמנם הכל מודים שאם אפשר ליישב את הדברים באופן שלא יסתרו זה את זה, שיש לעשות כן, וכאשר מבאר רב פפא להלן. תוספות שאנן (כתימה״ק פ״ח מ״ט כתיכ).

ה. **ראה** בהערה לעיל.

ו. **שאין** נוח לו בדישתה, או מפני שבין כך היתה התבואה נדושת על ידי הפרות האחרות שברבקה, או מפני שמדובר בפרה צעירה, שכן הוא בדרך כלל בפרה אדומה [וכל שכן לשיטת רש״י שמדובר בעגלה ערופה שהיא בת שנה, תוספות רבינו פרץ (ע״ש פלא)] ואינו רוצה להטריחה. תוספות (ע״ש פלא). וכתב בתוספות רבינו פרץ (שם) שלפי פירוש רבינו תנחמל (ע״ש פ״ב, והוסף לעיל ע״ש) שהכניסה לרבקה היינו להכניסה לפיטום, ודאי שאין נוח לו בדישתה, שכן היא מכחישה בכך.

ז. **בי** שמצא אבידה, עליו לשומרה לבעליה, עד שימצאם. בכלל חובת השמירה גם לטפל באבידה, כגון לשוטחה שלא תתעפש וכדומה. במשנה בבבא מציעא (כט:) נאמר ׳מצא כסות, מנערה אחד לשלושים יום, ושוטחה לצורכה [שישלוט בה האויר, שלא תכלה ושלא יאכלנה עש, רש״י (שם ע״ש ושוטחה)], אבל לא לכבודה.

ח. **ואף** שהוא יכול לשוטחה במקום אחר, אין זה נחשב ׳אפשר׳, מאחר שעצם השטיחה מוכרחת. על פי חזון יחזקאל (ע״מ ס״ג ס״ו ד״ה ולפי).

להמתין שיתקרר, שלא יאפה הפת בחום שנוצר על ידי ערלה וכלאים. ולאחר שנתקרר מותר לאפות בו בעצים מותרים.

הברייתא ממשיכה לבאר מה דין פת שנאפתה בתנור באופן האסור: אָפָה בּוֹ - בהיסק זה[יז] **אֶת הַפַּת, רַבִּי אוֹמֵר, הַפַּת אֲסוּרָה**, משום שנשתבחה על ידי עצים האסורים, ושבח של העצים קיים בה[יח]. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, הַפַּת מוּתֶּרֶת**, שאף שנשתבחה מחמת ההיסק שהסיק בעצים האסורים, אין זה אוסר אותה, שאין זה נחשב שיש בפת את שבח העצים ממש, שכן האש באה מן החלק השרוף שבעץ [-הגחלת] ואז כבר בטל איסור ההנאה[יט]. וכמו כן לשיטתם תנור חדש שהוסק בעצי ערלה או כלאים, לא יתקן, כיון שאין נחשב שקיים שבח העצים האסורים בתנור, ומותר לאפות בו פת לאחר שהצטנן[כ].

הברייתא מוסיפה לבאר מה הדין באופן שאפה פת לאחר שהעצים כבר נשרפו: אִם בָּיְשָׁלָּה - אפה את הפת **עַל גַּבֵּי גֶּחָלִים** של ערלה וכלאים, **לְדִבְרֵי הַכֹּל מוּתָּר** - אף רבי מודה שהפת מותרת[כא], משום שבשעה שהפת משתבחת מההיסק, כבר כלה ובטל האיסור, שהעצים האסורים נעשו גחלים[כב].

הגמרא מקשה מברייתא הסותרת לדברי ברייתא זו. מִקְּשָׁה הגמרא: וְהָא תַּנְיָא, תנור שהסיקו בקליפות של ערלה או בקש של כלאים, **בֵּין** אם התנור **חָדָשׁ, וּבֵין** אם הוא **יָשָׁן, יוֹצֵן** - יש להמתין שיתקרר, ואחר כך מותר לאפות בו. ואילו בברייתא הראשונה שנינו שאם הסיקו תנור חדש באיסורי הנאה אלו, צריך לנתצו.

מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא - הברייתא הראשונה ששנינו שתנור חדש יותץ, היא כשיטת **רַבִּי** הסובר שפת שנאפתה באש של עצים האסורים, אסורה, משום שנאפתה ונגמרה באיסור, והוא הדין שתנור חדש שהוסק ונגמר על ידי העצים האסורים, התנור נאסר, ולכן צריך לנתצו[כג]. **וְהָא** - והברייתא השניה ששנינו שתנור חדש יוצן, היא כשיטת **רַבָּנָן** הסוברים שפת שנאפתה בעצים האסורים, מותרת, והוא הדין שתנור חדש אף שנגמר מחמת איסור, אינו נאסר, ודי בזה שיצטנן.

דוחה הגמרא תירוץ זה: אִימּוֹר [-הרי יש לנו לומר] **דְּשָׁמְעַתְּ לֵיהּ דְּרַבִּי** - שכל מה ששמענו שרבי חולק על חכמים, דווקא על פת, **מִשּׁוּם** שהוא סובר **דְּיֵשׁ שֶׁבַח עֲצִים בָּפַת** - העצים המשביחים את הפת באפייתה ניכרים בה, ואם כן התנור הוא גורם איסור באפיית הפת, שהתנור עצמו אסור מחמת שנגמר ונתקעים על ידי היסק בעצים האסורים. אך התנור לבדו אינו גורם את אפיית הפת בלא ההיסק שמסיקים כעת בעצים מותרים. כו. **הר"ן** (פסוק"ז ל"ח ע"ב ומ"ד: ל"ח ע"ב ומלמיץ) כיאר ביסוד ההיתר של 'זה וזה גורם', שהוא מדין ביטול, שהאיסור מתבטל בהיתר, שהיתר הבא בגרמת איסור, אם איסור והיתר גרמו לו לבוא, הרי זה כאילו התבטל האיסור. כז. **עַל** פי תוספות רבינו פרץ (ל"ח ז"ס). כח. **מבואר** בגמרא שרבי אוסר רק באופן שגורם האיסור הוא הגורם לאפיית הפת בלא גורם אחר של היתר. והקשה המהרש"א (ל"ח ס"ומ"ב), שלפי זה עד כדי כך שאין הפת נאסרת אלא אם כן אפה אותה בתנור חדש להיסק האסור, שאם לא כן תמיד יש גם גורם של היתר. וכיון שמדובר בתנור חדש להיסק האסור, מדוע כשאפה בו את הפת על גבי גחלים הפת מותרת, הרי אין גורם של היתר. ותירץ שלפי הבנת הגמרא כעת ש'זה וזה גורם' גם לרבי מותר, מה שנחלקו רבי וחכמים לגבי פת, לא מדובר כלל שאפה בתנור, אלא אפה על גבי קרקע, וכאשר האבוקה כנגד הפת, בזה נחלקו האם "יש שבח עצים בפת' או לא, אבל כשבישלה על גבי גחלים לכולי עלמא 'אין שבח עצים בפת' ומותרת. כט. **בספוך** תבאר הגמרא, היכן אמר רבי אליעזר ש'זה וזה גורם' אסור. ל. **רש"י** (לקמן ס. ד"ה ויקח). וכתב המהרש"א (פסק"ז ס"ב ד"ה ויתמצה), שהיה אפשר לבאר גם שהכוונה לרבנן החולקים על רבי אליעזר, וסוברים שזה וזה גורם מותר, ולכן תנור חדש יוצן, שהפת שתיאפה בו לא תיאסר, אף שיש שבח עצים בפת, כיון שיש לה גם גורם של היתר בהיסק השני. לא. **שאור** הוא עיסה חמוצה מאוד, שיש בכוחה להחמיץ עיסות אחרות. לב. **תרומה** שנתערבה בחולין, אם יש בחולין פי מאה כנגדה, הרי היא בטלה. אבל שאור של תרומה שנפל לעיסה של חולין והחמיצה, אינו בטל בה אפילו שיש בה פי אלף כנגדו, שמאחר שהוא מתקן ומשביח את העיסה גזרו חכמים שלא יתבטל. משנה ראשונה (פרקי"ב פ"ב מ"ד ד"ה כל ממקמן). משמעות עוסקת בשאור של תרומה שאין בו כדי להחמיץ לבדו, ויש פי מאה חולין כנגדו, ונחלקו התנאים האם הוא כשאר תרומה כיון שאין בו כדי להחמיץ ובטל בחולין, או שמאחר שבצירוף עם שאור החולין יש בו כדי להחמיץ אינו בטל. לג. **מדובר** שלפני שהחמיצה העיסה קרם וסילק את השאור של תרומה, כפי שמעמיד אביי [בסמוך]. רש"י (ל"ח ס"ומ"ב).

מכל מקום התנור מסייע באפיית הפת, וסובר תנא זה שכשיש גורם אחד של איסור הוא אוסר, אף שיש גם גורם של היתר 'זה וזה גורם אוסר'[]. תוספות (ל"ח ס"ומ"ב) על פי המתבאר בהמשך הגמרא.

יז. **רש"י** (ל"ח ס"ומ"ב). והשפת אמת (ל"ח ס"ומ"ב) כתב, שלשון הברייתא 'אפה בו' מתבאר על התנור, והיינו שאפה בתנור זה את הפת.

יח. **מדובר** שבכל שעת אפיית הפת היתה האש דולקת מחמת האיסורי הנאה ונמצא שנהנה מן האיסור בשעה שהוא בעין. רש"י (שם) על פי הגמרא להלן (ס.).

יט. **רש"י** (ל"ח ס"ומ"ב ולקמן ל"ז ס"ומ"ב) ותוספות (ל"ח ס"ומ"ב). החלק השרוף אינו אוסר את הפת, שהרי ערלה וכלאי הכרם הם מאיסורי הנאה שדינם בשריפה, וכל איסורי הנאה שדינם בשריפה אפרם מותר, כמבואר לקמן (ס.), ולכן נקטה הברייתא איסורי הנאה אלו, שהם טעונים שריפה ואפרם מותר. ולא איסורי הנאה שטעונים קבורה שאפרם אסור. ר"ן (ל"ח ס"ומ"ב). כ. **רש"י** (שם) על פי המתבאר בהמשך הגמרא. כא. **כל** שכן בתנור שגרף ממנו את הגחלים, ואין שלהבת בוערת בו, שאם אפה בו את הפת, היא מותרת לדברי הכל, ולא נקטה הברייתא שבישלה על גבי גחלים, אלא לחדש שאף בהם הפת מותרת, ואין אומרים שהאיסור עדיין בעין. רש"י (ל"ח ס"ומ"ב). כב. **רק** בדיעבד אם אפה את הפת בגחלים היא מותרת, אבל לכתחילה אין ליהנות מהגחלים, ואף על פי שאפר של איסורי הנאה שדינם בשריפה מותר בהנאה אף לכתחילה, כמבואר בברייתא לקמן (ס.), ועורלה וכלאי הכרם הם מהנשרפים, מכל מקום חלוק דין גחלים מדין אפר, והגחלים אסורים בהנאה לכתחילה. תוספות (ל"ח ס"ומ"ב). והטעם הוא, לפי שגחלת חשובה יותר בעין מאפר. שפת אמת (פתוספות שם).

כג. **בעת** מבנית הגמרא שלפי רבי, כיון שהתנור נגמר על ידי היסק של עצים אסורים, פת שתיאפה בו אף שתיאפה בהיסק של עצים מותרים, תהיה אסורה, משום שהתנור הוא גורם של איסור 'זה וזה גורם' אסור], ולכן צריך לנתץ את התנור. מהרש"א (ל"ח ס"ומ"ב). כד. **וחכמים** מקילים ביותר ומתירים אפילו לאכול פת שנאפתה בצעי איסור, שכן לשיטתם שבח הפת לא מחמת העצים הוא כלל, אלא מחמת ההיסק הבא מהחלק השרוף שבעץ, ואז הרי כלה האיסור ונתבער. אולם רבי סובר שהואיל והאבוקה בוערת כנגד הפת, שבח הפת מחמת העצים עצמם הוא בא, והרי יש בה איסור גמור. רש"י (ל"ח ס"ומ"ב). כה. **אי** אפשר לאפות את הפת בלא שהתנור ישמור על חום ההיסק,

עַד שֶׁיַּהֵא בּוֹ - בשאור התרומה לבדו **בְּדֵי שֶׁיַּחְמִיץ** את העיסה. מוסיפה הגמרא, **וְאָמַר אַבָּיֵי, לֹא שָׁנוּ** שהולכים אחר האחרון, ואם נפל שאור החולין אחרון לתרומה מותרת, **אֶלָּא** באופן **שֶׁקָּדַם וְסִיֵּיעַ אֶת** שאור **הָאִיסּוּר** מהעיסה מיד לאחר נפילת שאור החולין עוד לפני שהספיקה העיסה להתחמץ[א], ונמצא ששאור החולין גמר להחמיץ אותה לבדו, לכן העיסה אינה נאסרת[ב]. **אֲבָל אִם לֹא קָדַם וְסִיֵּיעַ** מהעיסה **אֶת** שאור **הָאִיסּוּר**, ושניהם יחד גמרו להחמיץ אותה, **אָסוּר** לזרים לאכול את העיסה. **מֵיסְקָה הגמרא: אֲמַאי** - הרי שרבי אליעזר סובר **זֶה וָזֶה גּוֹרֵם אָסוּר**, שאף ששאור התרומה לא גרם לבדו לחימרון העיסה, אלא רק בצירוף שאור החולין, מכל מקום העיסה נאסרת[ג].

דוחה הגמרא: וּמַאי הֲטַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר - ומניין שטעמו של רבי אליעזר הוא **בְּדִבְרֵי אַבָּיֵי**, שרק אם סילק את האיסור לפני שהחמיץ את העיסה היא מותרת, **דִּילְמָא טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** - אולי טעמו של רבי אליעזר שמתיר את העיסה כששאור החולין נפל אחרון, הוא **מִשּׁוּם דְּאַחַר אַחֲרוֹן אֲנִי בָּא** - שהשאור האחרון שגמר את החימרון הוא הקובע את דינו, אף שיש לו סיוע מהשאור הראשון שנפל, **וְלֹא שָׁנָא לֹא קָדַם וְסִיֵּיעַ אֶת הָאִיסּוּר, לֹא שָׁנָא לֹא קָדַם וְסִיֵּיעַ אֶת הָאִיסּוּר** - ואין חילוק בין אם קדם וסילק את שאור התרומה קודם ששאור החולין גמר והחמין, ובין אם לא סילק את שאור התרומה קודם לכן. **אֲבָל** אם יפלו בה שניהם **בְּבַת אַחַת**, שאז החימרון לא נגמר רק על ידי האיסור, **הָכִי נַמִּי דְּשָׁרֵי** - אכן גם תהיה העיסה מותרת, משום ש'זה וזה גורם' מותר[ד].

הגמרא מביאה מקור אחר מדברי רבי אליעזר ש'זה וזה גורם' אסור: אֶלָּא המקור שזה וזה גורם אסור, הוא מדברי **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּעֲצֵי אֲשֵׁירָה** - ברין עצי אשירה של עבודה זרה[ה]. **דְּתָנַן** - ששנינו במשנה במסכת עבודה זרה (מט:), **שֶׁטַּל הַיְמָנָה** [-מן האשירה] **עֲצִים** - ענפים, הרי הם **אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה**[ו]. **הֵסִיק בָּהֶן** [-באותן עצים] **אֶת הַתַּנּוּר**, את התנור **חָדָשׁ**, והיסק זה מחזקו ומקיימו, **יוֹתֵן** - צריך לשברו, שאסור להינות מתנור זה שהתקיים מעבודה זרה. ואם התנור **יָשָׁן, יוֹצֵן** - יש להמתין עד שיצטנן מהיסק זה של עצי עבודה זרה, ואחר כך מותר לאפות בו בעצים המותרים. **וְאִם אָפָה בּוֹ** - בהיסק זה **אֶת הַפַּת, אֲסוּרָה** הפת **בַּהֲנָאָה. נִתְעָרְבָה** הפת האסורה בהנאה, **בְּכׇכְרוֹת פַּת אֲחֵרוֹת, וְאָמְרוּ** - ואמרו ככרות שנתערבה בהן הפת האסורה בהנאה, פירשה מהן ככר אחת וחזרה והתערבה **בְּכׇכְרוֹת אֲחֵרוֹת**[ז], **כּוּלָּן** - כל הככרות, **בֵּין בְּתַעֲרוּבֶת הָרִאשׁוֹנָה** ובין **בְּתַעֲרוּבֶת הַשְּׁנִיָּה, אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה**, לפי שעבודה זרה אינה מתבטלת ברובי[ח]. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** חולק **וְאוֹמֵר** שיש **לְתַעֲרוּבֶת** ככרות הפת תקנה, על ידי **שִׁיּוּף** את שווי **הֲנָאָה** שנהנה מעצי האשירה, כלומר את דמי העצים שהסיק בהם[ט], וישליכם **לַיָּם הַמֶּלַח**, ובכך ניתרת הפת[י]. **אָמְרוּ לוֹ** חכמים לרבי אליעזר, **אֵין פְּדְיוֹן לָעֲבוֹדָה זָרָה** - אין איסור עבודה זרה ניתר על ידי פדיון, ולכן אי אפשר להפקיע את איסור הפת שנאפה מעצי עבודה זרה, על ידי הולכת דמי הנאת העבודה זרה לים המלח[יא].

התבאר אם כן בשיטת רבי אליעזר, שכל שלא הוליך את שווי ההנאה לים המלח, אף הוא מודה לתנא קמא בין לגבי תנור חדש שיותן, בין לגבי תנור ישן שיוצן, ובין לגבי פת שאסורה. ומהדין שתנור חדש שהוסק בעצי עבודה זרה יותן, אף שכשיאפו בו פת, היא תיאפה גם מעצים המותרים, מוכח שלרבי אליעזר 'זה וזה גורם' אסור. ואם כן הברייתא הראשונה ששנינו לעיל (ס:) שתנור שהסיקו בקליפי עורלה ובקשין של כלאים, חדש יותן, שיטת רבי אליעזר היא[יב]. והברייתא השניה ששנינו שבין תנור חדש ובין תנור ישן יוצן, היא כדעת חכמים החולקים על רבי בברייתא הראשונה, וסוברים שאף הפת מותרת, שכן לשיטתם ההיסק בא מן הגחלת שכבר אינה בעין, והיסק בעצי איסור אינו נחשב הנאת היסק אפילו שאין כאן אלא גורם אחד, וכל שכן שתנור חדש מותר לכשיצטנן, שהרי אינו נאכל ואינו עומד אלא לאפייה ולעולם אין נהנים ממנו בלא גורם אחר של היתר[יג].

הגמרא מנסה לדחות הוכחה זו. מקשה הגמרא: אֵימּוֹר [-יש לנו לומר] **דִּשְׁמָעַתְּ לֵיהּ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** - כל מה ששמענו שרבי אליעזר סובר ש'זה וזה גורם' אסור, היינו רק **בַּעֲבוֹדָה זָרָה, דַּחֲמִיר אִיסּוּרָהּ** - שאיסורה חמור, אבל **בְּשַׁאַר אִיסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה מִי שְׁמַעַתְּ לֵיהּ** - האם שמעת מדבריו שאמר כן אף בשאר איסורי הנאה.

משיבה הגמרא: אֶלָּא אִם כֵּן שלא אמר רבי אליעזר ש'זה וזה גורם' אסור, אלא בעבודה זרה בלבד, **אַמַּאי תְּרַמְיֵהּ** - בשיטת מי תעמיד את הברייתא הראשונה ששנינו שתנור שהסיקו בקליפי עורלה או בקשין של כלאי הכרם יותן. ובהכרח עלינו לומר שברייתא זו היא שיטת רבי אליעזר, ולא חילק רבי אליעזר בין עבודה זרה לשאר איסורים. **וְעוֹד** יש להוכיח שרבי אליעזר לא מחלק כן, **הָא תָּנֵיא בְּהָדְיָא, וְכֵן הָיָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹסֵר** תנור שהוסק **בְּכָל אִיסּוּרִין** - בעצים של כל איסורי הנאה **שֶׁבַּתּוֹרָה**, לפי ש'זה וזה גורם' אסור[יד].

★

הגמרא מבררת לדעת רבי מה דינם של כלי חרס שנצרפו בתנור שהוסק באיסור.

אומרת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, אִם תִּמְצָא לוֹמַר - אם תמצא ברייתא מפורשת שכשם שאסר רבי בפת, כך אסר בתנור, **וְיִתְבָּאֵר** שרבי סובר ש'**זֶה וָזֶה גּוֹרֵם' אָסוּר**, והוא גם זה ששנה את הרישא של הברייתא הראשונה (לעיל ס:) שתנור שהסיקוהו בקליפי עורלה חדש יותן, אם כן שיטת **רַבִּי הַיְינוּ** כשיטת **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר**, וכל מה שיעשו בהיסק של איסור הנאה, יאסר. **וְאִם תִּמְצֵי לוֹמַר** - אבל אם נאמר שרבי סובר ש'**זֶה וָזֶה גּוֹרֵם' מוּתָּר**, והברייתא ששנינו שתנור חדש יותן היא כשיטת רבי אליעזר ולא כשיטת רבי, **וְהָכָא** - ומה שרבי אסר בפת, **מִשּׁוּם דְּיֵשׁ שָׁכָח עֲצֵים בְּפַת הוּא** - שהשכח שהעצים האסורים השביחו באפיית הפת נמצא בתוך הפת עצמה, ונמצא שגוף האדם נהנה באכילתה מגורם אחר של איסור שהשביח אותה. **הֲנֵי** - אותן **קְצָרוֹת וְכוֹסוֹת וּצְלוֹחִיּוֹת** מחרס, שנצרפו ונגמרו בהיסק של עצי אשירה[טו], **אֲסָרֵי** בהנאה גם לשיטת רבי, כיון שנשתבחו מעצי האיסור, והוא משתמש בהם בגופו בלא גורם נוסף של היתר, ואינו דומה לתנור שאין גופו נהנה ממנו עד שיהיה גורם שני, הלכך צריך לשוברם. **בְּי פָלְגֵי** - מחלוקתם של רבי שלא אסר אלא בפת ורבי אליעזר שסובר 'זה וזה גורם' אסור, היא רק **בְּתַנּוּר וְקׇדֵירָה** חדשים, שנצרפו ונגמרו בהיסק של עצי איסור, שאין גופו של אדם נהנה מהם עצמם, אלא רק על ידי צירוף גורם נוסף, והוא היסק של עצי היתר[טז]. **שְׁמַאן דְּאָמַר 'זֶה וָזֶה גּוֹרֵם'** [-רבי אליעזר], **אָסוּר** להשתמש בהם, ולפיכך תנור חדש וקדירה חדשה יותנו. **וּשְׁמַאן דְּאָמַר 'זֶה וָזֶה גּוֹרֵם' מוּתָּר** [-רבנן], **שָׁרֵי** - מותר להשתמש בהם בצירוף גורם של היתר.

הגמרא מביאה דעה החולקת על דברי אביי לגבי קדירה: אִיתָא דְּאָמְרֵי - יש אומרים, **שְׁמַאן דְּאָמַר 'זֶה וָזֶה גּוֹרֵם' מוּתָּר** [-רבנן], **קְדֵירָה** שצירפו הרי מתבאר במשנה שספק בעבודה זרה אסורה. ואמנם, רש"י בזבחים (עה: ד"ה ואי) כתב בפירוש אחד, שממשמעות זו יש מקור לכך שבעבודה זרה אסור אף ספק ספיקא, ולכן תערובת הכחרות השניה גם אסורה. וראה עוד בתוספות בכריתות (נ: ד"ה ואמרתם), ובעבודה זרה (מט: ד"ה מנסכים) בביאור הגירסא שלפנינו. ח. **רש"ן** (פנחס זמ: מט: ד"ה מנסכים). ט. **רש"י** (ד"ה יוליך). ורש"י סובר שכן הוא הדין גם באופן שלא התערבה ככר פת זו בככרות אחרות, שיכול להתיר אותה על ידי שיוליך את דמי הנאת העצים לים המלח [כן מבואר מדבריו בעבודה זרה (מט. ד"ה ספק)]. וכן דעת בעל המאור בסוגייתנו (ד"ה ופלגי). י. **רים** המלח אין ספינה עוברת בו [רש"י (נקעין זכ: ד"ה יש יט)], ואין תשש שיכואו להינות ממה שהושלך בו. על פי פירוש המשניות לרמב"ם (פסחים זכ: ד"ה ר"מ). יא. **בעל המאור** (פנחס זמ: מט: ד"ה ספק) כתב שלא התיר רבי אליעזר על ידי הולכת הנאה לים המלח אלא בהנאה, דהיינו למורכם לגרי, אבל אין זה מתיר את התערובת באכילה. אבל הרא"ש (שם) והרי"טב"א (שם ד"ה ופלגי) הביאו בשם רבינו יונה, שכל ככרות הפת מותרים בכך אף באכילה. יב. **חכמים** סברו, שנראה הדבר כאילו פורה את העבודה זרה, וכיון שאין פדיון לעבודה זרה אין להתיר באופן זה. רמב"ן (בחלמתות ה' עבודה זרה יג ג) שציירכים לגדעון, הוא אילן שנטעו אותו מתחילה לשם עבודה זרה. רמב"ם (עבודה כוכבים ט"ו ט"ו). ו. **דין** אשירה ככל עבודה זרה שהאוסרה בהנאה, שנאמר (דברים יג יח) 'ולא ידבק בידך מאומה מן החרם', ומדובר באשירה השייכת לישראל, שעבודה זרה של ישראל אין לה ביטול. אבל באשירה של גוי, הענפים מותרים משקיצץ אותם, שביטל אותם מעבודה זרה. ואם קצץ את הענפים לצרכו ולא לצורך האילן, אף האילן עצמו ניתר. מאירי (ד"ה שטל שמבואר בעבודה זרה (מב.). ז. **תוספות** (ד"ה ופלגי) הביאו בשם רבינו חם שלא גרס במשנה זו תיבות 'באחרות באחרות' [וכן אין גורסים כן במקור המשנה בעבודה זרה (מט:)]. ושמעמם, שבאופן זה שנפלה ככר אחת מתערובת הככרות שהתערבה בהם ככר אסורה, והתערבה בככרות אחרות, הככרות האחרות מותרות, משום שיש על כל אחת מהן 'ספק ספיקא', ספק אחד שמא זו מהככרות שהיו כאן קודם לכן, ואפילו אם נאמר שזו אותה ככר שנפלה לכאן, יש עוד להסתפק שמא ככר פת זו אינה זו שנאפתה באיסור, ומצינו בגמרא (פסחים פד:) שנחלקו אמוראים אם עבודה זרה אסורה גם בספק ספיקא, ואם מדובר כאן באופן זה שהתערבה אחת מהככרות בככרות אחרות, יש מקום להתיר אף לשיטת רבי אליעזר, שכל שלא הוליך את שווי ההנאה לים המלח, אף הוא מודה לתנא קמא בין לגבי תנור חדש שיותן, בין לגבי תנור ישן שיוצן, ובין לגבי פת שאסורה. ומהדין שתנור חדש שהוסק בעצי עבודה זרה יותן, אף שכשיאפו בו פת, היא תיאפה גם מעצים המותרים, מוכח שלרבי אליעזר 'זה וזה גורם' אסור. ואם כן הברייתא הראשונה ששנינו לעיל (ס:) שתנור שהסיקוהו בקליפי עורלה ובקשין של כלאים, חדש יותן, שיטת רבי אליעזר היא. והברייתא השניה ששנינו שבין תנור חדש ובין תנור ישן יוצן, היא כדעת חכמים החולקים על רבי בברייתא הראשונה, וסוברים שאף הפת מותרת, שכן לשיטתם ההיסק בא מן הגחלת שכבר אינה בעין, והיסק בעצי איסור אינו נחשב הנאת היסק אפילו שאין כאן אלא גורם אחד, וכל שכן שתנור חדש מותר לכשיצטנן, שהרי אינו נאכל ואינו עומד אלא לאפייה ולעולם אין נהנים ממנו בלא גורם אחר של היתר.

א. **רש"י** (ד"ה בו). ובמסכת עבודה זרה (מט:) פירש (ד"ה ומאמר), שסילק את שאור התרומה עוד לפני שנפל לתוכה שאור החולין, ולכן אינם מצטרפים יחד להחשיב את שניהם כגורמים בהחמצת העיסה. ב. **אף** שלולי שאור התרומה שהיה בה קודם לכן, לא היה השאור של חולין לבדו מחמיץ אותה, מכל מקום כיון שסילק את שאור התרומה לפני שהעיסה הוחמצה, כבר התבטל גרימת החימרון של שאור התרומה בעיסת החולין, שכל זמן שלא הורגש חימרון בעיסה, אין השאור של התרומה אוסר אותה, ואף לאחר שמורגש החימרון אין חתר ומתעורר כוחה של שאור התרומה בחימרון זה. רש"י (ד"ה בו). ג. **אבל** חכמים סוברים 'זה וזה גורם מותר', ועל כן רק אם יש בשאור התרומה לבדו כדי להחמיץ, העיסה אסורה. ד. **אבני** שהעמיד את דברי רבי אליעזר שאם שאור החולין נפל אחרון העיסה מותרת, רק בסילק את שאור התרומה קודם. העמיד כך לפי האמת שהגמרא מסיקה מבריית'א מפורשת ששנינו שרבי אליעזר סבר שבכל איסורי התורה 'זה וזה גורם' אסור. הגמרא כאן מקשה קודם שהתברר שכך הוא שיטת רבי אליעזר, שממשנה זו אין הוכחה שכך סבר רבי אליעזר. פני יהושע (ד"ה ומאמר). ה. **אשירה** האמורה בתורה (דברים יג ג) שציירכים לגדעון, הוא אילן שנטעו אותו מתחילה לשם עבודה זרה. רמב"ם (עבודה כוכבים ט"ו ט"ו). ו. **דין** אשירה ככל עבודה זרה שהאוסרה בהנאה, שנאמר (דברים יג יח) 'ולא ידבק בידך מאומה מן החרם', ומדובר באשירה השייכת לישראל, שעבודה זרה של ישראל אין לה ביטול. אבל באשירה של גוי, הענפים מותרים משקיצץ אותם, שביטל אותם מעבודה זרה. ואם קצץ את הענפים לצרכו ולא לצורך האילן, אף האילן עצמו ניתר. מאירי (ד"ה שטל שמבואר בעבודה זרה (מב.). ז. **תוספות** (ד"ה ופלגי) הביאו בשם רבינו חם שלא גרס במשנה זו תיבות 'באחרות באחרות' [וכן אין גורסים כן במקור המשנה בעבודה זרה (מט:)]. ושמעמם, שבאופן זה שנפלה ככר אחת מתערובת הככרות שהתערבה בהם ככר אסורה, והתערבה בככרות אחרות, הככרות האחרות מותרות, משום שיש על כל אחת מהן 'ספק ספיקא', ספק אחד שמא זו מהככרות שהיו כאן קודם לכן, ואפילו אם נאמר שזו אותה ככר שנפלה לכאן, יש עוד להסתפק שמא ככר פת זו אינה זו שנאפתה באיסור, ומצינו בגמרא (פסחים פד:) שנחלקו אמוראים אם עבודה זרה אסורה גם בספק ספיקא, ואם מדובר כאן באופן זה שהתערבה אחת מהככרות בככרות אחרות, יש מקום להתיר אף לשיטת רבי אליעזר, שכל שלא הוליך את שווי ההנאה לים המלח, אף הוא מודה לתנא קמא בין לגבי תנור חדש שיותן, בין לגבי תנור ישן שיוצן, ובין לגבי פת שאסורה. ומהדין שתנור חדש שהוסק בעצי עבודה זרה יותן, אף שכשיאפו בו פת, היא תיאפה גם מעצים המותרים, מוכח שלרבי אליעזר 'זה וזה גורם' אסור. ואם כן הברייתא הראשונה ששנינו לעיל (ס:) שתנור שהסיקוהו בקליפי עורלה ובקשין של כלאים, חדש יותן, שיטת רבי אליעזר היא. והברייתא השניה ששנינו שבין תנור חדש ובין תנור ישן יוצן, היא כדעת חכמים החולקים על רבי בברייתא הראשונה, וסוברים שאף הפת מותרת, שכן לשיטתם ההיסק בא מן הגחלת שכבר אינה בעין, והיסק בעצי איסור אינו נחשב הנאת היסק אפילו שאין כאן אלא גורם אחד, וכל שכן שתנור חדש מותר לכשיצטנן, שהרי אינו נאכל ואינו עומד אלא לאפייה ולעולם אין נהנים ממנו בלא גורם אחר של היתר[יג].

ז. **רש"י** (ד"ה בו). ובמסכת עבודה זרה (מט:) פירש (ד"ה ומאמר), שסילק את שאור התרומה עוד לפני שנפל לתוכה שאור החולין, ולכן אינם מצטרפים יחד להחשיב את שניהם כגורמים בהחמצת העיסה. ב. **אף** שלולי שאור התרומה שהיה בה קודם לכן, לא היה השאור של חולין לבדו מחמיץ אותה, מכל מקום כיון שסילק את שאור התרומה לפני שהעיסה הוחמצה, כבר התבטל גרימת החימרון של שאור התרומה בעיסת החולין, שכל זמן שלא הורגש חימרון בעיסה, אין השאור של התרומה אוסר אותה, ואף לאחר שמורגש החימרון אין חתר ומתעורר כוחה של שאור התרומה בחימרון זה. רש"י (ד"ה בו). ג. **אבל** חכמים סוברים 'זה וזה גורם מותר', ועל כן רק אם יש בשאור התרומה לבדו כדי להחמיץ, העיסה אסורה. ד. **אבני** שהעמיד את דברי רבי אליעזר שאם שאור החולין נפל אחרון העיסה מותרת, רק בסילק את שאור התרומה קודם. העמיד כך לפי האמת שהגמרא מסיקה מבריית'א מפורשת ששנינו שרבי אליעזר סבר שבכל איסורי התורה 'זה וזה גורם' אסור. הגמרא כאן מקשה קודם שהתברר שכך הוא שיטת רבי אליעזר, שממשנה זו אין הוכחה שכך סבר רבי אליעזר. פני יהושע (ד"ה ומאמר). ה. **אשירה** האמורה בתורה (דברים יג ג) שציירכים לגדעון, הוא אילן שנטעו אותו מתחילה לשם עבודה זרה. רמב"ם (עבודה כוכבים ט"ו ט"ו). ו. **דין** אשירה ככל עבודה זרה שהאוסרה בהנאה, שנאמר (דברים יג יח) 'ולא ידבק בידך מאומה מן החרם', ומדובר באשירה השייכת לישראל, שעבודה זרה של ישראל אין לה ביטול. אבל באשירה של גוי, הענפים מותרים משקיצץ אותם, שביטל אותם מעבודה זרה. ואם קצץ את הענפים לצרכו ולא לצורך האילן, אף האילן עצמו ניתר. מאירי (ד"ה שטל שמבואר בעבודה זרה (מב.). ז. **תוספות** (ד"ה ופלגי) הביאו בשם רבינו חם שלא גרס במשנה זו תיבות 'באחרות באחרות' [וכן אין גורסים כן במקור המשנה בעבודה זרה (מט:)]. ושמעמם, שבאופן זה שנפלה ככר אחת מתערובת הככרות שהתערבה בהם ככר אסורה, והתערבה בככרות אחרות, הככרות האחרות מותרות, משום שיש על כל אחת מהן 'ספק ספיקא', ספק אחד שמא זו מהככרות שהיו כאן קודם לכן, ואפילו אם נאמר שזו אותה ככר שנפלה לכאן, יש עוד להסתפק שמא ככר פת זו אינה זו שנאפתה באיסור, ומצינו בגמרא (פסחים פד:) שנחלקו אמוראים אם עבודה זרה אסורה גם בספק ספיקא, ואם מדובר כאן באופן זה שהתערבה אחת מהככרות בככרות אחרות, יש מקום להתיר אף לשיטת רבי אליעזר, שכל שלא הוליך את שווי ההנאה לים המלח, אף הוא מודה לתנא קמא בין לגבי תנור חדש שיותן, בין לגבי תנור ישן שיוצן, ובין לגבי פת שאסורה. ומהדין שתנור חדש שהוסק בעצי עבודה זרה יותן, אף שכשיאפו בו פת, היא תיאפה גם מעצים המותרים, מוכח שלרבי אליעזר 'זה וזה גורם' אסור. ואם כן הברייתא הראשונה ששנינו לעיל (ס:) שתנור שהסיקוהו בקליפי עורלה ובקשין של כלאים, חדש יותן, שיטת רבי אליעזר היא. והברייתא השניה ששנינו שבין תנור חדש ובין תנור ישן יוצן, היא כדעת חכמים החולקים על רבי בברייתא הראשונה, וסוברים שאף הפת מותרת, שכן לשיטתם ההיסק בא מן הגחלת שכבר אינה בעין, והיסק בעצי איסור אינו נחשב הנאת היסק אפילו שאין כאן אלא גורם אחד, וכל שכן שתנור חדש מותר לכשיצטנן, שהרי אינו נאכל ואינו עומד אלא לאפייה ולעולם אין נהנים ממנו בלא גורם אחר של היתר[יג].

וגמרו אותה בהיסק של עצי איסור, **אֲסוּרָה** וצריך לשוברה, **דְּהָא קָבְלָה בִּישׁוּלָא מִשְּׁאֵר הֲנָיָתַן עֵצִים דְּהֶיתֵּירָא** - שהרי יש לאדם הנאת תשמיש ממנה לבדה, שמשתמש בה בלא גורם אחר, שכן נותן בתוכה את מה שרוצה לבשל בה, ונהנה במה שמחזיקה את התבשיל עוד לפני שנותן תחתיה עצי היתר לבשל בה[יח].

★

הגמרא מביאה גירסא אחרת בברייתא לגבי תנור שהסיקו באיסורי הנאה: אָמַר רַב יוֹסֵף אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, תַּנּוּר שֶׁהִסִּיקוּ בְּקַלְיפֵּי עֲרֵלָה אוֹ בְּקַשִּׁין שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, אם התנור חָדָשׁ ונגמר על ידי היסק זה, **יוֹתֵּץ.** ואם התנור **יָשָׁן, יוֹצֵן,** ולאחר מכן יכול לאפות בו. ואם **אָפָה בּוֹ** בהיסק זה **אֶת הַפַּת, רַבִּי אוֹמֵר, הַפַּת מוּתֶּרֶת, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, הַפַּת אֲסוּרָה.**

מקשה הגמרא **על דברי שמואל: וְהָתַנְיָא אִיפְּכָא** - והרי בברייתא לעיל (טו:) שנינו להיפך, שרבי אומר הפת אסורה וחכמים אומרים מותרת. **מְשִׁיבֵה הגמרא: שְׁמוּאֵל אִיפְּכָא תָּנֵי** - שמואל שנה את הברייתא דלעיל להיפך ממה ששנו אותה בבית המדרש. **יְשׁוּב נוֹסַח: וְאַבָּעֵית אֵימָא** - ואם תרצה אמור כך ליישב, שמואל הפך את הדעות כדי שיפסקו להלכה לאסור את הפת, ולא ילכו בני אדם אחר הרבים להתיר. שכן **בְּעָלְמָא קָסָבַר שְׁמוּאֵל הָלָכָה כְּרַבִּי מֵחֲבִירוֹ וְלָא מֵחֲבִירְיֵיהּ** - בדרך כלל סבר שמואל, שבמקום שרבי חולק עם תנאים אחרים, הלכה כמותו במקום שהחולק עליו הוא תנא יחיד, ואין הלכה כמותו כשחולקים עליו כמה תנאים. **וּבְהָא אֲפִילּוּ מֵחֲבִירְיֵיהּ** - ובמחלוקת זו בדין הפת, הלכה כרבי שהפת אסורה, אפילו שחכמים חלקו עליו והתירו את הפת. **וְסָבַר** שמואל **אָתְנֵיהּ אִיפְּכָא** - אשנה את הברייתא בהיפוך, שרבי אומר הפת מותרת וחכמים אומרים הפת אסורה. **כְּי הֵיכִי דְּגָיְיקוּם רַבָּנַן לְאֵיסּוּרָא** - כדי שנעמיד את דברי חכמים לאיסור, ויעשו בני אדם כמותם ויאסרו את הפת, שאם אשנה את הברייתא כפי שהיא, שרבי הוא האוסר, ואומר שהלכה כמותו אף שהוא יחיד כנגד רבים, לא יקבלו את דבריי[יט].

★

הגמרא עוברת לדון על מה ששנינו בסיפא של הברייתא. שנינו בברייתא: בְּיַשָּׁה - אפה את הפת **עַל גַּבֵּי גְּחָלִים** של ההיסק האסור, **לְהַבְרִי הַכֹּל הַפַּת מוּתֶּרֶת.**

מביאה הגמרא מחלוקת בדין זה: (אָמַר) רַב יְהוּדָה אָמַר בשם **שְׁמוּאֵל** ביאור אחד בדין זה, **וְרַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר** בשם **רַבִּי יוֹחָנָן** ביאור אחר. **חַד** מהם **אָמַר, לֹא שָׁנוּ** שהפת מותרת, **אֶלָּא** כשאפה על גבי **גֶּחָלִים עִנְמָמוֹת** - שהאור שבהם כבה[כ], שהעצים כבר התבערו לגמרי, ושוב אין כאן איסור הנאה לאסור את הפת[כא]. **אֲבָל גֶּחָלִים** שהן עדיין **לוֹהֲטוֹת** - בוערות[כב], כל מה שאפה עליהן **אֲסוּרִין** לדעת רבי, כדין אפה בהיסק של עצים. **וְחַד** מהם **אָמַר, אֲפִילּוּ** אם אפה ככרות פת על גבי **גֶּחָלִים לוֹהֲטוֹת, נָמֵי מוּתָּרִין**[כג].

מקשה הגמרא: בְּשֶׁלָּמָא לְמַאן דְּאָמַר שכשאפה ככרות פת על גבי גחלים **לוֹהֲטוֹת,** הן **אֲסוּרִין** לדברי רבי, היינו **מְשׁוּם** שרבי סובר **חַיֶּישׁ שָׁבַח עֵצִים בָּפַת** - שבח העצים האסורים נמצא בפת. **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שֶׁאֲפִילּוּ** כשאפה על גבי גחלים **לוֹהֲטוֹת** מודה רבי שהן **מוּתָּרוֹת,** אם כן **פַּת** שנאפתה בהיסק של קליפי ערלה וקשין של כלאי הכרם **דְּאָסְרָה** אותה, משום **חַיֶּישׁ שָׁבַח עֵצִים** האסורים **בָּפַת, לְרַבִּי הֵיכִי מַשְׁכַּחַתְּ לַהּ** - באיזה אופן מצינו שהעצים אוסרים את הפת לשיטת רבי. **מְשִׁיבֵה הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא,** האופן שבו אוסר רבי את הפת הוא **בְּשֶׁאָבְזְקָה בְּנָגְדּוֹ** - שהאש בוערת בעצים שהניחם בפי התנור כנגד הפת, ואפיית הפת היא בעוד שהעצים קיימים ובוערים, ושבח העצים האסורים קיים בפת ואוסר אותה.

יח. **רש"י** (ד"ה דפסי). יט. **בדי** להעמיד את הדין לאמיתה של תורה, מותר לאדם לשנות מהאמת כדי שיקבלו את הדברים. יוסף אומץ לחתי"א (שו"ת סי' סה). כ. **בלשון** הפסוק (ויקק"ל פ"ג פ"ו) 'ארזים לא עממהו' [כלומר לא החשיכו את מראיתו. על פי רש"י להלן (פח: ד"ה פחים)], וכן על הפסוק (ויק"ר יג ו) 'וראה הכהן אתו ביום השביעי שנית והנה כהה הנגע' וגו', מתרגם אונקלוס 'ויחזי כהנא יתיה ביומא שביעאה תנינות והא עמא מכתשא'. רש"י (ד"ה נמלים). כא. **כפי** שהתבאר (לעיל טו:).

עֵרלה וכלאי הכרם הם מאיסורי הנאה שדינם בשריפה, ולכן האפר שלהם מותר בהנאה. לדעה זו, רק משעה שנעשו גחלים עוממות, נחשבות לאפר שמותר בהנאה. כב. **כשהאש** עדיין בוערת בגחלים, נראה הדבר כאילו הן מתנענעות ולוחשות זו לזו. רש"י (ד"ה לוהטות). שיעור לוחשות, כל שמניח ביניהן קיסם והיא דולקת מאליה. ברכות (נב:). כג. **לדעה** זו, נחשב שהאיסור כבר התבער אף שהגחלים עדיין לוחשות, והגחלים אינן אסורות בהנאה.

שואלת הגמרא: מִכְּלָל - מתבאר מכך, **דְּרַבָּנַן הָכָא עֲלַיְיהוּ** - שרבנן החולקים על רבי, **שָׁרוּ** - מתירים את הפת **אֲפִילּוּ בְּשַׁאֲבוּקָה** של העצים האסורים **בְּגֻנְדּוּ**א. **אֶלָּא** אם כן, **עֲצִים דְּאִיסּוּרָא דְּרַבָּנַן הֵיכִי עֲשָׂה לְהוּ** - באיזה אופן נמצא לדעת רבנן שעצי איסור יהיו אסורים בהנאה[ב]. שכך שנינו בעבודה זרה (מט:)[ג] 'נטל הימנה [מאשירה] עצים, אסורין בהנאה', ומשמע שכל התנאים מודים בזה[ד].

מתרצת הגמרא: אֲמַר רַב אַמִּי בַּר חָמָא, האופן שבו העצים אסורים בהנאה אף לדעת רבנן הוא **בְּשֶׁרְשִׁיקָא** - שעשה מהעצים כסא לשבת עליו, או הדום להניח עליו את רגליו, שנהנה מהעצים כשהם עדיין בעין ויש בהם ממשות[ה].

★

הגמרא דנה בדין פת שנאפתה בהיסק של עצי הקדש: בָּעָא מִינַּיהּ רַמִּי בַּר חָמָא מֵרַב חִסְדָּא, תַּנּוּר שֶׁהִסִּיקוּ בַּעֲצֵי הֶקְדֵּשׁ, וְאָפָה בּוֹ הַפַּת[ו]**, לָרַבָּנַן דְּשָׁרוּ בְּקַאֲוֵיהּ** - לשיטת חכמים כפי ששנינו בתחילה (לעיל ט:) שמתירים פת שנאפתה בקליפי עדלה משום שאין שבח עצים בפת, **מַאי** - מה דינה?. **אָמַר לֵיהּ** רב חסדא לרמי בר חמא, באופן זה **הַפַּת אֲסוּרָה** אף לשיטת חכמים.

שואלת הגמרא: וְכַמָּה בֵּין פת זו שנאפתה בהיסק של עצי הקדש **לְבֵין** פת שנאפתה בהיסק של קליפי **עֲרָלָה. מְשִׁיבָה הגמרא: אָמַר רַבָּא, הֲכִי הָשְׁתָּא** - וכי כך נראה בעיניך שדומים זה לזה, הלא **עֲרָלָה** שנתערבה בהיתר, **בְּמַאתַיִם** חלקים של היתר המרובים עליה[ז], וכיון ששייך בה ביטול, לא החמירו חכמים פת לאחר שכלה ונתבער איסורה. אבל **הֶקְדֵּשׁ** שהתערב בהיתר, **אֲפִילּוּ בְּאַלְפָּא** חלקי חולין **לָא בָּטֵיל**, וכשם שהוא חמור לגבי ביטול, כך הוא חמור לאסור את הפת אפילו שנתבערה[ח].

רבא מקשה קושיא אחרת על דברי רב חסדא: אֶלָּא אָמַר רָבָא, אִי כָּשֵׁיא לֵיהּ, הָא כָּשֵׁיא - אם יש מקום למקשן להקשות על דברי רב חסדא, כך יש להקשות, מדוע הפת אסורה, **וְהָא מְבָשֵּׁל הַמְּסִיק** - והלא מיד כשהתחיל להסיק בהם מעל המסיק בעצי ההקדש וחייב להביא קרבן על המעילה זו, **וְכָל הֵיכָא דְּמְבָשֵּׁל נָפְקוּ לֵהּ לְחוּלִּין** - וכל מקום שמועל המסיק בעצי הקדש, יצאו אותם עצים לחולין[ט], ואם כן מדוע הפת אסורה, הרי בשעת האפיה הם כבר עצי חולין.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא, הָכָא בְּעֵצֵי שְׁלָמִים עֲסָקִינַן - מדובר בעצים שהקדישו אותם כדי למוכרם ולהביא בדמיהם קרבן שלמים, וקדושתם היא כקדושת קרבן שלמים שאין בו דין מעילה[י]. **וְאֵילֵימָא דְּרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר שְׁגוּגִין מְחַסַּרְתָּן** - שמעלה בו **בְּשׁוֹגֵג מְחַסַּרְתָּן**, אבל אם מעלה בו **בְּמֵזִיד אֵינוֹ מְחַסַּרְתָּן**[יא], ולפי דבריו יש לנו לומר שאף עצים אלו שהוקדשו לצורך שלמים, אין יוצאים לחולין במעילה זו, שכן כשמועל **בְּמֵזִיד מִי עֲשָׂאָה לֹא** יוצא לחולין, **דְּאָמַר רַב מְעִילָה הוּא** - כיון שכשמועל במזיד אין חיוב קרבן אשם וחומש על מעילה זו[יב], **לֹא נָפְקִי** - אין יוצא **לְחוּלִּין**, שרק במקום שחייבה אותו התורה בקרבן וחומש על מעילתו, יצא לחולין במעילה זו. ואם כן **שְׁלָמִים נַמִּי** - אף הקדש של שלמים, **דִּין הוּא שֶׁלֹּא יֵצְאוּ בְּר מְעִילָה נִינְהוּ** - כיון שאין בהם חיוב מעילה, **לֹא נָפְקָא לְחוּלִּין** על ידי מעילה זו. ולכן האופה פת בעצים שהוקדשו לצורך שלמים, הפת אסורה, כיון שהעצים לא יצאו לחולין בהיסק זה[יג].

הגמרא מקשה על קושייתו של רבא שכל שמועל המסיק יוצאים העצים לחולין. מקשה הגמרא: וְכָל הֵיכָא - ובכל מקום **דְּמָעֲלֹ הַמַּסִּיק** בעצי הקדש **נָפְקִי** - יוצאים הם **לְחוּלִּין** במעילה זו, **וְהָא תַּנְיָא, כָּל הַנִּשְׂרָפִין** - כל איסורי הנאה שמצוותם בשריפה[יד], **אֶפְרָן מוּתָּר**[טו], **חוּץ מֵעֲצֵי אֲשֵׁירָה** - עצי עבודה זרה, שאף שמצוותם בשריפה[טז], אפרם אסור[יז], וכן **אֵפֶר** של עצי **הֶקְדֵּשׁ יְעוּבָּם אָסוּר**[יח]. ואם נאמר שהקדש יוצא לחולין לאחר מעילה, מדוע אפר הקדש אסור, הרי השורף מעל בו והוציאו לחולין[יט].

מתרצת הגמרא: אָמַר רָמֵי בַּר חָמָא, בברייתא מדובר **בְּגוּן שֶׁנָּפְלָה דְּלָיְקָה מֵאֵילֵיהֶ בַּעֲצֵי הֶקְדֵּשׁ** ונעשה אפר, **דְּלָא אִינַּשׁ דְּנָמְטוֹ** - שלא היה אדם שמעל בהם, ולכן לא יצאו לחולין. **תִּירוּץ נוֹסָף: רַב שְׁמָעְיָה אָמַר**, מה ששנינו שאפר הקדש אסור, הוא **בְּאפר שֶׁל אוֹתָן** קדשים **שֶׁמְּשַׁנִּין גְּנִיזָה**, והיינו אפר של תרומת הדשן שההקפה היתה בהיתר, והאפר טעון גניזה ולא יצא לחולין, **דְּתַנְיָא**, נאמר בפרשת תרומת הדשן (ויקרא ו ג) 'וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ'[כ], ודורשים ממה שנאמר 'וְשָׂמוֹ' ולא נאמר 'והשליך'[כא], שיש להניח אותו אצל המזבח **בְּגַחַת** ולא בדרך השלכה. וכן דורשים ממה שנאמר 'וְשָׂמוֹ' ולא 'ושם', שיש להניח שם את **בּוּיּוֹ** - את כל שיעור התרומה[כב], ולא די להניח שם את מקצתו[כג]. וכן דורשים ממה שנאמר 'וְשָׂמוֹ' ולא 'ושם', **שֶׁלֹּא יָזוּז** אותו בשנים ושלשה מקומות, אלא ישים את כולו במקום אחד. ומכאן שתרומת הדשן טעונה גניזה אצל המזבח, וכיון שכך אסור בהנאה[כד], וזהו ששנינו בברייתא אפר הקדש לעולם אסור.

★

שנינו במשנה: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אֵין בִּיעוּר וְכוּ' חמץ אלא שריפה, וחכמים אומרים אף מפרר וזורה לרוח, או מטיל לים.

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את טעם המחלוקת של רבי יהודה וחכמים: תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אֵין מקיים מצות **בִּיעוּר חָמֵץ אֶלָּא בִּשְׂרִיפָה. וְחַדִּין נוֹתֵן** - ויש ללמוד דבר זה מן הדין במידת 'קל וחומר', **וּמָה נוֹתָר** - בשר הנותר מן הקרבנות לאחר זמן אכילתם[כה], **שֶׁאֵינוֹ בְּאִיסּוּר** אכילה **עֲבַר יְמֵי צֵאתוֹ**, אף על פי כן החמירה בו תורה בביעורו שהוא **טָעוּן שְׂרֵיפָה**[כו], **חָמֵץ** החמור **שֶׁיְּשְׁנוֹ בְּאִיסּוּר עֲבַר יְמֵי רְאִיָּה וּבַל יִמָּצֵא, לֹא כָּל שֶׁכָּן** שנחמיר בביעורו **שֶׁהוּא טָעוּן שְׂרֵיפָה.**

דוחים חכמים את לימודו של רבי יהודה: אָמְרוּ לוֹ חכמים לרבי יהודה, **כָּל דִּין** [-קל וחומר] **שָׁאַתָּה דָּן אוֹתוֹ בִּתְחִלָּתוֹ** כדי **לְהַחְמִיר** בדין הדבר הנלמד, **וְסוֹפוֹ** אתה בא על ידי חומרא זו גם **לְהָקֵל** בדינו, **אֵינוֹ דִּין** - אין דנים אותו, ואתה בא בקל וחומר להחמיר על חמץ שטעון ביעור בשריפה, אך על ידי

א. **לפי** שהחום האופה את הפת מגיע מהעצים כשהם מבעירים, וזה נחשב שהאיסור אינו קיים בעין, ואין שבח העצים האסורים קיים בפת. תוספות (ד"ה מכלל). ב. **אף** שמורים חכמים שאסור לאפות בתנור עד שיצנן, איסור זה אינו אלא מדרבנן, שהרי האיסור כבר התבער, ואם גם בשאבוקה כנגדו אין נחשב מהאיסור בעין, באיזה אופן ימצא שאסור יהיה מן התורה שימוש בעצים של איסורי הנאה שילקה עליהם. תוספות ריי"ד (ד"ה אלא). ג. **המשנה** הובאה לעיל (ט"ו). ד. **פני יהושע** (ד"ה מכלל). ה. **רש"י** (ד"ה כשרשיקא) מבאר, אבל המהר"ם חלאוה (ד"ה מאי) ביאר, שמדובר בשהסיק בעצים סתם שאין להם תורת כלי, כשהם בוערים נחשב שהאיסור כבר אינו בעין, ולכן אין הפת אסורה. ו. **דהיינו** שבהיסק זה של איסור אפה את הפת, תוספות הרא"ש (ד"ה ומה) בשם רש"י. ז. **הגמרא** מדגישה בשאלתה 'לרבנן דשרו בקמייתא', משום ששמועאל שנה את הברייתא להיפך (לעיל ט"ו:), שחכמים אוסרים, וכוונת הגמרא לפי חכמים שהתירו בקמייתא, קודם שהפך שמועאל את הברייתא. תוספות רבינו פרץ (ד"ה ולרבנן) בשיטת רש"י. ח. **פירוש** עדלה וכלאי הכרם שהתערבו בפירות היתר, אין העדלה וכלאי הכרם מתבטלים ברוב רגיל של היתר, כפי שכן הדין בכל איסורי התורה שאיסור בטל ברוב היתר, אלא צריכים שיהיה בהיתר מאתים כנגדם. משנה עדלה (פ"ב מ"ח). ט. **תוספות** (ד"ה מקדש) תמהו שהטעם שהקדש אינו בטל, אין זה משום שהקדש חמור יותר, אלא משום שיש להקדש היתר על ידי פדיון וחילול ההקדש, וכל דבר שיש לו היתר בדרך אחרת אין בו דין ביטול, אפילו אם איסורו הוא איסור כל מדרבנן. והפני יהושע (בתוספות שם) יישב את תמיהתם, שאף כאן יש לפת היתר על ידי פדיון וחילול, שכשם שעצי ההקדש ניתרים על ידי פדיון, כך הפת אינה חמורה מהם, ומטעם זה יש להחמיר ולאסור את הפת כיון שיש לה היתר. י. **המועל** בהקדש, חייב להביא קרבן אשם על חטאו, וכן לשלם להקדש את החפץ שמעל בו והוציא אותו לחולין, ולשלם חומש נוסף על שורי, ובכך מתכפר, כמבואר בפרשת ויקרא (ה טו-יט). יא. **שכן** שנינו במסכת מעילה (ט"ו:) 'אין מועל אחר מועל אלא בהמה וכלי שרת בלבד', והיינו שבבהמה הנעומדת להקרבה או בכלי שרת שם קדושים קדושת הגוף, שגוף הדבר יש בו קדושה לצורך גבוה, אין ההקדש מתחלל במעילה, ולכן אף המועל השני מתחייב בקרבן כשמועל. אבל דבר שקדוש בקדושת דמים בלבד, כגון בהמה שאינה של קרבן וכלי שאינו כלי שרת, שאין גופו קדוש לצורך שימוש לגבוה, והשימוש של הקדש בו הוא רק בדמיו ושויו (כמו בעלות מנוגית של הדיוטן), המועל הראשון הוציא אותו לחולין, ושוב אין בו מאחר שהוא חולין, שכל גדר קדושתו הוא שינוי, שמשנה את הדבר מקדושתו. רש"י (ד"ה ופפא). עצים אין גופן קדוש לצורך גבוה, שאין הם עצמם נעשים קרבן או עובדים עמם עבודה, אלא יש להקדש שימוש בו לצורך הבערת האש במזבח, וזה נחשב קדושת דמים. יב. **באיסור** מעילה נאמר בתורה (ויקרא ה טו) 'מקדשי ה'', כלומר שמעל בקדשים המיוחדים לה', וקדשים קלים, כמו שלמים, אינם קרויים 'קדשי ה'', שכן הבשר עתיד להיות נאכל לבעלים, ולגבוה יש בהם רק את האימורים שמוקטרים לאחר זריקת הדם. משום כך, אף בעצים שהקדישו לצורך קניית שלמים, אין העצים נחשבים 'קדשי ה'', ואין בהם דין מעילה. אמנם אף ששלמים אין בהם דין מעילה, מכל מקום אסורים בהנאה להיזיק מן התורה, שהרי הם הקדש, ולא התמעטו אלא מדיני מעילה בלבד. רש"י (ד"ה כפפא, על פי מעילה ז:). יג. **כן** היא שיטת רבי יהודה בקידושין (עח:), אך רבי מאיר (שם) סובר להיפך, שדווקא במזיד הוא מתחלל ולא בשוגג.

יד. **רש"י שנאמר** (ויקרא שם) 'נפש כי תמעול מעל ותחטא בשגגה'. טו. **רב** פפא היה יכול לתרץ את דברי רב חסדא, שמדובר שהסיק במזיד שאין בו דין מעילה, ועל כן אין העצים יוצאים לחולין, אלא שלשון 'שהסיקו בעצי הקדש' משמע בין בשוגג ובין במזיד, ולכן תירוצו להעמיד את דברי רב חסדא בעצי שלמים שאין בהם מעילה אף בשוגג. רש"י (ד"ה ופפא). ותוספות (ד"ה כפפא) כתבו שלא רצה להעמיד באופן שהסיק בהם במזיד, שאין זה דבר רגיל לעבור במזיד על איסור הנאה מהקדש. טז. **כגון** ערלה וכלאי הכרם ותרומה טמאה, וכן חמץ בפסח לשיטת רבי יהודה במשנה (לעיל כא:). יז. **שכיון** שנעשתה מצוותו לשורפו, פקע איסורו, כשם שמצינו בכל הקדש (לעיל כו:). יח. **שנאמר** (דברים יב ג) 'ואשרתם תשרפון באש'. יט. **שנאמר** בה (שם יג יח) 'ולא ידבק בידך מאומה מן החרם', לפיכך אף לאחר שנעשה אפר נשאר באיסורו. תוספות (תמורה שם). כ. **הטעם** שהתנה לא כלל במשפט אחד את עני הקדש ועני אשירה, משום שלעני אשירה יש אופן שאפרם מותר, שגוי ששבר את העבודה זרה שלו, היא ניתרת, ואם כן כשגויים שרפו עצי אשירה הם מותרים. מה שאין כן להקדש אין אופן של היתר, ולכן חילק אותם התנא ושנה על הקדש שלעולם אסור. רש"י (ד"ה ועני, על פי הגמרא בתמורה שם). כא. **הגמרא** יכלה לתרץ שמדובר באפר של עצי שלמים שאין מועלים בו. תוספות (ד"ה ומיעטו). כב. **בכל** יום מצוה להרים תרומה מהדשן של המזבח, ולהניחו אצל המזבח. כג. **כדרך** שנאמר מלבו זאת, כשמצטבר דשן על המזבח, מוציאים את הדשן אל מחוץ למחנה. כד. **שיעור** תרומת הדשן הוא מלוא קומצו של הכהן, כפי שאמרו בגמרא יומא (כא.). כה. **ראב"ד** (שם). כו. **רש"י** בתמורה (שם ד"ה ושמו), וראה לעיל (כ:). שהגמרא מביאה דרשה מפורשת 'ושמו' - שלא יהנה. כז. **זמן** אכילת קדשי קדשים (חטאת, אשם, שלמי ציבור ומנחת) הוא ליום ולילה. וזמן אכילת קדשים קלים (שלמי יחיד, בכור ומעשר) הוא לשני ימים והלילה שביניהם. מלבד תודה שזמן אכילתה ליום ולילה, וקרבן פסח שזמן אכילתו בלילה, ולדעת רבי אלעזר בן עזריה (לעיל קכ:) עד חצות. כח. **בקרבן** שלמים נאמר (ויקרא ז טו) 'והנותר ממנו עד בקר באש תשרופו', והוא השלישי באש 'ישרף', ובקרבן פסח נאמר (שמות יב י) 'והנותר ממנו עד בקר באש תשרופו', והוא מצות עשה על כל שאר קדשים שנותר לאחר זמן אכילתו, שצריך לשורפו. רמב"ם (ספר המצוות עשה קפ) וספר החינוך (מצוה קמג).

כך אתה בא להקל בו, שאם **לֹא מָצָא עֲצִים לְשׂוֹרְפוֹ** [-את החמץ], **יְהֵא יוֹשֵׁב וּבְטֵל** ולא יבער את החמץ[כה], **וְהַתּוֹרָה אָמְרָה** (שמות יב טו) **'תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאוֹר מִבָּתֵּיכֶם'**, ומשמעות הכתוב שיש להשבית את החמץ **בְּכָל דָּבָר שֶׁאַתָּה יָכוֹל לְהַשְׁבִּיתוֹ**, נמצא שסופו של ה'קל וחומר' מיקל עליו ופוטרו מהשבתה שאינה דרך שריפה[ל].

כיון שחכמים דחו את הלימוד מה'קל וחומר', **חָזַר רַבִּי יְהוּדָה וְנָתַן** לחיוב ביעור חמץ שאינו אלא בשריפה, **מִדִּין אֲחֵר** - מלימוד במידה אחרת ולא בקל וחומר, אלא ב'בנין אב'[לא], וכך דן רבי יהודה, **נוֹתָר אָסוּר בָּאֲכִילָה, חָמֵץ אָסוּר בָּאֲכִילָה**, וממה שהם דומים בדין אחד יש ללמוד זה מזה גם לשאר דינים, **מָה** - כשם **שנּוֹתָר** דינו **בִּשְׂרֵיפָה, אַף חָמֵץ** דינו **בִּשְׂרֵיפָה. אָמְרוּ לוֹ** חכמים, יש לפרוך לימוד זה, שכן **גְּבִילָה תּוֹכִיחַ שֶׁאָסוּר בָּאֲכִילָה וַאֲינָהּ טְעוּנָה שְׂרֵיפָה**, ואם כן יתכן שאף חמץ אינו טעון שריפה. חזר **וְאָמַר לָהֶן** רבי יהודה לחכמים, **הֲפַרְשׁ** יש בין נותר וחמץ לבין שור הנסקל, שכן **נוֹתָר אָסוּר בָּאֲכִילָה וּבַהֲנָאָה** וכן **חָמֵץ אָסוּר בָּאֲכִילָה וּבַהֲנָאָה**, וכיון שהושוו זה לזה גם באכילה, יש ללמוד זה מזה ב'בנין אב', **מָה** - כשם **שנּוֹתָר** דינו **בִּשְׂרֵיפָה, אַף חָמֵץ** דינו **בִּשְׂרֵיפָה**, מה שאין כן שור הנסקל שהאוכלו אינו ענוש כרת. **אָמְרוּ לוֹ** חכמים, יש לפרוך גם את זה, שכן **חָלְבּוֹ שֶׁל שׁוֹר הַנִּסְקָל יוֹכִיחַ, שֶׁאָסוּר בָּאֲכִילָה** וכן הוא אסור **בַּהֲנָאָה** כדין שור הנסקל, **וְהָאוֹכְלוֹ עָנוּשׁ כָּרֵת**, וכיון שהושוו זה לזה באיסור אכילה והנאה ובענוש כרת, יש ללמוד זה מזה ב'בנין אב', **מָה נּוֹתָר** דינו **בִּשְׂרֵיפָה, אַף חָמֵץ** דינו **בִּשְׂרֵיפָה**, מה שאין כן שור הנסקל שהאוכלו אינו ענוש כרת. **אָמְרוּ לוֹ** חכמים, יש לפרוך גם את זה, שכן **חָלְבּוֹ שֶׁל שׁוֹר הַנִּסְקָל יוֹכִיחַ, שֶׁאָסוּר בָּאֲכִילָה וּבַהֲנָאָה** כדין שור הנסקל, **וְהָאוֹכְלוֹ עָנוּשׁ כָּרֵת**, ויכול לומר שאף חמץ אינו טעון שריפה[לא], ואם כן יתכן שאף חמץ לא יהיה טעון שריפה, אף שהוא אסור באכילה ובהנאה והאוכלו ענוש כרת.

אָמְרוּ לוֹ חכמים לרבי יהודה, עדיין יש לפרוך ממקום אחר, שכן **שׁוֹר הַנִּסְקָל יוֹכִיחַ שֶׁהוּא אָסוּר בָּאֲכִילָה וּבַהֲנָאָה**[לב], **וְאֵינוֹ טָעוּן שְׂרֵיפָה**, ואם כן יתכן שאף חמץ לא יהיה טעון שריפה. חזר **וְאָמַר לָהֶן** רבי יהודה לחכמים, **הֲפַרְשׁ** יש בין נותר וחמץ לבין שור הנסקל, שכן **נוֹתָר אָסוּר בָּאֲכִילָה וּבַהֲנָאָה** והאוכלו **עָנוּשׁ כָּרֵת, וְכֵן חָמֵץ אָסוּר בָּאֲכִילָה וּבַהֲנָאָה** והאוכלו **עָנוּשׁ כָּרֵת**, וכיון שהושוו זה לזה באיסור אכילה והנאה ובענוש כרת, יש ללמוד זה מזה ב'בנין אב', **מָה נּוֹתָר** דינו **בִּשְׂרֵיפָה, אַף חָמֵץ** דינו **בִּשְׂרֵיפָה**, מה שאין כן שור הנסקל שהאוכלו אינו ענוש כרת. **אָמְרוּ לוֹ** חכמים, יש לפרוך גם את זה, שכן **חָלְבּוֹ שֶׁל שׁוֹר הַנִּסְקָל יוֹכִיחַ, שֶׁאָסוּר בָּאֲכִילָה וּבַהֲנָאָה** כדין שור הנסקל, **וְהָאוֹכְלוֹ עָנוּשׁ כָּרֵת**, ומכל מקום **אֵין** הוא **טָעוּן שְׂרֵיפָה**[לג], ואם כן יתכן שאף חמץ לא יהיה טעון שריפה, אף שהוא אסור באכילה ובהנאה והאוכלו ענוש כרת.

כה. **הקשה** רש"י (ד"ה שמא), הלא שנינו לעיל (כג:) שמודה רבי יהודה שבשעת ביעורו השבתתו בכל דבר, והיינו שמשעה שבאפר החמץ מן התורה, חייב להשבית בכל אופן שהוא, ולא הצריך הכתוב לבער על ידי שריפה אלא קודם שעת ביעורו, דהיינו בשעה שישית, ואם כן אף כשלא ימצא עצים ימתין עד שעת ביעורו וישביתנו בכל דבר, ומה קולא יש בכך שקודם שעת ביעורו צריך לקיים את הביעור רק בשריפה, ותירץ, שהקולא היא במי שרוצה לצאת בשיירה תוך שלשים יום קודם הפסח [שכבר חלה עליו חובת ביעור, כמו שהתבאר בגמרא לעיל (ו.)], שלדעת רבי יהודה אם אין לו עצים יהיה יושב ובטל ולא יבערנו כלל. דברי רש"י אלו הם לשיטתו בביאור הברייתא (לעיל יב: ד"ה שבת), שדברי רבי יהודה שאין ביעור חמץ אלא בשריפה, הם לגבי השבתת החמץ קודם זמן איסורו, אך רבינו תם (תוד"ה דפוסקות לעיל שם ד"ה שימתין) ביאר את הברייתא שם להיפך, שרק במבער את החמץ לאחר שהגיע זמן איסורו [לאחר שעה שישית], סובר רבי יהודה שביעורו בשריפה, וכמו נותר שחייב הביעור הוא לאחר שנאסר, אבל כשמבער בשעה שישית, שהוא קודם זמן איסור החמץ, מודה רבי יהודה שיכול לבער בכל אופן שהוא, שעדיין לא חל על החמץ חיוב ביעור מן התורה. ועל זה הקשו חכמים, שלדברי רבי יהודה אדם שיש לו חמץ לאחר זמן איסורו, כיון שחייב לבער את החמץ רק על ידי שריפה, יבוא לידי קולא באופן שאין לו עצים. ל. **רבי** יהודה עצמו אינו סובר כלל זה, ולשיטתו אף כשיצא מכך קולא דנים 'קל וחומר'. וכמו כן נחלקו בכך חכמים ורבי יהודה בסוכה (לט:). תוספות (ד"ה אף) אף שרבי יהודה לא סובר כלל זה, חזר ולמד באופן אחר שביעור חמץ הוא רק בשריפה, כמובא בהמשך הברייתא, כדי ללמוד כן אף לשיטת חכמים הסוברים כלל זה. מהר"ם חלאוה (ד"ה חזר). לא. **ראש** יוסף (בכ"ף ד"ה וכיון). אמנם רש"י (שם) כתב שהוא גזירה שוה, אך כתב הראש יוסף שאין לו ביאור, שהלימוד אינו גזירה שוה אלא במה מצינו שהוא בנין אב. וכן מבואר בתוספות (ד"ה אף). והרש"ש ובלילקוטי חבר בן חיים (בכ"ף ד"ה כתבו), שאף רש"י מתכוון ל'מה מצינו', וצ"ע שכעין זה כתב רש"י בביצה (יב: ד"ה גזירה) במשנה שם. מלימוד ב'בנין אב' [וכן מ'גזירה שוה'] אנו למדים בין להחמיר ובין להקל, כיון שאין זה לימוד של תומרא וקולא אלא גזירת הכתוב להשוות את הדינים, ועל כן אין להקשות מצד שאתה בא להחמיר עליו ופוסיו להקל. לב. **שור** שדינו בסקילה מחמת שנגח והרג אדם, אסור באכילה ובהנאה, כמו שדרשו לעיל (כב:). לג. **הקשו** תוספות (ד"ה אף), שנלמד אף על חלב של שור הנסקל בבנין אב מנותר שיהיה טעון שריפה, שהרי הוא דומה לו בכל הדברים, ותירצו, שאינו דומה לו באיסור להוותירו.

חֲזַר רַבִּי יְהוּדָה וְדָנוּ לְחֹמֶץ שֶׁטָּעוּן שְׂרֵיפָה בְּדִין אַחֵר - בִּ'בְנֵין אָב' מִנּוֹתָר בְּדֶרֶךְ אַחֵרֶת[א]. **נוֹתָר יֶשְׁנוֹ בְּכָל תּוֹתִירֵי** - בִּכְשֶׁר קוֹדֶשׁ אָסוּר לְהַשְׁאִיר מִמֶּנּוּ עַד אַחַר זְמַן אֲכִילָתוֹ, וְכֵן חָמֵץ יֶשְׁנוֹ בְּכָל תּוֹתִירֵי, שֶׁהַמַּשְׁאִיר בִּרְשׁוּתוֹ חָמֵץ בְּפֶסַח עוֹבֵר עַל 'לֹא יֵרָאֶה' וְ'לֹא יִמָּצֵא'[ב], וְיֵשׁ לְלַמֵּד אוֹתָם זֶה מִזֶּה, **מָה** - כְּשֵׁם **שְׁנּוֹתָר** דִּינוֹ **בִּשְׂרֵיפָה, אַף חָמֵץ** דִּינוֹ **בִּשְׂרֵיפָה.**

אָמְרוּ לוֹ חֲכָמִים, יֵשׁ לְפָרֵק, שֶׁכֵּן **אִשֶּׁה תְּלוּי** - אִשֶּׁה שֶׁחַיִּיבִים לְהַבִיאוֹ עַל סֵפֶק שֶׁגִּגָּה[א], וְשָׁחַט וְאִירַע בּוֹ פְּסוּל אוֹ נוֹתָר, **וְחַטֹּאת הָעוֹף הַבָּא עַל הַסָּפֵק** - חַטֹּאת הָעוֹף כְּשֵׁם שֶׁהַחַיָּיב לְהָבִיאוֹ[ג], **דָּבָרִיךְ** - לְפִי שִׁיטָתְךָ בְּדִין הַבִּיעוּר שֶׁלָּהֶם, **יוֹכִיחוּ** שֶׁלֹּא כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִי שִׁישְׁנוֹ בִּ'כָל תּוֹתִירֵי' טָעוּן שְׂרֵיפָה, **שֶׁהֲרֵי הֵן יֶשְׁנָם בְּכָל תּוֹתִירֵי**, שֶׁכֵּן הֵם בִּכְלַל קָדָשִׁים שֶׁאָסוּר לְהוֹתִיר מִבְּשָׂרָם לְאַחַר זְמַן אֲכִילָתָם. **שֶׁאֵנוּ** [-חֲכָמִים] **אוֹמְרִים** שֶׁבִּיעוּרָם **בִּשְׂרֵיפָה** כְּמוֹ כָּל בְּשַׂר קֹדֶשׁ פָּסוּל, **וְאִילוּ אַתָּה** [-רַבִּי יְהוּדָה] **אוֹמֵר** שֶׁדִּין בִּיעוּרָם אֵינוֹ בִּשְׂרֵיפָה, אֶלָּא חַטֹּאת הָעוֹף הַבָּא עַל הַסֵּפֶק פָּסוּל מִשְּׁלֹשׁוֹ לְאַמֵּת הַמַּיִם שֶׁבַּעֲזָרָה, וּבְשֶׁר אֵשֶׁם תָּלוּי שֶׁנִּפְסַל דִּין בִּיעוּרוֹ בִּקְבוּרָה[ג1], וְלִשִׁיטָתְךָ מְצִינוּ דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ 'כָל תּוֹתִירֵי' וְאֵין דִּינוֹ בִּשְׂרֵיפָה, וְאִם כֵּן יֵשׁ לְפָרֵק אֶת הַלְּמוּד עַל חֹמֶץ מִנּוֹתָר שֶׁדִּין בִּיעוּרוֹ בִּשְׂרֵיפָה[ד].

שְׁתֵּי [ד] **רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסֵי** - אִשֶּׁה שֶׁחַיִּיבִים לְהָבִיא עַל סֵפֶק שֶׁגִּגָּה - חַטֹּאת הָעוֹף כְּשֵׁם שֶׁהַחַיָּיב לְהָבִיאוֹ, **דָּבָרִיךְ** - לְפִי שִׁיטָתְךָ בְּדִין הַבִּיעוּר שֶׁלָּהֶם, **יוֹכִיחוּ** שֶׁלֹּא כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִי שִׁישְׁנוֹ בִּ'כָל תּוֹתִירֵי', שֶׁכֵּן הֵם בִּכְלַל קָדָשִׁים שֶׁאָסוּר לְהוֹתִיר מִבְּשָׂרָם לְאַחַר זְמַן אֲכִילָתָם. **אוֹמְרִים** שֶׁבִּיעוּרָם **בִּשְׂרֵיפָה** כְּמוֹ כָּל בְּשַׂר קֹדֶשׁ פָּסוּל, **וְאִילוּ אַתָּה** [-רַבִּי יְהוּדָה] **אוֹמֵר** שֶׁדִּין בִּיעוּרָם אֵינוֹ בִּשְׂרֵיפָה, אֶלָּא חַטֹּאת הָעוֹף הַבָּא עַל הַסֵּפֶק פָּסוּל מִשְּׁלֹשׁוֹ לְאַמֵּת הַמַּיִם שֶׁבַּעֲזָרָה, וּבְשַׂר אֵשֶׁם תָּלוּי שֶׁנִּפְסַל דִּין בִּיעוּרוֹ בִּקְבוּרָה[ג1], וְלִשִׁיטָתְךָ מְצִינוּ דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ 'כָל תּוֹתִירֵי' וְאֵין דִּינוֹ בִּשְׂרֵיפָה, וְאִם כֵּן יֵשׁ לְפָרֵק אֶת הַלְּמוּד עַל חֹמֶץ מִנּוֹתָר שֶׁדִּין בִּיעוּרוֹ בִּשְׂרֵיפָה[ד].

הגמרא מביאה אמירות השגורות בפי העולם על אופן כזה, שבו פורכים דברי אדם על פי דברי עצמו: אָמַר רַב יוֹסֵף, הֵינִיוּ דְּאָמְרִי אִינָשֵׁי - זֹהוּ מַה שֶּׁאָנָשִׁים אוֹמְרִים, **בָּאָה דַּחֲטָא נְגָרָא** - כַּף בּוֹדֵד שֶׁחָקַק אוֹתָהּ אוֹמֶן חָרַשׁ עֲצֵיהֶן, **בְּגַוְונָהּ נְשָׁרוֹף חֲרָדְלָא** - בְּתוֹכוֹ יִשָּׂרֵף אֵת לְשׁוֹנוֹ וְאֵת חִכּוֹ, כְּשֶׁיֹּאכַל בּוֹ חַרְדָּל. **(אמר אביי) [אֲבָּיֵי אָמַר]**, הַדִּבּוּר דּוֹמֶה לְמִשֶּׁל אַחַר שֶׁאַנְשִׁים אוֹמְרִים, **סָדְנָא** - נִגַּר **דְּעוּשָׁא סְדִים שְׁתּוֹפְסִים בָּהֶם אֶת רַגְלֵי הָאִסְּירִים, בְּסָדְנֵי יָתְבִי** - יוֹשֵׁב בְּסַד שֶׁהַכִּין בְּעַצְמוֹ, **מַדְּיֵל יָדֵיהּ** - מְהַרְמַת יָדָיו וּמִמַּלְאכְתּוֹ, **מְשַׁתַּיֵּם** שֶׁכְּרוֹ כְּשֶׁנִּמְצָא גַּנָּב, כְּלוֹמַר מְקַבֵּל אֶת עַנְשׁוֹ בְּכֹלִי שֶׁהַכִּין בְּעַצְמוֹ. **רָבָא אָמַר**, הַדִּבּוּר דּוֹמֶה לְמִשֶּׁל אַחֵר שֶׁאַנְשִׁים אוֹמְרִים, **(גירא בגירי) [גֵּירָאָה בְּגֵירֵיהּ]** מְקַטֵּיל - עוֹשֶׂה הַחִיצִּים בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ נוֹהֵג, **מַדְּיֵל יָדֵיהּ** - מְהַרְמַת יָדָיו וּמִמַּלְאכְתּוֹ, **מְשַׁתַּיֵּם** שֶׁכְּרוֹ, כְּלוֹמַר מְקַבֵּל אֶת עַנְשׁוֹ בְּכֹלִי שֶׁהַכִּין בְּעַצְמוֹ.

★

שנינו במשנה: וְחֲכָמִים אוֹמְרִים מְקָרֵי' וְזוֹרֶה וכו' לְרוּחַ אוֹ מְטִיל לְיָם.

הגמרא דנה בדעת חכמים, כיצד מבערים על ידי הטלה ליס: אֵיבָעְיָא לְהוּ, הֵיכִי **דָּמֵי** - אֵיךְ אָמַר הַתָּנָא, הַאִם **מְקָרֵר** אֶת הַחֹמֶץ **וְזוֹרֶה** אֶת הַפֵּירוֹרִים **לָרוּחַ**, וְכֵן יָכוֹל לְבַעֵר עַל יְדֵי **שְׁמְקָרֵר וּמַטִּיל** אֶת הַפֵּירוֹרִים **לַיָּם**, כְּלוֹמַר שֶׁתִּיכֵּף 'מְקָרֵר' חִזְרוֹת גַּם עַל מֶה שֶׁאָמַר 'אוֹ מַטִּיל לַיָּם', שֶׁרַק עַל יְדֵי כָּךְ מִתְבַּעֵר הַחֹמֶץ כְּרָאוּי. **אוֹ דִּילְמָא** כֵּן כְּוָונָתוֹ לוֹמַר, **מְקָרֵר וְזוֹרֶה לָרוּחַ** אֶת הַפֵּירוֹרִים, וְלֹא יִשְׁלִיךְ אֶת הַחֹמֶץ שָׁלֵם, שֶׁמָּא יִמְצָאֵנוּ אַחֵר וְיֹאכְלֶנּוּ[ה]. **אֲבָל** מֶה שֶׁאָמַר **'אוֹ מַטִּיל לַיָּם'**, כְּוָונָתוֹ **בְּעֵינְיָה** - בְּעוֹד הַחֹמֶץ בְּעֵין כְּמוֹת שֶׁהוּא, וְאֵין צָרִיךְ לְפָרְרוֹ קֹדֶם, לְפִי שֶׁהוּא נָמֵס וְנִימּוֹחַ בַּמַּיִם וְנֶאֱבָד מֵעַצְמוֹ.

הגמרא מביאה ספק דומה בנידון ביעור עבודה זרה: וְתָנֵן נָמֵי - וְכֵן שָׁנִינוּ (ע"ז נב:) **לְאָבִי** בְּיִעוּר **עֲבוֹדָה זָרָה**[ב] **כִּי הַאי גַּוְונָא** - בְּאוֹפֶן זֶה, **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, שׁוֹחֵק** אֶת כֹּלִי הַמַּתֶּכֶת שֶׁעָשׂוּ מֵהֶם עֲבוֹדָה זָרָה[ו], **וְזוֹרֶה** אֶת הַפֵּירוֹרִים **לָרוּחַ** כְּדֵי שֶׁיִּתְפַּזְּרוּ וְיֹאבְדוּ, **אוֹ מַטִּיל לַיָּם. וְאֵיבָעְיָא לְהוּ,** הֵיכִי **דָּמֵי** - אֵיךְ אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, הַאִם **שׁוֹחֵק** אֶת הָעֲבוֹדָה זָרָה **וְזוֹרֶה** אֶת הַפֵּירוֹרִים **לָרוּחַ**, וְכֵן יָכוֹל לְבַעֵר עַל יְדֵי **שֶׁשּׁוֹחֵק וּמַטִּיל** אֶת הַפֵּירוֹרִים **לַיָּם**, כְּלוֹמַר שֶׁתִּיכֵּף 'שׁוֹחֵק' חִזְרוֹת גַּם עַל מֶה שֶׁאָמַר 'אוֹ מַטִּיל לַיָּם'. **אוֹ דִּילְמָא** כֵּן כְּוָונָתוֹ לוֹמַר, **שׁוֹחֵק** אֶת הַכֵּלִי **וְזוֹרֶה** אֶת הַפֵּירוֹרִים **לָרוּחַ**, וְאֵין צָרִיךְ לְפָרְרוֹ לִפְנֵי שֶׁמַּטִּילוֹ לַיָּם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמָּצֵא אַחֵר וְיֹאכְלֶנּוּ.

מתירצת הגמרא: הַבְּרַייתָא שֶׁל **שְׁחִיקָה** - שֶׁשּׁוֹחֵק אֶת הָעֲבוֹדָה זָרָה וּמַטִּיל לַיָּם, **לָרָבָּה לָא מַשְׁיָא** - אֵינָהּ קְשָׁיָא עַל דִּבְרֵי רַבָּה, שֶׁכֵּן **הָא** - בְּמִשְׁנָה מְדוּבָּר שֶׁמַּטִּילָהּ **לַיָּם הֲשָׁלָה**, וְאֵין חֲשׁשׁ שֶׁיָּבוֹא אָדָם וְיִטְלֶנָּה, וְלָכֵן אֵין צָרִיךְ לְשׁוֹחֲקָהּ. אַךְ **הָא** - בִּבְרַייתָא מְדוּבָּר בְּאוֹפֶן שֶׁמַּטִּילוֹ **לְשָׁאָר נְהָרוֹת** שֶׁסְּפִינוֹת עוֹבְרוֹת בָּהֶם[ז], וְאִם לֹא יְשַׁחֲנוֹ אֶת הַכֵּלִי, חוֹשְׁשִׁים שֶׁיַּעֲבוֹר שָׁם אָדָם בִּסְפִינָה וְיִטּוֹל אוֹתוֹ. וְכֵן הַבְּרַייתָא שֶׁל **פָּרִיר** - שֶׁמְּפָרֵר אֶת הַחֹמֶץ וּמַטִּיל לַיָּם, **לָרָב יוֹסֵף לָא מַשְׁיָא** - אֵינָהּ קְשָׁיָא עַל רַב יוֹסֵף, שֶׁכֵּן **הָא** - הַבְּרַייתָא מְדַבֶּרֶת **בְּחִישֵׁי** - בְּאָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲטִים שֶׁהֶחְמִיצוּ, שֶׁאֵינָן נִמְסוֹת בַּמַּיִם, וְלָכֵן צָרִיךְ לְפָרֵר אֶת הַחִטִּים עַל הַמַּיִם שֶׁלֹּא יוּכַל אָדָם לְלַקְטָן[ח]. וְהָא - וְהַמִּשְׁנָה מְדַבֶּרֶת **בְּגַמָּא** - בְּלֵחַח, שֶׁנִּמָּס בַּמַּיִם, וְלָכֵן אֵין צָרִיךְ לְפָרְרוֹ לִפְנֵי שֶׁמַּטִּילוֹ לַיָּם, שֶׁאֵין חֲשׁשׁ שֶׁיִּבּוֹאוּ לְאוֹכְלוֹ.

★ ★ ★

משנה שנינו בתחילת הפרק (לעיל כח:), שחמץ אסור בספח אף בהנאה[ט], ועוד נתבאר (לעיל ד: ה), שיש לבער את החמץ לפני הפסח. ואם לא ביערו ושהה ברשותו בפסח, עובר בלא תעשה[י]. משנתנו דנה אם חמץ שעבר עליו הפסח מותר בהנאה לאחר הפסח[יא]: חָמֵץ שֶׁל יִשְׂרָאֵל שעבר עליו הפסח, **אָסוּר בַּהֲנָאָה** לאחר הפסח, משום **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות יג ז), 'וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ **וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר** בְּכָל גְּבֻלֶךָ,[יב] [שדרך הגויים לעשותם עבודה זרה], יוֹלִיכוּם לִים הַמֶּלַח. תוספות (ד"ה ממקן). טז. **שֶׁלֹּא** מִצִּינוּ שֶׁהִתִּנָּה שׁוּנָה בְּאוֹתָהּ מָקוֹם אֵלָּא בְּיִעוּר חָמֵץ שֶׁמַּטִּילוֹ לַיָּם הַמֶּלַח. תוספות (שם). וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּמִשְׁנָתֵנוּ 'מַטִּיל לַיָּם', לְאוֹ דַּוְקָא יָם, אֶלָּא כָּל מָקוֹם כַּיּוֹצֵא מִּים קְרוּיִים יָם, כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב (בראשית א י) 'וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים'. רבינו דוד (ד"ה ממקן). יז. **בְּבְרַייתָא** אֵין הַכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁמְּדוּבָּר בִּים הַמֶּלַח כְּמוֹ שֶׁהִכְרַחְנוּ בְּמִשְׁנָה. וְיוֹתֵר מִסְתַּבֵּר שֶׁאֵין הַכַּוָּונָה לִים הַמֶּלַח, שֶׁהֲרֵי מְדוּבָּר שֶׁהוּא מַהֲלָךְ בִּסְפִינָה, וְכִים הַמֶּלַח אֵין מְצוּי בִּסְפִינוֹת, אֶלָּא לְמִי שֶׁהוֹלֵךְ לְשָׁם, אֲבָל לֹא יִתָּכֵן לְשׂוֹם יִזְדּוֹנָם לְמִים, שֶׁיֵּשׁ לְחַשּׁוֹשׁ שֶׁאָדָם יִטֹּל וְלֹא יֵדַע שֶׁהֵם חָמֵץ וְיָבוֹא לְהוֹכְלוֹ. רש"י (ד"ה מטילו). יח. **רָאָה** בְּגֹמְרָא שָׁם (ע"ז) הַמְקוֹר לְדִין זֶה מִן הַתּוֹרָה, שֶׁלְּדַעַת חֲזָקִיָּה הוּא מִהַּפְסוּק 'וְלֹא יֵאָכֵל חָמֵץ' (שמות יג ג), רַאֲבָל מִשְּׁמַע גַּם אִיסּוּר הַנָּאָה, וּלְדַעַת רַבִּי אַבָּהוּ, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר אִיסּוּר בִּלְשׁוֹן אֲכִילָה, אֵפִילוּ אִיסּוּר הַנָּאָה בִּמְשָׁמַע, כְּמַבּוֹאָר שָׁם שְׁמוּכָח כֵּן מִפְּסוּקִים. וְרָאוּי לְהָלֵן (ע"ב) שֶׁיֵּשׁ מִי שֶׁחוֹלֵק עַל דִּין זֶה שֶׁל אִיסּוּר הַנָּאָה. יט. **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות יג יט) 'שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם', וְעוֹד נֶאֱמַר 'וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל גְּבֻלֶךָ' (שם יג ז). רמב"ם (מתוק מדבש ס"ע ש"ג), ש"ך (יו"ד סימן צו ס"ק ג).

כ. **וְהוּא** הַדִּין לְגַבֵּי אֲכִילָה, כְּפִי שֶׁיְּבוֹאַר לְהַלָּן בַּהַעָרָה. כא. **וּמוּתָּר** אַף בַּאֲכִילָה, וְלֹא נִקְּטָה הַתָּנָא הֵיתֵר הַנָּאָה אֶלָּא אַגַּב הַדִּין שֶׁבְּסִפְּקָא שְׁבָה הַשְׁמִיעָנוּ שֶׁחָמֵץ שֶׁל יִשְׂרָאֵל אָסוּר אַף בְּהַנָּאָה. יְעוּד נִתְבָּאֵר בִּירוּשַׁלְמִי (פ"ע ה"ג), שֶׁהַתָּנָא נָקַט הֵיתֵר הַנָּאָה מִשּׁוּם שֶׁנֹּהֲגוּ אִיסּוּר אֲכִילָה בְּפַת נָכְרִי, וְלָכֵן נָמְנוּ הַתָּנָא מִלְּשׁוֹנוֹת הֵיתֵר אֲכִילָה בְּחָמֵץ שֶׁל נָכְרִי שֶׁבְּכֹלָּל אַף פַּת, אֲבָל בִּמְקוֹמוֹת שֶׁמַּתִּירִים בַּאֲכִילָה פַּת נָכְרִי, יִהְיֶה מוּתָּר הֶחָמֵץ לְאַחַר הַפֶּסַח גַּם בַּאֲכִילָה. פִּי' הַמְשָׁנַיוֹת לְרַמְב"ם (פ"ע מ"ב). כב. **יֵשׁ** לְהַעִיר, מִדּוּעַ נִקְּטָה הַמִּשְׁנָה אֶת סוּף הַפְּסוּק, וְלֹא אֶת תְּחִילָתוֹ 'לֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ'. וְיֵשׁ לְיַישֵׁב, שֶׁלְּפִיכָךְ נִדְרַשׁ מִכָּךְ שֶׁנֶּאֱמַר לְגַבֵּי שְׂאוֹר 'לְךָ', וְלֹא נֶאֱמַר 'לְךָ' בְּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת, שֶׁחָמֵץ שֶׁל נָכְרִי שֶׁהוּתַּר בִּרְשׁוּת יִשְׂרָאֵל, אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו בְּכָל יֵרָאֶה אֵפִילוּ בְּשֶׁהִנִּכְרִי כְּבוּשׁ תַּחַת יְדֵי הַיִּשְׂרָאֵל, וְלָכֵן נִקְּטָה הַמִּשְׁנָה 'שְׂאוֹר' שֶׁבּוֹ נִדְרַשׁ הֵיתֵר חָמֵץ שֶׁל נָכְרִי אַף בְּאוֹפֶן זֶה. עַל"ית (ד"ה ממקן). אַךְ רָאוּי בְּהַגָּהוֹת וְצִיּוּנִים שֶׁאֵין יֵשׁ גּוֹרְסוֹת בַּמִּשְׁנָה 'וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ'. וּבְשִׁינּוּיֵי נוּסְחָאוֹת שֶׁבַּמִּשְׁנַיּוֹת הֵבִיא שֵׁשׁ שֶׁגִּרְסוּ בַּמִּשְׁנָה 'לֹא יֵרָאֶה לְךָ' בִּלְבַד.

א. **בְּגַוְון**, הוּא לְפָנֵינוּ שְׁתֵּי תְּחִיכוֹת, אַחַת שֶׁל חֹלֶב וְאַחַת שֶׁל שׁוּמָן, וְאֹכֶל אַחַת מֵהֶן בְּשׁוֹגֵג, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם הַחְתִיכָה שֶׁאָכַל הִיא שֶׁל חֵלֶב וְחַיִּיב חַטָּאת, אוֹ שֶׁהִיא שֶׁל שׁוּמָן וְאֵינוֹ צָרִיךְ כַּפָּרָה. אִדַּם זֶה צָרִיךְ לְהָבִיא אָשָׁם, וְאִשָּׁם זֶה תּוֹלֶה לוֹ עַד שֶׁיִּתְבָּרֵר לוֹ מַה אָכַל. דִּינֵי 'אִשָּׁם תְּלוּי' מְתֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת כְּרִיתוֹת בְּפֶרֶק רַבִּינוּ (ח), וְאֵילָךְ. ב. **בְּגוּן**, אִשָּׁה שֶׁיָּלְדָה, וְחַיֶּבֶת לְהָבִיא קָרְבַּן יוֹלֶדֶת שֶׁהִיא עוֹף אֶחָד לְעוֹלָה וְעוֹף אֶחָד לְחַטָּאת. וְכִשֶּׁהִפְלִיתָה וְיֵשׁ סָפֵק אִם נָפַל זֶה הוּא וְלַד שֶׁמְּחַיֵּב אוֹתָהּ לְהָבִיא קָרְבָּן, מֵבִיאָה אֶת הָעוֹף לְעוֹלָה עַל תְּנַאי, אִם יִתְבָּרֵר הַיֶּרֶת זֹאת לְחוֹבָתָהּ, וְאִם לָאו יִלְדַתִּי תֹּהוּ נְדָבָה. אֲבָל אֶת הָעוֹף לְחַטָּאת הִיא מֵבִיאָה בְּלֹא תְּנַאי, שֶׁגּוֹזְרִין הַכְתוּב הִיא בְּחַטַּאת הָעוֹף, שֶׁהִיא בָּאָה אֵפִילוּ כְּשֶׁיֵּשׁ רַק סָפֵק אִם הִיא חַיֶּבֶת בְּקָרְבָּן, נִזִּיר (כט:). אַךְ אִסּוּר לֶאֱכוֹל חַטַּאת זוֹ, כֵּיוָן שֶׁאִם אֵינָהּ חַיֶּבֶת בְּקָרְבָּן, הֲרֵי זוֹ חוֹלִין, וּמְלִיקָתָהּ עוֹשֶׂה אוֹתָהּ נְבֵלָה. וּמִכֹּל מָקוֹם אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה, שֶׁיִּתְכַּן שֶׁהִיא קָדְשָׁה, וּמִמְּצָא שֶׁאֲסוּרָה בַּאֲכִילָה וּבַהֲנָאָה. רש"י (ד"ה ספק) עפ"י (ד"ה חטאת).

ג. **רש"י** (ד"ה ספק) ['בְּכוֹר' הוּא כְּף גְּדוֹלָה כְּמִן קְעָרָה, וְאֵה רש"י (ויקח מט:) 'כְּמוֹ כַּפּוֹת', תמוה]. ד. **רש"י** (ד"ה ספק) בְּפֵירוּשׁ נוֹסֵף בְּיִאוּר, שֶׁהַלְּמוּד עֲשׂוּיָה מִלְּשׁוֹן שְׂרֵיפָה, אֲלָא מִלְּשׁוֹן גְּמִיעָה [כְּלִשּׁוֹן 'שְׂרוּפָה חִיתּ' הַמּוּזְכָּר בְּעֲבוֹדָה זָרָה (נב:)], וְהֵיינוּ שֶׁבְּכָךְ שׁוֹחֵק הָאוֹמֶן בּוֹ יַגְמִע תַּרְדֵּל שֶׁהוּא חָרִיף. ז. **הַגְּהוֹת** וְצִיּוּנִים בְּשֵׁם גִּלְיוֹן [וְכֵן גִּרְסוֹת כת"י. דְּקְדּוּקֵי סוֹפְרִים (פוס ח)]. ח. **בְּעֵינַן** שֶׁנֶּאֱמַר (שיר ש ט) 'וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב' [כְּמוֹ שֶׁהִגִּיהוּ בְּסֵפֶר בְּסַד רַגְלֵי'. ט. **הַגְּהוֹת** וְצִיּוּנִים מִדְּפוּסִים. י. **בְּמִשְׁנָה** (לעיל כח:) לְפָנֵינוּ הַגִּירְסָה 'אַף מְפָרֵר'. אֲמְנָם הָרִי"ף וְהָרא"ש (פ' ג) הַעְתִּיקוּ אֶת הַמִּשְׁנָה כְּפִי שֶׁהִיא בַּגְּמָרָא כָּאן [לֹא בְּאוֹפֶן 'אַף'. וְרָאוּי לְהָבִין בְּמִגְּן אַבְרָהָם (סי' תמט סק"ל) וּבְבֵיאוּר הַגְּרִ"א (שם ס"ק שלוחו)] בְּחִילּוּק הַדִּין שֶׁבֵּין הַגִּירְסָאוֹת. יא. **רש"י** (ד"ה לח). יב. **מִצְוֹת** עֲשֵׂה לֶאֱכוֹל עֲבוֹדָה זָרָה וּמִשְׁמֶשֶׁת וְכֹל הַנַּעֲשֶׂה בְּשְׁבִילָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יג ג-ג) 'אֹבֵד תְּאַבְּדוּן אֶת כֹּל הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ שָׁם הַגּוֹיִם וְגוֹ', וְנִתְצַתֶּם אֶת מִזְבְּחֹתָם וְשִׁבַּרְתֶּם אֶת מַצֵּבֹתָם וַאֲשֵׁירֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תְּגַדֵּעוּן' וְגוֹ'. רמב"ם (מצוות לאו סי' ש"ז). יג. **בְּמִתְכֹּת** שֶׁיֵּשׁ לְשׁוֹן שְׁחִיקָה, וְלָכֵן נִקַּט כֵּן הַתָּנָא לְגַבֵּי עֲבוֹדָה זָרָה, וּבִפְּפָר נִקַּט הַתָּנָא לְשׁוֹן מְפָרֵר. יד. **כְּפִי** שֶׁנִּשְׁנוּ בְּמִשְׁנָה שֶׁלְּפָנֵינוּ (ע"ז מב:), הַמּוֹצֵא כֵּלִים וְעֲלִיּוֹתָם צוֹרֶת חַמָּה צוֹרוֹת לְבָנָה צוֹרוֹת דַּרְקוֹן

דהיינו, שאסור להשהות חמץ בפסח, וכיון שהשהה את החמץ ועבר על לאו זה, קנסו חכמים ואסרו את החמץ בהנאה אף לאחר הפסח[כג].

★

גמרא האוכל חמץ בפסח, עובר על הלאו[כד] האמור בתורה (שמות יג ג) ״וְלֹא יֵאָכֵל חָמֵץ״[כה], ונענש בכרת, כפי שנאמר (שם יב טו) ״כִּי כָּל אֹכֵל חָמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל״ וגו׳[כו]. ונחלקו תנאים, אם יש לאו אף על אכילת חמץ בערב פסח לאחר חצות היום, וכן בחמץ שעבר עליו הפסח, או רק בפסח. ועוד נחלקו, אם אסור החמץ אף בהנאה. **הגמרא מבררת כדעת מי מתנאים אלו שנויה משנתנו, שאסרה בהנאה חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח, והתירה בשל נכרי. מבררת הגמרא: מָנֵי מַתְנִיתִין** - כדעת מי שנויה משנתנו, שלכאורה יש לתמוה, שנראה שהיא **לֹא** כדעת **רַבִּי יְהוּדָה, וְלֹא** כדעת **רַבִּי שִׁמְעוֹן, וְלֹא** כדעת **רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי** שנחלקו בברייתא. **מַאי הִיא** - מה היא, כלומר איזוהי הברייתא שנחלקו בה תנאים אלו, **דְּתַנְיָא,** האוכל **חֲמֵץ, בֵּין לִפָּנֵי זְמָנוֹ** - בין לפני פסח, דהיינו בערב פסח מחצות היום עד שתחשך, **וּבֵין** חמץ שעבר עליו הפסח, ואכלו **לְאַחַר זְמָנוֹ** - לאחר הפסח, **עוֹבֵר עָלָיו בְּלָאוֹ**[כז], אך אין ענשו כרת. ואם אכל חמץ **תּוֹךְ זְמָנוֹ** - בחג הפסח, **עוֹבֵר עָלָיו בְּלָאוֹ,** וְנענש בְּכָרֵת. **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה.**

כג. **רש״י** (ד״ה משום), וכדעת רבא להלן (כט:) שמסקנת הגמרא כדבריו. וגזרו חכמים לאסור חמץ זה לא רק לבעליו שעבר על איסור ׳בל יראה׳, אלא אף לאחרים, ואפילו באופן שלא עבר בעליו על האיסור במזיד, כגון שלא ידע מקיומו של החמץ. ריטב״א (ד״ה ומ״ש) ועוד. כד. **העובר** על אחד מהלא תעשה האמורים בתורה שלא נאמרו בהם עונש מיתה או כרת, אם התרו בו לפני שעבר, ועבר בפני שני עדים, ענשו מלקות, כלומר, שמלקים אותו בית דין שלשים ותשע מלקות. אמנם, ישנם לא תעשה שענשה עליהם התורה בכרת [כלומר, שיכרת ימות מחיי העולם הזה, וגם יכרת מחיי העולם הבא. רמב״ם (מאכ״א פ״ח ה״ב). וראה עוד ברש״י להלן (כט. ד״ה אם), שכרת פירושו שימות הוא ובניו]. כה. **רמב״ם** (מאכ״א ומאפ פ״ג ה״ו). כו. **רמב״ם** (שם פ״ג ה״ו). כז. **ולהלן** (ד״ה) יבואר המקור ללאו לפני ואחרי זמנו.

רַבִּי שִׁמְעוֹן חולק **וְאוֹמֵר**, האוכל **חָמֵץ**, בין **לְפָנֵי זְמַנּוֹ** ובין **לְאַחַר זְמַנּוֹ**, **אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו בְּלֹא תַּעֲשֶׂה** - לא על איסור כרת, ולא על איסור לאו[א], אבל אם אכל חמץ **תּוֹךְ זְמַנּוֹ**, **עוֹבֵר עָלָיו בְּכָרֵת וּבְלָאו** - עבר על איסור לאו, ונענש בכרת[ב] מוסיפה הברייתא, **וּמִשָּׁעָה שֶׁאָסוּר** החמץ **בָּאֲכִילָה** בלאו, הדיינו מעבר פסח לאחר חצות היום, הוא **אָסוּר** אף **בְּהֲנָאָה**[ג].

הגמרא קוטעת את הברייתא: אֲתָאן - דין זה שהחמץ אסור בהנאה משעה שאסור באכילה, הוא **דְּתָנָא קַמָּא** דהיינו רבי יהודה, שלדעתו אסור החמץ באכילה בערב פסח מחצות היום, ומאותה שעה אסור אף בהנאה[ד].

הברייתא מביאה את דברי רבי יוסי הגלילי: רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, תְּהֵא עַל עֲצָמְךָ, הֵיאַךְ - כיצד אתה אומר[ה] **שֶׁחָמֵץ אָסוּר בַּהֲנָאָה כָּל שֶׁבָּעֵבָה** [-שבעת הימים של פסח], אין הדין כן אלא מותר בהנאה אפילו בפסח[ו].

הברייתא מביאה משא ומתן בין רבי יהודה לרבי שמעון בנידון שנחלקו בו לעיל: וּמִנַּיִן לְאוֹכֵל חָמֵץ מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וְלָמַעְלָה - בערב פסח לאחר חצות היום, **שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה**[ז], **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים טז ג), **'לֹא תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ'**, ר'עלירי פירושו על קרבן הפסח, כלומר בשעת שחיטתו, שהיא בערב פסח החל מחצות היום[ח]. **הֲבֵרַי רַבִּי יְהוּדָה. אֹמֵר לְךָ רַבִּי שִׁמְעוֹן, וְכִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן** ש'עליר' פירושו בשעת שחיטת הפסח, **וְהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר** באותו פסוק **'לֹא תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עָלָיו מַצּוֹת'**, ר'עלירי השני האמור לגבי אכילת מצה שזמנה בפסח, פירושו על הפסח בשעת אכילתו, שהיא בליל חג הפסח, וממילא אף ה'עלירי' האמור לגבי איסור חמץ היינו שעת אכילת הפסחים[ט], **וְאִם כֵּן, מָה תַּלְמוּד לוֹמַר - כיצד ניתן לפרש ש'לֹא תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ'** היינו שעת שחיטת הפסח[י]. ועוד ראיה לכך שאין לאו על אכילת חמץ בערב פסח, שהרי הוקשו בפסוק זה איסור חמץ ואכילת מצה זה לזה, ולמדנו מכך **שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם** [-שיש בהם] **אֲכוֹל מַצָּה** - שנוהג דין אכילת מצה, דהיינו בחג הפסח, **יֵשׁ בָּהֶם תֹּאכַל חָמֵץ** - נוהג הלאו של אכילת חמץ, **וּבְשָׁעָה שֶׁאֵינוֹ בָּהֶם אֲכוֹל מַצָּה** - אין נוהג הלאו של בזמן שאין נוהג דין אכילת מצה, **אֵינוֹ בָּכָל תֹּאכַל חָמֵץ** - אין נוהג הלאו של אכילת חמץ, ונמצא שאין לאו על אכילת חמץ אלא בתוך חג הפסח[יא].

לפני שהגמרא תדון כדעת מי שניה משנתנו, היא מבארת את שיטותיהם של רבי יהודה ורבי שמעון, ובתחילה מבררת לדעת רבי יהודה את המקור לאיסור לאו על אכילת חמץ לפני פסח, ובהמשך שערב עליו הפסח. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה, כלומר, מנין למד רבי יהודה איסור לאו על אכילת חמץ לפני ואחרי פסח. **משיבה הגמרא: תֵּלְתָּא קְרֵאֵי כְּתִיבִי** - בשלושה פסוקים נכתב איסור לאו על אכילת חמץ, ואלו הם, א. **'לֹא תֹאכַל חָמֵץ'** (שמות יג ג). ב. **'כָּל מָחְמֶצֶת לֹא תֹאכֵלוּ'** (שם יג ז). ג. **'לֹא תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ'** (דברים טז ג). ודורשים את שלושת הפסוקים, **חַד**, נדרש לחמץ **לְפָנֵי זְמַנּוֹ** - בערב פסח לאחר חצות היום[יב], **וְחַד**, נדרש **לְאַחַר זְמַנּוֹ** - לחמץ שעבר עליו הפסח, **וְחַד**, נדרש **תּוֹךְ זְמַנּוֹ** - לפסח, ונמצינו למדים איסור לאו אף לערב פסח ולחמץ שעבר עליו הפסח[יג].

הגמרא מברירת מה דורש רבי שמעון מפסוקים אלו: וְרַבִּי שִׁמְעוֹן שלא דרש מן הפסוקים כפי שדרשם רבי יהודה, ידרוש **חַד תּוֹךְ זְמַנּוֹ** - לאיסור אכילת חמץ בתוך הפסח[יד], **וְהַפּוֹסֵק 'כָּל מָחְמֶצֶת לֹא תֹאכֵלוּ'**, **מְבַעֵי לֵיהּ** - נצרך לו,

---

א. **אף** לדעת רבי שמעון אסור לאכול חמץ בערב פסח לאחר חצות, אלא שאין על כך איסור לאו, ולא איסור הנאה. וכן מוכח מהמבואר בגמרא להלן, שהרי השנוי בברייתא שמשעה שאסור החמץ באכילה אסור אף בהנאה, הוא לפי רבי יהודה, הרי שלדעת רבי שמעון אין הדין כן, אלא יש זמן שהחמץ אסור באכילה על אף שמותר בהנאה, והוא בערב פסח. והמקור לכך הוא ממה שנאמר (שמות יג טו) 'אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתיכם', והיינו בערב פסח מחצות היום [כמבואר לעיל (ה:)], והשבתה פירושה להשבית את החמץ שלא כדרך הנאתו שהיא אכילה, ומכאן שאסור החמץ באכילה, אך מותר ליהנות ממנו בשעת ביעורו בערב פסח. תוספות (ד"ה רבי) [וראה שם הוכוחה נוספת לדבריהם]. וכתב השפת אמת (מהשפת אמת) שלדעת התוספות איסור האכילה לפני זמנו לרבי שמעון הוא מהתורה, אלא שהוא בעשה ולא בלאו.

ב. **הברייתא** נקטת 'כרת' לפני 'לאו' כפי הסדר שנכתבו בתורה (שמות יג טו) 'וכהרחה הנפש ההוא' וגו', לפני הלאו (שם יג ג) 'לא יאכל חמץ'. ורבי יהודה נקט לאו לפני כרת, מפני שבתחילת דבריו לגבי לפני ואחרי זמנו שאין בהם כרת נקט רק לאו, ולכן גם לגבי תוך זמנו פתח בלאו. צל"ח (ד"ה תוך).

ג. **והוא הדין** לנהנה מהחמץ בערב פסח שעובר בלא תעשה, ולהלן בהערה יבואר המקור לכך.

ד. **אבל** לדעת רבי שמעון יש עשה שהחמץ אסור באכילה ומותר בהנאה, והיא ערב פסח אחרי חצות. תוספות (ד"ה רבי).

ה. **כן** פירשו תוספות בנדה (שם. ד"ה קן, ובשף המיוחס) בשם רבינו תם, שיתמה עצמו על רבי יוסי הגלילי, שדורש בפסוק (שמות יג ז) 'לא יראה לך שאר', גו', שלך' משמע שהחמץ הוא שלך, הדיינו שמותר לך ליהנות ממנו. ונקט רבי יוסי הגלילי בלשון תמיהה, משום שלדעתו השישה האוסרת חמץ בהנאה מהותה, שמאחר והחמץ אסור בהנאה אין לו שייכות לבעליו ולא שייך האיסור של 'לא יראה לך חמץ'. והוא לא סבר כרבי אלעזר לעיל (ו:) שאף על פי שאין החמץ ברשותו עשתה אותו התורה כאילו הוא ברשותו כדי לעבור עליו בבל יראה, שפת אמת (לעיל כג. ד"ה שמע) [וראה שם שביאר שם מדוע הוזקק רבי יוסי הגלילי ללימוד מ'לך' ואין די בסברא שנתבארה]. וכן ביאר במלא הרועים (ד"ה ומק. בשיטת השלמה), והוסיף לפי זה, שתמיהתו של רבי יוסי הגלילי אינה על רבי שמעון, שלדעתו כיון שהחמץ מותר לאחר הפסח ויהיה אז ראוי, יש לו שייכות לבעליו, והרי הוא בכפוח דבר הגורם למותן הנשיכה כמותן לדעת רבי שמעון (ק"ח ע"ב), ונחשב ברשותו גם לגבי כל יראה, כפי שכתב השאגת אריה (סי' עז), אבל לשיטת רבי יהודה שאין היתר להחמץ אף לאחר הפסח, תמה רבי יוסי הגלילי שאם כן לא יתכן לאסור ב'כל יראה'.

ז. **והוא** הדין לנהנה מהחמץ, ולהלן בהערה יבואר המקור לאיסור הנאה בערב פסח.

ח. **שנאמר** לגבי הקרבת הפסח (שמות יב ו), 'ושחטו אתו וגו' בין הערבים', ובין הערבים פירושו משעה שנטוה השמש לצד שקיעתה, דהיינו מחצות היום ואילך. רש"י (לעיל ה. ד"ה בפ"ק) ותוספות (ד"ה בפ"ק).

ט. **מנחם** משיב נפש (ד"ה ומק). יא. **דברי** רבי שמעון התבארו על פי המבחן משיב נפש (שם) בשם הירד דוד. והוסיף לבאר, שעולה מכאן שלומדים משתי דרשות שאין החמץ אסור לפני פסח, א. 'לא תאכל עליו חמץ', ר'עלירי' פירושו משעת אכילת הפסח כמו 'עליר' שנאמר לגבי מצה. ב. שהוקשו אכילת מצה ואיסור חמץ זה לזה. ומה שהוזקק רבי שמעון להיקש ואין די בלימוד מ'עליר', משום שאין לימוד זה מוכרח כל כך, שיתכן לפרש את ה'עליר' האמור לגבי איסור חמץ שהוא על שחיטת הפסח, ושלא כ'עליר' האמור לגבי מצה, ולכן הוזקק רבי שמעון להיקש, שמכך בודאי מוכח שנוהג איסור חמץ רק בזמן שנוהגת אכילת מצה דהיינו בפסח. וראה בעיוני הפשט מדוע נצרכים שני הלימודים[כא].

יב. **אף** שכבר למדנו בברייתא איסור חמץ בערב פסח לרבי יהודה מ'עליר' שבפסוק 'לא תאכל עליו חמץ', היה מקום לומר מ'עליר' היינו שעת אכילת הפסח דהיינו בליל יום טוב, וכפי שמפרש רבי שמעון, ולא נוכל ללמוד איסור חמץ בערב פסח, ומשום כך צריך את הלימוד מפסוק זה. אלא שמפסוק זה לא למדנו מאיזה זמן בערב פסח מתחיל האיסור, ולכן צריך גם את הלימוד מ'עליר', ללמד שהאיסור חל מזמן שחיטת הפסח ואילך. תוספות רבינו פרץ (ד"ה ומק).

יג. **הפוסק** 'כל מחמצת לא תאכלו' נאמר על תוך הפסח, שכן נאמר בו בסמוך 'בכל מושבותיכם תאכלו מצות' ומוכח שעוסק בפסח שבו אוכלים מצות, והפסוק 'לא תאכל עליו חמץ' נאמר על לפני זמנו, שהרי 'עליו' פירושו על שחיטת הפסח שהיא בערב פסח כמבואר לעיל, משום שהפוסק 'לא יאכל חמץ' שלא מזכר בו אכילת מצות, נאמר על לאחר זמנו, וכן מוכח להלן (מט:) שהגמרא מביאה פסוק זה על חמץ לאחר זמנו. ואף שהפסוק 'לא יאכל חמץ' שמפנו למדנו איסור הנאה [ולדעת הזקיקה לעיל (כ:)] נאמר על אחרי פסח, הוא הדין בפסח ובערב פסח, שכיון שגילתה התורה איסור הנאה באחד משלושת הזמנים, הוא הדין בשאר הזמנים. תירוצי הר"ן (ד"ה ומק).

יד. **הכוונה** לפסוק 'לא תאכל עליו חמץ', שכן שני הפסוקים האחרים נדרשו בסמוך לדברים אחרים.

טו. **נתחכיץ** מחמת דבר אחר אין הכוונה מחמת שאור, שבאופן זה נחשב חמץ יותר מאשר בנתחמץ מאליו משום שכך דרכו, וכפי שמוכח במנחות (נב:), אלא הכוונה שנתחמצץ על ידי שמרי יין שהתיישבו בתנור. תוספות (ד"ה ומק).

טז. **הלימוד** הוא מנוף הפסוק שמיותר לדרשה זו שהרי איסור חמץ שנתחמץ מאליו כבר למדנו מהפסוק 'לא תאכל עליו חמץ'. מהרש"א (לעיל מג. בהגהות ד"ה נעשין).

יז. **אך** אין לומר שהפסוק בא רק לדרשה זו, שאם כן היה כתוב הכל מפורש בפסוק אחד 'לא יאכל חמץ היום', חידושי רבינו משה מאימונ"ו (ד"ה ומק).

יח. **מלבד** במשנה תורה [-חומש דברים] ששם דורשים סמוכים, וכן מבואר ביבמות (ד:) בדעת רבי יהודה. רש"י (ד"ה ומק).

- להקיש אכילת מצה לאיסור חמץ, וללמד שחובת אכילת מצה בליל יום טוב הראשון[יט] נוהגת אף בזמן הזה כשם שנוהג איסור חמץ, שהיה מקום לומר שכיון שנאמר לגבי אכילת קרבן הפסח (במדבר ט יא) 'עַל מַצּוֹת וּמְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ', כלומר, שיש לאכול את קרבן הפסח יחד עם מצה ומרור[כ], אם כן בזמן הזה שאין קרבן פסח לא תנהג חובת אכילת מצה, ולכן משמיענו הכתוב שנוהגת חובה זו אף בזמן הזה[כא].

הגמרא מבררת מנין שחובת אכילת מצה נוהגת אף בזמן הזה לדעת רבי שמעון.

שואלת הגמרא: וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, לְמִכְּבְנוֹ חוֹבָה מִנָּא לֵיהּ - מנין לו שחובת אכילת מצה נוהגת אף בזמן הזה, הרי לדעתו לא ניתן ללמוד דין זה מההיקש, משום שכבר דרש מהיקש זה שאין איסור חמץ נוהג לפני פסח. **משיבה הגמרא: נָפְקָא לֵיהּ** - הוא למד דין זה מִמה שנאמר לגבי חובת אכילת מצה (שמות יב יח) 'בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצּוֹת', ולא הוקש הכתוב להשמיענו לזמן שיש קרבן פסח, שכבר למדנו זאת מ'על מצות ומרורים יאכלהו', אלא בא הכתוב להשמיענו שנוהגת חובה זו אף בזמן הזה[כב].

הגמרא מבארת מה דורש רבי יהודה מ'בערב תאכלו מצות'; וְרַבִּי יְהוּדָה שלמד חובת מצה בזמן הזה מההיקש, **מִיבָּעֵי לֵיהּ** - נצרך לו הפסוק 'בערב תאכלו מצות' - ללמד על טמא שאסור לו לאכול מקרבן הפסח[כג], וְכן אדם **שֶׁהָיָה** בערב פסח **בְּדֶרֶךְ רָחוֹקָה** מבית המקדש, ולא יכל להשתתף בהקרבת הפסח ולאכול ממנו, **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא** - שהיה עולה בדעתנו לומר, **שֶׁהוֹאִיל וְנִכְשָׁל לֹא יֹאכַל** - שמאחר ואינו אוכל מקרבן הפסח, **מָצָה וּמְרוֹר נָמֵי לֹא יֵיכוֹל**! - לא יתחייב גם באכילת מצה ומרור, שהרי נאמר 'על מצות ומרורים יאכלהו', **קָא מַשְׁמַע לָן** - משמיענו הפסוק 'בערב תאכלו מצות' שאף הטמא ומי שהיה בדרך רחוקה, חייבים באכילת מצה[כד].

הגמרא מבררת לדעת רבי שמעון מנין שטמא ושהיה בדרך רחוקה חייבים במצה.

מבארת הגמרא: וְרַבִּי שִׁמְעוֹן שדרש את הפסוק 'בערב תאכלו מצות' לזמן הזה ולא לטמא ושהיה בדרך רחוקה, סובר **שְׁמָא וְשָׁהֲיָה בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה, לֵא אִיצְּטְרִיךְ קְרָא** - אינם צריכים לימוד מפסוק, **דְּלָא גָּרַע** - משום שאינם פחותים **מֵעָרֵל** שמתו אחיו מחמת המילה[כה] ולא נימול מחשש שימות אף הוא[כו], והוא אסור באכילת קרבן הפסח, כפי שנאמר (שמות יב מח) 'וְכָל עָרֵל לֹא יֹאכַל בּוֹ', **וְכֵן נָכְרִי** - וכן מי שמתנכר במעשיו לאביו שבשמים[כז], שאסור באכילת קרבן הפסח כפי שנאמר (שם יב מג) 'כָּל בֶּן נֵכָר לֹא יֹאכַל בּוֹ'[כח], ואף על פי כן הם מחויבים באכילת מצה, **דְּכְתִיב** 'וְכָל עָרֵל **לֹא יֹאכַל בּוֹ**', ודורשים, דווקא **בּוֹ**, בקרבן פסח, **הוּא אֲבָל אוֹכֵל, אֲבָל אוֹכֵל הוּא בְּמַצָּה וּבְמָרוֹר** - אבל מחויב הוא באכילת מצה ומרור, והוא הדין לטמא ושהיה בדרך רחוקה[כז].

הגמרא מבארת את דעת רבי יהודה שדרש מהמקרא לחייב טמא ושהיה בדרך רחוקה: וְרַבִּי יְהוּדָה שדרש את הפסוק 'בערב תאכלו מצות' לטמא ושהיה בדרך רחוקה, ולא למד דין זה מערל ובן נכר, יֹאמר **שֶׁהֲתִיבְךָ בָּהֵאי** - ונכתבה חובת אכילת מצה בערל ובן נכר, **וּכְתִיב בָּהֵאי** - ונכתבה גם בטמא ושהיה בדרך רחוקה, אף על פי שניתן ללמוד זה מזה[כט]. ולדעתו, כיון שעדיין לא למדנו חובת מצה בזמן הזה, הוזקקנו ללמוד זאת מההיקש בפסוק (דברים טז ג) 'לֹא תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עָלָיו מַצּוֹת'[ל], ולא ניתן ללמוד מכאן שאין איסור חמץ נוהג בערב פסח כפי שסבר רבי שמעון[לא].

הגמרא חוזרת לבאר כדעת מי מהתנאים שהוזכרו בברייתא שנויה משנתנו.

מקשה הגמרא: מַנִּי מַתְנִיתִין - כדעת מי שנויה משנתנו שאסרה בהנאה חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח, והתירה בשל נכרי, **אִי רַבִּי יְהוּדָה** שלדעתו חמץ אסור בהנאה אף לפני פסח ואחרי פסח, הרי **חָמֵץ סְתָמָא נָמֵי** - רבי יהודה נקט בדבריו חמץ סתם, ולא חילק בין חמץ של ישראל לשל נכרי, ולדעתו **אֲפִילּוּ** חמץ **דְּנָכְרִי** אסור בהנאה לאחר הפסח, **וְאִי רַבִּי שִׁמְעוֹן** שחמץ מותר בהנאה אחרי פסח, הרי רבי שמעון

יט. **כמבואר** בגמרא להלן (קכ.) שזמנה של חובת אכילת מצה היא רק בלילה הראשון של פסח, וראה עוד בהערה להלן.

כ. **רש"י** (ד"ה לקוטנו), וכלשון הגמרא להלן (פסוק). וראה שם שמפסוק זה למדנו חובת אכילת מצה בלילה הראשון [בזמן שיש קרבן פסח][מ].

כא. **נתכאר** בגמרא מה ילמד רבי יהודה מההיקש, אך לא נתבאר מה יענה רבי יהודה על הוכחת רבי שמעון מ'על מצות ומרורים יאכלהו' האמור בפסוק לגבי אכילת מצה, שאף 'עליו' האמור לגבי איסור חמץ היינו משעת אכילת הפסח, כמבואר לעיל, משום שאין זו הוכחה ברורה ולא הוזקק רבי יהודה להשיב על כך. שכן ניתן לפרש את ה'עליו' האמור לגבי חמץ בשונה מה'עליו' האמור לגבי אכילת מצה, ועיקר ההוכחה שהביא רבי שמעון לשיטתו היא מההיקש. מנחם משיב נפש (ד"ה מאי) [בשם היד דוד].

כב. **ראה** להלן (קכ.), שמבואר בברייתא שחובת אכילת מצה בזמן הזה לומדים מ'בערב תאכלו מצות', הה כדעת רבי שמעון.

כג. **אדם** שנטמא על ידי שנגע במת או בשרץ, וכן שאר הטומאות המטמאות אדם, אסור לאכול בשאר קדשים ובכללם קרבן פסח כפי שנאמר (ויקרא כב ז) 'בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר', ומשום כך אינו יכול להימנות בקרבן הפסח ולאכול מבשרו.

כד. **אך** הפסוק מלמד זאת רק על הזמן שבית המקדש היה קיים [ועדיין לא למדנו לזמן הזה]. רשב"ם (לעיל קכ. ד"ה ספיקא), ומה שנקטה הגמרא 'מרור' הוא לאו דווקא אלא שגרת לשון הוא, שאכן אין חובת אכילת מרור נוהגת אלא עם אכילת הפסח, שכן רק לגבי מצה ריבה הפסוק שנוהגת אף ללא הפסח, וכן מוכח להלן (פסוק) שלדעת רבא דורשים מפסוק זה שמצה בזמן הזה מהתורה, ואילו מרור בזמן הזה מדרבנן. חידושי הר"ן (ד"ה טומאת). כה. **רש"י** (ד"ה שנתמעט), ובתוספות הרא"ש (ד"ה כל), כתב בשם רבינו תם, שהכוונה למשומד לעבודות. כו. **על** פי רש"י במועד קטן (פ. ד"ה כל). כז. **ואפילו** אינו מומר לכל התורה. והרמב"ם (קרבן פסח פ"ט ה"י) כתב שבן נכר היינו משומד לעבודה זרה. כח. **וכתבו** התוספות (לעיל קכ. ד"ה כל), שישראל זה אינו פטור מאכילת קרבן פסח, שהרי מחויב בכל המצוות, ולפי זה אין לפרש 'בו' אינו אוכל' שאינו מחויב בפסח, אלא שאף אם הוא רוצה לאכול מהפסח, אסור לאחרים להאכיל אותו כל זמן שהוא עדיין בן נכר. כן פירש הרא"ם הורוויץ (לעיל פסוקות פסח).

אמנם למסקנת דברי התוספות (פסח, ופסק ד"ה כל) מבואר, שבא הפסוק ללמד שאף אינו מחויב באכילת הפסח, והיינו באופן שבשעת שחיטתו היה מומר ולא נמנה עליו, ואחר כך חזר בתשובה לפני זמן אכילתו, ומלמדנו הכתוב שאינו יכול ואינו מחויב לאכול מהפסח, משום שהפסח אינו נאכל אלא למי שנמנה עליו קודם שחיטתו כפי ששנינו בזבחים (ט:). וכן ביאר בדבריהם השערי יצחק (מי מט).

כט. **רש"י** (ד"ה כתיב). אמנם בגמרא להלן (קכ.) נוסף כאן 'צריכי', וראה מה שנתבאר בעיוני הפשט[נ].

ל. **ואמנם** יש פסוקים נוספים שנאמר בהם חובת אכילת מצה, שנאמר (שמות יג טז) 'שבעת ימים מצות תאכלו', ועוד נאמר (שם יג ז) 'מצות יאכל את שבעת הימים', אלא שפסוקים אלו אינם עוסקים בחובת אכילת מצה אלא מלמדים שהרוצה לאכול בשבעת ימי הפסח, לא יאכל חמץ אלא מצה, אבל אם רוצה לא יאכל מצה ולא חמץ, וכך מוכח מתוכם, שהרי נאמר בהם שבעה ימים, וחובת מצה אינה אלא בלילה הראשון כמבואר להלן (קכ.), ולפיכך הוזקקנו לפסוק שהוזכר בגמרא שעוסק בחובת אכילת מצה בלילה הראשון, שהרי נאמר בו 'תאכל עליו מצות', ו'עליו' היינו על קרבן הפסח שזמנו בלילה הראשון, ומעתה ניתן ללמוד מפסוק זה חובת אכילת מצה בלילה הראשון בזמן הזה, שמכך שהוקשה אכילת מצה לאיסור חמץ למדנו שנוהגת חובה זו אף בזמן הזה, ומה'עליו' למדנו שלא בא ההיקש ללמדנו אלא ללילה הראשון. רש"י (ד"ה כתיב). לא. **יהלן** סיכום הדיונים והדרשות מהפסוקים לדעת רבי יהודה ולדעת רבי שמעון. לדעת רבי יהודה, הפסוק 'לא תאכל חמץ', נדרש לאיסור חמץ שעבר עליו הפסח, ולפי דעה אחת בגמרא, מכך שלפסוק זה נסמך הפסוק 'ושמרת אתם יוצאים' וגו', למדנו גם שפסח מצרים נוהג רק יום אחד. הפסוק 'לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל', נדרש לאיסור מצות, נדרש לאיסור חמץ בערב פסח לאחר חצות, ומכך שהוקשו בפסוק זה אכילת מצה לאיסור חמץ, למדנו גם שחובת אכילת מצה בליל חג הפסח נוהגת אף בזמן הזה [ולזמן בית המקדש נלמד להלן (קכ.) מהפסוק 'על מצות ומרורים יאכלהו']. הפסוק 'כל מחמצת לא תאכלו', נדרש לענין איסור חמץ בפסח, ומכך שנקטה התורה בלשון 'מחמצת', למדנו גם לאסור חמץ שנתחמץ מחמת דבר אחר. הפסוק 'בערב תאכלו מצות', נדרש לטמא ומי שהיה בדרך רחוקה, שחייבים באכילת מצה, ומ'כל ערל לא יאכל בו' ו'כל בן נכר לא יאכל בו', למדנו דין זה לערל ובן נכר. לדעת רבי שמעון, הפסוק 'לא יאכל חמץ' מלמד שפסח מצרים נהג רק יום אחד, מכך שנסמך לפסוק 'תהיים אתם יוצאים'. הפסוק 'לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות', נדרש לגוף איסור חמץ בפסח, ומכך שהוקש לאכילת מצה, למדנו שאין איסור חמץ נוהג בערב פסח אלא בזמן שנוהגת אכילת מצה. הפסוק 'כל מחמצת לא תאכלו' נדרש לאסור חמץ שנתחמץ מחמת דבר אחר. הפסוק 'בערב תאכלו מצות' נדרש לחובת אכילת מצה אף בזמן הזה, ומ'כל ערל לא יאכל בו' ו'כל בן נכר לא יאכל בו', למדנו שערל ובן נכר חייבים במצה, ומהם למדנו אף לטמא ומי שהיה בדרך רחוקה.

דְּיִשְׂרָאֵל נְמֵי מִישְׁרָא קָא שָׁרֵי - אף חמץ של ישראל התיר בהנאה לאחר הפסח[א], ואילו המשנה אוסרת בהנאה חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח, וְאִי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי שהתיר בהנאה, גם זה לא יתכן, שהרי אֲפִילּוּ תּוֹךְ זְמָנוֹ נְמֵי מִישְׁרָא קָא שָׁרֵי בַּהֲנָאָה - הוא מתיר חמץ של ישראל בהנאה אפילו בפסח עצמו.

הגמרא מיישבת את המשנה: אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, לְעוֹלָם, רַבִּי יְהוּדָה הִיא - המשנה שנויה כדעת רבי יהודה, ואף על פי שלמד מהפסוקים שחמץ לאחר הפסח אסור בהנאה, היינו דווקא בשל ישראל אבל של נכרי מותר, וְטַעְמָא הוּא דְּלֵיכָּא מַשְׁאוֹר דְּרַאֲיָיה - שלומד את דין איסור אכילת חמץ[ב] מהדין של כל יראה שאורי, מָה שְׁאוֹר דְּרַאֲיָיה - שכשם שלגבי איסור בל יראה, נאמר (שמות יג ז) 'וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר' וגו', ונתבאר לעיל (ה:) שדווקא שאור שְׁלָךְ, אִי אַתָּה רוֹאֶה - אסור שיראה בפסח, אֲבָל אַתָּה רוֹאֶה חמץ שֶׁל אֲחֵרִים, וְשֶׁל גֻּבְהּ [-הקדש], אַף שְׁאוֹר דְּרַאֲיָיה - הוא הדין לגבי אכילת חמץ, דווקא חמץ אִי אַתָּה אוֹכֵל - אסור באכילה בפסח, אֲבָל אַתָּה אוֹכֵל חמץ שֶׁל אֲחֵרִים וְשֶׁל גֻּבְהּ, הרי שחמץ של נכרי מותר אף באכילה, ומן התורה אף בפסח[ג], ולכן התירה אותו המשנה לאחר הפסח. וּבְדִין הוּא דְּאִיצְּטְרִיכָה לְמִיתְנְיָא דַּאֲפִילּוּ בָּאֲכִילָה נְמֵי שָׁרֵי - ולפי זה, המשנה היתה צריכה לשנות את ההיתר בחמצו של נכרי אף לגבי אכילה, וְאֵירֵי תְּתָנֵי דְּיִשְׂרָאֵל אָסוּר בַּהֲנָאָה - אלא אגב שנקטה לחדש לגבי ישראל שחמצו אסור אף בהנאה, תְּנָא נְמֵי דְּנָכְרִי מוּתָּר בַּהֲנָאָה - נקטה אף לגבי נכרי היתר הנאה. וּבְדִין הוּא דְּאִיצְּטְרִיכָה לְמִיתְנְיָא דַּאֲפִילּוּ בְּתוֹךְ זְמָנוֹ - וכן היה על המשנה לשנות שחמצו של נכרי אף בפסח עצמו מוּתָּר בַּהֲנָאָה[ד], וְאֵירֵי תְּתָנֵי דְּיִשְׂרָאֵל - אלא אגב שנקטה לחדש לגבי ישראל שחמצו אסור אף לְאַחַר זְמָנוֹ, תְּנָא נְמֵי דְּנָכְרִי - נקטה גם לגבי נכרי לְאַחַר זְמָנוֹ.

רבא מבאר את המשנה באופן אחר: רָבָא אָמַר, לְעוֹלָם, המשנה כדעת **רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא**, שסובר שמן התורה חמץ לאחר הפסח מותר, ומשום כך התירה המשנה חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן קַנְקָא קָנֵים - סובר שקנסו חכמים ואסרו חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח, הוֹאִיל וְעָבַר עָלָיו בְּבַל יֵרָאֶה וּבְלֹא יִמָּצֵא - משום שעבר עליו הישראל בלא תעשה של 'וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר' וגו' (שמות יג ז), ושל 'שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם' (שם יב יט), בכך שהשהה אותו בפסח[ה], ולפיכך אסרה המשנה חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח. אולם בחמץ של נכרי לא קנסו, שהרי אינו מצווה ב'בל יראה ובל ימצא'[ו].

הגמרא מפרשת את סוף המשנה על פי ביאורם של רבא ושל רב אחא בר יעקב: מַקְשָׁה הגמרא: - המשנה מובנת לְרַבָּא שהאיסור בחמץ שעבר עליו הפסח הוא משום קנס על שעבר על בל יראה, הֵיינוּ דְּקָתָנֵי - שלכך שנתה המשנה שֶׁל יִשְׂרָאֵל אָסוּר, והטעם הוא שקנסוהו מִשּׁוּם שעבר על מה שֶׁנֶּאֱמַר 'לֹא יֵרָאֶה' וגו', אֶלָּא לְרַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב שהאיסור הוא מן התורה כדעת רבי יהודה, אם כן מִשּׁוּם 'לֹא יֵאָכֵל חָמֵץ' (שמות יג ג) מִיבָּעֵי לֵיהּ - היתה המשנה צריכה לנקוט את הפסוק 'ולא יאכל חמץ', שממנו למדנו חמץ לאחר הפסח[ז]. **מתרצת הגמרא: מִי סָבְרַת אַסְיְקָא קָאֵי** - וכי סבור אתה שהמשנה נקטה את הפסוק 'לא יראה' לבאר את טעם האיסור בחמץ של ישראל השנוי בסיפא, לא כך, אלא אֲרֵישָׁא קָאֵי - המשנה נקטה פסוק זה לבאר את הדין השנוי ברישא, וְהָכֵי קָאָמַר, חָמֵץ שֶׁל נָכְרִי שֶׁעָבַר עָלָיו הַפֶּסַח מוּתָּר בַּהֲנָאָה, והטעם הוא מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר 'לֹא יֵרָאֶה לְךָ' וגו', ודורשים מ'לך', שדווקא חמץ שֶׁלְּךָ אִי אַתָּה רוֹאֶה - אסור שיראה בפסח, אֲבָל אַתָּה רוֹאֶה חמץ שֶׁל אֲחֵרִים כגון נכרים וְשֶׁל גֻּבְהּ, וְלֹא שְׁאוֹר דַּאֲכִילָה מִשְׁאוֹר דְּרַאֲיָיה - ולומדים איסור אכילת חמץ מאיסור בל יראה שאור, שאין נוהג איסור אכילת חמץ בשל נכרי, ולכן מותר חמצו.

הגמרא מביאה מחלוקת נוספת בין רבא ורב אחא בר יעקב התלויה במחלוקתם בביאור המשנה. מבארת הגמרא: וְאָזְדָּא לְטַעְמַיְיהוּ - ומה שאמרו רבא ורב אחא בר יעקב במקום אחר, לשיטתם בביאור המשנה אמרוהו, דְּאִיתְּמַר, הָאוֹכֵל שְׁאוֹר [-חמץ] שֶׁל נָכְרִי שֶׁעָבַר עָלָיו הַפֶּסַח, לְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה שיש איסור לאו על חמץ שעבר עליו הפסח, רָבָא אָמַר לוֹקֶה, ככל לא תעשה שעניינו מלקות[ח], וְרַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב אָמַר, אֵינוֹ לוֹקֶה. ונעמיכם כשיטתם בביאור המשנה, רָבָא אָמַר לוֹקֶה, משום שלדעתו לֹא יָלִיף רַבִּי יְהוּדָה שְׁאוֹר דַּאֲכִילָה מִשְּׁאוֹר דְּרַאֲיָיה, ונוהג איסור אכילה גם בחמץ של נכרי, ומשום כך לא פירש רבא כדעת רבי יהודה את המשנה שהתירה חמץ של נכרי, ולשיטתו זו אמר שהאוכל חמץ של נכרי לאחר הפסח לוקה לדעת רבי יהודה. וְרַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב שֶׁאָמַר אֵינוֹ לוֹקֶה, לשיטתו, שרבי יהודה יָלִיף שְׁאוֹר דַּאֲכִילָה מִשְּׁאוֹר דְּרַאֲיָיה, וחמץ של נכרי מותר באכילה, ולפיכך האוכל חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח אינו לוקה[ט].

הגמרא מביאה ברייתא העוסקת בדין האוכל חמץ של הקדש בפסח אם מעל או לא[י], ותבאר שמתוך ביאורו של רב אחא בר יעקב לברייתא זו מוכח שהוא: וְהָתַנְיָא בְּיוֹ - וחזר בו רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב מֵהָהִיא - ממה שאמר שלדעת רבי יהודה חמץ של נכרי והקדש מותרים בפסח, כפי שמוכח מתוך ביאורו לברייתא שלפנינו[יא]. דְּתָנְיָא, הָאוֹכֵל חֵמֶץ שֶׁל הֶקְדֵּשׁ בְּמוּעָד - בפסח, ושגג בכך שלא ידע שהוא של הקדש, מָעַל, וחייב לשלם להקדש את דמי הקרן של החמץ בתוספת חומש, ולהביא קרבן מעילה. ואין לומר שכיון שהחמץ אסור באכילה בפסח אין לו ערך ואין שייך בו מעילה[יב], שמאחר וחמץ מותר באכילה לאחר הפסח כדעת רבי שמעון[יג], היה החמץ ראוי להמכר לישראל לאכילה, והיה הקדוש נהנה מדמיו, אם כן יש לו ערך, וזה שאכל אותו הפסיד להקדש[יד]. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, לֹא מָעַל - פטור מלשלם להקדש הן את הקרן והן את החומש, ופטור גם מקרבן מעילה, מכח ההלכה של 'קם ליה בדרבה מיניה'[טו], כלומר, שמי שעשה איסור שיש עליו קם חיוב מיתה וגם חיוב תשלומי ממון, מעניש אותו רק במיתה שהיא החמורה מבין שני החיובים, ופטור מתשלומי הממון[טז], וכמו כן האוכל חמץ של הקדש בפסח, כיון שחייב כרת על אכילה זו[יז], פטור מלשלם את דמי אכילתו, וכיון שפטור על הקרן פטור אף על החומש ומקרבן מעילה[יח].

נחלקו תנאים בכתובות (ג.), אם ההלכה של 'קם ליה בדרבה מיניה' נאמרה דווקא במי שנתחייב מיתה בידי אדם, או גם במי שנתחייב מיתה בידי שמים או כרת[יט]. על פי מחלוקת זו, תבאר הגמרא את המחלוקת שבברייתא לגבי האוכל חמץ של הקדש בפסח. מבררת הגמרא: מַאן [-מי הוא] התנא שנשנתה דעתו כאן

א. **רש"י** (ד"ה דיקשיליה). ומשמע שלא התיר רבי שמעון חמץ שעבר עליו הפסח אלא בהנאה, אך מורה שאסור באכילה[N]. ב. **שאור דאכילה**. האמור כאן היינו חמץ, שבו נאמר איסור אכילה [כמובא לעיל (ה: מתוס' שמעתי) בביאורנו]. רש"י (ד"ה ולקמן) ורבינו חננאל (ד"ה ולקמן) פירש, ש'שאור דאכילה' היינו שאור שבפסוקים (שמות יג יט) 'שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם כי כל אכל מחמצת' וגו', ועוד נאמר (שם יב טו) 'תשביתו שאר מבתיכם כי כל אכל חמץ', הרי שנאמר שאור בסמוך לאכילה. ג. **שלומדים** 'שאור' מ'שאור' בגזירה שוה. יד דוד (ד"ה ולקמן). ד. **רש"י** לעיל (ה: ד"ה נמי). ה. **רש"י** (ד"ה ולקמן)[ב]. והראש יוסף והצל"ח (פכו"פ שם) דייקו מרש"י שמדרבנן אסור חמץ של נכרי באכילה בפסח [וראה עוד בהערה הבאה]. ו. **הרש"ש** (ד"ה קמ"ל) כתב שמוכח מתוספות (ד"ה קמ"ל) שאין גזירתם כאן 'בהנאה', ויש להקשות, לדעת רש"י (שם) שחמץ של נכרי מותר בפסח אף באכילה, מדוע נקטה הגמרא כפל לשון ולא כללה את שניהם יחד 'בדין הוא דליתני מותר באכילה תוך זמנו'. ותירץ הצל"ח (פכו"פ שם), שמכך למד רש"י שאף שמותר חמץ של נכרי, אסורהו חכמים בפסח, ומדרבנן מותר רק לאחר הפסח, ולכן לא הייתה המשנה יכולה לומר 'מותר באכילה תוך זמנו', שהרי אסור מדרבנן. ז. **כתב** הרמב"ם (ד"ה ויפין) שקנסו אף את הפקיר את החמץ ולא עבר בבל יראה. והטעם לכך, כתב רבינו דוד להלן (פ: ד"ה קר), שחששו שמא יכובו להעירם ולהפקיר את החמץ כדי לזכות בו לאחר הפסח. ח. **גם** לדעת רבא, מה ששנתה המשנה 'מותר בהנאה' הוא לאו דווקא ומותר אף באכילה, וכמבואר לעיל (כח.), בהערה על המשנה. ט. **ראה** לעיל (כז:) בגמרא ובהערות שם. שפסוק זה דרש רבי יהודה לחמץ שעבר עליו הפסח. י. **ראה** בהערה לעיל שרש"י פירש (ד"ה ולקמן) ששאור דאכילה היינו חמץ, וראה בהגהות וציונים כאן שיש גורסים 'האוכל חמץ', ושכך יותר מיושב. יא. **ראה** לעיל (כז: מתוס' שמעתי) בהערה. יב. **הקשו** התוספות (ד"ה קמ"ל), לפי רש"י שחומש הקרן חל אף על החטא, ותשלום של כפרה אינו ענוש שניתן לפיטורו מפני שכבר נתחייב מיתה. וביארו רש"י כאן שכן הוא כדעת רבי יוחנן המובאת בסמוך, אך להלן בגמרא יובאו ביאורים נוספים. ולהלן בביאורנו יובאר טעמו של תנא קמא לדעת רבי יוחנן. כא. **כן** דעת רבי נחוניא בן הקנה שתובאר בסמוך. ונעמו, שאף מיתה בידי שמים נקראת 'אסון', כפי שנאמר בדברי יעקב אבינו לבניו שאם ירד בניומין למצרים הוא עלול למות בדרך (בראשית מב לח) 'וקראתם אסון', ומוכח שגם מיתה בידי שמים קרויה 'אסון', ואם כן כשלמדנו מ'לא יהיה אשם' לפטור מתשלום דמי ולדות כשיש חיוב מעילה הן בקרשי מזבח, והן בקדשי בדק הבית שאינם קרבים למזבח, כמובאר במשנה במעילה (פט:). יג. **הגמרא** תביא כמה ביאורים לברייתא, ולהלן (ע"ב) יובא ביאורו של רב אחא בר יעקב שבו מצאנו שחזר בו. טו. **שאין** מעילה באיסורי הנאה משום שאינם שוים פרוטה, כפי שיובאר בהערה להלן. טז. **ואף** על פי שכדברי רבא לעיל קנסו חכמים ואסרו חמץ שעבר עליו הפסח, חמץ של הקדש לא אסרו, משום שאין עוברים עליו בבל יראה כמבואר לעיל (ה:) [והובא כאן לעיל] 'אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה'. רש"י (ד"ה מעל). יז. **רש"י** (שם). ולפירושו סברה הברייתא שדבר הגורם לממון כממון דמי, כלומר, שדבר שאין לו ערך אך יכול לגרום לרווח ממון, כחמץ זה שיהיה ראוי לשימוש לאחר הפסח, נחשב כממון, וכפי שיתבאר להלן (ע"ב). מהרש"א (בד"ה מעל) והבעל המאור (ד"ה ואם) ביארו את הברייתא בדעת רבי יוסי הגלילי (לעיל כח:) שמותר החמץ אף בפסח בהנאה, ומשום כך יש לו ערך והפסיד את הקדש. יח. **המקור** לדין זה נתבאר במשנה בכתובות (נ:), שנאמר לגבי אדם שהכה אשה הרה (שמות כא כב) 'ולא יהיה אסון ענוש יענש', כלומר, שאם לא מתה האשה ואין המכה חייב מיתה, יענוש בתשלום דמי הולדות שנפלו. ודרשו מכאן שאם היה אסון, כלומר שמתה האשה ונתחייב מיתה, פטור מדמי הולדות, ומכאן, שכל המחייב מיתה, פטור מתשלומי ממון הבאים על אותו מעשה. הלכה זו מוכרת בשם 'קם ליה בדרבה מיניה', כלומר, שמעמידים את ענשו בענוש החמור יותר שקיים על מעשה זה. וסוברים היש אומרים שבברייתא שנוהגת הלכה זו אף לגבי חיוב כרת, וכפי שיבואר בסמוך [וראה גם בהערה שם]. יט. **כמבואר** בגמרא לעיל (כח. מתוס' שמעתי), וראה בהערה שם. כ. **רש"י** (ד"ה ויש), והטעם לכך, כפי שמבואר [בבבא קמא (קיג. מתוס' שמעתי)] שנרשם מהכתובים שאם הביא אשם ולא שילם את הקרן, לא יצא ידי חובתו, ומוכח שאין אשם מעילות בא במקום שאין תשלום קרן [וכן מוכח שם שאינו יוצא ידי חובתו בחומש ללא קרן, ומוכח שאין החומש בא ללא קרן]. תוספות רבינו פרץ (ד"ה ואם) ומשמע מרש"י שמצד ההלכה של 'קם ליה בדרבה מיניה' היה ניתן לחייבו חומש וקרבן מעילה, ורק מפני שפטור מן הקרן פטור גם מחומש וקרבן. וביאר הצל"ח (בתוספות ד"ה קמ"ל), שחומש וקרבן מיתה נתחייב לכפרה על החטא, ותשלום של כפרה אינו ענוש שניתן לפיטורו מפני שכבר נתחייב מיתה. וביאורו של רש"י כאן הוא כדעת רבי יוחנן המובאת בסמוך, אך להלן בגמרא יובאו ביאורים נוספים. ולהלן בביאורנו יובאר טעמו של תנא קמא לדעת רבי יוחנן. כב. **הגהה** מהגר"ח אסון, שלדעתו אף לאחר הפסח אסור מן התורה ולוקה. יג. **הנחה** מרכזית של הקדש בשונה, כלומר שלא ידע שהוא של הקדש, מעל, ודינו שחייב לשלם להקדש את דמי הקרן בתוספת חומש, וכן עליו להביא אשם מעילות, כמפורש בתורה (ויקרא ה טו-יט). ושייך דין

בשם יֵשׁ אוֹמְרִים. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה הָיוּ, רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה הָיָה עוֹשֶׂה אֶת יוֹם הַכִּפּוּרִים - רבי נחוניא בן הקנה סבר, שדינו של יום הכיפורים כְּדִינָהּ של שַׁבָּת לְתַשְׁלוּמִין - לגבי תשלומי ממון שנתחייב אדם על ידי מלאכה שעשה בהם, מַה שַּׁבָּת - שכשם שהעושה מלאכה בשבת מְתֻחַיֵּיב בְּנַפְשׁוֹ - חייב מיתה בידי אדם[כב], וְסָטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין - מתשלומי ממון הבאים על אותה מלאכה, משום ׳קם ליה בדרבה מיניה׳, וכגון המדליק גדישו של חבירו בשבת, שכיון שנתחייב מיתה על ההבערה, פטור מלשלם על נזקי הגדיש, אַף המדליק גדיש ביום הַכִּפּוּרִים, מְתֻחַיֵּיב בְּנַפְשׁוֹ - חייב כרת על ההבערה[כג], וְסָטוּר מִתַּשְׁלוּמִין - מלשלם על נזקי הגדיש, מפני שנתחייב כרת על הבערה זו[כד]. וכמו כן האוכל חמץ של הקדש בפסח, כיון שחייב כרת על אכילתו, לא מעל ופטור מתשלום דמי החמץ, וממילא פטור גם מחומש ומקרבן מעילה[כה]. אמנם תנא קמא סבר, שהחלכה של ׳קם ליה בדרבה מיניה׳ נוהגת דווקא כשיש חיוב מיתה בידי אדם ולא במיתה בידי שמים או כרת[כו], ולפיכך האוכל חמץ של הקדש בפסח שעשנו כרת, מעל וחייב בתשלומים ובקרבן[כז].

**הגמרא מביאה ביאור נוסף במחלוקת בדין האוכל חמץ של הקדש. בהמה שהוקדשה לשם קרבן ונפל בה מום, נפסלה מלהיקרב על גבי המזבח, ופודים אותה ואחר כך מותרת באכילה, אבל אסור לגוז את צמרה ולהשתמש בה, וגם החלב שלה אסור בהנאה, שנאמר לגבי קרבן שנפדה מחמת מומו (דברים יב טו) 'תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ בָּשָׂר', ודרשו מכאן (ממורה כח:) שהותר רק אכילת בשרה, אבל גיזתה וחלבה אסורים. ונחלקו תנאים אם רק גיזתה וחלבה אסורים, או שדורשים מפסוק זה שאסור גם לפדותה על מנת להאכילה לכלבים[כח]. על פי מחלוקת זו, תבאר הגמרא את הברייתא: רַב יוֹסֵף אָמַר, שני התנאים שנחלקו בדין האוכל חמץ של הקדש בפסח, סוברים כדעת רבי יוסי הגלילי (לעיל כח:) שחמץ מותר בהנאה אפילו בפסח[כט], וּבְפוֹדִין אֶת הַקָּדָשִׁים שֶׁהָאֲבָרִין שֶׁבָּהֶם קְמוּפָלָגִי - נחלקו אם מותר לפדות בהמת קדשים בעלת מום על מנת להאכילה לכלבים, מָאן דְּאָמַר - התנא שאמר מְעַל, קָסָבַר [-סובר], פּוֹדִין אֶת הַקָּדָשִׁים שֶׁהָאֲבָרִין שֶׁבָּהֶם לַכְּלָבִים[ל], וכמו כן חמץ של הקדש, אף על פי שאינו ראוי לאכילה בפסח, ראוי לפדותו ולהאכילו לכלבים ויש לו ערך, וזה שאכלו הפסיד להקדש, ולכן דינו שמעל וחייב בתשלומים ובקרבן[לא]. וּמָאן דְּאָמַר לֹא מְעַל, קָסָבַר אֵין פּוֹדִין את הקדשים להאכילם לכלבים[לב], ואם כן אין החמץ של הקדש בפסח ראוי לשימוש מחמת קדושתו, והאוכלו לא מעל[לג].

הגמרא מביאה ביאור נוסף במחלוקת לגבי האוכל חמץ של הקדש בפסח. נחלקו תנאים (ג"ק עד:) אם דבר הגורם לממון נחשב כממון, כלומר, דבר שאין לו ערך, אך בכחו לגרום לעליו רווח ממון, אם נחשב כממון[לד]. הגמרא תבאר את הברייתא על פי מחלוקת זו: רַב אַחָא בַּר רָבָא, תָּנָא לָהּ [-שנה] באופן אחר

מיתה, היינו אף בחיוב מיתה בידי שמים, וכמבואר בכתובות (ג:). רש"י (ד"ה אף) [ולפי זה 'אסור' האמור בפסוק אינו הריגת האשה, אלא ענוש המיתה של הרוצח, וכן כתב רש"י (שם ג: ד"ה אסון - תוספות)]. וזו דעת אביי בכתובות (שם) בביאור שיטת רבי נחוניא בן הקנה, אך שם (ג:) ביאר רבא את שיטתו באופן אחר [ולדעתו דיבר רבי נחוניא בן הקנה דווקא בכרת ולא בשאר מיתה בידי שמים]. כב. **כִּדִי** שנאמר (ממות לא יח) 'מחלליה מות יומת'. כג. **כִּדִי** שנאמר (ויקרא כג ל) 'וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה והאבדתי את הנפש ההוא מקרב עמה', וכרת פירושו שנכרתים חיין ובניו. רש"י (ד"ה לא). כד. **טַעְמוֹ** של רבי נחוניא בן הקנה נתבאר בהערה לעיל. כה. **ואין** להקשות, שהפטור מתשלומי ממון שייך רק במזיד שיש בו חיוב כרת, ואילו כאן מדובר בשוגג, שהרי רק אז יש דין מעילה, שכן אמנם מדובר ששגג לגבי מעילה בכך שלא ידע שהוא של הקדש, אבל לגבי איסור חמץ היה מזיד, ונענש בכרת. רש"י (ד"ה לא). אמנם התוספות (ד"ה יכי) פירשו ששגג גם לגבי חמץ, ואף על פי כן פטור מתשלומים, וכדעת חזקיה שאמר (כתובות נא.) שכל איסור שיש בו חיוב מיתה, פטור מתשלומי ממון אפילו בשוגג שאינו מתריע מיתה בפועל, והלכה כמותו. והמהרש"א (בכ"מ שם) האריך ליישב את דעת רש"י שלא פירש כן, אך מסקנת דבריו שמצאנו תנאים שנחלקו על חזקיה כפי שהוכיחו התוספות בכתובות (שם ד"ה ומי), ונקט רש"י כדעתם, כפי שמוכח גם בדבריו להלן (לב. ד"ה כיפי). כו. **וכשיטת** המשנה בכתובות (נט.), כמבואר בגמרא שם (ג:). כז. **אין** להקשות לפי ביאורו של רבי יוחנן, מדוע לא נקטה הברייתא את המחלוקת באוכל סתם חמץ של חבירו אם חייב לשלם לחבירו או שפטור מצד קם ליה בדרבה מיניה, שהרי לפי ביאורו של רבי יוחנן סברה הברייתא כרבי שמעון שלדעתו חמץ אסור בהנאה הן בפסח והן לאחר הפסח [כמבואר לעיל וכפי שכתב רש"י (ד"ה מעלין)], ואם כן אין החמץ ראוי לשימוש והאוכלו לא הפסיד את חבירו כלום, ולכל הדעות פטור, אבל חמץ של הקדש מותר לאחר הפסח כפי שכתב רש"י (שם), וההאוכלו הפסיד להקדש. צל"ח (ד"ה שמכח). כח. **מהותו** של איסור זה הוא, שקדשים שאינם ראויים לאכילת אדם ונפדו לשם כך, מותר להאכילם לכלבים. תוספות בובחים (עמ: ד"ה ופודין) וכן מוכח בתוספות כאן (ד"ה לפי - תוספות). ולפי דעה זו בהמת קדשים טריפה שנפל בה מום, דינה שיפרישוה למיתה. רש"י בתמורה (יח. ד"ה שמכח). ולהלן בהערה יתבאר המקור לשתי הדעות.

כט. **שאי"ז** היו סוברים כרבי שמעון שחמץ אסור בהנאה בפסח, לכל הדעות לא היה בו דין מעילה, שהרי אין החמץ ראוי לשימוש בפסח, ומשום כך שיהיה ראוי לאחר הפסח אין שייך מעילה, משום שדבר הגורם לממון לאו כממון דמי [ראה להלן בביאורנו]. רש"י (ד"ה וכן). אך הרש"ש (כרש"י שם) תמה, מדוע אי אפשר לפרש שסוברים כולם כרבי שמעון ושדבר הגורם לממון כממון דמי. ותירץ, שסובר רב יוסף שלגבי הקדש מודים כולם שדבר הגורם לממון לאו כממון דמי, כפי ששנינו בערכין (כד.) 'אין להקדש אלא מקומו ושעתו', כלומר, שאין מערימים דבר לגבי הקדש אלא בעבור בשעה זו, ומכאן שאין להחשיב דבר כממון מכח השימוש שיהיה לו לאחר זמן. ל. **ונתבאר** בתמורה (שם) שלפי דעה זו דורשים מהפסוק (דברים יב טו), 'תזבח ואכלת בשר', שאין לך בו היתר [הנאה] אלא משעת זביחה [שחיטה] ואילך, ומכאן שגיזה וחלב שהנאתם לפני השחיטה, אסורים, אבל איסור האכלה לכלבים לא דרשנו. רש"י (ד"ה ופודין). לא. **ואין** דעתו כרבי נחוניא בן הקנה הנ"ל, אלא סובר שהחלכה של ׳קם ליה בדרבה מיניה׳ נוהגת רק במיתה בידי אדם, ומשום כך מעל על אף שחייב כרת על אכילת החמץ. רש"י (ד"ה ומ"מ). לב. **ונתבאר** בתמורה (שם) שלפי דעה זו דורשים את הפסוק 'תזבח ואכלת בשר', 'תזבח' ולא גיזה, 'ואכלת' ולא לכלבים, 'בשר' ולא חלב. רש"י (ד"ה ומפקין). וכתבו התוספות בובחים (עמ: ד"ה ופודין) לפי דרכם שבהמת קדשים הראויה לאכילת אדם, מותרת לכלבים לאחר פדיונה [ראה בהערה לעיל], שהרחשה 'ולא לכלבים' היינו שאין לפדות בהמה הראויה רק לכלבים. לג. **שכיון** שאסור בהנאה, אין בו שוה פרוטה ואין מועלים בו [כמבואר במעילה (יח.)]. שאין מעילה בפחות משוה פרוטה]. תוספות ישנים בכריתות (יב: ד"ה ופמפה). לד. **נתבאר** בגמרא (ג"ק עד.), שהמשנה (שם עד:) עוסקת ברין הגוזב מחבירו בהמת קדשים שהיא ממן הקדש ושבחה או מכרה, וסוברת רבי שמעון שקדשים שחייב באחריותם, כלומר שאם יגנבו או יאבדו חייב המקדיש להביא קרבן אחר, הגוזב ממנו חייב לשלם לו קרן וכפל ותשלומי ארבעה וחמשה הנהוגים בשור ושה, שכיון שחייב באחריותה, הרי שבהמה זו היא לגביו גורם לממון, משום שעל ידה הוא נפטר מלהביא אחרת, ונחשבת כממונו. וחכמים פוטרים את הגוזב מלשלם לו, שלדעתם דבר הגורם לממון אינו נחשב כממון, ואין הבהמה נחשבת ממונו של המקדיש, וכמבואר שם (עמ:) [ופטור גם מלשלם להקדש משום שנאמר לגבי תשלומי קרן וכפל (שמות כב ו) 'וגנוב מבית האיש', ודורשים מבית האיש ולא מבית הקדש].

הָהָא מַשְׁמַיְיתָא מִשְׁמֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף - שמועה זו שאמרנו בשמו של רב יוסף לפרש את הברייתא, **בָּהָא לִיטְּעֻנָא** [-בזו הלשון], **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** - כל התנאים **שֶׁאֵין פּוֹדִין אֶת הַקָּדָשִׁים לְהַאֲכִילָן לַכְּלָבִים**, ואין החמץ ראוי לשימוש בפסח, וכן סוברים כרבי שמעון שחמץ בפסח אסור בהנאה, אך מותר לאחר הפסח אף לאכילת ישראל[א], **וְהָכָא בְּהָא קָמִיפְּלְגִי** - וכאן בברייתא בזה נחלקו, **בְּדָבָר הַגּוֹרֵם לְמָמוֹן בְּמָמוֹן דָּמֵי** - אם דבר שאין לו ערך, אך יכול לגרום לרווח ממון, נחשב כממון בעל ערך, **מַאן דְּאָמַר** - התנא שסובר שהאוכל חמץ של הקדש **מָצָל, קָסָבַר דָּבָר הַגּוֹרֵם לְמָמוֹן בְּמָמוֹן דָּמֵי** - סובר שדבר הגורם לרווח ממון, נחשב בכך כממון, וכן חמץ בפסח, אף על פי שאסור בהנאה ואין לו ערך, מכל מקום כיון שלאחר הפסח ראוי החמץ להיפדות לאכילה ויהנה ההקדש מדמיו, הרי שעתיד הוא לגרום לרווח ממון, ונחשב גם עתה כממון בעל ערך, ולכן האוכלו מעל. **וּמַאן דְּאָמַר לָא מָצָל, קָסָבַר דָּבָר הַגּוֹרֵם לְמָמוֹן לָאו בְּמָמוֹן דָּמֵי** - סובר שדבר שאין לו ערך, אף על פי שעתיד לגרום לרווח ממון אינו נחשב כממון, ומשום כך האוכל חמץ של הקדש שאינו ראוי בפסח לכלום, לא הפסיד ממון להקדש ולא מעל[ב].

הגמרא מביאה ביאור נוסף במחלוקת שבברייתא: רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב אָמַר, דְּכוּלֵּי עָלְמָא - כל התנאים שבברייתא סוברים **שֶׁדָּבָר הַגּוֹרֵם לְמָמוֹן בְּמָמוֹן דָּמֵי** - שדבר הגורם לרווח ממון נחשב בכך כממון, **וְהָכָא** - וכאן בברייתא, **בְּאָלּוּגְתָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן קָמִיפְּלְגִי** - נחלקו במחלוקתם של רבי יהודה ורבי שמעון בדין חמץ שעבר עליו הפסח (לעיל כח ע"ב ושם ע"ב), **מַאן דְּאָמַר לָא מָצָל**, סובר **בַּרְבִּי יְהוּדָה** שחמץ שעבר עליו הפסח אסור מן התורה אף בהנאה, וכל שכן בפסח עצמו, ואין החמץ ראוי בפסח לכלום, ואף אינו גורם לממון שהרי אף לאחר הפסח לא יוכל להיפדות על מנת להנות ממנו, ואם כן אין החמץ נחשב כממון ואין בו מעילה[ג], **וּמַאן דְּאָמַר מָצָל**, סובר **בַּרְבִּי שִׁמְעוֹן** שמתיר חמץ לאחר הפסח אף לאכילה לישראל, והחמץ ראוי להיפדות לאחר הפסח ויהנה ההקדש מדמיו, והרי זה דבר הגורם לממון שנחשב כממון ויש בו מעילה.

הגמרא מבארת שמתוך ביאורו של רב אחא בר יעקב מוכח שחזר בו ממה שאמר לעיל (ע"ב) **שרבי יהודה מתיר חמץ של נכרי והקדש. מברכת הגמרא: וְהָא רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב הוּא דְּאָמַר דְּרַבִּי יְהוּדָה לֵילֵיף שָׁאוֹר דְּאִכִּילָה מִשְּׁאוֹר דְּרָאֳיָיה** - שרבי יהודה לומד איסור אכילת חמץ מאיסור לו ראיה שבשאור, שכשם שאין איסור לו ראיה בחמץ של הקדש, כך מותר חמץ של הקדש באכילה אף בפסח, וכיון שמותר באכילה והוא ראוי לשימוש, מדוע אמר רב אחא בר יעקב שלדעת רבי יהודה האוכל חמץ של הקדש לא מעל, **אֲלָּא**, אכן מוכח מדבריו כאן דְּחֲדַר בֵּיהּ [-שחזר בו] **רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב מֵהָהִיא** - ממה שאמר לעיל שלרבי יהודה חמץ של הקדש מותר, וסובר שנוהג איסור אכילה אף בחמץ של הקדש, ולכן אינו נחשב בפסח כממון ואין בו מעילה[ד].

הגמרא מביאה ביאור נוסף במחלוקת בדין האוכל חמץ של הקדש בפסח: רַב אַשִׁי אָמַר, דְּכוּלֵּי עָלְמָא אֵין פּוֹדִין קדשים על מנת להאכילם לכלבים, ולכן אין החמץ ראוי בפסח אף למוכרו לנכרים[ה], וכן סוברים כולם **שֶׁדָּבָר הַגּוֹרֵם לְמָמוֹן לָאו בְּמָמוֹן דָּמֵי**, ואין החמץ בפסח נחשב כממון בכך שיהיה ראוי לאחר הפסח לישראל, **וְהָכָא** - וכאן בברייתא, **בְּפָלּוּגְתָּא דְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי**

א. **רש"י** (ד"ה דמצל). ואף על פי שקנסו חכמים על חמץ שעבר עליו הפסח, לא קנסו בחמץ של הקדש שלא נעשתה בו עבירה, כמבואר בהנדה לעיל (ע"ב), ומה שלא פירש רש"י שסוברים התנאים שבברייתא כרבי יוסי הגלילי שחמץ מותר בהנאה בפסח, משום שסבר שלדעת רבי יוסי הגלילי אסור החמץ באכילה אף לאחר הפסח, ובכך הוא מחמיר יותר מרבי שמעון שמתיר חמץ לאחר הפסח, ואם כן אין החמץ גורם לממון. פרי דוד (רמפעיר, לעיל כח: ד"ה דקמ"ל). וראה מהר"ם חלאוה (לעיל פ"ג ד"ה שמואל) שביאר (בדעת רבי יוחנן) שעיקר להעמיד את הברייתא כרבי שמעון שהלכה כמותו. ב. **מעל** פי רש"י (לעיל פ"ג ד"ה וכן). ג. **ואין** לומר שהיה ההקדש יכול למכור את החמץ לנכרים, שסובר רב אחא בר יעקב שאין פודין את הקדשים להאכילם לכלבים, והוא הדין לנכרים. רש"י (ד"ה ומשלן). ד. **ואין** לומר להיפך שחזר בו רב אחא בר יעקב ממה שאמר כאן, ולאחר מכן אמר שחמץ של הקדש מותר, שיותר מסתבר לקיים את דבריו כאן ולומר ששם הודה לרבא, מאשר לקיים את דבריו שחמץ של הקדש מותר, ונצטרך לומר שנשאר במחלוקתו של רבא בדין זה. ואף שגם כאן חלק על האמוראים בביאור הברייתא, ונוגעת מחלוקת זו לגבי ההלכות שהחזיר בסוגיא [דבר הגורם לממון, פטור מתשלומים בחזיב כרת, ופודין את הקדשים להאכילן לכלבים], מכל מקום אין זו מחלוקת שנתחדשה בדבריו, שכבר נחלקו בהלכות אלו תנאים במקומות אחרים. צל"ח (ד"ה אלא) [וראה שם ישישב נוסף]. ה. **רש"י** (ד"ה דיש לפדותן). אבל אם היו סוברים שפודין את הקדשים להאכילם לכלבים, ראוי החמץ לנכרים והיה ההקדש עצמו יכול למכור את החמץ לנכרים. תוספות (ד"ה דכ). וכתב התוספות ר"י (ד"ה דכ), שהגיזבר של הקדש אינו עובר על איסור הנאה מהחמץ כשמוכרו בפסח, כיון שאין הנאת המכירה שלו, ואילו לגבי ההקדש אין שייך כלל האיסור. ו. **רש"י** (שם). וביארו התוספות (שם), שכיון שהחמץ קדוש רק בקדושת דמים, האיסור לפדותו הוא רק מדרבנן, והם לא אסרו את השימוש בו להיסך אלא להאכילו לכלבים בלבד [משום בזיון קדשים. תוספות רבינו פרץ (ד"ה מ"ק)], ואמנם בקדושת הגוף שנלמד איסורו מהתורה כמבואר לעיל (ע"ב), אסור אף להשתמש בו להיסך, ואין להקשות שאין החמץ ראוי להיפדות, שהרי מיד לאחר פדיונו הוא של הפודה ועובר עליו בבל יראה, שמאחר ודעתו לבערו, אינו עובר עליו בבל יראה. תוספות (שם). ז. **ובכך** שיהיה ראוי לאחר הפסח לדעת רבי שמעון אינו נחשב כממון, שכן לדעת רב אשי דבר הגורם לממון לאו כממון דמי. רש"י (שם), ואין להקשות שראוי החמץ בפסח להימכר לנכרי שיסיקנו תחת תבשילו [שדווקא לאכילה אסור למוכרו לו], ונמצא שהפסיד ההקדש החמץ באכילתו, משום שגזרו חכמים שלא למכור לנכרי קדשים אף להיסך, שמא יאכלנו. תוספות (שם). ואין להקשות מדוע לא נקטה הברייתא את אותה מחלוקת בחמץ של הדיוט,

שלדעת רבי יוסי הגלילי הוא ראוי לשימוש בפסח וחייב לשלם לבעלים, ולדעת רבי יהודה ורבי שמעון אינו ראוי ופטור, שכן רצתה הברייתא להשמיענו שאף בשל הקדש שראוי הוא לאחר הפסח [ולדעת רבי שמעון]. אף על פי כן לא מעל משום שדבר הגורם לממון לאו כממון דמי. צל"ח (לעיל ע"ב ד"ה ומשלן). ח. **במבואר** ברש"י (מוקן שם: ד"ה דמקלטו"ויפת). ט. **כך** הוא מדין תורה אבל חכמים גזרו על יבש שנתערב ביבש בשאינו מינו שיאסור עד שישים כיון שאם יבשלם יתן בהם טעם, וכפי שנבאר בסמוך בלח בלח שנתרץ שישים. טור (ד"ה סי' קכ). י. **לאו** דווקא לח בלח, אלא אפילו בשר שנתערב ביקרות ונתבשלו יחד הרי זה כמו לח בלח כיון שהטעמים של שניהם מתערבים ונבלע בשר בתוך הקרות. יא. **בגמרא** מנחות (כג:) מבואר מקורו של רבי יהודה ממה שנאמר גבי הואה מדם עד ושעיר של כהן גדול ביום הכיפורים (ויקרא טז יח) ולקח מדם הפר ומדם השעיר', שאף ששניהם מעורבים זה בזה והדבר ידוע שדמו של פר מרובה משל שעיר, מכל מקום קראו הכתוב 'דם השעיר', הרי שמין במינו אינו בטל. וחכמים מבארים שלא קראה התורה לדם השעיר שנתערב בדם הפר בשם דם השעיר אלא מפני ששניהם עולים למזבח ואין מבטלים זה את זה, ומכאן למדים שהעולין למזבח אינם מבטלים זה את זה, אבל שאר מין במינו בטל. יב. **טעמו** של דבר שיאסור במינו במשהו ביארה הגמרא (פסחים יז:) מין נסך משום חומרא דעבודה זרה, ובטל בהתירו כך איסורו כמו שחשה אחת פוטרת את כל הכרי כך גם חטה אחת אוסרת את כל הכרי. יג. **הספרשים** דנו כיצד נחשב 'קודם זמנו' דהיינו בערב פסח מחצות עד הלילה [שיש בו איסור אכילת חמץ כמבואר בגמרא לעיל (כח:)], האם כיון שכבר אסור בו אכילת חמץ נחשב כב'תוך זמנו', או שמא כיון שעדיין אין באכילתו איסור כרת נחשב כלאחר זמנו. רבינו דוד וחידושי הר"ן (ר"ח פ"ג ב"ד) כתבו, שקודם זמנו דינו ככתוב דמים, והלשון 'בזמנו' כולל גם את ערב פסח מחצות ואינו נלשון 'תוך זמנו' שכולל רק את ימי הפסח עצמו. והוכיחו כן מדברי שמואל ורבי יוחנן להלן שחמץ שלא בזמנו שנתערב בין במינו ובין שלא במינו מותר כרבי שמעון, ועל כרחך אין 'קודם זמנו' בכלל דבריהם שהרי קודם זמנו גם לרבי שמעון חמץ אסור באכילה [ראה לעיל (כח:)] שלדעת רוב הראשונים אפילו לרבי שמעון אסור לאוכלו, משום שבכך מתבטל עשה של 'תשביתו'], ואם כן אפשר לומר שגם לדברי רבי אין 'קודם זמנו' נכלל ב'לאחר זמנו'. אולם התוספות (ע"ז סו: ד"ה רבה) והרא"ש (סי' ה) כתבו ש'חמץ בזמנו' היינו דווקא תוך הפסח עצמו שיש בו איסור כרת, אבל בערב פסח מחצות ולמעלה שאין באכילת חמץ איסור כרת, דין תערובת חמץ כשאר איסורים. וכן הוכיחו הפני יהושע והצל"ח (ד"ה אלמה) מדברי רש"י (ד"ה אלא נמינו), וכן נפסק בשו"ע (סי' תמז ס"ג).

בתערובת, וכל שמורגש טעמו, אינו בטל[יד]. **משיבה הגמרא: אֲפִילּוּ** דברי רב אמורים **בְּמַשֶּׁהוּ** חמץ שנתערב בשיעור מרובה של היתר, ואינו נותן בו טעם.

ולפי הדרך שביארנו שדברי רב הם בנתערב שיעור משהו חמץ בהיתר, יתפרשו דבריו כך: חָמֵץ שנתערב **בְּזָמְנוֹ, בֵּין** כשנתערב **בְּמִינוֹ וּבֵין שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ, אֲסוּר**, משום **שֶׁרֹב לְטַעֲמֵיהּ** - דברי רב אלו הם לשיטתו במקום אחר **דְּרַב וְשְׁמוּאֵל דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ** במסכת עבודה זרה (סג:), **כָּל אִיסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה** אם נתערבו **בְּהֶיתֵּר שֶׁהוּא מִמִּינוֹ** של האיסור, נאסרת התערובת אפילו **בְּנִתְעָרֵב שִׁיעוּר מַשֶּׁהוּ** בלבד, וכשיטת רבי יהודה שמין במינו אינו בטל לעולם, ואם נתערב האיסור בהיתר **שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ**, אינו אסור אלא **בְּאוֹפֶן שֶׁנּוֹתֵן טַעַם** בהיתר, ואם לאו הוא בטל ברוב. ולכך אסר רב בנתערב חמץ בזמנו במינו, והוסיף **רַב** לאסור גם בנתערב שלא במינו משום **שֶׁגָּזַר** על **חָמֵץ בְּזְמַנּוֹ** שנתערב **שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ, אֲבָל** [-משום] חמץ שנתערב **בְּמִינוֹ**[טו]. **וְחָמֵץ** שנתערב **שֶׁלֹּא בְּזְמַנּוֹ**, אם נתערב **בְּמִינוֹ** אסור **בְּמַשֶּׁהוּ** אפילו **בְּנִתְעָרֵב שִׁיעוּר** בטל ששים, **כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר הַנֶּאֱסָר בְּמִינוֹ** אפילו **בְּמַשֶּׁהוּ**.

ואם נתערבו **בְּשֶׁלֹּא בְּמִינוֹ** אינם אסורים אלא כשיש בהם **בְּנוֹתֵן טַעַם**. ולכך אסר שמואל חמץ בזמנו שנתערב במינו. וכשנתערב שלא במינו מותר, משום שעל נתערבו **שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ אֲבָל** [-משום] נתערבו **בְּמִינוֹ לֹא גָּזַר** שמואל. וחמץ **שֶׁלֹּא בְּזְמַנּוֹ, בֵּין** שנתערבו **בְּמִינוֹ וּבֵין** שנתערבו **שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ מוּתָּרִין**, משום שסובר שמואל **קָרְבֵי שְׁמָעוֹן** (לעיל כח:) שחמץ שלא בזמנו אינו אסור מן התורה אלא רק משום קנס חכמים, ולא קנסו חכמים אלא על חמץ בעין ולא על תערובת חמץ.

הגמרא מביאה שיטה נוספת בדין חמץ שנתערב בהיתר: וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, חָמֵץ בְּזְמַנּוֹ, בֵּין שנתערב **בְּמִינוֹ וּבֵין** שנתערב **שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ אֲסוּר**, בְּאופן שהוא **נוֹתֵן טַעַם** בהיתר. וחמץ **שֶׁלֹּא בְּזְמַנּוֹ, בֵּין** כשנתערב **בְּמִינוֹ וּבֵין** כשנתערב **שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ מוּתָּר** אף בנותן טעם.

ומפרשת הגמרא את דבריו: חָמֵץ בְּזְמַנּוֹ, בֵּין כשנתערב **בְּמִינוֹ וּבֵין שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ**, אסור רק **בְּנוֹתֵן טַעַם**, שכן **רַבִּי יוֹחָנָן לְטַעֲמֵיהּ, דְּרַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ** במסכת עבודה זרה (סג:), **כָּל אִיסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה, בֵּין** שנתערבו **בְּמִינָן וּבֵין שֶׁלֹּא בְּמִינָן**, אסורים כשיש בהם **בְּנוֹתֵן טַעַם** בהיתר[טז], וכשיטת חכמים החולקים על רבי יהודה וסוברים שמין במינו בטל. וחמץ **שֶׁלֹּא בְּזְמַנּוֹ, בֵּין** שנתערב **בְּמִינוֹ וּבֵין שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ, מוּתָּרִין**, משום שסובר רבי יוחנן **קָרְבֵי שְׁמָעוֹן** (לעיל כח:) שחמץ שלא בזמנו אסור רק משום קנס חכמים, ולא אסרו אלא בעין.

נמצא לפנינו שלוש שיטות בחמץ שנתערב בהיתר: א. שיטת רב, שחמץ בזמנו אסור אפילו במשהו בין במינו ובין באינו מינו, במינו הוא אסור מעיקר הדין, ובשאינו מינו גזר אטו מינו. ושלא בזמנו, במינו אסור אפילו במשהו, ובשאינו מינו מותר אם אינו נותן טעם. ב. שיטת שמואל, שחמץ בזמנו, במינו אסור אפילו במשהו ובשלא במינו מותר אם אינו נותן טעם, ושלא בזמנו מותר בין במינו ובין שלא במינו[יז]. ג. שיטת רבי יוחנן, שחמץ בזמנו, בין במינו ובין שלא במינו מותר [כל שאינו נותן טעם], ושלא בזמנו מותר בין במינו ובין שלא במינו [אפילו בנותן טעם].

יד. **ואין** לומר שרב סבר שחמץ אחר הפסח מותר מן התורה וכרבי שמעון [ויבואר שיטתו להלן] ולכך התיר אף בנותן טעם, שהרי מכך שאסר חמץ שלא בזמנו שנתערב במינו הרי שסובר כרבי יהודה שאף לאחר פסח איסורו מן התורה [שהרי אם סובר כרבי שמעון שאין איסורו אלא מדרבנן, הרי לא אסרו מדרבנן אלא כשהוא בעין ולא כשהוא בתערובת], ואם כן כשנותן טעם אף בנתערב באינו מינו דינו שאינו בטל ככל איסורים שבתורה. רש"י (ל"ח ע"ב). פירשנו את רש"י כפי שביאר בראש יוסף (פנ"י) שמפשטות דברי רש"י שכתב שרב סבר כרבי יהודה ולא כרבי שמעון, מוכח כשיטת המגן אברהם (תפ"י סי' תמ סקמ"ז) שלרבי שמעון חמץ לאחר הפסח בתערובת מותר אפילו בנותן טעם, ולכך אי אפשר להעמיד דברי רב כרבי שמעון. אמנם מהטור והשו"ע (סס סי"ל) מבואר שלרבי שמעון גם לאחר הפסח אינו בטל אלא בששים, ואם כן אפשר להעמיד דברי רב גם כרבי שמעון, ואכן כך כתב המהרש"א על דברי רש"י, לאו דווקא כרבי יהודה שגם אם רב סבר כרבי שמעון שלאחר הפסח אינו אסור אלא משום קנס, יהיה קשה מדוע מותר שלא במינו הרי הוא נותן טעם בתערובת, אלא בא להוציא משיטת רבי יוסי הגלילי שלשיטתו מותר לגמרי לאחר הפסח.

טו. **חמצם** שהחמיר רב בחמץ לגזור אינו מינו אטו מינו יותר משאר איסורי תורה, כתב רש"י (ל"ח ע"ב ד"ה ומינו - תרצ"ט) שהוא משום חומרא דחמץ שהוא בכרת. וגזר דווקא באיסור כרת של חמץ, ולא בכרת של חלב ודם, משום שאין בני אדם בדלים מהחמץ כל ימות השנה, ועל כן יש לעשות לו סייג כדי שלא יבואו להיכשל בו. והמהרי"ם חלאוה (ל"ח כ) כתב שחומרתו היא משום שעוברים עליו ב'בל יראה', ואין בני אדם בדלים מהחמץ כל ימות השנה.

טז. **אף** שבאופן שנתערב מין במינו לא שייך נתינת טעם, הכוונה לבטיל בששים שהוא שיעור שאם היה אינו מינו היה נותן טעם. טור (ר"י סי' צ"ח). יז. **ונחלקו** הפוסקים אם מותר אף בנותן טעם, רש"י (ל"ח כ"ע) ובתירוצי הר"ן ורבינו דוד (לנ"ן ל. ד"ה שאני) כתבו שאף בנותן טעם מותר. אולם בטור (סי' תמ) ובשלחן ערוך (סס סי"ל) נפסק, שגם לאחר זמנו מותר רק אם אינו נותן טעם.

הגמרא מביאה את הכרעת ההלכה בדין זה: אָמַר רָבָא, הִלְכְתָא, חֲמִין בְּזָמָנָן, בֵּין שנתערב בְּמִינוֹ וּבֵין שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ אָסוּר אפילו בְּאין בתערובת אלא מֻתָּרִין מהחמין, וּפְשִׁיטָא רַבָּנַן[א], אבל חמץ שֶׁלֹּא בְּזָמָנָן, בֵּין שנתערב בְּמִינוֹ וּבֵין שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ מוּתָּר ואפילו שיש בו בנותן טעם[ב], שכן הלכה בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, שחמץ לאחר הפסח מותר מן התורה.

מקשה הגמרא: וְמִי אָמַר רָבָא הָכִי - וכי האם כך סבר רבא שהעתרובת חמץ מותרת לאחר הפסח, **וְהָאָמַר רָבָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן קַנְקָא קָנִים** לאסור חמץ שעבר עליו הפסח **הוֹאִיל וְעָבַר עָלָיו בַּל יֵרָאֶה וּבַל יִמָּצֵא**, ואם כן יש לאוסרו אף לאחר שנתערב בהיתר. **מתרצת הגמרא: הָנֵי מִילֵּי בְּעֵינְיָה** - הקנס שקנסו חכמים אין זה אלא על חמץ שהוא בעינו, **אֲבָל** על חמץ **שֶׁלֹּא יְדֵי תַּעֲרוֹבֶת לָא** קנסו[ג].

הגמרא מביאה שרבא אמר בשם רב נחמן בשיטת רבי שמעון: וְאָזַל רָבָא דְּמָעֲמֵיהּ - רבא שהתיר תערובת חמץ לאחר הפסח בשיטת רבי שמעון, פסק כן לשיטתו, **דְּאָמַר רָבָא, כִּי הֵינוּ נַמִּי דְּרַב נַחְמָן** - כשהיינו בבית רב נחמן, **כִּי הֲוֵו נָפְקֵי שְׁבָעָה יוֹמֵי דְּפִסְחָא** - לאחר שעברו שבעת ימי הפסח[ד] **אָמַר לָן, פּוּקוּ וְזַבְּנוּ חֲמִירָא דְּבֵי חִיָּא** - צאו וקנו חמץ של אנשי הצבא הנכרים שנאפה בפסח[ה], שכן חמץ שעבר עליו הפסח מותר מן התורה, ולא קנסו חכמים אלא על חמץ של ישראל שעוברים עליו ב'בל יראה'.

★

נחלקו רב ושמואל אם קדירות חרס הבלועים מחמץ מותרים בשימוש לאחר הפסח: אָמַר רַב, קְדֵירוֹת של חרס[ו] **שנתבשל בהן חמץ, בְּפֶסַח יִשָּׁבְרוּ**, הואיל ואין להם תקנה כיון שאף לאחר הפסח אסור לבשל בהן משום שבלוע בהם חמץ ובשעת בישול יפלט טעם החמץ[ז] ויתערב בתוך התבשיל, ורב אוסר תערובת חמץ אף לאחר הפסח[ח], כמבואר לעיל (כט:)[ט].

שואלת הגמרא: וְאַמַּאי ישברו, הלא אפשר **לְשַׁהֵיוְנְהוּ** [-להשהותן] עד **לְאַחַר הֶפְסֵחַ, וְלֵיעְבֵּד בְּהוּ שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ** - ויבשלו בהן תבשיל שאינו ממין החמץ הבלוע בהן, שהרי גם רב מודה שאינו אוסר אלא כשהוא ממין החמץ[י]. **אָמַר רָבָא, הָכָא בְּרַב אַחָאי דְּמוּכְּיָה לְרִיפְתָּא** - אסר רבא בר אהילאי לאכול פת זו לא רק עם מאכלי חלב אלא **אֲפִילּוּ בְּמִילְחָא** - במלח בלבד[יא], **דְּעִלְּתָם** - אפילו אם יחזרו ויסיקו את התנור בהיסק חדש קודם שיאפו בו את הפת, משום גזירה **דִּילְמָא אָתֵי לְמֵיכַל בְּכוּתָּחָא** - שמא יבואו לאכול פת זו שנאפתה בתנור שהיה מרוח בו שומן בשרי, יחד עם כותח שהוא מאכל שיש בו חלב[יב], ומאחר שבלעה הפת טעם בשר אסור לאוכלה עם חלבי.

הגמרא מקשה על דברי רבא בר אהילאי מברייתא, ודוחה את דבריו: מַיְתֵיבִי, אֵין לְשַׁיֵּן אֶת הָעִיסָּה בֶּחָלָב, וְאִם שָׁיַּן אותה בחלב בָּטָל חֲפַת פּוֹזָּה אֲסוּרָה, והטעם, **מִפְּנֵי** שעלולים לבוא על ידה **לְהַרְגֵּל עֲבֵירָה** ולאוכלה עם בשר, **עַיְּינָא בּוֹ,** **וְשָׁמוּאֵל אָמַר**, אף על פי שאי אפשר להשתמש בקדירות אלו בפסח מכל מקום **לָא יִשְׁבְּרוּ, אֲבָל מְשַׁהֵי לְהוּ לְאַחַר זְמַנָּן** - אלא ישהה אותן עד לאחר הפסח, **וְעָבִיד בְּהוּ בֵּין בְּמִינוֹ בֵּין שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ** - ויבשל בהן בין בתבשיל שהוא ממין החמץ הבלוע בהן, ובין בתבשיל שהוא ממין אחר, שכן לשיטת שמואל תערובת חמץ לאחר הפסח מותרת בין במינו ובין באינו מינו, כמבואר לעיל (כט:).

ומקשה הגמרא: וְמִי אָמַר רָבָא הָכִי - וכי האם כך סבר רבא שתערובת חמץ מותרת לאחר הפסח, **וְהָאָמַר רָבָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן קַנְקָא קָנִים** לאסור חמץ שעבר עליו הפסח **הוֹאִיל וְעָבַר עָלָיו בַּל יֵרָאֶה וּבַל יִמָּצֵא**, ואם כן יש לאוסרו אף לאחר שנתערב בהיתר. **מתרצת הגמרא: הָנֵי מִילֵּי בְּעֵינְיָה** - הקנס שקנסו חכמים אין זה אלא על חמץ שהוא בעינו, **אֲבָל** על חמץ **שֶׁלֹּא יְדֵי תַּעֲרוֹבֶת לָא** קנסו[ג].

הגמרא מביאה שרבא אמר בשם רב נחמן בשיטת רבי שמעון: וְאָזַל רָבָא דְּמָעֲמֵיהּ - רבא שהתיר תערובת חמץ לאחר הפסח בשיטת רבי שמעון, פסק כן לשיטתו, **דְּאָמַר רָבָא, כִּי הֵינוּ נַמִּי דְּרַב נַחְמָן** - כשהיינו בבית רב נחמן, **כִּי הֲוֵו נָפְקֵי שְׁבָעָה יוֹמֵי דְּפִסְחָא** - לאחר שעברו שבעת ימי הפסח[ד] **אָמַר לָן, פּוּקוּ וְזַבְּנוּ חֲמִירָא דְּבֵי חִיָּא** - צאו וקנו חמץ של אנשי הצבא הנכרים שנאפה בפסח[ה], שכן חמץ שעבר עליו הפסח מותר מן התורה, ולא קנסו חכמים אלא על חמץ של ישראל שעוברים עליו ב'בל יראה'.

★

נחלקו רב ושמואל אם קדירות חרס הבלועים מחמץ מותרים בשימוש לאחר הפסח: אָמַר רַב, קְדֵירוֹת של חרס[ו] **שנתבשל בהן חמץ, בְּפֶסַח יִשָּׁבְרוּ**, הואיל ואין להם תקנה כיון שאף לאחר הפסח אסור לבשל בהן משום שבלוע בהם חמץ ובשעת בישול יפלט טעם החמץ[ז] ויתערב בתוך התבשיל, ורב אוסר תערובת חמץ אף לאחר הפסח[ח], כמבואר לעיל (כט:)[ט].

שואלת הגמרא: וְאַמַּאי ישברו, הלא אפשר **לְשַׁהֵיוְנְהוּ** [-להשהותן] עד **לְאַחַר הֶפְסֵחַ, וְלֵיעְבֵּד בְּהוּ שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ** - ויבשלו בהן תבשיל שאינו ממין החמץ הבלוע בהן, שהרי גם רב מודה שאינו אוסר אלא כשהוא ממין החמץ[י]. **עונה הגמרא:** רב אסר לקיים את הקדירות משום **גְּזֵירָה דִּילְמָא אָתֵי לְמֵיכַּל בְּהוּ בְּמִינוֹ** - שמא יבואו לבשל בהן תבשיל ממינו אסורה גם לאחר הפסח.

א. **ביאור** דברי רבא נאמרו כמה שיטות: א. רש"י (ד"ה אמר רבא) ביאר שרבא פסק להלכה כרב שנקט להלכה כרבי יהודה שבכל איסורים שבתורה מין במינו אינו בטל, ובחמץ גזר גם על מין בשאינו מינו אטו מינו. ב. רבינו תם (הובא בתוספות ד"ה אמר רבא) דחה דברי רש"י, וכתב שאף אם נגזרים 'חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור במשהו כרב', אכן פסק רבא כרב אף לא למעשה, דרב סבר שבכל האיסורים שבתורה מין במינו במשהו, אבל רבא סובר בשאר איסורים כרבי יוחנן שמין במינו בנותן טעם ומכל מקום בחמץ אסור במשהו תורתו. וכן ביאר הרמב"ן (בתוספות ד"ה ואמאי ופ"ה) וכתב שתורת חמץ היא בכך שהוא בכרת ועוברים עליו ב'בל יראה' ואין בני אדם בדלים ממנו כל ימות השנה. ג. עוד כתב רבינו תם (הובא בתוספות ד"ה אמר רבא) שאין לגרוס 'במשהו' כרב', אלא רבא פוסק לגמרי כרבי יוחנן, שחמץ בזמנו בין במינו ובין בשאינו מינו אינו אוסר אלא בנותן טעם. אלא שלא סבר ר"ת על הוראתו זו לעשות מעשה להתיר תערובת חמץ משהו בפסח. והטעם שלא פסק במפורש 'הלכה כרבי יוחנן', משום שאם כן היה אפשר לומר שלא פסק כמותו אלא בזמנו, אבל שלא בזמנו לא, שלא יקשה מדברי רבא שאמר שרבי שמעון קנס בחמץ לאחר זמנו. ד. מדברי הרמב"ם (מהלכות מאכלות אסורות פט"ו ה"ט) והרמב"ן (בתוספת ה' ד"ה ומיהו) מבואר, שרבא פסק כרב אך לא משמעו, שרב סבר שבכל האיסורים שבתורה מין במינו במשהו אבל רבא סובר בשאר איסורים כרבי יוחנן שמין במינו בנותן טעם ומכל מקום בחמץ אסור במשהו משום שהוא דבר שיש לו מתירין שהרי לאחר הפסח מותר מן התורה, ולכך אינו בטל [כל דבר האסור ויהיה מותר לאחר זמן שנתערב בהיתר, אינו בטל]. ואף שהחמץ אסור לאחר הפסח משום קנס, מכל מקום הוא נחשב כדבר שיש לו מתירין, שהרי מן התורה הוא מותר לאחר הפסח, ולא אסרוהו חכמים אלא להחמיר עליו ולא להקל עליו ולעשותו כדבר שאין לו מתירין. ואף שמה שדבר שיש לו מתירין אינו בטל אין זה אלא בנתערב במינו, אבל בנתערב בשאינו מינו בטל, מכל מקום גזר רבא כרב על שאינו מינו אטו מינו. ב. **רש"י** (ד"ה שלא) אמנם הטור והשו"ע (סי' תמז סי"ח) כתבו, שגם לאחר הפסח אינו בטל אלא בששים. ג. **בין** שנתערב קודם הפסח או תוך הפסח או לאחר הפסח. אלא שאם נתערב בפסח או קודם הפסח בשיעור שעוברים עליו ב'בל יראה', כגון שיש בחמץ שיעור של כזית בכדי אכילת פרס, הרי הוא אסור לאחר הפסח. תירוצי הר"ן (ד"ה אמר) (ובאור הרע"א (ד"ה ומיהו)) שהסברא היא, שכיון שעבר בזה שהשהה את התערובת באיסור הרי הוא בכלל הקנס שאסור גם לאחר הפסח, ואף שאת ההיתר שבו לא היה צריך לבער מכל מקום כיון שהיה מועל עליו לבער את כל התערובת הרי הוא אסור לאחר הפסח מטעם קנס. ד. **לאו** דווקא שבעה ימים', שהרי אף באחרון של פסח [יו"ט שני של גלויות] אסור לקיים חמץ ברשותו, כמבואר במגן אברהם (סי' תמז סק"י). וכן אסור לקנותו משום איסור מקח וממכר ביום טוב. רש"ש (ד"ה כי). ה. **אף** שבעבודה זרה (נא:) מבואר שרב נחמן עצמו אסר לאכול פת נכרים ואם כן איך אמר להם לקנות פת מן הנכרים, כתב בחידושי רבינו דוד (ד"ה ופוקו) שלא אמר להם אלא לקנות שאור מהנכרים כדי לחמץ בו את העיסה. עוד פירש, שישראל אפה את הפת לפני פסח ומכרו לגוי, וכעת קנו מן הגוי. ו. **מבואר** להלן (ל:) שדינו של רב הוא דווקא בקדירות של חרס, שכן החרס אינו פולט את כל בליעותיו עד הנעלה. ז. **אף** שהבלוע בכלי חרס אינו יוצא על ידי הנעלה, מכל מקום בכל בישול יוצא מעט. מרדכי (סי' תקנב). ח. **ואף** שעל בליעות אלו לא עבר ב'בל יראה' בפסח, מכל מקום לאחר הפסח הרי הם אסורים כחמץ שעבר עליו הפסח. מאירי (ד"ה ומשהו). ט. **ואף** שלאחר שעבר מעת לעת נפגם הטעם הבלוע בכלים, מכל מקום טובר רב שנותן טעם לפגם אסור. ואין הלכה כדבריו אלא נותן טעם לפגם מותר. רש"י (ד"ה אמר רבא). אמנם התוספות (ד"ה אמר רבא) כתבו שאפשר לומר שרב סבר נותן טעם לפגם מותר, ומכל מקום קדירות בפסח ישברו, כיון שגם למ"ד נותן טעם לפגם מותר אין זה אלא בריעבד אבל לכתחילה אסור משום שגורו שגזרו שמא תתיר לו לבשל בקדירה שאינה בת יומה יבוא לבשל בה בקדירה בת יומה, וכאן שבא לבשל הרי זה לכתחילה.

י. **מבאר** הכיוון הר"י מיגאש (שה"ג סי' רמ) שהחמץ הבלוע בכלים אין עוברין ב'בל יראה', שאם נאמר שגם בטעם הבלוע יש 'בל יראה' האיך הקשתה הגמרא שיישהה את הכלי לאחר הפסח הרי עובר עליו ב'בל יראה', ואם כן מוכח שאין איסור 'בל יראה' בטעם חמץ הבלוע בכלים. ובמג"א (סי' תנ"ג סק"ח) כתב הטעם משום שאינו נראה ומצוי. יא. **הלכה** בידינו (ד"ה סי' נא סי"ב וסי"ד סק"ד) המבלע בקדירה שבלעה איסור צריך לשער שיהיה בהיתר כנגד כל הקדירה שאין אנו יודעים כמה בלע, ולפיכך אסור התבשיל שבקדירה שאין בתבשיל שבכלי שישים כנגד הכלי עצמו. וכתבו התוספות (ד"ה ואמאי) שמכל מקום הקשתה הגמרא שיבשל בהם ויתבטל החמץ הבלוע בכלי, משום שחמץ הבלוע בקדירות אינו נשבח אלא כמשהו, שאין רגילות להשתמש בהן הרבה ביחד. וביאר החזון איש (או"ח סי' קח ס"ק ט"ו) כוונתם, שאין רגילות שיהיה כל התבשיל בקדירה חמץ אלא מעורבים חמץ בתוך תבשיל של בשר או ירקות וכדו'. וגם לפעמים אף דבר מחמשת מיני דגן שמעורבים בתבשיל אינו בא לידי חימרץ לפני שנתבשל. יב. **ואף** שמבואר לעיל (כט:) שלא גזר רב לאחר זמנו שלא במינו אטו מינו, אין זה אלא בתערובת שאינו שכיח שיתעבד לו חמץ בהיתר, אבל בחמץ הבלוע בקדירות שהוא שכיח גזר. תוספות (ד"ה ואמאי ופ"ה) ורא"ש (למעיבד). יג. **במקום** רב גדול וחשוב אין להורות הלכה ואפילו להחמיר, כיון שאינו גדול ממנו. אמנם אין איסור אלא בדבר התלוי בשיקול הדעת, אבל בדבר משנה אין לו לשתוק כלל ולא ניחוש לעשות מעשה ואפילו הוא רבו. ריטב"א (שיטתין לב. ד"ה מתחלה). יד. **כך** היה להם מין טיגון שעשו מלחם, היו מורתחים בתנור שומן ואופים אחריו לחם. רש"י (ומפרש לב. ד"ה מתחלה). טו. **הגמרא** נוקטת 'במילתא', משום שאין דרך לאכול את הפת בלא מלח או לפחות. טז. **'בוהח'** עשוי מפת מעופש וחלב, ורגילים לטבל בו את המאכל. רע"ב (פ"ג מ"ג). יח. **הקשו** התוספות (ד"ה ומשהו) וכי משום שהפת קיבלה טעם בשר הרי היא נאסרת לאכלה עם חלב, הלא נחלקו בזה רב ושמואל בגמרא (פולין קיג:), בבי דגים רותחים שניתנו בתוך קערה שנתבשל בה בשר, רב אסר לאכלם עם חלב ושמואל התיר, שכיון שטעם הבשר שנבלע מהקערה לתוך הדגים הרי הוא טעם שני, שכן הבשר נתן תחילה טעם בקערה, והקערה פלטה ונתנה את טעם הבשר בדגים, והרי זה נ"ט בר נ"ט [-נותן טעם בר נותן טעם], ונ"ט בר נ"ט מאכל היתר מותר [כגון טעם הבשר שנבלע בכלי הוא טעם ראשון והוא טעם של היתר, והדגים שבולעים טעם מהכלי ועניינו זה מותר שהרי שיהיה בדג טעם בשר, ואילו היו הדגים מתבשלים עם בשר הרי זה היה טעם ראשון והיה אסור לאכול את הדגים עם הבשר, אך כיון שבלעו טעם שני של היתר מותר לאוכלו בחלב]. אולם נ"ט בר נ"ט דאיסורא כגון מי שנתבשל איסור בכלי ונכנס לו טעם האיסור, ואחר כך נתן לתוכו דגים רותחים, הרי הדגים אסורים אף שלא קיבלו אלא נ"ט בר נ"ט. ואם כן מדוע אסור לאכול את הפת שנאפתה בתנור שניטוח בשומן עם כותח, והלא טעם השומן שנבלע בה אינו אלא נ"ט בר נ"ט של היתר. ותירצו, א. שאין היתר נ"ט בר נ"ט אלא בדגים רותחים שקיבלו טעם בשר על ידי שניתנו בקערה אבל באופן שקיבלו טעם בשר על ידי שנתבשלו בקדירה אסור לאכלם בחלב, וכאן בפת שנאפית בתנור מחמת חום התנור הרי זה כבישול [אמנם מדברי רש"י (פולין קיג: ד"ה נותן טעם) מדויק (ראה בתוס' (פס ד"ה אלמא)) שאף בנתבשלו בקדירה מותר לאכלם בחלב. וראה להלכה בשו"ע ורמ"א (יו"ד סי' קה ס"ג)]. ב. שהשומן שבתוך התנור, הואיל והבלוע בלבד אלא הוא כבשר בעין, לפי שאי אפשר לקנח החיטה אלא בשומן שעל חרס התנור.

אֵין טָעִין - טחים [מורחים], **אֶת הַתַּנּוּר בְּאַלָּיָה** - בשומן העשוי מזנב הכבש שהוא שומן בשרו, **וְאִם טָשׁ** - טח בה את התנור ואפה בו פת, **כָּל הַפַּת בּוֹזָּה אֲסוּרָה** באכילה שמא יבואו לאוכלה בחלב. אולם האיסור לאכול מהנאפה בתנור הוא רק **עַד שֶׁיְּפִיקּ** שוב **אֶת הַתַּנּוּר**, אבל לאחר שהסיק את התנור מותר. **מסיימות הגמרא את קושייתה: הָא הוֹסֵק הַתַּנּוּר מִיָּהָא שָׁרֵי** - משמע מהברייתא שאם הסיקו את התנור, הפת שנאפית בו מותרת. **תְּיוּבְתָּא** - הרי פירכא היא על מה דְּאָמַר **רַבָּא בַּר אֲהִילַאי** שהפת אסורה לעולם.

מסיקה הגמרא: אכן **תְּיוּבְתָּא** - פירכא היא, ונדחים דבריו.

הגמרא מקשה ממסקנא זו על דברי רב שהובאו לעיל שקדירות בפסח ישברו. שואלת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַבִינָא לְרַב אָשֵׁי, וְכִי מֵאַחַר דְּאִיתּוֹתֵב - מאחר והגמרא דחתה את מה שאמר **רַבָּא בַּר אֲהִילַאי**, ואפשר להכשיר תנורים על ידי היסק, אם כן, **אַמַּאי קָאָמַר רַב** שקְּדֵירוֹת שבישל בהם חמץ כל השנה, **בְּפֶסַח יִשָּׁבְרוּ** כיון שאין להם תקנה, הלא כשם שמועיל היסק לתנור כמו כן יש להתיר את הקדירות על ידי הסקתן וליבונן באש, ועל ידי כך ישרף החמץ הבלוע בהן?[א]. **משיבה הגמרא: אָמַר לֵיהּ, הָתָם** - בברייתא שמבואר בה שמועיל ליבון להתיר מדובר ב**תַּנּוּר** שֶׁמּוּעֶתֶת שמועיל לו ליבון באש, אבל **הָכָא** - כאן בדברי רב מדובר **בְּקֻדֵּירָה** שֶׁאֵ**ינָהּ חָרֵם** שאין מועיל הגעלה וליבון לשרוף את מה שבלוע בה[ב].

רב אשי מתרץ תירוץ נוסף: וְאִיבָּעֵית אֵימָא, הָא וְהָא - גם הברייתא וגם רב עוסקים **בְּתַנּוּר** וכלי **שֶׁלֹּא חָרֵם, אֶלָּא שֶׁזֶּה הַפַּיְּקָן מְבֻפָּנִים** - תנור מסיקים אותו על ידי שמניחים את הגחלים בתוך התנור, **וְזֶה הַפַּיְּקָן מִבַּחוּץ** - אבל קדירות מסיקים אותם על ידי שהאש מחממת אותם מבחוץ, וזה אינו היסק שראוי להכשיר.

מוסיף רב אשי ומבאר: וְכִי תֵּימָא הָכָא נַמִּי לֵיעֲבֵד לֵיהּ הַסָּקָה מְבֻפָּנִים - ואם תאמר למה ישברו הקדירות, הלא אפשר להכשירן על ידי נתינת גחלים בתוכן וליבונן מבפנים, ויועיל כמו בתנור, אין להתיר זאת, משום **דַּחֲיִים עֲלַיְיהּ מְשׁוּם דְּפָקְעָה** - שאדם חס על קדירותיו שלא יתפקעו מחום הגחלים הנתונים בתוכן, ואם תתיר לו להשתמש בהן על ידי הסקתן מבפנים, יבוא להתירן על ידי הסקתן מבחוץ[ג].

הגמרא מסיקה דין נוסף להלכה לפי התירוץ השני: הָלָכָה מכיון שאמרנו שכל שהסיקו מבחוץ אינו מועיל להכשירו, **הָאי בּוּיְקָא** [-כלי העשוי מרפפים] שאופים ומטגנים בו את הפת, **הֵיכִי מְבַחוּץ הוּא** - הדרך לחממו הוא על ידי שמסיקים אותו מבחוץ, **וְאָסוּר** להשתמש בו בפסח. ואולם **אִי מֵלְיֵיהּ גּוּמְרֵי** - אם מילא אותו בגחלים מבפנים, **שָׁפִיר דָּמֵי** - הרי הוא מותר בפסח, ואין חוששים שמא יחזו עליו ויכשירו על ידי היסק מבחוץ, משום שהבוכיא הוא עבה[ד], ולא מצוי שיפקע על ידי היסק מבפנים.

★

הגמרא מביאה דינים שונים בענין הגעלת כלים לפסח: אָמַר לֵיהּ רַבִינָא לְרַב אָשֵׁי, הָנֵי סַכִּינֵי - אותם סכינים שהשתמשו בהם בחמץ כל השנה, **בְּפֶסַח הֵיכִי עָבְדִינַן לְהוּ** - כיצד מכשירים אותם שיוכלו להשתמש בהם בפסח. **אָמַר לֵיהּ אַשׁ, לְרִירֵי, חַדְתָּא קָא עָבְדִינַן** - לצורכי, עושים לי סכינים חדשים לפסח. **אָמַר לֵיהּ** רבינא **לרב אשי, תִּינַח מַר דְּאָשֵׁיר לֵיהּ** - הדבר טוב עבורך שהינך עשיר ובידך לקנות סכינים חדשים, **אֶלָּא אֶפְשָׁר לֵיהּ** - מי שאין

א. **שכן** התורה העידה על כלי חרס שאין בליעותיו יוצאות ממנו לעולם, כפי שיובא להלן.

ב. **רש"י** (ד"ה מאי) - והרא"ש (סי' ז) כתב, שחוששים שמא לא ילבנן כראוי, כלומר שמא האש אינו חזק להפליט את כל הבליעה כיון שמצטנן ונחלד לו. ודומה מה שהידהד ב'ערך פרור' שאף על פי שתשמישו בכלי ראשון שאינו על האש מכל מקום הנעלתו צריך שתהיה דוקא בכלי ראשון שעומד על האש.

ג. **מאירי** (ד"ה ומיהו) - והשמיטו משמשתמשים באש אינו מגיע אלא לברזל ולא לקת אבל כמו שפתו, ושני ברותחין, והתשמיש שמשתמשים באש אינו מגיע אלא לברזל ולא לקת אבל התשמיש ברותחין מגיע אף לקת, ועל כן הכרזל צריך ליבון והקת די בהגעלה בכלי ראשון. והידושי הר"ן (ד"ה ומכ"ש) ב. **התפס** שלא הסתפקה הגמרא לומר 'בכלי ראשון' אלא כפלה ואמרה 'ברותחין ובכלי ראשון', ביאורו הרמב"ן (ע"ז עב:; ד"ה ומיהו) ותלמיד הרשב"א (ד"ה ספינקא), שהיינו לומר שצריך שיהיה הכלי שמגעילים בו בכלי ראשון. וראה להלן בהערה בביר עין הפורה, שיטות הראשונים בכלי שהשתמשו בו בכלי ראשון שלא על גבי האש האם צריך להגעילו דוקא בכלי שנמצא על האש או שאפשר להגעילו גם בכלי שכבר לא נמצא על האש.

ד. **הראשונים** נחלקו בביאור מהו 'עין פרור', ומחלוקת זו קשורה לדיני הגעלה אם בכלי שנשתמשו בו בכלי ראשון שלא על גבי האש, צריך להגעילו בכלי ראשון שעל האש, או שדי להגעילו בכלי ראשון שהורד מהאש. רבינו חננאל (ד"ה ספינקא, ד"ה ומ) פירש, ש'עין פרור' הוא כף מעץ שמערבים בו את התבשיל שבקדירה, וצריך להגעיל אותו בכלי ראשון שעל האש. וכן סברו הריטב"א (ד"ה ומכלי) ותלמיד הרשב"א (ד"ה ספינקא). אמנם בחידושי הר"ן (ד"ה עץ) הביא בשם הרמב"ן, שעץ פרור אינו הכף שמנערים בה את הקדירה בעודה על האש, שאם כן היה צריכה הגעלה בכלי ראשון הנמצא על גבי האש, ואילו מדברי הגמרא משמע שדי לו בהגעלה ברותחין של כלי ראשון אף שכבר אינו על גבי האש [שמש 'כלי ראשון' היינו לאחר שהורידוהו מהאש, כמבואר בשבת (מב:) שמלח לא מהבשל אפילו בכלי ראשון שמורד מהאש שמלח צריך ביושל בכשר השור ואם נאמר שכלי ראשון הכוונה כשהוא נמצא על האש הרי ודאי שבשר השור מתבשל בכלי שהוא על האש], אלא הוא עץ שתוקעים בו עצים ובולטים ממנו אילך ואילך ומתחין ומפרירן בו כל מאכל עב ועל שם כך נקרא 'עץ פרור'. ועיקר השימוש בו הוא לאחר שסילקו את הקדירה מעל האש, ומשמיענו רב הונא בריה דרב יהושע, שאף שלפעמים משתמשים בו כשהכלי עדיין על גבי האש, די להגעילו בכלי ראשון שלא על גבי האש, לפי שרוב תשמישו אינו על גבי האש. וכתב בחידושי רבינו דוד (ד"ה עץ), שנמצא לדברי הרמב"ן שלושה סוגי הגעלה, מה שתשמישו בכלי שני הנעלתו בכלי שני, ומה שתשמישו בכלי ראשון לאחר שסילקוהו מן האש הנעלתו בכלי ראשון שסילקוהו מן האש, ומה שתשמישו בכלי ראשון שעומד על האש הנעלתו דוקא בכלי ראשון שעומד על האש. ואין זה נכון, שלא מצאנו בגמרא אלא אופן אחד של הגעלה, ואין הגעלה אלא בכלי העומד על האש [וכמו שמצינו שאינו חייב על ביטול בשבת או ביושל בשר בחלב אלא בכלי שעומד על האש שהוא בישול גמור], וכל שאינו על האש אינו חזק להפליט את כל הבליעה כיון שמצטנן ונחלד לו. וזהו מה שהידהד ב'ערך פרור' שאף על פי שתשמישו בכלי ראשון שעומד על האש מכל מקום הנעלתו צריך שתהיה דוקא בכלי ראשון שעומד על האש.

ה. **הרד"ק** בספר השרשים (פרק נפל) מבאר שלשון גיעול הוא לשון הרחקה, 'וגעלה נפשי אתכם' (ויקרא כו ל), ודומה לזה הוא הפסוק (ישעיה כה י) 'ולא ינעיל' שהוא לשון הפלטה, ולכן קראו חז"ל את ההגעלה ברותחין 'הגעלה' שהוא לשון הפלטה והרחקה. וכן על הפסוק (ויקרא כו יא) 'ולא תגעל נפשי' כתב רש"י 'כל גנאי לשון פליטת דבר הבלוע בדבר אחר'.

ו. **שֶׁיֵּשׁ** התבאר שיטת רבינו דוד שאין הגעלה אלא בכלי ראשון שעל גבי האש, ולשיטתו ביאר (ד"ה ומס שתשמו) את לשון הגמרא כאן 'כבולעו כך פולטו' כשם שהבליעה היתה בכלי ראשון [אפילו שלא היה על גבי האש] כך פולטו גם בכלי ראשון [בדווקא על האש].

ז. **רש"י** (ד"ה קתני) - ותמהני התוספות (ע"ז נג: ד"ה ומיהו) על דבריו, הלא כלי העשוי כולו עופרת אינו בולע, ומדוע כלי חרס המחופה בה יגרע מכלי העשוי כולו ממנה. על כן פירשו כפירוש הערוך (ערך קפ"ח), שהוא כלי חרס המצופה בהתיך זכוכית. ואף שכלי זכוכית לא בלע כאן כיון שאינו אלא ציפוי על החרס בלע [אבל בציפוי עופרת לא רצו לומר שגרע מכלי העשוי כולו עופרת. משום שדווקא בציפוי זכוכית שתחזיק בריירתו מן החול והוא ממין החרס, שייך לומר שבולע על אף שכלי זכוכית לא בלע. מהרש"א (מסורת הש"ס)].

ח. **רש"י** (ד"ה ומיהו) כתב ש'צריך' הוא אלו"ם בלע"ז, ובכתובות (נט:) פירש רש"י (ד"ה מיל) שאלו"ם מוציאים אותו מתוך חפירה באדמה וצובעים בהם בגדים ומשי.

יא. **רש"י** (ד"ה ומיהו) ובכתובות (קז:) פירש רש"י, שסתם עופרת מחליף את החרס ואינה מניחה אותו לבלוע, אבל בשמעוני בעופרת צריך שהוא עז וחריף הרבה הרי הוא מחלחל לחרס וגורם לו לבלוע גם דרך העופרת.

יב. **רש"י** (ד"ה דמילייהו) ורש"י בעבודה זרה (נה. ד"ה דמילייהו) וכן בערוך (ד"ה פרורי) פירשו 'דמרייתי' שמזיעין.

יג. **בלוכר**, אינו יוצא מידי הדופי והרהיטה שלו. ספר המכתם (ד"ה והסוכה), אמנם בעבודה זרה (נה.) הגירסה היא 'אינו יוצא מידי דפנר' כלומר הבליעה אינה יוצאת מדופני הכלי.

יד. **מזבחים** (נו) נחלקו רבי וחכמים אם מריקה ושטיפה שניהם בצונן ומריקה מבפנים ושטיפה מבחוץ, או מריקה בחמין ושטיפה בצונן.

טו. **שכן** טעם הבשר שנבלע בכלי נעשה נותר לאחר שעובר זמן אכילתו ונאסר באכילה, וכשמבשלים בכלי נפלט טעם זה ונבלע בתבשיל ואוסר אותו באכילה. וכן נאמר בכלי מדין שנלקחו בשלל המלחמה (במדבר לא כב-כג), 'אך אם את האזב את הכסף את הנחושת וגו', כל אשר יבוא באש

מתני׳ שהשתמשו בהם ביין נסך, **בֵּין אוּקְמָא בֵּין חִיוְרֵי וּבֵין יְרוֹקֵי שָׁרֵי** - בין שחורים בין לבנים ובין ירוקים, מותר להשתמש בהם ואין חוששים שבלוע בהם יין נסך. ומדוע כאן לענין חמץ בפסח אמר אמימר שאסור להשתמש בהם בפסח. **וְכִי תֵּימָא** - ושמא תאמר לחלק, **שְׁיֵן נָפֵךְ** אסור רק מִדְּרַבָּנָן[ט] ואילו **חֲמֵץ** אסור **מִדְּאוֹרַיְיתָא**, ועל כן החמירו בחמץ יותר מביין נסך. אין לחלק כן, שהרי **בָּעֵי דְּתַקִּין רַבָּנָן** - כל מה שתיקנו חכמים, **בְּעֵין דְּאוֹרַיְיתָא תְּקוּן** - כמו דין תורה תיקנוהו, וכשם שבאיסור תורה חוששים לטעם האיסור הבלוע בכלי, כמו כן יש לחשוש באיסור דרבנן.

מיישבת הגמרא: אֲמַר יֵיהֵי אמימר, החילוק בין חמץ ליין נסך הוא שֶׁזֶּה [-חמץ] שנשתמשו בכלי קוניא היה **תַּשְׁמִישׁוֹ** כל השנה **עַל יְדֵי חַמִּין**, ואין בליעתו יוצאת אלא על ידי הגעלה ברותחין, ולכלי חרס אין מועילה הגעלה כאמור, וְאִילּוּ זֶה [-יין נסך] **תַּשְׁמִישׁוֹ** היה **עַל יְדֵי צוֹנְנִין**, ועל כן אינו נבלע בכלי כלל.

★

הגמרא דנה בדין כלים שהשתמשו בהם חמץ בצונן: **אֲמַר רַבָּא בַּר אֲבָּא אֲמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אֲמַר אֲמוֹרַאִי, כָּל הַכֵּלִים שֶׁנִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן** כל ימות השנה **בְּחַמִּין בְּצוֹנָן, מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן מִצָּה** - יכול להשתמש ולהניח בהם בפסח מצה[יז], **חוּץ מִן בֵּית שְׁאוֹר** - כלי ששורים ומניחים בו את השאור[יח], **הוֹאִיל שְׁחִימּוּצוֹ** של השאור **קָשֶׁה** [-חזק] ולפעמים הוא שוהה שם כל הלילה, על כן הוא נבלע בכלי אפילו שהוא צונן[יט].

אֲמַר רַב אַשִׁי, וּבֵית חֲרוֹסֶת - כלי שנותנים בו חומץ או כל דבר שיש בו חמיצות ומערבים בו קמח ורגילים לטבל בו את הפת, אף הוא **בְּבֵית שְׁאוֹר שְׁחִימּוּצוֹ קָשֶׁה חֲמֵי**, ובולע הכלי מהקמח אפילו בצונן[כ].

אֲמַר רָבָא, הֲנֵי אֲגָנֵי דְּכוּתְחָנֵי - אותן קערות בצק שבעיר מחוזא, **הוֹאִיל וְתַדִּירֵי לְמֵילַשׁ בְּהוּ חֲמִירָא וּמַשְׁהוּ בְּהוּ חֲמִירָא** - מאחר ורגילים תמיד ללוש ולהשהות בהן חמץ, אף הן **בְּבֵית שְׁאוֹר שְׁחִימּוּצוֹ קָשֶׁה חֲמֵי**, ואסור להשתמש בהן בפסח.

שואלת הגמרא: פְּשִׁיטָא שהן אסורות, שכן הן כבית שאור ממש. **עונה הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא, גְּיִין דְּרִיחָא שָׁלְטִי בְּהוּ אֲוִירָא וְלָא בָּלְעִי** - שמא מאחר שקערות אלו מרוחות הן, נכנס לתוכן אויר ומונע מהם לבלוע ואינן כבית שאור שמלא כולו בשאור, **קָא מַשְׁמַע לָן** רבא שגם הן כבית שאור, ובולעות מהחמץ גם בצונן.

★ ★ ★

מתני׳ שהשתמשו בהם ביין נסך, **בֵּין אוּקְמָא בֵּין חִיוְרֵי וּבֵין יְרוֹקֵי שָׁרֵי** - בין שחורים בין לבנים ובין ירוקים, מותר להשתמש בהם ואין חוששים שבלוע בהם יין נסך. ומדוע כאן לענין חמץ בפסח אמר אמימר שאסור להשתמש בהם בפסח. **וְכִי תֵּימָא** - ושמא תאמר לחלק, **שְׁיֵן נָפֵךְ** אסור רק מִדְּרַבָּנָן[ט] ואילו **חֲמֵץ** אסור **מִדְּאוֹרַיְיתָא**, ועל כן החמירו בחמץ יותר מביין נסך. אין לחלק כן, שהרי **בָּעֵי דְּתַקִּין רַבָּנָן** - כל מה שתיקנו חכמים, **בְּעֵין דְּאוֹרַיְיתָא תְּקוּן** - כמו דין תורה תיקנוהו, וכשם שבאיסור תורה חוששים לטעם האיסור הבלוע בכלי, כמו כן יש לחשוש באיסור דרבנן.

מיישבת הגמרא: אֲמַר יֵיהֵי אמימר, החילוק בין חמץ ליין נסך הוא שֶׁזֶּה [-חמץ] שנשתמשו בכלי קוניא היה **תַּשְׁמִישׁוֹ** כל השנה **עַל יְדֵי חַמִּין**, ואין בליעתו יוצאת אלא על ידי הגעלה ברותחין, ולכלי חרס אין מועילה הגעלה כאמור, וְאִילּוּ זֶה [-יין נסך] **תַּשְׁמִישׁוֹ** היה **עַל יְדֵי צוֹנְנִין**, ועל כן אינו נבלע בכלי כלל.

★

הגמרא דנה בדין כלים שהשתמשו בהם חמץ בצונן: **אֲמַר רַבָּא בַּר אֲבָּא אֲמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אֲמַר אֲמוֹרַאִי, כָּל הַכֵּלִים שֶׁנִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן** כל ימות השנה **בְּחַמִּין בְּצוֹנָן, מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן מִצָּה** - יכול להשתמש ולהניח בהם בפסח מצה[יז], **חוּץ מִן בֵּית שְׁאוֹר** - כלי ששורים ומניחים בו את השאור[יח], **הוֹאִיל שְׁחִימּוּצוֹ** של השאור **קָשֶׁה** [-חזק] ולפעמים הוא שוהה שם כל הלילה, על כן הוא נבלע בכלי אפילו שהוא צונן[יט].

אֲמַר רַב אַשִׁי, וּבֵית חֲרוֹסֶת - כלי שנותנים בו חומץ או כל דבר שיש בו חמיצות ומערבים בו קמח ורגילים לטבל בו את הפת, אף הוא **בְּבֵית שְׁאוֹר שְׁחִימּוּצוֹ קָשֶׁה חֲמֵי**, ובולע הכלי מהקמח אפילו בצונן[כ].

אֲמַר רָבָא, הֲנֵי אֲגָנֵי דְּכוּתְחָנֵי - אותן קערות בצק שבעיר מחוזא, **הוֹאִיל וְתַדִּירֵי לְמֵילַשׁ בְּהוּ חֲמִירָא וּמַשְׁהוּ בְּהוּ חֲמִירָא** - מאחר ורגילים תמיד ללוש ולהשהות בהן חמץ, אף הן **בְּבֵית שְׁאוֹר שְׁחִימּוּצוֹ קָשֶׁה חֲמֵי**, ואסור להשתמש בהן בפסח.

שואלת הגמרא: פְּשִׁיטָא שהן אסורות, שכן הן כבית שאור ממש. **עונה הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא, גְּיִין דְּרִיחָא שָׁלְטִי בְּהוּ אֲוִירָא וְלָא בָּלְעִי** - שמא מאחר שקערות אלו מרוחות הן, נכנס לתוכן אויר ומונע מהם לבלוע ואינן כבית שאור שמלא כולו בשאור, **קָא מַשְׁמַע לָן** רבא שגם הן כבית שאור, ובולעות מהחמץ גם בצונן.

★ ★ ★

תעבירו באש וגו׳ וכל אשר לא יבוא באש תעבירו במים׳. שכלי אוכל של מתכת שדרך תשמישם היא באש ללא מים אף הכשרם מגיעולי הנכרים הבלועים בהם הוא על ידי ליבון באש, וכלי מתכת ועץ שדרך תשמישם היא במים ורותחים אף הכשרם הוא על ידי הגעלה ברותחים. **מז. אין** הכוונה ליין שנתנסך לעבודה זרה שהוא אסור מן התורה כמבואר בעבודה זרה (נט:), אלא הכוונה על סתם יינם של נכרים שאינו ידוע אם נתנסך, כמבואר איסורו בעבודה זרה (ל:), ונפסק כן בשו״ע (יו״ד סי׳ קכב ס״ו). **יז. ראה** בהערה להלן שיטות הראשונים אם מותר להשתמש רק בצונן או אף בחמין. **יח. שאור** הוא חתיכת בצק מחומצת ביותר, ונותנים אותו בתוך עיסות אחרות כדי להחמיצם, וכן איתא בתוספתא (פיסקא ס״פ ס״ג) איהו שאור, המחמץ את האחרים. **יט. הראשונים** נחלקו במה התירו השימוש בכלים אלו, הרא״ש (סי׳ ט) ורבינו דוד והר״ן (ד״ה כל הכלים) כתבו, שכל הכלים שנשתמש בהם בחמץ רק בצונן, לא בלעו, ומותר להשתמש בהם מצה אף בחמץ. חוץ מבית שאור הואיל וחימוצו קשה אסור להשתמש בו מצה בחמץ, אבל מצה בצונן מותר. וכן פסק בשו״ע (תנא סכ״ג). אמנם הרי״ף גורס, כל כלי חרס שנשתמש בהם חמץ בצונן מותר להשתמש בהם מצה בצונן, חוץ מבית שאור הואיל וחימוצו קשה׳. ובר״ן (ד״ה אלא) תמה עליו, אם נשתמשו חמץ בצונן מדוע שלא ישתמשו שם מצה בחמץ. ועוד, לגירסתו עולה שבבית שאור אינו יכול להשתמש בפסח אף בצונן, וקשה מה בכך שחימוצו קשה ולכן נבלע בכלי אפילו בצונן, הרי אין החמץ יכול להיפלט ע״י שמשתמש בו עתה מצה בצונן, שצונן אינו מפליט הבליעה. וכתב שאולי חמץ דינו כיין נסך שלשניהם יש חריפות וכשם שבכלי חרס שנשתמש בו ליין נסך אסור להשתמש בלא הכשר אפילו אם משמישו בצונן, גם בחמץ נאמר שאגב חריפותו בולע הכלי גם בצונן, ולכן יכול להשתמש בהם מצה רק בצונן, אבל בחם אסור שיש לחשוש שיפליט. אבל בית שאור שחימוצו קשה, נחשב כאילו נבלע בו חמץ בחמין, ואסור להשתמש בו בחמין אסור להשהותו כדי להשתמש בו בצונן, משום שחרושים שמא יבוא להשתמש בו בחמין ולכן צריך שבירה, כמו כן בית שאור אסור להשתמש בו אפילו במצה צונן [אבל בכלי שאינו בית שאור, אף שמחמת חריפות החמץ בולע הכלי גם בצונן משום מכל מקום לא נזדמן שיכוא להשתמש בחמין כיון שעל בליעה כזו מועיל הגעלה אף בכלי חרס. שו״ת רעק״א (מהדו״ת סי׳ קנב)]. ב. כיון שנחשב שבבלע בו רותח ואין חרס יוצא מידי דופיו, נחשב כאילו הכלי הוא גוף האיסור, וכל היתר שנגע בו צריך הדחה כאילו נגע באיסור עצמו. **כ. ל״עיל** (כט:), הסיקה הגמרא שכך הדין רק לשיטת רבי שמעון הסובר שחמץ שעבר עליו הפסח אסור משום קנס, ולא קנסו חכמים אלא דווקא חמץ של ישראל שעברו עליו בפסח משום ׳בל יראה׳, אבל בחמץ של נכרי שלא היה בו איסור בפסח, לא קנסו חכמים. אך לשיטת רבי יהודה הסובר שחמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה מהתורה, אין הבדל בין חמץ של ישראל לחמץ של נכרי. **כא. רש״י** (ד״ה נכרי), על פי מסקנת הגמרא להלן (נ:). **כב. רמב״ם** (פירוש המשניות פ״ב), על פי מסקנת הגמרא להלן (נ:). אך רש״י (ד״ה נכרי) לא הזכיר שאמר לו ׳מעכשיו׳, אף על פי שכך מפורש במסקנת הגמרא. וראה בצל״ח (בכ״מ שם), ובתחם סופר (ד״ה נכרי, ד״ה ויש מתמנעו), מה שכתבו לישב בזה. **כג. פירשנו** על פי משמעות דברי רש״י (ד״ה נכרי), שמדובר שזמן הפרעון היה לאחר הפסח. וכן כתבו הראב״ד (ממן ומפ״ה פ״ד ה״ט) והרא״ש (סי׳ י) והוסיפו לבאר שאם זמן הפרעון היה לפני פסח, יהא החמץ מותר בהנאה אף אם לא אמר לו ׳מעכשיו׳. אך הרמב״ם (ממן ומפ״ה פ״ד ה״ט) כתב שדין זה נאמר דווקא אם היה זמן הפרעון לפני פסח, וצריך לומר ׳מעכשיו׳, אבל אם היה זמן הפרעון לאחר פסח, אסור בהנאה. הואיל ובפסח היה בית הישראל לפרוחי מהגוי, ואילו השלחן ערוך כתב (סי׳ תמח ס״ה) שבין אם היה זמן הפרעון לפני פסח ובין אם היה זמן הפרעון לאחר הפסח, אם אמר לו ׳מעכשיו׳, מותר בהנאה. **כד. הואיל** והיה החמץ בבית הנכרי, אינו מחוסר גביה, ועל כן אפשר לומר שהחברה למפרע שקנה אותו משעת ההלואה. רש״י (ד״ה נכרי). ולכאורה תמוה מדוע הצריך להגיע לסברא זו. וראה בראש יוסף (ד״ה בפירוש) מה שכתב לישב בזה. **כה. אך** אם לבסוף פרעו הלוה בדמים, אסור החמץ בהנאה, משום שאף בשאמר לו ׳מעכשיו׳, אינו מועיל אלא אם כן בא לידי גביה לבסוף, תוספות (לעיל נז: ד״ה אלא). ולכאורה תמוה מדוע נקטה המשנה שמותר בהנאה, הרי החמץ נחשב של הנכרי והיה מותר לאחר הפסח אף באכילה. ויש לבאר שנקטה כך, אגב הדין שמובא בסוף המשנה, שאסור החמץ אף בהנאה. מהר״ם חלאוה (ד״ה שבירה), וראה בפני יהושע (ד״ה שיישב באפונים אחרים). **כו. רש״י** (ד״ה שלמ״ל), על פי מסקנת הגמרא להלן (נז:). **כז. תפארת** ישראל (יכין פוף טו) על פי מסקנת הגמרא. וראה בתחילת המשנה מה שהובא בדברי רש״י שלא הזכיר ענין זה. **כח. חרמב״ם** (ממן ומפ״ה פ״ד ה״ט) לא פסק דין זה, וראה במגיד משנה (שם) מה שביאר בדבריו. **כט. רש״י** (ד״ה ונתן). ולכאורה תמוה הרי נפסקה ההלכה שקרקעות הלוה משועבדים למלה מהתורה או מתקנת חכמים שלא יעגלו דלת בפני לוחים, ומדוע הוצרך לפרש ששיעבד לו נכסיו בפירוש. וביאר הפני יהושע (ד״ה שיעבד) שהואיל ורוצה הגמרא לדמות את מחלוקת אביי ורבא למשנתנו שמדובר בה גם בנכרי שהלוה לישראל, ובהלוואה כזו אין שיעבוד נכסים, לא מהתורה וכל שכן שלא מתקנת חכמים, לכן פירש ששיעבד לו נכסיו בפירוש, שבאופן כזה, כולם מודים ששיעבוד הנכסים חל מהתורה. וראה בפני יהושע (שם) שביאר באופן נוסף. מדברי רש״י (ד״ה ונתן) משמע שמדובר ששיעבד לו הלוה כל נכסיו, אבל לא שיעבד לו נכס מסוים. אך המאירי (ד״ה ונתן) כתב שנחלקו דווקא באפותיקי [אפותיקי היא קרקע שיחד הלוה למלה כדי לגבות ממנה את חובו. מצאנו שני סוגי אפותיקי: א. אפותיקי בסתם, שיחד לו קרקע לפרעון חובו, שתהא קרקע זו מיוחדת לו לגביית החוב, אך גם נפתחפה שדהו, יכול לגבות ממקום אחר. ב. אפותיקי מפורש, שהתנה עמו בפירוש שלא יהיה לו פרעון אלא מקרקע זו]. אביי סובר שאף באפותיקי סתם, גובה למפרע, ורבא סובר שאף באפותיקי מפורש, גובה רק מכאן ולהבא. וראה במהר״ם חלאוה (ד״ה שלמ״ל) שכתב שנחלקו באופן אחר. ל. **אביי** ורבא נחלקו דווקא במלוה בשטר ובקרקעות, שמן הדין טורף המלוה את הקרקע מחמת חובו, אף על פי שמכרו הלוה. אביי סובר, שכיון שהלוה לא יכול להפקיע את שיעבוד המלוה, וגובה המלוה מהלקוחות אם מכרו הלוה, אם כן אף כאשר מכרו המלוה קודם שהגיע זמן הפרעון, לאחר שגבה אותה בחובו, התברר למפרע שכבר דבר שלו. אך רבא סובר שאף שהלוה לא יכול להפקיע את שיעבוד המלוה, אין זה קנין גמור, שהרי יכול הלוה לסלקו בדרמים, ולכן אם מכרו המלוה קודם שהוריידוהו בית דין לגבות הלוה, הרי זה כמוכר דבר שלא לא לעולם. אך במלוה בלי פה או במלוה בשטר ישיעבד לו מטלטלין, כולם מודים שגובה מכאן ולהבא, משום שהלוה יכול להפקיע שיעבודו של המלוה, שהרי אין שיעבוד במלוה בעל פה או במטלטלין. תירוצי רבינו דוד (ד״ה לימלמ). **כא. רש״י** (ד״ה נכרי), על פי בקושיית הגמרא ממשנתנו העוסקת בחמץ, אף שמדובר בה במטלטלין]. וראה עוד מה שכתב בתירוצי רבי שמעון (מערכת הקיצורים סי׳ יח) בביאור מחלוקתם. ועיין בשפת אמת (ד״ה ולימלמ) שביאר כיצד קונה את המטלטלין, הרי מטלטלין אינם נקנים בכסף. **לא. ביארו** האחרונים שהביאה הגמרא שני דינים היוצאים למעשה ממחלוקת זו, גם לגבי הקדש וגם לגבי מכירה, כדי להשמיענו שאף אם הקדיש הלוה, סובר רבא שההקדש אינו מפקיע את השיעבוד, ומוציאו המלוה בלא פדיון ערכו. ואף אם מכר המלוה להדיוט, סובר אביי שמועילה המכירה, ולמפרע הוא גובה. **לב. משום** שהתורה אמרה (ויקרא ה׳ ו׳) ׳איש כי יקדיש את ביתו קדש׳, ודורשת הגמרא (ב״מ מט:) כשם שביתו ברשותו, שהרי קרקע אינה נגזלת, אף כל דבר שמקדיש צריך להיות ברשותו. רש״י (ד״ה טלו). וראה בתחם סופר (פרט״ו ד״ה ח״ש) שכתב שטעות דפוס נפלה בדברי רש״י וצריך לגרוס אחרת בדבריו.

בס"ד

לוח לימוד ה

ב	כה	תמוז	תשפה	פסחים ב	ע"א
ג	כו	תמוז	תשפה	פסחים ב	ע"ב
ד	כז	תמוז	תשפה	פסחים ג	ע"א
ה	כח	תמוז	תשפה	פסחים ג	ע"ב
ו	כט	תמוז	תשפה	פסחים ד	ע"א
ש	א	אב	תשפה	פסחים ד	ע"ב
א	ב	אב	תשפה	פסחים ה	ע"א
ב	ג	אב	תשפה	פסחים ה	ע"ב
ג	ד	אב	תשפה	פסחים ו	ע"א
ד	ה	אב	תשפה	פסחים ו	ע"ב
ה	ו	אב	תשפה	פסחים ז	ע"א
ו	ז	אב	תשפה	פסחים ז	ע"ב
ש	ח	אב	תשפה	פסחים ח	ע"א
א	ט	אב	תשפה	פסחים ח	ע"ב
ב	י	אב	תשפה	פסחים ט	ע"א
ג	יא	אב	תשפה	פסחים ט	ע"ב
ד	יב	אב	תשפה	פסחים י	ע"א
ה	יג	אב	תשפה	פסחים י	ע"ב
ו	יד	אב	תשפה	פסחים יא	ע"א
ש	טו	אב	תשפה	פסחים יא	ע"ב
א	טז	אב	תשפה	פסחים יב	ע"א
ב	יז	אב	תשפה	פסחים יב	ע"ב
ג	יח	אב	תשפה	פסחים יג	ע"א
ד	יט	אב	תשפה	פסחים יג	ע"ב
ה	כ	אב	תשפה	פסחים יד	ע"א
ו	כא	אב	תשפה	פסחים יד	ע"ב
ש	כב	אב	תשפה	פסחים טו	ע"א
א	כג	אב	תשפה	פסחים טו	ע"ב
ב	כד	אב	תשפה	פסחים טז	ע"א
ג	כה	אב	תשפה	פסחים טז	ע"ב
ד	כו	אב	תשפה	פסחים יז	ע"א
ה	כז	אב	תשפה	פסחים יז	ע"ב
ו	כח	אב	תשפה	פסחים יח	ע"א
ש	כט	אב	תשפה	פסחים יח	ע"ב
א	ל	אב	תשפה	פסחים יט	ע"א
ב	א	אלול	תשפה	פסחים יט	ע"ב
ג	ב	אלול	תשפה	פסחים כ	ע"א
ד	ג	אלול	תשפה	פסחים כ	ע"ב
ה	ד	אלול	תשפה	פסחים כא	ע"א
ו	ה	אלול	תשפה	פסחים כא	ע"ב
ש	ו	אלול	תשפה	פסחים כב	ע"א
א	ז	אלול	תשפה	פסחים כב	ע"ב
ב	ח	אלול	תשפה	פסחים כג	ע"א

ג	ט	אלול	תשפה	פסחים כג	ע"ב
ד	י	אלול	תשפה	פסחים כד	ע"א
ה	יא	אלול	תשפה	פסחים כד	ע"ב
ו	יב	אלול	תשפה	פסחים כה	ע"א
ש	יג	אלול	תשפה	פסחים כה	ע"ב
א	יד	אלול	תשפה	פסחים כו	ע"א
ב	טו	אלול	תשפה	פסחים כו	ע"ב
ג	טז	אלול	תשפה	פסחים כז	ע"א
ד	יז	אלול	תשפה	פסחים כז	ע"ב
ה	יח	אלול	תשפה	פסחים כח	ע"א
ו	יט	אלול	תשפה	פסחים כח	ע"ב
ש	כ	אלול	תשפה	פסחים כט	ע"א
א	כא	אלול	תשפה	פסחים כט	ע"ב
ב	כב	אלול	תשפה	פסחים ל	ע"א
ג	כג	אלול	תשפה	פסחים ל	ע"ב
ד	כד	אלול	תשפה	פסחים לא	ע"א
ה	כה	אלול	תשפה	פסחים לא	ע"ב
ו	כו	אלול	תשפה	פסחים לב	ע"א
ש	כז	אלול	תשפה	פסחים לב	ע"ב
א	כח	אלול	תשפה	פסחים לג	ע"א
ב	כט	אלול	תשפה	פסחים לג	ע"ב
ג	א	תשרי	תשפו	פסחים לד	ע"א
ד	ב	תשרי	תשפו	פסחים לד	ע"ב
ה	ג	תשרי	תשפו	פסחים לה	ע"א
ו	ד	תשרי	תשפו	פסחים לה	ע"ב
ש	ה	תשרי	תשפו	פסחים לו	ע"א
א	ו	תשרי	תשפו	פסחים לו	ע"ב
ב	ז	תשרי	תשפו	פסחים לז	ע"א
ג	ח	תשרי	תשפו	פסחים לז	ע"ב
ד	ט	תשרי	תשפו	פסחים לח	ע"א
ה	י	תשרי	תשפו	פסחים לח	ע"ב
ו	יא	תשרי	תשפו	פסחים לט	ע"א
ש	יב	תשרי	תשפו	פסחים לט	ע"ב
א	יג	תשרי	תשפו	פסחים מ	ע"א
ב	יד	תשרי	תשפו	פסחים מ	ע"ב
ג	טו	תשרי	תשפו	פסחים מא	ע"א
ד	טז	תשרי	תשפו	פסחים מא	ע"ב
ה	יז	תשרי	תשפו	פסחים מב	ע"א
ו	יח	תשרי	תשפו	פסחים מב	ע"ב
ש	יט	תשרי	תשפו	פסחים מג	ע"א
א	כ	תשרי	תשפו	פסחים מג	ע"ב
ב	כא	תשרי	תשפו	פסחים מד	ע"א
ג	כב	תשרי	תשפו	פסחים מד	ע"ב

ד	כג	תשרי	תשפו	פסחים מה	ע"א
ה	כד	תשרי	תשפו	פסחים מה	ע"ב
ו	כה	תשרי	תשפו	פסחים מו	ע"א
ש	כו	תשרי	תשפו	פסחים מו	ע"ב
א	כז	תשרי	תשפו	פסחים מז	ע"א
ב	כח	תשרי	תשפו	פסחים מז	ע"ב
ג	כט	תשרי	תשפו	פסחים מח	ע"א
ד	ל	תשרי	תשפו	פסחים מח	ע"ב
ה	א	חשון	תשפו	פסחים מט	ע"א
ו	ב	חשון	תשפו	פסחים מט	ע"ב
ש	ג	חשון	תשפו	פסחים נ	ע"א
א	ד	חשון	תשפו	פסחים נ	ע"ב
ב	ה	חשון	תשפו	פסחים נא	ע"א
ג	ו	חשון	תשפו	פסחים נא	ע"ב
ד	ז	חשון	תשפו	פסחים נב	ע"א
ה	ח	חשון	תשפו	פסחים נב	ע"ב
ו	ט	חשון	תשפו	פסחים נג	ע"א
ש	י	חשון	תשפו	פסחים נג	ע"ב
א	יא	חשון	תשפו	פסחים נד	ע"א
ב	יב	חשון	תשפו	פסחים נד	ע"ב
ג	יג	חשון	תשפו	פסחים נה	ע"א
ד	יד	חשון	תשפו	פסחים נה	ע"ב
ה	טו	חשון	תשפו	פסחים נו	ע"א
ו	טז	חשון	תשפו	פסחים נו	ע"ב
ש	יז	חשון	תשפו	פסחים נז	ע"א
א	יח	חשון	תשפו	פסחים נז	ע"ב
ב	יט	חשון	תשפו	פסחים נח	ע"א
ג	כ	חשון	תשפו	פסחים נח	ע"ב
ד	כא	חשון	תשפו	פסחים נט	ע"א
ה	כב	חשון	תשפו	פסחים נט	ע"ב
ו	כג	חשון	תשפו	פסחים ס	ע"א
ש	כד	חשון	תשפו	פסחים ס	ע"ב
א	כה	חשון	תשפו	פסחים סא	ע"א
ב	כו	חשון	תשפו	פסחים סא	ע"ב
ג	כז	חשון	תשפו	פסחים סב	ע"א
ד	כח	חשון	תשפו	פסחים סב	ע"ב

העמוד היומי

ה	כט	חשון	תשפו	פסחים	סג	ע"א
ו	א	כסלו	תשפו	פסחים	סג	ע"ב
ש	ב	כסלו	תשפו	פסחים	סד	ע"א
א	ג	כסלו	תשפו	פסחים	סד	ע"ב
ב	ד	כסלו	תשפו	פסחים	סה	ע"א
ג	ה	כסלו	תשפו	פסחים	סה	ע"ב
ד	ו	כסלו	תשפו	פסחים	סו	ע"א
ה	ז	כסלו	תשפו	פסחים	סו	ע"ב
ו	ח	כסלו	תשפו	פסחים	סז	ע"א
ש	ט	כסלו	תשפו	פסחים	סז	ע"ב
א	י	כסלו	תשפו	פסחים	סח	ע"א
ב	יא	כסלו	תשפו	פסחים	סח	ע"ב
ג	יב	כסלו	תשפו	פסחים	סט	ע"א
ד	יג	כסלו	תשפו	פסחים	סט	ע"ב
ה	יד	כסלו	תשפו	פסחים	ע	ע"א
ו	טו	כסלו	תשפו	פסחים	ע	ע"ב
ש	טז	כסלו	תשפו	פסחים	עא	ע"א
א	יז	כסלו	תשפו	פסחים	עא	ע"ב
ב	יח	כסלו	תשפו	פסחים	עב	ע"א
ג	יט	כסלו	תשפו	פסחים	עב	ע"ב
ד	כ	כסלו	תשפו	פסחים	עג	ע"א
ה	כא	כסלו	תשפו	פסחים	עג	ע"ב
ו	כב	כסלו	תשפו	פסחים	עד	ע"א
ש	כג	כסלו	תשפו	פסחים	עד	ע"ב
א	כד	כסלו	תשפו	פסחים	עה	ע"א
ב	כה	כסלו	תשפו	פסחים	עה	ע"ב
ג	כו	כסלו	תשפו	פסחים	עו	ע"א
ד	כז	כסלו	תשפו	פסחים	עו	ע"ב
ה	כח	כסלו	תשפו	פסחים	עז	ע"א
ו	כט	כסלו	תשפו	פסחים	עז	ע"ב
ש	ל	כסלו	תשפו	פסחים	עח	ע"א
א	א	טבת	תשפו	פסחים	עח	ע"ב
ב	ב	טבת	תשפו	פסחים	עט	ע"א
ג	ג	טבת	תשפו	פסחים	עט	ע"ב
ד	ד	טבת	תשפו	פסחים	פ	ע"א
ה	ה	טבת	תשפו	פסחים	פ	ע"ב
ו	ו	טבת	תשפו	פסחים	פא	ע"א
ש	ז	טבת	תשפו	פסחים	פא	ע"ב
א	ח	טבת	תשפו	פסחים	פב	ע"א
ב	ט	טבת	תשפו	פסחים	פב	ע"ב
ג	י	טבת	תשפו	פסחים	פג	ע"א
ד	יא	טבת	תשפו	פסחים	פג	ע"ב
ה	יב	טבת	תשפו	פסחים	פד	ע"א
ו	יג	טבת	תשפו	פסחים	פד	ע"ב
ש	יד	טבת	תשפו	פסחים	פה	ע"א
א	טו	טבת	תשפו	פסחים	פה	ע"ב
ב	טז	טבת	תשפו	פסחים	פו	ע"א
ג	יז	טבת	תשפו	פסחים	פו	ע"ב
ד	יח	טבת	תשפו	פסחים	פז	ע"א
ה	יט	טבת	תשפו	פסחים	פז	ע"ב
ו	כ	טבת	תשפו	פסחים	פח	ע"א
ש	כא	טבת	תשפו	פסחים	פח	ע"ב
א	כב	טבת	תשפו	פסחים	פט	ע"א
ב	כג	טבת	תשפו	פסחים	פט	ע"ב
ג	כד	טבת	תשפו	פסחים	צ	ע"א
ד	כה	טבת	תשפו	פסחים	צ	ע"ב
ה	כו	טבת	תשפו	פסחים	צא	ע"א
ו	כז	טבת	תשפו	פסחים	צא	ע"ב
ש	כח	טבת	תשפו	פסחים	צב	ע"א
א	כט	טבת	תשפו	פסחים	צב	ע"ב
ב	א	שבט	תשפו	פסחים	צג	ע"א
ג	ב	שבט	תשפו	פסחים	צג	ע"ב
ד	ג	שבט	תשפו	פסחים	צד	ע"א
ה	ד	שבט	תשפו	פסחים	צד	ע"ב
ו	ה	שבט	תשפו	פסחים	צה	ע"א
ש	ו	שבט	תשפו	פסחים	צה	ע"ב
א	ז	שבט	תשפו	פסחים	צו	ע"א
ב	ח	שבט	תשפו	פסחים	צו	ע"ב
ג	ט	שבט	תשפו	פסחים	צז	ע"א
ד	י	שבט	תשפו	פסחים	צז	ע"ב
ה	יא	שבט	תשפו	פסחים	צח	ע"א
ו	יב	שבט	תשפו	פסחים	צח	ע"ב
ש	יג	שבט	תשפו	פסחים	צט	ע"א
א	יד	שבט	תשפו	פסחים	צט	ע"ב
ב	טו	שבט	תשפו	פסחים	ק	ע"א
ג	טז	שבט	תשפו	פסחים	ק	ע"ב
ד	יז	שבט	תשפו	פסחים	קא	ע"א
ה	יח	שבט	תשפו	פסחים	קא	ע"ב
ו	יט	שבט	תשפו	פסחים	קב	ע"א
ש	כ	שבט	תשפו	פסחים	קב	ע"ב
א	כא	שבט	תשפו	פסחים	קג	ע"א
ב	כב	שבט	תשפו	פסחים	קג	ע"ב
ג	כג	שבט	תשפו	פסחים	קד	ע"א
ד	כד	שבט	תשפו	פסחים	קד	ע"ב
ה	כה	שבט	תשפו	פסחים	קה	ע"א
ו	כו	שבט	תשפו	פסחים	קה	ע"ב
ש	כז	שבט	תשפו	פסחים	קו	ע"א
א	כח	שבט	תשפו	פסחים	קו	ע"ב
ב	כט	שבט	תשפו	פסחים	קז	ע"א
ג	ל	שבט	תשפו	פסחים	קז	ע"ב
ד	א	אדר	תשפו	פסחים	קח	ע"א
ה	ב	אדר	תשפו	פסחים	קח	ע"ב
ו	ג	אדר	תשפו	פסחים	קט	ע"א
ש	ד	אדר	תשפו	פסחים	קט	ע"ב
א	ה	אדר	תשפו	פסחים	קי	ע"א
ב	ו	אדר	תשפו	פסחים	קי	ע"ב
ג	ז	אדר	תשפו	פסחים	קיא	ע"א
ד	ח	אדר	תשפו	פסחים	קיא	ע"ב
ה	ט	אדר	תשפו	פסחים	קיב	ע"א
ו	י	אדר	תשפו	פסחים	קיב	ע"ב
ש	יא	אדר	תשפו	פסחים	קיג	ע"א
א	יב	אדר	תשפו	פסחים	קיג	ע"ב
ב	יג	אדר	תשפו	פסחים	קיד	ע"א
ג	יד	אדר	תשפו	פסחים	קיד	ע"ב
ד	טו	אדר	תשפו	פסחים	קטו	ע"א
ה	טז	אדר	תשפו	פסחים	קטו	ע"ב
ו	יז	אדר	תשפו	פסחים	קטז	ע"א
ש	יח	אדר	תשפו	פסחים	קטז	ע"ב
א	יט	אדר	תשפו	פסחים	קיז	ע"א
ב	כ	אדר	תשפו	פסחים	קיז	ע"ב
ג	כא	אדר	תשפו	פסחים	קיח	ע"א
ד	כב	אדר	תשפו	פסחים	קיח	ע"ב
ה	כג	אדר	תשפו	פסחים	קיט	ע"א
ו	כד	אדר	תשפו	פסחים	קיט	ע"ב
ש	כה	אדר	תשפו	פסחים	קכ	ע"א
א	כו	אדר	תשפו	פסחים	קכ	ע"ב
ב	כז	אדר	תשפו	פסחים	קכא	ע"א
ג	כח	אדר	תשפו	פסחים	קכא	ע"ב

המבחנים הקרובים ב'עמוד היומי':

יום שישי י"ד אב - פרשת ואתחנן

עירובין צז. - פסחים ח.

יום חמישי י"א אלול

יום שישי י"ב אלול - פרשת כי תצא

פסחים ח: - כג.